

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

B R N O

Mendelova univerzita v Brně

MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ

FAKULTA REGIONÁLNÍHO ROZVOJE A MEZINÁRODNÍCH STUDIÍ

Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference

Region v rozvoji společnosti 2016

Pod záštitou primátora statutárního města Brna Petra Vokřála

Konference se konala za podpory statutárního města Brna

Všechny příspěvky v tomto sborníku prošly recenzním řízením.

20. října 2016

Vydavatel: Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno

Vydavatel: Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno
ISBN 978-80-7509-459-9

Obsah / Contents

Oponované příspěvky / Peer-reviewed paper

Gabriela Antošová: Postoje obyvatel místního rozvoje ve Zlínském kraji / Resident´s attitudes of local development in the Zlin region **12**

Kristína Babíková: Problémy a nedostatky ve vedení evidencí a statistik pro účely vytváření politik pro lákání vysoce kvalifikovaných pracovních sil / Problems and failures in keeping records and statistics for policy making of attracting highly skilled labour forces **25**

Dastan Bamwesigye, Abel Zico, Kenneth Koranteng, Radka Redlichova: Economic Growth in Developing Countries: A comparative Analysis of Endogenous Factors between Ghana and Uganda **37**

Karina Benetti: Vliv vývoje firemních bankrotů na rozvoj regionů v České republice / The Influence of the Corporate Bankruptcies Development on Regional Development in the Czech Republic **44**

Karina Benetti: Přírodní katastrofy v ČR a jejich vliv na rozvoj regionů / Natural Disasters in the Czech Republic and Their Impact on Regional Development **49**

Ivana Blažková, Sabina Havlínová: Hodnocení konkurenčního prostředí vinařské oblasti Morava / Evaluation of Competitive Environment in the Moravia Wine Area **56**

Markéta Bobková, Šárka Fránková: Význam síťování pro inovační politiku / The importance of networking for innovation policy..... **64**

Marek Brákora, Ondřej Mocek: Koheze politických skupin v Evropském parlamentu v otázkách regionálního rozvoje **77**

Michaela Brázdilová, Jakub Fischer, Petr Musil: Indikátory ekonomické situace regionů České republiky / Indicators of economic situation of regions in the Czech Republic..... **82**

Šárka Brychtová: Sociální a prostorové disparity moderní společnosti globalizovaného světa / Social and Spatial disparities of modern society of globalized world **89**

Inna Čábelková: The Role of Higher Educational Institution in Promoting Regional Development of Peripheral Regions. The Usti Region Case, Czech Republic. **96**

Čeněk Celer, Michaela Jánská: Aplikace strategického managementu v kontextu globalizace / The application of the strategic management in the context of globalization **108**

Kristýna Ciková, Radka Redlichová: Teorie regionálního rozvoje / Regional Development Theories.....**116**

David Cole, Katarína Vitálišová, Anna Vaňová, Kamila Borseková: Creative industries and the micropolitan city as an alternative to the Mega-City: A solution to the demographic crisis in Central Europe **132**

Jan Čopík, Jaroslav Čmejrek: Fiskální federalismus v České republice z pohledu rozvoje obcí / Fiscal federalism in the Czech Republic from the perspective of municipal development **...144**

Renata Čuhlová, Sylvie Kotíková: Dopad přímých zahraničních investic na regionální zaměstnanost a kulturní vzdálenost investorů / Impact of Foreign Direct Investment on Regional Employment and Cultural Distance of Investors **.....153**

Milan Damborský, Michal Ševčík, Markéta Vítovská, Zuzana Kašparová, Pavel Marek: Role přímých zahraničních investic v národním hospodářství České republiky / The Role of Foreign Direct Investment on the Economy of the Czech Republic **.....161**

Roman Dubový, Jan Vavřina: Economic performance of EU food producers within the food safety and quality policy: Focus on businesses settled in the Czech Republic **.....173**

Dudová Barbora, Bečvářová Věra: Změny podnikatelského prostředí agrárního sektoru a jejich reflexe ve vývoji mléčné produkce / Changes of business environment in agrarian sector and its reflection in milk production development **182**

Iveta Dudová, Simona Polonyová: Social Innovations and Region **.....190**

Zdeněk Dvořák, Šárka Fránková: Potenciál soukromých investic pro inovační infrastrukturu města Brna / A potential of private investment for innovation infrastructure of the City of Brno **.....201**

Denisa Dvořáková, Barbora Dudová, Věra Bečvářová: Společná zemědělská politika a Transatlantické obchodní a investiční partnerství / The common agricultural policy and Transatlantic trade and ivestment partnership **.....214**

Petr Dýr: Vinařská architektura v české republice v souvislosti s revitalizací bývalých areálů jednotných zemědělských družstev / Wine Architecture In The Czech Republic In Connection With The Facility Revitalization Of The Former Agricultural Cooperatives **.....221**

Stanislav Filip, Ľubica Filipová, Soňa Chovanová-Supeková: Migrácia - faktor rozvoja cestovného ruchu vybraných štátov EÚ a Slovenskej republiky / Migration - a factor of the tourism development in the selected EU countries and the Slovak Republic **.....229**

Taťána Hajdíková, Eliška Pavlů: Vliv velikosti regionu na mzdovou produktivitu nemocnic / Influence of the size of the region on the wage productivity of hospitals **.....239**

Petr Hanzal, Ivana Faltová Leimanová: Účetní data podnikových informačních systémů v regionálním vyhodnocení / Accounting Data of Enterprise Resources Planning Systems in Regional Assessment **.....244**

Martina Hedvičáková, Libuše Svobodová: Projektový management jako nástroj pro řešení regionálních disparit / Project management as a tool for solving regional disparities **.....254**

Joany Hernández, Vojtěch Tamáš: Fyzická aktivita vysokoškolských studentů z ekonomického pohledu a v souvislosti s veřejným zdravotním systémem ČR / The physical activity of University students: Integrating economic and Czech public health perspectives **261**

Petra Hollá Bachanová, Miriam Garbárová, Lukáš Vartiak: Ekonomické a sociální faktory ovlivňující lokalizaci reklamních agentur v regionálním kontextu / Economic and social factors influencing the localization of advertising agencies in the regional context **.....267**

Miroslav Horák, Petr Novák, Wanda Vozáryová: Legal Aspects of the Ayahuasca Consumption in the European Union / Legální aspekty užívání ayahuasky v Evropské unii **.276**

Dana Hübelová, Michal Hořínek, Ivo Pavlík: Dynamika obyvatelstva v letech 2001–2015 a úroveň technické infrastruktury obcí střední části Moravského krasu s ohledem na rizika kontaminace povrchové vody komunálním odpadem / Population dynamics in the years 2001-2015 and the level of technical infrastructure in municipalities central part of Moravian Karst and the risk of water contamination of municipal waste..... **284**

Dana Hübelová, Kristina Somerlíková, Pavlína Pitrmucová, Jakub Salaba: Zdraví a zdravotní stav jako faktor regionálního rozvoje: výzkumná sonda (sebe)hodnocení zdraví a životního stylu vysokoškoláků / Health as a factor of regional development: research probe into the (self)evaluation of the health and lifestyle of university students**.....298**

Dana Hübelová: Regionální rozdíly vybraných ukazatelů lidského kapitálu na příkladu Kraje Vysočina a Jihomoravského kraje / Regional differences and the utilization of human capital indicators for example Region Vysočina and the South Moravian Region.**.....306**

Jarmila Hudáková: Stav priamych investícií a ich vplyv na rozvoj regiónov v Slovenskej republike / Stock of Foreign Investment and its Impact on the Development of the Regions in the Slovak Republic **.....315**

Magdalena Chmelařová: Uplatnění technologií v regionálním kontextu / The Application of Technology in the Regional Context **.....322**

Veronika Chovancová, Jiří Schneider: Vnímání rekreačního potenciálu města Kroměříže obyvateli a návštěvníky / Perception of recreation potential of the city Kroměříž by residents and visitors **.....329**

Petr Jakubec, Josef Smolík: Patologické hráčství a jeho dopad na region / Pathological gambling and its impact on the region**.....347**

Karolína Janálová, Jiří Schneider: Obecný rámec aktivit nevládních neziskových organizací v regionu Cusco, Peru / General framework of activities of NGO's in Cusco Region, Perú ... **358**

Jana Janderová: Účast veřejnosti na územním plánování / Participation of Public in Urban Planning**.....371**

Marek Jetmar: Sociální služby jako téma meziobecní spolupráce / Social servises as a topic of inter-municipal cooperation**.....380**

Jiří Ježek: Proč strategické plány nestačí? K aplikaci manažerských přístupů v komunální politice / Why strategic plans are not enough? Comment on the application of modern management approaches in municipal politics**.....390**

Jana Kadlubcová: Inovativní podniky v rozvoji regionu a společnosti / Innovative enterprises in development of a region and society **.....400**

Lucie Kamrádová: Společenská odpovědnost jako šance pro rozvoj regionu / Social responsibility as a chance for the region development **.....405**

Tomáš Kendera, Milena Majorošová: Analýza vzťahu nezamestnanosti a ekonomickej aktivity v regiónoch Slovenska / Analysis of the Relationship between Unemployment and Economic Activity in the Slovak Regions **.....412**

Pavlína Kirschnerová, Jana Janoušková: Daňový odečet darů u právnických osob v regionech ČR / The tax deduction to donations of companies in the Czech regions **.....423**

Radka Knězáčková: Analýza disparit regionů Visegrádské čtyřky a jejich demografických aspektů / Analysis of the regional differences in the Visegrad countries and their demographic aspects**.....431**

Helena Kolibová: Filantropie v rovině společenské investice / Philanthropy in the family social investment **.....440**

Radek Kopřiva, Sylvie Kobzev Kotásková: Politické aspekty regionální rozvoje – legitimita volebního systému v rámci voleb zastupitelstev obcí / Political Aspects of Regional Development - the Legitimacy of the Electoral System in the Context of Municipal Councils Elections **.....449**

Marcela Korenková: Podnikanie na Slovensku / Business in Slovakia **.....459**

Ivana Koštuříková: Daňové zatížení v České republice a na Slovensku / Tax burden in the Czech Republic and Slovakia **.....470**

Martina Kováčiková: Uplatnenie projektového manažmentu v organizáciách verejnej správy v regióne Žilina / Application of project management in public administration in the region Žilina**.....480**

Alice Kozumplíková, Veronika Handlová: Hodnocení udržitelného rozvoje mikroregionu Mezihoří / Evaluation of Sustainable Development of the Micro-region Mezihoří**.....489**

Růžena Krninská, Markéta Adamová: Lidské zdroje v rozvoji venkova / Human Resources in Development of Countryside **.....498**

Alfred Krogmann, Magdaléna Nemčíková, Daša Oremusová, Ján Veselovský, Lucia Šolcová, Vitor Ambrosio: Religiózny cestovný ruch v meste Levoča / Religious tourism in Levoča**....508**

Ľuboslava Kubišová: Sociálna infraštruktúra vo formovaní sociálneho kapitálu na vidieku / Social infrastructure in formation of the social capital in rural areas **.....519**

Václav Kupčák: Regionální funkce vyšších územních samosprávných celků a lesní hospodářství / Regional function of higher territorial self-governing units and forestry industry **.....526**

Viera Labudová: Meranie regionálnej nerovnosti / Measuring Regional Inequality**.....534**

Ivana Lampartová, Kateřina Blažková, Renata Dvořáková: Hodnocení vodních toků ve vztahu k rozvoji rekreace v regionu / Evaluation of watercourses in relation to the development of recreation in the region **.....541**

Aleš Lisa, Petr Šauer, Petr Fiala: Management odpadních vod v regionech: Reverzní kombinatorické aukce se třinácti subjekty / Regional Wastewater Management: Reverse Combinatorial Auctions with Thirteen Subjects**.....549**

Helena Lorencová, Alena Kovářová: Geocaching a turismus / Geocaching and tourism**.....559**

Miroslava Lungová: Determinanty odolnosti českých regionů vůči krizi / Determinants of Resilience Capacity of the Czech Regions**.....568**

Pavel Máchal: Možné přínosy inovovaného standardu pro řízení projektů pro rozvoj regionů / The potential benefits of an upgraded standard for project management for the development of the regions. **.....580**

Ivana Mandysová: Malý a střední podnik v podmínkách regionálního prostředí / Small and Medium Enterprise in the Regional Environment Conditions **.....584**

Klára Margarisová, Lucie Vokáčová, Jiří Čerkasov, Jan Huml: Spotřebitelské vnímání regionálního produktu / Consumer perceptions of a regional product **.....591**

Kateřina Maršíková, Světlana Myslivcová: Perspektivy VŠ absolventů na trhu práce v Euroregionu Nisa / Perspectives of University Graduates in a Labour Market of the Euroregionu Nisa**.....600**

Libuše Měrtlová: Lidský kapitál a jeho význam v rozvoji regionů zemí V4 / Human Capital and its importance in the development of the regions of the V4 countries **.....607**

Jozef Meteňko: Regionálne možnosti riešenia bezpečnostných incidentov pri ochrane osob a majetku / Regional possibilities for solving the security incidents by the protection of persons and property **.....624**

Milan Midler, Alena Dubcová, Gabriela Repaská, Katarína Vilinová: Komerčná suburbanizácia vo vidieckych obciach medzi mestami Nitra-Topoľčany / Commercial suburbanization in villages between Nitra city and Topoľčany city **.....635**

Ema Mišúnová: Possibilities of studying tourism at Slovak universities **.....647**

Aneta Műllerová, Jiří Schneider: Vliv aktivit MAS Moravská cesta (Litovelsko – Pomoraví) na rozvoj regionu / The Impact of activities LAG Moravská cesta (Litovelsko – Pomoraví) on regional dvelopment **.....657**

Martin Musil, Eliška Novotná, Veronika Gryčová: Význam evropských a národních fondů pro revitalizaci venkovských brownfields: případová studie Jindřichohradecka / European and National Funds Importance for the Revitalization of Rural Brownfields: Case Study of Jindrichuv Hradec region **.....671**

Jana Némethová, Daša Oremusová, Marek Civáň, Michaela Žoncová, Alena Dubcová, Hilda Kramnáreková: Aspekty dopravnej obslužnosti verejnou autobusovou a železničnou dopravou v mikroregióne Termál / Aspects of transport serviceability by public bus and rail transport in the Termál microregion **679**

Daniela Niebauerová: Ochrana deštných pralesů jako nástroj regionálního rozvoje Kostariky / Protection of rain forest used as Costa Rica´s regional development tool **692**

Daša Oremusová, Hilda Kramáreková, Alena Dubcová, Michaela Žoncová: Projekty rozvoja mikroregiónu Termál / Development Projects of the Termál Microregion **700**

Petra Palátová: Význam dřevozpracujícího podniku Javořice, a.s. pro region / Importance of the wood-processing company Javořice to the region **711**

Zuzana Palová, Jarmila Šebestová: Finanční podpora firem z ESF a vznik sociálních inovací / Financial support of businesses from the ESF and creation of social innovation **717**

Ivo Pavlík: Rekreace u vody nemusí být vždy bezpečná: zdravotní rizika kontaminace povrchových vod různými původci onemocnění / Water-related recreation could not be safety: health risks caused by contaminated surface water with different causative agents of the diseases **731**

Anna Pavlišová, Karolína Surmanová, Ondřej Konečný: Rozvoj venkova prostřednictvím Místních akčních skupin: studie z Litomyšlska / Rural Development Based on Local Action Groups: the case study from the Litomyšl Region **741**

David Anthony Prochazka: Women entrepreneurs in regional development (behaviour in local environment) **751**

Ebo Tawiah Quartey, John Roger Cofie, Obed Asamoah, Bright Donkoh, Nathan Ofori Tenkorang, Emmanuel Adu Adamson, Owusu Bernard, Samuel Antwi Darkwah: Politics and support for private sector activities in solid waste management in Ghana **755**

Petr Řehoř: Strategické analýzy obecních organizací v Jihočeském kraji / Strategic analysis of municipal organizations in South Bohemia **763**

Gabriela Repaská, Katarína Vilinová, Lucia Šolcová: Migračné tendencie a ich dopad v okresoch Slovenska / Migration Trends and Their Impact in the Districts of Slovakia **768**

Aleš Ruda, Kamila Vacková: Ekonomické aspekty sino-afrických vztahů na příkladu Keni / Economic aspects of Sino-African relations on example of Kenya **778**

Eva Sapáková a Pavlína Horsáková: Trendy v pěstování zeleniny / Trens in growing of vegetable **796**

Eva Sekaninová, Jiří Schneider: Vliv čištění Plumlovské přehrady na rekreační potenciál regionu z pohledu veřejnosti / Public perception of Plumlov dam purifying on recreational potential of the region **804**

Jiří Schneider, Lenka Kyjaniová, Ilja Vyskot: Profil návštěvníka Národního Parku Malá Fatra / National Park Malá Fatra Visitor's Profile **821**

Jarmila Šebestová, Zuzana Palová, Terézia Brisudová: Komparace využívání podpor podnikání z fondů EU v Moravskoslezském a Žilinském kraji / Comparison of business support use from EU funds in the Moravian-Silesian and Žilina Regions **.....832**

Michal Ševčík, Radka Plchová, Johann Vollmann, Mária Varényiová, Ladislav Ducsay, Ladislav Varga, Tomáš Lošák: Ovlivnění růstových, výnosových a kvalitativních parametrů sóje luštinaté (Glycine max, (L.) Merr.) úpravou environmentálních podmínek. Část 1: růst / Influence of environmental conditions on growth, yield and qualitative parameters of soybean (Glycine max, (L.) Merr.). Part 1: growth**.....841**

Zdeněk Šilhan: Rozvoj venkovských regionů z pohledu místních akčních skupin / Development of rural regions in terms of local action groups **.....848**

Ľubica Sipková: Regionálna analýza finančného hospodárenia domácností v Slovenskej republike / Regional analysis of households' finances in the Slovak Republic**.....855**

Jana Školudová: Podnikové sociální sítě – cesta ke zvýšení konkurenceschopnosti regionů / Enterprise Social Networks - a Way to Increase the Competitiveness of Regions **.....866**

Marie Slabá, Monika Březinová: Vybrané aspekty řízení lidských zdrojů v malých a středních podnicích v Jihočeském kraji / Chosen aspects of Management of Human resource in SME in South Bohemia Region**.....872**

Šárka Sobotovičová, Jana Janoušková / Korekční koeficienty v kontextu výnosů daně z nemovitých věcí v regionech ČR / Corrective Coefficients in the Context of Property Tax Revenues in the Czech Republic Regions**.....881**

Lenka Sojková: Socioekonomická analýza regionálních disparit v Libereckém kraji / Socio-economic Analysis of Regional Disparities in the Liberec Region **.....890**

Lucia Šolcová, Katarína Vilinová, Gabriela Repaská, Zdenka Žihlavski: Vývoj a zmeny vidieckej krajiny na príklade obce Čereňany / Development and changes in the rural landscape by the example of the village Čereňany **.....905**

Jan Sucháček: Porovnání městských a regionálních postojů vůči novým investorům / Comparison of urban and regional attitudes towards new investors **.....911**

Veronika Svatošová, Milan Damborský, Zuzana Svobodová: Regionální význam podniku / Regional Importance of Selected Company**.....918**

Veronika Svatošová, Zuzana Svoboová, Martin Šauer: Význam strategie v malém a středním podnikání / The Importance of Strategy in Small and Medium-sized Entrepreneurship **.....931**

Libuše Svobodová, Martina Hedvičáková: Hypoteční úvěry v regionech České republiky / Mortgage Loans in the Regions of the Czech Republic **.....948**

Libuše Svobodová, Martina Hedvičáková: Stavebnictví a regionální rozvoj v České republice / Construction and Regional Development in the Czech Republic**.....958**

Vladimíra Šilhánková: Strategické plánování jako základní rozvojová disciplína měst a obcí integrující územní a ekonomické plánování / Strategic Planning as a Basic Development Discipline of Towns and Municipalities Integrating Spatial and Economic Planning **.....966**

Leoš Štefka: Turistika a cestovní ruch v Moravském krasu z pohledu ochrany přírody / Tourism and touristic industry in Moravian Karst from the view of nature protection **975**

Miroslava Trembošová, Alena Dubcová: Maloobchodná sieť vidieckych obcí Nitrianskeho samosprávneho kraja / Retail Network of Rural Minicipalities in Nitra Self- governing Region **.....983**

Zuzana Khendriche Trhlínová, Jacqueline Vochozková: Aktuální přístupy k zavádění konceptu udržitelného rozvoje do praxe územního rozvoje: místní Agenda 21 / Actual approaches to the sustainable development concept implementation in the spatial development practice: Local Agenda 21 **.....996**

Kamila Turečková: Hodnocení vývoje ICT odvětví v krajích České republiky v letech 1995 – 2014 / Evaluation of the development of ICT sector in regions of Czech Republic in years 1995 - 2014**.....1007**

Jiří Urbánek, Vojtěch Tamáš, Jan Kaplan: Chování spotřebitele na trhu s masem a masnými výrobky / Consumer behaviour on the meat market in South Moravian Region..... **1016**

Jaroslav Urminský: Hospodářská politika v regionech jako mediální téma: kvantitativní a kvalitativní pohled / Economic Policy in Regions as a Media Topic: Quantitative and Qualitative View**.....1026**

Anna Václavíková, Marie Sciskalová: Pohyb obyvatel a jeho dopady na stav a úroveň regionů / A Population fluctuation and its impact on situation and level of the regions **...1034**

Markéta Vajčnerová: Projektové řízení a jeho vliv na regionální rozvoj Mikroregionu Strážnicko / Project management and his impact to regional development of Mikroregion Strážnicko **.....1042**

Jiří Vaníček: Regiony a řízení cestovního ruchu / Regions and Tourism Management **.....1051**

Pavla Varvažovská, Marie Prášilová: Gastronomický cestovní ruch jako potenciál rozvoje regionu / Tourism of Gastronomic as a Potential Development Region **.....1059**

Hana Vavrouchová, Veronika Stodolová: Mapování alejí a stromořadí a jejich průmět v plánovací praxi (případová studie: okres Brno-venkov) / Mapping of alleys and its reflection within planning practice (case study: Brno-venkov district) **.....1064**

Nahanga Verter: Cocoa performance in the world's largest producers **.....1072**

Eduardo Von Bennewitz Álvarez, Solar Rodrigo Cazanga: Zonifikace třešní (Prunus avium L.) podle kapacity výnosnu v rámci současných i budoucích klimatických podmínkách. Jako

příklad udržitelného územního plánování a správy ve střední Chile / Zoning of cherry trees (Prunus avium L.) productive aptitude under present and future climate conditions. An example of sustainable land-use planning and management in Central Chile **.....1081**

Mirka Wildmannová: Kongresový cestovní ruch v ČR: hnací síly a bariéry / Congress Tourism in the Czech Republic: success drivers and barries..... **1087**

Jana Žáčková: Komunitního plánování jako metoda rozvoje regionu / Community Planning as a Method of Development of the Region**.....1095**

Ivo Zdráhal, Martin Hrabálek, Sara Sedláčková: Dynamika agrárně potravinářského obchodu mezi Evropskou unií a Východoafrickým společenstvím / Dynamics of Agri-food trade between European Union and Eastern African Community**.....1101**

Tomáš R. Zeithamer: Teoretická fyzika regionální maloobchodní gravitace / Theoretical Physics of Regional Retail Gravitation**.....1112**

Postoje obyvatel místního rozvoje ve Zlínském kraji

Resident´s attitudes of local development in the Zlin region

Gabriela Antošová

Abstrakt:

Rozvoj lokalit v rámci cestovního ruchu je jedním z předpokladů ekonomického rozvoje regionů, na druhou stranu se setkáváme s pozitivními i negativními dopady úspěšných projektů. Tento článek se zaměřuje na zhodnocení dopadů úspěšných projektů, a to postoji místních obyvatel a představitelů ve vybraných lokalitách Zlínského kraje. Teoretický rámec zachycuje charakteristiky Zlínského kraje jako jedné z relativně se rozvíjející periferní oblasti na Česko-Slovenském pohraničí. Za účelem faktorové analýzy jsou provedeny standardizované rozhovory zaměřené na postoje místních obyvatel a hlavních představitelů ohledně rozvoje lokalit, které představují dopady způsobené již dokončených projektů s předmětnou problematikou místního rozvoje v období 2013-2016. Postoje místních obyvatel se týkají dopadů úspěšných rozvojových projektů financovaných z prostředků Evropské unie za programovací období 2007-2013. Důležitá role v místním rozvoji je evidentní také v cestovním ruchu sledovaných obcí Zlínského kraje, což je možné pozorovat i v kontextu udržitelnosti na základě zhodnocení místních obyvatel a přínosů dokončených projektů. Tento příspěvek se zaměřuje na postoje místních komunit, které jsou představeny různorodými názory a hodnocením konkrétně vybraných úspěšně realizovaných projektů Zlínského kraje.

Klíčová slova:

místní obyvatelé, rozvoj, dopady projektů, Zlínský kraj

Abstract:

Local development resulting from tourism is one of the assumptions of regional economic development, and we see positive and negative impacts of successful projects. This article aims at successful project impacts appreciated by residents and stakeholders in selected municipalities in the Zlin region. Drawing on a theoretical background, the article describes a relatively developed peripheral area, Zlin region, adjacent to the Czech-Slovak frontier. The proposed factor analysis uses a standardized questionnaire related to impacts on local development caused by finalized projects in the period of 2013-2016, taken by the residents and stakeholders. The outcome provided information about satisfactory development projects financed by the European Union and the attitudes of local residents during the period 2007-2013. The significant role of tourism in local development of the municipalities in the Zlin region is evident in the context of a sustainable local appreciation that is presented in the benefits of finalized projects. This article reveals findings from a survey of residents' attitudes in the Zlin region which includes diverse opinions and evaluations of successful projects implemented to enhance local development.

Key words:

residents, development, project impacts, Zlin region

Úvod

Česká republika se vyznačuje třemi strategickými výhodami. První tato výhoda se vyznačuje výtěžkem z ekonomické a politické pozice strategického dopravního uzlu[1]. Druhou výhodou je poloha České republiky na křižovatce velkých evropských povodí a tou neposlední třetí výhodou je zachované a zakotvené kulturní dědictví v unikátně husté a pravidelné sídelní struktuře. Výzkum síťování venkovských oblastí zahrnující tvorby a spolupráce hlavních aktérů (MAS, stakeholdeři

[1] *tj. chápáno jako křižovatka cest.*

lokalit, mikroregiony atp.) zaměřených na aktivity místního rozvoje je velmi aktuální téma pro regionální rozvoj a jeho strategické plánování na meziregionální úrovni. Úsilí všech regionů marginálních oblastí by mělo vyjadřovat komplexní propojení aktivit vytvářejících konkurenceschopnost České republiky a její celosvětové značky. Každá lokalita periferní oblasti se přímo či nepřímo podílí na rozvoji marginálních oblastí České republiky. V rámci národního srovnání přístup krajských samospráv je diametrálně odlišný. Nelze říci, že by opouštěly pojetí síťování lokalit a místního rozvoje, který je veřejným zájmem a který je potřeba stále aktivovat. V místním rozvoji totiž vidí určité přirozené ohnisko dalšího regionálního rozvoje. Vzhledem k tomu, že s přístupy představitelů lokalit nelze experimentovat je potřebné i troufalé, ptát se na otázku, „kdo zvítězí síťováním?“. Určité propojení lokalit i mezinárodních je doslova nutné, pokud má být rozvoj lokalit napojen na evropskou regionální a strukturální politiku. Tento příspěvek dokazuje, že rozvoj lokalit tvoří součást potenciálu tzv. endogenního a exogenního regionálního rozvoje, který může být využit (zejména v rámci cestovního ruchu) při splnění zásadní podmínky využití sociálního kapitálu jako zdroje síťování lokalit. Z pohledu kolektivní úrovně komunity a lokality je sociální kapitál chápán jako cosi nadosobního (spíše organizujícího jedince) umožňující koordinaci aktivit. Sociální kapitál v tomto pohledu podle Giddense přispívá k ekonomické obnově, podle Colemana zosobňuje strukturu usnadňující výrobní aktivity, a nakonec podle Putmana dokonce usnadněním koordinovaných aktivit zlepšuje efektivitu společnosti (Hudečková et al. 2002). Nepřevoditelná skutečnost sui generis na aktéry, jejich činnosti a interakční a komunikační akty představuje sociální vztahy jako tezi základní sociálně ontologické premise. V této koncepci výslednice procesu utváření a fungování sociálních sítí představuje sociální chování individuí, resp. aktérů a malých skupin. Fundamentálním pojmem sociální sítě moderní sociologie podle např. J. A. Barnese je jeho význam srovnatelný pouze se zavedením pojmu role. Dnes dobře známou a doceněnou výchozí inspiraci můžeme také najít u G. Simmela, který pojem sociální síť explicitně používal a také v jeho zájmu o důsledky velikosti skupin a skupinových vztahů na sociální chování. Pomocí této analýzy lze také zkoumat (Batagejl 2002) šíření informací a spolupráce ve venkovské společnosti. Zkoumání sociálních struktur pomocí analýzy sociálních sítí je relevantním sociologickým přístupem se značnou vysvětlovací schopností, směřující k vytvoření obecné teorie síťových fenoménů a jejích procesů. Svět sítí odbourává byrokratické formy kontroly, které byly po čas organizované modernity realizovány v rámci velkých hierarchicky uspořádaných organizací. Zatímco v rámci organizované modernity byla určitá míra bezpečí a sociálních jistot vnímána jako odměna za nutnost podřídit se organizaci, ve světě sítí má být sebekontrola cenou za získanou volnost od organizace. Právo a povinnost každého kontrolovat sám sebe se stalo doprovodem strukturních změn, které daly organizacím síťovou podobu (Keller 2004).

V pozadí svobodného kontraktu stojí binární logika konstrukce sítí, a tedy i hrozba sankce v podobě exkluze, která nehrozí všem ve stejné míře. Alternativou tvrdé, soustavné a všudypřítomné sebekontroly je – opuštění sítě (Keller 2004). Toto by znamenalo pro jednotlivé aktéry riziko v jejich osamostatnění se od společných projektů a zabezpečování jednotlivých aktivit v rámci všech služeb lokálnímu společenství i uchování odkazu kulturního dědictví na vlastní režii. V rámci spolupráce a zachování síťového uspořádání je možnost dosahování kvalitnějších výsledků v rámci aktivit spojených s rozvojem venkova. Při interpretaci sociálních poměrů, které sítě přinášejí, si konkuruje diskurs individualizace s diskursem polarizace (či dualizace), aniž by se ovšem navzájem zcela vylučovaly. Pro svět sítí je charakteristická sociální neukotvenost, tedy situace, kdy jsou lidé neustále v pohybu a dynamicky mění svoji sociální pozici v závislosti na úspěšnosti projektů, pro které v síti hledají dočasné partnery. *„Život v síti se skládá z mozaiky více či méně úspěšných, vesměs krátkodobých projektů a s ustavičných přechodů mezi nimi“* (Boltanski in Keller, 2004). Právě tato flexibilita se jeví jako cesta k úspěchu a vedené spolupráci v rámci lokálních sítí, které působí na rozličných územích.

Sociální kapitál představuje ještě jinou dimenzi, která je spojována s různorodým ekonomickým přínosem. Autoři (Agarwal et al. 2009) referují o reciprocitě napříč jednotlivci a sociálními sítěmi, která vychází z tohoto spojení. Důvěra, normy a reciprocita jsou důležitými faktory sociálního kapitálu, které mohou pozitivně či negativně ovlivňovat tržní prostředí. Místní komunita je provázána konkrétní lokalitou a vybudovanou místní identitou, na které mohou být vazby budovány. V tomto kontextu jsou nastoleny podnikatelské vztahy místních komunit, které jsou označovány jako místní podnikání a inovace (Hallak et al. 2012).

Místní podnikání představuje velmi významnou roli (Thomas et al. 2011) v rozvoji lokalit a v podpoře cestovního ruchu marginálních oblastí. Kladený důraz na důležitost úspěchu místních podnikatelů a jejich strategických aliancí nesmí být místními představiteli lokalit podceňován, ale naopak podporován jako vnitřní dimenze růstu (Thomas et al. 2011) rozvojové atraktivity dané místní komunitou a jejich lokalitou. March a Wilkinson (2009) navíc sledují napříč rozvojovým místním podnikáním podnikatelské vztahy i místních komunit a síťování ve zvyšujícím se turistickém odvětví regionálního průmyslu. Na regionální úrovni je kladen důraz na stále se zvyšující spolupráci soukromého a veřejného sektoru s cílem dosahovat většího zisku a zároveň efektu ze síťového partnerství místních podnikatelů a komunit (Briedenhann a Wickens 2004).Tento efekt je možné dosahovat udržitelností domácího cestovního ruchu, která předpokládá soubor mnoha dimenzí. Multidimenzionální spektra udržitelnosti (Choi a Sirakaya 2006) naplňují ekolologická, sociální, ekonomická, institucionální, kulturní a technologická dimenze, a to na mezinárodní, národní, regionální a v neposlední řadě místní úrovni.

Na druhou stranu se setkáváme se sociální neukotveností, která bývá prezentována jako flexibilita představená nejcennější vlastností člověka ve věku sítí, systém sítí totiž funguje podle principu „vítěz bere vše“ (Keller 2004). To by ve svém smyslu mohlo znamenat, že nejflexibilnější aktéři ve společnosti sítí působící by měli nejautentičtější moc nad správou cestovního ruchu, a tak by mohli profitovat z lukrativního oboru venkovské turistiky spojené s místním rozvojem daného lokálního společenství. Může toto tvrzení znamenat i úspěšnost modelu rozvoje venkova v rámci endogenního a exogenního regionálního rozvoje? Deregulace, která se ve světě sítí projevuje nejmarkantněji právě v oblasti ekonomiky, je nakažlivá a šíří se i do dalších oblastí. Svět sítí představuje zatím nejrozsáhlejší vlnu deregulace, jakou moderní společnost poznala. Kombinace endogenního a exogenního modelu regionálního rozvoje zamítá polarizaci mezi těmito dvěma modely, přičemž je opodstatněná součinnost a vzájemnost vnitřních a vnějších sil pod kontrolou procesů regionálního rozvoje (Terluin 2003). Způsob participace lokálních společenství na místním rozvoji bezpochybně přispívá a napomáhá tento kombinovaný model uchopit. Důvody k pochopení jejich stupně participativnosti blíže specifikovala studie Vargas-Sánchez et al. (2011). Na základě výsledků této studie je možné tvrdit, že modely místního rozvoje mohou na jednu stranu minimalizovat sociální negativní dopady na lokality a na druhou stranu maximalizovat přínosy lokálních iniciativ.

Svět sítí je však podřízen jedinému imperativu – účinnějšímu dosahování zisku – a právě hodnoty řádu morálního, estetického či sociálního mají být deregulací odstraněny, jakožto iracionální bariéry komplikující průběh směny a snižující její rentabilitu (Keller 2004). Právě sítě, tedy útvary bez vrcholku a bez centra, umožnily vrcholnou centralizaci a globalizaci kapitálu. Sítě vedou ke globální koordinaci kapitálu a lokální individualizaci práce. Jsou v neustálém pohybu, což vytváří mohutné toky kapitálu, investic, ale také informací, technologie spolu s toky mediálních představ a kulturních symbolů. Co sítě dodaly na pohyblivosti a dynamičnosti, to ubraly na jistotách a bezpečích. Vlastnosti sítě v podobě sebekontroly, flexibility a deregulace umožňují držet pod kontrolou zaměstnance, jednotlivé regiony a celé státy. Autoři empirické studie (Potts et al. 2008) upozorňují na fakt, že kulturní odvětví ekonomiky není implicitně založeno na neoklasických teoriích ekonomie jako zemědělské nebo průmyslové ekonomiky, tedy není znakem vstupů a výstupů, dokonce ani konkurenčních sil, ale je založena na jednotlivých aktérech tohoto odvětví. Z tohoto důvodu si kladu otázku: *Co když na základě Tourainova tvrzení zrovna elita svou stupňovanou mocí deformuje místní rozvoj a na úkor místních komunit právě maximalizuje své bohatství a svou moc?*

Vytváření sítí rozličných aktérů působících ve venkovských lokalitách a tak představuje model rozvoje venkova. Sítě uspořádávající sociální dění umožňují mnohovrstevnou začleněnost do aktivit rozvoje venkova. Umění, aktivně se zapojit do soudobých komunikačních a informačních sítí a inovativní přístupy se zacházením s kulturním potenciálem dané lokality, bývá představiteli takto zaměřenými velmi zdůrazňováno.

V současnosti se diskutuje o fungující společnosti sítí na čím dál tím víc zřetelnějším principu, kterým je společná tzv. deteritorializace, která jednoznačně potvrzuje přetrvávající a mizící se rozdíly mezi venkovskými a městskými územími představovanými jistými regiony- typy. Soudobá společnost je tak charakterizovaná jako „nástup společnosti sítí“ s ekonomikou, v poslední době také „učící se ekonomika“ neboli „znalostní“. Dobrovolnost, participativnost, angažovanost a inovativnost jsou typy dovedností, které se připojují k typickým postojům síťové společnosti. Mezi další postoje patří šíření

informací, určitý typ komunikace (např. síťový) a určitý typ organizace. *Odkud vychází vlivné iniciativy takto zaměřených aktérů a jak jsou tyto spolupráce nastaveny v rámci místního rozvoje lokálním společenstvím nebo konkrétními hybateli rozvoje?* V současnosti totiž představitelé lokalit raději uplatňují mezinárodní projekty v příslušných operačních programech přeshraniční spolupráce než prostřednictvím uplatňování síťování lokalit. *Není právě záminka „spolupráce a ono partnerství" cestou k nabytí kapitálu daných vlivných a významných osob na úkor existence lokálních společenství?* Pokud je „partnerství a spolupráce" (Binek 2011) uměle vytvářené nebo finančně účelové, pak se stává významným paradoxem, který jednotlivé regiony brzdí, než rozvíjí, i když je základním principem Evropské unie.

Regionální úroveň místních podnikatelských aktivit a rozvojových projektů se soustředí na lokální identitu specifických souborů kulturních vazeb a vztahů jednotlivců, tedy místních obyvatel. Ti se přímo či nepřímo stávají regionálními aktéry síťování, což představuje podle Giddense kořeny strukturální teorie. Tímto způsobem je vnímán region jako dějiště těchto interakcí (Cloke a Davies 1992). Ke správnému síťování a implementaci kombinovaného modelu je třeba, aby byla kladně zhodnocena kapacita představitelů a jejich zájem o rozvoj lokality. Ovšem tento zájem nemá vycházet pouze od hlavních klíčových aktérů dané lokality, nýbrž od různorodých orientací společného strategického plánování a tvorby implementačních plánů již od místních komunit k dosažení synergie. Místní komunity a představitelé se mají stát hybatelem místního rozvoje a navzájem se učící sociální sítí, tj. učit se navzájem od sebe – jednotlivec od společnosti a společnost od jednotlivce. Poté je teprve možné provádět správné implementace rozvojových projektů a provádět efektivní změny (Beeton a Lynch 2012), které rozpoznají všechny formy kapitálu a kladné externality dané lokality. Přínosy celého modelu regionálního rozvoje a kulturního obrazu lokalit musí zaručovat, že implementace je místní komunitou akceptována (Bachleitner a Zins 1999). Místní komunita je totiž hlavním držitelem cestovních rozvojových aktivit, které vytváří v rámci síťování lokalit jejich jedinečnost (Angelkova et al. 2012) na regionální úrovni. Strategické plánování nemůže být v rozporu (Al Haija 2011) s postoji místních obyvatel, představitelů lokalit, ani s názory regionálních a národních aktérů, tak aby se zamezilo případnému neúspěchu a úpadku místních lokalit a komplexního síťovacího procesu. Regionální politika je stále vnímavější k růstu rozvojových aktivit jednotlivých lokalit marginálních oblastí, jelikož nadále zaznamenává zvyšující se zájem místních komunit (Airey 1985) o místní rozvoj a regionální síťování na podporu mezinárodního a především domácího cestovního ruchu. Komplexní síťování je potom výslednicí multiplikace všech vazeb a vztahů aktérů (Papadopoulou et al. 2011) v tomto implementačním procesu.

Tento článek představí Zlínský kraj jako potenciální modelový příklad dobrého uchopení regionálního rozvoje marginálních oblastí, který se vyznačuje převážně pozitivními dopady na cestovní ruch a místní rozvoj.

Cílem tohoto příspěvku je předložit vhodná doporučení pro představitele lokalit, ale i pro hlavní aktéry síťování ve sledovaném regionu, vycházející z výsledků faktorové analýzy. Výsledky mohou nalézt uplatnění mezi představiteli jednotlivých lokalit Zlínského kraje a místních komunit, kterých se místní rozvoj bezprostředně dotýká. Znalost zjištěných dopadů z pohledu místních komunit umožní představitelům lokalit lépe zaměřit budoucí rozvojové aktivity, tak aby místní komunity mohly lépe zapojovat zájem a činnosti, lépe plnit své cíle, které mají naplňovat regionální a dále pak meziregionální síťování očekávaná v rámci budování konkurenceschopnosti a atraktivity regionů České republiky. Cílem zkoumání je sumarizovat dopady konkrétních rozvojových aktivit sledovaných lokalit, které napomáhají regionálnímu rozvoji v rámci realizace sledovaných projektů.

Metodika

Metodologický přístup je založen na sběru primárních a sekundárních dat. Před výzkumem v terénu byla provedena diskurzní analýza na základě techniky studia dokumentů, webových stránek místních rozpočtů a databáze Strukturálních fondů Evropské unie. Na základě systematického přehledu lokalit s úspěšně dokončenými projekty zaměřenými na místní rozvoj s dopadem na cestovní ruch a rozvoj lokalit byly vybrány lokality, v kterých byly v období 05/2016-07/2016 provedeny standardizované rozhovory s místními obyvateli a představiteli rozvojových aktivit. Lokality jsou představeny okresy Zlínského kraje (Vsetín, Kroměříž, Zlín a Uherské Hradiště). Ke každému okresu

byla přiřazena alespoň jedna sledovaná lokalita. Celkem bylo sledováno 11 lokalit včetně okresů. V rámci sběru primárních dat bylo provedeno 110 standardizovaných rozhovorů s místními obyvateli (tj. 10 rozhovorů v každé lokalitě) a 11 rozhovorů s místními představiteli lokalit představující rozvojové projekty. Dotazovaní představují záměrně vybranou skupinu místních komunit vybraných lokalit Zlínského kraje. Rozhovory byly zaměřeny na povědomí obyvatel o rozvojových aktivitách v daném regionu týkající se místního rozvoje a cestovního ruchu. Dotazy byly kladeny ohledně pozitivních a negativních dopadů vybraných projektů lokalit, které představitelé realizovali v rámci dotačního titulu ERDF (konkrétně ROP NUTS II – Střední Morava). Hlavní náplň příspěvku se soustředí na identifikaci a analýzu klíčových dopadů ovlivňujících místní rozvoj a úspěšnost lokalit Zlínského kraje při realizaci rozvojových projektů dokončených v období 2013-2016. Rozhovory byly prováděny za pomocí standardizovaného dotazníku, který obsahoval uzavřené otázky ohledně výsledků, konkrétní spolupráce, pozitivních a negativních dopadů projektu na konkrétní lokalitu a její okolí. Dotazovaní mohli vyjadřovat postoje k realizovaným aktivitám na Likertově škále 1 (zcela souhlasím) – 5 (zcela nesouhlasím), číslo 6 – nevím bylo použito ve výjimečném případě, které v konečné analýze dat představovalo chybějící hodnotu „missing values“. Zpracování výsledků z dotazníkového šetření probíhalo prostřednictvím statistického programu SPSS. Pro analýzu dat byly použity deskriptivní analýza a faktorová analýza (Analýza hlavních komponent – Principal Component analysis). Faktorová analýza redukuje větší počet proměnných na faktory (v tomto případě dopady). Před provedením analýzy bylo nutné, zda jsou data vhodná pro tento účel následujícími kritérii – hodnota Keiser-Meyer-Olkinovy míry (alespoň 0,6 nebo vyšší) a Bartlettova testu (statistická významnost by měla být nižší než 0,05). Dalším postupem byla extrakce, nebo stanovení počtu faktorů na základě Scree plot grafu a také pro zajištění správnosti bude aplikováno programem automatický výpočet Kaiserova kritéria těchto faktorů. Podle Kaiserova kritéria jsou pro další analýzy vybrány pouze ty faktory, jejichž jedinečná hodnota (Eigenvalue) je vyšší než 1. Podle Scree plot grafu jsou zařazeny pouze faktory neboli body, které se nacházejí nad zlomem křivky do horizontální polohy. Vzhledem k tomu, že výsledek nebyl zcela vhodný pro interpretaci, byla provedena šikmá rotace faktorů (Direct oblimin), která docílila přimknutí se původně rozptýlených proměnných k jednomu faktoru. Na základě dvou vzniklých tabulek (Pattern matrix a Structure matrix) je možné vysvětlovat faktorové zátěže jednotlivých proměnných na extrahované faktory (dopady). V rámci interpretace byla použita první varianta Pattern matrix, jelikož nabízí jednodušší strukturu (Field 2005).

Výsledky

Kvantitativní výzkum dotazníky pro představitele/místní obyvatele Zlínského kraje

Perlín et al. (2010) definují Zlínský kraj na základě shlukové analýzy do tří nejvýznamnějších venkovských prostor v Česku, a to konkrétně do kategorie Morava a Slezsko. Lokality tohoto kraje se potom rozlišují podle jejich potenciálu rozvoje: moravské periferie (okr. Zlín a Vsetín), vybavený moravský venkov (všechny okr. Zlín, Vsetín, Kroměříž a Uherské Hradiště), nerozvojový sousedský venkov (okr. Uherské Hradiště), intenzivně rekreační oblasti (okr. Vsetín) a neprofilovaný venkov (okr. Kroměříž). Sledované lokality na základě nomenklatury EU NUTS, Zlínský region (NUTS 3) spadá do Střední Moravy (NUTS 2). Na základě aktuálních dat Českého statistického úřadu (2016) má Zlínský region 84,211 tis. obyvatel a jeho okresy (LAU 1) – Kroměříž (106,294 tis.), Uherské Hradiště (142,830 tis.), Vsetín (143,722 tis.) a Zlín (191,830 tis.).

Obr. 1: Směrodatné odchylky jednotlivých okresů České republiky za přenocování v roce 2014

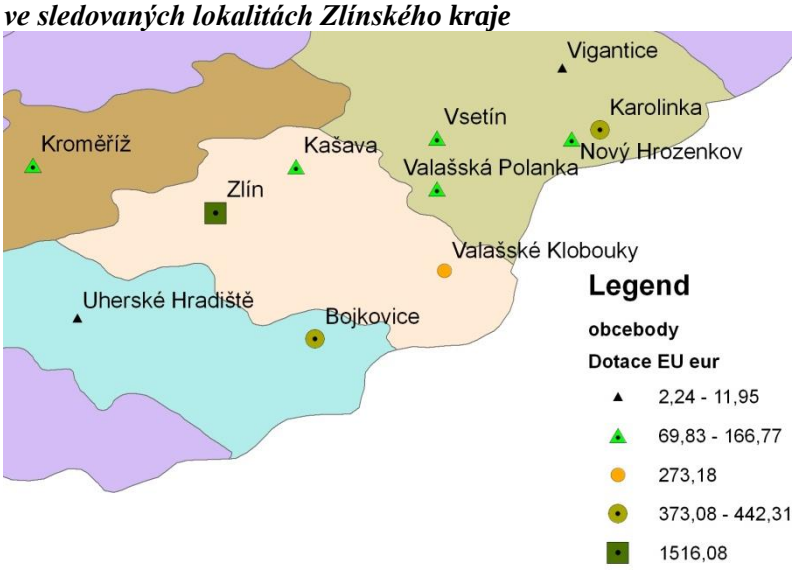

Zdroj: Vlastní zpracování ze získaných dat ČSÚ, ArcGis 2016

V roce 2015 navštívilo Zlínský kraj 663,412 návštěvníků, přičemž kraj disponuje 445 ubytovacími prostory. V roce 2014 na základě sledované směrodatné odchylky v rámci České republiky (obr. 1) za počty přenocování je patrné, že nejvíce navštěvovaným okresem je Zlín. Pokud bychom ovšem sledovali pouze vývoj proměnné přenocování návštěvníků v rámci Zlínského kraje, tak je jednoznačně na prvním místě Zlín (983,268 tis.) a Vsetín (499,262).

Následující faktorová analýza jednotlivých dopadů byla provedena na 11 sledovaných projektech v záměrně vybraných lokalitách (obr. 2), na kterém je také zachycena výše přidělené dotace v eurech za sledovaný projekt. Lokality představují všechny okresy Zlínského kraje (4), dále úspěšné projekty strategického plánování (6) a jeden projekt, který zvítězil v krajském kole soutěže o Zlatou stuhu Vesnice roku 2016.

Obr. 2: Výše proplacené dotace z ROP NUTS II – Střední Morava v letech 2013-2016 ve sledovaných lokalitách Zlínského kraje

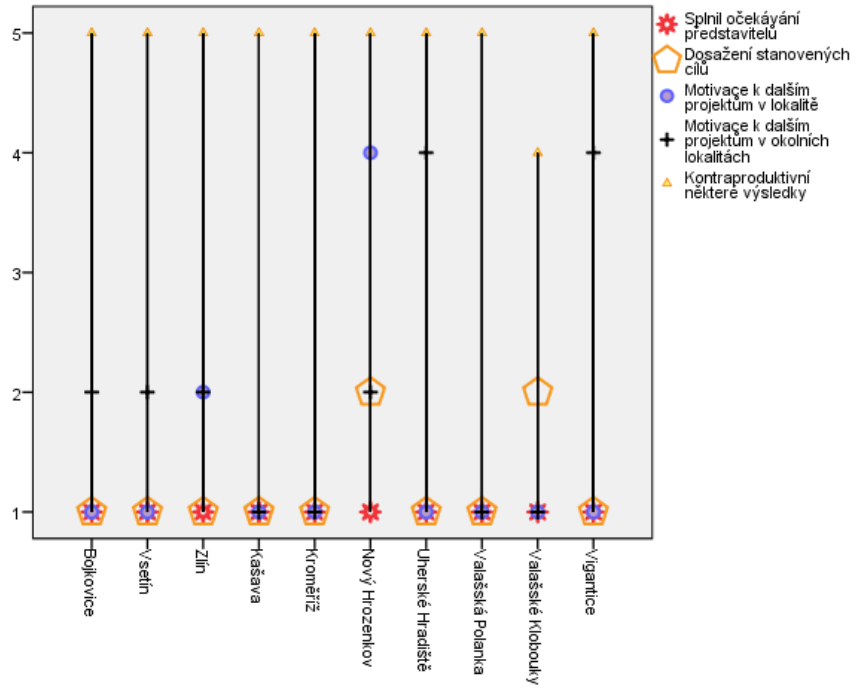
Zdroj: Vlastní zpracování ArcGis na základě rozhovorů s představiteli sledovaných lokalit, Antošová, 2016

Základní charakteristiky zkoumaného souboru

Ve vybraných lokalitách byly sledovány projekty, které byly z důvodu lepšího zkoumání rozděleny podle účelových zaměření následovně: strategický plán/územní rozvoj města/obnova návsi či náměstí

(5), park/veřejná prostranství/úprava zeleně či alej (2), dětská hřiště či zázemí volného času (2) a dále pak cyklostezka/trávení volného času pro cestovní ruch (2). Místní představitelé hodnotili výsledky a dopady projektů na stejné Likertově stupnici jako místní obyvatelé, v rámci tohoto příspěvku nám postačí sledovat pouze vybrané ukazatele.

Graf 1: Střední hodnoty názorů představitelů lokalit vybraných projektů 2016

Zdroj: Vlastní zpracování primárních dat, graf SPSS, 2016

Ve všech vybraných lokalitách představitelé zcela souhlasili, že projekty splnily jejich očekávání. Skoro tak tomu bylo i v rámci motivací k realizaci dalších projektů v lokalitách, pouze v Novém Hrozenkově a Valašských Kloboukách představitelé o další motivaci spíše souhlasili. V rámci dotazování se zúčastnilo ve všech sledovaných lokalitách 110 obyvatel, z čehož bylo 52,7% žen a 47,3% mužů. Věková hranice 51-65 let byla tvořena největším zastoupením 39,1%, dále pak 22,7% se jednalo o obyvatele ve věku 36-50 lety. Zbývající věkové hranice méně než 20 let, 21-35 let a více než 65 let bylo zastoupeny 12,7%. Další oblast dotazování se týkala především participace obyvatel na sledovaných projektech, většina z dotazovaných (92,7%) se vyjádřila, že se na projektu podílela z 0-10%, zbývajících 6,4% obyvatel se podílelo na projektech 11-30%, zanedbatelné procento 0,9% se na projektech podílelo z 31-50%. Skoro polovina dotazovaných (42,7%) se vyjádřila 0-10% ochotou na participativnosti na dalším projektu. Tato neochota a nezúčastnění se na sledovaných projektech byla místními obyvateli vyjadřována: především časovými důvody (38%), 32% vůbec nevědělo o možnosti angažovat se, 18% nemělo důvod se angažovat a zbývající část dotazovaných pak zvážila, že důvod byl, ale neměli příležitost (8%) a 2% má jiné zájmy (do dění v lokalitě se neangažuje). Zda bylo o chystaném projektu mluveno s občany, zcela potvrdilo 37% místních obyvatel a pouhých 27% spíše souhlasilo s tvrzením, že byl kladen důraz na jejich názor při připravovaném záměru projektu.

Faktorová analýza

Za účelem zjištění, které dopady a výsledky působí na dané lokality v souvislosti s dokončenými projekty, byla provedena faktorová analýza (respektive Analýza hlavních komponent) 18 dopadů, jejichž vliv místní obyvatelé hodnotili na již uvedené Likertově stupnici.

Tab. 1: Základní charakteristiky hodnocení jednotlivých dopadů

	N	Mean	Std. Deviation
Splnil očekávání obyvatel	105	2,16	1,429
Dosažení stanovených cílů	101	2,06	1,310
Motivace k dalším projektům v lokalitě	98	2,06	1,147
Motivace k dalším projektům v okolních lokalitách	87	2,46	1,237
Zvýšení návštěvnosti	103	2,37	1,343
Zvýšení povědomí o lokalitě	106	2,43	1,359
Projekt přinesl něco nového	106	2,07	1,289
Přinesl novou službu	101	2,42	1,395
Umožnil provozovat novou aktivitu	104	2,15	1,399
Zlepšil základní vybavenost	108	2,21	1,268
Zlepšil dopravní dostupnost	102	3,54	1,596
Přispěl ke zlepšení vzhledu	108	2,02	1,394
Zvýšil kvalitu života	103	2,41	1,332
Přispěl ke zlepšení vzdělanosti	106	3,16	1,448
Přispěl ke zvýšení zaměstnanosti	98	3,64	1,349
Umožnil vznik nových firem	99	4,11	1,244
Přilákal podnikatele	97	3,98	1,164
Přispěl k většímu sepětí (soudržnosti) obyvatel	104	2,68	1,294
Valid N (listwise)	52		

Zdroj: Vlastní zpracování, SPSS 2016

Na základě výsledků můžeme tvrdit, že obyvatelé se nejvíce shodují na „zlepšení vzhledu“ sledovaných lokalit se směrodatnou odchylkou 1,394 a nejméně shody bylo dosaženo u „zlepšení dopravní dostupnosti“, kde rozdíl činil 1,596. Z tohoto můžeme vyvodit, že kladený důraz na estetiku lokality je u představitelů upřednostňován, než účelná zlepšování např. dopravní dostupnosti, ovšem to může být zapříčiněno nastavením současné dotační politiky. Před provedením faktorové analýzy byla provedena korelační matice na základě, které bylo zjištěno, že většinové hodnoty jsou vyšší než 0,3, s čímž splnil model vhodnost dat pro tuto analýzu. Na další tabulce vidíme, že Kaiser-Meyer-Olkinova míra je vyšší než 0,6 a že hladina významnosti p je 0,000, je tedy nižší než 0,5. Užití faktorové analýzy je tedy vhodné.

Tab. 2: Základní charakteristiky hodnocení jednotlivých dopadů

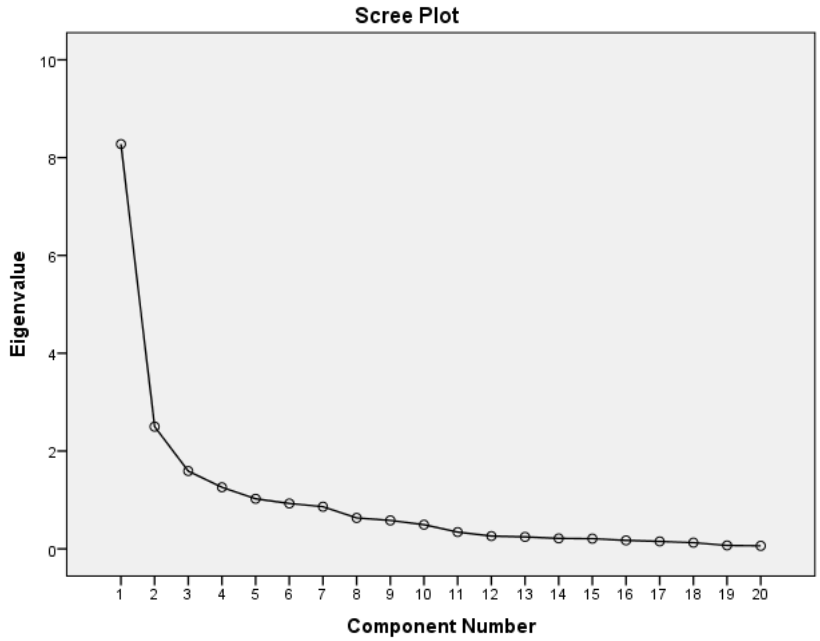
KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,809
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	707,497
	df	190
	Sig.	,000

Zdroj: Vlastní zpracování, SPSS 2016

Na základě Kaiserova kritéria pro stanovení počtu extrahovaných faktorů bylo zařazeno do následující analýzy pouze 5 faktorů, s jejichž pomocí bude vysvětleno 73,25% variance. Podle druhého způsobu určení faktorů bylo využití grafu (Scree Plot). Na grafu č. 1 můžeme vidět, že bodem, kde se křivka lomí je bod 3 a dále 8. Nejprve tedy byla provedena faktorová analýza se 3 faktory, výsledné faktory byly ovšem těžko popsatelné. Proto bylo nakonec využito řešení s 5 faktory.

Graf. 1: Scree plot pro faktorovou analýzu dopadů ovlivňujících rozvoj lokalit

Zdroj: Vlastní zpracování, SPSS 2016

V případě rotace Direct Oblimin jsou výsledkem, jak již bylo řečeno dvě tabulky, pro snazší interpretaci je zobrazena pouze Pattern Matrix.

Pattern Matrix[a]

	Component				
	1	2	3	4	5
Splnil očekávání obyvatel	,501		,321		,444
Dosažení stanovených cílů	,597		,509		
Motivace k dalším projektům v lokalitě	,387				,620
Motivace k dalším projektům v okolních lokalitách					,643
Kontraproduktivní některé výsledky	-,632		-,329		
Zvýšení návštěvnosti		0,827			
Zvýšení povědomí o lokalitě		0,862			
Projekt přinesl něco nového	,545				
Přinesl novou službu	,712				
Umožnil provozovat novou aktivitu	,831				
Zlepšil základní vybavenost			,746		
Byl zbytným luxusem	-,469		-,332		-,475
Zlepšil dopravní dostupnost	,366			,559	-,468
Přispěl ke zlepšení vzhledu			,833		
Zvýšil kvalitu života			,442		,647
Přispěl ke zlepšení vzdělanosti		,792	,331		
Přispěl ke zvýšení zaměstnanosti		,504		,307	,368
Umožnil vznik nových firem				,799	
Přilákal podnikatele				,813	
Přispěl k většímu sepětí (soudržnosti) obyvatel					,741

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.[a]

a. Rotation converged in 24 iterations.

První faktor (v tabulce vyznačený zelenou barvou) můžeme označit jako „výsledky projektů“, druhý faktor (modrá barva) označíme jako „rozvoj cestovního ruchu a vzdělanosti“. Třetí faktor (červený) se týká „estetického a dopadu na základní vybavenost“, čtvrtý (šedý) „místní rozvoj a infrastruktura“ a pátý (žlutý) je nazván jako „dopady na místní komunity a její rozvoj“. Faktorové skóre pro každý identifikovaný faktor byly uloženy jako nové proměnné tak, aby mohly být faktory využity pro další analýzy. Nejvíce splněné očekávání z výsledků projektů a projevované motivace k realizaci dalších projektů dotazovaní projevili ve Viganticích, zcela naopak tomu bylo ve Valašské Polance a ve Vsetíně. Stejné výsledky se ukázali i v kontingenčních tabulkách sledovaných dopadů na zvýšení návštěvnosti a zvýšení povědomí o lokalitě. Na kontraproduktivní výsledky projektů nejvíce upozorňovali obyvatelé Valašské Polanky. Naopak tomu bylo opět ve Viganticích, ovšem zde také poukázali místní obyvatelé na okolnost, že byl brán zřetel na jejich požadavky a že o chystaném projektu bylo mluveno s občany. Z tohoto poznatku je možné vyvodit závěry, že je nezbytně nutné projednávat veškeré kroky strategického plánování na všech úrovních a začít především průzkumem názorů místních obyvatel, tak aby byla zaručena úspěšnost nejen projektů, ale i všech endogenních a exogenních aktivit celého modelu regionálního rozvoje, které vedou k místnímu rozvoji lokality.

Shrnutí:

Díky síťovému uspořádání ve Zlínském kraji se mohou realizovat celorepublikové projekty cílově zaměřené na podporu místního rozvoje ve spojení s cestovním ruchem, tyto závěry potvrzují výsledky 9 projektů z celkového počtu zkoumaných lokalit. Individualizace práce v daném lokálním společenství vyžaduje precizní koordinaci a spolupráci na daných aktivitách s jinými aktéry, která je zajišťována ze strany představitelů lokalit při realizaci regionálního síťování rozvoje. Zlínský kraj je tedy vhodným příkladem kombinovaného modelu regionálního rozvoje marginálních oblastí, který řeší rozvoj interlokálním, meziregionálním a nadnárodním síťováním. Nebezpečí existence jednotlivých aktivit je spatřováno v odcizení, opuštění síťového uspořádání. To by znamenalo znemožnění realizace daných projektů, jelikož vysoká nákladnost péče a inovativních moderních aktivit aplikovaných na cestovní ruch dané lokality a jeho místní komunity bezpodmínečně vyžaduje koordinovanou a efektivní spolupráci mezi jednotlivými aktéry celého regionu a všech marginálních oblastí České republiky, která začíná už v bodě oslovování místních komunit daných lokalit. Z tohoto důvodu je nutné, aby představitelé Valašské Polanky a Vsetína začali již spoluprací s místními obyvateli a snažili se je více zaangažovat v rámci místního rozvoje. Výsledky tohoto šetření jsou možná ovlivněny tlakem místních obyvatel na zprovoznění nové cyklostezky na páteřní komunikaci mezi lokalitou Ústí u Vsetína a Valašskou Polankou, která představuje velmi nebezpečný úsek a dle názoru místních obyvatel, ale i představitelů je třeba ho neodkladně řešit. Dalším takovým podobným problémem se ukazuje i řešení bezpečnosti u projektu Bike-arény ve Vsetíně, kterou místní obyvatelé považují za spíše rušivý element přírodních podmínek daného prostředí a dále ji označují za nevhodně dokonce až nebezpečně řízenou aktivitu, resp. neřízenou, místního a cestovního ruchu a spojených aktivit. Tuto okolnost si samozřejmě místní představitelé hluboce uvědomují a v rámci síťování provádí po celou dobu přípravnou dokumentaci pro zaručení rychlé odezvy na případně vypsané výzvy nového programovacího období 2014-2020, jejich úspěch je ovšem velmi podmíněn nastavenými pravidly dotační politiky, proto je velice důležité aby se lokalita spojila s dalšími síťovými hráči nejbližšího okolí a dále pak i s regionálními aktéry, kteří mohou svou angažovaností takové výzvy pomoci správně uchopit a vyzdvihnout je před dalšími žadateli obdobných projektů.

Literatura:

AGARWAL, S., RAHMAN, S. a ERRINGTON, A. 2009. Measuring the determinants of relative economic performance of rural areas. *Journal of Rural Studies* [online]. 7., roč. 25, č. 3, s. 309–321. ISSN 07430167. Dostupné z: doi:10.1016/j.jrurstud.2009.02.003

AIREY, D. 1985. European Government Approaches to Tourism. David Airey. Tourism Management, vol. 4, no. 4, December 1983, pp. 234-244. Butterworth Scientific Ltd., P.O. Box 63, Westbury House, Bury Street, Guildford GU2 5BH, United Kingdom. 40.80. *Journal of Travel Research* [online]. 1. 1., roč. 23, č. 3, s. 47–48. ISSN 0047-2875. Dostupné z: doi:10.1177/004728758502300397

AL HAIJA, A. A. 2011. Jordan: Tourism and conflict with local communities. *Habitat International* [online]. 1., roč. 35, č. 1, s. 93–100. ISSN 01973975. Dostupné z: doi:10.1016/j.habitatint.2010.04.002
ANGELKOVA, T., KOTESKI, C., JAKOVLEV, Z. a MITREVSKA,E. 2012. Sustainability and Competitiveness of Tourism. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* [online]. roč. 44, s. 221–227. ISSN 18770428. Dostupné z: doi:10.1016/j.sbspro.2012.05.023
BACHLEITNER, R. a ZINS, A.H. 1999. Cultural Tourism in Rural Communities. *Journal of Business Research* [online]. 3., roč. 44, č. 3, s. 199–209. ISSN 01482963. Dostupné z: doi:10.1016/S0148-2963(97)00201-4
BATAGEJL, V. 2002. Clustering and Blockmodeling. In: [online]. Slovenia: University of Ljubljana. Dostupné z: http://vlado.fmf.uni-lj.si/pub/networks/doc/KN/Course4.pdf
BEETON, R. J. S. a LYNCH,A.J.J. 2012. Most of nature: A framework to resolve the twin dilemmas of the decline of nature and rural communities. *Environmental Science & Policy* [online]. 11., roč. 23, s. 45–56. ISSN 14629011. Dostupné z: doi:10.1016/j.envsci.2012.07.009
BINEK, J. 2011. *Synergie ve venkovském prostoru: paradoxy rozvoje venkova: kritické zhodnocení bariér, nástrojů a šancí rozvoje venkova*. Brno: GaREP. ISBN 978-80-904308-6-0.
BRIEDENHANN, J. a WICKENS, E. 2004. Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas-vibrant hope or impossible dream? *Tourism Management* [online]. 2., roč. 25, č. 1, s. 71–79. ISSN 02615177. Dostupné z: doi:10.1016/S0261-5177(03)00063-3
CLOKE, P. a DAVIES, L. 1992. Deprivation and lifestyles in rural Wales. — I. Towards a cultural dimension. *Journal of Rural Studies* [online]. 10., roč. 8, č. 4, s. 349–358. ISSN 07430167. Dostupné z: doi:10.1016/0743-0167(92)90049-C
FIELD, A. P., 2005. *Discovering statistics using SPSS: (and sex, drugs and rock „n" roll)*. 2nd ed. London; Thousand Oaks, Calif: Sage Publications. ISM introducing statistical methods. ISBN 978-0-7619-4451-5.
HALLAK, R., BROWN, G. a LINDSAY, N.J. 2012. The Place Identity – Performance relationship among tourism entrepreneurs: A structural equation modelling analysis. *Tourism Management* [online]. 2., roč. 33, č. 1, s. 143–154. ISSN 02615177. Dostupné z: doi:10.1016/j.tourman.2011.02.013
HUDEČKOVÁ, H. a LOŠŤÁK, M. 2002. *Sociologie a její aplikace v regionálním-rurálním rozvoji*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta ve vydavatelství CREDIT. ISBN 978-80-213-0952-4.
CHOI, H. S. Ch. a SIRAKAYA, E. 2006. Sustainability indicators for managing community tourism. *Tourism Management* [online]. 12., roč. 27, č. 6, s. 1274–1289. ISSN 02615177. Dostupné z: doi:10.1016/j.tourman.2005.05.018
KELLER, J. 2002. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakl. ISBN 978-80-85850-25-3.
KELLER, J. 2004. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-86429-34-2.
MARCH, R. a WILKINSON, I. 2009. Conceptual tools for evaluating tourism partnerships. *Tourism Management* [online]. 6., roč. 30, č. 3, s. 455–462. ISSN 02615177. Dostupné z: doi:10.1016/j.tourman.2008.09.001
PAPADOPOULOU, E., HASANAGAS, N. a HARVEY, D. 2011. Analysis of rural development policy networks in Greece: Is LEADER really different? *Land Use Policy* [online]. 10., roč. 28, č. 4, s. 663–673. ISSN 02648377. Dostupné z: doi:10.1016/j.landusepol.2010.11.005
PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S. a KUČERA, Z. 2010. Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*. roč. 115, č. 2, s. 161–187.
PETRUSEK, M., ed., 2002. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-7184-311-5.
POTTS, J.D., CUNNINGHAM, S.D., HARTLEY, J. a ORMEROD, P. 2008. Social network markets: a new definition of the creative industries. *Journal of Cultural Economics*. roč. 3, č. 32, s. 166–185.
TERLUIN, Ida J, 2003. Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories. *Journal of Rural Studies* [online]. 7., roč. 19, č. 3, s. 327–344. ISSN 07430167. Dostupné z: doi:10.1016/S0743-0167(02)00071-2
THOMAS, R., SHAW, G. a PAGE, S. J. 2011. Understanding small firms in tourism: A perspective on research trends and challenges. *Tourism Management* [online]. 10., roč. 32, č. 5, s. 963–976. ISSN 02615177. Dostupné z: doi:10.1016/j.tourman.2011.02.003

VARGAS-SÁNCHEZ, A., PORRAS-BUENO, N. a PLAZA-MEJÍA, María de los Ángeles. 2011. Explaining residents' attitudes to tourism. *Annals of Tourism Research* [online]. 4., roč. 38, č. 2, s. 460–480. ISSN 01607383. Dostupné z: doi:10.1016/j.annals.2010.10.004

Kontaktní adresa autora:

Ing. Gabriela Antošová, Ph.D., Vysoká škola regionálního rozvoje v Praze a Brně, Žalanského 68/54, 163 00 Praha 17 – Řepy, gabriela.antosova@vsrr.cz

Problémy a nedostatky ve vedení evidencí a statistik pro účely vytváření politik pro lákání vysoce kvalifikovaných pracovních sil

Problems and failures in keeping records and statistics for policy making of attracting highly skilled labour forces

Kristína Babíková

Abstrakt:

Demografické konsekvence, nedostatečně rychlé přizpůsobení systému školství a další faktory vplývají k prohlubování mezery mezi poptávkou a nabídkou v oborech s vysokou přidanou hodnotou. Právě tyto obory zaznamenávají největší vzestup na současném trhu práce a zároveň vyžadují vysoce kvalifikovanou pracovní sílu. Nabídka kvalifikovaných sil v mnohých případech nedokáže držet krok s poptávkou a tato situace brzdí růst ekonomik. Proto vytváří jednotlivé státy, regiony a města vlastní strategie pro lákání zahraničních pracovníků, jakožto řešení této situace. Velkým problémem v České republice v tomto ohledu je obzvláště nedostatečná a nepropojená statistika týkající se zahraničních pracovníků. Jednotlivé úřady a ministerstva vedou svoje vlastní databáze a statistiky ale pouze týkající se jejich gesce. Data tedy nejsou celistvé, často se překrývají, anebo hůře, úplně chybí. Cílem článku je tedy analýza a zhodnocení vybraných přístupů vedení těchto dat jednotlivými ministerstvy a orgány jakým jsou například úřady práce, Český statistický úřad a další. Cíl také zahrnuje zhodnocení rozdílů jednotlivých statistik v porovnávání regionů ČR.

Klíčová slova:

imigrace, vysoce-kvalifikované pracovní síly, trh práce, migrační politika

Abstract:

Demographic consequences, an insufficient adaptation of educational system and other factors effects deepening the gap between demand and supply in sectors with high added value. These industries record the largest increase in the current labour market and require a highly-skilled labour forces. Supply of qualified forces can not keep the pace, in many cases, with demand and this situation hinders the growth of economies. Therefore, individual states, regions, and cities create their own strategies for attracting foreign workers as a solution to this situation. A major problem in the Czech Republic is this regard is especially insufficient and unconnected statistics concerning foreign workers. Individual offices and departments keep their own databases and statistics only regarding their responsibilities. Thus, the data are not integral, often overlapping, or worse, totally missing. The aim of this paper is to analyse and evaluate selected management approaches to these data by individual ministries and institutions such as Labour offices, Czech statistical office, and others. Target also includes evaluating the differences in individual statistics comparing the regions.

Key words:

Immigration, highly-skilled labour forces, labour market, immigration policy

Introduction

21st century is determined by rising of economical sectors characterized by a high division of labour. The most important factor of production is becoming highly-skilled labour force. Due to negative demographic curves, not flexible educational system and others, countries have started to fight for professionals who are needed in these sectors and industries. Current immigration policies are changing because of this situation. Countries are creating policies seeking to attract highly-skilled labour forces from foreign countries. Even Czech Republic, it´s regions and cities are trying to face and solve this problem by their activities in the field of attracting and employing foreign professionals.

Aim

In this article, I focus on the part of political system of public policies making and its evaluation. I come from the simple and well-known model done by Howlett and Rameshe. (Howlett, Rameshe, 2009) The whole system is constructed by five important parts of a circle. Problem (and it´s recognizing), targets of politics (variants of solution, instruments and choice of a solution), implementation and finally, evaluation, which can again forward the cycle through recognizing problem, targets of politics etc. In that case I do not evaluate certain policy, I observe only the possibilities of how to examine policies with regards to attracting foreign professionals. Specifically, I am speaking about statistical data in Czech Republic in connection with this topic. Keeping statistics, it´s description, methodology of collecting data, methodology of the calculation, purpose of keeping it, the amount of data and it´s specifications etc. Also whether it contains indicators of possible designation of the term "highly-skilled professional" as the target group of these policies. It is *educational attainment, key skills, experience, minimum salary, professions, language skills, personal criterions as age* etc. (Babíková, 2016) This article aims firstly on type of occupation and educational attainment.

Methodology

For purposes of this article were chosen public offices and their statistics which mainly prepares and leads policies for the migration processes of the Czech Republic. I need to emphasize that these offices are public and it is only the selection of authorities coordinating immigration policy. They were chosen because of their processes of data collection related to indicators mentioned above. Listing of data is not comprehensive.

I refer further to their competencies and subordinated bodies of each office connected with the aim of the article. The main part of results are data collected by these bodies and their evaluation. Various indicators have been taken into consideration, such as the amount of data, years of their collection, content and details of those data, the accessibility and their accuracy. Equally important is the ability to distinguish data according to states or at least differentiation between EU and the other part of the world. It is also of interest whether the data were observed on the level of regions and municipalities of the Czech Republic.

Individual statistics are supplemented by parts of the Acts on which these statistics are based for better understanding of the data.

Discussion is directed toward individual deficiencies and weaknesses of data collection mentioned above and it´s inaccuracies and possible causes of that situation.

Main Offices and their statistics

The main offices connected with the policy of migration are:

- Ministry of Interior of the Czech Republic
- Ministry of Industry and Trade
- Ministry of Labour and Social Affairs

These Ministries are in charge of so-called "authentic migration policy" of the Czech Republic. Migration policy is primarily created by European Union. It establishes a framework, it´s measures are implemented into the Czech law system[2] and new regulations of the Czech Republic are created within the EU framework.

Ministry of Interior of the Czech Republic

Ministry of Interior has in it´s responsibility parts of asylum, migration and integration policy. The Department of Asylum and Migration policy is mainly in charge of residence permits. This department has taken more and more power in recent years with regard to foreign workers coming to the Czech Republic.

[2] *For example Blue card, mentioned below*

These responsibilities imply content of statistics. Data concern mainly registration of foreigners by their residence (temporary/permanent) and the only additional detail for further separation is the sex of residents.

Retrievable data are available for years 2007 – 2011 from the Foreign Police and 2011 – 2016 from the Ministry of Interior. This is because an amendment to the Act. no. 326/1999 Coll., on the stay of foreigners in the Czech Republic has entered into force. In this addition where activity, such as issuance of long-term visas and temporary stays, has been transferred from Foreign Police to Ministry of Interior.[3] Informative overviews are available at the end of each month, while more detailed divisions of these data are available only through statistics of the Czech Statistical Office in cooperation with other ministries.

Data are sorted by states of origin of foreigners and therefore there is possibility to differ EU (+ Island, Norway, Switzerland and Lichtenstein) and so called third countries.

Tab. 1: Foreigners with authorized stay in Czech Republic, to 31.12.2015

TYPE OF RESIDENCE	TOTAL SUM		
	MEN	WOMEN	TOTAL
TEMPORARY	126178	79831	206009
PERMANENT	137704	123849	261553
TOTAL	263882	203680	467562

Source: Data by Ministry of Interior [MVČR, 2015]

Ministry of Industry and Trade of the Czech Republic

Ministry of Industry and Trade has data connected with foreigners living in Czech Republic via Trade Licensing Register. This register issues a statistical sheet quarterly and it obtains data of business objects and their trading authorization listed in that register.

Statistic has two parts. The first one is divided by kinds of trade permits and foreigners are detached from the Czechs. The second one is sorted by the scope of business and we can´t observe numbers about foreigners separately.

Retrievable data are available for years 1992 – 2016, informative overviews are available every quarter. Until 1992 business entities such as foreigners, legal persons and natural persons had not been monitored separately.

Data available publicly on the internet does not provide possibility to differ the EU (+ Island, Norway, Switzerland and Lichtenstein) and so called third countries.

Ministry of Labour and Social Affairs

Ministry of Labour and Social Affairs is a superior authority to Labour Office. This office leads statistics on the employment of foreigners.

Retrievable data are available for years 2004 – 2012 to the date of 31.12. Since 2012 until 2014, data are not available due to the integration of information system of Ministry. Until this year the data are separately monitored for:

- citizens of the EU/EEA + Switzerland
- foreigners who do not need a work permit
- Valid work permits
- Green cards[4] - type A - skilled workers with tertiary education - without key personnel

[3] *Responsibility for permanent stays had been trasnferred in 2009 already*

[4] *Since 2014 green cards has been replaced by employment card*

- Green cards - type B - workers in jobs requiring at least apprenticeship
- Green cards - type C - other workers
- Green cards - key personnel[5]
- Blue cards - highly-skilled workers

These data could be also displayed in region structure and are sorted by sex of persons.

Data are sorted by states of origin of foreigners and therefore there is possibility to differ EU (+ Island, Norway, Switzerland and Lichtenstein) and so called third countries.

Aforementioned Ministry has the so-called Average Earnings Information System (AEIS) agenda under its authority. This System is harmonized with Structure of Earning Survey conducted under the Council Regulation No. 530/1999 concerning structural statistics on earnings and labour costs and the Commission Regulation (EC) No. 1738/2005 amending the Commission Regulation (EC) No. 1916/2000 as regards the definition and transmission of information on the structure of earnings. AEIS is maintained by Czech Statistical Office (done by private company) and provides data on earnings and hours paid of employees in the Czech Republic.

Number of Foreigners

Czech Statistical Office cooperates with Ministry of Interior of the Czech Republic for the purpose of it´s statistic listed as "Number of foreigners" data. In this case, data are identical, but we can find pretty detailed explaining methodology and sorting of the data. So, the data from the Tab.1 are categorized into 3 groups depending on the more accurate type of residence and consequently are used for statistical evaluation.

- Permanent residence
- Temporary EU/long-term residence
- Over 90-days visa
- Asylum statuses

The number we can find in data published publicly by Ministry of Interior for the year 2015 (total number of foreigners) are in methodology of Czech Statistical Office are designated as "Foreigners incl. foreigners with valid asylum on the territory of the Czech Republic". It means, the highest number we can get when speaking about legally-living foreigners in the Czech Republic.

Data does not provide, for instance, more specific information such as level of education, their occupation, level of salaries, age etc.

Possible problems and inaccuracies

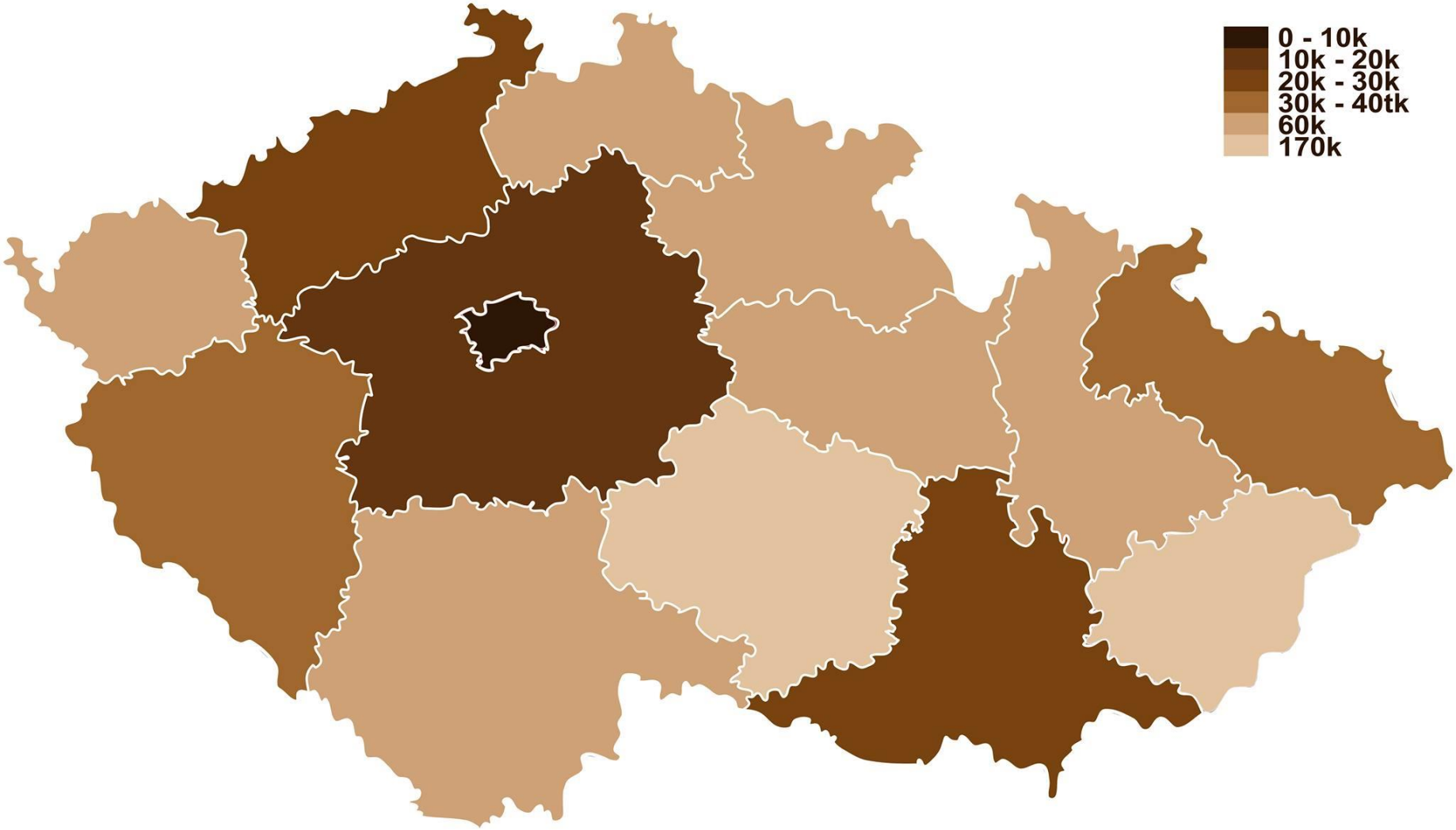
The first reason which causes that data are not exact, is that citizens of the EU, EEA and Switzerland can reside on the territory of the Czech Republic (or other states of this area) without any permission. It is sufficient to have a proof of identity. If expected stay is longer that 30 days, these foreigners should notify their stay to police within 30 days. However, this duty is often neglected and it affects total number of foreigners living on the territory of the Czech Republic.

The second reason why total numbers of foreigners living on the territory according to issued permission is overestimated is the problem of registration of temporary residence cards. The certificate on the temporary residence is not a duty only the right, it helps in many areas of practical life. Due to European legislation may this certificate doesn't have a limited validation and it is a common practice that it´s holders do not cancel their stay when moving out from the country. *"Statistics on these persons will be overestimated to a certain extent." (ČSÚ, 2016)*

[5] *Very important worker for an employer, who do not have to satisfy the criterion of tertiary education*

The third problem is the illegal migration, because of which the numbers are constantly underestimated. For purpose of attraction highly-skilled foreigners we could assume that illegal migration does not affect the numbers of this group.

Within all three reasons affecting total numbers we need to count with dependants of these individuals.

Pic. 1: Foreigners in the Czech Republic by regions, up to date 31.15.2015

Source: Data from Ministry of Interior of the Czech Republic, created by PSCS6

Employment of Foreigners

Data regarding employment of foreigners are mainly from two sources:

- Ministry of Industry and Trade of Czech Republic – foreigners holding valid trade licence
- Ministry of Labour and Social Affairs – foreigners registered at Labour Offices

Foreigners holding valid trade licence

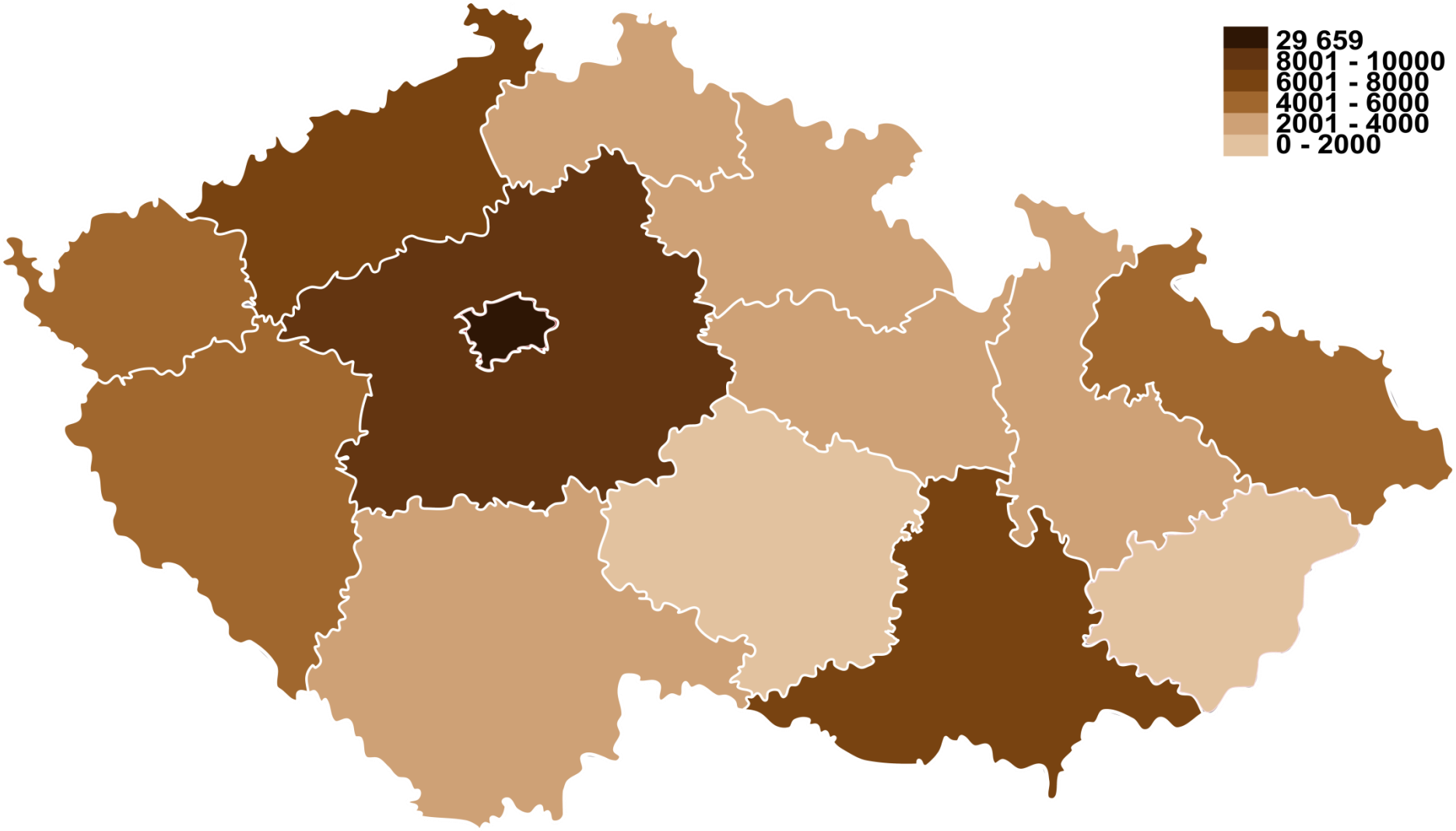
Foreigners are allowed to carry on a business activity as natural persons, or legal persons and set up the Czech organisational units of their enterprises on the territory of the Czech Republic as well as abroad.

Available data belonging to the word "foreigner" foreign entrepreneurs with:

- granted visa for stay over 90 days or a long-term residence permit,
- permanent residence,
- dependants of residents with a long-term stay,
- persons who were granted asylum or a subsidiary protection,
- nationals of the EU Member States and citizens of Switzerland, Norway, Iceland, and Liechtenstein
- their dependants.

Business conditions with impact on entrepreneurship of foreigners has changed a few times. The numbers have dropped in 1998 (amendment of Trade Licensing Act – stricter duties for submitting documents), 2001 (amendment of Trade Licensing Act followed by amendment of Residence of Alien on the Territory of the Czech Republic – stricter conditions for acquisition of a long-term visa for business purposes) and 2008 (amendment of Trade Licensing Act – restriction of free trade to 80 economic activities instead of 125 existing). The amendment with the biggest importance for modern Europe is from 2004 when EU nationals have become equal by the Trade Licensing Act. In 2010 the conditions needed to be met by the third countries nationals to obtain trade licence got easier.[6]

[6] *Properly said: foreigers who are not citizens on EU or EEA, do not have permament residence in the Czech Republic, are not dependants of residents with long-term stay or are not refugees*

Pic. 2: Foreigners holding valid trade licence by region, up to date 30.12.2015

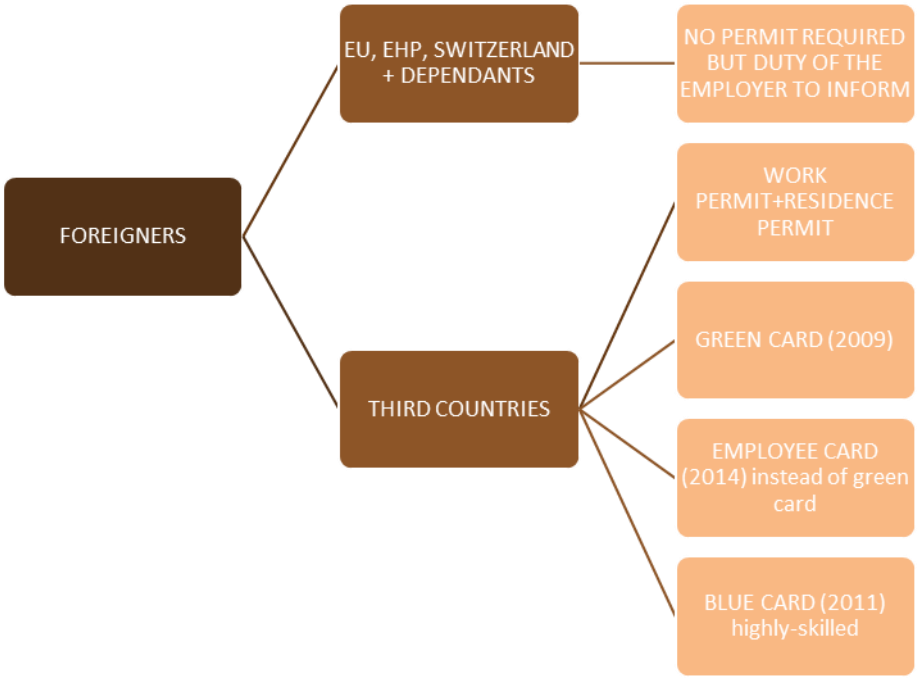
Source: Data from Ministry of Industry and Trade of the Czech Republic, created by PSCS6

Foreigners registered at labour offices

Since 2004 we can divide foreigners into two main groups while talking about permissions for being employed in the Czech Republic.

The Act No. 435/2004 on Employment consider foreigners from states of EU, EEA and Switzerland to be equal to the Czech labour. It means they do not need any special permission to work on the territory of the Czech Republic. Foreigners from countries not listed as EU, EEA and Switzerland, nor their dependants need to apply for permission. For the purpose of employing based on this act, an employee of a foreign nationality ("a foreigner") is a natural person neither citizen of the Czech Republic, nor citizen of the EU, nor their dependant. (Czech Republic, 2004) Right now, there is a possibility to get an employee or a blue card (both works as a dual permission – as a work as well as a residence permission), while the green cards issued before 2014 are valid until it´s expiration.

Pic.3: Scheme of issuing work permit

Source: Employment Act. No. 435/2004 Sb.

"With regards to changes of information systems during 2012–2014, only qualified estimates are available as for the total number of foreign nationals performing work on the territory of the CR in the employee status." (ČSÚ, 2016) For that reason, the compared data are were collected in 2011.

Tab. 2: Foreigners registered at labour offices by type of registration in areas, regions and districts; 31 December 2011

Foreigners registered at labour offices, total	Holding valid work permit	Information on foreigners - employees from third countries	Information on foreigners - employees (citizens of EU / EEA / EFTA)
217 862	36 640	26 510	154 560

Source: Data from Czech Statistical Office

The Czech Statistical Office has the number of workers (2004 – 2011) divided as well according to occupation classification KZAM/CZ-ISCO. This classification is based on two main principles, occupation/post and level of skills. Occupations required for performing the same tasks should be on the same classification level, despite the fact that it could differ among countries. This classification is a tool for a differentiation of skills of employed foreigners on the mentioned territory.

Tab. 3: Number of registration at labour offices by KZAM/CZ-ISCO in years 2004 - 2011

KZAM/CZ-ISCO	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
EU	5800	20495	16553	7845	13248	807	28466	32696	28288	129
Other	2256	6728	3892	2158	6508	819	9726	8303	23120	25
Total	**8056**	**27223**	**20445**	**10003**	**19756**	**1626**	**38192**	**40999**	**51408**	**154**

Source: Data from Czech Statistical Office

The main classes are in ascending order, it means the lower number of the class, the higher qualification required. The exception is number 0, which is concerning the employees of armed forces.

Tab. 4: Development of employment of foreigners by the type of occupation in the Czech Republic, divided by migration from EU and non-EU countries

	EU			**Non-EU**		
	2004	2008	2011	2004	2008	2011
Qualified occupations (1-3)	15	34	43	5	12	13
Half-qualified occupations (4-8)	49	83	83	18	61	27
Unqualified occupations (9)	9	24	28	12	71	23
Total	73	151	154	35	144	63

Source: Data from Czech Statistical Office

Number of the EU foreigners in every occupation classification is instantly growing, while Non-EU records significant fluctuations.

In 2009 the new dual permit (long-term residence and work permit) for the purpose of employment has been launched. So-called green card was replaced in 2014 by another dual card called employee card. During this period the total of 636 green cards has been issued.

Wages of foreigners

Gross monthly wages by citizenship are data belonging to advanced outputs of Average Earning Information System, specifically as outcome of the Department of Analysis and Statistics, including selected citizenships. According to the tender documents by Ministry of Labour and Social Affairs, these data are available also for a differentiation of age and sex. „*As for main variables, the AEIS provides information on the level and structure of remuneration (i.e. the level of the gross monthly wages and hourly earnings and their structure, i.e. bonuses and allowances, special payments for shift work, etc.) as well as on working period (i.e. number of hours actually paid, annual days of holiday leave, other days of paid absence, e.g. paid sick leave days).” (AEIS, 2016)*

	Czech Republic	Slovakia	Ukraine	Poland	Romania	Bulgaria	Other	Wage sphere total
Median, CZK/Month	22391	24116	17252	21036	24958	14718	24450	**22399**
Average, CZK/Month	26843	30263	19562	27022	30945	23522	40384	**27046**

Conclusion:

There are no summarizing statistics considering foreigners in the Czech Republic. Individual offices and departments with relation to this problematic are only collecting the data related only to their own sphere of activity. In addition, various data and statistics can be blended. Typical example is a statistic related to the employment of foreigners. There is a possibility that one person is employed but at the same time holds a trade license, even though Labour Offices along with Trade Licensing Offices issue all the permits to a concrete person. Another example given above are the data collected by the Ministry of Interior handling numbers of work permits, where there are no records of foreigners living on the territory of the Czech Republic on the grounds of other permits. For instance, family reunifications, studies or research. Furthermore, there are missing information on those foreigners who have successfully applied for a permanent stay. It is not possible to track down where and whether a foreigner is employed at all. We can observe more detailed and more accurate statistics since the year of 2011 when so-called "Blue card" has come to effect. That is so especially because of its aim and possibilities of issuing, which is connected with highly skilled workers. However, this card is not compulsory but voluntary so the indicating numbers are probably very undervalued. The Czech Republic and none of its offices neither offices in cooperation are managing the overall statistic concerning the number of neither the foreigners living on the territory of this country, nor their exact job title, nor their qualification, nor any other characteristics enabling regressive evaluation of applied policies for attracting highly skilled labour forces. Thus the situation is highly insufficient

Literature:

AEIS. 2016, About Average Earnings Information System, Available from: https://www.ispv.cz/en/about-ispv.aspx

BABÍKOVÁ, Kristína. 2015, *The term „highly-skilled" professional and practical context*. In Viktorie Klímová, Vladimír Žítek. XIX. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH. Brno: Masarykova univerzita, 2016. s. 417-422, 6 s. ISBN 978-80-210-8273-1. doi:10.5817/CZ.MUNI.P210-8273-2016-53.

CZECH REPUBLIC, Employment Act. No. 435/2004 Sb., Available from: http://zakony-online.cz/?s73&q73=all

CZECH STATISTICAL OFFICE. *Methodology of number of foreigners*. Available from: https://www.czso.cz/csu/cizinci/methodology-of-number-of-foreigners

HOWLETT, Michael, M. RAMESH a Anthony PERL. Studying public policy: policy cycles & policy subsystems. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 9780195428025.

MPO. 2015, *Annual overview of business subjects and trade authorizations.* Trade Licensing Register [online]. Praha: MPO [cit. 2016-08-29]. Available from: http://www.rzp.cz/eng/statistikySbj.html

MVČR. 2015, *Cizinci s povoleným pobytem*. Praha: MVČR [cit. 2016-08-28]. Available from: http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx

Kontaktní adresa autora:
Ing. Kristína Babíková,
Lipová 507/41a, 602 00 Brno, Czech Republic
Department of Regional Economics and Administration
Faculty of Economics and Administration
Masaryk University
E-mail: 321126@mail.muni.cz

Economic Growth in Developing Countries: A comparative Analysis of Endogenous Factors between Ghana and Uganda

Dastan Bamwesigye, Abel Zico, Kenneth Koranteng, Radka Redlichova

Abstrakt

Tato studie zahrnuje specifika a statistiky o Uganda a Ghany ekonomiky, resp. To zahrnuje anlysis až aktuálními daty časových řad o ukazatelích, jako je růst domácího produktu (HDP), HDP na obyvatele, inflace, un míra zaměstnanosti, růst populace a zaměstnanosti podle sektorů. Vyšetřování na výkonnost sektoru byl spuštěn najít index specializaci těchto dvou zemí, které spadají do dvou různých regionech, ale s homogenních endogenními charakteristikami podle tropické charakteristiky Africe. Výsledky potvrdily homogenitu obou zemí, zejména ve výkonu sektoru mezi ostatními. Studie rovněž zjistila, že non regionů se specializuje na jakémkoli hospodářském odvětví nebo činnosti. Studie vychází doporučení podle poznatků z vyšetřování ve výše uvedeném indikátor pro rozhodnutí politiky a budoucí výzkum.

Klíčová slova:

Regionální ekonomie, specializace regionů, vývoj a růst

Abstract:

This study includes specifics and statistics on Uganda‘s and Ghana’s economies respectively. It includes anlysis of up to date time-series data on indicators such as Growth Domestic Product (GDP), GDP per capita, inflation, un employment rates, population growth, and employment by sector. An investigation on sector performance was run to find the index of specialization of the two countries which fall in two different regions but with homogeneous endogenous characteristics as per tropical Africa characteristic. The results confirmed the homogeneity of the two countries especially in sector performance among others. The study equally found out that non of the regions is specialised in any economic sector or activity. The study draws recommendations as per the findings from investigation in the above indicator for policy decision and future research.

Key words:

Regional Economics, specialization of Regions, development and Growth

1. Introduction

Uganda like many other tropical and Sub-Saharan countries, is a lower-middle-income country with a small-sized economy. Uganda ranking 103rd largest economy by nominal Growth Domestic Product (GDP) in the world (World Bank 2016). According to the International Monitory Fund, in 2013, Uganda’s GDP was USD 23 Billion. Uganda's GDP grew at a rate of 6.03% in 2013 and up-to-date GDP per capita, in purchasing power-adjusted dollar relations, is USD 1,092.52. The record current figure for inflation in Uganda, as measured by the variation in consumer price index, was 5% in 2013, against 14% in 2012 (Uganda Bureau of Statistics 2012, Uganda Bureau of Statistics 2012). Uganda's economy is primarily services-based.

Agriculture accounts for 24% of GDP and employs over 65% of the population. Manufacturing and industry accounts for 29% of GDP and employs 6% of the population. The service sector accounts for 47% of the GDP and employs 28.40% of the entire population. Uganda's government proceeds in 2013, was 15% of GDP while its government spending was 18% of GDP. Uganda's currency is the Uganda New-fangled Shilling (UGX) has been losing value on the international market. According to

the Dairy Monitor newspaper of March 5, 2016, Uganda's bank exchange rate against the dollar had shot over and above, the national debt was equally higher than ever, inflation going over 10%.

Like Uganda, Ghana is also a lower-middle-income country with a small-sized economy, located in the North West of Africa. Ghana is the world's 85th largest economy by nominal GDP rank. According to the International Monitory Fund, in 2013, Ghana's with GDP in USD, 44.22 billion. Ghana's GDP grew at 6% in 2013. Current GDP per capita, in purchasing power-adjusted dollar relations, is at USD 2,553.92 (World Bank 2016). The most recent figure for inflation for Ghana, as measured by the change in consumer price index, was 11.6% in 2013, contrary to 9% in 2012. The unemployment rate in Ghana in 2013 stood at 4.6%, versus 4.20% in 2012.

Ghana's economy is largely services-based. Agriculture accounts for 22% of GDP and employs 41.5% of the population. Manufacturing and industry accounts for 29% of GDP and employs 15% of the population. The service sector accounts for 50% of the GDP and employments stands at 43% of the population as at 2013.Ghana's government revenues, in 2013, were 18% of GDP while its government spending was 29% of GDP. Ghana's government debt, as of 2013, is 57% of GDP.Ghana's money is the Ghana Cedi (GHS). The latest exchange rate, as at 13-Mar-2015, was 3.57 GHS each 1 USD.

The aim of this work was to analyze the developmental indicators of Ghana and Uganda, by comparing indicators such as GDP per capital, inflation rate, unemployment rate, population growth and productive sector share of their GDP and make recommendations and based on the analysis on what each country should do to strengthen each of the developmental indicators leads to spillover effects and externalities, education and formation of human knowledge capital forces of economic growth. Public policies enhance economic policy in certain regions and considering alternative policies to foster regional economic development and increase the employment and income rates of the residents of particular regions. (Kozicki 2000, Greiner, Semmler, Gong 2016). Athough Adam Smith in his book the nature and causes of a nation‘s wealth suggest that countries must appy economic policies that able to stimulate production, and employment (Smith 1776). This thought has been appropriate for most Developing countries/economies which are still agro-economies with an example of trade liberalization in the coffee subsector in Uganda changing the economy over the last two decades (Uganda Bureau of Statistics 2008, Mukiibi 2001, Musumba, Rajorshi 2013, Nahanga, Bamwesigye, Darkwah 2015, Verter, Becarova 2016)

Materials and Methods

Time series data was obtained from books, journals articles, among other sources. Precisely, data used in the was obtained from consistent and dependable National sources such as Uganda Bureau of Statistics (UBS), African Development Bank (ADB), Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) yearly Statistics, and World Bank (WB).

Descriptive and statistical Analysis of secondary time series from the World was used to draw Comparison of development indicators between Uganda and Ghana which are located in different regions of West and Eastern African Respectively. . An investigation on sector performance was done to find the specialization index of the two countries which fall in two different regions but with homogeneous endogenous characteristics.

Specialization Index (SI),

$$SI = \frac{\sum_{i=1}^{n} (E_i)^2}{\left(\sum_{i=1}^{n} E_i\right)^2}$$

E... the number of employed people in the individual fields in the region

i... the number of fields that operate in the region

Formula 4: index of specialization

Source: Čadil, 2010 descriptions modified by the author

Source: Radka Redlichova, 2013

Finding and Discussion

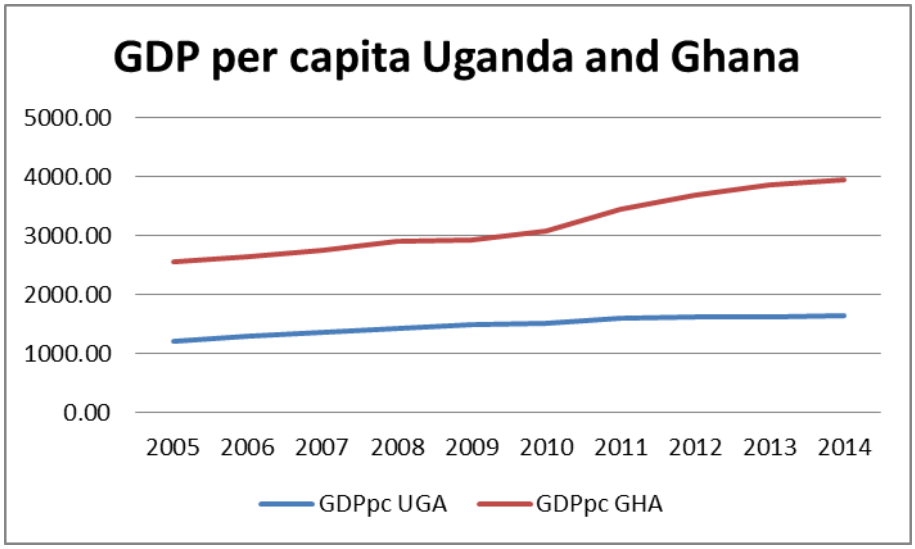

Fig 1: GDP per capita for Uganda and Ghana

Source: World Bank Data

fig 1 above indicate the total output of each country's gross domestic product in each country for the past 10 years, comparing the two countries GDP per capita, you will notice that Ghana has had a significant increase in that area which indicate growth in the economy and tends to translate as an increase in productivity over Uganda for the past 10 years. This increase can be credited to the rapid growth of various economic activities that the country has improved well in. Economic activities such as Mining and agriculture play an essential role in the economic growth and development of the sub-Saharan country.

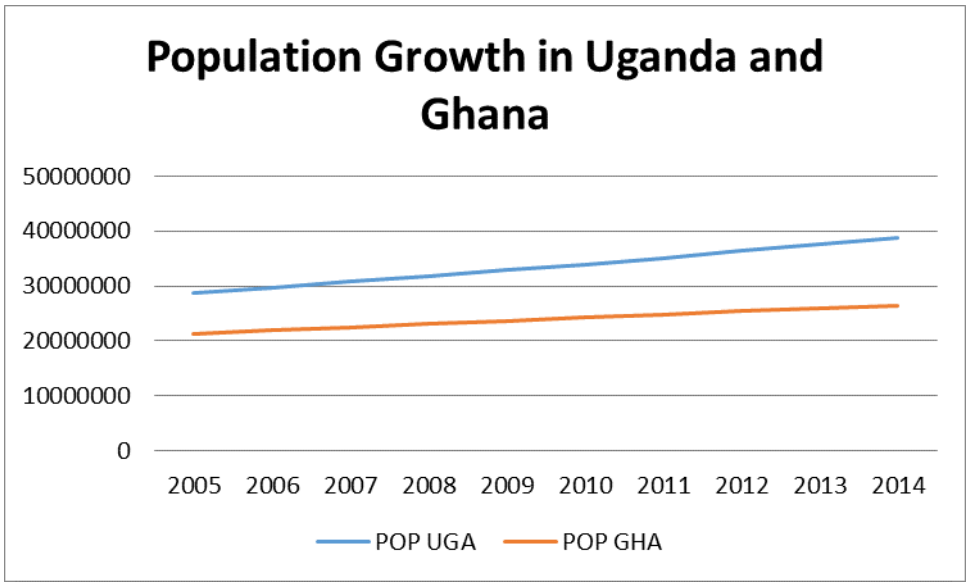

Fig 2: Population Growth in Uganda and Ghana

Source: World Bank Data

Fig 2 above also indicate how Uganda's population has increased for the past decade over Ghana, the trend of the graph indicate a higher pace of which is as a result of high birth rate in Uganda whiles

that of Ghana is moving at a slower pace. This is as a result of deaths during the period and migrating to and from other countries.

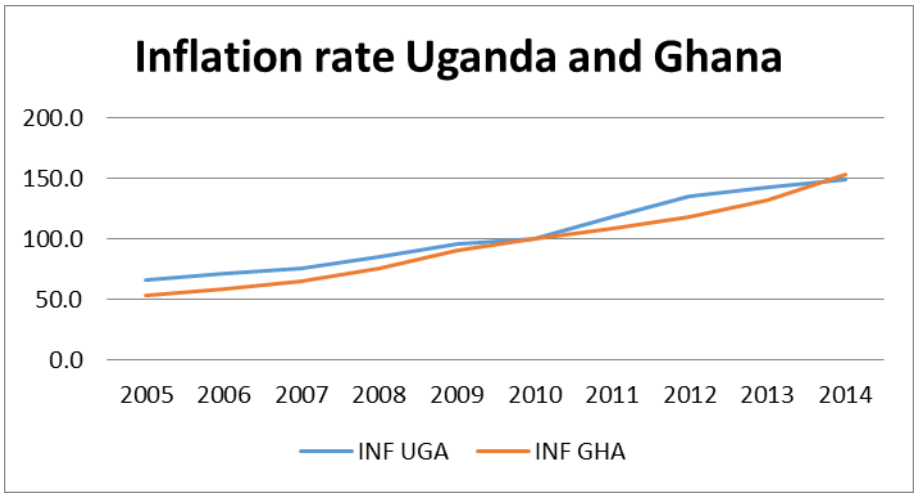

Fig 3: Inflation rate for Uganda and Ghana

Source: World Bank Data

Fig 3, above shows the rate of inflation rate for Uganda and Ghana. Both countries had had a parallel increasing inflation rate from mid of 2005 to 2010 where both had a stable rate for that year. There was a further increase in the same year 2010, then continued to increase much higher for Uganda in 2012 at rate of 140.0 and then a surpassing rate at the end of 2013 by Ghana at a higher rate of 160.0. Inflation affects the country's economic growth, exchange rate, interest rate etc.

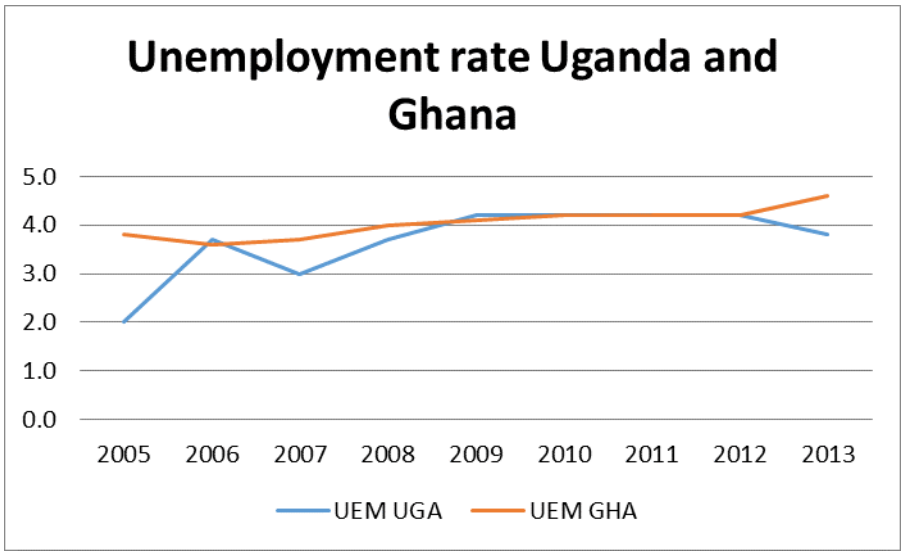

Fig 4: Unemployment rate Uganda and Ghana

Source: World Bank Data

Fig 4 above indicates the trend of unemployment rate in both countries which measures the number of people in the labour force, the beginning of 2005-2013. The figure above shows that in 2005 to 2009 unemployment rate in Uganda had a fluctuation rate which is 2.0 fall and then rise in 2006 and a fall in 2007 cause a rise in 2009 as compared to Ghana which had a high level of unemployment from 2005 and a partial decrease from 2006 to 2007, both two countries had a stable unemployment rate until the beginning of 2013 which saw Uganda surpassing Ghana. Uganda had a

decrease of unemployment in 2013 due to the follow reasons; Agricultural Mechanization and Enhancement support for small and medium scale sector.

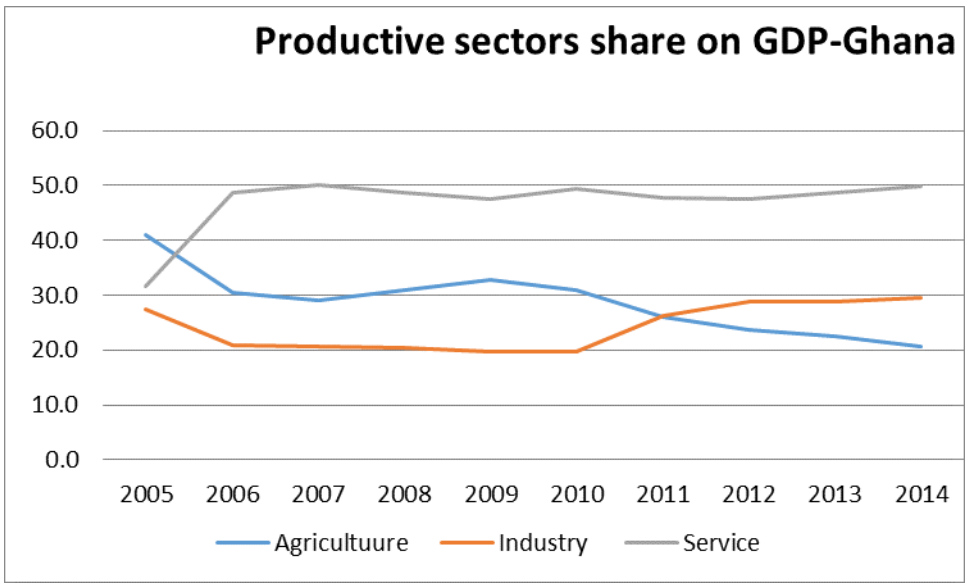

Fig 5: Productive Sector share on GDP for Ghana

Source: World Bank Data

Fig 5, above shows the productive sectors share on GDP of Ghana. Service sector surpasses the agriculture sector at the end of 2005 and in 2006 to 2014 the highest GDP contributor, Agriculture sector had a decline in the contribution rate over the years due to inadequate resources, technological advancement, etc Industrial sector has also played a role in the GDP of Ghana but a low rate from 2005 to 2010 and a rise from 2010 surpassing the agricultural sector in 2011 and a more higher and stabilize in the following years.

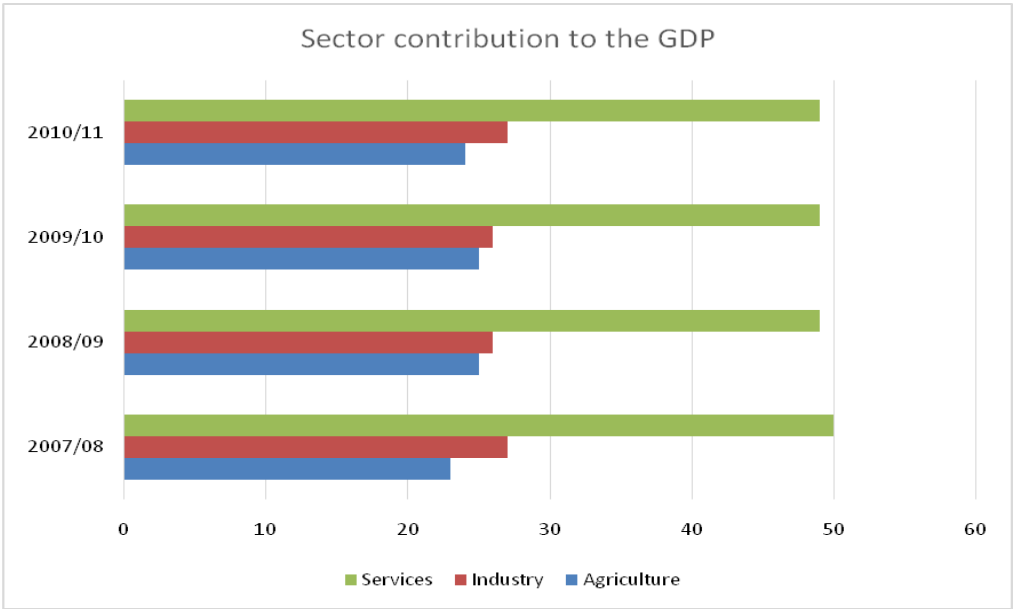

Fig 6: Sector contribution for Uganda

Source: World Bank Data

Fig 6, shows the trend of contribution of major sectors of Uganda with Agriculture growing at a slower rate as indicated from 2007/8 and like industry increasing at constant interval at 24% to 26% and 28% to 29% respectively.

A comparison of the two countries indicates that averagely Agriculture stands at 24% to 22%, 29% to 29% and 47% to 50% for Uganda to Ghana Respectively.

Table 1: Contribution of major sectors of Uganda and Ghana (%)

Sector	Uganda	Ghana
Agriculture	24	22
Industry	29	29
Service	47	50

Source: Uganda Bureau of Statistics 2012, World Bank Data

SI for Uganda = Sum (24) ^2 + (29) ^2+ (47) ^2 / (sum 24+29+47) ^2

= 0.3626

SI for Ghana = Sum (22) ^2 + (29) ^2+ (50) ^2 / (sum 24+29+47) ^2

= 0.3829.

Given that specialization is indicated by Specialization Index = or greater than 0.7 which indicates that almost all people are employed in the same sector. Our results how that there is no specialization in the two homogenous countries.

However, Kozicki 2000, De Vroey, Malgrange 2011, Tcherneva 2011, Redlichova 2013, Verter, Becarova 2014 among other scholars assert that that economc polcies are solely responsible for economic stability and growth. This because they are vital in mitigating dangers of market failure and negative externalities.

Conclusion

The study centris paribus, concludes that the two countries in their homogeneity lack specialization in sector performance. However, the investigation noted that other indicators of un employment, inflation and GDP per Capita, population explosion among others being far beyond the normal figures are among other causes of the states' poor performance macroeconomically.

The investigation recommends that;

Both countriy governments' need to employ monetary and fiscal policies optimally so as to obtain macroeconomic variables of full employment, economic growth, and price stability hence leading to economic miracles.

Both Governments need to prioritize the Agriculture sector by providing a steadfast funding since it employs more than 60% of the population in both countries.

The two states need to put in place and or strengthen the existing Collective governmental effort to control the incomes of labour and capital, usually by limiting increase in wages and prices which are caused by Political pressures.

Policies focused at controlling of inflation, nonetheless may also indicate efforts to modify the distribution of income among workers, industries, locations, or occupational groups/sectors.

The governments equally need to first truck development policy of Privatization and deregulation so as to create more employment, and incomes of individuals through investments.

Monitory Policies; The government of Ghana and Uganda should further through their Central Banks strengthen the existing or draft more strict monitory policies to regulate its supply and cost of money to the public so as to achieve the social economic objective of the entire economy/nation endogenously.

Literature

1. De Vroey, M., Malgrange, P. 2011. The History of Macroeconomics from Keynes's General Theory to the Present.
2. Greiner, A., Semmler, W., Gong, G. 2016. The Forces of Economic Growth: A Time Series Perspective. Princeton University Press, 2016. ISBN 1400880157, 9781400880157
3. Kozicki, S. 2000. Why Do Central Banks Monitor So Many Inflation Indicators? Federal Reserve Bank of Kansas City
4. The Dairy Monitor. March 5, 2016. Government defies MPs on borrowing Shs700b to stabilize Shilling. Monitor Publication.
5. Tcherneva, R. (2011). Fiscal Policy Effectiveness: Lessons from the Great Recession. Levy Economics Institute of Bard College January 2011
6. Redlichova, R. (2013). Regional Economy. Mendel University in Brno, Faculty of Regional Development and International Studies, Department of Regional and Business Economics. ISBN 978-80-7375-850-9.
7. UGANDA BUREAU OF STATISTICS 2012. Statistical Abstract 2012. Uganda Bureau of Statistics, Kampala, Uganda.
8. Smith, A. (1776). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. R. H. Campbell & A. S. Skinner (Ed.). Oxford: Oxford University Press.
9. Uganda Bureau of Statistics 2008. Statistical Abstracts 2009. Uganda Bureau of Statistics, Kampala, Uganda.
10. Mukiibi. J.K., (2001). Agriculture in Uganda. Fountain Publishers ltd: Kampala.
11. Musumba M., Rajorshi S. G. 2013. Transmission of World Prices to Ugandan Coffee Growers in a Liberalized Economy. Development Policy Review, 31(2) 219–234.
12. Nahanga V., Bamwesigye D., Darkwah D. S., 2015. Analysis of Coffee Production and Exports in Uganda. In ICABR 2015: X. International Conference on Applied Business Research. 1. vyd. Madrid: Mendel University in Brno, 2015, s. 640--647. ISBN 978-80-7509-379-0. http://www.icabr.com
13. Verter, N., Becvarova V. 2014. Analysis of some drivers of cocoa export in Nigeria in the era of trade liberalization. *Agris On-Line Papers in Economics and Informatics*, 6(4), 208-218.
14. Verter, N., Becvarova, V. 2016. The Impact of Agricultural Exports on Economic Growth in Nigeria. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis. 2016. v. 64, no. 2, p. 691--700. ISSN 1211-8516.
15. World Bank 2016. https://www.quandl.com

Contact address of the authors

Dastan Bamwesigye'[1], Abel Zico'[2], Kenneth Koranteng'[3], Radka Redlichova'[4]

[1] Department of Forest and Wood Products Economics and Policy, Mendel University in Brno. xbamwesi@mendelu.cz / bamwesigyedastan@gmail.com

[2] Department of Tourism, School of Tourism and Hospitality, Eduardo Mondlane University, Mozambique.

[3] Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno

[4] Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno. Zemedelska 1, 613 00 Brno,CZECH REPUBLIC

Vliv vývoje firemních bankrotů na rozvoj regionů v České republice

The Influence of the Corporate Bankruptcies Development on Regional Development in the Czech Republic

Karina Benetti

Abstrakt:

Článek si klade za cíle: popsat celkový vývoj firemních bankrotů v České republice v jednotlivých letech (s využitím celkového počtu a rovněž i s využitím měsíčních dat), rovněž popsat i jejich vývoj v rámci jednotlivých regionů a zejména pak zhodnotit vývoj jejich počtu v rámci daného regionu a popsat vliv jejich vývoje na jeho rozvoj.

Klíčová slova:

firemní bankroty, regionální rozvoj

Abstract:

The article aims are to fulfil the following objectives: to describe the overall development of corporate bankruptcies in the Czech Republic in particular years (using total, and also with the use of monthly data) also to describe their development within individual regions and specially to evaluate development of the number of corporate bankruptcies in the individual regions and describe the impact of their development on its development.

Key words:

corporate bankruptcies, regional development

Introduction and Paper Aims

From January 1st, 2008 the law no. 182/2006 Coll., On Bankruptcy and Its Resolution (Insolvency Act), which was published in 2006. came into effect. This law regulates not only bankruptcies of companies, but also personal bankruptcies. In the Czech Republic Bokšová et al (2014), Hospodka et al (2015) and Maixner et al (2014) published analysis results of personal bankruptcies in recent years. In this view bankruptcy models (Čámská, 2012) and basic characteristics of enterprises, which are in insolvency (Čámská, 2013), are very important. Detailed analysis of corporate insolvency during the crisis years (with data analysis from 2008 to 2013) were published by Kislingerová and Schoenfeld (2014) and forecasts of corporate insolvencies for the period 2013-2017 were published in 2013 by Kislingerová. However, no one has engaged in research of corporate bankruptcies within individual regions in the Czech Republic and their effects on their development (or economic performance).

Corporate bankruptcies and the effects of the recent financial crisis also influenced worldwide development. An interesting question is whether there is a correlation between the number of corporate bankruptcies in various regions of the Czech Republic and the development of these regions in the GDP.

Methodology and Data

In the research, scientific methods were particular used: induction, comparative analysis, synthesis of partial knowledge, elementary statistical analysis and dependence analysis.

For elementary statistical analysis the following selected three indicators (Hindls, et al, 2000) were used:

- the first difference (absolute gain, $_1\Delta_{t\ IN}$ – for corporate insolvencies and $_1\Delta_{t\ AU}$ – for corporate auditions) (1)

$$ {}_1\Delta_t = \Delta_t - \Delta_{t-1} . \quad (1) $$

- the average absolute gain (2) and

$$ {}_1\bar{\Delta} = \frac{\sum_{t=2}^{n} {}_1\Delta_t}{n-1} = \frac{y_n - y_1}{n-1}, \quad (2) $$

- the average growth coefficient (3)

$$ \bar{k} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} \quad (3) $$

where n is the number of values (in this paper n = 96).

For the dependence analysis, the software STATGRAPHICS Centurion XVI was used. For the analysis, secondary data from Creditreform (2016) were used.

Results and Discussion

The results of elementary statistical analysis, by selected three characteristics, of development of number of corporate insolvency proposals and corporate auditions are given below. The basic development of number of corporate insolvency proposals and corporate auditions with development of its first difference illustrates Fig. 1.

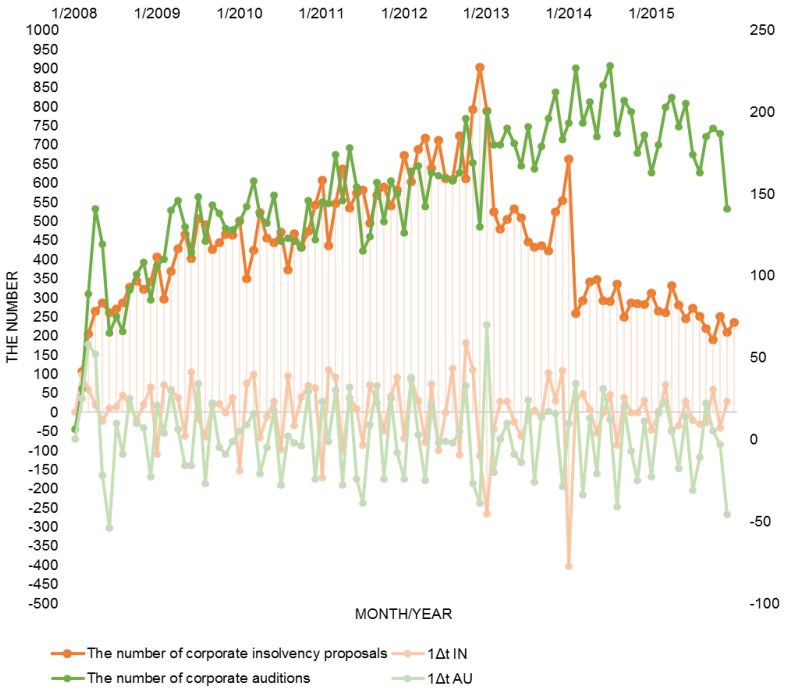

Fig. 1: Development of Number of Corporate Insolvency Proposals and Corporate Auditions with Development of its First Difference

Source: own from Creditreform (2016)

According to the development of the values specified in Fig. 1 it can be deduced that the observed characteristics were examined over a period of very fluctuating development. For this reason, it does not make sense to describe the examined values of other statistical characteristics (such as e.g. coefficient growth, growth rate and increase rate). For a basic overview of the development of the examined values, it is sufficient to indicate the results of absolute average gain and average growth coefficient.

The result of average absolute gain is 1.37 for corporate insolvencies proposals, and 1.42 for corporate auditions.

The results of average growth coefficient are 1.008416 (which corresponds to 0.841 %) for corporate insolvencies proposals, and 1.03379 (which corresponds to 3.379 %) for corporate auditions.

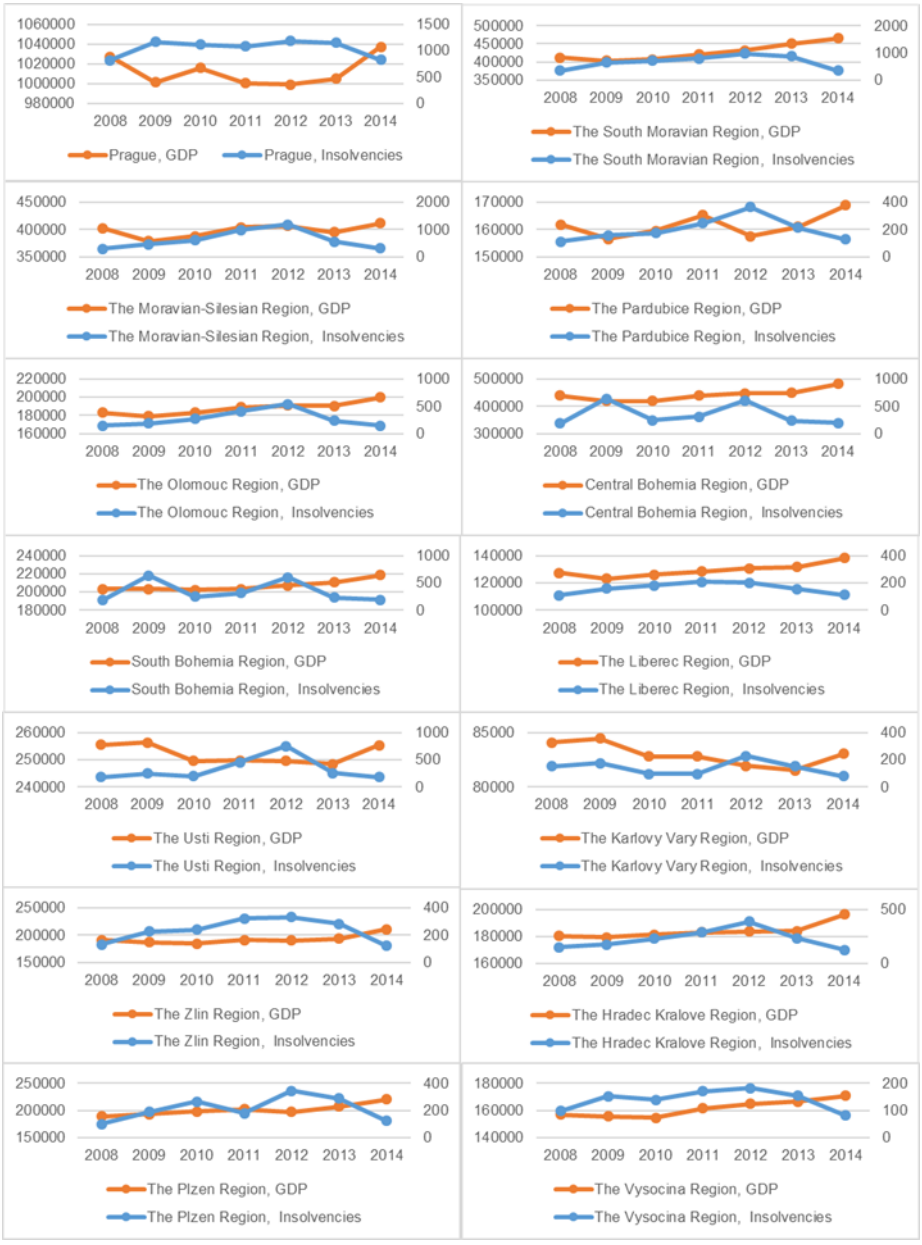
Fig. 2 shows results of development of corporate insolvencies and GDP by years 2008 and 2014 (year 2015 is not include because are not available data of GDP by region).

Fig. 2: Development of Number of Corporate Insolvencies and GDP by Region

Source: own from Creditreform (2016), CZSO (2016)

The research question is: is there any dependence between development of corporate insolvencies and GDP by regions of Czech Republic. Coefficient of variation, Pearson product moment correlations and Spearman rank correlations between each pair of variables were used for analysis of dependence. The results are shown in the Tab. 1.

Pearson product moment correlation coefficients range between -1 and +1 and measure the strength of the linear relationship between the variables. P-value tests the statistical significance of the estimated correlations. P-values below 0.05 indicate statistically significant non-zero correlations at the 95.0%

confidence level. Only one form the analysed pairs of variables has P-values below 0.05 (region Prague). This is the reason, why for this case the Pearson product moment correlations indicator is not correct, we must use for example Spearman correlation coefficient.

Spearman rank correlations between each pair of variables range between -1 and +1 and measure the strength of the association between the variables. In contrast to the more common Pearson correlations, the Spearman coefficients are computed from the ranks of the data values rather than from the values themselves. Consequently, they are less sensitive to outliers than the Pearson coefficients. P-value which tests the statistical significance of the estimated correlations (as in the case of Pearson correlations) P-values below 0.05 indicate statistically significant non-zero correlations at the 95.0% confidence level.

Tab. 1: Results of Analysis of Dependence

	Coef. of variation (%)		**Pearson product moment correlations**	**P-Value**	**Spearman rank correlations**	**P-Value**
	Insolvencies	**GDP**				
Prague	15.0181	1.474658	-0.9093	0.0045	-0.75	0.0662
The South Moravian Region	36.5376	5.45653	-0.0445	0.9245	0.25	0.5403
The Moravian-Silesian Region	53.4275	2.92125	0.2231	0.6306	0.1071	0.793
The Pardubice Region	43.3095	2.72101	-0.3527	0.4378	-0.2857	0.484
The Olomouc Region	53.5678	3.65397	0.1085	0.8168	0.1429	0.7264
Central Bohemia Region	24.0625	4.90334	-0.0944	0.8404	0.1429	0.7264
South Bohemia Region	56.4724	2.93455	-0.2798	0.5434	-0.1786	0.6618
The Liberec Region	24.6553	3.74319	-0.3309	0.4685	-0.1786	0.6618
The Usti Region	64.8894	1.36749	-0.4848	0.2702	-0.5714	0.1616
The Karlovy Vary Region	38.0801	1.26967	-0.0838	0.8582	-0.0727	0.8586
The Zlin Region	36.0568	4.37336	-0.5222	0.2292	-0.3571	0.3817
The Hradec Kralove Region	39.1979	3.10464	-0.292	0.5251	0.1071	0.793
The Plzen Region	42.0295	5.12273	-0.0745	0.8738	0.1071	0.793
The Vysocina Region	26.6776	3.78733	-0.1488	0.7502	0.0357	0.9303

Source: own

From the above analysis results, it is clear that dependence between the number of corporate insolvencies and the development of GDP within individual regions in the Czech Republic has not been proved.

Conclusions

This paper had as objectives: firstly, to describe the development of the number of corporate insolvencies proposals and the number of corporate auditions in the Czech Republic since 2008 until the present. Secondly, analyse the dependence between development of the number of corporate insolvencies proposals by the regions of the Czech Republic and development of GDP by these regions. From the results of the analysis, it is clear that the development of the examined variables

during the monitored period was highly variable (fluctuating). Dependence between examined variables could not be proved.

For further research, detailed analysis of corporate insolvencies proposals and corporate auditions by the business sectors is recommended.

Acknowledgments

This paper was created with the support of specific research in ŠAVŠ o.p.s.

References

Bokšová, J., Randaková, M., Hospodka, J., Maixner, J. (2014). Personal bankruptcies of individuals in the Czech Republic in relation to different groups of creditors. *Managing and Modelling of Financial Risks*: 7th International Scientific Conference, PTS I-III, pp. 80-86.

Čámská, D. (2012). National View of Bankruptcy Models. 6th International Days of Statistics and Economics, pp. 268-278.

Čámská, D. (2013). Basic Characteristics of Enterprises in Insolvency. Mezinarodni Vedecka Konference: *Hradecke Ekonomicke Dny 2013 – Ekonomicky Rozvoj A Management Regionu*, Part I, pp. 83-88.

Creditreform.cz (2016). Vývoj insolvencí v České republice. Available from: www.creditreform.cz.

CZSO.CZ (2016). Czech Statistical offce. Gross Domestic Product in current prices by regions. Available from: www.czso.cz.

Hindls, R., Hronová, S., Novák, I. (2000). *Metody statistické analýzy pro ekonomy*. Praha: Management Press.

Hospodka, J., Buben, O., Randáková, M., Bokšová, J. (n.d.). Personal Bankruptcy in the Capital City Region and South Bohemian Region in the Czech Republic. *16th Annual Conference on Finance and Accounting, ACFA Prague* 2015, 25, pp. 41-52.

Kislingerová, E. (2013). Estimated development of the number of filings for insolvency and declared bankruptcies in the Czech Republic *between 2013 and 2017. Financial Management of Firms and Financial Institutions: 9th International Scientific Conference Proceedings, PTS I-III*, pp. 356-366.

Kislingerová, E., & Schoenfeld, J. (2014). The development of insolvency in the entrepreneurial sphere in the Czech Republic during the crisis years. *Managing and Modelling of Financial Risks: 7th International Scientific Conference, PTS I-III*, pp. 367-378.

Maixner, J., Hospodka, J., Randáková, M., Bokšová, J. (2014). Personal Bankruptcy in The South Bohemian Region in The Czech Republic. *International Conference on Accounting, Auditing, and Taxation (ICAAT 2014)*, pp. 105-111.

Contact address of the author:

Bc. Ing. Karina Benetti, Ph.D., ŠKODA AUTO College o.p.s., Department of Finance and Accounting, Na Karmeli 1457, Mladá Boleslav, Czech Republic, karin.benetti@gmail.com

Přírodní katastrofy v ČR a jejich vliv na rozvoj regionů

Natural Disasters in the Czech Republic and Their Impact on Regional Development

Karina Benetti

Abstrakt:

V České republice byly za poslední dvě dekády realizovány přírodní katastrofy – zejména povodně – s nejničivějšími důsledky v novodobé historii. Pojistný trh si poradil s těmito přírodními katastrofami nejen vytvořením povodňových map ale rovněž i nastavením přísnějších pojistných limitů. Avšak realizace těchto přírodních katastrof měla zásadní vliv na finanční zdraví subjektů, kterých se jejich realizace týkala. Na jedné straně ne všechny ekonomické subjekty byly pojištěny na realizaci příslušných rizik a na druhé straně, pokud byly pojištěny, tak se často jednalo o podpojištění. Z těchto informací lze pak usuzovat, že realizace přírodních katastrof v České republice měla vliv na finanční zdraví subjektů, kterých se jejich realizace týkala. Výzkumnou otázkou je, zda měly přírodní katastrofy vliv na rozvoj regionů v České republice či nikoliv.

Klíčová slova:

přírodní katastrofy, regionální rozvoj, finanční zdraví, riziko katastrof

Abstract:

In the Czech Republic in the last two decades natural disasters – especially floods – with the most devastating consequences in modern history were realized. Insurance market copes with such natural disasters, not only by creating flood maps but also by setting stricter insurance limits. However, the implementation of these natural disasters had a profound impact on the financial health of the subjects, which are related to their implementation. On the one hand, not all economic subjects were insured for the realization of the relevant risks, and on the other hand, if they were insured, then it was often underinsured. From this information it can be assumed that the realization of natural disasters in the Czech Republic had an impact on the financial health of economic subject to which this risk is realized. The research question is whether natural disasters had impact on regional development in the Czech Republic or not.

Key words:

natural disasters, regional development, financial health, catastrophical risk

Introduction and Paper Aims

To maintain financial health and development of each country is also important optimally configured model solution implementation risks of catastrophic range (Kubová & Mužáková, 2014). In the world there are many of models dealing with damage caused by the natural hazards realization. Each of these models ultimately affect the maintaining the financial health of the country Mužáková (2014) in which the risk of catastrophic impacts implemented.

A professional study on whether there is any impact of natural disasters and long-run growth (worldwide) published Skidmore & Toya (2002). The analysis results about dependence between the amount of damages caused by natural disasters and long-term growth (in the frame of the Czech Republic) was published by Benetti (2015). Dependence between examined variables could not be proved. The main hypothesis of this paper is that is there dependence between realizations catastrophic risks and long-term growth by the regions in the Czech Republic for the period 2006–2014.

The aim of this article is to identify and assess the relationship between two factors – catastrophic risk and long-term growth by the regions. To understand this issue is also important single definition of "disaster/catastrophe" − this issue will focus attention on the first part of the article. Most insurers

based on the definition of disaster/catastrophe by Swiss reinsurance SwissRe that this definition specifies every year. Disaster/catastrophe, according to the causes can be divided into man-made disasters and natural catastrophes. In the article, attention will be paid only the impacts of natural hazards. Second part of this paper consists of verifying and testing the strength of mutual relationships between realization of catastrophic risks and long-term growth. The paper will show the results for selected sample of countries, analyse it, and confirm or reject the hypothesis about the significant linkages of realization of catastrophic risks and long-term growth.

Methodology and Data

In the following part data for analysis and research methods will be characterized. For data analysis it is important not only to the definition of catastrophic risks (natural or man-made), but also which data are calculated within the framework of catastrophic risks.

In the research scientific methods were particular used: induction, deduction, comparative analysis and synthesis of partial knowledge, SwissRe and other important resources. To fulfil the main goal of the article secondary data taken from SwissRe, Czech Insurance Association and Czech Statistical Office (2015) were used.

For the dependence analysis the software STATGRAPHICS Centurion XVI was used. For the analysis secondary data from Czech Insurance Association and Czech Statistical Office (2015) was used.

Results and Discussion

Natural catastrophes/disasters are caused by natural forces, the definition by SwissRe is (SwissRe 2014): "The term 'natural catastrophe' refers to an event caused by natural forces. Such an event generally results in a large number of individual losses involving many insurance policies. The scale of the losses resulting from a catastrophe depends not only on the severity of the natural forces concerned, but also on man-made factors, such as building design or the efficiency of disaster control in the afflicted region. In this sigma study, natural catastrophes are subdivided into the following categories: floods, storms, earthquakes, droughts/forest fires/heat waves, cold waves/frost, hail, tsunamis, and other natural catastrophes."

According to the Koukal & Pošmourný (2005), most natural disasters are caused by four main causes, such as rapid mass movements (landslides, avalanches), releasing the energy of the earth (earthquakes, volcanic activity), increased water levels (floods, tsunamis) and balancing the temperature differences in the atmosphere (cyclones, hurricanes). In addition, the rise and fall of the disaster extra-terrestrial body, the cause of which is therefore in the cosmos.

Lahnstein (2005) summarized in his article categorize disasters. At first he divided the risks into four basic categories: natural hazards; technological risks, including the risks of infrastructure (transport by road, rail or air); social and political risks; purely financial risks. Then he also divided the damage into four categories, as follows: the damage to the environment; damage to health; damage to property; purely economic losses. He also distinguished and length of scenarios: short period (industrial accidents, terrorism, etc.); long term (soil and water pollution, climate change, etc.).

The analysis will include natural disasters, regardless of the categorization of damage that caused and regardless of the length scenarios.

SwissRe determines each year the lower limit beyond which it is a disaster. SwissRe (2014) changes in the amount caused by the fact that each year these criteria adapted to inflation. Below (see in Tab. 1) it is shown the development of these criteria over the past five years. Criteria include amount of: insured loss in mil USD (total damage, marine accidents, aviation accidents, other events) and number of damaged people (death or disappearance, injured, homeless).

Tab. 1: Development of criterion of disaster by SwissRe

Insured loss in mil USD	**Year**				
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Total damage	86.5	89.2	91.1	96.0	97.6
Marine accidents	17.4	18.0	18.3	19.3	19.6
Aviation	34.8	35.9	36.7	38.6	39.3
Other events	43.3	44.6	45.5	48.0	48.8
Number of damaged people	**Year**				
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Death or disappearance	20	20	20	20	20
Injured	50	50	50	50	50
Homeless	2000	2000	2000	2000	2000

Source: own elaboration from (SwissRe, 2010–2014)

Among the risks that the Czech Republic is one of the most endangered risks: floods and flooding, heavy snow and windstorm and hailstorms.

In the Czech Republic official numerical definition of natural disaster does not exist. The Czech Insurance Association reports statistics on total damage and the number caused by natural elements. In this reported statistics by Czech Insurance Association is there no set limit for a natural disaster, such as data from SwissRe. Czech Insurance Association publishes data of natural disasters of Czech Republic divided into the following categories of damages: damages caused by weight of snow, damages caused by floods, damage caused by gales and hail storms.

Development of the total amount of damage from natural disasters realization in the Czech Republic is driven by the development of flood damage – see Fig.1.

The above data for the last ten years show that the greatest damage occurred in 2010, the largest share of these damages should damage from flooding. The most significant natural disaster in the Czech Republic and the associated burden of claims is:

- 1997 − floods in Moravia (paid CZK 9.7 billion);
- 2002 − floods in Bohemia (paid CZK 33 billion);
- 2006 − heavy snow (shame CZK 2.5 billion), 100-year water (paid CZK 1.1 billion);
- 2007 − hurricane Kyrill (paid CZK 2.25 billion);
- 2008 − windstorm Emma (total damage CZK 1.24 billion);
- 2009 − floods in the Opava, Olomouc and South Bohemia (the amount of damage CZK. 1.8 billion);
- 2010 − snow calamity Daisy (the amount of damage CZK 1.1 billion), floods in Moravia and Northern Bohemia (the amount of damage CZK 3.7 billion), hail in Prague (the amount of damage CZK 2.6 billion).
- 2013 − floods (paid CZK 7.4 billion); hurricane Xaver (pay-out of CZK 8.6 billion).

If we look at the criteria of the disaster SwissRe (see Tab. 1), and these levels compare with the data mentioned above – the list of natural disasters in the Czech Republic, it is obvious that all events meet the criteria disasters, but only as the sum of the amount of damages (not only for each damage). For simplicity, we analysis based on the data in Fig. 1.

Fig. 2 shows development of GDP at purchaser prices during the reporting period. From the Fig. 2 it is obvious, that the development of total GDP is driven by the evolution of GDP in the Prague region.

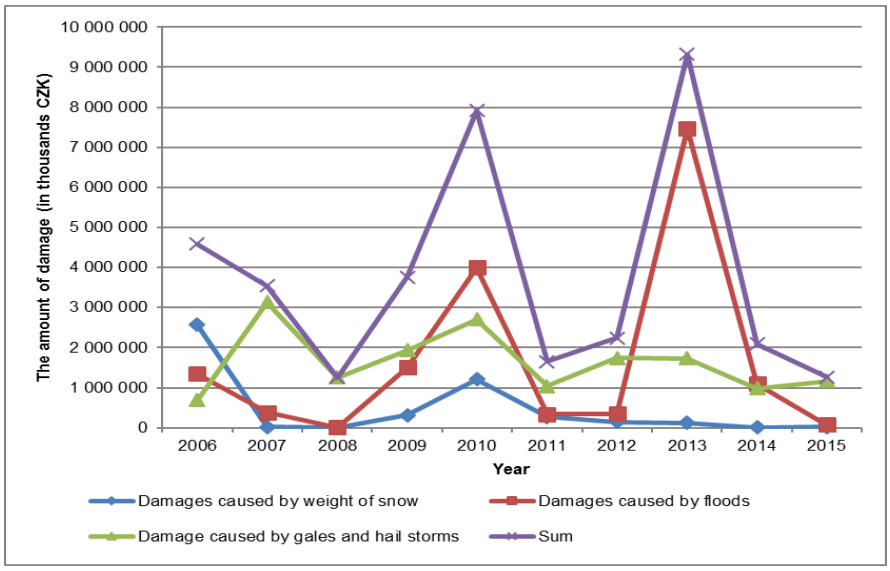

Fig. 1: Development of Damage from Natural Disasters Realization in the Czech Republic

Source: own elaboration from (CIA, 2007–2015)

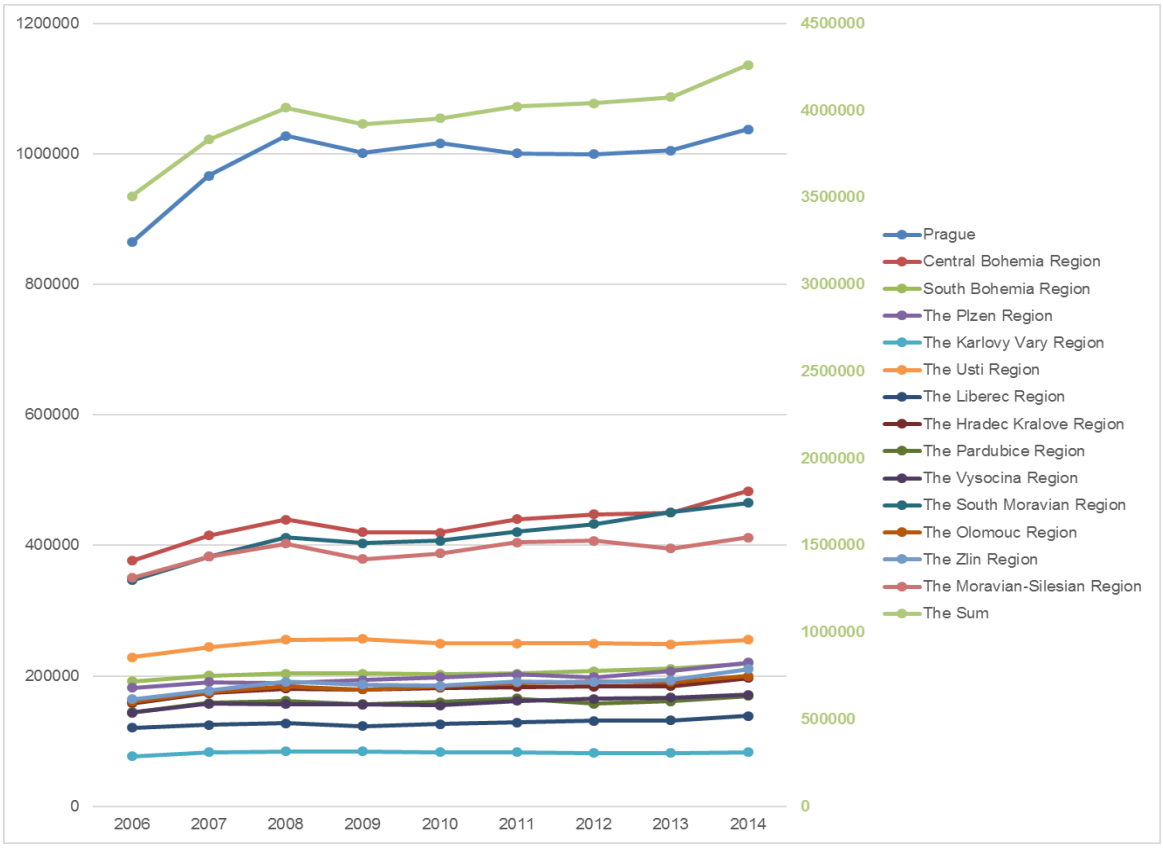

Fig. 2: Development of GDP at Purchaser Prices (in thousands CZK)

Source: own elaboration from (CZSO, 2016)

The research question is whether there is a correlation between GDP in the various regions and the development of the amount of damage from natural disasters. Because the amount of damage data by individual regions are not reporting, but only for the Czech Republic, therefore, analyses depending on the amount of damage as the sum of the whole Czech Republic to GDP according to individual regions. This analysis includes the period 2006–2014 (year 2015 is not include because are not available data of GDP by region) Results of the analysis are shown in Tab. 2. The results of coefficient of variation for data of GDP are for each damages by regions in the value 63.0152 %.

Tab. 2: Results of the Analysis of Dependence

	Coef. Of variation (%) The amount of damages	Pearson product moment correlations	P-Value	Spearman rank correlations	P-Value
Prague	5.18549	-0.0532	0.8918	- 0.0833	0.8137
The South Moravian Region	8.56357	0.0009	0.9982	-0.3500	0.3222
The Moravian-Silesian Region	4.89163	-0.2956	0.4400	-0.6833	0.0533
The Pardubice Region	4.28552	-0.1220	0.5905	-0.4500	0.2031
The Olomouc Region	6.19962	0.1085	0.7546	0.1429	0.7264
Central Bohemia Region	6.85679	-0.2031	0.6002	-0.3833	0.2783
South Bohemia Region	3.67252	-0.0589	0.8803	0.8803	0.5400
The Liberec Region	4.10804	-0.1352	0.7287	-0.3667	0.2997
The Usti Region	3.44753	-0.1779	0.6471	-0.3833	0.2783
The Karlovy Vary Region	2.83839	-0.2026	0.6011	-0.2333	0.5093
The Zlin Region	6.6293	-0.1878	0.6285	-0.3500	0.3222
The Hradec Kralove Region	5.68548	-0.1257	0.7473	-0.2833	0.4229
The Plzen Region	5.74924	-0.0745	0.9853	-0.1833	0.6041
The Vysocina Region	5.073	-0.1307	0.7375	-0.4333	0.2203

Source: own

Pearson product moment correlation coefficients range between -1 and +1 and measure the strength of the linear relationship between the variables. P-value tests the statistical significance of the estimated correlations. P-values below 0.05 indicate statistically significant non-zero correlations at the 95.0% confidence level. None of the analysed pairs of variables has P-values below 0.05. This is the reason, why for this case the Pearson product moment correlations indicator is correct. For completeness of the analysis in the Tab. 2 are listed the values of Spearman correlation coefficient.

Spearman rank correlations between each pair of variables range between -1 and +1 and measure the strength of the association between the variables. In contrast to the more common Pearson correlations, the Spearman coefficients are computed from the ranks of the data values rather than from the values themselves. Consequently, they are less sensitive to outliers than the Pearson coefficients. P-value which tests the statistical significance of the estimated correlations (as in the case of Pearson correlations) P-values below 0.05 indicate statistically significant non-zero correlations at the 95.0% confidence level. By results of Spearman correlation coefficient is clear, that none of the analysed pairs of variables has P-values below 0.05.

From the above analysis results, it is clear that dependence between the amount of damages from natural disasters and the development of GDP within individual regions in the Czech Republic has not been proved.

Conclusions

This paper had as objective: firstly, to define "disaster/catastrophe". In the Czech Republic a numerical expression of the concept of disaster, as is the case with data reported SwissRe does not exist. In the Czech Republic, reports data – damages caused by natural disasters, including their number – only the Czech Insurance Association. It is therefore a data which reflects only the amount of damages incurred by natural forces, not the disaster itself. Secondly, verify and test strength of mutual relationships between realization of catastrophic risks and long-term growth by the regions. Dependence between examined variables could not be proved.

For further research, detailed analysis of damages caused by natural disaster by the type of this disasters and its impact to development of regions is recommended.

Acknowledgments

This paper was created with the support of specific research in EF TUL.

References

Benetti, K. (2015). Natural Disasters and their Impact on Long-term Growth. In European Financial Systems 2015. Proceedings of the 12th International Scientific Conference, Brno: Masaryk University, 2015, pp. 28-37. ISBN 978-80-210-7962-5.

CIA (2007). Cezch Insurance Association (CIA), Statistické údaje. Published 2008, http://www.cap.cz/statisticke-udaje/zivly.

CIA (2008). Cezch Insurance Association (CIA), Statistické údaje. Published 2009, http://www.cap.cz/statisticke-udaje/zivly.

CIA (2009). Cezch Insurance Association (CIA), Statistické údaje. Published 2010, http://www.cap.cz/statisticke-udaje/zivly.

CIA (2010). Cezch Insurance Association (CIA), Statistické údaje. Published 2011, http://www.cap.cz/statisticke-udaje/zivly.

CIA (2011). Cezch Insurance Association (CIA), Statistické údaje. Published 2012, http://www.cap.cz/statisticke-udaje/zivly.

CIA (2012). Cezch Insurance Association (CIA), Statistické údaje. Published 2013, <http://www.cap.cz/statisticke-udaje/zivly>.

CIA (2013). Cezch Insurance Association (CIA), Statistické údaje. Published 2014, <http://www.cap.cz/statisticke-udaje/zivly>.

CIA (2014). Cezch Insurance Association (CIA), Statistické údaje. Published 2015, <http://www.cap.cz/statisticke-udaje/zivly>.

Czech Statstical Office (2015). Hrubý domácí produkt - Časové řady ukazatelů čtvrtletních účtů, https://www.czso.cz/csu/czso/hdp_cr.

Kubová, P., Mužáková, K. (2014). Financial Solutions of Natural Disasters in the Czech Republic for Maintaining the Financial Health of Municipalities and Regions in the Czech Republic. In Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Region v rozvoji společnosti 2014. 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně. S. 587-595. ISBN 978-80-7509-139-0.

Kukal, Z., Pošmourný, K. (2005). Přírodní katastrofy a rizika: Příspěvek geologie k ochraně lidí a krajiny před přírodními katastrofami. PLANETA, Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005, roč. XII, č. 3/2005, http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/3974fda531ea66b3c1257030001e709f/$file/planeta_kkatastrof_2korektura.pdf.

Lahnstein, Ch. (2005). Industrial, Technological and Other Catastrophes. In OECD: Policy Issues in Insurance Catastrophic Risks and Insurance, 2005, p. 31–40.

Mužáková, K. (2014). Optimal Model Financial Solutions Realization of Natural Disasters in the Czech Republic. Economy & Business. 1st Ed. Burgas: Info Invest Ltd, Vol. 8, Nr. 8. P. 911-935. ISSN 1313-2555.

Skidmore, M., Toya, H. (2002). Do natural disasters promote long-run growth? Economic Enquiry 40, 664-687.

Swiss Re (2010). Sigma. Natural catastrophes and man-made disasters. Zurich, Swiss Reinsurance Company, Ltd., 2010, http://www.swissre.com/sigma.

Swiss Re (2011). Sigma. Natural catastrophes and man-made disasters. Zurich, Swiss Reinsurance Company, Ltd., 2011, http://www.swissre.com/sigma.
Swiss Re (2012). Sigma. Natural catastrophes and man-made disasters. Zurich, Swiss Reinsurance Company, Ltd., 2012, http://www.swissre.com/sigma.
Swiss Re (2013) Sigma. Natural catastrophes and man-made disasters. Zurich, Swiss Reinsurance Company, Ltd., 2013, http://www.swissre.com/sigma.
Swiss Re (2014). Sigma. Natural catastrophes and man-made disasters. Zurich, Swiss Reinsurance Company, Ltd., 2014, http://www.swissre.com/sigma.

Contact address of the author:

Bc. Ing. Karina Benetti, Ph.D., Technical University of Liberec, Faculty of Economics, Department of Economic Statistics, Studentska 1402/2, 461 17, Liberec, karina.benetti@tul.cz.

Hodnocení konkurenčního prostředí vinařské oblasti Morava

Evaluation of Competitive Environment in the Moravia Wine Area

Ivana Blažková, Sabina Havlínová

Abstrakt:

Příspěvek se zabývá konkurenčním prostředím vinařské oblasti Morava v České republice. Cílem je zhodnotit strukturu trhu z hlediska velikostního rozložení podniků a vymezit hlavní konkurenční skupiny podniků na trhu. Součástí analýzy je vymezení hlavních příležitostí a hrozeb, které na podniky v rámci vnějšího prostředí působí. Data pro analýzu byla získána z databáze Encyklopedie vinařů, portálu Vína z Moravy, vína z Čech, z databáze podniků Albertina a z portálu Justice.cz. Do analýzy byly zahrnuty pouze podniky zabývající se výrobou tichých vín. Podniky byly hodnoceny na základě tržních podílů a celkových tržeb a pomocí metody shlukové analýzy (Wardovy metody). Výsledky ukazují, že v oblasti Morava zaujímá sedm největších podniků tržní podíl 49,24 %, na trhu je dále velké množství malých podniků a velmi malý počet středně velkých podniků. Současným největším podnikem zabývajícím se výrobou tichých vín v České republice je společnost VINIUM, a.s., jejíž velký tržní podíl je dosahován také uplatněním výrobků podniku v maloobchodních řetězcích. Z analýzy je zřejmé, že nejen vinařství velká jsou schopna dosahovat vysokých tržeb díky své pozici na trhu, ale i menší vinařství při správně zaměřené strategii a správném zacílení na zákazníky mohou být v konkurenčním prostředí regionu Morava úspěšné. Jako hlavní ohrožení vinařských podniků je možné uvést např. levná dovážená vína, vyjednávací sílu odběratelů, nízké investice do výzkumu a modernizace nebo vysokou míru importu. Mezi příležitosti vinařských podniků je možné zařadit např. ekologické vinařství, výsadbu nových vinic, spojování podniků, pěstování vstupních surovin, růst spotřeby vína nebo možnost dotací a finanční podpory ze strany ČR a EU.

Klíčová slova:

konkurenční prostředí, vinařské podniky, Česká republika

Abstract:

The paper deals with the competitive environment in the Moravia wine area in the Czech Republic. The objective is to evaluate the market structure in terms of size distribution of enterprises and to identify key groups of companies competing in the market. The part of the analysis is to define the main opportunities and threats that influence enterprises in the external environment. Data for the analysis were obtained from the database Encyclopedia of winemakers, the web portal Wines from Moravia, wines from Bohemia, the corporate database Albertina and the web portal Justice.cz. The analysis included only companies engaged in the production of still wines. The companies were evaluated on the basis of market shares and the total revenues and also by using the method of cluster analysis (Ward's method). The results show that seven largest enterprises have the market share of 49.24% in Moravia wine area, there is a large number of small and very small enterprises and a very low number of medium-sized enterprises. The current largest enterprise engaged in the production of still wines in the Czech Republic is the company VINIUM, Inc., whose large market share is also achieved due to the distribution of its products in retail chains. The analysis shows that not only large wineries are able to achieve higher sales thanks to its market position, but also smaller wineries with properly focused strategy and the right target customers can be successful in a competitive environment of Moravia area. As the main threat to wineries there can be mentioned, for example, cheap imported wines, bargaining power of buyers, low investment in research and modernization, or high levels of import. Among the opportunities of wineries there can be included, for example, organic viticulture, planting of new vineyards, mergers, cultivation of raw materials, the growth in consumption of wine or grants and financial support from the Czech Republic and the EU.

Key words:
competitive environment, wine-making enterprises, Czech Republic

Úvod

V posledních obdobích je ve vývoji konkurenčního prostředí na všech trzích znatelný vliv globalizace, která znamená nejen příležitosti pro podnikatelské subjekty, ale i možná ohrožení a rizika, proto je pro exitující i nově vznikající podniky z hlediska budoucího úspěchu nezbytné předvídat vývojové tendence včetně dopadů na svoji podnikatelkou činnost. Pro podnik je důležité především neustále monitorovat dynamiku vývoje odvětví, ve kterém působí, a jeho další potenciální vývoj, díky čemuž mohou vytvářet produkty, které budou pro zákazníky atraktivní a poskytnou pro podniky výhodu ve vývoji nových produktů.

Odvětví vinařství v České republice prošlo v období posledních více než dvaceti let několika důležitými změnami. Kromě hlavních změn ve způsobu vlastnictví a zrušení vládního monopolu v oblasti produkce vína došlo také ke změnám v podobě rozvoje legislativních předpisů a nových technologií pro zvýšení kvality českých vín a tím i zájmu českých spotřebitelů (Tomšík a Sedlo, 2013). Odvětví zaznamenalo zásadní posun od podpory kvantitativní produkce k novým postupům a metodám zaměřeným především na vysokou kvalitu finálních produktů. Jak uvádí Prokeš a Sedlo (2012), k samotnému vývoji transformace odvětví vinařství výrazně přispěl i vznik spolupráce působících vinařských podniků. Pozitivní směr vývoje ovlivnilo také otevření domácího trhu pro vstup konkurenčních podniků, podpora a zjednodušení fungování mezinárodního obchodu s členskými zeměmi v rámci EU v podobě zrušení cel a kvótních opatření.

Odvětví vinohradnictví a vinařství je neodmyslitelně spjato s vybranými regiony České republiky a jak zdůrazňuje Tomšík a Sedlo (2007), významně napomáhá i ke zvyšování konkurenceschopnosti těchto regionů. Konkurenti vinařského odvětví v České republice jsou geograficky rozděleni do dvou pěstitelských oblastí, a to do vinařské oblasti Morava a vinařské oblasti Čechy. Ve vinařské oblasti Morava je v současné době lokalizováno 94 % všech vinic na území České republiky, její význam z hlediska celkového vinařského odvětví České republiky je tedy nesporný. Z tohoto důvodu je příspěvek zaměřen na analýzu konkurenčního prostředí v této vinařské oblasti.

Cílem příspěvku je posoudit konkurenční prostředí vinařské oblasti Morava, charakterizovat strukturu trhu z hlediska velikostního rozložení podniků a vymezit hlavní konkurenční skupiny podniků na trhu. Analýza prostředí vinařství by měla umožnit vymezení hlavních příležitostí a hrozeb, které na podniky v rámci vnějšího prostředí působí. Závěry článku mohou také posloužit pro další směřování hospodářských politik v České republice, jejichž vyhodnocování zatím stále chybí (Dvouletý a Lukeš, 2016).

Data a metodika

Pro znázornění velikosti největších vinařských podniků působících na území České republiky byla využita data z veřejné Encyklopedie vinařů, která nabízí databázi významných českých a moravských vinařských podniků. Dále byla data čerpána z databáze adresáře vinařů, která je poskytována portálem Vína z Moravy, vína z Čech. Z uvedených databází byla získána data o velikosti roční produkce zkoumaných vinařských podniků a velikosti obhospodařovaných ploch vinic. Účetní výkazy podniků byly získány z databáze Albertina – Gold Edition (Bisnode, 2015) a z oficiálního serveru českého soudnictví Justice.cz, zřízeném Ministerstvem vnitra.

Do analýzy byly zahrnuty vinařské podniky zabývajících se výrobou tichých vín. Z tohoto důvodu byly pro zajištění relevantních dat ze skupiny největších podniků vyřazeny společnosti Bohemia Sekt, a.s., jejíž celková produkce podniku v roce 2014 sice činila 19 139 tis. l, z toho ale výroba tichých vín byla pouze 40,70 %, a České vinařské závody, a.s., které byly odkoupeny a jsou vlastněny společností VINIUM, a.s. Obě vyřazené společnosti navíc zveřejňují pouze koncesovanou rozvahu a výkaz zisku a ztráty, což by mohlo způsobit zkreslení výsledků. Do analýzy bylo tedy zahrnuto 24 vinařských podniků, které souhrnně zaujímají tržní podíl o velikosti cca 63 %. Všechny

uvedené podniky jsou lokalizovány ve vinařské oblasti Morava. Zjištěné výsledky jsou tedy aplikovány především do Znojemské, Mikulovské, Velkopavlovické a Slovácké vinařské podoblasti.

Pro hodnocení konkurenčního prostředí a struktury odvětví vinařství byl vypočítán tržní podíl pro každou společnost na základě podílu z celkové produkce vína v České republice za vinařský rok 2013/2014, která činila 650 tis. hl. a zjištěny celkové tržby podniků jako součet tržeb za prodej vlastních výrobků a služeb a tržeb za prodej zboží. Získaných hodnot bylo využito k sestrojení grafu znázorňujícího velikosti a umístění jednotlivých vinařských podniků podle zjištěných tržních podílů a celkových tržeb za rok 2014 ve sledované oblasti Morava.

Pro rozdělení analyzovaného souboru podniků do skupin podle podobnosti, resp. odlišnosti, byla použita metoda shlukové analýzy (cluster analysis), která hodnotí jednotlivé podniky z hlediska vícekriteriální analýzy. Vlastnosti podniků jsou charakterizovány proměnnými vyjádřenými v různých měrných jednotkách, proto byly jednotlivé hodnoty přepočteny na normované míry (Synek a kol., 2009). Pro roztřídění daného souboru podniků do několika relativně homogenních shluků byla použita Wardova metoda shlukové analýzy, která je primárně určena pro optimalizaci minimálních odchylek uvnitř shluků (Řezánková a kol., 2007). K sestrojení dendrogramu byl využit statistický software SPPS Statistics.

Výsledky a diskuze

Podle struktury zemědělských podniků, která byla zpracována ČSÚ (Mácová, 2015), z celkového počtu podniků specializujících se na pěstování trvalých kultur, zaujímají vinařské podniky celkový podíl 73 %. Více než 80 % z tohoto podílu tvoří malá vinařství. Tabulka č. 1 představuje strukturu velikosti vinic podle osázené plochy a počtu pěstitelů v roce 2014.

Tab. 1: Struktura velikosti vinic dle osázené plochy a počtu pěstitelů za rok 2014

	do 0,1 ha	do 0,2 ha	do 0,5 ha	do 1 ha	do 5 ha	nad 5 ha
Počet pěstitelů	5 697	7 613	3 103	1 064	738	199
Osázená plocha	722,4 ha	1 246,9 ha	1 610,5 ha	1 555,2 ha	5 167,5 ha	7 309,0 ha

Zdroj: Ministerstvo zemědělství (2015); vlastní zpracování

Nejvíce pěstitelů je registrováno u vinic s plochou do 0,2 ha. Celkově tato skupina obhospodařuje plochu o velikosti 1 246,9 ha. Nejméně pěstitelů (představující 1 % podíl) je registrováno u vinic nad 5 ha. Je však důležití zmínit, že tito vinaři obhospodařují největší podíl vinic na území České republiky, a to 7 309,0 ha (SVZ réva vinná a víno, 2015). Z uvedené tabulky je zřejmé, že samotná struktura vinařství je specifická především absencí kategorie pěstitelů hospodařících na ploše od 1 do 5 ha, což potvrzuje také Tomšík a Sedlo (2007).

Co se týče struktury odvětví vinařství, hlavní podíl zastupují podniky malé a střední velikosti. Struktura vinařského odvětví je považována za velmi roztříštěnou a částečně koncentrovanou, podle Tomšíka a Sedla (2007) se však koncentrace díky vývoji odvětví stále zvyšuje. Rovněž Hejmalová a Šperková (2011) potvrzují, že u současných podniků dochází ke slučování do skupin, které jsou konkurenceschopnější a mohou využívat výhody z rozsahu.

Přehled vinařských podniků zabývajících se výrobou tichých vín v oblasti Morava zahrnutých do analýzy je uveden v tabulce č. 2. Největším současným vinařským podnikem je společnost VINIUM, a.s., která v roce 2014 vyprodukovala 8 000 tis. l vína. Tržní podíl vinařství dosahuje úrovně 12,13 %. Mezi další největší vinařské podniky na trhu se řadí Vinařství Mutěnice, s.r.o. s celkovou velikostí produkce 6 500 tis. l, Zámecké vinařství Bzenec, s.r.o. s 6 000 tis. l a Templářské sklepy Čejkovice, vin. družstvo s 5 000 tis. l. Polovina trhu (konkrétně 49,24 % trhu) je ovládána sedmi největšími podniky. Největší vinařské společnosti udávají v odvětví vývojové trendy, podílí se na tvorbě ceny a ovlivňují velký počet zákazníků. Ve spodní části tabulky jsou umístěny malé vinařské podniky, které se nevyznačují velkou konkurenceschopností, ale jsou oblíbené zejména na lokálních trzích, kde se

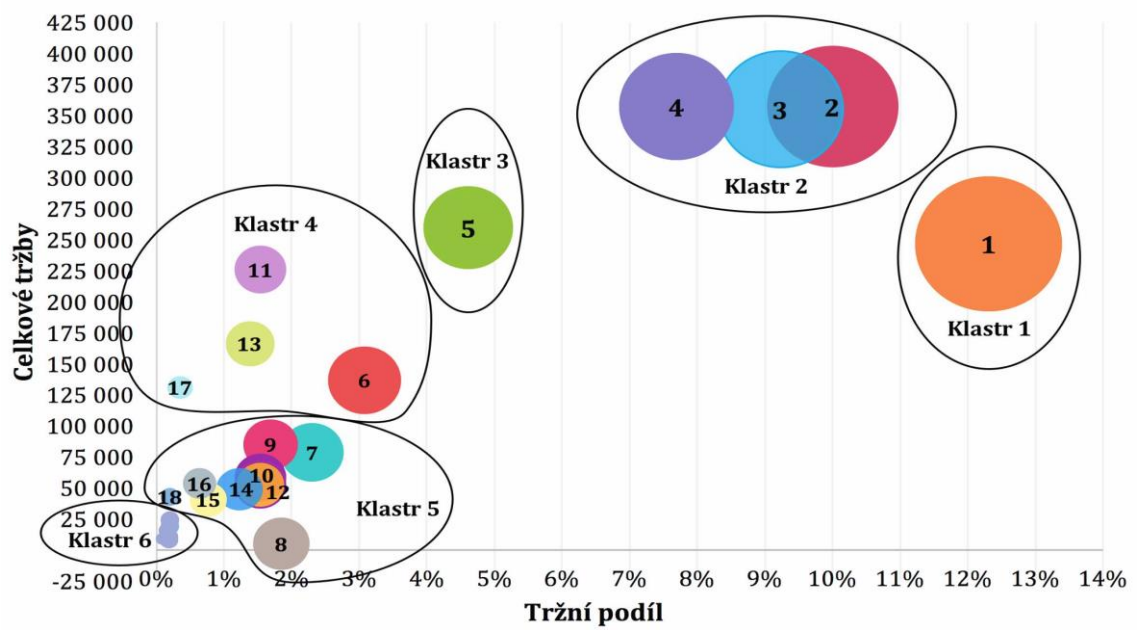
podle Hejmalové a Šperkové (2011) musí soustředit především na samotný kontakt se zákazníky při nákupu vína.

Tab. 2: Přehled vybraných vinařských podniků vinařské oblasti Morava v roce 2014

	Podnik	Produkce (v tis. l)	Tržní podíl (v %)	Prům. počet zaměstnanců	Výměra (v ha)
1	VINIUM, a.s.	8 000	12,31	68	250
2	Vinařství Mutěnice, s.r.o.	6 500	10,00	62	22
3	Zámecké vinařství Bzenec, s.r.o.	6 000	9,23	65	520
4	Templářské sklepy Čejkovice, vin. družstvo	5 000	7,69	57	100
5	Znovín Znojmo, a.s	3 000	4,62	86	453
6	Vinselekt Michlovský, a.s.	2 000	3,08	64	125
7	Vinařství Ludwig, s.r.o.	1 500	2,31	16	10
8	FOVIN, s.r.o.	1 200	1,85	9	90
9	Vinné sklepy Lechovice, spol. s.r.o.	1 100	1,69	63	230
10	Pavlovín spol. s.r.o.	1 000	1,54	13	105
11	NEOKLAS, a.s. - Augustiniánský Sklep	1 000	1,54	92	345
12	Réva Rakvice, s.r.o.	1 000	1,54	47	120
13	Vinofol, s.r.o.	900	1,38	26	120
14	Patria Kobylí, a.s.	800	1,23	50	152
15	Víno Blatel, a.s	500	0,77	50	189
16	Vinařství Lahofer, a.s.	415	0,64	12	370
17	Vinařství u Kapličky, s.r.o.	230	0,35	120	100
18	Vinařství Mikrosvín Mikulov, a.s.	130	0,20	50	240
19	Víno Rakvice, s.r.o.	130	0,20	9	18
20	Vinařství Waldberg Vrbovec, s.r.o.	120	0,18	5	120
21	Vinařství Plešingr, s.r.o.	120	0,18	4	2
22	SONBERK, a.s.	130	0,20	10	40
23	Vinařství Čech, s.r.o.	100	0,15	10	22
24	Víno Hort, s.r.o.	60	0,09	0	0

Zdroj: Albertina – Gold Edition (Bisnode, 2015), justice.cz, databáze Encyklopedie vinařů, databáze Vína z Moravy, vína z Čech; vlastní zpracování

Grafické znázornění velikosti a umístění jednotlivých vinařských podniků podle zjištěných tržních podílů a celkových tržeb za rok 2014 je zobrazeno na obrázku č.1.

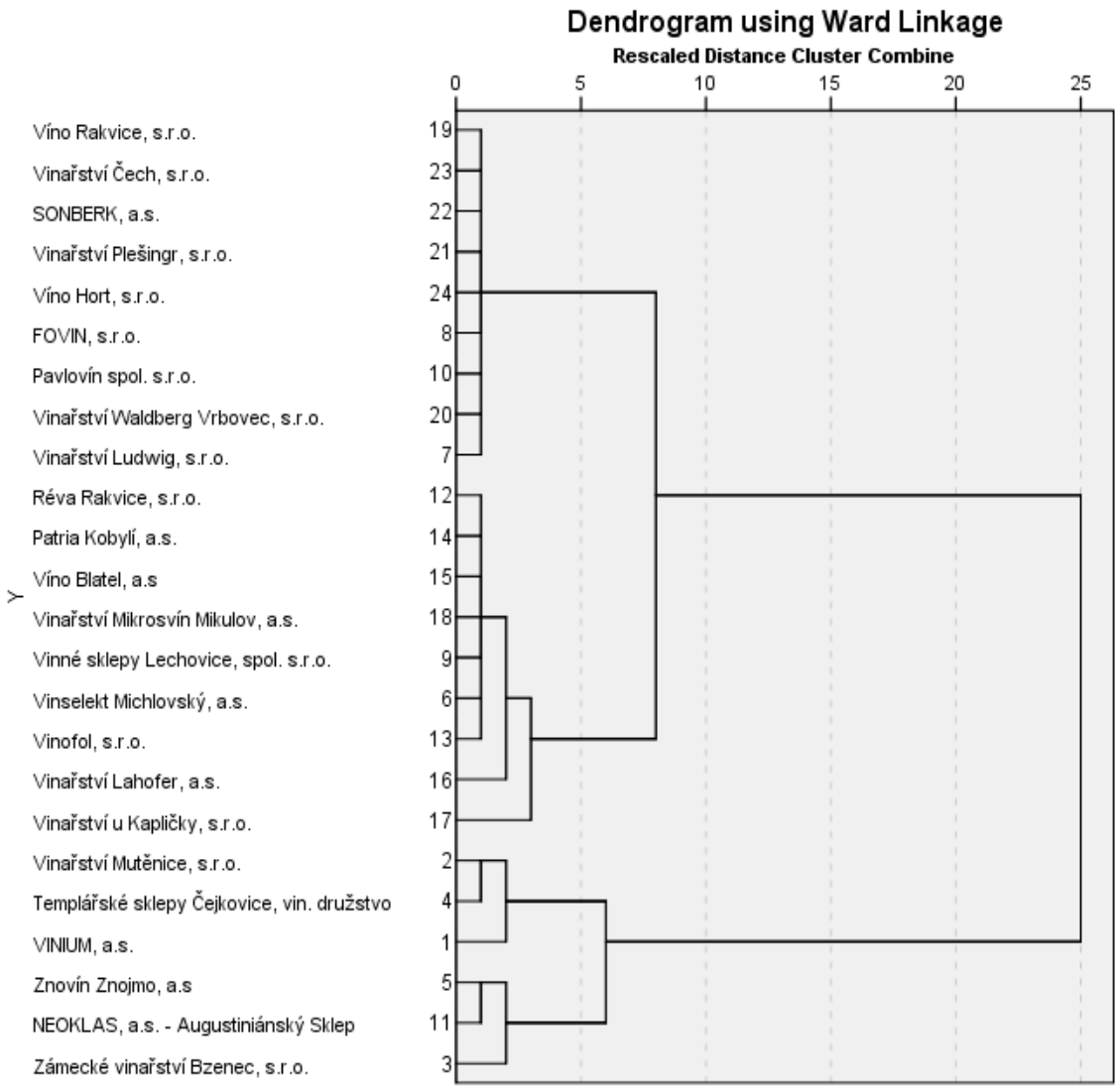

Obr. 1: Velikost tržních podílů vinařských podniků v rámci vinařské oblasti Morava

Zdroj: Albertina – Gold Edition (Bisnode, 2015), justice.cz, databáze Encyklopedie vinařů, databáze Vína z Moravy, vína z Čech; vlastní zpracování

Podnik s největší produkcí VINIUM, a.s. (Klastr 1) zaujímá na trhu nejvyšší tržní podíl, nedosahuje však takových celkových tržeb jako následující tři velké podniky zahrnuté do Klastru 2. Vysoké tržního podílu dosahuje podnik VINIUM, a.s. jak výrobou přívlastkových a jakostních vín pro gastronomii, tak dodávkami vín všech kategorií do maloobchodních řetězců. Podniky zahrnuté do Klastru 3 a 4 dosahují i přes relativně nízký tržní podíl vysokých tržeb, např. Vinařství u Kapličky, s. r. o. dosahuje srovnatelných tržeb jako Vinselekt Michlovský, a. s., přestože jeho produkce v roce 2014 byla pouze 230 tis. l oproti 2 000 tis. l. vyrobeným firmou Vinselekt Michlovský, a. s.. Vinařství u Kapličky, s. r. o. se zaměřuje na výrobu kvalitních přívlastkových vín z hroznů vypěstovaných ve vlastních vinicích, provozuje vlastní síť vinoték a poskytuje také služby s vinařstvím spojené, např. ubytování a restauraci, wellness centrum a hudební klub, čímž dosahuje vysokých tržeb i přes relativně malou produkci vína. Poslední Klastry 5 a 6 zahrnují podniky s malým tržním podílem i nízkými tržbami, nejmenší podniky v Klastru 6 dosahují tržeb do 24 000 tis. Kč a současně se vyznačují tržním podílem menším než 0,20 % - jedná se konkrétně o podniky v tabulce č. 2 označené čísly 19 až 24.

Pro relevantnější zobrazení rozdělení vinařských podniků byla dále provedena vícerozměrná statistická analýza v podobě shlukové analýzy, která byla oproti výše uvedenému grafu na obrázku č. 1 rozšířena o ukazatele průměrného počtu zaměstnanců a rozlohy vinic.

Obrázek 2: Shluková analýza vinařských podniků podle Wardovy metody

Zdroj: Albertina – Gold Edition (Bisnode, 2015), justice.cz, databáze Encyklopedie vinařů; vlastní zpracování v programu SPSS Statistics

Na vytvořeném dendogramu za pomoci zvolených charakteristik a navolené škále vzdálenosti 4 vznikly v rámci sledovaných společností 4 klastry. První shluk je složen z podniků Znovín Znojmo, a.s., NEOKLAS, a.s. – Augustiniánský Sklep a Zámecké vinařství Bzenec, s.r.o., které jsou sice z hlediska tržního podílu odlišné (firma NEOKLAS, a.s. – Augustiniánský sklep dosahuje tržního podílu pouze 1,54 %), ale společným znakem jsou vysoké tržby (nad 220 mil. Kč), velký počet zaměstnanců a především největší výměra pěstovaných vinic (s více než 300 ha). Druhý velikostně stejný shluk vinařských podniků sloučil společnosti VINIUM, a.s., Templářské sklepy Čejkovice, vin. družstvo a Vinařství Mutěnice, s.r.o., tzn. podniky podobné z hlediska celkových tržeb, tržního podílu a počtu zaměstnanců. Tyto podniky patří mezi největší z hlediska produkce i celkových tržeb. Další shluk (uprostřed dendrogramu) zahrnuje podniky střední velikosti s relativně velkou plochou vinic (nad 100 ha) a celkovými tržbami nad 40 mil. Kč. Poslední shluk (v horní části dendrogramu) zahrnuje podniky, jejichž společným znakem je především nízký počet zaměstnanců, nízká výměra ploch vinic i nízký tržní podíl.

Shrnutí:

Odvětví vinařství a vinohradnictví se vyznačuje několika velkými podniky (49,24 % trhu bylo v roce 2014 ovládáno sedmi největšími podniky) a velkým počtem malých vinařských podniků, je zde patrná absence středně velkých pěstitelů hospodařících na ploše od 1 do 5 ha. Díky roztříštěnosti zkoumaného odvětví dochází v častých případech ke slučování podniků, které může podpořit jejich konkurenceschopnost na trhu. Současným největším podnikem zabývajícím se výrobou tichých vín v České republice je společnost VINIUM, a.s., jejíž velký tržní podíl je dosahován také uplatněním výrobků podniku v maloobchodních řetězcích.

Podle mapy konkurenčních skupin bylo identifikováno celkem 6 klastrů, které slučují podniky podle podobnosti z hlediska celkových tržeb a tržních podílů. Shluková analýza za využití Wardovy metody identifikovala na základě vybraných ukazatelů 4 klastry, kde podobnost podniků byla hodnocena nejen vzhledem k jejich produkci a tržním podílům, ale také podle obhospodařované plochy vinic a počtu zaměstnanců. Z analýzy je zřejmé, že nejen vinařství velká jsou schopna dosahovat vysokých tržeb díky své pozici na trhu, ale i menší vinařství při správně zaměřené strategii a správném zacílení na zákazníky mohou být v konkurenčním prostředí regionu Morava úspěšné, což dokládá např. Vinařství u Kapličky, s. r. o.

Lze říci, že ve vinařské oblasti Morava převládá konkurenční prostředí, ve kterém ale existují určité překážky vstupu do odvětví, např. využívání úspor z rozsahu největšími stávajícími podniky, počáteční kapitálová náročnost pro nově vstupující podniky, legislativní požadavky nebo know-how, které odlišuje produkty od konkurenčních. Lokální trhy jsou již zpravidla ovládány stávajícími vinařskými podniky, jichž konkurenční výhody mohou plynout především z diferenciace nabízených produktů, diverzifikace výroby a sdružování podniků například v podobě organizace Vína originální certifikace (VOC), která vyjadřují formu regionálních strategických aliancí s cílem tvorby systémů pro řízení kvality produktů a jejich certifikaci. Ohrožení pro domácí výrobce představují např. levná dovážená vína, která na trhu nahrazují kvalitní tuzemská, značná vyjednávací síla odběratelů, tzn. maloobchodních a velkoobchodních řetězců, nízké investice do výzkumu a modernizace nebo vysoká míra importu.

I přes výše uvedené skutečnosti lze najít příležitosti pro podniky ve vinařské oblasti Morava, a to především vzhledem ke vhodným klimatickým podmínkám a tradici odvětví vinařství v tomto regionu. Mezi příležitosti vinařských podniků je možné zařadit např. ekologické vinařství, výsadbu nových vinic, spojování podniků, pěstování vstupních surovin, růst spotřeby vína nebo možnost dotací a finanční podpory ze strany České republiky a Evropské Unie, což vytváří pro stávající a nové vinařské podniky příležitost pro modernizaci technologických postupů, rozšiřování viničních tratí nebo rozšíření portfolia služeb a produktů.

Příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného záměru MSM 6215648904, tematického směru 04 „Vývojové tendence agrobyznysu, formování segmentovaných trhů v rámci komoditních řetězců a potravinových sítí v procesech integrace a globalizace a změny agrární politiky“.

Literatura:

BISNODE, a.s. (2015) Albertina – Gold Edition. Praha.

DVOULETÝ, O., LUKEŠ, M. (2016) Review of Empirical Studies on Self-Employment out of Unemployment: Do Self-Employment Policies Make a Positive Impact? International Review of Entrepreneurship, 14, No. 3, 361–376.

HEJMALOVÁ, H., ŠPERKOVÁ, R. (2011) Assessment of attractiveness of the wine-production industry in the Czech Republic. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, LIX, No. 2, 89–98.

Ministerstvo zemědělství ČR (2015) Situační a výhledová zpráva Réva vinná a víno. Praha: Ministerstvo zemědělství České republiky. ISBN 978-80-7434-253-0.

MÁCOVÁ, M. (2015) Strukturální šetření v zemědělství – analytické vyhodnocení – 2013: Struktura zemědělských podniků v rozlišení podle typů výrobního zaměření. In: Český statistický úřad

[online]. 2015 [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/26566189/27016815k03.pdf
PROKEŠ, M., SEDLO, J. (2012) A Increasing competitiveness of wine producers in strategic alliances VOC. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, LX, No. 2, 293-298.
ŘEZÁNKOVÁ, H., HÚSEK, D., SNÁŠEL, V. (2007) Shluková analýza dat. Praha: Professional Publishing, 196 s. ISBN 978-80-86946-26-9.
SYNEK, M., KOPKÁNĚ, H., KUBÁLKOVÁ, M. (2009) Manažerské výpočty a ekonomická analýza. 1. vyd. Praha: CH Beck, 301 s. ISBN 978-80-7400-154-3.
TOMŠÍK, P., SEDLO, J. (2007) Perspektivy vývoje a návrhy opatření politiky vinohradnictví a vinařství v České republice. Vyd. 1. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně. Folia Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 100 s. ISBN 978-80-7375-067-1.
TOMŠÍK, P., SEDLO, J. (2013) Management of wine production with regard to its implementation into the wine markets of the Czech Republic. Agric. Ekon. – Czech, 3, (59), 202-210.

Internetové zdroje:
Databáze moravských a českých vinařů - Vína z Moravy a vína z Čech [online]. [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: http://www.wineofczechrepublic.cz/nasi-vinari.html
Encyklopedie vinařů. Král vín České republiky [online]. [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: http://www.kralvin.cz/databaze-vinaru?podoblast=5&obec=0
Oficiální server českého soudnictví Justice.cz, Veřejný rejstřík a Sbírka listin [online]. [cit. 2016-04-27] Dostupné z: https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-$firma

Kontaktní adresa autora:

Ing. Ivana Blažková, Ph.D.
Ústav regionální a podnikové ekonomiky
FRRMS Mendelu v Brně
Zemědělská 1, 613 00 Brno
blazkova@mendelu.cz

Význam síťování pro inovační politiku

The importance of networking for innovation policy

Markéta Bobková, Šárka Fránková

Abstrakt:

Politika podpory výzkumu, vývoje a inovací je v současnosti jednou z nejdůležitějších veřejných politik států a regionů. Mezi nejčastěji využívané přístupy k realizaci inovační politiky patří koncept regionálních inovačních systémů, ve kterém je kladen důraz na vazby mezi aktéry inovačního procesu. Na základě těchto vazeb dochází k výměně a sdílení znalostí a k tvorbě inovací. Z toho důvodu je pro podporu výzkumu, vývoje a inovací stěžejní síťování, jehož prostřednictvím jsou za podpory institucionálního rámce inovace šířeny. Síťové vztahy s dodavateli, zákazníky a zprostředkovateli ovlivňují inovační výkonnost a produktivitu a síťování působí jako klíčový nástroj pro získávání přístupu k externím znalostem.

Cílem předkládaného příspěvku je na základě rešerše existujících případových studií poukázat na význam síťování pro inovační politiku ve vybraných regionech. Příspěvek poskytuje ucelený přehled současných poznatků v dané oblasti. Při zpracování byly využity základní metody syntézy, analýzy a kompilace.

Klíčová slova:

aktéři, inovace, regionální rozvoj, síťování

Abstract:

Policy supporting research, development and innovation is currently one of the most important public policies of states and regions. The concept of regional innovation systems ranks among the most commonly used approaches to implementing innovation policies. This approach emphasizes the relationship between actors of the innovation process. Based on this relationship, knowledge exchange and innovation creation is successfully stimulated. Hence, networking is crucial for the support of research, development and innovation dissemination. Network relationships with suppliers, customers and intermediaries influence innovation performance and productivity and networking acts as a key tool for gaining access to external knowledge.

The aim of this paper is to point out the importance of networking for innovation policy in selected regions according to the existing case studies. This paper gives a comprehensive overview of current knowledge in the area. Methods of synthesis, analysis and compilation were used.

Key words:

actors, innovation, networking, regional development

Úvod

Koncept regionálních inovačních systémů patří v současnosti k nejvyužívanějším přístupům pro realizaci inovační politiky. Tento koncept představuje součást institucionálních teorií regionálního rozvoje, na jejichž základě jsou často vysvětlovány příčiny regionálních rozdílů. Význam inovací a znalostí bývá v kontextu těchto teorií zdůrazňován zejména v souvislosti se vznikem a udržením konkurenčních výhod (Blažek a Uhlíř, 2011).

Klíčovou komponentou regionálních inovačních systémů je infrastruktura znalostních institucí, které vytváří vnitřní i vnější sítě vztahů mezi veřejnými institucemi a soukromým sektorem. Koncept regionálních inovačních systémů se zaměřuje na tvorbu vazeb mezi inovačními aktéry a na podporu jejich aktivní spolupráce. Inovační systém je proto tvořen souborem vztahů, které vedou k šíření znalostí a vzájemnému učení.

Pro tento koncept je stěžejní vzájemná blízkost mezi aktéry, a to jak prostorová, tak i kulturní a sociální (Doloreux, 2002; Lundvall a kol., 2002; Asheim a Coenen, 2005; Boschma, 2005; Rallet a Torre, 2005). Díky interakcím aktérů v bezprostřední blízkosti vznikají tzv. tacitní znalosti, které jsou přenositelné pouze osobní zkušeností, a proto mají největší potenciál pro tvorbu konkurenčních výhod firem a regionů. V důsledku existence sítí aktérů založené na vzájemné blízkosti tak může být průběh tvorby znalostí a inovací zcela přirozeným procesem.

Morgan (1997) předpokládá, že síťování může usnadnit koordinaci a spolupráci a napomoci tak dosažení vzájemného prospěchu. Paradigma síťování pro něj představuje vzájemné zapojení veřejného a soukromého sektoru a zdůraznění potenciálu zprostředkujících orgánů, mezi něž řadí regionální rozvojové agentury. Za pomoci funkčních vazeb mezi aktéry snáze dochází k výměně a sdílení znalostí a k tvorbě inovací. Síťové vztahy více ovlivňují inovační výkonnost a produktivitu a síťování působí jako klíčový nástroj pro získávání přístupu k externím znalostem. Lze tedy říci, že sítě hrají klíčovou roli při podpoře rozvoje a šíření inovací (Alter a Hage, 1993) a jsou vnímány jako důležitý mechanismus pro regionální rozvoj. V této oblasti výzkumu však dosud neexistuje dostatek empirických důkazů o vlivu regionálních síťových struktur na regionální inovace a hospodářský růst (Doloreux, 2002; Yokura, Matsubara a Sternberg, 2013).

Sítě v teorii

Obecně platí, že sítě jsou tvořeny zainteresovanými aktéry, kteří jsou propojeni mezi sebou různým množstvím vazeb. Tito aktéři mají své vlastní cíle a strategie, ale při dosahování požadovaných výsledků v rámci veřejné politiky jsou na sobě závislí. Carlsson a Sandström (2008) sítě popisují jako sociální struktury. Další autoři je vnímají jako způsob koordinace, který se zakládá na vzájemné důvěře, sdílení rizik, neformálních strukturách a strategickém konsenzu (Nordin a Svensson, 2007). Jones, Hesterly a Borgatti (1997) sítě zkoumají z hlediska podmínek, které jsou nezbytné pro získání komparativních výhod takovýchto uskupení. Tito autoři nabízí také rešerši dalších definic, které jsou shrnuty v tabulce č. 1.

Tab. 1: Definice síťování dle vybraných autorů

Reference	Definice
Miles a Snow, 1986	Uskupení firem nebo specializovaných útvarů koordinovaných tržními mechanismy.
Powell, 1990	Laterální nebo horizontální vzorky výměny, nezávislých toků prostředků a vzájemných komunikačních linek.
Dubini a Aldrich, 1991	Vztahy mezi jednotlivci, skupinami a organizacemi založené na stejném vzoru.
Alter a Hage, 1993	Neohraničená nebo ohraničená uskupení organizací, která představují právně samostatné jednotky se stejným postavením.
Kreiner a Schultz, 1993	Neformální interorganizační spolupráce.
Liebeskind, Oliver a kol, 1996	Kolektivy jednotlivců, mezi nimiž se uskutečňují výměny a které jsou zakládány na sdílených normách důvěryhodného chování.

Zdroj: Jones, Hesterly a Borgatti (1997, s. 915)

Působení sítí se liší v závislosti na rozdělení moci a institucionálním kontextu (Bovaird a Löffler, 2009). Právě institucionální ekonomie bývá využívána při objasňování rozdílů v hospodářském růstu, při analýze motivů chování ekonomických aktérů nebo úloh politické moci a zájmových skupin ve fungování ekonomiky (Blažek a Uhlíř, 2011). Předmětem současných výzkumů se proto stává vliv institucí na kooperaci a zvyšování konkurenceschopnosti. Tyto instituce bývají považovány za nositele ekonomických změn a jsou utvářeny za účelem snížení nejistoty při dosahování stanovených cílů politiky (North, 1990).

Institucionálně zaměřené teorie regionálního rozvoje se následně zaměřují na vazby mezi aktéry a jejich vzájemné interakce. Iniciovat tyto interakce mají právě instituce nebo organizace podporující vzájemnou komunikaci mezi podniky (Blažek a Uhlíř, 2011). Jelikož inovace představují interaktivní vzdělávací proces, který vyžaduje výměnu znalostí, interakce a spolupráci mezi různými aktéry v produkční síti nebo v hodnotovém řetězci (Hotz-Hart, 2000), je evidentní, že také z tohoto hlediska se síťování stává efektivní technikou.

K přínosům síťování patří zejména navázání kontaktů mezi individuálními aktéry a ovlivnění inovačních procesů, které souvisí s lepším přístupem k informacím a znalostem. Hotz-Hart (2000, s. 434) uvádí potenciální faktory, které determinují úspěšnost fungování inovačních procesů v rámci sítě:

- lepší přístup firem k informacím, znalostem, dovednostem a zkušenosti a jejich další rychlé a účinné sdílení;
- intenzivnější vazby a spolupráce mezi jednotlivými aktéry;
- rychlejší reakce, větší schopnost zúčastněných firem měnit své vnímání, technologické a organizační postupy;
- snížení rizik, morálního hazardu, informačních a transakčních nákladů;
- posílení důvěry a sociální soudržnosti.

Cíl a metodika práce

Článek se zabývá vlivem síťování na šíření inovací i samotnou inovační politiku. Stanovená problematika je v aplikační části analyzována za využití dříve publikovaných tematicky relevantních případových studií. Cílem předloženého příspěvku je tedy na základě rešerše existujících studií

poukázat na význam síťování, a to na příkladu vybraných regionů. Jedná se o sekundární výzkum, při jehož zpracování byly využity základní metody syntézy, analýzy a kompilace.

Po stručné charakteristice případové studie jsou nastíněny použité metody a zjištěné výsledky výzkumu. U každé studie jsou zmíněny podněty pro další výzkum. V závěru předkládaného článku dochází ke srovnání analyzovaných dat a k jejich následnému vyhodnocení. Zjištěné informace týkající se pojetí inovačních sítí, významu sítí pro inovace a hlavního předmětu zkoumání jsou uspořádány do přehledné souhrnné tabulky. Údaje o vybraném výzkumném materiálu jsou uvedeny v tabulce č. 2.

Tab. 2: Charakteristika vybraných případových studií

	Původ autorů	**Rok publikování**	**Výzkum**
Případová studie 1	Německo	2008	primární
Případová studie 2	USA	2004	sekundární
Případová studie 3	Velká Británie	1999	primární
Případová studie 4	Německo	2000	primární
Případová studie 5	Švédsko, Norsko	2005	sekundární
Případová studie 6	Rakousko	2001	sekundární
Případová studie 7	Japonsko, Německo	2013	sekundární
Případová studie 8	Španělsko, Dánsko	2007	sekundární

Zdroj: Vlastní zpracování

Výsledky

Případová studie 1

Michael Fritsch a Martina Kauffeld-Monz (2008) se ve svém příspěvku s názvem „*The impact of network structure on knowledge transfer: an application of social network analysis in the context of regional innovation networks"* zaměřují na zkoumání vazeb mezi aktéry inovačního procesu a na odhalení, jak velkou roli hraje intenzita a síla těchto vazeb.

Němečtí autoři svůj výzkum staví na rozlišení znalostí a inovací a na tvrzení, že právě znalosti na rozdíl od inovací mohou nabývat tacitních, nekodifikovatelných podob a jejich absorpce vyžaduje specifické schopnosti. Tyto schopnosti může aktér získat integrací do regionální inovační sítě. Autoři si potom kladou za cíl prozkoumat fungování inovačních sítí v praxi a především identifikovat role jednotlivých typů aktérů v síti a význam intenzity vazeb mezi nimi.

Metody výzkumu

Výzkum je prováděn v 16 regionálních inovačních sítích v Německu, které vykazují velké množství podobných znaků. Sítě se skládají z malých a středních firem různých průmyslových zaměření s vysokým sklonem k inovativnosti (cca 60 % aktérů), univerzit (cca 10 % aktérů) a neuniverzitních soukromých nebo veřejných výzkumných organizací (cca 16 % aktérů). Výzkum byl prováděn formou dotazníkových šetření, kde měli aktéři mimo jiné jmenovat nejvýznamnější partnery uvnitř sítě.

Výsledky výzkumu

Výsledky provedeného průzkumu ukázaly vysoký stupeň výměny znalostí mezi aktéry uvnitř zkoumaných sítí. Co se absorpce znalostí týče, hlavními příjemci znalostí byly firmy zpracujícího průmyslu a soukromé výzkumné organizace. Co se transferu znalostí týče, nejvíce se na něm podílely univerzity a firmy sektoru služeb.

Výsledky dokazují nelineární průběh výměny znalostí uvnitř sítí, kdy například univerzity zároveň absorbovaly, vytvářely i přenášely znalosti ve velké míře. Veřejné výzkumné organizace se ve

velké míře podílely na transferu znalostí, avšak méně již na jejich vytváření. Nejvíce ze zapojení do sítě dle autorů těžily firmy zpracujícího průmyslu.

Na základě provedeného průzkumu je konstatováno, že zakořenění uvnitř inovační sítě je pozitivně spojeno s výměnou znalostí a informací mezi organizacemi. Především silné a intenzivní vazby jsou pro výměnu znalostí stěžejní.

Podněty pro další zkoumání

Jelikož výsledky výzkumu ukazují poměrně velké rozdíly mezi úrovní absorpce a úrovní transferu znalostí u jednotlivých typů aktérů, stejně jako existují rozdíly mezi výměnou znalostí a výměnou informací, nabízí se tato témata k dalšímu výzkumu. Autoři jsou také přesvědčeni, že zaměření se na jednotlivé typy aktérů (univerzity, veřejné a soukromé výzkumné instituce, firmy různých sektorů) umožní prozkoumat inovační síť do detailů a pochopit její fungování.

Případová studie 2

Pittaway, Robertson a kol. (2004) v publikaci *„Networking and innovation: a systemic review of the evidence“* prezentují systematický přehled realizovaného výzkumu na téma síťového chování firem s inovační kapacitou. Cílem jejich výzkumu je porozumět několika oblastem: vztahu mezi neformálním síťováním a inovacemi, existenci hmotných výsledků síťového chování ve vztahu k inovacím a existenci či neexistenci síťových selhání.

Metody výzkumu

Metodou výzkumu byl hloubkový průzkum publikované literatury. Autoři formou brainstormingu vytvořili seznam klíčových slov, která následně skládali do řetězců, na jejichž základě vyhledávali relevantní případová studie. Ty byly poté prostudovány a byl vytvořen jejich přehled.

Výsledky výzkumu

Průzkum literatury ukazuje, že v případě inovačních aktivit již není možné hovořit o jednotlivcích nebo jednotlivých firmách. Jsou to právě sítě, které vytváří prostředí pro vznik a šíření inovací. Mnoho vědeckých průlomových objevů vzniklo jako výsledek spolupráce velkého množství aktérů.

Jako sektor, ve kterém se nejvíce prokazuje přínos síťových aktivit, se jeví sektor biotechnologie. Velké průlomové objevy v tomto sektoru vznikly kombinací kompetencí a schopností různých organizací, malých i velkých. Toto zjištění lze vztáhnout na většinu dalších sektorů: význam síťových aktivit při hledání inovativních řešení je nepopiratelný.

Další odvětví, ve kterých měly sítě prokazatelný vliv na inovační výstupy, byl sektor služeb, zpracovatelský průmysl, odvětví high-tech, farmaceutický průmysl a další. Mezi hlavní benefity, které sítě inovačním aktérům přináší, patří (1) sdílení rizika, (2) usnadnění přístupu na nové trhy a technologie, (3) propojování doplňujících se schopností, (4) sítě jsou klíčovým nástrojem pro přístup k externím znalostem.

Většina zkoumaných publikací zdůrazňuje význam jednotlivců v inovačním procesu, osobních kontaktů a neformálních interakcí uvnitř sítě, které umožňují vznik a šíření tacitních znalostí.

Podněty pro další zkoumání

Autoři upozorňují na potřebu výzkumu zaměřeného na analýzu dopadů síťování na různé formy inovací, a také na význam diverzity zapojených aktérů na inovační výkon. Dále poukazují na roli třetích stran (podpůrných institucí) v podpoře neformálních vazeb uvnitř sítí, která je prokazatelně velká, avšak není dostatečně zmapovaná.

Případová studie 3

Swan, Newel a kol. (1999) publikovali příspěvek s názvem *„Knowledge management and innovation: networks and networking“*, ve kterém se zaměřili na inovační sítě, avšak v tomto případě mají autoři na mysli síť uvnitř velkých nadnárodních organizací s pobočkami v několika státech. Cílem jejich výzkumu bylo zjistit, zda zavedení sítě, v rámci které pobočky sledovaných firem komunikovaly a vyměňovaly si znalosti, přineslo firmám pozitivní efekty a zvýšilo jejich inovativnost.

Metody výzkumu

Autoři si pro svůj výzkum vybrali dvě rychle rostoucí nadnárodní společnosti, a to Ebank a Brightco, které disponují několika pobočkami v různých státech fungujícími ve velké míře samostatně s velkou mírou autonomity. Obě společnosti ve snaze zlepšit svůj výkon a dosáhnout inovativních výsledků vytvořily síť mezi pobočkami, pomocí které měla probíhat komunikace a sdílení know-how.

Autoři se záměrem systematického sledování obou vybraných společností absolvovali v periodě dvou let několik třítýdenních návštěv do vybraných poboček, s týmy pracovníků provedli rozhovory a využili vlastního pozorování. Následně vytvořili srovnání obou případů, kdy firma Ebank je příkladem nevydařeného síťování a firma Bightco je příkladem fungující interaktivní inovační sítě.

Výsledky výzkumu

V publikaci je podrobně popsáno postupné zavádění online sítí mezi pobočkami sledovaných firem. V obou případech šlo o webové stránky, intranet uvnitř společnosti, na který měli pracovníci všech poboček přístup a pomocí kterého měli komunikovat a sdílet know-how.

Intranet společnosti Ebank je prezentován jako neúspěšný pokus o síťování. Z důvodu nesystematického a nepromyšleného vedení chaoticky vzniklo velké množství webových stránek, přičemž se v tomto množství nebylo možné orientovat, stránky nebyly provázány a pracovníci poboček ani vedení je nemohli pro plánované účely využívat. Pokus o síťování ve společnosti Brightco je na druhou stranu prezentován jako velmi zdařilý. V tomto případě byla implementace informačního systému promyšlena a na její přípravě se podílelo několik týmů složených z rozmanitých profesních zaměření. Tyto týmy poté osobně navštěvovaly jednotlivé pobočky a poskytovaly školení k využívání nově zavedených technologií. Zároveň tyto týmy spolupracovaly mezi sebou a vyměňovaly si zkušenosti. Informační systém přinesl firmě Brightco velké pozitivní efekty a zavedená síť byla dlouhodobě funkční.

Autoři poté oba případy detailně porovnali. Došli k závěru, že důvodem selhání v případě společnosti Ebank bylo především přílišné zacílení na technologii namísto zacílení na osoby. Zaměstnanci nebyli povzbuzováni ke sdílení znalostí ani uvnitř jednotlivých divizí, natož napříč celou organizací. Nová technologie intranetu jim nebyla dostatečně vysvětlena a vytvořila proto ještě více bariér. Naopak v případě společnosti Brightco byla adopce nové technologie spojena s vysokým stupněm osobní komunikace a kontaktů tváří v tvář. Síť díky tomu dosáhla neformální interaktivní podoby. Jinak řečeno, přístup společnosti Ebank byl založen na kodifikovaných znalostech, naproti tomu přístup společnosti Brightco využíval v co největší míře znalostí tacitních.

Podněty pro další zkoumání

Další podněty pro výzkum autoři přímo neuvádějí, avšak zdůrazňují potřebu zaměření se na zavádění nových technologií ve firmách a na potenciál, jaký může mít IT síťování pro další rozvoj velkých společností.

Případová studie 4

Koschatzky a Sternberg (2000) publikovali výsledy obsáhlého průzkumu pod názvem *„R&D Cooperation in Innovation Systems – Some Lessons form the European Regional Innovation Survey (ERIS)“*. Cílem výzkumu realizováno týmem geografů a regionálních ekonomů byl zhodnotit determinanty inovačního chování a propojení mezi aktéry uvnitř inovačního systému. Inovační sítě jsou zde vnímány jako formální a neformální vztahy vedoucí k výměně informací, tvorbě nových znalostí a spolupráce na výzkumných projektech.

Metody výzkumu

ERIS představuje poměrně velký projekt realizovaný v 11 evropských regionech. Mezi roky 1995 a 1997 byly distribuovány dotazníky mezi aktéry tří typů: firmy zpracovatelského průmyslu, firmy sektoru služeb a veřejné a částečně veřejné výzkumné organizace. Na základě navrácených 8 600 dotazníků potom výzkumný tým formuloval závěry týkající se regionálních inovačních sítí.

Výsledky výzkumu

Výsledky dotazníkového šetření ukázaly prokazatelný pozitivní efekt síťových aktivit uvnitř regionů i mezi regiony pro inovační úspěch firem. Firmy vykazující vícevrstvou síťovou aktivitu mají lepší ekonomický výkon než firmy bez inovačně relevantních napojení na jiné firmy nebo organizace.

Průzkum také poukázal na význam nejen prostorové, ale také sociální a kulturní blízkosti aktérů. Odhalil totiž, že sítě jen velmi málo fungují v případě rozdělení aktérů státní hranicí. Zatímco mezi regiony uvnitř jednoho státu síťové vazby fungují, odlišný jazyk, kultura či institucionální systém se zdá jako velká bariéra síťového chování.

Dalším zjištěním je fakt, že univerzity a další výzkumné organizace jsou jen méně významným zdrojem znalostí a informací. Alespoň malé a střední firmy zpracujícího průmyslu těží především z kontaktů se zákazníky, dodavateli a ostatními firmami, a dále také firmami ze sektoru služeb. Toto zjištění implikuje, že dopad výzkumných institucí na inovační aktivitu firem je nižší, než mnohé regionální inovační koncepty a strategie předpokládají.

Podněty pro další zkoumání

Autoři zdůrazňují potřebu dalších empirických studií efektů regionálních inovačních sítí. Jsou přesvědčeni, že je třeba prezentovat případové studie úspěšných příkladů, které by motivovaly regiony k vyvíjení vlastních úsilí o tvorbu inovačních sítí. Výsledky ERIS potom autoři nabízí jako podklady a zdroj argumentů.

Případová studie 5

Asheim a Coenen (2005) poukazují ve svém článku *„Knowledge bases and regional innovation systems: Comparing Nordic clusters“* na fakt, že regionální zdroje a spolupráce mají zásadní význam pro stimulaci ekonomických aktivit. Zaměřují se na logiku při formování regionálních inovačních systémů. Autoři přitom jako jeden z možných přístupů představují regionálně zasíťované inovační systémy, kde jsou firmy taktéž zakořeněny v konkrétním regionu. Dochází zde však k intenzivnějšímu posilování institucionální infrastruktury a většímu zapojení veřejného a soukromého sektoru.

Metody výzkumu

Ke zkoumání různých typů regionálních inovačních systémů bylo použito pět empirických příkladů z regionů zapojených do komparativního projektu malých a středních podniků a regionálních inovačních systémů v rámci severských zemí. Tento společný projekt byl realizován různými výzkumníky. Do srovnávací analýzy byly zapojeny tyto regiony: Salling (Dánsko), Severní Jutsko (Dánsko), Scania (Švédsko), Rogaland (Norsko), Horten (Norsko).

Výsledky výzkumu

Regionálně zasíťovaný inovační systém považují autoři za ideální typ RIS, který je výsledkem politických opatření usilujících o zvýšení inovační kapacity a spolupráce. Dodávají, že tento síťový přístup je nejčastěji využíván v Německu, Rakousku a také ve zkoumaných severských zemích. Charakteristickým rysem pro takový přístup k inovacím je uznání, že inovace jsou prováděny prostřednictvím sítě různých aktérů za podpory institucionálního rámce. Autoři také analyzují znalostní základnu a související specifické regionální vazby (Tab. 3).

Tab. 3: Srovnávané regiony a jejich specifika

Region	Průmysl	Specifická regionální aktiva
Salling (Dánsko)	Nábytkářský	Mezifiremní vztahy založené na osobních sítích a místní kultuře
Severní Jutsko (Dánsko)	Bezdrátová komunikace	Úzké kooperativní vazby mezi podniky a univerzitou, vysoce kvalifikované místní pracovní síly
Scania (Švédsko)	Funkční potravinářský	Odborné kompetence univerzity a vědeckého centra
Rogaland (Norsko)	Potravinářský	Suroviny a regionální sítě
Horten (Norsko)	Elektronický	Osobní sítě a subdodavatelé

Zdroj: Asheim a Coenen (2005, s. 1183), upraveno

Podněty pro další zkoumání

Autoři nepředkládají diskuzi a součástí článku nejsou ani limity výzkumu či případné podněty pro další bádání. Dále se však lze zabývat regionalizací inovační politiky a zvažováním regionálních specifických souvislostí a podmínek. Důraz na region by však neměl zastínit také chápání regionu v kontextu národních a nadnárodních rámců.

Případová studie 6

Kaufmann a Tödtling (2001) se v článku *„Science-Industry Interaction in the Process of Innovation: The Importance of Boundary-Crossing between Systems“* zabývají uplatněním teoretických konceptů sociálních systémů v oblasti firemních inovačních sítí a analyzují charakteristické rozdíly v inovačních sítích.

Metody výzkumu

Data byla získána na základě výzkumného projektu REGIS, který zkoumal, jak jsou vytvářeny inovační systémy v několika evropských regionech. Pro výzkum byly vybrány následující evropské regiony: Wales (UK), Valonsko (Belgie), Baden-Württemberg (Německo), Štýrsko (Rakousko), Baskicko (Španělsko), Aveiro (Portugalsko), Tampere (Finsko).

Studie probíhaly v roce 1996 a zahrnovaly 517 pozorování. Ze statistických metod byl využit logit-model. Ten byl použit pro testování hypotézy, zda firmy, které spolupracují s vědeckými institucemi, realizují pokročilejší inovace než ty, které s takovými institucemi nespolupracují. Do této analýzy bylo zapojeno 318 firem, tedy pouze vybrané firmy, které během tříletého období byly inovativní.

Výsledky výzkumu

Významně pozitivní efekt na inovace má zejména inovační partnerství s dodavateli, konzultanty a univerzitami. Inovační aktivity jsou taktéž ovlivněny dalšími faktory, mezi které patří velikost firmy (charakterizovaná počtem zaměstnanců), region a odvětví. Základem pro následující benchmarking je nejvíce inovativní region (Baden-Württemberg) a výrobní odvětví (elektrická zařízení / elektronika). Mimořádné postavení regionu Baden-Württemberg lze částečně vysvětlit bohatým institucionálním uspořádáním.

Autoři dospívají k názoru, že propojení firem v nepodnikových systémech stimuluje inovativnost. Jejich empirické výsledky vedou k obecnému závěru, že interakce s představiteli vědeckých institucí stimuluje firemní inovativnost, protože přinášejí rozmanitější spektrum zdrojů znalostí, které jsou přístupnější než v případě interakcí s podnikateli. Inovační politiky by tedy měly spíše najít způsob, jak zvýšit interakci mezi průmyslem a vědou.

Podněty pro další zkoumání

Problémem, který se stává předmětem dalších zkoumání, je neochota mnohých firem spolupracovat s externími partnery, a to jak s jinými firmami, tak s vědeckými institucemi. Podpořit hladkou spolupráci těchto subjektů by měly tzv. hybridní organizace, které integrují vědecké i podnikatelské systémy. Autoři předpokládají, že v budoucnu se zásadní úloha takovýchto organizací zvýší.

Případová studie 7

Yokura, Matsubara a Sternberg (2013) se zaměřují ve svém článku *„R&D networks and regional innovation: a social network analysis of joint research projects in Japan“* na strukturu a inovační výkonnost sítí a představují různé formy spolupráce a jejich prostorové dopady ve vybraných japonských regionech.

V případové studii zkoumají takové sítě, které byly vybudovány v rámci programu regionálního rozvoje financovaného japonským ministerstvem hospodářství, obchodu a průmyslu (Ministry of Economy, Trade and Industry).

Metody výzkumu

Realizovaný výzkum využívá rozsáhlá data sesbíraná ministerstvem v letech 2001 až 2007 a zapojilo se do něj 4 547 účastníků. Množství dat umožňuje aplikování metody sociální síťové analýzy. Hlubší analýza je umožněna srovnáním struktur kolaborativních sítí zkoumaných v devíti následujících regionálních blocích Japonska: Hokkaido, Tohoku, Chubu, Kanto, Kinki, Chugoku, Shikoku, Kyushu, Okinawa.

Výsledky výzkumu

Větší přínosy sítí pro inovace jsou patrné, pokud je do těchto struktur zapojena i akademická sféra. Taková spolupráce má mnohem větší prostorový dosah. Vzhledem k tomuto prostorovému rozptylu je usnadněn přenos znalostí do regionálních a relativně periferních ekonomik. V lokálních inovačních procesech hraje nezastupitelnou roli také veřejný sektor.

Podněty pro další zkoumání

Jak sami autoři poznamenávají, výzkum byl realizován v období, kdy Japonsko prodělávalo významnou socioekonomickou transformaci, jejímž hnacím motorem byla globalizace, strukturální reforma a rapidní demografická změna. Další výzkum lze proto zasadit do současných podmínek a analyzovat s ohledem na tehdejší plánované postupy a programy.

Případová studie 8

Sundbo, Orfila-Sintes a Sørensen (2007) analyzují ve své studii *„The innovative behaviour of tourism firms—Comparative studies of Denmark and Spain“* roli inovačních sítí a vlastnosti firem, které ovlivňují jejich inovační chování. Pro výzkum si vybrali španělské a dánské firmy, které působí v cestovním ruchu. Cestovní ruch totiž autoři považují za konkurenční odvětví vyznačující se kontinuální transformací, kde jsou inovace často podmínkou pro přežití. Cílem článku bylo poskytnout přehled o rozdílech v inovativnosti těchto firem a zároveň přispět k jejich hlubšímu pochopení.

Metody výzkumu

Empirická data pochází ze čtyř různých průzkumů a třech kvalitativních rozhovorů realizovaných mezi roky 1999 až 2003. Průzkum byl proveden mezi poskytovateli ubytování, restauracemi, cestovními kancelářemi, provozovateli atraktivit a dopravními společnostmi. Hotely byly kvůli svému nadměrnému zastoupení analyzovány odděleně od ostatních subjektů. Firmy byly rozřazeny do kategorií, z nichž byla na základě stanovených indikátorů vybírána ta nejinovativnější.

Výsledky výzkumu

Autoři docházejí ke zjištění, že nejvíce inovativní firmy častěji participují v různých sítích. Podmínkou úspěchu je vytvoření lokálních sítí, které zahrnují firmy a veřejné instituce. Taktéž struktury sítí jsou důležité pro inovační výkonnost těchto firem. Husté a pevné sítě jsou stabilnější a podporují přenos odborných znalostí. Inovativnější jsou spíše španělské firmy, protože zde vznikají ve větší míře rozmanité inovační sítě, které jsou stejně jako podpůrné inovační systémy určujícím faktorem úspěchu.

Podněty pro další zkoumání

Další výzkum může souviset se specifiky firem působících v cestovním ruchu a s progresivním vývojem na straně poptávky, který vyžaduje větší inovativnost. Měly by být podpořeny sociální výzkumy zaměřené na chování zákazníků, jejich reakce a potřeby.

Shrnutí poznatků a diskuze

V úvodu článku bylo zmíněno, že klíčovou komponentou regionálních inovačních systémů je infrastruktura znalostních institucí, které vytváří vnitřní i vnější sítě vztahů mezi veřejnými institucemi a soukromým sektorem. Podle první případové studie lze právě integrací do sítí s intenzivními vazbami získat specifické schopnosti pro absorpci znalostí. Vybrané studie se většinou shodují v tom, že pokud firmy spolupracují s vědeckými institucemi, jsou inovativnější. Jedna ze studií přímo říká, že větší přínos i prostorový dopad mají ty sítě, do nichž jsou zapojeni aktéři z akademické sféry. Výjimku tvoří čtvrtá případová studie, která naopak tvrdí, že role univerzit a dalších výzkumných organizací nemá takový vliv na inovační aktivitu firem, jak předpokládají mnohé regionální koncepty a strategie. Důvodem může být fakt, že tato studie se zaměřovala spíše na malé a střední firmy zpracujícího průmyslu, které těží především z kontaktů se zákazníky, dodavateli a ostatními firmami.

Lze tedy konstatovat, že inovační aktivity a podmínky jejich dosažení jsou ovlivněny různými faktory, mezi které patří velikost firmy, region a odvětví. Tyto vlastnosti firem ovlivňují inovační chování a způsobují rozdíly v jejich inovativnosti. Všechny studie se však shodují, že sítě vytváří vhodné prostředí pro vznik a šíření inovací.

Toto šíření je umožněno zejména na základě neformálních interakcí, které se zakládají na důvěře. Autoři ve vztahu k těmto interakcím zdůrazňují význam nekodifikovatelných tacitních znalostí, které se přenáší pouze osobním kontaktem. Poukazují také na nelineárnost vazeb, díky kterým souběžně probíhá tvorba, absorpce a přenos znalostí mezi aktéry. Právě takovýchto podob by měla regionální síť nabývat. Jak upozorňuje šestá studie, interakce a pozitivní působení sítí je ovlivněno neochotou aktérů spolupracovat. Spolupráci subjektů je proto nutné podpořit a vytvořit organizaci, která by integrovala vědecké i podnikatelské systémy.

Další výzkumy by se měly zaměřovat právě na takovéto integrující organizace, detailnější zkoumání sítí a typů aktérů a jejich vlastností, determinujících inovační chování. Vhodné je se v dalších výzkumech hlouběji zaměřit i na analýzu dopadů síťování.

Souhrn poznatků z analyzovaných studií nabízí tabulka č. 4.

Tab. 4: Souhrn poznatků

	Pojetí inovačních sítí	Předmět zkoumání	Význam sítí v inovacích
Případová studie 1	Síť firem zpracovatelského průmyslu a služeb, univerzit a výzkumných organizací, mezi kterými probíhá výměna informací a znalostí	Role jednotlivých aktérů v síti a vazby mezi nimi	Sítě jsou významné především z důvodu přenosu nekodifikovatelných tacitních znalostí. Především silné vazby v síti posilují inovační výkonnosti firem a zvyšují jejich prosperitu. Z existence sítí těží nejvíce firmy zpracovatelského průmyslu.
Případová studie 2	Velké a komplexní sítě nejrůznějších aktérů působících v národních a regionálních ekonomikách	Vztah mezi neformálním síťováním a inovacemi, prokazatelnost hmotných výsledků síťového chování ve vztahu k inovacím	V případě inovací již nelze hovořit o jednotlivcích a firmách, jsou to právě sítě, kde probíhá inovační proces. V síti hrají stěžejní roli jednotlivci, neformální vazby a osobní kontakty, díky kterým se přenáší tacitní znalosti.
Případová studie 3	Síť mezi jednotlivými pobočkami velkých nadnárodních společností	Přínos zavedení vnitřní sítě v organizaci pro inovativnost a hospodaření firmy	Pro fungování sítě je klíčové zaměřit se na jednotlivce a nespoléhat pouze na kodifikované znalosti. Osobní kontakt tváří v tvář je v případě inovačních sítí klíčový.
Případová studie 4	Formální a neformální vztahy vedoucí k výměně informací, tvorbě nových znalostí a spolupráce na výzkumných projektech	Determinanty inovačního chování a propojení mezi aktéry uvnitř inovačního systému	Pozitivní efekty síťování pro inovační firmy jsou zřejmé uvnitř regionů i mezi regiony. Firmy vykazující vícevrstvou síťovou aktivitu mají lepší ekonomický výkon než firmy bez inovačně relevantních napojení na jiné firmy nebo organizace.
Případová studie 5	Regionální síťové inovační systémy, kde jsou firmy zakořeněny v konkrétním regionu, avšak dochází k intenzivnějšímu zapojení veřejného sektoru	Formování regionálních inovačních systémů a možné přístupy	Zvýšení spolupráce s místními vysokými školami a vědeckovýzkumnými ústavy poskytuje přístup ke znalostem a dovednostem, které doplňují lokálně odvozené kompetence. To zvyšuje kolektivní inovační kapacitu a snižuje případný "lock-in".
Případová studie 6	Vědecko-průmyslové sítě, v nichž interakce vyústí do inovace produktu a kde nezastupitelnou roli mají vzdělávací a zprostředkovatelské instituce	Vytváření inovačních sítí a analýza jejich charakteristických rozdílů	Důležitost spolupráce a síťování nelze zpochybnit. Nesmí být však opomenuto zapojení také nepodnikatelských organizací a vysokých škol.
Případová studie 7	R&D sítě zajišťující přenos akademických poznatků do podnikatelské sféry	Struktura a inovační výkonnost sítí, vč. různých forem spolupráce a jejich prostorových dopadů	Přenosy poznatků prostřednictvím sítí mohou napomoci zvýšení technologické a ekonomické konkurenceschopnosti a snížení meziregionálních nerovností.
Případová studie 8	Spolupráce firem v cestovním ruchu a dalších podnikatelů na bázi formálních či neformálních vazeb	Zkoumání inovačních sítí a vlastností firem a vliv na jejich inovační chování	K nejinovativnějším firmám patří ty, které jsou zapojeny do místních i širších sítí, neboť získávají větší a rozmanitější inovační možnosti.

Zdroj: Vlastní zpracování

Závěr

Článek představil osm studií pocházejících od zahraničních vědců z Evropy, USA a Japonska, kteří se ve svých výzkumech zabývali inovačními systémy a vlivem síťování, včetně potenciálních prostorových dopadů. Současně byly zmíněny metody realizovaných výzkumů a navrženy další možné směry, kterými se lze v této výzkumné oblasti zaobírat.

Autoři zkoumali role jednotlivých aktérů a charakter jejich vazeb, výsledky síťového chování ve vztahu k inovacím, přístupy k formování sítí a přínosy pro inovativnost a hospodaření firmy. V úvahu brali rozdíly mezi strukturami jednotlivých sítí i mezi vlastnostmi firem, které ovlivňují inovační chování.

Význam sítí spatřovali výzkumníci v přenosu nekodifikovatelných tacitních znalostí a v posílení inovační výkonnosti a zvýšení konkurenceschopnosti. Pozitivní vlivy spolupráce a síťování nelze tedy zpochybnit. Je však nutné zmínit, že přístup firem ke znalostem a dovednostem, v závislosti na velikosti firmy a odvětví, zvyšuje také zapojení univerzit, vědeckovýzkumných ústavů a dalších nepodnikatelských organizací.

Literatura

ALTER, C., HAGE, J. *Organizations working together*. Sage Publications, Inc, 1993.

ASHEIM, B., COENEN, L. Knowledge bases and regional innovation systems: Comparing Nordic clusters. *Research policy*, 2005, 34.8: 1173-1190.

BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. *Teorie regionálního rozvoje: Nástin, kritika, implikace*. Karolinum Press, 2011.

BOSCHMA, R. Proximity and innovation: a critical assessment. *Regional studies*, 2005, vol. 39, iss. 1, pp. 61-74.

BOVAIRD, T., LÖFFLER, E. *Public management and governance*. Taylor & Francis, 2009. 374 s. ISBN 9780415430425.

CARLSSON, L., SANDSTRÖM, A. Network governance of the commons. *International Journal of the Commons*, 2008, vol. 2., no. 1, pp. 33-54

DOLOREUX, D. What we should know about regional systems of innovation. *Technology in society*, 2002, vol. 24, no. 3, pp. 243-263.

FRITSCH, M., KAUFFELD-MONZ, M. The impact of network structure on knowledge transfer: an application of social network analysis in the context of regional innovation networks. *The Annals of Regional Science*, 2010, vol. 44, no. 1, pp. 21-38.

HOTZ-HART, B. Innovation networks, regions, and globalization. In: CLARK, G., L., FELDMAN, M., P., GERTLER, M. S.(eds): *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford University Press, Oxford, 2000. s. 432-450.

JONES, C., HESTERLY, W., BORGATTI, S. A general theory of network governance: Exchange conditions and social mechanisms. *Academy of management review*, 1997, vol. 22, no. 4, pp. 911-945.

KAUFMANN, A., TÖDTLING, F. Science–industry interaction in the process of innovation: the importance of boundary-crossing between systems. *Research policy*, 2001, 30.5: 791-804.

KOSCHATZKY, K., STERNBERG, R. R&D cooperation in innovation systems—some lessons from the European Regional Innovation Survey (ERIS). *European Planning Studies*, 2000, vol. 8, no. 4, pp. 487-501.

LUNDVALL, B. Å., JOHNSON, B., ANDERSEN, E. S., DALUM, B. National systems of production, innovation and competence building. *Research policy*, 2002, vol. 31, no. 2, pp. 213-231.

MORGAN, K. The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal. *Regional Studies*, 1997, vol. 31, no. 5, pp. 491-503.

NORDIN, S., SVENSSON, B. Innovative destination governance: The Swedish ski resort of Åre. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 2007, vol. 8, no.1, pp. 53-66.

NORTH, D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, 1990. ISBN 0521-39734-0.
PITTAWAY, L., ROBERTSON, M., MUNIR, K., DENYER, D., NEELY, A. Networking and innovation: a systematic review of the evidence. *International Journal of Management Reviews*, 2004, vol. 5, no. 3-4, pp. 137-168.
RALLET, A., TORRE, A. Is geographical proximity necessary in the innovation networks in the era of global economy?. *GeoJournal*, 1999, vol. 49, iss. 4, pp. 373-380.
SUNDBO, J., ORFILA-SINTES, F., SØRENSEN, F. The innovative behaviour of tourism firms—Comparative studies of Denmark and Spain. *Research policy*, 2007, vol. 36, no. 1, pp. 88-106.
SWAN, J., NEWELL, S., SCARBROUGH, H., HISLOP, D. Knowledge management and innovation: networks and networking. *Journal of Knowledge management*, 1999, vol. *3*, no. 4, pp. 262-275.
YOKURA, Y., MATSUBARA, H., STERNBERG, R. R&D networks and regional innovation: a social network analysis of joint research projects in Japan. *Area*, 2013, vol. 45, no. 4, pp. 493-503.

Kontaktní adresa autorů:

Ing. Markéta Bobková, Ekonomicko-správní fakulta MU, Lipová 41a, 602 00 Brno-Pisárky, mar.novotna@mail.muni.cz
Ing. Šárka Fránková, Ekonomicko-správní fakulta MU, Lipová 41a, 602 00 Brno-Pisárky, frankova.sarka@mail.muni.cz

Příspěvek byl zpracován v rámci grantů Inovační výkonnost a její reflexe v inovační politice (MUNI/A/0999/2015) a Sekundární zdroje dat pro hodnocení ekonomického významu cestovního ruchu v regionech (MUNI/A/1041/2015).

Koheze politických skupin v Evropském parlamentu v otázkách regionálního rozvoje

Marek Brákora, Ondřej Mocek

Evropský parlament (EP) je jednou z nejdůležitějších institucí Evropské unie (EU). V institucionálním nastavení EU je jedinou přímo volenou institucí a z toho důvodu je tak jediným reprezentantem vůle evropského lidu. Je proto důležité EP podrobovat demokratické kontrole a zabývat se hlasováními jednotlivých poslanců EP (MEPs), respektive celých politických skupin.

EP není možné považovat za homogenní instituci, jejíž názor je jednotný na projednává témata. EP se vnitřně názorově štěpí a je tak důležité sledovat, které skupina, či dokonce kteří MEPs, jak hlasují. Tento paper se zabývá rovinou politických skupin, tedy uskupeními do nichž se seskupují jednotlivé národní politické stran v EP dle blízkosti svých volebních programů a ideologií.

Konkrétně bude výzkum zaměřen na oblast regionálního rozvoje, jako sféru, která je mnohdy na půdě EU přehlížena a je považována za názorově ne zcela konfliktní. Paper tak odhaluje jednotlivé hlasovací koalice a sleduje, zda v této politické oblasti dochází k pravolevému štěpení, či zda jsou skupiny seskupeny dle jiného vzorce. A dále bude zjišťována koheze jednotlivých politických skupin. Jinými slovy bude měřeno nakolik jsou politické skupiny v dané oblasti homogenní ve svém hlasování.

Problematika jmenovitých hlasování.

EP má ve svém jednacím řádu zakotveno několik možností jak hlasovat. Nejčastěji užívaným prvkem hlasování je aklamace, při kterém je pouze odhadována optická většina. Dalším typem hlasování je elektronické hlasování, u kterého je sice zaznamenáváno hlasování MEPs, nicméně výsledky jsou pouze souhrnné, nikoliv personalizované. Záznam toho, jak jednotlivý poslanec hlasoval, se děje pouze u RCV. Výsledkem tohoto typu hlasování jsou jmenné seznamy, ve kterých jde dohledat zda MEPs hlasoval pro, proti, či se zdržel.

Z výše uvedeného vyplývá, že pouze RCV je typem hlasování, u kterého jde zkoumat chování MEPs. Názory na vypovídací hodnotu takovéto analýzy se značně liší. Kritika přichází ze dvou stran. Jedna skupina výzkumníků se obává, že RCV jsou využívány jako politický nástroj. Většina RCV je totiž vyvolávána na žádost politických stran, které tak mohou typ hlasování využívat jako součást politického boje (Hug 2012; Yordanova – Mülhlböck 2015).

Druhá kritika je spíše statistického charakteru. Argumentem pro neprůkaznost analýz RCV je struktura vzorku, neboť tento typ není rovnoměrně zastoupen v celé populaci hlasování a může tím dojít ke zkreslení celkového obrazu o chování MEPs (Carrubba – Gabel 1999, Gabel – Carruba 2004, Carrubba et al. 2006, Thiem 2006). Poměr RCV se v čase mění, čili analýzy tohoto typu nejsou vždy zcela přesným obrazem reality. Poměr RCV se však odhaduje na zhruba třetinu všech hlasování (Judge – Earnshaw 2009: 143). Problematika RCV se dále komplikuje zavedením povinnosti tohoto typu hlasování u tzv. konečného hlasování. Jednací řád EP od roku 2009 nařizuje RCV u konečného hlasování legislativního aktu (blíže Mocek – Pitrová 2014).

Nicméně pořád existuje proud, který analýzu RCV považuje za vypovídající. Jedná se v současnosti zejména o skupinu výzkumníku vedených Simonem Hixem (Hix et al. 2004, Hix – Noury 2009). Tito autoři se zaměřují zejména na výzkum homogennosti/koheze jednotlivých politických aktérů v EP. S RCV jako prvkem vhodným ke zkoumání chování MEPs pracuje také popularizační server VoteWatch.eu, který má umožňovat náhled na hlasování MEPs pro širokou veřejnost.

Ale i další autoři poukazují na možnost pomocí analýzy RCV zkoumat hlasovací chování MEPs a tím zjistit jejich vztah k danému tématu. Příkladem může být studie, která se zabývá postojem k tureckému přistoupení k EU. Výsledkem tohoto výzkumu jsou prostorové analýzy, které určují jak daleko jednotliví MEPs od sebe názorově jsou (Braghiroli 2012). Nebo také existují studie, které sice primárně nezkoumají RCV, nicméně hledají determinanty chování MEPs na základě toho jak jednotlivý poslanci hlasují právě v hlasování typu RCV (Rasmussen 2008, Yuvaci 2013).

Ačkoliv není vědecká komunita zcela jednotná v názoru na relevantnost výzkumu chování MEPs na základě analýzy RCV, rozhodně tento typ výzkumu existuje a přináší informace o chování poslanců. Proto je i v tomto článku použita analýza RCV.

Metodologie

Analýza je postavena na datech z 8. volebního období EP. Konkrétně se jedná o všechna hlasování ve vybrané oblasti od začátku období, tedy od června 2014, do současné doby, tedy do srpna 2016. V rámci výzkumu je tak sledováno chování MEPs za dva roky jejich působení.

V rámci výzkumu bude proveden výpočet koheze jednotlivých politických stran. Výpočet koheze se dá provádět pomocí tzv. Indexu souhlasu (Agreement Index, AI). Jeho výpočet znázorňuje vzorec č. 1 (Hix et al. 2003: 317). Přičemž výsledek udává nakolik je zkoumaný subjekt homogenní. Y, N a A značí jednotlivé hlasovací modality, jinými slovy, kolik MEPs bylo pro (Yes, Y), kolik proti (No, N) a kolik se zdrželo (Abstain, A). Maximum je pro tento typ výpočtu 1 – všichni hlasují stejně, minimum je 0 – zkoumaní MEPs jsou rovnoměrně rozprostřeni mezi všechny 3 hlasovací modality tzn. existuje v tomto případě největší neshoda.

Vzorec č. 1: Výpočet koheze

$$AI_i = \frac{\max\{Y_i, N_i, A_i\} - \frac{1}{2}[(Y_i + N_i + A_i) - \max\{Y_i, N_i, A_i\}]}{(Y_i + N_i + A_i)}$$

Zdroj: Hix et al. 2003.

Druhý ukazatel, který bude zjišťován, je dominantní názor skupiny. Ten je potřeba určit pro situaci, kdy ne všichni poslanci dané strany hlasují stejně. Vzhledem k tomu, že v práci budou porovnávány postoje politických skupin vůči sobě, je nutné určit, který postoj je uvnitř skupiny dominantní. Jako kritérium byla zvolena 50% většina všech členů skupiny. Jinými slovy alespoň 50 % skupiny musí volit pro jednu z hlasovacích modalit, aby mohla být označena za dominantní názor skupiny. Pokud takováto většina nalezena není, je v daném hlasování strana označena jako bez dominantního názoru.

Je potřeba uvést, že skupina ENF, byla vytvořena až později v rámci volebního období, a tak v oblasti regionálního rozvoje nebyla u všech hlasování. Celkově bylo v oblasti regionálního rozvoje uskutečněno 70 hlasování, u ENF pak o dvě méně 68.

Výsledky

První analýza se zaměřila na výzkum koheze jednotlivých poltických skupin. Tento ukazatel je schopen odkrýt nakolik je téma regionálního rozvoje konfliktní dovnitř samotných skupin. Výsledky zobrazuje tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 Koheze politických skupin v oblasti regionálního rozvoje

	Koheze
ALDE	0,98248
ECR	0,77155
EFDD	0,46275
ENF	0,64769
EPP	0,99163
Greens/EFA	0,98421
GUE-NGL	0,85875
S&D	0,96691

Zdroj: autoři.

Z tabulky č. 1 je patrné, že většina politických skupin je v tomto tématu poměrně homogenní. EPP, S&D a ALDE – tři historicky nejstarší skupiny dosahují průměrné koheze v tomto tématu téměř 1, což je nejvyšší možná hodnota. Naopak ENF a zejména pak EFDD, což jsou skupiny na pravém okraji politického spektra, jsou do svého středu poměrně nekonzistentní. Jedním z vysvětlení může být, že tyto skupiny jsou spíše jakýmsi slepencem národních stran, který má za cíl býti spíše administrativním orgánem, než řádnou politickou skupinou s homogenním názorem.

Následující tabulka ukazuje nakolik jednotlivé politické skupiny hlasují spolu, tedy v kolik případech je dominantní názor politických skupin stejný. Upozorňujeme, že celkem bylo provedeno v této politické oblasti 70 hlasování, ENF se však zúčastnila jen 68.

Tabulka č. 2: Počty shod dominantních názorů politických skupin v oblasti regionálního rozvoje

	ALDE	ECR	EFDD	ENF	EPP	Greens/EFA	GUE/NGL	S&D	průměrná shoda
ALDE	xxx	55	2	5	69	54	41	66	41,714
ECR	55	xxx	10	15	54	46	33	52	37,857
EFDD	2	10	xxx	24	2	10	19	3	10,000
ENF	5	15	24	xxx	6	14	17	7	12,571
EPP	69	54	2	6	xxx	55	42	67	42,143
Greens/EFA	54	46	10	14	55	xxx	47	55	40,143
GUE/NGL	41	33	19	17	42	47	xxx	42	34,429
S&D	66	52	3	7	67	55	42	xxx	41,714

Zdroj: autoři.

V tabulce č. 2 jsou zaznačeny počty shod dominantních názorů politických skupin v EP. Červenou barvou jsou vyznačeny nejnižší shody, zelenou pak ty nejvyšší. K tabulce je přidán poslední sloupec, který udává průměrnou shodu dané politické skupiny napříč politickými skupinami. Toto číslo je pouze orientační, není v něm žádná konkrétní logická vazba, indikuje nicméně míru schopnosti tvorby hlasovacích koalic s ostatními politickými skupinami v EP.

Jak je vidět, největší shodu má EPP s ALDE, krom jednoho hlasování, vždy hlasovali společně. Je to nejspíše zejména proto, že tyto strany mají k sobě názorově blízko. EPP je ideologicky ukotvena v pravém středu, ALDE pak ve středu politického spektra. Velké

množství shod s těmito dvěma skupinami má i S&D, které doplňuje tento trojúhelník, ačkoliv je to skupina politicky postavena nalevo od středu. Relativně blízko se ještě drží Greens/EFA a ECR, kteří už jsou dále od středu, nicméně v otázkách regionálního rozvoje stále většinově patří k této hlasovací koalici. Okolo poloviny shod se pak pohybuje GUE/NGL, která je již na pomyslné hraně mezi koalicí a opozicí v tomto tématu.

Nejnižší shody pak má ALDE a EPP se skupinou EFDD. Zde je vidět zcela obrácený přístup k regionální politice. A pokud jsme zmínili, že většina stran tvoří hlasovací koalici v regionálním rozvoji, pak EFDD spolu s ENF, která má také nízké shody, vytvářejí parlamentní opozici v této politické oblasti. Je nicméně zajímavé, že vůči sobě tyto dvě strany nemají vysoký počet souhlasný dominantních názorů, ale shodují se pouze zhruba v jedné čtvrtině hlasování. Opozice vůči hlasovací koalici tak sice existuje, ale není homogenní.

Závěr

Tato práce se věnovala tématu regionálního rozvoje z atypické stránky. Zaměřila se na hlasování politických skupin EP se zájmem odhalit, nakolik jsou v oblasti regionálního rozvoje politické skupiny homogenní, a zda v této politice na půdě EP vznikají nějaké hlasovací koalice či nikoliv.

Výsledky analýzy ukázaly, že regionální rozvoj na půdě EP není většinově konfliktní téma. Velká část politických skupin dosahovala vysoké míry koheze. Pouze dvě krajně pravicové strany EFDD a ENF se výrazněji propadaly.

Při porovnání dominantního názor politických skupin jsme došli k závěru, že existuje poměrně velká koalice složena z ALDE, EPP a S&D, která je ve většině případů rozšířena i o Greens/EFA a ECR. To ukazuje na nekonfliktnost tématu i napříč politickými skupiny.
Celkově tak je možné hodnotit regionální rozvoj jako politiku, která na půdě EP nevyvolává velké vášně. Přístup k ní je konsensuální ať už dovnitř většiny politických skupin, tak i mezi jednotlivými politickými skupinami.

Financování

Tento text vznikl za finanční podpory grantu Koheze politických skupin v Evropském parlamentu v otázkách regionálního rozvoje (FRRMS-IGA_2016/023).

Zdroje

Braghiroli, Stefano, 2012. Je t'aime ... moi non plus! An empirical assessment of Euro-parliamentarians' voting behaviour on Turkey and Turkish membership. Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 12. No. 1, s. 1-24.
Carruba, Clifford – Gabbel, Matthew (1999): Roll-Call Votes and Party Discipline in the European Parliament. Unpublished manuscript. Paper prepared for presentation at the 1999 Meeting of European Community Studies Association, (http://aei.pitt.edu/2239/1/002645_1.PDF).
Carrubba, Clifford – Gabel, Matthew – Murrah, Lacey – Clough, Ryan – Montgomery, Elizabeth – Schambach, Rebecca (2006): Off the Record: Unrecorded Legislative Votes, Selection Bias and Roll-Call Votes Analysis. British Journal of Political Science, Vol. 36, No. 4, s. 691-704.
Gabbel, Matthew - Carruba, Clifford (2004): The European Parliament and Transnational Political Representation: Party Groups and Political Conflict. (http://library.fes.de/pdf-files/id/02609.pdf).
Hug, Simon (2012). Roll call votes in the European Parliament. Paper prepared for presentation at the Annual Meeting of the American Political Science Association, New Orleans, August 30 – September 2. (http://www.unige.ch/ses/spo/static/simonhug/rcvep/rcvep.pdf).

Judge, David - Earnshaw, David (2008): The European Parliament. London: Palgrave Macmillan.
Mocek, Ondřej – Pitrová, Markéta, 2014. Jmenovité hlasování v Evropském parlamentu. Mezinárodní vztahy, Vol. 49, No. 4, s. 64-80.
parlamentu. Mezinárodní vztahy, Vol. 49, No. 4, s. 64-80.
Rasmussen, Maja Kluger, 2008. Another Side of the Story: A Qualitative Case Study of Voting Behaviour in the European Parliament. Politics, Vol. 28, No. 1, s. 11-18.
Theim, Janina (2006): Explaining Roll Call Vote Request in the European Parliament. Mannheimer Zentrum für europäische Sozialforschung, (http://www.mzes.uni-mannheim.de/publications/wp/wp-90.pdf?origin=publication_detail).
Yordanova, Nikoleta – Mühlböck, Monika (2015): Tracing the selection bias in roll call votes: party group cohesion in the European Parliament. European Political Science Review, Vol. 7, No. 3, s. 373-399.
Yuvaci, Abdullah, 2013. The Voting Behavior of the European Parliament Members on Turkish Accession: A Quantitative Analysis of a Special Status Amendment Vote on Turkey. Turkish Studies, Vol. 14, No. 3, s. 564-580.

Indikátory ekonomické situace regionů České republiky

Indicators of economic situation of regions in the Czech Republic

Michaela Brázdilová, Jakub Fischer, Petr Musil

Abstrakt:

Regionální ukazatele o ekonomické situaci a životní úrovni patří mezi velmi sledované indikátory. Dostupnost regionálních ukazatelů je nicméně omezená ve srovnání s ukazateli na národní úrovni a jejich interpretace navíc přináší některá úskalí. Mezi regiony je výrazně intenzivnější dojíždění do zaměstnání a do školy než mezi státy, některé regiony mají celkově specifické postavení, jako například hlavní město Praha. Cílem příspěvku je představit alternativní regionální ukazatele, které nejsou publikovány oficiální statistikou, avšak byly odhadnuty v rámci akademického výzkumu. Hodnota oficiálních regionálních ukazatelů je ovlivněna odlišnou cenovou úrovní, což omezuje možnost regionálního srovnání. Vybrané regionální ukazatele byly s pomocí vlastních odhadů regionálních cenových hladin přepočteny do srovnatelné cenové hladiny a byla provedena analýza vlivu cenových hladin na meziregionální disparity. Výdaje domácností na konečnou spotřebu na osobu se považují za hrubý ukazatel životní úrovně, avšak Český statistický úřad je nepublikuje v regionálním členění. Cílem příspěvku je proto odhadnout rovněž regionální výdaje domácností a jmění domácností, díky čemuž je možné posoudit životní úroveň v jednotlivých regionech České republiky. Příspěvek rozšiřuje sadu regionálních ukazatelů se zaměřením na životní úroveň domácností.

Klíčová slova:

regionální cenové hladiny, výdaje domácností, regionální disparity, životní úroveň

Abstract:

Regional indicators focused on economic situation and wellbeing are under spotlight. The availability of regional indicators is limited, moreover interpretation of these indicators may have some pitfalls. Commuting among regions is quite common and more intensive in comparison to international commuting. Besides that, some regions have very specific position, e.g. the capital city Praha. The aim of the paper is to introduce alternative indicators that were estimated within research and they are not published by official statistics. Official regional indicators are influenced by different price levels in regions that limit regional analysis. Therefore regional price levels were estimated and selected regional indicators were estimated in the comparable price level. The impact of regional price levels on regional disparities was also analyzed. Final household consumption expenditure is sometimes considered as rough indicator of wellbeing. The Czech Statistical Office publishes it on national level only. The goal of the paper is also estimated regional final household consumption expenditure and net wealth that enable to evaluate wellbeing of households in regions in the Czech Republic. The paper extends set of regional indicators focused on wellbeing of households.

Key words:

regional price levels, household expenditure, regional disparity, wellbeing

Úvod

Oficiální statistika poskytuje řadu ukazatelů, které popisují demografické, ekonomické, sociální a další jevy ve společnosti. Mezi nejsledovanější ukazatele patří indikátory, které popisují životní úroveň domácností, neboť bývají pro uživatele relativně snadno pochopitelné. Uživatelé velmi často poptávají ukazatele v regionálním členění, které jim umožňují posoudit životní úroveň v daném regionu a případně analyzovat meziregionální rozdíly. Na regionální úrovni nicméně oficiální statistika poskytuje pouze omezený soubor ukazatelů, a to zejména z důvodu vysoké finanční náročnosti jejich odhadu a rovněž ochrany individuálních dat respondentů statistických zjišťování.

Národní účetnictví představuje nástroj pro popis národního hospodářství (Hronová et al., 2009). Jestliže za bod zájmu nebudeme považovat národní hospodářství ale ekonomiku daného regionu, pak hovoříme o regionálních účtech. V zásadě platí, že regionální účty jsou postaveny na stejných principech jako národní účty, avšak o úroveň níže (Kramulová, Musil, 2013). Ačkoliv jsou definice ukazatelů národních i regionálních účtů stejné, liší se dostupnost ukazatelů. Minimální rozsah regionálních účtů je pro státy EU stanoven standardem ESA 2010 (EUROSTAT, 2013). Jedná se však spíše o několik na sebe nenavazujících ukazatelů, z nichž domácnosti jsou popsány pouze čistým disponibilním příjmem. V rámci akademického výzkumu byly odhadnuty i výdaje domácností v regionálním členění, což umožňuje spočítat úsporu domácností. Výzkum nadále pokračuje a je zaměřen na odhad regionálního bohatství domácností.

Převážná většina regionálních analýz je založena na předpokladu stejných cenových hladin v regionech. Avšak podle zkušeností z řady zemí (Čína, USA, Německo a další) se ukazuje, že tento předpoklad není platný (Brandt, Holz, 2006), (Aten, Figueroa, Martin, 2011), (Roos, 2006). Na akademické půdě byly provedeny odhady regionálních cenových hladin pro Českou republiku.

Cílem našeho příspěvku je představit výsledky vlastního akademického výzkumu zaměřeného na konstrukci a odhad regionálních sociálně ekonomických ukazatelů. Tento soubor ukazatelů vhodně doplňuje a rozšiřuje oficiální statistiku a přináší nové pohledy na životní úroveň domácností.

Regionální ukazatele národních účtů

Český statistický úřad sestavuje odhad hrubého domácího produktu (HDP) výrobní, výdajovou a důchodovou metodou za celou Českou republiku. Výdaje na konečnou spotřebu domácností tvořily necelých 50 % (HDP) České republiky v roce 2015. Nicméně regionální struktura výrobní a důchodovou metodou není publikována. Z hlediska ekonomické výkonnosti se od ostatních krajů ČR výrazně odlišuje hlavní město Praha, kde je hrubý domácí produkt na obyvatele přibližně dvojnásobný oproti průměru za Českou republiku. Z toho však nelze přímo dovozovat, že by i výdaje domácností byly v hlavním městě dvojnásobné, neboť struktura HDP není ve všech regionech stejná. Oficiální statistika rovněž publikuje čistý disponibilní důchod domácností (ČDDD) v regionálním členění, který vyjadřuje veškeré příjmy domácností. V terminologii národního účetnictví mohou být tyto příjmy použity ve formě výdajů nebo zadrženy ve formě úspory. Tento ukazatel indikuje, že výdaje domácností nejsou v Praze tak vysoké, neboť příjem na osobu je v Praze pouze o 1/3 vyšší oproti průměru ČR.

Kramulová a Musil (2013) provedli experimentální odhad složek výdajové metody v ČR. Pro každou složku byl připraven regionalizační klíč, kterým byla celková hodnota alokována do regionů. Regionalizace probíhala v detailním členění, například pro výdaje domácností byl výpočet proveden na úrovni 48 skupin. Výsledky za rok 2009 ukazují, že regionální struktura HDP se výrazně liší, a to zejména v Praze. Zatímco podíl výdajů domácností je ve všech regionech mimo Prahu výrazně nadprůměrný (54 až 60 %), v Praze je pouze 30 %. V Praze je naopak výrazně vyšší podíl salda „zahraničního obchodu“ (15 %), které zahrnuje jak mezinárodní, tak i meziregionální obchod.

Navazující výzkum byl zaměřen na komplexní odhad regionálních indikátorů národních účtů. Zatímco předchozí část byla zaměřena pouze na regionální hodnoty indikátorů, cílem navazujícího výzkumu bylo odhadnout regionální input-output tabulky (RIOT) pro regiony České republiky. Input-output tabulky popisují zdroje a užití produktů v ekonomice a rovněž technologii výroby jednotlivých produktů (Hronová et al., 2009). Input-output tabulky umožňují například modelovat dopad vládních rozhodnutí na národní hospodářství. Vltavská a Fischer (2015) vyčíslili dopad případného uzavření veřejné vysoké školy na ekonomiku jednotlivých regionů ČR. Regionální input-output se sestavují pouze v některých zemích, obvykle se jedná o země s velkými regiony (Timer et al., 2015). Princip sestavení složek výdajové metody pro RIOT byl obdobný jako v předchozím výzkumu, avšak bylo rovněž nutné odhadnout produktovou strukturu jednotlivých výdajových složek a převést do jiného ocenění (základní ceny). I když je regionální HDP výrobní metodou publikován, pro tabulky RIOT bylo rovněž nutné odhadnout produktovou strukturu produkce a mezispotřeby. Po prvotním odhadu všech ukazatelů bylo nutné regionální tabulky vybilancovat, tj. zajistit rovnost mezi zdroji a užitím jednotlivých produktů. Během bilancování komoditních toků byla ověřena konzistence odhadů jednotlivých složek výdajové metody regionálního HDP. Výdaje domácností byly taktéž upraveny

zejména na základě analýzy výdajů na osobu. Výsledky byly publikovány například v (Sixta et al., 2015).

Výdaje na konečnou spotřebu domácností v regionálním členění

Výdaje na konečnou spotřebu domácností byly regionalizovány s využitím celé řady datových zdrojů. Výdaje na konečnou spotřebu domácností se nejčastěji člení v mezinárodní klasifikaci COICOP, kde se výdaje člení do jednotlivých skupin podle účelu. Alokace výdajů do regionů probíhala na úrovni 48 skupin klasifikace COICOP. Pro každou skupinu byl odhadnut regionalizační klíč (Kramulová, Musil, 2016). Pro odhad regionalizačních klíčů byla využita data ze zdravotnické statistiky, statistiky dopravy, Energetického regulačního úřadu a statistiky vzdělávání. Úplný přehled je možné nalézt v (Kramulová, Musil, 2013). Neopominutelným datovým zdrojem je i statistika rodinných účtů. Tato statistika sleduje peněžní výdaje domácností v členění podle sociálních skupin i regionů. V České republice je zatím využíván kvótní výběr, ve kterém jsou domácnosti zařazovány do výběru podle předem zvolených znaků. Rozsah výběru je přibližně 3000 domácností v České republice, a tudíž v některých menších regionech je rozsah výběru relativně malý. Statistiku rodinných účtů je možné použít k regionalizaci výdajů na produkty, které domácnosti nakupují často, například potravin. Naopak se nehodí pro nízkofrekvenční položky (například nákup automobilu), které se nemusí v malém vzorku vůbec vyskytnout.

V následující tabulce jsou uvedeny průměrné výdaje na osobu za rok 2011, pro který byla sestavena regionální input-output tabulka. Nejvyšší výdaje na osobu byly podle očekávání zaznamenány v Praze. Nicméně jsou vyšší ve srovnání s průměrem České republiky přibližně o 30 %, kdežto hrubý domácí produkt je v Praze více než dvojnásobný. Z tohoto porovnání se ukazuje, že analyzovat životní úroveň podle ekonomické vyspělosti měřené HDP je velice zavádějící.

Tab. 1: Regionální výdaje domácností, 2011

Kraj	Průměrné výdaje na osobu (Kč)	Regionální struktura (%)
Česká republika	181 739	100,0
Hlavní město Praha	235 081	129,4
Středočeský kraj	185 138	101,9
Jihočeský kraj	170 668	93,9
Plzeňský kraj	171 572	94,4
Karlovarský kraj	171 782	94,5
Ústecký kraj	170 765	94,0
Liberecký kraj	173 450	95,4
Královéhradecký kraj	171 481	94,4
Pardubický kraj	172 175	94,7
Kraj Vysočina	171 683	94,5
Jihomoravský kraj	181 345	99,8
Olomoucký kraj	169 759	93,4
Zlínský kraj	171 935	94,6
Moravskoslezský kraj	171 920	94,6

Zdroj: Kramulová, Musil (2016)

Regionální cenové hladiny

Při hledání příčin rozdílných výdajů na osobu se naskýtá otázka, zda rozdíly mezi regiony jsou reálné, tj. zda si domácnosti mohou v různých regionech pořídit různé množství produktů. Z empirického pozorování se ukazuje, že možným důvodem je rozdílná cenová úroveň v regionech. Shodný spotřební koš má tudíž různou cenu v jednotlivých regionech. Tento jev je ve světě poměrně známý a existují odhady regionálních cenových hladin za vybrané státy, například Indie (Coondoo,

Majumder and Ray, 2004), USA (Aten, Figueroa and Martin, 2011), Německo (Roos, 2006), Spojené království (Johnston and Bailey, 2011).

Odhad regionálních cenových hladin představuje obtížný úkol. Dostupnost vstupních regionálních dat pro odhad regionálních cenových hladin je velmi omezená. Většina statistických zjišťování je navrhována tak, aby poskytovala kvalitní data za Českou republiku, avšak jejich spolehlivost na regionální úrovni není obvykle zaručena. V České republice začali tuto problematiku zkoumat Čadil et al. (2014). Výsledkem jejich výzkumu byly první odhady regionálních cenových hladin pro Českou republiku za rok 2007. Vzhledem k nižší spolehlivosti a omezenému rozsahu datových zdrojů je meziroční porovnání poněkud problematické. Autoři z Vysoké školy ekonomické aktualizovali metodiku a provedli odhad za rok 2012. Nicméně rozdíly mezi výsledky za rok 2012 a 2007 nejsou významně odlišné (Kramulová et al., 2016). Z výsledků je zřejmé, že nejvyšší cenová hladina je stabilně v Praze, a to o více než 20 %. Rozdíly mezi ostatními regiony jsou menší.

Tab. 2: Regionální cenové hladiny

Kraj	Cenová hladina 2012 (%)	Cenová hladina 2007 (%)	Rozdíl (p.b.)
Česká republika	100,0	100,0	0,0
Hlavní město Praha	122,3	120,8	1,5
Středočeský kraj	106,3	102,6	3,7
Jihočeský kraj	99,0	97,5	1,5
Plzeňský kraj	100,0	97,1	2,9
Karlovarský kraj	99,9	101,3	-1,4
Ústecký kraj	96,7	94,1	2,6
Liberecký kraj	100,5	100,2	0,3
Královéhradecký kraj	96,7	96,2	0,5
Pardubický kraj	96,2	98,9	-2,7
Kraj Vysočina	93,1	95,1	-2,0
Jihomoravský kraj	100,6	104,6	-4,0
Olomoucký kraj	96,9	96,6	0,3
Zlínský kraj	97,5	100,8	-3,3
Moravskoslezský kraj	97,2	96,9	0,3

Zdroj: Kramulová et al. (2016)

Regionální výdaje lze porovnat s regionálními cenovými hladinami, neboli lze zjistit, zda rozdílné výdaje jsou způsobeny jinou cenovou hladinou v regionech nebo zda se regionální spotřeba liší reálně. V Praze jsou průměrné výdaje vyšší přibližně o 30 %, avšak cenová hladina je zde o 22,3 % vyšší než je průměr za Českou republiku. Reálná spotřeba domácností je tedy v Praze vyšší, ale výrazně méně než indikují nominální ukazatele. Pokud očistíme nominální ukazatele o rozdílné cenové hladiny, rozdíly mezi regiony jsou menší, což je v souladu se závěry publikovanými Čadilem et al. (2014).

Jiný přístup k této problematice zvolily Bednářová a Laboutková (2014), které vycházely pouze z dat, která jsou zjišťována pro odhad indexu spotřebitelských cen. Výsledky rovněž ukazují na výjimečné postavení Prahy, v níž je cenová hladina nejvyšší, avšak pouze přibližně o 15 %. Vzhledem k odlišné metodice nicméně nelze takto odhadnuté cenové hladiny porovnávat s ukazateli národních účtů.

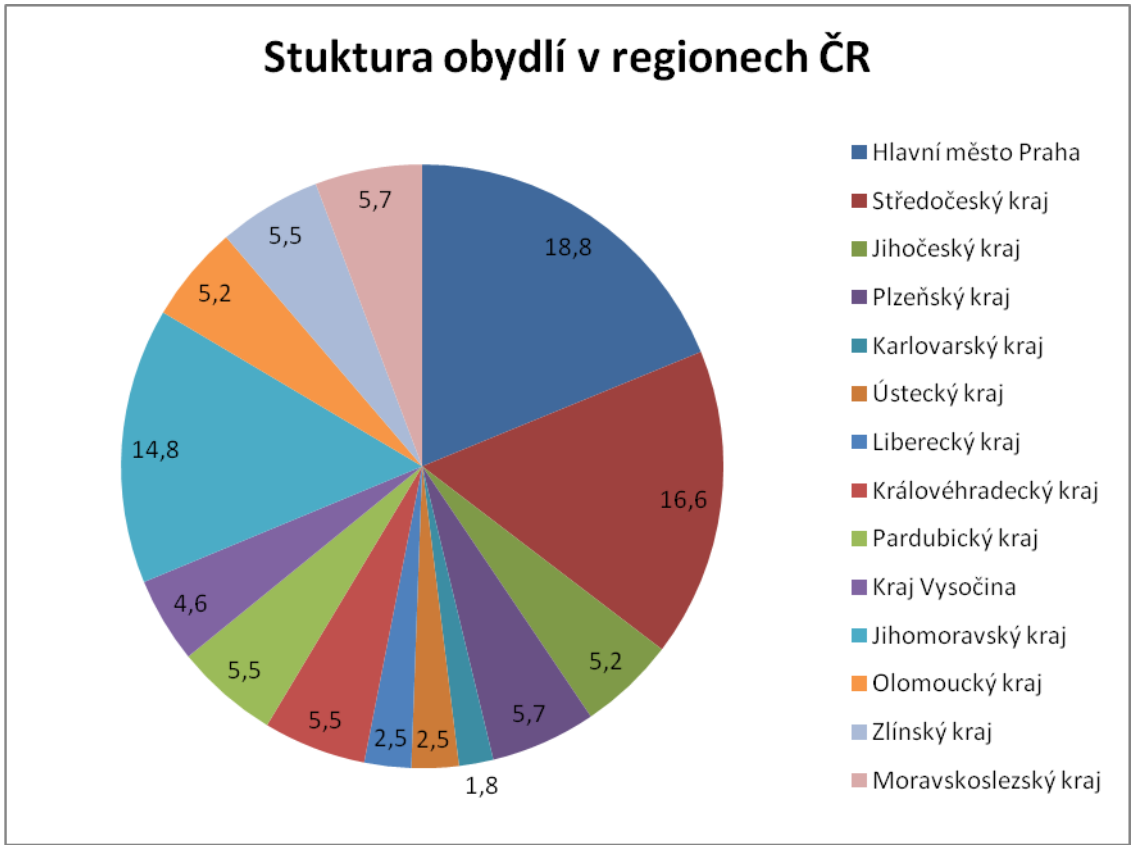
Regionální bohatství domácností

Hrubý domácí produkt i výdaje na konečnou spotřebu domácností patří mezi tokové ukazatele národních účtů. Tyto indikátory jsou závislé na délce období, například výdaje domácností popisují hodnotu produktů spotřebovaných za dané čtvrtletí či rok. V současné době je však stále větší pozornost věnována stavovým rozvahám, které popisují daný jev k určitému okamžiku. V pojetí

národního účetnictví je na straně aktiv hodnota nefinančních a finančních aktiv vlastněných daným sektorem a na straně pasív jsou finanční závazky. Na rozdíl od podnikového účetnictví jsou všechny položky oceněny v kupních cenách a nikoliv v historických cenách jako v podnikovém účetnictví. Rozdílem mezi aktivy a závazky je čisté jmění, což je ukazatel bohatství daného sektoru.

Důvodem přesunu pozornosti k rozvahám byla finanční krize. Nákup nemovitostí či spotřeba krytá úvěrem zvyšovaly hrubý domácí produkt jako ukazatel ekonomické výkonnosti. Avšak bohatství se nezměnilo, neboť došlo k nárostu hodnoty aktiv ani závazků. Dalším cílem výzkumu je regionalizace čistého jmění domácností do krajů, tak aby bylo možné posoudit rozdíly v bohatství domácností. Dostupnost regionálních dat o aktivech a závazcích je velmi omezená a menší než pro tokové ukazatele.

Nejvýznamnějším aktivem domácností je obydlí (cca 4 bil. CZK v roce 2014). V současné době je zpracována metodika odhadu obydlí v jednotlivých regionech. V rámci Sčítání lidu, domů a bytů jsou zjišťovány údaje o vlastnictví obydlí, resp. právního důvodu užívání bytu. Nicméně počet bytových jednotek je nedostatečným klíčem pro regionalizaci obydlí. Je třeba zohlednit potenciální rozdíly v charakteristikách obydlí (velikost, kvalita, stáří apod.). Rovněž je nutné vzít v úvahu rozdílnou cenovou úroveň. V grafu je uveden předběžný odhad regionální struktury obydlí vlastněných domácnostmi.

Obr. 1: Struktura obydlí v regionech ČR

Zdroj: vlastní výzkum

Shrnutí:

Životní úroveň je jedním z velmi často používaných pojmů, který je ovšem poměrně široký. Tomuto pojmu nelze jednoznačně přiřadit statistický ukazatel, jenž by měřil životní úroveň. Existuje nicméně řada ukazatelů, pomocí kterých lze analyzovat ekonomickou situaci domácností. Mezi tyto ukazatele patří i příjmy, výdaje a majetek domácností. Dostupnost indikátorů se liší pro jednotlivá území. Nejvíce ukazatelů je k dispozici pro Českou republiku, pro menší územní celky nabízí oficiální

statistika pouze vybrané indikátory. Cílem představeného výzkumu je rozšířit paletu ukazatelů se zaměřením na domácnosti.

Praha má v České republice výsadní postavení, neboť zahrnuje pouze území hlavního města bez zázemí (okolí), což ovlivňuje interpretaci řady indikátorů. U hrubého domácího produktu je to například dojížďka do zaměstnání z ostatních regionů. Tito lidé se podílí na tvorbě HD v Praze, avšak jsou zahrnuti v obyvatelstvu v ostatních regionech. V případě domácností v Praze lze pozorovat výrazný vliv vyšší cenové hladiny. Domácnosti v Praze mají výrazně nadprůměrné nominální výdaje na osobu (přibližně o 30 %), nicméně nelze tento výsledek interpretovat jako o 30 % vyšší spotřebu produktů. V Praze je totiž rovněž nadprůměrná cenová hladina, a tudíž řada produktů je zde výrazně dražších. Domácnosti v Praze vlastní nejvyšší podíl obydlí z celé České republiky. Důvodem je odlišná cenová úroveň a pravděpodobně odlišné kvalitativní charakteristiky obydlí v Praze. Tato oblast bude předmětem dalšího výzkumu.

Poděkování:

Tento příspěvek byl podpořen z prostředků projektu č. IGS/52/2016 Interní grantové soutěže Vysoké školy ekonomické v Praze „Ukazatele životní úrovně domácností se zřetelem na regionalizaci a sociální skupiny“, a dále z prostředků institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze.

Literatura:

ATEN, B. H., FIGUEROA, E. B., MARTIN, T. M. (2011). Research Spotlight: Regional Price Parities by Expenditure Class, 2005-2009. *Survey of Current Business*, 2011, 5, pp. 73–87.

BEDNÁŘOVÁ P., LABOUTKOVÁ, Š. (2014). The Effect of Agglomeration on the Price Levels in the Czech Republic. In: Proceedings of the International Conference Regional in the Development of Society 2014. Brno, 23.10.2014 Mendel University in Brno, 2014, pp. 41–47. ISBN 978-80-7509-139-0.

BRANDT, L., HOLZ, C. A. (2006). Spatial Price Differences in China: Estimates and Implications. *Economic Development and Cultural Change*, 2006, 1, pp. 43–86.

COONDOO, D., MAJUMDER, A., RAY, R. (2004). A Method of Calculating Regional Consumer Price Differentials with Illustrative Evidence from India. *Review of Income and Wealth*, 2004, 1 (March), pp. 51–68.

ČADIL, J., MAZOUCH, P., MUSIL, P., KRAMULOVÁ, J. (2014). True Regional Purchasing Power: Evidence from the Czech Republic. *Post-Communist Eco*nomies, 2014, 2, pp. 241–256.

EUROSTAT. (2013). *European System of Accounts (ESA 2010).* Luxembourg, 2013.

HRONOVÁ, S., FISCHER, J., HINDLS, R., SIXTA, J. (2009). Národní účetnictví: nástroj popisu globální ekonomiky. Praha: C. H. Beck, 2009

JOHNSTON, S., BAILEY, S. (2011). UK Relative Regional Consumer Price levels for Goods and Services for 2010. [online]. Office for National Statistics, 2011. [cit. 31.3.2015]. <www.ons.gov.uk/ons/rel/cpi/regional-consumer-price-levels/2010/uk-relative-regional-consumer-price-levels-for-goods-and-services-for-2010.pdf>.

KRAMULOVÁ, J., MUSIL, P. (2013). Experimentální odhad složek výdajové metody regionálního HDP v ČR. *Politická ekonomie,* 2013, 6, pp. 814–833.

KRAMULOVÁ, J., MUSIL, P. (2016). Regional Structure of Household Expenditure in Czech Regions. In: Applications of Mathematics and Statistics in Economics – AMSE (2016) – *v tisku*

KRAMULOVÁ, J., MUSIL, P., ZEMAN J., MICHLOVÁ R. (2016). Regional Price Levels in the Czech Republic – Past and Current Perspective. *Statistika: Statistics and Economy Journal*, 2016, 3, pp. 60–72.

ROOS, M. W. M. Regional Price Levels in Germany. *Applied Economics*, 2006, 13 (July), pp. 1553–1566.

SIXTA, J., FISCHER, J., ZBRANEK, J. (2014). Regional Input-Output Tables. In: Mathematical Methods in Economics (MME2014). Olomouc, 10.09.2014 – 12.09.2014. Olomouc : Palacký University in Olomouc, 2014, pp. 896–901. ISBN 978-80-244-4208-2. CD ISBN 978-80-244-4209-9.

TIMMER, M. P., DIETZENBACHER, E., LOS, B., STEHRER, R., de VRIES, G. J. (2015), An Illustrated User Guide to the World Input–Output Database: the Case of Global Automotive Production, *Review of International Economics*., 2015, 23, pp. 575–605

VLTAVSKÁ, K., FISCHER, J. (2015) When the Ministry Closes a Public HEI: Expected Impacts on Economy. In: Proceedings of the 12th International Conference Efficiency and Responsibility in Education 2015 (ERiE) [CD]. Praha, 04.06.2015 – 05.06.2015. Prague : Czech University of Life Sciences Prague, 2015, pp. 604–610. ISBN 978-80-213-2560-9. ISSN 2336-744X.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Michaela Brázdilová, Vysoká škola ekonomická, katedra ekonomické statistiky, nám W. Churchilla 4, Praha, michaela.brazdilova@vse.cz.

Ing. Petr Musil, Ph.D. Vysoká škola ekonomická, katedra ekonomické statistiky, nám W. Churchilla 4, Praha, petr.musil@vse.cz.

doc. Ing. Jakub Fischer, Ph.D. Vysoká škola ekonomická, katedra ekonomické statistiky, nám W. Churchilla 4, Praha, fischerj@vse.cz.

Sociální a prostorové disparity moderní společnosti globalizovaného světa

Social and Spatial disparities of modern society of globalized world

Šárka Brychtová

Abstrakt:

Sociální struktura dnešní společnosti se výrazně mění a to nejen u nás, ale i v celé Evropě i v ostatních částech vyspělého světa. Žijeme v době, kdy poptávka po sociálním a dalším zajištění roste a obyvatelstvo jeho určitý standard považuje za samozřejmé, avšak současně naproti tomu paradoxně klesá právě možnost jej plně uspokojovat zcela plošně, jak ve smyslu sociálním tak často i prostorovém. Zdá se, že navzdory pokroku v technice, dopravě, informacích apod., je populace více sociálně zranitelná, možnosti státu omezované a svět stále více v turbulenci.

Klíčová slova:

globalizovaný svět, pracující chudoba sociální standard, sociální zranitelnost, sociální a prostorové disparity, sociální změny, střední vrstva.

Abstract:

Social structure of present society markedly changes not only in our country, but in the whole of Europe and others parts of mature world. We live in the time, when call for social and another security grows and inhabitants consider its certain standard for evident, however at the same time paradoxically falls just possibility full globally in terms of social and spatial. It seems, that despite of progress in technology, transport, information, and so on, population is more social vulnerable, potentialities of state limited and world more and more in turbulence.

Key words:

globalized world, working poverty, social standard, social vulnerability, social and spatial disparities, social changes, middle class.

Úvod

Nerovnosti, jak se zdá, patřily vždy k typickým znakům většiny společností a ani v moderní době, která přináší mnoho otevřenosti, demokracie, možností a další provázanosti současného světa, se však navzdory mnoha nesporným úspěchům, nedaří různé druhy nerovností nijak eliminovat. Naopak, globalizace, na jejímž vrcholu (možná jsme již za jejím zenitem; podle Zikmunda Baumana jsou posledním alarmujícím dopadem globalizace rozsáhlé migrační vlny do Evropy) se právě nacházíme, nerovnosti vyhrotila ještě více. Zdá se, že svět je ještě více nerovný, než byl před několika dekádami. Nerovnosti rostou mezi, ale i uvnitř jednotlivých zemí. Nezaměstnanost zůstává vysoká a vysoká je především nezaměstnanost mladých lidí. Z globálního hlediska miliony lidí pracují, ale stále zůstávají chudí; skoro čtvrtina těch, co pracují, si nevydělají tolik, aby se dostali nad práh absolutní chudoby (zvláště zemědělci v zemích třetího světa). V mnoha zemích rostou rozdíly mezi nejnižšími a nejvyššími příjmy velmi razantně. Tento stav se sleduje v podstatě již od 70. - 80. let 20. st.. Navzdory pokroku v určitých oblastech přetrvávají nerovnosti v přístupu ke vzdělání, lékařské péči; hluboké mezery v péči o matku a dítě, výživu atd. Především se jedná o země Sub-saharské Afriky a částí Asie.

Světová hospodářská asymetrie by měla být napravena spravedlivějším přerozdělováním bohatství a více otevřenou ekonomikou, podporou demokratické participace všech zemí a lidí v procesech determinace *světového pořádku*, na základě demokratických pravidel zapojením do řízení společnosti všechny i marginální skupiny obyvatelstva, avšak zmíněné procesy se často nedaří realizovat. Naopak procesy typické pro třetí svět se čím dál tím častěji *prolamuji* do zemí jádra. Zajímavou tezi o obavách ze současného vývoje vyslovuje Václav Bělohradský: *Konec studené války byla obrovská příležitost k předefinování našich priorit. A co zbylo – strašidelné krvavé smetiště, které se jmenuje třetí svět.*

Nerovnosti mezi místy a lidmi přitom existují na všech řádovostních úrovních: lokální, regionální i na globální, na lokální a regionální úrovni lze ještě přerozdělovací mechanismy nalézt, na globální úrovni dosud efektivní regulační mechanismus ani neexistuje. Přitom – či právě proto – nerovnoměrnost na globální úrovni již dávno dosáhla stupně, který ohrožuje vývoj celého systému světového hospodářství (a podle některých i samotnou jeho existenci); přinejmenším v oblasti morální a environmentální již semiperiferie nepředstavuje spolehlivý nárazník mezi problémy a lidmi jádra a periferie.

Disparity se však prohlubují i uvnitř zemí vyspělého světa, řada sociologů upozorňuje na nežádoucí jevy spojené již nikoli pouze s rostoucími nerovnostmi, ale dokonce s naprostou nesouměřitelností jednotlivých světů, které vznikají uvnitř samotných jednotlivých společností a mění svět, který dosud známe. Ohroženu vidí právě střední třídu, která po celá desetiletí působila jako nosný pilíř demokracie a nositel klidného života, pokroku, bezpečí, sociálního smíru a společenského progresu.

Cíl a metodologie

Doba cca 30-40 let poválečného období (v postkomunistických zemích dochází pochopitelně k posunu) byla dobou optimistických očekávání – vyspělé země s tržním systémem zažívaly poměrně dynamický a i dlouhodobý hospodářský rozvoj založený na fordistické organizaci výroby a keynesiánském ekonomickém modelu.

Tento model vyžadoval i výraznou regulaci trhu ze strany státu a vedl k vytváření tzv. sociálního státu. Z rozvoje profitovaly všechny vrstvy společnosti a znamenalo to i rozsáhlý a rychlý rozvoj středních vrstev. Změny, které však začínaly nastupovat již v 70. letech dvacátého století, spojené s rozsáhlou postupnou deregulací a stále rychle rostoucí globalizací a změnami, které s ní souvisejí, mění výrazně celou řadu aspektů spojených s rozvojem společnosti, bezpečnostní situací a v neposlední řadě i společenskou stratifikaci společnosti – a to ve všech rovinách – horizontální i vertikální a ve všech dimenzích – globální, regionální i lokální.

Řada autorů zahraniční, ale i české literatury predikuje výraznou redukci středních vrstev, jejich podílu na společenském dění a podílu na ekonomické moci a všímají si i rozsáhlých změn v poměru vlivu veřejného a soukromého sektoru, kapitálu a práce i demontáže sociálního státu. Příspěvek si klade za cíl krátkou rešerši z vybraných prací autorů, kteří na zmiňované jevy poukazují, popisují je a do určité míry před nimi i varují a obávají se dalšího vývoje, pokud tendence směrem k rostoucím disparitám budou pokračovat. Článek se zabývá především dvěma aktuálními jevy, které tyto tendence doprovázejí a jsou jejich zřejmými důsledky – obávanou erozí středních vrstev a problematikou pracující chudoby.

Eroze středních vrstev

Řada sociologů hovoří v souvislosti se známým faktem rozevírání nůžek o krizi sociálního státu, rasantním zvyšování nerovností, erozi středních vrstev apod. Jejich příčiny můžeme vysvětlit třemi zásadními důvody:

- Zhruba od poloviny 70. let dochází k ofenzívě vlastníků kapitálu namířené proti práci. Např. velkým podnikatelům se daří zvyšovat zisky na úkor mezd a tím si v podstatě přivlastňují rostoucí podíl z nově vytvořeného bohatství,
- dochází k nárůstu nejvyšších zaměstnaneckých odměn, zatímco střední stagnují, či dokonce klesají,
- dále dochází k nárůstu rozevírání nůžek mezi ekonomicky aktivními a těmi, kteří byli z trhu práce vyloučeni.

Sociální stát měl také tři rozhodující zdroje financování:

- Velké firmy,
- nejbohatší vrstvy,
- střední vrstvy.

Za posledních cca čtyřicet-padesát let vývoje v tržních systémech, však dochází k výraznému omezování zátěže financování sociálních států prvními dvěma aktéry a veškerá zátěž zůstává v

podstatě na středních vrstvách, které mají tendenci oslabovat svoji pozici ve společnosti a na tento úkol z pochopitelných důvodů nemají potenciál.

Tento vývoj v sobě skrývá mnohá nebezpečí a speciálně nebezpečí spojená s dalším vývojem právě středních vrstev. Jejich hlavním úkolem v době prosperující společnosti byla tradičně stabilizace demokracie; na jejich vzestupu byl založen tzv. *americký sen* či chceme-li i *český sen*. Ony jsou, zjednodušeně řečeno, tím hlavním pilířem, o který se společnost opírá (ne-li na něm přímo stojí).

Horst Afheldt (2003) stanovil vývoj sociální struktury německé společnosti takto: (diagnóza může být jistě zobecněna i na celou řadu dalších vyspělých zemí) *Stále rychleji bohatnoucí relativně malá horní vrstva. Pod ní střední vrstva, která z počátku profitovala obstojně, nyní však z něj má stále méně a méně, A zcela dole spodní vrstva, která už z růstu neprofituje vůbec a jejíž nejnižší části klesají ke dnu stále rychleji.*

Jen za několik let poté, co Afheldt vyslovil tuto myšlenku, přichází hospodářská recese a obavy z rozvrstvení společnosti do typu sociální struktury *přesýpacích hodin* je stále více aktuální.

Jan Keller popisuje další sociální vývoj takto:

- Sociálně vyloučení – Tyto vrstvy čeká snížení veřejné sociální péče. Péče bude poskytována stále více prostřednictvím privátních organizací; vznikne jakýsi *trh se sociálnem*.
- Nižší vrstvy – Nižší vrstvy se musejí připravit na život v nejistotě; budou ohroženy nezaměstnaností; jejich sociální zajištění bude krok za krokem odstraňováno. Celá tato kategorie se ocitne pod tlakem nižších mezd dělníků z chudších zemí.
- Nižší střední vrstvy – Aspirace nižších středních vrstev na vzestup do plnohodnotných středních vrstev byla nejvýraznější. Byly mostem mezi úspěšnými a těmi, kteří o úspěch usilovali. Jejich růst byl spojen, asi nejsilněji, s rozvojem sociálního státu, který vylepšoval jejich životní standard. Rozpad sociálního státu je pravděpodobně strhne dolů; zároveň však budou nuceny vydávat stále více na svoji zdravotní péči, penzijního zajištění, vzdělání svých dětí atd. Jejich šance postoupit do vyšších pater sociální stratifikace bude slabá, s největší pravděpodobností je čeká spíše další sestup.
- Vyšší střední vrstvy – Vyšší střední vrstvy tvoří především kategorie řídících pracovníků a intelektuálních profesí. Tyto vrstvy jsou dotčeny přece jen méně, avšak i jejich situace se může zdramatizovat. Nejsou sice nějak závislé na sociálních dávkách či službách, avšak zvýšení nákladů na vzdělání, onemocnění, důchod atd. postihne i je. Navíc i jistoty zaměstnání se sníží. U intelektuálních profesí bude záležet na schopnosti přizpůsobit se roli *podnikatelů,* do které jsou tlačeny, a která ne všem vyhovuje.
- Elita – Elity, která kontroluje velké majetky, toky financí, vědění a informací se zmíněná krize prakticky netýká.

Americká ekonomka Saskia Sassenová se ve svých studiích o polarizaci společnosti zabývá právě zápornými dopady globalizačních trendů na střední třídu. Podle ní nevytváří současná ekonomika mnoho pracovních příležitostí právě pro středně příjmové skupiny.

Někteří sociologové např. Gaggi a Narduzzi vidí budoucí pozice střední třídy ještě v temnějších barvách. Podle nich plnily střední vrstvy trojí úlohu, kterou ztrácí.

Jedná se o úlohy:

- V oblasti ekonomiky – jako hlavní konzumenti zboží a služeb,
- v oblasti politiky – jako vrstva uprostřed společnosti vytváří určitou *buffer zone* mezi vyššími a nižšími a nižším byly inspirací na aspiraci pro jejich vzestup,
- v odborné oblasti – z jejich řad pocházeli profesní odborníci i inteligence.

V podmínkách globální ekonomiky, však všechny tři důvody oslabují. Podle těchto italských sociologů se postupně střední vrstvy transformují do *nízkonákladové* podoby, podobně jako zboží a služby. Jejich životní úroveň se nemusí nutně snížit, avšak financování sociálního státu se sníží značně.

Ve společnosti tak roste počet lidí, kteří pozbývají jakoukoli sociální ochranu. Jen část střední třídy – její vyšší patra, si budou moci zaplatit lepší sociální, zdravotní a zřejmě i bezpečnostní zabezpečení. A

tento trend sice zřejmě posílí ekonomickou konkurenceschopnost vyspělých zemí, ale sociálně a kulturně je přiblíží zemím třetího světa, či vrátí v čase.

Společnost nerovnosti a nesouměřitelnosti

Jednou z příčin zmiňovaného vývoje lze bezesporu považovat dnes již dlouhodobé a plošné přivlastňování nadhodnoty ve prospěch kapitálu a na úkor mzdy. Tento fakt ve svých studiích často zmiňuje Louis Chauvel a ukazuje na příkladu Francie. Po druhé světové válce do zhruba 70. let 20. století rostly příjmy dělníků o 3,5% ročně. Později se však začal jejich růst výrazně zpomalovat a od 90. let 20. století je to však již pouze 0,5%; zatímco platy vedoucích pracovníků a manažerů rostou mnohonásobně rychleji. O poklesu podílu mezd na HDP a naopak vzestupu příjmu z kapitálu píše např. i Husson (Keller, 2012) v první dekádě 20. století.
Podle Kellera tak postupně, ale poměrně rychle opouštíme společnost spojitě odstupňované nerovnosti a zapadáme hlouběji do majetkové, mocenské a sociální nesouměřitelnosti. S takovým typem společnosti se pochopitelně setkáváme i v průběhu celé historie lidstva, byl typickým rysem společností tradičních, feudální i v počátečních stádiích kapitalismu.

Avšak vývoj moderní společnosti měl až do nedávna opravdovou snahu překonat propastné sociální i další rozdíly a nahradit je pouze lehce odstupňovanou tolerovatelnými a v podstatě pro společnost zdravými nerovnostmi. Tento trend trvat asi sto let a výrazně se na něm podílel právě rozvoj sociálního státu. Největší síly tento trend zaznamenal v západním světě v třiceti poválečných letech, kdy téměř u všech sociálních vrstev společnosti můžeme sledovat vzestupnou sociální mobilitu.

Od poloviny 70. let 20. století, však dochází k rozpadu jemně odstupňované sociální mobility a nahrazuje ji zřetelná až nebezpečná diskontinuita až rasantní nesouměřitelnost zcela odlišných mocenských i majetkových světů. Což nejen, že ohrožuje tolik proklamovanou otevřenou demokratickou společnost, avšak v souvislosti s tímto aspektem současného dění můžeme hovořit až i o obavách z refeudalizace společnosti a budoucího kulturního a sociálního regresu.

Novodobý fenomén – pracující chudoba

V posledních dekádách se do povědomí odborné i laické veřejnosti rozšiřuje na trhu práce jev, který se nazývá pracující chudoba. Do zhruba 80., 90. let 20 století byl pro Evropu téměř neznámý; obecně totiž platilo, že pokud člověk práci měl, chudoba mu v podstatě nehrozila. V posledních třiceti letech, však přichází do Evropy poměrně nový je, který se šíří ze spojených států amerických (kde byl známý již dříve), že práci máte a přesto jste chudobou ohroženi.

Mimochodem v USA si tímto jevem výrazně snížili míru nezaměstnanosti. V evropských zemích dnes již také jev poměrně častý, u nás stále ještě nedosahuje takových rozměrů, ale roste poměrně dynamicky. Již nyní statistiky vykazují kolem 18 % lidí v naší zemi, kteří pracující chudobou ohroženi jsou. Obecně jsou to lidé se základním a nižším vzděláním, ženy a mladí absolventi.

Mít práci je pro každého člověka důležité nejen z psychologického hlediska vlastní užitečnosti, ale především kvůli tomu, aby zajistil důstojný a slušný život sám sobě, případně svým blízkým, kteří nejsou ještě nebo už schopni samostatně vydělávat. Problém pracující chudoby, s kterým se však setkáváme a obávaná predikce je, že se s ním budeme setkávat stále častěji, je v současné době zatím víceméně bagatelizován a nemluví se o něm, jak by odpovídalo jeho závažnosti.

Mnoho lidí sice má práci, ale žije v prostředí, kde je odměna za jejich práci a náklady na zajištění základních životních potřeb nastavená v takovém poměru, kdy si nejsou schopni z výdělku zajistit slušný a důstojný život.

Obecně lze pojem pracující chudoba charakterizovat následovně:

- Pracující chudoba postihuje významně všechny státy Evropské unie i Českou republiku,
- pracující chudí jsou ve velice těžké situaci, protože se z nich nastavením podmínek stávají *novodobí poddaní,*
- práce, kterou mají, respektive plat, který za ni dostávají jim nevystačí na slušný život, ale zároveň nemají ani čas, právě díky takto špatně placené práci, na zvyšování své kvalifikace.

Nízké mzdy a pracující chudoba jsou navzájem spjaty:

- V obou případech se jedná o reakci na novou mezinárodní dělbu práce kontrolovanou nadnárodními korporacemi,
- a s tím spojený rozvoj technologií.

v České republice najdeme nicméně několik speciálních charakteristik tohoto fenoménu, který má nejen své důsledky – ekonomické a sociální, ale projevuje se i na úrovni politické.

Pracující chudoba - vybrané data:

- Pracující chudoba - podíl zaměstnanců s výdělkem nižším než dvě třetiny mediánu,
- na úrovni celé EU je jich 17 %,
- v zemích západní Evropy jsou podíly zpravidla nižší, výjimkou s 22 % jsou to Velká Británie a Německo, kde stále hraje velkou roli rozdíl mezi západní a východní částí, a Irsko s 21 %,
- nejnižší podíl je 2,5 % ve Švédsku, následují Finsko, Francie a Belgie se 6 %,
- naopak nejvyšší podíly 27–28 % najdeme v bývalých sovětských republikách Litvě a Lotyšsku, potom v Rumunsku (26 %), v Polsku a Estonsku (24 %),
- Česká republika je s 18 % mírně nad průměrem EU.

Situace má však u nás poměrně rychlou dynamiku a má tendence se spíše zhoršovat; česká společnost již přestává být tak rovnostářská, což byl obvykle významný atribut, který jí byl přiřazován. Obecně přestává platit, že pouze lidé bez práce mohou být chudí a mít zaměstnání v současnosti již není zárukou jistoty kvalitního života, natož blahobytu.

Prahová hodnota pro nízké mzdy je stanovena jako mzda menší než dvě třetiny mzdového mediánu v dané zemi; medián je vždy na nižší úrovni než průměrná mzda a čím větší je tento odstup, tím bývá větší nerovnost ve výdělcích.

Podívejme se na rozdíl průměrné mzdy a mediánu ve vybraných evropských zemích:

- Dánsko - průměrná mzda je zde vyšší jen o 8 % než medián,
- Švédsko – zde hodnota činí 12 %,
- Portugalsko – zde je to naopak velmi vysoké číslo - 52 %,
- Rumunsko - 36 %,
- Bulharsko - 34 %,
- České republika – zde je průměr nadhodnocen o 18 %.

Pracující chudoba – nejen ženský, ale i významně ženský problém

Významnou skupinou mimo vzdělanostní a věkovou stratifikaci, která je pracující chudobou ohrožena jsou ženy. Jedná se o starší ženy, ženy samoživitelky, ženy pocházející z dětských domovů, ale i mladé ženy mezi 15 a 30 lety, které přestávají studovat a hledají si dlouhodobé zaměstnání. Ženy jako skupina mají na celém světě méně peněz než muži. Příčin je mnoho.

Další rysy pracující chudoby, týkající se žen, ale nejen jich:

- Problém pracující chudoby ohrožuje mnohem více ženy než muže,
- v celé EU je podíl chudých výdělků u žen 21 %, zatímco u mužů jen 13 %,
- v Česku je disproporce ještě větší, 13 %-ní je u mužů – stejně jako v EU, ale pracujících žen je s nízkou mzdou téměř 24,5 %, tedy každá čtvrtá,
- pracující chudoba často neznamená jen nedostatečnou mzdu, jde také o problém nekvalitních zaměstnání,
- špatné standardy bezpečnosti práce,
- omezování systému sociální ochrany,
- obtížně dostupnou zdravotní péči.

Zaměstnání s obvykle nízkou mzdou:

- Pohostinství,

- maloobchod,
- administrativní a podpůrné činnosti,
- pomocní a nekvalifikovaní pracovníci,
- pracovníci ostrahy a bezpečnostních agentur,
- uklízeči a pomocníci v kancelářích, hotelech, průmyslových a jiných objektech
- uklízeči veřejných prostranství a čističi kanalizací,
- chudoba se však nevyhýbá ani některým kvalifikovaným profesím, např. šičky, vyšívači.

Ekonomka Ilona Švihlíková dokládá, že pětina pracujících v naší zemi spadají do kategorie pracující chudoby, z toho jsou téměř dvě třetiny právě ženy a to je již velmi alarmující fenomén.

Regionálně je problém pracující chudoby u nás spjat nejvíce s krajem moravskoslezským a ústeckým (tam je také největší dlouhodobá nezaměstnanost).

Závěr

Nerovnoměrný rozvoj světa má, podle řady autorů silnou dynamiku. Převažující tendencí vývoje v posledních několika dekádách a v současnosti je spíše prohlubování nerovnosti na všech řádovostních úrovních i mezi lidmi a místy. Nelze však predikovat, že dnešní bohatí (místa, regiony i lidé) budou i v budoucnu mít takové výsadní postavení a naopak, ani chudí nemusí nutně zůstat chudí i v budoucnu.

Sociální světy, které však začínají vznikat či dochází k jejich prohloubení, však získávají stále zřetelnější hranice a to nejen v přeneseném slova smyslu, na základě jejich naprosté nesouměřitelnosti, ale i fakticky oddělené hranicemi reálnými.

Řada autorů dokládá pokračující erozi středních vrstev, kterým se ve společnosti založené na příjmech ze soukromého majetku nemůže dobře dařit, neboť střední vrstvy profitovaly na nerovnosti příjmů za práci a na společných sociálních právech, nikoli na naprosté diskontinuální nesouměřitelnost příjmů z majetku. Ale tímto směrem se právě naše společnost pohybuje. Nižší střední vrstvy jsou, kromě jiného, zase ohroženy nekvalifikovanými a levnými pracovníky ze zahraničí. Navíc je i bezpečnostní situace daleko náročnější a výdaje na bezpečnost se určitě budou i nadále zvyšovat. Obavy ze vzniku velmi individualistické, mnohovrstevné společnosti plné nejistot, hlubokých sociálních disparit a různých sociálních světů a možností jsou tedy jistě na místě.

Literatura:

AFHELDT, H. : 2003. *Wirtschaft, die arm macht: vom Sozialstaat zur gespaltenen Gesellschaft.* 1. Aufl. München: Kunstmann Verlag, ISBN 978-3-88897-344-4.

BAUMAN, Z.: 2015. *Migranti jsou pro nás poslové špatných zpráv.* Dostupné na www:

BĚLOHRADSKÝ, V.: 2012. *Rozhovor pro Radiožurnál.* [cit. 2012-06-25]. Dostupné na WWW: <http://www.radiohost.cz/cs/b/belohradsky-vaclav. >.

GAGGI, M., NARDUZZI, E.: 2006. *La fin des classes moyennes*. Paris: Éditions Liana Levi.

HOLÝ, D.: 2013. *Problém pracující chudoby se v Česku zhoršuje.* Dostupné z z www: http://www.statistikaamy.cz/2015/05/problem-pracujici-chudoby-se-v-cesku-zhorsuje/

CHAUVEL, L.: 2006. *Les classes moyennes á la dérive.* Paris: Seuil.

JEDLIČKA, P., TOMEŠ, J., DANĚK, P.: 2000. *Stát, prostor, politika*, Praha: Univerzita Karlova, ISBN 80-238-5566-2.

KELLER, J.: 2012. *Tři sociální světy (Sociální struktura postindustriální společnosti),* Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-044-5.

MANDYSOVÁ, I.: 2006. *European Union and globalization I.* In: Sborník z mezinárodní konference Veřejná správa 2006, Seč, s. 26, ISBN 80-7194-882-9

POPELKOVÁ, H.: 2014. *Vývoj chudoby v ČR*, Praha: ČMKOS.

SASSEN, S.: 2001. *The Global City*. Princeton: Princeton University Press.

ŠVIHLÍKOVÁ, I.: 2014. *Přelom. Od Velké recese k Velké transformaci*. Bratislava: Inaque.

ŠVIHLÍKOVÁ, I.: 2015 *V ČR se rozšiřuje fenomén pracující* chudoby. Dostupné z www:

http://www.rozhlas.cz/dvojka/jaktovidi/_zprava/ilona-svihlikova-v-cr-se-rozsiruje-fenomen-pracujici-chudoby-neni-mozne-aby-minimalni-mzda-byla-hluboko-hluboko-pod-hranici-chudoby--1497760

Kontaktní adresa autora:

RNDr. Šárka Brychtová, Ph.D.
Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Ústav správních a sociálních věd
Studentská 84
532 10
PARDUBICE
sarka.brychtova@upce.cz

The Role of Higher Educational Institution in Promoting Regional Development of Peripheral Regions. The Usti Region Case, Czech Republic.

Inna Čábelková

This project is supported by the grant No. 7F14442, „The contribution of Higher Education Institutions to Strengthen Socio-economic Development of Peripheral Regions in Norway and the Czech Republic" Norwegian Financial Mechanism 2009-2014[7]

Abstract
The aim of this paper is to contribute to the debate on the regional role of the university by analysing the needs of the peripheral region and the possibility for the regional university to fulfil the regional role in promoting innovation and cooperation with business in old industrial region on the example of Usti region in the Czech Republic. We show, that Usti region, locked in the position of old industrial region with low educated workforce and low VAT industry needs the local university to concentrate of teaching role and on cooperation with existing businesses in order to promote and further develop existing technologies. On the other hand, the regulatory environment in the Czech Republic pushes the University to produce internationally competitive research and gives little motivation to engage with the region. We employ analysis of primary and secondary documents, comparative analysis, expert opinions, qualitative field research in the regions and higher education institutions. We conducted 10 interviews with stakeholders in the region. For the historical development of the Usti region we employ the method of historical institutionalism.

Key words: higher education, higher education institution, old industrial region, Usti region

Introduction

Interest towards the contribution of Higher Educational Institutions (HEIs) to the development of surrounding regions is not a new phenomenon (Pinheiro et al. 2012; Benneworth et al. 2009; Drucker, Goldstein, 2007; Sotarauta, 2006). What is new, however, is the importance of knowledge structures for the economic and social competitiveness of the regions, even more so under the conditions of knowledge-based economy (Rooney et al. 2008). In the well-described triple helix model of regional development, where universities, businesses and local authorities are to cooperate to promote industrial and social innovations, universities are given the crucial role of knowledge production, mediation and dissemination over the locality, region and nation (Leydesdorff, Etzkowitz, 1996, 1998). Besides knowledge production and dissemination, the universities assumed the "third mission" of regional involvement, one of the forms if it being working directly with other regional actors in order to promote regional development (c.f. Laredo 2007; Pinheiro et al. 2012), provide regional leadership (Goddard and Puukka, 2008), and transfer know-what, know-how, and know-whom to other key regional actors (Drucker and Goldstein 2007).
However, in the current competitive academic environment all over the Europe and beyond, the HEI's incentives to fulfil their educational and regional role are mixed. Increasingly, regional universities and teaching colleges are striving to assert themselves as national or international *research* universities (Gonzales, 2012, 2013). The universities have to comply with regulatory environments that affect their relative motivations to produce internationally

[7] *This project is supported by the grant No. 7F14442, „The contribution of Higher Education Institutions to Strengthen Socio-economic Development of Peripheral Regions in Norway and the Czech Republic" Norwegian Financial Mechanism 2009-2014*

competitive research versus teaching students and engaging into the third role activities. In addition, often, the relative importance of teaching, research and the third, regional, role within the universities is not sufficiently clarified and viewed differently at the different levels of the academic hierarchy (Goldstein, et. al. 2013, Jongbloed, et. al. 2008, Tang and Chamberlain, 1997). Last but not least, HEIs have to succeed in combining the "university system" with the "regional system" (Strauf and Scherer, 2008). Doing so implies that both the universities and regional stakeholders accept new requirement (ibid.) which, under current incentive structure of both sides leads to a certain reluctance and hampers the process.
The aim of this paper is to contribute to the debate on the regional role of the university by analysing the needs of the peripheral region and the possibility for the regional university to fulfil the regional role in promoting innovation and cooperation with business in old industrial region on the example of Usti region in the Czech Republic. We show, that Usti region, locked in the position of old industrial region with low educated workforce and low VAT industry needs the local university to concentrate of teaching role and on cooperation with existing businesses in order to promote and further develop existing technologies. On the other hand, the regulatory environment in the Czech Republic pushes the University to produce internationally competitive research and gives little motivation to engage with the region.

Methods
We employ analysis of primary and secondary documents, comparative analysis, expert opinions, qualitative field research in the regions and higher education institutions. After studying the relevant material we conducted 10 interviews with stakeholders in the region (5 interviews with the representatives of the region and 5 interviews with representatives of HEIs). In addition we conduct an expert interview with an expert on the Higher Educational Policy in the Czech Republic. For the historical development of the Usti region we employ the method of historical institutionalism that allows to trace path dependencies of the regional development (Hay and Wincott 1998; North 1990)

Usti region path dependencies – economic development
Usti region is by most standards a peripheral region in the Czech Republic. This was not so 100 years ago, when Usti region served as the successful example of early capitalism in the geographic conditions of Central and Eastern Europe. At that time the regional economy was characterized by dynamism and significant economic performance. The emerging new industrial enterprises possessed advanced at that time equipment, the new social elites in the form of owners and managers of major companies were created. (Koutský, 2011)
This successful development trajectory was interrupted by the World War II and forceful out-migration of German population followed by in-migration of socially weak Czech population from other regions. These historical events broke vital production chains with neighboring Germany and significantly diminished diversification of the economy of the region. The in- and out- migration broke the rootedness of the population within the region and caused a certain sense of alienation. In terms of sectors, absolute and relative decline in production was recorded in sectors associated with industrialization in the early stages of industrial revolution and linked to the German capital and markets (particularly the textile industry but also glass and wood processing industry). On the other hand, a significant absolute strengthening was shown in sectors of mining, metal productions and chemical industries. The sector of energy production experiences significant growth in numbers of employees in 1960 amounting to 4 times more than in 1930. (Koutský, 2011).
The restructuring of industry in the region continued in 80th. However the direction of this restructuring did not correspond to the modern trends, but rather conserved the region in a

position of old industrial region. While developed countries after the oil crises suppressed the heavy industries with high energy demands, Usti region was still developing these sectors together with mining.
As a result at the end of socialist era the region ended up with major industrial sectors based on extensive use of exhaustible resources (lignite mining, thermal power stations, inputs for production in the chemical industry), a significant share of heavy industry producing basic components for more specialized manufacturing sectors located in other regions. The total value added per worker in the region remained low.
This trends did not ensure direct contacts with the markets and consumers of final products decreasing the pressure on the long-term creation of product innovations. The dominance of large, vertically organized companies characterized by over-employment of mostly unskilled labor did not provide the structures able to flexibly react to the changes in market conditions. Localization important strategic sector in terms of the functioning of the state (mining, chemistry) with significant decision-making mechanism outside the region hampered the development of local economic elites linked to the region. (Koutský, 2011)
Most of the structures described above were not sustainable after the social changes in the 90th, when the Usti Region had to face the market competition from other regions and countries. The economy had to undergo significant transformation. However, the region no longer possessed the knowledge base necessary to diversify and modernize economic processes. The education of population was low (the number of residents with higher education in 1993 reached 4% only). The immigration of uneducated socially weak population into the region caused partially by the policy of communist government and partially by the low prices of real estate, reduced total economic activity within the region and increased unemployment levels. Ecological damage from socialist-type mining, heavy metallurgy and chemical industries negatively affected the health conditions of residents.
In this setting the government adopted the strategy of reindustrialization based mostly attracting the inflow of foreign investment. One of the major attractors for foreign investments was newly available infrastructure in the form of a new built industrial zones, the creation of financial and institutional mechanisms for attracting foreign capital. In addition to the aforementioned system of investment, financial incentives were offered by the state and supporting agency CzechInvest. The path of restructuring corresponded to *low road strategy* and emphasized cost control and competition based primarily on price
These efforts have resulted in the inflow of foreign capital into the region especially in the form of industrially oriented firms. Overall, 185 investment projects were launched at the Usti Region between 1993 and 2010 with the help of CzechInvest only. 90% of these projects were in the manufacturing industry. Usually these were companies that were positioned at the second to third level of hierarchy of production and did not bring high technological processes to the region. The key factors of their arrival in the region were financial incentives, industrial zones and low labor costs (though qualification of workforce was low) and a lesser degree of regulatory measures in the region. (Cooke, P., 1995, Koutský, 2011, for the automobile industry see Jürgens, U., & Krzywdzinski, M., 2009).
This strategy, however, locked the Usti region even further into a position of region with low education, low innovation and low VAT industry production. People with higher education tended to move out of the region as they were not offered attractive jobs in the region. Firm did not bring the innovation intensive parts of production as they did not perceive the region to possess enough of educated labor force.

Old industrial regions
The very notion of "old industrial regions" first appeared in M. Steiner in the text of the 1985 "Old industrial areas: Theoretical and approach". These are the region with obsolete industrial

structures locked in their current state. The poor performance of old industrial areas stems from a lack of competitiveness and an inadequate flexibility in adjustment to change. (Steiner, Posch, 1985).
Academic literature offers several attempts to further explain the definition of old industrial regions. Hamm, Wienert (1990) presents the basic parameters of old industrial regions as follows:
• Above average density of population size and population centers;
• Above-average amenities physical infrastructure;
• Early industrialization in comparison with other territories in the country;
• Regional economy is characterized by the dominance of a specific industry In the advanced stage of its life cycle;
• Predominance of large enterprises;
• Low ability to manage the transformation process only internal resources.
Source: Hamm, Wienert (1990)

In addition, the paces of development of old industrial regions are obstructed by negative expected agglomeration savings, which, though positive at the early stages of industrial development, become agglomeration costs at later stages. These costs reflect concentration of obsolete and rigid economic structures and processes in urbanized highly populated environment (Hassink and Shin(2005), Boschma and Lambooy (1999), Martin and Sunly 2006).
The negative external as well as internal image of old industrial regions discourages educated workforce to move to the region and obstruct innovative forces within the region (Koutský et al. ,2011). In addition the region may suffer from negative externalities either produced in the process of infrastructure building (unused rails) or the damage to the environment done in the process of industrialization (ibid.). Negative externalities limit the chances of future development (impact on the negative image of the environment, limited willingness of the population to remain in the region etc.). Koutsky (2011)
Arguably, Usti region complies with most of the features of old industrial region (for further discussion see Koutsky 2011, Koutsky et al. 2011)

The nature of regional lock-in
The notion of 'lock-in' usually describes the situation where a process (technology, industry, regional economy) has become stuck in a particular trajectory that has become inefficient in some way (Martin, Sunley, 2006). This position in economic geography is described as growing rigidification and the implied erosion of adaptability (Arthur, 1989). The nature of lock-in implies, that the regions are not able to change their trajectories to a more efficient ones without external force.
Generally academics distinguish three types of the 'lock-in': 'functional' (based on hierarchical firm relations), 'cognitive' (consisting of a common world-view) and 'political' (a thick and dense institutional structure that hampers restructuring) (Glasmeier, 1991, Martin and Sunley, 2006)
Martin and Sunley (2006) define eight possible sources of regional path dependencies that cause the lock-ins (see table 1)

Table 1. Possible sources of path dependencies

Source	Features
1. Natural resource based	Region's development path shaped by dependence on a particular raw material (e.g. coal, oil, forestry products, etc.), and the technical possibilities this provides for related and derived industries
2. Sunk costs of local assets and infrastructures	Durability ('quasi-irreversibilty') of a region's capital equipment, especially in heavy industries, and its physical infrastructures, such as urban built form, transport system and the like, which remain in use, and shape economic development possibilities, because fixed costs are already sunk' while variable costs are lower than total costs of replacement
3. Local external economies of industrial specialization	Local industrial districts and clusters of specialized economic activity characterized by Marshallian-type dynamic externalities and untraded interdependencies—common pool of specialist skilled labor, dedicated suppliers and intermediaries, local knowledge spillovers and local co-ordination effects in terms of business mechanisms, such as networks of co-operation, business practice conventions, etc., all of which create a high degree of local economic 'interrelatedness'
4. Regional technological 'lock-in'	Development of a distinctive specialized regional technological regime or innovation system through processes of local collective learning, mimetic and isomorphic behavior, dedicated technology and research organizations, interfirm division of labor and other forms of technical interrelatedness
5. Economies of agglomeration	Generalized self-reinforcing development based on various agglomeration externalities, such as a diverse labor pool, large market, thick networks of input–output relations, suppliers, services and information. Wide scope for various specialist functions and activities
6. Region-specific institutions, social forms and cultural traditions	Development of locally specific economic and regulatory institutions, social capital, social infrastructures and traditions, all which embed economic activity into local trajectory
7. Interregional linkages and interdependencies	Development paths in a region may be shaped by those in other regions, though interindustry and interindustry linkages and dependencies; reliance on financial institutions elsewhere; and influence exerted by economic and regulatory policies pursued in other regions and at national level (or even beyond). Regional development paths co-evolve in complex ways

Source: Martin and Sunley (2006)

In Usti case we may trace all the sources presented above. As was described in previous sections, the developmental path of the region especially after the World War II was shaped by a dependence on coal mining and other natural resources (ad 1 above). The region invested heavily in heavy industry and its physical infrastructure with already sunk fixed costs (ad 2 above). It presents a common pool of specifically skilled labor that forms economic development patterns (ad 3 above). In Usti region these were low educated people who were used to heavy work in mines or heavy industry. These people created the working culture in the region based on hard work with little education. The low level of education and economic activity in the region was also aggravated by the forced and willing immigration of socially weak group of people including ethnic minorities. As a result local collective learning (with

few exceptions) concentrated mostly on industries that do not require high technological innovation as was explained above (ad 4 above). Given the high level of urbanization and concentration of socially weak groups in certain localities the economy of agglomeration rather hampers economic development than supports it (ad. 5). Social structure of the population which is constructed by numerous socially weak class, not very populous middle class and the elite, who to a large extent commute from other regions conserves the region in a position of socially, educationally and economically weak region (ad 6). In addition, the overall feeling of un-rootedness of the population caused by the historical migration patterns obstruct creation of culture of caring about the region and obstructs local initiatives on all the levels (ad. 6). Historically, international linkages and interdependencies with neighboring Germany were broken by the results of the World War II and communist government afterwards. The Central government of the Czech Republic at that time conserved the region to be a source of energy resources of the Czech Republic and did not reintegrate successfully the industries to other countries and regions (ad 7 above).

The four ways to escape regional technological lock in and the role of university

Lester (2003, 2006) defines four ways to escape the lock-in of old industrial region:

1. To concentrate on creations of new technologies and industries from within the region
2. To import new industries from elsewhere
3. To diversify/transform existing local industries to employ better technologies
4. To revitalize and upgrade the existing industries by developing new products, infuse new technologies.

Source : based on Lester (2003, 2006)

These four strategies represent a continuum of new knowledge created in the region from high (creation of new technologies within the region) to low (revitalization of existing industries), so innovation conditions and the role of university in these four types of innovation processes differ.

Besides that the level industrial innovation the type of financing, technology transfer, the requirements on the level of university education, innovation culture, the type of university (research-teaching) and the type of the leadership in the public sphere differ.

While in case of creating new industries requires Ph.D. level scientists and entrepreneurial business education, the upgrading existing industries requires MS-level engineers, faculty-student knowledge of industry practices and business problems, internships, rotations. On one side, creating new industries supports innovation which are science driven, on the other side, upgrading existing industries supports customer driven innovations, continuous improvement and “best practices”- Creating new industries require research universities and government labs able to develop new technologies, in upgrading new industries strategies research is largely based on the lead firms and leas customers.

Table 2 Innovation conditions and the role of university in four types of industrial development paths.

	Creating new industries	**Industry transplantation**	**Diversification of industries**	**Upgrading existing industries**
Financing	Angel/venture capital (private and public), active asset management			Internal financing, supplier financing, government financing
Technology transfer	Proactive, strategic technology transfer from universities and government labs. Startup-oriented			Long term relationships between universities and established firms.
Education and training	Ph.d. level scientists and engineers, entrepreneurial business education			MS level engineers, faculty-student knowledge of industry practices and business problems, internships, rotations
Innovation culture	Science-driven, entrepreneurial			Customer driven, Total Quality Management (TQM), continuous improvement, "best practices"
Local actors	Research universities, Governmental Labs			Lead firms, Lead customers
Leadership in the public space	Creating and identity, standard setting			Anticipate/participate in regulatory processes, global scanning for best practices, foresight exercises

Based on Lester 2003

The difficult decision as on which strategy to adopt depends on the type of the lock-in in the region, the existing education and activity of the workforce, and the type of the university in the region.

The region might try different types of strategies in different types or subtypes of industries depending on the available network of knowledge, tradition, infrastructure, existing partnerships and overall stage of development. However, speaking generally of old industrial region with low educated workforce, we might suggest that the first and foremost feasible type of development of the region go for a strategy of rather upgrading existing industries and

diversification than of creating completely new industries from a scratch. This innovation pattern is customer driven and the role of the university is more focused on producing MS level graduates, faculty-student knowledge of industry practices and business problems, internships, rotations (see table 2 above), than on producing Ph. D. level scientists and doing world class research. This suggestion is supported by the notion that the scarcest workforce in the region are people with technical specialized secondary education or higher education of MS level (interview data). According to our respondents one of the main reasons why firms refuse to settle in the region, despite all the investment incentives provided by the region, is the lack of sufficiently educated employees (interview data). The firms that already operate in the region suffer from the lack of young educated workforce which could replace professionals of retirement age and learn the know-how (interview data). This might incentivise the region to make the university under the conditions of scarce resources to concentrate more on education and cooperation with industry than to produce science driven innovation and competitive research.

The position of the regional university versus world class Research University within the region

However, in the current competitive academic environment all over the Europe and beyond, the HEI's incentives to fulfil their regional role are mixed. Increasingly, regional universities and teaching colleges are striving to assert themselves as national or international research universities (Gonzales, 2012, 2013). In the Czech Republic, the reasons for such behaviour are threefold

1. Financing

   Currently, many public universities receive a significant part of finances as research money based on the point system of evaluation of published research outputs in preceding years. The point system favours research outputs published in internationally recognised outlets such as books and journals included to databases SCOPUS and Web if Science. Without such publications the university is likely to lose this money (interview data).
   Professional universities may attempt to compensate this money by closer collaboration with private sector, joint research and entrepreneurial activities. It may receive some money from the private sector for applied research and private donations (Chakrabarti and Lester, 2002, NSB, 2000; NSB, 1996). However, given the low innovation levels in the region, little of such contact are established. There is an uncertainty in both the type of research the university can provide will be of interest to private firm. Similar uncertainty is the ability and the willingness of the firms to pay for such research (interview data).
   These conditions and uncertainties lock the universities in the current position of voting for the government money instead of looking for the money from businesses.
2. Accreditation process

   Under the current regulations of accreditation process, in order to get accreditation for new educational programs and reaccredit the old ones a university needs habilitated Docents or Professors (Associate professors, or Full Professors) to guarantee quality of the programs. With no internationally publishable research the university

   - will not be able to produce its own Docents and Professors as it will not get the accreditation for habilitation process; habilitation in other universities, though theoretically possible, in practice it is more difficult as the other universities do not have the motivation to give the status of Docent or Professor people from different university (competition, rivalry, no money for the job);

- in order to apply for habilitation assistant professors need to present a certain number of publications preferably listed in internationally accepted databases (Web of Science and SCOPUS); people working at the vocational universities with little research will not have enough of these publications;
- Universities need to get docents and professors people from elsewhere. They are dependent and inflexible;
  (interview data)

3. Prestige, students and stuff.

   Internationally recognised university brings more prestige, better professors, more and better student applicants. Under the current conditions of demographic decline, the number of applicants is crucial condition for functioning of regional university (interview data). The factor of alibismus is also important (interview data)

All in all, the current system of financing and accrediting educational programs and the strive for the students pushes the universities to struggle for a position of internationally recognized research universities often at the expense of current educational and research needs of the region. This is especially prominent in the case of old industrial region such as the Usti region case, which is in desperate need of higher educated professionals and more collaboration with the firms. The region, having no financial systemic and other mechanisms of influencing the university (the finances come from the center) is doomed to rely on personal contacts and initiatives of cooperation, which, though sometimes very productive, are subject to political cycles within the region and election cycles within the universities. The personal instability imbedded in the cycles makes impossible systemic long term collaboration of the region and the university.

Policy recommendations

In order to solve this complicated situation external influence is needed.

Smilor, Dietrich and Gibson (1993) identified the following external influences on industry-university collaborations:

a. Policy changes at the federal and state levels promoting commercialization of technology;
b. Encouragement by government agencies to form university-industry alliances;
c. New demands on universities for accountability by the political leaders at the state and local levels;
d. Development of complex new technologies requiring multidisciplinary approaches and large-scale funding;
e. The increasing needs of industry for highly-educated employees;
f. The universities' need to develop alternative sources of funds.
   (Chakrabarti and Lester, 2002).

This list is far from being complete. The whole system of collaboration of universities and industries is hampered by the excessive demands on international publications that influences not only financial stability of the university, but also the ability to accredit educational programs. The limited role of the region in financing and functioning of regional university makes the university alien to the region.

Conclusion

Interest towards the contribution of Higher Educational Institutions (HEIs) to the development of their surrounding regions is not a new phenomenon, however, the importance

of knowledge structures for the economic and social competitiveness of the regions gets increasing attention, even more so under the conditions of knowledge-based economy (Rooney et al. 2008). This importance of knowledge creation and transfer is even more pronounced in old industrial regions locked in the position of low technological production.
The aim of this paper was to analyse the possibility for the regional university to fulfil the regional role in in old industrial region on the example of Usti Region in the Czech Republic. We show, that Usti region, locked in the position of old industrial region with low educated workforce and low VAT industry, needs the local university to concentrate of teaching role and on cooperation with existing businesses in order to promote and further develop existing technologies. On the other hand, the regulatory environment in the Czech Republic pushes the University to produce internationally competitive research and gives little motivation to engage with the region. We argue, that besides the classical policies designed to promote university-industry collaboration, in the Czech Republic the issue of financing and accreditation of educational programs needs to be dealt with.

References

Arthur, W. B. (1989) Competing technologies, increasing returns, and 'lock-in' by historical events. Economic Journal, 99: 116–131.

Benneworth, P., Coenen, L., Moodysson, J., and Asheim, B. (2009). Exploring the Multiple Roles of Lund University in Strengthening Scania's Regional Innovation System: Towards Institutional Learning? European Planning Studies, 17(11), 1645 - 1664

Boschma, R. A., and Lambooy, J. G. (1999). Evolutionary economics and economic geography. Journal of evolutionary economics, 9(4), 411-429.

Chakrabarti, A. K. and Lester, R. K. (2002). Regional economic development: comparative case studies in the US and Finland. In *Engineering Management Conference, 2002. IEMC'02. 2002 IEEE International* (Vol. 2, pp. 635-642). IEEE.

Drucker J., Goldstein H. (2007). Assessing the Regional Economic Development Impacts of Universities: A Review of Current Approaches, International Regional Science Review, 30(1), 20-46.

Fombrun, C. 1996. Reputation: Realizing Value From The Corporate Image. Boston: Harvard Business School Press.

Frye, J. 1993. University-industry cooperative research yields dividends. International Journal of Technology Management, 8: 577-586.

Glasmeier, A. (1991) Technological discontinuities and flexible production networks: the case of Switzerland and the world watch industry. Research Policy, 20: 469–485.

Goddard, J., and Puukka, J. (2008). The engagement of higher education insitutions in regional development: an overview of the opportunities and challenges. Higher Education Management and Policy, 20(2), 3-33

Goldstein, Harvey; Bergman, Edward M.; Maier, Gunther 2013. University mission creep? Comparing EU and US faculty views of university involvement in regional economic development and commercialization. Annals of Regional Science. Volume: 50 Issue: 2 Special Issue: SI Pages: 453-477

Gonzales, Leslie D. 2012. Responding to mission creep: faculty members as cosmopolitan agents. Higher Education, Volume: 64 Issue: 3 Pages: 337-353 Published: SEP 2012

Gonzales, Leslie D. 2013. Faculty Sensemaking and Mission Creep: Interrogating Institutionalized Ways of Knowing and Doing Legitimacy . REVIEW OF HIGHER EDUCATION Volume: 36 Issue: 2 Pages: 179-+ Published: WIN 2013

Hamm, R., and Wienert, H. (1990). Strukturelle Anpassung altindustrieller Regionen im internationalen Vergleich. Duncker & Humblot.

Hassink R., Shin, D. H. (2005). The restructuring of old industrial areas in Europe and Asia. Environment and Planning , 37(4), s. 571 – 580.
Hay, C., and Wincott, D. (1998). "Structure, agency and historical institutionalism." Political Studies, 46(5), 951-957.
Jongbloed, Ben; Enders, Jurgen; Salerno, Carlo. (2008) Higher education and its communities: Interconnections, interdependencies and a research agenda. Higher Education, Volume: 56 Issue: 3 Pages: 303-324
Koutský, Jaroslav, Ondřej Slach, and Tomáš Boruta. 2011 "Restructuring Economies of Old Industrial Regions – Local Tradition, Global Trends." In The Scale of Globalization. Think Globally, Act Locally, Change Individually in the 21st Century, 166-173. Ostrava: University of Ostrava, 2011. ISBN 978-80-7368-963-6 http://conference.osu.eu/globalization/publ2011/166-173_Koutsky-Slach-Boruta.pdf. Accessed 1.10.2016
Laredo, P. (2007). Revisiting the third mission of universities: toward a renewed categorization of university activities? Higher education policy, 20(4), 441-456.
Lester, R. K. (2003) Universities and local systems of innovation: a strategic approach. ESRC Workshop on High-Tech Business: Clusters, Constraints, and Economic Development. Robinson College, Cambridge, 28 May 2003.
Lester, R. K. (2006) Universities, innovation, and the competitiveness of local and national economies. Centre for Business Research 10-year Anniversary Summit on Innovation and Governance, University of Cambridge, UK, 29 March 2006.
Leydesdorff, L., & Etzkowitz, H. (1996). Emergence of a Triple Helix of university—industry—government relations. *Science and public policy*, *23*(5), 279-286.
Leydesdorff, L., & Etzkowitz, H. (1998). The triple helix as a model for innovation studies. *Science and public policy*, *25*(3), 195-203.
Martin, R., and Sunley, P. (2006). Path dependence and regional economic evolution. Journal of economic geography, 6(4), 395-437.
North, D. C. (1990). Institutions, institutional change, and economic performance: Cambridge University Press.
NSB, National Science Board. 1996. Science and Engineering Indicators . National Science Foundation. Washington, DC: US Government Printing Office.
NSB, National Science Board. 2000. Science and Engineering Indicators . National Science Foundation. Washington, DC: US Government Printing Office.
Pinheiro, R. (2012). In the region, for the region? A comparative study of the institutionalization of the regional mission of universities, Oslo: University of Oslo.
Pisano, G. 1990. The R&D boundaries of the firm: An empirical analysis. Administrative Science Quarterly , 35: 153-176.
Rooney D., Hearn G., Ninan A. (2008). Handbook on the Knowledge Economy, Cheltenham: Edward Elgar.
Smilor, Raymond W., Dietrich, Glenn B., and Gibson, David V. 1993. "The entrepreneurial university: The role of higher education in the United States in technology commercialization and economic development" International Social Science Journal February pp. 1-12
Sotarauta, M., Dubarle, P., Gulbrandsen, M., and Nauwelærs, C. (2006). Supporting the Contribution of Higher Education Institutions to Regional Development: Trøndelag (Mid-Norwegian Region), Norway (peer review report) OECD, Paris.
Steiner, M. (1985). Old industrial areas: a theoretical approach. Urban Studies, 22(5), 387-398.

Strauf, Simone; Scherer, Roland (2008) Universities and their contribution to regional development. Transformation in Business and Economics. Volume: 7 Issue: 1 Pages: 137-151 Published: 2008

Tang, TLP; Chamberlain, M. (1997) Attitudes toward research and teaching - Differences between administrators and faculty members. Journal of Higher Education, Volume: 68 Issue: 2 Pages: 212-

Contact information

Ing. Inna Čábelková, Ph.D., Faculty of Humanities, Charles University in Prague, U Krize 8, 158 00, Czech Pepublic, inna.cabelkova@fhs.cuni.cz

Aplikace strategického managementu v kontextu globalizace

The application of the strategic management in the context of globalization

Čeněk Celer, Michaela Jánská

Abstrakt:

Globalizace ekonomiky a velký nárůst konkurence způsobují, že klasický způsob řízení firem neumožňuje trvale její udržitelnou konkurenceschopnost. Z praxe vyplývá, že zejména firmy, které nejsou součástí zahraničních společností se soustavně problematice strategického managementu nevěnují. Přitom systematické strategické řízení je v současném turbulentním tržním prostředí pro firmy velice obtížnou procedurou, ale zároveň procesem velmi důležitým z hlediska udržení konkurenční výhody. Na předvídání možných příležitostí a řešení případných problémů strategického obsahu je v podstatě založeno úspěšné podnikání. Cílem článku je zhodnotit stupeň využívání vybraných nástrojů strategického řízení ve firmách v kontextu globalizace. Pro naplnění cíle článku byla provedena analýza odborné literatury a studií, které se danou problematikou zabývají. Jako primární data byla použita data, která byly získané během dotazníkového šetření ve firmách České republiky. Výsledky výzkumu se zobrazují z pohledu platného manažerského paradigmatu, kterým jsou posuny ve strategickém uvažování v období vývojových diskontinuit a turbulencí. Potvrzuje se, že formulace firemní strategie a strategických plánů se stává dynamickým procesem založeným na specifických technikách. Tyto přístupy akcentují proměnlivost vývoje globálního prostředí spojenou s vysokou mírou rizika a nejistot.

Klíčová slova:

strategický management, nástroje strategické managementu, malé a střední podnikání

Abstract:

The globalization of the economy and a large increase in competition causes the classic method of the company management not to secure its sustainable competitiveness permanently. Experience shows that, in particular, the companies which are not part of foreign companies do not always pay attention to the issue of the strategic management. Nevertheless, in fact the systematic strategic management is a very difficult procedure for the companies in the current turbulent market environment but, at the same time, it is a very important process from the competitive advantage point of view. Basically, successful business is based on the anticipation of possible opportunities and solutions of potential problems of the strategic content. The article aims to evaluate the degree of use of selected tools of the strategic management in companies in the globalization context. To accomplish the objectives of the article, an analysis of professional literature and studies which deal with this issue was performed. As primary data, the data gathered during the survey within companies of the Czech Republic was used. The results of the research are shown from the perspective of the applicable managerial paradigm which means shifts in strategic thinking in the period of developmental discontinuities and turbulences. It is confirmed that the formulation of a corporate strategy and strategic plans is becoming a dynamic process based on specific techniques. These approaches emphasize the variability of the global environment development connected with a high degree of risk and uncertainties.

Key words:

Strategic management, Tools of strategic management, Small and medium enterprises

Úvod

Podnikání často překračuje hranice států a šíření mezinárodního obchodu způsobuje vznik globální ekonomiky. V době hospodářského pokroku a prosperity globalizace země závisí na

schopnosti firmy integrovat se do globální ekonomiky (Heywood, 1997). Společnosti se zapojují do přeshraničních aktivit v mnoha různých podobách a z mnoha různých příčin, například z důvodu získání levnějších, snadněji dostupných nebo kvalitnějších zdrojových vstupů, zvýšení zákaznické základny nebo využití nižších nákladů, které jim daný trh nabízí (Benito, 2015). Pokračující globalizace trhů a průmyslu představuje jednu z nejdůležitějších změn v podnikatelském prostředí firem, a to hlavně proto, že vyšší úroveň zahraniční konkurence a mezinárodní outsourcing představují zvýšenou konkurenci i v tuzemsku (OECD, 2003). Firmy se stávají součástí globální ekonomiky buď přímo tím, že samy přenášejí podnikání za hranicemi své země, nebo nepřímo, a to tak, že na jejich „domácím" trhu podnikají zahraniční trhy.

Globalizace je produktem velkého počtu konkurenčních firem ve stále větší globální ekonomice (Bruton et al, 2007; Oh, 2009). Globální ekonomika je charakteristická rychlostí změn, kterým se musí firmy svými strategiemi přizpůsobit, pokud se chtějí na trhu udržet (Duchoň, Šafránková, 2008).

Strategické řízení se zabývá analýzou hierarchie strategických cílů spolu s určením vlivu interních a externích faktorů podniku, které pak vyúsťují do implementace jejich strategie (Dess, Lumkin, Taylor, 2010; Felsmann, 2016). Strategie firem by měly být navrženy a provedeny tak, aby odpovídaly podmínkám dynamického trhu. Ve snaze vyrovnat se s těmito podmínkami je důležité rozvíjet kompetence v rámci jejich strategické analýzy a realizovat inovace v podnikání firem (Aaker, McLoughlin, 2010). Autor Hitt (2015) zdůrazňuje, že firmy při výběru své strategie by se měly rozhodovat mezi konkurenčními alternativami, které jim daný trh nabízí. Zvolená strategie firmy pak označuje, co firma bude dělat, stejně jako to, co firma nebude dělat. Podle autora Shambaugha (2011) pak vyplývá, že firmy by měly disponovat silnou strategickou pozici v současném dynamickém konkurenčním prostředí.

Článek se primárně zaměřuje na možnosti firem přizpůsobit se podmínkám globálního trhu pomocí využití aktuálních nástrojů strategického managementu ve svých firmách.

Metodologie

Firmy využívají strategické řízení k dosažení konkurenceschopnosti a ziskovosti svých podnikatelských aktivit. Strategické konkurenceschopnosti je dosahováno tím, že firma vyvíjí a implementuje svou strategii a tím vytváří přidanou hodnotu, která poskytuje nezbytné východisko pro naplnění zájmů všech zúčastněných stran dané firmy (Hitt, 2015).

Cílem článku bylo zhodnotit stupeň využívání vybraných nástrojů strategického řízení ve firmách působících v České republice v kontextu globalizace. Pro naplnění daného cíle se využívaly informace ze sekundárních a primárních zdrojů. Sekundární informace byly hlavně čerpány z odborné literatury a ze zahraničních studií od mnoha výzkumníků. Pro určení realizace strategického řízení ve firmách v České republice byl použit sběr primárních dat prostřednictvím písemného dotazování.

Byly vybrány atributy strategického řízení z oblasti vytváření strategického konceptu/vize a samotné strategie. Charakteristiky strategického konceptu se týkaly naplňování aktivit vrcholového vedení podniku, možností sdílení strategické vize a její provázaností s realizovanou firemní strategií. V rámci naplňování vlastní firemní strategie se zkoumalo nastavení systému plánování v podniku, projednávání ročních plánů na všech úrovní, fungování systému motivace, nastavení plánování, komunikace změn v podniku a realizace společenské odpovědnosti vůči okolí.

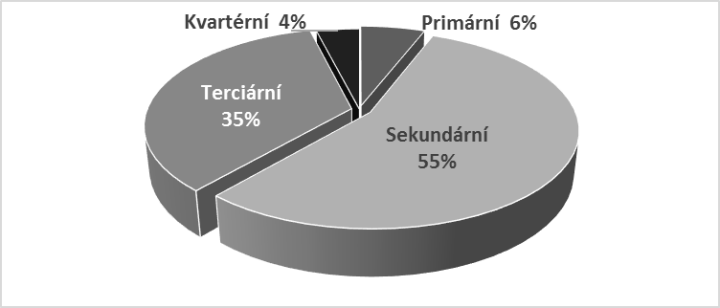
Od dubna do června 2016 byli formou elektronického dotazování osloveni finanční ředitelé 188 společností působících ve všech krajích České republiky. Při vyhodnocení dat byly pak firmy zatříděné dle jejich velikosti (dle počtu zaměstnanců) a sektorové struktury ekonomiky.

Získané odpovědi respondentů se zařazovaly na základě analytického třídění, které umožnilo zkoumat vzájemné vztahy a závislosti mezi zjištěnými informacemi prostřednictvím stanovení relativních četností a korelace. Pro analýzu dat se využily dva programy – tabulkový editor Microsoft Excel a program pro statistickou analýzu dat IBM SPSS STATISTICS 23.

Vztahy mezi jednotlivými proměnnými poskytuje korelační analýza, jejímž cílem je zjistit zda existuje nějaký vztah mezi charakteristikami, které vytvářejí vizi podniku a charakteristikami, které tvoří samotnou strategii podniku. Korelační koeficienty byly spočítané v programe SPSS Statictics pomocí Spearmanova koeficientu při hladině významnosti 1%. Míra

korelace se bude pohybovat v intervalu od -1 do +1, čím blíže je hodnota blízko jedné nebo -1, tím silnější je mezi proměnnými vztah.

Sektorová struktura těchto firem, kterou znázorňuje graf 1, v podstatě odpovídá složení společností působících v České republice (ČSU, 2014). Segmentace oslovených firem podle počtu zaměstnanců vycházela z metodiky Evropské unie, dle které 7 % oslovených firem zaměstnává méně než 50 pracovníků, tři čtvrtiny 51-250 a více téměř 19 % (Nařízení Evropské komise, 2008).

Graf 1: Sektorová struktura oslovených firem

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledky výzkumu

Pro současné období dynamických změn prostředí je typická existence mnoha rizik a nejistot zvyšujících náročnost řízení. Proto je důležitá odolnost strategie vůči těmto změnám, ale i její flexibilita. I když mohou být způsoby a přístupy k tvorbě strategie v různých firmách odlišné, mají přesto mnoho společných rysů, a to jak z hlediska procesu tvorby strategie a z ní odvozených strategických plánů, tak z hlediska uplatňování metod a nástrojů.

Charakteristiky vize

38 % oslovených firem má rozhodně jasný strategický koncept o budoucím směřování a rozvoji firmy v horizontu 5 a více let, téměř polovina spíše ano, pouhých 12 % spíše ne a 2 % určitě ne. Z tabulky 1 vyplývá, že čtvrtina malých firem a firem působící v kvartérním sektoru svoji činnost strategicky spíše neusměrňuje, velké firmy se bez strategií neobejdou.

Tab. 1: Využití strategického řízení ve firmách

Segment	Relativní četnost firem využívajících strategický koncept			
	Rozhodně ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne
Do 50	39	27	25	9
51–250	35	53	11	1
251 a více	51	37	11	0
Primární s.	45	55	0	0
Sekundární s.	35	48	15	3
Terciární s.	49	46	6	0
Kvartérní s.	13	63	25	0

Zdroj: vlastní zpracování

44 % respondentů uvádí, že strategický koncept je rozhodně naplňován aktivitami vrcholového vedení (zej. strategickými iniciativami, rozhodnutími a projekty), 46 % se domnívá, že takový koncept je spíše podporován, pouhých 8 % uvádí, že aktivity top managementu v tomto směru spíše absentují. Počet firem, v nichž je jejich vedením strategie realizována, stoupá s jejich velikostí: v malých firmách

85 %, středně velkých téměř 90 % a v největších 84 %. V desetině středně velkých společností působících převážně v sekundárním sektoru obdobné aktivity spíše absentují. Angažovanost strategického managementu je stoprocentní ve společnostech primárního a kvartérní ho sektoru, v sekundárním dosahuje 86 % a v terciárním 94 %.

Téměř 80 % oslovených společností má rozhodně, či spíše formulovanou konkrétní realizovatelnou a propracovanou strategii, která vychází ze strategického konceptu, 16 % spíše ne a 4 % zejména středně velkých společností ze sekundárního sektoru ji rozhodně nemají. Reálnou strategii si vytyčuje 83 % největších firem, tři čtvrtiny středně velkých a dvě třetiny malých organizací, 55 % společností působících v primárním sektoru, tři čtvrtiny v sekundárním, přes 80 % v terciárním a téměř 90 % v kvartérním.

V pětině oslovených společností je strategický záměr rozhodně známý a sdílený, tedy dostatečně komunikovaný, spolupracovníky většinově akceptovaný a podporovaný. Ve více než polovině je spíše komunikován, v pětině spíše nikoliv a v 5 % organizací není sdílen vůbec. Téměř v 30 % největších společností, v 17 % středně velkých firem a v 15 % malých je určitě komunikován, v polovině velkých, v 55 % středních a ve více než dvou třetinách malých podniku je spíše sdílen. Strategický koncept je komunikován v 82 % oslovených organizacích v primárním a terciárním sektoru, ve třech čtvrtinách společností v kvartérním a pouze ve dvou třetinách v sekundárním.

Pomocí korelačního koeficientu se zkoumalo, zdali existuje významný vztah mezi existující firemní strategii a vizí firmy. Hodnota korelačního koeficientu mezi aplikováním strategií na základě vizí se u zkoumaných charakteristik pohybovala od hodnoty 0,35 do hodnoty 0,39. Tyto hodnoty jsou už poměrně vysoké a statisticky se významně liší od nuly na hladině významnosti 1% (viz tab. 2). Zde se z věcného hlediska ukazuje tendence, že firmy, které mají strategii více provázanou s vizí podniku, mají jasnou představu o své budoucnosti v horizontu 5 let a větší měrou tuto představu sdílejí a komunikují ve své firmě.

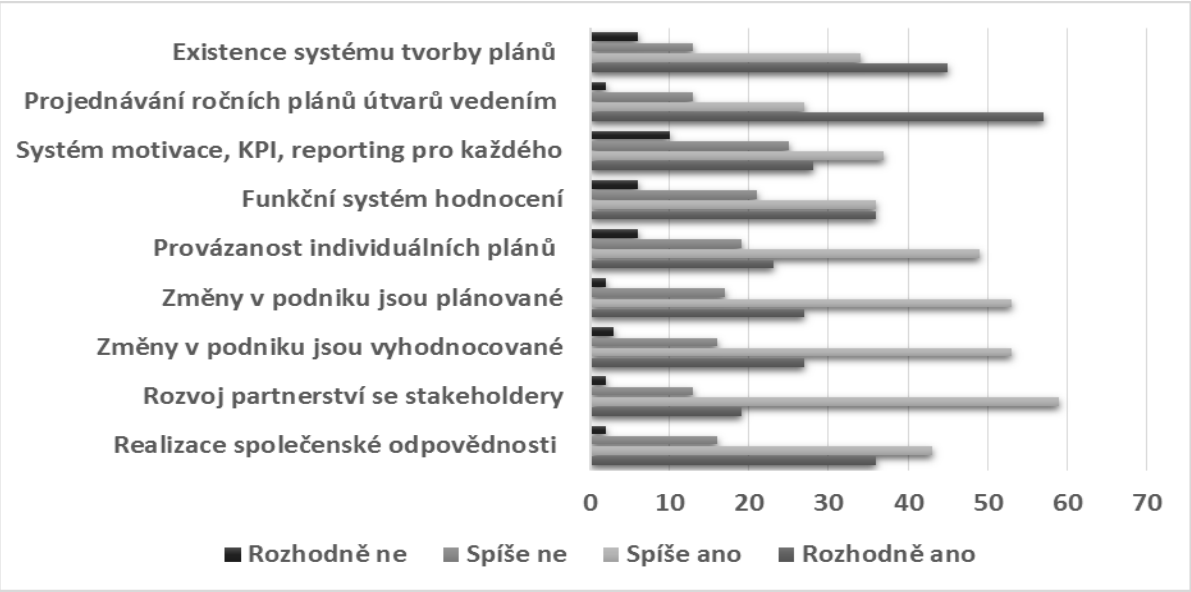
Tab. 2: Korelační závislost mezi charakteristiky strategické vize

Spearman´s koeficient	Budoucí směrování firmy	Naplňování aktivit vrcholového vedení podniku	Možnosti sdílení strategické vize ve firmě
Provázanost vize s realizovanou strategii	0,359	0,381	0,392

Zdroj: vlastní zpracování

Charakteristiky strategie

Graf 2 zachycuje souhrnný přehled vybraných aktivit, které ve sledovaných firmách uskutečňuje jejich vedení. Nejvíce pozornosti se věnuje tvorbě a komunikaci tříletých, ročních i individuálních plánů, projednávání ročních plánů jednotlivých útvarů. Nemalá pozornost je také zaměřena na rozvoj spolupráce se stakeholdery i společenskou odpovědnost. Četnost plánování i projednávání ročních plánů vnitropodnikových útvarů vedením stoupá s velikostí podniků: více než polovina malých firem, kolem 80 % středně velkých a více než 90 % největších systematicky plánuje. Nejvíce se plánuje v organizacích působících v kvartérním sektoru (88 %), kolem 80 % v sekundárním a terciárním, 73 % v primárním. Roční plány vnitropodnikových útvarů projednává vrcholový management všech dotázaných organizací v kvartérní m sektoru.

Graf 2: Četnost manažerských aktivit v %
Zdroj: vlastní zpracování

Téměř polovina malých společností, 61 % středně velkých, 83 % velkých, 45 % v prvovýrobě, dvě třetiny ve druhém, třetím a čtvrtém sektoru má pro každou pozici nastaven funkční systém motivace a klíčové ukazatele výkonnosti, včetně reportingu. Naopak 23 % malých, 11 % středně velkých firem, 18 % podniků v primárním sektoru, 10 % v sekundárním i terciárním a 13 % v kvartérním takový systém neuplatňuje vůbec. Systém evaluace (pravidelné vyhodnocování, individuální rozhovory, porady, koučování) má zavedena více než polovina malých, 71 % středně velkých a 83 % velkých organizací, 88 % firem v kvartérní m a téměř tři čtvrtiny v ostatních sektorech. Vzájemně provázané individuální plány mají dvě třetiny malých a tři čtvrtiny středních a velkých organizací, 72 % společností v sekundárním a terciárním sektoru, 82 % v prvovýrobě a téměř 90 % ve znalostním sektoru.

Strategické změny plánuje 90 % největších firem, 85 % středně velkých a 62 % malých, všechny organizace v kvartérním sektoru, 85 % v terciárním a sekundárním, tři čtvrtiny v prvovýrobě. Takové změny komunikuje a vyhodnocuje ve všech sektorech 80 % středně velkých a velkých organizací. Takové sdílení uplatňuje 62 % malých firem. Nejvíce rozvíjejí oboustranně přínosné vztahy se stakeholdery středně velké společnosti (80 %), po 70 % velké a malé, tři čtvrtiny organizací v primárním a terciárním, 73 % v primárním a téměř 90 % v kvartérním sektoru. K sociální odpovědnosti se svými aktivitami hlásí 70 % malých, 80 % středně velkých a velkých firem, 91 % společností v prvovýrobě a tři čtvrtiny v dalších sektorech.

Pomocí korelačního koeficientu se zjišťoval vztah mezi formulovanou firemní strategii aplikací plánů ve firmě. Z tabulky 3 vyplývá, že firmy, které mají propracovanou strategii na 2 až 3 roky, mají silný korelační vztah při systémovém vytváření firemních plánů (korelační koeficient 0,498), při jejich aplikaci na jednotlivých podnikových úrovní. Významný statistický vztah se předpokládá i při jejich vzájemné provázanosti.

Tab. 3: Korelační závislost mezi charakteristiky strategie

Spearman´s koeficient	Provázanost plánů	Projednávání plánů na podnikových úrovní	Nastaven firemní plánování
Realizovaná strategie	0,343	0,379	0,498

Zdroj: vlastní zpracování

V rámci strategického řízení se zkoumal i vztah mezi nastavením a realizováním samotného provozu ve firmě, tj. realizaci pravidelných hodnocení, individuálních rozhovorů, porad a koučování a další charakteristikou strategického řízení, což byl nastavení systému motivace, klíčových ukazatelů výkonnosti a reportingu. Vztah mezi těmito dvěma proměnnými se ukázal jako korelačně velmi významný (korelační hodnota 0,638), což předpokládá, že čím více firmy realizují pravidelné hodnocení ve svých firmách, tím častěji mají důkladně nastaven i systém firemní motivace.

Co se týče změn ve firmách, které souvisejí s přizpůsobením se konkurenčnímu trhu, tak existuje statisticky významný vztah mezi plánováním změn v podniku a jejich následná komunikace ve firmě (korelační vztah 0,477) a pak následně jejich vyhodnocení (korelační vztah 0,414).

Shrnutí a diskuse:

Ve svém článku autoři Chen a Miller (2010) uvádějí, že strategičtí lídři potřebují ovládat globální myšlení, které jim pak pomáhá strategicky řídit své firmy. Proto i podpora inovací je snadnější s top managementem, který rozvíjí své znalosti v oblasti managementu a vnějších vztahů (Buyl, et al., 2011). Definování strategické pozice se stává pro firmu náročné i z důvodu nejasné formulace změn, kterým by se firmy měly věnovat (Gallaugher, 2007).

Jenomže plánování ve firmách často působí izolovaně od tržní reality a tím následně proces řízení ve firmách neodpovídá skutečnosti (Balka, 2012). To se také stává podle autora Davida (2015) i při formulování mise a vize podniku, kdy firmy dělají prohlášení spíše jenom proto, že je to v módě, než z vlastního přesvědčení. I dle autora Freemana (2010) pro lepší budování sociální odpovědnosti potřebují firmy poznávat vztahy na daném trhu.

Z pohledu výsledků našeho výzkumu je možné konstatovat, že existuje soulad se zahraničními studiemi. Našim výzkumem se potvrdilo, že nejvíce oslovovaných respondentů, byly firmy s počtem zaměstnanců od 51 do 250, které působí hlavně v sekundárním sektoru. Na tomto příkladu lze ukázat, že tzv. středné firmy začínají vedle velkých firem reálně praktikovat strategické řízení. Mají provázanou vizi v aplikaci s reálnou strategií. Malé podniky ještě stále nedokáží až tak v plné míře aplikovat strategické řízení, je to hlavně z důvodu personálního, finančního ale i časového deficitu. I korelační analýzou se potvrdilo, že když firmy reálně aplikují své strategie, tak existuje mezi jednotlivými charakteristikami strategie kladný statistický vztah. Jednotlivé činnosti strategického řízení mají podniky řádně propracované, a to jednak uvnitř firmy, ale i ve vztahu k okolí. Firmy registrují neustále rostoucí vliv konkurenčního prostředí, které je důsledkem i globální ekonomiky. Proto neustále aktualizují své firemní strategie, aplikují je ve formě plánů na jednotlivých podnikových úrovní a následně je pak pravidelně hodnotí.

Závěr:

Když chce být v dnešní době firma konkurenceschopná, musí brát zřetel i na globální trendy, které by se měly odrazit v jejím strategickém řízení. Ze zahraniční literatury, ale i z našeho výzkumu, který se uskutečnil v České republice je patrné, že firmy si tento fakt již začínají uvědomovat. Budují své strategické řízení na změnách trhu. Strategii většinou pravidelně aktualizují a aplikují do plánů.

Manažeři si uvědomují, že se zvyšující se nabídkou firem, která vzniká i v důsledku globalizace, se zvyšuje i konkurence, a proto by firma měla přizpůsobovat své nabízené produkty danému trhu.

Takové přizpůsobení by firma měla mít zahrnuté a aktualizované ve své firemní strategii, která je součástí její strategického řízení. Tvorba strategie představuje jeden z nejvýznamnějších procesů řízení firmy. Kvalitně zpracovaná strategie a její implementace je výsledkem souboru klíčových rozhodnutí strategické povahy, jejichž cílem je efektivně alokovat zdroje a zajistit firemní prosperitu v náročném konkurenčním globálním prostředí. Důležitost strategického řízení spočívá především v aktivním podílu firmy na vývoji vlastní budoucnosti, poznatelnosti kroků globální konkurence a zabránění destrukčních vlivů ostatních globálních rizik.

Literatura:

AAKER, David A., McLOUGHLIN, M. 2010. Strategic market management: global perspectives. United Kingdom: Chichester, 330 p., ISBN 978-0-470-68975-2.

BALEK, J. Výzvy strategického plánování v podmínkách trvalých změn. In: Moderní obec. Roč. 18, č. 6 (2012), s. 28. ISSN 1211-0507.

BENITO, Gabriel R. G. Why and how motives (still) matter. Multinational Business Review (Emerald Group Publishing Limited) [online]. 2015, 23(1), 15-24 [cit. 2016-07-30]. DOI: 10.1108/MBR-02-2015-0005. ISSN 1525383X.

BRUTON G. D., DESS, G. G. & JANNEY J. J. Knowledge management in technology-focused firms in emerging economies: Caveats on capabilities, networks, and real options. In: Asia Pacific Journal of Management, 24(2), 2007, p. 115–130, ISSN 0217-4561.

BUYL, T., BOONE C., HENDRIKS, W. & P. MATTHYSSENS. Top management team functional diversity and firm performance: The moderating role of CEO characteristics. In: Journal of Management Studies, 48, 2011, p. 151–177, ISSN: 1467-6486.

FELSMANN, B. DO INSTITUTIONS MATTER IN BUSINESS STRATEGY? - THE CHANGING FOCUS OF STRATEGIC MANAGEMENT TO INSTITUTIONS: A LITERATURE REVIEW. Vezetéstudomány / Budapest Management Review [online]. 2016, 47(5), 2-12 [cit. 2016-08-18]. ISSN 01330179.

FREEMAN, R. E. 2010. Strategic management: a stakeholder approach. 246 p. ISBN 978-1-107-61851-0.

DUCHOŇ, B., ŠAFRÁNKOVÁ, J. 2008. Management. Integrace tvrdých a měkkých prvků řízení. Praha: C. H. Beck, 371 s., ISBN 978-80-7400-003-4.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Česká republika v mezinárodním srovnání - 2014. [online]. 2014, [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/makroekonomika421

DAVID, Fred R. a DAVID, Forest R. 2015. Strategic management: concepts and cases: a competitive advantage approach. 15th, global ed. Boston: Pearson, 802 p. Always learning. ISBN 978-1-292-01689-4.

DESS, Gregory G., LUMPKIN, G. T., and TAYLOR, M. L. 2010. Strategic Management: Creating Competitive Advantages, 6e. New York: McGraw-Hill-Irwin. 544 p. ISBN 978-0-07-724626-6.

GALLAUGHER, J. Strategic positioning and resource-based thinking: cutting through the Haze of punditry to understand factors behind sustainable, successful Internet businesses. In: International Journal of E-Business Research, Volume 3, Issue 3 (2007), p. 14-24, ISSN: 1741-5063.

HITT, M. A. 2015. Strategic management: competitiveness & globalization. Stamford: Cengage Learning , 2015. ISBN 978-1-285-42518-4

HEYWOOD, A. (1997), Politics. London: Macmillan Press, 520 p., ISBN 978-0-230-36337-3.

CHEN M. J.; MILLER, D. West meets east: Toward an ambicultural approach to Management. In: Academy of Management Perspectives, 24(4), 2010, p. 17–37, ISSN: 1558-9080.

Nařízení EK č. 800/2008. [online]. 2008, [cit. 2016-07-15]. Dostupné z: https://www.tacr.cz/dokums_raw/ase28.pdf

OH, C.H. The international scale and scope of European multinationals. In: European Management Journal, 27(5), 2009, p. 336–343. ISSN 1555-4015.

ORGANIZATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD). 2003. Exposure to international trade competition by industry. In OECD Science, Technology and Industry: Scoreboard 2003, section C.2.2. Paris: OECD: Paris.

SHAMBAUGH, R. 2011. Leading in today's economy: The transformational leadership model, in What's Next 2011, NY: McGraw-Hill.

Kontaktní adresa autora:

Doc. Ing. Čeněk Celer, CSc., Fakulta sociálně ekonomická, Moskevská 54, 40096 Ústí n. L., e-mail: cenek.celer@ujep.cz
Ing. Michaela Jánská, PhD., Fakulta sociálně ekonomická, Moskevská 54, 40096 Ústí n. L., e-mail: michaela.janska@ujep.cz

Teorie regionálního rozvoje

Regional Development Theories

Kristýna Ciková, Radka Redlichová

Abstrakt

Rozvoj regionu je definován jako dosahování stanovených cílů na vymezeném území, a to v oblasti ekonomické (růst), sociální a/nebo environmentální. Tento proces je velice komplikovaný, působí na něj řada faktorů kvantifikovatelných i nekvantifikovatelných. Směry příčinných souvislostí jsou mnohdy nejednoznačné. Vliv jednotlivých faktorů často není možné exaktně vymezit vzhledem k jejich počtu, charakteru a vzájemné provázanosti.

Faktory působící v jednotlivých regionech jsou odlišné, stejně jako reakce na ně. Přesto se jednotlivé územní celky snaží o podporu rozvoje, jelikož rozvoj znamená posilování konkurenční pozice regionů, a to zejména, zvyšování kvality života jejich obyvatel. Výsledkem této snahy je na teoretickém poli formulace rozličných teorií regionálního rozvoje. Jejich společným rysem je identifikace faktoru či faktorů, které jsou považovány za klíčové pro rozvoj.

Cílem tohoto článku je posouzení možnosti ověření teorií regionálního rozvoje, konkrétně Teorie sektorů, na příkladu krajů České republiky.

V pilotním průzkumu byl zkoumán vliv jednotlivých sektorů dle dělení CZ NACE na ukazatele růstu/rozvoje, za které byly zvoleny nezaměstnanost, hrubý domácí produkt (resp. hrubá přidaná hodnota) a průměrná mzda. Využita byla analýza trendu, korelační analýza a analýza determinace.

V rámci zvolené teorie byla porovnávána závislost mezi HDP a vývojem primárního, sekundárního a terciárního sektoru na úrovni NUTS 3. Výsledkem analýzy bylo zjištění, že největší vliv na HDP má terciární sektor, což potvrzuje danou teorii.

V dalším výzkumu bude pozornost zaměřena na verifikaci možnosti tohoto metodologického postupu a dále na metodologické možnosti ověření dalších teorií, konkrétně Teorii polarizovaného rozvoje a Teorie ekonomické základny.

Klíčová slova

hrubý domácí produkt, index determinace, kraje, nezaměstnanost

Abstract

Regional development is defined like target approaching process on the defined area. This target could be focused on economic, social and / or environmental area. This process is quite complicated, involved by a lot of factors of quantified or unquantified character. The directions of the causalities are not clear. The impact of separate factors is not possible to precisely define, because of their amount, character and mutual consistency. The factors acting in individual regions are different, as well as the responses. Still the territorial units are trying to encourage the development, as it leads to the strengthening of the competitive position and, especially the increase of the life quality of their inhabitants. The result of this effort on the theoretical field is the formulation of the different regional development theories. Their common point is the identification of the factor or factors having the crucial impact for the development.

The aim of this article is the assessment of the possibilities of the regional development theories' verification, namely the Sector theory, on the example of the regions of the Czech Republic.

Within the chosen theory the relations between GDP and the development of the primary, secondary and tertiary sectors were collated for NUTS 3 regions. The results of this analysis show the most impact of tertiary sector on GDP, what supports the given theory.

In the next research the attention will be paid to the method verification, and to the methods for the further theories verification possibilities and limits, namely the Polarized development theory and Export base theory.

Key words:
determination index, unemployment, gross domestic product, region

Regionální rozvoj

Společnou snahou všech vyspělých zemí je nejenom rozvoj celého státu, ale také vyvážený rozvoj jejích regionů, zlepšení regionální hospodářské struktury. Společnou myšlenkou většiny definicí, které se snaží popsat pojem regionální rozvoj je, že se jedná o rozvoj určitého území, ať už ekonomický, sociální případně environmentální. Existuje celá řada důvodů, proč je regionální rozvoj pro mnohé země tak důležitý. Jeden z nich spočívá právě ve snaze vysvětlit regionální rozdíly. Metodickou i realizační stránku této snahy zajišťuje regionální politika a její aplikace. Regionální politika nejen ČR, se dynamicky vyvíjí, stejně tak, jako se mění podmínky, faktory a cílové indikátory rozvoje. V počátku 90. let nebyly v České republice meziregionální ekonomické a sociální rozdíly tak velké, jako například v jiných zemích Evropské unie.

Aby byla regionální politika účinná a efektivní, měla by vycházet z aktuálního stavu daného regionu, respektovat jeho specifika a využívat je k jeho rozvoji. Neméně důležitá je reflexe aktuálních teoretických i praktických poznatků, včetně např. soudobých teorií regionálního rozvoje.

Mezi neznámější teorie regionálního rozvoje patří např. Teorie sektorů, Teorie ekonomické základny a Teorie polarizovaného rozvoje.

Teorie ekonomické základní rozděluje činnosti na základní a nezákladní. Vztah mezi základními a nezákladními aktivitami v regionu lze formalizovat prostřednictvím tzv. multiplikátoru ekonomické základny. (Žák, 2002) Tento multiplikátor rozděluje aktivity v rámci regionu na základní a nezákladní. Základní činnosti nabízejí své výrobky a služby zejména mimo region. Nezákladní aktivity nacházejí své spotřebitele v rámci regionu. (Čadil, 2010) Tato teorie předpokládá, že růst velikosti základních činností v regionu je spojen se zvýšením příjmů uvnitř regionu, což má za následek zvýšení poptávky po zboží a službách. Růst této poptávky tedy znamená růst poptávky po výstupech nezákladních odvětví, tudíž jejich růst. (Žák, 2002)

Teorie polarizovaného rozvoje nám říká, že je v regionech možné vytváření se prostorových systémů pólů a os rozvoje, jejichž prostřednictvím jsou překonávány kvantitativní a kvalitativní limity hospodářského růstu vznikající nedostatečnou nabídkou, či naopak nadměrným využíváním výrobních zdrojů- Tvorba rozvojových os má pak zásadní význam i z hlediska udržitelnosti regionálního rozvoje, neboť napomáhá šíření rozvojových efektů z pólů rozvoje do dalších regionů, čímž je zajišťována prostorová rovnováha ekonomiky. (Viturka, 2010)

Teorie sektorů je dle Žáka (2002) založena na rozvojových změnách ve skladbě ekonomických činností podle sektorů: primárního, sekundárního a terciárního. Snaha o rozvoj regionu by měla spočívat v podobě vzniku nových pracovních míst ve vyšších sektorech a redukci sektoru primárního a stejně tak přílivu finančních prostředků do terciárního sektoru (Redlichová, 2013).

Cíl

Cílem tohoto článku je ověření vybrané teorie regionálního rozvoje, konkrétně teorie sektorů v krajích České republiky v rámci časového období od roku 2003 - 2014. Plánovaným výstupem je identifikace sektorů CZ-NACE, které mají nevyšší podíl na rozvoji regionu a v tomto smyslu také identifikace disparit mezi regiony a jejich příčin.

Metodika

Metodicky se práce opírá o korelační analýzu mezi proměnnými určenými jakožto faktory rozvoje regionů a ukazateli popisujícími tento rozvoj, doplněnou o regresní analýzu. Za faktory bude, v souladu s cílem článku, považováno zastoupení jednotlivých sektorů v krajích ČR, které je měřeno počtem zaměstnanců.

Za proměnné popisující rozvoj regionu v oblasti ekonomické byly vybrány HDP a zaměstnanost v primárním, sekundárním a terciárním sektoru. Cíle bude dosaženo na základě zpracování dat

dostupných z ČSÚ. Vztah mezi jednotlivými charakteristikami bude určen pomocí indexu determinace.

Ekonomická úroveň regionů

Ekonomickou úroveň regionů je možné hodnotit na základě řady kritérií. Nejčastěji je interpretována pomocí HDP, případně mírou nezaměstnanosti, demografickými ukazateli (přírůstek, úbytek obyvatel). Mimo jiné ji řadíme i mezi základní ukazatele konkurenceschopnosti.

Z historie do současnosti se zformovala dnešní struktura hospodářských sektorů – primární, sekundární, terciární a někdy uváděný i kvartérní sektor. Každý jmenovaný má své opodstatněné postavení a tvoří tak důležitou roli, díky níž může lidstvo existovat.

V této části tedy bude zkoumán vliv primárního, sekundárního, terciárního sektoru a HDP pomocí indexu determinace. Cílem je stanovit, který ze sektorů má nejpevnější vazbu na HDP a ten poté podrobněji rozebrat.

Do primárního sektoru řadíme zejména zemědělství, lesnictví, rybářství a těžbu surovin. Podíl primárního sektoru na HDP se od roku 2000 z 3,4 % snížil do roku 2014 na 2,7 %. Nejnižší hodnoty dosahoval v roce 2010, kdy byl pouze 1,7 %.

Význam tohoto sektoru v ČR, z hlediska podílu na celkovém výkonu, se postupem času zmenšoval. Tento jev nebyl typické pouze v české ekonomice, ale i dalších evropských zemí. Pokud se tedy význam primárního sektoru zmenšuje, nabývá na významu sekundární a terciární sektor. Obecně je zejména terciér charakteristický vyššími mzdami a chápeme tento trend jako pozitivní. Neměli bychom však opomíjet důležitost primárního sektoru, který plní potravinovou funkci a dodává zdroje k jejich další úpravě.

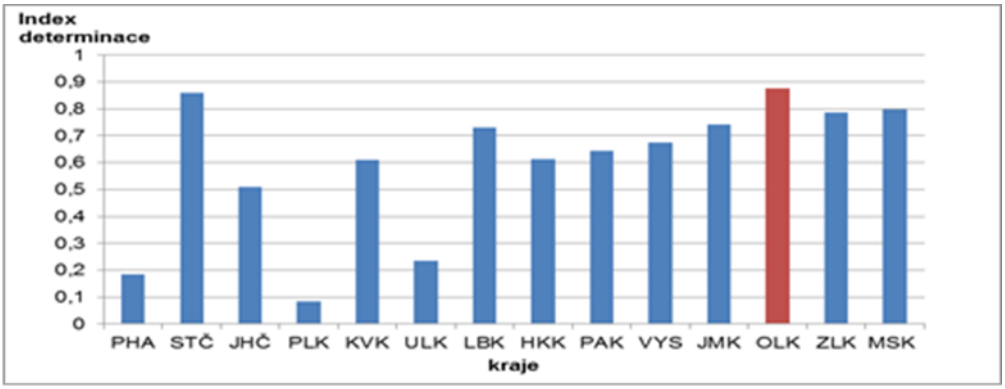
Zaměstnanost tohoto sektoru poklesla od roku 2003 do roku 2014 ve všech krajích České republiky, například v Olomouckém kraji se za toto časové období snížila na polovinu.(ČSÚ,2014)

Sekundární sektor neboli druhovýroba zahrnuje mimo jiné i hutnický průmysl, stavební průmysl, potravinářský průmysl, sklářský průmysl. Podíl sekundéru na HDP v období 2000-2014 se výrazně neměnil, pohybuje se okolo 36 – 38 %. Počet pracujících v daném sektoru v některých krajích mírně vzrostl, v ostatních mírně poklesl.

Terciární sektor, také zvaný obslužná sféra zahrnuje služby – stavebnictví, činnosti v oblasti nemovitostí, zdravotní a sociální péče a další. Terciární sektor má na HDP největší podíl a to okolo 60 %. Nemůžeme tvrdit, že rapidně roste, spíše je jeho hodnota konstantní. Počet zaměstnanců v letech 2004-2014 vzrostl ve všech krajích České republiky.

Závislost mezi primárním sektorem a hrubým domácím produktem

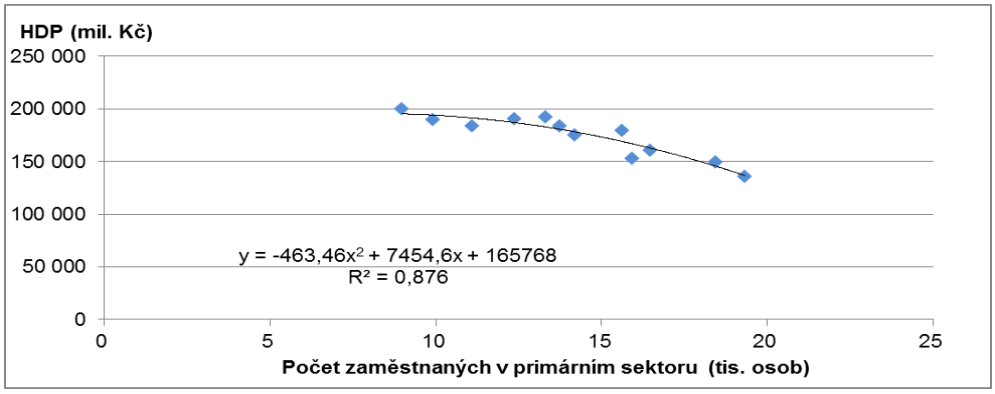
Dle výsledků korelační analýzy bylo zjištěno, že mezi primárním sektorem a HDP je největší závislost v Olomouckém kraji (viz. graf č.1). K jejímu vyjádření byl použitý polynomický trend.

Graf 1: Závislost mezi počtem zaměstnanců v primárním sektoru a HDP v krajích ČR

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

V nadpoloviční většině ze všech krajů vč. Olomouckého se jednalo o negativní závislost, což znamená, že s klesajícím počtem zaměstnaných v primárním sektoru, roste HDP. I přes to, že z tohoto tvrzení vyplývá, že primární sektor má negativní vliv na HDP a tedy ekonomickou úroveň regionu, jedná se o velmi významný sektor, zejména pro život lidí, protože plní mimo jiné i potravinovou funkci. Obecně se tedy dá říci, že tento sektor není velmi ziskový.

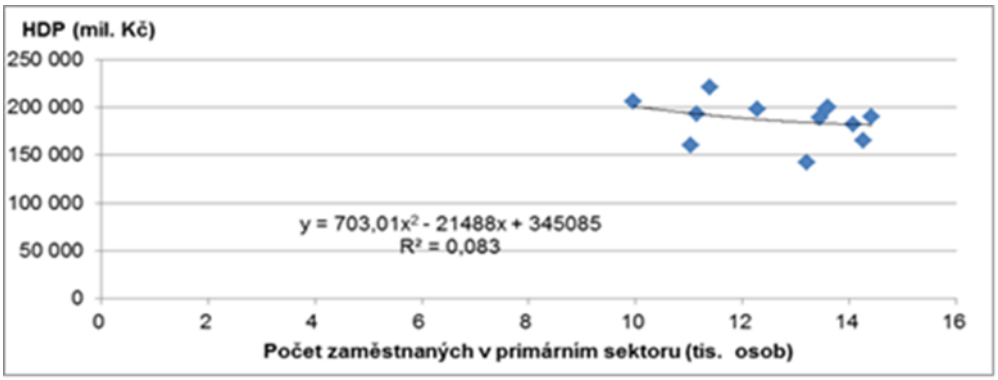

Graf 2: Závislost mezi počtem zaměstnanců v primárním sektoru a HPD v OLK

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

V grafu č. 3, na kterém je porovnáváno HDP a počet zaměstnaných v Plzeňském kraji, můžeme vidět nejmenší závislost. Důvodem tohoto výsledku může být mimo jiné i velké množství hornatého povrchu a velmi málo plodných nížin, což není vhodné k pěstování plodin.

V porovnání se sousedním Jihočeským krajem, zde nenajdeme tak značné množství rybníků. Lesnictví je provozováno zejména v polohách s větší nadmořskou výškou, tedy Šumava nebo Český les.

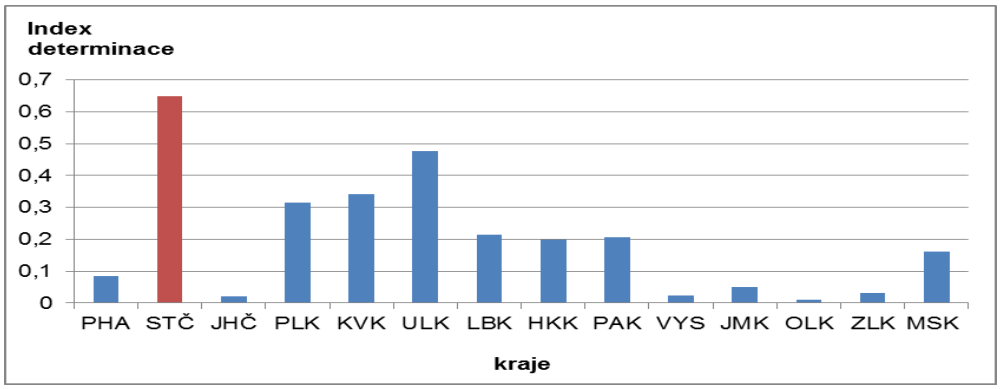

Graf 3: Závislost mezi počtem zaměstnanců v primárním sektoru a HPD v PLK

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Závislost mezi sekundárním sektorem a hrubým domácím produktem

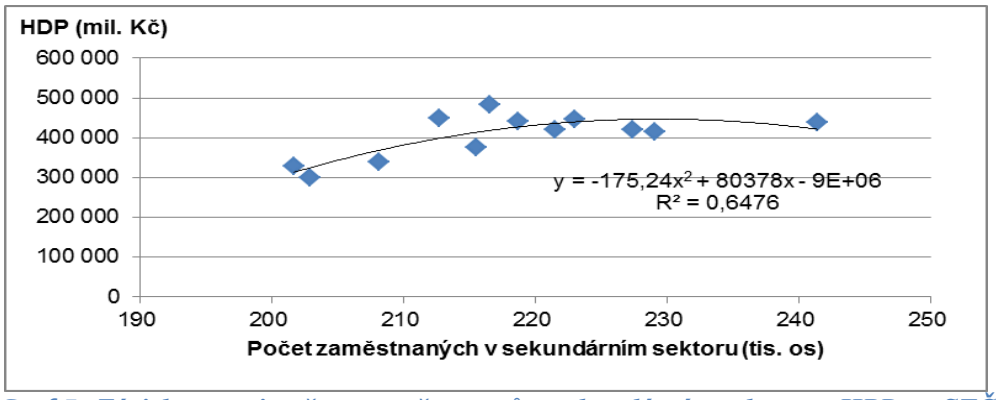
Již na první pohled je z grafu č. 4 zřejmé, že největší závislost mezi počtem zaměstnanců v sekundárním sektoru a HDP je ve Středočeském a Ústeckém kraji. Ve Středočeském regionu se index determinace rovná 0,6476, v druhém zmíněném 0,4756. K vyjádření těchto závislosti byl použitý polynomický trend. Křivky trendu mají velmi malou strmost. Některé z nich jsou mírně negativní, jiné mírně pozitivní.

Graf 4: Závislost mezi počtem zaměstnanců v sekundárním sektoru a HDP v krajích ČR

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Ve Středočeském kraji je velmi výrazně zastoupena řada odvětví ze sekundárního sektoru, mezi které řadíme strojírenský, potravinářský a chemický průmysl. V tomto kraji má i sídlo firma ŠKODA Auto a. s., o které můžeme tvrdit, že je společností celostátního významu. V rámci kraje poskytuje 8 % pracovních míst a díky ní se v regionu koncentrují další firmy z daného odvětví, které představují skoro 30 % pracovních míst ve zmíněném odvětví z celé České republiky. (ČSÚ,2014)

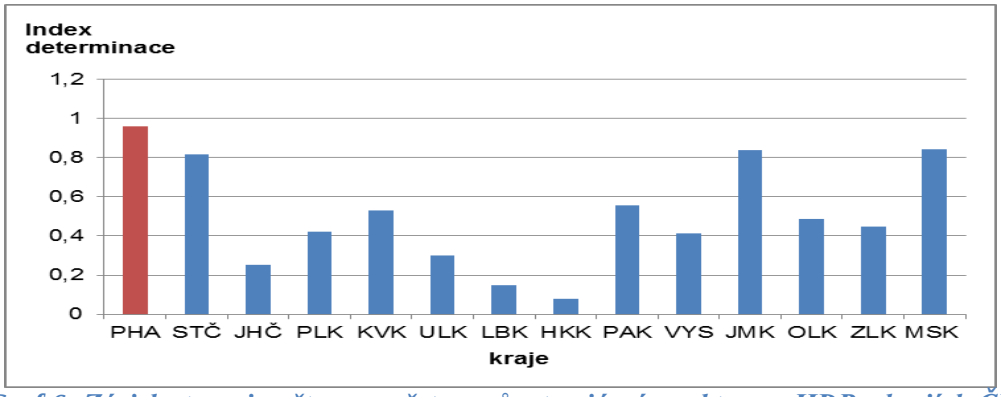
Graf 5: Závislost mezi počtem zaměstnanců v sekundárním sektoru a HPD ve STČ

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Druhá nejpevnější vazba byla stanovena v Ústeckém kraji. Určitým zdůvodněním velké závislosti těchto dvou ukazatelů může být to, že v daném regionu působí řada průmyslových oborů, mezí nejčastější patří chemický, potravinářský, papírenský, textilní a těžební. Ústecko je krajem, ve kterém pracuje řada obyvatel v průmyslu, i přes to však patří mezi kraje s největší nezaměstnaností. Největším negativem regionů, ve kterých působí mnoho průmyslových podniků je nepříznivý vliv těchto odvětví na životní prostředí.

Závislost mezi terciárním sektorem a hrubým domácím produktem

Stejně jako v předešlých případech i zde byl vypočítán index determinace. Jeho hodnoty se v terciéru pohybovaly od velmi slabých – Královehradecký kraj $R^2 = 0{,}0804$, po pevné závislosti – Praha $R^2 = 0{,}9137$.

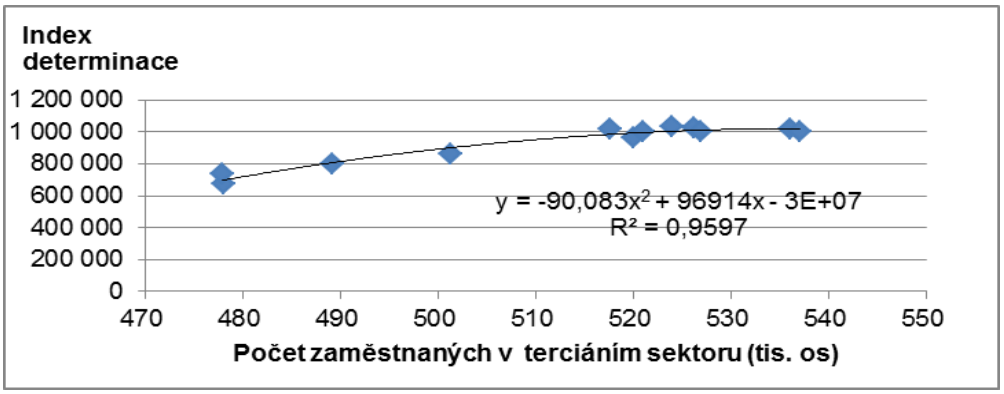

Graf 6: Závislost mezi počtem zaměstnanců v terciárním sektoru a HDP v krajích ČR

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Jak již bylo zmíněno, nejpevnější závislost najdeme v Praze. Díky polynomickému trendu byl stanoven index determinace. Pouze ve dvou krajích byla vysledována negativní závislost, v ostatních případech vč. Prahy se jednalo o pozitivní závislost, z čehož vyplývá velká ziskovost terciárního sektoru.

Vzhledem k tomu, že je Praha hlavním městem, je zde situováno i velké množství služeb a firmy zde mají svá sídla. Velmi pevnou vazbu mezi terciárním sektorem a HPD můžeme dále odůvodnit i množstvím památek, které se v Praze nacházejí. Na cestovní ruch jsou poté navázány další služby. Praha přitahuje obyvatelé z celé republiky, je zde hodně bohatých lidí, tím pádem se do ní soustřeďuje i velké množství poskytovatelů služeb, kteří mají vyšší zisky. Tato závislost je označována jako cyklická.

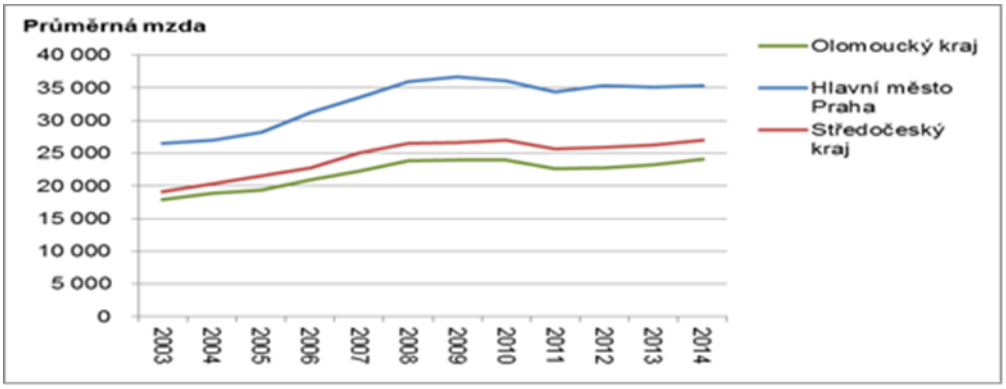

Graf 7: Závislost mezi počtem zaměstnanců v terciárním sektoru a HDP v Praze

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Průměrné mzdy v sektorech

Na grafu č. 8 jsou zobrazeny průměrné mzdy v jednotlivých sektorech, kdy Olomoucký kraj zastupuje primární sektor, Středočeský kraj – sekundární a Hlavní město Praha – terciární. Tyto kraje byly vybrány, protože v rámci určování závislosti mezi HDP a sektory u nich byla vysledována nejvyšší závislost. Již na první pohled je zřejmé, že nejvyšší průměrnou mzdu mají lidé pracující v terciárním sektoru. Dle Českého statistického úřadu nejvyšších průměrných mezd v posledních 4 letech dosahují zaměstnanci v peněžnictví a pojišťovnictví.

Graf 8: Vývoj průměrných mezd dle hospodářské struktury

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Terciární sektor – jednotlivé služby

S ohledem na výše uvedené výsledky, se bude tato část věnovat podrobněji terciárnímu sektoru, který má největší vazbu na HDP. Pro analýzu bude využita klasifikace CZ-NACE, která umožňuje srovnávat statistiky v rámci EU a používání je obligatorní. Dále tato klasifikace formuje rámec pro statistická data o činnostech v řadě ekonomických oblastí. Používané zkratky klasifikace CZ-NACE jsou vysvětleny v tabulce č. 1.

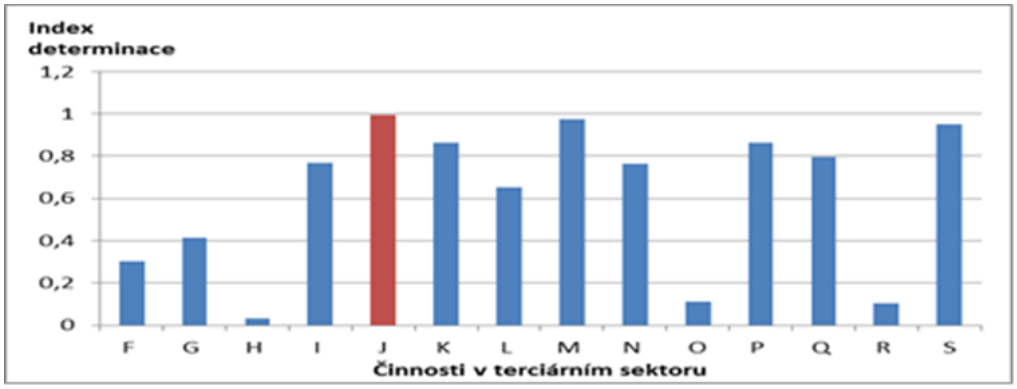
Tabulka 1: Klasifikace CZ-NACE

F Stavebnictví
G Velkoobchod, maloobchod,
H Doprava a skladování
I Ubytování, stravování a pohostinství
J Informační a komunikační činnosti
K Peněžnictví a pojišťovnictví
L Činnosti v oblasti nemovitostí
M Profesní, vědecké a technické činnosti
N Administrativní a podpůrné činnosti
O Veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení
P Vzdělávání
Q Zdravotní a sociální péče
R Kulturní, zábavní a rekreační činnosti
S Ostatní činnosti

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Hlavní město Praha

V grafu č. 9 jsou vyjádřeny vazby mezi HDP a jednotlivými službami v terciéru, z něhož lze usoudit, že v Praze je nejpevnější vazba mezi HDP a informačními a komunikačními činnostmi (R^2 = 0,9938). Jedná se o vysoce ekonomicky vyspělý region s vysokou životní úrovní. Praha je také sídlem mnoha důležitých státních institucí a firem. Celkem devět činností zde má silný vztah mezi hrubým domácím produktem a počtem zaměstnanců v nich. To je nejvíce ze všech oblastí a hlavní město tím potvrdilo svoji pozici centra řady služeb.

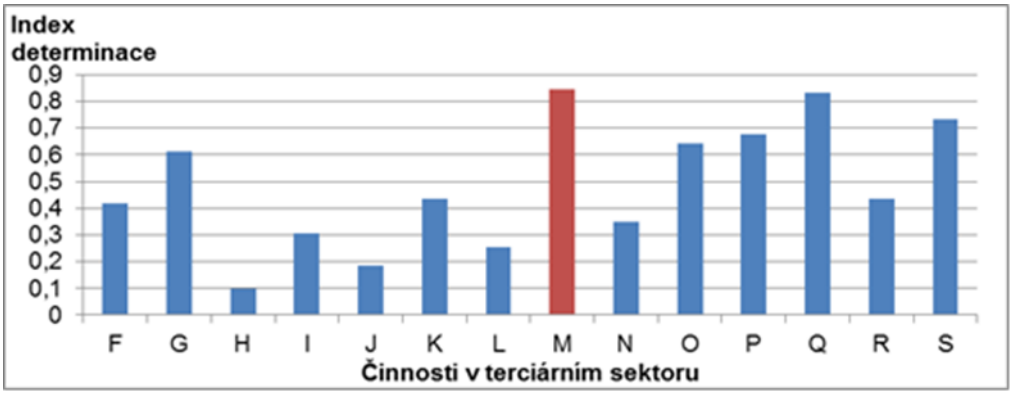

Graf 9: Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v Praze

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Středočeský kraj

Středočeský kraj leží uprostřed Čech, je největší jak počtem obyvatel, rozlohou tak i počtem obcí. Pro svoji blízkost a napojení na hlavní město, je pro něj zdrojem pracovníků a potravin a doplňuje jeho průmysl. Oblast služeb zde v posledních letech velice roste. Oproti Praze kde byl vztah v informačních a komunikačních činnostech největší, ve Středočeském kraji byla tato závislost druhá nejmenší. Největší vliv na HDP mají profesní, vědecké a technické činnosti.

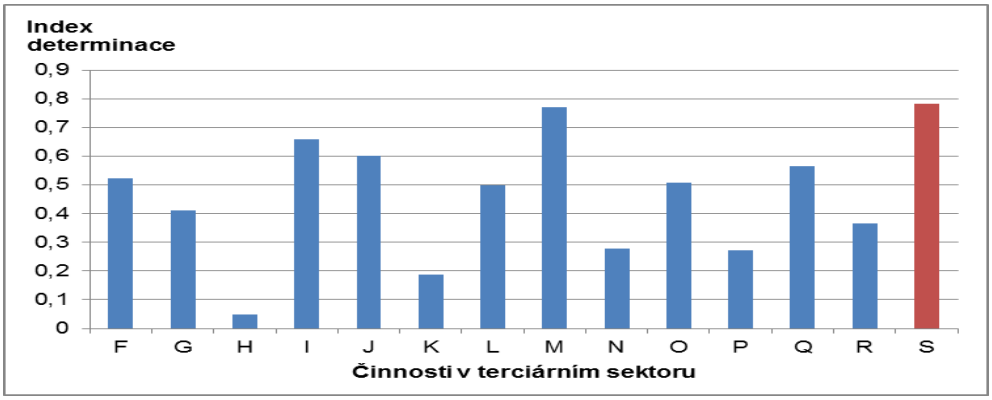
Graf 10: ***Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru ve STČ***

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Jihočeský kraj

Oblast tohoto kraje je vnímána, jako zemědělská s velkým množstvím rybníků a lesů. Charakter má spíše rekreační než průmyslově vyspělé oblasti.

Vazby v Jihočeském kraji jsou rovnoměrně rozděleny od nejnižší, která byla v činnostech zaměřených na dopravu a skladování až po nejvyšší, které zahrnují například profesní, vědecké a technické činnosti, ostatní činnosti. Takto pevné vazby v těchto činnostech dosahovaly i sousední regiony a to Středočeský a Plzeňský. Tento kraj má špatnou kvalitu infrastruktury, rozestavěné dálnice, pomalé železniční spojení, to je důvodem nízkého indexu u dopravy a skladování. Vzhledem ke své poloze (sousedí s Německem i Rakouskem) má, ale potenciál v těchto činnostech růst, příkladem mu může být Plzeňský kraj.

Graf 11: ***Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v JHČ***

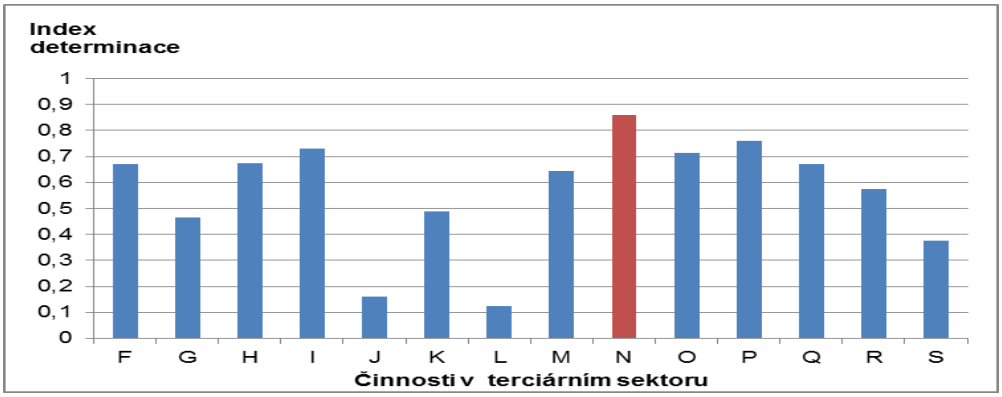
Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Plzeňský kraj

Ačkoli je Plzeňský kraj třetím největším v celé České republice, počtem obyvatel je až devátý a hustota zalidnění je druhá nejnižší v zemi. Protože se rozkládá mezi hlavním městem Prahou a Německem a vede přes něj důležitá dopravní tepna D5, je lákavý pro investory.

U nadpoloviční většiny krajů dosahují závislosti velmi silných hodnot. Maximální index determinace mezi HDP a počtem zaměstnanců v administrativních a podpůrných činnostech je 0,859. Následovala šestice činností s podobně vysokým indexem. Jsou mezi nimi i činnosti v dopravě a skladování, což je zapříčiněno strategicky významnou polohou a kvalitní infrastrukturou.

Výrazně nejnižší hodnoty indexu determinace dosahují informační a komunikační činnosti spolu s činnostmi v oblasti nemovitostí. Informační a komunikační činnosti jsou soustředěny především v Praze a Brně, proto v ostatních krajích mají slabší závislosti.

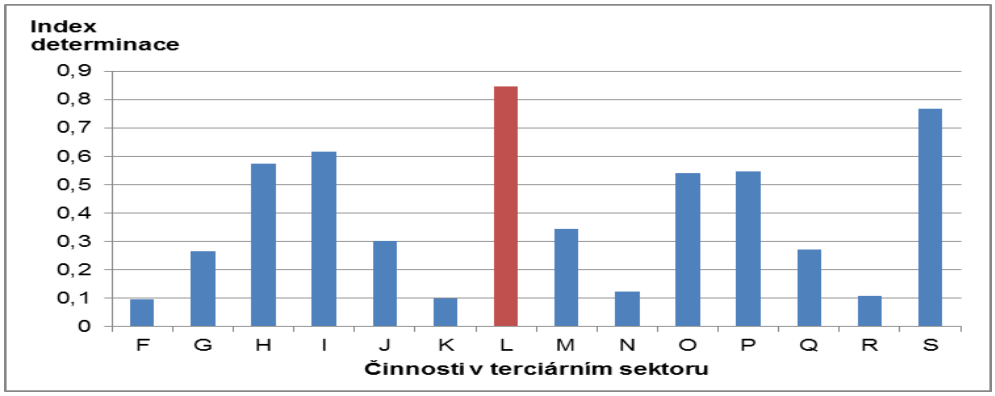

Graf 12: Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru ve JHČ

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Karlovarský kraj

Velikostí, počtem obcí i obyvatel patří mezi malé kraje Česka. Většina závislostí v tomto kraji dosahuje nízkých hodnot, index determinace u nich nedosahuje ani hodnoty 0,3. Z grafu lze vyčíst, že nejvyšší vztah se nachází mezi HDP a zaměstnanci v činnostech v oblastech nemovitostí (R^2 = 0,845). V regionu je významně zastoupeno lázeňství (lázně Karlovy Vary, Mariánské lázně, Františkovy lázně a další) s tím souvisí i velká koncentrace nemovitostí s velkou přidanou hodnotou. A i díky tomu, mají tyto činnosti takový vliv v daném regionu.

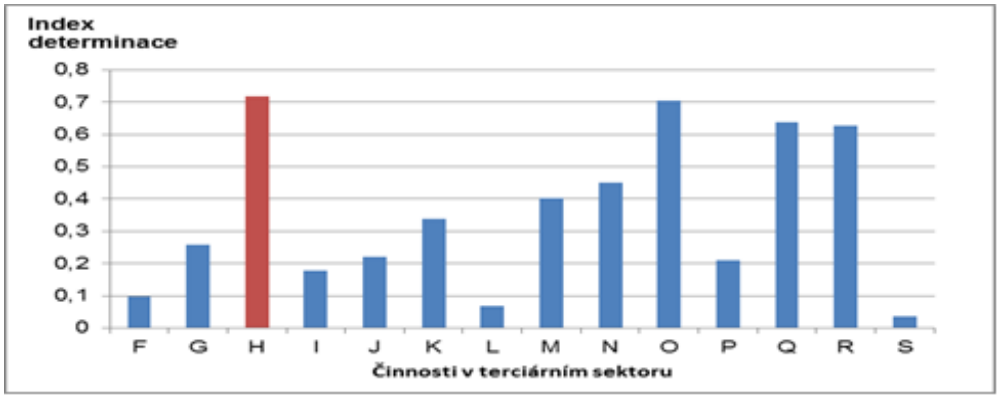

Graf 13: ***Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v KVK***

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Ústecký kraj

Ústecký kraj se rozprostírá na severozápadě České republiky. Tento kraj je proslulý zejména svými bohatými ložisky hnědého uhlí v Hnědouhelné pánvi. Podobně jako v sousedním Karlovarském kraji je nadpoloviční většina indexů determinace slabá. Doprava a skladování (R^2=0,719) dominuje v závislostech v Ústeckém kraji. Důvodem je Výhodná pozice kraje na hlavní evropské silniční a železniční dopravní ose z Berlína přes Prahu na Vídeň a jeho labská vodní cesta. Koncentrace průmyslu i obyvatelstva představuje z hlediska ČR významný trh, dobře dostupný z Prahy i ze sousedního Saska.

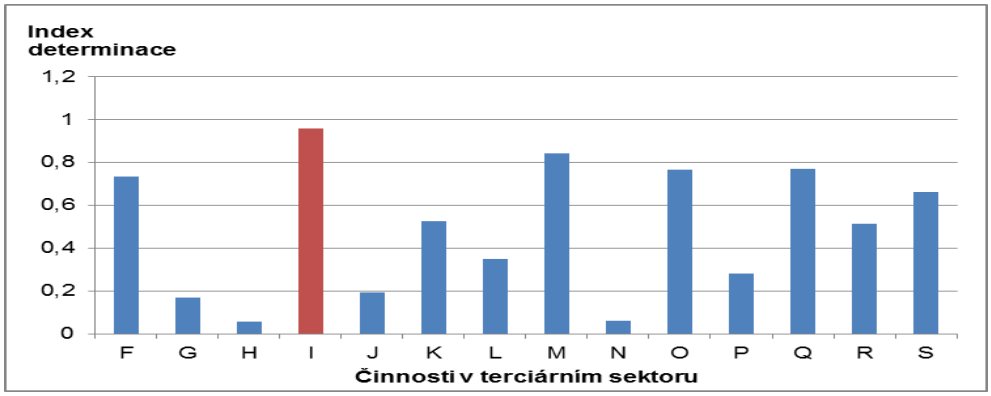

Graf 14: ***Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v ÚLK***

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Liberecký kraj

Liberecký kraj je druhým nejmenším krajem. Rozprostírá na severu České republiky. Liberecko je turisticky atraktivní region převážně díky tomu, že na jeho území leží několik specifických území – Krkonoše, Jizerské hory, Český Ráj, Doksy, Lužické hory, Podkrkonoší, která mají silně rozvinuté aktivity spojené s cestovním ruchem. Důsledkem toho je velmi silná závislost v ubytování, stravování a pohostinství.

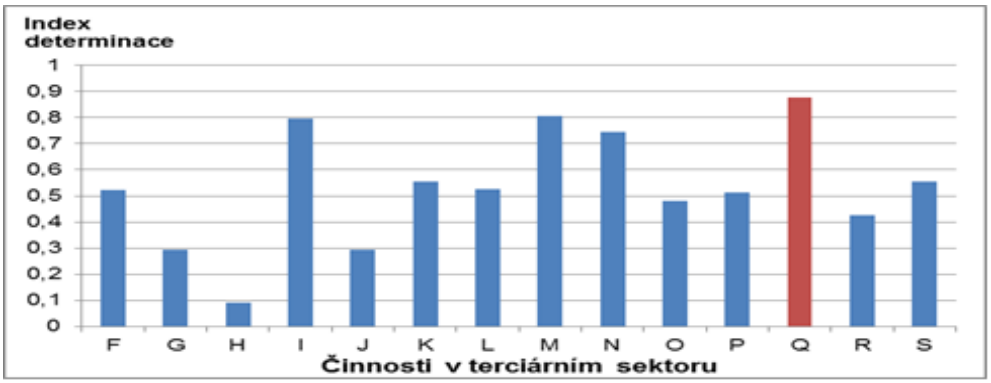

Graf 15: Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v LBK

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Královehradecký kraj

Na severu tohoto kraje se rozkládají pohoří Krkonoše a Orlické hory, které na jihu a jihozápadě přecházejí do úrodné Polabské nížiny. V nížinách je zemědělství, průmysl je situován do větších měst. Kraj patří mezi nejnavštěvovanější kraje u nás, tomu odpovídá i graf, podle kterého se mezi pevné vazby řadí činnosti v ubytování, stravování a pohostinství. Nejpevnější vztah je ve zdravotní a sociální péči. Jedná so o jediný region, kde mají tyto činnosti nejvyšší vliv. Toto odvětví se dělí na pobytové služby sociální péče a ambulantní nebo terénní sociální služby. Výrazně nejnižších hodnot zde dosahuje vazba u dopravy a skladování.

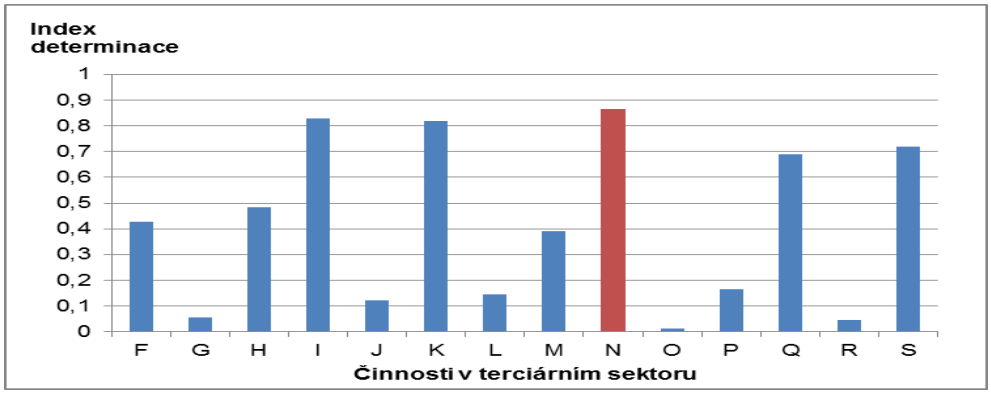

Graf 16: Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v HKK

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Pardubický kraj

Pardubický kraj se vyznačuje rozmanitostí přírodních podmínek, osídlení i průmyslové a zemědělské výroby, a proto je rozdílná i kvalita životního prostředí. Administrativa a podpůrné činnosti zde tvoří nejpevnější vazbu. Sousední královehradecký kraj je svojí strukturou velmi odlišný. V grafu je vidět minimální závislost mezi hrubým domácím produktem a činnostmi ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečením (R^2 = 0,011).

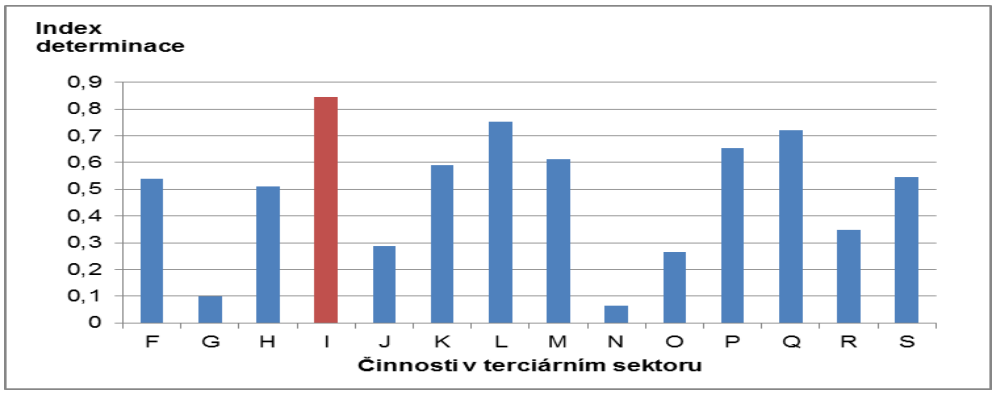

Graf 17: *Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v PAK*

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Vysočina

V republice zaujímá Vysočina centrální polohu. Je pro ni charakteristická členitost území, vyšší nadmořská výška a řídké osídlení. Kraj Vysočina nabízí dobré příležitosti pro letní i zimní pobytovou turistiku i možnost návštěvy řady cenných historických a kulturních památek. Nejpevnější závislost je v ubytovacích, stravovací a pohostinných činnostech. Většina závislostí v tomto kraji je středně vysoká, pohybují se v rozmezí mezi 0,3-0,7. Minimem zde je velkoobchod a maloobchod společně s administrativními a podpůrnými činnostmi.

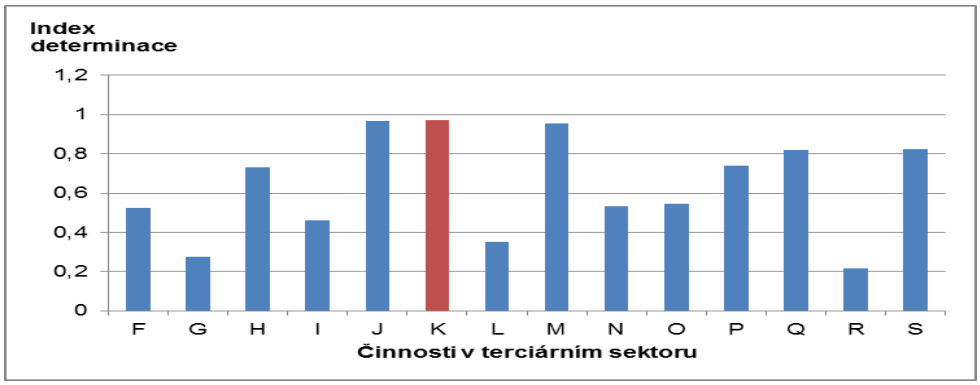

Graf 18: *Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru na VYS*

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Jihomoravský kraj

Poloha kraje je z geografického hlediska poměrně výhodná díky jeho postavení na historickém spojení mezi jihem a severem Evropy. Jako pevné vazby lze v tomto kraji označit vazby v informačních a komunikačních činnostech a v peněžnictví a pojišťovnictví. V Brně sídlí řada významných IT firem, především proto, že je zde pro ně dostatek kvalifikovaných studentů. Nejmenší vztah byl zjištěn u kulturní, zábavní a rekreační činnosti R^2 = 0,217, což ale není oproti ostatním krajům nízká hodnota u minimální činnosti.

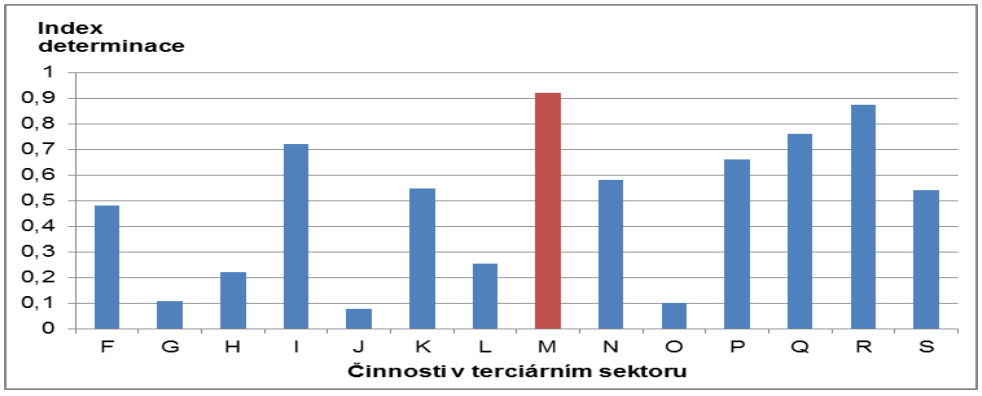

Graf 19: *Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v JMK*

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Olomoucký kraj

V severní části regionu nalezneme hornatou část zahrnující Jeseníky, jižní část tvoří roviny Hané. Centrem vzdělání je druhá nejstarší univerzita v České republice – Univerzita Palackého v Olomouci. Nejvyšších hodnot dosahuje index determinace mezi HDP a profesními vědeckými a technickými činnostmi. Informační a komunikační činnosti zde mají nejmenší index determinace. To je velký rozdíl oproti sousednímu Jihomoravskému kraji, ve kterém tyto činnosti patří k nejdůležitějším.

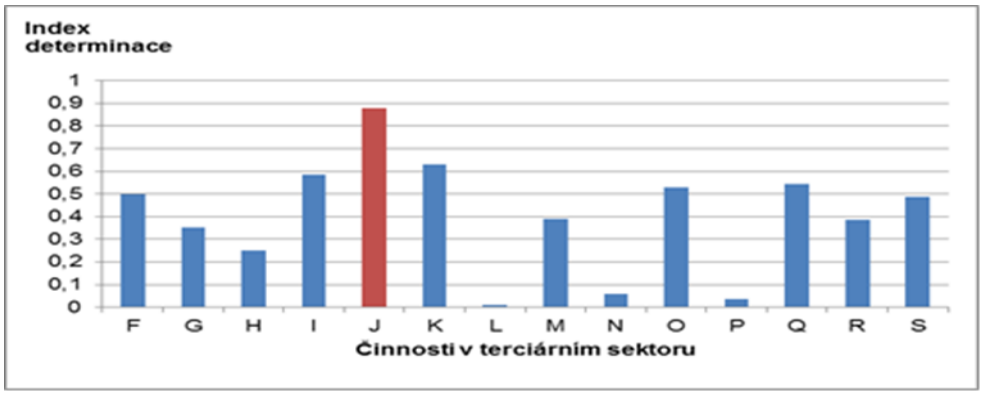

Graf 20: Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v OLK

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Zlínský kraj

Nachází se na východě republiky, hustotou zalidnění výrazně převyšuje republikový průměr. Nejmenší vazba je v činnostech v oblasti nemovitostí, naopak největší v informačních a komunikačních činnostech. Celkem 9 činností lze v tomto kraji označit za středně silné, jejich index determinace se pohybuje v rozmezí od 0,3 do 0,6.

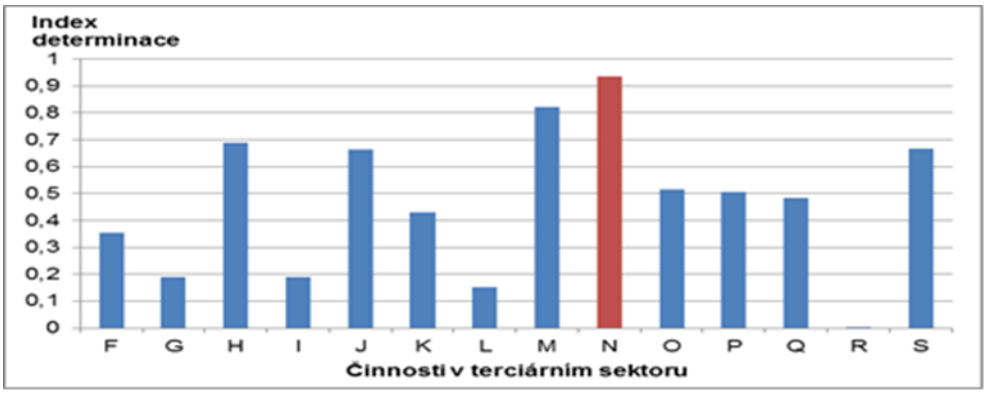

Graf 21: *Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v ZLK*

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Moravskoslezský kraj

Tento region je všeobecně známý, protože patří mezi ty průmyslově nejvýznamnější ve střední Evropě. Být průmyslově úspěšným regionem sebou však přináší i úskalí v podobě znečištěného ovzduší a povrchové vody, potřeby investic do šetrnějších technologií a ekologických opatření. V minulosti se kraj spolu s Ústeckem vypořádával s vyšší obecnou mírou nezaměstnanosti. V posledních dvou letech se kraji však daří tuto míru snižovat. V kraji pracuje nejvíce lidí v terciéru. Dle níže položeného grafu vidíme, že administrativní a podpůrné činnosti působí nejpevnější na HDP. Do těchto služeb se řadí například činnosti v oblasti pronájmu a leasingu, činnosti související se zaměstnáním, činnosti cestovních kanceláří a agentur, administrativní, kancelářské a jiné podpůrné činnosti pro podnikání. Mezi kulturními, zábavními a rekreačními službami a HDP není skoro žádný vztah (R^2 = 0,0002).

Graf 22: *Závislost mezi HDP a počtem zaměstnanců v jednotlivých službách terciárního sektoru v MSK*

Zdroj: vlastní zpracování, 2016, data dle ČSÚ

Diskuze

V rámci Teorie sektorů byla porovnávána závislost mezi HDP a primárním, sekundárním a terciárním sektorem na úrovni NUTS 3 v České republice pomocí zvolených ukazatelů. Mezi hlavní ukazatele řadíme počet zaměstnanců ve zmíněných sektorech a hrubý domácí produkt.

Problematikou rozvoje regionů se zabývá řada autorů. Karel Maier (2012) píše o regionálním rozvoji na začátku 19. století, kdy stát a později země podporovaly regionální rozvoj pomocí budování železnic – nejprve státních, poté soukromých. První republika se ve svých investicích do regionálního rozvoje

v Čechách a na Moravě zaměřila na elektrifikaci a výstavbu elektráren, včetně založení kaskád říčních přehrad s vodními elektrárnami.
Tento článek se zaměřil na ekonomickou stránku rozvoje, ale jak píše například Vladimír Jeníček (2010), rozvoj států i regionů byl zejména dříve spojovaný výhradně s hospodářským růstem. Dle jeho názoru je cílem dnešních mezinárodních i regionálních programů lidský rozvoj s člověkem a jeho komplexními potřebami v centru jeho zájmu. Dnes je tedy třeba se na rozvoj regionu dívat z více úhlů pohledu (ekonomického, sociální, environmentálního atd.) a aplikovat komplexní řešení.
Podobný názor jako Jeníček má i Majerová, Kostelecký a Sýkora (2011), kteří vyzdvihují sociální kapitál. Dle jejich mínění je sociální kapitál jedním ze znaků a příčin regionálních disparit a zároveň je i významným předpokladem regionálního rozvoje, je ho třeba zohledňovat při formulaci regionálních rozvojových politik. Dále tvrdí, že je sociální kapitál v posledních letech diskutován také jako jeden z významných faktorů lokálního a regionálního rozvoje
Romana Provazníková (2009) se na rozvoj regionů dívá ze strany obcí a majetku, dle jejího názoru je vlastnictví majetku důležitým předpokladem existence územní samosprávy. Majetek je základem pro ekonomický a sociální rozvoj území, je předpokladem podnikatelské činnosti, předpokladem rozvoje veřejného sektoru.
V průběhu tohoto článku bylo zjištěno, že z daných sektorů nejvíce ovlivňuje HDP terciární, proto se mu článek dále věnoval. V rámci něho byly zkoumány jednotlivé činnosti a jejich vztah k HDP. Celkově nejvíce nejnižších hodnot dosahovala doprava a skladování, kdy v pěti krajích se pohybovala od indexu determinace 0,03 až po 0,1003. Na druhou stranu nejvyšší hodnota této služby byla v Jihomoravském (R^2 = 0,7334) a Ústeckém kraji (R^2 = 0,7189). V obdobné situaci, že v nadpoloviční většině případů nedochází k přesáhnutí indexu determinace 0,5 bylo ve stavebnictví, kulturních, zábavních a rekreačních činnostech, velkoobchodě a maloobchodě a činnostech v oblasti nemovitostí.
Vazba mezi stavebnictvím a HDP vzrostla v nadpoloviční většině krajů od posledního porovnávání v roce 2013. Dnešní hodnoty indexu determinace se pohybují v široké škále 0,0979 (KVK) – do 0,7356 (LBK).
U kulturních, zábavních a rekreačních činností opět převládají nižší vazby v nadpoloviční většině daných regionů. Můžeme předpokládat, že například téměř žádný vliv není na území Moravskoslezského regionu (R^2 = 0,0002). Důvodem může být i to, že tento kraj se musí neustále potýkat s největší obecnou mírou nezaměstnanosti v ČR.
V dále uvedených službách se jedná spíše o pevnější závislosti než v předchozích případech. První z nich jsou informační a komunikační činnosti. Ve dvou regionech dosáhly minima (Pardubický a Olomoucký) a ve dvou maxima, dle očekávání se jedná o Hlavní město Prahu a Jihomoravský kraj. Dále potom peněžnictví a pojišťovnictví, profesní, vědecké a technické činnosti a zdravotní a sociální péče.
Činnosti v ubytování, stravování a pohostinství také dosahovaly vyšších hodnot (R^2 = 0,58 a výš), výjimku tvořily Moravskoslezský, Středočeský a Jihomoravský kraj.
V oblasti peněžnictví a pojišťovnictví dominovalo Hlavní město Praha a Jihomoravský kraj s nejpevnějšími hodnotami. Praha a Brno jsou největší města v republice, tudíž se do nich soustředí tyto činnosti, které mají v těchto městech rozhodující vliv na HDP.

Závěr

Cílem článku bylo určit vazbu jednotlivých sektorů – primárního, sekundárního a terciárního na HDP v rámci krajů České republiky. Vzhledem k různorodosti každého regionu, byla úroveň vlivu jiná. Z provedených výpočtů bylo zjištěno, že HDP ve všech krajích nejvíce ovlivňuje terciér, což potvrdilo Teorii sektorů.

Vzhledem k zjištěným výsledkům, lze tedy krajům doporučit podporu terciéru, aby mohly dosáhnout lepších ekonomických výsledků. Nelze však opomenout důležitost ostatních sektorů a velkou vzájemnou provázanost s primárním i sekundárním sektorem. Dále je třeba zdůraznit, že i terciér má své výkonností hranice, například v zaměstnanosti.

Článek byl uchopen pouze z ekonomického úhlu pohledu na rozvoj regionů, avšak aktéři regionální rozvoje by ho měli pojímat z více hledisek a zohledňovat i environmentální a sociální pilíř, který společně s ekonomickým tvoří udržitelný rozvoj regionu.

Tento článek vznikl za podpory Interní grantové agentury - IGA16/2016 "Ověření platnosti vybraných teorií regionálního rozvoje na příkladu České republiky".

Literatura

ČADIL, Jan. Regionální ekonomie: teorie a aplikace. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2010, xi, 152 s. ISBN 978-80-7400-191-8.

JENÍČEK, Vladimír. Vyvážený rozvoj: na globální a regionální úrovni. V Praze: C.H. Beck, 2010. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-195-6.

MAIER, Karel. Udržitelný rozvoj území. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4198-7.

MAJEROVÁ, Věra, Tomáš KOSTELECKÝ a Luděk SÝKORA. Sociální kapitál a rozvoj regionu: příklad Kraje Vysočina. Praha: Grada, 2011. Sociologie. ISBN 978-80-247-4093-5.

PROVAZNÍKOVÁ, Romana a Olga SEDLÁČKOVÁ. Financování měst, obcí a regionů: teorie a praxe. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2009. Finance. ISBN 978-80-247-2789-9.

REDLICHOVÁ, Radka. *Regionální ekonomika: pro bakalářské studium*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013. ISBN 978-80-7375-779-3.

VITURKA, Milan. Kvalita podnikatelského prostředí, regionální konkurenceschopnost a strategie regionálního rozvoje České republiky. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3638-9.

ŽÁK, Milan. *Velká ekonomická encyklopedie*. 2. rozš. vyd. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-381-5.

Ostatní zdroje:

Český statistický úřad [online]. [cit. 2016-09-14]. Dostupné z: www.czso.cz

Creative industries and the micropolitan city as an alternative to the Mega-City: A solution to the demographic crisis in Central Europe

David Cole, Katarína Vitálišová, Anna Vaňová, Kamila Borseková

Abstract:

Currently there are over 400 cities around the world with a population of over 1 million. In accordance to the concept of Alfred Marshall, it is thought that clustering of like-minded business helps to stimulate innovation within a specific field and creates intellectual spillover for new business and new ideas led by the creative industries. This creative desire, however, finds it limit with the high cost in land rent, bureaucracy, and transactional cost associated with high-density living. The explosive growth of the internet and the changes it has brought to how societies interact make it possible for creative endeavors to be more easily adopted outside of the urban core where opportunity costs are dramatically lower. Many people tend to view living arrangements in terms of polar opposites, urban vs. rural, overlooking the smaller population centers that can be referred to as micropolitan centers. A micropolitan city is an urbanized cluster with a population of at least 10,000 and no more than 50,000.
The aim of the paper is to analyse the use of creative industries for revitalizing areas that lies outside of the large metropolis. This paper deals with the present day obstacles towards adoption of creative industry solutions to micropolitan centres. This includes comparative analysis of infrastructure development (i.e. highways), and encouragement of the entrepreneurial spirit based on the official statistical data, mainly Eurostat and the national statistical offices, and a critical analysis of the data with the theoretically defined preconditions to develop the territories regarding the theory of creative places.
In central Europe, the transition from a command to a market economy has led to a condition where vast territories have been abandoned in favour of a few urban centers. This process has dramatically undervalued potential assets in out-of-favoured areas (OFAs) that are rapidly losing population. The benefit of the paper is the defining of the main issues that must be solved for development in rural areas by implementing features of creative places.

Keywords

Creative Industry, Highways, Knightian Uncertainty, Micropolitan city,

Introduction

The creative industry is a product that has found its home in the urban core and is often called upon to treat the ills of agglomerated areas. The question that needs to be asked is whether the creative industry can be used to create interest in areas outside of the metropolis. Around the world, cities have grown to mega-proportions with currently around 400 cities having a population of over 1 million. There are currently 59 metropolises with a population of over 1 million in countries that are members of the EU. However, there are many rural areas facing a depopulation crisis associated with a migration of talent, young people and an exodus of industries.

In the paper, we map the preconditions to develop the creative industries in the micropolitan centres (out-of-favour areas). The analysis of preconditions is oriented at availability of these areas and the creative potential there. As an object of our study we chose Slovakia and its micropolitan centres. The analysis is based on the official statistical data, mainly Eurostat and the national statistical offices. We evaluate them critically in comparison with the theoretical review and suggest some key steps that should be done in aim to develop the micropolitan areas at least partially as creative ones.

1. Agglomerations versus rural areas

In accordance to the OECD guidelines (Dijkstra, Poelman, 2012), we define the agglomerated area as an urban core plus the surrounding commuting zone. It would seem that concentrated agglomeration is an economic necessity and a continuation of the urban evolution based on Alfred

Marshall's (1920) concept of proximity reducing cost: Firstly, firms need to locate near suppliers or customers to save shipping costs; secondly, clustering of like-minded business help to stimulate innovation within a specific field; and finally the intellectual spill over helps create new businesses, thus adding to the agglomeration. As such, in modern society, agglomeration becomes economic destiny with all other territories relegated to insignificance or whose only purpose is a focus on the primary sector and commodity production.

Sociologically, large metropolitan areas provide many outlets and varieties of economic opportunities helping individuals meet their most important needs. These needs were famously outline in Abraham's Maslow's hierarchy of needs (see fig. 1). This includes the basic physiological needs (food, water, sleep, etc.), the safety needs of physical shelter and psychological security, and the social needs of love, friendship, and social interaction. Once these needs are met, then the higher needs of esteem (respect from other people) and self-actualization (the realization of one's full potential) are sought, but could be limited by participation cost.

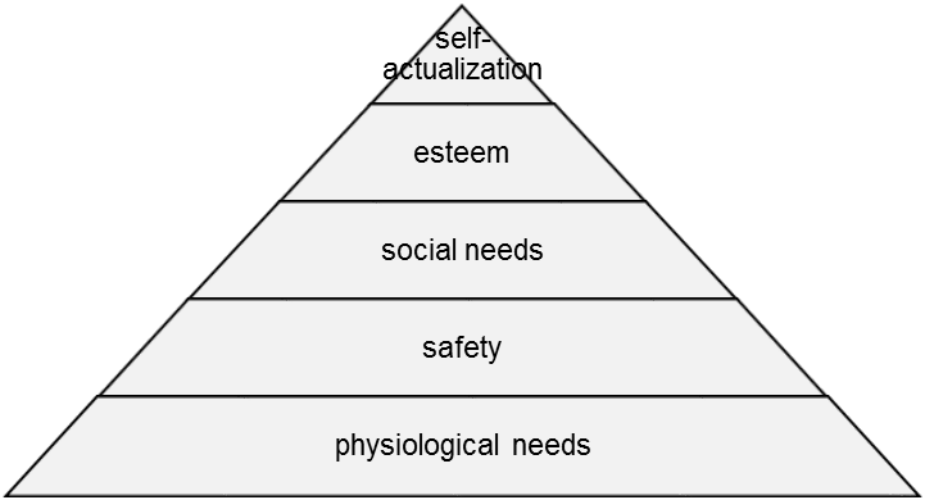

Figure 1: Maslow's Hierarchy of Needs.
Source: Own elaboration based on Maslow

Man is a social animal, not just an economic one. Individuals strive to complete their 'life story' by choosing options that will leave them with a respectable legacy. All individuals in society are looking to find the best alternative for themselves and this desire can be expressed in terms of both material attainment and societal status.

With the growth of the city comes also the call for the alleviation of its ills. As such, the creative industry (CI) is called upon to help shape a more attractive living environment. Urbanist Charles Landry (pg. xxii-xxiii, 2008) has laid out the principle of the creative city—a place that goes well beyond the urban engineering paradigm of city making. Instead of focusing on the hard infrastructures of roads, monotonous housing blocks, and undistinguished office buildings the new paradigm must keep in mind the soft infrastructure of human interaction (i.e. communication between people and faciltating new ideas). Creative cities can be seen as territorial units where economic, social, cultural and political networks develop because of favourable conditions that stimulate different forms of creativity (Florida, 2002). Deisbury and Basu (2010) added as a precondition for the functioning creative city, intellectual capital should be applied to products, processes and services. According to Kloudová (2010), the creative city is a place where person likes to live, where a creative environment is present, cultural and sport possibilities are supported by the local administration.

Creative cities are usually areas where sharing of knowledge and experience takes place relatively free of limitations. They enable and promote interaction and openness at all levels, they promote innovative cluster interactions that might lead to unexpected synergies and outcomes, and they encourage creative universities and their partnerships with other innovative clusters (Ozsoy, et al. 2006).

By review of literature (Landry (2000), Wu, (2005); Creative Economy Report (2008); Hamilton, Arbic, Baeke (2009); Romein, Trip (2012)) the main preconditions to a creative area can be clustered into three basic groups: Firstly, the quality human resources, its diversity and its awareness, local identity and positive social climate; networks, partnerships stakeholders from the public, private and non-profit sectors and communication. Secondly, a suitable spatial environment with hard and soft infrastructure (esp. education services, research and innovation centres, culture). Lastly, support by the territorial government including political and financial support.

The city may be a great place for opportunity but it is also a place that is cold and brutal; hence, many individuals seek to find their refuge in the suburbs and exurbs that surround the city core. It also suggests difficulties with the higher attainments that Maslow described.

If cities are only destined to get bigger, it poses an important question: is the concept of a creative city nothing more than firefighting in an effort to making agglomerated living more bearable? Is the creative city only enjoyable by a few while the masses are more intent on basic survival? The nature of the workplace itself is also in questioned. Work that can be described as "computer gazing" can be performed from anywhere and calls into question the need for a mass gathering in a city centre on a daily basis.

As the mega-cities are gaining in population, many countries and regions are facing a depopulation crisis and in some cases, are reaching a point of no return. A good case in point is the country of Bulgaria with a decline in population of 60,000 people a year, especially in the northern regions (Crowder, 2014).Small towns and their idyllic settings are looked upon nostalgically, but are forgotten in the grand scheme of economic progress. It is as if the small communities of Europe will somehow always exist and somehow, someone will want to live there.

The question that needs to be asked is whether the creative industry can find a better home outside of the metropolis, especially micropolitan areas (an urban centre of at least 10,000 people and no more than 50,000 people8). We prefer the term out-of-favour area (OFA) to describe areas that are shedding population. We are focused on OFA's that are not involved in resource extraction or agriculture, but rather areas that have lost their prior utility i.e. their mission in the overall society. As such, we have made the following observations with regards to the micropolitan city and CI:

1. The desire to venture into these OFA's will be partially based on some sort of emotional response derived from the interesting and varied historical or sentimental objects that can be used by CI as a catalyst to investment. These objects can be found in abundance in the OFA's of central Europe.

2. Micropolitan areas can flourish as an incubator of creativity and become an integral part of a country and the greater territorial unit (the EU), if it the physical connections are in place. In modern society, this means divided highways.

This paper will further investigate these two points.

2. The analysis of preconditions in OFAs to the creative development in Slovakia

Slovakia, located in the middle of Europe belongs is a rural country. The residential structure includes 2,890 local municipalities with only 138 classified as towns and cities (only one city has more than 1 000 000 inhabitants). From the administrative point of view, Slovakia is divided into 8 regions. The highest share of local municipalities is in the eastern region of Prešov (23.01%) and Košice (15.22%) as well as central Banská Bystrica (17.85 %) (Slovak statistical office, 2016).

Even theory stresses that creative development is more appropriate for developing big cities. We try to find the arguments that it is possible to apply it in smaller cities because of suitable conditions and identify the necessary physical infrastructure for this development.

2.1. The creative potential in the OFAs

For creative development, the territory has to include several elements. The previously described 3 main groups (quality human resources including diversity and partnerships among stakeholders, a

[8] *As defined by the US census bureau.*

suitable spatial environment with the hard and soft infrastructure, and political/financial support by the territorial government) were applied to the conditions in Slovakia.

Firstly, we selected quality human resources. They can be presented by the educational structure of inhabitants in the Slovak regions (table 1).

Table 1: Share of inhabitants with secondary and university education in the Slovakia

Region	Share of inhabitants with secondary education in the regional population	Share of inhabitants with secondary education in the Slovak population	Share of inhabitants with university education in the regional population	Share of inhabitants with university education in the Slovak population
Trnava	55.09%	10.83%	11.50%	8.59%
Nitra	63.76%	13.27%	14.00%	11.07%
Trenčín	50.40%	12.15%	10.83%	9.92%
Bratislava	47.25%	10.40%	25.37%	21.20%
Žilina	54.06%	13.14%	12.88%	11.89%
Banská Bystrica	53.15%	12.26%	12.41%	10.87%
Košice	49.36%	13.82%	12.99%	13.81%

Source: own conception using data from the Slovak Statistical Office, 2016.

The better preconditions to develop creative industries have regions with higher share of educated inhabitants, because they belong to the creative class. The situation in the Slovak Republic is strongly influenced by lack of jobs in the central and east part of Slovakia. That is why people get used to leaving their homes and move to localities close to Bratislava, directly in Bratislava, or out of the country. As such, Bratislava has the highest concentration of university educated citizens (see table 1). Western Nitra region has the highest share of secondary educated people in comparison with total regional population. With the exception of the Bratislava and Košice region, the other areas of Slovakia can be described as have at least a secondary education. It signals that, throughout the country, we can find quality people — maybe not university educated, but with skills and developed abilities from the secondary schools. These master craftsman skills are an often overlooked but an important element to CI.

The next precondition to develop the CI in territories is a hard and soft infrastructure. The hard infrastructure is analysed in detail in the next section. However, there are also the networks of cultural and creative institutions. The structure of these institutions in Slovak regions is illustrated in table 2.

Table 2: Cultural institutions in the Slovak regions in 2014

2014	Theatres	Cinemas	Cultural centres	Museums	Scientific libraries	Public libraries	Leisure time centres for children and youth	Sum of institutions/ area of region
Bratislava	42	16	76	46	5	98	18	0.15
Trnava	6	12	236	28	0	198	36	0.12
Trenčín	1	12	244	19	0	221	35	0.12
Nitra	10	12	333	24	0	278	30	0.11
Žilina	7	15	281	50	1	270	84	0.10
Banská Bystrica	16	17	238	47	1	284	57	0.07
Prešov	9	14	269	32	1	321	127	0.09
Košice	14	8	195	34	1	212	81	0.08

Source: own conception using data fom the Slovak Statistical Office, 2016.

The table 2 shows that the cultural institutions are split in the whole area of the Slovak Republic. The highest number of cultural institutions is in region of Prešov, Banská Bystrica, Žilina and Nitra. However, when we take into account the area of the region, it is clear that the cultural institutions are concentrated mostly in the capital city Bratislava and its surrounding. It is followed by the western region of Trnava, Trenčín and Žilina — all within close proximity to Bratislava. Data showed that in other regions, the availability of cultural premises are lower, people have to travel longer distances to have cultural experiences or to cooperate with these institutions. However, in Slovakia a large part of the historical and cultural heritages are in a dire condition and are found throughout Slovakia (see Table 3).

Table 3 Number of historical and cultural monuments in bad conditions

2014	total number of historical and cultural monuments	number of historical and cultural monuments in bad conditions	
Bratislava	273	64	23.44%
Trnava	186	56	30.11%
Trenčín	153	55	35.95%
Nitra	124	48	38.71%
Žilina	340	70	20.59%
Banská Bystrica	680	229	33.68%
Prešov	1535	259	16.87%
Košice	553	82	14.83%

Source: own workmanship by data of Slovak Heritage Office, 2016.

As we can see in the table 3, the number of historical and cultural monuments in Slovakia is 3,844. The share of monuments in bad conditions is 22.45%. The highest share of damaged monuments is in Nitra and Trenčín region. Many of these historical and cultural monuments have long been abandoned, partially or totally damaged and without clear ownership. To these statistics we can also add a number of abandoned factories, technical objects, and even interesting buildings and houses, especially in central and eastern Slovakia. These objects are a symbolic and sentimental part of the territory. The people have some emotive relationships to these building, but it is necessary to find a right solution for repurposing these buildings.

The experience from abroad confirms that these older historical monuments, untraditional or abandoned monuments are coveted by creative people and their activities. The examples we can find in St. Etienne. Saint Étienne is a city with strong heritage in modern industry, many designers and inventors. As such, it is constantly evolving and driven by its art and industry. The middle of the city contained abandoned factories in the armament industry. Because the city is built on the region's creativity and commitment from the public and industrial sector, they prepared a common architectural project of the Cité du design (approx. 16,000m2). Three buildings were renovated in co-existence with two modern designs including the Platine which houses a lecture theatre. The reconstruction created two exhibition halls (1200 m² and 800 m²), three meeting rooms, a multimedia library, a resource centre, a shop, a designer's office and restaurant. The Observation Tower completes the facilities and stands 32 m tall with a unique 360° panoramic view of the city and the hills (http://www.citedudesign.com/en/know-us/, 10. 2.2015). A few examples exist also in Košice, the second biggest city in Slovakia. During the preparation of the city for the governing as European Capital of Culture, there were many abandoned old historical and industrial structures rebuilt into museums, cultural centres or exhibition places. However, the common feature of all examples is an excellent cooperation among various stakeholders from public, private and non-profit sectors. The second aspect is also the political and financial support which is inadequate in Slovakia. There are a few thematic programs for support of creative people, but there still a lack of a conceptual approach as well as bureaucratic indifference. A more sophisticated system of support at the European level within

the platforms Creative Europe, Horizon 2020 or European regional policy and EU grants are available for the creative Slovak entrepreneurs.

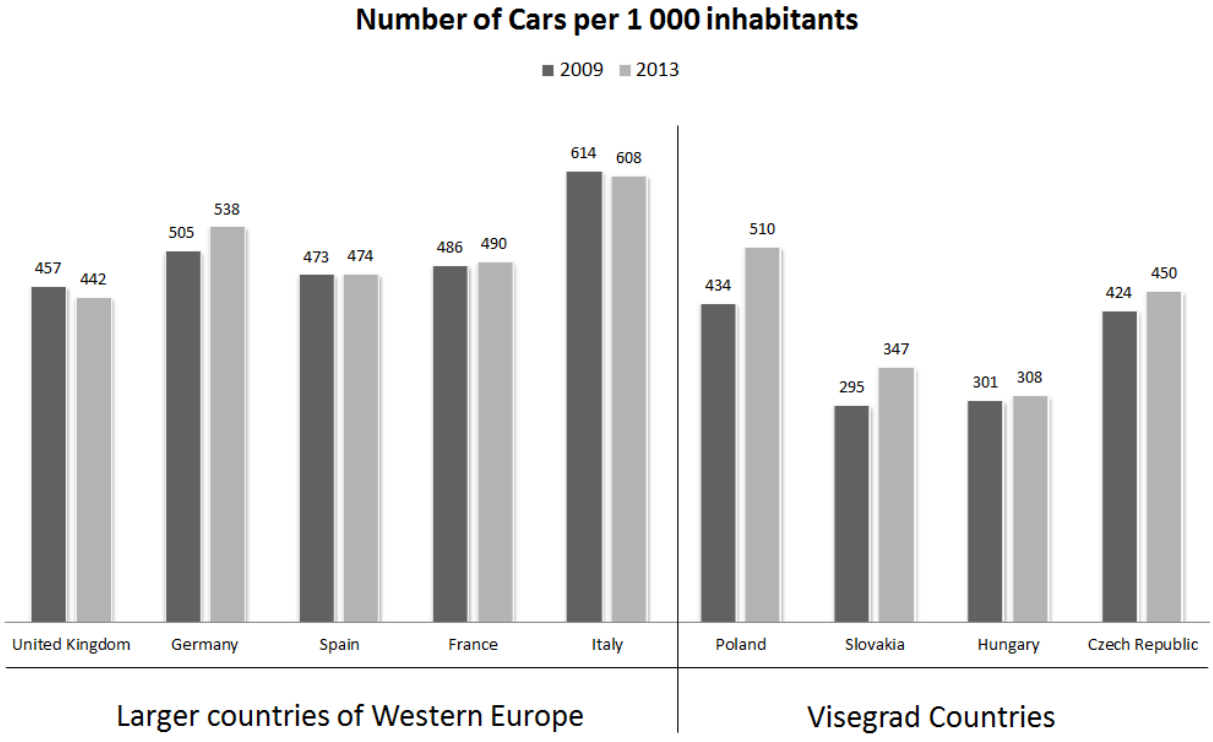
The last selected feature of good creative potential in Slovakia pertains to the innovation statistics for Slovakia. Slovakia is considered to be a moderate innovator. Large relative strengths in innovations are in new innovations are the new doctorate graduates. Performance in most dimensions of innovations has improved from year to year. The highest growth is observed for non-EU doctorate students (16%), community trademarks (12%) and R&D expenditures in the public sector (11%). The presumption is that the innovativeness of Slovakia will be improving in the next years (European Innovation Scoreboard 2016, 2016).

By the analysis of the selected aspects of creative potential in regions we identify as a best precondition, the quality of human resource, the network of cultural institutions is usually concentrated in the bigger cities and the rest of the area is without this infrastructure. This can be solved by the renewal of all historical and industrial buildings as new creative centres and clusters. The problem in the Slovak regions is a financial and political support, what can be partially substituted by the European Union. The potential to be more creative and innovative is demonstrated in the European Innovation Scoreboard. The level of innovativeness has increased each year and it creates good preconditions for the future creative and innovative development also in the OFAs. This is especially true due to the fact that many creative jobs do not need expensive equipment; e. g. good internet connection is often enough.

2.2. The prerequisite of a robust highway system for micro-politan development

For CI to work in the Micropolitan Areas, there still needs to be a connection to the major metropolis. These connections work best when there is absolute freedom of movement, i.e. anytime/anywhere mobility. As such, highways become a dominant necessity for both CI and the micropolitan city. Cars stuck in traffic are not a major issue for the micropolitan city.

In Central Europe, personal transportation has a unique challenge, in that car ownership is still playing catch-up to their Western European counter-part as well as highway construction. As such, Central Europe is still building out the highway system and “peak-car ownership” is still somewhere in the future (see Graph 1). Western European has an average of 510 personal vehicles per 1000 compared to the Visegrad countries with an average of 403. As such, it can be expected that the number of cars will increase. Poland has already met this average.

Graph 1: Personal vehicles per 1 000 inhabitants by country.
Source: Eurosat, 2016

Whether an individual chooses agglomerated or a more rural setting, the two must remain connected. In the modern world, this is spatially determined by the inter-connection of transportation systems. As someone who chooses the OFA, this inter-connection comes in two main forms—two lane and four lane highways. The latter may not guarantee people will come to an area but the former is seen as a signal from national governments that higher expenditure in an area is unnecessary or futile.

As all new eastern countries of the EU have a plan for highway connections, it can be said that the future expectation for many micropolitan cities is to be connected to the national and greater European grid. This expectation is greatly dependent on time. Humans abhor unquantifiable risk and attempts to investing in an OFA bring a lot of uncertainty. Men in general and within limits wish to behave economically, to make their activities and their organization "efficient" rather than wasteful—the Knightian Uncertainty principle (Knight, 1941). The Ellsberg paradox states that people tend to avoid uncertainty and the unknowns in favour of quantifiable probability (Geweke, 1992). Thus far, highway connections for the Visegrad nations tended to follow a pattern favouring the large metropolitan centres, especially the Capital city and can be described as follows:

1. Capital city has the first and most develop highway systems with multiple connections to the commuting zone and at least one international highway connection.

2. An attempt is made to connect either the 2nd or third largest city internationally.

3. Develop a comprehensive national network that will coincide with an international network.

All Visegrad countries have, on paper, a robust European wide highway plan that would connect the far-flung areas of the countries and put many of the micropolitan cities within 25 kilometres of a major highway. For this research, we will use Slovakia as a case study. The current highway plan for Slovakia would connect not only the capital city to the country, but would provide the missing north/south links as well. As a vision of this system exist on a map, its implementation is based on an extremely long timetable and conditional on available funds. Highways (classified as a D for diaľnica) and expressways (classified as R for rýchlostné cesty) are both four-lane roads (see Fig. 2).

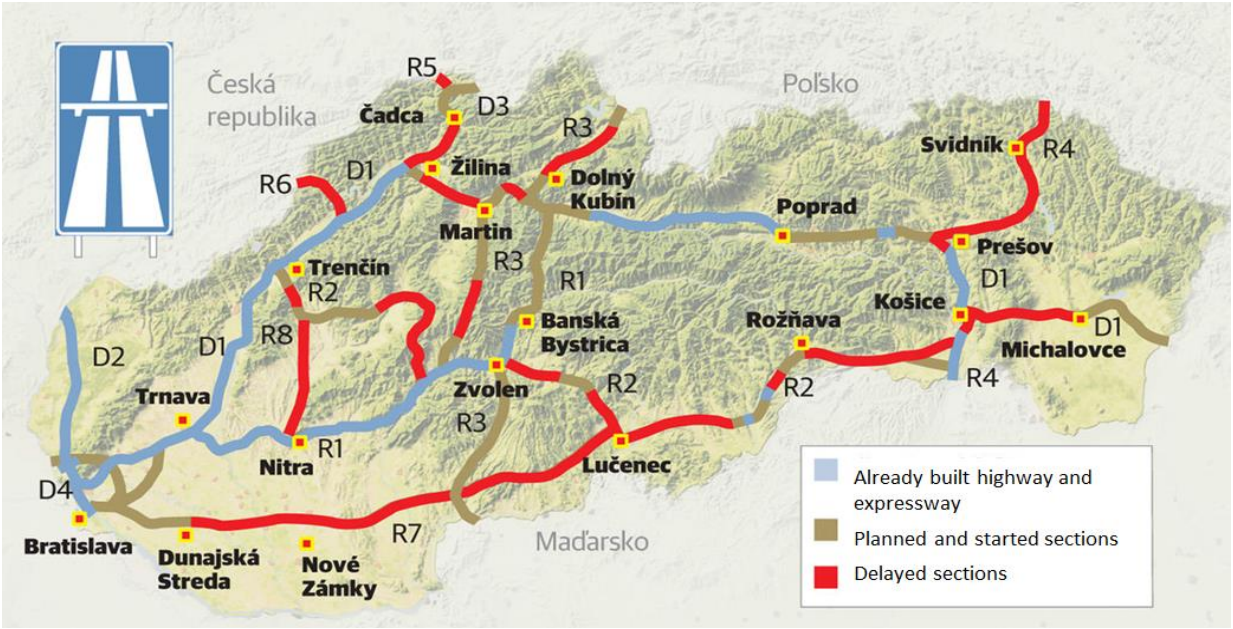

Figure 2: Highway construction plan for Slovakia

Source: http://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/316019-meskat-bude-700-kilometrov-autostrad-najviac-r2-a-r3/, cit. 5. 1. 2016

The D-1 highway, running from Bratislava to Košice via Žilina-Poprad-Prešov is the most complete road way and the main East-West backbone of the country. In the southern part of Slovakia,

only the R-1 from Bratislava to Banská Bystrica has been complete. The R-2 from Zvolen to Košice has barely been started.

The delay between ideas on paper and fulfilment adds to a Knightian uncertainty of road completion. Experiences have led to even more uncertainty as promises for highways differ wildly from reality. By far the largest effort in roadway construction has been the D-1 from Bratislava to Košice. This highway, was scheduled to be completed in 2010, is still incomplete with the current estimation for completion is 2020 and beyond. From an expectation perspective, the above highway plan can be redrawn in the form of high and weak expectation for completion of the rest of the system (see Fig. 3).

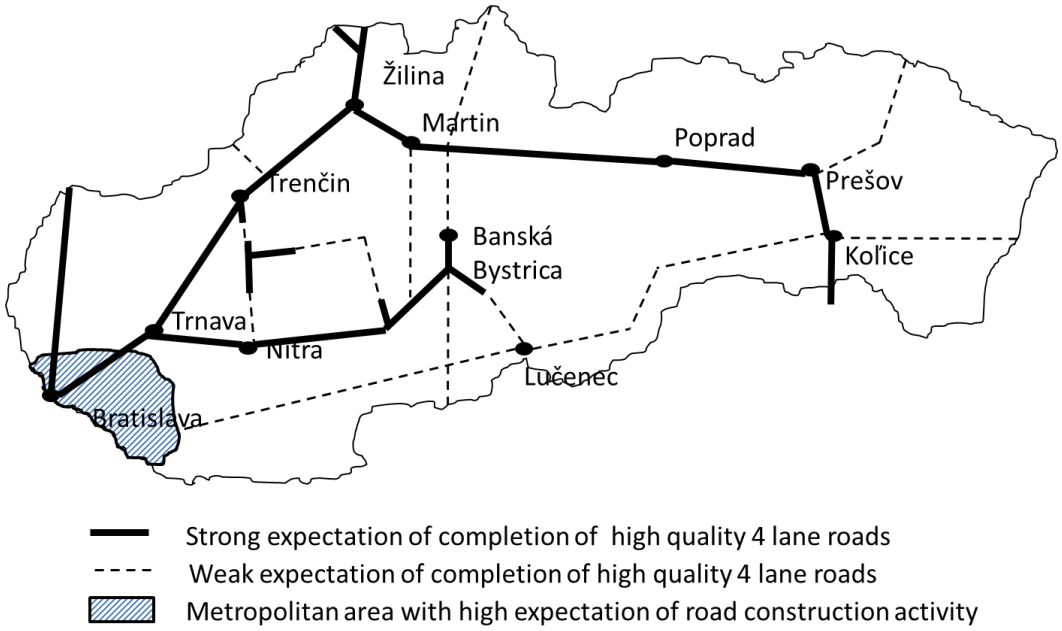

Figure 3 Highway construction in terms of strong and weak expectation for completion.

Source: Own conception.

Currently there are 55 micropolitan cities in Slovakia outside of the Bratislava commuter zone. 20 cities are currently within 25 kilometres of a four lane highway. 7 more micropolitan cities as well as 3 small cites (population over 50,000) will soon be connected to a 4 lane highway. 8 micropolitan cities have weak highway connections, however are located in the western 1/3 of the country where economic vitality is strong. 13 micropolitan cities have weak expectation of highway completions and are also in economically weak central and eastern Slovakia. 7 micropolitan cities have no plans for a close highway connections and are located in economically weak areas.

Roadway uncertainty also extends to commerce, as trucking has become the favoured mode of transport for bringing goods to the market. The disconnected rail system of the EU prohibits the efficient use of rail for long-haul freight. To compare, rail share of total freight transportation is 36.8% in the United States and 9.9% in Europe in 2009 (Furtado, 2013). Transportation is thus centred on highways.

Four-lane freedom has become an expectation for regional development, as it is an expectation for individuals, as few would want to venture long distances on dangerous two lane roads. There is however, a 2nd problem in that road connections have a strong westward bias, i.e. the roads leading to Western Europe are the most developed. Highways do not end at the border. For any real local development to change, Highway construction will need to become a priority, not only for individual countries, but for the EU as a whole. As the first priority was to connect the east to the west, there has been little effort connecting north and south (see Figure 4) and large gaps can be seen at border crossings.

Figure 4: Completed 1st class highways for Germanic countries compared to Visegrad nations as of 12.2012. Updates in the Visegrad nations were added on 8.2016

Source: http://i.imgur.com/tCMng3E.png

From the map above of completed roadways, it can be seen the level of development in the Germanic countries (Germany, Austria, Switzerland) is much greater than the Visegrad nations. It can also be seen that the extreme Eastern regions of the Visegrad nations have even less connection to the inter-European grid—a huge visual sign to the lesser status of the region.

There is a precedent set with timely large-scale highway construction with the interstate system in the United States. This highway system was enacted in 1956 under the Interstate and Defence Highway act that called for a 68,397 km road network throughout the United States. This system created a minimum of a four-lane system connecting all parts of the US. Though the construction standard was not as robust as, for example the German autobahn, it is still a high quality roadway. For every dollar of investment, it is estimated to have returned six dollars in economic productivity (1996 Cox). The most important factor about this system was the relative speed at which it was constructed (see Fig. 5).

Year	% Complete
1956 (starting date)	4.7%
1960	23.5%
1965	47%
1970	70.6%
1980	94.1%
Total planned length 68 397 km	

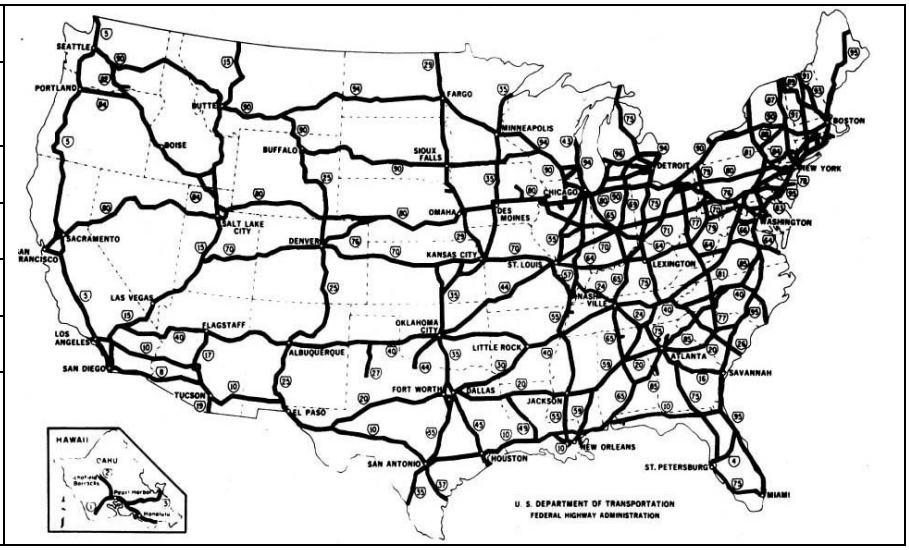

Figure 5: Interstate Highway system for USA.

Source: Created from Data from Cox W, Love J, 1996, The Best Investment a Nation Ever Made, Diane Publishing, ISBN-10: 0788141864. Map: Federal Highway Administration

As more than 70% of the roadway was constructed in 1970, less than 15 years later, it can be said that there was little Knightian uncertainty about completion. Construction also took an all-inclusive approach with simultaneous construction through all 50 states (see fig. 6).

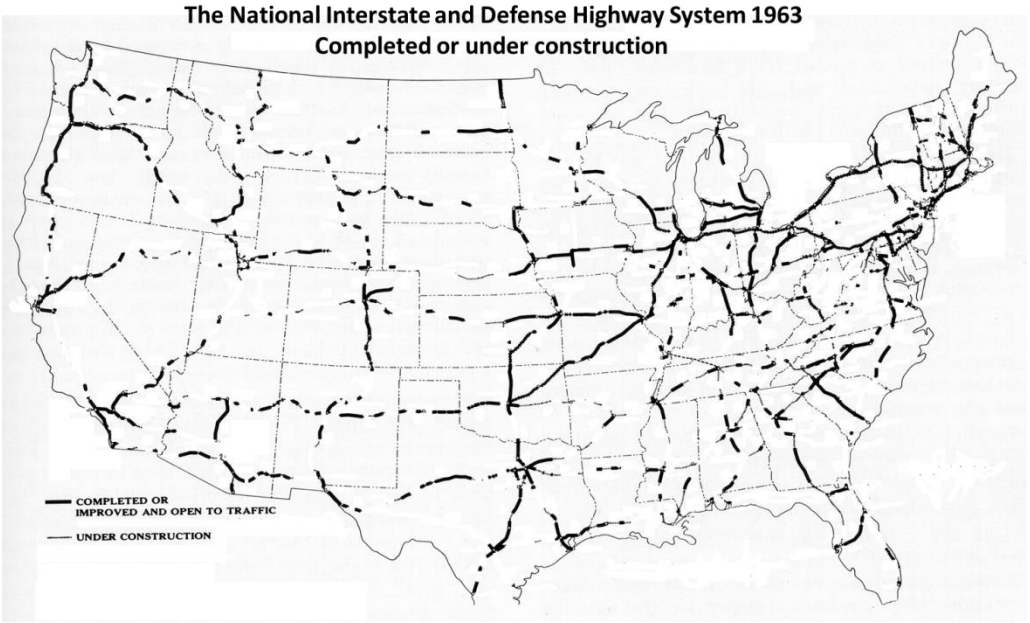

Figure 6: Map of completed and under construction sections of the US interstate highway system in 1963.

Source: Adapted from map from the US department of commerce.

To compare, Slovakia has planned approx. 2,467 km of highways and expressways of which currently (as of 1.2016) only 644 km or 26% has been completed, mostly in the west.9 It is hard to state when the current plan was founded, but Slovakia came into existence in 1993. As such, not much progress has been made in the ensuing 22 years and no timetables have been announced for its completion. As such, Knightian uncertainly prevails.

[9] *Data from Národná Diaľničná Spoločnosť*

From the information in this section and in terms of road transportation, significant problems can be seen with connectivity of certain OFAs to the growing metropolitan area. Much uncertainty is added when the schedule for completion of these vital links run into multiple decades making a large disincentive for investment into the disconnected OFA. As such, we feel that highway transportation needs to be a part of the creative systems of regional development. It also illustrates a need for a more federalist European approach to transportation and a realignment of energy away from the mega-cities.

Conclusion

Traditionally, the creative industries are developers in territories where are clustered diverse quality human resources which create open networks and partnerships among stakeholders from the public, private and non-profit sectors. It is necessary to also establish a suitable spatial environment with hard and soft infrastructure to be supported by the territorial government including political and financial support.

The experiences at home and abroad shows that creative people and their activities were looking for a better home and better use of abandoned assets in the urban core. The urban renewal of historical assets has reached its limits as there are few opportunities left in the big city. To find undervalued objects for repurposing, CI would do better to look into the assets available in the micropolitan setting of the OFAs. With future interaction between people occurring more and more through internet connections, the argument for the need of mass agglomeration of people into big cities has become less viable and rather reflexive.

Modern rural development, in our case in Slovakia, can be approach from a nostalgic point of view to cultural heritage. As such, the nostalgic reaction to post-modernism, is also a part of the cultural industries that include the buildings and objects that represent who we are as a society. It is architecture, especially historic architecture, which can be a prized commodity for the creative industry/economy. If this was not true, this industry would be just as content in a non-descript corrugated metal building located within an industrial zone. Moreover, in rural country are also concentrated educated and skilled people with innovative potential that can be locally a very important factor for creative rural development. All these factors become a driver for movement to an OFA and the micropolitan areas within it.

As ideas can flow instantaneously around the world, people and goods cannot. To equalize opportunities within a country and throughout the EU, a robust transportation system is needed that favours individualism over collectivism, i.e. a pan-European highway system. This means that the national highway systems that currently exist on paper be given a higher priority especially for the OFAs. Not doing so, would further create economic disparities and a loss of heritage in areas that have been in existence for hundreds of years. For many OFAs in Europe, there is a bitter irony of having survived through wars, famines, and disease, yet are only now struggling to survive in this current era of globalization. Economic destiny does not necessarily need to reside only in the metropolis or even the burgeoning megalopolis.

References:

BAYCAN, T. 2011. Creative Cities: Context and Perspectives In GIRARD FUSCO, L.; BAYCAN, T.; NIJKAMP, P. (eds.). Sustainable City and Creativity. Promoting Creative Urban Initiatives. Farnham : Ashgate Publishing Limited, 2011. ISBN 978-1-4094-2001-9, pp. 15 – 54.

COX W., LOVE J. 1996, The Best Investment a Nation Ever Made, Diane Publishing, ISBN-10: 0788141864. p. 4. ISBN-10: 0788141864.

CROWDER N., 2014. The steep decline of Bulgaria's population in its post-Soviet era, Washington Post, Available online:
https://www.washingtonpost.com/news/in-sight/wp/2014/11/10/the-steep-decline-of-bulgarias-population-in-the-post-soviet-era/

DEISBURY, E. S., BASU and S. R. 2010. The creative economy leading trade and innovation [online]. United Nations Conference on trade and development. Available online: http://www.unece.org/ceci/ppt_presentations/2010/ic/basu.pdf

DIJKSTRA, L., POELMAN H. 2012: Cities in Europe, The New OECD-EC Definition, Available online:
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/focus/2012_01_city.pdf
European Commision. 2016. European Innovation Scoreboard 2016 – Slovakia. Available online: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en.
FLORIDA, R. 2002. The rise of creative class: And How It´s Transforming Work, Leisure and Everyday Life. First edition. New York : Basic Books, 2002. ISBN 978-04650247662, pp. 416.
FURTADO F. 2013. U.S. and European Freight Railways: The Differences That Matter, *Journal of theTransportation Research Forum*, Vol. 52, No. 2 pg. pp. 68.
GEWEKE, J., 1992. "Decision Making Under Risk and Uncertainty: New Models and Empirical Findings" Kluwer Academic Publishers. The Netherlands, p. 25
KLOUDOVÁ, J., et al. 2010. Kreativní ekonomika. Bratislava: EUROKÓDEX, 2010. 216 p. ISBN 978-80-89447-20-6.
KNIGHT F, 1941. Review of Melville J. Herskovits' Economic Anthropology, Journal of Political Economy, 49 (April), p. 247-258
LANDRY C. 2000. The creative city, London: Earthscan. 2000, pp. 300. ISBN 8-1844075980.
LANDRY C., 2008. The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators 2nd Edition, Comedia Publishing, London. ISBN: 978-1-84407-598-0
HAMILTON, L.; ARBIC, A.; BAEKER, G. 2009. Building the creative economy in Nova Scotia [online]. Novascotiacan.ca, 2009. Available online: http://www.novascotiacan.ca/pdfs/ report.pdf
MARSHALL, A. 1920. Principles of Economics. London: MacMillan.
ÖZSOY, A.; AKSOY, M.; DURSUN, P.; et al. 2006. Creativity in Higher Education: Sub Project Creative Universities and Their Creative City: Regions, ITU Institutional Report on the EUA Creativity Project 2006-2007.
ROMEIN, A.; TRIP, J. J. 2008. Theory and practice of the creative city thesis: the cases of Amsterdam and Rotterdam. Paper presented at the ACSP-Aesop 4th Joint Congress 'Bridging the divide: celebrating the city', 6-11 July 2008, Chicago.
UNCTAD. 2008. Creative economy report 2008 [online]. 357 p. Unctad.org. 2008. Available online: http://unctad.org/en/Docs/ditc20082cer_en.pdf
WU, W. 2005. Dynamic Cities and Creative Clusters. World Bank Policy Research Working Paper No: 3509.
http://www.citedudesign.com/en/know-us/, 10. 2. 2015.
Data of Slovak Statistical Office, 2016
Data of Eurostat, 2016
Data of Slovak Heritage Office, 2016

Contact address of authors:

David Cole, MFA, PhD, Department of Language Communication in Business, Faculty of Economics, Matej Bel University, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko, davidaustine.cole@umb.sk
Katarína Vitálišová, Ing., PhD., Department of Public Economics and Regional Development, Faculty of Economics, Matej Bel University, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko, katarina.vitalisova@umb.sk
Anna Vaňová, doc., Ing., PhD., Department of Public Economics and Regional Development, Faculty of Economics, Matej Bel University, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko, anna.vanova@umb.sk
Kamila Borseková, Ing., PhD., Research and Innovation Centre, Faculty of Economics, Matej Bel University, Cesta na amfiteáter 2, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko, kamila.borsekova@umb.sk

Fiskální federalismus v České republice z pohledu rozvoje obcí

Fiscal federalism in the Czech Republic from the perspective of municipal development

Jan Čopík, Jaroslav Čmejrek

Abstrakt:

Sídelní struktura České republiky je v porovnání s většinou zemí Evropy specifická. Vyznačuje se značným počtem obcí, z nichž většinu lze chápat jako malé (přibližně 57% obcí má méně než 500 obyvatel). S ohledem na to se ukazuje jako problematické nastavit financování samospráv tak, aby zohledňovalo reálné výdaje na výkon územní samosprávy rozličně velkých obcí. Diskuse, která je v této souvislosti vedena, často zpochybňuje samotnou možnost výkonu samosprávy malých obcí a limity jejich rozvoje. Příspěvek je orientován na oblast legislativního vývoje financování územní samosprávy českých obcí a její dopad na samotný výkon územní samosprávy. Pozornost bude věnována struktuře obecních rozpočtů a možnostem rozvoje (běžné a investiční výdaje, správní kapacita) obcí různých velikostí.

Klíčová slova:

obec, samospráva, rozpočtové určení daní, rozpočet municipalit, rozvoj

Abstract:

Compared to most European countries, the settlement structure of the Czech Republic is specific. It is characterized by a considerable number of municipalities, most of which can be considered small (approximately 57% of municipalities have fewer than 500 inhabitants). With this in mind, it tends to be difficult to set up government funding of local governments so that it takes into account the real expenditures of the exercising of powers of local governments of variously-sized municipalities. The discussion conducted in this context often contests the very possibility of exercising the powers of local governments of small municipalities and limits their development. This paper is focused on the area of the legislative development of financing local governments of Czech municipalities and its impact on the actual exercising of powers of local governments. Attention will be devoted to the structure of municipal budgets and potential for development (current and capital expenditures, administrative capacity) of variously-sized municipalities.

Key words:

municipality, local government, budgetary allocation of taxes, municipal budgets, development

Úvod

Rozvoj lokálních komunit je podmíněn zakotvením obecní samosprávy ve správním systému ČR a úrovní lokální demokracie. Právo na samosprávu obcí je garantováno Ústavou ČR, legislativou upravující obecní zřízení, ale také Evropskou chartou místní samosprávy a dalšími dokumenty, k nimž ČR přistoupila. Obce jako základní územní samosprávné celky jsou podle Ústavy ČR (čl. 101) samostatně spravovány zastupitelstvy a jsou veřejnoprávními korporacemi, které mohou mít vlastní majetek a hospodaří podle vlastního rozpočtu. Stát může zasahovat do činnosti územních samosprávných celků, jen vyžaduje-li to ochrana zákona, a jen způsobem stanoveným zákonem. Podstata obecní samosprávy a její samostatné působnosti spočívá v tom, že obec podle §2 zákona č. 128/2000 Sb. o obcích (obecní zřízení) pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů; při plnění svých úkolů chrání též veřejný zájem. Jestliže tudíž Evropská charta místní samosprávy akcentuje především nutnost ústavního a zákonného zakotvení místní samosprávy, pak je, jak se zdá, v případě obecního zřízení ČR vše v pořádku. Stejně tak je garantováno to, že právo na samosprávu se vztahuje na všechny druhy místních společenství, která na území ČR existují, a že je

chráněno možností nápravy soudní cestou v případech jeho porušování. Místní společenství v ČR jsou samostatná jak při utváření vlastních organizačních struktur a získávání kvalifikovaných pracovníků, tak při určování podmínek pro výkon volených funkcí. Místní samosprávy mohou navzájem spolupracovat a vytvářet vlastní sdružení.

Základní problém rozvoje lokálních komunit v ČR spočívá v něčem jiném. Jde o to, že samostatnost místní samosprávy by neměla být ohrožena či omezena ani působením mechanismů, jež by právo na samosprávu obcházely. Do této kategorie spadají zejména podmínky získávání finančních prostředků, systém financování obecní samosprávy a míra její samostatnosti ve finančních otázkách. Právě na tuto problematiku se soustřeďuje tento příspěvek.

Cíl a metodika

Příspěvek se zaměřuje na financování obcí v ČR a jeho dopad na výkon územní samosprávy, přičemž v centru pozornosti jsou možnosti a limity lokálního rozvoje, zejména pak investic obcí. Cílem příspěvku je upozornit na některé problematické aspekty rozpočtového určení daní v českých zemích a poukázat na jeho dopady prostřednictvím analýzy konkrétních příkladů. Pro analýzu byly vybrány tři municipality různých velikostí, jež spadají do jednoho správního obvodu obce s rozšířenou působností. Příspěvek je založen především na studiu dokumentů (legislativní normy, rozpočty obcí a závěrečné účty obcí, zápisy z jednání zastupitelstev) a částečně také na dotazování členů samospráv.

Výsledky a diskuse

Rozpočtové určení daní a jeho vývoj v ČR

Míra odpovědnosti (pravomocí) a finanční autonomie obecních samospráv závisí na více faktorech. Patří mezi ně tradice příslušné země, podoba případných reforem veřejné správy, velikost (lidnatost) obcí v konkrétním státě i momentální politické vlivy. Velký podíl výdajů územních samospráv na hrubém domácím produktu je charakteristický zejména pro severské země Evropy. Např. v Dánsku činil v roce 2014 podíl výdajů územních samospráv na celkových veřejných výdajích 64,1 %. Ve Švédsku dosáhl stejný ukazatel hodnoty 48,2 %. Většina příjmů dánských a švédských samospráv pochází z výlučných (tj. municipalitami ovlivnitelných) daní, konkrétně 67,9 % v případě Dánska a 74 % ve Švédsku. Naopak v Řecku byl v roce 2014 podíl územních rozpočtů na veřejných výdajích 6,7 % (11,6 % příjmů místních samospráv tvořily výlučné daně). Jednu obec v Dánsku obývalo v roce 2013 průměrně 56 345 lidí, ve Švédsku 32 210 a v Řecku 34 650. Z hlediska lidnatosti obcí je České republice v Evropě nejblíže Francie. V roce 2013 dosahoval ve Francii průměrný počet obyvatel na jednu obec 1 760 a v ČR 1 680. Podíl výdajů územních samospráv (obce i regiony) na celkových veřejných výdajích dosáhl ve Francii 20,5 % (okolo 50 % příjmů tvoří výlučné daně). V ČR dosáhl stejný ukazatel hodnoty 24 %. Česká republika patří mezi země s nejmenším podílem výlučných daní na příjmech územních samospráv (v daňových příjmech absolutně dominují sdílené, tj. solidární daně). Výlučné (autonomní) daně tvoří pouze necelých 6 % daňových příjmů obcí v ČR [Kruntorádová 2015: 35; Provazníková 2015: 22, 193].

Tradice novodobé územní samosprávy v českých zemích sahá do poloviny 19. století. V roce 1850 byly ustaveny samosprávné obce, které nahradily zrušené patrimoniální vrchnostenské úřady (zanikly po zrušení poddanství v souvislosti s revolucí 1848) a rovněž zrušené tzv. regulované magistráty ve městech. Základní parametry tehdy přijatého rakouského obecního zřízení přetrvaly v českých zemích až do roku 1945. Příjmová stránka rozpočtů územních samospráv vycházela z myšlenky, že k úhradě výdajů by měly postačovat užitky z vlastního jmění příslušné municipality. Jednalo se o pravidelné výnosy z vlastněného majetku (pozemky, domy, místní podniky - lomy, pískovny, mlýny či elektrárny, finanční kapitál atd.). Současnou terminologií to byly nedaňové příjmy. Pokud tyto příjmy k hrazení výdajů nestačily, mohly samosprávy schválit další příspěvky ze strany občanů. Šlo zvláště o přirážky k přímým nebo spotřebním daním a o samostatné obecní dávky (např. tzv. pivní či kořaleční krejcar - určitá částka placená restauracemi podle prodaného alkoholu). Nejvýznamnějším příjmem většiny municipalit se postupem času staly přirážky k daním. Vedle běžných výdajů totiž samosprávy budovaly v souvislosti s modernizačními procesy ve společnosti četná infrastrukturní zařízení. Obce investovaly do nových škol, vodovodů, kanalizací, elektráren,

samosprávné okresy stavěly silnice a země nemocnice či místní železniční dráhy. Občané byli zatíženi daňovými přirážkami obecními, okresními a zemskými. Živnostníci měli snahu celkovou výši přirážek započítávat do cen výrobků, majitelé domů do nájemného. Pokud byly přirážky v některé obci (okrese) velmi vysoké, stěhovali poplatníci svá sídla do obcí s nižšími přirážkami. Např. v roce 1892 vybíralo nejvíce obcí daňové přirážky okolo 10 až 30 %, některé však i 500 či 600 %. Jistou výhodu měly větší obce, protože zde obvykle sídlilo více podnikatelských subjektů (ideálně Vídeň či po roce 1918 Praha jako politická a ekonomická centra). V období Předlitavska i meziválečného Československa neexistovaly žádné sdílené solidární daně. Samosprávy měly možnost získat určité dotace (často od vyšších úrovní samosprávy). Nepříliš dobrou ekonomickou situaci samospráv se Československo pokoušelo řešit posilováním příjmů formou umožnění výběru nových dávek a zvýšením státních přídělů obcím [Čopík 2014: 47-56, 73-76; Fux, Wichta 1932]. Po skončení druhé světové války byla v Československu ustavena soustava národních výborů, které nahradily územní samosprávu. Po roce 1948 ztratily národní výbory prakticky veškerou finanční samostatnost. K 31. 12. 1949 dokonce stát znárodnil majetek národních výborů a ten jim byl pouze svěřen do správy. Byť národní výbory zajišťovaly značný objem úkolů, pracovaly spíše jako určití „agenti“ státních a stranických orgánů. V příjmech národních výborů hrály rozhodující roli dotace ze státního rozpočtu (přes 50 %) [Peková 2011: 326-332; Nováková 1987].

Po politických změnách v roce 1989 došlo v Československu k obnovení „klasické“ územní samosprávy. V listopadu 1990 vznikly obecní samosprávy, v roce 2000 je v ČR následovaly samosprávy krajské. Zákonem č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku ČR do vlastnictví obcí byla obcím navrácena většina historického majetku (získaly také další majetek, např. obytné domy, část akcií infrastrukturních podniků apod.) [Provazníková 2015: 211-214]. Územní samosprávné celky v ČR disponují klasickými typy návratných a nenávratných příjmů. Druhé jmenované tvoří vlastní příjmy (daňové, nedaňové, kapitálové) a ostatními příjmy (dotace). Daňové příjmy obcí doznaly od ustavení obecní samosprávy několika změn. Obce je získaly až datem 1. ledna 1993, kdy začala platit nová daňová soustava ČR. V letech 1993 až 2000 připadal největší podíl daňových příjmů obcí na daň z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti. Následovala daň z příjmů fyzických osob ze samostatné výdělečné činnosti a podíl na dani z příjmů právnických osob. Kupříkladu v roce 1999 dosáhly celkové daňové příjmy obcí v ČR 75,7 mld. Kč. 31,9 mld. obce získaly od fyzických osob nepodnikatelů, 16,9 mld. od fyzických osob podnikatelů a 13,4 mld. od právnických osob. Zbytek připadal na daň z nemovitostí, daň z příjmů placenou obcemi (a obcím vrácenou) a na místní a správní poplatky. Mezi výlučné daně patřily daň z nemovitostí, daně fyzických osob podnikatelů a místní poplatky. Ke kritizovaným prvkům patřila např. značná „daňová“ konkurence u daně z příjmů fyzických osob podnikatelů. Výnosy této daně připadly obci, kde měl podnikatel trvalé bydliště. Nezáleželo na tom, kde měl provozovnu. Některé samosprávy se proto snažily různými „pobídkami“ přesvědčit podnikatele, aby na jejich území přenesli své bydliště (sídlo). Např. Bystřice nad Pernštejnem vracela podnikatelům až 50 % jimi odvedených daní. Daňové příjmy Bystřice tak mezi lety 1997 až 1999 vzrostly z 2 400 na 12 047 Kč na jednoho obyvatele. V roce 2000 překročily příjmy tohoto města 200 mil. Kč [Provazníková 2015: 116-117; Balík 2009: 223].

Od roku 2001 došlo k poměrně výrazné změně rozpočtového určení daní. Stalo se tak na základě zákona č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní). Výrazně větší váhu na daňových příjmech obcí získaly sdílené (solidární) daně, jednotlivým municipalitám nejsou daňové výnosy distribuovány podle výnosu daně v daném území. Norma je platná dosud, počínaje roky 2008 a 2013 došlo k poměrně významným novelám rozpočtového určení daní. K další významnější změně dojde od 1. ledna 2017 (obce přijdou o podíl na dani fyzických osob podnikatelů, navýšen bude jejich podíl na celostátním výnosu daně z přidané hodnoty). Poměrně velkou debatu si vyžádalo rozdělování výnosu ze sdílených daní jednotlivým obcím. V letech 2001 až 2007 zákon počítal pouze s jedním kritériem. Byl jím poměr počtu obyvatel dané obce k celkovému počtu obyvatel ČR k 1. lednu běžného roku. Výsledný podíl byl upraven koeficientem podle velikosti obce. Výrazně negativně se však nové určení daní projevilo u malých obcí. Snížení rozpočtových příjmů mělo vytvářet ekonomický tlak na slučování obcí (byť to oficiálně nikdy nezaznělo). Ke změně sídelní struktury v ČR však změna rozpočtového určení daní nevedla. Rozdíl mezi daňovými příjmy vztaženými na jednoho obyvatele byl u municipality se 100 a méně obyvateli 6,5 x nižší než v případě města Prahy.

Terčem kritiky byly i značné skoky mezi jednotlivými kategoriemi. Pokud bylo v obci XY přihlášeno k trvalému pobytu 100 obyvatel, získávala příslušná obec zhruba 500 000 Kč ze sdílených daní. Pokud se k trvalému pobytu v obci XY přihlásil další jeden člověk, její příjmy ze sdílených daní vzrostly na zhruba 640 000 Kč. Mezi kategoriemi tak byly výrazné skokové rozdíly. Mnohé obce se proto snažily o získání většího počtu trvale bydlících obyvatel. Samosprávy menších obcí např. přesvědčovaly chataře, aby si do obce přihlásili trvalé bydliště. Města jako Jihlava, Pardubice či Kolín vyplácela za přehlášení bydliště odměny. Když konkrétně Kolín překročil hranici 30 000 obyvatel, získal v roce 2006 navíc přibližně 10 mil. Kč ze sdílených daní. Výsledkem kritiky a politické diskuse byla změna rozdělování výnosů sdílených daní jednotlivým obcím od 1. 1. 2008. Jedním z argumentů byla sídelní struktura v českých zemích, kdy zhruba 40 % obcí nedosahuje ani 300 obyvatel (a ke slučování ekonomický tlak nevedl). Spolu s počtem obyvatel obce váženým koeficientem se nově začala do určité míry zohledňovat výměra obce a počet obyvatel koeficientem nevážený. Byly rovněž zrušeny skokové změny mezi jednotlivými velikostními kategoriemi a jeden obyvatel nad určitou hranici již nemá rozpočtový dopad několik set tisíc či milionů Kč, ale maximálně několik tisíc.

Solidární daně tvoří od roku 2001 v České republice absolutně dominující část daňových příjmů obcí i krajů. Dělení jejich výnosů jednotlivým územním samosprávám probíhá od roku 2001 výhradně na základě tzv. nederivačního typu rozdělování. Důležitý tak není daňový výnos generovaný na území konkrétní samosprávy, ale jiná kritéria. Prakticky celé období od začátku devadesátých let 20. století byl zřejmý určitý politický tlak na posilování daňových příjmů územních samospráv. Konkrétně např. v podobě úspěšného prosazení novely rozpočtového určení daní v roce 2012 (s platností od 1. 1. 2013) politickým hnutím Starostové a nezávislí. V tomto úsilí můžeme spatřovat snahu části politické reprezentace o prohubování finanční decentralizace územní samosprávy v českých zemích. Velká debata byla vedena o kritériích rozdělování celostátního výnosu sdílených daní jednotlivým obcím a krajům. Šlo mj. o vybalancování příjmů větších a menších municipalit [srov. Provazníková 2015: 109-134; Kruntorádová 2015: 88-144].

Tab. 1: Struktura daňových příjmů obcí a dobrovolných svazků obcí

ukazatel / rok	2000	2001	2007	2008	2012	2013	2014
	mld. Kč	mld. Kč	mld. Kč	mld. Kč	mld. Kč	mld. Kč	mld. Kč
daň z příjmu fyzických osob	51,4	25,8	36,9	36,7	32,9	35,8	37,2
z toho ze závislé činnosti*	34,7	16,5	27,9	26,5	27,4	29,8	31,4
z toho ze samostatné činnosti**	16,7	8	7,3	8,0	2,7	3,0	2,4
z toho z kapitálových výnosů	-	1,3	1,7	2,2	2,8	3,0	3,5
daň z příjmu právnických osob	23,4	23,2	38,1	44,5	33,2	36,1	39,3
z toho sdílení daně***	12,8	17,4	31,9	38,5	27,8	30,4	31,9
z toho placená obcemi	10,6	5,8	6,2	6,0	5,4	5,6	6,2
daň z nemovitostí	4,4	4,6	4,96	5,1	9,6	9,7	10,0
daň z přidané hodnoty (DPH)	-	29,8	48,3	54,8	55,7	64,1	67,6
správní, místní poplatky a ostatní daňové příjmy	4,2	5,4	13,0	13,3	14,1	15,9	16,0
daňové příjmy celkem	83,6	88,8	141,3	154,4	145,5	161,7	170,1

* v roce 2000 celookresní výnos sdílený s okresními úřady a státem
** v roce 2000 výlučná daň (100 % výnos daně); od roku 2001 30 % podíl z výnosu daně pro obce
*** podíl na celostátním výnosu daně, která je přerozdělována pro všechny typy rozpočtů
Zdroj: Provazníková 2015: 132.

Výdaje obcí i krajů jsou ovlivněny více vlivy. Mezi jednotlivými obcemi např. existují výrazné rozdíly v technické vybavenosti, v rozvoji infrastruktury, v bytové výstavbě. Důležitá je také poloha příslušné municipality z hlediska napojení na dopravní infrastrukturu apod. Rozdílná je také struktura výdajů malých a větších obcí. Méně lidnaté obce většinou vydávají mnohem větší procento výdajů na správu a administrativní záležitosti než větší obce. V dlouhodobém horizontu se také mění poměr mezi kapitálovými a běžnými výdaji obcí v neprospěch výdajů kapitálových. Mezi lety 2010 a 2014 se např.

podíl kapitálových výdajů zvýšil jen v roce 2014 [Provazníková 2015: 198-208]. Jedním z důvodů klesajícího trendu kapitálových výdajů jsou paradoxně nové investice. Po zbudování nových zařízení a služeb se napříště mnohdy zvyšují finanční nároky na jejich provoz. Může se jednat o kryté bazény či koupaliště, penziony pro seniory, ale třeba i o novou městskou knihovnu. Např. v Novém Městě nad Metují (okres Náchod) byla na podzim 2010 přestěhována městská knihovna do nově zrekonstruované budovy bývalé městské spořitelny. Rozšířené služby a zvýšení počtu zaměstnanců prakticky okamžitě navýšily každoročně poskytovaný příspěvek města. V letech 2009 a 2010 poskytovalo město knihovně na provoz 2 900 tis. Kč ročně. V roce 2011 se příspěvek zvýšil na 4 600 tis. Kč a v letech 2012 a 2013 dosáhl 5 100 tis. Kč ročně [rozpočty města Nové Město nad Metují na roky 2009 až 2013]. Některé obce vykazují vysoké kapitálové výdaje dlouhodobě. Často jim to umožňují mimořádné příjmy např. v podobě poplatku za uložení odpadu, tj. mají na svém území skládku komunálního odpadu. Příkladem je např. obec Úholičky (okres Praha - západ) se 700 obyvateli a rozpočtem přesahujícím 50 mil. Kč [rozpočty obce Úholičky].

Tab. 2: Rozpočty obcí - všechny obce ČR (včetně Prahy, v mld. Kč)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Daňové příjmy	141,3	154,4	136,6	142,9	141,9	145,5	161,7	170,1
Nedaňové příjmy	24,0	25,8	26,6	27,2	28,6	28,8	28,3	32,3
Kapitálové příjmy	12,0	15,5	13,9	12,7	8,5	8,8	7,3	6,1
Přijaté transfery	72,8	74,0	84,6	100,8	89,6	58,0	58,8	64,4
Příjmy celkem	250,1	269,7	261,7	283,6	268,6	241,1	256,1	272,9
Běžné výdaje	169,2	179,7	189,0	199,3	194,0	167,7	173,0	178,5
Kapitálové výdaje	72,3	74,4	90,8	87,7	75,8	67,4	65,7	85,4
Výdaje celkem	241,5	254,1	279,8	287,0	269,8	235,1	238,7	263,9
Saldo příjmů a výdajů	8,6	15,6	-18,1	-3,4	-1,2	6,0	17,4	9,0

Zdroj: Český statistický úřad.

Obce, rozvoj, investice

Podrobněji se zaměříme na tři obce ležící v okrese Náchod. Všechny spadají do obvodu obce s rozšířenou působností Nové Město nad Metují. Půjde o samotné město Nové Město s necelými 10 tisíci obyvateli, obec Bohuslavice se zhruba 1 000 obyvatel a obec Libchyně se zhruba 70 obyvateli. Libchyně jsou nejmenší z obcí spadajících do obvodu obce s rozšířenou působností Nové Město nad Metují.

Příjmy obce Libchyně nedosahují ani milionu korun ročně. K určitému navýšení došlo po novele rozpočtového určení daní počínaje rokem 2013. Stejně jako ve většině malých obcí není místní samospráva schopná získávat investiční transfery (dotace) a nedokáže nějak výrazněji investovat ani z vlastních zdrojů. Většinu služeb pro občany zajišťují okolní větší municipality.

Tab. 3: Závěrečné účty obce Libchyně (finanční částky v tis. Kč)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
příjmy							
daňové	465	505	500	494	632	675	707
nedaňové	59	111	38	15	17	96	78
kapitálové	0	0	0	0	0	0	0
investiční transfery	0	230	0	0	0	0	0
neinvestiční transfery	94	117	60	92	87	89	54
celkem	618	963	598	601	736	860	839
výdaje							
běžné	491	812	464	471	476	591	493
kapitálové	131	463	0	139	0	0	0
celkem	622	1 275	464	610	476	591	493
příjmy - výdaje	-4	-312	134	-9	260	269	346
krátkodobý fin. maj.	660	348	482	475	735	1 004	1 351
úvěry	0	0	0	0	0	0	0
počet obyvatel	70	72	72	73	73	75	74

Zdroj: http://monitor.statnipokladna.cz/, http://www.rozpocetobce.cz/.

Při pohledu na závěrečné účty obce Bohuslavice v letech 2009 až 2015 je zřejmé, že obec již má určitou finanční základnu a správní kapacitu k získávání externích prostředků (dotací). Největší investiční akcí za toto období byla výstavba tlakové kanalizace (v letech 2008 až 1010 proběhla první a druhá etapa, poslední třetí etapa byla dokončena až v roce 2015). Celkově dosáhly náklady na kanalizaci a čističku odpadních vod 63 milionů Kč (80 % bylo hrazeno z dotace Fondu životního prostředí, 5 % ze státního rozpočtu ČR a zbývajících 15 % uhradila obec). Investice vyvolala velké turbulence v místní samosprávě a vedla k výměně vedení obce ve volbách na podzim 2010. V letech 2011 až 2012 se obci podařilo opravit evangelický kostel. Obec ho od církve získala za jednu Kč a oprava stála šest milionů (90 % nákladů obec získala z Operačního programu Přeshraniční spolupráce). V letech 2015 až 2016 obec postavila bytový dům pro seniory (celkem osm malých bytů). Náklady dosáhly 11 mil. Kč a z nich 4,8 mil. získala obec z dotace Ministerstva pro místní rozvoj ČR. V mnoha směrech však má obec pouze omezené možnosti. V roce 2016 začala realizace oprav části místních komunikací. Z důvodu nedostatku finančních prostředků však pouze dochází k položení nového asfaltového povrchu na stávající. Na kritiku z řad některých zastupitelů vedení obce odpovídá, že bude uděláno alespoň něco [zápisy z jednání zastupitelstva obce Bohuslavice, *Zpravodaj obce Bohuslavice*].

Tab. 4: Závěrečné účty obce Bohuslavice (finanční částky v tis. Kč)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
příjmy							
daňové	7 704	8 652	8 314	8 432	10 740	11 107	11 841
nedaňové	2 492	1 894	742	1 138	1 797	2 920	2 504
kapitálové	20	569	326	2 294	3 515	89	72
investiční transfery	0	35 617	0	121	199	579	16 313
neinvestiční transfery	957	1 652	1 191	1 020	800	802	1 132
celkem	11 173	48 384	10 573	13 005	17 051	15 497	31 862
výdaje							
běžné	5 692	6 773	9 974	13 151	12 180	11 320	11 767
kapitálové	28 591	22 677	1 835	738	852	1 889	23 279
celkem	34 283	29 450	11 809	13 889	13 032	13 209	35 046
příjmy - výdaje	-23 110	18 934	-1 236	-884	4 019	2 288	-3 184
krátkodobý fin. maj.	400	742	753	758	1 606	3 465	1 101
úvěry	22 348	3 759	5 007	5 493	2 507	2 077	2 847
počet obyvatel	1 009	1 011	1 008	998	998	985	1 001

Zdroj: http://monitor.statnipokladna.cz/, http://www.rozpocetobce.cz/.

Nové Město nad Metují získalo významné investiční transfery v letech 2009 a 2010. Obec opravila historické náměstí a budovu bývalé městské spořitelny (později pošty), kam přestěhovala místní knihovnu. Na mnohé investice však jsou externí zdroje (dotace) prakticky nezískatelné. Obec by např. potřebovala opravit místní komunikace ve finančním objemu přes 50 mil. Kč. Při faktické neexistenci dotačních možností jsou to zdroje na investice na několik let. Navíc zastupitelé většinou preferují „viditelnější“ investice (tělocvična základní školy, autobusový terminál apod.). Jistou možností by samozřejmě byl poměrně vysoký úvěr [zápisy z jednání zastupitelstva města Nové Město nad Metují, rozhovor se zastupitelem města].

. ***Tab. 5: Závěrečné účty města Nové Město nad Metují (finanční částky v tis. Kč)***

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
příjmy							
daňové	87 788	87 685	84 362	90 563	107 194	110 606	113 054
nedaňové	22 482	28 685	29 178	30 613	29 896	28 355	28 770
kapitálové	2 643	2 390	4 186	2 380	2 249	2 191	1 469
investiční transfery	40 264	77 468	27 994	6 448	3 566	5 226	9 294
neinvestiční transfery	53 704	58 101	53 096	22 817	21 217	30 129	28 066
celkem	206 881	254 329	198 816	152 821	164 122	176 507	180 653
výdaje							
běžné	153 922	150 932	154 725	140 266	136 688	148 714	148 392
kapitálové	79 054	144 685	35 041	16 971	9 623	18 426	24 292
celkem	232 976	295 617	189 766	157 237	146 311	167 140	172 684
příjmy - výdaje	-26 095	-41 288	9 050	-4 416	17 811	9 367	7 969
krátkodobý fin. maj.	31 063	26 596	31 999	22 979	35 325	39 422	42 496
úvěry	13 967	49 778	44 798	39 818	34 838	29 858	24 878
počet obyvatel	9 941	9 878	9 859	9 784	9 784	9 726	9 623

Zdroj: http://monitor.statnipokladna.cz/, http://www.rozpocetobce.cz/.

Shrnutí:

Novodobá územní samospráva a rozvojové aktivity municipalit mají v českých zemích dlouhou tradici. V období let 1850 až 1945 byly obce většinou odkázány na své vlastní zdroje. Představovaly je zejména výnosy z obecního jmění a přirážky k daním. Dotace mohly obce získávat jen částečně. Mnohé obce tak narážely na poměrně omezené zdroje, které však dobrým hospodařením mohly navyšovat. Po roce 1989, resp. 1993, a zejména od roku 2001 převažují v příjmech většiny obcí tzv. sdílené solidární daně. Možnosti získávání dodatečných zdrojů zůstávají relativně omezené. Naše analýza ukázala, že málo lidnaté obce většinou prakticky nemají reálnou možnost významnějších investic. Nezajišťují však mnoho služeb pro občany a i v případě spojení s některou větší obcí či posílení meziobecní spolupráce by v jejich katastru více služeb patrně poskytováno nebylo. Dále jsme zjistili, že větší obce sice disponují určitou investiční a správní kapacitou, avšak efektivní lokální rozvoj ani v tomto případě nemá mnoho prostoru. Obce se potýkají s omezenými možnostmi získávat významnější finanční prostředky na potřebné investice (např. omezená možnost získání zdrojů z dotací na místní komunikace). Některé investice také nemusí být preferovány většinou zastupitelů příslušných obcí. Důvodem je jejich menší „viditelnost“. Důkladná oprava dvou či tří místních komunikací může být stejně nákladná jako vybudování nové tělocvičny základní školy či autobusového terminálu. Tělocvična či terminál se však mohou v očích zastupitelů jevit jako cennější z hlediska voličů. Tím mohou být některé investice poměrně dlouhou dobu odsunovány v čase.

Literatura:

Balík, S. (2009). Komunální politika. Obce, aktéři a cíle místní politiky. Praha: GRADA Publishing.

Čopík, J. (2014). Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850-2010). Díl I. – do roku 1945. Praha: SCRIPTORIUM.

Fux, B., Wichta, E. (1932). Samosprávné finance. Praha: Nakladatelství ORBIS.

Kruntorádová, I. (2015). Politické aspekty financování českých měst. Praha: Karolinum.

Nováková, Š. (1987). Národní výbory a jejich hospodářství. Praha: Mladá fronta.

Peková, J. (2011). Finance územní samosprávy. Teorie a praxe v ČR. Praha: Wolters Kluwer ČR.

Provazníková, R. (2015). Financování měst, obcí a regionů. Teorie a praxe. Praha: GRADA Publishing (3. aktualizované a rozšířené vydání).
Zákon č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí.
Zákon č. 128/2000 Sb. o obcích (obecní zřízení).
Zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní) [vč. důvodové zprávy].
Zákon č. 377/2007 Sb., kterým se mění zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosu některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), ve znění pozdějších předpisů [vč. důvodové zprávy].
Zákon č. 295/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 370/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony [vč. důvodové zprávy].
Zákon č. 391/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), ve znění pozdějších předpisů.
Zpravodaj obce Bohuslavice.
Zápisy z jednání zastupitelstva obce Bohuslavice.
Zápisy z jednání zastupitelstva města Nové Město nad Metují.
Informační portál Ministerstva financí - http://monitor.statnipokladna.cz/.
Informační portál Rozpočet obce - http://www.rozpocetobce.cz/.
Webový portál Českého statistického úřadu - https://www.czso.cz/.

Kontaktní adresa autorů:

Ing. Jan Čopík, Ph.D. – copik@pef.czu.cz
Doc. PhDr. Jaroslav Čmejrek, CSc. – cmejrek@pef.czu.cz
PEF ČZU, Kamýcká 129, Praha 6

Dopad přímých zahraničních investic na regionální zaměstnanost a kulturní vzdálenost investorů

Impact of Foreign Direct Investment on Regional Employment and Cultural Distance of Investors

Renata Čuhlová, Sylvie Kotíková

Abstrakt:

Příspěvek má za cíl zhodnotit vliv všech nadnárodních společností, které lokalizovaly svou přímou zahraniční investici do Plzeňského kraje a získaly institucionální podporu ve formě udělených investičních pobídek. Příspěvek se soustředí na kvantifikaci vlivu těchto analyzovaných podnikatelských subjektů na trh práce tohoto regionu. Základní výzkumnou otázkou je, jakou měrou se tyto společnosti podílejí na zaměstnanosti v kraji. Kromě vyčíslení tohoto dopadu se příspěvek zabývá určením struktury obsazenosti pracovních míst v těchto podnicích, resp. v jakém poměru jsou nově vytvořená pracovní místa obsazována domácím obyvatelstvem a cizinci, kteří se k nadnárodním společnostem vážou. Na základě komparativní analýzy informací z výročních zpráv firem a údajů Českého statistického úřadu a CzechInvestu z období 1999 – 2014 analyzované přímé zahraniční investice vytvořily v průměru 8,5 tisíce pracovních míst, kterými se na regionální zaměstnanosti podílejí 3,1 %. Tato pracovní místa jsou z 96,2 % obsazena domácími obyvateli. Tyto kalkulace jsou v příspěvku dále doplněny zhodnocením kulturních vzdáleností, jakožto jednoho z faktorů ovlivňující lokalizaci investice. Z provedených výpočtů kulturních vzdáleností zahrnujících šest kulturních dimenzí dle Hofstedeho studie mezi Českou republikou a celkem sedmi zeměmi původu analyzovaných společností byla zjištěna největší kulturní vzdálenost mezi Českou republikou a Spojenými státy, Velkou Británií, Rakouskem a Japonskem. Naopak nejmenší kulturní vzdálenost mezi zkoumanými zeměmi byla zjištěna mezi Českou republikou ve vztahu k Itálii a Španělsku.

Klíčová slova:

investiční pobídky, kulturní vzdálenost, přímé zahraniční investice, trh práce

Abstract:

The aim of this paper is to evaluate the impact of all multinational companies that localized its foreign direct investment into Plzeň region. These analyzed multination companies gained the institutional support in the form of investment incentives. The paper focuses on the influence quantification of these business subjects on the regional labour market. Primal research question is whether and to what extent do multinational corporations contribute to the regional employment. Except of this quantification, the paper concerns the determination of the staffing structure of jobs in these firms; respectively, in what proportion are new created jobs multinational companies engaged with local inhabitants or foreigners. Based on the comparative analysis of data from the companies` annual reports and statistics of the Czech statistical office and CzechInvest from 1999-2014, there is clear evidence that foreign direct investment has created 8,5 thousand job positions in average and they have been filled from 96,2 % by local inhabitants. These calculations are further supplemented by investigation of cultural distance as a factor influencing decision of the investment localisation. From computation of cultural distances including six cultural dimensions from Hofstede´s study and measured between the Czech Republic and seven source countries of investment; the highest cultural distance was found out between the Czech Republic and United States, Great Britain, Austria and Japan. Contrary, the lowest cultural distance among source countries was investigated between the Czech Republic in relation to Italy and Spain.

Key words:

investment incentives, cultural distance, foreign direct investment, labour market

Introduction

Foreign direct investment (FDI) is a term that is inflected worldwide. Due to the forces of globalization through that the world becomes more integrated in recent decades than ever, and general trends of deregulation, FDI is currently an integral part of Czech and other world economies. With the growth of position of international companies on a global scale, attention is also paid more to the impacts on the host region that FDI is bringing through their localization.

There is existing a lot of factors that influence the final investor's decision of a localization. Viturka (2004) mentions that there is considerable consensus in theories concerning the localization factors however their quantification remains a problem. In the case of the Czech business environment a concentration of industry is regarded as a crucial factor. It is characterized through the price and availability of labor, proximity to major customers and the quality of roads and railways. The other important key factor is the general quality of the business environment. It is reflected by some indicator variables in the form of quality telecommunications, offers of free land, land prices, support services, number of companies with foreign participation and the quality of the workforce. The third most important factor is the specific quality of the business environment. This factor is described by the urban and natural attractiveness of the territory, the flexibility of the workforce and the number of employees of companies with foreign participation.

Another aspect that companies have to consider in their adjustment to foreign market is represented by different culture as displayed by differences in rules of behaviour, languages, beliefs and norms, consumer preferences and many others. Distance between two markets can have more than only geographical dimension. Construct of cultural distance has been widely applied to foreign investment expansion, mostly in terms of entry mode choice and performance of foreign subsidiary. Although there is no consensus between researchers whether cultural distance encourages FDI as a way of overcoming market failures theory or not (Shenker, 2012), the existence of various cultural backgrounds is particularly relevant for multinational corporations and should be taken into account when investigating the presence of FDI in foreign host environment.

Aim

The aim of this paper is to evaluate the impact of all multinational companies that localized its foreign direct investment into Plzeň region in the Czech Republic. These analyzed multinational companies gained the institutional support in the form of investment incentives offered by the Czech government via the CzechInvest agency.

Primal research question states whether and to what extent do multinational corporations contribute to the regional employment. Except of this quantification, the paper concerns with determination of the staffing structure of jobs in these firms; respectively, in what proportion are new created jobs in multinational companies engaged with local inhabitants or contrarily with foreigners. According to the report of the Czech Statistical Office (2016), Plzeň region is an area with high share of foreigners as a result of higher economic performance and good standard of life.

These calculations are supplemented by investigation of national cultural distances between Czech Republic and source countries of the foreign investors established in Plzeň region as a factor influencing their decision of the investment localization, the performance of a foreign subsidiary and moreover as a determinant of management concept.

Methodology

The aim of the paper is to evaluate the impact of FDI that has been attracted by incentive system to the labour market of the Plzeň region. Statistics of granted incentives published by the business and investment development agency CzechInvest and statistics from Czech statistical office were primal data source. Secondary sources are: accounting books and annual reports of foreign companies that localized their subsidiary in Plzeň region. There are available on portal of Justice of the Ministry of the interior of the Czech Republic.

The comparative analysis is the main method in this first part of the research. Statistics about regional labour market displayed by Czech statistical office and the Ministry of labour and social affairs are compared with information from annual reports examined FDI. The impact of analyzed FDI on labour

market of the region is quantified by a share of amount of new job positions in FDI in total number of job positions in Plzeň region. Calculated share during single years is afterwards reduced by a share of foreigners in total employment in region. (Kotíková, Čuhlová, 2015)

Given the position of Plzeň region as a border region it can be argued that newly created jobs are filled in a certain proportion of local citizens as well as foreigners. Based on this reducement of the impact of employed foreigners in Plzeň region it is possible to exactly quantify the impact of FDI on regional labour market, more precisely, what part of total created job positions in FDI is filled by local citizens.

In order to measure cultural distance, Kogut-Singh index (1988) which is the most common approach, was used in this study. The calculation of distance is based on dimensional framework of national cultural differences from Hofstede´s study (1980) with the most updated scores (2015). Besides the original four cultural dimensions (power distance, individualism, masculinity and uncertainty avoidance) used by Kogut and Singh (1988), the index in this paper is modified by including also two later-added dimensions (long term orientation and indulgence). Cultural dimensions are very briefly described in footnote.[10] Arithmetically, the formula is calculated as an average of the variance-corrected squared differences in each dimension, as follows:

$$CD_{jk} = \sum_{i=1}^{n} \{(I_{ij} - I_{ik})^2 / V_i\} / n$$

where CDj*k* is the cultural distance between the j*th* and k*th* country, I*ij* and I*ik* are indicators of the i*th* cultural dimension for the j*th* and k*th* country, V*i* stands for the variance of the i*th* cultural dimension, n is the number of cultural dimensions (Kogut and Singh, 1988).

FDI in Plzeň region and its influence on regional employment

Data about numbers of created job positions in single years from 1999 to 2014 were found out from annual reports of companies that met requirements for benefiting from investment incentives (34 cases). In time of writing this paper the annual reports from 2015 have not been published for all examined companies yet. For purpose of complete data comparability, year 2014 is the last analyzed period (Ministry of Justice, 2016). In 1999 most of the time series concerning monitoring indicators FDI in the Czech Republic begins. (Regional Information Service, 2016) For this reason, the year 1999 was determined as the first reference year for the purposes of this paper. Table 1 shows overview of numbers of new created job positions in single years in examined time term.

Tab. 1: Numbers of job positions in FDI in Plzeň region and calculations of share of foreigners in regional employment and share of jobs in FDI filled by local inhabitants

Year	Number of new job positions in FDI	Share of foreigners in regional employment (%)	Share of job positions in FDI filled by local inhabitants (%)
1999	795	0,98	99,02
2000	910	0,963	99,037
2001	2350	0,992	99,008
2002	4130	1,403	98,957
2003	4958	1,401	98,599

[10] *Dimension of power distance refers to power distribution in society and the inequality among people. Individualism deals with integration tendencies and group orientation or contrary, taking care of only the closest people. The masculinity refers to assertiveness, competitiveness and materialistic orientation as opposite to feminine values. Uncertainty avoidance is the degree of feeling uncomfortable in unknown situations. Long term versus short term orientation represents the focus towards past, presence and future, persistence and tradition. Indulgence vs. restrain explains the attitude of society towards free human gratification of enjoying life and freedom generally (Hofstede et al., 2010).*

2004	7826	2,224	97,776
2005	9956	3,968	96,032
2006	10284	4,632	95,368
2007	10814	7,404	92,596
2008	11462	7,927	92,073
2009	11551	4,886	95,114
2010	11773	4,697	95,303
2011	11444	4,824	95,176
2012	11812	4,211	95,789
2013	12698	5,109	94,891
2014	14100	5,638	94,362
Mean	**8554**	**3,829**	**96,194**

Source: own calculations based on the data of the CSO, CzechInvest and Czech National Bank

Based on percentage of foreigners in total employment (MPSV, 2016), displayed in Table 1, the amounts of new job positions in single years were divided into two groups, namely number of job positions filled by foreigners and number of job positions filled by local inhabitants. The table illustrates the slight increase in the number of employed foreigners in time. With the exception of the period 2007 - 2008, when there was a significant influx of foreigners into the region caused by the Czech Republic's entry to the Schengen area. After 2008 the situation has stabilized and returned to the current developmental trend.

From the calculation it is possible to quantify the real impact of FDI benefiting from investment incentives on the regional labour market. In average of examined period, job positions in multinational companies in Plzeň region are filled from circa 96 % by local inhabitants. Figure 1 illustrates progress of created job positions.

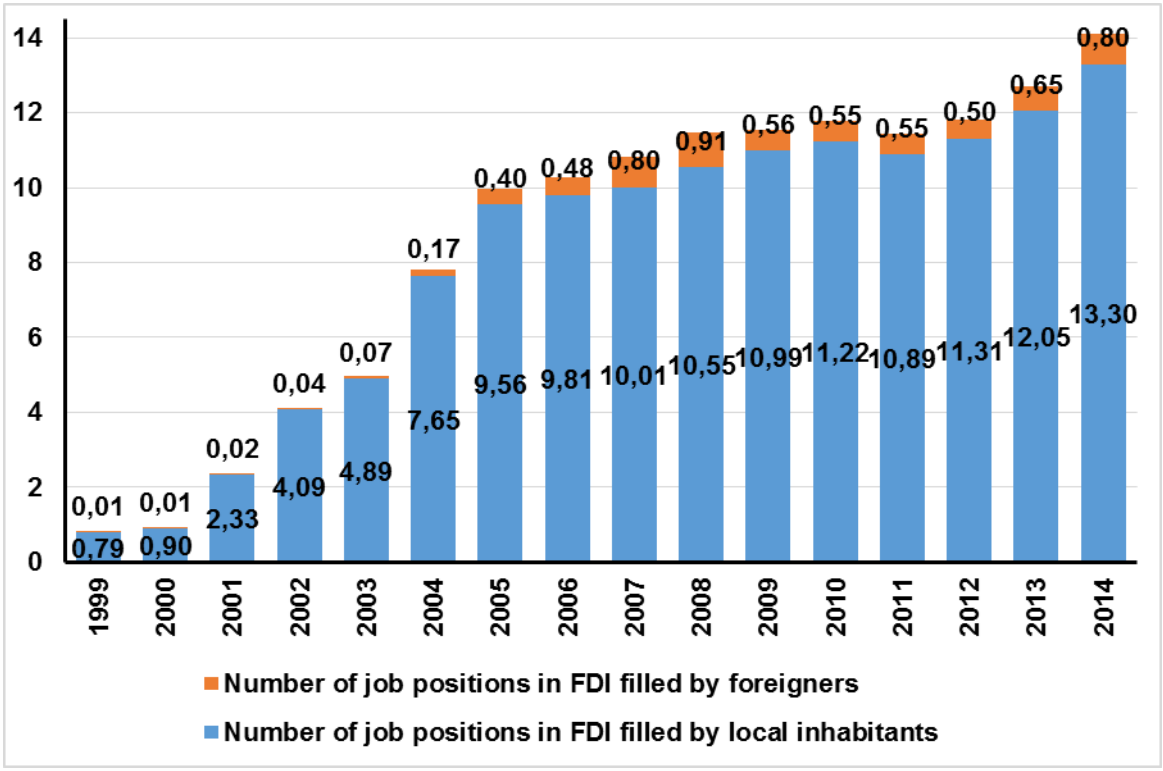

Fig. 1: Numbers of jobs positions in FDI filled by foreigners and local inhabitants (in thousands)

Source: own calculations based on the data of the CSO, CzechInvest and Czech National Bank

Fig. 1 shows an apparent constant growth of created job positions, except for mild decline in 2011as consequence of decrease of production during economic crisis. In terms of share of FDI on regional employment the slight decline represented a drop in the order of tenths of a percent - see Fig. 2.

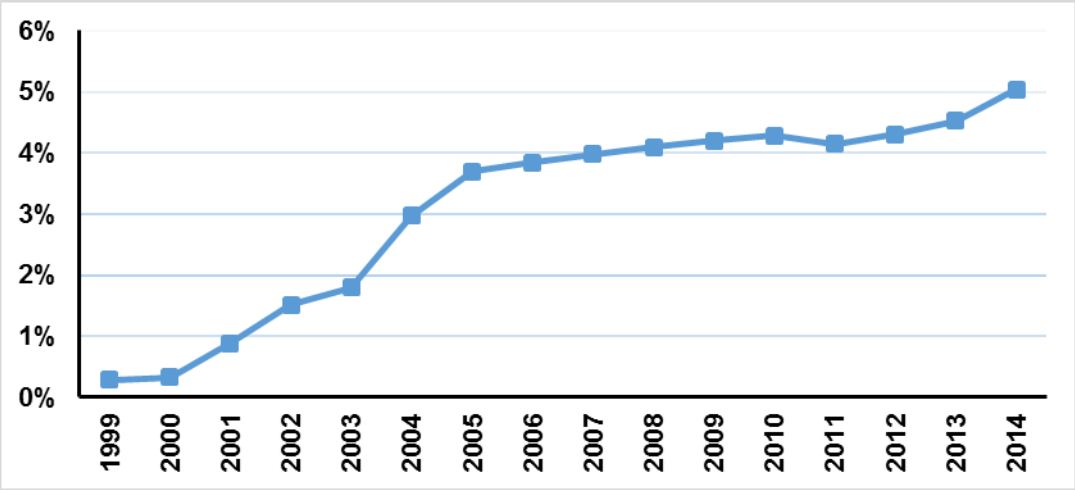

Fig. 2: Share of created job positions in FDI in regional employment
Source: own calculations based on the data of the CSO and CzechInvest

From the viewpoint of average values it can be stated that 34 analyzed FDI meets the set criterion granted institutional support, each created about 251 jobs. This can be considered as a very good result if we take into account that only 3 % of the total FDI in the Czech Republic is located in the Plzeň region (Czech National Bank, 2015). These 34 cases represents 6.4 % of the total volume of granted institutional support (CzechInvest, 2016).

Cultural distance of foreign investors from the Czech Republic

The Czech Republic is generally considered to be one of the most successful Central and Eastern European countries in terms of attracting FDI. It could be said that majority of these foreign investors form quite consistent group of source-countries. Governments however still continue in integration and together with investment and business agencies and organizations they aim to develop other economic relations and partnerships with more countries.
In the analysed time period 1999-2014, the international investors that were granted by the investment incentive programme came to Plzeň region from following countries: France, Germany, Great Britain, Italy, Japan, Spain and Switzerland. Scores of cultural dimensions from Hofstede study are used for national cultural distance calculations and they are accessible as data matrix on the official website of Hofstede´s research (2015). These scores are displayed in Table 2.

Tab 2: Scores of Hofstede´s dimensions of analysed countries

Country	PDI	INV	MAS	UAI	LTO	IND
Czech Republic	57	58	57	74	70	29
Austria	11	55	79	70	60	63
Germany	35	67	66	65	83	40
Great Britain	35	89	66	35	51	69

Italy	50	76	70	75	61	30
Japan	54	46	95	92	88	42
Spain	57	51	42	86	48	44
United States	40	91	62	46	26	68

PDI – Power Distance Index, INV – Individualism, MAS – Masculinity, UAI – Uncertainty Avoidance Index, LTO – Long Term Orientation, IND – Indulgence

Source: Hofstede (2015)

When comparing single cultural dimensions of the Czech Republic with other countries in table no 2, it is clear that cultures of the investors are very various. The most similar score with Czech Republic has Spain in dimension of power distance, Austria in individualism, United States in masculinity, Italy has closest scores even in three dimensions: uncertainty avoidance, long term orientation and indulgence, although the differentness of the Czech Republic in long term orientation is the highest among all countries. On the other hand, Austrian society has the opposite orientation in power distance compared to the Czech Republic. In terms of individualism, highly individualistic United States are unsurprisingly the most different from the analysed group of countries. Similar situation is with Japan in dimension of masculinity. United States are also contrary to Czech long term orientation. The largest gaps of uncertainty avoidance and indulgence are both found in British culture. Identification and investigation of these similarities and more importantly, the largest differences, can be very beneficial for investor´s decision making in terms of for example firm´s marketing strategy, all activities within human resource management, customer relationship management and portfolio choice.

Differences in particular cultural dimensions provoke a question whether all of them are equally decisive for measuring overall cultural distance (Shenker, 2012). Composite index used in this paper makes assumption of dimensional equivalence since the aim is to provide general idea about cultural distances between analysed countries and usage of different significance for each dimension would apply to investigation focusing on specific company´s activity. National cultural distances were calculated by modified Kogut-Singh formula including six cultural dimensions and the results are shown in Table 3.

Tab 3: Cultural distance between analyzed countries and the Czech Republic (in alphabetical order)

Country	**Cultural distance from the Czech Republic**
Austria	0,45
Germany	0,36
Great Britain	1,64
Italy	0,22
Japan	0,98
Spain	0,38
United States	1,77

Source: own calculations based on the Hofstede´s data (2015)

Based on the calculation, the largest national cultural distance from the Czech Republic has been found out in case of United States and Great Britain. These two countries have significantly higher distance compared to other examined countries. Relatively distant culture is Japanese with largest different in dimension of masculinity as already mentioned. The lowest cultural distance index was

measured between Czech Republic and Italy which has the minimal differences from Czech scores among analyzed investors´ countries of origin. Italy is then followed by Germany, Spain and Austria with a small cultural gap too.

Conclusion:

FDI is recognized as a key driver of international economic integration. Increase of cross-border investment asks for proper policy framework that can promote economic development and well being. A system of investment incentives should provide benefits as for the recipients as for the regional market where the investment has been localized.

The aim of this paper was to evaluate the contribution of FDI benefiting from investment incentives on labour market of the Plzeň region. Based on the findings from comparative analysis of data from the companies` annual reports and statistics of the Czech statistical office and CzechInvest from 1999-2014, the important influence of FDI on regional labour market is acknowledged. Due to the localized investment, 8,5 thousand job positions in average was created. On the grounds of quantification of the share of foreigners in total employment in the region, it can be claim that primary created job positions in analyzed companies are filled from 96,2 % by local inhabitants.

Moreover, the calculation and investigation of cultural distance as a factor influencing decision of the investment localisation and management approach is performed. From computation of cultural distances including six cultural dimensions from Hofstede´s study and measured between Czech Republic and seven source countries of investment; the highest cultural distance was found out between Czech Republic and United States, Great Britain and Japan. By contrast, the lowest cultural distance of the Czech Republic among source countries was investigated in relation to Italy.

Literature:

CZECHINVEST (2016): Investiční pobídky [online]. Praha: Czechinvest, [see 05-05-2016]. Available from: http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-nove

CZECH NATIONAL BANK (2015): Přímé zahraniční investice za rok 2013 [online]. Praha: Czech National Bank [see 07-07-2016]. Available from:http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/pzi/PZI_2013_CZ.pdf

CZECH STATISTICAL OFFICE (2016): Plzeňský kraj je regionem s vysokým podílem cizinců [online]. Czech Statistical Office [see 08-07-2016]. Available from: https://www.czso.cz/csu/xp/plzensky-kraj-je-regionem-s-vysokym-podilem-cizincu.

HOFSTEDE, G. H. (2015): Dimension Data Matrix. [online]. [see 10-07-2016]. Available from: http://www.geerthofstede.nl/dimension-data-matrix.

HOFSTEDE, G. H. (1980): Culture's Consequence: International Differences in Work-related Values, Beverly Hills, CA: Sage.

HOFSTEDE, G. H., HOFSTEDE G. J. and MINKOV, M. (2010): Cultures and Organizations: Software of the Mind. Revised and expanded 3rd ed., McGraw-Hill Education. ISBN-10: 007166418.

KOGUT, B. and SINGH, H. (1988): The effect of national culture on the choice of entry mode. Journal of international business studies, vol. 19, no. 3, pp. 411-432.

KOTÍKOVÁ, S. and ČUHLOVÁ, R. (2015): Multinational Companies Benefiting From Investment Incentives and Their Impact on Labour Market of Ustecky Region. In XVIII. International Colloquium About Regional Sciences. 1st. ed. Brno: Masaryk University, p. 129 – 135. ISBN 978–80–210–7861–1.

MINISTRY OF JUSTICE (2016): Veřejný rejstřík a sbírka listin [online].Ministry of justice [see 06-06-2016]. Available from: http://www.justice.cz.

MPSV (2016): Archiv statistik. [online]. Ministry of Labour and Social Affairs [see 06-06-2016]. Available from: https://portal.mpsv.cz/upcr/kp/plk/statistiky/archiv_statistik.

REGIONAL INFORMATION SERVICE (2016): Přímé zahraniční investice. [online]. RISY [see 06-06-2016]. Available from: http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/plzensky-kraj/kraj/hospodarske-prostredi/prime-zahranicni-investice/

SHENKAR, O. (2012): Cultural Distance Revisited: Towards a More Rigorous Conceptualization and Measurement of Cultural Differences. Journal of International Business Studies, 2012, Vol. 43, no. 1, pp. 1-11.
VITURKA, M. (2004): Prostorový model ekonomického rozvoje ČR a možnosti jeho praktického využití. In: *Mezinárodní konference „Budoucnost 2004“.* Chodov: Město Chodov, s. 53-62, ISBN: 80-239-3549-6.

Contact address:

Ing. Renata Čuhlová, BA (Hons), Katedra marketingu a obchodu, Ekonomická fakulta, Technická univerzita v Liberci, Voroněžská 13, 460 01 Liberec, renata.cuhlova@tul.cz
Ing. Sylvie Kotíková, Katedra ekonomie, Ekonomická fakulta, Technická univerzita v Liberci, Voroněžská 13, 460 01 Liberec, sylvie.kotikova@tul.cz

Acknowledgment:

The paper was processed under the SGS grant - Foreign Direct Investment and the Impact on Regional Labour Markets in the Czech Republic.

Role přímých zahraničních investic v národním hospodářství České republiky

The Role of Foreign Direct Investment on the Economy of the Czech Republic

Milan Damborský, Michal Ševčík, Markéta Vítovská, Zuzana Kašparová, Pavel Marek

Abstrakt:

Přímé zahraniční investice hrají ve velmi otevřené ekonomice České republiky zásadní roli, a to i prostřednictvím zapojení malých a středních podniků do exportu. Tvoří základní bázi průmyslových investic. I malé proporcionální změny v jejich objemu mají významné dopady na národní ekonomiky. Vedle ekonomického působení hrají přímé zahraniční investice zásadní roli v rozvoji lidských zdrojů, využití aplikovaného výzkumu a vývoje a přispívají k image státu a regionu. Přímé zahraniční investice tvoří klíčovou část ekonomiky České republiky i EU. Článek seznamuje s aktuálními trendy v oblasti investiční podpory a vývojem investic v ČR.

Klíčová slova:

Firma, Ekonomika, Investice

Abstract:

Foreign direct investments play in a very open economy such as the Czech Republic a crucial role, including the involvement of small and medium-sized enterprises in the export. FDIs form the basis of industrial investments. Even small changes in the size of FDIs have a significant impact national economies. In addition to the economic effects, FDI play a crucial role in the development of human resources, the use of applied research and development and these businesses contribute to the image of the state and region. FDI are a key part of the economy of the Czech Republic and the EU. The article introduces the current trends in the field of investment incentives and development investments in the Czech Republic.

Key words:

Firm, Economy, Investment

Úvod

Zatímco v druhé polovině minulém století byla role zahraničních investic v ekonomice glorifikována, dnešní postoj odborné veřejnosti je podstatně rezervovanější. Ačkoliv jsou přímé zahraniční investice obecně považovány za velmi přínosné pro rozvoj ekonomik, výsledky nejsou tak jednoznačné. Vazby zahraničních firem a hostitelské země jsou velmi omezené, vedení společnosti je vzdálené, rozhodovací autonomie slabá, regionální firmy jsou v podřízené roli, výroba je často málo sofistikovaná, odbytové cesty podléhají korporátní strategii. Vedle těchto negativ lze však identifikovat řadu pozitivních efektů. V návaznosti na tato konstatování byl stanoven cíl příspěvku, kterým je zhodnotit na teoretické bázi roli přímých zahraničních investic v ekonomice a následně provést analýzu přílivu přímých zahraničních investic do ekonomiky České republiky.

Teoretická východiska

Role přímých zahraničních investic (PZI) je hodnocena z různých hledisek. Významným tématem je jejich vliv na trh práce. V této souvislosti lze identifikovat pozitivní přímé efekty ve formě vytvořených pracovních míst a s tím související snížené nezaměstnanosti. Görg, Strobl, (2005) a také Bajo-Rubio a kol. (2005) zdůrazňují, že díky působení nadnárodních společností roste produktivita práce.

Dalším pozitivním efektem přímých zahraničních investic je technologický transfer přispívající k vyšší produktivitě a konkurenceschopnosti ekonomik. Srholec (2004) uvádí, že nadnárodní firmy většinou využívají modernější technologie. Nadnárodní firmy tak lze označit za instrumenty pro šíření technologií. Dle Dunninga (1994) je intenzita transferu ovlivněna charakterem postavení podniku v produkčním řetězci nadnárodní korporace. Například, zda se jedná pouze o montážní závod či autonomnější výrobu. Blomström, Sjöholm, (1998) uvádějí, že technologický transfer je závislý na charakteru národní ekonomiky. Výhodu mají státy a regiony investující do znalostní ekonomiky.

Přímé zahraniční investice mají zásadní vliv na platební bilanci. Velmi pozitivní vliv na platební bilanci mají zejména „cost-seeking" investice (Blomström, Kokko, 1996). Singh (2007) zdůrazňuje ve své studii význam přímých zahraničních investic pro zapojení do mezinárodních obchodních vztahů.

Callahan, Smith, Spencer (2013), stejně jako Arend (2006), uvádí, že různé firmy uzavírají partnerské vztahy, z důvodu chybějících nebo nedostačujících schopností udržet a dále rozvíjet růst podílu na trhu. Jednotlivá firma není schopna zvládnout všechny aspekty související s růstem svého podílu na trhu.

Crozet, Mayer, Mucchielli (2004), stejně jako Mariotti, Piscitello, Elia (2010), zdůrazňují význam aglomeračních výhod pro efektivnost společností. Tyto aglomerační efekty jsou intenzivnější při participaci nadnárodních společností a tyto společnosti tak zlepšují investiční image území.

Vedle těchto pozitiv jsou také zmíněna negativa vysokého podílu zahraničních firem. Mezi základní patří problém možného nepřátelského převzetí firmy motivovaného omezením konkurence (Benáček, 1999). Další hrozbou je možnost jednostranného zaměření regionálních a národních ekonomik, které sebou růst přímých zahraničních investic přináší.

V neposlední řadě je třeba upozornit na hrozbu delokalizace, která se objevuje v řadě studií, např. Rugraff (2010), kde je mimo jiné řešeno nebezpečí delokalizačních procesů u nadnárodních firem.

Z provedené rešerše vyplývá, že pozitivní vnímání přímých zahraničních investic mezi ekonomy převládá. Přímé zahraniční investice pozitivně přispívají k ekonomickým cílům hostitelských ekonomik (hospodářský růst, zaměstnanost, export atd.).

Aktuální trendy ve vývoji investiční podpory

V poslední 10 letech lze identifikovat trendy ve vývoji investiční podpory, které jsou odrazem vývoje světové ekonomiky:

- Liberalizace investičního prostředí

V posledních 10 letech většina států upravila své politiky se záměrem zlepšit podmínky vstupu a snížení restrikcí. Výsledkem je větší liberalizace specifických sektorů (např. infrastruktura, služby) nebo ve strategických sektorech (např. doprava, energetika, obrana, zdravotnictví). Tyto sektory jsou v investicích stále významnější (viz např. WIR 2015, 2016). Dalším nástrojem vyšší liberalizace je snížení omezení pro repatriace zisku. Liberalizace probíhá také na trhu práce, zejména v případě zaměstnávání zahraničních pracovníků.

Liberalizace zahrnující snížení míry veřejné podpory je mimo EU země (kde je to dáno společnými pravidly) spíše výjimečné. Příkladem je Mexiko, které se snaží eliminovat veškeré daňové pobídky.

- Rostoucí význam administrativní překážek

Stále více států si uvědomuje, že změny v dynamice vývoje světové ekonomiky přinášejí také nové výzvy pro veřejný sektor. Podmínky na trhu se díky rozvoji moderních komunikačních technologií a vyšší mobilitě mění stále rychleji. To vytváří tlak na rychlost inovačního a zejména investičního procesu. Administrativní překážky se tak stávají zásadním problémem. Tato situace je typická, jak pro nejvyspělejší ekonomiky (týká se zejména západní Evropy), tak rozvíjejících se ekonomik.

- Deklarovaná ochrana investic

K vyšší ochraně investic přispívá také internacionalizace práva, tj. například posílení role mezinárodní obchodní arbitráže v obchodním či občanském právu. Zvýšení ochrany zahraničních investorů je typické pro balkánské země. Zahraniční investoři jsou chráněni proti znárodnění,

vyvlastnění, zabavení majetku či opatřením mající podobné účinky, tato opatření mohou být účinná pouze ve veřejném zájmu, v souladu s platnými zákony a předpisy a proti zaplacení přiměřeného odškodnění, tj. kompenzace, která je vhodná, efektivní a rychlá.

- Větší důraz na propagaci, servis a institucionální rámec

Kvalitu služeb pro investory deklarují zejména země s vyspělou demokracií a kvalitním správním systémem. *Specifický nástroj institucionální podpory služeb představují ochranné* bilaterální dohody pro investory, které uzavírají různé země mezi sebou. V tomto ohledu má nejlépe propracovaný systém Nizozemsko, které má dvoustranné investiční smlouvy s více než 90 zeměmi v Asii, Latinské Americe, Africe a východní Evropě. Tyto dohody poskytují bezpečí a ochranu investorům ze smluvních zemí.

- Uplatnění nízkého zdanění a daňových úlev

Daňové úlevy jsou nástrojem veřejné podpory preferovaným v některých státech. Příkladem je Česká republika, která tento nástroj využívá fakticky od samotného počátku realizace investičních pobídek. Základní otázkou je, zda lze při rozdílných korporátních daních vnímat daňovou úlevu jako investiční pobídku. Daňová úleva v případě zemí, kde je vyšší sazba zdanění v konečném důsledku neznamená pro investora výhodu z hlediska objemu odvedených daňových prostředků. Čím je délka působení investora delší, tím menší výhodu daňové prázdniny poskytují.

- Význam globalizace, zejména napojení na globální trh

Velikost trhu je zásadním faktorem pro nákladově orientované investice. Investoři jsou schopni na větším trhu realizovat úspory z rozsahu. Velká nadnárodní korporace přistupují ke stále silnější koncentraci výroby a tím realizují úspory z rozsahu při zachování možnosti variability výroby. Současná globalizace a úspory z rozsahu přináší větší akcent na koncentraci výroby.

- Důraz na přípravu podnikatelské infrastruktury

Specifický nástroj představují tzv. zóny volného obchodu, zvláštní podnikatelské a průmyslové zóny apod. Speciální průmyslové zóny zřídilo již několik zemí. Ty jsou nejčastěji zřizovány v regionech strukturálně postižených (jako nástroj podpory restrukturalizace) nebo ekonomicky zaostávajících (jako nástroj podpory tvorby nových pracovních míst). V těchto zónách jsou investorům poskytovány různé výhody.

- Strukturalistický přístup k investiční podpoře

Investice představují významný nástroj pro restrukturalizaci ekonomiky směrem k efektivním odvětvím mající svůj teoretický základ už v 50. letech v teoretickém konceptu Perrouxa (1956), který rozdělovat odvětví ekonomiky na hnací a hnaná. Na toto reagují investiční pobídky řady zemí. Struktura preferovaných investic je odrazem fáze, ve které se ekonomika nachází. Zatím Švýcarsko, jako jedna z nejvyspělejších světových ekonomik orientuje svoji podporu na technologicky orientované investice, Bulharsko, které představuje ekonomiku v transitivní fázi, podporuje nové projekty zpracovatelského průmyslu, výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie, IT. Dále podporuje vzdělávací a projekty směřující do zdravotní péče. Investiční pobídky nejsou však směřovány jen do moderních odvětví. Příkladem je Makedonie, která podporuje investice do zemědělství.

- Regionalizace investiční podpory

Investiční pobídky jsou v EU v souladu s legislativou považovány za nástroj regionální (kohezní) politiky. V některých zemích jsou fakticky realizovány různé systémy podpory. Příkladem jsou federace jako je například Bosna a Herzegovina nebo Belgie. Zemí se silnou tradicí regionální politiky a regionalizací investiční podpory je Francie. Francie nabízí široké spektrum podpory investorům. Konkrétní podpora pak záleží na typu investičního projektu (produkce, výzkum a vývoj, inovace, školení apod.), dále na umístění (prioritní rozvojová oblast či neprioritní) a v neposlední řadě i velikost společnosti. Ačkoliv dochází k prohloubení globalizace, dochází zároveň k posílení místní a regionální správy a samosprávy v investičním procesu.

- Důraz na podporu pracovních míst pro kvalifikovanou pracovní sílu a vzdělávání

Základním problémem EU zemí (ale také např. USA) je zvyšující se míra nezaměstnanosti. Proto také investiční pobídky jsou směřovány zejména k podpoře vytváření nových pracovních míst. Důraz

je kladen nejen na celkový počet nově vytvořených pracovních míst také na jejich strukturu s cílem využít disponibilní pracovní sílu na trhu práce.

- Destrukce bilaterálních investic

Tradiční model typický pro 20. století bilaterálních investic se fakticky rozpadl. Tento model zahrnoval situaci, kdy například koncern s dominantní lokalizací v Německu investoval v dalších zemích Evropy. Investice byla řízena z mateřské centrály a investice vytvořila jasně podřízenou pobočku v jiné zemi. V současnosti již tento hierarchický systém není tak dominantní. Supranárodní korporace mají několik rozhodovacích center, které jsou navíc nestálá.

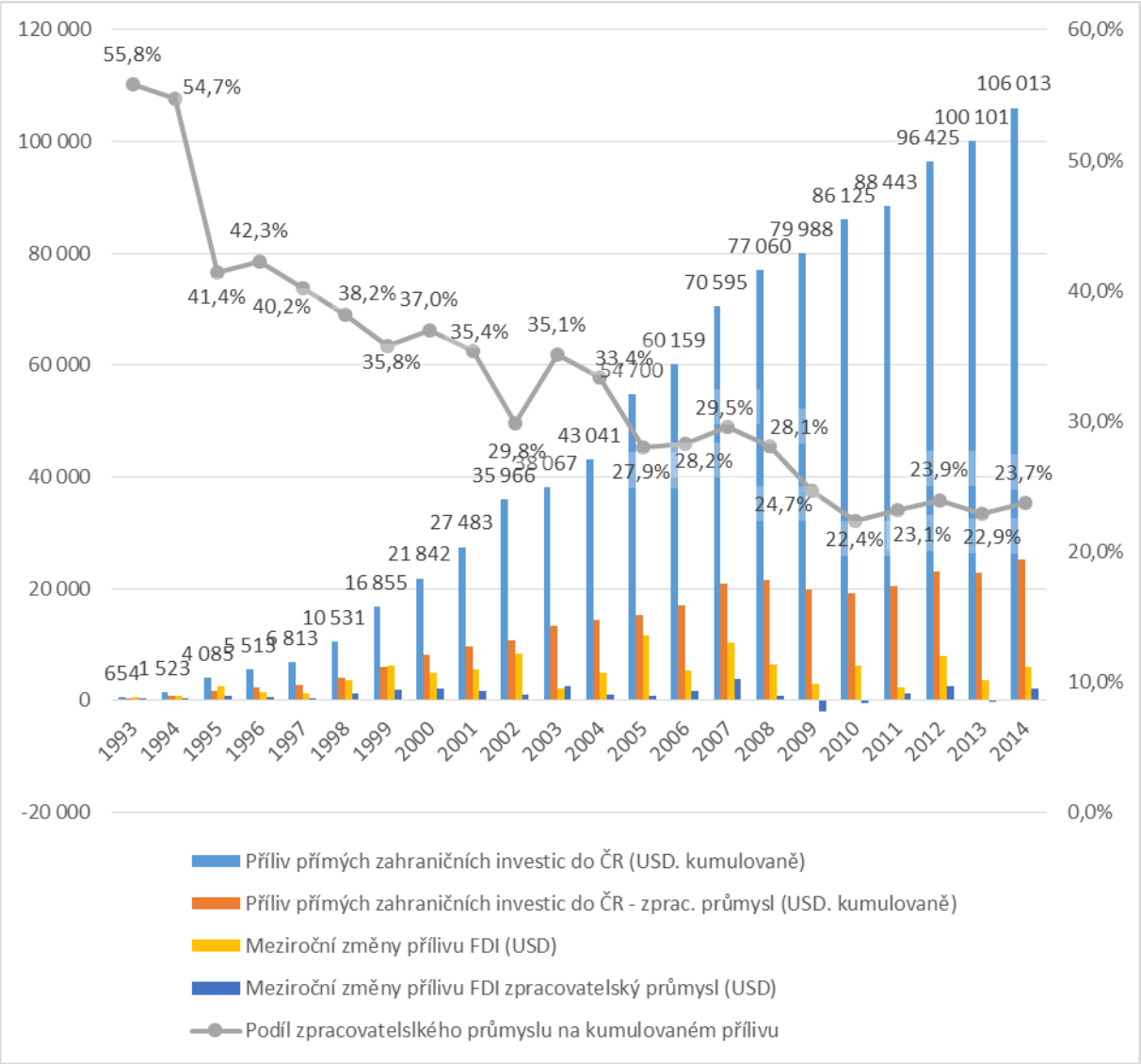
- Zvýhodnění malého a středního podnikání

Zatímco dříve byly investiční pobídky orientovány na velké mobilní investice, aktuální trend směřuje k podpoře menších projektů malého a středního podnikání. Hranice investice pro podporu je snížena zejména u projektů směřujících do ekonomicky zaostávajících regionů či prorůstově orientovaných oborů jako je například IT.

Role přímých zahraničních investic v ekonomice ČR

Přímé zahraniční investice představují jeden z klíčových nástrojů transformace ekonomiky ČR z centrálně plánované na transitivní a následně postransitivní. Aktuálně přímé zahraniční investice přispívají k posunu ke standartní tržní ekonomice.

Zatímco bezprostředně po zahájení transformačního procesu (první polovina 90. let) byl podíl investic do zpracovatelského průmyslu více než 40 %, postupně klesl jejích podíl pod 25% a investicích dominují služby. To je dáno nejen postupem transformace ekonomiky (např. privatizace bank do českých rukou), ale částečně také metodikou výpočtu. Do roku 1997 vč. Česká národní banka sledovala výhradně investice do základního kapitálu.

Graf 1: Příliv přímých zahraničních investic do ČR, 1993 - 2014 (v nominální hodnotě, kumulovaně, v mil. USD)

Zdroj: ČNB, vlastní dopočty a zpracování

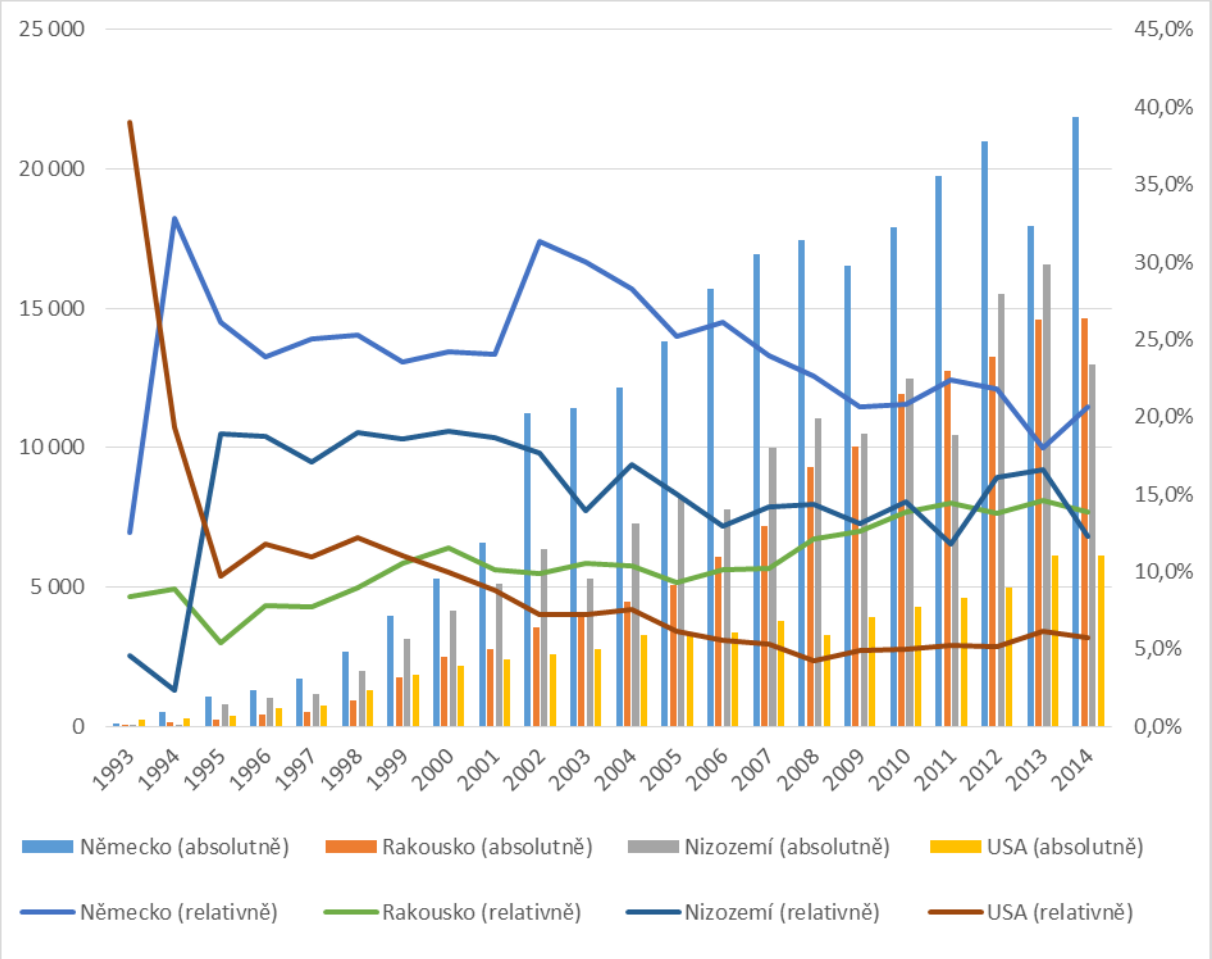
Zatímco u celkového objemu investic dochází z trvalému nárůstu kumulovaného objemu investic, v případě oddělení investic do zpracovatelského průmyslu je zřejmý dopad globální ekonomické krize, který se v případě České republiky projevil se zpožděním v letech 2009 a 2010 negativním přílivem přímých zahraničních investic.

Z hlediska původu země investora jsou dlouhodobě nejvýznamnější Německo, Rakousko a Nizozemí. Nejvýznamnější mimoevropskou zemí jsou Spojené státy americké. Z vývoje podílu těchto zemí na celkových investicích je zřejmý rozdíl mezi všemi 4 zeměmi.

Dlouhodobě nejvýznamnější zemí původu je Německo. Na první pozici se dostalo už v roce 1994. Od té doby však jeho podíl fakticky kontinuálně klesá. Výjimku tvoří rok 2002, kdy meziročně stoupl podíl z 24,0 % na 31,3 %.

Podíl nizozemských investic se v období 1995 až 2002 pohyboval v rozmezí 17 až 19 %. Od roku 2004 do roku 2011 je zřejmý snižující se podíl objemu investic z Nizozemí. Nizozemí je oblíbenou platformou pro realizaci investic dalších zemí. Nadnárodní investoři využívají přátelského právního prostředí (vč. silné právní ochrany investorů investujících v zahraničí) a příznivých daňových podmínek. Po vstupu ČR do EU klesl význam ochrany investice bilaterální smlouvou mezi ČR a Nizozemím. ČR jako člen EU je považován za méně rizikovou. Nárůst podílu nizozemských investic lze identifikovat v letech 2012 a 2013. K tomuto nárůstu přispívají i nizozemské společnosti vlastněné

českými majiteli, které si převedli do Nizozemí domovskou adresu (příkladem je společnost PPF). V Nizozemí takto působí cca 4 tis. společností českých vlastníků.

Graf 2: Příliv přímých zahraničních investic do ČR, investoři dle zemí Německo, Rakousko, Nizozemí, USA (v nominální hodnotě, v mil. USD, kumulovaně)

Zdroj: ČNB, vlastní dopočty a zpracování

Spojené státy americké byly nejvýznamnějším investorem v prvním roce vzniku České republiky. O té doby je však zřejmý trend poklesu jejích podílu na celkovém objemu investic kontinuálně do roku 2008, tj. počátku dopadu ekonomické krize na Českou republiku.

Tab 1: Příliv přímých zahraničních investic do ČR, investoři dle zemí Německo, Rakousko, Nizozemí, USA (v nominální hodnotě, v mil. USD, kumulovaně)

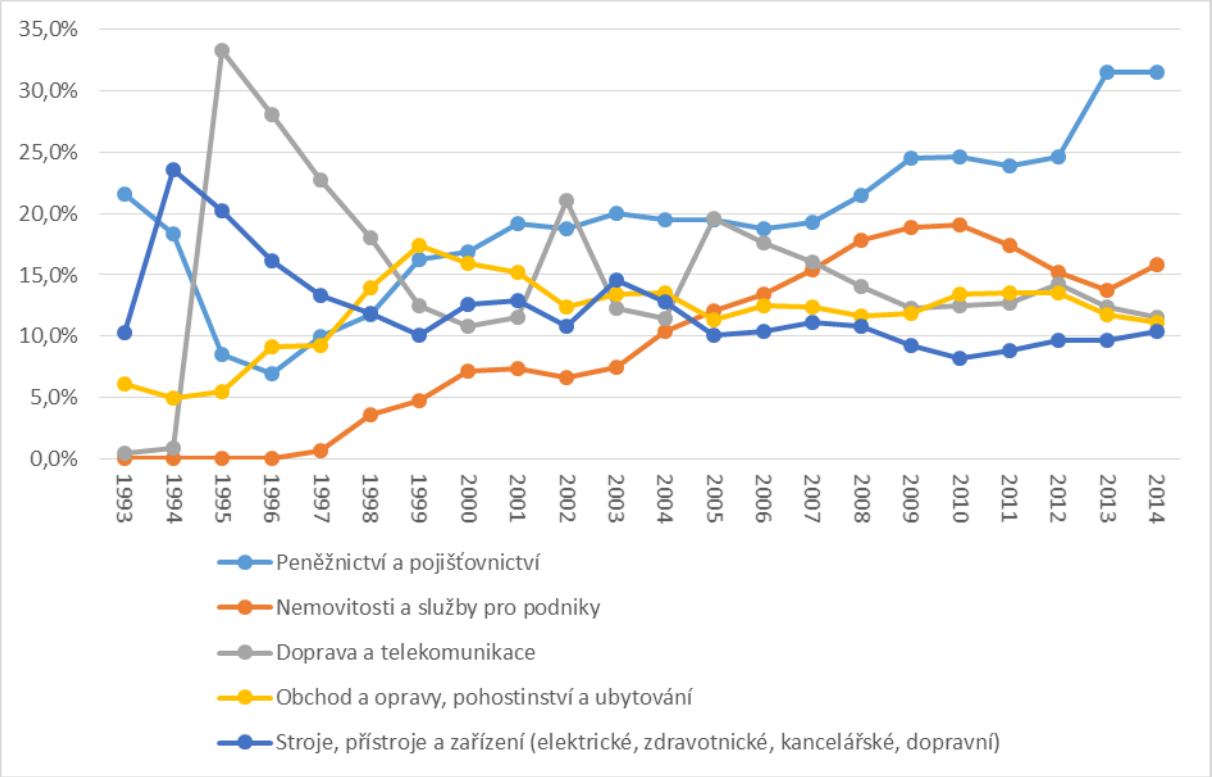
	Absolutně					Relativně				
	1994	1999	2004	2009	2014	1994	1999	2004	2009	2014
Německo	500	3 965	12 173	16 537	21 881	32,8%	23,5%	28,3%	20,7%	20,6%
Rakousko	135	1 773	4 460	10 062	14 641	8,9%	10,5%	10,4%	12,6%	13,8%
Nizozemí	36	3 134	7 293	10 477	12 971	2,4%	18,6%	16,9%	13,1%	12,2%
Francie	111	775	3 193	5 626	6 992	7,3%	4,6%	7,4%	7,0%	6,6%
USA	294	1 863	3 258	3 916	6 113	19,3%	11,1%	7,6%	4,9%	5,8%

Zdroj: ČNB, vlastní dopočty a zpracování

Investoři z Rakouska jsou v českém prostředí přítomni znatelně už od roku 1993. Jejich podíl kontinuálně roste od roku 1995. Přímé zahraniční investice tak přispívají k propojení ekonomik obou zemí.

Investoři z Německa vykázali v roce 2014 podíl na kumulovaném objemu přímých zahraničních investic 20,6% (21,881 mld. USD). Druhou nejvýznamnější domácí zemí původu investora je

Rakousko s 13,8% (14,641 mld. USD) a následují Nizozemí 12,2 % (12,971 mld. USD), Francie 6,6% (6,992 mld. USD) a USA 5,8% (6,113 mld. Kč).

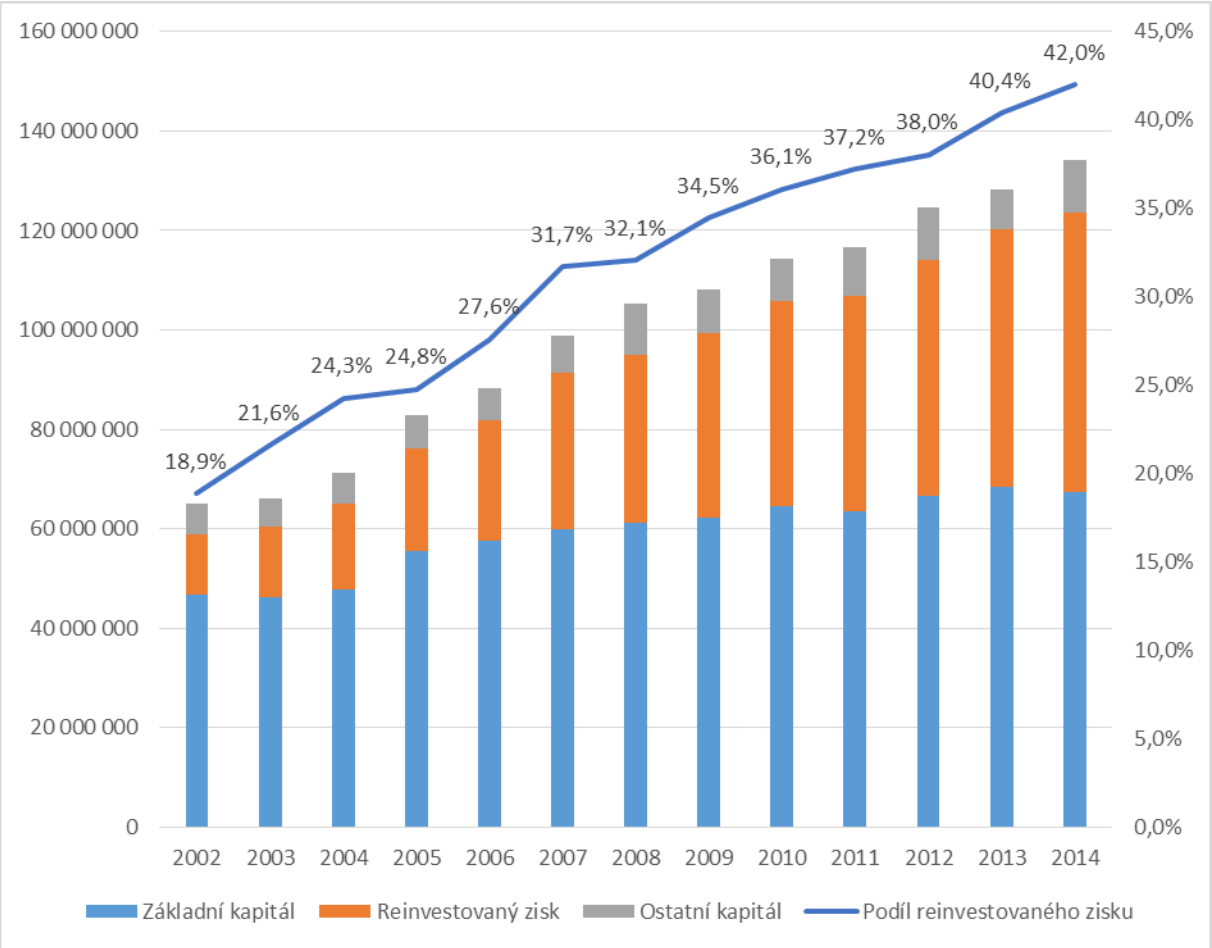

Graf 3: Příliv přímých zahraničních investic do ČR, nejvýznamnější obory (v nominální hodnotě, v mil. USD, kumulovaně)

Zdroj: ČNB, vlastní dopočty a zpracování

Nejvýznamnějším oborem přílivu přímých zahraničních investic jsou peněžnictví a pojišťovnictví. Podíl tohoto oboru postupně vzrostl z 6,9% v roce 1996 na 31,5% v roce 2014. Investice v oboru nemovitosti a služby pro podniky rostly od roku 1996 až do roku 2010. Aktuálně tvoří 15,8%. Třetím nejvýznamnějším oborem je doprava a telekomunikace. Význam tohoto oboru je velmi skokový, což je důsledkem realizace velkých investic a v roce 2014 byl podíl 11,5%. Čtvrtým nejvýznamnějším oborem je obchod a opravy, pohostinství a ubytování. Podíl tohoto oboru kontinuálně klesá. V roce 2014 se tento obor podílel na přílivu FDI 11,1%. Pátý v pořadí je obor zpracovatelského průmyslu stroje, přístroje a zařízení (elektrické, zdravotnické, kancelářské, dopravní), kam patří zejména automobilový průmysl. V roce 1994 byl tento obor s podílem 20,2% nejvýznamnějším. Jeho podíl rychle klesl na 10,1% v roce 1999. Tento podíl si obor zachoval až do roku 2014 (10,3%). Z vývoje investic je zřejmá orientace investorů na „makret-seeking“ investice, což potvrzuje snižující se podíl zpracovatelského průmyslu. To lze vysvětlit zvyšující se koupěschopností obyvatel a přechodem ekonomiky do post-transitivní fáze.

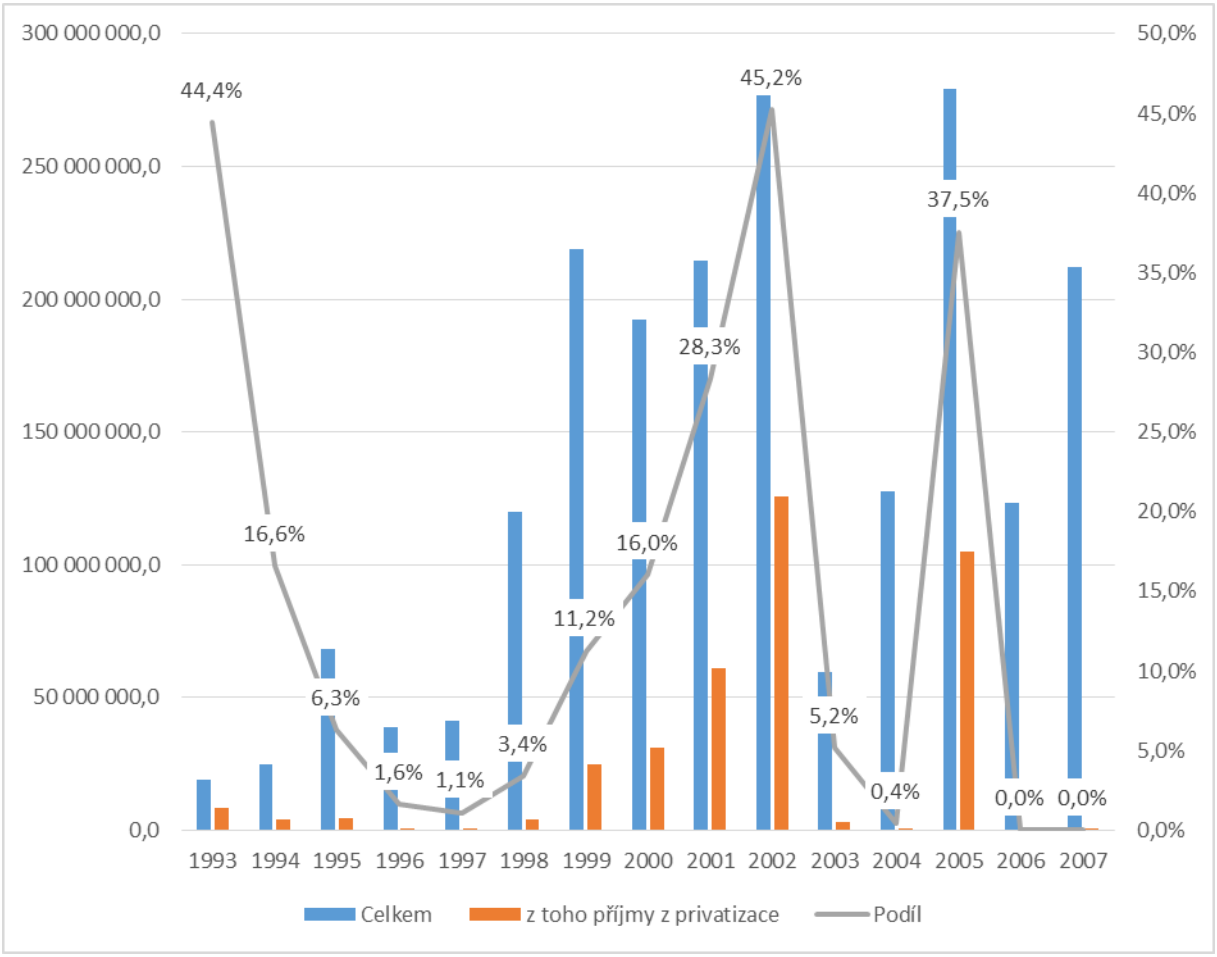
Od roku 1998 je Českou národní bankou sledována struktura přímých zahraničních investic dle druhu, která investice rozděluji na investice základního kapitálu, reinvestovaný zisk a ostatní zisk. Od roku 2002 je zřejmý růst podílu reinvestovaného zisku. Zatím v roce 2002 dosahoval podíl reinvestovaného zisku na zahraničních investicích v ČR 18,9% v roce 2014 to bylo 42,0%%. Reinvestovaný zisk se tak stal hlavním zdrojem přímých zahraničních investic v ČR. S výjimkou roku 2005 vždy dosahoval nárůst reinvestovaného zisku vyššího objemu než investice základního kapitálu.

Graf č. 4: Vývoj jednotlivých druhů přímých zahraničních investic dle stavu k 31.12.

Zdroj: ČNB, vlastní dopočty a zpracování

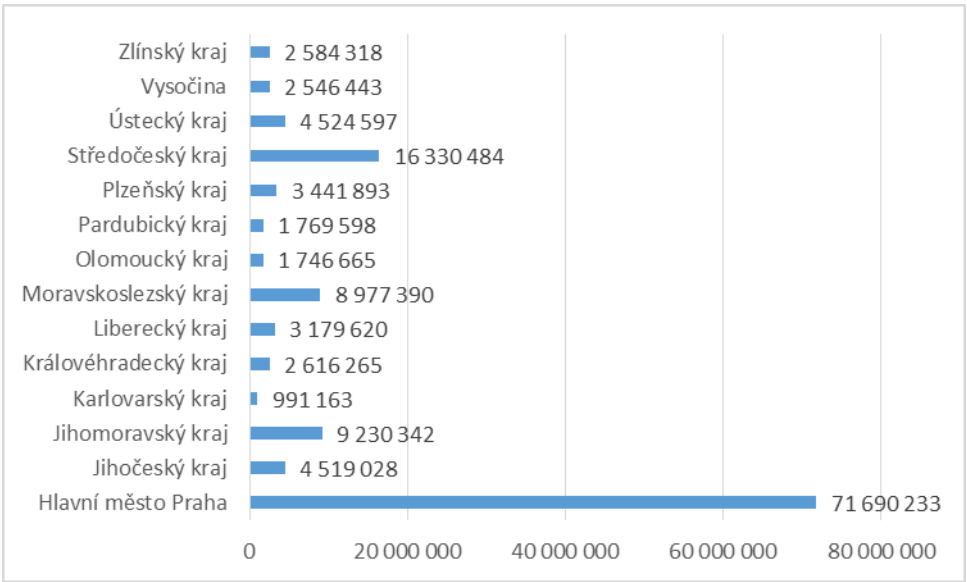
Specifickým motivem realizace přímých zahraničních investic jsou privatizační projekty. V České republice vstupovali zahraniční investoři prostřednictvím privatizačních projektů v období 1993 až 2007. Nejvyšší podíl těchto privatizačních projektu na přílivu přímých zahraničních investic byl zaznamenán v roce 2002 (45,2%). V období 1993 až 2007 dosáhl podíl privatizačních projektů na přílivu přímých zahraničních investic 18,4%.

Graf č. 5: Podíl privatizačních projektů na přílivu přímých zahraničních investic

Zdroj: ČNB, vlastní dopočty a zpracování

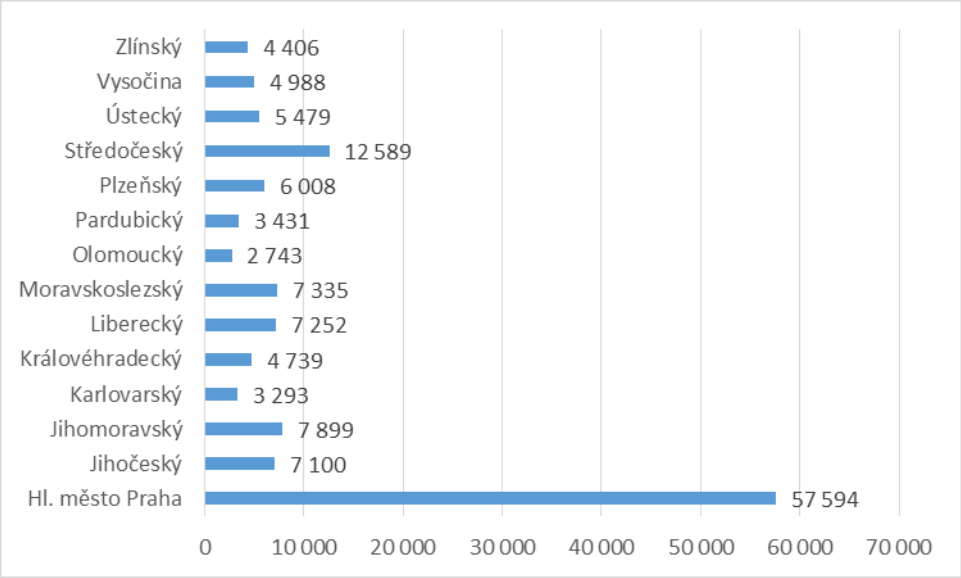
Z hlediska regionálního rozložení je jednoznačně nejvyšší objem realizovaných přímých zahraničních investic realizován v Hlavním městě Praze (71,69 mld. USD). Následují Středočeský (16,33 mld. USD) a Jihomoravský (9,23 mld. USD). Nejnižší hodnoty vykazují Karlovarský kraj (991 mil. USD), Olomoucký kraj (1,75 mld. USD) a Pardubický kraj (1,77 mld. USD). Tento objem není relativizovaný na počet obyvatel (není tak zohledněna velikost kraje).

Graf č. 6: Stav přímých zahraničních investic v regionech NUTS III, k 31. 12. 2013, v tis. USD

Zdroj: ČNB, vlastní dopočty a zpracování

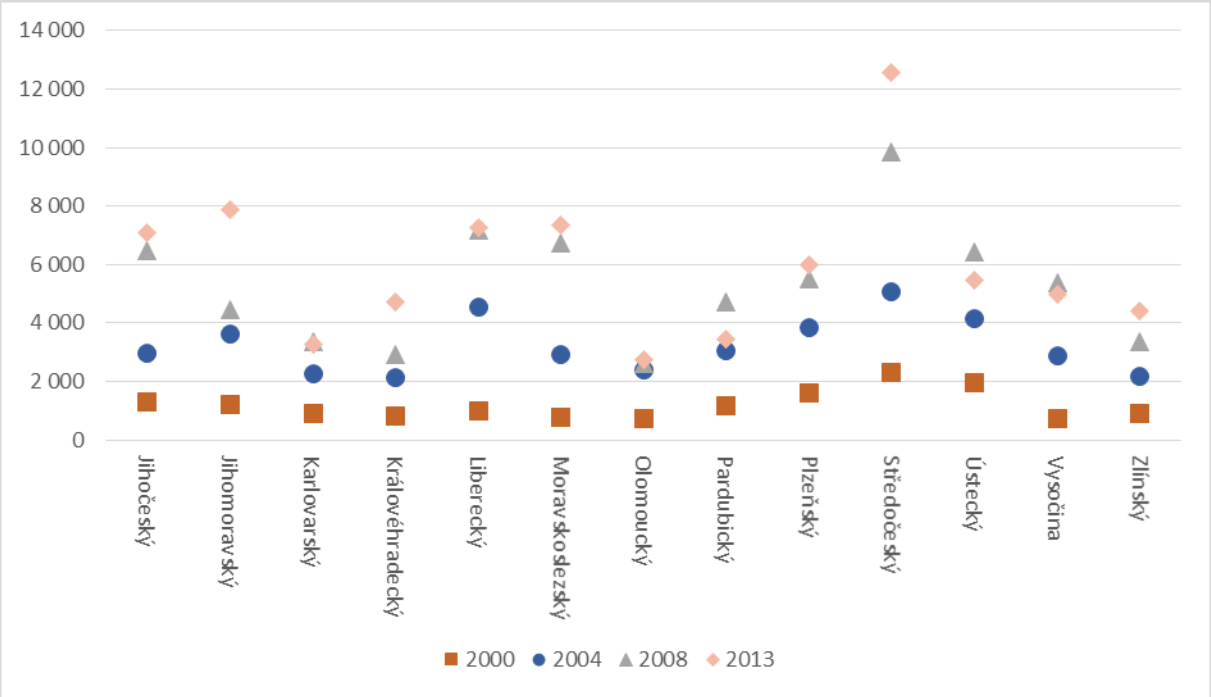
Nejvyšší stav přímých zahraničních investic v 1 tis. obyvatel vykazuje Hlavní město Praha (57,6 mil. USD). S velkým odstupem následují Středočeský kraj (12,6 mil. USD) a Jihomoravský kraj (7,9 mil. USD). Naopak nejméně investic vykazují kraje Olomoucký (2,7 mil. USD), Karlovarský (3,3 mil. USD) a Pardubický (3,4 mil. USD).

Graf č. 7: Stav přímých zahraničních investic v regionech NUTS III na tis. obyv., k 31. 12. 2013, v tis. USD

Zdroj: ČNB, vlastní dopočty a zpracování

Zatímco v období ekonomického růstu 2000 až 2004 je znatelný nárůst u všech krajů ČR, v období 2004 až 2008 zaznamenaly výrazný nárůst kraje Jihočeský, Liberecký, Moravskoslezský, Středočeský, Ústecký a Vysočina. Ostatní kraje (s výjimkou stagnujícího Olomouckého) zaznamenaly mírný nárůst. V období ekonomického poklesu 2008 až 2013 zaznamenaly dokonce tři kraje pokles stavu přímých zahraničních investic (Ústecký, Pardubický a Vysočina). Stagnující stav vykázaly Karlovarský, Liberecký, Olomoucký, Plzeňský a Vysočina. I přes pokles výkonu ekonomiky zaznamenaly výrazný růst přílivu přímých zahraničních investic kraje Jihomoravský, Královéhradecký a Středočeský. Tyto kraje představují ekonomicky silné regiony se silnými ekonomickými centry.

Graf č. 8: Stav přímých zahraničních investic v letech 2000, 2004, 2008 a 2013, k 31.12, v tis. USD, na 1 tis. obyv.

Zdroj: ČNB, vlastní dopočty a zpracování

Závěr

Přímé zahraniční investice jsou tradičním tématem ekonomického a regionálního výzkumu. Role přímých zahraničních investic (PZI) je hodnocena z různých hledisek. Významným tématem je jejich vliv na trh práce. Pozitivním efektem přímých zahraničních investic je technologický transfer přispívající k vyšší produktivitě a konkurenceschopnosti ekonomik. Přímé zahraniční investice mají zásadní vliv na platební bilanci. Z provedené rešerše vyplývá, že pozitivní vnímání přímých zahraničních investic mezi ekonomy převládá. Přímé zahraniční investice pozitivně přispívají k ekonomickým cílům hostitelských ekonomik (hospodářský růst, zaměstnanost, export atd.).

Pozitivních efektů jsou si vědomi také vlády, které realizují investiční podporu. V posledních 10 letech se v této oblasti projevují tyto trendy (a) liberalizace investičního prostředí, (b) rostoucí význam administrativní překážek, (c) deklarovaná ochrana investic, (d) větší důraz na propagaci, servis a institucionální rámec, (e) uplatnění nízkého zdanění a daňových úlev, (f) význam globalizace, zejména napojení na globální trh, (g) důraz na přípravu podnikatelské infrastruktury, (h) strukturalistický přístup k investiční podpoře, (i) regionalizace investiční podpory, (j) důraz na podporu pracovních míst pro kvalifikovanou pracovní sílu a vzdělávání, (k) destrukce bilaterálních investic a (l) zvýhodnění malého a středního podnikání.

Zatímco bezprostředně po zahájení transformačního procesu (první polovina 90. let) byl podíl investic do zpracovatelského průmyslu více než 40 %, postupně klesl jejích podíl pod 25% a v investicích dominují služby. ČR se tak posunuje ke standartní tržní ekonomice.

Z hlediska původu země investora jsou dlouhodobě nejvýznamnější Německo, Rakousko a Nizozemí. Nejvýznamnější mimoevropskou zemí jsou Spojené státy americké.

Nejvýznamnějším oborem přílivu přímých zahraničních investic jsou peněžnictví a pojišťovnictví.

Od roku 1998 je Českou národní bankou sledována struktura přímých zahraničních investic dle druhu, která investice rozděluji na investice základního kapitálu, reinvestovaný zisk a ostatní zisk. Právě reinvestovaný zisk se tak stal hlavním zdrojem přímých zahraničních investic v ČR.

Z hlediska regionálního rozložení je jednoznačně nejvyšší objem realizovaných přímých zahraničních investic realizován v Hlavním městě Praze. Následují Středočeský a Jihomoravský kraj. Zatímco v období ekonomického růstu 2000 až 2004 je znatelný nárůst u všech krajů ČR, v období 2004 až 2008 zaznamenaly výrazný nárůst kraje Jihočeský, Liberecký, Moravskoslezský, Středočeský, Ústecký a Vysočina. Ostatní kraje (s výjimkou stagnujícího Olomouckého) zaznamenaly mírný nárůst. V období ekonomického poklesu 2008 až 2013 zaznamenaly dokonce tři kraje pokles stavu přímých zahraničních investic (Ústecký, Pardubický a Vysočina). Stagnující stav vykázaly Karlovarský, Liberecký, Olomoucký, Plzeňský a Vysočina. I přes pokles výkonu ekonomiky zaznamenaly výrazný růst přílivu přímých zahraničních investic kraje Jihomoravský, Královéhradecký a Středočeský. Tyto kraje představují ekonomicky silné regiony se silnými ekonomickými centry.

Přímé zahraniční investice jsou klíčovým nástrojem v procesu transformace české ekonomiky z centrálně plánované na tranzitivní, resp. na post-tranzitní. V současné době, přímé zahraniční investice přispívat k přechodu na standardní tržní ekonomice. Tomu odpovídá také charakter příchozích přímých zahraničních investic. Snížil se objem investic do zpracovatelského průmyslu. Více přímých zahraničních investic je orientováno na sektor služeb.

Provedená analýza potvrdila, že přímé zahraniční investice představují velmi pozitivní stimul pro ekonomiku České republiky.

Článek vznikl za podpory IGA Mendelovy univerzity v Brně v rámci projektu „Možnosti využití kvantitativních metod pro hodnocení relevantnosti faktorů investiční atraktivnosti regionu“.

Literatura

Arend, R. J. (2006): SME - Supplier Alliance Activity in Manufacturing: Contingent Benefits and Perceptions, Strategic Management Journal, Vol. 27, No. 8, pp. 741-763

Bajo-Rubio, O. - Diaz-Mora, C. - Diaz-Roldan, C. (2010): Foreign Direct Investment and Regional Growth: An Analysis of the Spanish Case, Regional Studies, Vol. 44, No. 3, pp. 373-382
Benáček V. - Víšek, J. A. (1999): The Determining Factors and Effects of Foreign Direct Investment in an Economy of Transition: Evidence from Czech Manufacturing Industries in 1991-97. Výzkumná práce University Karlovy, IES a ACE Brusel
Blomström, M. - Sjöholm, F. (1998): Technology, Transfer and Spillovers: Does Local Participation With Multinationals Matter?, CEPR Discussion Papers 2048, C.E.P.R. Discussion Papers
Blomström, M. - Kokko, A. (1996): Multinational Corporations and Spillovers, CEPR Discussion Papers 1365, C.E.P.R. Discussion Papers
Callahan, C. M. - Smith, R. E. - Spencer, A. W. (2013): The Long-Term Performance Consequences Of Strategic Partnerships In High Tech Industries, The Journal of Applied Business Research, Vol 29, No. 1
Crozet, M. – Mayer, T. – Mucchielli, J. (2004): How do firms agglomerate? A study of FDI in France, Regional Science and Urban Economics, Vol. 34, Issue 1, pp. 27– 54
Dunning, J. H. (1994): Multinational Enterprises and the Global Economy, Workingham: Addison-Weslay, pp. 687
Görg, H. - Strobl, E. (2005): Spillovers from Foreign Firms through Worker Mobility: An Empirical Investigation, The Scandinavian Journal of Economics, Vol. 107, No. 4, Technology and Change, pp. 693-709
Mariotti, S. - Piscitello, L. - Elia, S. (2010): Spatial agglomeration of multinational enterprises: the role of information externalities and knowledge spillovers, Journal of Economic Geography, Vol. 10 pp. 519–538
Singh, J. (2007): Asymetry of knowledge spillovers between MNCs and host country firms, Journal of International Business Studies, Vol. 38, pp. 764-786,
Rugraff, E. (2010): Foreign Direct Investment (FDI) and Supplier-Oriented Upgrading in the Czech Motor Vehicle Industry, Regional Studies. Vol. 44, No. 5, pp. 627-638
Srholec, M. – Plojhar, M. (2004): Political economics of investment incentives, Politická ekonomie, University of Economics, Prague, Vol. 2004(4), pages 451-466

Internet sources

Czech Statistical Bureau - www.czso.cz
Czech National Bank – www.cnb.cz
Investment and Business Development Agency CzechInvest - www.czechinvest.org
World Investment Report 2015
World Investment Report 2016

Kontaktní adresa autora:

Ing. Milan Damborský, Ph.D., Mendelova univerzita v Brně, třída Generála Píky 2005/7, 613 00 Brno, milan.damborsky@mendelu.cz
Bc. Michla Ševčík, Mendelova univerzita v Brně, třída Generála Píky 2005/7, 613 00 Brno, xsevci16@node.mendelu.cz
Bc. Markéta Vítovská, Mendelova univerzita v Brně, třída Generála Píky 2005/7, 613 00 Brno, xvitovs1@node.mendelu.cz
Bc. Zuzana Kašparová, Mendelova univerzita v Brně, třída Generála Píky 2005/7, 613 00 Brno, xkaspa18@node.mendelu.cz
Bc. Pavel Marek, Mendelova univerzita v Brně, třída Generála Píky 2005/7, 613 00 Brno, xmarek4@node.mendelu.cz

Economic performance of EU food producers within the food safety and quality policy: Focus on businesses settled in the Czech Republic

Roman Dubový, Jan Vavřina

Abstract:

Quality and food safety can be overviewed in broader technological and economic consequences. Mostly well informed EU consumers in their need for utility maximization within satisfying nutritional requirements influence by factors as quality, safety or origin the demand side represented by food producers on the common market. Food industry in the Czech Republic as the whole can be generally characterised as lagging behind the economic performance of EU industry average. Aim of the article is to provide revision of a current state of art regarding the economic performance of food producers in the Czech Republic and to recognize instruments of the nowadays EU Food safety and quality policy towards possible improvement of domestic producers in areas of food safety, quality and economic performance, respectively. There are employed secondary both quantitative and qualitative data of European Commission and Eurostat

Key words:

economic performance, manufacture of food and beverages, EU food safety and quality policy

Introduction and Objective

The food processing industry in the Czech Republic was performing worse after EU accession in comparison with the industry average characterised by the major economic performance indicators. Namely, it is lagging behind in labour productivity, its contribution to the Gross Added Value within the economic accounts of the Czech Republic reaches up to 3 %. It is again a lower level than in traditional food producing EU member countries. The prevailing products placed on market by food producers settled in the Czech Republic can be characterized as products of a common daily use, both in the case of food and beverages. Such a production is suitable to substitute products of foreign not well known producers under a good targeted marketing promotion. The aforementioned facts can be characterised as a threat of diminishing competitiveness that causes among others a lower ability of cash flow creation for investments (Ministry of Agriculture, 2015).

The situation about investments in the food processing industry can be described by the following figures of the indicator Gross Fixed Capital Creation (GFC) in the Czech Republic. GFC for NACE 10 – 12 (including tobacco industry) was in the period of years 2007 -2009 at 685 million EUR in comparison with decrease of GFC to 600 million EUR in the period of years 2010 – 2012. The labour productivity is another important indicator of competitiveness that lags behind the EU average as well. Yearly values of the labour productivity within the food processing industry measured by the indicator Gross Value Added per employee (annual working unit) was about 25 thousand EUR and this indicator for EU 27 countries was over 47 thousand EUR (European Commission, ©2016; Ministry of Agriculture, 2015).

Competitiveness of food processing businesses has to be considered as well as in the sense of their ability to meet food safety and quality requirements. EU food safety and quality policy provides to consumers guarantees of quality and features of food production and the production processes. This policy can help to increase market opportunities for selected products that in fact is than mirrored in the economic performance of respective businesses (Bourlakis, 2014; European Commission, 2014; Dora et al., 2013; Kordoš, 2013).

EU has got one of the highest food safety standards among developed countries. It uses a system, which can monitor and react to incidents within food placed on market. This system is named RASFF – the Rapid Alert System for Food and Feed. RASFF provides information to be shared among EU member countries and its competent authorities, respectively. Healthy risks for consumers are assessed independently on the law and order authorities' structure by European Food Safety Agency (EFSA). The role of EFFSA is to assess and communicate on risks, which can affect the food chain. It provides

an independent scientific opinions and advice to support the European Commission and EU Member States in the field of food consumer's protection. (European Commission, 2014; Lee and Van Hout, 2009; Aramyan et. al, 2009).

The legal basis of the RASFF is Regulation (EC) N°178/2002. Article 50 of this Regulation establishes the rapid alert system for food and feed as a network involving the Member States, the Commission as member and manager of the system and the European Food Safety Authority (EFSA). Also the EEA countries: Norway, Liechtenstein and Iceland, are longstanding members of the RASFF. Regulation (EC) N° 16/2011 lays down requirements for members of the network and the procedure for transmission of the different types of notifications.

Tab. 1: Number of RASFF notifications of selected EU member countries regarding the country of origin in time period of years 2012 - 2014

Country \ Year	*2012*	*2013*	*2014*
Czech Republic	8	24	25
France	90	120	106
Germany	104	95	136
Italy	112	105	89
Poland	118	164	131

Source: Data of European Commission (2015)

Objective of this article is to provide revision of a current state of art regarding the economic performance of food producers settled in the Czech Republic and to recognize instruments of the nowadays EU Food safety and quality policy towards possible improvement of domestic producers in areas of food safety, quality and economic performance, respectively.

Material and Methods

There are employed secondary publicly accessible data of EUROSTAT concerning Manufacturing of food products industry (NACE 10) and Manufacturing of beverages (NACE 11). The sample is consisting of secondary data covering on one hand Czech Republic and Poland as representatives of new member countries and on the other hand France, Germany and Italy as representatives of traditional food producers.

Economic performance of aforementioned industries was observed according development of labour productivity, based on Gross added value per annual working unit a year (annual working unit is equivalent of full time job employee). Development of investments was observed on indicator Investment expenditures per annual working unit a year in time period of years 2008 - 2014.

Non-parametric Kruskal-Wallis Analysis of variance (K-W ANOVA) is employed to reveal the statistical significance of mean value dissimilarities. Software Statistica 12 was utilised for conducting K-W ANOVA analysis.

Results and Discussion

In the broader economic consequences the lower economic performance of food processors settled in the Czech Republic has to be discussed within the overall lower productivity of factors of production. The major area of interest within the factors of production productivity is its increase by means of capital accessibility and quality of labour force. Consequently, the need for increasing productivity of factors of production within the EU Food safety and quality policy can be considered to be a major one to encourage and sustain competitiveness of food processing businesses.

The European Investment Bank (EIB) provides financial encouragement in non-decentralized manner regarding respective EU member countries. These encouragements are focused across the agriculture and food value chains and covers businesses of all size categories. EIB is also investing via intermediaries on local markets covering partners such as venture capital, private equity funds, banks, guarantee institutions or providers of microfinance assets. There is constituted as well the European

Investment Fund (EIF) within the EIB Group structure. EIF activities are focused on supporting EU Policies´ horizontal aims such as a proposed shift from grant schemes to a structure of financial instruments, covering as well as the EU Common Agricultural Policy (CAP). There can be currently stated main instruments, which can be employed within CAP, namely portfolio guarantee, risk-sharing loans, microfinance lending and equity capital funds. The aforementioned instruments are covering the following areas and are including as well advisory services from EIB and EIF (European Investment Bank, 2016):

- Project loans as a long-term resource of finance for investment needs.
- Intermediated loans as instrument managed by EIB´s financing partners in local markets covering smaller projects, which are not eligible for project loans schemes.
- Equity and fund investments to partially cover private capital resources under selective investments via funds focused on investments.
- Portfolio guarantee instruments utilizing loans and leases with reduced interest rates and collateral requirements.
- Risk-sharing loan instruments covering loans with reduced interest rates and collateral requirements.
- Microfinance loan instruments serviced via microcredit providers to promote accessibility of finance for economically small sized entities and rural populations.
- Financial instruments implemented via fund/off-fund management activities in cooperation with EU Managing Authorities in order to service a market impact by addressing the needs of focused participants.
- Advisory support to EU Managing Authorities within CAP for development of financial instruments to be employed mainly by the European Agricultural Fund for Rural Development.

Instruments for encouraging food safety and quality, specially targeted for businesses settled in the Czech Republic can be identified in the so called Rural Development Programme. This programme via respective government authorities, as the decentralized system of management within EU CAP subsidy schemes, provides access for EU Structural and Investment funds financial allocations. The main priority and respective measures focused on the food processing industry under the Rural Development Programme of the Czech Republic for the period of years 2014 – 2020 are covered under its Priority area 3, named Encouragement of a food chain organisation. This priority is involving areas such as food processing and marketing of the food production. Selected priority areas are improvement of production´s quality, increase of productions´ value or encouragement of local markets and suppliers chains. The aforementioned Priority 3 is thematically covering the following measures (Ministry of Agriculture of the Czech Republic, 2015):

- M01 - professional learning programmes and information sharing,
- M04 - Encouragements for investments into food processing companies,
- M16 – Cooperation.

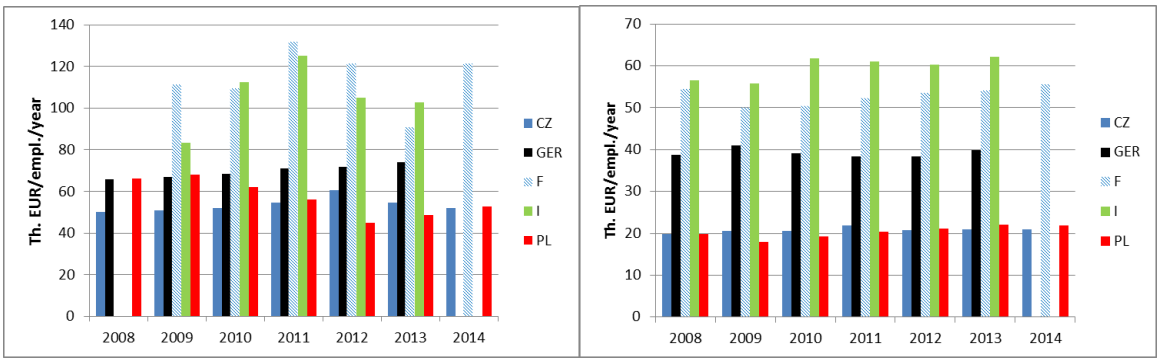

Figure 1: Development of labour productivity in selected countries within Manufacture of beverages industry (left graph) and Manufacture of food products industry (right graph)

Note: Unavailable data in the case of Manufacture of beverages industry for France in year 2008, for Italy in years 2008 and 2014, for Germany in year 2014. Unavailable data in the case of Manufacture of food products for Germany and Italy in year 2014

Source: own work using data of Eurostat (©2016)

Labour productivity observed in the Czech Republic in the period of years 2008 – 2014 is lagging behind the traditional food producing countries both in the case of Manufacture of beverages and Manufacture of food products industry (see Fig. 1). Development of labour productivity in the Czech Republic within the observed time period in both industries can be considered as a rather stagnation. Namely, variability of labour productivity among businesses settled in the Czech Republic, measured by a variation coefficient, was in the observed period for the Manufacture of beverages industry at value slightly above 6 %, in the case of Manufacture of food products than 2.8 %. Such variability within a labour productivity development is comparable with food and beverages producers settled in Germany, where it was observed the lowest levels of variation coefficient. On the other hand, the highest variability of labour productivity in both observed industry sectors was identified among businesses settled in Poland, namely variation coefficient at value 14.3 % in the case of Manufacture of beverages industry and 6.8 % in the case of Manufacture of food products industry.

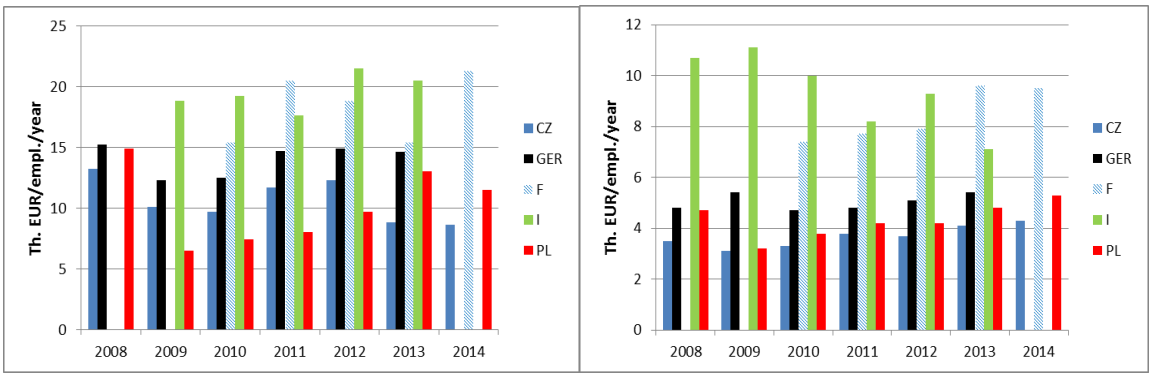

Figure 2: Development of investments per employee in selected countries within Manufacture of beverages industry (left graph) and Manufacture of food products industry (right graph)

Note: Unavailable data in the case of Manufacture of beverages industry for France in year 2008, for Italy in years 2008 and 2014, for Germany in year 2014. Unavailable data in the case of Manufacture of food products for France in years 2008 and 2009, for Germany and Italy in year 2014

Source: own work using data of Eurostat (©2016)

Similarly to labour productivity development of observed industries in the Czech Republic it was explored the situation in development of investments per employee. It could be stated that levels of investments within traditional food producing countries are higher than in the Czech Republic. More precisely, the highest levels of investments within both observed industries were identified among businesses settled in Italy and France. Amount of investments in the aforementioned countries are twice as much the level of investments in the case of Manufacture of food products industry in comparison with businesses settled in the Czech Republic. Higher level of investments among business settled in the Czech Republic was than observed in the case of Manufacture of beverages industry that is at about 65 % in comparison with France and Italy. The highest variability of investments per employee was similarly to the indicator labour productivity observed in Poland, namely variation coefficient nearly at value 15 % for the case of investments per employee in the sector of Manufacture of food products and variation coefficient above 28 % in the case of Manufacture of beverages industry.

Mutual interrelationships between investment levels and labour productivity development were explored by analyses of variance with focus on development of year-on-year indexes of indicator GVA/employee in observed countries within time period of years 2008 - 2014.

The analysis of variance revealed that tested groups of countries with increasing year-on-year indexes of investments against those with decreasing ones across all observed countries revealed for

both explored industry sectors that mean values of labour productivity are not statistically significantly differing at level alpha = 0.05. Results of K-W ANOVA for Manufacturing of beverages industry: H=(1df, N= 25) =0.60, p-value =0.44. Results of K-W ANOVA for Manufacturing of food products industry H (1df, N= 26) = 1.11, p-value =0.29. Variability of respective observations among both industry sectors is depicted in Fig. 3.

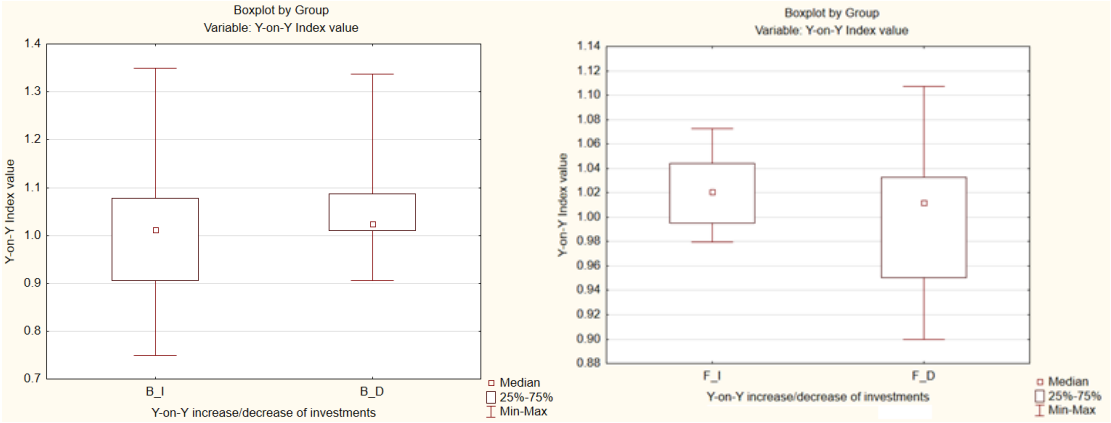

Figure 3: Boxplot of GVA/AWU indicators´ year-on-year indexes comparison according increase/decrease of investments per employee for beverages industry (left graph) and for food industry (right graph) in time period of years 2008 – 2014

Source: own work using data of Eurostat (©2016)

Positive development of labour productivity year-on-year index within Manufacturing of beverages industry was observed in the time period of years 2008 – 2014 prevailingly in Germany. On the other hand, despite the year-on-year decrease of investments levels within Manufacturing of beverages industry, it was identified year-on-year increase of labour productivity mostly among food processors settled in the Czech Republic, Germany and Poland. The same exploration was applied to the Manufacturing of food industry. In this case businesses settled in Czech Republic, Germany, France and Poland were those with prevailing positive year-on-year index development of investments and positive year-on-year index development of labour productivity. Subsequently, the case of Italy revealed, that business active in the Manufacturing of food products were able to increase labour productivity despite the decreasing level of investments.

Fig. 4 depicts the variability of labour productivity development observations within Manufacture of beverages industry according the observed countries as a grouping variable. Companies settled in Poland were prevailingly those that were reporting decrease of labour productivity year-on-year indexes in comparison with companies settled in Germany, which report only increase of labour productivity development under year-on-year increase of investments. The case of year-on-year decrease of investments in the Manufacture of beverages industry again points out at a positive labour productivity development in Germany, when it was declared its year-on-year increase despite decrease of investments in period of years 2009 - 2010. On the other hand the case of France is representing a country with one of the highest volatility of the labour productivity indicator development. Decrease of labour productivity in France was observed in time period of years 2012-2013, so it could be connected with the depression of world economy and a renewed growth of the labour productivity in year 2014, despite a year-on-year decrease of investments in this year.

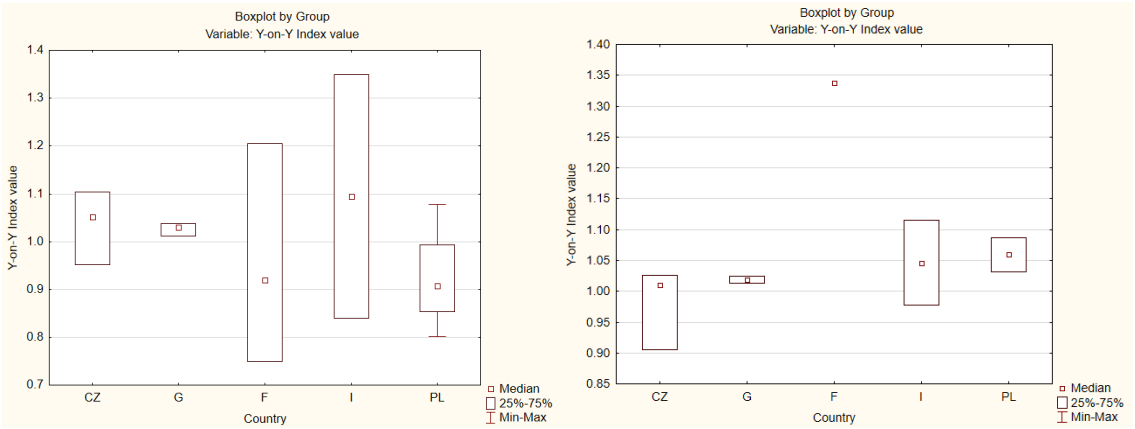

Figure 4: Boxplot of GVA/AWU indicators year-on-year indexes comparison in observed countries within beverages industry under increase of investments per employee (left graph) and under decrease of investments per employee (right graph) in time period of years 2008 - 2014

Source: own work using data of Eurostat (©2016)

The analysis of variance revealed that tested groups of countries with both increasing and decreasing year-on-year indexes of investments within the Manufacturing of beverages industry are not statistically significantly differing at level alpha = 0.05 in the term of year-on-year development of index labour productivity. Results of K-W ANOVA for year-on-year increase of investments per employee within the Manufacturing of beverages industry: H=(4df, N= 15) =2.23, p-value = 0.69. Results of K-W ANOVA for year-on-year decrease of investments per employee within the Manufacturing of beverages industry: H=(4df, N= 10) =4.84, p-value = 0.30.

There is provided at Fig. 5 a cross comparison of Manufacture of beverages and Manufacture of food products industries regarding year-on-year increase and decrease indexes of investments.

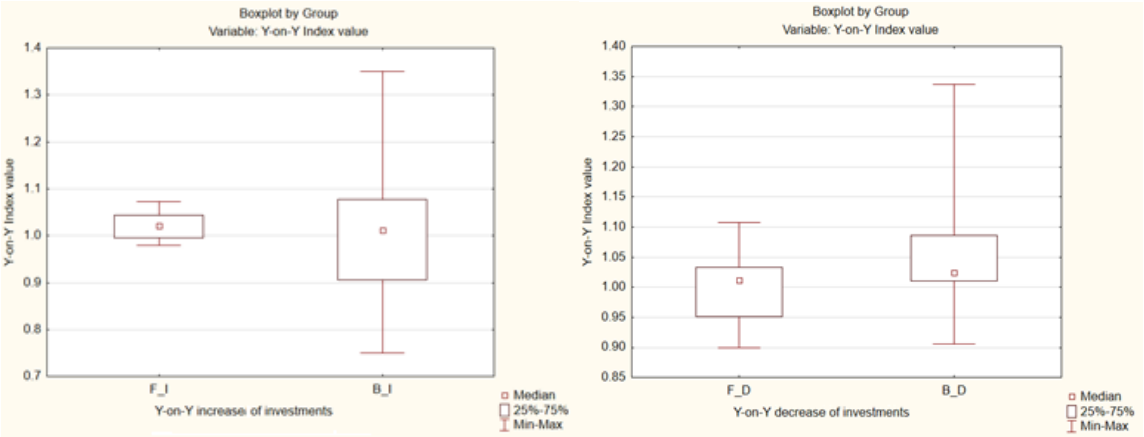

Figure 5: Boxplot of GVA/AWU indicators year-on-year indexes comparison according increase of investments per employee for Manufacturing of beverages and Manufacturing of food products industry (left graph) and according decrease of investments per employee within Manufacturing of beverages and Manufacturing of food products industry (right graph) time period of years 2008 – 2014

Source: own work using data of Eurostat (©2016)

The analysis of variance within the cross comparison of Manufacturing of beverages and Manufacturing of food products industry revealed the following findings. Groups of countries with increasing year-on-year indexes of investments within Manufacturing of food products industry are not significantly differing at level alpha = 0.05 against observed groups of countries within increasing year-on-year index development within Manufacturing of beverages industry. Similar results were

identified In the case of cross comparison between year-on-year decrease of investments index. Results of K-W ANOVA for cross comparison of Manufacturing of beverages and Manufacturing of food products industry in the case of year-on-year investment index increase: H=(1df, N= 33) =0.47, p-value =0.49. Results of K-W ANOVA for cross comparison of Manufacturing of beverages and Manufacturing of food products industry in the case of year-on-year investment index decrease: H=(1df, N= 18) =0.64, p-value =0.42.

Fig. 6 depicts variability of labour productivity development observations within Manufacture of food products industry according the observed countries as a grouping variable. The highest year-on-year index increases of labour productivity were identified under year-on-year increase of investments among food processors settled in Poland. On the other hand only decrease of labour productivity and the lowest variability under increase of investments was identified in the case of Italy. Another observation was made under the condition of decreasing year-on-year investment index. Italy was only country with prevailing increase of labour productivity within year-on-year decrease of investment. Single observations made for Germany and France under year-on-year decreases of investments proved their ability to continuously increase labour productivity within changing economic conditions.

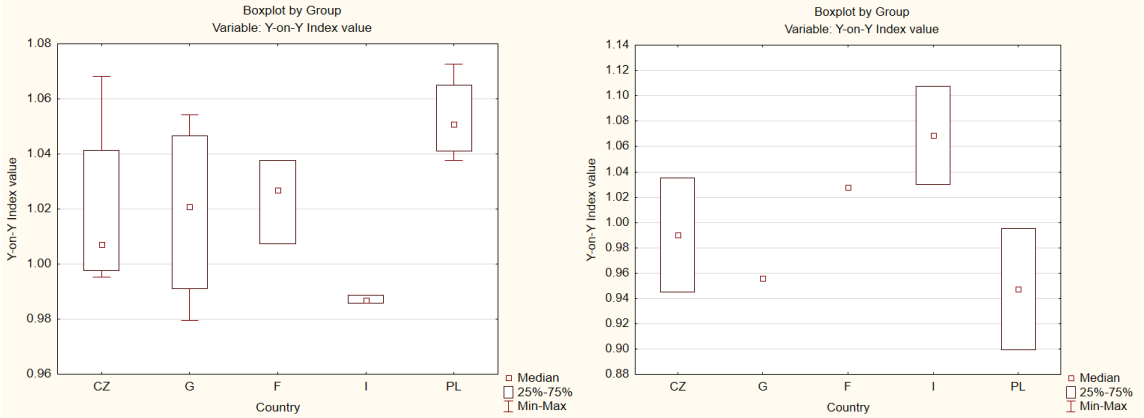

Figure 6: Boxplot of GVA/AWU indicators year-on-year indexes comparison in observed countries within Manufacture of food products industry under increase of investments per employee (left graph) and under decrease of investments per employee (right graph) in time period of years 2008 – 2014

Source: own work using data of Eurostat (©2016)

The analysis of variance was conducted to reveal statistical significance of observed mean values under situation of increasing/decreasing year-on-year indexes of investments among group of observed countries. Results of K-W ANOVA for Manufacture of food products industry among group of countries under condition of year-on-year investment increase : H=(4df, N= 18) =8.39, p-value =0.08. Results of K-W ANOVA for Manufacture of food products industry among group of countries under condition of year-on-year investment decrease H (4df, N= 8) = 3.83, p-value =0.43. Both analysis of variance under conditions of year-on-year index increase/decrease of investment proved that observations within group of countries do not statistically significantly differ at alpha level = 0.05 in term of year-on-year index of labour productivity development in years 2008 – 2014.

Conclusion

Manufacture of food products and beverage industry in the Czech Republic in comparison with traditional food producing countries is lagging behind their economic performance. In the term of indicator labour productivity measured by Gross Value Added per employee, the food and beverage producing industry in the Czech Republic is gaining only 50 % of EU average. Reasons for this situation can be found both in the equipment with machinery, investment development of food producing business and quality of production placed on market. The aforementioned aspects can be as well connected with overall competitiveness of businesses active in food and beverage producing

industry. Prevailing amount of food and beverages production of businesses settled in the Czech Republic is placed on common European market. Requirements for alimentary production within common European markets, which is coherent with food safety and quality policy, are in fact creating barriers for sustainable competiveness of producers. This need for sustainability can be seen in economic measures at continuous investment development to increase added value both in a manner of products and as well in increasing of effectiveness and efficiency within all business processes. Conducted analysis in this article revealed that there are no statistically significant differences in development of labour productivity among food and beverage producers settled in the Czech Republic and other observed countries, despite differences in investment development observed in these countries in time period of years 2008 - 2014. Development of investments in new EU member countries, covering producers settled in the Czech Republic is influenced by previous financial investment encouragements from EU Structural Funds. Nevertheless, also aforementioned results of conducted analysis did not prove significant differences in labour productivity development under investments. Subsequently, also the new EU financial encouragements for food and beverage producing industry, which are being prepared in cooperation with European Investment Bank are refocused on the specific needs of entrepreneurs in areas of effectiveness and efficiency of their business activities. Future competitiveness of EU food and beverage producers than can be seen in their ability to provide a complex quality products with added value based on effective and efficient business processes management and capital planning for their sustainable development.

Acknowledgment

This article was prepared thanks to the Internal Grant Agency of FBE, MENDELU in Brno, project no PEF_TP_2016005.

References:

Aramyan et al., 2009. The perceived impact of quality assurance systems on tomato supply chain performance. *Total Quality Management & Business Excellence*. Vol. 20 (6). p. 633 – 653. [on-line]. Accessed [2016-07-12]. Available at: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14783360902924325

Bourlakis, M., 2014: Firm size and sustainable performance in food supply chains. *International Journal of Production Economics*. Vol. 152 (June 2014). p. 112 – 130. [on-line]. Accessed [2016-08-01]. Available at http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0925527313005884

Dora, M. et al., 2013: Food quality management system: Reviewing assessment strategies and a feasibility study for European food small and medium-sized enterprises. *Food Control*. Vol. 31 (2). p. 607 – 616. [on-line]. Accessed [2016-07-12]. Available at http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0956713512006585

European Commission, 2014: Food safety – Ensuring a high level of protection of human health and consumers´ interests. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-79-42439-7. [on-line]. Accessed [2016-06-20]. Available at:http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/en/food_en.pdf

European Commission, 2015: RASFF for safer food — The Rapid Alert System for Food and Feed — 2014 annual report. Brussels, EC Publications Office. ISBN 978-92-79-46909-1.

European Investment Bank, 2016: Agriculture and Food: Unlocking production potential in a sustainable and resource-efficient manner. Luxembourg, EIB Information Desk. ISBN 978-92-861-2876-9

Eurostat, ©2016: Database of full range publically available data. [on-line], available at http://ec.europa.eu/eurostat/data/database/information. Accessed 2016-08-30.

Kordoš, M., 2013: Food safety as a global world economy issue. *Sociálno-ekonomická revue*. Vol. 01-2013, p. 57 - 66. [on-line]. Accessed [2016-07-10]. Available at http://fsev.tnuni.sk/fileadmin/veda_a_vyskum/SER/2013/Socialno_ekonomicka_revue_volume_1_2013.pdf#page=57

Lee, H. S., Van Hout, D., 2009: Quantification of Sensory and Food Quality: The R-Index Analysis. *Journal of Food Science*. Vol. 74 (6). p R57-R64. [on-line]. Accessed [2016-06-30]. Available at: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1750-3841.2009.01204.x/references

Kontaktní adresa autora:

Ing. Roman Dubový, MBA, PEF MENDELU v Brně, e-mailová adresa: xdubovy@mendelu.cz.
Ing. Jan Vavřina, Ph. D., PEF MENDELU v Brně, e-mailová adresa: jan.vavrina@mendelu.cz.

Změny podnikatelského prostředí agrárního sektoru a jejich reflexe ve vývoji mléčné produkce

Changes of business environment in agrarian sector and its reflection in milk production development

Dudová Barbora, Bečvářová Věra

Abstract

This article is focused on production and development tendencies of dairy production in choosen countries. Agriculture and also milk production is of the most traditional economy sector of each country economy. Article has an aim to describe production and development of the milk around the world and also want to describe situation in the Czech republic. Nowadays because of globalization in necessary to analyze, not only Czech republic but also counties which trade with our country. The analysis shows that EU involved for sure Czech Republic is not one of the biggest producers around the world, may be it was due to milk quotas. Prices of milk have simillar development at each choosen country, but price development of butter and cheese edam have differt development. It should be also because of higher processing of milk.

Keyword: Agribussines, Dairy, Milk, Production, Prices

JEL classification: Q11, Q13

Úvod

Dynamické změny prostředí, které se odrážejí v konkrétní situaci na relevantních trzích, jsou zaznamenávány téměř každou oblastí ekonomiky. Tyto změny bezprostředně ovlivňují nejen současnou situaci, ale významně determinují i další vývoj v jednotlivých odvětvích. Je nesporné, že zemědělství, dlouhodobě vnímané jako tradiční a relativně uzavřené odvětví, svým rozměrem a výrobní strukturou odvozované především od historické danosti a kvality přírodních zdrojů, prochází v posledním dvacetiletí řadou kvalitativních i kvantitativních proměn. Spolu s rozvojem technologií jsou to především projevy a důsledky globalizačních procesů v ekonomice obecně a v agrárním sektoru zvláště. Typickým rysem je již samotná změna formátu tohoto sektoru. Oproti původní úzce vymezené zemědělské prvovýrobě se dnes již setkáváme s celým komplexem výroby potravin a dalšího užití zemědělské produkce, zpracování a relevantních služeb až po potravinářský obchod, se širokou škálou vzájemných horizontálních i vertikálních interakcí a vazeb. V takto formovaném podnikatelském prostředí jsou i samotná prvovýrobní odvětví a jeho podnikatelské subjekty nuceny se profilovat na bázi nového, poptávkově determinovaného, ekonomického modelu agrobyznysu. Ten stále výrazněji ovlivňuje nejen charakter, strukturu a výkonnost podnikatelských subjektů, ale klade podstatně vyšší nároky na strategická řešení v rámci agrární politiky, na formy a úroveň státní ingerence, při respektování požadavku zajištění potravinové bezpečnosti. V tomto kontextu je proto nezbytné znát a objektivně hodnotit i interakce mezi jednotlivými trhy konkrétní komoditní vertikály, analyzovat celý systém a souvislosti přenosu informací a požadavků předcházejících i navazujících fází výroby, zpracování a distribuce.

Tento přístup, typický pro rozvinuté ekonomiky Evropy i dalších světových regionů, je však nezbytné aplikovat i v prostředí zemí střední a východní Evropy. Zde se totiž do okruhu strategických otázek celkového řešení dalšího rozvoje zemědělství stále ještě promítají i specifické projevy a důsledky transformace z počátku 90. let minulého století, jakož i vlivy dalších změn pravidel a podmínek otevírání společného agrárního trhu před a po vstupu těchto zemí do Evropské unie (EU) v roce 2004. Řadu problémů zde vyvolala právě

nedostatečná reflexe změn prostředí včetně podcenění podmínek a důsledků přechodu z nabídkově na poptávkově orientovaný model v zemědělství (Bečvářová, 2011).

Jedním z typických příkladů je vývoj v odvětví produkce a zpracování mléka. Mlékárenský průmysl má v agrárním, ale i potravinářském sektoru ČR dlouholetou tradici. Patří tedy zcela oprávněně i v současné době mezi nosné komodity ve všech fázích výroby a zpracování. Stav dojnic se však v České republice od roku 1989 podstatně snížil, a to z 1 228 tis. ks na pouhých 360 tis. ks. I když největší pokles stavu skotu byl zaznamenán již okolo roku 1993, stavy dojnic se snižují trvale. Naopak intenzita produkce (především díky novým technologiím) roste. Vzhledem ke zvýšení dojivosti krav se tedy celková produkce mléka snížila od roku 1989 do roku 2012 pouze o 50 %. Co se týká otázky soběstačnosti, Česká republika je sice hodnocena jako exportér, vyváží však převážně mléčnou surovinu k dalšímu zpracování a naopak dováží mléčné produkty s vyšší přidanou hodnotou. (MZe, 2015).

1 Cíl a metodika

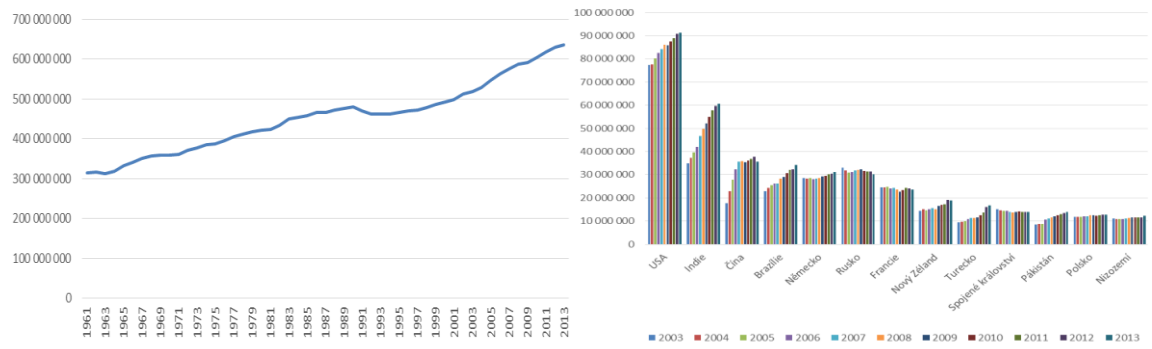
Cílem příspěvku je charakterizovat širší souvislosti současných produkčních a vývojových tendencí zemědělských a průmyslových výrobců mléka v ČR a v Evropě. Pro naplnění tohoto cíle je vyhodnocen produkční a cenový vývoj této komodity ve vybraných regionech střední Evropy, konkrétně se jedná o země Německo, Polsko, Slovensko, Česká Republika a Rakousko.

Příspěvek je rozdělen do dvou vzájemně navazujících částí. První část je věnována analýze vývoje světové produkce mléka, postavení zemí EU s podrobnější charakteristikou vývojových tendencí v rámci ČR v komparaci s vybranými zeměmi střední Evropy. Druhá část se zabývá komparací produkčních a cenových interakcí v širších souvislostech, kde jsou detekovány rozhodující faktory změn i z hlediska zapojení do navazující fáze vertikály.

2 Výsledky a diskuse

Na základě analýzy dostupných dat (prezentováno v obr. 1), je prokazatelné, že produkce mléka se během posledního půl století ve světě více než zdvojnásobila. Tento fakt je zapříčiněn množstvím faktorů, mezi které patří především inovační a technologické změny, automatizace výroby, výzkum, vzdělávání, a na tomto základě zvýšení průměrné roční dojivosti krav, na straně poptávky pak rozhodující roli hraje růst populace, který znamenal zvýšenou poptávku po komoditě mléko na všech světových trzích.

Obrázek 1: Světová produkce mléka mezi lety 1961–2013 a největší producenti mléka v v období 2003–2013 (údaje v tunách).

Zdroj: FAOSTAT, vlastní zpracování

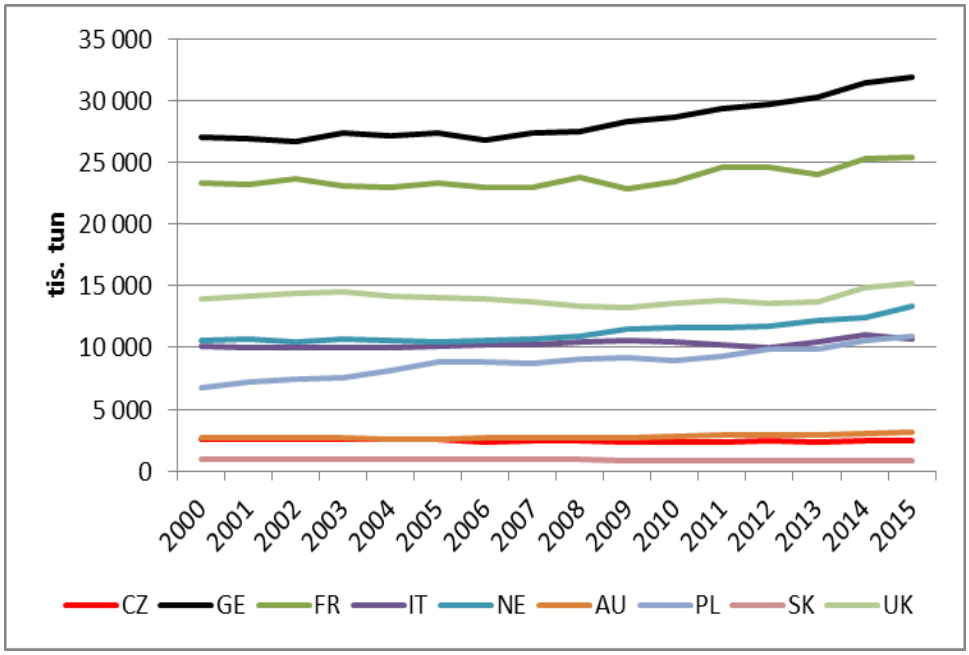
Celosvětově největším producentem mléka jsou Spojené státy americké, kdy v roce 2013 činil jejich podíl na trhu 14,4 % světové produkce. Produkované množství mléka ve Spojených státech se v letech 2003–2013 zvýšilo o 22 %. Druhým největším výrobcem mléka je Indie,

která v rozmezí let 2003–2013 zvýšila produkci o více než 73 %. Podobnou dynamiku růstu produkce mléka vykazuje Čína, která je v současnosti třetím největším producentem mléka. Mezi nejvýznamnější producenty mléka v Evropě patří Německo, Francie, Spojené království, Polsko a Nizozemí.

K vývoji produkce kravského mléka v EU 28.

Ve většině rozvinutých evropských ekonomik je typický *nárůst roční dojivosti krav*. Tento vývoj je charakteristický i pro Českou republiku. Jestliže v roce 1952 činila průměrná roční dojivost v ČR 1 600 litrů na jednu dojnici, v roce 2014 to bylo již 7 663 litrů. To znamená více než čtyřnásobné navýšení průměrné roční dojivosti na jednu dojnici. V současných podmínkách se ČR v průměrné dojivosti řadí společně s Německem, Nizozemskem a skandinávskými státy ke špičce v EU. Tento pozitivní vývoj je ovlivněn nejen výběrem vhodného plemene, ale i složením krmiva a posílením wellfare dojnic, jako je dostatečné osvětlení stájí, ale také sprchování krav v parných dnech a aplikace dalších poznatků českých výzkumníků v oblasti živočišné produkce (Agris, 2012). Na druhé straně produkce mléka v EU se v posledních pěti letech zvyšovala pouze mírně, nárůst mezi lety 2010–2014 činil 3 %. Produkce mléka původní EU 15 tvoří zhruba 82 % z celkové produkce dnešní EU 28. Na nízkém růstu produkce kravského mléka se promítly mléčné kvóty, které byly zavedeny již od roku 1984 a určovaly maximální možné produkované množství mléka pro každou členskou zemi. Přes tato opatření však produkce mléka převyšuje kapacitu dodávek do mlékáren a vytváří kapacitu pro export za hranice EU. I když se stavy krav v EU 28 v posledních pěti letech ustálily na počtu cca 23 mil. kusů, jsou zde značné diference v dojivosti. Jestliže průměrná roční dojivost v roce 2014 v EU 28 činila 6 535 litrů, v původních členských zemích EU 15 to bylo v průměru 7 067 litrů. Z toho vyplývá, že intenzita v produkci nových členských zemí EU 13 je podstatně nižší. Pokud však tyto údaje srovnáme s konkrétní průměrnou dojivostí na území ČR, docházíme k závěru, že průměrná roční dojivost v ČR je vyšší než v EU 28 i EU 15. Pokud však srovnáme celkový objem produkce v tis. tun, získáváme následující pohled na pozici a vývoj rozhodujících producentů (viz obr. 2).

Obrázek 2: Produkce mléka ve vybraných zemích v tis. tun

Zdroj: Eurostat, vlastní pracování

Z hlediska světové spotřeby mezi největší spotřebitele kravského mléka patří právě státy EU, resp. evropské státy. Do první desítky největších spotřebitelů mléka a mléčných produktu na osobu za rok patří pouze evropské státy.

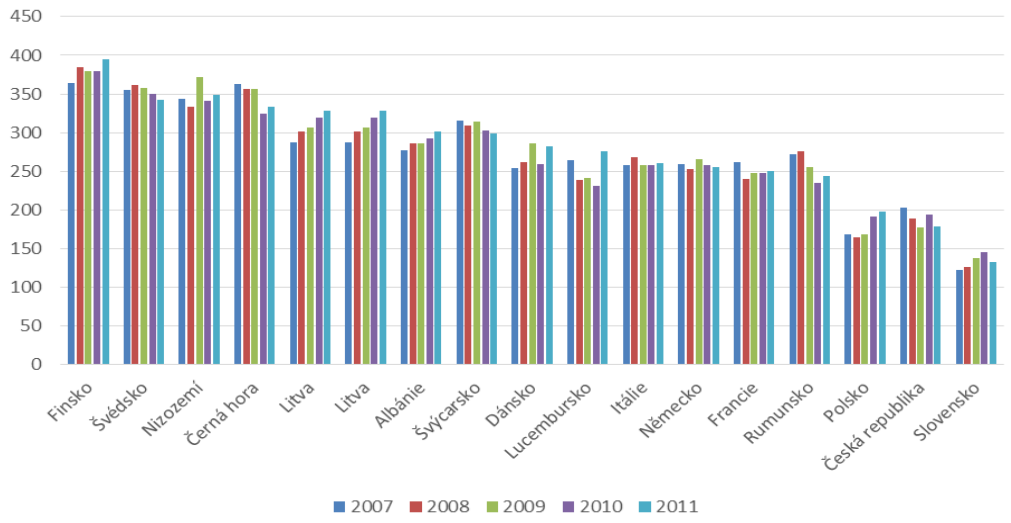
Již několik let dominuje celosvětové spotřebě mléka a mléčných výrobků Finsko. Jeho průměrná spotřeba u této komodity na jednoho obyvatele za rok činí 395,1 kg. Druhým největším spotřebitelem mléka a mléčných výrobků je Švédsko se 362,3 kg na obyvatele za rok. Třetím největším spotřebitelem je Nizozemí, které je současně také jedním z největších producentů této komodity na evropském kontinentě. Spotřeba jednoho obyvatele Nizozemí činila 348,9 kg mléka a mléčných výrobků na obyvatele a rok.

Německo a Francie jakožto největší producenti mléka v EU, se umístily v první dvacítce největších spotřebitelů mléka. Oba tyto státy mají relativně stálou spotřebu mléka a mléčných produktů, která oscilovala v letech 2007–2011 kolem hodnoty 250 kg na osobu. Strmé zvýšení spotřeby této komodity však zaznamenalo Polsko, když spotřeba stoupla z 168,1 kg na osobu v roce 2009 na 197,9 kg v roce 2011, tedy o 15 %.

Naopak spotřeba mléka v České republice mezi lety 2007–2011 klesla o více než 14 %, a v roce 2011 činila 178,2 kg na osobu. Mezi státy EU s nejnižší spotřebou mléka na osobu patří Slovensko. V roce 2011 se v této zemi spotřebovalo 132,7 kg mléka na osobu. I když je zaznamenán růst spotřeby mléka a mléčných produktů i v této zemi, stále ještě nebyla překročena hodnota 150 kg na osobu za rok.

Určitý přehled o situaci ve spotřebě mléka a mlékárenských produktů a jejím vývoji v pětiletém období v jednotlivých členských zemích podává následující porovnání.

Obrázek 3: Spotřeba mléka a mlékárenských produktu vyjma másla v zemích EU (v kg osoba/rok)

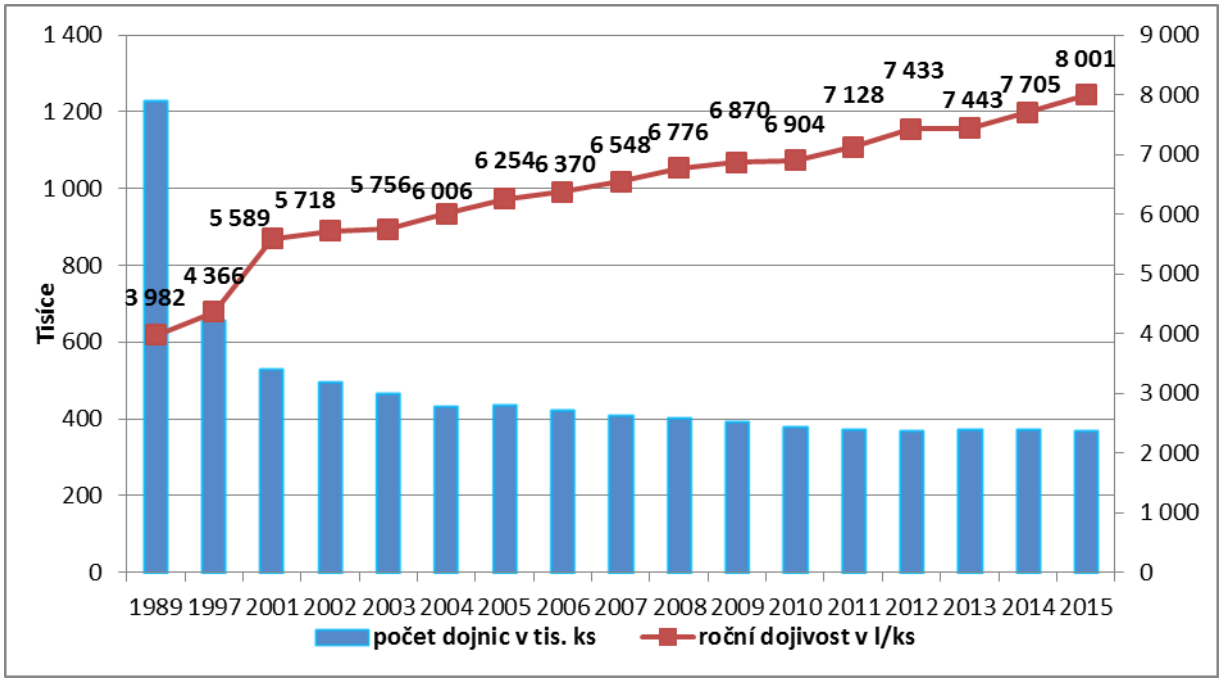

Zdroj: FAOSTAT, vlastní zpracování

K vývoji produkce kravského mléka v ČR podrobněji

Je logické, že produkce kravského mléka je závislá v prvé řadě na počtu dojnic a průměrné roční dojivosti. V podmínkách ČR je zřejmá odlišná dynamika v těchto aspektech.

Obrázek 4: Vývoj stavů skotu a úroveň dojivosti v České republice

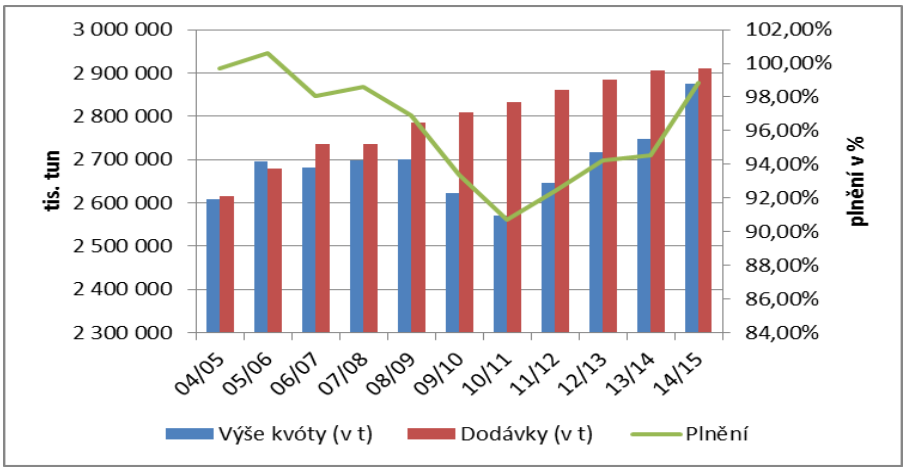

Zdroj: MZE, ČSÚ, vlastní zpracování

Celková produkce mléka v ČR zaznamenala výrazný pokles po roce 1989. Z produkce 4 892 mil. l kravského mléka v roce 1989 klesla na 3 031 mil. l v roce 1995, tedy o více než jednu třetinu. V období 1996–2014 produkce kravského mléka osciluje kolem hodnot 2 600–2 800 mil. l. Počet kusů dojnic se dále snižoval, ale průměrná roční dojivost krav výrazně rostla, až dosáhla v roce 2014 v průměru 7 663 litrů, což je oproti roku 1989 nárůst o 92,4 %. V těchto souvislostech, i z hlubších rozborů, je zde prokazatelný vliv ekonomických souvislostí (intenzita produkce) jako jednoho z klíčových faktorů udržitelnosti v tomto odvětví. S vyšší mléčnou užitkovostí plemene dochází ke snižování nákladů na litr mléka a ke tvorbě předpokladů pro posílení konkurenceschopnosti na trhu.

Řada diskusí byla směrována *k úloze kvót* na českém trhu mléka. Pokud pomineme samotný přístup při vyjednávání o výši kvóty ze strany ČR, je nesporné, že již při vstupu ČR do EU došlo k největšímu propadu v produkci, následně se projevily i důsledky hospodářské krize na přelomu let 2007/2008. Z následujícího srovnání je však vidět, že Česká republika překročila mléčnou kvótu jen jednou, a to v roce 2005. Naopak v dalších letech byl vztah opačný.

Obrázek 5: Plnění národní kvóty mléka pro dodávky

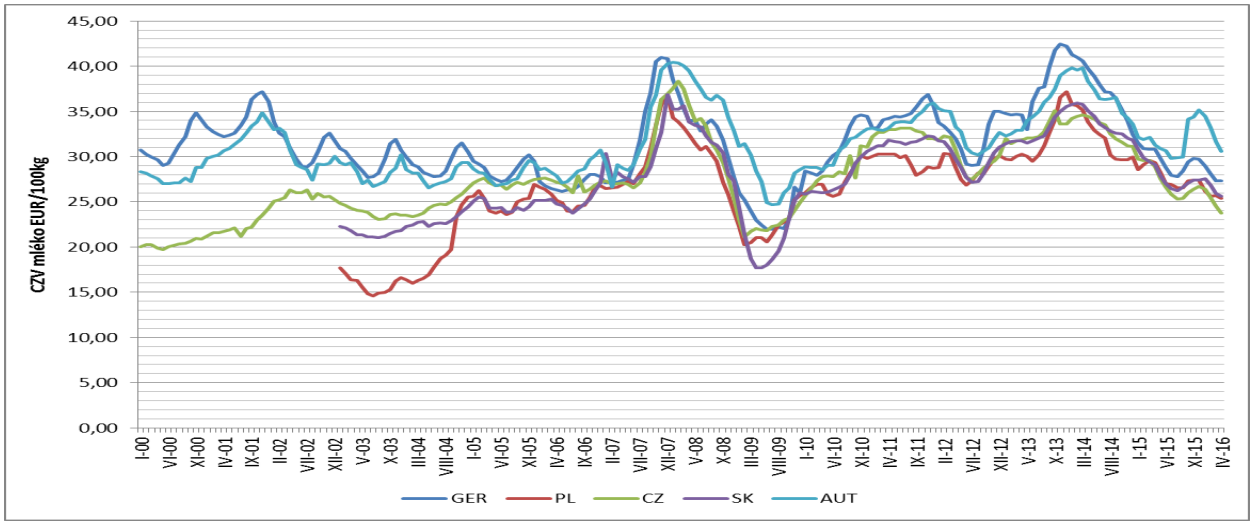
Zdroj: SZIF, vlastní zpracování

Regulace trhu s mlékem pomocí kvót skončila k 31. březnu 2015. I když Česká republika již v říjnu 2012 v této souvislosti přijala národní legislativu k provádění mléčného balíčku, do které byla přejata pravidla pro možnost sjednat smluvní podmínky kolektivně prostřednictvím organizací producentů, sdružením organizací producentů a zvláštními pravidly pro mezioborové organizace, problém se prohloubil v důsledku cenových výkyvů na trhu. Přes finanční podporu z přímých plateb a využití plateb v rámci Programu rozvoje venkova se riziko snížení produkce mléka ve střední Evropě ukazuje jako velmi vážné právě v souvislosti s posílením a důslednější liberalizací volného trhu v globálních souvislostech celé vertikály.

Na následujícím obrázku je možné porovnat *vývoj cenových hladin* v zemích EU, konkrétně v Německu, Polsku, Slovensku, ČR a Rakousku a dale v USA, v období 2000 leden až srpen 2015. Je zřejmé, že cenový vývoj na začátku sledovaného období byl odlišný v zemích, jako je ČR, Slovensko a Polsko. Po vstupu do EU v roce 2004 se tyto ceny začaly sbližovat a vývojové trendy se výrazněji nelišily.

Vliv globalizace na trzích potvrzuje i vývoj ceny mléka ve Spojených státech Amerických, který vykazuje obdobný vývoj jako v porovnávaných členských zemích EU, což je zřejmé z grafu na následujícím obrázku.

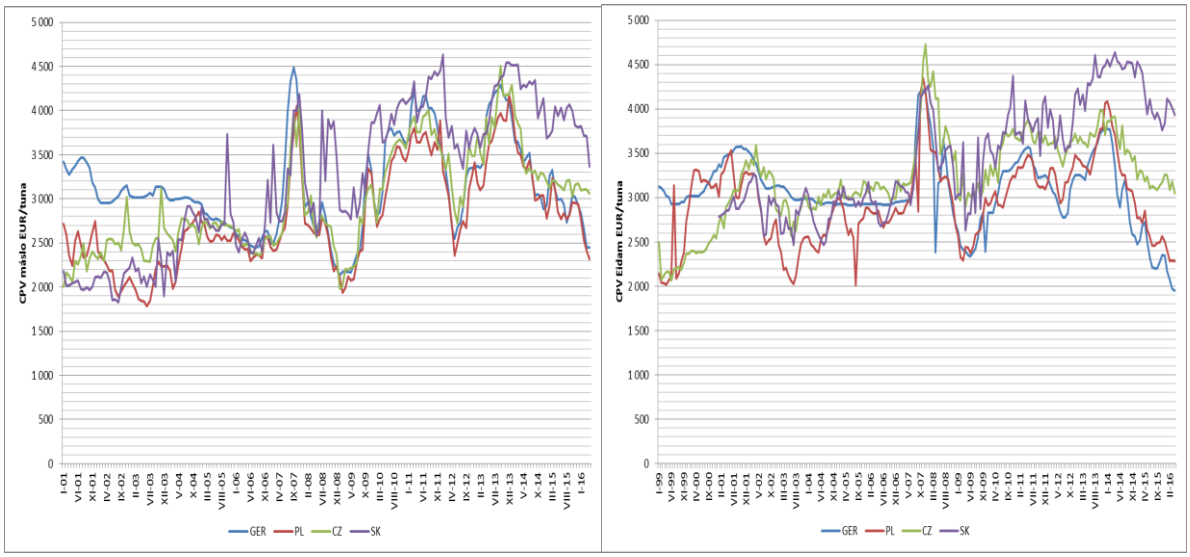
Obrázek 6: Ceny zemědělských výrobců mléka EUR/100 kg

Zdroj: CLAL, vlastní zpracování

Již před opatřeními omezujícími regulaci trhu se mléčnou surovinou, která se dotýkala především prvovýroby, se však významně projevil *vliv otevření trhů v rámci celé vertikály* a riziko vyplývající z nedostatečného zapojení našich producentů do úspěšné vertikály resp. evropské/světové sítě v tomto odvětví. Na následujícím obrázku je možné porovnat vývoj cen produktů s vyšší přidanou hodnotou, másla a sýra Eidamského typu ve vybraných zemích.

Obrázek 7: Vývoj cenových hladin másla a sýra – eidam ve vybraných zemích

Zdroj: CLAL, vlastní zpracování

Z uvedeného je zřejmá podstatně výhodnější pozice zpracovatelů mléčné suroviny do dalších produktů, a to Německa a Polska, kteří jsou v celé vertikále podstatně úspěšněji zapojeni.

3 Závěr

Na trzích mléka a mlékárenských výrobků se dnes již plně prokazují výhody a rizika související se změnou prostředí, které je již typické prosazujícím se poptávkově orientovaným potravinovým řetězcem. Při oslabení pozice zemědělského výrobce ve prospěch navazujících fázi zpracování a distribuce při růstu počtu a role zprostředkovatelů mezi výrobcem a konečným spotřebitelem to vyžaduje nejen výraznější koordinaci na všech článcích komoditní vertikály, ale i efektivní opatření pro zachování dostupnosti mléka a mléčných výrobků z hlediska potravinové bezpečnosti v daném regionu. Dopady jsou podstatně složitější a souvisejí přímo s efektivností při zachování chovu skotu a tak i možností naplnění jeho role z hlediska trvalé udržitelnosti krajiny. Tohoto přímého propojení jsou si již dlouhodobě vědomy právě okolní státy. I když ČR v základních parametrech efektivnosti výroby mléka může porovnávat se špičkou Evropských států, jedná se zpravidla pouze o samotnou základní komoditu, která je dále exportována za ne zcela výhodných podmínek. Tím je *omezena možnost zapojování do trhu u výrobků s vyšší přidanou hodnotou,* kde jsou ceny napříč vybranými státy velmi odlišné. Kromě již zmíněných vazeb ve vertikále zde samozřejmě hrají roli i rozdíly v oblasti podpory využití základních faktorů, v cenové úrovni ostatních služeb včetně ceny energií, práce a dalšího materiálu, i koordinačních vazeb a interakcí, které se promítají do cenové politiky u finálního produktu. Příspěvek proto podává *základy a východiska k dalšímu podrobnějšímu výzkumu* jak v samotné tvorbě a přenosu cen v rámci konkrétních vertikál, tak i rozboru příčinných souvislostí diferenciace výrobců a dodavatelů základní komodity v disparitách rozdílných regionů.

Poděkování - Tento článek vznikl za podpory grantu IGA 2016 „Agroekologické podmínky jako determinanta úspěšnosti zapojení podniků do komoditních vertikál v agrobyznysu“.

Literatura

[1] BEČVÁŘOVÁ, Věra. 2005, Podstata a ekonomické souvislosti formování agrobyznysu. 1. vyd. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 68 s. ISBN 80-7157-911-4.

[2] BEČVÁŘOVÁ, V. 2011. *Economic and regional consequences of direct payments under the current CAP philosophy*. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis. LIX, No. 4, č. 4, s. 19-26. ISSN 1211-8516.

[3] BEČVÁŘOVÁ, V, VINOHRADSKÝ, K., ZDRÁHAL, I. 2010. *Development of Czech agriculture in the European context.* DSM Business Review. sv. 2, No 1, č. 1, s. 86--112. ISSN 0975-1998.

[4] Ministerstvo zemědělství České republiky [online]. 2014 [cit. 2014-12-06]. Dostupný z WWW: <http://www.mze.cz/>.

[5] FAOSTAT [ONLINE]. [CIT. 2015-10-01]. Dostupné z: http://faostat.fao.org/site/569/desktopdefault.aspx?pageid=569#ancor.

[6] STÁTNÍ ZEMĚDĚLSKÝ INTERVENČNÍ FOND, [online]. [cit. 2015-10-02]. Dostupné z: https://www.szif.cz/cs/zpravodajstvi-szif

[7] CLAL [ONLINE]. [CIT. 2015-15-11]. Dostup.: http://www.clal.it/?section=latte_europa

Kontaktní adresa autora:
Ing. Dudová Barbora, Mendelova Univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, třída Generála Píky 7, 613 00 Brno, email: barbora.dudova@mendelu.cz
prof. Ing. Věra Bečvářová, CSc., Mendelova Univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, třída Generála Píky 7, 613 00 Brno, email: vera.becvarova@mendelu.cz

Social Innovations and Region

Iveta Dudová, Simona Polonyová

Abstract:

The research of significance of innovations to both local and regional development has recently focused on the issue of social innovation. The research is extensively focused on the role of social subjects and their innovative approaches to changes in a certain region. The creation and effects of social networks, new forms of relations in an area, relations between businesses, social actors and local political authorities, arrangement of regional management, and local identity and its links to economic and social development are especially examined. In this view, social innovation is aimed at developing a particular area and improving the quality of life, while it is also closely related to social changes. The objective of the paper is to theoretically analyse social innovation targeted at regions, to define a concept of such social innovation and its significance, and to identify possibilities of its application in solving the issue of regional development.

Keywords:

innovation, social innovation, region, social region, regional development

Introduction

The development of regional policy of the European Union has always been targeted at an increase of productivity and competitiveness in European regions as well as a decrease of wealth inequality between European regions. The integration of individual structural funds in structural policies has created a precondition of combining the social and economic goals of structural policies and especially regional policy (Williams, 1996). A concept based on regional innovation policies has been developing in the context of this process. The vision of innovations in European regions has been developing over the last years, with developing organisational and social dynamics of technological innovation, as well as with social innovation such as transformation of social relations and management of regional development acquiring their own dynamism (Hillier et al., 2004). This transformation towards the organisational and social in thinking and practice concerning innovations is mainly focused on economic aspects, efficiency and effectiveness. The need of innovation has also appeared in other spheres of society, mainly the social sphere. Issues related to changes in political and strategic areas have appeared in European regional and structural policies.

Purpose and Methodology

The objective of the paper was to theoretically analyse social innovation targeted at regions, to define a concept of such social innovation and its significance, and to identify possibilities of its application in solving the issue of regional development. We aimed at providing an analytical view of the examined issue through the following three areas:

- presentation of theoretical bases of framing the concept of social innovation;
- analysis of social innovation supporting the concept of social area / region;
- mapping the current approach to social innovation in policies, including relationship to region.

The source of information and knowledge included works published by domestic and especially foreign authors. Important information sources also included research works published by the SINNERGIAK Social Innovation (UPV/EHU) and Basque Innovation Agency (INNOBASQUE) as well as publications issued by the OECD, ESDN (European Sustainable Development Network), and European Commission, which provided us an up-to-date view of the examined areas. Basic scientific methods were applied upon compiling the paper. Analysis was applied in order to present social innovation supporting the concept of social area / region, including specification of the position of

social innovation in initiatives, strategic documents or programmes at European level. Analysis of documents was used in order to obtain, collect and process information related to the area of defining the basic concept of social innovation and its measurement. Synthesis was used in order to summarise the obtained knowledge and formulate conclusions.

Results and Discussion

Interest in the concept of social innovation has arisen in social sciences. Significance of social investment has been examined by different scientific disciplines. The origin of this term in economic sciences can be found in Schumpeter, who justified the need of social innovation aimed at ensuring effectiveness of technological innovations (Dannequin, 2006). In the 1990s, social innovation in scientific literature was mainly related to the transformation of organisations in order to increase their effectiveness. In management, emphasis is placed on improving social capital leading to better functioning of economic organisations with favourable effects on social innovation in the non-profit sector. Social innovation has a significant role in creativity and art. Mumford defines social innovations as development and implementation of new ideas on how people should arrange interpersonal activities or social interactions in order to fulfil one or more common goals, while social innovations can differ with regard to their scope and coverage (major innovations, micro innovations) (Mumford, 2002). Innovations in regional development represent a different research area. For instance Moulaert with his colleagues (Moulaert, Delvainquière, Delladetsima, 1997) pointed to the issues of local development especially in European towns. The given issue concerns for instance diffusion of competences in different areas of the policies of municipal and local development, lack of integration, vulnerable social groups, etc. Management of the development of municipal districts based on the approach of integrated regional development (integration of social development spheres and key participants in terms of the principle of social innovation) can be applied in order to overcome such obstacles.

Individual scientific disciplines put specific emphasis on social innovation from the perspective of their focus, while they commonly offer its complementary dimensions. Scientific literature has currently started emphasising a multi-dimensional interpretation of social innovation, within which the issues of relationships between its individual dimensions, particularly social, technological, economic, cultural, etc. are also examined. The integration of social innovation dimensions combines creative ideas and innovative activities, organisational changes and individual initiatives including leadership, and the need of change in management dynamics at individual levels of society is underlined.

Innovation concerns social and organisational dimension, even if it is focused on technological innovation. Literature on technological innovation draws attention to the significance of integrating innovation in personal organisation of a business. Organisational and relational or social aspects of innovation are fundamental. Growing amount of market activities can be accompanied by social polarisation and exclusion, as part of population is unable to adapt to development, especially on the labour market. Due to the development of technological innovation, exclusion from the labour market has increased as a result of insufficient knowledge, skills and competences. However, it is expected in the view of European approaches that development should also support the quality of life and encourage the feeling of justice in population. The development of inclusive concept of an area / region needs to be broader than only the technological concept of the term innovation, as such narrow concept has its limitations. The whole innovative dynamics of development cannot be covered by the technological concept. Innovation comprehensively participates in development by enabling better satisfaction of the needs of population.

Priority needs of inhabitants include a number of areas such as housing, clothes, nutrition, education as well as culture and democracy. Many needs cannot be satisfied by the market itself. An important role is played by solidarity of the state towards its citizens (also through state administration, public administration and frequently through representation by public entities

especially in the area of social security and health), private entities and civil society, which satisfy the needs of population through the mechanisms of solidarity and reciprocity at local levels. Community has a substantial meaning for the development of social innovation, as it is based on interactions within groups of people defined according to geographic, sociological, political or economic criteria.

Social innovation includes a number of elements dealt with in scientific works focused not only on social and solidarity economy but also on alternative development or integrated development. With emphasis put on social relations, this concept develops new methods of interaction in the context of solidarity and existing values. Social innovations can evaluate social regions with their potential, and they are among the factors of regional development. Different forms of capital intervene in social innovation (Hillier et al., 2004).

In terms of such defined context, human, social, institutional and environmental capitals are of particular importance. Human capital refers to knowledge, qualifications and competences integrated by individuals, facilitating the achievement of personal, social and economic well-being. The current approach to human capital is not only related to labour productivity but is based on the understanding that human capital brings benefits in a wider sphere of social, personal and cultural life. The currently widespread concept presents general human capital, which includes abilities and productivity characteristics (e.g. technical skills, physical strength, creativity) and extended human capital, which includes characteristics enabling individuals to strengthen, manage and use their general human capital (e.g. an ability to acquire competences and strengthen them) (Dudová, 2011).

The concept of social capital is of particular importance. The concept has been elaborated by a number of authors however no generally accepted definition of social capital exists nowadays. For instance, Putnam understands social capital as characteristics of a social organisation such as trust, standards and social networks, which can enhance effectiveness of society due to the fact that they facilitate coordinated activities (Putnam, 1993). Bourdieu framed social capital as a set of relations and abilities to use such relations (Bourdieu, 2000). The concept of social capital thus refers to the set of social relations and social networks, valid social standards and social institutions enabling the fulfilment of identified objectives, which are based on trust, solidarity and cohesion (Dudová, 2013). Society based on the networks of trust and cooperation can help realise human potential. The basic forms of social capital include institutions, relationships, social networks and social standards. Social networks include so called close networks (immediate environment of individuals with whom they keep frequent contact and who provide help to them) and so called secondary networks (relationships developed by individuals in their working environment, free time, in groups created as a result of civil commitment and voluntary association with political parties). Social capital represents an intermediary of social activities for both individuals and communities.

Institutional capital represents a group of institutions accumulated in a country (or an organisation), contributing in a sustainable way to an increase of the level of production and well-being (Warner, 2000). It includes, for instance, more or less effective general protection of property rights, intellectual property, prevention of conflicts and violence between both individuals and groups, representing safety of people, trust in commitments, etc. In the context of social innovation approach, institution can be defined as mechanisms and formal and informal socialisation processes, which have achieved a certain degree of stability and regularity over time in the form of actual state, laws and rules of behaviour and sanctions, and organisation in the form of institutionalised multiple representatives (actors) (Hillier et al., 2004). Institutional capital enables accumulation of social capital by every individual and population as a whole, while it is at the same time determined by such accumulation. These two terms are sometimes merged into a single concept - social and institutional capital.

Environmental capital, sometimes also referred to as natural capital, concerns ecosystem and interaction between living organisms and their physical environment (Costanza et al. 1997). It also

includes services provided by ecosystems. These can be defined as benefits people receive from ecosystems (e.g. drinking water supplies).

In relation to the concept of social innovation, particularly in academic environment, the importance of the concept is also underlined from the perspective of developing different forms of capital, which need to be perceived not only in relation to market dynamics, competition or profitability, but also with regard to the fact that they support regional development.

Approach to social innovation through an ability to fulfil human needs has a particular significance. The ability to fulfil such needs is developed in the context of social relations, which create a particular structure on the grounds of institutional forms based on the values of reciprocity and solidarity. As long as local public administration and self-government are flexible, they are able to identify needs and mobilise different forms of capital. Individual needs such as food, health, housing or collective needs (e.g. education) can be satisfied by market operators but also solidarity-based relationships and government policies, which need to be mutually complemented. Innovation in social relations is implemented in the existing market relations, however such relations need to be regulated in order to achieve identified objectives, and their participation in satisfying the needs of population needs to be ensured (Hillier et al., 2004).

In social relations, innovations facilitate strengthening of inclusion instruments, thus strengthening social capital at local level. Social innovations are a specific form of learning, they facilitate creation of institutions dealing with identifying and satisfying needs, as well as they take into account social, environmental and institutional capital.

In terms of social innovation, social sphere is considered to be the key aspect, the approach to social innovation is based on social structures in order to ensure that aspects affected in the social sphere are sustainable in both medium-term and long-term perspectives. The basis of our assumptions is the fact that not only an increase of provided amount of goods and services but mainly development of the quality of life should be given priority. Social innovation strategies can contribute to improved quality of life of those living in economically and socially disadvantaged areas. Development strategies should be unique and adapted to local conditions, taking an account local historical trajectories.

According to Moulaert (Moulaert, 2000), the main problem of disadvantaged areas is disintegration and fragmentation inside and between individual subsystems of local society. Such disintegration has an impact on both economic and social activities as well as political and cultural life. As a result, individual activities, measures and political objectives are frequently fragmented and implemented ad hoc. Social innovation models should be built on the basis of multidimensionality and multifunctionality of procedures. Social innovation brings new opportunities to satisfy the basic needs especially concerning social economy (e.g. provision of quality housing), which are related to innovations in social relations and government.

Strategies based on the identification of local needs and development of abilities are important. Social innovation is associated with Rawl´s criterion of justice, which is closely interconnected with the socialisation of abilities, not only including resources ensuring economic well-being but also fundamental freedoms, freedom of movement and social bases of self-esteem. (Rawls, 1995). Therefore, creating opportunities for disadvantaged population can only be useful if their ability to work is ensured and supported democratically.

In the context of regional development, social innovation corresponds to changes at both institutional level and the level of collective and individual behaviour encouraging social integration. In this perspective, institution can be defined in the broadest sense of the word as mechanisms and formal and informal socialisation processes, which have achieved a certain degree of stability and

consistency over time in the form of laws and rules of behaviour and sanctions, as well as organisation in the form of institutionalised multiple factors (or multiple agents) (Hillier et al., 2004).

Social approach to innovation should not apply terms such as optimum behaviour or best practice, which refer to the criteria of economic rational approach. Social innovation presents good practice which has demonstrated an actual benefit, or procedures able to contribute to social innovation in the future. From this perspective, social innovation represents an adapted and adaptive change, aimed at contributing to human well-being at individual societal levels (family, local communities, social groups, social networks, etc.). It should include innovation interconnecting different levels of society through multilevel management of public issues in favour of social advancement at both regional and local levels (Hillier et al., 2004).

Social innovation can be characterised as a practical application of new thoughts and ideas in the development of new and improved products, procedures, methods or services, offering better alternatives compared to those currently implemented in order to solve social problems in the areas of education, health, employment, culture, environment and social services (Resindex, 2013). Its importance as a new approach to dealing with arising social problems in society has been increasing over the last years (Howaldt, Schwarz, 2010). However, it does not automatically relate to the non-profit sector. Social innovations can also be implemented in both public and private sectors. However, since the public sector is more and more unable to adequately respond to the occurring social problems and solve them, and dealing with them is often ineffective for the private sector, they are frequently a subject of interest of the third, or non-profit, sector. From this viewpoint, an increasing importance of innovation can be observed in different areas such as health care, education, social services, etc. The wide-ranging focus of social innovation is emphasised by its comprehensiveness.

Social innovation cannot be identified with economic innovation, since the essence and main idea of social innovation is not to create a new production as such but to satisfy new needs, which have not been satisfied by the market so far (OECD, 2010). The process includes four stages. At the beginning of the whole process, identification of new, respectively unsatisfied social needs is important; development of new solutions in response to such social needs follows; effectiveness of the new solutions is evaluated, while the whole process should lead to an increase of effective (efficient) social innovations (European Commission, 2013). Social innovation can be characterised by the following essential features (Pisano, Lange, Berger, 2015):

- originality, e.g. in the form of a new approach, idea, new way or place of use (in the given region or industry) or in the form of a target group for which the satisfaction of a social need is intended;
- its practical application - the ability to apply a new idea in practice in order to ensure its financial sustainability also in the long term;
- immediate response to a social need and efforts to satisfy it;
- social innovation should be more effective than the existing solution, e.g. in terms of its quality, degree of satisfaction of its target group or low costliness;
- it brings about a change in social relations and an increase of the ability of society to respond and act.

On the grounds of typology formulated in relation social innovations, we distinguish the following five forms of social innovations: 1. new services and products corresponding to social needs; 2. application of new procedures; 3. new processes; 4. new rules and regulations; 5. new organisational forms (e.g. creation of a social business). (TEPSIE, 2014).

Social innovation can significantly encourage competitiveness in the EU and its regions. It plays the key role in achieving the objectives of cohesion policy. Social innovations have been encouraged through cohesion policy especially in the areas of social economy, social inclusion, migration, urban

renewal, health and ageing, innovation at workplaces, support of the creation of centres, social innovation incubators and social business.

The issue of social innovation has been dealt with by a number of initiatives of the European Commission, strategic documents or programmes. The Europe 2020 Strategy perceives social innovation as one of the ways of achieving its identified objectives. The main initiatives of the Europe 2020 Strategy named "The European platform against poverty and social inclusion" and "Innovation Union" identify social innovation as a strong instrument designed to solve social challenges resulting from ageing population, poverty, unemployment, new employment models and lifestyles, and from the expectations of citizens, especially concerning social justice, education and health care (Regulation (EU), 2013). EU Programme for Employment and Social Innovation is designed to support the implementation of measures focused on the development and promotion of social innovation in the upcoming years in order to ensure solutions to the aforementioned challenges.

From the viewpoint of focus, social innovations can be divided into three categories. The first category includes grassroot social innovations, responding to urgent social issues not dealt with by the market, and focusing on the most vulnerable groups of population at both local and regional levels; the second category includes social innovations responding to social challenges from a broader perspective, or on society as a whole; the third are systemic innovations, ensuring a decisive change in the existing strategy, processes, systems, approaches or values (EPR, 2013).

The aforementioned social entrepreneurship is a significant bearer of social changes delivering innovative solutions. However, terms social innovation and social entrepreneurship are not to be confused. Social entrepreneurship can be considered to be one of the most efficient instruments of social innovation for solving the most urgent social problems (Pisano, Lange, Berger, 2015). We assume that it can be perceived as one of the ways of implementing social innovations upon solving social issues. Through social innovation, social business can ensure satisfaction of the social needs which have not been satisfied by the private or public sector. One of the purposes of the aforementioned EU Programme for Employment and Social Innovation is thus to improve the approach and accessibility of social businesses to financial resources between 2014 and 2020.

The established on-line platform named "Social Innovation Europe" is designed to support the importance and substantiation of social entrepreneurship as well as social innovation in general in the area of development of highly competitive social market economy. Since 2011, it has been contributing to the clarification of social innovation activities executed in different countries and regions with possible assessment of the best procedures in individual areas, as well as it has provided a database of organisations executing them. In addition to the aforementioned, the European Commission has developed a whole range of activities intended to encourage social innovation. The following table provides a basic overview of promoting activities.

Table 1: An example of activities intended to encourage social innovation

Support of social innovation	**Characteristics of support**
Networking	The establishment of a portal named Social Innovation Europe (SIE initiative) - the network ensures an approach to information on the current state of social innovation in Europe, and enables sharing of experience, supporting well-established procedures and mutual learning
Organisation of competitions	The organisation of European competition named The European Social Innovation Competition (since 2012), aimed at ensuring the promotion of social innovation and encouraging new ideas
Access to the EU resources	The provision of financial resources in order to encourage social innovation. The financial support is ensured in the new programming period 2014 - 2020 especially through the following:

	- The EU Programme for Employment and Social Innovation; - Horizon 2020 - especially support of social entrepreneurship; - structural and investment funds.
Activities focused on raising the awareness of the public of financial support of social innovation	e.g. by publication Financing Social Impact. Funding social innovation in Europe - mapping the way forward (2012), aimed at informing on the ways of funding social innovation and recommendations in the area of possible funding of social innovation.
Improving the conditions for social innovation development	Through the established Social Business Initiative (since 2011) and its 11 key activities focused on the visibility of social entrepreneurship, improving the approach to financial support and on the creation of more favourable legal environment for social entrepreneurship
Mapping the results	Activities focused on mapping and promoting the benefits of social innovation and achieved advancements and promoting the methods of results measurement
Support of the creation of social innovation incubators	Especially through two Europe-wide incubator networks - Transnational Network for Social Innovation Incubation (TRANSITION) and Building a European Network of Incubators for Social Innovation (BENISI)

Source: own elaboration based on information obtained from: Pisano,U., Lange L., Berger G. (2015). ESDN Quarterly Report 36 – April 2015. Social Innovation in Europe. An overview of the concept of social innovation in the context of European initiatives and practices. Available at: http://www.sd-network.eu/quarterly reports/report files/pdf/2015-April-Social_Innovation_in_Europe.pdf

Two types of policies can be discussed in relation to social innovation (Figure 1) - policies encouraging social innovation by removing obstacles or developing instruments (explicit policy), and policies applying social innovation as an instrument of better development of further political objectives (implicit policies) (Sempruch, 2014).

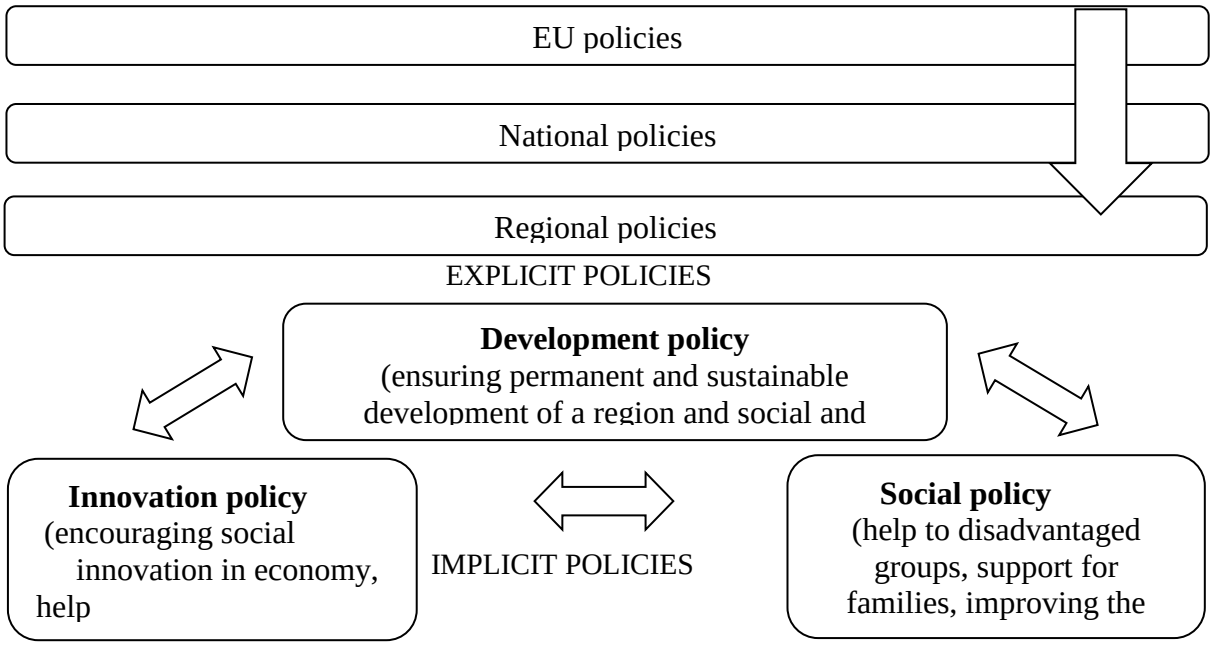

Figure 1: Social innovation in explicit and implicit policies

Source: elaborated on the basis of: Sempruch, G. (2014). Social Innovation and Regional Development (Masovian Social Policy Centre). III European Summer School of Social

Innovation, Sinnergiak Social Innovation. Available at: http://www.slideshare.net/943112233/gabriela-sempruch-social-innovation-and-regional-development-masovian-social-policy-centre.

In regional context, social innovation includes transformation of social relations in the given area. However, social relations cannot be identified on a general basis, they are linked to a particular area. The issue of social innovation has been paid greater and greater attention in association with the support of regional development. One of the reasons is possible socio-economic decline of a region, especially reflected in disturbed balance on the regional labour market due to enterprise death or cancelling its part in the given region, and related increase of low-income groups of population, adverse impact on the purchasing power of population due to deteriorating social situation of low-income groups of population in a region, or disruption of social structures.

Social innovation results in social changes, which can, however, differ in the strength of its impact at both local and regional level. The impact of social innovation can be perceived from two viewpoints. Social innovation leads to a certain social change, *so called social transformation* (the result of social innovation reflects in an improvement, e.g. in the form of decreased poverty rate, strengthened social inclusion of the disadvantaged groups of population, integration of the elderly in society, etc.). The social innovation process also includes participation of a number of interested parties and creates new relationships, and leads to *strengthening social capital* (Nauwelaers, 2016).

As already mentioned, social innovation has a significantly regional / local character. In this context, an ability to identify the impact of social innovation on local, respectively regional development in the form of measuring their activities is among crucial aspects. The process of measuring the activities of social innovation is in the initial stage and represents a new challenge. In this context, we can refer to the initial project of social innovation measurement, so called RESINDEX model (Regional Social Innovation Index), which was implemented over 2013 by the Social Innovation Centre Sinnergiak Social Innovation (UPV/EHU) in cooperation with the Basque Innovation Agency INNOBASQUE. 282 regional institutions including enterprises, non-profit organisations, university research groups and technological centres were included in the project. The model does not apply the existing standardised indicators but creates own indicators. By its focus on the identification of indicators and dimensions of social innovation, it also contributes to the formulation of deeper knowledge on social innovation and to achieving comparable results of social innovation activities at regional level. The RESINDEX model (Regional Social Innovation Index) represents a model of measuring social innovation at regional level. It is a pilot project under European conditions. It measures an ability of organisations to implement projects focused on social innovation, with different subjects as project participants (universities, enterprises, non-profit organisations, technological centres) (Resindex, 2013). In the framework of testing, the model was applied to the conditions of the Basque Autonomous Community (Spain) under the name RESINDEX Euskadi 2013, and it represents a basis of its possible application in other regions. It enables to measure the scope of social innovation in the given region and to reveal the factors supporting or preventing social innovation development. RESINDEX can be examined from two perspectives - organisational and regional. Information which can be obtained by the index enables to identify strengths and weaknesses, and to specify a suitable strategy and instruments of improving social innovation in organisations. At the same time, it helps identify well-established procedures designed to frame certain instruments of the systematic management of social innovation (SINNERGIAK Social Innovation, 2013). The RESINDEX model specifies three indices (Resindex, 2013) - Potential Capacity for Innovation Index, Social Orientation Index and Social Innovation Index.

Their general aim is to measure innovation potential, social orientation and innovativeness in implemented social projects. The RESINDEX model enables to capture the social dimension in innovation measurement, which can be deemed key and unique.

Conclusion

With respect to many aspects of social innovation and its development in different contexts, there is no uniform definition of the term social innovation. Social innovation under the conditions of regional development brings changes at institutional level as well as in collective and individual behaviour, encouraging social integration. Social innovation is thus an adapted and adaptive change leading to a higher degree of human well-being at societal levels: family, social groups and social networks, local, social and cultural communities, etc. Under the EU conditions, the term social innovation has been perceived as the key factor ensuring the achievement of social cohesion, competitiveness and sustainability over the last years. As already stated, the importance of social innovation is in social change in the form of solutions to the most pressing social problems. The considerable impact of social innovation on the development of regions is highlighted in its promotion. From this perspective, their regional scope in the transformation of innovation to solving social problems is paid particular attention. An important task in encouraging the development of social innovation at national, regional as well as local level is fulfilled by public administration. It has an irreplaceable role in supporting innovative social projects in the form of their financial coverage, through developing cooperation and partnerships, or in the form of generating concepts and new ideas. We assume that in the process of implementing social innovation in the form of regional development, important role can be attributed to steps leading to the necessity of paying an increased attention to preparing strategic documents supporting social innovation with regard to respective regional strategy; to encouraging the establishment of organisations offering innovative solutions to social issues in the given region; to establishing independent institutions intended to support social innovation, hold trainings and workshops aimed at providing an overview of the possibilities of its funding. The aforementioned also implies that social innovation can be an organised process in which the public administration plays a key role at both regional and local levels through encouraging new ideas in solving social issues.

The paper is elaborated within project VEGA No. 1/0266/16 *Public Policy as a Way of Fulfilling the Social Dimension of EU. It provides a theoretical basis of the examined issue.*

Summary:

The need of innovation has also appeared in other spheres of society, mainly the social sphere. Interest in the concept of social innovation has also been growing in social sciences. Individual scientific disciplines put specific emphasis on social innovation from the perspective of their focus. Also the research of significance of innovations to both local and regional development has recently focused on the issue of social innovation. The social dimension in relation to social innovation is considered to be the key element, as the emphasis in this case is on the fact that not only an increase of provided amount of goods and services but mainly development of the quality of life should be given priority. Social innovative and development strategies, which should be adapted to local conditions, can contribute to the improved quality of life of the population living in economically and socially disadvantaged areas. Innovation comprehensively contributes to development by enabling better satisfaction of the needs of population. Community has a substantial meaning for the development of social innovation, as it is based on interactions within groups of people defined according to different criteria (geographic, sociological, political or economic). Social innovation can evaluate the potential of a social region and can be considered to be a significant factor of regional development. It brings changes in social relations. In social relations, they facilitate strengthening of inclusion instruments, thus strengthening social capital at local level. They facilitate creation of institutions dealing with identifying and satisfying needs, as well as they take into account social, environmental and institutional capital. In the context of regional development, social innovation corresponds to changes in the form of a new approach, idea, area (region) or target group for which the satisfaction of a social need is intended. The issue of social innovation is also dealt with in the key initiatives of the Europe 2020 Strategy. Social innovation represents an instrument of solving the current social challenges (ageing of population, poverty, unemployment, education, health care). Social entrepreneurship is a

significant bearer of social changes, delivering innovative solutions. It can be perceived as one of the ways of implementing social innovations upon solving social issues. A whole range of activities focused on spreading the awareness of social innovation, providing financial means in order to support social innovation (access to the EU resources), promoting recommendations related to possible funding, improving conditions for developing social innovation as well as on mapping of results and achieved advancements can contribute to both national and regional support of the significance and substantiation of social innovation. As social innovation has a considerably regional / local character, an ability to identify the impact of social innovation on regional / local development in the form of measuring their activities is among crucial aspects. The process of measuring the activities of social innovation in regional context represents a new challenge under the current conditions.

References:

Bourdieu, P. (2000). *Les Structures Sociales de l'Économie*. Seuil, Paris. 289 p. ISBN 2-02-041295-0.

Costanza, R., d'Arge, R., de Groot, R.S., Farber, S., Grasso, M., Hannon, B., Limburg, K., Naeem, S., O'Neill, R.V., Paruelo, J., Raskin, R.G., Sutton, P., van den Belt, M. (1997). *The value of the world's ecosystem services and natural capital*, Nature, vol. 387, p. 253-260.

Dannequin, F. (2006). L'entrepreneur schumpétérien , *Interrogations? Revue pluridisciplinaire en sciences de l'homme et de la société,* juin, no.2, pp. 119-128. ISSN 1778-3747

Dudová, I. (2011). *Ekonómia vzdelávania*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. 2011. 227 s. ISBN 978-80-225-3117-7.

Dudová, I. (2013). *Ekonómia vzdelávania.* Bratislava: Iura edition. 2013. 312 s. ISBN 9788080786687.

EPR (2013). *Social Innovation. What´s in it for social service providers?* [online]. Available at: http://www.epr.eu/images/EPR/documents/policy_documents/Social Innovation paper_March.pdf.

European Commission. Directorate-General for Regional Policy (2013) *Guide to social innovation*. Luxembourg, Publications Office of the European Union. [online]. Available at: http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/84453/Guide_to_Social_Innovation.pdf

Hillier, J. et al. (2004). Trois essais sur le rôle de l'innovation sociale dans le développement territorial, *Géographie, économie, société* 2004/2 (Vol. 6), p. 129-152. DOI 10.3166/ges.6.129-152.

Howaldt, J., Schwarz, M. (2010). *Social Innovation: Concepts, research fields and international trends*. Research Rapport. Sozialforschungsstelle Dortmund. ZWE der TU-Dortmund.

MacCallum, D., Moulaert, F. Hillier, J. and Haddock, S. V. (2009). *Social Innovation and Territorial Development.* Ashgate Publishing Limited, 172 p. ISBN 978 0 7546 7233 3.

Moulaert, F. (2000). *Globalisation and Integrated Area Development in European Cities.* Oxford: Oxford University Press. 176 p.

Moulaert, F., Delvainquière, J. C., Delladetsima, P. (1997). Rapports sociaux dans le développement local. Le rôle des mouvements sociaux. *In*: Klein, J.- L. (Eds.), *Au-delà du néolibéralisme : quel rôle pour les mouvements sociaux? Presses de l'Université du Québec, Sainte-Foy, Québec.*

Mumford, M. D. (2002). Social Innovation: Ten Cases from Benjamin Franklin. *Creativity Research Journal* 14 (2), p. 253-266.

Murray, R. Caulier-Grice, J. Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation.* London: NESTA. ISBN 978-1-84875-071-5. 222 p.

Nauwelaers, C. *Social innovation and smart specialisation strategies*. [online]. [cit. 11. augusta 2016]. Available at: http://www.know-hub.eu/knowledge-base/videos/social-innovation-and-smart-specialisation-strategies.html#policysupport.

OECD (2010). *SMEs, Entrepreneurship and innovation.* [online]. Available at: http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/docs/conference/oecd_en.pdf, 226 p. ISBN 9789264080317.

Pisano, U., Lange L., Berger G. (2015). ESDN Quarterly Report 36 – April 2015. Social Innovation in Europe. An overview of the concept of social innovation in the context of European initiatives and practices. [online]. Available at: http://www.sd-network.eu/quarterly reports/report files/pdf/2015-April-Social_Innovation_in_Europe.pdf.

Putnam, R. D., Leonardi R., Nanetti R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press. 280 p.

Rawls, J., (1995). *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing. 361 s. ISBN 80-85605-89-9.

Regulation (EU) No 1296/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 on a European Union Programme for Employment and Social Innovation ("EaSI") and amending Decision No 283/2010/EU establishing a European Progress Microfinance Facility for employment and social inclusion Text with EEA relevance. [online]. Available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L:2013:347:
FULL&from=SK#L_2013347EN.01023801.doc

Resindex. Regional Social Innovation Index. A regional index to measure social innovation. (2013). Innobasque, Basque Innovation Agency. Sinnergiak Social Innovation (UPV/EHU). [online]. Available at: http://www.simpact-project.eu/publications/indicators
/2014_RESINDEX_eng.pdf.

Sempruch, G. (2014). *Social Innovation and Regional Development (Masovian Social Policy Centre).* III European Summer School of Social Innovation, Sinnergiak Social Innovation. [online]. Available at: http://www.slideshare.net/943112233/gabriela-sempruch-social-innovation-and-regional-development-masovian-social-policy-centre.

SINNERGIAK Social Innovation (UPV/EHU) (2013). Resindex Innovation. [online]. Available at: http://www.sinnergiak.org/index.php/resindex-regional-social-innovation-index/?lang=en.

TEPSIE (2014). *Doing Social Innovation: A Guide for Practitioners*. A deliverable of the project: "The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe" (TEPSIE), European Commission – 7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research. [online]. Available at: http://www.tepsie.eu/images
/documents/practitioner_report_final_web.pdf.

Warner, K. (2000). *Forestry and sustainable livelihoods, in Forests, food security and sustainable livelihoods*, Unasylva, Rome, FAO, vol. 202, 71 p.

Williams, R. H. (1996). *European Union Spatial Policy and Planning*. Paul Chapman Publishing Ltd, Liverpool. ISBN 1853963054.

Contact details of the authors:

doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, Public Administration Institute, Department of Public Administration, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, iveta.dudova@vsemvs.sk

Ing. Simona Polonyová, PhD., School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, Public Administration Institute, Department of Public Administration, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, simona.polonyova@vsemvs.sk

Potenciál soukromých investic pro inovační infrastrukturu města Brna

A potential of private investment for innovation infrastructure of the City of Brno

Zdeněk Dvořák, Šárka Fránková

Abstrakt:

V současných ekonomických teoriích panuje všeobecné přesvědčení, že inovace jsou hnacím motorem hospodářského rozvoje. Státy a regiony vytvářejí na svém území inovační systémy, ve kterých stěžejní roli hraje propojení aktérů inovačního procesu. Mezi ně patří výzkumné instituce a univerzity, inovační firmy, podpůrné organizace i orgány veřejné správy. Jejich činnosti a vzájemné interakce utvářejí inovační infrastrukturu regionu a aktéři inovačního procesu se tak stávají důležitými aktéry územního rozvoje. Tendence poslední doby ukazují, že se do inovačních procesů čím dál více zapojují zástupci developerských firem, kteří mají enormní zájem na propojení vlastních projektů s inovačním procesem v dané lokalitě. Předkládaný příspěvek si klade za cíl analyzovat potenciál soukromých investic pro inovační infrastrukturu města Brna. Na základě vlastního šetření založeného na rozhovorech s odborníky a průzkumech jednotlivých lokalit autoři ukazují možnosti využití území města pro další rozvoj inovačního systému.

Klíčová slova:

inovace, inovační infrastruktura, developer, územní rozvoj, soukromé investice

Abstract:

In current economic theories innovation is considered to be the main driver of the economic growth. Within national and regional borders innovation systems are created and the crucial role is played by interactions and connections between actors of the innovation process. These include research organizations and universities, innovative firms, supporting organizations together with public authorities. Their activities and interactions are shaping innovation infrastructure of the region and innovation actors are thereby becoming important actors of the spatial development. Recent trends are showing that developer firms are more involved in innovation processes. There exists an enormous interest in connecting private projects of developer firms with the innovation process in the region. The aim of this paper is to analyse a potential of private investment for innovation infrastructure of the City of Brno. Based on own research using interviews and field research authors are showing possibilities of land use for further development of the innovation system.

Key words:

innovation, innovation infrastructure, developer, spatial development, private investment

Úvod

Výzkum, vývoj a inovace představují jeden z hlavních faktorů rozvoje společnosti, proto je k nim směřována velká pozornost. Podpora inovací je integrována do rozvojových strategií na evropské, národní i regionální úrovni a představuje základní pilíř moderní ekonomiky. Znalosti jsou v globalizované společnosti považovány za strategickou surovinu, která přináší firmám a regionům významné konkurenční výhody.

Pro vznik a šíření znalostí a s tím spojenou tvorbu inovací je důležité zaměřit se na vytváření vhodného inovačního prostředí (Müller 2008), ve kterém jsou aktéři motivování ke vzájemné spolupráci. Právě takové prostředí je budováno při správném využití konceptu národních a regionálních inovačních systémů (Cooke a kol., 1997, Asheim a Isaksen, 2002, Metcalfe a Ramlogan, 2008). Tento koncept klade důraz na propojení jednotlivých aktérů působících v inovačním procesu a na jejich spolupráci, která ústí ve vzájemné učení a následnou difúzi znalostí (Lundvall a kol., 2002,

Doloreux, 2002). V inovačním systému hraje stěžejní roli prostorová blízkost inovačních aktérů (Boschma, 2005, Rallet a Torre, 2005, Doloreux, 2002, Ludnvall a kol., 2002), která spolu s kulturní a sociální blízkostí významně umocňuje vzájemnou důvěru a motivaci ke sdílení znalostí. Prostorová blízkost také umožňuje vznik a šíření tzv. tacitních znalostí, které jsou přenositelné pouze interakcí aktérů v bezprostřední blízkosti. Právě tento druh znalostí přináší regionům nejvýznamnější konkurenční výhody (Howells, 2002, Leonard a Sensiper, 1998, Tamer Cavusgil, Calantone a Zhao, 2003, Lawson a Lorenz, 1999).

Doloreux (2002) definuje čtyři prvky, mezi nimiž probíhají procesy v rámci inovačního systému. Mezi ně patří *inovační firmy*, které spolu s *institucemi* zahrnujícími univerzity a výzkumné organizace představují klíčové hráče inovačního procesu. Dalším významným prvkem jsou orgány veřejné správy tvořící *politiky podpory inovací* nezbytné pro zajištění fungování inovačního systému. Posledním definovaným prvkem je *znalostní nebo inovační infrastruktura,* na kterou lze pohlížet ze dvou úhlů. „Tvrdá" infrastruktura představuje vědeckotechnické parky, podnikatelské inkubátory, výzkumná centra a další, „měkká" infrastruktura potom poradní agentury a instituce, nebo také tzv. podpůrné organizace (Schienstock a kol, 2004).

Výše zmíněné prvky tak dle našeho názoru hrají důležitou roli z hlediska územního rozvoje dané lokality. Jednotlivé inovační firmy, instituce či výzkumné organizace se řadí mezi subjekty územního rozvoje. Maier se Čtyrokým (2000) je dělí podle toho, jak se angažují v procesu investiční výstavby a podle způsobu, jakým nakládají s hotovou stavbou

- na stavebníky, což jsou přímí investoři financující stavební či nestavební investici, kterou sami realizují a později i využívají,
- dále na investory, kteří podnikají v oblasti veřejných investic, dokončenou stavbu hodlají přímo využívat, případně ji alespoň dlouhodobě vlastnit,
- a na developery, což jsou podnikatelé realizující stavební investice, kteří ve finále stavbu prodají, případně ji pronajímají.

Dále jsou subjekty děleny podle kritérií uplatňovaných pro investice do územního rozvoje na

- komerční podnikatele sledující hlavně vlastní zisk,
- na veřejné subjekty, které zajímá obecná prospěšnost projektů, při rozhodování by měly hájit veřejný zájem
- a na neziskové subjekty, které sledují takové cíle, pro něž byly zřízeny.

Výčet subjektů není samozřejmě konečný. Do územního rozvoje vstupují dále vlastníci pozemků, finanční instituce, realitní kanceláře, pozemkoví makléři, odhadci cen nemovitostí, právní poradci pro nemovitosti, stavební firmy, projektanti staveb atd.

Významnou skutečností, která ovlivnila a nadále ovlivňuje rozvoj území měst a jejich zázemí je deindustrializace. Postupně dochází k útlumu průmyslové výroby uvnitř měst, která se přesouvá do městských periférií či za administrativní jednotky města, tedy do jeho zázemí. Opuštěné lokality po bývalých průmyslových továrnách zůstávají nevyužity a postupně se přeměňují v brownfieldy. Tyto plochy vzhledem k jejich blízkosti k centrům měst přitahují zájem developerů (Haley a kol. 1992, Loftman a Nevin 1995, Smyth 1994). Nicméně finanční náročnost spojená s revitalizací těchto ploch má za následek stagnaci rozvoje v dané lokalitě, jelikož soukromé firmy preferují novou výstavbu a podpora veřejného sektoru je nedostatečná (Jackson a Garb 2002, Kiss 2002, Mistzal 1997).

Vytváření infrastruktury města, v níž svoji neoddiskutovatelnou roli hraje v poslední době také infrastruktura pro výzkum, vývoj a inovace, je úkolem veřejného sektoru v rámci komplexního procesu územního plánování. Vzhledem k výše zmíněným důsledkům způsobeným deindustrializací je pro města žádoucí stanovit si základní priority jejich rozvoje. Významnou součástí procesu územního plánování je stanovení si rozvojových lokalit. Jak uvádí Kunc s Tonevem (2010), rozvojové lokality se dají rozdělit na čtyři základní skupiny:

- *„nově vzniklé průmyslové a logistické zóny a parky (greenfields);*
- *vědecko-technické parky, inovační centra a další obdobné prostory (do značné míry také greenfields);*
- *revitalizované brownfields či brownfields v procesu revitalizace, zaměřené na zpracovatelský průmysl, logistiku, dopravu ale i administrativu;*
- *administrativní centra vzniklá z brownfields či nově na zelené louce".*

Cíl a metodika práce

Cílem příspěvku je na vybraných lokalitách města Brna analyzovat potenciál, který pro tvorbu inovační infrastruktury představují soukromé investice nejen developerských firem. Autoři poukazují na již existující využití území města a na nabízející se možnosti, jak území dále rozvíjet ve vztahu k podpoře inovací.

Pro účely příspěvku bylo nejdříve provedeno terénní šetření ve vybraných rozvojových lokalitách s cílem zmapování současného využití území. Pro výzkum byly zvoleny následující typově odlišné lokality: Technologický park, Univerzitní kampusy Bohunice a VUT, Černovická terasa, rozvojová lokalita Heršpická (především oblast Spielberk Office Centra), areál brněnského výstaviště a tzv. Jižní centrum.

Dále byly provedeny strukturované rozhovory se zástupci Magistrátu města Brna, kteří byli nejdříve dotazováni na zkoumané rozvojové oblasti, jejich výhody, nevýhody a jejich budoucí vývoj. Poté byly otázky směřovány šířeji, a to na perspektivy města ve vztahu k inovačnímu potenciálu a dalšímu územnímu rozvoji.

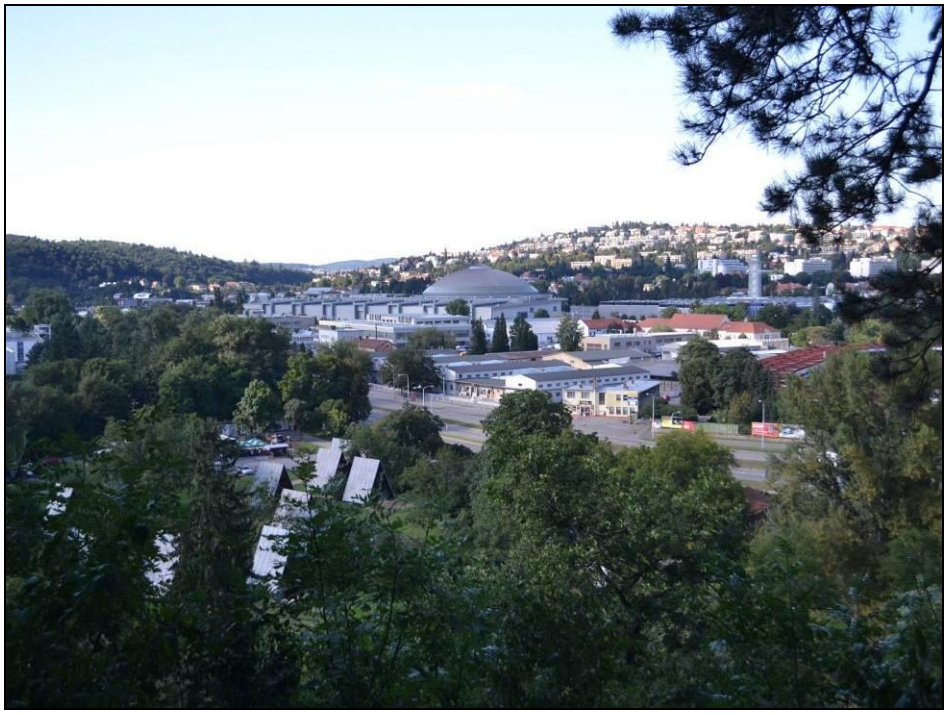
Výsledky

V následujícím textu jsou představeny zvolené významné rozvojové oblasti na území města Brna. Na základě informací získaných při rozhovorech jsou diskutovány možnosti dalšího využití těchto lokalit a jsou nastíněny některé výzvy, před které je stavěno vedení města Brna jako subjekt zodpovědný za realizaci územního rozvoje.

1.1. Představení vybraných rozvojových lokalit

Areál brněnského výstaviště

Brněnské výstaviště je lokalizováno v blízkosti historického jádra města Brna. Velkou výhodou je jeho napojení na velký městský okruh a dobré spojení v rámci Městské hromadné dopravy (dále jen MHD) - linka č. 1, 44, 84. To z něj dělá velmi dobře dostupnou lokalitu ať už z hlediska dojížďky za prací, případně z hlediska veletržního cestovního ruchu.

Obr. 1: Areál brněnského výstaviště

Zdroj: vlastní fotografie

Od dubna 2016 se majoritním vlastníkem společnosti Veletrhy Brno, a.s. stalo město Brno, které v současnosti vlastní 95 % podíl akcií. Město Brno zakoupilo většinový podíl od německé veletržní společnosti Messe Düsseldorf (Veletrhy Brno, a.s., 2016). Město chce nadále využívat prostory brněnského výstaviště pro veletržní akce, které se staly důležitou součástí image města. V roce 2016 se zde dle plánovacího kalendáře společnosti uskuteční celkem 56 veletržních akcí (Veletrhy Brno, 2016) a dále se zde konají významné společenské události, jako je Majáles, Rainbow run, různé koncerty a další.

Po zakoupení většinového podílu společnosti Veletrhy Brno, a. s. městem Brnem se začalo intenzivněji uvažovat o co nejefektivnějším využití tohoto prostoru. Díky dobrému dopravnímu napojení by se tyto prostory mohly stát žádanou lokalitou k umístění kanceláří. Dle jednoho z respondentů je uvažováno o možnosti využití okrajových budov výstaviště, ve kterých neprobíhají veletržní akce, k pronájmu malým firmám. Prostředí výstaviště, kde při každé veletržní akci probíhá proces sdílení znalostí, informací a vzájemného učení, je navíc vysoce inspirativní pro začínající inovativní firmy.

Z rozhovorů vyplynulo, že slabou stránkou výstaviště je jeho uzavřenost. Ze všech stran oplocený areál je v období, kdy neprobíhají žádné akce, „mrtvý“ a jeho potenciál stagnuje. Jednou z možností rozvoje této lokality je omezení oplocení areálu a přilákání veřejnosti do jeho prostor i mimo konání pořádaných akcí. O efektech, které by tento počin přinesl, lze diskutovat, zajisté by bylo třeba značných bezpečnostních opatření především ve vztahu k památkově chráněným budovám.

Prostory brněnského výstaviště se nabízejí jako ideální místo pro konání významných kulturně-společenských akcí, kongresů a eventů. Přestože již je areál výstaviště pro tyto účely využíván, z rozhovorů vyplynulo, že jeho potenciál zdaleka není plně využit. Inovační proces stojí na komunikaci a vzájemném kontaktu aktérů z různých oborů a odvětví, a právě podobné akce vytvářejí prostředí pro průběh těchto procesů. Mělo by proto být usilováno o organizaci inovativně zaměřených akcí pořádaných v partnerství města, univerzit a místních inovativních firem, přičemž brněnské výstaviště se jeví jako ideální místo pro jejich konání.

Univerzitní kampus Bohunice a kampus VUT

Na území města Brna je možné nalézt dva univerzitní kampusy. Tím prvním je Univerzitní kampus Bohunice Masarykovy univerzity, který byl vystavěn v těsné blízkosti Fakultní nemocnice Bohunice. Areál se nachází přibližně 2 km od dálnice D1. Lokalita je také obsluhována trolejbusovými a autobusovými linkami MHD – 25, 37, 50, 60, 61 či 69. Druhým kampusem je kampus VUT, který sousedí s Technologickým parkem, o kterém je hovořeno níže.

Obr. 2: Univerzitní kampusy

Zdroj: vlastní fotografie

V kampusu Bohunice sídlí prostory pro výuku a výzkumné prostory Lékařské fakulty, Přírodovědecké fakulty a Fakulty sportovních studií Masarykovy univerzity. Dále v prostorách kampusu sídlí Středoevropský technologický institut CEITEC, Institut biostatistiky a analýz Lékařské a Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity (IBA MU), Centrum pro výzkum toxických látek v prostředí RECETOX a Centrum jazykového vzdělávání.

V areálu kampusu VUT sídlí Fakulta strojního inženýrství, Fakulta elektrotechniky a komunikačních technologií, Fakulta chemická a Fakulta podnikatelská. Dále se zde nachází Centrum nových technologií pro strojírenství (NETME Centre), Jihomoravské inovační centrum (JIC), Centrum AdMaS, Vědeckotechnický park profesora Lista a několik objektů kolejí a menz se zázemím pro studenty.

Na oba kampusy lze pohlížet ze dvou úhlů. Jde o moderní špičkově vybavené komplexy, blízkost univerzit zde vytváří ideální prostředí pro přenos znalostí a vznik inovačních myšlenek a navíc podporuje spolupráci akademického sektoru s podnikatelskou sférou. Respondenti se však vedle toho shodují, že nevýhodou obou kampusů je jejich odloučenost od centra města. Dle jejich názoru byla ponechána univerzitám značná volnost vybudovat kampusy podle jejich představ a nebyl dostatečně zohledněn problém dopravy do těchto okrajových částí města. V současnosti je doprava do oblastí kampusů stále v řešení a je zřejmé, že zajištění dostatečné a odpovídající dopravní obslužnosti bude velmi nákladné. Lidé dojíždějící za prací a do škol do těchto oblastí jsou potom díky jejich umístění „odváděni“ z centra města a zdržují se v lokalitě, kde probíhají sociální interakce v omezenější míře.

Potenciál pro rozvoj inovační infrastruktury v obou kampusech je zcela zřejmý. Inovační firmy zde mohou využít prostor podnikatelských inkubátorů, umístit se ve vědeckotechnickém parku či jednoduše těžit z přítomnosti znalostně vyspělých potenciálních partnerů.

Technologický park

Technologický park se nachází v severní části města Brna v blízkosti Medláneckých kopců a Letiště Medlánky. Tato lokalita je napojena na silnici II. třídy Hradecká, co se týká linek MHD, je zde umístěna konečná stanice tramvajové linky č. 12 Technologický park a autobusové linky č. 53. Technologický park se nachází v těsné blízkosti kampusu VUT.

Obr. 3: Technologický park
Zdroj: vlastní fotografie

Technologický park je spravován společností Technologický park Brno, a.s. a v jeho zázemí má své sídlo velké množství inovativních firem čele s firmami Y soft Corporation, Zebra Technologies, IBM nebo Silicon Graphics. Další prostory jsou nabízeny potenciálním nájemcům.

Technologický park je již ze své definice významným prvkem inovační infrastruktury. V parku sídlí firmy znalostně intenzivních odvětví, které mohou těžit z blízkosti zázemí univerzity a park se tak nabízí jako ideální prostor pro tvorbu a šíření znalostí. Jelikož se technologický park stejně jako univerzitní kampusy nachází na okraji města, vyvstávají zde stejné problémy spojené s odloučeností od centra. Pokud bychom souhlasili s názorem respondentů, že pro rozvoj inovací jsou ideálním prostředím taková místa, kde dochází k intenzivním sociálním interakcím, narážíme v případě technologického parku na jisté bariéry.

Stejně jako v případě univerzitních kampusů zde však bezpochyby existuje potenciál pro další inovační rozvoj. Přítomnost špičkových inovativních firem, výzkumných objektů společně s blízkostí univerzit je lákadlem pro další zájemce o umístění v technologickém parku. Město však musí nadále

počítat s náklady spojenými s intenzivní dopravou do této oblasti, a to jak hromadnou, tak automobilovou.

Černovická terasa

Tato lokalita se nachází v jihovýchodní části města na území městské části Slatina, Černovice a Tuřany. Z hlediska dopravního napojení je areál blízko dálnici D1 a D2, k železniční trati Brno – Vlárský průsmyk a nelze také opomenout mezinárodní letiště Tuřany (město Brno, 2016). Obslužnost městskou hromadnou dopravou je zajištěna linkami č. 73, 77, E50 a E75.

Obr. 4: Ćernovická terasa
Zdroj: vlastní fotografie

Černovická terasa prošla od svého založení určitým vývojem. Jedná se o typický projekt výstavby prostor na zelené louce mimo centrum města. Zpočátku se zde soustředily převážně montovny, v současné době zde nalezneme také nejrůznější výzkumná centra. Na území této lokality nalezneme jednak tzv. přímé investory mající v této oblasti vlastní objekty a dále investory, kteří zde jsou v tzv. nájemních halách. Mezi přímé investory např. patří společnosti Daido Metal, s.r.o (ložiska pro automobilový průmysl), Bosch Rexroth, spol. s.r.o. (hydraulická zařízení), Nitto Denko Czech s.r.o. (úprava polarizujících filmů pro obrazovky s tekutými krystaly), Ivar a.s. (informační technilogie) aj.

V případě nájemních hal hraje důležitou roli developer CTP Invest, který tyto prostory pronajímá společnostem, jakými jsou např. Honeywell, s.r.o. (globální vývojové centrum turbomotorů), dále např. Acer Czech Republic s.r.o. (IT technika), Bodycote HT s.r.o. (tepelné a chemicko-tepelné zpracování chovů) a mnoho dalších.

I když se lokalita nachází v blízkosti dálnice D1, chybí jí stále na tuto komunikaci přímé napojení. To se mělo začít stavět současně s možným příchodem společnosti Amazon do lokality. Jelikož se tato investice nerealizovala, problematika napojení Černovické terasy na dálnici D1 není v současné době vyřešena.

S rozšiřováním této průmyslové zóny se v současné době nepočítá. Inovační potenciál dané lokality tak spíše spočívá v právě již zmíněném postupném přerodu ve využívání prostor – od montoven ke složitějším technologiím.

Rozvojová zóna Heršpická

Zóna Heršpická o rozloze cca 25 ha se nachází v blízkosti historického centra města a jižní části velkého městského okruhu. Nicméně obslužnost území linkami MHD je vzhledem k stávající infrastruktuře v území nedostačující. Přímo do oblasti směrem z centra vjíždí pouze linka č. 61. Další linky (8 a 60) mají své zastávky od této lokality v delší vzdálenosti. Nejvýznamnějšími projekty realizovanými v této oblasti je M-Palác, AZ Tower nebo Spielberg Office Centre (město Brno, 2016).

Obr. 5: Spielberg Office Centre
Zdroj: vlastní fotografie

Výstavba areálu Spielberk Office Centre je projektem developerské společnosti CTP Invest. Nachází se zde kancelářské prostory k pronájmu a zázemí s odpočinkovou zónou. Developerská firma v tomto případě prozíravě zvolila výstavbu ekologicky šetrných budov elegantního vzhledu, což zvyšuje jejich hodnotu a zároveň umožňuje držet cenu pronájmu relativně nízko. Úspěch tohoto projektu potvrzují také výsledky realizovaných rozhovorů, kdy jeden z respondentů zdůraznil, že se unikátním způsobem podařilo původně nelákavou lokalitu přeměnit na areál nejžádanějších kanceláří ve městě.

Areál Spielberk Office Centra stále ještě není plně obsazen a proto se nabízí příležitost začínajícím malým inovačním firmám umístit se v této žádané lokalitě. Ačkoli není místní infrastruktura přímo specializovaná pro znalostně intenzivní odvětví a jde o běžné kancelářské prostory, mohlo by se zde rozvinout prostředí pro sdílení znalostí a rozvoj inovací. Nabízí se zde například možnost zřízení podnikatelského inkubátoru, který by sem další inovační firmy přilákal a zároveň by jeho existence více motivovala ke spolupráci a komunikaci místních nájemců.

Drobnou nevýhodou oblasti Spielberg Office Centra je, stejně jako v případě většiny výše zmiňovaných rozvojových zón, jeho „vylidnění“ v období mimo pracovní dobu. Ačkoli zde vzniklo příjemné prostředí pro odpočinek, oblast se nestala centrem, kde by docházelo k přirozenému setkávání lidí. Tento problém by částečně mohl řešit posun ve vývoji Jižního centra, o kterém bude hovořeno níže. Další nevýhodou, na kterou upozornili respondenti, je poměrně malé množství parkovacích míst.

Jižní centrum

V těsné blízkosti centra se nachází lokalita, která již dlouhé roky zůstává nevyužita. Je to oblast tzv. Jižního centra. Toto území v sobě skrývá velký potenciál. Nachází se mezi Hlavním nádražím a Dolním nádražím v blízkosti Obchodního centra Vaňkovka a rozvojové zóny Heršpická. Dopravní obslužnost lokality je zajištěna kromě linek MHD také díky umístění Autobusového nádraží Zvonařka, kde mají svá stanoviště regionální linky, které vyjíždějí nejen do zázemí v rámci Brněnské metropolitní oblasti.

Obr. 6: Jižní centrum
Zdroj: vlastní fotografie

Jak již bylo zmíněno, tato oblast v sobě skrývá značný potenciál, který zůstává dlouhé roky nevyužit. Rozvoj této oblasti brzdí problematika odsunu brněnského hlavního nádraží, pro které je v současném územním plánu města Brna rezervována plocha. Druhým faktorem ovlivňující rozvoj oblasti je také ne příliš jasná struktura vlastnictví pozemků v oblasti. Skutečnost budoucí realizace či nerealizace přesunu nádraží může ovlivnit cenu okolních pozemků. Je zde tak prostor pro různé spekulace s těmito pozemky a rozvoj této lokality je tak zbrzděn.

V oblasti Jižního centra se nachází rozlehlé brownfieldy i prázdné plochy, které v sobě skrývají potenciál pro možnou inovační zástavbu, a to v její nejrůznější podobě (kanceláře inovačních firem, laboratoře a výzkumná centra, prostory pro setkávání, konzultace a poradenství atd.) Z územního plánu lze zjistit, že plochy v Jižním centru by byly komplexně využity – od kancelářských prostor až po bydlení a služby. Jednalo by se tak o nové živé centrum města v atraktivní lokalitě a navíc by zde nevyvstával problém s nedostatkem sociálních interakcí v kteroukoli denní dobu, jaký provází výše uvedené lokality. Z důvodu blízkosti k centru města, dobrému dopravnímu napojení a budoucímu možnému umístění brněnského hlavního nádraží by se z oblasti Jižního centra mohlo v budoucnu stát ideální místo pro tvorbu a sdílení znalostí.

Lze však konstatovat, že reálně je rozvoj této oblasti velmi limitován zmíněnými překážkami. Jak vyplývá z výsledků šetření, překážky pro rozvoj této lokality jsou natolik komplikované, že nelze v nejbližší době očekávat zásadní změny. Nabízí se tedy alespoň možnost využít plochy pro nejrůznější akce, které by tuto lokalitu dočasně oživily a při jejichž organizaci by město mohlo spolupracovat s místní aktivní komunitou. Jižní centrum by se tak opět dostalo do povědomí občanů. Město Brno by se v tomto případě mohlo inspirovat u svých zahraničních partnerů. V rámci pracovní skupiny měst s názvem Edge of Center Transformation (aktivita je součástí Hospodářského fóra mezinárodní sítě měst EUROCITIES), která se konala v dubnu 2016 v Brně, se setkala města Oslo, Vídeň, Goteborg, Stockholm, Nacka a Amsterdam. Na semináři se diskutovalo mimo jiné o rozvoji Jižního centra. Zástupci jednotlivých měst Brnu doporučují, aby se této oblasti, vzhledem k její strategické poloze, věnovala velká pozornost, při rozvoji se využilo inovativnosti a tvořivosti studentů, škol a celkově kreativního potenciálu (město Brno, 2016).

1.2. Shrnutí poznatků a nastínění budoucího vývoje

Výše uvedený výčet lokalit poskytuje náhled na současnou situaci v některých rozvojových zónách města. Jejich výhody, nevýhody a výzvy, které tyto lokality představují pro město Brno, jsou shrnuty v tabulce 1 na následující stránce. Tabulka také lokality zařazuje dle typu lokality, přičemž je

částečně využito rozdělení dle Kunce a Toneva (2010) uvedené v úvodu. V některých případech doplnili autoři vlastní členění.

Na analyzované lokality nelze pohlížet černobíle. Každá z nich má své výhody a nevýhody. V některých případech, jako jsou např. areály univerzitních kampusů, mělo město Brno vyvíjet větší tlak na zástupce jednotlivých univerzit. Zejména v případě Univerzitního kampusu Bohunice, ať je projekt jakkoli zdařilý, musí jeho nedostatky řešit právě město. Hlavním problémem je totiž jeho dostupnost z centra. Převážně v ranních a odpoledních hodinách jsou nejen linky MHD přeplněné a vytváří se dopravní zácpy. Aby bylo lokalitě z tohoto pohledu odlehčeno, plánuje město projekt na prodloužení tramvajové trati ze zastávky Osová do Kampusu, čímž by došlo ke zlepšení obslužnosti lokality.

Inovační infrastruktura města Brna je celkově na vysoké úrovni. Město v minulosti investovalo nemalé prostředky do jejího rozvoje a tento neobvykle rychlý rozvoj lze považovat v rámci České republiky za jedinečný. Velkou výhodu má město také v tom, že se zde nachází velký počet vysokých škol a tím pádem také dostatečné množství mladých lidí, jejichž nápady jsou mnohdy jedním ze vstupů v rámci inovativního procesu. Z realizovaných rozhovorů vyplynulo, že další rozsáhlejší výstavba ve vztahu k cílenému rozvoji inovací z finančních prostředků města není plánována. Není také plánována další významná výstavba v okrajových částech města. Pozornost by nyní měla být soustředěna především na brownfieldy, kterých je na území Brna velké množství a které v sobě skrývají značný potenciál pro další rozvoj infrastruktury, inovační i jiné.

Tab. 1: Přehled lokalit a shrnutí jejich charakteristik

Rozvojová lokalita	Typ lokality	Výhody	Nevýhody	Existence inovační infrastruktury	Potenciál pro další inovační rozvoj?	Role města
Technologický park	Vědecko-technické parky, inovační centra a další obdobné prostory	Blízkost univerzity a inovačních firem, již vybudovaná infrastruktura	Vzdálenost od centra	ano	Ano - očekává se, že další inovační firmy budou mít zájem o pronájem prostor v této lokalitě	Zajištění spojení se vzdáleným centrem města
Areál brněnského výstaviště	Výstavní areál s administrativními budovami	Dopravní napojení Ve vlastnictví města z 95 %	Uzavřenost	ne	Částečný - existuje možnost využití některých budov k pronájmu firmám	Otevření prostoru veřejnosti, oživení, rozvoj nevyužitých ploch
Univerzitní kampus Bohunice a kampus VUT	Areál kampusového typu	Blízkost výzkumných organizací a univerzitních laboratoří, podnikatelské inkubátory	Vzdálenost od centra	ano	Ano - další firmy budou využívat podnikatelských inkubátorů, možnost pro absolventy realizovat zde inovativní nápady	Zajištění spojení se vzdáleným centrem města
Černovická terasa	Nově vzniklé průmyslové a logistické zóny a parky	Lokalizace významných firem	Dopravní napojení na dálnici D1	částečně	Ano - postupný přerod z montoven na technologie	Spoluvytvářet podmínky pro podnikání v dané lokalitě
Rozvojová zóna Heršpická	Administrativní centra vzniklá z brownfields či nově na zelené louce	Kvalitní kancelářské prostory, příjemné zázemí, dobré	Nedostatek sociálních interakcí v prostoru	ne	Částečný - nejedná se o prostory přímo určené inovační infrastruktuře, i tak	Udržení kvalitního dopravního napojení, snaha o přilákání veřejnosti do

		dopravní napojení			se zde ale může rozvíjet	lokality
Jižní centrum	Nevyužitá plocha, brownfieldy	Obrovský potenciál území	Pozastavený rozvoj lokality	ne	V současnosti ne, v budoucnu velký	Vyřešení problémů v této oblasti, organizace akcí pro oživení lokality

Zdroj: vlastní zpracování

Závěr

Příspěvek představil současný stav několika rozvojových zón města Brna a shrnul jejich výhody a nevýhody pro využití k dalšímu rozvoji inovační infrastruktury. Příklady lokalit umožnily náhled na aktuální situaci a na některé výzvy, které čekají město Brno do budoucna.

Z realizovaných rozhovorů se zástupci Magistrátu města Brna mimo jiné vyplynulo, že další rozsáhlejší výstavba inovační infrastruktury realizovaná městem není plánována. S tímto závěrem lze jedině souhlasit. Hlavním cílem úsilí ze strany města by nyní mělo být efektivní využívání již vybudovaného inovačního zázemí. Je důležité zajistit udržitelnost realizovaných projektů, obsadit vystavěné prostory a zajistit jejich neztrátový provoz. Firmy, univerzity a výzkumné organizace by měly být motivovány k větší spolupráci, město by se mělo snažit o vytvoření inovační sítě mezi aktéry založené na vzájemné důvěře a sdílení znalostí.

Výstavba nové inovační infrastruktury, resp. její financování, by tak mělo být přenecháno soukromému sektoru. Lokalita pro vybudování této infrastruktury musí být zvolena na základě vzájemné interakce mezi zástupci veřejné správy a soukromých subjektů. V případě města Brna se z hlediska využití stávajících ploch jeví jako ideální orientace na brownfieldy, které nejsou v současné době dostatečně využívány (např. areál Zbrojovky, fotbalový stadion Za Lužánkami, aj.). Aby však byl o investici do revitalizace těchto ploch ze strany soukromého sektoru zájem, měly by být městem podniknuty takové kroky, které by investici zatraktivnily. Tím je myšleno především vyřešení majetkoprávních vztahů, odstranění zamořeni lokalit atd.

V předchozím textu bylo také naznačeno, že město musí řešit nedostatky v území, které vznikly nebo vznikají částečně kvůli špatné komunikaci představitelů města a dalších aktérů územního rozvoje. Z rozhovorů vyplývá, že město nemá vytvořen nástroj pro komunikaci s developery, který by umožnil hledání společného řešení rozvojových projektů. V ideálním případě by do plánování měla být zapojena také místní komunita, tak aby se developer či investor stal žádoucím aktérem územního rozvoje.

Potenciál soukromých investic je tak nejen z hlediska inovační infrastruktury na území města Brna značný. Je ovšem nutné stanovit taková „pravidla hry“, která přinesou jak investorovi, tak i městu výhody.

Literatura:

ASHEIM, Bjørn T.; ISAKSEN, Arne. Regional innovation systems: the integration of local ‘sticky’and global ‘ubiquitous’ knowledge. *The Journal of Technology Transfer*, 2002, 27.1: 77-86.

BOSCHMA, Ron. Proximity and innovation: a critical assessment. *Regional studies*, 2005, 39.1: 61-74.

COOKE, Philip; URANGA, Mikel Gomez; ETXEBARRIA, Goio. Regional innovation systems: Institutional and organisational dimensions. *Research policy*, 1997, 26.4: 475-491.

DOLOREUX, David. What we should know about regional systems of innovation. *Technology in society*, 2002, 24.3: 243-263.

HEALEY, P. a kol. (eds). Rebuilding the City. Property-led Urban Regeneration. *E & FN SPON*, London, 1992, 256

HOWELLS, Jeremy RL. Tacit knowledge, innovation and economic geography. *Urban studies*, 2002, 39.5-6: 871-884.

JACKSON, J. a GARB, Y.: Hledání nositele vedoucí úlohy pro řešení problematiky brownfields ve středoevropských městech. *Urbanismus a územní rozvoj*, 2002, 5: 11-16.

KISS, Eva. Restructuring in the industrial areas of Budapest in the period of transition. *Urban Studies*, 2002, 39.1: 69-84.

KUNC, J. a TONEV, P. Konkurenční pozice rozvojových zón v České republice: regionálně-ekonomický pohled. *Ekonomický časopis*, 2010, 02: 156-175.

LAWSON, Clive; LORENZ, Edward. Collective learning, tacit knowledge and regional innovative capacity. *Regional studies*, 1999, 33.4: 305-317.

LEONARD, Dorothy; SENSIPER, Sylvia. The role of tacit knowledge in group innovation. *California management review*, 1998, 40.3: 112-132.

LOFTMAN, Patrick; NEVIN, Brendan. Prestige projects and urban regeneration in the 1980s and 1990s: A review of benefits and limitations. *Planning Practice and Research*, 1995, 10.3-4: 219-315.
LUNDVALL, Bengt-Åke, et al. National systems of production, innovation and competence building. *Research policy*, 2002, 31.2: 213-231.
MAIER, Karel; ČTYROKÝ, Jiří. *Ekonomika územního rozvoje*. Grada Publishing, 2000.
METCALFE, Stan; RAMLOGAN, Ronnie. Innovation systems and the competitive process in developing economies. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 2008, 48.2: 433-446.
MISZTAL, S. Deindustrialization of Warsaw and redevelopment problems of derelict industrial areas. Kovácz, Z. a Wiesner, R.(eds): *Prozesse und Perspektiven der Stadtentwicklung in Ostmitteleuropa. LIS Verlag, Passau*, 1997, 189-205.
MÜLLER, Karel, et al. Inovační aktéři a inovační prostředí v modernizační perspektivě. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2008, 44.04: 627-651.
RALLET, Alain; TORRE, André. Is geographical proximity necessary in the innovation networks in the era of global economy?. *GeoJournal*, 1999, 49.4: 373-380.
SCHIENSTOCK, Gerd. From path dependency to path creation: A new challenge to the systems of innovation approach. *Embracing the Knowledge Economy. The Dynamic Transformation of the Finnish Innovation System*, 2004, 3-27.
SMYTH, H. Marketing the city: the role of Flagship Developments in Urban Regeneration. *E & FN SPON*, London, 1994, 289
TAMER CAVUSGIL, S.; CALANTONE, Roger J.; ZHAO, Yushan. Tacit knowledge transfer and firm innovation capability. *Journal of business & industrial marketing*, 2003, 18.1: 6-21.

Internetové zdroje:

Veletrhy Brno, a.s. BVV. *Akcionáři společnosti [Online]*. Dostupné z: http://www.bvv.cz/veletrhy-brno/spolecnost/majitele/ (cit. 08/2016)
Statutární město Brno. Brno. *Brněnská průmyslová zóna – Černovická terasa [Online]*. Dostupné z: https://www.brno.cz/podnikatel-investor/investicni-prilezitosti/brnenska-prumyslova-zona-cernovicka-terasa/ (cit. 08/2016).
Statutární město Brno. Brno. Tiskové zprávy. Eurocities – *EDGE-OF-CENTER TRANSFORMATION [Online]*. Dostupné z: https://www.brno.cz/brno-aktualne/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/a/eurocities-edge-of-center-transformation/ (cit. 08/2016).
Statutární město Brno. Brno. Rozvojová zóna Heršpická *[Online]*. Dostupné z: https://www.brno.cz/podnikatel-investor/investicni-prilezitosti/rozvojova-zona-herspicka/ (cit. 08/2016).

Kontaktní adresa autorů:

Ing. Zdeněk Dvořák, Ekonomicko-správní fakulta MU, Lipová 41a, 602 00 Brno-Pisárky, dvorak.zdenek@mail.muni.cz
Ing. Šárka Fránková, Ekonomicko-správní fakulta MU, Lipová 41a, 602 00 Brno-Pisárky, frankova.sarka@mail.muni.cz

Příspěvek byl zpracován v rámci grantů Inovační výkonnost a její reflexe v inovační politice (MUNI/A/0999/2015) a Nákupní centra a nákupní zvyklosti teenagerů: modelový příklad města Brna (MUNI/A/0943/2015).

Společná zemědělská politika a Transatlantické obchodní a investiční partnerství

The common agricultural policy and Transatlantic trade and ivestment partnership

Denisa Dvořáková, Barbora Dudová, Věra Bečvářová

Abstrakt:

Tématem článku je Společná zemědělská politika a Transatlantické obchodní a investiční partnerství.

Samotný článek se skládá z několika částí. V první části je popsáno Transatlantické obchodní a investiční partnerství (dále TTIP). Na zmíněnou část navazuje SWOT analýza, která je vhodným nástrojem, jež mi posloužil k identifikaci silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb, vyplývajících po přijetí TTIP pro agrární sektor EU. V závěru článku dochází ke shrnutí a vyhodnocení vypracované SWOT analýzy.

Případné přijetí TTIP povede k naprosté liberalizaci obchodu a investic, což může mít za následek návrat globálního hospodářského těžiště do euroatlantického prostoru. Tato skutečnost oba světové hráče motivuje k co nejrychlejšímu uzavření průběžných vyjednávání a podpisu samotné dohody.

Je nutné podotknout, že celou dohodu provázejí rozsáhlé diskuze, které se nevyhýbají ani sektoru zemědělství. Tento fakt je navíc umocněn doposud utajeným obsahem dohody. V celém unijním prostoru panují obavy především z: ukončení unijního protekcionalismu zakotveného ve společné zemědělské politice, nekonkurenceschopnosti evropských zemědělců potažmo navazujících článků agrobyznysu a zaplavení trhu americkým zbožím, které je mezi spotřebiteli často spojováno s nízkými bezpečnostními a environmentálními standardy.

Otázkou prozatím zůstává, jak se vyřeší odlišný pohled obou aktérů na chov, živočišnou výrobu, geneticky modifikované potraviny a celkovou bezpečnost potravin.

Klíčová slova:

Společná zemědělská politika, Transatlantické obchodní a investiční partnerství, obchod, liberalizace obchodu, zóna volného obchodu, SWOT analýza, konkurenceschopnost, legislativní normy, bezpečnostní standardy

Abstract:

The theme of the article is the Common Agricultural Policy and transatlantic trade and investment partnership.

The article itself consists of several parts. The first part describes the transatlantic trade and the investment partnership (TTIP below). This part is followed by the SWOT analysis, which is an appropriate instrument and it helped me to identify strengths, weaknesses, opportunities and threats, arising after the adoption of TTIP for the EU agricultural sector. At the end of the article I summarize and evaluate the SWOT analysis.

The possible acceptation of TTIP will lead to a total liberalization of the trade and the investment which could result in the return of global economic gravity into the Euro-Atlantic area. This fact can motivate both global participants to conclude the ongoing negotiations and the signing of the agreement itself as soon as possible.

It is important to know that the entire agreement is accompanied by an extensive discussion, which is common in the agricultural sector as well. This fact is also very special because of the secret content of the agreement. In the whole European Union area there are doubts about EU protectionism in the agricultural policy, the non-competitiveness of European farmers and too many American products in the market, which consumers often associate with low safety and environmental standards.

The question for now is how to solve the different view of both participants in the husbandry, the livestock production, the genetically modified foods and the global safety of food.

Key words:
Common agricultural policy, transatlantic trade and investment partnership, trade, trade liberalization, free trade zone, SWOT analysis, competitive, legislative standards, safety standards

Úvod

Tématem článku je: Společná zemědělská politika a Transatlantické obchodní a investiční partnerství. V práci použiji metodu abstrakce, dedukce a srovnání.

O Transatlantickém obchodním a investičním partnerství (dále TTIP) jedná Evropská unie a USA od roku 2013. Případné přijetí TTIP povede k naprosté liberalizaci obchodu a investic mezi oběma aktéry, což bude podle mnoha predikcí rozhodující pro další růst obou ekonomik.

Podle Bärtla (2015) *„Transatlantická zóna volného obchodu může být jednou z cest jak zajistit návrat globálního hospodářského těžiště zpět do euroatlantického prostoru“.* Za účelem stimulace ekonomického růstu panuje na obou stranách snaha o rychlé vyřízení všech náležitostí, které prozatím brání přijetí uvedené dohody. Dojde-li k uzavření této smlouvy o zóně volného obchodu, bude se jednat o světově nejpodstatnější bilaterální obchodní dohodu, která do budoucna výrazně ovlivní formování pravidel mezinárodního obchodu (Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2016). Ministerstvo dále uvádí, že pomocí TTIP budou šířeny prozápadní hodnoty: především demokracie, lidská práva a environmentální šetrnost.

TTIP by měla přinést i další benefity v podobě navýšení počtu pracovních míst a snížení nákladů spojených s byrokracií. Dohoda bude mít podle ekonomů příznivý dopad na celý svět. Celosvětový blahobyt může vzrůst až o 1,6% (MPO, 2016).

Jednou z nejvíce diskutovaných oblastí v rámci TTIP je oblast zemědělství. Podepsáním dohody dojde k ukončení evropského protekcionalismu, který si Unie budovala v agrárním sektoru po několik desítek let. Přijetí dohody vzbuzuje pochybnosti mezi zainteresovanými stranami. Zemědělci a navazující články agrobyznysu se obávají nízké konkurenceschopnosti, i přesto, že právě konkurenceschopnost je hlavním strategickým cílem současné SZP. Mnozí spotřebitelé nesouhlasí se zaplavením evropského trhu americkým zbožím, které si spojují s nízkými bezpečnostními a environmentálními standarty.

Cílem článku je efektivně shrnout možné dopady TTIP na agrární sektor EU. Vytvořím SWOT analýzu, jež bude reflektovat silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby plynoucí agrárnímu sektoru Evropské unie z uzavření dohody. V závěru článku vyhodnotím SWOT analýzu a zhodnotím možné dopady TTIP.

Transatlantické obchodní a investiční partnerství

TTIP je připravovanou dohodou mezi Evropskou unií a USA. Předmětem dohody je zóna volného obchodu a investiční partnerství. Oba aktéři si od jejího uzavření slibují ekonomický růst, navýšení počtu pracovních míst a snížení nákladů spojených s byrokracií (MPO, 2016).

Vyjednávání o TTIP začalo v červenci roku 2013. Cílem vyjednavačů je uzavření TTIP do konce roku 2016. Doposud proběhlo dvanáct kol vyjednávání, předpokládá se, že budou uskutečněna další dvě kola a poté dojde k uzavření dohody. Do dnešních dní nebyla smlouva zpřístupněna veřejnosti, ani nabylo ustanoveno, kdo bude muset dohodu ze strany EU podepsat. Prozatím se uvažuje o schválení prostřednictvím Evropského parlamentu a Rady Evropské unie (Stuchlík, 2016).

Procházka (2015) uvádí, že jednání o klíčových bodech dohody proběhne až v závěru jednacího „marathónu“. Já osobně se domnívám, že zmíněné naplánování harmonogramu jednání není příliš vhodné, protože nevyhovuje transparentnosti, na které je podle MPO (2016) celé jednání o TTIP vystavěno, a prakticky vylučuje cílený odpor společnosti.

Po uzavření TTIP by mělo dojít k navýšení unijního HDP o 0,5% a amerického o 0,4%. Zisk EU by podle Studie Centre for Economic Policy Research měl vzrůst až o 119 miliard euro ročně (zisk USA až o 95 miliard euro). Podle predikcí přijetím dohody dojde k navýšení počtu pracovních míst na evropském trhu až o 1,3 milionu. Často diskutovanými jsou i náklady spojené s rozsáhlou byrokracií, jejichž snížení bude tvořit až 80% zisku (MPO, 2016).

V současné době mezi oběma aktéry funguje tarifní zatížení v podobě cel. Průměrná celní unijní sazba je 5,2% a americká 3,5% (MPO, 2016). V některých odvětvích ovšem celní sazby dosahují 10% až 20% (např. automobilový průmysl, strojírenský průmysl či sklářství). Právě v těchto odvětví odborníci predikují nejvyšší ekonomický růst (Procházka, 2015).

Nejvyšší nesouhlas s TTIP prozatím projevují především zemědělci a navazující články agrobyznysu. Zmínění se obávají zaplavení evropského trhu levnějšími komoditami a potravinami z USA. Uvedená myšlenka je podpořena i analýzou UnternehmensGrün, která říká, že evropské zemědělství není schopné konkurovat zemědělské produkci USA. A schválením TTIP (bez protekcionistických nástrojů podporujících evropské zemědělství) dojde k automatickému pádu některých částí zemědělského odvětví (Sarmadi, 2016). Sarmadi (2016) dále konstatuje, že TTIP podporuje postavení velkých zemědělsko-potravinářských firem. Samotná existence malých a středních zemědělských podnikatelů (kteří jsou pro EU typičtí) byla Evropskou komisí naprosto ignorována. Dále se ozývají hlasy spotřebitelů, kteří se obávají především snížení bezpečnosti potravin (Sarmadi, 2016).

Možný dopad TTIP na agrární sektor Evropské unie

SWOT analýza

Uvedená SWOT analýza bude zahrnovat silné a slabé stránky, možné příležitosti a hrozby plynoucí agrárnímu sektoru EU z přijetí TTIP.

Silné stránky

Tzv. evropský model zemědělství, který byl přijat Unií v rámci Agendy 2000, hodnotím jako jednu ze silných stránek evropského agrárního sektoru. Podle zmíněného modelu musí být evropská forma zemědělství „hospodářsky zdravá“. Farmy nespoléhají pouze na svoji zemědělskou produkci a jsou tzv. multifunkční. Multifunkčnost farem spočívá v poskytování doprovodných služeb např.: ubytování, stravování, údržby komunikací atd. (VÚZE, 2000).

Právě z výše uvedených důvodů farmy mohou upustit od konvenčního způsobu hospodaření a nemusí nadále spoléhat pouze na zisk plynoucí ze zemědělské produkce.

V USA se s podobným přístupem nesetkáváme, zde se farmáři specializují pouze na zemědělskou produkci a její intenzifikaci. *Zemědělství zde neplní stejné role, jako v EU* (Bečvářová, 2007).

Celé evropské agrárnictví dbá na trvale udržitelný rozvoj (dále TUR), který do značné míry koresponduje s multifunkčností zemědělství. Zmíněný TUR, o němž je první zmínka již v roce 1987, uvádí: „*udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožování možností budoucích generací uspokojovat jejich vlastní potřeby“*(Křen, 2015, str. 34). Na základě výše uvedeného FAO definovalo TUR pro resort zemědělství, lesnictví a rybářství v roce 1998 (Křen, 2015). Přístup trvale udržitelného rozvoje Evropské unii zajišťuje udržitelnost v ekologické, ekonomické a sociální dimenzi.

Silnou stránkou agrárního sektoru také je snaha o dlouhodobé udržení si bezpečnosti potravin, která spočívá v hodnocení rizik, řízení rizika a komunikaci o riziku. Můžeme konstatovat, že Unie si zakládá na bezpečnosti svých potravin a produktů, jež je výsledkem nastavení vysokých environmentálních standardů a norem. Je nutné podotknout, že v EU funguje tzv. předběžná opatrnost, což je přístup řízení rizik, který zaručuje ochranu spotřebitelů a přírody (Němcová, 2015). S podobným přístupem se v USA nesetkáváme.

Podle Sarmadiho (2016) jsou v USA např. normy na používání chemických látek na hektar benevolentnější o 5000%, což samozřejmě souvisí s vyšším zatížením životního prostředí, ale také s nižší bezpečností amerických potravin.

Slabé stránky

Slabou stránku shledávám v odlišných spotřebitelských a výrobních standardech. Zaměříme-li se na jakost produkce, setkáme se s naprosto odlišným přístupem. V EU řídí předpisy každou proceduru

v chovu i ve výrobě. V USA je dohlíženo pouze na jakost výsledného produktu. Obecně můžeme konstatovat, že standardy v EU jsou vyšší společně s náklady na jejich dosažení (Sarmadi, 2016).

Velikost a organizaci farem je dalším „problémem" agrárního sektoru EU. Průměrná velikost evropské farmy se odhaduje na 152 ha (časopis Zemědělec, 2014). V USA je průměrná velikost vyšší cca o 25 ha (Statistický portál, 2016). Tento fakt by nebyl až takovou výhodou pro americké farmáře, ovšem jejich hlavní síla tkví ve vynikajících geografických podmínkách, levné pracovní síle a ve vertikálních integracích, které utvářejí a pro EU nejsou tolik typické. Mezi benefity amerických vertikálně orientovaných firem patří: úspory v produkčních nákladech, úspory v transakčních nákladech, vyšší produktivitu výrobních vstupů, vyšší tržní síla, která se projevuje vyšší konkurenceschopností na trhu (Bečvářová a Zdráhal, (2013).

Podle Beraua (2014) budou evropští producenti v obchodu s USA značně znevýhodněni, z důvodu existence nákladů spojených s dodržováním legislativních předpisů EU, mezi které např. patří: zákaz produkce GMO, omezené používání pesticidů, dodržování welfare zvířat. Nemůžeme tedy mluvit o spravedlivé hospodářské soutěži. Právě z tohoto důvodu hodnotím legislativní předpisy EU jako slabou stránku.

Je důležité neopomenout sankce, které EU uvalilo na Rusko, protože právě sankce způsobují růst konkurence v rámci samotné Evropské unie, která v současné době trpí nadprodukcí určitých zemědělských produktů. Uvedené má za následek vysilující konkurenční boje napříč Unií, ale také nestabilitu samotného agrárního sektoru.

Domnívám se, že do budoucna již nemůžeme počítat s ruským trhem, který byl v minulosti velkým odbytištěm unijní zemědělské produkce. Tudíž na evropském trhu bude stále přetrvávat nerovnováha mezi nabídkou a poptávkou. Ceny výrobků budou nadále klesat, což se již v současnosti negativně projevuje na ekonomické situaci evropských farmářů.

Další „ranou" bude přijetí TTIP. Podle Sarmadiho (2016) nemůže v žádném případě evropské zemědělství konkurovat produkci USA.

Výsledkem podle mého názoru bude likvidace části evropských producentů (viz kapitola hrozby).

Příležitosti

Mezi příležitosti podle Evropské komise (2015) patří především zvýšení objemu obchodu. Podle predikcí Bureaua (2014) unijní obchod v agrárním sektoru vzroste především s červeným masem (o 404%), s drůbežím masem (o 289%), s mléčnými výrobky (o 240%) a s cukrem (o 297%). Dále ovšem uvádí, že objem amerického exportu do EU vzroste ve stejných typech produkce dvojnásobně.

Určitou příležitostí pro evropské zemědělce je specializovaná produkce, která osloví pouze úzký segment trhu. V tomto bodě můžeme uvažovat o navýšení bioprodukce, jejíž spotřeba v posledních letech roste. Podle Bureaua (2014) je příležitost v exportu evropského vína, lihovin a bionafty.

Další příležitostí pro evropské podnikatele je snížení jejich nákladů, které musejí vynaložit na jednání s byrokraty, pokud chtějí exportovat do USA, či získání nových pozic na americkém trhu. Získání nových pozic je predikováno v dokumentu sepsaném Evropskou komisí (2015). Samotní zemědělci získání nových pozic na americkém trhu prakticky vylučují s tím, že nejsou dostatečně konkurenceschopní, což brání jejich expanzi na americký trh.

Hrozby

Hrozeb, které po přijetí TTIP ohrožují evropský agrárnický sektor, je z mého pohledu poměrně značné množství. Řadím mezi ně např. zaplavení trhu americkými komoditami, čemuž v dnešní době brání cla na zemědělskou produkci (v případě EU, dosahují cla v průměru 9%, americká cla jsou o polovinu nižší). Tento fakt má vliv na to, že tarify ovlivňují především americké dovozy než unijní vývozy (Bureau, 2014). Zrušení cel podle Bureaua (2014) bude znamenat navýšení dovozu EU v zemědělsko-potravinářské oblasti cca o 120%. Unijní export v totožné oblasti vzroste podle predikcí pouze o 60%. Zrušením cel také dojde ke snížení příjmů státních pokladen.

Přijetí TTIP a tedy odstranění celních bariér by podle Bureaua (2014) mohlo mít fatální dopad pro evropský sektor zemědělství zabývající se chovem hovězího dobytka, drůbeže, pěstováním kukuřice a pšenice. S velkou pravděpodobností unijní trh zaplaví geneticky modifikovaná produkce (dále GMO),

která je v současné době v EU legislativně zakázána. V souvislosti s GMO je nutné podotknout, že se jedná o produkci, která vyniká svojí nízkonákladovostí, a tedy její cena je výrazně nižší.

Bureau (2014) dále uvádí, že dojde v zemědělském sektoru EU k poklesu přidané hodnoty cca o 0,5%, americká přidaná hodnota vzroste až o 0,4%.

Velmi diskutovanou hrozbou, kterou TTIP přinese, je sbližování legislativních norem, s čímž je spojeno snižování potravinářských standardů (Procházka 2015). Podle Procházky (2015) existují zprávy, které vypovídají o snaze amerických vyjednavačů snížit standardy, které jsou v EU přísnější než v USA. Švihlíková (2015) doplňuje, že zmíněná snaha se již projevila např. v případě požadavku americké strany zrušit v unijním prostoru zákaz ošetření masa kyselinou mléčnou. Je třeba podotknout, že požadavek podle mnohých zdrojů EU vyslyšela.

Podle Katze (2015) jsou standardy EU nepřiměřeně vysoké z toho důvodu, že EU je používá jako nástroj, kterým chrání svůj vnitřní trh. Podle jeho mínění jsou pouhým přežitkem. A v žádném případě není nutné si přehnaně vysoké standardy nadále chránit.

Procházka (2015) uvádí, že se nabízí možnost, aby americké firmy vyráběly odlišnou produkci pro americký a evropský trh. Zmíněné by řešilo problém odlišně nastavených norem. Klíčové ovšem v tomto případě je, zda jsou firmy schopné provozovat tzv. duální systém.

Podle mého názoru, je naivní se domnívat, že firmy v USA zavedou duální výroby. Protože cílem USA je z TTIP profitovat. Zvýšení standardů či zavedení duálních výrob, by znamenalo zvýšení nákladů a ztrátu konkurenční výhody.

Se sjednocováním legislativních norem je diskutován dovoz GMO či hormonálně ošetřeného masa. Obě komodity jsou v současné době na unijním trhu legislativně zakázány. Podle Ministerstva zemědělství (2016) se v Evropské unii GMO nepoužívá pouze z důvodu negativního vnímání uvedeného produktu veřejností, nikoliv z důvodu jeho nebezpečnosti. Naopak zákaz hormonálně ostřeného masa má svá opodstatnění. Jelikož jeho používáním dochází ke zvyšování rezistence virů a bakterií (Bezpečnost potravin, 2008). Podle Sarmadiho (2016) Washington usiluje o zlegalizování obojího.

Další hrozba je hrozba navýšení počtu nezaměstnaných. S velkou pravděpodobností se dá předpokládat, že dojde k zániku mnoha drobných evropských farem, čímž dojde k nárůstu nezaměstnaných osob, ale také k narušení venkovského společenství. O existenci či neexistenci podniku bude podle mého názoru rozhodovat např.: velikost farmy, její specializace, nebo zdali farma funguje na evropském způsobu zemědělství, je tedy multifunkční a zajišťuje další doprovodné služby, jež firmě pomohou „přežít“.

Tento fakt může mít za následek celkovou destabilizaci rurálních oblastí, pro které jsou drobné zemědělské podniky typické.

Se zánikem části evropských farem úzce souvisí nárůst závislosti celé Unie na dodávkách zemědělských produktů a potravin ze zahraničí. S velkou pravděpodobností klesne zemědělská soběstačnost všech zemí EU. V případě masivního snížení počtu farem můžeme uvažovat i nad kolapsem celého zemědělského sektoru (Berau, 2014).

Shrnutí:

V práci jsem provedla SWOT analýzu, která mi posloužila jako nástroj, jež odhalil silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby, které vyplývají po přijetí TTIP pro agrární sektor EU.

Do značné míry je dopad TTIP závislý především na finální podobě dohody, o které můžeme do současné doby pouze polemizovat, jelikož dohoda je stále tajná. Právě z tohoto důvodu jsem v práci nemohla pracovat se samotným dokumentem, což hodnotím jako rizikový faktor celé práce. Zmíněný rizikový faktor jsem eliminovala, tím že jsem pracovala především se zdroji vytvořenými EU či ministerstvy.

Z mojí analýzy vyplývá, že potencionální dopady na zemědělský sektor EU mohou být rozsáhle a především negativní – slabé stránky převažují nad silnými a hrozeb je více než příležitostí (viz SWOT analýza).

V současné chvíli je pro agrární sektor EU rozhodující vytvoření výhodné dohody, ale také je důležitá práce orgánů EU na minimalizaci veškerých hrozeb, které se mohou transformovat v negativní dopady.

Přijetím TTIP dojde k ukončení unijního protekcionalismu, který figuruje již několik desítek let. Což se mě samotné jeví jako krok, na který agrární sektor EU není připravený, protože je nekonkurenceschopný vůči levnější americké produkci. Tento fakt může mít mnoho negativních dopadů. Jež mohou vyvrcholit až neschopností zemědělského sektoru zásobovat EU, protože můžeme předpokládat, že dojde k likvidaci malých a středních zemědělských podniků, které jsou nejvíce ohrožené levným americkým importem a pro EU jsou typické.

EU může přijít v oblasti zemědělské produkce o svoji soběstačnost a poté bude nucena dovážet zemědělské produkty z jiných kontinentů. Dojde-li k zániku části farem, můžeme uvažovat i o narušení venkovské komunity, v níž zemědělci hrají nezastupitelnou roli. V těchto povětšinou marginálních oblastech vzroste nezaměstnanost, lidé budou nuceni odcházet do měst a zvýší se ekonomická zátěž států. V širším slova smyslu můžeme mluvit o ekonomických a sociálních dopadech, které se dotknou celého agrárního sektoru EU, ale také národohospodářství jednotlivých států.

Bude-li obchod liberalizován, může také dojít ke snížení evropských legislativních norem a standardů, což se negativně promítne na bezpečnosti potravin, které budou dostupné na unijním trhu.

Pozitivními dopady, kterých není příliš mnoho, budou dle mého názoru zastíněny dopady negativními. Mnoho autorů o těchto pozitivních dopadech, které prezentuje EU, pochybuje a jejich existenci vylučuje.

Domnívám se, že v budoucnu vznikne naprosto nová podoba SZP, jež bude nucena řešit problémy agrárního sektoru, které budou spojeny především s přijetím a fungováním TTIP.

Po vydání dokumentu se nabídne další prostor pro zkoumání jeho dopadů na agrární sektor.

Poděkování - Tento článek vznikl za podpory grantu IGA 2016 „Agroekologické podmínky jako determinanta úspěšnosti zapojení podniků do komoditních vertikál v agrobyznysu“ 2016/022.

Literatura:

BEČVÁŘOVÁ, Věra a Ivo ZDRÁHAL. Zemědělská politika a obchod. 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013, 126 s. ISBN 978-80-7375-761-8.

BEČVÁŘOVÁ, Věra. *Koncepce a vývoj agrární politiky EU a USA*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2007. ISBN 978-80-7375-133-3.

BEREAU. *Europarl.europa.eu: RISKS AND OPPORTUNITIES FOR THE EU AGRI-FOOD SECTOR IN A POSSIBLE EU-US TRADE AGREEMENT* [online]. 2014 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/514007/AGRI_IPOL_STU(2014)514007_EN.pdf

Eagri.cz: Informační leták - bezpečnost geneticky modifikovaných potravin [online]. 2015 [cit. 2016-05-07]. Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/mze/potraviny/legislativa/geneticky-modifikovane-potraviny-a/informacni-letak-bezpecnost-geneticky.html

EVROPSKÁ KOMISE. *Trade.ec.europa.eu: TTIP a regulace* [online]. 2015 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/march/tradoc_153234.pdf

KŘEN, Jan a Soňa DUŠKOVÁ. *Systémy rostlinné výroby*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2015. ISBN 978-80-7509-203-8.

MACH. *Ekolist.cz: Klece - nepřijatelné řešení pro chov nosnic* [online]. 2008 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/klece-neprijatelne-reseni-chovu-nosnic

Ministerstvo průmyslu a obchodu. : Transatlantická dohoda o obchodu a investicích mezi EU a USA? *Businessinfo.cz* [online]. 2016 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/transatlanticka-dohoda-o-obchodu-a-investicich-mezi-eu-a-usa-ttip-41079.html#!&chapter=1

Ministerstvo zemědělství. *Eagri: Geneticky modifikované potraviny* [online]. 2016 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/mze/potraviny/legislativa/geneticky-modifikovane-potraviny-a/informacni-letak-bezpecnost-geneticky.html

NĚMCOVÁ, Petra. *Že TTIP neohrozí naše standardy? Prázdné sliby…: Denikreferendum.cz*[online]. 2015 [cit. 2016-05-07]. Dostupné z: http://denikreferendum.cz/clanek/20340-ze-ttip-neohrozi-nase-standardy-prazdne-sliby

PROCHÁZKA, Jakub. *Businessinfo.cz: Ochrana českých investic v USA* [online]. 2016 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/ochrana-ceskych-investic-v-usa-jsou-obavy-z-ttip-namiste-66506.html

PROCHÁZKA, Jakub. *Businessinfo: TTIP: Historická šance pro byznys demokratického světa?* [online]. 2015 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/-ttip-historicka-sance-pro-byznys-demokratickeho-sveta-64200.html

PROCHÁZKA, Jakub. *Businessinfo: TTIP: má se Evropa bát nebezpečných potravin z USA*[online]. 2015 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/ttip-ma-se-evropa-bat-nebezpecnych-potravin-z-usa-64583.html

SARMADI, Dario. *Euroactiv.com: TTIP downfall of EU agriculture?* [online]. 2016 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/ttip-the-downfall-of-eu-agriculture/

Statista.com: Average size of farms in the USA [online]. 2015 [cit. 2016-05-07]. Dostupné z: http://www.statista.com/statistics/196106/average-size-of-farms-in-the-us-since-2000/

STUCHLÍK, Jan. *Businessinfo.cz: Evropa a USA už píší text obchodí dohody, chtějí ji uzavřít do konce roku.* [online]. STUCHLÍK, Jan. 2016 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/evropa-a-usa-uz-pisi-text-obchodni-dohody-chteji-ji-uzavrit-do-konce-roku-74988.html?utm_source=portal&utm_medium=web&utm_campaign=clanky_souvisejici

STUCHLÍK, Jan. *Businessinfo.cz: Sherman Katz: Evropané se k tendrům v USA nedostanou*[online]. 2015 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/sherman-katz-evropane-se-k-tendrum-v-usa-nedostanou-65773.html?utm_source=portal&utm_medium=web&utm_campaign=clanky_souvisejici

Kontaktní adresa autora:

Bc. Denisa Dvořáková, Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1/1665, 613 00 Brno, Česká republika, denisa.m.dvorak@gmail.com

Vinařská architektura v české republice v souvislosti s revitalizací bývalých areálů jednotných zemědělských družstev

Wine Architecture In The Czech Republic In Connection With The Facility Revitalization Of The Former Agricultural Cooperatives

Petr Dýr

Abstrakt

Dějiny vinařství sahají až někdy k 8. tisíciletí př.n.l. K nim se váží i vinohradnické stavby. Historická forma tradičních účelových viničních staveb búd a sklepů se na našem území postupně rozvíjela od 13. století n.l. a v různých podobách se dochovala dodnes. Koncem 20. století a na počátku století 21. se v souvislosti s novými výrobními technologiemi a rozvojem vinařské turistiky formuje nová vinařská architektura do struktur, které se snaží svojí funkcí, tvaroslovím či materiály spojit víno se zážitkem. Vzniká tak nový svébytný architektonický styl.

Tato nová architektonická forma skýtá určitou naději na zhodnocení bývalých zemědělských areálů, které po roce 1989 využívají pro klasické zemědělství svůj potenciál pouze ze 40 – 50 %. Mnohé z nich zanikají zcela a do krajiny se tak dostávají nežádoucí brownfields. Místa, kde se daří révě vinné, jsou k této funkci téměř předurčena. Jiné oblasti však nemusí zůstat pozadu. Kromě vína máme třeba chmel, cukrovou řepu i další „technické“ plodiny, které mohou dát areálům novou, smysluplnou náplň. A když se odpoutáme od zemědělství, můžou zemědělské areály sloužit jiné výrobě, řemeslům, službám. I příklady k veřejným nebo obytným stavbám již nejsou ojedinělé. Zájem o bydlení na vesnici narůstá. Proč nákladně investovat do volných zelených ploch, když můžeme zhodnotit ty původní. Přispělo by to jistě k lepší sociální integraci nových obyvatel vesnic.

Obor Architektura na Fakultě stavební VUT v Brně již léta provádí výzkum a studijně-projektovou činnost ve venkovských regionech, s cílem najít co možná nejuniverzálnější metodický postup, jak zhodnocovat původní střediska jednotných zemědělských družstev. Významně pomáhat tvorbě krajinného rázu venkova 21.století,

Ekonomicky. Ekologicky. Esteticky. Ta pomyslná tři E shrnout do jednoho A – Architektura. S nesnadným cílem - ovlivnit myšlení lidí mající co do činění s účelovou zemědělskou výstavbou a pokusit se navrátit architekturu těchto staveb tam, kde její základy položil a v mnohých realizacích barokních statků uskutečnil český architekt světového významu, Jan Blažej Santini - Aichel.

Klíčová slova v jazyce příspěvku:

Architektura; vinařství; stavby; historie; výroba; turistika; zemědělství; areály

Abstract

The history of winemaking dating back to the 8th millennium sometimes b.c. They bind and vineyard buildings. Historical traditional form of targeted buildings either vineyards and cellars in our country gradually developed from the 13th century a.d., and in various forms has been preserved. Late 20th century and early 21st century in the context of new production technologies and the development of wine tourism forms a new wine architecture into structures that are trying their function, morphology or materials combine wine experience. This creates a new distinctive architectural style.

This new architectural form gives some hope for the evaluation former agricultural premises, which in 1989 used for conventional agriculture its potential only on 40-50%. Many of them disappear completely into the landscape and thus get unwanted brownfields. Places where thrive grapevine are to this function almost predestined. Other areas, however, need not be left behind. In addition to wine we need hops, sugar beet and other "technical" crops that can give areals new, meaningful content. And if you let yourself loose from agriculture, agricultural areas can serve other manufacturing, crafts, services. Even examples for public and residential buildings are no longer rare. Interested in living in the country is growing. Why invest in costly open green spaces, when we evaluate the original ones. Surely it would contribute to better social integration of new residents of villages.

Branch Architecture at the Faculty of Civil Engineering has for years been conducting research and study and project work in rural areas, in order to find as universal as possible methodological

approach to capitalize on the initial slopes of the Uniform agricultural cooperatives. Greatly assist the formation of the rural landscape of the 21st century. Economic. Ecological. Aesthetic. This imaginary three E summed up in one A - Architecture. With a difficult goal - to influence the thinking of people having to do with special-purpose agricultural building and try to restore the architecture of these buildings, where its foundations are laid, and in many implementations Baroque assets held Czech architect of world renown, Jan Blazej Santini - Aichel

Keywords:
Architecture; wineries; construction; history; manufacturing; tourism; agriculture; grounds.

Úvod

Dějiny vinařství sahají až někdy k 8. tisíciletí před n.l. Některé historické prameny zmiňují dobu dokonce až 100 tisíc let př.n.l. K vínu se váží i vinohradnické stavby. Tradiční forma drobných účelových viničních staveb búd a sklepů se na našem území postupně rozvíjela od 13. století n.l. a v různých podobách se dochovala dodnes. Do krajinného rázu vinorodých oblastí vnesla nezaměnitelný historický otisk.

Koncem 20. století a na počátku století 21. se v souvislosti s novými výrobními technologiemi a rozvojem vinařské turistiky formuje nová vinařská architektura do struktur, které se snaží svojí funkcí, tvaroslovím či materiály spojit víno se zážitkem. Do krajiny vstupují nové solitérní vinařské objekty, které výrazně ovlivňují její tradicionalistický krajinný ráz. Novostavby vinařských domů mohou být, při dodržení určitých zásad (měřítka stavby, kompozice, volba materiálů apod.), pozitivním přínosem pro krajinu. Konflikt ovšem může nastat, když požadavky investorů přesáhnou únosnou velikost. Pak se nabízí myšlenka využití stávajícího potenciálu bývalých areálů zemědělských družstev, které jsou dnes pro klasické zemědělství využívány ze 40 – 50%.

Víno se vždy vyrábělo v účelových objektech k tomu určených. Protože je tento proces vázaný k specifickým fyzikálním podmínkám, tedy konstantní teplotě, vlhkosti a tmě, soustřeďovala se výroba až donedávna výhradně do podzemních prostor, doplněných o nadzemní vstup s lisovnou. Takto se to dělo od nejstarší historie až k počátku třetího tisíciletí[3].

Pohled do historie

Za nejstarší historií výroby vín musíme jít až do 8. tisíciletí před naším letopočtem, do oblasti dnešní Arménie, Gruzie, Íránu a Turecka. Odvozujeme to od archeologických nálezů např. zemních kvasných nádrží nebo pozůstatků keramiky. Paradoxem je, že dnes se v Íránu víno pít nesmí, protože ho Korán zakazuje. Za dob Mezopotámie tomu však bylo jinak. Tam někde je prapůvod počátků šlechtění plané vinné révy.

Morava zná víno z doby osídlení Kelty a následně od antiky díky Římanům. Ti, když anektovali celou Evropu, potřebovali zásobovat své legie v odlehlých oblastech vínem. Dodávky z hlavního města často vázly, takže se legionáři dali do vysazování vlastních vinohradů, třeba v okolí Pálavy. Důkazem jsou vykopávky v místech původních římských táborů, např. u Pasohlávek. Víno jim nejen zlepšovalo náladu, ale zároveň přidáváním do vody sloužilo jako desinfekce. Doklady o přítomnosti vína v tomto regionu máme rovněž z období Velkomoravské říše[2]. Významným milníkem je pak panování Karla IV., jenž vinařství velmi podporoval. Nejvíce vinic se na území českých zemí rozprostíralo v 17. a 18. století. Ve druhé polovině 19. století vinařství u nás i v celé Evropě ničí epidemie révokazu, mšice, zavlečené sem z Ameriky. Až teprve nové rouby, naočkované na americké podnože révokazu odolné, znovu počátkem 20. století vinaření v Evropě obnovuje.

A jak po staletí zůstávala neměnná technologie výroby vína, tak i architektura vinařských staveb se nijak zvlášť nerozvíjela. V Čechách, na Slovensku, v celé Evropě ani ve světě. Výraznými nositeli tradice pěstování vín byly kláštery a šlechtická sídla. Ve vinařských oblastech se stavěly rozsáhlé podzemní sklepní prostory, často i několikapatrové. U drobných pěstitelů však šlo většinou o klenutý podlouhlý sklep s nadzemním domkem – búdou, který nesl výtvarné stopy a specifika dané oblasti[3]. Na Moravě takové výrazné regionální stavby sklepní architektury najdeme třeba v obci Petrov, část Plže. Chlubí se svými barokními bílými portály s malovanými žudry a tmavě modrými podezdívkami. Unikát najdeme na Vrbici. Spočívá v tom, že vstupy a okna místních sklepů

jsou rámovány ostře pálenými cihlami v lomených obloucích, což vytváří gotizující dojem. Vrbice leží ve svahu a sklípky jsou zde umístěny v sestavách nad sebou a vytvářejí labyrint. Protože je jejich majitelé stále prodlužují a zvětšují, stává se občas, že se prokopou nebo propadnou k sousedovi[1].

Obr. 1.: Historická vinařská architektura na Vrbici
Autor fotografie: Petr Dýr

Současnost a rozvoj vinařské architektury

Podobu soudobé vinařské architektury podmiňuje výrazná změna technologického přístupu k výrobě vína, kdy se z tradičních selských, rustikálních metod přechází k systému řízeného kvašení. Víno fermentuje v izolovaných nerezových tancích za uměle regulované teploty[5]. Nelze ale tvrdit, že by sto procent vinařů přešlo na nové technologie. Stále se najdou zastánci alternativních způsobů výroby vín, zejména drobní vinaři. Víno je víc a víc žádané, a tak vinařství navyšují objem produkce. Současně se stává i artiklem zvyšující turistický zájem o daný region. Díky této kombinaci novinek se začaly před dvaceti lety stavět převážně ve volné krajině nové vinařské domy, reagující na novou situaci moderním architektonickým pojetím staveb. Prozatím výstavba nových objektů v České republice není tak častá jako třeba v Rakousku, Německu, Maďarsku či Slovinsku[5]. Hodně moravských vinařů sice nové technologie používá, ale instaluje je do svých původních starých sklepů. Domnívám se však, že boom vinařských novostaveb nás teprve čeká.

Mezi první stavby novodobé architektury patří vinařské domy nad Popicemi – Sonberk[4], architekt Josef Pleskot a Gotberg[4], architekt Martin Bukolský. Na Slovensku třeba např. velké vinařství ELESKO[4] v Malokarpatské oblasti, od architektů *Kalina Cakova a Emila Makara.* Nejsou součástí kompaktní venkovské zástavby, ale stojí solitérně v krajině na viničních tratích. Vzniká tak nový architektonický prvek - stavba ve vinici, stavba v krajině, měnící krajinný ráz. Dá se říci, že tato vinařství nastartovala i nové směrování soudobé česko-slovenské vinařské architektury. Na ně sice navazuje další novodobá výrazná vinařská architektura, jako např. Modré vinařství v Mutěnicích od architekta Petra Šímy nebo vinařství Krásná hora[4] ve Starém Poddvorově, architekt Tomáš Havlíček ze skupiny Létající inženýři, ovšem to jsou stavby zakomponované do stávajících vesnických urbanistických struktur, nikoliv stavby ve volné krajině.

Obr. 2.: Vinařství Krásná hora Starý Poddvorov
Autor fotografie: Zdeněk Lhoták

Jsou připravovány další projekty. Stavět se má v Pavlově, v okolí Mikulova i na Znojemsku. Zde u Dobšic plánuje velké vinařství Lahofer moderní dům ve vinici. Produkce ze 400 ha obhospodařovaných vinic by měla dosáhnout až jednoho milionů lahví vín ročně.

Vize moderní vinařské architektury očima studentů

Studenti oboru Architektura Fakulty stavební VUT Brno na toto téma zpracovali v roce 2014 v rámci ateliérů architektonické tvorby několik alternativních studií. Dokonce tak zajímavých, že Vinařský dům Lahofer Tomáše Javorského, studenta 3. ročníku bakalářského studia, byl oceněn titulem Stavba Jihomoravského kraje 2014 v kategorii studentské práce – výrobní stavby. Důležitou podstatou výsledných studií bylo zjištění, že stavba vinařství s kapacitou výroby 1 milion litrů ročně, je tak velkého rozsahu, že se jako samostatný celek již do krajiny nehodí. Ač jsou určité části převážně výrobních objektů zcela nebo částečně zasazeny pod zem, přesto vytváří mohutnou strukturu, výrazně narušující tradicionalistický krajinný ráz Jižní Moravy, formovaný převážně drobnou strukturální kompozicí. Z toho plyne úvaha, že stavba vinařského domu v krajině, by měla být v daleko menším měřítku, reprezentující dané vinařství maximálně výrobou a nabídkou pouze svých top produktů. Ostatní výroba, skladování, adjustace apod. by měla směřovat do jiných lokalit, blíže k intravilánům vinařských obcí.

Obr. 3.: Vinařství Lahofer – vizualizace vinařského domu v krajině Tomáše Javorského
Zdroj: vizualizace ze studie Tomáše Javorského

Potenciál stávajících zemědělských staveb a zemědělských areálů

A zde se nabízí další úvaha související s pozůstatkem socialistické velkovýroby. Naše krajina, a ta vinařská nevyjímaje, disponuje rozsáhlými areály bývalých zemědělských družstev. Ty jsou pro klasickou zemědělskou produkci nyní využívané pouze 40 - 50 %. Ostatní budovy i plochy zůstávají pro zemědělskou produkci nevyužívané. Přitom skýtají potenciál v podobě vybudovaných inženýrských sítí, trafostanic, komunikací, vodáren i vodovodů, kanalizací a často i čistíren odpadních vod. Přeměna ve vinařské domy či areály by byla cestou, jak tyto brownfieldy revitalizovat. Prospělo by to krajině i místní zaměstnanosti.

Jak již bylo zmíněno, bývalé areály jednotných zemědělských družstev nabízejí značný plošný potenciál, který by bylo možné v oblastech s pěstováním vinné révy využít pro vinařskou výrobu. Studie velkokapacitního vinařství na příkladu Lahoferu totiž jednoznačně ukázala, že tak rozsáhlá výrobní stavba není přínosem pro krajinu a přispívá spíše k její další devastaci. Ano, je smysluplné a žádoucí stavět vinařské stavby ve vinicích, zdařilé příklady vinařské architektury Sonberku a Gotbergu to dokazují, ovšem za podmínek, že se bude jednat o stavby nízkých výrobních kapacit, řádově do objemu výroby 280 000 litrů vína/ rok, resp. 40 ha obdělávaných vinic. Pokud má vinařství ambice na větší výrobní kapacity až do 1 mil. litrů vína/rok, resp. 100 - 120 ha vinic, pak je nutné výrobu rozdělit. Výrobu a prezentaci tak zvaných TOP vín lze realizovat v reprezentativním vinařském domě mezi vinicemi, ostatní výrobu, skladování, adjustaci, mechanizaci apod. situovat do jiných kapacit. A k tomu se právě hodí v současné době nevyužitý potenciál areálů bývalých rolnických či zemědělských družstev, už i z toho důvodu, že územní plány obcí většinou tyto výrobně-zemědělské lokality ponechávají v územním plánování standardně jako stabilizovaná území pro další využití výrobní funkce popř. smíšené funkce (drobná výroba, občanská vybavenost, bydlení)[6]

Pilotní průzkum bývalého areálu Jednotného zemědělského družstva Němčičky

Na podzim roku 2015 byl proveden vzorový průzkum areálu bývalého JZD Němčičky okr. Břeclav, realizovaný za podpory projektu Specifického výzkumu č. 25842 s názvem „Vývojové tendence vinařské architektury v České republice“. Diplomanti oboru Architektura Fakulty stavební Vysokého učení technického v Brně provedli rozsáhlou urbanisticko-architektonickou analýzu současného stavu a možnosti rozvoje tohoto zemědělského areálu.

Závěry z těchto průzkumů a rozborů lze shrnout do následujících bodů:

1. Zemědělský areál je situován na východním okraji zastavěné části obce. Jeho rozloha je 5.5 ha. Jeho jižní část ústí do urbanisticky významné lokality „Dolní náves“, která se má stát spojovacím prvkem mezi obytnou, sportovně-rekreační a veřejnou funkcí obce. Je zde tedy velký potenciál k postavení reprezentativního vinařského domu současného provozovatele areálu Zemědělského družstva Němčičky. Kromě výroby a prezentace vín je zde předpoklad pro stavbu stravovacího a ubytovacího zařízení a dalších služeb spojených s vinařskou turistikou. Předpokládaná plocha pro stavbu vinařského domu a příslušenství je do 1,5 ha.
2. Doprava. Areál je přímo přístupný z místní komunikace III. tř. Od dálnice D2 je sem dostupnost 9 km sjezdem v Hustopečích. V areálu jsou vybudované a využitelné zpevněné komunikace.
3. Inženýrské sítě. Středisko disponuje vydatným vlastním zdrojem kvalitní pitné vody, která je jímána do vlastního vodojemu. Odpadní vody jsou svářeny do obecní čistírny odpadních vod, lokalizované v těsné blízkosti areálu. V místě jsou instalovány dva sloupové transformátory el. energie VN/NN 22/0,4 kV, dostatečně kapacitně vybaveny pro provoz vinařství i dalších funkcí.
4. Zeleň. Většina původních zemědělských středisek trpí absencí kvalitní vzrostlé zeleně. Ač byla tato v projektech vždy navržena, málokdy byla fyzicky realizována. Zdejší družstvo je ale výjimkou. V areálu najdeme množství kvalitních stromů, převážně jehličnanů v jižní části. Kolem bývalých hospodářských objektů rostou ořešáky, které by mohly vhodným způsobem

doplnit případnou revitalizaci celého střediska.

5. Objekty. V areálu se nachází značné množství různých staveb, původně sloužících pro rostlinnou a živočišnou výrobu. Většina z nich je na konci životnosti dále nevyužitelná, určená k demolici. K revitalizaci se hodí pouze původní administrativně-správní budova se sklepním hospodářstvím a ubytovnou. Dále pak jeden, max. dva objekty pro živočišnou výrobu. Potenciál tkví v uvolněných plochách pro novou výstavbu popř. jiné využití.
6. Majetkové a právní vztahy. Zde se jeví největší problém. Areál je situován na velkém množství parcel drobných vlastníků, jak je patrno z obr. č. 4. Je to dosud nevyřešený majetkový stav, který vznikl v 50. letech minulého století při vkladu majetku drobných zemědělců do společného družstevního hospodaření. Tito vkladatelé již dávno nežijí, jejich synové jsou v penzijním věku a vnuci, dědictvím nabytí současní vlastníci, jsou mnohdy již odstěhovaní. Majetkové „narovnání" je tedy důležitým předpokladem dalšího rozvoje dané lokality. Není to ojedinělý případ. Všechna původní zemědělská družstva jsou takto majetkově „neuspořádána".

Obr. 4.: Analýza majetkových poměrů lokality
Zdroj: katastr nemovitostí ČR, zpracovala Pavla Peková

7. Co s potenciálem na zbývající ploše 4 ha? Je to více jak 2/3 původní využitelnosti areálu. Nabízí se zde více možností. Situovat sem další sportovní aktivity (golfová akademie, minigolf, plážový volejbal apod.) a rozšířit tak spektrum sportovní zábavy dosud v Němčičkách vybudované. Je možné na uvolněných plochách vysadit „cvičné vinice" s turistickými bungalovy a přilákat tak další zájemce o vinařskou turistiku. Nebo využít objekty a plochy k další doplňkové výrobě pro vinaře. Mezi studentskými nápady se objevila i kozí farma s výrobky sýrů. Vždyť víno a sýry se spolu velmi dobře snoubí.

Na základě provedených analýz zpracovali diplomanti oboru Architektura FAST VUT Brno architektonicko-urbanistické studie využití areálu. Projekt Vinařského domu Němčičky Bc. Jiřího Vojtěška zvítězil ve studentské soutěži a získal cenu Stavba Jihomoravského kraje 2015 v kategorii ekologických staveb. To svědčí i o tom, že daná problematika je vysoce aktuální a velmi sledovaná.

Obr. 5.: Vinařský dům Němčičky - před diplomní projekt, zpracoval Jiří Vojtěšek
Zdroj: archiv autora

Analýza areálů bývalých Jednotných zemědělských družstev na Moravě

Pro zobecnění poznatků příkladového průzkumu zemědělského areálu JZD Němčičky je v roce 2016 prováděn rozsáhlý průzkum dalších 70 zemědělských areálů ve vinařských obcích Jižní Moravy. Projekt s názvem „Architektonická perspektiva bývalých areálů zemědělské výroby v České republice" byl zařazen pod č. FAST-S-16-3524 do podporovaných projektů Specifických výzkumů Vysokého učení technického v Brně. Rozsáhlá analýza má zjistit současný stav těchto zemědělských areálů, jak fungují po více jak 25 letech od politicko-společenských změn v roce 1989. Tedy od doby, kdy původní jednotná zemědělská družstva zanikla a byla nahrazena jinými formami zemědělského podnikání a hospodaření.

K analýze je vybráno cca 70 vinařských obcí Velkopopovického vinařského regionu Jižní Moravy. Analytické informace jsou zaměřeny na zodpovězení základních „desatero" otázek :

1. Situování zemědělského střediska popř. středisek (v některých obcích najdeme i více areálů) v urbanistické struktuře vesnice. Vazba na územně plánovací dokumentaci obce.
2. Aktuální funkční využití zemědělského střediska (plochy, budovy). Procentuální porovnání jednotlivých funkcí.
3. Doprava. Vnitro-areálová a mimo-areálová. Dopravní dostupnost z páteřní silniční sítě (silnic I. a II. tř. popř. dálnice).
4. Inženýrské sítě. Struktura, stav a využitelnost stávajících sítí. Potenciál sítí.
5. Zeleň. Kvalitativní a kvantitativní rozbor.
6. Ekologie. Případné kontaminace půdy, popř. jiné zátěže.

7. Nemovitosti. Konstrukce. Stavebně-technický stav.
8. Majetkoprávní vztahy. Analýza současného vlastnictví objektů a pozemků.
9. Perspektiva využitelnosti. Ekonomický potenciál. Udržitelnost rozvoje.
10. Architektura. Estetika. Krajinné souvislosti.

Dokončení průzkumů a rozborů je plánováno na prosinec 2016. Výstupem bude analytická databáze se závěrečnou zprávou, dokumentující a zobecňující získané poznatky. Na analytické části spolupracují jednak studenti bakalářského studijního programu výukového cyklu Architektura zemědělských a venkovských staveb, jednak studenti Mgr. výukového programu v rámci před diplomního projektu. Další rozvinutí tohoto tématu je zařazeno do doktorského stupně studia s názvem: „Stav a perspektivy zemědělských brownfields se zaměřením na specifika Jižní Moravy“. Školitelem je prof. ing. arch. Alois Nový, CSc.

Má architektura zemědělských účelových staveb nějakou naději?[7]

V minulých letech byla na Ústavu architektury Fakulty stavební VUT v Brně zařazena do výzkumu i ateliérových ročníkových projektů témata, řešící v různých formách problematiku revitalizací venkovských výrobních brownfields. Protože právě opuštěné nebo nedostatečně využívané bývalé zemědělské areály jsou největší zátěží vesnic, potažmo celé venkovské krajiny. Z výzkumu a zpracování vyhledávacích architektonických studií lze vyvodit následující závěry jakou formou dále postupovat v řešení využití zemědělských brownfields:

1. Zemědělský areál má další potenciál v stávající rostlinné či živočišné výrobě a po celkové revitalizaci bude nadále ekonomicky prosperovat.
2. Zemědělský areál již není využitelný pro původní zemědělskou funkci, ale má potenciál k jinému, převážně výrobnímu či skladovacímu využití.
3. Zemědělský areál již není využitelný pro původní zemědělskou funkci, ani jinou výrobní či skladovací funkci, má však potenciál k jinému využití, např. pro občanskou vybavenost event. bydlení.
4. Zemědělský areál je vhodné na základě podrobných ekonomicko-ekologických průzkumů a rozborů asanovat a pozemky využít k jiným účelům. Tento krok by byl v mnoha případech velmi žádoucí, leč ve stávajících politicko-ekonomických podmínkách prozatím těžko realizovatelný.

K jednotlivým bodům nyní představím několik studií, popř. i již realizovaných projektů.

Má opuštěný zemědělský areál s okolními pozemky nějakou šanci? U obce Pozďatín, okr. Třebíč, kraj Vysočina se takový nachází. Pro obtížně obdělávané pozemky se zde naskytla jedinečná šance. Vybudovat malou ovčí farmu s nízkonákladovou živočišnou výrobou jehněčího masa a mléčných ovčích produktů.

Obr. 6.: Ovčí farma Požďatín, student Šárka Ledvinková, ročníkový projekt
Zdroj: archiv autora

Rozsáhlý zemědělský areál u obce Popice, okr. Břeclav, kraj Jihomoravský již delší dobu zemědělská výroba využívá pouze okrajově. Toto značně exponované místo v dohledu významných vinařských architektur, vinařských domů Sonberk a Gotberg, tedy i míst značně turisticky navštěvovaných, zařadila obec do nově koncipovaného územního plánu, jako výrobní plochy s nezemědělským využitím popř. s průmyslovým zpracováním zemědělských produktů. Daná oblast je zemědělsky dobře využitelná pro pěstování energetických plodin. Do areálu bylo studenty navrženo Bio-energetické centrum, výroba bionafty z řepky olejné, doplněné o turistické zázemí, motorest s čerpací stanicí PHM. Na části uvolněných ploch jižního svahu pak byla k energetické soběstačnosti navržena fotovoltaická elektrárna. Ač byl projekt obcí velmi pozitivně hodnocen, jediné, co se k dnešku podařilo realizovat, je fotovoltaická elektrárna.

Obr. 7.: Bio-energo centrum Popice, student Martin Křížek, ročníkový projekt
Zdroj: archiv autora

Lázeňská obec Slatinice, okr. Olomouc, kraj Olomoucký měla svůj zemědělský areál přímo „vetknutý“ do obytné zástavby. Velmi agilnímu starostovi se podařil poměrně ojedinělý projekt. Získal prostředky na vykoupení pozemků i objektů od původního vlastníka. Areál byl v celém rozsahu asanován, kromě původního objektu kravína pro 100 ks z 50.let minulého století. Ten jediný byl přestavěn na bytový dům.
Ostatní plochy se nově rozparcelovaly a jsou nabízeny pro zástavbu rodinnými domy. Areál využívá potenciálu původních inženýrských sítí.

Obr. 8.: Bytový dům Slatinice, rekonstrukce z typového kravínu K 100
Zdroj: foto Jan Synek

Závěr

Souhrnně lze konstatovat, že bývalé areály JZD by se velmi dobře daly nejen pro vinařskou výrobu využít. Ekonomicky, ekologicky ale hlavně esteticky zhodnotit. Dát jim nový smysl v krajinotvorbě 21.století.

Vinaři Velkých Bílovic si v oblasti Sadová začali stavět na „zelené louce“ nové vinařské domy. Museli vybudovat cesty, drahé inženýrské sítě. Kdyby se využil již vybudovaný potenciál části bývalých zemědělských areálů, nutně by to mělo pro Bílovice ekonomický, ekologický i architektonický přínos. Co však považuji za hlavní efekt, je likvidace venkovských brownfields a nová, smysluplná náplň již vybudovaných a nevyužívaných výrobních kapacit. Krajinný ráz by dostal svoji novou šanci. A to není zanedbatelné!

Obor Architektura Stavební fakulty Vysokého učení technického v Brně, si připomněl v roce 2015 desáté výročí od svého založení. Zdejší škola architektury je jednou z mála v České republice, která se cíleně věnuje architektuře zemědělských staveb s nemalým a možná nesnadným cílem - ovlivnit myšlení lidí mající co do činění s účelovou zemědělskou výstavbou a pokusit se navrátit architekturu těchto staveb tam, kde její základy položil a v mnohých realizacích barokních statků uskutečnil Jan Blažej Santini.

Prameny

Kniha:

[1] J. Meluzínová, V. Kovářů, *Vinohradnické stavby na Moravě*, ERA Brno, 2004, ISBN 80-7366-001-6 , 300 s.

[2] J. Bauer, *Po proudu Dyje – krajem vína a slavné historie*, Regia Praha, 2014, ISBN 978-80-87866-09-2, 240 s.

[3] J. Vařeka, V. Frolec, *Lidová architektura. Encyklopedie*., GRADA Praha, 2007, ISBN 978-80-247-1204-8, s. 332 - 333

[4] *Architecture and wine in central Europe*, sborník ze stejnojmenné výstavy v Galerii Jaroslava Fragnera, Praha 2013-2014, s. 93 – 109, s. 169 -173

[5] Ch. Seiler, *Wine architecture. The Winery Boom*., AZW Wien, 2005, ISBN 978-3-7757-2195-0, s. 12 -25

[6] P. Dýr a kol., *Vývojové tendence vinařské architektury v České republice,* sborník Specifického výzkumu č.25842 VUT Brno, FAST VUT Brno, 2015, ISBN 978-80-214-5275-6, 15 s.

[7] P. Dýr, *Architektutra zemědělských staveb,* MENDELu Brno, 2014, ISBN 978-80-7375-897, 50 s.

Web:

[5] Vývoj vinařství. *Vína z Moravy vína z Čech.cz* [online]. [vid. 2016-06-01]. Dostupné z: http://www.wineofczechrepublic.cz

[6] Top vinařské cíle v ČR. *Top vinařský cíl.cz* [online]. [vid. 2016-06-01]. Dostupné z: http://www.topvinarskycil.cz

Informace o autorovi

Ing. arch. Petr Dýr, Ph.D.
Ústav architektury Fakulty stavební Vysokého učení technického v Brně
Veveří 95, 602 00 Brno
dyr.p@fce.vutbr.cz

Petr Dýr je odborným asistentem Ústavu architektury Fakulty stavební VUT v Brně. Po studiích a desetileté praxi v Agroprojektu Brno se více než 20 let věnuje pedagogické a vědecké činnosti zaměřené převážně na oblast venkova. Jeho pozornost je směrována k výrobním stavbám, zejména k revitalizacím zemědělských brownfields. V regionu Jižní Moravy je to především vinařská architektura. Je např. spoluautorem projektu Top vinařský cíl a autorem mnohých článků a přednáškových cyklů s tématikou vinařských staveb.

Migrácia - faktor rozvoja cestovného ruchu vybraných štátov EÚ a Slovenskej republiky

Migration - a factor of the tourism development in the selected EU countries and the Slovak Republic

Stanislav Filip, Ľubica Filipová, Soňa Chovanová-Supeková

Abstrakt:

Následky teroristických útokov v známych dovolenkových destináciách Afriky, Ázie a Stredného východu, rovnako v mestách západnej Európy v uplynulých troch rokoch, nárast prípadov násilnej trestnej činnosti páchanej nelegálnymi migrantmi z masovej migračnej vlny, ktorá zasiahla takmer celú Európu v priebehu rokov 2014 až po súčasnosť, ovplyvňujú nie len bezpečnosť, ale aj rozvoj hospodárstva vrátane cestovného ruchu v Európe. Predložený príspevok prezentuje výsledky skúmania dopadov aktuálnej migračnej vlny obyvateľstva vybraných krajín Európy a Slovenskej republiky na rozvoj cestovného ruchu v období rokov 2014 a 2015. Cieľom výskumu bolo zistiť mieru závislosti rozvoja cestovného ruchu na bezpečnostných hrozbách vyvolaných masovou, nelegálnou a nekontrolovateľnou migráciou vo vybraných krajinách EÚ a Slovenska. Interpretácia výsledkov kvantitatívnych a kvalitatívnych metód skúmania bola podkladom pre autorov príspevku na identifikáciu a analýzu skúmaných ukazovateľov aj na formuláciu hodnotení a záverov, ktoré sa dotýkajú rozvoja regiónov.

Kľúčové slová:

bezpečnostná hrozba, migrácia, cestovný ruch, ekonomický rozvoj, regionálny rozvoj

Abstract:

Consequences of terrorist attacks in the well-known holiday destinations in Africa, Asia, but also in Western Europe in recent years, increase cases of violent crimes, particularly committed by illegal migrants arriving with the mass migration waves that hit the whole of Europe from 2014 to the present, not only affect safety but also economic developmnet including tourism in Europe. The paper presents the results of research of the impacts of the current migration wave on the population of selected European countries and the Slovak Republic on the development of tourism during the period between 2014 and 2015.The aim of the research was to determine the degree of dependence on tourism development to security threats caused by mass, illegal and uncontrolled migration in selected EU countries and Slovakia. Interpretation of the results of quantitative and qualitative methods of research was the basis for authors to identify and analyze the examined indicators and to formulate assessments and findings that affect regional development.

Key words:

threat, migration, tourism, economic development, regional development

1 Úvod

Bezpečnosť obyvateľstva je jedným z hlavných atribútov kvality života a ekonomickej stability spoločnosti. Ovplyvňujú ich bezpečnostné riziká a hrozby vyplývajúce z klimatických zmien a geografických podmienok. Veľkú skupinu bezpečnostných rizík a hrozieb ovplyvňujúcich kvalitu života vytvára človek ako jednotlivec alebo sociálna skupina svojím cieľavedomým, ale aj nevedomým konaním človek. Do tejto skupiny by sme mohli zahrnúť teroristické útoky, vojnové konflikty, sociálne nepokoje, násilnú kriminalitu, nelegálnu a nekontrolovateľnú migráciu, dopravné nehody, priemyselné havárie a pod.

Súčasný svet okrem prírodných katastrof, ako zemetrasenia, tajfúny, hurikány, zosuvy pôdy, rozsiahle prírodné požiare a povodne, ohrozujú aj teroristické útoky, masová nelegálna

nekontrolovateľná migrácia, násilná trestná činnosť, priemyselné havárie, letecké katastrofy atd. Tieto bezpečnostné hrozby v rôznej miere ovplyvňujú ľudské správanie a jeho rozhodovacie procesy. Publikované štatistické prehľady, ale aj výsledky prieskumov poukazujú aj na vplyv bezpečnostných hrozieb na rozvoj hospodárstva a jeho odvetví vrátane cestovného ruchu a turizmu.

Predovšetkým nepriaznivý vývoj migrácie v Európskom priestore a jej vplyv na rozvoj národných hospodárstiev vrátane cestovného ruchu je aktuálnou témou nie len orgánov a inštitúcií EÚ, OECD, Svetovej banky, ale aj ich členských a nečlenských štátov. Význam problematiky podčiarkuje aj skutočnosť, že sa dotýka kvality života obyvateľstva, jeho bezpečnosti a ekonomickej stability.

Existuje celý rad vedeckých štúdií, portály medzinárodných organizácií so štatistickými údajmi, ktoré sledujú vývoj migrácie a jej dopadov na rozvoj pracovného trhu, na mzdy a zamestnávanie domácich pracovníkov. Existujú vyhlásenia politikov, štúdie svetových aj domácich autorov o dopadoch migrácie na hospodárstvo a jeho odvetví.

Napr. nemecký politik (Schieritz, 2015) na blogu Zeit Online uvádza koľko stoja migranti Spolkovú republiku Nemecko. V roku 2015 to bolo 10 mld. €. Každý migrant stojí SRN ročne 12 000 €. Napriek týmto výdavkom uvádza, že nemecký rozpočet na konci roka 2015 vykázal prebytok 0,6%. Ďalší autori (Münz-Straubhaar-Vadean-Vadean, 2006,) (Bosh-Farré, 2013) sa v svojich prácach zaoberajú vplyvom migrácie na nezamestnanosť, účinnosť práce, na verejné financie, na rozvoj obchodu, konkurencieschopnosť a tiež jej vplyv tvorbu a vývoj HDP.

Zaujímavý názor prezentuje expert na migráciu (Hass, 2014), ktorý na svojom blogu uvádza výsledky svojich výskumov, ktoré potvrdili, že migrácia prekvapivo sa pozitívne premieta do rastu HDP, pretože migranti, ktorí sú zaradení do pracovného procesu sú prínosom. Uvádza, že existuje veľmi málo skutočných dôkazov na podporu tvrdenia, že migrácia vytláča domácu pracovnú silu, alebo spôsobuje prepad miezd.

Zo slovenských autorov, ktorí sa zaoberajú problematikou migrácie a jej dopadov na spoločnosť spomeniem Borisa Divinského, ktorý okrem všeobecnej analýzy situácie v oblasti migrácie, uvádza jej príčiny a dôsledky na spoločnosť. Osobitne sa zaoberá otázkou legálnej a nelegálnej migrácie a jej dopadov na pracovný trh a vzdelávanie. Otázkami jej dopadov na hospodárstvo krajiny sa nezaoberá (Divinský, 2009). Oliver Halkovič, vo svojej práci sa zaoberá príchodom moslimov do Európy a jeho dopadov na vznik a prehlbovanie extrémizmu a rasovej neznášanlivosti ako bezpečnostnej hrozby v Európe (Halkovič, 2013) . Kristián Ujváry sa aktuálne zaoberá efektmi migrácie na európsku ekonomiku (Ujváry, 2016). Dopady bezpečnostných rizík vrátane migrácie na ekonomiku malých a stredných podnikov v oblasti cestovného ruchu a marketingu vo svojich prácach skúmajú Monika Hudáková (Hudáková, 2015) a Soňa Chovanová-Supeková (Chovanová-Supeková, 2014).

Len veľmi málo autorov skúma závislosti ohrozenia bezpečnosti v dôsledku migrácie na rozvoj hospodárstva a jeho špecifického odvetvia cestovného ruchu a turizmu.

Všeobecnými otázkami vplyvu bezpečnosti na rozvoj cestovného ruchu sa zaoberajú českí autori Rýglová Kateřina, Burian Michal a Vajčnerová Ida. Problematiku možných dopadov klimatických zmien, prírodných podmienok a terorizmu na cestovný ruch prezentujú ako prírodné, resp. politické lokalizačné faktory cestovného ruchu (Rýglová-Burian-Vejčnerová, 2011).

Vplyv demografických zmien vyvolaných predovšetkým internou migráciou obyvateľstva v rámci Schengenského priestoru skúmala štúdia Svetovej organizácie cestovného ruchu z roku 2010. Dopady tejto migrácie na cestovný ruch Českej republiky. Už v roku 2010 správa konštatuje, že významným prvkom s potenciálom do budúcnosti je migrácia a s ňou spojený cestovný ruch [Správa,2010]. Osobitný význam dopadov pripisuje low-cost leteckej prepravy pretože o ubytovanie v zariadeniach cestovného ruchu ,v tejto skupine cestujúcej verejnosti, nebude záujem.

Istý náznak systémového prístupu k posudzovaniu možných bezpečnostných rizík v rámci manažmentu cieľového miesta cestovného ruchu prezentuje vo svojej práci Marián Gúčik a kol. identifikuje, analyzuje a hodnotí riziká vo fáze prípravy a realizácie podujatia v lokalite cestovného ruchu (Gučík, 2012),.

Z uvedeného prehľadu riešenej problematiky vyplýva, že skúmaniu priamej závislosti aktuálnych bezpečnostných hrozieb na rozvoj cestovného ruchu v Európe je zo strany odbornej verejnosti venovaná nedostatočná pozornosť. Parciálne informácie je možné získať z výsledkov prieskumu

Eurobarometru, a zo štatistických údajov o migrácii a cestovnom ruchu na portáloch Eurostatu, OECD, Svetovej banky a Svetovej organizácie pre cestovný ruch. Ich nevýhodou je, že údaje sú s veľkým časový oneskorením a teda nereagujú na aktuálny stav v Európe.

Ambíciou a teda aj *cieľom tohto príspevku* je odhaliť závislosti migračnej vlny na rozvoj cestovného ruchu vo vybraných krajinách EÚ a Slovenskej republiky. Za hlavné metódy skúmania daného problému sme považovali matematicko-štatistické, komparatívne a metódy priameho dopytovania s elektronickým dotazníkom na internete.

2 Materiál a metódy

Materiál, ktorý bol použitý pri spracovaní článku tvorili primárne a sekundárne zdroje informácií. Primárnymi zdrojmi boli osobné praktické skúsenosti autora článku, ktoré nadobudol po dobu výkonu rôznych funkcií v štátnej správe na úseku krízového riadenia. Výsledky vlastného skúmania a bohatej publikačnej činnosti. Rozhodujúcim primárnym zdrojom skúmania však boli výsledky vlastného dotazníkového prieskumu s využitím elektronickej formy na internete (Stehlíková, 2001).

Sekundárnymi zdrojmi výskumu boli relevantné publikačné výstupy zahraničných aj domácich autorov, verejne dostupné štatistické údaje Eurostatu, Eurobarometru, OECD, Svetovej banky, Svetovej organizácie pre cestovný ruch. Štatistické údaje o cestovnom ruchu v Slovenskej republike sme čerpali z oficiálnych web stránok Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky.

Objektom skúmania článku je závislosť stavu migrácie na rozvoj cestovného ruchu v Európskom priestore a Slovenskej republiky. Ako subjekt skúmania sme zvolili EÚ ako celok, vybrané členské krajiny EÚ Francúzsko, Belgicko, Spolkovú republiku Nemecko a Veľkú Britániu ako krajiny najviac postihnuté teroristickými útokmi a masovou nelegálnou a nekontrolovateľnou migráciou. Okrem nich sme skúmali závislosti vplyvu migrácie na rozvoj cestovného ruchu v Slovenskej republike a jej susediacich členských štátov EÚ a to Českej republiky, Poľska a Maďarska.

Cieľom skúmania vzťahu obyvateľstva k aktuálnym bezpečnostným hrozbám bolo overenie hypotézy, že viac ako 50% obyvateľstva Slovenskej republiky zvažuje úroveň bezpečnosti pri výbere destinácie svojej dovolenky a porovnanie výsledkov s Flash Eurobarometer 432 – Preferencie Európanov smerom k cestovnému ruchu a turizmu.

Dotazník podľa obsahoval 8 otázok. Z toho 4 boli orientované na identifikáciu respondentov a 4 uzatvorené otázky s možnosťou výberu odpovede boli smerované na overenie prieskumnej hypotézy. Na distribúciu dotazníka v mesiaci júl a august 2016, na zber, triedenie a analýzu výsledkov sme využili portál https://survio.com. Prieskumnú vzorku tvorilo 182 respondentov, ktorí dobrovoľne vyplnili elektronický dotazník. Ženy tvorili 73,6 % a muži 26,4% respondentov.

3 Výsledky

3.1 Vymedzenie základnej terminológie

Na správne pochopenie riešenej problematiky je potrebné vymedziť základnú terminológiu. Pre tento článok vyberáme len priamo súvisiace termíny a ich definície v súlade so zákonom NR SR č. 480/2002 Z. z. o azyle v znení neskorších predpisov a z Terminologického slovníka krízového riadenia (Šimák, 2005).

Migrant je osoba, ktorá sa sťahuje do zeme, v ktorej sa nenarodila a/alebo nie je jej občanom, za lepším životom pre seba a svoje rodiny, *Imigrant* je prisťahovalec, migrant migrujúci na územie určitého štátu s úmyslom usadiť sa v ňom. *Utečenec* [ ] je človek, ktorý nedobrovoľne odchádza zo svojej rodnej krajiny alebo krajiny, kde žil, pretože je prenasledovaný, alebo je v krajine zlá politická situácia a vojna.*Migrácia j*e pohyb osôb alebo skupín osôb v geografickom a sociálnom priestore. Prechodná alebo trvalá zmena miesta pobytu (zahraničná, vnútorná). *Legálna migrácia* je prekročenie hranice krajiny *s platným cestovným dokladom*, prípadne aj platnými vízami a povoleniami, ak sa vyžadujú na vstup do krajiny. *Nelegálna migrácia* [ ] je neoprávnené prekročenie hranice krajiny *bez platných cestovných dokladov, víz a povolenia na pobyt*, alebo neoprávnené zotrvávanie na území krajiny po skončení platnosti dokladov, víz alebo povolenia na pobyt.

Bezpečnostné riziko je kombinácia pravdepodobnosti, že nastane neželaná udalosť a následky neželanej udalosti, ktoré môžu ohroziť bezpečnosť jednotlivca, sociálnej skupiny, štátu alebo ľudstva. *Bezpečnostná hrozba je* aktualizované bezpečnostné riziko, ktoré môže bezprostredne ohroziť životy a zdravie ľudí a zvierat alebo spôsobiť rozsiahlu majetkovú ujmu, či ohroziť životné prostredie.

Cestovný ruch je súbor činností zameraných na uspokojovanie potrieb súvisiacich s cestovaním a pohybom osôb mimo miesta trvalého bydliska a zvyčajne vo voľnom čase. Ich cieľom je odpočinok, poznávanie, zdravie, rozptýlenie a zábava, kultúrne a športové vyžitie, služobné cesty, t.j. získanie komplexného zážitku. *Cestovný ruch Slovenskej republiky* je medzirezortným odvetvím , ktoré priamo zasahuje do sféry hospodárstva, priemyslu, obchodu a služieb, financií, dopravy, regionálneho rozvoja, kultúry, zdravotníctva, vzdelávania , športu, ochrany životného prostredia, lesného a vodného hospodárstva, zamestnanosti, vytvárania nových pracovných miest a pôsobnosťami samosprávy (MDVRRSR, 2016).

3.2 Vývoj migrácie v EÚ

Vývoj migrácie v Európskom priestore je ovplyvňovaný internými a externými faktormi. Interným faktorom je garantovaný voľný pohybom osôb – obyvateľov členských štátov EÚ v rámci Schengenského priestoru. Externým faktorom vývoja migrácie v Európe je utečenecká kríza z dôvodu vojnových konfliktov v Sýrii, Líbyi a Afganistane a tiež prípady politického a sociálneho napätia v Turecku aj v krajinách Stredného východu a severnej Afriky. Bezpečnostnou hrozbou tejto migrácie je infiltrácia osôb, príslušníkov organizovaných teroristických skupín, ale aj jednotlivcov so sklonmi k páchaniu závažných násilných trestných činov.

Vývoj migrácie v EÚ od roku 2008 až do roku 2015 zodpovedá vývoju bezpečnosti v uvedených krajinách. Keď v rokoch 2008 až 2012 na územie EÚ prišlo do 300 tis. imigrantov, tak v rokoch 2014 až 2015 tento počet radikálne narástol. V roku 2014 na 627 tis. a v roku 2015 dokonca na 1,32 mil. imigrantov s indexom rastu 2,016. Z tabuľky 1 je viditeľný prudký nárast počtu imigrantov predovšetkým v Spolkovej republike Nemecko z 202 tis. v roku 2014, na viac ako dvojnásobok v roku 2015. Nárast počtu imigrantov je zrejmý aj v ďalších v krajinách kde sa udiali teroristické útoky a prípady násilnej trestnej činnosti v Anglicku, Francúzsku a Belgicku. Ich spoločným menovateľom je že sa udiali v dôležitých dopravných systémoch a na miestach s vysokou koncentráciou ľudí v mestách, ktoré patria medzi vyhľadávané turistické destinácie pre obyvateľov celého sveta ako sú Paríž, Brusel, Londýn, Kolín nad Rýnom a pod.

Zo susedných členských štátov Slovenskej republiky, najväčší počet imigrantov zaznamenalo Maďarsko, ktoré v roku 2015 prijalo viac ako 177 tis. imigrantov. Miernejší nárast počtu imigrantov zaznamenali aj susedná Česká republika a Poľsko. Z hodnotených krajín, jedine Slovenská republika za posledné roky zaznamenala pokles počtu imigrantov. Z celkového počtu 905 v roku 2008, poklesli počty imigrantov na viac ako 300 v rokoch 2014 aj 2015. Príčinou nezáujmu imigrantov o Slovensko ako cieľovú destináciu je viacero. Mohli to byť nešťastné vyhlásenia vedúcich predstaviteľov štátu v predvolebnom boji na adresu utečencov. Nízka životná úroveň Slovákov v rámci EÚ, nízke platy, neexistujúca komunita moslimov na území Slovenska, ktorá by dokázala pomôcť imigrantom s arabských štátov s adaptáciou v novom prostredí. Odrádzajúcim mohol by aj zložitý a zdĺhavý azylový proces.

Tab.: 1 Vývoj prílevu imigrantov do EÚ a vybraných členských štátov EÚ v priebehu rokov 2008 až 2015

Krajina	2008	2012	2014	2015	Index 2015/2014
EÚ (28)	226 330	309 820	627 780	1 322 190	2,106
Nemecko	26 945	77 650	202 815	476 620	2,350
Francúzsko	41 845	61 455	64 310	75 750	1,177
Anglicko	31 695	28 895	33 820	39 000	1,153
Belgicko	15 940	28 285	22 850	44 760	1,958
Maďarsko	3 175	2 155	42 775	177 135	4,141
Česká republika	1 650	755	1 155	20 365	17,632
Poľsko	8 515	10 755	8 025	12 190	1,519
Slovensko	905	730	330	330	1,000

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm1ctz&lang=en 3.3

Napriek existencii viacerých zdrojov na čerpanie štatistických údajov o vývoji cestovného ruchu v krajinách EÚ, sme narazili na problém aktuálnosti údajov. Svetová organizácia pre cestovný ruch (UNTO), OECD, Svetová banka aj Eurostat prezentujú údaje o stave ku koncu roka 2014. Preto v tabuľke 2 uvádzame vývoj cestovného ruchu na základe počtu prenocovaní turistov v krajine, ktorí sa v destinácii zdržali viac ako jeden deň za roky 2008, 2012 a 2014.

Tab.: 2 Vývoj počtu prenocovaní turistov v EÚ, ktorí strávili viac ako jeden deň v destinácii v období od roku 2008 až 2014

Krajina	2008	2012	2014	Index 2014/2012
EÚ (28)	1 339 650 072	1 452 249 891	1 471 328 524	1,013
Nemecko	108 061 000	122 328 000	127 791 000	1,044
Francúzsko	200 675 000	199 577 000	198 085 000	0,992
Anglicko	114 442 000	126 019 000	114 240 000	0,906
Belgicko	3 081 487	3 805 797	4 175 387	1,097
Maďarsko	21 494 353	17 119 038	14 854 104	0,86
Česká republika	28 010 189	29 219 675	30 983 489	1,060
Poľsko	15 510 000	17 656 000	19 614 000	1,110
Slovensko	6 726 925	4 788 961	3 727 710	0,778

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=tour_occ_ninat&lang=en

Uvedené údaje v tabuľke nezohľadňujú hlavný nápor masovej migrácie do Európy v roku 2015. Preto môžeme urobiť záver o závislosti vývoja počtu imigrantov s rozvojom cestovného ruchu, len so stavom ku koncu roku 2014, kedy len začal mohutnieť prílev imigrantov. Ako ukazuje index rastu počtu prenocovaní turistov za roky 2012 a 2014, je zrejmý pokles dynamiky rastu prenocovaní turistov v destináciách v rámci EÚ. Medzi západnými krajinami vidíme malý nárast počtu prenocovaní turistov v Nemecku a Belgicku. Medzi susednými krajinami Slovenska nárast počtu prenocovaní turistov zaznamenali len Česká republika a Poľsko. Prekvapivo práve Slovenská republika, ktorá zaznamenala pokles v počtoch prijatých imigrantov, zaznamenala najvýraznejší pokles počtu prenocovaní turistov, ktorí strávili na území krajiny viac ako jeden deň. Opäť môžeme dedukovať, že príčinou nepriaznivého javu môže byť nedostatočný marketing krajiny ako cieľovej destinácie pre dovolenky i pracovné cesty, nedostatočná technická infraštruktúra a vybavenosť a tiež dlhodobo známa nižšia kvalita poskytovaných služieb v zariadeniach cestovného ruchu. Príčinou nepriaznivého stavu môže byť aj nižšia úroveň využívania manažérskych programov v podmienkach fungovania globálneho trhu (Cibák, 2013). Na základe uvedených údajov však môžeme urobiť čiastkový záver, že pokles počtu prenocovaní turistov vo Francúzsku, Anglicku aj v Maďarsku bol priamym odrazom teroristických

útokov a nárastu počtu nelegálnych imigrantov na území týchto krajín. Táto skutočnosť len potvrdzuje našu hypotézu o existencii závislosti bezpečnostných hrozieb na rozvoji cestovného ruchu v Európskom priestore.

3.4 Vývoj cestovného ruchu v SR

Na analýzu vývoja cestovného ruchu v Slovenskej republike sme využili štatistické údaje Štatistického úradu Slovenskej republiky, ktoré na svojom portáli zverejňuje Sekcia cestovného ruchu Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoj a SR. Ako ukazovateľ vývoja sme použili celkový počet domácich a zahraničných turistov. Za účelom porovnávania sme z celkového počtu zahraničných turistov vyselektovali Čechov, Maďarov a Poliakov. V tabuľke 3 uvádzame vývoj počtu turistov v Slovenskej republike za roky 2012 až 2015.

Tab.: 3 Vývoj počtu turistov v Slovenskej republiky za roky 2012 až 2015

Turisti	2012	2013	2014	2015	Index 2015/2014
Zahraniční turisti	1 527 500	1 669 948	1 476 017	1 721 183	1,166
Domáci turisti	2 246 562	2 378 667	2 262 883	2 609 056	1,153
Česi	491 136	492 713	436 669	509 700	1,167
Nemci	135 897	153 814	138 444	158 857	1,147
Poliaci	163 754	167 751	158 250	168 358	1,064
Maďari	59 885	68 832	58 050	69 563	1,198

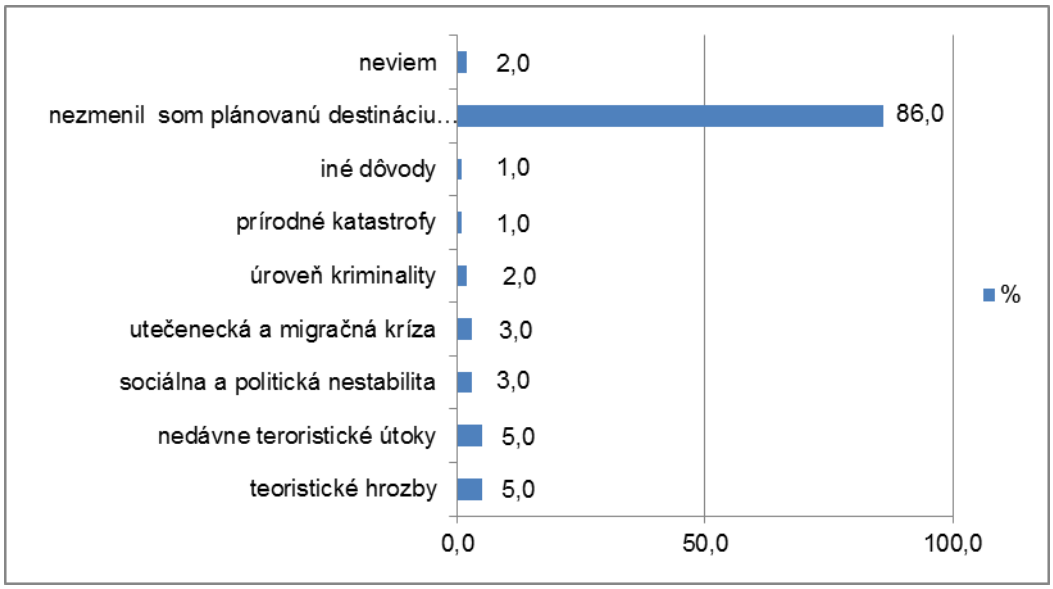
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa: ŠÚ SR Základné ukazovatele za ubytovacie zariadenia cestovného ruchu SR za roky 2012,2013,2014 a 2015.

Údaje z tabuľky 3 o vývoji počtu turistov v SR korešpondujú s počtom prenocovaní turistov v SR v tabuľke 2. Rok 2014 je možné považovať kritický, pretože vo všetkých ukazovateľoch je viditeľný pokles počtov zahraničných aj domácich turistov. Táto skutočnosť evokuje vyvodiť záver, že prívalová vlna nelegálnych migrantov v Európe a teroristické útoky v Paríži, negatívne ovplyvnili ľudské vnímanie o bezpečnostných hrozbách obyvateľmi rozvoj cestovného ruchu v Slovenskej republike. Pokles počtu turistov však mohli spôsobiť aj iné okolnosti ako napr. slabá propagácia destinácií cestovného ruchu, nedostatok snehu v zimnom období a ďalšie faktory. Pozitívny obrat vo vývoji počtu zahraničných aj domácich turistov v SR v roku 2015 môže byť aj dôsledkom pozitívneho vnímania Slovenskej republiky ako bezpečnej destinácie bez prítomnosti nelegálnych imigrantov. Potvrdzuje to najväčší nárast počtov maďarských turistov (index rastu 1,198), ktorí na svoju dovolenku uprednostnili Slovensko pred vlastnou krajinou, ktorá bola nútená prijať takmer 180 tis. imigrantov. Pozitívny index rastu , okrem Slovákov zaznamenali aj Česi, Nemci aj Poliaci.

3.5 Interpretácia výsledkov prieskumu

Na zistenie vzťahu obyvateľov vybraných krajín Európy a Slovenska k aktuálnym bezpečnostným hrozbám v Európe a v obľúbených destináciách sveta vyplývajúcich z teroristických útokov, masovej migrácie, vojnových konfliktov, sociálnych nepokojov aj kriminality sme využili dva zdroje. Prvým zdrojom je Záverečná správa Eurobarometru č. 432 v ktorej sú výsledky Preferencií obyvateľov Európy smerom k cestovnému ruchu za rok 2015. Druhým zdrojom skúmania je vlastný dotazníkový prieskum, ktorý sme uskutočnili v júli a auguste 2016. Jeho výsledky porovnáme s Eurobarometrom.

Prieskum Eurobarometru bol uskutočnený na požiadavku Generálneho riaditeľstva pre vnútorný obchod, priemysel, podnikanie a malé a stredné podniky Európskej komisie. Realizoval sa v 28 členských štátoch EÚ a v Turecku, Čiernej hore, Macedónsku a v Moldavsku medzi 18 až 23 januárom 2016. Skúmal dôvody plánovania dovoleniek v roku 2015 a výhľady v roku 2016. Okrem iných ukazovateľov u respondentov skúmal zmeny v plánovaní destinácií dovoleniek ohľadom lokálnych podmienok v bezpečnosti.

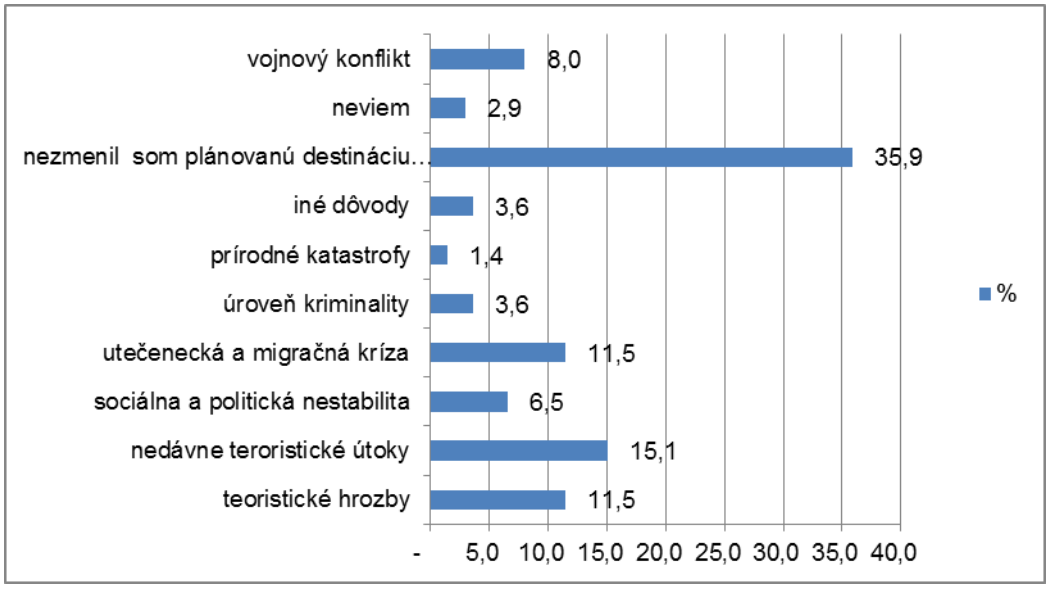

Graf 1: Graf dôvodov na zmenu plánovanej destinácie dovolenky v roku 2015

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Flash Eurobarometer 432,Summary, January 2016 ,s.10.

Podstatný záver uvedeného grafu je, že viac ako 8 respondentov z 10 (86 %) nezmenili svoje cestovné plány alebo destináciu dovolenky v roku 2015 z dôvodov uvedených bezpečnostných hrozieb. Iba niečo viac ako jeden z 10 respondentov (12 %) zmenili svoje plány v dôsledku bezpečnostných hrozieb. Najviac z nich 5 % uviedlo, že svoje plány zmenili v dôsledku uskutočnených teroristických útokov, ďalších 5 % respondentov uviedlo, že svoj cestovné plány zmenili v dôsledku teroristických hrozieb, 3 % respondentov ako dôvod uviedlo utečeneckú, resp. migračnú krízu v Európe.

Za účelom komparácie odpovedí respondentov zo Slovenska s výsledkami Eurobarometru uvádzame len odpovede na jednu otázku z dotazníka: „Ktorá z uvedených bezpečnostných hrozieb ovplyvnila plánovanie destinácie vašej dovolenky v kalendárnom roku 2015?“. Do zoznamu bezpečnostných hrozieb, z ktorých respondenti mohli vybrať viaceré ponúkané odpovede sme doplnili aj vojnové konflikty, ktoré v súčasnosti okrem Sýrie prebiehajú aj v juhovýchodnej časti Ukrajiny a v Afganistane. V grafe 2 je vidieť rozdielne vnímanie vplyvu bezpečnostných hrozieb respondentov zo Slovenska na plánovanie destinácií vlastných dovoleniek v porovnaní s Eurobarometrom. Iba 35,9 % opýtaných nezmenili destináciu pre svoju plánovanú dovolenku z dôvodu uvedených bezpečnostných hrozieb. Je to o 50 % menej ako u respondentov Eurobarometru. Na druhej strane až 61,2 % respondentov zmenilo svoje plány na destináciu dovolenky v dôsledku bezpečnostných hrozieb. Respondentmi boli najcitlivejšie vnímané nedávne teroristické útoky. Až 15,1 % opýtaných ich uviedlo ako dôvod na zmenu plánovanej dovolenky v roku 2015. Na druhom mieste boli teroristické hrozby aj utečenecká/migračná kríza s 11,5 %. Rovných 8 % respondentov ako dôvod na zmenu destinácie uviedli vojnové konflikty.

Graf 2: Dôvody zmeny plánovanej destinácie dovolenky Slovákov v roku 2015

Zdroj: vlastné spracovanie prieskumu podľa http://survio.com/survey/d/S1U3O6V1W3J9Q5E7T

4 Diskusia

Výsledky čiastkových analýz potvrdili aktuálnosť a závažnosť riešenej problematiky pre odbornú aj laickú verejnosť. Málo vedeckej a odbornej literatúry sa venuje skúmaniu dopadov bezpečnostných hrozieb na rozvoj hospodárstva a jeho dôležitého odvetvia cestovného ruchu a turizmu. Príčinou môže byť aj neskoré zverejňovanie štatistických údajov na portáloch relevantných medzinárodných organizácií, ktoré by mali byť podkladom pre posudzovanie aktuálneho stavu a hľadanie riešení na zmiernenie dopadov.

Analýza vývoja prílevu imigrantov do Európy a vybraných členských krajín vrátane Slovenskej republiky a jej porovnanie s vývojom počtov prenocovaní turistov v Európe za rovnaké obdobie od roku 2008 do roku 2014, resp. 2015 odhalili koreláciu a vzájomnú závislosť. S nárastom počtu imigrantov v EÚ(28) sa potvrdil pokles počtu prenocovaní turistov. Tento záver môžeme oprieť aj o tvrdenie, že relatívne bezpečná krajina s minimálnym počtom imigrantov, ktorú v súčasnosti predstavuje Slovenská republika, môže byť vyhľadávanou turistickou destináciou, uprednostnenou pred atraktívnejšími destináciami kde sú identifikované závažné bezpečnostné hrozby.

Z interpretácií výsledkov prieskumu realizovaného Eurostatom na tému preferencií obyvateľov Európy smerom k cestovnému ruchu za rok 2015 môžeme konštatovať, že viac ako 80 % respondentov nevidelo dôvod na zmenu plánovanej destinácie svojej dovolenky. Príčinou môže byť deklarovaná snaha predstaviteľov EÚ a jednotlivých krajín najviac postihnutých migráciou, riešiť utečeneckú a migračnú krízu, ako aj skutočnosť, že prijaté bezpečnostné opatrenia na prevenciu pred teroristickými útokmi na letiskách a miestach s vysokou koncentráciou ľudí sú dostatočne účinné a zmierňujú riziko teroristického útoku na akceptovateľnú úroveň.

Z uvedených výsledkov vlastného prieskumu môžeme urobiť záver, že viac ako 60 % Slovákov zohľadnilo bezpečnostné hrozby v Európe i vo svete pri plánovaní svojej dovolenky v kalendárnom roku 2015. Na základe ich posúdenia zmenili pôvodne plánované destinácie na bezpečnejšie miesta na Slovensku alebo v zahraničí. Tento záver potvrdil správnosť a opodstatnenosť stanovenej prieskumnej hypotézy, v ktorej sme predpokladali že viac ako 50 % respondentov zohľadní bezpečnostné hrozby pri plánovaní svojej dovolenky. Príčinou tohto stavu môže byť vytvorená atmosféra strachu v celej spoločnosti v dôsledku vyhlásení politických predstaviteľov Slovenskej republiky, prezentácia teroristických útokov a násilných kriminálnych činov z prostredia nelegálnych migrantov v masovokomunikačných prostriedkoch. Príčinou môže byť aj väčšia zodpovednosť Slovákov za bezpečnosť svojich rodín, obava zo straty finančných prostriedkov v cestovných kanceláriách po zrušení cesty v dôsledku mimoriadnych udalostí na letiskách alebo v plánovanej destinácii a pod.

Objektívnosť prezentovaných výsledkov v článku by mohla podporiť aj finančná analýza cestovného ruchu v EÚ ako celku aj v jednotlivých členských krajinách.

5 Záver

Čiastkové závery analýz ako aj výsledky diskusie potvrdili, že existuje závislosť bezpečnostných hrozieb vyvolaných v dôsledku utečeneckej a migračnej krízy na rozvoj cestovného ruchu vo vybraných krajinách EÚ aj Slovenskej republike.

Zaujímavosťou je, že ak v západoeurópskych krajinách dochádza k stagnácii až poklesu rozvoja cestovného ruchu s nárastom počtov imigrantov, tak v krajinách s relatívne malými bezpečnostnými hrozbami dochádza k pozitívnemu rozvoju cestovného ruchu ako napr. v Slovenskej republike.

Interpretované výsledky prieskumov Eurobarometru aj vlastného prieskumu potvrdili, že ľudia, pri plánovaní destinácií svojich dovoleniek zvažujú bezpečnostné hrozby v lokalite. Nimi rôzne vnímaná úroveň bezpečnosti je dôvodom aj na zmenu destinácie. Na objektívne posudzovanie bezpečnosti dovolenkových destinácií by bolo vhodné vypracovať jednotnú metodiku na meranie úrovne bezpečnosti lokalít v rámci celej EÚ. Slúžila by obyvateľstvu aj kompetentným orgánom porovnávať a hodnotiť úroveň bezpečnosti z hľadiska vlastných aktivít.

Závery uvedené v článku by mohli slúžiť ako východiská na zodpovedné posudzovanie lokálnej bezpečnosti v zariadeniach cestovného ruchu a na prijímanie opatrení vo fáze prípravy a realizácie dovolenkových pobytov a na ich verejnú prezentáciu v propagačných materiáloch aj v masovokomunikačných prostriedkoch.

Literatura:

BOSH, M.- FARRÉ,L. Immigration and the Informal Labor Market.In.Discussion Paper. Bonn. 2013. IZA DP.7843.

CIBÁK,L. Strategické oblasti manažérskych programov v podmienkach fungovania globálneho trhu. 1. vyd. Trenčín: Inštitút aplikovaného manažmentu, 2013. s.152. ISBN 978-80-89600-20-5.

DE HASS,HEIN. Human Migration:Myths,Hysteria and Facts. [on-line] 2014.dostupné z: < http://heindehaas.blogspot.sk/2014/07/human-migration-myths-hysteria-and-facts.html>

DIVINSKÝ,B. Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do *EÚ (2004-2008)*.IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu.2009.s 117. ISBN 978-80-970274-2-1.

EUROPEAN COMMISSION. Flash Eurobarometer 432. Prefenreces of Europeans towards tourism. 2016.s. 28. ISBN 978-92-79-55612-8.

EUROSTAT. Night spent at tourist accommodation establishment. [on-line] 2016.dostupné z: < http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=tour_occ_ninat&lang=en>

EUROSTAT.Immigration. [on-line] 2016.dostupné z:< http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm1ctz&lang=en 3.3>

FILIPOVÁ-FILIP. Dotazník. [on-line] 2016.dostupné z:< http ://survio.com/survey/d/ S1U3O6V1W3J9Q5E7T >

GUČÍK,M. Manažment cieľového miesta cestovného ruchu.1.vyd.Knižnica cestovného ruchu.2012.s.219. ISBN978-80-8141-025-3.

HALKOVIĆ Oliver. 2013. *Migračná politika vo vybraných európskych krajinách*. In. Zborník príspevkov 8.študentská konferencia. PU v Prešove.2013 s. 652 -659.ISBN 978-80-555-0770-5.

MDVRRSR. Čo je cestovný ruch. [on-line] 2016.dostupné z: <http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=81190>

MÜNZ,R.- STRAUBHAAR,T.- VADEAN,F.- VADEAN,N. The Costs and Benefits of European Imigration. *Hamburg Institute of International Economics*. 2006. no3. ISSN 1862-4949.

RÝGLOVÁ,K.- BURIAN,M.- VEJČNEROVÁ,I.Cestovní ruch-podnikatelské principy a příležitosti v praxi.1.vyd.Grada.Praha.2011.s.213.ISBN 978-80-247-4039-3.

SCHIERITZ,Mark.Wie viele Flüchtlinge können wir uns leisten. [on-line] 2015.dostupné z: < http://blog.zeit.de/herdentrieb/2015/09/10/wie-viele-fluechtlinge-koennen-wir-uns-leisten_8840>

STEHLÍKOVÁ, B. 2001. Priestorová štatistika a software pre analýzu priestorových údajov. In *Výpočtová štatistika : 10. medzinárodný seminár : Zborník príspevkov : Bratislava 6.*

7.12.2001. Bratislava : Slovenská štatistická a demografická spoločnosť, 2001, s. 114-116. ISBN 80-88946-14-X.
SUPEKOVÁ - CHOVANOVÁ,S. - JANÁKOVÁ.H. Interkultúrne aspekty medzinárodného marketingu : uplatnenie v zmiešaných spoločnostiach .1. vyd.Praha.: Wolters Kluwer, 2014. - 167 s. ISBN 978-80-7478-711-9.
ŠIMÁK,L. a kol. Terminologický slovník krízového riadenia. FŠI.Žilinská univerzita v Žiline. 2005. s.44. ISBN 80-88829-75-5.
ŠÚ SR. Základné ukazovatele za ubytovacie zariadenia cestovného ruchu SR. [on-line] 2016.dostupné z: <http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=178834>
UJVÁRY,K. Effects of Migration on the European Economy.In:, Management 2016, Faculty of Business and Industrial Management MESTE, Union University v Belehrade, Srbsko, Máj 2016, ISBN 978-86-6375-053-1
UNWTO at ETC.Demographic Change and Tourism,Madrid.2010.Česká republika Zpráva. [on-line] 2016. dostupné z: <https://www.google.sk/?client=firefox-b#safe=active&q=dopady+migrace+na+cestovn%C3%AD+ruch>
VÁLKOVÁ,D.- HUDÁKOVÁ,M. a kol. Rodinné podnikanie: teória a príklady z praxe.1. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014. 164 s. ISBN 978-80-8168-207-0.

Kontaktní adresa autora:

Stanislav Filip, doc. Ing. PhD. Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdeková 16, 851 04 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: stanislav.filip@vsemvs.sk
Ľubica Filipová, Mgr. doktorandka, Fakulta ekonomiky a podnikania, Paneurópska vysoká škola, Tematínska 10, 851 05 Bratislava, Slovenská republika, e-mail.: lubica.filipova@panerouni.com
Soňa Chovanová-Supeková,doc. Ing. PhD. Fakulta ekonomiky a podnikania, Paneurópska vysoká škola, Tematínska 10, 851 05 Bratislava, Slovenská republika, e-mail.sona.supekova@panerouni.com

Vliv velikosti regionu na mzdovou produktivitu nemocnic

Influence of the size of the region on the wage productivity of hospitals

Taťána Hajdíková, Eliška Pavlů

Abstrakt:

Produktivita práce je důležitá pro každou organizaci bez ohledu na její velikost, právní formu, velikost regionu jejího působení. Produktivitu práce lze hodnotit různě, pomocí čistého zisku, přidané hodnoty počtu zaměstnanců, velikosti tržeb a výší osobních nákladů. Předložený příspěvek se zaměří na zpracování hodnot vybraných ukazatelů produktivity a vybavenosti práce a jejich použití pro zdravotnický sektor. Kalkulovaná budou data českých nemocnic za rok 2013, získaná z veřejně dostupných zdrojů. Cílem příspěvku je zjištění a vyhodnocení výsledků vybraných ukazatelů a jejich vzájemná komparace v rámci regionů. Dle počtu obyvatel v obci budou stanoveny velikostní skupiny, do nichž se nemocnice rozřadí dle závislosti, v jak velké obci se nemocnice nachází. Vybrané výsledné a komparované hodnoty budou dále porovnány s počty zaměstnaného zdravotního i nezdravotního personálu ve zkoumaných nemocnicích. Z dosavadních výzkumů vyplývá, že nemocnice nacházející se v malých venkovských oblastech mají problémy s vyšší zadlužeností, vykazují nižší ziskovost a mají negativní cash flow. Nemocnice s nižším počtem lůžek mají uspokojivější výsledky bez vlivu hustoty obyvatelstva v regionu.

Klíčová slova:

nemocnice, mzdová produktivita, velikost regionu

Abstract:

Labor productivity is important for any organization regardless of its size, legal status or the size of the region it resides in. Labor productivity can be evaluated in different ways: using net income, added value, number of employees, amount of sales or the size of personnel costs. The presented paper will focus on the processing of the selected indicators of productivity and capital intensity and their use for the healthcare sector. Data from Czech hospitals for the year 2013 obtained from publicly available sources will be used. This paper aims to identify and evaluate the results of selected indicators and their comparison across regions. Groups will be determined according to the number of inhabitants in the municipality. Hospitals will then be classified into these groups according to the size of the municipality, in which the hospital resides. Selected resulting and compared values will further be compared with the number of employed health and non-health personnel in the surveyed hospitals. Previous researches suggest that hospitals located in small, rural areas have problems with higher indebtedness, show lower profitability and have negative cash flow. Hospitals with fewer beds have satisfactory results without the influence of population density in the region.

Key words:

hospitals, wage productivity, size of the region

Úvod

Je všeobecně známo, že nemocnice jsou součástí neziskového sektoru. Důležité je vymezení obsahu tohoto sektoru. Různí se terminologie, členění i vztahy k ostatním sektorům. Ziskový (tržní) sektor je financován z prostředků získaných trhem, na němž se vytváří základní vztah nabídky a poptávky. Hlavním cílem je zisk. Neziskový (netržní) sektor je část národního hospodářství, v němž subjekty získávají pro svou činnost přerozdělené prostředky z veřejných financí. Cílem není zisk, ale dosažení užitku s prvky veřejné služby. Neziskový veřejný sektor je financován z veřejných financí a řízen veřejnou správou. Cílem je poskytování veřejné služby. Neziskový soukromý sektor je financován ze soukromých financí a neočekává tvorbu zisku. Sektor domácnosti zpětně vyjadřuje kvalitu řízení neziskových organizací (Rektořík, 2010). Hyánek (Hyánek et al., 2007) definuje

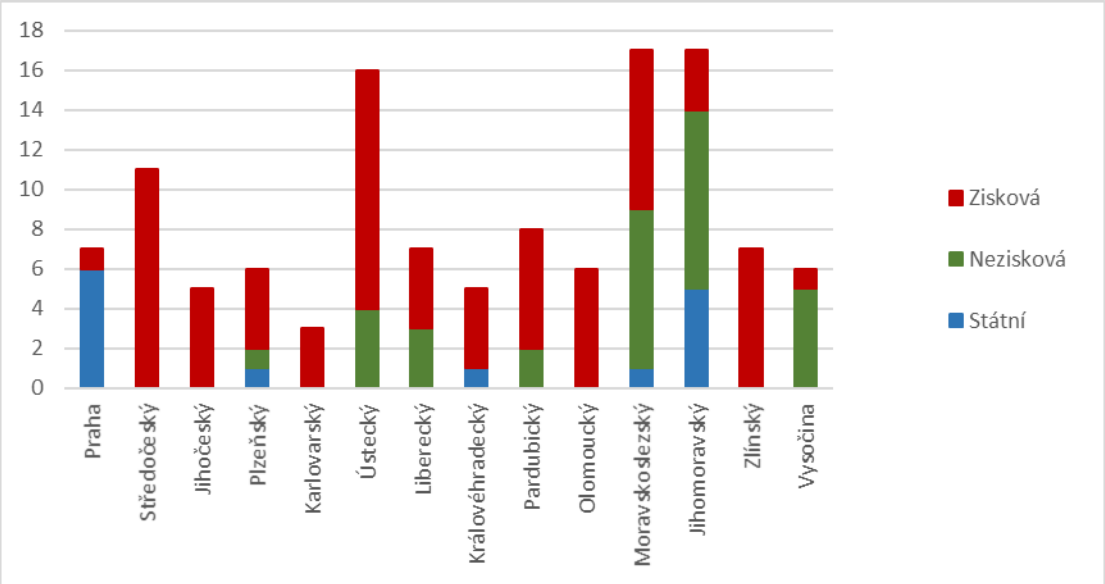
neziskový sektor jako ekonomické jednotky, které mají určitou organizační strukturu. Jsou neziskové a ziskové, přičemž vyprodukovaný zisk použijí pro svou další činnost. V nemocničním odvětví se hranice mezi sektorem ziskovým a neziskovým stírají.

Finanční ukazatele jsou užitečným způsobem, jak shrnout velké množství dat a porovnat firemní výkonnost (Brealey, Myers, Allen, 2014). Z ukazatelů finanční výkonnosti mnozí autoři používají pro výpočet ukazatel EAT a EBIT. Nemocnice však obvykle sledují kladnou hodnotu EBITDA, zatímco EBIT zůstává mnohdy záporný. Vzhledem k různému stupni hospodářského výsledku bylo přisouzeno více použití ukazatele EBIT vzhledem k různé velikosti nemocnic a velikosti jejich stálých aktiv (Hajdíková, Pevná 2014). Při úvaze uplatnit ukazatel ROS (rentabilita tržeb) nebo celkové rozpětí, které je nejlepší syntetický ukazatel ziskovosti z prodeje (Gapenski, 2012), se střetáváme s problémem. Analyzované nemocnice pracují v různých organizačních formách a ukazatel ROS se liší u podniků v různých odvětvích. Součástí nákladů nemocnic a způsobu jejich ovlivnění jsou variabilní a fixní náklady. Fixní náklady jsou významně zastoupené při fungování nemocnic a největší zastoupení představují odpisy a osobní náklady - platy zaměstnanců. (Pirožek, Střítecký 2002)

V oblasti řízení lidských zdrojů je možné sledovat produktivitu práce, která patří do spolku ukazatelů výkonnosti podniku. Produktivita českých zaměstnanců je diskutována ve vztahu konkurenceschopnosti českých podniků na evropském a světovém trhu. Hodnotu produktivity práce ovlivňuje mnoho faktorů a v souvislosti s nemocnicemi je možné označit jako hlavní faktor odbornou kvalifikaci pracovníků, jejich znalosti.

Metodologie a data

V České republice bylo v roce 2013 evidováno 10,5 mil obyvatel, republika byla rozdělena do 14 krajů. Ke konci roku 2013 bylo v České republice 188 nemocnic, které jsou podle lůžkové kapacity vlastněny státem, kraji a obcemi a soukromými vlastníky. Nemocnice jsou zřízeny s právní formou příspěvkové organizace, společnosti s ručením omezeným, akciové společnosti, obecně prospěšné společností a církevní organizace. K popisu a analýze produktivity práce nemocnic ve vztahu k velikosti obce, v níž se nemocnice nachází, byly použity data ze všech 188 nemocnic (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2014). Analyzováno bylo 98 nemocnic (52,1%), u kterých byly k dispozici všechny zkoumané proměnné (celkové osobní náklady, přidaná hodnota, celkové provozní náklady, celkové provozní příjmy, počet obyvatel v obci/městě, právní forma). Data byla získána z veřejně dostupných zdrojů z databáze Ministerstva financí (wwwinfo.mfcr.cz) a z výročních zpráv zkoumaných nemocni uveřejněných na jejich webových stránkách.

Obr. 1: Počet nemocnic dle typu v jednotlivých regionech ČR v roce 2013

Zdroj: (Ministerstvo financí České republiky, 2016a), vlastní zpracování

S ohledem na cíle příspěvku byly sledovány hodnoty celkové osobní náklady (mzdové náklady, odměny členů správních orgánů, náklady na sociální a zdravotní zabezpečení, sociální náklady), přidaná hodnota, celkové provozní náklady (náklady na zboží, výkonová spotřeba, osobní náklady, daně a poplatky, zůstatková cena prodaného majetku, změna stavu rezerv, ostatní provozní náklady) a celkové provozní příjmy (tržby za prodej zboží, výkony, tržby z prodeje majetku, ostatní provozní výnosy) z výkazu zisku a ztrát.

Pro další analýzu byly vypočítány ukazatele mzdové produktivity:

- ON/PŘH = Osobní náklady/přidaná hodnota
- ON/CPN = osobní náklady/celkové provozní náklady
- ON/PrPř = osobní náklady/celkové provozní příjmy

Pro zjištění odlišností byly sesbírány počty obyvatel měst a obcí a počty obyvatel v okrese, v nichž se zkoumané nemocnice nacházejí. Dělení podle počtu obyvatel v okrese bylo z analýzy vypuštěno z důvodu nevyrovnanosti rozdělených skupin. Dále byly nemocnice rozděleny do šesti skupin podle počtu obyvatel:

- 1. skupina – velká města (Praha, Brno, Ostrava) nad 100 tis. obyvatel (převážně od 297 tis. do 1.257 tis.)
- 2. skupina – krajská města (České Budějovice, Zlín, Hradec Králové atp.) nad 60 tis. do 100 tis. obyvatel
- 3. skupina – větší okresní města (Česká Lípa, Jihlava, Znojmo atp.) nad 30 tis. do 60 tis. obyvatel
- 4. skupina – menší okresní města, obce s rozšířenou působností (Český Těšín, Chrudim, Valašské Meziříčí atp.) nad 20 tis. do 30 tis. obyvatel
- 5. skupina – větší města a obce (Český Krumlov, Svitavy, Žatec atp.) nad 10 tis. do 20 tis. obyvatel
- 6. skupina – malé města a obce (Valtice, Jilemnice, Sedlčany atp.) do 10 tis. obyvatel

Výsledky

Výsledky ukazují, že osobní náklady nemocnic mají klesající tendenci vzhledem ke snižujícímu se počtu obyvatel ve městě a obci umístění nemocnice. Zajímavý je výsledek výše osobních nákladů u 2 skupiny nemocnic. V této skupiny jsou obsaženy nemocnice v krajských městech s počtem obyvatel od 60 do 100 tis. Skupině bylo přiřazeno celkem 9 nemocnic z 6 velkých krajských měst – České Budějovice, Hradec Králové, Zlín, Kladno, Most, Ústí nad Labem. Průměrná hodnota třikrát převyšuje průměrnou hodnotu všech zkoumaných nemocnic, což se v ostatních zkoumaných skupinách tak výrazně neliší. Střední hodnota v této druhé skupině vykazuje také vyšší odlišnosti. V nemocnicích této skupiny je zaměstnáno od 1000 do 4200 zaměstnanců (Fakultní nemocnice Hradec Králové, a.s.)

Procentuální zastoupení osobních nákladů z celkových provozních nákladů se drží na poloviční hladině. Vyšších hodnot vykazují nemocnice páté a šesté skupiny tj. nemocnice ve městech a obcích pod 20 tis. obyvatel. Poměr osobních nákladů k přidané hodnotě nevykazuje žádné větší odlišnosti. V ukazateli mzdové produktivity v poměru osobních náklad k provozním příjmům jsou dle dosažených výsledků opět horší nemocnice z páté a šesté skupiny z oblastí do 20 tis. obyvatel.

Tab. 1: PŘEHLED UKAZATELŮ MZDOVÉ PRODUKTIVITY

Medián	**ON**	**ON/PŘH**	**ON/CPN**	**ON/PrPř**
všechny	178773	0,9942	0,5433	0,5524
skupina 1	172238	0,8923	0,4818	0,4444
skupina 2	557500	0,9911	0,4814	0,5092
skupina 3	478317	1,0420	0,5263	0,5478
skupina 4	311749	1,0280	0,5418	0,5581
skupina 5	128753	1,0011	0,5888	0,5655
skupina 6	55650	0,9754	0,5935	0,5684
Aritmetický průměr				
všechny	300003	1,0173	0,5425	0,5442
skupina 1	320428	0,9191	0,4663	0,4627
skupina 2	911641	1,0002	0,5030	0,5214
skupina 3	469478	1,0328	0,5102	0,5169
skupina 4	315330	1,0726	0,5296	0,5390
skupina 5	145023	1,0238	0,5768	0,5762
skupina 6	71448	1,0034	0,5902	0,5790
Dolní kvartil				
všechny	68138	0,9153	0,4936	0,4949
skupina 1	51254	0,8554	0,4266	0,3769
skupina 2	71282	0,9027	0,4360	0,4314
skupina 3	328895	0,9605	0,4942	0,4930
skupina 4	253401	0,9559	0,5236	0,5236
skupina 5	74540	0,9016	0,5251	0,5216
skupina 6	42340	0,9001	0,5359	0,5256
Horní kvartil				
všechny	339005	1,0994	0,5937	0,5976
skupina 1	291636	0,9638	0,5008	0,5449
skupina 2	1406981	1,0835	0,5159	0,5682
skupina 3	561144	1,1052	0,5655	0,5769
skupina 4	350441	1,0969	0,5736	0,5889
skupina 5	198517	1,0903	0,6421	0,6450
skupina 6	92768	1,1220	0,6605	0,6653

Zdroj: vlastní výzkum

Shrnutí:

Výsledky ukazují, že osobní náklady nemocnic mají klesající tendenci vzhledem ke snižujícímu se počtu obyvatel ve městě a obci umístění nemocnice. Zajímavý je výsledek výše osobních nákladů u 2 skupiny nemocnic. Jsou to nemocnice v krajských městech s počtem obyvatel od 60 do 100 tis. V této skupině je obsaženo celkem 9 nemocnic z 6 velkých krajských měst – České Budějovice, Hradec Králové, Zlín, Kladno, Most, Ústí nad Labem. Průměrná hodnota třikrát převyšuje průměrnou hodnotu všech zkoumaných nemocnic, což se v ostatních zkoumaných skupinách tak výrazně neliší. Střední hodnota v této druhé skupině vykazuje také vyšší odlišnosti. V nemocnicích této skupiny je zaměstnáno od 1000 do 4200 zaměstnanců (Fakultní nemocnice Hradec králové, a.s.)

Procentuální zastoupení osobních nákladů z celkových provozních nákladů se drží na poloviční hladině. Vyšších hodnot vykazují nemocnice páté a šesté skupiny tj. nemocnice ve městech a obcích pod 20 tis. obyvatel. Poměr osobních nákladů k přidané hodnotě nevykazuje žádné větší odlišnosti. V ukazateli mzdové produktivity v poměru osobních náklad k provozním příjmům jsou dle dosažených výsledků opět horší nemocnice z páté a šesté skupiny z oblastí do 20 tis. obyvatel.

Z provedené analýzy a zjištěných výsledků je patrné, že nemocnice v menších oblastech do 20 tis. obyvatel vykazují zhoršenou produktivitu práce ve srovnání s nemocnice ve větších oblastech. Z výsledků je také možné zjistit, že zhoršenou produktivitu práce mají nemocnice ve velkých městech

– Praha, Brno, Ostrava. V těchto městech byly předmětem zkoumání nemocnice, které nepatří do skupiny velkých fakultních nemocnic zaměstnávajících více jak 4000 zaměstnanců, ale jsou to nemocnice s 2000 zaměstnanci. V předchozích výzkumech byly zkoumán ukazatele finanční výkonnosti, včetně mzdové produktivity nemocnic vzhledem k velikosti okresu a počtu lůžek. Nemocnice s větším počtem lůžek byly řazeny spíše mezi nemocnice s horšími finančními výsledky, naproti tomu nemocnice s nižším počtem lůžek vykazovaly lepší hodnoty ukazatelů. Nemocnice s menším počtem lůžek jsou rozprostřeny po celém území České republiky, nacházejí se i v okresech s vysokou hustotou obyvatel. (Hajdíková, 2016). Obě zjištění budou konfrontována a rozšířena v dalším výzkumu. Bude zkoumána mzdová produktivita, velikost obce, počet zaměstnanců, počet lůžek a bude se zjišťovat jejich vzájemný případný ovlivňující vztah, cílem bude ověření zjištění v tomto příspěvku.

Literatura:

BREALEY, R. A., MYERS, S. C., Allen, F. *Teorie a praxe firemních financí.* 2. aktualiz. vyd. Brno: BizBooks, 2014. 1096 s. ISBN 978-80-265-0028-5.

GAPENSKI, Louis C., 2012. *Healthcare finance: an introduction to accounting and financial management*. 5th ed. Chicago, Ill: Health Administration Press. ISBN 978-1-56793-425-0.

HAJDÍKOVÁ, T. a PEVNÁ, J. 2014. Performance evaluation in relation to the financial health of hospitals in the Czech Republic. In: Khalid SOLIMAN S., ed. *23rd International Business Information Management Association Conference*: *Proceedings of the 23rd International Business Information Management Association Conference*. Valencia: International Business Information Management Association, s. 1404–1407. ISBN 978-0-9860419-2-1.

HAJDÍKOVÁ, T. 2016. The Influence of the Size of the Region on the Financial Situation of hospitals. In KAJUROVÁ, V. -- KRAJÍČEK, J. (ed.). European Financial Systems 2016 - Proceedings of the 13th International Scientific Conference. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2016, s. 174--180. ISBN 978-80-210-8308-0.

HYÁNEK, Vladimír, Zuzana PROUZOVÁ a Simona ŠKARABELOVÁ, 2007. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4423-4.

MINISTERSTVO FINANCÍ ČESKÉ REPUBLIKY, 2016a. *Administrativní registr ekonomických subjektů* [online] [vid. 1. únor 2016]. Získáno z: http://wwwinfo.mfcr.cz/ares/ares.html.cz

PIROŽEK, Petr a Lenka STŘÍTECKÝ, 2002. Review of Possible Approaches to the Health Market. In: *18th International Case Mix Conference*: *Proceedings of the 18th International Case Mix Conference* [online]. Innsbruck: PCS/E. ISBN 978-80-210-6294-8. Získáno z: http://is.muni.cz/do/econ/sborniky/2013/proceedings-EFS-2013.pdf#page=120

REKTOŘÍK, Jaroslav, 2010. *Organizace neziskového sektoru: základy ekonomiky, teorie a řízení*. Praha: Ekopress. ISBN 978-80-86929-54-5.

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR, 2014. Demografická situace v České republice v roce 2013 [online]. 2014. B.m.: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Získáno z: http://www.uzis.cz/rychle-informace/demograficka-situace-ceske-republice-roce-2013

Kontaktní adresa autora:

Ing. Taťána Hajdíková, Fakulta managementu VŠE, Jarošovská 1117, Jindřichův Hradec, 37701, hajdikova@fm.vse.cz.

Ing. Eliška Pavlů, Fakulta managementu VŠE, Jarošovská 1117, Jindřichův Hradec, 37701, xpave00@fm.vse.cz.

Účetní data podnikových informačních systémů v regionálním vyhodnocení

Accounting Data of Enterprise Resources Planning Systems in Regional Assessment

Petr Hanzal, Ivana Faltová Leimanová

Abstrakt:

Cílem příspěvku je představit metodiku kalkulace HDP regionu, založenou na účetních datech, získaných z podnikových informačních systémů podnikatelských subjektů v České republice. Kalkulace HDP produkční a důchodovou metodou pomocí účetních dat může zpřesnit statistické hodnoty HDP jakéhokoliv regionu uvnitř země. Tento článek by měl být považován jako příspěvek k regionálním studiím v obecném kontextu.

Klíčová slova:

Region, HDP, Produkční metoda, Důchodová metoda, Podnikové informační systémy, Účetní data, Střediskové účetnictví

Abstract:

The aim of this paper is to introduce the methodology of the calculation of outcome of regions based on accounting data gained from ERP systems from business entities in the Czech Republic. The calculation of outcome by production and income approach with the help of accounting data could precise statistical values of outcome of any region within the country. It should be considered as the contribution to regional studies of the Czech Republic in the broadest context.

Key words:

Region, Outcome, Production Approach, Income Approach, Enterprise Resource Planning, Accounting Data, Cost Accounting

Introduction

Regional economists, however, argue that regional differences might be more salient within rather than between countries (e.g., Krugman, 1991; Markusen, 1995). Similarly, a recent study suggested that business performance varies significantly across subcultures within a country (Lenartowicz and Roth, 2001). A future study may wish to incorporate regional effects in its analyses to examine whether regional effects explain a larger portion of the variation in foreign affiliates' performance than do country effects (Shige Makino, Takehiko Isobe, Chritinne M. Chan 2004).

Regions, of course, are themselves very complex social entities, encompassing multiple types of social and business activity and existing within several levels of geographic location. Regions exist in physical space at many levels, for example, cities, counties, states or provinces, and nations, though they are often not defined by political boundaries. Information about regions can be communicated to external audiences in many ways. Media reports may describe, interpret, and convey visual impressions of life and work in a region to very distant audiences (Elaine Romanelli and Olga M. Khessina 2005).

Due to the development of modern corporations, the coordination between units within a corporation, and externally became more frequent and more important. A well-established ERP framework could support the requirements in multiple regions of an international corporation, multiple factories, multiple languages, and multiple currencies. The cross-strait corporation needs and the applicability of the ERP application are the key factors of successfully introduce ERP to the corporations (Ting-Sheng Weng, Chin-Ju Liu 2013).

The regional statistics is constantly the focus of statisticians of all EU countries. It serves for assessment of social, economic and ecological situation in the regions, contributing to the

development of life inside of individual countries by objective description of reality and qualified analyses (Durník, 2005).

The regional statistics is understood as a subset of generally defined statistics. It is collection, procession and in particular presentation of the part of statistical data and information that are linked to regions. The circuit of regional statistics indicators is very various, therefore data for more areas are being offered. The regional statistics deals with different types of areas, it is far from being focused only on territorial administrative division of the state.

Regional productivity is considered one of the pivotal indicators characterising the economical level of the entire region. The reason consists in the link to creation of material conditions forming a base for the provision of needs of citizens of the given region. (Faltová Leitmanová, 2009).

Theoretical Framework

Calculation of Outcome of a Region

The gross domestic product indicator per capita is used mostly to compare regional economic performance. Regional outcome is to be understood as an indicator of economic performance in a certain territory.

In case of monitoring the uniregional unit performance, all transactions are assigned to the region where the unit is located. There is a certain solution for the multiregional units in the meaning of regionalisation of transactions, i.e. in the meaning of them being divided into individual regions according to criteria set in advance whereas however (Faltová Leitmanová, 2005):

- Some transactions cannot be divided according to regions;
- The division of transactions and assignment thereof to the local action units comes across the problem of national accounting conception since the local unit is not independent within the meaning of institutional unit. The assignment of particular transactions would require the unit to keep closed accounts;

The data for legal entities used otherwise commonly when drawing up national accounts are usually not sufficient for the calculation of outcome on regional level. The data for individual local units, independent workplaces of legal entities respectively located in other regions than the administrative unit are needed. Since the needed data for the local units are not often available in terms of scope of the data, often also because of the impossibility to measure the needed regional transactions, regional accounts statistics use some specific approaches to the allocation of macroeconomic indicators. The methods of outcome regionalisation allowed by the ESA1995 Standard (European system of accounts) are as followed (Kahoun, 2011):

- Bottom-up method – is based on needed information on local units which are the residents in a given region (e.g. indicators of consumption and intermediate consumption for the calculation of gross added value), the procedure of calculation then copies the procedure used in national accounts;
- Top-down method– is based on the aggregates of national accounts data that are divided to regions via the selected key – a closely related indicator (e.g. added value according to the compensation of employees structure);
- Pseudo-bottom-up method– the aggregates needed are formed as an estimate for the local units from the institutional level or activity unit level (an analogy of the top-down methods applied from the lowest level possible);
- Pseudo-top-down method – the national data are allocated to regions according to the relative but not too closely related indicator;
- Mixed method – it is a combination of more approaches and is common practice in most of the EU countries;

Theoretically, three basic approaches can be used to estimate regional domestic product as well as at a national level: the production (manufacturing) approach, pension approach and expense approach.

When calculating outcome by the production method having an influence on the growth rate of outcome it is stemmed primarily from the corporate data. This data can be expressed as a sum of values added by processing (by own activity) in all organizations and institutions for (Heller, 2008). The procedure of institutionalisation of individual components mentioned in table 1 which enter the total outcome is not always without problems, regionalisation is impossible in some parts because of data unavailability. The indicators of sales, activation and costs which are a precondition of the calculation of outcome for business entities are in the CR as well as in other countries often available for institutional unit not for individual local units. The pseudo-bottom-up regionalisation procedure is used mostly in the production method. It consists in estimation of data for local activity unites in the form of scheduling data for individual corporates. It is keying of aggregated data but not of national sums in the branch breakdown but of aggregate data for individual institutional unit. Salaries serve as a key. The data for individual local activity units are obtained in this way and they are then aggregated in order to gain a regional aggregate data in the same way as by the bottom-up classical method. (Kahoun, 2011)

Table 2 – The procedure of regionalisation of outcome components in the production method.

The regional outcome by the production method	The procedure of regionalisation	The current status
=Regional production	The regional information on the revenues from sale of own products and services, revenues from the sale of goods after subtraction of costs spent on the sold goods, change of the status of the home-in supplies of own production and production for own final use.	The problem is appraisal of production for the local units in multiregional companies (e.g. companies' headquarters, local units carrying out only administrative activities)
-Regional intermediate consumption	Regional consumption on material consumption, energy and expenses for services spent on the formation of production.	There are usually not weak places
+Regional net taxes on products	The usual procedure of regionalisation is carried out in the proportion of total regional gross added value.	There are usually not weak places

Resource (Kahoun, 2011)

The pension approach determines regional gross domestic products in market prices through aggregation of variables in the generation of income account, i.e. compensation of employees, gross operating surplus and production taxes in the regional breakdown (without respective subsidies). Information concerning compensation of employees and employment in breakdown according to the branch are often available at the regional level. This information serves when assessing gross added value according to the field, either directly or through the production approach. The pension approach to determine regional gross domestic product can be combined with the production approach which is a procedure realized also in the Czech regional accounts (Kahoun, 2011).

The information on territorially broken down gross operating surplus are the weakest point of regional allocation of outcome through the pension approach. These data are not available generally. This complicates the use of the pension approach to estimate regional gross domestic product. Account allocation of product taxes (without subsidies) is the subject of unified methodology according to ESA which allows regional allocation in the structure of the total regional gross added value found. In the other taxes on production (without respective subsidies), information in the breakdown according to the branch, for example from business surveys or on the basis of overview of a certain type of tax or subsidy in a detailed survey. These data can be a key for account breakdown of gross added value even according to the regions. Or as the case may be, an equivalent procedure can

be used as in the taxes on products, i.e. regionalisation in the proportion of total gross added value (in this case, in addition, in the sector segmentation) (Kahoun, 2011).

Currently, the regionalisation of individual components entering into total outcome is performed according to the table 2. (Kahoun, 2011).

Table 3 – The procedure of regionalisation of outcome components in the pension method

Regional outcome through the pension approach	The procedure of regionalisation	The current status
=Regional compensation by employees paid by residential local units	The information is usually available in the break down for local units and regions.	There are usually not weak places
+ Regional gross operating surplus and mixed pension	Additional keys for regionalisation (in the structure of related indicators)	The biggest problem of the pension method – the question of recording of operating surpluses in the local units.
+ Regional consumption of fixed capital	The information may be inquired theoretically for the local units and regions	The data in regional breakdown are not available in many countries.
+ net taxes for production and import (taxes minus subsidies)	Information may be inquired theoretically in the breakdown for regions.	They are not available in many countries. data in regional breakdown

Resource (Kahoun, 2011)

The expense approach is not used for measurement of regional gross domestic product because of lack of information. The examples of lack of data necessary for the expense approach include missing direct information about interregional breakdown of export and import, also final consumption is problematic in terms of regional data availability. Interregional export and import can be found out from local units accounting. In the CR, however, not even regional information on the household final consumption is available. The surveys in households (family accounts) used at a national level are not representative enough at the regional level (Kahoun, 2011).

The Methods of Calculation of Regional Outcome in the Czech Republic

The calculation of regional gross added tax by the production method is made in the CR for the sector of non-financial corporations and entrepreneurs in the household sector. The regional indicators of production and consumption are obtained from the same sources of data used for the calculation at a national level. The calculation is made in detail in two-digit broken down NACE and the independent approach of regionalisation is applied also to some methodology modification of national accounts: imputed rent and consumption of fixed capital for roads, highways, local roads and railway transport route. The pseudo-bottom-up procedure is the prevailing approach when regionalising gross added value in the production method, consisting in estimates of data for the local activity unit by allocating data for individual corporations. It is keying of aggregated data but not of national sums in the sector segmentation but of aggregate data for individual institutional unit. Salaries serve as a key. The data for individual local activity units are calculated in this way and they are then aggregated in order to obtain a regional aggregate data in the same way as by the bottom-up classical method. Gross added value of non-financial corporates and households (sectors S.11 and S.14) is realized by the pseudo-bottom up method by the mentioned manner. The volumes of salaries in the breakdown according to individual statement types and in the needed sector regional breakdown serve for regional allocation of gross added value of financial, governmental and non-profit institutions (sectors S12, S13 and S15) Subsequently, the structure of salaries volume is used as a key in the top-down method for the remaining regional allocation (except for the sectors of non-financial corporations and entrepreneurs in the sectors of households) of the found gross added value in the national accounts. Net top-down methods depending on the volume of salaries in applied by this way in about 16 % of gross added value. After all regionally found values are added up, there remains still undistributed about one tenth

of gross added value from the national accounts. It is a part of methodology modifications bound to a particular formation of already found regional GAV (except for imputed rent and fixed capital consumption for the governmental sector) and further adjustments for complete economics recognition – including intentional misrepresentation, grey economics, illegal economics, the data for the units that are not submit to findings, etc. These data are regionally allocated according to the structure of regional added gross value found within each sector. It is mostly estimates performed at a national level without the possibility of available as well as quality regional data. The percentage share of methods used in the calculation of GAV in 2006 is listed in table 3 (Kahoun, 2011).

Table 4 – The percentage shares of methods used in the calculation of GAV in the CR in 2006

Net bottom-up %	Pseudo bottom-up %	Net top- down %	Methodology top-down %	Grossing up to the whole of national accounts %	Total GAV in the CR %
48.9	21.6	15.7	5.2	8.7	100

Resource (Kahoun, 2011)

Enterprise Resource Planning Systems Accountancy Data

Accountancy data constitute an inherent element of each enterprise resource planning system. They are the bearers of recorded facts related to the corporate's activities as well as being capable of transfer, interpretation and processing. They encompass all knowledge of the micro and macro environment of an organization as recorded data on economic facts and other factors influencing the company's value chain (Sodomka, 2010).

The basic function of accounting is to provide reliable information about the company's economic situation. Accounting is required to provide information especially on the property and financial situation known in the form of balance sheet and on performance in the form of profit and loss statement for a particular time period. However, it is not just to assess how the corporate management has ensured the value of the money entrusted for the expired period but there is increasing concern about prognosticating the financial situation whether and how much of favourable financial results the corporation will be able to achieve in the future. The accountancy information are intended both for managers and different extern users who are interested in the corporation from various reasons (Kovanicová, 2005).

Accordingly, we can distinguish two basic groups of accounting information users (Kovanicová, 2005):

- the entities that are directly involved in corporate financing (the owners of the corporate and creditors – for instance the owners of bonds, banks, suppliers),
- the entities that have an interest in the corporate financial results (tax offices, statistical offices, state administrative, employees, competitive corporates, potential investors, the general public).

In addition to its information function, accounting fulfils a number of other functions (Kovanicová, 2007):

- keeping records of corporate events, i.e. the registration function,
- is a means of proof when settling disputes, in particular in the protection and recognition of rights ensuing from the relationships between the creditor and the debtor,
- it is a base for assessing the tax obligations,
- it is a mean whereby the managers are responsible towards the owners of the corporation,
- it provides information for corporate and in-house decision-making processes of various type and time horizon.

The data from financial accounting are formed by the facts in the area of property statutes, receivables from customers, obligations towards suppliers as well as monitoring income and expense from the perspective of an accounting entity as a whole. They record all business cases in the area of

purchase and sale of goods, material, own products and services, including suppliers' and customers' master data (Hanzal, 2009).

Research Results

Enterprise Resource Planning Systems Accounting Data Analysis

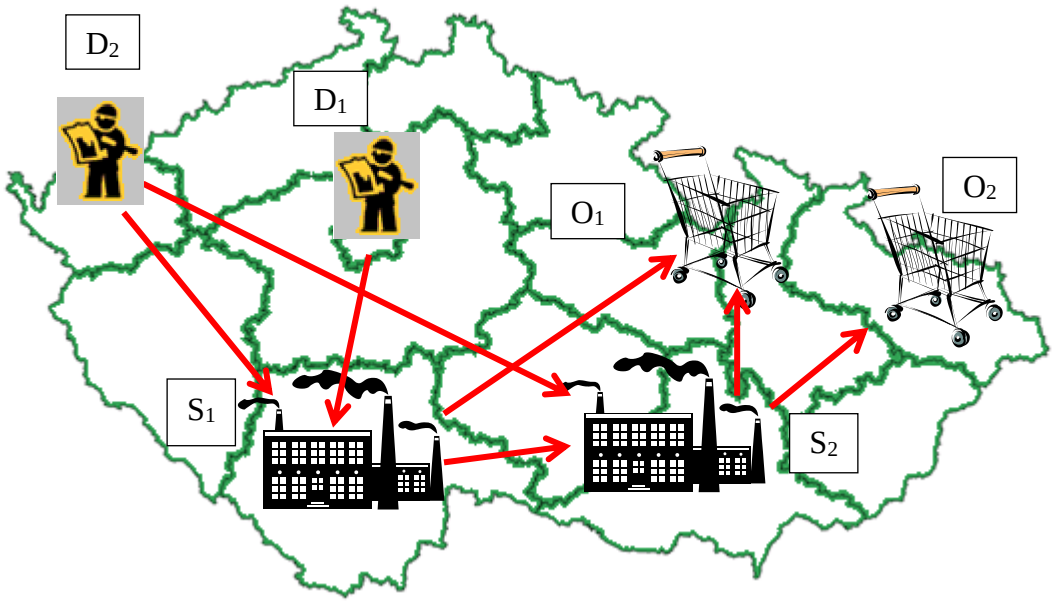
An analysis of business entities' accounting data structure was conducted within the primary stage of research and it was confirmed that the data contained the following information in all cases:

- account number of the CREDIT and DEBIT side
- document type,
- document date,
- document number,
- accounting period,
- customer/supplier including the address of its registered office,
- accounting text information,
- the amount charged.

The supplier's and customers' master data contain information on the registered office and postal code from which not just jurisdiction to the region but also geodetic geographic width and length can be deduced.

Picture 1 illustrates schematically the network of business entities and their suppliers and customers where S_1 up to S_i represent the investigated business entities whose accounting data are available. D_1 up to D_j are the suppliers of the entities S_1 up to S_i. O_1 up to O_k are the customers of the entities S_1 up to S_i. The value and number of sales of goods, own products and services to the customer O_1, O_2, whose address is saved in accounting master data of entity S_1, S_2 can be traced by means of accounting data of entity S_1, S_2 respectively. Similarly, the value and number of purchase of material, goods and services from supplier D_1, D_2 whose address is saved in accounting master data of entity S_1, S_2 can be traced by means of accounting data of entity S_1, S_2.

Picture 1 - The network of business entities and their customers and suppliers

Own source

Therefore it can be stated that the corporation accounting data are not only the bearers of information on time as well as on spatial arrangement of business transactions they record. It implies also the fact that enterprise resource planning systems' accounting data can be used both for chosen regional assessments and spatial statistics.

Calculation of outcome of a region by means of enterprise resource planning systems' accounting data.

When calculating outcome by the production method having an influence on the growth rate of outcome it is stemmed primarily from the corporate data. This value can be expressed as a sum of values added by processing (by own activity) in all organizations and institutions per year.

The basic relationship for the calculation of outcome is set as follows:

Outcome = GAV + NToP (1)

GAV is gross added value made by economical entities, calculated as the difference between production and intermediate consumption. NToP are net taxes on products minus subsidies on products. According to methodological explanations for the quarterly statement form for economic entities of selected production branches P3-04, individual accounts of the chart of accounts can be assigned to the lines of statistical statement of particular accounting entities according to table 4 (Hanzal, 2009).

Table 5 - The assignment of statistical statement form lines to synthetical accounts

Line name	No. of line	Syntethical account
Revenues from goods sold	01	604
Revenues from sale of own products	02	601
Revenue from the sale of services	03	602
Change in own production inventory	04	611,612,613,614
Capitalisation	05	621,622,623,624
Costs of goods sold	06	504
Output consumption	07	501,502,503,511,512,513,518
Accounting value added	08	Line 1+2+3+4+5-6-7
Total personnel expenses	09	521,522,523,524,525,526,527,528

Own source

Therefore, a partial value of VAT for a business entity can be expressed quite simply by means of accounting data computer processing. The regionalisation of individual components entering into total GAV is done currently according to the methodology referred to in table 1. Since it is possible to obtain indicators of revenues, capitalisation and costs which are a precondition for the calculation of GAV only for business entities, not for individual local units, the pseudo-bottom-up process of regionalisation is used currently. It consists in estimation of data for local activity unites in the form of scheduling data for individual corporates. It is keying of aggregated data for individual institutional unit by means of the volume of salaries and wages. The obtained data for particular activity units are then aggregated and thereby the regional aggregated data are calculated in the same way as in the classical bottom-up method. The actual benefit of this work consist in the possibility to use the centre (cost) accounting. When using the centre accounting where the local units are kept as independent centres, the balances of all accounts can be broken down according to the local units and therefore the data needed can be obtained even for the particular region, without having to use the pseudo-bottom-up process. A similar way can be used also in case of calculation of intermediate consumption of net taxes on products. By this way can be calculated outcome when the corporate administrative unit is located in one region and the other corporate production activities are located in other regions. Table 5 states the solution of calculation of GAV of a region by means of accounting data – business entity cost centre accounting.

Table 6 – The regionalisation process of outcome components in the production method

The regional outcome by the production method	The procedure of regionalisation	Solution by means of centre accounting
=Regional production	The regional information on the revenues from sale of own products and services, revenues from the sale of goods after subtraction of costs spent on the sold goods, change of the status of the home-in supplies of own production and production for own final use.	The production for a local unit can be appraised by means of centre breakdown according to the account corresponding to line1 through 5, Table No.4
-Regional intermediate consumption	Regional consumption on material consumption, energy and expenses for services spent on the formation of production.	The interim consumption for a local unit can be appraised by means of centre breakdown corresponding to line 6 through 7, table No. 4
+Regional net taxes on products	The usual procedure of regionalisation is carried out in the proportion of total regional gross added value.	The net taxes on products for a local unit can be appraised by means of centre breakdown, according to synthetical accounts 345-347 (Since, in addition to consumption tax, also road, gift, ecology taxes are posted to the account 34, they need to be analytically separated.)

Source (Kahoun, 2011) + own

When calculating outcome by the pension method, the information on territorially broken down gross operating surplus is the weakest points, since the breakdown according to institutional factors and regions is not available. This complicates the use of the pension approach to estimate regional gross domestic product. Similarly as in case of calculation of outcome by the production method, the information on gross operating surplus of market producers can be deduced from the centre accounting. In a similar way, information on the taxes on production (without respective subsidies) composed of taxes on products (without subsidies) and other taxes on production (without subsidies).

The table 6 states the solution of calculation of outcome of a region by means of business entities centre accounting.

Table 7 – A procedure of regionalisation of outcome components in the pension method

Regional outcome through the pension approach	The procedure of regionalisation	Solution by means of centre accounting
=Regional compensation by employees paid by residential local units	The information is usually available in the break down for local units and regions.	Regional compensation of employees for a local unit can be appraised by means of centre breakdown of the balance of the 52 account group. The synthetical accounts 524, 525 a 526 must be excluded since they are not compensation of employees
+ Regional gross operating surplus and mixed pension	Additional keys for regionalisation (in the structure of related indicators)	Regional gross operating surplus can be deduced by means of centre breakdown form the difference of balances of the account groups 60-64 a 50-55
+ Regional consumption of fixed capital	The information may be inquired theoretically for the	Regional fixed capital consumption can be deduced by means of centre breakdown, according to the balances

	local units and regions	of synthetical accounts 551 and 557
+ Net taxes for production and import (taxes minus subsidies)	The information may be inquired theoretically in the breakdown for regions	Net taxes for production and import can be deduced by means of centre breakdown, according to the balances of synthetical accounts No.341 and 343 - related to the import from third countries.

Source (Kahoun, 2011) + own

Conclusion

The benefit of the work may be an instruction for the area of state administration conducting the statistical surveys so that the sources of data arising primarily in the corporate sphere can be used more. In the event the account data can be handed over through the public administration portal in a format defined in advance, some official statistical statements might be partially or completely replaced by them. It is for instance statement P3-04 (a) through (d) -a quarterly statement for economical entities of selected production branches. Therefore, the information obtained from business entities account data could serve as a basis for the calculation of outcome of regions by the product or pension method, the calculation of gross fixed capital formation in regions or other regional statistical surveys based on financial statements which are conducted manually currently. In order to realize this step, the chart of accounts would have to be modified partly for the business entities so that some synthetical accounts, the balances of which enter the process of outcome calculation are separated from other accounts. Introducing of the obligation of centre accounting in business entities that have local units in more regions of the CR would be another step necessary.

References

Balla, R., Robinb, A., Shuang Wuc, J., *Incentives versus standards: properties of accounting income in four East Asian countries*. Journal of Accounting and Economics 36 (2003) 235–270

Durník, E. *Regionální statistika dnes a zítra.* Prague : Czech Statistial Office, Statistika 5, 2005.

Faltová Leitmanová, I., Krutina, V. *Regionální produktivita z hlediska odvětové struktury.* Bratislava : University of Economics, Bratislava, 2009. ISBN 978-80-225-2844-3.

Faltová Leitmanová, I., Krutina, V. *Měření ekonomické výkonnosti regionů.* Brno : Mendel University of Agriculture and Forestry in Brno, 2005. ISBN 80-7302-093-9.

Hanzal, P. *Výpočet HDP regionů a ČR produktovou metodou pomocí účetních dat podnikatelských subjektů*. Improforum. 2009, pp. 97-103.

Heller, J. *Quarterly National Account Inventories.* [Online] 2008. [Cited: 03 28, 2008.] http://www.czso.cz/.

Kahoun, J. *Regionální hrubý domácí produkt: pension and production appraoch.* Brno : Research Centre for the Competitiveness of the Czech Economy, 2011. ISSN 1801-4496.

Kovanicová, D., *Finanční účetnictví: světový koncept.* Praha : Polygon, 2005. ISBN 80-7273-129-7.

Krugman P. *Geography and Trade*. MIT Press: Cambridge, 1991. MA.

Lenartowicz T., Roth K. *Does subculture within a country matter?* A cross-cultural study of motivational domains and business performance in Brazil. Journal of International Business Studies, 2001. 32(2): 305–325

Makino, S., Isobe, T., Chan, CM. *Does country matter?* Strategic Management Journal 2004. 25(10): 1027–1043.

Markusen, J., *The boundaries of multinational enterprises and the theory of international trade.* Journal of Economic Perspectives 1995. 9(2): 169–189.

https://ritdml.rit.edu/bitstream/handle/1850/8181/ARobinArticle2003.pdf?sequence=6&origin=publication_detail

Romanelli E., Khessina, O., *Regional Industrial Identity: Cluster Configurations and Economic Development.* Organization Science 2005 16:4, 344-358 http://forum.johnson.cornell.edu/faculty/khessina/regidentity_orgsci.pdf

Sodomka, P., Klčová, H. *Informační systémy v podnikové praxi.* Brno : Computer Press, 2010. ISBN 978-80-251-2878-7.

Ting-Sheng Weng & Chin-Ju Liu. *An Empirical Study on the Benefit Analysis of Enterprises across the Strait Using ERP Systems.* International Journal of Business and Management; Vol. 8, No. 17; 2013 ISSN 1833-3850 E-ISSN 1833-8119 Published by Canadian Center of Science and Education 35

Kontaktní adresa autora:

Petr Hanzal, ing., Ph.D., Jihočeská univerzita, ekonomická fakulta, Studenská 13, 370 05, České Budějovice, phanzal@ef.jcu.cz.
Ivana Faltová Leitmanová, doc., ing., CSc, Jihočeská univerzita, ekonomická fakulta, Studentská 13, 370 05, České Budějovice, leitman@ef.jcu.cz.

Projektový management jako nástroj pro řešení regionálních disparit

Project management as a tool for solving regional disparities

Martina Hedvičáková, Libuše Svobodová

Abstrakt:

Existuje spousta místních a regionálních rozdílů v každém státě. Tyto rozdíly mohou být řešeny z různých grantů. Dotace v České republice v letech 2014 - 2020 pocházejí zejména z grantů Evropské unie, které jsou především zacíleny na zlepšení životního standardu obyvatel ve specifických regionech a snižování regionálních disparit.

Výzva k intenzivnějšímu vzdělávání v oblasti projektového managementu a jeho norem se neustále zvyšuje. Je nesporné, že odpověď lze nalézt v růstu znalostí zabývající se problematikou řízení projektu. Cílem této práce je seznámení s důležitostí projektového managementu pro veřejnou správu pro řešení regionálních disparit a s úlohou univerzity jako vzdělávací instituce.

Klíčová slova:

projektový management, disparity, region, efektivita

Abstract:

There are lots of local and regional disparities in each state. These disparities are solved by different grants. Grants in the Czech Republic in years 2014 – 2020 come especially from European Union grants, which main target areas are focused on improving of life standard of inhabitants of specific regions and solving regional disparities.

A call for more intense education in the area of project management and its standards is constantly rising. Indisputably, the answer can be found in the growth of knowledge dealing with the issue of project management. The aim of this paper is introduction with the importance of project management for public administration for solving regional disparities and with the role of the university as an educational institution.

Key words:

project management, disparities, region, effectiveness

Úvod

Cíle regionální politiky vycházejí z definování primárních regionálních problémů a také z pojetí státní hospodářské politiky. Cíle bývají vyjádřeny např. jako sblížení úrovně HDP na obyvatele, snížení meziregionálních nerovností v průměrných příjmech, úrovni nezaměstnanosti v jednotlivých regionech. Dílčími cíli bývá zlepšit vybavenost regionů technickou infrastrukturou, podpořit podnikatelské činnosti v regionech apod. (Macháček, Toth, Wokoun, 2011, Homolka, Koulová, 2014).

V dnešní dynamické době plné změn, která navíc klade požadavky na „just in time“ se stále více prosazuje projektový management. Projektový management je v podstatě řízení změn a můžeme ho využít v jakékoliv organizaci, ať soukromé nebo státní a také v jakémkoliv oboru. Pomocí projektového managementu můžeme úspěšně řídit, plánovat a realizovat projekty.

Project Management Institute, (dále PMI), (2008) definuje projektový management jako „aplikaci znalostí, schopností, nástrojů a technologií na aktivity projektu tak, aby tyto splnily požadavky projektu“.

Kerzner (2006) představuje projektový management jako: „souhrn aktivit spočívající v plánování, organizování, řízení a kontrole zdrojů společnosti s relativně krátkodobým cílem, který byl stanoven pro realizaci specifických cílů a záměrů“.

Němec (2002, s. 22) konstatuje, že „jde o určitou filozofii přístupu k řízení projektu s jasně stanoveným cílem, který musí být dosažen v požadovaném čase, nákladech a kvalitě, při respektování určené strategie a při současném využití specifických projektových postupů, nástrojů a technik“.

Všechny výše uvedené definice ukazují důležitost projektového managementu pro plnění cílů a záměrů projektů. Využitím projektového managementu může instituce úspěšně realizovat své projekty, což ušetří vynakládané náklady a povede k dodržení termínů. Pokud bude veřejná správa efektivně využívat projektového managementu, může to vést ke snížení regionálních disparit.

Důležitost projektového managementu i pro veřejnou správu si uvědomilo i Ministerstvo vnitra České republiky, kdy Ministerstvo v roce 2011 spustilo tříletý projekt „Příprava projektových manažerů státní správy a jejich certifikace podle IPMA“, který byl financován z prostředků ESF Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR. V současné době probíhají přípravy na využití produktů projektu ve státní správě i v dalších letech tak, aby prokazatelné získání vědomostí a dovedností k projektovému řízení bylo dostupným nástrojem politiky personálního rozvoje.

Hlavním cílem projektu bylo posílení kompetencí zaměstnanců státní správy pro projektovou činnost prostřednictvím vzdělávacích aktivit. Získané vědomosti a dovednosti byly ověřeny mezinárodně uznávanou certifikační zkouškou dle IPMA (International Project Management Association) stupně „D“. Projekt byl uskutečněn v souladu s potřebami státní správy k naplnění „Strategie realizace Smart Administration v období 2007–2015“, kde se klade důraz na řešení stanovených úkolů prostřednictvím projektů. (Ministerstvo vnitra České republiky, 2016)

Cílem tohoto článku je seznámení s důležitostí projektového managementu pro veřejnou správu pro řešení regionálních disparit a s úlohou univerzity jako vzdělávací instituce.

Současná situace a specifika ve veřejné správě

Jak naznačují data OECD, v ČR je veřejná správa vykonávána nepříliš efektivním způsobem. V současné době neexistuje žádný ucelený přehled o tom, co vlastně veřejná správa vykonává, ani propracovaná koncepce toho, co a jakým způsobem má veřejná správa vlastně zajišťovat. Jednotlivé agendy veřejné správy jsou často realizovány nekoncepčně a živelně, jsou ve vleku protichůdných, stále se měnících politických priorit a v zajetí resortismu. Dochází pouze k pomalým a dílčím optimalizacím mnohdy bez jakékoliv mezirezortní koordinace nebo propracovanější koncepce.

Z tohoto důvodu vznikl projekt "Efektivní veřejná správa", která je součástí pilíře "Instituce" Strategie mezinárodní konkurenceschopnosti České republiky pro období 2012 až 2020 (SMK). (Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2011)

Specifika veřejné správy

Veřejná správa řeší specifické problémy oproti komerčním subjektům ve vztahu k procesnímu řízení. V komerční sféře je motivace organizace jasná – vytvářet zisk. K tomuto hlavnímu cíli jí dopomáhá efektivně nastavený systém řízení. Pokud by firma byla nepružná a nereagovala na přání zákazníků, brzo by o ně přišla díky silné konkurenci. Zákazník by nebyl spokojen a šel by ke konkurentovi. V organizacích veřejné správy je situace logicky jiná. Organizace veřejné správy jsou zřízeny zákonem a jako takové jsou monopolem. To svádí k jisté „zkostnatělosti“, tedy neochotě ke změnám zavedených postupů. (SOFO Group a.s., 2012)

Za hlavní problémy a slabá místa organizace veřejné správy ve vztahu k procesnímu řízení můžeme obecně označit: (SOFO Group a.s., 2012)

- absence konkurence – absence konkurence jako přirozené motivace ke zlepšování,
- nízká flexibilita – způsobená složitostí právních předpisů a chybějícím jasným popisem procesu,

- vysoká fluktuace a nízká motivace řadových referentů – způsobená jak systémem odměňování, který nedává prostor k oceňování perspektivních pracovníků, tak absencí jasně nastavených cílů,
- působení politických vlivů – „čtyřletý cyklus“ a nestabilita v obsazení vyšších manažerských pozic, závislost na státním rozpočtu a případných rozpočtových omezeních,
- zákazník – pojem zákazníka (občana) je těžko uchopitelný, občan si organizaci ne-vybírá a musí se vrátit, i když je nespokojen s její prací,
- zakořenění funkčního přístupu k práci – důležité je naplnit očekávání nadřízeného, nikoli občana (nízké prozákaznické působení pracovníků),
- striktní dodržování organizační struktury – procesy jsou svojí podstatou horizontálními a překračují hranice více organizačních jednotek, pracovníci jedné organizační jednotky by se tedy mohli podílet na více procesech,
- nízká flexibilita vykonávání svěřených agend – způsobená jak dlouhou dobou potřebnou ke schválení, tak i úzkoprofilovým vyhraněním některých pracovníků – mnohdy obtížná zastupitelnost,
- nízká flexibilita vynakládání svěřených prostředků – organizace mají daný rozpočet na celý rok, jeho dynamické navyšování, případně snižování je obtížné a svázané velkou řadou legislativních a procedurálních překážek.

Naopak silné stránky veřejné správy pro zavedení procesního řízení jsou:

- stabilita a zázemí veřejné instituce,
- stálost nastavení legislativních postupů – jejich případné změny jsou dlouho dopředu známy a je možno provést redesign procesu v dostatečném předstihu. (SOFO Group a.s., 2012)

E-learningový kurz projektového managementu

Z výše uvedených důvodů vznikl na Univerzitě Hradec Králové e-learningový kurz „PROJEKTOVÝ MANAGEMENT PRO VEŘEJNOU SPRÁVU“ (WD-48-07-1), který byl vytvořen v rámci řešeného projektu Management pro řešení regionálních a místních disparit, iniciovaného Ministerstvem pro místní rozvoj v ČR. Veškeré náklady na kurz byly účastníkům hrazeny z prostředků řešeného výzkumného záměru.

Cílem kurzu je poskytnout základní poznatky o projektovém řízení, jeho obsahu, rozsahu a využití v praxi. Po úspěšném absolvování kurzu budou frekventanti znalí problematiky projektového managementu od definice projektu až po jeho závěrečné vyhodnocení.

Jedním z hlavních cílů je umožnit studujícím propojit a využít získané znalosti a dovednosti v praxi (např. zvýšení efektivity stávajících projektů /investiční akce, dotační programy, granty/, vyhledání vnitřních úspor, zefektivnění realizace investičních akcí, kvalitně vytvářet časové plány a rozvrhy, rozšíření podnikatelských možností ve veřejné správě, efektivně řídit rizika projektu apod.).

Kurz se skládá z 15 samostatných kapitol věnovaných nejdůležitějším oblastem projektového managementu a poskytuje studujícím teoretický a praktický pohled na danou problematiku se zaměřením na veřejnou správu. Celý kurz je plánovaný na tři měsíce, během kterých se uskuteční tři nepovinná setkání:

- První bude věnováno seznámení s formou, obsahem a průběhem distančního vzdělávání, přihlašování do systému a seznámení se s prostředím WebCT a nově BlackBoardu. Dále proběhne prezentace kurzu a vydefinování požadavků na úspěšné ukončení (diskuse a krátké závěrečné pojednání o využívání projektového managementu na pracoviště studujících).
- Druhé setkání proběhne uprostřed kurzu a slouží především k vyřešení problémů vzniklých během studia a k praktickým ukázkám aplikací projektového managementu ve veřejné správě.

- Poslední třetí setkání je realizováno na konci kurzu a slouží k výměně zkušeností mezi jednotlivými účastníky kurzu a předání certifikátu.

Veškeré studijní materiály jsou přístupné on-line ve virtuálním prostředí a v PDF verzi pro snadnější stáhnutí souborů a možnosti studovat kdykoliv nezávisle na počítačovém připojení k síti. Každá kapitola zabere průměrně 30 minut týdně. (Kala, 2011, Hedvičáková, 2013)

Kurz je rozdělen do 15 samostatných kapitol.

1. Řízení projektů
2. Projekty
3. Modely řízení
4. Metody Projektování
5. Řízení
6. Sporné body
7. Rizika
8. Externí poradci, specialisté a konzultanti & Externí nákupy, dodávky, obstarávky
9. Projektová komunikace
10. Řízení změn
11. Kritické řetězce
12. PM – vedoucí projektu
13. Software pro řízení projektů
14. Charakteristiky malých a velkých projektů
15. Posloupnost činností v období před zahájením fáze realizace

Kurz Projektový management (dále jen PM) je vytvořený v LMS (Learning Management System) Blackboard - WebCT Campus Edition. Kurz navazuje na předchozích 6 modulů, vypracovaných v rámci projektu MMR ČR WE-10-05 - „Zvýšení kvality managementu obcí do pěti tisíc obyvatel II“.

Obr. 1: E-learningový kurz Projektového managementu pro veřejnou správu

Zdroj: http://oliva.uhk.cz/webapp

SWOT analýza kurzu

Po prvním běhu kurzu byla provedena SWOT analýza kurzu a následné dotazníkové šetření ohledně spokojenosti s e-learningovým kurzem u studujících.

Silné stránky

- LMS prostředí s řadou funkcí
- odborný kvalifikovaný personál
- image vzdělávací instituce - univerzita
- zkušenosti s předešlých běhů kurzů
- studující z předcházejících šesti kurzů
- zpětná vazba od tutora i z virtuálního prostředí
- bezplatný kurz
- certifikát o absolvování kurzu
- výměna informací a znalostí od studujících z dané oblasti a kraje v rámci chatů a na tutoriálech
- prvenství mezi univerzitami

Slabé stránky

- nedostatek praktických zkušeností tutorů s veřejnou správou
- malý počet účastníků kurzu – nelze vyměňovat zkušenosti
- nedostatečná podpora chatu a diskuzí

- chyběly profily účastníků (důležité u všech distančních kurzů)
- neznalost LMS prostředí účastníky kurzu
- malá propagace kurzu

Příležitosti

- úzká spolupráce se starosty obcí
- obohacení znalostí a zkušeností s kompetentními osobami
- pokračování e-learningového kurzu: Projektový management II.
- nižší fixní náklady na kurz
- neustále se měnící právní prostředí – potřeba aktualizace materiálů = potřeba se vzdělávat
- lepší grafika kurzu
- využití multimediálních pomůcek
- odkazy na konference daného zaměření
- anglická mutace kurzu

Ohrožení

- velký počet vzdělávacích agentur na trhu
- zapojení dalších univerzit do vzdělání v dané oblasti
- zpoplatnění kurzu po skončení projektu
- ztráta motivace studujících vlivem testování znalostí
- reference studujících
- zvýšená potřeba aktualizací studijních materiálů pro veřejnou správu
- konkurenční LMS prostředí (např. MOODLE)

Celkově lze daný kurz Projektového managementu pro veřejnou správu zhodnotit jako přínosný pro zaměstnance veřejné správy, kteří ale nemají v této oblasti dostatečné znalosti.

Jako slabou lze hodnotit především nedostatečnou propojenost a zaměření na veřejnou správu, pro kterou byl kurz zaměřen. Na tuto skutečnosti si stěžovali i někteří další studenti. Tento fakt může pomoci jiné vzdělávací instituci zaměřit se na tuto cílovou oblast a vytvořit kurzy „šité“ přímo na míru veřejné správě.

Je třeba ale analyzovat potřeby veřejné správy a neustále se měnící právní prostředí. Pokud by byly kurzy neustále aktualizované, usnadnily by veřejné správě práci. Vše záleží na praktických znalostech dané problematiky tutorem a autorským týmem.

Shrnutí:

Projektový management můžeme uplatnit všude, kde je potřeba dosáhnout vytyčeného cíle – prosadit změnu. Najde tedy uplatnění ve všech oborech a také v komerční i soukromé sféře.

Z tohoto důvodu vznikl na Univerzitě e-learningový kurz na výuku projektového managementu pro potřeby veřejné správy s ohledem na její specifika. Aplikací projektového řízení při realizaci jednotlivých projektů se zvýší jejich úspěšnost a může to vést i ke snížení disparit mezi jednotlivými regiony. Projektový management je navíc podporovaný vybranými Ministerstvy.

Po úspěšném prvním běhu e-learningového kurzu Projektový management pro veřejnou správu, byly vzneseny od studujících požadavky na pokračování daného kurzu. Bude se jednat především o dovednosti v oblasti soft skills. Tyto dovednosti jsou v současné době nezbytné pro každého zaměstnance v jakémkoliv profesním zaměření, tedy i ve veřejné správě. Studující si také budou moci vyzkoušet práci přímo v SW určených pro projektový management (např. Microsoft Office Projekt a

další). Ke kurzu budou vytvořeny krátké názorné videokurzy, které pomohou studentům v pochopení dané problematiky.

Otázkou do diskuze je výběr projektového týmu v rámci veřejné správy, která je mnohdy vázána pracovními smlouvami a projektový manager si nemůže vybírat vlastní lidi do týmu nebo je naopak vyhodit při nedostatečném plnění úkolů. Na tuto skutečnost si také nejvíce stěžovali respondenti daného kurzu.

Poděkování:

Příspěvek byl zpracován v rámci řešení specifického výzkumu Determinanty ovlivňující pracovní spokojenost 2106/2016 na Fakultě informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové.

Literatura:

HEDVIČÁKOVÁ, M. (2013): Project Management in Public Administration Sector, Innovations and Advances in Computer, Information, Systems Sciences, and Engineering, Lecture Notes in Electrical Engineering, Vol. 152, 2013, Springer-Verlag New York, ISBN: 978-1-4614-3534-1, p. 741-749

HOMOLKA, J., KOULOVÁ, D. (2013) Hodnocení hospodářského a sociálního rozvoje vybraných regionů, Proceedings of the International Scientific Conference Region in the Development of Society 2014, Mendelova univerzita v Brně, 2014, ISBN 978-80-7509-139-0, p. 279 – 289

KALA, T., LACINA, K., MOHELSKÁ, H., BACHMANN, P.l, HEDVIČÁKOVÁ, M., DITTRICHOVÁ, J., NEKOLA, J.. Management pro řešení disparit mezi obcemi a regiony. Vyd. 1. Praha: Professional publishing, 2011. 248 s. ISBN 978-80-7431-073-7.

KERZNER, H. (2006) Project Management: A Systems Approach to Planning, Scheduling and Controlling. New Jersey: Wiley&Sons, 2006.

MACHÁČEK J., TOTH P., WOKOUN R., (2011) Regionální a municipální ekonomie. Praha: Oeconomica, 2011. 199 s. ISBN 978-80-245-1836-7

MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČESKÉ REPUBLIKY (2016), BusinessInfo.cz, Projekt 01, Efektivní veřejná správa (Strategie MK), online, dostupné z: http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/smk-efektivni-verejna-sprava-7312.html

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY (2016), Novák. P., Posílení projektového řízení ve státní správě, online, dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/posileni-projektoveho-rizeni-ve-statni-sprave.aspx

NĚMEC, V. (2002) Projektový management. Praha: Grada Publishing, 2002. 184 s., ISBN 80-247-0392-0.

PROJECT MANAGEMENT INSTITUTE. (2008) A guide to the project management body of knowledge (4th Edition).(PMBOK Guide). Publisher: Newtown Square, 2008, ISBN 1933890517.

SOFO Group a.s. (2012), Metodická příručka pro potřeby projektového řízení v organizacích ústřední státní správy, Centrální podpora projektového řízení projektů MVČR a jím řízených organizací, online, dostupné z: http://www.smartadministration.cz/soubor/projekty-dokumenty-3-metodicka-prirucky-pro-potreby-projektoveho-rizeni-v-organizacich-ustredni-statni-spravy.aspx.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Martina Hedvičáková, Ph.D., Univerzita Hradec Králové, Fakulta informatiky a managementu, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové, martina.hedvicakova@uhk.cz

Ing. Libuše Svobodová, Ph.D., Univerzita Hradec Králové, Fakulta informatiky a managementu, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové, libuse.sbodova@uhk.cz

Fyzická aktivita vysokoškolských studentů z ekonomického pohledu a v souvislosti s veřejným zdravotním systémem ČR

The physical activity of University students: Integrating economic and Czech public health perspectives

Joany Hernández, Vojtěch Tamáš

Abstract:

A healthier population brings many advantages to a nation. People are more motivated, more productive; and also are less likely to suffer conditions like heart disease; diabetes and they could enjoy better mental health. It also assists governments to keep health costs down. In the classical economic paradigm, when unhealthy behaviours or adverse health outcomes are consequence of market failures there is a justification for governmental intervention.

The big growth areas, both in terms of expenditure and time allocation, have been leisure time and travel/transportation. Leisure-time industries outpace gross-domestic-products growth for both "active" (sporting goods, dance studios, gyms) and "sedentary" industries (spectator sports, cable TV), although industries associated with more sedentary lifestyles grow the fastest. These overall times spent in productive activities, whether at home or work, has declined in recent years especially between young people, where the problem is not just related with the prevalence of overweight among them, likewise in its dietary behaviours.

According with the Food and Agricultural Organization of the United Nations (2013), Czech Republic ranks as the fattest country in Europe, based on the prevalence of obesity among adults. Around 28.7% of their adult's population is considered obese, while the number of obese is also projected to rise according with the European Association for the Study of Obesity (EASO) in 2030. Because of this, currently, young people's health is receiving more attention because of alarming data regarding risk factors such obesity prevalence. Identifying those people at greatest risk of developing obesity is important for the development of effective public health strategies to prevent and treat excess weight gain and its associated co-morbidities.

This paper analyses different data sets that reveal some surprising insights about the personal assessment of a university students (X=82), randomly assigned, of the Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno, in relation with the habit of doing physical activities; and also, the change of its eating habits during along the academic year.

Finally a number of recommendations according to the results of this study were formulated to foment new habits among the experimental sample.

Key words: Dietary behaviours, obesity, physical activity, public health, young adults.

Abstrakt

Jak je dobře známo, zdravější populace z národního hlediska přináší mnoho výhod. Obyvatelé jsou více motivováni, produktivnější; a také je zde nižší pravděpodobnost vzniku srdečních onemocnění, diabetu aj. Udržování zdravého obyvatelstva rovněž přispívá k snižování nákladů na zdravotní péči. Z klasického ekonomického paradigmatu, kdy nezdravé chování má nepříznivé důsledky pro zdraví, může být rovněž důsledkem selhání trhu, je teda důvodem pro vládní intervenci.

Nárůst výdajů je zaznamenán u tzv. "sedavých" volnočasových aktivit jako je např. cestování / doprava (divácké sporty, kabelová televize) aj). Tyto volnočasové aktivity zaznamenaly rovněž rychlejší růst hrubého zahraničního produktů, než tzv. "aktivní" volnočasové aktivity (Sportovni potřeby, taneční studia, tělocvičny aj.). Celková doba strávená v rámci produktivních činností, ať už doma nebo v práci, se snížila v posledních letech, zejména mezi mladými lidmi (kde je v posledních letech problém s nadváhou a správným stravováním).

Podle FAO (2013) se Česká republika, na základě výskytu obezity mezi dospělými, řadí mezi „nejtlustší“ země v Evropě. Přibližně 28,7 % obyvatel je v dospělosti považováno za obézní. Z tohoto důvodu se v současné době zdraví mladých lidí dostává více do pozornosti. Rovněž z hlediska znepokojujících údajů týkajících se dalších rizikových faktorů spojených s obezitou. Identifikace osob vystavených největšímu riziku vzniku obezity je proto důležitá pro vývoj účinných strategií v oblasti veřejného zdraví a k prevenci potažmo k její léčbě.

V rámci tohoto příspěvku je analyzována sada dat, která odhaluje některé překvapivé poznatky o osobním posouzení této problematiky v rámci zkoumaného segmentu - vysokoškolských studentů (x = 82). Konečné závěry a doporučení vycházejí z výsledků analýz opírajících se o zjištění z této studie tak, aby podněcovaly nové návyky u experimentálního vzorku.

Klíčová slova: Stravovací návyky, obezita, fyzická aktivita, veřejné zdraví, mladí dospělí.

Introduction

Significant changes in the composition of the workforce transformed the economic and the social roles of men and women, but also affected matters of health, attitudes to physical activities and sport (Sekot, A. 2010). Scientists and health professionals are most concerned with behaviors resulting in obesity (Konz, M. 2009). Many factors have been suggested as causes of the «obesity epidemic» - automobiles, television, fast food, computer use, vending machines, suburban housing developments, portion sizes, and countless others (Sturm, R. 2004).

In fact, several factors which have encouraged more sedentary behavior have arguably increased quality of life even as they have reduced physical activity. When unhealthy behaviors or adverse health outcomes are a consequence of market failures there is a justification for governmental intervention. In those instance, public health and economic perspectives may coincide, but their rationale is fundamentally different: public health views health risks as the immediate problem; economics views health risks as a problem if they are consequence of market failures (public goods, externalities or information problems). In short, there is nothing wrong if people want to be sedentary, but there is a problem if the people are sedentary because market failures discourage physical activity (Bleich, S. 2009).

According with the World Health Organization (2013) in the Czech Republic the 66.1% of the adult population (≥20 years old) were overweight and 32.7% were obese. The prevalence of overweight is higher among men (72.3%) than women (60.3%). Adulthood obesity prevalence forecasts (2010 – 2030) predict that in 2020, 29% of men and 30% of woman will be obese. By 2030, the model predicts that 36% of men and 37% of woman will be obese.

The obesity is nonstandard or disproportionate fat growth that grants a danger to one’s well-being (WHO, 2016). It results from consuming more calories from food than the body can use. When people do not move or exercise sufficiently to use all the calories in the food they consumed, their bodies save the nutrients in the form of fat cells. Fat cell accumulate to the point of obesity (Konz, M. 2009).

Furthermore, the eating behaviour of young people has increasingly under the spotlight in recent years amid that many adolescents have a poor diet (Johnson, F. 2002) could be another cause of this phenomena. Larson et al. (2006) mentioned that perople between 18 to 24 years are consuming diets that are excessive in fat and inadequate in servings of calcium – rich foods, fruits, deep – yellow and green vegetables, and whole grains. Kids and young people eat and drink more things made with sugar than anybody (Yudkin, J. 1986).

For this reason, the WHO guideline (2015) recommends to adults and children reduce their daily intake of free sugars to less than 10% of their total energy intake. A further reduction to below 5% or roughly 25 grams (6 teaspoons) per day would provide additional health benefits (Konz, M. 2009).

Fifty years of epidemiological and clinical studies have clearly documented a broad range of important health benefits associated with regular physical activity (PA). Over the last decade this science base has coalesced into public health recomendations and policy for physical activity as an integral part of chronic disease prevention and health promotion (Pratt, M. 2009).

The Czech Republic is relatively physically active compared with other developed nations. Still, almost one- fifth of adults do not fulfill the WHO Global Recommendations. This might happen because the people are not consistent enough to overcome their laziness, are far too busy or too involved in economic problems (Sekot, A., 2010). Furthermore, the Czech children and young adults are becoming less and less active, so the prospects are not very favorable (Maresova, K. 2014).

The public or private czech programs that are focused on the modification of health behaviours, especially in increase the individual physical activity, are currently developing.

The aim of this study is to explore the physical activity (PA) and obesity prevalence between University Czech adults.

Methodology

This research was conducted with students from Mendel University in Brno, located in the region Moravia, Czech Republic. To be selected to be part of the study, the participants had to be regular undergraduate students of any degree, at least in their second year, over 18 years old. The students voluntarily participate in the study by signing an informed consent.

Their eating behaviors were determined and evaluated by a questionnaire.

This questionnaire, which consisted of 37 questions, was divided into 4 blocks: overall overview, health, food habits and sugar consumption. It assessed the subjects' frequency of eating meals and other different factors that influencing their food choices at different places.

The fulfilled questionnaires then were analyzed with Microsoft Excel.

Research Sample; this study was carried out between February to April 2016. During this period 82 students signed up. The subjects were between 18 to 26 years old.

Results

This study strived to get the demographic background information of the respondents in order to classify the individuals who engaged in the study. Most of the participants were women (68 %) and the rest (32 %) were men.

Most of the interviewed students were people between 18 to 21 years old (70 %). Also, the study counted with the participation of other students between 22-25, and 26-29 and the numbers were 35, and 2 of the total number respectively.

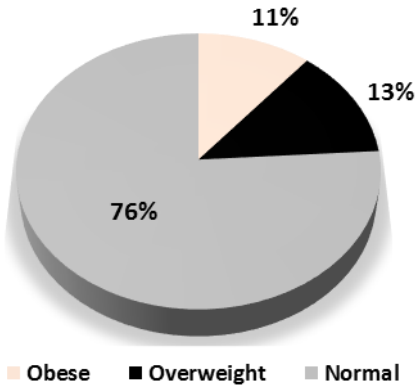

Figure 1: Body mass index
Source: Own questionnaire survey (2016)

Figure 1 above shows the frequency related with their Body Mass Index. According with the WHO (2015) the BMI is a standard measurement i.e. an individual's mass measured in kilograms distributed by the square of the people tallness or height measured metres. An individual with a BMI

of 27 and above is normally reflected obese equivalent to or above 25 is measured overweight respectively. The 76 % had a normal weight, 13 % were considered with overweight and 11 % as obese.

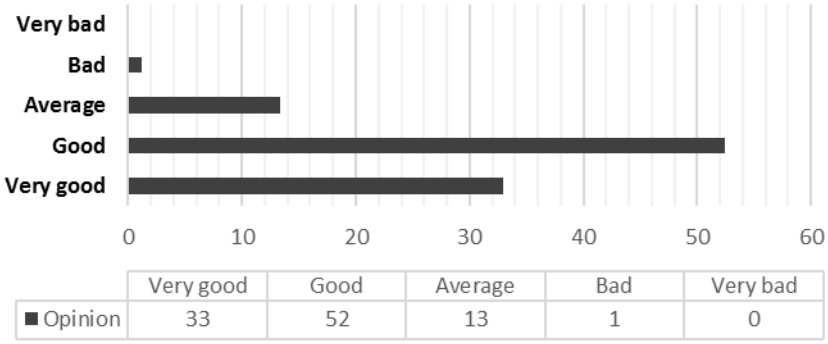

Figure 2: Personal opinion about their health

Source: Own questionnaire survey (2016)

Figure 2 above shows the frequency the personal opinion of the students about their health. 1% responded that they might have a bad health, 13 % answered that they have a medium health, 52 % answered that their health is good and 33% that is very good.

The change of their weight in relation with the previous year indicated that only 26% of the students lost weight. Moreover, the 38% of the subjects said that their weight did not change (Figure 3).

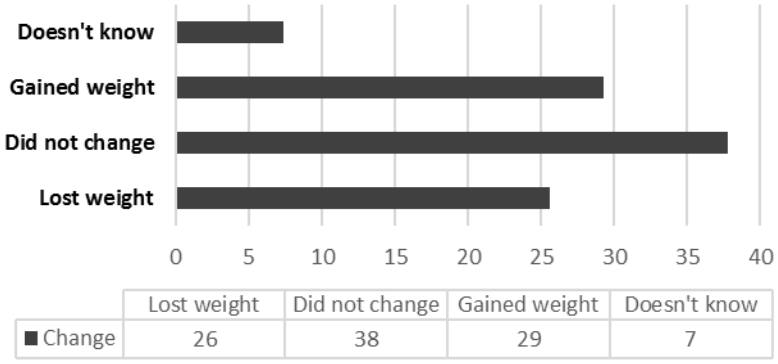

Figure 3: Change of their weight in a year

Source: Own questionnaire survey (2016)

Figure 4 shows whether the frequency on physical activities by the students. The results showed that around the 50% is use to do sports two or three times a week, and 2 % never practice any activity.

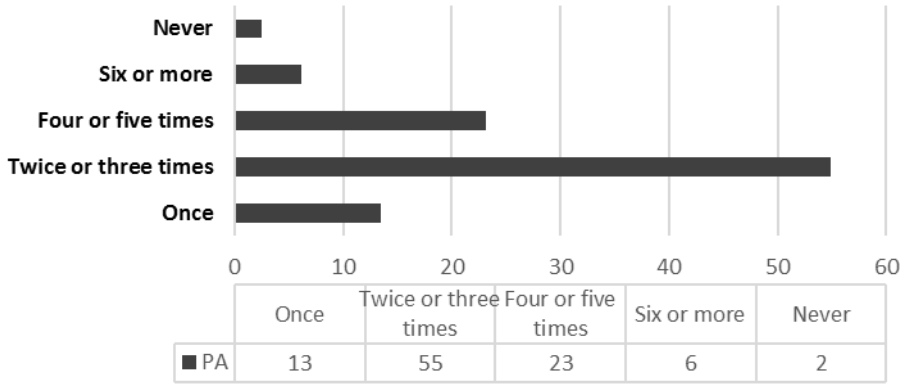

***Figure 4: Physical activities – frequency* (*Change of their weight in a year*)**

Source: Own questionnaire survey (2016)

Discussion and Conclusions

Studying what people are doing with their time and their money is a good start toward understanding how economic incentives have altered energy intake and energy expediture in a way that led to weight gain (Sturn, R. 2004).

The market failures that create environmental incentives which lower PA are undesirable from both economic and public health perspectives (Bleich, S. 2009).

The financial cost of physical inactivity to public health insurance companies was almost 700 million Kč, or 0.4%, of the total health costs in Czech Republic (Maresova, K., 2014). Despite to be a considerable cost, it was not until the end of the previous year (2015) when was published the "Action plan to promote physical activity in Czech Republic for the years 2016 -2020". The recommendations are based on WHO's Global recommendations on physical activity for health (2010), the European Union (EU) and Canadian guidelines (European Commission, 2016).

According to Sekot A. (2010) the children and adults from lower socieconomic groups are founf to be less physically active than those with higher status. For this reason, the Czech situation must be prepared for the specific situation of ethnic minorities (mostly Romany populations) reflected on the level of their attitude to physical and sporting activity too. Mostly of the young generation of this minority appreciate sport in a positive way, thanks to peers amd school education.

A good diet is acceptable; when it is well-adjusted combined with consistent physical action or exercise and it is footing of decent healthiness.

The obesity is a global public health, but can now be reversed. But for it, is necessary to improve the knowledge related with nutrition and physical activity in different group age.

The Ministry of Health in Czech Republic is in the process of drafting an action plan to promote physical activity for the years 2016 – 2020. This document is envisaged to be adopted during 2015 and covers policy areas such as promoting health lifestyles as part of daily life. It aims to function as a dedicated Sports for All policy, specifically addressing Sports for All promotion. The target groups in particular need of specific physical activity promotion, addressed by this policy, include individuals of low socieconomic status, people with low physical activity levels, older people, ethnic minorities, and women before and during pregnancy (European Commission, 2016).

The students shown a healthy life style but should be taking into account that approximately the 25 % of the students present a problem related with the obesity.

References

Bleich, S. And Sturm, R. 2009. Developing policy solutions for more active nation: Integrating economic and public health perspectives. Preventive medicine. Vol. 49, pg.: 306 – 308.

European Commission. 2016. Czech Republic: Physical activity. Fact sheet. [ONLINE]. Available at: https://goo.gl/t8XhOC

FAO 2013. The state of food and Agriculture. Food Systems for better nutrition. Pg.74. [ONLINE]. Available at: http://goo.gl/7sZ49V

Johnson, F.; Wardle, J. and Griffith, J. 2002. The adolescent food habits checklist: reliability and validity of a measure of healthy eating behaviour in adolescents. European Journal of Clinical Nutrition. 56, 644 – 649. [ONLINE]. Available at: https://goo.gl/G7l4aU

Larcon, N., Cheryl P., Story M., Neumark- Sztainer D. 2006. Food preparation by young adults is associated with better diet quality. Journal of the American Dietetic Association. [ONLINE]. Available at: https://goo.gl/PQKCyK

Maresova, Katerina. 2014. The costs of Physical Inactivity in the Czech Republic in 2008. Journal of Physical Activity and Health. Vol. 11: 489 – 494.

Pratt, M; Epping, J. and Dietz W. 2009. Putting physical activity into public health: A historical perspective from the CDC. Preventive Medice. Vol. 49: 301 – 302.

Kons, M. 2009. Chapter 5: Applications of health psychology to eating behaviors: improving health through nutritional changes. Health Psychology: biological, psychological and sociocultural perspectives. Jones and Barlett publishers. [ONLINE]. Available at: https://goo.gl/Z09TcA

Sturn, R. 2004. The Economics of Physical Activity. Social trends and rationales for interventions. American Journal of preventive medicine. Vol. 27, Issue 3, Suplement, pg.126 – 135.

Sekot, Aleš. 2010. Sport and Physical Activities in the Czech Republic. Physical culture ans sport studies and research. Vol. XL VIII.

World Health Organization. 2015. Guideline: Sugars intake for adults and children. WHO library Cataloguing- in- publication Data. [ONLINE]. Available at: https://goo.gl/f1VpDr

World Health Organization. 2016. Obesity and overweight. Fact sheets. [Online]. Available at: https://goo.gl/b6CtJ2

Yudkin, John. 1986. Pure, White and Deadly. Published by the Penguin Group. England.

Acknoledgements

This article contains results of the research project called “The Influence of High Sugar Intake on Cognitive Functions of University Students” supported by Internal Grant Agency, FRDIS MENDELU, ID: 2016/15

Contact address of authors

Ing. Joany Hernandez, Department of Languages and Cultural Studies, Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno, tř. GenerálaPíky 7, 61300 Brno, Czech Republic, E-mail: joany.kong@mendelu.cz.

Ing. Vojtěch Tamáš, Ph.D., Department of Regional and Business Economics, Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno, tř. Generála Píky 7, 61300 Brno, Czech Republic, E-mail: vojtech.tamas@mendelu.cz.

Ekonomické a sociální faktory ovlivňující lokalizaci reklamních agentur v regionálním kontextu

Economic and social factors influencing the localization of advertising agencies in the regional context

Petra Hollá Bachanová, Miriam Garbárová, Lukáš Vartiak

Abstrakt:

Na utváranie priestorovej ekonomickej štruktúry majú jednoznačne najväčší vplyv podniky, nakoľko výsledky ich transformačného procesu ovplyvňujú sociálne a ekonomické procesy v príslušnom priestore. Samotná lokalizácia podniku výraznou mierou ovplyvňuje jeho budúce postavenie na trhu, prosperitu, ako aj efektívnosť jeho hospodárenia. Možno tvrdiť, že rozhodovanie o lokalizácii predstavuje jeden z najdôležitejších rozhodovacích procesov v podniku, na ktorý vplýva množstvo faktorov. Kreatívny sektor, do ktorého možno zaradiť odvetvie reklamných agentúr, je svojim spôsobom špecifický a vymyká sa niektorým pravidlám a teóriám lokalizácie, vzhľadom na špecifické osobnostné motívy, kvality a charakterové črty tvorivých jednotlivcov, ktorí sú zdrojom kreatívnych myšlienok v tomto dynamicky sa rozvíjajúcom odvetví kreatívnej ekonomiky. Zistenie, aké ekonomické a sociálne faktory vplývajú na kreatívnych zamestnancov a firmy, v odvetví reklamných agentúr v regióne Žilinského kraja, pri ich rozhodovaní o lokalizácii je dôležité pre samotný rozvoj regiónu, v smere strategického vytvárania podmienok, ktoré by do regiónu túto kreatívnu pracovnú silu prilákali a podnietili tak jeho ekonomickú výkonnosť. Výsledky výskumu, ktoré sú zmienené v tomto článku, môžu slúžiť ako odporúčania pre rozvoj rozhodujúcich faktorov, za účelom zatraktívnenia nielen Žilinského regiónu pre skúmané kreatívne odvetvie.

Klíčová slova:

Lokalizačné faktory. Kreatívna ekonomika. Reklamný priemysel. Regionálny rozvoj.

Abstract:

Enterprises influence the creation process of spatial economic structure by the results of their transformation processes. On the other hand, prosperity of enterprises, effectiveness of their management and their market position are influenced by their particular location. When speaking about advertising agencies, which are included in the creative industries, they are beyond certain rules and theory of localization. This is caused by specific personality motives and quality and character traits of creative individuals who are the source of creative ideas in this dynamically growing industry of creative economy. The aim of the paper is to identify economic and social factors affecting Region the decision on the location of advertising agencies in the Žilina Region. The reason behind the aim of the paper is that decision on the location of advertising agencies is very important for the development of the Žilina Region in the means of creating conditions that would attract creative workforce to operate in this region and to contribute to its economic performance. To fulfil the aim of the paper, primary research is to be conducted. Querying, analysis, induction and statistics are methods to be used in primary research. It may be argued that the decision on the location is one of the most important decision-making processes for enterprises. As a main finding may be considered that the decision on the location of advertising agencies is influenced by a number of factors. The research results can serve as recommendations for the development of the decisive factors in the conditions of the Žilina Region and for other researches dealing with the creative industries

Key words:

Localization factors. Creative economy. The advertising industry. Regional development.

Introduction

The concept of regional development has changed many times over the years. In its beginning, regional development was linked to economic growth represented mainly by production growth, wealth and employment. Nowadays, regional development is perceived in a much wider context, so in addition to the economic aspects, it includes social, environmental, political and cultural aspects. (Capello, 2007)

According to Hawkins (2001), creativity can be considered as an important factor for the economic growth of the country or the region. Howkins addresses the economic importance of creativity and creative industries in his book *The creative economy: How people make money from ideas*. He noticed that the nature of the economy at the end of the 20th century has changed significantly and that the products that are subjects of copyrights delivered the largest sales in this period. Patent offices also experienced a record increase in the amount of patents granted. Such activities may be considered as the result of the involvement of imagination and creative thinking and the subsequent creation of the economic value. Throughout the nineties, the creative economy in OECD countries experienced an increase twice as large as the service sector and an increase four times greater than the manufacturing sector. Howkins started searching for a link between creativity and economics. He stated that creativity is not an automatic economic activity. On the other hand, creativity can obtain this label as it will result in the idea of economic impact or marketable product. Any creative activity can result in a creative product, which is defined by Howkins as followed: "economic goods or services that are the result of creative activity and have economic value." (Howkins, 2001)

According to Landry (2000), creativity can be seen not only as an activity associated with artistic or scientific activities but even as activity of people working in the social, business and political sphere, who must often solve problems in a creative way. Characteristics required by the creative process are personal communication, listening, team building and diplomacy. (Landry, 2000)

As confirmed by Erickson (2014), advertising is tied to economic development. Thus, we can say that there is a link between creative industry, a part of which is an advertising industry, and economic growth. Such linkage was also confirmed by Marinov (2015), who claims that advertising can be considered as a driver of economic growth. But the question is: Why there is a link between advertising and economic growth? The answer is very simple, since advertising affects sales and sales affect economic indicators. Therefore, advertising expenditures are subject to change based on sales volume (Darrat et al., 2016).

Localization factors in the creative sector

Companies are in search of the locality in which they achieve maximum yields. Their decision about such locality is influenced by various factors on the input side and the output side. Localization factor is a force that affects the placement process of a unit in the space that determines its results. Localization factors are assessed at three levels - national, regional and local. (Buček et al., 2010)

Many researches have provided a conclusion that level of technological development may be considered as a main localization factor in an advertising industry, since such situation remains in Europe (Matus & Petranova, 2013), in Asia (Heung & Kucukusta, 2013) and also in Africa (Perekwa et al., 2016). But still, it is not possible to generalize localization factors under which all companies decide on their placement. These decisions also depend on the sector in which the company operates, whether it is a manufacturing enterprise or service sector. Advertising agencies operating in the service sector are more focused on outputs than inputs, thus the market, representing a demand for their services, would be an important localization factor for them. In general, the best-known localization factors in terms of regional science include natural resources, labour, suppliers of goods and services, knowledge creation and innovation specific infrastructure (universities, research canters), transport availability, quality of life, etc. (Buček et al., 2010)

It should be taken into consideration that the creative sector, including the advertising industry, is very specific and all the aforementioned localization factors does not apply to it. In relation to the internationally recognized approach to the identification of location factors in the creative economy (e.g. Florida, 2005) primary research on the examined operators in the advertising industry within the

Žilina Region was conducted. The aim of the primary research was to determine what localization factors are crucial in determining the location of the operation of advertising agencies. The research results can serve as recommendations for the Žilina region in the way of supporting identified factors to become attractive to the creative industries.

Important role in the development of the advertising industry is played not only by the localization of companies and decisions of their founders but also by the maintenance and development of creativity industry itself. Regarding the development of the creative industries, personal qualities of creative employees and sources of creative ideas, resources and knowledge are important in the creation process of creative ideas. In some cases, it can help to materialize the creative ideas. It should also be borne in mind that cross-cultural factors have a significant impact on advertising strategies. According to Chen (2004) this results in a shift from standardization to localization in an advertising industry.

Understanding the reasons for localization of advertising agencies, as representatives of the creative industries, stems from the needs and values of consumer advertising, understanding the value chain industry and advertising agencies themselves. Advertising is directly linked to the differentiation of distribution channels, especially in terms of the use of new media, new "smart" terminals and other services provided. In the traditional perception of value, each activity proceeds along the line of the substantive and timeline. Creation of advertising prevents its production and subsequent physical distribution to the consumer. In traditional terms, the consumer is in a passive position towards an output of advertising agencies. Although the reactions and responses of consumers are an important element in the formation of consecutive outputs of advertising agencies. The whole process of creation and dissemination of advertising agencies is currently becoming multi-dimensional and more interactive under the influence of new technologies. This is the result of the fact that traditional market operators adopt new business models. New elements such as internet portals, search engines and social networks appear on the market and actively participate in the creation and dissemination of advertisements and they subsequently affect the possibilities of its distribution through a variety of terminal equipment. In some cases, they allow a recipient or addressee of an advertising message, to respond to it and even to be a part of its creation process. All these technological innovations, including the actual creation of advertising in the digital environment, the possibility of transmission and production of its physical form at a specific location, according to requirements of the customer, change the meaning of economic and social factors influencing the localization of advertising agencies. (Čorejová et al., 2015)

Identification of important factors that affect creative employees and companies when deciding on the location of advertising agencies, is very important for the development of the region in relation to attract creative workforce during the strategic creation of conditions. Advertising industry puts emphasis on human factors, especially on human creativity, which is a key factor for the success of an advertising agency. Due to the fact that advertising agencies mostly employ fewer than 20 employees, it is important that an employee has provided an added value in the context of creative advertising. Employees must be customer-oriented, have innovation skills and the ability to flexibly. Also, they have to be ready to use the new technologies and to maintain a competitive advantage. (Kunertová, 2012)

Precisely this is the reason why it is necessary to examine what factors influence the creative individuals in their localization decisions. Another important trend that is described by Florida is that people shall not be withdrawn for work, but the work is moving to people. In the past, it was common that "the key to to economic growth was to attract and retain companies and the bigger, the better, because companies create jobs and people go where the work is." Later it turned out that this model does not always work. People, in selecting locations for their lives, began to consider factors other than job opportunities. These were mainly the soft factors associated with the quality of their private life, in particular the presence of free-time activities, cultural and recreational facilities and so on. Companies were then moving to where talented and creative people, called "creative class", were present. Florida discovered that creative people prefer active life, sports, recreation, cultural activities, the presence of cinemas, theatres, museums and galleries, access to cafes, restaurants and bars, vibrant life in the streets – almost everything what is typical of large cities. All named attributes can bring new experiences and according to Rogers (1995), such attributes are closely linked with the creativity of

the individual." It was discovered that when an individual is open to experience, then his behaviour is creative and his creativity will be constructive." Creative class also puts emphasis on creation of "creative communities". The role of the creative community to unite creative individuals with shared interests and values and thus create an inspiring environment for developing and promoting creative thinking. (Florida, 2002)

Objective and Methodology

Research objective is identification of key social and economic factors affecting the localization of advertising agencies in the Žilina region.

Primary research was aimed at identifying location factors that influence the creative class and creative work of the companies operating in an advertising industry when choosing locations for their operations. The research was focused on two main areas of location factors - economic and social.

Economic factors are directly related to advertising agencies but consist of hard and soft business localization factors. Hard localization factors, which directly affect business venture, are quantifiable and have a visible impact on the activities of other entities in the region. Soft localization factors are not calculable because they are subject to an individual assessment of the company with a direct impact on the activity of an advertising agency. Individual soft localization factors are results of personal preferences of business owners, managers or employees and have no immediate effect on the activity of an advertising agency. Individual soft localization factors mainly affect the work motivation, creativity and effectiveness of individuals. Social factors focus on the inner motives of individuals and their perception of quality of life. These are rather individual localization factors. (Čorejová et al., 2015)

The following economic and social factors have been subject to research:

Economic localization factors:

- Retail space;
- A qualified workforce;
- Companies in the same industry;
- Companies of related industries;
- Availability of suppliers;
- Size of the local market;
- The dynamics of the development of the local market;
- Proximity of other markets;
- Major events (fairs, festivals);
- Learning opportunities;
- Availability of funds;
- Public support;
- Infrastructure for presenting the outputs (clubs, theatres, galleries).

Social localization factors:

- The presence of people with similar values and interests;
- The aesthetic value of the city (architecture);
- Nature and Parks;
- City facilities (coffee shops, clubs, restaurants);
- The possibilities of cultural life;
- Inspirational environment for creative art;
- Tolerance environment for creative work. (Čorejová et al., 2015)

In 2012, 15,223 companies were located in the Žilina region. 435 of them operated in the creative industries. The share of creative industries to the overall economy in the Žilina region was at 3.0 %. Over the past 10 years, the number of companies in the creative industries have increased, while their share in the total number of companies was stable for the whole period (3.0 %). The economy in the

Žilina region is mainly oriented on industrial and agricultural production. Among the creative industries, the greatest share is represented by advertising agencies. The number of advertising agencies has arisen from 63 in 2001 to 212 in 2012. According to available statistics, this number increased to 289 in 2014. Advertising agencies in the Žilina region are predominantly in the form of limited liability companies. (DADO et. al., 2014)

As mentioned above, the basic statistical file consisted of 212 subjects - advertising agencies. Based on the available statistical file at the time of the survey, a representative sample file was 24 advertising agencies with a maximum margin of error about ± 9.0 % and reliability of research results at 90.0 %. The survey focused on finding the key social and economic factors affecting the localization of advertising agencies in the Žilina region. It was implemented in July and October of 2013. Companies involved in important projects in the Zilina region were the prior subjects. Method of questioning through structured and standardized interview was used as a main research method. Interview reflected the respondents' expressions on the subject.

The structure of the questioned advertising agencies is as follows: 92.0 % of surveyed advertising agencies carried on as limited companies; the remaining 8.0 % of companies exist on behalf of a self-employed persons. In the Zilina region, there are mainly small advertising agencies, due to a lack of demand from large companies with large budgets for marketing communications. The bulk of the advertising agencies that participated in the survey belong to the category of micro-companies (71.0 %), other 17.0 % of them belong to the category of small companies and remaining 13.0 % were medium-sized companies. These are the main fields of respondents' activities: design, implementation designs, imports, production and printing promotional items, web site design, realization of market research, direct marketing, telemarketing, SEO, PPC advertising, media analysis, marketing consultancy, selling advertising space, word processing, preparation and execution of events. The service portfolio lacks a comprehensive advertising campaigns and promotional projects that are sponsored usually by large companies. The work in an advertising agency was identified as a main source of income. 17% of respondents are in addition to the principal activity of an advertising agency or other employment. Income 83.0 % of respondents. They are most often the income from consultancy work, online accommodation booking stays and building construction activities. In general, we can say that advertising agencies are localized in larger cities. Such situation is same in the Žilina Region where the largest concentration of advertising agencies is in the regional capital – Žilina (79.1 %) and district towns such as Martin and Liptovsky Mikulas (4.1 %).

In terms of localization factors, placing the company in the location where the demand is concentrated, is also very important. Up to 83.0 % of advertising agencies' customers comes from the Žilina region and 79.0 % of surveyed advertising agencies claimed that they have clients in other Slovak cities. 25% of advertising agencies have their customers outside the Slovakia but no respondent indicated the customers outside the Europe. The most frequent clients of advertising agencies in the Žilina region are small and medium-sized companies and individuals, which correspond to the activities they carry out. This includes especially the production and printing of leaflets and articles, production of souvenirs, outdoor advertising for the Žilina region and online advertising.

The main reason of advertising agencies' decision to operate in the Žilina region is that their founders are from this region. Thus, the Žilina region is the one place where they were born and spent most of their lives. An important factor for them is that they know the environment and the market in which they operate and also have built a network of contacts. Žilina Region is a familiar environment, from both the economic and the social aspects, for them. Many of them see the great potential in this region because the city of Žilina is an important traffic junction.

92 % of respondents said that skilled workforce and the size of the local market are the most important economic location factors (so-called hard location factors, which directly affect the advertising agencies business). They were followed by other factors such as the availability of funds (87.5 %), proximity to other markets (83.3 %), the dynamics of the development of the local market (83.3 %), business premises (79.2 %), localization of companies from related industries (70.8 %) and the location of the companies of the same sector (70.8 %), training opportunities (66.7 %) and the availability of suppliers (66.7 %). A little less significant were factors such as the organization of major events such as fairs and festivals (62.5 %), public support (58.3 %) and infrastructure for

presenting their outputs (50.0 %). Thus, the most important economic factors are those which have a direct impact on the demand for products of advertising agencies, the financial position of the company and qualified staff. Less important are softer factors in which we include for example public support and events where the Agency could present their results, discovering and getting inspiration for the creative work. The reason is that advertising agencies do not expect financial assistance in the form of public support, since that support is not sufficiently developed or they do not know about such possibilities.

Cooperation is the factor with a partial relevance to the company's localization because partners of advertising agencies mainly aren't from the Žilina region. Cooperation in the field of services is mainly situated in the Žilina region but vendors come mostly from the Bratislava region or from abroad. Suppliers are mainly manufacturers and distributors of printing and other equipment necessary for the production of advertising materials, material suppliers to print and cut advertising and promotional items manufacturers. Other services that are most often used by advertising agencies are printing services and web design. Companies usually provide distribution through its own agents, specialized distributors, postal and courier services.

A major part of advertising agencies claimed that they are not members of any professional association. Only three agencies that are members of associations such IPPAG - International Partnership for promotional and gift items, the Association of Young Entrepreneurs of Slovakia, which supports young start-ups and VTP Žilina - Science and Technology Park, which acts as an incubator for newly established innovative companies.

Quality of the economic location factors identified by advertising agencies in the Žilina region is "neutral". A poor quality can be found especially in big events (fairs, festivals) and the availability of funds. Other factors such as business premises, qualified workforce, the availability and proximity of supplier markets are marked as a sufficient quality. None of the factors were identified as totally insufficient, but on the other hand, not even as entirely convenient.

Advertising agencies judged the appropriateness of the Žilina region for their business on a scale from 1 to 10 (with 10 being the best) at the level of 6.88 which means that the Žilina region represents quite appropriate place but nevertheless there are factors that they are not fully satisfied with and there is still room for improving them. (Čorejová et al., 2013)

Social factors, or factors of quality of life, do not have a direct impact on advertising agencies but determine the quality of life and satisfaction of their employees, which can then be reflected in their performance and creative thinking. Research has identified two most important factors that affect the perception of quality of life of creative staff working in the advertising industry Žilina region, namely "Nature and Parks" (95.8 %) and "presence of people with similar values and interests" (87.5 %). Up to three quarters of respondents consider other important factors as inspirational environment for model creation and cultural life (75.0 %). Their ideas and inspiration for creative processes are draw from several sources. Reportedly, the most important are consultations with customers when the agencies try to adapt their product ideas and customer needs; others are actual trends in the advertising industry via the Internet, professional journals and books, and last but not least, consultations with experts and creatives from the same industry. Urban facilities (cafes, restaurants and clubs) were identified as important by 70.8 % of respondents. Railway station Žilina – Zárečie was identified as a place where creative staff can meet and exchange their knowledge and ideas. A tolerant environment for creative and aesthetic values (architecture) is another important factor for 66.7 % of respondents.

As we speak about an importance of each factor in the terms of the Žilina Region, social factors are neutral or very important but the most frequent responses occurred as "important". The most important factors, according to respondents, were "Nature and Parks" and "presence of people with similar values and interests", which is consistent with the findings of the previous survey. Respondents need to be in touch with other people that understand them, have similar interests and similar shared values. Such people are most likely friends and family members. This is evidenced by the fact that the majority of respondents chose to remain in their place of residence, which is the best alternative for a close contact with friends and family members, even though they could have found better conditions for their business activities. Another important factor was the social nature and parks. Since the Zilina region is characterized by its beautiful nature and rich recreation opportunities, many respondents have

decided to stay here, again, they probably prefer the natural conditions of the region. A tolerant environment for creative and aesthetic values was the least important factor for the respondents. The reason behind this may also be that the advertising services, in particular those dedicated to businesses in the Zilina region are not characterized by controversial and innovative works, so tolerance is not that important.

The quality of life in the Žilina region was evaluated on a scale from 1 to 10 (10 being best) with 7.5 which is above average satisfaction with the so-called "soft factors". But there is still room to develop certain aspects, particularly with regard to the cultural life of the city and city amenities. (Čorejová et al., 2013)

The most commonly enhanced attributes of quality of life in the Zilina region are: nature, wide range of sports, proximity to family and friends, good location of the region, as well as transport infrastructure.

Conclusions and Discussion

In the process of determining the location of the operations, companies take into account the factors of the inputs and outputs. Based on a survey carried out in the Žilina region, we can say that the demand for advertising or services of advertising agencies is concentrated in larger cities or urban areas – in the Žilina region, these cities are Žilina, Martin and Liptovsky Mikulas.

There is no universal answer to the question of whether they are for creative companies operating in the advertising industry vital economic or social localization factors, since their founders have decided to locate advertising agencies in the Žilina region on behalf of economic and personal reasons. Therefore, the Žilina Region represents an economic point of view with familiar environment where the founders of advertising agencies have built a network of contacts that could be useful for their business. The most important factor of the the quality of life in the Žilina region is its features such as natural conditions, a wide possibility of sports and recreational activities, good location and the region's transport infrastructure. For companies that provide mostly online advertising and marketing services, their localization is not that important.

Based on a survey carried out in the Žilina region, we can conclude that demand for advertising or advertising agency services is concentrated in cities, but supply, which was previously concentrated in the contracting authority also displays a tendency to diffuse by the usage of new technologies. It causes a change in thinking in the use of advertising services and work results of creatives, ensuring balance and effective protection of intellectual property rights, interoperability, innovation and patenting, encouraging creativity and productivity based on knowledge and appropriate skills. The privacy of customers, business information and securing products of advertising agencies from unauthorized acquisition and use remain as serious problems.

The value chain of the selected creative industries in the Žilina region, represented by advertising agencies, is primarily influenced by the advancement of technology, regulatory requirements, changes in the position of the consumer - the recipient of the outcome of the advertising agencies, as well as changes to the information in the new environment of creation and dissemination of information, and last but not least by competitors and demand for the various forms of advertising. Identifying changes due to technological developments (particularly the ICT), value chain is touched by vertical and horizontal, as well as external and internal attributes that are involved in the creation of value of an output - advertising and methods of disclosure, dissemination and protection. Changes in the value chain in the creation and dissemination of advertisements evoke subsequent changes in the business orientation of individual market participants. It changes its shape from process-orientated to market-orientated. Challenges associated with changes in the creation and dissemination of advertisements are also related to indirect effects of new forms of distribution channels. These are: increasing homogeneity of advertising, extensive consumer response, the role entertainment and leisure activities, sale promotions and the increasing fragmentation of advertising for various groups and organizations.

Acknowledgement

VEGA 1/0515/15. Endogenous factors of the IPR intensive Industries in the regional enterprise environment in Slovak Republic.

4/KS/2016. Application of personnel controlling as the effective tool of human resources management in selected services sector.

References

BUČEK, M. - REHÁK, Š. – TVRDOŇ, J.: Regionálna ekonómia a politika. Bratislava: Iura Edition, 2010. 269 s. ISBN 978-80-8078-362-4.

CAPELLO, R.: Regional economics. London: Routledge, 2007. 319 s. ISBN 978-0-415-39520-5.

CHEN, H. L. Standardization versus localization: Impacts of cross-cultural factors on advertising strategies. In: 5th International Conference on Management. Macao, CHINA: Macau University of Science and Technology, 2004. pp. 279-285.

ČOREJOVÁ, T. a kol.: Znalostná infraštruktúra a trajektórie znalostí v regionálnom kontexte [elektronický zdroj]; vedecký redaktor: Dušan Kevický. - 1. vyd. - Žilina: Žilinská univerzita, 2011. - 1 elektronický optický disk (CD-ROM), 438 s., ISBN 97880-554-0411-0.

ČOREJOVÁ, T. a kol.: Štúdia kreatívneho odvetvia – reklamné agentúry v podmienkach Žilinského kraja. Projekt KRENAR Working Paper, Pracovný Balík3. Internal document available to the project participants KRENAR, 2013.

ČOREJOVÁ, T. a kol.: Dimenzie kratívnych odvetví v Žilinskom regióne. Žilina : Žilinská univerzita, 2015. - 1 elektronický optický disk (CD-ROM). ISBN 978-80-554-1085-2.

DADO, M. at. al. Regionálna výskumná a inovačná stratégia Žilinského kraja 2014+. Analytická časť. November 2014. VTP Žilina. Available on: http://www.regionzilina .sk/files/odbory/EPaRR/2015/reg.rozvoj/inovacna-strategia/2014_11_analyza_rvis.pdf.

DARRAT, M. A. et al. Toward an Understanding of Causality Between Advertising and Sales: New Evidence from a Multivariate Cointegrated System. In: Journal Of Advertising, Vol. 45, No. 1(2016), pp. 62-71. ISSN 0091-3367. DOI 10.1080/00913367.2015.1083917

ERICKSEN, G. M. Advertising, economic development, and global warming. In: Economic Modelling, Vol. 41(2014), pp. 119-123. ISSN 0264-9993. DOI: 10.1016/j.econmod.2014.05.004

FLORIDA, R.: Cities and the creative class. New York: Routledge 2005. ISBN 0-415-94887-8.

FLORIDA, R.: The rise of the creative class. New York: Basic Books, 2002. 404 s., ISBN 9780465024766.

GARBÁROVÁ, M.; BACHANOVÁ, H. P.; MADUDOVÁ, E.; PAĎOUROVÁ, A.: Prípadové štúdie odvetvia reklamy v podmienkach Žilinského kraja / In: Kreatívna ekonomika – národohospodárske a regionálne podmienky a stimuly 2014: Vedecká monografia. ISBN 978-80-225-3954-8.

HEUNG, V. C. S. & Kucukusta, D. Wellness Tourism in China: Resources, Development and Marketing. In: International Journal Of Tourism Research, Vol. 15, No. 4(2013), pp. 346-359. ISSN 1099-2340. DOI 10.1002/jtr.1880

HOWKINS, J.: The creative economy: How people make money from ideas. London: Penguin Books, 2001. 288 s. ISBN 978-0713994032.

KUNERTOVÁ, P.: Regionálne aspekty kreatívnej ekonomiky v odvetviach služieb, Písomná práca k dizertačnej skúške, Žilinská univerzita v Žiline, 2012.

LANDRY, CH. The Creative city: A toolkit for Urban Innovators. Near Stroud: Comedia, 2000. 300 s. ISBN 978-1-85383-613-8.

MARINOV, G. K. The elephant in the room Advertising science as a driver of economic growth is a long-term losing strategy. In: Embo Reports, Vol. 16, No. 4(2015), pp. 399-403. ISSN:1469-221X.

Matus, J. & Petranova, D. On global trends in marketing advertising – from billboards to digital media. In: International Scientific Conference on Marketing Identity: Design that Sells. Smolenice, SLOVAKIA: Univ Ss Cyril & Methodius Trnava, Fac Mass Media Commun, 2013. pp. 353-367. ISBN 978-80-8105-546-1.

Perekwa, G. B. et al. The Impact of Mobile Technology on Micro and Small Enterprises in Zimbabwe in the Post-Hyperinflation Economic Era. In: African Journal Of Information Systems, Vol. 8, No. 3(2016), pp. 45-66. ISSN 1936-0282.

ROGERS, C. Toward a Theory of Creativity, Becoming of a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Boston: Houghton Mifflin, 1995. 420 s. ISBN 978-0395755310.

Contacts address

Ing. Petra Hollá Bachanová, PhD., University of Žilina, The Faculty of Operation and Economics of Transport and Communications, Department of Communications, Univerzitná 8215/1, 010 26 Žilina, Slovakia, petra.bachanova@fpedas.uniza.sk.

Ing. Miriam Garbárová, PhD., University of Žilina, The Faculty of Operation and Economics of Transport and Communications, Department of Communications, Univerzitná 8215/1, 010 26 Žilina, Slovakia, miriam.garbarova@fpedas.uniza.sk.

Ing. Lukáš Vartiak, University of Žilina, The Faculty of Operation and Economics of Transport and Communications, Department of Communications, Univerzitná 8215/1, 010 26 Žilina, Slovakia, lukas.vartiak@fpedas.uniza.sk.

Legal Aspects of the Ayahuasca Consumption in the European Union

Legální aspekty užívání ayahuasky v Evropské unii

Miroslav Horák, Petr Novák, Wanda Vozáryová

Abstract:

The aim of this contribution is to present drug policy of the EU member countries in relation to ayahuasca consumption. Ayahuasca is brew made from *Banisteriopis caapi* vine and *Psychotria viridis* bush and belongs to traditional preparation of Amazonian medicine. *Banisteriopis caapi* contains beta-carboline alcaloids (harmine, harmaline and tetrahydroharmine). The main effective substance in *Psychotria viridis* is dimethyltriptamine. The contribution informs on the legal status of these substances in the EU. Also, it includes explanations of controversial parts in legislation in relation to ayahuasca consumption. Finally, the contribution mentions organisations which deal with the protection of traditional Amazonian medicine users and research in this area.

Key words:

ayahuasca, traditional Amazonian medicine, drug policy, European Union

Abstrakt:

Cílem tohoto konferenčního příspěvku je prezentovat drogovou politiku členských států Evropské unie ve vztahu k užívání ayahuasky. Ayahuasca je odvarem z liány *Banisteriopis caapi* a keře *Psychotria viridis*, který patří mezi přípravky tradiční amazonské medicíny. *Banisteriopis caapi* obsahuje beta-karbolinové alkaloidy (harmin, harmalin a tetrahydroharmin). Hlavní účinnou látkou v *Psychotria viridis* je dimethyltriptamin. V příspěvku je uveden legální statut těchto látek ve státech Evropské unie. Dále jsou v něm vysvětleny sporné body v legislativě, co se užívání ayahuasky týče. Nakonec jsou v příspěvku zmíněny organizace, které se zabývají ochranou uživatelů tradiční amazonské medicíny a výzkumem v této oblasti.

Klíčová slova:

ayahuasca, tradiční amazonská medicína, drogová politika, Evropská unie

Introduction:

"Traditional medicine of the Amazon" that represents an Amazonian indigenous medical system based on the use of various healing practices and natural remedies is a problematic concept. The problem of this concept is based on the fact that some ethnic groups in the Amazon have not used it for more than 50 years (Brabec de Mori 2011). On the other hand, research data prove that native inhabitants of the Amazon have been drinking ayahuasca (which belongs to most often used remedies within this medical system) for approximately 2000 years (Naranjo 1983).

We have implemented research on the traditional medicine of the Amazon since 2007 (Horák 2013). Since July 2015, we have focused on its use in the area of Czech Republic. First of all, we performed an on-line questionnaire survey. Thanks to this survey we acquired contacts on 42 volunteers willing to take part in an anonymous interview. The questionnaire data demonstrated that treatment methods applied in Peru, where we did previous fieldwork, do not differ from those used in Czech Republic. We were also able to determine the motivation of the users of traditional Amazonian medicine, which oscillates from curiosity, through spiritual and religious reasons to treatment (Horák 2015). Thus, it is possible to distinguish three main ways of its application: recreational, religious and (traditional) medicinal.

In November 2015, we have started to record semi-structured interviews with users of the traditional Amazonian medicine in the Czech Republic. Without the contacts gained during the questionnaire survey, it would not be impossible to establish a contact with informants because they are organized in a specific, relatively closed subculture. This subculture exists due to the fact that

some substances contained in remedies from the Amazon are regulated by the law. Because of the broadness of this subject, we will focus only on ayahuasca, a cornerstone of traditional Amazonian medicine. However, tobacco and other plants are used in the Czech Republic and in other European countries as well. We will focus on legislative questions that are connected to the ayahuasca consumption only.

Basic Characteristics of Ayahuasca:

Ayahuasca basically contains two components: bark of liana *Banisteriopsis caapi* and leaves of *Psychotria viridis* bush, without the addition of any other substance besides water.

Liana contains beta-carboline alcaloids: harmine, harmaline and tetrahydroharmin (abbrev. THH), known also as leptaflorin. Harmaline has been researched since 1970s, because it is structurally similar to 10-methoxy-harmaline produced by mammal pineal gland. We may assume that effectiveness of harmaline is probably based on resemblance to this metabolite involved in the control of consciousness (Schulgin 1976).

In leaves of *Psychotria viridis* N,N-dimethyltryptamine (abbrev. DMT) can be found. DMT is an endogenous substance found in human urine and cerebrospinal fluid (Strassman 2001, 63).

The pharmacological effect of ayahuasca is determined by synergy between both types of substances. Beta-carboline alcaloids inhibit enzymes of monoamine oxidase (abbrev. MAO) in the gastrointestinal tract and preclude an oxidative deamination of DMT. Otherwise, the effects of DMT cannot be reached by the oral application. A psychoactive effect occurs after the substance reaches the brain by the blood vessels. It remains a mystery how the indigenous inhabitants of Amazonia were able to discover a right liana that enables otherwise inactive DMT to become effective in megadiverse area of the Amazon rainforest (McKenna et al. 1986, 78).

In relation to the therapeutic application of ayahuasca, it is interesting to find out that THH blocks the reuptake of serotonine (5-hydroxytryptamine, abbrev. 5-HT). It causes the increase of mediator levels of dopamine, norepinephrine and serotonine in the central nerve system. DMT acts on proteins that transport 5-HT. It is known as an agonist of 5-HT1a and 5-HT2 receptors. The number of serotonergic synaptic connections grows in long term users of ayahuasca (Callaway 1994, 61; Beltrán Gallego 2007, 15).

Bouso et al. (2013) confirm that ayahuasca does not cause addiction and tolerance development. The use of this substance in controlled conditions can be considered safe.

Globalisation of Ayahuasca:

Ayahuasca has become a global phenomenon. It possible to take part in ayahuasca session not only in the Czech Republic and neighbouring countries but also in Spain, Estonia, South Africa etc. (Balzer 2005; Labate a Jungaberle, 2011; Sobiecki 2013; López-Pavillard 2015; Kaasik 2016).

An expansion of ayahuasca out of South America was caused especially in relation with the spread of Brazilian syncretic churches Santo Daime and Uñiao do Vegetal that use it is as a sacrament (Labate - Feeney 2012). These churches have their origins in the culture of Brazilian mestizos (*caboclos*), who formed their own interpretation of ayahuasca during the so called rubber-tree era (1880-1914), when they worked in jungle parts of neighbouring Peru and Bolivia. In remote rainforest communities, the influence of catholic church was weak (Luna 2002, 34-40).

During the first half of 20th century, these religious tendencies were not able to surpass other evangelical cults that prevail in Brazil. The public interest has grown since 1950s, when beatnics, hippies and scientists started to be interested in ayahuasca (Burroughs - Ginsberg 1963; Dobkin de Rios 1972; McKenna 1993). The debate on the drug status of ayahuasca was initiated in Brazil, where it was finally legalised due to the enlightened approach of local politicians, who have had a personal experience with it (Labate – Sena Araújo 2002). Members of these churches participated in original research on possible neurological and psychological deficits caused by the ayahuasca consumption (Grob 2006, 63-93) and safety of its administration to pregnant women, children and adolescents (Dobkin De Rios et al. 2005; Labate 2011).

Except Brazil, ayahuasca is legal in Peru. In 2008, it was declared a national cultural heritage by the law No. 28 296. Out of South America it is possible to use it legally also in the Netherlands and in New Mexico.

Syncretic churches also exist in Australia, Argentina, Belgium, Canada, England, France, Japan, Italy, Ireland, Mexico, Portugal, Spain and Switzerland (Tupper 2008; Tupper 2009). During the fieldwork, we have discovered that Santo Daime church is active in the Czech Republic as well (Horák, unpublished data).

Ayahuasca community is well-established internationally without any regard to geographic distances. It enabled commercialization of ayahuasca that is thus available worldwide. Ayahuasca is now produced, distributed and consumed globally. Anyone with a free internet access can order it by e-mail. However, a risk of criminal penalty exists, if national laws are not taken into account.[11]

Legal Aspects of Ayahusca in the EU:

As it was said before, the basic preparation of ayahuasca consists of a minimum of two herbal ingredients. However, it may include their analogues (e.g. *Diplopterys cabrerana* for DMT, *Peganum harmala* for beta-carboline alkaloids) and many more varieties of plants to modify the basic preparation effects (Rätsch 1998). Further, we provide an analysis of the complex issues connected with this controlled "substances" containing preparation.

The production and trade of psychoactive substance chemically known as DMT is prohibited by the 1971 Convention on Psychotropic Substances of United Nations and appears in the Green List of the International Narcotics Control Board (INCB) with PD-004 code. Beta-carbolines (harmala alkaloids) are not analogues of any scheduled substance (Erowid 2015a).

However, at point 285 of INCB annual report (2010, 46) are explicitly listed plants and herbal "preparations" such as ayahuasca, iboga, peyote, psilocybe mushrooms and others that are not subject to control under the 1971 Convention. The only controlled plants included are: cannabis, poppy and coca. Ayahuasca does not appear in any of the lists of internationally controlled substances. The "preparation" is legally separated from the "substance", so ayahuasca should not be considered as illegal. Nevertheless, this issue is the subject of competing interpretations and the number of arrests is increasing last years (Tupper – Labate 2012; Sánchez - Bouso 2015, 15). People were brought to justice accused of alleged drug trafficking ayahuasca, although they have been usually released without charge (Ellens - Roberts 2015).

The INCB's guidance is not binding on courts. National and international courts are not required to follow it. Such guidance is often called "commentary". In the hierarchy of international law, court decisions take precedence over commentaries. For example, in 2014 the European Court on Human Rights found in the case of Franklin-Beentjes, a Dutch member of the ayahuasca church CEFLURIS, that ayahuasca was a "preparation" containing DMT and therefore covered by the convention (ECHR 2014).

The 1988 UN Convention Against Illegal Trafficking of Narcotics and Psychotropic Substances added certain provisions that affect the legal status of plants containing psychotropic substances. According to Art. 14.2, states should adopt suitable measures to eliminate the illicit cultivation of plants that contain narcotics or psychotropic substances, while respecting fundamental human rights, taking into consideration traditional legal uses, and respecting historical evidence and environmental protections (UN 1988, 14; ADF 2016a). However, the requirement to document "historic evidence" of traditional use of plants that are used for the ayahuasca preparation could be hardly fulfilled in the EU countries.

[11] For example, in the Czech Republic, drug supply is a criminal offence punished by 1-5 years of imprisonment. Punishment range extends to 2–10, 8–12, 10–18 years of imprisonment in case of aggravating circumstances, e.g. involvement of minors, larger/ significant/ large scale of act/benefit, injury or death, or involvement of (international) criminal organisations. Penal code, art. 283 (1-5) (EMCDDA 2016).

People harmed by domestic laws (e.g. if the law restricts their religious freedom to consume ayahuasca for religious purposes) can challenge the laws in international tribunals such as the ECHR or the Inter-American Court of Human Rights (IACHR).

Table 1 contains information on the legal status of ayahuasca compounds in the EU. The accuracy of the information provided here cannot be guaranteed. We were not able to consult national laws because of language limitations. Appropriate national drug laws should be always revised. International conventions (like the drug conventions) take precedence over national laws.[12]

Tab. 1 Overview of EU member countries having information on legal status of active substance of ayahuasca

EU country	DMT	Harmine	Harmaline	THH
Austria[13]	illegal	legal	legal	legal
Belgium	illegal	legal	legal	legal
Bulgaria	illegal	legal	legal	legal
Croatia	illegal	legal	legal	legal
Cyprus	illegal	legal	legal	legal
Czech Republic[14]	illegal	legal	legal	legal
Denmark[15]	illegal	legal	legal	legal
Estonia[16]	illegal	legal	legal	legal
Finland[17]	illegal	legal	legal	legal
France[18]	illegal	illegal	illegal	illegal
Germany[19]	illegal	legal	legal	legal
Greece	illegal	legal	legal	legal
Hungary	illegal	legal	legal	legal
Ireland	illegal	legal	legal	legal
Italy[20]	illegal	legal	legal	legal
Latvia	illegal	legal	legal	legal

[12] If the convention outlaws any substance, a country technically cannot legalize it; it can only choose not to enforce the laws. But if the convention does not outlaw the substance, that does not mean that a country cannot choose to outlaw the substance, if it wants to. The international drug conventions set the minimum, not the maximum.

[13] An excerpt from BGBl. II Nr. 374/1997 - Suchtgiftverordnung (First stated by the United Nations in 1971). To get the full picture go to http://www.ris.bka.gv.at/bgbl/ and search for "Suchtgiftverordnung - SV".

[14] According to the opinion of the Supreme Court dated 3/13 2014, sp. ref. Tpjn 301/2013, published under number 15/2014 of the Collection of Judicial Decisions and Opinions, Criminal Part, it is not allowed to possess more than 0.60 g of DMT in powder or crystal and 0.5 l of ayahuasca. Possesing this “larger than small quantity” is only an offence. Anyway, any handling with these substances and preparations, including the supply or delivery, is considered a crime (see Sections 283-287 of the Penal Code). The possession or cultivation of plants containing DMT in a small quantity are prohibited by Offences Act, § 30/1 j, k under penalty of up to 15.000 CZK.

[15] DMT is reportedly on the "B-List" of drugs.

[16] DMT is Schedule I.

[17] http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080543

[18] As of May 3, 2005, France added harmine, harmaline, tetrahydroharmine (THH), harmol, and harmalol to the list of controlled substances. URL: https://goo.gl/UPyB7Q

[19] DMT: Schedule I / Highest level of control, unable to be prescribed, manufactured, or possessed as of Sep, 1999. (listed as [2-(5-Methoxyindol-3-yl)ethyl]dimethylazan).

[20] Listed in Tabella I of "Tabelle delle sostanze stupefacenti e psicotrope", making it illegal to possess, purchase, or sell.

Lithuania	illegal	legal	legal	legal
Luxembourg	illegal	legal	legal	legal
Malta	illegal	legal	legal	legal
Netherlands	illegal	legal	legal	legal
Poland[21]	illegal	legal	legal	legal
Portugal	illegal	legal	legal	legal
Romania	illegal	legal	legal	legal
Slovakia	illegal	legal	legal	legal
Slovenia	illegal	legal	legal	legal
Spain	illegal	legal	legal	legal
Sweden	illegal	legal	legal	legal
United Kingdom	illegal	legal	legal	legal

Sources: EROWID 2015b, ADF 2016b

Conclusion:

Available data suggest that practices connected to the use of traditional Amazonian medicine are reasonably safe, if traditional application procedures are followed. Anyway, considerations on potential therapeutic use and human rights have to be balanced with the issue of public safety.

Ayahuasca is an effective therapeutic tool, if the session is guided by an organiser experienced in its preparation and application. Side effects with possible fatal consequences can occur in the case of non-adherence to the traditional prescriptions. So called diet, a set of specific dietary arrangements complemented by sexual abstinence plays a crucial role in the session organisation (Horák 2013, 60-63). Possible health issues can be also related to the use of ayahuasca by people with risky personality structure or not informed session participants.

Considering the legal status of ayahuasca, there is no general consensus between judges and law enforcement officials on whether it is illegal because it contains DMT, or not. It is up to national governments to make the final decision in their own jurisdictions on whether to impose controls on the plants used for the decoction or the preparation itself (ADF 2016b). In all cases, it should be considered that making ayahuasca illegal just because it contains a prohibited substance is reductionist and it does not reflect sociocultural complexity of its ritual use, which makes the preparation safe and applicable in the treatment of various diseases of civilization (Frecska et al. 2016).

Organisations such as Plantaforma para la defensa de la ayahuasca and Ayahuasca Defense Fund (abbrev. ADF) are active in the protection of ayahuasca users (PDA 2014). International Center for Ethnobotanical Education, Research & Service (abbrev. ICEERS) is involved in the research and dissemination of up-to-date information on traditional Amazonian medicine.

Summary:

This conference contribution is focused on legal aspects of ayahuasca consumption in member countries of the European Union. Ayahuasca is a preparation made of liana *Banisteriopis caapi* and *Psychotria viridis* bush, which is used in the traditional Amazonian medicine. Beta-carbolines (harmala alkaloids) contained in *Banisteriopis caapi* are not analogues of any scheduled substance. Dimethyltryptamine, main active compound of *Psychotria viridis,* is illegal in EU member countries according to the 1971 Convention on Psychotropic Substances of United Nations and appears in the Green List of the International Narcotics Control Board. However, in INCB annual report from 2010 is explicitly declared that plants and herbal preparations such as ayahuasca are not subject to control under the 1971 Convention. International drug policy is inconsistent. Organisations that are active in

[21] DMT is schedule I (I-P group) in Poland.

the protection of ayahuasca users include Plantaforma para la defensa de la ayahuasca and ADF. ICEERS is involved in the research and dissemination of up-to-date information on traditional Amazonian medicine.

Acknowledgements:

The authors would like to thank Jesse Hamilton Hudson from Tulane University, New Orleans, Helle Kaasik, University of Tartu, Estonia, Ben de Leonen, ICEERS, Gayle Highpine, moderator in Ayahuasca Forums, and Kristian Dvorak, Masaryk University, FFaculty of Law, for their valuable comments and advice. Special thanks to Lea Hasíková for the revision of final manuscript. This contribution is a particular result of the project "*Glocalisation of Traditional Medicine in the Czech Republic and Its Possible Therapeutic Applications in Local Conditions*" (ID FRRMS - IGA - 2016/003). The authors also want to express thanks to Internal Grant Agency of the Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno, for providing financial support.

References:

ADF (2016a). *International Legal Status*. Retrieved from: http://goo.gl/YQfUsT

ADF (2016b). *National Legal Status*. Retrieved from: http://goo.gl/vCnBcv

BALZER, C. (2005). Ayahuasca Rituals in Germany: The First Steps of the Brazilian Santo Daime Religion in Europe. *Curare, 28*(1), 53-66.

BELTRÁN GALLEGO, O. (2007). Yage, Cognition and Executive Functions. *Revista Cultura y droga*, 12(14), 13-27.

BRABEC DE MORI, B. (2011). Racing Hallucinations: Contributing to a Critical Ethnohistory of Ayahuasca Use in the Peruvian Amazon. In LABATE, B. C., JUNGABERLE, H. (Eds). (2011). *The Internationalization of Ayahuasca.* Zürich: LitVerlag.

BROWN, M. F. (2003). *Who Owns Native Culture?* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

BOUSO, J. C., DOS SANTOS, R., GROB, CH., DA SIVEIRA, D., MCKENNA, D. J., DE ARAUJO, D., DOERING-SILVEIRA, E., RIBA, J. & BARBOSA, P. (2013). *Technical Report about Ayahuasca*. Barcelona: ICEERS Foundation. Retrieved from: http://goo.gl/mkvQBq

BURROUGHS, W. S., GINSBERG, A. (1963). *The Yage Letter*s. San Francisco: City Lights Books.

CALLAWAY, J. C. (1994). Some Chemistry and Pharmacology of Ayahuasca. *Yearbook of Ethnomedicine and the Study of Consciousness*, 3, 295-98.

DOBKIN DE RIOS, M. (1972). Visionary Vine: Psychedelic Healing in the Peruvian Amazon. San Francisco; London: Chandler.

DOBKIN DE RIOS, M., GROB, C. S., LOPEZ, E., DA SILVIERA, D. X., ALONSO, L. K., DOERING-SILVEIRA, E. (2005): Ayahuasca in Adolescence: Qualitative Results. *Journal of Psychoactive Drugs*, 37 (2), 135-139.

ECHR (2014). *Application no. 28167/07 Alida Maria FRÄNKLIN-BEENTJES and CEFLU-LUZ DA FLORESTA against the Netherlands. Third section. Decision*. Retrieved from: http://goo.gl/BJCzdC

ELLENS, J. H., ROBERTS, T. B. (2015). *The Psychedelic Policy Quagmire: Health, Law, Freedom, and Society*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.

EMCDDA (2016). *Penalties for Drug Law Offences in Europe at a Glance.* Retrieved from: http://www.emcdda.europa.eu/topics/law/penalties-at-a-glance

EROWID (2015a). *Syrian rue (Peganum harmala) Legal Status.* Retrieved from: https://www.erowid.org/plants/syrian_rue/syrian_rue_law.shtml

EROWID (2015b). *N,N-DMT Legal Status*. Retrieved from: https://goo.gl/01yDWm

FRECSKA, E., BOKOR, P., WINKELMAN, M. (2016). The Therapeutic Potentials of Ayahuasca: Possible Effects against Various Diseases of Civilization. *Frontiers in Pharmacology*, 7:35,1-17.

GROB, C. (2006): The Psychology of Ayahuasca. In: Metzner, R. *Sacred Vine of Spirits: Ayahuasca*. Rochester: Park Street Press.

HORÁK, M. (2013). *The House of Song. Rehabilitation of Drug Addicts by the Traditional Indigenous Medicine of rhe Amazon.* Brno: Mendel University in Brno.

KAASIK, H. (2016). *Psychology of Ayahuasca Users in Estonia*. Tartu: University of Tartu, Institute of Psychology. M.Sc. thesis.
KAVENSKÁ, V., SIMONOVÁ, H. (2015). Ayahuasca Tourism: Participants in Shamanic Rituals and Their Personality Styles, Motivation, Benefits and Risks. *Journal of Psychoactive Drugs*, 47(5), 351-359.
LABATE, B. C., SENA ARAÚJO, W . (2002). *O uso ritual da ayahuasca.* Campinas: Mercado das Letras.
LABATE, B. C., JUNGABERLE, H. (Eds). (2011). *The Internationalization of Ayahuasca.* Zürich: LitVerlag.
LABATE, B. C. (2011). Consumption of Ayahuasca by Children and Pregnant Women: Medical Controversies and Religious Perspectives. *Journal of Psychoactive Drugs*, 43(1), 27-35.
LABATE, B. C., FEENEY, K. (2012). Ayahuasca and the Process of Regulation in Brazil and Internationally: Implications and Challenges. *International Journal of Drug Policy*, 23, 154-161.
LÓPEZ-PAVILLARD, S. (2015). La vida como proceso de sanación: prácticas chamánicas del alto Amazonas en torno a la ayahuasca en España. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, Facultad de Ciencias Políticas y Sociología. Departamento de Antropología Social. Dissertation.
LUNA, L. E. (1986). *Vegetalismo: Shamanism among the Mestizo Population of the Peruvian Amazon.* Stockholm: Almqvist & Wiksell Internat.
MCKENNA, D. J., LUNA, L. E., TOWERS, G. H. N. (1986). Ingredientes biodinámicos en las plantas que se mezclan al Ayahuasca. Una Farmacopoea tradicional no investigada. *America indígena*, *46*(1), 73-99.
MCKENNA, T. (1993). *True Hallucinations: Being an Account of the Author's Extraordinary Adventures in the Devil's Paradise.* San Francisco: Harper.
NARANJO, P . (1983). *Ayahuasca: Etnomedicina y mitología*. Quito: Ediciones Libri Mundi.
PDA (2014). *Estudio documental. La ayahuasca en España. Informe jurídico y científico.* Retrieved from: http://goo.gl/jz0hzD
RÄTSCH, CH. (1998). *Enzyklopädie der psychoaktiven Pflanzen. Botanik, Ethnopharmakologie und Anwendungen.* Aarau: AT Verlag.
SÁNCHEZ, C., BOUSO, J. C. (2015). Ayahuasca: From the Amazon to the Global Village. *Drug Policy Briefing*, 43, December. ICEERS, TNI. Retrieved from: https://www.tni.org/files/publication-downloads/dpb_43_eng_web_19122015.pdf
SHULGIN, A. T. (1976). Profiles of psychedelic drugs. *Journal of Psychedelic Drugs, 8*(2), 167-168.
SOBIECKI, J. F. (2013). An Account of Healing Depression using Ayahuasca Plant Teacher Medicine in a Santo Daime Ritual. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, *13*(1), 1–10.
STRASSMAN, R. (2001). *DMT: The Spirit Molecule*. Rochester: Park Street Press.
TUPPER, K. M. (2008). The Globalization of Ayahuasca: Harm Reduction or Benefit Maximization? *International Journal of Drug Policy, 19*(1), 297-303.
TUPPER, K. M. (2009). Ayahuasca healing beyond the Amazon. *Global Networks, 9*(1), 117-136.
TUPPER, K. W., LABATE, B. C. (2012). Plants, Psychoactive Substances and the International Narcotics Control Board: The Control of Nature and the Nature of Control. *Human Rights & Drugs, 2*(1), 17-28.
UN (1988). *Convention Against Illegal Trafficking of Narcotics and Psychotropic Substances*. Retrieved from: https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf

Contact address:

Mgr. et Mgr. Miroslav Horák, Ph.D., Department of Languages and Cultural Studies, Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno, Zemědělská 1/1665, 613 00 Brno, Czech Republic, Phone No.: +420 545 136 253, E-mail: miroslav.horak.ujks@mendelu.cz, URL: http://jazyky.frrms.mendelu.cz/

Mgr. Petr Novák, Department of Languages and Cultural Studies, Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno, Zemědělská 1/1665, 613 00 Brno, Czech Republic, Phone No.: +420 545 136 255, E-mail: petr.novak.ujks@mendelu.cz, URL: http://jazyky.frrms.mendelu.cz/

Bc. Wanda Vozáryová, Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno, Zemědělská 1/1665, 613 00 Brno, Czech Republic, E-mail: xvozaryo@node.mendelu.cz

Dynamika obyvatelstva v letech 2001–2015 a úroveň technické infrastruktury obcí střední části Moravského krasu s ohledem na rizika kontaminace povrchové vody komunálním odpadem

Population dynamics in the years 2001-2015 and the level of technical infrastructure in municipalities central part of Moravian Karst and the risk of water contamination of municipal waste

Dana Hübelová, Michal Hořínek, Ivo Pavlík

Abstrakt:

Významnou roli v regionálním rozvoji a kvalitě prostředí hrají lidé, které je možné charakterizovat určitým demografickým vývojem. Demografické chování obyvatelstva ovlivňuje kvalitu vody (povrchové nebo podpovrchové), která hraje v krasových oblastech klíčovou roli v utváření krajiny. Její případné znečištění lidskou činností může mít dalekosáhlé dopady na zdraví lidí, rozvoj cestovního ruchu i rozvoj regionu. Cílem příspěvku je zjistit: 1) zda existují v období let 2001–2015 rozdíly v dynamice stárnutí v souvislosti s reprodukčním a migračním chováním obyvatel; 2) zda úroveň technické infrastruktury (vodovody, kanalizace a čistírny odpadních vod) adekvátně reaguje na vývoj celkového přírůstku obyvatelstva. Modelové území je vymezeno povodím Jedovnického a Křtinského potoka, které odvodňují střední část chráněné krajinné oblasti Moravský kras, a v němž se nachází 11 obcí. K zachycení demografického vývoje je použit indikátor dynamiky stárnutí a metodika Webbovy typologie obcí. Sledované obce vykazují značné rozdíly jak v indexu stáří, tak v dynamice stárnutí: je možné je rozdělit do čtyř skupin a) obce s nízkým indexem stáří (do 85 %) i průměrným koeficientem růstu (do 93 %); b) obce s nízkým indexem stáří (100 %), ale zvyšující se dynamikou stárnutí (průměrný koeficient růstu 96–99 %); c) obce s vyšším indexem stáří (101–152 %) a vysokou dynamikou stárnutí (průměrný koeficient růstu 102–105 %) a d) obce s velmi vysokým indexem stáří (190 %), ale nižní dynamikou stárnutí (okolo 100 %). V období let 2001–2006 je pro zájmové obce typický migrační i přirozený úbytek, v let období 2008–2013 nastává u většiny obcí zcela opačný trend a pro rok 2015 je zřejmé, že populační vývoj se již zcela diferencuje. Dopady vývoje ukazatelů přírůstkovosti se projevují v řadě oblastí s přímými důsledky pro technickou infrastrukturu. U migračně rychle rostoucích obcí je patrné, že úroveň technické infrastruktury nestačí dostatečně reagovat na nárůst počtu obyvatel. Krasové vody mohou být přitom snadno kontaminovány, proto má čištění odpadních vod ve venkovských oblastech Moravského krasu zásadní význam.

Klíčová slova:

Moravský kras, index stáří, Webbova typologie, kanalizace, čistírna odpadních vod, epidemiologie, ekologie

Abstract:

People play a highly significant role that triggers certain demographic development and spatial specifics of demographic indicators, in particular, and regional development, in general. The aim of this paper is to determine: 1) whether there are differences in the period 2001-15 in the reproductive and migratory behavior of the population; 2) whether the state government can provide the optimal level of technical infrastructure (water supply, wastewater, wastewater treatment system). The model area is defined as basin of the Jedovnice and Křtiny Brook which drains surface water the central part of the Moravian Karst. In this basin there are 11 municipalities. Demographic trends are monitored indicator of the dynamics of aging and methodology Webb's typology. The surveyed municipalities have significant differences in the age index and the dynamics of aging: they can be divided into four groups: a) municipalities with low index of age (85%) and the average coefficient of growth (up 93%); b) municipalities with low index of age (100%), but the increasing dynamics of aging (the average growth rate of 96-99%); c) municipalities with higher age index (101-152%) and high dynamics of aging (the average growth rate of 102-105%), and d) a municipality with a high index of aging

(190%), but lower dynamics of aging (around 100%). In the period 2001-06 is examined municipalities typical migration and natural decrease in the period 2008-13 takes a completely opposite trend for most municipalities, and in 2015 the population development of fully differentiated. Impacts of changes in the index of aging and population growth are reflected in many contents of municipal management and technical and social infrastructure. For migration rapidly growing municipality is evident that the level of technical infrastructure is insufficient to respond to population growth.

Key words:

Moravian Karst, age index, Webb's typology, wastewater treatment system, epidemiology, ecology

Úvod

Krajina chráněné krajinné oblasti (CHKO) Moravského krasu prezentuje unikátní prostor s celospolečenským významem. Krasové oblasti představují území tvořená převážně vápencem, jehož rozpouštění povrchovými i podzemními vodami (včetně podzemní eroze) výrazně modifikuje krajinu. Významnou složkou prostředí, která současně ovlivňuje jeho kvalitu, jsou také obyvatelstvo a lidská sídla (Ministerstvo pro místní rozvoj, 2013). Obce Moravského krasu populačně rostou a obyvatelstvo vykazuje určitou dynamiku (např. změnami věkové struktury, stárnutím populace, úrovní migračního salda apod.). Přirozený demografický vývoj do roku 1989 byl částečně brzděn ekonomickou a politickou situací a záměrnými zásahy státu (Rychtaříková, 2010). Po roce 1989 se vývoj obyvatelstva v důsledku společenské a politické proměny vyznačoval relativně dynamickými změnami, které se projevují nejen v současné době (Hübelová, 2014, s. 123), ale budou mít i v následujících letech také dopady na kvalitu prostředí a vody, na lidskou společnost a na život v obcích Moravského krasu.

Člověk může na krasové území působit činností přímou (speleologická činnost, zpřístupňování jeskyní, návštěvnost jeskyní aj. aktivity), nebo nepřímou (zemědělství, doprava, těžba nerostných surovin, znečištění krasových vod povrchovými odpadními vodami aj. aktivity; Einsiedl a kol., 2010). Povrchové krasové jevy odráží stav a průběh podzemních systémů, neboť s nimi komunikují a jakékoli nevhodné zásahy se většinou dříve nebo později negativně projeví na stavu a vývoji v podzemí i na hydrologických funkcích (Butscher a kol., 2011). Přestože podstatným médiem kvality krasového prostředí je voda, některé z obcí v CHKO Moravský kras nejsou napojeny na čistírnu odpadních vod (dále ČOV), což může znamenat riziko kontaminace povrchové i podzemní vody (Hübelová a Pavlík, 2016). Vybavenost technickou infrastrukturou je v současné době vnímána jako jeden z ukazatelů úspěšnosti obce (ČSÚ, 2008).

Krasové prostředí včetně prostředí Moravského krasu však zpětně působí také jak na stále žijící obyvatele, tak na četné turisty, sezonní pracovníky a další osoby, které v něm pohybují (Migoň, 2011). Nesporně zdravotně prospěšný pobyt v atraktivním prostředí pro psychický stav a pracovní výkonnost je dokumentován v různých regionech včetně krasových oblastí v rámci studia ekopsychologie (Scull, 2008; Patočka a Zölzer, 2013; Krajhanzl, 2014, s. 146). Kromě výše uvedených pozitivních vlivů však pobyt v tomto prostředí představuje i určitá zdravotní rizika představovaná nejenom zraněními při volnočasových aktivitách, ale především možnostmi infekce organizmu různými původci onemocnění rekreační vodou (Pond, 2005; Pumann a kol., 2008; Kožíšek a kol., 2011), půdou a ostatními složkami prostředí (Pavlík a kol., 2015). Významným zdrojem organického znečištění povrchových vod (eutrofizace) jsou odpadní vody (Pavlík a kol., 2015, s. 100). Proto je důležité jejich zpracovávání v čistírnách odpadních vod (ČOV), které jsou v současné době budovány ve většině obcí. Směrnice Rady EU o čištění městských odpadních vod č. 91/271/EHS ukládá ČR povinnost budovat v obci s více než 2 000 obyvateli kanalizaci a ČOV. Kromě odpadní vody však představují v prostředí zdravotní rizika také organické odpady pevné, které jsou produkovány především chovy hospodářských zvířat (Pavlík a kol., 2015, s. 102). Proto je nutné v zájmových regionech analyzovat všechna výše uvedená rizika, jejichž poznání může vést k jejich významnému omezování.

Teoretická východiska

Je patrné, že studium dlouholetého vývoje obyvatelstva, jeho současného stavu a změn v čase, nabývá důležitosti (Woods, 1982). Lidé se totiž stávají významnou složkou regionálního rozvoje a konkurenceschopnosti (Mazouch a Fischer, 2011).

Význam sledování stavu a dynamiky obyvatelstva

Charakter populace bude v budoucnosti hrát stále důležitější roli v udržitelném rozvoji krajiny a kvality prostředí, v sociálních i ekonomických procesech. Proto se demografové věnují buď poměrně komplexním analýzám (Koschin, 2004; Langhamrová a kol., 2007; Langhamrová, 2009; Fiala a Langhamrová, 2013) nebo se podrobněji zaměřují na dynamické změny určitých indikátorů (Rabušic, 2004) či celkovou změnu v počtu obyvatel, která závisí na velikosti přirozeného přírůstku a migrace (Woods a Rees, 1986). Stárnutí populace není samostatným jevem, ale je podmíněno množstvím celé řady dalších demografických a společenských okolností (Armstrong, 2002; Vltavská a Fischer, 2009).

Sledování věkové struktury obyvatelstva (index stáří) je velmi důležitou charakteristikou, která vypovídá o povaze života v obci, životním cyklu obyvatel a zejména o potřebách a možnostech obyvatel obce (Ouředníček a kol., 2011, s. 21). Ty se v průběhu životního cyklu mění, ať už se to týká nároků na bydlení, využívání služeb, požadavků na technickou infrastrukturu nebo dopravu. Lze předpokládat, že starší lidé budou vyžadovat nižší nároky na spotřebu vody v domácnosti než rodiny s dětmi. Proto v zázemí velkých měst, ve kterých dochází vlivem suburbanizace i k významnému omlazení věkové struktury, je možné se domnívat, že stoupají nároky nejen na zásoby pitné vody, ale také na produkci a množství vody odpadní.

Vliv migrace je zásadním činitelem na úrovni jednotlivých obcí, ve kterých významně ovlivňuje diferenciaci věkového složení obyvatelstva, neboť za nejvíce mobilní složku populace můžeme považovat obyvatelstvo ve věku 20 až 34 let (Ouředníček a kol., 2011, s. 95; ČSÚ, 2007). Dynamika stárnutí vykazuje určité prostorové zákonitosti. Obce s dříve nadprůměrně mladou věkovou strukturou si zachovávají podprůměrné hodnoty indexu stáří, přičemž dynamika stárnutí je vysoká. Nejohroženějšími obcemi jsou takové, které vykazují zároveň vysoké hodnoty indexu stáří i rychlost stárnutí (ČSÚ, 2003; Ouředníček a kol. 2011).

Význam vody pro kvalitu krasového prostředí

Naprosto zásadní roli v krasových oblastech hraje voda. Hydrologické poměry CHKO Moravského krasu se odlišují od okolních území celou řadou zvláštností. Povrchové vody, přitékající z nekrasových částí, se na geologické hranici s devonskými vápenci Moravského krasu téměř okamžitě ztrácejí do podzemí (Absolon, 1970; Hill a kol., 2014). Vysoká porozita hornin umožňuje vznik soustředěného podzemního odvodňování. Podzemní prostory představují v podstatě sběrače, koncentrující vodu z krasových povrchů a mající z velké části charakter volných toků s omezenou filtrací a samočisticí schopností (Andreo a kol., 2006). Podzemní toky se navíc vyznačují obvykle menší retenční schopností, a tím současně poměrně rychlou reakcí na meteorologické výkyvy. Vzhledem k uvedeným vlastnostem jsou tyto vody také velmi snadno kontaminovatelné jak toxickými látkami, tak původci různých infekčních onemocnění (Dura a kol., 2010). Významnými znečišťovateli jsou lidská sídla a zemědělská činnost (Graves a kol., 2002). Zátěž představuje i značné množství turistů a ekologické zatížení z rekreačních oblastí (Metcalfe a kol., 2011; Hübelová a Pavlík, 2016).
Mimo vliv trvalého osídlení se projevuje jako zátěž atraktivita krasu pro cestovní ruch a rekreaci a znečištění krasových vod povrchovými odpadními vodami (Einsiedl a kol., 2010). Současná hustota sídel a intenzivní využívání krasového území s sebou přináší řadu problémů z pohledu ochrany povrchu i ochrany podzemí (Jiang, 2013). Krasové vody mohou být snadno znehodnoceny, přičemž kontaminující látky mohou být poměrně rychle přenášeny i a na velké vzdálenosti (Butscher a kol., 2011). Čištění odpadních vod ve venkovských oblastech i Moravského krasu tak má zásadní význam pro udržitelnou ochranu návazných vodních zdrojů v tomto regionu (Haakh, 2000; Arcega-Cabrera a kol., 2014).
Povrchová voda je významným zdrojem různých původců infekčních i neinfekčních onemocnění (Pond, 2005; Grabow, 2009; Pavlík a kol., 2015, s. 86). Bezpečná povrchová a podzemní voda je také považována za klíčový faktor tzv. environmentálního zdraví (Patočka a Zölzer, 2013). Významné jsou

však pochopitelně i bezpečné malé vodní zdroje pitné vody, které mohou být lidskými a zvířecími odpady snadno kontaminovány (Kožíšek, 2011; Pavlík a kol., 2015, s. 95). Znečištěná povrchová voda v Moravském krasu fyzikálními nečistotami (písek, bahno, struska a další), biologickými nečistotami (především bakterie a plísně) a chemickými nečistotami (saponáty aj.) byla při místních šetřeních často pozorována (nepublikované údaje). Proto se téma demografie a úrovně technické infrastruktury obcí především ve střední části Moravského krasu a celého povodí Jedovnického potoka a Křtinského potoka se jeví jako vysoce aktuální.

Cíl a metodika práce

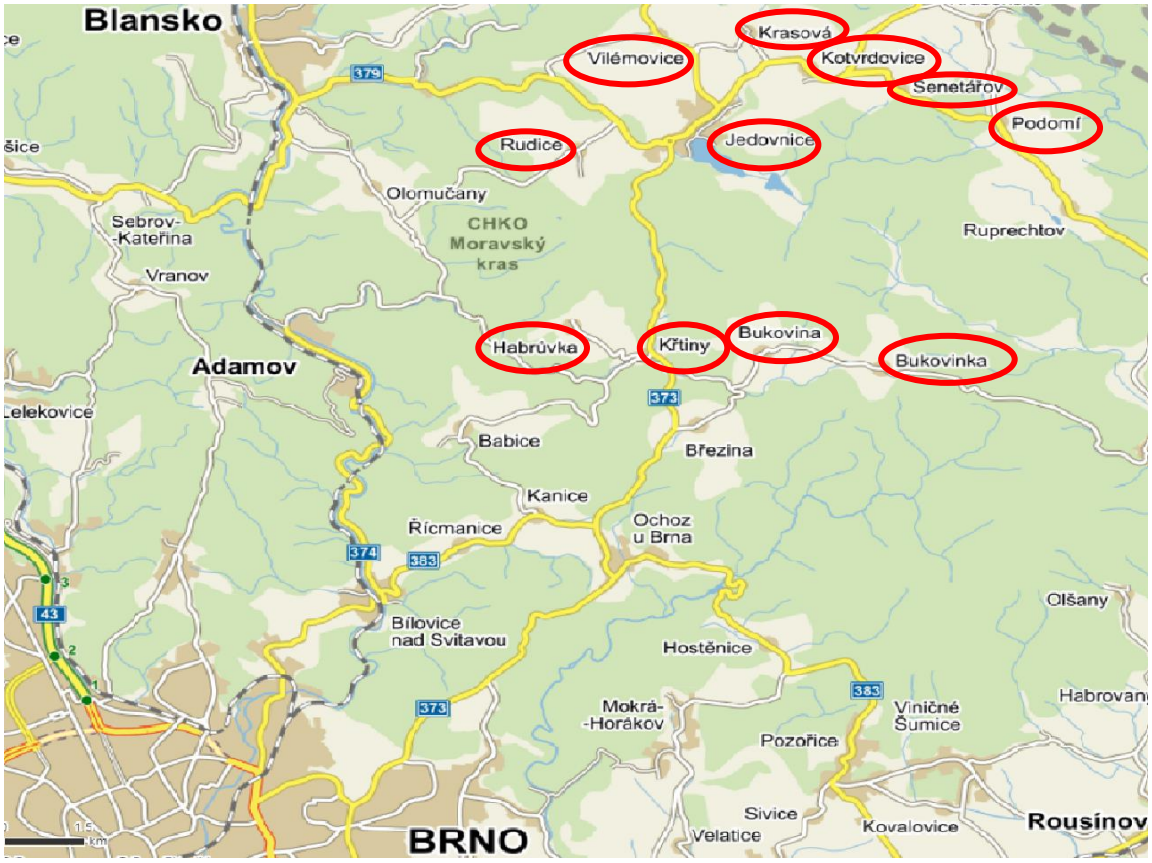
Cíl práce

Obecně formulovaným cílem je identifikování (mikro)regionálních rozdílů vývoje vybraných ukazatelů dynamiky obyvatelstva v kontextu změn úrovně technické vybavenosti (vodovody, kanalizace a čistírny odpadních vod) obcí střední části Moravského krasu. Obecný cíl je specifikovaný cíli dílčími:

- Určit změny v dynamice stárnutí obyvatelstva jednotlivých obcí v čase.
- Zachytit vývoj reprodukčního a migračního chování obyvatelstva jednotlivých obcí v čase.
- V kontextu vývoje obyvatelstva v obcích zjistit stav technické infrastruktury v minulosti i v současné době a jeho možné dopady na kvalitu vodního prostředí v krasové oblasti.

Výběr obcí a metodika zpracování demografických dat

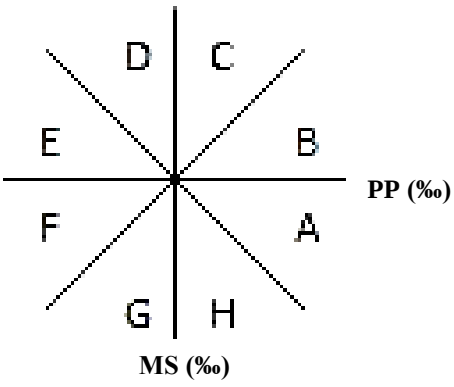
Data potřebná k naplnění výše uvedených cílů byla čerpána z databází Českého statistického úřadu (dále ČSÚ; ČSÚ, 2015, 2016), data týkající se technické infrastruktury byla editována ze Sčítání lidu, domů a bytů z let 2001 a 2011 a z aktuálních informací vedení příslušné Vodárenské akciové společnosti. Obce, ležící v blízkosti CHKO Moravský kras nebo přímo na jeho území, byly vybrány na základě vymezení plochy povodí Jedovnického a Křtinského potoka, které následně odvodňují střední část CHKO Moravský kras (Hübelová a Pavlík, 2016). Jedná se celkem o 11 obcí, které spadají do širšího suburbanizačního zázemí krajského města Brna a bývalého okresního města Blanska (obr. 1; tab. 1).

Obr. 1: Lokalizace zájmových obcí

Zdroj: podkladová mapa Mapy.cz. [online]. 2016. [cit. 02. 08. 2016]. <www.mapy.cz>

Dynamika stárnutí obyvatelstva byla zachycena pomocí výpočtu průměrného koeficientu stárnutí za každou vybranou obec v časové řadě let 2006–2015. Syntetické hodnocení přirozeného přírůstku (PP) a mechanického pohybu (migrační saldo; MS) obyvatelstva umožnil Webbův diagram. Jedná se o bodový *XY* graf, ve kterém osa *x* nese hodnoty PP (v ‰) a osa *y* data MS (v ‰). Webbův graf je osami kvadrantů rozdělen na osm sektorů označených abecedně A až H.

Pro populace ležící v kvadrantu A a B jsou charakteristické celkovým přírůstkem s převahou PP.

Pro populace ležící v kvadrantu C a D jsou charakteristické celkovým přírůstkem s převahou kladného MS.

Pro populace ležící v kvadrantu E a F jsou charakteristické celkovým úbytkem s převahou PP.

Pro populace ležící v kvadrantu G a H jsou charakteristické celkovým úbytkem s převahou záporného MS.

Za každou sledovanou obec byl hodnocen vývoj přirozeného přírůstku (PP) a migračního salda (MS), a to ve třech obdobích let 2001–2006, 2008–2013 a v roce 2015.

Výsledky práce

Na základě relace třetí (65 let a více) a první věkové skupiny (0–14 let) bylo možné určit tzv. index stáří (v %), který obce vykazují se značnými rozdíly. Ve srovnání s indexem stáří v ČR v roce 2015 (117,4 %) dosahují obce Bukovinka (64,7 %) a Bukovina (65,9 %) výrazně podprůměrného

stavu (podobně jako obce Krasová a Habrůvka). Naopak vysoce nad průměrem indexu stáří se nachází obec Křtiny (151,2 %) a zejména obec Vilémovice (190,5 %). Průměrný koeficient růstu ukazuje na rychlost stárnutí v jednotlivých obcích. Ta je nejdynamičtější především v obcích s nadprůměrným indexem stáří: obec Kotvrdovice, Jedovnice a obec Křtiny se 104,9 % (tab. 1).

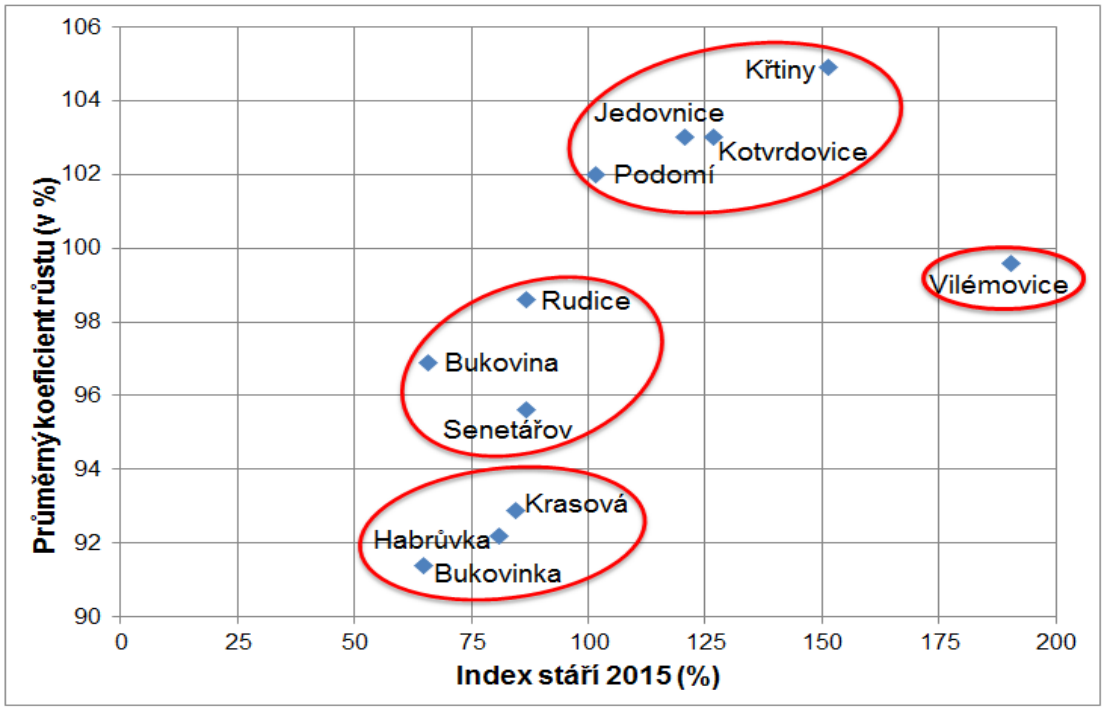
Tab. 1: Index stáří (2015) a průměrný koeficient stárnutí (2006-2015) v obcích povodí Jedovnického a Křtinského potoka (v %)

Obec (řazeno abecedně)	Index stáří	Průměrný koeficient stárnutí
Bukovina	65,9	96,9
Bukovinka	64,7	91,4
Habrůvka	84,4	92,9
Jedovnice	120,6	103,0
Kotvrdovice	126,7	103,0
Krasová	81,1	92,20
Křtiny	151,2	104,9
Podomí	101,6	102,2
Rudice	86,9	98,6
Senetářov	101,6	102,2
Vilémovice	190,5	99,6

Zdroj: data ČSÚ (2015), vlastní výpočty a zpracování

Pomocí grafického znázornění procesů stárnutí populace v jednotlivých obcích bylo možné identifikovat čtyři typické skupiny:

1) obce Bukovinka, Habrůvka a Krasová s nízkým indexem stáří (do 85 %) a průměrným koeficientem růstu (do 93 %),
2) obce Bukovina, Rudice a Senetářov s nízkým indexem stáří (100 %), ale zvyšující se dynamikou stárnutí (průměrný koeficient růstu 96–99 %),
3) obce Jedovnice, Kotvrdovice, Křtiny a Podomí s vyšším indexem stáří (101–152 %) a vysokou dynamikou stárnutí (průměrný koeficient růstu 102–105 %) a
4) obec Vilémovice s nejvyšším indexem stáří (190 %), ale nižní dynamikou stárnutí (okolo 100 %).

Graf 1: Dynamika stárnutí v 11 obcích povodí Jedovnického a Křtinského potoka (označené čtyři typické skupiny obcí)

Zdroj: data ČSÚ (2015), vlastní výpočty a zpracování

V období let 2001–2006 je pro zájmové obce typický migrační i přirozený úbytek (tab. 2). Většina obcí v daném období leží ve Webbově diagramu v sektorech E a F, což je charakteristické pro populace s celkovým úbytkem a s převahou přirozeného úbytku. Výjimku představují pouze obce Jedovnice, Křtiny a Bukovina s kladným přirozeným přírůstkem, přičemž obec Jedovnice současně i s kladným migračním saldem (graf 2).

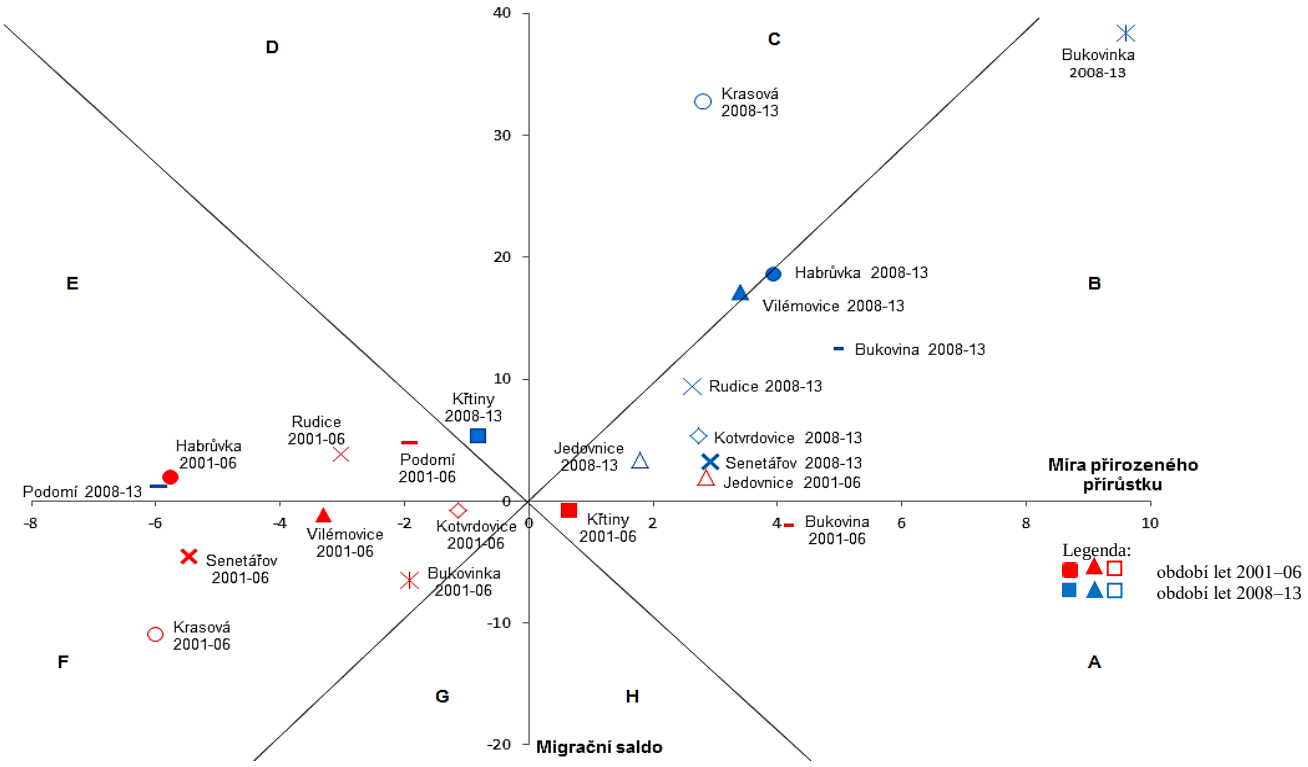
V období let 2008–2013 nastává zcela opačný trend u většiny obcí (tab. 2). Téměř všechny obce se v rámci Webbova diagramu přesunuly do sektoru B s celkovým přírůstkem obyvatelstva, jehož hlavní složku tvoří přirozený přírůstek. Některé z obcí vykazují značné nárůsty ve srovnání s předešlým obdobím (např. Bukovinka s mírou přirozeného přírůstku více než 75 ‰). Pouze obce Krasová a Křtiny leží v sektorech C a D, což znamená také celkový přírůstek obyvatelstva; hlavní složku však tvoří migrační saldo. Pouze v obci Podomí nebyl zaznamenán populační přírůstek, přičemž úbytek byl patrný ve složce přirozené reprodukce obyvatelstva (graf 2).

V roce 2015 je zřejmé, že populační vývoj v obcích se na rozdíl od předešlých období již zcela diferencuje (tab. 2). Obce je možné rozdělit do čtyř skupin: (1) v sektorech B a C se nachází 6 obcí s přírůstkem obyvatelstva: Bukovina, Bukovinka, Habrůvka, Krasová, Rudice a Senetářov s relativně vysokými přírůstky jak přirozenou reprodukcí, tak migrací; (2) v sektoru E se nachází 3 obce s převažujícím přirozeným úbytkem: Křtiny, Podomí a Vilémovice; (3) v sektoru H se nachází obec Jedovnice s velmi nízkou přirozenou reprodukcí a záporným migračním saldem a (4) na pomezí sektorů F a G se nachází obec Kotvrdovice s celkovým úbytkem obyvatelstva s převažujícím záporným migračním saldem (graf 3).

Tab. 2: Změny míry přirozeného přírůstku a migračního salda v 11 obcích povodí Jedovnického a Křtinského potoka (v ‰)

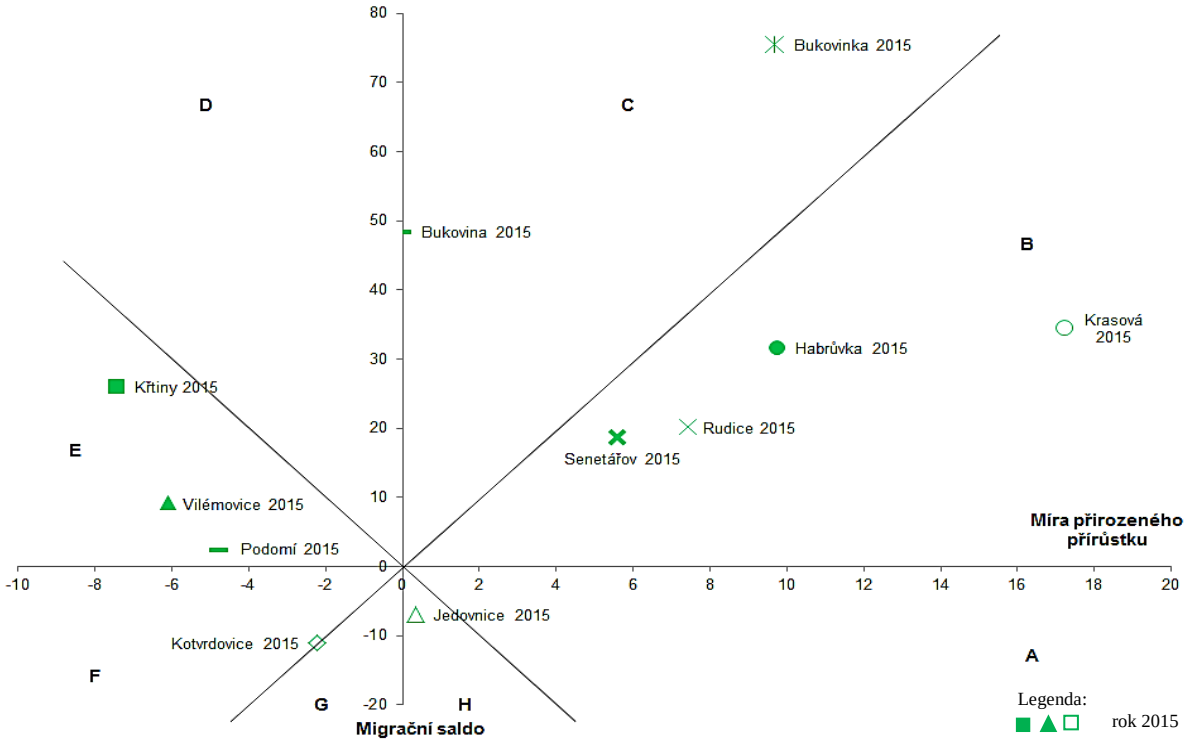
Obec (řazeno abecedně)	Přirozený přírůstek			Migrační saldo		
	2001-2006	2008-2013	2015	2001-2006	2008-13	2015
Bukovina	4,12	4,92	0	-1,92	12,48	48,52
Bukovinka	-1,92	9,62	9,67	-6,55	38,42	75,44
Habrůvka	-5,75	3,93	9,73	1,96	18,62	31,63
Jedovnice	2,87	1,78	0,36	1,94	3,37	-6,88
Kotvrdovice	-1,14	2,74	-2,22	-0,76	5,30	-11,11
Krasová	-6,01	2,78	17,24	-10,96	32,76	34,48
Křtiny	0,64	-0,82	-7,43	-0,79	5,33	25,99
Podomí	-1,91	-5,96	-4,78	4,69	1,18	2,39
Rudice	-3,01	2,64	7,42	3,76	9,43	20,15
Senetářov	-5,45	2,92	5,60	-4,57	3,25	18,66
Vilémovice	-3,32	3,40	-6,10	-1,11	17,14	9,15

Zdroj: data ČSÚ (2015), vlastní výpočty a zpracování

Graf 2: Hodnocení míry přirozeného přírůstku (‰) a migračního salda (‰) v období let 2001–2006 a 2008–2013 v 11 obcích povodí Jedovnického a Křtinského potoka

Zdroj: data ČSÚ (2015), vlastní zpracování

Graf 3: Hodnocení míry přirozeného přírůstku (‰) a migračního salda (‰) v roce 2015 v 11 obcích povodí Jedovnického a Křtinského potoka

Zdroj: data ČSÚ (2015), vlastní zpracování

Ve sledovaných obcích je podíl bytů připojených k vodovodní síti téměř stoprocentní, ale některé z nich vykazují relativně nízký podíl obyvatel napojených na kanalizace a ČOV. Obce Bukovina, Bukovinka, Habrůvka a Kotvrdovice nedisponují obecní ČOV (obr. 4). Méně než polovina obyvatel je připojena na obecní ČOV v obci Křtiny. Téměř 80 % obyvatel je napojeno na ČOV v obci Senetářov a bezmála 90 % v obci Rudice. Nejpříznivější je situace v obcích Vilémovice (přes 91 % napojených obyvatel na ČOV), Jedovnice (přes 95 %), Krasová (98 %) a Podomí (100 %; tab. 3).

Tab. 3: Počet obyvatel v 11 obcích povodí Jedovnického a Křtinského potoka a podíl obyvatel (%) napojených na ČOV v roce 2016

Obec (řazeno abecedně)	Obyvatelstvo		
	stav k 1. 1. 2001	stav k 1. 7. 2016	napojené na ČOV
Bukovina	323	375	0
Bukovinka	356	543	0
Habrůvka	343	422	0
Jedovnice	2 436	2 748	95,2
Kotvrdovice	866	897	0
Krasová	262	355	98,0
Křtiny	757	807	46,5
Podomí	431	413	100,0
Rudice	795	951	89,6
Senetářov	524	558	79,9
Vilémovice	300	324	91,4

Zdroj: data ČSÚ (2016) a informace Vodárenské akciové společnosti (2016), vlastní výpočty

Obr. 2: Křtinský potok pod výtokem z ČOV (bílá stavba ČOV v pozadí) a těsně před propadáním do podzemí (vlevo) a systém domácí ČOV v obci Kotvrdovice (vpravo)

Zdroj: foto I. Pavlík a D. Hübelová (2016)

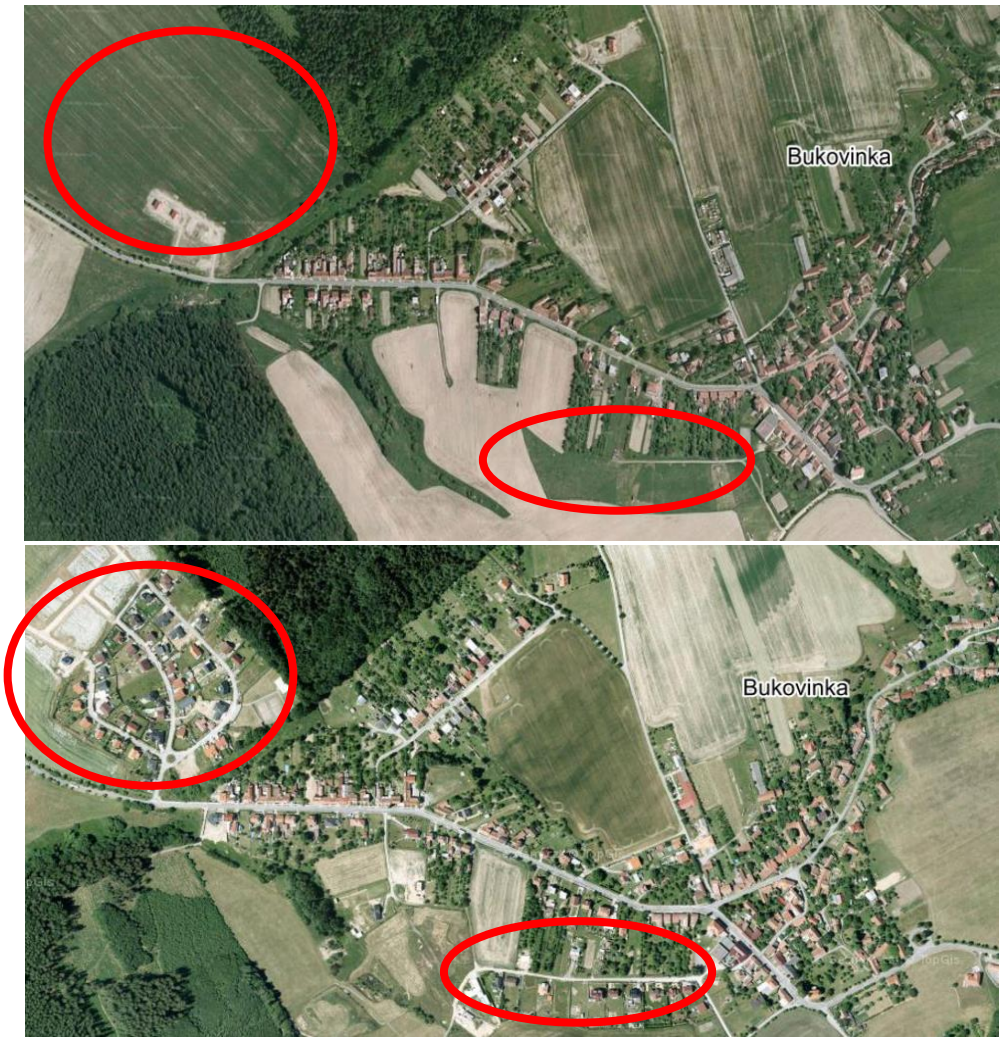
Obr. 3: Místo výstupu (vyvěračka) Jedovnického potoka z jeskyně Býčí skála (vlevo) s bohatě organicky znečištěnou vodou způsobující výraznou tvorbu biofilmu (vpravo)

Zdroj: foto I. Pavlík (2016)

Obr. 4: Pod obcí Habrůvka (bez ČOV) vytékající „šedá odpadní voda“ z jednoho výtoku (vlevo) a potok pod obcí shromažďující vytékající odpadní vodu z více výtoků (vpravo)

Zdroj: foto I. Pavlík (2016)

Obr. 5: Výstavba rodinných domů patrná při srovnání leteckých snímků obce Bukovinka z let 2003 (nahoře) a 2015 (dole)

Zdroj: letecké mapy Mapy.cz. [online]. 2016. [cit. 12. 08. 2016]. <www.mapy.cz>, vlastní zpracování

Diskuze

Uvedená časová období v předkládané studii byla vybrána záměrně. V letech 2001–2006 dozníval období s historicky nejnižší porodností v České republice a dochází k jejímu postupnému nárůstu, přičemž současně začíná etapa růstu suburbanizačních trendů (Puldová a Novák, 2008). V letech 2008–2013 nastává výrazný nárůst úrovně porodnosti a současně vrcholí suburbanizační procesy. Ty jsou doprovázeny v některých obcích snahou o zlepšení stavu technické infrastruktury. Rok 2015 je porovnávacím rokem s nejaktuálnějšími dostupnými daty.

Na základě hodnocení vybraných demografických ukazatelů je patrné, že většina zájmových obcí zaznamenala nejvyšší populační přírůstky v období let 2008–2013, přičemž i v současné době jednotlivé obce početně rostou; relativně nejvíce se rozrůstá obec Bukovinka (obr. 5). Jedinou z 11 sledovaných obcí, která v období od roku 2001 zaznamenala pokles obyvatel, je obec Podomí. Je to patrně z důvodu polohy obce, která již nespadá ani do suburbanizačního zázemí krajského města Brna a ani bývalého okresního města Blanska. Obecně je možné shrnout stav obyvatelstva v období let 2001–2015 jako rostoucí, a to v desítkách až stovkách obyvatel (tab. 3). Tato situace vytváří predispozice pro zvyšující se rizika kontaminace organickými látkami a infekčními agens jak půdního, tak vodního prostředí CHKO Moravský kras (Pavlik a kol., 2015).

Pro populačně rostoucí obce znamená zvyšující se počet obyvatel růst zátěže nejen pro vodní zdroje, ale také pro množství odpadních vod. Jedním z potenciálních rizik spojených s lidskou činností a znečištěním vody je tak stávající úroveň technické infrastruktury, zejména pak managementu odpadních vod. Chybějící ČOV ve čtyřech obcích nacházejících se v povodí Jedovnického a Křtinského potoka představuje velká rizika pro eutrofizaci povrchových vod, tak pro šíření různých původců infekčních onemocnění (Pavlík a kol., 2015, s. 100). Tato infrastruktura předurčuje velikost a charakter ekologické zátěže pro vodu, a to zejména při výstupu vodních toků ze zájmových obcí, které následně směřují do povodí Jedovnického a Křtinského potoka a ústí do oblasti CHKO Moravský kras. Množství odpadní vody se zvyšuje v kontextu životního cyklu nejmobilnější složky obyvatelstva, kterou jsou lidé v ekonomicky mladším věku.

Většina obcí v povodí Jedovnického potoka buď vlastní ČOV, nebo jsou kanalizační systémy obcí napojeny od dubna roku 2016 na zcela novou ČOV v Jedovnicích se zkušebním provozem (do této ČOV je přiváděna odpadní voda z obcí Rudice, Krasová, Senetářov a Vilémovice). Obec Podomí má ČOV v provozu od roku 2015. Situace v povodí Křtinského potoka je z pohledu možné kontaminace rizikovější. Méně než polovina obyvatel napojených na ČOV je v obci Křtiny (obr. 2). Nejproblematičtější je paradoxně situace v populačně nejrychleji rostoucích obcích Habrůvka, Bukovina a Bukovinka, které vybudovanou ČOV vůbec nemají. Pouze částečným řešením je budování tzv. domácích ČOV (obr. 2), které však nestačí adekvátně reagovat na výkyvy množství odpadních vod v jednotlivých domácnostech. Tento stav může způsobovat případná rizika z hlediska kvality povrchové i podpovrchové vody přicházející následně na území CHKO Moravský kras (obr. 3), a to zejména z důvodu možných průsaků kontaminované vody do vod krasového podzemní, včetně veřejnosti přístupné jeskyně Výpustek (Krauss a Griebler, 2011; Machar a Drobilová, 2012, s. 474).

Analýzou dostupných demografických dat bylo zjištěno, že povrchové a podpovrchové (krasové) vody jsou ve střední části CHKO Moravský kras v povodí Jedovnického a Křtinského potoka ohroženy možným znečištěním odpadními vodami, které obsahují značné množství organických látek (tab. 1, 2 a 3). V souladu s již publikovanými studiemi lze potvrdit, že obecným rizikem kontaminace povrchové i podzemní vody jsou lidská sídla (Graves a kol., 2002). Původ organických látek můžeme spatřovat v odpadních vodách vytékajících z ČOV (Einsiedl a kol., 2010). Konsekvencí a vzájemným působením různorodých lidských činností v krasovém prostředí dochází ke zvýšení rizika kontaminace povrchové vody a případné šíření kontaminace v jeskynních částech a krasových vodách CHKO Moravský kras, ale i mimo tento prostor (Arcega-Cabrera a kol., 2014).

Poděkování:

Příspěvek vznikl v rámci projektu GA ČR č. 16-13231S „Vodní prostředí v krasu: dopad lidských aktivit na "geomykobakteriologii".

Literatura:

ABSOLON, K., 1970. *Moravský kras 1*. Praha: Academia.

ANDREO B, GOLDSCHEIDER N, VADILLO I, VÍAS JM, NEUKUM C, SINREICH M, JIMÉNEZ P, BRECHENMACHER J, CARRASCO F, HÖTZL H, PERLES MJ, ZWAHLEN F. (2006): Karst groundwater protection: First application of a Pan-European Approach to vulnerability, hazard and risk mapping in the Sierra de Líbar (Southern Spain). In *Scions Total Environ*, 357(1-3): 54–73.

ARCEGA-CABRERA F, VELÁZQUEZ-TAVERA N, FARGHER L, DERRIEN M, NOREÑA-BARROSO E. (2014): Fecal sterols, seasonal variability, and probable sources along the ring of cenotes, Yucatan, Mexico. In. *Journal of Contaminant* Hydrology, 168(1): 41–49

ARMSTRONG, M. 2002. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: Grada Publishing.

BUTSCHER, C., AUCKENTHALER, A., SCHEIDLER, S., HUGGENBERGER, P. (2011): Validation of a numerical indicator of microbial contamination for karst springs. In *Ground Water*, 49(1): 66-76.

ČSÚ (2003): *Vývoj věkové struktury obyvatelstva a její tendence*. Praha: Český statistický úřad.

ČSÚ (2007): *Vysokoškoláci z demografického pohledu 1991-2006*. Praha: Český statistický úřad.

ČSÚ (2008): *Varianty vymezení venkova a jejich zobrazení ve statistických ukazatelích v letech 2000 až 2006*. Praha: Český statistický úřad.

ČSÚ (2015): *Databáze demografických údajů za obce ČR*. https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr

ČSÚ (2016): *Bilance počtu obyvatel v obcích Jihomoravského kraje*. https://www.czso.cz/csu/xb/bilance_poctu_obyvatel_v_obcich_jihomoravskeho_kraje

DURA, G., PÁNDICS, T., KÁDÁR, M., KRISZTALOVICS, K., KISS, Z., BODNÁR, J., ASZTALOS, A., PAPP, E. (2010): Environmental health aspects of drinking water-borne outbreak due to karst flooding: case study. In *Water Health*, 8(2): 513–520.

EINSIEDL, F., RADKE, M., MALOSZEWSKI, P. (2010): Occurrence and transport of pharmaceuticals in a karst groundwater system affected by domestic wastewater treatment plants. In *Journal of Contaminant Hydrology*, 117(1): 26–36.

FIALA, T., LANGHAMROVÁ, J. (2013): Vývoj ekonomického a sociálního zatížení a stárnutí populace. In *Politická ekonomie*, 61(3): 338–355.

GRABOW, W.O.K. (2009): *Water and Health*. Cambridge: EOLSS.

GRAVES, A. K., HAGEDORN, C., TEETOR, A., MAHAL, M., BOOTH, A. M., RENEAU, R. B. Jr. (2002): Antibiotic resistance profiles to determine sources of fecal contamination in a rural Virginia watershed. In. *Environ Qual*, 3(4): 1300–1308.

HAAKH, F. (2000): Improvements of wastewater treatment for groundwater protection in the Haertsfeld. In *Schriftenr Ver Wasser Boden Lufthyg*, 105(3): 207–212.

HILL, A. C., POLYAK, J. V. (2014): Karst piracy: A mechanism for integrating the Colorado River across the Kaibab uplift, Grand Canyon, Arizona, USA. In *Geosphere*, 10(4): 627–640.

HÜBELOVÁ, D. (2014): Vybrané výsledky komparace kvality lidských zdrojů v okresech České republiky. In *Geografický časopis*, 66(4): 383–400.

HÜBELOVÁ D., PAVLÍK, I. (2016): Vybraná rizika znehodnocení krasového prostředí lidskou činností na příkladu CHKO Moravský kras. *11. mezinárodní konference Aktuální problémy cestovního ruchu*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická (v tisku).

JIANG, Y. (2013): The contribution of human activities to dissolved inorganic carbon fluxes in a karst underground river system: evidence from major elements and $\delta^{13}C$(DIC) in Nandong, Southwest China. In *Journal of Contaminant Hydrology*, 152(1): 1–11.

KOSCHIN, F., FIALA, T., KAČEROVÁ, E., KREBS, V., LANGHAMROVÁ, J. (2004): *Co s ekonomickými důsledky stárnutí české populace*? Praha: KDEM VŠE.

KOŽÍŠEK, F. (2011): Problematika malých zdrojů pitné vody. In *Vodní hospodářství*, 6(3): 225-227.

KOŽÍŠEK, F., PUMANN, P., POUZAROVÁ, T., SVOBODOVÁ, V. (2013): Hodnocení zdravotního rizika z vodního lyžování. In: Říhová, A., Ambrožová, J. (eds). *Sborník konference Vodárenská biologie 2013*. Chrudim: Vodní zdroje EKOMONITOR, 158-163.

KRAJHANZL, J. (2014): *Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí*. Brno: Lipka, MUNI press.

KRAUSS, S., GRIEBLER, C. (2011): *Pathogenic Microorganisms and Viruses in Groundwater*. Berlin: Deutsche Akademie der Technikwissenschaften.

LANGHAMROVÁ, J., KOSCHIN, F., FIALA, T., FISCHER, J., FOŘTOVÁ, S. a kol. (2007): *Prognóza lidského kapitálu obyvatelstva České republiky do roku 2050*. Praha: Oeconomica.

LANGHAMROVÁ, J. (2009): *Reprodukce lidského kapitálu*. Praha: VŠE a Ústav pro informace ve vzdělávání.

MAZOUCH, P., FISCHER, J. (2011): *Lidský kapitál – měření, souvislosti, prognózy*. Praha: C. H. Beck.

METCALFE, C. D., BEDDOWS, P. A., BOUCHOT, G. G., METCALFE, T. L., LI, H., VAN LAVIEREN, H. (2011): Contaminants in the coastal karst aquifer system along the Caribbean coast of the Yucatan Peninsula, Mexico. In *Environ Pollut*, 159(4): 991–997.

MIGOŇ, P. (2011): Development of karst phenomena for geotourism in the Moravian Karst (Czech Republic). In *Geoturism*, 3–4(26–27): 3–24.

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ (2013): *Regional Development Strategy CZ 2014–2020*. http://www.mmr.cz/getmedia/08e2e8d8-4c18-4e15-a7e2-0fa481336016/SRR-2014-2020.pdf?ext=.pdf

OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., POSPÍŠILOVÁ, L. (eds.) (2011): *Atlas sociálně prostorové diferenciace České republiky*. Praha: UK, Nakladatelství Karolinum.

PATOČKA, J., ZÖLZER, F. (2013): Environmentální zdraví: naléhavé problémy. In *Kontakt*, 15(2): 190–202.

PAVLÍK, I., HÜBELOVÁ, D., HORÁK, M., SOMERLÍKOVÁ, K. (2015): *Význam onemocnění lidí a zvířat pro rozvoji regionů*. Brno: Mendelova univerzita.

POND, K. (2005): *Water Recreation and Disease. Plausibility of Associated Infections: Acute Effects, Sequelae and Mortality*. London: World Health Organization, IWA Publishing.

PULDOVÁ, P., NOVÁK, J. (2008): Suburbanizace a sociální prostředí. In. Ouředníček, M., Temelová, J. a kol. *Suburbanizace.cz*. Praha: UK, Přírodovědecká fakulta a Ministerstvo životního prostředí, s. 39–53.

PUMANN, P., CHLUPÁČOVÁ, M., KOŽÍŠEK, F. (2008): Zdravotní a hygienická rizika z přírodních koupacích vod. In *Hygiena*, 53(3): 102–107.

RABUŠIC, L. (2004): Will Tomorrow's Czechs Have the Fewest Children in Europe? In MAREŠ, P. a kol. *Society, Reproduction, and Contemporary Challenges*. Brno: Barrister & Principal, s. 41–60.
RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (2010): Nová demografická situace v České republice od počátku devadesátých let. In *Demografická situace České republiky. Proměny a kontexty 1993-2008*, Praha: SLON, s. 37–46.
SCULL, J. (2008): Ecopsychology: Where does it fit in psychology in 2009? In *The Trumpeter*, 24(3): 68–85.
VLTAVSKÁ, K., FISCHER, J. (2009): *Možnosti měření vlivu lidského kapitálu na souhrnnou produktivitu faktorů: český a slovenský příklad*. Praha: VŠE.
WOODS, R. (1982): *Theoretical population geography*. London and New York: Longman.
WOODS, R., REES, P. H. (1986): *Population Structures and Models*. London: Allen & Unwin.

Kontaktní adresa autorů:

PhDr. Dana Hübelová, Ph.D., Mendelova univerzita, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Ústav demografie a aplikované statistiky, třída Generála Píky 7, Brno, dana.hubelova@mendelu.cz
prof. MVDr. Ivo Pavlík, CSc., Mendelova univerzita, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Ústav teritoriálních studií, třída Generála Píky 7, Brno, ivo.pavlik@mendelu.cz
Bc. Michal Hořínek, Mendelova univerzita, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Ústav demografie a aplikované statistiky, třída Generála Píky 7, Brno, xhorinek@node.mendelu.cz

Zdraví a zdravotní stav jako faktor regionálního rozvoje: výzkumná sonda (sebe)hodnocení zdraví a životního stylu vysokoškoláků

Health as a factor of regional development: research probe into the (self)evaluation of the health and lifestyle of university students

Dana Hübelová, Kristina Somerlíková, Pavlína Pitrmucová, Jakub Salaba

Abstrakt:

Zdraví a zdravotní stav obyvatelstva jsou složitě podmíněny kladným i záporným působením nejrůznějších faktorů sociálního, ekonomického, životního a pracovního prostředí. Zdravotní stav obyvatelstva má zásadní význam pro reprodukční proces a rozvoj pracovního potenciálu a tím i pro celkový ekonomický růst země. Cílem příspěvku je: 1) odhalit nejčastější přiznané zdravotní problémy vysokoškoláků; 2) vysledovat intenzitu jejich pohybové aktivity; 3) zjistit převládající trend životního stylu vysokoškoláků. Použitou metodou je dotazníkové šetření. Výsledky ukazují, že nadpoloviční většina respondentů hodnotí svůj zdravotní stav jako dobrý (53,9 %) a nemá žádné zdravotní omezení (58,3 %). Mezi konkrétními zdravotními obtížemi převažují problémy psychického rázu (únava a vyčerpání u 62 % studentů; pocity skleslosti, podrážděnost a špatná nálada u 45 % studentů; nervozita, napětí a potíže s usínáním u 44 % studentů). Týdenní hodinový příspěvek pohybové aktivitě nesplňuje u vysokoškoláků doporučení WHO. Statisticky vysoce průkazná závislost byla prokázána u vlivu pohlaví na pití alkoholu (C = 0,3993; p = 0,0011), kdy se procento mužů zvyšuje se zvyšujícím se počtem uvedených vypitých standardních sklenic. Přes 80 % dotazovaných nekouří tabák.

Klíčová slova:

zdraví, zdravotní stav, vysokoškoláci, pohybová aktivita, alkohol, kouření

Abstract:

Health and state of health of population are intricately conditioned by both positive and negative effects of various factors of social, economic, working environment and environment. State of health of population is essential for the reproductive process and the development of employment potential and thus for overall economic growth of the country. This paper aims to: 1) identify the main health problems of university students; 2) determinate the intensity of their physical activity; 3) describe the prevailing trend lifestyle of university students (consumation alcohol, tabacco smoking). A questionnaire is analysis tool research. The results show that over half of respondents rate their health as good (53.9%) and has no medical restrictions (58.3%). Most health problems is of psychological parts (fatigue and exhaustion 62% of students; feel depression, irritability and bad temper 45% of students; nervousness, tension and difficulty falling asleep at 44% of students). Physical activity does not meet the WHO recommendations of weekly hours. Has been demonstrated statistically highly significant dependence by the influence of sex on alcohol (C = 0.3993; p = 0.0011). The share of men increases with the number of consumed so. standard glasses. Over 80% of respondents do not smoke tobacco.

Key words:

health, state of health, university students, physical activity, alcohol, smoking

Úvod

Politika soudržnosti Evropské unie (EU) si klade za cíl snižovat ekonomické a sociální nerovnosti a investuje také do zdraví, které je jedním z faktorů regionálního rozvoje. Pokud se obyvatelstvo určitého regionu dožívá vyššího věku a vykazuje vyšší kvalitu zdravotního kapitálu, přispívá také aktivněji k životu místní komunity, méně zatěžuje zdravotnictví a navíc může výrazně přispět k (hospodářsky) udržitelnému růstu regionu (Somerlíková a Hübelová, 2016). Podpora zdraví je realizována v rámci hned několika z celkem jedenácti priorit politiky soudržnosti EU na období 2014–2020. Konkrétně se jedná o tematický cíl číslo 2 (informační a komunikační technologie), dále cíl 3 (posilování konkurenceschopnosti malých a středních podniků), cíl 8 (podpora kvalitní zaměstnanosti a mobility), cíl 9 (sociální začleňování) a cíl 11 (zvyšování efektivity veřejné správy; EC, 2014a). Problematiku zdravotního stavu v její komplexnosti se pokouší řešit také zásadní dokumenty WHO (2000), EU (EC,

2014b) i Ministerstva zdravotnictví České republiky (MZ ČR, 2014a). V České republice (ČR) vychází tato koncepce především z Dlouhodobého programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR „Zdraví pro všechny v 21. století“ (MZ ČR, 2014b).

Zdraví má základní význam rovněž pro reprodukční proces a rozvoj pracovního potenciálu a tím i pro celkový ekonomický růst země. Zdravotní stav obyvatelstva je odrazem úrovně rozvoje společnosti. Vývoj zdravotního stavu obyvatelstva reflektuje historický vývoj, který mohou ovlivňovat ekonomické, demografické nebo psychosociální faktory (Pavlík a kol., 2015). Současný zdravotní stav populace je východiskem zdravotního stavu pro budoucí generace (Vilinová, 2012) a další udržitelný rozvoj regionů (Trhlínová a kol. 2015). Pojem zdraví je, přes svoji zdánlivou, především přijatou jednoznačnost svého obsahu (člověk buď je, anebo není zdravý), nepochybně pojmem komplexní povahy, jehož přesná, výstižná a všeobecně bez výhrad přijatá definice zatím neexistuje (Pavlík a kol., 2015). Světová zdravotnická organizace se distancovala od tradičních pouček, které definovaly zdraví pomocí „negativních výrazů“. Klade důraz na slabosti, ale do definice začlenila též další aspekty, duševní zdraví i štěstí. Zdraví je potom *„zdrojem pro každodenní život, ne cílem života“*, a také *„je to pozitivní chápání zdůrazňující sociální i osobní zdroje a zásoby, jako i fyzickou zdatnost a kapacitu“* (WHO, 2000, s. 12).

Teoretická východiska

Zdraví a zdravotní stav

Kategorie zdraví a zdravotní stav obyvatelstva mají v současnosti široké spektrum používání a interpretací, se kterými se setkáváme nejen v medicínské (zdravotní aspekt zdraví klade důraz na tělesnou stránku člověka), ale i v psychologické či sociologické literatuře (Seedhouse, 1995; Kebza, 2005). V sociologickém aspektu zdraví se především zdůrazňuje pozice člověka ve společnosti, která souvisí i s jeho životním stylem a návyky. Stále větší zájem vzbuzuje také obor tzv. environmentálního zdraví, který můžeme chápat jako odnož veřejného zdraví zabývající se všemi aspekty přírodního a člověkem vytvořeného prostředí, jež mohou mít na lidské zdraví nějaký vliv (Patočka a Zölzer, 2013). Zdravotní stav je zároveň výslednicí množství různých biologických a sociálních vlivů a jeho současná úroveň je produktem dlouholetého historického vývoje způsobu života, organizace společnosti, rozvoje vědy a techniky (Müller a Strnad, 1989).

Výsledkem dlouhodobé spolupráce členských zemí EU a Evropské komise byl vznik soustavy ukazatelů, které jsou schopny komplexně definovat zdravotní stav populace s cílem upevnit udržitelný systém sledování zdravotního stavu v Evropě. EU od roku 2013 používá 88 základních zdravotních ukazatelů, které se týkají pěti hlavních oblastí vztahujících se ke kvalitě zdravotního stavu (EC, 2012).

Význam vzdělání v kontextu zdraví a zdravotního stavu

Výzkumy dokazují, že dospělí s vyšším počtem let strávených vzděláváním dosahují v průměru lepšího hodnocení zdravotního stavu (Taubman a Rosen, 1982; Feldman a kol., 1989). Úroveň zdraví, měřená mírou úmrtnosti, mírou nemocnosti, sebehodnocením zdravotního stavu nebo fyziologickými ukazateli zdraví, je velmi těsně spjata s úrovní dosaženého vzdělání (Grossman a Kaestner, 1997). Pravidelně publikovaná data v USA dokládají, že lidé s nižší úrovní vzdělání vykazují horší zdraví, vyšší míru nemocnosti a vyšší počet pobytů v nemocnici (Grossman, 1975). Data z výzkumu vysoce výdělečných a nízkopříjmových pracovníků dokazují pozitivní dopady vzdělání na zdraví (Desai, 1987). Ukazuje se, že větší míra vzdělání snižuje ztráty pracovní doby z důvodů nemoci (SZÚ, 2006). Rosenzweig a Schultz (1991) zjistili, že úroveň vzdělání rodičů má pozitivní a statisticky významný efekt na porodní váhu jejich potomků.

Lépe vzdělané osoby dokáží zpracovat více informací vztahujících se k jejich zdraví než osoby méně vzdělané. Weiss (2005) poukázal na to, že nižší úroveň znalostí o zdraví je spojena s nižší úrovní zdravotního stavu, vyšší potřebou zdravotní péče a narůstajícími náklady na zdravotní péči. Studie Kaiserovy komise pro MEDICAID a nepojištěné (MEDICAID, 2003) prokázala, že lepší zdraví zlepšuje roční výdělky o 10–30 % a zvyšuje účast na vzdělávání. Naopak špatné zdraví snižuje u dospělých participaci v zaměstnání a snižuje motivaci k práci. Děti ve špatném zdravotním stavu mají nižší účast ve vyučování, což má vliv na jejich studijní výsledky a počet dokončených let školní docházky (Berger a Leigh, 1989).

Zdraví a zdravotní stav vysokoškoláků

Podle mezinárodního výběrového šetření (EU-SILC), v ČR nazvaného „Životní podmínky“, lze obecně konstatovat, že čím vyšší vzdělání, tím lepší ohodnocení zdravotního stavu (Eurostat, 2014).

Vysokoškoláci preferují lepší (sebe)hodnocení vlastního zdravotního stavu (ČSÚ, 2016). Ze studie hodnocení zdravotního stavu realizované pod názvem HELEN v roce 2006 je zřejmé, že jako hranice nejvyššího dosaženého vzdělání a jeho vlivu na zdraví, je alespoň dosažení maturity. Osoby vyučené a se základním vzděláním měly vyšší pravděpodobnost dlouhodobých zdravotních problémů v porovnání s vysokoškoláky (SZÚ, 2007, s. 7). Ze shodné studie v roce 2014 vyplývá, že v porovnání s vysokoškoláky měli vyšší pravděpodobnost kouření a špatných výživových zvyklostí opět respondenti se základním vzděláním. Podobně tak byla pravděpodobnost nulové cílené sportovní aktivity vyšší u respondentů s nižším než vysokoškolským vzděláním (SZÚ, 2015).

Z databáze Market, Media & Lifestyle je patrné, že v roce 2008 bylo se svým zdravím spokojeno 83 % vysokoškoláků, v roce 2012 to bylo o něco méně, 79 % vysokoškoláků (Median, 2013). Vlivem akademického stresu na zdraví se zabýval Weidner a kol. (1996). Skálová a kol. (2006) zjistili řadu alarmujících rizikových faktorů v oblasti životního stylu (téměř třetina vysokoškoláků uváděla, že kouří denně nebo občas, menší váhu vlivu připisovali konzumaci alkoholu, nedostatku pohybu, nevhodné výživě aj.). Studie zaměřená na zdraví studentů lékařské fakulty ukázala, že zdraví studentů se během studia zhoršovalo a že existuje souvislost rodinného prostředí, studijních výsledků a životní stylu (Provazníková a kol., 1997).

V pilotní studii Somerlíkové a Hübelové (2016) se ukázala statisticky vysoce průkazná závislost mezi Indexem tělesné hmotnosti (BMI; Body Mass Index) a pohlavím, kdy podváha se týkala většinou žen - vysokoškolaček, naopak nadváha převážně oslovených mužů - vysokoškoláků. Taktéž průměrná hodnota indexu BMI byla nižší u žen než u mužů. Studenti s podváhou byly největšími konzumenty ovoce, zeleniny a mléčných výrobků, studenti se střední obezitou pak nejčastěji konzumovali uzeniny, nejméně často celozrnné pečivo, ovoce a zeleninu. Podle velikostních kategorií obcí byly patrné významné rozdíly u konzumace uzenin, která byla nadprůměrná v nejmenších obcích s počtem obyvatel do 499, kde zároveň také vedla četnost konzumace smažených pokrmů a slazených nápojů (Somerlíková a Hübelová, 2016, s. 518).

Cíl a metody výzkumu

Obecně formulovaným cílem je identifikovat demografické a regionální faktory (sebe)hodnocení zdraví a zdravotního stavu vysokoškoláků. Konkrétní dílčí cíle se zaměřují na následující problematiku:

- odhalit nejčastější přiznané zdravotní problémy vysokoškoláků,
- vysledovat intenzitu jejich pohybové aktivity,
- zjistit převládající trend životního stylu vysokoškoláků se zaměřením na konzumaci alkoholu a kouření tabáku.

Ve výzkumu jsou použita primární data sesbíraná pomocí metody dotazování, nástrojem výzkumu je tedy poměrně rozsáhlý dotazník, v pilotní studii distribuovaný na Mendelově univerzitě v Brně.

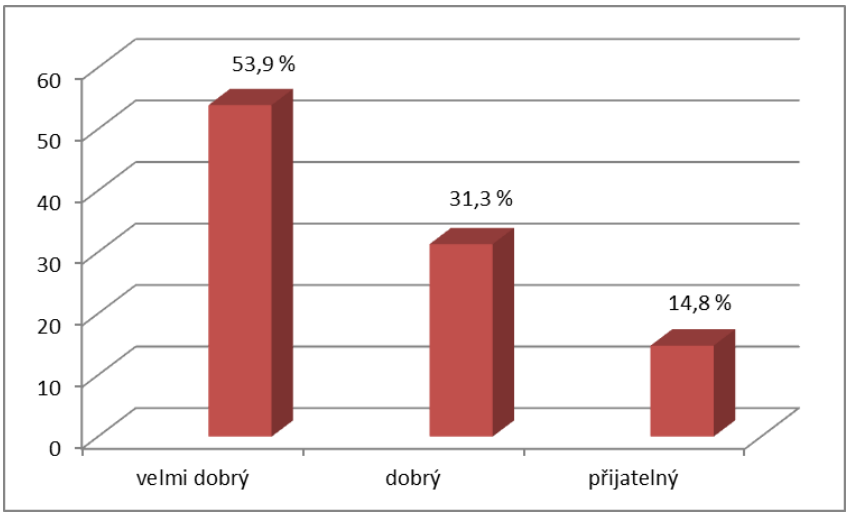
Předmětem příspěvku bylo zaměření na tato témata:

- spokojenost se zdravím,
- konkrétní aktuální zdravotní potíže,
- životní styl (pohybová aktivita, užívání alkoholu a kouření tabáku).

V pilotní studii bylo osloveno 115 studentů Mendelovy univerzity v Brně, 79 studentů bakalářského stupně studia a 36 studentů stupně magisterského. Z oslovených respondentů bylo 73 % žen, což přibližně odpovídá procentu zastoupení žen na univerzitě.

Vybrané výsledky výzkumné sondy

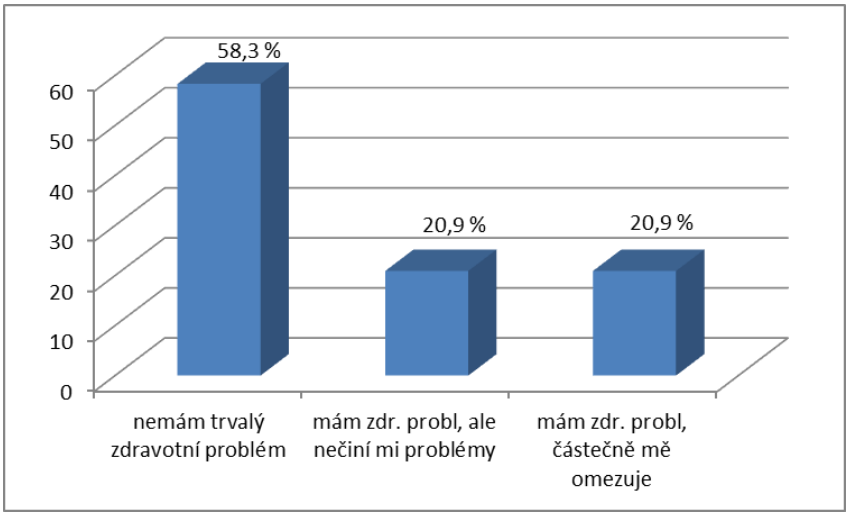
Jedna z prvních otázek dotazníku se zabývala názorem (sebehodnocením) studentů na svůj aktuální zdravotní stav. Je pozitivní, že převážná většina z nich (53,9 %) jej považuje za „velmi dobrý“. 31,3 % studentů hodnotí zdravotní stav jako „dobrý“ a 14,8 % dotazovaných použilo možnost „přijatelný“. Odpověď „špatný“ a „velmi špatný“ nevyužil žádný respondent (obr. 1).

Obr. 1: Aktuální zdravotní stav

Zdroj: vlastní zpracování primárních dat (dotazníkové šetření 2016)

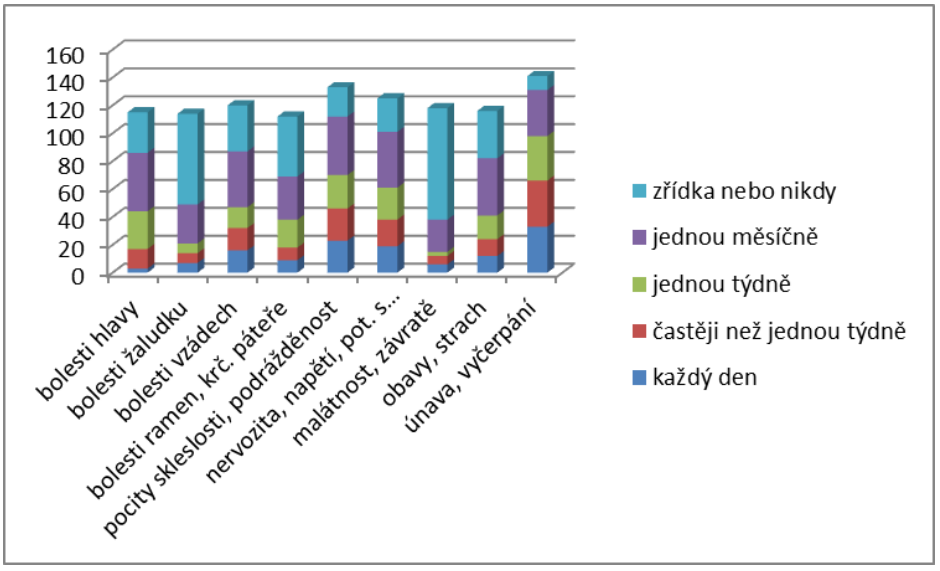
Následující otázka zjišťovala, jaké je hodnocení trvalých zdravotních problémů v posledních šesti měsících samotnými respondenty. Odpověď koresponduje s předchozí otázkou, kdy více než polovina studentů (58,3 %) „nemá trvalý zdravotní problém“. Shodně po 20,9 % vysokoškoláků volilo odpověď „mám zdravotní problém, ale neomezuje mě“ a „mám zdravotní problém, který mě částečně omezuje“. Nikdo z dotazovaných nezvolil odpověď „mám trvalý problém, který mě velmi omezuje“ (obr. 2).

Obr. 2: Trvalé zdravotní problémy

Zdroj: vlastní zpracování primárních dat (dotazníkové šetření 2016)

Další otázka podrobněji analyzovala konkrétní zdravotní obtíže zaznamenané studenty v posledních šesti měsících. Mezi nejčastěji vytypované zdravotní problémy patří „únava a vyčerpání“, které uvádí až 62 % respondentů, a to minimálně jedenkrát týdně. Dalším četným problémem jsou „pocity skleslosti, podrážděnost a špatná nálada“, které uvádí 45 % vysokoškoláků (opět min. jedenkrát týdně). Následuje „nervozita, napětí, potíže s usínáním“, které byly zaznamenány u 44 % studentů. Lze tedy konstatovat, že se ve své podstatě nejedná o problémy fyzického rázu, ale spíše o problémy psychické. Z fyzických zdravotních problémů převažovala jako nejčetnější „bolest v zádech“, a to u 35,5 % respondentů (obr. 3).

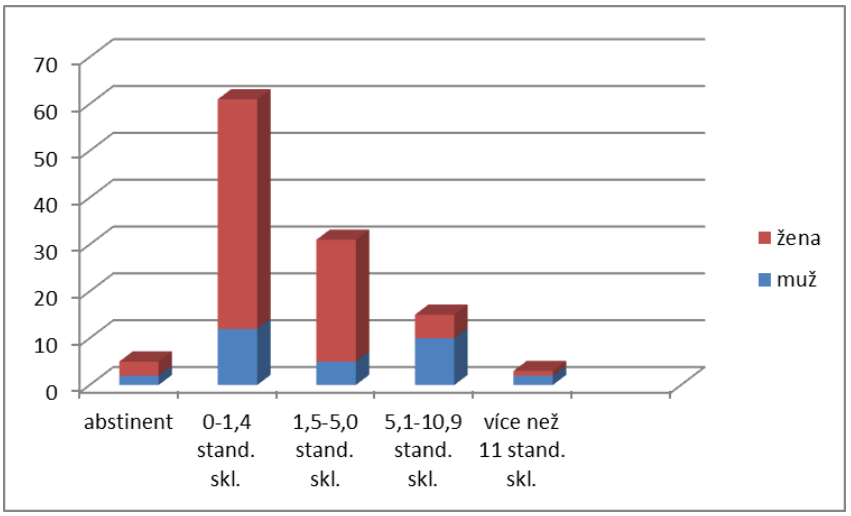

Obr. 3: Konkrétní zdravotní obtíže

Zdroj: vlastní zpracování primárních dat (dotazníkové šetření 2016)

Data byla dále podrobena analýze závislosti kvalitativních dat v rámci demografických ukazatelů se zaměřením na pohlaví studentů. Statisticky průkazný výsledek vyšel mezi pohlavím a odpovědí „malátnost, závratě“, kterými trpí zpravidla ženy (C = 0,2935, p = 0,042).

Závislost byla taktéž zkoumaná u otázek zjišťujících vztah studentů k pohybové aktivitě a jejich životní styl se zaměřením na konzumaci alkoholu a kouření tabáku. Statisticky vysoce průkazná závislost byla prokázána u vlivu pohlaví na pití alkoholu (C = 0,3993; p = 0,0011), kdy se procento mužů zvyšuje se zvyšujícím se počtem uvedených vypitých standardních sklenic, procento žen naopak klesá. Otázka se zajímala o množství vypitých tzv. standardních sklenic[22] alkoholu týdně (obr. 4).

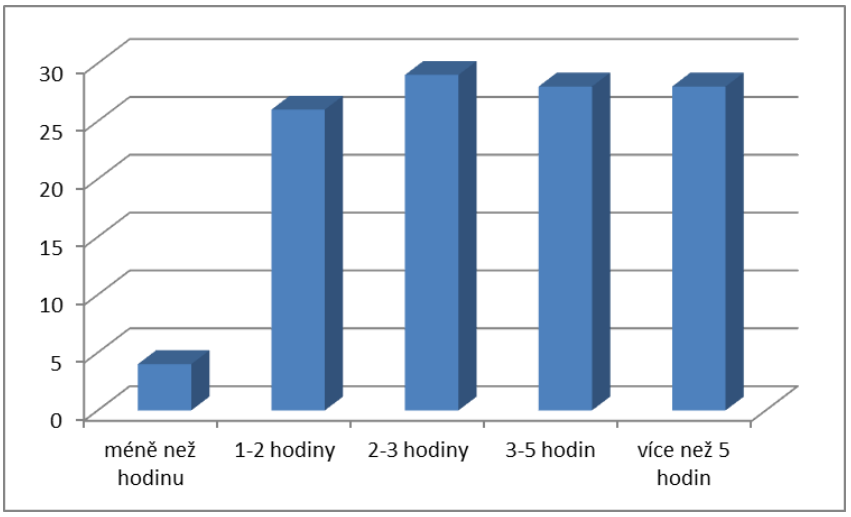

Obr. 4: Vztah k pití alkoholu – počet standardních sklenic týdně (%)

Zdroj: vlastní zpracování primárních dat (dotazníkové šetření 2016)

Otázka zaměřená na pohybovou aktivitu zjišťovala, kolik hodin týdně věnují studenti tělesné výchově, sportu nebo turistice. Ukazuje se, že vysokoškoláky uvedené počty hodin týdenní pohybové aktivity nejsou nikterak vysoké a přibližně čtvrtinovým podílem se dělí mezi možnosti odpovědí „1-2 hodiny“, „2-3 hodiny“, 3-5 hodin“ a „více než 5 hodin“ (obr. 5).

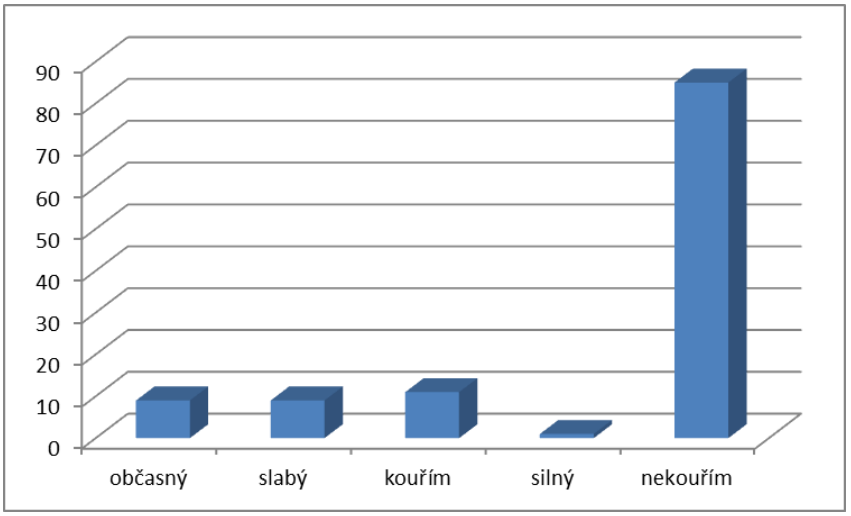
[22] Za tzv. standardní sklenici se u mužů považuje půl litr 12° piva, dvě “deci“ vína nebo 0,05 l lihoviny „velký panák“; pro ženy „třetinka“ 12° piva, “deci“ vína nebo 0,025 l lihoviny „malý panák“.

Obr. 5: Vztah k pohybu – celková pohybová týdenní aktivita

Zdroj: vlastní zpracování primárních dat (dotazníkové šetření 2016)

Výsledek odpovědí respondentů na otázku týkající se postoje studentů ke kouření se ukazuje relativně jednoznačně ve prospěch „nekuřáků“, kterých je více než 80 %. „Kuřáci“, „kuřáci občasní“ a „slabí“ jsou zastoupení poměrně rovnoměrně a objevuje se i část studentů v kategorii „silných kuřáků“ (obr. 6).

Obr. 6: Vztah ke kouření

Zdroj: vlastní zpracování primárních dat (dotazníkové šetření 2016)

Shrnutí:

Výsledky ukazují, že nadpoloviční většina respondentů hodnotí svůj zdravotní stav jako dobrý (53,9 %). Přesto tento podíl dosahuje nižších hodnot ve srovnání s výsledky výzkumu agentury Median, v němž bylo v roce 2008 se svým zdravím spokojeno 83 % vysokoškoláků a v roce 2012 to bylo 79 % vysokoškoláků (Median, 2013). Přesto zastoupení studentů hodnotících zdravotní stav jako dobrý současně koresponduje s podílem vysokoškoláků bez zdravotního omezení (58,3 %). Mezi konkrétními zdravotními obtížemi převažují problémy psychického rázu (únava a vyčerpání 62 % studentů; pocity skleslosti, podrážděnost a špatná nálada u 45 % studentů; nervozita, napětí a potíže s usínáním u 44 % studentů) nad problémy fyzickými. Statisticky průkazný výsledek vyšel mezi pohlavím a odpovědí „malátnost, závratě“, kterými trpí zpravidla ženy ($C = 0{,}2935$, $p = 0{,}042$).

Týdenní hodinový příspěvek pohybové aktivitě nesplňuje u téměř třetiny vysokoškoláků doporučení WHO, podle něhož by pro zdravé dospělé ve věku 18 až 65 let mělo být cílem dosažení minimálně 30 minut pohybové aktivity střední intenzity po 5 dnů týdně (WHO, 2002). Tyto výsledky obecně korespondují se současným vztahem mladé generace ke sportu a pohybu vůbec a potvrzují i stále se snižující stavy studentů zapsaných do hodin tělocviku na univerzitě. Statisticky vysoce průkazná závislost byla prokázána u vlivu pohlaví na pití alkoholu ($C = 0{,}3993$, $p = 0{,}0011$), kdy se procento mužů

zvyšuje se zvyšujícím se počtem uvedených vypitých standardních sklenic. Přes 80 % dotazovaných nekouří tabák, což je vyšší podíl, než je publikováno ve výsledcích šetření CINDI (Skálová a kol., 2006). Zkoumání zdravotního stavu obyvatelstva spadá svým významem a důsledky k širšímu pojetí regionálních věd, neboť je součástí společenských prostorových jevů, procesů a vztahů v jejich vzájemné souvztažnosti a provázanosti (Wokoun a kol., 2008). Výsledky pilotní studie a plánovaná realizace plošného rozšíření daného výzkumu se mohou stát jedním z podkladů pro cílené směřování principů udržitelného rozvoje měst, obcí a regionů např. v rámci Národní sítě Zdravých měst ČR, neboť součástí budou mimo jiné rezultáty na úrovni velikostí kategorie obcí. Zdraví a úroveň zdravotního stavu jsou nenahraditelným vlastnictvím každého jedince, ale současně by jejich kvalita měla být zájmem celé společnosti z důvodů udržitelného rozvoje (Pavlík a kol., 2015).

Poděkování:

Příspěvek vznikl v rámci projektu Demografické a prostorové aspekty zdraví a zdravotního stavu studentů VŠ s registračním číslem 2016/008 podpořeného Interní grantovou agenturou Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity v Brně.

Literatura:

BERGER, M., LEIGH, J., P. (1989): Schooling, Self-Selection, and Health. In *Journal of Human Resources*, Örebro University, 24(3): 433-455.

ČSÚ. 2016. *Příjmy, výdaje a životní podmínky domácností*. [online]. Praha: Český statistický úřad https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-vydaje-a-zivotni-podminky-domacnosti

DESAI, S. (1987): The Estimation of the Health Production Function for Low-Income Working Men. In *Medical Care*. 25(7):604–615.

EC (2012): European Commission – ECHI European Core Health Indicators. Brussels: EC. [online] http://ec.europa.eu/health/indicators/echi/list/index_en.htm.

EC (2014a): *Priority na rok 2014–2020*. [online]. Brussels: EC. http://ec.europa.eu/regional_ policy/cs/policy/how/priorities

EC (2014b): *Health*. [online]. Brussels: EC. http://ec.europa.eu/regional_policy/cs/policy/ themes/health/

EUROSTAT (2014): *Distribution of population aged 18 and over by health status, age group, sex and degree of urbanisation - EU-SILC survey*. [online]. Luxemburg: Eurostat http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvhl01&lang=en

FELDMAN, J., MALONE, J. K., KLEINMAN, J., CORNONI-HUNTLEY, J. (1989): National trends in educational differentials in mortality. In *Am J Epidemiol*. 129(5):919–933.

GROSSMAN, M. (1975): *The Correlation between Health and Schooling. Household Production and Con-sumption*. New York: Columbia University Press.

GROSSMAN, M., KAESTENR, R. 1997. *The Social Benefits of Education: Health and Nutrition. The Social Benefits of Education*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

KEBZA, V. (2005): *Psychosociální aspekty zdraví*. Praha: Academia.

MEDIAN (2013): *Kontinuální multiklientní výzkum spotřebního chování, mediální konzumace a životního stylu*. [online]. Praha: Median s.r.o. http://www.median.eu/cs/mml-tgi/

MEDICAID (2003): *The Cost of Not Covering the Uninsured Project – Highlights*. [online] Washington: Kaiser Commission on Medicaid and the Uninsured, http://kff.org/uninsured/ load-er.cfm?url=/commonspot/security/getfila.cfm&PageID=14348.

MÜLLER, Č., STRNAD, L. (1989): *Vademecum sociálního lékařství*. Praha: Avicenum.

MZ ČR (2014a): *Zpráva o zdraví obyvatel České republiky*. Praha: MZ ČR.

MZ ČR (2014b): *ZDRAVÍ 2020 národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí*. Praha: MZ ČR ve spolupráci se SZÚ.

PATOČKA, J., ZÖLZER, F. (2013): Environmental health: acute problems. In *Kontakt*, České Budějovice, 17(3):190–202.

PAVLÍK, I. HÜBELOVÁ, D., HORÁK, M., SOMERLÍKOVÁ, K. (2015): *Význam onemocnění lidí a zvířat při rozvoji regionů*. Brno: Mendelova univerzita v Brně.

PROVAZNÍKOVÁ, H., ŠTULLER, J., ŠTULLEROVÁ, N., BERKOVIČOVÁ, V. (1997): Životní styl, zdraví a prospěch studentů lékařské fakulty. In *Československá psychologie*, 41(3): 216–224.

SEEDHOUSE, D. (1995): *Health: The Foundations of Achievement*. New York: John Wiley and Sons, s. 54–65.

SKÁLOVÁ, L., KOMÁREK, L., PROCHÁZKA, B., ŘÍHOVÁ, M. (2006): CINDI Health Monitor u studující populace. [online]. Praha: SZÚ. http://www.szu.cz/uploads/documents/czzp/CINDI/CINDI_HM_u_studujicich_text.pdf

SOMERLÍKOVA, K., HÜBELOVÁ, D. (2016): The importance of monitoring health status of the population for the development of the region - selected determinants of university students' health. In *XIX. Kolokvium o regionálních vědách*. Brno: MU, ESF, s. 513–521

SZÚ (2006): *Hodnocení zdravotního stavu – Vybrané ukazatele demografické a zdravotní statistiky*. Praha: Státní zdravotní ústav.

SZÚ (2007): *Hodnocení zdravotního stavu (Studie HELEN, Vybrané ukazatele demografické a zdravotní statistiky)*. Praha: Státní zdravotní ústav.

SZÚ (2015): *Hodnocení zdravotního stavu Studie HELEN*. Praha: Státní zdravotní ústav.

TAUBMAN, P., ROSEN, S. (1982): *Healthiness, Education and Marital Status*. Cambridge: NBER [online] http://www.JFF.org/uninsured/loader.cfm?url=/commonspot/security/getfile.cfm&PageID=14348.

TRHLÍNOVÁ, K.Z., MICHLOVÁ, R., VOCHOZKOVÁ, J. (2015): Přístupy k implementaci udržitelného rozvoje v české republice. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XVIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. s. 579–586.

VILINOVÁ, K. (2012): Zdravotný stav obyvateľstva Slovenska. Nitra: UKF, FPV

WEIDNER, G., KOHLMANN, C., W., DOTZAUER, E., BURNS, L., R. (1996): The effects of academic stress on health behaviours in young adults. In *Anxiety, Stress, and Coping*, 9(2): 123–134.

WEISS, B.D., MAYS, M.Z., MARTZ, W. (2005): Quick assessment of literacy in primary care the newest vital sign. In *Ann Fam Med*. 3(3):514−522.

WHO (2000): *The World Health Report, 2000*. Geneva: WHO.

WHO (2002): *2002: move for health*. Geneva: WHO [online] http://www.who.int/world-health-day/previous/2002/en/

WOKOUN R., MALINOVSKÝ J., DAMBORSKÝ, M., BLAŽEK, J. a kol. (2008): *Regionální rozvoj*. Praha: Linde.

Kontaktní adresy autorů:

PhDr. Dana Hübelová, Ph.D., Mendelova univerzita, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Ústav demografie a aplikované statistiky, třída Generála Píky 7, Brno, dana.hubelova@mendelu.cz

Doc. Ing. Kristina Somerlíková, Ph.D., Mendelova univerzita, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Ústav demografie a aplikované statistiky, třída Generála Píky 7, Brno, kristina.somerlikova@mendelu.cz

Bc. Pavlína Pitrmucová, Mendelova univerzita, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Ústav demografie a aplikované statistiky, třída Generála Píky 7, Brno, xpitrmuc@node.mendelu.cz

Bc. Jakub Salaba, Mendelova univerzita, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Ústav demografie a aplikované statistiky, třída Generála Píky 7, Brno, xsalaba@node.mendelu.cz

Regionální rozdíly vybraných ukazatelů lidského kapitálu na příkladu Kraje Vysočina a Jihomoravského kraje.

Regional differences and the utilization of human capital indicators for example Region Vysočina and the South Moravian Region.

Dana Hübelová

Abstrakt:

Příspěvek se zabývá regionálními rozdíly vybraných ukazatelů lidského kapitálu na příkladu Kraje Vysočina a Jihomoravského kraje. Lidský kapitál představuje znalosti, dovednosti, schopnosti a vlastnosti jedince, které usnadňují vytváření osobního, sociálního a ekonomického blaha. Stávají se stále důležitějšími pro prosperitu celé společnosti a konkurenceschopnost regionu. Obyvatelstvo tak hraje neodmyslitelnou roli v prioritách regionálního rozvoje. Metodologickým cílem průzkumu bylo vybrat demografické ukazatele, o kterých je možné uvažovat jako o komplexu demografických ukazatelů, které by respektovaly teoretický model lidského kapitálu. Výzkumným cílem bylo identifikovat regionální rozdíly lidského kapitálu v prostorových aspektech vybraných krajů na úrovni okresů. Výsledky analýz ukazují existenci disparity kvality lidského kapitálu z pohledu geografické polohy okresů, přičemž nižší kvalitu lidských zdrojů vykazují okresy periferie a venkovské okresy, a to ať okresy v pohraničí (Znojmo, Břeclav, Hodonín, Třebíč) nebo v tzv. vnitřní periferii (Žďár nad Sázavou, Pelhřimov, Havlíčkův Brod). Terénní šetření s distribucí 750 dotazníků respondentům kraje Vysočina a Jihomoravského kraje ukázalo také významné regionální rozdíly v úrovni vzdělanostní struktury. Lze předpokládat vliv rozdílných regionálních podmínek. Určité indikátory mohou vykazovat negativní trendy zejména v oblasti sociálního rozvoje analyzovaných oblastí. Případný nepříznivý ekonomický vývoj by mohl ovlivňovat transformaci rozmístění hospodářských činností nebo sociálních a zdravotních podmínek. To může mít vliv na formování politických postojů populace a může způsobit zvýšení sociálních problémů.

Klíčová slova:

lidský kapitál, demografické ukazatele, vzdělanostní struktura, okres

Abstract:

The article examines regional differences and human capital indicators for example Region Vysočina and the South Moravian Region. Human capital is the knowledge, skills, abilities and individual qualities that help create a personal, social and economic well-being, which is important for the prosperity of the post-industrial society. People or population, or human resources are one of key element of regional development. One of the purposes of this research was to choose demographic indicators by which to can be thought of as complex demographic indicators that represent the theoretical model of human resources. The level of education of the population represents indicator of socio-economic status and cultural capital. Survey to distribute 750 questionnaires to respondents to answer was used in two regions of the Czech Republic – Region Vysočina and the South Moravian Region.

Descriptive statistical analysis was performed in the research. Regional differences in human capital components were expected because of the different regional conditions. The results suggest that most respondents reported sufficient educational level. Certain specific changes in these regions may show negative trends particularly in the area of social development of analysed regions. Negative economic development influences the transformation of spatial distribution of economic activities or social and health conditions in analysed regions. It may affect the formation of political attitudes of the population and it can cause an increase of social problems.

Key words:

human capital, demographic indicators, education structure, district

Úvod

Zkušenosti ze zemí, které přecházejí do postindustriální společnosti, potvrzují, že lidský kapitál se stává nejdůležitější složkou ekonomického růstu, který zajišťuje vyšší životní úroveň a blahobyt obyvatelstvu (Rutten a Boekema, 2007). V tomto století už nebudou hlavními složkami ekonomického růstu četnost populace, rozloha zemědělské půdy, množství výrobních zařízení

a velikost nerostného bohatství. Těmto hodnotám se ekonomové, geografové a další specialisté věnovali v industriálním období. Přestože jmenované složky budou mít samozřejmě svůj význam, důležitostí je převýší kvalita lidského kapitálu, neboť moderní (postindustriální) hodnoty budou tvořeny převážně silou intelektu a člověk (intelektuální kapitál) se stane jejich klíčovým tvůrcem a činitelem (Marvel, 2013). Vyspělé země světa se nacházejí ve fázi přechodu k postindustriální společnosti, ve které již není podstatná „práce svalů", která byla nahrazena prací strojů, ale především „práce mozků", kreativita a schopnost adaptace jedince na změny společenské, ekonomické nebo sociální (Hübelová, 2014a).

Teoretická východiska

Kapitál jako ekonomický pojem

Britský ekonom první poloviny 19. století N. W. Senior nazval kapitál *„…zbožím, které není spotřebováváno, nýbrž je dále používáno ve výrobě. A práce vybavená tímto zbožím je produktivnější. Jinak řečeno, kapitál je produktivní"* (in Holman, 2005, s. 78). Kapitál je tedy schopen svého zhodnocení. Alternativně je možné definovat pojem kapitál jako finanční aktiva, která mohou být investována na primárním kapitálovém trhu. Druhá eventualita pouze nahlíží na kapitál z hlediska finančního vyjádření, v jádru jsou však obě možnosti shodné.

Nové typy kapitálu

V průběhu druhé poloviny 20. století se začíná postupně ve vědeckých pracích vymezovat hned několik druhů kapitálu. Veselý (2006, s. 8) k tomuto problému uvádí, že rozvětvená typologie kapitálů je užívána především v oblasti rozvojových studií, udržitelného rozvoje, nejrůznějších strategických a koncepčních dokumentech. Z hlediska metodologie je však problémem objektivní vymezení nových typů kapitálů. Typologie kapitálů nejsou opřeny o žádný sjednocující teoretický rámec, který by zaručoval, aby jednotlivé typy kapitálu skutečně ve svém úhrnu zahrnovaly všechny dostupné zdroje a současně aby nedocházelo k jejich vzájemnému překrývání. Mnohé kapitály (zejména pak kapitály sociální a kulturní) jsou velmi nejasně definovány a jejich užití je do značné míry intuitivní. Velký problém pak vykazují typologie s vymezením vědění, znalostí, dovedností, které jdou napříč různými kapitály (Koschin, 2005).

Podle Veselého (2006, s. 9) můžeme rozlišovat následující formy kapitálů:

- přírodní,
- fyzický,
- finanční,
- sociální,
- kulturní,
- lidský kapitál.

Přírodním kapitálem se rozumí přírodní zdroje, jako je půda, lesy, minerály, ovzduší atd. Fyzický kapitál jsou materiální výrobní prostředky vytvořené lidmi (stroje a zařízení atd.), určené pro výrobu statků a služeb. Finančním kapitálem jsou myšleny dostupné finanční prostředky, jako jsou úspory, akcie a dluhopisy. Sociální kapitál je chápán jako společenské sítě mezi lidmi a vzájemná důvěra a porozumění mezi nimi. Kulturní kapitál jsou materiální produkty, které nelze bezprostředně využít pro výrobu komodit a služeb.

Lidský kapitál je vědění vtělené v lidech. Lze jej rozdělit na znalosti (tj. poznatky a informace, které jedinec má, které je schopen nějakým způsobem vyjádřit a komunikovat) a poznávací i výkonové dovednosti, které jsou aktuálními schopnostmi konkrétního člověka, a jako takové bezprostředně nepřenositelné (Veselý, 2006, s. 9).

Lidský kapitál

Lidský kapitál je podstatnou složkou strategie řízení a rozvoje firem a podniků, jejich adaptace na tržní změny a hodnocení podnikatelského prostředí (např. Atkinson a Meager, 1986; Marvel, 2013). Lidský kapitál představuje také významný element ukazatelů trhu práce (Daly, 2004) a flexibility zaměstnanců (VÚPSV, 2009). Současně zastupuje jeden z faktorů socioekonomické úrovně a vyspělosti regionů a konkurenceschopnosti (Rutten a Boekema, 2007; Viturka, 2010; Wokoun, 2010). Vzhledem ke skutečnosti, že lidská kapitál velmi úzce

souvisejí se vzděláním (vzděláváním) a s tzv. znalostní společností (Pomazalová a Drahošová, 2012), celá řada domácích i zahraničních autorů se této tématice věnuje práce z pohledu úrovně vzdělání (např. Koschin, 2005; Vltavská a Fischer, 2009; Fiala a kol., 2009; Langhamrová a kol. 2007; Langhamrová, 2009; Drucker, 2004; Fukuyama, 2005; Bleha a kol., 2009; Murgaš, 2009).

Lidský kapitál je jednou ze složek intelektuálního kapitálu, který určuje kvalitativní úroveň noosféry prostorové jednotky (Hübelová, 2014b). Lidskému kapitálu v užším pojetí můžeme rozumět jako:

- souboru znalostí, fyzických a intelektuálních,
- osvojeným komunikačním schopnostem,
- nezbytným manuálním a praktickým dovednostem,
- cíleně vytvářené motivaci (Langhamrová a kol., 2007).

Velmi významnou roli hraje v tvorbě lidského kapitálu vzdělání, ale samotný lidský kapitál není jen výsledkem vzdělávání, neboť se na něm podílí celá řada složek a faktorů. Ty se utvářejí v průběhu života každého jedince a mezi které můžeme řadit:

- vrozené schopnosti,
- rodinné prostředí,
- sociální prostředí (Koschin, 2005).

Jedná o potenciál skrytý v hlavách lidí, který nemusí být nijak zachycen, ale pro společenský a ekonomický rozvoj země je navýsost žádoucí umět tento potenciál vytvářet, sdílet a využívat. Ekonomové mívají problémy s vysvětlením, proč některé státy v historii zaznamenaly dlouhá období stálého růstu příjmů na osobu. Příjem na osobu zpravidla roste jako důsledek obdělávání nových ploch půdy a produkce fyzického kapitálu na jednoho zaměstnance. Tento růst však dříve či později eliminují klesající výnosy z rozsahu, kdy není těžké vysvětlit zpomalování nebo stagnaci, ale obtížněji se vysvětluje, proč ekonomiky rostou, když přírodní zdroje jsou již téměř vyčerpány (viz vývoj v USA, v Japonsku a ve vyspělých zemích Evropy).

Odpověď je nutné hledat ve vývoji vědy a technických znalostí, které zvyšují produktivitu práce. Aplikací vědeckých poznatků ve výrobě se zvýšil význam vzdělání, výcviku technických dovedností a výcviku na pracovním místě. Hypotézu, že rozvoj vzdělanosti a investice do lidského kapitálu jsou příčinou dlouhodobého ekonomického růstu, podporuje například vývoj v Japonsku nebo v dalších asijských zemích, které trpí nedostatkem přírodních zdrojů. Přesto zásluhou investic do lidského kapitálu, díky dobře trénovaným, vzdělaným a tvrdě pracujícím zaměstnancům, dosahují dobré hospodářské úrovně (Hübelová, 2014a). Další důkaz o závislosti ekonomického růstu na lidském kapitálu, je možné vysledovat v charakteru dnešního zemědělství. V tradičních zemědělských společnostech vzdělání nebylo důležité a nezbytné znalosti předávali svým dětem rodiče, rolníci po staletí patřili mezi vrstvy s nejnižším vzděláním. Dnešní farmáři však musejí umět zacházet s výpěstky, musejí zvládnout nové šlechtitelské a chovatelské metody, nové metody oplodňování, musejí se naučit zacházet s citlivými a složitými přístroji atd. Lidský kapitál je tak dnes hlavním prostředkem k zachování konkurenceschopnosti i v zemědělství (Hübelová, 2013).

Hledání příčin demografických změn v kontextu lidského kapitálu

Rok 1989 je neodmyslitelně spojen s událostí, která se stala významným mezníkem pro země východoevropského bloku, tedy i pro Českou republiku (dále jako ČR). Kromě přeměny politického režimu či orientace ekonomiky směrem k tržnímu hospodářství, měla transformace vliv i na změnu demografického chování (Chalupa a Hübelová, 2007). V ČR se díky ekonomickým a sociálně-společenským změnám postupně mění také populační chování, což ovlivňuje nejen stávající demografické ukazatele i jejich další vývoj. K tvorbě lidského kapitálu neodmyslitelně patří lidé – obyvatelstvo, které vykazuje v určitých historických etapách určité demografické chování, jež reaguje na celou řadu vnějších změn. K tomu, abychom mohli demografické chování obyvatelstva sledovat a správně interpretovat i v budoucnu, je třeba porozumět jeho současnému stavu a naznačit některé vývojové tendence. Podobně jako v populaci můžeme i v ekonomickém vývoji Československa od jeho samotného vzniku vysledovat mezníky, které měly dopad na další sféry společnosti (Hübelová a Chalupa, 2014).

Do roku 1989 byl přirozený demografický vývoj částečně brzděn ekonomickou a politickou situací a záměrnými zásahy státu (Koschin, 2005). Jednalo se například o cílená populační

opatření (pronatalitní politika v první polovině 70. let 20. stol.) nebo vliv centrálně řízeného národního hospodářství. Ten se projevoval i ve srovnání nejvyšších mezd, které se od průměrných lišily (pouze) třikrát až pětkrát, což se odráželo nejen na uniformitě populačního chování, ale také na uniformním způsobu života a trávení volného času, včetně cestovního ruchu. Volnočasové aktivity byly omezovány bariérami státních hranic a nabízenými možnostmi (Hübelová, 2014b). Projevovala se limitovaná a mnohdy politicky diferencovaná možnost vzdělávání. Působil také poměrný dostatek pracovních příležitostí vedoucích k přezaměstnanosti a stále menší problém v zajištění bydlení. Tyto faktory se projevily mimo jiné uzavíráním sňatků v mladém věku s následným narozením převážně dvou dětí brzy po sobě (Chalupa a Hübelová, 2012).

Přechod z centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní byl v počátku 90. let minulého století nezbytný. Dvacetiletý proces strukturálních změn vedl k poklesu pracovníků primárního a sekundárního sektoru. Výsledkem je dominance konzumně terciérní ekonomiky stojící především na hypermarketech, informačních, finančních, poradenských a realitních službách, obchodu, pohostinství a cestovním ruchu. Přesun ekonomicky aktivního obyvatelstva ze sektoru průmyslu (s fyzicky náročnějšími pracovními podmínkami) do sektoru služeb (s činnostmi méně škodlivými na zdraví) a zlepšení kvality životního prostředí,
mělo pozitivní vliv na celkovou zdravotní úroveň našeho obyvatelstva (Chalupa a Hübelová, 2007).

Od 90. let minulého století se objevila široká paleta nových životních příležitostí, která zcela změnila nejen společenský hodnotový žebříček, ale také vyvolala demografické změny, včetně odlišného pojímání smyslu pracovní kariéry a přístupu k trávení volného času. Přes všechny problémy došlo v ČR ke zkvalitnění zdravotnické péče a mimo oblast přímého zdravotnictví se více obyvatel ČR začalo zabývat realizací zdravého životního stylu. Ve srovnání se situací před rokem 1989 se nabízí širší nabídka potravin a množství tehdy neznámých zdravotně rekreačních aktivit (Pavlík a kol., 2015).

Přestože se vývoj po roce 1989 v mnoha ohledech podobá vývoji v západoevropských zemích, vyznačují se demografické změny především rychlou dynamikou. *„Uvolnění politických a ekonomických bariér po roce 1989 dopadlo na změnu úrovně demografických procesů a ještě zřetelněji ovlivňuje demografickou strukturu“* (Rychtaříková, 2010, s. 37). Příčin, které vedly ke změnám demografického chování, je nepochybně ve společnosti celá řada *„dřívější uniformní způsob života – poměrně krátké období málo diferenciovaných možností vzdělávání, následované sňatkem v mladém věku, brzkým narozením převážně dvou dětí brzy po sobě jako v podstatě jediná možná životní kariéra – byl vystřídán širokou paletou životních příležitostí“* (Kučera, 1994, s. 27).

Výzkumné cíle a metodické postupy

Hlavním výzkumným cílem projektu je identifikovat disparity kvality lidského kapitálu v kontextu demografických ukazatelů, a to v prostorových aspektech na úrovni okresů vybraných krajů. Jako modelové území byly zvoleny okresy dvou krajů ČR - Jihomoravský kraj (dále jako JMK) a Kraj Vysočina. Demografické indikátory (tab. 1) pro hodnocení kvality lidského kapitálu byly zvoleny záměrně, neboť tato data jsou běžně dostupná a každoročně aktualizována Českým statistickým úřadem (ČSÚ), což umožňuje nejen jejich podrobné sledování, ale také dlouhodobá sledování a porovnávání k časové řadě (Hübelová, 2014b).

Tab. 1. Komplex demografických indikátorů

Skupina ukazatelů (indikátorů)	Demografické ukazatele (indikátory)
Struktura obyvatel podle pohlaví a věku	podíl mužů v populaci
	podíl žen v populaci
	podíl obyvatel ve věku 0-14 let
	podíl obyvatel ve věku 15-64 let
	podíl obyvatel ve věku 65+, index stáří
Přirozený přírůstek (úbytek) obyvatelstva	obecná míra porodnosti
	úhrnná plodnost
	obecná míra úmrtnosti
	kvocient novorozenecké úmrtnosti
	kvocient kojenecké úmrtnosti
	obecná míra smrtnosti (letality) na novotvary
	obecná míra smrtnosti (letality) na nemoci oběhové soustavy
	obecná míra smrtnosti (letality) na nemoci dýchací soustavy
	obecná míra smrtnosti (letality) na nemoci trávící soustavy
	obecná míra smrtnosti (letality) na vnější příčiny
Migrační přírůstek (úbytek) obyvatelstva	obecná míra imigrace
	obecná míra emigrace
	migrační saldo
Podíl osob podle vzdělání (v populaci ve věku 15 a více let)	relativní podíl osob se základní vzdělání včetně neukončeného
	relativní podíl osob se středním vzděláním včetně vyučení bez maturity
	relativní podíl osob s úplným středním vzděláním s maturitou a s vyšším odborným vzděláním
	relativní podíl osob s vysokoškolským vzděláním
	relativní podíl osob bez vzdělání

Zdroj: vlastní zpracování

Při hodnocení a komparaci jednotlivých 24 demografických indikátorů v rámci okresů modelových krajů byla použita metoda shlukové analýzy (data čerpána z ČSÚ, rok 2011, kdy proběhlo Sčítání lidu, domů a bytů). Shluková analýza označuje skupinu metod, jejichž cílem je na základě analýzy vícerozměrných dat provést roztřídění množiny objektů do několika relativně homogenních podsouborů, označených jako shluky (clustery). Obecně můžeme objekty podle vzdálenosti slučovat do shluků a přiřazení objektů ke shlukům ve vícerozměrném prostoru následně využít pro zjednodušení jejich x-dimenzionálního popisu.

Metoda umožňuje rozdělení množiny objektů vstupní datové matice do několika více či méně homogenních skupin - shluků. Objekty uvnitř shluků mají být co nejvíce podobné a objekty patřící do různých shluků co nejvíce rozdílné. Základní kritériem pro tvorbu shluků objektů je podobnost mezi objekty. Měření podobnosti lze provádět pomocí vhodné míry korelace, míry vzdálenosti nebo míry asociace. Míry vzdálenosti představují nejvíce používané míry (Meloun a kol., 2005). Vzdálenosti jsou měřeny v prostoru, jehož souřadnice jsou ale představovány hodnotami měřených znaků objektů, nikoliv klasickými souřadnicemi. Nezbytnou podmínkou je standardizace těchto znaků (sjednocení měřítek), jinak dochází ke značně odchýleným výsledkům.

Členění okresů vybraných krajů do více či méně homogenních skupin bylo zpracováno právě na základě shlukové analýzy. Cílem je dosáhnout stavu, kdy objekty uvnitř shluku jsou si podobné co nejvíce a objekty z různých shluků co nejméně. V tomto případě šlo shlukování metodou nejvzdálenějšího souseda pro Euklidovské vzdálenosti. Mezi nejčastější postupy shlukové analýzy patří hierarchické shlukování, tedy vytváření hierarchické posloupnosti rozkladů. Výsledek hierarchického shlukování lze nejlépe zobrazit ve formě stromového grafu, dendrogramu. Podrobnější popis metod shlukové analýzy a algoritmizaci lze nalézt v publikacích autorů Lukasová, Šarmanová (1985) či Meloun a kol. (2005).

Shluková analýza byla následně doplněna také terénním výzkumem, který byl realizován v roce 2014 formou dotazníkového šetření. Šetření se zúčastnilo 750 respondentů z obou vybraných krajů

(398 z JMK a 352 z Kraje Vysočina), kteří odpovídali na 19 otázek směřujících k hodnocení kvality lidského kapitálu. Pro potřeby prezentovaného textu a specifikaci úrovně vzdělanostní struktury byla ze škály otázek záměrně zvolena otázka zaměřující se na nejvyšší dosažené vzdělání respondentů. Využita byla zatím jen popisná statistika, ale rozsah dotazníku umožní také další hlubší rozbor, např. měření závislostí a vícerozměrné analýzy.

Výsledky výzkumu

Výsledkem aplikované metody shlukové analýzy je seskupení okresů JMK a Kraje Vysočina do sedmi shluků (tab. 2). Komplexnější pohled na problematiku kvality lidského kapitálu však poskytuje kvalitativní analýza, v níž je možné vstupní demografické indikátory analyticko-syntetickým způsobem interpretovat v širších demografických, ekonomických či sociálních souvislostech (podrobněji Hübelová, 2013). Na základě kvalitativní analýzy daných indikátorů lze vytvořit stupnici, která odráží úroveň kvality lidských zdrojů v jednotlivých shlucích okresů:

- A (+, -) výborná,
- B nadprůměrná,
- C průměrná,
- D podprůměrná,
- E nedostačující.

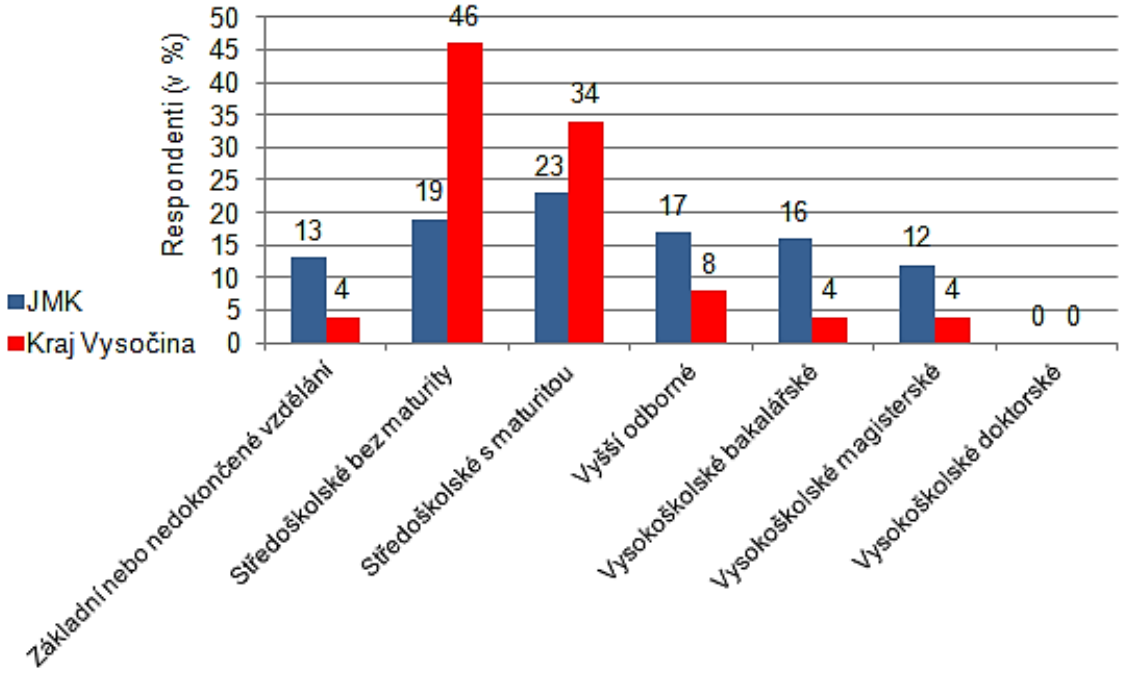
vzdálenosti od průměru celku (kdy průměr celku tvořily všechny okresy ČR).

Tab. 2: Kvalitativní hodnocení demografických indikátorů v okresech JMK a Kraje Vysočina

Okresy shluků	Úroveň kvality lidských zdrojů	Kvalitativní hodnocení
Brno-venkov	**A+**	podprůměrná hodnota indexu stáří (100), kladné migrační saldo (10,80 ‰), vysoká imigrace osob v mladším produktivním věku, příznivá vzdělanostní struktura (12,30 % absolventů VŠ), podprůměrná míra nezaměstnanosti (7,7 %), dobrá dopravní dostupnost
Brno-město	**A-**	vysoký index stáří (135), záporné migrační saldo (-3,85 ‰), průměrná míra nezaměstnanosti (8,2 %), výrazně nadprůměrná vzdělanostní struktura (22,57 % absolventů VŠ), vysokoškolské vzdělávací instituce s nadregionální působností, široké spektrum středoškolských vzdělávacích institucí s regionální působností, optimální dopravní dostupnost, anonymita města
Jihlava, Blansko, Břeclav, Třebíč, Vyškov, Znojmo	**B**	příznivá věková struktura (index stáří 108), ostatní demografické indikátory ve shodě s celorepublikovým průměrem, podprůměrná míra nezaměstnanosti vnitřních okresů, nadprůměrná míra nezaměstnanosti periferních okresů (přes 10 %), příznivá vzdělanostní struktura (počet absolventů VŠ okolo průměru ČR)
Žďár nad Sázavou	**C**	příznivá věková struktura (index stáří 107), velmi nízký přirozený přírůstek obyvatel (0,56 ‰), záporné migrační saldo (-1,20 ‰), průměrná vzdělanostní struktura (10,72 % VŠ absolventů), nadprůměrná míra nezaměstnanosti (9,7 %)
Pelhřimov	**C/D**	výrazné stárnutí populace (index stáří 128), přirozený úbytek obyvatel (-1,51 ‰), kladné saldo migrace (1,34 ‰), nepříznivá vzdělanostní struktura (podprůměrné zastoupení absolventů VŠ 9,30 %), podprůměrná míra nezaměstnanosti (6,0 %)
Havlíčkův Brod	**D**	nepříznivá věková struktura (index stáří 117), přirozený úbytek obyvatel (-0,10 ‰), záporné saldo migrace (-0,29 ‰), podprůměrné zastoupení osob s dokončeným vysokoškolským vzděláním (9,30 %), průměrná nezaměstnanost (8,7 %)
Hodonín	**E**	stárnutí populace (index stáří 119), přirozený úbytek obyvatel (-0,73 ‰), záporné migrační saldo (-1,40 ‰), podprůměrná vzdělanostní struktura (9,14 % absolventů VŠ), nadprůměrná míra nezaměstnanosti (14,1 %)

Zdroj: vlastní zpracování, data ČSÚ (2011)

Výsledky shlukové analýzy byly doplněny terénním dotazníkovým šetřením, z něhož vyplývají některé závěry potvrzující rozdílnou kvalitu lidského kapitálu ve zkoumaných krajích (graf 1). V JMK převažovali respondenti s vyšším vzděláním (dokončené středoškolské s maturitou nebo vyšší odborné vzdělání), zatímco v Kraji Vysočiny vykazovali respondenti zejména dokončené středoškolské vzdělání (ať už s maturitou nebo bez maturity).

Graf 1: Vzdělanostní struktura respondentů (v %) v JMK a Kraji Vysočina

Zdroj: vlastní zpracování, data z dotazníkového šetření (2014)

Shrnutí výsledků a závěr

Na základě výsledků kvalitativního hodnocení lidského kapitálu pomocí shlukové analýzy je možné identifikovat některé základní charakteristiky vyplývající z demografických indikátorů, které se projevují v prostorových disparitách okresů vybraných krajů. Zjevně je možné vymezit oblasti, které se jeví jako relativně bezproblémové a naopak oblasti, kterým by bylo potřeba z pohledu regionální rozvoje věnovat zvýšenou pozornost.

Projevují výrazné disparity kvality lidského kapitálu z pohledu geografické polohy, přičemž nižší kvalitu lidských zdrojů vykazují okresy periferie a venkovské okresy, a to ať už okresy v pohraničí (Znojmo, Břeclav, Hodonín, Třebíč) nebo v tzv. vnitřní periferii (Žďár nad Sázavou, Pelhřimov, Havlíčkův Brod). Podrobně se postavením venkova z pohledu sociologie dlouhodobě zabývají Lošťák a Hudečková (např. 1995, 2002, 2008) či Majerová (např. 2009). Je sice pravdou, že krajská města obvykle disponují dobrou kvalitou lidského kapitálu, ale vzhledem k pohoze a velikosti města Jihlavy se v tomto případě daná skutečnost tak zcela nepotvrzuje. V regionech krajských měst je pozitivní především výrazně lepší vzdělanostní struktura obyvatelstva, ale jsou naopak postiženy stárnutím populace (index stáří) a významným záporným migračním saldem (Hübelová, 2014b).

Zázemí města Brna (okres Brno-venkov) představuje perspektivní území pro další regionální rozvoj s dobrou kvalitou lidského kapitálu (např. nadprůměrná míra porodnosti a úhrnné plodnosti, kladné migrační saldo, vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel, nízká míra nezaměstnanosti). V těchto dynamicky se rozvíjejících lokalitách však nestačila dostatečně rychle reagovat také kapacita sociální infrastruktury, zejména mateřských a základních škol. U okresů periferie je možné zaznamenat nejnižší kvalitu lidského kapitálu. Útlum tradičních průmyslových aktivit nebo zemědělství vedl k nadprůměrné míře emigrace a nezaměstnanosti.

V širších společenských souvislostech vztahujících se k lidskému kapitálu je možné závěrem uvést, že celosvětová ekonomická recese neznamená jen recesi průmyslové výroby, snížení spotřeby obyvatelstva a pokles jeho životní úrovně, ale promítá se i do kvalitativní úrovně regionálního rozvoje. Výsledkem tohoto symbioticky propojeného procesu

je nejen pokles nákladů věnovaných na rozvoj výrobní a nevýrobní infrastruktury a snížení kupní síly obyvatelstva, ale může docházet také ke snížení kvality lidského kapitálu.

Poděkování:

Příspěvek vznikl v rámci projektu Aspekty sociálního, kulturního, lidského a zdravotního kapitálu v regionálním kontextu s registračním číslem 13/2015 podpořeného Interní grantovou agenturou Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity v Brně.

Literatura:

ATKINSON, J., MEAGER, N. (1986): *Changing Working Patterns: How companies achieve flexibility to meet new needs*. London: Institute of Manpower Studies, National Economic Development Office.

HOLMAN, R. (2005): *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck. BECKER, G.,

S. (1993): *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: The University of Chicago Press.

BLEHA, B., KOREC, P., VAŇO, B. (2009): Regionálny vývoj a ľudský kapitál na Slovensku - súčasnosť a budúcnosť. In *Reprodukce lidského kapitálu (Vzájemné vazby a souvislosti)*. Praha: VŠE.

DALY, K. (2004): Has Euroland Performed That Badly? In *The Business Economist*, 35(2): 186–199.

DRUCKER, P. (2004): *Fungující společnost. Vybrané eseje o společenství, společnosti a politickém systému.* Praha: Management Press.

FIALA, T., LANGHAMROVÁ, J., HULÍK, V. (2009): Aktualizovaná prognóza struktury vzdělanosti obyvatel ČR. In *Reprodukce lidského kapitálu (Vzájemné vazby a souvislosti)*. Praha: VŠE.

FUKUYAMA, F. (2005): *Veľký rozvrat. Ľudská prirodzenosť a opätovné nastolenie spoločenského poriadku*. Bratislava: Agora.

HUDEČKOVÁ, H., LOŠŤÁK, M. (1995): *Sociologie I (Úvod do sociologie a sociologie venkova).* Praha: ČZU.

HUDEČKOVÁ, H., LOŠŤÁK, M. (2002): O rurální sociologii ve výuce a výzkumu na České zemědělské univerzitě. In *Sociologický časopis*, 38(2): 89–99.

HÜBELOVÁ, D. (2013). Lidský kapitál jako jeden z klíčových rozvojových faktorů. In *XVI. Mezinárodním kolokviu o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita, ESF, s. 72–78.

HÜBELOVÁ, D. (2014a): Regionální disparity kvality lidských zdrojů v České republice v kontextu demografického a ekonomického vývoje. In *Geographia Cassoviensis*, Košice: Prírodovedecká fakulta UPJŠ, 8(1): 34–49.

HÜBELOVÁ, D. (2014b): *Geodemografická analýza disparit kvality lidských zdrojů v České republice*. Brno: Mendelova univerzita.

HÜBELOVÁ, D., CHALUPA, P. (2014): Vybraná demografická specifika České republiky. In *Geografické informácie 18*, 18(1): 69–81.

CHALUPA, P., HÜBELOVÁ, D. (2007): Současný fázový společenský posun a Česká republika. Brno: MU PdF.

CHALUPA, P., HÜBELOVÁ, D. (2012): Globální recese a regionální rozvoj České republiky. In *Geografické informácie 16*, 16(2): 106–116.

KOSCHIN, F. (2005). *Kapitoly z ekonomické demografie*. Praha: VŠE.

KUČERA, T. (1994): *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: ČDS, SÚ AVČR.

LANGHAMROVÁ, J., KOSCHIN, F., FIALA., T., FISCHER, J., FOŘTOVÁ, S. a kol. (2007): *Prognóza lidského kapitálu obyvatelstva České republiky do roku 2050*. Praha: Oeconomica.

LANGHAMROVÁ, J. (ed.) (2009): *Reprodukce lidského kapitálu (vzájemné vazby a souvislosti, II. ročník*). Praha: VŠE a ústav pro informace ve vzdělávání.

and position in leader approach. In *Agricultural Economics*, 54(6): 245–262.
LUKASOVÁ, A., ŠARMANOVÁ, M. (1985): *Metody shlukové analýzy*. Praha: SNTL.
MAJEROVÁ, V. (2009): *Český venkov 2008 - proměny venkova*. Praha: Credit.
MARVEL, M. R. (2013): Human Capital and Search-Based Discovery: A Study of High-Tech Entrepreneurship. In *Entrepreneurship theory and practice*, Baylor University, 37(3): 403–419.
MELOUN, M., MILITKÝ, J., HILL, M. (2005): *Počítačová analýza vícerozměrných dat v příkladech.* Praha: Nakladatelství AVČR.
MURGAŠ, F. (2009): Kvalita života a jej priestorová diferenciácia v okresoch Slovenska. In *Geografický časopis*, 61(2): 121–138.
PAVLÍK, I. HÜBELOVÁ, D., HORÁK, M., SOMERLÍKOVÁ, K. (2015): *Význam onemocnění lidí a zvířat při rozvoji regionů*. Brno: Mendelova univerzita v Brně.
POMAZALOVÁ, N., DRAHOŠOVÁ, J. (2012): Innovation projects the Case of Beneficiaries of Operational Programme Enterpreneurship and Innovations in the Czech Republic. In *Proceedings of the 4th European Conference on Intellectual Capital*. United Kingdom: Academic Publishing Limited.
RUTTEN, R., BOEKEMA, F. (2007): *The Learning Region: Foundations, State of the Art, Future.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
Strategie regionálního rozvoje pro léta 2007-2013 MMR (2008). [online]. http://www.mmr.cz/cs/Podpora-regionu-a-cestovni-ruch/Regionalni-politika/Koncepce-Strategie/Strategie-regionalniho-rozvoje-Ceske-republiky.
RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (2010): Nová demografická situace v České republice od počátku devadesátých let. In *Demografická situace České republiky. Proměny a kontexty 1993-2008*, Praha: SLON, s. 37–46.
VESELÝ, A. (2006): *Teorie mnohačetných forem kapitálu*. [online]. Praha: FSV UK. http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/117_014_Vesely.pdf.
VITURKA, M. (2010): Regional disparities and their evaluation in the context of regional policy. In *Geografie*, 115(2): 131–143.
VLTAVSKÁ, K., FISCHER, J. (2009): *Možnosti měření vlivu lidského kapitálu na souhrnnou produktivitu faktorů: český a slovenský příklad*. Praha: VŠE.
VÚPSV (2009): *Protikrizová opatření ve vybraných zemích EU*. [online]. http://www.vupsv.cz/sites/File/knihovna/protikrizova_opatreni.pdf.
WOKOUN, R. (2010): Teoretické a metodologické přístupy k výzkumu regionální konkurenceschopnosti. In *Regionální studia*, 2(1): 2–7.

Kontaktní adresa autora:

PhDr. Dana Hübelová, Ph.D., Mendelova univerzita, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Ústav demografie a aplikované statistiky, třída Generála Píky 7, Brno, dana.hubelova@mendelu.cz

Stav priamych investícií a ich vplyv na rozvoj regiónov v Slovenskej republike

Stock of Foreign Investment and its Impact on the Development of the Regions in the Slovak Republic

Jarmila Hudáková

Abstrakt:

Pozitívny vplyv priamych zahraničných investícií (PZI) sa prejavuje nielen na národnej úrovni, ale aj na regionálnej úrovni. Národohospodárska politika Slovenska smeruje k aktívnej podpore investorov prostredníctvom investičných stimulov. Cieľom článku je zhodnotiť vplyv priamych zahraničných investícií na regionálny HDP na obyvateľa a nezamestnanosť. Vzájomná lineárna závislosť je skúmaná pomocou determinácie a korelácie medzi PZI a HDP a medzi PZI a nezamestnanosťou. Predpokladáme, že rozdielny regionálny stav PZI bude mať výrazný vplyv na ekonomickú diferenciáciu regiónov v Slovenskej republike.

Klíčová slova:

Priame zahraničné investície (PZI), regionálny HDP na obyvateľa, regionálna nezamestnanosť, NUTS II

Abstract:

The positive impact of the foreign direct investment (FDI) is reflected not only at national level but also at the regional level. Slovakia's economic policy is tended to the active support of the investors through investment incentives. The aim of the article is to assess the impact of FDI on regional GDP per capita and unemployment. Mutual linear dependence was investigated by determination and correlation between FDI and GDP and FDI and unemployment. We assume that the different regional stock of the foreign direct investment will have a significant influence on the economic differences of the regions in the Slovak Republic.

Key words:

Foreign direct investment (FDI), regional GDP per capita, regional unemployment, NUTS II

Úvod

Definícia OECD hovorí, že: „Priama zahraničná investícia predstavuje kategóriu medzinárodných investícií, ktorá vyjadruje zámer subjektu, ktorý je rezidentom jednej ekonomiky (priamy investor), získať trvalý podiel v podniku so sídlom v inej ekonomike (podnik priamej investície). Trvalý podiel vyjadruje existenciu dlhodobého vzťahu medzi priamym investorom a podnikom priamej investície a významný stupeň vplyvu na riadenie podniku." Pri určovaní existencie vzťahu priamej investície sa v súlade s medzinárodnými štandardami používa – kritérium 10 % podielu na základnom kapitáli alebo hlasovacích právach podniku. Za súčasť priamych zahraničných investícií sa považujú okrem podielu na základnom kapitáli aj reinvestovaný zisk a ostatný kapitál – spojený s rôznymi medzipodnikovými úverovými operáciami.

Majetková účasť zahŕňa majetkovú účasť v pobočkách, všetky peňažné a nepeňažné vklady priameho investora do základného kapitálu dcérskych a pridružených podnikov a iné

kapitálové príspevky. Majetková účasť zahŕňa majetkové akcie (s hlasovacím právom aj bez neho) okrem prioritných akcií bez účasti na zisku, ktoré sú považované za dlhové cenné papiere a zaradené do ostatného kapitálu.

Reinvestovaný zisk sa skladá z podielov priamych investorov – v pomere k majetkovej účasti – na zisku dcérskych a pridružených spoločností, ktorý nie je rozdelený formou dividend a zisku, ktorý pobočky a iné podniky bez právnej subjektivity nevyplácajú priamym investorom. Ak táto časť zisku nie je určená, považujú sa všetky zisky pobočiek za rozdelené a sú vykazované vo výnosoch z priamych investícií ako dividendy a rozdelené zisky pobočiek.

Ostatný kapitál je spojený s rôznymi medzipodnikovými úverovými operáciami. Obsahuje všetky finančné operácie medzi pridruženými podnikmi, požičiavanie a vypožičiavanie finančných prostriedkov – vrátane dlhových cenných papierov a dodávateľských (obchodných) úverov – medzi priamymi investormi ich dcérskymi, pridruženými podnikmi a pobočkami.

Kapitál sa presúva z domácej krajiny do krajiny s lepšími možnosťami zhodnotenia. Vyššie zhodnotenie kapitálu sa prejavuje v závislosti na forme investovaného kapitálu vo vyššom zisku, vyšších dividendách, vyšších úrokoch (Kunešová a kol., 2006).

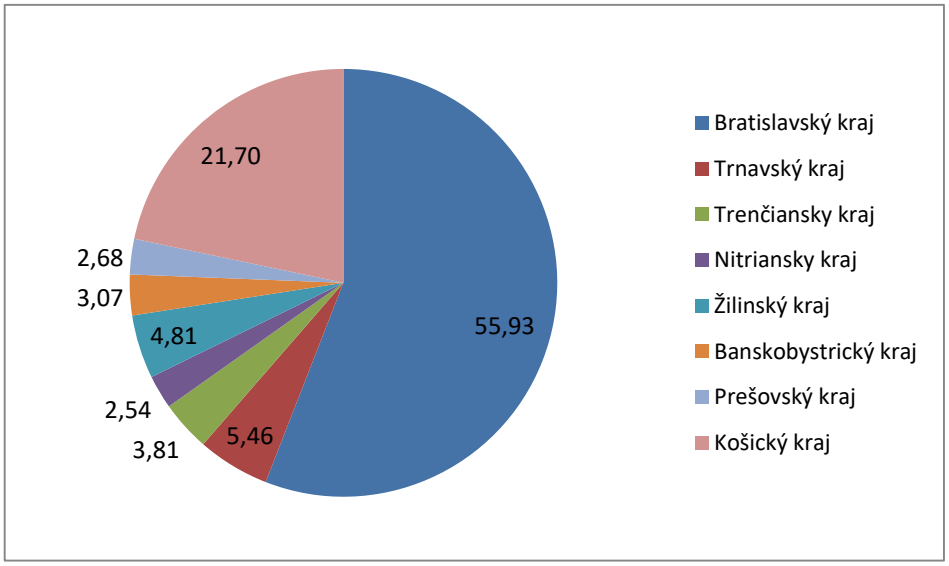
Autori zaoberajúci sa vplyvom PZI na ekonomiku uvádzajú obdobné výsledky ako náš článok. Analýza autorov Zdražil, Hýblová (2011) preukázala, že objem PZI a veľkosť HDP sa vzájomne ovplyvňujú a teda PZI významne ovplyvňujú vývoj HDP a sú teda pre ekonomickú výkonnosť regiónu významným stimulom. Na druhej strane však našli situácie kedy rast PZI zapríčinil pokles zamestnanosti. Sojková (2013) skúmala údaje Libereckého kraj v ČR a zistila potvrdenie korelácie PZI a regionálneho HDP. Pozitívny vplyv PZI na nezamestnanosť sa prostredníctvom koeficientov determinácie a korelácie nepotvrdilo.

Metodika a cieľ práce

Analyzovali sme výšku a umiestnenie PZI v jednotlivých krajoch Slovenska v rokoch 2000 až 2013. Cieľom článku je sledovať vplyv PZI na HDP na obyvateľa a nezamestnanosť v jednotlivých krajoch. Vzájomná lineárna závislosť je skúmaná pomocou determinácie a korelácie medzi PZI a HDP a medzi PZI a nezamestnanosťou. Vstupné dáta boli získané z databáz Slovenskej národnej banky, Ministerstva práce a Štatistického úradu SR. Dáta boli spracované pomocou grafických a tabuľkových výstupov a následne komentované.

Stav PZI na Slovensku

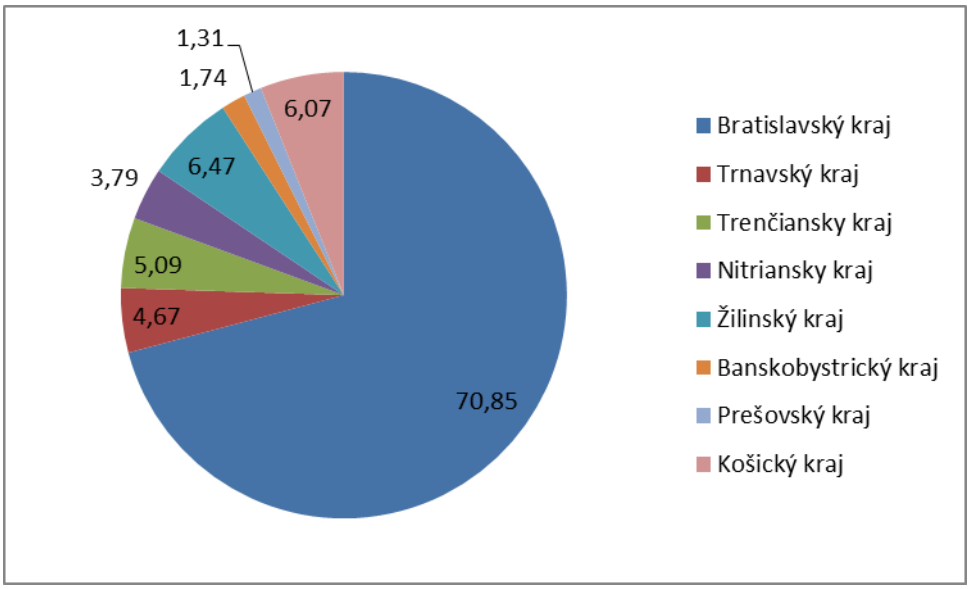
PZI rástli na Slovensku počas celého sledovaného obdobia. V roku 2000 sa ich výška pohybovala od 5 880 017 tis. € až v roku 2013 dosiahli výšku 42 071 875 tis. €. Najvyšší medziročný rast dosiahli v roku 2003 1,63 a najnižší medziročný rast bol v roku 2013 1,01 v porovnaní s predchádzajúcim rokom. V priebehu sledovaného obdobia sa menil aj podiel jednotlivých krajov na celkových PZI. Najväčšie zmeny nastali v Bratislavskom a Košickom kraji. Ako vidíme z grafu 1 najvyšší podiel na celkových PZI mal v roku 2000 Bratislavský kraj a to vo výške 55,93 %. Druhý najvyšší podiel dosiahol Košický kraj vo výške 21,70 %. Na treťom mieste je Trnavský kraj, ktorý však už dosiahol výrazne nižší podiel 5,46 %, za ním nasledovali, Žilinský kraj – 4,81 %, Trenčiansky kraj – 3,81 %, Banskobystrický kraj – 3,07 %, Prešovský kraj – 2,86 % a rad uzatváral Nitriansky kraj s podielom na celkových PZI 2,54 %.

Graf1: Podiel jednotlivých krajov na celkových PZI v roku 2000

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov NBS, 2000

Graf 2 znázorňuje Podiel jednotlivých krajov na celkových PZI v roku 2013. Môžeme sledovať niektoré významné zmeny.

Graf1: Podiel jednotlivých krajov na celkových PZI v roku 2013

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov NBS, 2000

Podiel Košického kraja na celkových PZI klesol z 21,70 % na 6,07 %. Podiel Bratislavského kraja vzrástol z 55,93 % na 70,85 %. Podiel Žilinského kraja vzrástol na 6,47%, Trenčiansky kraj dosiahol podiel 5,09 %, Trnavský kraj 4,67 %, Nitriansky kraj 3,79 %, Banskobystrický kraj 1,74 % a Prešovský kraj 1,31 %-ný podiel na celkových PZI. Z uvedených grafom vidíme, že najvyšší podiel na stave celkových PZI si udržiava Bratislavský kraj. Výrazný nárast podielu PZI Trnavského kraja nastal v roku 2005 kedy dosiahol 17,72 %, čo súviselo s investíciami PSA Peugeot. V roku 2006 a 2007 dosiahol 10,99 a 10,19, ďalej stále klesal až na 4.67 % v roku 2013.

Vývoj hrubého domáceho produktu na obyvateľa

Vývoj HDP na obyvateľa v SR mal rastúcu tendenciu s výnimkou roku 2009, kedy prišlo k jeho poklesu v porovnaní s rokom 2008. HDP na obyvateľa v roku 2000 v SR dosiahol 5 851,33 €. Najvyššiu úroveň HDP v roku 2000 dosahoval Bratislavský kraj, ktorého výška bola 12 716,04 €. Druhú najvyššiu úroveň dosiahol Trnavský kraj vo výške nad úrovňou SR a to 6 141,61 €. Tretia pozícia patrí Trenčianskemu kraju – 5 521,29 €. Ďalej nasledujú Košický kraj 5 262,02 €, Nitriansky kraj 5 068,41 €, Banskobystrický kraj 4 865,65 €, Žilinský kraj 4 791,13 € a nakoniec Prešovský kraj 3 566,55 €. V roku 2013 sa už HDP na obyvateľa v SR zvýšil na hodnotu 13 640,32 €. Počas celého sledovaného obdobia bol HDP najvyšší v Bratislavskom kraji a významne prevyšoval hodnoty ostatných krajov. V tomto roku dosiahol výšku 33 679,62 €. Druhú najvyššiu hodnotu si udržal Trnavský kraj vo výške 14 948,43 €. Trenčiansky kraj predbehol Nitriansky kraj s výškou HDP 11 936,22 €. Trenčiansky kraj dosiahol 11 855,82 €. Ďalej nasledovali Žilinský kraj 11 621,20 €, Košický kraj 10 656,68 €, Banskobystrický kraj 9 887,56 € a poradie opäť uzatvára Prešovský kraj s hodnotou HDP na obyvateľa vo výške 8 015,17 €. V dôsledku hospodárskej krízy prišlo k poklesu HDP na obyvateľa v roku 2009 v porovnaní s rokom 2008 v rámci SR ale aj všetkých krajov. HDP v SR v roku 2008 bol 12 638,61 a v roku 2009 11 779,50 €. V roku 2010 pokračoval rast a HDP dosiahol 12 410,22 €. K rastu HDP prišlo aj vo všetkých krajoch.

Nezamestnanosť podľa regiónov

Nezamestnanosť v SR mala od roku 2000 do roku 2006 klesajúcu tendenciu. V roku 2000 dosahovala hodnotu 18,63% a do roku 2006 klesla na 7,99 %. Od roku 2007 dochádza k jej rastu. V roku 2013 dosiahla výšku 14,00 %. Podobný vývoj kopírovali aj všetky kraje. Počas celého sledovaného obdobia najnižšiu nezamestnanosť vykazoval Bratislavský kraj. V roku 2000 bola jej hodnota 5,79 %, najnižšiu hodnotu dosiahla v roku 2007 vo výške 1,98 % a ďalej mala rastúcu tendenciu. V roku 2013 dosiahla 6,17 %. Trenčiansky kraj vykazoval nižšie hodnoty v rokoch 2000 až 2007 ako Trnavský kraj. S príchodom veľkého zamestnávateľa do Trnavského kraja boli od roku 2007 údaje o nezamestnanosti nižšie ako v Trenčianskom kraji. V roku 2000 mal Trenčiansky kraj nezamestnanosť 12,70 % a Trnavský 15,51 %. Do roku 2007 poklesla nezamestnanosť v Trenčianskom kraji na 4,5 % a v Trnavskom kraji 4,2 %. Od roku 2007 nezamestnanosť kolísala. V Trenčianskom kraji dosiahla v roku 2013 10,74 avšak v Trnavskom kraji už bola nižšia a klesla na 9,16 %. V Nitrianskom kraji bola nezamestnanosť v roku 2000 na úrovni 23,12 % a v Žilinskom kraji 16,38 %. Do roku 2013 klesla nezamestnanosť v Nitrianskom kraji na 12,52 % a v Žilinskom kraji na 12,51 %. V roku 2000 bola nezamestnanosť v Banskobystrickom kraji vo výške 23,59 %, v Prešovskom kraji 23,96 % a v Košickom kraji 25,55 %. Vo všetkých troch krajoch do roku 2013 poklesla, v Banskobystrickom kraji na 18,26 %, v Prešovskom kraji 19,35 % a v Košickom kraji na 17,23 %.

Vplyv PZI na HDP

Silu vzájomnej lineárnej závislosti sme vyjadrili pomocou koeficientov korelácie a determinácie. Podľa Cohen (1988) je pri výsledku pod 0,1 závislosť triviálna, od 0,1 do 0,3 je závislosť malá, od 0,3 do 0,5 je závislosť stredná, od 0,5 do 0,7 je závislosť veľká a od 0,7 po 1 je závislosť veľmi veľká. Z tabuľky 1 vidíme, že najnižšiu hodnotu – 0,68 dosiahol Trnavský kraj, znamená, že medzi premennými existuje veľká priama závislosť. Všetky ostatné kraje vykazujú hodnotu v rozpätí od 0,9 do 0,99 čo znamená, že medzi premennými existuje veľmi silná priama závislosť.

Tab. 1: Koeficient korelácie HDP

Členenie podľa krajov	**HDP**
Bratislavský kraj	0,99
Trnavský kraj	0,68
Trenčiansky kraj	0,98
Nitriansky kraj	0,98
Žilinský kraj	0,99
Banskobystrický kraj	0,92
Prešovský kraj	0,93
Košický kraj	0,90
SLOVENSKO spolu	0,99

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov NBS

Silu vzájomnej lineárnej závislosti je možné vyjadriť pomocou koeficientu determinácie, ktorý je zobrazený v tabuľke č. 2.

Tab. 2: Koeficient determinácie HDP

Členenie podľa krajov	**HDP**
Bratislavský kraj	0,98
Trnavský kraj	0,46
Trenčiansky kraj	0,96
Nitriansky kraj	0,95
Žilinský kraj	0,98
Banskobystrický kraj	0,85
Prešovský kraj	0,87
Košický kraj	0,81
SLOVENSKO spolu	0,99

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov NBS

Najnižšia hodnota koeficientu determinácie je v Trnavskom kraji – 0,46. To znamená, že 46% z celkovej variability závislej premennej môžeme vysvetliť pomocou regresnej priamky. Ostatné kraje vykazujú hodnoty v rozpätí od 0,81 až po 0,98.

Vplyv PZI na nezamestnanosť

Vzájomná lineárna závislosť PZI a nezamestnanosti vypočítaná koeficientom korelácie je v tabuľke 3. Záporná hodnota koeficienta korelácie znamená, že hodnoty dvoch premenných sa menia opačným smerom. Koeficient blížiaci sa k nule bol vykázaný v Bratislavskom kraji a rovnako v Prešovskom kraji je závislosť malá. V Trenčianskom a Žilinskom kraji je závislosť stredná. Nitriansky kraj, Trnavský kraj a Košický kraj vykazujú závislosť veľmi veľkú. Vplyv PZI na nezamestnanosť vyjadrená koeficientom korelácie za celé Slovensko je -0,44, čo je stredná závislosť.

Tab. 3: Koeficient korelácie nezamestnanosť

Členenie podľa krajov	**Nezamestnanosť**
Bratislavský kraj	-0,03
Trnavský kraj	-0,87
Trenčiansky kraj	-0,31
Nitriansky kraj	-0,76
Žilinský kraj	-0,53
Banskobystrický kraj	-0,49
Prešovský kraj	-0,18
Košický kraj	-0,93
SLOVENSKO spolu	-0,44

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov NBS

Koeficient determinácie je zobrazený v tabuľke 4.

Tab. 4: Koeficient determinácie nezamestnanosť

Členenie podľa krajov	**Nezamestnanosť**
Bratislavský kraj	0,0009
Trnavský kraj	0,76
Trenčiansky kraj	0,09
Nitriansky kraj	0,58
Žilinský kraj	0,28
Banskobystrický kraj	0,24
Prešovský kraj	0,03
Košický kraj	0,86
SLOVENSKO spolu	0,19

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov NBS

Hodnoty v Bratislavskom, Prešovskom, Trenčianskom kraji sú veľmi nízke. Rovnako hodnota za Slovensko je tiež nízka. Vplyv PZI na nezamestnanosť je relatívne nízka v porovnaní s vplyvom náhodnej poruchy.

Záver

Priame zahraničné investície sú významným determinantom výšky hrubého domáceho produktu. Tento predpoklad bol na základe štatistického overovania potvrdený. Ukázalo sa, že vývoj stavu PZI v jednotlivých krajoch skutočne koreluje s vývojom regionálneho HDP na osobu. Vo väčšine krajov korelačný koeficient vykazoval hodnoty blížiace sa k 1.

Všeobecne sa predpokladá, že zvyšovaním investícií automaticky dochádza k znižovaniu nezamestnanosti. Tento jav nebol potvrdený koeficientom korelácie a determinácie. Priame zahraničné investície sú iba jedna premenná a makroekonomické agregáty sú výsledkom viacerých rôznych vplyvov. Nie každá investícia musí vytvoriť nové pracovné miesta. Investície do výkonných technológií, ktoré nahrádzajú ľudskú prácu, môžu dokonca znamenať zníženie počtu pracovných miest. Nový zahraničný podnik vytvorený na zelenej lúke môže priniesť množstvo pracovných miesť, avšak zároveň môže spôsobiť zánik niektorých domácich podnikov.

Literatúra

[1] KUNEŠOVÁ, H. a kol., (2006). *Světová ekonomika nové jevy a perspektivy*. Praha: C.H. Beck. ISBN 80-7179-455-4.
[2] OECD *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*, 4th Edition, (2008). [online]. [cit. 30. 07. 2016]. Dostupné z: http://oecd.org/daf/inv/mne/statistics.htm.
[3] NBS, *Priame zahraničné investície* 2000-2013. [cit. 30. 07. 2016]. Dostupné z: http://www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie/priame-zahranicne-investicie
[4] SOJKOVÁ, L. *Vpliv přímych zahraničních investic na růst HDP a zaměstnanost v Libereckém kraji.* Sborník příspěvků z mezinárodní konference, Region v rozvoji společnosti. 1. Vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2014. s. 793-806. ISBN 978-80-7509-139-0.
[5] Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2000-2013. [cit. 30. 07. 2016] Dostupné z: https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/macroeconomic/accounts/
[6] Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny 2000-2013. [cit. 30. 07. 2016]. Dostupné z: http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254
[7] ZDRAŽIL, P., HÝBLOVÁ, A. *Vpliv přímých zahraničních investic na ekonomickou výkonnost regionu.* Sborník referátů z odborné koference Regionální rozvoj medzi teorií a praxí: Obyvatelstvo, region a bezpečnost, 2013. Universita Pardubice. s. 129-137. ISBN 978-80-7395-724-7. ISSN 1805-3246.

Kontaktná adresa autora:

Mgr. Jarmila Hudáková, MBA, PhD.
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Fakulta prírodných vied
Ústav ekonomiky a manažmentu
Tr. Andrja Hlinku 1, 949 74 Nitra
Email: jhudakova@ukf.sk

Uplatnění technologií v regionálním kontextu

The Application of Technology in the Regional Context

Magdalena Chmelařová

Abstrakt:

Uplatnění technologií se stává nedílnou pomůckou a nástrojem veřejných politik při zjišťování a prezentaci obecné postojové hladiny názorů a stanovisek obyvatel k sociální realitě. Cílem stati je analýza mapování digitální strategie v rámci rozvoje vybrané lokality kraje, deskripce postupů neziskových organizací a cílových skupin, které oslovily občany a kterým nabízejí svoji dobrovolnou práci za využívání informačních a komunikačních prostředků. K dosažení cíle bylo využito výsledků sociologického výzkumu realizovaného v rámci projektu Technologické agentury České republiky (TA ČR) s registračním číslem TD020048. Výzkum se zaměřil na poznání procesu dobrovolnictví a filantropie a jeho audit, jež byl realizován podle zvolených kritérií v okresech Moravskoslezského kraje. Autorka zjistila, že využití moderních komunikačních technologií prospívá především ochotě darovat zejména pro svou jednoduchost, akčnost a transparentnost. Dominantní formou drobného individuálního dárcovství jsou dárcovské DMS, které oslovují také mladou generaci.

Klíčová slova:

Technologie, dobrovolnictví, filantropie, donátorství, digitální strategie

Abstract:

Application of the technology is becoming an integral tool and an instrument of public policy in the determination and presentation of the General attitudinal levels of views and opinions of the population to social reality. The aim of the paper is the analysis of the mapping of the digital strategy in the framework of the development of selected sites of the region, a description of the practices of non-profit organizations and the target groups, which were appreciated by the citizens and that offer their volunteer work for the use of information and communication resources. In order to achieve the objectives of results of sociological research (in the context of the implementation of the project with the registration number TD020048 TACR) was used with a focus on the knowledge of the process of volunteering and philanthropy and its audit, which was realized according to selected criteria in the districts of Moravian-Silesian region. The author found that the use of modern communication technology benefits the willingness to provide in particular for its simplicity, transparency and a game. The dominant form of small individual donations are donor DMS, that appeal to the young generation also.

Key words:

Technology, volunteerism, philanthropy, digital strategy, donations

Úvod

Vymezení základních funkcí státu vychází z akcentu na vytváření podmínek pro stabilitu celé společnosti, zachování sociálního konsensu a rozvoje sociálních činností, které stabilizují poměry tak, aby sociální subjekty mohly realizovat své cíle s využitím vlastních možností. Filantropické chování firem (právnických osob), ale i fyzických osob (donátorů, dárců, dobrovolníků aj.) se projevuje v souladu s principy společenské odpovědnosti, přináší darujícím řadu výhod a zisků, především nefinanční podoby. Altruistické chování a sociální odpovědnost je společností legislativně podporováno.

Snahy o mapování filantropických aktivit, poznání toku prostředků, motivace dárců, otázky výběru cílových skupin, tzn. potřeba získat pravdivý obraz o účinnosti využívaných společenských

nástrojů podpory filantropie, se stávají předmětem výzkumů s využitím kvantitativních i kvalitativních postupů.

Cíl výzkumu

Cílem předloženého textu je analýza mapování digitální strategie v rámci rozvoje vybrané lokality kraje a deskripce přístupů, které mají dárci k dobročinnosti či k výběru filantropické aktivity k dispozici. Na základě obecných zjištění je patrné, že technologie mají ve filantropii a dárcovství své opodstatnění a trvalé místo.

Metodika výzkumu

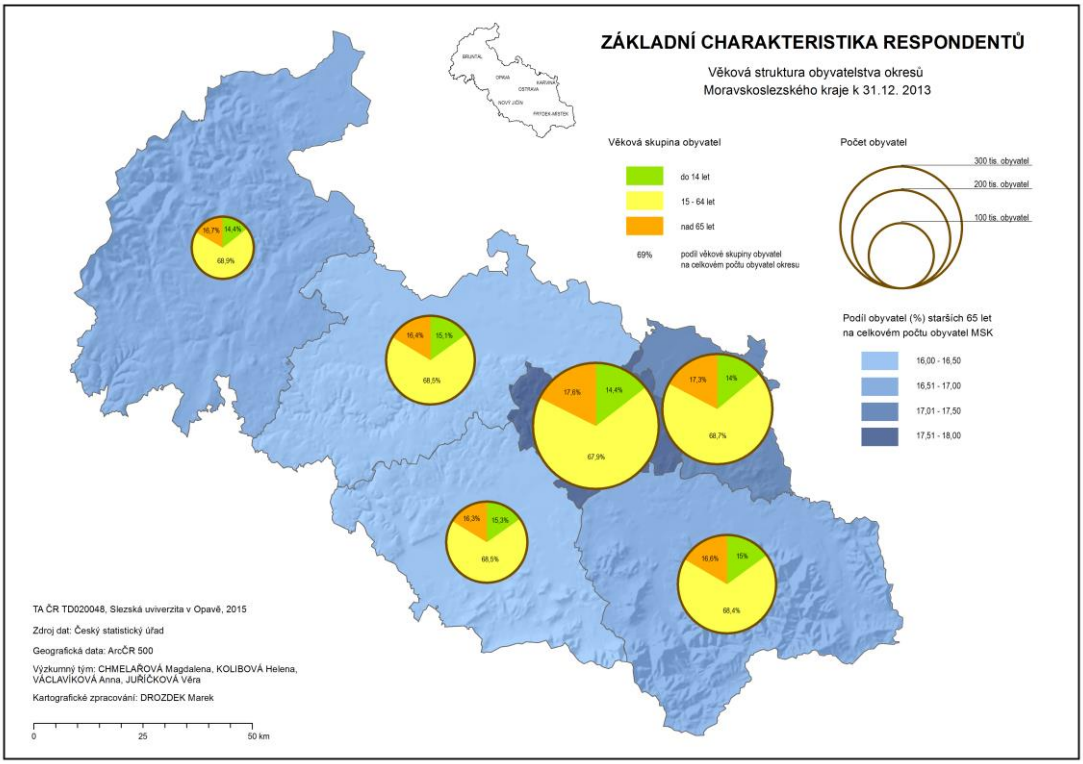
Text se zabývá otázkami využívání moderních komunikačních technologií ve dvou polohách. Jde o využití formy jako takové a jako informace o využití ICT v dobrovolnictví v regionálním kontextu.

Hlavní formou využití technologií v hodnocení provedených výzkumů byly specializované mapy s odborným obsahem, které jsou syntézou kartograficky nebo prostřednictvím geografického informačního systému (GIS) vyjádřených bodových, plošných, prostorových a případně časových informací (4D) a jejich souvislostí, získaných na podkladě výzkumu určitého území. V našem případě šlo o specializované mapy pro mapování společenských souvislostí, které jsou populárnější spíše jako geovědní mapy, mapy památkových objektů, archeologických lokalit, chráněných přírodních území, technických objektů, mapy/plány velkých měřítek menších území (např. památkových objektů a areálů technických objektů, archeologických lokalit a parků) včetně komplexní dokumentace urbanistických nebo krajinářských průzkumů. Díky výzkumné koncepci projektu byla naplněna podmínka, že mapy jsou dokumentované údaji získanými a interpretovanými příslušnými výzkumnými metodami. Úkolem koncepce uspořádání a úpravy map bylo zachycení významnosti jednotlivých sledovaných jevů pro vymezení limitů, postojové hladiny názorů apod.

Cílem techniky specializovaných map s odborným obsahem bylo vyhledat, lokalizovat a zdokumentovat problematiku dobrovolnictví v regionálním kontextu. Soubor specializovaných map představuje odborný základ pro návrhy optimalizace postupu společnosti při rozvoji fenoménu dobrovolnictví. K získání zdrojových dat pro tvorbu obsahových map bylo použito standardních sociologických postupů. Sběr dat proběhl v roce 2014 na vzorku 602 respondentů, obyvatel Moravskoslezského kraje starších 18 let. Výběr vzorku respondentů byl stanoven na základě metody kvótního výběru. Datová matice, která vznikla na podkladě primárních dat z dotazníkového šetření, se stala základem pro statistickou analýzu. Data byla analyzována tříděním prvního stupně (primární deskripce souboru dat) a tříděním druhého stupně s využitím kontingenčních tabulek, Pearsonova $\chi 2$ testu a korelačního koeficientu Cramerovo V, pro interpretaci jeho hodnot byla použita Vauseho tabulka. Testování proběhlo na hladině významnosti 0,05. Analýzy byly realizovány s využitím softwaru SPSS pro hromadnou analýzu statistických dat. Soubor vyhodnocených dat byl následně interpretován v souvislosti s cíli výzkumu.

Výsledky výzkumu v Moravskoslezském kraji se zaměřením na technologie

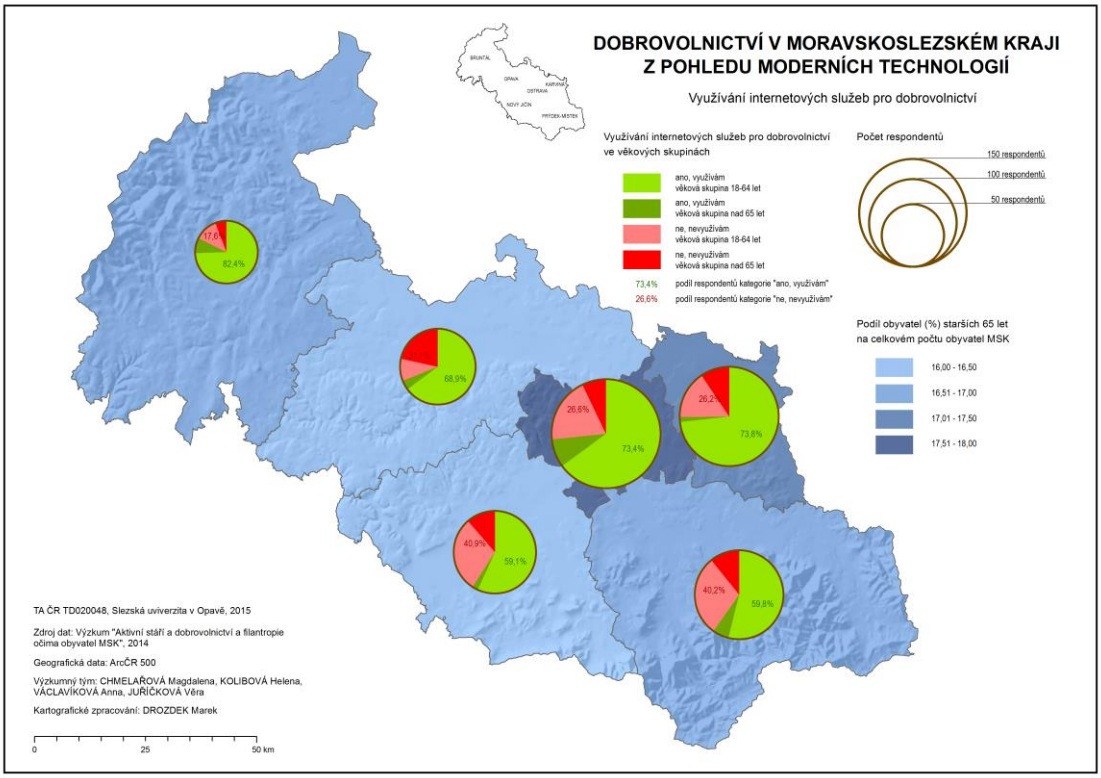
Sociologické šetření jednu baterii otázek pro respondenty cíleně implementovalo do oblasti využití moderních technologií pro poskytnutí dobrovolnických a filantropických aktivit. Následující obr. 1 dokumentuje strukturu výběrového souboru respondentů podle zvolených sociálně demografických charakteristik.

Obr. 1: Základní charakteristika respondentů výzkumu

Zdroj: Sociologický výzkum „Aktivní stáří a dobrovolnictví a filantropie očima obyvatel Moravskoslezského kraje“, vlastní zpracování

Z výsledků analýz vyplynulo, že internet využívá ve své práci nebo ve svém volném čase pro zjišťování aktivit vázaných na dobrovolnictví sedm z deseti dotázaných (69,3 %). Následující obr. 2 dokumentuje výsledky analýz ve vztahu k okresu místa bydliště respondenta, ke vzdělání a ke skutečnosti, zda je respondent senior (65+). Lze konstatovat, že ve srovnání s celkovým hodnocením častěji využívají internet ve své práci nebo ve volném čase obyvatelé okresu Bruntálu, lidé ne-seniorského věku a lidé s vyšším vzděláním.

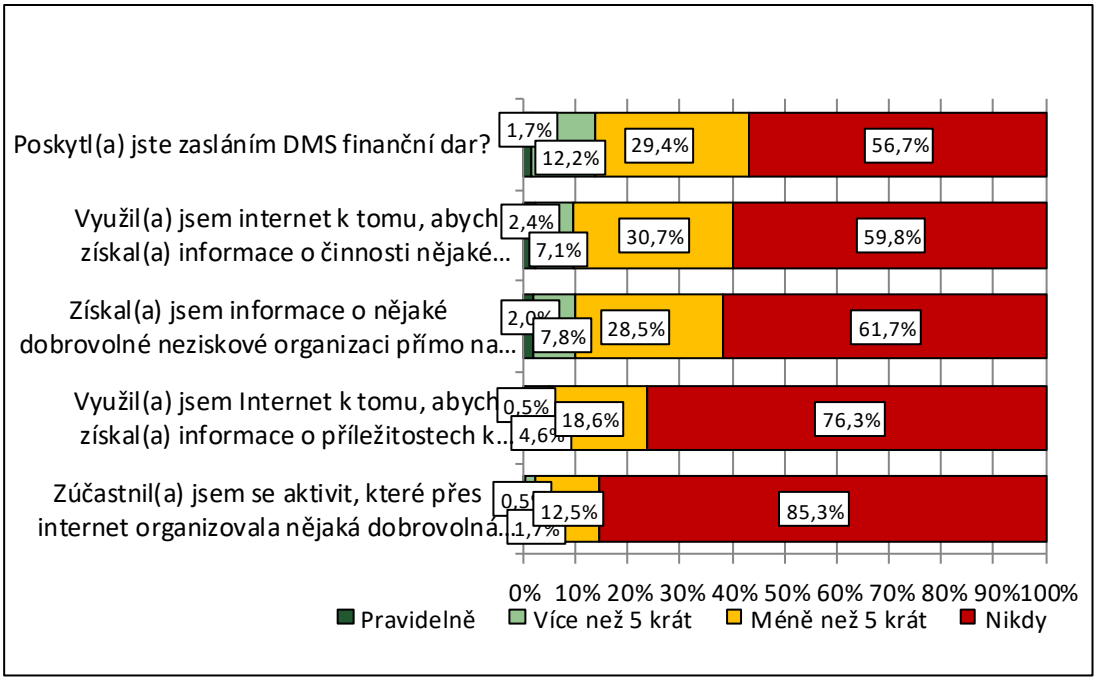

Obr. 2: Analýza využití internetu pro dobrovolnictví podle věku a okresu

Zdroj: Sociologický výzkum „Aktivní stáří a dobrovolnictví a filantropie očima obyvatel Moravskoslezského kraje“, vlastní zpracování

Na další otázky z oblasti internetu odpovídali pouze ti respondenti, kteří na otázku „Využíváte ve své práci nebo ve volném čase služeb internetu pro aktivity typu dobrovolnictví?“ odpověděli variantou „ano, využívám“ (tj. 415 dotázaných).

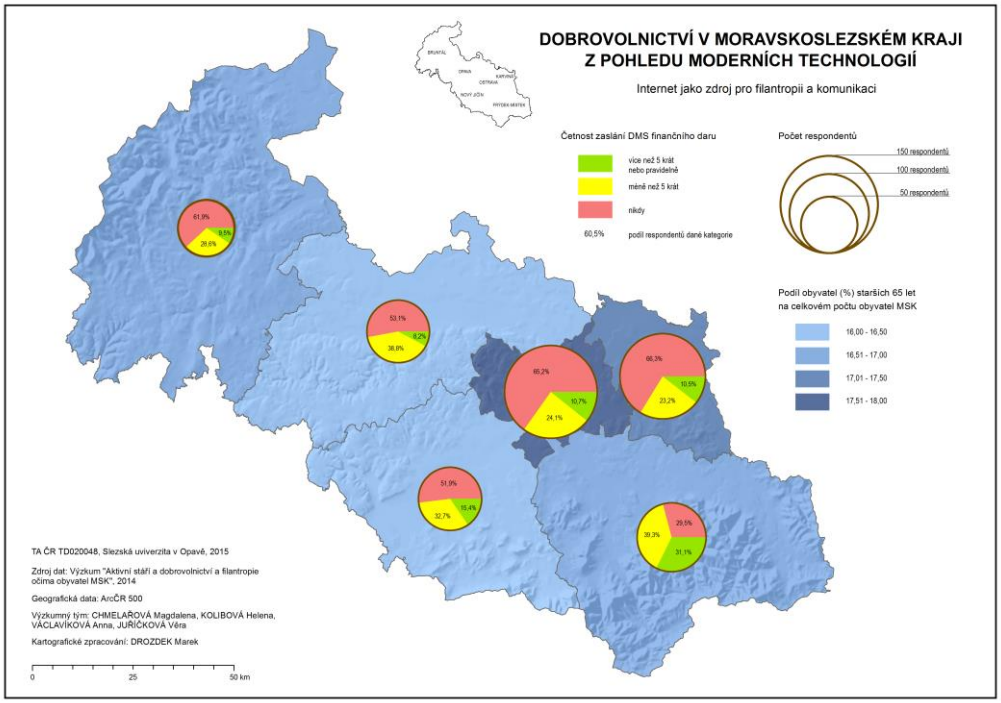
Z následujícího grafu 1 vyplývá, že přibližně čtyři respondenti z deseti už alespoň někdy poskytli finanční dar zasláním DMS (43,3 %), využili internet k tomu, aby získali informace o činnosti nějaké neziskové organizace (40,2 %) nebo získali informace o nějaké neziskové organizaci přímo na jejich webových stránkách (38,3 %). Nejméně často se dotázaní účastnili aktivit, které přes internet organizovala nějaká nezisková organizace (85,3 % nikdy) a využili internet k tomu, aby získali informace o dobrovolnictví (76,3 % nikdy). Pouze necelá dvacetina dotázaných (4,4 %), kteří používají internet, se v posledních 12 měsících věnovala dobrovolné práci pro diskusní skupinu na internetu nebo pro nějaké internetové společenství. Následně byla hodnocena závislost mezi věnováním se dobrovolné práci pro diskusní skupinu na internetu nebo pro nějaké internetové společenství a okresem místa bydliště, vzděláním a skutečností, zda je respondent senior (65+). Nebyla však potvrzena žádná statisticky významná závislost.

Graf 23: Jak často jste se během posledních 12 měsíců věnoval (a) následujícím činnostem?

Zdroj: Sociologický výzkum „Aktivní stáří a dobrovolnictví a filantropie očima obyvatel Moravskoslezského kraje“, vlastní zpracování

Výše uvedené otázky byly následně hodnoceny ve vztahu k okresu místa bydliště, ke vzdělání a ke skutečnosti, zda je respondent senior (65+) a výsledky implementuje obr. 3. Dále z výsledků analýz vyplynulo, že za posledních 12 měsíců poskytli zasláním DMS finanční dar nejčastěji obyvatelé okresu Frýdek-Místek. Aktivit, které přes internet organizovala nějaká dobrovolná nezisková organizace, se za posledních 12 měsíců ve větší míře zúčastnili respondenti se středoškolským vzděláním s maturitou.

Obr. 3: Četnost zaslání DMS finančního daru podle zvolených kritérií

Zdroj: Sociologický výzkum „Aktivní stáří a dobrovolnictví a filantropie očima obyvatel Moravskoslezského kraje“, vlastní zpracování

Z dotázaných, kteří využívají internet, byla v době sběru dat více než desetina (11,7 %) aktivní v diskusní skupině na internetu nebo v nějakém jiném internetovém společenství. Závislost s okresem místa bydliště, vzděláním a skutečností, zda je respondent senior (65+) byla hodnocena pomocí Pearsonova $\chi 2$ testu. Lze konstatovat, že ve srovnání s celkovým hodnocením jsou aktivnější v diskusní skupině na internetu nebo v nějakém jiném internetovém společenství obyvatelé okresu Opava a Ostrava. Se vzděláním a skutečností, zda je respondent senior (65+) nebyla prokázána statisticky významná závislost.

Respondenti, kteří jsou v současnosti aktivní v diskusní skupině na internetu nebo v nějakém jiném internetovém společenství, se měli možnost vyjádřit ke skutečnosti, do jaké míry souhlasí nebo nesouhlasí s vybranými výroky, týkajícími se kontaktu s lidmi na síti.

Největší míru souhlasu („rozhodně“ nebo „spíše souhlasím“) vyjádřili dotázaní téměř stejnou měrou s výroky „Na síti mám někoho, s kým se mohu poradit při důležitých rozhodnutích“ (89,5 %), „Díky kontaktu s lidmi na síti se zajímám i o to, co se děje mimo můj domov“ (87,5 %) a s výrokem „Když se cítím osamělý(á), na síti je několik lidí, s nimiž si mohu promluvit“ (87,5 %). Naproti tomu největší míra nesouhlasu („rozhodně“ nebo „spíše nesouhlasím“) byla zaznamenána s výrokem „Díky kontaktu s lidmi na síti se zajímám i o lidi, kteří jsou jiní než já“ (33,3 %).

Diskuse

Článek se zaměřil na jedno z témat, která řešil rozsáhlý výzkumný projekt „Specializované mapy a systémy na podporu seniorů a spolupráce participujících aktérů pro rozvoj dobrovolnictví“ (projekt TA ČR). V tomto smyslu se jednoznačně potvrdila uplatnitelnost a zatím ne zcela využívaná kapacita moderních komunikačních technologií při rozvoji donátorských aktivit a celkové filantropické orientace společnosti. Bohužel zatím zdaleka nejsou využívány všechny možnosti, které internetové prostředí a další technologie nabízí. Solidní uplatnění ukazuje využívání dárcovských DMS i využívaní internetu jako základního zdroje informací o neziskových organizacích, které respondenti hodlají podpořit či obdarovat. Dalšími, avšak mnohem méně vyhledávanými subjekty jsou organizace zabývající se dobrovolnictvím a také informace o samotném dobrovolnictví. Jen marginálně se objevila účast dotázaných osob na aktivitách, které přes internet organizovala nějaká dobrovolná nezisková organizace. Tato skutečnost, která pravděpodobně souvisí s celkovou nižší mírou vnímání důležitosti dobrovolnictví v naší zemi, se projevila také ve výsledcích dalších částí realizovaného projektu.

I když se potvrdil velký význam moderních komunikačních technologií v oblasti sociálních kontaktů, ve sféře filantropie a dobrovolnictví dominují tyto technologie především v oblasti poskytování informací. Lze předpokládat, že kombinace slovních informací podložených vizualizací formou specializovaných map by mohlo nejen zvětšit objem poskytovaných informací, ale také přispět k podpoře zájmu sociálních skupin, které internet využívají. Atraktivní prostředí obsahových map by se mohlo stát prvním impulzem k přemýšlení o vlastní roli ve filantropických aktivitách společnosti.

Závěr

Základním úkolem předloženého výstupu projektu a sumarizovaných závěrů bylo poskytnout orgánům státní správy i územní samosprávy objektivní a kvalifikované argumenty pro vyjádření a rozhodnutí k podpoře filantropických aktivit a dobrovolnictví ve společnosti. Výhodou specializované mapy s odborným obsahem je možnost představit srozumitelný kontext názorů, postojů obyvatelstva tj. části donátorů, dobrovolníků apod. V neposlední řadě se jeví jako přínosné prezentovat a interpretovat proměnu názorů u dotázaných subjektů, což může sloužit pro posílení argumentační platformy pro případné optimalizace daňového a legislativního řízení.

Využití moderních komunikačních technologií prospívá ochotě darovat zejména pro svou jednoduchost, akčnost a transparentnost napříč věkovými kategoriemi, ale oslovuje i dárce s menší nominální výší daru. Dominantní formou drobného individuálního dárcovství jsou dárcovské SMS/DMS, jejichž raketový nástup byl dán přidruženými efekty. Poslat DMS je jednoduché, rychlé, průhledné, cílené a spontánní gesto. Navíc je tato forma přitažlivá i pro mladou generaci a obecně pro

dárcovskou motivaci ad hoc tj. (příležitostnou), která je charakteristická téměř pro polovinu českých dárců.

Digitální prostředí a budování networkingu v dobrovolnictví za využití internetových aplikací vytváří prostředí pro zpřístupnění datových souborů a zajišťuje změny ve způsobech organizace práce s klienty díky interaktivnímu komunikačnímu rozhraní.

Literatura:

CHMELAŘOVÁ, M. Digitální prostředí a moderní technologie v životě seniorů v Moravskoslezském kraji. In: KOLIBOVÁ, H. a kol. Kultura aktivního stárnutí na rozcestí. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2013, s. 46-53. ISBN 978-80-7248-884-1.

KOLIBOVÁ, H., CHMELAŘOVÁ, M., VÁCLAVÍKOVÁ, A., JUŘÍČKOVÁ, V. Inkluzivní rozměr filantropických aktivit v regionálním kontextu. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2015. ISBN 978-80-7510-142-6.

KOLIBOVÁ H., CHMELAŘOVÁ, M. Philanthropy as Part of the Regional Context for Social Inclusion. Finance and performance of firms in science, education and practice. Zlín: Tomas Bata University in Zlín, 2015, p. 638-652. ISBN 978-80-7454-482-8.

Závěrečné zprávy ze sociologických výzkumů projektu TA ČR (TD 020048) „Specializované mapy a systémy na podporu seniorů a spolupráce participujících aktérů pro rozvoj dobrovolnictví“, rok 2015.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Magdalena Chmelařová, Ph.D., Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, Olbrichova 625/25, 746 01 Opava, Česká republika, magdalena.chmelarova@fvp.slu.cz.

Vnímání rekreačního potenciálu města Kroměříže obyvateli a návštěvníky

Perception of recreation potential of the city Kroměříž by residents and visitors

Veronika Chovancová, Jiří Schneider

Abstrakt:

Cílem práce bylo stanovení rekreačního potenciálu města Kroměříže. Pro vyhodnocení bylo provedeno dotazníkové šetření. Sestaveny byly dva samostatné dotazníky. Jeden byl určen obyvatelům města a zjišťoval jejich názory ohledně atraktivit ve městě, vybavenosti města k rekreaci, poskytovaných služeb a slabých stránek města. Druhý byl vytvořen pro návštěvníky města a zkoumal, jaký typ turistů do města přijíždí, z jakého důvodu, na jak dlouho, jaké služby během pobytu návštěvníci využívají, vyhodnocoval jejich postoje ke zdejší vybavenosti a infrastruktuře a v neposlední řadě také v čem spatřují slabé stránky města. Na základě této analýzy byla navrhnuta rámcová opatření, která by mohla pozvednout a optimalizovat rekreační potenciál města Kroměříže jak z hlediska místních obyvatel, tak z pohledu návštěvníků. Konkrétně jde o výstavbu nových cyklostezek, aquaparku, víceúčelové sportovní haly, zábavního parku pro nejmladší obyvatele a návštěvníky města. Zřízení letního kina, parkovacího domu v centrální části města, ubytovacího zařízení s vyšší kapacitou.

Klíčová slova:

Regionální rozvoj, územní plánování, rekreační aktivity

Abstract:

Goal of article was determination of recreation potential of city Kroměříž. For evaluation was accomplish via the questionnaire construction. For the questionnaire were prepared two forms. One of them was established for residents of the city and researched their opinions in case of city atractivity, recreation facilities of the city, provide services and weak sides of the city. Second of them was created for city visitors and researched type of coming tourist, reasons, period and which services are used by tourist during visit of the city, evaluated touristic opinions for city facilities and infrastructure and last but not least what is the weak side of the city. In based on this analysis were suggest measures, which can raise and optimize recreation potential of the city Kroměříž and it is in the inhabitants and visitors view. Specifically it is about building cycling roads, aqua park, multipurpose sport hall, amusement park for children. Then open summer cinema, parking house in the central part of the town and accommodation unit with bigger capacity.

Key words:

Regional development, spatial planning, leisure time activities

Úvod

V dnešním hektickém světě neustále roste význam cestovního ruchu a rekreace. Lidé potřebují při náročném pracovním tempu také relaxovat a rekreovat se. Řada osob již nechce cestovat daleko za hranice státu do přeplněných přímořských středisek, ale raději poznává krásu krajů ve své domovině. Dochází k rozvoji nových forem cestovního ruchu jako je ekoturismus, agroturistika, gastroturismus apod. a zároveň se mezi rekreanty více rozšiřuje obliba městského turismu. Realizace turismu v jednotlivých rekreačních oblastech přispívá k ustavičnému rozvoji jejich infrastruktury a vybavenosti, což je prospěšné nejen pro turisty, kteří mají stále vyšší nároky, ale i pro místní. Rozvoj cestovního ruchu má tedy vliv i na obyvatele dané rekreační oblasti a zvyšuje jejich životní úroveň. Proto je zcela zásadní řešit rekreační potenciál území ze dvou hledisek a to jak z pohledu turistů, tak rezidentů.

Kroměříž je považována za turisticky atraktivní cíl a to hlavně díky rozmanité kulturní základně a památce UNESCO. Bohužel však příliš nedisponuje přírodními pozoruhodnostmi. Město se dlouhodobě potýká s problémem, že nedokáže přilákat turisty na vícedenní pobyt. Majoritní část z nich přijíždí do Kroměříže pouze na několik hodin či jednodenní výlet. Ve městě totiž není dostatek atraktivit, které by návštěvníky přiměly se-trvat více dní a doplnily tak kulturně historickou nabídku o další zajímavosti a možnosti trávení volného času.

Městský turismus

Městský cestovní ruch je významná a po celém světě rozšířená forma cestovního ruchu (Ashworth a Page, 2011, [online]). Mnozí cestují do měst skrze business nebo na kongresy, někteří se chtějí ve svém volném čase dozvědět něco nového o jiných kulturách a jejich tradicích (Ruetsche, 2006, [online]). Turisté intenzivně využívají zařízení a služby měst, ale jen málo z nich bylo vytvořeno speciálně pro takovéto turistické využití (Ashworth a Page, 2011, [online]).

Koncept trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu v městských oblastech řeší i Timur a Getz, kteří provedli výzkumy v kanadských městech Victoria a Calgary a v americkém San Franciscu. Růst cestovního ruchu v městských lokalitách s sebou nese různé úlohy, jako je ochrana životního prostředí, zachování kulturního dědictví, zacho-vání sociální struktury a kulturních hodnot a udržení požadované kvality života obyvatel (Timur a Getz, 2009, [online]). O problematice městského turismu pojednává též např. Law, 2002; Edwards, Griffin, Hayllar, 2008; Spirou, 2011.

Hodnocení rekreačního potenciálu z hlediska místních a turistů

Autoři, kteří hodnotí rekreační potenciál z hlediska místních a turistů, často posuzují větší územní celek, než je katastrální obvod obce. Jak Stylidis et al. (2014, [online]) upo-zorňují, rozvoj cestovního ruchu s sebou přináší ekonomické, sociální a environmentální změny v životech domácích obyvatel. Proto je účast a podpora místních naprosto ne-zbytná pro udržitelnost cestovního ruchu v každé destinaci. Vztahy mezi dopady turismu, které vnímají rezidenti a podporou rozvoje cestovního ruchu zkoumá velké množství literatury např. Ko a Stewart, 2002; Gürsoy et al., 2010; Nunkoo a Ramkissoon, 2012.

Musil et al. (2008) ve své studii pojednávají o potenciálu Přírodního parku Česká Kanada a o zatížení území cestovním ruchem. Uvedená oblast neodpovídá území města, ale řeší potenciál jak z hlediska rezidentů, tak z hlediska návštěvníků. Bylo provedeno monitorování názorů těchto skupin technikou standardizovaných dotazníků. Výzkum prozradil mínění turistů ohledně nabídky služeb, důvody jejich návštěvy území, preferované aktivity, odhalil také profil návštěvníka apod. Otázky směřované obyvatelům vypovídají o tom, jak občané vnímají turisty, jaké jsou výhody a nevýhody provozování cestovního ruchu v daném prostoru, jaká je nasycenost lokality turisty v sezóně apod. Názory místních jsou význačné pro plánování rozvoje turismu v obcích.

Postoji a názory obyvatel vůči dopadům cestovního ruchu se dále zabývá např. García et al., 2015; Wang, Xu, 2015.

Příklady realizovaných průzkumů v cestovním ruchu a v městském turismu

Zajímavé výsledky přináší studie, která se zaměřuje na udržitelný rozvoj cestovního ruchu a na úlohu zainteresovaných stran v malajsijském městě Melaka. Jejím účelem bylo zjistit, zda existují rozdíly ve vnímání udržitelného rozvoje cestovního ruchu mezi třemi skupinami: vládou, místními obyvateli a soukromými podnikateli. Z výsledků vyplývá, že všechny tři skupiny mají významnou roli při uspokojování potřeb turistů a při formování rozvoje udržitelného turismu (Begum et al., 2014, [online]).

Andereck (2009, [online]) ve svém článku o cestovním ruchu píše, jak vnímají turis-té environmentálně šetrné postupy podnikatelských subjektů v cestovním ruchu v jednom z měst ve státě Arizona. Byla provedena analýza postojů turistů k „zelené“ inovaci v turistických oblastech a výsledky potvrdily předpoklad, že návštěvníci silně spjatí s přírodou považují šetrné postupy za mnohem cennější a užitečnější než turisté, kteří na přírodu nejsou tolik orientovaní.

V Hamburku proběhl výzkum mezi místními obyvateli, kteří byli dotazováni, zda pociťují změny krajiny v rekreačních oblastech, které skutečně využívají. Rezidenti měli zhodnotit vliv různých změn

v krajině na její vhodnost k rekreaci. Další výzkumnou otázkou bylo, jak obyvatelé města hodnotí přínos zemědělství a lesnictví v zachování rekreační zóny a zda hodnocení závisí na charakteru krajiny. Obyvatelé ocenili současný vzhled oblastí a většina zavrhovala výstavbu budov, zvětšování ploch polí na úkor luk a pastvin a nižší dopravní dostupnost rekreačních oblastí. Ke zvětšování či zmenšování lesních porostů, živých plotů a keřů byli místní lhostejní (Boll et al., 2014, [online]).

Frleta (2014, [online]) ve své studii popisuje rozdíly mezi úrovní spokojenos-ti turistů a místních obyvatel na ostrovech Lošinj a Rab v Chorvatsku. Cílem práce bylo identifikovat mezery mezi úrovněmi spokojenosti a určit kritické prvky analyzovaných destinací. Výzkum byl proveden na základě dotazníků upravených zvlášť pro obě cílové skupiny, tzn. turisty a místní. Výsledky ukazují, že obyvatelé jsou mnohem kritičtější v hodnocení nabídky cestovního ruchu na ostrovech než turisté. Obě skupiny ocenily přírodní atraktivity a bezpečnost na ostrovech, problémem je nedostatek parkovacích míst a málo kvalitních akcí. V závěru byly určeny složky nabídky, které by mohly být vylepšeny, aby se zvýšila kvalita života v destinaci a zkušenosti turistů byly uspokojivěj-ší.

Další autoři se soustřeďují na problematiku městské zeleně a konkrétněji na hodno-cení jejích přínosů místními obyvateli. Pochopení toho, jak rezidenti posuzují výhody, jež přináší plochy městské zeleně, je zásadní pro vytváření a rozvoj strategií, týkajících se městské infrastruktury. Za působiště výzkumu byly zvoleny města ve Francii a Portugalsku (Paříž, Angers, Lisabon, Port). Výsledky demonstrují, že zeleň není oceňována ve městech stejně. Její význam pro zdraví, duševní pohodu a kontakt s přírodou zazname-návají obyvatelé všech čtyř měst, ale například podporu biologické rozmanitosti nebo zlepšení image města hodnotí zcela odlišně (Madureira et al., 2015, [online]).

Článek situovaný do prostředí polských měst se zabývá cestovním ruchem, služba-mi a zařízeními pro turisty. Ve výzkumu byly hodnoceny kritéria jako počet přenocování zahraničních turistů, množství konferenčních prostor, kvalita a dostupnost ubytování apod. Bylo zjištěno, že polská města nabízející střední a vysoký standard ubytovací zá-kladny a široké spektrum služeb pro konference a obchodní jednání, se umístila v horní části mezinárodních žebříčků. Bylo také třeba vzít v úvahu geografickou polohu města a dostupnost z okolních zemí. Výhodná poloha může podporovat rozvoj cestovního ruchu a turistické infrastruktury. Při výzkumu nebyl potvrzen vztah mezi velikostí populace města a počtem zahraničních návštěvníků (Razniak, 2014, [online]).

Metodika

Průzkum byl realizován na jaře roku 2015 a sloužil ke sběru primárních dat. Byly vyhotoveny dva oddělené dotazníky pro obě cílové skupiny – obyatele i návštěvníky. Jako předlohy při tvorbě dotazníků byl využit výzkum České centrály cestovního ruchu – CzechTourism zaměřený na domácí cestovní ruch. Oba dotazníky byly přepsány do elektronické podoby v Google Formuláři a umístěny na internetu, přesněji na sociální síti Facebook a dále na oficiálních facebookových stránkách města Kroměříže a stejně tak na stránkách rádia Kroměříž. Také byly rozesílány prostřednictvím e-mailu. Dotazníkové šetření probíhalo anonymně, v úvodu každého byli respondenti seznámeni s účelem dotazníku a s návodem, jak jej vyplnit. Při sběru dat autoři nezasahovali do rozložení a počtu respondentů v jednotlivých věkových kategoriích či ve skupinách dle ekonomického zařazení. Cílem nebylo získat rovnoměrné zastoupení v jednotlivých kategoriích.

Dotazník pro obyvatele města Kroměříže

Cílem tohoto dotazníku bylo zmapovat život místních obyvatel a zjistit, jak vnímají zdejší atraktivity a nabízené služby. Jeho smyslem bylo také stanovit, které památky a místa v Kroměříži jsou zajímavá i pro samotné rezidenty a nejen pro turisty. Určit, jaké kulturní akce a sportovní zařízení místní nejčastěji vyhledávají a jestli je nabídka aktivit pro volný čas během roku dostatečná. V závěru průzkumu obyvatelé hodnotili slabé stránky města. Dotazník obsahoval 16 otázek, z nichž čtyři byly otevřené a další polootevřené či uzavřené. Otázky číslo sedm a devět byly tzv. filtračními otázkami a podle zvolené varianty odpovědi vytyčily respondentovi otázku, na kterou má dále odpovídat. Poslední tři identifikovaly osobu respondenta a určovaly pohlaví, věk a ekonomické zařazení dotazovaného. Podařilo se získat celkem 122 respondentů, kteří se průzkumu zúčastnili.

Dotazník pro návštěvníky města Kroměříže

Smyslem bylo zjistit profil návštěvníků města, údaje o jejich pobytu (důvod a roční ob-dobí návštěvy, délku pobytu, typ ubytování apod.) a také názory na vybavenost města, poskytované služby a dopravní infrastrukturu Kroměříže. Dotazník byl sestaven z 25 otázek, ale ne každá z nich byla určena pro všechny respondenty. Dvanáct otázek bylo vyhrazeno pro všechny, šest se týkalo návštěvníků, kteří Kroměříž navštívili pouze je-denkrát, šest bylo určeno návštěvníkům, kteří byli ve městě vícekrát a jedna z úvodních (otázka č. 3) byla společná jen pro dvě poslední zmíněné skupiny (neodpovídali na ni lidé pravidelně dojíždějící do Kroměříže za prací či studiem). Počet zodpovídaných otázek byl ovlivněn tzv. filtračními otázkami, které podle výběru odpovědi nasměrovaly dotazovaného dále. Konkrétně jimi byly otázky číslo 2, 3, 6, 9 a 18. Použita byla pouze jedna otevřená otázka, zbývající zahrnovaly jak polootevřené, tak uzavřené. Čtyři poslední měly podobu identifikačních otázek a zjišťovaly respondentovo pohlaví, věk, ekonomické zařazení a trvalé bydliště. Dotazník vyplnilo celkem 115 dotazovaných.

Popis řešeného území

Město Kroměříž se nachází v západní části Zlínského kraje ve stejnojmenném okrese asi severozápadně 30 km od krajského města Zlín. V Kroměříži bylo evidováno k 31. 12. 2013 celkově 28 921 osob, z toho 13 702 mužů a 15 219 žen. Z hlediska ekonomických charakteristik bylo k 31. 12. 2012 na území města registrováno 6 922 ekonomických subjektů, z toho 5 110 fyzických osob a 1 812 právnických osob. U podnikatelských subjektů převažovala velkoobchodní a maloobchodní činnost (Český statistický úřad, 2014, [online]). Kroměříž se nachází v regionu s významnou zemědělskou tradicí, přesto je ale město zaměřeno na sektor služeb a to především na cestovní ruch. V zemědělství sehrává hlavní roli rostlinná výroba orientovaná na obilnářství. V sekundárním sektoru má dominantní postavení potravinářský průmysl. (Strategický plán města Kroměříže, 2013, [online]).

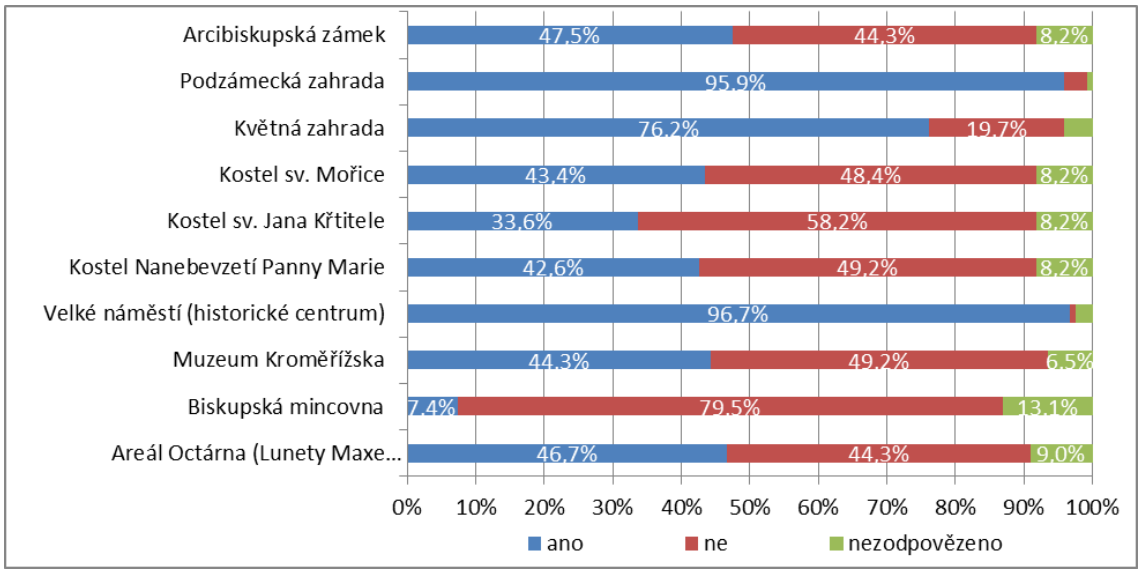
Obr 1 Poloha města Kroměříže v rámci České republiky
Zdroj: Vlastní zpracování dle geoportal.gov.cz, 2015)

Vyhodnocení dotazníkového šetření

Šetření mezi obyvateli města Kroměříže

dotazník vyplnilo 122 respondentů. Průzkumu se zúčastnilo ve většinové převaze 70,5% žen a 29,5% mužů. věkové složení účastníků dotazníkového šetření. Převládající skupina zahrnovala obyvatele ve věku 15-25 let a podílela se 25,4% (tj. 31 občanů). Těsně za ní následovala skupi-na věku 56-65 let. Podobně zastoupeni byli obyvatelé ve věku 26-35 let a 46-55 let. Je-jich podíl na šetření se pohyboval okolo 14%. Nejmenší účast byla ve skupině lidí od 36 do 45 let a v kategorii 66 let a více.

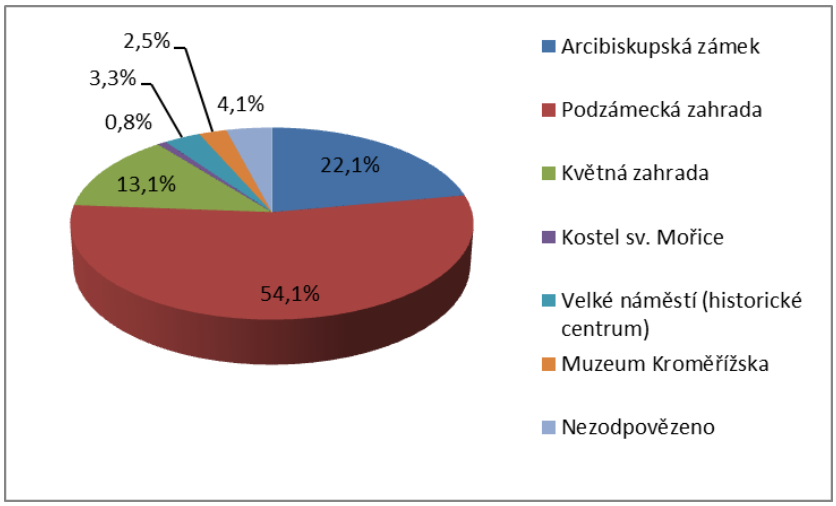
Otázka umístěná na začátku dotazníku zjišťovala, zda jsou vybraná místa v městě Kroměříži atraktivní pro místní obyvatele a zda je sami opakovaně navštěvují. Předpokladem bylo, že alespoň jednou je navštívil každý respondent. Z grafu výše je patrné, že se místní nejčastěji vyskytují v okolí Velkého náměstí a jeho historického centra. Druhým nejnavštěvovanějším místem je Podzámecká zahrada. Pouze 3,3% dotazovaných (tj. 4 respondenti) Podzámeckou zahradu opakovaně nenavštěvují. Nejméně atraktivní je pro obyvatele Biskupská mincovna, jen 7,4% respondentů uvedlo, že tam chodí opakovaně. Zelené označení v grafu identifikuje procento respondentů, které tuto otázku vůbec nezodpovědělo.

Graf 1: Opakované návštěvy vybraných míst v Kroměříži místními obyvateli

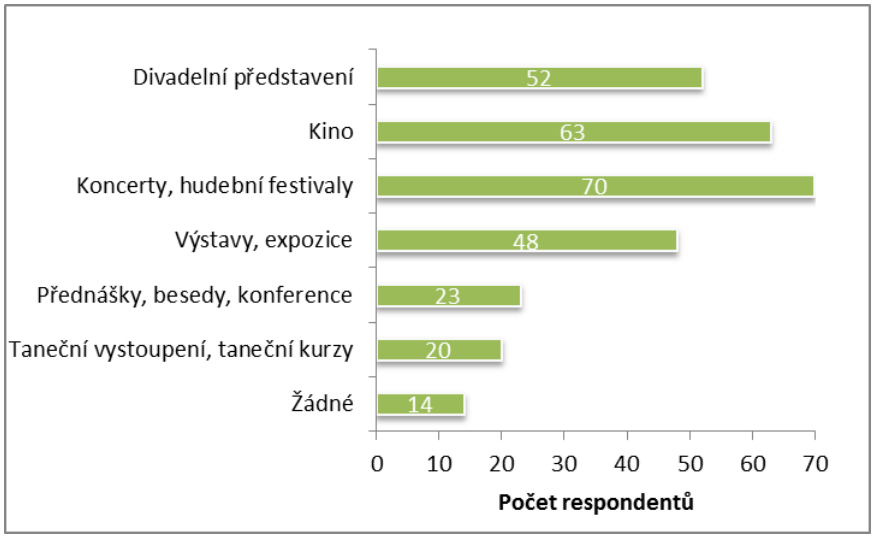
Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Respondenti měli za úkol vybrat jedno z míst z předchozí otázky, které považují za nejzajímavější (nikoliv pro turisty, ale pro místní). Přes 4% (tj. 5 lidí) na tuto otázku neuvedlo odpověď. Nejzajímavějším místem pro více jak padesát procent místních je Podzámecká zahrada. Následně uváděli respondenti Arcibiskupský zámek a Květnou zahradu.

Graf 2: Nejzajímavější místo pro místní obyvatele

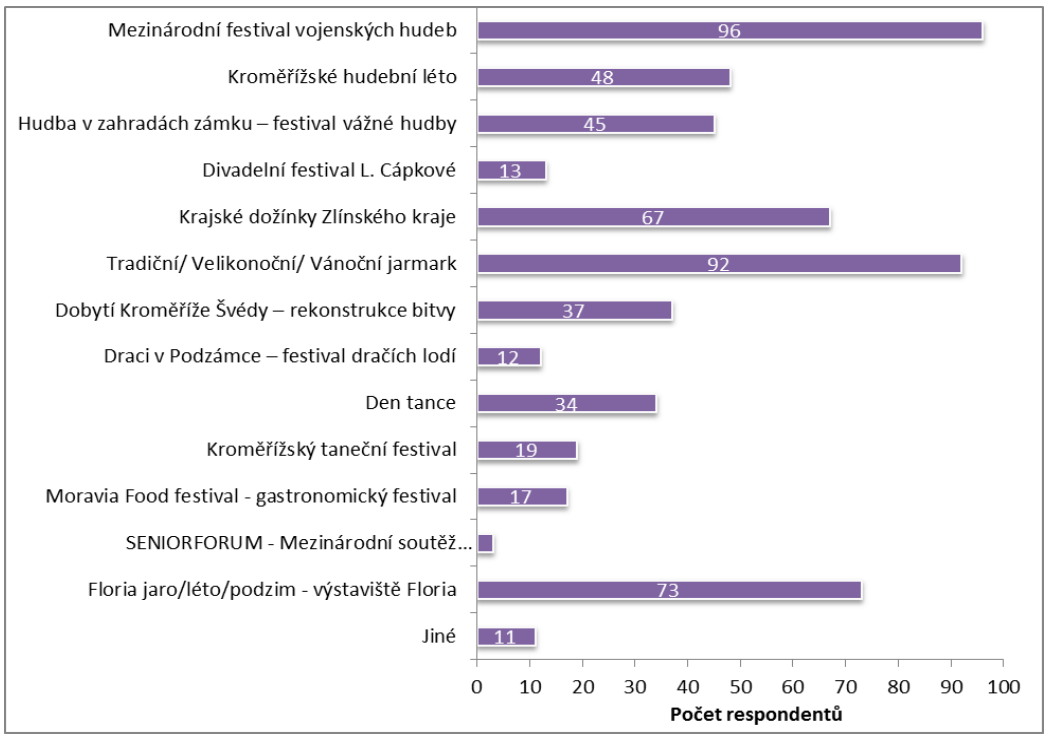
Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Graf 3: Místními vyhledávané kulturní akce v počtu osob

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Tento graf znázorňuje kulturní akce, které obyvatelé ve městě vyhledávají. Součet odpovědí neodpovídá celkovému počtu respondentů, jelikož mohli u této otázky označit více možností. Nejvíce vyhledávanou kulturní akcí jsou koncerty a hudební festivaly, jež navštěvuje ze 122 respondentů celkem sedmdesát. Na druhém místě stojí návštěva kina, kam chodí 63 dotázaných osob. Nejméně atraktivní jsou pro místní taneční vystoupení a kurzy, ty označilo pouze dvacet lidí. Čtrnáct místních dokonce uvedlo, že nevyhledávají žádné kulturní akce.

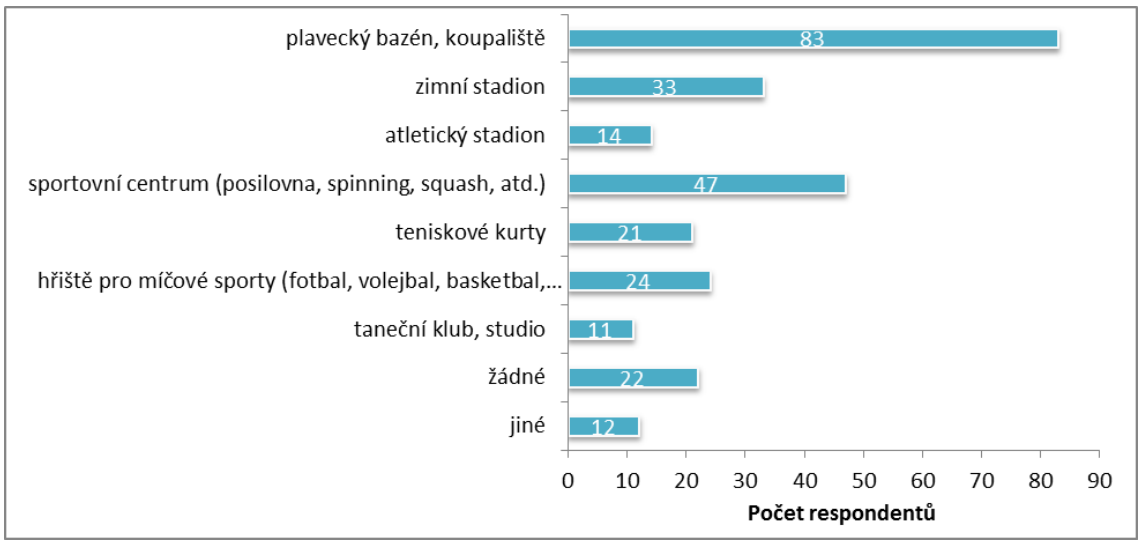

Graf 4: Účast obyvatel na vybraných akcích ve městě v počtu osob

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

V tomto grafu je vyhodnocena otázka, v níž měli respondenti označit akci, které se někdy zúčastnili. Bylo možné vybrat opět více variant. Ačkoli v předchozí otázce uvedlo 14 jedinců, že nevyhledávají žádné kulturní vyžití, přesto i tito vybrali alespoň jednu akci. Nejčastěji zvolenou

odpovědí byl Mezinárodní festival vojenských hudeb, kterého se v minulosti zúčastnilo 96 respondentů ze 122 dotázaných. Obdobně populární jsou tradiční jarmarky, které označilo 92 účastníků. Dobrých výsledků dosáhly také výstavy na nedávno zbudovaném výstavišti Floria či Krajské dožínky. Mezinárodní soutěž neprofesionálních snímků autorů nad 58 let vyhledaly pouze tři ženy rozdílných věkových skupin. Jedenáct osob vybralo variantu „jiné“ a nejčastěji v ní uváděly Noc kostelů, Majáles nebo Dětský den.

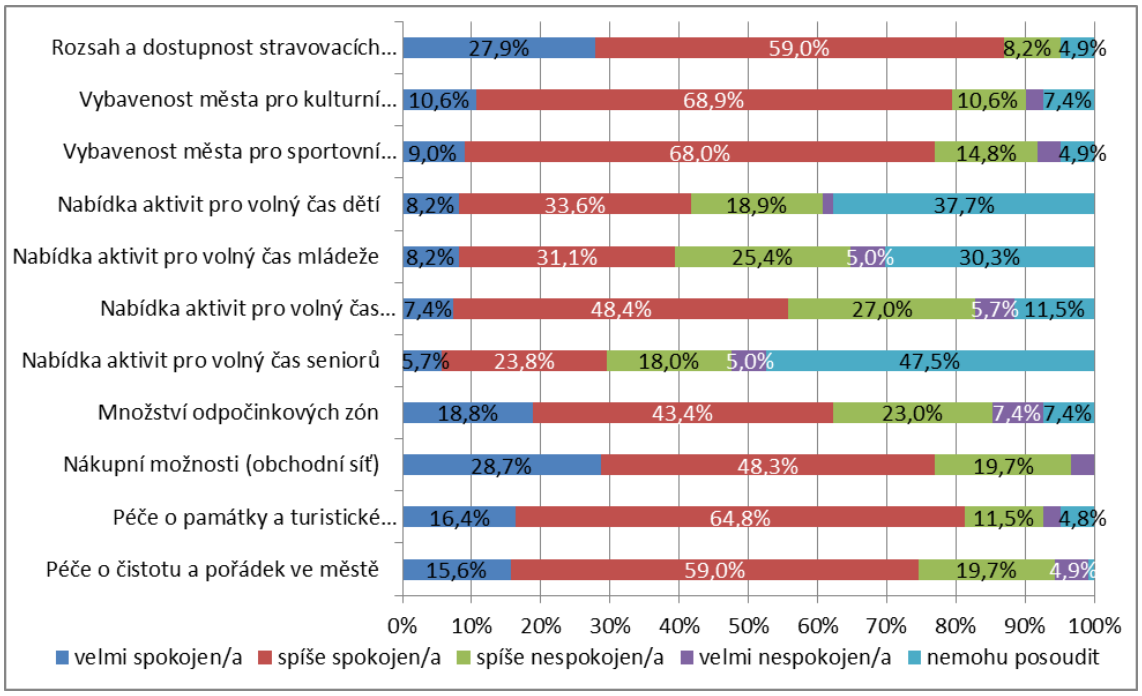

Graf 5: Navštěvované sportovní zařízení obyvateli města v počtu osob

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Průzkum ukázal, že nejvyužívanějším sportovním zařízením je plavecký bazén a koupaliště. Respondenti dále preferují sportovní centra, která využívá celkem 47 oslovených. Zájem projevují místní i o zimní stadion, avšak v podstatně menší míře než například zmíněný bazén. Tenisové kurty a hřiště pro míčové sporty užívá podobný počet dotazovaných. Dvaadvacet osob nevyužívá žádná sportoviště. Mezi další zařízení uvedené ve variantě „jiné“ řadili respondenti především tělocvičnu TJ Slavie.

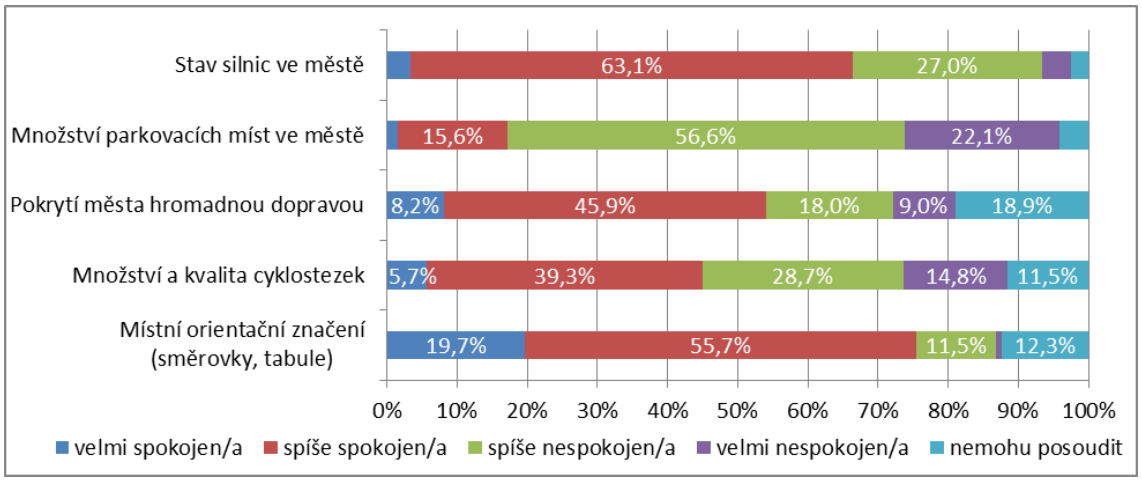
Otázka, jak celkově hodnotí obyvatelé Kroměříže služby poskytované ve městě, je pro větší přehlednost rozdělena do dvou následujících grafů tedy odděleně na služby a vybavenost města a dopravní infrastrukturu.

Graf 6: Hodnocení služeb a vybavenosti města místními obyvateli

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Při hodnocení služeb a vybavenosti města nejlépe ze všech dopadla kategorie rozsah a dostupnost stravovacích zařízení. Celkem 86,9% respondentů je velmi nebo spíše spokojeno a pouze 8,2% je spíše nespokojeno. Vybavenost města pro kulturní a sportovní aktivity hodnotí obyvatelé obdobně. Okolo 10% je velmi spokojeno s těmito službami a přes 68% je spíše spokojeno. Nabídku aktivit pro volný čas dětí hodnotí více jak 41% dotazovaných kladně, 20% negativně, ale současně ji téměř 38% nedokázalo ohodnotit. Aktivity pro volný čas dospělých a mládeže jsou skupiny, které byly posouzeny nejvíce negativně. Přes třicet procent občanů je s nabídkou spíše či velmi nespokojeno. Souběžně ale více jak polovina dotazovaných uvedla kladné hodnocení aktivit pro dospělé. Téměř polovina místních neuměla zhodnotit aktivity pro seniory pravděpodobně z důvodu, že je nevyužívají. Třicet procent respondentů považuje množství odpočinkových zón za nízké, ale přitom nad 62% vidí tuto oblast pozitivně. Velká spokojenost se projevila také u nákupních možností a u péče o turistické památky. Čistotu města vidí negativně jen 24,6% místních.

Graf 7: Hodnocení dopravní infrastruktury města místními obyvateli

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

U dopravní infrastruktury města si obyvatelé nejvíce pochvalují místní orientační značení. Přes 75% z nich ho vnímá velmi nebo spíše kladně. Naopak extrémní nespokojenost převažuje u množství parkovacích míst ve městě. Pouhých sedmnáct procent je s touto složkou infrastruktury spokojeno. Hromadnou dopravu zřejmě necelých devatenáct procent nevyužívá, protože ji nedokázali posoudit. Více jak polovina dotázaných však pokrytí města hromadnou dopravou považuje za dostatečné. Mínění respondentů ohledně cyklostezek bylo mezi těmi, kteří stav dokázali vyhodnotit, rozděleno na pětačtyřicet procent spokojených a 43,5% nespokojených. Stav silnic byl označen z 66% velmi či spíše dobře, ale zároveň více než třicet procent občanů označilo jejich stav za nevyhovující.

V průzkumu bylo také kladeno za cíl zjistit, zda je množství aktivit pro volný čas v letním a zimním období dostatečné a zda se tyto hodnoty liší. Více než sedmdesát procent respondentů uvedlo, že je nabídka aktivit v letních měsících vyhovující. Stejně tak větší část obyvatel označila nabídku v zimním období za dostatečnou, avšak již v menším poměru a to necelými šestašedesáti procenty ku čtyřiatřiceti procentům nespokojených občanů.

V případě, že dotázaný považoval množství aktivit v jednotlivých obdobích za nevyhovující, byla mu položena doplňující otázka. Jejím cílem bylo zjistit, které konkrétní aktivity v daném období respondenti postrádají. Ty, které jmenovaly nejčastěji, jsou shrnuty v následující tabulce.

Tab. 1: Obyvateli postrádané aktivity ve městě rozdělené dle letního a zimního období

Letní aktivity	**Zimní aktivity**
Koupaliště s tobogánem a dalšími atrakcemi pro děti	Venkovní bruslení
Letní kino, divadlo	Zastřešený aquapark
Cyklistické výlety, cyklostezky, cyklotrasy	Běžkařské stopy
Venkovní hudební produkce, koncerty, festivaly	Kulturní a společenské akce
Dostupné tělocvičny o prázdninách, sportovní akce, víceúčelové venkovní hřiště	Sportovní haly, indoor turnaje
Zábavné akce v centru (pro turisty), zábavní park	Wellness, sauna
Veletrhy, workshopy	Zábavní centrum a indoor herna pro děti
Filmová škola	Vánoční trhy

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Poslední otevřená otázka dotazníku přiměla respondenty zamyslet se nad slabými stránkami města. Vyplnilo ji však pouze 57,4% a z toho 2,5% dotázaných napsalo, že o slabých stránkách neví. Z 67 správně uchopených odpovědí velká většina obsahovala více odrážek. Nejvíce odpovědí se vztahovalo k vybavenosti města pro cyklisty, dopravní infrastruktuře, ubytovacím kapacitám, k vybavenosti Kroměříže atraktivitami pro turisty, ke kulturním akcím, sportovnímu vyžití ve městě, k čistotě a propagaci města. Nejčetnější odpovědi jsou znázorněny v tabulce níže.

Tab. 2: Slabé stánky města Kroměříže z pohledu místních obyvatel

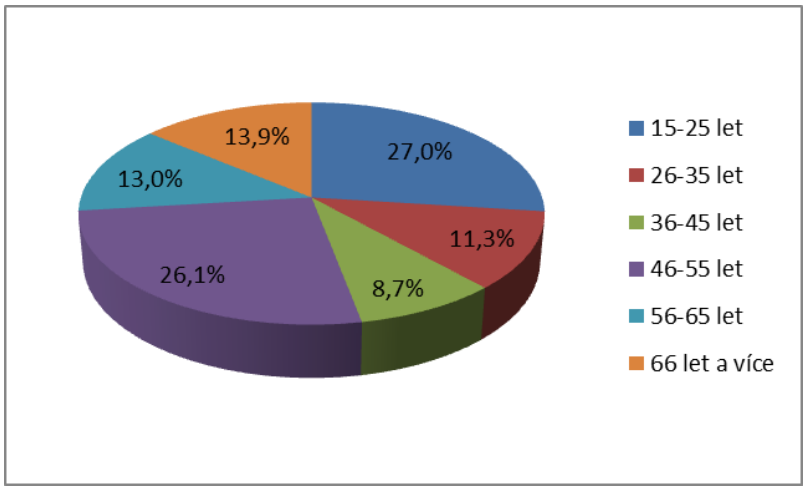
Vybavenost města pro cyklisty	**Sportovní vyžití**
nedostatek cyklostezek v centru města i okolí	malý počet víceúčelových sportovních hal
nedostatek stojanů na kola pro cykloturisty	nemoderní zimní stadion
zákaz vést kolo v Podzámecké zahradě	zastaralý plavecký bazén
nevyhovující přístup města k cykloturistům	chybějící aquapark, nízká kapacita koupaliště Bajda
Dopravní infrastruktura	**Kulturní akce a zábava**
nedostatek parkovacích míst v centru a absence bezplatných míst	nedostatečné množství kulturních akcí
nevyhovující stav silnic a rozbité chodníky	absence zábavního parku, herny pro děti

nadměrná frekvence aut znečišťující ovzduší	absence letního kina, divadla
absence osvětlení přechodů pro chodce	malé množství aktivit pro dospívající mládež
malé množství spojů MHD v okrajových částech města	nedostatečná propagace a informovanost o pořádaných akcích
kolony tvořící se v dopravní špičce	nedostatek podniků pro večerní zábavu
Ubytovací kapacity a stravovací zařízení	**Vzhled a čistota města**
nedostatečné ubytovací kapacity	nedostatek zelených ploch a odpočinkových zón
předražené ubytování pro rodiny s dětmi	psí exkrementy na ulicích
nekvalitní stravovací zařízení	malé množství odpadkových košů v centru, nepořádek kolem kontejnerů
chybí restaurace pro matky s dětmi	lidé bez domova potulující se po ulicích
Vybavenost atraktivitami pro turisty	**Propagace**
nedostatek atraktivit prodlužující pobyt turistů	slabá propagace a prezentace města
malé množství aktivit pro turisty s dětmi	nedostačující marketing cestovního ruchu

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Dotazníkové šetření mezi návštěvníky města Kroměříže

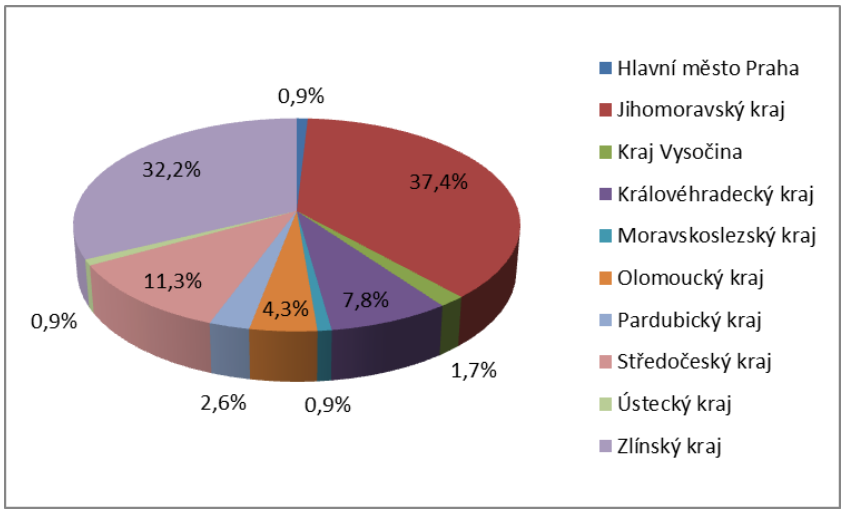
Stejně jako v případě prvního šetření budou nejdříve rozebrány výsledky otázek identifikující osobu respondenta, jež se nacházejí v závěru dotazníku. Dotazník vyplnilo dohromady 115 návštěvníků města. První z identifikačních otázek byla zaměřena na pohlaví. V šetření odpovídalo na otázky celkem 63,5% žen a 36,5% mužů, kteří již v minulosti Kroměříž navštívili.

Graf 8: Věková struktura návštěvníků města

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Z grafu na obrázku č. 17 vyplývá, že nepočetnější skupinu representovali respondenti ve věku 15-25 let. Téměř obdobnou část zastupovala kategorie 46-55 let. Návštěvníci ve věku 66 let a více představovali bezmála čtrnáct procent dotázaných a podobného podílu dosáhli návštěvníci od 56 do 65let. Šestadvacet až pětatřicet let bylo 11,3% dotázaných a nejméně se na šetření podílela skupina ve věku 36 až 45 let.

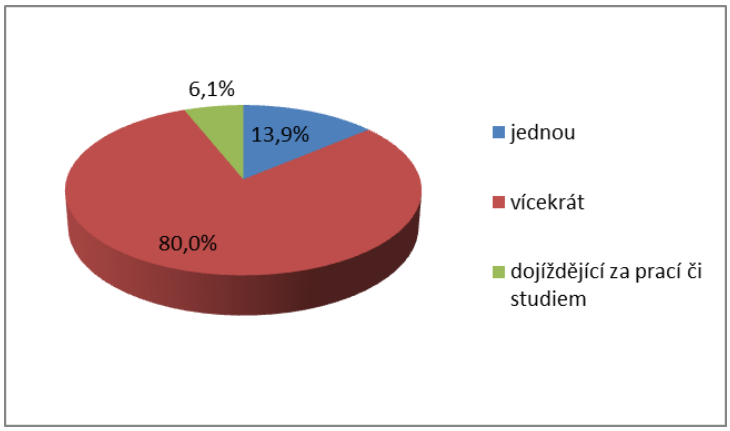
Graf 9: Trvalé bydliště návštěvníků Kroměříže dle krajů

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Dotazník vyplnilo spektrum návštěvníků z deseti krajů České republiky. Dominujícím krajem, ze kterého pocházelo nejvíce respondentů, je Jihomoravský kraj. Druhou nejpočetnější skupinou jsou obyvatelé Zlínského kraje. Oba kraje dohromady se podílely téměř sedmdesáti procenty. Z ostatních je vhodné zmínit ještě Středočeský a Královéhradecký kraj, odkud přijela do Kroměříže pětina respondentů. Na opačné straně stojí kraje Ústecký, Moravskoslezský a Praha, jejichž podíl činil dohromady pouze 2,7%.

Na otázku, zda je Kroměříž turisticky atraktivní město, odpověděla naprostá většina (tj. 94,8%) respondentů, že je atraktivním městem pro turisty.

Následně bylo potřeba dvěma otázkami vyselektovat dotazované, kteří do Kroměříže dojíždí za prací či studiem a zvlášť turisty, kteří navštívili město pouze jednou a ty, kteří zde byli vícekrát. Tyto dvě otázky jsou shrnuty do jednoho grafu níže.

Graf 10: Realizovaný počet návštěv

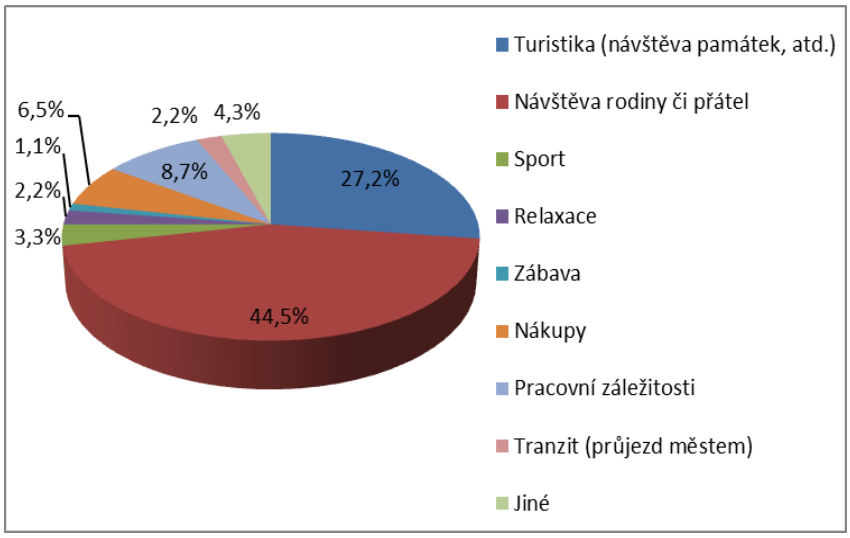
Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Šest procent (tj. 7 oslovených) do města pravidelně dojíždí. Tito pak byli přesměrováni na patnáctou otázku, jelikož předchozích dvanáct bylo určeno pouze pro návštěvníky s jednou či více realizovanými návštěvami. Čtrnáct procent (tj. 16 osob) Kroměříž navštívilo jen jednou a zbývajících 80% zavítalo do města vícekrát.

Dalších šest otázek bylo připraveno pro návštěvníky s jednou zkušeností pobytu. Cílem bylo zjistit důvod a roční období jejich návštěvy, délku pobytu a případně typ ubytovacího zařízení, za co

nejvíce utratili a jakým prostředkem přicestovali. Kvůli nízkému počtu respondentů v této skupině návštěvníků nejsou však v práci tyto otázky vyhodnoceny a okomentovány a to z důvodu příliš nízké relevantnosti.

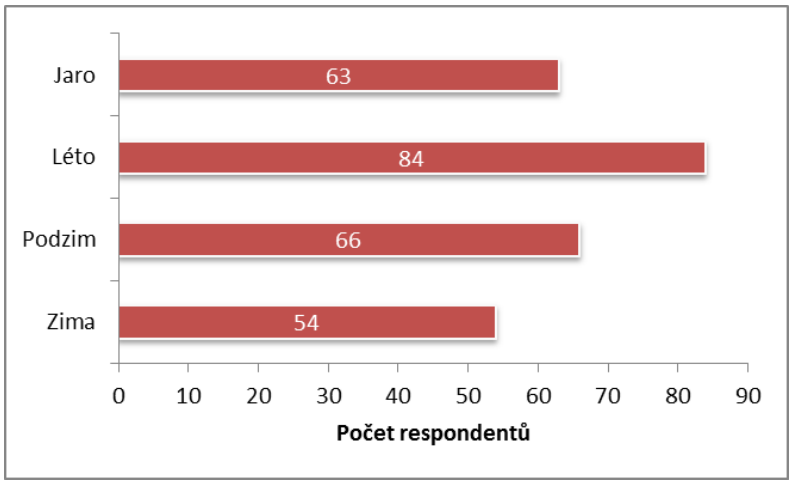
V pěti níže uvedených grafech jsou vyhodnoceny otázky, týkající se osmdesáti procent zúčastněných, kteří navštívili Kroměříž již několikrát. Konkrétně se jednalo o 92 respondentů z celkových 115. Těchto 92 odpovědí bude nyní považováno za celek, vzhledem k tomu, že zbývajících 23 respondentů nemělo příležitost na tyto otázky odpovídat (nebyly jim určeny). Graficky zpracované výsledky vyjádřené v procentech budou tedy po sečtení všech možných variant odpovědí dávat dohromady sto procent.

Graf 11: Nejčastější důvod návštěv mezi respondenty s větším počtem absolvovaných pobytů ve městě

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

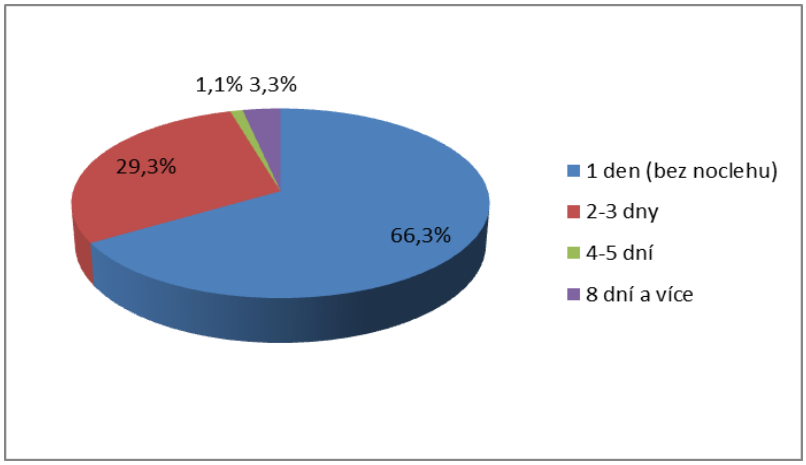
Nejvíce respondentů (44,5% tj. 41 osob) uvedlo, že hlavním a nejčastějším důvodem jejich příjezdu do Kroměříže byla návštěva rodiny či přátel. O sedmnáct procent méně pak vybralo variantu turistika. Za zmínku stojí ještě 8,7% dotázaných, ti označili jako důvod většiny návštěv pracovní záležitosti. Sport, relaxace, zábava, nákupy nebo tranzit byly jako nejčastější pohnutka v minimálním zastoupení. Při označení možnosti „jiné“ napsali respondenti návrat do rodného města nebo pobyt v nemocnici.

Graf 12: Příjezd návštěvníků města dle ročních období v počtu osob

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

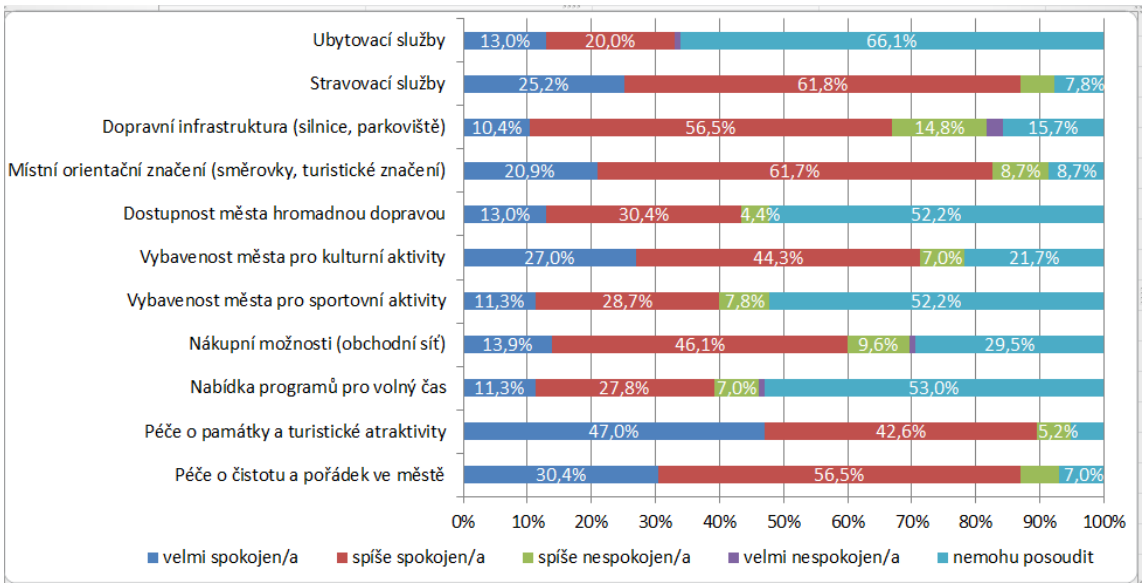
Osmdesát-čtyři návštěvníků z 92, kteří byli v Kroměříži již vícekrát, přijelo do města v létě. Jarní a podzimní Kroměříž přilákala obdobný počet dotazovaných a to nad 60 osob. V zimě si Kroměříž prohlédla více jak polovina jedinců.

Graf 13: Průměrná délka pobytu návštěvníků města

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Značné množství návštěvníků (více jak 66%, tj. 61 osob) sdělilo, že průměrná délka jejich pobytu je jeden den bez noclehu. Skoro třicet procent pak stráví v Kroměříži v průměru 2-3 dny. Zbývající varianty jsou téměř zanedbatelné, možnost 6-7 dní dokonce neoznačil jediný účastník průzkumu.

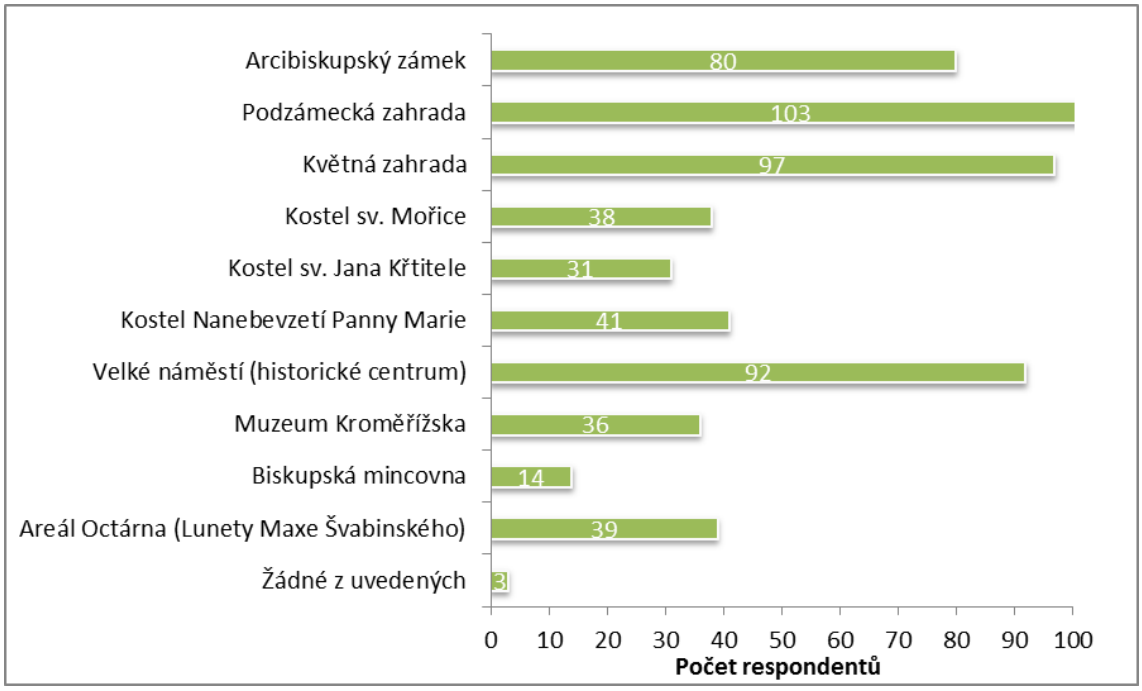

Graf 14: Hodnocení služeb návštěvníky města

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Ve čtyřech případech nedokázala více jak polovina návštěvníků města úroveň služeb vůbec posoudit. Jednalo se o ubytovací služby, dostupnost města hromadnou dopravou, vybavenost města sportovními aktivitami a nabídku programů pro volný čas. Jen bezmála osm procent je nespokojeno s nabídkou sportovních aktivit a stejně tak s nabídkou volnočasových programů. S péčí o čistotu a pořádek ve městě, s péčí o památky a se stravovacími službami bylo velmi nebo spíše spokojeno více

jak pětaosmdesát procent respondentů. Téměř 83% si také pochvalovalo místní orientační značení. Kulturní aktivity vnímají návštěvníci z jednasedmdesáti procent pozitivně. Nejvíce nespokojených návštěvníků zahrnovala kategorie dopravní infrastruktura, tedy stav silnic a množství parkovišť, ale jejich počet nepřesáhl ani jednu pětinu dotazovaných. Deset procent také vidělo nedostatky v nákupních možnostech ve městě.

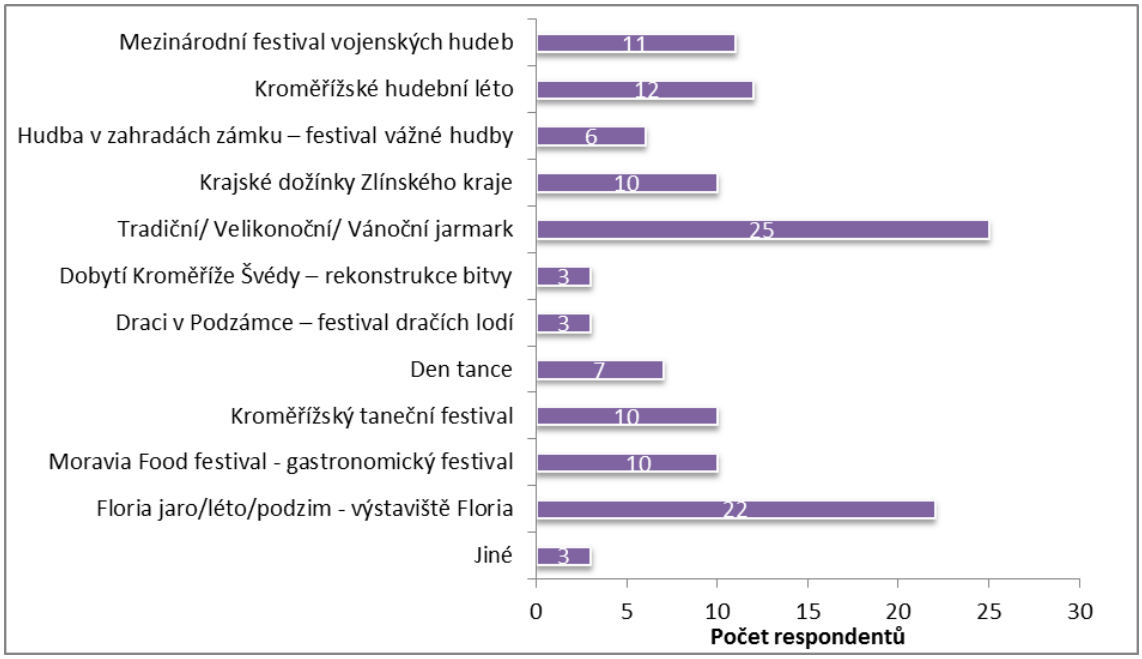

Graf 15: Četnost návštěv vybraných míst v Kroměříži mezi dotazovanými v počtu osob

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015)

V otázce, jež zjišťovala, která místa ve městě respondenti navštívili, měli možnost výběru více variant. Nejlákavějším místem byla Podzámecká zahrada, kterou během pobytu navštívilo 103 jedinců z celkových 115 oslovených. Oblíbenými atraktivitami jsou dále Květná zahrada a historické centrum v okolí Velkého náměstí, které uvedlo ve svých odpovědích nad devadesát osob. Osmdesát návštěvníků si přijelo prohlédnout Arcibiskupský zámek. Nejméně zajímavá byla pro respondenty Biskupská mincovna a tři dotázaní nenavštívili ani jednu z uvedených památek.

Dále bylo zkoumáno, zda se respondenti při své návštěvě zúčastnili nějaké kulturní akce. Více jak polovina (57,4%) z nich žádnou kulturní akci neabsolvovalo. Zbývajících 42,6%, kteří kulturu vyhledali, určovali v další otázce, jaké konkrétní akce se účastnili.

Graf 16: Konkrétní vyhledávané akce mezi návštěvníky města v počtu osob

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Z celkového počtu dotazovaných tuto otázku vyplňovalo pouze 49 z nich. Za nejvíce atraktivní byly vyhodnoceny tradiční jarmarky a výstavy na novém výstavišti Floria, které zakroužkovalo přes dvacet respondentů. Deset až dvanáct návštěvníků považovalo za zajímavý Mezinárodní festival vojenských hudeb, Kroměřížské hudební léto, Krajské dožínky, Kroměřížský taneční festival a Moravia Food festival. Rekonstrukce bitvy Dobytí města Švédy a festivalu dračích lodí se zúčastnili pouze tři návštěvníci. SENIORFORUM a Divadelní festival L. Cápkové neabsolvoval nikdo z dotazovaných.

Shrnutí výsledků dotazníkových šetření

Průzkum napomohl objasnit názory obyvatel a návštěvníků města na poskytované služby, vybavenost města, dopravní infrastrukturu, odhalil vyhledávané sportovní zařízení a kulturní akce místními obyvateli, důvody příjezdu návštěvníků, délku jejich pobytu, typ ubytování, jimi nejčastěji vyhledávaná místa a akce apod. a u obou skupin byl zjištěn také jejich názor na nedostatky a negativa města.

Do obou šetření se zapojilo více žen než mužů. Největší ochotu zúčastnit se průzkumu prokázali lidé ve věku 15 až 25 let, u místních následovala skupina osob ve věku 56-65 let a u návštěvníků kategorie 46-55 let. V závislosti na věkové struktuře se nejvíce respondentů zapsalo do těchto tří kategorií ekonomického zařazení: zaměstnanci, studenti nebo důchodci. Návštěvníci města pocházeli zejména z Jihomoravského a Zlínského kraje (tito tvořili 70%), jednu pětinu reprezentovali návštěvníci ze Středočeského a Královéhradeckého kraje. Místní zaznamenávají růst počtu turistů nejvíce v letních měsících. Za turisticky atraktivní považuje Kroměříž 95% návštěvníků.

Nejnavštěvovanějším místem obyvateli města je Velké náměstí a následně Podzámecká zahrada, nejméně atraktivní je Biskupská mincovna. Nejzajímavější je z jejich pohledu právě Podzámecká zahrada, Arcibiskupský zámek a Květná zahrada.

Více než polovina obyvatel vyhledává v Kroměříži koncerty, hudební festivaly a kino. Více jak třetina místních chodí do divadla a na výstavy. U návštěvnosti konkrétních pravidelných akcí nejvíce z dotázaných označilo Mezinárodní festival vojenských hudeb a tradiční jarmarky. Za nejméně prestižní akci lze považovat SENIORFORUM, kterého se zúčastnili pouze tři respondenti.

K nejoblíbenějším sportovním zařízením náleží plavecký bazén a koupaliště, jež využívá skoro 70% místních. Sportcentra jsou populární u více jak třetiny obyvatel.

Ze služeb byly velmi pozitivně ohodnoceny stravovací služby (87% spokojeno), kulturní a sportovní vyžití kladně posoudilo 77% místních. Naopak za nedostatečnou shledávají občané nabídku aktivit pro mládež a dospělé (30% nespokojeno). Čtvrtina obyvatel dále pociťuje nedostatek odpočinkových zón.

K orientačnímu značení ve městě se vyjádřily pozitivně tři čtvrtiny místních. Naproti tomu téměř čtyři pětiny obyvatel jsou nespokojeny s možnostmi parkování. Množství a kvalitu cyklostezek vnímalo 44% negativně a také 30% bylo nespokojeno se stavem silnic.

S nabídkou činností v letních měsících bylo spokojeno 70% místních a s množstvím zimních aktivit 66%. Ostatní pak nejvíce postrádali letní kino, zábavní park či krytou hernu pro děti, koupaliště s tobogány s atrakcemi pro děti, sportovní halu a krytý aquapark.

Mezi slabé stránky města uváděli obyvatelé nejčastěji nedostatek cyklostezek, málo parkovacích míst, nedostatek atraktivit pro turisty pro vícedenní pobyt, málo kulturních akcí a zastaralé sportovní zařízení.

Návštěvníci Kroměříže, kteří za sebou mají již několik návštěv, jmenovali jako důvod příjezdu nejčastěji návštěvu rodiny či přátel (45%), turistiku (27%) a téměř devět procent uvedlo pracovní záležitosti. Naprostá většina z nich byla v Kroměříži v létě, šedesát osob přicestovalo na jaře a na podzim, v zimě to pak byla více jak polovina. Dvě třetiny těchto respondentů preferují jednodenní pobyt, necelá třetina v Kroměříži zůstává v průměru 2-3 dny. Dvaačtyřicet procent většinou nevyužívá žádné ubytovací služby a 33% bývá ubytováno nejčastěji u rodiny či přátel. Návštěvníci utrácejí nejvíce za stravování, vstupné a zábavu. Většina respondentů přijíždí do Kroměříže pravidelně autem, čtrnáct procent používá k dopravě autobus.

Při hodnocení služeb byli turisté mnohem méně kritičtí než obyvatelé města. Značnou spokojenost projevili s čistotou města, péčí o památky a stravovacími službami. Více jak 85% je ohodnotilo pozitivně. Rovněž i vybavenost kulturními aktivitami a místní orientační značení sklidilo úspěch u více jak 81%. Největší nespokojenost se ukázala u dopravní infrastruktury, tedy stav silnic a množství parkovišť znepokojil 17,4% návštěvníků. Deset procent pak zmínilo horší nákupní možnosti. Celkově návštěvníci vybírali minimálně variantu „velmi nespokojen/a“ a naopak často zvolili odpověď „nemohu posoudit“.

Nejvíce turistů si při svém pobytu prohlédlo Podzámeckou zahradu, Květnou zahradu, historické centrum v okolí Velkého náměstí a Arcibiskupský zámek. Více jak polovina se nezúčastnila žádné kulturní akce. Mezi 49 respondenty, kteří nějakou akci vyhledali, bylo nejvíce z nich na tradičních jarmarcích, výstavách na výstavišti Floria, Mezinárodním festivalu vojenských hudeb, Kroměřížském hudebním létě nebo na dožínkách Zlínského kraje.

Při zamyšlení se nad negativními oblastmi města nejčastěji návštěvníci zaznamenali nedostatky v možnostech parkování, frekventované dopravě, nedostatečném množství atraktivit pro turisty a slabé propagaci města. I přes tyto slabé stránky 91% návštěvníků plánuje do budoucna návrat do Kroměříže.

Poděkování

Článek vznikl jako výsledek řešení projektu IGA FRRMS č. 16/2015 - Vybrané environmentální nástroje jako faktory regionálního rozvoje

Literatura:

ALMEIDA GARCÍA, Fernando, Antonia BALBUENA VÁZQUEZ a Rafael COR-TÉS MACÍAS. Reviews in tourism: Resident's attitudes towards the impacts of tou-rism. Tourism Management Perspectives [online]. 2015, roč. 13, s. 33-40 [cit. 2015-04-18]. DOI: 10.1016/j.tmp.2014.11.002. Dostupné z: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211973614000518

ANDERECK, Kathleen L. Tourists' perceptions of environmentally responsible innova-tions at tourism businesses. Journal of Sustainable Tourism [online]. 2009, roč. 17, č. 4, s. 489-499 [cit. 2015-04-17]. DOI: 10.1080/09669580802495790. Dostupné z:

http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=a806567a-fa93-49fe-9deb-fdece50f5fb1%40sessionmgr4004&vid=4&hid=4113

ASHWORTH, Gregory a Stephen J. PAGE. Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. Tourism Management [online]. 2011, vol. 32, issue 1, s. 1-15 [cit. 2015-03-31]. DOI: 10.1016/j.tourman.2010.02.002. Dostupné z: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517710000233#

BEGUM, Halima, A.C. ER, A. S. A. Ferdous ALAM a Nurain SAHAZALI. Tourist's Perceptions towards the Role of Stakeholders in Sustainable Tourism. Procedia - Social and Behavioral Sciences [online]. 2014, vol. 144, s. 313-321 [cit. 2015-04-17]. DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.07.301. Dostupné z: http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1877042814042293

BOLL, Thiemen, Christina VON HAAREN a Christian ALBERT. How do urban dwellers react to potential landscape changes in recreation areas? A case study with par-ticular focus on the introduction of dendromass in the Hamburg Metropolitan Regi-on. IForest – Biogeosciences and Forestry [online]. 2014, roč. 7, č. 6, s. 423-433 [cit. 2015-04-17]. DOI: 10.3832/ifor1173-007. Dostupné z: http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=528bec10-fe32-42b6-8e00-8f08fb621e08%40sessionmgr114&vid=3&hid=127

EDWARDS, Deborah, Tony GRIFFIN a Bruce HAYLLAR. Urban Tourism Re-search. Annals of Tourism Research [online]. 2008, vol. 35, issue 4, s. 1032-1052 [cit. 2015-03-31]. DOI: 10.1016/j.annals.2008.09.002. Dostupné z: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160738308001047

GURSOY, Dogan, et al. Locals' Attitudes toward Mass and Alternative Tourism: The Case of Sunshine Coast, Australia. Journal of Travel Research [online]. 2010, vol. 49, issue 3, s. 381-394 [cit. 2015-04-20]. DOI: 10.1177/0047287509346853. Dostupné z: http://jtr.sagepub.com/content/49/3/381

KO, Dong-Wan a William P. STEWART. A structural equation model of residents' atti-tudes for tourism development. Tourism Management [online]. 2002, roč. 23, s. 521-530 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: http://ac.els-cdn.com/S0261517702000067/1-s2.0-S0261517702000067-main.pdf?_tid=117ceeea-e77f-11e4-b60d-00000aacb35d&acdnat=1429549546_ded8cdfb3a1f61ad41a2be69f836080b

LAW, Christopher. Urban tourism second edition: the visitor economy and the growth of large cities. 2nd ed. New York; London: Continuum, 2002. ISBN 9780826449283

NUNKOO, Robin a Haywantee RAMKISSOON. Power, trust, social exchange and community support. Annals of Tourism Research [online]. 2012, vol. 39, issue 2, s. 997-1023 [cit. 2015-04-20]. DOI: 10.1016/j.annals.2011.11.017. Dostupné z: http://ac.els-cdn.com/S0160738311001836/1-s2.0-S0160738311001836-main.pdf?_tid=8888973a-e781-11e4-8028-00000aacb35e&acdnat=1429550605_d5ad3aa349070439617a4b8a8d3565ee

MADUREIRA, Helena, et al. Urban residents' beliefs concerning green space benefits in four cities in France and Portugal. Urban Forestry & Urban Greening [online]. 2015, roč. 14, č. 1, s. 56-64 [cit. 2015-04-18]. DOI: 10.1016/j.ufug.2014.11.008. Dostupné z: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1618866714001320?

MUSIL, Martin, et al. Potenciál a zatížení oblasti cestovním ruchem v souvislosti s ochranou životního prostředí: oponovaná výzkumná zpráva pro veřejnou správu a další zainteresované subjekty. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2008, 105, [11] s. ISBN 978-80-245-1430-7

RAŹNIAK, Piotr. City's position in international rankings and quality of offered tourist service. Tourism [online]. 2014, roč. 62, č. 2, s. 147-164 [cit. 2015-04-18]. ISSN: 13327461. Dostupné z: http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=9a523e86-3585-404f-a8d2-449e0876acbf%40sessionmgr115&vid=2&hid=126

RUETSCHE, Judith. Urban Tourism: What attracts visitors to cities?. Let´s talk business: Ideas for expanding retail and services in your community [online]. 2006, Issue 117 [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: http://www.researchgate.net/profile/Banafsheh_Farahani/publication/264240644_urban-tourism/links/53d5cb740cf228d363ea1154.pdf

SOLDIC FRLETA, Daniela. Island Destinations' Tourism Offer-Tourists' vs. Residents' Attitudes. Tourism and Hospitality Management [online]. 2014, roč. 20, č. 1, s. 1-14 [cit. 2015-04-17].

Dostupné z: http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=5964d226-009a-4293-a46b-01d0e11753bc%40sessionmgr198&vid=8&hid=108
Strategický plán města Kroměříže: Aktualizace na léta 2013 - 2023 [online]. 2013 [cit. 2014-09-08]. Dostupné z: http://www.mesto-kromeriz.cz/dokumenty/SP_fin_012010.pdf
STYLIDIS, Dimitrios, Avital BIRAN, Jason SIT a Edith M. SZIVAS. Residents' support for tourism development: The role of residents' place image and perceived tou-rism impacts. Tourism Management [online]. 2014, roč. 45, s. 260-274 [cit. 2015-04-20]. DOI: 10.1016/j.tourman.2014.05.006. Dostupné z: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517714000995?
TIMUR, Seldjan a Donald GETZ. Sustainable tourism development: how do destinati-on stakeholders perceive sustainable urban tourism?. Sustainable Development [online]. 2009, vol. 17, issue 4, s. 220-232 [cit. 2015-03-30]. DOI: 10.1002/sd.384. Dostupné z: http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=5964d226-009a-4293-a46b-01d0e11753bc%40sessionmgr198&vid=4&hid=108
WANG, Suosheng a Honggang XU. Influence of place-based senses of distinctiveness, continuity, self-esteem and self-efficacy on residents' attitudes toward tourism. Tourism Management [online]. 2015, roč. 47, s. 241-250 [cit. 2015-04-18]. DOI: 10.1016/j.tourman.2014.10.007. Dostupné z: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517714002076?

Kontaktní adresa autora:

Bc. Veronika Chovancová, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií MENDELU v Brně, Tř. Generála Píky 2005/7, 613 00, Brno, verca.chovancova@seznam.cz
Ing. Jiří Schneider, Ph.D., Ústav environmentalistiky a přírodních zdrojů FRRMS MENDELU v Brně, Tř. Generála Píky 2005/7, 613 00, Brno, jiri.schneider@mendelu.cz

Patologické hráčství a jeho dopad na region
Pathological gambling and its impact on the region

Petr Jakubec, Josef Smolík

Abstrakt:

Tento text je zaměřen na popis patologického hráčství v Brně, včetně jeho dopadů. První část obsahuje popis základních pojmů, rešerši dostupné literatury a návrhy řešení regulace hazardu. Popsány jsou také zdravotní a kriminální dopady hazardního prostředí. Druhá část je zaměřena na zjištění názorů studentů regionálního rozvoje o problematice hazardu a jejich postoje.

Klíčová slova:

Patologické hráčství, hazard, regulace, řešení, Brno

Abstract:

This text is focused on the description of pathological gambling in Brno, including its impacts. In the first part is a description of basic terms, research available literature and proposed solutions of gaming regulations. There are also health and criminal impacts of gambling environment. The second part focuses on the knowledge of students of regional development about gambling and their attitudes.

Key words:

Pathological gambling, hazard, regulation, solution, Brno

Úvod

Gamblerství (gambling), patologické hráčství (pathological gambling) a hazard, jsou termíny označující jev, kvůli kterému je Česká republika (dále jen ČR) přezdívaná jako tzv. kasino Evropy. Zdá se, že takto silná proliferace heren, a hazardu obecně, produkuje především ve vyloučených lokalitách množství negativních deviací. Jak poukazuje Sekot (2010: 56), setkávání se s hernami a zastavárnami nemůže být pro zdraví města vhodné. Společenské prostředí adorující okamžitý zisk a konzumní posedlost akceleruje růst výskytu sociálně patologických jevů. Problém je důležitý z hlediska tzv. sociální koheze. Obyvatelé by měli cítit sepjetí s místem, kde žijí, starat se o něj a mít z něj radost. V lokalitách, kde se na ulici setkáte s hernami, non-stopy a zastavárnami si sociální kohezi obyvatelé vybudují obtížně. Mezi nejčastější negativa zvýšeného výskytu heren je obecně zahrnováno: utváření ghett, kumulace zločinu, znehodnocení tržních cen sousedních nemovitostí, negativní působení na mládež, což má vliv na činnosti v rámci rozvoje regionu.

Výše uvedenou problémovou oblastí se již několik let intenzivněji zabývají občanská sdružení i zvolení členové orgánů města Brna. Od 6. 12. 2011 je brněnským zastupitelstvem schválena obecně závazná vyhláška (dále jen OZV), zcela zakazující provoz heren v 19 městských částech (mimo jiné Střed, Sever, Královo pole atd.) a regulující hazard v devíti městských částech. Regulace funguje formou zákazu v taxativně vymezených ulicích od konce roku 2011. V současnosti herny provozují svoji činnost v režimu zákazu vyhláškou, proti které podali majitelé heren odvolání Ministerstvu financí (dále jen MF). Od data platnosti vyhlášky magistrát opakovaně zaslal na MF upomínku dlouhého trvání přezkumných řízení. Ministerstvo nemá danou rozhodnou lhůtu a svou liknavostí pokračuje v benevolenci vůči loterijnímu průmyslu. Za trvající nedodržování zákonných pravidel při povolování automatů bylo ministerstvo v minulosti často kritizováno ze strany neziskových organizací a občanských sdružení (Člověk v tísni, 2009).

Cílené nelegitimní ovlivňování legislativního procesu, využívání neexistence právní úpravy, zneužívání systémových nedostatků či přímo bránění nápravným opatřením jsou nedostatky v oblasti regulace hazardu, na něž upozorňuje i výroční zpráva Bezpečnostní informační služby (BIS, 2013). U

závislostí neplatí klasický obchodní model, že poptávka vyvolává nabídku. Je to přesně opačně. Silnou statistickou závislost mezi růstem prevalence závislých a vyšším výskytem herních automatů potvrzuje metaanalýza ověřující tuto hypotézu (Storer, 2009). Herny působí jako lákadlo a s otevřením herny vzroste počet závislých. Dokládá to skutečnost, že v žádné jiné zemi na světě není taková hustota heren a kasin jako u nás. Liberální prostředí polistopadových let dává tušit vzniku velkého společenského problému, jež má vícero rovin. Mezi nejčastější argumenty vlastníků herních řetězců patří ekonomický přínos na odvodech pro rozpočty obcí a státní rozpočet a odvolávají se také na svobodu podnikání. Ovšem dopady na zdraví společnosti nelze ignorovat a dívat se na toto téma pouze optikou peněz.

Dle Nešpora (2011: 20) se dopady jednání jednoho patologického hráče dotknout až 15 osob. Národní protidrogový koordinátor (Vobořil, 2013) upozorňuje na absenci dostatečné záchranné sítě pro osoby s touto diagnózou, protože státní instituce nebyly schopny podchytit rychlost proliferace hazardu a do důsledku zhodnotit společenské dopady. S tak mohutným loterijním průmyslem je s podivem, že ČR nemá hotovou celospolečenskou studii sociálně patologických dopadů hazardních her na společnost. Všechny loterijní hry jsou v prvé řadě provozovány za účelem výnosu pro provozovatele nikoliv hráče. Procento výhry je vždy nastaveno v hráčův neprospěch, respektive ve prospěch provozovatele. Podle předběžných výsledků studie pro Úřad vlády panuje situace, kdy navzdory klesající tendenci v počtu technických zařízení v ČR, objem prosázených peněz roste – celkem bylo v ČR v r. 2012 prosázeno 135,5 mld. Kč. Provozování heren přináší vysoké finanční prostředky do obecních a městských rozpočtů, avšak společenský dopad této činnosti může ekonomické přínosy znevážit. Interpersonální problémy hráčů, dopady na jejich blízké osoby a kriminalita jsou aspekty, jimž by se místní municipality mohly podle některých odborníků zákazem v intravilánu obce zcela vyhnout (viz Vobořil, 2013).

Cíl

Základním cílem tohoto textu je diskutovat problematiku patologického hráčství v kontextu konkrétní lokality, představit základní termíny a charakterizovat fenomén patologického hráčství. Konkrétně tedy popsat fenomén hazardu v Brně, včetně dopadů na trestnou činnost ve vyloučených lokalitách, možnosti léčby a další související postoje odborníků. V této souvislosti je zmíněna i občanská participace. Empirická část textu se zaměřuje na kvantitativní dotazníkové šetření mezi studenty Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií, u nichž předpokládáme, že oslovení studenti budou v praxi s tímto problémem konfrontováni. Cílem je zjistit názory a postoje vztahující se k regulaci hazardu. Hlavní výzkumná otázka zní: Jaké jsou postoje studentů regionálního rozvoje k regulaci hazardu a patologickému hráčství v Brně?

Patologické hráčství: definice, souvislosti a občanská participace

Patologické hráčství lze zařadit k projevům sociální patologie (srov. Fischer, Škoda, 2009; Mühlpachr, 2008).

Jedná se o relativně nový jev, který se v ČR masově rozšířil v liberálním prostředí 90. let. 20. století. Z odborného hlediska se jedná o diagnostickou jednotku používanou v mezinárodní klasifikaci nemocí (dále jen MKN) Americkou psychiatrickou asociací. U nás se diagnóza patologického hráčství oficiálně používá od 1. 1. 1994, kdy vstoupila v platnost MKN-10.

Patologické hráčství je řazeno podle MKN-10 mezi tzv. návykové a impulsivní poruchy, nikoli závislosti, ačkoliv má se závislostí několik společných znaků. Přesto je třeba od patologického hráčství odlišovat sociální hráčství, kdy lidé hrají za účelem pobavení a jsou schopni hru ukončit, pokud jim dochází peníze (Procházka, 2012: 152).

Patologické hráčství (F63.0) podle MKN-10 musí splňovat tyto charakteristiky:

1. Během období nejméně jednoho roku se vyskytnou dvě nebo více epizod hráčství.
2. Tyto epizody nejsou pro jedince výnosné, ale opakují se přesto, že vyvolávají tíseň a narušují každodenní život.

3. Jedinec popisuje silné puzení ke hře, které lze těžko ovládnout, a hovoří o tom, že není schopen silou vůle hře odolat.
4. Jedinec je zaujat myšlenkami a představami hraní a okolností, které tuto činnost doprovázejí (Nešpor 2011: 14).

Jak uvádí Světová zdravotnická organizace (WHO 2008: 830), v MKN-10 jsou popsány další diagnózy, které se rozvíjejí v kauzální souvislosti s užíváním sázkových her a loterií, a to dg. Z72.6 Hazardní hráčství a sázení, F30 Nadměrné hráčství u manických pacientů a F60.2 Hráčství u sociopatických osobností.

Obecně je patologické hráčství definováno jako „chorobné, náruživé hráčství, které je spojeno s puzením ke hře, přičemž hráčské epizody postupně vyřazují hodnoty rodinné, pracovní, majetkové a společenské." (Hartl, Hartlová, 2010: 188).

S tím jsou spojovány i sociálněpatologické projevy, např. krádeže peněz, zpronevěry, neplacení dluhů atp. (srov. Hartl, Hartlová 2010).

Diagnostická kritéria zahrnují aspekty psychologické, sociální a také biologické. Kombinací a vzájemným ovlivněním teprve vzniká problém patologického hráčství s následky a potřebou řešení, pomoci (Mühlpachr, 2008: 90).

Dle Mühlpachra (2001: 23-24) se závislost týká širokého věkového spektra, neboť podstatou patologického hráčství je hra. Hra obecně člověka provází celý život a plní mnoho prospěšných funkcí. Problém nastává, když rozhodnutí, zda se věnovat hře, přestane záviset na klientově svobodném rozhodnutí a stane se neovladatelným nutkáním. Takto vypadá bod zvratu, kdy se mění vztah hra kontra hráč. Svým vývojem si je gamblerství velmi blízké s drogovou závislostí.

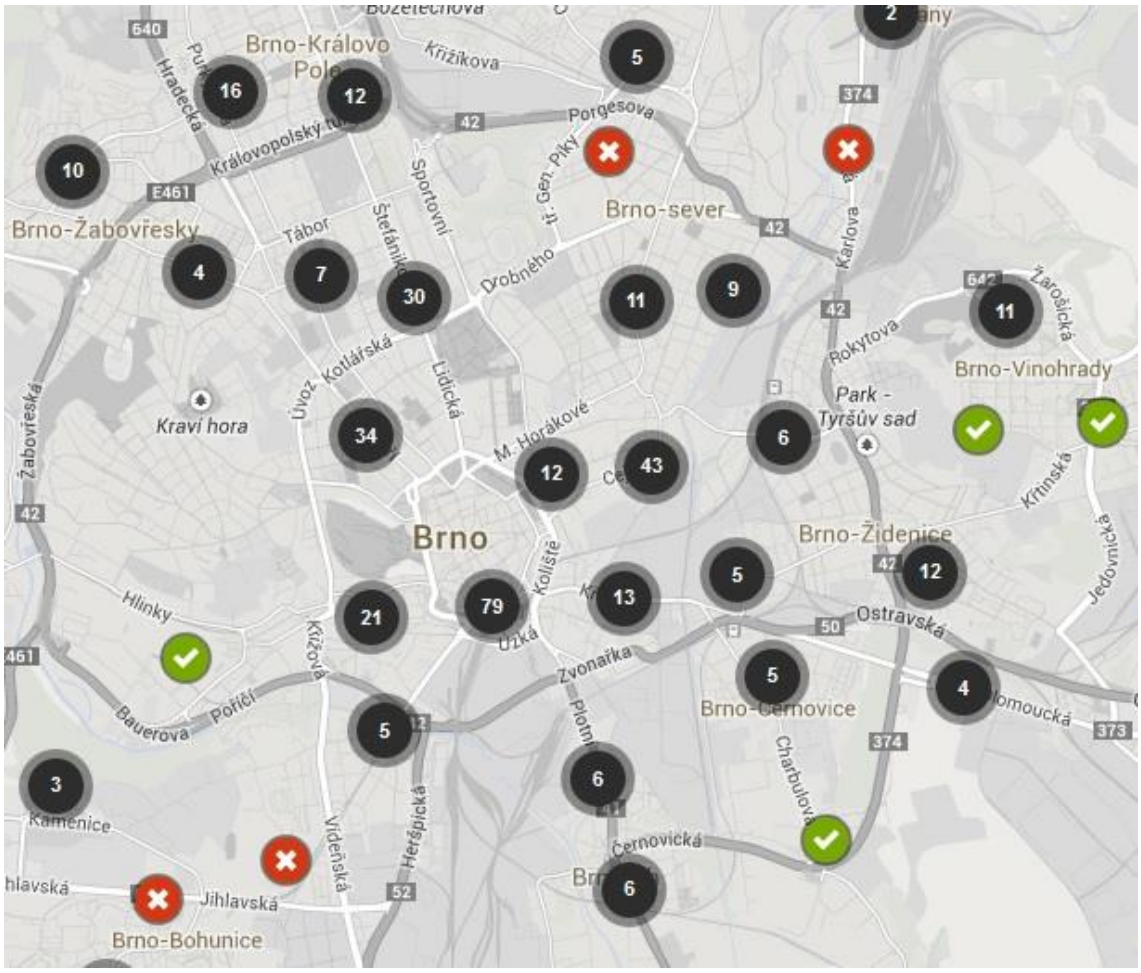
Příčiny vzniku hráčské závislosti nejsou nijak odlišné od těch, které byly uváděny u drogových závislostí. Důležitou roli hraje rodinné prostředí a výchova, osobnostní rysy jedince (nízká frustrační tolerance, nejistota, nízké sebevědomí, neschopnost odložit uspokojení vlastních potřeb, narušení schopnosti vytrvat a odolat herně) a zanedbatelný není ani vliv vrstevníků. Většina mladých hráčů jde do herny ze zvědavosti, zpočátku vyhrávají, kontakt se hrou se jim líbí, je pro ně inspirativní (Procházka, 2012: 153-154).

Kariéra patologického hráče má své zákonitosti. Vývoj hráčské náruživosti je analogický kariéře alkoholika, lze jej tedy rozdělit do následujících tří stadií:

1. Stadium výher. Patologická hra začíná nenápadně, občasným hraním s přítomností fantazie o velké výhře. Postižený se projevuje přehnaným optimismem, zvyšuje sázky a hraje častěji, přechází k osamělé hře. Chlubí se svými výhrami, byť jsou nepravdivé.
2. Stadium prohrávání. V této fázi jde o patologické hráčství. Hráč není schopen s hrou přestat a ztrácí kontrolu nad svým chováním. Své hraní skrývá před rodinou a blízkými, hru financuje ze zapůjčených peněz, splácení dluhů odkládá. Je neklidný, podrážděný, uzavřený, zanedbává své zdraví, dochází k nárůstu problémů v rodině i v zaměstnání.
3. Stadium zoufalství. U hráče se projevuje výrazné odcizení rodiny, přátel, má tendenci obviňovat z odpovědnosti za své jednání druhé. Může se dopustit závažných trestných činů, dochází k rozpadu rodiny. Postižený upadá do těžkých duševních stavů, uvažuje o sebevraždě, má za sebou suicidální pokusy. Fázi sebevražedných pokusů a dopadů sociálních důsledků, jako je odsouzení za delikvenci, rozpad rodiny, označují někteří autoři za čtvrtou fázi závislosti – fázi beznaděje. (Mühlpachr, 2008: 93)

I když je fenomén patologického hráčství celospolečenský (či globální) problém, lze konstatovat, že může mít výrazné projevy především v konkrétních regionech (např. Las Vegas) či přímo lokalitách (v konkrétních částech Brna, Prahy, Ostravy atp.).

Na regionální úrovni se patologickému hráčství v Brně věnují občané, ale i dotčené orgány státní správy (obce a MF), které mohou díky iniciativě ze strany sdružení Brnění zkontrolovat výskyt a režim provozu heren a kasin na interaktivních Mapách hazardu (viz obrázek č. 1).

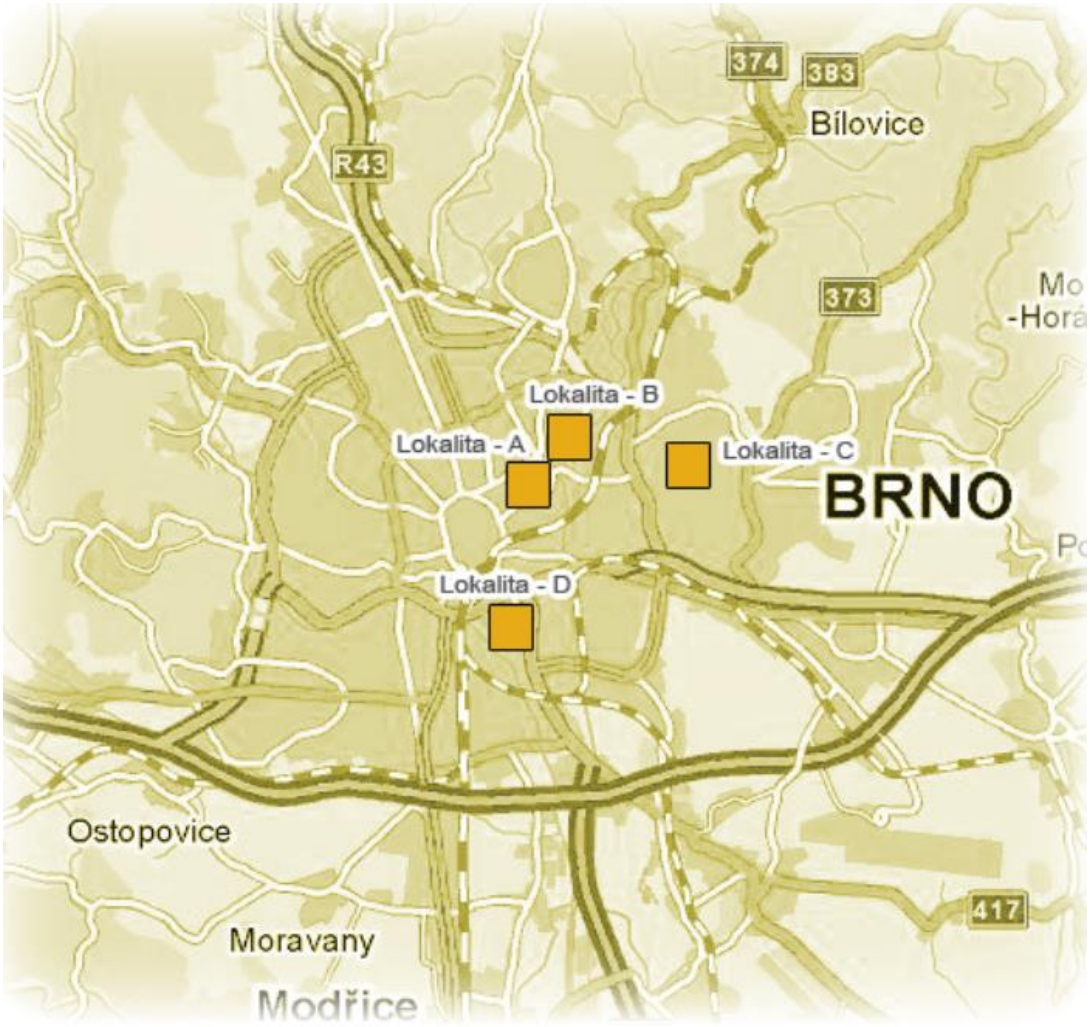

Obr. 1: Náhled na Mapy hazardu
Zdroj: Brnění, 2013, on-line

V Brně přichází občanská sdružení (Občané proti hazardu, Transparency International, Brnění) nejen s kritikou, ale i s konstruktivními návrhy řešení. Jedním z příkladů je příručka *Hazard v obcích lze konečně regulovat* (Brnění, 2013), jež je návodem pro obecní samosprávy, jak pomocí OZV regulovat hazard, který má mnoho podob. Vlastní činností tak tato sdružení popsala efektivní způsob jak dosáhnout změny v sociální realitě ČR. Pochopila nutnost propojit práci a pohledy dotčených skupin - postoje občanů, municipalit a vlády ČR (např. ministerstva financí). Jako další intervenující instituce je nutné vyzdvihnout práci ombudsmana, jež v celé věci stojí na straně obcí požadujících regulaci interaktivních videoloterijních terminálů (dále jen IVT). Spolu s možnostmi regulace různých druhů hazardu pomocí OZV je třeba šířit informovanost o důležitosti tohoto kroku. U tvorby závislosti záleží na čtyřech faktorech (Griffiths, 2013): frekvence sázecích akcí, délka jejich trvání, četnost sázek a frekvence vyplácení. Z tohoto hlediska není relevantní, o jaký druh hazardu se jedná.

Rozsah a důsledky patologického hráčství v Brně

Patologické hráčství je fenomén, který se výrazně ovlivňuje konkrétní lokality. Lze vysledovat silný vztah mezi počtem heren a jejich výskytem v sociálně vyloučených lokalitách. Jednoznačně nejvyšší výskyt heren je v městských částech (dále jen MČ), v nichž se ve shodě s *Mapou sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR* tyto lokality vyskytují (viz obrázek č. 2).

Obr. 2: Mapa sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR
Zdroj: MPSV, 2016

V ČR se problémové hráčství týká 5 % dospělé populace ve věku 15 – 64 let, z toho lze za patologické hráče označit 0,6 % (42 000 osob) a za rizikové hráče 4,4 % osob (308 000 osob). Na začátku roku 2013 se v brněnské populaci nutnost léčby patologického hráčství týkala 1525 osob a rizikové hráčství 11 181 osob (viz Nešpor, 2011: 13).
Jak zdůrazňuje Zoubková (2012: 74), lokality zasažené patologickým hráčstvím nejenže snižují atraktivitu obcí a jejich konkurenceschopnost na trhu nemovitostí, ale také ohrožují sociální integritu a bezpečnost občanů (viz Tab. 1). Jako řešení se předkládá řízený proces revitalizace (obnovení), jenž se týká nejen fyzického prostředí, ale i místních sociálních a ekonomických poměrů. Trendem v této oblasti je integrovaný přístup k revitalizaci území, jehož cílem je udržet obyvatelstvo v místě pomocí zlepšování kvality jejich života.

Tab. 1: Výskyt vysoké nabídky sázkových her ve vybraných MČ Brna v souvislosti se sociálně vyloučenými lokalitami v roce 2012

Městská část	Počet obyvatel	Sociálně vyloučená lokalita*	Počet provozoven / přístrojů
Brno-střed	64 316	Lokalita D	161 / 1 531
Brno-sever	47 643	Lokalita B	41 / 366
Královo Pole	28 674	Lokalita A	39 / 532
Brno-jih	9 690	Lokalita D	15 / 129
Židenice	22 000	Lokalita C	15 / 146

Zdroj: Verosta, Valeš; 2013

Patologické hráčství souvisí i s rozsahem kriminality v dané lokalitě. Verosta (2012: 15) dle výsledků výzkumu Meyera z Institutu pro psychologii a kognitivní výzkum Univerzity v Brémách uvádí, že nezákonné opatřování finančních prostředků na hazardní hru je charakteristickou vlastností patologických hráčů. Z mnohých klinických studií obsažených v této Mezinárodní srovnávací analýze hazardních her vyplývá, že se u léčených patologických hráčů nebo hráčů navštěvujících svépomocné skupiny (Anonymní gambleři) vyskytuje vysoká procentní míra páchání trestné činnosti.
Z globálního výzkumu na základě osobních sdělení vyvstalo, že mezi 27 až 90 % patologických hráčů si opatřuje finanční prostředky na hazardní hru právě nelegálním způsobem. Objevily se hlasy varující před prohibicí hazardu. Podle občanských sdružení Brnění a Občané proti hazardu (Mýty a fakta, 2013) tato situace reálně nehrozí. Podpůrným argumentem je závěr norského výzkumu z roku 2007 (Lund, 2009), kde proběhl takřka přes noc zákaz všech elektronických hazardních přístrojů. Výzkum nezjistil po zákazu žádný rozvoj ilegálního trhu a také nebyla zjištěna žádná tendence k substituci jinými formami hazardu. Možnosti obcí zahrnují regulaci pouze nejhorší formy hazardu – elektronické automaty a ruletu. Sázení na sport, Sportku apod. regulovat nelze, čímž tu zůstává pro sázkaře stále dost možností.

Prevence a možnosti léčby patologického hráčství v Brně

Národní protidrogový koordinátor popisuje jev patologického hráčství jako dosud relativně skrytý pro systém nápravy a upozorňuje na výrazný nedostatek odborných služeb a programů specializovaných na pomoc patologickým hráčům (Vobořil, 2013).

Pro diagnostiku a léčbu patologického hráčství v Brně je k dispozici:

- 51 ambulancí psychiatrů a ordinací klinických psychologů;
- adiktologická ambulance Podané ruce o. s.;
- Psychiatrická nemocnice Brno – Černovice (VI. oddělení, stanice 19).

Verosta (2013: 16) podle zprávy ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR (dále jen ÚZIS) píše, že v roce 2011 se v ambulantních zdravotnických zařízeních v Jihomoravském kraji léčilo celkem 148 patologických hráčů, v lůžkových psychiatrických zařízeních pak 57 patologických hráčů. Celkem se tedy v Jihomoravském kraji v roce 2011 léčilo 205 patologických hráčů *(4,38 % z odhadu výskytu patologického hráčství v populaci Jihomoravského kraje)*. V roce 2012 bylo podle statistik ÚZIS ambulantně léčeno celkem 111 pacientů s diagnózou F63.0 – patologické hráčství. Počet léčených pacientů představuje 7,3 % z odhadu výskytu patologického hráčství v populaci Brna *(111 léčených z 1 525 patologických hráčů v Brně)*. Primář Psychiatrické léčebny v Černovicích Pokora (Brněnský deník, 2013) o léčbě gamblerů hovoří jako o velice náročné z hlediska pevného režimu, který musí tito lidé dodržovat, a poznamenává, že ještě před ukončením léčby jich odejde kolem třiceti procent.
Podle Verosty (2013: 16) jsou nejčastější skupinou pacientů muži ve věku 25–34 let v kategorii zaměstnání: nepracující/dítě/studující, ale mezi pacienty jsou osoby všech věkových skupin, stupňů vzdělání i různých profesí. Léčba v ČR probíhá ambulantně, nebo ústavní formou, obvykle společně s léčbou závislosti na alkoholu a jiných návykových látkách. Využívány jsou i různé formy sociálních služeb a sociální práce. Systém péče o tyto pacienty však prozatím není na potřebné úrovni.

Obecně závazná vyhláška v Brně a finanční příjmy z hazardu

Vydáním OZV mohou zakázat nebo částečně regulovat hazard na celém území obce nebo v její vymezené části. Rovněž mohou stanovit i provozní dobu heren. Tímto způsobem tedy bude možné regulovat VHP i IVT. Obce do té doby mohly na svém území regulovat pouze VHP. Co se týče IVT a jiných podobných her, je příslušným orgánem k jejich zrušení MF. Obec vyjádří své intence pomocí OZV, ale ministerstvo musí v návaznosti na vyhlášku konat a případně je také správním orgánem, jenž ponese následky.

Brněnské zastupitelstvo schválilo OZV č. 18/2011, o regulaci provozu loterií a jiných podobných her, s účinností ode dne 31. 12. 2011. Z přílohy této vyhlášky vyplývá, že jedinou MČ, kde provoz nebyl omezen, jsou Chrlice. V devíti MČ *(Brno-Bosonohy, Černovice, Jih, Kohoutovice, Komín, Medlánky, Řečkovice a Mokrá Hora, Slatina a Tuřany) je zákaz provozování hazardu ve vyjmenovaných ulicích. Ve zbývajících 19* z *29 MČ je* provozování regulovaných druhů loterií a jiných podobných her zakázán na celém území. V tuto chvíli je tedy většina zařízení provozována v režimu správního řízení o zrušení povolení. Probíhají však dále debaty, jak je nejlépe regulovat (blíže viz Jakubec, 2013).

Podle šesté části zákona o loteriích činí sazba odvodu z loterií a jiných podobných her (ČR, 2012) 20 % ze základu, který tvoří částka, o kterou úhrn vsazených částek převyšuje úhrn vyplacených výher. Odvod z VHP a jiných technických herních zařízení (dále jen JTHZ), kam spadají i IVT, byl z 80 % příjmem rozpočtu obce a z 20 % příjmem státního rozpočtu. U ostatních her je odvod z 30 % příjmem rozpočtu obce a ze 70 % příjmem státního rozpočtu.

Odvody z loterií a jiných podobných her do rozpočtu města Brno za rok 2012 činily 205 612 330 Kč (2,63 % příjmů rozpočtu statutárního města Brno). Z toho 182 141 770 Kč bylo z VHP a JTHZ a 23 470 560 Kč z ostatních her. Jak uvádí Verosta (2013: 18), v prvním pololetí roku 2013 byl příjem statutárního města Brna z odvodů z loterií a jiných podobných her celkem 134 186 000 Kč, z toho 114 828 000 Kč v součtu z VHP a JTHZ a 19 358 000 Kč z ostatních her.

Z výsledků kontrolní činnosti státního dozoru nad sázkovými hrami a loteriemi (Ministerstvo financí, 2013) za uplynulý rok 2012 vyplývá, že bylo zahájeno 655 správních řízení, což je oproti roku 2011 přibližně 18% nárůst. V komparaci s rokem 2010 jde o více než čtyřnásobné zvýšení (srov. Jakubec, 2013).

Metodika sociologické šetření týkající se patologického hráčství

Empirická část textu představí sociologické šetření u studentů regionálního rozvoje, kteří v budoucnu mohou zastávat pozice ve veřejné správě, a dostávat se tak i k otázkám týkajících se patologického hráčství. Z hlediska výzkumné strategie byl zvolen kvantitativní přístup, který umožnil šetření velkého množství případů a vyvození závěrů obecnějšího charakteru (Hendl, 2008: 44). Výzkumný soubor tvoří studenti veřejné správy bakalářského i magisterského stupně z Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií. Užitou metodou sběru dat je dotazování pomocí dotazníku distribuovaného osobně a částečně online, pomocí programu společnosti Survio. Tematickou oblastí empirické části je reflexe studentů regionálního rozvoje na problematiku hazardu. Jak píše Hendl (2008: 36-39), účel výzkumu obvykle klasifikujeme do jedné ze tří kategorií: explorace, popis, explanace. V tomto případě je použit popisný výzkum, který dokumentuje vlastnosti daného fenoménu dotazováním na postoje a chování specifické skupiny lidí. K zvolenému deskriptivnímu výzkumnému problému byl použit účelový výběr respondentů, který je dle Dismana (2000: 112) založen na úsudku výzkumníka ve vztahu k tomu, co je možné pozorovat a co by mělo být pozorováno.

Na základě informací poskytnutých studijním oddělením Fakulty regionální rozvoje a mezinárodních studií, bylo na oboru Regionální rozvoj v akademickém roce 2013/2014 na bakalářském a magisterském stupni souhrnně zapsáno 932 žen a 374 mužů. Základní soubor (neboli populaci) tohoto výzkumu tvoří 1306 studentů. Populací je podle Dismana (2000: 93) myšlen soubor jednotek, o kterém předpokládáme, že jsou pro něj vyvozené závěry platné.

Po ukončení sběru dat bylo vybráno 326 dotazníků. Z důvodu nekompletního vyplnění odpovědí bylo 45 dotazníků vyřazeno a do výsledků bylo zařazeno 281 odpovědí (21,52 % z 1306 studentů).

Dotazník zahrnoval celkem 15 otázek rozdělených do tří tematických částí. První část byla složena ze dvou faktografických otázek. U respondentů bylo zjišťováno pohlaví a velikost obci, v které bydlí. Druhá část se zaměřovala na postoje respondentů k hazardu pomocí jedenácti uzavřených otázek.

Škálové otázky směřovaly na názory k regulaci, míře osobní participace a k hodnocení současného stavu proliferace loterií. Ve třetí části byla u studentů zjišťována osobní zkušenost s hazardem třemi uzavřenými otázkami. Po dokončení sběru dat následovalo zpracování výsledků do tabulek programem MS Excel 2010. Dále bylo přistoupeno k analýze výsledků jednotlivých otázek.

Výsledky sociologického šetření

Sociologického šetření se účastnilo celkem 281 respondentů, z toho bylo 196 žen ((69,75 %) a 85 mužů (30,25 %). Velká část respondentů žila v městě Brně – 135 (48,04 %), 101 (35,94 %) uvedlo, že žiji v obci s počtem obyvatel 1 000 – 25 000 a v obci pod 1 000 obyvatel žilo 45 (16,01 %) respondentů.

Na otázku „*Jak nahlížíte na množství heren v Brně?"* odpovědělo 105 osob (37,37 %), že toto téma neřeší. Dotázaných, kterým to nějakým způsobem (určitě, spíše) vadí, bylo dohromady 129 (45,91 %). Studentů, kterým množství heren v Brně nevadí, bylo 47 (38,43 %).

Otázka se zněním „*Podporujete záměry občanských sdružení pro regulaci hazardu?"* se zabývala tím, jak lidé vnímají snahu občanských sdružení regulovat hazard. Z hlediska pozitivních odpovědí hodnotilo 193 respondentů (68,68 %) práci aktivistů pozitivně. Nezájem, případně nedostatek informací vyjádřilo 64 osob (22, 78 %) a negativně se vymezilo pouze 24 (8,54 %) studentů.

Na otázku týkající se počtu heren na území Brna 79 (28,11 %) respondentů konstatovalo, že je heren velmi mnoho, 142 (50,53 %) dotazovaných uvedlo odpověď mnoho a nedovedlo posoudit 53 studentů (18, 86 %).

Na zjišťující otázku s názvem „*V kterých rukou jsou nejúčinnější nástroje k regulaci hazardu?"* bylo schopno správně odpovědět pouze 119 dotázaných (tj. 42,35 %), jež identifikovali státem přijímané zákony, jakožto nejúčinnější formu regulace. Nejčastější odpovědí bylo přijmutí obecně závazných vyhlášek, pro tuto variantu se vyslovilo 128 respondentů (tj. 42,35 %). Pro použití místního referenda se vyslovilo 5,34 % studentů a 6,76 % přiznalo, že neví.

Na otázku „*Jak by se mělo k hernám přistupovat ve Vaší městské části?"* se 130 dotazovaných (46,26 %) vyjádřilo, že by počet heren omezili a zakázali zřizování nových. Pro zákaz v sousedství veřejných budov (škol, kostelů, úřadů atd.) bylo 62 studentů (22,06 %). Zcela prohibitivní variantu by volilo 50 dotázaných (17,79 %). Že neví, jak s hazardem naložit přiznalo 25 osob (8,9 %) a loterijní průmysl zcela bez regulace by ponechalo 14 studentů (4,98 %). Z dotázaných by 86,12 % hazard nějakým způsobem omezilo, což naznačuje důležitost tohoto problému a jimi vnímanou potřebu jej řešit.

82 respondentů (tj. 29,18 %) přiznalo, že zná někoho, kdo má problém s hazardem. K otázce „*Podporujete úplný zákaz heren?"* se negativně vyjádřilo 156 respondentů (55,52 %). Pro prohibitivní řešení úplným zákazem bylo 125 studentů (44,48 %), kteří se překrývají s těmi, kteří odpověděli, že jim hazard v Brně vadí.

Na hodnotící otázku se zněním, „*Je z Vašeho pohledu sít' služeb pro osoby ohrožené hazardem dostačující?"*, se polovina, 140 studentů (tj. 49, 82%) vyjádřila, že neví. Podle názoru 65 respondentů (tj. 23,13 %) je dostupnost péče o potřebné mírně nedostačující a 38 studentů (tj. 13,52 %) se domnívá, že částečně dostačující je. Optimistických bylo 10 studentů (tj. 3,56 %), kteří odpověděli zcela dostačující. Dle vyjádření 28 respondentů (tj. 9,96 %) je síť takovýchto služeb zcela nedostačující. Dá se vyvodit, že je většina o této problematice neinformována.

Z hlediska volebních preferencí u parlamentních stran se ukázalo, že téma hazardu je spíše nevýznamné. Jako velmi důležité při rozhodování vnímalo téma hazardu pouze 11 studentů (tj. 3,91 %), a spíše důležitým je shledalo 72 respondentů (25,62 %).

Pokud by byla možnost se účastnit místního referenda k regulaci hazardu, tak by tuto variantu rozhodně preferovalo 95 studentů (tj. 33,81 %) a 117 studentů (tj. 41,64 %) se vyjádřilo spíše ano. Těch co nevědělo, zda by se svojí účastí připojilo, bylo 22 osob (tj. 7,83 %). Spíše by se nepřipojilo 33 studentů (tj. 11,74 %) a určitě ne 14 (tj. 4,98 %) dotázaných.

228 (81,14 %) respondentů nikdy nezkoušelo hazard na výherních automatech. Osobní zkušenost potvrdilo 53 respondentů (18,86 %). O provozování hazardu na internetu bylo obeznámeno 217 (77,22 %) respondentů, oproti 64 (22,78 %) respondentům, kteří o této variantě nevěděli. S on-line sázením mělo zkušenost 50 (17,79 %) respondentů (podrobněji viz Jakubec, 2013).

Diskuse

Z výsledků sociologického šetření mezi studenty FRRMS vyplývá, že většina z dotazovaných se přiklání k názoru, že v Brně je značný počet heren. Přestože počet heren v Brně vadí méně jak polovině respondentů, více než 86 % studentů by výskyt heren ve svém bydlišti omezilo. K tomuto účelu jsou podle nich vhodné dva nástroje - zákonná opatření a OZV.

Pro přibližně 70 % respondentů není hazardní téma významným předvolebním tématem, ale na komunální úrovni by k referendu o regulaci hazardu pravděpodobně dorazilo 75,45 %. Téměř 70 % dotázaných vnímá kladně činnost občanských sdružení ve směru regulace hazardu a v okolí téměř třetiny dotázaných se vyskytuje osoba mající problém s hraním. Méně jak pětina studentů přiznalo vlastní zkušenost se sázením přes internet a na hracích automatech. Z dat vyplývá nedostatečná informovanost a osobních zkušeností studentů. Částečně to je možná z důvodu, že jde o nové, veřejnosti ne zcela známé téma.

Závěr

Příspěvek se věnoval fenoménu patologického hráčství v Brně, jeho dopad na region a reflexe této problematiky studenty FRRMS. Téma patologického a rizikového hráčství se díky médiím začalo ve společenské debatě v ČR více objevovat přibližně od roku 2011, po výnosu Ústavního soudu ČR (ÚS 29/10, 2011), který umožnil obcím změnit status quo a regulovat hazard. Text shrnul vybrané definice a poznatky týkající se patologického hráčství (např. ve vztahu ke kriminalitě) v konkrétním regionu. Představeny byly i možnosti preventivních intervencí. Následně bylo uvedeno vlastní sociologické šetření vztahující se k oblasti patologického hráčství.

Závěrem lze konstatovat, že patologické hráčství je fenomén, který se bude projevovat nejenom na celostátní úrovni, ale především v konkrétních regionech a lokalitách, kde lze předpokládat kumulaci sociálních patologií a trestné činnosti.

Seznam zkratek:

BIS – Bezpečnostní informační služba
ČR – Česká republika
FRRMS – Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií
IVT – Interaktivní videoloterijní terminály
JTHZ – Jiná technická herní zařízení
MF – Ministerstvo finance
MKN – Mezinárodní klasifikace nemocí
MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
OZV – Obecně závazná vyhláška
ÚS – Ústavní soud
ÚZIS – Ústav zdravotnických informací a statistik
VHP – Výherní hrací přístroje
WHO - Světová zdravotnická organizace

Literatura a elektronické zdroje:

BIS (2013): Výroční zpráva 2012. In: Bezpečnostní informační služba [online]. 7. 11. 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z: http://www.bis.cz/n/2013-11-07-vyrocni-zprava-2012.html
BRNĚNÍ (2013): Občané proti hazardu. Mýty a fakta. Brno bez hazardu [online]. 2013 [cit. 2013-12-08]. Dostupné z: http://brnobezhazardu.cz/myty-a-fakta/

Člověk v tísni (2013): Peníze z hazardu odmítáme, gambling potápí chudé. In: Člověk v tísni [online]. 2013 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z: http://www.clovekvtisni.cz/cs/clanky/clovek-v-tisni-penize-z-hazardu-odmitame-gambling-potapi-chude
DISMAN, M. (2000): *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. 3.vyd. Praha: Karolinum, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
FISCHER, S. - ŠKODA, J. (2009): Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Vyd. 1. Praha: Grada, 218 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4727-813.
GRIFFITHS, M. D. – AUER, M. (2013): The irrelevancy of game-type in the acquisition, development, and maintenance of problem gambling. Frontiers in Psychology [online]. 3, - [cit. 2016-07-08]. ISSN 16641078. Dostupné z: http://journal.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyg.2012.00621/abstract
HARTL, P. - HARTLOVÁ, H. (2010): Velký psychologický slovník. 1., vyd. Praha: Portál, 800 s. ISBN 978-80-7367-686-5.
HENDL, J. (2008): Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
JAKUBEC, P. (2013): Charakteristika patologického hráčství v Brně a jeho dopad na region. Brno: Mendelova univerzita (bakalářská práce).
LUND, I. (2009): Gambling Behaviour and the Prevalence of Gambling Problems in Adult EGM Gamblers when EGMs are Banned. A Natural Experiment. Journal of Gambling Studies [online]. 25(2), 215-225. ISSN 1573-3602
MPSV (2006): Mapa sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2006 [cit. 2013-12-07]. Dostupné z: http://www.esfcr.cz/mapa/int_jm11_1.html
MÜHLPACHR, P. (2001): Sociální patologie. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 104 s. ISBN 80-210-2511-5.
MÜHLPACHR, P. (2008): Sociopatologie. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 194 s. ISBN 978-80-210-4550-7.
NEŠPOR, K. (2011): Jak překonat hazard: prevence, krátká intervence a léčba. Vyd. 1. Praha: Portál, 159 s. ISBN 978-80-262-0009-3.
OBECNĚ ZÁVAZNÁ VYHLÁŠKA (2011): OZV č. 18/2011 o regulaci provozu loterií a jiných podobných her. In: Právní předpisy 2011. Brno, 2011. Dostupné z: http://www.corona.cz/zak/OZV_18_2011.pdf
PROCHÁZKA, M. (2012): Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 203 s. ISBN 978-80-247-3470-5.
SEKOT, A. (2010): Úvod do sociální patologie. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 193 s. ISBN 978-802-1052-611.
STORER, J. – ABBOTT, M. – STUBBS, J. (2009): Access or adaptation? A meta-analysis of surveys of problem gambling prevalence in Australia and New Zealand with respect to concentration of electronic gaming machines. International Gambling Studies. 9(3), s. 225-244. ISSN 1573-3602
VEROSTA, P. (2012): Patologické hráčství: souhrn faktů a aktuální situace v České republice. ProGam.cz [online]. 4. 3. 2012, s. 20 [cit. 2013-11-30]. Dostupné z: http://files.progam.cz/200000177-34b3f36ab5/patologicke-hracstvi-APA2011-revize3-2012.pdf
VOBOŘIL, J. (2013): ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. Průběžné výsledky studie dopadů sázkových her na společnost. 7. 11. 2013. Praha, 2013. Dostupné z: http://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/media/prubezne-vysledky-studie-dopadu-sazkovych-her-na-spolecnost-113118/
WHO (2009): Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: MKN-10 : desátá revize: aktualizovaná verze k 1. 1. 2009 [online]. 2., aktualiz. vyd. Praha: Bomton Agency, 2008, 860 s. [cit. 2013-12-05]. ISBN 978-80-904259-0-3. Dostupné z: http://www.uzis.cz/system/files/mkn-tabelarni-cast_1-1-2013.pdf
ZOUBKOVÁ, V. T. (2012): Samosprávy a revitalizace sociálně vyloučených lokalit. URBANISMUS A ÚZEMNÍ ROZVOJ. 2012, XV, č. 5, s. 74-77. Dostupné z: http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/casopis/2012/2012-05/13_samospravy.pdf

Kontaktní adresa autora:

Bc. Petr Jakubec, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita, třída Generála Píky 2005/7, 613 00 Brno - Černá Pole, e-mail: petrjakube@gmail.com

PhDr. Mgr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita, třída Generála Píky 2005/7, 613 00 Brno - Černá Pole, e-mail: josef.smolik@mendelu.cz

Obecný rámec aktivit nevládních neziskových organizací v regionu Cusco, Peru

General framework of activities of NGO's in Cusco Region, Perú

Karolína Janálová, Jiří Schneider

Abstrakt:

Aktivity nevládních neziskových organizací nejsou v Peru rovnoměrně rozloženy do všech regionů. Atraktivní oblasti, jako je např. Cusco, přitahují více dobrovolníků než např. méně bezpečné centrální Peru. Článek prezentuje rámcový teoretický přehled okolností, které jsou určující pro činnosti NGO ve venkovských andských oblastech regionu Cusco.

Klíčová slova:

Udržitelný rozvoj, rozvoj venkova, snižování chudoby, rozvojové projekty, Latinská Amerika

Abstract:

Activities of NGOs in Peru are not equally distributed to all regions. Attractive areas such as Cusco attract more volunteers than e.g. less secure central Perú. The paper presents a theoretical framework overview of the circumstances that are pertinent to the activities of NGOs in rural Andean areas of the Cusco region.

Key words:

Sustainable development, rural development, poverty reduction, development project, Latin America

Introduction

A lot of approaches, theories, and strategies have been designed in order to analyse and overcome causes and consequences of poverty. However one of the greatest challenges these days remains the poverty eradication and the ways of achieving it. In the rural areas, the agriculture is still the main source of food, income and employment opportunities. Unfortunately, many farmers exploit the land with their degrading and inadequate agricultural practices so the levels of rural poverty persist or intensify.

Several Latin American countries including Peru have experienced in the 20th century a considerable economic growth and poverty reduction. However, these trends hide distinctive urban and rural differences since the rural highland areas remain trapped in poverty. What is more, the poverty and inequality remained or even deepened. Recent international economic integration and the trade prosperity did not help to alleviate the poverty in Peru sufficiently and the similar situation persists in the whole Latin American continent.

Sustainable Rural Development and Agriculture

Based on Agenda 21, there are several areas which should be included in sustainable agriculture and rural development. Selected aspects will be taken into account during the project preparation:

- Agricultural policy review, planning and integrated programming in the light of the multifunctional aspect of agriculture, particularly with regard to food security and sustainable development;
- Ensuring people's participation and promoting human resource development for sustainable agriculture;
- Improving farm production and farming systems through diversification of farm and nonfarm employment and infrastructure development;
- Land-resource planning information and education for agriculture;
- Land conservation and rehabilitation; (Rogers, Jalal, Boyd 2008)

A recent transition in the field of rural development theory is a move from a narrow agricultural sector approach, to one which adopts broader and more comprehensive territorial perspective. This new approach also understood as a new rurality, was introduced in Latin America in the middle of 1990s and considers socioeconomic, institutional, as well as environmental aspects (Pisani, Franceschetti 2011).

Pretty and Vandermeer define people involved in the promotion of sustainable agriculture as people whose aim is to create a form of agriculture that maintains productivity in the long-term by:

- Improving the use of available resources through combination of various factors of the farm system, such as plants, soil, water, animals, climate and people in the most efficient way;
- Reducing the use of external and non-renewable inputs harmful to the environment or the health of indigenous people;
- Turning to the local agro-ecosystem and resources;
- Enhancing the cropping patterns in order to ensure long-term agricultural sustainability;
- Conserving biological diversity of both plant and animal species;
- Adopting local practices, knowledge, and innovative approaches. (Altieri, Nicholls 2005)

According to Berry and Cline, agricultural development strategies can best contribute to the goal of increasing agricultural output by emphasizing small farm development. These development strategies also favour the improved distribution of income (Berry, Cline 1979).

In accordance with McIsaac and Edwards, the concept of sustainable agriculture is a relatively recent response to the decline in the quality of the natural resource base associated with modern agriculture. Nowadays, the agricultural production has developed from only technical sector to a more complex one characterized by social, cultural, political and economic dimensions. That is why the concept of sustainability has been controversial because of its often conflicting definitions. Despite these diverse interpretations, the concept of sustainable agriculture is valuable as it based on Reijntjes "*captures a set of concerns about agriculture which is conceived as the result of the co-evolution of socioeconomic and natural systems*." It is necessary to pursue studies of agriculture, global environment and social systems to achieve a complex understanding of these factors and the overall sustainable agricultural development through new management methods (Altieri, Nicholls 2005).

Green explores the transformation of the social landscape in rural Latin America and introduces concepts to get an understanding of rural development. Green and Zimba provide a good discussion of theory of rural development highlighting its social, economic and environmental dimensions (Green 2013).

According to Desai and Potter, agricultural policies with both sustainability and poverty-reduction aims should adopt a multi-track approach that emphasizes following components:

- Small farmer development linked to local markets;
- Agribusiness development – both small businesses and export-led;
- Agro-processing and value-added activities to ensure that returns are maximized in-country;
- Urban agriculture;
- Livestock development to meet local increases in demand for meat. (Potter, Desai 2008)

Picture 1 Children participate on goat pasture
Photo: Jiří Schneider

Poverty and Environment

It is easy to see how environmental degradation induces poverty. Pierce and Warford claim that for development to be sustainable, development policy must pay far more attention to natural resources and built environments. Pierce and Warford highlight that the poorest people in the world depend directly on natural resources for their food, energy, water, and income. "If grasslands are degraded, livestock suffers and income is lost. If woodlands and forests are cut, fuelwood becomes scarce. If soil is eroded, crop productivity falls." (Pearce, Warford 1993).

Swinton and Quiroz examine determinants of poverty such as soil erosion, soil fertility decline, overgrazing, and deforestation. They argue that natural resource sustainability is not correlated with poverty but it differs based on management activity. As they highlight in the multiple regression analysis of 1999 farm survey data from the Peruvian Andes, soil erosion and fertility loss are reduced by fallowing, "practiced" by poor farmers. In contrast overgrazing and range species loss are increased by herd size but reduced by rotational

grazing. Deforestation is the only example of a link between poverty and environment, which results from fuel wood harvesting by the poorest households. Based on their research authors claim that natural resource policies should focus on diffusing knowledge about natural resource stewardship using affordable practices (Swinton, Quiroz 2003).

Natural resources sustainability and human management are a point of discussion already in work of Thomas Malthus who predicted a considerable increase in poverty with static production technology, fixed land resources and increasing population. He states that as farmers are pushed by population growth and poverty, they carry out degrading cropping practices on fragile marginal lands (Swinton, Escobar, Reardon 2003).

In most cases, the literature usually focuses on the "vicious circle" between poverty and land degradation based on Malthusian point of view. Based on this theory also examined by Dasgupta, Mafiler, Pierce, Warford, or Mink, the degradation reduces yields which further make farmers even poorer. The suggestion of this theory is that poverty alleviation will reduce environmental degradation and vice versa, revoking of the environmental deterioration will help the poor as debated by Leonard, Cleaver and Schreiber. Reardon and Vosti examine these links in their research in Peru and offer a new conceptual framework to examine them (Reardon, Vosti 1995).

Figueroa, who deals with Peruvian rural economy and poverty in detail, has designed analytical and empirical study of peasant economy during Peru's economic crisis in 1970s. The author also deals with social exclusion and factors explaining social inequalities (Figueroa 1999, 1984). Mink deals with environment's impact on poor and discusses it through two meanings. Firstly, environmentally vulnerable and degraded land where rural population lives as a result of erosion, inadequate water and sanitation infrastructure, poor access to health-care services and income generation. Second, rural poor lack the means to avoid the impacts of environmental degradation based on their financial resources (Mink 1993). Both Figueroa and Mink argue that rural population growth without prosperity inhibits productivity-enhancing investments, undermining future productivity and leading to increased poverty.

Reardon and Vosti examine rural poverty from a viewpoint of rural people's capacity to invest in sustainable natural resources. They suggest that rural household and village income, land use, and investment strategies affect the impact on poverty and discuss what levels and types of assets households need to make those investments (Reardon 2000).

Swinton, Escobar and Reardon discuss factors contributing to the rural poverty in Peru such as limited government assitance, remoteness from markets and steady emigration, or natural resource degradation in the forms of soil erosion, deforestation, and biodiversity loss (Swinton, Escobar, Reardon 2003).

The view of Jalan, Ravallion, Engerman and Sokoloff represents a hypothesis that natural geographic externalities could be the main reason of rural poverty. Geography in Peru has a great importance as it consists of 84 different climate zones and landscapes with rainforests, high mountain ranges and dry deserts. Thus, these differences might play a very important role in explaining regional differences in income and well-being. Escobal and Torero examine what are the main causes of poverty in Peru, considering both geography and unequal access and possession of public and private assets (Escobal, Torero 2005).

Participatory and Capacity Development

Rogers highlights an importance of participatory development as a social dimension of sustainable development. It is the process through which stakeholders influence or share

control over development initiatives, decisions, resources, and outcomes. According to Rogers, participation enhances sustainability. When people are involved in the project, they develop a sense of ownership of the endeavour and feel motivated to sustain it, especially when they are empowered to monitor and manage the system and can obtain appropriate support when needed (Rogers, Jalal, Boyd 2008).

Cazorla argues that the rural development projects require a continuous mutual learning approach to achieve its goals. He introduces a participatory model which integrates a social approach on a rural development project in Puno, Peru. Working with people (WWP) is considered as a conceptual approach for rural development projects. The key idea is that the project has to be developed by people with an active role instead of for people. Logic-participatory working models are also discussed by Chambers, Cernea, Korten, and Uphoff. Based on Cernea, rural people's participation in the project means "logical community action". Social learning through experiencing change, knowledge and mutual learning through expert knowledge transfer is also explained by Friedmann. This new approach to rural development projects was successfully applied in Aymara communities in Peru (Cazorla et al. 2010).

In accordance with Nobel economist Amartya Sen, a key aspect of sustained results is a capacity development. Sen argues that life should be seen as a set of "doings and beings" that are valuable. The quality of life is assessed by evaluating the functioning and the capabilities to function. This cannot be done by the commodities or incomes only but examining the capability of the person to achieve them. Capability reflects a person's freedom to choose between different ways of living and to assess the quality of life. Sen highlights the importance of motivation, focusing on freedom, and experience-based learning (Sen 1989).

Rogers, Jalal, and Boyd argue that: "When those who will receive training are asked to analyze through a participatory process the structure and function of their organizations and identify necessary changes and the additional skills required to implement them, their motivation is great, and learning is maximized. This should be financed as an integral part of the project." (Rogers, Jalal, Boyd 2008).

UNDP defines capacity development as "the process through which individuals, organizations and societies obtain, strengthen and maintain the capabilities to set and achieve their own development objectives over time". Capacity development commonly refers to the process of creating and building capacities and their (subsequent) use, management and retention. This process is driven from the inside and starts from existing national capacity assets (UN 2008).

Capacity development is the process through which individuals and their organizations acquire and develop knowledge, know-how and skills, which translates in possessing new capacities. This enables (groups of) people to improve their performance and unfold their potential (van Immerzeel, de Zutter 2005).

Stakeholders must understand that only they can manage and maintain their own development as the quality of their livelihood and lives is included (Rogers, Jalal, Boyd 2008).

Moreover, knowledge and know-how that determine profitability, productivity, environmental reclamation, and in general sustainable development, can be learned and developed. However, gaps in the knowledge and know-how require projects to apply expert technical assistance. There are only few people within the population who possess these skills. The majority of the population is the average with a "normal distribution" of knowledge. Based on Immerzeel's research, it can be explained by the bell shapes of normal distribution as indicated in the figure below. The larger the population is, it is more likely that people with exceptional characteristics will be found based on the "law of the big numbers". As Immerzeel explains, knowledge and know-how that determine sustainable development can be acquired. This means that people, who are close to "normal", can move towards becoming experts, to learn

whatever is needed. That is to say, they can “learn from the best”. If many would learn and apply the newly acquired knowledge and know-how, it would be possible to move the whole curve towards the right. These people are essential to keep the whole curve moving and The opposite approach, top-down, has resulted in many conflicts such as urban-rural differentiation discussed by Chisholm, urban-rural society division reviewed by Deane, land use argued by Clark, increasing socio-economic differences explained by Razin, Hasson, or Murtagh, changes in society and family business disappearance examined by Moore, and so on. Since 1990s, the era of postmodernism and cultural changes in rural areas have arrised such as discussed by Cloke, or Halfacree (Cazorla et al. 2010).

Innovation Approach to Development

The process of innovation cannot work without effective approaches so that it is important to review theories of successes that helped to innovation process in the developing areas.

Innovation approaches based on Barnett and Jones should consist of following elements:

1. Use system diagnosis to understand the different actors, their interactions and power relations, and to determine constraints and identify opportunities;

2. Recognize that the institutional context (local policy, culture, ways of working and social values) strongly influences behaviour and therefore innovation;

3. Facilitate networks and linkages between actors to provide channels for information flow. Informal links, in which actors trust one another, can be particularly effective, though relationships can be both collaborative and competitive;

4. Balance power relations between the supply push of the research community and the demand pull of the users of new knowledge. Usually the demand pull needs strengthening because small-scale farmers lack purchasing power and the ability to influence the research agenda or the allocation of research resources;

5. Strengthen intermediaries between the suppliers and users of new knowledge. Intermediaries find out what producers (and their customers) want, search through existing and new knowledge, and find options that best meet farmer needs, often on a continuing basis;

6. Create incentives that motivate people and organizations to play their role in the innovation process. Removing disincentives is part of this;

7. Use both tacit and codified knowledge;

8. Experiment and invest in learning so that individuals and organizations continuously improve their performance so that learning becomes an evolutionary process. This includes analysing and responding to new constraints and opportunities as they arise (Pyburn, Woodhill 2014).

To sum up, the scientific expertise is essential to make the difference and make the different parts of the system work

Picture 2 Students from Faculty of regional development and international studies in cooperation with NGO Pachamama Rayimi discus with local family from andean village

Photo: Jiří Schneider

Rural Poverty in Perú

According to the poverty data of indigenous people in Peru, a majority of indigenous groups live in extreme poverty. The data demonstrate the fact that being indigenous greatly increases the chances that an individual will be malnourished, illiterate, in poor health, and unemployed (Todaro, Smith 2011).

The rural poverty issue has drawn the attention of many researches in the last decades mainly due to its seriousness. Poverty in rural areas in Peruvian highlands is a problem affecting almost all inhabitants in these areas as the majority of extremely poor is concentrated there. Based on Trivelli, Shimizu, and Glave, discuss the situation of rural poor in Peru and suggest that strategic development plans should be designed. Based on Trivelli, studies of rural poverty in Peru were up to the 1980s very general. A large proportion of rural poverty studies was handled as a minor part of bigger evaluations on the health of the economy. In 60s and 70s there were two approaches to study rural poverty:

- Explain the distributive problem and the "dualism" of Peru's economy;
- Understand the relations at the core of the rural society. (Trivelli, Shimizu, Glave 2003)

Authors such as Zoomers and van Niekerk analyze poverty alleviation and rural development in Peru in terms of sustainability and its implications. Zoomers concentrates on the rural areas in Andes and claims that they still belong to the poorest areas of the country. Furthermore, he encourages the implementation of appropriate rural development policies in the area which take into consideration the diversity and dynamics of the livelihood strategies (Bebbington 1999).

Löfving analyzes concepts and methods of poverty eradication in Latin America and examines differences between qualitative and quantitative approach (Löfving 2006).

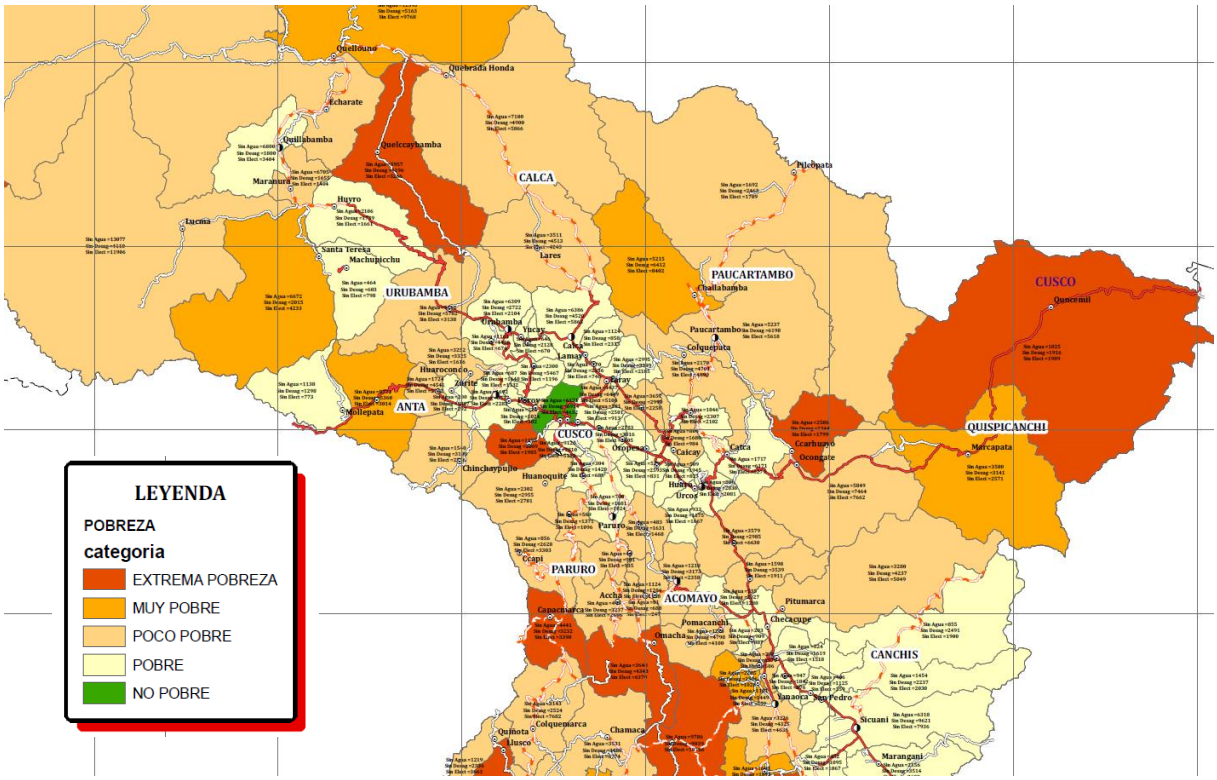
Zoomers also explains how farmers' livelihoods are influenced and determined by qualitative aspects such as soil fertility, or access to land, rather than its sheer size. This approach is also discussed by authors such as Aramayo, Bebbington, Herve, Morlon or Zimmerer (Zoomers 2009).

As Zoomers explains in terms of the Peruvian Andes, and as Scott argues more generally, major reason for project failure is probably a misunderstanding of the way indigenous people get by and get things done. Based on these experiences and van Niekerk's studies of the impacts of NGO interventions in the Peruvian and Bolivian Andes, van Niekerk concludes that: "If the market is the determining factor in the definition of rural policy, Andean agriculture has two possibilities: to disappear, or to modernize violently to achieve competitive levels of productivity and production." Van Niekerk argues that neither of these scenarios is likely to happen in Bolivia and Peru in these days as the limits on public investment and the inability of cities to recieve migrants (Bebbington 1999).

Picture 3 Typical small village in border part of Cusco region. Houses are built from adobe bricks

Photo: Jiří Schneider

Picture 4 Poverty cartogram of central part of Cucso region (Administration level: district)

Source: Gobierno Regional Cusco, 2012

Farm and Agriculture Development

Land in many rural areas in Peru, especially in the Andean region, is being unsustainably overexploited by existing population. That is why meeting this target will require radical changes in the distribution, use, and quantity of resources available to the agricultural sector (Todaro, Smith 2011).

Agricultural growth and reducing poverty levels are closely interconnected. In Latin America, GDP growth originating in agriculture is estimated to be 2.7 times more effective in reducing poverty than growth outside agriculture (Ligon, Sadoulet 2008).

The great majority of farmers in Peruvian highlands are peasants who still farm small plots of land, usually in marginal environments utilizing indigenous and subsistence agricultural methods. One of the salient features of these still prevalent traditional farming systems is their high degree of biodiversity. Based on Wilken and Denevan, using inventive self-reliance, experiential knowledge, and locally available resources, peasants have often developed farming systems adapted to the local conditions enabling farmers to generate sustained yields meeting their subsistence needs, despite marginal land endowments and low use of external inputs (Ligon, Sadoulet 2008).

Firstly, increased accessibility of agricultural inputs to small farmers and the introduction or reintroduction of sustainable methods of farming will help create attractive alternatives to current environmentally destructive patterns of resource use. Land-augmenting investments can greatly increase the yields from cultivated land and help ensure future food self-sufficiency. Secondly, more than half of the economically active people in the developing world depend on agriculture, hunting, fishing, or forestry. This environmental income is essential to a majority of the poor and under the right policy conditions can offer a pathway

out of poverty. Furthermore, new technology and innovation play a very important role in farm practices and they are preconditions for sustained improvements in levels of output and productivity (Todaro, Smith 2011).

Based on Berry's and Cline's empirical research and arguments given, small farms are more efficient than large ones. Even though there is a great potential for small-farm progress, public policies rather put more importance on larger wealthy landowners than smaller farmers. Consequently, these small-scale farmers have a limited access to the inputs such as irrigation, fertilizers, insecticides, credit, and so on and generally worse conditions to enter the market. Furthermore, small farms use greater amount of their total output for own consumption than larger farms, that is to say they are more subsistence and less market oriented. Moreover, larger intensive farms which use animal power also tend to be livestock intensive and land is required to produce more to feed animals, so that it is difficult to produce surplus (Berry, Cline 1979).

In place of conclusions - NGOs and their Role in the Development Assistance

As Todaro and Smith highlight, it is increasingly recognized that development success depends not only on a vibrant private sector and an effective public sector but on a vigorous citizen sector as well. Relying on the former sectors alone has been compared to trying to sit on two-legged stool. Organizations of the citizen sector are usually termed nongovernmental organizations (NGOs) in the development context but are also referred to as nonprofit, voluntary, independent, civil society, or citizen organizations (Todaro, Smith 2011).

A technical definition is offered by Hudson and Bielefeld who claim that NGOs are organizations that provide useful goods or services, thereby serving a specified public purpose, are not allowed to distribute profits to persons in their individual capacities, and are created and run based on voluntary decision and initiative by members or a board. Furthermore NGOs exhibit value rationality, often based on strong ideological components (Yaziji, Doh 2009).

The United Nations Development Program defines an NGO as: "any non-profit, voluntary citizens' group which is organized on a local, national or international level. Task-oriented and driven by people with a common interest, NGOs perform a variety of services and humanitarian functions, bring citizens' concerns to governments, monitor policies and encourage political participation at the community level. They provide analysis and expertise, serve as early warning mechanisms and help monitor and implement international agreements. Some are organized around specific issues, such as human rights, the environment, or health." (Todaro, Smith 2011).

In other words, an NGO is also defined as a non-profit organization, group or institution that operates independently from a Government and has humanitarian or development objectives. The designated national or international NGO must have the legal status to operate in accordance with the laws governing NGOs in the programme country (UN 2006).

Teegen et al. provide a definition of NGOs as a private, non-profit organizations which goal is to serve particular societal interests by focusing advocacy and/or operational efforts on economic, political and social goals, that include health, human rights, education, equity, and environmental protection (Yaziji, Doh 2009).

Organizational comparative advantages of NGOs based on Todaro and Smith:

- Innovation. NGOs can play a key role in the design and implementation of programs focused on poverty reduction and other development goals. For instance, NGOs

working directly with the communities may design new and more effective programs that reach the poor, facilitated by this close working relationship.

- Program flexibility. An NGO can address development issues viewed as important for the communities in which it works and it is not constrained by the limits of public policy or other agendas. Flexibility can be identified as localized innovations to suit particular needs.
- Specialized technical knowledge. National or international NGOs may be greater repositories of technical expertise and specialized knowledge than local governments or businesses based on their experiences of many countries and qualified models and possible solutions for poverty problems.
- Targeted local public goods. Goods and services that are rival but excludable, including those targeted to socially excluded populations, may be best designed and provided by NGOs who know and work with these groups.
- Common-property resource management design and implementation. A large amount of the world's people and particularly poor rely on local natural resources for most of their income and consumption. Targeted programs, including training, assistance with organizational development, can help address common-property mismanagement and related problems.
- Trust and credibility. NGOs may have advantages over government in gaining the trust of and providing effective services to groups with special needs, notably those in extreme poverty. NGO's local presence and relationships, frequent interaction and communication, and greater avenues for participation may generate greater trust among the poor and other citizens. The NGOs help mobilize resources that would otherwise not be available for local residents. Also private sector may prefer to partner with NGOs than with governments or other official actors to gain credibility in socially responsible investment activities. Generally, NGOs may enjoy higher trust among poor, developing country local and national governments, and donors. Trust is related to the capability for effective advocacy.
- Representation and advocacy. NGOs might hold advantages in understanding the needs of the poor, who otherwise are often excluded from political processes. NGOs have a advocating, protective and representative role for the poor oppositely to the private or the public sector.

Therefore successful and sustainable economic development requires improved functioning of the public, private, and citizen sectors. Each of them has weaknesses that have to be addressed, though each plays a very important and inseparable role in attaining sustainable development (Todaro, Smith 2011).

Acknowledgements

The paper was written within the project of Internal Grant Agency of Faculty of Regional Development and International Studies No 2016/005 – The analyse of activities of non-government organizations in Cusco province in Peru. The article was prepared on the base of results of Karolína Janálová thesis Promoting Sustainable Rural Development in the Ccapi District, Peru.

References

ALTIERI, Miguel A.; NICHOLLS, Clara I.. *Agroecology and the Search for a Truly Sustainable Agriculture*. 1st ed. Mexico: United Nations Environment Programme: Environmental Training Network for Latin America and the Caribbean. 290 p. ISBN 968-7913-35-5.

BEBBINGTON, Anthony. *Capitals and Capabilities: A Framework for Analyzing Peasant Viability, Rural Livelihoods and Poverty*. World Development, 1999, Vol. 27, No. 12, pp. 2021-2044.

BERRY, Albert R.; CLINE, William R. *Agrarian Structure and Productivity in Developing Countries*. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1979, 248 p. ISBN 978-0-8018-2190-5.

CAZORLA, A.; DE LOS RIOS, I.; HERNANDEZ, D.; YAGÜE, J. L. *Working With People: rural development project with aymaras communities of Peru.* Clermont-Ferrand: AGENG, International Conference on Agricultural Engineering, 2010.

ESCOBAL, Javier; TORERO, Máximo. *Measuring the Impact of Asset Complementarities: The Case of Rural Peru*. Cuadernos de Economía, 2005, Vol. 42 (Mayo), pp. 137-164.

FIGUEROA, Adolfo. *Social exclusion and rural underdevelopment*. World Bank Conference on Evaluation and Poverty Reduction. Washington, D.C., 1999.

FIGUEROA, Adolfo. *Capitalist development and the peasant economy in Peru*. New York: Cambridge University Press, 1984, 156 p. ISBN 978-0-521-10160-8.

GREEN, G. P. *Handbook of rural development*. Cheltenham: Edward Elgar, 2013. 358 p. ISBN 978-1-78100-670-2.

JANÁLOVÁ, Karolína. *Promoting Sustainable Rural Development in the Ccapi District, Peru.* Mendel University in Brno, Brno, 2015

LIGON, Ethan; SADOULET, Elisabeth. *Estimating the Effects of Aggregate Agricultural Growth on the Distribution of Expenditures.* Background paper prepared for the World Development Report 2008.

LÖFVING, Staffan. *Poverty on the Rebound: The Work of Models.* Iberoamericana. Nordic Journal of Latin American and Caribbean Studies, 2006, Vol. XXXVI: 2, pp. 211-233.

MINK, Stephen D. *Poverty, population, and the environment*. Washington, D.C.: World Bank, 1993, pp. 38. ISBN 0-8213-2328-8.

PEARCE, David W.; WARFORD, Jeremy J. *World without end: economics, environment, and sustainable development*. New York: World Bank, 1993, 440 p. ISBN 978-0-1952-0881-8.

TODARO, Michael P.; SMITH Stephen C. *Economic development.* 11th ed. Harlow: Pearson Education Limited, 2011, xxvii, 801 p. ISBN 978-1-4082-8447-6.

PISANI, Elena; FRANCESCHETTI, Giorgio. *Territorial approaches for rural development in Latin America: a case study in Chile*. Revista de la Facultad de Ciencias Agrarias. Universidad Nacional de Cuyo, 2011, Vol. 1, No. 43, pp. 201-218.

POTTER, Robert B.; DESAI, Vandana. *The companion to development studies*. 2nd ed. London: Hodder Education, 2008, xiv, 587 p. ISBN 978-0340-88914-5.

PYBURN, Rhiannon; WOODHILL, Jim. *Dynamics of Rural Innovation – A primer for emerging professionals*. Arnhem: LM Publishers, 2014, 247 p. ISBN 978-9-4602-2149-1.

REARDON, Thomas. *Challenges in fighting rural poverty in the globalizing economy of Latin America: focus on institutions, markets, and projects*. Seminario Latinoamericano sobre Experiencias exitosas de combate a la pobreza rural: Lecciones para una reorientación de las políticas, FAO/CEPAL, Santiago de Chile, 2000.

REARDON, Thomas; VOSTI, Stephen A. *Links Between Rural Poverty and the Environment in Developing Countries: Asset Categories and Investment Poverty.* World Development, 1995, Vol. 23, No. 9, pp. 1495-1506, 1995.

ROGERS, Peter P.; JALAL, Kazi F.; BOYD, John A. *An introduction to sustainable development*. London: Earthscan, 2008, 416 p. ISBN 978-1-84407-521-8.
SEN, A. K. *Development as Capability Expansion*. Journal of Development Planning, 1989, pp. Vol. 19, pp. 41–58.
SURCHEV, P. *Rural Areas - Problems and Opportunities for Development*. Trakia Journal of Sciences, Vol. 8, Suppl. 3, 2010, 234 – 239 p. ISSN 1313-3551.
SWINTON, Scott M.; QUIROZ, Roberto. *Is Poverty to Blame for Soil, Pasture and Forest Degradation in Peru's Altiplano?* World Development, 2003, Vol. 31, No.1 1, pp.1 903–1919.
SWINTON, Scott M.; ESCOBAR, Germán; REARDON, Thomas. *Poverty and Environment in Latin America: Concepts, Evidence and Policy Implications.* World Development, 2003, Vol. 31, No. 11, pp. 1865–1872.
United Nations. *Agenda 21*. United Nations Conference on Environment & Development. Rio de Janerio: UN, 1992.
United Nations. *The Practice Note on Capacity Development*. UNDP, 2008. Available from: < http://www.unpcdc.org/media/8651/pn_capacity_development.pdf >.
TRIVELLI, Carolina; SHIMIZU, Tatsuya; GLAVE, Manuel. *Economic Liberalization and Evolution of Rural Agricultural Sector in Peru*. Tokyo: Institute of Developing Economies, 2003, No. 2, p. 66.
VAN IMMERZEEL, Willem H. M.; DE ZUTTER, Pierre. *Eradicating poverty by developing peoples' capacities: Experience and a novel methodology from Latin America*. Cusco – La Paz, 2005, 134 p.
YAZIJI, Michael; DOH, Jonathan. *NGOs and Corporations: Conflict and Collaboration.* New York: Cambridge University Press, 2009, 191 p. ISBN 978-0-521-86684-2.
ZOOMERS, E. B. *Livelihood Strategies and Development Interventions in the Southern Andes of Bolivia: Contrasting Views on Development.* Amsterdam: Centro de Estudios y Documentación Latinoamericanos, 2009.

Contact author address:

Karolína Janálová, Faculty of Regional Development and Territorial Studies, Tř. Generála Píky 2005/7, Brno 613 00, Czech Republic, karolina.janalova@gmail.com
Jiří Schneider, Department of Environmentalistic and Natural Resources, Faculty of Regional Development and Territorial Studies, Tř. Generála Píky 2005/7, Brno 613 00, Czech Republic, jiri.schneider@mendelu.cz

Účast veřejnosti na územním plánování
Participation of Public in Urban Planning

Jana Janderová.

Abstrakt:

Cílem příspěvku je představit právní možnosti spolků ovlivnit průběh přijímání územního plánu a případně využít prostředky soudní ochrany proti již přijatému územnímu plánu. Do května 2014, kdy byl vydán zlomový nález Ústavního soudu I. ÚS 59/14, nepřiznávaly soudy spolkům aktivní žalobní legitimaci. V příspěvku jsou analyzovány podmínky stanovené recentní judikaturou správních soudů, za kterých jsou spolky a zástupce veřejnosti oprávněni návrh na zrušení územní plánu či jeho části podat. Byl zjištěn pozitivní vliv mezinárodního práva, jmenovitě Aarhusské úmluvy, na změnu ve výkladu českých právních předpisů. Na základě zjištěných údajů je možné konstatovat, že postavení spolků prosazujících ochranu životního prostředí je v České republice srovnatelné s evropským standardem.

Klíčová slova:

Územní plán, opatření obecné povahy, spolky, námitky, správní žaloba, zástupce veřejnosti

Abstract:

This paper aims to introduce legal possibilities of associations to influence the adoption of zoning plans and to use legal remedies against the already adopted zoning plans. Courts did not allow associations to file actions against zoning plans till a turning case of Constitutional Court No. I. US 59/14 which was issued in May 2014. The paper analyses conditions laid down by recent case law of administrative courts, under which associations and representative of the public are entitled to lodge actions to repeal the zoning plan or part thereof. Positive effect of international law, namely the Aarhus Convention, enhancing change in the interpretation of Czech legal acts was found. It can be summoned that the position of associations, which promote environmental protection in the Czech Republic, is comparable to European standards.

Key words:

Zoning plan, general binding measure, associations, objections, administrative action, representative of the public

Úvod

Nově vydávaný nebo pozměňovaný územní plán zpravidla provází výhrady. Významnou skupinu obvykle představují výtky, jimž je společný zájem o ochranu životního prostředí. Tedy snaha o zamezení zásahům do jeho složek či jejich minimalizování případnými změnami, k nimž by mohlo v budoucnu dojít v důsledku přijatých změn územního plánu.

Zájem na ochraně životního prostředí v praxi většinou neprosazuje jednotlivec sám. Běžně jej naopak spojuje se skupinou obdobně smýšlejících osob, které se ve snaze ovlivnit výsledný územní plán sdružují. Mohou tak činit jako ekologické nevládní neziskové organizace mající právní formu spolku[23] ve smyslu ustanovení § 214 a násl. zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Také si mohou

[23] Vzhledem k dřívější judikatuře, která se týká právních předchůdců spolků - občanských sdružení - a jež bude dále v textu hojně citována, považuji za potřebné učinit následující poznámku. Občanská sdružení podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, který byl zrušen v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku k 31. 12. 2013, se transformovala ve spolky. Spolky byly zapsány v novém rejstříku vedeném soudy. Občanská sdružení do nich mělo povinnost zapsat samo Ministerstvo vnitra. Občanský zákoník ukládá občanským sdružením povinnost změnit svůj název do 1. 1. 2016, tak aby obsahoval povinná slova „spolek“, „zapsaný spolek“ nebo „z. s.“. Do 1. 1. 2017 pak musí být upraveny stanovy.

zvolit jakéhosi společného zmocněnce pro komunikaci s veřejnou správou s určitým privilegovaným postavením, jenž je zákonem č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (dále jen „stavební zákon“ nebo „StZ“), označen jako „zástupce veřejnosti“. Jeho postavení je blíže definováno v ustanovení § 23 StZ[24].

Spolky či zástupce veřejnosti pak vstupují do procesu vydávání územního plánu nebo jeho změn. V případě, že neuspěli se svými výtkami a územní plán nebyl upraven, nemohli dle původního restriktivního výkladu dosáhnout jeho zrušení soudní cestou. Ve světle recentní judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího správního soudu však již za určitých podmínek mohou docílit přezkumu vydaného územního plánu u správních soudů. Tento článek si klade za cíl shrnout důvody obratu v názorech soudů na aktivní procesní legitimaci spolků a zástupce veřejnosti. Zároveň se pokusí vymezit omezující podmínky, za kterých by jim měl být přístup k soudu garantován.

Účast veřejnosti v rozhodovacích řízeních v environmentálních záležitostech

Není od věci nejprve připomenout, jakých procesů předcházejících povolení určitého investičního záměru se může veřejnost hájící zájmy životního prostředí účastnit. Její postavení je regulováno zejména ustanovením § 70 odst. 2 a 3 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění. Podle něj je občanské sdružení nebo jeho organizační jednotka[25], jehož hlavním posláním podle stanov je ochrana přírody a krajiny, oprávněno, pokud má právní subjektivitu, účastnit se správních řízení, při nichž mohou být dotčeny zájmy ochrany přírody a krajiny chráněné podle tohoto zákona. Podmínkou účastenství je věcně a místně specifikovaná žádost o poskytnutí informace o všech zamýšlených zásazích a zahajovaných řízeních, při nichž mohou být dotčeny zájmy ochrany přírody a krajiny chráněné dle citovaného zákona. Žádost platí jeden rok od jejího podání a lze ji opakovat. Postavení účastníka řízení má při splnění této podmínky občanské sdružení, pokud oznámí svou účast písemně do osmi dnů ode dne, kdy mu bylo příslušným správním orgánem zahájení řízení oznámeno. [Kříž, 2013]

V ustanovení § 85 písm. e) StZ je v rámci definice okruhu účastníků územního řízení pamatováno na osoby, o kterých tak stanoví zvláštní právní předpis. Za dodržení podmínek plynoucích z výše citovaného ustanovení zákona č. 114/1992 Sb. tedy stavební zákon umožňuje ekologickým spolkům účast v územních řízeních.

Nadto, je-li územní řízení spojeno s vybranými postupy při posuzování vlivů na životní prostředí podle zák. č. 100/2001 Sb. (postupy při procesu EIA), pak jsou podle ustanovení § 91 odst. 7 StZ účastníky takovéhoto územního řízení kromě osob, jež mohou být účastníky běžného územního řízení, také občanská sdružení nebo obecně prospěšné společnosti, jejichž předmětem je ochrana životního prostředí, veřejného zdraví nebo kulturních památek. Tyto spolky by se jinak mohly účastnit procesu EIA.

Pro stavební řízení StZ ve svém ustanovení § 109 výslovně nepočítá s možností spolků získat postavení účastníka řízení, neboť výslovně neuvádí, že mezi účastníky řízení patří i takové osoby, jimž účastenství plyne ze zvláštních předpisů. Tuto možnost však dovodil Nejvyšší správní soud v rozsudku č.j. 5 As 41/2009-91 ze dne 27.5.2010 takto: „Ustanovení § 70 zákona o ochraně přírody a krajiny se tedy vztahuje na specificky vymezený okruh správních řízení, při nichž mohou být dotčeny zájmy ochrany přírody a krajiny chráněné podle tohoto zákona. Pro takto definovaná řízení pak citované ustanovení doplňuje okruh účastníků, který je vymezen obecnou normou, o občanská sdružení, jejichž hlavním posláním podle stanov je ochrana přírody a krajiny." Určitá práva účastnit se správních řízení dává spolkům tzv. Aarhuská úmluva, o které bude pojednáno detailněji níže.

[24] Dle ustanovení § 23 odst. 2 StZ zástupcem veřejnosti může být fyzická nebo právnická osoba plně způsobilá k právním úkonům. Zástupce veřejnosti musí zmocnit nejméně jedna desetina občanů obce s méně než 2000 obyvateli nebo nejméně 200 občanů příslušné obce, kteří uplatňují věcně shodnou připomínku k návrhu územně plánovací dokumentace. Zástupce veřejnosti může zmocnit rovněž nejméně 500 občanů kraje nebo nejméně jedna desetina občanů kterékoli obce na území kraje s méně než 2000 obyvateli nebo nejméně 200 občanů obce na území kraje, pokud podali věcně shodnou připomínku k návrhu zásad územního rozvoje.

[25] Text zákona je třeba vykládat v souladu s platnými předpisy tak, že nově jde o spolek.

Účast veřejnosti v procesu vydávání územního plánu nebo jeho změny

Povolení vydávaná v citovaných řízeních musí být v souladu s územním plánem. Proto je jistě efektivnější, lze-li předejít komplikacím, jež mohou nastat v následných povolovacích řízeních, již ve fázi vydávání územního plánu jeho potřebnými úpravami.

Územní plány nejsou vydávány formou správního rozhodnutí, ale opatření obecné povahy. Proces jejich vydávání se neřídí obecnou úpravou správního řízení, ale úpravou zvláštní, jež je obsažena v části šesté zák. č. 500/2004 Sb., správního řádu. Pro omezený rozsah tohoto článku se zaměříme pouze na procesní instituty související s účastí spolků a zástupce veřejnosti. [Hendrych, 2012]

Námitky a připomínky k územnímu plánu

Výhrady k přijímanému územnímu plánu nebo jeho měněné části zmíněné v úvodu článku mohou být privilegovanými osobami v procesu územního plánování vzneseny formou námitek, ostatní osoby je uplatňují formou připomínek. Námitky mohou podávat vlastníci nemovitostí, jejichž práva, povinnosti nebo zájmy související s výkonem vlastnického práva mohou být územním plánem přímo dotčeny, nebo, určí-li tak správní orgán, i jiné osoby, jejichž oprávněné zájmy mohou být přímo dotčeny. O námitkách je správní orgán povinen rozhodnout a rozhodnutí odůvodnit. Toto rozhodnutí se pak stává součástí odůvodnění územního plánu vydaného formou opatření obecné povahy.

Připomínky může uplatnit kdokoli, jehož práva, povinnosti nebo zájmy mohou být opatřením obecné povahy dotčeny. Připomínky je správní orgán povinen použít jako podklad pro opatření obecné povahy a vypořádat se s nimi v jeho odůvodnění. Samostatné rozhodnutí o nich se nevydává.

Spolky tak mohou uplatnit vůči územnímu plánu připomínku. Zástupce veřejnosti námitku podle ustanovení § 52 odst. 2 StZ. Samotná skutečnost, že lze hájit zájem ochrany životního prostředí v průběhu vydávání územního plánu, však nemůže být považována za dostatečnou ochranu práva. Za takovou lze považovat jen rozhodování o právech nezávislými soudními orgány. Obecně platí, že ten, kdo tvrdí, že byl na svých právech opatřením obecné povahy vydaným správním orgánem zkrácen, může podat návrh na zrušení opatření obecné povahy nebo jeho části ke správnímu soudu. Jsou zde však určité omezující podmínky, které byly vykládány striktně a až donedávna tento výklad značně zužoval okruh přípustných navrhovatelů, tedy osob s aktivní procesní legitimací. K tomu, aby tohoto práva mohly využít i ekologické spolky a zástupce veřejnosti bylo třeba obratu v judikatuře Ústavního soudu a Nejvyššího správního soudu.

Soudní přezkum územních plánů

Podle ustanovení § 101a odst. 1 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní (dále jen „SŘS“) může návrh na zrušení opatření obecné povahy podat ten, kdo tvrdí, že byl zkrácen na svých právech opatřením obecné povahy vydaným správním orgánem. Podstatné je, zda je změna obsažená v územním plánu schopná dotknout se právní sféry navrhovatele, tedy zda reálně takové dotčení hrozí. Není rozhodné to, zda v návaznosti na územní plán již byly vydány jiné akty např. v podobě územního rozhodnutí ke konkrétní stavbě. V době, kdy stěžovatel napadá územní plán, nemusí být vůbec zřejmé, jaká konkrétní aktivita se bude na dané ploše realizovat. [Sládeček, 2013]

Aktivní legitimace k podání takovéhoto návrhu není limitována tím, zda dotyčná osoba svoje práva uplatňovala v řízení o vydání územního plánu podáním námitek či připomínek. Navrhovatel však musí tvrdit dotčení na svých hmotných právech v důsledku existence napadeného územního plánu. Nepostačuje uvádět pouhé námitky procesního rázu, vztahující se k procesu jeho přijímání. Za určitých podmínek je však třeba aktivní procesní legitimaci připustit, tvrdí-li navrhovatel porušení procesních práv v rámci procedury tvorby územního plánu. Je tomu tak tehdy, je-li představitelné, že toto porušení procesních práv mohlo mít za následek dotčení těch hmotných práv navrhovatele, od nichž se odvíjí aktivní legitimace. Tvrzené procesní vady nesmí a priori vylučovat možnost projevení v hmotněprávní sféře. Pokud však zjevně s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu nemohla být hmotněprávní sféra navrhovatele dotčena nebo se její dotčení jeví jako velmi nepravděpodobné, není dána jeho aktivní procesní legitimace k podání návrhu v tomto typu řízení. Podá-li někdo návrh na přezkum opatření obecné povahy soudem, aniž by měl aktivní žalobní legitimaci, soud návrh odmítne. [Bahýlová, 2011]

Na druhou stranu však nelze podmínku dotčení hmotněprávní sféry vykládat příliš tvrdě. Legitimace k podání návrhu se nezakládá vlastním zkrácením na právech, nýbrž již tvrzením o tom, že k takovému zkrácení došlo. Zkoumat pravdivost či oprávněnost takových tvrzení přísluší soudu až ve fázi meritorního zkoumání věci a podmiňovat tím přístup k soudu není možné. Postačí, pokud bude stěžovatel logicky, konsekventně a myslitelně tvrdit možnost dotčení jeho právní sféry příslušným opatřením obecné povahy. Myslitelnost zásahu do práv pak soud posuzuje v závislosti na povaze a předmětu, obsahu a způsobu regulace příslušného opatření obecné povahy. Proto soud může návrh odmítnout pouze tehdy, když je již na první pohled zřejmé, že právní sféra navrhovatele z podstaty věci nemohla být napadeným opatřením obecné povahy dotčena nebo je její dotčení velmi nepravděpodobné. Takto judikoval Nejvyšší správní soud např. v rozsudku ze dne 16. 12. 2008 sp. zn. 1 Ao 3/2008-136. [Janderová, 2014]

Dotčení na subjektivních právech v případě spolků

Požadavek „dotčení na subjektivních právech" dle dřívější judikatury Nejvyššího správního soudu[26] spolky hájící ochranu životního prostředí nesplňovaly. Argumentace v zásadě spočívala v tom, že nejsou nositeli hmotných práv. Jmenovitě práva na příznivé životní prostředí, jež dle ustálené judikatury Ústavního soudu článek 35 Listiny základních práv a svobod přiznával pouze osobám fyzickým. Zatímco u správních žalob směřujících proti správním rozhodnutím dle ustanovení § 65 odst. 2 SŘS postačuje, tvrdí-li ekologické spolky zásahy do procesních práv, obdobnou úpravu ustanovení § 101a SŘS pro přezkum opatření obecné povahy neobsahuje. [Záhumenská, 2015]

Primárně soudy uznávaly legitimaci vlastníků nemovitostí nacházejících se v regulovaném území. Ti tvrdí zásah do svých vlastnických práv (např. zřízením předkupního práva, možností budoucího vyvlastnění ve veřejném zájmu, či nemožností užívat pozemek určitým jimi preferovaným způsobem, např. jeho zastavěním) resp. do práva na podnikání. V úvahu přichází i nositel jiného věcného práva, nejčastěji práv odpovídajících věcnému břemeni. Nájemce nemovitosti na území regulovaném územním plánem však není aktivně procesně legitimován.

V rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 4. 2010 sp. zn. 8 Ao 1/2010 byla přiznána aktivní žalobní legitimace vlastníkům pozemků,[27] případně jiným osobám oprávněným z věcných práv k nemovitostem, jež sousedí s územím regulovaným územním plánem. Těmto pak pokud tvrdí, že jejich vlastnické právo, či jiné věcné právo by bylo přímo dotčeno aktivitou, jejíž provozování tento územní plán připouští. Přitom pro určování osob, které by potenciálně mohly být ve svých právech dotčeny, není možné stanovit paušální klíč. Je třeba přihlédnout ke konkrétním okolnostem případu, typicky uvážit velikost sídelní aglomerace, krajinný ráz, zalidněnost (zastavěnost), charakter území (zemědělské či průmyslové). V odůvodnění se uvádí, že dotčeny mohou být tři kategorie osob:

- osoba s přímým a nezprostředkovaným vztahem k území – vlastník či spoluvlastník nemovitosti na regulovaném území, případně osoba s věcným právem k takové nemovitosti, nikoliv však nájemce;
- osoba s vlastnickým či jiným věcným právem k nemovitosti na území sousedícím s územním plánem regulovaným územím, tvrdí-li že bude do jeho práva zasaženo určitou aktivitou, jež územní plán na regulovaném území připouští – nejčastěji půjde o exhalace, hluk či zápach; případně tato aktivita povede k významnému snížení hodnoty jeho majetku;
- osoby z řad „dotčené veřejnosti" jak je vymezena Aarhuskou úmluvou v článku 9 odst 2. a 3.

Přejděme tedy nyní k vysvětlení, kdo je dotčenou veřejností podle Aarhuské úmluvy a jaká má dotčená veřejnost práva.

Aarhuská úmluva

Tzv. Aarhuská úmluva, tedy Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí publikovaná pod č. 124/2004 Sb. m. s.

[26] Namátkou jmenujme usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 1. 2007 sp. zn. 3 Ao 2/2007.

[27] Což lze v zásadě zobecnit na všechny nemovitosti.

garantuje přístup k soudní ochraně ve věcech životního prostředí. Česká republika Aarhusskou úmluvu ratifikovala s účinností od 4. října 2004. Za splnění podmínek uvedených v čl. 9 odst. 2 Aarhuské úmluvy mají mít osoby z řad dotčené veřejnosti možnost dosáhnout toho, že soud přezkoumá po stránce hmotné i procesní zákonnost rozhodnutí specifikovaných v čl. 6 Aarhuské úmluvy. „Dotčená veřejnost" je přitom v čl. 2 odst. 5 Aarhuské úmluvy vymezena jako veřejnost, která je (případně může být) ovlivněna environmentálním rozhodováním, anebo která má na tomto rozhodování určitý zájem. U nevládních organizací podporujících ochranu životního prostředí, které splňují podmínky stanovené vnitrostátními právními předpisy, se předpokládá, že na environmentálním rozhodování zájem mají. Rozhodnutími dle čl. 6 jsou pak rozhodnutí o povolení činností vyjmenovaných v příloze I., tedy v zásadě povolení zařízení, jejichž výstavba a provoz mohou mít podstatný vliv na životní prostředí.

Co se týče územních plánů, čl. 7 Aarhuské úmluvy dopadá na tvorbu plánů, programů a politik týkajících se životního prostředí.

Původní výklad Aarhuské úmluvy lze demonstrovat na rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 1. 2007 sp. zn. 3 Ao 2/2007, v němž tento dovodil, že Aarhuská úmluva je sice součástí českého právního řádu, nicméně její ustanovení nejsou přímo vykonatelná. Bez její implementace nelze jednoznačně zjistit, které právnické a fyzické osoby se mohou práva na přístup k soudu dovolávat. Její ustanovení bez jakýchkoli podmínek a možnosti uvážení smluvních stran tedy nedávají práva jednotlivcům. Proto, aby mezinárodní smlouva mohla mít přednost před vnitrostátním pramenem práva, však musí splňovat podmínku samovykonatelnosti. Tato podmínka splněna není, a byť občanská sdružení, jejichž účelem je ochrana životního prostředí je třeba považovat za „dotčenou veřejnost", jejich aktivní procesní legitimace založena není.

Obrat v judikatuře Ústavního a Nejvyššího správního soudu

To, že by spolky (občanská sdružení) měly mít možnost domáhat se soudního přezkumu územních plánů, naznačil rozšířený senát Nejvyššího správního soudu v usnesení z 21. 7. 2009 sp. zn. 1 Ao 1/2009, kdy na okraj poznamenal, že „s ohledem na závazky plynoucí pro Českou republiku z mezinárodního práva a práva Evropského společenství nelze a priori vyloučit a aktivní procesní legitimaci k podání návrhu podle § 101a a násl. s. ř. s. i pro osoby z řad tzv. „dotčené veřejnosti" ve smyslu čl. 9 odst. 2 a 3 Aarhuské úmluvy. Není však s ohledem na kompetence rozšířeného senátu na místě, aby se tento senát v projednávaném případě uvedenou otázkou zabýval." Přesto v dalších letech jednotlivé senáty Nejvyššího správního soudu setrvaly na dřívějším výkladu, který aktivní legitimaci spolkům nepřiznával.

Aktivní žalobní legitimace občanského sdružení k napadení opatření obecné povahy – návštěvního řádu národního parku

Následně v roce 2010 došlo ve věci aktivní žalobní legitimace spolků k určitému posunu Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 13. 10. 2010 sp. zn. 6 Ao 5/2010 dospěl k závěru, že občanská sdružení hájící zájmy ochrany životního prostředí jsou aktivně legitimována k podání návrhu na zrušení opatření obecné povahy. V daném případě se konkrétně jednalo o návštěvní řád národního parku. V judikatuře, jež navazovala, však Nejvyšší správní soud setrval na dřívějším stanovisku, že spolky nemohou napadnout územní plán. Byť oba správní dokumenty jsou vydávány formou opatření obecné povahy, soud argumentoval tak, že návštěvní řád národního parku je specifickým typem opatření obecné povahy a oproti územnímu plánu se o záměru nerozhoduje v žádné další fázi řízení (typicky v územním a stavebním řízení navazujícím na územní plán). Soud zde dovodil přímý účinek článku 11 odst. 2 směrnice 2011/92 EU o posuzování vlivů na životní prostředí[28].

[28] Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/92/EU o posuzování vlivů některých veřejných a soukromých záměrů na životní prostředí. Dříve článek 10a Směrnice Rady 85/337 EHS o posuzování vlivů některých veřejných a soukromých záměrů na životní prostředí ve znění směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/35/ES o účasti veřejnosti na vypracovávání některých plánů a programů tkajících se životního prostředí a o změně směrnic Rady 85/337/EHS a 96/61/ES. Podobně jako Aarhuská smlouva předpokládá čl. 11 směrnice EIA, že nevládní organizace podporující ochranu životního prostředí mají mít možnost dosáhnout přezkoumání soudem nebo jiným nezávislým a nestranným orgánem správních rozhodnutí vydaných v průběhu řízení upravených ve směrnici.

Nepřímý účinek unijního práva a povinnost vykládat české právo souladně s Aarhuskou úmluvou

K obratu došlo zlomovým nálezem Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 59/14. Jím Ústavní soud zrušil rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 10. 2014 sp. zn. 5 Aos 3/2012 ve věci územního plánu obce Petkovy a přiklonil se k argumentaci Sdružení pro ochranu krajiny. To vzniklo z důvodu ochrany konkrétního národního parku a navrhovalo zrušení změny územního plánu přijaté z důvodu nové zástavby v tomto parku. Se svým návrhem u Krajského soudu v Praze původně neuspělo a neuspělo ani s navazující kasační stížností. Nejvyšší správní soud zde setrval na výše popsané argumentaci v neprospěch aktivní žalobní legitimace spolků. Ústavní soud nalezl argumenty svědčící pro aktivní legitimaci ekologických spolků a rozsudek Nejvyššího správního soudu zrušil pro porušení základního práva navrhovatele na soudní ochranu. Ústavní soud použil logický argument ad absurdum a dále dovodil nutnost vykládat vnitrostátní právo v souladu s právem unijním a potažmo Aarhuskou úmluvou, která se stala jeho součástí.

Ústavní soud tak v zásadě souhlasil s názorem stěžovatele, když uvedl, že „spolky sdružují především občany a bylo by absurdní, aby osoba splňující na první pohled vymezené podmínky, tedy například vlastník pozemku sousedícího s regulovaným územím, nebyla aktivně legitimována k podání návrhu na zrušení územního plánu jen proto, že se spolu s dalšími osobami (obyvateli téže obce či obcí sousedních) sdružili a jménem sdružení žádají o zrušení územního plánu nebo jeho části."

Obrat ohledně aplikace Aarhuské smlouvy lze shrnout tak, že Ústavní soud sice setrval na dosavadním výkladu, dle kterého tato nemá přímý účinek, přesto k ní je třeba přihlédnout jako k interpretačnímu vodítku. Jedním ze základních principů unijního práva je i to, že umožňuje-li vnitrostátní právo dvojí výklad, pak je třeba zvolit takový, který je souladný s unijním právem. Evropské společenství přistoupilo k Aarhusské úmluvě v roce 2005 a ta je nyní součástí unijního práva (dříve komunitárního) v režimu tzv. „smíšených smluv". Právo na přístup k soudní ochraně je tedy třeba vykládat tak, aby byly naplněny požadavky Aarhuské úmluvy. Přitom Soudní dvůr v rozsudku ze dne 8. 3. 2011, C-240/09 vyložil její čl. 9 odst. 3 ve prospěch zajištění soudní ochrany.

Kritéria aktivní legitimace spolků k podání návrhu na zrušení územního plánu

Oprávnění spolků však není bezbřehé a musí mít jisté limity. Tyto limity Ústavní soud pouze naznačil a ponechal na správních soudech, aby svou rozhodovací praxí dotvořily podmínky přístupu spolků k soudní ochraně ve věcech zrušení územních plánů. „Závisí na rozumně uvažujícím soudci, aby v rámci komplexní úvahy a s vědomím společenského významu územního rozvoje dokázal posoudit, zda je určitý subjekt práva oprávněn k účasti v řízení o zrušení opatření obecné povahy."

Ústavní soud však naznačil, jakým směrem by se úvahy správních soudců měly ubírat a které skutečnosti by měly být rozhodující. Dle citovaného nálezu I. ÚS 59/14 musí spolek předně tvrdit, že byl vydaným územním plánem nebo jeho částí dotčen na svých právech. Přitom musí přesně vymezit zásah, jehož se subjekt vydávající územní plán měl dopustit. Nepostačuje, aby spolek pouze obecně tvrdil, že územní plán je nezákonný, případně tvrdil totéž o procesu jeho přijímání. Pro zjištění, zda spolek mohl být dotčen ve své právní sféře, je významným kritériem existence místního vztahu spolku k lokalitě regulované územním plánem. Skutečnost, že v této lokalitě má spolek sídlo, nebo jeho členové jsou vlastníky nemovitostí, jež mohou být potenciálně dotčeny opatřeními plynoucími z územního plánu, by v zásadě měla svědčit ve prospěch aktivní žalobní legitimace. Věcné legitimační důvody, jež závisí na předmětu činnosti spolku, budou často odvozovány právě z místního vztahu k napadenému územnímu plánu.

Ústavní soud jde ve své argumentaci dokonce až tak daleko, že dovozuje možnou aktivní legitimaci i takových spolků, které nebudou primárně „ekologické", když jako příklad nabízí spolek k ochraně zájmů občanů města nebo městské části v případě, kdy by měl územní plán zasáhnout do rekreační zóny, kde jsou tito občané zvyklí trávit svůj volný čas. Hlavní činností spolku tedy nemusí být ochrana přírody a krajiny.

Další druh spolků, u kterých bude aktivní žalobní legitimace přicházet v úvahu, vymezuje Ústavní soud jejich aktivitou, která má v dané lokalitě opodstatnění – např. spolek zaměřuje obecně svou činnost na ochranu určitého druhu živočichů či rostlin, které se nacházejí mimo jiné v lokalitě dotčené územním plánem.

Jako další vodítko poslouží kritérium délky časového působení spolku. Tedy „zavedené“ spolky by zpravidla měly být aktivně legitimovány, nicméně ani u spolků založených ad hoc za účelem vážícím se k územnímu plánu není možné jejich aktivní procesní legitimaci vyloučit.

Je tedy patrné, že Ústavní soud ponechává dostatečný prostor správním soudům, aby vlastní rozhodovací činností dotvořily konkrétní kritéria aktivní legitimace ekologických spolků. Zatím od vydání nálezu Ústavního soudu neuplynul mnoho času, přesto lze najít již první náznaky toho, kudy se budou správní soudy ubírat.

Nejvyšší správní soud navázal na nález Ústavního soudu v kauze sp. zn. 4 As 217/2015 celoměstsky významné změny I+ II Územního plánu sídelního útvaru hl. m. Prahy. Změna se týkala lokality Veleslavín a Vokovice a stěžovatelé nesouhlasili se změnou z původně plánovaného parku v místě Strnadova zahradnictví na obytnou zástavbu. Tvrdili, že v jejím důsledku dojde ke zvýšení dopravy, a tudíž i hlukového a imisního zatížení, čímž bude zasaženo jejich právo na příznivé životní prostředí. Podstatné je, že jedním z navrhovatelů v dané kauze byl pobočný spolek spolku Arnika. Městský soud ve světle nálezu Ústavního soudu jeho aktivní procesní legitimaci dovodil. V podané kasační stížnosti však byla zpochybněna a Nejvyšší správní soud tedy měl příležitost konkretizovat obecné závěry Ústavního soudu.

Posuzoval tedy dotčení na subjektivních právech, místní vztah k regulované lokalitě a to, zda je pobočný spolek zaměřen na aktivitu, která má lokální opodstatnění. Bylo prokázáno, že pobočný spolek vznikl v roce 2001 a od svého založení vyvíjí soustavnou aktivitu zahrnující veřejnou participaci na územním plánování v hlavním městě Praze. Jeho cílem je ochrana příznivého životního prostředí pro obyvatele Prahy, kontrola zákonnosti v oblasti územního plánování a stavebního řádu a kontrola tzv. developerských projektů. Soud proto shledal, že podmínky pro přiznání aktivní procesní legitimace tedy byly splněny.

Zástupce veřejnosti

Dalšímu navrhovateli ve výše popsané věci sp. zn. 4 As 217/2015, kterým byl zástupce veřejnosti podle § 23 StZ, původně Městský soud v Praze upřel procesní legitimaci k podání návrhu na zrušení opatření obecné povahy. Rozšířený senát Nejvyššího správního soudu však v usnesení ze dne 29. 3. 2016 č.j. 4 As 217/2015-182 navázal na nejnovější nález Ústavního soudu, když aktivní procesní legitimaci zástupce veřejnosti dovodil.[29]

Argumentaci rozšířeného senátu lze shrnout tak, že zástupce veřejnosti reprezentuje a hájí společný zájem občanů obce, kteří k návrhu zadání, případně k návrhu územního plánu uplatňují společnou připomínku. Zástupce veřejnosti na rozdíl od běžného občana obce, který smí podat pouhou připomínku, je oprávněn podat námitku. Rozšířený senát Nejvyššího správního soudu tedy shledává, že tím „stavební zákon „povyšuje“ kvantifikovanou většinu občanů obce, reprezentovanou zástupcem veřejnosti, na roveň jednotlivce, vlastníka pozemku a staveb dotčených návrhem řešení či oprávněného investora, a jejich společnému, shodně vyjádřenému zájmu, přiznává právo jej hájit kvalifikovaným postupem – podáním námitky.“

Zástupce veřejnosti je dle soudu nadán dokonce na rozdíl od spolku značnou mírou legitimity, neboť musel nejprve dosáhnout zmocnění od předepsaného počtu obyvatel, kteří mají bezprostřední vztah k regulovanému území. Námitka jím podaná má určitou výpovědní sílu, protože zastupuje podstatnou část obyvatel. Zájmy sledované spolky naopak transparentní být nemusí.

Neexistuje žádný podstatný rozdíl, na základě kterého by bylo možné zacházet se zástupcem veřejnosti odlišně, než se spolkem, a nepřiznat mu právo na soudní přezkum. V obou dvou případech je sledován stejný účel, kterým je zajištění přístupu veřejnosti k soudní ochraně. Proto je třeba dovodit aktivní procesní legitimaci i u zástupce veřejnosti.

[29] Před citovaným usnesením rozšířeného senátu byl zástupce veřejnosti oprávněn podat správní žalobu proti rozhodnutí o námitkách podle § 65 a násl. SŘS, nikoliv však návrh na zrušení opatření obecné povahy podle § 101a SŘS.

Závěr

Rozhodovací praxe Ústavního soudu a Nejvyššího správního soudu ohledně aktivní legitimace spolků hájících zájmy ochrany životního prostředí dostála v poslední době významného obratu. Původní postoj lze shrnout tak, že spolek není nositelem hmotných práv, která by mohla být napadeným územním plánem dotčena ve smyslu ustanovení § 101a SŘS, ani nemají přímý a nezprostředkovaný vztah k jím regulovanému území. Ani ze stavebního zákona, zákona o ochraně přírody a krajiny či z jiných zákonů takové oprávnění nevyplývá. Aktivní procesní legitimace by přicházela rovněž v úvahu, pokud by vyplývala ze závazků, jež pro Českou republiku vyplývají z mezinárodního práva resp. z práva Evropské unie. Ústavního soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 59/14 ze dne 30. 5. 2014 pomocí nepřímého účinku unijního práva dovodil nutnost konformního výkladu ustanovení § 101a SŘS s Aarhuskou úmluvou zajišťující přístup veřejnosti k soudní ochraně. Tímto výkladem tak přiznal ekologickým spolkům právo napadnout územní plán u správního soudu. Nejvyšší správní soud následně rozšířil aktivní žalobní legitimaci i na zástupce veřejnosti.

Spolky nicméně tento nový výklad § 101a SŘS nezbavuje povinnosti tvrdit dotčení na subjektivních právech. Soudy budou v každém jednotlivém případě individuálně posuzovat, zda k takovému dotčení mohlo dojít, a až teprve poté co dospějí ke kladnému závěru, návrh projednají. S ohledem na to, že od přelomového nálezu Ústavního soudu zatím uplynulo jen málo času, nejsou judikaturou detailnější kritéria tohoto posuzování ještě stanovena. Přesto je možné je shledat v bezprostředním vztahu k regulovanému území, sledovaném zájmu, zaměření spolku na aktivitu, která je relevantní pro řešené území, délka působení spolku, jeho skutečná činnost apod.

Shrnutí:

Ohledně dotčené veřejnosti setrvával Nejvyšší správní soud na stanovisku, že není možné podat actio popularis a ani není připuštěna zvláštní žalobní legitimace dotčené veřejnosti, resp. spolků, jež hájí zejména zájmy ochrany přírody a krajiny. Analogie s ustanovením § 65 odst. 2 SŘS, který jim umožňuje podat správní žalobu proti pravomocnému rozhodnutí, nebyla připuštěna. Tento zužující výklad ustanovení § 101a SŘS, jež upravuje aktivní procesní legitimaci k podání návrhu na zrušení opatření obecné povahy, potažmo územního plánu, byl nedávnou judikaturou Ústavního soudu překonán. Důvod soud nalezl v unijním právu, konkrétně v tom, že konformní výklad českého práva s Aarhuskou úmluvou má v případě dvou možných interpretačních alternativ přednost. Spolky mají tedy nově coby „dotčená veřejnost“ ve smyslu Aarhuské úmluvy přiznáno právo na přístup k soudní ochraně ve věcech vydaných územních plánů. Obdobně nedávno judikoval Nejvyšší správní soud i ohledně zástupce veřejnosti (institutu upraveného v § 23 StZ). Právní postavení spolků a zástupce veřejnosti se tak dostává na úroveň evropského standardu.

Literatura:

BAHÝLOVÁ, L.: Judikatura Nejvyššího správního soudu: Opatření obecné povahy (podruhé). Soudní rozhledy č. 7 roč. 2011, str. 237 – 242.

HENDRYCH, D. a kol. Správní právo. Obecná část, 8. Vydání. Praha: C.H.Beck. 2012. s. 192.

JANDEROVÁ, J.: Územní plány a správní soudy. Správní právo č. 5/2014, str. 296 - 324.

JANDEROVÁ, J.: Vady v procesu územního plánování. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Region v rozvoji společnosti 2014, str. 341 – 349.

JEMELKA, L. a kol.: Správní řád: komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 690.

KŘÍŽ, R. a kol.: Udržitelný rozvoj a veřejná správa. Žilina: GEORG - Juraj Štefún, 2013. 192 s.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 59/14 ze dne 30. 5. 2014, dostupný na http://nalus.usoud.cz.

Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1669/11 ze dne 7. 5. 2013, dostupný na http://nalus.usoud.cz.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 1 Ao 1/2005-98 ze dne 27. 9. 2005, dostupný na www.nssoud.cz.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 4 As 217/2015-197 ze dne 24. 5. 2016, dostupný na www.nssoud.cz.

SLÁDEČEK V.: Obecné správní právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 175.

Usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu č. j. 1 Ao 1/2009 – 120 ze dne 21. 7. 2009, dostupné na www.nssoud.cz.

Usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu č. j. 4 As 217/2015-182 ze dne 29. 3. 2016, dostupné na www.nssoud.cz.
ZÁHUMENSKÁ, L., HUMLÍČKOVÁ, P.: Vybrané otázky aktivní legitimace při soudním přezkumu územně plánovací dokumentace. Správní právo č. 1-2/2015, str. 42 - 59.

Kontaktní adresa autora:

JUDr. Jana Janderová, Ph.D., Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Studentská 84, 532 10 Pardubice, jana.janderova@upce.cz.

Sociální služby jako téma meziobecní spolupráce

Social servises as a topic of inter-municipal cooperation

Marek Jetmar

Abstrakt:

Článek se zabývá problematikou sociálních služeb jako tématem meziobecní spolupráce v ČR. Přestože zajištění sociálních služeb nepatří mezi povinné aktivity realizované obcemi, ukazuje se, že s ohledem na sociální a demografická hlediska existuje zájem na společném zajištění dostupnosti sociálních služeb a ovlivňování jejich kvality. Je potřené zvýšit informovanost o nabídce služeb v území, posílit praxi komunitního plánování, podpořit sdružování finančních prostředků na zajištění investic i pro provoz zařízení, zaměřit se potřeby seniorů.

Publikované a zkoumané údaje vycházejí ze šetření realizovaných SMO ČR v letech 2014-2015 mezi zástupci obcí a měst a z analýzy strategií rozvoje území zpracovaných dobrovolnými svazky obcí. Zajištění sociálních služeb se ukazuje jako vhodné téma pro meziobecní spolupráci.

Klíčová slova:

Sociální služby, demografické stárnutí, obce a města, meziobecní spolupráce

Abstract:

The article deals with social services as the theme of cooperation between municipalities in the Czech Republic. Although the provision of social services is not an obligatory activities implemented by municipalities shows that, with regard to social and demographic terms, there is a common interest in ensuring the availability of social services and influencing their quality. It is necessary to raise awareness about the services in the territory, strengthen community planning practices, promote the pooling of financial resources for investment and operation of facilities, focus activities on the needs of seniors.

Published and examined data come from a surveys carried by Czech associations of towns and municipalities in 2014-2015 between representatives of municipalities and analysis of territorial development strategies processed voluntary associations of municipalities. Provision of social services is proving to be a suitable subject for intermunicipal cooperation.

Key words:

Social servises, demographic ageing, towns and municipalities, inter-municipal cooperation

Úvod

Obce, města, statutární města potažmo městysy představují jeden ze subjektů veřejné správy v ČR a veřejného sektoru [PEKOVÁ, PILNÝ, JETMAR, 2012]. Územní samosprávné korporace jsou institucemi, jejichž prostřednictvím společenství občanů rozhodují o realizaci svých potřeb, řeší rozvoj „svého“ území.

Je zřejmé, že aktivity realizované obcemi v oblasti rozvoje a poskytování služeb mohou překračovat území jedné obce, respektive jsou směřována na skupinu obcí. Důležité je hledisko prostorových a funkčních vztahů [WOKOUN,MATES, KADEŘÁBKOVÁ. a kol., 2011]. V kontextu obcí se jedná o aktivity spojené s každodenním životem obyvatelstva, jako je dojíždění do škol, zaměstnání, za službami, za kulturou apod. Snaha o udržení či zlepšení stávající kvality života obyvatelstva tohoto území [KADEŘÁBKOVÁ, PEKOVÁ, 2012] vyžaduje a často se i odráží ve spolupráci obcí při zajištění veřejných služeb v jejich gesci (typicky základní školství). Podobně se může týkat dalších oblastí, ve kterých se obce mohou fakultativně angažovat jako je sociální oblast.

Sociální služby jako objekt spolupráce obcí a měst

Cíle meziobecní spolupráce

Cílem meziobecní spolupráce je společný postup nejméně dvou obcí směřující k dosažení předem identifikovaného a dohodnutého záměru [JETMAR, HUŽERA, 2013]. Tento postup může souviset s problematikou rozvoje obcí (např. vybudování nové infrastruktury), společným zajišťováním veřejných služeb (zajištění základního vzdělávání, sociální služby), výkonem veřejné správy – včetně vrchnostenské správy spojené s přeneseným výkonem správy. Pro řešení aktivit naplňujících zájmy různých obcí je možné postupovat následujícími způsoby:

- spolupráce na základě smlouvy, uplatnění soukromoprávních forem,
- spolupráce na základě veřejnoprávní smlouvy – týká se výkonu veřejné správy zajišťované ze strany obcí na bázi tzv. přenesené působnosti,
- vytvoření spolku (respektive dle předchozí úpravy občanského práva zájmové sdružení právnických osob),
- vytvoření společné právnické osoby dle občanského či obchodního práva,
- vytvoření společné právnické osoby dle veřejného práva – především se jedná o dobrovolný svazek obcí (DSO).

Uzavření spolupráce představuje dobrovolnou aktivitu obcí, která spočívá ve vzájemné koordinaci aktivit jednotlivých obcí a ve sdílení či společném využívání zdrojů obcí. Jedná se o využívání materiálního zázemí ve vlastnictví obce (administrativní budovy, sběrné dvory, sociální či vzdělávací infrastruktura apod.), sdílení duševního vlastnictví, sdílení kvalifikovaných lidských zdrojů, sdružování a využívání finančních zdrojů. Příkladem spolupráce jsou účelové mikroregiony [KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, 2014], které jsou vytvářené pro řešení jednoho konkrétního úkolu, spojeného se zajištěním konkrétní služby občanům obcí (např. správa a provoz vodovodů a kanalizace). Naopak víceúčelové mikroregiony jsou určeny pro řešení spektra rozvojových záměrů často spojených s podporou místní ekonomiky, rozvoje podnikání, s koordinací rozvoje cestovního ruchu apod. Pro identifikaci potřeb, určení směrů rozvoje, rozvojových aktivit a strategické rozhodování mohou na principu dobrovolnosti zpracovávat rozvojové strategie.

Mikroregion má zpravidla charakter dobrovolného svazku obcí. Jde o právnickou osobu veřejného sektoru ustavenou v souladu s § 46, 49 a 50 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů. Vzniká pro územně ucelenou oblast vymezenou přirozenými přírodními, technickými nebo historickými hranicemi nebo pojícími prvky. Zpravidla se jedná o spádové území, kde více obcí propojuje a provazuje své zájmy a záměry jednotlivých akcí a aktivit s cílem vymezit a realizovat žádoucí změny ve všech obcích nebo v části obcí takto vymezeného území.

Každá obec se může stát členem libovolného počtu dobrovolných svazků obcí, má právo do svazku přistoupit, či z něj vystoupit. Dobrovolný svazek obcí vzniká zápisem do rejstříku svazků obcí vedeného na příslušném krajském úřadě, který tento rejstřík spravuje a zpřístupňuje na webových stránkách kraje.

Meziobecní spolupráce v sociální sféře

Vývoj společnosti - strukturální změny a stárnutí populace - vyžadují kvalitativní změnu sociálních služeb a flexibilitu jejich nabídky. Takto zásadní a rozsáhlé změny vyžadují dlouhodobá koncepční řešení, která berou v úvahu i širší souvislosti. Z tohoto důvodu je oblast sociálních služeb vhodným tématem pro spolupráci obcí. Z postojů obcí vyplývá, že lze nastavit efektivnější systém nejen z pohledu ekonomického, ale také humánního.

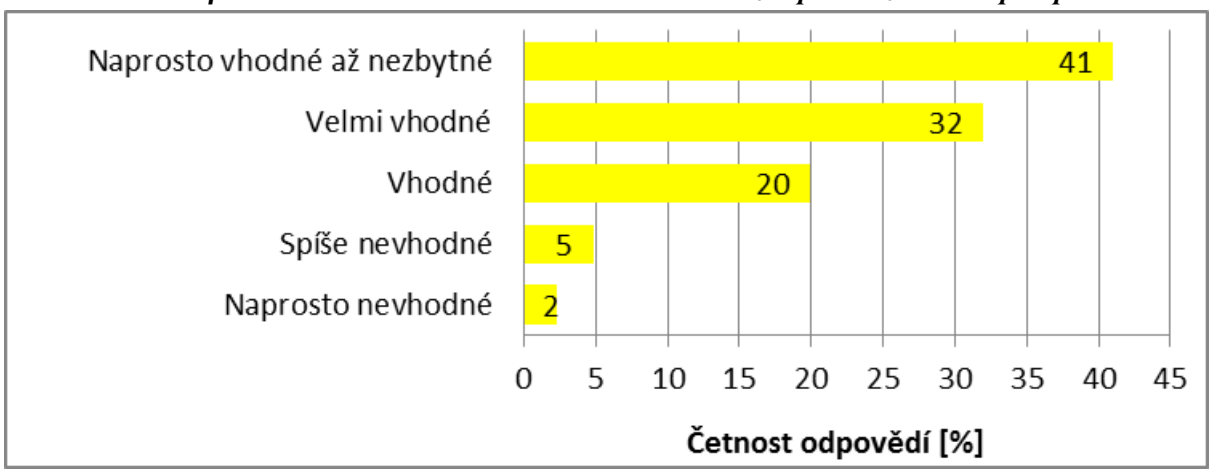
Z pohledu obcí je zajištění sociální péče jednou z významných aktivit, kterou v rámci výkonu samostatné působnosti plní. Tato oblast je velmi široká, finančně náročná, je neustále kladen důraz na

zvyšování kvality těchto služeb a rozšíření portfolia služeb návazných a souvisejících, které jsou na pomezí sociálně zdravotních služeb. Demografický vývoj ukazuje, jak početně narůstá skupina obyvatel ve věku 64+, současně narůstá doba dožití a do budoucna bude třeba zajistit dostatečnou péči o tyto osoby. Samozřejmě není možné pominout i jiné cílové skupiny sociálních služeb, které si zaslouží pozornost a obce se různými způsoby podílejí nebo do budoucna budou podílet na zajištění potřebných služeb i pro tyto skupiny, ať již ve smyslu prevence či sociální péče. Obec je v této oblasti nejen v postavení poskytovatele služeb a subjektu, který finančně přispívá ostatním poskytovatelům sociálních služeb, ale také koordinátora spolupráce s neziskovým sektorem, podnikatelskými strukturami a zájmovými sdruženími. Vhodně nastavenými strategiemi, programy, projekty je možné předejít sociálnímu vyloučení některých skupin obyvatel, podpořit sociální začlenění již vyloučených skupin a saturovat oprávněné potřeby cílových skupin.

Šetření vstupních postojů obcí a měst

Vstupní dotazníkové šetření realizované Svazem města obcí ČR[30] přineslo odpovědi na různé otázky v sociální oblasti. Dotazníky byly v roce 2014 zaslány starostům všech obcí v ČR. Validita získaných dat byla vysoká, celková návratnost byla vyšší než 80 %.

Graf 1: Vnímání vhodnosti tématu sociálních služeb pro meziobecní spolupráci

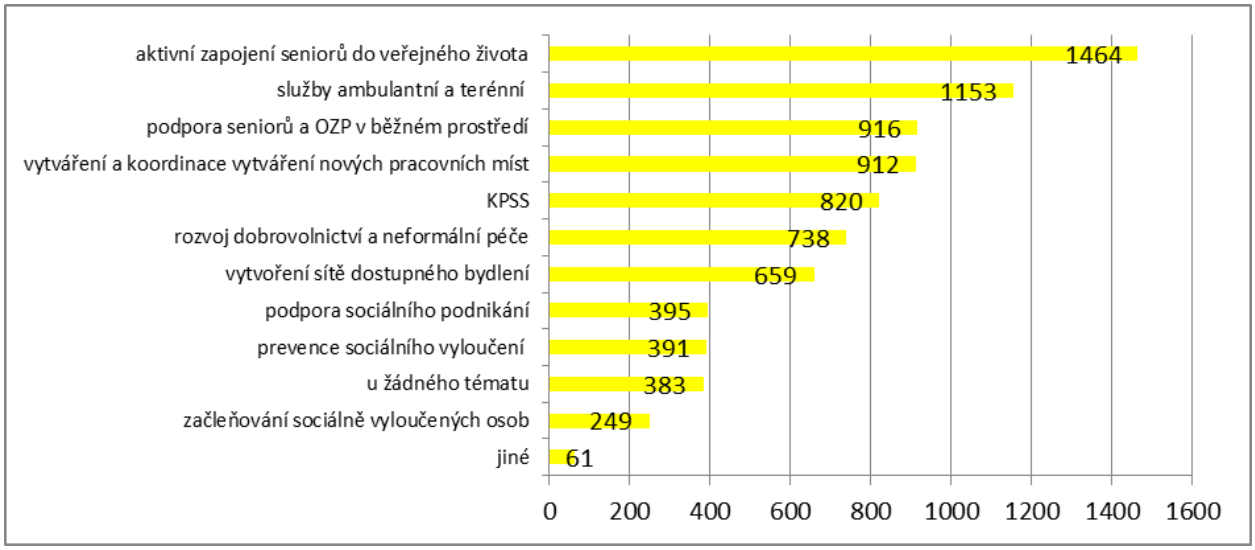
Vlastní šetření, SMO ČR 2014

Téma sociálních služeb se tedy z pohledu tehdejších volených zástupců obcí jeví jako vhodné pro spolupráci, což nepochybně není pouhým naplněním obecně vymezené povinnosti obcí, které v rámci samostatné působnosti„…pečují v souladu s místními podmínkami a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů.“[31] Řada obcí je sama poskytovatelem sociálních služeb a spolupráci by uvítala nejen v případě finančního zajištění těchto služeb.

Graf 2: Témata v sociální oblasti vhodná pro spolupráci (absolutní četnost)

[30] *Odborný tým pod vedením M. Jetmara zajišťoval odbornou stránku realizace projektu Obce sobě*

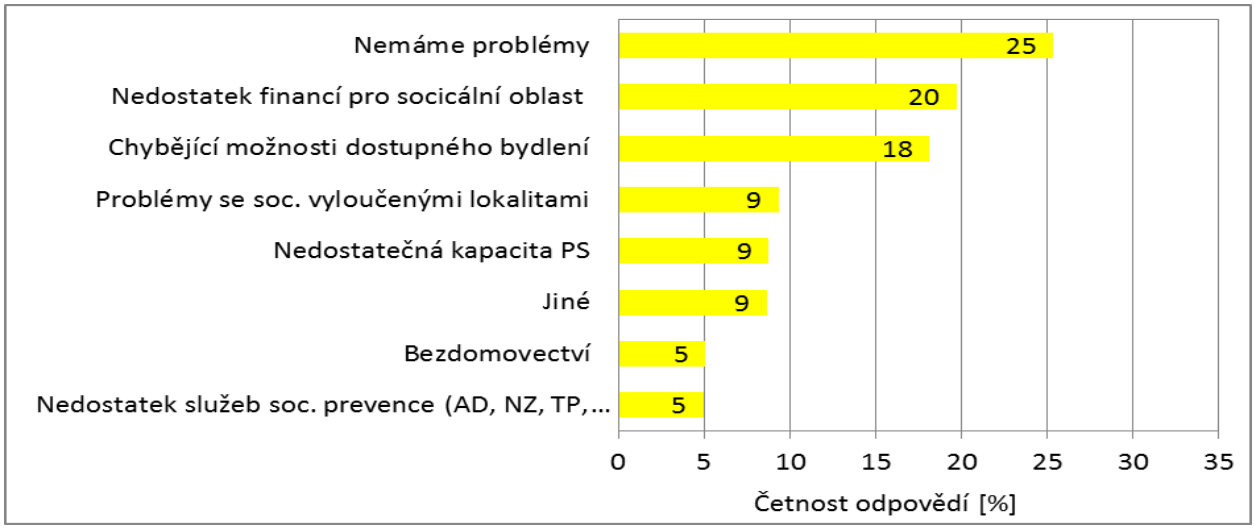
[31] *§ 35 odst. 2 z. č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů*

Vlastní šetření, SMO ČR 2014

Druhá část dotazníkového šetření již byla více zacílena na konkrétní témata v oblasti sociálních služeb, jednalo se o zaměření spolupráce v závislosti na jednotlivých cílových skupinách, problematických oblastech. Návratnost odpovědí byla znatelně nižší než v případě prvního dotazníkového šetření, v tomto případě dosahovala téměř 70 % z celkového počtu obcí v ČR. Přesto se jedná o velmi rozsáhlý vzorek opovědí. Bylo třeba zjistit, v jaké oblasti spatřují zástupci obcí příležitosti k navázání spolupráce, ale kde jsou i největší problémy.

Graf 3: Nejzávažnější problémy obcí v sociální oblasti dle vyjádření zastupitelů

Vlastní šetření, SMO ČR 2014

Analýza potřeb mikroregionů

Konkrétnější poznatky přinesla další fáze – analýzy území. Z těchto analýz vycházely první návrhy podoby a směřování spolupráce, na jejichž základě rozhodovali zástupci obcí, které konkrétní cesty cíle upřednostní. Vzájemná spolupráce nemusí řešit, a také mnohdy neřeší, nejpalčivější problémy konkrétního mikroregionu, ale může být upřednostněno méně závažné téma, na jehož řešení byla nalezena shoda.

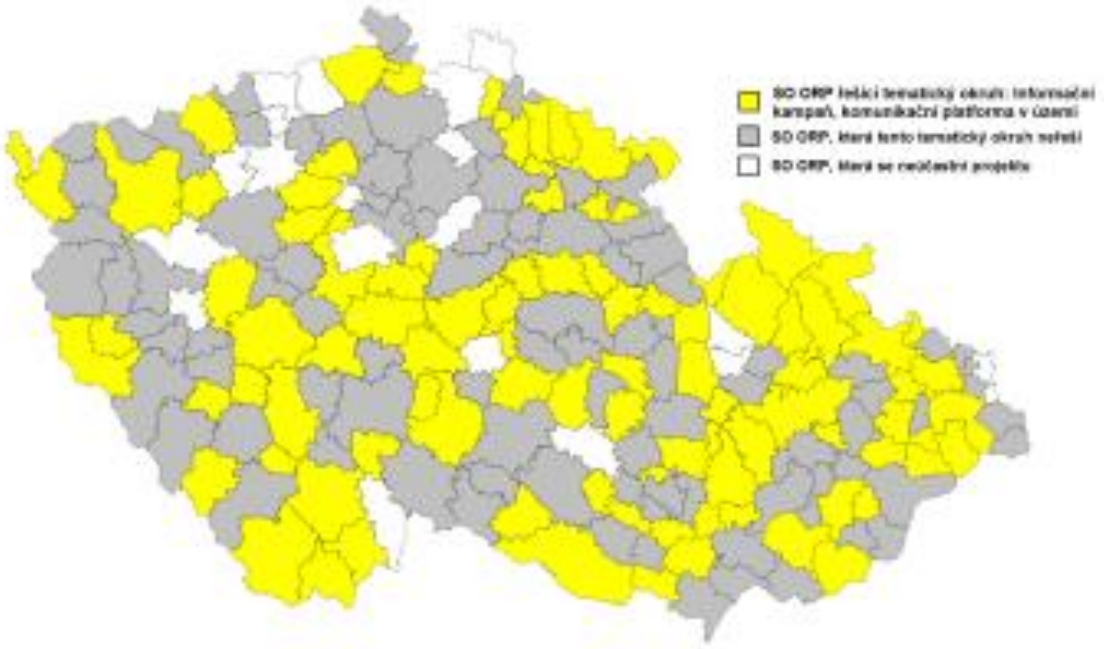
Záměry obcí a měst v sociální oblasti

Zvolená témata byla rozpracována v návrhových částech dokumentů. Jak je zřejmé z grafu, nejčetnějším cílem je zajištění informační kampaně, vytvoření komunikační platformy, zahrnující také

vytváření různě zaměřených pracovních skupin. Jde především o výměnu informací mezi všemi aktéry sociální oblasti – zadavateli, poskytovateli, uživateli služeb a široké veřejnosti. Z analýz jednotlivých mikroregionů vyplývalo, že informace o sociálních službách nejsou nikterak hluboké, a i přes složitost systému je třeba tyto informace dostat do širokého povědomí jak představitelů obcí, tak široké veřejnosti.

Největší počet definovaných záměrů byl proto spojen s realizací informačních kampaní a vytváření komunikační platformy. Informovanost a znalost problematiky je základem pro využívání služeb a jejich koordinaci a optimalizaci v území.

Obr. 1: Rozložení tematického okruhu Informační kampaň, komunikační platforma v území

Vlastní šetření, SMO ČR 2015

Odpovědnost obcí za zajištění koncepčního řešení problematiky sociálních a souvisejících služeb je vyjádřena vysokým počtem záměrů, které se zabývají komunitním plánováním, ať již v podobě aktualizací, aktivizace malých obcí a jejich zapojení do procesu, ale především rozšíření komunitního plánování na celý správní obvod obce s rozšířenou působností, jako na smysluplnou základní jednotku pro tento proces. Komunitní plánování je druhým nejčetnějším záměrem, ačkoli z hlediska vhodnosti pro spolupráci bylo v dotazníkovém šetření označeno až jako páté nejvhodnější.

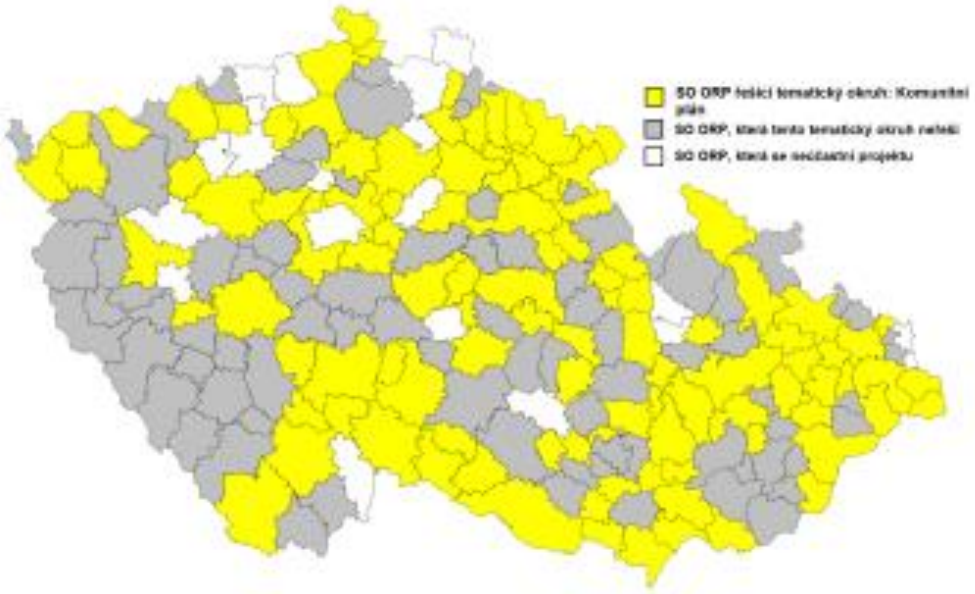
Komunitní plánování je základním procesem pro udržení a rozvoj potřebných sociálních služeb v území. Povinnost komunitně plánovat má však na základě z. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, pouze kraj32. Obce tuto činnost mohou vykonávat fakultativně33. Malé obce na takovou činnost nemají finanční prostředky ani lidské zdroje, komunitnímu plánování se často věnují ORP. Může nastat riziko, že nemusí být plně zohledněny potřeby ostatních obcí SO, nebo mohou být ostatní obce dobrovolně pouhými pasivními konzumenty aktivity ORP. Z tohoto důvodu je pro řešení tématu komunitního plánování vhodná meziobecní spolupráce.

[32] *§ 95 písm. d) z. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů*

[33] *§ 94 písm. d) z. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů*

V celé řadě regionů se společné komunitní plánování sociálních služeb již osvědčilo, například také v Jihočeském kraji, kde se na úrovni SO ORP plánuje již dlouhodobě. Koncentrace cílů zaměřených na zahájení, udržení či obnovu procesu plánování sociálních služeb a případně dalších souvisejících či navazujících aktivit je především v Moravskoslezském a Královéhradeckém kraji.

Obr. 2: Rozložení tematického okruhu komunitní plánování sociálních služeb v území

Vlastní šetření, SMO ČR 2015

Problematika nabídka služeb zahrnuje aktivity za zachování stávajícího spektra dostupných služeb a případné rozšíření jejich nabídky, např. podpora stávajících poskytovatelů, motivace pro poskytování chybějících služeb apod.

Aktuálním tématem veřejných debat je problematika sociálního bydlení, což se pochopitelně odrazilo také v cílech strategií připravovaných jednotlivými mikroregiony. Vyjádřeno absolutním číslem se jedná o 58 případů ze 187. Z hlediska cílových skupin se většinově jedná o sociální bydlení pro seniory s nižšími příjmy, dále pak pro rodiny s dětmi, které mají nižší příjmy. Zcela marginálně je v cílech zastoupeno sociální bydlení pro ostatní cílové skupiny (mládež, která odchází z dětských domovů, lidé bez přístřeší, osoby po ukončení výkonu trestu apod.). Z investičního hlediska se jedná o:

- výstavbu sociálních bytů v případě, že budou vypsány dotační tituly na tuto výstavbu,
- vytipování vhodných bytových jednotek v majetku obcí, které budou využity pro účely sociálního bydlení tak, aby nebyly koncentrovány v jednom místě (lokalitě, obci).

Z provedených analýz bylo evidentní, že financování sociálních služeb je z pohledu komunální politiky velmi ožehavá oblast. Zájem o koordinaci v případě financování sociálních služeb se odrazil i v návrzích strategií a projektů. Prvním směrem bylo vytvoření společného grantu obcemi, z něhož by se tyto služby za určitých podmínek podporovaly. Druhá varianta spočívá v nalezení vhodného modelu kofinancování potřebných nebo vybraných sociálních služeb v regionu. Způsob financování je předmětem debat. Převod kompetencí z MPSV na kraje s sebou přinesl i nový přístup, kdy kraje požadují po obcích spolufinancování sociálních služeb, kterým mají být poskytnuty dotace z prostředků státního rozpočtu. Toto vychází ze základního předpokladu, že obce chtějí zajistit sociální služby pro své občany a tedy by se měly podílet na jejich financování (každý z krajů má svoji metodiku), což napomůže tomu, aby byla vytvořena optimální a efektivní síť skutečně potřebných služeb. Velká část obcí již dnes přispívá ze svých rozpočtů na provoz těchto služeb, zpravidla se však

nejedná o systémový proces. ORP přispívají na zajištění těchto služeb řádově vyššími částkami, než ostatní obce v jejich správním obvodu. To je bezpochyby hlavním důvodem, proč v několika desítkách území byl stanoven právě cíl v podobě grantu či jiného způsobu kofinancování rozložit tuto finanční zátěž rovnoměrněji na všechny obce SO. V tomto případě nelze hledat zdroje na jiných úrovních, je třeba účinně kooperovat a dosáhnout dohody, která bude přijatelná pro všechny zainteresované.

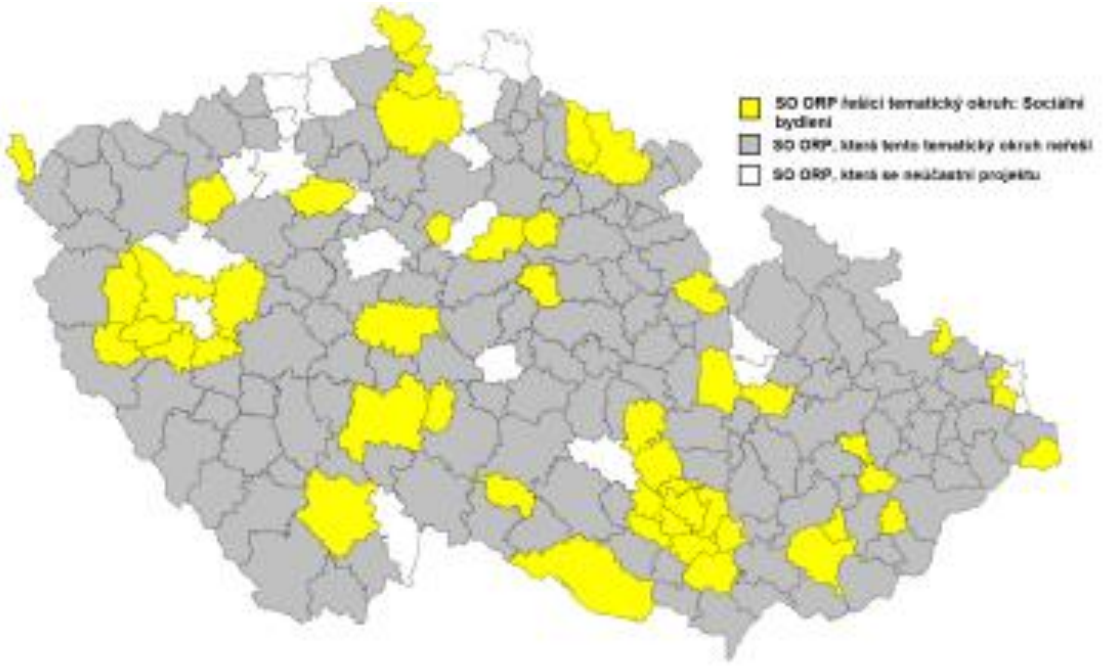
Četnost záměrů je spojena se zajištěním pečovatelské služby - jedná především o snahu rozšířit pečovatelskou službu na celý správní obvod obce s rozšířenou působností, navýšení její kapacity. Tato sociální služba pokryje také některé z potřeb cílové skupiny osob se zdravotním postižením, umožní oběma cílovým skupinám život v jejich přirozeném prostředí, může oddálit odchod do pobytové služby a ulehčí situaci pečujícím osobám. Je jistě zajímavé, že ačkoli jako největší problém v sociální oblasti uváděli zástupci obcí nedostatečnou kapacitu zařízení pro seniory (DS, DPS a DZR), ochota řešit tento problém společnými silami je minimální. Důvodem je zejména finanční nákladnost řešení tohoto problému – investice do zřízení zařízení, navýšení kapacity a následně výdaje na zajištění provozu.

Nabídka ambulantních a terénních služeb pro seniory byla poněkud širším tématem, pod kterým se skrývá snaha o rozšíření spektra či kapacity těchto služeb, jedná se především o odlehčovací službu, centra denních služeb, pečovatelskou službu a osobní asistenci. Tyto služby pomáhají nejen seniorům, ale také osobám se zdravotním postižením žít v domácím prostředí důstojný život a odložit případný odchod do pobytových zařízení sociálních služeb. Řada obcí je přímo poskytovatelem sociálních služeb, zejména pečovatelské, nebo je zřizovatelem organizací, které tyto služby poskytují. Z výsledků dotazníkových šetření, analýz a návrhů pro spolupráci obsažených v souhrnných dokumentech bylo zcela zřejmé, že podpora skupiny seniorů je zřetelně nejvyšší, a to na celém území ČR. Přitom musíme mít na zřeteli i velké množství obdobných cílů směřujících k podpoře terénních a ambulantních služeb pro seniory, které budou zpracovány v rámci komunitního plánování v podobě jednotlivých opatření.

Spolupráce při zajištění terénních a ambulantních služeb, případně v kombinaci se službami zdravotními, zejména domácí péčí nebo péčí o dlouhodobě nemocné, má na některých územích již dlouhodobou tradici. Jednou z cest jak zajistit dostupnost služeb je založení organizace, která je zřizována jednou obcí, a ostatní obce na její služby přispívají formou dotace do rozpočtu, aniž by měly možnost jinak ovlivnit její chod. Jiným řešením je zřízení organizace dobrovolným svazkem obcí a společně tak mohou rozhodovat o činnostech, které organizace bude zajišťovat. V obou případech se náklady rovnoměrně rozloží na více obcí, služby je možné poskytovat efektivněji a je jimi pokryto větší území. Systémová podpora DSO poskytujících tento typ veřejných služeb by mohla vést k větší ochotě obcí společně se zapojit do jejich zajištění a poskytování.

Téma chybějícího bydlení pro skupiny občanů, které nemají dostatečné příjmy pro úhradu tržního nájemného, je poměrně časté. Není jistě bez zajímavosti, že do řešení této problematiky se společně chtějí zapojit především SO ORP v okolí Plzně, Brna a Brno samotné. Právě Brno je specifické tím, že centrum města má nezvykle vysoký index stáří, který se stále zvyšuje a patří k nejvyšším z indexů stáří velkých měst v celé ČR. V některých městských částech se jeho hodnoty pohybují v rozmezí 111 – 225. A také v Brně vidí jako jednu z cest společného řešení komunitní bydlení pro seniory, které by jim umožnilo zůstat za dostupné ceny v místní komunitě, a současně by byl lépe využit majetek města, který by byl pro tuto formu bydlení vyčleněn a v současné době není adekvátně využitý.

Obr. 3: Rozložení tematického okruhu sociální bydlení v území

Vlastní šetření, SMO ČR 2015

Zpočátku se zdálo, že téma sociální služby nepředstavuje výraznější potenciál pro meziobecní spolupráci. Zásadní zlom nastal při přípravě akčních plánů, kde téma sociálních služeb, respektive spolupráce obcí na jejich zajištění, vystoupilo do popředí. Důvod je nepochybně multifaktoriální, může se jednat o kombinaci povinnosti obcí zajistit sociální péči stanovenou zákonem o obcích, podporu některých skupin obyvatelstva, která je určitým způsobem znevýhodněna, aplikaci opatření komunitního plánování v praxi, vznik nových pracovních míst zejména v terénních službách, ale také možnost podpořit realizací meziobecní spolupráce v sociálních a souvisejících službách tak, aby pro poskytovatele těchto služeb byly dosažitelné dotace na zajištění sociálních služeb přerozdělované ze státního rozpočtu.

Shrnutí:

Základem nastavení systému zajištění sociálních služeb v území (sociálně-zdravotních i řešení problematiky začleňování a vybraných otázek zaměstnanosti) je kvalitní plánování, a to již od nejnižší úrovně. Obcím však není povinnost tvořit komunitní plány uložena. Vzhledem k charakteru sídelní struktury v ČR, kdy je zde velké množství obcí s méně než 1 000 obyvateli, lze jen obtížně ukládat povinnost plánovat již na obecní úrovni. Pro zajištění této činnosti je nutné zvolit větší celek, zde se nabízí, zda k tomu využít SO ORP [JETMAR, 2013]. nebo ponechat na dobrovolnosti obcí, zda se do procesu zapojí, ať již volnou formou, např. na základě usnesení zastupitelstva obce, nebo založením DSO, který bude tuto činnost zabezpečovat

Významným posunem by bylo ukotvení povinnosti společného komunitního plánování, a to na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, případně na území mikroregionu definovaného působností DSO. Malé obce v současnosti nemají finance ani personální kapacity, aby se do této aktivity efektivně zapojily, z čehož vychází návrh na zapojení DSO do této činnosti s tím, že organizační struktura DSO jednoznačně zajistí participaci všech členských obcí na tvorbě jednotného komunitního plánu. V kontextu tohoto je třeba opět na komunitní plánování vyčlenit finanční prostředky, kde by se i zde mohlo primárně jednat o účelově vázané dotace směřované v tomto případě přímo DSO. V současné době je možné na podporu procesu komunitního plánování získat finanční prostředky z OPZ, což jistě v nemalé míře motivuje obce k aplikaci komunitního plánování. Do budoucna by měl být proces plánování systémově podporován ze strany

státu, protože nesporným přínosem plošně rozvinutého, aktivního plánování a vyhodnocování bude optimalizace rozložení konkrétních služeb v území, která bude odrazem skutečné potřeby obyvatel.

Vhodné by také bylo vytvořit ze zákona na regionální úrovni pozici koordinátora plánování a případně i sociálně zdravotního experta, kteří by působili na území definovaném dle zvolené varianty výše (tzn. buď správní obvod obce s rozšířenou působností, nebo působnost DSO, které zajišťuje komunitní plánování). Tyto osoby by následně zajišťovaly na mikroregionální úrovni plánování sociálních, zdravotních a souvisejících služeb. Aktivní komunikaci obcí a krajů přispěje k tomu, aby plán kraje reálně odrážel potřeby území.

Ze strany obcí je preferována podpora řešení potřeb cílové skupiny seniorů. Poměrně velký počet obcí je přímo poskytovatelem, zpravidla pečovatelské služby, nebo zřizovatelem příspěvkové organizace, která službu (dům s pečovatelskou službou, domov se zvláštním režimem apod.) zajišťuje. Vzhledem k tomu, že se ani do budoucna odpovědnosti za péči o seniory (případně OZP) nezříkají, bylo by rovněž vhodné, aby obce byly v těchto aktivitách systémově podpořeny prostřednictvím příjmů z rozpočtového určení daní. Obce jsou v roli poskytovatelů i zadavatelů a mají tak možnost sféru sociálních služeb ovlivnit z více směrů. V roli zadavatele mohou ovlivňovat také financování služeb. Jsou to právě obce, které mohou najít společné priority, podpořit je ze sdružených finančních prostředků a současně tak umožnit financování potřebných a požadovaných služeb z prostředků ze státního rozpočtu. V oblasti financování obce rozhodují dle svého uvážení, možností, místních podmínek stanovených priorit atd., proto je vhodné v maximální míře zveřejňovat příklady dobré praxe, aby si obce, které by se touto cestou chtěly vydat, mohly čerpat zkušenosti a využít již zpracované funkční modely.

V současné době nejsou finanční prostředky v rozpočtech obcí pocházející z RUD nijak účelově vázány. Je velmi pravděpodobné, že pokud by v zákoně o rozpočtovém určení daní bylo jedno z kritérií rozdělení obdobné jako v případě Slovenské republiky (počet obyvatel obce starších 62, resp. 65 let), bylo by pro obce akceptovatelné, že tyto služby musí v určitém rozsahu pro občany zajistit. K této úvaze vede analogicky kritérium počtu žáků a skutečnost, že obce jsou většinovým zřizovatelem mateřských a základních škol. Při vytvoření jednotného komunitního plánu a jeho plnění, by poté obcím, případně mikroregionům (DSO) mohly být poskytovány vyšší finanční prostředky zohledňující především počet seniorů (70+), a to přímo z RUD. Je totiž v podstatě již dnes běžné, že obce zajišťují zpravidla alespoň pečovatelskou službu, takže by také bylo při nejmenším vhodné, aby na tuto aktivitu též dostávaly finance.

Vzhledem k finanční náročnosti a proměnlivosti požadavků na spektrum sociálních služeb je žádoucí, aby byla vytvořena optimální síť sociálních služeb v mikroregionu odpovídající skutečným potřebám. V této oblasti je celá řada problémů a témat, které je vhodné řešit společně, v rámci meziobecní spolupráce. Nemusí se však vždy jednat přímo o sociální služby ve smyslu zákona o sociálních službách, neoddiskutovatelný přínos je i v rozvoji služeb návazných či souvisejících.

Ať už je motivace jakákoli, důležité je zahájení spolupráce mezi obcemi a reálný výsledek této spolupráce, který může být odrazovým můstkem pro naplnění ambiciózněji cílů v této oblasti. Za pomoci spolupráce, respektive jejích výsledků, bude síť sociálních a navazujících služeb efektivnější, služby mohou být rozloženy optimálně tak, aby byly dostupné v potřebné šíři a kapacitě pro všechny občany. Meziobecní spolupráce na základě znalosti místních podmínek může při zajištění a podpoře tohoto typu veřejných služeb vzít v úvahu veškerá regionální specifika, dokáže pružněji reagovat na aktuální změny potřeb. Jejím prostřednictvím se do řešení problematiky mohou zapojit všichni aktéři – zadavatelé, poskytovatelé, uživatelé služeb, pečující osoby i široká veřejnost, přispívá k angažovanosti veřejnosti a a tím také obecně k rozvoji lokálních komunit a území, na kterém žijí.

Literatura:

JETMAR, M., HUŽERA, J. Význam a postavení územního obvodu obce s rozšířenou působností ve struktuře regionálního rozvoje. Svazek obcí územního obvodu obce s rozšířenou působností in Regionální rozvoj mezi teorií a praxí No.2/2013 na téma Faktory a limity regionálního rozvoje, 8 s. [online], dostupné z http://www.regionalnirozvoj.eu/2013_2/vyznam-a-postaveni, ISSN 1805-3246

JETMAR, M. Nová forma meziobecní spolupráce v územním obvodu ORP a její možnosti využití pro společné řešení úkolů v samostatné působnosti obcí Region v rozvoji společnosti Mendelova univerzita v Brně, 2013. ISBN 978-80-7375-884-4

PEKOVÁ, J., PILNÝ, J., J., Marek. Veřejný sektor- řízení a financování. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 488 s. ISBN 978-80-7357-936-4.

KADEŘÁBKOVÁ, J., PEKOVÁ, J. Územní samospráva – udržitelný rozvoj a finance 1.vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 300 s. ISBN 978-80-7357-910-4

KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, Z. Partnerství v rozvoji obcí, měst a regionů. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2014. ISBN 978-80-87284-44-5

WOKOUN, R.,MATES, P., KADEŘÁBKOVÁ, J. a kol. Základy regionálních věd a veřejné správy. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 474 s. ISBN 978-80-7380-304-9.

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, ve znění pozdějších předpisů

Kontaktní adresa autora:

Ing. Marek Jetmar, Ph.D., Úřad vlády ČR, nábřeží Edvarda Beneše 4, 118 01 Praha 1, jetmar.marek@seznam.cz

Proč strategické plány nestačí? K aplikaci manažerských přístupů v komunální politice

Why strategic plans are not enough? Comment on the application of modern management approaches in municipal politics

Jiří Ježek

Abstrakt:

Příspěvek se zabývá omezeným potenciálem strategických plánů řídit rozvoj měst. Analyzuje problémy strategického plánování obcí a měst v České republice a hledá možnosti uplatnění nejnovějších teoretických poznatků strategického managementu v oblasti komunální politiky. Vychází z výsledků dotazníkového šetření 573 obcí a měst, realizovaného v červenci až září 2015. Výzkum ukázal, že v České republice převažuje instrumentální chápání strategického plánování jako racionálního procesu, jehož cílem je nalezení optimálního souboru opatření, vedoucích k naplnění stanovených cílů. Pouze cca 20 % respondentů vnímá procesní a politický charakter strategické plánování a zastává názor, že dnes není možné plánovat tak, jako v období plánovací euforie a že je nutné hledat plánovací postupy, které zvýší akceschopnost a prosaditelnost strategických plánů. Vnímají především moderační, komunikační a informační úlohu strategického plánování. Obecně v České republice existuje skepse vůči plánovitým a strategickým přístupům, což se odráží v tom, že města a obce sice plánují, ale často pouze formálně.

Klíčová slova:

městské plánování, strategické plánování, problémy, obce a města, Česká republika

Abstract:

The paper deals with limited potential of strategic plans to manage urban development. It analyzes the problems of strategic planning of municipalities and towns in the Czech Republic and it looks for possibilities of the latest theoretical knowledge of strategic management in municipal politics. It is based on the survey results of 573 municipalities and the towns which was realized from July to September 2015. Research has shown that in the Czech Republic there prevails instrumental understanding of strategic planning as a rational process which aim is to find the optimum set of measures leading to the fulfillment of the set objectives. Only 20 % of respondents perceives procedural and political nature of strategic planning and considers that today it is not possible to plan in such a way as during the planning euphoria and it is necessary to seek planning procedures to increase agility and enforceability of the strategic plans. They mainly perceive moderation, communication and information role of strategic planning. Generally, there is a skepticism in the Czech Republic towards planned and strategic approaches what is reflected in the fact that although cities and municipalities plan, but often only formally.

Key words:

Urban planning, strategic planning, problems, municipalities and towns, Czech Republic

Úvod

Ačkoliv centrální plánování, tak jak ho známe v našem kontextu, se např. v USA nikdy neprosadilo a pokusy o komplexnější plánování v některých evropských zemních, zvláště ve Francii a Německu skončily nezdarem, tak se plánování v různých formách vyskytovalo a vyskytuje ve všech vyspělých zemích. I v tak liberální zemi, jako jsou Spojené státy americké, se tento termín běžně používá a plánování je vyučováno na vysokých školách (Archibugi, 2008 aj.) V západních zemích se v poválečném období rozvinuly odlišné plánovací systémy (cíle a úkoly plánování, institucionalizace

plánování, vzdělávání plánovačů atd.). Rozdíly odrážejí politické a kulturní tradice toho kterého státu, jeho právní systém a také ekonomické priority.

Cíl a metodika

Mnozí analytici poněkud zjednodušeně hovoří o tom, že pokud existovala v 90. letech v ČR jistá averze vůči plánování, tak v současné době máme „přeplánováno". Někteří hovoří o „plánování pro plánování". V praxi existuje velké množství strategických dokumentů, které mají pouze malý prosazovací potenciál. Plánování má často pouze formální charakter … Blíže jsme se těmito otázkami zabývali v předcházejících pracích (Ježek, 2013 aj.).

Cílem tohoto příspěvku je pokusit se nalézt odpověď na lapidární otázku, proč strategické plány nestačí? Jinak řečeno, proč nestačí vytvářet strategické plány pro města? Na pozadí vývoje názorů na plánování měst v západních zemích a výzkumu postojů představitelů českých obcí a měst ke strategickému plánování, se snažíme identifikovat klíčové problémy plánování rozvoje měst v ČR a hledat možnosti jejich řešení.

Empirický výzkum probíhal on-line formou. Prostřednictvím e-mailu byly o spolupráci požádány všechny obce a města v České republice. V případě měst byl příslušný mail zaslán adresně starostovi, tajemníkovi a také vedoucím odborů rozvoje města nebo územního plánování. Dotazník kompletně vyplnilo 573 respondentů. Respondenty byli starostové nebo místostarostové obcí a měst (49,2 %), vedoucí pracovníci veřejné správy (34,4 %) anebo referenti (odborní pracovníci – 13,4 %). Ačkoliv se nejednalo o kvótní výběr, tak výsledná struktura respondentů, kteří odpověděli, přibližně odpovídá poměrnému zastoupení jednotlivých velikostních kategorií obcí a měst. Výzkumu se zúčastnily obce a města ve všech krajích České republiky. Výsledky výzkumu je tak možné pokládat za reprezentativní.

Stručné shrnutí vývoje názorů na plánování rozvoje měst a regionů

Snahy o společenské plánování, tak jak jej chápeme dnes, se objevují již počátkem 20. století, jako reakce na problémy kapitalistického systému (ekonomické krize, rostoucí sociální problémy atd.). Převládalo přesvědčení, že společenské plánování je žádoucí a potřebné, neboť pomáhá vytvářet poněkud humánnější svět (Bergen, 1995).

Po 2. světové válce se západní země chtěly ideologicky vymezit vůči zemím východního bloku, takže otázka společenského plánování byla v „zápase systémů" silně tabuizována (Albers, 1993). Plánování bylo interpretováno jako nástroj politické diktatury. Ve státním plánování viděli překážku svobodného rozvoje tržních sil. Nikdy však plánování nebylo zcela zavrhnuto. Ani Hayek nezpochybnil používání plánovacích postupů v oblasti státních potřeb a zájmů, resp. ve veřejném sektoru (Hayek, 2010, s. 53 an).

Během 60. a 70. let 20. století se pohled na plánování značně mění. Plánování je chápáno jako motor modernizace ekonomiky a společnosti. Byla s ním spojena velká očekávání. Období let 1968-1974 se často označuje jako doba „plánovací euforie". V kontextu potřebné modernizace státu se zrodila myšlenka integrovaného rozvojového plánování, a to jak na národní, tak i regionální a lokální úrovni. Začaly se připravovat plány velkých státních investic (co, kde, kdy a pomocí jakých zdrojů realizovat). Plánování mělo mít nadresortní (integrující) charakter a mělo se zaměřovat na řešení celospolečenských priorit.

Plánovací euforie netrvala v západní Evropě dlouho. Důvodem bylo nejenom to, že technokratické plány byly příliš sofistikované a složité, a politici je brali většinou pouze na vědomí. Hlavním důvodem byly vlivy vnější, především ropná krize a její dopady. Všechny plány se tak přes noc staly nepoužitelnými. Plánování mělo značné požadavky na informace. Hlavně prognostická data rychle zastarávala. Politikové se ptali, o čem že by měli rozhodovat, když existují precizně zpracované integrované rozvojové plány? (Offe, 1973)

Mnohé západoevropské země v té době začaly budovat systémy prostorového plánování, které měly vést k zefektivnění plánovacích procesů (přijaly plánovací zákony, zřídily plánovací úřady, vytvořily specializované vysokoškolské vzdělávací programy, vznikla odborná sdružení, byly založeny odborné časopisy apod.). Otázka plánování byla součástí celospolečenské diskuse o „selhání státu", resp. selhání politiky a veřejné správy". Došlo ke změně vztahu mezi plánováním a politikou.

Plánování již nebylo nadřazeno politice, tak jako doposud, ale stalo se součástí procesů tvorby a realizace veřejné politiky (Scharpf, 1973; Afheldt, 1995).

Hospodářské problémy, rostoucí nezaměstnanost a obecná nespokojenost lidí s politikou vyústily v „emancipaci svépomocných sil“ a ke změně společenských hodnot směrem k „samorozvoji“, resp. endogennímu rozvoji (Afheldt, 1995). Pečovatelský stát, zasahující do mnoha oblastí života, se stává pro mnohé neúnosným. Dochází k decentralizaci veřejné politiky a správy a k přesunu moci směrem k občanům (Benz, 1994).

Praktická implementace plánů se stává předmětem výzkumu. Hledají se odpovědi na otázku, proč plánovací systémy dobře nefungují a proč plánovací postupy nepřinášejí očekávané výsledky? Dochází k rozvoji hodnotících a evaluační technik a postupů. Významná pozornost se věnuje také výzkumu dopadů různých rozvojových strategií opatření. Vše je vedeno snahou poučit se z chyb (ARL, 1999).

Integrované rozvojového plánování je vystřídáno projektově-orientovaným plánováním (plánovacím inkrementalismem). V duchu „nového pragmatismu“ se od plánování očekává, že bude ve městech a regionech pomáhat s organizováním kooperačních procesů (Kühn a Fischer, 2008).

V kontextu rostoucí globalizace a evropské integrace se všeobecně uznává snižující se řídící schopnost národních států. Prohlubuje se spolupráce mezi veřejným a soukromým sektorem. V oblasti veřejné politiky a správy dochází k všeobecné liberalizaci, decentralizaci (regionalizaci a komunalizaci veřejných úkolů) a k privatizaci. Začínají se uplatňovat tržní a podnikohospodářské přístupy. Hledají se nové formy řízení veřejného sektoru (ARL, 1998).

Mění se také organizační struktury plánovacích procesů. Významná pozornost je věnována síťovým formám organizace. Plánování také přebírá některé nové funkce (Fürst 1990; Borch et al., 2011).

Od strategického plánování k managementu rozvoje měst

Management rozvoje měst není teoreticky definován, a proto jeho vymezení, resp. jeho obsah a specifické rysy lze vymezit pouze rámcově. Používáním pojmu „management rozvoje města“ se má zdůraznit, že nestačí, tak jako doposud, aby města „pouze“ vytvářela strategické plány, a zabývala se otázkami jak identifikovat strategické cíle a opatření, jaké metody přitom používat atd. Důležitou pozornost je zapotřebí věnovat také spolupráci a partnerství významných aktérů rozvoje města, zvyšování akční schopnosti strategických plánů tím, že již v plánovací fázi budou řešeny otázky jejich prosazení, realizace a evaluace (kdo je bude realizovat, odhad nákladů, identifikace zdrojů financování, výběr evaluačních kritérií, vytvoření monitorovacího systému) atd. Tradiční městské plánování je v tomto kontextu stále více vnímáno pouze jako jedna z funkcí městského managementu. Vedle organizování, vedení atd. Další významné odlišnosti tradičního městského plánování a managementu rozvoje města shrnujeme v následující tabulce.

Tab. 1: Srovnání tradičního městského plánování k konceptem management rozvoje města

Tradiční městské plánování	Management rozvoje města
Statický concept	Dynamický koncept
Orientace na cíle	Procesní orientace (plánování jako permanentní proces)
Malá efektivita realizace plánů	Důraz na realizaci projektů (projektový management)
Formálně-správní postupy	Neformální manažerské postupy
Hierarchické řešení problémů	Participativní řešení konfliktů/ problémů (široká diskuse)
Administrativní (správní) chápání města	Chápání města jako společenství velkého množství aktérů

Zdroj: vlastní zhotovení

Pojetí městského managementu vychází z koncepce new public managementu. Představuje postup a nástroje, jak docílit kooperace, komunikace a konsensu, jakožto důležitých předpokladů rozvoje města. New public management, na rozdíl od tradičního administrativního/ byrokratického pojetí veřejné správy, klade důraz na nové úkoly, nové struktury myšlení, nové vzorce chování a jednání aktérů a také na nové metody, postupy a organizační modely. V případě, že se politikové a představitelé veřejné správy neztotožní s těmito myšlenkami, je praktická implementace konceptu městského managementu obtížná.

Městský management lze chápat jako proces spolupráce a partnerství místních aktérů (může nabývat různých forem institucionalizace), který umožňuje prosazení rozvojových strategií, generuje nové projektové myšlenky a pomáhá vytvářet úspěšnou pozici „podnikajícího města" a jeho produktů v meziměstské a meziregionální konkurenci. Klíčovou roli přitom sehrává koordinace nezávislých místních aktérů (politiků a představitelů veřejné správy, podnikatelů, občanů a občanských iniciativ atd.)

Koncept městského (rozvojového) managementu klade důraz na kreativitu, komunikační schopnosti, angažovanost, věcné řešení problémů, flexibilitu, přesvědčovací schopnosti a přirozenou autoritu. V obecné rovině jde o to, aby veřejné instituce, jakožto „podnikající správa" dokázaly efektivně používat manažerské dovednosti. Staví na rozvojových faktorech, jako jsou lidský kapitál, kreativní prostředí, propojení (koncept sítí), konsensus a kooperace. Jeho úkolem je podnítit koncepční, projektově a realizačně zaměřený přístup (akční) k městskému rozvoji (Ježek, 2007).

Strategické plány a plánování v obcích a městech ČR

Existence strategických plánů, jejich potřeba a přínosy

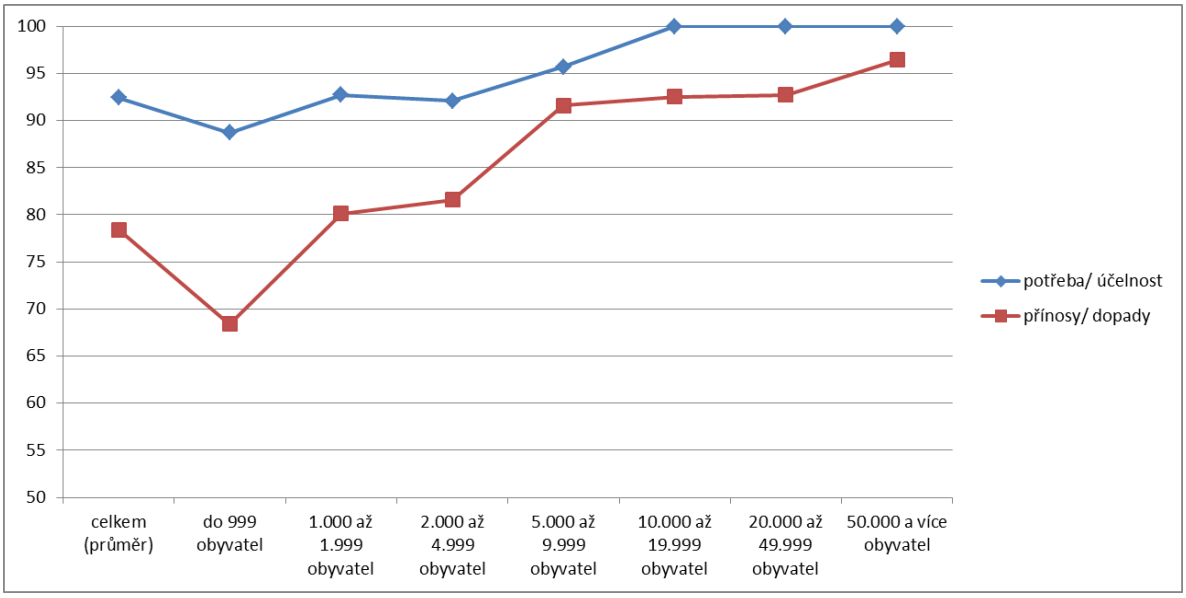
Podle výsledků našeho výzkumu má 64,2% obcí a měst v ČR zpracovaný platný strategický plán. Z těch, kteří jej nemají, jich přibližně polovina tento dokument připravuje. Takže lze konstatovat, že strategické plány má či připravuje 82,4% obcí a měst.

Absolutní většina respondentů je přesvědčena o tom, že je smysluplné a potřebné, aby obce, města a regiony strategicky plánovaly. Více jak polovina jich odpověděla „rozhodně ano" (50,5%) nebo „spíše ano" (42,9%). Možnost „spíše ne" uvedlo pouze 4,0% respondentů a 3,6% se jich nedokázalo vyjádřit.

Z porovnání výsledků výzkumu se staršími výzkumy můžeme vidět značný posun: jestliže v 90. letech 20. století bylo plánování v nemilosti a mnozí o jeho významu pochybovali, tak dnes je strategické plánování v praxi velmi rozšířené a strategické plány si vyvářejí i malé obce (Ježek 2007).

Plánovat, resp. dobře plánovat je jedna věc. Dosahovat výsledků a změn (ekonomického a sociálního rozvoje) je věc druhá. Zeptali jsme se proto respondentů, jak vnímají přínosy, resp. dopady strategického plánování na svůj rozvoj: 78,4% respondentů je přesvědčeno o prospěšnosti strategického plánování: 20,2% respondentů uvedlo, že má „zásadní význam" a 58,2% „velký význam" pro místní a regionální rozvoj.

Výzkum ukázal, že existují rozdíly mezi tím, jaký význam respondenti strategickému plánování přisuzují a tím, jak vnímají jeho přínosnost k rozvoji obce či města. Zvláště představitelé menších obcí svými odpověďmi potvrdili, že neplatí obecná teze „čím více plánování, tím větší rozvoj". Spíše platí vztah, čím větší obec nebo město, tím menší rozdíl mezi vnímanou potřebností a přínosností strategického plánování.

Graf 1: Potřeba strategického plánování a jeho přínosy k místnímu a regionálnímu rozvoji. Podíl kladných odpovědí v %.

Zdroj: vlastní zjištění, červenec - srpen 2015, N= 573 respondentů

Účelnost strategického plánování

Nabízí se otázka, proč je důležité, aby obce a města strategicky plánovala? Jaký je jeho účel? Výzkum ukázal, že respondenti mají od strategického plánování velká očekávání. Nejčastěji uváděných účelem, proč strategicky plánovat, je potřeba vědět „kde jsme a kam směřujeme“. To znamená příprava na budoucnost, spojená s formulací jasných rozvojových cílů a strategií (79,4%). Druhým nejdůležitějším motivem je příprava a realizace klíčových rozvojových projektů (65,1%) a třetím zvýšení šancí na získání dotací, hlavně ze strukturálních fondů EU. Více jak polovina respondentů dále uvedla, že od strategického plánování očekávají zajištění dlouhodobě udržitelného rozvoje (51,8%) a nalezení nových impulsů (inovací) jak obec či město rozvíjet (50,1%). Mezi dalšími účely strategického plánování respondenti uváděli (podle četnosti odpovědí): získání a vzájemná výměna informací o problémech obce nebo města a jejich možných řešeních (42,8%), vyjasnění a koordinace odlišných zájmů a rozvojových představ mezi zainteresovanými subjekty (36,6%), vytvoření platformy pro spolupráci a partnerství (33,9%), efektivnější využívání a spojování disponibilních zdrojů (32,8%), aktivizace místních aktérů (25,5%) a podpora místní identity (21,8%).

Aktéři tvorby strategických plánů a míra jejich participace

Tvorby strategických plánů se zpravidla účastní velké množství lidí. Stalo se dobrým zvykem, že do jejich příprav nejsou zapojováni pouze politikové a úředníci, ale také zástupci občanského a podnikatelského sektoru. V rámci výzkumu jsme respondenty požádali o odhad počtu lidí, kteří se tvorby strategického plánu zúčastnili. Výsledný počet měl být součtem členů řídícího výboru, členů pracovních skupin a zpracovatelů. V průměru uvedli 35,2 osob. V případě malých obcí do 999 činí tento počet v průměru 14,6 osob, zatímco u měst nad 50 tisíc obyvatel 112,8 osob. Odpovědi na tuto otázku ukazují značnou variabilitu mezi jednotlivými obcemi a městy. V případě některých měst se jedná o stovky lidí.

Struktura aktérů tvorby strategických plánů obcí a měst je velmi pestrá. Obecně platí, čím větší obec nebo město, tím větší počet a rozmanitost aktérů. K nejvýznamnějším z nich, vedle starostů a primátorů, patří neorganizovaní občané, zástupci občanských sdružení a zájmových skupin, zástupci politických stran a jednotliví podnikatelé.

V souvislosti s participací nás zajímala také míra (kvalita spolupráce), v níž se aktéři účastní procesu tvorby strategických plánů.

S informováním jako nejnižším stupněm, resp. nejpasivnější formou participace veřejnosti na tvorbě strategického plánu, se setkáváme v 18,8% obcích a městech. Jedná se o jednosměrný tok komunikace od vedení obce či města směrem k veřejnosti, kdy se občané prostřednictvím médií nebo internetu dozvídají o postupu prací na přípravě nebo schvalování strategického plánu.

Druhý stupeň představuje připomínkování (21,8%). Jedná se také o jednosměrný tok informací, ale od veřejnosti směrem ke zpracovatelům. Veřejnost se má možnost v různých průzkumech či anketách vyjádřit k otázkám souvisejícím s rozvojem obce nebo města a jeho budoucnosti. Prostřednictvím dotazníků např. hodnotí kvalitu života nebo vyjadřují své potřeby, přání nebo představy budoucího rozvoje obce nebo města.

Nejčastější formou participace veřejnosti na tvorbě strategických plánů obcí a měst jsou konzultace (28,1%). Jedná se již o obousměrný tok informací, kdy se veřejně diskutují a projednávají otázky strategického rozvoje obce nebo města. Mezi vedením obce či města, resp. zpracovateli strategického plánu a veřejností se tak vytváří intenzívnější vztah. Situační analýza i koncepční návrhy (cíle, strategie, opatření) jsou veřejně široce diskutovány a projednávány. S připomínkami se musí tvůrci plánu zpravidla vypořádat. Dochází k vyjasňování pozic a přesvědčování, hledají se argumenty.

Čtvrtý stupeň představuje partnerství (9,2%). Jedná se o kvalitativně vyšší formu participace (spolupráce), při níž je veřejnost vnímána jako rovnocenný partner. Zájemcům je dána možnost účastnit se jednání pracovních skupin a prostřednictvím nich se vyjadřovat k budoucímu rozvoji města. Existuje také možnost, že do tvorby strategického plánu jsou přímo zapojeny místní ekologické, občanské či podnikatelské iniciativy. K partnerskému přístupu se hlásí hlavně města nad 20 tisíc obyvatel.

Poslední (pátou), nejvyšší formou participace je spolurozhodování (1,9%), kdy vedení obce nebo města předtím, než obecní nebo městské zastupitelstvo strategický plán formálně projedná a schválí (a dodá mu tak politickou legitimitu), tak o něm nechá rozhodnout v pracovních skupinách. V zahraničí se setkáváme také s tím, že konečnou podobu strategického plánu neschvaluje obecní nebo městské zastupitelstvo, ale že rozhodovací kompetence přesune na jinou, za tím účelem vzniklou formální nebo neformální organizaci, sdružující zástupce z oblasti politiky a veřejné správy, tak ekonomiky a občanské společnosti, jejíž rozhodnutí v podstatě akceptuje, neboť v ní má své zástupce. S takovou formou participace se, pokud je nám známo, v České republice na úrovni obcí a měst prakticky nesetkáváme.

Nabízí se otázka, jaká je optimální míra participace? Nebo, je vyšší míra participace vždy tím nejlepším řešením pro obec nebo město? Resp. kolik vlivu (moci) je vhodné přenést na občany? Jak jsou občané informovaní? Platí, čím vyšší míra participace, tím lepší strategický plán nebo intenzívnější rozvoj? Odpověď na uvedené otázky není jednoduchá ani jednoznačná. Vždy záleží na konkrétní situaci v tom kterém městě a také na tom, o jakou konkrétní oblast se jedná. Široká veřejnost se např. těžko může kompetentně vyjadřovat k bezpečnostním nebo ekonomickým otázkám, neboť jí chybí relevantní znalosti a informace. Také za řešené otázky nenese zodpovědnost. Někteří teoretikové v této souvislosti zastávají názor, že strategické plánování by se mělo orientovat především na ekonomický rozvoj, takže by jeho klíčovými aktéry měli být spíše představitelé politického vedení města a kapitánů „místní ekonomiky“, než občané. Tento příklad také ukazuje, jak odlišné mohou být představy o formě strategického plánování obcí a měst. Zmiňuje se o tom např. F. Archibugi (2008).

Výzkum ukázal, že vyšší (aktivnější) formy participace vyhledávají ve větší míře města. Nejčastěji se setkáváme s připomínkováním a s konzultacemi. Aniž bychom to mohli kvantifikovat, tak v posledních letech se zvyšuje podíl obcí a měst, které v rámci tvorby strategických plán realizují více či méně kvalitní průzkumy, v nichž se občanů a často také podnikatelů dotazují na různé otázky související s jejich životem a podnikáním v obci nebo městě. Je ovšem otázkou, jak se s takto získanými informacemi pracuje a zda jsou východiskem koncepčních úvah.

Postup a průběh tvorby a schvalování strategického plánu

Z metodického pohledu existují dva základní postupy, jak strategické plány vytvářet. Podle prvního se nejdříve stanoví vize a z ní se postupně odvodí cíle, strategie a opatření. Druhý postup začíná sběrem projektových námětů, které se postupně integrují, až vznikne jednotný koncept. První postup odpovídá tradičnímu lineárnímu modelu, druhý koncepci plánovacího inkrementalismu. První

postup v praxi používá 41% obcí a měst (hlavně města nad 10 tisíc obyvatel), druhý 34,9% (zvláště větší obce a malá města). Výzkum ukázal, že české obce a města více uplatňují první, tradiční přístup.

Stále u nás není pravidlem, aby strategické plány obcí a měst obsahovaly detailní specifikaci navrhovaných opatření a projektů. Pouze 46,8% respondentů uvedlo, že ve strategickém plánu jejich obce nebo města je specifikován časový rámec realizace navrhovaných opatření a projektů. Jen 45,9% uvedlo, že obsahují odhad nákladů a návrh předběžného způsobu financování. Ještě méně představitelů obcí a měst potvrdilo, že mají strategická opatření a projekty seřazeny podle jejich významnosti (35,3%) anebo že jsou u nich uvedena evaluační kritéria, resp. specifikovány očekávané výsledky a dopady. Takže ve 2/3 strategických plánů není náležitě zdůvodněna potřeba realizace identifikovaných opatření a projektů.

Nejméně obcí a měst má ve strategických plánech specifikovanou osobu nebo organizaci zodpovědnou za jejich realizaci (15,5%). Existují značné rozdíly mezi velikostními skupinami obcí a měst. Ve městech je situace sice lepší než v obcích, ale ani tam není uspokojivá a svědčí o formálnosti postupu.

Prostřednictvím další otázky jsme se respondentů zeptali na jejich hodnocení procesu tvorby a schvalování strategického plánu. Nabídly jsme jim řadu výroků a oni měli zaškrtnout ty, s nimiž souhlasí. Nejvíce respondentů se shodlo na tom, že se jim podařilo zapojit dostatečný počet aktérů (42,8%), že zástupci schvalovatelů, obecní a městští zastupitelé, participovali na tvorbě strategického plánu (30,0%), podařilo se dosáhnout vyváženého pohledu na rozvoj obce nebo města (29,8%) a schvalovatelé předložený návrh bez problémů odsouhlasili (27,2%).

Nejméně respondentů uvedlo, že se jim podařilo vyřešit problematické a konfliktní otázky (1,9%), bez problémů integrovat návrhy jednotlivých pracovních skupin (8,4%), dále dosáhnout toho, aby zúčastněné organizace promítly strategický plán do svých strategických dokumentů (2,4%), vytvořit funkční a fungující informační a komunikační síť (4,2%), vytvořit adekvátní podmínky pro smysluplnou participaci veřejnosti (5,8%) nebo prostřednictvím participace velkého množství aktérů dosáhnout vyšší míry realizovatelnosti schválených strategických opatření a projektů (8,9%).

Odpovědi na tuto otázku ukázaly, že strategické plánování obcí a měst v ČR není tak bezproblémové, jak by se na základě odpovědí na některé předchozí otázky mohlo zdát. Odpovědi na tuto otázku podle našeho názoru nejlépe odhalují problémy našeho strategického plánování.

Výsledky plánovacího procesu

Odpovědi na otázku „Jak hodnotíte výsledek plánovacího procesu“, to znamená kvalitu vytvořeného strategického plánu, potvrzují problémy, o nichž jsme se zmínili. Ukazují, že pouze cca 1/4 obcí a měst se prostřednictvím strategického plánu podařilo vyřešit konfliktní nebo rozporná témata, sladit odlišné zájmy a potřeby zájmových skupin a dosáhnout všeobecného konsensu. Potenciálním problémům se 40 až 50% obcí a měst všech velikostních kategorií snaží vyhnout tím, že obsah strategických plánů omezují pouze na to, na čem jsou schopni se účastníci plánovacího procesu domluvit (42,2%) nebo tím, že formulují větší počet priorit a obecnější cíle (38,7%).

Strategický plán po schválení využívá jako vodítko pro rozhodování 37,9% obcí a měst. V případě měst činí tento podíl až 50-60%. Pravidelnou evaluaci strategických plánů uvedlo 30,7% respondentů, přibližně polovina měst.

Pouze 3,7% dotázaných představitelů obcí a měst uvedlo, že v jejich obci nebo městě byly provedeny organizační změny, umožňující efektivní implementaci strategického plánu a jeho opatření. Pouze v 8,9% obcích a městech došlo ke zlepšení komunikace a spolupráce mezi zúčastněnými aktéry a jen v 9,9% z nich nadále fungují informační a komunikační sítě, takže strategické plánování nekončí schválením plánu, ale pokračuje.

Pouze 7% respondentů připustilo, že se díky strategickému plánu v jejich obci nebo městě rozvinul pocit sounáležitosti a posílila místní identita, a 10,5% obcí uvedlo, že se naplnila jejich očekávání spojená s tvorbou strategického plánu.

Situace ve městech je o něco příznivější, než v obcích, ale přesto ukazuje, že společenská pozice strategického plánování je relativně slabá, neodpovídá všeobecným očekáváním. Každopádně ji nelze považovat za uspokojivou.

V další otázce jsme se respondentů zeptali na hodnocení pozice strategického plánování v jejich obci nebo městě. Potvrdili víceméně poznatky, které jsme již získali z odpovědí na některé z předchozích otázek. Pro 41,9% obcí a měst je strategický plán vodítkem pro jejich strategická rozhodnutí. Pro 33,2% není ničím více, než obecně a široce formulovaným dokumentem, který má pouze orientační charakter. Pouze 2,8% respondentů se přiznalo, že vnímá strategický plán spíše jako seznam „zbožných" přání, bez reálných realizačních možností.

Jak vyplývá z mnohých zahraničních výzkumů, tak pozice nebo postavení strategického plánování není v dnešním světě příliš silné. Někteří autoři v této souvislosti hovoří o krizi relevance strategického plánování (Newmann, 2008). Proto nás zajímalo, jak tuto věc vnímají představitelé českých obcí a měst.

Největším problémem strategického plánování obcí, měst a regionů v ČR je podle názoru respondentů skutečnost, že veřejnost si není příliš vědoma významu a přínosů strategického plánování, to znamená, že příliš nevěří v možnost strategické změny. Takto se vyjádřilo 55,5% dotázaných představitelů obcí a měst. Domníváme se, že nejde pouze o veřejnost. Způsob jakým se strategické plánování v ČR aplikuje (účelové hledisko, mnoho cílů a opatření bez jejich bližší specifikace, chybějící evaluace strategií a opatření atd.) naznačuje, že sice plánujeme, ale v možnost strategické změny příliš nevěříme.

Dalším problémem jsou nedostatečné znalosti a zkušenosti s používáním nástrojů strategického plánování (34,7%). Relativně velký podíl respondentů, kteří takto odpověděli, je překvapující. Zvláště pokud vezmeme v úvahu, kolika nejrůznějších vzdělávacích kurzů v oblasti strategického plánování a projektového managementu se mohli představitelé veřejné správy v ČR v posledních letech zúčastnit, nebo kolik nejrůznějších metodik, jak strategicky plánovat, bylo pro jejich potřeby vytvořeno.

Třetím (podle četnosti odpovědí) nejvýznamnějším problémem je nepropojenost strategického plánování s územním plánováním (31,9%), což je opravdu velký problém.

K dalším nejčastěji uváděným problémům patří chybějící politická podpora (23,7%), formální uplatňování, vedoucí k jeho diskreditaci („plánování pro plánování"; 27,9%), chybějící lidé (lídři, vizionáři), kteří mají zájem a odvahu realizovat změny (26,2%), nedostatečné personální kapacity plánujících úřadů (21,8%), chybějící výkonnostně orientovaná veřejná správa, která by kladla důraz na efektivitu, hospodárnost a dovedla komunikovat, organizovat atd. (19,2%) a v neposlední řadě nedostatečná metodická pomoc ze strany státu, případně krajů (19,0%).

Potěšující je zjištění, že ne nevýznamná část respondentů si uvědomuje, že strategické plánování není jednoduchou záležitostí a nelze ho aplikovat pomocí jednoduchých rutinních postupů a metod (22,3%), že nepřináší okamžité výsledky (24,4%) a není jednorázovým procesem (17,8%) kdy obce, města a regiony často nemají vytvořeny organizační předpoklady pro jeho permanentní uplatňování (plánování - implementace – evaluace).

Nejméně respondentů vidí problém v tom, že by kompetentní lidé nechtěli přijímat strategická rozhodnutí, protože jsou většinou nevratná, neopakovatelná a těžko napravitelná (4,2%). Podobně většina respondentů nevidí příčiny slabého postavení strategického plánování ve společnosti ani v tom, že by chyběl aplikovaný výzkum pro potřeby obcí, měst a regionů (5,9%) anebo že by byl nedostatek relevantních dat a informací (10,3%).

Shrnutí a závěr

Donedávna plánovači věřili, že plánování je důležité samo o sobě. Postupně se naučili, že plánování, tak jako všechno v tržním prostředí, je závislé na poptávce. I plánování musí objevovat svůj trh. Plánovači musí pro své myšlenky a plány získávat veřejnost a politiky, musí objevovat nové společenské potřeby, kterým budou sloužit.

Tradiční představa plánování je velmi jednoduchá. Stačí vybrat správnou strategii a výsledek je zajištěn. Ve skutečnosti jsme svědky dlouhodobé krize prostorového plánování v Evropě, které díky slábnoucí institucionální pozici, má pouze malý vliv na rozvojová opatření. „Řídící potenciál" prostorového plánování se ukazuje jako značně omezený.

Strategické plánování v praxi doposud nenašlo odpovídající uplatnění. Existuje pro to řada důvodů:

- nepřinášejí okamžité výsledky,
- přijatá strategická rozhodnutí jsou nevratná, těžko napravitelná, nestandardní a neopakovatelná,
- často nedokáže řešit klíčové problémy, které si vyžadují komplexní a často také nová (inovativní) a náročná řešení,
- vyžadují nejenom odvahu, ale i zájem o realizaci změn,
- není možné je aplikovat pomocí nějakých jednoduchých rutinních metod a postupů,
- zavedení není jednorázový proces, ale je zapotřebí vytvořit předpoklady pro jeho neustálé uplatňování,
- (…)

Empirický výzkum obcí a měst v ČR ukázal, že u nás převažuje tradiční instrumentální chápání strategického plánování jako racionálního procesu, jehož cílem je nalezení optimálního souboru opatření, vedoucích k naplnění stanovených cílů. Pouze cca 20 % respondentů vnímá procesní a politický charakter strategické plánování a zastává názor, že dnes není možné plánovat tak, jako v období plánovací euforie a že je nutné hledat plánovací postupy, které povedou ke zvýšení akceschopnosti a prosaditelnosti strategických plánů. Přemýšlí a snaží se jednat v duchu managementu rozvoje města. Svými postoji se blíží konceptu managementu.

Strategické plánování, jeho formy a postupy, by měly vycházet z plánovacích potřeb místních a regionálních samospráv. V principu by mělo být dobrovolné. Takto se vyjádřilo 60,7% obcí a měst, častěji představitelé obcí (64,3%), než měst (54,3%). Pro povinnou (ze zákona) tvorbu strategických plánů na úrovni obcí a měst se vyjádřilo pouze 12,7% respondentů.

Návrhů případných legislativních změn, uvedli respondenti celou řadu. Z hlediska četnosti odpovědí lze shrnout, že neexistuje nějaký návrh nebo několik málo návrhů, který by respondenti výrazně upřednostňovali. Zefektivnění strategického plánování tak není otázkou přijetí jednoho nebo dvou opatření.

Nejvíce respondentů doporučuje uzákonit povinnost participace veřejnosti na tvorbě strategických plánů (23,2%). Téměř stejný počet (23,0%) doporučuje integrovat strategické plánování s územním plánováním, alespoň v rovině definování vize a strategických cílů. Tímto bychom se alespoň částečně přiblížili koncepci prostorového plánování, jak se praktikuje v mnohých zemích Evropské unie. Tento návrh podporuje cca 40% měst nad 10 tisíc obyvatel.

Dalším nejčastěji uváděným návrhem je propojení strategického plánování s rozpočtováním místních a regionálních samospráv, resp. s tvorbou dlouhodobých finančních plánů. Jedná se o návrh zajímavý, ale v současné době těžko realizovatelný, neboť většina obcí a měst nemá zpracované ani střednědobě finanční plány.

K dalším problémům, na které je podle respondentů zapotřebí se zaměřit, patří:

- Zajistit, aby veřejné orgány a organizace poskytovaly větší množství dat a informací pro potřeby strategického plánování (18,3%).
- Upřesnit koordinační mechanismy mezi strategickým a územní plánováním (19,5%).
- Upřesnit koordinační mechanismy mezi jednotlivými úrovněmi strategického plánování (obec/ město – mikroregion/ místní akční skupina – kraj – ČR – EU) (17,1%).

Literatura:

AFHELDT, H. (1995): Ausstieg aus dem Sozialstaat? Aus Politik und Zeitgeschichte B25-26/1995: 3-12.

ALBERS, G. (1993): Über den Wandel im Planungsverständnis. In: WENTZ, M. (ed.): Wohn-Stadt. Die Zukunft des Stadtischen. Frankfurt.

ARCHIBUDI, F. (2008): Planning Theory. From the Political Debate to the Methodological Reconstruction. Milano.

ARL (ed., 1998): Methoden und Instrumente räumlicher Planung. Hannover.

ARL (ed., 1999): Grundriss der Landes- und Regionalplanung. Hannover.

BENZ, A. (1994): Kooperative Verwaltung. Funktionen, Voraussetzungen und Folgen. Baden-Baden.

BERGEN, M. V. (1995): Vor dem Keynesianismus. Die Planwirtschaftdebatte der frühen dreissiger Jahre im Kontext der organisierten Moderne. Berlin: FS II, s. 95-103.

BORCH, K. et al. (2011): Grundriss der Raumordnung und Raumentwicklung. Hannover.

FISCH, R. - BECK, D. (ed., 2004): Komplexitätsmanagement. Methoden zum Umgang mit komplexen Aufgabenstellungen in Wirtschaft, Regierung und Verwaltung. Wiesbaden.

FÜRST, D. (1990): Neuere theoretische Ansatze in Raum- und Umweltplanung. Staatswissenschaft und Staatspraxis č. 4, s. 512-528.

HAYEK, F.A. (2010): Kontrarevoluce vědy. Praha.

HEALEY, P. (1997): Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies. Hampshire.

JEŽEK, J., (2013). Strategické plánování obcí a měst: nové přístupy a cesty k jeho zefektivnění. In KLÍMOVÁ, V., ŽÍTEK, V. (eds.) 16th International Colloquium on Regional Sciences. Brno: Masaryk University, pp. 372-376. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-6257-2013-46.

JEŽEK, J. et al. (2007): Budování konkurenceschopnosti měst a regionů v teorii a praxi. Plzeň.

KÜHN, M. – FISCHER, S. (2008): Strategische Stadtplanung. Strategiebildung in schrumpfenden Städten aus planungs- und politikwissenschaftlicher Perspektive. Detmold.

NEWMANN, P. (2008): Strategic Spatial Planning: Collective Action and Moments of Opportunity. In: European Planning Studies, č. 10, s. 1371-1383.

OFFE, C. (1973): Demokratische Legitimation der Planung. In: OFFE, C. (ed.): Strukturprobleme des kapitalistischen Staates. Frankfurt, s. 123-152.

SCHARPF, F.W. (1973): Planung als politischer Prozeß. In: SCHARPF, E.W. (ed.): Planung als politischer Prozeß. Frankfurt, s. 33-72.

Kontaktní adresa autora:

Doc. RNDr. Jiří Ježek, Ph.D., Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta ekonomická, katedra geografie/ Středisko pro výzkum regionálního rozvoje, Univerzitní 22, 306 14 Plzeň, jezekji@kge.zcu.cz

Inovativní podniky v rozvoji regionu a společnosti

Innovative enterprises in development of a region and society

Jana Kadlubcová

Abstrakt:

Článek se zabývá inovativními podniky a jejich vlivem na rozvoj regionu. Charakterizuje podstatu inovačního podnikání, faktory jeho propojení s daným regionem. Zdůrazňuje potřebu vytváření konkurenční výhody v podnicích, jakož i regionu jako celku. Zkoumá otázku zapojení všech subjektů, které se mohou podílet na inovačním podnikání a vytvářet hodnoty, které výrazně přispívají k dlouhodobému udržitelnému rozvoji regionu i společnosti.

Klíčová slova:

Inovativní podnik, inovativní podnikání, region, společnost

Abstract:

The paper concerns innovative enterprises and their influence on development of a region. It describes the basics of innovative entrepreneurship, factors of its connections with a certain region. It emphasises a neccessity of competitive advantage creation as well as in enterprises and whole regions. It searches a question of engagement of all subjects who are able to contribute to innovation entrepreneurship and create values that significantly influence a long term sustainable development of a region and society.

Key words:

Innovation , innovation entrepreneurship, region, society,

Úvod

Většina podniků v tržním hospodářství má za cíl dosažení zisku, růst hodnoty firmy, její prosperitu. Představitelé podniků samostatně a na vlastní zodpovědnost zajišťují činnost podniku. Vykonávají soustavnou činnost vlastním jménem s vizí dlouhodobého úspěchu na trhu, nesou však riziko podnikání. V současné době se potýkají s dynamickými změnami a silnou konkurencí, která z důvodu globálního propojení trhů má vliv i na místní a regionální trhy. Podniky jsou nuceny neustále sledovat a zlepšovat svoji konkurenceschopnost. Úspěšné firmy vytvářejí konkurenční výhodu, jejímž zdrojem jsou velmi často inovace, tj. zlepšení nebo nové prvky související s podnikem a podnikáním. Inovační podniky mají ve své činnosti zavedeny inovační procesy, které jsou základem jejich rozvoje. Tyto procesy jsou souhrnem aktivit, které vedou k úspěšné výrobě a poskytování služeb, zjišťování a zavádění novinek v ekonomické, společenské a sociální sféře podnikových činností. Inovativní podniky zavádějí technické a netechnické inovace; technické inovace se týkají především zlepšení výrobku nebo služby. Netechnické inovace se týkají především oblasti managementu, procesů, organizace, kultury firmy.

Inovativní firmy směřují k dlouhodobé prosperitě a ziskovosti, k vytváření a udržitelnému rozvoji konkurenční výhody na trhu. Používají znalostí a dovedností k realizaci příležitostí úspěšného uplatnění na mezinárodních a globálních trzích. Obecně se předpokládá, že tyto firmy jsou jedny z klíčových aktérů podporujících zároveň ekonomický rozvoj a prosperitu daného regionu v širším společenském smyslu. Ve většině případů tomu tak skutečně je, nicméně pro dlouhodobě udržtitelný vliv těchto firem na rozvoj regionu je vhodné zapojit více subjektů určujících současnost a budoucí směrování rozvoje regionu a společnosti, a to veřejnou správu, občanskou společnost, klíčové instituce.

Inovativní podniky v současné globální ekonomice

Inovativní firmy jsou charakteristické tím, že zavádějí nové nebo výrazně zlepšené produkty nebo procesy, nové organizační a marketingové metody, externí vztahy v podnikatelské činnosti. Tyto podniky jsou charakterizovány jako učící se organizace (nebo také znalostní organizace), neboť jsou otevřené novým poznatkům, sledují vývojové trendy v daném oboru. Zdrojem inovací v podnicích mohou být:

- výsledky výzkumu,
- nákup know-how a licencí,
- podnikatelská aktivita související s investicí do nových technologií,
- novým přístupem v oblasti managementu a organizace podnikových činností,
- využití informačních technologií,
- aktivity souvisejících se vzděláním, zdravotní péčí, sociální oblastí [2].

Inovativní podniky velmi často jsou ochotny navázat spolupráci s externími subjekty v daném oboru, mj. vědeckovýzkumnými institucemi, které realizují základní i aplikovaný výzkum. Základní výzkum spočívá především v získávání nových poznatků o nejzákladnějších příčinách jevů a pozorovatelných skutečností. Aplikovaný výzkum spočívá především v experimentálních, ale i teoretických pracích zaměřených k získání nových poznatků v předem specifikovaných oblastech a konkrétně stanovených účelech jejich využití (aplikaci). Inovativní firmy velmi často samy realizují aplikovaný výzkum nebo spolupracují s vědecko-výzkumnými institucemi v oblasti nalezení konkrétních možností aplikace nových poznatků v průmyslové praxi. Další oblastí je spolupráce v experimentálním výzkumu a vývoji, který představuje systematickou tvůrčí práci směřující k rozvoji výsledků aplikovaného výzkumu do konkrétní podoby produktu nebo služby, příp. jeho testování nebo nalezení nových možností využití [5].

Výsledkem těchto aktivit jsou inovace, které se projevují především v oblastech:

- výrobků a služeb
- procesů v podniku
- marketingových činností podniku
- organizace podnikových činností

Inovace v oblasti produktů a služeb znamenají novost nebo výrazné zlepšení jejich dosavadního stavu s ohledem na jejich charakteristiky nebo zamýšlené užití. Týká se to jejich technického stavu, faktorů funkcionality, komponentů a materiálů, uživatelské přístupnosti apod. Procesní inovace znamená výrazné zlepšení nebo implementaci nových výrobních nebo distribučních metod. Zahrnují i oblast zlepšení vlivů hospodářské činnosti podniku na životní prostředí a bezpečnost. Marketingové inovace souvisí s uplatněním nových marketingových metod nebo výrazných zlepšení v oblasti designu, jakosti nebo balení produktu, jeho umístění na trhu, podpoře prodeje, oceňování apod.

Organizační inovace představují používání nových metod nebo výrazné zlepšení v oblasti organizace podnikových činností, výkonu práce, pracovních míst, interních a externích vztahů, směřující k pozivitnímu ovlivnění inovační kapacity podniku nebo faktorů jeho výkonnosti. Jde především o použití nových metod pro organizaci standardních postupů a procedur pro realizaci práce. V souvislosti s organizací pracovního místa představují implementaci nových metod pro rozdělení a odpovědností a přijímání rozhodnutí mezi zaměstnance, rozdělení pracovních činností v rámci podnikových aktivit a mezi nimi navzájem.

V oblasti vědy a výzkumu je v současné době kladen stále větší důraz ne ekonomické využití jejich výsledků. Proces zavedení výsledků vědeckovýzkumných projektů do hospodářské praxe spočívá v transferu technologií, komercializaci, difuzi. Transfer technologií znamená horizontální přenos technologií horizontálně mezi dvěma obory anebo přenos vertikální z výzkumné do vývovojové fáze. Komercializace spočívá v odhadu finanční hodnoty výsledků vědy, výzkumu a

vývoje a případný impulz k založení spin-off firmy nebo spolupráce s jinou firmou (start-up), prodej licence apod. Difuze je spojena se způsobem šíření znalostí, inovací, technologií ve společnosti, např. formou migrace pracovníků, napodobováním, cílenou komercializací apod.

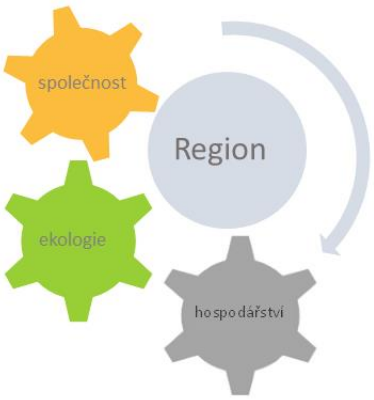
Inovativní firmy v rozvoji regionů

Region je geograficky, většinou i správně vymezeným územním celkem. Jde o dynamický systém s vlastní identitou, vymezený na základě společenskoekonomických, kulturních, přírodních a dalších faktorů dlouhodobě ovlivňujících jeho vývoj. Na jeho území působí různé subjekty, které jsou do určité míry vzájemně provázané a představují prvky daného systému. V regionu působí podniky, domácnosti, které se přímo účastní hospodářských procesů, představují tzv. „reálnou sféru" v daném území. Jsou zde také instituce státní správy a samosprávy, které plní funkci regulační a směrují vývoj daného regionu do budoucna. Hospodářská struktura daného regionu je úzce svázána s dlouhodobým procesem jeho rozvoje.

Důležité jsou také vnější vazby s jinými regiony a systémy v širším kontextu, mezi jinými národním hospodářstvím, světovou ekonomikou, mezinárodními organizacemi apod. Regiony jsou charakteristické hierarchickou strukturou vzhledem k vnitřní a vnější (interregionální) dělbě práce, funkcím a rozhodovacím kompetencím. Posláním regionu je realizace určitých ekonomických a společenských cílů. Proto jako otevřený systém přijímá podněty i materiální hodnoty z vnějšího okolí, a zároveň vysílá impulzy a poskytuje hodnoty vnějšímu okolí. Pro naplnění svého poslání umožňuje transformaci zásob na výrobky a služby, určuje klíčové cíle, modifikuje je dle potřeb dlouhodobého rozvoje, podporuje a zajišťuje jejich realizaci. Ke klíčovým cílům regionálního rozvoje patří:

- ekonomický růst a růst zaměstnanosti
- zlepšení kvality života
- nárůst investic
- restrukturalizace a diverzifikace hospodářské činnosti
- rozvoj institucionální infrastruktury
- zlepšení oblasti ekologie
- transfer technologií, inovace [4].

Podmínkou pro udržitelný rozvoj regionů je v současnosti rovnocenný přístup k rozvoji klíčových oblastí, hospodářské, společenské, ekologické. Tyto tři oblasti jsou vzájemně propojeny, úroveň a fungování každé z nich ovlivňuje úroveň a fungování těch ostatních (viz obr. č. 1).

Obr. 1: Udržitelný rozvoj regionu

Zdroj: vlastní zpracování na základě uvedených zdrojů

Aktivity související s rozvojem regionu mají být směrovány na ekonomickou oblast, společenskou, sociální, a také na zachování kulturního dědictví a prostorového rozvoje území. Za

rozhodující faktor, který zprostředkovává a aktivizuje potenciál daného regionu a transformuje jej do konkurenční výhody, je v současnosti označováno podnikání, a zvláště inovační podnikání. Inovace jsou výsledkem tvořivé činnosti, podnikavosti konkrétních osob nebo týmů či tzv. společenství. Inovační podnikání se týká firem ziskového i neziskového sektoru, souvisí i s činností veřejné správy, vzdělávacích institucí, občanských iniciativ. Klíčem jejich úspěchu a prosperity je většinou osobnost podnikatele, iniciativní tvůrčí týmy, podnikové procesy, které jsou schopny generovat nová řešení a aplikovat je v praxi. Tyto subjekty mají schopnost identifikovat příležitosti a využít je, přijmout určité riziko, správa a výkon příslušných podnikatelských aktivit. Takového podniky vytvářejí nové druhy ekonomických hodnot, nové investice a organizace, nové druhy činností a přidanou hodnotu.

V oblasti pokročilých technologií jsou také schopny rychle a účinně využít výsledků vědeckého a technologického výzkumu. Inovační aktivity přitom představují pouze část podnikatelských činností firem, z hlediska konkurenceschopnosti však jde o rozhodující aktivity, které mají vliv na jejich pozici na trhu. Inovativní podniky jsou charakteristické pružnějšími procesy managementu a flexibilitou ve vztahu ke zkracování životních cyklů výrobků. Tvorba inovací v podnicích se projevuje v objemu investic do zavádění nových technologií a modernizace infrastruktury podnikových aktivit. Velmi často jde o investice formou smíšeného financování, mj. formou rizikového kapitálu. Inovativní podniky mají zájem koncentrovat se v regionech, které mají průmyslový potenciál. Zajímají se především o:

- strukturu odvětví,
- průmyslovou tradici regionu,
- míru vyspělosti technologií využívaných podniky v daném regionu,
- počty a plochy průmyslových zón a míst vhodných k podnikání,
- kvalifikovanost potenciálních zaměstnanců,
- klíčové služby,
- úroveň výzkumu a vývoje,
- inovační sítě
- regionální inovační systémy

Výše uvedené oblasti jsou základem pro postupné nastavení společného konsenzu mezi klíčovými aktéry v rozvoji území. V současnosti se hospodářství ve většině zemí i regionů stále vyrovnává s dopady ekonomické krize z roku 2009. Proto Evropská unie i členské státy směřují k aktivizaci podnikatelských subjektů a dalších institucí v regionu k podpoře a rozvoji inovačních aktivit ve všech oblastech hospodářské, společenské i ekologické sféry. V mnoha regionech je vyvíjena aktivní činnost představitelů veřejné správy a samosprávy, která se zabývá vytvářením dialogu mezi klíčovými aktéry daného regionu. V souvislosti s novým programovým obdobím poskytování fondů Evropské unie na rozvojové projekty je vhodné informovat, motivovat podniky a další klíčové subjekty k zájmu a aktivní účasti v podávání projektových žádostí o tyto granty. Je zde také příležitost pro vytvoření jednotné strategie dlouhodobého rozvoje regionu, která bude reflektovat priority a přínosy jednotlivých zúčastněných stran na udržitelném rozvoji daného regionu.

Inovativní firmy v a jejich přínos pro rozvoj společnosti v daném regionu

V některých regionech mohou být hlavními subjekty aktivizujícími formování konkurenceschopnosti a udržitelného rozvoje regionu úspěšné podniky. Jde především o podniky úzce svázané s daným regionem dlouhodobou tradicí, propojené s kvalifikovanými zaměstnanci daného regionu, unikátními přírodními zdroji, které používají ve výrobě apod. Tyto podniky mají ve svém poslání zakotvenou i realizaci společenské odpovědnosti. Takovéto podniky jsou velmi často schopné a ochotné stimulovat tvůrčí činnost, rozvíjet intelektuální potenciál svých zaměstnanců, a také společnosti v daném regionu [3]. Mohou nastínit vizi rozvoje daného území, která velmi často motivuje další subjekty (firmy, instituce, samosprávu, domácnosti, společenství občanů) k přispění v procesu její realizace, neboť jim může také přinést prospěch v širším kontextu. Jde totiž o schopnost vytváření produktů a služeb, které jsou úspěšné na mezinárodních trzích a zároveň přinášejí

dlouhodobě vysokou a stabilní úroveň příjmů ze zaměstnanosti s ohledem na kvalifikované pracovníky. Klíčovými faktory vypovídajícími o konkurenceschopnosti regionů díky pozitivnímu vlivu inovativních firem pro rozvoj společnosti v daném regionu jsou:

- stupeň vývoje a hospodářská struktura regionu
- kvalita základní infrastruktury regionu (technické, společenské, komunikační)
- vzdělávací instituce, vědeckovýzkumné instituce zajišťující vhodné intelektuální klima
- existence podnikatelské sféry
- dobré klimatické podmínky a kvalita životního prostředí
- rezervy lokalit atraktivních pro umístění investic apod [1].

Evropská unie vymezuje konkurenceschopné regiony podle:

- míry investic a zájmu o bydlení
- určité technologické výhody nebo nižších cen produktů a služeb v daném regionu

Z pohledu výše uvedených faktorů vyspělými regiony v rámci České republiky jsou Praha, Středočeský a Jihomoravský kraj, potenciál rozvoje má kraj Liberecký a Moravskolsezský. Složitá situace je v regionech, které dlouhodobě procházejí restrukturalizací průmyslové výroby a mají nízkou koncentraci výzkumných institucí. Vyskytuje se zde navíc trend odlivu kvalitikovaných pracovních sil do jiných regionů za účelem lepšího profesního uplatnění. K těmto regionům patří mj. kraj Karlovarský, Vysočina a Ústecký. Tyto informace jsou klíčové pro zjištění výchozí pozice regionů, jejich analýzy z hlediska konkurenceschopnosti a udržitelného rozvoje. Tyto cíle lze zajistit společným směrováním klíčových aktérů v daném území a rovnoměrným rozvojem společenské, hospodářské a ekologické sféry.

Shrnutí:

Článek charakterizuje situaci inovativních podniků v globální ekonomice a jejich vliv na rozvoj regionu. Zdůrazňuje potřebu vytváření konkurenční výhody v podnicích za účelem jejich dlouhodobé prosperity na místních, národních i mezinárodních trzích. Zabývá se inovačním podnikáním jako zdrojem potenciální konkurenční výhody podniku i daného regionu. Vysvětluje potřebu zapojení klíčových aktérů v regionu pro zajištění dlouhodobého udržitelného rozvoje regionu i společnosti.

Literatura:

[1] COOKE, P., MORGAN, K., 2000. *The Associacional Economy: Firms, Regions and Innovation.* Oxford University Press. ISBN 978-0198296591.
[2] GAULT, F., 2010. *Innovation Strategies for a Global Economy: Development, Implementation, Measurement and Management*. IDRC. ISBN 9781552504840.
[3] LAZZARETTI, L., 2012. Creative Industries and Innovation in Europe: Concepts, Measures and comparative Case Studies. Italy: Routledge. ISBN 9780415677400.
[4] SALMAN, G., ASCH, D., 2003. *Strategy and capability: sustaining organizational chase*. Oxford: Blackwell Publishing. ISBN 0-631-22845-4.
[5] TIDD, J. and J. BESSANT, 2014. *Strategic innovation management*. Chichester: John Wiley. ISBN 978-1-118-45723-8.

Kontaktní adresa autora

Ing. Jana Kadlubcová, Katedra podnikové ekonomiky a managementu,
Obchodněpodnikatelská fakulta v Karviné, kadlubcova@opf.slu.cz

Společenská odpovědnost jako šance pro rozvoj regionu
Social responsibility as a chance for the region development

Lucie Kamrádová

Abstrakt:

Cílem tohoto příspěvku je nastínit základní charakteristiky sociální odpovědnosti ve veřejné správě a poukázat na nové možnosti spolupráce mezi veřejným a soukromým sektorem. Tato spolupráce a inovativní pohledy na koncept společenské odpovědnosti se stávají jedním z důležitých faktorů pro rozvoj regionu.

Klíčová slova:

Region, rozvoj, společenská odpovědnost.

Abstract:

The aim of this paper is to outline the basic characteristics of social responsibility in public administration and point to new opportunities for cooperation between the public and private sectors. This cooperation and innovative views on the concept of social responsibility is becoming a new and important factors for regional development.

Key words:

Region, development, social responsibility.

Úvod

V současné době se problematika společenské odpovědnosti postupně přesouvá ze soukromého sektoru do sektoru veřejného. Tento koncept se vyvíjí dynamicky již několik desetiletí. Za prvního z významných teoretiků této oblasti je považován Howard R. Bowen, který ve své knize Social Responsibilities of the Businessman, interpretoval CSR jako závazky podnikatele uskutečňovat takové postupy, přijímat taková rozhodnutí nebo následovat takové směry jednání, které jsou z hlediska cílů a hodnot naší společnosti žádoucí. Od období vzniku konceptu na území České republiky se jeho charakteristika postupně rozšiřuje do oblastí, jež původně s konceptem nesouvisely (veřejná správa, vysoké školy, sociální podnikání, státní správa apod.). Tento vývoj však nezasáhl jen samotný koncept společenské odpovědnosti, ale samozřejmě i celou problematiku veřejné správy a regionální politiky v České republice, jež byla ovlivněna přechodem k demokratickému zřízení a následným vstupem do Evropské unie. V obecné rovině lze tedy konstatovat, že tzv. společensko-ekonomické změny, globalizace a transformace ekonomiky sebou přinesla nejen nárůst ekonomického bohatství, ale i posílení role firem v oblasti národního hospodářství, veřejné správy a společenského života.

Cílem příspěvku je představit základní charakteristiku konceptu společenské odpovědnosti a formou deskripce prezentovat nové možnosti spolupráce, které se stávají jednou z možností vedoucích k rozvoji regionů v České republice.

1. Teoretická východiska konceptu společenské odpovědnosti a regionálního rozvoje

Společenská odpovědnost firem neboli Corporate Social Responsibility (CSR) spadá pod management vztahů s veřejností. Firma nebo organizace jí dává najevo, že je součástí společnosti, a že jí nezáleží pouze na dosažení zisku, ale i na dlouhodobě udržitelné koexistenci se svým sociálním okolím. Být společensky odpovědný v současné době není ani tak otázkou volby, jako nutností. Existuje mnoho definic společenské odpovědnosti firem, žádnou z nich však nelze považovat za univerzální. Jedním z důvodů může být skutečnost, že není jednotně definována zákonem, ani normami, proto si jednotliví autoři a odborníci tuto problematiku definují rozdílně, přesto však ve své podstatě všichni vystihují totéž. (Petříková, 2008). Společenskou odpovědnost můžeme rozdělit do tří

základních sfér oblasti působení. Je to sféra ekonomická, environmentální a sociální. Stejně tak tomu je v oblasti působení ve veřejném sektoru, ten však někdy tyto sféry doplňuje také o sféru komunitní. Asada (2010), kde poukazuje na fakt, že mezi rokem 1920 a 1970 byl koncept společenské odpovědnosti zaměřen na maximalizaci zisku, později však původní podstata konceptu začala ustupovat a spěla k harmonizaci zájmů společnosti v rámci konceptu. Tím se prakticky dokázalo, že firmy přestaly fungovat v pomyslném „vakuu zisku" a zaměřili se na spolupráci s komunitou a okolím.

Regionem je obecně charakterizováno území nebo územní celek vymezený pomocí administrativních hranic krajů, okresů, obcí nebo sdružení obcí, jehož rozvoj je podporován. Strategií regionálního rozvoje je střednědobý dokument, na období 3 - 7 let, který formuluje přístup státu k podpoře regionálního rozvoje, poskytuje potřebná východiska a stanovuje rozvojové cíle a zásady pro vypracování regionálních programů rozvoje. V České republice jsou podporovány především regiony, které jsou charakterizovány jako regiony strukturálně postižené, hospodářsky slabé, venkovské a ostatní regiony.

Ve všech charakteristikách uvedených regionů se pak otevírá prostor pro spolupráci firem s jednotlivými aktéry regionálního rozvoje, za něž lze považovat mimo veřejnou správu, neziskové organizace apod., také vysoké školy. Například dle Bělčíka by měly být podporovány výzkumy v oblasti společenské odpovědnosti, což by nepochybně vedlo k další propagaci tohoto konceptu, a to nejen mezi představiteli podnikatelského (soukromého) a veřejného sektoru. (Pavlík, Bělčík 2010, s. 121). Zde se tedy otevírá možnost zapojení vysokých škol do konceptu, který byl původně míněn jen pro sektor soukromý a v současné době se běžně objevuje v sektoru veřejném. V České republice převážně formou společensky odpovědných úřadů. Definovat možnosti spolupráce těchto dvou sektorů není vůbec tak problematické, jak se na první pohled jeví. I přes to se však objevují kritiky těchto relativně nových dimenzí spolupráce. Kritika neochoty spolupracovat se objevuje také ze strany světových organizací. Například OECD ve svém dokumentu *Higher education and regions* (2007) poukazuje na dřívější pasivitu nejen na straně vysokých škol, které se v podstatě stranily zapojení do rozvoje regionu a snažily se bránit nepropustnost akademické půdy, ale také na straně soukromého sektoru, který se nesnažil s tímto sektorem spolupracovat a využívat jeho potenciálu pro své další činnosti. Studie na druhou stranu poukazuje na měnící se prostředí a nové pohledy na danou spolupráci. Vysoké školy jsou zde vyzývány k tomu, že pokud chtějí hrát ve svém regionu důležitou roli, „*musí dělat víc než jen vzdělávat a zkoumat – musí spolupracovat s regionem a jeho ostatními subjekty, poskytovat příležitosti pro celoživotní učení a přispívat k rozvoji znalostně náročných pracovních míst, která umožní absolventům najít zaměstnavatele na regionální úrovni*" (OECD 2007, s. 12). Dále se studie opírá o regionální angažovanost vysokoškolského vzdělávání v několika dimenzích, mezi něž patří zejména: znalost tvorby prostřednictvím výzkumu a transferu technologií, předávání znalostí prostřednictvím vzdělávání a rozvoje lidských zdrojů, kulturní a komunitní rozvoj, který může mimo jiné vytvořit podmínky, v nichž se inovacím daří. Vysoké školy se tedy stávají novým klíčovým zdrojem pro ekonomické aktivity v regionu. I přes tuto skutečnost se stále objevují bariéry spolupráce, které je třeba neustále překonávat. OECD tyto bariéry modifikuje do tří základních skupin, jimiž jsou: „*Překonávání bariér při podpoře inovací s regionálním zaměřením, překonávání bariér rozvoje lidského kapitálu v rámci regionu a překonávání bariér pro podporu sociálního, kulturního a ekologického rozvoje regionu"* (OECD 2007 s. 16). Studie tyto bariéry dále charakterizuje a doplňuje o příklady dobré praxe z členských zemí OECD. Jako stěžejní pro spolupráci se jeví podpora regionálního rozvoje a principu bottom-up (spolupráce zdola nahoru), který postupně tyto bariéry eliminuje.

Problematikou společenské odpovědnosti a její aplikace v rámci zmíněných sektorů v České republice se však aktivně věnuje také například Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky a to prostřednictvím Národního akčního plánu konkrétně v jeho nejnovější aktualizaci od roku 2016, ve kterém je jasně stanovena podpora tohoto konceptu v České republice v rámci všech sektorů, ať již formou veřejných soutěží, či projektů podporujících jeho propagaci.

1. 1. Možnosti spolupráce jako základ pro rozvoj regionu

Jak již bylo nastíněno výše, spolupráce soukromého sektoru s vysokými školami může být pomyslným vodítkem pro rozvoj jakéhokoliv regionu nejen v České republice. Jak uvádí Škopová (2007, s. 44) „*vztahy mezi vysokým školstvím a podnikatelským sektorem mají dlouhodobou tradici. Jejich kořeny lze hledat již v průmyslové revoluci a v založení univerzit, jako je Massachusetts Institute of Technology a Cornell University v USA, nebo univerzit v Bristolu, Leedsu a Manchesteru v Anglii*“. Za další rozmach vzájemné spolupráce pak můžeme považovat sedmdesátá a osmdesátá léta dvacátého století v USA a některých zemích západní Evropy. Tomuto rozmachu jsou připisovány dva významné faktory, kterými jsou světová hospodářská soutěž a přehodnocení fungování veřejného sektoru v oblasti vysokoškolského vzdělávání, které mělo za následek omezení toku veřejných financí do vysokoškolského sektoru (Slaughter, Leslie 1997). Tyto faktory pak vedly k postupné přeměně názorů na hlavní poslání vysokých škol. Rozmach tohoto pohledu na vzájemnou spolupráci však nebyl celosvětově jednoznačný. Vlk (2005, s. 56) uvádí „*zatímco ve Spojených státech a Japonsku pokračuje přechod ke společnosti založené na znalostech, Evropa poněkud zaostává. Je například pozadu v 10 z 11 ukazatelů měřících stupeň inovačního potenciálu. Za jeden z důvodů neúspěšného „dohánění“ svých konkurentů a snižující se konkurenceschopnosti Evropy na světovém trhu je považováno právě nedostatečné sepětí mezi vysokými školami a podnikatelskými subjekty*“. Dle expertů k úspěšné tvorbě inovací a technologickému rozvoji dochází pouze tam, kde jsou podnikatelské subjekty schopny zaměstnávat vysoké množství kvalifikovaných absolventů a úzce spolupracovat s místními institucemi terciálního vzdělávání. Právě díky těmto skutečnostem se spolupráce vysokých škol a soukromého sektoru dostala do popředí zájmů mnoha zemí, jejich regionů a politik (Škopová 2007).

Jedna z dalších možností spolupráce na poli veřejného a soukromého sektoru je vyjádřena, tzv. konceptem triády neboli Triple helix. Tento koncept vznikl v sedmdesátých letech dvacátého století a vytvořili ho autoři Etzkowitz a Leydersdorff. Je založen na principu kooperace a koordinace tří základních oblastí společenské progrese. Triple helix model, v praxi představuje spojení akademické, veřejné a soukromé sféry, které spolu mohou vzájemně kooperovat a vytvářet nové hodnoty (Ručínská, Ručínský 2009, s. 46).

Jako další z možností spolupráce, která reaguje na propojení výše uvedených sektorů, jsou tzv. instituce tipu „*think tank*“. Ty působí ve veřejném prostoru v pomyslném trojúhelníku mezi politickou, akademickou a neziskovou sférou. Výhodou tohoto modelu je předávání znalostí a poznatků z akademické sféry nejen politikům, ale i veřejnosti. V tomto ohledu působí jako zprostředkovatelé nových informací a myšlenek, témat, otázek a problémů plynoucích z akademické i veřejné sféry. Tato a mnohá další témata pak vedou k informované diskuzi. Prakticky lze definovat think tanky jako nezávislou (finanční, intelektuální či právní), často neziskovou nepolitickou instituci (Schneider 2003). V České republice se koncept rozvíjí až po roce 1989 jako myšlenkový import ze Spojených států amerických a západní Evropy. To evokuje hlavní podmínku jejich fungování, což je naprosto demokratická společnost, která tento typ instituce zcela podporuje. Za kolébku think tanků jsou považovány Spojené státy americké na přelomu devatenáctého a dvacátého století v souvislosti s vytvořením podmínek pro dobré fungování veřejné správy.

Dalším relativně novým prostorem, který se na území České republiky postupně vytvořil, ovšem na straně podnikatelského sektoru, jsou tzv. „Impact Hub“ což je, jak sami na svých stránkách deklarují, inspirativní sektor pro setkávání, inovace a rozvoj podnikání. V České republice jsou zatím tyto Impact Hub vytvořeny v Praze, Brně a Ostravě. Stěžejní pro tuto platformu byl rok 2005, kdy Jonathan Robinson zakládá v Londýně historicky první Hub na světě jako inkubátor pro sociální inovace a podporu společensky prospěšného podnikání. Následně se tento koncept rozvinul v Tel Avivu, Sao Paolu, Stockholmu nebo Amsterdamu. Dnes je jich na celém světě více než třista padesát.

2. Veřejná správa v České republice a její aktivity v oblasti společenské odpovědnosti

Pro potřeby tohoto článku bude v této části stručně vymezena veřejno správa v České republice. Kapitola se postupně zaměří na možnosti, jak může veřejná správa v České republice ovlivnit společenskou odpovědnost a jaké možnosti v této oblasti má.

Veřejná správa v České republice je vykonávána státem (státní správa) a územně příslušnými samosprávnými územními celky (samospráva - obce a kraje). Nejvyšším úřadem státní správy v České republice je vláda, která je následována ministerstvy a jinými tzv. Ústředními orgány státní správy a dalšími státními úřady, které vykonávají státní správu svými místně a věcně kompetentními jednotkami na celém území státu. Výkon státní správy může být na základě zákona přenesen na obce a kraje. Obce a kraje dále vedle tzv. státní správy v přenesené působnosti vykonávají též správu veřejnou a to v tzv. vlastní působnosti. Jedná se o tzv. samosprávu. Toto členění se projevuje hlavně v organizaci krajských a obecních úřadů. V České republice se pojmem obec rozumí převážně teritoriálně ohraničené samosprávné územní celky disponující vlastní právní subjektivitou a majetkem. Je jim přímo ústavou a zákonem o obcích garantována oprávněnost vykonávat veřejnou správu na svém území a ve vlastní působnosti. K výkonu veřejných správ ve vlastní působnosti pak patří např. záležitosti, které jsou vykonávány v zájmu občanů obce (v případě, že jimi nejsou pověřeny kraje nebo zvláštní úřady). Kraj je v samosprávném systému charakterizovaný jako veřejnoprávní jednotka, která disponuje vlastní právní subjektivitou a majetkem. V současnosti po překonání několika reformních kroků, jimiž Česká republika prošla v průběhu let je území rozděleno na třináct krajů a hlavní město Prahu (považováno za čtrnáctý kraj). Území a názvy krajů jsou stanoveny ústavním zákonem. Organizační strukturu krajů pak stejně jako organizační strukturu obcí upravuje příslušný zákon. Tak jako u obcí je i činnost krajů rozdělena na výkon státní správy v přenesené působnosti a na zabezpečování úkolů veřejné správy ve vlastní působnosti. Kraje mají však ještě zvláštní kompetence a to například v podobě dohledu nad obcemi na jeho území. (Pomahač, Vidláková)

Jak je z výše uvedeného zřejmé veřejná správa v České republice je upravena zákonem a o zákon se převážně opírá. Pro mnohé se proto může tento systém v oblasti aplikace konceptu společenské odpovědnosti zdát „nevhodným“ prostředím pro jeho realizaci. Přesto je možné v této oblasti spatřovat prostor pro identifikaci stěžejních bodů pro realizaci konceptu. Mezi tyto body dle autorky příspěvku můžeme zařadit:

- Identifikaci zainteresovaných stran tzv. stakeholders – v podmínkách České republiky se jedná o stát, občany, obce, kraje, nestátní neziskové organizace, spolky, profesní komory, regiony apod.
- Oblasti působení konceptu v rámci veřejné správy – tyto oblasti kopírují v podstatě základ konceptu společenské odpovědnosti tak, jak byl vytvořen pro potřeby soukromého sektoru. Jedná se tedy o oblast sociální, environmentální, ekonomickou a samozřejmě i komunitní. V každé z těchto oblastí se může veřejná správa aktivně podílet na včleňování konceptu do každodenního výkonu veřejné správy. V sociální oblasti např. ve vztahu k zaměstnancům a občanům, stejně je tomu tak i v ostatních oblastech.
- Aplikace konceptu jako dobrého příkladu pro ostatní instituce a sektory – právě realizace konceptu společenské odpovědnosti ve veřejné správě může pro mnohé působit jako příklad dobré praxe a snahy zlepšit podmínky ve všech oblastech působení a to na základě dobrovolnosti či dobrovolného závazku, aniž by bylo cokoliv vyžadováno zákonem či nařízeními ze strany státu. Veřejný sektor pak může být ukázkou toho, jak se zapojit i přes omezené možnosti kompetencí (v oblasti veřejné správy jsou kladeny mantinely realizace například zákonem).

Jako další z příkladů realizace konceptu společenské odpovědnosti v oblasti veřejné správy lze považovat pořádání soutěží, které hodnotí míru zainteresování jednotlivých organizací, obcí, krajů, ale také firem v této oblasti. Mezi tyto realizované soutěže autorka příspěvku vybrala níže uvedené.
Národní cena České republiky za CSR je vládním programem Národní ceny kvality a je zaměřena na oceňování organizací, které dosahují excelentních výsledků. „Vedle prokazování správných praxí a výjimečných výsledků za aplikaci modelů EFQM a CAF byl program rozšířen i o cenu za společenskou odpovědnost. Jedná se o výzvu pro organizace, které nad rámec stanovených legislativních požadavků realizují aktivity, které jsou prospěšné nejen pro ně samé, ale i pro jejich zaměstnance, obchodní partnery i širokou veřejnost (Národní politika kvality). Na stránkách Národní politiky kvality tuto cenu představuje hlavně motto „Společenská odpovědnost = klíč k udržitelnému úspěchu“ a „Být dobrým sousedem“. Model hodnocení CSR v této oblasti je inspirován platnými

mezinárodními standardy, stávající metodikou hodnocení organizací v rámci Národní ceny kvality i specifiky českých organizací podnikatelské i neziskové sféry. Jak je deklarováno na internetových stránkách Národní politiky kvality - ve světě existuje řada přístupů k hodnocení společenské odpovědnosti organizací. Rovněž jako existují certifikační i jiné systémy a způsoby posuzování organizací v oblasti CSR, ale s výjimkou nadnárodní organizace GRI (Global Reporting Initiative) nejsou stanovena měřítka pro posouzení úrovně aplikace CSR. Jelikož metodika GRI je především pro firmy náročná, bylo v podmínkách České republiky rozhodnuto o vytvoření vlastní české metodiky hodnocení. Ta byla nazvána KORP (podle spolupracující organizace Sdružení korektní podnikání). Metoda KORP vychází z požadavku hodnocení CSR ve třech pilířích - ekonomickém, environmentálním a sociálním. Je vhodná jak pro interní hodnocení, tak i hodnocení třetí stranou. Pro potřeby zapojení a správného hodnocení v této soutěži byly vytvořeny dvě publikace s názvem Hodnocení CSR v programu Národní ceny České republiky za společenskou odpovědnost organizací soukromého sektoru (2013) a Hodnocení CSR v programu Národní ceny České republiky za společenskou odpovědnost organizací veřejného sektoru (2013). Vítěz Národní ceny za společenskou odpovědnost je pak dále schopen splnit i kritéria potřebná pro Evropské ceny za společenskou odpovědnost, a rovněž získat auditorské osvědčení podle standardu GRI, který je v současné době celosvětově prestižním oceněním konceptu společenské odpovědnosti. Tato cena byla poprvé vyhlášena v roce 2009. Cena je určena pro organizace podnikatelského i veřejného sektoru, a to ve dvou kategoriích (organizace do 50 zaměstnanců a nad 50 zaměstnanců a firmy do 250 zaměstnanců a nad 250 zaměstnanců). V loňském roce byly v rámci organizací oceněny Městský úřad Praha 13 (rok předtím byl vítězem v této kategorii Městský úřad Praha 3). V rámci kategorie podnikatelského sektoru to byla společnost Vodafone. Bohužel v současnosti možnost zapojit se do tohoto hodnocení nevyužívá mnoho škol, přesto povědomí o tomto hodnocení existuje, což dokládá zapojení např. Vysoké školy podnikání, a. s. do soutěže o Perspektivní firmu udělovanou také pod značkou soutěže Národní cena kvality. Zajímavé je, že v roce 2010 byla oceněna v rámci Národní ceny kvality v kategorii úspěšná organizace například Vysoká škola báňská – technická univerzita Ostrava.
Cena hejtmana za CSR je opět realizována pod záštitou Rady kvality České republiky a hlavním cílem je podpora aktivit v oblasti kvality a společenské odpovědnosti. Vláda České republiky schválila v usnesení č. 199 ze dne 2. dubna 2014 strategický dokument Národní akční plán společenské odpovědnosti organizací v České republice. V návaznosti na akční plán se rada podílí na podpoře a koordinaci konceptu CSR v České republice mimo jiné i realizací již zmíněné Národní ceny za CSR a Cenou hejtmana za společenskou odpovědnost. Jedním z úkolů Rady kvality vyplývajících z tohoto dokumentu je podpora CSR aktivit především malých a středních podniků a organizací veřejného sektoru. Cenu hejtmana realizuje Rada kvality od roku 2009, kdy byl v Moravskoslezském kraji vyhlášen první ročník. Podstatou byla snaha informovat organizace a širokou veřejnost o problematice CSR jako takové, a podpořit úsilí především malých a středních podniků a organizací veřejné správy, které se společenskou odpovědností aktivně a nad rámec svých zákonných povinností zabývají. (Kamrádová 2013) Cena hejtmana je určena jak organizacím podnikatelského, tak i veřejného sektoru včetně škol a obcí. Cenu hejtmana realizuje rada ve spolupráci s hejtmanem a krajským úřadem příslušného kraje pro daný rok. Předpokládá se i spolupráce s dalšími regionálními organizacemi včetně Hospodářských komor. Cenu vyhlašuje Krajský úřad, uchazeči vyplňují jednoduchý sebehodnotící dotazník, který následně posuzují odborní hodnotitelé Rady kvality. Hodnotitelé předkládají výsledky porotě, kterou ustanovuje kraj a ten následně vyhlásí vítěze v jednotlivých kategoriích.

3. Příklady dobré praxe

„*Společenská odpovědnost je v případě veřejné správy definována jako souhrn všech činností, postupů a výsledků, které obec realizuje pro uskutečnění své vize a jde nad rámec poslání a povinností, uvedených v zákonech*“ (Kuldová, 2012). Na základě této definice, může být každá obec společensky odpovědná, aniž by realizace konceptu zasahovala závažným způsobem do chodu obce či jejich ekonomických záležitostí. S ohledem na rozsah příspěvku budou vybrané příklady dobré praxe rozděleny do oblastí realizace konceptu, aniž by byly jednotlivé úřady jmenovitě uvedeny. Jedná se tedy o výčet aktivit, které se v oblasti společenské odpovědnosti ve veřejné správě v České republice objevují nejčastěji.

V oblasti realizace sociální odpovědnosti se v České republice objevují aktivity typu: Efektivní řízení lidských zdrojů, realizace a podpora dalšího vzdělávání zaměstnanců úřadu, realizace protikorupční a antidiskriminační politiky, realizace komunitní politiky, podpory rodin, speciální finanční podpora znevýhodněným skupinám osob, aktivity související s péčí o zaměstnance včetně rodičů na mateřské a rodičovské dovolené apod.

V oblasti realizace ekonomické odpovědnosti jsou to aktivity typu: Efektivní hospodaření, zadávání a průhlednost veřejných zakázek, aktivní zapojení občanů, nastavení vhodných kontrolních mechanismů, efektivní hospodaření bez dluhové služby, vyšší transparentnost v rozhodování úřadu, posilování důvěryhodnosti úřadu apod.

V oblasti realizace environmentální odpovědnosti jsou to aktivity typu: Prosazování ekologických principů v oblasti úřadu (třídění odpadu, bezbariérové přístupy, úspory energie), budování nových cyklostezek, budování podzemních garáží, omezení dopravy, obnova městské a obecní zeleně, podpora environmentálních projektů, šíření osvěty, podpora dobrovolných aktivit.

Shrnutí:

Z výše uvedeného je zřejmé, že problematika společenské odpovědnosti nezasahuje jen do soukromého sektoru, tak jak tomu bylo původně míněno. V současné moderní globalizované společnosti se koncept objevuje prakticky ve všech oblastech lidského osobního i veřejného života. Společenská odpovědnost by tedy s ohledem na základní myšlenku, jíž je dobrovolnost, neměla být něčím vynuceným, ale životní samozřejmostí nejen každého občana, ale každého článku systému státu, ve kterém jednotliví aktéři žijí. V České republice je koncept společenské odpovědnosti ve veřejné správě značně rozšířen a podporován nejen státem. Tuto podporu dokazuje velké množství odpovědných úřadů, obcí, krajů a organizací v rámci veřejné správy, ale také velké množství realizovaných soutěží a anket v oblasti společenské odpovědnosti. Článek však nepoukazuje jen na společensky odpovědné úřady a veřejnou správu, ale rovněž nastiňuje možnosti spolupráce a prohlubování vzdělání v této oblasti a to zainteresováním například vysokých škol. Právě vysoké školy mají velký potenciál pro rozvoj tohoto konceptu ve všech oblastech lidského společenství, což má z dlouhodobého hlediska vliv nejen na rozvoj samotné společnosti a regionu, ale také státu jako celku.

Literatura:

ASADA, D., 2010. Corporate social responsibility of companies and sustainable development in Nigeria: Recent trends and lessons from other African Countries. Dostupné z: http://dspace.unijos.edu.ng/bitstream/10485/1449/1/Corporate%20Social%20Responsibility%20of%20Companies.pdf. Accessed 29/5/2013.

KAMRÁDOVÁ, L., 2013. Alternativní možnosti firem aplikujících strategii sociální odpovědnosti v propagaci aktivního stáří. In KOLIBOVÁ, H. a kolektiv. Kultura aktivního stárnutí na rozcestí. Opava, Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav veřejné správy a regionální politiky. ISBN 978-80-7248-884-1.

KAMRÁDOVÁ, L., 2015. Společenská odpovědnost veřejných vysokých škol. Dizertační práce. SU OPF Karviná 2015.

KULDOVÁ, L., 2010. *Společenská odpovědnost firem. Etické podnikání a sociální odpovědnost v praxi.* 1. vyd. Plzeň: OPS. ISBN 978-80-87269-12-1.

OECD, 2007. *Higher Education and Regions*. Paříž: OECD. ISBN 978-92-64-03414-3.

PAVLÍK, M., BĚLČÍK, M., 2010. *Společenská odpovědnost organizace. CSR v praxi a jak s ním dál.* Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3157-5.

PETŘÍKOVÁ, R., HOFBRUCKEROVÁ, Z., LEŠINGROVÁ, R., KLESALOVÁ, A., HERCÍK, P., 2008. *Společenská odpovědnost organizací*. 1. vyd. Ostrava: DTO. ISBN 978-80-02-02099-8.

POMAHAČ, R., VIDLÁKOVÁ, O., 2002. Veřejná správa. 1. vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-7480.

RUČINSKÁ, S., RUČINSKÝ, R., 2009. Partnerstvo univerzity a podnikov v regióne ako predpoklad regionálneho rozvoja. In *Teória a prax verejnej správy*: Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou organizovanej Fakultou verejnej správy UPJŠ v Košiciach. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, s. 46. ISBN 978-80-7097-736-1.

SCHNEIDER, J., 2003. *Think-tanky ve Visegrádských zemích: analýza politiky a obhajoba zájmů*. 1. Vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav. ISBN 80-210-3104-2.

SLAUGHTER, S., LESLIE, L. L. (1997). Academic Capitalism. Politics, Policies, and the Entrepreneurial University. Baltimore: The Johns Hopkins University Press. ISBN: 0-8018-5549-7.

ŠKOPOVÁ, D. Spolupráce vysokých škol s podnikatelským sektorem I. – Zkušenosti ze světa. *AULA*, 2007, roč. 15, c. 2, s. 44-54. ISSN 1210-6658.

VLK, A. (2005). „Spolupráce vysokých škol a podniků – zkušenosti ze zahraničí“ In Sborník referátů k semináři, Příklady úspěšné spolupráce podniků a škol“. Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Lucie Kamrádová, Ph.D. Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, Ústav veřejné správy a regionální politiky. Bezručovo náměstí 14, 746 01 Opava. luciekamradova@seznam.cz

Analýza vzťahu nezamestnanosti a ekonomickej aktivity v regiónoch Slovenska

Analysis of the Relationship between Unemployment and Economic Activity in the Slovak Regions

Tomáš Kendera, Milena Majorošová

Abstrakt:

Predkladaný článok sa venuje analýze dvoch kľúčových ukazovateľov ekonomického vývoja: HDP a nezamestnanosti. Na základe ich vývoja odhadujeme, ako vplýva ekonomický rast na trh práce v jednotlivých krajoch Slovenskej republiky a taktiež skúmame platnosť Okunovho zákona na národnej a regionálnej úrovni. V článku na základe regresnej analýzy porovnávame vývoj HDP a nezamestnanosti v regiónoch Slovenska v období 2000 – 2014. Cieľom príspevku je kvantifikovať vzťah medzi ekonomickým rastom a nezamestnanosťou na regionálnej úrovni, porovnať jednotlivé kraje s vývojom Slovenska na národnej úrovni a identifikovať príčiny rozdielneho vývoja v rámci jednotlivých regiónov.

Kľúčové slová:

Nezamestnanosť, HDP, Okunov zákon, vyšší územný celok

Abstract:

This article analyses two key indicators of economic development: GDP and unemployment. Based on their development we estimated the influence of economic growth on the labour market in the individual regions of the Slovak Republic, as well as the validity of the Okun's law at national and regional level. We compare the GDP and unemployment development in the Slovak regions in 2000 – 2014 on the basis of regression analysis. The aim of this paper is to determine the strength of the relationship between economic growth and unemployment at regional level, and to compare regions with development of Slovakia at the national level and to identify the different development within individual regions.

Key words:

Unemployment, GDP, Okun's law, higher territorial unit

Úvod

Ekonomika Slovenska bola od vstupu do Európskej únie ovplyvnená dynamickým vývojom, ktorý v rokoch 2008 – 2009 vyústil do finančnej a hospodárskej krízy. „Globálna hospodárska konjunktúra ukázala v roku 2010, aj keď krehké, oživenie s pomerne vysokým rastom" (Obadi, 2011). Napriek tomu, že tempo rastu slovenského HDP je v posledných rokoch oveľa nižšie ako v predkrízovom období, stále dochádza k zvyšovaniu zamestnanosti na agregovanej úrovni. Cieľom nášho príspevku bude skúmať vzťah medzi reálnou ekonomickou aktivitou a zamestnanosťou na Slovensku. Konkrétne sa budeme venovať predovšetkým dôsledkom vzťahu HDP a nezamestnanosti.

Cieľ príspevku

Cieľom príspevku je kvantifikovať vzťah medzi ekonomickým rastom a nezamestnanosťou na regionálnej úrovni, porovnať jednotlivé kraje s vývojom Slovenska na národnej úrovni a identifikovať príčiny rozdielneho vývoja v rámci jednotlivých regiónov.

Metodika

Príspevok skúma kvantitatívny vzťah medzi HDP a nezamestnanosťou za pomoci jednoduchej lineárnej regresie. Vychádza z klasickej, tzv. diferenčnej rovnice Okunovho zákona. Okunove zistenia (a taktiež väčšina podobných prác) sú odvodené zo štvrťročných údajov. Vzhľadom na dostupnosť regionálnych údajov za HDP (existujú iba ročné údaje) sú analyzované dáta na ročnej báze. Za časové obdobie boli zvolené roky 2000 až 2014. Novšie údaje regionálneho HDP nie sú zatiaľ zverejnené.

Okrem regresnej analýzy bola ako doplnková, použitá metóda korelácie. Pomocou nej boli pre ilustráciu zachytené základné vlastnosti časových radov a vývoja HDP a nezamestnanosti v rámci jednotlivých regiónov.

Údaje za HDP boli čerpané zo Štatistického úradu SR (ŠÚ SR). Údaje za nezamestnanosť za roky 2001 až 2014 boli taktiež čerpané zo ŠÚ SR, rok 2000 bol doplnený z údajov Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny SR (UPSVaR).

Korelačné koeficienty boli vypočítané pomocou programu Excel, regresné modely boli odhadnuté pomocou matematického programu Eviews.

HDP, nezamestnosť a Okunov zákon

V úvode teoretického vstupu identifikujeme kľúčové indikátory hodnotenia makroekonomického vývoja - mieru rastu hrubého domáceho produktu a mieru nezamestnanosti.

Hrubý domáci produkt predstavuje jednu zo základných makroekonomických veličín. Je prioritným ukazovateľom ekonomickej teórie a praxe a využíva sa na hodnotenie ekonomického rastu. HDP slúži k hodnoteniu úspešnosti spoločenského vývoja a zároveň je podľa niektorých odborníkov aj zdrojom zvyšovania kvality života v spoločnosti. Ukazovateľ HDP meria „silu“ ekonomického systému objemom výstupov, ktoré prešli štandardným trhovým ohodnotením. Myslíme si, že ukazovateľ HDP by nemal byť jediným indikátorom ekonomického rastu, pretože jeho objem rastie aj v prípadoch, keď je výsledok určitých činností spoločensky neželaný (napríklad investičné aktivity s negatívnym dopadom na životné prostredie ale aj iné investičné aktivity, ktoré priamo či nepriamo zhoršujú kvalitu života obyvateľstva v najširšom zmysle slova) a takisto nezahŕňa aktivity, ktoré neprešli trhovým ocenením (napríklad práca v domácnosti, externality, príjmové nerovnosti v krajine).

Inštitúcie Európskej únie zaoberajúce sa touto problematikou zdôrazňujú požiadavky na doplnenie metodológie sledovania a hodnotenia výsledkov ekonomického rastu o informácie, ktoré reflektujú:

- klimatické zmeny a čerpanie energetických zdrojov,
- stav prírody a rešpektovanie biodiverzity,
- stav životného prostredia a jeho vplyv na zdravotnú situáciu obyvatelstva,
- starostlivosť o vodné zdroje,
- produkciu a spracovanie odpadových materiálov.

Touto problematikou sa zaoberajú napr. nositelia Nobelovej ceny Stiglitz a Sen, ktorý vypracovali Stiglitz-Senovu správu. Správa odporúča pri sledovaní kvality života pozorne sledovať hlavne nasledovné oblasti spoločenského života (Stiglitz J.E. – Sen, A. - Fitoussi, J.P., 2009):

- materiálne podmienky života (príjem, bohatstvo, spotreba),
- zdravotný stav obyvateľstva,
- vzdelanostná úroveň,
- výsledky ekonomických, trhovo oceňovaných výstupov,
- úroveň verejnej správy a jej služby občanom,
- priestor pre voľný čas a sociálnu komunikáciu a interakciu,
- stav životného prostredia a výsledky jeho ochrany,
- ekonomická a sociálna bezpečnosť obyvateľstva,
- všeobecné aspekty života ľudí v spoločnosti (Kabát, 2011).

V tejto súvislosti boli navrhnuté ďalšie ukazovatele na hodnotenie ľudského rozvoja. Vôbec prvý ukazovateľ, ktorý pomáhali skonštruovať ekonóm Mahbub ul Haq-om a nositeľ Nobelovej ceny Amartya Sen, zverejnený v prvej Správe o stave ľudského rozvoja, bol HDI – Human development index. Je to kompozitný ukazovateľ, používa sa na meranie potenciálnej sociálnej prosperity. Meria priemerné úspechy v krajine v troch kľúčových aspektoch ľudského rozvoja – dlhý a zdravý život meraný priemernou dĺžkou života pri narodení, vedomosti a slušný životný štandard (meraný prostredníctvom ukazovateľa HDP na hlavu obyvateľa). Taktiež HDI predstavuje „určitú alternatívu bežne používaného spôsobu hodnotenia rozvoja danej krajiny. Je založený na porovnávaní HDP na obyvateľa a tým ponúka okrem iného aj hodnotenie kvality života na makroekonomickej úrovni“ (Holková, 2012). Index je vyjadrený v relatívnej stupnici, HDI je 0,9 veľmi vysoký rozvoj, alebo HDI 0,800 – 0,899 vysoký ľudský rozvoj, HDI 0,500 – 0,799 priemerný HDI, nízky ľudský rozvoj ak HDI je nižší ako 0,500). Platí, že čím je jeho hodnota vyššia, tým je hodnota úrovne ľudského rozvoja vyššia. Podľa HDI sú najrozvinutejšími krajinami vyspelé priemyselné krajiny a najmenej rozvinuté sú chudobné africké krajiny (Huba, 2001).

Nezamestnanosť ako sprievodný jav ekonomiky, môže byť prejavom mikroštruktúrnej adaptácie ekonomiky, ktorá vedie k vzniku, zániku a obmedzovaniu niektorých výrob a činností. S tým súvisí aj znižovanie pracovných miest. Podľa regionalistov je nezamestnanosť kľúčovým identifikátorom, ktorý brzdí ekonomický a sociálny rozvoj v regióne. Vedie k nízkym úsporám a investíciám, nízkemu dopytu po tovaroch a službách, čo následne ovplyvňuje znižovanie produkcie a pokles ekonomického rastu a celkovej životnej úrovne obyvatelstva.

„Nepružnosť trhu práce v zmysle priestorovej mobility pracovných síl je faktorom zvyšujúcim regionálnu diferenciu nezamestnanosti, príjmovú diferenciu obyvatelstva, a tým aj faktorom prehlbujúcim rozdiely v životnej úrovni medzi regiónmi Slovenska“ (Rievajová – Stanek – Krausová, 1997).

Zámerom tohto príspevku je sledovať a analyzovať vztah medzi reálnym HDP a nezamestnanosťou v jednotlivých krajoch Slovenska.

„Veľkosť zmeny miery nezamestnanosti vo vzťahu k veľkosti zmeny reálneho HDP, ktorú vysvetľuje Okunov zákon, je diferencovaná nielen medzi ekonomikami, ale mení sa aj v rámci ekonomík v čase“ (Obadi, 2011). Okunov zákon hovorí, že zvýšenie reálneho výstupu o 2-3% vedie k poklesu nezamestnanosti o približne 1%.Vzťah bol identifikovaný Arthurom Okunom na základe údajov v rámci ekonomiky USA v roku 1962 a jeho stabilita v čase, rovnako ako jeho aplikovateľnosť na iné ekonomiky je od tej doby priebežne skúmaná v rôznych zdrojoch. K faktorom, ktoré ovplyvňujú pomer zmien HDP a nezamestnanosti zaraďujeme najmä spôsob kolektívneho vyjednávania a stanovovania minimálnej mzdy a rozsah aktívnej politiky trhu práce.

Podľa Koštu (Košta a kol., 2011) „Okunov zákon je hlavnou súčasťou každého tradičného makro-ekonomického modelu, keďže agregátna ponuka je odvodená pomocou kombinácie Okunovho zákona a Phillipsovej krivky.“ Okun (1962) opísal dva významné empirické vzťahy. Prvým je vzťah medzi mierou nezamestnanosti a reálnym produktom (growth rate alebo difference version) a druhým je vzťah medzi odklonom miery nezamestnanosti od jej prirodzenej miery NAIRU a produkčnou medzerou (gap version), to znamená odklonom reálneho produktu od potenciálneho.

Nakoľko analýzu v uvedenom príspevku realizujeme v regionálnom prostredí, stručne identifikujeme aktuálnu situáciu z pohľadu rozvinutosti regiónov Slovenska.

Región ako samosprávny subjekt je autonómny územno-správny celok, ktorého poslaním je sociálno-ekonomický rozvoj územia a vyrovnávanie rozdielov vo vybavenosti územia. Súbor ekonomických, politických, sociálnych a inštitucionálnych vzťahov a väzieb výrazne ovplyvňuje regionálny rozvoj. Regionálny rozvoj vytvára predpoklady pre zvyšovanie ekonomickej, sociálnej a environmentálnej úrovne daného územia.

Regionálna samospráva je na Slovensku najmladšou formou územnej samosprávy, ktorej poslaním je plniť funkcie územnej samosprávy nad obecného významu. Európska charta regionálnej samosprávy vymedzuje regionálnu samosprávu ako právo a schopnosť samosprávneho kraja s vlastnými volenými orgánmi, administratívne umiestnenými medzi centrálnou vládou a samosprávnymi obcami, spravovať na vlastnú zodpovednosť a v prospech jej obyvateľov podstatnú

časť záležitostí verejného záujmu v zhode s princípmi subsidiarity. V súvislosti so zákonom o podpore regionálneho rozvoja, samosprávny kraj zodpovedá za všestranný rozvoj svojho územia a potrieb obyvateľov z čoho mu vecne vyplýva povinnosť zabezpečiť udržateľný hospodársky a sociálny rozvoj v kraji. Obstaráva a schvaľuje rozvojové projekty regionálneho charakteru, koordinuje úlohy súvisiace s hospodárskym a sociálnym rozvojom kraja.

Regionálna samospráva v súčasnosti na Slovensku plní dva druhy kompetencií: originálne a prenesené.

Orgány regionálnej samosprávy zabezpečujú dva typy kompetencií:

- originálne, ktoré získali pri svojom vzniku a v ďalších etapách prenosu pôsobností zo štátnej správy na samosprávu a sú zakotvené v zákone č.302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov,
- prenesené, ktoré získali obce a VÚC v dôsledku realizácie koncepcie decentralizácie a modernizácie verejnej správy v rokoch 2002- 2004 a sú zakotvené v zákone NR SR č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky.

Vyššie územné celky sa v súčasnosti boria s množstvom problémov, ktorých výsledkom je napr.

- „nedostatok nástrojov na plnenie úloh v oblasti sociálno-ekonomického rozvoja územia,
- nedostatok nástrojov na vyrovnávanie vnútorných rozdielov vo vybavenosti územia,
- nedostatočný vplyv na riešenie problémov trhu práce,
- nedostatočný vplyv na prerozdeľovanie externých rozvojových zdrojov,
- nedostatočný vplyv na regionálne školstvo, jeho dostupnosť, kvalitu, väzbu na podnikateľskú sféru a pod.“ (Nižňanský – Hamalová, 2013)

V nasledujúcej časti sa venujeme analýze jednotlivých regiónov Slovenska z makroekonomického pohľadu a skúmame vývoj HDP a nezamestnanosti v období rokov 2000 až 2014. I keď regionálna samospráva vo forme vyšších územných celkov vznikla až od roku 2002, z hľadiska kvantifikácie jednotlivých vzťahov je vhodnejšie brať do úvahy dlhšie časové obdobie. Preto skúmame obdobie od roku 2000. Naopak, ekonomický vývoj pred rokom 2000 je viac ovplyvnený transformačným procesom, preto by mohol skresľovať výsledné výpočty a preto nebol braný do úvahy. Údaje za HDP na úrovni NUTS 3 sú zatiaľ dostupné iba do roku 2014.

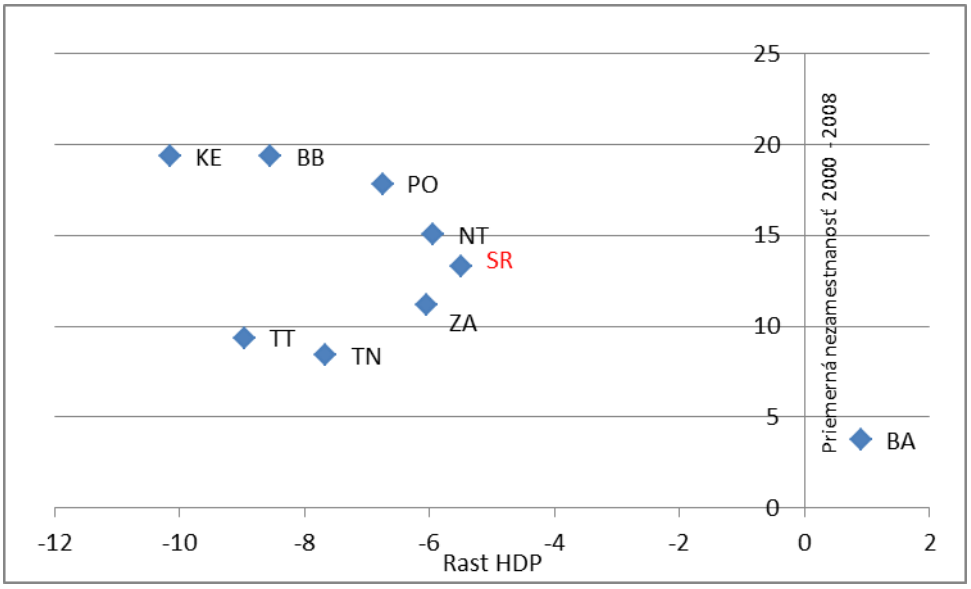
Tab. 8 Regionálny HDP (medziročná zmena, s. c.)

	BA	**TT**	**TN**	**NT**	**ZA**	**BB**	**PO**	**KE**	**SR**
2000	4,0	-2,9	1,7	-2,5	2,5	1,6	2,3	0,5	1,2
2001	2,1	0,8	2,9	1,0	4,6	5,0	4,4	7,0	3,3
2002	7,2	2,2	1,6	4,1	3,4	7,0	6,3	1,8	4,5
2003	5,0	9,9	5,9	7,9	3,3	4,6	3,5	3,9	5,4
2004	6,0	6,4	5,6	7,0	6,4	0,8	4,1	4,6	5,3
2005	14,9	9,1	1,0	6,7	8,0	-7,4	4,6	2,2	6,4
2006	4,4	22,6	14,7	4,4	6,7	11,5	1,1	8,5	8,5
2007	13,2	9,4	9,0	7,6	14,5	10,9	11,2	8,2	10,8
2008	3,7	1,3	3,6	7,0	9,7	6,9	13,1	5,6	5,7
2009	0,9	-9,0	-7,7	-5,9	-6,0	-8,5	-6,8	-10,1	-5,5
2010	5,3	5,0	5,7	2,4	5,7	4,9	4,7	6,5	5,1
2011	1,5	3,4	1,0	9,2	1,3	0,2	5,7	2,8	2,8
2012	0,1	1,7	1,6	1,9	1,4	2,4	3,3	2,4	1,5
2013	4,1	-0,3	-0,4	-1,0	0,2	3,1	0,5	1,3	1,4
2014	1,9	3,9	2,3	0,7	4,2	0,7	4,7	2,9	2,5

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné výpočty.

Poznámka: Vlastný prepočet do stálych cien na základe deflátora HDP. BA – Bratislavský kraj, TT – Trnavský kraj, TN – Trenčiansky kraj, NT – Nitriansky kraj, ZA – Žilinský kraj, BB – Banskobystrický kraj, PO – Prešovský kraj, KE – Košický kraj.

Priemerný rast HDP v predkrízovom období dosahoval pomerne vysokú hodnotu (5,7 %). V tomto období SR ťažila najmä z nábehu nových výrobných kapacít, ktoré vznikali v dôsledku prílevu priamych zahraničných investícií. Najvyšší priemerný rast za obdobie 2000 až 2007 dosahoval Trnavský a Žilinský kraj, teda regióny, kde sa v tomto čase realizovali významné investície automobilového priemyslu. V čase krízy zaznamenalo Slovensko aj v rámci Európy pomerne prudký prepad ekonomiky. V roku 2009 z hľadiska ekonomickej aktivity najviac poklesol Košický, Trnavský a Banskobystrický kraj. Pri celkovom pohľade možno konštatovať, že kraje s vyššou mierou nezamestnanosti (predkrízový priemer) poklesli viac. Príčiny možno hľadať napríklad najmä v štruktúre priemyslu (v zaostalejších krajoch s vyššou nezamestnanosťou prevláda priemysel citlivejší na krízu), v nižšej diverzifikácii priemyselných odvetví v zaostalejších krajoch a pod. Výnimku predstavoval Trnavský kraj (kde hospodársky pokles pravdepodobne vo veľkej miere ovplyvnilo obmedzenie výroby v trnavskej automobilke) a Trenčiansky kraj. V nasledujúcich, pokrízových rokoch bol hospodársky rast v regiónoch SR viac – menej vyrovnaný, bez výraznejších rozdielov.

Graf 1: Vzťah HDP v roku 2009 a priemernej nezamestnanosti

Zdroj: ŠÚ SR, UPSVaR, vlastné výpočty

Dlhodobo najvyššiu mieru nezamestnanosti dosahujú tradične regióny Banskobystrického, Košického a Prešovského kraja. Od roku 2000, tak ako sa zrýchľovala ekonomická aktivita, znižovala sa relatívne rýchlym tempom aj miera nezamestnanosti. Vplyvom priaznivého ekonomického prostredia sa na Slovensku do roku 2008 znížila celková nezamestnanosť o takmer desať percentuálnych bodov. Od roku 2008 (bod zvratu) až do 2012 nezamestnanosť vplyvom krízy opäť postupne rástla. Najmenej sa zvýšila v Bratislavskom kraji, najviac v Prešovskom. Výraznejšie rozdiely v miere zvýšenia však nebadať.

Tab. 9 Vývoj nezamestnanosti v regiónoch SR (%)

	BA	**TT**	**TN**	**NT**	**ZA**	**BB**	**PO**	**KE**	**SR**
2000	6,4	14,9	12,7	21,7	16,8	21,8	22,1	24,4	17,7
2001	5,8	15,5	12,7	23,1	16,4	23,6	24,0	25,6	18,6
2002	5,2	13,0	10,9	21,5	14,7	23,8	23,0	24,3	17,5
2003	4,0	11,1	9,9	19,1	13,2	22,8	19,6	22,2	15,6
2004	3,4	8,8	8,1	14,8	11,1	19,5	17,5	18,9	13,1
2005	2,6	7,2	6,8	11,4	9,3	18,3	15,8	17,5	11,4
2006	2,3	5,2	5,2	9,1	7,0	16,1	13,7	15,2	9,4
2007	2,0	4,3	4,5	7,1	5,6	14,1	12,1	13,0	8,0
2008	2,3	4,3	5,0	7,4	6,2	14,3	12,9	13,5	8,4
2009	4,4	8,4	10,1	11,7	10,9	19,2	18,3	17,3	12,7
2010	4,6	8,2	9,5	11,8	10,9	18,9	17,8	16,8	12,5
2011	5,4	8,9	10,0	13,3	11,9	19,8	19,0	18,8	13,6
2012	5,7	9,4	10,9	14,1	12,8	20,8	20,7	19,6	14,4
2013	6,2	9,2	10,7	12,5	12,5	18,3	19,4	17,2	13,5
2014	6,1	8,0	9,6	11,2	10,9	17,2	17,5	15,9	12,3

Zdroj: ŠÚ SR, ÚPSVaR.

Výsledky

Z vlastností jednotlivých časových radov regionálneho HDP a nezamestnanosti vidieť v prípade HDP vyššiu heterogenitu regiónov. Priemerný korelačný koeficient medzi regiónmi a celkovým vývojom HDP v SR bol 0,79 a v rámci samotných regiónov iba 0,58. V prípade nezamestnanosti dosahoval korelačný koeficient medzi vývojom v regiónoch a v celej SR v priemere až 0,94. Navzájom, pri porovnaní vývoja medzi jednotlivými regiónmi bola korelácia 0,88.

Tab. 10 Korelačná matica vývoja HDP v regiónoch Slovenska (2000-2014)

	BA	TT	TN	NT	ZA	BB	PO	KE
TT	0,4142							
TN	0,300867	0,892084						
NT	0,454213	0,620851	0,553566					
ZA	0,671299	0,601621	0,72045	0,665557				
BB	0,066415	0,526001	0,78767	0,359742	0,574621			
PO	0,388689	0,271028	0,441672	0,710337	0,822582	0,547453		
KE	0,296649	0,716409	0,870775	0,642668	0,809512	0,775216	0,697822	
SR	0,657245	0,816066	0,862301	0,771977	0,923464	0,675988	0,715872	0,876478

Zdroj: Vlastné výpočty.

Tab. 11 Korelačná matica vývoja nezamestnanosti v regiónoch Slovenska (2000-2014)

	BA	TT	TN	NT	ZA	BB	PO	KE
TT	0,731711							
TN	0,919744	0,90184						
NT	0,603394	0,975633	0,812166					
ZA	0,829822	0,977159	0,96081	0,932833				
BB	0,622794	0,921181	0,845809	0,944664	0,922903			
PO	0,826136	0,953873	0,958145	0,913869	0,979611	0,939679		
KE	0,599279	0,970881	0,817432	0,992877	0,934469	0,96023	0,923384	
SR	0,760631	0,986831	0,925288	0,969523	0,987965	0,960848	0,982737	0,971558

Zdroj: Vlastné výpočty.

Nižšia homogenita vývoja HDP v rámci regiónov môže okrem iného vyplývať aj z vyššej volatility časových radov. Najviac rozdielny vývoj či už v prípade nezamestnanosti alebo HDP vidieť podľa očakávaní v prípade regiónu Bratislavy. Koncentrovanosť rôznorodých firiem v hlavnom meste a blízkom okolí spôsobuje nielen výrazne vysokú úroveň tvorby HDP v rámci Slovenska, ale aj suverénne najnižšiu nezamestnanosť, ktorej vývoj je najviac odlišný v porovnaní s ostatnými krajmi. Regionálny vývoj ekonomickej aktivity a počtu nezamestnaných v porovnaní s vývojom SR, naopak, najviac koreluje v prípade Žilinského kraja.

Omnoho dôležitejšie vzťahy zachytáva tabuľka vzájomnej korelácie medzi nezamestnanosťou a HDP. Záporné znamienka potvrdzujú predpoklad o nepriamo úmernom vzťahu medzi oboma veličinami. Ak rastie ekonomická aktivita, nezamestnanosť by mala klesať v dôsledku zamestnávania nových pracovných síl. Naopak, v prípade hospodárskeho poklesu by mali firmy viac prepúšťať zamestnancov (s abstrahovaním od rôznych nepružností na trhu práce) a nezamestnanosť by mala rásť. Najsilnejší vzťah medzi nezamestnanosťou a rastom HDP vidieť v prípade Bratislavského kraja. Najmenšiu koreláciu vykazuje košický región. Pri bližšom pohľade na rast HDP v tomto kraji vidieť, že v čase pred krízou a najvýraznejšom poklese nezamestnanosti nedosahoval také výrazné tempá rastu ako iné regióny SR. Podobný charakter dát pred krízou možno pozorovať aj na prípade Nitrianskeho kraja, ktorý taktiež vykazuje nízku koreláciu nezamestnanosti a hospodárskeho rastu. Pri porovnaní hodnôt jednotlivých regiónov navzájom, ako aj s hodnotou za celú SR vidieť značné rozdiely. Aj to môže poukazovať na vyššiu disparitu regiónov Slovenska. V dôsledku rozdielneho zloženia priemyslu, firiem či pracovnej sily je aj reakcia dopytu po pracovnej sile rôzna.

Tab. 12 Korelačné koeficienty nezamestnanosti a rastu HDP (2000-2014)

BA	**TT**	**TN**	**NT**	**ZA**	**BB**	**PO**	**KE**	**SR**
-0,6006	-0,4264	-0,5485	-0,2196	-0,5704	-0,1985	-0,3627	-0,1523	-0,4431

Zdroj: Vlastné výpočty.

Ako už bolo spomenuté, vzťah medzi nezamestnanosťou a ekonomickým rastom možno vyjadriť pomocou tzv. Okunovho zákona, ktorý je založený na predpoklade, že na výrobu väčšieho množstva statkov, je potrený väčší počet pracovných síl (Košta a kol., 2011). S rastom ekonomiky tak klesá nezamestnanosť a naopak. Uvedený vzťah možno zapísať:

$$\Delta u = \alpha + \beta(gHDP) \qquad (1)$$

Kde konštanta α vyjadruje, o koľko by vzrástla nezamestnanosť, ak by ekonomika stagnovala.

Koeficient β je tiež nazývaný ako Okunov koeficient. Jeho hodnota by mala byť negatívna. Vyjadruje samotnú intenzitu vzťahu medzi zmenou nezamestnanosti a rastom HDP.

V literatúre sa často uvádza pomer $-\alpha/\beta$ ako miera hospodárskeho rastu s nemeniacou sa mierou nezamestnanosti. Teda jednopercentný rast ekonomiky nad tento pomer by mal byť spojený s poklesom nezamestnanosti o koeficient β.

Hodnota Okunovho koeficientu v rámci jednotlivých krajín býva rôzna (OECD, 2010), dokonca sa mení aj v čase (Košta a kol., 2011). Rozdiely a zmeny v čase možno vysvetliť napríklad rôznou fázou ekonomických cyklov, reguláciou a politikou na trhu práce, pohybom miezd, vzdelaniu, sile odborov a pod.

Pri kvantifikácii Okunovho zákona v podmienkach regiónov SR sme vychádzali z rovnice (1), teda jeho klasickej verzie. Podobne, ako v predchádzajúcich častiach, budeme analyzovať ročné údaje za obdobie 2000 až 2014. Odhady regresných rovníc prezentuje nasledujúca tabuľka:

Tab. 13 Odhady parametrov rovníc Okunovho zákona

	α	β	R^2	-α/β
BA	0,46324	-0,0963 *	0,259553	4,810534
TT	0,332795	-0,17294 ***	0,50679	1,924327
TN	0,60224	-0,24763 ***	0,491073	2,432055
NT	0,394845	-0,30314 **	0,31281	1,302517
ZA	0,737452	-0,25569 ***	0,440417	2,884187
BB	0,161556	-0,16279	0,20007	0,992444
PO	0,476431	-0,18698	0,141903	2,548018
KE	0,23987	-0,24916 **	0,326571	0,962726
SR	1,119386	-0,36478 ***	0,59981	3,068677

Zdroj: Vlastné výpočty.

*Poznámka: *** predstavuje štatistickú významnosť na 1 % hladine; ** predstavuje štatistickú významnosť na 5 % hladine a * predstavuje významnosť na 10 % hladine významnosti.*

Ako vidieť z výsledkov, vo všetkých prípadoch sa potvrdila platnosť Okunovho zákona v tom, že β koeficienty sú záporné.

Tak, ako v prípade korelačnej analýzy, aj tu sú viditeľné rozdiely medzi jednotlivými krajmi. Región Bratislavy sa opäť najviac odlišuje od zvyšku SR. Hodnota Okunovho koeficientu je najnižšia a je štatisticky významná až na 10 % hladine. Rast HDP o jeden percentuálny bod nad rovnovážnu úroveň pri stabilnej nezamestnanosti, zníži nezamestnanosť o 0,1 %. Pri hľadaní dôvodov nemožno zabudnúť na regionálny aspekt celej analýzy. Bratislavský región má najvyšší počet pracujúcich, ktorí dochádzajú z iných regiónov. Pri vyššom dopyte po pracovnej sile sa tak môže nezamestnanosť viac znižovať v iných regiónoch, v prípade prepúšťania sa zamestnanci opäť vracajú do regiónu s trvalým pobytom. Taktiež bratislavský región má kvôli hlavnému mestu určité výsadné postavenie. Množstvo aj zahraničných firiem zakladá svoje sídlo práve tu, majúc na zreteli dobrú infraštruktúru a celkové podnikateľské prostredie.

V prípade banskobystrického a prešovského regiónu je Okunov koeficient štatisticky nevýznamný. Možno sa domnievať, že v týchto prípadoch na výšku nezamestnanosti viac vplývajú iné faktory, než len samotný hospodársky cyklus. Zároveň tieto kraje spomedzi ostatných zaznamenali v modelových rovniciach najnižšie koeficienty determinácie.

Hodnoty Okunových koeficientov v regiónoch s vyššou nezamestnanosťou môžu byť viac ovplyvňované aj migráciou pracovnej sily, či už do iných regiónov alebo do zahraničia. V tomto prípade lokálny dopyt po pracovnej sile v danej oblasti ovplyvňuje výšku nezamestnanosti v menšej miere a dopyt po pracovnej sile v inom regióne (zahraničí) vplýva na nezamestnanosť viac.

Naopak, najvyšší regionálny Okunov koeficient bol vypočítaný v prípade Nitrianskeho kraja. Ak ekonomická aktivita v tomto regióne vzrastie o jeden percentuálny bod nad rovnovážnu úroveň ($-\alpha/\beta$), nezamestnanosť by sa mala znížiť o 0,3 %. V rámci Slovenska ako celku dosiahol regresný koeficient

0,36. Ak teda vzrastie HDP na Slovensku o jeden percentuálny bod nad rovnovážnu úroveň, nezamestnanosť by podľa tohto modelu mala klesnúť o takmer 0,4 %.

Diskusia

Na jednej strane Okunov zákon vychádza z empirických javov a opisuje vzťahy, ktoré jasne korešpondujú s ekonomickou teóriou. V čase konjunktúry rastie dopyt a produkcia statkov, na ktorých výrobu je potrebná dodatočná pracovná sila. V čase ekonomického spomalenia, či poklesu klesá dopyt po pracovnej sile a množstvo nezamestnaných sa zvyšuje.

Na strane druhej boli vo viacerých štúdiách identifikované faktory, ktoré platnosť tohto jednoduchého vzťahu medzi ekonomickým rastom a nezamestnanosťou obmedzujú. Platnosť Okunovho zákona môže ovplyvňovať napríklad neflexibilita na trhu práce, činnosť odborov, dodatočné využitie existujúcej pracovnej sily (práca nadčas) než prijatie novej pracovnej sily, vysoké mzdy, príspevky v nezamestnanosti a pod. Zistilo sa, že vzťahy medzi nezamestnanosťou a rastom produktu sa v čase menia. Taktiež fáza ekonomického cyklu hrá dôležitú úlohu, keď dodatočný rast produktu v čase prehrievania ekonomiky má na nezamestnanosť menší vplyv, než v čase recesie, teda v čase prebytočnej ponuky práce. Okrem toho, rast produktu sa dá dosiahnuť aj zmenou iných výrobných faktorov, než len práce. Na tieto a ďalšie problémy reagujú rôzne modifikácie a prístupy ekonometrického modelovania Okunovho zákona (napr. tzv gapová verzia Okunovho zákona, zakomponovanie produkčnej funkcie, či dynamizácia celého vzťahu).

I keď použitá rovnica (1) predstavuje najzákladnejší vzťah a podstatu Okunovho zákona, napriek tomu sa vo väčšej, či menšej miere prostredníctvom jednoduchej regresie potvrdila jeho platnosť aj v podmienkach jednotlivých regiónov Slovenska. Existujúce štúdie, ktoré sa zaoberajú podobnými vzťahmi, sú zväčša založené na štvrťročných údajoch. Napriek tomu, že v tomto príspevku sa pracovalo s ročnými údajmi, výsledky boli porovnateľné s výsledkami iných prác. Napríklad Okunov koeficient v práci Košta a kol. (Košta a kol., 2011), kde autori skúmajú vzťah nezamestnanosti a HDP v podmienkach SR ako celku, bol o približne o 0,2 percentuálneho bodu vyšší. Rovnako, výsledky vyplývajúce z príspevku sú viac-menej v súlade napr. s analýzou ECB (ECB 2012), kde bol koeficient odhadnutý na základe panelovej analýzy pre celú eurozónu, či s ďalšou prácou (Boďa a kol., 2015), kde autori odhadovali Okunove koeficienty na základe ARDL modelu.

Záver

V príspevku sme kvantifikovali vzťah medzi ekonomickým rastom a nezamestnanosťou na regionálnej úrovni, porovnali sme jednotlivé kraje s vývojom Slovenska na národnej úrovni a identifikovali príčiny rozdielneho vývoja v rámci jednotlivých regiónov. Zistili sme, že priemerný rast HDP v predkrízovom období dosahoval pomerne vysokú hodnotu, naopak, v čase krízy dochádza k poklesu ekonomickej aktivity. Z regionálneho pohľadu je možné usúdiť, že kraje s vyššou mierou nezamestnanosti zaznamenali vyšší ekonomický pokles. Čo sa týka vývoja nezamestnanosti, zistili sme, že v období rokov 2000 - 2008 sa znižovala miera nezamestnanosti relatívne rýchlym tempom. Po roku 2008 v dôsledku krízy postupne znova narastá.

Vzťahy vzájomnej korelácie medzi nezamestnanosťou a HDP potvrdili predpoklad o nepriamo úmernom vzťahu medzi týmito dvoma premennými. Najsilnejší vzťah medzi nezamestnanosťou a rastom HDP vidieť v prípade Bratislavského kraja, pričom najmenej viditeľnú koreláciu vykazuje košický región.

Pri kvantifikácii Okunovho zákona v podmienkach regiónov SR sa nám pri všetkých krajoch potvrdila platnosť Okunovho zákona. Podobne ako pri korelačnej analýze, existujú výrazné rozdiely medzi jednotlivými krajmi. Bratislavský kraj sa odlišuje od ostatných najvýraznejšie. Hodnota Okunovho koeficientu je najnižšia a je štatisticky významná až na 10 % hladine. Rast HDP o jeden percentuálny bod nad rovnovážnu úroveň pri stabilnej nezamestnanosti, zníži nezamestnanosť o 0,1 %. V prípade banskobystrického a prešovského regiónu je Okunov koeficient štatisticky nevýznamný. Domnievame sa, že v týchto prípadoch na výšku nezamestnanosti viac vplývajú iné faktory, než len samotný hospodársky cyklus. Naopak, najvyšší regionálny Okunov koeficient bol vypočítaný v prípade Nitrianskeho kraja. Ak ekonomická aktivita v tomto regióne vzrastie o jeden percentuálny bod nad rovnovážnu úroveň, nezamestnanosť by sa mala znížiť o 0,3 %.

Literatúra

1. BOĎA, M. - MEDVEĎOVÁ, P. - POVAŽANOVÁ, M. 2015. (A)symetria v Okunovom zákone v štátoch Vyšehradskej skupiny. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. In: Politická
2. EUROPEAN CENTRAL BANK. 2012. Euro Area Labour Market and the Crisis. Frankfurt am Main: ECB Structural Issues Report. 126 s. ISBN 978-92-899-0837-5.
3. HOLKOVÁ, Viera. 2012. Kvalita života na Slovensku. In Ekonomické spektrum, roč. VII., č. 3/2012, s.10. ISSN 13363-9105.
4. HUBA, Mikuláš. a kol. 2001. Trvalo udržateľný rozvoj – výzva pre Slovensko. Bratislava: Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy. 127 s.
5. KABÁT, L. 2011. Ekonomický rast a sociálny pokrok v Stiglitz-Senovej správe a nové úlohy štatistiky. In Kvalita života v podmienkach globalizácie: zborník príspevkov z vedeckej konferencie Štatistického úradu SR [elektronický zdroj]. Zostavili Ivana Juhaščíková, Zuzana Štukovská. Bratislava: Štatistický úrad SR. 31-37 s. ISBN 978-80-8121-107-2.
6. KOSTA, J. a kol. 2011. Aktuálne problémy trhu práce v Slovenskej republike po vstupe do Európskej menovej úni. Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied. ISBN 9788071441908.
7. LISÝ, J. a kol. 2000. Ekonómia. Všeobecná ekonomická teória. ISBN 80-88715-81-4.
8. MARTINCOVÁ, M. 2000. Nezamestnanosť ako makroekonomický problém. IURA EDITION. ISBN 80-8078-038-2.
9. NBS, 2015. Menej rastu HDP pre tvorbu pracovných miest. Analytický komentár. Dostupné na: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_komentare/AnalytickeKomentare/2015/AK20_Okun_SJ.pdf
10. NIŽNAŇSKÝ, V, HAMALOVÁ, M. 2013b. Územné a správne členenie Slovenska. Zborník vedeckých statí. Inštitút aplikovaného manažmentu. 69 s. ISBN 978-80-89600-19-9.

11. NIŽNAŇSKÝ, V., HAMALOVÁ, M. 2013a. Decentralizácia a Slovensko. Čiastkový výstup grantovej úlohy VŠEMvs č. 06/2012. Inštitút aplikovaného manažmentu. 77 s. ISBN 978-80-89600-18-2

12. OBADI S.M. 2011. Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied. ISBN 978-80-7144-185-4.

13. OKUN, A. M. 1962. Potential GNP: Its Measurement and Significance. American Statistical Association, Proceedings of the Business and Economics, Statistics Section, Cowles Foundation, Yale Univerzity, ISBN 0262150255.

14. ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT. 2010. Moving Beyond the Job Crisis. [online]. OECD Employment Outlook, 2010, 311 s. [citované 18. 01. 2015]. Dostupné na internete: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/employment/oecd-employment-outlook-2010_empl_outlook-2010-en#page1

15. PŘÍVAŘOVÁ, M. - MARTINCOVÁ, M. 2005/2006. Všeobecná ekonomická teória. MERKURY s.r.o. ISBN 80-89143-25-3.

16. RIEVAJOVÁ, E. - STANEK, V. - KRAUSOVÁ, A. 1997. Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej republike. Vydavateľstvo SPRINT. ISBN 80-88848-16-4.

17. SLUŠNÁ, Ľ. 2011. Analysis of the relationship between economic growth and unemployment. ISSN 1338-2632.

18. STIGLITZ Joseph E. – SEN, Amartya - FITOUSSI, Jean-Paul. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, dostupné na http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf, 24.2.2015

19. Zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov.

20. Zákon č. 446/2001 o majetku vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov.

21. Zákon č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov.

22. Databázy ŠUSR a UPSVAR.

Kontaktné adresy autorov:

Ing. Tomáš Kendera, PhD., Národná banka Slovenska, Imricha Karvaša 1, 813 25 Bratislava, tomas.kendera@nbs.sk

Ing. Milena Majorošová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04, Bratislava, milena.majorosova@vsemvs.sk

Daňový odečet darů u právnických osob v regionech ČR

The tax deduction to donations of companies in the Czech regions

Pavlína Kirschnerová, Jana Janoušková

Abstrakt:

Článek je zaměřen na daňovou úlevu ve formě daru, která je určena na podporu neziskového sektoru. Daňová úleva je pozitivním aspektem v daňovém právu a je otázkou, do jaké míry je motivem k poskytování darů neziskovým organizacím ze strany podnikatelských subjektů. Cílem příspěvku je vyhodnotit postoj právnických osob k dárcovství v jednotlivých regionech České republiky a zjistit, zda přístup k filantropii může být ovlivněn reálnou hospodářskou vyspělostí těchto regionů, prokázanou prostřednictvím ukazatele hrubého domácího produktu. Metodicky se výzkum opírá o vyhodnocení sekundárních statistických dat Finanční správy ČR a vychází z agregovaných údajů podaných daňových přiznání za období let 2000 - 2014. Data jsou statisticky zpracována a pomocí regresní analýzy je hledán vztah mezi celkovou hodnotou darů, uplatněnou v daňových přiznáních právnických osob v jednotlivých regionech a hrubým domácím produktem, který byl danými regiony ve sledovaných letech vytvořen.

Klíčová slova:

dar, právnické osoby, daň, daňové úlevy, kraj

Abstract:

The paper focuses on tax relief in the form of a donation, which is addressed to support the non-profit sector. The tax credit is a positive aspect of tax law, but by it will not bring more funding for non-profit organizations. The aim of this paper is to evaluate the attitude of companies to the act of donate in various regions of the Czech Republic and determine whether access of companies to the philanthropy may be affected by real economic development of these regions demonstrated through indicators of gross domestic product. Methodically, the research relies on the evaluation of secondary statistical data of the Czech Republic Financial Management and is based on aggregated data from tax returns filed for the years 2000 - 2014. The data are statistically processed and by the use of regression analysis is to search a relationship between the total values of donations raised from the corporate income tax returns in different regions and gross domestic product, which was created by the region during these years.

Key words:

donation, corporate, tax, tax relief, region

JEL Classification: H2, E62

Úvod

Neziskový sektor zasahuje do širokého spektra občanské společnosti a na mnoha úrovních napomáhá plnit funkce státu. Zajišťuje fungování zdravotnických, kulturních, školských, sportovních aj. služeb podobného charakteru, napomáhá řešit závažnou problematiku sociálních a humanitárních výpomocí, které slouží občanům k uspokojování jejich sociálních potřeb. Financování neziskových organizací je z důvodu absence jejich ziskovosti závislé na několika různých zdrojích, mezi něž patří i dárcovství, jež je ve většině zemí podporováno i prostřednictvím daňových stimulů ze strany státu. Poskytovaná forma daňových úlev závisí nejen na podobě této daňové úlevy, ale i na způsobu zdanění příjmu, resp. režimu osobní důchodové daně (Přibyl, 2006). Podstata daňového stimulu by pak měla spočívat ve skutečnosti, do jaké míry ponese dar poplatník a v jaké míře přenese tíhu daru na stát prostřednictvím využití daňové úspory.

V rámci teoretických přístupů i empirických studií je porovnávána vazba mezi celkovými náklady státu v případě sociálních programů financovaných přímými výdaji s nepřímým financováním formou daňových úlev. Faricy a Ellis (2014) sledují u obou způsobů financování jejich vliv na veřejnou podporu těchto sociálních programů a zjišťují, že podpora je obecně vyšší, když jsou tyto programy poskytovány prostřednictvím daňových úlev. Prasad (2011) ve srovnání daňových úlev se sociálními výdaji státu upozorňuje na zvýhodnění jednotlivců a nutnost nahrazení snížené finanční kapacity veřejných financí zvýšením jiných daní. Možnosti neefektivnosti daňových úlev analyzoval Surrey (1973) a zabýval se i jejich vlivem na hospodářskou politiku. Vymezil kritéria pro jejich identifikaci a popsal metodu ušlých příjmů pro jejich kvantifikaci. Otázkou existence, eliminací či úplným zrušením daňových úlev úzce souvisí i teorie rovné daně, kterou zpracovali koncem 80. let ekonomové Hall a Rabuszka (2007). V České republice sazba daně z příjmů u právnických osob v průběhu let postupně klesala až na současných 19 %, což v konečném důsledku snížilo účinek daňových úlev. V tomto ohledu se více do popředí dostává solidarita jednotlivců či firemní filantropie a významnější úlohu tak sehrává obecný postoj společnosti k neziskovému sektoru (Janoušková, 2016). Nicméně pro Českou republiku je příznačná nízká základna individuálních donátorů na rozdíl od vyspělých ekonomik a je zapotřebí vybudování masivní základny individuálních dárců pro neziskové organizace, jež by se stala stabilním zdrojem jejich příjmů (Kalousová, 2013).

Cíl výzkumu a použité metody

Příspěvek je zaměřen na daňovou úlevu ve formě daru, která je učena na podporu realizace veřejně prospěšných cílů. Cílem příspěvku je vyhodnotit postoj právnických osob k dárcovství v jednotlivých regionech České republiky (na úrovni NUTS-3) a zjistit, zda přístup právnických osob k filantropii může být ovlivněn reálnou hospodářskou vyspělostí těchto regionů, prokázanou prostřednictvím ukazatele hrubého domácího produktu. Metodicky se výzkum opírá o vyhodnocení sekundárních statistických dat Finanční správy ČR a vychází z agregovaných údajů podaných daňových přiznání (dále jen DAP) za období let 2000 - 2014. Matematické propočty mají ale pouze omezenou vypovídací schopnost, a to z důvodu, že daňový subjekt může být ve ztrátě, či hodnota daru nevyhovuje zákonným limitům, a tudíž ji nelze uplatnit jako daňově odečitatelnou položku. Data budou dále statisticky zpracována a pomocí regresní analýzy bude hledán vztah mezi hodnotou darů, uplatněnou v daňových přiznáních právnických osob v jednotlivých regionech a hrubým domácím produktem, který byl danými regiony ve sledovaných letech vytvořen.

Vývoj dárcovství právnických osob v regionech ČR

Poskytnutím darů vzniká dárci na základě legislativně stanovených podmínek příležitost snížit svůj daňový základ o částku darů poskytnutých na veřejně prospěšné účely. Tabulka 1 udává, v jaké míře bylo ve sledovaných letech této možnosti využito v jednotlivých krajích, a to procentuálně z celkového počtu právnických osob v ČR, které ve svém daňovém přiznání uplatňují odčitatelnou položku na dary.

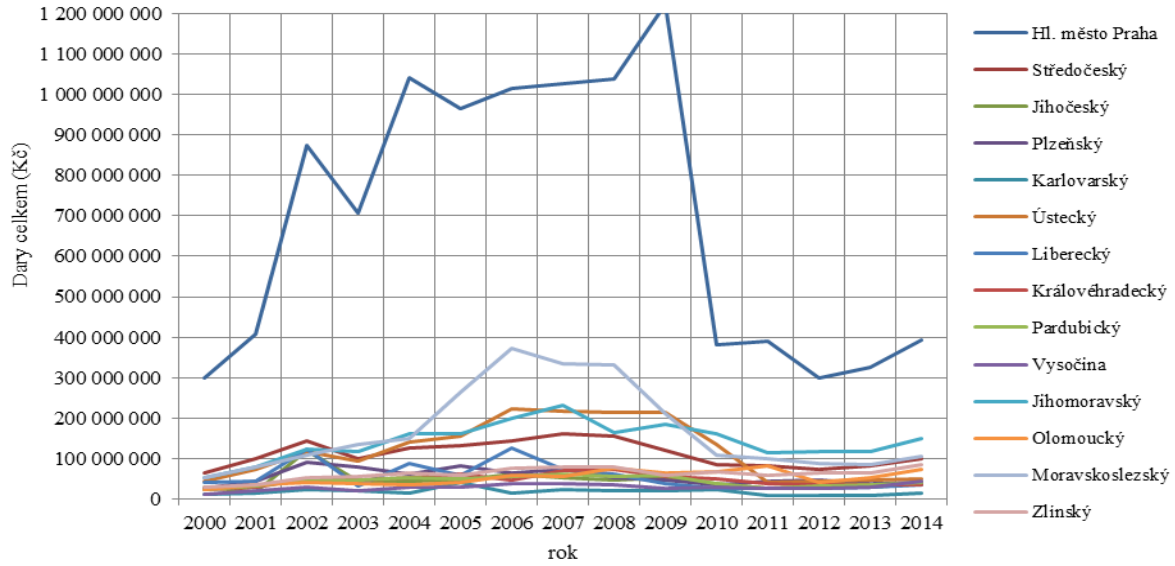
Nejvyšší procento dárců z celkového počtu daňových přiznání v ČR, ve kterých byla uplatněna odčitatelná položka na dary, je v regionu Hlavní město Praha, a pohybuje se ve sledovaném období v rozmezí 19,9 – 23,1 %. Rozmezí 12 – 13,1 % dárců připadá na Jihomoravský kraj, který následuje kraj Moravskoslezský s 8,7 – 10,7 % dárců. Nejnižší počet dárců se vyskytuje v Karlovarském kraji (1,8 – 2,5 %) a dále pak v kraji Libereckém (3,3 – 4,6 %). Procentuální rozložení počtu dárců v ČR dle jednotlivých krajů je poměrně stabilní a nedochází k výrazným výkyvům.

Tab. 1: Využívání daňového odpočtu na dary v jednotlivých krajích ČR (v %)

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Hl. město Praha	19,9	20,1	23,1	21,2	21,4	22,2	21,3	21,8	22,1	22,7	22,2	21,8	21,7	22,7	21,8
Středočeský	8,7	8,7	9,1	8,5	9,0	9,2	9,3	9,3	9,3	9,3	9,0	9,0	8,6	8,7	8,7
Jihočeský	6,0	4,1	5,4	5,2	5,4	5,2	5,3	4,9	5,1	5,3	4,9	4,9	5,0	4,8	4,9
Plzeňský	4,6	4,6	4,3	4,4	4,5	4,6	4,4	4,5	4,3	4,4	4,4	4,4	4,4	4,3	4,3
Karlovarský	2,5	2,5	2,3	2,4	2,5	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1	1,8	1,8	1,8	1,8
Ústecký	5,5	6,0	5,7	5,9	5,6	5,6	5,6	5,7	5,4	5,4	5,1	4,9	4,7	4,7	4,7
Liberecký	4,6	4,4	4,2	3,9	3,9	3,4	3,5	3,5	3,5	3,6	3,4	3,5	3,3	3,4	3,3
Královéhradecký	5,4	5,3	5,1	5,0	4,9	4,9	5,0	4,9	4,9	4,6	4,7	4,8	4,5	4,5	4,4
Pardubický	4,4	4,3	4,5	4,7	4,8	4,6	4,6	4,4	4,4	4,3	4,4	4,2	4,3	4,4	4,6
Vysočina	4,5	4,3	4,2	4,0	4,2	4,1	4,1	4,2	4,0	3,8	4,0	4,1	4,2	4,2	4,3
Jihomoravský	12,8	13,1	12,1	12,6	12,4	12,2	12,1	11,9	12,4	12,4	11,9	12,0	12,0	12,1	12,2
Olomoucký	4,9	4,9	4,5	4,9	4,7	4,9	5,1	4,9	5,0	4,9	4,9	5,1	5,1	5,0	5,3
Moravskoslezský	8,8	9,8	8,7	10,1	9,7	9,8	10,3	10,7	10,6	10,2	10,2	10,1	10,0	9,8	9,8
Zlínský	7,2	7,9	6,7	7,3	7,0	6,9	7,1	6,9	6,8	6,7	6,7	6,9	6,7	6,6	7,0

Zdroj: webový portál Finanční správy ČR. [Online] [cit. 2016-01-14]. Dostupné z: http://www.financnisprava. cz /cs/dane-a-pojistne/analyzy-a-statistiky/udaje-z-danovych-priznani. Vlastní výpočty.

V případě ukazatele celkové výše poskytnutých darů vykázaných v daňových přiznáních právnickými osobami, který je znázorněn v Grafu 1, připadá nejvyšší objem darů na Hlavní město Prahu. Patrný je výrazný odskok od ostatních krajů a to po celé sledované období.

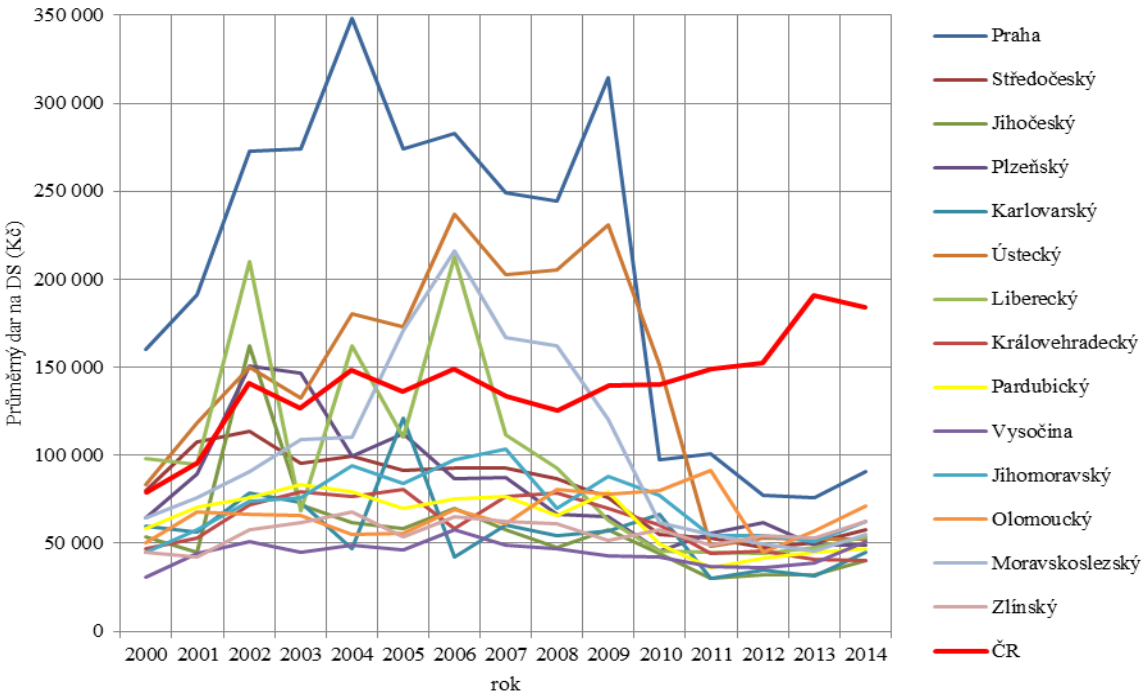

Graf 1: Celkem poskytnuté dary právnických osob dle daňových přiznání

Zdroj: webový portál Finanční správy ČR. [Online] [cit. 2016-01-14]. Dostupné z: http://www.financnisprava. cz/cs/dane-a-pojistne/analyzy-a-statistiky/udaje-z-danovych-priznani. Vlastní zpracování

V roce 2009 zde byla v daňových přiznáních uplatněna historicky nejvyšší suma darů v celkové výši 1 222,8 mil. Kč. Následující rok ale dochází k výraznému propadu na částku 381,2 mil. Kč. V letech 2004 – 2009 jsou právnickými osobami vysoké celkové částky darů uplatněny v Moravskoslezském kraji, kde maximální suma činila 375,2 mil. Kč v roce 2006. Dále vyšší částky byly uplatněny v kraji Ústeckém, Jihomoravském a Středočeském. U ostatních krajů je hodnota darů stabilní a v tomto období k nárůstu nedochází, pouze v roce 2006 je patrná vyšší částka darů v Libereckém kraji, kdy dochází k navýšení z 60,1 mil. Kč uplatněných v roce 2005 na více než dvojnásobek, a to 126,8 mil.

Kč. Nejnižší celkově poskytnuté dary právnickými osobami připadají na Karlovarský kraj s minimální sumou 9,5 mil. Kč v roce 2011.
Z celkového pohledu dochází po roce 2009 v krajích, ve kterých byly odváděny vysoké částky na dary ke zřejmému útlumu. Tato situace mohla nastat v důsledku celkové ekonomické krize, započaté v roce 2008, která většinu podniků finančně oslabila. V krajích, kde jsou na dary poskytovány částky nižší, se tento jev neprojevil a dárcovství se zde jeví relativně stabilně a tradičně.
Jiný vývoj nastává v jednotlivých regionech, pokud se porovná průměrná výše připadající na jeden dar, zpracovaná v Grafu 2. I zde jsou vykazovány nejvyšší částky darů právnickými osobami v regionu Hlavní město Praha, kde maximální průměrná výše daru činila v roce 2004 348 tis. Kč.

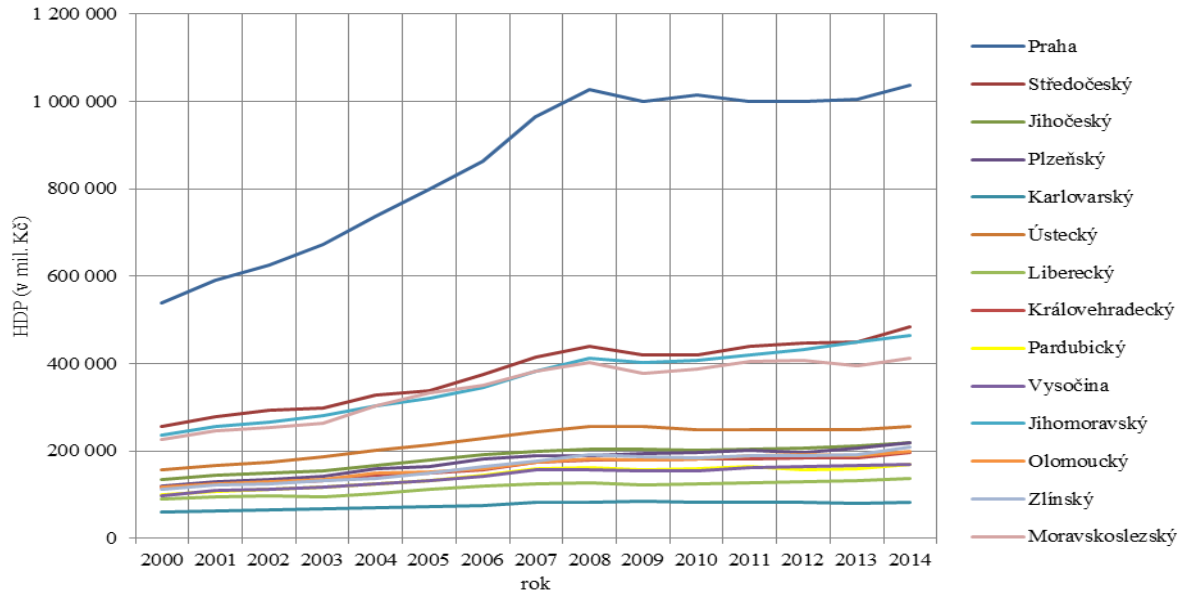

Graf 2: Průměrná výše daru na daňový subjekt (DS)

Zdroj: webový portál Finanční správy ČR. [Online] [cit. 2016-01-14]. Dostupné z: http://www.financnisprava.cz/cs/dane-a-pojistne/analyzy-a-statistiky/udaje-z-danovych-priznani. Vlastní zpracování

Vysoké průměrně darované částky také byly poskytovány v Ústeckém kraji. V roce 2010 v tomto kraji výše průměrných darů byla nejvyšší ze všech regionů v ČR a částkou 151 tis. Kč tak předčila region Hlavní město Praha, kde se průměrný dar pohyboval v částce 97 tis. Kč. V dalším roce ale v Ústeckém kraji dochází k propadu a průměrné darované částky se co do výše dostávají až na osmé místo ze všech krajů. K velkým výkyvům průměrných darů dochází v Libereckém kraji, kde se jinak celkové sumy poskytnutých darů pohybují na nízké úrovni. V roce 2002 se zde průměrná výše darů dostává na druhé místo a v roce 2004 a 2006 na třetí v celkovém pořadí všech krajů. Nejnižší průměrně darované částky byly dle daňových přiznání právnických osob v Kraji Vysočina a to až do roku 2012. Další roky pak toto prvenství přechází na Jihočeský kraj. Souhrnně lze konstatovat, že výše průměrného jednotlivého daru, poskytnutého právnickými osobami je do roku 2010 výrazně kolísavá a to ve všech krajích. V dalších letech jsou po celkovém propadu průměrně darované částky ustálené a lze vysledovat mírně narůstající trend, který patrně souvisí s postupným oživováním ekonomiky.
Vezme-li se v úvahu teoretický předpoklad, že ekonomická vyspělost země může být jedním z důležitých aspektů ve vztahu k filantropii, pak po srovnání průběhu následujícího Grafu 3, který porovnává ekonomickou výkonnost jednotlivých krajů dle HDP s předcházejícími průběhy grafických zpracování celkové hodnoty poskytnutých darů právnických osob dle daňových přiznání (Graf 1) a průměrné výše daru (Graf 2), lze konstatovat, že se tento předpoklad příliš nepotvrzuje, neboť v grafickém zpracování jsou vývoje zcela odlišné. Faktem ale zůstává, že ekonomicky nejvyspělejší region Hlavní město Praha vykazuje nejvyšší sumy poskytnutých darů, následně pak kraj

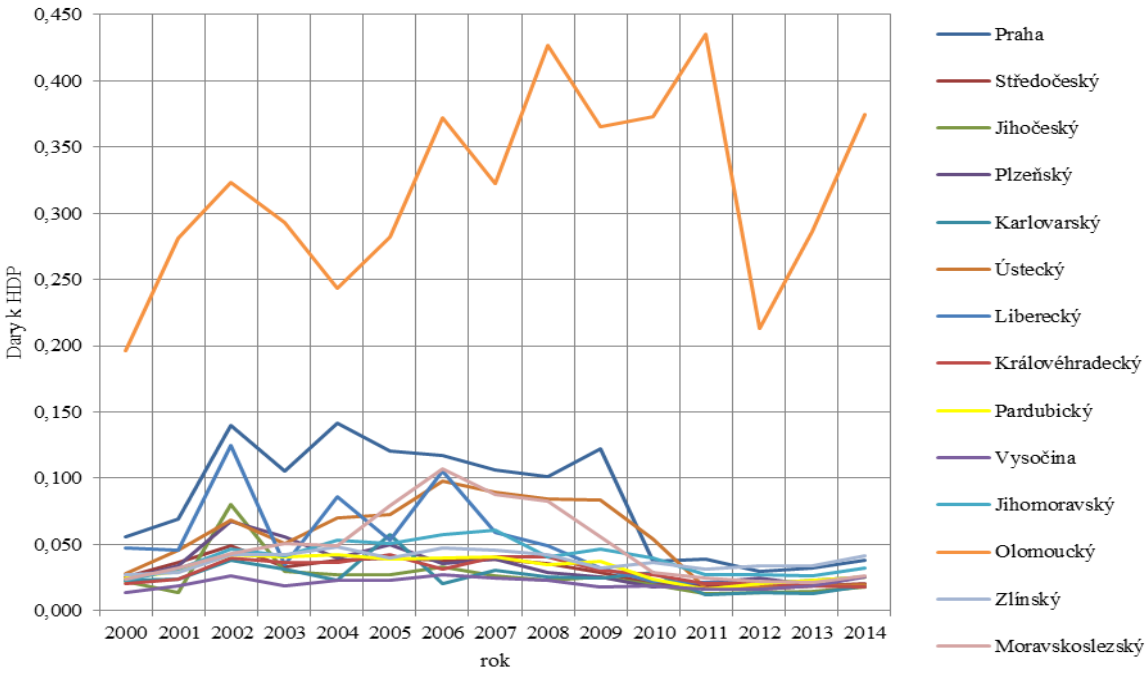
Jihomoravský a Moravskoslezský. Naopak nízkou výkonnost a nízké celkové dary má Liberecký kraj, následovaný Karlovarským krajem s nejnižší výkonností.

Graf 3: HDP (v běžných cenách) v jednotlivých krajích

Zdroj: Český statistický úřad. Databáze regionálních účtů. [Online] [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presmsocas. Vlastní zpracování

Předpoklad vztahu mezi ekonomickou úrovní kraje a výší donátorských příspěvků u právnických osob nelze nalézt ani v následujícím porovnání jednotlivých krajů na základě koeficientu, vyjadřujícího uplatněnou celkovou výši darů k HDP, vyjádřeného v procentech, které je zpracováno v Grafu 4. I zde dochází k výraznému kolísání a zcela se vymyká Olomoucký kraj, ve kterém po celé sledované období vychází nejvyšší procento uplatněných darů k HDP ze všech krajů a pohybuje se v rozmezí 0,196 – 0,435 %. Hlavní město Praha vykazuje nejvyšší hodnotu uplatněných darů k HDP v roce 2004 a to ve výši 0,141 %. V roce 2012 se propadá na druhou příčku, kdy ji převyšuje Zlínský kraj, ve kterém v roce 2014 jsou uplatněny dary k HDP ve výši 0,041 %. Následuje Jihomoravský kraj a ekonomicky silnější Moravskoslezský kraj se v roce 2014 v tomto srovnání propadá na úroveň Libereckého kraje, Pardubického a Vysočiny.

Graf 4: Celková výše uplatněných darů k HDP jednotlivých krajů

Zdroj: Vlastní výpočty a zpracování

Ve výše uvedených podrobných zkoumáních poskytnutých darů u právnických osob nebyla zjištěna závislost na ekonomické vyspělosti jednotlivých krajů. Tuto závislost nepotvrdila ani jednoduchá regresní analýza, která byla následně provedena, kdy za nezávislou proměnnou *x* byla považována výše HDP daného kraje a celková výše poskytnutých darů, zjištěná na základě odpočtů uplatněných v daňových přiznáních právnických osob pak představovala závislou proměnnou *y*. U žádného z krajů nebyl nalezen optimální regresní model. Následnou regresní analýzou se nepotvrdila ani závislost na ekonomické úrovni regionů v případě změny závisle proměnné *y* za výši průměrně poskytnutého daru na jeden daňový subjekt.

Přestože se ekonomická krize promítla do výše darů právnických osob, kdy byl zaznamenán výrazný pokles jejich částek, dle výše zmíněných výsledků prosperita jednotlivých regionů a jejich ekonomická síla není jedním z primárních aspektů, které významně ovlivňují zapojení firemní filantropie u právnických osob do jejich celkové firemní strategie.

Podle primárního výzkumu (Kolibová, 2015) zaměřeného na firemní filantropii, který byl realizován v Moravskoslezském kraji v rámci projektu TAČR v srpnu 2014 dotazníkovým šetřením, celkem 44,1 % dotázaných uvedlo, že výši roční částky darů stanovují nejčastěji na základě jednání rozhodovacího orgánu firmy. Ale i rozhodovací orgán firmy se musí na základě něčeho rozhodnout. Z průzkumu dále vyplývá, že nejméně často rozhoduje daňová uznatelnost daru. Pokud ale bude pro toto tvrzení využita regresní analýza, která zkoumá závislost mezi výší daňových odvodů a celkovou výší poskytnutých darů u právnických osob, kdy nezávislou proměnnou *x* je výše jejich přiznané daně v jednotlivých krajích a závislou proměnnou *y* představuje celková výše poskytnutých darů, zjištěná na základě odpočtů uplatněných v daňových přiznáních, lze dojít k rozdílným výsledkům.

Pro každý kraj zvlášť byl jednoduchou regresní analýzou hledán optimální regresní model a jak z průběhu bodových diagramů, tak z rozboru empirických údajů vyplynula existence lineární závislosti mezi výší přiznané daně a výší darů právnických osob. Tuto závislost vystihuje lineární regresní funkce ve tvaru:

$$f(x) = \beta_1 x + \beta_0 \qquad (1)$$

Determinační koeficienty, uvedeny v následující Tabulce 2, popisující z kolika procent celkové variability je vysvětlitelný navržený regresní model, jsou s výjimkou Karlovarského a Zlínského kraje uspokojivé až vysoké. Hodnota *F* významnosti jednotlivých modelů je vždy menší než 0,01, z čehož plyne statistická významnost navržených lineárních regresních modelů.

Tab. 2: Determinační koeficienty

Hlavní město Praha	Středočeský kraj	Jihočeský kraj	Plzeňský kraj	Karlovarský kraj	Ústecký kraj	Liberecký kraj
0,94	0,93	0,73	0,79	0,32	0,92	0,61
Králové-hradecký kraj	Pardubický kraj	Kraj Vysočina	Jiho-moravský kraj	Olomoucký kraj	Zlínský kraj	Moravsko-slezský kraj
0,63	0,86	0,67	0,77	0,50	0,32	0,83

Zdroj: Vlastní výpočty

Shrnutí:

Účelem zákonem upravených odčitatelných položek snižujících povinné daňové odvody je zejména podpora veřejných politik, jako je podpora vědy a výzkumu, podpora zabezpečení ve stáří a rovněž podpora filantropie. Daně ve společnosti tak neplní pouze ekonomickou funkci fiskální, ale zohledňují řadu společenských cílů. Většina zemí motivuje své daňové subjekty k financování neziskového sektoru a využívá různých daňově zvýhodňujících přístupů ať už ve výši odepisované částky daru, ve výši požadovaného minima daru, či formy odečtu buď ze základu daně či slevy na dani, nebo zavádí možnost daňové asignace a snaží se o dlouhodobost a udržitelnost altruistického chování fyzických i právnických osob.

V České republice je přístup využití tohoto daňového nástroje již mnoho let stabilní. Podpora je realizována prostřednictvím odečtu hodnoty daru ze základu daně. Pouze v roce 2014 byly učiněny kroky ke zvýšení podpory veřejně prospěšných aktivit a byly navýšeny maximální hranice výše darů odčitatelných od základu daně u právnických i fyzických osob.

Firemní dárcovství, zejména u malých a středních firem je odvislé od stability ekonomiky a hospodářský útlum pak vyvolává tlak na snižování veškerých nákladů firem. Patrný je zejména pokles od r. 2009 průměrné hodnoty darů na jednu darující právnickou osobu téměř ve všech srovnávaných krajích. Stejný průběh lze sledovat i na vývoji HDP, který měl ve všech krajích až do roku 2008 vzestupnou tendenci. Taktéž zde se odrazila ekonomická krize a došlo k výraznému poklesu, který až v posledních letech zaznamenává nárůst. Z výše provedeného výzkumu a analýz nebyla sice prokázána přímá závislost na reálné hospodářské vyspělosti regionu, nicméně lze vyvodit, že přístup právnických osob k filantropii je regionální prosperitou ovlivněn a trend ochoty k dárcovství je ve většině krajů stabilní.

Z údajů za právnické osoby je patrné, že počty dárců se v průměru nezvyšují, jejich regionální rozložení je ustálené, přičemž některé regiony vykazují vyšší zainteresovanost firem ve vztahu k dárcovství. Celková hodnota darů je v ekonomicky slabších krajích stabilní, v krajích s vyšším ekonomickým potenciálem dochází k občasným výkyvům. Ze vztahu k daňovým odvodům bylo prokázáno, že o ročních výších darů rozhodují zejména ekonomické aspekty jednotlivých firem především v souvislosti s dosaženými zisky. Donátorství právnických osob v ČR je tak ovlivněno především výší jejich zisků, které jsou odrazem ekonomické síly daného regionu.

Stávající daňové úlevy jsou pozitivním aspektem v daňovém právu, avšak samy o sobě více finančních prostředků nestátním neziskovým organizacím nepřinesou (Janoušková, J., Kirschnerová, P., 2016). Daňové benefity mohou mít vliv na objem darů, zejména u větších firem, ale nemají silný vliv na motivaci k firemní a individuální angažovanosti. V České republice je spíše využívána forma jednorázového dárcovství a z tohoto vyplývá nezbytnost budovat pro neziskový sektor základnu dárců, která by se stala stabilním zdrojem příjmů. A jak již vyplynulo z dotazníkového šetření firemní filantropie v Moravskoslezském kraji (Kolibová, 2015), ke zvýšení motivace k dárcovství by mohlo pomoci více osvěty v médiích a lepší propagace (27,4 %) a to tak, aby rozhodujícím podnětem k dárcovství bylo vylepšování image firmy a pomoc ve prospěch rozvoje místní komunity i společnosti, v nichž firma působí.

Poděkování:

Tento příspěvek byl zpracován v rámci Studentské grantové soutěže Slezské univerzity v Opavě 2016, s názvem projektu Daňové úlevy fyzických osob jako součást podpory veřejných politik v podmínkách ČR, číslo projektu SGS 20/16.

Literatura:

FARICY, C., ELLIS, C., (2014). Public Attitudes Toward Social Spending in the United States: The Differences Between Direct Spending and Tax Expenditures. Political Behaviour, vol. 36 no. 1, pp. 53-76. ISSN 01909320. DOI 10.1007/S11109-013-9225-5

HALL, R. E., RABUSHKA, A., 2007. The Flat Tax: Updated Revised Edition. Stanford: Hoover Press. ISBN 978-0-8179-9311-5.

JANOUŠKOVÁ, J., (2016). Government fiscal instruments and supporting donations in the Czech Republic. *International Advances in Economic Research*. vol. 22 (issue 2). ISSN 1083-0898

JANOUŠKOVÁ, J., KIRSCHNEROVÁ, P., (2016). Uplatnění daňového odečtu darů u fyzických osob v regionech ČR. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) XIX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 899 – 906. ISBN 978–80–210–8273–1.

KALOUSOVÁ, P., (2013). Dílčí studie pro Koncepci politiky vlády vůči nestátním neziskových organizacím do roku 2020. [online]. [cit. 2016-02-09]. Dostupné: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_kalousova_darcovstvi_pro_web.pdf

KOLIBOVÁ, H., CHMELAŘOVÁ, M., VÁCLAVÍKOVÁ, A., JUŘÍČKOVÁ, V., (2015). Inkluzivní rozměr filantropických aktivit v regionálním kontextu. Opava: Slezská univerzita v Opavě. ISBN 978-80-7510-142-6

PRASAD, M., (2011). Tax "Expenditures" and Welfare States: A Critique. Journal of Policy History. Vol. 23, no. 2, pp. 251-266. ISSN 08980306. DOI 10.1017/S0898030611000066

PŘIBYL, J., (2006). Daňové asignace v České republice (2006). In Theoretical and practical aspects of public finance. Vysoká škola ekonomická v Praze. Nakladatelství Oeconomica. ISBN 80-245-1032-4.

SURREY, S., (1973). Pathways to tax reform: the concept of tax expenditures. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 978-0-674-43650-3

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, (2016). Databáze regionálních účtů. [Online] [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presmsocas.

FINANČNÍ SPRÁVA ČR, (2016) Analýzy a statistiky. [online]. [cit. 2016-02-09]. Dostupné z: http://www.financnisprava.cz/cs/dane-a-pojistne/analyzy-a-statistiky/udaje-z-danovych-priznani.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Pavlína Kirschnerová, Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná, e-mail: kirschnerova@opf.slu.cz
Doc. Ing. Jana Janoušková, Ph.D., Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná, e-mail: janouskova@opf.slu.cz

Analýza disparit regionů Visegrádské čtyřky a jejich demografických aspektů

Analysis of the regional differences in the Visegrad countries and their demographic aspects

Radka Knězáčková

Abstrakt:

Člověk, jako jeden ze základních výrobních faktorů, představuje významný zdroj rozvoje oblasti a je považován za jeden z nejdůležitějších faktorů konkurenceschopnosti. Počet lidí žijících na určitém území odráží jeho prosperitu, na druhé straně jejich vzdělání a kvalifikace determinují ekonomický vývoj území. Počet obyvatel není určován pouze porodností, ale také migrací, jež s ekonomickou úrovní také souvisí. Státy, které prošly v 90. letech procesem transformace, se dnes potýkají s prohlubujícími se regionálními rozdíly, což ovlivňuje i demografický vývoj regionů. Předkládaný článek se zabývá analýzou regionálních rozdílů zemí Visegrádské čtyřky. Cílem tohoto článku je analyzovat ekonomickou situaci regionů těchto zemí a identifikovat regiony s vyšším potenciálem přilákat nové obyvatele a především novou pracovní sílu na regionální pracovní trh.

Klíčová slova:

konkurenceschopnost, migrace, meziregionální rozdíly

Abstract:

A person, as a factor in productive labour, represents a significant source of development and is considered an important factor in competitiveness. The number of people living in a certain area reflects its prosperity, but as well, their qualifications and education determine its development. The population in that area is given by the birth rate and spatial movement of the people.. Particular states that passed the transformation process in 90s had problems with the deepening regional differences. It influences the demographic development in the region. The article deals with the analysis of regional disparities in these countries – in the Czech Republic, Hungary, Poland and the Slovak Republic. The fundamental determinant of long-term success not only regions but also state is considered competitiveness. The aim of the article is to analyse the competitiveness of regions in Visegrad countries and assesses their demographic situation primarily their potential to attract new workers to the regional labour market.

Key words:

competitiveness, migration, regional disparities

Úvod

V kontextu rostoucí globalizace a internacionalizace ekonomiky se do popředí začíná dostávat regionální uspořádání území a pojem region je od 80. let 20. stol. často užívaným pojmem v odborných i obsahových souvislostech. Důvody podporující rostoucí význam regionů lze spatřovat v politické, ekonomické, sociálně-kulturní, ekologické i strategické dimenzi. (Ježek, 2008; in Wokoun, 2008) Regiony jsou méně institucionalizované, rychleji reagují na nové inovativní koncepty a vytvářejí synergické efekty. Za pojmem region není skryta pouze informace o prostorové klasifikaci, ale obsahuje společenský i ekonomický aspekt. Pro nadnárodní firmy hrají důležitou roli především regionálně zakotvené ekonomické aktivity, než ekonomická úroveň celého státu. Lidé v důsledku modernizace dopravy nesoustředí život a denní aktivity pouze do jedné obce, ale jejich životní prostředí tvoří celý region.

Regiony jsou v globální ekonomice považovány za hnací motory ekonomického rozvoje a růstu národních ekonomik. Dochází zde ke specializaci v odvětví, na regionální úrovni je možné lépe

realizovat koncepty klastrů a jiných forem spolupráce než na úrovni národní. Decentralizace veřejné správy z národní na regionální úroveň také přispěla k posílení pozice regionů v ekonomickém rozvoji státu. K řešení regionálních problémů v dnešní době velkou měrou přispívá Evropská unie. Již při vzniku Evropského hospodářského společenství se předpokládalo, že bude poskytovat pomoc regionům s tradičními starými průmyslovými odvětvími, aby v rámci společenství byly minimalizovány rozdíly mezi vyspělými a zaostalými regiony. Cílem regionální politiky je rozmístit ekonomické zdroje a aktivity na území státu tak, aby jejich využití bylo co nejefektivnější a dostupné zdroje byly maximálně využity. Posilováním mobility kapitálu a práce by mělo dojít ke snižování rozdílů mezi regiony a k vyšší homogenitě území státu. Z Lisabonské strategie Evropské unie vyplývá, že migrace, tedy pružný trh pracovních sil je jedním z determinantů rozvoje regionů a zvyšuje konkurenceschopnost ekonomiky regionu.

Cílem předkládaného článku je analyzovat regionální rozdíly zemí Visegrádské čtyřky a jejich schopnost přilákat migranty. Z hlediska růstu konkurenceschopnosti země je důležitá především vnitřní efektivní alokace pracovní síly a počet cizinců, kteří mají v regionu trvalý nebo dlouhodobý pobyt. Analýza bude tedy zaměřena na migraci vnitřní, zahrnuti budou cizinci, kteří jsou registrováni k dlouhodobému nebo trvalému pobytu. Uzemní vymezení regionu bude v práci vycházet z vymezení regionů soudružnosti dle Evropské unie, analýza bude provedena na úrovni regionů NUTS2. Cílem článku je porovnat strukturu regionů jednotlivých zemí tohoto uskupení dle jejich ekonomické aktivity a v každé zemi identifikovat kraje, které jsou z pohledu ekonomických ukazatelů efektivní, přispívají k růstu země, a provést komparaci ekonomické úrovně regionu s migračním saldem. V příspěvku bude testována hypotéza H1, která říká, že regiony vykazující vyšší míru konkurenceschopnosti jsou atraktivnější pro migranty a vykazují kladné migrační saldo. Ekonomická úroveň regionu bude hodnocena na základě hodnot regionálního indexu konkurenceschopnosti, který sestavila Evropská komise. Vzhledem k dostupnosti dat na regionální úrovni bude analýza provedena na základě hodnot pro rok 2013. Data budou čerpána z veřejné databáze Eurostatu a z metodické zprávy Evropské komise.

Regionální konkurenceschopnost

Konkurenceschopnost jako kritérium pro hodnocení úspěšnosti firem, států a regionů je dnes považována za základní ukazatel stupně hospodářského rozvoje tržních ekonomik. V evropském prostředí se pojem konkurenceschopnost dostal do popředí především v souvislosti s cíli Evropské unie, která si dosažení vyšší konkurenceschopnosti a zaměstnanosti vytyčila jako jeden z cílů pro programové období 2007 – 2013. Evropská unie pojem konkurenceschopnost používá v kontextu hospodářské, sociální a územní soudružnosti, kdy soudružnost je chápána jako základní aspekt současného rozvoje a předpoklad hlubší integrace. S ohledem na rostoucí význam a úlohu regionů v hospodářství, se pozornost odborníků zaměřuje nejen na konkurenceschopnost na úrovni států, ale také na konkurenceschopnost jejich regionů. V každém státě existují regiony, které jsou prosperující, s vysokou životní úrovní a regiony, které se potýkají s vysokou nezaměstnaností, sociálními problémy a nedostatkem průmyslu. Cílem regionální politiky je snaha o rovnoměrný vývoj oblastí, tak aby mohly využívat svůj potenciál a bylo dosaženo růstu státu.(Wokoun, 2009)

Přestože pojem konkurenceschopnost je dnes často skloňován a užíván, neexistuje jeho přesná definice. Z odborné literatury vyplývá, že k vymezení regionální konkurenceschopnosti lze přistupovat ze dvou pohledů. První vychází z představy, že regionální konkurenceschopnost je dána agregací podnikové konkurenceschopnosti, druhý přístup pak odvozuje regionální konkurenceschopnost z konkurenceschopnosti makroekonomické.

Prvním přístupem se zabýval například Tvrdoň a Šuranová (2007), kteří vycházejí z toho, že v regionu existují podniky, které vyrábějí produkty v souladu s cenovými a kvalitativními požadavky trhu a vykazují trvalý zisk. Toto pojetí konkurenceschopnosti ale naráží na problém, který je dán cíli jednotlivých subjektů, zatím co cílem firmy je maximalizace zisku, konkurenceschopnost regionu bude závislá i na jiných faktorech, například na úrovni zaměstnanosti. Na základě tohoto pojetí definovala regionální konkurenceschopnost Evropská Komise (European

Commision, 1999) jako schopnost produkovat zboží a služby, které obstojí na mezinárodních trzích a zároveň zabezpečí vysokou a udržitelnou úroveň příjmů. Wokoun v knize Konkurenceschopnost regionů Evropské unie a České republiky (2012) dodává, že pokud chce být region konkurenceschopný, musí zabezpečit pracovní příležitosti v přiměřeném množství a kvalitě.

Pojetí regionální konkurenceschopnosti dle druhého přístupu, který odvozuje regionální konkurenceschopnost od makroekonomické konkurenceschopnosti, je založeno na nemožnosti uplatnění některých zákonů či makroekonomických nástrojů na nižší než vládní úrovni. Regiony uvnitř jednoho státu nemohou jako nástroj konkurenčního boje využívat kurzové rozdíly, poměry cen, ale na druhé straně velmi důležitou roli zde hraje vlastnictví výrobních faktorů a jejich pohyb. (Camagni, 2002) Makroekonomické pojetí zdůrazňoval například Storper (1997, s. 264), který definoval regionální konkurenceschopnost „jako schopnost místní ekonomiky přitáhnout firmy se stabilními nebo rostoucími podíly na trhu a současně schopnost této regionální ekonomiky zajistit stabilní nebo rostoucí životní standard participujících stran."

Z výše uvedeného vyplývá obtížnost nejen vymezení a definování konkurenceschopnosti na regionální úrovni, ale také vyvstávají problémy s jejím hodnocením. Dnes užívané systémy hodnocení konkurenceschopnosti vycházejí především z produktivity dané ekonomiky, která bývá doplňována o další faktory vypovídající především o kvalitě života a udržitelnosti rozvoje. Mezinárodní organizace World Economic Forum (WEF) a International Institute for Management Development (IMD) vycházejí při hodnocení konkurenceschopnosti z desagregace souhrnných makroekonomických ukazatelů. Viturka (2007) se zaměřuje na hodnocení z dlouhodobého časového hlediska. Martin (2004), se snaží o komplexní analýzu problematiky prostřednictvím definování klíčových faktorů ekonomického rozvoje, produktivity a ekonomického růstu. Důležitým ukazatelem vypovídajícím o konkurenceschopnosti území je množství vyprodukovaného zboží a služeb. Evropská komise v šesté periodické zprávě o sociální a ekonomické situaci a vývoji regionů Evropské unie považuje za hlavní ukazatele konkurenceschopnosti produktivitu a zaměstnanost. Úzkou vazbu konkurenceschopnosti na produktivitu regionu potvrzuje také Porter. Nový přístup k měření konkurenceschopnosti přinesl Huggins, který sestrojil index konkurenceschopnosti ve Velké Británii. Šlo o první snahu postihnout konkurenceschopnost jedním číslem. Do této doby byla konkurenceschopnost posuzována pouze pomocí jednotlivých ukazatelů. Huggins (2003) se snažil do indexu zahrnout ukazatele hodnotící vstupy, výstupy a výsledky ekonomiky. Index regionální konkurenceschopnosti byl dále rozpracován Evropskou unií. Evropská komise navrhla Regional competitiveness index (RCI), který porovnává regiony Evropské unie úrovně NUTS2 z hlediska jejich konkurenceschopnosti. Index RCI byl konstruován také v souladu s metodikou World Economic Forum. Index RCI poukazuje na silné a slabé stránky každého regionu NUTS II Evropské unie. Index je zkonstruován pomocí 73 ukazatelů, jež jsou rozděleny do třech oblastí – Basic group, Effeciency group, Innovation group. Regiony NUTS II jsou pomocí tohoto indexu porovnávány nejen dle konečné hodnoty indexu, ale také dle hodnot jednotlivých ukazatelů a dle dílčích výsledků jednotlivých skupin ukazatelů. Vývoj indexu začal v roce 2008 a poprvé byl tento index zkonstruován pro rok 2010. Podruhé byl index vypočítán pro rok 2013. Hodnoty indexu RCI pro rok 2013 budou také využity pro komparaci konkurenceschopnosti regionů v této práci.

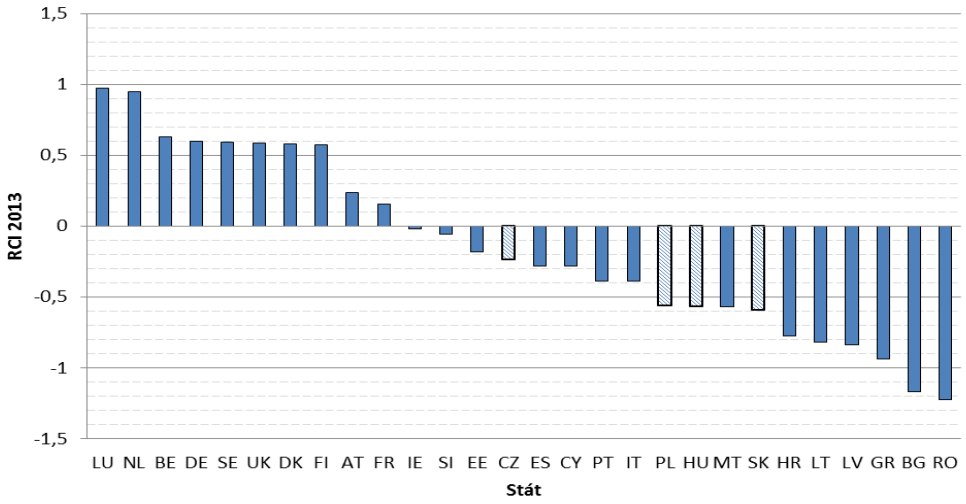
I přes problematické vymezení konkurenceschopnosti na této úrovni, jde o přístup, který se v poslední době dostává do popředí. Řada odborníků se shoduje, že konkurenceschopnost regionů je základním předpokladem ekonomického růstu a je jeho nedílnou součástí. (Turok, 2003)

Analýza meziregionálních disparit zemí Visegradské čtyřky

Seskupení států Visegrádské čtyřky vzniklo v roce1991 za účelem podpory spolupráce mezi zeměmi a posílení identity zemí střední Evropy v Evropské unii. Hlavním cílem těchto zemí byla spolupráce zemí při integraci do Evropské unie. Tyto země nespojuje pouze geografická blízkost, ale také blízkost historická či politická. Jedná se o státy, které po roce 1989 prošly transformačními procesy, jež ovlivnily jejich další vývoj. Transformační procesy byly doprovázeny rostoucí nezaměstnaností, rostoucí inflací, docházelo k sektorové restrukturalizaci a prohlubovaly se rozdíly mezi regiony.

Transformační procesy měly také vliv na vývoj a úroveň meziregionální migrace v zemi. Ačkoliv podpora migrace je považována za jeden ze způsobů snižující regionální disparity, v transformujících se ekonomikách je nízká. Milan Žák (Žák, 2010) vymezuje migraci jako nástroj regionální politiky, jehož prostřednictvím lze dosáhnout k obnovení rovnováhy na regionálním trhu práce. Mělo by tedy dojít k přesunu obyvatel z oblastí s vyšší mírou nezaměstnanosti do oblastí ekonomicky vyspělejších, kde je pravděpodobnost nalezení práce vyšší. Stát by se měl snažit rozmístit pracovníky v zemi tak, aby růst země byl co nejvyšší. Vývojem ekonomických ukazatelů v tranzitivních ekonomikách a jejich ekonomickým rozvojem se zabýval například Komárek (Komárek, 2001) nebo Tomšík (Tomšík, 2001). Česká republika, Slovensko, Maďarsko i Polsko jsou státy, které prošly transformačním procesem a od roku 2004 jsou členskými státy Evropské unie. Je tedy snaha o snížení rozdílů mezi zeměmi, ale také mezi regiony jednotlivých zemí.

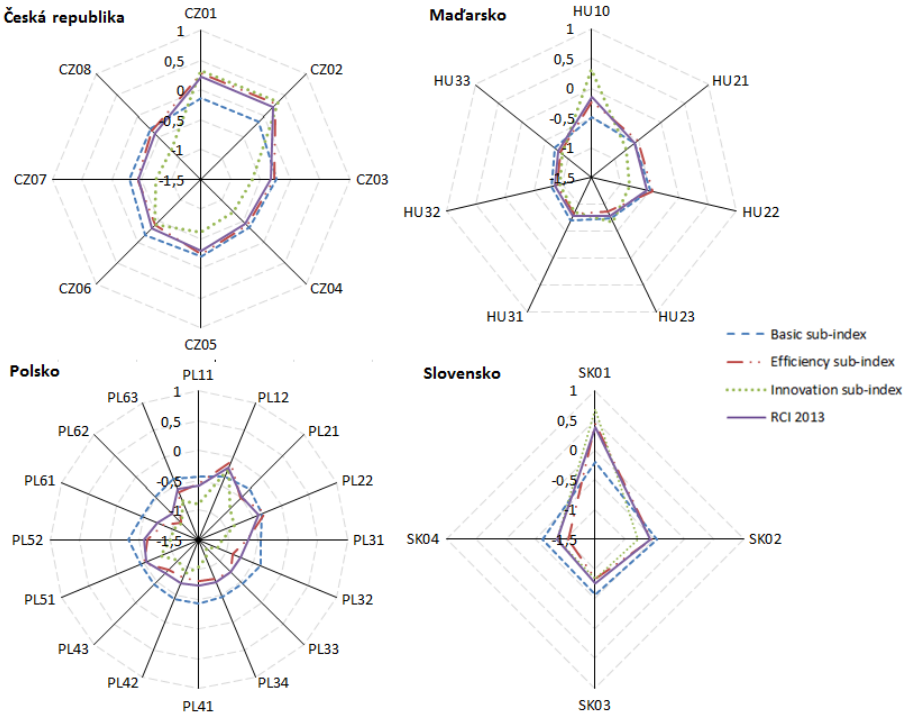
Z hlediska porovnání zemí s ostatními členskými státy Evropské unie, se jedná o státy, které vykazují nižší stupeň konkurenceschopnosti. Graf 1 porovnává členské státy Evropské unie dle hodnot RCI pro rok 2013. Jak z grafu vyplývá, nejvyšší hodnotu indexu vykazovalo Lucembursko (RCI - +0,971), naopak nejhůře hodnoceným státem bylo Rumunsko s RCI -1,228. Hodnoty indexů pro země Visegradské čtyřky byly záporné, země se nacházejí až ve druhé polovině hodnocených zemí. Nejlepšího hodnocení dosáhla Česká republika, hodnota indexu byla -0,235, dále Polsko -0,558, Maďarsko -0,564 a Slovensko -0,592. Vysvětlení užitých zkratek států je uvedeno v příloze.

Graf 1: Komparace členských zemí Evropské unie dle RCI 2013

Zdroj: vlastní zpracování dle (Annoni,P., Dijkstra, L.,2013)

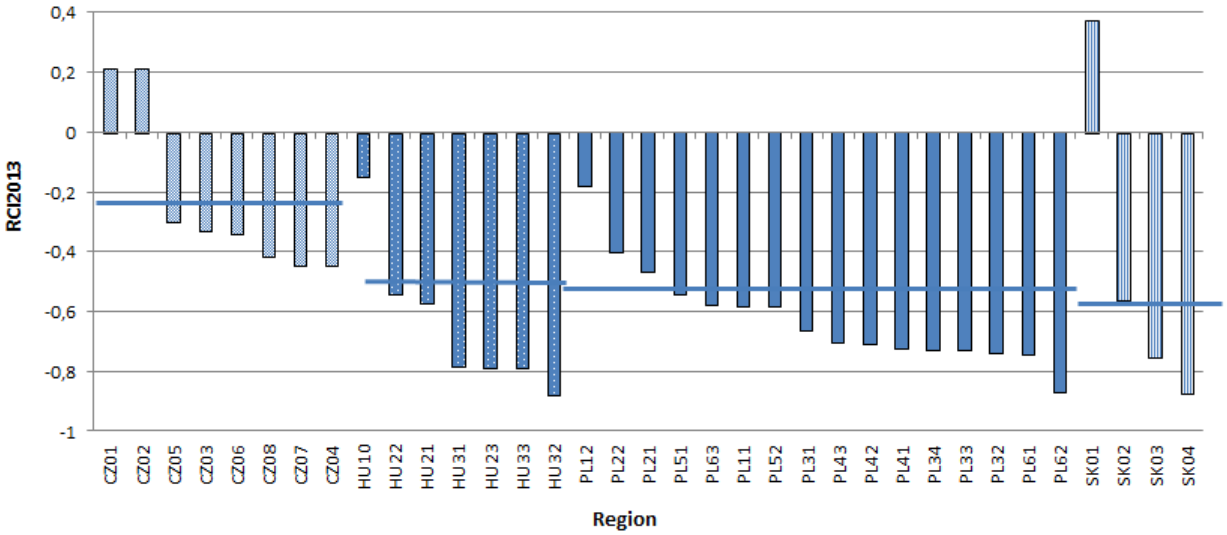
Komparace ekonomické situace regionů bude provedena na základě hodnot Indexu regionální konkurenceschopnosti a jeho dílčích ukazatelů – Basic, Efficency a Innovation. Basic sub-index hodnotí základní vzdělání, zdraví, infrastrukturu, makroekonomickou stabilitu a instituce, Efficiency sub-index zahrnuje velikost trhu, efektivitu trhu práce a vyšší odborné vzdělání a Innovation sub-index hodnotí inovace, technologickou připravenost a obchodní sofistikovanost. Komparace regionů jednotlivých zemí dle dílčích sub indexů je znázorněna na Grafu 2. Z hodnocení vyplývá, že největší rozdíly mezi regiony NUTS 2 vybraných zemí byly v Innovation sub-indexu. Naopak nejvyšší homogenitu regiony uvnitř jednoho státu vykazovaly u Basic sub-indexu. Celé názvy jednotlivých regionů jsou uvedeny v příloze.

Graf 2: Hodnocení konkurenceschopnosti regionů zemí Visegradské čtyřky

Zdroj: vlastní zpracování dle dat (Annoni,P., Dijkstra, L., 2013)

V každé zemi byly identifikovány regiony, jejichž hodnocení je lepší, než hodnocení celého státu a lze tyto regiony považovat za oblasti, které zvyšují konkurenceschopnost země. V České republice se jedná o region hlavního města Prahy (CZ01) a Středočeský kraj (CZ02). V Maďarsku jsou nejlépe hodnocené regiony Közép-Magyarország (HU10) a Nyugat-Dunántúl (HU22), v Polsku jde o regiony Mazowieckie (PL12), Malopolskie (PL21), Slaskie (PL22) a Dolnoslaskie (PL51) a na Slovensku mezi regiony s nejlepším hodnocením patří region Bratislavského kraje (SK01) a Západní Slovensko (SK02). Mezi regiony s nejhorším hodnocením patří v České republice Střední Morava (CZ07) a Severozápad (CZ04), v Maďarsku je regionem s nejnižším hodnocením konkurenceschopnosti region Észak-Alföld (HU32), v Polsku Warminsko-Mazurskie (PL62) a na Slovensku Východní Slovensko (SK04). Jak vyplývá z Grafu 3, největší meziregionální rozdíly jsou na Slovensku a v Maďarsku, naopak nejlepší hodnocení vykazují regiony České republiky.

Graf 3: RCI 2013 regionů zemí Visegradské čtyřky

Zdroj: vlastní zpracování dle dat (Annoni,P., Dijkstra, L.,2013)

Analýza vlivu ekonomické úrovně regionu na demografickou situaci

Podrobnější analýza ekonomické úrovně regionů a jeho vlivu na migraci v členských státech Visegrádské čtyřky bude provedena pomocí korelační analýzy.

Ekonomická úroveň bude vyjádřena pomocí Indexu regionální konkurenceschopnosti a demografický potenciál zemí bude analyzován pomocí a migračního přírůstku obyvatel. Migrační přírůstek bude vyjádřen pomocí ukazatele hrubé míry migrace, který vyjadřuje migrační saldo na 1 000 obyvatel. Pro komplexnost bude také analyzován vztah ekonomické úrovně a přirozeného přírůstku obyvatel v regionu. Přirozený přírůstek bude vyjádřen pomocí hrubé míry přirozeného přírůstku, tedy přirozeným přírůstkem na 1 000 obyvatel.

Korelační analýza bude zpracována ve statistickém softwaru Statistica 12. Tato metoda umožňuje kvantifikovat závislost dvou veličin a cílem této analýzy je určit a popsat vztah mezi proměnnými. Analýza klade důraz na určení síly tohoto vztahu. Pro měření těsnosti vztahu bude použit Spearmanův koeficient korelace (r), který zkoumá závislost mezi pořadími znaků a je dán vztahem (1): (Hindls, 2007)

$$r_{i_x} r_{i_y} = 1 - \frac{6\sum(i_x - i_y)^2}{n(n^2-1)} \qquad (1)$$

kde *i* vyjadřuje pořadové číslo proměnné v uspořádané řadě a n je počet případů.

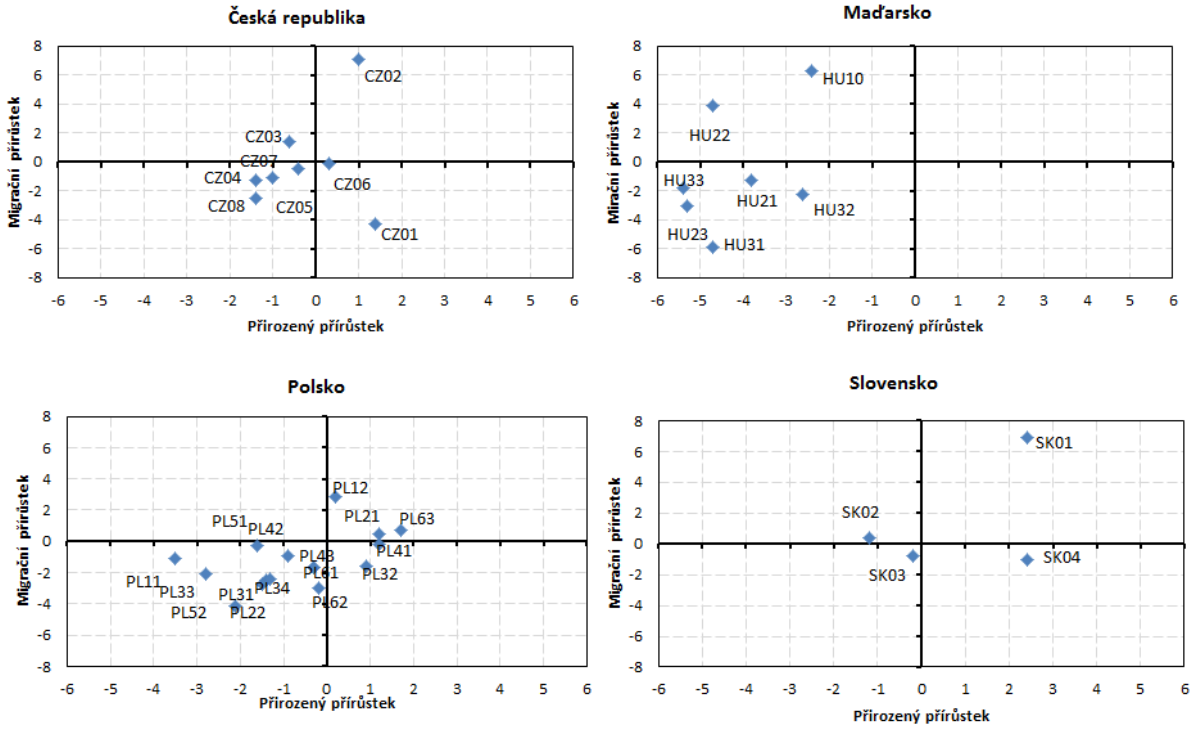
Index korelace nabývá hodnot -1 až +1, přičemž pokud je korelační koeficient roven +1 mezi proměnnými existuje silná přímá lineární závislost, veličiny jsou korelované. Pokud koeficient korelace nabývá hodnoty -1, pak mezi veličinami existuje silná nepřímá lineární závislost. Veličiny jsou nekorelované, pokud index korelace je roven 0. Mezi veličinami neexistuje žádný vztah, nebo daný vztah není lineární. Platí tedy, že čím je absolutní hodnota výsledku indexu korelace větší a blíží se 1, tím je mezi veličinami silnější vztah.

Výsledky korelační analýzy v jednotlivých státech jsou znázorněny v následující Tabulce 1. Z výsledků analýzy vyplývá, že mezi konkurenceschopností jednotlivých regionů a hrubou mírou migrace byl identifikován pouze slabý vztah, který nelze označit za statistiky významný. Silný vztah mezi migrací a dílčím sub-indexem regionu lze nalézt pouze v Polsku a Maďarsku. Na Slovensku vzhledem k malému počtu regionů není možné koeficient korelace určit.

Tab. 1: Výsledky korelační analýzy

		Basic sub-index	Efficiency sub-index	Innovation sub-index	RCI 2013
Česká republika	Přirozený přírůstek	**0,951807**	0,626506	**0,951807**	**0,879518**
	Hrubá míra migrace	0,275454	0,083834	0,323359	0,275454
Maďarsko	Přirozený přírůstek	0,360375	0,270281	0,234244	0,396412
	Hrubá míra migrace	0,750000	**0,857143**	0,250000	0,678571
Polsko	Přirozený přírůstek	0,280030	-0,219441	0,253314	-0,026529
	Hrubá míra migrace	0,335788	0,328183	**0,616630**	0,419735
Slovensko	Přirozený přírůstek	-0,105409	-0,105409	-0,105409	-0,105409
	Hrubá míra migrace	1,000000	1,000000	1,000000	1,000000

Při detailnějším zkoumání dat, lze zjistit, že nejatraktivnějšími regiony pro migranty jsou regiony velkých průmyslových center, tedy regiony hlavních měst. Jedná se zejména o regiony, které vykazují vyšší index regionální konkurenceschopnosti než je průměrná hodnota celého státu. Komparace regionů z hlediska demografického je znázorněna na Grafu 4. Z grafu vyplývá, že většina regionů zemí Visegrádské čtyřky se potýká s přirozeným úbytkem obyvatelstva. Nejhorší situace je v Maďarsku a Polsku.

Graf 4: Migrační a přirozený přírůstek regionů

Zdroj: vlastní zpracování dle dat (Eurostat, 2016)

Shrnutí:

Konkurenceschopnost regionu je důležitým ukazatelem vypovídajícím o ekonomické a sociální situaci oblasti. Přes sílící procesy globalizace a integrace se v současné době do popředí zájmu dostává pojem region, jeho rozvoj a s ním také konkurenceschopnost posuzovaná na úrovni regionů. Snahou a hlavním cílem regionální politiky je analyzovat disparity mezi regiony, jejich příčiny a nalézat možnosti, jak tyto rozdíly snižovat. To vše se záměrem posílit ekonomickou situaci v zemi. Státy Visegrádské čtyřky jsou státy, které v porovnání s ostatními členskými státy Evropské unie vykazují horší hodnoty ekonomických ukazatelů a které se potýkají s vyšší mírou regionálních disparit. Ta je způsobena především procesem transformace ekonomik v 90. letech 20. stol. Jedním z řešení, jak zvýšit konkurenceschopnost regionů a snížit rozdíly mezi nimi, je podporovat efektivní rozmístění obyvatel, především pracovní síly.

Cílem předkládaného článku bylo analyzovat meziregionální disparity zemí Visegrádské čtyřky. Regiony byly analyzovány pomocí Regional competitiveness index, který byl zkonstruován Evropskou komisí a porovnává slabé a silné stránky regionů Evropské unie na úrovni NUTS2. V každé zemi byly identifikovány kraje, které přispívají k růstu ekonomiky státu a v hodnocení konkurenceschopnosti převyšují národní hodnotu. Jedná se převážně o regiony hlavních měst zemí. Největší meziregionální rozdíly byly patrné v Maďarsku a na Slovensku, naopak nejmenší rozdíly jsou mezi regiony České republiky. V příspěvku byla také testována hypotéza, která předpokládala silný vztah mezi ekonomickou úrovní regionu a migračním saldem. Hypotéza byla testována pomocí korelační analýzy a na základě hodnot korelačních koeficientů byla hypotéza zamítnuta. Statisticky významný vztah mezi posuzovanými veličinami byl prokázán pouze v Polsku a Maďarsku. Hrubá míra migrace zde koreluje s dílčími indexy RCI 2013.

Literatura: [KONF Nadpis 1]

Annoni, P., Dijkstra, L. EU Regional Competitiveness Index RCI 2013 [online]. [cit. 2016-08-20]. Dostupné na < http://www.fp7.cz/cs/kapacity-capacities/vyzkumny-potencial-research-potential/dokumenty/rci-2013-regionalni-index-konkurenceschopnosti>.

CAMAGNI, R. On the concept of territorial competitiveness: sound or misleading?. *Urban studies*, 2002, 39.13: 2395-2411.

EVROPSKÁ KOMISE. Database – Eurostat [online]. [cit. 2016-08-20]. Dostupné na <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

EVROPSKÁ KOMISE. Sixth Perioidic Report on the Social and Economics Situation of Regions in the European union, European Communities, Brusel. 1999.

HINDLS, R. Statistika pro ekonomy. 8. vyd. Praha: Professional Publishing, 2007, 415 s. ISBN 978-80-86946-43-6.

HUGGINS. Creating a UK competitiveness Index: Regional and Local Benchmarking. In *Regional Studies,* 2003, vol 37: 89-96. [cit. 2015-03-10]. Dostupné na <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/0034340022000033420#.UyN074X8vDc>.

STORPER, M. The Regional World: Territorial Development in a Global Economy. New York: Guilford Press, 1997.

TUROK, I. Cities, Regions And Competitiveness. In *Regional Studies*. 2003. roč. 38. ISSN 1069-1083.

TVRDOŇ, J., ŠURANOVÁ, J. Teoretické a praktické otázky vyjadrenie regionalnej konkurenceschopnosti v ekonomike Slovenska. In: 2nd Central European Conference in Regional Science. p. 1089-1098.

VITURKA, Milan. Konkurenceschopnost regionů a možnosti jejího hodnocení. Politická ekonomie, Praha: VŠE, 2007, roč. 55, č. 5, s. 637-658. ISSN 0032-3233.

WOKOUN, R. Regionální konkurenceschopnost a faktory regionálního rozvoje v ČR. In *XI. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita, 2008.

WOKOUN, R. Regionální rozvoj:(východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování). Linde, 2008.

WOKOUN, R. Regional Competitiveness and Regional Development Factors in the Czech Republic. In *3rd Central European Conference in Regional Science*. Košice, 2009. ISSN 898-905.

WOKOUN, R. *Konkurenceschopnost regionů Evropské unie a České republiky*. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2012.

ŽÁK, M. a kol. *Velká ekonomická encyklopedie*. Praha: Linde, 2002, 887 s. ISBN 80-720-1381-5.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Radka Knězáčková, Ph.D., Univerzita Pardubice, Studentská 95, 532 10 Pardubice, radka.knezackova@upce.cz

Příloha

BE	Belgie
BG	Bulharsko
CZ	Česko
DK	Dánsko
EE	Estonsko
FI	Finsko
FR	Francie
HR	Chorvatsko
IE	Irsko
IT	Itálie
CY	Kypr
LT	Litva
LV	Lotyšsko
LU	Lucembursko
HU	Maďarsko
MT	Malta
DE	Německo
NL	Nizozemsko
PL	Polsko
PT	Portugalsko
AT	Rakousko
RO	Rumunsko
GR	Řecko
SK	Slovensko
SI	Slovinsko
ES	Španělsko
SE	Švédsko
GB	Velká Británie

CZ01	Praha	PL51	Dolnoslaskie
CZ02	Střední Cechy	PL52	Opolskie
CZ03	Jihozápad	PL61	Kujawsko-Pomorskie
CZ04	Severozápad	PL62	Warminsko-Mazurskie
CZ05	Severovýchod	PL63	Pomorskie
CZ06	Jihovýchod	SK01	Bratislavský kraj
CZ07	Střední Morava	SK02	Západní Slovensko
CZ08	Moravskoslezskou	SK03	Střední Slovensko
HU10	Közép-Magyarország	SK04	Východní Slovensko
HU21	Közép-Dunántúl		
HU22	Nyugat-Dunántúl		
HU23	Dél-Dunántúl		
HU31	Észak-Magyarország		
HU32	Észak-Alföld		
HU33	Dél-Alföld		
PL11	Lódzkie		
PL12	Mazowieckie		
PL21	Malopolskie		
PL22	Slaskie		
PL31	Lubelskie		
PL32	Podkarpackie		
PL33	Swietokrzyskie		
PL34	Podlaskie		
PL41	Wielkopolskie		
PL42	Zachodniopomorskie		
PL43	Lubuskie		

Filantropie v rovině společenské investice
Philanthropy in the family social investment

Helena Kolibová

Abstrakt:

Přerozdělování veřejných zdrojů na principu solidarity je složitý a mnohotvárný proces, ve kterém se tříbí společenské priority a strategie s konkrétním výběrem podporovaných sociálních událostí i participací různých aktérů. Filantropie sumarizuje solidaritu jednotlivců, korporátní solidaritu firem a celospolečenskou solidaritu se zaměřením na neziskový sektor s jejich aktivizujícím přesahem. Cílem stati je prezentovat koncept kultury dárcovství v Moravskoslezském kraji, jež musí počítat s problémovou skutečností jedné z nejvyšší míry nezaměstnanosti a prekarizace práce v regionech, ekonomické nejistoty a chudoby.

Klíčová slova:

Filantropie, veřejné zdroje, solidarita, neziskový sektor, ekonomická nejistota, chudoba, Moravskoslezský kraj

Abstract:

Reallocating public resources on the principle of solidarity is a complex and multi-faceted process, which fosters social priorities and strategies with a specific selection of supported social events and the participation of various actors. Philanthropy summarizes the solidarity of individuals, corporate companies and national solidarity, focusing on the nonprofit sector with its activating overlap. The aim of the paper is to present the concept of the culture of donation in the Moravian-Silesian region, which must count with the problem the fact one of the highest unemployment rates and casualization of work in the regions, the economic uncertainty and poverty

Key words:

Philanthropy, public resources, solidarity, voluntary sector, economic insecurity, poverty, Moravian-Silesian region

Úvod

Přirozené prostředí výkonu sociální spravedlnosti je dáno kompetencemi a možnostmi sociálního státu. Relevantnost jeho postupu v tématu přerozdělování prostředků spočívá v uplatnění výlučné řady faktorů a nástrojů, které ve svých mocenských pravomocích soustřeďuje. Na svém postupu uplatňuje řadu hledisek a pravidel. Zejména autorita státu a záruka garancí jsou klíčovými prvky, které definují a profilují kulturu filantropie v dané společnosti. V neposlední řadě se na filantropii jako takové podílí motivace jednotlivých subjektů k jejich altruistickému chování a to v návaznosti postupu od individuálně psychologické roviny k politicko-institucní dimenzi (viz. Jínek, J. 2014). Současné politické pobídky pro podporu kultury filantropie jsou značné. Vyvíjejí se jak v časovém horizontu, tak v souvislosti s dynamikou politických preferencí.

Metodologie výzkumu

V sociální realitě vybrané lokality je obtížné ale reálně potřebné charakterizovat skutečný objem a podobu dárcovství. Audit toku prostředků tvoří informační prostor efektivních rozhodovacích a řídících procesů společnosti. Zásadní význam pro volbu designu výzkumu má využití společné kombinace kvantitativních tak i kvalitativních metod.

Akcent na využití dat z kvantitativního výzkumu upřednostňuje řadu momentů, např. geografickou diferenciaci společnosti, která pro potřeby analýz překonává rizikové stránky. Na rozdíl od kvalitativního výzkumu nemusí kvantitativní analýza počítat s problémem výběrové chyby, protože kvantitativní výzkum je v tématu proveden na reálném množství subjektů, které kupříkladu využily společenskou podporu pro snížení svých daňových odvodů definovanou v daňové legislativě společnosti. Nebo na základě sumarizace dat operátorů, kteří přijímali dárcovské SMS a distribuovali prostředky dárců pro neziskové organizace apod. Např. v r. 2015 podle Asociace veřejně prospěšných organizací vynesly dárcovské SMS 34 milionů Kč., což je deset milionů více než o rok dříve v r. 2014. Jiným příkladem je aktivita Fóra dárců, které na jaře v r. 2016 spustilo první český crowdfundingový charitativní portál Daruj správně (darujspravne.cz). Jeho prostřednictvím se mohou fanoušci ekologických, sociálních, zdravotních, humanitárních i kulturních neziskových projektů poprvé zapojit do on-line podpory neziskového sektoru a malými i většími částkami přispět k tomu, aby zajímavé charitativní a veřejně prospěšné projekty skutečně vznikly a nezůstaly jen na papíře.

Příspěvek se zaměřuje na prezentaci vlastního šetření jako informačního základu statě, jež využilo potenciál projektu TAČR a rozvinulo je o aktuální statistické výstupy, jež publikuje Finanční správa ČR. Zachytit dynamiku vývoje pro stanovení obrazu kultury podpory filantropie v Moravskoslezském kraji, bylo možné na základě posouzení agregovaných údajů z podaných daňových přiznání v České republice (dále jen DAP) zachycujících genezi let 2000 – 2014. Posuzovány byly zejména dary, dále celkový objem hromadně poskytnutých darů a v neposlední řadě byly definovány počty subjektů, které podaly daňové přiznání a využily legislativní podporu daňových úlev.

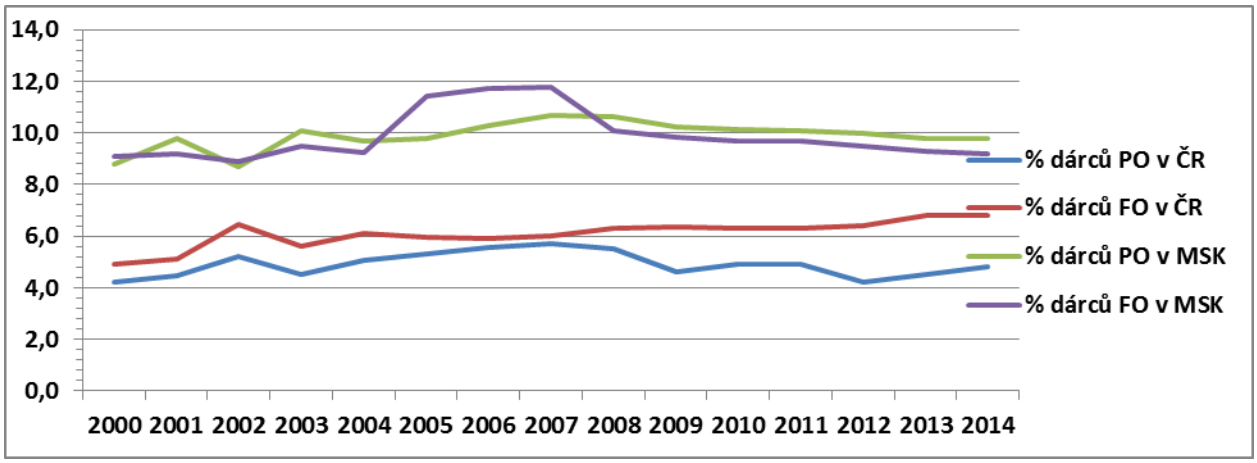
Analýza a interpretace dat

Vymezení prostoru uplatnění daňové úlevy

Daňový režim možností jak si odečíst si dary a snížit si svůj daňový základ, je diferencovaný. Fyzická osoba jako dárce podle § 20 odst. 8 zákona č. 586/1992 Sb. o dani z příjmu):

- Od základu daně mohou právnické osoby odečíst hodnotu darů, pokud hodnota daru činí alespoň 2000 Kč. V úhrnu lze odečíst nejvýše 5 % z již sníženého základu daně. Minimální výše jednoho daru pro odpočet je tedy u PO 2000 Kč.
- Dar právnických osob je realizován na základě darovací smlouvy podle občanského zákoníku § 628.
- Darem rozumíme bezúplatný převod majetku (peníze, movitá věc, nemovitost, majetková účast apod.). Je potřeba rozlišovat darování od sponzorování.
- Sponzoring je založen na poskytnutí propagační nebo reklamní služby neziskovou organizací firmě jako protislužba finanční podpory. V takovém případě je sepsána smlouva o reklamě.

Právnická osoba jako dárce má nárok na odčitatelnou položku, pokud hodnota jednoho daru (nebo všech darů jedné organizaci) bude činit alespoň 2000 Kč. V případě darování může dárce použít odčitatelnou položku snižující upravený základ daně z příjmů. I u právnických osob došlo od r. 2014 ke zvýšení a současně ke sjednocení limitu pro odečet darů maximálně na 10 % hodnoty základu daně.

Graf 1: Vývoj dárcovství u fyzických a právnických osob dle daňových přiznání v letech 2000 – 2014 v ČR a MSK (procento darců)

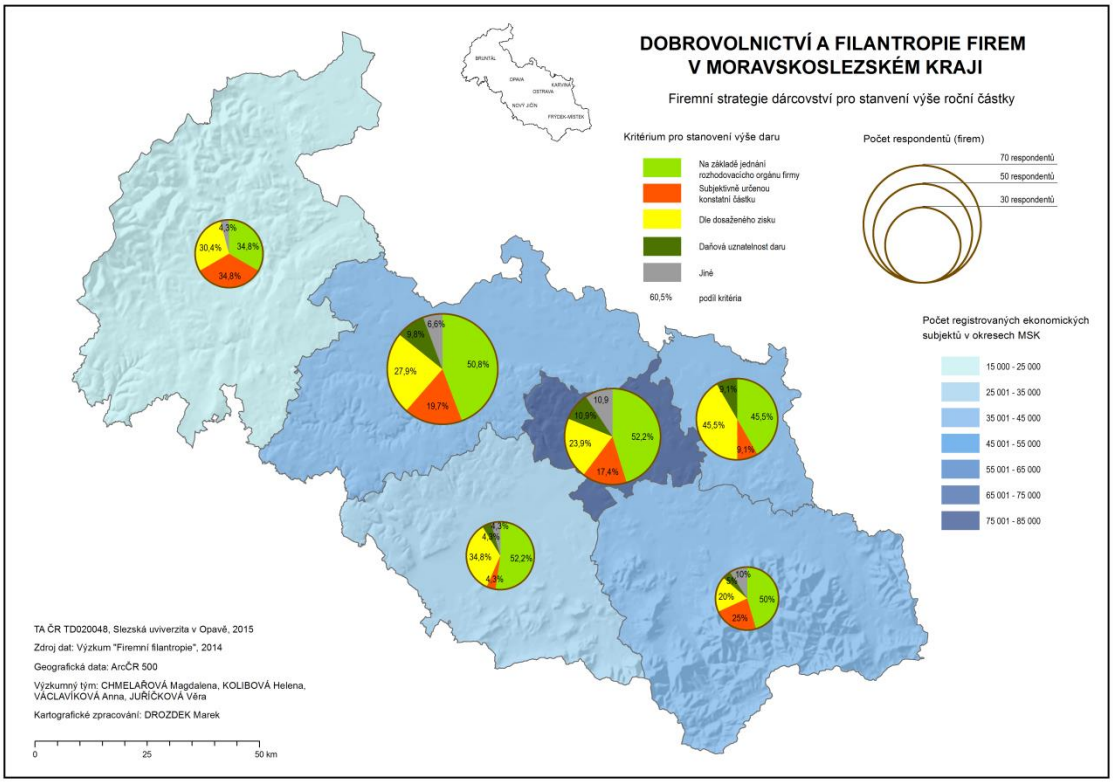
Zdroj: Finanční správa, vlastní zpracování

Zjištěná data potvrzují uplatnění domněnek ekonomické racionality (jen na základě vlastní solventnosti, mohu být dárcem pro jiné) ale i emociálních přístupů (bez rozdílu deficitu či nadbytku). Do popředí se dostává solidarita jednotlivců či firemní filantropie a významnější úlohu tak sehrává obecný postoj společnosti k neziskovému sektoru (Kolibová, 2015). I když je v MSk nadále nízká základna individuálních donátorů na rozdíl od jiných krajů ČR ale zejména vyspělých ekonomik.
Realizovaný sumář podaných daňových přiznání v České republice let 2000 – 2014 disponuje několika limity. Měří skutečný stav na základě legislativy daňového režimu, ale neobjasňuje faktory spojené s vlastním procesem filantropie, výběrem cílové skupiny či postoji a chováním firem.

Podoba filantropie v závislostech a ve světle výzkumného šetření

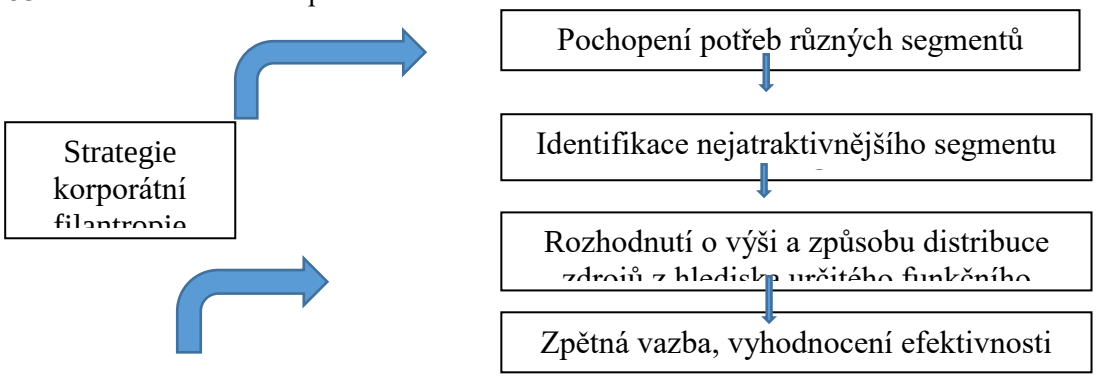
Daňová uznatelnost daru jako pozitivní aspekt v daňovém právu sehrává přes svou pragmatickou podobu zbytkový aspekt rozhodování (předposlední místo v pořadí volby respondentů). Nejklasičtějším emocionálním nástrojem volby firem o podobě a míře filantropických aktivit je společná kombinace vazby na zaměstnance (loajalita), prostředí a ekonomického zázemí firmy.
Záměrem výzkumu bylo získání zpětné vazby o zázemí donátorských aktivit organizací.
Zdroje prostředků na filantropii (uvedeno sestupně):

- Nejvyšší část firemních dárců získává prostředky na své filantropické aktivity z rozpočtu firmy.
- Dílčí zkušenost firem se sbírkou mezi zaměstnanci (zejména po povodních, na podporu zaměstnance a jeho rodiny aj.,
- Dílčí zkušenost firem se získáváním prostředků odvodem z prodaného zboží (cause-related marketing),
- Malá část firem provozuje matchingový fond či získává finanční prostředky pro dárcovství formou aukce.

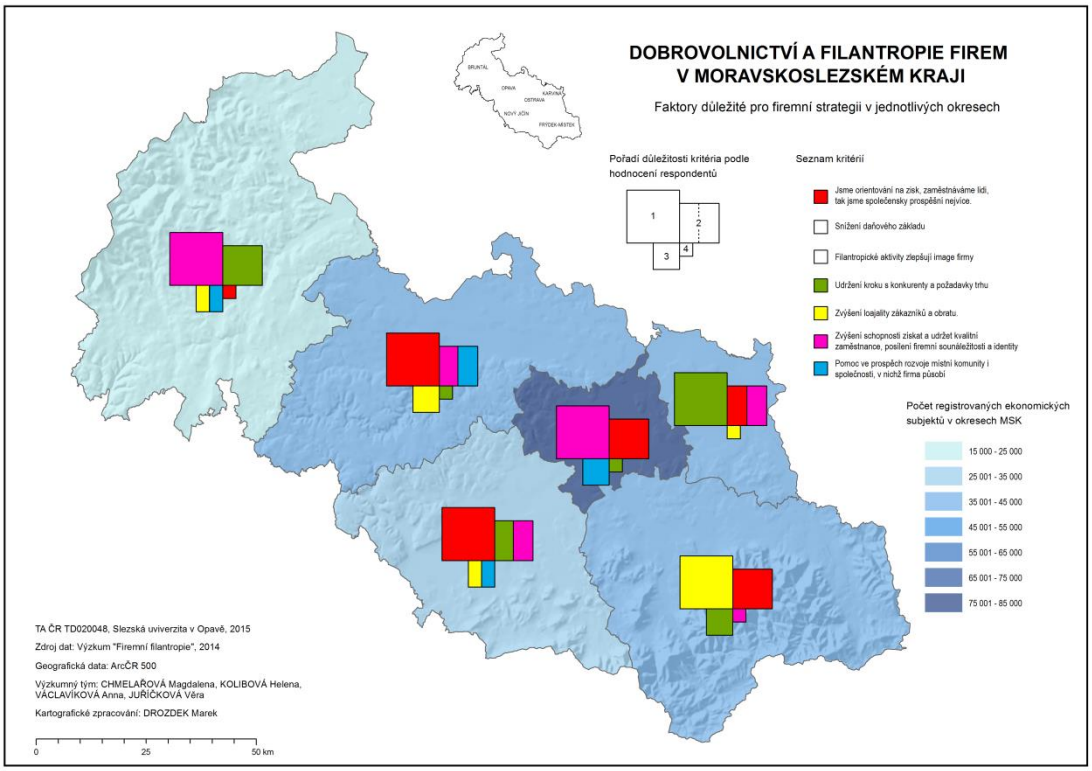
Obr. 1: Kritéria pro stanovení výše daru
Zdroj: TAČR TD020048 Opava

Proces rozhodnutí o filantropické aktivitě

Obr. 2: Fáze procesu
Zdroj: vlastní zpracování

Nejpodporovanější aktivitou korporátní filantropie jsou sportovní a kulturní příležitosti, teprve na třetím místě je sociální oblast.
Nejméně podporovaná témata, která se ocitla na okraji zájmu, se týkají podpory sociální sféry – hospicového hnutí, bezpečnostní osvěty, sociálního začleňování etnik a podpory politických stran a hnutí.
Nejpodporovanější cílovou skupinou jsou děti, mládež, senioři.
Nejméně podporované cílové skupiny jsou bezdomovci, etnické a národnostní menšiny a drogově závislí.

Obr. 3: Důležitost faktorů firemní filantropie
Zdroj: TAČR TD020048 Opava

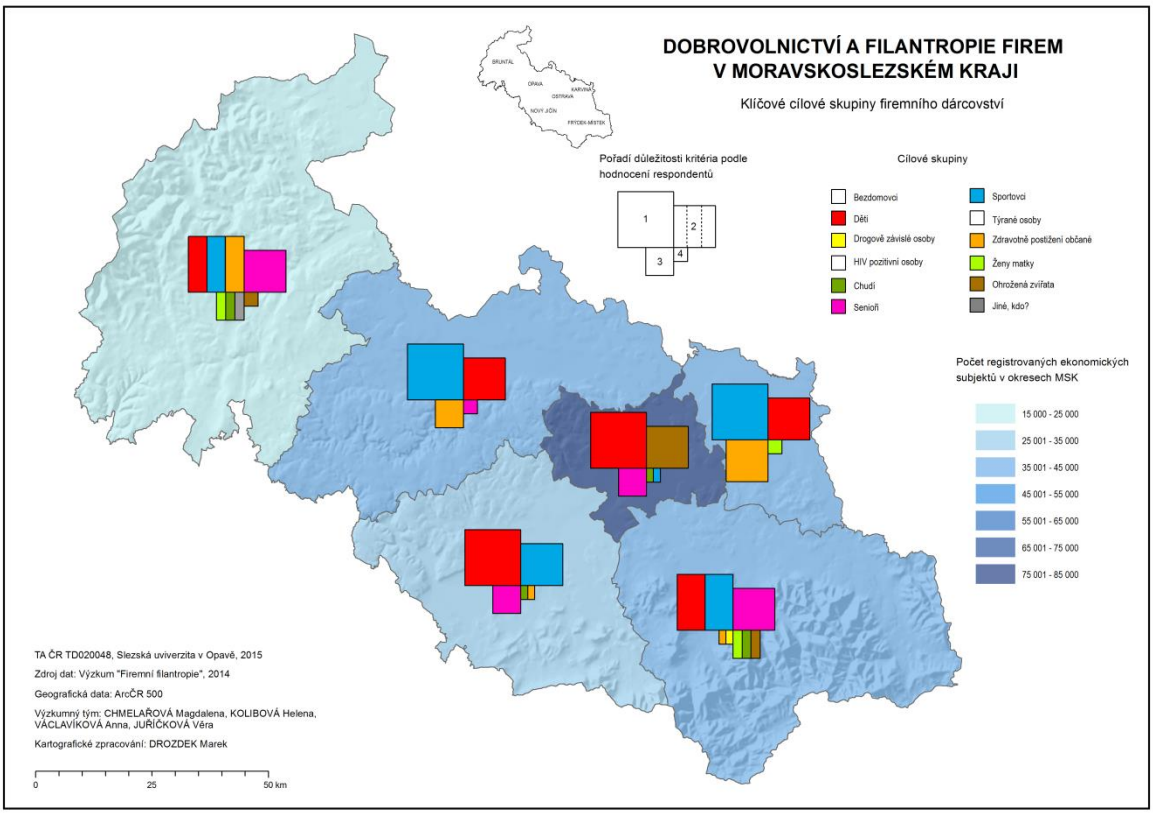
Kultura podpory filantropie jako projev aktivního občanství

V sociální realitě se promítají a prolínají způsoby dopadu společenských strategií na populaci.

- Komunikační strategie s podporou medií ukazují, že je potřeba pomáhat a podporovat osoby ve zřetele hodné situaci a neuzavírat se ve svém geografickém a sociálním prostoru. Právě sdělovací prostředky mohou popularizovat dlouhodobé vize, jež jsou potřebné pro dlouhodobý místní rozvoj a udržovat dynamiku jeho pohybu. To, že se společnost snaží demonstrovat efektivitu systému, je patrné ze skutečnosti, že vláda v r. 2015 vymezila prostor a pravidla jeho užívání tím, že schválila státní politiku vůči neziskovým organizacím na léta 2015 - 2020. Jeho nedílnou součástí je nastavení rámce spolupráce státu s neziskovými organizacemi a právě propagace dobrovolnictví a filantropie.

- Stupňování tlaku veřejného mínění na jednotlivce i politickou elitu společnosti, aby iniciovali nejen sociální zákonodárství, ale aby vytvářeli konkrétní formy pro zapojení např. korporátních filantropů aj. Nejvýznamnějším zdrojem financování jsou sice stále dotace od státu, které se orientují spíše na organizace s více jak desetiletou činností, avšak i díky prezentování úspěchů a příkladů dobré praxe, vzrostl v r. 2015 zájem ze strany firem o podporu neziskových organizací v mozaice podob. Mimo sponzorských aktivit i formou firemního dobrovolnictví.

- Podpora posun od institucionální péče směrem ke komunitnímu rozšiřování občanské účasti na filantropii, akceptace různých vazeb a zajištění synergie místních služeb zahrnuje sociální, zdravotní, vzdělávací služby, potřeby trhu práce apod. Filantropické aktivity jsou realizovány vzhledem k místnímu kontextu, k jeho absorpční kapacitě. Proto je důležité zviditelňovat a zdůrazňovat význam charitativní činnosti formou soutěží a žebříčků, aby došlo ke zvyšování motivace dalších subjektů z řad fyzických i právnických osob

Obr. 4: Preference cílových skupin podpory firemní filantropie

Zdroj: TAČR TD020048 Opava

- Profil firemní filantropie profiluje velikost firmy, avšak není jediným zvažovaným indikátorem donátorství.
- Tradice a dosavadní praxe donátorství firmy je důležitým faktorem pro velikost, četnost a zaměření aktuální podpory.
- Ve výzkumech bylo potvrzeno, že největšími donátory nominální výše darovaných prostředků jsou v kraji velké firmy z oblasti hornictví a hutnictví.
- Největší přísun sumy prostředků z firemní filantropie plynou v součtu od mikro, malých a středních firem, které dávají nominálně méně peněz, ale v sumě přesahují výši podpory.
- V dárcovství i ve sponzoringu firemní filantropie, které bylo sledováno kontinuálně v čase, byly zaznamenány změny a trendy. Firmy prošly etapami startu firemní filantropie, související s nastavením aktivit a výběrem cílové skupiny. Etapa stabilizace firemní filantropie byla poznamenána poklesem objemu prostředků v důsledku ekonomické krize (2008). Byla vystřídána etapou stabilizace filantropických počinů, jež v současnosti nabývá podoby akcentu na konkrétní transparentní pomoc v regionu a sousedství před projekty oficiálních nadací na republikové úrovni.
- Prosperující firmy ve svých postojích a podpoře filantropických počinů v posledním dobí spíše setrvaly, ale firmy s existenčními problémy, se ve svých postojích spíše radikalizovaly např. problémy s OKD.
- Firmy, které v horizontu posledních pěti let vykazovaly ve filantropii aktivitu, v současnosti neplánují navýšení objemů poskytnutého dárcovství.
- Kapacita a dynamika získávání nových dárců ze strany neziskových organizací se v praxi orientuje na tradiční a v menší míře na doposud neangažované firmy. Systém oslovování firem a k donátorství ze strany NNO a municipality je dán osobní angažovaností zainteresovaných. Příslušní pracovníci NNO nemají doposud ekonomické či žádné vysokoškolské vzdělání
- Chybí vnitřní struktura regionálního partnerství, stále není dostatečně doceněn význam strategického plánu veřejné správy. Každá organizace jedná sama za sebe. Obce např. podporují obsazenost průmyslových zón pro posílení zaměstnanosti a větší pracovní příležitosti, avšak systematicky firmy nezapojují firmy do ucelené a koncepční činnosti s neziskovým sektorem na boj proti starým i novým sociálním rizikům chudoby, sociálního vyloučení apod.

Možnosti a komponenty rozvoje filantropie v lokalitě

- Kvalitativní rozvoj firemní filantropie lze v následujících letech očekávat v oblasti spolupráce firem na společných projektech a v oblasti zvyšování profesionalizace firem v této oblasti. Zejména velké firmy (a také velcí znečišťovatelé ovzduší aj.) potřebují zvyšovat svou reputaci, posilovat obecnou důvěru a obhajovat své unikátní image klíčového zaměstnavatele.
- Kvalitativní rozvoj firemní filantropie se týká využívání různých forem a nástrojů nových technologií např. on-line dary, peer to peer dárcovství atd.
- Proměna se týká garance dlouhodobých efektů filantropie, kdy firmy začínají upřednostňovat podporu kompetencí příjemců tj. poskytování darů na proces vzdělávání, kvalitu života atd.
- V souvislosti s vývojovými trendy v korporátní filantropii a profesionalizaci získávání zdrojů, kdy roste příjem neziskových organizací, by měl posilovat propracovaný marketing a měl by sílit tlak na transparentnost postupu a dobrou reputaci organizace.

- Kvalitativní rozvoj firemní filantropie bude prezentovat obchodní rozhodnutí organizace, které se bude usilovat o podporu veřejného zájmu lokality, který firma vidí jako přidružený ekonomický benefit.
- Posilovat a systematicky rozvíjet vnitřní strukturu regionálního partnerství nejen akcemi na úrovni kraje jako je udělování Ceny hejtmana za sociální odpovědnost, ale zejména o hodnotící aktivity sponzorství na úrovni místní komunity.

Shrnutí:

Prezentované výsledky výzkumu jsou založeny na percepci situace. Objem filantropie včetně sumy darovaných peněz v regionu, ať už pro regionální využití či ve směru řešení celospolečenských či mezinárodních projektů je velmi těžké sumarizovat. Darování se odehrává jak přímo v ulicích, jako spontánní solidarita. Na druhé straně fungují firemně koordinované systematické struktury distribuce solidarity apod. Prostředky na charitu ve společnosti plynou jak od fyzických tak i firemních dárců.

Předložený text má snahu zprostředkovat regionální kontext filantropických aktivit v územním celku MSK. Výzkumné téma, jakož i postupy nejsou specifické jen pro určenou komunitu, jsou přenositelné.

Nejdůležitější je poznatek, že filantropie v celospolečenském i regionálním rozměru dynamicky vzrůstá a to právě díky aktivitám a možnostem dárcovství v řadě podob.

- Sílí tlak a je upřednostňována konkrétní transparentní pomoc v regionu a blízkém sousedství před projekty oficiálních nadací na republikové úrovni. Jedním z důvodů popisovaného stavu je skutečnost, že zaměstnanci jsou stále aktivnější a vědí, komu chtějí jak pomoci a mohou být pozorovateli, účastníky i uživateli pozitivní změny. Důležitou stránkou je také medializace altruismu firmy v lokálních mediích, které přinášejí přidružené benefity (reputace, image firmy).
- Firemní filantropie se stává společenským a kulturním fenoménem, který disponuje nepřehlédnutelnou silou a má moc stát se významným aktivem společnosti. Altruistické chování identifikuje firmu od jiných a je daňovou legislativou podporováno (v ČR je to např. daňová výhoda, ochrana a snižování daňových nákladů i snaha vyhovět regulatorním požadavkům státu). Firmy užívají filantropické strategie jako nástroj vybudování dlouhodobějšího vztahu se zákazníkem a komunitou, a hodnotí ji jako praktickou a užitečnou výhodu na trhu.

Jedním z klíčových rysů vyhodnocování efektů firemní filantropie je disproporce kontrastu pragmatického přístupu organizací, jejichž cílem je dosahování zisku s postoji a chováním společnosti a sladěním zájmu veřejnosti. Chápání filantropie v rovině společenské investice je významnou společenskou změnou.

Literatura:

*Specializované mapy a systémy na podporu seniorů a spolupráce participujících aktérů pro rozvoj dobrovol*nictví, registrační číslo TD020048, řešený s finanční podporou TA ČR.

Státní politika vůči NNO na léta 2015 – 2020. Viz http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/dokumenty/statni-politika-vuci-nno-na-leta-2015---2020-133505/

JANOUŠKOVÁ, J., (2015). Philanthropy in terms of tax policy in the Czech Republic. In Finance and the performance of firms in science, education and practice. UTB Zlín: UTB Zlín, s. 510-522. ISBN 978-80-7454-482-8.

JÍNEK, J. Sociální spravedlnost pro sociální práci. In: Sociální práce, sociální práca. 2014, č. 4. Ročník 14. S. 42.
KOLIBOVÁ, H., CHMELAŘOVÁ, M. Philanthropy as part of the regional context for social inclusion. Finance and the performance of firms in science, education and practice. UTB Zlín: UTB Zlín, s. 638-652. ISBN 978-80-7454-482-8.
KOLIBOVÁ, H., CHMELAŘOVÁ, M, VÁCLAVÍKOVÁ, A., JUŘÍČKOVÁ, V., (2015). Inkluzivní rozměr filantropických aktivit v regionálním kontextu. Opava: Slezská univerzita v Opavě. ISBN 978-80-7510-142-6

Kontaktní adresa autora:

Doc. PhDr. Helena Kolibová, CSc. Slezská univerzita, Fakulta veřejných politik v Opavě, Olbrichova 625/25, 746 01 Opava, Česká republika. e-mail: helena.kolibova@fvp.slu.cz

.

Politické aspekty regionální rozvoje – legitimita volebního systému v rámci voleb zastupitelstev obcí

Political Aspects of Regional Development - the Legitimacy of the Electoral System in the Context of Municipal Councils Elections

Radek Kopřiva, Sylvie Kobzev Kotásková

Abstrakt:

Východiskem článku je fakt, že zastupitelstva obcí, coby klíčoví aktéři rozvoje regionů, jsou volena za použití systému, který bývá mnohdy hodnocen jako značně disproporcionální s ohledem na zájmy voličstva. Článek se v této souvislosti zabývá komunálním volebním systémem a klade si otázku, do jaké míry je z hlediska vzorců volebního chování elektorátu v případě voleb zastupitelstev obcí vhodný. Cílem článku je na základě znalosti volebního chování voličstva ve volbách zastupitelstev českých obcí posoudit legitimitu volebního systému.

Problematickým místem výzkumu volebního chování a voličských zájmů je nedostatek využitelných dat. Volební data, která jsou dostupná díky Českému statistickému úřadu, neumožňují posoudit zájmy jednotlivých voličů (jedná se pouze o výsledek volby za definovaný volební obvod). Článek z toho důvodu vychází z dat získaných formou dotazníkového šetření, které umožňuje porozumět motivům vedoucím k volebnímu rozhodování. Komunální volební systém je v dekompozičním pohledu nastaven se zájmem zvýhodnit v systému dlouhodobě etablované politické subjekty a zejména jejich lídry, kteří kandidují z předních míst listin. Ke splnění cíle článku bude znalost volebního chování konfrontována s účinky volebního systému.

Klíčová slova:

volební systém, legitimita, zastupitelstva obcí, volič, volební chování, preferenční hlasy

Abstract:

The starting point of the article is the fact that as key players in regional development, municipal councils are elected using a system that is often considered highly disproportionate with regard to the interests of the electorate. In this context, the article deals with the municipal electoral system and raises the question to what extent it is suitable in terms of the patterns of the voting behaviour of the electorate in municipal council elections. The aim of this article is to assess the legitimacy of the electoral system based on knowledge of the voting behaviour of the electorate in municipal council elections in the Czech Republic.

A problematic area of research of voting behaviour and voter interest is the lack of usable data. Election data that are available through the Czech Statistical Office do not allow for evaluation of the interests of individual voters (the data only includes the results of elections under a defined constituency). On these grounds, the article is based on data collected through a questionnaire survey which allows for understanding of the motives leading to electoral decision-making. From a decomposition perspective, the municipal electoral system is configured with the interest to favour long-established political entities in the system, in particular their leaders, who run from the top spots in the documents. In order to meet the objectives of the article, knowledge of electoral behaviour will be confronted with the effects of the electoral system.

Key words:

electoral system, legitimacy, municipal councils, voter, voting behavior, preferential votes

Úvod

Hlavním smyslem volebních systémů je přispět zejména ke stabilitě politického prostředí. Svou roli má v této souvislosti ovšem diskuse nad konsekvencí jejich vlivu. Distribuce politických mandátů nemusí tak ani zdaleka odrážet zájmy voličů. V této diskusi má proto smysl zabývat se v souvislosti s charakterem volebního systému volebním chováním a také zájmy voličů.

Komunální volební systém v České republice bývá často předmětem zájmu s ohledem na jeho účinky. Legislativní úprava voleb do zastupitelstev obcí poskytuje možnost voličům v České republice využít v rámci volby preferenční hlasy, které však následně nejsou rozhodujícím kritériem pro udělení mandátu. Voliči při volbě kandidáta mají u komunálních voleb relativně značnou volnost. Svůj hlas mohou udělit nejenom vybrané kandidující straně, ale mohou svou volbu orientovat také na konkrétní kandidáty napříč kandidujícími stranami. V případě, že voliči v rámci volby do zastupitelstva obce využívají preferenčních hlasů, tak činí nejspíše ve snaze přispět ke zvolení daných kandidátů. Mandáty jsou ovšem přidělovány primárně kandidátům z předních míst kandidátní listiny (obdrží-li kandidující subjekt mandáty). Preferenční hlasy pro kandidáty hrají tak jen podružnou úlohu. K možnému prohloubení diskuse o účincích komunálního volebního systému v České republice je proto vhodné znát jaké je volební chování voličů. Je-li skutečně zaměřené v převažující většině na výběr jednotlivých kandidátů, nemuselo by složení voleného zastupitelstva zásadně odpovídat zájmům voličů. V opačném případě, při převažující volbě celých listin stran by naopak argument o nevhodnosti volebního systému v kontextu jeho legitimity ztratil smysl

Zatímco je obecně oblast legitimity volebních systémů (včetně systému voleb zastupitelstev obcí) v českých poměrech relativně málo odborně rozpracována (ačkoliv se jedná o otázku běžně veřejně diskutovanou), v tradičních demokraciích se jedná o častý předmět badatelského zájmu. Zpravidla se ukazuje, že charakter volebního systému pramení ze zájmu vládnoucích stran. K jeho proměnám dochází za předpokladu, že dojde k obměně stranických systémů (v důsledku vstupu nových voličů nebo proměny volebních preferencí) (Boix 1999). Diskuse týkající se legitimity volebních systémů se může stát argumentem pro jejich změnu. V posledních dvou desetiletích získávají v kontextu fenoménu změn volebních systémů (v minulosti vůči reformám vcelku imunním) na významu práce, které jsou věnovány studiu jejich vlivu na složení volených politických sborů (Taagepera 1998; Norris 1997; Blais 1991). Důsledky konfigurace volebních systémů jsou ovšem studovány také v jiných souvislostech. Příkladem je vztah mezi charakterem volebního systému a míry vnímané politické korupce (Birch 2007). Chang a Golden v této souvislosti ukazují vztah mezi typem volební listiny a korupcí. Zpochybněna je v této souvislosti zavedená představa, že otevřené listinné volební systémy vedou k nižší míře korupce v porovnání s uzavřenými (Chang, Golden 2007). Legitimita volebních systémů je také hodnocena z hlediska jejich dopadu na ženy a společenské menšiny (Rule, Zimmerman 1994; Norris 2006; Matland, Taylor 1997). Význam volebního systému je zmiňován také v souvislosti s utvářením legitimní vlády. Ukazuje se, že společensky přijatelný volební systém nemusí být základem efektivní politické reprezentace (Rothstein 2009).

Cíl a metodika

Východiskem k diskusi o vhodnosti komunálního volebního systému v České republice je znalost volebního chování, zejména způsobu hlasování voličstva. Ve snaze přispět k zmíněné diskusi je cílem článku popsat způsob hlasování voličů v komunálních volbách v České republice a na základě toho posoudit vhodnost stávajícího volebního systému s ohledem na politické zájmy voličů.

Způsob volby využívající elektorát v rámci voleb do zastupitelstev obcí ČR je posouzen na základě dat získaných prostřednictvím dotazníkového šetření (Výběrový soubor je tvořen odpověďmi 598 respondentů. Respondenti odpovídali na otázky prostřednictvím elektronického dotazníku, který byl distribuován náhodně e-mailem. Kritérii výběru byl věk respondentů a velikost obce, v které má trvalé bydliště. S ohledem na požadovanou validitu dat byl výběrový soubor vytvořen na konci roku 2014, tedy v období, které lze chápat jako těsně povolební). Přes problémy, které limitují závěry prací vzešlých z dat z dotazníkových šetření, je právě dotazník jednou z mála technik, kterou lze v případě volebního chování získat potřebná data. Volební výsledky, které jsou povinně shromažďovány a publikovány Českým statistickým úřadem, neumožňují získat jasnou představu o technice hlasování. Z výsledků voleb je zřejmé množství preferenčních hlasů pro jednotlivé kandidáty a v úhrnu pro volební

strany, stejně jako mandáty přidělené kandidátům. Z volebních výsledků však nevyplývá kolik z preferenčních hlasů získal kandidát v rámci celé listiny a kolik hlasů obdržel přímo. Data vzešlá z dotazníkového šetření navíc vedle přehledu distribuce způsobu volby umožňují třídění na základě dalších kritérií. V této souvislosti se ukazuje jako smysluplné třídit data dle velikosti municipality, ve které se volič účastní voleb. Příspěvek je postaven na předpokladu, že elektorát volící ve volbách do zastupitelstev velkých obcí inklinuje spíše k volbě celých kandidátních listin volebních stran, zatímco voliči v menších obcích v převažující míře preferují jednotlivé kandidáty.

Územní samospráva a volby zastupitelstev obcí v České republice

Česká republika je v porovnání s většinou zemí Evropy charakteristická velmi hustou mapou obcí. V zemi s přibližně 10,5 miliony obyvatel je k roku 2015 celkem 6252 obcí. Více jak tři čtvrtiny z nich však nemají ani jeden tisíc obyvatel. Pouze pět měst má více než sto tisíc obyvatel a 130 měst má více než 10 tisíc obyvatel. V těchto městech však žije v úhrnu přibližně 5,5 milionů obyvatel. Obecní struktura České republiky je tak velice heterogenní a jednotka typu obec může představovat velmi rozdílnou entitu.

Klíčovou legislativní normou, která upravuje územní samosprávu na obecní úrovni v České republice, je Zákon o obcích, který je součástí sbírky zákonů ČR. Tento zákon stanovuje rozsah působnosti obcí. V rámci územní samosprávy obcí je v ČR díky tzv. smíšenému modelu samosprávná obec obdařena jak samostatnou působností, v rámci které o svých záležitostech rozhoduje samostatně, tak je na ni převeden určitý rozsah výkonu státní správy (dle velikosti obce), kterou je obec povinna vykonávat pro stát. Zákon o obcích definuje zejména samostatnou působnost. Mezi její klíčové oblasti patří schvalování rozvoje obce, schvalování obecního rozpočtu, vydávání obecně závazných vyhlášek nebo třeba volba vrcholných exekutivních orgánů z řad zastupitelstva obce (starosta obce a obecní rada).

Rozhodujícím orgánem, který má pravomoc rozhodovat v rámci samostatné působnosti, je zastupitelstvo obce. Jedná se o volený orgán, jehož členové jsou voleni z řad občanů obce. Volebním právem disponují všichni občané s trvalým pobytem v obci, způsobilí k právním úkonům, kteří jsou starší osmnácti let. Stejné podmínky jsou nastavené také pro kandidaturu.

Přestože je ČR, jak bylo uvedeno výše, charakteristické heterogenní obecní strukturou (dle velikosti obcí), k volbě zastupitelstev obcí se využívá ve všech obcích stejný volební systém. Jeho reduktivní účinky se zvyšují s poklesem velikosti volebního obvodu (počtu voličů), což paradoxně vede v nejmenších obcích k největší míře politické nadreprezentace některých kandidátů na úkor jiných. Paradox spočívá zejména v tom, že politické prostředí malých obcí je značně personalizované. Volební systém ovšem ne zcela generuje politické orgány, které by odpovídaly po stránce personální zájmům občanů obce. Vedle toho je volební systém pro voliče klamavý (Lebeda 2009). Voliči využívající preferenční hlasy tak činí ve snaze zajistit zvolení jím podporovaného kandidáta. Jak již ovšem bylo uvedeno, množství preferenčních hlasů nemusí být pro zvolení rozhodující.

Volič disponuje v případě voleb do obecního zastupitelstva v České republice tolika hlasy, kolik je voleno zastupitelů dané municipality. Je-li zastupitelstvo obce voleno ve více volebních obvodech (o tom rozhoduje zastupitelský sbor ve funkčním období, které předchází volbám), má volič vždy počet hlasů rovný počtu mandátů rozdělovaných v jeho volebním obvodě. Systém voleb je postaven na otevřených kandidátních listinách, díky čemuž volič nemusí svou volbu soustředit na jednu kandidátní listinu, ale může vybírat kandidáty z různých listin. Voliči má tak možnost využít tří technik hlasování: První umožňuje voliči zakřížkovat stranu jako celek a přidělit jí tak počet hlasů, který se rovná počtu kandidátů, ovšem do maximálního počtu rozdělovaných mandátů v daném volebním obvodě, druhá technika voliči umožňuje prostřednictvím preferenčních hlasů zakřížkovat jednotlivé kandidáty různých kandidátních listin, a to též do výše počtu rozdělovaných mandátů ve volebním obvodě, v třetím případě volič kombinuje předchozí dvě techniky. Součástí komunálního volebního systému je stanovená pětiprocentní hranice hlasů, které musí získat kandidující strana, má-li být její volební zisk přepočítán na zastupitelské mandáty. Tato hranice se nezvyšuje pro koalice stran. Klauzule je naopak snižována v případě, že strana nominuje méně kandidátů, než je volený počet členů zastupitelstva (volební bariéra je menší úměrně k počtu kandidátů na listině). Strana ovšem

nemůže dostat od voliče více hlasů, než odpovídá počtu nominovaných kandidátů. Mezi volební strany, které se mohou ucházet o voličské hlasy, patří státem registrované politické strany a nezávislí kandidáti, kteří kandidují samostatně (což je velmi řídký jev) nebo ve sdružení nezávislých kandidátů. Obě formy kandidatury nezávislých kandidátů musí být legitimizováno peticí s podpisy obyvatel obce (Sdružení nezávislých kandidátů může kandidovat pouze po předložení petice s podpisy sedmi procent obyvatel obce. V případě nezávislých kandidátů to je v nejmenších obcích pět procent s tím, že s růstem velikosti klesá procento podpisů, které musí kandidát předložit). Stranám jsou mandáty distribuovány dle d´Hondtovy metody volebního dělitele. Z pohledu voliče je nejproblematičtějším místem komunálního volebního systému fakt, že samotné mandáty jsou kandidátům stran přidělovány primárně nikoliv na základě množství preferenčních hlasů, ale jejich pořadí na kandidátní listině. K posunům konkrétních kandidátů z nevolitelných míst na volitelná místa dojde jen za předpokladu, že kandidát získal alespoň o 10% více preferenčních hlas, než je průměrný počet hlasů na jednoho kandidáta na kandidátní listině a zároveň na listině není ve větší míře preferovaných kandidátů více, než je počet mandátů získaných politickým subjektem. Voliči bez větší znalosti účinků komunálního volebního systému mohou upřednostnit personální volbu a preferovat konkrétní kandidáty více listin volebních stran v dobré víře, že právě jejich hlasy přispějí ke zvolení daných kandidátů. Vzhledem k mechanismu systému ovšem platí, že hlasy pro kandidáty jsou v prvé řadě hlasy pro celé volební subjekty a s velkou pravděpodobností tím přispějí ke zvolení kandidátů z předních pater listin. To ovšem nemusí být kandidáti, které by voličstvo preferovalo.

Dosavadní výzkum

V kontextu volebních preferencí je jednou z důležitých otázek, jakým způsobem, respektive jakou techniku volby využívá většinově elektorát v rámci voleb zastupitelstev obcí. Voličské zájmy byly doposud šetřeny zejména na základě vlastních výsledků voleb, tedy nepřímo. Studován byl například vztah voličů ke kandidátům na základě jejich osobních charakteristik, jako například stranická příslušnost kandidáta, jeho pohlaví, věk nebo inkumbence (Bernard, 2012). Ukazuje se, že pohlaví nebo věk kandidáta nejsou na rozdíl od zmíněné inkumbence příliš důležité pro rozhodování voličů. Politická příslušnost kandidáta hraje roli zejména v kontextu velikosti obce, v které volby probíhají. V malých obcích mají největší volební podporu nezávislí kandidáti. Jejich úloha ovšem obvykle klesá s růstem velikosti zkoumané obce (Šedo, 2009). Jako důležitý faktor volebního úspěchu se na základě šetření ukazuje dosažené formální vzdělání, které je na kandidátních listinách vyjádřeno dosaženými vysokoškolskými tituly. Jak již bylo uvedeno, důležitým kritériem je v rámci volebního chování tzv. inkumbence (Pojem inkumbence je obvykle využíván v souvislosti s tzv. inkumbenčním efektem. Jedná se o zvýhodnění již v minulosti zvolených kandidátů do politického sboru při obsazování pozic na kandidátních listinách). Ukazuje se, že pozice v zastupitelstvu v předcházejícím funkčním období nejspíše povede k zisku mandátu také pro období následující.

Často kladenou otázkou šetření volebního chování v rámci zastupitelských voleb na obecní úrovni v ČR je význam preferenčních hlasů coby stabilizační proměnné výsledků voleb. Preferenční hlasy mnohdy vedou k znovuzvolení bývalých zastupitelů, a to i přes fakt, že nekandidují z volitelných míst kandidátních listin (Bernard 2012, Balík 2009, Balík 2012)

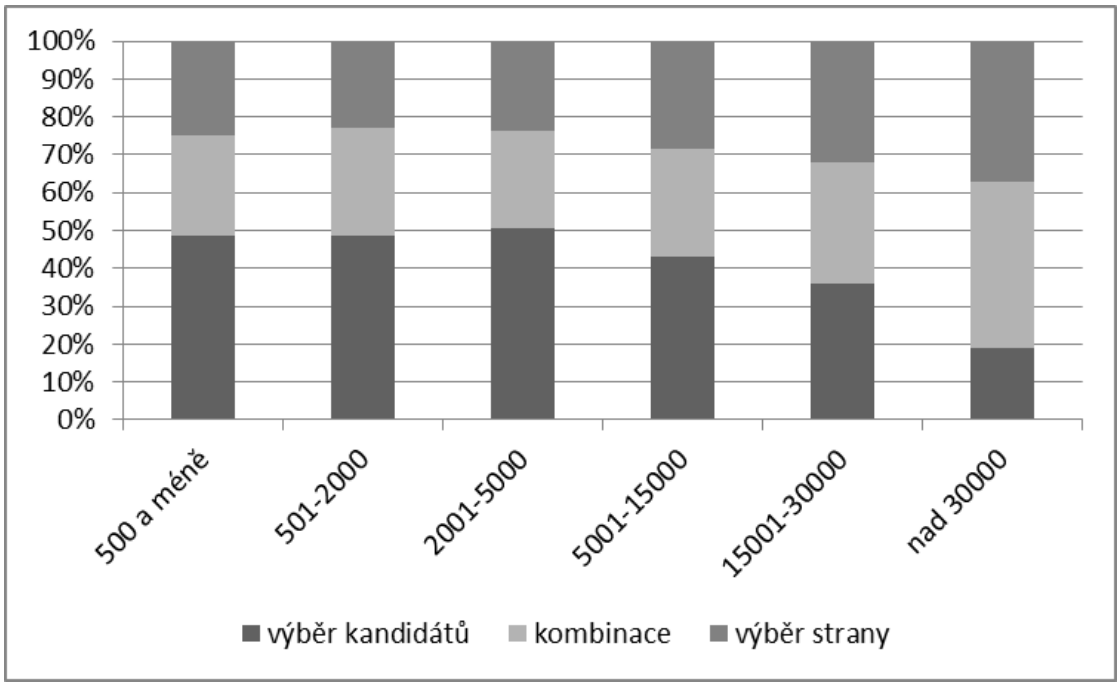
Výsledky

Z analytického hlediska je článek věnován technice volby v rámci voleb zastupitelstev obcí v České republice. Východiskem je předpoklad o vztahu mezi velikostí obce a převládající technikou volby. V případě voleb v malých obcích lze předpokládat, že voliči díky dobré znalosti místního prostředí inklinují spíše k výběru kandidátů z nabízejících se listin. Naproti tomu ve velkých municipalitách je převládající technikou volby podpora celé listiny kandidujícího volebního subjektu. Převažující technika volby je posouzena na základě dat získaných dotazníkovým šetřením. Již bylo uvedeno, že voličstvo v rámci volby může udělit maximálně počet hlasů, který odpovídá počtu mandátů rozdělovaných v jeho volebním obvodě. Hlasovat může jednou ze tří výše popsaných technik hlasování. Na základě dat získaných od respondentů nelze tvrdit, že by elektorát výrazně preferoval některou z technik na úkor ostatních. Odpovědi na otázku, který se týká techniky volby, jsou distribuovány přibližně po třetinách. Nerovnoměrnou distribuci užitých technik u respondentů připadajících ke skupinám definovaných dle velikosti dokládá také výpočet analýzy rozptylu.

Analyzované soubory byly tvořeny daty získanými na základě otázky na užitou techniku volby a velikosti obce, v níž respondent volí. Kategorie byly ohraničeny počty obyvatel – méně než 500 (16,8% respondentů), 501-2 000 (9,9% respondentů), 2 001-5 000 (16,8% respondentů), 5 001- 15 000 (21,8% respondentů), 15 001 – 30 000 (12,4% respondentů), 30 001 a více (22,3% respondentů). Testována byla nulová hypotéza, že mezi populačními průměry není rozdíl, tedy že není statisticky významný rozdíl v užité technice volby při porovnání odpovědí respondentů žijících v různě velkých obcích. Alternativou je, že alespoň dva populační průměry se od sebe liší. Testování předpokladu modelu bylo provedeno výpočtem reziduí a předpovídaných hodnot a jejich grafickým zobrazením.

Z přehledu distribuce techniky volby užité voliči v obcích rozřazených dle velikostních kategorií (viz následující Graf 1) je patrné, že v obcích do pěti tisíc obyvatel je volba výběrem jednotlivých kandidátů nejčastěji využívanou technikou (přibližně polovina respondentů). V případě kategorií větších obcí je zřejmé, že s jejich rostoucí velikostí klesá počet voličů, kteří v rámci volby vybírají jednotlivé kandidáty, a roste podíl těch, kteří svoji volbu orientují na podporu celé strany, popř. kombinují volbu strany a vybraných kandidátů. V případě obcí, které lze v českých podmínkách chápat jako velké (kategorie nad 30 tisíc obyvatel) je volba formou výběru jednotlivých kandidátů relativně málo četná (přibližně 19% respondentů). I přesto se však ukazuje, že orientace voličů na podporu volebních stran v takto velkých municipalitách není dominující, protože většina voličů v rámci své volby kombinuje výběr kandidátů více stran a zbylými hlasy podporu jedné strany.

Graf 1: Distribuce formy hlasování

Zdroj: dotazníkové šetření

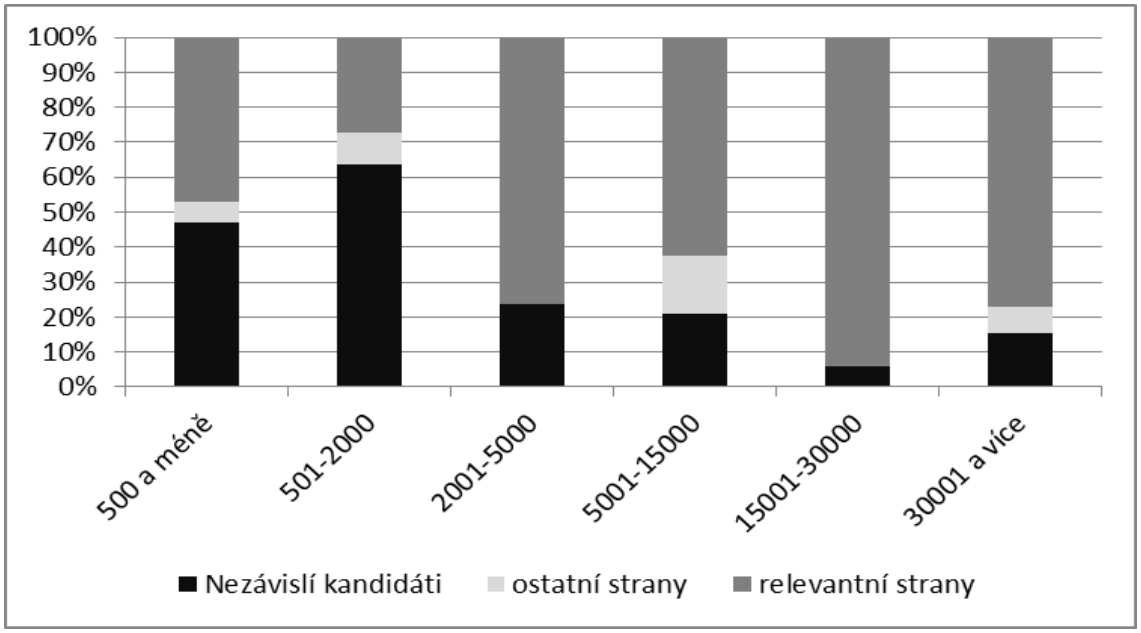
Bylo by možné domnívat se, že výsledky šetření distribuce techniky volby by se mohly částečně lišit, pokud by voliči dobře znali charakter a účinky užívaného volebního systému při volbě zastupitelstev českých obcí. S rostoucí znalostí systému by zřejmě vzrostl také podíl voličů, kteří by preferovali celé listiny stran s ohledem na fakt, že volič nemá disponibilními preferenčními hlasy v případě kandidátů mimo nejvyšší patra listin velkou šanci ovlivnit výsledek. Znalost volebního systému voličstvem je ovšem nejspíše jen malá. Z celkového množství zodpovědělo správně otázku týkající se znalosti posunu kandidátů na listině jen přibližně osm procent respondentů.

V případě voličů, kteří svoji volbu orientují na podporu celé strany, je pro pochopení jejich politických požadavků, s kterými vstupují do volební místnosti, nutné znát alespoň částečně jejich volební chování. Důležitou otázkou v této souvislosti je, zda je volba v převažující většině zaměřena na podporu stran, které lze v českých podmínkách chápat jako relevantní (Mezi národně dlouhodobě

relevantní strany lze považovat Občanskou demokratickou stranou, jejíž postavení lze v politickém procesu České republiky od počátku 90. let až do roku 2010 považovat za klíčové, dále Českou stranu sociálně demokratickou, která byla ve stejném období vždy chápána jako pól levé strany politického kontinua. Jedná se o stranu, která měla rozhodující vládní vliv ve dvou po sobě jdoucích funkčních obdobích od roku 1998 do roku 2006. Za třetí dlouhodobě relevantní stranu lze považovat Komunistickou stranu Čech a Moravy. Jedná se o stranu, která v parlamentní komoře vždy sehrávala úlohu opozice. Dle řady politologických prací je klasifikována jako antisystémová. Mezi tyto strany je dále třeba zařadit Křesťansko demokratickou unii – Československou stranu lidovou, která zasedala v dolní komoře českého parlamentu již od vzniku samostatné ČR. Prvním obdobím, kdy se této straně nepodařilo získat parlamentní mandáty, bylo období mezi roky 2010 a 2013. Po parlamentních volbách v roce 2013 opět zasedla ve sněmovně. Významnou stranou současného stranického systému České republiky je politické hnutí ANO. Jedná se o nový subjekt, který ovšem v roce 2013 získal v dolní komoře českého parlamentu počtem mandátů druhé nejvýznamnější postavení a stal se součástí vládní koalice. V případě voleb do zastupitelstev obcí v roce 2014 ovšem kandidoval jen v omezeném množství municipalit, zpravidla velkých městech) nebo je volba distribuována více rovnoměrně mezi různé kandidující politické subjekty. V případě voličů s orientací k podpoře národně relevantních politických stran lze předpokládat, že rozhodující pro ně není prosazení konkrétních kandidátů do voleného sboru, ale počet mandátů za daný subjekt. Stejný zájem ovšem nelze předpokládat u voličů, kteří podporují celé listiny stran, které mají pouze lokální význam, nepatří mezi parlamentní nebo jsou sdruženími nezávislých kandidátů. Takové subjekty (nejedná-li se o výjimky v podobě lokálně dlouhodobě etablovaných stran s voličsky populárním souborem kandidátů či kandidátem a programově známou orientací) jsou obvykle typické protestním charakterem, místně významnou osobností, která kandiduje na kandidátní listině a jíž si voliči spojují s celou listinou strany, apod.

Při volbě formou podpory celé listiny strany převažuje podpora politických stran před nezávislými kandidáty. Z necelých 40% respondentů, kteří uvedli tuto formu volby, jich volilo politickou stranu přibližně tři čtvrtiny (75,86%) a kandidátku nezávislých kandidátů zbylá necelá čtvrtina. Přestože v případě malých obcí představují nezávislí kandidáti mnohdy jedinou formu zapojení stran do místního politického života (Čmejrek 2008) a tím pádem voliči v případě těchto municipalit mnohdy nemohou vyjádřit svoji inklinaci či identitu s některou z relevantních stran její volební podporou v rámci komunálních voleb, na základě šetření se ukazuje, že i v malých obcích není podíl voličů upřednostňujících velké relevantní strany volené jako celek zanedbatelný. Je ovšem třeba si uvědomit, že celkový podíl respondentů, kteří na základě výsledků šetření preferují celé listiny stran, nedosahuje v malých obcích ani čtvrtiny populačního vzorku. Smysluplnější je sledovat strukturu volební podpory v případě větších obcí. Z respondentů, kteří uvedli podporu listiny jako celku, jich významná většina u obcí v kategoriích nad dva tisíce obyvatel uvedla volbu některé z relevantních stran českého stranického systému (viz Graf 2).

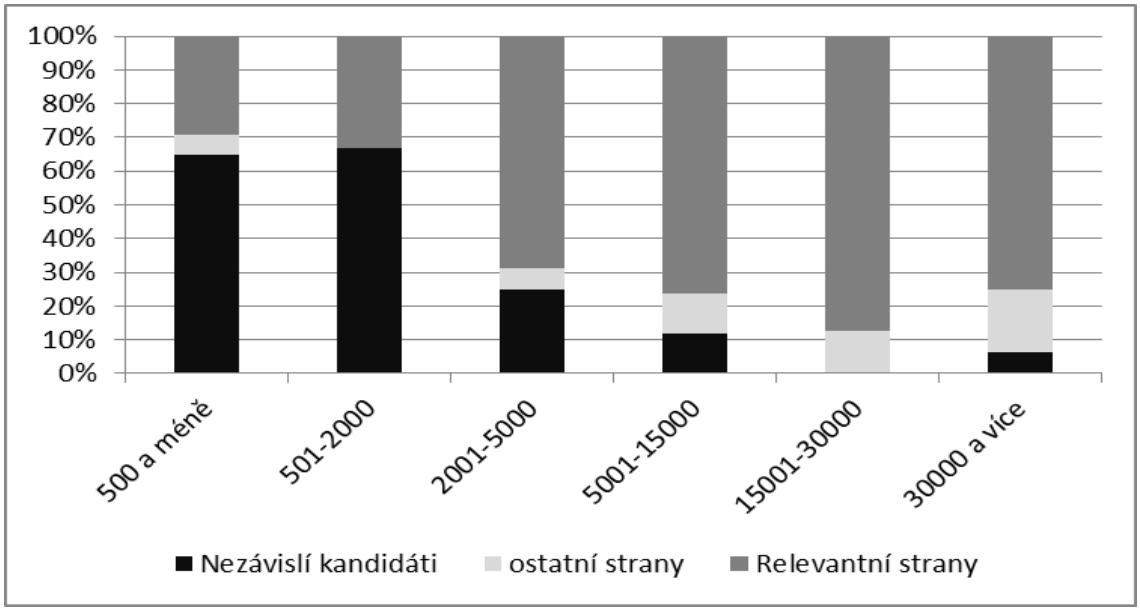
Graf 2: Distribuce volební podpory celých listin stran a nezávislých kandidátů

Zdroj: dotazníkové šetření

Vzhledem k úvaze nad legitimitou aplikovaného komunálního volebního systému v České republice je problémem, jak přistoupit interpretativně k voličům, kteří částečně preferují kandidáty různých listin a částečně listinu jako celek. Část z těchto voličů dá většinu disponibilních hlasů některé z kandidujících stran a zbylé rozdělí mezi kandidáty více listin. Pro takové voliče spíše platí, že se identifikují s některou ze stran a zbylými hlasy pouze usilují o prosazení vybraných kandidátů do zastupitelstva. V jejich případě nemá volební systém zásadní vytěsňující účinky. Ty se naopak zvyšují v případě, že volič většinu hlasů, které má v rámci volby k dispozici, rozdělí mezi více kandidátů různých listin a pouze zbylými nerozdělenými hlasy podpoří některou z kandidujících stran. Poměr hlasů mezi strany a kandidáty je v případě respondentů, kteří uvedli tuto techniku volby, těžko zjistitelný. Platí ovšem, že i v případě voličů, kteří udělí preferenčních hlasů jen několik málo, nevedou jejich hlasy ke zvolení podporovaných kandidátů, nejsou-li na volitelném místě kandidátní listiny, popř. nezískají-li jimi preferovaní kandidáti potřebných deset a více procent hlasů oproti průměru hlasů na kandidáta na listině. Z části hlasů, kterou tito voliči preferují listiny stran, je z výsledků šetření patrné, že i zde převažuje v případě kategorií obcí větších než dva tisíce obyvatel podpora relevantních stran před ostatními kandidujícími politickými subjekty (Graf 3).

Graf 3: Distribuce částečné volební podpory stran a nezávislých kandidátů

Zdroj: dotazníkové šetření

Sledované charakteristiky (technika volby, znalost systému a vztah techniky volby a volební chování) vedou k přesvědčení, že aplikovaný komunální volební systém v České republice je v některých ohledech v rozporu se zájmy voličstva. Voličstvo, které disponibilními hlasy (ať už všemi nebo jen některými) preferuje konkrétní kandidáty, je omezováno účinkem volebního systému. Na základě výsledku šetření je takových voličů většina ve všech velikostních kategoriích obcí. Nezanedbatelnou skupinou jsou ovšem také voliči podporující strany jako celek. Ti jsou ovšem koncentrovaní zejména v nejpočetnějších kategoriích největších obcí. Na základě výsledků šetření se ukazuje, že podstatná část z nich inklinuje k volbě stran s národní relevancí.

Diskuse týkající se legitimity komunálního volebního systému se v kontextu výsledků šetření ukazuje jako relevantní. Zejména se nabízí otázka, zda by v rámci voleb zastupitelstev menších obcí neměl být využíván systém s významnější rolí preferenčních hlasů, který by ve větší míře respektoval zájmy voličstva. Posílení role voličů při sestavování místních zastupitelstev menších obcí by bylo přijatelné i s ohledem na obecný požadavek stability politického prostředí. Místní zastupitelstva malých obcí nejsou příliš zatížená ideologickými souvislostmi, protože v nich převládá zastoupení nezávislými kandidáty a navíc se činnost zastupitelstev zpravidla neomezuje ani rozmanitostí podob místních exekutivních koalic. Méně přesvědčivý je vzhledem k výsledkům šetření požadavek na změnu systému v případě větších obcí. Většina respondentů volí všemi nebo některými hlasy relevantní politické strany a sledují tak zejména zájem stranický před personálním. Podpůrným argumentem pro zachování systému v případě větších obcí je také fakt, že stabilní politické prostředí do značné míry vychází ze struktury stranického systému. Komunální volební systém nahrává nejen podpoře relevantních stran českého stranického systému, ale zároveň zajišťuje stabilitu personálního prostředí volených zastupitelstev. Kandidující volební strany mají větší vliv na složení budoucího politického sboru a tím také odpovědnost za schopnost spolupracovat s ostatními.

V případě úvah o změně volebního systému pro menší obce by důležitým badatelským úkolem nebylo pouze vymezení jeho nových parametrů, ale také stanovení hranice velikosti obce, do které by byl nový volební systém užíván.

Závěr

Šetření volebního chování elektorátu v kontextu legitimity komunálního volebního systému je užitečné. Výsledky takto orientované práce naznačují, že občané obcí, kteří se účastní voleb místních zastupitelstev v malých obcích, většinově preferují jednotlivé kandidáty před volbou celých listin stran. Vlastností komunálního volebního systému ovšem je, že zvýhodňuje kandidáty, kteří se o

voličské hlasy uchází z předních míst listin. Mnohdy se ovšem jedná o kandidáty, kteří nemají nebo alespoň nemusí mít značnou volební podporu. I přes fakt, že schopnost reálné projekce voličských zájmů do podoby voleného politického sboru není prvořadým požadavkem na volební systémy a mnohem důležitější je schopnost vygenerovat politicky stabilní prostředí (ovšem s ohledem k zájmu voličů), nabízí se otázka, zda by současný volební systém neměl být upraven tak, ale více podpořil preferenční hlasy voličů.

V případě velkých municipalit v České republice se na základě šetření ukazuje, že by případná úprava systému musela vést k zásadní proměně složení zastupitelstev.

Literatura

1. BALÍK, S. (2009): Komunální politika. Obce, aktéři a cíle místní politiky. Praha: Grada.
2. BALÍK, S. (2012): Studie ke komunálním volbám 2010. Brno: MUNI PRESS.
3. BERNARD, J. (2012): Individuální charakteristiky kandidátů ve volbách do zastupitelstev obcí a jejich vliv na volební výsedky. Sociologický časopis, 4, pp. 613-640.
4. BIRCH, S., Comparative Political Studies September 17, 2007 Electoral Systems and Electoral Misconduct, Bircsi@essex.ac.uk.
5. BLAIS, A. (1991) The Debate over Electoral Systems. International Political Science Review July 1991 vol. 12 no. 3 239-260.
6. BOIX, C. (1999). Setting the Rules of the Game: The Choice of Electoral Systems in Advanced Democracies . American Political Science Review, 93, pp 609-624. doi:10.2307/2585577.
7. ČMEJREK, J. (2003): Lokální a regionální politické stranictví v ČR. In: III. Kongres českých politologů, Praha-Suchdol 5.-6.9.2003, pp. 271-280. Praha: Česká společnost pro politické vědy.
8. ČMEJREK, J. (2008): Obce a regiony jako politický prostor. Praha: Alfa
9. ERIC C. C. CHANG and MIRIAM A. GOLDEN (2007). Electoral Systems, District Magnitude and Corruption. British Journal of Political Science, 37, pp 115-137. doi:10.1017/S0007123407000063.
10. KAVAN, S. (2015) Ethical Aspects of the Work of Rescuers During Extraordinary Events. In The Social Sciences, Volume 10, Isue 6. Medwell Journals, 2015, str. 684-690. ISSN: 1818-5800. URL: http://medwelljournals.com/abstract/?doi=sscience.2015.684.690.
11. KOPŘIVA, R. (2010): Stabilita volební podpory politických stran v komunálních volbách. Acta Politologica, 3, pp 3–16.
12. KOPŘIVA, R. (2012): Analytické možnosti využití prefe¬renčních hlasů při výzkumu volebního chování ve volbách zastupitelstev obcí. Acta Politologica, 3, pp 315-333.
13. LEBEDA, D. (2009): Komunální volby klamou. Krátké zastavení nad problematickými aspekty volebního systému pro obecní zastupitelstva. Acta Politologica, 3, pp. 332-343.
14. MATLAND, E., R., TAYLOR, M., M. (1997) Electoral System Effects on Women's Representation, Theoretical Arguments and Evidence from Costa Rica, University of Houston, Texas A&M University Comparative Political Studies April 1997 vol. 30 no. 2 186-210.
15. NORRIS, P. (1998) Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritarian and Mixed Systems, International Political Science Review July 1997 vol. 18 no. 3 297-312, Rein Taageperaab, pages 68-91. How electoral systems matter for democratization, Volume 5, Issue 3, 1998.
16. NORRIS, P., Acta Politica (2006) 41, 197–213. doi:10.1057/palgrave.ap.5500151. The Impact of Electoral Reform on Women's Representation.
17. ROTHSTEIN, B. Creating Political Legitimacy Electoral Democracy Versus Quality of Government. American Behavioral Scientist November 2009 vol. 53 no. 3 311-330
18. RULE, W., ZIMMERMAN, F., GREENWOOD, P., Electoral Systems in Comparative Perspective: Their Impact on Women and … Westport, Connecticut * London.
19. ŠEDO, J. (2009): Preferenční hlasy v komunálních volbách – zdroj obměny či stability volených reprezentantů? Acta Politologica, 3, pp 344-365.

Kontaktní adresa autora

Ing. Radek Kopřiva, Ph.D., Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, Katedra humanitních věd, Kamýcká 129, Praha 6 – Suchdol, kopriva@pef.czu.cz

Ing. Sylvie Kobzev Kotásková, Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, Katedra humanitních věd, Kamýcká 129, Praha 6 – Suchdol, kotaskova@pef.czu.cz

Poznatky uváděné v příspěvku vyplynuly z řešení projektu IGA PEF ČZU v Praze č. 20151051 „Občanský aktivismus a jeho projekce do místního politického života “.

Podnikanie na Slovensku

Business in Slovakia

Marcela Korenková

Abstrakt:

Malé a stredné podniky sa považujú za hlavný prvok revitalizujúcej sa ekonomiky. Sú na trhu najpružnejšie, sú zdrojom inovácií a technologického pokroku a veľkou mierou sa podieľajú na tvorbe pracovných miest. Z uvedeného dôvodu je potrebné, aby neustále dochádzalo k podpore podnikania na Slovensku. Okrem legislatívnych faktorov je to možné docieliť aj väčšou informovanosťou ľudí o právach a povinnostiach podnikateľských subjektov. Prieskumom, ktorého čiastkové výsledky prezentujeme v článku, sme chceli zistiť, či študenti vysokých škôl majú dostatočné vedomosti z uvedenej problematiky a tiež do akej miery majú záujem o založenie si vlastného podnikania.

Kľúčové slová:

podnikanie, študenti, záujem o podnikanie, kraj

Abstract:

Small and middle-sized businesses are considered the essential element of the revitalizing economy. They are the most flexible ones at the market, the source of innovation and technological progress. They contribute to the creation of new jobs significantly. For that reasons, the support of business in Slovakia is essential. Besides the legislative factors, it is possible to achieve this by the better awareness about the rights and duties of the business subjects. The aim of the research was to determine if the university students have sufficient knowledge of the matter and how much they are interested in establishing their own business. The partial results of the research are presented in the article.

Key words:

business, students, interest in doing business, region

Úvod

Ak sa pozrieme okolo seba, na naše najbližšie okolie, na dedinku či mesto, v ktorom žijeme, na náš región či krajinu, alebo sa pozrieme globálne na situáciu vo svete, všade vidíme množstvo pozitív, ktoré svedčia o tom, že postupujúci vývoj posúva civilizáciu smerom vpred. Vývoj okolo nás však neprináša iba pozitíva. Produktov síce pribúda, ale pracovných miest je stále menej, pretože prácu nahrádzajú nielen stroje, ale už aj stroje sú riadené počítačmi a modernými informačnými technológiami. Často sa stretávame s tvrdením, že za všetkými pozitívnymi a negatívnymi zmenami stojí podnikanie. To na jednej strane dokáže ľuďom pomáhať a stále im zlepšovať a spríjemňovať život a na druhej strane im život komplikovať. V súvislosti s témou príspevku môžeme povedať, že téma podnikanie patrí nielen v Slovenskej republike, ale i vo svete medzi najdiskutovanejšie témy v odbornej i širokej verejnosti (Papula, J. a kolektív, 2015).

Výsledky a následky podnikania je možné nájsť všade okolo nás. Nájdeme ich (Papula, J. a kolektív, 2015):

- v produktoch a ich inováciách,
- v službách a ich rozsahu a kvalite,
- v pracovných príležitostiach, ich počte, kvalite pracovného prostredia a úrovni odmeňovania,
- v životnej úrovni, kvalite života, životnom prostredí a životnom zabezpečení,
- v mnohých ďalších oblastiach, ktoré sú priamo alebo nepriamo ovplyvňované podnikaním.

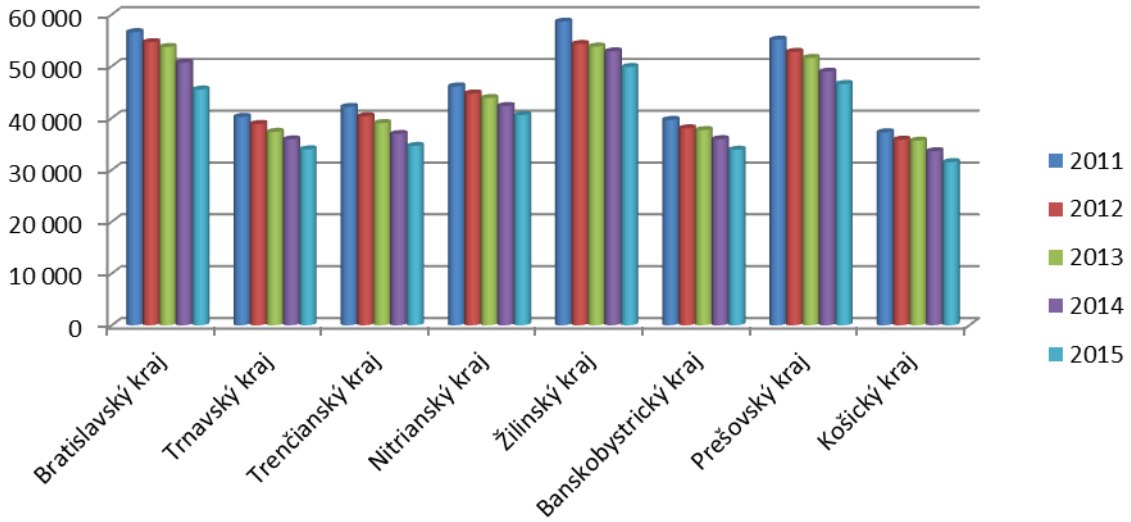
Kvalitné podnikateľské prostredie je základom pre dlhodobý rozvoj podnikateľských aktivít, zvyšovanie výkonnosti hospodárstva a životnej úrovne obyvateľov každej krajiny. Zvlášť malým a stredným podnikom sa pripisujú významné vlastnosti vzhľadom na skutočnosť, že svojou pružnosťou sú najvýkonnejším motorom každej trhovej ekonomiky (Strážovská, Ľ., Strážovská, H. 2010). Pôsobia ako významní zamestnávatelia, nositelia regionálneho rozvoja (a teda i rozvoja celého národného hospodárstva) a súčasne tvoria nezanedbateľný sociálny pilier (Tetřevová, L. a kolektiv, 2011). Z uvedeného dôvodu je potrebné, aby neustále dochádzalo k podpore podnikania na Slovensku.

Pod podporou podnikania rozumieme vytváranie takého podnikateľského prostredia, ktorého parametre umožnia rýchly rozvoj malých a stredných podnikov, ich efektívne fungovanie a tým aj zlepšenie celkového ekonomického prostredia. (Daňková, A. a kol. 2010).

Pre podnikateľa je veľmi dôležité zamyslieť sa nad tým, akú organizačno-právnu formu si pre svoje podnikanie zvolí, ktorá by mu pomohla a umožnila podnikateľský zámer dosiahnuť čo najlepšie a tým zabezpečiť budúcu prosperitu podniku.

V záujme právnej istoty právny poriadok predpisuje právne formy, ktoré podnik môže voliť pre podnikateľskú činnosť. Týmto poriadkom sa určujú právne vzťahy medzi podnikom a jeho prostredím a upravuje sa vnútorný poriadok podniku. V Slovenskej republike sú tieto predpisy súčasťou Obchodného zákonníka, Zákona o živnostenskom podnikaní, Občianskeho zákonníka.

Z dôvodu, že medzi najrozšírenejšie organizačno-právne formy podnikania na Slovensku patria živnostníci a obchodné spoločnosti (najmä spoločnosti s ručením obmedzeným) budeme sa v úvodnej časti príspevku zaoberať týmito organizačno-právnymi formami. Ich vývoj za posledných 5 rokov je nasledovný.

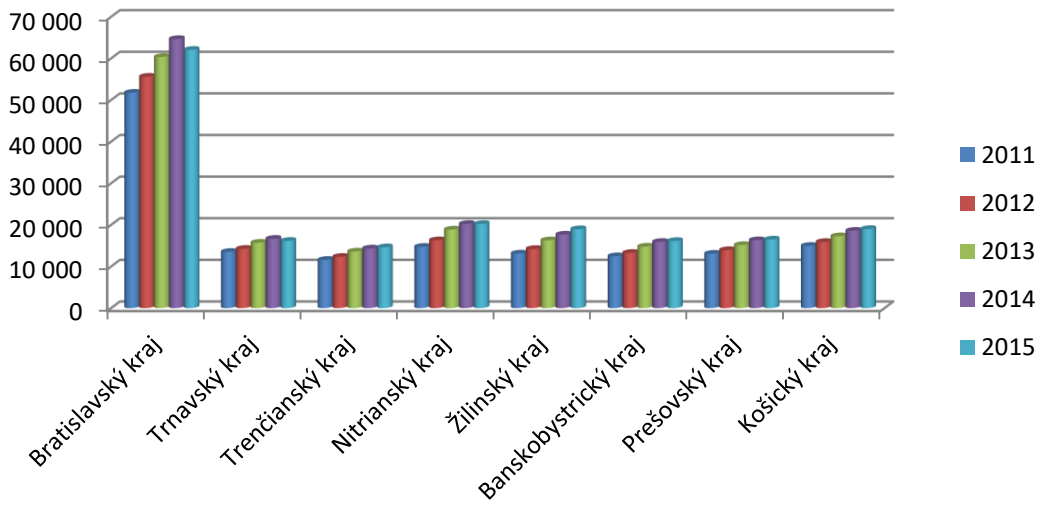

Graf 1: Vývoj počtu živnostníkov

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Ako vidno na grafe 1, počet živnostníkov za posledných päť rokov každoročne klesal vo všetkých krajoch Slovenska. Najväčší pokles bol zaznamenaný v roku 2015, kde na území Slovenska počet živnostníkov klesol o 20 722. Pre porovnanie v roku 2014 počet živnostníkov klesol o 15 527. Len v Bratislavskom kraji, v ktorom bol zaznamenaný najväčší pokles, počet živnostníkov v roku 2015 klesol o 5 183. Tento fakt bol spôsobený pravdepodobne nepriaznivými podmienkami na podnikanie ako i zmenou organizačno-právnej formy podnikania (zo živnostníkov na spoločnosti s ručením obmedzeným) mnohých podnikateľov.

Vývoj obchodných spoločností je znázornený na nasledovnom grafe.

Graf 2: Vývoj počtu obchodných spoločností

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Počet obchodných spoločností za posledných 5 rokov vo všetkých krajoch Slovenskej republiky každoročne narastal s výnimkou roku 2015 kedy nastal pokles. V tomto roku na území Slovenska bol zaznamenaný najväčší pokles obchodných spoločností v Bratislavskom kraji, kde počet obchodných spoločností klesol o 2 594. Najväčší pokles bol zaznamenaný u spoločností s ručením obmedzeným, ktorý pravdepodobne súvisel s tým, že pre spoločnosti s ručením obmedzeným bolo povinnosť zložiť základné imanie do banky, pričom banka musela vydať potvrdenie o zložení danej sumy. V súčasnosti je síce zakladateľ povinný zložiť základné imanie, ale už postačuje vyhlásenie správcu vkladu o zložení základného imania. Ďalším dôvodom poklesu obchodných spoločností mohla byť aj povinnosť podnikateľských subjektov aj v prípade straty platiť tzv. minimálnu daň z príjmu vo forme „daňovej licencie“.

Môžeme konštatovať, že v roku 2015 sa založilo menej podnikov ako v roku 2014, či už živností alebo obchodných spoločností (hlavne spoločností s ručením obmedzeným). Práve tento fakt môže svedčiť o tom, že slovenskí občania strácajú chuť podnikať, možno aj kvôli nie práve najpriaznivejším podmienkam pre podnikanie. (http://www.investujeme.sk/zaujem-slovakov-o-podnikanie-klesa/) Tými môžu byť vysoké daňové a odvodové zaťaženie, administratívna náročnosť, nepredvídateľná legislatíva a zlá vymožiteľnosť práva. Výsledky prieskumu medzi expertmi jednoznačne hovoria o tom, že podnikateľské prostredie na Slovensku skôr podnikateľskú aktivitu obmedzuje, ako by podporovalo vznik a rozvoj nových podnikateľských aktivít (http://alianciapas.sk/prieskum-gem-ukazal-ze-aktivita-slovenskych-podnikatelov-klesa-trapia - ich-chronicke-problemy-zle-fungujuceho-statu/).

Cieľ

V súvislosti s nie veľmi priaznivými podmienkami na podnikanie v Slovenskej republike a s klesajúcou tendenciou zakladania si vlastného podnikania, zaujímalo nás, aký asi bude trend v nasledujúcich 1-2 rokoch. Našou cieľovou skupinou boli študenti vysokých škôl. Túto skupinu sme si zvolili preto, lebo práve túto skupinu môžeme považovať za hnací prvok spoločnosti. U nich je predpoklad väčšej aktivity, dlhšieho zotrvania a rozširovania svojho podnikania, inovatívnejších nápadov v porovnaní so staršími ľuďmi. Cieľom príspevku je predstaviť čiastkové výsledky vlastného prieskumu zameraného na zistenie:

- či študenti vysokých škôl pôsobiacich na Slovensku disponujú dostatočnými vedomosťami z oblasti podnikania a tiež
- zistenie záujmu študentov vysokých škôl založiť si vlastné podnikanie.

Metodika

Prieskum bol realizovaný formou dotazníka. Otázky v dotazníku boli otvorené a uzavreté. Väčšina otázok bola však otvorená z dôvodu, že cieľom prieskumu bolo získať reálne informácie ohľadom vedomostnej úrovne študentov vysokých škôl z oblasti podnikania.

Prieskumu sa zúčastnili študenti 3., 4. a 5. ročníkov vysokých škôl pôsobiacich na Slovensku. Na prieskume bolo ochotných spolupracovať 314 študentov vo veku 22 – 27 rokov. V nasledovnej tabuľke uvádzame celkové počty študentov zúčastnených nášho prieskumu v členení podľa krajov SR, z ktorých študenti pochádzajú a aj s rozdelením podľa pohlavia.

Tab. 1: Počty študentov zúčastnených na prieskume

Kraj	Počet študentov	% podiel	muži	ženy
Bratislavský	19	6,05 %	7	12
Nitriansky	118	37,58 %	62	56
Trnavský	67	21,34 %	34	33
Trenčiansky	31	9,87 %	12	19
Žilinský	29	9,24 %	11	18
Banskobystrický	9	2,87 %	2	7
Košický	28	8,92 %	11	17
Prešovský	13	4,14 %	4	9

Zdroj: dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

Na základe údajov uvedených v tabuľke 1 môžeme povedať, že nášho prieskumu sa zúčastnili študenti zo všetkých krajoch Slovenska. Najväčší počet študentov zúčastnených nášho prieskumu pochádza z Nitrianskeho a Trnavského kraja a najmenej študentov pochádza z Banskobystrického kraja. Na prieskume bolo ochotných spolupracovať viac žien ako mužov.

Z uvedeného počtu len 9 študentov (2,87 %) pred vypĺňaním dotazníka už absolvovalo predmet súvisiaci s podnikaním.

Príspevok sa venuje odpovediam na otázky týkajúce sa vedomostnej úrovne študentov vysokých škôl z oblasti podnikania a tiež zistením ich záujmu založiť si vlastné podnikanie. Konkrétne nás zaujímalo:

- či študenti vedia kto a za akých podmienok môže podnikať,
- akým spôsobom je možné do podnikania vstúpiť,
- aké organizačno-právne formy podnikania poznajú a aké sú ich výhody a nevýhody,
- čo je to podnikateľský plán a na aké účely sa používa,
- kde sa vybavuje živnostenské oprávnenie,
- čo je to Spoločenská zmluva,
- aké majú podnikatelia povinnosti,
- z akých zdrojov je možné získať finančné prostriedky na rozbeh podnikania,
- koľko študentov už v súčasnosti podniká,
- koľko študentov pochádza z podnikateľskej rodiny,
- koľko študentov plánuje v najbližších 1-2 rokoch si založiť vlastné podnikanie,
- u študentov so záujmom založiť si vlastné podnikanie sme zisťovali ich motiváciu k vlastnému podnikaniu a aj v čom vidia hlavné prekážky podnikania
- či by študenti chceli podnikať skôr ako fyzická osoba alebo právnická osoba.

Výsledky z dotazníkového prieskumu uvádzame nižšie.

Výsledky prieskumu a diskusia

Z celkového počtu 314 študentov zúčastnených prieskumu v súčasnosti podniká 17 študentov (5,41 %). Z dôvodu, že títo študenti už realizujú podnikateľské aktivity, a tiež z dôvodu, že boli schopní odpovedať na všetky nami položené otázky v dotazníku, sme v nasledovných častiach príspevku ich odpovede nezarátali do celkového počtu odpovedí. Znamená to, že celkový počet študentov zúčastnených nášho prieskumu (po odrátaní vyššie spomínaných 17 študentov) Na základe získaných informácií z dotazníkového prieskumu je možné teda povedať, že len veľmi málo študentov má dostatočné vedomosti z oblasti podnikania.

Študenti väčšinou nemajú predstavu o tom, kto a za akých podmienok môže podnikať, akým spôsobom do podnikania môžu vstúpiť, akú organizačno-právnu formu podnikania si pre svoje podnikanie môžu zvoliť a aké sú ich výhody a nevýhody, ako si založiť vlastné podnikanie (na akom mieste a vyžadované ohlasovacie povinnosti), aké majú podnikatelia povinnosti, čo je to podnikateľský plán, z akých zdrojov môžu získať finančné prostriedky na podnikanie a podobne.

Následne uvádzame len niekoľko konkrétnych príkladov odpovedí študentov:

- 278 študentov (93,6 %) tvrdí, že jedinou podmienkou na začatie podnikania je vek 18 rokov. Bezúhonnosť, spôsobilosť na právne úkony ako i prípadnú odbornú spôsobilosť študenti nespomínali.
- 252 študentov (84,85 %) za jediný spôsob vstupu do podnikania uvádzajú „založenie si vlastného nového podniku“. Len 8 študentov (2,69 %) uviedlo „nástupníctvo“ ako ďalší spôsob vstupu do podnikania. Spôsob vstupu do podnikania ako kúpa podniku alebo franchising študentom nie sú známe.
- Za organizačno-právne formy podnikania študenti považujú živnosť (265 študentov = 89,23 %) a spoločnosť s ručením obmedzeným (265 študentov = 89,23 %). Len 46 študentov (15,49 %) uviedlo aj akciovú spoločnosť. Ich výhody a nevýhody študenti nepoznajú. 32 študentom (10,77 %) pojem „organizačno-právna forma podnikania“ nie je vôbec známy.
- Len 28 študentom (9,43 %) sú známe jednotlivé druhy živnosti (remeselné, viazané a voľné živnosti). Títo študenti boli schopní aj uviesť, že pri prevádzkovaní remeselných a viazaných živnosti je potrebné byť aj odborne spôsobilí.
- 31 študentov (10,44 %) vedelo, že živnostenské oprávnenie sa vybavuje na okresnom úrade – odbore živnostenského podnikania.
- Len 24 študentov (8,08 %) vie, čo je to Spoločenská zmluva.
- Študenti uvádzali aj aké majú podnikatelia povinnosti. Uviedli len nasledovne povinnosti: vedenie účtovníctva (281 študentov = 94,61 %), povinnosť evidovať tržbu v registračnej pokladnici (285 študentov = 95,96 %), platiť odvody do zdravotnej poisťovne (243 študentov = 81,82 %) a Sociálnej poisťovne (238 študentov = 80,13 %). Študenti ale nevedeli, že platiť odvody do Sociálnej poisťovne pre živnostníkov minimálne v prvom roku podnikania nie je povinnosťou.
- Pojem „podnikateľský plán“ je známy len 137 študentom (46,13 %). Z uvedeného počtu 62 študentov (45,26 %) uviedlo, že podnikateľský plán je potrebný pri tom, ak potrebujú získať z banky finančné prostriedky, ale 75 študentov (54,74 %) nevie na čo sa podnikateľský plán používa.
- Ako zdroj získania finančných prostriedkov na začatie podnikania študenti okrem vlastných prostriedkov uviedli len „banky“ (297 študentov = 100 %)), čo pre začínajúcich podnikateľov je to takmer nereálne. Je to z toho dôvodu, že banky väčšinou požadujú vysoké záruky, ktoré začínajúci podnikatelia majú väčšinou problém splniť a tiež že banky väčšinou vyžadujú 1-2 roky podnikateľskej histórie. Iné zdroje ako napríklad rôzne mikropôžičkové programy (napríklad od Slovak business agency), rôzne granty, príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť z úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, pri inovatívnych podnikateľských nápadoch investori, rôzne podnikateľské súťaže študenti neuvádzali vôbec.

Pozitívne však je, že nedostatočné vedomosti z oblasti podnikania študentom ale nebránia v tom, aby uvažovali o založení si vlastného podnikania. Totiž 139 študentov (46,80 %) plánuje v najbližších 1-2 rokov si vlastné podnikanie založiť. Percentuálne zastúpenie študentov (z počtu 297 študentov) so záujmom o založenie si vlastného podnikania v rozdelení podľa jednotlivých krajoch uvádzame v nasledovnej tabuľke.

Tab. 2: Záujem študentov o podnikanie podľa krajov

Kraj	Počet študentov	Percentuálny podiel
Bratislavský	8	2,70 %
Nitriansky	55	18,52 %
Trnavský	28	9,43 %
Trenčiansky	10	3,37 %
Žilinský	16	5,39 %
Banskobystrický	1	0,34 %
Košický	15	5,05 %
Prešovský	6	2,02 %

Zdroj: dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

Najväčší záujem o podnikanie majú študenti Nitrianskeho a Trnavského kraja a najmenší záujem o vlastné podnikanie majú študenti Banskobystrického, Prešovského a tiež Bratislavského kraja.

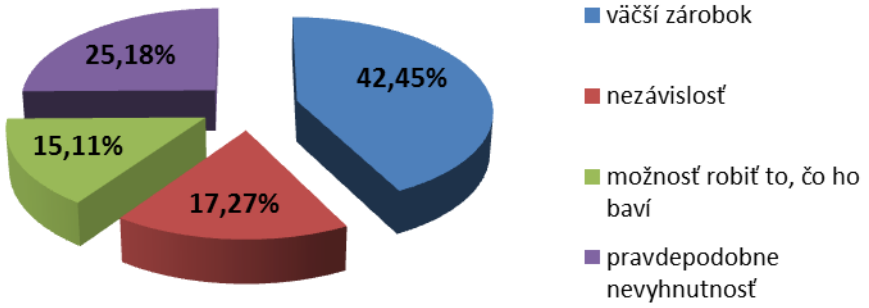
Zaujímalo nás aj, či o založenie si vlastného podnikania majú záujem skôr muži alebo ženy. Výsledky sú uvedené v nasledovnej tabuľke 3 a hovoria, že o podnikanie majú záujem vo väčšej miere muži.

Tab. 3: Záujem študentov o podnikanie podľa pohlavia

Pohlavie	Počet	Percentuálny podiel
muži	78	56,12 %
ženy	61	43,88 %

Zdroj: dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

U študentov so záujmom o založenie si vlastného podnikania sme zisťovali ich motiváciu k vlastnému podnikaniu. Za hlavnú motiváciu k začatiu podnikania študenti považujú motivátory uvedené v grafe 3.

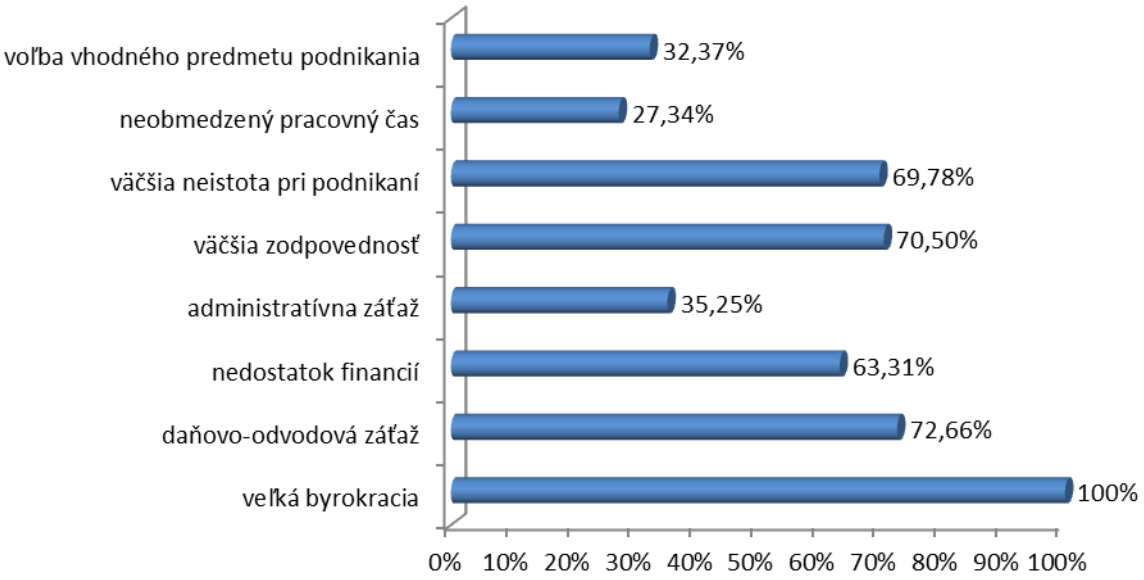

Graf 3: Motivácia k podnikaniu

Zdroj: dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

Za najväčší motivátor študenti uviedli „väčší zárobok“. Tento motivačný faktor uviedli v prevažnej miere študenti Bratislavského, Nitrianskeho, Trnavského a Žilinského kraja. Ako druhý najčastejší motivátor uvádzaný študentmi bol „pravdepodobne nevyhnutnosť. Tento „motivátor“ uviedlo celkovo 25,18 % študentov (všetci študenti pochádzajúci z Prešovského, Košického, Banskobystrického kraja a niektorí študenti Nitrianskeho a Trenčianskeho kraja). 17,27 % študentov za najväčší motivátor k začatiu vlastného podnikania považuje „nezávislosť“ a u 15,11 % predstava, že budú môcť robiť to, čo ich baví.

Okrem motivácie sme u týchto študentov zisťovali, aj v čom vidia hlavné prekážky podnikania. Výsledky uvádzame v nasledovnom grafe 4. Študenti mali možnosť si vybrať z niekoľkých možností, pričom mali možnosť uviesť aj iné prekážky k začatiu vlastného podnikania. Súčasne mohli označiť aj viac možností.

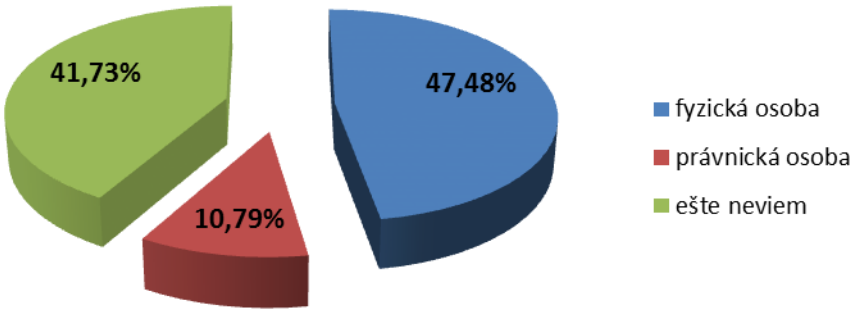
Graf 4: Prekážky k začatiu vlastného podnikania

Zdroj: dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

Za najväčšiu prekážku k začatiu vlastného podnikania študenti považujú „veľkú byrokraciu“, ktorú označili všetci študenti. Veľa študentov (72,66 %) uviedlo ako veľkú prekážku „daňovo-odvodovú záťaž“. Za často označované prekážky podnikania študenti uviedli „väčšiu zodpovednosť“, „väčšiu neistotu pri podnikaní“, „nedostatok financií“ a ďalšie prekážky uvedené v grafe 4.

Z 297 študentov 42 študentov pochádza z podnikateľských rodín. Zaujímavé však je, že len 8 študentov pochádzajúcich z podnikateľských rodín si plánuje vlastné podnikanie založiť. Je to pravdepodobne spôsobené tým, že práve títo študenti majú z oblasti podnikania viac takých vedomostí a skúseností, ktoré ich od podnikania odrádzajú. Títo študenti ani neplánujú prevziať podnikanie po rodinných príslušníkoch.

U študentov, ktorí plánujú si v nasledujúcich 1-2 rokoch vlastné podnikanie založiť, nás zaujímalo, či by chceli podnikať skôr ako fyzická osoba alebo právnická osoba. Výsledky sú uvedené v nasledovnom grafe.

Graf 5: Právna forma podnikania

Zdroj: dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

Takmer polovica študentov plánuje začať podnikať skôr ako fyzická osoba. Veľké percento študentov (41,73 %) neovláda výhody a nevýhody podnikania fyzickej osoby a právnickej osoby a preto ešte v tomto štádiu nie sú rozhodnutí akú právnu formu podnikania by využili na svoje podnikanie. Je to v rozpore so súčasným trendom, kedy počet živnostníkov z roka na rok klesá. Pravdepodobne študentov od založenia si právnickej osoby odrádza základné imanie, ktoré napríklad v spoločnosti s ručením obmedzeným je vo výške 5000,- € a tiež povinnosť aj pri dosiahnutí straty platiť daňové licencie.

Zaujímavým zistením bolo aj tvrdenie 16 študentov (11,51 %), ktorí sa vyjadrili – „Pri súčasnej legislatíve plánujem začať podnikať ako živnostník a po roku prejsť na s.r.o.“ to je pravdepodobne spôsobené skutočnosťou, že živnostníci v súčasnosti nemajú povinnosť prvý rok (a možno aj ďalšie roky pri nízkom príjme) podnikania platiť odvody do Sociálnej poisťovne. Tiež to môže byť spôsobené aj možnosťou fyzickej osoby si uplatňovať 40 % - né paušálne výdavky ako formu vedenia účtovníctva, čo právnické osoby už takú možnosť nemajú.

Povinné poistenie živnostníkom vzniká od 1. júla 2016 tým fyzickým osobám (FO), ktoré za kalendárny rok 2015 dosiahli príjem z podnikania a z inej samostatnej zárobkovej činnosti v sume vyššej ako 5 148,00 eur, t. j. sumu rovnú alebo vyššiu ako 5 148,01 eur a zároveň majú k 1. júlu 2016 platné oprávnenie na vykonávanie činnosti podľa osobitného predpisu. Ak živnostník dosiahol príjem z podnikania vyšší ako 5 148,00 eur, povinné poistenie mu trvá aj naďalej a naopak ak za kalendárny rok 2015 dosiahol príjem rovnajúci sa alebo nižší ako 5 148,00 eur povinné poistenie mu zaniká (Sociálna poisťovňa, 2016).

Súčasne nás zaujímalo, ako sa bude táto situácia vyvíjať v jednotlivých krajoch, čo uvádzame v tabuľke 4.

Tab. 4: Právna forma podnikania

Kraj	FO	PO	neviem
Bratislavský	-	8	-
Nitriansky	24	3	28
Trnavský	12	2	14
Trenčiansky	4	-	6
Žilinský	8	2	6
Banskobystrický	1	-	-
Košický	13	-	2
Prešovský	4	-	2

Zdroj: dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

Na základe dosiahnutých výsledkov je možné povedať, že väčšina študentov z Prešovského, Košického a Banskobystrického kraja plánuje podnikať ako fyzická osoba. Všetci študenti, ktorí pochádzajú z Bratislavského kraja uviedli, že plánujú podnikať ako právnická osoba. V Nitrianskom, Žilinskom a Trnavskom kraji je málo študentov, ktorí by chceli podnikať ako právnická osoba. V týchto krajoch je veľa študentov, ktorí ešte nie sú rozhodnutí. Súvisí to pravdepodobne s neznalosťou výhod a nevýhod podnikania ako fyzickej osoby a právnickej osoby.

Pre blízku budúcnosť jednotlivých regiónov je pozitívne, že 24 študentov (17,27 %) sa už v súčasnosti nachádza v prípravnej fáze začatia podnikania. Počty študentov v jednotlivých krajoch, ktorí sa v súčasnosti nachádzajú v prípravnej fáze uvádzame v tabuľke 5.

Tab. 5: Študenti nachádzajúci sa v prípravnej fáze začatia podnikania

Kraj	Počet študentov
Bratislavský	4
Nitriansky	7
Trnavský	4
Trenčiansky	3
Žilinský	2
Banskobystrický	0
Košický	3
Prešovský	1

Zdroj: dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

Zhrnutie:

Mnohých ľudí na podnikaní láka skutočnosť, že sa budú slobodne rozhodovať o svojom pracovnom a voľnom čase, že budú mať možnosť presadzovať svoje vlastné nápady a tým budú mať možnosť dosiahnuť úspech. Mnohí pod podnikaním zase vidia možnosť väčšieho zárobku a tým aj lepšieho zabezpečenia do dôchodku a tiež lepšieho zabezpečenia svojich potomkov. Avšak nie každý z nás má predpoklady, aby sa stal úspešným podnikateľom. Preto vstup do podnikania je vážnym rozhodnutím každého podnikateľa, lebo úspešnosť podnikateľa závisí od jeho podnikateľských vedomostí, schopností, zručností ale aj osobnostných predpokladov.

Podnikanie ako tvorivá ľudská činnosť sa zákonite spája s celým radom výhod (neobmedzené možnosti sebarealizácie, dosiahnutie vyšších príjmov, byť nezávislý od riadenia iného a pod.), ale

i nevýhod (podnikateľské riziko, zodpovednosť podnikateľa za nevedomé porušenie právnych noriem súvisiacich s podnikaním, či iné podnikateľské neúspechy a pod.) (Daňková, A. a kol. 2010). Každý záujemca o podnikanie by si mal dôkladne zvážiť všetky výhody a nevýhody, ktoré sa s podnikaním spájajú.

Hovorí sa, že podnikateľom by mal byť človek, ktorého priťahuje riziko a tiež nové veci. Tí, ktorí majú skôr radi istotu a pokojnejší život by si mali poriadne premyslieť vstup do podnikania.

V úvode bolo spomenuté, že slovenskí občania strácajú chuť podnikať, možno aj kvôli nie práve najpriaznivejším podmienkam pre podnikanie. (http://www.investujeme.sk/zaujem-slovakov-o-podnikanie-klesa/)

Výsledky nášho prieskumu dokazujú, že aj napriek tomu, že študenti nedisponujú dostatočnými vedomosťami z oblasti podnikania im nebráni v tom, aby uvažovali o založení si vlastného podnikania Z celkového počtu 314 študentov 17 študentov v súčasnosti už podniká, 24 študentov sa v súčasnosti nachádza v prípravnej fáze začatia podnikania a mnoho ďalších študentov uvažuje v nasledujúcich 1-2 rokoch začať podnikať. O podnikanie majú záujem vo väčšej miere muži. Prieskumom sme tiež zistili, že mnohí študenti, ktorí pochádzajú z podnikateľských rodín si uvedomujú hlavné problémy podnikania na Slovensku. To je pravdepodobne aj dôvod, prečo v blízkej budúcnosti 1-2 rokov pri súčasnej legislatíve nemajú záujem si založiť vlastné podnikanie a ani prevziať podnikanie po rodinných príslušníkoch. Študenti za najväčšie prekážky vlastného podnikania považujú veľkú byrokraciu, daňovo-odvodovú záťaž, a väčšiu zodpovednosť a aj neistotu v podnikaní.

Najväčšiu motiváciu vidia študenti vo väčšom zárobku, ale mnohí študenti vlastné podnikanie považujú za nevyhnutnosť. Týka sa to hlavne študentov pochádzajúcich z Prešovského, Košického a Banskobystrického kraja, kde je aj menej pracovných príležitostí.

Najväčší záujem o podnikanie majú študenti pochádzajúci z Nitrianskeho a Trnavského kraja. Z toho vyplýva aj predpoklad, že v priebehu nasledujúcich 1-2 rokov dôjde v najväčšej miere práve v týchto krajoch k zvýšeniu počtu podnikateľov aj z radov mladých perspektívnych ľudí, ktorí by mohli priniesť nové a kreatívne nápady. Je ale dôležité, aby sa snažili priniesť na trh produkty, ktoré budú riešiť reálne potreby ľudí a podnikov.

Pre podnikateľa je tiež dôležité, aby mal prehľad o trhu, jeho veľkosti a potrebách, ale najmä o konkurencii a ich riešeniach, výhodách a nevýhodách. Mal by priebežne získavať spätnú väzbu od okolia, od súčasných aj budúcich zákazníkov (Drobný, M., 2015). To je predpoklad dlhšieho zotrvania podnikateľa na trhu.

Literatúra:

Daňková, A. a kol. 2010. *Malé a stredné podnikanie.* Bratislava: Crr.sk s.r.o. ISBN 978-80-970495-2-2

Drobný, M. 2015. Slasti a strasti startupistov. In: *Startup 4 Dummies.* Bratislava: Digital visions. ISBN 978-80-971112-3-6

Papula, J. a kolektív, 2015. *Podnikanie a podnikateľské myslenie I.* Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-950-2

Sociálna poisťovňa: [online] [cit. 2016-15-08] Dostupné na internete: http://www.socpoist.sk/szco-vjr/55165s

Strážovská, Ľ., Strážovská, H. 2010. *Malé a stredné podniky Základy.* Bratislava: Merkury, s.r.o. ISBN 978-80-89458-07-3

Štatistický úrad Slovenskej republiky: [online] [cit. 2016-15-08] Dostupné na internete: https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/Databases/STATdat/!ut/p/b1/jY_BDoIwEEQ_qYMtFo-LkVJDGosWoRfTgzEYAQ_G7xeJV9G9TfLeTJZ5VjPfh2d7CY926MPtnf3yRNbafVFVUNUig-aRgnEOyOQINCOAL0eYfCt1kqYRITHlBvpAO1VuRQQRf_wZ4K_9taJcyAJIChVDU-7KleUcxH_5R-

YnZK5hAmZeNPnQndm9c67GVbwAlOWrBg!!/dl4/d5/L2dJQSEvUUt3QS80SmtFL1o2X1ZMUDh
CQjFBMDAyMzYwQVNKRFM0NTIzTU03/

Tetřevová, L. a kol. 2011. *Veřejný a podnikatelský sektor.* Příbram: Professional Publishing. ISBN 978-80-7431-043-0

http://www.investujeme.sk/zaujem-slovakov-o-podnikanie-klesa/

http://alianciapas.sk/prieskum-gem-ukazal-ze-aktivita-slovenskych-podnikatelov-klesa-trapia-ich-chronicke-problemy-zle-fungujuceho-statu/

Kontaktná adresa:

Ing. Marcela Korenková, PhD., Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta prírodných vied, Ústav ekonomiky a manažmentu, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovensko. E-mail: mkorenkova@ukf.sk

Daňové zatížení v České republice a na Slovensku

Tax burden in the Czech Republic and Slovakia

Ivana Koštuříková

Abstrakt:

Patří-li globalizační tendence k důvodům, jež vybízí vlády ke spolupráci při řešení otázek daňové problematiky, o to více platí potřeba a nutnost kooperace v případě vlád zemí, jež se chtějí podílet na vytváření nových mezinárodních ekonomických seskupení, nebo se chtějí zapojovat do již existujících integračních spojení. Rozdílná konstrukce daní v jednotlivých státech EU je příčinou nízké vypovídací schopnosti konkrétních daní při mezinárodní komparaci. Daňové prostředí, ve kterém se firma pohybuje, působí na výši a rozdělování disponibilního zisku, výběr optimální finanční a majetkové struktury, investování apod., což přímo souvisí s finančním postavením firmy, jeho jednotlivými činnostmi a působí i na výrobní faktory. Pro potenciálního investora je konkrétní výše sazby daně podstatnou informací, ale pro účely srovnání daňových systémů v jednotlivých zemích je nepoužitelná. Tento problém z části odbourává daňová kvóta, která udává celkové daňové zatížení. Cílem příspěvku je zhodnotit vývoj daňového zatížení v České republice a na Slovensku se zaměřením na komparaci daňových systémů v jednotlivých zemích pomocí jednoduché a složené daňové kvóty.

Klíčová slova:

daňová kvóta, mezinárodní srovnání, daňové zatížení, Česká republika, Slovensko

Abstract:

If globalization tendencies are among the reasons which encourage governments to cooperate in solving of tax issues, all the more the need and necessity of cooperation applies in the case of governments of countries that want to participate in creating new international economic alliances or wish to participate in the existing integrations. A different construction of taxes in the individual countries of EU is the reason of low information value of specific taxes in the international comparison. The taxation environment in which a company operates affects the amount and distribution of the disposable profit, a selection of optimal financial and asset structure, investments etc., which is directly related to the financial position of the company, its individual activities and affects also production factors. The specific amount of the tax rate is substantial information for a potential investor, but for the purpose of comparison of tax systems in the individual countries it is inapplicable. This problem is partly eliminated by the tax quota, which determines the total tax burden. The aim of this paper is to evaluate the development of the tax burden in the Czech and Slovak Republics focusing on the comparison of tax systems in different countries using simple and compound tax quotas.

Key words:

tax quota, international comparison, tax burden, Czech Republic, Slovakia

Úvod

Pro naplnění veřejných rozpočtů nepoužívají národní ekonomiky jen jednu daň, ale několik daní (Nightingale, 2002), které jsou vzájemně propojeny, čímž tvoří tzv. daňový systém nebo soustavu daní. Každá daň má své kladné a záporné stránky. Její negativní dopady na ekonomické procesy se částečně kompenzují v rámci integrované daňové soustavy, která pak plní své funkce ve fiskální politice. Rozšiřování Evropské unie a proces globalizace podstatně ovlivnil také daňové systémy a fiskální politiku v jednotlivých zemích (Redoano, 2007). Dochází k výraznému pohybu v mezinárodním obchodě, vzniku nadnárodních společností, přesunu kapitálu a při těchto pohybech ke střetávání různých daňových systému, jak uvádí Široký (2012, s. 28).

Daňové systémy jsou odvislé od celé řady faktorů, které ovlivňují ve vzájemných souvislostech naplňování základních principů a funkcí daní (Smith, 2007). Struktura i velikost výnosů z daní podléhá především ekonomickým faktorům, jako je hospodářský růst, míra inflace, rozsah zainteresovanosti ekonomiky na mezinárodním obchodu, odvětvová a geografická struktura, jakož i struktura pracovních sil. Arnold et al. (2011) provedli analýzu dopadu daňové struktury na hospodářský růst. Touto problematikou se také zabývali Tosun a Abizadeh (2005), kteří zkoumali reakci různých daní na HDP na obyvatele v OECD v letech 1980- 1999. Szarowská (2013) pak analyzovala změny v oblasti daní a jejich dopad na ekonomický růst v Evropské unii v letech 1995-2008. Problematikou tempa růstu a daňových opatření se také zabývá Bishnu et al. (2016). Vývoj daňových příjmů bývá významně ovlivněn ekonomickými recesemi. Funkcí ekonomické nejistoty je volatilita daňových příjmů, jak uvádí Seegert (2015). Zkoumáním důkazů o vazbách mezi a daněmi a charakteristikami krize se zabývala Blechová (2012).

Jednou ze skutečností orientovaných na srovnání daňového zatížení je vazba daňového systému na ekonomickou aktivitu firem (Janoušková, 2012). Daňové prostředí, ve kterém se firma pohybuje, působí na výši a rozdělování disponibilního zisku, výběr optimální finanční a majetkové struktury, investování apod., což přímo souvisí s finančním postavením firmy, jeho jednotlivými činnostmi a působí i na výrobní faktory. Brockmeyer (2014) zkoumal vliv změny daňové sazby na investování podniků a zjistil, že investice malých podniků výrazně reagují na změnu sazby daně. Daňová sazba a její výše není jedinou proměnnou, ale podstatnou roli hraje také daňový základ, který je tvořen rozdílným způsobem a ze kterého se výsledná daňová povinnost počítá. Nesmíme opomenout ani vliv různých výjimek, nezdanitelných a odpočitatelných položek. Statutární daňové sazby tak nemohou plnit úlohu objektivního ukazatele pro účely vzájemného srovnávání tohoto zatížení v různých státech, jak uvádí Koštuříková (2011, s. 388). Vhodný nástrojem pro porovnání daňového zatížení podniků v různých státech se jeví efektivní korporátní daňové zatížení (Blechová, 2014).

Daňové zatížení korporací je významným nástrojem daňové konkurence. Touto problematikou v rámci EU se mimo jiných zabývá Gordon (2014), který tvrdí, že jedná se o ekonomickou nutnost uznávanou a chráněnou právními předpisy EU. Loretz (2008) zkoumal korporátní daňovou konkurenci v rámci OECD.

Cíl a metodika

Cílem příspěvku je zhodnotit vývoj daňového zatížení v České republice a na Slovensku se zaměřením na komparaci daňových systémů v jednotlivých zemích pomocí jednoduché a složené daňové kvóty. Dopad změn ve zdanění bude prezentován pomocí složek daňové kvóty, přičemž bude za použití regresní analýzy odhadován vývoj jednotlivých ukazatelů (regresand) v následujících letech na základě znalostí o vývoji ukazatelů v letech 1993-2014 (regresor). Výsledky zkoumání budou zachyceny pomocí spojnice trendu, která ze zjištěných údajů zobrazí možný vývoj v České a Slovenské republice v následujících letech. Rovnice regrese pak představí aproximaci zadaných hodnot, kde budou koeficienty stanoveny metodou nejmenších čtverců tak, aby součet druhých mocnin odchylek původních hodnot od získaného modelu byl minimální. Uvedený index R^2 pak vyjádří míru spolehlivosti vypočítaného odhadu vývoje.

Determinace daňové kvóty

V rámci rozhodování podnikového managementu je daňový systém jedním z rozhodujících faktorů. Pro hodnocení daňových systémů se jako makroindikátory používá daňová kvóta nebo implicitní daňové sazby. Jako alternativu lze použít the World Tax Index, což je multikriteriální index daňového zatížení (Machová a Kotlán, 2013). Daňové kvóty jsou nejčastěji používaným makroindikátorem pro hodnocení daňové politiky (Ochrana a kol., 2010). Tento ukazatel se vypočítá jako podíl vybraných daní v daném státě na hrubém domácím produktu (HDP). Výsledná hodnota je uváděna v procentech, což umožňuje snadné srovnání.

$$\text{Daňová kvóta} = \frac{\text{daňové příjmy}}{\text{HDP}} \times 100$$

Ve skutečnosti znázorňuje podíl hrubého domácího produktu, který se přerozděluje prostřednictvím veřejných rozpočtů. V závislosti na vymezení daňových příjmů se můžeme setkat se dvojím vyjádřením tohoto ukazatele, a to v podobě jednoduché a složené daňové kvóty.

Jednoduchá daňová kvóta

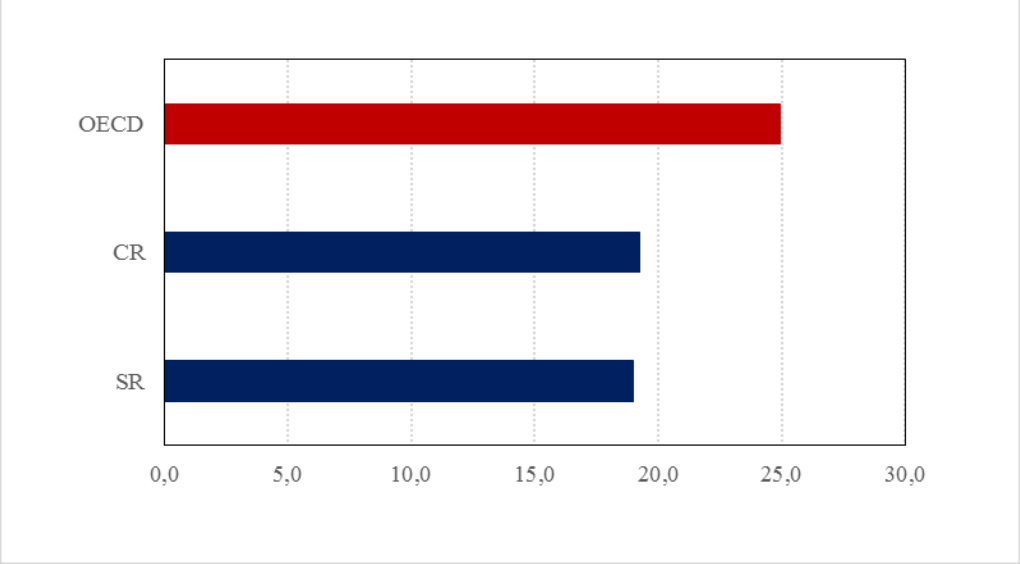
Jednoduchá daňová kvóta (JDK), která bývá označována také jako čistá daňová kvóta (Hamerníková et al., 2010), zahrnuje pouze ty příjmy veřejných rozpočtů, které skutečně mají označení „daň“. Průměrná jednoduchá daňová kvóta zemí OECD se pohybuje okolo 25 %, kdy v prvním sledovaném období (1993) dosáhla 24,7 % a postupně rostla až na 25,7 % v roce 2000. Poté došlo k postupnému poklesu až na původní hodnotu 24,7 % v roce 2003. Nejnižší hodnoty (24 %) dosáhla v roce 2010. Postupně došlo k nárůstu až na 25,1 % v roce 2013. Následující tabulka znázorňuje vývoj jednoduché daňové kvóty v České republice a na Slovensku.

Tab. 1: Jednoduchá daňová kvóta v ČR a v SR

Země	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**
ČR	22,8	21,5	20,4	19,1	19,0	18,1	18,8
SR	n.a.[34]	n.a.[1]	24,8	23,0	21,8	21,5	21,1
Země	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
ČR	18,1	18,2	18,7	19,4	20,0	19,7	19,2
SR	19,7	18,6	18,3	18,9	18,6	18,8	17,8
Země	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
ČR	19,3	18,7	18,1	18,0	18,7	19,1	19,5
SR	17,8	17,5	16,6	16,1	16,6	16,1	17,1

Zdroj: OECD Statistics

Průměrná jednoduchá daňová kvóta v obou zemích je nižší, než je průměr OECD. Slovensko dosahuje nejnižší hodnotu 19 %, Česká republika je pak v těsném závěsu s průměrnou JDK ve výši 19,3 % (graf 1).

Graf 1: Průměrná jednoduchá daňová kvóta

Zdroj: vlastní zpracování z údajů OECD Statistics

[34] *data nebyla dostupná*

Složená daňová kvóta

Jako relevantní ukazatel je považována složená daňová kvóta (SDK), která zahrnuje i příjmy z povinného pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti i příjmy z povinného pojistného na zdravotní pojištění, tzv. kvazidaně, jež svým charakterem odpovídají ekonomickému pojetí daně.

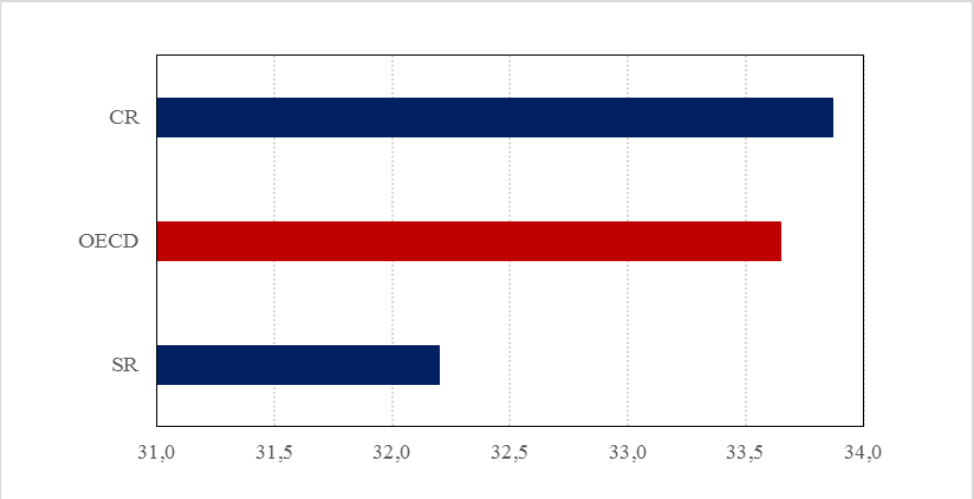
Průměrná složená daňová kvóta zemí OECD je o 8,7 % vyšší než průměrná JDK. Nejnižší hodnoty 33,1 % dosáhla na začátku sledovaného období v roce 1994, naopak nevyšší hodnoty 34,2 % bylo shodně dosaženo v letech 1999, 2000 a 2013. Následující tabulka zobrazuje vývoj SDK v jednotlivých zemích V4 v letech 1993 až 2013.

Tab. 2: Složená daňová kvóta v ČR a v SR

Země	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**
ČR	37,1	35,8	34,9	33,4	33,7	32,5	33,4
SR	n.a.[35]	n.a.[2]	39,6	38,6	36,5	36,1	34,8
Země	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
ČR	32,5	32,6	33,5	34,4	34,7	34,5	34,1
SR	33,6	32,7	32,7	32,4	31,4	31,2	29,3
Země	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
ČR	34,3	33,5	32,4	32,5	33,4	33,8	34,3
SR	29,2	29,1	28,9	28,1	28,7	28,5	30,4

Zdroj: OECD Statistics

Průměrná SDK se v České republice svou hodnotou 33,9 % převyšuje průměr OECD o 0,2 %, naproti tomu na Slovensku je hodnota průměrné složené daňové kvóty nižší o 1,5 procentního bodu (graf 2).

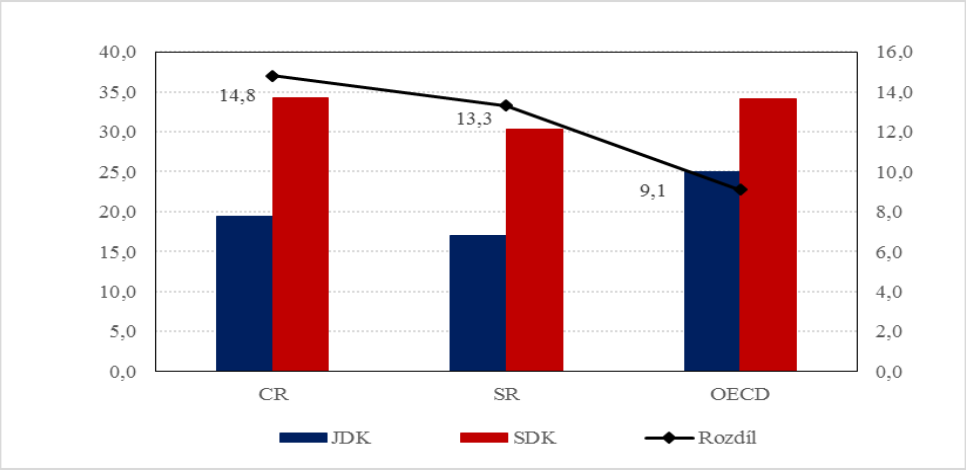

Graf 2: Průměrná složená daňová kvóta

Zdroj: vlastní zpracování z údajů OECD Statistics

Při porovnání jednoduché a složené daňové kvóty v roce 2013 je diference v obou zemích vyšší, než je rozdíl v OECD (graf 3). V posledním sledovaném roce je patrný největší rozdíl 14,8 % v České republice, což je o 1,5 % více než na Slovensku.

[35] *data nebyla dostupná*

Graf 3: Srovnání jednoduché a složené daňové kvóty v roce 2013

Zdroj: vlastní zpracování z údajů OECD Statistics

Jak z výše uvedeného vzorce vyplývá, základními faktory ovlivňující výši daňové kvóty jsou daňové příjmy veřejných rozpočtů a hrubý domácí produkt. Při výpočtu jejich výše jsou však používány rozdílné metodiky, proto se liší hodnoty daňových kvót, které jsou prezentovány různými institucemi (OECD, Eurostat). Hodnoty složené daňové kvóty České a Slovenské republiky vykazované Eurostatem a OECD jsou znázorněny v následující tabulce.

Tab. 3: Hodnoty SDK vykazované OECD a Eurostatem

Země	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
$ČR_{OECD}$	32,52	32,61	33,48	34,37	34,74	34,53	34,07	34,29	33,53	32,35	32,55	33,35	33,83
$ČR_{EUROSTAT}$	33,80	33,75	34,55	35,44	35,90	35,65	35,32	35,86	34,43	33,39	33,58	34,61	35,01
SR_{OECD}	33,63	32,70	32,75	32,38	31,38	31,19	29,28	29,22	29,10	28,87	28,14	28,73	28,45
$SR_{EUROSTAT}$	34,08	33,11	33,04	32,87	31,47	31,30	29,26	29,31	29,09	28,70	28,08	28,63	28,32

Zdroj: OECD Statistics a Evropská komise

Jak je z tabulky patrné, v České republice byla SDK vykazovaná Eurostatem po celé sledované období vyšší než hodnoty OECD, kdy největší rozdíl 1,6 procentního bodu nastal v roce 2007. Obdobná situace nastala rovněž na Slovensku, kde jsou však rozdíly ve vykazovaných datech podstatně menší, když nejvyšší diference bylo dosaženo v letech 2000 a 2003. Od roku 2009 je však situace opačná a složená daňová kvóta vykazovaná OECD v této zemi převyšuje hodnoty Eurostatu.

V případě JDK je situace trochu odlišná. Ve více než polovině případů jsou na Slovensku hodnoty vykazované Eurostatem nižší než hodnoty OECD, a to v průměru o 0,26 procentního bodu. Naproti tomu v České republice jsou hodnoty OECD nižší po celé sledované období, jak je patrné z tabulky 4.

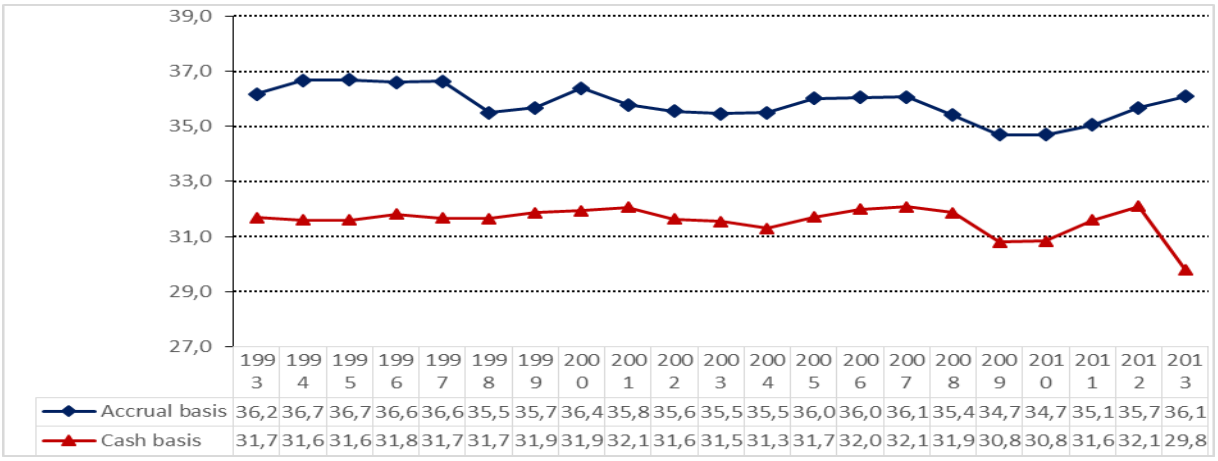
Tab. 4: Hodnoty JDK vykazované OECD a Eurostatem

Země	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
$ČR_{OECD}$	18,13	18,24	18,72	19,41	20,03	19,74	19,20	19,32	18,70	18,13	17,98	18,71	19,07
$ČR_{EUROSTAT}$	18,79	18,82	19,11	19,81	20,49	20,22	19,70	20,15	18,89	18,54	18,37	19,15	19,43
SR_{OECD}	19,68	18,59	18,34	18,87	18,58	18,82	17,78	17,78	17,49	16,55	16,10	16,64	16,11
$SR_{EUROSTAT}$	19,94	18,82	18,43	19,07	18,38	18,65	17,52	17,60	17,26	16,19	15,80	16,34	15,79

Zdroj: OECD Statistics a Evropská komise

Pro stanovení výše hrubého domácího produktu je ve všech vyspělých zemích využíván výpočet vycházející z metodiky Systems of National Accounts (SNA), která je založena na akruálním principu. Daňové příjmy pak lze stanovit buď na hotovostním (cash) principu, nebo na principu akruálním. Hotovostní princip znamená, že daňové příjmy jsou zachycovány dle jejich výše v okamžiku, kdy je platba připsána na účet vlády, přičemž pro tuto evidenci není přímo rozhodující okamžik vzniku daňové povinnosti subjektu. Akruální princip měření daňových příjmů spočívá ve stanovení výše

daňových příjmů, u nichž v daném roce vznikla skutečnost, která zakládá povinnost poplatníka platit daň, resp. právo vlády daň v tomto roce, popřípadě dalších letech, vybrat. Tento způsob přesněji zobrazuje skutečné hospodaření vlády. Protože však nelze přesně zjistit, jaké jsou příjmy vlády v daném roce, využívají se různé formy odhadů, především odhady s využitím koeficientu. Následující obrázek znázorňuje vývoj daňové kvóty OECD z využitím akruálního a hotovostního principu při stanovení daňových příjmů.

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Accrual basis	36,2	36,7	36,7	36,6	36,6	35,5	35,7	36,4	35,8	35,6	35,5	35,5	36,0	36,0	36,1	35,4	34,7	34,7	35,1	35,7	36,1
Cash basis	31,7	31,6	31,6	31,8	31,7	31,7	31,9	31,9	32,1	31,6	31,5	31,3	31,7	32,0	32,1	31,9	30,8	30,8	31,6	32,1	29,8

Graf 4: Srovnání daňové kvóty na akruální a cash bázi

Zdroj: vlastní zpracování z údajů OECD Statistics

Jak je z výše uvedeného grafu 4 patrné, hodnoty daňové kvóty zemí OECD stanovené na základě akruální báze jsou po celé sledované období vyšší, než hodnoty stanovené s využitím hotovostního způsobu výpočtu daňových příjmů. Od počátku sledovaného období až do roku 2012 měl vývoj obou typů daňových kvót zhruba stejný průběh (s výjimkou let 1997 a 1998). Zásadní rozdíl lze spatřit v posledním sledovaném roce, kdy je rozdíl mezi kvótami na akruální a hotovostní bázi více než 6 %.

Složky daňové kvóty

Pro zhodnocení daňového zatížení není důležitá jen hodnota celkového ukazatele, ale také výše jednotlivých složek. Složená daňová kvóta obsahuje tři komponenty: přímé a nepřímé daně a odvody na sociální zabezpečení. Sociální pojištění dnes tvoří rozhodující podíl daňových příjmů nejen v České republice, ale téměř ve všech zemích OECD. Jejich rostoucí podíl je vysvětlován především tlakem na nárůst sociálních transferů v souvislosti s nezaměstnaností, stárnoucí populací a stále většími vládními výdaji na zdravotnictví. Obecně platná ekonomická teze dává před přímými daněmi přednost daním nepřímým. Do nepřímých daní jsou řazeny daň z přidané hodnoty, spotřební daně, clo a ostatní nepřímé daně. Následující obrázek zobrazuje složky daňové kvóty v České republice a na Slovensku v roce 2013.

Graf 5: Složky daňové kvóty v roce 2013

Zdroj: vlastní zpracování z údajů OECD Statistics

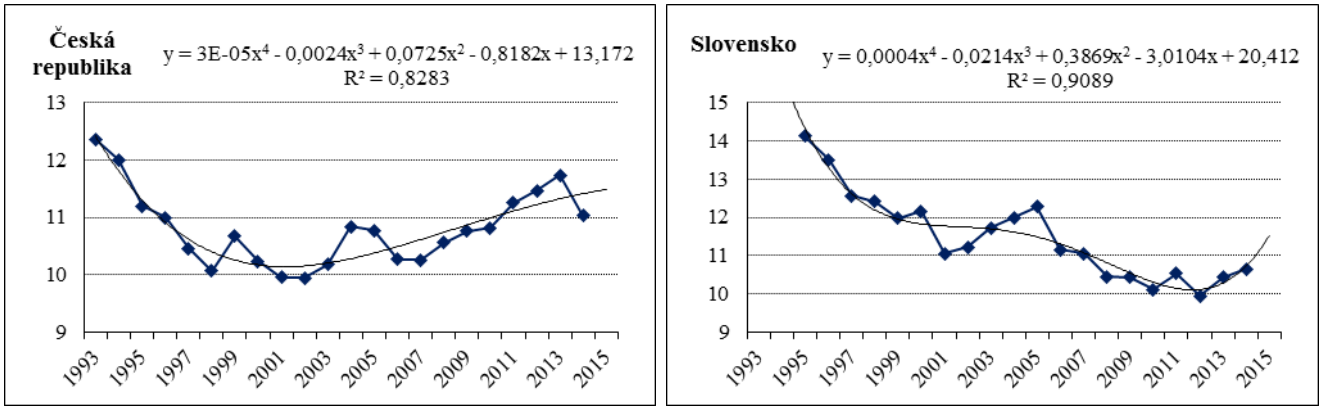
Jak je z výše uvedeného obrázku patrné, jsou příspěvky na sociální zabezpečení výraznou komponentou daňové kvóty, jak v České republice, tak na Slovensku má dokonce největší podíl a převyšuje průměrnou hodnotu OECD. Druhou významnou složkou jsou pak nepřímé daně. Majetkové daně spolu s ostatními daněmi pak celkovou daňovou kvótu nijak výrazně neovlivňují.

Výsledky a diskuse

Mnozí ekonomové zastávají názor, že pro ekonomiku jsou nejlepší daně ze spotřeby, poněvadž na rozdíl od vysokých daní z příjmů, které mohou zrazovat zaměstnance od vyšších výdělků a podniky od investování v zemích s vyšší daňovou sazbou, vyšší nepřímé daně mohou sice ohrožovat skupinu obyvatel s nižšími příjmy, ale to je možné kompenzovat speciálními sociálními dávkami. Podle tohoto mínění patří Česká republika ke standardním zemím, neboť nepřímé daně se na příjmech státního rozpočtu podílejí druhou největší mírou. Je otázkou, do jaké míry je vývoj dílčích daňových kvót shodný v České republice a na Slovensku, které do roku 1993 tvořily jeden stát.

Podíl daní ze spotřeby na HDP

Jak již bylo zmíněno, postupně docházelo k přesunu daňového břemene z přímých daní na daně nepřímé. V obou zemích se podíl nepřímých daní v první polovině sledovaného období nejprve snižoval, kdy nejnižší hodnoty bylo dosaženo v roce 2001, resp. 2002. Poté se trend obrátil a docházelo k postupnému nárůstu, kdy na Slovensku hodnota této dílčí daňové kvóty dosáhla 12,3 % (graf 6).

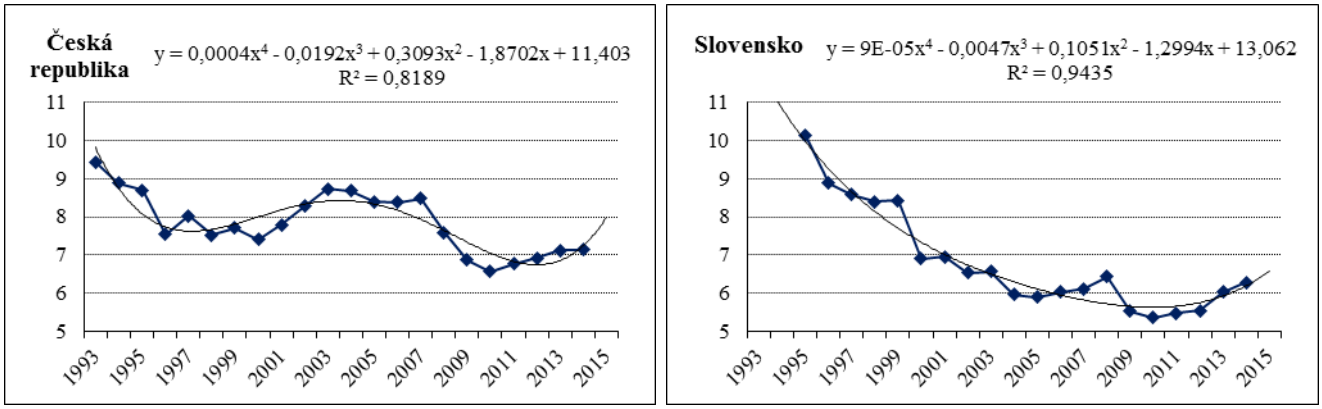
Graf 6: Vývoj podílu nepřímých daní na HDP

Zdroj: vlastní zpracování

V České republice vykazoval podíl nepřímých daní od roku 2002 rostoucí trend až do roku 2013. V posledním sledovaném roce došlo k mírnému poklesu o 0,7 %. Naproti tomu na Slovensku je patrný klesající trend s výjimkou let 2002 až 2005, kdy nejnižší hodnoty 9,9 % bylo dosaženo v roce 2012. I přes mírný nárůst v posledních dvou letech lze na základě vývoje od roku 1995 (data z let 1993 a 1994 nejsou dostupná) s mírou spolehlivosti 0,91 odhadovat, že v následujících letech se podíl daní ze spotřeby také výrazně měnit nebude.

Podíl důchodových daní na HDP

Vývoj podílu přímých daních na HDP má trochu rozdílný průběh, nicméně v obou státech je vykázán klesající trend, který by měl i nadále pokračovat (graf 7). V České republice se snížila tato dílčí daňová kvóta z 9,4 % v roce 1993 na 7,1 % v roce 2014, kdy nejnižší hodnoty bylo dosaženo v roce 2010.

Graf 7: Vývoj podílu přímých daní na HDP

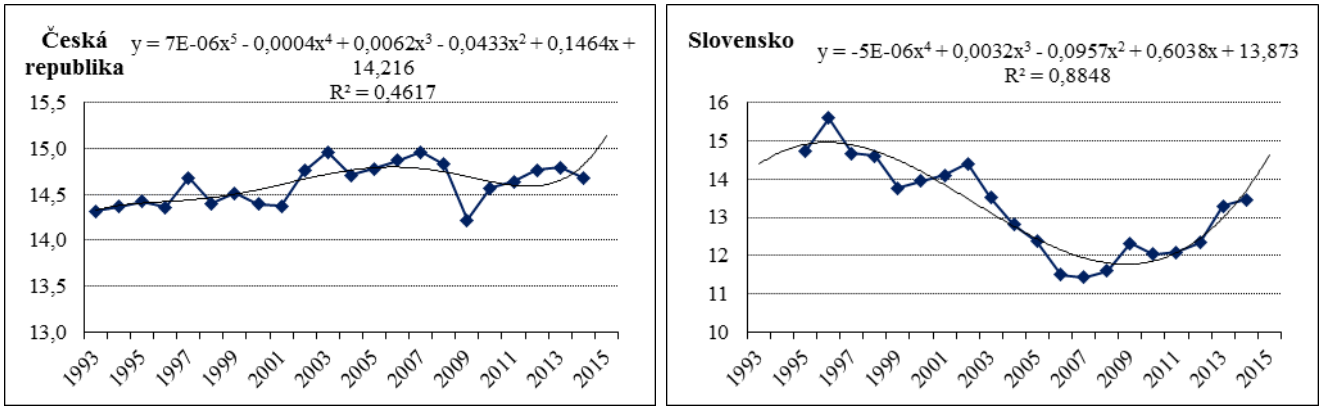
Zdroj: vlastní zpracování

Přestože na Slovensku došlo v posledních letech k mírnému nárůstu, dá se předpokládat (na základě regresní analýzy s mírou spolehlivostí 0,94), že se trend podílu důchodových daní na HDP výrazně měnit nebude.

Podíl sociálního zabezpečení na HDP

Největší rozdíl mezi zkoumanými zeměmi je ve vývoji podílu sociálního pojištění na hrubém domácím produktu, jak je patrné z grafu 8. V České republice je vidět pozvolný nárůst s mírným propadem v roce 2009. Naprosto odlišný průběh je patrný na Slovensku, kdy zpočátku je patrný klesající trend až do roku 2007, kdy bylo dosaženo nejnižší hodnoty 11,4 procent. Poté se dílčí daňová kvóta postupně zvyšovala až na 13,5 % v posledním sledovaném roce. Zvyšování by mělo nadále pokračovat, avšak nelze očekávat razantní zvýšení, spíše setrvalý stav. Očekávání potvrzuje regresní rovnice s vyšší mírou spolehlivosti pro tuto zemi.

Graf 8: Vývoj podílu sociálního zabezpečení na HDP

Zdroj: vlastní zpracování

Závěr

Význam daní, jakožto příjmů veřejných rozpočtů, je nesporný v různých pojetích daňového systému. Záleží na historickém vývoji každé země, ale také na ekonomických, politických a v neposlední řadě i filozofických názorech, jak ovlivní strukturu a obsah daňového systému. Snahou jednotlivých zemí je přilákat nové investory, kteří by podpořili hospodářský růst celé země formou dalších daňových příjmů, jakož i nových pracovních míst. Z druhé strany si zahraniční investoři pro svou firmu vybírají zemi s nízkým daňovým zatížením. Srovnání daňového zatížení se orientují na řadu souvisejících skutečností. Daňová kvóta je jedním ze základních ukazatelů umožňujících mezinárodní srovnání daňového zatížení.

Vzhledem k výši průměrné daňové kvóty je Evropská unie již dlouhou dobu považována za oblast s vysokým daňovým zatížením. V roce 2012 dosáhla hodnota složené daňové kvóty v EU-28 výše 39,4 %, v eurozóně dokonce 40,4 %. Typickým rysem vývoje daňových kvót v zemích Evropské unie je skutečnost, že tam, kde je kvóta relativně vysoká, mění se – ať již směrem nahoru nebo dolů – minimálně. Větší výkyvy jsou pozorovatelné u těch zemí, jejichž výchozí úroveň daňové kvóty je nízká. Souvisí to zřejmě se skutečností, že nižší zdanění mívají právě tranzitivní země, kde se daňový systém teprve „usazuje". Celková míra zdanění neboli takzvaná daňová kvóta se v ČR dlouhodobě pohybuje v rozmezí 33 až 36 % hrubého domácího produktu. V roce 2012 se tříletý klouzavý průměr daňové kvóty v České republice pohyboval na stejné úrovni jako v OECD (33,8 %). Průměrná jednoduchá daňová kvóta zemí EU byla v roce 2012 ve výši 26,7 %, tedy o 12,7 % na nižší úrovni než činí složená daňová kvóta. To jednoznačně potvrzuje skutečnost, že nejen Česká republika, ale i další země, využívají kromě klasických daní také kvazidaně. Nejvyšší jednoduché daňové kvóty dosáhlo Dánsko, které výrazně převyšuje ostatní země i v dlouhodobém časovém horizontu. Znamená to, že je zde nejnižší skryté zdanění. Co se týče podílu klasických daní na HDP, Česká republika a Slovensko se řadí mezi 3 země s nejnižší jednoduchou daňovou kvótou. Na druhou stranu výší složené daňové kvóty zaujímá 16. pozici, kdy předčí sousední Slovensko.

Nejvýznamnější částí daňových příjmů jsou příspěvky na sociální zabezpečení následovány nepřímými daněmi. Vývoj jednotlivých komponent se však ve sledovaných zemích liší. Co se týče podílu sociálního zabezpečení na HDP, lze nejhůře predikovat vývoj podle výsledků regresní analýzy v České republice. V případě vývoje podílu nepřímých daní na HDP lze konstatovat, že po počátečním poklesu došlo ke zvrácení trendu. Podíl přímých daní na HDP má v obou státech podobný trend a je zde také vysoká míra spolehlivosti v prognózování budoucího vývoje. Nicméně je zapotřebí mít na paměti, že právě v této daňové oblasti je možnost objektivního porovnávání daňového zatížení významným způsobem omezena v důsledku nestejných pravidel, která vyplývají z daňové legislativy platné v těchto státech.

Souhrnně lze tedy konstatovat, že mezinárodní srovnání daňového zatížení pomocí ukazatele daňové kvóty může být výrazně zkresleno, a to i dalšími faktory, jako je šedá ekonomika, vládní regulace apod. Je tedy otázkou, do jaké míry je komparace daňových systémů, resp. daňového zatížení různých zemí pomocí daného ukazatele relevantní.

Poděkování:

Tento článek vznikl za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace v roce 2016.

Literatura:

ARNOLD, J. M., B. BRYS, C. HEADY, Å. JOHANSSON, C. SCHWELLNUS a L. Vartia, (2011). Tax Policy for Economic Recovery and Growth. *Economic Journal*, **121**(550), pp. F59-F80. ISSN

BISHNU, M., C. GHATE and P. GOPALAKRISHNAN, (2016). Factor income taxation, growth, and investment specific technological change. *Economic Modelling*. **51**(1), pp. 133-152. ISSN

BLECHOVÁ, B., (2012). The appraisal of the possible impact of tax policy on the emergence of the last global financial crisis. In: *New Role of Public Finance 2012*. Praha: Wolters Kluwer, pp. 38-50. ISBN

BLECHOVÁ, B., (2014). *Efektivní daňové zatížení korporací a jeho souvislosti s problematikou daňové konkurence a daňové harmonizace v Evropské unii*. Karviná, SU OPF. ISBN

BROCKMEYER, A., (2014). The Investment Effect of Taxation: Evidence from a Corporate Tax Kink. *Fiscal Studies*. **35**(4), pp. 477-509. ISSN

EUROPEAN COMMISSION. *Data on taxation*. [online] [cit. 8. srpna 2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/data_on_taxation/index_en.htm

GORDON, B., (2014). Tax Competition and Harmonisation under EU Law: Economic Realities and Legal Rules. *European law review*, **39**(6), pp. 790-811. ISSN

HAMERNÍKOVÁ, B., A. MAAYTOVÁ, P. a kol., (2010). *Veřejné finance*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluver. ISBN

JANOUŠKOVÁ, J., (2012). *Daňová politika: Osobní důchodová daň*. Karviná: SU OPF. ISBN
KOŠTUŘÍKOVÁ, I., (2013). Tax burden and corporations. In: *Finance and the Performance of Firms in Science, Education, and Practice*. Zlín: Univezita Tomáše Bati. pp. 378-389. ISBN
LORETZ, S., (2008). Corporate taxation in the OECD in a wider context. *Oxford Review of Economic Policy*. **24**(4), pp. 639-660. ISSN
MACHOVÁ, Z., a I. KOTLÁN, (2013). World tax index: New methodology for OECD countries, 2000-2012. *Danube*. **4**(2), pp. 165-179. ISSN
NIGHTINGALE, K., (2002). *Taxation (theory and practice)*. 4th ed. Harlow: Pearson Education Limited. ISBN
OECD. Revenue Statistics - OECD countries: Comparative tables. [online] [cit. 8. srpna 2016]. Dostupné z: http://stats.oecd.org/
OCHRANA, F., J. PAVEL, L. VÍTEK, A. MAAYTOVÁ a V. URBÁNEK, (2010). Veřejný sektor a veřejné finance: Financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit. Praha: Grada Publishing. ISBN
REDOANO, M., (2007). *Fiscal Interactions Among European Countries. Does the EU Matter?* CESifo Working Paper no. 222/07. Coventry: University of Warwick. [online] [cit. 23. července 2016]. Dostupné z: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/research/workingpapers/2007/wp22207.pdf
SEEGERT, N., (2015). The Performance of State Tax Portfolios During and after the Great Recession. *National Tax Journal*. **68**(4), pp. 901-918. ISSN
SMITH, A., (2007). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. MetaLibri. [online] [cit. 23. července 2016]. Dostupné z: http://www.ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf
SZAROWSKÁ, I., (2013). Shift in tax burden and its impact on economic growth in the European Union. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. **61**(4), pp. 1153-1160. ISSN
ŠIROKÝ, J., (2012). *Daně v Evropské unii*. 5. vyd. Praha: Linde. ISBN
TOSUN, M. S. a S. ABIZADEH, (2005). Economic growth and tax components: An analysis of tax changes in OECD. *Applied Economics*. **37**(19), pp. 2251-2263. ISSN

Kontaktní adresa autora:

Ing. Ivana Koštuříková, Ph.D., Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Univerzitní nám. 1934/3, Karviná 733 40, kosturikova@opf.slu.cz.

Uplatnenie projektového manažmentu v organizáciách verejnej správy v regióne Žilina

Application of project management in public administration in the region Žilina

Martina Kováčiková

Abstrakt:

Príspevok je zameraný na možnosti uplatnenia projektového manažmentu v prostredí regiónu Žilina v organizáciách verejnej správy. S procesom manažmentu riadenia sa každý človek stretáva takmer dennodenne. Systematické riadenie zdrojov, zvolenie správnej stratégie, rozumná kalkulácia financií i času vedú k úspešnému výsledku riadeného projektu. Riadeniu projektov sa venuje čoraz väčší počet nielen súkromných firiem, podnikov, ale aj organizácií verejnej správy. Uvedomujú si, že investovať čas a peniaze na aplikáciu profesionálnej metodológie zameranej na riadenie projektov má pozitívny dopad na riadenie organizácie.

Nie každý projekt sa stane projektom zrealizovaným a úspešným. Preto je potrebné venovať sa problematike projektového riadenia, využívať dostupné metódy a metodiky pre presné špecifikovanie požiadaviek projektu (pracovné, finančné, materiálové), vyhodnotenie reálnosti riešenia projektu, ale aj pre úspešné vedenie a realizovanie projektu.

Súčasťou predloženého príspevku sú výsledky z dotazníkového prieskumu, ktorý patrí medzi najčastejšie vyhodnocovacie a kvantitatívne metódy, realizovaného v rámci regiónu Žilina. Ďalšou použitou metódou bolo testovanie výskumných predpokladov, v závislosti od údajov z vyhodnoteného dotazníka. Záver príspevku tvorí interpretácia výsledkov použitím sumarizačnej a interpretačnej metódy.

Kľúčové slová:

región, projektový manažment, organizácie verejnej správy

Abstract:

The paper is focused on the possibility of applying project management environment in the region Žilina in public administration organizations. Management processes - management, everyone meets nearly every day. Systematic management of resources, choosing the right strategy, finance and costing reasonable time lead to a successful outcome of the project management. Management of the project is devoted to a growing number of not only private companies, companies as well as public administration organizations. They realize that investing time and money on application of methodology aimed at the professional project management has a positive impact on the management of the organization.

Not every project becomes a project implemented and successful. It is therefore necessary to address the issues of project management, using available techniques and methodologies for accurate specification of project requirements (labor, financial, material), evaluation of the feasibility of the project, but also for the successful management and implementation of the project.

Part of the present paper, the results of the questionnaire survey, one of the most frequent evaluation and quantitative methods, implemented as part of Žilina Region. Another method used was to test the research assumptions, according to data from the questionnaires. Conclusions of this paper consists interpretation of results using summarization and interpretation methods.

Key words:

Region, Project management, Public administration

Introduction

Public administration as an organization, configuration, management and governance solutions is narrower concept than the concept of management performed to ensure the functioning of the state, because for this purpose is made and legislative activities, judicial activities and responsibilities of the Prosecution. Public administration should be regarded as part of propper general (corporate). Public administration can be characterized as an activity aimed at gathering funds for use in the interests of the political community (state, regions, cities, towns, districts, regions). This is a deliberate and purposeful activity covered by the standards of administrative law, which affects the management of public affairs. The concept of public administration activity is defined as the state that remains after deducting the legislative and judicial activities (public administration, online, 2013).

The public administration works as a separate model state and local governments at three levels: state - region - municipality. Public administration is therefore organized on three levels. Each level has its elected representatives, tasks and activities, responsibilities, as well as competence (in public administration from the perspective of legal theory, online, 2013).

Slovakia has called. parallel model of public administration, in which the government entirely separate and autonomous parts of the administration. There is also so-called integrated model of public administration, where some public authorities are simultaneously state administration bodies including municipalities.

Concurrent development of science and technology leads to an improvement in the production and improvement in the provision of services. Market economy conditions forces companies to exploit its potential in the fight in a competitive market to get the most customers and therefore invest large amounts of resources whether financial, material or human in modernization, in order to sustain global trends. Enterprises are in a way forced to search for new tools in the competition. One of the main approaches of this fight has become a project management forms part of the management tasks through the project. The project includes a number of actions required to be done in its implementation and to keep an overview of the activities can be challenging. To maintain the transparency of individual tasks it is desirable to select an appropriate computer support.

Project management is the totality of activities involving planning, organization, management, control of resources in order to achieve objectives. Project management can answer the questions: Who ?, What ?. When? How? Why? where? How much? Project management by author E. Slamková is characterized as Project management association and project management of projects (Majtán, 2009). Project management has a wider meaning and includes project management in addition to organizing and coordinating projects. It Is understood as an extension of the management of individual projects, which could be more.

Project management is a method for achieving the target in time under a set budget, while respecting the functional and technical requirements. (Majtán, 2009 Kremeňová et al., 2009). It enters into the project management process orientation, seeking to standardize procedures for the management of projects and standardize core processes. The main groups of project management processes in terms of performance we can characterize the project:

- Initialization and beginning of the project
- Project planning
- Self-management and progress of the project
- monitoring and control
- The end of the project [2]

Status of project management environment in Slovakia and the Czech Republic can be documented in several surveys. The need for contributions was used a survey conducted by Ernest & Young. The company carried out regular surveys of internal control projects in Slovakia and the Czech Republic. The aim of the research is to determine the overall status of project management and identifying of the main trends. The present research was focused on the tools, methods and practices of project management, charting the way the organization and the success of projects and the existence of the project office. The relevance of the survey, which was conducted in an environment Zilina region

in public administration organizations (implemented in 2013), the results are publicated also from company Ernest & Young which are available for 2013.

In both countries, most of the projects are with implementation period of six months, approximately 67% in Slovakia and 58% in the Czech Republic. The survey also shows that in Slovakia on average have smaller budgets and projects of longer duration. Types of projects implemented in both countries are similar. Realised projects are mostly in IT modernization, restructuring processes and projects for the development of a new product. Less than 10% of failed projects, said 88% of respondents in Slovakia and 75% in the Czech Republic. The share of projects with a budget overrun does not exceed 20%. The research also points to recurrent deficiencies, which could be an objective planning, management and control and eventually eliminate completely remove (Research project management, online, 2013 Projects: only costs already developing, online, 2013).

The goal

The objectives of the present article is to be classified

- specification theoretical background issues solved - characteristics of the concepts related to project management and public administration
- a description of the status of project management in the Slovak and Czech Republic within the period under review,
- Publications implemented a questionnaire survey, the characteristics of the object examination, procedures, methods and description of the method,
- interpretation of results.

Methodology

- In the implementation plan to gain awareness of the application of project management in public administration organizations are carried out activities addressed at each step, in which were used the methods described below. From method involved were mostly about the:
- method of analysis of collected resources and data that can be monitored particularly the introduction, in characterizing solve the problém,
- method of comparison, that is comparing the available knowledge and information on the topic - was used mainly for processing of current information relating to project management in Slovakia and the Czech Republic,
- evaluation and quantitative methods are represented by the questionnaire survey. The questionnaire was used as a tool for mass and rapid identification of the necessary information. The underlying basis for this plan consisted of the village Žilina. Based on current knowledge and experience they were created preconditions for research questionnaire. Assumptions are brief, concise and clear expression of opinion. The estimation of behavioral research data. Subsequently, a questionnaire was created through Google Docs and electronically circulated selected respondent. The obtained data were processed electronically and then viewed in a graph using Microsoft Excel,
- evaluation of research assumptions. It is a process of their validation or rejection depending on the data from the questionnaires.

The contribution is focused mainly on the presentation of the realized survey, with a view to the interpretation of results for specified research suggests therefore not published the full extent of the questionnaire (18 questions).

- **The formulation** of research assumptions was the first and an important part of the research. Research assumptions made on the basis of study of literature pertaining to the field and on the basis of information obtained interviews with specialists in the field.
- Research assumption 1: Most municipalities lack an established position of project manager.
- Research assumption 2: The office project manager often takes a person other than a certified project manager.

- Research assumption 3: Most municipalities have not established a project office.
- Research assumption 4: The most common reason for failure of projects is failure to comply with the formalities and omission of attachments.

Results

The survey was conducted in the municipalities in the Žilina region. Collecting the responses took place in the time span of one month. Questionnaires were sent electronically municipalities Žilina region, addressed to the head of a person of authority.

-
-

Figure n. 1: Žilinský kraj

Sources: Región Žilina. [online]. [cit. 2016-08-11]. Available on the Internet:<http://www.regionzilina.sk/nas-kraj/zakladne-informacie/>.

The total number of the forms sent was 298, ie. all municipalities belonging to Žilina. Response rate amounted to 79.5%, which means 237 received completed forms. In terms of territorial coverage, the proportion of districts belonging to the Žilina region that participated in the research as follows: the largest number of respondents were from the municipalities of Žilina and 24% of Martin County and 14% of district Námestovo 13% returned questionnaires. Only 3% each village were from the district Čadca and Turčianske Teplice. From completed questionnaire survey we included answers to selected questions relevant to the physical demarcation of assumptions.

Solving selected issue appeared to be significant finding, or within the observed municipalities are created posts, jobs directly created by the project manager job. The response has been found that most municipalities created job is allowed up to 84%. Only 16% of respondents said "yes" answer, or nearly 38 municipalities. More than half of them belong to the district of Žilina and the remaining municipalities of the district Bytča Martin.

As shown in Figure 2, the function of project manager in the project team considers the most frequently mayor, which makes up 67% of the respondents. Head of the managers of the 10% response, that is nearly 24 villages. Only 8% of cases, this feature results in a certified project manager including 11 villages belongs to the district Žilina, 5 municipalities in the district of Martin, one village in the district Čadca and 1 municipality in the district Tvrdošín.

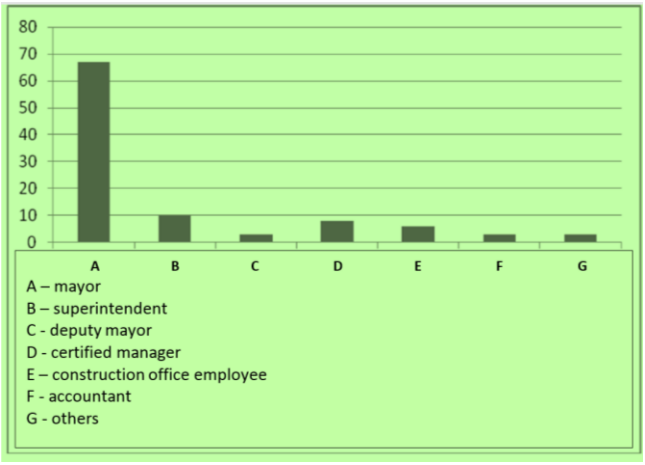

Figure n. 2: The function of project manager in the project team

Source: Author by: Slotová, D.: Projektové riadenie v prostredí organizácie verejnej správy, diplomová práca, Žilinská univerzita v Žiline, 2013, školiteľ: Kováčiková, M.,

If we wanted to be more specific about the person, in terms of age it is mainly range from 51-60 years and in 38%, 41 to 50 years at 29%, followed by 31-40 years in 22%. People over 60 years believes that function only in 8% of responses and age from 26-30 only 3%, which is 7 municipalities where 3 of them belonging to the district Ruzomberok, two municipalities in the district Liptovský Mikuláš, two municipalities in the district Kysucké New The city. In terms of project management it is certainly important to consider the education of persons representing the function of project manager, or their interest in further education in the field of project management. Clearly constitute the highest percentage of university graduates II. degree and 57% of respondents. The second most common response was High school, representing 22%, the College Level it consists of 14%. III college. degree is 5%, which represents almost 12 villages, part of which belongs to the district Žilina, a smaller part in Martin County, Orava and Bytča. In 2% of respondents feature project manager takes a person with finishing secondary school without GCSE and specifically in two villages belonging to the district Čadca, 1 municipality in the district Ruzomberok and 1 municipality of the district of Žilina. In the future it would be useful to monitor the training and supplementary educational activities.

In relation with the issue of project management it has been the question of setting up a project office in the village. Figure 4 shows the existence of project offices in municipalities. Results of the research say that up to 87% of cases has established a project office, 5% have plans to set up, and only 8% of municipalities Žilina region it has established. Consultants available to 18 municipalities of the Žilina region namely seven municipalities of Žilina, district Ružomberok 4 municipalities, 3 municipalities of the district Tvrdošín, district 2 municipality Martin, district Čadca 1 municipality and 1 municipality Bytča. In the village district of Trutnov function is of a certified project manager project manager and the number of submitted projects in this village are 6-10.

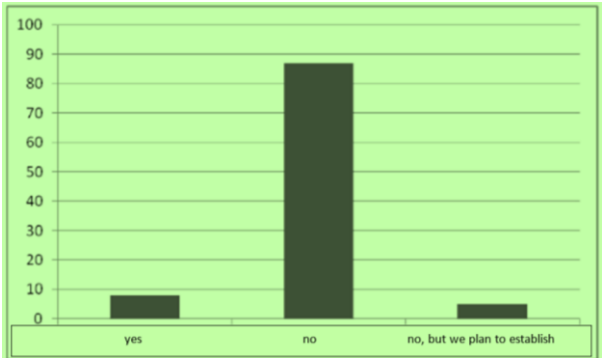

Figure n. 3: The existence of the project office

Source: Author by: Slotová, D.: Projektové riadenie v prostredí organizácie verejnej správy, diplomová práca, Žilinská univerzita v Žiline, 2013, školiteľ: Kováčiková, M.,

We also examined the respondents' views, whether mandatory establishment of project offices increased number of projects. A total of 44% of the municipalities considered the existence of a project office for influential factor, 25% believe that the establishment of offices would increase the number of projects were unable to assess 30% of respondents. Municipalities with functioning project office have experience and, in many cases, not sufficient resources for its establishment.

Examining recent research provided had the following findings. Figure 5 shows the most common reasons for the failure of projects in the village by the subjective views of respondents. As the most common reason is indicated in 43% insufficient budget. Finances are constrained not only by the state but also the amount of funds in the municipal treasury. The second reason for failure to become legislative restrictions on projects in 21%, followed by lack of problem solving in a 11% non-compliance with the formalities and omission of annexes which said 9% of respondents, followed by low motivation of the project team at 7%, poor staffing reinsurance 6% the last reason has become poor coordination team members in 3% of respondents. Based on the statements of some mayors we argue that most municipalities Žilina region is among the small communities that do not have the

adequate financial resources required for current expenses in the village and there's even a project sponsor.

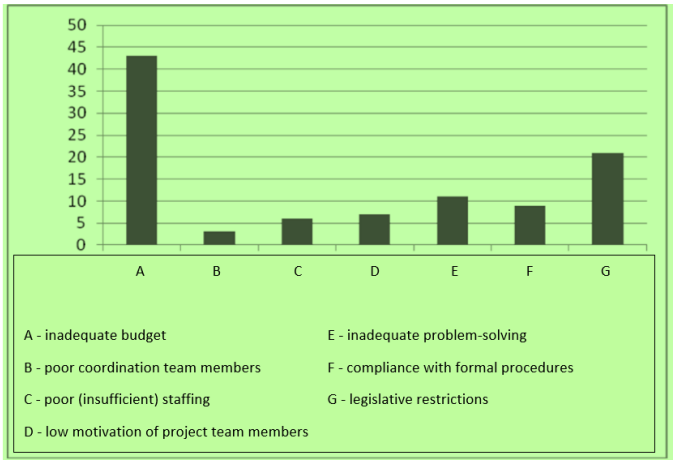

Figure n. 4: Reasons for the failure of projects

Source: Author by: Slotová, D.: Projektové riadenie v prostredí organizácie verejnej správy, diplomová práca, Žilinská univerzita v Žiline, 2013, školiteľ: Kováčiková, M.,

In terms of implemenation of project management it is essential to bring the amount of resources needed, and it is not only financial resources, material as well as human.

Two questions in the questionnaire were dedicated software equipment within the project management (see Figure 15), of computer and project management support. With software suite is satisfied 40% of municipalities and considers it to be of good quality. The necessary modernization would require 29% of municipalities and 32% have older equipment, but sufficient. It follows that less than half of the participating municipalities in the survey have new, quality equipment. Recovering software would facilitate the work of both project managers and other project team members.

In relation with this subject quite 44% of respondents said the most common computer support electronic portal ITMS, which is the central information system. Serving the registration, processing, export, data monitoring and other activities related to projects in the public sector. Microsoft Project uses 13%. Easy Project 3% e.g. 7 municipalities and two municipalities in the district of Trutnov, two municipalities in the district of Martin, one of the district municipality Žilina, 1 municipality in Bytča and 1 municipality in the district of. Training of project managers is higher in these municipalities II. the degree and in the village belonging to the district of Žilina, university III. degree. Surprisingly, it was found that up to 40% of the municipalities do not use any computer support project management and expressed that the projects only deal with paper forms.

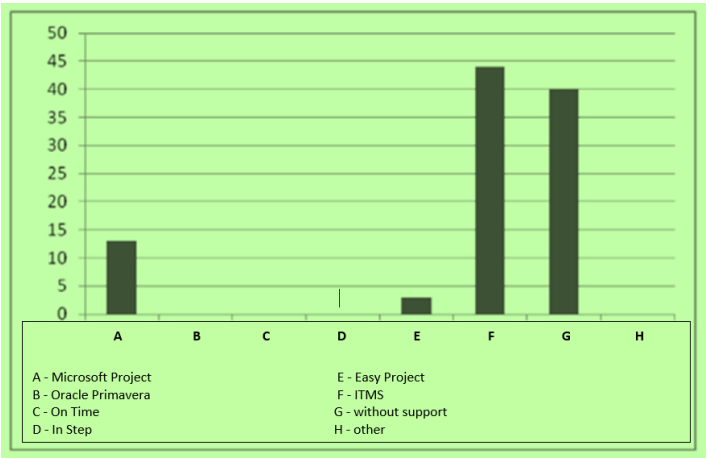

Figure n. 5: Computer support used in municipalities Žilina region

Source: Author by: Slotová, D.: Projektové riadenie v prostredí organizácie verejnej správy, diplomová práca, Žilinská univerzita v Žiline, 2013, školiteľ: Kováčiková, M.,

The survey also open financial support from the State for the purpose of project management in public administration. For example, offer training opportunities, contributions to software, etc. 51% of respondents marked the answer "rather no", 32% chose the answer "not at all". With the financial support of the state is completely satisfied 3% of the municipalities and the answer "rather yes" answered 14% of respondents. Completely satisfied municipalities are 7, including 3 municipalities belonging to the district Žilina, 2 municipalities are from Martin County, the village is one of the district Čadca and 1 municipality of the district Bytča. For those of municipalities is only one village of the district Čadca completely satisfied with the quality of software, and the number of approved projects for 2013 is 6-10, which constitutes 3% of the municipalities. We can say that state funding is inadequate and most municipalities would welcome more support and assistance. It is municipalities which can not from own resources to ensure better conditions for activities related to project management.

The successful implementation of the project it is necessary to respect a timetable, the project team members must perform their tasks properly and on time, and not the least important of all control activities. Of interest in this area was chosen factors determining importance in terms of success of the project. The most important factor for successful projects chosen by 31% of respondents adherence to budget costs, a close second with a share of 29% is a factor of human resources, 18% are time punctuality of all jobs, 11% of the profit plan resources properly selected project schedule was placed in fifth place 7% and as the least important factor was labeled check the status of the project with 4% of respondents' answers.

Discussion

Within evaluation of research results must be noted that the data collected are influenced mainly by inconsistent nature of the sample and the respondents. It is possible that the questionnaire became possible only managers of municipal authorities, or respondents with sufficient knowledge of project management in the village. The survey results can be influenced by these factors.

Research assumption 1: most municipalities lack an established position of project manager. More than 50% of respondents said they do not have in the village created job of project manager and team to meet the conditions for researchers provided No. 1. has been confirmed by research. Most municipalities have fewer than 10 employees, who are nevertheless sufficiently tapped and simultaneously engaged in several activities and problems. Currently, municipalities are not considered the role of project management for many important and deal with the concerns of citizens and the functionality of the village.

Research assumption 2: the office project manager often takes a person other than a certified project manager. Since less than 80% of respondents said that the position of project manager is of the mayor, the research requirement is not fulfilled, provided No. 2, research assumption was not confirmed. It is nevertheless possible to say that the most common function manager does not hold a certified project manager. Secondary research results confirm that the presence of certified managers is increasing in general, but in terms of the public sector, municipalities are not oriented in this direction and believe their skills and education. The reason is also funding a certified manager. Mayors therefore retain most common function of project manager and even at the expense of quality project management.

Research assumption 3: most municipalities have not established a project office. More than 50% of respondents said that in the village have established a project office and team to meet the conditions for researchers provided no. 3, research has been confirmed. As the project manager by the majority of the mayor, it is clear that the establishment of the project office would not benefit as it would be in charge of its management was unable to pay in full in addition to other obligations.

Research assumption 4: the most common reason for failure of projects is failure to comply with the formalities and omission of attachments. Since the most common reason for failed projects classify more than 50% of respondents answer "failure to comply with the formalities and the omission of the annexes" conditions for researchers provided No. 4 has not been fulfilled, the research assumption was not confirmed. The most common reason for failure is the lack of project budget. Based on the knowledge and mail communication with unnamed mayor we emphasize that attention should be paid

to the poor financial situation in municipalities and at the same time the funding of projects from EU funds and reducing their administrative burden.

For municipality Žilina region can be designed improve the condition and the level of project management in public organizations such as the following:

- increase the educational level of project management,
- the creation of a unified methodology on project management,
- establishment of a working project manager,
- creation of a project team,
- creation of a project office,
- motivating employees.

Due to the different population and geographic spread of individual municipalities could in some cases lead to merging the activities of the association, the association of municipalities.

The conclusion

Project management in the municipalities of the Žilina region according to the research carried out in 2013, is not high. Most often the focus of the projects in the villages is clearly their development and construction, dedicated to the restoration, reconstruction of buildings and building the village. On tourism, science and research, and for ecology projects is forgotten. The biggest reason for the failure of projects is insufficient budget. Just finances are one of the main reasons why some municipalities projects not administered, or in only a minority. The survey results we have pointed out weaknesses and problems relating to the status and level of project management in municipalities. Preparations are underway for the survey, which will be implemented over three years to monitor trends in the application of project management in public administration organizations in the Žilina region.

Literature:

Majernik, M. – Daneshjo, N. - Repkova Stofkova, K.: Modeling the process of business management systems control. In: Communications: Scientific letters of the University of Žilina. ISSN 1335-4205. Vol. 18, no. 2 (2016), pp. 93-98.

Majtán, M. Projektový manažment. 1. vyd. Bratislava: Sprint dva, 2009. 299 s. ISBN 978-80-89393-05-3.

Kremeňová, I. a kol. Projektový manažment. 1. vyd. Žilina: EDIS, 2009. 442 s. ISBN 978 - 80 - 554 - 0148 - 5.

Projekty: nielen náklady, už aj vývoj. [online]. [cit. 2013-04-14]. Dostupné na internete:<http://profit.etrend.sk/biznis-pribehy/projekty-nielen-naklady-uz-aj-vyvoj.html>.

Průzkum řízení projektu. [online]. [cit. 2013-04-14]. Dostupné na internete: <http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/PMP_Survey_2012/$FILE/EY_Pruzkum%20rizeni%20projektu%20v%20CR%20a%20SR%202012.pdf>.

Slotová, D.: Projektové riadenie v prostredí organizácie verejnej správy, diplomová práca, Žilinská univerzita v Žiline, 2013, školiteľ: Kováčiková, M.

Štofková, J. – Stríček, I. - Štofková, K.: Data analysis in quality management of the network enterprise. In: Production management and engineering sciences. Leiden; London: CRC Press/Balkema; Taylor & Francis Group, 2016. ISBN 978-1-138-02856-2. pp. 273-278.

Štofko, S. – Šoltés, V. - Štofková, Z.: Options of using the integrated management system. In: Production management and engineering sciences. Leiden; London: CRC Press/Balkema; Taylor & Francis Group, 2016. ISBN 978-1-138-02856-2. pp. 267-272.

Verejná správa. [online]. [cit. 2013-02-28]. Dostupné na internete: <http://data.juls.savba.sk/std/verejn%C3%A1%20spr%C3%A1va >.

Verejná správa z pohľadu právnej teórie. [online]. [cit. 2013-02-28]. Dostupné na internete:<http://www.epi.sk/Main/Default.aspx?Template=~/Main/TArticles.ascx&phContent=~/Main/ArticleShow.ascx&ArtID=7846&LngID=0>.

Contact address:

Ing. Martina Kováčiková, PhD., Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov, Katedra spojov, Univerzitná 1, 010 26, Žilina, Slovenská republika, tel.: +421 41 5133 106, E-mail: martina.kovacikova@fpedas.uniza.sk

Acknowledgment

This paper was undertaken, as parts of the research project VEGA 1/0733/15.

Hodnocení udržitelného rozvoje mikroregionu Mezihoří

Evaluation of Sustainable Development of the Micro-region Mezihoří

Alice Kozumplíková, Veronika Handlová

Abstrakt:

Hodnocení rozvoje určitého regionu je základním předpokladem pro tvorbu strategických dokumentů, návrhy rozvojových priorit obcí a konkrétních opatření. K hodnocení rozvoje regionu lze využít celou škálu indikátorů. Cílem příspěvku se prezentovat výsledky hodnocení rozvoje vybraného mikroregionu Mezihoří. Hodnocení všech 13-ti obcí mikroregionu je založeno na aplikaci vybraných indikátorů ze sociální, ekonomické a environmentální oblasti a jejich interpretaci. Výsledky hodnocení jednotlivých oblastí jsou pro celý mikroregion prezentovány pomocí SWOT analýz a návrhy rozvojových priorit s vlastními opatřeními. Data pro výpočet indikátorů by získána z Českého statistického úřadu, portálů Ministerstva financí ČR a Ministerstva práce a sociálních věcí a ze strategických dokumentů jednotlivých obcí a celého mikroregionu. Indikátory byly vybrány na základě dostupnosti dat, ekonomický pilíř je hodnocen 4 indikátory, sociální i environmentální pilíř pomocí 5 indikátorů. Po vyhodnocení všech indikátorů jednotlivých pilířů byly shledány slabé stránky mikroregionu zejména v oblasti environmentální. Navržené prioritní oblasti a konkrétní opatření jsou směřovány do oblasti podpory podnikatelů a zemědělců, posílení ekonomické aktivity, podpory cestovního ruchu, péče o krajinu, environmentálního vzdělávání obyvatel, zvýšení kvality života, rozvoje spolkové činnosti a podpory zaměstnanosti.

Klíčová slova:

indikátory udržitelného rozvoje, strategie rozvoje obcí, rozvojové priority obcí

Abstract:

An evaluation of individual region is a important prerequisite for a formulation of strategic documents, development priorities and specific measures. The evaluation should be based on a set of indicators. The main aim of the paper is to present results of the evaluation of selected micro-region of Mezihoří. The evaluation of all 13 municipalities is based on an application of selected indicators from a social, economic and environmental pillar and their interpretation. The methodology uses data sets provided by Czech Statistic Office, data portals of The Ministry of Labour and Social Affairs, The Ministry of Finance and strategic documents and other evidences of individual municipalities and micro-region of Mezihoří. There are 4 selected indicators of economic pillar, 5 indicators of social and 5 indicators of environmental pillar. Certain weaknesses were found out in the environmental pillar in the micro-region. Individual priorities and specific measures for the future development of the evaluated micro-region are aimed in the support for entrepreneurs and farmers, strengthening of economic activity, tourism promotion, landscape management, environmental education, improving the quality of life, development of social activities and employment.

Key words:

sustainable development indicators, municipality development strategy, development priorities

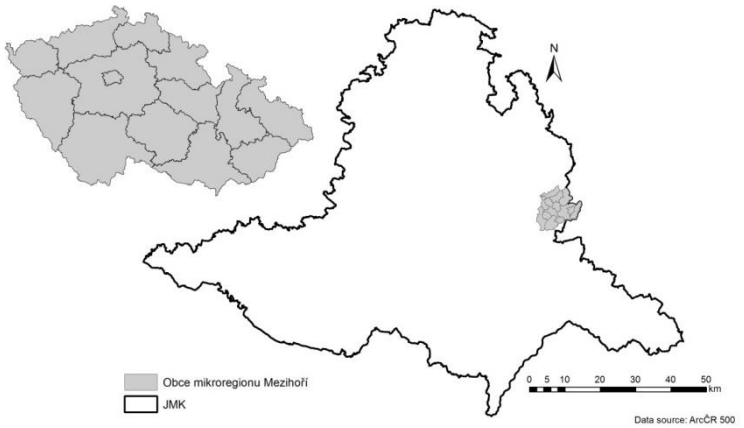
Úvod

Problematika udržitelného rozvoje regionů je aktuálním tématem souvisejícím s rozvojem celé společnosti a na globální, národní i lokální úrovni je diskutována od 60. let minulého století. Zákon o životním prostředí (č. 17/1992 Sb.) definuje obecně udržitelný rozvoj jako: *„takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachová možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů“*. Jedna z definic Místní agendy uvádí udržitelný rozvoj jako rovnováhu mezi třemi základními oblastmi našeho

života, kterými jsou ekonomika, sociální aspekty a životní prostředí. Dále také jako rovnováhu mezi zeměmi, různými společenskými skupinami, dneškem a budoucností. (MŽP, © 2008–2015). Rozvoj regionů souvisí s regionální politikou, pro kterou jsou hodnocením získávány poznatky použitelné k dalšímu pozitivnímu ovlivnění rozvoje konkrétního regionu. Pro regionální rozvoj jsou zásadní jeho přímí i nepřímí aktéři, mezi které patří obyvatelé regionu, firmy, které v regionu působí či do něj přicházejí, veřejná správa a občanské neziskové organizace (např. Wokoun, 2008). Smyslem rozvoje regionu je dle Maiera (Maier, 2012) především zlepšování podmínek v regionu, a to takovým způsobem, aby se udržel či rostl blahobyt jeho obyvatel. Hodnocení udržitelného rozvoje je založeno na znalostech získaných poznáním v regionu probíhajících procesů, jejich příčin, vazeb a následků. Tyto znalosti potom lze využít ex-post v rámci zpětného hodnocení úspěšnosti naplňování přijatých politik a plánů či ex-ante k odhadnutí předpokládané účinnosti nově navrhovaných koncepcí, plánů a opatření v budoucnosti. Znalosti o regionu jsou interpretovány nejčastěji pomocí indikátorů udržitelného rozvoje. Při výběru vhodných indikátorů pro hodnocení regionálního rozvoje je dle Maiera (Maier, 2012) důležité zvážit, zda vybraný indikátor splní požadovaný účel, je měřitelný, reprezentativní, realizovatelný a má potřebnou vypovídací hodnou. Předkládaný příspěvek uvádí vlastní indikátorovou sadu zvolenou pro vybraný region, díky které interpretuje rozvoj regionu v jednotlivých pilířích a navrhuje opatření k podpoře dalšího rozvoje regionu.

Materiál a metody

K hodnocení rozvoje regionu vlastní indikátorovou sadou byl zvolen mikroregion Mezihoří. Mikroregion vznikl jako dobrovolný svazek obcí v roce 2006. Region tvoří 13 obcí (obce Dobročkovice, Chvalkovice, Kožušice, Malínky, Milonice, Nemochovice, Nemotice, Nesovice, Nevojice, Snovídky, Uhřice, městysy Brankovice a Hvězdlice). Území mikroregionu se nachází v geomorfologické oblasti Středomoravských Karpat, celku Litenčická pahorkatina. Celkový reliéf má charakter členité pahorkatiny, v okolí řeky se vytvářejí ploché údolní nivy. Jižní část území je ohraničena Ždánickým lesem, na východě masivem Chřibů a na severu Orlovickou vrchovinou. Typická výška území se pohybuje okolo 300 m n. m, nejvyšším vrcholem je Hradisko 518 m n. m. Region je odvodňován řekou Litavou a v jižní části říčkou Kyjovkou. Z hlediska využití ploch lze území charakterizovat jako zemědělskou krajinu s malým zastoupením průmyslu. Lesní půda zde představuje cca 20 % plochy území. Půda je ohrožena vodní a větrnou erozí. Na území mikroregionu se nachází 12 zvláště chráněných lokalit.

Obr. 1: Umístění mikroregionu Mezihoří v rámci Jihomoravského kraje

Zdroj: Vlastní zpracování v ESRI ArcGIS v. 10.1 na podkladě dat ArcČR 500

Hodnocení rozvoje regionu je založeno na vybraných indikátorech prezentujících úroveň ekonomického, environmentálního a sociálního pilíře. Indikátory jsou vybrány z Manuálu zpracování a využití sady indikátorů rozvoje pro malé obce od Hřebíka a Třebického (Hřebík, Třebický, 2007) a

také z databáze Burzy indikátorů udržitelného rozvoje na místní úrovni (TIMUR, 2008). Indikátory jsou vypočteny ze získaných dat podle metodických pokynů. Výpočty jsou provedeny pro pětileté období (2010 – 2014) a pro všechny obce jsou vyhodnoceny pomocí grafů a slovně interpretovány. Hodnocené oblasti jsou podrobeny shlukové analýze, která na základě vypočtených indikátorů zobrazuje obce s podobnou úrovní rozvoje. Je použita klasická metoda hierarchického aglomerativního shlukování. V rámci této metody probíhá shlukování objektů postupně, v každém kroku dojde ke spojení dvou objektů nebo z nich vytvořených shluků. Celkový počet kroků je roven počtu shlukovaných objektů -1. Data jsou pro potřebu shlukové analýzy standardizována. Do analýzy jsou použity průměry jednotlivých indikátorů za období 2010–2014 pro každou obec.

Ekonomická oblast je reprezentována čtyřmi indikátory: intenzita podnikatelské aktivity (počet /1000 obyvatel), míra investic obce (%), ukazatel dluhové služby (%) a přijaté dotace (tis. Kč/obyvatele). Environmentální pilíř je zastoupen pěti indikátory: ekologická stabilita (koef.), podíl vytříděných složek komunálního odpadu na celkové produkci komunálního odpadu (kg/obyvatele), veřejné výdaje na ochranu ŽP (%), podíl obyvatel bydlících v domech napojených na veřejnou kanalizaci s koncovou ČOV (%). Pěti vybranými indikátory sociální oblasti jsou: registrovaná míra nezaměstnanosti (%), migrační saldo (počet obyv.), index stáří (index), podpora NNO (%) a saldo obyvatel (%).

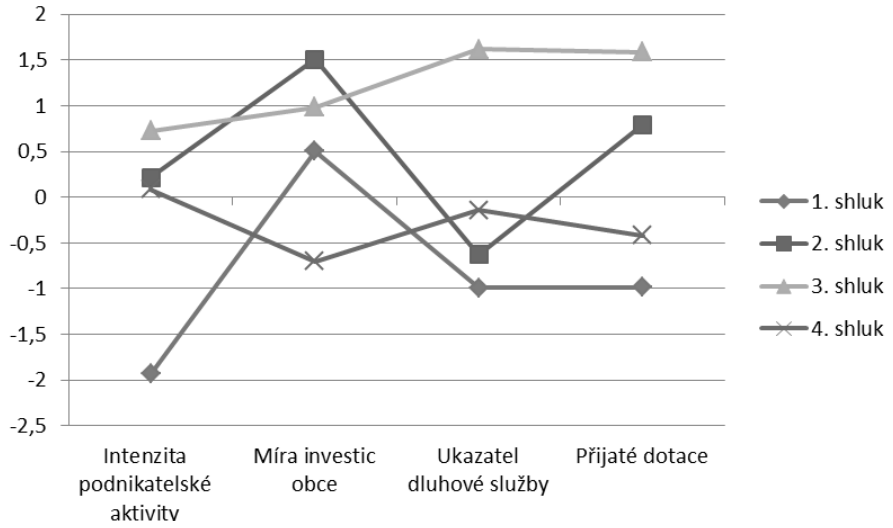
Indikátory jsou zjišťovány pro všechny obce mikroregionu a poté graficky zpracovány, slovně interpretovány a ve vzájemných souvislostech prezentovány SWOT analýzou pro jednotlivé pilíře rozvoje regionu. Na základě získaných informací jsou stanoveny priority a konkrétní opatření pro podporu dalšího rozvoje regionu. Vzhledem k tomu, že mikroregion má již zpracovánu strategii rozvoje mikroregionu (2014 – 2020), jsou výsledky hodnocení a návrhy opatření se stávající strategií porovnány.

Výsledky

Výsledky dosažené pomocí popsaného metodického postupu jsou prezentovány na úrovni jednotlivých pilířů rozvoje pomocí shlukové analýzy a SWOT analýzy. Z důvodu omezeného rozsahu příspěvku jsou uvedeny pouze nejdůležitější zjištění.

Ekonomický pilíř

U ekonomického pilíře za sledované období 2010 – 2014 byly obce rozděleny na základě shlukové analýzy do 4 shluků (Obr. 2). První shluk sdružuje obce s podprůměrnými hodnotami u intenzity podnikatelské aktivity, ukazatele dluhové služby a přijatých dotací, nadprůměrné hodnoty má míra investic obce. Ve druhém shluku je podprůměrný ukazatel dluhové služby, průměrné hodnoty má intenzita podnikatelské aktivity a nadprůměrné hodnoty mají míra investic obce a přijaté dotace. Ve třetím shluku jsou hodnoty všech indikátorů nadprůměrné. Ve čtvrtém shluku jsou hodnoty intenzity podnikatelské aktivity a ukazatele dluhové služby průměrné, ostatní indikátory mají hodnoty podprůměrné.

Obr. 2: Grafické znázornění normovaných průměrných hodnot výsledných shluků ekonomické oblasti

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat: ČSÚ, informační portál MF – MONITOR, databáze obce

Do prvního shluku patří obec Malínky. Je zde velmi nízká intenzita podnikatelské aktivity. Naopak míra investic obce má nadprůměrné hodnoty. Zbylé indexy ukazatel dluhové služby a přijaté dotace mají podprůměrné hodnoty.

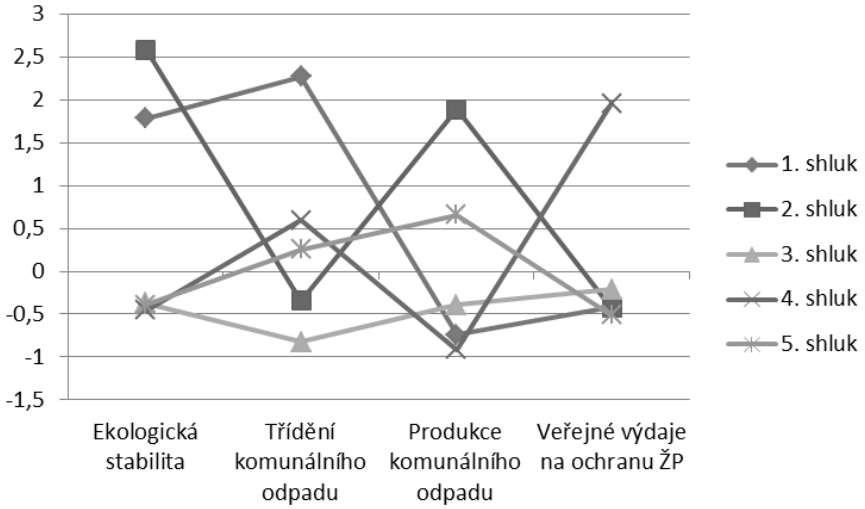
Ve druhém shluku jsou největší obce tohoto mikroregionu Brankovice a Nesovice. Tyto obce mají vysoké hodnoty míry investic obce a přijaté dotace. Je to dáno především tím, že obce investovaly vysoké částky do výstavby čistíren odpadních vod a kanalizací. Ukazatel dluhové služby je nízký. I kdyby byly obce více zadluženy, nemají se splácením dluhu takový problém jako menší obce, které mají nižší rozpočet obce.

Ve třetím shluku, kam patří obce Nemochovice, Kožušice, mají všechny čtyři indikátory nadprůměrné hodnoty. V porovnání s ostatními shluky mají velmi vysoké hodnoty indexu přijaté dotace. V souvislosti s tímto indikátorem mají tyto obce vysoký ukazatel dluhové služby.

Ve čtvrtém shluku se nachází všechny zbylé obce. Míra investic obce a přijaté dotace zde mají podprůměrné hodnoty. Jelikož jsou to především menší obce s menším počtem obyvatel a rozpočtem, tak mají i velmi malou míru investic. Obce zde mají málo finančních prostředků z dotačních titulů, a proto samy svými rozpočty nestačí na větší investice.

Environmentální pilíř

Shluková analýza indikátorů environmentálního pilíře za sledované období 2010 – 2014 rozdělila obce na 5 shluků (Obr. 3). V prvním shluku jsou vysoce nadprůměrné hodnoty ukazatelů ekologické stability a třídění komunálního odpadu. Ostatní ukazatele vykazují podprůměrné hodnoty. Ve druhém shluku mají vysoce nadprůměrné hodnoty ekologická stabilita a produkce komunálního odpadu. Naopak podprůměrné jsou zbylé dva ukazatele. Ve třetím shluku jsou hodnoty všech ukazatelů podprůměrné. Ve čtvrtém shluku jsou nadprůměrnými indikátory veřejné výdaje na ochranu ŽP a třídění komunálního odpadu. Další dva ukazatele mají hodnoty podprůměrné. V posledním shluku mají ekologická stabilita a veřejné výdaje na ochranu ŽP podprůměrné hodnoty. Ostatní ukazatele jsou nadprůměrné.

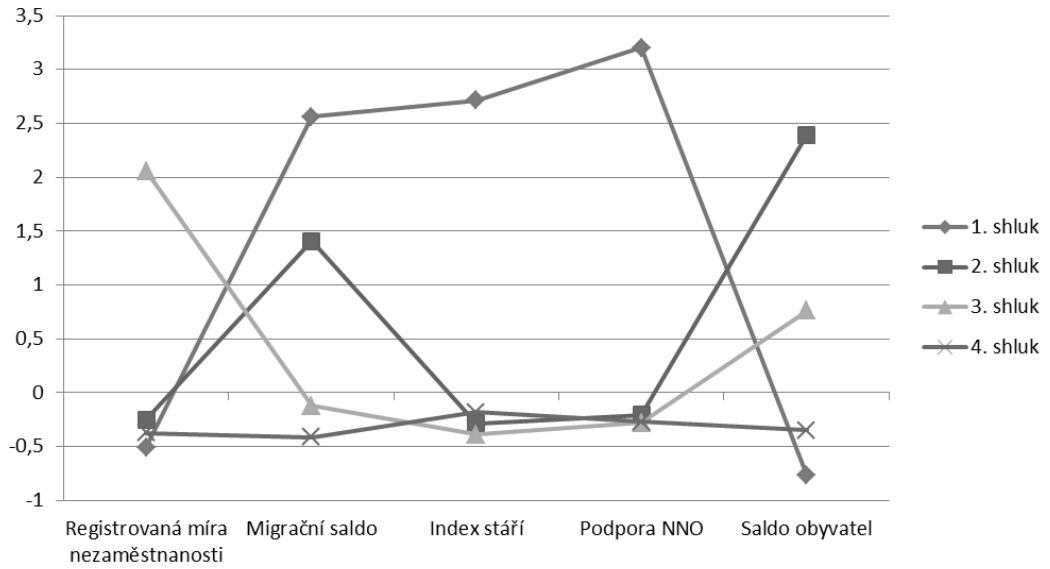
Obr. 3: Grafické znázornění normovaných průměrných hodnot výsledných shluků environmentální oblasti

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat: ČSÚ, informační portál MONITOR, databáze obcí

V prvním shluku se nachází obec Nevojice. Je zaznamenán ze všech obcí nejvyšší podíl vytříděných složek komunálního odpadu na celkové produkci odpadu a také výrazně vyšší koeficient ekologické stability. Ve druhém shluku je obec Snovídky, která má ze všech obcí nejvyšší koeficient ekologické stability. Tato hodnota je dána vysokým zastoupením lesní půdy k celkové výměře katastrálního území (73 %). Do třetího shluku patří obce Brankovice, Dobročkovice, Hvězdlice, Malínky a Nemochovice. Tento shluk vykazuje podprůměrné hodnoty u všech ukazatelů. Oproti ostatním shlukům je zde nejnižší průměrná hodnota třídění komunálního odpadu, současně ale také podprůměrná celková produkce komunálního odpadu. Obyvatelé těchto obcí vytřídí méně odpadu, ale také ho méně vyprodukují. Ve čtvrtém shluku jsou obce Nesovice a Uhřice. Tyto obce měly nadprůměrné hodnoty veřejných výdajů na ŽP. Obec Uhřice měla vysoký výdaj na obnovu krajinných struktur v podobě biocentra a v obci Nesovice se uskutečnila výstavba ČOV a kanalizace. Dále obce dosahují vyšších hodnot v rámci třídění komunálního odpadu. V posledním shluku jsou ostatní obce. Shluk charakterizují nízké veřejné výdaje na ochranu ŽP a vysoká produkce komunálního odpadu.

Sociální pilíř

Analýzou indikátorů byly v sociálním pilíři identifikovány 4 shluky (Obr. 4). V prvním shluku mají podprůměrné hodnoty registrovaná míra nezaměstnanosti a saldo obyvatel. Naopak vysoce nadprůměrných hodnot dosahují migrační saldo, index stáří a podpora NNO. Ve druhém shluku dosahují mírně podprůměrných hodnot registrovaná míra nezaměstnanosti, index stáří a podpora NNO. Nadprůměrné hodnoty mají ukazatelé migrační saldo a saldo obyvatel. Obce v třetím shluku mají hodnoty registrované míry nezaměstnanosti a salda obyvatel nadprůměrné. Ostatní ukazatele jsou mírně podprůměrné. Ve čtvrtém shluku dosahují všechny indikátory mírně podprůměrných hodnot.

Obr. 4: Grafické znázornění normovaných průměrných hodnot výsledných shluků sociální oblasti

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat: ČSÚ, Informační portál MPSV, MONITOR

V prvním shluku se nachází pouze obec Hvězdlice, která má ze všech obcí mikroregionu nejvyšší migrační saldo, nejvíce podporuje NNO a má také nejvyšší index stáří (umístěn domov pro seniory). Ve druhém shluku se nachází obec Nemotice, která se liší od ostatních obcí především vysokým saldem obyvatel. Ve třetím shluku jsou obce Kožušice a Malínky. Tyto obce se vyznačují především vysokou registrovanou mírou nezaměstnanosti. V obci Malínky byla v roce 2010 registrovaná míra nezaměstnanosti nejvyšší ze všech sledovaných obcí (33 %). Ve čtvrtém shluku jsou ostatní obce. Pro většinu těchto obcí je charakteristická nižší registrovaná míra nezaměstnanosti, než průměr za všechny obce. Migrační saldo vykazovaly obce v průměru převážně nižší nebo záporné.

Výsledky SWOT analýz, návrhy opatření

Ekonomická oblast v rámci hodnocení udržitelného rozvoje v mikroregionu Mezihoří se vyznačuje především nízkou podnikatelskou aktivitou a nárazovými investicemi. Pro obce je velmi důležitý počet ekonomických subjektů, protože vytváří pracovní příležitosti a větší rozsah služeb dostupných pro obyvatele. V mikroregionu jsou především živnostníci a jen malý počet větších podniků. Díky dobré dopravní dostupnosti a dopravnímu napojení v rámci IDS JMK cestují obyvatelé za prací a službami do okolních obcí Bučovice, Vyškov a města Brna. Díky výborným podmínkám pro zemědělství (kvalitní orná půda) je v regionu potenciál pro podporu rozvoje podnikání v zemědělství s možnostmi využití současných zemědělských brownfields. Nedostatky jsou spatřovány v oblasti podpory cestovního ruchu, region vykazuje např. malý počet ubytovacích zařízení. Na druhou stranu region již využil možnosti projektů Evropského fondu pro regionální rozvoj ke zvýšení propagace turistických atraktivit regionu, úpravu webových stránek, instalaci informačních tabulí. Při srovnání se současnou strategií rozvoje svazku obcí Mezihoří pro období 2014 – 2020 jsou priority a opatření směřovány do oblasti zemědělství a cestovního ruchu.

Priorita 1: Podnikatelé a zemědělci

Opatření 1.1: Podpora podnikatelů a zemědělců

- Podpora místních zemědělců a motivace obyvatel kupovat místní produkty,
- Podpora rozvoje řemesel a drobné výroby.

Opatření 1.2: Posílení ekonomické aktivity

- Zvýšení znalostí ohledně čerpání dotací formou školení,
- Vytváření vhodného zázemí pro zakládání podniků a jejich budoucí rozvoj (vybudovaná infrastruktura, dostatečná informovanost podnikatelů o dění v obci),

- Přilákání nových podnikatelů a investorů formou vhodné propagace území na webových stránkách (prezentace volných ploch a budov zanesených do územních plánů obcí).

Priorita 2: Cestovní ruch

Opatření 2.1: Rozvoj cestovního ruchu

- Vybudování infrastruktury a služeb pro cestovní ruch,
- Zvýšení počtu ubytovacích zařízení,
- Vybudování plánované hipotrasy.

Zásadním problémem mikroregionu v environmentální oblasti je velmi malý počet ČOV včetně kanalizací. Kanalizaci ukončenou ČOV mají pouze 2 obce (Nesovice a Brankovice). V nejbližší době se s připojením kanalizace na ČOV počítá v obcích Nemotice, Snovídky, Kožušice, Uhřice, Milonice a Chválkovice. Důležitou oblastí v převážně zemědělské krajině s nízkým koeficientem ekologické stability je ochrana půdy před vodní a větrnou erozí a protipovodňová ochrana obcí. Obce se snaží o získávání finančních prostředků na opatření k zadržení vody v krajině, revitalizace vodních ploch, realizaci protipovodňových opatření (suché poldry, ochranné hráze, retenční nádrže). V 8 obcích mikroregionu se zvýšil podíl tříděného komunálního odpadu, ostatní obce zaznamenávají spíše klesající trend. Celková produkce komunálního odpadu je v obcích spíše vzrůstající, zapotřebí je více obyvatele motivovat k třídění odpadu, které obcím finančně pomáhá. Významným projektem v této oblasti byl v roce 2012 projekt s názvem „Svazek obcí Mezihoří – Biologicky rozložitelný odpad“, kdy byly pořízeny sběrné nádoby na bioodpad do jednotlivých obcí. Tím se v některých obcích zvýšil podíl tříděného komunálního odpadu, avšak v dalších letech tento podíl spíše klesal. Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí jsou ve většině obcí velmi nízké. Navržené priority a opatření oproti stávající strategii mikroregionu akcentují činnosti v oblasti ochrany krajiny a ŽP.

Priorita 3: Krajina a životní prostředí

Opatření 3.1: Péče o přírodu a krajinu a její ochrana

- Výstavba protipovodňových opatření v povodněmi ohrožených oblastech
- Výstavba chybějících kanalizací a ČOV
- Zvyšování veřejných výdajů obcí na ochranu životního prostředí
- Snižování produkce komunálního odpadu a odstranění případných černých skládek
- Zvýšení podílu tříděného komunálního odpadu (například pořízením více sběrných nádob na bioodpad do jednotlivých obcí)
- Udržení vody v krajině především revitalizací stávajících vodních toků
- Zvýšení zalesnění krajiny
- Výsadba zeleně v obcích, podél cest či vodních toků
- Pořízení strojů na údržbu krajiny

Opatření 3.2: Vzdělávání obyvatel v rámci ochrany životního prostředí

- Informovat obyvatele obcí o potřebě třídění komunálního odpadu
- Osvěta do mateřských a základních škol financovaná jednotlivými obcemi

Indikátory sociálního pilíře rozvoje regionu ukazují v průměru sledovaného období kladné saldo obyvatel i migrační saldo. Index stáří je v mikroregionu velmi vysoký. V regionu je jedno zařízení péče o seniory (obec Hvězdlice). Nejčastěji obyvatelé regionu využívají služeb Charitní pečovatelské služby z obce Bučovice. Podpora NNO je nízká, přestože se ve většině obcí mikroregionu nachází sbor dobrovolný hasičů, TJ Sokol, myslivecká sdružení a sportovní kluby a těmito organizacemi je v obcích organizována většina kulturních, společenských a sportovních akcí. V obcích se nachází kvalitní zázemí pro rodiny s dětmi. Opatření jsou zaměřena na zvyšování kvality života místních obyvatel a podporu zaměstnanosti.

Priorita 4: Kvalita života na venkově

Opatření 4.1: Zlepšení podmínek pro rozvoj spolkové činnosti

- Budování zázemí pro spolkovou činnost
- Zvýšená finanční podpora spolkům a organizacím
- Podpora partnerství

Opatření 4.2: Zvýšení kvality života, občanské vybavenosti a služeb

- Zajistit dostupnost sociálních služeb a zařízení
- Vybudování či zkvalitnění zázemí pro volnočasové aktivity
- Zlepšení technického stavu komunitních center
- Výstavba sociálních bytů spoluprací více obcí
- Zvýšení kvalitní zdravotní péče formou dostupnější specializované lékařské péče
- Podpora kulturních tradic (krojované hody, ostatky apod.)

Opatření 4.3: Podpora zaměstnanosti

- Dostatečná prezentace volných pracovních míst v mikroregionu a jednotlivých obcích na webových stránkách
- Informovat obyvatele obcí o možnosti rekvalifikací

Shrnutí:

Hodnocení rozvoje regionu bylo provedeno na území mikroregionu Mezihoří, který sdružuje 13 obcí v rámci Jihomoravského kraje. Hodnocení je založeno na indikátorech zvolených pro tři základní pilíře udržitelného rozvoje – ekonomický, environmentální a sociální. Volba indikátorů vzešla z manuálu zpracování a využití sady indikátorů rozvoje pro malé obce (Hřebík, Třebický, 2007) a z databáze Burzy indikátorů udržitelného rozvoje na místní úrovni (TIMUR, 2008). Ekonomická oblast je popsána čtyřmi indikátory: intenzita podnikatelské aktivity, míra investic obce, ukazatel dluhové služby a přijaté dotace. Environmentální pilíř je charakterizován pěti indikátory: ekologická stabilita, podíl vytříděných složek komunálního odpadu, veřejné výdaje na ochranu ŽP a napojení na veřejnou kanalizaci s koncovou ČOV. Pět vybraných indikátorů se zaměřuje na sociální oblast: registrovaná míra nezaměstnanosti, migrační saldo, index stáří, podpora NNO a saldo obyvatel. Vypočtené indikátory pro jednotlivé obce byly podrobeny shlukové analýze, která rozdělila obce do shluků s obdobnou charakteristikou. Hodnocení za pomocí SWOT analýz bylo promítnuto až na úroveň návrhu konkrétních priorit a opatření pro území celého hodnoceného regionu. V ekonomické oblasti je akcentována podpora zemědělství, podpora podnikatelských aktivit a další využívání potenciálu regionu z hlediska cestovního ruchu. Z environmentálního hlediska je stále aktuální potřeba výstavby ČOV v obcích, protierozních a protipovodňových opatření s důrazem na zvyšování ekologické stability území. Zvyšování kvality života a podpora zaměstnanosti jsou priority pro sociální oblast. Pokud srovnáme zvolený mikroregion s průměrnými hodnotami vybraných indikátorů za celou ČR, tak např. v roce 2011 měl mikroregion Mezihoří vyšší ukazatel dluhové služby (15,37 % oproti 13,07 % za ČR), výrazně nižší koeficient ekologické stability (0,73 oproti 1,06 za ČR). Naopak veřejné výdaje na životní prostředí jsou nad průměrem ČR (7,99 % versus 5,47 %). U indexu stáří jsou hodnoty mikroregionu vyšší než 1 (1,43), průměr ČR činil 1,10. V rámci hodnocení salda obyvatel zaznamenal mikroregion Mezihoří v roce 2011 nejvyšší nárůst obyvatel, a to o 1,15 %, naopak za celou ČR byl zjištěn pokles -0,26 %).

Poděkování:

Příspěvek byl podpořen Interní grantovou agenturou Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity v Brně v rámci projektu č. 020/2016 „Hodnocení vodních toků ve vztahu k rozvoji rekreace v regionu“. Příspěvek využívá výsledky studie mikroregionu Mezihoří, která byla zpracována do podoby diplomové práce studentky FRRMS MENDELU Veroniky Handlové.

Literatura:

Český statistický úřad. Veřejná databáze: Vše o území [online]. 2015 [cit. 2016-01-17]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profiluzemi

Handlová, V. 2016. Hodnocení udržitelného rozvoje mikroregionu Mezihoří. Diplomová práce, FRRMS MENDELU, 104 s.

Hřebík, Š., Třebický, V. 2007. Manuál zpracování a využití sady indikátorů rozvoje pro malé obce: Zrcadlo místní udržitelnosti. Praha: EnviConsult, s.r.o. ISBN 978-80-239-8594-8.

Integrovaný portál MPSV. Nezaměstnanost v POÚ a ORP. [online]. 2016 [cit. 2016-01-18] Dostupné z www: http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem

Maier, K. 2012. Udržitelný rozvoj území. 1. vyd. Praha: Grada, 253 s. ISBN 978-80-247-4198-7.

Ministerstvo životního prostředí ČR. Udržitelný rozvoj. [online]. © 2008–2015c [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj

TIMUR. 2008. Burza indikátorů udržitelného rozvoje na místní úrovni [online]. [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: http://www.timur.cz/burza-indikatoru.html

Wokoun, R. 2008. Regionální rozvoj: (východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování). Praha: Linde, 475 s. ISBN 978-80-7201-699-0.

Zákon č. 17/1992 Sb. o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Alice Kozumplíková, Ph.D. Ústav environmentalistiky a přírodních zdrojů, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, +420 545 136 282, alice.kozumplikova@mendelu.cz

Lidské zdroje v rozvoji venkova

Human Resources in Development of Countryside

Růžena Krninská, Markéta Adamová

Abstrakt:

Zaměření na lidský a intelektuální kapitál regionu ve spojitosti s kapitálem kulturním ukazuje na možnosti rozvoje regionů i celé společnosti ve spojitosti se znalostní ekonomikou. Nejefektivnější využívání znalostí může být spojeno s žádoucími kulturními dimenzemi. Cílem příspěvku je nalézt mezi kulturními dimenzemi G. Hofstedeho ty, které jsou předpokladem pro vstup do znalostní ekonomiky. Výsledkem je zdůraznění kulturních dimenzí, které jsou požadovány pro efektivní užívání znalostí a rozvoj lidského kapitálu. Mezi žádoucí kulturní dimenze patří malý mocenský odstup podporující transfer znalostí spolu s dobrou komunikací a soudržnost societ. Kolektivismus se vztahuje k synergii v týmech, stejně jako k využívání tacitních znalostí vyplývajících také z kulturního kapitálu. Feminita s atmosférou důvěry, umožňuje rozvoj lidského potenciálu a péči o kvalitu života a životního prostředí, přispívající k společenské odpovědnosti. Přijímání změn vyplývá z diskontinuitních globalizačních toků. A dlouhodobá orientace je spojena s investicemi do lidského kapitálu. Příspěvek je založen na projektu Studium ekonomiky rozvoje venkova na JU v Českých Budějovicích registrovaného u MŠMT pod evidenčním číslem CZ.1.07/2.2.00/07.0178 a projektu Grantové agentury JU “Human Resource management of small and medium-sized enterprises“(039/2013/S).

Klíčová slova:

kulturní dimenze, sdílené hodnoty, venkov, venkovské komunity

Abstract:

Focusing on the human and intellectual capital of region in connection with the cultural capital opens up possibilities of regional and society development based on the knowledge economy. The most effective use of knowledge can be associated with desirable cultural dimensions. The aim of this paper is to find cultural dimensions of G. Hofstede that are a prerequisite for entry into the knowledge economy. The result emphasizes cultural dimensions that are required for the effective use of knowledge and development of human capital. Among the desirable cultural dimensions is the small power distance supporting the transfer of knowledge, good communication and society consistency. Collectivism refers to the synergy of teams, as well as the use of tacit knowledge stemming from a cultural capital. Feminity with an atmosphere of trust enables the development of human potential, the quality of life and the environment, all contributing to social responsibility. Acceptance of changes results from discontinuous globalization flows. And a long-term orientation is associated with investing in human capital. Paper is based on the study project Study of rural economy at the University of South Bohemia in the České Budějovice registered with the Ministry of Education under registration number CZ.1.07/2.2.00/07.078 and Project Grant Agency of South Bohemia "Human Resource management of small and medium-sized enterprises' (039/2013/S).

Key words:

countryside, cultural dimensions, shared values, rural communities

Introduction

The quality of human resources in the community, especially its management, which should be aware of the links between regional, natural and cultural conditions in relation to sustainability, has a decisive influence on the development of the region. The knowledge economy, associated with the transformation of labour to the human capital, brings connection between economic, social, and

environmental culturological aspects to the development of the regions. It is also called an integrated or holistic approach.

The end of the twentieth century can be associated with the diminishing importance of the positivist-scientific paradigm, which had come to the top of the "industrial" world from the economic point of view. The reason for this approach is the globalizing world of the third millennium. The contents of the revolutionary tendencies of globalization can be compared to the changes that took place during the Industrial Revolution (Truneček, 2004). Gibson (2007) states that the world is entering a "new economy" – "the knowledge economy" – associated with the use of human and intellectual capital, which emphasizes the ability to put knowledge into a new context, together with understanding and skills as the driving forces of change, innovation and competitiveness. It is thus possible to observe an emerging paradigm of the new "post-industrial" world, where apparently the basis for the economy will not be founded on land, money and resources, but intellectual capital (Holátová, Krninská et al., 2012).

One of the academics who were promoting new approaches was Professor Elinor Ostrom of Indiana University in the USA. This Economist takes the approach that – „Institutions matter". These institutions can be understood as „rules of the game" (resp. limitations) that regulate interpersonal interaction. Institutions are distinguished: they can be formal - laws (starting with the constitution), social norms – and casual: emerging spontaneously and historically - such as customs, traditions, conventions, morals, ethics, language, money, market. One can talk about certain plains of culture. Institutions influence actions of individuals and can largely shape their expectations and goals (Holátová, Krninská et al., 2012). The method she had developed Ostrom, Ahn (2003) - the method of institutional analysis - became the basis for a new school of thought - i.e. Institutional ecological economics.

According to Hofstede & Hofstede (2005) we perceive values as a general trend to differ some facts from other states, and thus it is possible to define the heart of the culture. Values are associated with feelings that have a specific direction, a positive or negative aspect, and indicate what surrounds a human in the categories of "good or bad, true or false, beautiful or ugly, rational or irrational"; they provide the possibility of orientation in the world by the fact that the social reality is structured in terms of importance and corresponding hierarchy. Cultural dimensions according to Hofstede (1999), Hofstede & Hofstede (2005), based on similar contradictions, will be described in detail in this paper.

For an easier understanding of the different indexes and cultural dimensions that are included in these indexes, the authors present a simple overview, taking the bold dimensions, which are, according to the authors, desirable for culture in the knowledge economy.

Table 1: Overview of the indexes of contrasting cultural dimensions with relevant values

Name of index	**Value of dimension**	
	Lower than 50	Higher than 50
Power distance (PDI)	**Small distance**	Big distance
Individualism vs. Collectivism (IDV)	**Collectivism**	Individualism
Masculinity vs. Femininity (MAS)	**Femininity**	Masculinity
Uncertainty avoidance (UAI)	**Acceptance of risk**	Uncertainty avoidance
Long-term vs. Short-term orientation (LOT)	Short-term orientation	**Long-term orientation**

Source: Krninská & Duspivová (2013)

Methods

This article aims to find shared values in communities of countryside and try to define them by means of cultural dimensions and to analyse their significance from the point of view of the knowledge economy.

Both quantitative and qualitative research was conducted at two villages in order to determine the state of the local communities and shared values manifesting in cultural dimensions selected by Hofstede (1994).

- The first village is a larger one, it has about 1 500 residents, lies about 30 km from the German border on the international highway connecting the capital of the Czech Republic with a major border crossing. The village belongs to the historical territory of Prácheňsko. It doesn't belong to communities near the border, which have been significantly colonized by Germans in the past. The village is accessible to all the usual types of transportation - bus and rail. There is also an industrial production. In addition, the village has a relatively good infrastructure (including sidewalks and a waste water treatment plant). The size of the village is related to existence of a primary school with lower and higher levels of education and to existence of a kindergarten. The village provides a permanent doctor.
- The second village is smaller, it has fewer than 500 residents, it has important cultural traditions and is located at a distance of 20 km from the regional capital, where sources of employment opportunities can be found. Insufficient number of bus lines is focused only on the county seat. Due to its smaller size, this village has an insufficient amount of funding to ensure good technical infrastructure. The village has a school with only lower level of education. Medical care is associated only with a doctor's field office during certain hours and days of the week.

The quantitative research of villages was carried out via the questionnaire (with 36 questions). The selection of the sample for the quantitative research of villages was conducted by random sampling of households. The size of the selected sample was adequate to the size of the complete sample. Questionnaires were distributed to selected households. And their return was 34.8% in the smaller village and 25.8% in the larger village. Obtained information was about the mobility of human resources, possible forms of employment, amenities, satisfaction with living in the village, interpersonal relationships within the community and compliance with customs and traditions in the village and the relationship of these inhabitants to these customs, traditions and the local natural environment.

A qualitative research of villages using the Test for colour semantic differential (TBSD) has been also conducted in both villages. It can be modified to reveal shared values in the community, which are a prerequisite for the institutional aspects in a society. TBSD is included among the methods used in the Czech psychological diagnosis and belongs to the association of chromatic experiments. TBSD can be effectively used in all fields of psychology, where it is necessary to diagnose personality. And can be used especially for capturing the social relationships of human, including his individual value system. With TBSD one can evaluate the hierarchy of values, both conscious and unconscious aspects of individuals and society (Ščepichin et al, 1992). It is therefore useful in the field focused on society and culture in identifying shared values in societies (community), which are the basis of the institutional aspects. TBSD was submitted to probands subsequent to the questionnaire survey, but only to a representative sample (qualitative research) to determine values in the context of cultural dimensions, which are shared within the two selected societies (communities). The manual requires to use 12 colors from each other well recognizable, naturally occurring and 60 symbols (incentive words), which were divided into cultural dimensions according to Hofstede (1999): large power distance, low power distance; individualism, collectivism; masculinity, femininity; short-term orientation, long-term orientation, certainty, risk. Respondents were asked for assigning each incentive word three colors, then sort these colors from the most sympathetic one to the least sympathetic. For every word colors have been replaced by the number of color (according to the hierarchy of colors) from 1 to 12 and these numbers were summed. The arithmetic average of summed numbers was calculated for the society, which reflects the hierarchy of words (symbols) in society (community). The hierarchy of symbols becomes a scale of values, arranged in a sequence, according to the sensitivity of perception and acceptance of the community (in the first place the highest rated, the last place the lowest rated incentive word - symbol).

For the processing of data obtained from TBSD a VADIM computer software and a TBSD Result Appraisal 2.0b have been used. With their contribution the most often associated symbols (stimulus words) in society have been found, which express commonly shared values of the community.

Furthermore the questionnaire VSM 94 (hereinafter referred to as VSM 94) was used for the quantitative research of enterprises. VSM 94 was filled both with executives (managers, owners, directors, personnel managers) and employees of the same small and medium-sized enterprises, as the structured questionnaire. VSM 94 was evaluated according to the methodology for data processing of VSM 94 (Hofstede, 1994). According to this methodology, individual indices of the dimensions take values from 0 to 100, but it is not an exception that it takes lower or higher values. Individual indices implies two contradictory cultural dimensions, the first one is achieved when the results are in the range from 0 to 50 and the second dimension is achieved when the results are in the range from 50 to 100, see Table 1. According to the authors the middle values (about 50) are in a gray zone, also called the transition zone, where it is not clear to which dimension the company adheres to. For this reason, the intervals of evaluation are distributed as follows: $(-\infty, 40)$ for the first cultural dimension, (41, 60) for the so-called gray or transition zone and $(61, \infty)$ for the second, opposite cultural dimension. Questionnaires were completed in 105 small and medium-sized enterprises of the South Bohemian Region. These businesses were composed of 32% of micro-enterprises (enterprises with 1-9 employees), 40% of small businesses (businesses with 10-49 employees) and 28% of medium-sized enterprises (enterprises with 50-249 employees). These categories of enterprise sizes defined by the number of employees was carried out by Commission Regulation (No. 800/2008).

Results and discussion

A) The results of the research of cultural dimensions at the local level in municipalities in connection with institutionalized aspects

Large power distance versus low power distance

Symbolic stimulus words representing power are perceived rather positively in the larger village compared to the small village where they are perceived rather negatively. In the larger village within the stimulus words representing of power distance within the value order is the word power highest in ranking. In the smaller village is institutionalized low power distance with the institution of trust, which is for them very high in the ranking order.

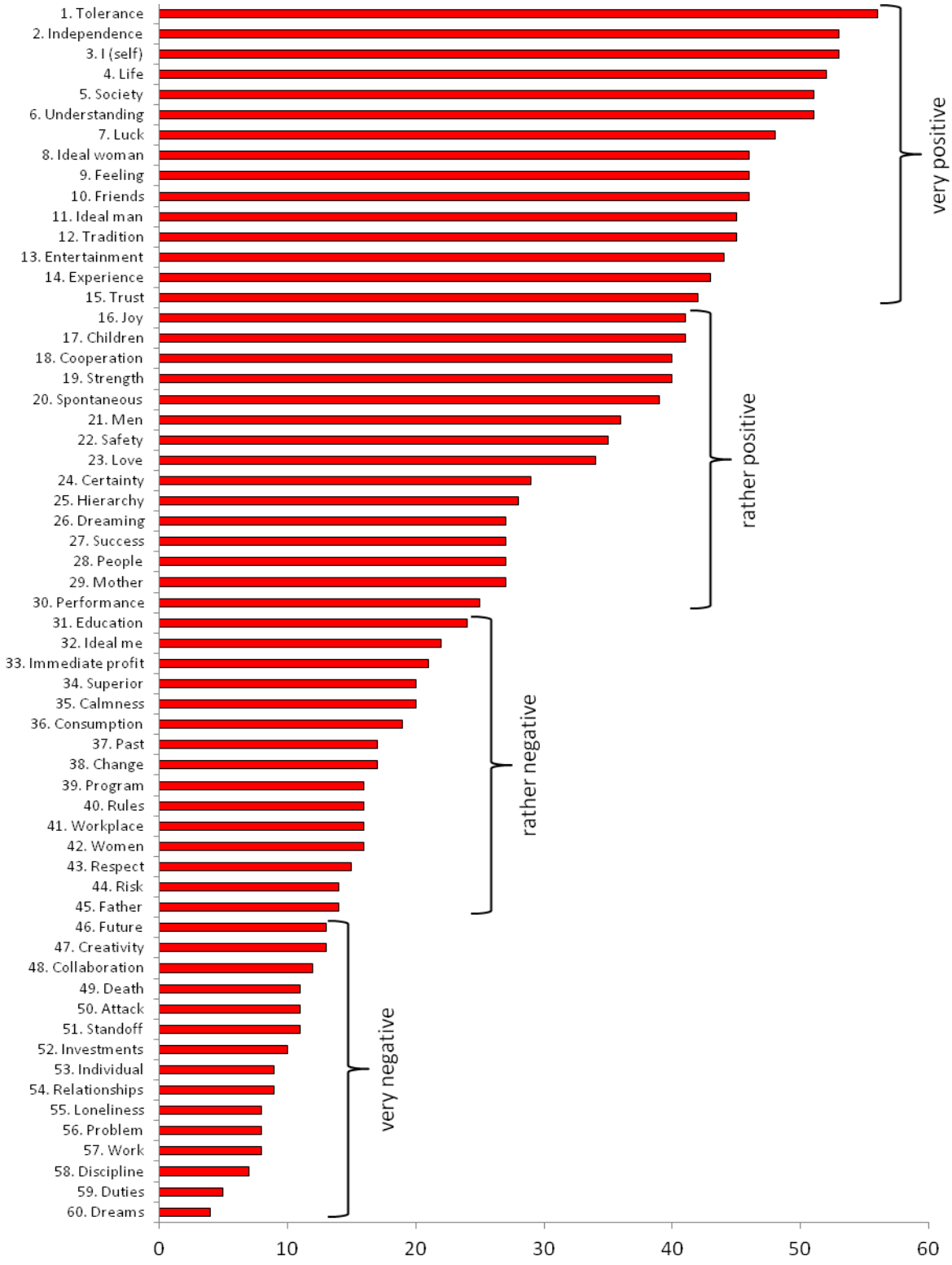

Figure 1: The order of shared values (associated symbols) in the community of the larger village

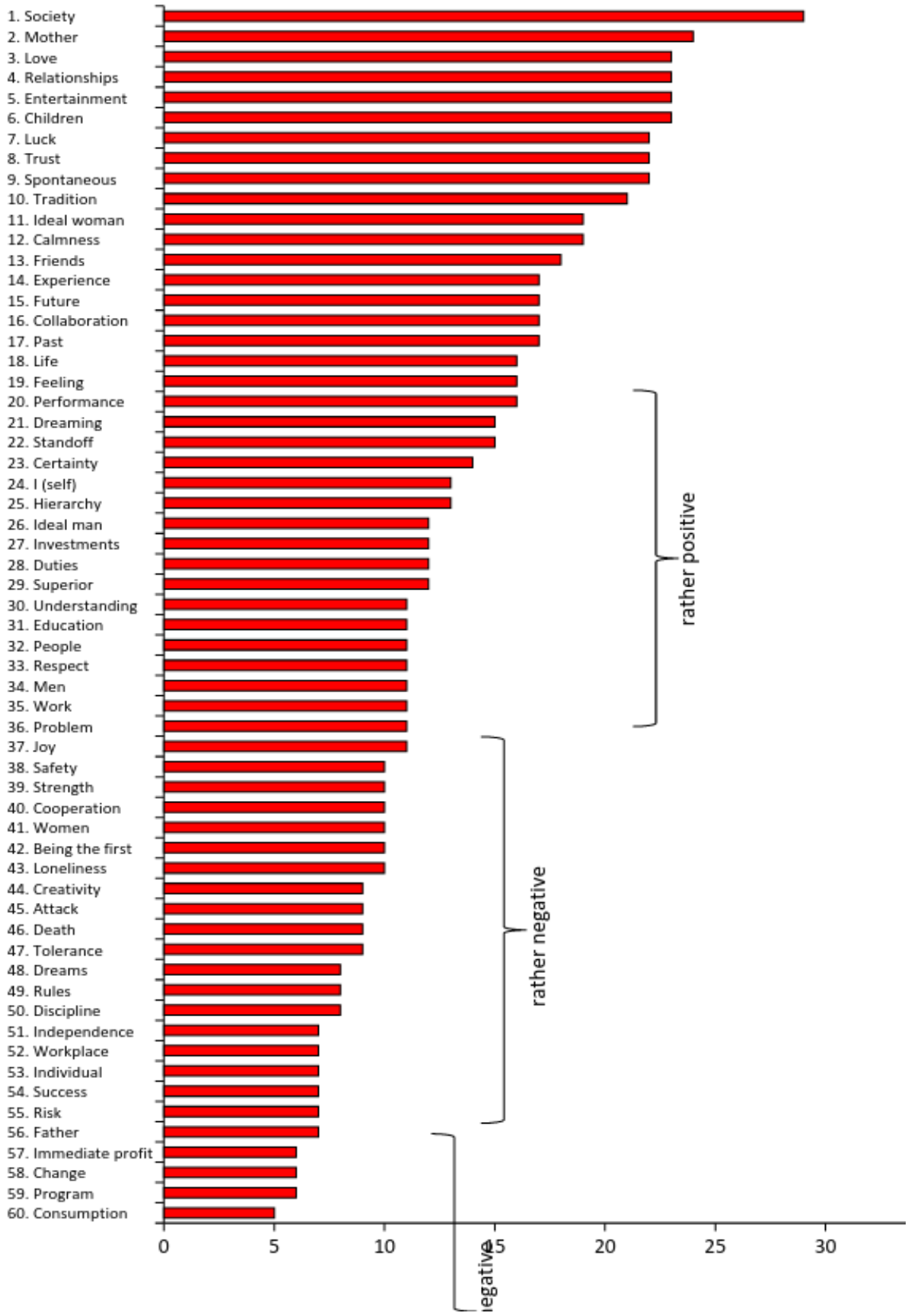

Figure 2: The order of shared values (associated symbols) in the community of the smaller village

Individualism versus collectivism

In the larger village the individualism is rather institutionalized. In contrast, in the smaller village the society (community) is oriented to collectivism. It is demonstrated by following stimulus words: society, love, friends and cooperation, which are very positively shared by the community and are also very positively perceived at the very top in the hierarchy of values in the following order: friends, society, love, cooperation. A stimulus word company is in the first place in the ranking order of shared values, therefore it is the most shared symbol of the community. A stimulus word friends is also in the first place in the ranking order of shared values.

Masculinity versus femininity

The larger village could be described as a community presenting itself as a tolerant, rather masculine society. The smaller village acknowledges feminine values much stronger and also gives less importance to masculine values. In the smaller village there is feminine cultural dimension institutionalized. Very surprising is the finding that the village once famous for the miraculous painting of the Madonna is still sharing and experiencing the symbol of mother (after the word society it is the most shared symbol), which is thus institutionalized in this community.

Short-term orientation versus long-term orientation

Both societies in both villages are rather long-term oriented, more significantly the smaller village. The small village community is strongly institutionalized to long-term orientation dimension. The results show a surprisingly unambiguous conclusion, that a strong link with the traditions predetermines a long-term perspective of life in the future. It confirms the reality of this village that the community lives very intensely in the area linked to strong millennial traditions in connection to the natural order and the natural environment (which the results of the survey confirm).

Strong uncertainty avoidance (certainty) versus weak uncertainty avoidance (risk)

In the larger village a cultural dimension of certainty is rather institutionally accepted. But taking risk is not strongly negatively avoided. In a small village it is specific to reject risk in the sense of mere risk-taking, along with the rejection of restrictive rules that would suppress creativity, which opens to the community a suitable way to solve a problem. It's kind of a proven good middle way, where through creativity it is possible to accept changes and solve problems when at the same time rejecting major risk and rigid rules.

B) The results of the survey by questionnaire method to determine the objectivistic state of the communities in the surveyed villages

Interview conceived all major areas of rural life. The introductory part contained identification data, followed by seven thematic areas: mobility of human resources, employment, education, civic amenities, including transport services, interest in culture, satisfaction with the appearance of the village and interpersonal relationships in the village.

Despite the smaller village suffers all the drawbacks of material-technical elements, its residents are much happier with interpersonal relationships (Table 3).

Benefit of this research is the finding that the connection of culture, traditions and natural environment with interpersonal relationships is significant and has an overall stabilizing effect on rural communities. The smaller village suffering of poor material-technical factors becomes due to the strong cultural traditions more stable than the larger village with sufficient material and technical base. Old folk customs unite the people, improve interpersonal relationships and are transferred to the village sociality, because the culture is an accumulated experience of the social whole and acts as a controlling component of any social system.

Table 2: Summary of factors of socioeconomic characteristics of selected villages

Selected factors of socio-economic characteristics of municipalities	Rating of the factor strength	
	Smaller village	Larger village
Job opportunities in the village	insufficient	sufficient
Transport services	weak	sufficient
Technical Infrastructure	insufficient	sufficient
Civic amenities - education	weak	sufficient
Civic amenities - Medical Care	insufficient	sufficient
Satisfaction with interpersonal relationships	weak	weak
Link to the traditions	weak	weak
Link to the natural environment	weak	sufficient

Source: processed data of Popeláková (2009)

Table 3: Evaluation of human relationships in communities

Rating	Results in percentage	
	Smaller village	Larger village
Very good	18	0
Rather good	65	48
Rather bad	7	23
Bad	0	14
I'm not interested	10	25

Source: processed data of Popeláková (2009)

C) The results of the survey by questionnaire VSM 94 in enterprises

The results obtained using the VSM 94 show the condition of cultural dimensions small and medium-sized enterprises. In this research sample in this research clearly prevails the cultural dimension of small power distance – PDI (59%), femininity – MAS (57%) and long-term orientation – LOT (56%). Companies more incline to individualism - IDV. Absolutely clear is the inclination to the cultural dimension of the strong of uncertainty avoidance -UAI, to which leans 71% of surveyed small and medium-sized enterprises and which is related to problems with adapting to changes of the globalized society, avoiding the uncertainty and fear of risk-taking, but also blocking the path to the knowledge economy.

Discussion

For the societies of different levels (enterprises, municipalities) shared values of cultural dimensions can be found.

Together with the power of shared cultural traditions in the country are appearing principles of cohesion in the community and in relation to this area.

Inhabitants of the small village with strong traditions and customs, who collectively participate in a traditional rural social life, are considerably satisfied with the interpersonal relationships in the village. Strong millennial traditions persist as institutionalized and affect the people today as well as the previous generation in the small village.

Dealing with the stability of rural space and rural communities, it will be necessary to apply a stronger connection of material and technological background with intangible elements such as cultural traditions, the shared values determined by cultural dimensions, and their effects on our present existence. Working with cultural memory and cultural capital therefore means to count with open, lively, institutionalized and "meddling" past that is becoming an important factor, which is shaping our presence.

According to Mlčoch in Hudečková, Lošťák & Ševčíková (2006) institutional arrangements inside and outside of the society have a direct impact on regional development from the perspective of regional economics. Social institutions are connected with the local culture, customs, traditions and other established ways people interaction that get an institutionalized form as a family, various clubs,

associations, etc. The way regional authorities work, in other words which cultural norms are embodied in institutions in a particular area (for example people consider it normal to work without a contract), gives a space to the institution of illegal employment or to the black market, underground economy, etc. What is the role of family and what are the positions and activities of NGOs, of the civil society, all of it affect the development of the region.

The effectiveness of institutional structure of certain region or of the whole country is becoming more and more recognized as an important factor for regional development. This factor has at least the same effect on the development of the region as traditionally presented material factors such as infrastructure (Hudečková, Lošťák & Ševčíková, 2006).

If a responsibility for regional policy is to have a real chance of success in post-communist countries, it is necessary to create institutional and structural assumptions. It is associated with the creation of natural communities and supports their development, whose absence hinders the possibility of shifting in a new direction. Local or regional self-governing bodies and other entities must obtain a space for communication and meaningful cooperation, including contact with European institutions and effective participation in the regional and the structural policy of EU (Krninská & Duspivová, 2013).

Conclusion

In summary, the community of the larger village has rather large power distance with the institutions of power, then there is individualism institutionalized. The community of the larger village lies rather in at the interface between the more feminine and the more masculine cultural dimension (masculinity is associated with tolerance and understanding). Then there is institutionalized the dimension of rather long-term orientation and cultural dimension of certainty. The institutionalization of rather large power distances and individualism may explain the dissatisfaction with interpersonal relationships, which among other things result in tendencies of the inhabitants to leave the village (found out by the questionnaire survey). Though all material values including good infrastructure are secured in the village.

In contrast, in the smaller village, where ensuring of material values and provision of infrastructure is missing, its residents do not think about moving from the village. The community of the smaller village has institutionalized a small power distance with the institution of trust, collectivism with institution of society sharing and strongly institutionalized feminine society (trust and understanding), strongly long-term oriented, with the institution of traditions. Refusing cultural dimension of risk in the form of rules is associated with strongly perceived creativity as it is a way leading to certainty. Tradition and old folk customs shared throughout the society of the whole community unite the residents, improve interpersonal relationships, and shape the community of the village and its link to the natural environment. Community cohesion is more important than material deficiencies. Residents of the smaller village are not thinking about leaving the village as opposed to residents of the larger village. The community in the smaller village is also documented by the coexistence of the two generations. The younger generation have to convey a contact with the 20 km distant city (substitutes some of deficiencies in the village - pharmacy, doctor) for the older generation. All generations of the smaller village should be interested in revival of the extinct traditions.

The survey results show that the importance of lived cultural traditions in rural areas emerge in the context of cohesion of its societies (communities) and they act as a stabilizer of social and economic development (also of the communities) and its sustainability in the particular area.

It can be concluded that the link of the economy (from the institutional view) and the social system is going through cultural dimensions, which are actually culturally shared values and are embodied in institutions - "the rules of the game", existing in the community (municipality, enterprises). Direct and indirect influences on the economic and social development of society are associated with the state of culturally shared values of society at all levels, starting at the level of local

community municipalities or enterprises. The created institutions associated with symbols – created by the shared values (e.g. cultural values knowledge economy) forming "rules of the game", which then influence the behaviour of individuals and the whole society in this local institutional level. For supporting the development of the societies it is necessary to work with the fact that the institutionalized values of higher societies (global community, state, region, municipality, enterprises) are affecting the lower societies. Assuming that the global community is not shifting towards the knowledge society, it is appropriate to strive for the institutionalization of the desired cultural dimensions by Hofstede, which are supporting the transfer of knowledge at all levels.

References

European Commission, 2008. Nařízení Komise (ES) č. 800 / 2008. Ministerstvo průmyslu a obchodu [online]. [cit. 2013-15-08]. Cited from: <http://www.mpo.cz/dokument26526.html>.

Gibson, R. (2007). Nový obraz budoucnosti: přední osobnosti světového managementu a sociálního myšlení o budoucnosti podnikání, konkurence, řízení a trhu. Praha: Management Press.

Hofstede, G. (1994). VMS 94 - manual (english) [online]. [cit. 2013-08-16]. Cited from: < http://feweb.uvt.nl/center/hofstede/manual.html >.

Hofstede, G. (1999). Kultury a organizace. Software lidské mysli. (Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití.) Praha: Universita Karlova, Filosofická fakulta.

Hofstede, G., & Hofstede, G. J. (2005). Cultures and organizations: software of the mind. New York: McGraw-Hill.

Holátová, D, Krninská, R. et al. (2012) Lidské zdroje v rozvoji venkova. Praha: Alfa nakladatelství.

Hudečková, H., Lošťák, M., & Ševčíková, A. (2006). Regionalistka, regionální rozvoj a rozvoj venkova. Praha: PEF ČZU.

Krninská, R. (2002). Řízení lidských zdrojů v dimenzi třetího tisíciletí. Nitra: Slovenská polnohospodárská univerzita.

Krninská, R., & Duspivová, M. (2013). Corporate Culture in Management of Small and Medium-sized Enterprises. In Global Business Conference Opatija. Zagreb: Innovation Institute. ISSN 1848-2252.

Ostrom E., & Ahn, T. K. (2003). Foundations of Social Capital. Cheltenham: An Edgar Reference Collection.

Popeláková, L. (2009). Kulturologické aspekty rozvoje lidských zdrojů a stabilizace venkovských regionů. České Budějovice: Jihočeská univerzita.

Ščepichin, V., Ščepichinová, J., & Kolářová, H. (1992). Test barevně sémantického diferenciálu. České Budějovice: Nakladatelství Vadim.

Truneček, J. (2004). Znalostní podnik ve znalostní společnosti. Praha: Professional Publishing.

Contact address:

Doc. Ing. Růžena Krninská, CSc., University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Economics, Department of Management, Studentská 13, 370 05 České Budějovice, Czech Republic, e-mail: krniska@ef.jcu.cz, tel.:+00420 389 032 485

Ing. Markéta Adamová, University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Economics, Department of Management, Studentská 13, 370 05 České Budějovice, Czech Republic, e-mail: marketadamovamail.com, tel.: +00420 605 057 565

Religiózny cestovný ruch v meste Levoča

Religious tourism in Levoča

Alfred Krogmann, Magdaléna Nemčíková, Daša Oremusová, Ján Veselovský, Lucia Šolcová, Vitor Ambrosio

Abstrakt:

Religiózny cestovný ruch patrí k najstarším formám turizmu a v niektorých strediskách vo svete sa stal relevantným rozvojovým prvkom územia. V slovenských podmienkach zaznamenávame od roku 1989 opätovný nárast záujmu o túto formu cestovného ruchu. Práve na základe závažných politických a hospodárskych zmien, došlo aj ku kultúrnym zmenám, ktoré sa odrazili i v skutočnom rešpektovaní náboženských slobôd a ich prejavov, napr. v podobe religiózneho turizmu. Cieľom príspevku je analýza histórie a súčasného turistického potenciálu jedného z najvýznamnejších religióznych centier na Slovensku – mesta Levoča. Potenciál územia bol hodnotený z objektívneho, ale i subjektívneho hľadiska na základe komparatívnej analýzy rôznych relevantných dokumentov s aplikáciou štatistických a grafických metód. Informácie boli získané terénnym a percepčným výskumom. Výsledkom príspevku je zhodnotenie vplyvu religiózneho cestovného ruchu mesta Levoča na jeho rozvoj a identifikácia perspektív ďalšieho rozvoja v zmysle trvalej udržateľnosti na základe pozitívnych príkladov zo SR, resp. zahraničia.

Kľúčové slová:

religiózny cestovný ruch, pútnictvo, Levoča, regionálny rozvoj

Abstract:

Religious tourism is one of the oldest forms of tourism and became a relevant development element of territory in some centers in the world. In Slovak conditions since 1989 have been observed re-growth of interest in this form of tourism. Just on the basis of serious political and economical changes have also occurred to cultural changes that are reflected in the actual respect of religious freedom and its manifestations, eg. in the form of the religious tourism. Aim of this paper is to analyse the history and current tourism potential of one of the most important religious center in Slovakia – Levoča. Potential area has been evaluated objectively but also subjectively on the basis of a comparative analysis of various relevant documents with the application of statistical and graphical methods. Information has been obtained through field and perceptual research. The result of this paper is evaluation of the religious tourism impact of Levoča on the development and identification of perspective for further development in terms of sustainability based on positive examples from Slovakia, respectively abroad.

Key words:

religious tourism, pilgrimage, Levoča, regional development

Úvod

Religiózny cestovný ruch je každý druh cestovného ruchu, ktorého účastníci sú počas svojich ciest na mieste dočasného pobytu výhradne religiózne motivovaní. Patrí k najstarším formám cestovného ruchu a v niektorých strediskách vo svete sa stal relevantným rozvojovým prvkom územia. Religiozita, a tým aj religiózny CR je na Slovensku historicky pevne zakotvený. Nevymazalo ho ani obdobie rokov 1948 – 1989, ktoré bolo etapou náboženských obmedzení. Avšak až po spoločenských zmenách v novembri 1989 došlo k skutočnej slobode vierovyznania, čím sa posilnilo postavenie religiózneho CR. Práve na základe závažných politických a hospodárskych zmien, nastali aj ku kultúrne zmeny, ktoré sa odrazili i v skutočnom rešpektovaní náboženských slobôd a ich prejavov, napr. v podobe religiózneho turizmu.

Cieľom príspevku je analýza histórie a súčasného turistického potenciálu jedného z najvýznamnejších religióznych centier na Slovensku – mesta Levoča, zhodnotenie postojov rezidentov k tejto forme turizmu a návrhy pre ďalší rozvoj religiózneho cestovného ruchu v meste.

Teoreticko-metodické východiská

Definície religiózneho cestovného ruchu

Religiózny cestovný ruch patrí jednoznačne k najstarším formám turizmu, je starý ako ľudstvo a relígie. Z pohľadu priestorového rozloženia vo svete je pevne fixovaný na všetky svetové náboženstvá: budhizmus, hinduizmus, islam, judaizmus a kresťanstvo (Collins-Kreiner, 2009, 2010). Podľa Černej (2014) patrí k najvýznamnejším formám cestovného ruchu nie len z hľadiska množstva zúčastnených, ale aj svojim rozsahom. V zmysle Rinschede (1990, 1992) obsahuje religiózny turizmus jednak dynamický element, tzn. migráciu, pohyb v priestore, cestu do cieľového miesta, ako aj statický element, tzn. temporárny pobyt v cieľovom mieste, ktoré nie je miestom trvalého bydliska. Tieto aspekty sú reflektované aj v definíciách religiózneho turizmu napr. v prácach Rinschede (1990,1992), Matlovičovej, Klamára a Miku (2015), podľa ktorých je religiózny cestovný ruch každá forma cestovného ruchu, ktorého účastníci sú počas svojej cesty a hlavne na mieste dočasného pobytu výhradne, resp. silne religiózne motivovaní. Podobne sa stavajú k religióznemu turizmu aj Pásková a Zelenka (2002), ktorí však v rámci tejto formy rozoznávajú užšie chápaný religiózny (spojený s religióznymi motívmi) turizmus, tzn. pútnický turizmus ako konštatuje v obsahovo podobnej definícii aj Blackwell (2007) podľa ktorého je priestorovo viazaný výhradne na miesta zázračného zjavenia a širšie chápaný, ktorý je definovaný ako príchod, motivovaný návštevou a spoznávaním religióznych pamiatok. Rózycki (2011) vo svojej definícii religiózneho turizmu konštatuje, že ide o príchod do miesta kultu s motívom poznania krajiny a niekedy aj s motívom duchovným. Iné literárne zdroje, ako napr. Kurek et al. (2011) a Kandráčová s Dubcovou (2011) považujú termíny religiózny turizmus a pútnický turizmus za synonymá. V príspevku budeme chápať religiózny turizmus ako termín širší oproti pútnickému turizmu, ktorý je tak jeho podmnožinou. Z pohľadu motivácie k príchodu do miesta krátkodobého pobytu bude obsahovať motív duchovný a tiež aj poznávací.

Metodika

Pri hodnotení religiózneho potenciálu mesta Levoča sme využili metódy kvalitatívneho aj kvantitatívneho výskumu. Z objektívneho hľadiska sme hodnotili potenciál územia prostredníctvom komparatívnej analýzy relevantných dokumentov a informácií získaných terénnym prieskumom.

Subjektívne hľadisko na religiózny cestovný ruch sme zisťovali prostredníctvom reprezentatívneho prieskumu, ktorý sa uskutočnil formou dopytovania s použitím štandardizovaného dotazníka. Výberový súbor respondentov tvorilo 125 občanov Levoče. Dotazník, sme vyhodnotili pomocou Likertovej škály, prostredníctvom ktorej sme určili mieru stupňa súhlasu, resp. nesúhlasu s tvrdením, s ktorým boli respondenti konfrontovaní. Reakcie každého respondenta boli obodované v závislosti od miery súhlasu s výrokom od 1 po 5 bodov. Ich suma vyjadrila totálne skóre respondenta. Respondenti tak mohli získať minimálne 5 bodov (v prípade extrémneho súhlasu s aktivitami súvisiacimi s religióznym turizmom), maximálne skóre jednotlivca mohlo dosiahnuť pri extrémnom nesúhlase hodnotu 25 bodov. Následne sme všetkých anketovaných rozdelili do 5 kategórií, ktoré vypovedali o postoji k religióznemu turizmu v Levoči všeobecne, pričom sme rozlíšili skupinu s veľmi pozitívnym (0-20 % z celkového počtu bodov), pozitívnym (21-40 %), neutrálnym (41-60 %), negatívnym (61-80 %) a veľmi negatívnym (81-100 %) postojom k tejto forme.

Postavenie religiózneho cestovného ruchu v dokumentoch regionálneho rozvoja

Cestovný ruch získava v posledných rokoch významné postavenie medzi prioritnými oblasťami regionálneho rozvoja jednotlivých území. V regiónoch na všetkých hierarchických úrovniach predstavuje jednu z možností ekonomického rastu a zvýšenia príjmov ako aj zlepšenia ekonomickej situácie i zamestnanosti. Pozitívny vývoj cestovného ruchu je možné plánovať na základe rozsiahleho potenciálu, ktorým Slovensko disponuje a ktorý pokrýva takmer všetky rozhodujúce formy a druhy cestovného ruchu. Pre zlepšenie pozície cestovného ruchu v hospodárskej štruktúre a jeho podporu či ďalší rozvoj je však v prvom rade nevyhnutná snaha štátu o posilnenie postavenia sektora cestovného

ruchu v národnom hospodárstve, jeho integrovanú podporu, zvýšenie atraktívnosti Slovenska ako dovolenkového cieľa, zvýšenie objemu pobytového cestovného ruchu, zlepšenie štruktúry zahraničných návštevníkov Slovenska skvalitňovaním poskytovaných služieb a podpora tvorby nových pracovných príležitostí najmä v regiónoch s významným potenciálom pre cestovný ruch (Marketingová stratégia Slovenskej agentúry pre cestovný ruch na roky 2014 – 2020, 2013).

Problematika cestovného ruchu je teda v rôznej miere riešená v jednotlivých strategických dokumentoch regionálneho rozvoja na národnej, regionálnej i lokálnej úrovni. Pomerne malá alebo takmer žiadna pozornosť je však venovaná religióznemu cestovnému ruchu.

V **Aktualizácii národnej stratégie regionálneho rozvoja SR** (2014) sú za prioritné oblasti regionálneho rozvoja stanovené:

- Inteligentný rast: vytvorenie hospodárstva založeného na znalostiach a inovácii.
- Udržateľný rast: podporovanie ekologickejšieho a konkurencieschopnejšieho hospodárstva, ktoré efektívnejšie využíva zdroje.
- Inkluzívny rast: podporovanie hospodárstva s vysokou mierou zamestnanosti, ktoré zabezpečí hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť.

Problematika cestovného ruchu je v danom dokumente spomenutá len ako súčasť hospodárstva a možnej oblasti rozvoja. Religiózny cestovný ruch nie je v dokumente vôbec špecifikovaný.

Stratégia rozvoja cestovného ruchu do r. 2020 (2013) uvádza ako strategický cieľ zvyšovanie konkurencieschopnosti cestovného ruchu pri lepšom využívaní jeho potenciálu, so zámerom vyrovnávať regionálne disparity a vytvárať nové pracovné príležitosti. Medzi čiastkové ciele boli zaradené:

- Sústrediť pozornosť na inovácie existujúcich produktov cestovného ruchu na základe trendov v dopyte po cestovnom ruchu.
- Lepšie využívať prírodný a kultúrnohistorický potenciál Slovenska podporou cieľových miest, kde už existuje stabilizovaný dopyt kľúčových trhov (nepodporovať nové cieľové miesta s nestabilnými segmentmi trhu, ktoré neprinesú dostatočný synergický efekt).
- Podporovať cieľové miesta s dostatočným prírodným a kultúrnohistorickým potenciálom v zaostávajúcich regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti a tak vytvárať nové pracovné príležitosti.

V príslušnom dokumente nie sú riešené otázky podpory či ďalšieho rozvoja religiózneho cestovného ruchu na Slovensku.

Marketingová stratégia Slovenskej agentúry pre cestovný ruch na roky 2014 – 2020 (2013) stanovuje nasledovné ciele:

- Maximalizácia ekonomických prínosov z cestovného ruchu pre národné hospodárstvo.
- Rast účasti na domácom a aktívnom zahraničnom cestovnom ruchu.
- Posilnenie pozície značky Slovenska a jasnej identifikácie Slovenska ako atraktívnej dovolenkovej destinácie ponúkajúcej konkurencieschopný produkt.
- Využitie značky významných medzinárodných podujatí organizovaných na Slovensku alebo v zahraničí k zvýšeniu povedomia o Slovensku.

Religiózny cestovný ruch v danej stratégii nie je opäť vôbec spomenutý. Zaradiť ho však možno do kultúrneho a mestského cestovného ruchu, kde môže nájsť svoju pozíciu v produktoch obsahovo zameraných na kultúrno-spoločenské podujatia.

V **Programe hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na roky 2014-2020** (2016) je v strategickej časti vytýčený aj strategický cieľ zameraný na zvýšenie inovačného potenciálu a ekonomickej efektívnosti podnikania v kraji. Súčasťou tohto cieľa je aj špecifický cieľ pod názvom podpora podnikania a inovácií a v rámci neho je to opatrenie zamerané rozvoj cestovného ruchu ako významného odvetvia ekonomiky kraja. Problematika religiózneho cestovného ruchu nie je v samotnom dokumente nijako zvýraznená a mesto Levoča je v jeho analytickej časti spomínané len ako významný turistický cieľ z dôvodu zaujímavej a hodnotnej mestskej pamiatkovej rezervácie.

V strategickom dokumente **Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Levoča 2014-2020 (2022)** (2014) je stanovených 10 cieľov rozvoja mesta v rámci 9-tich oblastí. Prvou oblasťou je

„Kultúrne dedičstvo a cestovný ruch“ s cieľom vybudovať Levoču a posilniť jej postavenie ako jedinečnej a navštevovanej UNESCO destinácie na svete.
V rámci stanoveného cieľa bolo vytvorených 5 opatrení, ktoré sa budú realizovať prostredníctvom 24 aktivít. Zameranie jednotlivých opatrení je nasledovné:

- Ochrana a obnova pamiatok a hodnôt UNESCO, zachovanie autenticity a integrity – lokality „Levoča, Spišský hrad a pamiatky okolia“.
- Zvýšenie atraktívnosti a oživenie mesta, najmä Námestia Majstra Pavla.
- Zvýšenie a skvalitnenie ponuky produktov a podujatí (eventov) v kultúrnom i aktívnom športovom turizme počas celého roka.
- Zvýšenie účinnosti marketingu a propagácie mesta a vybudovať značku UNESCO.
- Posilnenie mesta Levoče ako lídra rozvoja cestovného ruchu v meste, okolí a regióne.

Konkrétne aktivity sa potom následne zameriavajú napr. na rekonštrukciu pamiatkových objektov UNESCO alebo pamiatok zapísaných do zoznamu ÚZPF, rekonštrukciu Námestia Majstra Pavla, sprístupnenie cirkevných a historických objektov verejnosti, dobudovanie turistickej infraštruktúry, vytvorenie regionálnej turistickej karty, oživenie prírodného potenciálu Levočských vrchov, udržanie kvality kultúrnych podujatí s vysokou návštevnosťou, vydanie nových propagačných materiálov o meste a pod.

V rámci jednotlivých opatrení či aktivít však nie je žiadna pozornosť venovaná možnostiam a podpore religiózneho cestovného ruchu. Okrem konštatovania vo vstupnej analýze, kde je Levoča spomínaná ako pútnické miesto, nenachádzame v ďalších častiach konkrétne možnosti na podporu tejto formy cestovného ruchu.

Vymedzenie územia

Levoča patrí podľa administratívneho členenia Slovenska do Prešovského samosprávneho kraja, do rovnomenného okresu Levoča. Mesto je tvorené dvomi katastrálnymi územiami Levoča a Závada. Geografická poloha centra mesta (Kostol sv. Jakuba) je určená súradnicami: 49°01′34′′ severnej geografickej šírky a 20°35′21′′ východnej geografickej dĺžky. Centrum mesta (Kostol sv. Jakuba) leží v nadmorskej výške 568,5 m n m.

K 31.12.2015 malo mesto 14 811 obyvateľov, čím sa zaradilo na 54. priečku zo 140 miest na Slovensku. Rozloha mesta je 114,76 km^2, pričom zastavaná plocha tvorí len 3,15 % z celkovej rozlohy. Hustota zaľudnenia mesta je takmer 129 obyv./km^2.

Mesto leží na rozhraní Vonkajších (severná časť – pohorie Levočské vrchy) a Vnútorných Západných Karpát (Hornádska kotlina). Z hľadiska historických, resp. turistických regiónov zaraďujeme toto územie k regiónu Spiš.

Dopravná poloha mesta je od decembra 2015 vzhľadom na blízkosť diaľnice D1 výhodná, pravidelné železničné spojenie absentuje, návštevníci sa dostanú do Levoče vlakom len počas konania Mariánskej púte.

Levoča má výhodnú geografickú polohu aj vzhľadom na neveľkú vzdialenosť od významných centier cestovného ruchu ako Spišský hrad (19 km), Vysoké Tatry (38 km), Košice (92 km).

Z pohľadu cestovného ruchu je Levoča podľa regionalizácie cestovného ruchu v Slovenskej republike zaradená do Spišského regiónu do I. kategórie, a to regióny s nadregionálnym a medzinárodným významom hlavne vďaka koncentrácii pamiatok „ svetovej značky“.

Predpoklady pre rozvoj religiózneho cestovného ruchu v meste Levoča

Pri hodnotení atraktívnosti a potenciálu mesta Levoča pre rozvoj religiózneho cestovného ruchu vychádzame najmä z funkčno-chorologického členenia Mariota (1983). Z objektívneho hľadiska zhodnotíme „religiózny potenciál“ mesta prostredníctvom analýzy dôležitých historických súvislostí ako i súčasných lokalizačných a realizačných predpokladov.

História mesta

Historické udalosti výrazným spôsobom ovplyvňujú možnosti pre rozvoj cestovného ruchu v každom mieste v podobe kultúrnych predpokladov. Pre Levoču, ktorej písomná zmienka siaha do r. 1249 bola rozhodujúca výborná poloha. Mesto bolo významnou križovatkou starých obchodných ciest. Rozvoj obchodu výrazne podporilo privilégium práva skladu, ktoré mestu udelil kráľ Karol Róbert z Anjou v r. 1321. Okrem toho sa mesto tešilo aj z politických i hospodárskych výsad. Rozvoj Levoče vrcholil v 15. a 16. storočí. Vďaka privilégiám a výhodnej polohe bola v tom období významným hospodárskym, politickým a cirkevným centrom Uhorska, čo podnietilo jej kultúrny a architektonický rozkvet. V 19. stor. sa mesto stalo centrom slovenského národného hnutia štúrovskej generácie. Práve tu bola prvýkrát spievaná revolučná pieseň „Nad Tatrou sa blýska“, ktorá sa neskôr stala hymnou Slovenskej republiky. Industrializácia v 19. stor. mesto obišla, čím sa Levoča dostáva do okrajovej pozície, ktorá bola zvýraznená dopravnou izoláciou, nakoľko Košicko-bohumínska mesto obišla. Tento fakt spôsobil, že cenné architektonické pamiatky boli zachované a neboli ohrozené ani etapou socialistickej výstavby, ktorá často poškodila historické centrá miest (napr. Bratislava). Tým sa svetské i sakrálne pamiatky mesta stali vhodné pre exploatáciu prostredníctvom cestovného ruchu.

Lokalizačné predpoklady územia

V zmysle Mariota (1983) zaraďujeme ku lokalizačným predpokladom prírodné a kultúrno-správne predpoklady.

Prírodné predpoklady

Prírodné predpoklady mesta majú z hľadiska atraktívnosti mesta Levoča regionálny význam. Územie mesta sa rozprestiera na kontaktnej línii medzi Vonkajšími a Vnútornými Západnými Karpatmi. V severnej časti územia sa nachádzajú Levočské vrchy (max. nadmorská výška 1 225 m vrch Javorina), južná časť spolu s intravilánom mesta patrí do Hornádskej kotliny. Reliéf najmä Levočských vrchov je vhodný na turistiku a cykloturistiku o čom svedčia aj existujúce turistické trasy a cyklotrasy. Výhodou je fakt, že dve z turistických trás a dve z cyklotrás priamo vychádzajú, resp. prechádzajú intravilánom mesta. V zime sú terény Levočských vrchov vhodné na lyžovanie (2 centrá – SKI CENTRE Levoča (Resort Levočská dolina – 4 vleky) a SKI Závada (2 vleky). Vo vzdialenosti 3 km severne od centra Levoče sa nachádza vodná nádrž (0,3 ha), ktorá je využívaná najmä v letnej sezóne na plávanie, člnkovanie, rybolov a i. Zaujímavosťou je biokúpalisko v Levočskej doline (prvé v regióne Spiša), ktoré využíva technológiu samočistenia vody rastlinami a riasami (Levočská dolina, 2016). V minulosti (polovica 19. stor.) v Levočskej doline existovali Levočské kúpele – nazývané aj Peklo, ktoré mali len regionálny charakter. V rámci európskej sústavy chránených území NATURA 2000 sa v území nachádza 1 územie európskeho významu Levočské dubiny a 1 chránené vtáčie územie Levočské vrchy (NATURA 2000, 2016), ktorých existencia však nemá výraznejší vplyv na rozvoj cestovného ruchu v danej oblasti.

Kultúrno-správne predpoklady

Od roku 2009 je centrum mesta Levoča spolu so Spišským hradom a pamiatkami v okolí zapísaná do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Prispel k tomu zachovaný historický stredoveký urbanizmus mesta, zachovaný stredoveký hradobný systém s priekopami ako aj zachovalá typologická dispozícia stredovekého domu (PHSR, 2014). K najvýznamnejším pamiatkam mesta patrí rímskokatolícky Kostol sv. Jakuba s najvyšším dreveným gotickým oltárom na svete, ktorého autorom bol Majster Pavol z Levoče. Okrem tejto pamiatky sa na jednom z najväčších stredovekých námestí na svete (Námestie Majstra Pavla) nachádzajú aj iné významné kultúrno-historické pamiatky ako: radnica, klietka hanby, evanjelický kostol, 65 meštianskych a patricijských domov zo 14.-15. stor. a i. (Levoča, 2006). Tieto pamiatky sú fundamentom pre rozvoj religiózneho turizmu v širšom slova zmysle.

Na rozvoj religiózneho cestovného ruchu v užšom slova zmysle mal v Levoči najvýznamnejší vplyv rímskokatolícky kostol Navštívenia Panny Márie, ktorý bol v roku 1984 povýšený na baziliku minor. Neogotický kostol nachádzajúci sa na vrchole Mariánskej hory (756 m n m.) patrí ku najstarším pútnickým miestam na Slovensku. O rozvoj mariánskeho kultu v Levoči sa pričinili už v 14. stor. minoriti, ktorí zasvätili kostol sviatku Navštívenia Panny Márie. Sviatok sa slávi 2. júla a od

tých čias sa vždy v prvý júlový víkend koná púť na Mariánskej hore. Toto pútnické miesto sa postupne vyprofilovalo na najvýznamnejšie religiózne centrum na Slovensku, čomu výrazne dopomohla vysoká návštevnosť (cca 650 000 pútnikov) v roku 1995, kedy sa púte zúčastnil aj pápež Ján Pavol II. V roku 1847 bola na Mariánskej hore postavená drevená kaplnka pre veriacich východného obradu – gréckokatolíkov. Aj z toho dôvodu sa každoročnej púte zúčastňujú i gréckokatolíci, ktorí slávia svätú liturgiu východného obradu. Okrem hlavnej júlovej púte sa tu konajú aj fatimské soboty, púte pre mládež, dôchodcov, rodiny s deťmi a iné skupiny veriacich z domova i zo zahraničia počas celého roka.

Realizačné predpoklady

V meste Levoča je lokalizovaných viacero typov ubytovacích zariadení rôznej kategórie. Ich celková kapacita dosahuje 941 lôžok (TIK Levoča, 2016). Najviac zastúpených zariadení je v kategórii penzión – 11 zariadení s celkovou kapacitou 337 lôžok. Reálne zmapovaných a registrovaných privátnych zariadení je 9 s počtom lôžok 105. Hotelov je v meste 5 s celkovou kapacitou 223, z hľadiska ich kategorizácie ide o zariadenia s **** a ***. Všetky ubytovacie zariadenia tohto typu sú lokalizované v turisticky najatraktívnejšej časti v centre mesta. Každý z hotelov disponuje kongresovými miestnosťami. Ubytovanie pre turistov poskytujú aj internáty, kemping a chatové osady.

Všetky hotely okrem ubytovania prevádzkujú aj reštauráciu. Väčšina penziónov a privátnych zariadení ponúka aj stravovacie možnosti, buď v rámci reštaurácie alebo s možnosťou využitia vlastnej kuchynky.

V súčasnej dobe sú turistami vyhľadávané informačné kancelárie, ktoré disponujú komplexnými informáciami o ponuke v meste, resp. jeho okolí. Pre turisticky navštevované miesto, akým je Levoča, je lokalizácia zariadenia tohoto typu nutnosťou. Informačná kancelária v meste bola založená v roku 1994 a v súčasnosti je lokalizovaná na Námestí Majstra Pavla.

V meste sa nachádza aj cestovná agentúra Gotik, ktorá zabezpečuje poznávacie zájazdy, pobyty a exkurzie po Gotickej ceste (ktorej je Levoča súčasťou), Levočských vrchoch, Tatranskom národnom parku, Pieninskom národnom parku, Národnom Parku Slovenský Raj.

Vyššie uvedená časť realizačných predpokladov je využívaná turistami univerzálne, vzhľadom na motív príchodu do Levoče. Pre religiózny turizmus v užšom slova zmysle sú v čase púte v Levoči k dispozícii mobilné stánky s občerstvením, suvenírmi a devocionáliami (obr. 1). Bezprostredne v okolí baziliky je v čase púte možnosť spovedania v improvizovaných open-air spovedniciach. Pri príležitosti púte sú v okolí baziliky nainštalované automaty na teplé nápoje. Ďalšie služby, ktoré môžu pútnici vyžadovať (zdravotnícke služby, jednoduché ubytovanie) sú koncentrované v blízkosti Domu pútnikov v bezprostrednej okolí baziliky.

Obr. 1: Mobilný predaj devocionálií

Zdroj: A. Krogmann, archív

Vnímanie religiózneho cestovného ruchu v Levoči jej obyvateľmi

Pre zabezpečenie efektívneho regionálneho rozvoja mesta Levoča je potrebné poznať aj názory jeho obyvateľov. Keďže religiózny cestovný ruch je neoddeliteľnou súčasťou mesta prostredníctvom dotazníkového prieskumu sme zisťovali názory rezidentov na jeho vplyv. Úvodné otázky dotazníka boli zamerané na zistenie základných informácií o respondentovi - vek, pohlavia, vzdelanie, ekonomická aktivita. Anketový lístok v ďalšej časti obsahoval otázky o vnímaní religiózneho turizmu a identifikácii pozitív z tejto formy cestovného ruchu rezidentmi. Prieskumu sa celkovo zúčastnilo 125 respondentov, čo predstavuje takmer 10 % EAO obyvateľstva mesta.

Z hľadiska pohlavia boli viac zastúpené ženy v počte 67 dotazovaných (53 %). Najviac respondentov (83, tzn. 66,4 %) dosiahlo stredoškolské vzdelanie a 25,0 % uviedlo ako najvyššie vysokoškolské vzdelanie. Podľa kategórie zamestnania boli najviac zastúpení zamestnanci, a to s podielom 37,6 % (47 respondentov). V poradí druhá kategória boli dôchodcovia 24,8 %. Naopak nezamestnaní mali najnižšie zastúpenie, a to len 7,2 % (9 osôb).

Z ďalších otázok nás zaujímala asociácia respondentov s vlastným mestom, ktorou sme zisťovali objekt, ktorý domáci považujú pre Levoču za najtypickejší. Respondenti vo väčšine prípadov uvádzali oltár Majstra Pavla (54 % respondentov), prípadne púte (22 %). Jedna tretina opýtaných pokladá za najtypickejší znak mesta Levoča mestské hradby, evanjelický kostol, radnicu, prípadne vzdelávanie zrakovo postihnutých.

Pre posúdenie vplyvov religiózneho turizmu na rozvoj mesta sme respondentom predložili výroky, ku ktorým mali uviesť mieru súhlasu, resp. nesúhlasu. Z viacerých výrokov vyberáme:

V1: Organizovanie aktivít v rámci religiózneho turizmu (najmä pútí) tvorí pozitívny imidž mesta.
V2: Organizovanie aktivít v rámci religiózneho turizmu (najmä pútí) spôsobilo rozvoj podnikania miestneho obyvateľstva (výroba, predaj suvenírov).
V3: Organizovanie aktivít v rámci religiózneho turizmu (najmä pútí) spôsobilo rozvoj podnikania v oblasti gastronómie.
V4: Organizovanie aktivít v rámci religiózneho turizmu (najmä pútí) spôsobilo rozvoj podnikania v oblasti ubytovacích služieb.
V5: Organizovanie aktivít v rámci religiózneho turizmu (najmä pútí) spôsobilo rozvoj podnikania prostredníctvom stánkového predaja.

Z hľadiska reakcií respondentov na jednotlivé výroky sme najvyššiu mieru súhlasu zaznamenali pri výroku o tvorbe pozitívneho imidžu mesta. Súhlasné stanovisko vyjadrilo 88,8 % respondentov,

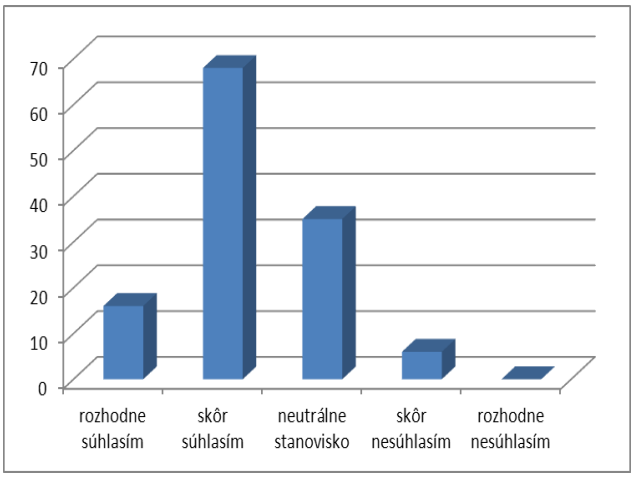
nesúhlasný názor vyjadrilo 4,8 % anketovaných (tab. 1). S aktivitami súvisiacimi s religióznym turizmom súvisí možnosť podnikania v oblasti výroby a predaja suvenírov. S týmto výrokom sa stotožnilo celkovo 76 % respondentov, nesúhlasné stanovisko vyjadrilo 8 % respondentov. Aj v ďalších výrokoch sme zisťovali, či respondenti považujú religiózny turizmus za aktivitu, s ktorou súvisí rozvoj podnikateľských aktivít. Ku všetkým výrokom respondenti zaujali pozitívne stanovisko, pričom s výrokom V3 súhlasilo 75, 2 %, s V4 77, 6 % a s V5 75,2 % respondentov.

Tab. 1: Reakcie rezidentov na výroky (%)

	rozhodne súhlasím	***skôr súhlasím***	***neurálne***	***skôr nesúhlasím***	***rozhodne nesúhlasím***
V1	54,4	34,4	6,4	4,8	0,0
V2	36,0	40,0	16,0	5,6	2,4
V3	38,4	36,8	19,2	4,8	0,8
V4	40,0	37,6	13,6	5,6	3,2
V5	38,4	36,8	19,2	4,8	0,8

Zdroj: výskum autorov, 2016

Výsledok anketového šetrenia spracovaný Likertovou škálou poukazuje na pozitívne stanoviská rezidentov k vplyvu religiózneho turizmu na mesto. Ako vysoko pozitívne ich vníma 16 respondentov (12, 8%), ďalších 68 respondentov (54,4 %) ich vníma pozitívne. (graf. 1). Skôr negatívne reakcie na religiózny cestovný ruch a jeho vplyvy na rozvoj mesta vyjadrilo 6 anketovaných, pričom extrémny nesúhlas nebol zaznamenaný u žiadneho z účastníkov ankety.

Graf 1: Celkové hodnotenie postojov respondentov k vplyvom religiózneho cestovného ruchu na mesto (abs.)

Zdroj: výskum autorov, 2016

Perspektívy rozvoja religiózneho cestovného ruchu

Mesto Levoča disponuje významnými prvkami atraktivity cestovného ruchu. Svojim charakterom prestavuje Levoča jedinečné mesto s osobitným postavením v rámci spišského regiónu, s ktorým spoluvytvára neopakovateľné kultúrno-historické a prírodné prostredie európskeho významu. Zároveň je pamiatkovou rezerváciou a vďaka množstvu svetských a sakrálnych pamiatok ako aj umeleckých skvostov patrí medzi najkrajšie historické mestá na Slovensku. Nemenej dôležitý je fakt jej zaradenia do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO ako súčasť lokality „Levoča, Spišský hrad a pamiatky okolia“.

Cez Levoču vedú viaceré tematické turistické cesty a uskutočňujú sa na jej území púte, a to jedna na miestnej úrovni Poznávacia trasa mesta so 4 okruhmi, jedna na regionálnej úrovni - Gotická cesta a dve na európskej úrovni – Jakubská cesta´, ktorá sa teší popularite nie len v rámci Európy

(Ziółkowska-Weiss, Mróz, Mróz, 2014) a Stredoeurópska mariánska cesta. Levoča je na Slovensku i v Európe známa ako najstaršie pútnické miesto Východného Slovenska.

Na základe vykonaných komparatívnych analýz rôznych relevantných dokumentov, prostredníctvom terénneho i percepčného výskumu navrhujeme z hľadiska ďalšieho rozvoja religiózneho cestovného ruchu podporiť viaceré opatrenia:

- Zakomponovanie rozvoja religiózneho cestovného ruchu mesta Levoča do programov regionálneho rozvoja.
- Zvýšenie ponuky produktov cestovného ruchu za účelom predĺženia pobytu návštevníka.
- Podpora konania religióznych akcií počas celého roka.
- Podpora malého a stredného podnikania v odvetviach cestovného ruchu, resp. priamo s CR súvisiacimi (remeslá) zo strany mesta.
- Podpora prvkov kapitalizácie reálií napr. podľa vzoru bazilika na oblátkach (obr. 2).
- Organizácia religióznych festivalov.
- Zlepšenie propagácie a značenia pútnických trás v meste.
- Zvýšenie propagácie mesta na Slovensku i v zahraničí.
- Zvýšenie ponuky pútnických akcií pre jednotlivé segmenty návštevníkov (napr. rodiny s deťmi, telesne postihnutí atď.) podobne ako v Rajeckej Lesnej, resp. Šaštíne.
- Podpora organizovania diecéznych pútí.
- Aktivizácia poľského religiózneho trhu (napr. vytvorenie medzinárodnej trasy „Po stopách Jána Pavla II.“).

Obr. 2: Mobilný predaj devocionálií

Zdroj: A. Krogmann, archív

Záver

Levoča je svojimi najmä kultúrnymi a historickými hodnotami významnou turistickou lokalitou mestského typu charakterom mestskej turistickej destinácie s obrovským potenciálom pre rozvoj kultúrneho a religiózneho turizmu.

V rámci primárnej ponuky, ktorou je pre návštevníka a turistu návšteva sakrálnych pamiatok a náboženských podujatí, tvorí pútnické miesto pre mesto atraktívnu ponuku a produkt pre religiózny cestovný ruch s významom duchovným, kultúrno-historickým, poznávacím i ekonomickým.

Percepčný prieskum dokázal pozitívne vnímanie religiózneho cestovného ruchu rezidentmi, ktorí v ňom vidia zdroj podnikania ako aj prvok tvoriaci pozitívny imidž mesta.

Pre ďalší rozvoj religiózneho cestovného ruchu je v meste dôležité stanovenie rozvoja religiózneho cestovného ruchu ako jednej z priorít regionálneho rozvoja. Potrebné je tiež rozšíriť spektrum podujatí za účelom predĺženia pobytu návštevníkov. Ďalšiu z možností rozvoja ponúka aj zvýšenie aktívnej participácie v oblasti aktuálnych produktov v podobe pútnických trás, ktoré sú atraktívne naprieč Európou. Zachovať je tiež treba efektívnu spoluprácu mesta s farským úradom.

„Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. SK-PT-2015-0011".

Literatúra:

Aktualizácia národnej stratégie regionálneho rozvoja SR. 2014. Dostupné na: http://www.telecom.gov.sk

Blackwell, R. 2007. Motivations for Religious Tourism, Pilgrimage, Festivals and Events. In: R. Raj, N.D. Morphet eds., Religious Tourism and Pilgrimage Management. An International Perspective. Wallingford OX: CABI, pp. 35-47. ISBN 978-1-84593-225-1.

Collins-Kreiner, N. 2009. The geography of pilgrimage and tourism: Transformations and implications for applied geography. In: Applied Geography, vol. 30, no. 1, pp. 153-164.

Collins-Kreiner, N. 2010. Geographers and pilgrimages: changing concepts in pilgrimage tourism research. In: Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. vol. 101, no. 4, pp. 437-448.

Černá, J. 2014. Religiousness and religious tourism in Slovakia case study. In: European Journal of Science and Theology. Vol. 10, suppl. 1, pp. 29-37.

Kandráčová, V, Dubcová, A. 2011. Lokalizačné predpoklady religiózneho turizmu v FMR Prešov. In: Geografické štúdie, roč. 15, č. 1, s. 4-22.

Kurek, W. et al. 2011. Turystyka. Warszawa : Wydawnictvo naukowe PWN, 514 p. ISBN 978-83-01-15294-9.

Levoča. 2016. Dostupné na:http://www.levoca.sk/pamiatky.phtml?id5=12277&original_idm =60625

Levočská dolina. 2016. Dostupné na: http://www.levocskadolina.sk/nase-sluzby/biokupalisko -a-rybolov

Marketingová stratégia Slovenskej agentúry pre cestovný ruch na roky 2014 – 2020. 2013. Bratislava : Slovenská agentúra pre cestovný ruch. 186 s.

Mariot, P. 1983. Geografia cestovného ruchu. VEDA: Bratislava, 1983, 252 s.

Matlovičová, K., Klamár, R., Mika, M. 2015. Turistika a jej formy. Prešov : Prešovská univerzita, 549 p. ISBN 978-80-555-1530-4.

NATURA 2000. 2016. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/natura/index1.php?p=4&lang=sk

Pásková, M, Zelenka, J. 2002. Cestovní ruch, výkladový slovník. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 448 p.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Levoča 2014-2020 (2022). Stratégia rozvoja mesta Levoča 2014-2020. (2022). 2014. Dostupné na: http://www.levoca.sk/phsr. phtml?id5=12484

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na roky 2014-2020. 2016. Dostupné na: https://www.po-kraj.sk/sk/samosprava/kompetencie-psk/regionalny-rozvoj/phsr-psk-2014-2020/

Rinschede, G. 1990. Religionstourismus. In: Geographische Rundschau, Jahrgang 42, Heft 1, pp. 14-20.

Rinschede, G. 1992. Forms of Religious Tourism. In: Annals of Tourism Research, vol. 19, no.1, pp. 51-67.

Rózycki, P. 2011. Sekularyzacja współeczeństw a turystyka religijna. In: Zaszyty naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego No. 65, pp. 169-178.

Stratégia rozvoja cestovného ruchu do r. 2020. 2013. Bratislava : Ministerstvo výstavby, dopravy a regionálneho rozvoja SR, 2013. 46 s.

TIK Levoča. 2016. Dostupné na: http://ik.levoca.eu/ubytovacie-zariadenia/

Ziółkowska-Weiss, K., Mróz, F., Mróz, L. 2014. "Pilgrimages and religious tourism of Poles and Czech.Fallowing St. James's steps to Santiago de Compostela". In: Current Issus of

Tourism Research, vol. 4, no. 2, pp. 57-68.

Kontaktná adresa autorov:

Doc. RNDr. Alfred Krogmann, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, akrogmann@ukf.sk

RNDr. Magdaléna Nemčíková, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, mnemcikova@ukf.sk

RNDr. Daša Oremusová, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, doremusova@ukf.sk

RNDr. Ján Veselovský, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, jveselovsky@ukf.sk

RNDr. Lucia Šolcová, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, lsolcova@ukf.sk

Doc. Dr. Vitor Ambrosio, PhD. Escola Superior de Hotelaria e Turismo do Estoril, Av. Condes de Barcelona, Estoril, Portugal, vitor.ambrosio@eshte.pt

Sociálna infraštruktúra vo formovaní sociálneho kapitálu na vidieku
Social infrastructure in formation of the social capital in rural areas

Ľuboslava Kubišová

Abstrakt:

Sociálny kapitál je považovaný za významný vnútorný zdroj pre miestny rozvoj. Z pohľadu rozvoja vidieka je potrebné, aby miestne samosprávy čo najlepšie tento zdroj poznali, podporovali a využívali. V našom príspevku skúmame sociálnu infraštruktúru vo vidieckych obciach na Slovensku a hľadáme vzťah medzi jej súčasťami a niektorými indikátormi premosťovacieho sociálneho kapitálu. Okrem toho navrhujeme spôsoby, ako môžu miestne samosprávy podporovať a využívať potenciál sociálnej infraštruktúry na vytváranie premosťovacieho sociálneho kapitálu ako produktívneho zdroja miestnej komunity. Využívame na to údaje z primárneho prieskumu, ktoré sme získali opytovaním predstaviteľov miestnych samospráv, a analyzovali použitím štatistických testov a výpočtov korelačných koeficientov. Výsledky naznačujú, že samotná infraštruktúra na stretávanie nemusí byť dostatočným prostriedkom na formovanie sociálneho kapitálu obce, ktorý by mohla miestna samospráva využiť, avšak miestne samosprávy majú prostriedky na to, aby podporovali formovanie sociálneho kapitálu aj prostredníctvom podpory sociálnej infraštruktúry v obci.

Kľúčové slová:

sociálny kapitál, miestna infraštruktúra, rozvoj vidieka

Abstract:

Social capital is viewed as a significant endogenous resource for local development. In rural areas, local governments need to be able to recognise, support and use this type of resource to their best advantage. In our paper, we look at the social infrastructure in rural villages in Slovakia and relate its components to some indicators of bridging social capital. We also suggest the ways for local governments to support and use the potential of the social infrastructure to generate the bridging social capital as a productive resource of the local community. We use the data of the primary research gathered through questioning the village mayors and analyse them using statistical tests and calculations of correlation coefficients. The results suggest that the infrastructure alone may not be the sufficient prerequisite for formation of the social capital that can be exploited by the local government and that local governments have the means to support both the infrastructure and the formation of social capital.

Key words:

social capital, local infrastructure, rural development

Introduction

Social capital means different things to different people. In the context of local development, we consider the social capital based on the collectivist paradigm, i. e. as a collective public good and distinguish between bonding, bridging and linking social capital. Consequently, we concentrate on the bridging and linking types of social capital that comprises the social capital of a local community (local social capital) based on a commonly shared self-governing territory (a rural village). As such, „social capital of a local community consists of norms (unwritten rules that individuals and organizations comply with) and social relations that build trust and mutual reciprocity among the local citizens and organisations. The networks of social relations help at decision-making and problem-solving in the local community“ (Staroňová, Sičáková-Beblavá, 2006, s. 78). We believe that social capital as a certain level of general trust and networks contributes to better functioning of democratic institutions, higher level of citizenship and participation of citizens in a social and public life, which

leads to better performance in several areas of public policy, such as education, healthcare, development and public policies in general (EU Observatory).

It is commonly accepted that human and social capital comprise an invaluable resource within the territory and they often represent a decisive factor when it comes to the level of development and prosperity of local communities. Whereas human capital is easy to measure and support, social capital is still not generally recognized by local authorities as an essential prerequisite for local development.

Social capital of a local community (local social capital) can be characterised indirectly by assessing the conditions for its formation and development and its outcomes on a local level. At the same time, any measurable variable that is supposed to change with the level of local social capital can be used as its indicator on a local level. Commonly used indicators of the local social capital are: number of civic and other organisations (including churches, sport, cultural organisations and other), membership in these organisations, level of civic participation and engagement of locals in community affairs, volunteering etc. (Debertin, Goetz, 2013).

Social capital as one of the resources of the local endogenous potential can positively affect local development in two ways. The first one is based on a positive influence of social networks among the development actors that help information transfer. The second one is based on the higher civic participation, bonds with the locality and local identity (Stachová, Bernard, Čermák, 2009). In developed countries, the studies of social capital focus on lagging and rural regions (Callois, 2007). As the author states, the social characteristics in the rural areas are considered to be more homogenous and stable in time and he observed that effectiveness of local institutions and local leaders is very much influenced by their sociological background, as there are strong relations between the sociological and economic conditions of the local environment.

The social infrastructure is a short term for the institutions, both public (including non-governmental) and commercial, that create conditions for generating social capital on a local level. One of the ways for supporting local social capital, then, is to support the local social infrastructure.

Objective

The objective of this paper is to examine the social infrastructure of rural villages in Slovakia and relate it to some of the characteristics of the local social capital. We focus on non-governmental civic organisations and public institutions as these depend more on the local government than the commercial ones. Next, we want to verify if there are some relations between the size and the character of the social infrastructure and some indicators of the local social capital.

Methods

First we reviewed the literature that deals with measuring and characteristics of the social capital on a local level. We noticed that many authors (Putnam in Pileček, 2010, Debertin, Goetz, 2013, Woolcock, Narayan, 2000, and other) emphasize the role of organisations, institutions and networks in generating the local (collective) social capital that has the potential to bring positive outcomes for the local development, mainly through increasing the public participation and collective action. Through studying the secondary data regarding local organisations and institutions in rural villages we created a questionnaire for local government representatives to gather the information about these in their villages, along with the data on the volunteering and participation of the citizens in local events. We decided to do this in the villages of the same population category of 1,000 – 1,999 people, so that the data on the number of organisations could be comparable, and approached all these villages in Slovakia. The return rate was 42%. We used statistical tests in order to be able to validate the results for the all the villages in the given size category and to establish the prevailing type and number of local organisations in the villages.

Results

The number and density of local organisations are considered as an indicator of the structural form of the bridging social capital, i. e. networks that enable formation of the relations and interaction among local citizens. Under local organisations we understand all kinds of the organisations that are

formed on the basis of a common interest by the people themselves, e. g. sport clubs, art clubs, folklore groups, civic associations supporting groups in need etc.

We found out that the number of local organisations in the villages of the given size ranged from 1 to 22, with 8 being both the average and the most frequent number in the sample. We checked if the percentage of village people who are active members of these organisations, based on the estimate of the village representatives, corresponds to the number of the organisations and we found there was a positive correlation (Pearson's coefficient = .227, p-value = 0.000) between these two variables. We can state that the more organisations there are in the village, the more people are interacting with each other outside their homes.

As for the types of local organisations that are most common in the villages of this size, using Friedman and McNemar tests we established that the most common one is a football club (Telovychovna jednota), followed by hunting associations, religious communities, voluntary firemen associations and pensioners' clubs as the second most frequent. All the other organisations (choirs, folklore groups, other sport clubs, Red Cross, youth clubs and other) are less common. We can say that apart from pensioner's clubs, the most common local organisations have a long tradition in Slovak rural villages and their members share their specific interests or needs. One exception to this characteristic is the religious communities that bring together people of different age, status, profession and interests. As such, these can be viewed as more effective actors and partners in formation of the local social capital than the others.

Although all kinds of organisations are important for the formation of the local social capital as a local resource, unless they are established to pursue the interests of their members at the expense of the other groups of public (negative social capital), there are organisations that directly use the social capital in favour of the local development, by promoting the local identity, supporting the public institutions (school, museum, etc.) or protecting the natural and historic heritage of the area. Our research shows that the organisations established to pursue such objectives exist only in 24% of the responding villages.

With view of the local development and a direct positive outcome of the social capital we examined the relation between the number of local organisations and the extent to which local citizens participate through volunteering in providing the services that should be provided by local government, e. g. cleaning and upkeep of public spaces, organizing cultural and sport events, preserving local traditions and customs or minor reconstruction and repairs of municipal property. The calculated Spearman's coefficient (0.245, p-value = 0.000) confirms the statistically significant positive relationship between the number of local organisations and the amount of volunteering of local citizens in favour of the local community. We also found there was a statistically significant positive relationship (Spearman's coefficient = 0.248, p-value = 0.001) between the number of local organisations and the financial aid these organisations get from external sources for their activities, which at the end benefits the whole local community.

Apart from local organisations that result from the associational activities of the citizens themselves, there are other types of the social infrastructure that provide opportunities for formation of the local social capital. These are public institutions, like schools, libraries, community centres, churches and commercial facilities that provide goods and services, namely pubs, shops and personal services. In addition to their primary function of providing the goods or services, these institutions/facilities are also important for their social and networking function within a local community.

Outdoor meeting places, such as open public spaces, parks, playgrounds could also be considered as part of the social infrastructure, as their primary function is to enable contact and interaction of the local people outside their homes. The number of events organised for all citizens can be viewed as part of the social infrastructure as well as a positive outcome of the local social capital.

The mutual relationships between the specific types of social infrastructure can be seen in the Table 1.

Table 1: Relationships between the types of social infrastructure

			Number of local organisations	Number of outdoor meeting places	Number of commercial facilities - sale of goods and services	public institutions (school, church, library...)	Number of events annually
Spearman's rho	Number of local organisations	Correlation Coefficient	1,000	,333**	,391**	,263**	,165*
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,000	,000	,043
		N	238	238	238	238	150
	Number of outdoor meeting places	Correlation Coefficient	,333**	1,000	,353**	,170**	,217**
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,000	,009	,008
		N	238	238	238	238	150
	Number of commercial facilities - sale of goods and services	Correlation Coefficient	,391**	,353**	1,000	,305**	,272**
		Sig. (2-tailed)	,000	,000	.	,000	,001
		N	238	238	238	238	150
	Number of public institutions (school, church, library...)	Correlation Coefficient	,263**	,170**	,305**	1,000	,176*
		Sig. (2-tailed)	,000	,009	,000	.	,031
		N	238	238	238	238	150
	Number of events annually	Correlation Coefficient	,165*	,217**	,272**	,176*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,043	,008	,001	,031	.
		N	150	150	150	150	150

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Source: Output of the programme IBM SPSS based on the author's primary data.

As we can see in the Table 1 above, the different types of the social infrastructure are related to each other and we can assume that there is a synergy effect when it comes to generating the local social capital. It is interesting to see that it is the number of commercial facilities that relates strongest to the number of local organisations, outdoor meeting places and public institutions. One of the reasons could be the population size – there are bound to be more commercial facilities in more populated villages, or the geography – the villages located further from the towns and cities would probably sustain more commercial outlets than those close to the city.

However, when we look at the relationships between the different types of the social infrastructure and the indicators of social capital, such as the percentage of citizens actively involved in local organisations or taking part in local events, it is only the number of local organisations that is statistically related to these. As for the extent to which citizens are interested in local affairs, it is directly related only to the percentage of citizens involved in local organisations and percentage of those taking part in local events. As for the local events, it is interesting that there is no relationship between the number of such events and the percentage of people that would attend them.

Table 2: Relationships between the indicators of social capital and the number of local organisations

			% of citizens actively involved in local organisations	% of citizens taking part at least at one local event a year	The extent to which citizens are interested in local affairs	Number of local organisations
Spearman's rho	% of citizens actively involved in local organisations	Correlation Coefficient	1,000	,498**	,180**	,211**
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,006	,001
		N	233	222	232	233
	% of citizens taking part at least at one local event a year	Correlation Coefficient	,498**	1,000	,226**	,200**
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,001	,003
		N	222	224	223	224
	The extent to which citizens are interested in local affairs	Correlation Coefficient	,180**	,226**	1,000	,119
		Sig. (2-tailed)	,006	,001	.	,068
		N	232	223	237	237
	Number of local organisations	Correlation Coefficient	,211**	,200**	,119	1,000
		Sig. (2-tailed)	,001	,003	,068	.
		N	233	224	237	238

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Source: Output of the programme IBM SPSS based on the author's primary data.

The results above suggest that the local organisations play a significant role in generating the local social capital that is indicated by the level of involvement of local citizens in local organisations, participation in local events, their interest in local affairs and the scope of volunteering in favour of local community.

Discussion

The importance of the bridging social capital, as a major part of the local social capital, lies in the fact that it is based on the relations between the members of various social groups within a local community, and as such it enables and strengthens cooperation of the various social groups. These relations are the result of repeating social interactions and they contribute to building the mutual trust and cooperation on a local level (Sýkora, Matoušek, 2008). It follows that in order to encourage the repeating interactions within the community, there must exist a sufficient social infrastructure. Based on the desirable outcomes of the bridging social capital on the local level, namely the active participation in local organisations, interest of citizens in local affairs and their volunteering for common good, the most effective type of the social infrastructure seems to be local non-governmental organisations, associations and clubs. However, the other types of the social infrastructure are also important as they provide both public and commercial services and create suitable environment for the local citizens and their commonly pursued activities.

One of the reasons why the number of local organisations in rural villages seems to make such a difference in the social capital outcomes may originate in the fact that the most common types of these organisations are of traditional type that do not attract many newcomers. Consequently, the higher the number of the local organisations, the higher is the chance that they cater for the needs and interests of the different kind of people within the local community.

Low levels of the social capital in rural local communities, resulting in low information exchange, scepticism towards innovations and lack of trust among citizens and other development actors, was identified as a one of the barriers to development in rural areas (Mikulcak et al., 2015). In Slovakia, the results of the European value survey showed the low levels of social capital and the decline in associational activities mainly in villages with population up to 2,000 (Kusá, Tížik, 2009). Our research showed that the local organisations are the most important part of the local social infrastructure in relation to the local social capital that benefits the local community.

Conclusion

Social capital as a collective public good should be the subject of public policies as it is part of the endogenous potential of a territory that can be used to its advantage. Being difficult to measure, one way of its assessment on a local level is the characterization of the social infrastructure that provides conditions for the social interactions and collective action of local citizens. When related to the expected positive outcomes of the local social capital, we can establish which types of the local infrastructure generate the most of it. In our case of rural villages with the population of 1,000 – 1,999 we came to the conclusion that it is indeed the number of local associations, clubs and groups of citizens that proved to be the most important indicator of the local social capital. We therefore strongly recommend local development actors and governments to evaluate the state of local organisations, learn about their activities and needs and take suitable measures to support them, even though they may not be directly linked to the local development activities. The very fact that these associations create networks and relations between the various social groups is a valuable contribution to the local social capital and development.

Literature:

CALLOIS, J. M., AUBERT, F. 2007. Towards indicators of social capital for regional development issues: The case of French rural areas. In *Regional Studies*, vol. 41, 2007, No. 6. 809-821.

DEBERTIN, D. L., GOETZ, S. J. 2013. *Social Capital Formation in Rural, Urban and Suburban Communities* (No. 159102). [online] University of Kentucky, Department of Agricultural Economics, 2013 [cit. 2014-05-21]. Available on internet: http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/159102/2/s474%20Social%20Capital%20Debertin%20complete.pdf.

EUROPEAN OBSERVATORY ON THE SOCIAL SITUATION - SOCIAL CAPITAL NETWORK. *Social Cohesion, Trust and Participation: Social Capital, Social Policy and Social Cohesion in the European Union and Candidate* Monitoring Report. [online] European Commission, 2007 [cit. 2014-11-25]. Available on internet: http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/2006_mon_rep_soc_cap.pdf.

KUSÁ, Z., TÍŽIK, M., eds. 2009. *Výskum európskych hodnôt 1991 - 1999 - 2008: Pramenno-analytická publikácia*. Bratislava : Sociologický ústav SAV.

MIKULCAK, F. et al. 2015. Applying a capitals approach to understand rural development traps: A case study from post-socialist Romania. In *Land Use Policy* Vol. 43, 2015, pp. 248 – 258.

PILEČEK, J. 2010. Koncept sociálního kapitálu: Pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačných přístupu jeho studia. In *Geografie*, Vol. 115, 2010, No.1. pp. 64 – 77.

STACHOVÁ, J., BERNARD, J., ČERMÁK, D. 2009. Sociální kapitál v České republice a v mezinárodním srovnání. Sociologické studie, 09 : 05. Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2009.

STAROŇOVÁ, K., SIČÁKOVÁ-BEBLAVÁ, E. Eds. 2006. *Verejná politika a miestna samospráva: Štyri princípy spravovania.* Praktická príručka. Bratislava : Ústav verejnej politiky, FSEV UK, 2006. ISBN 80-89244-13-0.

SÝKORA, L., MATOUŠEK, R. 2008. Sociální kapitál a teritorialita sociálních sítí. In *Geodny–Geodays*, s. 50-56.

WOOLCOCK, M., NARAYAN, D. 2000. Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy. In *The World Bank Research Observer,* Vol. *15*, 2000, No. 2, pp. 225–249. cit. [2012-01-04]. Available on internet: http://deepanarayan.com/pdf/papers/woolcock.pdf.

Contact address of the author:

Mgr. Ľuboslava Kubišová, PhD., Faculty of Economics, luba.kubisova@umb.sk

Regionální funkce vyšších územních samosprávných celků a lesní hospodářství

Regional function of higher territorial self-governing units and forestry industry

Václav Kupčák

Abstrakt:

Veřejné zdroje jsou finanční prostředky tvořené veřejností podle obecně platných právních předpisů a hospodaří s nimi veřejné instituce. Příspěvek je zaměřen na vývoj veřejných finančních podpor lesního hospodářství, poskytovaných z rozpočtů vyšších územních samosprávných celků - krajů. Předmětný vývoj od roku 2005 je v lesnictví velmi diskutovanou problematikou, vč. komparací s podmínkami finančních podpor v zemědělství.

Klíčová slova:

veřejné finance, regionální rozvoj, vyšší územní samosprávný celek, lesní hospodářství, státní lesnická politika, rozpočet

Abstract:

Public resources are financial means which are created by the public in accordance with the legal regulations and are managed by public institutions. This paper is aimed at the development of public financial support to the forestry industry provided from budgets created by higher territorial self-governing units - regions. This process as well as its comparison to the conditions of financial subsidies for agriculture since 2005 have been a much discussed problem.

Keywords:

public finance, regional development, higher territorial self-governing unit, forestry industry, state forestry policy, budget

Úvod

Les patří mezi zásadní lokalizační přírodní faktory, a lesní hospodářství a funkce lesa jsou podle jednotlivých regionů diferencovány. Z pohledu sociálního - ve venkovském prostoru představuje lesní hospodářství významný a mnohdy jediný zdroj pracovních příležitostí, zvláště v příhraničních oblastech ČR. Jako odvětví je tak významným účastníkem regionálního rozvoje, vč. dalších lokalizačních faktorů – např. vůči návazným zpracovatelským odvětvím. [4]

Mezi dlouhodobé cíle státní lesnické politiky České republiky patří posílit význam lesa a lesního hospodářství pro ekonomický rozvoj venkova. Tento cíl je logicky zahrnut i v Programu rozvoje venkova na období 2014–2020. [1]

Jedním ze základních nástrojů státní lesnické politiky jsou národní lesnické programy.

Národní lesnické programy jsou považovány za koncepty pro uplatnění trvale udržitelného obhospodařování lesů při dlouhodobém zlepšování konkurenceschopnosti lesního hospodářství. Jsou součástí státní lesnické politiky a zároveň je v nich naplňována Lesnická strategie EU. [2]

V roce 2008 byl usnesením Vlády ČR přijat Národní lesnický program ČR pro období do roku 2013 (dále NLP). Již v úvodu je zde citováno motto: *„Silná hospodářská výkonnost musí jít ruku v ruce s udržitelným využíváním přírodních zdrojů“* (viz Hlavní zásady společné zemědělské politiky, tržní politiky a politiky rozvoje venkova“. Evropská rada, Goteborg, 2001).

Lesopolitický, avšak i politický a národohospodářský (resp. odvětvový) charakter i význam NLP (také Program) dokládají formulace vládního usnesení, v němž se mj. ukládá:

- ministru pro místní rozvoj a ministru životního prostředí, ministrům průmyslu a obchodu, zemědělství a školství, mládeže a tělovýchovy a ministryni obrany zohlednit záměry

Programu při realizaci střednědobých politik v resortech a při přípravě souvisejících právních předpisů,

- ministru zemědělství seznámit hejtmany a primátora hlavního města Prahy s Programem (a doporučuje hejtmanům a primátorovi hlavního města Prahy zohlednit záměry Programu při realizaci střednědobých politik krajů a zpracovat regionální programy rozvoje lesního hospodářství).

Veřejné zdroje jsou finanční prostředky tvořené veřejností podle obecně platných právních předpisů a hospodaří s nimi veřejné instituce, volené veřejností a orgány a subjekty jimi zřízené. Z toho vyplývají jednotlivé úrovně, na kterých se s veřejnými zdroji hospodaří, a kterými jsou územní samosprávné celky - obce, vyšší územně samosprávné celky - kraje, na národní úrovni stát, a nadnárodní společenství. [6]

Pokud se týče lesního hospodářství ČR (dále také LH), financování na národní úrovni ze státního rozpočtu probíhá ve vazbě na kompetence jednotlivých resortů, především prostřednictvím Ministerstva zemědělství ČR, Ministerstva obrany ČR (hospodaření v lesích důležitých pro obranu státu), Ministerstva životního prostřední ČR (v lesích národních parků a jejich ochranných pásem). Zdrojem financování jsou dále účelově zřízené státní fondy, např. Státní fond životního prostředí (SFŽP) nebo Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond (PGRLF). Na úrovni samosprávných celků jsou zdrojem veřejného financování LH rozpočty obcí a krajů, na nadnárodní úrovni dnes především evropské strukturální fondy.

Příspěvek je zaměřen na analýzu veřejné podpory LH finančními prostředky, které jsou poskytovány z rozpočtů vyšších územních samosprávných celků – krajů.

Metodika

K předmětné problematice byly v prvé řadě analyzovány legislativní a koncepční podklady, zejména národního a regionálního rámce, vč. regionálních programů. K základním legislativním podkladům zde patří zákon č. 289/1995 Sb., o lesích, vyhláška č. 83/1996Sb., vyhláška č. 84/1996 Sb. V národním hospodářství ČR odvětví Lesnictví spadá především pod Ministerstvo zemědělství ČR (MZe); podle oborové klasifikace je zařazeno do sekce A Zemědělství, myslivost, lesnictví; subsekce 02 – Lesnictví a související činnosti.

V dalším kroku následovala analýza vybraných odvětvových charakteristik se zaměřením na kraje - údaje vychází ze statistického zjišťování, informace dále zajišťuje MZe, např. prostřednictvím ročních výkazů o hospodaření. Komplexní a oficiální soubor informací o LH, představují pravidelně Zprávy o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky za příslušný rok (systematicky od roku 1996) – tzv. „Zelené zprávy“. (viz [1]).

Celková výměra krajů a výměra pozemků určených k plnění funkcí lesa (PUPFL) jsou převzaty z dat KN - z databáze katastru nemovitostí Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem (ÚHÚL). PUPFL z hlediska lesnického = bezlesí + porostní plocha + jiné pozemky (určené k plnění funkcí lesa); z hlediska výpočtu z dat KN = kultura 10 + způsob ochrany pozemku RZO = 26 na jiných kulturách. Lesnatostí se pak rozumí podíl lesních pozemků na celkové rozloze území (%).

Těžištěm příspěvku je analýza regionální funkce kraje a vývoj veřejné podpory lesního hospodářství, zejména s použitím informací na příslušných www stránkách krajů, dále pak s využitím databáze ÚHÚL. Příspěvek navazuje na publikační výstup Regionální funkce kraje a veřejná podpora lesního hospodářství, uveřejněný ve sborníku příspěvků z mezinárodní vědecké konference „Region v rozvoji společnosti 2009“ (MZLU v Brně, str. 151- 156, ISBN: 978-80-7375-330-6). [3] Zde budiž také odkaz na některé obsahové aspekty podpor LH, jakož i regionální význam lesního hospodářství a zaměstnanost venkovského prostoru - jejichž opakování by bylo neúčelné (ne však, že by nebyly aktuální).

Závěrečná poznámka z hlediska metodického - vzhledem ke svému specifickému přístupu není ve srovnávací analýze zahrnut kraj Hlavní město Praha (příspěvky na hospodaření v lesích poskytuje Magistrát hlavního města Prahy formou grantových podpor).

Výsledky a diskuse

1. Státní lesnická politika a nástroje lesnické politiky krajů

Poslání a pozice vyššího územního samosprávného celku - kraje vyplývá ze zákona o krajích (zákon č. 129/2000 Sb.) a souvisejících předpisů. Podle nich kraje spravují své záležitosti samostatně, v rámci tzv. „samostatné působnosti“ a vykonávají též prostřednictvím svých orgánů státní správu, tedy tzv. „přenesenou působnost“, kterou stanoví zákon. Jedním z důležitých nástrojů krajů je dotační politika.

Dotační politika v LH je výsledkem aplikace ekonomických nástrojů státní lesnické politiky. Aplikace krajských lesnických politik je rozhodující pro prosazování zájmů kraje v oblasti LH. Mezi nástroje lesnické politiky patří:

- ekonomické (zvelebovací, podpůrné),
- regulační (donucovací),
- informační (přesvědčovací).

Zákon č. 1/2005 Sb., který změnil schéma přerozdělování daňových výnosů, na kraje přenesl i pravomoc rozhodovat o poskytování finančních příspěvků a služeb. Možnosti krajského úřadu programově ovlivňovat hospodaření v lesích kraje jsou dány jeho správními kompetencemi, které ve velké většině dobře korespondují s rozhodujícími požadavky trvale udržitelného hospodaření v lesích. Zatímco plnění dřevoprodukční funkce plně odpovídají právní a ekonomické atributy lesa jako majetku a výrobního prostředku, mimoprodukčním funkcím odpovídají atributy veřejného statku.

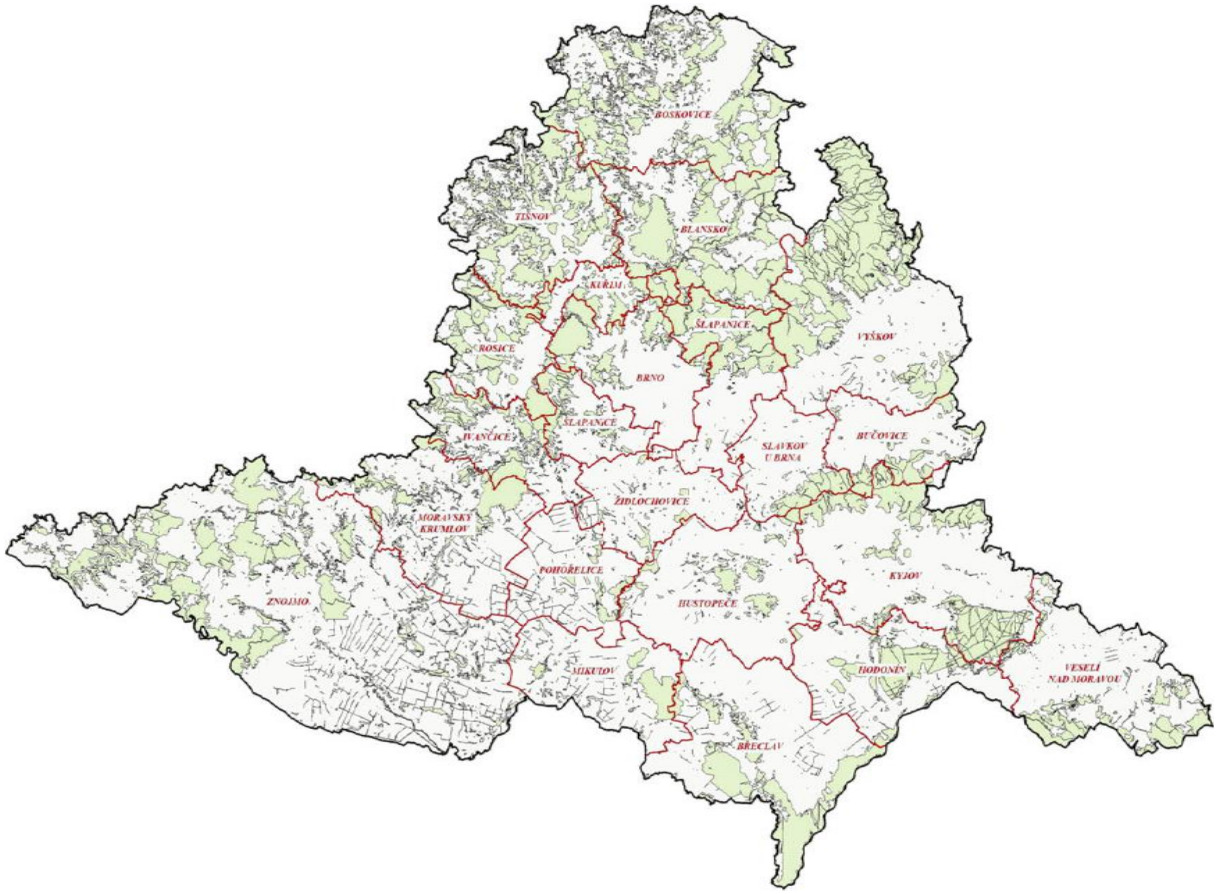
Základní charakteristiky LH v ČR a podle krajů v roce 2014 vyjadřuje tabulka č. 1.

Tab. 1 Základní charakteristiky LH ČR podle krajů

Kraj	Výměra území celkem	Plocha PUPFL[1)]	Lesnatost
m.j.	(tis. ha)	(tis. ha)	(%)
Česká republika	7 887	2 677	34,0
Hlavní město Praha	50	5	10,4
Středočeský	1 102	307	27,8
Jihočeský	1 006	381	37,9
Plzeňský	756	302	39,9
Karlovarský	331	145	43,9
Ústecký	533	163	30,6
Liberecký	316	142	44,8
Královehradecký	476	149	31,2
Pardubický	452	135	29,8
Vysočina	680	208	30,6
Jihomoravský	720	203	28,3
Olomoucký	527	186	35,3
Zlínský	396	158	39,9
Moravskoslezský	543	194	35,8

Zdroj: ČSÚ, MZe, [3]

Podle stupnice hodnocení lesnatosti území (pod 20 % nízká, 20-29 % podprůměrná, 29-34 % průměrná, 35-50 % nadprůměrná, nad 50 % vysoká) vykazují podprůměrnou lesnatost 2 kraje: Středočeský a Jihomoravský; průměrná lesnatost je ve 4 krajích: Ústecký, Královehradecký, Pardubický a Vysočina. Ostatní kraje (8) vykazují lesnatost nadprůměrnou (Hlavní město Praha nehodnoceno). Pro ukázku lesnatosti a lokace lesní půdy - PUPFL v rámci Jihomoravského kraje viz obrázek 1.

Obr. 1 Lesnatost území Jihomoravského kraj a lokace PUPFL

Zdroj:ÚHUL

2. Dotační politika krajů ve vztahu k lesnímu hospodářství

Před rokem 2004 poskytovalo finanční prostředky LH téměř výhradně MZe. Jejich výše se v devadesátých letech pohybovala okolo jedné miliardy Kč. V následujících letech, v důsledků řady úsporných opatření na úrovni státního rozpočtu, jejich výše klesala a vlivem inflace se ještě snižovala jejich hodnota. Bylo např. zastaveno poskytování příspěvků na mimoprodukční funkce lesů a na meliorace a hrazení bystřin a nebylo možné valorizovat sazby tak, jak by odpovídalo skutečnému vývoji cen.

V roce 2004 vstupem ČR do EU přistoupily k těmto zdrojům ještě zdroje ze strukturálních fondů EU, pro LH především z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu. I když tyto nové formy podpory doplnily a nahradily snižujících se objem národních zdrojů a poskytly nové příležitosti získat dotace na činnosti, které dosud podporovány nebyly (např. na vybavení strojními investicemi), značná administrativní i finanční náročnost projektů byla příčinou pomalého startu při uplatňování žádostí. Nevýhodou této formy podpory byl i předpoklad určité ekonomické síly žadatele, protože musí nejprve financovat celou realizaci projektu z vlastních zdrojů. Podpory jsou vypláceny až zpětně, někdy se značným časovým zpožděním.

Situace podpor LH z rozpočtů krajů není jednotná. Řada krajů využila možnosti samosprávného rozhodování o směrování svých finančních zdrojů a vypracovala vlastní pravidla pro poskytování příspěvků pro hospodaření v lesích, která již nekopírují pravidla vydávaná MZe jako příloha státního rozpočtu. Důsledkem je, že v některých krajích nejsou některé činnosti podporovány, došlo k diferenciaci výše podpory na stejné činnosti v rámci republiky a někde jsou naopak podporována opatření zcela nová. Situaci podpor LH z rozpočtu krajů v roce 2008, a pro srovnání v roce 2014, přibližuje tab. č. 2 (pozn.: pro rok 2014 viz Nařízení Vlády ČR č. 30/2014 o stanovení závazných pravidel poskytování finančních příspěvků na hospodaření v lesích a na vybrané myslivecké činnosti).

Tab. 2 Dotační tituly poskytované kraji v letech 2008/2014

Kraj	Obnova lesů poškozených imisemi	Obnova, zajištění a výchova porostů	Sdružování vlastníků malých výměr	Ekologické a přírodě šetrné technologie	Ostatní hospodaření v lesích
Středočeský	+/-	+/+	-/-	+/+	-/-
Jihočeský	-/-	+/+	-/-	+/+	-/-
Plzeňský	+/+	+/-	-/-	+/-	-/-
Karlovarský	+/+	+/+	-/-	+/+	-/-
Ústecký	-/+	+/+	-/-	+/-	+/+
Liberecký	+/-	+/+	-/-	+/-	+/-
Královehradecký	+/+	+/+	-/-	+/+	-/-
Pardubický	-/-	+/+	-/-	+/+	-/-
Vysočina	+/-	+/+	+/-	+/+	-/-
Jihomoravský	-/-	+/+	-/-	+/-	-/-
Olomoucký	-/-	+/+	-/-	+/+	-/-
Zlínský	-/-	+/+	-/-	+/+	+/-
Moravskoslezský	+/-	+/+	-/-	+/-	-/-

Zdroj: ČSÚ, Podklady pro NLP ČR (2005) [2], ÚHUL

Ze srovnání v tab. č. 2 vyplývá redukce dotačních titulů, kdy u původního nastavení struktury zůstaly pouze kraje: Karlovarský, Královehradecký, Pardubický a Olomoucký. Zarážející je redukce některých krajů u titulu Ekologické a přírodě šetrné technologie (např. vyklizování nebo přibližování dříví lanovkou v lesním porostu, vyklizování nebo přibližování dříví koněm), jakož i titulu Ostatní hospodaření v lesích, podporující mimoprodukční a společenské funkce lesů.

3. Finanční příspěvky krajů v odvětví lesního hospodářství

Od 1. 1. 2005 došlo k významné změně ve financování LH přijetím novely zákona o rozpočtovém určení daní. Tímto zákonem byl nepřímo novelizován i lesní zákon. Smyslem této právní úpravy bylo jednak posílit samostatnost krajů zvýšením jejich podílu na výnosu z daní a jednak lepší konkretizace podmínek LH v regionálním i lokálním rámci. Také - v úvodu zmíněný NLP předpokládal realiizaci lesnické strategie s respektováním regionálních a národních specifik v rámci rozmanitosti přírodních, socio-ekonomických a kulturních podmínek.

Součástí uplatnění této novely byl převod finančních prostředků ve výši 505 mil. Kč určených na finanční příspěvky a náhrady z rozpočtu MZe do rozpočtů krajů, kde již nejsou účelově určeny. Stanovení finančních prostředků převedených v roce 2005 z kapitoly 329 – ministerstvo zemědělství do rozpočtů krajů bylo na základě podílu odvětví LH na celkovém podílu výnosu sdílených daní. [5]

Vývoj podpor LH z rozpočtu krajů v letech 2009 – 2014 zachycuje tabulka č. 3.

Tab. 3 Výše vyplacených dotací poskytovaných kraji v letech 2009 - 2014 (v mil. Kč)

Kraj/rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Středočeský	52	22	20	10	4	5
Jihočeský	46	35	30	22	18	16
Plzeňský	26	23	27	25	15	14
Karlovarský	7	7	6	9	8	9
Ústecký	6	10	9	12	5	7[1)]
Liberecký	8	5	7	7	4	4
Královehradecký	22	22	20	19	7	12
Pardubický	19	17	17	15	17	14
Vysočina	25	27	26	27	29	19
Jihomoravský	23	24	25	20	18	20

Olomoucký	15	14	13	10	10	10
Zlínský	17	16	15	15	15	15[1)]
Moravskoslezský	25	22	21	17	6	18[1)]
Celkem	291	244	236	208	156	163

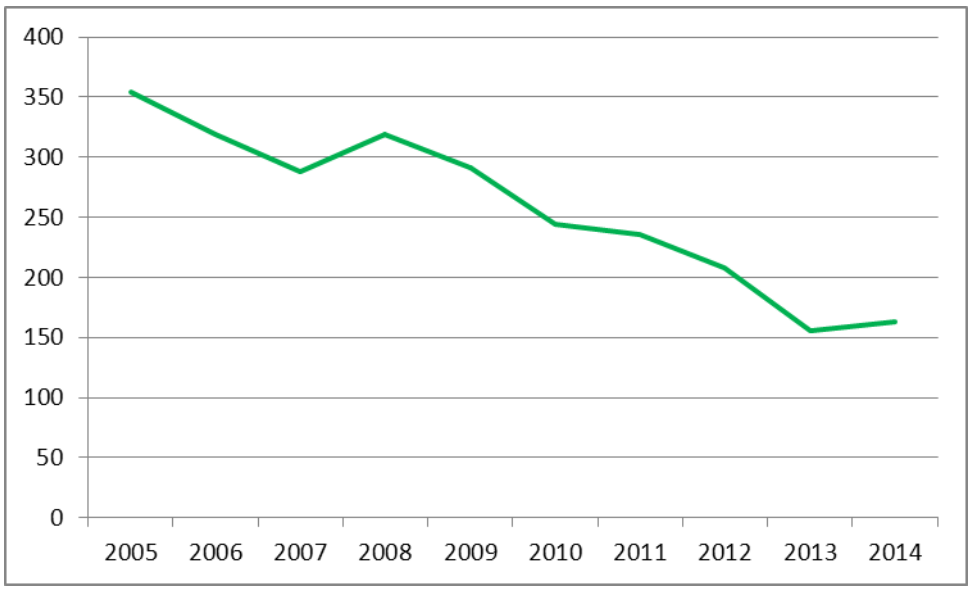
Zdroj:ÚHUL

[1)] plán, skutečnost nebyla k dispozici

Rozhodujícím výsledkem předmětné analýzy byl vývoj výše vyplacených dotací poskytovaných kraji v letech 2009 – 2014. Ještě v roce 2008 tato výše podpor byla přes 300 mil Kč - na úrovni 322 mil. Kč (Kupčák 2009). V roce 2009 to bylo již 291 mil. Kč, od té doby pak setrvalý pokles – až na úroveň 150 – 160 mil. Kč v letech 2013 a 2014. Přitom podle Lojdy (2014), dle podílu odvětví LH na celkovém podílu výnosu sdílených daní, se daňové příjmy v oblasti lesního hospodářství pohybovaly mezi 517 – 621 mil. Kč ročně.

Nejvyšší pokles dotací je evidentní u krajů: Středočeský, Jihočeský, Královehradecký a Moravskoslezský.

Doplníme-li časovou řadu od roku 2005 (2005 – 354 mil. Kč, 2006 – 319 mil. Kč, 2007 – 288 mil. Kč), pak celkový vývoj vyplacených dotací pro odvětví LH poskytovaných kraji v letech 2005 – 2014 zobrazuje graf č. 1.

Graf 1: Celkový vývoj vyplacených dotací poskytovaných kraji v letech 2005 – 2014 (mil Kč)
Zdroj: MZe, ÚHÚL

Ve zmíněných Zelených zprávách lze v kapitole Finančních příspěvky z rozpočtů krajů zpravidla každoročně nalézt lakonický komentář – viz např. v ZZ 2014:

Kraje poskytovaly finanční příspěvky dle vlastních pravidel. Rozsah až na některé výjimky odpovídal zhruba náplni příspěvků dle písmen A až D přílohy č. 9 k zákonu o státním rozpočtu (pozn.: A. obnova lesů poškozených imisemi, B. obnova, zajištění a výchova lesních porostů, C. sdružování vlastníků malých výměr, D. ekologické a k přírodě šetrné technologie). Stejně jako v předchozích letech v reakci na úsporná opatření v krajských rozpočtech nevyplácely kraje některé dotační tituly pro lesy ve své působnosti, případně stanovily tzv. stropy pro omezení maximální možné míry čerpání.

Shrnutí:

Příspěvek měl za úkol seznámit se situací v LH v rámci vyšších územně samosprávných celků - z pohledu veřejně správy a veřejné podpory LH finančními prostředky, poskytovaných z rozpočtů krajů. Pro připomenutí - někdejším smyslem vytvoření vlastních zásad poskytování finančních prostředků na

hospodaření v lesích jednotlivých krajů byla potřeba zohlednit regionální specifika lesního hospodářství.

Jak bylo uvedeno - od roku 2005 došlo k převodu 505 mil. Kč určených na finanční příspěvky a náhrady na hospodaření v lesích z rozpočtu MZe do rozpočtů krajů, kde již nejsou účelově určeny. Jistým předpokladem bylo financování LH s ohledem na výši výnosů ze sdílených daní, kdy se daňové příjmy v oblasti LH pohybovaly nad 500 mil. Kč ročně. Již za rok 2008 tato celková výše podpor však byla na úrovni 322 mil. Kč (Kupčák 2009) a od té doby následuje setrvalý pokles – až na úroveň 150 – 160 mil. Kč v letech 2013 a 2014.

Nastavení správné úrovně veřejné podpory LH není pravda jednoduchou záležitostí a příprava podmínek a možnosti vlastní realizace podpor je velmi citlivou záležitostí, na které se musí nepochybně podílet nejen krajský úřad, ale především odborná lesnická veřejnost. Dosavadní zkušenosti bohužel ukazují, že naplnění základních požadavků trvale udržitelného LH a zejména jeho celospolečenských funkcí je z pohledu krajů velmi různá a celkově klesající. Kvalifikované vyhodnocení (i přehodnocení) komplexu legislativně, politicky a ekonomicky dostupných, podpůrných a osvětových nástrojů státní a regionální lesnické politiky - bylo tedy na místě. Mj. předmětná skutečnost vedla k situaci, kdy vlastníci lesů v různých částech země byli vystaveni různým pravidlům dotační politiky.

Celkově shrnuto a slušně řečeno – očekávané regionální funkce vyšších územních samosprávných celků se ve vztahu k lesnímu hospodářství nenaplnily. Logická otázka: bude-li z tohoto desetiletého „experimentu“ vyvozena nějaká odpovědnost (?) - přesahuje rámec tohoto příspěvku.

Vláda ČR schválila 15. června 2016 návrh Ministerstva zemědělství na poskytování podpor na hospodaření v lesích, podle něhož by se podpory nově poskytovaly přímo z rozpočtu Ministerstva zemědělství stejně jako před rokem 2005. (Lesnická práce 7/2016)

Literatura:

[1] ANONYMUS. 2015. Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 2014, Ministerstvo zemědělství ČR, Praha

[2] ANONYMUS. 2008. Národní lesnický program pro období do roku 2013. Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem, Lesnická práce, s. r. o., nakladatelství a vydavatelství Kostelec nad Černými lesy. ISBN 978-80-7084-738-1

[3] KUPČÁK, V. 2009. Regionální funkce kraje a veřejná podpora lesního hospodářství. In. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference „Region v rozvoji společnosti 2009“. MZLU v Brně, str. 151- 156, ISBN: 978-80-7375-330-6

[4] KUPČÁK, V. 2012. Možnosti analýz regionálního významu lesnictví. Konference. In. „Význam lesnictví pro rozvoj venkova“, Česká lesnická společnost, Humpolec, s. 27 – 34.
ISBN 978-80-02-02389-6

[5] LOJDA, J. 2014. Dotační politika lesního hospodářství po roce 2013. Disertační práce. Fakulta lesnická a dřevařská, ČZU v Praze, 2014, 175 s.

[6] Lesy a jejich příspěvek k rozvoji regionů. Sborník referátů ze semináře. Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti Jíloviště-Strnady. 2006. ISBN 80-86461-73-4

Kontaktní adresa autora:

Doc. Ing. Václav Kupčák, CSc., Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Ústav regionální a podnikové ekonomiky, tř. Generála Píky 7, 613 00 Brno, Česká republika, kupcak@mendelu.cz

Meranie regionálnej nerovnosti
Measuring Regional Inequality

Viera Labudová

Abstrakt:

Regionálna nerovnosť ako významný prejav regionálnych rozmanitostí, je jedným zo základných výskumných problémov geografie a môže byť meraná niekoľkými rôznymi spôsobmi. V ekonomických analýzach je najčastejšie používanou mierou Giniho koeficient koncentrácie. Jeho nedostatkom je nemožnosť rozložiť hodnotu tejto miery, ktorá bola zistená na celej populácii, na zložky odpovedajúce jednotlivým populačným podmnožinám. V príspevku sú načrtnuté možnosti použitia Theilovho indexu na analyzovanie nerovnosti vzhľadom na existujúce disparity medzi regiónmi.

Kľúčové slová:

regionálna nerovnosť, Theilov index, EU SILC, rozklad

Abstract:

Regional inequality, as an important manifestation of regional patterns, is one of the core research issues in geography and it can be measured by several different ways. Gini coefficient of concentration is the most commonly used measure of inequality in economic analysis. The disadvantage of the Gini coefficient is that the values of the rate, which was observed on the whole population, cannot be divided into components corresponding to particular population subsets. The paper presents the possibilities for using the Theil index for analyzing inequalities in view of existing disparities among regions.

Key words:

regional inequality, Theil index, EU SILC, decomposition

Úvod

Nerovnováha v rôznych sférach spoločenského života a jej rôzne podoby sú súčasťou ľudskej histórie už od nepamäti. Spoločnosti na celom svete pozostávali z vrstiev, rozdiely medzi ktorými často priamo určovali kvalitu života ich príslušníkov. Kategorizácia spoločnosti poukazuje na to, že absolútna rovnosť, aj napriek jej často legislatívnemu presadzovaniu, neexistuje. Prehlbujúca sa príjmová nerovnosť a narastajúca chudoba predstavujú v posledných rokoch problémy, ktoré postihujú veľkú časť svetovej populácie. Nerovnosť v rozdelení príjmov je indikátorom ekonomickej vyspelosti krajiny, funkčnosti sociálnej politiky štátu a správnosti opatrení aplikovaných v sociálnej oblasti. Kvantifikácia príjmovej nerovnosti býva preto súčasťou širšej analýzy týkajúcej sa chudoby a blahobytu.

Cieľom tohto článku je ukázať možnosti použitia Theilových indexov (Theilovho T a Theilovho L indexu) pri meraní nerovností. Rozložiteľnosť týchto indexov podľa regionálnej príslušnosti štatistickej jednotky umožňuje vyčísliť vplyv rozdielov medzi jednotlivými regiónmi (rozdielov v nerovnosti v rozdelení meranej v rámci jednotlivých regiónov) na celkovú nerovnosť. Vzhľadom na to, že väčšina analýz sa sústreďuje na príjmové nerovnosti, pojem nerovnosť budeme špecifikovať vo vzťahu k rozdeleniu príjmov.

Meranie nerovností

Vo všeobecnosti sa rozlišujú dva prístupy k meraniu nerovnosti: deskriptívny prístup a normatívny prístup (Kaplow, 2002). V súvislosti s týmto prístupom rozdeľujeme miery nerovnosti na deskriptívne a normatívne.

Deskriptívne miery, ktoré sú založené na tzv. štatistickom koncepte, sa sústreďujú predovšetkým na opisné vysvetlenie rozdelenia príjmov. Pri tomto spôsobe merania nerovnosti nie sú explicitne určené úvahy o charaktere nerovnosti, nerovnosť je chápaná ako odchýlka od istého štandardu. Ním môže byť napr. príjmové rozdelenie, v ktorom sú všetky príjmy rovnaké. K deskriptívnym mieram patrí Giniho koeficient (Giniho index), Lorenzova krivka, miery zo skupiny generalizovanej entropie a variačný koeficient. Giniho koeficient je jedným z najviac používaných indexov na meranie národnej, medzinárodnej a svetovej nerovnosti. Rôzne teoretické prístupy pri jeho odvodení, rešpektujúce rôznorodosť zdrojových údajov a konkrétne návody na jeho výpočet opisujú Bellù, L. G. – Liberati, P. (2006), Deaton, A. (1997), Farris, F. A. (2010), Kendall, M. G. – Stuart, A. (1977), Lubrano, (2012), Sen, A. K. (1997) a Yitzhaki, S. (1983). Lorenzova krivka je východiskom ďalšej populárnej miery, ktorou je Index Roobina Hooda, ktorý vysvetľujú autori Lambert, P. J. (1993), Schutz, R. R. (1951), Charles – Coll, J. A. (2011).

Normatívny prístup k meraniu nerovnosti zahŕňa aspekt morálky, blahobytu a stupňa užitočnosti. Ideové pozadie týchto mier je založené na implicitnom normatívnom predpoklade, že vždy existuje rozdelenie, ktoré je najlepšie pre všetkých (Dalton, 1920; Sen, 1997). Predpokladá sa pritom, že istý objem príjmu môže byť rozdelený medzi členov spoločnosti tak, že rozdelenie je optimálne pre každého. Súčasne sa predpokladá, že funkcia opisujúca toto rozdelenie môže dosiahnuť maximum v prípade, keď sú príjmy rovnomerne rozdelené. Za týchto predpokladov možno použiť na meranie príjmovej nerovnosti jej vplyv na pokles spoločenského blahobytu (Sen, 1997). K normatívnym mieram patrí Daltonova miera a Atkinsonov index. Normatívny prístup k meraniu príjmovej nerovnosti a teoretický základ Atkinsonovho a Daltonovho indexu sú opísané v prácach Aigner, D. – Heins, A. J. (1967), Arrow, K. J. (1950), Atkinson, A. B. (1970), Bentzel, R. (1970), Dalton, H. (1920), Champernowne (1952), Tinbergen (1970).

Rozklad mier nerovnosti

Veľmi dôležitou vlastnosťou mier nerovnosti je v zmysle axiomatického konceptu merania nerovnosti ich rozložiteľnosť (Cowell, 1985). Podľa axiómy rozložiteľnosti je miera nerovnosti, vyčíslená na celej distribúciu príjmov, konzistentná vzhľadom na podmnožiny celej distribúcie príjmov. Ak je splnená požiadavka rozložiteľnosti, môžeme mieru nerovnosti pre celú populáciu I_{TOTAL} vypočítať aj na základe jej hodnôt pre podmnožiny, na ktoré je možné celú populáciu rozložiť bezo zvyšku. Podstatou tohto rozkladu nerovnosti je vyjadriť samostatne nerovnosť vnútri jednotlivých podskupín (regiónov) I_W (within-group) a nerovnosť medzi vytvorenými skupinami (regiónmi) (between-group) I_B. V závislosti od toho, či sledujeme hodnotu miery nerovnosti v jednom časovom období, alebo jej zmenu v dvoch rôznych obdobiach, rozlišujeme statickú a dynamickú dekompozíciu.

Pri statickej dekompozičnej metóde môžeme hodnotu miery nerovnosti (nerovnosť) vyjadriť ako súčet vnútroskupinovej nerovnosti I_W a medziskupinovej nerovnosti I_B. Cowell a Jenkins (1995) uvádzajú, že medzi celkovou nerovnosťou I_{TOTAL} a týmito dvoma zložkami nerovnosti existuje jednoduchý vzťah, ktorý možno vyjadriť pri statickej dekompozičnej metóde takto

$$I_{TOTAL} = I_W + I_B \tag{1}$$

Vzhľadom na (1) môžeme vyjadriť aj relatívnu mieru nerovnosti

$$R_B = \frac{I_B}{I_{TOTAL}} \tag{2}$$

pomocou ktorej môžeme vyčísliť, aká časť celkovej nerovnosti je „vysvetlená“ medziskupinovou nerovnosťou (nerovnosťou medzi regiónmi) a akú časť spôsobuje nerovnosť vnútri populačných podskupín (nerovnosť vnútri regiónov).

Axióme rozložiteľnosti vyhovujú miery zo skupiny mier generalizovanej entropie. Veľmi často používaný Giniho koeficient spĺňa podmienku rozložiteľnosti len v prípade, že podskupiny danej populácie (regióny) sa neprekrývajú vo vektore príjmov.

Rozklad mier generalizovanej entropie

Východiskom pre skupinu mier generalizovanej entropie je entropia. Pôvodný koncept entropie pochádza od Ludwiga Boltzmanna. V teórii informácie bola jeho teória rozpracovaná s využitím pravdepodobnosti (Shannon ,1948). Henri Theile aplikoval Shannonovu teóriu informácie v ekonomickej oblasti (Theil, 1967) v podobe Theilovho T indexu a Theilovho L indexu. Obidva indexy patria do skupiny mier generalizovanej entropie.

Miery zo skupiny generalizovanej entropie majú všeobecný tvar

$$GE(\alpha) = \frac{1}{n(\alpha^2 - \alpha)} \sum_{i=1}^{n} \left[\left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right)^{\alpha} - 1 \right] \tag{3}$$

kde y_i je hodnota premennej (príjmu) pre i-tý objekt, $(i = 1,2,...n)$ a $\bar{y}$ je priemerná hodnota tejto premennej. Špecifický tvar mier, ktoré patria do tejto skupiny, je určený veľkosťou konštanty α, od ktorej závisí to, akým spôsobom bude miera reagovať na zmeny v jednotlivých spektrách príjmového rozdelenia.

Parameter α môže teoreticky nadobudnúť akúkoľvek hodnotu z intervalu $(-\infty; +\infty)$, v praktických realizáciách sa uvažujú len jeho nezáporné hodnoty $\alpha \geq 0$. V praxi sa najčastejšie využívajú tri tvary indexov z tejto skupiny, a to pre $\alpha = 0$, $\alpha = 1$ a $\alpha = 2$.

Pre hodnotou $\alpha = 0$ dostávame Theilov L index

$$Theil\ L = GE(0) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} log \frac{\bar{y}}{y_i} = -\frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} log \frac{y_i}{\bar{y}} \tag{4}$$

Pre hodnotu $\alpha = 1$ dostávame Theilov T index

$$Theil\ T = GE(1) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} \frac{y_i}{\bar{y}} log \frac{y_i}{\bar{y}} \tag{5}$$

Rozklad Theilovho T indexu a Theilovho L indexu na vnútroskupinovú a medziskupinovú zložku možno uskutočniť podľa nasledovných vzťahov (Bourguignon 1979, Cowell 1980)

$$Theil\ L = Theil\ L_W + Theil\ L_B \tag{6}$$

$$Theil\ L = \sum_{j=1}^{k} \left(\frac{n_j}{n} \right) L_j + \sum_{j=1}^{k} \frac{n_j}{n} log \frac{n_j/n}{y_j/y} \tag{7}$$

$$Theil\ T = Theil\ T_W + Theil\ T_B \tag{8}$$

$$Theil\ T = \sum_{j=1}^{k} \left(\frac{y_j}{y} \right) T_j + \sum_{j=1}^{k} \left(\frac{y_j}{y} \right) log \frac{y_j/y}{n_j/n} \tag{9}$$

kde *j* označuje populačnú skupinu (región), n_j je absolútna početnosť *j*-tej skupiny (regiónu), y_j predstavuje celkový príjem *j*-tej skupiny. L_j je Theilovo *L* a T_j Theilovo *T* v *j*-tej skupine (regióne). Pri výpočte vnútroskupinovej zložky nerovnosti sa ako váhy pre nerovnosti zistené v populačných podskupinách používajú relatívne príjmy, relatívna veľkosť populačnej podskupiny alebo kombinácia obidvoch váh (populačných a príjmových).

Empirická ukážka

Ako sme naznačili v úvode, cieľom tohto článku je ukázať možnosti použitia dekompozície Theilových indexov, ktorá je uskutočnená na základe regionálnej príslušnosti štatistickej jednotky, ktorou býva najčastejšie jednotlivec alebo domácnosť, na zistenie vplyvu regionálnych rozdielov na

nerovnosť v rozdelení vybranej ekonomickej veličiny (príjmu). Praktická časť je ukážkou aplikácie tejto dekompozičnej metódy na reálnych dátach.

Použili sme súbory individuálnych údajov domácností, ktoré pochádzajú z výberového štatistického zisťovania EU SILC 2011 (ŠÚ SR: UDB verzia 22/11/2012).

Merali sme nerovnomernosť rozdelenia celkového disponibilného príjmu domácností[36]. Zaujímala nás nielen celková nerovnosť v rozdelení disponibilného príjmu medzi jednotlivé domácnosti Slovenska, ale predovšetkým to, ako rozdiely medzi regiónmi ovplyvňujú mieru celkovej nerovnosti. Na meranie nerovnosti sme použili Theilov T index. Populačné podskupiny (regióny) boli vytvorené podľa kategórií týchto premenných[37]:

- KRAJ: kraj (1 – Bratislavský, 2 – Trnavský, 3 – Trenčiansky, 4 – Nitriansky, 5 – Žilinský, 6 – Banskobystrický, 7 – Prešovský, 8 – Košický),
- DB040: región (SK01 – Bratislavský kraj, SK02 – Západné Slovensko, SK03 – Stredné Slovensko, SK04 – Východné Slovensko),
- DB100: stupeň urbanizácie (1 – územie s hustým osídlením, 2 – územie s priemerne hustým osídlením, 3 – územie s riedkym osídlením).

Regióny vytvorené na základe premennej KRAJ odpovedajú úrovni NUTS III (8 VÚC – samosprávnych krajov), premenná DB040 vyjadruje príslušnosť domácností k regiónom NUTS II: Bratislavský kraj, Západné Slovensko (Trnavský, Trenčiansky a Nitriansky kraj), Stredné Slovensko (Žilinský a Banskobystrický kraj), Východné Slovensko (Prešovský a Košický kraj).

Na vyvodenie záverov týkajúcich sa základného súboru súkromných domácností boli použité prierezové váhy domácnosti (premenná DB090).

Výsledky merania sú zhrnuté v tabuľkách 1 až 3. Okrem hodnôt Theilovho T indexu pre jednotlivé regióny je vyčíslená aj medziregionálna zložka nerovnosti a jej podiel na celkovej nerovnosti v rozdelení disponibilného príjmu domácností.

Tab. 1: Rozklad Theilovho indexu DP podľa premennej kraj

Označenie	**Názov**	**Poznámka**	**Hodnoty**	**Theilovo T**
KRAJ	Kraj	Bratislavský	1	0,193300
		Trnavský	2	**0,287552**
		Trenčiansky	3	0,193111
		Nitriansky	4	0,210144
		Žilinský	5	0,200985
		Banskobystrický	6	0,213739
		Prešovský	7	0,184997
		Košický	8	0,172507
Rozklad indexu				
	Hodnoty zložiek	Percentuálne vyjadrenie		
Medziskupinová zložka $\mathbf{T_B}$	0,002399	1,15 %		

[36] V databáze EU SILC je táto premenná označená HY020 a počíta sa ako suma zložiek hrubého osobného príjmu všetkých členov domácnosti (hrubý peňažný príjem zo zamestnania a jemu blízky príjem (PY010G); úžitok z využívania služobného auta (PY021G); hrubé peňažné zisky alebo straty zo samostatne zárobkovej činnosti (vrátane honorárov) (PY050G); podpora v nezamestnanosti (PY090G); starobné dávky (PY100G); dávky pre pozostalých (PY110G); nemocenské dávky (PY120G); dávky v invalidite (PY130G) a príspevky na vzdelanie (PY140G)) plus zložky hrubého príjmu na úrovni domácnosti (príjem z prenájmu majetku alebo pozemku (HY040G); rodinné dávky a príspevky vyplácané rodinám s deťmi (HY050G); sociálne vylúčenie inde neklasifikované (HY060G); príspevky na bývanie (HY070G); pravidelné prijaté peňažné transfery medzi domácnosťami (HY080G); úroky, dividendy, zisk z kapitálových investícií do neregistrovaného podniku (HY090G); príjem osôb mladších ako 16 rokov (HY110G)) mínus (pravidelné dane z majetku (HY120G); pravidelné platené peňažné transfery medzi domácnosťami (HY130G); daň z príjmu a príspevky sociálneho poistenia (HY140G)).

[37] Uvádzame označenia kategórií a premenných tak, ako sú uvedené v dátovom súbore UDB verzia 22/11/2012.

Vnútroskupinová zložka $\mathbf{T_W}$	0,20541	98,85 %

Zdroj: ŠÚ SR. EU SILC 2011, UDB verzia 22/11/2012. Vlastné spracovanie.

Tab. 2: Rozklad Theilovho indexu DP podľa premennej región

Označenie	**Názov**	**Poznámka**	**Obmeny**	**Theilovo T**
DB040	Región	Bratislavský kraj	SK01	0,193300
		Západné Slovensko	SK02	**0,231523**
		Stredné Slovensko	SK03	0,209006
		Východné Slovensko	SK04	0,178746
Rozklad indexu				
	Hodnoty zložiek	Percentuálne vyjadrenie		
Medziskupinová zložka $\mathbf{T_B}$	0,001136	0,55 %		
Vnútroskupinová zložka $\mathbf{T_W}$	0,206673	99,45 %		

Zdroj: ŠÚ SR. EU SILC 2011, UDB verzia 22/11/2012. Vlastné spracovanie.

Najväčšia príjmová nerovnosť bola v Trnavskom kraji (Theil T = 0,287552), najnižšia v Košickom kraji (Theil T = 0,172507) a v Prešovskom kraji (Theil T = 0,184997). Rozdiely medzi regiónmi kvantifikuje medziregionálna zložka nerovnosti, ktorá predstavuje 1,15 % celkovej nerovnosti (Tab. 1). Hodnoty medziregionálnej zložky nerovnosti sú nižšie v zoskupeniach krajov (na úrovni NUTS II). Na tejto úrovni regionálneho členenia predstavuje medziregionálna zložka nerovnosti len 0,55 % celkovej nerovnosti (Tab. 2). Tento výsledok evokuje otázku, či pokles medziregionálnej zložky nerovnosti bol ovplyvnený poklesom počtu regiónov (zlúčením regiónov). Rozklad Theilovho T indexu sme vykonali aj podľa stupňa urbanizácie, na základe ktorého boli domácnosti Slovenska rozdelené do troch území, líšiacich sa stupňom osídlenia (územie s hustým osídlením, územie s priemerne hustým osídlením a územie s riedkym osídlením). Pri skúmaní vplyvu hustoty osídlenia regiónu, v ktorom sa domácnosť nachádza, sa s rastúcou hustotou osídlenia znižovala veľkosť príjmovej nerovnosti. Medziskupinová zložka predstavovala pri tomto rozklade 1,31 % celkovej nerovnosti (Tab. 3). Jej hodnota bola vyššia ako pri rozklade podľa premennej región.

Tab. 3: Rozklad Theilovho indexu DP podľa premennej stupeň urbanizácie

Označenie	**Názov**	**Poznámka**	**Obmeny**	**Theilovo T**
DB100	Stupeň urbanizácie	územie s hustým osídlením	1	0,179216
		územie s priemerne hustým osídlením	2	0,200591
		územie s riedkym osídlením	3	**0,227989**
Rozklad indexu				
	Hodnoty zložiek	Percentuálne vyjadrenie		
Medziskupinová zložka $\mathbf{T_B}$	0,002712	1,31 %		
Vnútroskupinová zložka $\mathbf{T_W}$	0,205097	98,69 %		

Zdroj: ŠÚ SR. EU SILC 2011, UDB verzia 22/11/2012. Vlastné spracovanie.

Záver:

V článku sa zaoberáme mierami nerovnosti a možnosťami kvantifikácie vplyvu regiónu (príslušnosti štatistickej jednotky, ktorou môže byť jednotlivec alebo domácnosť, k regiónu) na veľkosť nerovnosti. Na tento účel možno použiť miery zo skupiny mier generalizovanej entropie, konkrétne Theilov T index, resp. Theilov L index, ktoré sa dajú rozložiť na vnútroregionálnu a medziregionálnu zložku. Praktickú ukážku rozkladu sme uskutočnili na základe individuálnych

údajov o celkovom disponibilnom príjme domácností, pochádzajúcich zo štatistického zisťovania EU SILC. Dekompozícia Theilovho T indexu bola uskutočnená na základe kategórií premenných kraj, región a stupeň urbanizácie. Najvýraznejšie sa medziregionálne nerovnosti prejavili pri regionalizácii na základe hustoty osídlenia územia, kde daná domácnosť žije. Medziregionálna zložka nerovnosti, kvantifikujúca tieto rozdiely dosiahla pri tomto rozklade 1,31 % celkovej nerovnosti. Rozdielne hodnoty medziregionálnej zložky nerovnosti, ktoré sme dostali pri rôznej kategorizácii domácností (pri rôznom spôsobe vytvárania regiónov) sú impulzom pre hľadanie odpovede na otázku, ako je ovplyvnená medziregionálna zložka nerovnosti hĺbkou regionálneho členenia.

Literatúra:

Aigner, D. - Heins, A. J. 1967. A social welfare view of the measurement of income equality. In *Review of Income and Wealth* [online]. 1967, vol.13, no. 3, p. 12-25. [11.04. 2016]. Dostupné na internete: <http://www.roiw.org/1967/12.pdf>. ISSN 0034-6586.

Arrow, K. J. 1950. A Difficulty in the Concept of Social Welfare. In *Journal of Political Economy* [online]. 1950, vol. 58, no. 4, p. 328-346. [12.05. 2016]. Dostupné na internete: <http://www.*journal*s.uchicago.edu/JPE/home.html>. ISSN 0022-3808.

Atkinson, A. B. 1970. On the Measurement of Inequality. In *Journal of Economic Theory*. ISSN 0022-0531, 1970, vol. 3, no. 2, pp. 244-263.

Bellù, L. G. - Liberati, P. 2006. *EASYPol: Module 040: Inequality Analysis: The Gini Index* [online]. FAO, 2006. [12.05. 2016]. Dostupné na internete: <www.fao.org/easypol>.

Bentzel, R. 1970. The Social Significance of Income Distribution Statistics. In *Review of Income and Wealth* [online]. 1970, vol. 16, no. 3, p. 253-264 [09.06. 2016]. Dostupné na internete: <http://www.roiw.org/1970/253.pdf>. ISSN 1475-4991.

Bourguignon, F. 1979. Decomposable Income Inequality Measures. In *Econometrica.* ISSN 0012-9682, 1979, vol. 47, no. 4, p. 901-920.

Cowell, F. A. 1980. On the Structure of Additive Inequality Measures. In *Review of Economic Studies.* ISSN 0034-6527, 1980, vol. 47, no 3. p. 521-531.

Cowell, F. A. – Jenkins, S. P. 1995. How Much Inequality can we Explain? A Methodology and an Application to the USA. In *The Economic Journal.* ISSN 0013-0133, 1995, vol. 105, p. 421-430.

Dalton, H. 1920. The Measurement of the Inequality of Incomes. In *The Economic Journal* [online]. 1920, vol. 30, no. 119, p. 348-361 [14.05. 2016]. Dostupné na internete: <http://darp.lse.ac.uk/papersdb/Dalton_(EJ_20).pdf>. ISSN 1468-0297.

Deaton, A. 1997. *The Analysis of Household Surveys* [online]. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1997. 468 p. [12.05. 2016]. Dostupné na internete: <http://graduateeconomist.files.wordpress.com/2012/07/published-1997-the-analysis-of-household-surveys-by-angus-deaton.pdf>. ISBN 0−8018−5254−4.

Farris, F. A. 2010. The Gini Index and Measures of Inequality. In *The American Mathematical Monthly* [online]. 2010, vol. 117, no. 10, p. 851-864 [18.06. 2016]. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/10.4169/amermathmont.117.issue-10>. ISSN 1930-0972.

Champernowne D. G. 1952. The graduation of income distributions. In *Econometrica.* ISSN 0012-9682, 1952, vol. 20, no. 4, p. 591-615.

Charles-Coll, J. A. 2011**.** Understanding Income Inequality: Concept, Causes and Measurement. In *Management Journals. International Journal of Economics and Management Sciences* [online]. 2011,vol. 1, no. 3, p. 17-28 [02.08. 2016]. Dostupné na internete: < http://www.managementjournals.org/ijems/3/IJEMS-11-1303.pdf>. ISSN 2162-6359.

Kaplow, L. 2002. *Why measure inequality? Discussion Paper No. 386* [online]. Harvard Law School, Cambridge, 10/2002. 14 p. [05.06. 2016]. Dostupné na internete: <http://www.law.harvard.edu/programs/olin_center/papers/pdf/386.pdf>. ISSN 1045-6333.

Kendall, M. G. – Stuart, A. 1977. *The advanced theory of statistics*. London: C. Griffin. ISBN 0852642423.

Lambert, P. J. 1993. *The Distribution and Redistribution of Income: A Mathematical Analysis*. Manchester: Manchester University Press, 1993. 306 p. ISBN 0 7190 4059 0.

Lubrano, M. 2012. *The econometrics of inequality and poverty. Lecture 4: Lorenz curves, the Gini coefficient and parametric distributions* [online]. [02.08. 2016]. Dostupné na internete: < http://www.vcharite.univ-mrs.fr/PP/lubrano/cours/Lecture-4.pdf>.

Shannon, C.E. 1948. A mathematical theory of communication. In *Bell System Technical Journal* [online]. 1948, vol. 27, no. 3, p. 379–423. [16.05. 2015]. Dostupné na internete: <http://www3.alcatel-lucent.com/bstj/vol27-1948/articles/bstj27-3-379.pdf>.

Schutz, R. R. 1951. On the measurement of income in- equality. In *American Economic Review*. ISSN 0002-8282, 1951,vol. 41, pp.107-122.

Sen, A. K. 1997. *On Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Press, 1997. 260 p. ISBN 0-19828193-5.

Theil, H. 1967. *Economics and Information Theory*. Amsterdam: North-Holland, 1967. 488 p.

Tinbergen, J. 1970. A Positive and a Normative Theory of Income Distribution. In *Review of Income and Wealth* [online]. 1970, vol. 16, no.3, pp. 221-234. [15.07. 2016]. Dostupné na internete: <http://repub.eur.nl/res/pub/8089/1970RevIncWe.pdf>. ISSN 1475-4991.

Yitzhaki S. 1983. On the Extension of the Gini Index. In *International Economic Review*. ISSN 0020-6598, 1983, vol. 24, no 3, pp. 617-628.

Poďakovanie:

Tento článok vznikol s podporou grantovej agentúry VEGA v rámci projektu VEGA č. 1/0092/15: Moderné prístupy k navrhovaniu komplexných štatistických prieskumov.

Kontaktná adresa autora:

doc. RNDr. Viera Labudová, PhD. , Fakulta hospodárskej informatiky, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava, viera.labudova@euba.sk

Hodnocení vodních toků ve vztahu k rozvoji rekreace v regionu

Evaluation of watercourses in relation to the development of recreation in the region

Ivana Lampartová, Kateřina Blažková, Renata Dvořáková

Abstrakt:

Cílem článku je představení analýzy a komparace prozatímních i nově získaných dat z hodnocení rekreačního efektu úprav vodních toků v urbanizovaném území dle metodiky Lampartové (2015). V rámci České republiky byly vytipovány vodní toky ve městech, na kterých byla metodika opakovaně aplikována a konfrontována. Průzkumy navazovaly na obdobná šetření např. v Ostravě, Přerově, Olomouci, aj. Databáze výsledků byla rozšířena i o další regiony v České republice. Tento článek prezentuje výsledky hodnocení modelové lokality řeky Blanice ve Vlašimi. Kritériem výběru modelové lokality byla především realizace přírodě blízkých úprav na vodním toku směřující zároveň ke zvýšení rekreačního potenciálu území. Výstupem článku je vyhodnocení modelové lokality z hlediska rekreačního efektu úprav vodního toku a představení předběžných návrhů možné modifikace a objektivizace použité metodiky pro lokální využití v praxi.

Klíčová slova:

Řeka, volný čas, město, metodický přístup

Abstract:

The aim of the article is to present an analysis and comparison of provisional and newly acquired data from the evaluation of the recreational efect of adjustments watercourses in urban areas according to the methodology Lampartová (2015). In the Czech Republic were selected rivers in the cities in which the methodology was applied repeatedly and confronted. The surveys followed on similar solutions eg. in Ostrava, Přerov, Olomouc, and others. Database of results was expanded to other regions in the Czech Republic. This article presents the results of the evaluation model locality of Blanice river in Vlašim. The criterion for choosing a model location was mostly the construction of nature-friendly adjustments to watercourse while seeking to increase the recreational potential of the area. The output of the article is to evaluate the model location for recreational effect adjustments of the watercourse and the presentation of preliminary proposals modifications and objectification of the methodology used for local use in practice.

Key words:

River, leisure, city, methodological approach

Úvod

Dle Brighta (2002) pochopení vztahů místních obyvatel k přírodnímu prostředí řeky a pochopení možností její obnovy může napomoci k lepšímu provedení revitalizačních opatření a ke zlepšení jejich účinnosti.

Dnes se mnoho měst snaží o zlepšení svého přírodního prostředí za účelem zlepšení podmínek svých obyvatel a vyšší atraktivity města pro turisty. Na toto téma se zaměřoval průzkum, který byl proveden na podzim roku 2010 mezi návštěvníky revitalizované řeky v Soulu v Jižní Korei. Jednalo se o revitalizaci řeky Cheonggyecheonu, jejíž součástí je snaha podporovat ekologický vzhled Soulu a vytvořit oživené město. Návštěvníci ocenily nejen obnovené přírodní prostředí, ale i nově vytvořené rekreační prvky, jako jsou například vodopády, fontány, umělecká díla, můstky, osvětlení, informační tabule a noční laserovou show. Výsledky tedy ukazují, že revitalizace nejen přispěla ke kvalitě života místních obyvatel, ale také podpořila cestovní ruch Lee (2014).

Další průzkum kombinující informace získané od veřejnosti a osob zodpovědných za projekty revitalizací na řekách byl realizován i v Anglii. Průzkum byl zaměřen na názory k revitalizačním projektům, zhodnocení nákladové efektivity prací a spokojenost veřejnosti s úrovní konzultací provedenou, jako součást revitalizace. Výsledky průzkumu byly zesíleny pomocí hloubkových rozhovorů prováděných výzkumníky na jaře v roce 1998 (Tunstall, 2000).

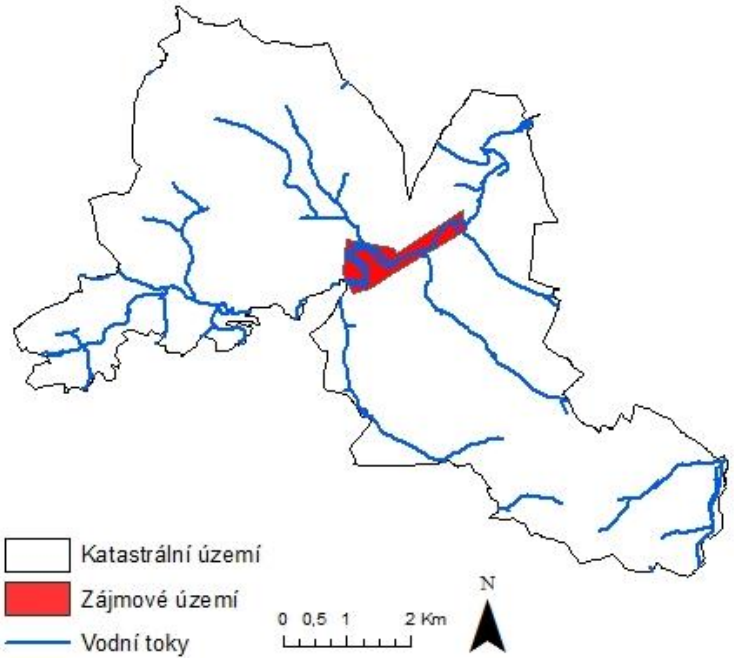
Zvýšit povědomí o problematice revitalizací lze zapojením společnosti do rozhodovacího procesu o obnově řek. Takové aktivity mohou zvýšit pocit veřejného vlastnictví a důležitost říčního prostředí u místních obyvatel (Eden, 2006). Navíc lze takto zlepšit pravděpodobnost realizování a udržení revitalizačního projektu (Junker, Buchecker, Muler-Boker, 2007).

Materiály a metodika

Charakteristika a lokalizace modelové řeky Blanice ve Vlašimi:

S městem je od nepaměti spojena řeka Blanice. Řeka protéká vlašimským zámeckým parkem. Uprostřed parku se do řeky vlévá Domašínský potok (Pešout, Zelený, 2007). Řeka Blanice je důležitým krajinotvorným činitelem v oblasti, neboť modeluje Vlašimskou kotlinu, která je pro celý region charakteristická. Z historického hlediska je důležitým prvkem, ve 14. století byl nad jejím údolím vystavěn hrad, později bylo jejího toku využito k vytvoření zámeckého parku. V průběhu času se vodní tok několikrát rozvodnil (například v roce 1997 a 2006) a povodeň ve Vlašimi způsobila nemalé škody. Na základě této přírodní katastrofy bylo rozhodnuto o vytvoření protipovodňové ochrany, díky které došlo ke zpřístupnění vodního toku místním obyvatelům. Dnes obyvatelé hojně využívají prostředí řeky nejen v zámeckém parku, ale nově i v intravilánu města (Blažková, 2016).

S myšlenou realizace revitalizačního projektu na řece Blanici ve Vlašimi, přišel Český svaz ochránců přírody, který zpracoval studii úprav, a jako vzor sloužily obdobné příklady revitalizací z Německa. Cílem projektu bylo zkapacitnění toku Blanice přírodě blízkým způsobem, zřízení nezpevněných cest podél řeky, které slouží jednak jako přístupové cesty pro údržbu a dále mají umožňovat přístup pro pěší. Dalším cílem byla úprava a dovybavení stávajících jezů o rybí přechody, zajištění protipovodňové ochrany území proti stoleté vodě a vytvoření podmínek vhodných pro rekreaci podél vodního toku. Město Vlašim vyřídilo územní povolení a díky Povodí Vltavy, které celou akci investovalo, mohl být projekt revitalizace Blanice realizován (csopvlasim.cz, 2014). Realizace projektu začala roku 2012 a jeho dokončení bylo v dubnu 2014. Projektovou dokumentaci vypracovala firma Hydroprojekt a. s. Investorem celého projektu bylo Povodí Vltavy a dodavatelem stavby firma HOCHTIEF CZ. Celá stavba stála 82,3 milionů Kč. Dotace z Operačního programu Životní prostředí činila 60,7 milionů Kč (73,8 %), podpora ze státního fondu životního prostředí 6,7 milionů Kč (8,1 %) a zbytek částky 14,9 milionů Kč (14,9 %) zaplatilo Povodí Vltavy (Blažková, 2016).

Obr. 1: Zájmové území řeky Blanice v katastrálním území obce Vlašim
Zdroj: ArcČR 500 – upraveno Blažková, 2016

Metoda hodnocené rekreačního efektu úprav vodních toků dle Lampartové (2015):

V rámci hodnocení modelové lokality řeky Blanice ve Vlašimi byla využita metoda hodnocení rekreačního efektu úprav vodních toků dle Lampartové (2015). Metoda hodnocení má vícerozměrný charakter. Je zde brán ohled nejen na ekosystém vodního prostředí, na protipovodňovou ochranu území, ale i na ekosystémové služby, které jsou poskytované obyvatelům urbánního a suburbánního prostředí (rekreační, estetické, klimatické).

Metodický postup je založen na hodnocení šesti ukazatelů, kritérií a jejich prvků z tří oblastí (úpravy vodních toků, rekreace, krajina):

- Koryto a trasa toku (geomorfologie trasy toku; stavby v korytě; šířka koryta; výška vodního sloupce)
- Proudění, hydrologický režim, vizuální posouzení kvality vody (charakter proudění; umělé ovlivnění hydrologického režimu; vizuální posouzení kvality vody)
- Dno (struktura dna; převažující dnový substrát; upravenost dna)
- Břeh a inundační území (upravenost břehu a inundačního území; existence vegetace; významná existence vodního ptactva a živočišstva; převažující využití části údolní nivy)
- Existence sociální vybavenosti a přístupnosti území (existence obslužných zařízení; existence mobiliáře; přístupnost území)
- Proudění, hydrologický režim a kvalita vody (existence přírodního prvku; existence historického, kulturního a architektonického prvku; existence estetického prvku)

Tyto tři oblasti jsou hodnoceny ve vztahu ke vhodnosti krajiny pro rekreaci a jejím rekreačním aktivitám. Mezi jednotlivé tipy rekreačních aktivit patří:

- Turistika (pěší, cyklo/inline, lyžařská, hipoturistika)
- Rekreace u vody (koupání, brouzdání, opalování/odpočinek)
- Vodní turistika (kánoe/raft, výletní motorové lodě, čluny)
- Sportovní rybolov (pstruhové a mimopstruhové vody)
- Pozorování/fotografování (vodní ptáci a živočichové, vodní/příbřežní vegetace)

V rámci řešení projektu IGA FRRMS 8/2015 a IGA FRRMS 2016/020 byla metodika dle Lampartové (2015) diskutována a ověřována v terénu. Výstupem tohoto příspěvku je představení výsledků upravené metodiky aplikované v lokalitě řeky Blanice ve Vlašimi.

Následující body textu představují příklady úprav metody hodnocení pro její objektivizaci:

- Úprava systému jednotlivých ukazatelů, jejich kritérií a prvků
- Úprava systému rekreačních aktivit
- Úprava rozmezí bodů v hodnotící tabulce
- Úprava stanovených vah jednotlivých kritérií a ukazatelů
- Úprava výsledného rozmezí stupnice bodů určující rekreační efekt úprav vodních toků
- Upřesnění a doplnění textových příloh vysvětlující hodnotící tabulku

Výsledky

Pro vyhodnocení rekreačního efektu úprav vodního toku řeky Blanice ve Vlašimi byly ohodnoceny stanovené prvky ve vztahu k jednotlivým rekreačním aktivitám. Úsek s délkou 1 640 m se nacházel v lokalitě zámeckého parku. Úsek byl hodnocen od prvního jezu (u Znosimské brány) v severní části parku po jez s rybím přechodem u zimního stadionu. Do zájmového území byla v rámci hodnocení úseku zařazena také 1 300 m dlouhá část Mlýnského potoka.

Rekreační efekt úseku byl původní metodou stanoven jako průměrný s celkovým počtem 187,7 b. V rámci hodnocení lokality upravenou metodou byl rekreační efekt v úseku stanoven jako vysoký s celkovým počtem 52,24 b.

Hodnotící ukazatele		Vhodnost krajiny pro rekreaci											
		Turistika				Rekreace u vody			Vodní turistika		Sportovní rybolov	Pozorování/fotografování	
		Rekreační aktivity											
		Pěší	Cykl.	Lyžařská	Hipo	Koupání	Brouzdání	Opalování / odpočinek	Kánoe/raft	Výletní motorové bdě/čluny	Rybolov	Vodních ptáků/ živočichů	Vodní/přibřežní vegetace
Vodní tok a jeho okolí	1. Koryto a trasa toku	0,10	0,10	0,10	0,10	0,90	1,00	0,00	0,40	0,15	0,53	0,69	0,69
	2. Proudění, vizuální posouzení kvality vody	0,15	0,15	0,15	0,15	0,60	0,45	0,15	0,35	0,30	0,60	0,45	0,45
	3. Dno	0,02	0,01	0,00	0,02	0,70	0,84	0,08	0,27	0,30	0,35	0,60	0,60
	4. Břeh a inundační území	2,03	2,10	1,98	2,28	0,76	0,76	1,91	0,73	0,41	0,91	1,13	1,51
Rekreace	5. Existence sociální vybavenosti a přístupnost území	2,75	2,57	2,12	2,24	0,97	0,97	2,75	0,89	0,09	1,28	1,26	1,26
Krajina	6. Existence krajinných prvků	0,57	0,42	0,45	0,42	0,15	0,15	0,60	0,45	0,45	0,15	0,15	0,15
R+R++K	Celkem za rekreační aktivitu (RA = $\sum U_1 + \sum U_2 + ... + \sum U_n$)	5,62	5,35	4,80	5,21	4,08	4,16	5,49	3,09	1,70	3,82	4,27	4,66
	Celkem za vhodnost krajiny pro rekreaci (VKpR = $\sum RA_1 + \sum RA_2 + ... + \sum RA_n$)	20,98				13,72			4,79		3,82	8,93	
	Celkem za lokalitu (L = $\sum VKpR_1 + \sum VKpR_2 + ... + \sum VKpR_n$)	52,24											

Obr. 2: Příklad upravené tabulky souhrnného bodového vyhodnocení lokality

Vhodné podmínky jsou v hodnoceném úseku řeky Blanice pro pěší turistiku, cykloturistiku, ale i hipoturistiku. V zimním období lze v parku podél řeky provozovat i lyžařskou turistiku. V parku se nachází mnoho klidových zón pro opalování a odpočinek. Díky dřevěné vyhlídce nad řekou jsou zde vhodné podmínky také pro pozorování či fotografování krajiny, vodních živočichů a rostlin. Optimální podmínky jsou v odlehlých částech parku pro sportovní rybolov. V lokalitě se nachází soustava cest, která není příliš vhodná pro in-line bruslení. Vzhledem k nízké výšce vodního sloupce a neupravenosti některých částí břehů má vodní tok méně vhodné podmínky pro koupání, brouzdání a zcela nevhodné podmínky pro vodní turistiku (i když při vyšší hladině vodního sloupce je řeka sjízdná pomocí kánoí).

Obr. 3: Zájmové území revitalizované řeky Blanice v katastrálním území obce Vlašim
Zdroj: Lampartová, 2015

Následující text popisuje návrhy opatření vedoucí k zajištění protipovodňové ochrany, zachování i zvýšení biodiverzity v území a zvýšení rekreačního potenciálu zvolené modelové lokality řeky Blanice ve Vlašimi. Návrhy opatření vycházejí z výsledků terénního a dotazníkového šetření a výsledků hodnocení rekreačního efektu úprav řeky Blanice ve Vlašimi.

Mezi příklady návrhů opatření patří např.:

- Zvýšení správy, hlídky a údržby v území - u nově vybudovaných i stávajících objektů.
- Podpora osvěty - doplnění informačních, výukových a bezpečnostních tabulí o lokalitě, řece, revitalizačním projektu, příčných objektech na řece, aj.
- Vybudování mobiliáře a sociálního zázemí - respondenti (zejména rodiče s dětmi) postrádali v lokalitě mobiliář a sociální zařízení.
- Kulturní akce - podpoření možnosti pořádání kulturních a společenských akcí u řeky (grilování, promítání filmů v letních měsících, otevírání řeky vodákům, rybářské závody, aj.).
- Zajištění přístupnosti k řece a prostupnosti území - podél řeky Blanice vede množství úzkých pěšin a nezpevněných cest, ale lokalita postrádá možnost dostat se přímo k vodní hladině pomocí bezbariérových sjezdů a schodišť.
- Úprava stávajících rybích přechodů a příčných staveb v korytě – současná podoba rybích přechodů vytváří migrační překážku pro vodní živočichy. V rámci úprav by bylo vhodné mezery mezi jednotlivými kameny na rybím přechodu zvětšit, popř. využít jiného tvaru a velikosti opracovaného kamene. Dále bezpodmínečně zajistit dostatečný průtok vody přes souběžný vysychající jez, ve kterém vymírají vodní živočichové (např. rak říční, slávka potoční).
- Vytvoření klidových zón a úkrytů - pro vodní ptactvo a další živočichy na břehu koryta řeky Blanice.
- Vyčištění koryta v blízkosti příčných staveb – odstranění nevhodných sedimentů, odumřelého dřeva a komunálních odpadů.
- Opevnění narušených břehů koryta - v místech abrazních poškození a prudkých sklonů pomocí např. jednoduchých oživených kamenných záhozů a pohozů umožňujících přístup přímo k řece.

- Výsadba a údržba vegetace - prořezávka a odstranění vybraných břehových a doprovodných porostů, jejichž druhové, zdravotní a věkové složení je v některých místech již nevhodné. V pásu břehových porostů vytvořit odpočinková místa a průhledy na koryto řeky. Výsadba nové vegetace plnící nejen hygienickou, mikroklimatickou, ale i rekreační funkci. Pravidelná údržba travních porostů na březích i v přilehlém parku (Lampartová, Blažková, Somerlíková, 2016).

Diskuse

Na problematiku hodnocení rekreačního potenciálu zvoleného území se zaměřuje například metodika „Hodnocení potenciálu cestovního ruchu dle Bíny“ (2002), která zahrnuje do svého hodnocení společenské aktivity. Rekreační potenciál je hodnocen dle lokalizačních podmínek, které zahrnují vhodnost krajiny pro určitou činnost, existenci památek v místě a v neposlední řadě také kulturní, společenské či sportovní akce.

Dalším způsobem hodnocení je metoda „Posouzení rekreačních předpokladů území - TERPLAN“, která hodnotí rekreaci na základě rozdělení území do menších částí a každou část hodnotí samostatně dle stanovených kritérií. Součástí metod jsou vodní prvky, řeší se v nich například délka vodního toku či jeho okolí.

Pro hodnocení rekreace a cestovního ruchu u vodních toků lze využít metodu dle Pralonga (2005), v rámci které se posuzují čtyři kritéria a prvky.

- Scenerické – estetické (počet výhledových míst, průměrná vzdálenost na výhledová místa, rozloha, nadmořská výška a převýšení, barevný kontrast s okolím).
- Vědecké – přírodovědné (paleontologický význam, reprezentativnost, vzácnost, integrita, ekologický význam).
- Kulturní (kulturní a historické zvyklosti, výskyt lokality na obrazech, historický a archeologický význam, umělecké a kulturní události).
- Ekonomické (přístup, přírodní rizika, počet návštěvníků za rok, legislativa ochrany).

Tyto metody jsou zaměřené na hodnocení rekreačního potenciálu obecně a nespecializují se na komplexní posouzení rekreačního potenciálu např. u provedených úprav vodních toků.

- Na komplexní posouzení provedených revitalizačních akcí je zaměřena „Metoda hodnocení rekreačního efektu úprav vodních toků“ dle Lampartové (2015). Metodika zahrnuje celou škálu hodnocených prvků od revitalizačních, přes rekreační až po krajinné prvky. Lze ji využít pro zhodnocení různých tipů vodních toků v urbanizovaném a suburbánním území (Blažková, 20016).

Závěr

Tento článek prezentuje dílčí výsledky výzkumu projektu IGA FRRMS Mendelu v Brně 2016/020 *„Hodnocení vodních toků ve vztahu k rozvoji rekreace v regionu“*. Cílem článku bylo stručné představení prozatímních i nově získaných dat z hodnocení rekreačního efektu úprav vodních toků dle metodiky Lampartové (2015). Článek prezentuje výsledky hodnocení modelové lokality řeky Blanice ve Vlašimi. V metodické části je představeno zájmové území a nejdůležitější body modifikace a objektivizace použité metodiky. Na závěr jsou v článku uvedeny návrhy opatření vedoucí k zajištění protipovodňové ochrany, zachování i zvýšení biodiverzity v území a zvýšení rekreačního potenciálu zvolené modelové lokality řeky Blanice ve Vlašimi.

Poděkování

Tento článek byl připraven v rámci projektu IGA FRRMS Mendelu v Brně 2016/020 *„Hodnocení vodních toků ve vztahu k rozvoji rekreace v regionu“*.

Literatura

ABERG, E. TAPSELL, U. S. Revisiting the River Skerne: The long-term social benefits of river rehabilitation. Landscape and Urban Planning [online]. 2013, 2015-11-17, 113: 94-103 [cit. 2015-11-17]. DOI: 10.1016/j.landurbplan.2013.01.009. ISSN 01692046. Dostupné z: http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0169204613000169

BÍNA, J. Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky. Urbanismus a územní rozvoj, 2002. [cit. 2014-02-11]. Dostupné z: http://www.uur.cz/images/publikace/uur/2002/2002-01/01.pdf

BLAŽKOVÁ, K. 2016. Vztah revitalizací vodních toků a rekreace v krajině. Brno. Diplomová práce. Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

BRIGHT AD, BARRO SC, BURTZ RT (2002) Public attitudes toward ecological restoration in the Chicago Metropolitan region. Soc Nat Resour 15(9):763 – 785

BRIGHT AD, BARRO SC, BURTZ RT (2002) Public attitudes toward ecological restoration in the Chicago Metropolitan region. Soc Nat Resour 15(9):763 – 785

ČESKÝ SVAZ OCHRÁNCŮ PŘÍRODY VLAŠIM. *Úprava Blanice téměř dokončena!* [online]. 2014 [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: http://www.csopvlasim.cz/aktuality/detail/1029

EDEN, TUNSTAL, S., MÜLLER-BÖKER, U. Ecological versus social restoration? How urban river restoration challenges but also fails to challenge the science – policy nexus in the United Kingdom: Which actors should be involved in the decision making for river restorations? Environment and Planning C: Government and Policy [online]. 2006, 2015-11-16, 24(5): 661-680 [cit. 2015-11-16]. DOI: 10.1068/c0608j. ISBN 10.1029/2006WR005584. ISSN 0263-774x. Dostupné z: http://epc.sagepub.com/lookup/doi/10.1068/c0608j

JUNKER, B., BUCHECKER, M., MÜLLER-BÖKER, U. Objectives of public participation: Which actors should be involved in the decision making for river restorations? [online]. 2006, [cit. 2015-11-16]. DOI: 10.1029/2006WR005584. ISBN 10.1029/2006WR005584. Dostupné z: http://doi.wiley.com/10.1029/2006WR005584

KOLEKTIV, 1974. Terplan: Rajonizace rekreace a cestovního ruchu. Praha.

LAMPARTOVÁ, I. 2015. Vliv revitalizací vodních toků na rekreační hodnotu krajiny. Brno. Disertační práce. Mendelova univerzita v Brně, Lesnická a dřevařská fakulta

LAMPARTOVÁ, I., BLAŽKOVÁ, K. SOMERLÍKOVÁ, K. 2016 v tisku. Public Awareness of the Relation between Nature-friendly Watercourse Modifications and Recreation in Cities. Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis. 64 (4): 1337-1344

LEE, Yong-Ki, Choong-Ki LEE, Joowon CHOI, Seol-Min YOON a Robert John HART. Tourism's role in urban regeneration: examining the impact of environmental cues on emotion, satisfaction, loyalty, and support for Seoul's revitalized Cheonggyecheon stream district.Journal of Sustainable Tourism [online]. 2014, 22(5), 726-749 [cit. 2016-02-28]. DOI: 10.1080/09669582.2013.871018. ISSN 0966-9582. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09669582.2013.871018

PEŠOUT, P., ZELENÝ, V. 2007. Příroda vlašimského zámeckého parku: zámek a park Vlašim. Vlašim: Český svaz ochránců přírody. Základní organizace Vlašim. ISBN 978-80-86327-57-0

PRALONG, J., P. A 2005. Method for assessing tourist potential and use of geomorphological sites. Géomorphologie: relief, processus, environnement, [cit. 2014-05-7]. Dostupné z: <http://geomorphologie.revues.org/350?lang=en#tocto1n2>.

TUNSTALL ET AL., 2000. River restoration: Public attitudes and expectations Journal of the Chartered Institution of Water and Environmental Management, 14 (5) (2000), pp. 363–370

Kontaktní adresa autora
Bc. Ing. Ivana Lampartová, Ph.D.
Ivana.Lampartova@mendelu.cz
Ústav Environmentalistiky a přírodních zdrojů
Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií
Mendelova univerzita v Brně
Tř. Generála Píky 2005/7
Brno 613 00.

Management odpadních vod v regionech: Reverzní kombinatorické aukce se třinácti subjekty

Regional Wastewater Management: Reverse Combinatorial Auctions with Thirteen Subjects

Aleš Lisa, Petr Šauer, Petr Fiala

Abstrakt:

Po relativně úspěšné etapě řešení nejzávažnějších problémů znečišťování povrchových vod ve vyspělých evropských zemích (směrnice EU 2000/60/EC) nastupuje etapa zaměřená na řešení subtilnějších problémů v této oblasti, mimo jiné spojených s klimatickou změnou. Jedná se zejména o tři sociálně-ekonomické a environmentální problémy s významnou regionální dimenzí: zajištění dostatečného množství pitné vody v příslušné kvalitě, zajištění požadované kvality vody v rekreačních územích, a zajištění ekologických cílů v kvalitě vody v ekosystémech se specifickou ochranou. Pro dosažení těchto cílů existuje možnost specifického postupu - efektivní spolupráce více subjektů-znečišťovatelů na společných projektech. Autoři aplikovali pro výpočet optimálního řešení model reverzních kombinatorických aukcí; následně pomocí ekonomického laboratorního experimentu testovali, zda a jak se zúčastněné subjekty při vyjednávání o finanční podpoře při existenci asymetrie informace přiblížili teoretickému (nákladově efektivnímu) řešení. Byla vytvořena případová studie se třinácti znečišťovateli v regionu, přičemž cílem je dosáhnout vysoce ekologicky účinného a nákladově efektivního snížení množství fosforu v nádrži pitné vody. Výsledky ukázaly, že vyjednávání subjektů při asymetrii informace má potenciál se přiblížit k optimálnímu (vypočtenému) řešení.

Klíčová slova:

management odpadní vody; nákladová efektivnost; ekonomický laboratorní experiment; reverzní kombinatorické aukce

Abstract:

When the most serious problems of pollution of surface waters have been (under EU Directive 2000/60 / EC) in developed European countries mostly solved, a next phase focused on solving other problems in water management, among others related to climate change, has started. In particular, the three socio-economic and environmental challenges with significant regional dimension are included: to ensure sufficient quantities of drinking water of appropriate quality, ensuring the required quality of water in recreational areas, and ensuring environmental targets for water quality in ecosystems with specific protection. To achieve these objectives, a specific procedure – an effective co-operation of polluters on joint projects – can be applied. To calculate the optimal solution the authors applied a model of reverse combinatorial auctions; then through an economic laboratory experiment they tested the extent to which stakeholders negotiating under information asymmetry to obtain financial support approached theoretical (cost effective) solutions. For that purpose a case study of thirteen polluters in a specified region was developed, with the aim to achieve a highly eco-efficient and cost-effective reduction of phosphorus amount in the reservoir of drinking water. Results showed that negotiation of subjects under information asymmetry has a potential to get close to a (calculated) optimal solution.

Keywords:
municipality, wastewater management; cost-effectiveness; economic laboratory experiment; reverse combinatorial auctions

Úvod

Nejkritičtější problémy znečištění vod jsou, mimo jiné v důsledku uplatnění směrnice 2000/60/EC (EC 2000), v rozvinutých evropských zemích relativně vyřešeny. Strategie tohoto řešení primárně spočívala v postupu od větších a významnějších zdrojů znečišťování vod k menším a méně významným, a od pramenů řek k jejich ústím. V současnosti přichází na řadu další etapa řešení problému kvality vody, kterou je možné považovat za „novou strategií" (Perez, 2014) řešení problému znečištění vod, charakteristickou tím, že se úsilí vlád při alokaci veřejných zdrojů soustředí spíše na menší znečišťovatele koncentrované v relativně malých částech povodí, v nichž na řešení problému kvality vody existuje významný společenský zájem. Typickými případy spadajícími do této „nové strategie" jsou zejména vodní nádrže či části vodních toků využívané jako zdroj pitné vody, sloužící pro rekreační účely, či vyžadující speciální ochranu biodiverzity. Tato území obvykle nebývají plošně rozsáhlá. Znečišťovatelé tak mohou při řešení problému snížení znečištění postupovat buďto samostatně nebo realizovat společné „koaliční projekty".

Tento text vychází z myšlenky řešit problémy v povodích na co nejnižší (adekvátní) úrovni (Kemper et al., 2007). Teoretické i praktické uchopení tohoto problému má mnoho dimenzí – za všechny uveďme například víceúrovňové vládnutí (význam této dimenze se zvyšuje v případě dotací z EU); nákladově efektivní řešení a minimalizace společenských nákladů; dotační politiky; asymetrie informací; a další (Kluvánková-Oravská a Chobotová, 2010; Weibust a Meadowcroft, 2014; Brink, 2002; Šauer et al, 2003; Šauer et al, 2014).

Cílem prezentovaného výzkumu bylo zjistit, zda a do jaké míry je možné vyjednáváním o (výše uvedených) koaličních projektech vyžadujících finanční podporu z veřejných zdrojů dosáhnout úrovně či se významně přiblížit teoretickému optimálnímu řešení. Jako metoda řešení bylo využito reverzních kombinatorických aukcí, které zde slouží jednak jako teoreticko-metodologický rámec celého výzkumu, jednak jako metoda pro výpočet teoretického optimálního (nákladově efektivního) řešení. Další metodou řešení byl ekonomický laboratorní experiment, využitý k ověření hypotézy, že k teoretickému optimálnímu řešení se vyjednávající subjekty mohou přiblížit. K ekonomickým laboratorním experimentům existuje rozsáhlá literatura – viz například Guala (2005), Kagel a Roth (1995). K ekonomickým laboratorním experimentům v managementu vodních zdrojů viz Murphy et al (2000).

V první části příspěvku je stručně popsán model reverzních kombinatorických aukcí. V další části je popsán design ekonomického laboratorního experimentu s vypočteným optimálním řešením platným pro praxi blízkou případovou studii. Následuje uvedení výsledků experimentu, jejich diskuse a zhodnocení.

Model reverzních kombinatorických aukcí

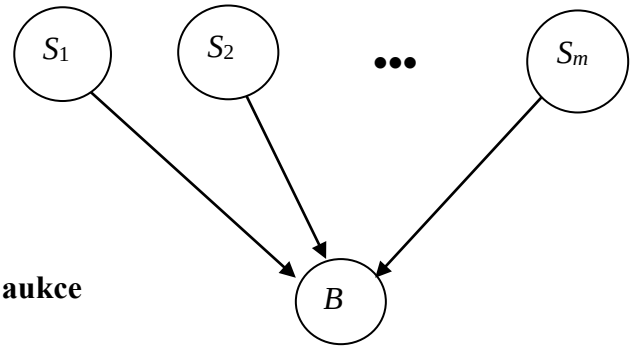
Aukce jsou důležité tržní mechanismy sloužící pro efektivní alokaci výrobků a služeb. Kombinatorické aukce se týkají obchodování s kombinacemi položek, což umožňuje přesnější vyjádření preferencí ekonomických subjektů a snížení společenských nákladů. Detailněji k problematice kombinatorických aukcí viz Cramton et al. (2006), de Vries a Vohra (2003), Pekec a Rothkopf (2003), Fiala (2012).

Kombinatorické aukce je možno modelovat pomocí úloh celočíselného programování. Jde o poměrně složité procesy, ale jsou navrženy postupy, které výpočet řešení umožňují, samozřejmě za předpokladu znalosti vstupních údajů.

V případě řešeného problému se jedná o tzv. reverzní kombinatorické aukce, což znamená, že existuje jeden kupující a více prodávajících:
S_i … prodávající = znečišťovatelé nabízející snížení znečištění
B …. kupující = státní autorita nakupující snížení znečištění za dotace/podpory

Při reverzních aukcích se jeden kupující snaží kombinovat zdroje od různých dodavatelů – jak je běžné při nákupech v rámci veřejných zakázek. Cílem je minimalizovat náklady na snížení znečištění (zlepšení kvality). Pro tento typ problémů je model reverzních aukcí vhodným metodologickým nástrojem.

Předpokládejme, že m potenciálních prodávajících $S_1, S_2, ..., S_m$ nabízí množinu R položek r, kde $j = 1, 2, \ldots, r$, jednomu kupujícímu B (viz Obrázek 1).

Obrázek 1: **Reverzní aukce**
Zdroj: autoři

Nabídka učiněná prodávajícím S_h, $h = 1, 2, \ldots, m$, je definována jako

$$b_h = \{C, c_h(C)\},$$

kde

C ⊆R, je kombinace položek,

$c_h(C)$, je cena nabízená prodávajícím S_h za kombinaci položek C.

Omezující podmínky modelu zajišťují, že ve výsledném řešení budou obsaženy všechny položky vstupující do řešení (aukce). Předpokládáme, že subjekty při nabídce berou v úvahu provozní náklady, sociální, politické a další aspekty.

Do modelu jsou zahrnuty bivalentní proměnné:

$y_h(C)$ je bivalentní proměnná, určující, zda kombinace C je koupena od prodávajícího $S_h(y_h(C)= 1)$.

Standardní model reversní kombinatorické aukce lze popsat následovně: (Cramton et al., 2006):

$$\sum_{h=1}^{m} \sum_{C \subseteq R} c_h(C) y_h(C) \rightarrow \min \quad (1)$$

při omezeních

$$\sum_{h=1}^{m} \sum_{C \subseteq R} y_h(C) \geq 1, \quad \forall j \in R, \quad (2)$$

$$y_h(C) \in \{0,1\}, \ \forall \ C \subseteq R, \ \forall h, h = 1, 2, \ldots, m. \quad (3)$$

Standardní model slouží k nalezení optimálního řešení v případě nákupu kombinace položek při aukci. V našem případě je tento model využit k nalezení optimální koaliční struktury projektů. Kriteriální funkce (1) je vyjádřením snahy minimalizovat náklady. Model je možné využít pro dosažení odlišných cílů: minimalizovat známé náklady, jejich odhady nebo výši požadované dotace/podpory. Omezující podmínky modelu (2) vyjadřují požadavek, aby do řešení byly zahrnuty všechny položky (všechny obce). Podmínka (3) obsahuje bivalentní proměnné pro výběr položky (obce) h a kombinace položek (koaliční projekt) C.

Základní model pracuje pouze s minimalizací nákladů, a to při existence omezení sloužících k naplnění stanovených environmentálních standardů. Matematické vyjádření obsahuje nerovnosti, jež srovnávají dosažené snížení znečištění s požadovanými limitními hodnotami stanovenými pro 5 konkrétních environmentálních parametrů (4)

$$\sum_{h=1}^{m} \sum_{C \subseteq R} e_{hi}(C) y_h(C) \geq E_i. \qquad (4)$$

kde e_{hi} jsou parametry znečištění u jednotlivých projektů, E_i jsou stanovené environmentální standardy pro jednotlivé parametry. To představuje první krok pro zavedení vícenásobné kvalitativní dimenze do analýzy (Genbenbach a Weikard, 2012).

Výše popsaný model přináší optimální strukturu koalic s tím, že kvalita vypočteného výsledku je adekvátní kvalitě vstupních dat. Zde je nutné připomenout, že kvantifikace přímých a nepřímých sociálních nákladů projektů se potýká nejenom se standardními problémy metodologické povahy, ale rovněž s problémem kvality expertních odhadů (například faktor vlivu zájmových skupin a jednotlivců na vyhodnocení nákladů "nezávislými" experty).

Některé environmentální politiky se realizují v podmínkách asymetrie informací – například když obce, firmy, domácnosti žádají o podporu; když artikulují své postoje při lobování ve sféře tvorby a užití nástrojů environmentální politiky, apod. V takových situacích má smysl s pomocí ekonomických laboratorních experimentů předem ověřit nastavení těchto politik. Navržený model potom pomáhá spočítat první nejlepší (nákladově efektivní) řešení, případně další přípustná řešení.

Ekonomický laboratorní experiment – design

Výchozí případová studie

Laboratorní experiment byl vytvořen na základě případové studie zpracované pro nádrž pitné vody Vrchlice, nacházející se ve Středočeském kraji blízko města Kutná Hora (Šauer et al., 2015). Bylo vybráno 13 obcí přispívajících ke znečišťování uvedené nádrže, které se nacházejí na třech malých vodních tocích ústících do této nádrže a dohromady tvoří nejkomplikovanější součást celé případové studie. Pokud se má zajistit snížení znečišťování nádrže fosforem a dalšími polutanty s dostatečnou ekologickou účinností a dosáhnout tak standardů daných českou legislativou (Nařízení vlády ze dne 22. prosince 2010), potom všech 13 obcí musí zajistit čistění svých odpadních vod.

Každá z uvedených 13 obcí má na výběr výstavbu své vlastní individuální čistírny odpadní vody (ČOV) nebo připojení se k výstavbě společné ČOV s jednou či více jinými obcemi. Protože počet teoreticky možných kombinací (společných ČOV pro dvě-, tři-, atd. obcí) je pro výpočet optimálního řešení vysoký (a mnoho z nich je z technologického, ekonomického a dalších hledisek nerealistických), expertní metodou byly vybrány „realistické" koalice, tj. taková potenciální řešení, u nichž lze očekávat nízké náklady, aniž však lze intuitivně optimalizaci snadno provést. Pro tyto projekty byly současně expertně odhadnuty náklady realizace.

Do experimentu tak vstoupilo 13 individuálních projektů (již uvedených individuálních ČOV obcí v experimentu označených A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M), a 49 vícečetných koalic: 15 dvoukoalic, 15 tříkoalic, 14 čtyřkoalic, 1 šestikoalice, 2 sedmikoalice, 1 osmikoalice a 1 devítikoalice. Celkem tedy do experimentu vstoupilo 62 potenciálních projektů. Pro ilustraci výsledků odhadů provedených experty z podniku Povodí Labe s. p. uvádíme Přílohu 1, kde jsou uvedeny potenciální „realistické" projekty pro obec A, včetně příslušných nákladů (jako součást materiálu distribuovaného účastníkům experimentu).

Materiály distribuované účastníkům experimentu

V prezentovaném laboratorním experimentu je autorita rozhodující o přidělení dotace definovaná jako (individuální) kupující. Obce nacházející se v povodí potom vystupují jako prodávající, jenž nabízí individuální a/nebo koaliční projekty zacílené na zlepšení kvality vody.

Subjektům (studentům) hrajícím v experimentu roli zástupců obcí byly distribuovány následující materiály:

- Popis celkové situace v regionu, včetně seznamu obcí, seznamu potenciálních koalic, do kterých mohou vstoupit, a mapa regionu.
- Přehledné instrukce a popis procesu experimentu (viz Příloha 2)
- Důvěrná data pro experiment (pro každou obec vytvořená zvlášť)
- Formulář pro vyplnění žádosti finanční podpory od autority **(**viz Příloha 3)

Subjekty hrající roli autority měly k dispozici stejné materiály jako subjekty hrající roli zastupitelů obcí a detailní popis postupu experimentu.

Na začátku každého experimentu byly nejprve distribuovány výše uvedené materiály subjektům hrajícím roli obcí. Poté byli tito účastníci informováni, že bude probíhat pouze jedno kolo předkládání žádostí, a že vzhledem k omezeným zdrojům určeným na podporu projektů uspokojeno bude uspokojeno pouze 50% žádostí. Současně jim bylo řečeno, že na základě dosažených výsledků budou finančně odměněni. Poté se experimentátor v roli zástupce autority dotázal účastníků v roli zástupců obcí, zda všemu rozuměli a odpověděl na případné otázky (tak, že zopakoval nebo jinými slovy vyjádřil instrukce k experimentu).

Účastníci byli odměňování za účast a dosažené výsledky následovně: každý účastník obdržel za účast na experimentu 70 Kč. Pokud se mu podařilo získat finanční podporu z veřejných zdrojů (polovina skupin s nejnižšími požadavky na podporu z veřejných zdrojů), získal dodatečnou odměnu, vypočtenou následovně: 100 Kč + prémie 1 Kč za každé 1 % ušetřených nákladů z maximální výše nákladů (M_{max})., kterou je obec ochotna do projektu investovat.

Vypočítaný optimální (nákladově efektivní) výsledek

S využitím modelu prezentovaného v části „Model reverzních kombinatorických aukcí“ byl vypočítán optimální výsledek, tj. nákladově efektivní kombinace individuálních a koaličních řešení. Kritériem optimalizace byla minimalizace nákladů na dosažení daného ekologického cíle.

Optimální řešení představovalo osm individuálních projektů, jednu dvojkoalici, a jednu trojkoalici (A; D; E; F; H; J; K; M; C + G; B + I + L). Celkové náklady na realizaci projektů při optimální variantě činí 153 800 tis. Kč, což představuje potenciální úsporu 22 300 tis. Kč ve srovnání s řešením spočívajícím v realizaci pouze individuálních projektů.

Ekonomický laboratorní experiment - výsledky

Experimenty proběhly během března a dubna 2016 na Vysoké škole ekonomické v Praze. Celkem se experimentů účastnilo 78 bakalářských studentů předmětu Environmentální ekonomie a politika, a předmětu Simulace řešení konfliktů.

Výsledky vyjednávání subjektů

Výsledky za všech 6 skupin subjektů účastnících se experimentu jsou shrnuty v Tabulce 1.

Tab. 1: Výsledky experimentu

Skupina	Koaliční struktura dosažená vyjednáváním	Celkové náklady (v tis. Kč)	Celková požadovaná podpora	Odchylka od optimální varianty (v %)	Podpořené projekty (“*”)
I	C; F; E; I; D; K; H; G; A+B+J+L; M	161 340	116 910	+ 4,9	*
II	E; K; A; C+D+F+H; B+L+I; G; M; J	162 900	120 935	+ 5,9	*
III	C+D+F; B; A; M+K+H; I+G+J; E; L	175 500	130 470	+ 14,1	*
IV	E+I+A+L; H+K+M; B; C+D+F; G; J	175 500	130 970	+ 14,1	
V	M; E; F; A+L; C+H+D; K; B; G+I+J	178 000	143 620	+ 15,7	
VI	J; G; A+I+ E; B+L; C+H+K+M; D; F	179 600	70 770	+ 16,8	
	Řešení při realizaci pouze individuálních projektů	176100			
	Optimální řešení: A; D; E; F; H; J; K; M; C + G; B + I + L	153 800			

Zdroj: vlastní výpočty

Různorodost vzniklých koalic může být na první pohled překvapivá, ale je třeba si uvědomit, že počet tzv. přípustných řešení, tj. koaličních struktur nacházejících se „v prostoru“ mezi řešením optimálním a řešením spočívajícím v realizaci jednotlivých projektů, je při daném množství velmi vysoký.

Průměrná odchylka od optimálního řešení činí za všechny dosažené výsledky 11,9 %; u prvních čtyř řešení (lepších než řešení spočívající v realizaci výlučně individuálních projektů) 9,75 %; u dvou nejlepších 5,4 %, a u dvou následujících řešení 14,1 %. Odchylka od optimálního řešení je u dvou řešení horších než řešení spočívající v realizaci výlučně individuálních projektů 16,25 %.

Z výsledků je zřejmé, že ve 4 z 6 případů dospěli aktéři k lepšímu řešení, než je řešení spočívající v realizaci výlučně individuálních projektů. Dvě z těchto čtyř řešení vykazují výraznější úspory nákladů (14 760 tis. Kč, resp. 13 200 tis. Kč) vůči řešení spočívajícímu v realizaci individuálních projektů, zatímco v pořadí následující dvě vykazují shodně úsporu (pouze) 600 tis. Kč. V procentním vyjádření to je úspora ve výši 8,4 %, 7,5 %, a 0,34 % vůči řešení spočívajícímu v realizaci individuálních projektů.

Ve dvou případech naopak náklady výsledného řešení přesáhly náklady řešení spočívajícího v realizaci výlučně individuálních projektů. V prvním případě o 1 900 tis. Kč, v druhém o 3 500 tis. Kč. V procentním vyjádření to představuje navýšení ceny o 1,1 %, respektive o 1,99 % vůči řešení spočívajícímu v realizaci individuálních projektů. Navíc, při omezenosti veřejných zdrojů v praxi by takovéto projekty nedosáhly na veřejnou podporu.

Shrnutí

Modelové propočty ukázaly, že realizace koaličních projektů (v našem případě společných ČOV realizovaných v menších územích) může mít potenciál významných úspor společenských nákladů.

Při realizaci takovýchto projektů je zpravidla zapotřebí podpory z veřejných finančních zdrojů. Tato podpora je často v praxi poskytována na základě žádostí, ze kterých autorita teoreticky vybírá postupně nejefektivnější až do vyčerpání disponibilních zdrojů. V našem případě jsou žádosti vyjednávány a vypracovávány společně příslušnými znečišťovateli v regionu, kteří k nákladům projektů přispívají ze svých zdrojů. V takovém případě dochází k asymetrii informací mezi znečišťovateli navzájem a znečišťovateli a autoritou.

Tato studie využila metody ekonomického laboratorního experimentu. Ukázala, že i při výše uvedené asymetrii informací se lze přiblížit teoretickým optimálním výsledkům vyjednáváním relevantních subjektů.

Experimenty by bylo vhodné dále rozvíjet pro alternativní počet aktérů, s využitím odborníků z praxe jako subjektů v experimentech, testovat různá a co možná praxi blízká „institucionální nastavení“ při řešení problémů zkoumaného typu.

Nejlepším ověřením teoretického modelu bývá jeho praktická aplikace. Dle sdělení pracovníků Povodí Labe, s.p. se ukazuje ochota subjektů v daném území o veřejné podpoře společných projektů skutečně vyjednávat. V současném období však tato vyjednávání teprve probíhají a nelze proto prozatím formulovat relevantní závěry.

Příspěvek byl podpořen grantem GAČR č. 16-01687S: "Novel approach to seeking cost effective water pollution abatement: Developing reverse combinatorial auctions theory".

Literatura:

BRINK, P. et al. *Voluntary Environmental Agreements. Process, Practice and Future.* Sheffiled: Greenleaf Publishing, 2002.

EC (2000). Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. Dostupné z: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2000L0060:20011216:EN:PDF

CRAMTON, P., SHOHAM, Y., STEINBERG, R. (eds.) *Combinatorial Auctions.* Cambridge: MIT Press, 2006. ftp://cramton.umd.edu/ca-book/cramton-shoham-steinberg-combinatorial-auctions.pdf

DE VRIES, S., VOHRA, R. V. (2003). *Combinatorial auctions: A survey*. INFORMS Journal of
Computing, 15(1): 284–309, 2003.

FIALA, P. *Aukce – teorie a praxe*. Praha: Professional Publishing, 2012.

GENBENBACH, M. F., WEIKARD, H. P. Coalition Projects in Protecting a Drinking Water Reservoir: A Search for a Cost-effective Solution. 2012 Dostupné z: http://www.webmeets.com/files/papers/eaere/2015/278/EAERE_2015_Vrchlice_BLIND.pdf

GUALA, F. *The Methodology of Experimental Economics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

KAGEL, J. H., ROTH, A. E. (eds.) *The Handbook of Experimental Economics*. New Jersey: Princeton University Press, 1995.

KLUVANKOVA-ORAVSKA, T., CHOBOTOVA, V. *The Emergence of Multilevel Governance. The Case of the Biodiversity in the Enlarged European Union*, Ekonomický časopis (Journal of Economics), 58(4): 407–422, 2010.

KEMPER, K. E., BLOMQUIST, W., DINAR, A. *Integrated river basin management through decentralization*. Springer, 2007. ISBN 978-3-540-28354-6 (Print) 978-3-540-28355-3 (Online)

Nařízení vlády ze dne 22. prosince 2010, kterým se mění nařízení vlády č. 61/2003 Sb., o ukazatelích a hodnotách přípustného znečištění povrchových vod a odpadních vod, náležitostech povolení k vypouštění odpadních vod do vod povrchových a do kanalizací a o citlivých oblastech, ve znění nařízení vlády č. 229/2007 Sb. ve znění pozdějších předpisů.
MURPHY, J., DINAR, A., HOWITT, R., RASSENTI, S., SMITH, V. *The Design of "Smart" Water Market Institutions Using Laboratory Experiment*s. Environmental and Resource Economics, 17(4): 375–394, 2000.
PEKEC, A., ROTHKOPF, M. H. *Combinatorial auction design*. Management Science, 49(11):
1485–1503, 2003.
PEREZ, M., WALKER, S. *Improving Water Quality: A Review of the Mississippi River Basin Healthy Watersheds Initiative (MRBI) To Target U.S. Farm Conservation Funds*. Working Paper. Washington, DC: World Resources Institute, 2014. Dostupné online na: wri.org/publication/MRBI, approached August 24, 2016.
ŠAUER, P., DVOŘÁK, A., LISA, A., FIALA, P. *A Procedure for Negotiating Pollution Reduction under Information Asymmetry*. Environmental and Resource Economics, N (24): 103–119, 2003.
ŠAUER, P., Fiala, P., Dvořák, A. *Environmental negotiation under information asymmetry: A laboratory experiment for coalitions of four parties*. Actual Problems of Economics, 154(4): 544–550, 2014.
ŠAUER, P., FIALA, P., DVOŘÁK, A., KOLÍNSKÝ, O. *Coalition Projects in Wastewater Treatment: The Case of a Drinking Water Reservoir in the Czech Republic*. Journal of Environmental Protection and Ecology [online]. 2015, roč. 16, č. 4, s. 1492–1501. ISSN 1311-5065. Dostupné z: https://docs.google.com/a/jepejournal.info/viewer?a=v&pid=sites&srcid=amVwZS1qb3VybmFsLmluZm98amVwZS1qb3VybmFsfGd4OjgwMzIwZGUwMDQ2N2E2NQ.
WEIBUST, I., MEADOWCROFT, J. *Multilevel Environmental Governance: Managing Water and Climate Change in Europe and North America*. EE, 2014. ISBN-13: 978-0857939241
ISBN-10: 0857939246.

Kontaktní adresa autorů:
Ing. Aleš Lisa, Ph.D., Vysoká škola ekonomická Praha, nám. W. Churchilla 4, Praha 3, ales.lisa@vse.cz
Prof. Ing. Petr Šauer, CSc., prof. h. c., Vysoká škola ekonomická Praha, nám. W. Churchilla 4, Praha 3, petr.sauer@vse.cz
Prof. RNDr. Ing. Petr Fiala, MBA, CSc., Vysoká škola ekonomická Praha, nám. W. Churchilla 4, Praha 3, petr.fiala@vse.cz

Příloha 1: Důvěrná data/informace pro obec [A]

„Realistické“ koalice	**Náklady projektu**
[A]	**8000**
[A] + [B]	**48000**
[A] + [C]	**36700**
[A] + [I]	**20000**

[A] + [J]	**15500**
[A] + [L]	**19000**
[A] + [B] + [I]	**56000**
[A] + [B] + [J]	**58000**
[A] + [B] + [L]	**60000**
[A] + [B] + [E] + [I]	**67500**
[A] + [B] + [I] + [J]	**65400**
[A] + [B] + [J] + [L]	**66740**
[A] + [E] + [G] + [I]	**39400**
[A] + [E] + [I] + [L]	**40900**
[A] + [G] + [I] + [J]	**36800**
[A] + [B] + [E] + [G] + [I] + [L]	**83000**
[A] + [B] + [E] + [G] + [H] + [I] + [L]	**138000**
[A] + [E] + [G] + [H] + [I] + [J] + [L]	**105000**
[A] + [C] + [D] + [G] + [H] + [I] + [J] + [L]	**125000**
[A] + [B] + [C] + [D] + [E] + [G] + [H] + [I] + [L]	**164000**

M_{max} = 2400 (jste ochoten utratit/investovat z rozpočtu vaší obce částku představující maximálně 30% nákladů vašeho individuálního projektu).

Zdroj: autoři výzkumu s využitím odhadů nákladů na ČOV provedených experty Povodí Labe, s.p. Hradec Králové

Příloha 2

Instrukce k experimentu

S i t u a c e

V povodí, ve kterém leží vaše obec, se nachází vodárenská nádrž. Z důvodu rostoucích nároků na kvalitu vody v nádrži a umožnění dalšího rozvoje území je nutné snížit komunální znečištění tekoucí do této nádrže. Tento problém lze řešit výstavbou čistíren odpadních vod a to buď pro jednotlivé obce, nebo takových, které by využívalo několik obcí najednou. Zástupce každé obce má tedy k dispozici jednak individuální projekt a jednak technicky realizovatelné a ekonomicky potenciálně smysluplné projekty koaliční, kterých se jeho obec může účastnit.

Účinnost čištění je ve všech případech stejná a rozdíl mezi jednotlivými projekty je tedy jen v jednorázových nákladech, které je na ně potřeba vynaložit. Každá obec má dán maximální objem finančních prostředků (**M_{max}**), který může do projektu čištění vody investovat. Tyto prostředky však nikdy nepokryjí veškeré náklady projektu. Obce však mohou žádat o finanční podporu projektu z Fondu a část nákladů tak pokrýt.

Na finanční podporu snížení znečištění povrchových vod ve vašem regionu jsou ve Fondu k dispozici určité omezené prostředky. Podpora bude Fondem přidělována těm obcím nebo skupinám obcí, které dosáhnou cíle s **minimální podporou relativně k velikosti projektu**, a to do vyčerpání zdrojů ve Fondu. Odhaduje se, že disponibilní zdroje vystačí na podpoření cca 50 % projektů. Pokud se vaše obec bude podílet na projektu, který se s podporou fondu

povede realizovat, ale neutratíte na něj veškeré vyhrazené prostředky $\mathbf{M_{max}}$, získáte úsporu v rozpočtu, kterou lze využít na jiné investice v obci. Pokud se vám ale naopak nepovede získat pro váš projekt dotaci a realizovat ho, může vaše obec v budoucnosti čelit sankcím krajského úřadu.
Podle výsledku budete za účast na experimentu finančně odměněni. Základní odměnu ve výši 100 Kč dostanete, pokud získáte podporu z Fondu a utratíte přitom všechny zdroje obce $\mathbf{M_{max}}$. Pokud váš projekt podporu nezíská, vaše odměna bude pouze 70 Kč. Pokud naopak získáte podporu a ušetříte část prostředků obce, dostanete 100 Kč + prémii 1 Kč za každé ušetřené 1% $\mathbf{M_{max}}$.

P r ů b ě h

Dostali jste přehlednou situační mapku a tabulku projektů, ze kterých máte na výběr. Výběr těchto projektů, včetně potenciálních koalic, byl proveden experty spolupracujícími s příslušnými úřady a je širší, než je výsledný teoreticky nákladově efektivní soubor projektů. Zástupce každé obce má k dispozici pouze údaje o projektech, kterých by se daná obce mohla potenciálně účastnit. Obzvláště důvěrné jsou náklady vašeho individuálního projektu a vaše investiční omezení $\mathbf{M_{max}}$. Snažte se proto nešířit informace, které ostatní nemají, **pokud to nebudete považovat za prospěšné pro dosažení z vašeho pohledu nejlepšího řešení**. V takovém případě k nim můžete umožnit přístup tomu, komu uznáte za vhodné. Představu o velikosti ostatních obcí si můžete vytvořit na základě nákladů koaličních projektů, které musí reflektovat velikost i terénní specifika všech zúčastněných.

a) Pokuste se vyjednáváním zjistit, jestli se vaší obci vyplatí účast na nějakém koaličním projektu. Nesmíte sice nikomu ukazovat vaše investiční omezení, ale můžete navrhovat, kolik do společného projektu přispějete a potom propočítat, jestli je taková spolupráce výhodnější než individuální řešení.

b) Poté, co utvoříte koalici nebo se rozhodnete pro individuální řešení, vyplňte přiloženou žádost o dotaci. Součet investic všech účastníků a požadované dotace zde musí odpovídat nákladům daného projektu.

Příloha 3

Žádost o dotaci				
Účastníci				
Investice účastníků				
Náklady projektu				
Požadovaná dotace				
Kontaktní informace				
Jméno		Kurz		
Zastupovaná obec		e-mail		

Zdroj: autoři výzkumu

Geocaching a turismus

Geocaching and tourism

Helena Lorencová, Alena Kovářová

Abstrakt:

Článek popisuje geocaching a možnosti jeho využití pro zvýšení turismu. Konkrétně v oblasti s hornickou historií, v Ostravě – Heřmanicích. Hlavní část je tvořena návrhem trasy a souřadnic na umístění dvou nových cachí, které tak přimějí návštěvníky projít naučnou stezku a dočíst se zajímavé informace o místní přírodě a chráněných druzích rostlin a živočichů. Trasa vede kolem hornicky významného místa, takže svým nasměrováním poukazuje také na hornickou historii.

Klíčová slova:

Ostrava, naučná trasa, hornictví, cache

Abstract:

The article describes geocaching and its possibility how we can use it to increase tourism. Specifically in the areas of mining history in Ostrava - Heřmanice. The main part consists of a draft route with the proposal of two newly placed caches which encourages visitors to pass through a nature trail and read interesting facts about the local nature and protected species of plants and animals. The trail is directed around the mine Heřmanice, so it also shows the mining history.

Key words:

Ostrava, educational trail, minning, cache

Úvod

Moderní technologie pronikají do našich životů již řadu let a jejich potenciál můžeme využít v podstatě všude. A právě díky moderním mobilním technologiím, a zejména jejich všeobecné dostupnosti, se v posledních letech můžeme setkat se zajímavými trendy, jako jsou například geolokační služby. Ty nám umožňují sledovat naši polohu, nacházet zajímavé věci v našem okolí a všechny informace sdílet a propojovat s Internetem. Geocaching je v podstatě turistická geolokační hra, která spojuje jedny z nejstarších a nejoblíbenějších volnočasových aktivit - procházky, výlety, turistiku a moderní technologii GPS (Rylich, 2012). Je to outdoorová hra, jejíž hlavní náplní je hledání „pokladů“. Jedná se o hru, která nachází své místo mezi sportem a turistikou. Za pomoci GPS systému nebo jiné navigační techniky se po celém světě ukrývají nebo naopak hledají schránky – „geocache, cache“, ve kterých je ukryta návštěvní kniha. Cache mohou být doslova všude, při jejich vytváření je podstatné nálezcům něco zajímavého ukázat, proto se obvykle obsah cache váže k nějaké zajímavosti, například významné lokalitě, kulturní, historické nebo přírodní památce v její blízkosti, nebo k výhledu na zajímavá místa. Tím se hráč dostává na místa, která by obvykle nenavštívil a v některých případech se může dovědět i spoustu zajímavostí, které si musí přečíst či vyluštit, než získá souřadnice finální cache. Výhodou této formy turismu je, že je určen pro všechny, kteří mají rádi dobrodružství. Pro seniory, rodiny s dětmi, skupiny či jednotlivce. Záleží na výběru a obtížnosti cache a terénu, kde je umístěna. V současné době jsou po celém světě na různých webových portálech zaregistrovány miliony cachí. Cache se nacházejí na všech sedmi světových kontinentech včetně Antarktidy a ve více než 100 zemích po celém světě (UKGeocachers, 2014).

Pravidla hry spočívají v bezplatné registraci na některém z portálů věnujících se geocachingu a získání členství. V České republice se jedná o dva nejvyužívanější portály Geocaching.cz a celosvětový Geocaching.com. Na Geocaching.com lze vyhledávat cache pomocí jejich vyobrazení na mapě nebo dle jejich názvu, souřadnic, adresy atd. V profilu každé cache lze kromě jiného zjistit obtížnost jejího nalezení, obtížnost terénu a velikost cache. Podstatné jsou však především její souřadnice, které je

následně třeba zadat do GPS a lokalizovat ji (Dyer, 2004). Po nalezení cache, se každý zapíše do její návštěvní knihy, může vyměnit některý z jejich suvenýrů a musí ji vrátit zpět na původní místo. Nález si cacher pod svým účtem zaloguje a spolu se zážitky jej sdílí například na zmíněném portálu Geocaching.com. Nejrozšířenějším druhem cache je "tradiční cache", do které je třeba se zapsat pro uznání logu. Dále existují multi-cache, s mnoha variantami, které zahrnují dvě a více míst, přičemž na posledním se nachází klasická krabička s návštěvní knihou. Mystery neboli puzzle cache zahrnuje hádanky, šifry a další úkoly, které je třeba vyluštit nebo splnit k získání konečných souřadnic cache.
Geocaching hraje přes 6 milionů hráčů po celém světě a nárůst jeho popularity je v posledních letech obrovský. Historicky první cache na území České republiky byla umístěna v roce 2001 a od té doby se zájem o tuto hru zvyšuje. Od roku 2006, kdy se na našem území nacházelo 2156 cachí se jejich počet zvyšuje. Počet aktivních cachí v ČR je na počátku roku 2015 přes 40 tisíc a aktivních geocacherů je již kolem dvaceti tisíc (project-gc, 2016).
Geocaching tedy není pouze o hledání "pokladů", ale zejména o poznávání nových míst. Je tedy vhodné využít těchto schránek a tras k vybraným tematickým okruhům. Ty mohou přispět k poznávání zajímavých lokalit a zvýšit tak návštěvnost některých méně navštěvovaných nebo zapomenutých míst.

Metodika

Podoba krajiny v Moravskoslezském kraji, zejména Ostravsko Karvinská oblast je ovlivněna těžbou uhlí, ale i tak je zde možné navštívit spoustu zajímavých míst. Proto byla navržena geocachingová trasa, která propojuje zajímavá místa s hornickou tématikou. Trasa byla navržena na základě turistické mapy na internetové stránce Mapy.cz (2016). Ta umožňuje plánovat trasy pro pěší turisty nebo cyklisty s přednostním využitím turistických tras a cyklotras. Naopak se zcela vyhýbá nevhodným cestám, jako jsou silnice I. třídy, je-li to možné. Po návrhu trasy, byla trasa projeta na kole. Tím došlo k utvrzení nebo vyvrácení jejího naplánování a bylo přistoupeno k určitým změnám. Během skutečného absolvování navržené trasy, byly navrženy také úkryty pro nové cache u vybraných lokalit s hornickou tématikou. Přesné stanovení jejich GPS souřadnic umožnila mobilní aplikace Geocaching. Časová náročnost trasy je uvedena včetně nalezení cachí u jednotlivých zastavení. V závěru popisu každé trasy je uveden i čas pro její pouhé absolvování. Na každou cache bylo obvykle počítáno s intervalem 5 minut, přičemž některé cache mohou zabrat více a jiné zase méně času, čímž dojde ke kompenzaci. Vždy záleží na aktuální přesnosti GPS zařízení (vliv počasí), roční době (hustá vegetace, popadané listí) a hlavně na zkušenostech a pozorovacích schopnostech cachera. Během průzkumu navržené trasy byla průběžně pořizována vlastní fotodokumentace zajímavých lokalit s hornickou tématikou a navržených míst a úkrytů pro umístění nových cachí.

Stručný popis vybraného území

Ostravsko-karvinská černouhelná pánev, která se nachází v severovýchodní části České republiky v Moravskoslezském kraji, je na Ostravsku provozně nazývána ostravsko-karvinský revír (OKR) (Matěj, Klát, Korbelářová, 2009). OKR má rozlohu 160 km^2 a představuje hlavní černouhelnou oblast České republiky, se zásobením více než 90 % (OKD, 2010). Celý revír se, z hlediska důlně provozního, dělí na dvě velké oblasti, a to na ostravsko-karvinskou, ve které těžba uhlí začala již ve druhé polovině 18. století a podbeskydskou či jižní oblast, ve které těžba započala teprve ve druhé polovině 20. století. Ostravsko-karvinská oblast se shodně s geologickým členěním podrobněji dělí na tři dílčí části – ostravskou, petřvaldskou a karvinskou. V 90. letech 20. století byla těžba v četných lokalitách v důsledku útlumu zastavena a důlní objekty byly likvidovány. Jen některé z nich byly zachovány a slouží novým účelům (Matěj, Klát, Korbelářová, 2009). Podle Dopity a Kumpery (1993) se v ostravském souvrství vyskytují uhelné sloje s průměrnou mocností 73 cm a v karvinském souvrství 180 cm. Dle Martince a Čáslavského (2005) je v OKR evidováno celkem 415 uhelných slojí, z nichž lze v průměru 141 označit jako průběžně nebo místně dobyvatelné. Z toho 86 slojí přísluší ostravskému souvrství a 55 souvrství karvinskému.

Výsledky

Níže uvedený obrázek 1, zachycuje navrženou trasu, která se nachází v Ostravě – Heřmanicích. Až do poloviny 19. století byly Heřmanice výhradně zemědělskou obcí. S objevem zásob černého uhlí, napojením na železnici roku 1847 a vybudováním průmyslových závodů v 50. letech 19. století zde

došlo k zásadním změnám. V roce 1872 byl poblíž založen důl Ida a následně důl Viktoria (později Důl Heřmanice). Po celou dobu těžby se mezi těžební jámou a současným rybníkem vršila halda hlušiny. Monumentální halda na dohled od rybníka stále prohořívá a zapáchá sírou a v současné době se postupně odtěžuje a odváží (ostrava.cz, 2016).

Obr. 1: Návrh nové trasy Ostrava – Heřmanice
Zdroj: Mapy.cz, vlastní zpracování

Popis trasy
Zaparkovat vozidlo lze před sousedním areálem věznice Heřmanice a poté jít po ulici Orlovská necelý 1 km k Dolu Heřmanice, kde se nachází návrh pro založení nové cache. Nedaleko mají také zastávku místní trolejbusy č. 106, 109 a 113, kterými je možné se sem dostat přímo z hlavního nádraží. Pokračováním necelých 700 m po ulici Orlovská odbočit vlevo a projít tunýlkem pod železniční vlečkou. Po pravé straně rybníku se trasa napojí na ostravskou naučnou stezku Heřmanický rybník. Naučná stezka je dlouhá přibližně 3 km a je na ní umístěno 5 informačních tabulí a ptačí pozorovatelna s výhledem na rybník. Na konci naučné stezky je umístěn návrh pro založení nové cache. S malými dětmi lze tuto trasu absolvovat i na kole. Je však potřeba pamatovat na to, že trasa nemá tvar uzavřeného okruhu a je nutné se stejnou cestou vrátit zpět. Trasa má tedy ve výsledku dvojnásobnou délku i časovou náročnost. Kdo by se nechtěl vracet stejnou cestou, může rybník obejít z jeho druhé strany. U tohoto břehu však stále probíhají práce s těžkou technikou na odtěžení heřmanické haldy. Silně zde zapáchá síra a cesta je z důvodu pohybu těžké techniky znečištěna. Tuto cestu tedy do skončení prací nedoporučujeme.

Zastavení (nově navrhnuté cache): 1. Důl Heřmanice , 2. Heřmanický rybník

1. Důl Heřmanice (1. nově navržená cache)
GPS souřadnice : N 49 °1.821 E18°18.957

Obtížnost: ★☆☆☆☆
Terén: ★☆☆☆☆

Velikost: malá
Hint (nápověda): Lanovnice

Nejdříve byl v roce 1872 u východního okraje katastru obce Hrušov nájemní společností Spojené vítkovické kamenouhelné doly založen důl Ida. Po skončení nájemní lhůty se důl stal od roku 1895 součástí Vítkovického horního a hutního těžířstva (VHHT). Důl Heřmanice s původním názvem Viktoria byl založen VHHT během německé okupace v roce 1942 na západní části katastru obce Heřmanice, sousedící s Hrušovem a jeho výstavbu zajišťoval právě blízký důl Ida. Roční objem vytěženého uhlí činil 590 – 620 tisíc tun. Důl měl rozlohu 1 780 ha, 5 pater a 2 jámy s největší hloubkou důlních děl 720 m. Dobývány byly uhelné sloje ve spodních hrušovských a petřkovických vrstvách. Po ukončení těžby v roce 1993 byl důl až do roku 1998 likvidován. V roce 1998 došlo v zasypané výdušné jámě v hloubce 238 m k výbuchu metanu, který zničil jámovou budovu, větrní kanály a budovu ventilátorů. Po sanaci následků výbuchu byly výdušná i těžební jáma zasypány. V tomtéž roce 1998 byla odstřelem trhavin zlikvidována ojedinělá těžní věž nad těžní jámou. Nejrozšířenější ocelové těžní věže jsou kozlíkového typu s šikmo rozkročnými vzpěrami s jedním, případně dvěma těžními stroji umístěnými na jedné straně věže. Výjimečná ocelová kozlíková těžní věž s dvojitou vzpěrou v OKR s těžními stroji umístěnými po obou jejich stranách byla právě na Dole Heřmanice. Z někdejšího rozlehlého areálu se zachovaly pouze dvě administrativní budovy – důlního lékaře a kulturního domu, které jsou cenné pro svůj vzhled z 50. let 20. století ve stylu tzv. socialistického realismu s motivy hornictví (obr. 2). Areál bývalého dolu Ida s některými objekty dnes slouží jako zařízení věznice v Heřmanicích (Klát, 2003). Na jedné z jam byl vybudován památník s menšími lanovnicemi (obr. 3).

Obr. 2: Důl Heřmanice
(foto: Kovářová, 2015)

Návrh na úkryt cache se nachází přímo u památníku v areálu bývalého Dolu Heřmanice. Vzhledem k materiálu, ze kterého jsou lanovnice vyrobeny, by zde mohlo být využito připevnění pomocí magnetu ke spodní části lanovnic, aby cache nebyla příliš nápadná.

Obr. 3: Návrh úkrytu cache na památníku Dolu Heřmanice, v pozadí halda
(foto: Kovářová, 2015)

2. Heřmanický rybník (2. nově navržená cache)
Obtížnost:
Terén:
Velikost: malá
Hint (nápověda): Kdo je větší, ať se zkrčí

Heřmanický rybník (obr. 5) leží na hranicích tří obcí – Ostravy, Bohumína a Rychvaldu, v oblasti široké nivy řeky Odry a má rozlohu 116 ha. Tato vodní plocha je jedinečná díky specifickému složení silně mineralizované vody s obsahem bóru a jódu, díky čemuž je rybník od roku 1972 využíván jako obrovská záchytná nádrž, do níž se čerpají slané důlní vody z hlubin ostravsko-karvinských dolů. Rybník slouží celoročně především rybářům, kteří využívají zcela ojedinělé dřevěné posedy s dlouhými přístupovými lávkami. Nachází se jich zde zhruba 70 a jsou obklopeny rozsáhlými porosty rákosí. Probíhá tudy jedna z hlavních evropských cest tažných ptáků, díky čemuž se Heřmanický rybník řadí mezi významná ornitologická stanoviště mezinárodního významu (ostrava.cz, 2016).
Velmi cenné pro vodní a bahenní ptactvo jsou rozsáhlé rákosiny, skýtající úkryt, loviště a hnízdiště celé řadě pozoruhodných druhů. Rákosové porosty vytvářejí svérázné prostředí a svou více než stohektarovou plochou jsou největší ve Slezsku. Přilehlé mokřady jsou domovem evropsky významného druhu – čolka velkého (*Triturus cristatus*). Každoročně se zde shromažďuje kolem 250 druhů ptáků. Někteří z nich jsou velmi vzácní a chránění, například bukáček malý (*Ixobrychus minutus*), slavík modráček středoevropský (*Luscinia svecica cyanecula*) nebo ledňáček říční (*Alcedo atthis*). Rybník je součásti ptačí oblasti Heřmanský stav – Odra – Poolší, která je jednou ze 4 ptačích oblastí na území Moravskoslezského kraje a 41 v České republice. Vyskytují se zde i další vzácné a ohrožené druhy jako například ohniváček černočerný (*Lycaena dispar*), rosnička zelená (*Hyla arborea*), skokan ostronosý (*Rana arvalis*), užovka obojková (*Natrix natrix*), bobr evropský (*Castor fiber*) a mnoho dalších. Heřmanický rybník je v návrhu na vyhlášení maloplošného chráněného území jako přírodní památka (Český svaz ochránců přírody, 2012). Vlastníkem rybníku je v současnosti společnost Asental Land, s.r.o. (dříve RPG RE Land, s.r.o.). Naučná stezka (obr. 4) v délce 3 km kolem rybníka zahrnuje 5 informačních tabulí, odpočívadlo a je zakončena ptačí pozorovatelnou s otevřeným výhledem na rybník a jeho okolí (Český svaz ochránců přírody, 2012).

Obr. 4: Naučná stezka Heřmanický rybník
(foto: www.ostrava.cz)

Obr. 5: Heřmanický rybník s rákosím a posedy
(foto: Kovářová, 2015)

Návrh na úkryt cache (obr. 6) se nachází až na konci naučné stezky kolem Heřmanického rybníka, tak aby byli cacheři motivováni k absolvování celé trasy a zhlédnutí všech 5 informačních tabulí. Cache by byla připevněna ke spodní části dřevěné ptačí pozorovatelny.

Obrázek 6: Návrh úkrytu cache na ptačí pozorovatelně u Heřmanického rybníka
(foto: Kovářová, 2015)

Závěr

Navržené trasy, podobně jako na území OKR s hornickou tématikou, včetně ukázky popsané výše, je možné využít několika způsoby. Pro místní obyvatele mohou být trasy příjemným zpestřením procházky nebo cyklo-výletu. Místní lidé, kteří prostředí ovlivněné hornictvím naopak dobře znají, mohou v okolí zhodnotit vývoj rekultivačních prací. Zda se zdejší krajina s útlumem těžby mění k lepšímu nebo snad horšímu nebo zda ocení některé nově vzniklé přírodní lokality a sportovně-rekreační areály vzniklé po rekultivaci. Turisté či návštěvníci, kterým je hornická tématika vzdálena mohou poznat, co důlní těžba uhlí obnáší a nasát atmosféru bývalého nebo současného hornického města.
Město a přilehlé obce mohou podobně vytvořené trasy využít k zvýšení atraktivity cestovního ruchu, neboť by to pro ně mohlo znamenat navýšení počtu turistů a zájmu o danou lokalitu. Přestože města Ostrava a Karviná poskytují na svých oficiálních informačních serverech několik cykloturistických tras nebo i naučných stezek (v případě Ostravy), mohly by nabídku rozšířit právě o trasy s hornickou tematikou, která k oběma neodmyslitelně patří. Velké plus lze spatřit, právě ve spojení navržených tras s geocachingem, čímž se rozšiřuje okruh cílové skupiny nejen na turisty, ale i na cachery. Trasa může být uplatněna i ve školství, coby forma vzdělání nebo výuky.

K diskuzi pak zůstává oblíbenost této formy turismu, protože ačkoliv počet cacherů u nás prozatím roste, tak již nedochází k takovému nárůstu jako v letech minulých. Obdobně je tomu i v okolních státech, o čem již existují i vědecké publikace. Například v roce 2007 bylo v Německu zjištěno, že zdejší geocachingová komunita stále roste, ale nedosahuje již takového boomu jako v začátcích. Může nastat situace, kdy euforie kolem geochacingu zcela opadne, neboť stále více cacherů bude pouhými spotřebiteli nebo bude hustota cachí v přírodě saturovat. Hlavními závěry výzkumu bylo, že pouze 1 % uživatelů pravidelně zakládá nové cache, 9 % uživatelů vytváří cache nepravidelně a zbytek uživatelů cache bez jediného založení pouze navštěvuje. Dále bylo zjištěno, že geocaching je především mužskou záležitostí, neboť z tehdy provedeného průzkumu bylo 79,77 % (1 581) respondentů mužského pohlaví a jen 20,23 % (401) žen. Věk se pohyboval od 10 do 76 let se střední hodnotou 36,1 roku. 76,71 % dotazovaných bylo v manželském nebo podobném stavu a více než 40 % mělo děti. 41, 07 % z kešerů mělo vysokoškolské vzdělání (Telaar, Krüger, Schöning, 2014).
Za 15 let existence geocachingu se však tato aktivita rychle vyvíjí a zdokonaluje. Vznikají nové aplikace do mobilních telefonů a webové portály, které geocaching zpříjemňují a zjednodušují. Vzniklo i mnoho podobných aktivit, které jsou založeny na principu geocachingu, liší se pouze svým cílem resp. tím, co a za jakých podmínek hráč hledá. Výsledky takových her se stále častěji stávají podklady pro vědecké výzkumy. Byla například vytvořena nová aplikace do mobilního telefonu, která dokázala vytvořit interaktivní prohlídku pro zájemce na nějakém zajímavém místě. V tomto případě šlo o soutok řeky Mosel a Rýn ve městě Koblenz. Tvůrci prohlídky tedy mohou vytvořit cestu, po které je aplikace navádí a poskytuje zajímavé informace, popřípadě otázky a podobně (Grüntjens, Groß, Arndt, Müller, 2013). Oblastně zaměřený výzkum za pomoci občanů - dobrovolníků se také uskutečnil v loňském roce v Calgary, Kanadě. Dobrovolníci se po návštěvě tréninkového místa, naučili poznávat např. určitý typ stromu, jak fyzicky změřit jeho parametry, které poté byly využity při samotném výzkumu. Po takto nabytých zkušenostech poté dobrovolník hledá cache, kde rozpozná určitý strom a zaznamená jeho obvod, množství listů v koruně, přidá fotku a popřípadě nějaký komentář pomocí speciální aplikace (Dunlap, Tang, Greenberg, 2015). Geocaching může být tedy dobrou příležitostí jak přilákat větší množství turistů a nabídnout jim i zajímavé informace, se kterými se běžně nesetkají.

Poděkování:

Tento článek a výzkum byl podpořen Interní grantovou agenturou FRRMS Mendelovy univerzity v Brně, č. 2016/030 s názvem Geocaching a nové formy turismu v ČR a zahraničí.

Literatura:

Český svaz ochránců přírody, 2012. Jeden z největších ptačích rájů je přímo v Ostravě! [cit.2016-08-18]. Dostupné na: http://www.csop.cz/index.php?cis_menu=2&m1_id=1042&m2_id=1169&m_id_old=998.

Dopita, Miloslav, Kumpera, Otakar. 1993. *Geology of the Ostrava-Karviná coalfield, Upper Silesian Basin, Czech Republic, and its influence on mining*. International Journal of Coal Geology [online]. 23(1-4): 291-321 [cit. 2015-12-15]. DOI: 10.1016/0166-5162(93)90053-D. ISSN 01665162.

Dunlap, Matthew, A., Tang, Anthony, Hoi Tin, Greenberg, Saul. 2015. Applying geocaching principles to site-based citizen science and eliciting reactions via a technology probe. Personal and Ubiquitous Computing. 19(5-6): 897-91.

Dyer, Mike. 2014. The essential guide to geocaching: tracking treasure with your GPS. Golden, Colo.: Fulcrum Pub., ix, 147 p. ISBN 15-559-1522-1.
Geocaching life. Project-GC.Overview. [cit. 2016-08-12]. Dostupné na: http://project-gc.com/Home/Overview

Grüntjens, Dominik; Groß, Stephan; Arndt, Daniel; Müller, Stefan. 2013. Fast Authoring for Mobile Gamebased City Tours. Procedia Computer Science., 25: 41-51. DOI: 10.1016/j.procs.2013.11.006. ISSN 18770509. Dostupné také z: http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1877050913012118

Klát, Jaroslav. Zaniklé doly. In Uhelné hornictví v ostravsko-karvinském revíru. 2003. Ostrava: Anagram, 2003, s. 200-227. ISBN 80-7342-016-3.

Kovářová, Alena. 2016. *Geocaching v Ostravsko-Karvinském revíru.* Závěrečná práce. FRRMS. Mendelu v Brně.

Mapy.cz [online]. Turistická. 2016 [cit. 2016-08-12]. Dostupné z: http://mapy.cz/turisticka?x=15.6252330&y=49.8022514&z=8

Martinec, Petr, Čáslavský, Marek. *Atlas uhlí české části hornoslezské pánve: Atlas of coal the Czech part of the upper Silesian basin*. Ostrava: Pro Ústav geoniky AV ČR v Ostravě vydalo nakl. Anagram, 2005, 64 s. ISBN 8073420821.

Matěj, Miloš, Klát Jaroslav, Korbelářová Irena. *Kulturní památky ostravsko-karvinského revíru*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009, 223 s. ISBN 978-80-85034-52-3.

OKD, A.S. *Vracíme krajině život: Rekultivace krajiny na Ostravsko-Karvinsku* [online]. 1. Ostrava: Bison & Rose, 2010 [cit. 2016-08-18]. Dostupné z: http://www.okd.cz/files/dokums_raw/okd_rekultivacni_brozura_cz.pdf

Rylich, Jan. Geocaching – turistika, hra a dobrodružství s GPS. Ikaros. Elektronický časopis o informační společnosti. Ročník 16, číslo 8. 2012. ISSN 1212-5075.

Statutární město Ostrava, 2016. Naučná stezka Heřmanický rybník. [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: http://www.ostrava.cz/cs/turista/aktivni-vyziti/ostravske-prochazky/naucna_stezka-hermanicky-rybnik/naucna-stezka-hermanicky-rybnik.

Telaar, Daniel, Krüger, Antonio, Schöning, Johannes. A Large-Scale Quantitative Survey of the German Geocaching Community in 2007. Advances in Human-Computer Interaction [online]. 2014, 2014: 1-11 [cit. 2016-08-18]. DOI: 10.1155/2014/257815. ISSN 1687-5893. Dostupné z: http://www.hindawi.com/journals/ahci/2014/257815/

UKGeocachers, 2014. Geocaching.com. [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: https://www.geocaching.com/track/details.aspx?id=4872893.

Kontaktní adresa autora:
Ing. Helena Lorencová, Ph.D., Ústav Environmentalistiky a přírodních zdrojů, Fakulta Regionálního Rozvoje a Mezinárodních Studií, Mendelu v Brně, tř. Generála Píky 7 / 613 00 Brno, helena.lorencova@mendelu.cz.

Determinanty odolnosti českých regionů vůči krizi

Determinants of Resilience Capacity of the Czech Regions

Miroslava Lungová

Abstrakt

Zvýšená volatilita finančních trhů a s tím spojená nižší schopnost předvídat vývoj světové ekonomiky s častějšími výskyty různých šoků, přispěla k rychlému rozšíření konceptu tzv. resilience. „Resilience" spočívá ve schopnosti regionu odolat a zotavit se z šoku, aniž by jej to vážně poškodilo či vykolejilo z jeho růstové trajektorie. Obzvláště nižší územní jednotky mohou být velmi zranitelné vůči ekonomickým šokům, a proto se snaží identifikovat hlavní faktory, přispívající ke stabilnímu socioekonomickému rozvoji. K tomu je nezbytná důkladná analýza jejich schopnosti odolat a zotavit se z případného šoku. Příspěvek zkoumá hlavní determinanty odolnosti českých regionů na úrovni NUTS 3 v kontextu globální finanční a ekonomické krize 2008–09. Východiskem je stručné představení konceptu odolnosti (resilience). Následně je analyzována citlivost regionů NUTS 3 vůči uvedenému externímu šoku za použití vybraných makroekonomických ukazatelů. Příspěvek je zakončen rozborem hlavních determinant schopnosti regionů odolat danému šoku za použití bodové metody.

Klíčová slova:

Region, ekonomický šok, odolnost, citlivost, kapacita odolnosti, kraje ČR

Abstract

High volatility at financial markets, thus, lower predictability of the world economy development with more frequent occurrence of various shocks contributed to a fast dissemination of the concept of 'resilience'. Resilience consists in capacity of a region to withstand and recover from a shock without being seriously hit and/or derailed from its growth path. Especially lower territorial units may be very vulnerable to economic shocks; hence they strive to identify factors underpinning their long-run socio-economic development. To do so, a profound analysis of their capacity to resist and bounce back after a shock occurs is required. The paper explores major determinants of resilience capacity of the Czech regions at NUTS 3 level with regard to the latest global financial and economic crisis 2008 – 09. It begins with a brief introduction to the concept of resilience. Subsequently, sensitivity of the NUTS 3 regions is explored to the respective external demand shock using a set of general macroeconomic indicators. To round the paper off, main determinants of regional capacity to withstand the shock is explored using the point method.

Keywords:

Region, economic shock, resilience, sensitivity, resilience capacity, Czech regions

Introduction

Resilience has become a fashion word lately especially due to more volatile global financial markets, thus, lower predictability of the world economy development. Globalization and integration tendencies may have positive as well as negative consequences for the national, regional and local economies. In times of prosperity, increased openness of economies can accelerate economic growth. On the other hand, in times of crisis a mutual dependence resulting from the more open economy might contribute to its vulnerability and susceptibility to economic shocks. Therefore, local and regional economies strive to identify factors underpinning their long-run socio-economic development. To do so, an in-depth analysis of their capacity to resist and/or to bounce back after a shock occurs is required.

Conceptualization of the notion of economic resilience

The concept of resilience has its origins in ecological studies. Later on, the economists and experts on the regional development have begun to examine its use in their disciplines. The most significant contributions to this research area are presented by Martin et al. (2012, 2015, 2016), Foster (2007), Hill et al. (2012), Bruneau et al. (2003), Briguglio et al. (2008), Boschma (2015). In Czech academic literature the concept of regional economic resilience has been expounded for instance by Lungová (2011b, 2013), Koutský et al. (2012), Sucháček (2012) and/or Svoboda (2013). Furthermore, a large number of studies and various scientific articles have emerged regarding the impact of the crisis on local and regional economies, such as Clark (2009), Perlo, Paredes and Gonzales (2009), Lee (2009). Besides, territorial impact of the latest crisis and estimating resilience of regions was a subject of an applied research known as ECR2 (Economic Crisis: Regional Resilience) that was carried out across European Spatial Planning Observation Network territory (Bristow et al., 2014).

The most extensive definition of resilience suggest Martin and Sunley (2015, p. 15) as *'the capacity of a regional or local economy to withstand or recover from market, competitive and environmental shocks to its developmental growth path, if necessary by undergoing adaptive changes to its economic structures and its social and institutional arrangements, so as to maintain or restore its previous developmental path, or transit to a new sustainable path characterized by a fuller and more productive use of its physical, human and environmental resources'*. In this regard, the long-run regional disparities in economic prosperity are inherently linked to economic resilience of regions.

As much enthusiasm the notion of resilience arises, it has also induced some concerns and criticism. This is not surprising as resilience is yet not fully anchored and conceptualized. There is a degree of uncertainty around both the terminology regarding resilience and a way of operationalizing it. For instance, resilience is generally perceived in positive terms. Questions have been raised, though, about the possibility that resilience may lock a system into a dysfunctional and/or inefficient state. Debate also continues about its neoliberal essence as it assumes a return to an equilibrium mostly based on 'self-help'. Nevertheless, as Martin (2012) claims the assumption of the equilibrium is not fundamental for a 'bounce back' version of the resilience concept.

The concept of resilience goes beyond pure economic factors. Previously published studies recognize diverse mutually interrelated dimensions of resilience. For instance, Bruneau et al. (2003) distinguishes between technical (physical systems, infrastructure), organizational (governance, service delivery), economic (fiscal, market) and social (community, individual) dimensions. Foster (2007) pointed to two types of resilience: the preparation and performance. While the preparation resilience is associated with the ability of regions to anticipate and prepare for shocks, the performance resilience embraces the ability to respond and recover from disturbances. Hence, a region's ability to cope with an economic shock generally depends on both, the inherent features and the policy response. Regions can perform well or poorly at each phase with apparently different results (see fig. 1).

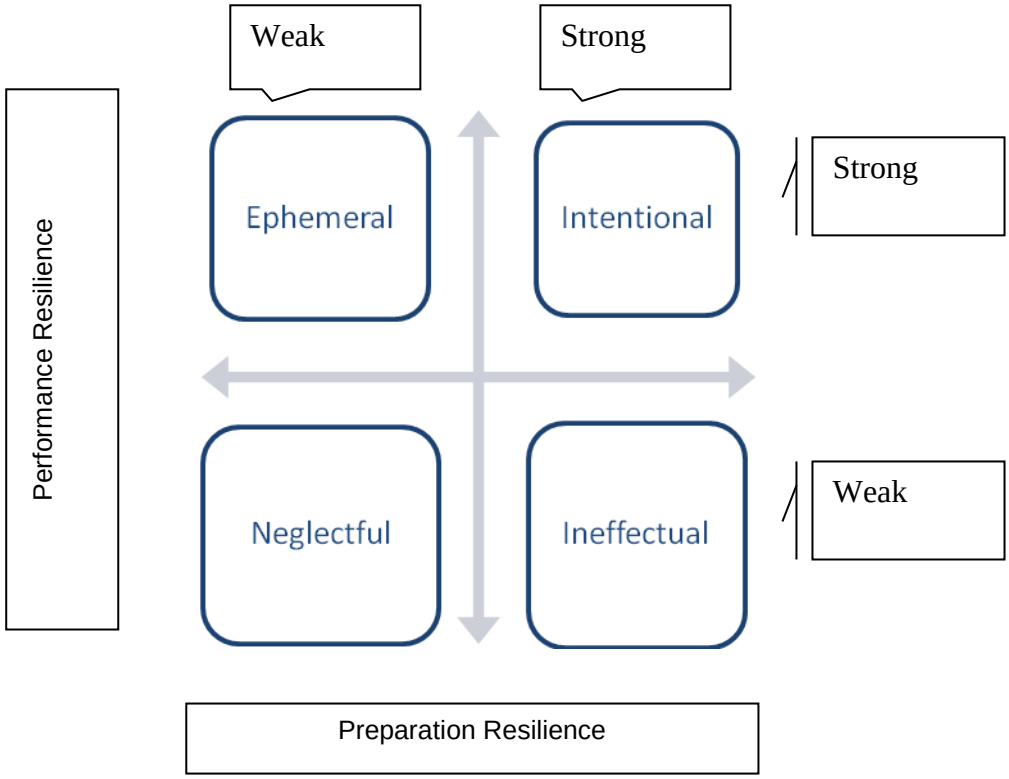

Fig. 1 Regional resilience matrix

Source: Foster, 2007, p. 16

Ideally, a region achieves the 'intentional' resilience, which requires conscious preparations together with a strong performance. The region that respond and recover well after the shock despite a lack of assessment and preparation mainly owing to its inherent conditions, natural endowment and/or good fortune, achieves the 'ephemeral' resilience. It is doubtful, though, whether such a region maintains its luck in the face of future disturbances and/or shocks of different type without deliberate regional attention. By contrast, regions that do all they can to assess and prepare for shocks, yet, they fail to respond and recover once a shock occurs imply 'ineffectual' resilience. A region that neglects a preparation and assessment and performs poorly in the face of crises epitomizes 'neglectful' resilience.

Major Bottlenecks in Assessing Resilience

When exploring a region's ability to resist and/or recover from various economic shocks, several things have to be taken into consideration.

Firstly, the nature of a shock needs to be identified. Besides natural disasters, political turmoil, especially economic shocks of various sorts are of research interests. Economic shocks may be acute, chronic and/or mixed; they may have a form of short-term disturbances (such as a plant closure) or a slow cumulative pressure (such as progressive loss of markets to competitors), they may differ in the intensity and duration of disturbances (Martin, Sunley, 2015; Foster, 2007). All shocks need to be operationalize in order to assess regional economic resilience. The easiest method is to calculate falls and increases in the selected indicators. Usually, general macroeconomic indicators are used, such as gross domestic product (GDP), gross value added (GVA), employment and/or unemployment. Another option is to compare respective contractions and expansions in relation to the estimated or 'counterfactuals' path of the regional economy. However, determining such counterfactuals is a problem per se. Besides, the speed of recovery to the pre-shock state and/or the growth path may be investigated.

Secondly, factors determining regional sensitivity to shocks must be specified. Region's ability to resist the shock depends on multiple determinants of its growth path, such as its industrial structure, human resources, capabilities and competences, policy interventions. Not only these determinants

shape a region's resistance to the shock, but they themselves may become a subject of the shock-induced changes.

Some authors have mainly been interested in *assessing the capacity* of regions to withstand economic shocks. For instance Foster (Foster, 2007) introduced the resilience capacity index (RCI). RCI consists of three pillars embracing regional economic capacity, socio-demographic capacity and community connectivity capacity. Its precise constitution illustrates fig. 2.

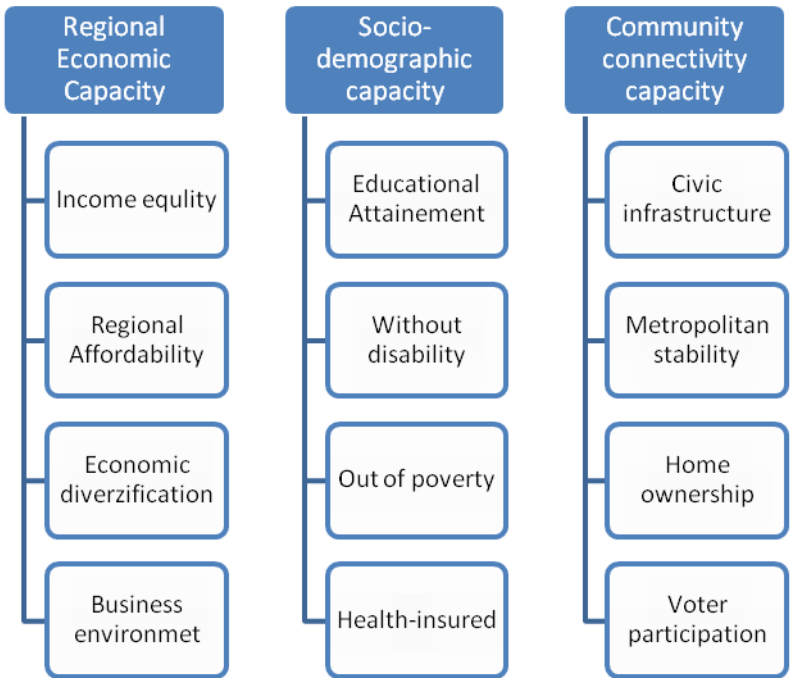

Fig. 2 Regional Capacity Index

Source: Foster, http://brr.berkeley.edu/rci/, own elaboration

While constructing a composite index of economic resilience capacity, an element of subjectivity cannot be avoided. Naturally, there are generally accepted determinants of economic resilience. On the other hand, particular dimensions of resilience capacity can be assessed using diverse indicators at different territorial level. Besides, when assessing regional responses to economic shocks both economic and non-economic variables have to be taken into consideration. Furthermore, some indicators may bear some controversy in terms of their role in sensitivity to shocks compared to their role in the recovery phase. The outcome of every analysis is thus predetermined by a selection of indicators in the composite index as well as by their interpretation.

Methodology

The paper aims to explore resilience in terms of regional resistance to impacts of the global financial and economic crisis 2008-09 that was triggered by the U. S. subprime mortgage crisis. It is to be noted though that this was only one of numerous factors contributing to the economic crisis. The analysis is applied to fourteen Czech regions at NUTS3 level (the higher territorial self-governing units).

The entire analysis is carried out in several steps.

To begin with, a regional sensitivity to the respective external demand shock is explored using relative falls and increases between peaks and troughs in selected indicators (real GDP, employment and general rate of unemployment). Comparing this against the national average, the 'sensitivity indices' are generated (Martin, 2012). If the regional relative contraction is greater than the national average, the indices of sensitivity are greater than one and regions are regarded 'sensitive' (thus, not resilient). In contrast, being the index lower than one indicates low sensitivity to the shock.

Subsequently, two general assumptions are verified relating to major features of regions with respect to the analysed shock. Being the nature of the shock an external demand shock in a form of the

global economic crisis 2008-09, the regional economic openness is deemed to be an important factor. Secondly, the literature has emphasized the importance of the structural characteristics of regions. The economic (industrial) structure is expressed using the proportion of employment in the primary, secondary and tertiary sectors. The initial assumptions are as follows:

1. The regions engaged significantly in exports are assumed to be noticeably afflicted by the given external demand shock.

2. High employment in manufacturing industries makes regions less immune to the shock, whereas higher employment in the public sector (public administration, social and health service, education) makes them less vulnerable in terms of employment development.

Finally, a number of potential determinants of resilience capacity of individual regions are explored using the point method in order to account for diverse regional resistance to the respective external shock. The set of indicators is selected with regard to the nature of the shock. Clearly, all indicators have to be interpreted with caution. Not only can they play diverse role in different types of shocks, but also they may be differently reflected in both the regional sensitivity and capacity to recover. In this paper, the principal focus is on the former that is the capacity to resist the shock without being affected seriously. The recoverability issue is beyond the scope of this article.

The indicators showing certain inertia, illustrating an initial situation of regions are explored at the time of the onset of the crisis (2007), whereas the indicators where the long-term dynamics matters are included in a form of the pre-crisis time series (the length of the time series is given by availability of data). This applies especially to the pre-crisis growth rates of labour productivity, labour force participation rate, unemployment rate, gross fixed capital formation per capita, expenditures on research and development (R&D) and/or R&D personnel, etc. (see fig. 3).

Besides determinants that are relatively simply quantified, a number of qualitative factors exist, such as the national and region-specific institutions, behavioural norms and customs, knowledge, and technology, internal and external relations, levels of coordination and collaboration, specific regional identity and culture, innovative and active leadership etc. Such factors are not included in the analysis. All applied indicators subsumed under two basic dimensions of resilience are as follows:

Economic capacity	Socio-demographic and community factors
• Specialization using specialization index (SI)[1] • The average labour force participation rate (LFPR)[3,] • The average labour productivity growth rate (the GVA per employed person)[2], • The gross capital fixed formation (GCFC) average growth rate,[2] • The research and development (R&D) expenditure as a share of regional GDP,[3] • The R&D personnel ratio (in full-time equivalent, FTE) to total employment, • The university graduates as a share of total employment[4], • The number of active SME per capita[1], • The foreign direct investment/1000 inhabitants[2].	• The average long rung unemployment rate[5], • The pace of aging (p.p. change in the ratio of population older than 64 to population younger than 14) [2], • The income inequality (ratio of median to average wages)[1], • The shift in the education index (the population with school leaving exam and higher education to total population over 15)[7], • The average number of households below subsistence minimum (in %)[2] , • The population per NGO[2], • The voters participations in municipal and parliamentary election (2002, 2006), • The average rate of criminality/1000 inhabitants[3].

Fig. 3 Dimensions of regional economic resilience: implemented indicators

Source: own elaboration

[1] in 2007, [2] 2000-07,[3]2005-2007, [4]2002 – 2007, 5) 2004-2007, 6) 2001-2007, 7) 2000-2008

All indicators suggested in fig. 3 are worked out using the point method. This method is commonly used for delimitation of homogenous regions, measuring regional disparities and/or competitiveness, such as in Tuleja (2009) and/or Melecký and Staníčková (2011). Main advantage of this method is that it allows for summing variables that are initially not appropriate for summary due to different units of measurement. In this way, a single synthetic characteristic is generated that reveals a clear picture of the overall socio-economic situation of regions accounting for their response to the given economic shock.

All the indicators are conversed on points out of which the value of the synthetic indicators is generated using weighted average of points. Following formulas are used:

$$a)\ B_{ij} = \frac{X_{ij}}{X_{i\max}} * 1000 \qquad \text{and/or} \qquad b)\ B_{ij} = \frac{X_{i\min}}{X_{ij}} * 1000 \tag{1}$$

a) if an increase in the value of given indicator is assumed to be progressive, *b)* if a decline in the value of given indicator is assumed to be progressive.

Where B_{ij} = point value of i-indicator for j-region, X_{ij} = value of i-indicator for j-region, X_{imax}= maximal value of i-indicator, X_{imin}= minimal value of i-indicator.

The synthetic indicator has neither a real value nor a specific dimension. Yet, it allows for total scores and/or the ranking of regions. In doing so, total disparities among regions can be identified regarding possible determinants of their sensitivity to the global economic crisis 2008-09. Due to the limited extent of the paper, all data are presented only in the processed form within the converted tables after applying the point method.

Assessing resilience of the Czech regions

To begin with, sensitivity of the Czech regions is assessed using data on real GDP (in volume indices, 1995 = 100%), employment (in total number of employed) and general rate of unemployment (based on the labour force survey). As the onset and transmission of impacts of the global economic crisis were regionally diversified, every region is assigned its own peak and trough, which may differ for both regions and indicators.

Table 1: Sensitivity indices of relative GDP, employment and unemployment contraction

	Employment		General rate of unemployment		GDP	
	Contraction: peak to trough (%)	Sensitivity indices	Contraction: peak to trough (in p.p.)	Sensitivity indices	Contraction: peak to trough (%)	Sensitivity indices
CZ	-3.09		2.9		-4.82	
PHA	-2.87	0.93	1.9	0.64	-5.5	1.14
STC	-1.28	0.41	2.6	0.91	-7.23	1.5
JHC	-4.64	1.5	3.1	1.06	-3.74	0.77
PLK	-1.9	0.62	2.7	0.93	-2.89	0.6
KVK	-11.37	3.68	3.3	1.15	-10.49	2.17
ULK	-4.1	1.33	3.2	1.11	-7.94	1.65
LBK	-4.22	1.37	3.2	1.10	-6.53	1.35
HKK	-4.49	1.45	3.8	1.30	-3.69	0.77
PAK	-3.95	1.28	3.6	1.25	-4.89	1.01
VYS	-6.84	2.22	3.7	1.27	-4.08	0.85

JHM	-2.35	0.76	3.3	1.14	-4.74	0.98
OLK	-7.36	2.39	3.2	1.09	-3.93	0.81
ZLK	-6.8	2.2	4.7	1.61	-3.25	0.67
MSK	-4.48	1.45	2.8	0.96	-7.54	1.56

Source: Czech Statistical Office, database of regional accounts, own elaboration.

Table 1 points to four regions with lower sensitivity in terms of employment development, namely Central Bohemia, the Plzen, South Moravian and Prague regions. Remaining ten regions proved higher sensitivity than the national average. The Karlovy Vary region, followed by the Olomouc, Vysocina and Zlin regions experienced the highest decline in employment whatsoever. Regional disparities in terms of unemployment response to the crisis are not so noteworthy. The Zlin region, together with the Hradec Kralove, Vysocina and Pardubice regions showed the highest sensitivity regarding the unemployment rate dynamics. It is to be noted though, that there are considerable differences in initial values of unemployment rate. There are regions with constantly relatively high unemployment rate, such as the Moravian-Silesian (7.4 % in 2008, 9.7 % in 2009 and 10.2 % in 2010), Usti region (7.9 %, 10.1 % and 11.2 % in the same years respectively) and Karlovy Vary region (7.6 %, 10.9 % and 10.8 %). When it comes to relative contractions, these regions proved to be a bit less sensitive compared to the other regions with overall lower unemployment rate. In terms of output development, the Karlovy Vary region, Usti, Moravian-Silesian and Central Bohemia regions recorded the highest sensitivity. The Liberec and Prague region experienced also insignificantly higher relative contraction against the national average. Using all indicators together, the Plzen region achieved the best results whatsoever, followed by the South Moravian, Central Bohemian regions and Prague with lower sensitivity in two investigated indicators.

Determinants of resilience capacity of the Czech regions

To attend to the initial assumptions, the openness of regional economies is illustrated using data on the regional export as a share of the national export in 2007 – 2008 (see fig. 4).

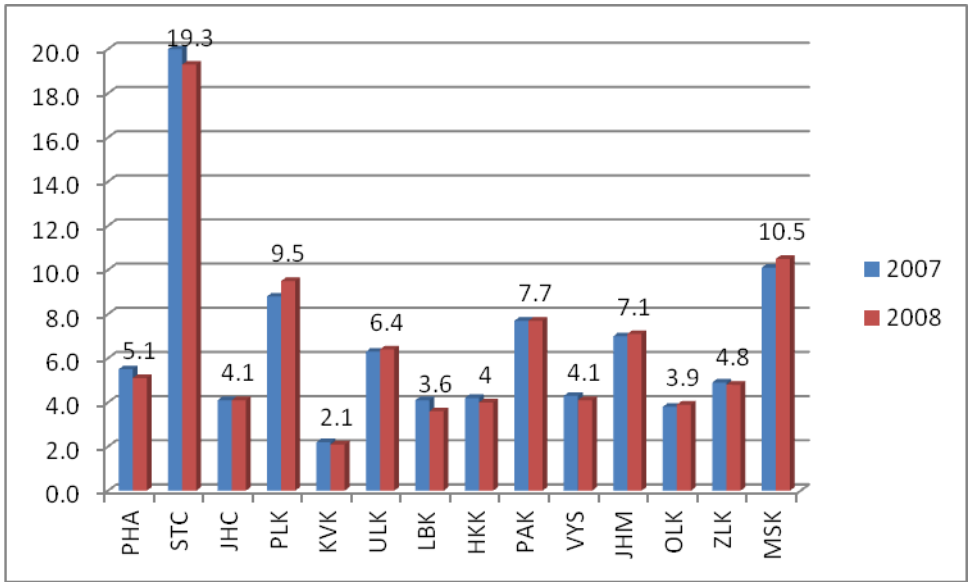

Fig. 4 Regional export as a share of the national export (in %)

Source: Czech Statistical Office, own elaboration

Fig. 4 proves noticeable disparities in regional shares on the national export. Central Bohemia region, together with the Moravian-Silesian, Plzen, Pardubice and the South-Moravian regions demonstrates the highest participation in the export. In comparison, the Karlovy Vary region, followed by the Liberec and Olomouc regions appeared to be less engaged in the national export.

As the second assumption regards the economic structure of regional economies, fig. 5 follows illustrating regional employment in various sectors in 2007 (in %).

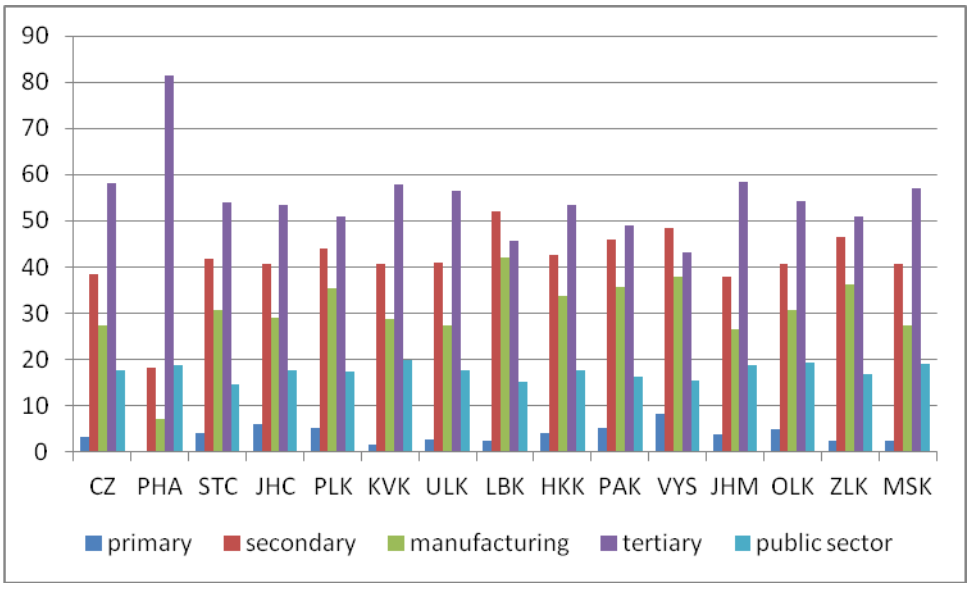

Fig. 5 Sectoral structure of employment in 2007 (in %)

Source: Czech Statistical Office, regional database, own elaboration

Prague proves to have extraordinary high employment in the tertiary sector (above 80% proportion). Several other regions exceeded 55% share of employment in the tertiary sector, namely the South Moravian (58.5%), Karlovy Vary (almost 58 %), Moravian-Silesian (57 %) and Usti regions (56.4 %). Employment in the public sector (public administration, social and health care, education) does not appear to be considerably differentiated among regions. The highest proportion is recorded in the Karlovy Vary (almost 20 %), Olomouc (19.23 %), Moravian-Silesian (almost 19 %), South Moravian (18.84 %) and Prague (almost 19 %). By contrast, the Vysocina, Liberec and Pardubice regions registered the lowest employment in the public sector. On the other hand, the Liberec region shows the highest employment in the manufacturing industry (42.2 %), together with the Vysocina (37.9 %), Zlin (36.25 %), Pardubice (35.73 %) and Plzen region (35.3 %).

The Regional Economic, Socio-demographic and Community Capacity of Resilience

Turning now to additional determinants of regional resilience capacity, converted tables with processed indicators from both the economic and social dimensions are provided. Colour scale ranging from the (warm) red to the (cold) green, together with scores help to distinguish between the best (warm colours) and the worst (cold colours) regions among others. The maximum number of points is 1000 (see the formula 1) and minimum 0. Final score in the economic dimension is provided in table 2.

Tab. 2 Converted table: regional economic capacity[1]

	SI	LFPR	GVA/ Empl.gr	GCFC gr	R&D/ GDP	R&D/ Empl.	Uni/ Empl.	SME	FDI/ head	ranking
PHA	1000	1000	1000	993	1000	1000	1000	1000	1000	1.
STC	774	963	993	958	642	391	382	624	221	3.
JHC	752	962	991	929	408	252	441	614	129	5.
PLK	644	963	987	971	327	265	406	595	152	6.
KVK	746	999	986	973	44	23	312	574	84	14.
ULK	792	960	986	1000	124	96	288	474	155	12.
LBK	493	950	984	939	495	326	343	609	141	9.
HKK	617	947	983	936	324	220	429	613	75	11.
PAK	613	941	982	963	575	375	390	546	116	4.
VYS	575	950	981	951	188	118	379	524	117	13.
JHM	769	934	980	992	670	491	617	609	106	2.

OLK	678	936	977	966	395	308	444	508	75	8.
ZLK	572	942	977	963	459	270	441	579	86	7.
MSK	774	928	975	981	313	207	440	447	116	10.

Source: Czech Statistical office, regional database, public database, own elaboration

LFPR - the share of economically active (employed + unemployed) over the total population over 15,GVA/ E.gr – labour productivity growth rate, GFCFgr – gross fixed capital formation growth rate, R&D./GDP - R&D expenditure as a share of regional GDP, SME – number of active SME per head, Uni/E. - university graduates as a share of total employment, FDI/head - the foreign direct investment/1000 inhabitants

Table 2 clearly indicates a specific position of every region in all analysed indicators compared to other regions. In doing so, regional strengths and weaknesses are revealed. All in all, the extraordinary position of Prague stands out. Besides Prague, the South Moravian, Central Bohemia, Pardubice, South Bohemia and Plzen regions respectively achieved the highest scores. By contrast, the Karlovy Vary, Vysocina, Usti, Hradec and Moravian-Silesian regions are lagging behind in numerous indicators.

The socio-demographic and community factors were subsumed in table 3.

Tab. 3 Converted table: socio-demographic and community capacity[1]

	LR u	Aging	Income inequal.	Δ Edu Index	Below subsistence level	Popul./ NGO	Voters particip.	Crimi	ranking
PHA	1000	809	852	907	875	906	862	220	2.
STC	726	1000	969	1000	674	836	942	498	1.
JHC	869	266	987	649	901	1000	931	653	3.
PLK	736	330	993	670	910	916	915	629	5.
KVK	575	205	952	237	386	737	773	510	13.
ULK	513	319	980	526	277	712	782	415	12.
LBK	666	296	991	557	595	794	870	473	11.
HKK	770	304	977	742	558	875	955	753	6.
PAK	706	287	965	227	404	874	969	843	10.
VYS	659	225	995	423	1000	937	1000	1000	4.
JHM	596	274	930	742	476	740	932	594	9.
OLK	608	234	985	732	382	761	907	722	8.
ZLK	613	201	976	753	408	686	951	962	7.
MSK	480	166	1000	340	340	558	819	567	14.

Source: Czech Statistical office, regional database, public database, own elaboration

[1]*LRu – long run unemployment (longer than 12 month/total number of jobseekers), Aging – pace of aging, Δ Edu Index – the shift in the education index, below subsistence level – average % of households, Popul./NGO – population per NGO, Crimi – the average rate of criminality/1000inhabitant*

Table 3 implies a slight change in the ranking within the social dimension compared to the economic dimension. The Central Bohemian, Prague, South Bohemian and Vysocina regions have the highest potential in terms of socio-demographic and community capacity. On the other hand, the Moravian Silesian region, together with the Karlovy Vary, Usti and Liberec regions showed the lowest capacity in this dimension.

Discussion

The Karlovy Vary, Usti, Liberec and Pardubice regions demonstrated clearly the highest sensitivity to the global financial crisis in terms of all analysed indicators. Besides Prague, Central Bohemia, Plzen and South-Moravian regions, all remaining regions showed higher sensitivity in terms of the labour market development.

The first hypothesis regarding the direct link between openness of the regional economy and its sensitivity to the given external demand shock has not been fully confirmed. Evidently, not all regions with the highest share on the national export recorded the highest sensitivity. This only holds for

Central Bohemia, the Moravian-Silesian and Usti regions. The Plzen region as well as regions with relatively low involvement in the national export such as the Karlovy Vary and Liberec regions deny this assertion.

The second hypothesis claimed that higher employment in the manufacturing industry makes a region more susceptible whereas employment in the public sector less vulnerable to the crisis. Out of the four regions with the highest employment share in manufacturing industry (the Liberec, Vysocina, Zlin, Plzen regions), only three of them confirmed this statement. The Plzen region does not comply with this hypothesis again. As employment in the public sector is not significantly regionally differentiated, its positive effect in terms of reinforcing regional immunity to this crisis cannot be fully verified. Therefore, subsequent set of indicators proved to be necessary to account for the sensitivity outcomes.

The results of the analysis of potential determinants of regional sensitivity are significant in at least two major respects. In practice, three groups of regions have been recognized with diverse resilience capacity (see tab. 4). Furthermore, the implemented point method together with colour scale reveals visibly strengths and weaknesses of every single region in both dimensions and indicators.

Tab. 4 Converted table: final score and ranking of regions[1]

	total score	final ranking
PHA	907	1
STC	741	2
JHC	690	3
JHM	674	4
PLK	671	5
HKK	652	6
VYS	648	7
ZLK	638	8
PAK	634	9
OLK	624	10
LBK	619	11
MSK	556	12
ULK	553	13
KVK	536	14

Source: Czech Statistical office, regional database, public database, own elaboration

[1]*the total score obtained as the weighted arithmetic mean of total points in all indicators*

The first group includes Prague, Central Bohemian, South Bohemian, South Moravian and Plzen regions with highest scores in both dimensions. These regions proved to be relatively resilient to the external shock. The second group is rather diversified, with ranking as follows: the Hradec Kralove, Vysocina, Zlin, Pardubice, Olomouc and Liberec regions. These regions were afflicted notably by the crisis with different results in the analysed indicators (see tab. 1), which well corresponds to their diverse capacity within both dimensions. The last group consists in regions with the lowest final score in terms of their resilience capacity, which is clearly reflected in their sensitive response to the crisis. These are the Karlovy Vary, Usti and Moravian Silesian regions.

Conclusion

The paper aimed to explore major determinants of resilience capacity of the Czech regions at NUTS3 level in the context of the global economic crisis 2008-09. This work contributes to existing knowledge of resilience by providing comprehensive ranking of the Czech regions into three groups based on the final score in selected set of indicators within two dimensions. The indicators proved to be relevant as they well accounted for the sensitivity analysis results. Since the study was limited to the capacity to resist the shock (sensitivity), further research regarding the recoverability would be

worthwhile. Besides, the generalisability of these results is subject to certain limitations, such as the selection of indicators, the way of processing them and/or the timescale used in the analysis. Notwithstanding these limitations, the paper gives an in-depth insight into potential determinants of the regional resilience with a number of practical implications, especially for the strategic planning and/or managing the regional development.

References:

BOSCHMA, R. 2015. Towards an Evolutionary Perspective on Regional Resilience. *Regional Studies* [online]. **9**(5), 733 - 751 [cit. 2016-06-20]. DOI: 10.1080/00343404.2014.959481. Retrieved from http://www.tandfonline.com/doi/ref/10.1080/00343404.2014.959481.

BRIGUGLIO, L., CORDINA, G., FARRUGIA, N. & VELLA, S. 2008, May. Economic vulnerability and resilience: concepts and measurements. *UNU-WIDER, 2008/55.* Retrieved from Wider Research Paper, ISSN 1810-2611. Retrieved from http://hdl.handle.net/10419/45146.

BRISTOW, G., HEALY, A., NORRIS, L., WINK, R., KAFKALAS, G., KAKDERI, CH., ESPENBERG, K., VARBLANE, U., SEPP, V., SAGAN, I., MASIK, G., SENSIER, M., HARDING, A., SWASH, A. AND C. HEATHER, 2014. *ECR2. Economic crisis: Regional economic resilience.* [Project Report]. ESPON. Retrieved from HTTP://ORCA.CF.AC.UK/70798/.

BRUNEAU, M., CHANG, S. E., EGUCHI, R.T., LEE, G. G., O'ROURKE, T. D., REINHORN, A. M., SHINOZUKA, M., TIERNEY, K., WALLACE, W. A., & VON WINTERFELDTI, D. 2003. A Framework to Quantitatively Assess and Enhance the Seismic Resilience of Communities. *Earthquake Spectra.* 19(4), 733-52. doi: 10.1193/1.1623497.

CLARK, G., 2009. Recession, Recovery and Reinvestment: the role of local economic leadership in a global crisis. [online]. London, UK: Local Economic and Employment Development Programme, OECD, 2009. [cit. 2016-02-15]. Retrieved from http://www.oecd.org/data oecd/18/48/43569599.pdf

CZSO. 2016. Regional Accounts database. Retrieved January, 2016, from http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu_reg?mylang=EN.

CZSO. 2016. Public Database. Retrieved June, 2016, from http://vdb.czso.cz/vdbvo/en/uvod.jsp

Foster, K. A. 2007, January. A case study approach to understanding regional resilience. Working paper 2007-2008, Berkeley, CA: Building Resilient Regions Network. 41 pp. Retrieved from http://www.iurd.berkeley.edu/publications/wp/2007-08.pdf.

HILL, E., ST. CLAIR, T., WIAL, H., ATKINS, P., BLUMENTHAL, P., FICENEC, S. & FRIEDHOFF, A. 2012. Economic Shocks and Regional Economic Resilience. In Weir, M., N. Pindus, H. Wial, & H. Wolman (Eds.) *Building Resilient Regions: Urban and Regional Policy and Its Effect* (pp. 193 – 274). Washington: Brookings Institution Press. eISBN: 978-0-8157-2285-4.

CHRISTOPHERSON, S., J. MICHIE AND P. TYLER. 2010. Regional resilience: theoretical and empirical perspective. [online] *Oxford Journals, Economics and Social sciences*. Vol. 3, Issue 1, p. 3-10. [2011-07-15]. ISSN 1752-1386. Retrieved from http://cjres.oxfordjournals.org/content/3/1/3.full#ref-15.

LEE, N., K. MORRIS and A. JONES, 2009. Recession and Recovery: How UK Cities can respond and drive the recovery. London, UK: Local Economic and Employment Development Programme, OECD, 2009. [2012-05-16]. Retrieved from http://www.theworkfoundation.com/assets/docs /publications/220_uk%20recession_recovery_cities-the%20work%20foundation.pdf

LUNGOVÁ, M. 2011a. Hospodářská krize 2008 – 2009: Analýza příčin. *E+M Ekonomie a management,* 14(2), 22 – 30. ISSN 1212-3609.
LUNGOVÁ, M. 2011b. Klíčové faktory odolnosti místních a regionálních ekonomik vůči negativním hospodářským šokům. In L. Sojková (Ed.), *Východiska z krize. Cesty zmírnění negativních efektů hospodářské krize v ČR (*pp. 68 – 87). Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-787-1.
LUNGOVÁ, M. 2013. The Resilience of Regions to Economic Shocks. In A. Kocourek (Ed.), *Proceedings of the 11th International Conference Liberec Economic Forum 2013* (pp. 363 – 371). Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 9788073729530.
MARTIN, R. 2012. Regional Economic Resilience, Hysteresis and Recessionary Shocks. *Journal of Economic Geography*. 12(1): 1-32. doi: 10.1093/jeg/lbr019.
MARTIN, R., & SUNLEY, P. 2015. On The Notion of Regional Economic Resilience: Conceptualisation and Explanation. *Journal of Economic Geography*. 15(1): 1-42. doi:10.1093/jeg/lbu015.
MARTIN, R., P. SUNLEY, B. GARDINER and P.TYLER. 2016. *How Regions React to Recessions: Resilience and the Role of Economic Structure*. DOI: 10.1080/00343404.2015.1136410. ISBN 10.1080/00343404.2015.1136410. Retrieved from http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00343404.2015.1136410.
MELECKÝ, L., M. STANÍČKOVÁ, 2011. Hodnocení konkurenceschopnosti regionů České republiky v kontextu Lisabonské strategie, *Ekonomická revue - Central European Review of Economics Issues*, VŠB - TU Ostrava, Ekonomická fakulta, pp. 183-200.
PENDALL, R., K. A. FOSTER, and M. COWELL, 2010. Resilience and regions: building understanding of the metaphor. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2010, **3**(1): 71-84. ISSN 1752-1378.
PERLÓ, M., F. PAREDES and A. GONZÁLEZ, 2009. La respuesta de las ciudades mexicanas ante la crisis. *Íconos – Revista de Ciencias Sociales.* Quito, Ecuador: Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales, 2009, **1**(15): 8-14. ISSN 1390-1249.
SUCHÁČEK, J. 2012. ON THE EMERGENCE OF RESILIENCE AND ADAPTABILITY: AN EVOLUTIONARY PERSPECTIVE. *Journal of Economics&Management*. University of Economics in Katowice, **2012**(10), 21-30. ISSN 1732-1948.
TULEJA, P. 2009. Možnosti měření regionálních disparit – nový pohled. *Regionální disparity: Working Papers No. 5*. Ostrava: EkF VŠB-TU. pp. 62-70.

Author's contact address:

Ing. Miroslava Lungová, Ph.D., Technical University of Liberec, Faculty of Economics, Studentská 2, 461 17 Liberec 1, miroslava.lungova@tul.cz

Možné přínosy inovovaného standardu pro řízení projektů pro rozvoj regionů

The potential benefits of an upgraded standard for project management for the development of the regions.

Pavel Máchal

Abstrakt:

V roce 2011 byly v na IPMA CoD v Rize zahájeny práce na programu IPMA Consensus Program v 4 se dvěma projekty, a sice ICB 4 a ICR 4. Cílem bylo vytvořit standard projektového řízení na vyšší úrovni, proto verze 4. Současně se standardem byla projektem vytvořena nová pravidla pro certifikaci ICR 4. Oba dokumenty byly schváleny loni v říjnu na IPMA CoD v Panamě. V současné době je realizován převod těchto stěžejních dokumentů do českého prostředí tak, aby výstupem validace SPŘ ČR, která proběhne v roce 2018, a bylo oprávnění certifikovat v ČR kandidáty dle nových pravidel IPMA na další pětileté období. Článek se zabývá možnými přínosy, které plynou z inovace standardů IPMA pro řízení projektů zaměřených regionální rozvoj.

Klíčová slova:

IPMA, ICB 4, ICR 4, certifikace

Abstract:

In 2011 there were works on the program of the IPMA Consensus Program V.4 launched at the IPMA CoD in Riga. Works were launched with two projects - ICB4 and ICR4. The aim was to create a standard of project management of a higher level, therefore there is version 4 – V.4 used. At the same time new rules for the certification called ICR4 was created along with standard of project management. Both documents were approved last October at the IPMA CoD in Panama. Currently the transfer of these fundamental documents into the Czech framework is conducted. The output of this transfer will be a validation of SPR CR, which will take place in 2018 and which will enable to certify the candidates according to the new rules of IPMA for the next five-year period in the Czech Republic. The paper is focused on the potential benefits that accrue from the innovation of IPMA project management standard for the purposes of regional development.

Key words:

IPMA, ICB 4, ICR 4, Certification

Úvod:

Dnes, více než kdykoliv jindy, se vyžadují při realizaci projektů efektivní postupy. Mezinárodní společnost IPMA se proto zaměřila na kompetenční pojetí etalonu pro ověření znalostí a zkušeností projektových manažerů. Při procesu ověřování znalostí a zkušeností, jenž se nazývá certifikace, zkoumají hodnotitelé u každého kandidáta jeho znalosti a zkušenosti rozdílně v různých stupních certifikace všechny druhy kompetencí (MÁCHAL, KOPEČKOVÁ, PRESOVÁ, 2015). Tedy jak kompetencí technických, tak i kompetencí behaviorálních a kontextových. Základním etalonem je IPMA Competence Baseline (ICB) a z něj vycházející Národní standard kompetencí projektového řízení, který vydává Společnost

pro projektové řízení Česká republika (v současné době je platná verze 3.2, NÁRODNÍ STANDARD, 2012).

Termín kompetence pochází z latinského „Competentia“, což znamená předpoklad či schopnost zvládat určitou funkci, činnost nebo situaci. V průběhu posledních let se popisy kompetencí vyvíjejí a mění v důsledku změn v řízení.

V roce 2015 vydala společnost IPMA jako upgradovaný standard ICB 4, který definuje kompetence požadované na úrovni řízení projektů, programů a portfolií. Popisuje jednotlivce, kteří pracují v těchto oblastech, přičemž se vyhýbá terminologii konkrétní role, protože navzdory změnám v názvech rolí, základní koncepce zůstává platná (MIKULICOVÁ, 2016). ICB 4 navazuje na předchozí vydání ICB 3 a představuje nové poznatky a směry. Rovněž je určen pro širší využití, slouží pro pedagogy, lektory, praktiky, HR specialisty či zkoušející, jelikož v rámci certifikačního systému IPMA tvoří základ pro hodnocení. ICB 4 rovněž více klade důraz na individualitu a rozvoj individuálních kompetencí, které chápe jako aplikaci znalostí, dovedností a schopností. Zároveň uvádí možnosti přístupů k rozvoji individuálních kompetencí, a to sebevzdělávání (čtení knih, studium, experimenty apod.), učení od druhých (zpětná vazba), vzdělávání a odborné přípravy (školení, workshopy), koučování a mentoringu a simulačních her (deskové či hry na počítači, odrážejí vzájemné působení a chování jednotlivců v určitém prostředí, což podporuje jak osobní vývoj, tak učení se od ostatních).

Cíl práce a metodika:

Cílem této práce je provést basální komparaci standardu IPMA ICB verze 3 a jeho upgradované – verze 4. Tato komparace bude opřena o principy tvorby jednotlivých verzí ICB a následně pro orientaci uživatele bude objasněn přínos IPMA ICB verze 4 pro praxi řízení projektů.

Metodicky je pro deklaraci možných přínosů inovovaného standardu pro řízení projektů pro rozvoj regionů použita zejména metoda komparace, která spočívá v deskripci jednotlivých verzí standardu ICB se zaměřením na účel a strukturu dokumentu a zejména na představení dílčích kompetencí. Následným krokem je provedení komparace.

Výsledky:

Kompetencí rozumíme soubor znalostí, osobních postojů, dovedností a relevantních zkušeností potřebných pro zastávání určitých funkcí. Aby mohla certifikační autorita u kandidátů změřit jejich úroveň kompetencí a zároveň pomoci je dále rozvíjet, pak kompetence rozděluje ne jednotlivé elementy kompetencí (DOLEŽAL, MÁCHAL, LACKO, 2012).

Specifickým pojetím ICB 3 byl kompetenční pohled na znalosti a zkušenosti projektového manažera, které dělí do třech **kompetenčních oblastí** - technické, behaviorální a kontextové (INTERNET, 2006). I když je standard orientován kompetenčně, u každého elementu jednotlivých kompetenčních oblastí uvádí tzv. **možné procesní kroky**, které udávají směr pro jednání v rámci daného kompetenčního prvku. Jedná se o jakousi nápovědu, jak mohou kandidáti použít a zavést kompetenci. Kromě kompetencí pro projektové řízení se ICB 3 významně zabývá certifikačním procesem. V této souvislosti propojuje jednotlivé elementy kompetencí s certifikačními stupni, a to tak, že u každého elementu uvádí **klíčové kompetence pro jednotlivé stupně**, které stanovují míru, do jaké musí kandidát prokázat své schopnosti.

Standard ICB 3 člení kompetence do třech oblastí - technické, behaviorální, kontextové. Každá z těchto oblastí je tvořena určitým počtem dílčích elementů:

– **technické kompetence** (20 elementů),
– **behaviorální kompetence** (15 elementů),
– **kontextové kompetence** (11 elementů).

Nová verze standardu IPMA ICB 4 je orientována nejen na oblast projektového řízení, avšak nově se orientuje i na řízení programů a portfolií. V rámci každé této oblasti definuje patřičné znalosti a dovednosti, které jsou potřebné pro úspěšné řízení v dané oblasti. Řízení se prostřednictvím procesů a integrace různých fází životního cyklu zabývá aplikací metod, nástrojů, technik a kompetencí pro dosažení projektových cílů. Během řízení však dochází ke změnám a je potřeba na ně reagovat. Může se jednat např. vstup nového výrobku na trh, zásadní organizační změnu či úplnou transformaci dočasného stavu. Jako projekt může být řešen první příklad, kdy se jedná o víceméně plánovanou situaci, ovšem další případy, kdy dochází k rozsáhlejší přeměně určitého stavu, vyžadují řízení podle programů. Programy jsou k řešení nejistoty a neurčitosti vhodnější než projekty. Jsou však více složité z hlediska vzájemné provázanosti dílčích prvků (projektů, cílů, rizik, změn atd.). Pokud ovšem v organizaci existuje více projektů a programů, které spolu nutně nijak nesouvisí, hovoří se již o portfoliu. Cílem řízení portfolia je sladit projekty se strategií organizace, udržovat rovnováhu různých typů projektů a zajistit harmonizaci se zdrojovou základnou organizace. ICB 4 tedy uvažuje o všech třech úrovních řízení a definuje, právě jaké metody a techniky by měl dotyčný jedinec ovládat a zároveň jakými osobnostními dovednostmi by měl disponovat.

Standard ICB 4 se snaží sjednotit možnosti chápání pojmu *kompetence* a staví tak na několika klíčových konceptech (INTERNET, 2015). Předně apeluje na rozdílné chápání rolí a jejich názvů zejména v různých jazycích a odvětvích. Proto se ICB 4 zaměřuje na kompetence důležité jak pro projektový management, tak pro programový a portfolio management. Každá tato oblast managementu potom obsahuje přesně stanovené role, které do dané oblasti spadají. ICB 4 má rovněž dále vytyčeny tři **kompetenční oblasti**, které tvoří tzv. OKO kompetencí, obdobně, jak tomu bylo u verze ICB 3. Tyto oblasti platí pro všechny tři domény (projekt, program, portfolio). Zmíněnými kompetenčními oblastmi jsou lidské kompetence, praktické a perspektivní. Dalším prvkem, o který se nová verze standardu ICB opírá, jsou tzv. **klíčové indikátory kompetencí**. Ty se vztahují k jednotlivým kompetenčním elementům v rámci každé kompetenční oblasti a poskytují konečné ukazatele úspěšného projektu. ICB 4 své kompetence také více detailizuje na základě uvedených potřebných **znalostí** a **dovedností**. ICB 4 rovněž zpřesňuje definice pojmů **projekt, program, portfolio** a přináší i jejich zasituování do celkového kontextu managementu.

Standard je rozdělen na tři domény managementu, a to na projektový management, programový a management portfolia. Každá tato doména je tvořena třemi základními kompetenčními oblastmi, z nichž každá disponuje svými dílčími elementy kompetencí:

– **perspektivní kompetence** (5 elementů),
– **lidské kompetence** (10 elementů),
– **praktické kompetence** (14 elementů).

Ke každému z těchto 29 elementů je přiřazeno několik klíčových indikátorů, u kterých je uveden přesný popis a možná opatření. Jednotlivé elementy jsou charakterizovány jejich definicí, účelem, popisem, potřebnými znalostmi a dovednostmi a vazbami na ostatní elementy kompetencí.

Struktura ICB 4 se tedy odvíjí od principu primárního rozdělení na tři kompetenční oblasti s dílčími elementy. Ty jsou přehledně a jasně představeny včetně *znalostí, dovedností* a *klíčových indikátorů*. Jelikož stávající podoba struktury ICB 3 ve většině případů opakuje u kompetencí i klíčové indikátory, které by měly nejlépe vystihovat rozdílnost v třech doménách managementu, navrhovaná struktura tyto indikátory sjednocuje. Účelem je uvést zvlášť indikátory, které jsou pro všechny oblasti managementu stejné a pro specifické indikátory jednotlivých domén vytvořit samostatné podkapitoly. Tento systém zajistí lepší přehlednost dokumentu a díky zamezení opakování bude výrazněji zřejmé, které informace jsou stěžejní pro oblast projektového, programového a portfolio managementu.

Závěr:

Problematika projektového managementu roste v současném světě na významu a počet společností, které ve svém provozu využívají řízení činností podle projektů, se zvyšuje. Na základě toho je potřeba v organizacích určit zodpovědné osoby, které nad realizovanými projekty přebírají dohled. A právě na tyto osoby je standard ICB zaměřen. Definuje potřebné kompetence, tedy znalosti, dovednosti a schopnosti, kterými by měli vedoucí pracovníci při řízení projektů disponovat.

V posledních téměř deseti letech byl v platnosti standard ICB verze 3. Roku 2015 se dočkal inovace, která přináší poněkud rozsáhlé přepracování jeho nové a aktuální podoby. Stěžejním rozdílem je nové zaměření na oblast řízení programů a portfolií. Nová verze ICB 4 definuje oblasti kompetencí pod odlišným pojmenováním, avšak jejich podstata koresponduje se starší verzí. ICB 4 přináší řadu obměn v charakteristikách jednotlivých kompetencí, ovšem stěžejním poznatkem je, že kompetence představuje detailněji se zaměřením na osobu manažera/řešitele. Podstatnou změnou rovněž je výrazné snížení počtu kompetencí oproti předešlé verzi. Jednotlivé kompetence se tak vhodně doplňují a jsou přehlednější. Za jistý nedostatek nové verze ICB lze ovšem označit jeho rozsáhlé zpracování. Dosahuje více než dvounásobného počtu stran než předcházející ICB 3.

I přes jisté identifikované nedostatky nové verze ICB, lze však její zpracování považovat za přínosné. Reflektuje budoucí vývoj disciplíny projektového managementu, a to díky orientaci na řízení jak projektů, tak programů a portfolií. Zabývá se primárně účelem, pro jaký byla vytvořena, a to kompetencemi, tedy potřebnými znalostmi a dovednostmi. Tyto kompetence rovněž podává v přehledném a sjednoceném stylu.

Literatura:

1. DOLEŽAL, Jan, MÁCHAL Pavel, LACKO Branislav a kol. *Projektový management podle IPMA*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2012, 526 s. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-4275-5.

2. MIKULICOVÁ, Pavlína. Komparace standardů IPMA verze ICB 3 a ICB 4. Diplomová práce, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita v Brně Mendelova univerzita v Brně, 2016.

3. MÁCHAL, Pavel, KOPEČKOVÁ Martina, PRESOVÁ Radmila. *Světové standardy projektového řízení: pro malé a střední firmy: IPMA, PMI, PRINCE2*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015, 138 s. ISBN 978-80-247-5321-8.

4. *Národní standard kompetencí projektového řízení verze 3.2: National standard competences of project management version 3.2.* 3., dopl. a aktualiz. vyd. Brno: Společnost pro projektové řízení, 2012, 342 s. ISBN 978-80-260-2325-8.

5. *ICB: IPMA competence baseline, version 3.0* [online]. Nijkerk: IPMA, International Project Management Association, 2006, s. 212 [cit. 2016-08-29]. ISBN 09-553-2130-1. Dostupné z: http://www.ipma.world/assets/ICB3.pdf

6. *Individual Competence Baseline: 4th Version* [online]. 2015, s. 519 [cit. 2016-08-29]. ISBN 978-94-92338-01-3. Dostupné z: http://products.ipma.ch/product/icb/

Kontaktní adresa autora:

doc. Ing. Pavel Máchal, CSc., Ústav projektového řízení, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova zemědělská univerzita v Brně, 613 00 Brno, Česká republika, e-mail: pmachal@mendelu.cz

Malý a střední podnik v podmínkách regionálního prostředí
Small and Medium Enterprise in the Regional Environment Conditions

Ivana Mandysová

Abstrakt:

Podnikání se stalo významnou vědní a výzkumnou disciplínou. Podnikatelé jsou heterogenní skupinou podnikající v různých ekonomických odvětvích. Podnikatelské prostředí se sestává z mnoha malých a středních podniků operujících ve výrobě, službách i obchodu, jako jsou např. strojírenské a kovoobráběcí dílny, ruční či řemeslná výroba, počítačové softwarové podniky. Tyto podniky založili podnikatelé, kteří dokázali identifikovat podnikatelský nápad a proměnit jej v realitu. V některých geografických regionech se nachází více vznikajících podniků, než v ostatních lokalitách. Podniky se často vyskytují ve stejném odvětví, což vede k teoriím, že regionální podnikatelské prostředí podporuje a stimuluje podnikání. Proběhly četné výzkumy v oblasti regionálních podmínek, regionálního prostředí, vazeb a kontaktů. Předkládaný výzkum hledá způsob a identifikuje nástroje, jakými regionální prostředí podporuje podnikání, od nápadu, podnikatelského záměru až po rozvoj firmy. Studie je založena zároveň na teoretickém výzkumu i praktickém zkoumání vzorku 25 malých a středních podniků. Základem teoretického rámce je Porterova koncepce klastru a je doplněna ostatními teoriemi zabývajícími se důležitostí vzájemných závislostí v regionu, teorií "triple helix", "spin-off" podniky, a podnikatelem jako důsledkem organizačních změn. Výzkum prokázal, že realizace podnikatelského záměru má vazbu na podnikatelské prostředí založené na důvěře a spolupráci - neobchodovatelných vazbách vzájemné provázanosti, které poskytují podnikateli přístup k informacím a odborným znalostem prostřednictvím sítí. Regionální vazby a vztahy poskytují přístup k speciálním vstupům, institucím, veřejnému zboží, jakými jsou inkubátory a můžeme zároveň konstatovat, že podnikatelům regionální prostředí zajišťuje vyšší důvěryhodnost díky vyšší prestiži a dobré pověsti.

Klíčová slova:

region, regionální prostředí, podnikání, malý a střední podnik

Abstract:

Entrepreneurship has become an important issue. There are a heterogeneous group of units working in various fields and sectors of economy. The business landscape consists of many small and medium sized enterprises operating in a manufacturing sector, service and trade, like machine workshops, handcrafts makers, computer software enterprises. They are classified by the number of employees or total turnover level. These enterprises have all been started by an entrepreneur who has identified a business idea and changed that into a venture. In some geographical regions more enterprises are started than in other geographical locations. These enterprises are often started in the same field of industry which has led to theories that the environment supports and stimulates entrepreneurship. Studies about regional conditions have often been conducted and they have studied ties and contacts in the regional environment. Study aims to identify how regional environments support entrepreneurs in setting business idea and development of a firm. The study is based both on theoretical research and practical field research among 25 small and medium sized enterprises. The framework built around the concept developed by Michael Porter is completed by other theories about the importance of interdependencies in the region, the triple helix, spin-offs and entrepreneurs as organizational products. Study confirms that business idea development could be linked to the business environmental conditions and existence of untraded interdependencies that provided the entrepreneur with the access to information, knowledge and experts through networks. The existing relations and ties further offered an access to specialized inputs, institutions and public goods such as incubators as well as it can be concluded that entrepreneurs in the reginal environment are provided by higher credibility due to the reputation.

Key words:
region, regional environment, entrepreneurship, small and medium sized enterprise

Introduction

Entrepreneurship has become an important issue in the modern society where the business landscape consists of many small and medium sized enterprises. Small and medium sized enterprises are a heterogeneous group of units working in various fields and sectors of economy. There are small machine workshops, handcrafts makers, computer software enterprises. Enterprises are operating in a manufacturing sector, service and trade. They are classified by the number of employees or total turnover level. These enterprises have all been started by an entrepreneur who has identified a business idea and changed that into a venture. In some geographical regions more enterprises are started than in other geographical locations. These enterprises are often started in the same field of industry which has led to theories that the business environment supports and stimulates entrepreneurship. Studies about regional business conditions have often been conducted and they have studied ties and contacts in the regional environment. Study aims to identify how regional environments support entrepreneurs in setting business idea and development of a firm.

The Czech Republic has high level of entrepreneurship. Policymakers are focused on increasing the motivation to undertake entrepreneurial activities among the Czech population. The most known form of undertaking entrepreneurial activities is the creation of a new enterprise, start-up, which is the outcome of the identification of a business idea. The identification of business ideas is the main part of new enterprise creation process.

In certain region environmental business conditions more enterprises are created than in other which indicates that the business idea realization might be easier there. One relative new concept that has been emerging in the entrepreneurial discussion is the concept about dynamic business environmental conditions. It is argued that certain regions or geographical areas have demonstrated more business innovation and growth than other regions.

Theoretical background

Business environment means all of the factors that affect how the company functions including employees, customers, management, suppliers and business regulations, political, legal and technological factors etc.. The theory of cluster concept is probably the most famous concept of a dynamic business environment. Its author Michael Porter defines clusters as a geographic concentrations of interconnected companies and institutions in a particular field (Porter, 1998). According to Porter the dynamic business environment settings in form of clusters is no new thing. Porter states that it has always been economic regions with more growth and innovations and in clusters is easier to recognize opportunities, which then lead to ideas.

In the contemporary science there is a secondary role that is given to the business environment and regional conditions. The question is how to determine conclusively the regional business environment role and its impact on behavior and economic competitiveness of the enterprise (Holtz-Eakin, 2004).

A general feature of current theories is a deflection from the concept of exogenous development towards the endogenous development. New approaches emphasize the role and quality of the human factor, entrepreneur personality, his communication skills, decision-making and innovative thinking. (Audretsch, 2004).

A key element of the endogenous approach to public sector research is the effort to change the atmosphere in the region, to motivate entrepreneurs, to strengthen their confidence, an effort to arouse positive expectations, create a partnership with public sector. This effort should start to strengthen mechanisms of public sector positive feedback. (Storey, 2002).

Entrepreneur and his business should be the focal point of research. The challenge is to understand the needs of entrepreneurs. The company is a point where social and economic processes in the region are meeting. (Brychtová, 2014). Hence there comes an urgent need to address this issue in the framework of regional sciences. Original theory is in decline and gradually there come new

theories in order to take their place. In response to these opinions new approaches have developed behavioral theory which is able to overcome gaps in existing public sector theories. (Richardson, 1973)

Main characteristics and current trends of Regional Business Environment

The dynamic environmental business settings are based upon that location and proximity of important factors that contribute to the productivity and development of enterprises. There are several different dynamic environmental business settings with different characteristics such as clusters, industrial districts and regions of innovation. The government and policy makers during last years have tried to enhance favorable policies for entrepreneurs in order to create more innovation which can lead to more jobs and tax incomes.

The general economic heading for development and growth in the Czech Republic have had a big enterprise' orientation and importance. Focusing on big firms that leads the growth and development of the economy has been changed lately. The importance of small and medium sized companies (SMEs) for the economic development has been widely recognized as the SMEs makes up a big part of the economy. Government and policymakers have therefore shifted much of their attention regarding development and economic growth from the big enterprises towards the SMEs. The general objective of the government is to support the development of innovation networks – clusters as instruments to increase the intensity of common research, development and innovation-related activities among businesses and the research sector (Školudová, 2015). Active support of cluster initiatives has existed in the Czech Republic for several years already. The aim of this support is to use cooperative groupings as tools for the creation of innovations and improvement of the Czech economy's competitiveness.

In 2004-2006, the Operational Program Industry and Enterprise Clusters Program was in operation with the aim of supporting the establishment and development of communication and cooperation between the business and science-and-research spheres. The program offered support to cluster initiatives in two phases. In the first phase, support was provided for seeking out enterprises for participation in clusters. The second phase consisted in the actual establishment and further development of clusters. The success of all supported activities is demonstrated by the fact that in the Czech Republic so far 40 new legal entities have been established – clusters, and a range of other projects are passing through the mapping phase.

Method, collection and analysis of data

The case study in empirical part extensively explores and interprets the actual regional business environment conditions. This part is based on the empirical study, with particular attention to small and medium sized enterprises. It aims to test whether and in which way the business environment supports and stimulates entrepreneurship.

The presented research illustrates the importance of the essential relations and ties among the components in the business environment causing functioning of the company in the region. It discovers inner mechanisms as well as their genesis.

Research is based on qualitative research method. Qualitative research is the process of searching for the essence, based on different methodological traditions, exploring the social or human problem. Researcher creates a complex, holistic picture, analyzes the different types of texts, informing about the views of the respondents. For qualitative research it is typical that hypotheses are generated only during the research, trying to understand a new problem. The reason for choosing qualitative method is that this area is quite complex. It involved the collection and analysis of qualitative data. The main characteristic of the method held was an in-depth insight of 25 enterprises. This required explorative approach.

Using qualitative explorative method allows gaining a deep insight which would not be possible to access by using other method or approach (Hendl, 2005). The research compares 25 companies. This allows us to achieve a more accurate result. Research has focused primarily on the process of long-term trends in time and change.

The presented research illustrates the importance of the essential relations and ties among the components in the business environment in the region. It discovers inner mechanisms as well as their genesis.

The procedure of empirical data collection surveyed 25 respondents, which were recorded and then the text has been transcribed literally. 95 pages of text have been obtained. The research has been carried out during the past 5 years, mapping 30 years of the development of individual enterprises.

Data were obtained by interviews with managers or owners of businesses. There were an informal semi-structured dialogs. Set was the framework of interview, questions aimed to the company surrounding environment. **Interviews were designed to map** how regional environment support entrepreneurs in setting business idea and development of a company.

The interview searched for external links and moments particularly affecting relations between business and its regional environment. Questions were aimed to identify the idea of starting a business (where, when, why), they developed gradually as a manger described the development of company activities within the frames of business environment.

All collected text has been organized and selected. Gained empirical study text has been analyzed, selected by sentences and their meaning and integrated and grouped properly. Relevant sentences were chosen to match the theoretical output.

Outcome of Empirical Research, Discussion and Findings

Respondents have perceived specialized infrastructure, good access to public goods. Respondents have confirmed the possibility to find investors in the area. This indicates that the entrepreneurial process of identifying and developing business opportunities is easier in appropriate regional business environmental conditions.

Research has confirmed awareness of entrepreneurs of non-profit agencies, like CzechInvest. It is the investment and business development agency that contributes to attract foreign investment and to develop Czech companies, provides services and development programs.

On the contrary, some negative feedback and obstacles to regional businesses environment has been expressed by entrepreneurs (Kuběnka, 2015), for completeness are stated below:

- "When we were in a boom we faced shortage of drivers, we could benefit from the free movement of labor within the EU and hire a driver from Slovakia. Drivers foreigners must apply for a Czech driving license, because the Czech driving license is linked to the digital tachograph, which tracks the driving time and rest periods for drivers. But they must have a residence in the Czech Republic for more than 185 days per year". (Logistic company)
- "We are engaged in construction and we often manipulate with the soil. Waste Act does not apply to excavated soil that meets pollution limits there is absence of regulations. Me as entrepreneur need to dispose of excavated soil, which can be any environmentally clean, as waste. I have to pay extra waste fee. In addition, due to the transport of soil I need to get permission for waste handling, or to hire a contractor". (Construction company)
- "I employ foreign citizens (Slovaks, Polish…) and I must notify the labor office every time the employee went on a business trip, in case the trip takes 7 to 30 calendar days. I saved my work and I send them for a business trip for less than 7 days or more than month. This legislation is useless complication". (metalwork company)
- "The law requires me as entrepreneur to keep records of quality inspections that took place on my premises. Doing duplication of the authorities´ evidence seems to me absurd." (trade company)
- "I paid notary fee depending on the size of my company. Establishment or cancellation of the legal form of the company must be done by a notary. Method of calculating the remuneration of the notary is particularly absurd. The total paid amount depends not on the number of pages or actual time spent on this work, but on total registered capital. Company with higher capital therefore pays more, although the text is absolutely identical". (trade company)

- "Fluctuation at workers´ positions is quite high. I am obliged to notify every vacant job including its characteristics within ten days to the job center. And immediately I must also notify when the position is occupied again." (manufacturing company)
- "I went abroad to visit a fair but the Trade Act indicates, that I am obliged to notify 3 days in advance my intention to Licensing Office and not doing this I am practically breaking the law. Given the absurdity of this obligation is not so surprising that this obligation is not respected, and Licensing offices are not coordinated in the interpretation of this legislation". (trade company)

Measures in regional business environment can be sorted at following types:

- opportunities: Entry barriers deregulation, technology transfer, access to foreign markets, procurement regulation
- capital: Loans, venture capitals
- abilities: Education, infrastructure (public and private)
- incentives: Income taxes, social security, administrative burden, labour market regulation, bankruptcy regulation, motivation.

Findings

We detect increasing attention devoted to regional business environment in the course of time. Dependencies between environment and SMEs are often reciprocal and sometimes indirect. Businesses are obviously constrained by environment. The business environment is dynamic in nature, it keeps on changing. Business environment differs from place to place, region to region. The changes in regional business environment are unpredictable.

Research has showed critical aspects of relevant business environment, which should for instance encourage people to consider starting business as an option. It is not surprising due to complexity of trying to understand precisely how to influence business environment. Many areas of government policy affect SMEs by regulatory policy, social policy, trade policy, labor policy, regional development policy. As local government applies more surveillance function, government should adopt more horizontal structures for developing and implementing an integrated policy approach.

A persistent problem of many Czech companies consists in their isolation and insufficient communication and cooperation with the science and research sphere. A possible solution to this problem could be to find a suitable form of partnership that would assist the development of companies and improvement of their competitiveness.

A regional business environmental conditions are supposed to increase the competition which leads to a higher productivity, innovation and finally more new start-up firms. Such environment offers a high access to employees, suppliers and higher information flow between individuals and businesses. Flow of information gives the entrepreneurs a better insight into market needs which provides them with possibilities to come up with new innovative ideas and to meet them in short time. Factors influencing success are also good infrastructure and free access to public goods and institutions. Many of these factors can be found in regional business environmental conditions which have been investigated in our case study.

We can see that environment which stimulates entrepreneurship is characterized by high movement of working force; the people working in these areas have access to a lot of information and networks which can lead to more ideas. It is believed that informal contacts and knowledge flows between individuals and enterprises are important for innovation and entrepreneurship. This is in accordance with other findings which suggest that prior knowledge about market conditions and customer needs, which the entrepreneur learns in other organizations, triggers the entrepreneurial process. (Watts, 1978). All stated items are supposed to lower the barriers to entry on the market for new entrepreneurs and ideas into new businesses. Business idea development could be linked to the existence of untraded interdependencies that provided the entrepreneur with the access to information, knowledge and experts through networks. (Taylor, 1975) The existing relations and ties further offered

an access to specialized inputs, institutions and public goods such as incubators as well as it can be concluded that entrepreneurs in the regional environment are provided by higher credibility due to the reputation.

Just like Steed (Steed, 1971) nowadays theorists are concerned with organizational adjustments to the instability of the environment, albeit under a different theoretical flag. This leads to conclusion that SMEs actively seek to deal with regional business environment. There is only one possible conclusion from this standpoint: it is whereas businesses are thought to be able to cope with regional business environments to use it effectively.

Regional level authorities like municipalities of Pardubice city and region have mostly surveillance function. Funding level is generally state level, Ministry of Industry and Trade, Ministry of Labour and Social Affairs, Ministry of Regional development, …etc. On the government level there are measures to promote regional entrepreneurship, even though micro-policy is not executive. Entrepreneurs have expressed positive perception of Czech-Point network, cooperation with Chamber of Commerce, promotions including radio and newspaper webcasting, television programs and campaigns, entrepreneurs´ awards, publication success stories in magazines, subsiding events, conferences, fairs, policy forums, helping community organization, sponsoring events that profile entrepreneurship and provide start-up information. The main priority of this body is a reduction in the administrative burden of entrepreneurs.

The government and administrative structures must be developed as multi-level systems transmitting powers between local, regional, sub-national, national and supranational levels. The existing (government) institutions need to be gradually reorganized. The new structure has to stimulate new forms and instruments which ensures to combine endogenous and exogenous forms.

Conclusion

Regional business environment gives incentives to support entrepreneurship. Though it is very difficult to predict the exact nature of future happenings and the changes in economic and social environment, entrepreneurs have subsequently proved flexibility by demonstrating ability to react on regional business environment. Policy makers and scientists can learn from this rising phenomena.

Study confirms that business idea development could be linked to the business environmental conditions and existence of untraded interdependencies that provided the entrepreneur with the access to information, knowledge and experts through networks. The existing relations and ties further offered an access to specialized inputs, institutions and public goods such as incubators as well as it can be concluded that entrepreneurs in the reginal business environment are provided by higher credibility due to the reputation.

Literatura:

AUDRETSCH, D. B., 2004. *A model of the entrepreneurial economy*, International Journal of Entrepreneurship Education, 2 (2), Dublin: Senate Hall Academic Publishing, pp. 143-166

BRYCHTOVÁ, Š., 2014. *Systém udržitelného rozvoje nejen v regionu*. In Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Region v rozvoji společnosti 2014. Brno: Mendelova univerzita v Brně. s. 97-107. ISBN 978-80-7509-139-0.

HENDL, J.: 2005. *Kvalitativní výzkum.* Praha: Portál.

HOLTZ-EAKIN, D., ROSEN, H. S.: 2004. *Public Policy and the Economics of Entrepreneruship*, Cambridge: MIT Press.

KUBĚNKA, M.: 2014.The Factors Affecting the Accuracy of Business Failure Prediction Models. In: European Financial Systems 2014. Proceedings of the 11th International Scientific Conference, Brno: Masaryk University, 2014, pp. 364-371. ISBN 978-80-210-7153-7.

PORTER, M.: 1998. *Cluster and the new economics of competition*. Harward Business Review. Vol.76 (6), pp. 77-90

RICHARDSON, H.: 1973. *Regional Growth Theory*. London: Macmillan.

STEED, G.: 1971. *Forms of corporate environmental adaptation*. Journal of Economic and Social Geography 62, London: Wiley, pp. 90-94

STOREY, D. J.: 2002. *Methods of evaluating the impact of Public Policies to support small businesses, the six steps to heaven,* International Journal of Entrepreneurship Education, 1, London: Wiley pp. 181-202
ŠKOLUDOVÁ, J.: 2015. The Impact of Enterprise Social Networks at the Costs of Internal Communication in Organizations in Czech Republic. In: SGEM International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts. ISBN 978-619-7105-47-6 / ISSN 2367-5659 , Aug 26-Sept 01; Book 2, Vol. 2, 467 - 474 pp.
TAYLOR, M. J.: 1975. *Organizational growth, spatial interaction and location decision making*. Regional Studies 9, pp. 313-323
WATTS, H. D.: 1978, *Inter-organizational relations and the location of industry*. Regional Studies 12, pp. 215-225.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Ivana Mandysová, Ph.D. Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice, Studentská 95, Pardubice 532 10. e-mail: ivana.mandysova@upce.cz

Spotřebitelské vnímání regionálního produktu

Consumer perceptions of a regional product

Klára Margarisová, Lucie Vokáčová, Jiří Čerkasov, Jan Huml.

Abstrakt:

Regionální produkt může být chápán jako produkt, který je spojený s určitým relativně ohraničeným územím, s regionem původu, a reprezentuje specifika tohoto regionu. V České republice je regionálnímu produktu věnována pozornost v rámci studií z oblasti geografie, regionálního rozvoje, rurálního rozvoje či rurálního turismu. Přes nesporný význam regionálních produktů pro rozvoj jednotlivých oblastí chybí bližší charakteristika těchto produktů. Cílem příspěvku je vymezit jednotlivé atributy regionálních produktů z pohledu spotřebitele. V článku jsou prezentovány výsledky výzkumu realizovaného formou dotazníkového šetření, jehož respondenty jsou obyvatelé / návštěvníci různých mikroregionů v rámci České republiky. Pro stanovení charakteristik regionálního produktu je využit sémantický diferenciál. Hlavním výstupem článku je charakteristika regionálního produktu z hlediska typu produktu, jeho výroby, jedinečnosti, dostupnosti, sociální odpovědnosti, sepjetí s regionem atd. Stanovené klíčové charakteristiky mohou být dále využity pro nastavení komunikační strategie jednotlivých regionálních producentů či poskytovatele / koordinátora regionálního značení.

Klíčová slova:

Region, regionální rozvoj, regionální produkt, marketingové řízení, regionální značení, spotřebitel

Abstract:

Regional products can be understood as products associated with a particular, relatively bordered territory, with the region of their origin, and represented specifics of the region. In Czech Republic regional product are examined in context of geography, regional development, rural development or rural tourism. Despite the undeniable importance of regional products for development of particular regions, clearly defined characteristic of those product are still missing. The aim of this paper is to define the various attributes of regional products from the consumer perspective. The article presents the results of research conducted via questionnaire survey, whose respondents are residents / visitors of various micro regions in the Czech Republic. The semantic differential is used to determine the characteristics of the regional product. The main output of this article is characteristic of a regional product in terms of product type, production, uniqueness, accessibility, social responsibility, its connection with the region etc. Those characteristic features can be further used for setting up the communication strategy of the individual regional producers or provider / coordinator of regional brand.

Key words:

Region, regional development, regional product, marketing management, regional branding, consumer

Úvod

V rámci kupního chování spotřebitelů je místo původu produktu důležité především u potravin a zemědělských produktů. Ke zvýšenému zájmu o tyto informace přispívají i kauzy se zdravotně závadným zbožím ze zahraničí či kampaně na podporu domácích výrobků. Záběr produktů svázaných s konkrétním regionem je ale daleko širší a stejně rozmanitá je i jejich užitná hodnota – na straně zákazníka / spotřebitele, producenta i samotného regionu jako společenského uskupení. Téma regionálního produktu je v českém prostředí reflektováno v různých vědních oborech. Studie zaměřené na toto téma se objevují v oblasti geografie a regionálního rozvoje (Semian, Chromý a Kučera, 2016; Kašková a Chromý, 2014), rozvoje venkova (Lošťák a Kučerová, 2007; Tregear, 2003) nebo venkovského turistického ruchu (Spilková a Fialová, 2013). Přes nesporný význam regionálních produktů pro rozvoj jednotlivých oblastí chybí bližší charakteristika těchto produktů.

Obecně se region definuje jako více či méně ohraničená územní jednotka, která se díky své jednotnosti, uniformitě či shodnosti znaků nebo určitému organizačnímu principu liší od jiných územních jednotek. Nejedná se o přirozené entity, ale spíše o politické a sociální konstrukce, o jejichž rozvoj se zasazují jak aktéři zevnitř, tak zvnějšku. Dále Chromý (2009) upozorňuje na skutečnost, že regiony jsou v čase pomíjivé – mění se nejen jejich význam či smysl, podstata, funkce, integrita, ale i jejich vymezení (hranice) a vnímání (místní komunitou i externími subjekty).

Regionální produkt je možné chápat jako produkt, jež je spojený s určitým relativně ohraničeným územím, s místem původu (Kašková a Chromý, 2014), a zároveň reprezentuje specifika tohoto území (Kirchgeorg in Kaufmann a Durst, 2008). Unikátnost regionu je součástí kvality produktu. Údaje o původu a kvalitě produktu jsou ve zjednodušené podobě sdělovány pomocí značek či známek. Označování původu zboží vzniklo spontánně tradicí. Názvy některých věhlasných výrobků se natolik vžily, že si spotřebitelé s takovým označením automaticky spojovali vysokou kvalitu či specifické vlastnosti zboží. Většinou se tento speciální charakter zboží pojil k určitému místu (Horáček, Čada a Hajn, 2011). Postupem času se vyvinuly systémy značení regionálních produktů, a to jako aktivita třetí strany, která posuzuje daná kritéria a garantuje jejich splnění udělením certifikátu.

Nadnárodní úroveň značení je v České republice reprezentována systémem Evropské unie zahrnujícím chráněné označení zemědělských výrobků a potravin – Chráněné označení původu (CHOP), Chráněné zeměpisné označení (CHZO) a Zaručená tradiční specialita (ZTS). Národní systémy značení řídí centrální orgány státní správy (např. ministerstvo) nebo soukromé či jiné subjekty působící na celém území Česka. Mezi značky zastřešené národními systémy patří např. Klasa, Český výrobek, Česká potravina – garantováno Potravinářskou komorou ČR, Czech Made, Česká kvalita, Nositel tradice lidového řemesla, Regionální potravina, Vína z Moravy, vína z Čech aj. Velký počet značení má své negativní dopady ve zhoršené orientaci spotřebitele či pochybnostech o důvěryhodnosti jednotlivých značek. Systémy regionálního charakteru fungují na území jednotlivých krajů a jsou ve většině případů řízeny krajskými samosprávami. Krajské systémy mají charakter soutěží a patří k nim např. Výrobek roku Libereckého kraje, Mls Pardubického kraje, Chutná hezky. Jihočesky a další. Na mikroregionální úrovni řídí značky nezávislé a neziskové subjekty s regionální působností (např. Sdružení Český ráj – značka „Regionální produkt Český ráj“, MAS[38] mikroregionu Valašsko – ochranná známka s názvem PRAVÉ VALAŠSKÉ, Mikroregion Sokolov – východ – značka „Original product of Sokolovsko”, apod.).

Značení místních výrobků zavedlo Regionální environmentální centrum Česká republika, v rámci projektu „Natura 2000 – Lidé přírodě, příroda lidem“, jehož realizaci v letech 2004–2006 financovala Evropská komise. Regionální značení výrobků bylo jednou z hlavních částí tohoto projektu zaměřeného na zvyšování povědomí obyvatelstva o celoevropské soustavě chráněných územích Natura 2000[39]. Značný zájem o regionální značky a snaha o jejich zavedení i pro služby v cestovním ruchu vedly v roce 2008 k zastřešení všech aktivit spojených se značením a vzniká Asociace regionálních značek.

Asociace regionálních značek, z.s.[40] (ARZ) zajišťuje koordinaci systémů značení místních výrobků a služeb na národní úrovni. Pomáhá Koordinátorovi ve vyhledávání finančních zdrojů pro systém značení, podílí se na propagaci a prezentaci značky, spravuje společné webové stránky systému – Portál o regionálním značení výrobků a služeb, zajišťuje výměnu zkušeností mezi regiony, které jsou členy systému[41], a také propagaci a prezentaci systému i jednotlivých značek na národní a mezinárodní úrovni.

---

[38] *Místní akční skupina*

[39] *Pro značení místních výrobků byly vybrány tři oblasti soustavy Natura 2000 – národní parky Krkonoše a Šumava a CHKO Beskydy.*

[40] *zapsaný spolek (dle § 216 NOZ)*

[41] *Do systému regionálních značek se od roku 2004 zapojilo 26 regionů – Krkonoše, Šumava, Beskydy, Moravský kras, Orlické hory, Moravské Kravařsko, Górolsko Swoboda, Vysočina, Polabí a Podkrkonoší, Haná, Českosaské Švýcarsko, Jeseníky, Prácheňsko, Broumovsko, Kraj blanických rytířů, Železné hory, Moravská brána, Zápraží, Znojemsko, Toulava, Opavské Slezsko, Krušnohoří, Kraj Pernštejnů, České středohoří, Poohří a Kutnohorsko.*

Regionální značka garantuje především původ výrobku v daném regionu, jeho kvalitu, šetrnost k životnímu prostředí a jedinečnost ve vztahu k regionu (tradice, místní suroviny, ruční nebo duševní práce, motiv a specifičnost v regionu, výjimečná kvalita). Je určena zpravidla pro řemeslné nebo umělecké výrobky, potraviny nebo zemědělské a přírodní produkty. V menší míře se objevuje také u ubytovacích a stravovacích služeb a zážitků spojených s regionem (Asociace regionálních značek, 2016).

Hlavním smyslem tohoto značení je zviditelnit venkovské regiony a podpořit rozvoj sociálně, kulturně a environmentálně orientované ekonomiky v oblastech, které jsou zajímavé svým přírodním a kulturním bohatstvím (Čadilová, 2011). Koncept regionálního značení má tedy přispívat k ekonomickému oživení regionů se zřetelem ke všem třem pilířům udržitelného rozvoje. Tento přístup je známý také jako Triple Bottom Line (TBL) neboli 3P – people (lidé), planet (planeta) a profit (zisk). Jedná se o dobrovolné integrování sociálních a ekologických hledisek do každodenních firemních operací a interakcí s firemními stakeholdery[42] (European commission, 2001). Výrobcům, zemědělcům i dalším podnikatelům v regionu má značení pomoci s propagací a odbytem místních produktů a se zvýšením prestiže výrobků prostřednictvím dobrého jména regionu. Regionální značky také přispívají k rozvoji cestovního ruchu. Prostřednictvím značek je diferencována nabídka turistických regionů pro návštěvníky. U místních obyvatel pak značka může posílit sounáležitost s regionem a podněcovat zapojení obyvatel do dění v regionu a zprostředkovávat kontakty mezi výrobci a dalšími lokálními aktéry (Kažmierski, 2013).

Materiál a metody

Cílem tohoto příspěvku je vymezit jednotlivé atributy regionálních produktů z pohledu spotřebitele.

Data použitá v příspěvku byla shromážděna v rámci výzkumného projektu zaměřeného na regionální značení produktů v ČR. Respondenti byli osloveni prostřednictvím elektronického dotazníku vytvořeného v rámci aplikace Formuláře Google. Meritorní otázky byly konstruovány jako polaritní profil. Respondentům byly předloženy protikladné atributy stojící proti sobě na 5bodové škále, přičemž střední hodnota, tj. 3, vyjadřuje skutečnost, že daný atribut není pro definování regionálního produktu podstatný. Celkem bylo použito 26 dvojic rozložených do tří tematických celků – základní charakteristiky regionálního produktu (13), výroba regionálního produktu (5) a vztah regionálního produktu k okolí (8) zahrnující parametry společenské odpovědnosti. U některých párů došlo k výměně stran daných pojmů, aby se zabránilo stereotypním odpovědím.

Spontánní hodnocení jednotlivých položek respondenty bylo kvantifikováno a výsledný průměr jednotlivých párů byl graficky propojen vertikální spojnicí. Na základně zjištěných hodnot byly stanoveny intervaly pro hodnocení významnosti: nevýznamný (2,5; 3,5); málo významný <3,5; 4,0), resp. (2,0; 2,5>; významný <4,0; 4,5), resp. (1,5; 2,0>; velmi významný <4,5; 5,0>, resp. <1,0; 1,5>.

Prezentované výsledky pocházejí z předvýzkumu realizovaného ve vybraných regionech: Českosaské Švýcarsko (8,5 %), Český ráj (11,7 %), Haná (19,1%), Jeseníky (26,6 %), Orlické hory (13,8 %) a Poohří (20,2 %). Celkem se šetření zúčastnilo 94 respondentů. Zkoumaný vzorek má následující charakteristiku: ženy (74 %), muži (26 %); do 29 let (42,6 %), 30-49 let (46,8 %), 50 a více let (10,6 %); středoškolské vzdělání (37 %), vyšší odborné a vysokoškolské vzdělání (63 %). Dále byl zjišťován status respondenta vůči konkrétnímu regionu – místní obyvatelé (56 %) a návštěvníci (44 %).

[42] *Termín stakeholder (česky překládáno nejčastěji jako zainteresovaná strana) definoval Freeman (1984) jako každý subjekt, který je ovlivněn organizací / společností / firmou, nebo naopak může ovlivňovat organizaci / společnost / firmu. Mezi zainteresované strany patří zaměstnanci, manažeři, vlastníci, akcionáři, zákazníci / spotřebitelé, dodavatelé, místní komunity, investoři, nevládní organizace, vlády a vládní instituce, regulující úřady, média aj.).*

Výsledky

Výsledky jsou nejprve prezentovány za celý zkoumaný vzorek. Následně jsou zohledněny vybrané charakteristiky respondentů (status vůči regionu, demografické charakteristiky – pohlaví, věk vzdělání). Z důvodu snazšího porovnání významnosti atributů napříč sledovanými tematickými celky je všech 26 položek znázorněno vždy v rámci jednoho grafu.

Atributy regionálního produktu – celkový výsledek

Konkrétní rozložení dosažených hodnot sledovaných atributů zobrazuje Graf 1.

Základní charakteristiky regionálního produktu

Z pohledu základních charakteristik regionálního produktu byla jako nevýznamný atribut označena pouze charakteristika týkající se ceny produktu (levný / drahý). Jako málo významné se projevily charakteristiky – neznámý / proslulý, velká firma / malá firma, hojný / vzácný. Významné byly charakteristiky – bez označení / certifikovaný, služba / hmotný produkt, běžný / jedinečný, moderní / tradiční, kvalitní / nekvalitní. Nejvyšších hodnot, tj. velmi významné, dosáhly charakteristiky – globální / lokální, nereprezentuje místo vzniku / reprezentuje místo vzniku.

Výroba regionálního produktu

Z analýzy sekundárních dat Asociace regionálních značek vyplývá, že většina certifikovaných produktů má hmotný charakter. Z tohoto důvodu byla vyčleněna samostatná sekce týkající se výroby. Na základě stanovených intervalů (viz kapitola Materiál a metody) byly jednotlivé atributy kategorizovány následovně: nevýznamné – nevyskytuje se, málo významné – řemeslný / zemědělský výrobek, sériový produkt / každý kus originál, významné – výrobek korporace / výrobek rodinné firmy, průmyslová výroba / ruční výroba, velkovýroba / malovýroba; velmi významné – nevyskytuje se.

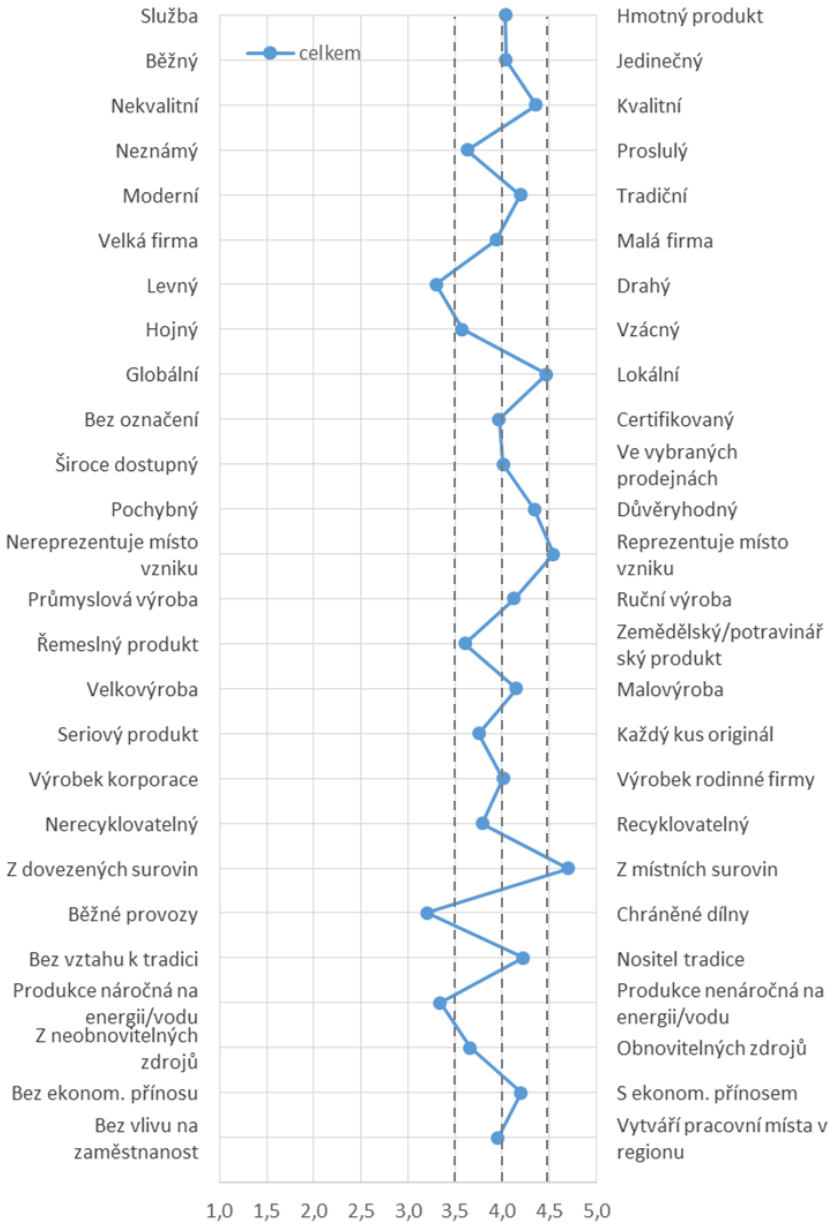
Vztah regionálního produktu k okolí

Třetí tematický celek reflektuje koncept společenské odpovědnosti firem (Corporate Social Responsibility – CSR) dle Elkingtona (1994), tj. orientaci na sociální (SOC), environmentální (ENV) a ekonomickou (EK) oblast. Oproti předchozím tematickým celkům se zde objevuje nejvíce nevýznamných charakteristik – běžné provozy / chráněné dílny (SOC), produkce náročná na energii a vodu / produkce nenáročná na energii a vodu (ENV). Jako faktory málo významné byly identifikovány charakteristiky – z neobnovitelných zdrojů / z obnovitelných zdrojů (ENV), nerecyklovatelný / recyklovatelný (ENV). Jako významné respondenti posoudili charakteristiky – bez vlivu na zaměstnanost / vytváří pracovní místa v regionu (SOC), bez ekonomického přínosu pro region / s ekonomickým přínosem pro region (EK); bez vztahu k tradici / nositel tradice (SOC).

V této sekci se vyskytla charakteristika s nejvyšším hodnotou významnosti ze všech sledovaných – z dovezených surovin / z místních surovin (EK / ENV).

Graf 1:Atributy regionálního produktu – celkový výsledek

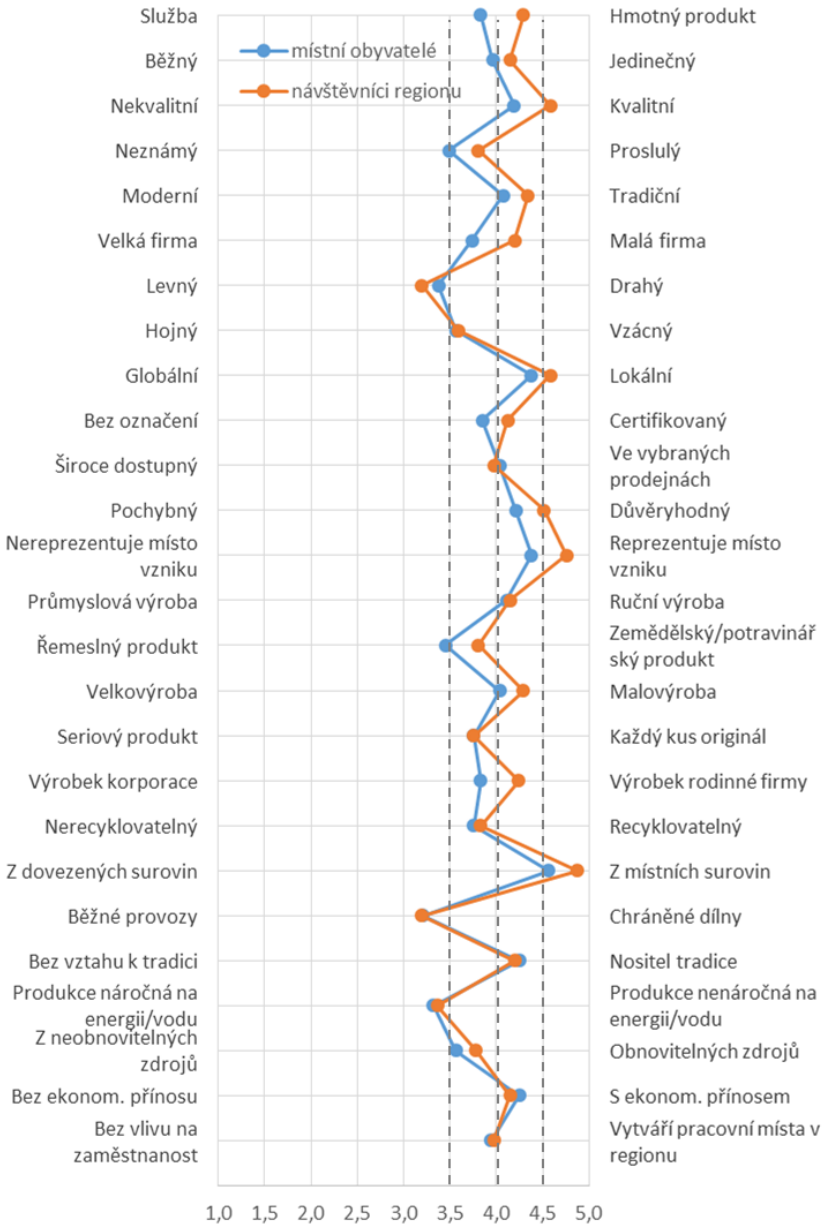
Zdroj: vlastní výzkum, 2016

Atributy regionálního produktu – status vůči region

Na základě statusu respondenta vůči regionu lze pozorovat rozdíly ve vnímání charakteristik regionálních produktů mezi místními obyvateli a návštěvníky regionu. Jak je patrné z Grafu 2, názory návštěvníků lze označit jako více vyhraněné, u většiny sledovaných charakteristik se přiklánějí blíže ke krajní hodnotě.

Nejvíce se názory místních obyvatel odlišují od návštěvníků u těchto charakteristik: hmotný charakter produktu, produkt malé firmy, produkt rodinné firmy, kvalita, reprezentuje místo vzniku, zemědělský produkt.

Graf 2: Atributy regionálního produktu – status vůči regionu

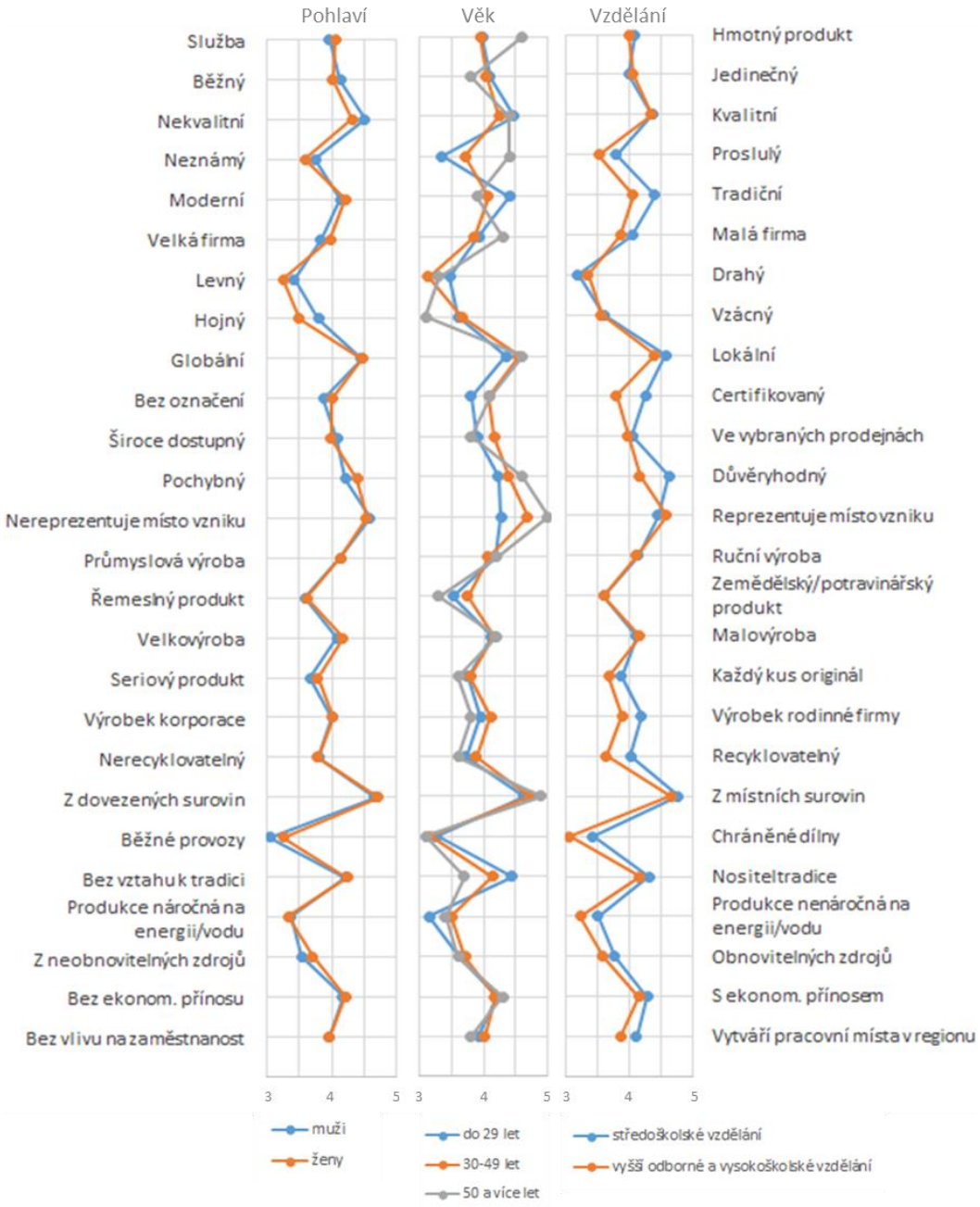
Zdroj: vlastní výzkum, 2016

Atributy regionálního produktu – demografické charakteristiky

Rozdíly ve vnímání regionálního produktu mezi jednotlivými skupinami respondentů, které byly vytvořeny na základě demografických charakteristik (pohlaví, věk, vzdělání) vystihuje Graf 3.

Při zohlednění vybraných demografických charakteristik nebyly shledány významné rozdíly v případě pohlaví. Jediná významnější diference se projevila v charakteristice hojný / vzácný, kdy se muži více přiklánějí k variantě vzácný.

V případě srovnání jednotlivých stupňů vzdělání se u respondentů se středoškolským vzděláním projevuje mírně vyšší příklon ke krajním hodnotám. Největší diferenci je možné pozorovat v atributech bez označení / certifikovaný a pochybný / důvěryhodný, kdy se respondenti se středoškolským vzděláním výrazněji přiklánějí k variantám certifikovaný, resp. důvěryhodný.

Graf 3: Atributy regionálního produktu – demografické charakteristiky

Zdroj: vlastní výzkum, 2016

Rozdělení věku vychází z pojetí životních vývojových etap dle Schiffmann, Kanuk (2004) a představuje tři kategorie: zatímní dospělost, první dospělost a druhá dospělost (viz Graf 3). V případě věku se ani u jedné ze sledovaných kategorií neprojevila tendence příklonu ke krajním hodnotám, jako tomu bylo v případě vztahu k regionu či vzdělání. Největší rozdíly se dle očekávání projevily mezi nejmladšími a nejstaršími respondenty. Největší rozdíly v chápání regionálního produktu se projevily v charakteristikách: bez vztahu k tradici / nositel tradice, nereprezentuje místo vzniku / reprezentuje místo vzniku, služba / hmotný produkt, moderní / tradiční a výrobek velké firmy / výrobek malé firmy. Přičemž mladší věková kategorie vnímá regionální produkt spíše jako nositele tradice a spojuje s ním pojem tradiční. Naproti tomu věková kategorie 50 a více let chápe regionální produkt jako reprezentanta místa vzniku, který má hmotnou podstatu a je produktem malé firmy.

Diskuse

Pojem regionální produkt byl dle očekávání spojován s představou „místa“. To je reprezentováno např. atributy z místních surovin, reprezentuje místo vzniku nebo lokální, které byly hodnoceny jako nejvýznamnější. Tento výsledek koresponduje se současným trendem zvýšeného zájmu spotřebitelů o původ produktu (zejména v případě nákupu potravin), což dokládá např. studie zaměřená na znalost regionálních značek potravin v kraji Vysočina (Chalupová, Prokop, Rojík, 2012).

Při porovnání dosažených výsledků šetření s pojetím regionálního produktu tak, jak ho chápe Asociace regionálních značek, lze dospět k závěru, že z certifikačních kritérií stanovených asociací respondenti jasně upřednostňují jedinečnost ve vztahu k regionu. Ta je v rámci atributů reprezentována např. použitím místních surovin, reprezentací místa vzniku, nositelem tradice nebo ruční výrobou. V obdobné míře se pak v chápání regionálního produktu projevila kritéria původu a kvality produktu. Původ je reprezentován charakteristikou lokální produkt, ekonomický přínos pro daný region a tvorba pracovních míst v regionu. Kvalita je zastoupena očekáváním kvalitního produktu, důvěryhodností a certifikací.

Na rozdíl od certifikačních kritérií (Asociace regionálních značek, 2016) a prací většiny citovaných autorů (např. Čadilová, 2011; Tregear, 2003) zákazník dle výsledků tohoto šetření neakcentuje environmentální oblast. Ani jeden z atributů spojený s dopadem na životní prostředí nebyl označen jako středně či velmi významný.

Jak vychází z historického kontextu regionálního značení (Tregear, 2003; Kažmierski, 2013; Asociace regionálních značek, 2016), většina certifikovaných produktů náleží do kategorie zemědělských produktů, potravin nebo řemeslných výrobků. S tímto pojetím se ztotožňuje i spotřebitel, který regionální produkt vnímá spíše jako hmotný výrobek než jako službu.

Shrnutí:

Cílem příspěvku bylo vymezit podstatné atributy regionálního produktu z pohledu spotřebitele. Při zohlednění atributů se středním a velkým významem lze regionální produkt vymezit pomocí následujících charakteristik: z místních surovin, reprezentuje místo vzniku, lokální, kvalitní, důvěryhodný, nositel tradice, s ekonomickým přínosem pro region, tradiční, malovýroba, ruční výroba, jedinečný, hmotný produkt, dostupný ve vybraných prodejnách, výrobek rodinné firmy, certifikovaný a vytváří pracovní místa v regionu.

Stanovené klíčové charakteristiky mohou být dále využity pro nastavení komunikační strategie jednotlivých regionálních producentů či poskytovatele / koordinátora regionálního značení.

Literatura:

ASOCIACE REGIONÁLNÍCH ZNAČEK (ARZ). 2016. Národní koordinátor systému regionálního značení: Asociace regionálních značek, z.s. [cit. 2016-08-15]. Dostupné z: http://www.regionalni-znacky.cz/

ČADILOVÁ, K. 2011. *Regionální značení napříč Evropou. Sdílení zkušeností v oblasti podpory regionálních produktů*. Praha: Asociace regionálních značek. ISBN 978-80-254-9506-3.

ELKINGTON, J. 1994. Towards the Sustainable Corporation: Win-Win-Win Business Strategies for Sustainable Development. *California Management Review*, Vol. 36 Issue 2, pp. 90, ISSN 0008-1256.

EUROPEAN COMMISSION. 2001. *Green paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*. Brussels: Commission for European communities. 366 final, 20 p. europa.eu/rapid/press-release_DOC-01-9_en.pdf

FREEMAN, R. E. 1984. *Strategic Management: A stakeholder approach.* Boston: Pitman. ISBN 0-273-01913-9.

HORÁČEK, R., ČADA, K., HAJN, P. 2011. *Práva k průmyslovému vlastnictví.* 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-417-9.

CHALUPOVÁ, M., PROKOP, M., ROJÍK, S. 2012. Znalost regionálních značek potravin v kraji Vysočina. *Trendy v podnikání – Business Trends* 3/2012, Vědecký časopis Fakulty ekonomické Západočeské univerzity v Plzni. ISSN 1805-0603.

CHROMÝ, P. 2009. Region a regionalismus. *Geografické rozhledy*, 19, 1, s. 2–5. ISSN 1210-3004.
KAUFMANN, H. R., DURST, S. 2008. Developing inter-regional brands. *EuroMed Journal of Business*, 3 (1): 38 – 62.
KAŠKOVÁ, M., CHROMÝ, P. 2014. Regional product labelling as part of the region formation process. The case of Czechia. *AUC Geographica*, 49 (2): 87–98.
KAŽMIERSKI, T. *Značení regionálních produktů v České republice.* Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání. ISBN 978-80-87604-55-7.
LOŠŤÁK, M., KUČEROVÁ, E. 2007. The impal of local endogenous iniciatives on the public. The case of the Tradice Bílých Karpat. *Agricultural Economics – Czech*, 53(11): 495–504.
SEMIAN, M., CHROMÝ, P., KUČERA, Z. 2016. Name as a regional brand: The case of Local Action Groups in Czechia. *Journal of Language and Politics*, 15(5).
SCHIFFMAN, G. L., KANUK, L. L. 2004. *Nákupní chování.* Brno: Computer Press. ISBN 80-251-0094-4.
SPILKOVÁ, J., FIALOVÁ, D. 2013. *Building fertile links with regional brands: The case of Czech regional products.* In Figueiredo, E., Raschi, A. (eds.): Fertile Links? Connections between tourism activities, socioeconomic contexts and local development in European rural areas. Firenze, Firenze University Press, s. 215-235.
TREGEAR, A. 2003. From Stilton to Vimto: Using Food History to Re-think Typical Products in Rural Development. *Sociologia Ruralis*, Vol 43, Number 2, ISSN 0038−0199.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Klára Margarisová, Ph.D., Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchdol, margarisova@pef.czu.cz.
Ing. Lucie Vokáčová, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchdol, vokacova@pef.czu.cz.
Ing. Jiří Čerkasov, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchdol, cerkasov@pef.czu.cz.
Ing. Jan Huml, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchdol, huml@pef.czu.cz.

Perspektivy VŠ absolventů na trhu práce v Euroregionu Nisa

Perspectives of University Graduates in a Labour Market of the Euroregionu Nisa

Kateřina Maršíková, Světlana Myslivcová

Abstrakt:

Příspěvek se zaměřuje na perspektivy VŠ absolventů na trhu práce v Euroregionu Nisa z pohledu absolventů EF TUL, studentů a také zaměstnavatelů. Cílem je na primárních i sekundárních datech zhodnotit perspektivy uplatnění absolventů VŠ na trhu práce se zaměřením na studenty Ekonomické fakulty Technické univerzity v Liberci a komparovat rozdílné podmínky v jednotlivých zemích Euroreginu Nisa na základě vybraných údajů trhu práce v Euroregionu Nisa. Z primárních dat získaných od absolventů Ekonomické fakulty Technické univerzity v Liberci v letech 2015 a 2016 poukázat na faktory, které mohou ovlivnit rozhodnutí o výběru zaměstnavatele u absolventů VŠ. Výsledky jsou konfrontovány s předpoklady vybraných podniků v Libereckém kraji z let 2015 a 2016. Data prezentovaná v příspěvku upozorňují na specifika zaměstnávání generace Y, ukazují na zlepšení zaměstnatelnosti absolventů v posledních letech a také potvrzují potřebu sladit očekávání absolventů s tím, co jim zaměstnavatelé mohou nabídnout.

Klíčová slova:

Absolventi, trh práce, Euroregion Nisa, zaměstnavatel, Kompetence.

Abstract:

The paper aims to expound situation of graduates in the labour market of the Euroregion Nisa from the perspective of graduates and employers. Mainly it is focused on graduates of the Faculty of Economics, Technical university of Liberec. It compares perspectives of companies and graduates as potential employees in the region. In the empirical part it analyses mainly the Czech part of the region and evaluates primary data from university graduates and employers gained in the years 2015 and 2016. Results presented in the paper point out dissimilarity of generation Y as candidates and employees and indicate that it is necessary to interact needs of employers and graduates for improvement of employability of graduates and the labour market balance in the region.

Key words:

Graduates, labour market, Euroregion Nisa, employers, competences.

Introduction

An employment of graduates belongs to a specific area of a human resource management. Each generation of potential employees has different expectations about its working and private life, their balance and life values and priorities. Generation Y (which is also presented with the current university graduates) behaves differently comparing to previous generations. These people do not have their jobs usually as the highest and the only priority, but they emphasise the work-life balance.

The term "work-life balance" had started to be used in 60th and 70th of the last century in the USA however those day this term meant mainly employment policy for employed mothers. Later on measurements of work-like balance policy were implemented to all employees. In 90th the work-life balance scheme become an important factor of candidates for employer selection as well as employee satisfaction. The most important forms of work-life balance become part-time jobs, flexible working hours, and home office or study leave days. This is also supported by sport activities, healthy meals etc., all with the individual approach. These tools become a part of employee benefits scheme (Dvořáková, 2012). University graduates nowadays, which belong to the generation Y, are opened to

changes of employers with the aim to deepen their experience. These facts are crucial for the interaction of employers and university graduates.

In general the young generation including graduates of universities belongs to the risky groups of those with higher probability of unemployment in the labour market. In the same time this group of people brings relatively high potential for employers and relatively easy achievable group of potential employees. Therefore it is important to pay an attention to these graduates. They are limited with working experience on the other hand they can contribute in companies with new ideas and an innovative approach.

The current situation in the labour market make employers to be more attractive for new potential employees (including graduates). To be an attractive employer is connected with an employer branding. Marketing techniques applied as a part of the employer branding are often used also for graduates' attraction. Employer branding is the creation of a brand image of the organisation for the prospective of employees. It is a set of knowledge and characteristics which creates organisation as a unique and with specific corporate culture. The empirical part of the paper shows which factors of attractiveness are important for graduates as well as employer in the Euro region labour market.

Labour market in Euroregion Nisa

Euroregion Nisa belongs to a large Euroregions, which means region with more than 400,000 inhabitants. It consists of 3 regions with common border (the Czech Republic, Poland and Germany). All three countries and these their parts are united by many common problems and interests arising from similar systems transformation and many years of common history. More than 1.7 million of people live in this Euroregion.

Selected Economic Indicators of Euroregion Nisa

The most important economic characteristics of the Euroregion Nisa are the development of economy and balancing standards of living, developed infrastructure, cooperation in use-land planning, cooperation in development of tourism and public transport network, cultural exchange and care of common cultural heritage. The driving force for the cross-border cooperation is primarily the search for common economic interests and advantages (Dědková, Skrbková, 2011). The employment of graduates in this region can help its competitiveness and economic success.

Tab. 1: Main characteristics of Euroregion Nisa

Euroregion	Number of municipalities	Area in km2	Population
Nisa	145	2 713.5	448 105

Source: ČSÚ, 2016

There is a difference in condition in the labour markets in the Czech Republic, Poland and Germany. The difference in monthly earnings shows Table 2.

Tab. 2: Gross monthly earnings in Euroregion Nisa between years 2000 -2012

Year	Average monthly gross earning (€)			Average monthly gross earning		
	total	man	woman	total	man	woman
	Czech part in EUR			Czech part in CZK		
2000	355	420	281	12 659	14 948	9 997
2004	590	651	503	18 826	20 756	16 033
2008	989	1 115	820	24 671	27 804	20 461
2012	940	1 023	837	23 634	25 724	21 042
2014	900	984	792	24 767	27 105	21 794
	German part in EUR			German part in EUR		
2000	1 957	2 037	1 767	1 957	2 037	1 767
2004	2 179	2 277	1 955	2 179	2 277	1 955
2008	2 431	2 481	2 343	2 431	2 481	2 343
2012	2 627	2 710	2 483	2 627	2 710	2 483
2014	2 756	2 831	2 616	2 756	2 831	2 616
	Polish part in EUR			Polish part in Zlt		
2004	483	.	.	2 190	.	.
2008	774	.	.	2 723	.	.
2012	754	.	.	3 154	.	.
2014	811	.	.	3 393	.	.

Source: ČSÚ, 2016

Conditions in the labour market in the Euroregion Nisa are similar in the Czech Republic and Poland. In German part of the Euroregion Nisa average monthly gross earnings are more than four times higher than in the Czech Republic and Poland. It means that for university graduates from these two countries the German part is an attractive place to work.

Factors influencing of success of university graduates at the labour market

For the problem-free switch from the position of student to the position of graduates in the labour market it is necessary to harmonize abilities, knowledge and competences of graduates with needs of employers. It is also important if employers know expectations and requirements of candidates and potential employees. To analyse this situation there are presented primary and secondary data about factors which influence the choice of job position and employer from the graduates' point of view. To become an attractive employer in the currents labour market, employers should use marketing tools to create complex perspectives of a high-quality employer who is able to attract and keep the most talented employees. Employer Value Proposition (EVP) represents a unique set of values offered to current employees as well as potential candidates (Bax,2011, Gacheru, 2015, Maršíková, Myslivcová, 2015).

Analysis of primary data in 2015 -2016

Primary data of university graduates from the Faculty of Economics, Technical University of Liberec (EF TUL) were collected in January 2015 and 2016. Quantitative research was selected to achieve the objective, analyse factors which influence graduates perspectives in the labour market. Data from large companies mentioned in the paper were collected in 2015. As respondents the authors choose the biggest companies in the Liberec region.

Research methodology

An online electronic query, the so-called CAWI was used as the data collection method, both for graduates and employers, because it is targeted and not too time- and money- consuming. The information from the respondents was collected via an email-sent link to the questionnaire available on the SurveyMonkey server. Prior to sending out the email with the link, all of the respondents were contacted by phone and asked to fill in the questionnaire.

From graduates of EF TUL nearly 160 in both years were contacted in both years. In 2015 48 answers were received, in 2016 46 were obtained (response rate higher than 55%). Graduates were asked about conditions and their feelings in the first employment after graduation. Selected results are presented in the following part.

From the large employer identified in the Liberec region 86 companies were contacted and 56 answers were obtained. The structured questionnaire had 19 questions divided in 5 parts. The third part of the questionnaire focused on recruitment as a major component of personnel marketing and factors which are evaluated as important for attraction of potential candidates.

Tab. 3: Structure of respondents – graduates of EF TUL in 2015 and 2016 in %

Respondents	**2015**		**2016**	
	In %	*Absolute number*	*In %*	*Absolute number*
Male	14.6 %	7	17.4 %	8
Female	85.4 %	41	82.6 %	38

Zdroj: Own elaboration

From the Table 3 can be seen that most of the respondents – graduates were females. Table 4 presents practical experience of graduates during their studies. It is interesting that only less than 15 % had no experience. Other graduates have at least some practical experience which is important for their future carrier.

Tab. 4: Practical experience of graduates of EF TUL during their studies in 2015 and 2016 in %

	Studies/occasional work	**Studies and work full-time**	**Studies and work (part-time) not current employer**	**Studies and work (part-time) current employer**	**Only studies**
2015	58.33 %	4.17 %	20.83 %	2.08 %	14.58 %
2016	36.96 %	15.22 %	28.26 %	.52 %	13.04 %

As was mentioned before an optimal situation in the labour market for graduates meet their expectations and offers of companies.

Figure 1 shows a comparison of factors for selection for the first employer in both researched years. There can be seen that in both years the work content is evaluated as the most important factor for a job selection. Figure 1 shows that the work content was the most important factor for EF TUL graduates for the selection of their 1st occupations

Fig. 1: Importance of factors for selection of first (current) employer of graduates (comparison 2015 and 2016)

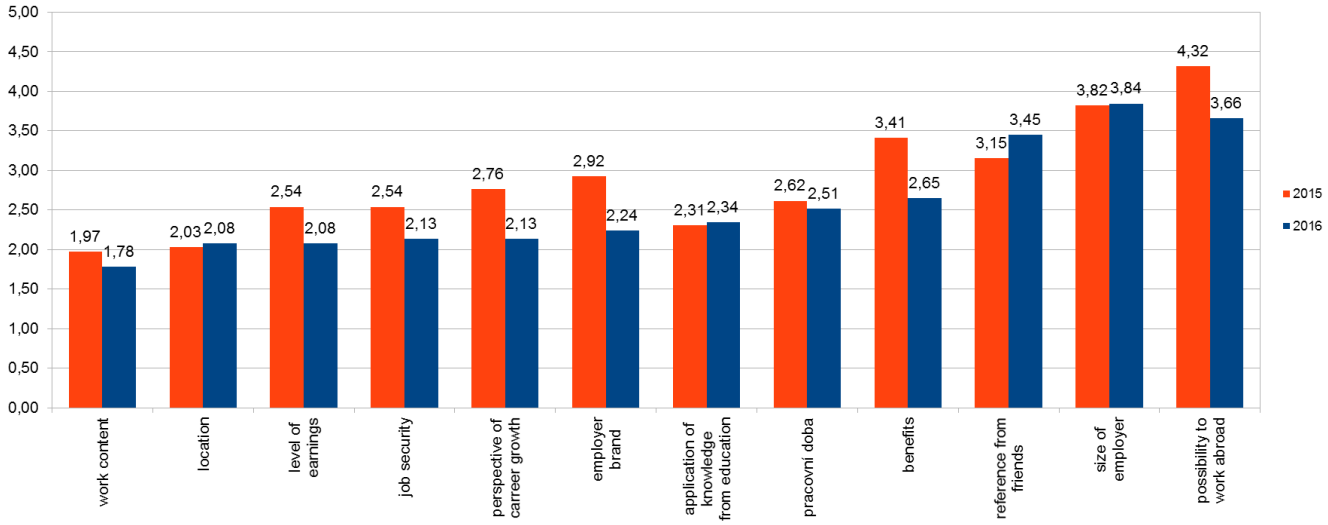

Table 5 presents data about a satisfaction of graduates with conditions and factors in their first job after graduation. It can be seen that the real situation reflect their priorities and friendly relations and good working environment is evaluated highly. For companies it is important to see that graduated also appreciate an employer brand.

Tab.5: Satisfaction of graduates of EF TUL in their first occupation in 2016 in %

FACTORS	Median –	Mean –	Standard Deviation -
Friendly relations with colleagues	1.00	1.66	0.93
Working environment	1.00	1.79	1.03
Employer brand	2.00	1.84	0.96
Relations with managers	2.00	1.89	1.10
Safety of job	2.00	2.11	1.25
Possibility to use own initiative	2.00	2.18	0.94
Remuneration	2.00	2.29	0.97
Social prestige of the job position	2.00	2.29	1.00
Working hours	2.00	2.37	1.24
Benefits	2.00	2.37	1.24
Work content	2.00	2.37	0.81
Self-realisation	2.00	2.42	1.16
Effectiveness of management	3.00	2.61	1.09
Work content variance	2.50	2.63	1.09
Increase of qualification	2.50	2.74	1.27
Amount of work	3.00	2.84	1.37
Carrier growth	3.00	2.95	1.57

Source: own elaboration

In the Table 6 there is presented a comparison of the importance of factors for job satisfaction from graduates and employers point of view. It can be seen that for graduates friendly relations with

colleagues, relations with superiors and content of job position. Comparing to them firms see as the most important a level of earnings and certainty of job position. It is an interesting comparison and for companies a signal to understand university graduates needs and specifics of Y generation.

Tab. 6: Comparison of importance of factors for job satisfaction of graduates of EF in 2015 in %

	Importance for job satisfaction	
Factors	**Average of evaluation Graduates**	**Average of evaluation Firms**
Friendly relations with colleagues	1.6	2
Relations with superiors	1.8	1.6
Content of job position	1.8	2.1
Working environment	1.8	2
Salary/wage level	2	1.6
Certainty of job position	2	1.6
Variety of job position	2	2.5
Increasing of qualification	2	2.6
Working hours	2.1	2.2
Self-realisation	2.2	2.1
Amount of work	2.2	2.3
Possibility to use own initiative	2.3	2.5
Effectiveness of firm leadership	2.3	2.6
Career growth	2.3	2.5
Employer branding	2.4	2.1
Employee benefits	2.6	2
Prestige of job position	2.8	2.9

Note: 1 means the highest importance, 5 the lowest importance

Source: own elaboration

Perspectives of Students from Saxony in 2014

To compare opinions of Czech graduates with respondents from Germany in this chapter we present selected results of survey carried out between students of university of applied science in Zwickau in 2014. German students appreciate at work challenging activities where they can use creativity and own ideas. It is very important for the to have good working climate, work-life balance and safety of working position (Walter, Förster, 2014). Comparing to Czech respondents they both appreciate good relations at work and good working climate. A safety of working position is also relatively important for both groups of respondents.

Summary:

Perspectives of graduates in the labour market are influenced by many factors. To work in international labour market gives students better chances to apply their skills, competences and abilities. From the perspective of employers it is important to be able to attract the best candidates in the labour market. Employers can create an attractive conditions for university graduates supported by HR marketing tools. It became a topical issue not only between scientists and HR specials, but there has also risen an importance of the practical application of marketing tools in internal and external company´s environments. For companies it is a crucial question to attract new talented employees in the recruitment process as well as to retain and engage their employees. From the primary data presented in the paper arise that for current university graduates relation at working place, with colleagues and managers as well as job content are very important factors. It can be seen that

importance of these factors differs in opinion of firms and graduates. The labour market of Euro region Nisa give a chance to graduates to take an advantage of knowledge, skills and competences gained during their studies. It is very important form companies to understand graduates needs and changes of current approach in employment of generation Y.

Aknowledgements:

The paper was created with the financial support of the grant scheme of specific university research projects (SGS 2016) at the Technical University of Liberec.

Sources:

ARMSTRONG, M., 2009. Armstrong's handbook of human resource management practice. 11th ed. London: Kogan Page. ISBN 978-074-9452-421.

BAX, J. H., 2011. *Build your employer brand: A strategic approach to recruitment and retention.* [online]. 2011 [vid. 16. 10. 2015]. Dostupné z: http://www.randstad.ca/downloads/072711_build_your_employer_brand-staffing.pdf

DĚDKOVÁ, J. a SKRBKOVÁ, D. Significant Competitiveness Factors of Companies in the Czech Part of the Euroregion Neisse-Nisa-Nysa. *Proceedings of the 8th Europen conference on Innovation and Enterpreneurship.* 1. vyd. Bruxelles: Hogeschool-Universiteit Brussel, 2013. S. 212 – 220. ISBN 978-1-909507-62-3.

DVOŘÁKOVÁ, Z., 2012. Řízení lidských zdrojů. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-347-9.

ČSÚ. Statistiky Euroregionu Nisa. [online], 2016 [cit. 2016-07-27] Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xl/zeny-a-muzi-v-euroregionu-neisse-nisa-nysa

GACHERU, D.: Employee Value Proposition. [online].USA: KPMG, 2015. [accessed 2015-04-29]. Available from WWW: http://www.kpmg.com/eastafrica/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/Employee%20value %20proposition.pdf.

MARŠÍKOVÁ, K., MYSLIVCOVÁ, S., dotazníkové šetření EF TUL 2015 a 2016.

MARŠÍKOVÁ, K. A MYSLIVCOVÁ, S. HR Marketing – Atributes of Employee Retention. Acta *Academica Karviniensia. 1. vyd. Karviná: Slezká univerzita v Opavě*, 2016, roč. XVI, č. 2. S. 20 – 40. ISSN 1212-415X.

MPSV, 2016. Pololetní statistiky absolventů škol a mladistvých v evidenci ÚP. https://portal.mpsv.cz/sz/stat/abs/polo

PARMENT, A., 2013. Die Generation Y: Mitarbeiter der Zukunft motivieren, integrieren, führen. 2., vollständige überarbeitete und erweiterte Auflage. Dordrecht: Springer. ISBN 978-383-4946-225

WALTER, A. AND S. FÖRSTER, 2015. Befragung von Studierenden der Westsächsischen Hochschule Zwickau 2014. Chemnitz: Fokus prints. ISSN: 1612-168

Kontaktní adresa autora:

Ing. Kateřina Maršíková, Ph.D., Studentská 1402/2, Liberec 1, 461 17, katerina.marsikova@tul.cz

Ing. Světlana Myslivcová PAED, Studentská 1402/2, Liberec 1, 461 17, svetlana.myslivcova@tul.cz

Lidský kapitál a jeho význam v rozvoji regionů zemí V4

Human Capital and its importance in the development of the regions of the V4 countries

Libuše Měrtlová

Abstrakt:

Cílem příspěvku je provést porovnání vývoje a vyhodnocení vlivu hlavního rozvojového faktoru lidského kapitálu, úrovně vzdělání na zaměstnanost v regionech zemí V4. Tento faktor bude zkoumán v úrovni 0 – 2, tedy v základní úrovni celkem za obyvatelstvo a podle pohlaví v jednotlivých regionech NUTS 2 v zemích Visegrádské čtyřky. Současně bude provedena analýza nezaměstnanosti obyvatel celkem za obyvatelstvo a podle pohlaví a bude provedena korelační analýza vztahu mezi úrovní vzdělání a nezaměstnaností obyvatelstva. V příspěvku budou použita data z Eurostatu a ČSÚ za sledované roky 2010 až 2014.

Klíčová slova:

lidský kapitál, vzdělání, nezaměstnanost, ekonomický růst, V4, regionální rozvoj.

Abstract:

The aim of this paper is to compare the development and evaluate the impact of the main development factor of human capital, the education level, on the rate of employment in the regions of the V4 countries. This factor will be examined at the level of 0-2, i.e. at a basic level for the total population, and by gender in individual NUTS 2 regions in the Visegrád countries. Simultaneously, an analysis of the unemployment in the total of the population and by gender will be performed and correlation analysis of the relationship between education level and unemployment of the population will be carried out. The paper will use data from Eurostat and ČSÚ for the reference years 2010 to 2014.

Key words:

human capital, education, unemployment, economic growth, V4, regional development.

Úvod

Rozvoj regionů i celých ekonomik je úzce svázán s úrovní a rozvojem lidských zdrojů, jako základního faktoru, který ovlivňuje využívání všech ostatních ekonomických zdrojů. Počet obyvatel, jejich demografické složení, průměrný věk, úroveň vzdělání a inovační aktivita zemí jsou klíčové faktory ekonomického rozvoje regionů. Na ekonomické předpoklady a na ekonomickou úroveň v jednotlivých regionech má vliv zejména dosažené vzdělání obyvatel, jejich zaměstnanost a zaměstnatelnost a schopnost ekonomiky generovat nové pracovní příležitosti. Ekonomická úroveň jednotlivých zemí je předpokladem pro možnosti realizace sociální a environmentální politiky, takže se v dnešní době jedná o klíčovou záležitost politiky všech zemí EU. Z tohoto pohledu je logické, že země by měly realizovat politiku dlouhodobého rozvoje v oblasti vzdělávání a zvyšování lidského kapitálu a tím i zaměstnatelnosti svých občanů jako základní předpoklad pro zabezpečení všech třech pilířů rozvoje regionů. Při zkoumání regionální ekonomické úrovně a regionální konkurenceschopnosti vyplývá zejména nutnost zkoumání demografického vývoje v jednotlivých krajích, zahrnující stav, strukturu a pohyb obyvatelstva, z oblasti ekonomických ukazatelů to jsou potom ekonomická úroveň a zaměstnanost, respektive nezaměstnanost, životní a sociální úroveň, vzdělanost a zdravotní stav a kriminalita. (Dufek, J. – Minařík, B., 2010, Měrtlová, L. – Vojáčková, H., 2016 Svatošová, L., 2007) Význam lidských zdrojů souvisí s rozvojem inovačního potenciálu regionů a to zejména s růstem výdajů na vědu a výzkum v jednotlivých regionech. (Měrtlová, L., 2012) Na jednání Výboru ministrů zemí EU v roce 2011 v maďarském Gödölő, zazněla následující slova, která charakterizují základní

tendence v oblasti regionální politiky Evropské unie: *„Polycentrický a vyvážený územní rozvoj je klíčovým prvkem dosažení územní soudržnosti.“* (Územní agenda EU 2020, 2011 str. 6, 8):

Cíl příspěvku

Cílem přípěvku je podat obraz o situaci v oblasti základního a nižšího středního vzdělání obyvatelstva zemí V4 v letech 2010 až 2014 a o jejím vývoji ve sledovaných letech a rovněž o vývoji nezaměstnanosti v těchto zemích ve stejném období, kdy klíčové bude porovnat korelační závislost mezi úrovní vzdělání a nezaměstnaností v jednotlivých regionech zemí V4. Podle předpokladů je možné uvažovat o silné korelační závislosti a cílem článku je tuto závislost podrobně popsat a analyzovat. Vztahem mezi úrovní vzdělání a nezaměstnaností se zabývá řada autorů, v České republice je možné uvést publikaci Hodnocení rozvojového potenciálu krajů České republiky z hlediska lidských zdrojů autorů J. Dufka a B. Minaříka (2010).

Metodika příspěvku

Na základě stanoveného cíle byla zvolena i použitá metodika. Jedná se o analýzu dat dostupných na internetových stránkách Eurostatu a ČSÚ, které zachycují regionální statistiky z oblasti vzdělání obyvatelstva celkem a podle pohlaví v jednotlivých regionech NUTS 2 v zemích V4 a z oblasti nezaměstnanosti celkem a podle pohlaví v těchto regionech. Aktuální stav byl popsán jednorozměrnými charakteristikami indikátorů a další zkoumání bylo zaměřeno na porovnání úrovně a variability indikátorů v jednotlivých regionech. Ze zjištěných dat byla provedena korelační analýza závislosti mezi úrovní vzdělání a nezaměstnaností obyvatelstva.

Výsledky

Regiony NUTS 2 jsou základními statistickými jednotkami v EU, které zobrazují území s minimálním počtem obyvatelstva 800 000 až 1,5 milionu a jsou konstruovány jako základní jednotky pro statistická srovnání i pro poskytování dotací v rámci strukturální a kohezní politiky EU. Jejich nevýhodou je ale to, že mnohdy dochází ke spojení nižších administrativních celků, které nejsou na stejné ekonomické úrovni, čímž dochází i při čerpání dotací k nerovnoměrnému rozvoji jednotlivých částí jednotek NUTS 2, což vyvolává problémy při řízení regionální politiky krajů. Analýza byla provedena podle jednotlivých států a podle jejich regionů, kdy v následující části budou diskutovány výsledky podle dosažené úrovně vzdělání v regionech a podle míry nezaměstnanosti evidované ve statistikách Eurostatu v jednotlivých regionech NUTS 2.

Analýza obyvatelstva podle úrovně vzdělání

V následujícím textu je popsána analýza obyvatelstva jednotlivých zemí V4 z pohledu dosaženého vzdělání úrovně 0 – 2. Jedná se o dosaženou úroveň méně než základní vzdělání, základní vzdělání a nižší odbornou úroveň. Jsou sem zahrnuté osoby, které nemají dokončené základní vzdělání, osoby se základním dosaženým vzděláním a osoby vyučené. Z tabulky č. 1 je zřejmé, že nejvyšší počet s touto úrovní vzdělání žije v Maďarsku (19,3 %), potom v Polsku (11,1%), následuje Slovensko s 8,2 % a ČR se 7,6 %. Pokud se budeme zabývat dosaženou úrovní vzdělání v jednotlivých regionech V4, potom je na prvním místě, tzn. s nejmenším počtem obyvatel s nejnižší úrovní vzdělání region Prahy s 3,3 % obyvatelstva, dále následuje Bratislava s 5 %, v Polsku je to Slaskie s 6,9 % a v Maďarsku Közép-Magyarország s 11,4 %. Je zřejmé, že existují regiony s velkou diferenciací populace podle úrovně vzdělání a tyto rozdíly se potom promítají i do různé celkové úrovně vzdělanosti v jednotlivých zemích. V rámci zemí existují velké disparity mezi regiony hlavně v ČR a na Slovensku, kde je variační koeficient mezi jednotlivými regiony na úrovni 36,1 %, respektive 24,9 %. Nejnižší variační koeficient u dosažené základní úrovně vzdělání má Polsko (17,3 %) a následuje Maďarsko (20,7 %).

Tab. 1: Vzdělání obyvatelstva celkem – úroveň 0 – 2 v %

ČR	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**průměr**
Praha	3,3	3,4	3,9	3,1	2,7	3,3
Střední Čechy	7,3	7,0	6,8	6,3	6,0	6,7
Jihozápad	7,5	7,0	6,8	6,4	6,5	6,8
Severozápad	15,0	13,5	14,3	13,2	12,3	13,7
Severovýchod	8,0	8,4	8,0	7,3	6,8	7,7
Jihovýchod	7,1	6,2	5,6	6,0	5,9	6,2
Střední Morava	8,1	7,9	7,6	7,8	6,8	7,6
Moravskoslezsko	9,2	8,8	8,8	8,4	8,5	8,7
průměr	**8,2**	**7,8**	**7,7**	**7,3**	**6,9**	**7,6**
Maďarsko	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**průměr**
Közép-Magyarország	12,7	11,7	11,1	11,0	10,5	11,4
Közép-Dunántúl	22,0	21,2	19,2	17,7	17,9	19,6
Nyugat-Dunántúl	17,0	16,6	16,9	15,9	14,7	16,2
Dél-Dunántúl	22,3	21,6	22,5	22,2	21,3	22,0
Észak-Magyarország	22,3	22,6	23,0	22,9	21,3	22,4
Észak-Alföld	24,6	25,0	24,3	23,3	23,2	24,1
Dél-Alföld	19,5	20,4	19,0	18,9	18,5	19,3
průměr	**20,1**	**19,9**	**19,4**	**18,8**	**18,2**	**19,3**
Polsko	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**průměr**
Lódzkie	13,8	13,1	11,9	11,2	10,6	12,1
Mazowieckie	10,1	9,1	8,6	8,4	8,1	8,9
Slaskie	7,5	7,5	6,8	6,5	6,2	6,9
Lubelskie	13,1	12,7	11,9	11,2	10,8	11,9
Swietokrzyskie	12,7	12,8	11,9	11,1	11,2	11,9
Podlaskie	15,2	14,2	13,4	12,9	12,1	13,6
Wielkopolskie	11,4	9,9	9,1	8,8	8,8	9,6
Zachodniopomorskie	14,2	14,6	13,2	12,8	13,5	13,7
Dolnoslaskie	10,9	10,9	10,6	9,6	8,1	10,0
Opolskie	10,7	10,8	10,5	9,8	9,4	10,2
Kujawsko-Pomorskie	14,3	13,3	12,5	11,7	10,9	12,5
Pomorskie	12,0	12,2	11,5	11,3	11,2	11,6
průměr	**12,2**	**11,8**	**11,0**	**10,4**	**10,1**	**11,1**
Slovensko	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**průměr**
Bratislavský kraj	5,8	5,4	4,1	4,9	4,6	5,0
Západné Slovensko	8,4	8,2	7,6	7,6	9,0	8,2
Stredné Slovensko	9,5	8,6	8,1	8,4	10,3	9,0
Východné Slovensko	10,9	10,9	11,0	9,9	9,9	10,5
průměr	**8,7**	**8,3**	**7,7**	**7,7**	**8,5**	**8,2**

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Pokud budeme zkoumat průměrnou úroveň vzdělání u mužů v jednotlivých zemích v posuzovaných letech, dojdeme k závěru, že nejnižší počet mužů s nejnižším vzděláním je v Česku, 5,2 %, dále na Slovensku, kde to je 6,6 %, následuje Polsko s 10,8 % a nejvíce obyvatel s tímto vzděláním má Maďarsko, 16 %. Podle regionů je v ČR nejlepší Praha s 2,5 %, na Slovensku to je Bratislavský kraj se 4,4 %, v Polsku je to Slaskie s 5,9 % a v Maďarsku Közép-Magyarország s 9,8 %. Bližší statistické údaje jsou uvedeny v tabulce 2, kde jsou vypočteny i statistické charakteristiky jednotlivých zemí. Nejvyšší variabilitu vyjádřenou variačním koeficientem má Česká republika, kde variační koeficient dosahuje hodnoty 41,09 %, na Slovensku je to 24,54 %, v Polsku je to 22,24 a nejmenší variabilita je v Maďarsku, kde má hodnotu 20,81 %.

Tab. 2: Vzdělání muži – úroveň 0 – 2v %

Rok	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Česká republika					
Praha	1,8	2,7	2,9	2,6	2,6
Střední Cechy	4,9	4,3	4,4	4,4	4,0
Jihozápad	4,9	4,5	4,5	4,6	4,5
Severozápad	11,4	10,1	10,3	9,7	9,9
Severovýchod	5,1	5,6	5,5	5,5	4,8
Jihovýchod	4,0	3,5	3,7	4,3	3,8
Střední Morava	4,9	5,3	5,3	6,0	4,3
Moravskoslezsko	5,7	4,9	5,7	5,3	6,0
průměr	**5,3375**	**5,1125**	**5,2875**	**5,3000**	**4,9875**
SMODCH	**2,5451**	**2,0811**	**2,0907**	**1,9196**	**2,0612**
var. koeficient	**47,6827**	**40,7067**	**39,5407**	**36,2195**	**41,3276**
Maďarsko					
Közép-Magyarország	10,9	10,1	9,7	9,3	9,0
Közép-Dunántúl	18,0	17,4	15,3	14,6	14,6
Nyugat-Dunántúl	14,2	14,3	15,8	14,1	13,4
Dél-Dunántúl	18,6	16,9	18,9	19,5	18,8
Észak-Magyarország	17,2	17,8	18,9	19,3	17,7
Észak-Alföld	20,9	21,6	21,2	20,3	21,1
Dél-Alföld	16,5	17,8	16,4	16,5	17,1
průměr	**16,6143**	**16,5571**	**16,6000**	**16,2286**	**15,9571**
SMODCH	**3,0016**	**3,2980**	**3,4168**	**3,6248**	**3,6967**
var. koeficient	**18,0666**	**19,9188**	**20,5829**	**22,3359**	**23,1662**
Polsko					
Lódzkie	14,5	13,7	12,2	11,7	11,4
Mazowieckie	10,7	10,0	9,7	9,3	8,6
Slaskie	6,0	6,6	6,2	5,5	5,0
Lubelskie	14,0	13,5	12,8	12,3	12,4
Swietokrzyskie	12,4	12,4	11,7	11,1	11,9
Podlaskie	17,1	15,6	14,7	14,7	13,7
Wielkopolskie	9,8	8,3	7,7	7,5	7,7
Zachodniopomorskie	13,2	13,5	11,9	11,1	12,4

Dolnoslaskie	11,0	11,0	10,5	9,8	8,5
Opolskie	9,7	9,3	9,3	8,8	8,3
Kujawsko-Pomorskie	12,9	11,8	11,2	10,5	10,3
Pomorskie	11,1	10,9	10,6	10,6	9,9
průměr	**11,8667**	**11,3833**	**10,7083**	**10,2417**	**10,0083**
SMODCH	**2,7093**	**2,4552**	**2,1911**	**2,2559**	**2,3852**
var. koeficient	**22,8316**	**21,5685**	**20,4613**	**22,0267**	**23,8320**
Slovensko					
Bratislavský kraj	5,2	4,5	3,5	4,4	4,6
Západné Slovensko	6,0	5,7	5,6	5,6	7,2
Stredné Slovensko	7,6	6,9	6,3	7,0	9,3
Východné Slovensko	9,1	8,7	9,2	7,6	8,2
průměr	**6,9750**	**6,4500**	**6,1500**	**6,1500**	**7,3250**
SMODCH	**1,5006**	**1,5516**	**2,0402**	**1,2440**	**1,7398**
var. koeficient	**21,5143**	**24,0560**	**33,1743**	**20,2274**	**23,7514**

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování [Population aged 25-64 by educational attainment level, sex and NUTS 2 regions (%) [edat_lfse_04]

Pokud se zaměříme na vzdělanostní úroveň žen v regionech V4, dojdeme k podobným závěrům. Nejmenší počet žen se základním a nižším středním vzděláním má Slovensko, je to 9,7 % se směrodatnou odchylkou 2,62 a variačním koeficientem 27,08 %. V porovnání s mužskou populací je zde nárůst o 3,1 p. b. Na druhém místě je Česká republika s průměrnou hodnotou 10,04 % populace žen s touto úrovní vzdělání, kdy směrodatná odchylka je 3,47 a variační koeficient má hodnotu 34,64 %. Proti mužské populaci je vyšší počet žen s tímto vzděláním o 4,8 p. b. Na třetím místě je Polsko s průměrným počtem žen se základním a nižším středním vzděláním v populaci ve výši 11,31 %, kdy směrodatná odchylka je 1,99 a variační koeficient má hodnotu 17,73 %. Proti mužské populaci v Polsku je nárůst u žen o 0,47 p. b. a i u ostatních dvou ukazatelů je vidět vyšší stejnorodost v úrovni vzdělání populace mužů a žen. Jako poslední se umístilo Maďarsko, kde žije největší počet žen s nejnižším vzděláním – 22,05 % a kde jsou rozdíly ve vzdělání mezi muži a ženami nejvyšší a představují 5,65 p.b. Směrodatná odchylka má hodnotu 4,76 a průměrná hodnota variačního koeficientu je 21,65 %.

Tab. 3: Vzdělání ženy – úroveň 0 – 2 v %

Rok	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Česká republika	**10,9**	**10,4**	**10,0**	**9,2**	**8,8**
Praha	4,9	4,1	4,8	3,6	2,8
Střední Cechy	9,8	9,9	9,2	8,4	8,0
Jihozápad	10,1	9,6	9,1	8,2	8,6
Severozápad	18,6	17,1	18,4	16,8	14,9
Severovýchod	10,8	11,2	10,7	9,2	9,0
Jihovýchod	10,3	9,0	7,5	7,8	8,2
Střední Morava	11,4	10,5	10,0	9,6	9,3
Moravskoslezsko	12,8	12,8	12,0	11,6	11,1
průměr	**11,0875**	**10,5250**	**10,2125**	**9,4000**	**8,9875**
SMODCH	**3,5547**	**3,4226**	**3,6985**	**3,5057**	**3,1533**
var. koeficient	**32,0607**	**32,5190**	**36,2150**	**37,2948**	**35,0859**
Maďarsko	**21,7**	**21,3**	**20,4**	**19,8**	**18,9**
Közép-Magyarország	14,3	13,1	12,3	12,6	12,0
Közép-Dunántúl	26,0	24,9	22,9	20,7	21,1
Nyugat-Dunántúl	19,7	18,9	18,0	17,6	15,9
Dél-Dunántúl	25,7	26,1	25,9	24,8	23,8
Észak-Magyarország	27,1	27,2	26,8	26,4	24,8
Észak-Alföld	28,1	28,3	27,3	26,2	25,4
Dél-Alföld	22,4	22,9	21,5	21,1	19,9
průměr	**23,3286**	**23,0571**	**22,1000**	**21,3429**	**20,4143**
SMODCH	**4,5559**	**4,9822**	**5,0345**	**4,6604**	**4,5899**
var. koeficient	**19,5293**	**21,6081**	**22,7803**	**21,8360**	**22,4836**
Polsko	**11,7**	**11,3**	**10,5**	**9,9**	**9,4**
Lódzkie	13,1	12,6	11,6	10,8	9,9
Mazowieckie	9,6	8,3	7,4	7,5	7,5
Slaskie	9,0	8,4	7,4	7,4	7,4
Lubelskie	12,2	11,9	11,0	10,0	9,3
Swietokrzyskie	12,9	13,2	12,1	11,0	10,5
Podlaskie	13,2	12,7	12,0	11,1	10,4
Wielkopolskie	12,9	11,5	10,5	10,2	9,8
Zachodniopomorskie	15,2	15,8	14,4	14,5	14,5
Dolnoslaskie	10,9	10,7	10,8	9,4	7,7
Opolskie	11,7	12,2	11,7	10,8	10,5
Kujawsko-Pomorskie	15,6	14,8	13,8	12,9	11,5
Pomorskie	12,9	13,4	12,4	11,9	12,4
průměr	**12,4333**	**12,1250**	**11,2583**	**10,6250**	**10,1167**
SMODCH	**1,8736**	**2,1405**	**2,0378**	**1,9253**	**1,9916**
var. koeficient	**15,0696**	**17,6539**	**18,0999**	**18,1207**	**19,6861**

Slovensko	**10,9**	**10,7**	**10,0**	**9,9**	**10,4**
Bratislavský kraj	6,3	6,3	4,7	5,3	4,7
Západné Slovensko	10,8	10,8	9,6	9,7	10,8
Stredné Slovensko	11,4	10,2	10,0	9,9	11,4
Východné Slovensko	12,6	13,1	12,9	12,1	11,5
průměr	**10,2750**	**10,1000**	**9,3000**	**9,2500**	**9,6000**
SMODCH	**2,3847**	**2,4464**	**2,9453**	**2,4673**	**2,8417**
var. koeficient	**23,2089**	**24,2220**	**31,6703**	**26,6734**	**29,6006**

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování [Population aged 25-64 by educational attainment level, sex and NUTS 2 regions (%) [edat_lfse_04]

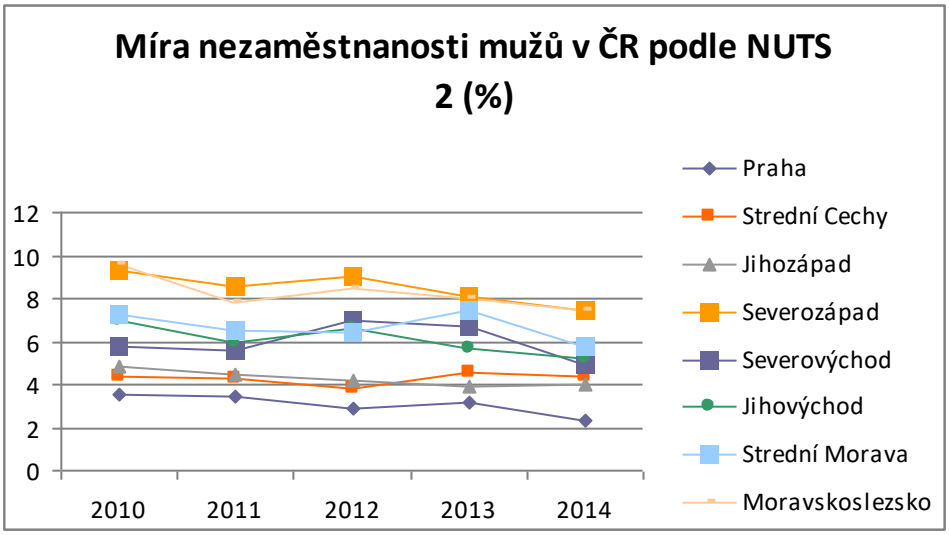
Nezaměstnanost v regionech zemí V4

Nezaměstnanost v České republice

V ČR v letech 2010 až 2014 došlo k poklesu celkové nezaměstnanosti ze 7,39 % v roce 2010 na 6,19 % v roce 2014. V letech 2012 a 2013 nezaměstnanost přesáhla 7 %. Nejvyšších hodnot dosahuje v regionu Severozápad a v regionu Moravskoslezsko, kdy hodnoty přesahují 11,10 %, resp. 10,2 % v roce 2010 a 10,7 a 9,5 % v roce 2012. Průměrná hodnota nezaměstnanosti za sledované roky je 6,88 %, což je nejnižší úroveň v zemích V4.

Nezaměstnanost mužů v ČR

Nejnižších hodnot v nezaměstnanosti mužů dosahují regiony Praha, Střední Čechy, Jihozápad. Naopak nejvyšších hodnot je dosaženo v regionech Severozápad a Moravskoslezsko. V průběhu sledovaných let dochází ke zlepšení hodnot ve většině regionů, k podstatnému zlepšení dochází v letech 2013 a 2014 a to jak v problémových regionech, tak i v regionu Střední Moravy a Severovýchod. K nárůstu nezaměstnanosti dochází pouze v regionu Střední Čechy a Jihozápad.

Graf 1: Nezaměstnanost mužů v ČR

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

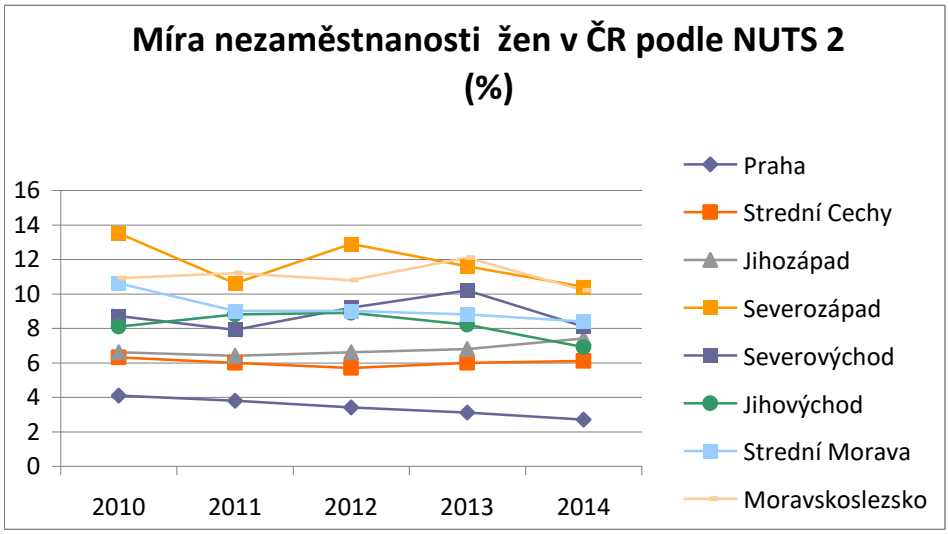
Tab. 4: Variabilita nezaměstnanosti mužů v ČR

ČR	2010	2011	2012	2013	2014
Průměr	6,4625	5,8375	6,0500	5,9500	5,1750
SMODCH	2,0952	1,6620	2,0748	1,7727	1,6053
var. koeficient	32,4208	28,4716	34,2950	29,7934	31,0196

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Průměrná nezaměstnanost mužů je ve sledovaném období 5,89 %, nejnižší hodnoty jsou vykazovány v letech 2014 a 2011 a to u všech ukazatelů variability. Podle hodnot SMODCH je možné konstatovat, že v průběhu let dochází ke konvergenci ukazatelů nezaměstnanosti v regionech. V porovnání s ostatními regiony zemí V4 je dosahováno nízké nezaměstnanosti, malé směrodatné odchylky, avšak vysoké hodnoty variačního koeficientu.

Nezaměstnanost žen v ČR

Graf 2: Nezaměstnanost žen v ČR

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Tab. 5: Variabilita nezaměstnanosti žen v ČR

ČR	2010	2011	2012	2013	2014
Průměr	8,6000	7,9625	8,3125	8,3500	7,5250
SMODCH	2,8085	2,3141	2,8002	2,8231	2,2977
var. koeficient	32,6566	29,0619	33,6866	33,8098	30,5341

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

V České republice nezaměstnanost žen v průměru sledovaných let dosahuje hodnotu 8,15 %, což je o 2,26 p. b. vyšší hodnota než u mužů. Směrodatná odchylka je také vyšší a to o 0,74, což vypovídá o větší diferenciaci hodnot v souboru. Variační koeficient dosahuje průměrné hodnoty 31,58 %.

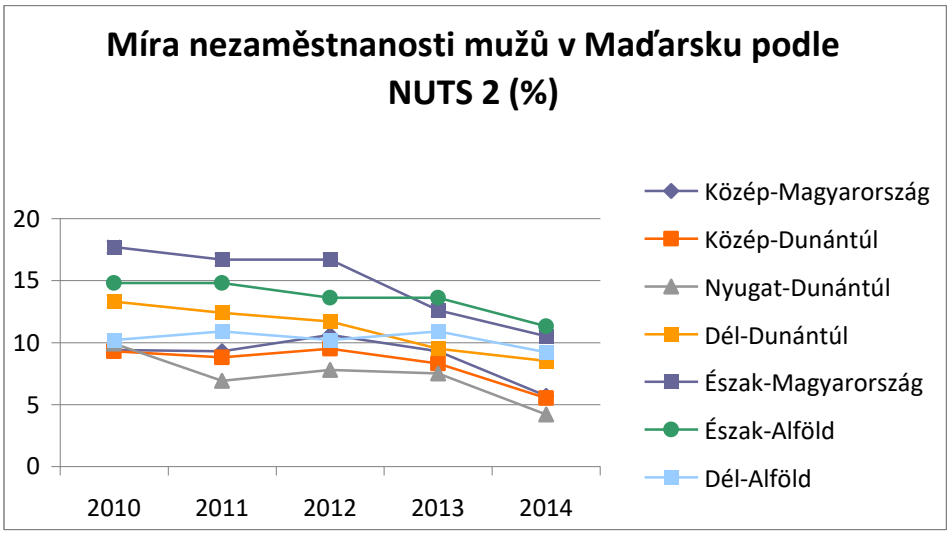
Nezaměstnanost v Maďarsku

V Maďarsku v letech 2010 až 2014 došlo k poklesu celkové nezaměstnanosti z 11,66 % v roce 2010 na 7,91 % v roce 2014, tedy o 3,75 p. b. V letech 2010 až 2012 se průměrná nezaměstnanost pohybuje nad 11% hodnotou, k výraznějšímu poklesu dochází v roce 2013 o téměř 1 p. b. a potom

v roce 2014, kdy je meziroční pokles o 2,4 p. b. Nejnižší hodnotu nezaměstnanosti vykazuje region Nyugat-Dunántúl, kde dosahuje průměrné hodnoty 7,28 %. Dalšími regiony s nízkou nezaměstnaností jsou Kozep-Magyarorsz a Kozep-Dunántúl (průměr 8,46 % a 8,74 %). Naopak regiony s nejvyšší nezaměstnaností jsou Észak-Magyarország (14,34 %) a Észak-Alföld s 13,78 %.

Nezaměstnanost mužů v Maďarsku

Nejnižších hodnot v nezaměstnanosti mužů dosahují regiony Nyugat-Dunántúl (7,26 %), Kozep-Dunántúl ((8,28 %), naopak s nejvyšší nezaměstnaností se potýkají regiony Észak-Magyarország (14,84 %) a Észak-Alföld (13,62 %). V průběhu sledovaných let dochází ke zlepšení hodnot ve všech regionech, v průměru o 4,25 p.b.. V problémových regionech Észak-Magyarország došlo ke zlepšení o 7,2 p. b. a Észak-Alföld o 3,5 p. b. Průměrná hodnota nezaměstnanosti u mužů za sledované období je 10,60 %.

Graf 3: Nezaměstnanost mužů v Maďarsku

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

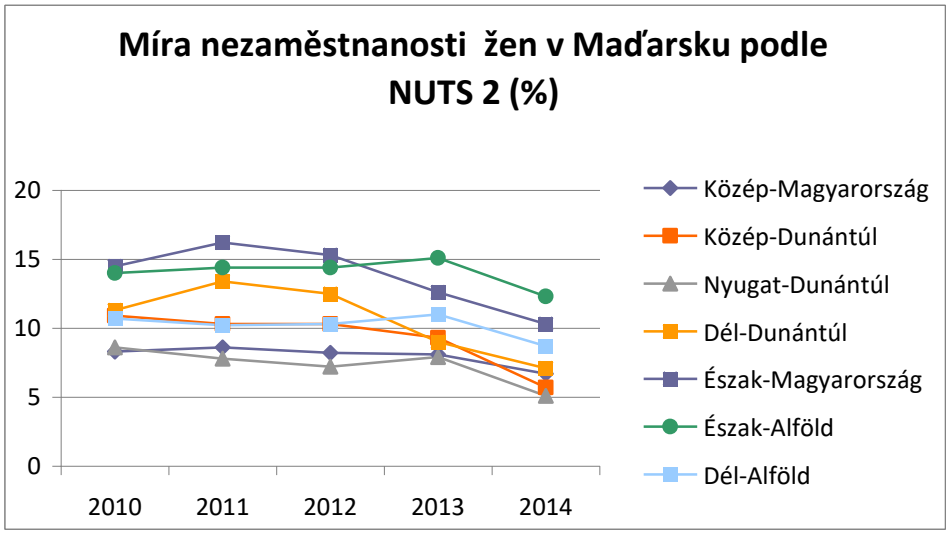
Tab. 6: Variabilita nezaměstnanosti mužů v Maďarsku

Maďarsko	2010	2011	2012	2013	2014
Průměr	12,0857	11,4000	11,4429	10,2429	7,8429
SMODCH	3,0159	3,2143	2,7165	2,0701	2,5252
var. koeficient	24,9541	28,1952	23,7401	20,2102	32,1977

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Nejnižší hodnoty jsou vykazovány v letech 2014 a 2013, kdy v roce 2014 dochází k razantnímu poklesu. SMODCH je vyšší než v ČR a dosahuje průměrné hodnoty 2,59 s tím, že v roce 2013 je nejnižší, v roce 2014 se opět zvyšuje. Nelze říci, že by docházelo ke konvergenci nebo divergenci mezi regiony. U varičního koeficientu je situace podobná, v průběhu let je jeho vývoj nevyrovnaný a nejvyšší hodnoty dosahuje v roce 2014, kdy došlo ke zvýšení variability na 32,19 %, což patrně souvisí s oživením v průmyslových regioenech a větší diverzifikaci mezi regiony. Průměrná hodnota variačního koeficientu je 24,44 %.

Nezaměstnanost žen v Maďarsku

Graf 4: Nezaměstnanost žen v Maďarsku

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Tab. 7: Variabilita nezaměstnanosti žen v Maďarsku

Maďarsko	2010	2011	2012	2013	2014	průměr
Průměr	11,1857	11,5571	11,1714	10,4286	7,9857	10,4657
SMODCH	2,2119	2,9110	2,8121	2,4493	2,4044	2,4294
var. koeficient	19,7746	25,1878	25,1720	23,4867	30,1090	23,2126

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

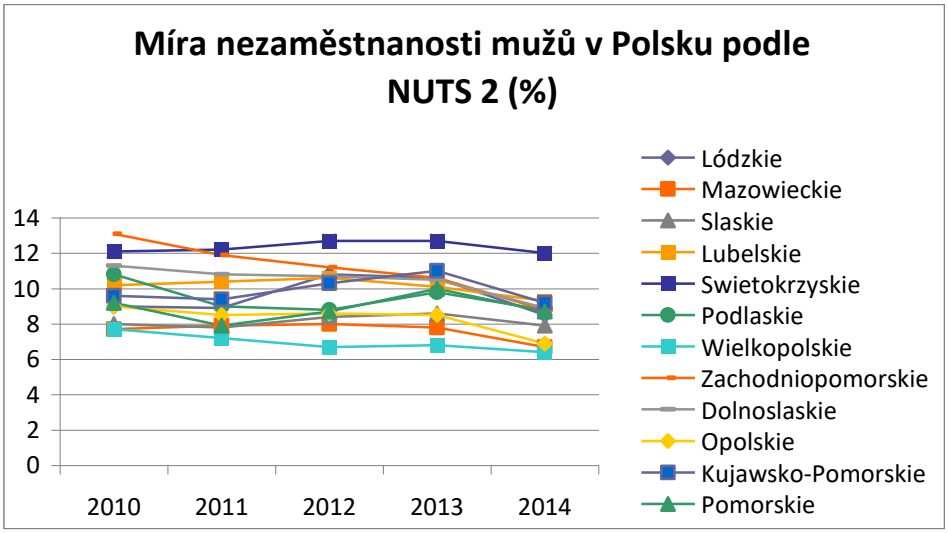
Nezaměstnanost žen v Maďarsku je podobně jako v českých regionech vyšší než u mužů, rozdíl je ale malý a představuje pouze 0,14 p. b. V Maďarsku je průměrná nezaměstnanost žen za sledované roky 10,46 %, ve sledovaných letech došlo k jejímu snížení o pouhých 0,72 p. b. Nejnižší průměrná nezaměstnanost je v regionu Nyugat-Dunántúl (7,32 %) a Közép-Dunántúl (9,3 %), naopak nejvyšší nezaměstnanost je v regionech Észak-Alföld (14,04 %), Észak-Magyarország (13,78 %).

Nezaměstnanost v Polsku

V Polsku je průměrná nezaměstnanost za sledované roky 9,88 %, ve sledovaných letech došlo k jejímu snížení o pouhý 1 p.b. Nejnižší průměrná nezaměstnanost je v regionu Mazowieckie (7,7 %) a Wielkopolskie (8,48 %), naopak nejvyšší nezaměstnanost je v regionech Swietokrzyskie (12,48 %) a Kujawsko-Pomorskie (11,32 %).

Nezaměstnanost mužů v Polsku

Nejnižších hodnot v nezaměstnanosti mužů dosahují region Wielkopolskie (6,96 %), dále Mazowieckie (7,62 %) a Slaskie (8,14 %). Nejvyšší nezaměstnanost je v regionu Swietokrzyskie (12,34 %) a Zachodniopomorskie (11,12 %). K nejvyššímu poklesu došlo v regionu Zachodniopomorskie o 4,3 p.b., Dolnoslaskie o 2,4 p.b. a Opolskie o 2,1 p.b. U ostatních regionů nejsou změny nijak výrazné, pohybují se v intervalech od 1 do 1,5 p.b., kdy v letech 2012 až 2013 dochází k mírnému nárůstu, pokles je možné zaznamenat až v roce 2014 a to o 1,24 p.b. Nárůst nezaměstnanosti je zřetelný v regionu Swietokrzyskie a Kujawsko-Pomorskie, a to zejména v letech 2012 a 2013.

Graf 5: Nezaměstnanost mužů v Polsku

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Tab. 8: Variabilita nezaměstnanosti mužů v Polsku

Polsko	2010	2011	2012	2013	2014
průměr	9,81	9,33	9,63	9,75	8,51
SMODCH	1,6666	1,5838	1,6115	1,5234	1,4239
var. koeficient	16,9913	16,9849	16,7427	15,6249	16,7351

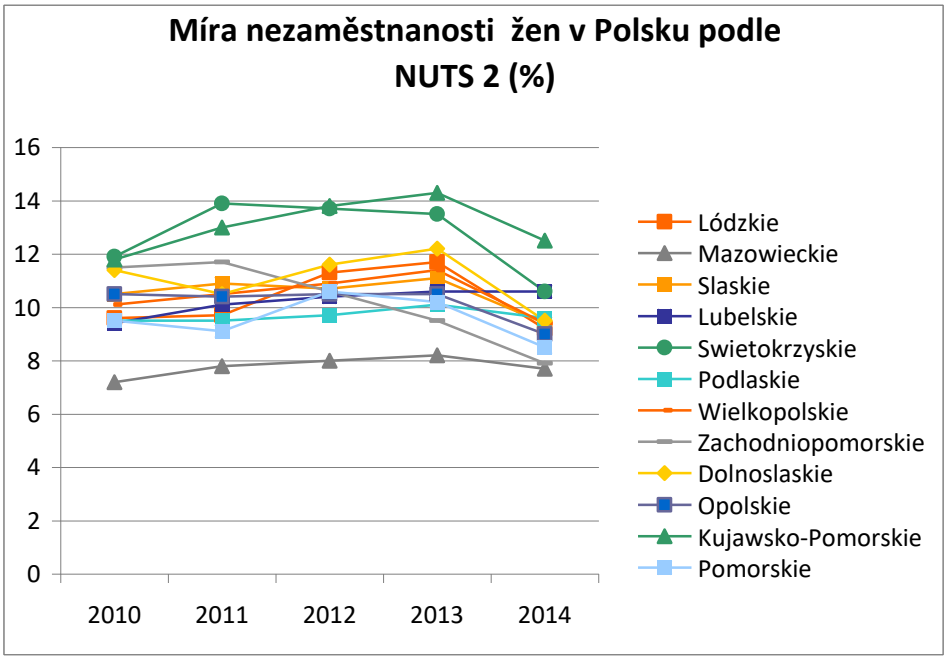
Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Průměrná nezaměstnanost mužů je ve sledovaném období 9,40 %, nejnižší hodnoty jsou vykazovány v letech 2014 a 2011, kdy v roce 2014 dochází k razantnímu poklesu. SMODCH je nižší než v ČR o 0,34 a dosahuje průměrné hodnoty 1,46 s tím, že v roce 2014 je nejnižší, mimo roku 2011 se postupně snižuje. Lze říci, že dochází ke konvergenci mezi regiony. Variační koeficient dosahuje za sledované roky nejnižší průměrnou hodnotu ze všech sledovaných zemí a to 15,55 %. Jeho hodnoty se postupně snižují s výjimkou roku 2014, kdy se o 1,1 p.b. zvyšuje. I u tohoto statistického ukazatele platí, že hodnota souboru vykazuje malou diverzifikaci a postupně se úroveň vyrovnává.

Nezaměstnanost žen v Polsku

Nezaměstnanost žen v Polsku je podobně jako v českých a maďarských regionech vyšší než u mužů, rozdíl představuje 1,08 p. b. V Polsku je průměrná nezaměstnanost žen za sledované roky 10,48 %, ve sledovaných letech došlo k jejímu zvýšení z 10,24 % v roce 2010 na 11,11 % v roce 2013, a následně k poklesu v roce 2014 na 9,49 %. Nejnižší průměrná nezaměstnanost je v regionu Mazowieckie 7,78 %, následuje region Pomorskie s 9,78 %. Nejvyšší průměrná nezaměstnanost je v regionech Kujawsko-Pomorskie (13,08 %) a Swietokrzyskie (12,72 %).

Nezaměstnanost žen v Polsku

Graf 6: Nezaměstnanost žen v Polsku

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Tab. 9: Variabilita nezaměstnanosti žen v Polsku

Polsko	2010	2011	2012	2013	2014
Průměr	10,2417	10,5917	10,9833	11,1083	9,4917
SMODCH	1,2822	1,5908	1,5082	1,6085	1,2446
var. koeficient	12,5197	15,0197	13,7319	14,4806	13,1128

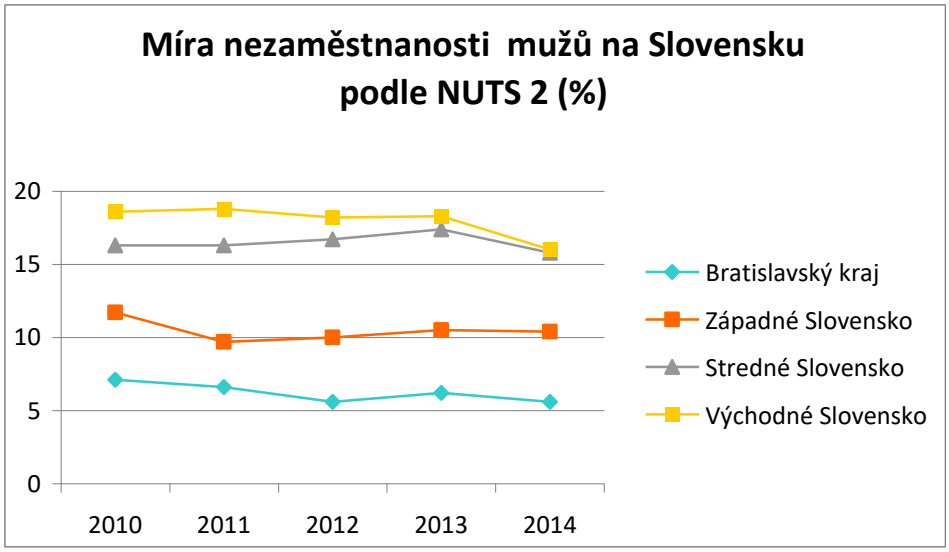
Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Průměrná nezaměstnanost žen v Polsku je 10,48 %, nejnižší hodnoty jsou v roce 2014 a 2010. Je o 0,02 p.b. vyšší než v Maďarsku, o 2,33 p.b. vyšší než v ČR, avšak nižší než na Slovensku. SMODCH vykazuje nejnižší variabilitu souboru ve všech zkoumaných zemích V4 a má průměrnou hodnotu 1,33. Také variační koeficient je nejnižší ze všech zkoumaných zemí (12,64 %).

Nezaměstnanost ve Slovenské republice

Nezaměstnanost mužů ve SR

Nezaměstnanost mužů na Slovensku dosahuje průměrné hodnoty 12,79 %, kdy v průběhu let dochází k jejímu postupnému snižování z hodnoty 13,43 % v roce 2010 na hodnotu 11,95 % v roce 2014, kdy menší výkyv směrem nahoru je v roce 2013. Nejnižší průměrná nezaměstnanost je v regionu Bratislavský kraj 6,22 %, následuje region Západného slovenska s 10,46 %. Nejvyšší průměrná nezaměstnanost je v regionech Stredného a Východného Slovenska. (16,5 % a 17,98 %). Nejvíce problematické je Východné Slovensko, kde se nezaměstnanost dlouhodobě udržuje nad hodnotou 18 % s výjimkou roku 2014, kdy poklesla na 16 %.

Graf 7: Nezaměstnanost mužů na Slovensku

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Tab. 10: Variabilita nezaměstnanosti mužů na Slovensku

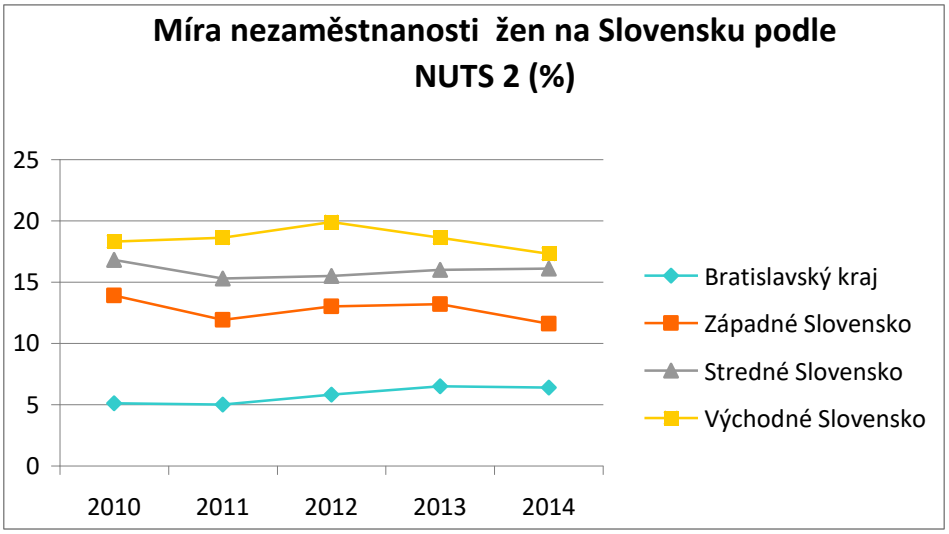
Slovensko	2010	2011	2012	2013	2014
průměr	13,43	12,85	12,63	13,10	11,95
SMODCH	4,4167	4,9064	5,0972	4,9975	4,2997
var. koeficient	32,8988	38,1819	40,3742	38,1489	35,9808

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Průměrná nezaměstnanost mužů je ve sledovaném období 12,79 %, nejnižší hodnoty jsou vykazovány v letech 2014 a 2012. SMODCH dosahuje průměrné hodnoty 4,72 s tím, že v letech 2011 až 2013 narůstá, a v roce 2014 je nejnižší. Nedá se usuzovat na konvergenci, spíše na zvyšování variability souboru, o čemž svědčí i hodnoty variačního koeficientu.

Nezaměstnanost žen ve SR

Nezaměstnanost žen ve SR je podobně jako v českých, maďarských a polských regionech vyšší než u mužů, rozdíl představuje 0,45 p.b. Na Slovensku je průměrná nezaměstnanost žen za sledované roky 13,24 %, ve sledovaných letech docházelo ke kolísavému vývoji, v letech 2010, 2012 a 2013 k hodnotám nad 13,5 %, v roce 2014 dochází k poklesu na 12,85 %, což ovšem představuje nejvyšší hodnoty ze zemí V4. Nejnižší průměrná nezaměstnanost je v Bratislavském kraji, (průměr 5,76 %) a Západoslovenském kraji, kde už je ale průměrná hodnota 2,2x vyšší a představuje 12,72 %. Naopak nejvyšší hodnoty jsou ve Východoslovenském kraji (18,54 %) a Středoslovenském kraji (15,94 %).

Graf 8: Nezaměstnanost žen na Slovensku

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Tab. 11: Variabilita nezaměstnanosti žen na Slovensku

Slovensko	2010	2011	2012	2013	2014
Průměr	13,5250	12,7000	13,5500	13,5750	12,8500
SMODCH	5,1149	5,0374	5,1110	4,5091	4,2875
var. koeficient	37,8179	39,6643	37,7197	33,2161	33,3656

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Průměrná nezaměstnanost žen je ve sledovaném období 13,24 %, nejnižší hodnoty jsou vykazovány v letech 2011 a 2014, kdy v roce 2014 dochází k poklesu proti roku 2013 o 0,72 p.b. SMODCH je vyšší než v ČR o 2,24 a dosahuje průměrné hodnoty 4,78 p.b. s tím, že postupně klesá, takže je možné uvažovat o konvergenci hodnot ukazatele nezaměstnanosti. Variační koeficient dosahuje průměrné hodnoty 36,14 % a i zde je možné říci, že se variabilita postupně snižuje.

Korelace mezi úrovní vzdělání a nezaměstnaností v regionech zemí V4

Mezi úrovní vzdělání a nezaměstnaností existují nepřímé závislosti, které jsou vysoké a zvyšují možnost zaměstnatelnosti obyvatelstva s vyšší úrovní dosaženého vzdělání. Cílem příspěvku bylo tuto závislost zjistit v regionech zemí V4 a porovnat ji. Korelační závislost mezi základní úrovní vzdělání a nezaměstnaností v regionech V4 znázorňuje tabulka 12. Nejvyšší těsnost je vidět ve SR, dále v ČR, následuje Maďarsko a nejmenší korelační závislost je v Polsku.

Tab. 12: Korelace mezi nezaměstnaností a vzděláním obyvatelstva

	2010	2011	2012	2013	2014	průměr
ČR	0,8489	0,8214	0,8201	0,8199	0,9068	0,8434
Maďarsko	0,7316	0,7240	0,7301	0,7153	0,7560	0,7314
Polsko	0,4616	0,5309	0,5279	0,4259	0,3597	0,4612
Slovensko	0,9931	0,9516	0,9583	0,9719	0,9397	0,9629
průměr	0,7588	0,7570	0,7591	0,7333	0,7405	0,7497

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Tab. 13: Korelace mezi nezaměstnaností a vzděláním obyvatelstva v regionech NUTS 2 zemí V4

	Vzdělání	Nezaměstnanost	Korelační koeficient
Praha	3,28	3,2	0,4997
Střední Cechy	6,68	5,04	-0,0681
Jihozápad	6,84	5,38	0,6026
Severozápad	13,66	9,92	0,9832
Severovýchod	7,7	7,24	0,0581
Jihovýchod	6,16	7	0,2936
Střední Morava	7,64	7,76	0,8551
Moravskoslezsko	8,74	9,5	0,5086
Közép-Magyarország	11,4	8,46	0,5397
Közép-Dunántúl	19,6	8,74	0,6493
Nyugat-Dunántúl	16,22	7,28	0,8786
Dél-Dunántúl	21,98	10,9	0,4648
Észak-Magyarország	22,42	14,34	0,6409
Észak-Alföld	24,08	13,78	0,6939
Dél-Alföld	19,26	10,24	0,4550
Lódzkie	12,12	8,9	-0,2549
Mazowieckie	8,86	7,2	-0,1365
Slaskie	6,9	8,6	0,2115
Lubelskie	11,94	9,9	-0,1146
Swietokrzyskie	11,94	11,4	0,1395
Podlaskie	13,56	9,1	0,6026
Wielkopolskie	9,6	7,7	0,4835
Zachodniopomorskie	13,66	8,4	0,5979
Dolnoslaskie	10,02	9,1	0,7844
Opolskie	10,24	7,8	0,7712
Kujawsko-Pomorskie	12,54	10,7	-0,3381
Pomorskie	11,64	8,6	-0,3667
Bratislavský kraj	4,96	6,02	0,4119
Západné Slovensko	8,16	11,48	-0,0896
Stredné Slovensko	8,98	16,26	-0,3352
Východné Slovensko	10,52	18,26	0,6927

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

V ČR je nejvyšší korelační závislost a to 98,32 %, v regionu Severozápad a odpovídá to situaci v regionu s nejvyšší nezaměstnaností a nejvyšším počtem osob se základním a nižším vzděláním. Druhým regionem s nejvyšší korelační závislostí je Střední Morava, kde je závislost ve výši 85,51 %. Situace v Moravskoslezském regionu, kde je 2. nejvyšší nezaměstnanost a 2. nejvyšší procento obyvatel s nejnižší úrovní vzdělání, bude pravděpodobně ovlivněna dalšími faktory, např. nízkou nabídkou pracovních příležitostí spojených s restrukturalizací regionu, nižší motivací obyvatelstva k práci, která je za nižší mzdu, takže korelační závislost je zhruba 50%.

V Maďarsku je nejvyšší korelační závislost ve výši 87,86 % v regionu Nyugat-Dunántúl, kde je vysoké procento obyvatel se základním a nižším vzděláním, i když je zde nezaměstnanost nejnižší.

Druhým regionem, kde je závislost nejtěsnější, je Észak-Alföld, kde je počet lidí s nízkým stupněm vzdělání nejvyšší a nezaměstnanost je druhá nejvyšší. Dalším regionem, kde je vysoká těsnost závislosti (64,09 %) a zároveň vysoký počet lidí s nejnižším vzděláním a nejvyšší nezaměstnanost je Észak-Magyarország. V ostatních regionech je závislost méně těsná.

V Polsku se už více vyskytují regiony se zápornou korelační závislostí, kde je možné předpokládat vyšší potřebu práce s menší náročností na kvalifikaci a nezaměstnanost může být ovlivněna z větší míry jinými faktory, např. tradiční strukturou odvětví národního hospodářství, použitými technologiemi méně náročnými na kvalifikovanou pracovní sílu anebo vyšší motivací k práci, či ne úplně přesnou evidencí nezaměstnanosti. Regionem s nejvyšší těsností korelační závislosti je Dolnoslaskie a Zachodniopomorskie, kde se kladná závislost pohybuje od 77 do 78 %.

Na Slovensku je situace obdobná jako v ČR, korelační závislost odráží předpokládaný vztah mezi úrovní vzdělání a nezaměstnaností zejména v regionu Východné Slovensko, v regionu Bratislavy je korelační závislost nižší, v ostatních regionech se projevuje záporný korelační vztah, který je pravděpodobně ovlivněn dalšími faktory.

Shrnutí:

Nejnižší počty obyvatel celkem se základním vzděláním jsou v ČR (7,59 %), SR (8,16 %), Polsku (11,09 %) a v Maďarsku (19,28 %). Mezi úrovní mužů a žen existují rozdíly, které jsou nejmenší v Polsku (0,53 p.b.), následuje Slovensko (3,1 p.b.), Česko (4,84 p.b.) a v Maďarsku jsou rozdíly nejvyšší (5,66 p.b.).

Nejnižší průměrná úroveň celkové nezaměstnanosti v regionech V4 je v ČR (6,88 %), následuje Polsko, 9,88 %, po něm Maďarsko 10,53 % a poslední je Slovensko s 13 %.

Nejvyšší korelační závislost mezi úrovní základního vzdělání a nezaměstnaností je ve SR, kde je korelační koeficient na úrovni 0,96, dále v ČR 0,84, následuje Maďarsko s korelačním koeficientem 0,73 a nejmenší korelační závislost je v Polsku 0,46, takže mimo Polsko se jedná o těsnou závislost. Analýza korelační závislosti podle regionů zemí V4 rovněž potvrzuje tento předpoklad, ale existují výjimky v jednotlivých regionech, takže je potřeba vzít v úvahu, že na nezaměstnanost působí i jiné faktory.

Literatura:

Dufek, J. – Minařík, B. Hodnocení rozvojového potenciálu krajů České republiky z hlediska lidských zdrojů. 2010. Mendlova univerzita. Brno: 2010. 1. vyd. ISBN 978-80-7375-424-2.

Eurostat, [Population aged 25-64 by educational attainment level, sex and NUTS 2 regions (%) ([edat_lfse_04). Dostupné 20.4.2016

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfst_r_lfu3pers&lang=en

Eurostat, Unemployment rate by NUTS 2 regions. Dostupné: 20.4.2016 http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfst_r_lfu3pers&lang=en

Měrtlová, L. – Vojáčková, H. Inovační faktory konkurenceschopnosti v regionech ČR. 2016. VŠPJ Jihlava: 2016. In Konference Konkurence. 1. vyd. ISBN 978-80-88064-25-1.

Měrtlová, L. Vývoj trhu práce a lidské zdroje v České republice. In Udržitelný rozvoj a funkce evropského státu. VŠERS České Budějovice: 2012. ISBN 978-80-87472-20-0.

Svatošová, L. Lidské zdroje jako předpoklad regionálního rozvoje. 2007. Acta Universitatis Agriculture et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 3: 157-162. ISSN 1211-8516.

Územní agenda Evropské unie 2020. (2011) K inteligentní a Evropě rozmanitých regionů podporující začlenění. Výbor regionů EU. Gödölő, Maďarsko. ÚÚR Brno, 1. vydání.

Kontaktní adresa autora:
Ing. Libuše Měrtlová, Ph.D.
VŠPJ Jihlava, KES
Tolstého 16, Jihlava, 58600
mertlova@vspj.cz

Regionálne možnosti riešenia bezpečnostných incidentov pri ochrane osob a majetku

Regional possibilities for solving the security incidents by the protection of persons and property

Jozef Meteňko

ABSTRAKT:
Medzi základné úlohy regionálnych správnych a mocenských štruktúr patrí zabezpečovanie potrieb obyvateľov a návštevníkov lokality. Jednou zo základných potrieb je zaiste potreba bezpečnosti. Ochrana osôb a majetku v podmienkach miestnych samospráv, obcí a regionálnych združení obcí a iných regionálnych celkov, patrí medzi významné úlohy obecnej samosprávy. Právna úprava i reálna potreba umožňujú niekoľko alternatívnych riešení týchto otázok. Každé z riešení má svoje obmedzenia vyplývajúci z právnych i fonačných medzí. Z uvedeného vyplýva, že je v záujme udržateľného rozvoja hľadať optimálne postupy v zvyšovania efektivity a optimalizácie poskytovania bezpečnostných služieb obcami pri ochrane osôb a majetku. Štúdia je výstupom projektov GODIAC - HOME/2009/ISEC/182 - Výsk. 171 a The HOUSE - VÝSK. 172.

Kľúčové slova:
Ochrana, osoby, majetok, regionálna bezpečnosť, obecná polícia, súkromná bezpečnostní služba, udržateľnosť bezpečnosti.

ABSTRACT:
The basic tasks of regional administrative and power structures is providing for the needs of residents and visitors to the site. One of the basic requirements is to ensure the necessary security. Protection of persons and property in terms of local government, municipalities and regional associations of municipalities and other regional entities, are among the major tasks of a municipal government. Legislation also a real need to allow several alternative solutions to these issues. Each solution has its limitations arising from legal and phonation limits. It follows that it is in the interest of sustainable development to seek optimum methods to improve the efficiency and optimization of the provision of security services by municipalities in the protection of persons and property. This study is a part of project GODIAC - HOME/2009/ISEC/182 - VÝSK. 171, The HOUSE - VÝSK. 172.

Key words:
Protection, persons, property, regional security, municipality, municipal police, private security service, security sustainability.

Úvod do problému

Akadémia Policajného zboru v Bratislave zastupovala Slovenskú republiky v niekoľkých európskych vedeckých projektoch, vrátane tých na základe výziev zo 7. rámcového programu. Jedným z najvýznamnejších je projekt The House, „regionálna“ - Európska platforma pre koordináciu hlavných výskumných akcií bezpečnosti významných udalostí v Európe. Projekt, ktorý zahŕňa 24 členských štátov Európskej únie, sa realizoval od marca 2012 do mája 2014. Projekt nadväzuje na dve predchádzajúce projekty financované Európskou komisiou, EÚ-SEC a EU-SEC II, (Meteňková, M., Meteňko, J., 2010) pričom aj druhý z nich je ďalším zdrojom pre túto štúdiu. (Metenko, J., 2012)

Projekt bol koordinovaný Medziregionálnym ústavom pre výskum kriminality a spravodlivosť Organizácie Spojených národov (známe ako UNICRI). Projekt si kládol za cieľ dosiahnuť koordináciu pri plánovaní zabezpečení významných podujatí v Európe a prispieť k prijatiu spoločného policajného prístupu na úrovni Európskej únie.

Ďalší z významných zdrojov z ktorých čerpá táto štúdia je projekt GODIAC. (The Anthology, 2013) Účelom projektu GODIAC (Metenko, J., Misota, M., Hullová, M., 2012) - je identifikovať a šíriť osvedčené postupy pre dialóg a komunikáciu ako strategické princípov v riadení a zabránení

narušovania verejného poriadku na politické účely s cieľom podporovať základné ľudské práva a na zvýšenie verejnej bezpečnosti pri týchto príležitostiach ako aj všeobecne.

Pre výstupy z troch realizovaných projektov boli testované skutočné policajné a bezpečnostné stavy a situácie pomocou praxou orientovaných výskumných metód, ako je plánovanie, modelovanie a jeho testovanie na praktické akcie, priame a nepriame pozorovanie, prieskumných metód najmä typu dotazník a nahrávacej techniky a vyhodnotenie záznamov, vrátane štatistických metód na určenie homogenity a spoľahlivosť výsledkov kvalitatívneho šetrenia. (Varadi-Csema, E., 2011)

Zistenia z týchto výskumných projektov realizovaných v 7. rámcovom programe predstavujú výsledok pre spoluprácu medzi štátnymi, obecnými a súkromnými bezpečnostnými službami v Európe a predpokladajú aj korekciu niektorých úloh týchto služieb. Výskumy ukazujú na obmedzenia ktoré spočívajú najmä v skutočnosti, že súčasné právne predpisy v krajinách Európy ponúka niekoľko alternatívnych riešení problémov pomocou súkromnej bezpečnostnej služby. Každé z týchto riešení má svoje obmedzenia vyplývajúce hlavne z miestnej legislatívy a organizácie národných bezpečnostných služieb. Štúdia prezentuje výsledky a dôsledky pre bezpečnostnú prax a riadenie bezpečnosti krízových bezpečnostních situácii významných udalostí. Boli identifikované aplikácie a dôsledky pre plánovanie zabezpečenia a controlling. Originalita a hodnota tejto štúdie je v tom, že je jednou z prvých prezentácii výskumov realizovaných v 7. RP v časti o súkromnej bezpečnosti. Štúdia je určená teoretikom v policajných vied, rovnako ako bezpečnostným a policajným praktikom, najmä policajnému managementu, plánovačom bezpečnostných opatrení a sektoru riadenia súkromných bezpečnostných agentúr.

Niektoré podsatné skutočnosti sme už analyzovali v predošlej štúdii z roku 2014 a tak sa k nim nemusíme vracať. (Meteňko, J., Meteňko, A., 2014)

Analýza súčasného stavu síl bezpečnosti v lokálnej štruktúre

Z podstaty objektu skúmania prezentovanej v tejto štúdie je úloha Policajného zboru, polícia všeobecne minimalizovaná. Vo vzťahu k objektu skúmania - využitie súkromných bezpečnostných služieb (SBS / PSS) pri zabezpečovaní poriadku a bezpečnosti počas významných udalostí by mal podľa Teórie poriadkových policajných činností a policajných vied garantovať, alebo vykonávať aj kontrolovať prípravu tých častí SBS / PSS, ktoré sú špecificky určené na zabezpečenie verejného poriadku a bezpečnosti účastníkov počas udalostí. (Scholz, P., Metenko, J. 2013)

Napriek tomu stále zostáva v platnosti tvrdenie o Policajnom zbore ako o hlavnom subjektu pre zaistenie poriadku a bezpečnosti počas udalostí. Vyplýva to jednak z jeho úloh ktoré sú stanovené v zákone o Policajnom zbore, ale aj z jeho spomínanej subsidiárnu terciárne povinnosti. (Kočan, Š., Löffler, B., 2012) Tá mu vyplýva zo zákonov upravujúcich zhromažďovacie právo a iné hromadné a masové aktivity v oblasti športu a kultúry. Ako subjekt terciárne a posledný v rade je povinný realizovať zabezpečenie poriadku a bezpečnosti počas major events aj v prípade keď všetky ostatné - primárne a sekundárne zodpovednostné štruktúry túto povinnosť nesplnili.(Metenko, J., Hejda, J., 2006)

Sekundárne v poradí zodpovednosti za zabezpečenie poriadku a bezpečnosti počas major events je obec a to vtedy ak sa na jej území taká udalosť koná. Obec má okrem formálnych povinností a oprávnení v tomto smere k dispozícii aj svoju výkonnú zložku, ktorou je Obecná polícia. Úloha obce a obecnej polície je pri uplatňovaní zhromažďovacieho práva všetkého druhu orientovaná najmä na kontrolu takejto akcie, možnosti jej ukončenie alebo zakázanie a predovšetkým na zabezpečenie poriadku a bezpečnosti počas major events vlastnými silami obecnej polície. Až po tejto povinnosti nasleduje povinnosť Policajného zboru. (Kříha, J. 2013)

Primárnym z hľadiska zodpovednosti za zabezpečenie poriadku a bezpečnosti počas major events vlastnými silami je organizátor akcie. Je to logická a obvyklá povinnosť vo všetkých demokratických spoločnostiach. Takáto schéma je prioritné, pretože ten kto aktivitu realizuje nemôže bez primeraných dôvodov očakávať od ostatných občanov aby pokrývali jeho náklady na takéto zabezpečenie. Organizátor akcie môže pre tieto účely využívať rôzne nástroje - spôsoby zabezpečenia poriadku a bezpečnosti počas major events. Veľmi často sa objavujú požiadavky organizátorov alebo zvolávateľov, presentující ako jediné demokratickej zabezpečenie ich politických a občianskych práv požiadavky na policajné, štátne a lokálne štruktúry, pre jednostranné zabezpečenie týchto požiadaviek bez ohľadu na iné práva iných osôb.Môže tak urobiť vlastnými silami účastníkov akcie - táto možnosť

je najmenej účinná, pretože ide o nekvalifikované a nepripravené sily bez potrebnej výstroje a skúseností. (Augustín, P., 2008). Účinnejším variantem pre organizátora je využitie stewardov. Sú zvyčajne verbovanie z vlastných dobrovoľníkov, prípadne dobrovoľníkov prenajatých špeciálne pre tento účel niekedy aj policajtov mimo služby. Kvalifikovanosť, pripravenosť, právomoci, vybavenosť ani skúsenosti týchto stewardov nie sú významne rozdielne. Policajné vedy odporúčajú pre zvýšenie kvalifikovanosti tejto skupiny osôb aspoň minimálne prípravu v podobe ukážok a pokynov administratívnych postupov pri zabezpečení poriadku a bezpečnosti počas major events. Prípravu stewardov by mal garantovať z odbornej stránky Policajný zbor na náklady organizátora.

Najefektívnejším, ale v súčasnosti aj najmenej využívaným spôsobom zaistenia poriadku a bezpečnosti počas major events zo strany organizátora je využitie služieb kvalifikovaných súkromných bezpečnostných spoločnosti - SBS / PSS. Ide o službu plne platenú na základe obchodnej dohody o službe.

Stanovenie cieľov

Primárnym cieľom je tu ochrana majetku vo vlastníctve obci, riešenie problémov rušenia verejného poriadku, zamedzovanie a odhaľovanie nezákonnej činnosti právnických a fyzických osôb v katastri obce formami a metódami, ktoré v plnej miere aplikujú poznatky policajnej vedy v tejto oblasti, pri využití foriem manažérskeho systému riadenia a organizácie bezpečnostnej agentúry. (Kříha, J. 2011) Jednoducho povedané, obec pri objednaní si takých služieb, vie za čo platia a vyžaduje od dodávateľa plnenie zmluvne dohodnutých pravidiel. Táto možnosť je pri obecnej polícii kontroverznú, respektíve problematická vzhľadom k určitej osobné väzbe a vzťahov na zamestnanca. Druhotným avšak tiež neprehliadnuteľným cieľom, zvlášť v dnešnej dobe, je dosiahnutie relatívne uspokojivého stavu bezpečnosti v teritóriu obce za menej vynaložených nákladov, spôsobom minimálne tak efektívnym ako by to robila obecnej polície. (Bílý, J., Kavan, Š., Svatoš, R., et al. 2013) Za nie nepodstatnú možné považovať využitie efektu činnosti služby pre občana a nie proti nemu, pretože služba vykonáva len činnosti súvisiace s prevenciou a represívneho vystupuje len voči porušovateľovi práva, ktorým môže byť ktorýkoľvek občan. (Meteňko, J., Kloknerová, M., Kliment, A., 2008) To je nevýhoda SBS / PSS voči obecnej a štátnej polícii. SBS / PSS môže vykonávať svoju činnosť iba súlade so zákonom, a tie kompetencie sa prísne viažu len na ochranu osôb a majetku vymedzených zmluvne. To znamená že oblasť, ktorú rieši je veľmi úzka a nemôže dôjsť k jej navýšeniu zo zákonných dôvodov. Teda aj napriek pozitívny prvok pri takej činnosti, nemôže adekvátne riešiť úlohy všeobecnej bezpečnosti na väčšom teritóriu, a aj keď sa môže podieľať na typických policajných činnostiach, tak len za predpokladu spolupráce so štátnou, alebo obecné políciou, kde činnosť riadi a koordinuje štátna polícia za výdatnej pomoci ostatných subjektov spolupráce pri riešení bezpečnosti na danom teritóriu. (Meteňko, J., Hejda, J., 2012)

Hlavné elementy plánovania bezpečnosti pri krízových udalostiach

Vzhľadom na ich zložitosť si významné udalosti zrejme budú vyžadovať vytvorenie mimoriadnej a pravdepodobne iba dočasnej reakcie. Existujúce štruktúry a postupy nemusia byť postačujúce a môže byť dokonca potrebné vytvoriť nové organizačné usporiadanie, naplánovať širokú škálu taktických možností riešenia problémov, ktoré môžu mať vplyv na priebeh udalosti, zapojenie nového personálu, logistiku, koordináciu a zlúčenie rôznych síl a iné mimoriadne úsilie.

Vedenie

Vymenovanie vedúceho plánovania, niekoho s vodcovskými schopnosťami, zručnosťami a skúsenosťami potrebnými na plánovanie a realizáciu bezpečnosti pri významných udalostiach je nesmierne dôležité. Riadiace protokoly alebo zmluvy môžu presne stanovovať, kto má zodpovednosť za plánovanie a realizáciu čoho, kde a kedy. Spôsob rozdelenia zodpovednosti za bezpečnosť by mal byť formulovaný podrobne a odsúhlasený orgánom zodpovedným za bezpečnosť. Je veľmi prospešné, ak všetky zapojené bezpečnostné agentúry správne chápu reťaz velenia a svoje špecifické oblasti zodpovednosti.

Štruktúra plánovania a riadenie

Návrh štruktúry plánovania je tiež dôležitý. Mohol by začať výskumom policajných činností na predošlých významných udalostiach z kritickej perspektívy. Výskum môže zahŕňať napríklad identifikáciu osvedčených postupov v policajných činnostiach počas významných udalostí a analýzu taktiky použitej demonštrantami. Potom môže riaditeľ plánovania chcieť identifikovať a vymenovať

veľmi obmedzený počet skúsených zamestnancov pre plánovanie na vykonanie prieskumného a dôkladného cvičenia na čo najlepšie určenie rozsahu operácie. Toto cvičenie by malo pomôcť umožniť komplexné pochopenie operácií, aby sa „vízia“ začala meniť na zmysluplnú, produktívnu a nákladovo efektívnu štruktúru plánovania. Tím sa bude snažiť identifikovať hlavné oblasti, napr. spravodajskú činnosť, bezpečnosť miesta konania, riadenie dopravy, verejného poriadku, logistika, ľudské zdroje, riadenie a kontrola, atď. Tieto oblasti budú tvoriť konečný hlavný plán.

Práca v rámci každej oblasti by mohla byť podporovaná pracovnou skupinou kvôli zaisteniu správnej veľkosti, tvaru, formy, vzhľadu a sily celého stromu:

Výskum → Mapa plánovania → Hlavný plán výskumu → Pracovné skupiny → Plánovanie bezpečnej cesty

Spravodajstvo

Zjavne bude táto štruktúra zahŕňať zastúpenie viacerých relevantných agentúr na miestnej, národnej a medzinárodnej úrovni, pričom všetky budú zmysluplne prispievať ku komplexnému spravodajskému systému na zhromažďovanie, analýzu a šírenie spravodajských informácií a údajov na pomoc plánovačom bezpečnosti a iným, napr. predstaviteľom hraničnej kontroly zameraným na riešenie hrozieb, slabých stránok a rizík. (Možnosti rozvoja operatívnej činnosti polície 2008). Systém zahŕňa:

■ Možnosť alebo pravdepodobnosť, že potenciálne hrozby ako napr. teroristické skupiny, zločinci, alebo mentálne narušení jedinci sa pokúsia zaútočiť na konkrétny cieľ - osobu alebo budovu v rámci konkrétneho časového rámca (hodnotenie hrozieb).

■ Možné slabé stránky cieľa, ktoré by mohli byť zneužité pri útoku (hodnotenie zraniteľnosti).

■ Možnosť alebo pravdepodobnosť, že potenciálne hrozby sa pokúsia o útok a zneužitie slabých stránok cieľa (hodnotenie rizika).

Existujú rôzne informačné systémy nasadenia určené na pomoc operáciám orgánov presadzujúcich právo. Jedným z takýchto systémov je Model národného spravodajstva (NIM) vo Veľkej Británii, ktorý identifikuje vzorce kriminality a podporuje kooperatívny prístup k riešeniu problémov43.

Médiá a stratégie v oblasti ľudských zdrojov

Externé poskytovanie koordinovaných, presných a včasných informácií je veľmi dôležitým prvkom v každej prevencii kriminality alebo stratégii redukcie rizika. Je nevyhnutné poskytnúť informácie súvisiace s bezpečnosťou (Svatoš, R. 2009) uistiť verejnosť a informovať médiá. Monitorovanie médií je kľúčovým prvkom tak ako aj krízové plánovanie odpovedí médiám v prípade akéhokoľvek väčšieho incidentu. Za týmto účelom je dôležité:

Pripraviť stratégiu informovania verejnosti, ktorá zabezpečí spoločenstvu, účastníkom a nezaujatým divákom poradenstvo v oblasti bezpečnosti a informácie o otázkach týkajúcich sa napr. odporúčaných trás, uzávierok ciest, obmedzeniach prístupu, atď.

Ponúknuť verejnosti a komunite vysvetlenie jednoduchých termínov, prečo sú nevyhnutné isté krátkodobé obmedzenia na zaistenie bezpečnej udalosti pre každého zainteresovaného. Niekoľko nástrojov môže v tejto kampani napomôcť budovaniu informovanosti, vrátane televíznych programov, informačných letákov, transparentov, atď. (Meteňková, M., Meteňko, J. 2009)

Počas udalosti silná a efektívna mediálna stratégia a stratégia v oblasti ľudských zdrojov poskytuje hostiteľovi kapacity a príležitosti na:

ovplyvnenie cieľových divákov/subjektov cez projekciu špecifických správ a zmiernenie následkov zlej reprezentácie a nepresných správ;

splnomocnenie organizácie spojenej s významnými udalosťami/ činnosťami na posilnenie alebo prípravu subjektov alebo cieľovú skupinu divákov prostredníctvom úmyselnej a plánovanej komunikácie realizovanej uznávanými, školenými a dobre vybavenými zdrojmi;

usmernenie cieľovej skupiny divákov, aby odpovedali určitým spôsobom alebo aby zaujali konkrétny postoj v prípade vývoja udalosti, ktorý si bude vyžadovať nejaké konanie;

obmedzenie agresívnych alebo poplašných správ, klebiet a správ médií, alebo obmedzenie dopadu vyššie zmienených; a

[43] Rezolúcia Rady zo 6. decembra 2001 prijalo prvú verziu príručky (2002/C22/01).

pozastavenie, alebo skôr pomoc pri predchádzaní rôznym situáciám prostredníctvom presnej komunikácie správ ako reakcie na špecifický vývoj.

Bezpečnosť miesta konania

Ďalším krokom je navrhnúť plán bezpečnosti pre kontrolovanú oblasť miesta, pričom ciele tohto kroku zahŕňajú:

■ identifikáciu určenej bezpečnej oblasti okolo miesta a posilnenie tejto oblasti s radom ľudských, fyzických a technických možností reakcie – posilnenie určenej bezpečnej oblasti.

■ vykonanie systematickej prehliadky na negovanie rizík z takých problémov ako sú napr. výbušné zariadenia, strelné zbrane, CBRN44 materiály alebo iné útočné zbrane, možno ukryté na mieste konania udalosti, nad ním alebo pod ním – vykonanie prehliadky, utesnenie a zaistenie priestoru a udržanie bezpečnosti.

■ identifikáciu radu doplnkových operatívnych policajných stratégií, taktík a plánov na ochranu života a majetku, dodanie bezpečnej a neprerušovanej udalosti, ak je to potrebné umožnenie zákonného protestu – udržanie bezpečnosti verejnosti.

■ navrhnutie systémov na predchádzanie infiltrácii miesta konania udalosti osobami, ktoré nie sú oprávnené nachádzať sa na danom mieste prostredníctvom overovania, posudzovania a akreditácie – kontrola / lístky.

■ identifikáciu bodov vstupu do a východov z dejiska udalosti pre rôzne kategórie osôb, vrátane delegátov, médií, účastníkov, atlétov, divákov, atď. kvôli kontrole vstupu a odopretiu vstupu osobám bez oprávnenia na vstup - tých, ktorí majú pri sebe zakázané predmety, napr. drogy, zbrane, atď. a pre kohokoľvek, kto má zákaz vstupu z iných dôvodov – kontrolu vstupu.

■ navrhnutie dodatočných bezpečnostných opatrení pre určené kategórie účastníkov, napr. hodnostárov a VIP – hodnostári/ osobná ochrana.

Hraničná kontrola

V kontroverznom období krízovej udalosti by mohlo byť zvážené posilnenie rutinných hraničných kontrol kvôli:

■ poskytnutiu čo najskoršej príležitosti na efektívnu reakciu na základe spravodajských informácií.

■ odhaleniu a možnému zabráneniu vstupu jednotlivcov s cieľom narušenia udalosti.

■ odhaleniu a možnej prevencii nelegálnych aktivít súvisiacich s udalosťou.

■ poskytnutiu príležitosti na posilnenie zdieľania informácií, zbierania informácií a spravodajských informácií súvisiacich s udalosťou.

Riadenie dopravy

Hlavné ciele tohto elementu sú:

■ udržiavať a zabezpečovať prístupové cesty k miestam diania a ostatným určeným miestam pre delegátov, médiá, policajné zdroje a ďalších, čo znamená riadenie cestných uzávierok a ďalších taktík, vrátane saturácie a zabezpečenia kritických a alternatívnych trás.

■ udržiavať a zabezpečovať prevádzkyschopnú cestnú sieť v zabezpečených oblastiach a mimo nich. To môže zahŕňať pozastavenie prác na ceste, zabezpečenie mostov a tunelov, prehodnotenie rýchlostných obmedzení a ďalších foriem dopravnej kontroly.

■ navrhnúť systém verejnej dopravy, ktorý je schopný bezpečným spôsobom zvládnuť očakávané objemy ľudí v daných časoch a miestach.

■ pripraviť pohotovostné plány na riešenie incidentov, ktoré sa môžu vyskytnúť v národnej a lokálnej cestnej sieti, napr. narušenie blokády trás nehodami, demonštrantami alebo inými incidentmi.

Bezpečnosť súvisiaca s udalosťou a bezpečnosť mimo udalosti

V tejto fáze by mali plánovači bezpečnosti zvážiť rozšírenie zabezpečenia smerom von z určeného miest(a) a navrhnúť rad strategických a taktických možností pre ďalšie zvýšenie pravdepodobnosti splnenia kľúčových cieľov bezpečnostnej operácie. Konkrétne by takéto plány mali zahŕňať vhodné

[44] *Pozn. : chemické, biologické, rádiologické a nukleárne*

opatrenia na predchádzanie trestnej činnosti a ochranu ľudí a majetku. Medzi možné ciele patria miesta súvisiace s udalosťou, napr. hotely, sponzorské subjekty, mediálne centrá, atď. a kritická infraštruktúra, napr. jadrové a chemické zariadenia, komunikácie a kľúčové dopravné spojenia. Ochrana zraniteľných cieľov, napr. nákupných centier, turistických atrakcií a historických pamiatok by mala byť takisto braná do úvahy. Plánovači by mali zvážiť:

■ identifikáciu ohrozených miest mimo diania udalosti a prvkov súvisiacich s udalosťou, ktoré budú mať v prípade napadnutia významný vplyv na verejnú bezpečnosť, zdravie, riadenie, ekonomiku a / alebo národnú bezpečnosť.

■ podporu uvedomenia si zainteresovaných strán realistickej možnosti útoku a úsilia na podporu a spoločnú zodpovednosť v oblasti vykonávania účinných opatrení v oblasti prevencie kriminality.

■ návrh mechanizmu včasného varovania pred útokmi proti identifikovaným miestam konania a mimo miesta konania udalosti a podľa toho odstupňovať reakciu.

Ľudské zdroje a logistická podpora

Po určení prevádzkových požiadaviek plánovači bezpečnosti musia zvážiť naplnenie bezpečnostných plánov ľudskými, fyzickými a technologickými zdrojmi. Ciele by mali zahŕňať:

■ Podporu strategických cieľov plánu príslušnými pracovníkmi, ktorí sú riadne vyškolení, majú potrebný výstroj a skúsenosti s plnením úloh, a dostali komplexné informácie pred svojím vyslaním.

■ Poskytovanie zodpovedajúcej logistickej podpory v nasledujúcich záležitostiach, napr. stravovanie, ubytovanie a doprava.

■ Posilnenie ľudského aspektu reakcie so spoľahlivým vybavením a technologickými riešeniami, napr. kamery s uzavretým televíznym okruhom (CCTV), senzormi, detektormi a komunikačnými prostriedkami.

Pozornosť musí byť tiež venovaná plánom po ukončení udalosti:

■ Plánované stiahnutie personálu, techniky a bezpečnostných opatrení.

■ Návrat k bežnému stavu.

Celková zložitosť plánovania znamená rozsiahlu a profesionálnu pomoc, ktorá musí byť zvažovaná v oblastiach napr. finančného riadenia, projektového riadenia, výberu zamestnancov, rozdelenie úloh a koordinačných stretnutí a riadenia korešpondencie, príprava časových a GANT grafov, právneho výskumu, zdravia a bezpečnosti, správy projektu a kancelárskej podpory.

Informačné technológie (IT) a komunikácia

Cieľom tohto kroku je vytvorenie komunikačných stratégií, ktoré budú schopné uspokojiť potreby policajnej operácie. (Hullová, M., 2009) Ciele sú:

■ Navrhnutie komunikácie a IT: určenie efektívnej a bezpečnej rádio/telefonickej komunikácie a ďalších prostriedkov komunikácie pre všetky organizácie a subjekty zapojené do bezpečnosti významnej udalosti, a ďalších IT riešení na posilnenie alebo podporu ľudských a fyzických elementov plánu.

■ Riadenie komunikácie a IT: zabezpečiť, aby zdroje elektriny boli udržiavané, aby riadiace centrá boli vhodne umiestnené, aby systémy a IT bezpečnostné riešenia boli komplexne testované pred akciou kvôli zaisteniu toho, aby všetko bolo v poriadku a pripravené na použitie pre účely udalosti.

■ Komunikačné a IT postupy: stanoviť zrozumiteľný rámec postupom toku informácií tak, aby všetci zúčastnení vedeli, kto má informovať koho, o čom a kedy. Treba myslieť aj na riadenie údajov vyprodukovaných systémami, napr. produktov bezpečnostných kamier.

■ Ochrana komunikácie a IT: navrhnutie a implementácia plánov na ochranu hlavných komunikačných infraštruktúr a príprava plánov na udržanie komunikácie v prípade mimoriadnych situácií, napr. teroristických útokov a útokov demonštrantov, nehôd a prírodných katastrof.

Integrácia a koordinácia

Ďalším krokom je proces na potvrdenie toho, že všetky oblasti plánovania sú integrované, koordinované a vzájomne sa dopĺňajú. Cieľom je:

■ Overiť integráciu, komplementaritu a flexibilitu plánov a ich efektívnosť (kedy a v ktorých bodoch sa plány stretávajú).

■ Overiť spôsobilosť jednotlivcov a tímov (kto čo robí, kedy a ako).

■ Overiť bezpečnostné postupy za účelom zaistenia ich súladu s postupmi pri štandardných operáciách.

■ Otestovať vybavenie, či vyhovuje danému účelu za daných podmienok.

Pohotovostné plánovanie a krízové riadenie

Následky incidentu spôsobeného teroristickým útokom, narušenia verejného poriadku, prírodnej katastrofy, nehody, človekom spôsobenej mimoriadnej udalosti alebo iným faktorom by mohli byť katastrofálne, a preto je potrebné pripraviť pohotovostný plán pre prípad výskytu takýchto udalostí. Pohotovostné plány sú navrhnuté tak, aby pomohli v činnostiach na:

■ záchranu a ochranu života a majetku.

■ liečbu, záchranu a prepravu obetí.

■ zvládanie mimoriadnej udalosti a zranených.

■ riadenie evakuácie.

■ zrušenie alebo zastavenie udalosti.

■ ochranu životného prostredia.

■ zachovanie dôležitých služieb.

■ poskytovanie informácií médiám.

■ čo najskoršie obnovenie normálneho stavu.

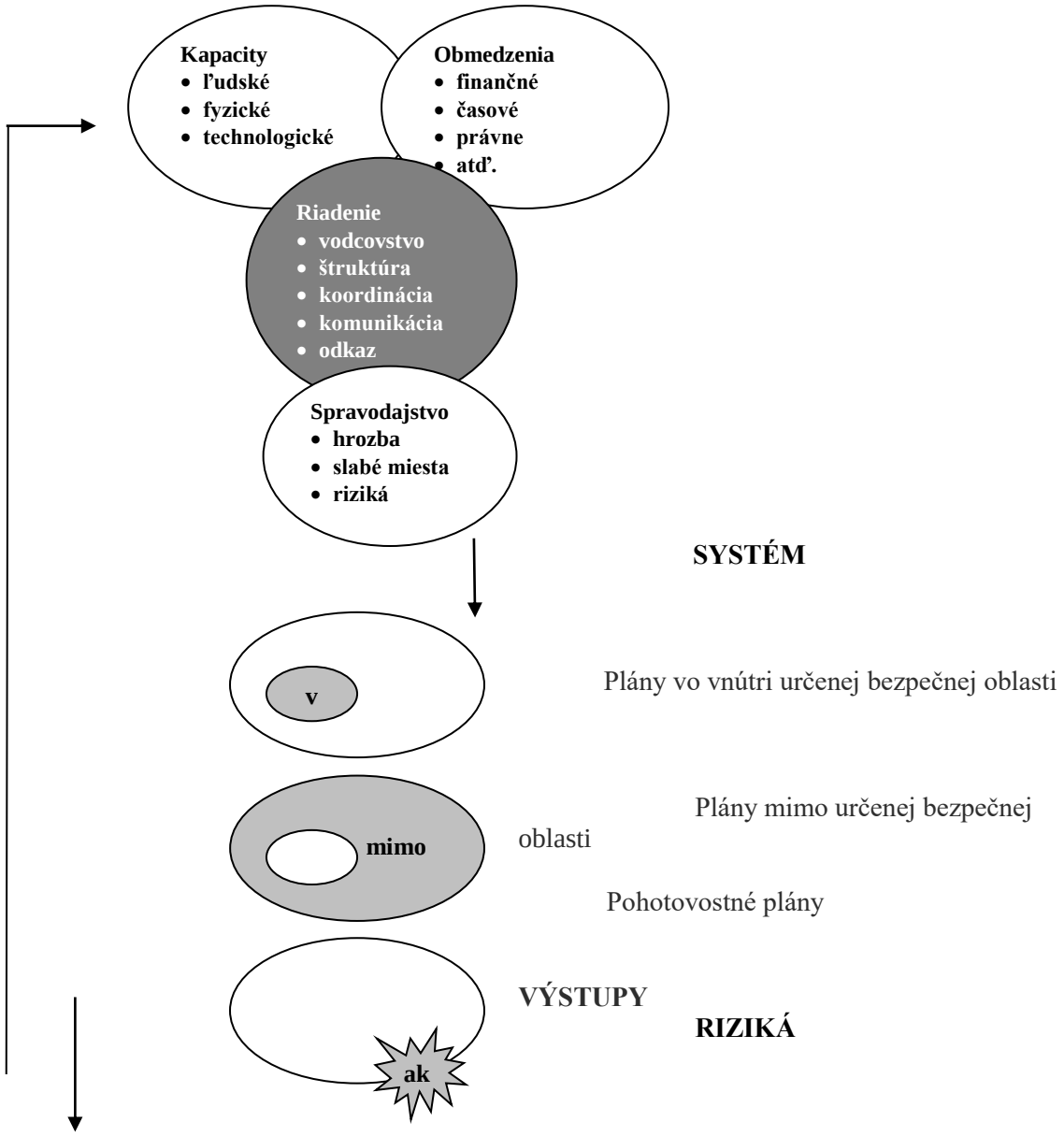
■ zabezpečenie miesta nehody/činu a zachovanie dôkazov.

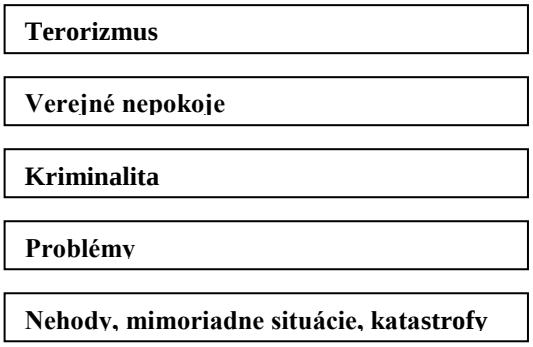
■ uľahčenie vyšetrovania a vypočúvania.

Model plánovania bezpečnosti

Po identifikovaní hlavných elementov plánovačmi bezpečnosti pri významnej udalosti navrhujeme pragmatický model, ktorý začleňuje všetky spomínané elementy. Účelom modelu nie je učiť plánovačov ako plánovať. Tento IPO model ponúka štruktúru priateľskú k užívateľovi, ktorá pomáha identifikovať hlavné zložky procesu plánovania a pokrýva hlavné koncepty. Začíname s veľmi jednoduchým schematickým zobrazením modelu, ktorý obsahuje tri komponenty: systém, ktorý tvorí produkty (deliverables) ako riešenie existujúcich alebo potenciálnych rizík.

1) System
2) Deliverables
3) Risks

Kapacity
• ľudské
• fyzické
• technologické
Obmedzenia
• finančné
• časové
• právne
• atď.
Riadenie
• vodcovstvo
• štruktúra
• koordinácia
• komunikácia
• odkaz
Spravodajstvo
• hrozba
• slabé miesta
• riziká
SYSTÉM
v
Plány vo vnútri určenej bezpečnej oblasti
mimo
Plány mimo určenej bezpečnej oblasti
Pohotovostné plány
VÝSTUPY
RIZIKÁ
ak

Závery

Významná krízová udalosť si pravdepodobne vyžiada vytvorenie mimoriadnej reakcie, navrhnutej a dodanej prostredníctvom konfigurácie riadenia, ktoré na základe dostupných spravodajských informácií a údajov, práce v rámci merateľných obmedzení a využívania dostupných kapacít, vypracuje plán alebo súbor vzájomne sa dopĺňajúcich plánov na ochranu života a majetku na samotnej udalosti aj v rámci spoločenstva, a bude pripravené čeliť novým hrozbám a reagovať na neočakávané situácie.

Táto štúdia uviedla rad elementov, ktoré pomôžu plánovačom bezpečnosti prekonať zložité skoré fázy plánovania. Bol navrhnutý model, ktorý zahŕňa a vysvetľuje tieto prvky. Nasledujúce tri kapitoly analyzujú hlavné zložky modelu.

Odporúčame spracovať podrobnú analýzu, ktoré rozšírené oprávnenia pre SBS / PSS by prichádzali do úvahy, keďže štát si nemôže dovoliť dehonestovat činnosť ostatných bezpečnostných zložiek, tým že ich činnosť bude subsumovať súkromná zložka, ktorá svoju činnosť vykonáva čisto na obchodnom základe. Na druhej strane sa ako efektívna ukazuje potreba využívať takúto službu organizátorov významných udalostí, najmä pre nižšie náklady Policajného zboru a obecných bezpečnostních útvarov.

Takáto analýza by sa mala venovať podmienkam súčinnosti SBS / PSS a obecnej polície za okolností, keď sú tieto dve služby nútené spolupracovať pri zabezpečovaní verejného poriadku. V prípade zmien legislatívy uvedeným smerom, by v nej museli byť presne definované podmienky činnosti zamestnancov SBS / PSS a to tak, aby mohli plniť úlohy na úseku ochrany verejného poriadku v obci. Takáto úprava by mohla umožniť aj vznik a pôsobenie zmiešaných hliadok mestskej polície a SBS / PSS, čím by došlo k personálnemu zvýšenie počtu osôb zabezpečujúcich verejný poriadok v obci napr. Počas politických, športových, spoločenských a iných akcií, kde je zvýšené riziko narušenia verejného poriadku . Súčasná právna úprava takú súčinnosť nepreferuje a v praktickej rovine neumožňuje z dôvodu nerovnomerne rozdelených oprávnení medzi týmito dvoma zložkami. Tento fakt, teda nemožnosť existencie zmiešaných hliadok štátnej polície a mestskej polície platí aj z rovnakých dôvodov. Teda rôznorodosť plnenie úloh jednotlivých zložiek, na to sa vzťahujúce podmienky použitia donucovacích prostriedkov a druhy donucovacích prostriedkov. V tomto prípade však význam zmiešaných hliadok štátnej polície a mestskej polície v súvislosti so zvýšením verejného poriadku a bezpečnosti v obci nie je natoľko výrazný. Principiálne rovnakým smerom ukazuje novela zákona o obecnej polícii, ktorá rozširuje pôsobnosť obecnej polície jednej obce na inú obec na základe zmluvnej dohody v písomnej forme medzi dotknutými obcami. Táto právna možnosť obce umožňuje zabezpečiť ochranu verejného poriadku v obci bez toho zriadila vlastnú obecnú políciu, čím určite dochádza k ušetrenie finančných prostriedkov, ktoré sa rozpočíta na dve obce ale v prípadoch obecných polícii s malým počtom príslušníkov to nerieši problém náhleho riešenie zlej bezpečnostnej situácii jednej z obcí. To by sa dalo práve dočasne riešiť použitím SBS vybavené príslušnými oprávneniami. Štúdia je výstupom projektu GODIAC - HOME / 2009 / ISEC / 182, výsk. 171.

LITERATÚRA

Augustín, P., (2008) Korupcia : Vedecká monografia. - 1. vyd. - Bratislava: Akadémia PZ, 2008. 179 s. :ISBN 978-80-8054-453-9.

Bílý, J., Kavan, Š., Svatoš, R., et al. (2013) Veřejná správa a bezpečnost státu jako součást udržitelného rozvoje, Vysoká škola evropských a regionálních studií. České Budějovice, 2013, 208 p., ISBN 978-80-87472-48-4.

Hullová, M., 2009 Analýza indikátorov korupcie v systéme odhaľovania a objasňovania. Dizertačná práca, Katedra kriminálnej polície Akadémie Policajného zboru v Bratislave, Bratislava 2009, 203 s.

Kočan, Š., Löffler, B., 2012 Vývoj poriadkových služieb. - In: Policajná teória a prax. - ISSN 1335-1370 - Roč. 20, č. 1 (2012), - s. 29-34

Kříha, J. (2011) Ochrana místních záležitostí veřejného pořádku ve světle teritoriálních souvislostí – aktuální edukační příležitosti a výzvy II – monitoring stavu a dynamiky dílčí součinnostní veřejnopořadkové praxe, s. 230-232, ISSN 1214-4967. České Budějovice. In: Auspicia, 2011, 258 p., ISSN 1214-4967.

Kříha, J. (2013) Význam součinnosti a spolupráce orgánů obce v oblasti zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku pro lokální prevenci kriminality, In: Zoubková, I., Firstová, J., et al. Kriminologie - aktuální problémy. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2013. p. 221 -228, ISBN 978-80-7251-395-6.

Metenko, J., (2012), Manuál - (verzia SK) Koordinovanie národného výskumu a politiky na zaistenie bezpečnosti pri významných udalostiach v Európe EU SEC II: záverečná správa zahraničnej medzinárodnej vedeckovýskumnej úlohy : FP7 Grant Agreement (2008-2011). Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012. 111 p. + 13 p. príloh. Výsk. 173.

Metenko, J., Hejda, J., 2006 Teória a systém kriminalistiky a teória a systém policajných vied. In: Yearbook 2006 [elektronický zdroj] : zborník výsledkov vedecko-výskumnej činnosti Katedry kriminalistiky a forenzných disciplín a medzinárodnej spolupráce. - Bratislava : Akadémia PZ v Bratislave, 2006. - ISBN 80-8054-382-8. - 12 s.

Meteňko, J., Hejda, J., 2012. Alternatíva privátneho sektora a preventívnych policajných činností. Kap. 3.11, In: DUŠEK, J., PÁNA, L., SVATOŠ, R., a kol., Udržitelný rozvoj a funkce moderného státu, 1. vyd., České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012, 368 s., ISBN 978-80-87472-20-0, s. 263-273

Meteňko, J., Kloknerová, M., Kliment, A., 2008 Prevencia kriminality mládeže v policajných činnostiach 2002-2005 : Projekt výskumu a záverečná správa. 1. vyd. Meteňko, Jozef - Kloknerová , Miriam - Kliment, Alexander Výsk. 115

Meteňko, J., Meteňko, A., 2014 Využití soukromé bezpečnostní služby při ochraně bezpečnosti v lokálních podmínkách na základě výzkumů v 7. rámcovém programu / Private security Services for the Security in the terms of local Authorities as outputs of 7 Framework Programme Researches, In., Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konfe-rence Region v rozvoji společnosti 2014. Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, 2014, 1030 s., PDF, CD-ROM, ISBN 978-80-7509-139-0. s. 570-579

Metenko, J., Misota, M., Hullová, M., (2012): Správna prax pre dialóg a komunikáciu, ako strategické princípy policajných činností na politické manifestáciu v Európe (GODIAC): Priebežná správa z medzinárodnej vedeckovýskumnej úlohy: Projekt financovaný EÚ (verzia SK). 1. vyd. - Bratislava: Akadémia PZ, 2012. - 46 p. VÝSK. 182.

Meteňková, M., Meteňko, J. 2009, Jednostrannosť prevencie v policajných činnostiach v SR, In. Meteňko, J. Policajné vedy a policajné činnosti 2009, Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 11. a 12. novembra 2009 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave. Akadémia PZ 2010, 229 s. ISBN 978-80-8054-489-8.. s. 55-61.

Meteňková, M., Meteňko, J., 2010 Multifactor of prevention on police activities. In., Ed., Meteňko, J., Complementary research results from Middle Europe researches area cooperated on EU SEC II. , Proceedings of the international scientific conference held on 29 and 30 September 2010 at Academy of Police Forces in Bratislava. Zborník výskumov koordinovaných v medzinárodnej vedeckej úlohe EU SEC II, 1. vyd., Akadémia PZ v Bratislave, Bratislava 2011, p. 151, ISBN 978-80-8054-506-2, EAN 9788080545062. ss. 55-61.

Možnosti rozvoja operatívnej činnosti polície 2008 : Projekt vedecko-výskumnej úlohy. / Rieš. výsk. úl. Miroslav Lisoň, Spolurieš. Pavol Augustín, Spolurieš. Dušan Korgo, Spolurieš. Karol Depta, Spolurieš. Ján Mihál', Spolurieš. Jozef Stieranka, Spolurieš. Monika Hullová, Spolurieš. Andrej Zachar, Spolurieš. Ján Jonis, Spolurieš. Jaroslav Rapčan, Spolurieš. Ivan Budka, Spolurieš. Štefan Hundák. - 1. vyd. - Bratislava: Akadémia PZ, 2008. Výsk. 145.

Scholz, P., Metenko, J. 2013 : Možnosti využití soukromé bezpečnostní služby při ochraně osob a majetku v podmínkách místních samosprávy In: Reflexe vybraných bezpečnostně právních témat : (kolektivní vědecko-výzkumná monografie). - České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2013. - ISBN 978-80-87472-59-0. - S. 61-73.

Svatoš, R. 2009 Základy kriminologie a prevence kriminality. Vysoká škola Evropských a regionálních studií, s.r.o., Žižkova 6, České Budějovice, vysokoškolská učebnice, 2009, 118 stran, ISBN 978-80-86708-81-2

The Anthology, 2013 : GODIAC – Good practice for dialogue and communication as strategic principles for policing political manifestations in Europe. Uppsala: 2013. ISBN 978-91-86791-04-9.

Varadi-Csema, E., 2011 :The Role of the Hungarian police in the new community-based crime prevention system. In., Ed., Meteňko, J., Complementary research results from Middle Europe researches area cooperated on EU SEC II. , Proceedings of the international scientific conference held on 29 and 30 September 2010 at Academy of Police Forces in Bratislava. Zborník výskumov koordinovaných v medzinárodnej vedeckej úlohe EU SEC II, 1. vyd., Akadémia PZ v Bratislave, Bratislava 2011, p. 151, ISBN 978-80-8054-506-2, EAN 9788080545062. ss. 93-99.

Zákon SNR č. 564/1991 o obecnej polícii v znení zmien a doplnení.

Zákon č. 473/2005 Z.z. o súkromnej bezpečnosti v znení zmien a doplnení

Zákon č. 583/2008 Z,. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti.

Zákon o Policajnom zbore v aktuálnom znení.

prof. JUDr. Jozef METEŇKO, PhD., Head of the Department of Criminalistic and Forensic science, Academy of Police Force in Bratislava, *Sklabinská 1, 835 17 Bratislava,* Slovak Republic, e-mail: jozef.metenko@minv.sk

Komerčná suburbanizácia vo vidieckych obciach medzi mestami Nitra-Topoľčany

Commercial suburbanization in villages between Nitra city and Topoľčany city

Milan Midler, Alena Dubcová, Gabriela Repaská, Katarína Vilinová.

Abstrakt:

Komerčná suburbanizácia sa prejavuje rozširovaním zástavby priemyselných, komerčných a komunikačných areálov, pričom výrazne mení priestorovú štruktúru súčasných miest a prímestských sídiel. Je veľmi náročná na dostatok voľných plôch, preto sa prejavuje prevažne mimo mesta na pôvodne poľnohospodárskych využívaných plochách pozdĺž hlavných dopravných komunikácií. Na území Slovenska sa proces komerčnej suburbanizácie začal rozvíjať so zvýšeným prísunom zahraničných investícií. Jeho najväčší rozmach možno sledovať v zázemí mesta Bratislava, proces sa však začína výraznejšie prejavovať aj v ostatných krajských mestách Slovenska, medzi ktoré patrí aj mesto Nitra. Cieľom príspevku je zhodnotenie objektov komerčnej suburbanizácie na hlavnom dopravnom ťahu miest Nitra – Topoľčany, na ktorom je lokalizovaných 15 vidieckych obcí (Lužianky, Zbehy, Čakajovce, Jelšovce, Ľudovítová, Výčapy-Opatovce, Koniarovce, Hrušovany, Preseľany, Belince, Kamanová, Mýtna Nová Ves, Dvorany nad Nitrou, Ludanice, Chrabrany). Pri spracovaní príspevku boli využité štandardné geografické metódy (metóda analýzy, syntézy, porovnávacia metóda, kartografická, grafická a matematicko-štatistická metóda), doplnené metódou terénneho prieskumu. Rozsah komerčnej suburbanizácie bol sledovaný aj prostredníctvom aktuálnych leteckých snímok z roku 2016.

Kľúčová slová:

Komerčná suburbanizácia, komerčný subjekt, lokalizácia, mesto Nitra, mesto Topoľčany

Abstract:

Commercial suburbanization is designed by a significant expansion of industrial, commercial and communication sites. As a consequence, it significantly transforms current spatial structure of towns and their suburban areas. Due to its high spatial demands it mainly occurs outside of towns, on previous agricultural areas along major traffic routes. One of the main drivers of commercial suburbanisation process in Slovakia has been the entry of foreign direct investment. The greatest suburbanization boom can be seen in the rural areas of Bratislava. However, the suburbanization process can be observed also in other regional towns in Slovakia, including the town of Nitra. The main goal of this paper is the evaluation of commercial suburbanization objects on the main traffic route between Nitra – Topoľčany where are 15 rural municipalities located (Lužianky, Zbehy, Čakajovce, Jelšovce, Ľudovítová, Výčapy-Opatovce, Koniarovce, Hrušovany, Preseľany, Belince, Kamanová, Mýtna Nová Ves, Dvorany nad Nitrou, Ludanice, Chrabrany). In order to collect, analyze and evaluate data for this paper, standard geographic methods were applied (analysis, synthesis and comparison method as well as cartography, graphics and mathematical-statistical method). In addtition, field survey method was applied. Moreover, the extent of commercial suburbanization was studied and analyzed based on present aerial photographs and aerial imagery.

Key words:

commercial suburbanization, commercial subject, localization, Nitra town, Topoľčany town

Úvod

Po roku 1989 na území Slovenska dochádza ku transformačným zmenám, ktoré viedli ku prechodu z plánovitého hospodárstva na trhové. Rozvíjajúca sa ekonomika, cenovo prijateľná

kvalifikovaná pracovná sila ako i pomerne nízke ceny pozemkov neustále lákajú na územie Slovenska nových zahraničných investorov. Prudkým nárastom počtu nadnárodných spoločností, ale i vznikom nových domácich podnikov dochádza ku transformácii pôvodného vidieckeho prostredia v obciach umiestnených v blízkosti významných miest. Územia pozdĺž hlavných komunikácii sa stali priestorom pre lokalizáciu nových komerčných subjektov vo forme veľkoplošných maloobchodov a veľkoobchodov, rozličných logistických areálov, výrobných areálov, skladov či administratívnych priestorov. V odbornej geografickej literatúre sa tento proces terminologicky označuje ako „komerčná suburbanizácia". Na základe porovnania leteckých snímok a terénneho pozorovania explicitne zameraného na komerčnú suburbanizáciu mesta Nitra, je tento proces možné pozorovať nielen v okrajových častiach samotného mesta, ale aj vo vidieckych obciach lokalizovaných v blízkom zázemí krajského mesta. Aktivity a činnosti spojené s komerčnou suburbanizáciou sa vyznačujú signifikantným dynamickým charakterom. Dynamickosť ich rozvoja je proporčne stimulovaná s viacerými faktormi ako napr. vhodná geografická poloha mesta, dostupnosť (nájme cestnou a železničnou dopravou), kvalifikovaná pracovná sila, vedecko-výskumná základňa a priemyselný potenciál širšieho regiónu.

Teoreticko-metodické východiská

Komerčná suburbanizácia spolu s rezidenčnou suburbanizáciou sú súčasťou suburbanizáčných procesov. Podľa Repaskej (2012) sú v odbornej literatúre názory na suburbanizáciu nejednotné. Na jednej strane ju možno chápať ako zásah mesta do vidieckeho prostredia, no na druhej strane ju možno chápať ako vytváranie nových lokalít na okrajoch miest a predmestí mestským obyvateľstvom v rámci administratívnych hraníc mesta. Zo sociálneho hľadiska proces suburbanizácie prináša do vidieckeho prostredia mestské prvky, mestský spôsob života, mestské správanie, ako aj mestské zvyky obyvateľov, čím sa narúša pôvodná vidiecka identita. Priestor vidieckych sídiel je však popri procesoch rezidenčnej suburbanizácie výrazne ovplyvňovaný aj príchodom nových komerčných aktivít. Pre označenie tohto procesu sa v literatúre zaužíval pojem „komerčná suburbanizácia, ktorá sa stáva významným procesom pretvárajúcim vidiecku krajinu v zázemí miest (Šveda, Križan, 2011). V porovnaní s rezidenčnou suburbanizáciou je komerčná suburbanizácia výraznejšie koncentrovaná a viazaná na morfologický proces plynulej horizontálnej adície (angl. ribbon development). Komerčné areály sa sústreďujú na územiach s veľmi dobrou dopravnou dostupnosťou, pozdĺž významných dopravných ťahov, výpadových ciest, diaľnic a rýchlostných komunikácií, prípadne pri významných dopravných uzloch (Sýkora, 2002, Matlovič, 2004, Masný, Dubcová, 2010). Champion (2001) spája proces komerčnej suburbanizácie s decentralizáciou priemyslu, komercie, maloobchodu a neskôr i kancelárií a high-tech sektoru. Maštálka, Valíková (2014) medzi komerčné zástavby zaradili supermarkety, hypermarkety, megamarkety a rozsiahle skladovacie a prekladacie plochy logistických centier. O narastajúcom význame procesu komerčnej suburbanizácie na území Slovenska svedčí aj stále narastajúce množstvo odborníkov, ktorí sa danou problematikou zaoberajú napr. Sedláková, 2005; Danielová, 2008, Masný, Dubcová, 2010; Šveda, Križan, 2012, Repaská, Masárová, 2014 a iní.

Metódy a dáta

Cieľom príspevku je zhodnotenie subjektov komerčnej suburbanizácie na hlavnom dopravnom ťahu miest Nitra – Topoľčany, na ktorom je lokalizovaných 15 vidieckych obcí (Lužianky, Zbehy, Čakajovce, Jelšovce, Ľudovítová, Výčapy-Opatovce, Koniarovce, Hrušovany, Preseľany, Belince, Kamanová, Mýtna Nová Ves, Dvorany nad Nitrou, Ludanice, Chrabrany). Pri spracovaní príspevku boli využité štandardné geografické metódy (metóda analýzy, syntézy, porovnávacia metóda, kartografická, grafická a matematicko-štatistická metóda), doplnené metódou terénneho prieskumu. Rozsah komerčnej suburbanizácie bol sledovaný aj prostredníctvom aktuálnych leteckých snímok z roku 2016, ktoré poskytujú pohľad na aktuálny stav komerčnej suburbanizácie v sledovanom území.

Pre určenie závislosti počtu lokalizovaných komerčných subjektov od významnej dopravnej komunikácii bol použitý Pearsonov korelačný koeficient:

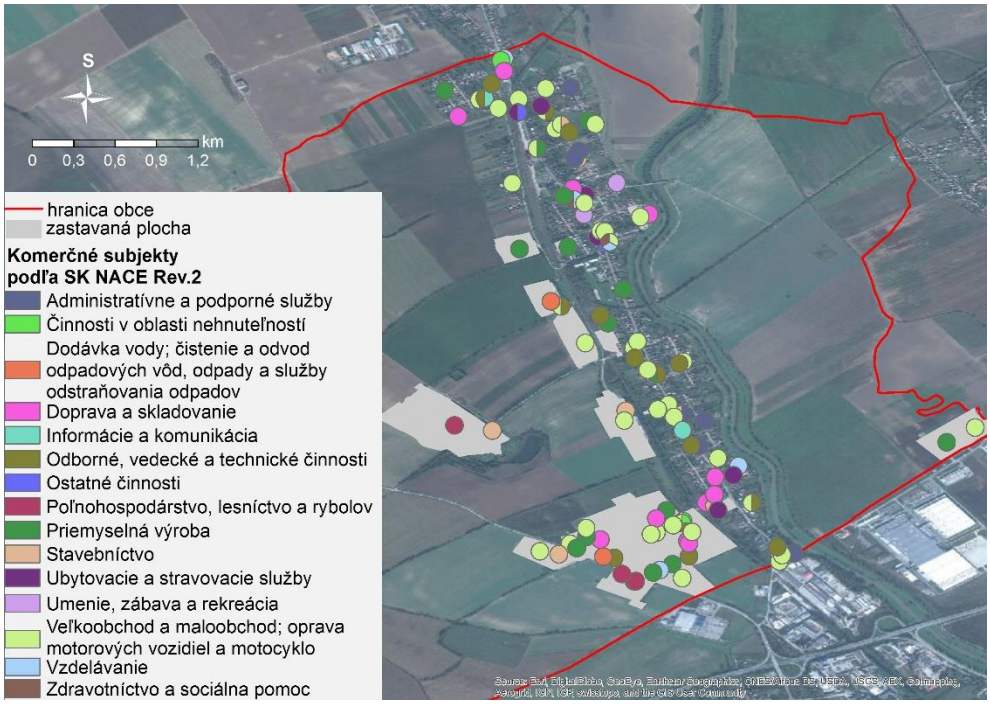
$$r = \frac{\sum_{i=1}^{n} (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n} (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^{n} (y_i - \bar{y})^2}}$$

Vzhľadom na skutočnosť, že mesto Nitra má veľmi dobrú dopravnú, ako i geografickú polohu a v jeho blízkosti je lokalizované okresné mesto Topoľčany, za záujmové územie boli zvolené vidiecke obce ležiace medzi nimi. V súčasnosti komerčná suburbanizácia na území Slovenska predstavuje veľmi dynamický proces, ktorý je možné zaznamenať hlavne terénnym prieskumom, ktorý umožňuje sledovať vývoj komerčných subjektov v sledovanom území. Na základe získaných údajov o počte komerčných subjektov a ich lokalizácii v priestore, bol zanalyzovaný vývoj komerčnej suburbanizácie v sledovanej mestskej časti v období rokov 2004 a 2016, ako i tendencia lokalizácie jednotlivých komerčných subjektov.

Lokalizácia komerčných subjektov vo vidieckych obciach medzi mestami Nitra a Topoľčany

Rozvoj komerčnej suburbanizácie je možné považovať za proces, ktorý výrazne vplýva na rozvoj vidieckych sídiel. Jedným z rozhodujúcich faktorov, ktoré podmieňujú rozvoj komerčnej suburbanizácie je výskyt dostatočne veľkých voľných plôch. Tieto plochy sú v súčasnosti čoraz viac atraktívne pre priemyselné haly, sklady, logistické centrá, ale aj veľkoobchodné a maloobchodné predajne. Z tohto dôvodu dochádza na území obcí ležiacich pozdĺž dopravnej komunikácii spájajúcej mestá Nitra a Topoľčany k jej výraznému rozvoju. Komerčné subjekty v sledovaných obciach využívajú pre umiestnenie svojich aktivít na jednej strane už existujúce opustené areály, hlavne po poľnohospodárskych družstvách no na druhej strane sa lokalizujú do voľných nezastavaných priestorov, ktoré poskytujú dostatok voľných plôch pre výstavbu nových komerčných objektov. Týmto procesom dochádza ku výraznej zástavbe a degradácii pôvodne úrodnej poľnohospodárskej pôdy, čo z ekologického hľadiska predstavuje výraznú záťaž na krajinu. Rozvoj komerčnej suburbanizácie je výrazne závislý od blízkosti hlavnej dopravnej komunikácie. Práve preto v sledovanom území dochádza k najväčšiemu rozvoju počtu komerčných subjektov v obciach, ktoré sú priamo napojené na rýchlostnú cestu R1, spájajúcu mesto Nitra s mestom Bratislava na západ a s mestom Banská Bystrica na východ. K obciam priamo napojeným na rýchlostnú cestu R1 patria obce Lužianky a Zbehy, ktoré sú aj významnými železničnými uzlami, najmä obec Lužianky.

Obec Lužianky s nárastom počtu komerčných subjektov z 13 v roku 2004 na 114 v roku 2016 (mapa 1) podlieha zo všetkých sledovaných obcí procesu komerčnej suburbanizácie najviac, čo je spôsobené priamou nádväznosťou na komerčnú zónu mesta Nitry – priemyselný park Sever. Komerčné subjekty sa v rámci obce Lužianky lokalizujú v roztrúsenej podobe. Väčšina malých komerčných subjektov je lokalizovaných v rodinných domoch, ktoré slúžia zároveň na bývanie. V areáloch, ktoré v minulosti slúžili poľnohospodárskym družstvám, bolo v roku 2016 zaznamenaných 48 komerčných subjektov. Medzi najvýznamnejšie komerčné subjekty lokalizované v obci Lužianky zaraďujeme Air Liquide Welding Central Europe s.r.o. (výroba elektrických zariadení), SCONTO Nábytok, s.r.o. (maloobchod s nábytkom), CAMPRI, spol. s r. o. (veľkoobchod s drevom), TEKMAR SLOVENSKO, s.r.o. (výroba mlynských výrobkov), p.k. Solvent SK s.r.o. (veľkoobchod s parfumérskym a kozmetickým tovarom), Hotel Xavax (hotelové ubytovanie), ale aj firmy GU SLOVENSKO, s.r.o. (výroba zámkov a pántov) a STEEP PLAST Slovakia, s.r.o. (výroba dielov pre motorové vozidlá), ktoré sú súčasťou Priemyselného parku Nitra – SEVER.

Mapa 1: Lokalizácia komerčných subjektov podľa odvetví na území obce Lužianky

Zdroj: spracované autormi

Komerčná suburbanizácia v súčasnosti predstavuje prudko narastajúci dynamický proces, o čom nasvedčuje aj aktuálny stav rozvoja tohto procesu v obci Lužianky. V súčasnosti v rámci rozvoja procesu komerčnej suburbanizácie, dochádza na území obce Lužianky ku výstavbe výrobných, skladových a logistických hál o rozlohe 265,4 ha pre nadnárodnú spoločnosť Jaguár Land Rover (obr. 1), ako aj ku výstavbe golfového ihriska (obr. 2) s rozlohou približne 105 ha. Proces výstavby golfového ihriska a priemyselného areálu pre Jaguár Land Rover so sebou prináša množstvo pozitívnych, ako i negatívnych dopadov. Ku najvýznamnejším patrí na jednej strane zástavba vysoko úrodnej ornej pôdy. Na druhej strane príchod nových významných investorov do obce Lužianky, môže mať výrazne pozitívny vplyv na nárast ekonomiky obce. Rozvoj komerčnej suburbanizácie v nemalej miere vplýva aj na obyvateľstvo žijúce v obci. Najmä príchod nadnárodnej spoločnosti Jaguár Land Rover po výstavbe, ktorá je naplánovaná na rok 2018 a následnom spustení jej prevádzky, poskytne veľký počet nových pracovných miest. Z dôvodu príchodu množstva nových pracovných síl dochádza aj ku výstavbe nových rodinných domov nielen priamo v obci Lužianky, ale aj v okolitých obciach. V rámci územného plánu obce Lužianky z roku 2015 zmeny a doplnky č. 3 je naplánovaná výstavba 844 nových rodinných domov v rokoch 2015 – 2020 a v období rokov 2030 – 2040 je naplánovaných 165 rodinných domov, čo spolu predstavuje výstavbu 1 009 nových rodinných domov v obci Lužianky v rokoch 2015 – 2040.

rok 2005 ***rok 2016***

Obr. 1: Porovnanie priestoru lokalizácie priemyselného areálu Jaguár Land Rover v obci Lužianky

Zdroj: spracované autormi, Map data ©2016 Google

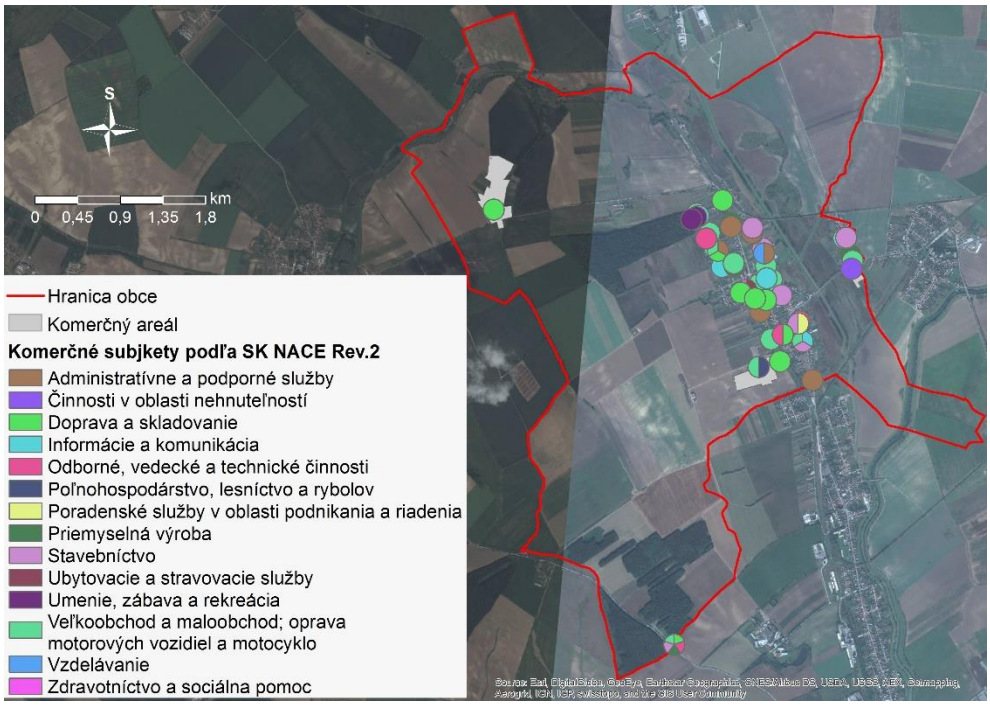
rok 2005 ***rok 2016***

Obr. 2: Porovnanie priestoru lokalizácie golfového ihriska v obci Lužianky

Zdroj: spracované autormi, Map data ©2016 Google

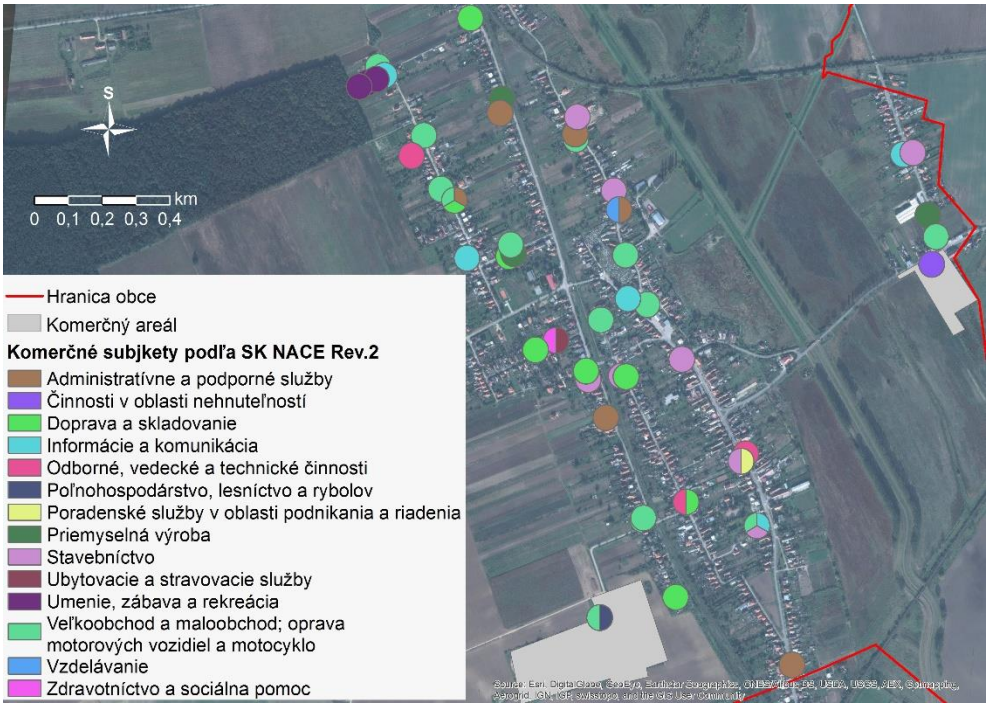
Procesom komerčnej suburbanizácie je v značnej miere ovplyvnená aj obec Zbehy. Na území tejto obce je v rozmedzí rokov 2004 a 2016 zaznamenaný nárast počtu komerčných subjektov zo 4 (v roku 2004) na 74 (v roku 2016) (mapa 2). Komerčné subjekty sa lokalizujú v rámci zastavaného územia, pričom využívajú už vybudované areály, ktoré pôvodne plnili poľnohospodársku funkciu, prípadne sa usídľujú do rodinných budov s pôvodne rezidenčnou funkciou. Aj napriek tomu, že najvýznamnejším lokalizačným faktorom pre rozvoj komerčnej suburbanizácie v obci Zbehy predstavuje dobrá vybavenosť cestnou infraštruktúrou a blízkosť rýchlostnej cesty R1, komerčné subjekty sa podobne ako v obci Lužianky nelokalizujú líniovo pozdĺž hlavnej dopravnej línie, ale usídľujú sa v rámci obci roztrúsene, čím dochádza i zahusťovaniu výstavby (mapa 3). Najrozšírenejšími odvetviami v obci Lužianky sú veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel a motocyklov (17 komerčných subjektov), stavebníctvo (12 komerčných subjektov) a doprava a skladovanie (10 komerčných subjektov), pričom priemyselná výroba bola zastúpená s počtom 7 komerčných subjektov. Najvýznamnejšími komerčnými subjektmi, ktoré sa v súčasnosti lokalizujú v obci Zbehy sú Agro – PSO, s.r.o. (sprostredkovanie obchodu s rozličným tovarom), MEB, s.r.o.

(nešpecializovaný veľkoobchod), Buček – CNC obrábanie, s.r.o. (výroba kovových obalov), Radar, s.r.o. (pestovanie obilnín) a iné.

Mapa 2: Lokalizácia komerčných subjektov podľa odvetví na území obce Zbehy

Zdroj: spracované autormi, Map data ©2016 Google

Mapa 3: Lokalizácia komerčných-subjektov podľa odvetví v rámci obytnej časti intravilánu obce Zbehy.

Zdroj: spracované autormi, Map data ©2016 Google

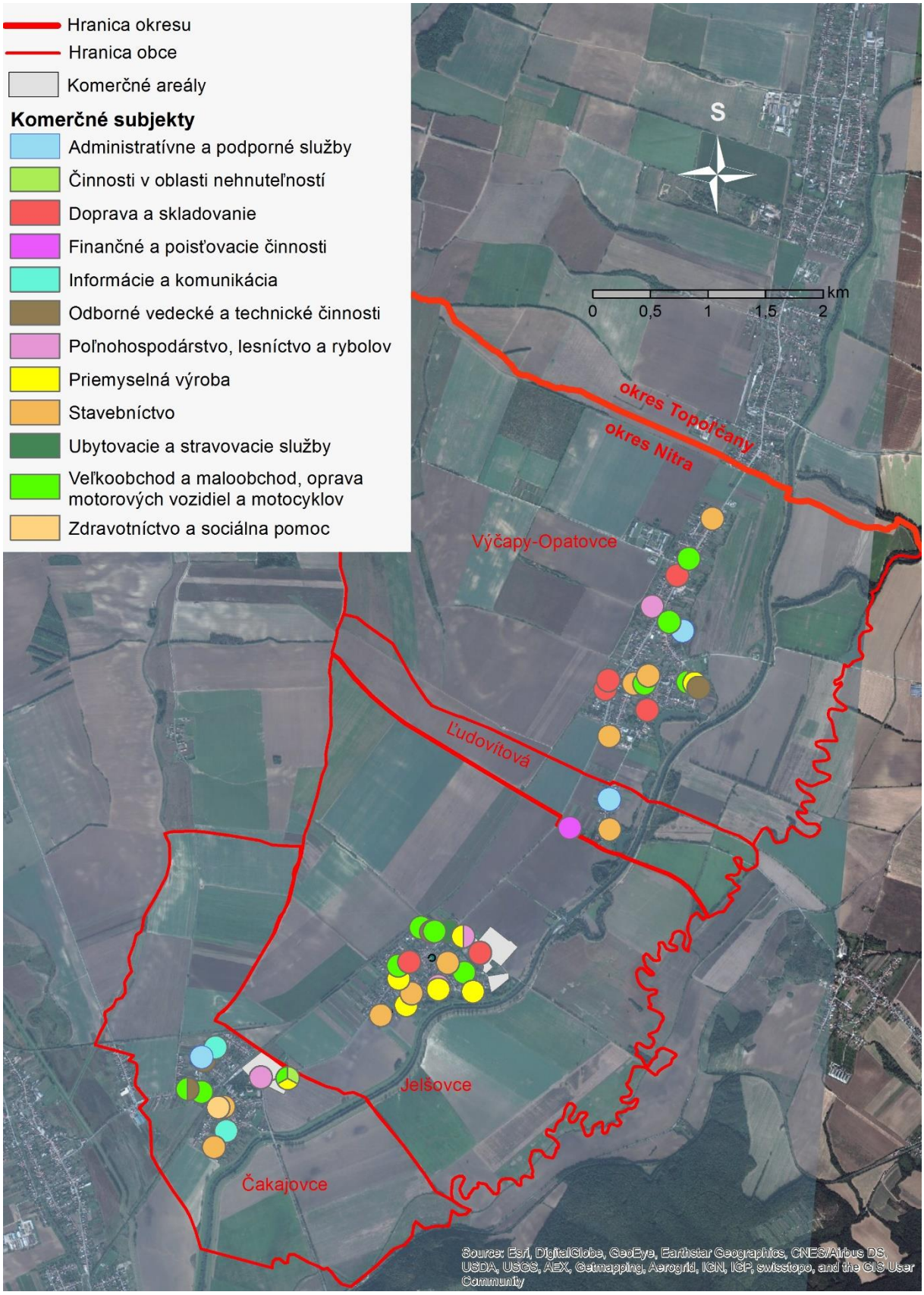
V ostatných obciach je v porovnaní s obcami Lužianky a Zbehy zaznamenaný nižší počet komerčných subjektov, ktoré sa lokalizujú v obciach roztrúsene (mapa 4, mapa 5).

Pri lokalizácii nových komerčných subjektov vo zvyšných obciach ležiacich medzi mestami Nitra a Topoľčany nedochádza ku výraznej zástavbe poľnohospodárskej pôdy, ale na druhej strane komerčné subjekty využívajú už existujúce budovy. Táto forma komerčnej suburbanizácie v sledovanom území spôsobuje na jednej strane nahrádzanie pôvodného poľnohospodárskeho odvetvia inými odvetviami, no na druhej strane dochádza ku revitalizácii zastaraných a opustených priestorov, ktoré sú oživované ako brownfieldy. Tento jav je možné pozorovať najmä v obci Jelšovce, kde priestory poľnohospodárskeho družstva, dnes slúžia ako logistické haly firmy Ing. Emil Švelan – DREVOS (nákladná cestná doprava), v Kamanovej ako priestory priemyselnej výroby firmy Cover3S, s.r.o.. V Ludaniciach bola v rámci poľnohospodárskeho družstva vybudovaná priemyselná hala pre firmu ROTANEO, s.r.o. (výroba technických keramických výrobkov). Komerčné aktivity sa v sledovanom území lokalizujú taktiež v rodinných domoch, ktoré pôvodne plnili rezidenčnú funkciu. V súčasnosti sú tieto priestory atraktívne hlavne pre autoservisy ako je napr. Ivan Kuna Autoservis v obci Výčapy-Opatovce. Za špecifický prejav komerčnej suburbanizácie je možné považovať usídľovanie nových komerčných subjektov v rámci rodinných domov so zachovaním rezidenčnej funkcie. Tieto priestory plnia tak komerčnú funkciu, ako aj rezidenčnú. Táto forma komerčnej suburbanizácie sa prejavuje vo všetkých obciach sledovaného územia. Ako príklad je možné uviesť 2 Zet, s.r.o. v Lužiankach (obr. 3), AURIS - AG s.r.o. (finančníctvo) v Kamanovej, PAŠKA - UMELECKÉ KOVÁČSTVO, s.r.o. (kovanie, lisovanie) v Koniarovciach, Bohumil Kamencay TRANSKAM (nákladná cestná doprava) v Hrušovanoch a mnohé ďalšie.

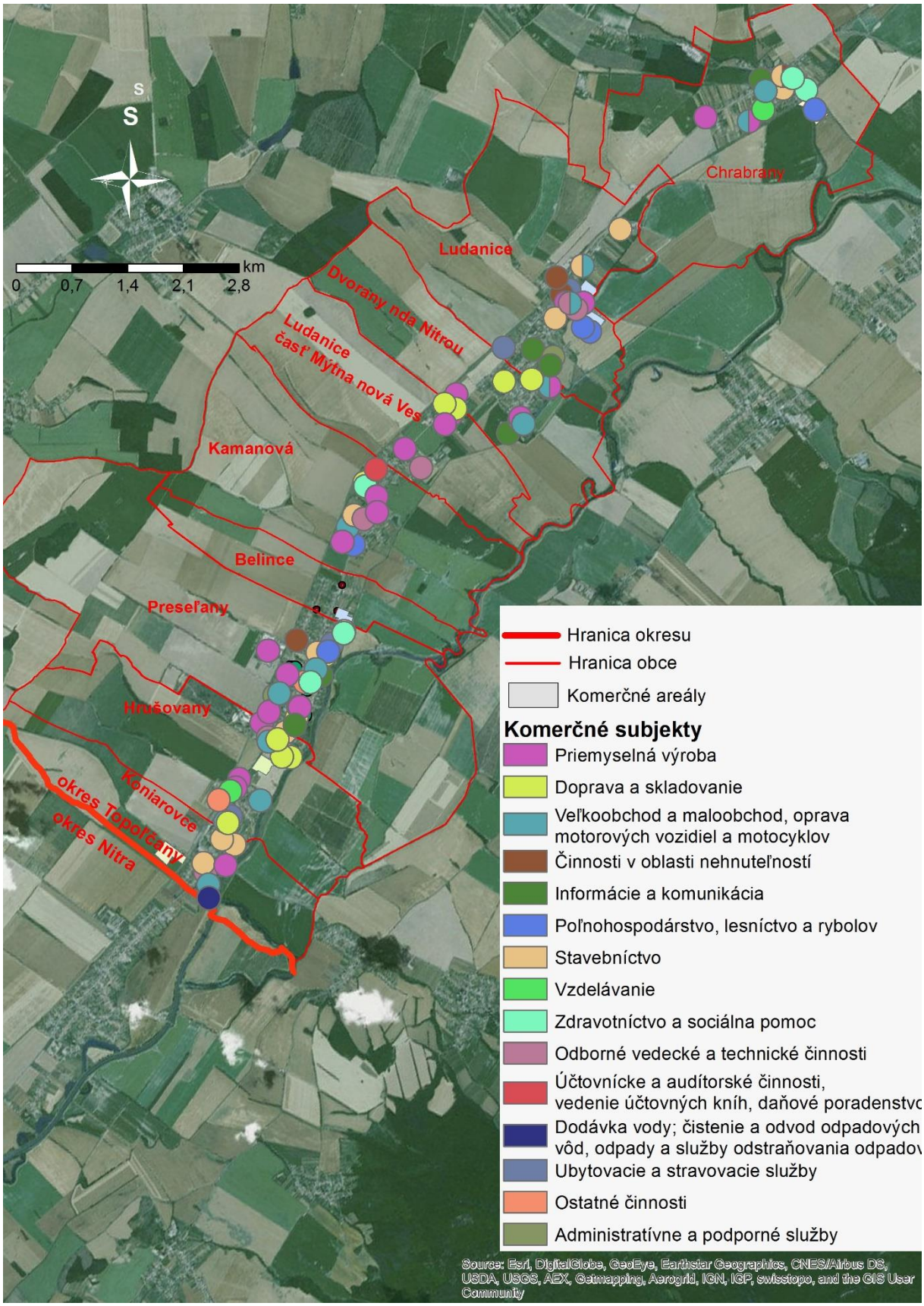
Obr. 3: Komerčný subjekt lokalizovaný do rodinného domu v obci Lužianky

Zdroj: ©2016 Google Street View

Mapa 4: Lokalizácia komerčných subjektov podľa odvetví v obciach Čakajovce, Jelšovce, Ľudovítová, Výčapy-Opatovce

Zdroj: spracované autormi, Map data ©2016 Google

Mapa 5: Lokalizácia komerčných subjektov podľa odvetví v obciach Koniarovce, Hrušovany, Preseľany, Belince, Kamanová, Ludanice časť Mýtna nová Ves, Dvorany nad Nitrou, Ludanice, Chrabrany

Zdroj: spracované autormi, Map data ©2016 Google

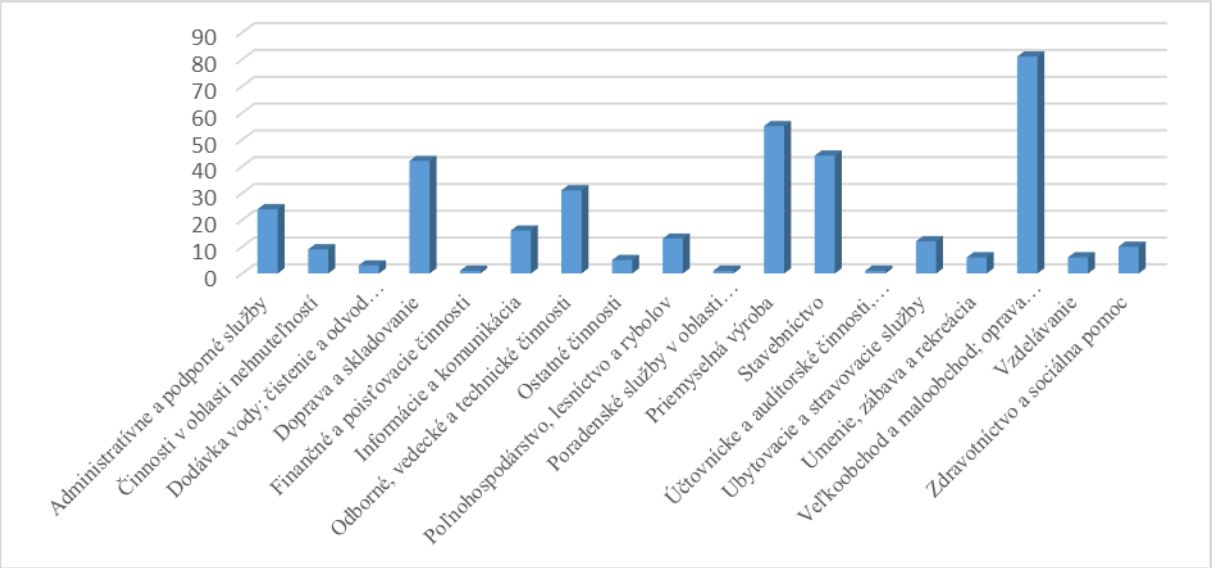
Komerčné subjekty v sledovanom území zaberajú celkovo takmer 207 ha, čo predstavuje 1,74 % z celkovej výmery územia (tab.1). Najväčšiu plochu 91,59 ha zaberajú komerčné subjekty v obci Lužianky, čo predstavuje 7,46 % z celkovej výmery obce. Vzhľadom na skutočnosť, že v ostatných obciach sa komerčné subjekty sústreďujú predovšetkým do už vybudovaných (pôvodne poľnohospodárskych areálov), komerčné subjekty zaberajú len nízky podiel z celkovej výmery územia.

Tab. 1: Výmera rozlohy komerčných subjektov v sledovaných obciach

	Lužianky	Zbehy	Čakajovce	Jelšovce	Ľudovítová	Výčapy-Opatovce	Koniarovce	Hrušovany	Preseľany	Belince	Kamanová	Dvorany nad Nitrou	Ludanice	Chrabrany	Spolu
rozloha komerčných subjektov	91,59	28,58	9,20	11,46	0,05	15,37	5,86	4,13	14,18	2,90	4,03	0,17	12,55	5,64	205,72
rozloha obce (ha)	1 227	1 955	578	1 044	188	1 419	360	547	1 287	211	642	452	1 120	795	11 825
podiel (%)	7,46	1,46	1,59	1,10	0,03	1,08	1,63	0,76	1,10	1,37	0,63	0,04	1,12	0,71	1,74

Zdroj: spracované autormi

Blízkou vzdialenosťou od krajského mesta Nitra a okresného mesta Topoľčany, výskytom rýchlostnej cesty R1 ako i železničným prepojením tohto územia a dostatkom lacnej pracovnej sily sa územie stalo centrom pozornosti mnohých komerčných subjektov. V súčasnosti sa popri stále fungujúcich poľnohospodárskych družstvách lokalizuje diverzifikovaná skupina odvetví (mapa 1,2,3,4,5 graf 1). Najväčšie zastúpenie predstavovalo odvetvie Veľkoobchod a maloobchod (81 komerčných subjektov). Významné zastúpenie predstavovali taktiež priemyselná výroba (55 komerčných subjektov), stavebníctvo (44 komerčných subjektov), oprava a skladovanie (42 komerčných subjektov) a administratívne a podporné služby (24 komerčných subjektov).

Graf 1: Zastúpenie odvetví komerčných subjektov v ~~celom~~ sledovanom území

Zdroj: spracované autormi

V sledovanom vidieckom priestore medzi mestami Nitra a Topoľčany bolo v roku 2016 zaznamenaných 360 komerčných subjektov, čo je o 330 komerčných subjektov viac v porovnaní s rokom 2004 (tab. 2). Najvyšší počet komerčných subjektov bol zaznamenaný v obciach Lužianky (114 komerčných subjektov) a Zbehy (74 komerčných subjektov). V ostatných obciach bol zaznamenaný kolísavý počet komerčných subjektov v rozpätí od 3 do 32. Najnižší počet (3 komerčné subjekty) bol zaznamenaný v obciach Ľudovítová a Belince. Vzťah počtu komerčných subjektov ku vzdialenosti od rýchlostnej cesty R1 potvrdil aj Pearsonov korelačný koeficient ($p<0,05$). Obcami s najlepšou dostupnosťou od rýchlostnej cesty R1 sú Lužianky (3,6 km) a Zbehy (6,3 km) čo potvrdzuje významnosť faktora prepojenia obce s rýchlostnou cestou pri komerčnej suburbanizácií

veľkoplošných subjektov. Tento jav sa prejavil v obci Čakajovce (vzdialenej 5,8 km od rýchlostnej cesty), kde práve komplikovaný prístup na rýchlostnú cestu sa stal hlavným limitujúcim činiteľom pre prilákanie nových komerčných subjektov.

Tab. 2: Počet komerčných subjektov v sledovaných obciach

	Lužianky	Zbehy	Čakajovce	Jelšovce	Ľudovítová	Výčapy-Opatovce	Koniarovce	Hrušovany	Preseľany	Belince	Kamanová	Dvorany nad Nitrou	Ludanice	Chrabrany	Spolu
Počet firiem 2004	13	4	1	2	0	0	0	1	5	0	0	1	2	1	30
Počet firiem 2016	114	74	15	19	3	17	7	16	26	3	10	9	32	15	360
Vzdialenosť od NR (km)	7,1	9,9	9,8	14,0	16,4	17,6	19,8	20,5	22,1	23,5	24,3	27,2	27,9	32,1	
Vzdialenosť od TO (km)	28,0	26,0	24,2	21,7	20,9	20,1	16,0	15,2	13,9	12,3	11,4	9,2	7,8	3,6	
Vzdialenosť od diaľnice (km)	3,6	6,3	5,8	7,7	10,0	11,3	13,5	14,2	15,8	17,1	18,0	20,9	21,6	25,8	

Zdroj: spracované autormi

Záver:

Komerčná suburbanizácia podobne ako na území celého Slovenska, tak aj v obciach ležiacich medzi krajským mestom Nitra a okresným mestom Topoľčany zaznamenáva výrazný nárast v počte komerčných subjektov. Vzhľadom na skutočnosť, že komerčné subjekty sa lokalizovali predovšetkým v blízkosti mesta Nitra, k najvýznamnejším faktorom ovplyvňujúcim rozvoj procesu komerčnej suburbanizácie zaraďujeme dobrú dopravnú dostupnosť, blízkosť významnej dopravnej komunikácie (v tomto prípade rýchlostnej cesty R1), pri preprave pracovných síl a tovaru dôležitú úlohu zohráva i železničná doprava, dostatok voľných nezastavaných pozemkov, ako aj dostatok lacnej a kvalifikovanej pracovnej sily. V rámci sledovaného územia došlo k nárastu počtu komerčných subjektov z 30 (v roku 2004) na 360 (v roku 2016), pričom v roku 2016 sa viac ako polovica z nich lokalizovala v obciach Lužianky (114 komerčných subjektov) a Zbehy (74 komerčných subjektov). Rozvoj komerčnej suburbanizácie výrazne vplýva tak pozitívne, ako i negatívne. Príchod nových nadnárodných spoločností na jednej strane vytvára veľké množstvo nových pracovných príležitostí pre široké okolie, no na druhej strane dochádza ku výraznej degradácii úrodnej pôdy. Stredne veľké a malé komerčné subjekty nie sú tak náročné na priestorovú rozlohu areálov a tak sa usídľujú prevažne do už existujúcich, no však častokrát zdevastovaných areálov. V tomto prípade dochádza ku revitalizácii opustených a zastaraných areálov (vidieckych brovnfieldov), ktoré na sledovanom území v minulosti plnili prevažne poľnohospodársku funkciu. Rozvoj komerčnej suburbanizácie má však výrazný vplyv aj na obyvateľstvo. V rámci sledovaného územia dochádza vo väčšine prípadov ku lokalizácii komerčných subjektov do rodinných domov, ktoré plnili rezidenčnú funkciu. Príchodom nových komerčných subjektov, dochádza ku nárastu hustoty premávky, čím sa zvyšuje hlučnosť, prašnosť, ako aj časová náročnosť na prepravu obyvateľstva do miest.

Pri pohľade na nárast počtu komerčných areálov, ako i celkový vzhľad sledovaného územia je možné predpokladať, že aj v budúcnosti bude toto podliehať čoraz väčšiemu vplyvu komerčnej suburbanizácie, následkom čoho dôjde k výraznej zástavbe rozsiahlych nezastavaných plôch, najmä poľnohospodárskej pôdy, zahusteniu zástavby, ako aj poklesu rezidenčnej funkcie územia.

Literatura: [KONF Nadpis 1]

CHAMPION, T. 2001. Urbanization, suburbanization, counterurbanization and reurbanization. In Paddison, R. (ed.) Handbook of urban studies. London: SAGE, pp. 143-161. ISBN 9780803976955.

DANIELOVÁ, K., (2008). Komerčná suburbanizácia mesta Trenčín v transformačnom období po roku 1989. Geografická revue, vol. 4, no. 2, pp. 103-113. ISSN 1336-7072.

MASNÝ, M., DUBCOVÁ, A. 2010. Komerčná suburbanizácia v mestských častiach Banskej Bystrice – Radvaň a Kremnička v kontexte brownfields. Geografické štúdie, vol. 14, no. 1, pp. 4-17. ISSN 1337-9445.

MAŠTÁLKA, M., VALÍKOVÁ, N. 2014. Souvislosti suburbanizačních tendencí obcí v zázemí města Pardubice. In 15th International Colloquium on Regional Sciences. Brno: Masaryk University, pp. 683-689. ISBN 978–80–210–6840–7. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-6840-2014-88

MATLOVIČ, R. 2004. Tranzitívna podoba mesta a jeho intraurbárnnych štruktúr v období postkomunistickej transformácie a globalizácie. Sociológia, vol. 36, no. 2, pp. 137-158. ISSN 0049-1225.

REPASKÁ, G. 2012. Rezidenčná suburbanizácia miest Nitrianskeho samosprávneho kraja (empirický príklad mesta Nitra). Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 127 s. ISBN 978-80-558-0057-8.

REPASKÁ, G., MASÁROVÁ, R. 2014. Vplyv rezidenčnej suburbanizácie na rozvoj mestských častí Nitry – Čermán a Párovské Háje. In Ruda, A. (ed.) Výzkum a výuka v geografickém vzdělávání : 21. středoevropská geografická konference. Brno: Masarykova univerzita, pp. 18-33. ISBN 978-80-210-6881-0.

SEDLÁKOVÁ, A. 2005. Komerčná suburbanizácia – nový fenomén postkomunistických miest (prípadová štúdia mesta Prešov). Folia Geographica, vol. 8, no. 1, pp. 180-191. ISSN 1336-6149.

SÝKORA, L., 2002. Suburbanizace a její důsledky: výzva pro výzkum, usměrňování rozvoje území a společenskou angažovanost. In Sýkora, L. (eds.) Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Praha: Ústav pro ekopolitiku, pp. 9-19. ISBN 80-901914-9-5.

ŠVEDA, M., KRIŽAN, F. 2011. Zhodnotenie prejavov komerčnej suburbanizácie prostredníctvom zmien v registri podnikateľských subjektov SR na príklade zázemia Bratislavy. In Geographia Cassoviensis V, roč. 5, č. 2, ISSN 1337-6748.

ŠVEDA, M., KRIŽAN, F. 2012. Prejavy komerčnej suburbanizácie vo vybraných odvetviach hospodárstva v zázemí Bratislavy. Ekonomický časopis. vol. 60, no. 5, pp. 460-481. ISSN 0013-3035.

Kontaktné adresy autorov:

Mgr. Milan Midler, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied, Katedra ekológie a environmentalistiky, Trieda Andreja Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, milan.midler@ukf.sk

Doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc. , Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Trieda Andreja Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, adubcova@ukf.sk

RNDr. Gabriela Repaská, PhD., Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Trieda Andreja Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, grepaska@ukf.sk

RNDr. Katarína Vilinová, PhD. , Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Trieda Andreja Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, kvilinova@ukf.sk

Possibilities of studying tourism at Slovak universities

Ema Mišúnová

Abstract:

The keystones of Europe 2020 strategy are three priorities that mutually support and offer a vision of Europe's social market economy for the 21st century. One of the most important priorities is smart growth, which tends to increase the number of graduates, improving the quality of educational programs and closer cooperation of educational institutions with employers, for the promotion of science, research and innovation. A significant role in opening new cognitive trajectories play the universities with their study programs aimed at tourism. The aim of this paper is to analyze the current state of tertiary education in the tourism sector in Slovakia. The article focuses on analyzing of the offer concentration of possibilities to study tourism on universities in Slovak towns.

Key words:

tourism, smart growth, tertiary education, number of graduates

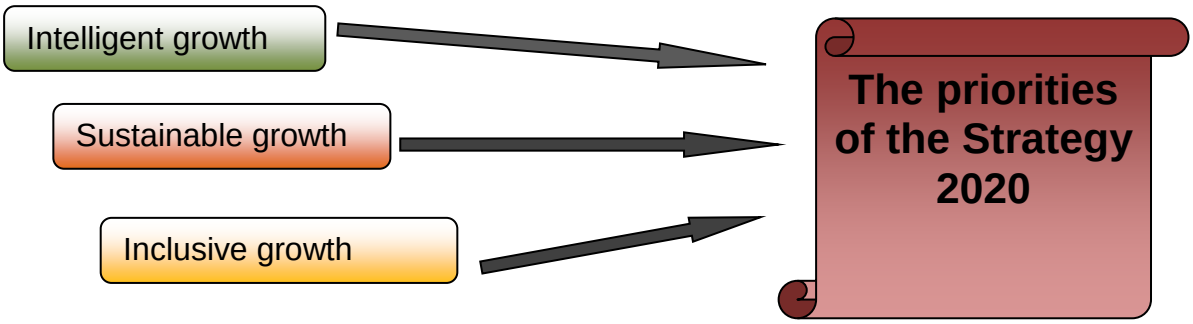
Introduction

Only few universities in Slovakia provide the tertiary education in the field of tourism. In fact, the importance of tourism in our economic position is not doubted by anyone. The appropriate response is important to its position and its institutional, personnel and financial security. New strategy for growth and employment "Europe 2020" also points out on an adequate personnel security of education, which shall make the European Union a smart integrated group with a sustainable economy and the inclusion growth. The aim of this paper is to analyse the current state of tertiary education in the tourism sector in Slovakia. We focused mainly on analyzing of the offer concentration of possibilities to study tourism on universities in Slovak towns. This paper was created under the project SRDA UNIREG University and economic development of the regions, whose main aim is to examine what impact the universities have in the development of the regions which they are situated in.

University education in the European Union

The current situation and possible modernization of university education in the countries of the European Union is heading to the increase in the number of graduates, to the improvement in quality of educational programs and to the closer cooperation of educational institutions with employers for supporting of science, research and innovation. The importance is in the need of supporting all the actions. The Europe 2020 is a growth strategy of the EU for this decade. There is an effort to make the EU intelligent, with a sustainable economy and inclusive growth under the conditions of changing world and in the process of globalisation. These three mutually supporting priorities should help the European Union and its members to provide a high level of employment, productivity and social cohesion. The new strategy for growth and employment 'Europe 2020' interlocks with the Lisbon Strategy. In contrast to the previous Lisbon Strategy, the Europe 2020 is limited to only five objectives which shall be reached until the year 2020 (The European Commission, 2010). It is a strategy that shall strengthen the European Union and take it out from the economic crisis by emphasising on increasing the levels of employment, productivity and social cohesion.

The principle of the Europe 2020 strategy is formed with three priorities which supports each other and offer a vision for European social market economy for the 21st century. It is an intelligent and sustainable growth, designed to support greener and more competitive economy less demanding on resources. The third priority is inclusive growth supporting economy with high level of employment, which will ensure the economic, social and territorial cohesion. (Kuzmišin, Kuzmišinová, 2010)

Picture 1:
The priorities of the Strategy 2020
Source: Strategy Europe 2020

The part of an intelligent growth is the effort of the European Union to improve its results in three areas:

- education (to motivate citizens to improve their qualifications and regularly gain new knowledge),
- research and innovation (to create new products and services, which generate growth and job positions and help to solve the social issues) and
- digital society (to utilize information and communication technologies).

There are three specific objectives, which are interconnected and support each other:

- to improve the education helps to increase employment and reduce poverty
- more innovations in the economy make us more competitive and create jobs
- the investments in cleaner technologies are fighting against climate changes and also create new business opportunities and job positions.

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-your-country/(quote 4.1.2016)

The strategy Europe 2020 is paying attention to the issue of increasing the level of education of the EU also with the reducing the early school leaving under the level of 10% and increase the number of graduates in the group of age 30-34 for at least 40% (or graduates of a comparable level of education). The European Union`s aims of education can be seen as setting the basic objectives for the continent, which has the ambition to remain competitive in an even more innovative and globalised world. The increase in the number of graduates and reduce early school leaving are significant steps for each knowledge-based economy (for more information see Marková 2012). The current share of academically educated workers on the total workforce is not sufficient and future development of the labour market indicates that there will be additional needs for more educated workers. According to an estimate of the research centre CEDEFOP - European Centre for the Development of Vocational Training, there will be around 35% of job positions requiring tertiary education until 2020. (CEDEFOP 2010)

The boom of tertiary education in the Slovak Republic

The boom of university education in Slovakia took place after the year 1989. The number of undergraduates studying daily and externally has increased approximately three times by the year 2008 and there were established 20 new universities. Between the years 2006 to 2014 there were some interesting changes. The number of facilities of tertiary education in the Slovak Republic rose by only 2, the number of faculties was extended by 10, however, there was a decreased interest in university education on 166 646 students.

Children born less and less, and it also means fewer and fewer students in the future. Competitive struggle will thus intensify, not only at home. One of the factors that students choose their future university or college is its image. (Mišún, 2009)

Table 1 Selected indicators development tertiary education in Slovakia

Indicator TV	1989	2006	2014	Growth in % 1989/2014
Number of universities	13	34	36	276,9
Number of faculties	43	122	132 *	306,9
Number of daily and external students	65 000	181 805	166 646**	256,3

Source: Annual reports on the status of universities. Available on the Internet: <http://www.minedu.sk>

*Comment: * including 97 faculties of public universities ** without state universities*

A decreasing trend of interest on higher education at all universities and colleges of Slovakia also shows the study from 2015 (Rehák, Džupka, Sekelský, Šebová, 2015). In 2001, according to the Centre of Scientific and Technical Information, the number of daily students in the first and second cycle was only 93 159 students. The growing trend was ended in 2009 with a number of 144 018 students. Since the year 2009, the Centre of Scientific and Technical Information noticed the decreasing trend, when in 2013, the number of daily students in the first and second cycle of all universities and colleges in Slovakia was 132 602 students. In 2013, total number of faculties in Slovakia was 132, of which 97 faculties were at public universities.

The development of higher education in Slovakia was related to the traditional centres - Bratislava, Trnava, Nitra, Žilina, Banská Bystrica, Zvolen, Prešov and Košice, but there were established also new centres, for example, Skalica, Sládkovičovo, Komárno, Ružomberok, Martin, Liptovský Mikuláš, Púchov, Dubnica nad Váhom and Banská Štiavnica. The localization of universities in Slovakia is characterised by significant spatial disparities.

From the total number of 132 602 daily students in the first and second cycle of the universities in year 2013, totally 89% of all students studied in 7 university cities: in Bratislava, Banská Bystrica, Košice, Nitra, Prešov, Trnava and Žilina. The largest number of faculties is concentrated in Bratislava, the capital city of the Slovak Republic, where is situated almost the half of faculties of public universities (with the number of 44) and which study 46 733 daily students at. The second highest number of faculties is in Košice with the number of 17, where less than a half of daily students of Bratislava (19 890) study tertiary education. More than 7 000 daily students are still in university towns Banská Bystrica, Nitra, Prešov, Trnava, Žilina, which contain 89% of all daily students in Slovakia.

The biggest university town is Bratislava, which represents 35% of the total number of all daily students in Slovakia. While in 2003 the number of daily students of universities in Bratislava was 35 460, in 2009 rose to 48 310, while at the same time there was reached the highest number of university students in the territory of the capital city of the Slovak Republic. In 2013, the number decreased to 46 733 students and this decline continues. In 2003, the share of students on the total number of Bratislava's residents was 8% and in 2013, increased by 3%. In this decade, the number of inhabitants in Bratislava decreased by around 8000. There are from 7 to 17 faculties in the other large towns in the Slovak Republic. In Košice in 2013, there were 17 faculties with 19 890 daily students. In 2009, the biggest fall in the number of students was recorded in Košice and Trnava. In Košice, difference between years 2009 and 2013 was about 3 800 and in Trnava 2200 daily students. The city of Žilina kept the most balanced number of students. In 2003, the share of students on the total number of citizens of the town Nitra was 13 %, and in the year 2013, increased on the number of 18%. In Trnava, at the same period, there was the increase from 9 % to 18 %. Moreover, the number of inhabitants decreased in Nitra by around 7800 and in Trnava around 3500 inhabitants (Rehák, Džupka, Sekelský, Šebová, 2015).

University education in the field of tourism

The tertiary education in the field of tourism is implemented in five Slovak towns on 6 universities. The accredited study programs related to tourism in the Slovak Republic are in universities, which are located in Regions of Bratislava, Nitra, Banská Bystrica and Košice. In 2014, the list of faculties with accredited study programs in the tourist industry was extended by another faculty in Prešov. This has increased the number of accredited study programs and to the regions which are preparing specialists in the field of tourism has been added the Region of Prešov. For comparison, the number of accredited higher education institutions, which offer study programs in Slovakia is 36 (with 132 faculties). In 2013, up to 10% of all students from the total number of daily students in the first and second cycle studied in 5 university towns: in Bratislava, Banská Bystrica, Nitra, Prešov and Košice.

Table 2 Localization of the university cities providing study program tourism in Slovak regions

Regions	Number of cities	Number of university cities of all faculties	Number of university cities with tourism/number of faculties with tourism
1. Bratislava	7 cities	1	**Bratislava**/2: - Faculty of Commerce of University of Economics - Faculty of tourism Goethe Uni (year 2014 closed)
2. Trnava	16 cities	3	-
3. Trenčín	18 cities	3	-
4. Nitra	15 cities	2	**Nitra**/3: - Faculty of Arts and - Faculty of Central European Studies of the Constantine the Philosopher University - The Faculty of European Studies and Regional Development of Slovak University of Agriculture
5. Žilina	18 cities	4	-
6. Banská Bystrica	24 cities	3	**Banská Bystrica** - Faculty of Economics of the Matej Bel University
7. Prešov	23 cities	1	**Prešov** - Faculty of Management of the University of Prešov
8. Košice	17 cities	1	**Košice** - Faculty of Mining, Ecology, Process Control and Geotechnology of The Technical University of Košice
Total Slovak republic	138 cities	18	5/7

Source: own processing *Comment: The university town is considered city with at least one faculty.*

Only 5 self-governing territorial units from all eight regions of Slovakia contribute to the education of experts in the field of tourism. Those are the Region of Bratislava, Nitra, Banská Bystrica, Košice and Prešov. The faculties of the universities are located in regional cities, what points out to the importance of tourism in the economy and the concentration of experts, who provide education in tourism to the young people and make their access to the labour market easier. There are only 7 faculties (5.3%) which provide accredited study programs in tourism, of the total number of 132 faculties in Slovak Republic. There are also only few university cities providing this field of study. Maximum number of faculties that provide higher education in the study programs related to tourism is the regional town Nitra. After the abolition of the Goethe Uni Bratislava with the Faculty of

Tourism, there is no faculty in Slovakia which is especially focusing on the issue of tourism and the teaching is being provided only by the department.

Only 5 cities, which are on the territory of Slovakia relatively evenly placed, offer options for education in bachelor, master and, in some cases, PhD degree study programs, totally from 138 towns of Slovakia. The concentration of students specialised in tourism is, regarding to the supply of those programs, placed only into the five university cities:

- **BRATISLAVA**

1. The teaching of tourism in Slovakia has been implemented for the longest time at the **Department of Services and Tourism of the Faculty of Commerce at the University of Economics**, in the capital of Slovak Republic, Bratislava. Although the Department was established in 1991, it must be pointed out that it`s activities were followed in the original teaching of tourism and catering services, which was established at the Department of Economics of Internal Trade in 1957. In 1973, the department was cancelled and the teachers and students were transferred to the detached workplace of the Faculty of Commerce to Banská Bystrica. Regarding to the changes in studies, which took place at the University of Economics in Bratislava in 2004, the Faculty of Commerce accredited new study programs, which started to accept applicants to, since the academic year 2005/2006. The original study program Commercial Engineering - specialization in tourism (which was taught until 2001) was in 2002 replaced by the study program Tourism. However, the education of this study program also did not last for a long time, because in 2004 the University of Economics definitively started to use the two-cycle system of master studies and on the second cycle was introduced a new study program "Management of Tourism". Until 2014, the Department of Services and Tourism taught accredited study program "Enterprise in Trade and Tourism" on the first cycle and study program Management of Tourism on the second cycle. In 2015, the Faculty of Commerce accredited new fields of study and study programs according to the Act No. 131/2002 Coll. on Universities. After a comprehensive accreditation, the study program of tourism on the first cycle has been changed. The field of study - 3.3.9 Business Enterprise now offers, on the contrary to the previous accreditation, 3 study programs: Entrepreneurship in Trade, **Business in the Tourism Industry and Services** and International Business. There was kept the study program **Tourism Management**, which provides more substantial preparation of graduates for practice. A manager of the tourism will control the principles of the sustainable development of tourism and know natural and anthropogenic environment, which is developing tourism in. He/she will be able to utilize electronic media for information management, for the promotion and sale of tourism services and to create and manage projects of development of the tourism in the target locations and regions. He/she is also able to act actively in intercultural environment.

Development of the number of graduates with a focus on tourism in the Faculty of Commerce at the University of Economics in Bratislava follows the current trend in university education in Slovak Republic. In 2009, there were 382 students who completed the bachelor degree, while in 2014, it was almost only half. The same situation occurs on the master cycle. In 2011, there were more than 200 students graduating in the study program Tourism Management and two years later there was not even one hundred of them (95 students).

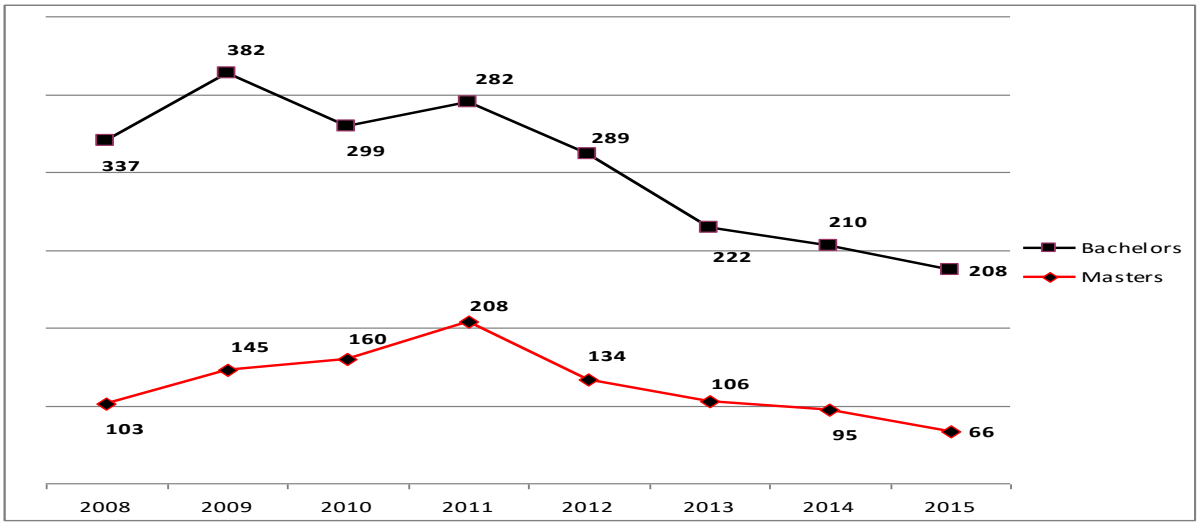

Figure 1: Progress of the number of graduates in Bachelor and Master studies focusing on tourism and services

Source: own processing according to the Reports of the results of the University of Economics in Bratislava

The decline in interest in tertiary education by students was not affected even by the implementation of new study programs, which enabled the compatibility of the university with other universities in Slovakia and abroad. Nowadays, the Department of Services and Tourism is the only institution which provides university education in the field of tourism in the territory of the Region of Bratislava.

2. For a short period of time, the education in the fields of study related to tourism in Bratislava was operated also by a private **University Goethe Uni Bratislava with the Faculty of Tourism**. Study programs related to the tourism were accredited for the faculty to the date 31.10.2013. On 31.10.2014, only 26 daily students studied at the GUNI and 24 students of this number studied at the Faculty of Tourism (that makes 92.3% of all students). There were 39 students studying at University Goethe Uni Bratislava in external form of study and 23 students of them at the Faculty of Tourism (58.9 %). The main goals of the University Goethe Uni Bratislava were to offer high-quality education in an international environment and link theoretical instruction with the practice, as well as to satisfy labour market demand and provide high-quality academic education to its students. However, these goals were not fulfilled and the University Goethe Uni Bratislava ceased to exist.

- **BANSKÁ BYSTRICA**

Faculty of Economics of Matej Bel University in Banská Bystrica

In 1977, there was established the Faculty of Economics and Tourism in the regional town Banská Bystrica, as a fifth faculty of the Economic University in Bratislava, with the federal operation. The faculty went through significant conceptual changes for the recent years of its existence, which are characterized by progressivity and creativity. In the year of gaining its legal personality, the faculty was visited by 877 students in daily and external forms of study and had 5 departments. Since 1977, the study of department has been specialized to economy services, the economy of tourism and catering facilities. The faculty recorded major qualitative changes in the economic university education, invoked by transformation of the economy to the market mechanism, in turn of the 1980s and 1990s. On 1 July 1992, the faculty under the name the Faculty of Economics, together with the Faculty of Education became founding faculties of the Matej Bel University in Banská Bystrica. **The Department of Tourism and Catering Facilities** provides education in bachelor, master and PhD degree in the field of study named **Tourism**. In 2004, three study programs of the first and second cycle of education for daily and external form of study related to the tourism were accredited at the Matej Bel University (UMB).

Table 3 Study programs related to the tourism at the UMB in B. Bystrica in 2014

Faculty	Study program	Form of study	Cycle	Number of graduates in 2014
Faculty of Economics	Tourism	daily and external	Bachelor	62
Faculty of Economics	The Economy of enterprises in tourism	daily and external	Master	63
Faculty of Economics	Intercultural communication in tourism	daily and external	Master	11

Source: www.minedu.sk

136 graduates completed the accredited study programs related to the tourism at the Faculty of Economics of Matej Bel University in Banská Bystrica until 31. 12. 2014. 62 students of the number completed the bachelor study program Tourism. 63 graduates completed the master study program Economics of Enterprises in Tourism and 11 graduates completed the study program Intercultural Communication in Tourism. The share of graduates of the bachelor degree on the total number of graduates of programs associated with tourism is 45.6%.

The study program Tourism at the Faculty of Economics UMB in the second cycle changed after a comprehensive accreditation in 2015. The study programs Economics of Enterprises in Tourism and Intercultural Communication in Tourism have been replaced by the study program **Economics and Management of Tourism**. The graduates of this study program may work in the middle and top level of management of tourism enterprises, in the regional organizations of tourism, in the bodies of the state administration and self-government in the field of tourism, as well as in the professional education of tourism, in the project and consultancy organizations of tourism and regional development. The graduates have an opportunity to get a double degree published in co-operation with the prestigious Katholische Universität Eichstätt – Ingolstadt, after completing the study program Economics and Management of Tourism. The double degree allows them to have better opportunities on the labour market in Europe.

- **NITRA**

There are situated 3 workplaces in Nitra, which serve to prepare future specialists for the work in the tourism sector in the ethnically mixed Central European space.

1. The first of these is the **Faculty of Philosophy** of the Constantine the Philosopher University which was founded in 1998 by renaming the former Faculty of Humanities. The study program **Management of Culture and Tourism** is provided by the **Department of Management, Culture and Tourism**. The study program is accredited in the bachelor and master degree and the department offers a bachelor's degree in the daily form and master's degree in the daily and external form of study. There is an advantage of teaching two foreign languages in the context of study. Students can choose to focus on English or German language. The department offers a bachelor study program in the external form called culture studies – management of culture and tourism also at the detached workplace in Lučenec.

On 31. 12. 2014, the bachelor's study program culture studies - management of culture and tourism completed 92 students. The half of these students (47 students) completed the study program on the external form of study. 98 students graduated on the master degree and 60 of them were daily students.

2. The second institution oriented on the training of specialists in tourism in Nitra is the **Faculty of European Studies and Regional Development of the Constantine the Philosopher University**, which was transformed in the **Department of Tourism**, based on the change in organizational structure on 1.3.2013. Since its creation, the Department acts as a work station for ensuring non-teaching education in the field of study 8.1.1 Tourism. The education in the accredited bachelor study

program **Regional Tourism** is being taught since the academic year 2013/2014. The study programs were innovated not only in a content perspective, but they try to integrate the latest teaching and methodological aspects in the various scientific fields. The aim of the study program is to prepare experts who will be able to be placed, manage and organise activities in the field of tourism and hospitality. In the academic year 2013/2014, 60 daily students studied the study program Regional Tourism. The educational activities of the department are focused on education and training of the future specialists for the work in the tourism sector in the ethnically mixed Central European space, with the emphasis on its economic, social and cultural potential. The first graduates of the study program Regional Tourism will graduate in the academic year 2015/16.

3. The third institution is the **Faculty of European studies and regional development of the Slovak Agricultural University in Nitra**, which was established in 2004. The faculty provides the education in the accredited study program **Management of the Development in Rural Landscape and Rural Tourism** in the both forms of study in the field of study the Public Administration and Regional Development. On the 31. 12. 2014, the bachelor study was completed by 48 students. 36 students of them graduated in the daily form of study. On the other hand, one third of all students on the master degree of this study program were external students (50 students), while overall there were 153 students who graduated on the master degree.

- **PREŠOV**

Students can apply for the new accredited study program **Tourism, Hotel Industry and Spa** in the field of study called Tourism since 2014. This study program is provided by the **Faculty of Management at the University of Prešov**, also as another study program called Management. The education activity in the field of tourism is provided by the **Department of Tourism and Hotel Management**, which is a continuation of the Institution of Tourism and Hotel Management at the Faculty of Philosophy. On 31. 10. 2014, 512 students studied this educational program at the first cycle of academic study. Of this number, there were 373 students (72.8%) who were on the daily form of study and 139 students (27.2%) on the external form of study. The first graduates of the bachelor cycle will graduate in the academic year 2016/17.

- **KOŠICE**

The Faculty of Mining, Ecology, Process Control and Geotechnology (BERG) of the Technical University in Košice carries a historical heritage, since the time of establishment the Mining Academy in Banská Štiavnica, which was transformed on academic level in 1762. The Faculty BERG provides education in traditional mining disciplines based on these deep and solid keystones, but closely observing the growing needs of the society for the development of the educational economy of Slovakia, in the attractive and requesting study programs operating in the field of the economics of earth resources, geodesy and geographical information systems, **geotourism**, informatization and process management and so on.

Table 4 Accredited study programs linked to tourism at the Faculty of Mining, Ecology, Process Control and Geotechn. of the Technical University in Košice on 31.12.2014

University	Faculty	Study program	Form of study	Cycle of study	Number of graduates
Technical University in Košice	The Faculty of Mining, Ecology, Process Control and Geotechnology	Geotourism	daily and external	Bachelor	31
Technical University in Košice	The Faculty of Mining, Ecology, Process Control and Geotechnology	Geotourism	daily and external	Master	63

Source: www.minedu.sk

On 31.12.2014, the study program in the bachelor cycle was completed by 31 graduates in the daily and external form of study and 63 graduates in master degree in the both forms of study. The graduates of an external form of second cycle degree were in the number of 26, which is 41.2 %. Graduates in the master degree of the study program Geotourism are being prepared to operate in middle and senior management positions in the field of tourism and regional development with the accent on sustainable development of tourism.

Conclusion

The aim of this paper was to analyze the current state of tertiary education in the tourism sector in Slovakia. The article was focused on analyzing of the offer concentration of possibilities to study tourism on universities in Slovak towns. We identified the existence of university education in the tourism sector in six Slovak universities and ten accredited study programs on the first and second cycle of study. The main idea of the universities providing tertiary education in the field of tourism is to offer high-quality education in an international environment and link theoretical instruction with the practice, as well as satisfy labour market demands and provide the high-quality academic education for the applicants. According to the estimate of the research centre CEDEFOP 2, until 2020 approximately 35% of job positions will require university education. Nowadays, there are lots of warnings coming from the private and public sector related to the problems with the lack of employees who meet current labour market educational demands. The labour market develops much faster than the educational institutions and their educational programs can respond.

The problem is that at the present there is relatively little number of entrepreneurial entities cooperating solidly with the departments of tourism. We can see one of the greatest barriers to the development of this industry in the poor connection between the university education and practice in the enterprises operating in the tourism. In the future it is required for even more intense cooperation of tourism entities with the university in the region, so the utilization of knowledge could be even more effective.

Acknowledgment:

This article is a part of the applied research project no. APVV-14-0512 UNIREG „Universities and economic development of regions“, supported by the Slovak Research and Development Agency.

References:

CEDEFOP. (2010): *Skills supply and demand in Europe: Medium-term forecast up to 2020.* [online]. Available at http://www.cedefop.europa.eu/en/Files/3052_en.pdf.

Dušek, J. (2010): *Faktory regionálního růstu a rozvoje (se zaměřením na spolupráci měst a obcí v Jihočeském kraji)*. 1. vydání. České Budějovice :Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., 2010. 293 s. ISBN 978-80-86708-94-2.

European Commission. (2016). *Europe 2020 in your country.* [online]. Available at http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-your-country/ [cit. 2016-01-04]
European Commission. (2016). *Focus on: EU policy, news and links.* [online]. Available at http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/focus-on/Europe_2020.php
Evropska Komise. (2010): Sdělení Komise EVROPA 2020 Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. [online]. Available at http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_CS_ACT_part1_v1.pdf.
Kuzmišinová, V. (2009): Podniky – univerzity – samospráva (regióny). Košice: Technická univerzita Košice, Ekonomická fakulta. 255 s. ISBN 978-80-553-0297-3).
Kuzmišin, P., Kuzmišinová, V. (2010): Terciárne vzdelávanie ako komponent regionálneho rozvoja. In *Ekonomický časopis*, 58, 2010, č. 7, s. 725 – 741. ISSN 0013-3035.
Marková, J. (2012): Význam vysokoškolského vzdelávania pre ekonomický rast. In Udržateľný rozvoj a funkcie moderného európskeho štátu/autori Dušek J., Páva l., Svatoš R. České Budejovice, VŠERS, 2012, s.77-82. ISBN 978-80-87472-20-0.
Mišún, J. (2009): Podnikový dizajn fakúlt zameraných na manažment na Slovensku. In *Hospodářská politika v zemích EU: ekonomická krize - výzvy budoucnosti: VII. ročník mezinárodní konference,* 16.-18.9.2009 Trojanovice. Ostrava: Ekonomická fakulta VŠB - TU Ostrava, 2009. ISBN 978-80-248-2022-4, s. 1-11.
Mišúnová, E. and Mišún, J. (2012): Náčrt uplatnenia inovácií v regionálnom rozvoji cestovného ruchu. In *Ekonomické rozhľady: vedecký časopis Ekonomickej univerzity v Bratislave*. Roč. 41, č. 3. ISSN 0323-262X
Rehák, Š., Džupka, P., Sekelský, L. and Šebová, M. (2015): Lokálne ekonomické vplyvy univerzít. Vydavateľstvo Ekonóm 2015, VEGA I. vydanie Bratislava, 129 s. ISBN: 978-80-225-4007-0

Contact:

doc. RNDr. Ema Mišúnová, CSc.
Department of the Public Administration and Regional Development
University of Economics in Bratislava
Dolnozemská 1, 852 35 Bratislava
ema.misunova@gmail.com

Vliv aktivit MAS Moravská cesta (Litovelsko – Pomoraví) na rozvoj regionu

The Impact of activities LAG Moravská cesta (Litovelsko – Pomoraví) on regional dvelopment

Aneta Műllerová, Jiří Schneider

Abstrakt:

Příspěvek se věnuje vyhodnocení přerozdělování a čerpání finančních podpor v členských obcích MAS Moravská cesta v letech 2008 – 2013 v rámci Programu rozvoje venkova, konkrétně osy IV LEADER. Cílem práce je provedení analýzy schválených a realizovaných projektů na území jednotlivých členských obcí a následné identifikování doposud neaktivních území. Práce je metodicky postavena na vlastní vytvořené metodě hodnocení, založené na počtu realizovaných projektů. Pro identifikované neaktivní obce jsou navržena vhodná opatření na budoucí efektivní a účelové přerozdělování financí v návaznosti na identifikované potřeby prostřednictvím uskutečněných veřejných projednání. Provedené analýzy území MAS Moravská cesta zjistily šest neaktivních obcí z důvodu jejich nízkého zapojení do spolupráce s MAS.

Klíčová slova:

Venkovské oblasti, rozvoj venkova, LEADER, místní akční skupiny

Abstract:

Te articel deals with analysis of redistribution and utilization of financial support in member municipalities LAG Moravská cesta between years 2008 - 2013 within the Rural Development Programme, specifically axis IV LEADER. The aim of this work is the realization of analysis of approved and implemented projects in the territory of each member municipalities and the subsequent identification of previously inactive area. Work is methodically built on the evaluation method they developed and based on the number of completed projects. For inactive area, the appropriate measures will be proposed for future effective and efficient redistribution of funds in response to identified needs carried out via public hearings. The results of the performed analysis of the territory LAG Moravská cesta have brought six municipalities which are inactive due to their low involvement in cooperation with MAS.

Key words:

Rural areas, rural development, LEADER, Local action groups

Úvod

Venkov se potýká s typickými problémy, mezi které lze zařadit ubývání venkovského obyvatelstva, jelikož je zde nízká nabídka pracovních míst a s tím související vysoká nezaměstnanost a odchod mladých vysokoškolsky vzdělaných do měst. V této souvislosti dochází ke zvyšování indexu stáří a stárnutí obyvatel. Problémy na venkově jsou i v oblasti občanské vybavenosti a technické infrastruktury a v neposlední řadě i nedostatečné dopravní obslužnosti a tím ztížené mobilitě obyvatel za prací a do škol. Na druhou stranu jsou tyto oblasti často bohaté na výskyt kulturních, historických či přírodních památek a disponují téměř nedotčeným životním prostředím. Do budoucnosti by mohly tyto oblasti těžit z rozvoje cestovního ruchu, jelikož mají stále nevyčerpané možnosti například při výstavbě cyklotras a cyklostezek nebo propagaci tradičních regionálních produktů a řemesel, která mají v obcích často svoji tradici. Pozitivním hlediskem je i nový trend v oblasti stěhování mladých rodin s dětmi na venkov.

Ze strany EU byla po řadě reformních opatření vytvořena Společná zemědělská politika, která se nyní věnuje dvěma základním oblastem a to zemědělské produkci a podpoře rozvoje venkovských

oblastí. V programovém období 2007 – 2013 byly aktivity spadající do této politiky financovány z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EZRFV). Aby ČR mohla využít tento fond, musela povinně zpracovat programové dokumenty, z nichž je stěžejním Program rozvoje venkova. Tento dokument obsahoval čtyři tematické oblasti, kdy nejdůležitější byla oblast čtvrtá, která se věnovala metodě LEADER. Metoda se zaměřovala na rozvoj venkova založeného na přístupu zdola nahoru, tedy zapojením místních subjektů a využití jejich zkušeností, dovedností a iniciativy při rozvoji venkovského území.

Přehled programových dokumentů působících v oblasti rozvoje venkova

Základním dokumentem pro realizaci politiky rozvoje venkova na úrovni EU je Nařízení Rady o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoje venkova č. 1698/2005. Zde jsou stanovena základní pravidla pro podporu poskytovanou Společenstvím pro rozvoj venkova z EZFRV, vymezuje cíle a strategický kontext politiky rozvoje venkova, vymezuje základní pravidla partnerství, programování, kontroly a monitoringu. Je nutné zmínit, že existují základní principy pro realizaci politik EU a jedná se o „princip koncentrace" a „princip programování". Na jejich základě musí všechny členské země provést pečlivé analýzy potřeb jednotlivých zemí či regionů a vytipovat problémy, které je nutné řešit a zohlednit je ve víceletých a víceoborových programech, které jsou předkládány EK. Programy jsou následně realizovány na základě konkrétních projektů a Evropská unie chce v tomto směru zajistit důsledné využívání fondů na základě přesně stanovených cílů (Pělucha a kol., 2006).

Strategie regionálního rozvoje ČR

Strategie regionálního rozvoje navazuje na Strategii udržitelného rozvoje ČR a je základním dokumentem v oblasti regionální politiky ČR. Konkrétně definuje cíle, priority či problémové okruhy, které je třeba řešit v oblasti politiky regionálního rozvoje. Globální cíl strategie se dělí na 3 strategické cíle, mezi které patří rozvojově zaměřený cíl, instrumentální cíl a posledním je disparitně zaměřený cíl tj. snižování nepřiměřených regionálních disparit s využitím specifik daného území (Strategie regionálního rozvoje, 2006).

Rozvoji venkova se věnuje Prioritní osa 8 (Problémová území) – Priorita 8.3 (Podpora řešení specifických problémů a rozvoje venkova a periferních oblastí). Priorita se zaměřuje na obnovu venkova a periferních území krajů, rozvoji multifunkčního zemědělství, podpoře živnostenského podnikání na venkově, podpoře malých a středních podnikatelů na venkově a obnově tradičních řemesel.

Národní strategický plán pro rozvoj venkova

Jedná se o dokument, který „zajišťuje vazby mezi obecnými cíli rozvoje evropského venkova (vyjádřené nařízením Rady (ES) č. 1698/2005) a cíli rozvoje venkova ČR, odpovídajícími „evropským strategickým směrům", třem strategickým rozvojovým osám (konkurenceschopnost, ochrana přírody, životního prostředí a krajiny, rozvoj a diverzifikace venkovského života)". Dle nařízení Rady č. 1698/2005 byly stanoveny čtyři tematické osy a v rámci nich stanovuje NPSRV strategické priority, které jsou odvozeny z celkové SWOT analýzy agrárního sektoru a podrobné situační analýzy, která je uvedena v první části dokumentu (Národní strategický plán rozvoje venkova, 2006).

Program rozvoje venkova na období 2007 – 2013

Program rozvoje venkova na období 2007 – 2013 byl navazujícím dokumentem na NPSRV a jeho zpracování podléhá nařízením Rady (ES) č. 1698/2005. Úkolem PRV bylo specifikovat strategie v jednotlivých osách stanovených v NPSRV do tzv. prováděcí úrovně a dosáhnout tak efektivní realizace zmíněného dokumentu. Konkrétně by na základě existence a realizace PRV mělo dojít k rozvoji venkovského prostoru ovšem za předpokladu trvale udržitelného rozvoje, zlepšení stavu životního prostředí a současně snížení negativních vlivů intenzivního zemědělství (PRV, 2010).

Na realizaci PRV bylo alokováno celkem 3 670 063 eur z toho 2 857 506 eur bylo poskytnuto z EZFRV a 812 557 eur z národních zdrojů. Celkový podíl spolufinancování z EZFRV činí ve výsledku 78 %. Z hlediska jednotlivých os bylo nejvíce financí směřováno do oblasti Osy II zaměřené na

Zlepšování životního prostředí a krajiny. Naopak nejméně byla podpořena Osa IV LEADER z důvodu nižší finanční náročnosti ve srovnání s obnovou krajiny a životním prostředím.

Program rozvoje venkova v období 2014 – 2020

V PRV je uvedeno šest základních společných priorit EU, které se zaměřují na udržitelný rozvoj v sektoru zemědělství, potravinářství a lesnictví doplněné o rozvoj oblasti venkova, dále je kladen důraz na oblast znalostí a inovací, hospodárné využívání přírodních zdrojů a provádění opatření vůči změnám klimatu.

Podpora místního rozvoje formou metody LEADER, je v tomto programovém období označována jako CLLD neboli komunitně vedený místní rozvoj. Konkrétně se tomuto v PRV ČR 2014 -2020 věnuje kapitola 8. 2. 13 a definuje opatření a dvě podopatření:

Opatření: Podpora místního rozvoje LEADER (CLLD – komunitně vedený místní rozvoj)

- Podopatření: Podpora provádění operací v rámci strategie komunitně vedeného místního rozvoje
- Podopatření: Příprava a provádění kooperačních činností místní akční skupiny

Finanční rámec PRV na období 2014 – 2020 dosáhl taktéž zásadních změn. Rozpočet na nové programové období byl stanoven v Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1305/2013 ze dne 17. 12. 2013 o podpoře pro rozvoje venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EZFRV) a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1698/2005. Konkrétně je umístěn v Příloze I a Česká republika by měla za období 2014 – 2020 získat 2 170 333 eur.

Metoda LEADER

LEADER je názvem čtvrté prioritní osy v PRV pro období 2007 – 2013 a Opatřením v PRV v období 2014 – 2020. Jedná se především o přístup a metodu k rozvoji venkova, která byla v České republice vyhlášena rokem 2004. Pod pojmem LEADER se skrývá „Links between Actions for the Development of the Rural Economy" neboli Propojení akcí rozvíjející venkovskou ekonomiku. Iniciativa byla poprvé zahájena v roce 1991 a zaměřovala se na rozvoj venkova prostřednictvím místní iniciativy a dovedností, přesněji využívání znalostí a zkušeností místních obyvatel a jiných subjektů při rozvoji venkova. Na tomto základě se začal formovat tzv. přístup zdola nahoru, který se postupně stává ideálním nástrojem pro rozšíření příležitostí pro oblast venkova. Přístup byl zaveden jako iniciativa Společenství podporovaná ze strukturálních fondů a postupným vývojem vznikla tzv. tří generační iniciativa (European Commision, 2008). Této oblasti se detailněji věnuje Čepelka (2001), který podrobně popisuje dané iniciativy:

1. LEADER I

- Iniciativa probíhala v letech 1991 – 1994 a kladla důraz na vytváření sítí, které byly zdrojem informací pro MAS, ale přesto nepomohla rozvinout žádnou formální mezinárodní spolupráci (vznikaly pouze spontánní akce k navázání kontaktů se zahraničím).

2. LEADER II

- Iniciativa probíhala v letech 1994 – 1999 a zaměřila se na rozvoj mezinárodní spolupráce a podporu inovačních projektů a výměnu zkušeností či know-how a výsledkem byl vysoký nárůst MAS.

3. LEADER +

- Iniciativa zavedená v letech 2000 – 2006 navazuje na zmíněné dvě předchozí, ale je více a detailněji rozpracována a klade silný důraz na spolupráci a vytváření sítí mezi venkovskými regiony a podporuje tvorbu kvalitních integrovaných strategií zaměřených na rozvoj venkovských oblastí.

Na zmíněné iniciativy plynule navazuje LEADER 2007 – 2013, jehož hlavních sedm principů je zakotveno v Nařízení Rady (ES) č. 1968/2005 a zobrazuje je následující obrázek. Principy jsou závazné pro všechny MAS na území EU a musí je zohledňovat i ve svých Strategických plánech LEADER (MZE, 2009), doplňující informace o této metodě poskytuje i Depoele (2006).

Příklady ze zahraničí

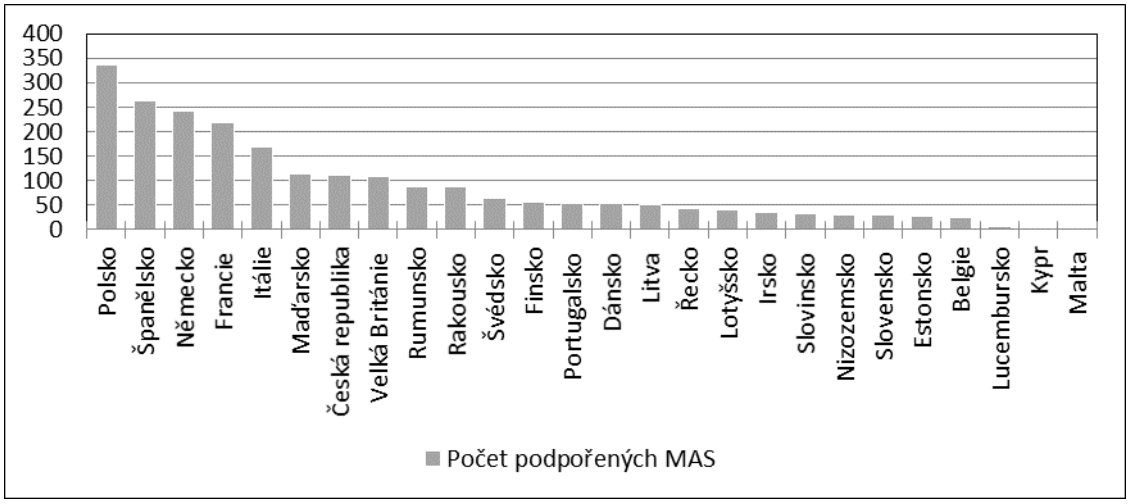
Přístupy jednotlivých zemí k programu LEADER se velice liší, jak uvádí Čepelka (2001) je možné definovat tři možná hlediska, která vytváří rozdíly mezi evropskými zeměmi.

Prvním hlediskem je historický kontext, na jehož základě se rozdělily země na ty, které podstoupily změny hned na začátku 20. století, přesněji v 50. letech a vytvořily stabilní prostředí (ekonomické, demografické, sociální), ve kterém měl LEADER snadnější úlohu. Jednalo se o Francii, Dánsko, Itálii, Švédsko, jižní Anglii. Druhou skupinu zemí tvoří ty, které se musely po válce potýkat s celou řadou krizí a patří sem Španělsko, Irsko, Portugalsko, Finsko, Řecko, Skotsko a nové spolkové země Německa. Tyto oblasti byly sice nestabilní, ale příznivě nakloněni inovacím.

Druhým hlediskem je politický kontext a současná praxe. V tomto pohledu sehrál významnou roli LEADER a MAS především v zemích, kde neexistovala žádná politika rozvoje venkova. Právě spolupráce místních komunit se nejvíce rozvíjí v Irsku, Španělsku, Portugalsku, Velké Británii.

Posledním hlediskem, které vytváří rozdíly mezi zeměmi, jsou charakteristiky venkova. Důležitými ukazateli jsou, procento populace žijící na venkově (nejvíce v Irsko, Finsko, Rakousko), typ problému, který se zde vyskytuje a na jehož vyřešení, by vláda měla vhodně nastavit iniciativu LEADER.

Na následujícím obrázku jsou vyobrazeny země EU a počty podpořených MAS v období 2007 – 2012.

Graf 1: Počet podpořených MAS v EU v letech 2007 – 2012

Zdroj: European Network for Rural Development, vlastní zpracování

Finsko

LEADER a vznik MAS ve Finsku započal v roce 1996, kdy ministerstvo zemědělství a lesnictví vybralo 22 způsobilých MAS pro čerpání finančních prostředků v rámci LEDAER II. Ale vybrané MAS nepokryly dostatečně území všech venkovských oblastí, proto byla roku 1997 rozšířena státní podpora (MAS byly podporovány z tzv. Programu rozvoje venkova založeného na místních iniciativách – POMO). Tato podpora venkovských oblastí byla přijata s nadšením. Jelikož vznikala nová partnerství a sítě, přenos znalostí a zkušeností, což dříve nebylo běžné. Za hlavní přínos je považováno navázání přímých vztahů s úřady. V programovém období 2000 – 2006 již působí 58 MAS ve všech venkovských oblastech. Výsledkem bylo, že MAS se staly klíčovým aktérem v rozvoji venkova a jejich prioritou byla podpora programů při nízkém administrativním rozpočtu (Walls, 2009).

Španělsko

Iniciativa LEADER se na tomto území začala rozvíjet rokem 1991 a byla přijata s relativně větším nadšením, než v ostatních evropských státech. V počátcích byla tato iniciativa doplněna o

sesterský program PRODER, který byl národním programem rozvoje venkova od roku 1996 (OECD, 2009). Dále se této problematice detailněji věnuje Pérez (2000), který hodnotí vývoj iniciativy a upozorňuje na přínos v oblasti zlepšení vztahů mezi vznikajícími MAS s aktéry veřejné správy.

Za posledních patnáct let působnosti LEADER se Španělsko stalo hlavní dominantou cestovního ruchu v Evropě. Došlo k růstu malých a středních podniků spolu s řemeslnou výrobou a rozvojem venkovské turistiky. Zlepšila se situace i v oblasti zaměstnanosti, kde za období 2002 – 2007, došlo k jejímu nárůstu v průměru o 15 %. Byly tak splněny požadavky nastavené vládou, která chtěla vytvářet nová pracovní místa, podporovat odborné vzdělávání a rozvíjet již zmíněné MSP (Barreiro, 2012).

Rumunsko

Situace v Rumunsku není ve srovnání s předešlými státy nijak příznivá, a proto se metoda LEADER jen těžko prosazovala. Důvodem bylo silné ovlivnění socialismem, který zde působil čtyři desetiletí. Výsledkem byla nedůvěra místních subjektů ve vytváření partnerství a spolupráce. Do dnešní doby mají velký vliv na aktivity místních samospráv, například krajské rady, které brání a omezují přístup bottom up, na kterém je metoda LEADER založena. Ovšem chyba není jen na straně státu, jelikož místní obyvatelé nejsou dostatečně aktivní v oblasti místního rozvoje, což posiluje vliv tvůrců politik (Marquardt, Mollers, 2010).

Rumunsko začíná poprvé využívat iniciativu LEADER až v období 2007 – 2013. Na počátku bylo evidováno okolo 80 MAS, celkem jich bylo podpořeno 87. Zatím nebyl plně hodnocen přínos místních partnerství, ale je evidováno, že se snížilo riziko chudoby a sociálního vyloučení o necelých 6 % za období 2007 – 2011. Jakým podíl na tom mají MAS, není prozatím známo. Projevila se ale nedostatečná odborná znalost při sestavování strategií místního rozvoje. Nebyly vhodně nastaveny priority pro daná území, protože neodrážely skutečné problémy, které se v daném území nacházejí. Nefungovala dostatečně ani komunikace a spolupráce mezi soukromým a veřejným sektorem. Odborníci se domnívají, že pro Rumunsko je metoda LEADER velmi důležitá pro budoucí rozvoj země, ale potřebuje nějaký čas na získání znalostí a ukotvení tohoto přístupu (Albu, Chitu, 2014).

LEADER v České republice

V ČR proběhl pod záštitou MZe LEADER ČR 2004, LEADER ČR 2005 a LEADER ČR 2006. Tyto iniciativy byly dotovány pouze ze státního rozpočtu. Až po vstupu ČR do EU jsme se připojili k Evropským aktivitám v rámci LEADER+ 2004 – 2006 a v tomto období bylo podporováno pouze 10 vybraných MAS na našem území. Následně pokračovaly iniciativy LEADER ČR 2007, kdy byla poskytnuta dotace 24 MAS a následoval ještě LEADER ČR 2008. Je to důležité období pro MAS, protože se jejich počet na území ČR razantně zvyšoval, dokládá to i vývoj v následujícím programovém období, kdy MZe obdrželo celkem 102 žádostí ze strany jednotlivých MAS o zařazení do LEADER 2007 – 2013. V roce 2008 bylo vybráno v prvním kole celkem 48 MAS a druhé kolo probíhalo v témže roce, kdy MZe obdrželo 84 žádostí a následně v roce 2009 vybralo ještě dalších 32 MAS. Celkový počet MAS pro období 2007 – 2013 dosáhl celkového počtu 80, což byl předpokládaný počet pro toto období. Ovšem po rozhodnutí tehdejšího ministra zemědělství Mgr. Petra Gandaloviče, bylo vybráno v rámci druhého kola ještě dalších 32 MAS a celkový počet se změnil na konečné číslo 112 MAS působících na území ČR pro období 2007 – 2013 (MZe, 2009).

Metodiky hodnocení činnosti MAS

Základní hodnocení MAS v České republice provádí Ministerstvo zemědělství od roku 2010 a poslední proběhlo k roku 2012. MZe hodnotí činnost MAS v šesti základních oblastech (strategické dokumenty, personální zajištění, administrace výzev a výběr projektů, integrace a rozvoj, monitoring a evaluace, propagace). Po vyplnění dotazníku a veřejné prezentaci před hodnotitelskou komisí obdrží každá MAS body, a dle jejich počtu je začleněna do jedné ze čtyř skupin A, B, C, D (A jsou nejlépe fungující MAS a D jsou MAS, které by měly svůj přístup přehodnotit). V posledním hodnoceném roce se téměř 90 % MAS dostalo do skupin A, B. Hodnocená MAS Moravská cesta se dostala do skupiny A (MZe, 2012).

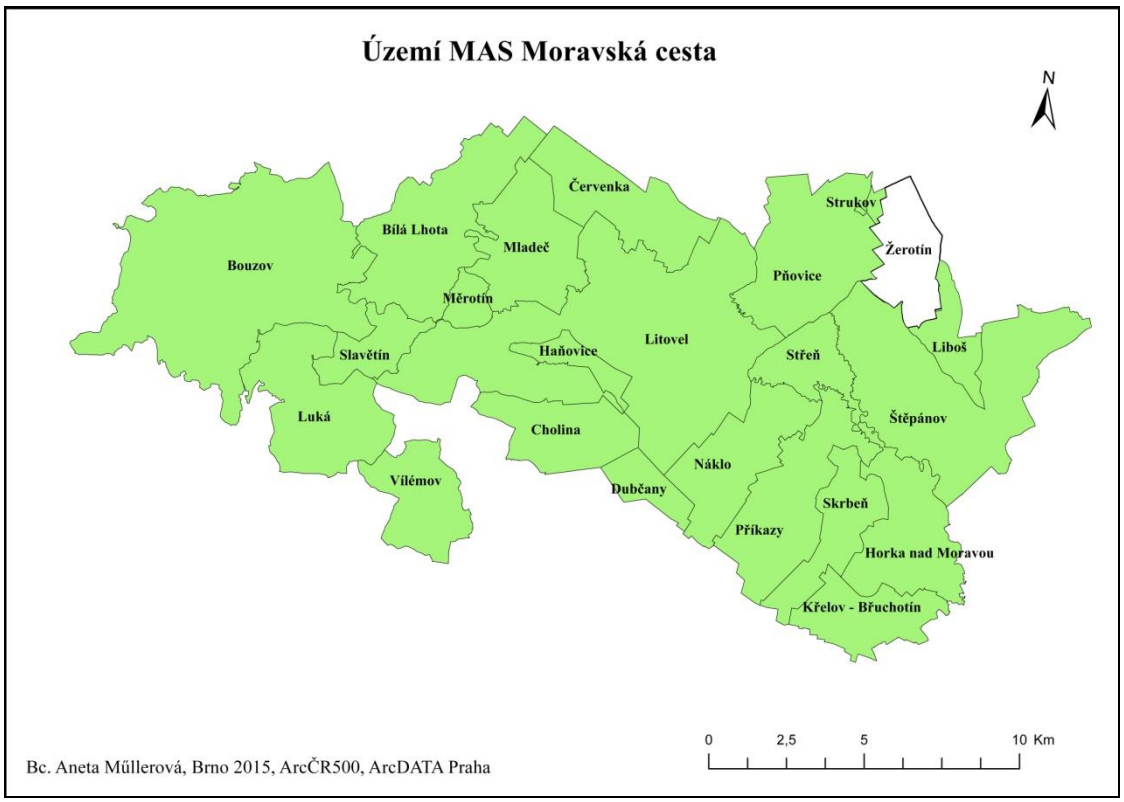
V průběhu programového období 2007 – 2013 si řídící orgán PRV vyžádal zpracování Střednědobých hodnocení SPL a pro MAS to měla být příležitost, jak zhodnotit svoji činnost a

následně posoudit plnění stanovené dlouhodobé vize, konkrétně plnění cílů a priorit nastavených v SPL a vyhodnotit efektivnost, transparentnost a úspornost činností. Po vypracování Střednědobých hodnocení ze strany MAS se rozhodl Čepelka (2012) tato zhodnocení analyzovat a výsledkem bylo zjištění, že daná hodnocení byla zpracována na velmi nízké úrovni s řadou chyb. Tato skutečnost je výzvou pro nové programové období, aby jednotlivé MAS vhodně nastavily monitorovací indikátory a pravidelně prováděly jejich zhodnocení.

MAS Moravská cesta

Místní akční skupina Moravská cesta (Litovelsko – Pomoraví) vznikla jako místní partnerství podnikatelů, obcí a neziskových organizací v roce 2005. Důležitou roli zde hrál Mikroregion Litovelsko, jehož Valná hromada se rozhodla o aplikaci programu LEADER na svém území. Formálně bylo toto občanské sdružení ustanoveno v polovině roku 2006. Ovšem díky novele občanského zákoníku se právní forma MAS změnila z občanského sdružení (o. s.) na zapsaný spolek (z. s.) (Strategický plán LEADER, 2007 -2013).

MAS Moravská cesta je tvořena nyní 22 obcemi a její celková rozloha v roce 2013 činila 28 291 ha. Celkový počet obyvatel území MAS v roce 2013 dosahuje 32 106. Na základě analýzy vývoje počtu obyvatel byla vypočtena také hustota zalidnění v jednotlivých obcích a následně celková průměrná hustota zalidnění na celém území MAS, která v roce 2013 dosahuje hodnoty 113 obyvatel/km^2.

Obr. 1: Územní působnost MAS Moravská cesta

Zdroj: ArcČR 500, vlastní zpracování

Na území MAS Moravská cesta působí i řada mikroregionů. Mikroregion Litovelsko, který sdružuje 22 obcí, z nichž 15 je členem MAS. Dalším je aktivní Svazek obcí mikroregionu Uničovsko, který je tvořen 14 obcemi, z nichž pouze jeden je členem MAS. Sdružení obcí střední Moravy je svazek tvořen 114 členy a 12 z nich je i součástí MAS. Posledním je Mikroregion Olomoucko, jehož počet členů činí 25 a z nich šest se připojilo k MAS. Celkový počet členů MAS činí 59 (k 20. 8.

2014). Z toho veřejný sektor je zastoupen 25 členy, neziskový sektor je tvořen 20 plus jeden člen veden jako fyzická osoba a podnikatelský sektor obsahuje 13 členů.

Metodika

Pro vyhodnocení efektivnosti čerpání finančních prostředků a realizaci projektů na území jednotlivých členských obcí MAS Moravská cesta byla data získána na základě vlastního šetření v kanceláři MAS během mé diplomové praxe a následného pracovního působení až do současnosti. Na základě získaných a zpracovaných dat byly vybrány následující ukazatele pro identifikaci doposud neaktivních obcí:

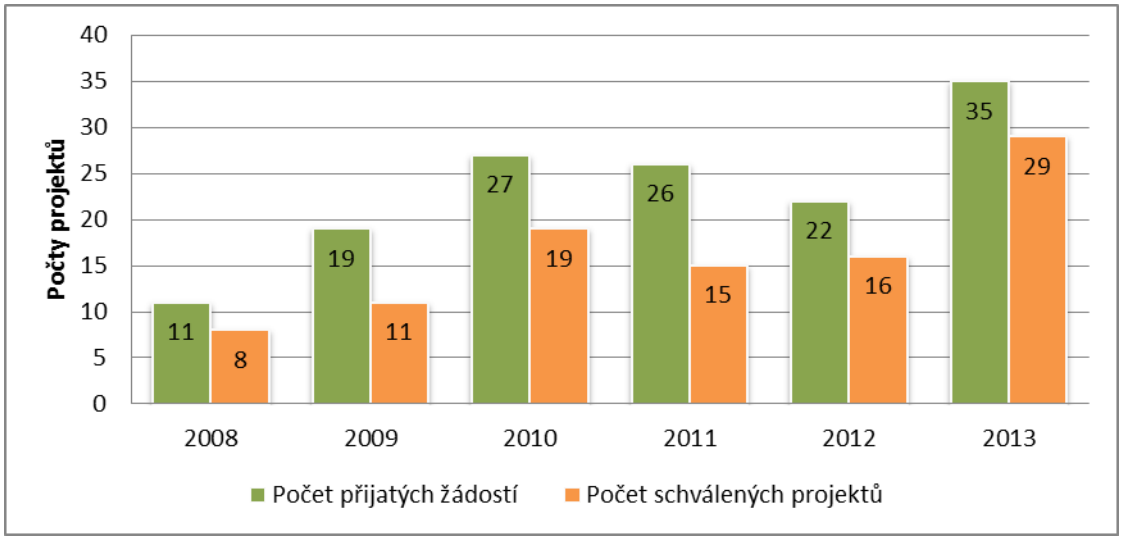
a) Celkový počet podpořených projektů
b) Celkové přidělené dotace
c) Celkové přidělené dotace v přepočtu na 1 obyvatele
d) Podpořené projekty dle typu žadatele
e) Podpořené projekty dle oblasti podpory

Důvod neaktivnosti daných obcí byl zjištěn na základě rozhovorů s již zmíněnými pracovnicemi MAS. Výstupy byly zpracovány prostřednictvím programu MS Excel a programu Arcmap v prostředí GIS.

Vyhodnocení čerpání dotačních prostředků a podpořených projektů na území MAS Moravská cesta

MAS Moravská cesta v listopadu roku 2007 vypracovala Integrovanou strategii rozvoje území 2007 – 2013, která se dělila na část analytickou a návrhovou. Právě v návrhové části byly navrženy vize, priority, opatření a aktivity pro dané území pro následující období. Ovšem, aby MAS mohla čerpat prostředky z programu LEADER, musela vypracovat dle dané metodiky Strategický plán LEADER a nazvala jej „Hanáci se rozkévale – včil ovidite" a během období 2008 – 2013 probíhala každoročně jeho průběžná aktualizace. V rámci toho dokumentu byly stanoveny tzv. fiche neboli opatření, která jsou v souladu se SPL a vymezují oblast podpory pro konečné žadatele o dotaci. Pro každou fichi jsou stanoveny cíle, které mají naplnit realizované projekty, tyto cíle musí souběžně naplňovat i stanovené cíle v rámci SPL. Součástí každé fiche je i popis jejího charakteru, tedy vymezení, jaké tematické oblasti se věnuje a každá je také přiřazena k opatření/podopatření PRV.

Vývoj počtu podaných žádostí a vybraných realizovaných projektů má od roku 2008 zvyšující se tendenci. V prvních dvou letech nepřesáhne počet podaných žádostí, ani počet vybraných projektů k realizaci hodnotu 20. Až rokem 2010 narůstá zájem o poskytnutí dotace a počet podaných žádostí se dostává na hodnotu 27, což je v porovnání s rokem 2008 nárůst o 145 %. V roce 2012 je vidět mírný pokles v počtu přijatých i realizovaných projektů, což lze přisoudit, již zmíněným bodovým kritériím, které v tomto roce nezvýhodňovaly projekty NNO. Největší zájem ze strany žadatelů byl zaznamenán roku 2013, tedy v poslední výzvě, kde se o poskytnutí dotace ucházelo celkem 35 žadatelů a úspěšných jich bylo 29, což je také nejvyšší dosažená úspěšnost (83 %) ve srovnání s ostatními roky. Tento jev lze přisoudit blížícímu se konci programového období a snaze realizovat projekty za finanční podpory MAS.

Graf 2: Počet přijatých žádostí a schválených projektů ze strany MAS Moravská cesta v letech 2008 – 2013

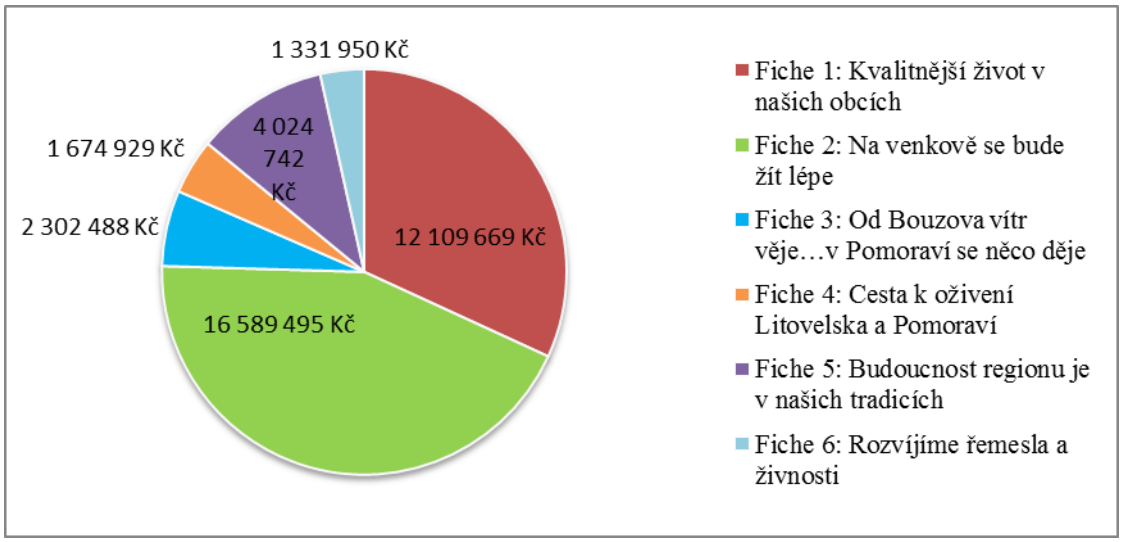
Zdroj: MAS Moravská cesta, vlastní zpracování

Celková výše poskytnutých dotací se v jednotlivých letech liší v závislosti na počtu realizovaných projektů a také počtu vyhlášených výzev. Nejnižší objem finančních prostředků na realizaci projektů byl poskytnut v roce 2008 a jednalo se o částku 4 152 457 Kč. Příčinou je nízký počet projektů, které byly v rámci 1. výzvy přijaty. V dalších letech se alokované dotace zvýšily téměř o dvojnásobek a v letech 2009 a 2010 bylo rozděleno kolem 8 miliónů Kč mezi oprávněné žadatele. V dalších letech 2011, 2012 a 2013 se roční poskytnutá dotace pohybovala kolem šesti miliónů Kč, i když v roce 2013 bylo realizováno nejvíce projektů, jejich rozpočtové náklady nebyly tak vysoké, jak u projektů v roce 2010 (nejvíce nákladné byly projekty na vytvoření Relax parku v Luké, vytvoření odpočinkové plochy na ulici Severní v Litovli a oprava střechy kostela v Bílé Lhotě).

Žádosti o dotaci podávaly jednotlivé subjekty z veřejného, neziskového a podnikatelského sektoru. Nejvíce projektů bylo realizováno ze strany obcí a celkově tvoří 45 %. Podobného výsledku dosáhly i NNO, jejichž projekty tvoří 40 % ze všech realizovaných projektů. Nejméně aktivní v tomto ohledu byli soukromí podnikatelé, kteří celkem realizovali pouze 15 projektů a na celkovém počtu se podílejí pouhými 15 %. Na základě tohoto výsledku by bylo dobré se zamyslet nad zlepšením komunikace a zvyšování povědomí o existenci MAS u soukromých podnikatelů, působících na tomto území, jelikož to pro ně může být šance pro rozvíjení jejich činnosti a získání prostředků pro modernizaci či koupi nového vybavení. Pro území by to byla další příležitost k jeho propagaci v souvislosti s působením tradičních řemesel či tradičních produktů, které jsou pro tuto oblast typické.

Nejvíce financí plynulo na obecní projekty a celková částka dosáhla 20 280 962 Kč. Tyto prostředky byly nejčastěji použity na zvelebení obce, na zlepšení její občanské vybavenosti. Tyto aktivity byly finančně náročnější, než ty, které prováděly dané NNO. Dalších 12 442 944 Kč získaly subjekty, spadající do kategorie NNO, mezi nejčastější žadatele v této oblasti lze řadit TJ Sokol, sbory dobrovolných hasičů a církevní organizace. Soukromí podnikatelé získali na realizaci svých projektů celkovou dotaci v částce 5 309 367 Kč. Dotaci získali především jednotlivci pro rozšíření svých podnikatelských aktivit, ale oprávněnými a úspěšnými žadateli byla i Zemědělská družstva.

73 % realizovaných projektů (fiche 1 a 2) bylo zaměřeno na zlepšení kvality života v obcích, převážně venkovských a jejich zatraktivnění pro možné budoucí příchozí obyvatele. Toto by mělo být hlavní prioritou každé MAS. Projekty věnující se oblasti cestovního ruchu, jejichž cílem bylo přilákat co nejvíce návštěvníků a zlepšit tak ekonomickou situaci daných obcí, tvořily celkem 16 % (fiche 3 a 5). Zbytek projektů zaměřených na podporu podnikání a rozvoji řemesel na území MAS dosahuje pouze 11 %.

Graf 3: Celková přidělená dotace dle typu fiche v letech 2008 – 2013

Zdroj: MAS Moravská cesta, vlastní zpracování

Ze zjištěných poznatků lze vyvodit, že nejvíce úspěšná nebo spíše efektivní byla fiche 2, jak z hlediska počtu realizovaných projektů, tak s ohledem na výši vynaložených finančních prostředků. Naopak nejméně úspěšná a využívaná byla fiche 6, což vyplývá především z jejího zaměření na řemesla, jelikož soukromí podnikatelé realizovali své projekty nejčastěji prostřednictvím fiche 3 zaměřené na cestovní ruch a fiche 4, která podporovala oblast zemědělství.

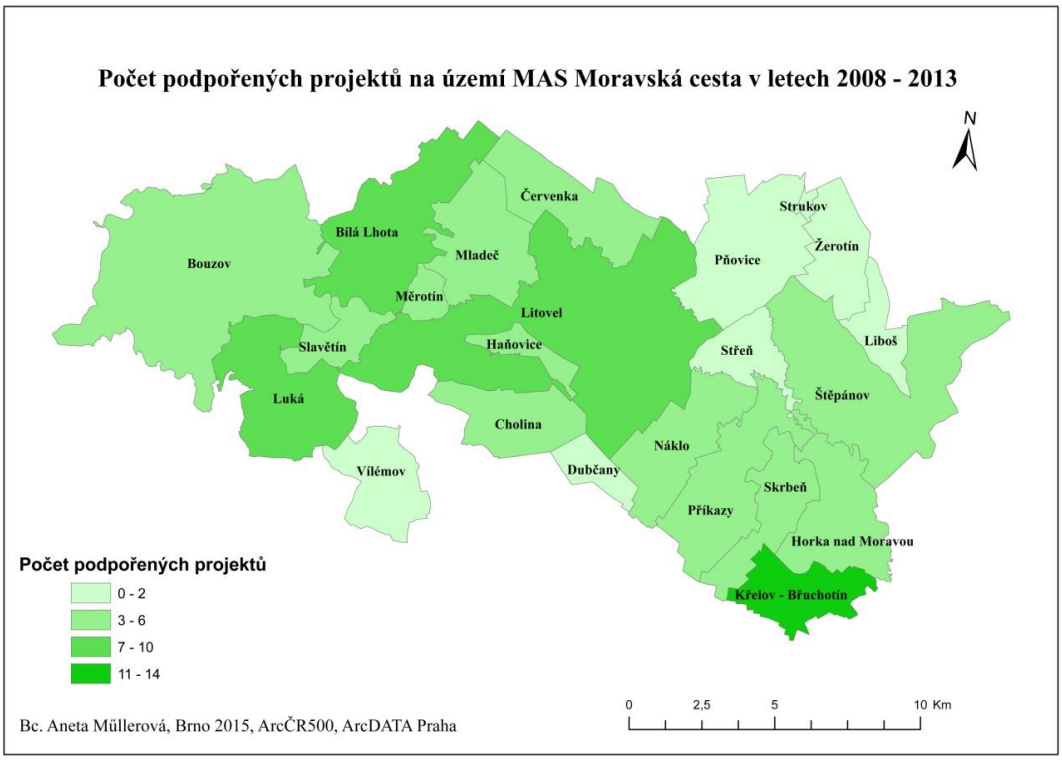
Tab. 1: Plánované a skutečné podíly přidělených finančních prostředků v rámci daných typů fichí v letech 2008 – 2013

	F1	**F2**	**F3**	**F4**	**F5**	**F6**
skutečný podíl %	32	44	6	4	11	4
plánovaný podíl %	34	45	3	5	10	3

Zdroj: MAS Moravská cesta, vlastní zpracování

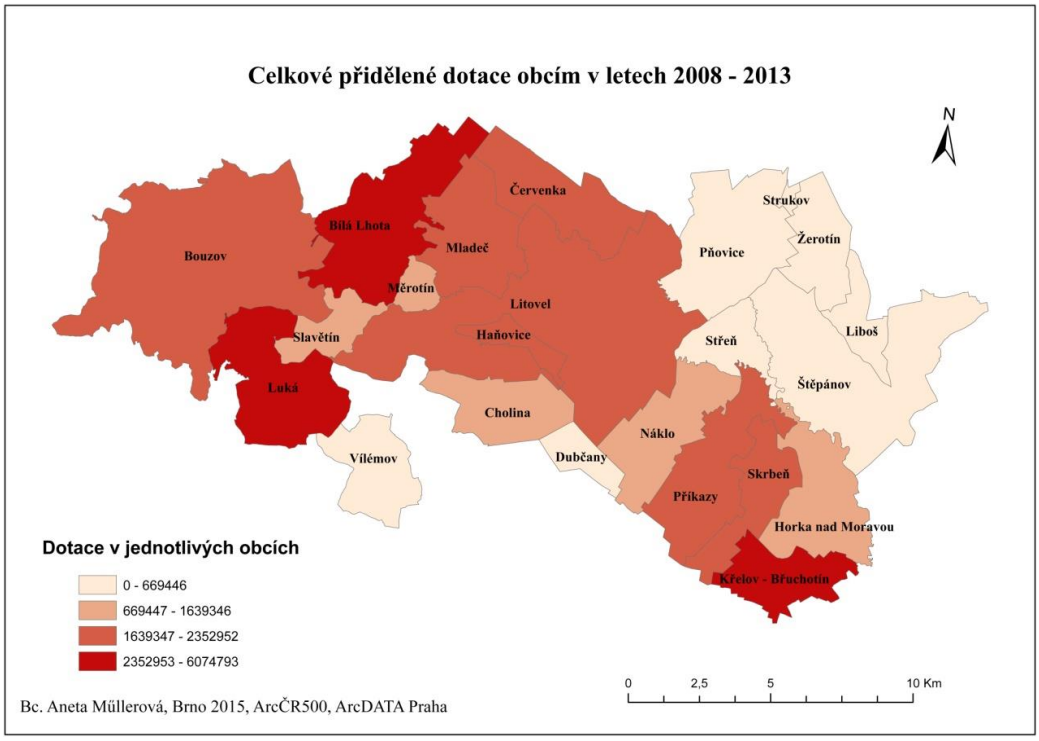
Přehled čerpání dotačních prostředků a podpořených projektů na území jednotlivých členských obcí

Obrázek výše detailně zobrazuje počty jednotlivých projektů realizovaných v obcích a vyplývá z něj, že nejaktivnější se v tomto ohledu stala obec Křelov – Břuchotín. Zde bylo realizováno celkem 14 projektů, z nichž 10 bylo realizováno v rámci fiche 2 a převážně ze strany NNO. Dalšími obcemi, které lze zařadit mezi velice aktivní patří Litovel, Bílá Lhota a Luká. Ve všech zmíněných obcích stojí také za realizací projektů především NNO nebo soukromí podnikatelé. Největší zastoupení obcí bylo v rovině 3 – 6 realizovaných projektů, zde se objevilo 12 obcí, což je polovina z celkového počtu 23. Naopak nejméně aktivní z pohledu realizace projektů byla skupina obcí, do které spadají Dubčany, Liboš, Pňovice, Strukov, Střeň, Vilémov a Žerotín. Z těchto zmíněných obcí je na tom nejlépe Střeň, kde byly realizovány alespoň dva projekty ze strany NNO a obce. V ostatních proběhla realizace pouze jednoho nebo žádného projektu, z tohoto důvodu byly zařazeny v další kapitole mezi neaktivní obce a vytvořen návrh projektových záměrů, o které by byl v rámci těchto obcí zájem na jejich realizaci v rámci dalšího programového období.

Obr. 2: Přehled počtu podpořených projektů v obcích na území MAS Moravská cesta v letech 2008 – 2013

Zdroj: ArcČR500, vlastní zpracování

Obr. 3: Přehled celkových přidělených dotací obcím na území MAS Moravská cesta v letech 2008 – 2013

Zdroj: ArcČR500, vlastní zpracování

Nejvyšší rozsah finančních prostředků byl alokován do obce Křelov – Břuchotín a celková přidělená dotace dosáhla hodnoty 6 074 793 Kč. Výše této částky se odvíjí od nejvyššího počtu realizovaných projektů ve srovnání s ostatními obcemi. Všechny realizované projekty nedosáhly na dotaci nižší, než 200 000 Kč. Nejnákladnějším projektem v této obci bylo vybudování víceúčelového hřiště, jehož celkové výdaje činily 2 096 046 Kč a celková přidělená dotace ze strany MAS činila 50 % (přesně 1 045 017 Kč).

Do kategorie nejvyšší přidělené dotace patří ještě dvě obce. Bílá Lhota, která obdržela celkovou dotaci za sledované období ve výši 4 576 238 Kč a nejvíce nákladné byly projekty na opravu dvou kostelů umístěných v Bílé Lhotě a poté v její místní části Řimicích. Obec Luká získala celkově na realizaci svých projektů částku 3 806 141 Kč, kdy téměř 2 milióny z této částky byly přiděleny na realizaci projektu Obnova a rozvoj vesnice Luké a vybudování Relax parku v Luké.

Skupina obcí, která získala celkovou výši dotace v rozmezí cca 1 600 00 – 2 300 000 čítá celkem 7 obcí, které realizovaly 3 – 7 projektů. Je vidět, že rozmezí počtu projektů je široké, což znamená, že i nízký počet realizovaných projektů mohl dosáhnout obdobné výše dotace jako větší počet realizovaných projektů. Záleželo tedy především na nákladovosti daných projektů a prioritách daných obcí. Například obec Příkazy, která realizovala pouze tři projekty (celková dotace na území činila 1 985 346 Kč), se do této skupiny dostala díky obdržené dotaci na opravu vozovky ve výši 1 304 274 Kč a pro srovnání město Litovel, které uskutečnilo celkem 7 projektů, tedy dvakrát více, než obec Příkazy a celková přidělená dotace dosáhla výše 2 192 740 Kč.

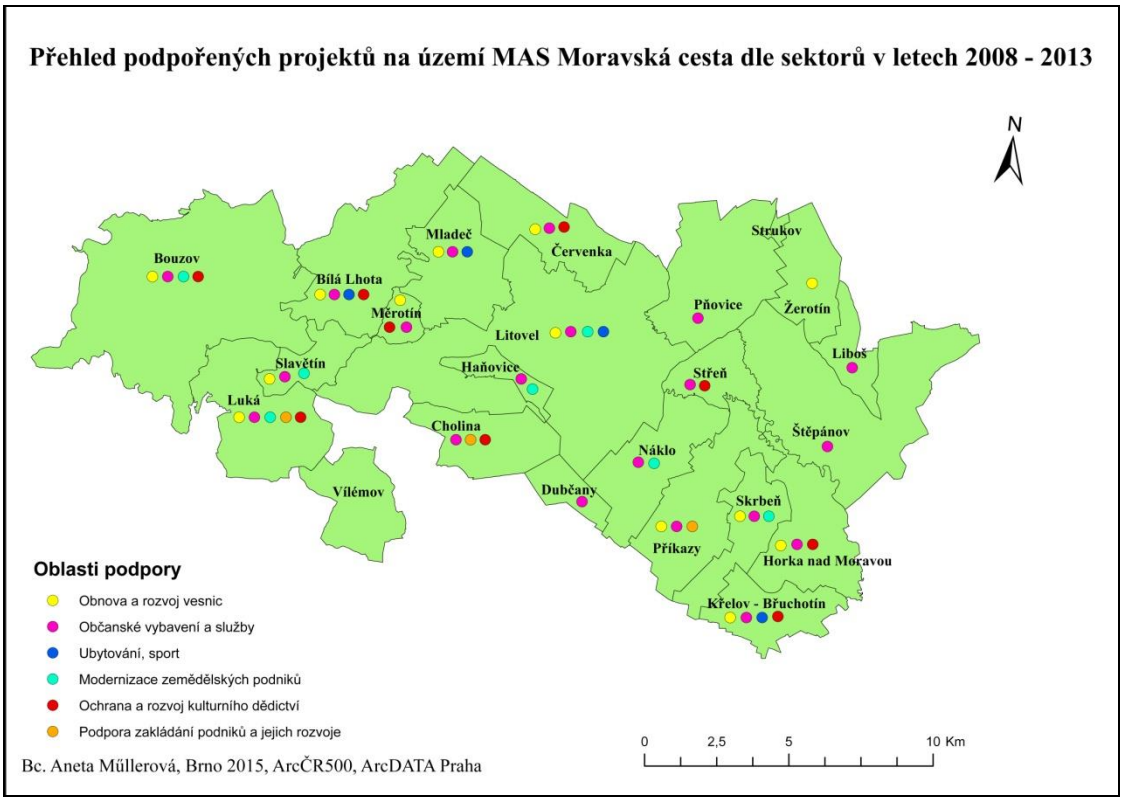
Další skupinu tvoří pět obcí, které realizovali 5 – 4 projektů a celková výše dotace na jejich území přesáhla 1 milión korun. Pouze u obce Horka nad Moravou byla celková částka ve výši 837 335 Kč, ale přesto zde bylo realizováno 5 projektů zaměřených především na kvalitu života v obci.

Poslední kategorii tvoří celkem 8 obcí, které realizovaly od 0 do maximálně 3 projektů na svém území. Nejvíce přínosná se jeví obec Štěpánov, která realizovala celkem tři projekty zaměřené přímo na zlepšení občanské vybavenosti a celková alokovaná dotace do této obce činila 669 446 a také obec Střeň, která vybudovala dětské hřiště a přispěla k ochraně kulturního dědictví opravou pomníku Obětem světových válek.

Souhrnem lze konstatovat, že celková výše dotací přidělená jednotlivým obcím se odvíjí jak od počtu realizovaných projektů, tak především od jejich finanční náročnosti. Proto bylo vhodné zpracovat, jak se jednotlivé alokované finanční prostředky promítly ve vztahu k počtu obyvatel žijících na daném území.

Ve všech členských obcích byla realizátorem alespoň jednoho projektu vždy obec (výjimku tvoří samozřejmě obce Strukov a Vilémov, kde nebyl realizován žádný projekt). Mezi území, ve kterých se objevují pouze projekty uskutečněné ze strany obce, patří Liboš, Žerotín, Pňovice, Dubčany. Jednalo se především o projekty spadající do fiche 2 a v případě Žerotína do fiche 1. Dubčany vybudovali dětské hřiště, obec Liboš vytvořila zázemí pro spolky, Pňovice zrekonstruovaly garáž SDH a Žerotín se zaměřil na obnovu zeleně a zlepšení technické infrastruktury v obci. Vyšší aktivita ze strany veřejného sektoru byla zaznamenána také u obcí Červenka, Skrbeň, Příkazy, Horka nad Moravou, Slavětín, Měrotín. Příčinou je malá velikost obcí, ve které nepůsobí ve velkém počtu soukromí podnikatelé a počet NNO je také omezený.

Na druhou stranu byla zaznamenána u některých obcí vysoká aktivita ze strany NNO. Dominantní postavení měl neziskový sektor v obci Křelov – Břuchotín, jehož prostřednictvím se uskutečnilo 9 projektů.

Obr. 4: Přehled podpořených projektů na území MAS Moravská cesta dle daných oblastí podpory v letech 2008 – 2013

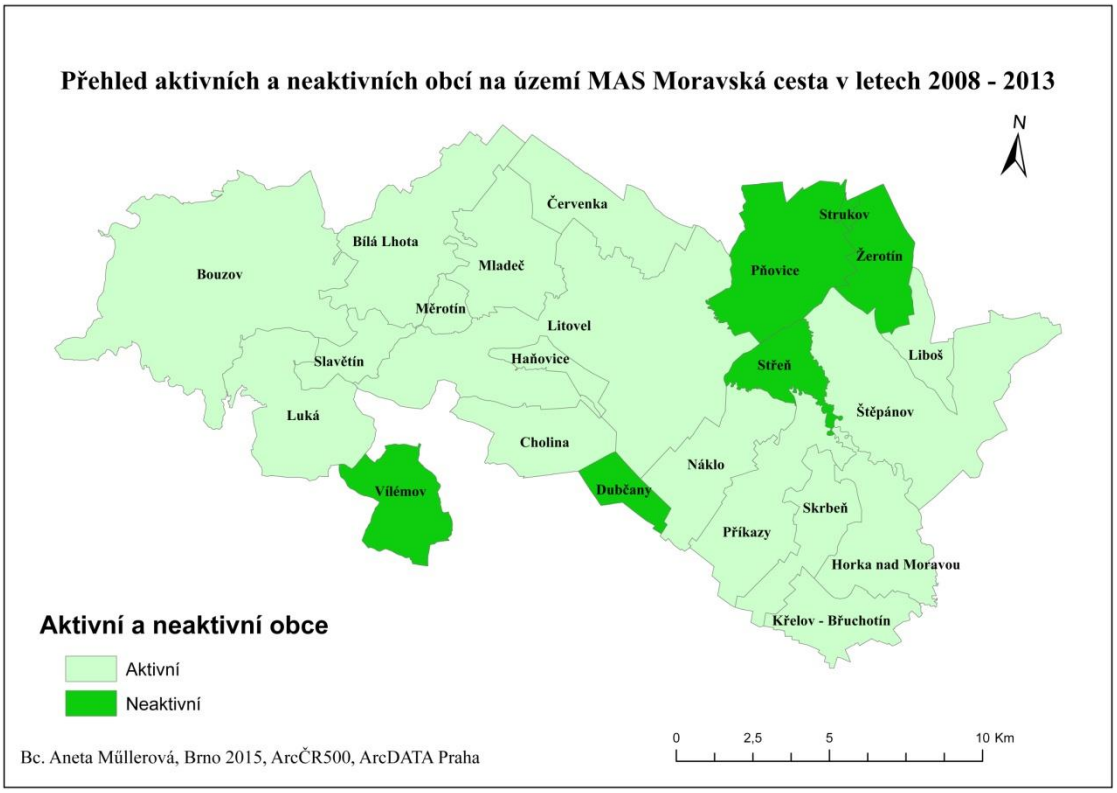
Zdroj: MAS Moravská cesta, vlastní zpracování

Nejvíce projektů bylo realizováno v rámci podpory Občanské vybavení a služby (Fiche 2). Zde realizovaly všechny obce alespoň jeden projekt, výjimku tvoří pouze obec Žerotín. V této oblasti podpory bylo dominantní postavení obce Křelov – Břuchotín, která zde uskutečnila celkem 10 projektů z celkových 14. Projekty byly zaměřené především na zlepšení, zkvalitnění či modernizaci veřejných budov (sokolovna, základní škola) a také zkvalitnění zázemí pro spolkovou činnost či vybudování dětských hřišť a sportovišť. V této oblasti podpory byl realizován projekt věnující se dovybavení lesního dětského klubu Bažinka (celkové výdaje projektu činily 106 411 Kč a byla poskytnuta dotace ve výši 94 802 Kč) v obci Horka nad Moravou. Zmiňuji jej z důvodu toho, že školka se stala velmi oblíbenou a žádanou, a dokonce ji navštěvují i děti z krajského města Olomouc.

Oblast zaměřující se na Obnovu a rozvoj vesnic zastřešuje také velké množství realizovaných projektů, ale zájem nebyl tak vysoký, jak u předešlé podpory. Celkem realizovalo v této oblasti své projekty 13 obcí, mezi něž byla rozdělena dotace 12 109 669 Kč. Konkrétně se jednalo o projekty věnující se opravě chodníků, vozovky či zbudování modernějších zastávek, ale také vytvoření nových zelených ploch či rekonstrukci veřejných prostranství.

Oblastí, o kterou byl také vyšší zájem, byla Ochrana a rozvoj kulturního dědictví venkova, sem se zapojilo celkem osm obcí a předmětem projektů byla oprava kostelů, v jednom případě rozšíření muzea (Křelov) a oprava pomníku (Střeň).

Ostatní oblasti podpory nebyly zdaleka tak úspěšné a žádná obec nevyužila všechny oblasti podpory.

Obr. 5: Přehled aktivních a neaktivních obcí na území MAS Moravská cesta v letech 2008 – 2013

Zdroj: ArcČR500, vlastní zpracování

Shrnutí

Ve sledovaném období 2008 – 2013 bylo vypsáno celkem 10 výzev a přijato 140 žádostí o dotaci, z nichž uspělo a následně bylo realizováno celkem 98 projektů. Úspěšnost žadatelů byla v tomto případě 70 %. Z hlediska alokace finančních prostředků se poskytnutá dotace ze strany MAS na úspěšné projekty vyšplhala na celkovou hodnotu 38 033 273 Kč. MAS Moravská cesta z tohoto pohledu patří k velmi úspěšným ve srovnání s ostatními místními akčními skupinami působícími v rámci Olomouckého kraje. Z hlediska typu žadatele patří mezi nejúspěšnější žadatele obce a NNO.

Převážná část realizovaných projektů (celkem 73 %) probíhala v rámci fichí 1 a 2, které byly zaměřeny na zlepšení kvality života v obcích. Zde by měl být rozvoj obcí chápán v budoucím kontextu, jelikož jejich zatraktivnění může přispět k budoucímu příchodu nových obyvatel, kteří mohou navýšit dosavadní celkový počet obyvatel a mohou přispět i k omlazení obcí. O projekty věnující se oblasti cestovního ruchu a podpory podnikání nebyl až tak vysoký zájem. Z územního hlediska patří mezi velmi aktivní obce Bílá Lhota, Křelov – Břuchotín, Litovel a Luká. Současně bylo do těchto obcí alokováno nejvíce finančních prostředků.

Na základě analýzy celkového počtu realizovaných projektů v rámci jednotlivých obcí bylo celkem identifikováno šest neaktivních obcí, jejichž počet projektů činil pouze v rozmezí 0 – 2. Jejich neaktivnost vychází z důvodu působení neuvolněných starostů a nízké komunikaci s MAS. Většina obcí by se do budoucna ráda zaměřila na oblast zlepšení občanské vybavenosti a infrastruktury, zlepšení životního prostředí (především zaměření na problematiku odpadového hospodářství) a rozvoj cestovního ruchu. Na závěr byla navržena souhrnná opatření pro celé území MAS Moravská cesta. Konkrétně bylo navrženo, které oblasti by měly být v následujících letech podpořeny v souvislosti s návrhy jednotlivých subjektů působících v daných obcích.

Závěrem lze konstatovat, že MAS Moravská cesta přispěla v mnoha ohledech k rozvoji svého území v důsledku realizace vysokého počtu projektů zároveň se zapojením místních aktérů a vytvořila vhodné prostředí pro spolupráci v budoucím období. Tento fakt je podložen i hodnocením ze strany

MZe, kde MAS Moravská cesta patří mezi nejlépe fungující MAS na našem území a lze ji zařadit mezi příklady dobré praxe.

Poděkování

Článek vznikl jako výsledek řešení projektu IGA FRRMS č. 16/2015 - Vybrané environmentální nástroje jako faktory regionálního rozvoje

Literatura:

ALBU, Ruxandra – Gabriela a Iona – Bianca CHITU.: Local Action Groups (LAGs) – An important Instrument in ensuring the sustainable development of rural areas in Romania. Bulletin of the Transilvania University in Brasov, 2014, roč. 7, č. 2. s. 97. Brasov: Transilvania University. ISSN 2065-2194.

BARREIRO, Fernando.: LD in Spain: A Myriad of Initiatives and Innovations Confronted by New Challenges [online]. The Local Development Network, 2012. [cit. 2015-03-12]. Dostupné z: http://www.ldnet.eu/LD+in+Spain

ČEPELKA, Oldřich.: Iniciativa Evropské Unie LEADER pro rozvoj venkova [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2001. [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: http://leader.tima-liberec.cz/dalsi-sluzby-a-informace/publikace--prezentace-a-dokumenty/default.aspx

ČEPELKA, Oldřich.: Analýza střednědobých hodnocení strategických plánů LEADER [online]. Liberec: Tima Liberec, 2012. [cit. 2015-03-12]. Dostupný z: http://www.tima-liberec.cz/images/dokumenty/Anal%C3%BDza_st%C5%99edn%C4%9Bdob%C3%BDch_hodnocen%C3%AD_SPL_2012.pdf

EUROPEAN COMMISSION.: EU Rural development policy 2007 – 2013. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. 23 s. ISBN 978-92-79-07499-8.

MARQUARDT, Doris a MOLLERS Judith.: Evaluating the implementation process of LEADER in Romania [online]. Ljubljana: 118th Seminar., 2010. [cit. 2015-03-12]. Dostupný z: http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/94734/2/Marquardt+and+Moellers_118_EAAE_2010_revised.pdf

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ.: LEADER – budoucnost venkova 2009. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2009. 32 s. ISBN 978-80-7084-856-2.

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ.: Hodnocení Místních akčních skupin 2012 [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2012. [cit. 2015-03-13]. Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/mze/venkov/mistni-akcni-skupiny/aktuality/hodnoceni-mistnich-akcnich-skupin-2012.html

NÁRODNÍ STRATEGICKÝ PLÁN ROZVOJE VENKOVA, 2006

OECD.: OECD Rural policy Reviews: Spain 2009. OECD Publishing, 2009. 298 s. ISBN 978-92-64-06006-7.

PĚLUCHA, Martin a kol.: Rozvoj venkova v programovacím období 2007 – 2013 v kontextu reforem SZP EU. 1. vyd. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, o. p. s., 2006. 162 s. ISBN 80-86684-42-3.

STRATEGICKÝ PLÁN LEADER [online]. Červenka: MAS Moravská cesta (Litovelsko – Pomoraví), 2007 [cit. 2015-02-25]. Dostupný z: http://www.moravska-cesta.cz/dokumenty-spl/

WALLS, Heli.: Finnish Local Action Group work – experiences from th field. Finnish Journal of Rural Research and Policy, 2009, roč. 17, č. 2, s. 103. ISSN 1237-413X.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Aneta Müllerová, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Tř. Generála Píky 2005/7, Brno 613 00, anetmull@seznam.cz .

Ing. Jiří Schneider, Ph.D., Ústav environmentalistiky a přírodních zdrojů, Tř. Generála Píky 2005/7, Brno 613 00, jiri.schneider@mendelu.cz .

Význam evropských a národních fondů pro revitalizaci venkovských brownfields: případová studie Jindřichohradecka

European and National Funds Importance for the Revitalization of Rural Brownfields: Case Study of Jindrichuv Hradec region

Martin Musil, Eliška Novotná, Veronika Gryčová

Abstrakt:

Příspěvek je zaměřen na zhodnocení role a významu evropských a národních fondů pro revitalizaci venkovských brownfields na Jindřichohradecku v podobě kulturních domů, škol a prodejen Jednoty. V roce 2006 bylo výzkumem z celkových 336 objektů identifikováno 53 objektů jako tzv. reálná brownfields. Tyto objekty vykazovaly výraznější zjevné známky chátrání či zchátralosti bez ohledu na míru užívání. Navazující výzkum po deseti letech odhaluje vývoj a současný stav 53 těchto objektů a zaměřuje se kromě role obcí také na úlohu evropských a národních fondů jakožto potenciálně významného a vhodného zdroje pro jejich revitalizaci.

Klíčová slova:

Brownfileds, venkov, Jindřichův Hradec, fondy

Abstract:

This paper is focused on the evaluation of the role and importance of European and national funds for the revitalization of rural brownfields, namely cultural houses, schools and Jednota shops in the Jindrichuv Hradec region. Overall research, carried out in 2006, identified 53 high-problematic buildings out of a total 336 objects. These were so-called “real brownfields”. These objects exhibited significant obvious signs of decay or dilapidation regardless of the extent of their use. Subsequent research after ten years reveals the evolution and current status of 53 of these objects and focuses on the role of municipalities, and also on the role of European and national funds as a potentially significant and appropriate resources for revitalization of brownfields objects.

Key words:

Brownfields, countryside, Jindrichuv Hradec, funds

Úvod

Názvem brownfields jsou pojmenovány urbanizované objekty a pozemky, které ztratily svoji funkci a využití a jsou také obvykle zdevastovány a kontaminovány. Za hlavní příčinu jejich vzniku jsou považovány strukturální změny ve společnosti. Protože rekonstrukce brownfields vyžaduje mnohdy nákladná řešení, je často nezbytná vnější intervence veřejné správy, spočívající v legislativní a finanční podpoře.

Objekty brownfields typicky deprimují své okolí jak ekonomicky, tak fyzicky. Neřešení problémů vede k růstu a prohlubování deprimujících zón uvnitř sídel a také k expanzi do suburbánního prostoru.

Podle původního účelu lze objekty brownfields typicky členit na průmyslové zóny v urbanizovaném prostředí, administrativní objekty ve vnitřních zónách sídel, chátrající obytné zóny a objekty, opuštěné komerční objekty a pozemky, dlouhodobě nevyužívané dopravní stavby a pozemky a armádní objekty a pozemky, zpustlé a dlouhodobě nevyužívané zemědělské objekty a pozemky, dtto těžební a důlní pozemky, a dále také dlouhodobě nevyužívané či zpustlé objekty občanské vybavenosti. Odhad agentury CzechInvest v roce 2006 uváděl na území ČR cca 12000 hektarů brownfields, v poměrném zastoupení 35% zemědělských, 30% průmyslových objektů, 10% objektů

občanské vybavenosti, 7% armádních objektů, 5% objektů určených pro bydlení a 13% v kategorii ostatních (Novotná a kol., 2006).

Problematika deprimujících zón a jejich řešení byla v České republice aktuální zejména mezi lety 1997 – 2009, jak dokazuje četnost článků a výzkumů na toto téma. Novější příspěvky jsou orientovány převážně jako případové studie konkrétních území (Kunc, J., a kol, 2011; Frantál, B. et al., 2013). Podobně jako v zahraničí se valná část pozornosti věnovala a věnuje brownfields spojeným s kontaminací a velkým průmyslovým a komerčním objektům převážně v městské zástavbě. Objekty brownfields v rurální krajině zůstaly spíše na okraji zájmů. V případě objektů původních škol, kulturních domů a prodejen Spotřebního družstva Jednota ve venkovském osídlení se navíc jedná o rurální brownfields specifické jen pro území České republiky a několika dalších zemí bývalého východního bloku (Novotná a kol., 2006).

Zkoumané objekty původních škol, kulturních domů a prodejen SD Jednota ve venkovském osídlení jsou vzhledem ke svému rozsahu a k nepřítomnosti výraznější ekologické zátěže v porovnání s ostatními objekty brownfields většinou opomíjeny, avšak v měřítku venkovské obce znamenají problém, jehož řešení se mnohdy neobejde bez vnější intervence. Rozvojový potenciál zde bývá nižší, než v případě větších měst. Specifické původní určení objektů a v některých případech i jejich předimenzovanost, umístění, architektonické ztvárnění a špatný technický stav v souvislosti s limitovanými možnosti obecních rozpočtů, nedostatkem soukromého kapitálu na lokální úrovni, strukturálními změnami ve venkovském prostoru a omezenou nabídkou i poptávkou po alternativním využití těchto objektů, je předurčují jako dlouhodobý zdroj ekonomických a sociálních deprivací (Novotná a kol., 2006).

Cíle a metodika výzkumu

Výzkumný záměr navazuje na výzkum provedený v letech 2005 – 2006, jehož cílem bylo analyzovat a interpretovat situaci potenciálních a reálných brownfields v regionu jednoho venkovského okresu, s vyústěním do praxe municipalit. Původní výzkum byl realizován na území okresu Jindřichův Hradec, tehdy největšího okresu v ČR. V roce 2006 se v okrese nacházelo 106 obcí (částí obcí bylo celkem 289), z toho 13 měst. 84,9% obcí patřilo do skupiny s méně než 1000 obyvateli, žilo v nich však pouze 26% obyvatel okresu. Průměrná hustota zalidnění na úrovni 47 obyv./km^2 patřila mezi nejnižší v ČR. Průměrná měsíční mzda umístila okres Jindřichův Hradec v roce 2006 na předposlední místo mezi okresy ČR. Rok 2016 nevykazuje změny, co se týče počtu obcí nebo jejich velikostní skupiny. Okres je druhým největším v republice (změna hranic okresů v roce 2007), počet obyvatel se mezi 10 lety snížil o cca 1400 osob (ČSÚ, 2016).

Vyčerpávajícím šetřením v letech 2005 – 2006 ve všech obcích a jejich částech, mimo obce III. typu (záměr byl věnovat se pouze venkovským sídlům), bylo nalezeno celkem 336 objektů původních škol, kulturních domů a prodejen SD Jednota ve 165 lokalitách (obcích nebo jejich částech). Tyto objekty byly označeny za potenciální brownfields a tvořily základní databázi výzkumu. 60% těchto objektů vykazovalo horší nebo neuspokojivý stavební stav, zcela opuštěných a nevyužívaných objektů bylo přitom jen 7%.

Za reálná brownfields byly označeny ty objekty, které vykazovaly zjevné známky chátrání či zchátralosti bez ohledu na míru užívání. Takové se nacházely ve 46 lokalitách v celkovém počtu 53 objektů.

Navazující výzkum, probíhající v roce 2016, má za cíl provést komparaci situace mezi roky 2006 a 2016 u těch objektů, který byly v roce 2006 označeny jako reálná brownfields, a zjistit míru a způsob zapojení obcí do případné revitalizace těchto brownfields.

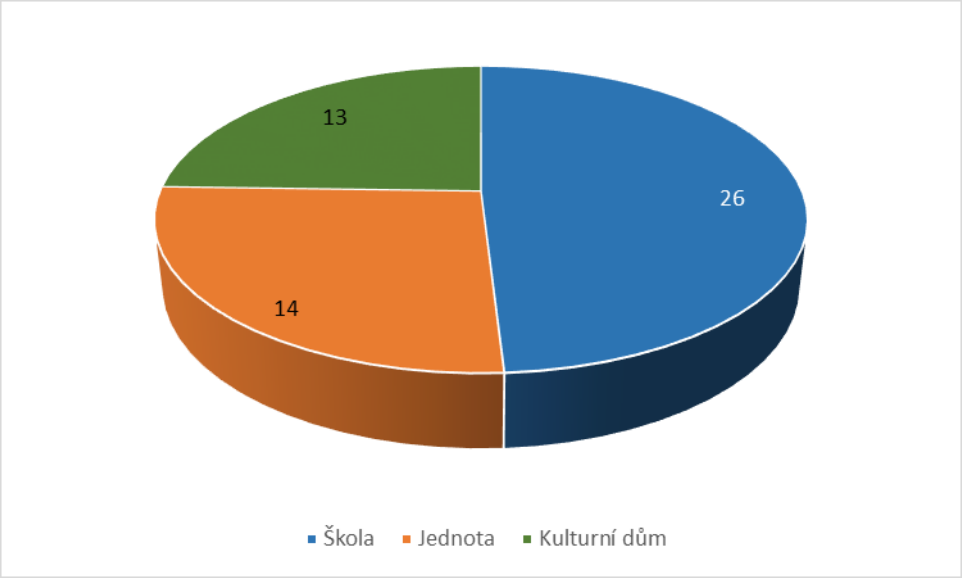
Základním výzkumným souborem je tedy 53 objektů původních škol, kulturních domů a prodejen SD Jednota identifikovaných jako reálná brownfields v roce 2006 ve 46 obcích nebo jejich částech. Vyčerpávající šetření je realizováno formou dotazování zástupců obcí za pomoci strukturovaného dotazníku, a formou pozorování. Výzkum je doplněn analýzou relevantních dokumentů, zejm. údajů z Katastru nemovitostí, a rozhovory se zainteresovanými osobami (vlastníky či nájemci objektů) a místními obyvateli. Další částí výzkumu je komparace získaných údajů s údaji z předchozího výzkumu v roce 2006.

Základem zjištění stavu objektů byla v souladu s předchozím výzkumem dvě hlavní kritéria: stavební stav objektu a míra jeho využívání. Míra využívání byla hodnocena na třístupňové škále zcela – zčásti – vůbec. Škálování bylo použito také pro určení aktuálního stavebního stavu objektů, a to ve čtyřech stupních: zchátralý – chátrající – obnovovaný – obnovený objekt.

Tento článek se zabývá finanční stránkou revitalizace sledovaných objektů, s cílem poukázat na význam evropských a národních fondů pro revitalizaci těchto objektů.

Výsledky výzkumu

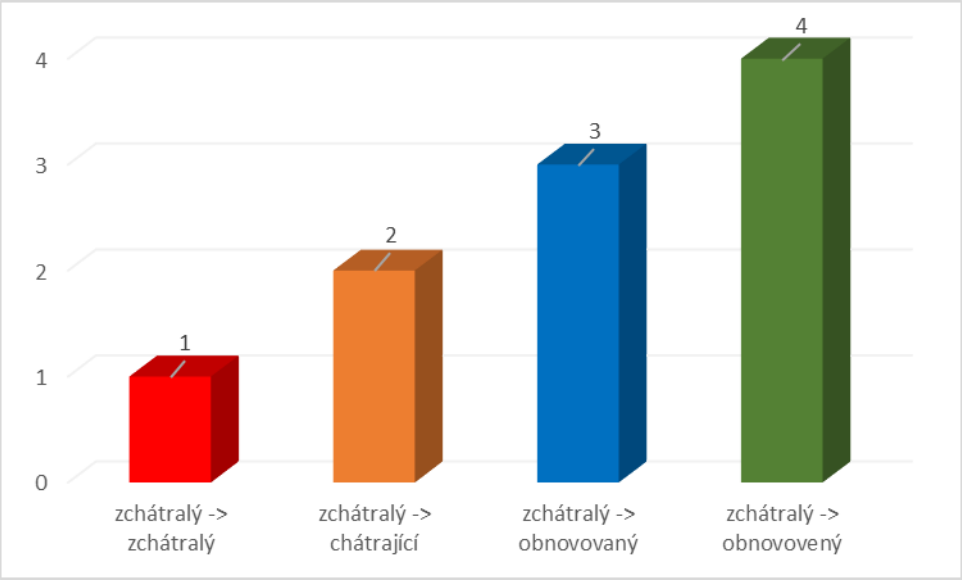
Z 53 zkoumaných objektů bylo jako reálná brownfields v roce 2006 označeno 26 původních objektů škol, 14 objektů CD Jednota a 13 kulturních domů. Dominance budov původních škol není překvapivá, tyto budovy vznikaly převážně koncem 19. a začátkem 20. století, kdy mnoho obcí vykazovalo větší počet obyvatel, než dnes, a také větší podíl dětí na celkovém obyvatelstvu. Množství a velikost mnoha budov škol může být z hlediska současné demografické situace až udivující.

Graf 1: Počty jednotlivých objektů reálných brownfields

Zdroj: vlastní výzkum

Za zchátralé bylo v roce 2006 označeno 10 z 53 objektů (6 budov škol, po dvou budovy SD Jednota a kulturní domy). Jejich současný stav vykazuje zlepšení.

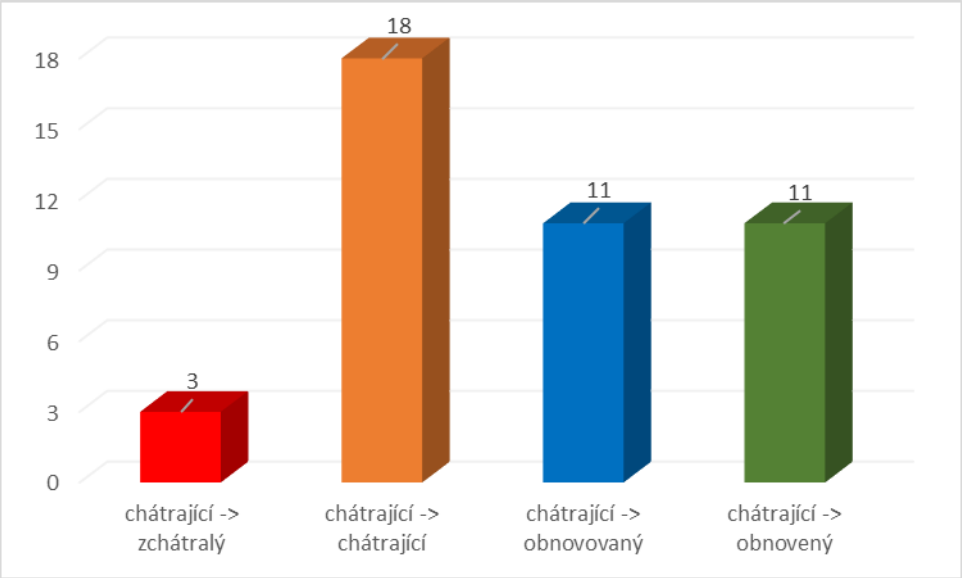

Graf 2: Stav dříve zchátralých objektů

Zdroj: vlastní výzkum

Pouze tři objekty zůstávají v neuspokojivém stavu; jeden zchátralý, dva chátrající. Ve všech třech případech se jedná o budovy škol, tedy o nejstarší a často i největší ze sledovaných objektů.

V případě 43 objektů označených v původním výzkumu jako chátrající, se zhoršil stav tří z nich; ve dvou případech se jedná o původní budovu školy, v jednom o budovu Jednoty. 18 objektů je prakticky ponecháno bez zásahu a jsou tedy označeny jako dále chátrající. V přepočtu tedy pouze 51,1% původně chátrajících objektů bylo či je za posledních 10 let revitalizováno.

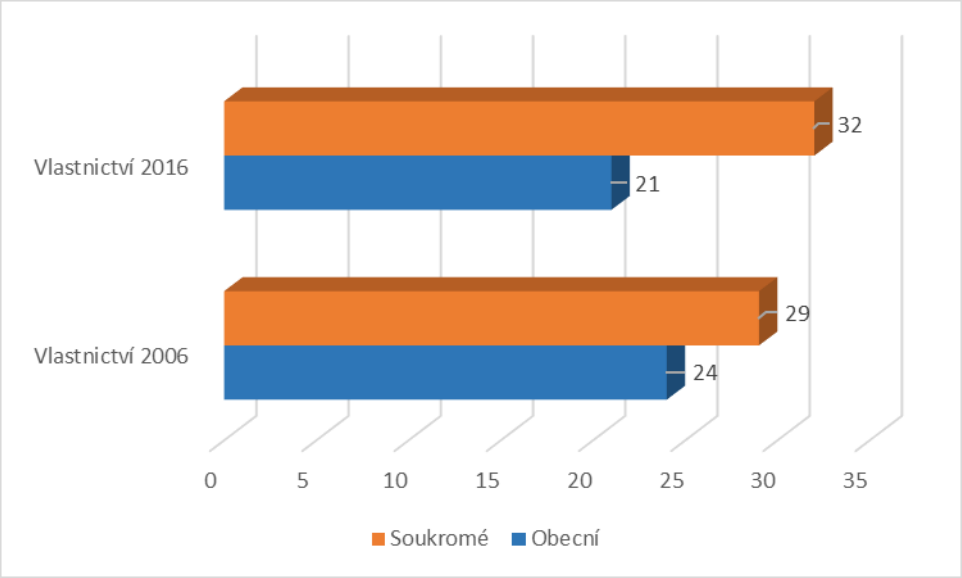
Graf 3: Stav dříve chátrajících objektů

Zdroj: vlastní výzkum

Míra využití objektů se oproti roku 2006 zlepšila. Zatímco v roce 2006 bylo nevyužíváno 17 objektů, v roce 2016 již jen 13. Přesto jde prakticky o čtvrtinu zkoumaných budov. Nutno ovšem dodat, že tato situace se může poměrně rychle změnit; velká část těchto objektů je v soukromém

vlastnictví a někteří z vlastníků mají záměr na využití těchto budov. Jaká však bude realita, je otázkou, neboť možnosti využití jsou spjaté s relativně vyššími finančními náklady.

Co se vlastnictví objektů týče, následující graf ukazuje rozdíl mezi lety 2006 a 2016. Rozdíl není velký, soukromé vlastnictví, ať již fyzickými či právnickými osobami, dominovalo již v roce 2006. Přesto se mírně posílil počet soukromých vlastníků na úkor obecních. Jde primárně o prodej obecního majetku. Změny v soukromém vlastnictví u objektů SD Jednota, které byly ve čtyřech případech prodány soukromým vlastníkům, se v uvedeném grafu neprojeví.

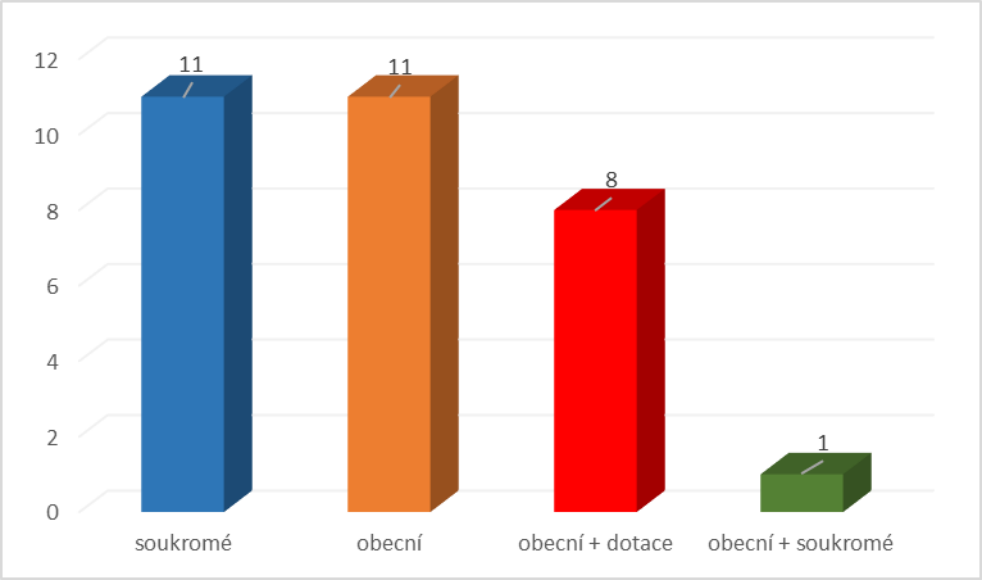

Graf 4: vlastnictví objektů

Zdroj: vlastní výzkum

Zdroje, ze kterých je financována obnova brownfields, jsou ve výzkumu rozděleny na soukromé, obecní a dotační. Jelikož bylo nebo je podle majitelů investováno i do objektů, které jsou však stále převážně chátrající, je celkový počet objektů, jichž se financování oprav týče, o dva větší, než kolik bylo objektů označených jako obnovované nebo obnovené.

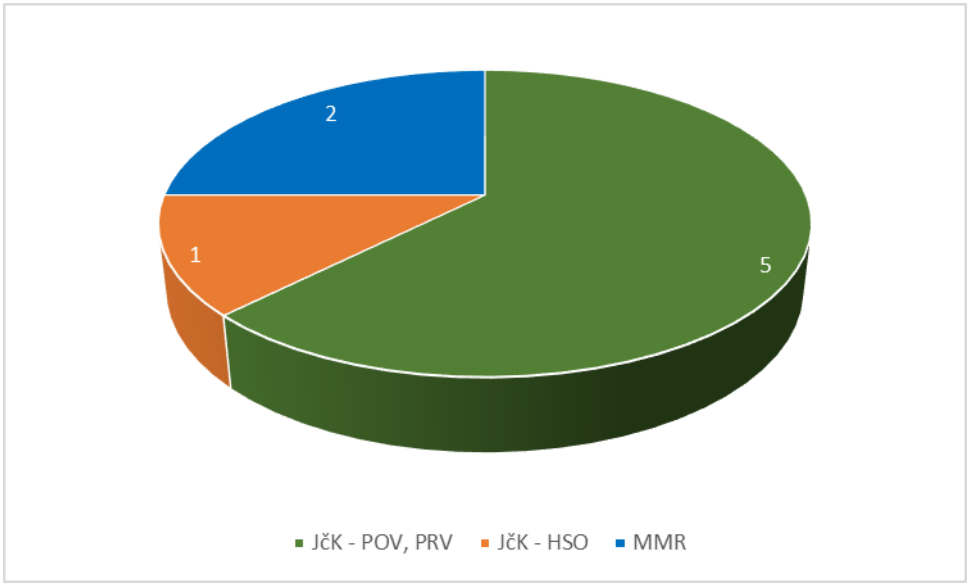
Z celkového počtu aktuálně zchátralých a chátrajících objektů jsou pouze 4 ve vlastnictví obce, zatímco 20 jich je v soukromém vlastnictví, převážně fyzických osob.

Graf 5: zdroje revitalizace objektů

Zdroj: vlastní výzkum

Objekty v soukromém vlastnictví byly či jsou revitalizovány výhradně z vlastních zdrojů. Jelikož se kromě dvou případů jedná o fyzické osoby a objekty jsou využívány převážně k bydlení, jde skutečně o vlastní finance, bez cizích zdrojů. Jedenáct objektů financovala obec ze 100% z vlastních zdrojů. Důvodem bylo především nemožnost čerpat dotaci z důvodu buď nesplnění potřebných kritérií, nebo nenalezení odpovídajícího dotačního titulu pro záměr obnovy. V osmi případech obec financovala rekonstrukci v kombinaci vlastních zdrojů a dotace. V jednom případě na obnově objektu spolupracuje obec (z vlastních zdrojů) s majitelem objektu, neziskovou organizací.

Graf 6: zdroje dotací obcím na revitalizaci objektů

Zdroj: vlastní výzkum

Z výše uvedeného je patrné, že z dotačních titulů jsou primárně využívány ty, které poskytuje Jihočeský kraj. Jedná se o Program obnovy venkova Jihočeského kraje a Program rozvoje venkova

Jihočeského kraje (celkem využilo 5 obcí), a v jednom případě o program Rozvoje hospodářsky slabých oblastí Jihočeského kraje. Právě ten má za cíl podporu obcí zařazených mezi hospodářsky slabé regiony Jihočeského kraje, přičemž podpora bude poskytnuta formou grantu na rekonstrukci objektů typu brownfield a jejich následné využití k rozšíření či zachování občanské vybavenosti obce, případně jako startovací byty pro mladé. Mezi hospodářsky slabé oblasti je v okrese Jindřichův Hradec zařazeno území Novobystřicka, Dačicka a Slavonicka. Dva objekty byly revitalizovány za pomoci dotací z Ministerstva pro místní rozvoj, resp. ze Státního fond rozvoje bydlení.

Diskuze

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že přibližně čtvrtina, přesně 25,8% objektů, do jejichž úpravy bylo od roku 2006 investováno, byla revitalizována za pomoci dotačních zdrojů. Navíc pouze dotace z MMR ČR a na podporu hospodářsky slabých regionů činily více než 50% celkové investice; v případě dotací z MMR se jedná vůbec o nejvyšší částky; 2,75 a 6 miliónů Kč.

Dotace využilo pouze 8 obcí, každá na 1 objekt a to i v případě, že objektů brownfields měla obec ve svém majetku více. Nejčastějším důvodem nevyužití dotací pro revitalizaci obecních objektů bylo starosty obcí označeno, že na dotaci nesplňují kritéria nebo že pro daný záměr žádný vhodný dotační titul nenašli.

Obecní investice se pohybují v rozličných částkách. Nejnižší jsou na úrovni 200.000,- Kč, nejvyšší se šplhají až k 5 miliónům. Ponejvíce se pohybují v rozpětí částek 200.000 – 2.000.000,- Kč. Jedná se přitom vždy o malé obce; pouze 5 obcí má více než 1000 obyvatel, šest obcí z osmi, které využily dotaci, patří do kategorie do 1000 obyvatel.

Z rozhovorů ze starosty vyplynul jednoznačný pohled na situaci; obec ve většině případů nemá na revitalizaci brownfields dostatek finančních prostředků, často se také bojí velkého zadlužení. Tam, kde se již investovalo, předcházelo rekonstrukci několik let příprav, vč. příprav obecních rozpočtů na plánovanou investiční činnost.

Podstatným důvodem chátrání objektů je fakt, že obec nemá pro daný objekt využití a tudíž ani přímo neshání finanční prostředky na revitalizaci. V případě objektů v soukromém vlastnictví jsou objekty naopak buď zcela, nebo zčásti využívány (v naprosté většině k bydlení), avšak do jejich stavu se neinvestuje, příp. jde jen o malé nejnutnější opravy, většinou z důvodu nedostatku finančních prostředků. Ve dvou případech čekají majitelé na dotaci, ve třech případech je na soukromého vlastníka objektu podána exekuce a ve všech těchto případech se zároveň jedná o objekty chátrající nebo zchátralé.

Přímý význam evropských a národních fondů pro revitalizaci zkoumaných venkovských brownfields tak lze označit za malý. Je ovšem třeba počítat také s případným nepřímým významem, který může spočívat v tom, že obec ušetří část finančních prostředků z jiných potřebných investic, na které dotaci získá. Tento případný nepřímý význam však zatím není zkoumán.

Shrnutí:

Příspěvek shrnuje část dosud probíhajícího výzkumu objektů původních škol, kulturních domů a prodejen SD Jednota ve venkovském osídlení na příkladu okresu Jindřichův Hradec. Navazuje na výzkum z let 2005 – 2006 a zjišťuje změny a současný stav objektů, které byly před 10 lety výzkumem označeny za reálná brownfields, tedy taková, která měla potenciál socioekonomicky zatížit danou obec i vlastníka objektu.

Z 53 zkoumaných objektů jich pouze necelých 55% vykazovalo zlepšení svého stavu, u třech objektů se stav naopak zhoršil. Objekty jsou častěji ve vlastnictví soukromých fyzických osob, a pokud jsou využívané, slouží většinou k bydlení (rezidentnímu nebo rekreačnímu), obce vlastní necelých 40% zkoumaných objektů.

Dotace na revitalizaci využilo pouze 8 obcí, převažují dotace z Jihočeského kraje, a to v podobě dotací z Programu obnovy venkova Jihočeského kraje, Programu rozvoje venkova Jihočeského kraje a okrajově též z Programu rozvoje hospodářsky slabých oblastí Jihočeského kraje. Dalším zdrojem financí jsou dotace z kapitoly Ministerstva pro místní rozvoj. Tyto dotace jsou pro obce výhodné

důležité, ovšem obce mají často zároveň problémy je získat a mnohdy o ně ani nežádají. Jedná se o malé obce, kde i spoluúčast může být nad finanční limity obce nebo nad ochotu zadlužení se. Omezením pro získání dotací je také splnění potřebných kritérií. Dalším omezením je chybějící možnost využití objektů, které tak zůstávají dále chátrat a jsou příp. nabízeny k prodeji. Omezením se tedy nejeví ani tak nedostatek dotačních titulů, jako mnohem více možnosti obcí; o soukromých vlastnících to pak platí ještě více.

Význam evropských i národních fondů lze tedy na příkladu zkoumaných obcí a objektů v okrese Jindřichův Hradec označit celkově za malý. Zejména přímý význam, spočívající v přímé finanční podpoře formou získané dotace, je z pohledu počtu obcí, které ji využily, malý. Pro obce, jež dotaci získaly, je však tento význam velký, protože se většinou jedná o vyšší částky a bez dotace by k revitalizaci pravděpodobně vůbec nedošlo. Jiný pohled může být na nepřímý význam, kdy díky dotacím na jiné potřebné investiční akce obce ušetří vlastní finanční prostředky, které je pak možné alokovat do revitalizace místních brownfields. Nepřímý význam však zatím nebyl blíže zkoumán. U malých obcí, kterých je ve zkoumaném území drtivá většina, však výše ročního rozpočtu většinou nedovoluje plánování větších investičních akcí a představitelé obce praktikují spíše opatrné hospodaření s averzí k riziku.

Literatura:

Český statistický úřad (2016). Databáze demografických údajů za obce ČR. Aktualizováno 29. 04. 2016, cit. 13. 8. 2016. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>

Frantál, B. et al. (2013). Location matters! Exploring brownfields regeneration in a spatial context (case study of the South Moravian Region, Czech Republic). In Moravian Geographical Reports, Vol. 21, No. 2, p. 5–19. ISSN 1210–8812

Kunc, J., a kol. (2011). Percepce a lokalizace urbánních brownfields:podobnosti a rozdíly na příkladu Brna a Ostravy. In Urbanismus a územní rozvoj, roč. XIV, č. 1/2011, str. 13 – 17. ISSN 1212-0855

Novotná, E., a kol. (2006). Socioekonomický potenciál neprůmyslových deprimujících zón původních kulturních domů, škol a prodejen spotřebního družstva Jednota ve venkovském osídlení. Jindřichův Hradec: Oeconomica. ISBN 80-245-1142-8

Kontaktní adresa autora:

Ing. Martin Musil, Ph.D., Fakulta managementu VŠE Praha v Jindřichově Hradci, Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec, e-mail: musil@fm.vse.cz

Mgr. Eliška Novotná, Ph.D., Fakulta managementu VŠE Praha v Jindřichově Hradci, Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec, e-mail: novotnae@fm.vse.cz

Bc. Veronika Gryčová, Fakulta managementu VŠE Praha v Jindřichově Hradci, Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec, e-mail: xgryv05@fm.vse.cz

Aspekty dopravnej obslužnosti verejnou autobusovou a železničnou dopravou v mikroregióne Termál

Aspects of transport serviceability by public bus and rail transport in the Termál microregion

Jana Némethová, Daša Oremusová, Marek Civáň, Michaela Žoncová, Alena Dubcová, Hilda Kramnáreková

Abstrakt:

Obslužnosť vidieckych sídiel verejnou dopravou je podstatným faktorom spokojnosti nielen pre samotných obyvateľov obcí, ale výrazne vplýva aj na postavenie sídiel v rámci širšieho regiónu. Dopravná obslužnosť pritom pôsobí na samotnú úroveň kvality života obyvateľov, ako i prispieva k regionálnemu rozvoju územia. Cieľom príspevku je analyzovať a poukázať na diferenciácie v rámci dopravnej obslužnosti vidieckych obcí mikroregiónu Termál verejnou autobusovou a železničnou dopravou so zreteľom na priestorové aspekty vzniknutého stavu a možnosti ďalšieho rozvoja. Prostredníctvom zvolených kvantitatívnych a kvalitatívnych indikátorov dopravnej obslužnosti poukazujeme na úroveň verejnej autobusovej a železničnej dopravy v mikroregióne Termál. Použité sú metódy priestorovej komparatívnej analýzy, matematicko-štatistické, grafické a kartografické metódy založené na terénnom i percepčnom prieskume. Predmetom výskumu je aj určenie prevládajúcich dopravných prepojení obcí s okolitými mestami a ich odraz v sociálnom a ekonomickom rozvoji. Výsledkom je zhodnotenie úrovne obslužnosti sledovaných obcí, ktorá je ovplyvňovaná ich postavením v sídelnej štruktúre ale aj ich polohou v dopravnej sieti.

Kľúčové slová:

dopravná obslužnosť, autobusová doprava, železničná doprava, mikroregión Termál, percepcia, regionálny rozvoj

Abstract:

Serviceability of rural municipalities by public transport is a significant factor of contentment not only for local inhabitants, but it has impact also on the position of settlements within a wider region. Transport serviceability directly affects a level of quality of life of residents as well as contributes to regional development of area. The aim of the paper is to analyze and highlight differentiations in transport serviceability by public bus and rail transport in rural municipalities belonging to the Termál microregion with regard to the spatial aspects of current situation and possibilities of future development. Through the selected qualitative and quantitative indicators of transport serviceability, we point out a level of public bus and rail transport in the Termál microregion. There was applied a method of spatial comparative analysis, mathematical and statistical methods, graphic along with cartographic methods based on the field and perceptual survey. The subject of research also consists in the determination of major transport links of municipalities with adjacent towns and their reflection in social and economic development. The results lie in the assessment of level of serviceability of target municipalities, which is affected by their position within the settlement structure as well as by their position in transport network.

Key words:

transport serviceability, bus transport, rail transport, Termál microregion, perception, regional development

Úvod

Obdobie po páde socializmu prinieslo v sektore verejnej dopravy významné zmeny napr. v spôsobe jej financovania, raste cestovných taríf, pričom rozsiahle zmeny v ekonomike (pokles významu priemyslu a nárast služieb, fenomén nezamestnanosti) i v spoločenských hodnotách (zmeny v spotrebnom správaní obyvateľstva, rast významu osobnej dopravy) spôsobili postupný pokles kapacít verejnej dopravy. V praxi sa tento pokles kapacít prejavil zníženou frekvenciou spojov pravidelnej verejnej dopravy (Horňák a Tóth, 2013). Napriek tomu, že na Slovensku rastie význam individuálnej mobility obyvateľov nielen v oblasti turizmu ale i v dennej dochádzke do zamestnania, verejná doprava má ešte stále svoje miesto v mobilite obyvateľstva.

Cieľom príspevku je zhodnotenie dopravnej obslužnosti vidieckych obcí mikroregiónu Termál verejnou dopravou. Využitím komparatívnych metód identifikujeme priestorové aspekty súčasného stavu v dopravnej obslužnosti tohto vidieckeho územia, no zároveň poukazujeme na diferenciácie vzniknutého stavu ako aj ďalšie možnosti rozvoja.

Teoreticko-metodické východiská

Problematike dopravnej obslužnosti a dostupnosti sa venujú viacerí autori ako napr. Michniak (2010), ktorý rieši otázku rozvoja cestovného ruchu vo vybraných regiónoch Slovenska. Michniak (2006) tiež rieši dopravnú dostupnosť okresných a krajských miest Slovenska. Dostupnosť vybranej siete sídiel je predmetom záujmu autorov Więckowski a i. (2012). Transformáciu železničnej dopravy na Slovensku a niektoré jej dopady na regióny uvádza napr. Horňák (2005). Podľa Horňáka (2012) je dostupnosť reprezentovaná nákladmi na dopravu a umožňuje kvantifikovať priamy dopad na príjmy domácnosti a často môže pôsobiť demotivačne v dochádzke do zamestnania a dopravné znevýhodnenie alebo zlá dostupnosť sa odrážajú na dopravných nákladoch. Podľa Michniaka (2014) napomáhajú zmeny v dostupnosti zmenám vo využití územia, čo následne ovplyvňuje mobilitu (väčší počet ciest do miest, kde obyvatelia realizujú svoje aktivity). Všeobecne sa dopravou vo vidieckom priestore zaoberali napr. Seidenglanz (2007), Svobodová a i. (2011). Pre potreby nášho príspevku sú významné tiež práce orientované na dopravnú obslužnosť a jej význam v rozvoji vidieckych regiónov. Danú problematiku skúmali napr. Marada a Květoň (2006), Marada, Květoň a Vondráčková (2010), Poliak a Semanová (2013) a iní. Pospíšil (2009) pod dopravnou obslužnosťou rozumie zabezpečenie dopravy pre všetky dni v týždni a tým prispievanie k trvale únosnému rozvoju územia.

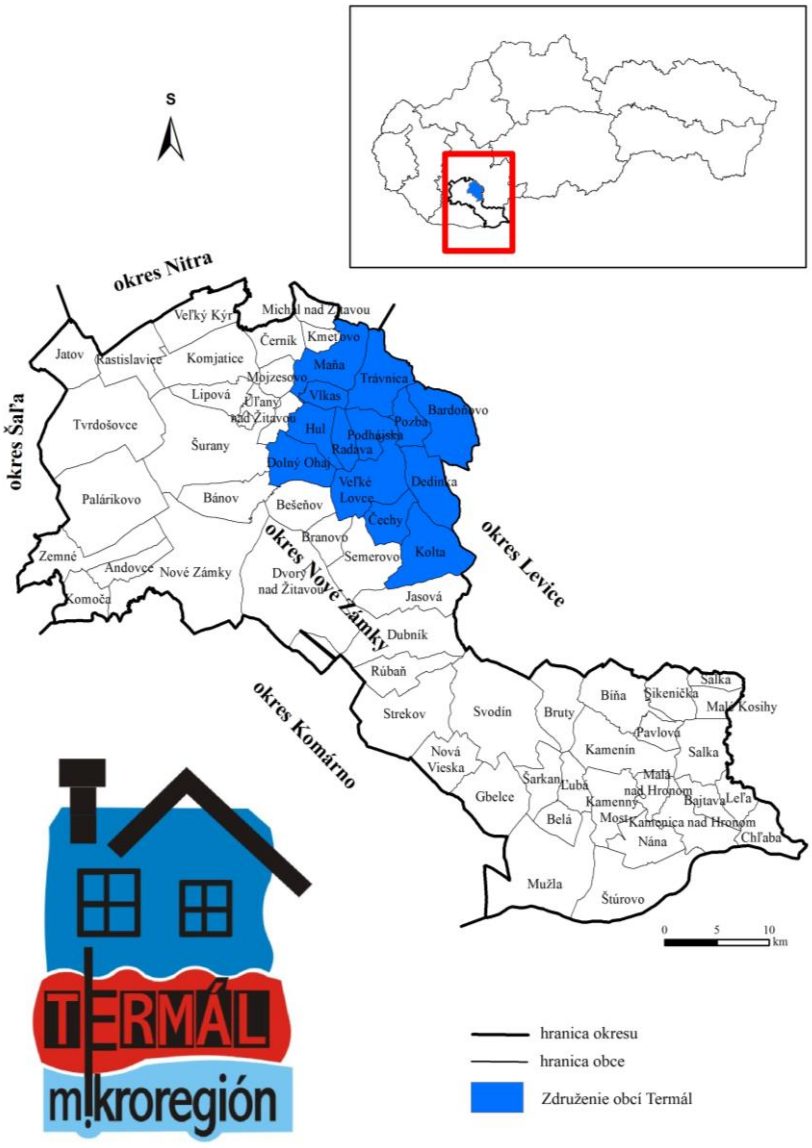
Vstupné dáta potrebné pre výskum boli čerpané prevažne z dostupných internetových zdrojov. Základné údaje o obciach boli nadobudnuté z webstránky Štatistického úradu SR. Jednotlivé obce boli zaradené do veľkostných kategórií podľa metodiky od Barana a Bašovského (1998). Východiskové dáta potrebné pre prepočty dopravnej obslužnosti (počet a druh liniek, počet spojov) boli získané prostredníctvom celoštátneho informačného systému o cestovných poriadkoch, ktorý zhromažďuje informácie za autobusovú dopravu. Dáta boli čerpané z cestovných poriadkov s platnosťou k 1.7.2016 v záujme prezentovania najaktuálnejších údajov. Informácie o linkách a spojoch železničnej dopravy pochádzali z internetovej stránky Železničnej spoločnosti Slovensko a.s.

Pri spracovaní údajov boli aplikované základné matematicko-štatistické metódy, pričom z dôvodu praktickej orientácie boli zavedené skratky pre nasledovné ukazovatele: A (počet obyvateľov k 31.12.2015), B (typ vidieckeho sídla), C (rozloha v km^2), D (hustota populácie v obyv./km^2), E (počet zastávok verejnej autobusovej/železničnej dopravy), F (počet obyvateľov pripadajúcich na 1 zastávku), G (rozloha v km^2 pripadajúca na 1 zastávku), H (počet liniek autobusovej/železničnej dopravy), I (počet spojov v pracovnom dni školského vyučovania (PDc)), J (počet spojov v sobotu (S)), K (počet spojov v nedeľu (N)), L (počet obyvateľov pripadajúcich na 1 spoj v PDc), M (počet spojov pripadajúcich na 1 spoj v S), N (počet spojov pripadajúcich na 1 spoj v N).

V záujme prehľadnej grafickej interpretácie smerov prepravných prúdov boli využité viaceré kartografické metódy, ktoré vychádzali z údajov o odchádzke a dochádzke obyvateľov z posledného cenzusu populácie z r. 2011. Dôležitou súčasťou výskumu bol terénny prieskum, ktorý bol realizovaný v r. 2014 v 13 obciach mikroregiónu na vzorke 775 respondentov za účelom zistenia percepcie dopravnej obslužnosti v mikroregióne Termál.

Základná geografická charakteristika mikroregiónu Termál

Mikroregión Termál leží v južnej časti Nitrianskeho samosprávneho kraja (NSK) a v severovýchodnej časti okresu Nové Zámky. Rozkladá sa v okrajovej časti okresu v okolí obce Podhájska, združujúc spolu s Podhájskou 13 obcí v tejto oblasti – Trávnica, Čechy, Kolta, Bardoňovo, Pozba, Maňa, Dedinka, Hul, Dolný Ohaj, Veľké Lovce, Vlkas a Radava (Mapa 1). Územie mikroregiónu Termál zaberá plochu 213,09 km^2, tzn. 15,82 % z okresu Nové Zámky a 3,36 % z NSK, pričom k 31.12.2015 tu žilo 13 460 obyvateľov, čo predstavuje 9,56 % z obyvateľstva okresu a 1,99 % obyvateľov NSK.

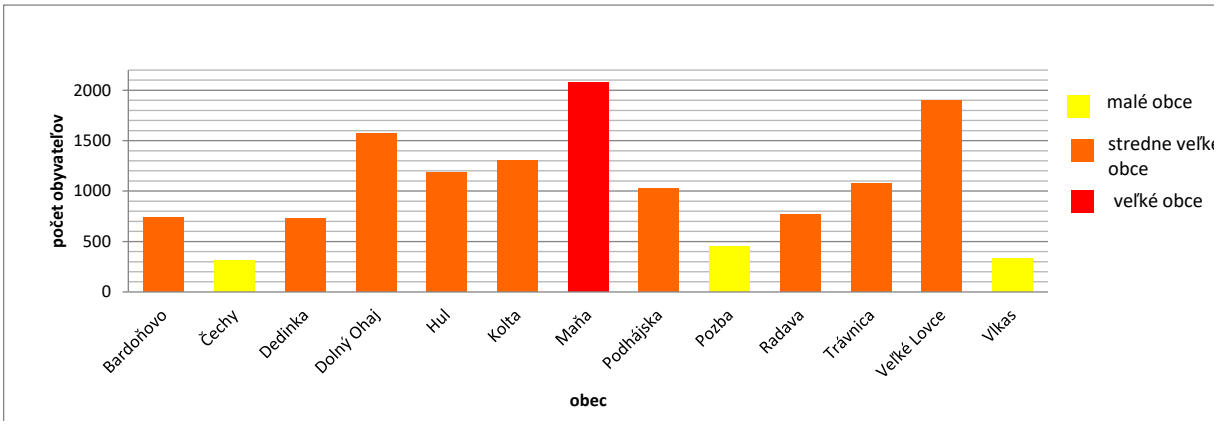

Mapa 1: Geografická poloha mikroregiónu Termál

Zdroj: autori

Územie mikroregiónu Termál patrí k oblastiam Slovenska s vysokým potenciálom pre rozvoj sídelnej siete. Osídlenie odráža prírodné podmienky ale aj vývoj hospodárskej základne územia. Podľa Územného plánu regiónu Nitrianskeho kraja (2015) charakterizuje súčasnú štruktúru osídlenia mikroregiónu kompaktné osídlenie v poľnohospodárskej krajine. Priemerná veľkosť sídiel je podľa počtu obyvateľov 1035 obyvateľov a priemerná plocha dosahuje 16,39 km^2. Mikroregión Termál je tvorený obcami rôznej veľkosti. Podľa počtu obyvateľov k veľkým obciam zaraďujeme jedinú obec, ktorou je Maňa, sústreďujúca na svojom území 2074 obyvateľov. Stredne veľké obce môžeme rozdeliť do dvoch kategórií. Kategóriu obcí s počtom obyvateľov 1000 – 1999 zastupujú Dolný Ohaj, Hul, Kolta, Podhájska, Veľké Lovce a Trávnica. V týchto obciach žije 8069 obyvateľov (59,95 %).

Druhou kategóriou sú obce s 500 až 999 obyvateľmi, medzi ktoré radíme Bardoňovo, Dedinku a Radavu, ktoré koncentrujú 2229 obyvateľov (tzn. 16,56 %). K malým obciam mikroregiónu s počtom obyvateľov 200 – 499 patria Čechy, Pozba a Vlkas. V týchto obciach žije 1088 osôb a ich podiel na celkovom počte obyvateľov mikroregiónu Termál je len 8,08 % (Tab. 1, Graf 1).

Graf 1: Veľkostné kategórie obcí mikroregiónu Termál (r. 2015)

Zdroj: ŠÚ SR, 2016

Vývoj veľkostnej štruktúry obcí mikroregiónu Termál v rokoch 2001 – 2015 je charakteristický najskôr nárastom počtu obyvateľov (r. 2010) vo veľkostnej kategórii stredne veľkých (S) obcí s 1000 – 1999 obyvateľmi ale následne ich miernym poklesom v r. 2015. Rovnako je sledovaný nárast počtu obyvateľov v kategórii malých (M) obcí. Mierny pokles sa prejavil vo veľkostnej kategórii obcí od 500 do 999 obyvateľov. Výrazný pokles nastal v kategórii veľkých (V) obcí. Ťažiskovým centrom mikroregiónu Termál je obec Podhájska s 1029 obyvateľmi. Svojimi prírodnými zdrojmi termálnej vody sa transformovala na významné stredisko turizmu nielen okresu Nové Zámky a NSK, ale stále viac sa stáva príťažlivou i pre zahraničných návštevníkov najmä z Česka, Nemecka a Maďarska.

Tab. 1: Vývoj veľkostných kategórií obcí mikroregiónu Termál (r. 2001, 2010 a 2015)

Veľkostné kategórie	Počet obcí						Počet obyvateľov						Rozloha	
	r. 2001		r. 2010		r. 2015		r. 2001		r. 2010		r. 2015		r. 2015	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs. (km^2)	%
0-199	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
200-499	2	15,38	2	15,38	3	23,08	658	4,44	625	4,43	1088	8,08	2795,35	13,12
500-999	4	30,77	4	30,77	3	23,08	3196	21,56	2898	20,53	2229	16,56	4987,14	23,40
1000-1999	5	38,46	5	38,46	6	46,15	6765	45,63	8477	60,04	8069	59,95	11367,58	53,35
2000-4999	2	15,38	2	15,38	1	7,69	4207	28,38	2118	15,00	2074	15,41	2159,35	10,13
Spolu	13	100,00	13	100,00	13	100,00	14826	100,00	14118	100,00	13460	100,00	21309,42	100,00

Zdroj: ŠÚ SR, 2016

V Koncepcii územného rozvoja Slovenska (2011) boli v sídelnej štruktúre SR vyčlenené ťažiská osídlenia a rozvojové osi. Rozvojové komunikačno-sídelné osi tvoria komunikačné systémy, na ktorých nachádzajúce sa sídla, resp. sídla v ich zázemí môžu z tejto polohy získavať výhodné postavenie a významné impulzy rozvoja. Územie mikroregiónu Termál úzko nadväzuje na rozvojovú os 2. stupňa, a to ponitriansku sídelnú rozvojovú os (Trenčín – Bánovce nad Bebravou – Topoľčany – Nitra – Nové Zámky – Hurbanovo – Komárno) ako aj na juhoslovenskú rozvojovú os (Dunajská Streda – Nové Zámky – Želiezovce – Šahy – Veľký Krtíš – Lučenec, ktorá v úsekoch Dunajská Streda – Nové Zámky, Želiezovce – Dudince vystupuje ako komunikačno-sídelná os).

Dopravná obslužnosť obcí mikroregiónu Termál

Na skladbe dopravnej obslužnosti mikroregiónu Termál sa podieľa verejná autobusová i železničná doprava. Autobusové linky premávajú do každej obce, avšak obslužnosť vlakovými linkami je iba v 5 sídlach (Hul, Maňa, Podhájska, Pozba, Radava), čo rezultuje najmä z historického budovania železničnej siete. Hlavné výhody autobusovej dopravy spočívajú nielen v širšej ponuke liniek a spojov, ale najmä vo vyššej miere operatívnosti služby či lepšej obslužnosti intravilánu. Obslužnosť obcí autobusovou dopravou je primárne zabezpečená linkami spoločností Arriva Nové Zámky a.s. a Arriva Nitra a.s. Obcami mikroregiónu premáva len jediná diaľková linka v smere Podhájska ↔ Žilina, ktorú prevádzkuje spoločnosť SAD Agency s.r.o. Železničná doprava je uskutočňovaná v réžii štátnej Železničnej spoločnosti Slovensko a.s., a to na tratiach 150 (Nové Zámky ↔ Zvolen) a 151 (Nové Zámky ↔ Zlaté Moravce).

Na aspekty dopravnej obslužnosti pôsobia aj ďalšie súvisiace faktory geografického charakteru. Okrem základných demograficko-sídelných ukazovateľov (napr. počet obyvateľov, rozloha obce, hustota populácie), ktoré sa odrážajú v kvalite liniek i kvantite spojov, rovnako ako aj poloha obce v rámci okresu, resp. mikroregiónu. Z hľadiska finálnych hodnôt konkrétnych parametrov vidno diferencie medzi obcami mikroregiónu (Tab. 2).

Tab. 2: Aspekty dopravnej obslužnosti obcí mikroregiónu Termál (r. 2016)

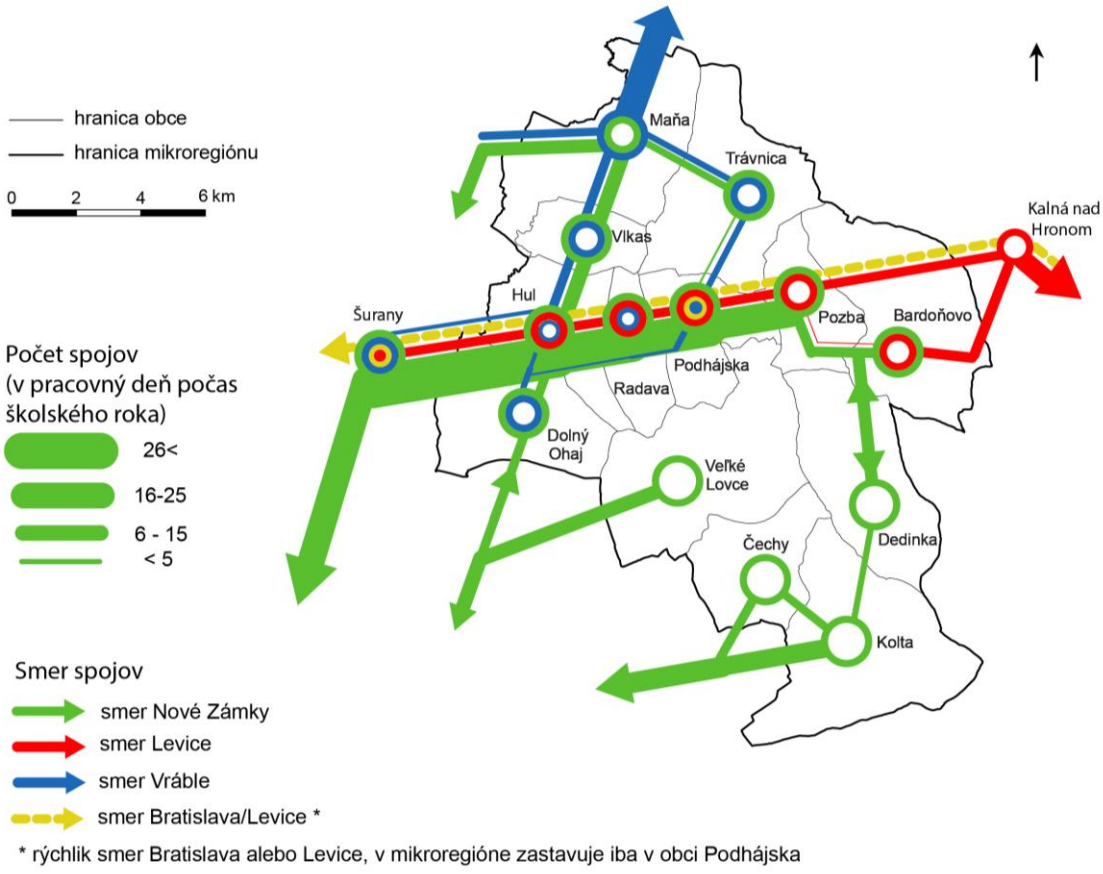
Obec	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
Bardoňovo	736	S	23,81	30,91	5/0	147	4,76	3/0	43	12	15	17	61	49
Čechy	307	M	11,85	25,91	3/0	102	3,95	2/0	22	10	8	14	31	38
Dedinka	728	S	18,52	39,31	8/0	91	2,32	2/0	30	4	6	24	182	121
Dolný Ohaj	1570	S	17,03	92,19	5/0	314	3,41	6/0	36	5	4	44	314	393
Hul	1182	S	12,68	93,22	5/1	197	2,11	6/1	102	33	32	12	36	37
Kolta	1305	S	25,85	50,48	7/0	186	3,69	5/0	43	19	16	30	69	82
Maňa	2074	V	21,59	96,06	12/2	148	1,54	9/1	94	20	21	22	104	99
Podhájska	1029	S	11,12	92,54	6/1	147	1,59	5/2	105	61	62	10	17	17
Pozba	453	M	9,41	48,14	4/1	91	1,88	3/1	50	24	26	9	19	17
Radava	765	S	7,54	101,46	3/1	191	1,89	4/1	62	25	26	12	31	29
Trávnica	1081	S	21,15	51,11	4/0	270	5,29	4/0	34	15	15	32	72	72
Veľké Lovce	1902	S	25,85	73,58	5/0	380	5,17	2/0	32	12	6	59	159	317
Vlkas	328	M	6,70	48,96	2/0	164	3,35	4/0	46	9	8	7	36	41
Priemer	1035	-	16,39	63,16	5/0,5	187	3,15	4/0,5	54	19	19	23	87	101

Zdroj: ŠÚ SR, Celoštátny informačný systém o cestovných poriadkoch, Železničná spoločnosť Slovensko a.s., 2016

Demograficko-sídelné špecifiká sa odrazili v **počte zastávok** (autobusovej i železničnej dopravy spolu), kde obce Čechy a Vlkas charakteristické najnižším počtom populácie sa vyznačujú najnižším počtom zastávok a naopak obec Maňa disponuje až 14 zastávkami a ako jediná má až 2 zastávky železničnej dopravy. Nadpriemerné hodnoty počtu zastávok dosiahli spravidla obce s viac ako 1000 obyvateľmi s výnimkou Dedinky, ktorá má menej ako 800 obyvateľov. Uvedené skutočnosti vplývajú aj na **počet obyvateľov pripadajúcich na 1 zastávku**. Nemožno všeobecne tvrdiť, že čím nižšie hodnoty parameter vykazuje, tým je kvalita obslužnosti vyššia, nakoľko je tu výrazný vplyv sídelnej štruktúry, vlastností cestnej siete i historického kontextu v podobe lokalizácie zastávok. Na jednej strane vidno, že nižšie hodnoty dosahujú spravidla obce s nižším počtom obyvateľov (napr. Pozba 91 obyv./zast., Čechy 102 obyv./zast.), na čom sa podpísal práve stav populácie. Avšak, pri obciach s vyšším počtom obyvateľov možno badať, že na 1 zastávku pripadá síce vyšší počet obyvateľov (napr. Dolný Ohaj 314 obyv./zast., Veľké Lovce 380 obyv./zast.), avšak tento relatívny nárast dosahuje nižší násobok ako pri pohľade na nárast počtu obyvateľov. Na ukazovateľ pozitívne vplýva lokalizácia zastávok železničnej dopravy, keďže všetkých 5 obcí disponuje hodnotami menej než 200 obyvateľov na jednu zastávku. V prípade príbuzného ukazovateľa, a to veľkosti **rozlohy pripadajúcej na 1 zastávku** výraznejšie ovplyvňuje výsledné hodnoty celková výmera územia. Najpriaznivejšie

hodnoty dosiahli obce Maňa (1,54 km^2/zast.) a Podhájska (1,59 km^2/zast.), ktoré disponujú nadpriemerným počtom zastávok. K obciam s najvyššími úrovňami (nad 4 km^2/zast.) sa radia tie, ktorých výmera dosahovala viac než 20 km^2 (Bardoňovo, Trávnica, Veľké Lovce). Posledným zo skupiny vstupných ukazovateľov je **počet liniek**, ktoré obsluhujú obce. Priemerne prúdia do každej obce 4 autobusové linky, zabezpečujúc najmä dochádzku za prácou, školou či službami. Z hľadiska vlakových liniek premávajú obcami spravidla osobné vlaky a iba obcou Podhájska prechádzajú rýchliky. Tento fakt zvýrazňuje postavenie Podhájskej medzi ostatnými obcami a potvrdzuje jej pozíciu predovšetkým v oblasti turizmu. Najvyšší počet liniek obsluhuje Maňa, kam smeruje až 9 liniek verejnej autobusovej dopravy a 1 vlaková linka. Jediná diaľková autobusová linka (Podhájska ↔ Žilina) obsluhuje okrem východiskovej obce ešte Maňu a Trávnicu. Na druhej strane, najnižší počet liniek (2) je evidovaný v Čechách a Dedinke, charakteristických nižším počtom populácie a v obci Veľké Lovce, ktorá dosahuje podpriemerné hodnoty aj v rámci ďalších ukazovateľov.

Podrobnejšie charakteristiky dopravnej obslužnosti sú hodnotené prostredníctvom prepočítaných ukazovateľov. Z hľadiska **počtu spojov v PDc** dosiahli najvyššie hodnoty obce, ktoré obsluhujú autobusové i vlakové linky, čím vzrastá kvalita i kvantita obslužnosti obyvateľom i turistom. Kontrastne, najnižší počet spojov je evidovaný v Čechách (22) a Dedinke (30), čo konzekventne vychádza z nižšieho počtu liniek i obyvateľov, ktorí v týchto sídlach bývajú (Mapa 2). Uvedené trendy možno pozorovať aj v prípade **počtu spojov v sobotu a nedeľu**. Nadpriemerné hodnoty eviduje 5 obcí s napojením na železničnú sieť, pričom najslabšie hodnoty sú v Dedinke (4 spoje). Pozitívnym zistením je, že medzi sobotou a nedeľou nedochádza k výrazným úbytkom spojov, čím je verejná doprava ako služba zabezpečená pre obyvateľov počas celého víkendu. Ďalší stupeň evalvácie obslužnosti spočíva v prepočte **počtu obyvateľov pripadajúcich na jeden spoj** počas jednotlivých dní týždňa. V **PDc** dosiahli najpriaznivejšie hodnoty Vlkas (7 obyv./spoj) a Pozba (9 obyv./spoj), čo pramení najmä z nízkeho počtu obyvateľov. Veľmi pozitívna úroveň bola evidovaná v obciach Podhájska (10 obyv./spoj) a Hul (12 obyv./spoj), ktorých veľkosť presahuje 1000 obyvateľov. Tieto skutočnosti vychádzajú zo spomínaného napojenia na železničnú sieť a premávajúce vlakové linky. Najvyššie počty boli charakteristické pre Dolný Ohaj (44 obyv./spoj) a Veľké Lovce (59 obyv./spoj). Uvedené tendencie platia prakticky aj počas **soboty a nedele**, pričom najvýraznejší nárast oproti PDc bol evidovaný v obciach Dedinka, Dolný Ohaj a Veľké Lovce, v ktorých pripadá na 1 spoj viac ako 100 obyvateľov, čo predstavuje nielen nadpriemernú hodnotu, ale i kapacitne ťažšie zvládnuteľnú situáciu v prípade vyššieho dopytu od cestujúcich.

Mapa 2: Dopravná obslužnosť mikroregiónu Termál

Zdroj: Celoštátny informačný systém o cestovných poriadkoch, Železničná spoločnosť Slovensko a.s., 2016

Percepcia dopravnej obslužnosti mikroregiónu Termál jeho obyvateľmi

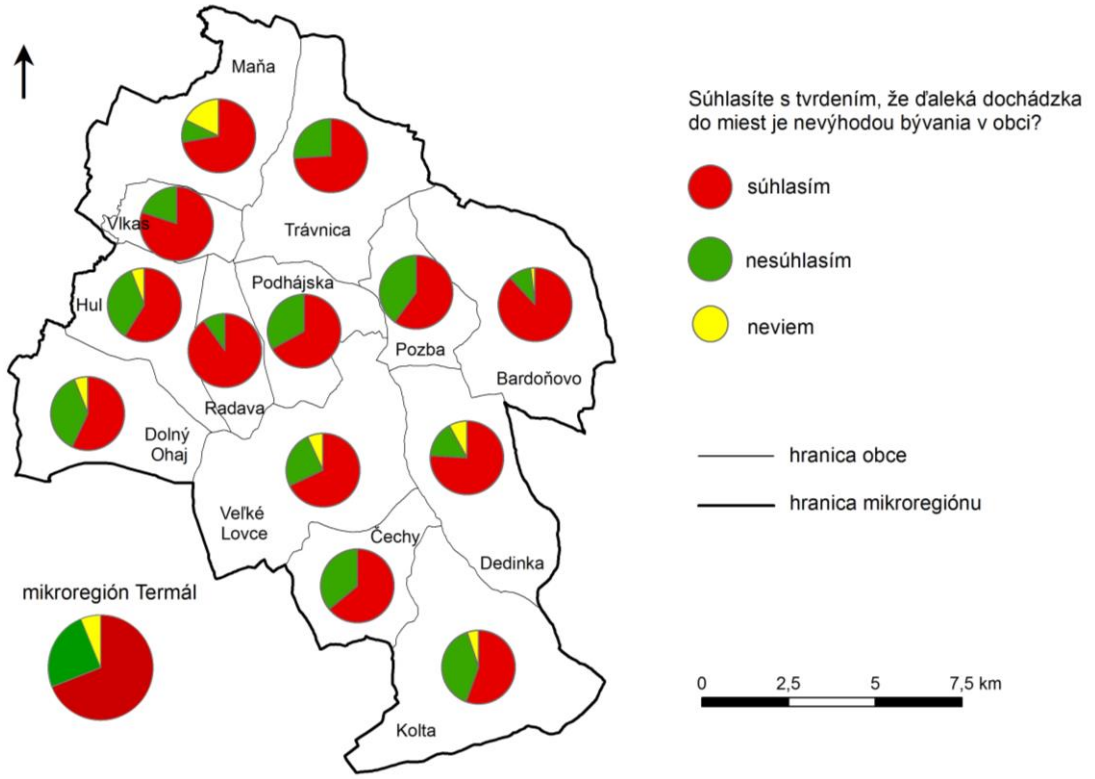
Pri hodnotení dopravnej obslužnosti je možné využiť aj subjektívne spôsoby, medzi ktoré patrí percepčný prieskum, ktorý je metódou umožňujúcou efektívnu participáciu miestneho obyvateľstva, ktoré prináša návrhy a postrehy na konkrétne riešenia problémov v území. Prostredníctvom mikroregionálnych výskumov bola sledovaná i percepcia obyvateľstva, skúmajúca vzťahy obyvateľstva k vlastnej obci a k územiu, v ktorom žije, pričom prostredníctvom tohto vzťahu sú indikované reálne zmeny života v obci a jej širšom zázemí, čo sa môže odraziť v rozvoji obce a celého mikroregiónu (Krogmann, 2005).

V roku 2014 bola vo všetkých obciach mikroregiónu uskutočnená anketová štúdia s cieľom zistenia názorov obyvateľstva na regionálny rozvoj svojej obce ako i celého mikroregiónu. Využitá bola metóda dotazníkov, pričom súčasťou zadávaných otázok bolo aj vnímanie ďalekej dochádzky obyvateľstva ako jednej z možných nevýhod bývania v obci ako i hodnotenie spokojnosti respondentov s dopravným spojením obce s najbližším mestom. V každej obci mikroregiónu bolo anketovaných 10 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva (EAO), na základe čoho bolo oslovených celkovo 775 respondentov (Bardoňovo 50 respondentov, Čechy 25, Dedinka 50, Dolný Ohaj 80, Hul 80, Kolta 70, Maňa 100, Podhájska 50, Pozba 30, Radava 50, Trávnica 70, Veľké Lovce 100, Vlkas 10).

Hodnotenie dopravnej dostupnosti respondentmi mikroregiónu Termál

Vzdialenosť obcí od väčších sídiel (najmä miest) v podobe krátkej časovej dostupnosti patrí medzi významné kritériá pri ich voľbe ako miesta bývania. Potvrdili to aj respondenti mikroregiónu Termál, z ktorých až 69 % považuje ďalekú dochádzku z obce do okolitých miest za nevýhodu bývania v príslušnej obci. Najvýraznejšie túto nevýhodu pritom vnímajú obyvatelia obcí Radava (90 %), Bardoňovo (88 %) a Vlkas (80 %), ktoré nedisponujú vhodnou pozíciou vzhľadom na polohu

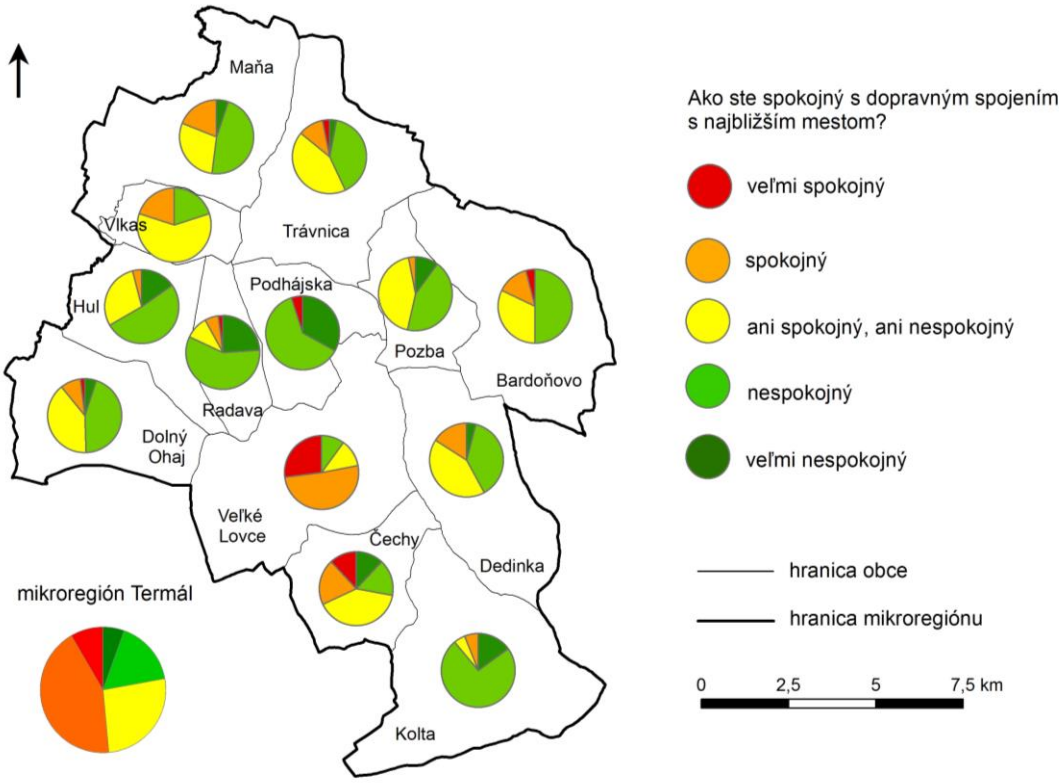
významnejších dopravných komunikácií. Naopak, nevýhody bývania v obci vzhľadom na ďalekú dochádzku zamietlo 25 % respondentov. Ako nevýhodu bývania ju odmietli predovšetkým obyvatelia v obciach Hul (28 %) a Dolný Ohaj (24 %), ktoré sú vzdialené od najbližšieho mesta Šurany cca 8 km. Odmietavý postoj mali tiež obyvatelia obce Kolta (24 %), ktorej územím prechádza cesta I/75 prepájajúca okresné mesto Nové Zámky so Šahami smerom do Maďarska. Obec je zároveň od okresného mesta vzdialená 29 km (Mapa 3).

Mapa 3: Ďaleká dochádzka do miest ako nevýhoda bývania v obciach mikroregiónu Termál podľa respondentov

Zdroj: terénny prieskum, 2014

Ďalšou z otázok bolo zhodnotenie spokojnosti obyvateľov s dopravným spojením s najbližším mestom (Mapa 4). V hodnotení mikroregiónu ako celku bolo len 8 % veľmi spokojných respondentov, medzi ktorými mali výrazné zastúpenie opýtaní v obci Podhájska, ktorá má jednoznačne najlepšie dopravné spojenie v celom mikroregióne vzhľadom na svoje postavenie ako strediska turizmu. Spokojnosť s dopravným spojením s najbližším mestom vyjadrilo 43 % respondentov mikroregiónu Termál. Dominovali najmä respondenti v obciach Kolta (74 %), Podhájska (62 %) a Radava (58 %). Ani spokojných ani nespokojných bolo s danou životnou podmienkou 26 % opýtaných v mikroregióne Termál. Najvyššie zastúpenie mali v obciach Vlkas (60 %), Trávnica (43 %) a Pozba (43 %). Nespokojnosť s dopravným spojením s najbližším mestom uvádzalo v mikroregióne len 17 % respondentov. Medzi nimi boli zastúpení hlavne obyvatelia Veľkých Loviec (51 %). Veľmi veľkú nespokojnosť uvádzalo v mikroregióne iba 5 % opýtaných s prevahou vo Veľkých Lovciach (27 %), čo korešponduje s uvedenými hodnotami parametrov dopravnej obslužnosti.

Mapa 4: Hodnotenie spokojnosti respondentov mikroregiónu Termál s dopravným spojením s najbližším mestom

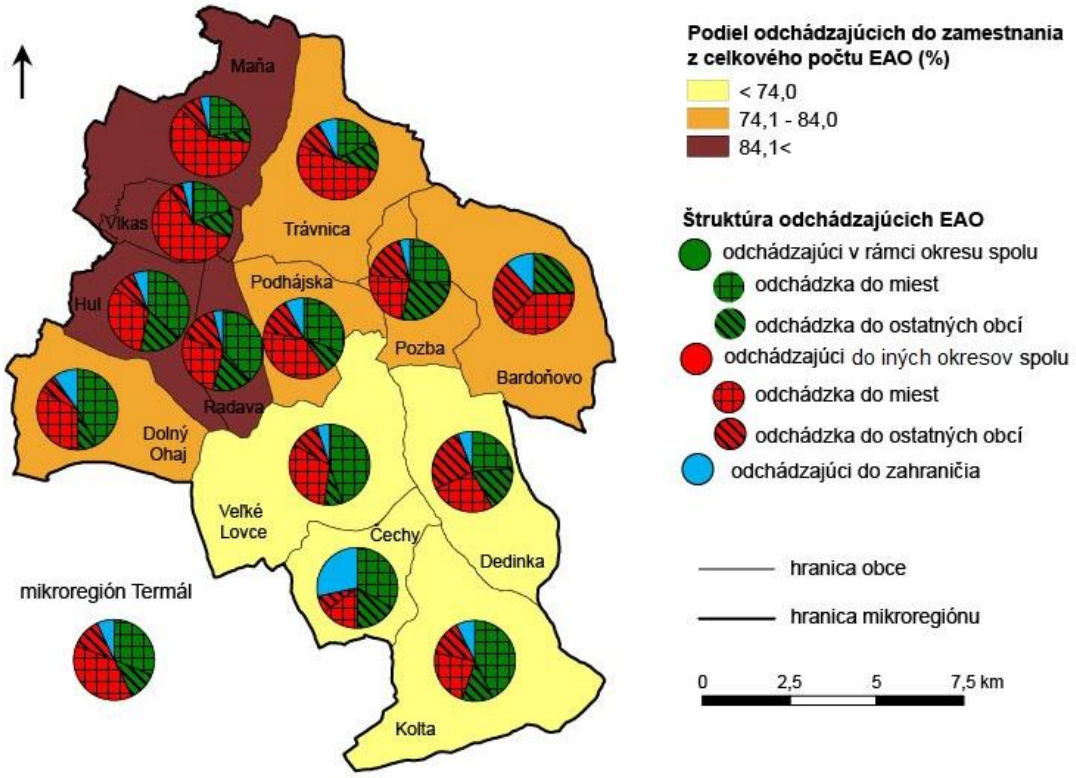
Zdroj: terénny prieskum, 2014

Odchádzka ekonomicky aktívneho obyvateľstva do zamestnania v mikroregióne Termál

S dopravnou obslužnosťou územia je úzko spojená aj odchádzka EAO do zamestnania. Okrajové obce mikroregiónu Termál nachádzajúce sa na severozápade sa vyznačujú vyšším podielom (viac ako 84,1 %) odchádzajúcich do zamestnania z celkového EAO (Mapa 5). Najvyšší podiel EAO odchádzajúcich za prácou je v obci Vlkas (88,96 %). Podobne viac ako 74,1 % EAO odchádzajúcich do zamestnania je v obciach ležiacich v severnej časti mikroregiónu. Iba 62,41 % odchádzku EAO má obec Čechy. Odchádzka EAO do zamestnania výrazne ovplyvňuje regionálnu dopravu, jednak jej intenzitu ale aj smery odchádzky. Bližšie sme sa preto zamerali na štruktúru odchádzajúcich EAO z jednotlivých obcí mikroregiónu v rámci okresu Nové Zámky a mimo neho ako aj na smery odchádzky do miest. Sledovali sme odchádzku EAO do zamestnania v rámci okresu Nové Zámky, mimo okresu Nové Zámky a do zahraničia. Viac ako 50 % odchádzajúcich EAO v rámci okresu majú obce Kolta, Radava, Hul, Pozba, Veľké Lovce a Čechy. V rámci okresu nás zaujímalo, aká je odchádzka do zamestnania do miest a ostatných obcí v okrese. Najväčšiu odchádzku obyvateľstva do miest okresu Nové Zámky – Nové Zámky a Šurany zaznamenali obce Veľké Lovce (184 obyvateľov), Dolný Ohaj (164), Maňa (121), Hul (111) a Kolta (108). Iba z obce Bardoňovo neodchádza žiadne obyvateľstvo za prácou do miest vlastného okresu. Najväčšia odchádzka do ostatných obcí okresu Nové Zámky sa týkala obce Hul (51). Nad 30 obyvateľov odchádza do zamestnania v rámci okresu z obcí Trávnica, Bardoňovo, Dedinka, Kolta, Pozba a Veľké Lovce a najmenej z obcí Čechy (10), Vlkas (11) a Podhájska (17).

Viac ako 60 % odchádzka EAO mimo sídiel okresu Nové Zámky sa týkala obcí Maňa, Vlkas, Bardoňovo a Trávnica. Takmer 50 % odchádzku majú Podhájska a Dedinka, ostatné obce sa vyznačujú nižšími hodnotami. Aj v tomto prípade sme sledovali odchádzku EAO do miest a do ostatných obcí mimo vlastného okresu. Obyvateľstvo mikroregiónu mimo okresu Nové Zámky

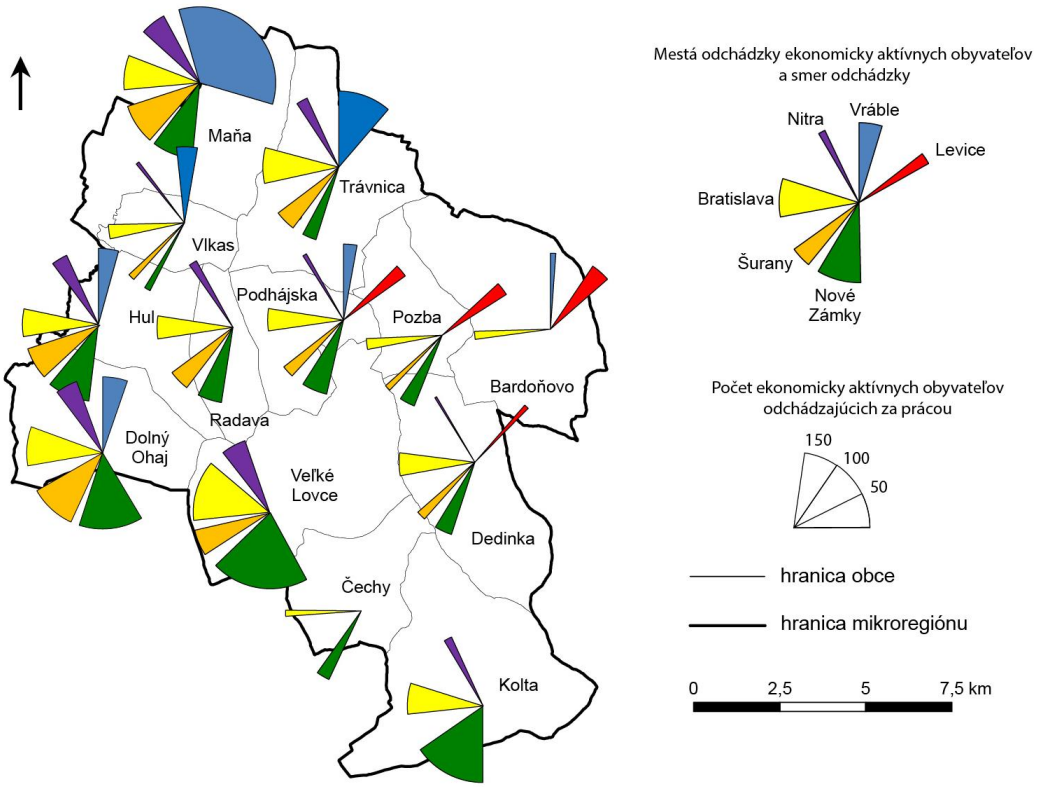
odchádza do miest Bratislava, Nitra, Vráble a Levice. Z obce Maňa odchádza do zamestnania mimo okresu Nové Zámky až 375 obyvateľov, z toho do miest 327 a do ostatných obcí 48. Do miest mimo vlastného okresu je vyššia odchádzka z obcí Trávnica (149 EAO), Dolný Ohaj (128) a Veľké Lovce (127). Najmenej obyvateľov odchádza do miest z obce Čechy (9) a rovnako je tu aj najnižšia odchádzka do ostatných obcí mimo okresu (4 EAO). Druhú najnižšiu odchádzku má obec Vlkas (5). Najvyššou odchádzkou do ostatných obcí mimo vlastného okresu sa vyznačujú obce Veľké Lovce (48 EAO), Dedinka (44) a Kolta (36). Pri odchádzke do zahraničia dominuje obec Čechy (28,3 %). Za ňou nasledujú Bardoňovo (11,5 %) a Dolný Ohaj (9,8 %). Najmenej obyvateľov (cca 4 %) prúdi do zahraničia za prácou z obcí Pozba, Maňa a Radava.

Mapa 5: Štruktúra ekonomicky aktívnych obyvateľov odchádzajúcich do zamestnania v obciach mikroregiónu Termál (r. 2011)

Zdroj: ŠÚ SR, 2016

Pri detailnejšej analýze smerov odchádzky EAO do miest mimo okresu Nové Zámky môžeme konštatovať, že dobre dopravne prepojené obce s mestom nachádzajúce sa v jeho priamej blízkosti sú charakteristické tým, že prevažná väčšina obyvateľstva odchádza za prácou práve do týchto miest (Mapa 6). Do mesta Vráble odchádza do zamestnania hlavne obyvateľstvo z Mane (238) a Trávnice (79). Podobne aj do mesta Levice odchádza obyvateľstvo z obcí Bardoňovo (29), Pozba (12) a Podhájska (10). Do Nitry smeruje najmä obyvateľstvo z Mane (38 EAO), Veľkých Loviec (37), Dolného Ohaja (33) a Hulu (24). Do Bratislavy odchádza za prácou obyvateľstvo zo všetkých obcí mikroregiónu, ale najviac z obcí Veľké Lovce (90), Dolný Ohaj (58), Trávnica (53), Maňa (51) a Kolta (46). V prípade miest patriacich do okresu Nové Zámky je situácia podobná. Viac do miest Nové Zámky a Šurany odchádza do zamestnania obyvateľstvo z obcí nachádzajúcich sa v južnej časti mikroregiónu. Výraznejšia odchádzka do Nových Zámkov je z dobre dopravne prepojených obcí s mestom a z obcí ležiacich v tesnej blízkosti mesta. Najviac za prácou do Nových Zámkov odchádza EAO z obcí Veľké Lovce (145), Kolta (108) a Dolný Ohaj (95). Odchádzku za prácou do mesta Šurany tvorí prevažne obyvateľstvo z obcí Dolný Ohaj (69), Maňa (60), Hul (48) a Veľké Lovce (39).

Mapa 6: Odchádzka ekonomicky aktívneho obyvateľstva z obcí mikroregiónu Termál do miest (r. 2011)

Zdroj: ŠÚ SR, 2016

Záver

Dopravná obslužnosť obcí mikroregiónu Termál vychádza prevažne z ich polohy, veľkosti a turistického významu. Autobusová doprava je rozšírená vo všetkých obciach pričom sa priemerne v každej obci nachádza 5 autobusových zastávok a do každej obce prúdi v priemere 43 spojov v PDc, pričom na jeden pripadá 26 obyvateľov. Medzi jednotlivými sídlami sú výrazné rozdiely. Celkovo dosiahli veľmi priaznivú dopravnú obslužnosť obce Podhájska a Maňa (pri zohľadnení veľkosti populácie), avšak zlepšenie situácie by si vyžadovali Veľké Lovce, príp. Dolný Ohaj, ktoré zaostávali vo viacerých ukazovateľoch, pričom sa jedná o sídla s počtom nad 1500 obyvateľov, kde je potenciál na využívanie verejnej dopravy. Železničná doprava dotvára mozaiku dopravnej obslužnosti a zvýhodňuje 5 obcí, ktorými prechádza, keďže poskytuje širšiu kvantitu i kvalitu služby. Vlakové linky dopĺňajú ponuku spojení s blízkymi centrami, avšak v prípade obce Podhájska sa jedná aj o možnosť prepravy do sídiel nadregionálneho (Banská Bystrica) až národného (Bratislava) významu.

Terénny prieskum poukázal na pálčivé oblasti dopravnej dostupnosti a obslužnosti, keďže až 69 % respondentov považuje ďalekú dochádzku z obce do okolitých miest za nevýhodu bývania v príslušnej obci. Najvýraznejšie túto nevýhodu vnímajú obyvatelia obcí Radava (90 %), Bardoňovo (88 %) a Vlkas (80 %), ktoré sú slabšie napojené na významnejšie dopravné komunikácie. Spokojnosť s dopravným spojením s najbližším mestom vyjadrilo 43 % respondentov mikroregiónu, ktorí dominovali v obciach Kolta (74 %), Podhájska (62 %) a Radava (58 %). Iba 8 % obyvateľov bolo veľmi spokojných, prevažne obyvateľov obce Podhájska, čo odráža ponuku dopravných spojení na rôzne smery. Obce nachádzajúce sa na severozápade, resp. severe mikroregiónu sa vyznačujú vyšším podielom (viac ako 70 %) odchádzajúcich EAO do zamestnania z celkového EAO. Viac ako 50 % odchádzajúcich EAO v rámci okresu Nové Zámky majú obce Kolta, Radava, Hul, Pozba, Veľké Lovce a Čechy. Najväčšiu odchádzku obyvateľstva (viac ako 100 EAO) do miest Nové Zámky a Šurany zaznamenali Veľké Lovce, Dolný Ohaj, Maňa, Hul a Kolta. Najväčšiu odchádzku do ostatných obcí okresu mala obec Hul. Viac ako 60 % odchádzka EAO do sídiel ostatných okresov sa týkala obcí Maňa, Vlkas, Bardoňovo a Trávnica. Najviac EAO odchádza mimo vlastného okresu

z obce Maňa (375 obyvateľov). Do miest mimo vlastného okresu je vyššia odchádzka z obcí Trávnica, Dolný Ohaj a Veľké Lovce. Najvyššou odchádzkou do ostatných obcí mimo vlastného okresu sa vyznačujú obce Veľké Lovce, Dedinka a Kolta. Pri odchádzke do zahraničia sa až 28,3 % týka EAO obce Čechy, ostatné obce sa vyznačujú podstatne nižším podielom. Do mesta Vráble odchádza do zamestnania hlavne obyvateľstvo z Mane (238) a Trávnice (79). Podobne aj do mesta Levice odchádza obyvateľstvo z obcí Bardoňovo (29), Pozba a Podhájska. Do mesta Nitra viac smeruje obyvateľstvo obcí s lepším dopravným prepojením, a to najmä z obce Maňa (38). Do Bratislavy odchádza za prácou obyvateľstvo zo všetkých obcí mikroregiónu. Viac do miest Nové Zámky a Šurany odchádza do zamestnania EAO z obcí nachádzajúcich sa v južnej časti mikroregiónu.

Literatúra:

BARAN, Vladimír, BAŠOVSKÝ, Oliver. *Geografia sídiel*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 1998. 170 s. ISBN 80-8055-182-0.

Celoštátny informačný systém o cestovných poriadkoch, 2016 [online]. Cestovný poriadok verejnej linkovej osobnej dopravy. [cit. 3.8.2016]. Dostupné z: http://portal.cp.sk/Default.aspx?c=7&mi=0

HORŇÁK, Marcel. Pokračujúca transformácia železničnej dopravy na Slovensku a niektoré jej dopady na regióny. *Národohospodářský obzor*. 2005, 5(4), 21-32. ISSN 1213-2446.

HORŇÁK, Marcel. Dopravné náklady ako bariéra v dochádzke do zamestnania. *Geographia Cassoviensis.* 2012, 6(1), 23-31. ISSN 1337-6748.

HORŇÁK, Marcel, TÓTH, Vladimír. Aktuálne problémy verejnej dopravy v regióne Gemer. In: *Regulovaná a neregulovaná konkurence na kolejích.* Brno: Masarykova univerzita, 2013. s. 49-61. ISBN 978-80-210-6425-6.

KROGMANN, Alfred. *Aktuálne možnosti využitia územia Nitrianskeho kraja z hľadiska cestovného ruchu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2005. 218 s. ISBN 80-8050-888-7.

Koncepcia územného rozvoja Slovenska – KURS2001, 2011 [online]. Úplné znenie KURS2001 v znení KURS2011. [cit. 9.8.2016]. Dostupné z: http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=124582

MARADA, Miroslav, KVĚTOŇ, Viktor. Význam dopravní obslužnosti v rozvoji venkovských oblastí. In: *Venkov je náš svět*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2006. s. 410-419. ISBN 80-213-1539-3.

MARADA, Miroslav, KVĚTOŇ, Viktor, VONDRÁČKOVÁ, Petra. *Doprava a geografická organizace společnosti v Česku*. Praha: Česká geografická společnost, 2010. 165 s. ISBN 978-80-904521-2-1.

MICHNIAK, Daniel. Dostupnosť okresných a krajských miest na Slovensku. In: *Regionálna diferenciácia Slovenska v podkladových štúdiách*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2006. s. 148-166. ISBN 80-85544-38-5.

MICHNIAK, Daniel. Vplyv dostupnosti na rozvoj cestovného ruchu vo vybraných regiónoch na Slovensku. *Geographia Cassoviensis*. 2010, (4)1, 114-117. ISSN 1337-6748.

MICHNIAK, Daniel. Vybrané prístupy k hodnoteniu dopravnej dostupnosti vo vzťahu k rozvoju cestovného ruchu. *Geografický časopis*. 2014, 66(1), 21-38. ISSN 1335-1257.

Nitriansky samosprávny kraj, 2015 [online]. Zmeny a doplnky č.1 územného plánu regiónu Nitrianskeho kraja. [cit. 17.8.2016]. Dostupné z: https://www.unsk.sk/zobraz/sekciu/uzemnoplanovacie-dokumenty-a-uzemnoplanovacie-podklady-kraja

POLIAK, Miloš, SEMANOVÁ, Štefánia. Obstarávanie dopravnej obslužnosti. *Perner's Contacts,* 2013, 8(1), 162-167. ISSN 1801-674X.

POSPÍŠIL, Jiří. Dopravní obslužnost mikroregionu. In: *Sborník příspěvku z mezinárodní vědecké konference Region v rozvoji společnosti 2009*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2009. s. 228-236. ISBN 978-80-7375-330-6.

SEIDENGLANZ, Daniel. 2007. Doprava ve venkovském prostoru. In: *Česká geografie v evropském prostoru.* České Budějovice: ČGS, Jihočeská univerzita, 2007, s. 227-234. ISBN 978-80-7040-986-2.

SVOBODOVÁ, Hana, KONEČNÝ, Ondřej, BINEK, Jan, CHABIČOVSKÁ, Kateřina, HOLEČEK, Jan, GALVASOVÁ, Iva, VĚŽNÍK, Antonín, HYNEK, Alois. *Synergie ve venkovském prostoru*. Brno: GaREP, 2011. 114 s. ISBN 978-80-904308-8-4.

Štatistický úrad SR, 2016 [online]. Databáza Datacube. [cit. 14.8.2016]. Dostupné z: http://datacube.statistics.sk/TM1WebSK/TM1WebLogin.aspx

WIĘCKOWSKI, Marek, MICHNIAK, Daniel, BEDNAREK-SZCZEPAŃSKA, Maria, CHRENKA, Branislav, IRA, Vladimír, KOMORNICKI, Tomasz, ROSIK, Piotr, STĘPNIAK, Marcin, SZÉKELY, Vladimír, ŚLESZYŃSKI, Przemysław, ŚWIĄTEK, Dariusz, WIŚNIEWSKI, Rafał. *Poľsko-slovenské pohraničie z hľadiska dopravnej dostupnosti a rozvoja cestovného ruchu*. Warszawa: Polska Akademia Nauk, Bratislava: Slovenská akadémia vied, 2012. 284 s. ISBN 978-83-61590-93-4.

Železničná spoločnosť Slovensko, 2016 [online]. Traťové cestovné poriadky [cit. 6.8.2016]. Dostupné z: http://www.slovakrail.sk/sk/grafikon.html

Kontaktné adresy autorov:

[1] RNDr. Jana Némethová, PhD. (jnemethova@ukf.sk)
[1] RNDr. Daša Oremusová, PhD. (doremusova@ukf.sk)
[1, 2] RNDr. Marek Civáň (marek.civan@ukf.sk)
[1, 2] Mgr. Michaela Žoncová (michaela.zoncova@ukf.sk)
[1] doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc. (adubcova@ukf.sk)
[1] RNDr. Hilda Kramáreková, PhD. (hkramarekova@ukf.sk)
[1] Katedra geografie a regionálneho rozvoja
[2] Katedra ekológie a environmentalistiky
Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Trieda Andreja Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovensko

Ochrana deštných pralesů jako nástroj regionálního rozvoje Kostariky

Protection of rain forest used as Costa Rica´s regional development tool

Daniela Niebauerová

Abstrakt:

Ve všech sedmi zemích Centrální Ameriky (Belize, Guatemala, Honduras, Kostarika, Nikaragua, Panama a Salvador) docházelo ve sledovaném období (1990-2015) k masivnímu odlesňování deštného pralesa. S tímto faktem se tyto země vyrovnávaly různě, dle čehož je lze rozdělit do tří skupin. V první skupině najdeme Guatemalu, Honduras a Nikaraguu, v těchto zemích se dlouhodobě odlesňuje a ochrana deštných pralesů není na dobré úrovni. Ve druhé skupině je Belize, Panama a Salvador, zde míra odlesňování stagnuje nebo klesá pomalejším tempem. Pouze Kostarika díky aplikaci nástrojů ochrany deštných pralesů dokázala zastavit deforestaci a otočit ji v zalesňování, díky tomu spadá jako jediná do třetí skupiny. Ochrana jedinečných deštných pralesů v Kostarice vedla k rozvoji turismu, popř. ekoturismu a tak i k celkovému regionálnímu rozvoji.

Klíčová slova:

Regionální rozvoj, ochrana deštných pralesů, odlesňování, Kostarika, ekoturismus, Centrální Amerika

Abstract:

All seven countries in Central America (Belize, Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua and Panama) took part in massive deforestation of rain forest during research time (1990 - 2015). These countries can be divided in three groups by way how they faced up to this fact. In first group we find Guatemala, Honduras and Nicaragua. In these countries attend to long-term deforestation and protection of rain forest is not in good level. In second group are Belize, El Salvador and Panama. In this group rate of deforestation stagnate or decline slower. Only Costa Rica managed to stop deforestation and turned it in reforestation thanks to application of tools of protection of rain forest. This fact makes Costa Rica only member of the third group. Protection of unique rain forest in Costa Rica led to tourist development, eventually ecotourism and thus to the general regional development.

Key words:

Regional Development, Protection of Rain Forest, Deforestation, Costa Rica, Ecotourism, Central America

Úvod

V úvodu definujeme nejdůležitější pojmy, které jsou klíčové pro tento článek, a to trvale udržitelný rozvoj, ekoturismus a spojení těchto dvou pojmů.

Definic trvale udržitelného rozvoje existuje celá řada. Jako první zásadní použití tohoto pojmu se uvádí rok 1987, kdy Světová komise pro životní prostředí a rozvoj definovala trvale udržitelný rozvoj jako: *„Rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti, aniž by byla ohrožena schopnost budoucích generací uspokojovat své vlastní potřeby."* (World Commission on Environment and Development's, 1987)

Trvale udržitelný rozvoj si klade za cíl zajistit rovnováhu mezi ekonomikou, životním prostředí a společností, tuto rovnováhu lze ilustrovat na schématu trojúhelníku. Trojúhelník zdůrazňuje, že všechny strany jsou na sobě vzájemně závislé, a proto je naprosto nutné, aby vzájemně koexistovali a tím podpořily úspěšný a dlouhodobý rozvoj (Agyeman, Bullard, Evans, 2003).

Cíle se mohou mnohdy zdát vzájemně v rozporu a to hlavně v krátkodobém horizontu. Jako příklad můžeme uvést průmyslový růst, který může být v rozporu se zachováním přírodních zdrojů. Ale i přesto je pro dlouhodobé udržení zdravého životního prostředí nutné odpovědné využívání přírodních zdrojů už nyní. Díky tomu budou tyto přírodní zdroje k dispozici i pro budoucí užití a zajistí tak průmyslový růst i v budoucnu. Co se stane s životním prostředím, pokud velké množství lidí nebude mít přístup k základním potřebám? Pokud nebudou mít přístup k nezávadné vodě, budou ji muset převařit, k tomu budou potřebovat dřevo, které získají tak, že vykácí les. Deforestace má negativní vliv na celou řadu dalších faktorů, které ovlivňují životní prostředí, např. přispívá ke globálním klimatickým změnám, ztrátě biodiversity, půdní erozi, negativně ovlivňuje koloběh vody v přírodě, který vede k záplavám, tropickým bouřím či suchu. V neposlední řadě ovlivňuje odlesňování negativně kvalitu lidského života. Pokud nezvládneme nalézt rovnováhu v ekonomických, environmentálních a sociálních cílech v krátkodobém horizontu, jak můžeme očekávat, že se nám podaří udržet udržitelný rozvoj dlouhodobě? (Cuéllar, 2011; FAO, 2007; Redo, 2012; Word Bank, 2014).

Ekoturismus

Hetzer (1965) jako jeden z prvních autorů definoval čtyři hlavní zásady odpovědného cestovního ruchu - ekoturismu. Tyto čtyři zásady či principy jsou: minimalizace environmentálních dopadů, respektování hostitelské kultury, zvýhodnění místních obyvatel a maximální spokojenost turistů (in Blamey, 2001).
Ekoturistika jako pojem se neustále vyvíjí. Dle Ceballose-Lascuraina je ekoturistika cestování a poznávání relativně nedotčených oblastí, které si zachovaly panenskou přírodu a původní kulturní zvyklosti/bohatství (1981). Wood naopak uvádí, že ekoturismus se mění natolik, že je vnímán „jen" jako zodpovědné cestování do přírodních oblastí, které je šetrné k životnímu prostředí a zároveň k místní komunitě (1994).
Podle World Conservation Union je ekoturismus ekologicky zodpovědné cestování a návštěvy relativně nenarušených přírodních oblastí, které podporuje zachování a ochranu přírody a má na ni pouze malý negativní dopad. Zajišťuje prospěšné zapojení místních obyvatel do sociálně-ekonomických aktivit (Brandon, 1996).
Ekoturismus se dá definovat velkým množstvím definic, které nabízejí různé perspektivy vnímání, nicméně se shodnou na tom, že ekoturistika musí být přínosná pro místní komunity a mít pozitivní vliv na ochranu životního prostředí (Weaver, Schluter, 2001).

Udržitelný rozvoj a ekoturismus

Mnozí vnímají ekoturistiku jako dobrý prostředek udržitelného rozvoje a to zejména v rozvojových zemích. V ekoturistice se skloubí ochrana přírodního prostředí s ekonomickým a sociálním přínosem pro místní obyvatele a to jak těch současných, tak těch budoucích (Sirakaya, Jamal a Choi, 2001).
Ekoturismus má potenciál být ekonomicky prospěšným a zároveň dlouhodobě udržovat zdravé životní prostředí v každém regionu, který může nabídnout unikátní přírodní prostředí (Mowforth and Munt, 1998).

Cíl a metodika

Cílem tohoto článku je shrnutí vývoje a stavu zalesněné plochy v Centrální Americe a přestavení ekoturistiky jako nástroje regionálního rozvoje a ochrany deštných pralesů na příkladu Kostariky. Právě Kostarika je jediná ze sedmi zkoumaných zemí, která dokázala odlesňování zastavit díky aplikaci těchto nástrojů.
V článku jsou shrnuta data z databáze Organizace pro výživu a zemědělství 1990- 2015 (FAO, 1990-2015), Světové banky z období 1990-2015 (World bank, 1990-2015).

Výsledky

Tabulka 1 udává míru zalesnění v hektarech a v procentech ve sledovaných letech (1990-2015) v sedmi zemích Centrální Ameriky.

Tab. 1. Zalesněná plocha (1000ha, %) v 7 zemích Centrální Ameriky

Stát	Belize	Kostarika	Guatemala	Honduras	Nikaragua	Panama	Salvador	Celkem
Rozloha	2297,00	5110,00	10889,00	11249,00	13037,00	7542,00	2104,00	52228,00
1990	1627,37	2566,01	4824,65	8179,63	4890,23	5113,22	382,82	27583,93
	70,85%	50,22%	44,31%	72,71%	37,51%	67,80%	18,19%	52,81%
1991	1611,58	2547,19	4769,78	8004,29	4814,39	5095,67	378,25	27221,16
	70,16%	49,85%	43,80%	71,16%	36,93%	67,56%	17,98%	52,12%
1992	1595,80	2528,38	4714,91	7828,96	4738,56	5078,12	373,68	26858,40
	69,47%	49,48%	43,30%	69,60%	36,35%	67,33%	17,76%	51,43%
1993	1580,02	2509,56	4660,04	7653,62	4662,73	5060,57	369,11	26495,65
	68,79%	49,11%	42,80%	68,04%	35,77%	67,10%	17,54%	50,73%
1994	1564,24	2490,75	4605,16	7478,29	4586,89	5043,02	364,54	26132,89
	68,10%	48,74%	42,29%	66,48%	35,18%	66,87%	17,33%	50,04%
1995	1548,45	2471,93	4550,29	7302,95	4511,06	5025,46	359,97	25770,12
	67,41%	48,37%	41,79%	64,92%	34,60%	66,63%	17,11%	49,34%
1996	1532,67	2453,12	4495,42	7127,62	4435,22	5007,91	355,41	25407,37
	66,72%	48,01%	41,28%	63,36%	34,02%	66,40%	16,89%	48,65%
1997	1516,89	2434,31	4440,55	6952,28	4359,39	4990,36	350,84	25044,61
	66,04%	47,64%	40,78%	61,80%	33,44%	66,17%	16,67%	47,95%
1998	1501,11	2415,49	4385,68	6776,95	4283,55	4972,81	346,27	24681,85
	65,35%	47,27%	40,28%	60,24%	32,86%	65,93%	16,46%	47,26%
1999	1485,32	2396,68	4330,81	6601,61	4207,72	4955,26	341,70	24319,09
	64,66%	46,90%	39,77%	58,69%	32,28%	65,70%	16,24%	46,56%
2000	1469,54	2377,86	4275,93	6426,28	4131,89	4937,71	337,13	23956,33
	63,98%	46,53%	39,27%	57,13%	31,69%	65,47%	16,02%	45,87%
2001	1460,93	2400,88	4221,06	6305,63	4056,05	4920,46	332,46	23697,47
	63,60%	46,98%	38,76%	56,06%	31,11%	65,24%	15,80%	45,37%
2002	1452,31	2423,90	4166,19	6184,99	3980,22	4903,21	327,79	23438,60
	63,23%	47,43%	38,26%	54,98%	30,53%	65,01%	15,58%	44,88%
2003	1443,70	2446,92	4111,32	6064,35	3904,38	4885,97	323,11	23179,74
	62,85%	47,88%	37,76%	53,91%	29,95%	64,78%	15,36%	44,38%
2004	1435,08	2469,93	4056,45	5943,70	3828,55	4868,72	318,44	22920,87
	62,48%	48,34%	37,25%	52,84%	29,37%	64,55%	15,14%	43,89%
2005	1426,47	2492,95	4001,58	5823,06	3752,71	4851,47	313,77	22662,01
	62,10%	48,79%	36,75%	51,77%	28,79%	64,33%	14,91%	43,39%
2006	1421,40	2515,77	3957,68	5702,42	3676,88	4834,63	309,30	22418,08
	61,88%	49,23%	36,35%	50,69%	28,20%	64,10%	14,70%	42,92%
2007	1416,34	2538,59	3913,78	5581,77	3601,05	4817,79	304,84	22174,15
	61,66%	49,68%	35,94%	49,62%	27,62%	63,88%	14,49%	42,46%
2008	1411,28	2561,41	3869,88	5461,13	3525,21	4800,95	300,37	21930,23
	61,44%	50,13%	35,54%	48,55%	27,04%	63,66%	14,28%	41,99%
2009	1406,22	2584,22	3825,99	5340,49	3449,38	4784,11	295,90	21686,29

	61,22%	50,57%	35,14%	47,48%	26,46%	63,43%	14,06%	41,52%
2010	1401,15	2607,04	3782,09	5219,84	3373,54	4767,27	291,43	21442,36
	61,00%	51,02%	34,73%	46,40%	25,88%	63,21%	13,85%	41,06%
2011	1396,09	2637,26	3745,10	5099,20	3373,54	4750,63	286,96	21288,79
	60,78%	51,61%	34,39%	45,33%	25,88%	62,99%	13,64%	40,76%
2012	1391,04	2667,49	3708,11	4978,55	3373,54	4733,99	282,50	21135,22
	60,56%	52,20%	34,05%	44,26%	25,88%	62,77%	13,43%	40,47%
2013	1385,99	2697,71	3671,13	4857,91	3373,54	4717,35	278,03	20981,67
	60,34%	52,79%	33,71%	43,19%	25,88%	62,55%	13,21%	40,17%
2014	1380,94	2727,94	3634,14	4737,27	3373,54	4700,71	273,56	20828,10
	60,12%	53,38%	33,37%	42,11%	25,88%	62,33%	13,00%	39,88%
2015	1375,88	2758,16	3597,15	4616,62	3373,54	4684,08	269,09	20674,53
	59,90%	53,98%	33,03%	41,04%	25,88%	62,11%	12,79%	39,59%

Zdroj: World Bank, FAO (1990-2015), vlastní zpracování

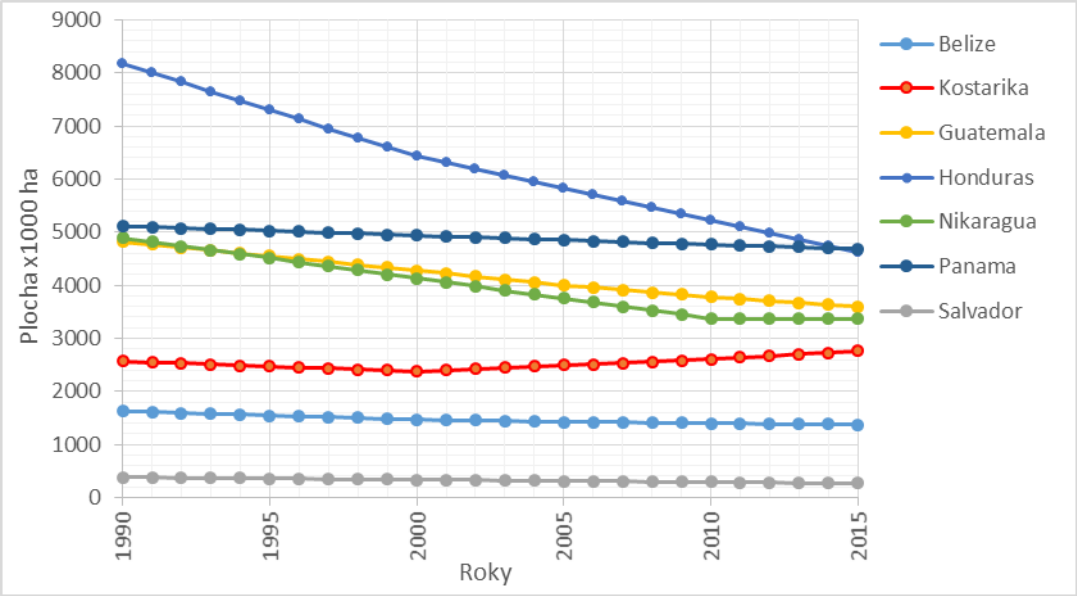
Z tabulky 2 je patrný celkový úbytek (v případě Kostariky přírůstek) zalesněné plochy za období 25 let.

Tab. 2. Bilance zalesněné plochy (1000ha) v 7 zemích Centrální Ameriky

Stát	Belize	Kostarika	Guatemala	Honduras	Nikaragua	Panama	Salvador	Celkem
Rozloha	2297,00	5110,00	10889,00	11249,00	13037,00	7542,00	2104,00	52228,00
1990	1627,37	2566,01	4824,65	8179,63	4890,23	5113,22	382,82	27583,93
	70,85%	50,22%	44,31%	72,71%	37,51%	67,80%	18,19%	52,81%
2015	1375,88	2758,16	3597,15	4616,62	3373,54	4684,08	269,09	20674,53
	59,90%	53,98%	33,03%	41,04%	25,88%	62,11%	12,79%	39,59%
Celková bilance	-251,48	192,15	-1227,50	-3563,00	-1516,69	-429,15	-113,73	-6909,40
	-10,95%	3,76%	-11,27%	-31,67%	-11,63%	-5,69%	-5,41%	-13,23%

Zdroj: World Bank, FAO (1990-2015), vlastní zpracování

Ve sledovaném 25 letém období (1990-2015) ztratila Centrální Amerika přes 13% ze svých deštných pralesů, což odpovídá téměř 7 milionům hektarů lesa.
Z tabulky 1 a z grafu 1 je patrné, že během sledovaného období měla pozitivní přírůstek lesa pouze Kostarika, kde lze od roku 2000 sledovat nárůst zalesněné plochy.
Ve zbývajících šesti zemích docházelo po celé sledované období k odlesňování. Z grafu i z tabulky 1 je patrné rozdělení do tří skupin dle vývoje odlesňování. V první skupině je jen již výše zmíněná Kostarika. Do druhé skupiny spadá Belize, Panama a Salvador, kterým zalesněná plocha ubývá, ale ne z takovou razancí jako je tomu v poslední, třetí skupině. V poslední skupině je Honduras, Nikaragua a Guatemala, kde je míra odlesňování nejvyšší. V případě Hondurasu dokonce nejvyšší na světě, Honduras ztratil za sledované období téměř 32% svých lesů.

Graf 1: Zalesněná plocha v Centrální Americe
Zdroj: World Bank, FAO (1990-2015), vlastní zpracování

Specifické faktory odlesňování a ochrana deštných pralesů v Kostarice

Dnes je Kostarika dávána jako příklad země, která dokázala zpomalit deforestaci. Nebylo tomu však vždy, Kostarika měla v minulosti velmi závažné problémy s odlesňováním. V r. 1940 bylo více než 75% země pokryto lesy, zejména deštným pralesem, poté však nastalo čtyřicetileté období masivního odlesňování, které vedlo k tomu, že v roce 1983 byla Kostarika zalesněná pouze z 26%. Kostarika se rozhodla omezit odlesňování zavedením opatření. Jak můžeme vidět na grafu, deforestace se v Kostarice zastavila v roce 1998. Podle Světové banky (2015) je Kostarika zalesněná téměř z 54%. Prognózy vlády předpokládají, že se do roku 2021 zalesnění dostane na 70%.
Kromě investic do ekoturismu, o kterých se budeme zmiňovat níže, pomohl k zastavení odlesňování i fakt, že se právo na zdravé životní prostředí stalo ústavním právem, které bylo zapsáno při změně ústavy v roce 1994. Tuto změnu ještě posílil vznik lesního zákona (r. 1996), ve kterém bylo stanoveno, že se vlastníkům lesa bude vyplácet náhrada nákladů za zachování lesa pro jeho mimoprodukční funkci, která je klíčová pro společnost (Greiber, 2009). Tuto náhradu uváděnou zkráceně PSA (Pago de Servicios Ambientales – Platba za environmentální služby) vymezuje a vyplácí Národní lesnický fond (FONAFIFO - Fondo Nacional Financiamiento Forestal, 2013). Zákon rovněž zakazuje těžbu ve státních lesích nebo v národních parcích. Rovněž zakazuje změnu využití území plnící funkci lesa i na soukromích pozemcích. V zákoně jsou popsány čtyři ekologické služby:

- Ochrana vody
- Zmírnění emisí skleníkových plynů
- Zachování biodiverzity
- Ochrana přírody pro rekreační využití a ekoturismus

Hlavními zdroji příjmu pro PSA jsou daně z fosilních paliv a poplatky za ochranu vodních zdrojů (Brown, Bird, 2011; Rodricks, 2010). Využití PSA se ukazuje být dobrým a účinným nástrojem k ochraně životního prostředí a zároveň nástrojem, který dokáže pomoci v boji s chudobou na venkově. Díky PSA se nejen daří udržovat lesy a dál neodlesňovat, ale zároveň udržovat dané ekosystémy a tak i hospodářství v zemi. Pouze zdravé životní prostředí může vykazovat udržitelný hospodářský růst v dlouhodobém horizontu (FONAFIFO, 2013; Greiber, T, 2009).

Ekoturismus v Kostarice

Kostarika je tolik oblíbenou destinací pro ekoturismus, protože splňuje všechny potřebné předpoklady, má unikátní přírodu v chráněných národních parcích, příjemné klima a přátelské obyvatele. Kostarika je bezpečnou zemí, má stabilní vládu, dokonce nemá ani armádu. Na vysoké úrovni je i zdravotní péče a vzdělanost díky veřejnému zdravotnictví a vzdělávání (Honey, 1999).
Další nepochybnou výhodou, proč si Kostarika stojí tak dobře v ekoturismu, je dobrá dopravní dostupnost ze zahraničí, kvalitní infrastruktura, telefonní pokrytí a stabilní elektrická síť (Honey, 1999; Weaver, 1998).
Kostarika je ekonomicky závislá na cestovním ruchu, celá polovina HDP je spojená s turismem, zejména s ekoturismem. Kostarika má jedinečný tropický deštný prales, který by bez intenzivní ochrany nebylo možné využívat k ekoturismu. Proto vláda vyzývá ke společenské odpovědnosti zejména firmy a jejich nakládání s odpady a s ním spojenou ochranou vod (Greiber, T, 2009).

Historie ekoturismu v Kostarice

Ekoturismus v Kostarice neustále roste a to už od roku 1970, skutečný "boom" zažívá od roku 1980, kdy cestovní ruch začala podporovat vláda, Světová banka, Měnový fond a Americká agentura pro mezinárodní rozvoj (USAID). Vláda podporovala cestovní ruch v zemi i daňovými úlevami pro hoteliéry, cestovní kanceláře, dopravce, atd. Rozmach turistického ruchu pokračoval i v 90. letech, kdy pod vládou prezidenta Josého Maríi Figuerese docházelo k značnému množství nabídek pro zahraniční investory a byla spuštěná velmi nákladná reklamní kampaň (za 15 milionů $) cílená na americké a kanadské ekoturisty. I když byl zaznamenán rychlý nárůst v oblasti cestovního ruchu, neodpovídal zcela principům ekoturismu. Postupy vlády v podpoře projektů a navrhovaných úlev se příliš soustředily na zahraniční investory, které až příliš zvýhodňovaly. Místní komunity nebo lokální investoři na stanovené podmínky mnohdy nedosáhli (Honey, 1999). Po častých námitkách z řad místních se vláda pokusila o změnu podmínek, které by menší podniky a místní obyvatele tolik neznevýhodňovaly. Hlavní roli v těchto opatřeních měla ICT (Instituto Costarricense de Turismo), což je kostarický turistický institut., který spadá pod Ministerstvo průmyslu a kultury. ICT a kostarická vláda se nicméně musí i nadále snažit o to, aby se podmínky v ekoturismu vyrovnaly a podpořily zejména místní obyvatelstvo. K tomu můžou využít různé nástroje, od nabízení mikropůjček jednotlivcům či komunitám, přes vzdělávání v oblasti ekoturismu a udržitelného rozvoje, k daňovým úlevám (Weaver, 1998). I přes mnohé problémy a nerovnosti v kostarickém modelu ekoturismu lze říci, že Kostarika postupuje kupředu a její ekoturismus jeví známky udržitelného rozvoje a právě proto je Kostarika dávána jako příklad dobré praxe.

Diskuse

Ekoturismus se na příkladu Kostariky jeví jako úspěšný nástroj k ochraně přírody v kombinaci s udržitelným rozvojem. Využití ekoturismu by mohlo i v ostatních zemích Centrální Ameriky vést k zastavení odlesňování a systematické ochraně přírody a neposlední řadě k ekonomickému růstu. Ekoturistika jistě není univerzálním řešení pro všechny rozvojové země, nicméně nelze jí upřít velký potenciál k udržení rozvoje (Blamey, 2001).

Závěr

Díky tomu, že je ekoturismus v Kostarice na tak vysoké úrovni, ve srovnání s ostatními zeměmi, slouží jako příklad pro jiné země, ukazuje jim nejen potenciál ekoturismu, ale i jeho nástrahy. A může sloužit jako základ pro vytvoření konkrétního plánu pro zavedení ekoturismu v konkrétní rozvojové zemi. Mnohé země jako např. Belize a Panama nyní využívají zkušenosti Kostariky, aby vytvořili vlastní strategii pro rozvoj ekoturistiky (Blamey, 2001).

PODĚKOVÁNÍ: Tato studie byla podpořena na základě řešení projektu NAZV č. QJ1220313 Diferenciace intenzit a postupů hospodaření ve vztahu k zajištění biodiverzity lesa a ekonomické životaschopnosti lesního hospodářství, fakulta lesnická a dřevařská, Česká zemědělská univerzita v Praze

Literatura

Agyeman, J., Bullard, R.D., Evans, B.2003.*Just Sustainabilities: Development in an Unequal World.* The MIT Press Cambridge, Massachusetts.

Blamey, R.K.2001.*Principles of Ecotourism*. In David B. Weaver (Ed), *Encyclopedia of Ecotourism.* New York: CABI Publishing.

Brandon, K.1996. *Ecotourism and Conservation: A Review of Key Issues*. Washington, DC: The World Bank.

Brown, J., Bird, N., 2011. Costa Rica's sustainable resource management: Successfully tackling tropical deforestation. Dostupné na: http://www.developmentprogress.org [cit. 2016-08-10].

Ceballos-Lascurian, H.1981.*Tourism, Ecotourism and Protected Areas.The State of Nature-based Tourism Around the World and Guidelines for Its Development.* Island Press.

Cuéllar, N.,Kandel, S., Davis, A., Díaz, O., Luna, F., Ortiz, X.2011.*Territorial Dynamics in Central America: Context and Challenges for Rural Communities.* Fundación PRISMA, San Salvador.

FAO (Food and Agricultural Organization).1990-2012.*Forest Area*. Dostupné na: http://faostat.fao.org [cit. 2015-06-25].

FAO (Food and Agricultural Organization).2007.*Manual on Deforestation, Degradation, and Fragmentation Using Remote Sensing and GIS*. Dostupné na: http://www.fao.org/forestry [cit. 2015-06-25].

FONAFIFO - Fondo Nacional Financiamiento Forestal.2013. *Análisis Socioeconómico del Programa de Pagos por Servicios Ambientales* Dostupné na: http://www.fonafifo.go.cr [cit. 2016-07-25].

Greiber,T., 2009. *Payments for Ecosystem Services*. Dostupné na: http://cmsdata.iucn.org [cit. 2016-08-01].

Hetzer, W.1965 in Blamey, R.K.2001.*Principles of Ecotourism*. In David B. Weaver (Ed), Encyclopedia of Ecotourism. New York: CABI Publishing.

Honey, M.1999.*Ecotourism and Sustainable Development. Who owns Paradise?* Island Press, Washington D.C.

Mowforth, M., I. Munt.1998,*Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World,* Routledge, London.

Redo, D., Grau, H., Aide, T., Clark, M., 2012. *Asymmetric forest transition driven by the interaction of socioeconomic development and environmental heterogeneity in Central America*. Dostupné na: http://www.pnas.org [cit. 2016-08-12].

Rodricks, S. 2010.*Enabling the legal framework for PES, Costa Rica.* Dostupné na: http://www.teebweb.org [cit. 2016-08-1].

Sirakaya, et al.2001.*Developing Indicators for Destination Sustainability*. In David B. Weaver (Ed), Encyclopedia of Ecotourism. New York: CABI Publishing.

Weaver, D. B.1998.*Ecotourism in the Less Developed World.* New York: CABI International.

Weaver, D. B. , R. Schluter.2001.*Latin America and the Caribbean.* In David B. Weaver (Ed), Encyclopedia of Ecotourism. New York: CABI Publishing.

Wood, M. E. 1994.*Membership Directory Background, Ecotourism Society.International Membership Directory, Ecotourism Society*, Bennington, Vermont.

World Bank.2014.*What is Sustainable Development*, Dostupné na: http://www.worldbank.org [cit. 2016-08-1]

World bank.1990-2015.*Forest area (% of land area)*,Dostupné na: http://data.worldbank.org [cit. 2016-08-1]

World Commission on Environment and Development's.1987.*The Brundtland Commission. Report Our Common Future (*Oxford: Oxford University Press. Dostupné na: http://www.worldbank.org [cit. 2016-08-1]

Kontaktní adresa autora:

Ing. Daniela Niebauerová, Katedra ekonomiky a řízení lesního hospodářství, fakulta lesnická a dřevařská, Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 961/129, 165 21 Praha 6, Suchdol, niebauerova@fld.czu.cz

Projekty rozvoja mikroregiónu Termál

Development Projects of the Termál Microregion

Daša Oremusová, Hilda Kramáreková, Alena Dubcová, Michaela Žoncová

Abstrakt:

Jedným z efektívnych prístupov v regionálnom rozvoji mikroregiónov je rozvoj na územnom princípe, organizovaný predovšetkým zvnútra – endogénne (napr. s uplatnením prístupu LEADER, resp. prístupu CLLD). Územie sa tak rieši samostatne ako celok a to integrovane a systémovo, s čo najväčšou spoluúčasťou kľúčových partnerov. Základným dokumentom regionálneho rozvoja mikroregiónov sú podľa zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja programy hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja. Obsahovo ich tvorí 5 častí - analytická, strategická, programová, realizačná a finančná. Cieľom príspevku je poskytnúť informácie o charaktere a štruktúre projektov rozvoja mikroregiónu Termál a o ich očakávanej finančnej alokácii v aktuálnom programovom období 2014 - 2020. Hodnotenie plánovaných projektov rozvoja mikroregiónu bolo realizované na základe komparatívnej analýzy rôznych informačných zdrojov, štatistických a grafických metód. Výsledky poskytujú informácie o 26 opatreniach a 36 projektoch, ktoré vychádzajú z 8 stanovených globálnych cieľov a ich 26 špecifických cieľov. Dosiahnuté závery sú výsledkom predstáv lokálnych lídrov o zabezpečení realizácie vízie a strategických cieľov mikroregiónu v hospodárskej, sociálnej a environmentálnej oblasti.

Kľúčové slová:

mikroregión Termál, program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja, prístup LEADER, CLLD prístup, projekty rozvoja

Abstract:

One of the effective approaches to the regional development is the development of microregions on the territorial principle, organized mainly from inside - endogenous (e.g. by using the LEADER approach or CLLD approach). The territory is thus solved separately, integrated and systemic as a unit, with the greatest participation of stakeholders. The basic document of regional development of microregions, according to the Act No. 539/2008 Coll. on support of regional development, are programs of economic and social development. Their content consists of five parts - analytical, strategic, programmatic, implementation and financial. The aim of this paper is to provide information on characteristics and structure of the regional development projects of the Termál microregion and their expected financial allocation in the current programming period of 2014 - 2020. Evaluation of the planned regional development projects of microregion was implemented on the basis of the comparative analysis of various information sources, statistical and graphical methods. The results provide information on 26 measures and 36 projects which are based on 8 defined global goals and 26 specific objectives. Present Results are the presentation of ideas of local leaders related to realization of the vision and strategic objectives of the microregion in the economic, social and environmental area.

Key words:

Termál Microregion, program of economic development and social development, LEADER approach, CLLD approach, development projects

Úvod

Jedným z preferovaných prístupov v regionálnom rozvoji je rozvoj na územnom princípe, organizovaný predovšetkým zvnútra - endogénne, kedy sa obec, mikroregión či región analyzuje a hodnotí ako celok a to integrovane a systémovo s čo najväčšou spoluúčasťou kľúčových partnerov.

Významné postavenie v tejto súvislosti zaujímajú združenia obcí, resp. mikroregióny, ktoré svojím združením predstavujú geografické jednotky so spoločnou ekonomickou, sociálno-kultúrnou i environmentálnou problematikou. Prostredníctvom spoločne vypracovávaných programov podporujú svoj regionálny rozvoj, vychádzajúci z ich kultúry, tradícií a identity.

Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja aktualizovaný zákonom č. 309/2014 Z.z. ako jeden zo základných dokumentov podpory regionálneho rozvoja združených obcí definuje program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (ďalej PHSR) ako strednodobý rozvojový dokument, ktorý je vypracovaný v súlade s cieľmi a prioritami ustanovenými v národnej stratégii a zohľadňuje ciele a priority ustanovené v programe hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja vyššieho územného celku, na území ktorého sa obce nachádzajú. Je vypracovaný podľa záväzných častí územnoplánovacích dokumentácií združených obcí a skladá sa z piatich základných častí - analytická, strategická, programová, realizačná a finančná časť.

Cieľom príspevku je analyzovať záujem mikroregiónu Termál riešiť svoj regionálny rozvoj v novom programovom období 2014 – 2020 prostredníctvom plánovaných projektov. Ich hodnotenie tak vychádza zo strategickej, programovej, realizačnej a finančnej časti PHSR Združenia obcí Termál (Dubcová, Kramáreková, Oremusová, 2015).

Teoretické východiská

Vidiecke územie je priestor, v ktorom existujú veľmi úzke väzby. Vhodným využitím a zapojením miestneho potenciálu tak možno dosiahnuť na)štartovanie jeho rozvoja. Podmienkou je však spracovaná koncepcia rozvoja akceptujúca potreby a záujmy miestnych obyvateľov, firiem a podnikateľov, vypracovaná v zmysle zásad trvalo udržateľného rozvoja.

Koordinovaný a trvalý regionálny rozvoj územia si vyžaduje racionálne plánovanie a programovanie, ktoré je prioritne realizované prostredníctvom integrovaných stratégií regionálneho rozvoja a programov hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja.

V oblasti regionálneho rozvoja obcí sa podstatným stáva aktivizácia samotných obcí prostredníctvom jej predstaviteľov, občanov a ďalších subjektov (Binek, 2005). Regionálny rozvoj obce by mal byť teda organizovaný predovšetkým zvnútra - endogénne a územie by malo byť riešené samostatne ako celok a to integrovane a systémovo. Práve endogénna regionálna politika môže citlivejším nastavením nástrojov a opatrení podpory lepšie odrážať špecifiká regionálnych štruktúr a výraznejšie aktivizovať vnútorné faktory a zdroje regiónu (Matlovič, Matlovičová, 2005).

Zabezpečenie vyváženého hospodárskeho a sociálneho rozvoja v priestore, zabránenie vzniku nových oblastí s nízkou ekonomickou výkonnosťou a životnou úrovňou obyvateľstva a vytvorenie na tento účel zodpovedajúcich účinných nástrojov pomoci je možné realizovať prostredníctvom vypracovávania a realizácie projektov (Jarábková, Belajová, 2004).

Súčasná európska regionálna politika je založená na systéme operačných programov, iniciatív, fondov, grantových schém a projektov. Ide o pomerne zložitý komplex kladúci vysoké nároky nielen na riadiace orgány ale aj na cieľové subjekty. Táto štruktúra má síce svoje opodstatnenie a je výsledkom dlhodobého vývoja, avšak ako ukazujú skúsenosti zo situácií vo vidieckych obciach, pre malé obce je nevhodná a príliš zložitá. Administratívna náročnosť, vyššia finančná spoluúčasť nad možnosťami obcí, nevhodné nastavenie grantových schém a iné vyžadované formality sú pre malé obce často náročnou prekážkou (Binek, 2005). Preto sa efektívnym a účelným stáva spojenie viacerých obcí do jedného celku v podobe združenia či mikroregiónu.

Dôvody, ktoré podmieňujú vznik jednotlivých mikroregiónov, sú rôzne. V minulosti vznikali predovšetkým monotematicky zamerané mikroregióny, ktoré väčšinou po splnení účelu, pre ktorý bol mikroregión vytvorený, nepokračovali v ďalšej spolupráci. Naopak niektoré mikroregióny na základoch spolupráce založenej na jednorazovej úlohe postavili ďalšiu spoluprácu a svoj komplexný rozvoj (Labounková, 2004).

Európska komisia ponúka aj pre programové obdobie 2014 – 2020 nástroje, ktoré umožnia plánovať a rozdeľovať časť finančných prostriedkov „zdola“, na miestnej úrovni. V Programe rozvoja vidieka je to prístup LEADER, pre štrukturálne fondy (Európsky sociálny fond a Európsky fond regionálneho rozvoja) je určený nový nástroj nazvaný „Community-led local development“ (CLLD) –

„Komunitou vedený miestny rozvoj“. Oba nástroje dávajú časť finančných prostriedkov do rúk tzv. miestnych akčných skupín (MAS), ktoré ich rozdeľujú na základe miestnej stratégie. Miestni aktéri tak preberajú úlohu riadiaceho orgánu (Grambličková a kol., 2013, Lněnička, 2016). Hodnotením rozvojových projektov sa zaoberajú napr. Halámek (2016), Sobotková (2014), resp. Kramáreková a kol. (2016).

Metodika práce

Spracovanie príspevku si vyžiadalo realizáciu viacerých metód. Názory obyvateľov a lokálnych lídrov na ďalší rozvoj územia boli získané predovšetkým percepčným prieskumom obyvateľov mikroregiónu v roku 2014 (755 respondentov v 13-tich obciach) a doplňujúcimi riadenými štruktúrovanými rozhovormi so starostami obcí v roku 2015.

Využijúc komparatívnu a kritickú analýzu boli získané informácie pre nové programové obdobie 2014 - 2020 spracované prostredníctvom ex-ante hodnotenia, ktoré poukazuje na stav projektovej pripravenosti investícií k termínu vypracovávania PHSR a následne prehľadne vizuálne spracované v tabuľkovej a grafickej podobe.

Stručná geografická charakteristika mikroregiónu Termál

Mikroregión Termál je záujmovým združením 13 obcí okresu Nové Zámky - Podhájska, Trávnica, Čechy, Kolta, Bardoňovo, Pozba, Veľké Lovce, Dolný Ohaj, Maňa, Dedinka, Hul, Radava a Vlkas. Rozkladá sa v severovýchodnej časti okresu v okolí obce Podhájska. Na rozlohe 213,09 km^2 sústreďuje 13 460 obyvateľov (r. 2015).

Územie mikroregiónu leží na Podunajskej pahorkatine, v rámci ktorej zaberajú jeho severozápadnú časť Žitavská a Nitrianska niva a východnú časť Hronská pahorkatina. Špecifickom územia je výskyt geotermálnych vôd s najvýznamnejšou lokalitou v Podhájskej. Silne mineralizované vody (19,6 g.l^{-1}) nátriovo-chloridového typu s vysokou tepelnou kapacitou (80 °C) sú tak najteplejšími vodami v okrese Nové Zámky. Chemické a fyzikálne zloženie vody má priaznivé účinky pri liečení pohybového ústrojenstva, dýchacích ciest a kožných ekzémov. Prostredníctvom výskytu geotermálnych vôd sa územie postupne stáva významnou rekreačnou oblasťou nielen pre návštevníkov Nitrianskeho kraja a Slovenska, ale aj Česka, Poľska, Nemecka a Maďarska. Týždenník Trend označil Termálne kúpalisko Podhájska už v roku 2006 ako 5. najatraktívnejšie miesto Slovenska (po lokalitách Kúpalisko Veľký Meder, Tatralandia Liptovský Mikuláš, Aquapark Bešeňová a Aquacity Poprad) s 545 000 návštevníkmi za rok, v roku 2009 ako 3. miesto s 560 000 návštevníkmi. V roku 2015 sa v rebríčku najatraktívnejších termálnych kúpalísk a aquaparkov na Slovensku na základe tržieb umiestnilo na 4. mieste (5979 921 EUR) s nárastom tržieb v porovnaní s rokom 2014 o 10,92%.

Počtom obyvateľov sústreďuje mikroregión necelých 10 % obyvateľstva okresu Nové Zámky. Priemerná hustota obyvateľstva (64 obyv./km^2) je v porovnaní s okresnou hodnotou (106 obyv./km^2) výrazne nižšia. Územie mikroregiónu je charakteristické dlhodobým celkovým úbytkom obyvateľstva (Czaková, 2006), ktorý v roku 2015 dosiahol -144 obyvateľov, tzn. -10,65 ‰. V zamestnanosti ekonomicky aktívneho obyvateľstva dominuje terciárny sektor vo väzbe na špecifické postavenie mikroregiónu v cestovnom ruchu Nitrianskeho kraja (Krogmann, 2005; Oremusová, 2009; Kramáreková, Žoncová, Dubcová, 2016). Napriek vhodným prírodným podmienkam má poľnohospodárstvo tak až druhoradé postavenie.

Projekty rozvoja mikroregiónu Termál

Mikroregión Termál predstavuje v súčasnosti dynamicky sa rozvíjajúce vidiecke územie. Na základe viacerých analýz vrátane názorov anketovaných obyvateľov, miestnych podnikateľov a starostov obcí bolo naformulovaných 8 dlhodobých globálnych cieľov, ktoré sú doplnené o 26 špecifických cieľov a 26 opatrení, na ktoré nadväzuje celkovo 36 projektov (Tab. 1), z ktorých má 14 (0,39 %) finančné krytie v celkovej očakávanej výške 3 539 695 EUR (Tab. 2). Navrhované projekty regionálneho rozvoja mikroregiónu obsahovo nadväzujú na dokumenty vyššej úrovne, ktorými sú Program rozvoja vidieka (PRV) 2014-2020 (2014) s cieľmi zameranými na:

- posilnenie konkurencieschopnosti pôdohospodárskeho sektora,
- udržateľný manažment prírodných zdrojov a prispôsobovanie sa klimatickým zmenám,
- vyvážený územný rozvoj vidieckych hospodárstiev a komunít vrátane vytvárania a udržiavania pracovných miest.

Nadväznosť je tiež spravená na prierezové ciele daného programu zahŕňajúc:

- životné prostredie,
- zmierňovanie zmeny klímy a adaptácia na ňu,
- inovácie.

Projekty budú prispievať aj k cieľom prioritnej osi 5 Integrovaného regionálneho operačného programu (IROP) 2014 – 2020 (2014) a v rámci nej k tematickému cieľu 9. Podpora sociálneho začlenenia, boj proti chudobe a akejkoľvek diskriminácie a ku dvom špecifickým cieľom:

- 5.1.1 Zvýšenie zamestnanosti na miestnej úrovni podporou podnikania a inovácií,
- 5.1.2 Zlepšenie udržateľných vzťahov medzi vidieckymi rozvojovými centrami a ich zázemím vo verejných službách a vo verejných infraštruktúrach.

Ďalšími východiskovými dokumentmi pre plánované projekty bol tiež Operačný program ľudské zdroje (OP ĽZ) 2014-2020 (2014), Operačný program kvalita životného prostredia (OP KŽP) 2014-2020 (2015) ako aj Program Interreg V-A SK-HU (2016).

Globálny cieľ 1 **konkurencieschopné hospodárstvo a atraktívne územie pre podnikanie** súvisí s posilnením ekonomiky mikroregiónu zvýšením konkurencieschopnosti existujúcich ako aj v podpore vzniku nových podnikov. V hospodárskej činnosti mikroregiónu narastá počet podnikateľov, ktorý v r. 2014 dosiahol počet 783 (730 živnostníkov a 53 samostatne hospodáriacich roľníkov). Mikroregión má mimoriadne podmienky pre rozvoj podnikania v dvoch oblastiach - v poľnohospodárstve (je súčasťou obilnice Slovenska) a v oblasti cestovného ruchu (zdroje termálnych vôd Podhájska a Bardoňovo). Preferovaná je podpora miestnych podnikateľských aktivít vo všetkých sférach ekonomických činností s dôrazom na tradičné vidiecke aktivity a zvýšenie kvality života jeho obyvateľov. Napriek výrazným hospodárskym zmenám má poľnohospodárstvo naďalej nezastupiteľné miesto v hospodárstve mikroregiónu, čo potvrdzujú 3 poľnohospodárske družstvá, 1 poľnohospodársko-výrobné družstvo, 9 spoločnosti s ručením obmedzeným, 1 akciová spoločnosť a 53 samostatne hospodáriaci roľníci.

V mikroregióne je globálny cieľ bližšie špecifikovaný prostredníctvom dvoch špecifických cieľov - podpora miestnych podnikateľských aktivít a posilnenie tradičného poľnohospodárstva a potravinárstva s podporou ekologických postupov. Stanovených bolo 5 projektov (1.1.1.1 Zakladanie nových a podpora existujúcich mikro- a malých podnikov, samostatne zárobkovo činných osôb a družstiev, 1.1.1.2 Posilnenie tradičného podnikania s podporou miestnych tradícií a remesiel, 1.1.1.3 Podpora investícií do vytvárania a rozvoja nepoľnohospodárskych činností, 1.2.1.1 Podpora investícií do poľnohospodárskych podnikov, 1.2.1.2 Podpora investícií na spracovanie (zavádzanie) poľnohospodárskych

Tab. 1 - Hierarchia strategických cieľov mikroregiónu Termál

Globálne ciele	1. Prioritná oblasť - Hospodárska											2. Prioritná oblasť - Sociálna							3. Prioritná oblasť - Environmentálna				
	1. Konkurencie-schopné hos. a atraktívne územie pre podnikanie		2. Kvalitná technická infraštruktúra			3. Podpora rozvoja cestovného ruchu				4. Zlepšenie propagácie územia			5. Podpora rozvoja ľudských zdrojov		6. Rozvoj miestnej spolupráce		7. Kvalitná sociálna infraštruktúra					8. Kvalitné životné prostredie				
Špecifické ciele	1.1 Podpora miestnych podnikateľských aktivít	1.2 Posilnenie tradičného poľnohospodárstva a potravinárstva s podporou ekologických postupov	2. 1 Bezpečná doprava v mikroregióne	2.2 Budovanie cyklistickej infraštruktúry	2.3 Zlepšenie dopravnej prepojenosti obcí mikroregiónu	3.1 Podpora podnikania v oblasti cestovného ruchu	3.2 Dobudovanie infraštruktúry cestovného ruchu	3.3 Rozvoj ďalších foriem cestovného ruchu	3.4 Udržanie a rozvoj vinohradníctva	4.1 Podpora propagácie obcí a mikroregiónu	4.2 Obnova a rozvoj miestnych kultúrnych, spoločenských a ľudových tradícií a remesiel	4.3 Dobudovanie obecných múzeí	5.1 Podpora tvorby pracovných miest v mikroregióne	5.2 Obnova sociálno-demografického základu obcí	6.1 Podpora aktivizácie a miestnej spolupráce obyvateľstva	6.2 Podpora rozvojových aktivít	7.1 Zaistenie služieb školstva	7.2 Zaistenie lekárskej starostlivosti	7.3 Zaistenie sociálnej starostlivosti	7.4 Podpora kultúrnych, športových a záujmových aktivít	7.5 Rekonštrukcia kultúrno-historických pamiatok	8.1 Dobudovanie environmentálnej infraštruktúry	8.2 Zabezpečenie ochrany prírody	8.3 Revitalizácia verejných plôch a zvýšenie podielu zelene	8.4 Revitalizácia vodných tokov a vodných nádrží	8.5 Racionálne využívanie prírodných zdrojov
Opatrenia	1.1.1 Podpora a zvýhodňovanie miestnych podnikateľských aktivít vo všetkých sférach ekonomických činností	1.2.1 Podpora tradičného poľnohospodárstva a potravinárstva	2.1.1 Rekonštrukcia miestnych komunikácií a chodníkov	2.2.1 Podpora cyklistickej dopravy	2.3.1 Zlepšenie dopravného prepojenia a dostupnosti sídiel	3.1.1 Podpora podnikateľskej činnosti v oblasti cestovného ruchu a služieb	3.2.1 Dobudovanie ďalšej infraštruktúry cestovného ruchu	3.3.1 Podpora vidieckeho cestovného ruchu a agroturistiky	3.4.1 Podpora vinohradníctva a vínnej turistiky	4.1.1 Zvýšenie propagácie obcí a mikroregiónu	4.2.1 Podpora obnovy a rozvoja tradícií a remesiel	4.3.1 Výstavba obecných múzeí	5.1.1 Zvýšenie zamestnanosti na miestnej úrovni	5.2.1 Tvorba vhodných životných podmienok pre obyvateľstvo	6.1.1 Rozvoj vnútorných vzťahov a spolupráce	6.2.1 Podpora miestnych rozvojových aktivít	7.1.1 Podpora rozvoja školských zariadení a služieb školstva	7.2.1 Skvalitnenie zdravotníckej starostlivosti	7.3.1 Rozšírenie a skvalitnenie sociálnej starostlivosti	7.4.1 Podpora záujmových aktivít obyvateľstva	7.5.1 Rozvoj kultúrno-historických objektov	8.1.1 Rozvoj a dobudovanie environmentálnej infraštruktúry	8.2.1 Zabezpečenie dôslednej ochrany prírody	8.3.1 Revitalizácia verejných plôch a úprava zelene	8.4.1 Revitalizácia vodných tokov a vodných plôch	8.5.1 Zveľaďovanie a racionálne využívanie prírodných zdrojov
Pro-jekty	3/2	2/2	1/0	1/0	1/1	1/0	3/1	1/0	2/0	1/1	1/1	1/0	1/1	1/1	1/0	2/1	1/0	1/0	2/1	1/1	1/0	3/2	1/0	1/0	1/0	1/0

Poznámka: Projekty 3/2 znamená 3 projekty v zásobníku a z toho 2 projekty s finančným krytím na obdobie 2016-2020.

Zdroj: Mikroregión Termál, 2016, Stratégia miestneho rozvoja vedeného komunitou MAS Združenia Termál, 2016, spracované autormi

Tab. 2 - Súhrnný prehľad projektov s finančným krytím mikroregiónu Termál na roky 2014 - 2020

Názov projektu	Predpokla-daný rok realizácie	Predpokladané náklady		Štruktúra predpokladaných zdrojov financovania (v EUR)			Väzba na operačný program
		v EUR	v %	EÚ	ŠR	vlastné zdroje	
1.1.1.1 Zakladanie nových a podpora existujúcich mikro- a malých podnikov, samostatne zárobkovo činných osôb a družstiev	2016 - 2020	588 889	16,64	530 000		58 888,90	IROP 5
1.1.1.3 Podpora a investície do vytvárania a rozvoja nepoľnohospodárskych činností	2016 - 2020	355 556	10,04	120 000	40 000	195 555,50	PRV 6.4
1.2.1.1 Podpora investícií do poľnohospodárskych podnikov	2016 - 2020	333 333	9,42	112 500	37 500	183 333,30	PRV 4.1
1.2.1.2 Podpora investícií na spracovanie (zavádzanie) poľnohospodárskych výrobkov na trh a ich vývoj	2016 - 2020	355 556	10,04	120 000	40 000	195 555,50	PRV 4.2
2.3.1.1 Podpora dopravnej prepojenosti a dostupnosti obcí mikroregiónu	2016 - 2020	421 053	11,90	400 000		21 052,60	IROP 5.1.2
3.2.1.3 Podpora investícií do rekreačnej infraštruktúry, turistických informácií a do turistickej infraštruktúry malých rozmerov na verejné využitie	2016 - 2020	308 150	8,71	246 112,50	62 037,50		PRV 7.5
4.1.1.1 Zvýšenie propagácie obcí a MT	2016 - 2020	26 000	0,73			26 000	PRV 6B
5.1.1.1 Posilnenie udržateľnej a kvalitnej zamestnanosti a podpora pracovnej mobility	2016 - 2020	150 000	4,24		150 000		Interreg V-A SK-HU
5.2.1.1 Poskytnutie podpory fyzickej, ekonomickej a sociálnej regenerácie zanedbaných komunít	2016 - 2020	100 000	2,83	100 000			OP ĽZ
6.2.1.2 Podpora aktivít na obnovu a miestny rozvoj vedený komunitou	2016 - 2020	65 000	1,84	48 750	16 250		PRV 6B
7.3.1.2 Podpora rozvoja infraštruktúry pre sociálne a komunitné služby	2016 - 2020	186 158	5,26	176 850		9 307,80	IROP 5.1.2
7.4.1.1 Zvýšenie ponuky a možností v oblasti kultúry, športu a záujmových aktivít	2016 - 2020	230 000	6,50	172 500	57 500		PRV 7.4
8.1.1.2 Dobudovanie a rozšírenie odpadového hospodárstva	2016 - 2020	200 000	5,65	100 000	100 000		OP KŽP
8.1.1.3 Podpora budovania environmentálnej infraštruktúry malých rozmerov a investícií využívajúcich obnoviteľné zdroje energie	2016 - 2020	220 000	6,22	165 000	55 000		PRV 7.2
Spolu	**2016 - 2020**	**3 539 695**	**100,00**	**2 291 713**	**558 288**	**689 694**	

Zdroj: Mikroregión Termál, 2016, Stratégia miestneho rozvoja vedeného komunitou MAS Združenia Termál, 2016, spracované autormi

výrobkov na trh a ich vývoj, z ktorých 4 (Tab. 2) majú finančné krytie (14% z celkového očakávaného rozpočtu).

Globálny cieľ 2 **kvalitná technická infraštruktúra** je nevyhnutný faktor pre rozvoj podnikateľských aktivít a zároveň slúži aj na vytváranie vhodných životných podmienok obyvateľstva mikroregiónu. Dopravná infraštruktúra je tvorená jednou cestou I. triedy, ktorá je doplnená cestami II. a III. triedy. Stav dopravných komunikácií a miestnych chodníkov je v mnohých obciach značne technicky nevyhovujúci, preto je zámerom cieľa odstránenie mikroregionálnej nerovnováhy a zvýšenie konkurenčnej schopnosti územia prostredníctvom skvalitnenia a dobudovania technickej infraštruktúry. V tejto oblasti je podstatné najmä zlepšenie dopravnej dostupnosti a obslužnosti ako aj skvalitnenie miestnych komunikácií, chodníkov a dopravných priestorov, ktoré sa tak stanú prínosom pre ekonomický rozvoj mikroregiónu. Nemenej dôležité je zabezpečiť v mikroregióne bezpečnú dopravu ako aj dobudovať cykloturistické trasy, s budovaním ktorých sa začalo v predchádzajúcom programovom období.

V rámci cieľa sú navrhované tri špecifické ciele - bezpečná doprava v mikroregióne, budovanie cyklistickej infraštruktúry a zlepšenie dopravnej prepojenosti obcí mikroregiónu. Zabezpečované sú 3 projektmi (2.1.1.1 Rekonštrukcia miestnych komunikácií a oprava chodníkov, 2.2.1.1 Dobudovanie cyklistických trás, 2.3.1.1 Podpora dopravnej prepojenosti a dostupnosti obcí mikroregiónu), z ktorých 1 má finančné krytie (11,90%).

Globálny cieľ 3 **podpora rozvoja cestovného ruchu** vychádza zo skutočnosti, že cestovný ruch je v mikroregióne významným odvetvím hospodárstva, avšak je potrebné stabilizovať jeho postavenie a zároveň vytvárať predpoklady pre jeho efektívny a dlhodobý rozvoj. Potrebné je podporovať predovšetkým tvorbu nových pracovných príležitostí v oblasti cestovného ruchu v nadväznosti na prírodný a kultúrno-historický potenciál ako aj malé a stredné podnikanie v poskytovaní kvalitných služieb cestovného ruchu. Okrem termálnych vôd však disponuje mikroregión viacerými prírodnými a kultúrno-historickými predpokladmi, ktoré je vhodné využiť ako atraktívne danosti pre ďalší rozvoj cestovného ruchu. Z prírodných podmienok sú to predovšetkým zaujímavé a prírodne jedinečné lokality zvyškov lužného lesa, vodné nádrže ponúkajúce možnosti športového rybolovu či lesné komplexy viažuce na seba poľovnú zver, chránené územia (Oremusová, Kramáreková, Žoncová, Dubcová, 2016). V území sa tiež zachovalo množstvo historických budov (kostoly, kúrie, kaštiele a pod.) ako aj rozmanité prejavy tradičnej ľudovej kultúry (ľudová architektúra, ľudová umelecká výroba, folklór). Zaujímavé je tiež vinohradníctvo, ktoré patrí v mikroregióne k tradičným poľnohospodárskym odvetviam (najmä v obciach Maňa, Veľké Lovce, Trávnica a Radava).

Globálny cieľ obsahuje štyri špecifické ciele - podpora podnikania v oblasti cestovného ruchu, dobudovanie infraštruktúry cestovného ruchu, rozvoj ďalších foriem cestovného ruchu a udržanie a rozvoj vinohradníctva. Zo 7 projektov - 3.1.1.1 Podpora podnikateľskej činnosti pre ďalší rozvoj cestovného ruchu, 3.2.1.1 Výstavba relaxačno-oddychových zón, 3.2.1.2 Výstavba náučných chodníkov, 3.2.1.3 Podpora investícií do rekreačnej infraštruktúry, turistických informácií a do turistickej infraštruktúry malých rozmerov na verejné využitie, 3.3.1.1 Podpora rozvoja vidieckeho cestovného ruchu a agroturistiky, 3.4.1.1 Výstavba viničných domčekov, 3.4.1.2 Podpora miestneho vinohradníctva, má vytvorené finančné krytie len 1 (8,7%).

Globálny cieľ 4 **zlepšenie propagácie územia** súvisí so zameraním územia na rozvoj cestovného ruchu. Vidiecke prostredie disponuje množstvom turistických zaujímavostí - prírodných a kultúrno-historických pamiatok, konajú sa tu rozličné spoločenské, kultúrne a športové akcie, udržiavajú sa tradičné a folklórne zvyky. Zároveň sa tu nachádza veľké množstvo poskytovateľov služieb pre návštevníkov územia. Keďže návštevníci majú iba obmedzené možnosti získania informácií, zámerom cieľa je zlepšenie kvality, formy a dostupnosti informácií o zaujímavostiach a službách v území ako aj ich grafickej, textovej a elektronickej propagácie.

Stanovený cieľ je napĺňaný prostredníctvom troch špecifických cieľov - podpora propagácie obcí a mikroregiónu, obnova a rozvoj miestnych kultúrnych, spoločenských a ľudových tradícií a remesiel a dobudovanie obecných múzeí a 3 projektov - 4.1.1.1 Zvýšenie propagácie obcí a mikroregiónu, 4.2.1.1 Podpora aktivít na obnovu a rozvoj tradícii, remesiel a spolkovej činnosti, 4.3.1 Zriadenie ľudových domov a obecných múzeí. Finančné krytie má 1 projekt (0,73%).

Globálny cieľ 5 **podpora ľudských zdrojov** sa zameriava na podporu rastu kvality ľudských zdrojov, zvýšenie zamestnanosti, rast kvality pracovnej sily pre potreby súčasnej ekonomiky a zvýšenie sociálnej starostlivosti o vybrané skupiny obyvateľstva, ktoré by umožnili zlepšenie kvality života občanov. Obyvateľstvo mikroregiónu sa vyznačuje nepriaznivou dynamikou prejavujúcou sa celkovým úbytkom obyvateľstva. Obyvateľstvo nenachádza ani dostatok pracovných príležitostí v území mikroregiónu, ktorý pre ekonomicky aktívne obyvateľstvo poskytuje iba 1067 pracovných príležitostí. Viac ako ¾ (83,14 %) EAO musí odchádzať do zamestnania mimo územia vlastnej obce. Obyvateľstvo mikroregiónu sa zároveň vyznačuje pomerne vysokou nezamestnanosťou, pričom v r. 2015 bolo v území evidovaných 724 nezamestnaných (7,83 % obyvateľstva v produktívnom veku). Počet dlhodobo nezamestnaných je 382 (53 % z celkového počtu nezamestnaných).

V rámci cieľa boli stanovené dva špecifické ciele - podpora tvorby pracovných miest v mikroregióne a obnova sociálno-demografického základu obcí a 2 projekty - 5.1.1.1 Posilnenie udržateľnej a kvalitnej zamestnanosti a podpora pracovnej mobility a 5.2.1.1 Poskytnutie podpory fyzickej, ekonomickej a sociálnej regenerácie zanedbaných komunít, ktoré majú aj finančné krytie (7,07%).

Globálny cieľ 6 **rozvoj miestnej spolupráce** je založený na snahe o zapojenie miestneho obyvateľstva do regionálneho rozvoja. Cieľ sa zameriava na zefektívnenie komunikácie a koordinácie aktivít s aktívnym zapojením občanov do programovania. Aktívna spoluúčasť obyvateľstva si však vyžaduje obnovu alebo zlepšenie komunikácie a spolupatričnosti života na vidieku, zlepšenie schopnosti jednania s verenými inštitúciami, spoluprácu s odbornou verejnosťou. Potrebné je tiež zapájať do miestnej spolupráce všetky skupiny obyvateľstva v obci, tzn. aj tie, ktoré sú nejakým spôsobom znevýhodňované. Percepčný prieskum poukázal na občianske zázemie pre plánovaný regionálny rozvoj, bol zistený prevládajúci záujem obyvateľstva o dianie vo svojom okolí (60 % respondentov) ako aj snahy o zatraktívnenie jednotlivých obcí (42 % respondentov).

V mikroregióne je cieľ napĺňaný tromi špecifickými cieľmi - podpora aktivizácie a miestnej spolupráce obyvateľstva a podpora rozvojových aktivít a tromi projektmi - 6.1.1.1 Podpora spoločných aktivít obcí, 6.2.1.1 Zapojenie obyvateľstva do rozvojových aktivít obce a mikroregiónu a 6.2.1.2 Podpora aktivít na obnovu a miestny rozvoj vedený komunitou. Finančné krytie má 1 projekt (1,84%).

Globálny cieľ 7 **kvalitná sociálna infraštruktúra** je vo vidieckych obciach všeobecne považovaný za jeden z najvýznamnejších faktorov pre udržanie obyvateľstva na vidieku. Zámerom cieľa je odstránenie mikroregionálnej nerovnováhy a zvýšenie konkurenčnej schopnosti územia prostredníctvom skvalitnenia a dobudovania infraštruktúry, obsahovo sa zameriava na zlepšenie a rozvoj sociálnej infraštruktúry prostredníctvom napr. rekonštrukcie objektov, zvýšenia ich štandardu a obnovou ich zariadení.

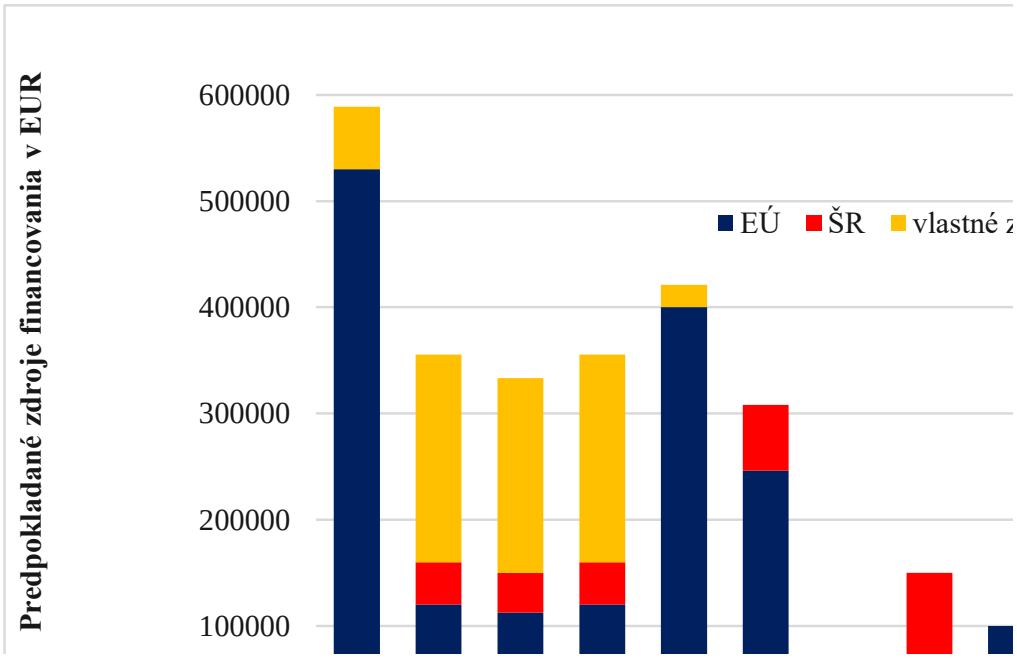
V rámci globálneho cieľa je navrhovaných päť špecifických cieľov - zaistenie služieb školstva, zaistenie lekárskej starostlivosti, zaistenie sociálnej starostlivosti, podpora kultúrnych, športových a záujmových aktivít a rekonštrukcia kultúrno-historických pamiatok a 5 projektov - 7.1.1.1 Zlepšenie podmienok výchovno-vzdelávacieho procesu, 7.2.1.1 Zlepšenie kvality a možností lekárskej starostlivosti, 7.3.1.1 Dobudovanie a skvalitnenie sociálnych zariadení pre seniorov, 7.3.1.2 Podpora rozvoja infraštruktúry pre sociálne a komunitné služby, 7.4.1.1 Zvýšenie ponuky a možností v oblasti kultúry, športu a záujmových aktivít a 7.5.1.1 Záchrana, obnova a oprava kultúrno-historických pamiatok. Finančné krytie majú 2 projekty (11,76%).

Globálny cieľ 8 **kvalitné životné prostredie** vychádza z dlhodobej exploatácie prírodných zdrojov, znečisťovania jednotlivých zložiek životného prostredia, nedomyslených zásahov do krajiny, zastaranosti výrobných technológií, z nedostatočnej infraštruktúry a iných javov, ktoré zapríčiňujú zhoršený stav kvality životného prostredia, prejavujúcej sa rozličným stupňom narušenia životného prostredia územia ako aj nepriaznivým dopadom na zdravie človeka, ekosystémov i ekonomiky vôbec.

Zámerom stanoveného cieľa je celkové skvalitnenie životného prostredia, zachovanie prírodného a kultúrneho dedičstva a ochrana biodiverzity v rámci princípov trvalo udržateľného rozvoja prostredníctvom piatich špecifických cieľov - dobudovanie environmentálnej infraštruktúry, zabezpečenie dôslednej ochrany prírody, revitalizácia verejných plôch a zvýšenie podielu zelene, racionálne využívanie prírodných zdrojov a ochrana prírodných a kultúrnych prvkov krajiny.

Navrhnutých bolo 7 projektov - 8.1.1.1 Dobudovanie kanalizácií a ČOV, 8.1.1.2 Dobudovanie a rozšírenie odpadového hospodárstva, 8.1.1.3 Podpora budovania environmentálnej infraštruktúry malých rozmerov a investícií využívajúcich obnoviteľné zdroje energie, 8.2.1.1 Zabezpečenie opatrení na ochranu prírody a zachovanie biodiverzity územia, 8.3.1.1 Revitalizácia verejných priestranstiev a zvýšenie podielu zelene, 8.4.1.1 Revitalizácia vodných tokov spolu s protipovodňovou ochranou územia, 8.5.1.1 Efektívne využívanie všetkých prírodných zdrojov, z ktorých 2 majú aj finančné krytie (11,87% z očakávaných finančných zdrojov).

Z plánovaných projektov s finančným krytím je finančne najnákladnejším projekt 1.1.1.1, ktorého zámerom je zakladanie nových a podpora existujúcich mikro- a malých podnikov, samostatne zárobkovo činných osôb a družstiev. Na jeho realizáciu by bolo potrebné 588 889 EUR a ako hlavný finančný zdroj by chcel mikroregión Termál využiť európske fondy. Medzi najmenej nákladné projekty môžeme zaradiť projekty súvisiace s miestnym rozvojom vedeným komunitou či propagáciou územia (graf 1). Celkovo by si plánované projekty vyžadovali finančné prostriedky v sume 3 539 694 EUR, pričom 64,74 % (tzn. 2 291 713 EUR) by malo pochádzať z európskych fondov, 19,48 % (689 694 EUR) by tvorili vlastné zdroje a zvyšných 15,77 % (558 288 EUR) by pochádzalo zo štátneho rozpočtu.

Graf 1: Predpokladané zdroje financovania plánovaných projektov regionálneho rozvoja mikroregiónu Termál s finančným krytím na roky 2016-2020

Zdroj: Mikroregión Termál, 2016, Stratégia miestneho rozvoja vedeného komunitou MAS Združenia Termál, 2016, spracované autormi

Vo výslednom hodnotení je evidentná preferencia projektov globálneho cieľa 1 smerujúcich k podpore konkurencieschopného hospodárstva a atraktivity územia pre podnikanie v celkovej sume 1 633 333 EUR (tzn. 46,14 % plánovaných finančných prostriedkov) prostredníctvom 4 projektov. Nasledujú projekty sústredené na kvalitnú technickú infraštruktúru (11,90 % finančných prostriedkov, tzn. 421 053 EUR), kvalitné životné prostredie (11,87 %, tzn. 420 000 EUR) a kvalitnú sociálnu infraštruktúru (11,76 %, tzn. 416 158 EUR). Na podporu rozvoja cestovného ruchu je plánovaných 8,71 % finančných prostriedkov z celkového očakávaného finančného rozpočtu (tzn. 308 150 EUR) a na podporu rozvoja ľudských zdrojov ide o 7,06 %, tzn. 250 000 EUR. Najnižšie sumy sú naplánované pre globálny cieľ 6 Rozvoj miestnej spolupráce (65 000 EUR) a globálny cieľ Zlepšenie propagácie územia so sumou 26 000 EUR.

Záver

Rozvojový potenciál vidieckych území sa odlišuje od potenciálu mestských území. Jednu z možností regionálneho rozvoja vidieka predstavuje v súčasnosti realizácia integrovaných stratégií rozvoja. To prináša pre územie rad výhod, napr. príležitosť podieľať sa na príprave a realizácii programu svojho rozvoja a prevzatie zodpovednosti zaň, viaczdrojové financovanie prináša väčšiu istotu pre realizáciu projektov. Realizácia integrovanej stratégie prostredníctvom projektov založenej na lokálnom prístupe tak môže uvoľniť dosiaľ nevyužitý potenciál územia.

Literatúra:

Binek, J. 2005. Problémy venkovských obcí - realita a vnímaní. In Klímová, V., Vystupil, J. (eds.). *8th International Colloquium on Regional Sciences.* Brno: Masaryk University, pp. 23-29. ISBN 80-210-3888-8.

Czaková, G. 2006. Analýza migračného pohybu obyvateľstva Nitrianskeho kraja v rokoch 1996-2005. *Geografická revue*, vol. 2, no. 2, pp. 273-280. ISSN 1336-7072.

Dubcová, A., Kramáreková, H., Oremusová, D. 2015. Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja Združenia obcí Termál 2014 – 2020. Obecný úrad : Podhájska. 104 s.

Grambličková, M., Melichár, J., Mojžiš, M., Pauliniová, Z., Tížiková Nemcová, R., Zamkovský, J. 2013. *Prístup CLLD a LEADER v programovom období 2014 – 2020*. Bratislava: Priatelia Zeme-CEPA, občianske združenie.

Halámek, P. 2016. Ex-post hodnocení regionálních rozvojových projektů. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XIX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách.* Brno: Masarykova univerzita, 2016. s. 139 - 144. ISBN 978-80-210-8273-1.

Integrovaný regionálny operačný program 2014-2020. 2014. [online]. [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: http://www.mpsr.sk/index.php?navID=1036&navID2=1036&sID=67&id=9006

Jarábková, J., Belajová, A. 2004. Metodické prístupy k tvorbe rozvojových programov obcí. In Klímová, V., Vystupil, J. (eds.) *7th International Colloquium on Regional Sciences.* Brno: Masaryk University, pp. 43-53. ISBN 80-210-3549-8.

Kramáreková, H., Oremusová, D., Žoncová, M., Dubcová, A. 2016. Hodnotenie absorpčnej kapacity mikroregiónu Termál. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XIX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků.* Brno: Masarykova univerzita, 2016. s. 151–158. ISBN 978-80-210-8273-1.

Krogmann, A. 2005. *Aktuálne možnosti využitia potenciálu územia Nitrianskeho kraja z hľadiska cestovného ruchu.* Nitra: UKF v Nitre. ISBN 80-8050-888-7.

Labounková, V. 2004. Monitoring mikroregionů a rozvojových dokumentů mikroregionů. In Klímová, V., Vystupil, J. (eds). *7th International Colloquium on Regional Sciences.* Brno: Masaryk university, pp. 113-118. ISBN 80-210-3549-8.

Lněnička, L. 2016. New instruments of cohesion policy EU in programm period 2014+. In Lněnička, L. (ed.). *Proceedings of 23rd Central European Conference Central Europe Area in View of Current Geography.* Brno: Masaryk University, pp. 282 – 291. ISBN 978-80-210-8314-1

Matlovič, R., Matlovičová, K. 2005. Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problém regionálneho rozvoja Prešovského kraja. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Presoviensis, Folia geographica.* vol. 43, no. 8, pp. 66-88. ISBN 1336-6149.

Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR. 2016. *Metodika na vypracovanie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce/obcí/VÚC.* [online]. [cit. 2016-06-15]. Dostupné z: http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=163665

Operačný program ľudské zdroje 2014-2020. 2014. [online]. [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/operacny-program-ludske-zdroje/

Operačný program kvalita životného prostredia 2014-2020. 2015. [online]. [cit. 2016-08-26]. Dostupné z:http://www.op-kzp.sk/wp-content/uploads/2015/05/OPKZP_verzia_2.0.pdf

Oremusová, D. 2009. *Geografické aspekty regionálneho rozvoja mikroregiónu Termál.* Nitra: UKF v Nitre. ISBN 978-80-8094-559-6.

Oremusová, D., Kramáreková, H., Žoncová, M., Dubcová, A. 2016. Lokálne bohatstvo mikroregiónu Termál a jeho využitie v cestovnom ruchu. In 11. mezinárodní konference Aktuální problémy

cestovního ruchu na téma „Místní bohatství a cestovní ruch“. Vysoká škola polytechnická: Jihlava (v tlači).
Program rozvoja vidieka Slovenskej republiky 2014-2020. 2014. [online]. [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: http://www.mpsr.sk/sk/index.php?navID=1180&navID2=1180&sID=43&id=9945
Program Interreg V-A SK-HU. 2016. [online]. [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy/sk/atlas/programmes/2014-2020/hungary/2014tc16rfcb015
Sobotková, L., (2014). Limits of usage of cost-benefit analysis by evaluation of public projects. In *Scientific Papers of the University of Pardubice*, Series D: Faculty of Economics and Administration, vol. 21, no. 31, pp. 34-46. ISSN 1211-555X.

Kontaktná adresa autorov:

RNDr. Daša Oremusová, PhD., doremusova@ukf.sk
RNDr. Hilda Kramáreková, PhD., hkramarekova@ukf.sk
Doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc., adubcova@ukf.sk
Mgr. Michaela Žoncová, michaela.zoncova@ukf.sk
Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF v Nitre, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika

Význam dřevozpracujícího podniku Javořice, a.s. pro region
Importance of the wood-processing company Javořice to the region

Petra Palátová

Abstrakt:

Lesnictví a dřevozpracující průmysl patří v tuzemsku k tradičním oborům, jejichž výhodou je dostatečná zásoba dříví a rozmístění dřevozpracující podniků téměř po celém území státu. Příspěvek se primárně zabývá vybraným pilařským provozem a jeho významem pro obec a její okolí. V rámci socioekonomických ukazatelů je největší pozornost věnována oblasti nezaměstnanosti, a to v konkrétních obcích regionu Prostějov.

Klíčová slova:

Dřevozpracující průmysl, pila, Javořice, nezaměstnanost

Abstract:

Forestry and wood-processing industry belong to the traditional fields in the Czech Republic. What can be consider as an advantage is a sufficient amount of raw wood and the placement of the manufacturing (wood-processing) companies all over the Czech Republic. The article primarily deals with the representative sawmill company and its importance to the municipality and its neighbourhood. Among the socioeconomic indicators, an attention is mostly devoted to the unemployment situation within the selected areas in the Prostějov region.

Key words:

Wood-processing industry, sawmill, Javořice, unemployment

Úvod:

Dřevozpracující průmysl má v České republice dlouhou tradici. Každoroční výše těžby dřeva je na přibližně stejné úrovni, dosahuje okolo 15 milionů m³ (s výraznou převahou jehličnaté suroviny). Lesnictví a zpracování dřeva patří mezi ekosystémové nástroje, které civilizaci umožňují čelit globálním i lokálním hrozbám. Výše zmíněné obory také umožňují podporovat hospodářské, sociální a ekologické cíle na národní i mezinárodní úrovni (Na dřevo, 2015 b).

Tento fakt potvrzuje řada strategických dokumentů, jako jsou národní lesnické programy (NLP), v České republice NLP pro období 2003-2008, NLP II v letech 2008-2013, ministerské konference o ochraně lesů (od Štrasburku v roce 1990 po Madrid v roce 2015) apod.

V České republice se nachází celkem 66 806 registrovaných subjektů v oborech lesnictví a těžba dřeva (sekce A, CZ NACE 02), ve zpracovatelském průmyslu sekce C pak: zpracování dřeva (CZ NACE 16), výroba papíru a výrobků z papíru (CZ NACE 17) a výroba nábytku (CZ NACE 31). Velký rozdíl je již v samotném vyjádření registrovaných a aktivních subjektů, kdy počet aktivních klesá téměř na polovinu - 37 521 (Na dřevo, 2015 a). Zemědělství obecně je pak významnou složkou pro regionální rozvoj, s ohledem na zaměstnanost a kvalitu života ve venkovských oblastech (Konečný, 2014). Obdobně důležité jsou pro region také malé a střední pilařské podniky, a to z následujících důvodů:

- Tvorba zaměstnanosti v regionech s nízkým rozvojem průmyslu a vyšší nezaměstnaností
- Výroba sortimentů s orientací na regionální spotřebu, čímž je zajištěna zaměstnanost i v navazujících odvětvích
- Regionální pomoc při přírodních kalamitách (Pražan, Příkaský, 2007).

Cíl a metodika:

Příspěvek se zabývá nezaměstnaností v obcích Ptení, Konice a Přemyslovice. Tyto údaje následně pomohou vyhodnotit význam podniku Javořice z pohledu regionu. Z tohoto důvodu byly využity dostupné údaje získané z webových stránek ČSÚ a MPSV. Využito je také vlastní dotazníkové šetření autorky, jehož respondenty jsou obyvatelé vybraných obcí v regionu Prostějov.

Výsledky:

Charakteristika území a obcí

Sídlo společnosti Javořice se nachází v obci Ptení, v okrese Prostějov v Olomouckém kraji. Tento kraj patří v rámci České republiky k hospodářsky méně výkonným (HDP na obyvatele je třetí nejnižší v ČR s hodnotou 183 173 Kč (RIS, 2016) a průměrná mzda dosahuje hodnoty 24 037 Kč a je tak čtvrtá nejnižší v ČR (ČSÚ, 2016 a). Těžba dříví v Olomouckém kraji byla druhá nejvyšší v rámci krajů, dosáhla hodnoty okolo 2 milionů metrů krychlových (ČSÚ, 2016 b).

Společnost Javořice, a.s.

Společnost Javořice byla do obchodního rejstříku zapsána v roce 1996. Jedná se o akciovou společnost, jejímž hlavním předmětem činnosti je pilařská výroba. Výrobky, na něž se společnost zaměřuje, jsou především řezivo (v různých rozměrech), následně pak papírenská a energetická štěpka, piliny, kůra a pilinové brikety (Javořice, 2016). Společnost dříve patřila mezi čtyři největší provozy svého druhu v České republice, v širokém okolí zaměstnávala nejvíce osob. Nejlepšího výsledku dosahovala při pořezu až 65 000 kubíků dřeva měsíčně. Největší obrat zaznamenala v roce 2007 (1 miliarda 700 milionů Kč), přičemž měsíční výdělek činil 25 milionů Kč (Silvarium, 2011). V provozu bylo zaměstnáno přes 300 osob, spolu s přidruženými provozy ve Vysočanech a Bystřici pod Hostýnem činil souhrnný počet pracovníků téměř 400. Společnost skončila v insolvenci a ke znovuobnovení provozu došlo 17. 12. 2010. Po splnění reorganizačního plánu byla v červnu 2016 vymazána z insolvenčního rejstříku. Je to jediná pilařská společnost, které se doposud restrukturalizace podařila (Na dřevo, 2013). V současnosti podnik spadá do kategorie malých a středních podniků.

Nezaměstnanost

Do analýzy v oblasti nezaměstnanosti je zařazena obec Ptení a dále obce Konice a Přemyslovice. Výběr těchto obcí není náhodný- jedná se o obce v blízkém sousedství pilařského provozu a v úhrnném počtu pracovníků je současná struktura zaměstnaných téměř z 60% tvořena občany s trvalým bydlištěm ve zmíněných obcích. Obec Konice je dále hodnocena dle Strategie regionálního rozvoje Olomouckého kraje pro roky 2015-2020 jako hospodářsky slabá (mezi hodnocenými kritérii se nachází HDP, zadluženost na 1 obyvatele, dávky v hmotné nouzi, míra nezaměstnanosti a saldo migrace na 1000 obyvatel).

Ptení

Obec Ptení má v roce 2016 1083 obyvatel, což je relativně stálý počet od roku 2006 (maximum 1130 obyvatel v roce 2007, minimum 1079 obyvatel v roce 2013). Nezaměstnanost dosahuje hodnoty 4,4%. V tabulkách jsou vždy uvedeny hodnoty pro měsíc prosinec v jednotlivých letech.

Tab.1: Nezaměstnanost- obec Ptení

Období	Dosažitelní uchazeči celkem	EAO	Volná místa
12 2005	35	541	5
12 2006	28	541	5
12 2007	13	541	4
12 2008	22	541	12

12 2009	108	541	0
12 2010	82	541	0
12 2011	53	541	0
Období	Dosažitelní uchazeči (15-64 let)[45]	Obyvatelstvo (15-64 let)	Volná místa
12 2014	61	737	4
12 2015	32	728	2

Zdroj: MPSV, 2016

Konice

Obec má v současné době 1906 obyvatel a nezaměstnanost dosahuje hodnoty 4,7%. Jedná se o jedinou obec, která má charakter obce s rozšířenou působností.

Tab.2: Nezaměstnanost- obec Konice

Období	Dosažitelní uchazeči celkem	EAO	Volná místa
12 2005	154	1539	47
12 2006	110	1539	4
12 2007	76	1539	1
12 2008	84	1539	2
12 2009	167	1539	0
12 2010	169	1539	0
12 2011	156	1539	3
Období	Dosažitelní uchazeči (15-64 let)	Obyvatelstvo (15-64 let)	Volná místa
12 2014	115	1942	8
12 2015	90	1906	13

Zdroj: MPSV, 2016

Přemyslovice

Obec Přemyslovice má 874 obyvatel, nezaměstnanost činí 5,7%.

Tab.3: Nezaměstnanost- obec Přemyslovice

Období	Dosažitelní uchazeči celkem	EAO	Volná místa
12 2005	55	586	0
12 2006	38	586	3
12 2007	32	586	0
12 2008	29	586	0
12 2009	89	586	0
12 2010	84	586	1
12 2011	74	586	0

[45] *Změna označení v tabulce odráží změnu ukazatele nezaměstnanosti MPSV od ledna 2013- Podíl nezaměstnaných osob; Statistika nezaměstnanosti z územního hlediska není od ledna 2012 do února 2014 dostupná*

Období	Dosažitelní uchazeči (15-64 let)	Obyvatelstvo (15-64 let)	Volná místa
12 2014	78	862	1
12 2015	50	874	0

Zdroj: MPSV, 2016

Následující tabulka srovnává míru nezaměstnanosti v jednotlivých obcích včetně jejich srovnání s průměrem regionu Prostějov, kam všechny obce spadají:

Tab.4: Nezaměstnanost dle obcí; prům. podíl nezaměstnaných v okrese Prostějov

Rok	Ptení	Konice	Přemyslovice	Prostějov
2005	6,5%	10%	9,4%	6,3%
2006	5,2%	7,1%	6,5%	5%
2007	2,4%	4,9%	5,5%	3,5%
2008	4,1%	5,5%	4,9%	2,8%
2009	20%	10,9%	15,2%	5,3%
2010	15,2%	11%	14,3%	7,2%
2011	9,8%	10,1%	12,6%	7,2%
2014	8,3%	5,9%	9%	7,3%
2015	4,4%	4,7%	5,7%	-

Zdroj:MPSV, 2016 a MPSV, 2015

Nejnižší a nejvyšší hodnota nezaměstnanosti je pro každou z obcí vyznačena v tabulce. Maximální hodnoty mezi všemi obcemi dosáhla obec Ptení v roce 2009, stejně tak hodnoty minimální- a to 2,4% v roce 2007. Pravděpodobně to souvisí s vynikající ekonomickou výkonností pily Javořice, neboť v roce 2007 dosahovala nejvyššího obratu a zaměstnávala téměř maximální počet zaměstnanců. Zároveň se ještě neprojevily následky globální ekonomické krize. Společnost se dostala do problémů později, v roce 2009, což znázorňuje skokový nárůst míry nezaměstnanosti v Ptení, a pravděpodobný dopad je i v obcích Konice a Přemyslovice. Problémem v obcích v letech 2008-2010 je také téměř neexistující počet volných pracovních míst.

Socioekonomické faktory

Socioekonomické ukazatele jsou často dostupné na agregované úrovni, což pro regionální analýzy nemusí být vhodné. Například v roce 2013 byly zveřejněny výsledky Technické univerzity v Liberci (EF TUL, 2013), které hodnotí socioekonomickou situaci obcí- jejich postavení v rámci subregionu (na úrovni obcí s rozšířenou působností- v tomto případě Ptení a Přemyslovice dosahují stejných hodnot, Konice jako samostatná obec s rozšířenou působností dosahuje odlišných hodnot) na základě vymezených kritérií. V tomto případě jsou ale data dostupná za rok 2011. Výzkum (EF TUL, 2016) také uvádí výsledky faktorové analýzy vybraných indikátorů (faktor nezaměstnanosti, faktor atraktivity místa bydlení, faktor osídlení, faktor věkové struktury obyvatelstva, faktor občanské vybavenosti, faktor struktury ekonomiky, faktor ekonomické aktivity) pro roky 2006, 2009, 2011 a 2014. Meziroční srovnání pak kromě hodnoty faktoru ukazuje negativní či pozitivní trend, nebo trend stagnace. V roce 2014 všechny obce čelily negativnímu trendu v oblasti věkové struktury, Přemyslovice a Konice ještě navíc negativnímu trendu u indikátoru atraktivity místa bydlení.

Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření s názvem Socioekonomický a regionální význam podniku Javořice, a.s. realizuje autorka příspěvku. Šetření je zaměřené na obyvatele vybraných obcí v regionu Prostějov. Cílové obce byly zvoleny nejen z důvodu geografické blízkosti k pilařskému provozu, ale také v návaznosti na aktuální údaje o zaměstnanosti (cílové obce jsou místem trvalého bydliště zaměstnanců). Formulář dotazníku obsahuje celkem 27 otázek. Otázky jsou tematicky rozčleněny do

několika oblastí tak, aby pomohly odpovědět na stěžejní otázku, kterou je význam dřevozpracujícího podniku z pohledu regionu. Kromě identifikačních otázek, otázek zaměřených na vzdělání a příjem, je část dotazníku zaměřena na povědomí a zkušenosti respondentů s firmou Javořice. Dotazník dává možnost vyjádřit tak subjektivní názory spojené s kvalitou života v obci a regionu. Dotazovaní mají možnost zhodnotit, jakým způsobem se promítla insolvence podniku do jejich života a zda přinesla změnu komplexnějšího charakteru- v rámci dopadu na kvalitu života v obci (regionu).

Dotazníkové šetření bylo z důvodu dostupnosti pro respondenty vytvořeno pomocí online platformy Survio. Díky spolupráci ze strany obce Ptení byl odkaz na webové stránky dotazníku umístěn na webové stránky obce a v současné době probíhá sběr dat. Od měsíce září 2016 dojde k rozšíření základny respondentů a získané výsledky šetření budou prezentovány na konferenci RESPO v říjnu 2016.

Diskuze:

Význam dřevozpracujících podniků při tvorbě pracovních míst zejména ve venkovských oblastech není často doceněn. Přesto – a to i v případě výše zmiňovaného podniku – vytváří řadu pracovních míst pro občany s nižším stupněm vzdělání (v době, kdy společnost zaměstnávala maximum pracovníků, dosahovala většina zaměstnanců odborného středoškolského vzdělání (52%) a druhou nejčastější kategorií bylo základní vzdělání s 22,16%, dohromady tedy téměř tři čtvrtiny zaměstnanců (Veřejný rejstřík, 2010). Zaměstnatelnost těchto osob bývá často komplikovaná, a to zejména v mimoměstských oblastech, kde je omezený počet pracovních příležitostí. V časové řadě se dlouhodobě ukazuje, že v obcích Ptení, Přemyslovice a Konice neexistuje dostatek volných pracovních míst- dojde-li tedy ke krachu místního zaměstnavatele, či hromadnému propouštění, projeví se tato skutečnost v míře nezaměstnanosti. Agregované ukazatele tento vývoj nemusí plně zachytit. Problémy podniku přišly v době, kdy také nastupovala ekonomická krize, jejíž vliv na situaci v nezaměstnanosti není možné vyloučit. Po splnění reorganizačního plánu společnost plánuje další investiční aktivity a je oprávněné předpokládat, že bude v budoucnu najímat také nové zaměstnance. Jejich počet ale již původního maxima nedosáhne. Významný vliv společnosti při podpoře investičních aktivit obce je nad rámec tohoto příspěvku, došlo však ke snížení množství financovaných aktivit a také k odložení důležitého projektu obchvatu obce, který měl výrazně snížit zatížení (převážně) kamionovou dopravou.

Závěr:

Olomoucký kraj, ve kterém se nachází sídlo vybraného dřevozpracujícího podniku, patří v České republice dlouhodobě k oblastem s nižší hospodářskou výkonností (HDP/obyvatele, průměrná mzda) a zároveň je 8 ze 13 oblastí v kraji hodnoceno jako hospodářsky slabé. Z hlediska těžby dříví dosáhl kraj 2 milionů m³.

V příspěvku jsou prezentovány některé vybrané hodnoty socioekonomických ukazatelů, zejména však nezaměstnanost. Ta se skokově zvýšila v roce 2009, a to ve všech třech analyzovaných obcích, nejvíce však v obci Ptení, což má přímou návaznost na množství zaměstnanců trvale žijících v této obci. Všechny v příspěvku zmíněné obce také nenabízí téměř žádná volná pracovní místa.

Společnost Javořice po komplikovaném vývoji úspěšně splnila restrukturalizační plán a stala se tak první společností tohoto zaměření, která prožila úspěšný restrukturalizační proces. Zároveň navýšila počet svých zaměstnanců a tím napomohla řešit situaci v oblasti nezaměstnanosti.

Poděkování:

Příspěvek vznikl za podpory interní grantové agentury FLD ČZU v Praze při řešení projektu „Socioekonomický a regionální význam dřevozpracujícího podniku Javořice a.s.“

Literatura:

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, (2016 b). Lesnictví 2015 [online].[cit. 2016-08-30]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xm

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, (2016 a). Nejnovější údaje o kraji.[online].[cit. 2016-08-30]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xm
EKONOMICKÁ FAKULTA TECHNICKÉ UNIVERZITY V LIBERCI, (2013). Vymezení subregionů pro rozlišení a řešení sociálních a ekonomických disparit [online].[cit. 2016-02-15]. Dostupné z: http://vyzkum.ef.tul.cz/td/
EKONOMICKÁ FAKULTA TECHNICKÉ UNIVERZITY V LIBERCI, (2016). Vymezení subregionů pro rozlišení a řešení sociálních a ekonomických disparit [online].[cit. 2016-08-29]. Dostupné z: http://vyzkum.ef.tul.cz/td/index.php?content=mestaobce
JAVOŘICE, A.S. (2016). Prodej výrobků. [online].[cit. 2016-08-28]. Dostupné z: http://www.pila-javorice.cz/
KONEČNÝ, O., (2014). Rural Development, Multifunctionality and Agriculture: The Perspective of Czech Farmers. Agrarian perspectives XXIII. Praha: Czech University of Life Sciences, pp. 304-311. ISBN 978-80-213-2545-6. ISSN 2464-4781.
MPSV, (2016). Statistika nezaměstnanosti z územního hlediska. [online].[cit. 2016--08- 29]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem
MPSV, (2015). Statistická ročenka trhu práce v České republice v roce 2014 [online].[cit. 2016--08-29]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/sz/stat/stro/mpsv_rocenka_2014.pdf
NA DŘEVO (2015 a). Číslo 1, ročník 6, 2015, str. 1, dostupné z www.czechtimber.cz
NA DŘEVO (2015 b). Číslo 3, ročník 6, 2015, str. 2, dostupné z www.czechtimber.cz
NA DŘEVO (2013). Číslo 11, ročník 4, 2013, str. 11-13, dostupné z www.czechtimber.cz
OLOMOUCKÝ KRAJ, (2015). Program rozvoje územního obvodu Olomouckého kraje. [online].[cit. 2016-02-17]. Dostupné z: https://www.kr-olomoucky.cz/program-rozvoje-uzemniho-obvodu-olomouckeho-kraje-cl-537.html
PRAŽAN, P., PŘÍKASKÝ, F. 2007. Postavení malých a středních pilařských provozů v ČR. Lesnická práce, roč. 86, č. 03/2007, str. 64 – 65
PTENSKÁ PILA JE ZPÁTKY VE HŘE (Mladá fronta DNES) (2011). [online].[cit. 2016-08-30]. Dostupné z: http://www.silvarium.cz/zpravy-z-oboru-lesnictvi-a-drevarstvi/ptenska-pila-je-zpatky-ve-hre-mlada-fronta-dnes
REGIONÁLNÍ INFORMAČNÍ SERVIS, (2016). Srovnání makroekonomických ukazatelů [online].[cit. 2016-03-16]. Dostupné z: http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/olomoucky-kraj/kraj/hospodarske-prostredi/makroekonomicke-ukazatele/
VEŘEJNÝ REJSTŘÍK A SBÍRKA LISTIN, (2010). Javořice, a.s. [online].[cit. 2016-08-26]. Dostupné z: https://or.justice.cz/ias/ui/vypis-sl-firma?subjektId=431481

Kontaktní adresa autorky:

Ing. Petra Palátová, Katedra lesnické a dřevařské ekonomiky, FLD ČZU v Praze, Kamýcká 129, 165 00, Praha 6- Suchdol, e-mail: palatovap@fld.czu.cz

Finanční podpora firem z ESF a vznik sociálních inovací

Financial support of businesses from the ESF and creation of social innovation

Zuzana Palová, Jarmila Šebestová

Abstrakt:

Evropská unie (EU) se snaží neustále posilovat svou hospodářskou, sociální a územní soudržnost. To jí má pomoci k celkovému harmonickému rozvoji. V Evropském společenství (dnešní Evropské unii) od samého počátku existovaly velké demografické a územní rozdíly, které mohly představovat překážku pro integraci a rozvoj v Evropě. Římská smlouva (1957) zavedla mechanismy solidarity v podobě dvou strukturálních fondů: Evropského sociálního fondu (ESF) a Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (EZOZF, orientační sekce). Tento příspěvek je věnován právě Evropskému sociálnímu fondu, jehož cílem je snižovat rozdíly v sociální oblasti. Dojde zde ke komparaci finanční podpory firem dvou operačních programů ESF. Analýza bude provedena ve vybraných krajích České republiky v programovém období 2007-2013. Dále se tento příspěvek věnuje tvorbě sociálních inovací, které vznikaly jako pozitivní externality při financování projektů směřujících do sociální oblasti.

Klíčová slova:

ESF, kraje, sociální disparity, sociální inovace

Abstract:

The European Union (EU) is constantly trying to strengthen its economic, social and territorial cohesion. It should help EU to the overall harmonious development. In the European Community (now European Union) from the beginning there were major demographic and regional differences that could pose a barrier for integration and development in Europe. The Treaty of Rome (1957) introduced the solidarity mechanisms in the form of two Structural Funds: the European Social Fund (ESF) and the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF Guidance Section). This paper is devoted to the European Social Fund, which aims to reduce disparities in the social sphere. There will be done the comparison of financial support of businesses of two operational programs of the ESF. The analysis will be conducted in selected regions of the Czech Republic in the programming period 2007-2013. Furthermore, this paper dedicated to creating social innovation, which created as a positive externality in financing projects in the social sphere.

Key words:

ESF, regions, social disparities, social innovation

Úvod

Evropská unie se snaží neustále posilovat svou hospodářskou, sociální a územní soudržnost. To jí má pomoci k celkovému harmonickému rozvoji. I přes to stále existují rozdíly. Mezi nejčastěji hodnocené regionální disparity (rozdíly) patří disparity z ekonomické nebo socioekonomické sféry. Sociálním disparitám nebývá často věnována dostatečná pozornost, ačkoliv přímo ovlivňují životy jejich obyvatel. Vědecké studie, které se zabývají sociálními disparitami, pak většinou celou oblast zúží pouze na část týkající se zdravotní péče (např. Braveman a kol. 2004; Shi a kol., 2002) nebo vzdělání (Filmer, 2000). V tuzemské literatuře se pak věnuje sociální oblasti (Fachinelli 2008; Fachinelli a Tománek, 2011; Palová, 2015; Palová a Šebestová, 2016).

Mapování krajů s největšími sociálními nerovnostmi a problémy je pak úzce spojeno právě s finanční podporou z fondů Evropské unie, jejichž cílem je tyto nerovnosti snižovat

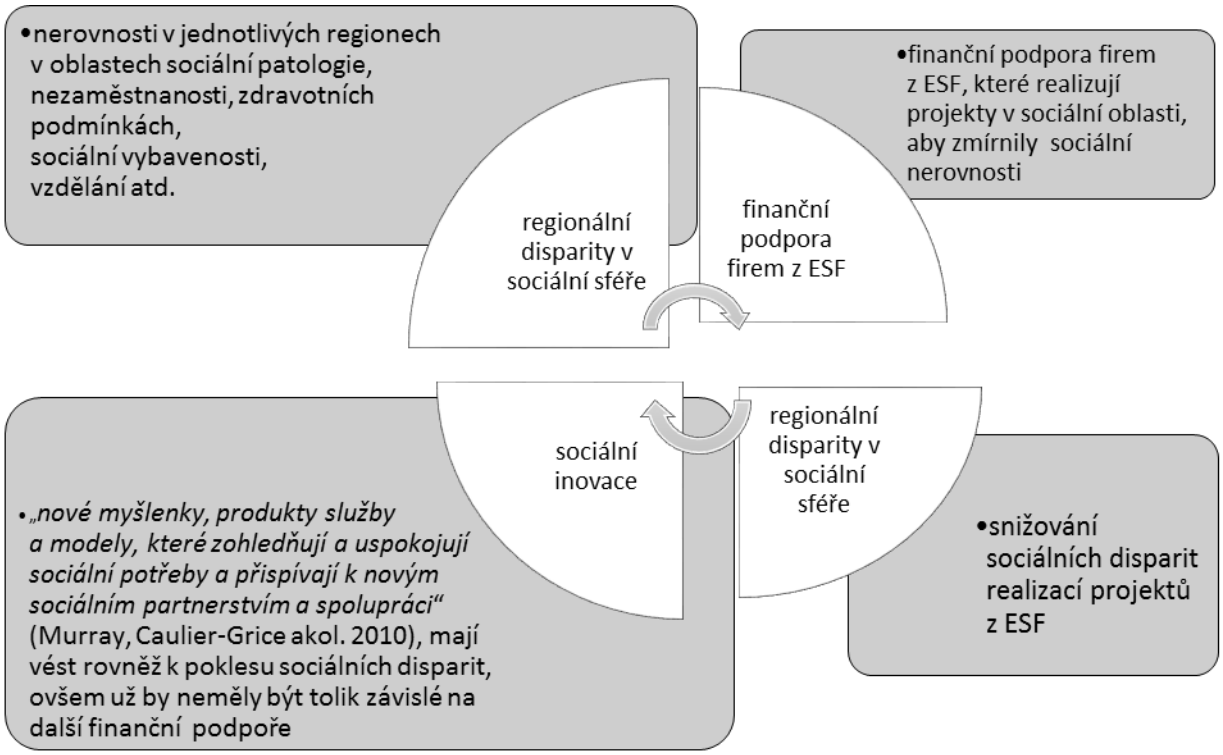
a řešit tak sociální problémy. Odstraňování regionálních disparit jde pak ruku v ruce se vznikem sociálních inovací, které mají efektivně pomáhat redukovat tyto sociální nerovnosti.

Tento příspěvek je věnován právě ESF, jehož cílem je snižovat rozdíly v sociální oblasti. V rámci příspěvku byla provedena analýza finanční podpory firem z ESF, které realizovaly v programovém období 2007-2013 projekty zaměřené v sociální oblasti, a to v Moravskoslezském, Královéhradeckém, Ústeckém a Plzeňském kraji. Důvodem této volby,bylo vybrání dvou dobře prosperujících krajů (Královéhradecký a Plzeňský kraj) a oproti tomu dvou strukturálně postižených regionů s vysokou mírou nezaměstnanosti (Moravskoslezský a Ústecký kraj). Nevýhodou bylo, že Moravskoslezský kraj je zároveň i regionem soudržnosti Moravskoslezsko, kdežto ostatní kraje jsou „jen" součástí vyššího celku (regionu soudržnosti). Výsledné hodnoty finanční podpory tak bylo nutné převést na 1 obyvatele, aby bylo možné adekvátně porovnat celkovou výši dotací směřujících do jednotlivých krajů.

Sociální inovace se v posledních letech stávají fenoménem ekonomického a sociálního rozvoje společnosti neboli sociálního blahobytu. Potřeba nových sociálních řešení tak vzniká napříč celou sociální oblastí. Jejich tvorba často závisí na veřejné podpoře, zejména v méně rozvinutých regionech, kde je využívána politika soudržnosti, jako hlavního nástroje podpory udržitelného růstu, jak bylo definováno Radou Evropské unie v Lisabonu a Götheburgu. I přes snahy EU lze stále naleznout významné rozdíly mezi jednotlivými regiony, a to zejména v sociální sféře (Wokoun, 2007; Bache, 2008; Evropská komise, 2013), proto Evropská unie v současné době aktivně podporuje tvorbu sociálních inovací. V programovém období 2007-2013 jim ovšem byla určena pouze jedna jediná výzva na konci celého operačního období, proto tyto inovace povětšinou vznikaly jako určitý typ pozitivních externalit současně s realizací jiných sociálních projektů. Tento příspěvek si klade za svůj dílčí cíl právě zmapování jejich vzniku při podpoře firem na realizaci projektů z Evropského sociálního fondu a pomocí korelační analýzy zjištění, zda zde existuje závislost mezi sociálními inovacemi a finanční podporou z ESF.

1. Regionální disparity, podpora firem z ESF a sociální inovace

Tato kapitola je rozdělena na tři podkapitoly, které spolu plně souvisí a navzájem se prolínají (obr. č. 1). První část je věnována regionálním disparity v sociální sféře, které vymezují sociální situaci a problémy v daném regionu (v tomto příspěvku kraji). Druhá část je věnována podpoře firem z ESF, která má za cíl tyto nerovnosti snižovat. Poslední část je věnována sociálním inovacím, které mají vést rovněž ke snížení sociálních nerovností, ale novými cestami, které již nejsou tolik závislé na finanční podpoře.

Obr. 1: Sociální disparity, podpora firem z ESF a sociální inovace - relace

Zdroj: Vlastní zpracování.

Regionální disparity v sociální sféře

Regionální disparity jsou v současnosti velmi častým tématem, a to především protože přímo souvisí s regionální politikou a následnou podporou vybraných regionů. Z výzkumného hlediska se zvyšuje zájem o problematiku regionálních disparit formulací celé řady nových teoretických konceptů, které se tímto tématem zabývají (Capello, 2008). Politické hledisko vnímání disparit pojímá především hrozby zachování územní integrity a sociální koheze v případě příliš velkých prostorových rozdílů s dopady ve formulaci finančních nástrojů regionální politiky, které usilují o redukci regionálních disparit (Ezcurra, 2009). Mezi prioritní cíle Evropské unie patří plná zaměstnanost, sociální pokrok, sociální začleňování, sociální ochrana, solidarita a sociální soudržnost. Ve Smlouvě je uvedeno, že vysoká úroveň zaměstnanosti, která odpovídá sociální ochraně a boji proti sociálnímu vyloučení by měly být zohledňovány při provádění všech politik Evropské unie (Politiky Evropské unie, 2014). Právě proto by se měl určitým způsobem odrazit skutečný stav regionálních disparit (v tomto příspěvku právě regionálních disparit v sociální oblasti, protože plně souvisí s podporou z Evropského sociálního fondu) a výši finanční podpory právě v problémových regionech. Regionální disparity pomáhají zvýšit stav poznání o regionech a jejich pozici vůči jiným regionům.

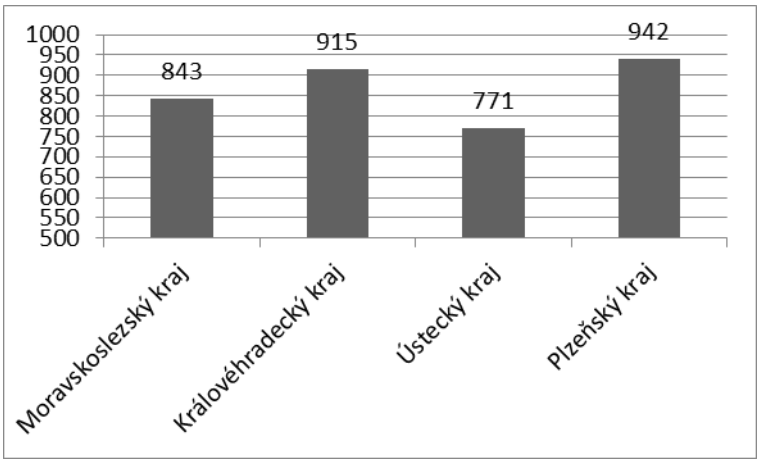
Měřením regionálních disparit v sociální oblasti se zabývala ve svých studiích Palová (2015) nebo Palová a Šebestová (2016). Příspěvek zpracovaný Palovou a Šebestovou (2016) byl zaměřen na měření regionálních disparit v sociální sféře. Sociální oblast zde byla hodnocena prostřednictvím pěti integrovaných indikátorů, které byly upraveny tak, aby měly návaznost na sociální oblast podporovanou z ESF. Jednalo se o následující indikátory: životní podmínky, zdravotní stav, sociální vybavenost, sociální patologii a nezaměstnanost. Tyto indikátory byly složeny z dalších deskriptorů, aby došlo k přesnému zhodnocení situace v kraji (tab. č. 1). Měření bylo provedeno v za období 2007-2013, díky čemuž koresponduje s operačním obdobím 2007-2013, které je předmětem tohoto příspěvku.

Tab. č. 1: Integrované indikátory

Integrovaný indikátor	Indikátor
Životní úroveň	Čistý disponibilní důchod na obyvatele Vybavenost bytových domácností automobilem Vybavenost bytových domácností počítačem Podíl osob s vysokoškolským vzděláním
Zdravotní stav	Naděje dožití při narození (muži) Naděje dožití při narození (ženy) Průměrné procento pracovní neschopnosti Incidence novotvarů celkem na 100 tis. obyvatel
Sociální vybavenost	Počet lékařů na 10 tis. obyvatel Počet lůžek v nemocnicích na 10 tis. obyvatel Počet míst v zařízeních sociální péče na 10 tis. obyvatel Počet studentů studujících na vysokých školách na 1 tis. obyvatel
Sociální patologie	Podíl domácností s čistými měsíčními příjmy pod hranicí životního minima Počet zjištěných trestných činů na 1 000 obyvatel Počet dopravních nehod na km silnic
Nezaměstnanost	Míra registrované nezaměstnanosti Míra dlouhodobé nezaměstnanosti Počet uchazečů na 1 volné pracovní místo

Zdroj: Upraveno dle Palová a Šebestová (2016).

Pro měření autorky použily bodovou metodu. Čím více bodů jednotlivý kraj získal, tím lepší byla jeho sociální situace. Na základě průměrného hodnocení (graf č. 1) bylo stanoveno pořadí jednotlivých krajů. Nejlepší situace byla v Plzeňském kraji, který získal v průměru 942 bodů za všechny integrované indikátory. Na druhém místě se umístil kraj Královéhradecký s 915 body. Moravskoslezský kraj s 843 body byl tak na třetím místě a nejhůře se umístil kraj Ústecký. Mezi Ústeckým a Plzeňským krajem jsou tak patrné významné rozdíly v sociální oblasti.

Graf č. 1: Průměrné hodnocení regionálních disparit v sociální oblasti.

Zdroj: Upraveno dle Palová a Šebestová, 2016

Podpora firem z ESF

První operační období 2004-2006 bylo pro mnoho firem velkou neznámou. Česká republika se stala novým členem Evropské unie a mnoho firem vůbec netušilo jak „evropské finance" vůbec využití. Ani samotní administrátoři operačních programů si často nebyly vědomi toho, co po příjemcích za tyto peníze doopravdy mají chtít. Teprve v operačním období 2007-2013 došlo k preciznější koncepci výstupů a výsledků, aby byly adekvátnější k finanční podpoře. Wokoun uvádí (2007), že realizace regionální a strukturální politiky Evropské unie (politiky soudržnosti)

v programovém období 2007-2013 byla charakteristická především snahou po větší efektivnosti využívání finančních prostředků. Stejně tak by tomu mělo být i v programovém období 2014-2020, kdy má dojít k dalšímu zefektivnění programového období, které se bude vyznačovat odlišnými podmínkami pro čerpání pomoci ze strukturálních fondů Evropské unie do regionů. Snižování finanční podpory na zbytné náklady je v novém operačním období patrné v tom, jak se mnoho položek přesouvá z přímých do nepřímých nákladů, snižováním úvazků projektových a finančních manažerů, administrátorů projektů atd. Samotné výše dotací se však nesnižují, finanční prostředky jsou pouze více směřovány přímo k naplnění výstupů a výsledků. Co se ovšem bohužel stále nedaří při zvyšování efektivnosti snižovat je administrativní náročnost realizace takovýchto projektů. Jednotlivý příjemci jsou tak doslova zahlceni administrací spojenou s realizací projektu.

Problematikou kohezní politiky a její efektivností se zabývají Hájek a Novosák (2010). Uvádějí, že zvyšování významu podpory z EU souvisí s posílením kohezní politiky legislativně i finančně. Primárním cílem kohezní politiky je posilovat vyvážený rozvoj Evropské unie snižováním rozdílů (disparit) mezi regiony a rozvojem znevýhodněných regionů (Bache, 2008). Mezi základní pojmy kohezní politiky tak patří i regionální disparity. Cílem kohezní politiky je vyvážený rozvoj EU, a to snižováním disparit mezi jednotlivými státy a regiony a podporováním rovných příležitostí. Oficiální dokumenty Evropské unie rozdělují tři dimenze sociální koheze, a to ekonomickou, sociální a územní (Melecký a Skokan, 2011). V rámci této práce bude nejdůležitější sociální koheze, která má za cíl snižovat rozdíly mezi regiony především v oblasti zaměstnanosti a nezaměstnanosti, úrovni vzdělání, v oblasti sociálního vyloučení atd. Tato sféra bude považována za „sociální oblast".

Jedním ze strukturálních fondů EU je ESF. ESF je klíčovým finančním nástrojem pro realizaci Evropské strategie zaměstnanosti. Jeho poslání je především rozvíjet zaměstnanost, snižovat nezaměstnanost a podporovat sociální začleňování osob. ESF se v operačním období 2007-2013 skládal ze tří operačních programů: Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost, Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnosti a Operační program Praha – Adaptabilita.

Sociální inovace

Sociální inovace mohou být chápány jako inovace prospěšné společnosti a zároveň vykazují prvek aktivizace pro místní společnost nebo komunitu „*něco dělat nebo změnit*" (Lauritzen, 2012). Zhou a Lundstrom (2014) potvrdili, že sociální problémy budou novou socioekonomickou výzvou v příštích 20ti až 30ti letech. Největší finanční podporu pro tvorbu sociálních inovací obdržela Česká republika pomocí fondů Evropské Unie. V rámci podpory tvorby sociálních inovací se využívá definice Murray, Caulier-Grice a kol. (2010), kteří definovali sociální inovace jako „*nové myšlenky, produkty služby a modely, které zohledňují a uspokojují sociální potřeby a přispívají k novým sociálním partnerstvím a spolupráci*".

2. Finanční analýza podpory firem z ESF a tvorba sociálních inovací

V empirické části došlo k hodnocení prostorového rozmístění finančních prostředků z ESF (vynaložených v operačním období 2007-2013), které měly naplňovat cíl Konvergence, neboli podporovat hospodářský a sociální rozvoj a sociální rozvoj na úrovni NUTS2 s hrubým domácím produktem nižším než 75 % průměru tohoto ukazatele pro celou EU. K hodnocení byly zvoleny 2 tematické operační programy, které svým zaměřením ovlivňují sociální oblast a jsou financovány z Evropského sociálního fondu, a to Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost (OP LZZ) a Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OP VK).

Finanční analýza byla provedena na území čtyř krajů, a to v Moravskoslezském, Ústeckém, Královéhradeckém a Plzeňském kraji. Výběr krajů byl podpořen výsledky předchozích studií (Hučka, Kutcheraurer, Tománek, 2008; Martinčík, 2008; Martinčík a Šlehoferová, 2014; Viturka, 2010; Wokoun, 2007).

Z uvedených operačních programů a jejich částí byla vytvořena databáze podpořených projektů, které splňují následující podmínky:

- Projekt byl realizován na území vybraných krajů. Pokud byl realizován na území více krajů, tak byl vyřazen z výpočtu celkové alokace finančních prostředků z důvodů, že nebylo možné přesně rozvrhnout finanční části pro jednotlivé kraje.
- Příjemce dotace byl právnická nebo fyzická osoba, která svoji hospodářskou činnost zaměřuje do sociální sféry, anebo se alespoň částečným způsobem u svých zaměstnanců věnuje sociální politice a využívá pro tyto činnosti podporu z kohezních fondů určenou v rámci cíle „Konvergence“. Veřejnoprávní právnické osoby vyjma příspěvkových organizací byly vyjmuty z této analýzy.

Zdrojem dat pro vytvoření databáze podpořených projektů byly informační portály jednotlivých operačních programů a adresáře podpořených projektů.

Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost

OP LZZ byl programem, který byl ze všech programů nejvíce zaměřený na sociální oblast jako celek. OP LZZ byl zaměřen především na snižování nezaměstnanosti prostřednictvím aktivní politiky trhu práce, profesním vzdělávání, dále začleňováním sociálně vyloučených obyvatel zpět do společnosti, zvyšováním kvality veřejné správy a mezinárodní spolupráci v uvedených oblastech.

OP LZZ spadal mezi více cílové tematické operační programy. Byl financován především z prostředků cíle Konvergence, ale v oblastech aktivní politiky trhu práce, modernizace veřejné správy a veřejných služeb a mezinárodní spolupráce též z prostředků pro cíl Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost. Způsobilým územím bylo proto také v těchto oblastech Hl. město Praha.

OP LZZ byl složen z 6 prioritních os rozdělujících operační program na logické celky, které byly dále konkretizovány prostřednictvím tzv. oblastí podpor, které vymezovaly, jaké typy projektů mohly být v rámci příslušné prioritní osy podpořeny (tab. č. 2).

Tab. č. 2: Prioritní osy OP LZZ

Prioritní osa	Oblasti podpory
1. Adaptabilita	• Zvýšení adaptability zaměstnanců a konkurenceschopnosti podniků • Zvýšení adaptability zaměstnanců restrukturalizovaných podniků
2. Aktivní politika trhu práce	• Posílení aktivních politik zaměstnanosti • Modernizace institucí a zavedení systému kvality služeb zaměstnanosti a jejich rozvoj
3. Sociální integrace a rovné příležitosti	• Podpora sociální integrace a sociálních služeb • Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit • Integrace sociálně vyloučených skupin na trhu práce • Rovné příležitosti žen a mužů na trhu práce
4. Veřejná správa a veřejné služby	• Posilování institucionální kapacity a efektivnosti veřejné správy
5. Mezinárodní spolupráce	• Mezinárodní spolupráce
6. Technická pomoc	• Technická pomoc

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí (2015)

Z důvodů vyřazení veřejnoprávních právnických osob vyjma příspěvkových organizací došlo také k vyřazení dvou prioritních os 4 – Veřejná správa a veřejné služby a 6 – Technická pomoc, a to z důvodu, že příjemci zde mohli být pouze veřejnoprávní právnické osoby a nebyl zde realizován žádný projekt, který by svým charakterem mohl být zařazen do výzkumu.

Získaná data z oficiální webových portálů operačního programu byla rozdělena podle jednotlivých krajů a prioritních os (tab. č. 3). Z finanční analýzy byly vyřazeny projekty, které byly realizovány ve více krajích současně, neboť nebylo možné adekvátně rozdělit výši finanční podpory podle jednotlivých krajů. V tabulce je uvedena také celková alokovaná částka na podpořené projekty. Největší množství projektů co do počtu i alokované částky bylo realizováno v Moravskoslezském kraji, a to v prioritní ose 3 s celkovým počtem realizovaných projektů 162 v celkové výši 612 mil. Kč. Druhý v pořadí byl Ústecký kraj. Oproti tomu Královéhradecký a Plzeňský kraj realizovaly nejmenší počet projektů.

Tab. č. 3: Realizované projekty z OP LZZ rozdělené podle prioritní osy a krajů (v mil. Kč)

		1 Adaptabilita	2 Aktivní politika práce	3 Sociální integrace a rovné příležitosti	5 Mezinárodní spolupráce
Moravskoslezský kraj	počet projektů	112	56	162	11
	celková alokovaná částka	322	276	612	55
Ústecký kraj	počet projektů	58	50	136	5
	celková alokovaná částka	55	259	604	20
Plzeňský kraj	počet projektů	41	6	37	0
	celková alokovaná částka	137	26	135	0
Královéhradecký kraj	počet projektů	41	5	26	5
	celková alokovaná částka	160	25	95	19

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat z Evropského sociálního fondu ČR. Realizované projekty. [online] [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: http://www.esfcr.cz/modules/projects/index.php?lang=1.

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost

OP VK byl víceletým tematickým programem, jehož realizace byla v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Z tohoto programu bylo možné čerpat v programovém období 2007-2013 finanční prostředky z Evropského sociálního fondu.

OP VK byl zaměřen na oblast rozvoje lidských zdrojů prostřednictvím vzdělávání ve všech jeho rozmanitých formách s důrazem na komplexní systém celoživotního učení, utváření vhodného prostředí pro výzkumné, vývojové a inovační aktivity a stimulace spolupráce participujících subjektů. Svým charakterem tedy rovněž spadal do sociální oblasti jako OP LZZ, kde ovšem sociální sféra byla zúžena primárně na oblast vzdělávání.

OP VK se skládal z prioritních os rozdělujících operační program na logické celky, které byly dále konkretizovány prostřednictvím tzv. oblastí podpor, které vymezovaly, jaké typy projektů mohly být v rámci příslušné prioritní osy podpořeny (tab. č. 4).

Tab. č. 4: Prioritní osy OP VK

Prioritní osa	Oblasti podpory
1. Počáteční vzdělávání	Zvyšování kvality ve vzdělávání Rovné příležitosti dětí a žáků včetně dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami Další vzdělávání pracovníků škol a školských zařízení Zlepšení podmínek pro vzdělávání na základních školách Zlepšení podmínek pro vzdělávání na středních školách
2. Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj	Vyšší odborné vzdělávání Vysokoškolské vzdělávání Lidské zdroje ve výzkumu a vývoji Partnerství a sítě
3. Další vzdělávání	Individuální další vzdělávání Podpora nabídky dalšího vzdělávání
4. Systémový rámec celoživotního učení	Systémový rámec celoživotního učení
5. Technická pomoc	Řízení, kontrola, monitorování a hodnocení programu Informovanost a publicita programu Absorpční kapacita subjektů implementujících program

Zdroj: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (2014)

Stejně jako u OP LZZ došlo k vyřazení dvou prioritních os, a to prioritní osa 4 – Systémový rámec celoživotního učení a prioritní osa 5 – Technická pomoc.

Data byla opět získána z oficiální webových portálů operačního programu. Dále byla rozdělena podle jednotlivých krajů a prioritních os (tab. č. 5). Z finanční analýzy byly vyřazeny projekty, které byly realizovány ve více krajích současně, neboť nebylo možné adekvátně rozdělit výši finanční podpory podle jednotlivých krajů. Největší množství projektů i celková alokovaná částka mířila opět do Moravskoslezského kraje, a to především do prioritní osy 1 Počáteční vzdělávání s 446 podpořenými projekty v celkové výši 649 mil. Kč. V těsném závěsu zůstal Královéhradecký kraj. Oproti tomu Plzeňský a Ústecký kraj získaly nejnižší počet podpořených projektů, a to i v dotacích. Stále se ale jedná o absolutní počty a finanční podpora nezohledňuje velikost kraje a počet jeho obyvatel.

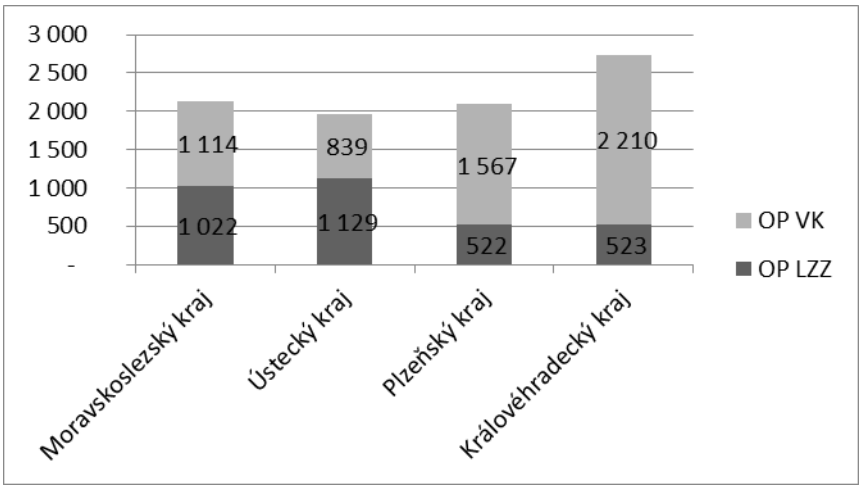
Tab. č. 5: Realizované projekty z OP VK rozdělené podle prioritní osy a krajů (v mil. Kč)

		1 Počáteční vzdělávání	2 Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj	3 Další vzdělávání	Celkem
Moravskoslezský kraj	počet projektů	446	76	2	524
	celková alokovaná částka	649	722	10	1 380
Ústecký kraj	počet projektů	131	20	13	164
	celková alokovaná částka	497	166	35	697
Plzeňský kraj	počet projektů	150	35	14	199
	celková alokovaná částka	387	465	41	894
Královéhradecký kraj	počet projektů	260	23	73	356
	celková alokovaná částka	688	377	158	1 223

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat z Operační program Vzdělávání pro Konkurenceschopnost. Databáze výstupů a projektů. [online] [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: https://databaze.op-vk.cz/Project/Search/.

Celková finanční podpora z ESF a tvorba sociálních inovací

Kraje vybrané k analýze se liší nejen svou hospodářskou vyspělostí a sociálními problémy, ale také velikostí a počtem obyvatel. Aby mohla být lépe porovnána finanční podpora finanční podpora směřující do jednotlivých krajů bez ohledu na jejich velikost, byla tato podpora přepočtena na 1 obyvatele (graf. č. 2). Z grafu je patrný značný rozdíl mezi samotnými operačními programy. Zatímco OP LZZ byl opravdu směřován do krajů s většími sociálními nerovnostmi (výstupy z grafu č. 1) a problematickou zaměstnaností (Moravskoslezský a Ústecký kraj), tak OP VK směřoval ve vyšší míře do krajů ekonomicky vyspělých (Královéhradecký a Plzeňský kraj). Nejvíce finančních prostředků z ESF na 1 obyvatele pak získaly firmy v kraji Královéhradeckém (2733 Kč) a kraji Plzeňském (2136 Kč). Ačkoliv by se dalo očekávat, že do Ústeckého a Moravskoslezského kraje, bude směřovat nejvíce finančních prostředky z ESF pro firmy realizující projekty v sociální oblasti, tak tomu tak nebylo a tyto firmy realizující tyto projekty získaly finanční podporu nižší.

Graf č. 2: Celková finanční podpora z ESF.

Zdroj: Vlastní výpočty

Tento příspěvek dále sledoval sociální inovace vytvořené firmami, které realizovaly projekty v sociální oblasti financované z ESF. Protože samostatná výzva pro podporu tvorby sociálních inovací (Social Innovation Call) byla otevřena až na samém konci operačního období v roce 2013 (Kadeřábková a Moghadam Saman, 2013), ve které navíc uspělo pouze 8 projektů z celé České republiky, tak z toho vyplývá, že většina sociálních inovací, která byla vytvořena u projektů realizovaných z ESF, vznikla spíš jako jakýsi typ pozitivní externality.

Konkrétní výstupy počtu sociálních inovací byly zjišťovány na základě dotazníkového šetření, které proběhlo mezi jednotlivými firmami, které získaly finanční podporu z ESF z vybraných krajů v operačním období 2007-2013. Autoři obdržely 158 správně vyplněných dotazníků od příjemců z OP VK a 165 od příjemců z OP LZZ. V OP LZZ 50 podniků zodpovědělo, že vytvořilo minimálně 1 sociální inovaci. V OP VK zodpovědělo 58 podniků, že vytvořily v rámci realizace projektu sociální inovaci (tab. č. 6). Některé firmy uvedly, že vytvořily více než 1 sociální inovaci, pokud by se počítal konečný stav sociálních inovací, tak jich bylo vytvořeno 138. Většina inovací byla vytvořena v oblasti vzdělávání, kde pak často také vznikalo více inovací najednou, což bylo způsobeno, že ve vzdělávání mohou být inovace jednodušší na vytváření a implementaci (výukové modely, nové metody ve výuce atd.) Oproti tomu například inovace ve formě sociálního podniku je považována rovněž za jednu, ale náklady na ni (finanční i časové) jsou několikanásobně vyšší.

Tab. č. 6: Tvorba sociálních inovací

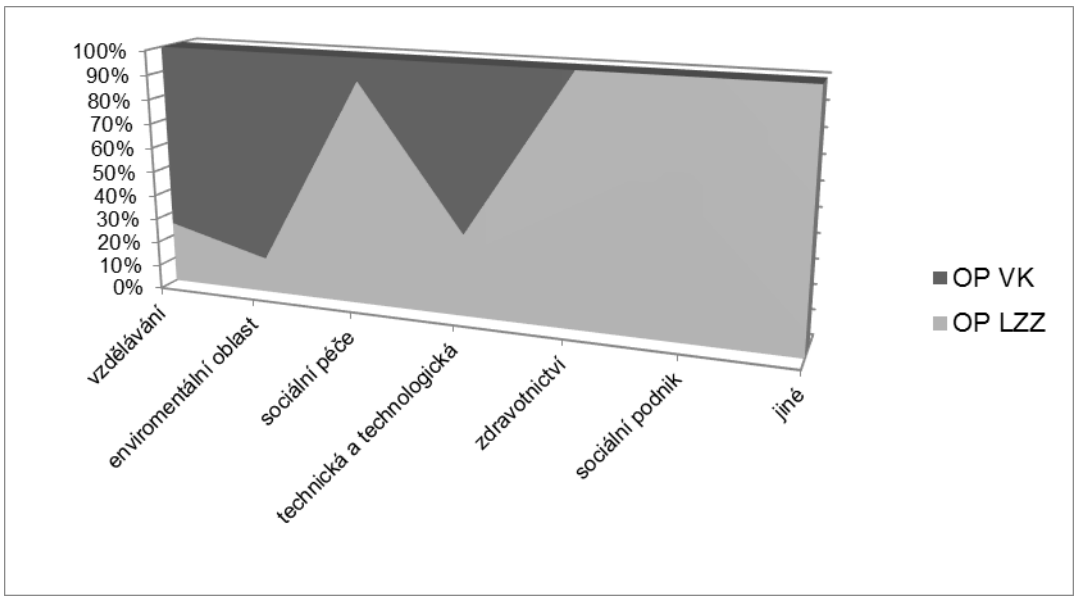
		Počet realizovaných projektů	Počet inovací
OP LZZ	Adaptabilita	18	20
	Posílení aktivní politiky zaměstnanosti	2	2
	Sociální integrace	24	26
	Mezinárodní spolupráce	6	7
OP VK	Počáteční vzdělávání	46	68
	Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj	5	9
	Další vzdělávání	7	9
Celkem		108	141

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dotazníkového šetření.

V dotazníku firmy odpovídaly, že vytvořily inovace v šesti oblastech:

- oblast vzdělávání,
- environmentální oblast,
- inovace oblasti sociální péče,
- technická či technologická inovace,
- inovace v oblasti zdravotnictví,
- sociální podnik,
- jiné – specifikováno přímo příjemci (speciální metodické příručky, vznik mezinárodních platforem, inovace v oblasti zaměstnanosti atd.).

U obou operačních programů docházelo k nejčastějšímu vytváření sociálních inovací v oblasti vzdělání (graf č. 3). Ovšem operační program OP VK byl úžeji zaměřen, kdy spolu s inovacemi ve vzdělání vzniklo několik dalších typů inovací. Oproti tomu u OP LZZ vznikala široká škála různých typů sociálních inovací. To bylo způsobeno především charakterem jednotlivých programů, kdy OP VK byl zaměřen primárně na vzdělávání, kdežto OP LZZ zaujímal širokou škálu sociálních problémů.

Graf č. 3: Rozdělení inovací podle typu.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dotazníkového šetření.

Za účelem ověření, zda je možné najít souvislost mezi finanční podporou ze strany OP LZZ a OP VK a vytváření sociálních inovací byla využita korelační analýza. Na interpretaci výsledků analýzy korelace byla použita škála dle Liebetraua (1983). Korelace byla provedena mezi výší finanční podpory, kterou získaly firmy, které vytvořily sociální inovaci rozdělenou podle prioritních os, a počtem vytvořených sociálních inovací. Na základě výpočtů byl zjištěn velmi silný přímý vztah (korelační koeficient byl 0,69 u OP LZZ a 0,99 u OP VK; Sig. 0,00, α=0,05) mezi výší finanční podpory (rozděleno podle prioritních os) a počtem sociálních inovací (rozdělených podle prioritní osy). Z výsledků korelační analýzy vyplývá, že je pravděpodobné, že výše finanční podpory a počet sociálních inovací na sobě závisí. Není možné ale usoudit, že jeden z nich musí být příčinou a druhý následkem.

Shrnutí

Tento příspěvek pojednává o podpoře firem z ESF. Cílem tohoto fondu je podporovat regiony Evropské unie a snižovat rozdíly mezi nimi. Jeho finanční prostředky směřují především do sociální oblasti. Cílem tohoto přípěvku bylo komparovat finanční podporu firem z tohoto fondu v operačním

období 2007-2013 ve vybraných krajích České republiky. Protože různé kraje mají odlišnou socioekonomickou strukturu a jiné sociální problémy, tak autorky zde zajímalo, zda existuje nějaký soulad mezi sociální situací v jednotlivých krajích a získanou finanční podporou z ESF. Pro komparaci byly vybrány čtyři kraje České republiky, a to Moravskoslezský, Ústecký, Královéhradecký a Plzeňský kraj. Dále zde byl stanoven dílčí cíl zmapování vzniku sociálních inovací jako pozitivních externalit, které vytvářely firmy realizující projekty financované z ESF. Prostřednictvím korelační analýzy byla zjišťována závislost mezi sociálními inovacemi a finanční podporou z ESF.

Z ESF byly vybrány dva operační programy, ze kterých mohly firmy čerpat finanční prostředky na realizaci projektů v sociální oblasti, a to OP LZZ a OP VK. Zde byly patrné významné rozdíly mezi vybranými kraji. Aby bylo možné zohlednit velikost jednotlivých krajů, tak finanční podpora byla přepočtena vždy na 1 obyvatele. Následně bylo možné provést komparaci finanční podpory z ESF v jednotlivých krajích. Pokud by byl brán ohled na sociální problémy v jednotlivých krajích, tak nejvyšší finanční podpora na 1 obyvatele by měla směřovat do Ústeckého a Moravskoslezského kraje (Průměrné hodnocení sociálních disparit - graf. č. 1). Toho ovšem bylo dosaženo pouze částečně. U OP LZZ opravdu došlo k tomu, že v těchto dvou krajích dosahovala podpora nejvyšších hodnot, jak bylo očekáváno. Ovšem u OP VK byl výsledek naprosto odlišný. Nejvyšší podporu zde získaly kraje s dobrou sociální situací (Královéhradecký a Plzeňský). Zde je možné vysvětlení, že zatímco strukturálně postižené regiony řeší primárně svoji situaci v oblasti zvyšování zaměstnanosti, sociální integrace atd., tak regiony bez zásadních socioekonomických problémů se mohou více věnovat svému rozvoji, předcházení nezaměstnanosti a zvyšování know-how obyvatel prostřednictvím právě OP VK. Celková finanční podpora z obou dvou regionů, pak směřovala znovu do těchto dvou regionů. Vyvstává tedy otázka, zda by nemělo být více sledováno, kam tyto finanční prostředky přesně míří, a zda by ve větším procentuálním zastoupení neměly směřovat do více strukturálně postižených regionů a ne jenom podle podmínky podpory stanovené Evropskou unií, kdy je sledováno, aby podpořené regiony byly regiony s HDP nižším než 75 % průměru EU.

V rámci dotazníkového šetření některé firmy, které získaly finanční podporu z ESF, vytvořily sociální inovaci. Bylo zjištěno 138 nových sociálních inovací, což není vůbec zanedbatelné, když je bráno v úvahu, že samostatná výzva na tvorbu sociálních inovací byla vyhlášena až na samém konci operačního období a uspělo v ní pouze 8 projektů. Většina inovací byla vytvořena v oblasti vzdělávání, kde pak často také vznikalo více inovací najednou. To mohlo být zapříčiněno tím, že ve vzdělávání mohou být inovace jednodušší na vytváření a implementaci. Oproti tomu například inovace ve formě sociálního podniku je považována rovněž početně za jednu, ale náklady na ni (finanční i časové) jsou několikanásobně vyšší. Na základě korelační analýzy byl dokonce zjištěn velmi silný přímý vztah mezi výší finanční podpory a tvorbou sociálních inovací. Je optimistické vidět, že sociální inovace jsou již samostatně začleněny do programu OP Zaměstnanost na období 2014-2020, kdy lze předpokládat vyšší účast tvůrců inovací i vyšší počet různých typů inovací.

Poděkování:

Příspěvek byl zpracován v rámci grantu SGS SU 16/2015.

Literatura:

[1] Bache, I., 2008. *Europeanization and multilevel governance*. Lenham: Rowman & Littlefield Publishers.

[2] Braveman, P.A., Egerter, S. A, Cubbin, C., Marchi, K.S., 2004. An Approach to Studying Social Disparities in Health and Health Care. *Am J Public Health*. Vol. 94(12), pp. 2139–2148.

[3] Capello, R., 2008. Space and theoretical approaches to regional growth. In CAPELLO, R.; CAMAGNI, R. P.; CHIZZOLINI, B.; FRATESI, U. (eds.). Modelling *Regional Scenarios for the Enlarged Europe*. Berlin: Springer, pp. 13–31. ISBN 978-3-540-74736-9.

[4] EVROPSKÁ UNIE, 2014. *Politiky Evropské unie: Zaměstnanost a sociální věci.* [online]. [cit. 2015-11-15]. Dostupné z: http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/cs/employment_cs.pdf. ISBN 978-92-79-42140-2.

[5] Evropská komise, 2013. *Guide to Social Innovation*. [cit. 2015-11-15]. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/social_innovation/social_innovation_2013.pdf>.

[6] Ezcurra, R., 2009. Does income polarization affect economic growth? The case of the European regions. *Regional Studies*, vol. 43, no. 2, pp. 267–285.

[7] Fachinelli, H., 2008. Pojetí a dekompozice regionálních disparit v sociální oblasti. *Regionální disparity*. Working Papers No. 3. ISSN 1802-9450.

[8] Fachinelli, H., Tománek, P., 2011. Hodnocení regionálních disparit prostřednictvím integrovaných indikátorů. *Regionální disparity*. Elektronický časopis. 31-44 s. ISSN 1802-9450.

[9] Lauritzen. J. K. R., 2012. *Social Innovation in Local Government – experiences from Denmark*. [online] Danish Agency for Science, Technology and Innovation. Danish Technological Institute, Centre for Policy and Business Analysis. [cit. 2015-09-25]. Dostupné na WWW:<http://www.euclidnetwork.eu/news-and-events/sector-news/990-social-innovation-in-local-government-experiences-from-denmark.html>.

[10] Liebetrau, A. M., 1983. *Measures of association. (Quantitative Applications in the Social Sciences Series)* Newbury Park: Sage Publications.

[11] Martinčík, D., 2008. Ekonomicko-sociální úroveň krajů – komplexní srovnávací analýza. *E+M Ekonomie a Management*, vol. 11, no. 1, pp. 14-25. ISSN 1212-3609.

[12] Martinčík, D., Šlehoferová, M., 2014. Competitiveness and convergence of Czech regions: persistence of discrepancies. *E + M Ekonomie a Management*, vol.17, no.2, pp.14-33. ISSN 1212-3609. DOI 10.15240/tul/001/2014-2-002.

[13] Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2015. *Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost.* [cit. 2016-08-22]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/documents/21802/756159/Opera%C4%8Dn%C3%AD+program+Lidsk%C3%A9+zdroje+a+zam%C4%9Bstnanost+%28%C5%99%C3%ADjen+2015%29/a72186e3-6393-4347-92df-224e1ea05d66.

[14] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2014. *Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost*. [cit. 2016-08-22]. Dostupné z: http://www.op-vk.cz/cs/siroka-verejnost/zakladni-dokumenty-op-vk/op-vzdelavani-pro-konkurenceschopnost.html.

[15] Murray, R., Caulier-Grice, J., Mulgan G. *The open book of social innovation*. London : National Endowment for Science, Technology and the Art.

[16] Palová, Z., 2015. Measuring of social disparities in selected regions in the Czech Republic.. In: *Liberec Economic Forum - LEF 2015*. Liberec: University of Liberec, pp.424-430. ISBN 978-80-7494-225-9.

[17] Palová, Z., Šebestová, J., 2016. Měření regionálních disparit v sociální oblasti. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XIX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Sborník příspěvků. Brno: Masarykova univerzita, 2016. pp. 447-453.

[18] Shi, L., Starfield B., Politzer, R. and Regan J., 2002. Primary Care, Self-rated Health, and Reductions in Social Disparities in Health. *Health Services Research*, Vol. 37 (3), pp. 529–550.

[19] Zhou C., Lundstrom, A., 2014. The Rise of Social Innovation parks In Lundström, A., Zhou, C., Friedrichs, Y. and Sundin, E. (ed.). *Social entrepreneurship. Leveraging Economic, Political, and Cultural Dimensions*. Cham: Springer.

Kontaktní adresa autora

Ing. Zuzana Palová, Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Univerzitní nám. 1934/3, 733 40 Karviná, zuzana.palova@centrum.cz

Ing. Jarmila Šebestová, Ph.D., Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Univerzitní nám. 1934/3, 733 40 Karviná, sebestova@opf.slu.cz

Rekreace u vody nemusí být vždy bezpečná: zdravotní rizika kontaminace povrchových vod různými původci onemocnění

Water-related recreation could not be safety: health risks caused by contaminated surface water with different causative agents of the diseases

Ivo Pavlík

Abstrakt:

Vzhledem k celosvětové globalizaci představuje cestování riziko nejenom pro cestující osoby, ale také pro státy a regiony, do kterých cestují a do kterých se zpětně vrací. Nebezpečí pro cestující v rozvojových zemích představují často i již dříve objevená, popsaná a zvládnutá závažná infekční onemocnění. Turisté a jiní cestující si velmi často neuvědomují stálé nebezpečí, které představují jak místní „k danému onemocnění relativně odolní“ obyvatelé, tak jejich zvířata nebo nabízené potraviny a především voda. Cílem práce je proto přehled současného pohledu na přenos s vodou spojených infekčních onemocnění. Na základě komplexního etiologicko-environmentálně-ekologického pohledu jsou onemocnění spojená s vodou dělena do šesti skupin: 1. z vody pocházející onemocnění (mikrobiální kontaminace pitné vody; tento způsob je ještě dělen na onemocnění z infikované pitné vody a na nemocnění vzniklá při kontaktu s infikovanou rekreační vodou), 2. z nedostatku vody pocházející onemocnění (nedostatečné množství vody pro osobní hygienu, při kterém je nejvýznamnější interpersonální přenos původců onemocnění), 3. ve vodě se vyvíjející původci onemocnění (původce onemocnění po vývoji ve vodě přímo infikuje hostitele), 4. s vodou spojená vektory přenosná onemocnění (ekosystém vytváří podmínky pro vývoj vektorů, zejména hmyzu, který ve vodě žije a který také přímo ve vodě, nebo kolem vody napadá hostitele), 5. inhalace původce onemocnění v aerosolu z povrchové vody, 6. infekce potravinami připravenými ze sladkovodních a mořských živočichů syrových nebo nedostatečně tepelně upravených. Ekosystém je narušován postupující industrializací krajiny a intenzifikací zemědělské výroby na jedné straně a změnami klimatických podmínek na straně druhé. Obecně je očekáváno se zhoršováním kvality půdního fondu i zhoršování kvality a bezpečnosti povrchových vod (zejm. kontaminace viry se zoonotickým potenciálem, které zatím není možné v bezpečné míře z vody odstranit ani prostřednictvím současných sofistikovaných způsobů čištění odpadních vod). Některé přemnožené původní druhy a především nové invazivní (nepůvodní) druhy volně žijících obratlovců a bezobratlých živočichů budou stále častěji rezervoáry a vektory četných nových onemocnění spojených s vodou.

Klíčová slova: ekozdraví, epidemiologie, infekční nemoci, prevence

Abstract:

Owing to worldwide globalization, travelling poses a risk not only to the travellers, but also to the countries and regions where they travel and where they return to again. The danger in the developing countries is represented also by already discovered, described and managed serious infectious diseases. Tourists and other travellers often do not realize the danger represented by local people, "relatively resistant to the given disease", as well as by their animals or offered food and especially water. Due to these facts the aim of the study is to review the current opinion to the transmission of water-related infectious diseases. Based on the complex etiological-environmental-ecological approach the water-related diseases are divided in to the six groups: 1. water-borne diseases (microbial drinking water contamination; this way of transmission is divided to two subgroups: diseases caused by drinking the contaminated water and infection by contaminated recreation water); 2. water-washed diseases (caused by the shortage of water; interpersonal transmission is the most common way of the diseases spread); 3. water-based diseases (infectious agents infect the host directly after the development in water); 4. water-related insect vectors diseases (ecosystem creates the conditions for the vectors’ development, especially insect, which lives in the water and transmit the causative agents); inhalation of water/wastewater contaminated aerosols; 6. Alimentary infections caused by row or undercooked aquatic food consumption. The ecosystem is disrupted by the progressing

industrialization of landscape and intensification of agricultural production on one hand and climatic changes on the other. It is generally expected that the quality of land resources as well as the quality and safety of surface waters will deteriorate (mainly contamination with viruses with zoonotic potential which cannot be safely removed from the water not even using the current methods of waste water cleaning). Some overpopulated indigenous species and especially new invasive (non-indigenous) species of wild vertebrate and invertebrate animals will ever more often act as reservoirs and vectors for numerous new disease causative agents with zoonotic potential of water-related diseases.

Key words: ecohealth, epidemiology, infectious diseases, prevention

Úvod

Rekreace u vody a jiné volnočasové aktivity jak v Evropě, tak v zámoří představují nejenom zdravotní benefity (Scull, 2008; Patočka a Zölzer, 2013; Krajhanzl, 2014), ale také vystavení se různým rizikům, která jsou často neznámá, přehlížená, nebo při vzniku onemocnění pozdě diagnostikovaná (Cotruvo et al., 2004; Pond, 2005; Grabow, 2006, 2009). V současné době především exotické dovolené ve vzdálených a málo dostupných destinacích přináší s sebou různá nebezpečí představovaná např. dopravními nehodami, kriminálními činy a ohrožením zdraví původci infekčních onemocnění. Voda je na Zemi hlavním vektorem šíření/přenosu většiny původců infekčních onemocnění. V cirkulaci těchto infekčních agens v prostředí hraje významnou roli povrchová voda, která tvoří nejvýznamnější část hydrosféry (vodní obal) Země (Osborn, 2004; Grabow, 2006, 2009; Gatrell a Elliott, 2014). Různí původci infekčních agens však byli izolováni i z vody, která se nachází v atmosféře a z vody nacházející se pod povrchem země (Grabow, 2006, 2009; Kazda et al., 2009).

V současné době jsme svědky značného rozvoje ekosystémových služeb vodních toků a ploch jak v zahraniční, tak v České republice (Vačkář, 2010; Guimaraes et al., 2012; Čížková et al., 2013). V zahraničí je zdraví ve vztahu k rekreačním aktivitám věnována velká pozornost, v České republice je tato otázka spíše na okraji zájmu odborné i laické veřejnosti.

Úspěšný rozvoj regionů je podmíněn mnoha faktory, které jsou v současné době studovány ze sociálních, ekonomických a environmentálních hledisek. Významným ukazatelem je však také zdraví lidské populace v regionu. To ovlivňují výše uvedené faktory buď samostatně, nebo častěji v různých kombinacích (Pavlík el al., 2015). Přitom voda v prostředí má při šíření původců infekčních onemocnění jednu z nejvýznamnějších rolí, které podmiňují vznik různých onemocnění. Především v rozvojových zemích je často limitujícím faktorem při rozvoji regionu a následně i rozvoji turistického ruchu (obr. 1 až 4).

Cíl přehledné práce

Cílem práce je proto představení současného náhledu na význam vody při šíření různých infekčních agens jak v rozvojových, tak v ekonomicky rozvinutých zemích.

Současné dělení onemocnění spojovaných s vodou

Původci infekčních onemocnění souvisejících s vodou jsou v současné době děleni podle tří různých hlavních kritérií: prvním kritériem jsou druhy infekčních agens postihující pacienta, druhým kritériem jsou orgány, které jsou infekcí postiženy, a třetím kritériem je komplexní ekologicko-hygienický pohled na přenos původce onemocnění zprostředkovaný vodou.

Prvním používaným kritériem je dělení onemocnění dle infekčních agens, která je způsobují (Cotruvo et al., 2004; Pavlík et al., 2015):

- **Viry a priony (**především původci hepatitidy typu A, C a E, rotaviry, noroviry aj.).
- **Bakterie** (především původci cholery, shigelózy, břišního tyfu, salmonelózy aj.).
- **Plísně a mikrosporidie** (původci kryptokokózy, trichofytózy aj.).
- **Prvoci** (původci protozoárních infekcí: kryptosporidiózy, giardiózy, toxoplasmózy aj.).

- **Helminti** (původci drakunkulózy, schistosomózy – bilhariózy, askaridiózy způsobené škrkavkami, motoličnatosti – helmintóza způsobená motolicemi aj.).

Druhým používaným kritériem, podle kterého jsou nemoci spojené s vodou děleny, je způsob průniku infekčního agens do jednotlivých orgánů pacienta. Jeligová et al. (2008) dělí např. infekce z vody umělých bazénů a koupališť dle postižených orgánů následně:

- **Postižení kůže** (zánět kůže – dermatitida, zánět vlasového váčku a mazové žlázky – folikulitida a zánět bradavice).
- **Postižení uší** (zánět středního ucha nebo zevních zvukovodů – otitida).
- **Postižení očí** (zánět spojivek – konjunktivitida a zánět a poškození oční rohovky – keratitida).
- **Postižení mozku (**meningitida a meningoencefalitida).
- **Postižení plic (**atypická pneumonie).
- **Postižení jater (**virový zánět jater doprovázený zvětšením jater a žloutenkou – hepatitida).
- **Postižení** Urogenitálního traktu **(**infekce urogenitálního traktu).
- **Postižení trávicího traktu (**zánět žaludku nebo střev – gastroenteritida).

Třetím, dosud nejvíce respektovaným dělením onemocnění spojených s vodou, je komplexní pohled ekologický, hygienický apod. Podle tohoto přístupu jsou onemocnění dělena do šesti základních skupin (Cotruvo et al., 2004):

1. **Z vody pocházející (*water-borne*) onemocnění** (mikrobiální kontaminace pitné vody, při kterém je většinou infekční agens polknuté). Tento způsob je ještě dělen na onemocnění z infikované pitné vody a o nemocnění při kontaktu s infikovanou rekreační vodou.
2. **Z nedostatku vody (*water-washed*) pocházející onemocnění** (nedostatečné množství vody pro osobní hygienu, při kterém je nejvýznamnější interpersonální přenos).
3. **Ve vodě se vyvíjející (*water-based*) původci onemocnění** (infekční agens po vývoji ve vodě přímo infikuje hostitele; nejčastější je tedy přímý přenos infekčního agens na hostitele, tedy člověka ve vodě).
4. **S vodou spojená vektory přenosná (*water- related insect vectors*) onemocnění** (ekosystém vytváří podmínky pro vývoj vektorů, zejm. hmyzu, který ve vodě žije a který také přímo ve vodě, nebo kolem vody napadá hostitele).
5. **Inhalace původce onemocnění v aerosolu z vody i odpadní (*inhalation of water/wastewater aerosols*).**
6. **Infekce potravinami připravenými ze sladkovodních a mořských živočichů (*aquatic food*).** Především konzumace syrových nebo nedostatečně tepelně upravených živočichů (ústřic, krabů, slávek, krevet apod.) je většinou zdrojem infekčního agens.

Pro snadnější orientaci jsou v tabulce 1 uvedeni nejvýznamnější patogeni, kteří jsou přenášeni výše zmíněnými šesti základními způsoby.

	Přenos	Původce onemocnění
Číslo	Způsob	
1	Z vody pocházející	Viry: hepatitis A, E, rotaviry, noroviry
		Bakterie: cholera, Shigelóza, tyfus, salmonelóza
		Prvoci: kryptosporidióza, giardióza
2	Z nedostatku vody	Svrab, blechy, vši, klíšťaty přenosné infekce
3	Ve vodě se vyvíjející	Schistosomóza, drakunkulóza
4	S vodou spojená vektory přenosná onemocnění	Viry: žlutá zimnice
		Paraziti: malárie, filarióza, onchocerkóza, trypanozomiáza
5	Inhalace původce onemocnění	Bakterie: mykobakterie a legionely
		Plísně a kvasinky
6	Infekce potravinami z vodních živočichů	Viry: hepatitis A a E, rotaviry, noroviry
		Bakterie: salmonely, kampylobaktery, vibria

Tab. 1: Nosologické jednotky onemocnění, jejichž přenos je spojený s vodou

Zdroj: Cutrovo et al. (2005), Pavlík et al. (2015); vlastní zpracování

Rozvojové země

Při pobytu v rozvojových zemích je třeba především dbát na konzumaci bezpečných potravin a pitné vody, kterou také používáme k osobní hygieně.

Obr. 1: Břehy potoku (vlevo) poblíž obce Dolores (Nicaragua) a okolí této obce (vpravo) jsou značně znečištěny komunálním odpadem

Zdroj: foto I. Pavlík (2014)

Pitná voda a šíření původců infekcí

Pro bezpečnost cestovatelů byl WHO (*World Health Organisation*) vypracován informační materiál: „Pitná voda bezpečná pro turisty v zahraničí" (*Safe Water for International Travelers*; SWIT). Na jeho přípravě spolupracovali následující organizace: Dětský fond OSN *United Nations Children's Fund* (UNICEF), Světová banka (*World Bank* = WB) a *United Nations Development Programme* (UNDP). Hodnocení vychází z hladiny příjmu na jednoho obyvatele (HDP), parity kupní síly (PPP = *purchasing power parity*), indexu lidského zdroje, dětské úmrtnosti sledované OSN a UNICEF, existence odborně způsobilých a nezávislých institucí, které kontrolují kvalitu a nezávadnost vody a nepřerušovanou a přiměřeně desinfikovanou vodou dle doporučení WHO a PAHO (*Pan American Health Organisation*). Toto hodnocení je pravidelně aktualizováno, takže je možné se před vycestováním s riziky, která jsou představována infikovanou vodou, seznámit. Existuje pět stupňů bezpečnosti pitné vody, které se označují počty kapek (Gari, 2006).

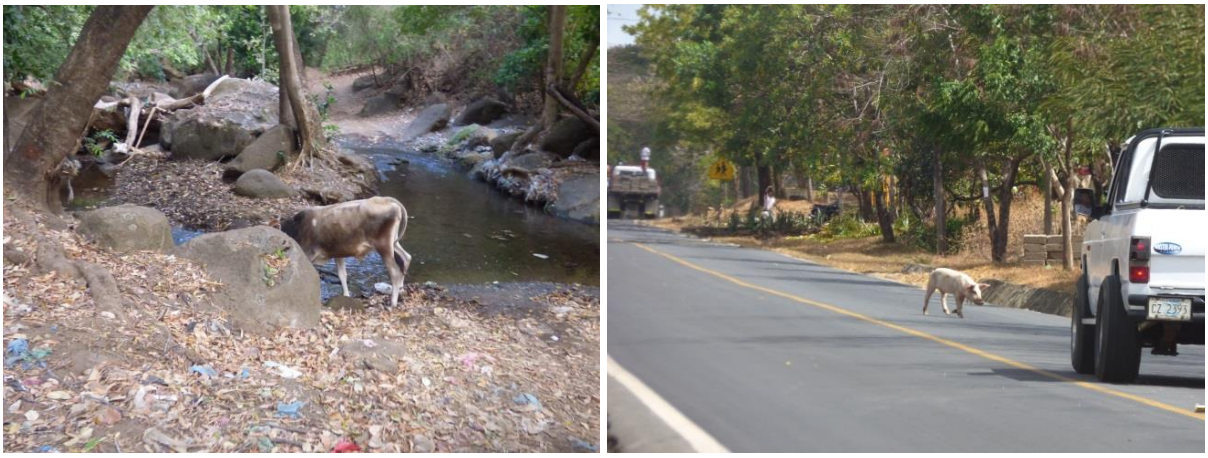
Jedno-kapkové země (*One Drop Countries*): Madagaskar, Nepál, Jemen, Angola, Irák, Laos aj. V těchto zemích není téměř možné najít bezpečnou pitnou vodu, která odpovídá směrnicím WHO a PAHO. Prakticky neexistuje kontrola kvality a nezávadnosti pitné vody a vysoká dětská úmrtnost je právě zapříčiněna šířením původců infekčních onemocnění vodou. Turistům se nedoporučuje pít vodu z kohoutku v žádném případě. Ta také není vhodná pro osobní hygienu, při které mohou někteří původci onemocnění pronikat do těla hostitele i sliznicemi, např. dutiny ústní.

Dvou-kapkové země (*Two Drops Countries*): Egypt, Zimbabwe, Maroko, Indie, Keňa, Dominikánská republika aj. Jen některé vodovodní řády v těchto zemích odpovídají směrnicím WHO. Bezpečnost vody však není obecně dobrá a proto se rovněž nedoporučuje požívat vodu přímo z vodovodního kohoutku ani k pití, ani k osobní hygieně.

Tří-kapkové země (*Three Drops Countries*): Turecko, Saudská Arábie, Kuba, Indonésie, Vietnam, Jižní Afrika, Tunisko, Thajsko aj. Testování vody není zcela spolehlivé, některé vodovodní řády dodávají vodu přerušovaně (pokles tlaku v potrubí může způsobit průnik kontaminující vody přes porušené potrubí). Některé vodovodní řády nedodávají stále bezpečně chlorovanou vodu (služby jsou nekvalitní). Lokální výskyt některých vodou přenosných onemocnění většinou souvisí s přítomností určité zásobovací větve vodovodního řádu, která je poškozená. Úroveň kvality vody je výrazně rozdílná mezi městy (větší investice do bezpečné, tedy zdravotně nezávadné pitné vody) a venkovskými oblastmi, kde především zemědělská činnost a její odpady a komunální odpady často kontaminují zdroje pitné vody.

Čtyř-kapkové země (*Four Drops Countries*): Slovensko, Bulharsko, Chorvatsko, Maďarsko aj. Ve velkých městech je kvalita služeb souvisejících se zásobováním pitnou vodou na dobré úrovni. Voda je pravidelně testována nezávislou institucí a je bezpečná. V odlehlých turistických destinacích, na venkově a v menších městech však může být úroveň kvality vody nižší a může představovat určitá rizika při šíření původců infekčních onemocnění vodou.

Pěti-kapkové země (*Five Drops Countries*): Česká republika, Rakousko, USA, Španělsko, Řecko, Nizozemsko, Izrael aj. Do této skupiny patří pouze asi 20 % států světa. Vodovodní voda je bezpečná, je pravidelně testována nezávislými a odborně způsobilými institucemi. Přímá konzumace vodovodní vody je bezpečná a kromě výjimečných havárií se v těchto zemích nevyskytují vodou přenosná infekční onemocnění.

Obr. 2: Povrchová voda (vlevo) a voda v okolí obcí (vpravo) je kontaminováno také výkaly a močí volně se pohybujících zvířat; okolí obce Boquita, Nicaragua

Zdroj: foto I. Pavlík (2014)

Obr. 3: Vytékající splašky z rodinných domů poskytují hojnou potravu kondorům havranovitým (*Coragyps atratus*; vlevo); nabízená voda v použitých plastových lahvích představuje velká zdravotní rizika (vpravo); okolí města Jinotepe, Nicaragua

Zdroj: foto I. Pavlík (2014)

Dle standardů WHO má být bezpečná pitná voda bez patogenních původců onemocnění, bez škodlivých chemických látek, má být příjemné chuti a má být použitelná v domácnosti bez předešlé tepelné nebo jiné úpravy (WHO, 2011).

Obr. 4: Splašky z rodinných domů odtékají do Tichého oceánu na pobřeží La Boquita, Nicaragua (vlevo) a organické zbytky na přilehlém pobřeží (ústí potoka označené na levém leteckém snímku se nachází v horní části záběru) rovněž poskytují hojnou potravu kondorům havranovitým (*Coragyps atratus*; vpravo)

Zdroj: letecké mapy Google. [online]. 2014. [cit. 29. 03. 2014]. <www.google. cz>, vlastní zpracování, foto I. Pavlík (2014)

Povrchová slaná voda a šíření původců infekcí

Při rekreačních aktivitách na mořském pobřeží je vhodné brát v úvahu i častou kontaminaci pobřežních vod odpadní vodou, která vytéká z přilehlých i ze vzdálených vesnic a měst přímo do moře (obr. 4). Ve slané vodě je oproti sladké povrchové vodě výskyt patogenních mikroorganizmů zpravidla nižší. Voda oceánů a moří má přirozené redukční účinky na většinu infekčních agens. NaCl a další minerály obsažené v mořské vodě mají totiž značné devitalizační účinky. V důsledku stálého proudění vody v oceánech a mořích dochází rovněž k intenzivnímu a rychlému ředění infekčních agens, např. patogenních mykobakterií (Kazda et al., 2009). Proto se při pobytu na pobřeží vyhýbáme ústím potoků a řek, která představují značná zdravotní rizika (obr. 4).

Kontaminovaná mořská voda komunálními, průmyslovými anebo zemědělskými odpady může být nebezpečná pro člověka i nepřímým způsobem. V ní ulovení volně žijící živočichové (ryby, krabi, ústřice aj. vodní živočichové) jsou totiž často infikováni některými patogeny přenášenými vodou (tab. 1). Jsou to především infekce způsobované konzumací syrových, nebo tepelně neupravených pokrmů připravovaných např. z „mořských plodů“ nebo ryb (Beran et al., 2006). Především těmito riziky se zabývá většina prací, které jsou věnovány cestovní medicíně (Šerý a Lysenko, 1984; Šerý a Bálint, 1998; Šerý et al., 2002; Beran et al., 2006).

Rozvinuté země

V rozvinutých zemích včetně České republiky jsou rizika zdrojů infekce, kontaminující vodu infekčními agens, odlišné.

Kontaminace pitné vody infekčními agens při porušení vodovodního řádu

Pitnou vodu kontaminují infekční agens především při nehodách, při kterých je porušené vodovodní potrubí v blízkosti odpadních vod či jiných zdrojů znečištěno. Následný podtlak ve vodovodním potrubí způsobí průnik infekčních agens do pitné vody. Taková nehoda se odehrála v květnu roku 2015 v Praze v Dejvicích, kdy z výše položené splaškové kanalizace pronikla odpadní voda do porušeného vodovodního litinového řádu z roku 1960. Relativně krátká inkubační doba (jen 24 h) u mnoha hospitalizovaných pacientů odpovídala virové gastroenteritidě způsobené noroviry. Jak bylo později zjištěno, jednalo se o největší známou tuzemskou epidemii z pitné vody za posledních více než 50 let. Bylo evidováno více než 10 tisíc případů akutního gastrointestinálního onemocnění způsobeného různými viry, bakteriemi a možná i prvoky s převahou norovirů (Kožíšek, 2015).

Tvorba biofilmů ve vodovodním potrubí

Druhým významným rizikovým faktorem pro šíření původců infekčních onemocnění je tvorba biofilmů uvnitř vodovodního potrubí, ve sprchových růžicích, ve vodovodních kohoutcích a v jiných uzávěrech. Zvláště nebezpečná jsou zejména slepá ramena vodovodního potrubí, která mohou být masivně kolonizována různými druhy bakterií, prvoků, řas a jiných mikroorganizmů tvořících biofilm. K nejintenzivnější kontaminaci vodovodních řádů dochází v průběhu jejich budování (Kazda et al., 2009). Vodovodní potrubí je dnes vyráběno z bezpečných polyetylenových materiálů, které brání tvorbě biofilmu. Jednotlivé díly potrubí jsou uzavřeny zátkami pro zabránění kontaminace jejich vnitřních povrchů před jejich instalací (obr. 5).

Obr. 5: Potrubí je uzavřeno před jeho zapojení zátkami, které brání kontaminaci mikroorganizmy z prostředí (vlevo); ve starém potrubí slepého vodovodního řádu může být vytvořena silná vrstva biofilmu (vpravo).

Zdroj: foto I. Pavlík (2016)

Dalším významným rizikovým faktorem pro tvorbu biofilmů je stáří vodovodních řádů a společné vedení řádů teplé a studené vedle sebe (to způsobuje ohřívání vody ve vodovodním řádu studené vody především v nočních hodinách). Proto je vhodné nekonzumovat teplou vodu ani v České

republice, ani v zahraničí. Ta může obsahovat zdravotně významné bakterie: např. *Mycobacterium xenopi* (Kazda et al., 2009), nebo některý druh rodu *Legionella* (Mudra et al., 2014).

Zdravotně nejvýznamnější je z více než 40 druhů *Legionella pneumophila*, která postihuje především imunosuprimované osoby (starší osoby, nebo pacienty s přirozeným nebo získaným imunodeficitem). Úmrtnost je v případě, že je onemocnění včas diagnostikováno a léčeno pouze 15 %. Při absenci účinné léčby však dosahuje úmrtnost až 80 % (Mudra et al., 2014). Legionely se stejně jako mykobakterie a další patogeni obsažení v biofilmech ve vodovodním řádu šíří vzduchem pomocí kapének, které vznikají zejména při sprchování (Kazda et al., 2009; Mudra et al., 2014). Proto je doporučeno při zahraničních dovolených v neznámém prostředí sprchování s tvorbou intenzivního aerosolu omezovat na oplachy nebo na koupele ve vaně (Kazda et al., 2009).

Kontaminace povrchových vod infekčními agens

Mezi největší rizika infekce způsobovaných původci onemocnění šířených vodou však patří především kontaminované povrchové vody (obr. 6). Jejich kvalita a bezpečnost je sledována prostřednictvím parametrů, které v dlouhé časové řadě mnoha let umožňují posuzovat současná a nově hrozící rizika při rekreaci, vodních sportech a při využívání povrchových vod v zemědělství (Baudyšová a Mlejnková, 2009; Kožíšek et al., 2013a,b).

Obr. 6: Řeka Svratka je v některých místech svého toku v Brně-Komíně kontaminována odpadní vodou (vlevo), vytékající odpadní voda z obce Habrůvka bez napojení na ČOV intenzivně kontaminuje povrchové vody propadající se do podzemí systému jeskyní v Moravském krasu (vpravo).

Zdroj: foto I. Pavlík (2016)

O různých pohledech na přenosy infekčních onemocnění různými složkami prostředí včetně vody je pojednáno v četných publikacích zaměřených na cestovní medicínu (Šerý a Lysenko, 1984; Šerý a Bálint, 1998; Šerý et al., 2002; Beran et al., 2006). Nemocemi přenosnými ze zvířat na lidi (zoonózy) včetně rizik představovaných vodou přenosných onemocnění se zabývají např. Sedlák a Tomšíčková (2006). Vlivem infekčních i neinfekčních nemocí na regionální rozvoj se zabývají v poslední době různé práce analyzující rizika jak v rozvojových, tak v ekonomicky rozvinutých zemích (Hübelová, 2014; Pavlík, 2014; Pavlík a Hübelová, 2015; Pavlík et al., 2015).

Prevence

V rozvojových zemích je prevence infekcí způsobovaných špatnou sanitací odpadů, osobní a komunální hygieny soustředěna na osvětu, která je pochopitelně rovněž i podporována mnoha způsoby WHO. Dle zjištění autorů Fewtrell et al. (2005) vede ke snížení výskytu průjmových onemocnění mytí rukou (snížení o 42 %), zlepšená sanitace odpadů (snížení o 36 %), zlepšení kvality a bezpečnost vody v domácnostech (snížení o 30 %), zlepšení kvality zdrojů vody (snížení o 19 %) a zlepšení kvality

vody (snížení o 25 %). Mezi další významné preventivní kroky patří zamezení kontaminace povrchové vody komunálními a průmyslovými odpady, nekonzumovat nebo nepolykat vodu v rekreačních zařízeních (jezera, vířivky, bazény apod.), nekonzumovat led pocházející z neznámých zdrojů, vodu z fontán a z vodotrysků ve městech. Především u dětí je rizikový jejich kontakt s touto vodou (sliznice dutiny ústní apod.). Obecně je nutné dodržovat při pobytu v neznámém prostředí zásady osobní hygieny a to především při všech kontaktech s neznámou povrchovou vodou (Pavlík et al., 2015).

Poděkování:

Příspěvek vznikl v rámci projektu GA ČR č. 16-13231S „Vodní prostředí v krasu: dopad lidských aktivit na "geomykobakteriologii", vznik fotodokumentace z Nikaragui byl podpořen projektem NIKAZAM.

Literatura:

BAUDIŠOVÁ, D., MLEJNKOVÁ, H. (2009): Mikrobiální znečištění povrchových vod – mikrobiologické ukazatele. Vodní hospodářství 3, 101–102.

BERAN, J., VANIŠTA, J., MACHALA, L., WERTZOVÁ, V. (2006): *Základy cestovního lékařství.* Galén, Praha, 1. vyd., ISBN 80-7262-435-0, 288 s.

COTRUVO, J.A., DUFOUR, A., REES, G., BARTRAM, J., CARR, R., CLIVER, D.O., CRAUN, G.F., FAYER, R., GANNON, V.P.J., eds. (2004): Waterborne Zoonoses - Identification, Causes, and Control. 1. vyd., WHO, TJ International (Ltd), Padstow, Cornwall, UK, ISBN 1 84339 058 2 (IWA Publishing), 506 s.

ČÍŽKOVÁ, M., HOŠKOVÁ, K., KOČÍ, A., KŘIVÁNKOVÁ, D., RYCHTECKÁ, M., ŘEPÍK, M. (2013): Nápadník na téma ekosystémové služby. Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání, Brno, ISBN: 978-80-87604-51-9, 48 s.

FEWTRELL, L., KAUFMANN, R.B., KAY, D., ENANORIA, W., HALLER, L., COLFORD, J.M. Jr. (2005): Water, sanitation, and hygiene interventions to reduce diarrhoea in less developed countries: a systematic review and meta-analysis. Lancet Infect Dis. 5 (1), 42–52.

GARI, D. W. (2006): Celosvětové hodnocení bezpečnosti pitných vod (Užitečné informace o bezpečnosti pitné vody pro lidi cestující do zahraničí), Státní zdravotní ústav, Praha, 3 s.

GATRELL, A. C., ELLIOTT, S. J. (2014): Geographies of Health: an introduction. John Wiley & Sons, ISBN: 978-0-470-67287-7, 424 s.

GRABOW, W.O.K. (2006): Waterborne diseases: update in water quality assessment and control. Water SA 22 (3), 193–202.

GRABOW, W.O.K. (2009): Water and Health – Vol. I., EOLSS, Cambridge, UK, ISBN 9781848261822, 364 s.

GUIMARAES, M. E., MASCARENHAS, A., SOUSA, C., BOSKI, T., DENTINHO, T. P. (2012): The impact of water quality changes on the socio-economic system of the Guadiana Estuary: an assessment of management options. Ecology and Society 17 (3), 38. http://dx.doi.org/10.5751/ES-05318-170338

HÜBELOVÁ, D. (2014): Vybrané výsledky komparace kvality lidských zdrojů v okresech České republiky. In *Geografický časopis*, 66(4): 383–400.

KAZDA, J., PAVLIK, I., FALKINHAM, J., HRUSKA, K., eds. (2009): The ecology of mycobacteria: impact on animal's and human's health. 1. vyd., Springer, ISBN 978-1-4020-9412-5, 520 s.

KOŽÍŠEK, F. (2015): Chlorování vody a dejvická epidemie. Státní zdravotní ústav Praha, Oddělení hygieny vody, 19. 10. 2015. [online]. 2016. [cit. 25. 08. 2016]. http://www.szu.cz/uploads/documents/chzp/voda/pdf/bez_dezinfekce/Kozisek_chlorovani_dejvice.pdf

KOŽÍŠEK, F., PUMANN, P., POUZAROVÁ, T., SVOBODOVÁ, V. (2013a): Hodnocení zdravotního rizika z vodního lyžování. In: Říhová – Ambrožová J. (ed). Sborník konference Vodárenská biologie 2013, 6.–7.2.2013, Praha, str. 158-163. Vodní zdroje EKOMONITOR, Chrudim. ISBN 978-80-86832-70-8.

KOŽÍŠEK, F., PUMANN, P., ŠAŠEK, J., BAUDIŠOVÁ, D., BENÁKOVÁ, A., CHVÁTALOVÁ, M. (2013): Výskyt patogenů a související riziko infekce ve vybraných povrchových vodách ČR. Sborník konference Vodárenská biologie 2013b, 6.2. –7.2., Praha, 135–145.

KRAJHANZL, J. (2014): *Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí.* Brno: Lipka, MUNI press, ISBN 978-80-87604-67-0, 200 s.

MUDRA, R., MARTINKOVÁ, I., FIEDOROVA, M., HANSLÍKOVÁ, D. (2014): Legionela aneb čert nikdy nespí. Hygiena 59 (1), 37–40.

OSBORN, M. J., ed. (2004): Indicators for Waterborne Pathogens. Committee on Indicators for Waterborne Pathogens, National Research Council, 1. vyd. National Academies Press, Washington, ISBN: 0-309-52941-7, 332 s.

PATOČKA, J., ZÖLZER, F. (2013): Environmentální zdraví: naléhavé problémy. Kontakt 15 (2), 190–202.

PAVLÍK, I.: Rozvoj zdravého regionu. Význam infekčních onemocnění lidí a zvířat a zoonóz při rozvoji regionů. Mendelova univerzita v Brně, 1. vyd., 2014, ISBN 978-80-7509-033-1, 208 s.

PAVLÍK, I., HÜBELOVÁ, D. (2015): Rizika rozvoje regionu. Význam onemocnění lidí a zvířat v rozvinutém regionu. Mendelova univerzita v Brně, 1. vyd., ISBN 978-80-7509-370-7, 96 s.

PAVLÍK, I., HÜBELOVÁ, D., HORÁK, M., SOMERLÍKOVÁ, K. (2015): Význam onemocnění lidí a zvířat pro rozvoji regionů. Mendelova univerzita v Brně, 1. vyd., ISBN 978-80-7509-372-1, 165 s.

POND, K. (2005): Water recreation and disease. Plausibility of associated infections: acute effects, sequelae and mortality. World Health Organization, IWA Publishing, London, ISBN 1843390663, 260 s.

SEDLÁK, K., TOMŠÍČKOVÁ, M. (2006): *Nebezpečné infekce zvířat a člověka*, Nakladatelství Scientia, s.r.o., Praha, 1. vyd., ISBN 8086960072, 167 s.

SCULL, J. (2008): Ecopsychology: Where does it fit in psychology in 2009? The Trumpeter, 24 (3), 68–85.

ŠERÝ, V., LYSENKO, A.J. ed. (1984): Lékařství v tropech a subtropech, AVICENUM zdravotnické nakladatelství Praha, 3. přepracované vyd., 496 s.

ŠERÝ, V., BÁLINT, O. ed. (1998): Tropická cestovní medicína, Medon s.r.o., Praha, 5. vyd., ISBN 80-902122-4-7, 557 s.

ŠERÝ, V., RUTSCH, J., MANĎÁKOVÁ, Z., BANĎOUCHOVÁ, L. (2002): *Zdraví na cestách.* Medon s.r.o., Praha, 1. vyd., ISBN 80-902122-8-X, 90 s.

VAČKÁŘ, D. (2010): Ecosystem Services: Global Perspectives, Indicators and Examples. Životní prostředí 44 (2), 65–69.

WHO (2011): Guidelines for drinking-water quality. – 4. vyd., Gutenberg, Malta, ISBN 978 92 4 154815 1, 541 s.

Kontaktní adresa autorů:

prof. MVDr. Ivo Pavlík, CSc., Mendelova univerzita, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Ústav teritoriálních studií, třída Generála Píky 7, Brno, ivo.pavlik@mendelu.cz

Rozvoj venkova prostřednictvím Místních akčních skupin: studie z Litomyšlska

Rural Development Based on Local Action Groups: the case study from the Litomyšl Region

Anna Pavlišová, Karolína Surmanová, Ondřej Konečný

Abstrakt

Se vstupem České republiky do Evropské Unie se na českém venkově objevil jeden nový aktér – místní akční skupiny (MAS). Ty mohly skrze Program rozvoje venkova finančně podporovat vybrané projekty, které byly v souladu se strategickým plánem Leader dané místní akční skupiny. Oblasti směřované podpory pak byly na rozhodnutí těchto skupin, v ideálním případě podle lokálních potřeb. Předkládaný příspěvek si dal za cíl zhodnotit směry podpory v MAS Litomyšlsko (Východní Čechy) v období 2007-2013 a následně nastínit možné směry výzkumu těchto aktérů rozvoje venkova. Výsledky ukázaly, že stejně jako v celém Česku, podpora studované MAS dominantně směřovala do vybavenosti, infrastruktury a vzhledu obcí, zatímco rozvoj lidského kapitálu a spolupráce nebyly příliš podporované (nebo aktéři území neměli o tuto oblast tak velký zájem). Spektrum možných směrů dalšího výzkumu spojeného s místními akčními skupinami je možno vnímat jako široké od shodnosti/rozdílnosti nastavení jednotlivých strategií po diferenciaci přístupů MAS k vymezení územní působnosti.

Klíčová slova

Místní akční skupiny, strategické plánování, Program rozvoje venkova, dotace, projekty

Abstract

Czech Republic's accession to the European Union brought a new actor to the Czech countryside – the local action groups (LAGs). Through the Rural Development Programme, these groups financially supported selected projects that were in line with the strategic plan Leader. Promoted topics were selected by these groups, ideally according to local needs. This paper sets out to evaluate topics of support LAG Litomyšlsko (Eastern Bohemia) in 2007-2013 and outlines the possible research agenda connected to these rural development actors. Case study showed that, as in the whole Czech Republic, support predominantly directed to facilities, infrastructure and appearance of villages, while development of human capital and cooperation were not supported in such scale (or actors had no interest in the issues). The spectrum of possible directions of further research related to the LAGs is wide: from the similarity/divergence strategies setting to differentiation of LAGs approaches to defining the spatial scope and form.

Key words

Local Action Groups, Strategic planning, Rural Development Programme, Grants, Projects

Úvod

Venkovská území jsou charakteristická nízkou hustotou osídlení a značným množstvím malých sídel. Třebaže v Česku žije většina obyvatel ve městech, početně i rozlohou dominují právě tato menší sídla. Pokud jsou tyto obce mimo hlavní dopravní tahy a mají zhoršenou dopravní dostupnost, často je jejich rozvoj limitován absencí služeb pro obyvatele znamenající nedostatečné vybavení školskými, zdravotnickými a sportovními zařízeními. Takovéto obce jsou pak ohroženy ztrátou obyvatelstva, které se stěhuje do atraktivnějších center. Aby nedocházelo ke stěhování především mladých kvalifikovaných lidí pryč z regionu, musejí obce hledat cestu, jak chybějící služby, na které v rozpočtech obcí nejsou prostředky, zajistit.

Venkovské obce a regiony však svým občanům nabízejí jiná pozitiva, jako může být například harmonická a rozmanitá krajina, kvalitní životní prostředí a spolkový život. Venkov má vysoký potenciál kulturního a přírodního dědictví. Právě využívání místního potenciálu je základem endogenního přístupu rozvoje regionů. Základní myšlenkou tohoto přístupu je snaha o maximální využití dostupných zdrojů regionu a to nejen přírodních a kulturních, ale především těch lidských. Zapojení místních obyvatel do správy území je základem principu *bottom-up*, což by se dalo přeložit jako přístup „zdola-nahoru", který se snaží co nejvíce zapojit do rozvoje místní obyvatele. Především pak pro malé obce je dále nezbytná kvalitní spolupráce, protože umožňuje realizovat záměry, na které by samotná obec neměla dostatek prostředků a to nejen těch finančních.

Obě dvě výše zmíněné myšlenky (spolupráce a endogenní přístup) jsou pak základem metody Leader, která byla zakotvena ve IV. ose Programu rozvoje venkova České republiky 2007-2013 a je realizována prostřednictvím místních akčních skupin (MAS). Tato společenství občanů, podnikatelů, veřejná správy a neziskových organizací, které dohromady spolupracují za účelem rozvoje venkova, kvůli tomu představovala v daném období významného aktéra rozvoje venkova (a stále představují). V rámci MAS totiž byly podporovány projekty, jejichž žadatelé byli přímo z lokality, kde tato skupina působí. Na jednotlivých místních akčních skupinách tak ležela výzva nastavit podporu takovým způsobem, aby co možná nejefektivněji podpořila rozvoj místního potenciálu, iniciovala spolupráci a saturovala případné potřeby regionu. Předkládaný příspěvek si klade za cíl zhodnotit na příkladu MAS Litomyšlsko její zkušenosti s čerpáním dotační podpory a určit stěžejní oblasti, do nichž prostředky směřovala. Dílčí ambicí článku je v závěru příspěvku diskutovat možné další směry výzkumu MAS coby důležitého aktéra rozvoje venkova v České republice.

Ukotvení: Místní akční skupiny

Místní akční skupiny (zkráceně MAS) jsou definovány jako nezávislé společenství několika subjektů, v němž se klade důraz především na aktivní přístup k rozvoji regionu, ve kterém působí. Existovalo několik podmínek, které musely být z pohledu místních akčních skupin dodrženy. Základní podmínkou bylo, že nejméně 50 % členů MAS tvoří zástupci ze soukromého sektoru (konkrétně se jedná o firmy, podnikatele, občany aj.) a 50 % zástupců ze sektoru veřejného (obce a svazky obcí). Bez ohledu na velikost jednotlivých partnerů, mají všichni stejný hlas. Dalším parametrem limitující území působnosti místní akční skupiny byl počet obyvatel zapojených obcí a jejich celkový počet. Zpravidla se udává venkovské území od 10 0000 do 100 000, kde mohou být lokalizována města s méně než 25 000 obyvateli (Nunvářová, 2007).

Místní akční skupiny mají charakter neziskové organizace a především bývají označovány jako obecně prospěšná společnost, občanské sdružení či zájmové sdružení právnických osob (Vavrouchová, 2014). V souvislosti s MAS tedy hovoříme převážně o neziskové organizaci, pro kterou by měla být typická geografická, sociální i ekonomická homogennost. Posledním zásadním pravidlem a znakem v souvislosti s MAS je nutnost zpracování rozvojové strategie, která musí být v souladu s metodou Leader (Kašparová, Půček, 2009).

Vývoj MAS

Začátek zakládání místních akčních skupin v Česku bylo spojeno se vstupem státu do Evropské unie, kdy myšlenkou byla možnost čerpání dotací z evropských fondů. Vznik prvních MAS v České republice se proto datuje od roku 2002 (Khendriche Trhlínová, 2014). Začátky jsou proto spojeny se založením iniciativy Leader a s Programem rozvoje venkova. Největší nárůst počtu MAS byl v programovacím období 2004 – 2006 v návaznosti na operační program Rozvoje venkova a následně v dalším programovacím období 2007 – 2013, kdy se iniciativa Leader stala součástí Společné zemědělské politiky EU (Vavrouchová, 2014).

Od vzniku prvních MAS byly v dalších letech zakládány místní akční skupiny s přihlédnutím na kapacitu a na zájem čerpání finančních prostředků z fondů EU. I z tohoto důvodu byla v České republice tato partnerství zakládána často uměle bez vazeb jednotlivých subjektů. Vznik tedy nebyl iniciován z dlouhodobého partnerství a velmi často takové místní akční skupiny zanikaly. Některé však tuto skutečnost dokázaly překonat a vytvořily tak fungující svazek, který je schopen realizovat projekty, které přispívají ke zlepšování života v dané venkovské oblasti (Khendriche Trhlínová, 2014).

Inspirací pro ně byly především MAS ze zahraničí s dlouhodobými zkušenostmi s místním partnerstvím.

V průběhu několika let tedy došlo k zakládání nových místních akčních skupin a celkově k rozmachu této formy spolupráce. Jejich spolupráci napomáhá od roku 2007 založená Národní síť Místních akčních skupin České republiky. Dalším cílem Národní sítě MAS České republiky je podporování vzniku nově začínajících partnerství s tím, že se snaží o pokrytí celého venkovského prostoru Česka (Khendriche Trhlínová, 2014). Tento cíl se téměř naplnil, neboť v současné době se na území České republiky nachází více než 180 MAS, které zahrnují až 92 % obcí Česka (Ondráčková, 2014).

Zásady fungování MAS

Efektivní fungování místních akčních skupin by mělo být postaveno na několika základních principech. Konkrétně se jedná o zásady rovného přístupu, transparentnosti, a otevřenosti. Na správné fungování lze však nahlížet i dalším způsobem. Pelcl (2008) posuzuje úspěšnost MAS především z hlediska vnitřního fungování. Z tohoto pohledu hodnotí jako úspěšnou místní akční skupinu, která:

- Hledá problémy a možnosti v dané oblasti a stanovuje vhodnou strategii rozvoje území.
- Má jasně stanovený postup pro distribuci finančních prostředků.
- Snaží se o samostatnou komerční činnost, zvyšování zaměstnanosti a také se podílí na dodržování a rozvoji tradic.
- Je založena na partnerství zainteresovaných stran, ve kterém dochází k předávání informací a to jak na regionální, národní či mezinárodní úrovni.

Kromě získávání a přerozdělování finančních prostředků však mají MAS řadu jiných funkcí. Mezi další lze zmínit nejrůznější realizace projektů, zlepšování lidských a materiální zdrojů a především také tvorba jednotlivých strategických dokumentů (Khendriche Trhlínová, 2014).

MAS a strategické plánování

Místní akční skupiny mohou vytvářet strategie dvěma způsoby. Prvním z nich je přístup „seshora“, kdy si najímají odborníky. Druhý způsob je komunitní neboli zezdola, kdy tvorbu strategie má na starosti management MAS (tento je vyžadován v současném programovacím období 2014-2020). Tento přístup je náročnější, ale na druhou stranu více efektivní. Strategii v takovém případě zpracovávají místní aktéři a nejvíce odpovídá skutečným potřebám daného území. Proto tento přístup umožňuje prohlubovat partnerství a spolupráci všech zainteresovaných stran (Pelcl, 2008).

Strategické plánování a tvorba strategického plánu je tedy jedním ze základních prostředků rozvoje místních akčních skupin. Tento plán musí být v souladu s evropskými rozvojovými dokumenty, musí vycházet z principů programování a také by měl dbát na zásady trvale udržitelného rozvoje. Strategický plán je dokumentem, který stanovuje dlouhodobé cíle a vede k pozitivnímu rozvoji určitého území (Kašparová, Půček, 2009). V případě, že není vypracovaná kvalitní strategie, pak není jasně stanoveno, čeho chce MAS dosáhnout a kam chce směřovat. V takové situaci často dochází k tomu, že finanční prostředky, které místní akční skupina získá, jsou využívány neefektivně tj. zpravidla na realizaci projektů, které nejsou pro daný region přínosné (Pelcl, 2008). Zpracované strategie by měly respektovat určitou strukturu, a to: analytickou část, návrhovou část a implementační část (Půček, Koppitz, 2012).

V programovacím období 2007-2013 místní akční skupiny konkrétně zpracovávaly rozvojovou strategii dle programu Leader a Integrovanou strategii rozvoje. Subjekty, které chtěly získat finanční prostředky z programu Leader, musely právě prostřednictvím místních akčních skupin vypracovat rozvojovou strategii podle předepsaných postupů. Ministerstvo zemědělství následně vybralo a určilo, která MAS získá podporu. Ty místní akční skupiny, které byly vybrány, následně vyhlásily výzvu k předložení projektových záměrů a následně se vybraly projekty doporučené k podpoře (v souladu se strategickým plánem). V tomto programovacím období nakonec bylo podpořeno 116 MAS, mezi nimiž byla i ve třetím kole výběru zahrnuta sledovaná MAS Litomyšlsko (Ondráčková, 2014).

Metodika

Příspěvek se modelově zabývá zhodnocením podpory rozvoje venkova prostřednictvím činnosti MAS Litomyšlsko, která se nachází ve Východních Čechách, na území tří okresů Pardubického kraje a to Svitavského, Chrudimského a Orlickoústeckého. Příspěvek je založen na kvalifikační práci jednoho z autorů (Pavlišová, 2015) a dále rozvíjí řešené téma. Jak název napovídá, hlavním spádovým centrem je největší město regionu a to Litomyšl, která se nachází téměř ve středu regionu a je zároveň obcí s rozšířenou působností.

Řešená MAS v současné době (léto 2016) působí na území 54 obcí. V době založení a po dobu programového období 2007-2013, což bylo také sledované a hodnocené období, však působila na území pouze 45 obcí. Území působnosti MAS se rozprostíralo na 421 km^2, což činilo 9,3 % území Pardubického kraje, dvě ze 45 obcí mají statut města. Na tomto území žilo k 31. 12. 2013 na 31 438 obyvatel, kteří tvořili 9 % obyvatel Pardubického kraje. Vzhledem k rozloze MAS se jedná o region velmi řídce osídlený, což dokládá hustota osídlení (75 obyv./km$^{2)}$. V regionu početně převládají obce do 500 obyvatel, nicméně jejich podíl na obyvatelstvu je nízký (nepatrně více než 1/5). Naopak ve dvou obcích s více než 2 tisíci obyvateli žilo téměř 40 % obyvatel sledovaného území. Venkovské obce tedy převládají početně, avšak podílem na počtu obyvatel již tak dominantní nejsou.

Tabulka 14Rozdělení obcí MAS Litomyšlsko dle populační velikosti k 31. 12. 2013

	počet obcí	počet obyvatel	obyvatel v %
obce do 500	31	6815	21,68
obce 500-1000	7	5526	17,58
obce nad 1000	5	6767	21,52
obce nad 2000	2	12330	39,22
Celkem	**45**	**31438**	**100,00**

Zdroj: vlastní zpracování, dle dat ČSÚ (veřejná databáze)

Pozn. prezentované období je záměrně vztaženo k roku konce platnosti posuzovaného dotačního období.

Obrázek 2: Území působnosti MAS Litomyšlsko v programovém období 2007-2013

Zdroj: Pavlišová, 2015

Hodnocená MAS Litomyšlsko byla založena na začátku sledovaného programovacího období 2007 a vznikla na principu metody Leader, za účelem poskytování obecně prospěšných služeb v regionu. Základním úkolem společnosti bylo zpracování Strategického plánu Leader na roky 2007-2013. Hlavním úkolem tohoto koncepčního dokumentu je shromáždění informací o území a jeho potřebách, definování předností a nedostatků daného území a následné navrhnutí možnosti řešení problémových oblastí. Při zpracování dokumentu se vycházelo z již dříve zpracovaných strategických dokumentů, které se týkaly totožného území ORP Litomyšl, jako je například Strategický plán rozvoje Mikroregionu Litomyšlsko, Strategie mikroregionu Toulovcovy Maštale a Plán mikroregionu Litomyšlsko-Desinka. Při zpracování SPL se vycházelo také z dalších relevantních strategických dokumentů a to z Programu rozvoje Pardubického kraje a Programu rozvoje cestovního ruchu Východní Čechy.

Hlavní koncepční dokument studované MAS, Strategický plán Leader nese podtitul *Trvale udržitelný život v regionu v návaznosti na město Litomyšl* a tento cíl by měl být naplňován prostřednictvím fichí zachycených v tabulce 1.

Tabulka 15 Přiřazení fichí SPL Litomyšlska k opatřením a podopatřením PRV ČR 2007-2013

Fiche č. 1 Diverzifikace zemědělství	Přiřazení	Opatření 1.1. Diverzifikace činností nezemědělské povahy
	Hlavní cíl	Různorodost zemědělských aktivit ve směru nezemědělské produkce
	Specifický cíl	Produkce obnovitelných zdrojů energie
Fiche č.2 Centra komunitního života a sportoviště	Přiřazení	Podopatření 2.1.2. Občanské vybavení a služby
	Hlavní cíl	Zlepšení kvality života ve venkovských oblastech
	Specifický cíl	
Fiche č.3 Veřejná prostranství	Přiřazení	Podopatření 2.1.1. Obnova a rozvoj vesnic
	Hlavní cíl	Zlepšení kvality života ve venkovských oblastech
	Specifický cíl	Podpora malých obcí v oblasti základní technické a dopravní infrastruktury a zlepšení vzhledu a životních podmínek obcí
Fiche č.4 Krajina přístupná a prostupná	Přiřazení	Podopatření 1.3.1. Podpora cestovního ruchu
	Hlavní cíl	Zlepšení kvality života ve venkovských oblastech a diverzifikace ekonomických aktivit
	Specifický cíl	Rozvoj ekonomiky směrem k činnostem v cestovním ruchu, především venkovské turistice
Fiche č. 5 Zakládání a rozvoj mikropodniků	Přiřazení	Opatření 1.2. Podpora zakládání podniků a jejich rozvoj
	Hlavní cíl	Různorodost venkovské ekonomiky
	Specifický cíl	Vytváření nových pracovních míst a rozvoj hospodářské struktury nezemědělských aktivit

Zdroj: vlastní zpracování na základě (SPL, 2012)

Následující část příspěvku se věnuje analýze podpořených projektů na území MAS Litomyšlsko, o.p.s. Tyto projekty byly podpořeny v rámci Opatření IV.1.2. Realizace místní rozvojové strategie PRV ČR 2007-2013.

Příkladová studie MAS Litomyšsko: podpora rozvoje venkova

MAS podpořila za celé sledované období celkem 59 projektů, jejichž celkové náklady činily 32,2 mil. Kč. Podpora z MAS Litomyšlsko pak činila 6/10 těchto nákladů (viz Tabulka 3). Z tabulky č.3 lze sledovat, že nejvíce finančních prostředků bylo alokováno do fiche 2: Centra komunitního života a sportoviště. V rámci této fiche bylo realizováno celkem 28 projektů a průměrná výše dotace činila 329 tis. Kč. Průměrné výše projektů jsou překvapivě poměrně srovnatelné, neboť nejvyšší průměrná podpora na projekt byla v rámci fiche 3: Veřejná prostranství, kdy žadatelé získali v průměru 377 tisíc

Kč a podpořeno v rámci této fiche bylo celkem 20 projektů. Tyto dvě fiche soustřeďující se na rozvoj infrastruktury v obcích představovaly dva nejvýznamnější nástroje podpory MAS, když v rámci nich bylo koncentrováno 81 % podpořených projektů a 86 % všech dotací MAS.

Tabulka 16 Počet podpořených projektů a finanční alokace (v %) na podpořené projekty dle výzev a fichí

Výzva	Fiche					
	I.	II.	III.	IV.	V.	Celkem
I.	/	9 (14,4 %)	/	/	/	9 (11,3 %)
II.	/	/	7 (11,3 %)	/	/	7 (11,3 %)
III.	/	3 (3,8 %)	2 (4,6 %)	1 (2,1 %)	/	6 (11,3 %)
IV.	2 (2,5 %)	4 (8,9 %)	3 (5,5 %)	/	1 (0,8 %)	10 (11,3 %)
V.	/	5 (9,1 %)	4 (9,0 %)	2 (2,3 %)	1 (0,6 %)	12 (11,3 %)
VI.	1 (1,5 %)	4 (6,7 %)	4 (8,2 %)	1 (2,3 %)	2 (2,1 %)	12 (11,3 %)
VII.	/	3 (4,4 %)	/	/	/	3 (11,3 %)
Celkem	**3 (4,0 %)**	**28 (47,3 %)**	**20 (38,6 %)**	**4 (6,7 %)**	**4 (3,5 %)**	**59**

Zdroj: Výroční zprávy MAS Litomyšlsko o.p.s. 2009-2013; vlastní zpracování

Některé fiche totiž byly mnohem méně žádané, což je příklad Fiche 1: Diverzifikace zemědělství, v rámci níž byly podpořeny pouze tři projekty. Srovnatelně, fiche 4 a 5 lákala také malý počet žadatelů. Dále lze tvrdit, že stoupající tendence alokovaných prostředků v čase, ale také počet přihlášených projektů, dokumentují patrně fakt, že v průběhu let se zlepšovala informovanost o možnostech čerpání podpory prostřednictvím MAS.

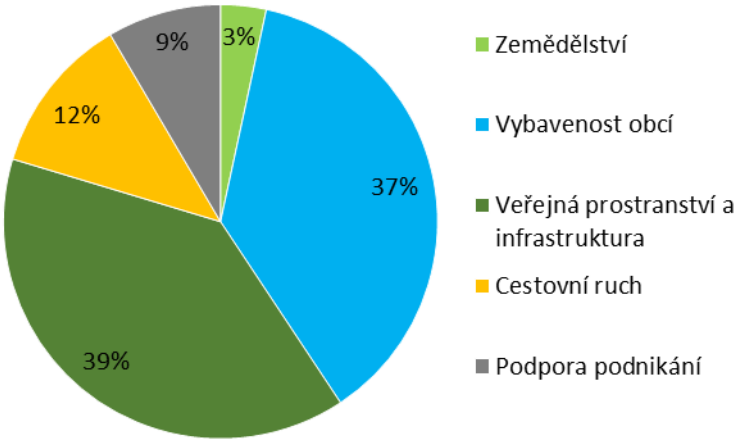
Rozdělení projektů dle fichí je však zavádějící, neboť u některých projektů můžeme popsat skutečnost, že sice byly v daných fichích úspěšné, ale jádro projektu leží v rozdílné tematické oblasti. Příkladem může být podpořený projekt v rámci fiche 1: Diverzifikace zemědělství, kdy byl podpořen projekt na nákup technologií pro rozvoj mikropodniku v oblasti stavitelství. Žadatelem byla stavební firma, která se zemědělstvím nezabývá. Proto má smysl detailněji se zabývat tematickými oblastmi podpořených projektů (viz níže).

Projekty podporující oblast zemědělství

Dle cílů Strategického plánu Leader Litomyšlska mělo v rámci oblasti zemědělství docházet k rozvoji produkce obnovitelných zdrojů energie, a to především zhodnocováním bioplynu a biopaliv. Dále měly být na trh uvedeny specifické výrobky, typické pro místní region. Rozvoj zemědělství měl být orientován na diverzifikaci zemědělských činností směrem k nezemědělské produkci, tím mělo být dosaženo posílení ekonomického potenciálu a podpory zaměstnanosti. V období 2007–2013 však byly v rámci této oblasti podpořeny pouhé dva projekty.

Tyto projekty byly zaměřeny na rozšíření rozmanitosti výroby původně čistě zemědělsky orientovaných podniků. V prvním případě byl podpořen projekt na nákup olepovacího stroje. Žadatelem byl subjekt, který se dříve specializoval na zemědělskou výrobu, v současné době je jeho podnikání zaměřené spíše na truhlářství i když stále poskytuje služby v zemědělství, lesnictví a myslivosti. V druhém případě byl podpořen projekt, na nákup vyklápěcího návěsu, který byl pořízen za účelem rozšiřování mimo obor zemědělství - do oboru stavebnictví. Žadatelem byla v tomto případě fyzická osoba, která podniká v oblasti živočišné výroby.

Na základě výše uvedených informací lze konstatovat, že v rámci zemědělství nedošlo k takovému rozvoji, jaký by byl potřeba vzhledem k důležitosti této oblasti. MAS se snažila ještě o prosazení dalších činností na podporu zemědělství, k jejich realizaci však nedošlo. Za zmínku stojí projekty Regionální značka, regionální trhy a letáky na propagaci místních zemědělců, tyto činnosti nebyly realizovány z důvodu nezájmu ze strany zemědělců.

Obrázek 3: Rozdělení projektů dle tematických oblastí podle jejich počtu
Zdroj: Výroční zprávy MAS Litomyšlsko o.p.s. 2009-2013; vlastní zpracování

Projekty podpořené v oblasti vybavenosti obcí

V rámci oblasti vybavenosti a rozvoje služeb v obcích bylo uskutečněno 22 projektů v celkové výši 11,1 mil. Kč (70 % nákladů činila dotace z MAS) a společně s projekty rozvíjející veřejná prostranství a infrastrukturu se jednalo o nejvýznamnější skupinu projektů ať již z pohledu alokovaných financí, tak dle počtu. Tyto projekty byly podpořeny a realizovány ve všech sedmi výzvách. Přednostně byly vybírány projekty, jejichž žadatelé byli lokalizováni v obcích do 2000 obyvatel. I přesto bylo šest projektů realizováno v městském prostředí. V pěti případech se jednalo o projekty působící na území města Proseč, z toho dva projekty byly realizovány v místních částech spadajících pod Proseč. Byl také podpořen projekt na rozšíření Domu Naděje, který sídlí v Litomyšli. V této tematické oblasti byla snaha o zlepšení vybavenosti obcí a to napříč řadou oblastí.

V rámci oblasti zdravotnictví a sociálních služeb došlo k vybudování skladu zdravotnických pomůcek a ambulance. Dalším projektem realizovaným v této oblasti byl již výše zmíněný projekt na rozšíření Domu Naděje. V oblasti zdravotnictví byly podpořeny projekty za 1,3 mil. Kč, z čehož dotační prostředky uhradily 81 % z celkových nákladů.

Další skupina projektů se zabývala především budováním center ke společnému setkávání místních obyvatel, ať už se jednalo o vznik komunitních center a jejich vybavení, rekonstrukce stávajících kulturních domů a vznik odpočinkových míst určených k trávení volného času rodin. Do této oblasti byla alokována podpora ve výši 4,5 mil. Kč, což pokrylo 62,5 % z celkových nákladů.

Projekty zabývající se podporou sportovní oblasti měly v období 2007–2013 třetinové zastoupení v rámci této oblasti. Přesto však bylo do oblasti sportu alokováno prostřednictvím dotačních programů pouze 1,2 mil. Kč (dotace činila 83% z celkových nákladů). Projekty se však zaměřovaly na specifickou oblast - rozvoj hasičského sportu, který má v regionu velikou tradici a jeden projekt podporoval myslivost.

Do oblasti školství a mimoškolní výchovy bylo alokováno v rámci dotační podpory 0,7 mil. Kč, přičemž tyto poskytnuté finanční prostředky pokryly 64% nákladů na projekty. Došlo k vybavení mateřské školy a jeden žadatel získal finanční pomoc na vytvoření zázemí a nákup vybavení na dětský tábor, pro děti se speciálními potřebami.

Veřejná prostranství a infrastruktura

Tato oblast obnovy a rozvoje venkova se měla zaměřovat především na rozvoj malých obcí a zlepšení kvality života v nich. Dílčím cílem měla být podpora technické a dopravní infrastruktury, zlepšení vzhledu obcí a tím dosažení harmonického života místních obyvatel, ale také přispění k větší atraktivitě obce pro podnikatele a turisty.

V rámci této oblasti bylo podpořeno celkem 23 projektů (39 % všech projektů) o souhrnné dotaci 8,3 mil. Kč. Byly podpořeny projekty na opravu místních komunikací, úpravy veřejných prostranství a

rekonstrukce budov. Nejčastěji projekty směřovaly úprav veřejných prostranství. Celkem bylo podpořeno 11 takto zacílených projektů, díky kterým do regionu putovalo 4,4 mil. Kč, kdy tyto finanční prostředky pokryly téměř 80% nákladů na revitalizaci těchto prostor. Další významný díl projektů připadal na opravy místních komunikací, třebaže výše spoluúčasti byla pro žadatele poměrně vysoká (60 %). Přesto obce tímto získaly investiční prostředky ve výši 2,6 mil. Kč.

Podpora cestovního ruchu

V rámci podpory cestovního ruchu měl být kladen důraz na rozvoj infrastruktury podmiňující nejrůznější formy cestovního ruchu (pěší, lyžařské a cyklostezky), rozšiřování a zkvalitňování stávajících služeb v cestovním ruchu, ale také snaha o ochranu kulturních a historických památek. Tato třetí nejpočetnější oblast podpořených projektů v rámci řešené MAS absorbovala přes dva miliony korun v rámci sedmi žádostí. Podpora MAS byla v této oblasti velmi štědrá, neboť žadatelé se spolupodíleli na nákladech projektu pouhými 15 %. Nejednalo se však o podporu soukromých subjektů, nýbrž o rozvoj cestovního ruchu v těchto oblastech:

- Tři naučné stezky,
- dotace na techniku pro trasy běžeckého lyžování (mikroregion a město),
- vybudování Centra řemesel (občanský spolek).

Podpora zakládání podniků a jejich rozvoj

V rámci podpory podnikání měla být motivována snaha zakládat nové podnikatelské subjekty a rozvíjet ty stávající. Vzhledem k nastalé hospodářské krizi (přibližně 2008-2011) došlo v regionu místo k nárůstu ekonomických subjektů naopak k poklesu. Mnoho drobných podnikatelů bylo nuceno své aktivity ukončit. To se patrně mohlo projevit v malém zájmu o podporu v této oblasti, když do ní směřovalo pouze pět projektů ve výši 0,9 mil. Rozvoj podnikání byl totiž omezen vyšší spoluúčastí, které činila 65 % nákladů projektu. Vybavena byla zámečnická, truhlářská a stavební dílna, ale také projekční kancelář. Došlo také k rekonstrukci objektu určeného k podnikání.

Závěr

Výzkum místních akčních skupin v Česku byl v dosavadním období zaměřen na dva základní aspekty: obecný popis fungování společenství rozvíjeného na lokální úrovni (a) a studium zhodnocující směry podpory MAS do lokality prostřednictvím projektové podpory v rámci Programu rozvoje venkova (b). Právě druhý přístup využívá i představený příspěvek. Z hlavních závěrů lze uvést, že se na území MAS Litomyšlsko dařilo plnit cíle strategického plánu Leader především v oblastech vybavenosti obcí, obnovy veřejných prostranství, při rekonstrukci budov a komunikací. Všechny tyto činnosti spadají do působnosti obcí. V oblasti podpory zemědělství a podnikání byla podpora méně intenzivní. Hlavním důvodem nízkého počtu podpořených a realizovaných projektů v rámci těchto oblastí byl však především nedostatečný zájem ze strany soukromého sektoru. Nezájem může být způsobený buď neinformovaností, administrativní náročností spojenou s realizací projektů, či nutností projekt předfinancovat projekty. Především drobní podnikatelé nemají dostatečné kapacity na vypracování projektových dokumentů a jsou nuceni sepisovat žádosti o dotaci ve svém „volném čase“. Nezájem ze strany soukromého sektoru je také způsoben nižší alokací finančních prostředků. Na projekty realizované v rámci těchto opatření byla finanční alokace maximálně do 60% z celkových uznatelných nákladů na projekt (Ministerstvo zemědělství ČR, 2011). S trochou nadsázky lze hovořit o tom, že pro drobné zemědělce je tak mnohdy výhodnější pořídit si „ojetý“ traktor od konkurenčního zemědělce, než si pořídit nový traktor s přispěním dotace.

Na základě analýzy alokace finančních prostředků v rámci Opatření IV. 1.2 PRV lze usuzovat, že se metoda Leader v ČR stala především zdrojem financí a ne metodou spolupráce a vzájemné spolupráce (Bečica, 2013). Tento autor ukazuje, že většina prostředků směřovala na dvě opatření – Obnova a rozvoj vesnic (1) a Občanské vybavení a služby (2). Porovnáním předkládaných výsledků tohoto příspěvku a hodnocení Bečicy (2013) zjistíme, že v obou případech jsou finanční prostředky z více než 70% alokované pouze do těchto dvou opatření, a v případě MAS Litomyšlsko do těchto opatření putuje dokonce více než 80% prostředků. Přitom tato dvě opatření ve většině případů suplují zákonem dané povinnosti obcí spravovat svůj majetek (na jehož správu však řada obcí nemá investiční

prostředky). Obce jsou v případě těchto dvou opatření navíc většinovými žadateli/příjemci bez potřeby spolupracovat s dalšími subjekty v regionu. Tato skutečnost patrně dokumentuje fakt, že se na území MAS Litomyšlska (ale také na území celé ČR), metoda Leader uplatňuje odlišným způsobem než je její základní cíl (generalizující pohled).

Dalším prvkem odchylujícím se od ideového cíle je skutečnost, že přestože má být výhoda Místních akčních skupin v tom, že znají nejlépe místní problémy a potřeby, strategie (hlavní priority a opatření) jsou skrze MAS v České republice nastaveny poměrně unifikovaně. To znamená, že nejsou primárně nastaveny podle potřeb lokality, ale spíše reflektují možnosti čerpání finančních prostředků z dostupných/povolených zdrojů. Ztrácí se tedy nejen lokální zacílení, ale také inovativnost. Právě po inovativnosti se častokrát v souvislosti s MAS v současném programovacím období 2014-2020 volalo, nicméně striktní pravidla tvorby a posuzování strategií komunitně vedeného místního rozvoje (CLLD) a jasné určení zdrojů podpory, opět zesílilo unifikovaný přístup místních akčních skupin v strategickém plánování (NS MAS, 2014; MMR ČR, 2015). V tomto kontextu se nám otevírají nové možnosti výzkumu, který by pohled na strategické plánování MAS posunul dále.

Předpokládanou unifikaci strategií MAS a jejich nastavení by bylo záhodno ověřit v novém programovacím období např. prostřednictvím nastavení specifických a strategických cílů či podporou jednotlivých témat. Lze se domnívat, že některá témata budou zařazována mnohem častěji, než jiná, která by přitom měla být esencí MAS. Takovým tématem je např. podpora místních kulturních akcí a setkávání lidí a důležitých aktérů, která však není téměř z žádných zdrojů skrze MAS podporována. Obdobně je možno nahlížet na sféru cestovního ruchu, jenž se obecně v období 2014-2020 těší jen okrajové a sekundární podpoře.

Možná však velmi podobné strategie nejsou problémem, neboť území MAS se příliš neliší? To je otázka. Doopravdy skutečný obrázek podobnosti/odlišnosti MAS v Česku prozatím nebyl podán a tak i tento směr výzkumu je možno považovat za přínosný. Zcela jistě by umožňoval dále prohloubit pohled na sjednocující strategie a mohl by identifikovat převládající typy MAS v České republice. Korelace nastavení podpory a typů MAS by mohla ukázat nezbytnost odlišného nastavení podpory v rámci regionální politiky. Jako není jednotný jeden český venkov (Perlín, Kučerová, Kučera, 2010; Hruška, Konečný 2014), patrně nebudou jednotná ani území MAS.

Navíc, přístupy MAS k vytváření vlastního území působnosti Mas jsou taktéž odlišné. Některé MAS odpovídají spádovému území funkčního střediska (SO ORP), zatímco jiná jsou mnohem větší a vztahově neuzavřená. Např. modelové území MAS Litomyšlsko přibralo v novém programovacím období 2014-2020 dalších devět obcí. Deskripce daných přístupů, motivace, účel a dopady podoby vytvořeného území působnosti MAS pak otevírají další sféru výzkumu role MAS v lokálním rozvoji a úloze, jež ve venkovském prostoru mají. Vymezené území je totiž základem, na němž je kostra MAS postavena. Nastavení podpory je platné pouze pro v území působící žadatele. Ti jsou omezeni podporou oblastí, jež byly v rámci dané MAS vytyčeny (třebaže patrně sousední místní akční skupiny o tolik odlišnou strategii nemají). Tyto oblasti výzkumu a otázky však teprve čekají na zodpovězení.

Poděkování

Předkládaný příspěvek vznikl za podpory IGA FRRMS Mendelovy univerzity v Brně (Místní akční skupiny jako významný aktér rozvoje venkova České republiky v období 2014-2020 (2016/14)).

Literatura

BEČICA, J. (2013): *Rozvoj venkova a metoda Leader u Místních akčních skupin v ČR.* In: Inproforum:sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. České Budějovice: Jihočeská univerzita, s. 19-24.

Český statistický úřad. Data pro místní akční skupiny [online]. [cit. 2016-06-09]. Dostupné na World Wide Web: https://www.czso.cz/csu/czso/data_pro_mistni_akcni_skupiny_mas

HRUŠKA, V., KONEČNÝ, O. (2014): Prostor venkova. In: MATOUŠEK, R., OSMAN, R. eds.: *Prostory geografie*. Praha: Karolinum. s. 189-211.

KAŠPAROVÁ, L., PŮČEK, M., eds. (2009): *Kohezní politika: osídlení v České republice - partnerství měst a venkova.* Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 91 s.

KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, Z. (2014): *Partnerství v rozvoji obcí, měst a regionů.* Praha: Auditorium, 234 s.
Ministerstvo zemědělství ČR (2011): *Metodika pro tvorbu Fichí a specifické podmínky opatření IV.1.2*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 92 s.
Místní akční skupina Litomyšlsko o.p.s. Strategický plán Leader. [online]. [cit. 2016-08-20]. Dostupné na World Wide Web: http://59763.w63.wedos.ws/domains/mas-lit.cz/wp-content/uploads/Dokumenty%20MAS/Zakl%C3%A1dac%C3%AD%20dokumenty%20MAS/SPL_2012_Prosinec.pdf
Místní akční skupina Litomyšlsko o.p.s. Výroční zprávy MAS Litomyšlsko, 2008-2013. [online]. [cit. 2016-09-01]. Dostupné na World Wide Web: http://59763.w63.wedos.ws/domains/mas-lit.cz/dotace-leader-2007-2013/
MMR ČR (2015): *Metodický pokyn pro využití integrovaných nástrojů v programovém období 2014-2020*. Praha: MMR ČR, 103 s.
NS MAS (2014): Manuál tvorby Strategie komunitně vedeného místního rozvoje pro programové období 2014–2020. [online]. [cit. 2016-09-05]. Dostupné na World Wide Web: http://nsmascr.cz/content/uploads/2015/07/SCLLD-10112014_mmr.pdf
NUNVÁŘOVÁ, S. (2007): *Rozvoj venkova: distanční studijní opora*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, 209 s.
ONDRÁČKOVÁ, O. (2014): *Místní akční skupiny 2007 - 2014 – 2020*. NS MAS [online]. [cit. 2016-09-06]. Dostupné na World Wide Web: http://www.strukturalni-fondy.cz/getmedia/5cd903dd-acac-41d6-943f-7615a957dff2/Mistni-akcni-skupiny-(MAS)_Olga-Ondrackova.pdf?ext=.pdf
PAVLIŠOVÁ, A. (2015): *Místní akční skupiny a jejich aktivity při rozvoji území -případová studie Litomyšlsko*. Bakalářská práce (Vedoucí Krejčí, T.), Mendelova univerzita v Brně, FRRMS, Brno, 55 s.
PELCL, P. (2008): *Metodika dobré praxe místních akčních skupin v České republice: zpráva z výzkumného projektu 2007-2008*. Plzeň: Centrum pro komunitní práci, CpKP západní Čechy, 64 s.
PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 161–187.
PŮČEK, M., KOPPITZ, D. (2012): *Strategické plánování a řízení pro města, obce a region*. Praha: NSZM, 198 s.
VAVROUCHOVÁ, H. (2014): *Obnova venkova.* Brno: Mendelova univerzita v Brně, 111 s.
Veřejná databáze. Český statistický úřad, 2016 [online]. [cit. 2016-09-05]. Dostupné na World Wide Web: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#k=5&pvokc=428&uroven=509&w=>

Kontaktní adresy autorů:

Bc. Anna Pavlišová, Bc. Karolína Surmanová, Mgr. Ondřej Konečný, Ph.D. (korespondenční autor)
Ústav regionálního rozvoje a veřejné správy
Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií
Mendelova univerzita v Brně
třída Generála Píky 2005/7
613 00 Brno
52628@node.mendelu.cz, 52660@node.mendelu.cz, ondrej.konecny@mendelu.cz

Women entrepreneurs in regional development (behaviour in local environment)

David Anthony Prochazka

Abstract
Women entrepreneurs are an interesting subject in Czech Republic to study as in previous studies it has been covered mainly as a variable in quantitative studies (gender M/F). As the pilot shows there are several specifics in this type of qualitative gender studies in entrepreneurship. In this case it is done in regional context – in Turnov county. The reason for this pilot was to find out if there are basis for extended future reseach aiming at larger sample in the regional context and to try to later find out significancies in these two contexts. In June and July 2016 a qualitative study with sample of 8 subjects was conducted and on the basis thereof and after presentation on the international scientific conference in Mendel University in Brno the research will continue using the feedback received. It served as a pilot to further studies which are currently being undergone. This paper is therefore the starting point of that research. Main goal was to start with interviews on the go and to set up longitudinal study.

Key words: Entrepreneurship, gender, regional
JEL Code: M13, M14

Introduction

Research on women's entrepreneurship contributes to our understanding of the business and human behavior in general, and allows researchers to ask questions that illuminate not only why women behave the way they behave, but also the links between business and creating wealth, employment, human capital accumulation, dynamics labor market and many others. Female entrepreneurship has an obvious specificity and with a wide differenciation between male and female own enterprises and reasons for them to be created there is a vast area of yet unexplored variables in the subject. Women entrepreneurs are an interesting subject in Czech Republic to study as in previous studies it has been covered mainly as a variable in quantitative studies (gender M/F). As the pilot shows there are several specifics in this type of qualitative gender studies in entrepreneurship. In this case it is done in regional context – in Turnov county. The reason for this pilot was to find out if there are basis for extended future reseach aiming at larger sample in the regional context and to try to later find out significancies in these two contexts. In June and July 2016 a qualitative study with sample of 8 subjects was conducted and on the basis thereof and after presentation on the international scientific conference in Mendel University in Brno the research will continue using the feedback received. It served as a pilot to further studies which are currently being undergone. This paper is therefore the starting point of that research. Main goal was to start with interviews on the go and to set up longitudinal study.

Theory, methodology and ethics

There were major management and entrepreneurship journals consulted about the theme. Among them The Academy of Management Review, Strategic Management Journal, Journal of Business Venturing, Journal of Small Business Management, Journal of Small Business and Entreprise Development, Journal of International Business Studies, Entrepreneurship Theory and Practice, International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research, Strategic Management Journal, Administrative Journal Quarterly, Small Business Economics, Entrepreneurship and Regional Development.
Interviews were chosen to be the main methods used for this paper for the reason of triangulation. Becker & Geer (1957) have very direct view on whether to use interviews or

participant observation in qualitative studies: “in working with interviews, we must necessarily infer a great many things we could have observed, had we only been in a position to do so. We add to the accuracy of our data when we substitute observable fact for inference”. Farr (1984) states that there are two opposing dangers facing the unwary social scientist:
- believing he/she does not need to ask questions in order to establish the veracity of what can be observed
- taking those accounts at face value.
The autor believes that bias is not the major concern in this case because he assumes that the coding will show only the words or combinations that entrepreneurs actually used. Generaly he assumes that entrepreneur talking about themselves are meaningful, contextual and relational. In this study the combination of the views of realist and social constructionist are used. Author can distinguish him self of being impersonal in this context. He then takes a position of Rosenblum (1987) that interview is *„a temporally circumscribed, explicitly instrumental exchange between relative strangers; an impersonal, asymmetric, question-answer session. Yet insofar as it is occasioned by the desire to illuminate areas inaccessible by less obtrusive means, an interview is likely to address private and perhaps emotionally charged topics. At one and the same moment then, the social science interview stands as both an exceedingly personal and equally impersonal event.“* How many interviews is enough was the main question before starting the research. The autor has consulted the literature and found this answer: „*That is, of course, a perennial question if not a great one. The answer, as with all things qualitative, is “it depends.” It depends on your resources, how important the question is to the research, and even to how many respondents are enough to satisfy committee members for a dissertation. For many qualitative studies one respondent is all you need – your person of interest. But in general the old 4 rule seems to hold that you keep asking as long as you are getting different answers, and that is a reminder that with our little samples we can’t establish frequencies but we should be able to find the RANGE of responses. Whatever the way the question is handled, the best answer is to report fully how it was resolved.“ (Wolcott, 2011)*. As pointed out later in results, the answers of the interviewees were quite similar in context. This paper is based on grounded theory although it is only a pilot. Method used for gathering the subjects was snowball sampling.
The author made primarily notes from the interviews. Consulting the literature: *“Successful field research depends on the investigator’s trained abilities to look at people, listen to them, think and feel with them, talk with them rather than at them. It does not depend fundamentally on some impersonal apparatus, such as a camera or tape-recorder...” (Polsky 1998).*

Interviews

There were eight semistructured interviews conducted lasting about 30-40 minutes each. Two interviews lasted more than 50% of the time longer. One interviews was much shorter, about 20 minutes. In total it interviews themselves took 332 minutes, i.e. about 5.5 hours. It took about 13 hours to transcribe the text into the computer. It took about the similar time to code it. Depth of the data gathered from each of the subjects were however very similar proposing that shorter interviews were the one where subjects were better prepared for the interview and did not have to think to much before telling their story and answering the probing questions.

The main results were as follows:

- Often pillars of community
- Strong family ties
- Stronger support of family and friends than male entrepreneurs

- Stronger support from local government
- Lower possibility of getting loans
- Lower crave for immediate results
- Higher inclination towards sustainability

Pillars of community (6 entrepreneurs):
- Subject to higher status
- Asked of their opinion often
- Higher respect
- Involved in local politics

Strong family ties (7 entrepreneurs):
- Have family
- Are at home often
- Come from work early to be with family
- Communicates and help larger family
- Help all the children in larger family (e.g. with payment for premium education)

Stronger support of family and friends than male entrepreneurs (8):
- Comparison made by themselves (validity?)
- Seen as being entrepreneurial for the benefit of whole family

Stronger support from local government (5):
- Being linked to pillars of community (or perception of being so)
- Being involved in local politics
- Able to lobby effectively

Lower possibility of getting loans (8):
- By comparison
- Especially in this region (their perception)
- Experience
- Higher level of creativity

Lower crave for immediate results (6):
- Long-term results are more important (link to sustainability)
- Link to community
- Link to family
- Slow development can be more beneficial (their opinion)

Higher inclination towards sustainability (7):
- They live in the region
- Thinking about future generations
- Message to others (linked to pillars of community)
- Motivation (inner motivation)

There were not too many superlatives found in coding. Mostly it was connected to sustainability and future generations, e.g.: Legacy, family, children, sustainability, honor.
One of the interesting finding were the differences between the studies of all the entrepreneur regardless of gender and women entrepreneurs of Turnov region. It will of course need to be a

further study following this pilot to prove the significance and true nature of these findings. It is a proposition of a full-scale research into this one region and compare male and female entrepreneurs in this qualitative fashion. Afterwards it is authors recommendation to commence with a full-scale research of similar sort in whole country with the results to be made public and used for governmental and research purposes.

Conclusion

Female entrepreneurship has an obvious specificity and with a wide differenciation between male and female own enterprises and reasons for them to be created there is a vast area of yet unexplored variables in the subject. Women entrepreneurs are an interesting subject in Czech Republic to study as in previous studies it has been covered mainly as a variable in quantitative studies (gender M/F). As the pilot shows there are several specifics in this type of qualitative gender studies in entrepreneurship. In this case it is done in regional context – in Turnov county. The results showed that full-scale research is needed to pursue the first but truly interesting findings in relation to women entrepreneurship in regional context. Understanding the differences and common traits across individuals and across countries is an important step to understanding women's entrepreneurship, as well as its causes, impacts and potential implications for policy. In the latter regard is increasing in developing countries, the number of initiatives aimed at promoting entrepreneurship, in particular the empowerment of women in this process, which should take into account these differences and similarities (Carter, 2003). Comparative studies in gender differences in entrepreneurship in a country-wise context is advisable and could be a solid start in determining other possibilities in this area of study.

References

Becker & Geer, Participant Observation and Interviewing: A Comparison. Human Organization: Fall 1957, Vol. 16, No. 3, pp. 28-32

Carter, N.M. (2003) The career reasons of nascent entrepreneurs. Journal of Business Venturing 18(1): 13–39. | Article

Farr, Theory and method in the study of social representations. In G.M. Breakwell & D.V. Canter (Eds), Empirical Approaches to Social Representations, 1993, (pp.15-38). (Oxford: Clarendon Press

Hargrave & Van de Ven, Academy of Management Review 2006, Vol. 31, No. 4, 864–888
Rosenblum, Sociol Forum (1987) 2: 388. doi:10.1007/BF01124171

Polsky, N. (1998) [1967] Hustlers, Beats and Others New York: The Lyon Press

Van de Ven & Poole, Explaining Development and Change in Organizations, Academy of Management Review July 1, 1995 20:3 510-540

Volcot, Baker, How many qualitative interviews is enough? Expert voices and early career reflections on sampling and cases in qualitative research, National Centre for Research Methods Review Paper

Politics and support for private sector activities in solid waste management in Ghana

Ebo Tawiah Quartey, John Roger Cofie, Obed Asamoah, Bright Donkoh, Nathan Ofori Tenkorang, Emmanuel Adu Adamson, Owusu Bernard, Samuel Antwi Darkwah,

Abstract:

The paper looks at political factors that help explain state of solid waste management and environmental performance in Ghana. Certainly, politics is not the sole entry point for analysing service delivery outcomes in the sector but an overwhelming array of political decisions could potentially inform such outcomes. Particular concern here is to carefully discuss the different elements of, illustrate and challenge the applicability of the earlier politics of service delivery in the sector. In other words how the features of the national political environment filter down to sector level and interact with sector-specific characteristics to produce particular outcomes. In the discussions below attention is focused on a limited number of areas where politics appears to have been important underpinning in the overall outcome of solid waste management services.

Keywords:

Government; solid waste management; regulation; policies; Politics; Ghana

Introduction

Waste generation is an evitable activity of human society. Waste materials (substances we deemed to be without value) are constantly being generated in all production, all distribution and all consumption processes. The amount of waste generated is influenced by many factors, the most important being the income of population, consumer behaviour, appearance on the market of new products packaged and demographic evolution. A high income of population and urbanization generate large amounts of waste per capita. Nature not only is the key provider of resources but also serves as a waste sink. However the time waste spends without any value may vary form few minutes from generation at the minimum to at maximum eternity as many bio-physical processes take place at an extremely slow rate, compared to the rapid physical cycles of the economy.

Therefore waste management is an integral part of environmental control and public health, especially in highly populated urban areas. Low income come countries are at various stages in the gradual evolution towards modern standards of waste management. In many of these countries and especially in the low income areas of major cities, the first priority is still to get the waste out from under the household. The methods of waste disposal are still almost universally low, with open dumping and landfills as the standard methods.

The situation is no different in Ghana. Solid waste management is increasingly a problem as authorities are overwhelmed by the sheer quantity of solid waste generated and the high cost of its disposal. There is therefore the need to find other alternatives, which takes the responsibility away from the government and place it elsewhere. Privatizing solid waste management activities is one option, that has been considered, which has led to considerable improvement in the overall collection of waste but there is more to be done in terms of final disposal options . The question of what are the other possibilities there that will allocate responsibilities effectively and encourage waste separation and recycling still lingers.

Aim of paper and methodological approach

The main aim of this paper is to analyse the political of progress or short comings in the solid waste management sector in Ghana. In doing this, care is taken not to diminish the degree, to other factors play in the sector is, as would be in any context, where interests and incentives are contested and relationships of power are negotiated. After all, that's politics.

The methodology adopted is a desk research approach where literature, government data and online resources were used. The analysis focuses on the areas where politics appears to have been important in underpinning the overall sector progress in Ghana. These include state responsiveness, citizens' attitude and expectations; degree of policy coherence over time; balancing of political and technical logics in implementation and performance pressures. In each of these areas, the story is not always one of collaboration to achieve collective goals, but more typically unbalance political and economic incentives of key actors (citizens, politicians and bureaucrats).

Results and Discussion

Waste management regulation and policy in Ghana

The 1992 constitution of the Republic of Ghana contains three sections that lay out the general basis for environmental protection:

- Article 36 (9): The State shall take appropriate measures needed to protect and safeguard the national environment for posterity; and shall seek co-operation with other states and bodies for the purposes of protecting the wider international environment for mankind.
- Article 36 (10): The State shall safeguard the health, safety and welfare of all persons in employment, and shall establish the basis for the full deployment of the creative potential of all Ghanaians.
- Article 41 (k): The exercise and enjoyment of rights and freedoms is inseparable from the performance of duties and obligations, and accordingly, it shall be the duty of every citizen to protect and safeguard the environment.

Therefore the governments of Ghana have over the years put in place national policies and regulatory frameworks for waste management and environmental protection. Although Ghana has not enacted any specific waste stream laws that solely controls activities of such waste streams a National Environmental Action Plan (NEAP) was published in 1991 which further specified the environmental policy of Ghana aimed to improve the surroundings, living conditions and the quality of life both of the present and future generations.[1] General regulations and frameworks that address issues of waste management include;

- Local Government Act, 1990 (Act 462)
- National Environment Policy, 1991.
- Environmental Protection Agency Act, 1994 (Act 490)
- Water Resources Commission Act, 1996 (Act 522).
- National Building Regulations, 1996 (LI 1630)
- Environmental Sanitation Policy, 1999
- Environmental Assessment Regulations, 1999 (Li1652)
- The Guidelines for the Development and Management of Landfills in Ghana, and the Guidelines for Bio-medical Waste (2000).

All these Acts and Regulations emanate from the National Environmental Action Plan[2] Directives on the management of hazardous, solid and radioactive waste are clearly defined in the Local Government Act and the Environmental Sanitation Policy. Basically, the later policy framework spells out guidelines on the management of solid waste, hazardous and industrial waste as summarized below:

- Solid waste disposal must be in accordance with any standards and
- Procedures prescribed by the EPA and any other regulatory agencies;
- Industrial wastes must be conveyed to approved disposal sites; and
- Generators of hazardous wastes must comply with standards prescribed by the relevant regulatory agencies for storage, collection, transportation and final disposal.

Solid Waste Management Administrative structure in Ghana

As mandated by law, solid waste management is the responsibility of the Local Government and Rural Development to supervise the Assemblies (MDAs) to collect and finally dispose of solid waste through their Waste Management Departments (WMDs) in conjunction with the Environmental Health and Sanitation Departments (Figure 1). In 1994, the EPA was established under the auspices of Ministry of Environment and Science and as a regulatory authority responsible for prescribing standards and guidelines concerning the discharge of wastes, controlling of toxic substances and in this case monitoring activities of those departments to ensure that waste disposal is done in a manner that ensures public as well as environmental safety.

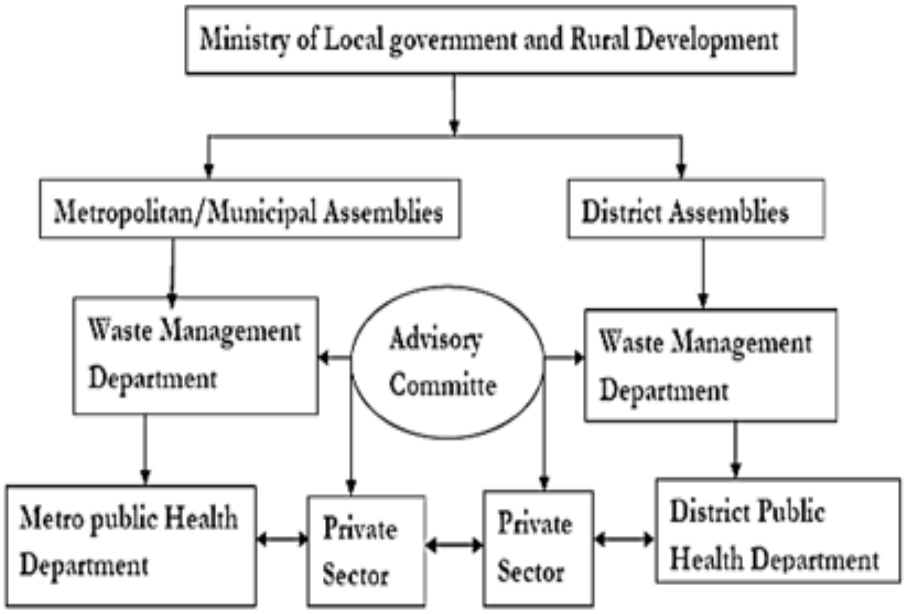

Figure 1: Institutional arrangement for waste management in Ghana[3, 4]

The Ministry local government and rural development in collaboration with the Ministry of Environment, Science and Technology (MEST), EPA and the Ministry of Health have prepared the following guidelines and standards for waste management:

- National Environmental Quality Guidelines (1998)
- Ghana Landfill Guidelines (2002)
- Manual for the preparation of district waste management plans in Ghana (2002)
- Guidelines for the management of healthcare and veterinary waste in Ghana (2002)
- Handbook for the preparation of District level Environmental Sanitation Strategies and Action Plans (DESSAPs).

Despite all these documents being in place to direct affairs in the waste management process, there seem not deterrent enough in ensuring clean, safe and healthy environment possibly due to lack of general enforcement and follow-ups[5]. The requirement of appropriate organizational capacity and cooperation between numerous stakeholders in the private and public sectors make the task complex.

Political commitment to waste management in Ghana

Waste, as a by-product of development, has overrun the abilities of national institutions to adequately dispose of it, hence endangering environmental and public health. At the same time, this also undermines the authority of legislators as this produces serious social, economic, environmental and political effects

The limited political commitment to waste management can be seen as one of the major root causes of the poor solid waste situation and environmental degradation in the country. This is shown by the fact that in spite of the magnitude of the solid waste problem and its impact on public health

and the environment, the government accords it very low priority and rarely mentioned in the political arena. For example at a Water, Sanitation And Hygiene (WASH) sector stakeholders dialogue called by World Vision Ghana, a non-governmental organization, in collaboration with the Coalition of NGOs in Water and Sanitation (CONIWAS), in 2015, participants noted with concern that the issues of sanitation had been of least importance to political appointees; hence, Ghana's poor performance.[6]

Another clear evident that support the claim that the government of Ghana has a low political commitment for solid waste management is seen how long prospective policies that are aimed to tackle the threat of certain waste streams are still in the draft stages. For example a 2012 E waste draft bill to combat the E waste threat in the country took three years due to periodic ministerial reshuffles and according to the deputy executive director for field operations at the EPA, Mr John Pwamang, "in such a situation it is very difficult to make any headway".[7]

Thus, even though there has been a lot of public outcry about the worsening waste situations in the country, it is still not at the forefront of political debates. Sanitation and waste management are mostly noticeable in local government level elections as evident in the recent district level elections in the Asante-Akim south where education and sanitation dominated campaign messages. However this is limited at the national level politics. The political neglect of the waste problem is shown in a number of ways including;

- The non-existence of specific waste stream policy for the country, for example plastic (sachet) waste has been major threat to the environment but till date there is now specific policies Also even though there national environmental policy covers waste management, it is not a policy specifically for waste management.
- inadequate public education on sustainable solid waste management and neglect of waste management in the country's educational curriculum, and
- Poor monitoring,

Public awareness and attitude to waste management

According to Webster's dictionary, awareness is the ability to perceive, to feel, or to be conscious of events, objects, thoughts, emotions, or sensory patterns. Attitude is a positive or negative feeling or mental state of readiness, learned and organized through experience that exerts specific influence on a person's response to people, objects, and situations. Attitude has three main components which are Affect (Feeling), Cognition and Behaviour.9, 10 Affect is the emotional segment of an attitude which is learned from various sources such as peer groups, teachers, parents, and leaders while cognition is the perception, opinion or belief segment of an attitude with evaluate belief been the most important element which manifest as the favourable or unfavourable impressions someone holds toward an objective or person. The other component of attitude is behaviour which is a person's intention to act toward someone or something in a certain way[9, 10]. Both populace and authorities are affected by issues of attitudes and perceptions with regards to solid waste management such as people's opinion on responsibilities for ensuring clean surroundings, education of household to clean their surroundings and disposal of household waste.

Even though the 1992 constitution of Ghana, section 41(k), clearly spells out that it shall be the duty of every citizen to protect and safe the environment and the Criminal Code, 1960 (Act 29); 'provides that whoever places or permits any refuse, or rubbish, or any offensive or otherwise unwholesome matter, on any street, yard, enclosure, or open space, except at such places as may be set apart by the local authority or health officer for that purpose commits a punishable offence'. Nevertheless there an attitude of reckless littering among the populace evident in the current environmental degradation and sanitation situation across the country. It is not uncommon for one to see passengers and pedestrians throwing waste onto the streets while in a vehicle or discarding waste indiscriminately at public places.

Reasons for this kind of attitudes can be attributed to their lack of awareness. However excuses like limited access bins to dump waste into does not warrant such attitudes and even in areas where there are bins people still dump their waste anywhere and the same people turn around to complain of the filth in our environment. Unfortunately there is this attitude and perception amongst majority of Ghanaians that the responsibility of a clean safe environment relies on the authorities and waste

operators so there is little personal responsibility. Some people assert that, when they do not dump their waste indiscriminately, waste management companies would be left with no job to do[8].

Government, private and informal sector partnership

As can be seen is advanced economies, government agencies do provide efficient solid waste management services, for example, the Shanghai (China) municipal government runs a profitable network of recovery stations and waste utilization plants[11], however, the involvement of the private sector often reduces costs and due to their profit orientation, private enterprises can, under appropriate conditions, provide municipal solid waste management services more effectively and at lower costs than the public sector[12, 13]. Contracted municipal solid waste management service in Bangkok (Thailand), were observed to have lowered costs and same was also seen in Seoul (Korea), Jakarta (Indonesia), and Bogotá (Colombia), where private collections commanded a substantial cost advantage in labour, wages and benefits[13, 14].

The idea of privatization gained increasing recognition in Ghana in the 90s, to an extent that it became part of official policy in 1995 (Public Private Partnership policy) because authorities saw it as an attractive way to reduce the financial burden of public servicing[13], 15. During the 1980s and 1990s privatization was part of a package of policies designed by the Bretton Woods institutions to structure the economies of African countries. Ghana was one of the first to implement these policies of privatization and since then, privatization has become an unstoppable force in Ghana[13].

Privatization of solid waste management activities is increasingly becoming more attractive to the government and local authorities. Most cities went into privatization of waste management when the Government of Ghana, with the support of the World Bank, implemented the Urban Environmental Sanitation Project 1 (UESP 1) in 1995[13]. However early experiences of privatized household solid waste collection in Ghana dates back to 1977 in Accra the capital when a west German aid worker initiated donkey-cart collection of refuse in the area of Apenkwa-Tesano-Abeka but the collection by donkeys was discontinued for various reasons, including the closure of the nearby quarry where the donkey carts unloaded (the location of this dumpsite was a major reason for the original success of the experiment) and opposition against this 'rural' type of technology[13,15].

The current largest private sector agent in the management of waste in the country is Zoomlion Ghana Limited. Evidently privatization of waste management activities has become an integral part of solid waste management and the most common approaches to the privatized solid waste collection and disposal is based on the user fee system or the polluter pays principle which stresses more on ability of households to pay, which sometimes imply that poor residents, especially slums, are automatically neglected because they are not likely to be attractive to business. Kendi (1999) confirms that faced with limited budgets, the authorities handles the rich less badly than the poor[13, 16].

Even though privatizing solid waste management activities was observed to have led to significant improvements, this did not last long in most cases. According to Asare and Frimpong[17], in July 1999, the national government contracted City and Country Waste Limited (CCWL), a joint venture partnership between Canada and Ghana, to provide sanitation services in the Accra metropolitan assembly (AMA) where the AMA was to procure new collection and disposal equipment on a five year lease for CCWL and relinquish all its collection trucks, equipment and workshops to CCWL[18], yet less than 70% of waste generated daily in Accra was collected[19]. Again in the Kumasi Metropolitan Assembly (KMA), the Kumasi Waste Management Limited (KWML) was contracted in August 2000 by the KMA and even though solid waste collection dramatically rose, it however, fell sharply a month later and stabilized at a level slightly higher than when refuse was directly collected by the KMA Waste Department; waste collection was about 58% [17, 19].

There are a couple of reasons why many of the earlier PPPs failed in the country. Political patronage of this partnership was a key factor but the politics in the award of contracts and competitive tendering for fair competition and transparency was sidestepped to start with, as contracts were awarded to cronies and party loyalists. Indeed, waste management contracts were politically protected businesses given out as political favours[20].

Another reason was the lack of or limited oversight of the operations of these companies resulting in poor service levels.[8] The Environmental Sanitation Policy mandates the waste management

departments (WMDs) and the Public Health Management Directorates (PHMDs) of the metropolitan, municipal and district assemblies (MMDAs) to monitor and regulate the quality of service delivered[18] however official monitoring was exceptionally weak owing to lack of logistical capacity, understaffing and lack of monitoring experts, low remuneration and corruption. The state's limited capacity to monitor and regulate partnership contracts contributed to the failure of earlier PPPs[17].

Also, PPPs were characterized by undue delays in both government release of subventions and donor funding. As reported by Nathan Gadugah, in 2009 the government owed waste management companies GH¢7.5 million ($1.9 million),[21] again in 2014, according to myjoyonline, the state owed the waste management companies GH¢ 16 million which lead to the deplorable environmental state in the capital.[22] As most of these contracts are signed between the MMDAs and the private companies not the central government, hence it is the assemblies that needed to pay the debt.[23] But the inability of the local governments to generate adequate internal revenues to underwrite contracted waste management agents due to narrow tax network, poor financial administration and corruption, and lack of technical expertise at the local level has worsen the situation[17 24].

Conclusions

As the environmental sustainability and sanitation targets of Ghana's Millennium Development Goal (MDG) were not achieved there has to be a paradigm shift in the way things are done in the country in regards to the environment and sanitation moving on to the Sustainable Development Goals (SDGs).From the state down to the MMDAs there should be new approaches to the implementation of options and strategies available for achieving improvement in basic sanitation and the environmental resource requirements to attaining that goals within the SDGs.

As political economy is concerned with the nature of the relationship between political authority and market power, Ghana's municipal solid waste management sector offers a case of the practical impact of politics on waste management markets. Although privatization led directly to the creation and restructuring of the sector from what was previously a service largely provided by the municipalities, there is more to be done, policy wise, especially with regards to moving up the waste management hierarchy.

Another way forward to addressing the current solid waste management problems and challenges is also the revision of decentralization policy. Despite the fact that Local Government Act mandates Metropolitan, Municipal and District Assemblies (MMDAs) to manage waste at their areas of jurisdiction, it is not still good enough. The looming crisis in managing waste in small towns is due to lack of empowerment of sub district structures such as assembly members and unit committees.

It's unfortunate that sub-district structures in Ghana are not effective and efficient in delivering their mandates due to lack of financial resources. It is also necessary for the local Governments to decentralize some of its responsibilities and powers to communities through their leaders. This makes community leaders as well as the communities involved become semi-autonomous and this grants communities are more powers to operate, making the issue of solid waste management will no longer the sole burden of local governments but also the communities. With financial support to is given to each community from local governments as they will then know the best strategies to put in place to address solid waste management problems in their communities.

Acknowledgements

Our study was financed as part of IGA research project No. SP3160861/ 2101 / 311.

Literature:

1. AMOYAW-OSEI, Y., AGYEKUM, O. O., PWAMANG, J. A., MUELLER, E., FASKO, R. AND SCHLUEP M. Ghana e-Waste Country Assessment. Green Advocacy Ghana & Empa Switzerland. March, 2011.

2. PUOPIEL F. and OWUSU-ANSAH J. Solid Waste Management in Ghana: The Case of Tamale Metropolitan Area. Journal of Environment and Earth Science. Vol.4, No.17, (2014) ISSN 2224-3216 (Paper) ISSN 2225-0948 (Online)
3. FOBIL J. N., ARMAH, N.A., HOGARTH, J.N. and CARBOO, D. The influence of institutions and organizations on urban waste collection systems: An analysis of waste collection system in Accra, Ghana (1985– 2000). Journal of Environmental Management. 2008. 86: 262–271.
4. HORMENU, M.C. Municipal Organic Waste Composting as Management Option for Urban Agriculture: A case of Accra Metropolis, Ghana. Stockholm. 2011. Royal Institute of Technology (KTH) Trita LWR Degree Project 11:17, 97 p.29
5. FRIMPONG, J. A. Housing and Household Characteristics and Payment for Solid Waste Disposal in the Greater Accra Region, (University of Ghana Accra, M. A thesis 2013. p 12 Supervisor Prof. Samuel N.A. Codjoe)
6. SIKA MINTAH AFARI. Blame politicians for Ghana's low sanitation coverage Graphic Online 18 September 2015 11 http://graphic.com.gh/news/general-news/49696-blame-politicians-for-ghana-s-low-sanitation-coverage.html#sthash.udViQMbX.dpuf (4 January 2016)
7. EMMANUEL ODONKOR. Ghana e-waste law three years in draft yet to go to Parliament. Ghana Business News. 9 November, 2015. http://wastemanagement.einnews.com/article_detail/296965327?lcode=X0teE5GT5dMzrq-zBPRhhA%3D%3D (5 January 2016)
8. ISAAC MONNEY. Ghana's solid waste management problems: the contributing factors and the way forward. 27 May 2014 https://www.modernghana.com/news/544185/1/ghanas-solid-waste-management-problems-the-contrib.html (4 January 2016)
9. GIBSON, J. L., IVANCEVICH, J. M., and DONNELLY, J. H. JR. Organizations: Behaviours; structure, processes. Homewood, IL. Irwin Publishers, 1997. ISBN 10: 0256192685
10. YEBOAH A. S., KUMI E. and KWARTENG E. Attitude toward Recycling and Waste Management: A Survey of Marketing Students in Sunyani Polytechnic, Ghana. Advances in Arts, Social Sciences and Education Research. Vol 2 (5) 2012. ISSN: 2276 – 6715
11. COINTREAU-LEVINE, S. J. Solid waste recycling: Case studies in developing countries. Integrated Resource Recovery-A Global Research, Development and Demonstration Project of the United Nations Development Programme. World Bank, Washington DC. 1987.
12. BARTONE, C., LEITE, L., TRICHE, T. and SCHERTENLEIB, R. Private Sector Participation in Municipal Solid Waste Service: Experiences in Latin America. Waste Management and Research. 1991.9: 495-509.
13. MARIWAH, S. Institutional Arrangements for managing solid waste in the Shama-Ahanta-East Metropolis, Ghana. Journal of Sustainable Development in Africa. 2012. 14(6), 292-311.
14. COINTREAU-LEVINE, S. J. A Framework for Private Sector Participation in Municipal Solid Waste Services in Indonesia. World Bank. 1991
15. POST J. and OBIRIH-OPAREH N. Partnerships and the public interest: Assessing the performance of public private collaboration in solid waste collection in Accra. Space and Polity. 2003. Volume 7, No. 1: 45-63
16. KENDIE S. B. Do attitudes matter? Waste disposal and wetland degradation in the Cape Coast Municipality of Ghana. Development and Project Planning Centre, Discussion Paper Series 2, No 21, University of Bradford, England.1999
17. ASARE, B. E. and FRIMPONG, M. K. Public-private partnerships and urban sanitation: Do expectations meet realities in Madina-Ghana? Journal of African Studies and Development Vol. 5, 2013.113–124.
18. POST, J., BROEKEMA, J. and OBIRIH-OPAREH, N. Trial and error in privatisation: Experiences in urban solid waste collection in Accra (Ghana) and Hyderabad (India). Urban studies, 40(4), 2003. Pp.835-852.

19. AWORTWI, N. Getting the fundamentals wrong: woes of public–private partnerships in solid waste collection in three Ghanaian cities. Public Administration and Development, 24(3). 2004. pp.213-224.
20. AYEE J, CROOK R. ‘‘Toilet Wars’’: Urban Sanitation Services and the Politics of Public-Private Partnerships in Ghana. Institute of Development Studies, Brighton. 2003.
21. NATHAN GADUGA. Government owes GH¢7.5 million debt to waste management companies. Myjoyonline. 7 April 2009. https://www.modernghana.com/news/210082/1/government-owes-gh75-million-debt-to-waste-managem.html (13 January 2016)
22. MYJOYONLINE.COM, Accra's filth linked to government's GH¢16million debt to waste management companies. 13 May 2014. http://news.myjoyonline.com/news/2014/May-13th/accras-filth-linked-to-governments-gh16million-debt-to-waste-management-companies.php#sthash.HiCCvV4t.dpuf (13 Jan. 16)
23. NAA LAMILEY BENTIL, Assemblies responsible for debt owed waste contractors. Graphiconline. 15 may 2014. http://graphic.com.gh/news/general-news/22952-assemblies-responsible-for-debt-owed-waste-contractors.html#sthash.g8vWUgbp.dpuf (13 Jan. 16)
24. AYEE J. R. A. Trends in Public Sector Reforms. In Ghana at 50: Government, Politics and Development Ayee J (Ed). O’Mens Graphix, Accra 2007 pp.163-196.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Ebo Tawiah Quartey Ph. D, adresa instituce (pracoviště), trida Generala Piky 2005/7 61300 Brno, Czech Republic. ebo.quartey@mendelu.cz.

Strategické analýzy obecních organizací v Jihočeském kraji
Strategic analysis of municipal organizations in South Bohemia

Petr Řehoř

Abstrakt:

Po vstupu České republiky roku 2004 do Evropské unie a s reformou veřejné správy je potřeba, aby starostové obcí využívali především strategické plánování. Starosta jako nejvyšší představitel obce by měl uplatňovat stejné nástroje strategického řízení jako kterýkoliv jiný vrcholový manažer soukromé organizace. Úspěšnost těchto snah závisí nejen na vnitřních a vnějších zdrojích obce, ale hlavně na kvalitě strategického managementu obcí (tj. lidí) i na správném uplatnění nástrojů procesu strategického řízení. Efektivní strategický management obcí je významným předpokladem pro zabezpečení rozvoje a posilování konkurenceschopnosti obcí. Článek se zabývá možným využitím dvou analýz – SWOT a zájmovou skupinou, jejichž výsledky mohou pomoci lépe stanovit strategii rozvoje obecních organizací nejen v Jihočeském kraji České republiky.

Klíčová slova:

SWOT analýza, zájmové skupiny, obce, management, strategie

Abstract:

After the Czech Republic entered the European Union in 2004, and after the reform of public administration strategic planning is needed to be used by mayors in municipalities. The mayor as the highest representative of a municipality should apply the same tools of strategic management as any top manager of a private organization. The success of these efforts depends not only on internal and external sources of municipalities, but also on the quality of strategic management of municipalities (i.e. people) and use the right tools of strategic management process. Effective strategic management of municipalities is an important prerequisite for ensuring the development and strengthening of competitiveness of municipalities. The article deals with the possible of using of two analyses - SWOT and stakeholder groups - whose results may help to better define of development strategy for municipal organizations not only in the South Bohemia in Czech Republic.

Key words:

SWOT analysis, stakeholders, municipalities, management, strategic plan

Introduction

In all the EU countries, regional development is supported and controlled by the individual states and regional institutions. This process is managed and planned. There is a significant shift in the paradigms of regional politics concerning increased importance of, for example, learning regions, creating innovative environment, or the support of networks and clusters (Bednářová, 2005). In the light of this new approach, the regional development goals are based on increasing competitive advantage and utilizing proactive, planned, and strategic manner of their implementation (Skokan, 2004).

Strategic management can be interpreted as a set of managerial decisions and actions of an organization that can be used to facilitate competitive advantage and long-run superior performance over other organizations (Powell, 2001, Wheelen and Hunger, 2011). Strategic management is a continuous complex process of managerial activities that determines the company's targets and a strategic course to reach these specified targets, it participates on their realization and fulfilment (Tichá and Hron, 2010). Strategic management presents the collection of methods and approaches that are applicable to the regulation of regional development. The basic requirement of this process is to increase competitive advantage of the regions (Rolínek and Řehoř, 2008).

In some municipalities (mostly urban) and micro-regions of the area, strategic plans for future development of the territory do exist or are still processed and updated to help the regional management seek assistance in the strategy (optimal path) to address social, technical, economic, environmental, and other topical issues (Řehoř, 2015). Plant (2010) mentions 5 primary components that strategic plan should have: monitoring of environment, setting clear visions, defining ultimate state, setting benchmarks and selecting route to reach success. Most often, the following individual parts are included:

1. the analytical phase: comprehensive situation analysis of the municipality, SWOT analysis of the municipality, analysis of stakeholders - this phase and the analysis are more characterized in the paper,
2. the strategic (design) phase: determining a vision, strategic priorities (problem areas), setting long-term goals and activities (measures),
3. the implementation phase: formulation of specific projects, the action plan (Řehoř, 2015).

The aim of the analysis of stakeholders is to identify the relevant interest groups and identify and test the assumptions about interest groups (Tichá and Hron, 2010). The purpose of this analysis is to describe what the most important interest groups should expect from the strategies so that the strategy should be subsequently formulated with regard to their expectations. This will ensure that the strategy of an municipal organization would be supported by the main stakeholder and would thus be easier to enforce (William, 1994). Setting the objective of the analysis is a common first step in almost every analysis (Mayers, 2005). Schmeer (1999) states that the stakeholder analysis is the process of collecting and analysing qualitative information, based on which it is possible to determine whose interests should be taken into account when developing and implementing strategies.

SWOT is an abbreviation of Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats (Košťan and Šuleř, 2002). The SWOT analysis is a classification method that enables a summary evaluation of social and economic analysis (Řehoř, 2007). Its outcome is defining a strategy that seeks to use the strengths and opportunities and to eliminate weaknesses and threats (Tyll, 2014). Hussey (2002) quoted that the SWOT analysis has a wide range of disadvantages such as the dependence on organizational representatives and providing analytical results without any empirical analysis.

Aim and Methods

The aim of the paper is to identify the key stakeholders and SWOT factors of municipal organizations in South Bohemia. The stakeholders and SWOT factors were identified by students of the University of South Bohemia in České Budějovice. Within the classes of Management in Public and Social Administration, they were supposed to identify and rate (1-9) the most important interest-groups and SWOT factors of municipal organizations. The methods of brainstorming and group decision-making were used.

Results and discussion

The influence of stakeholders on the strategic planning is crucial. Only the most important active groups such as citizens, businesses, non-profit organizations, or employees or management of the municipal office should take part in designing and implementing the strategies. The important interest groups are reported in the following table 1, which also includes an assessment of their influence and knowledge assumptions.

The inhabitants are the most important interest group of municipal organizations. They require the most efficient management of municipal funds with the greatest benefit for themselves and the community. At the same time, a municipality request contribution to the budget of local taxes and solvency in compliance with laws and local regulations. The representatives of the municipal organization are the most important inner interest group. They decide on the most important matters under the municipal jurisdiction. They demand remuneration from the public budget for managing municipalities in their best intentions. Local businesses are also an interest group that influences the

municipality budget. The municipality requires tax revenue into its budget and provides support to local entrepreneurs. Employees of a municipality as an interest group are required to work in accordance with the strategy of a municipality. In return, they require remuneration for their work.

Tab. 1: Important stakeholders, their requirements, influence and knowledge assumptions

Stakeholders	Type of requirement	Influence	Knowledge
Council members	Remuneration, community development	9	9
Inhabitants	Housing, services, cultural activities, effective operation of the Authority	9	7
Entrepreneurs	more attractive conditions for businesses, increased promotion in the region, cooperation	9	7
Non-profit organizations	Take care of the operation, renew equipment	8	7
State	Compliance with the law, paying taxes	8	7
Employees	The right to wages, social and psychological job satisfaction and the creation of adequate working conditions	8	6
Clubs	Financial support, management of premises, renewal of equipment, the right to information, support for cultural events	5	7
Tourists	Care of local sights, municipality´s promotion, tourism development	7	4
Associations of municipalities	Common projects, counselling	6	5
Suppliers	Compliance with of contracts, right to professional treatment	5	4

Source: own

The most important source of the SWOT analysis is a social and economic profile of a municipality that summarises the most important facts about the situation in different areas. The basic principle is that accepting the strengths and highlighting removing or at least reducing the weaknesses increases the possibility of use of opportunities and reduces the impact of identified threats.

The most common strength is the presence of cultural and natural sites. At other places are good traffic accessibility and an attractive landscape and environment. The most common weakness is an inadequate technical infrastructure (water supply, sewerage, wastewater treatment plants). The second most common is the poor condition of roads (see table 2).

Tab. 2: Strengths and weaknesses of municipalities - frequency of responses

Strengths	n	Weaknesses	n
Cultural, natural sites	20	Inadequate infrastructure	23
Access to transport	19	Poor condition of roads	18
Environment	15	Problems with parking	17
Areas for living, business	14	Deteriorating facilities	15
Potential for tourism	13	Poor offer of leisure time activities	14

Source: own

The biggest opportunity of municipal organizations is seen in financial support through subsidies. At the second position is the tourism as a possible advantage and development of their area. The biggest threat is the depopulation and aging of population (see table 3). Municipalises are more worried about a lack of financial support.

Tab. 3: Opportunities and threats of municipalities - frequency of responses

Opportunities	n	Threats	n
Subsidies	22	Depopulation and aging of population	15
Development of tourism	17	Lack of financial support	13
Support of businesses	15	Changing legislation	11
Use of deteriorating facilities	13	Outflow of young and qualified people	10
Highways, expressways	10	Closing of SMEs	10

Source: own

Conclusion

Strategic management of of municipal organizations deals with a wide range of tasks, but two of them are the most important:

- to mobilize territorial development potential of the municipality and thereby increase local competitiveness;
- to seek to ensure that citizens (as well as other key interest groups) of the municipality were completely satisfied.

The strategic plan of municipal organizations should contribute for creating a better local competitiveness in solving specific development projects, which will enable economic and territorial development and help improve the quality of life of its citizens. Involving the public, private sector and other institutions in the community to form partnerships and improving cooperation not only in the search for consensus on what is most important for the community in developing the strategy, but especially during the subsequent implementation of specific activities and projects of the strategic plan. When making plans for the new programming period of 2014 – 2020, the strategic management of municipalities and micro-regions should try to apply other appropriate managerial concepts and tools that can streamline the process of strategic management and define bottlenecks so they can be effectively eliminated. These are: analysis of stakeholders, SWOT analysis, benchmarking or Balanced Scorecard.

Analysis of stakeholders identifies and maps the individuals and groups who have or may have any interest in participating in the process of creation and implementation of the strategic document. It is appropriate to involve such interest groups that are related to the topic and strategy. The views of these groups should have a certain weight when drawing up a strategic plan. The most important stakeholders include inhabitants of municipalities and entrepreneurs who are a source of income for municipal organizations. The degree of satisfaction of their needs and requirements becomes a measure of the success of municipal strategic development.

The SWOT analysis should show major potential for development of municipalities (internal strengths and external opportunities - i.e. utilization strategy), which municipalities may use for its further development and key issues (internal weaknesses and possible external threat - i.e. strategy of avoidance), which need to be addressed and rapidly eliminated or removed. Based on the SWOT factors, the management of a municipality should define strategy priorities of further development. The strengths and weaknesses are the result of internal analysis:

- strengths include the competitive advantages of a municipality for any type of development activities,
- weaknesses are all factors that limit or threaten these activities.

Proper foundation for the operation and strategic management of knowledge also creates opportunities and conditions for municipalities (such as resources, liabilities, property a relation, the current position is also important in communication and public involvement in decision making). But the key is to solve what is interested for stakeholders groups and what is good for the municipality development and increasing its local competitiveness.

This article has been presented with the financial support of the project: GAJU 039/2013/S.

References

Bednářová, D., 2005. Úloha klastrů v ekonomickém rozvoji region. *Acta Universitatis Bohemiae Meridionales České Budějovice,* 8(2), 29 – 32.

Hussey, D., 2002. Company analysis: determining strategic capability. *Strategic change* 11(1), 43-52.

Košťan, P., Šuleř, O., 2002. *Firemní strategie: plánování a realizace.* Brno: Computer Press.

Mayers, J., 2005. *Stakeholder power analysis: Power tools series*. Retrieved from http://www.policy-powertools.org/Tools/Understanding/SPA.html.

Plant, T., 2010. Breathing life into your strategic plan. *Municipal World*, 120(4), 9-13.

Powell, T. C., 2001. Competitive advantage: logical and philosophical considerations. *Strategic Management Journal*, 22, 875–888.

Řehoř, P., 2007. SWOT analýza trhu práce Jihočeského kraje. *Auspicia*, 4 (1), 77-80.

Řehoř, P., 2015. How to improve strategic planning of municipal organizations in Czech Republic? *Procedia Economics and Finance*, 34, p. 521-527.

Rolínek, L., Řehoř, P., 2008. Strategic management and measurement of competitiveness of regions on example of countries EU. *Journal of Central European Agriculture*, 9(1). 1722.

Schmeer, K., 1999. *Guidelines for Conducting a Stakeholder Analysis*. Bethesda, MD: Partnerships for Health Reform, Abt Associates Inc.

Skokan, K., 2004. *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji*. Ostrava: Repronis.

Tichá, I., Hron, J., 2010. *Strategické řízení*. Praha: Česká zemědělská univerzita.

Tyll, L., 2014. *Podniková strategie*. Praha: C.H. Beck.

Wheelen,T. L., Hunger, J.D., 2011. *Strategic Management and Business Policy*. NJ: Prentice Education.

William, M., 1994. *Stakeholder Analysis Methodologies*. Retrieved from Mayers, J. (2005). *Stakeholder power analysis: Power tools series*. Retrieved from http://www.policy-powertools.org/Tools/Understanding/SPA.html.

Contact address

doc. Ing. Petr Řehoř, Ph.D., University of South Bohemia, Faculty of Economics, Studentská 15, 370 05 České Budějovice, Czech Republic, rehor@ef.jcu.cz

Migračné tendencie a ich dopad v okresoch Slovenska
Migration Trends and Their Impact in the Districts of Slovakia

Gabriela Repaská, Katarína Vilinová, Lucia Šolcová

Abstrakt:

Jedným z demografických procesov, ktorý vyvoláva zmeny v geografických, ekonomických a sociálnych štruktúrach, je migrácia obyvateľstva. Tvorí priestorový pohyb obyvateľstva a patrí medzi najdôležitejšie komponenty vývoja obyvateľstva a rozvoja regiónov. Svoje špecifické znaky má tento proces aj v jednotlivých okresoch Slovenska. Cieľom príspevku je poukázať na vplyv a dopad migrácie a jej jednotlivých ukazovateľov v okresoch Slovenska za obdobie rokov 1996 – 2005 a 2006 – 2015. Práve diferenciácia migrácie je výsledkom nielen prirodzenej atraktívnosti jednotlivých regiónov, ale aj rôznych problematických kompenzácií. Empirický príklad zvolený na základe štatistických údajov o migrácii na okresnej úrovni tak poukáže na užitočnosť zhlukovej metódy ako jednej z matematicko-štatistických metód. Okrem tejto metódy sú v článku využité analytické, syntetické, grafické a kartografické metódy.

Kľúčové slová:

Okres, Slovensko, migrácia, zhluková metóda

Abstract:

One of the demographical processes which induces changes in geographical, economical and social structures is the population migration. It is an spatial movement of the population and is one of the most important component of population development and regional development. Its specific character has this process also in individual districts of Slovakia. The aim of this paper is to highlight the influence and impact of migration and its individual indicators in the districts of Slovakia for the period 1996 - 2005 and 2006 - 2015. Currently differentiation of migration is the result not only of the natural attractiveness of each region, as well as a number of problematic compensation. Empirical example chosen on the basis of statistical data of migration at the district level that points to the usefulness of cluster method as one of the mathematical and statistical method. In addition to this method are used in the paper analytical, synthetical, graphical and cartographical methods.

Key words:

district, Slovakia, migration, cluster method

Úvod

Migrácia obyvateľstva je demografickým procesom, ktorý vyvoláva zmeny v geografických, ekonomických a sociálnych štruktúrach. Je dôležitým prvkom urbanizačných procesov a územnej koncentrácie obyvateľstva. Ide o sťahovanie obyvateľstva, ktorého súčasťou je zmena trvalého bydliska. Cieľom príspevku je charakterizovať a poukázať na migračné tendencie okresov Slovenska a za pomoci zhlukovej metódy vytvoriť regionálnu typológiu týchto okresov. Migrácia obyvateľstva patrí medzi dôležité demografické ukazovatele ovplyvňujúce demografický vývoj obyvateľstva, ako aj regionálny rozvoj územia. Je determinovaná demografickými, socioekonomickými, ekologickými a inými faktormi a mení priestorové rozloženie obyvateľstva.

Teoreticko - metodické východiská problematiky

Obyvateľstvo a jeho správanie predstavuje významný sociálny kapitál každého regiónu. Z tohto dôvodu sociálno-ekonomický rozvoj regiónov závisí hlavne od rozvoja ľudských zdrojov v regiónoch. Väčšina ukazovateľov regionálneho rozvoja a výsledky regionálnej politiky odrážajú správanie obyvateľov v rôznych oblastiach spoločenského života. Existujú výrazné rozdiely medzi

jednotlivými regiónmi Slovenska z hľadiska ich populačnej situácie. Na Slovensku je pozorovaná výrazná najmä západno-východná polarizácia. Všetky okresy západného Slovenska sa nachádzajú v oblasti s nepriaznivou populačnou situáciou. Existuje taktiež výrazná severo-južná polarizácia v populačno-demografickej situácii, kde najmä južné okresy sú populačne najproblémovejšie. Jedným z faktorov, ktoré spôsobujú regionálne rozdiely na území Slovenska sú migračné tendencie.

Drewett a Rossi (1981), ako aj Kontuly a Dearden (2003) uvádzajú, migračné pohyby sú dominantnou silou zodpovednou za zaradenie regiónu do štruktúr urbánneho vývoja, pričom majú dominantný vplyv na celkový vývoj regiónu. Ako však upozornil Bezák (2011), vo väčšine funkčných mestských regiónov na Slovensku ešte aj v súčasnosti prirodzený pohyb zohráva rozhodujúcu úlohu pri celkovom raste obyvateľstva. Tento autor však pozoruje aj to, že od roku 1991 klesá počet regiónov s dominantným prirodzeným pohybom na úkor regiónov s dominujúcou migráciou. Na celoštátnej úrovni možno tento jav vnímať aj v kontexte stabilizácie populačného vývoja na úrovni stacionárnej populácie, v rámci ktorej môžeme na Slovensku už od začiatku 90. rokov minulého storočia pozorovať prudký pokles pôrodnosti (Mládek, 2008). Bezák (2011) poukazuje aj na fakt, že po roku 2000 vo funkčných mestských regiónoch väčšiny veľkých slovenských miest (Bratislava, Žilina, Nitra, Banská Bystrica Trnava a i.) sa rozhodujúcim komponentom rastu obyvateľstva stáva migrácia.

Problematika procesu migrácie je rozpracovaná v prácach geografického (Dubcová, 2008, Slavík a i. 2011, Novotný, 2012, Novotný, 2014 a i.), ekonomického (Mura, 2011), ale aj sociologického charakteru (Gajdoš, Moravanská, 2011). Podľa Bezáka (2011) sa migrácia stáva najdôležitejšou zložkou populačnej dynamiky (pri súčasnom výraznom poklese pôrodnosti a stabilizovanej miere úmrtnosti). Významnou charakteristikou je smer prevládajúcich migračných prúdov, ktorý súvisí s dosiahnutým stupňom demografického vývoja a so štádiom urbanizačného procesu. Na obyvateľstvo pôsobia dva druhy faktorov migrácie (Palát, 2014). Sú to push faktory, čiže faktory, ktoré sú zodpovedné za únik, odchod obyvateľstva a tzv. pull faktory, čiže tie, ktoré obyvateľstvo lákajú do obcí. Najintenzívnejší migračný pohyb bolo možné sledovať v 80. rokoch, pričom najväčšie toky migrantov viedli do miest, ktoré si udržovali dlhodobý kvantitatívny rast demografického potenciálu. Podstatná a veľmi výrazná zmena nastala v 90. rokoch, kedy sa koncentračné tendencie začali meniť na dekoncentračné a obyvateľstvo začalo smerovať z miest na vidiek. Tento suburbánny proces mal za dôsledok sťahovanie hlavne mladých rodín do pokojného a atraktívneho vidieckeho prostredia.

V predkladanom príspevku boli migračné tendencie obyvateľstva sledované prostredníctvom nasledovných demografických ukazovateľov – vnútorná imigrácia, vonkajšia imigrácia, vnútorná emigrácia, vonkajšia emigrácia, vnútorné a vonkajšie migračné saldo a vnútorný a vonkajší migračný obrat za obdobie rokov 1996-2005 a 2006-2015. Pre kvalitatívne znázornenie regionálnych disparít prostredníctvom demografických ukazovateľov na Slovensku bola z matematických metód použitá metóda hierarchickej zhlukovej metódy aplikovaná na obdobie rokov 1996-2015. Úlohou tejto matematicko-štatistickej metódy bolo zlúčiť jednotky súboru (v našom prípade okresy) do skupín (zhlukov) podľa sledovaných ukazovateľov tak, aby vnútorná homogenita bola čo najväčšia a zároveň aby jej rozdiely medzi zhlukmi boli čo najväčšie (Chajdiak a i., 1999). Počet zhlukov sa na začiatku zhlukového algoritmu rovná počtu okresov a na konci všetky okresy tvoria jeden zhluk. Zároveň každý zhluk na nižšej úrovni je časťou zhluku na vyššej úrovni. Objekty sa zhlukujú podľa vzájomnej podobnosti, t.j. nový zhluk vytvoria najprv dva objekty, ktoré sú si najviac podobné. Objekty rôznych zhlukov sú si podobné čo najmenej. Novoutvorený zhluk môže utvoriť ďalší zhluk buď s iným objektom alebo s iným zhlukom. Na rozdelenie do zhlukov bolo potrebné zvoliť kritérium vzájomnej podobnosti, pričom ako miery podobnosti, resp. odlišnosti objektov sme použili miery vzdialenosti objektov v n-rozmernom priestore. Pre výpočet miery vzdialenosti, vyjadrujúcej podobnosť okresov, bola použitá euklidovská vzdialenosť (Kejkula, 1979).

$$d_E(A_i, A_j) = \sqrt{\sum_{k=1}^{p} (a_{ik} - a_{jk})^2}$$

d_E (A_i, A_j) ... je vzdialenosť medzi objektmi A_i a A_j

a_{ik} ..... je [pst]hmú x-tej charakteristiky (ukazovateľa) u i-teho objektu (okresu),

a_{jk} ..... je [pst]hmú x-tej charakteristiky (ukazovateľa) u i-teho objektu (okresu),
p ..... počet premenných
Pri syntéze bola aplikovaná jedna z najpoužívanejších hierarchických metód zhlukovania t.j. Wardova metóda. Táto metóda minimalizuje celkový počet štvorcov odchýlok všetkých hodnôt od príslušných zhlukových priemerov, t.j. minimalizácia C_1 (Wardovo kritérium):

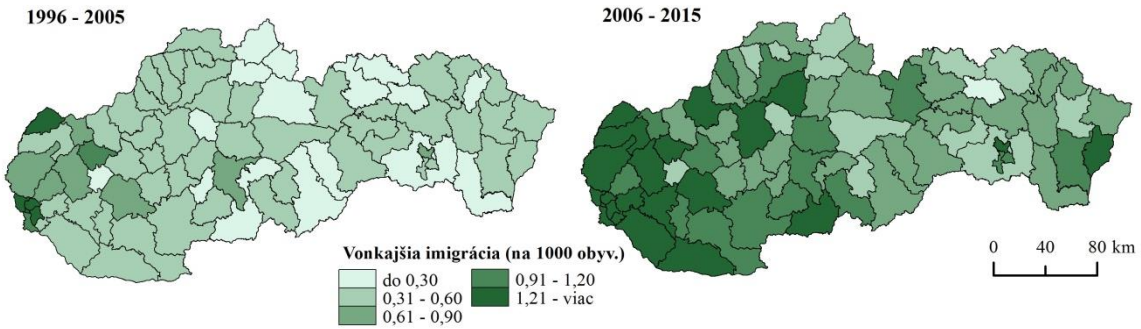
$$C_1 = \sum_{h=1}^{k} \sum_{i=1}^{n_h} \sum_{j=1}^{p} \left(x_{hij} - \overline{x_{hj}}\right)^2$$

k ..... počet zhlukov
n_h .... počet objektov (okresov) v h-tom zhluku
p .... počet premenných
$\bar{x}$ ... vnútrozhlukový priemer
Každý nový zhluk je tvorený tak, aby prírastok vnútrozhlukového rozptylu bol čo najmenší. Grafickým vyjadrením zhlukovacieho postupu je tzv. dendrogram (strom podobnosti, hierarchický strom či stromový diagram), ktorý dané okresy Slovenska začlenil do zhlukov.

Analýza migrácie na Slovensku v období rokov 1996-2005 a 2006-2015

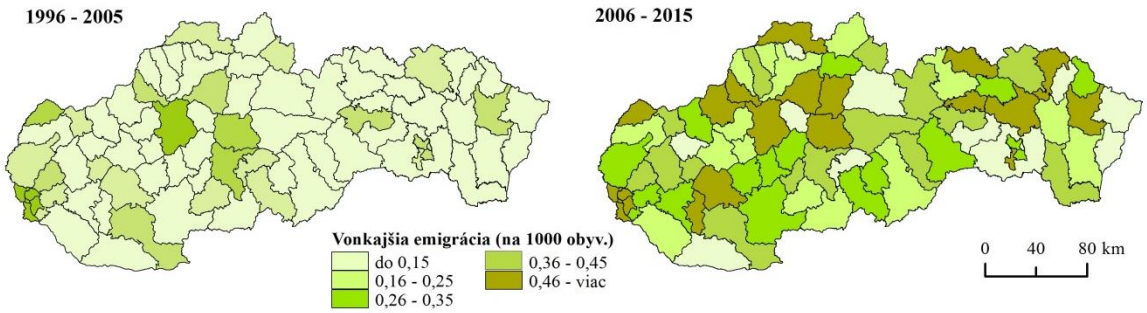
Podľa geografického priestoru a politicko-právneho teritória, v rámci ktorého k migrácii dochádza, rozlišujeme dva typy migrácie. Prvým je **vnútorná migrácia**, ktorá je charakteristická sťahovaním bez prekročenia hraníc štátu a druhý typ tvorí **vonkajšia migrácia**, pre ktorú je špecifické sťahovanie s prekročením hraníc štátu (Jurčová, 2005).
Z priestorového hľadiska podstatnú časť migračných pohybov na Slovensku tvorí vnútorná migrácia. Na objeme celkovej migrácie sa v období rokov 2010 - 2015 podieľala až 78 %-ným podielom. Na vonkajšiu migráciu tak pripadá 22 %. Výraznejší vplyv na demografický vývoj Slovenska, ako aj iné sociálne javy, má vonkajšia migrácia. Práve táto migrácia ovplyvňuje situáciu vo veľkých mestách a v regiónoch ekonomicky prosperujúcich, najmä v tých, do ktorých v sledovanom období smerovali zahraničné investície.
Meniaca sa politická a sociálnoekonomická situácia po roku 1989, zvyšujúca sa ekonomická integrácia, rozmach dopravnej infraštruktúry, sloboda pohybu osôb, tovaru a služieb, postupné odbúravanie politických bariér ako aj celkové zmeny v demografickom vývoji spoločnosti prispievajú k neustálemu rozširovaniu vonkajšej migrácie (Katerinková a i., 2013). Práve imigrácia je najčastejšie považovaná za možné riešenie nepriaznivého regresívneho vývoja populácie (Vaňo a i., 2002).
Slovenská republika bola dlhodobo vnímaná skôr ako tranzitná krajina než cieľová krajina migrácie. Táto situácia sa zmenila jej vstupom do Európskej únie (EÚ). Vo sfére legálnej imigrácie do krajiny nastáva významný rozvojový impulz, čo sa prejavuje na rastúcom trende celkového počtu prisťahovaných do krajiny.
Vonkajšia migrácia má svoje priestorové špecifiká aj v jednotlivých okresoch Slovenska. Dynamika vývoja medzi obdobiami 1996–2005 a 2006–2015 naznačuje, že dochádza výrazne k zvýšeniu miery imigrácie, ako aj počtu okresov, ktoré túto hodnotu dosiahli v porovnaní sledovaných období (obr. 1). Najvyššie miery imigrácie boli zaznamenané v okresoch situovaných hlavne v Bratislavskom a Trnavskom samosprávnom kraji. Najviac obyvateľov zo zahraničia sa na Slovensko v období rokov 2006-2015 prisťahovalo do okresov Bratislava I (6,21 ‰) a Bratislava III (3,01 ‰). Na Slovensko sa najčastejšie sťahovali obyvatelia z Českej republiky, Maďarska, Poľska a Ukrajiny. Ak sa z hľadiska vonkajšej imigrácie pozrieme na najväčšie mestá, môžeme konštatovať, že výrazne vzrástol počet prisťahovaných do Bratislavy a Košíc, ktoré predstavujú atraktívne prostredie pre zahraničných podnikateľov, zahraničné firmy, rôzne inštitúcie, ale aj pre cudzincov, ktorí získali zamestnanie lektorov a špecialistov rôznych odvetví. Migranti zo zahraničia zvyknú najčastejšie uvádzať, že na Slovensko sa prisťahovali z tzv. „iných dôvodov“. Medzi dôvodmi imigrácie, ktoré špecifikujú, prevažujú rodinné dôvody, ako aj sobáš či nasledovanie rodinného príslušníka (Pilinská a i., 2010).
Jedným zo základných princípov EÚ je otvorený trh práce v rámci jednotlivých členských štátov. Po vstupe Slovenska do EÚ sa postupne začal trh práce štátov Európskej únie slovenským občanom otvárať (Divinský a Popjaková, 2007). K dôležitých faktorom, ktoré ovplyvnili počet Slovákov za hranicami v jednotlivých rokoch, je vývoj nezamestnanosti. Pracovná mobilita v rámci EÚ síce znižuje nezamestnanosť, jej rizikom je však odliv „mozgov“ a tiež zhoršovanie demografickej situácie

na Slovensku najmä v súvislosti s emigrovaním prevažne mladých ľudí (Divinský, 2009). Ako môžeme vidieť z obr. 2 proces emigrácie do zahraničia sa na Slovensku z regionálneho pohľadu vyznačuje pomerne výraznými regionálnymi disproporciami. Nárast intenzity emigrácie je viditeľný najmä v období rokov 2006-2015. Najvyššie miery emigrácie do zahraničia dosiahli okresy, ktoré boli súčasťou Bratislavského samosprávneho kraja a to Bratislava I (0,98 ‰) a Bratislava II (0,82 ‰). Regionálnu diferencovanosť migračného salda a migračného obratu dokumentuje obr. 3. Tá je podmienená hodnotami imigrácie a emigrácie. Disparity sledovaných ukazovateľov vykazujú spoločné črty, pretože najvyššie hodnoty nadobúdajú práve v okresoch lokalizovaných najmä v Bratislavskom samosprávnom kraji. Najvyššie migračné saldo (3,0 ‰) a migračný obrat (5,2 ‰) bol zaznamenaný v okrese Bratislava I.

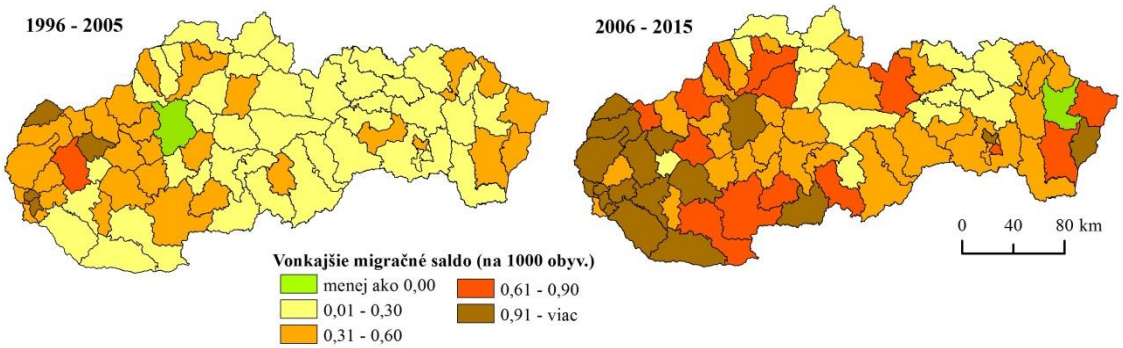
Obr. 1: Vonkajšia imigrácia Slovenska v obdobiach rokov 1996-2005 a 2006-2015

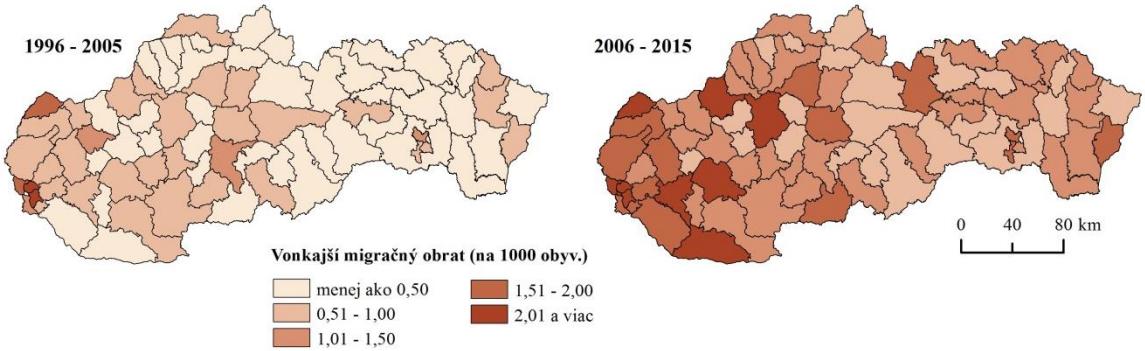
Zdroj: ŠÚ SR, 2016

Obr. 2: Vonkajšia emigrácia Slovenska v obdobiach rokov 1996-2005 a 2006-2015

Zdroj: ŠÚ SR, 2016

Obr. 3: Vonkajšie saldo a obrat Slovenska v obdobiach rokov 1996-2005 a 2006-2015

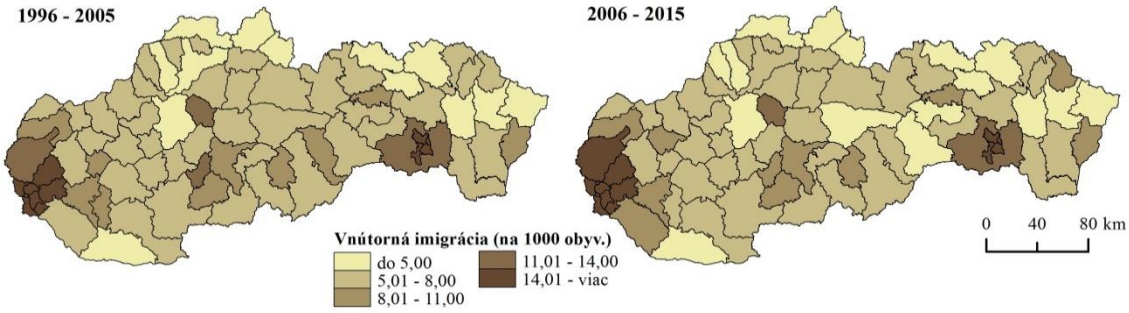
Zdroj: ŠÚ SR, 2016

V kontexte vývoja redistribúcie obyvateľstva možno sledovať, že z hľadiska **vnútorných migrácií** po roku 1990 vo všeobecnosti rastie podiel migrácií medzi jadrom a obvodom a zároveň, tradičná forma sťahovania sa obyvateľstva z vidieka do miest ustupuje migráciám v opačnom smere (Repaská, 2012 a i.).

Na Slovensku sa už dlhodobo prejavuje výrazná polarizácia demografického vývoja s výraznými rozdielmi medzi juhozápadom krajiny a ostatnými časťami Slovenska. Ako jeden z dôsledkov týchto regionálnych rozdielov možno očakávať práve vnútornú imigráciu obyvateľstva do juhozápadnej časti Slovenska. Dôvody tejto migrácie majú predovšetkým ekonomický charakter. Uvedené dokumentuje aj obr. 4, podľa ktorého bola v obidvoch sledovaných obdobiach 1996 – 2005 a 2006 – 2015 výrazná imigrácia do juhozápadnej časti Slovenska (predovšetkým Bratislavského samosprávneho kraja). Na druhej strane, cieľom rovnako významných imigračných tokov sú aj jednotlivé okresy Košíc, čo ovplyvňuje hlavne prítomnosť druhého najväčšieho mesta Slovenska – mesta Košice.

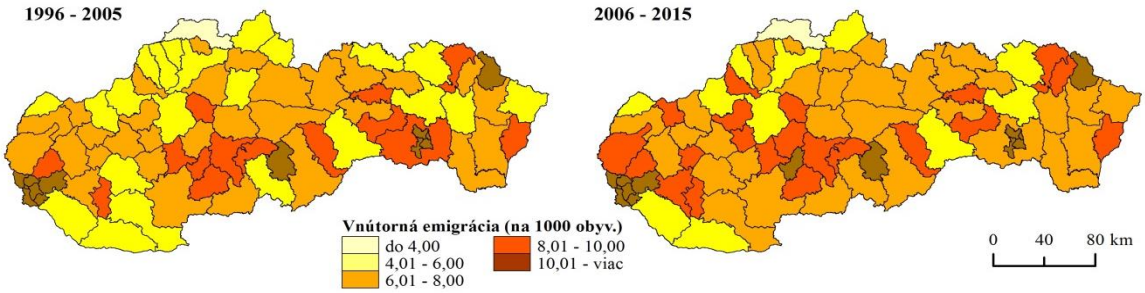
I napriek výraznej imigrácii do týchto regiónov, možno na základe obr. 5 badať aj výraznú emigráciu. Vnútorná emigrácia Slovenska sa od obdobia rokov 1996 – 2005 do obdobia 2006 – 2015 výrazne posilnila vo viacerých okresoch Slovenska, predovšetkým v okresoch Bratislavského, Nitrianskeho, Košického a Prešovského samosprávneho kraja. Rozdiel medzi imigráciou a emigráciu vyjadruje migračné saldo. V období rokov 2006 – 2015 bolo v rámci vnútorného sťahovania až 71 % okresov migračne úbytkových, čo v porovnaní s obdobím rokov 1996 – 2005 tvorí nárast až o 24 %. K prírastkovým okresom patria okresy Bratislavského samosprávneho kraja s výnimkou okresu Bratislava V, okres Nitra v rámci Nitrianskeho samosprávneho kraja, okresy Trenčianskeho samosprávneho kraja, a to okres Trenčín so susediacim okresom Nové Mesto nad Váhom a okresom Bánovce nad Bebravou. V rámci okresov Žilinského samosprávneho kraja je prírastkový len okres Žilina s okresom Bytča a Turčianske Teplice. V Košickom samosprávnom kraji sú prírastkové okresy Košíc s výnimkou okresov Košice I a II a hraničný okres Sobrance. V Prešovskom samosprávnom kraji sa v období rokov 2006 – 2015 nevyskytoval ani jeden okres s kladným migračným saldom (obr. 6).

Zmeny nastali aj v migračnom obrate obyvateľstva, čo je jeden z ďalších ukazovateľov migrácie. Hovorí o úhrne prisťahovaných a vysťahovaných osôb za danú územnú jednotku, v tomto prípade v jednotlivých okresoch Slovenska. Výraznejšie zmeny nastali len v okrese Košice-okolie a v niekoľkých okresoch Trnavského, Žilinského a Banskobystrického samosprávneho kraja. Nakoľko je intenzita imigrácie a emigrácie na území Slovenska najväčšia v okresoch Bratislavského samosprávneho kraja a v jednotlivých okresoch Košíc, k vysokému migračného obratu v týchto regiónoch prispieva predovšetkým blízkosť dvoch veľkomiest Bratislavy a Košíc, v ktorých v súčasnosti prebiehajú urbanizačné procesy (Repaská 2012).

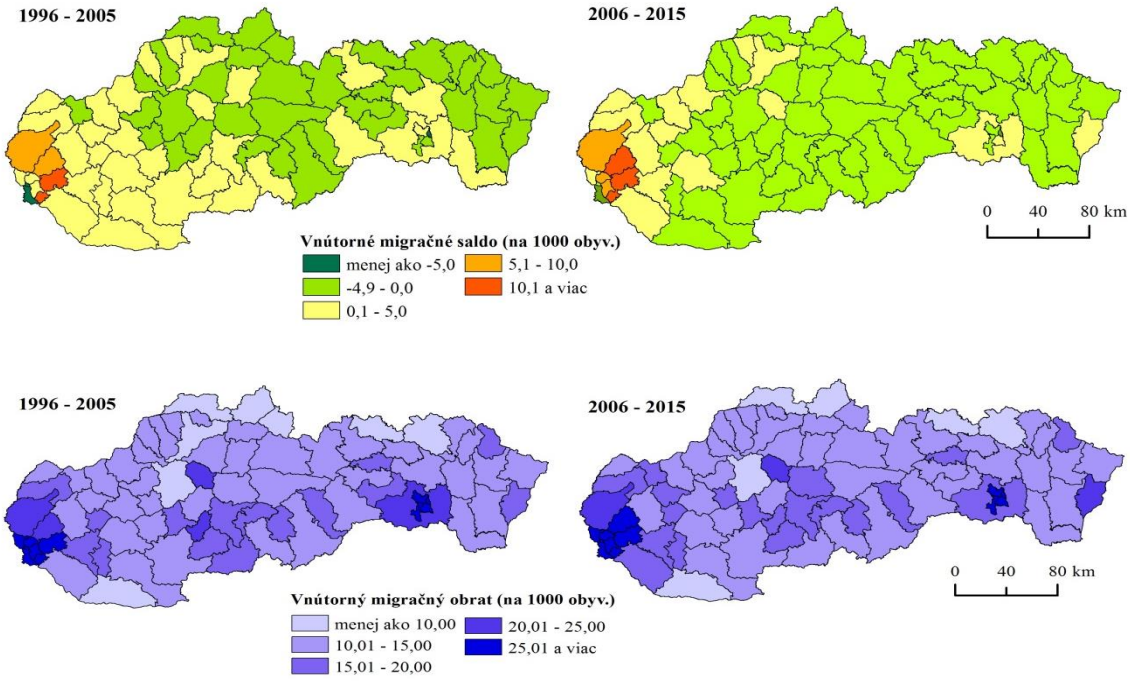
Obr. 4: Vnútorná imigrácia Slovenska v obdobiach rokov 1996-2005 a 2006-2015

Zdroj: ŠÚ SR, 2016

Obr. 5: Vnútorná emigrácia Slovenska v obdobiach rokov 1996-2005 a 2006-2015

Zdroj: ŠÚ SR, 2016

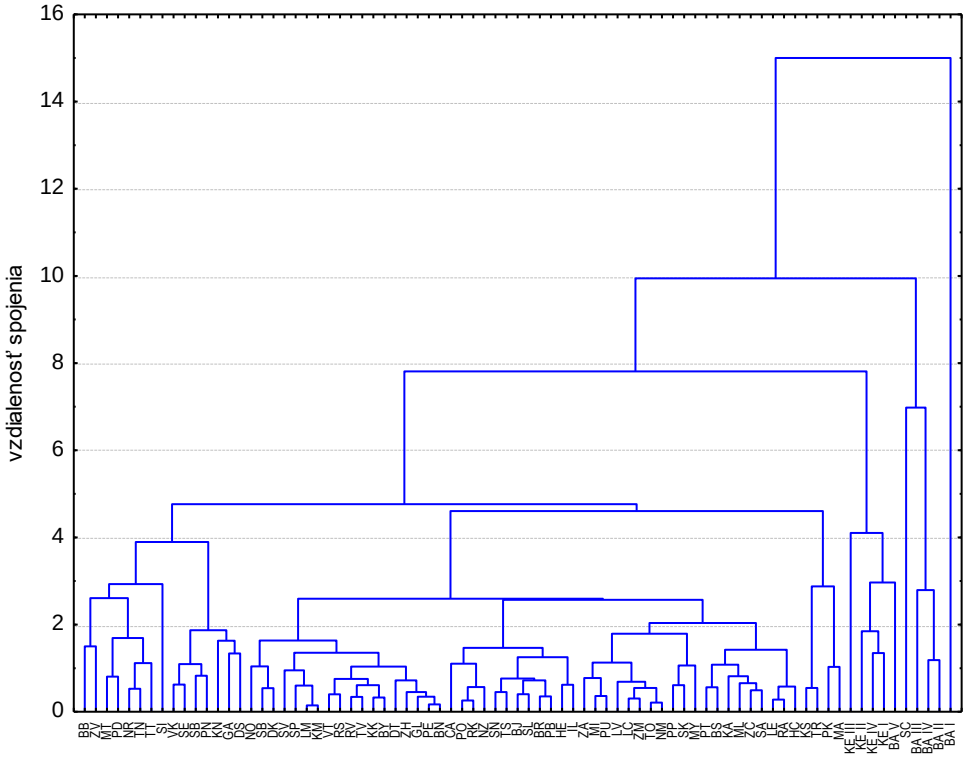
Obr. 6: Vnútorné saldo a obrat Slovenska v obdobiach rokov 1996-2005 a 2006-2015

Zdroj: ŠÚ SR, 2016

Typológia okresov Slovenska podľa vybraných demografických ukazovateľov v období rokov 1996-2015

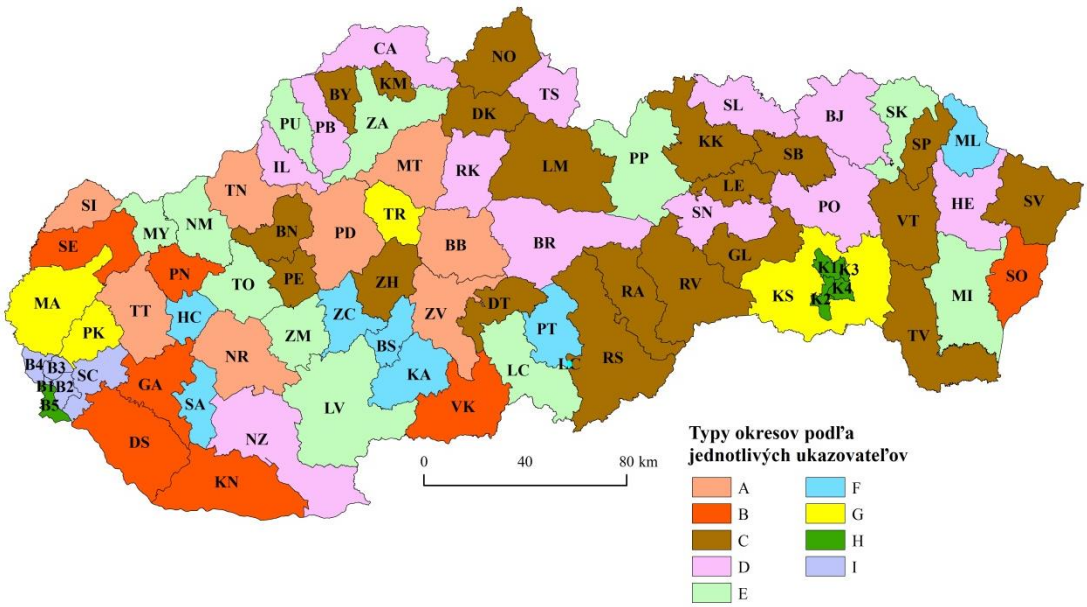
Demografické ukazovatele charakterizované v predchádzajúcich analýzach sme pomocou matematicko-štatistickej metódy – zhlukovej analýzy ďalej transformovali do tzv. dendrogramu, ktorý na základe podobnosti zvolených demografických ukazovateľov spojil okresy Slovenska do zhlukov (obr. 7). Vzhľadom k početnosti vytvorených zhlukov sme za najvhodnejšiu vzdialenosť spoja zvolili vzdialenosť spoja 2, ako východisko pre vytvorenú typológiu okresov podľa demografických ukazovateľov. Vytvorený zhluk tvorí niekoľko okresov. Po vytvorení jednotlivých zhlukov sa na území Slovenska sformovali typy regiónov podľa sledovaných demografických ukazovateľov. Každý vytvorený typ regiónu bol špecifikovaný z hľadiska vzájomného pôsobenia jednotlivých demografických ukazovateľov. Podľa dendrogramu na vzdialenosti spojenia 2 bolo vytvorených 9 zhlukov, ktoré boli kvantifikované na základe priemerných hodnôt sledovaných ukazovateľov a tým došlo k vytvoreniu 9 typov regiónov (obr. 8).

Podľa obr. 8 patrí k **typu A** 8 okresov nachádzajúcich sa v západnej a strednej časti Slovenska. Sú to okresy (Banská Bystrica, Zvolen, Martin, Prievidza, Nitra, Trenčín, Trnava, Skalica). V týchto okresoch hodnoty skúmaných ukazovateľov indikujú vysoké miery imigrácie a emigrácie do zahraničia. Podobne aj **typ B** je počtom okresov menej početný. Tvorí ho iba 7 okresov. S výnimkou okresov Sobrance a Veľký Krtíš sa ostatné okresy nachádzajú v západnej časti Slovenska. Pre tento typ sú charakteristické vysoké hodnoty imigrácie zo zahraničia ale na strane druhej je vysťahovanie do zahraničia na nízkej úrovni. Okresy v tomto type neboli atraktívne z pohľadu vnútornej migrácie. Počtom okresov je najviac zastúpený **typ C**. Pozostáva z 18 okresov vyskytujúcich sa mozaikovo na území Slovenska. Uvedené okresy sa vyznačujú hodnotami vonkajšej a vnútornej migrácie, ktoré dosahujú hodnoty pod celoslovenským priemerom. Okresy patriace k **typu D** (12 okresov) sú rozptýlené po celom Slovensku. Na východe sú to okresy – Prešov, Spišská Nová Ves, Bardejov, Stará Ľubovňa, Humenné), v severnej časti sú to Čadca, Tvrdošín a Ružomberok. Túto skupinu dopĺňajú okresy Nové Zámky, Brezno, Považská Bystrica a Ilava. Charakteristickým znakom daného typu je vysoká miera emigrácie do zahraničia. Ostatné ukazovatele dosiahli hodnoty nižšie ako bol celoslovenský priemer. Do **typu E** sme celkovo zaradili 11 okresov. Tie sú lokalizované v rôznych oblastiach Slovenska. Napríklad Michalovce, Poprad, Svidník vo východnej časti alebo Topoľčany, Levice, Zlaté Moravce v západnej časti Slovenska. Migračné saldo vonkajšej, ale aj vnútornej migrácie dosahuje hodnoty vyššie ako celoslovenský priemer. **Typ F** zastupuje celkovo 9 okresov (Poltár, Banská Štiavnica, Krupina, Medzilaborce, Žarnovica, Šaľa, Levoča, Rožňava, Hlohovec). Pre tieto okresy je špecifická vysoká úroveň vnútornej emigrácie a s ňou spojený vysoký migračný obrat v rámci Slovenska. Typy G, H, I sú počtom okresov zastúpené najmenej. Konkrétne v **type G** sú to okresy Košice-okolie, Turčianske Teplice, Pezinok, Malacky. Tieto okresy dosahujú vysoké hodnoty vnútornej imigrácie vyššie ako priemer Slovenska. Zároveň migračné saldo a migračný obrat týchto okresov je vyšší ako priemer SR. **Typ H** je zastúpený okresmi Košice I až Košice IV a pridáva sa k nim okres Bratislava V. Typickým znakom týchto okresov je to, že dosahujú vysokú mieru vnútornej imigrácie, vonkajšej emigrácie ako aj vysoké hodnoty vnútorného a vonkajšieho migračného obratu. Posledný **typ I** zahrňuje 5 okresov nachádzajúcich sa iba na západnom Slovensku. Ide o mestské okresy Bratislava I, II, III, IV a Senec. Tieto okresy charakterizujú vysoké miery všetkých sledovaných ukazovateľov.

Obr. 7: Dendrogram typov okresov SR podľa vybraných demografických ukazovateľov

Zdroj: ŠÚ SR, 2016

Obr. 8: Typológia okresov Slovenska

Zdroj: ŠÚ SR, 2016

Zhrnutie

Na základe výsledkov kvalitatívneho hodnotenia migračného pohybu obyvateľstva Slovenska pomocou zhlukovej analýzy je možné identifikovať 9 typov regiónov. Prostredníctvom nich sme vytvorili typológiu regiónov Slovenska vyplývajúcu z sledovaných ukazovateľov a tak poukázali na ich regionálne disparity. Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že najviac okresov Slovenska

(18) bolo zaradených do typu C. Tento typ sa vyznačuje hodnotami vonkajšej a vnútornej migrácie, ktoré dosahujú hodnoty pod celoslovenským priemerom. Analýza migrácie potvrdila, že najatraktívnejším priestorom vo vnútornej migrácii SR je v súčasnosti Bratislavský samosprávny kraj. Práve tento kraj s hlavným mestom SR má najvyššie HDP, najvyššiu ponuku pracovných príležitostí, poskytuje široké možnosti pre štúdium, atď. Pri detailnejšom pohľade zistíme, že hoci do Bratislavy, ale aj do Košíc, smerujú pomerne objemné migračné toky, sú to hlavne okresy v okolí Bratislavy ako napríklad Senec či okres Košice – okolie, ktoré majú najväčšie zisky z vnútornej migrácie, a to najmä vďaka prebiehajúcim suburbanizačným procesom.

Literatúra:

BEZÁK, Anton. Redistribúcia obyvateľstva vo funkčných mestských regiónoch na Slovensku v období 1991 – 2010. *Geographia Cassoviensis*, 2011b, **5**(2), 5-16, ISSN 1337-6748.

DIVINSKÝ, Boris a POPJAKOVÁ, Dagmar. Koľko Slovákov pracuje v zahraničí? Jeden expertný odhad. *Forum Statisticum Slovacum, 2007, **3**(3), 70-76, ISSN 1336-7420.*

DIVINSKÝ, Boris. *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004-2008)* [online]. Bratislava : IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2009. [cit. 16.8.2016]. ISBN 978-80-970274-2-1. Dostupné z: https://www.emn.sk/phocadownload/external_studies/iom_migracne_trendy_v_sr_2004-2008.pdf

DREWETT, Roy and ROSSI, Angelo. General urbanisation trends in Western Europe. In Klaasen, L. H., Molle, W. T. M., Paelinck, J. H. P., eds. *Dynamics of Urban Development.* New York: St. Martin's Press, 1981, pp. 119-136.

DUBCOVÁ, A. a i. *Geografia Slovenska*. Nitra: UKF, 2008. 351 s. ISBN 978-80-8094-422-3.

GAJDOŠ, Peter, MORAVANSKÁ, Katarína. *Suburbanizácia a jej podoby na Slovensku.* Bratislava: Slovenská akadémia vied, 2011. 205 s. ISBN 978-80-85544-67-1.

CHAJDIAK, Jozef, KOMORNÍK, Jozef a KOMORNÍKOVÁ, Magda. *Štatistické metódy*. Bratislava : STATIS, 1999. 282 s. ISBN 80-85659-13-1

JURČOVÁ, Danuša. *Slovník demografických pojmov* [online]. Bratislava : INFOSTAT, 2005. 72 s. [cit. 2009-03-05]. ISBN 80-85659-40-9. Dostupné z: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/slovnik_2verdd.pdf>.

KATERINKOVÁ, Mária a i. *Zahraničné sťahovanie a cudzinci v Slovenskej republike v roku 2013*. Bratislava: ŠÚ SR, 2014. 15. s.

KEJKULA, J. Základy shlukové analýzy. In *Statistika 11. Praha: FSÚ, 1979.* s. 505-513.

KONTULY, Thomas and DEARDEN, Brad. Testing the Temporal Characterisation of the Differential Urbanisation Model in Western Germany, 1939 – 2010. *Journal of Economic and Social Geogpraphy*, 2001, **94**(1), 64 – 74, ISSN 1467-9663.

MLÁDEK, Jozef. Stabilizácia populačného vývoja Slovenska na úrovni stacionárnej populácie. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 2008, 50(1), 63-78, ISSN 1338-6034.

MURA, Ladislav. Zmeny v demografickej štruktúre Slovenskej republiky. In *Relik - Reprodukce lidského kapitálu - vzájemné vazby a souvislosti*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2011, nestr. [8 s.]. ISBN 978-80- 86175-75-1.

NOVOTNÝ, Ladislav. Migrácia a prirodzený pohyb ako komponenty rastu obyvateľstva vo funkčnom mestskom regióne Košice. *Geographia Cassoviensis*, 2012, **6**(2), 152-164, ISSN 1337-6748.

NOVOTNÝ, Ladislav. *Procesy priestorovej redistribúcie obyvatelstva a ich vplyv na zmeny štruktúry obyvatelstva vo funkčnom mestskom regióne Košice.* Košice: UPJŠ, 2014. 136 s. ISBN 978-80-8152-177-5.

PALÁT, Milan. Příčiny vzniku migrace a reflexe souvisejících teorií. In Klímová, V., Žítek, V. eds. *17th International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. pp. 708-714. ISBN 978-80-210-6840-7. Dostupné z: DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-6840-2014-91.

PILINSKÁ, Viera, POTANČOKOVÁ, Michaela, ŠPROCHA, Branislav. *Populačný vývoj v okresoch Slovenska*. Bratislava: INFOSTAT, 2010. 120 s. ISBN 978-80-89398-17-1.

REPASKÁ, Gabriela. *Rezidenčná suburbanizácia miest Nitrianskeho samosprávneho kraja (empirický príklad mesta Nitra).* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2012. 127 s., ISBN 978-80-558-0057-8.

SLAVÍK, Vladimír. a i. Development of Suburbanizations of Slovakia on the Example of the Bratislava Region. In Marszal T. ed. *Urban Regions as engines of Development*. Warsaw: Polish Academy of Science, Commitee for Spatial Economy and regional Planning, 2011. pp. 35-38. ISBN 978-83-89693-78-5.
VAŇO, Boris, JURČOVÁ, Danuša a MÉSZÁROŠ, Ján. *Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050* [online]. Bratislava: INFOSTAT, 2002. 121 s. [cit. 15.8.2016]. Dostupné z: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza2050vdc2.pdf>.

Kontaktná adresa autorov:

RNDr. Gabriela Repaská, PhD., Katedra geografie a regionálního rozvoja, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, grepaska@ukf.sk.
RNDr. Katarína Vilinová, PhD., Katedra geografie a regionálního rozvoja, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, kvilinova@ukf.sk.
RNDr. Lucia Šolcová, PhD., Katedra geografie a regionálního rozvoja, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, lsolcova@ukf.sk.

Ekonomické aspekty sino-afrických vztahů na příkladu Keni
Economic aspects of Sino-African relations on example of Kenya

Aleš Ruda, Kamila Vacková

Abstract:

The article illustrates the economic intentions and activities of China in Kenya. The importance of China as economic partner is compared with the background of neocolonialism within Sub-Saharan Africa. It is visible that Chinese engagemnet in Kenya will be increasing in both economic and diplomatic terms. Although China has several purposes to exploit Kenya´s natural resources, well developed finanacial market, business friendly taxes and cheap labour force build up the position for voluntary cooperation. Recently we can not talk about neocolonialism because there is no proof of political influence and Kenya is not pushed under the pressure of China power.

Key words:

China, Kenya, neocolonialism, economic cooperation

Introduction

During the last four decades China experienced great social and economic enlightenment. Because of the increasing production and economic growth, China´s needs for natural resources, especially oil and minerals are bigger and its engagement in Africa is more intense. China has represented the most vigorous and close cooperative partner for Africa in terms of economic growth by investing and financing development projects, offering economic aid, building infrastructure needed and expanding trade. However, China has extracted the natural resources as one of the main intention. These activities have been creating very close relationship between China and Africa´s richest nations on resources (Gachino, 2011). There have been relations and links between China and Africa for long time in past but this relationship has been strengthened significantly since 2006 when Forum for China-Africa Cooperation Summit in Beijing was held. The Chinese ministry of Cheng Deming (Chinese minister of Commerce) after several visits in Africa highlighted the deepening links in a press conference. The essential fact is that bilateral trade with Africa had increased from $10 billion in 2000 to $126.9 billion a decade later, while Chinese investment had risen from $1 billion to $10 billion in the same period (Hanush, 2012). In recent years China has joined United Nations (UN) peace-keeping missions in many African countries and furthermore, it also supported UN reforms to give African countries a permanent seat in Security Council. To remain competitive in the global market, China has started to broaden its investment activities to Africa. But the negative fact about China is that it very often overlooks political and human rights abuses. China acts like that in order to comfort oppressive and resource rich African governments (Rich, Recker, 2013). China is also constantly criticized and opposed by Western nations that it cooperates with harmful and rouge African countries. Although, it is warned by some African states not to practice neo-colonialism (potentially), China is able to help Africa to industrialize it and develop in the future (Gachino, 2011).

Sino-African relations

History of Sino-African relations

The first contact between China and Africa is dated to Ming Dynasty many centuries back in past (Rich, Recker, 2013). But the contemporary relations have begun since 1949 after the founding of the People´s Republic of China (PRC) and then with the formal creation of diplomatic links with Egypt in 1956. So far, fifty one from fifty four African countries have created diplomatic relationship with China. They discussed international issues, common interests and also the further deepening of their mutual cooperation in the future. The trade volume and bilateral export and import within China and Africa has rapidly increased which shows that China´s engagement in Africa is very extensive

(Chun, 2013). There were many goals behind improving the Sino-African relations. The first goal was securing African support in China's diplomatic battles with Taiwan (Republic of China) that was initial but not only for a reason to prevent support for a "two China" policy, but to ultimately gain entry into the United Nations (Yu, 1988). Furthermore, China didn´t look like a communist danger for Africa. Africans strived for improving their economic conditions and China seemed to be a very interesting and important destination for their exports. The main exports to China have represented natural resources such as oil but China has attracted developing countries by its huge domestic market. If we look also at other benefits for Africans, also public revenues increased due to Sino-African relations. Nevertheless, Africa became accustomed and maybe even dependent on Chinese cooperation because of the exports and it would be very costly for Africa to break the relations with China (Rich; Recker, 2013). During the last six decades, the cultural exchanges between China and Africa emerged. These changes helped to promote cooperation. In 2005, China adopted 62 inter-governmental agreements on cultural exchanges and cooperation with 5 African states. China and Africa have organized more than 200 of exchange delegations on which the cultural events and art of both were presented.

In short, the Sino-Africa relation during the past six decades changed from imbalanced to balanced in regard to its political, economic and cultural dimensions. Political relations developed quite well in all three periods, economic relations gained momentum largely in the third period and cultural relations eroded with the development of economic ties (Chun, 2013).

The progress of the China-Africa relationship includes very important aspect of further development. It regards its transition from a linear or single-dimension relationship to a multi-dimension relationship, particularly with the support of Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC). This progress enables an easier way towards sustainable development (Chun, 2013). There will be winning and losing countries in Africa that means some of 54 states will be on the upside and some of them on the downside. But it is impossible now to predict which ones will be on winning side. But in general Shinn (2013) states, Africa will do economically better than majority of the countries in the world.

It won´t be only China, but also other trading partners will be demanded by Africa for more equitable relationships. The African trading partners will focus more on work permits for foreigners, migration of foreign nationals, labour laws, safety and investment standards and export from Africa of prohibited products (ivory, rhino horn) (Shin, 2013).

Sino-African relation in recent studies

Western media mostly look at China with suspicion on global level and it is also regarded as an exploiting power on African continent (Michel, 2008). It is a great challenge for researchers to answer the question if China presents neo-colonialist power in Africa, if we take into account that African continent contains of 54 differently developed countries. Every country has different economic development, different economic, political and historical values and needs (Lumumba-Kasongo, 2011). There are two points of view about Sino-African relations. Either there is a hope of long-term African development due to China´s engagement in economic sphere or there exists a position that China exploits Africa and it acts like neo-colonialist power. According to Rich (2013) the truth is somewhere in the middle. The reality is not black and white but there exist both levels of mutual beneficial relationships and exploitation as well. In Lumumba-Kasongo´s point of view (2011), there is no proof or evidence in real that China consciously wants to control Africa politically according to data available but though China has an instinct of acting as a neo-colonialist power towards African continent. Besides that, China´s intention is to gain and exploit not African cheap labour but its security natural resources. It is essential to focus and pay attention on cost-benefit perspective. Mahoney (2010) sees China´s engagement in Africa very negatively. During the expansive and resource welfare environment, the Chinese felt the opportunity for political, economic and strategic exploitation in this continent. In general, China focused on gaining influence on African continent. Also former South African president Thabo Mbeki warned against Chinese involvement and he also emphasized that it should be paid more attention on not allowing China to starve for raw materials (Ayittei, 2010). On the other hand, the others try to find another and broader motivations and intentions behind Chinese investment in Africa than extracting natural resources (Brautigam, 1998).

China can bring benefits to Africa as a representative of interests of developing world and it also takes leadership role in G20 (Ciochetto, 2013). Another example that has to be mentioned that China

transfers technology and various training modules that have been empowering African people (Pratyush, 2013). Brautigam and Xiaoyang (2011) state that behind natural resources Chinese factories employ mainly Africans than their own workers from China because of very cheap labour force. Based on Bloomberg´s findings (2014) Chinese workers in Chinese shoe factory in Ethiopia earn 400 USD per month while Africans only 40 USD per month, that is ten times less. According to Pratyush (2013), comparing how Africa was treated by Western nations during the colonial period and how China behaves towards Africa, there is a big difference. China unlike Western nations treats Africa as an equal partner because it has itself bad colonial experience. Similar example can be found in Zimbabwe where Africans work in Chinese mines. Besides all these facts, Gachino (2011) outlines that enormous number of jobs was created, the unemployment rate has decreased rapidly and regional development by industrialization can begin due to establishing Chinese factories in Africa. According to Ciochetto (2013), it can´t be missed out that China helped Sub-Saharan Africa in many ways in the past. In 2006, China gained greater access to natural resources in Africa due to FOCAC but it has to be mentioned that Chinese engagement increased the two-way trade, investment in the region and aid, debt cancellation and making Chinese market available to African goods. He also claims that it represented also direct benefit for people. Brautigam (2010) states that African students (5 500 per year) study in China on Chinese Government Scholarships financed by instruments like grants and zero-interest loans and concessional loans. Ciochetto (2013) also highlights that China has helped Africa during the recent economic crisis. It means that China´s wide ranging economic input included low-interest loans and interest-free loans.

Brautigam and Xiaoyang (2011) claim that there is a lot of things that attract Chinese to invest in Africa. The major ones are low taxes, favourable investment climate and cheap labour force as mentioned above. Thus, the growing trade deficits may be reduced when China transfer its production to the countries with substantial imports (El-Gohari, Sutherland, 2010). Moreover, the African markets are greatly supplied by Chinese exporters that take advantage of this cheap labour force and their initiatives are predominantly profit driven (Brautigam, Xiaoyang, 2011).

Concerning African workers hired by Chinese companies, they feel under siege because China imports prison workers into Africa from China and they have to work whole day and night under duress (The Economist, 2011). However, there is empirical evidence what Africans themselves think about it. There is not much public opinion research but in general the result is rather positive. The Africans welcome the Chinese on their continent mainly because of its leverage while addressing the structural imbalances of the international economic system within which many African countries face marginalisation (Hanush, 2012).

Chinese investment in Africa

There are some factors that made China's relationship with Africa typical. The "Chinese model" of investment and infrastructure loans known as "Beijing Consensus" is very important approach. It represents a new approach towards politics, development, and global balance of power. The values of this model are multilateralism, consensus and peaceful cooperation. This approach is totally different than Washington consensus, which is a neo-liberal paradigm taking into consideration democracy, good governance, and poverty reduction. This model generates economic growth objectives and foreign policy together guiding trade and invest decisions in Africa along with "no strings attached" financial and technical assistance. Chinese tries hard competitively for resource and construction projects that use investment and infrastructure loans. These loans are often advanced at zero or near-zero percent interest or allow for repayment in natural resources. Chinese also don´t impose the neo-liberal package of reform required by WB and moreover, Chinese aid is without strings attached. Due to the trade between China and Africa, China became the continent's third largest trading partner after the European Union and the US. China has been still continuing to tie up the relations with Africa and it awards billions in aid for next years. Western countries criticize China for violating of human rights and as a result this criticism and other international issues caused that China seeks stronger relationship with non-western countries in order to build international coalitions (Robertson, Corkin, 2011).

If we compare the levels of technological development and investment in capital between developed nations and Kenya, Kenya´s investments were relatively low. That´s why there are high labour costs, low productivity, weak value chain and slow turnaround time. Moreover, Kenya is not able to keep up with trends. In several years, the textile and clothing industry has not been able to compete with the greater import into the country and adjust sufficiently to new challenges that arose due to trade liberalisation and rising strength of China (CIA, 2012). The US programme that gave Kenya and other Sub-Saharan African countries the preferential access to markets in USA is called AGOA (African Growth and Opportunity Act). Kenya´s textile industry was very dependent on this programme and in late 1990s and early 2000s the Kenyan and African exports boosted. Consequently, Chinese companies established subsidiary companies in Kenya with a purpose to capitalize on the duty free access to USA market. Thus the exports in textile and clothing industry were increasing during this time. But the negative point was that the inflow of Chinese companies put a lot of local Kenyan companies out of business because of the inability to compete with them. Moreover, when AGOA expired in 2007, firms that used opportunities presented by agreement experienced lost in sales, jobs because of the decrease in exports to United States. As a result of this disinvestment, Africa is still making efforts to go through it and recover. Chinese domination in textile industry and flooding the Kenyan markets with cheap goods frustrate local manufacturers and thus it discourage the development of local entrepreneurship creating economic growth. The Kenyan market was very vulnerable to competing powers and it couldn´t compete with their speed to markets, low prices and labour productivity. So that China presents now a main threat for textile and clothing industry (CIA, 2012).

The unemployment in Africa rapidly decreased due to Chinese factories and some basic goods became more affordable for Africans. In 2010, the trade overgrew 120 billion dollars and in years 2010 and 2011 China gave more loans to poor African countries than the WB did. According to Heritage Foundation, an American think-tank, it is estimated that in the period from 2005 to 2010 about 14 % of investment abroad China invested to Sub-Saharan Africa. Except of the positives of Chinese activities like jobs creating, skills, knowledge, trade and investment, there are also bad habits that Chinese bring to Africa. One of the most severe problems is corruption. The corruption is spreading over the mainland economy, even by African standards. The bad fact is that Chinese managers are on the top of the list of International rankings of bribe-.payers. These activities weaken and undermine governments of host countries. There are also discussions about employment practices and working conditions in Chinese companies. For example, the disaster that happened in Chambishi mine or the riots in coal mine in Zambia. Another criticism of bad attitude of Chinese is disguised protectionism. Some companies want to have privileged positions on the market. For example, the arrival of Chinese traders in Soweto market in Lusaka decreased the cost of chicken on half. Also prices of cabbage dropped by 65 %. It is also claimed that though service contracts are the norms, China has acquired ownership of natural resources. The ambassador of South Africa, Ebrahim Rasool, said that 80% of South African exports to China are raw materials and this trade won´t be sustainable in the future (Voice of America, 2013). As mentioned in research part, China is being accused of importing prison workers to African countries and Africans don't feel comfortable being under siege and watching these people working under pressure (The Economist, 2011).

Currently, Africa is the most important oil supplier and it has also surpassed the Middle East. Actually, it supplies about 12 % of the world's oil and it has access to new gas reserves (Vines, 2012). The oil is not the only interest of China in Africa but it is one of the main ones. With the exception of South Africa which is industrially well-developed, China cooperates with 9 of 10 oil producing countries. China´s quest for oil is provoking particular concern of West countries. There are two main goals of China´s oil diplomacy in Africa, the short-term and long-term. In the short-term goal it is initial for China to secure oil supplies to ensure growing domestic demand in China. The long-term goal is to remain global player on the international oil market (Taylor, 2006). In 1993, China became a net importer of oil. In 2003 it became the second largest consumer of petroleum products in the world behind USA and also the third largest importer. China National Petroleum Corporation (CNPC) has invested a lot of money into partnership with the countries like Angola, Gabon, Sudan and Algeria (Le Bail, 2009). China was concerned by exploration and production in smaller countries, which aren´t so visible (Gabon), while targeting also Africa´s largest oil producers. China´s largest exporter of oil is Angola that receives loans and credit lines from China for infrastructure projects like building

hospitals, roads, railways, arms etc. Angola is the newest member of OPEC producing 1.8 million barrels per day and between the years 2004-2007 its output highly increased (Vines, 2012). China has had totally different approach from the Western countries because instead of aid grants and subsidized loans, it has focused on trade and commercially justifiable investments which was far more efficient. The Chinese have been preferring rather to purchase equity shares in established oil fields than to buy rights for future exploration. This is a strategic judgment that greater security can be achieved through vertical integration. It means ownership of production facilities through transporting of tankers and thereby providing oil to Chinese consumers below the international market price (Le Bail, 2009). According to Taylor (2006), China is also trying to discover new oil reserves in Africa and it is claimed that it tries to exploit them. While this interest accelerates, more questions are asked about China´s tactics in getting resources but the answers from China´s side are more defensive and contradictory.

The investments in private sector are driven by profit from the activities and they are also fuelled by creating lasting economic opportunities for host countries. Chinese private companies are driven by market forces and they invest beyond extractive sector. But it also tends to focus on different sectors in Africa (Ayodele, Sotola, 2014). Recently, the number of Chinese enterprises investing mainly in Africa has increased significantly. According to data from China Today newspapers, foreign direct investment (FDI) counted US $1.44 billion in 2009 and it increased to US $2.52 billion in 2012. The annual growth was 20, 5 % (Ti, 2014). It is very important for China to expand access to natural resources in Africa and the way how to make it is China´s involvement in construction and infrastructure sectors in Africa that creates relations with African governments very effectively. Chinese state or private owned companies make strategic interventions into the infrastructure and construction sectors in a lot of economies in Africa at the expense of European and South-African enterprises. Certainly, the traditional actors are worried by this issue and they are also afraid of the fact that China´s politically determined business models and activities do not enough to build local capacity. China has been presenting the biggest supporter of Africa to run away from colonial struggle and it also assists reconstruction efforts in newly formed African countries. One famous example of these efforts is the 1,800 kilometers Tanzania-Zambia Railway (Tazara) built in the 1970's. The amount of 50 000 Chinese workers and engineers took part in the construction but during this action 64 of workers died. Even China was that time poorer than most African countries, it provided them US $400 million interest free loan to build this railway in Africa (Cottle, 2014). The Europeans countries and USA are afraid of the investments and providing loans from China to Africa because the African states might lead to opt-out of International Monetary Fund and World Bank loans and other forms of dependence. As an example of Chinese loans, President Hu Jintao promised $20 billion in credit for Africa for investment and infrastructure in 2012. In 2010, China and Ghana signed an agreement for a 20 year loan of $13, 1 billion with an interest payment only 2% (Cottle, 2014).

Economic band of China and Kenya

There are several reasons why Kenya is very attractive investing and trade partner for China. Kenya represents investment-friendly environment after the liberalization of economy in 1990s. In fact, Kenya is very important partner in East and Central Africa due to its strategic location, major port in Mombasa, business-friendly tax system, natural resources and well-developed financial markets. Moreover, there are no import quotas. China is the most important trading partner not only for Kenya but also for all Sub-Saharan African countries (International Trade Centre, 2014). The next two most important partners are India and United Arab Emirates (Fig. 1).

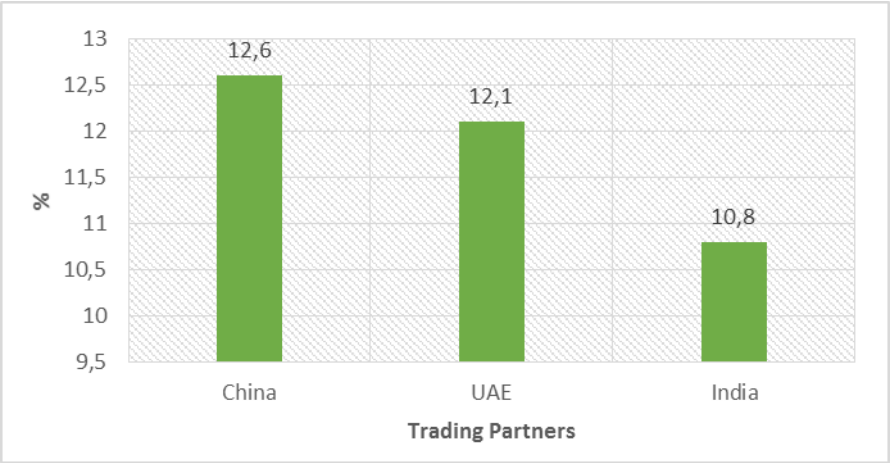

Fig. 1 Main trading partners concerning import with Kenya in 2012

(source: United Nations, 2012)

Considering the values of total imports to Kenya and imports from China to Kenya, the value of goods imported from China to Kenya is high (Fig. 2). Moreover, the demand for Chinese goods is increasing because of the very cheap prices due to low production costs (Onjala, 2010). In Fig. 3, it is clearly visible that the value of exports from Kenya to China is very low in comparison to total exports value from Kenya. The first reason is that Chinese products are of very low price and because of this fact the demand for these goods is very high and still increasing. The true is that China makes the final products with higher added value itself and after that it sells the products back to Kenya (Onjala, 2010). The Kenya´s export value to China was slightly increasing during the years 2005 and 2011 and total export value was also increasing except of the year 2009 when the production for export was affected by the political and economic crisis in Kenya.

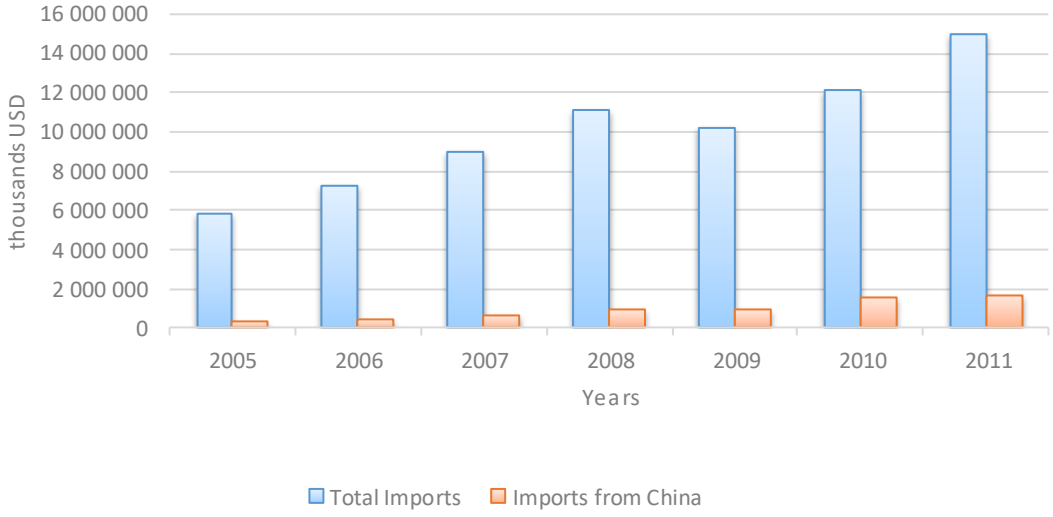

Fig. 2 Comparison of Total Kenya´s Imports and Imports from China

(source: International Trade Centre, Trade maps, 2014)

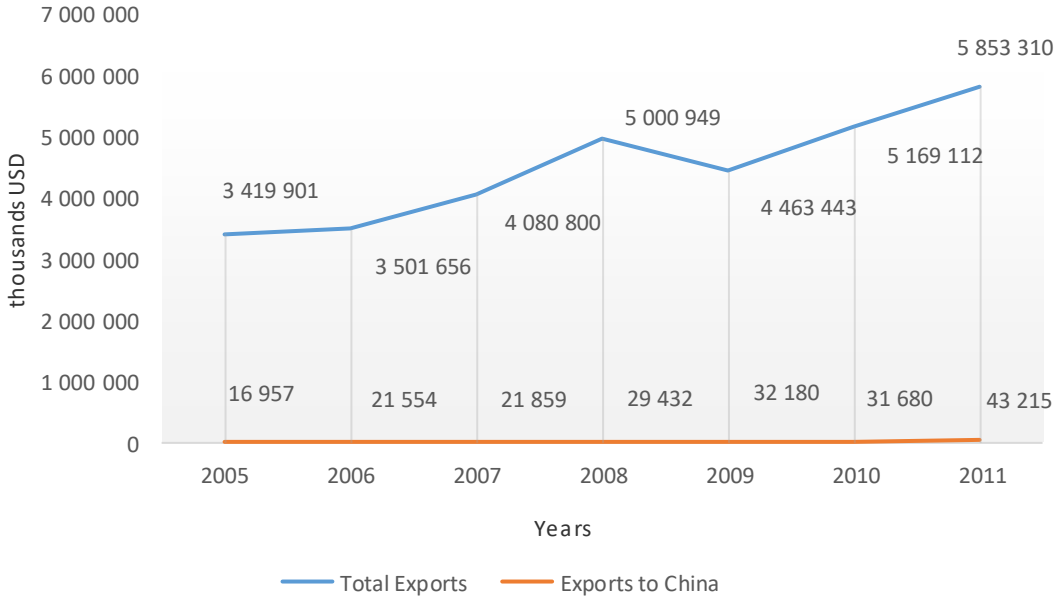

Fig. 3 Comparison of Total Kenya´s Export and Export to China

(source: International Trade Centre, Trade maps, 2014)

According to statistics from International Trade Centre (2014), Kenya belongs to the main export partners for China in Sub-Saharan Africa. As you can see in Fig. 4, compared to Nigeria, Kenya´s role is lower for China in export of commodities but it still keeps its position in six most important export partners from Sub-Saharan Africa in total value of exports. The value of Nigeria´s import from China was 9 205 574 000 USD in 2011 and Kenya´s import value from China was 2 368 775 000 USD. Kenya´s exports to China are almost negligible if we compare it vice versa. The exports from Kenya to China were increasing very slightly but the imports from China were growing significantly during the years 2005 and 2011. The Kenya´s trade balance with China was negative during this period so that the trade is in favor of China as it is portrayed in Fig. 5.

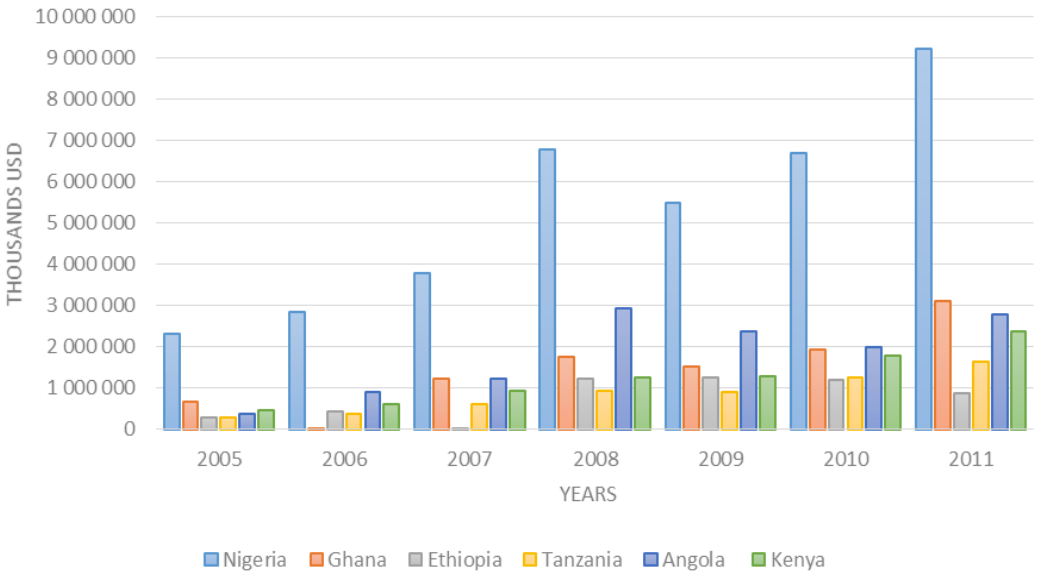

Fig. 4 Comparison of main export partners of China in Sub-Saharan Africa with Kenya

(source: International Trade Centre, Trade maps, 2014)

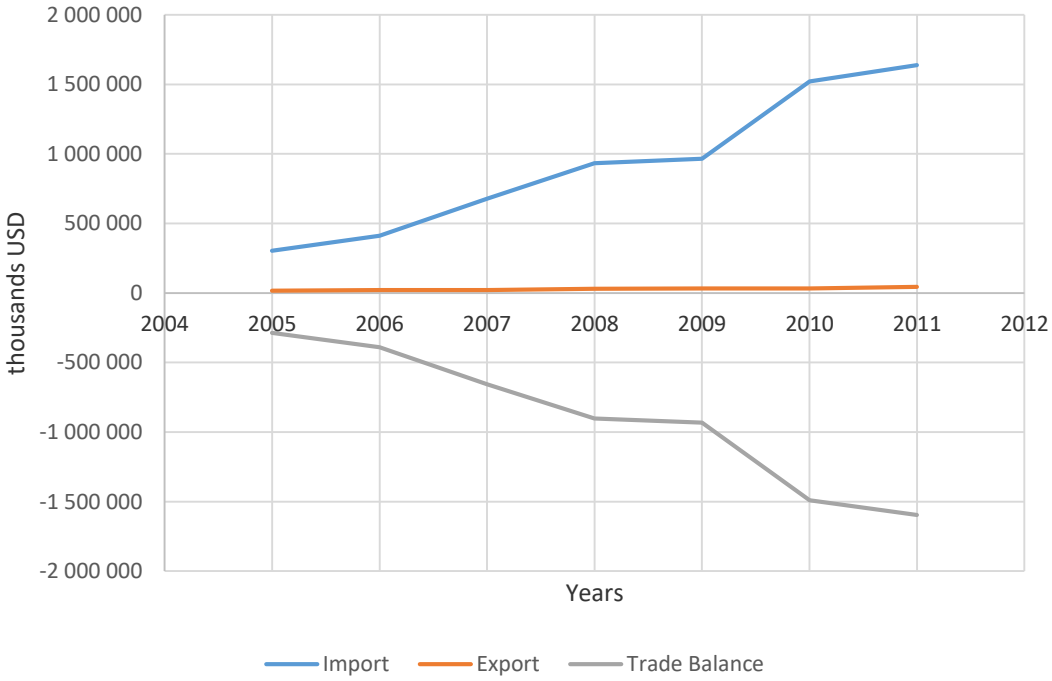

Fig. 5 Trade Balance of Kenya with China

(source: International Trade Centre, Trade maps, 2014)

Increasing Chinese imports caused problem for Kenya because it was suddenly under China´s pressure on local manufacturing industries that were struggling because it was very difficult for them to compete with the Chinese goods that were of very low prices. This doesn´t represent a problem only for domestic but also for third-party markets (Onjala, 2010). The movements in imports, exports and trade balance are also depicted in the graph below in which you can notice the great difference. The trade balance is in favor for China but not for Kenya and this is because Kenya exports particularly unfinished products to China and China exports mainly finished manufactured products that have higher added value. Another reason may be that Kenya experienced very unpleasant times in 2008 and 2009 because of the post-election crisis that had very severe impact on Kenya´s export and overall economy as mentioned before. Concerning export from Kenya to China in comparison to other Sub-Saharan countries, Kenya´s role in exports to China is very low. The main import partner for China from Sub-Saharan African countries is definitely Angola (Fig. 6). As a result it can be claimed that in comparison to other Sub-Saharan African countries, Kenya plays much more important role in export from China than as an import partner. The value of import to China from Angola was 24 922 180 000 USD in 2011. Compared to Kenya, the value of import to China was 59 691 000 USD in the same year. Angola has such a big value because of very rich oil reserves that China needs.

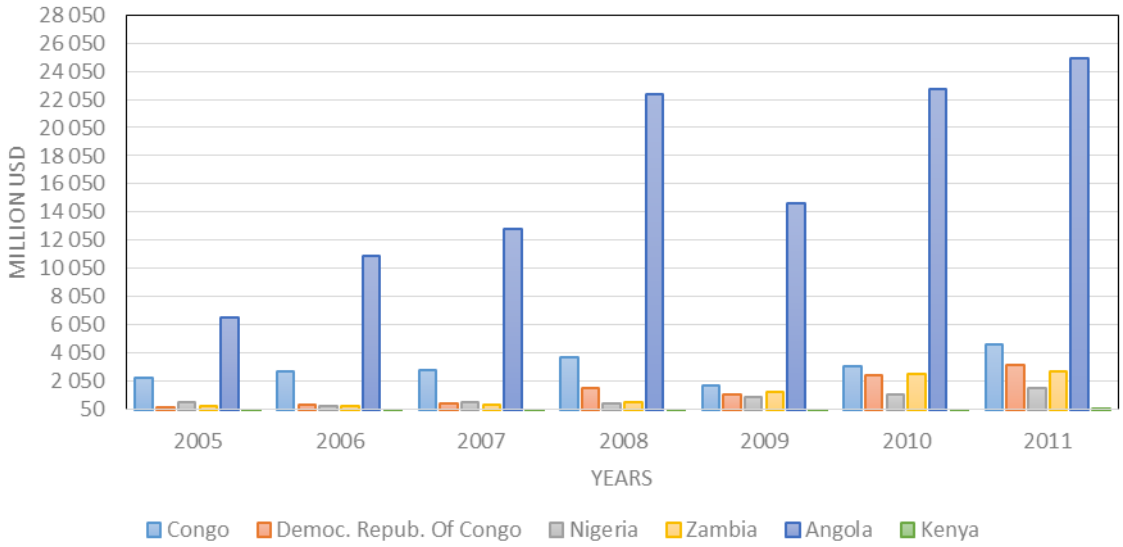

Fig. 6 Comparison of main import partners from Sub-Saharan Africa for China with Kenya

(source: International Trade Centre, Trade maps, 2014)

Fig. 7 portrays the main export partners for Kenya in period 2005-2011. The main export partner for Kenya is Uganda as Sub-Saharan African state and United Kingdom as EU country. In comparison to value of export to China, the value is very low and China doesn´t represent significant export partner for Kenya if we include other countries. Kenya´s export value to Tanzania was 872 634 000 USD and to United Kingdom it was 536 041 000 USD in 2011. Concerning the export value to China, it was only 43 15 000 USD in the same year.

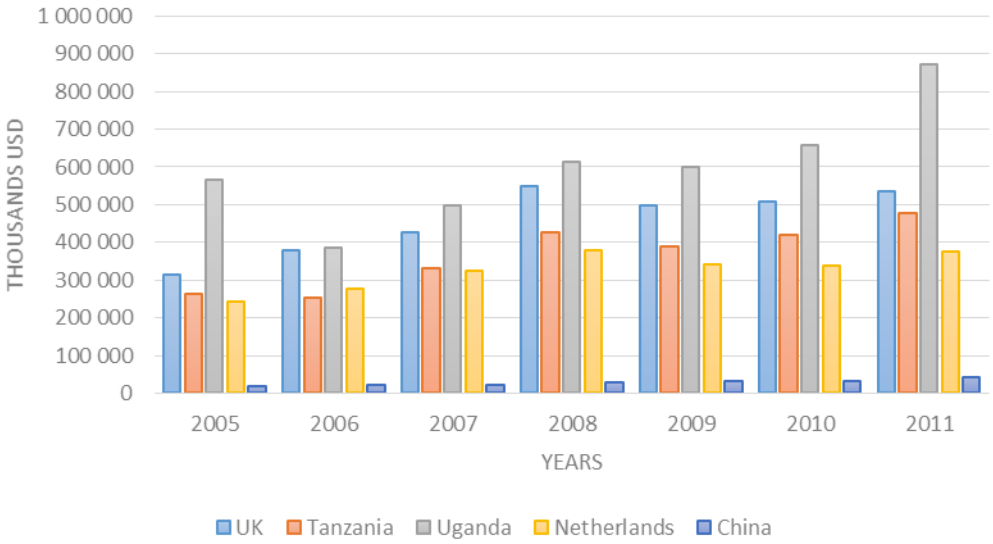

Fig. 7 Comparison of main export partners of Kenya with China

(source: International Trade Centre, Trade maps, 2014)

The main commodities imported from China to Kenya are portrayed in table below. These importing commodities are cotton, electric and electronic equipment, vehicles, machinery, nuclear boilers,

reactors, plastics, rubber, etc. During the years 2005-2011 most of the commodities exported from China to Kenya experienced high increase in value as it is portrayed in Tab. 1.

Tab. 1 Main Commodities Imported from China to Kenya in years 2005-2011 (USD thousands)

Product	*2005*	*2006*	*2007*	*2008*	*2009*	*2010*	*2011*
Mineral fuels, oils, distillation products	20 428	1 623	1 879	1 895	5 018	6 228	5 260
Inorganic chemicals, precious metal compound, isotopes	8 573	11 126	12 486	25 242	18 370	21 278	23 022
Organic chemicals	6 804	9 532	12 660	13 963	14 856	23 733	22 749
Pharmaceutical products	6 279	6 382	11 909	11 225	11 356	11 963	13 719
Miscellaneous chemical products	1 574	2 688	4 249	5 261	6 749	9 230	12 971
Plastics	8 153	12 363	21 336	31 148	24 560	41 515	56 393
Rubber and articles thereof	7 595	11 599	23 770	26 593	33 000	39 988	54 840
Cotton	20 490	20 248	21 355	22 894	13 992	25 996	32 245
Manmade staple fibres	13 073	15 524	19 773	12 589	11 376	18 723	15 032
Articles of apparel, accessories, not knit or crochet	2 226	7 284	18 065	15 618	12 481	21 688	15 548
Ceramic products	7 122	9 707	13 447	17 810	15 486	25 806	32 252
Iron and Steel	4 639	10 519	27 029	51 028	27 280	29 398	36 993
Articles of iron or steel	7 043	8 827	21 510	25 458	38 350	57 103	62 280
Machinery, nuclear reactors, boilers	48 057	42 344	86 782	153 687	200 427	329 900	420 361
Electrical, electronic equipment	36 904	65 587	110 939	163 529	215 271	409 198	332 622
Vehicles other than railway, tramway	7 429	56 126	84 444	97 532	83 167	98 222	118 109
Optical, photo, technical, medical	4 964	6 667	21 224	16 568	12 888	18 957	30 582
Furniture, lighting, signs, prefabricated buildings	6 701	9 234	14 901	30 738	24 523	35 132	39 824

Source: International Trade Centre, Trade Map, 2014

The main commodities exported by Kenya to China are leather, tea, copper, plastics, raw hides, skins, coffee, mate and spices, oil seed, grain and fruit, etc. Kenya should further exploit its competitive advantage in leather and tea exports to China. Kenya could leverage for establishment of more Chinese value addition ventures locally. Concerning the leather industry, technology is still the biggest constraint to exploit this whole on the market (Onjala, 2010). You can notice that main imported commodities from Kenya to China include majorly raw materials and no higher added value products because China mostly needs only materials to produce the final products itself. Concerning coffee and

tea, these commodities represents the highest value of Kenya´s exports to China but it is a small proportion of Kenya´s total export market counting less than 1 % (International Trade Centre, 2014). China represents the main source of counterfeit goods which led to the net loss from trade in counterfeit products that resulted in 368 mil. USD (Gastrow, 2011).

According to definition of International Anti-Counterfeiting Coalition (2014) the counterfeit goods are: "Counterfeiting is a federal and state crime, involving the manufacturing or distribution of goods under someone else's name, and without their permission. Counterfeit goods are generally made from lower quality components, in an attempt to sell a cheap imitation of similar goods produced by brands consumers know and trust. "The majority of banned goods comes mainly from China and we don´t experience it only in Kenya but also worldwide. It is true that due to Chinese goods Kenyans have broader choice and lower price but the quality is very poor and Kenyans manufacturers are affected by this and they feel the impact of these goods through brand erosion, they experience great loss of sales and market shares, their factories are closing because they can´t compete and there exists also unfair competition. Every year, the Kenyan government loses approx. 84-490 mil. USD on counterfeit goods. The presence of counterfeit goods will further result in discouraging of innovation in new products because Kenyan manufacturers are afraid of unfair competition and it reduces the entry of genuine products (Muller, Wehrhahn, 2013). The main impacts can be felt in innovation and growth, criminal activities, environment, employment, foreign direct investment and trade. Chinese counterfeit goods are focused on low-income consumers and people in Kenya buy Chinese products because they are affordable and they prefer lower prices but they admit that they think the products are not of good quality. Even more, counterfeit goods may have negative impacts on health, concerning medicines. According to the TNS Research for International and Consumer Federation of Kenya in 2011, the main products with high counterfeit rates are body care, washing detergents, toothpaste, cigarettes, etc.

Foreign Direct Investment from China to Kenya

Kenya belongs to the top 15 countries for FDI projects, particularly in Nairobi area and its position in investments increases. The main investors are China, United States, UK, India and Belgium whose investments flow mainly in telecommunications, retail and consumer products, real estate, hospitality and construction, natural resources and tourism (EY, 2014). The FDI inflows from China have become important for Kenya in recent years. This position can be explained by two factors. The first one is that the loss in Kenya's competitiveness to attract direct foreign investment has meant that any FDI flows from China have constituted an important proportion of the net FDI flows in Kenya. The second one is that China has adopted a new policy to Kenya, aimed at closer ties in economic cooperation. There is therefore increased presence of Chinese enterprises. But the importance of China's FDI flows to Kenya is much more in terms of capital investment rather than the quality of activities. This is because the firms established have tended to engage in services such as trade with very few firms participating in manufacturing (Onjala, 2010). The total investment from China was 446 170 956 USD in 2011 which made China the most important investment partner for Kenya and it thus replaced UK that was a leader so far (Juma, 2011). The FDI from China to Kenya was fluctuating during the years 2000 – 2006. The highest investment provided by China was in year 2000 with amount of 110, 9 mil. USD. If we compare two main investors in Kenya, there is still clear difference in cumulative FDI during the years 2007-2011. The value of cumulative FDI of China was 230 mil. USD which is very high amount compared to USA whose cumulative FDI was 12 mil. USD.

China has become very important partner in trade, investment and development co-operation in Kenya. These investments have been increasing from large state-owned and also from small to medium-sized enterprises. The Chinese companies can see many beneficial opportunities where to invest and make more money. Kenya is an interesting target not only for its oil and gas that were recently discovered but mainly for manufacturing and transport. China´s investments are focused mainly on manufacturing and construction sectors, retail ventures and tourism. The manufacturing sector includes notably motorcycle assembly, apparel and services. The construction sector includes construction of roads, railways, hospitals, telecommunications, etc. Chinese companies are mostly interested in industries with high concentration of domestic population and where there is an access to

ports for potential of exports. Nevertheless, the investments are diversified and they are distributed to other sectors like tourism, transport, retail and power plants. It is true that China spends billions on Kenya´s infrastructure and it may seem as a good deal for Kenya, but that there is more to gain by China by investing in Kenya. These investments in infrastructure have definitely their own target which includes better access and transport of natural resources. In my opinion, there may be some kind of threat from the Chinese side as they exploit natural resources and it is a big duty for the investments. There are also claims about corrupting the Kenyan government and that Chinese use local labour force without transferring the skills and technology. As mentioned above, Chinese invest mainly in construction sector and particularly in infrastructure. In Tab. 2, there is a list of main Chinese investments in Kenya between years 2003 and 2010 divided according to loans and grants. In 2010, the project with the highest investment was Nairobi-Thika Highway Improvement project whose amount was 60 289 000 USD and which should improve trade access.

Tab. 2 Types of investment by China in Kenya (USD thousands)

Mode of investment	*Project*	*2003*	*2004*	*2005*	*2007*	*2010*
Loans	Gambogi Serem Road	3 100	-	-	-	-
	Kipsigis-Shamkhokho Road	3 000	-	-	-	-
	Purchase of tractors	66	-	-	-	-
	Rural telecommunications development programme	-	-	24 500	14 583	-
	Kenya power distribution system modernisation and strengthening	-	-	23 130	6 600	19 220
	Kenya e-Government	-	-	-	-	7 688
	Nairobi Eastern and Northern Bypass Project	-	-	-	-	57 662
	Nairobi-Thika Highway Improvement Project	-	-	-	-	60 289
	Drilling of Olkaria IV Geothermal Wells	-	-	-	-	55 791
Grants	Kasarani Sports Ground Maintenance	39	3 620	-	43 846	12 698
	Various courses in China	300	-	-	-	-
	Government office Equipment	-	120	-	-	-
	Maize flour processing project in Bomet and drought-hit areas	-	3 300	-	1 766	-
	Tsunami relief Kenya	-	-	442	-	-
	Economic and technical co-operation Kenya	-	-	10 387	-	-
	Rehabilitation of Nairobi roads and street lighting	-	-	-	21 538	-
	Technical training courses to government officials	-	-	548	-	-
	Gambogi Serem Road	-	-	-	-	648
	Construction of hospital in Eastlands	-	-	-	-	1 096

source: SAIIA, 2012

In general, Kenya is characterised by many road construction programmes financed by the African Development Bank, China, Brazil and Japan (Delloite on Africa, African Construction Trend Report, 2012).

China had a good opportunity to invest in Kenya´s infrastructure after 2008 when the election violence and economic crisis happened in Kenya because this dramatic situation totally ruined Kenya´s social, infrastructural, economic and institutional systems. It is important to realize that Chinese firms don´t build the infrastructure in Kenya only for reason to help the Kenya´s development

but Chinese act like this for deeper purposes like having better access to natural resources in which they are interested very much. It´s not a gift from its side though Chinese companies claim so but it presents rather bribe for government. The next purpose of constructions is to connect Kenya with its neighboring countries and achieve easier access to other countries through it because it is the costal country. Another reason is to increase the market integration of East African countries and develop the business. It can´t be neglected that Kenyan workers benefit from the wages obtained from Chinese. They are higher than those they would obtain without Chinese but they are still much lower than they would get from Western companies (CIA, 2013).

Textile industry

The textile industry in Kenya was under the protection for more than 30 years. Since 2001, when China became a member of WTO, it has been representing a threat for Kenyan textile industry. In 2003, the exports in garments and apparel from Kenya rose due to African Growth and Opportunities Act (AGOA), which allowed African countries to export textiles and garments duty-free and without import quota restrictions (Reginah, Kitiabi, 2012). The World Trade Organization (WTO) set up new trade rules in 2005 that caused opening up of textile sector for market forces. So that after removing of quotas in the same year, the import of Chinese textiles increased more than 1000 %. Kenya began taking steps before the end of the quotas. Its government removed taxes on all cotton ginning and textile manufacturing machinery in 2002 to support imports of more modern equipment. Moreover, the taxes on goods and services to cotton ginning factories also decreased and also the government improved incentives to attract Kenyan textile firms into its export processing zones (Mutume, 2006). The decline was observed in year 2008 which was a result of closure of many firms due to losses caused by the post-election violence and the flooding by third class products which entered the Kenyan market leading to unhealthy competition (Reginah, Kitiabi, 2012).

Nevertheless, recently, Kenyan textile workers have been complaining that their business is threatened by cheap textile products from China and their products of high quality are suppressed. The high import of Chinese textiles partly contributes to the cessation of local print cloth production. The government is blamed for not providing good economic environment. The first reason why China floods the Kenyan market with low price and low quality products is corrupted government and the second one is incompetence of Kenyan Bureau of Standards. Since market liberalization in 1991, the cotton-to-garment value chain in Kenya has lacked the structure and institutional dynamics required to compete with global players like China and even with regional competitors in Eastern Africa. Unfortunately, it is far from realizing its true potential. The poor performance of cotton sector in Kenya was caused mainly by competition from synthetic fiber substitutes and cheap imports of new and second-hand clothes, periodic droughts, volatile producer prices, high costs of pesticides and the collapse of the former state-owned textile enterprises. Kenya´s trade balance of the cotton lint production during the years 2005 and 2010 was negative which means the import was much higher than export and the same situation is for the trade balance of cotton seeds (FAO, 2012).

The import of textiles increased from both India and China during the period 2005-2011. You can notice that Chinese export to Kenya is much higher compared to India´s export. Moreover, Chinese export increased rapidly since 2005 when the export value was 40 431 USD thousands and in 2001 the value increased to 100 854 USD thousands. China has very strong textile industry and it exports textiles and textile products worldwide. The linear increase of Chinese export was disrupted in 2009 because of the post-election and economic crisis when Kenya experienced severe inflation but the year after it came back to force. The fluctuation of Indian export to Kenya was influenced by global economic crisis. The export of clothing products from both China and India rose significantly in 2008. It is also caused by post-election crisis because as mentioned before, the companies, shops, banks and markets were closed and the output of products severely decreased as well. So that, imports of clothing products increased. But in 2009, the export of clothing products from these both countries decreased as in case of textile materials. It was a result of high inflation in Kenya.

Natural resources

Even if Kenya doesn´t belong to the most endowed African countries by natural resources, it still has some in which China is interested (Tab. 3). Kenya promised to ensure better transparency over exploiting of natural resources in 2014. In recent years, Kenya has discovered several precious minerals, including rare earths and oil which presents one of the main economic drivers. Kenyans realized that building of infrastructure by China is under the purpose of exploring the mineral resources. Now there is a question if Kenya´s high potential of economic growth is not threatened by environmental degradation. It seems that thirsty politicians for money and economic growth don´t care very much about environmental issues. According to obtained data, the value of import of oils petroleum from Kenya to China was 4 523 USD in 2010.

Tab. 3 Natural resources exported from Kenya to China in USD thousands

Product Label	*2005*	*2006*	*2007*	*2008*	*2009*	*2010*	*2011*
Copper and articles thereof	3 892	6 152	6 119	8 988	6 971	6 452	9 924
Copper waste and scrap	3 503	5 606	4 392	6 458	4 468	2 742	7 017
Refined copper and copper alloys, unwrought	388	546	1 705	2 063	2 503	3 710	2 907
Aluminium and articles thereof	65	869	786	543	923	503	529
Aluminium waste and scrap	65	867	779	530	920	503	509
Ores, slag and ash	0	0	54	81	337	1 514	948
Wood and articles of wood, wood charcoal	65	25	22	31	46	86	158
Stone, plaster, cement, asbestos, mica	0	4	1	1	3	67	20
Lead and articles thereof	27	45	520	55	124	134	0
Zinc and articles thereof	11	76	0	0	0	66	123

source: International Trade Centre, Trade Map, 2014

Export of scrap metal (copper, aluminium) from Kenya to China represents a loss to the extent that the Kenyan manufacturing industries denied the capacity to develop similar capabilities. Furthermore, the high demand for scrap in China has for caused vandalism in Kenya for some time including local infrastructures like power cables and the railway lines and moreover, it caused very bad impacts. Other scrap metals that have suffered include also lead in battery manufacture. In my opinion, Kenya should impose heavy taxes on export of aluminium and copper scrap because it causes vandalism and shortages of raw materials for local industries (Onjala, 2010).

Results and discussion

China has had several purposes why to engage economically in Kenya. One of main reasons is that Kenya is a coastal country and it represents the way how to get further into Eastern African region in terms of trade and economic integration. The reasons why Kenya attracts China are well-developed

financial market, business-friendly taxes, cheap labour force and main port Mombasa. It has to be mentioned that Kenya has recently discovered new supplies of natural resources (oil and gas) and China starves for its exploitation to run its demanding economy. Kenya welcomes China as its most important business partner because it uses a different approach than Western countries, it tried to cooperate in terms of agreements and it invests there a lot (loans, grants). The value of exported products from Kenya to China is almost negligible if we compare exports from China to Kenya which grow gradually in time. The main exported items are from agriculture sector and raw materials according to the data obtained. Regarding the export from China to Kenya, it mainly consists from textile and clothing, electro-technical industry, construction and chemical industry. In general, China is the most important export partner for Kenya after India.

As outlined, China presents the most important trading partner for Kenya in the world in terms of imports which counted 1 638 290 thousand USD. Chinese exports to Kenya are increasing and Kenya starts to be flooded by Chinese cheap products which are more affordable for consumers.

Concerning positive and negative points of China´s economic cooperation with Kenya, we can state China doesn´t represent a neo-colonialist power for Kenya because their relations are mainly economic and voluntary from both sides. Kenya is not pushed under the pressure to let China engage there and contrarily. Colonizing means taking people´s land, pushing them off and turning them into involuntary workers. As for benefits from this cooperation, it is sure that China helps to improve and build the infrastructure in Kenya and the economic growth increased which may be partially attributed to Chinese investments. If we have a look at the negative impacts of Chinese cooperation with Kenya, it must be said that Kenya faces competitive price pressure from China in the regional market in manufacturing, especially textiles, clothing and footwear. Kenya´s cotton industry is threatened a lot by Chinese products mainly since the market was opened in 1991. Kenya is improving its competitiveness position in hides and skins subsector which are the products not intended for regional market. A big problem represent substandard and counterfeit goods in Kenyan market because it has adverse effects on consumers´ lives. They represent a threat for local manufacturers and moreover, their flooding reduces the entry of high quality and genuine products. Such a rapid penetration of Chinese goods in Kenyan market may cause that the industrialization in Kenya will be problematic. Kenya should apply for or negotiate protective measures within the trading blocs to be able to deal with the cheap Chinese import which represents a threat. Moreover, Chinese cooperation with Kenya caused that the Kenyan government was emboldened to limit its effort and progress towards economic and political reform. Kenya should know that China doesn´t implement the construction projects only in favor of Kenya and that there are hidden purposes behind it. The return service to China is that Kenya is willing to let China exploit its natural resources and enable wider access to East African market. Kenya should be concerned about Chinese interest to invest and build infrastructure in the country and connect it with other neighboring countries because China builds it mainly for its trade purposes. China wants to achieve an access to markets further in East Africa region. This will continue by flooding the other markets and it will pose a big problem for local manufacturers, they won´t be able to compete and consequently, the unemployment may increase.

Although some inaccuracies appeared during the survey (mainly the data from Chinese sources and newspapers may be biased by Chinese tendency to portray the China-Kenya relations only in positive way and actual lack of English on Chinese organizations´ websites and lack of data on both Kenya and China) according to our findings we can reject the intention of Chinese neocolonialism in Kenya.

Future considerations and prospects

Chinese engagement in Kenya will be increasing in economic and diplomatic terms. The Chinese are very optimistic about the future relations with Kenya according to the Chinese president Xi Jinping. The future cooperation will mainly include infrastructure building and trade and China also tends to invest a lot of money in tourism and increase the value of imports from Kenya and promote more balanced growth in bilateral trade. It would be beneficial for Kenya to learn from China mainly in manufacturing industry and agriculture business in order to improve the skills of workers. But there

are also steps that Kenya wants to undertake and it will represent bad news for China. According to Construction Business Review (2014), there is a law proposed in Kenya suggesting that the foreign contractors will be required to cede a minimum of 30 % of their ownership to local companies when they open their offices in Kenya so that this law would complicate situation for China. The Kenyan Parliament also plan to restrict state-funded construction projects below Sh 1 billion to local contractors who will be free to offer a minority stake to foreigners. The National Construction Authority (NCA) claims that they try to avoid to be dependent on foreigners so that the regulations also dictate that recruitment of skilled workers on government contracts shall be done only occasionally, when the skills by the foreigner are not available locally. Some of the Chinese corporations operating the major construction projects can be mentioned (China Road and Bridge Corporation).

The agreements that have been signed so far by Kenya and China are about sectors including economic cooperation, infrastructure, people-to-people exchanges, finance, environmental protection and new energy. It is certain that Chine will try to tie up the relations with Kenya because Kenya´s location is very important in the region and the cooperation will help China to enter much bigger market in Eastern Africa. The expanding trade between China and the regional market in Eastern Africa provides a direct threat to the future viability of the economic integration for Kenya because China will present a big competitor in third country markets and Kenya will suffer a trade-related loss. The assumption is supported by Onjala (2010) claiming that this process is likely to erode many of the trading or manufacturing benefits envisaged during conception. This possible loss of market for Kenya needs to be addressed squarely by Kenya in the preferential trading regime.

Literatura

AYITTEY, G. (2010). The opposition's opening remarks. *The Economist: Economic Debates*, [Online] at http://www.economist.com/debate/days/view/465, accessed 13.2.2015

AYODELE, T. and SOTOLA, O. (2014). China in Africa: An Evaluation of Chinese Investment. In: *Initiative for Public Policy Analysis*, [Online] at http://www.ippanigeria.org/china_africa_working.pdf accessed 13.2.2015.

BRÄUTIGAM, D. (2010). Chinese Development Aid in Africa: What, where, why and how much?. In: *American University Washington*, [Online] at http://www.american.edu/sis/faculty/upload/brautigam-chinese-aid-in-africa.pdf, accessed 13.2.2015 .

BRÄUTIGAM, D. and XIAOYANG, T. (2011). African Shenzhen: China's special economic zones in Africa. *The Journal of Modern African Studies*, 1, 27-54.

BLOOMBERG, L. P. (2014). Turning Ethiopia into China's China: Global Economics [Online] at http://www.businessweek.com/articles/2014-07-24/ethiopia-vies-for-chinas-vanishing-factory-jobs, accessed 13.2.2015.

CIA World Factbook. (2014). Introduction: Kenya: Background. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY, [Online] at https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ke.html, accessed 13.2.2015.

CIOCHETTO, L. (2014). The Impact of China on Sub-Saharan Africa's Ability to Work towards a Sustainable Future. In: *The Global Studies Journal*. Massey University, New Zealand: Common Ground.

COTTLE, E. (2014). Chinese Construction Companies in Africa: A Challenge for Trade Unions. *Corporate Strategy and Industrial Development: Global Labour*, [Online] at http://column.global-labour-university.org/2014/07/chinese-construction-companies-in.html, accessed 13.2.2015.

CHUN, Z. (2013). The Sino-Africa Relationship: Toward a New Strategic Partnership. In: *London School of Economics and Political Science*, [Online] at http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR016/SR-016-Chun.pdf, accessed 13.2.2015.

Deloitte & Touche. (2012). Deloitte on Africa: Construction on the African Continent: Opportunities, *Risks and Trends*, [Online] at

http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/au/Documents/international-specialist/deloitte-au-aas-construction-african-continent-12.pdf, accessed 13.2.2015.
EL-GOHARI, A. and SUTHERLAND, D. (2010). China´s Special Economic Zones, In: *Africa: The Egyptian Case*, [Online] at http://www.ceauk.org.uk/2010-conference-papers/full-papers/El-Gohari-and-Sutherland-CEA-Final.pdf, accessed 13.2.2015.
FAO (Food and Agricultural Organization). (2012). Analysis of Incentives and Disincentives for Cotton, In: *Kenya: Monitoring African Food and Agricultural Policies*, [Online] at http://www.fao.org/fileadmin/templates/mafap/documents/technical_notes/KENYA/KENYA_Technical_Note_COTTON_EN_Nov2012.pdf, accessed 13.2.2015.
Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC). (2012). *Forum on China-Africa Cooperation*, [Online] at http://www.focac.org/eng/zxxx/t952503.htm, accessed 13.2.2015.
GACHINO, G. (2011). *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*, UAE: TAYLOR & FRANCIS.
GASTROW, P. (2011). Termites at Work: Transnational Organized Crime and State Erosion in Kenya. In: *Relief Web*, [Online] at http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Full_Report_2562.pdf, accessed 13.2.2015.
HANUSCH, M. (2012). African Perspectives on China–Africa: Modelling Popular Perceptions and their Economic and Political Determinants. *Oxford Development Studies*, 40, 492-516.
International Anti-Counterfeiting Coalition. (2014). About Counterfeiting, [Online] at http://www.iacc.org/counterfeiting-statistics.html, accessed 13.2.2015.
International trade centre. (2014). Eastern and Southeren Africa, [Online] at http://www.intracen.org/itc/regions/eastern-and-southern-africa/, accessed 13.2.2015.
LE BAIL, H. (2009). Foreign Migration to China's City-Markets: the Case of African Merchant, In: *Institut Francais des Relations Internationales*, [Online] at http://www.ifri.org/files/centre_asie/AV19_LeBail_GB.pdf, accessed 13.2.2015.
LUMUMBA-KASONGO, T. (2011). China-Africa Relations: A Neo-Imperialism or a Neo-Colonialism? A Reflection. African and Asian Studies, 46, 234-266.
MAHONEY, J. (2010). The Sino-Kenyan Relationship: An Analysis of African Motivation for Engaging with China, [Online] at http://library.williams.edu/theses/pdf.php?id=424, accessed 13.2.2015.
MICHEL, S. (2008). When China Met Africa. In: *Dogus University*, [Online] at http://www3.dogus.edu.tr/cerdem/images/China/WHEN%20CHINA%20MET%20AFRICA.PDF, accessed 13.2.2015.
MULLER, A. and WEHRHAHN. (2013). Transnational business networks of African intermediaries in China: Practices of networking and the role of experiential knowledge. *Die Erde: Journal of Geographical Society of Berlin*, 144, 82-97.
MUTUME, G. (2006). Loss of textile market costs African jobs. *United Nations: Africa Renewal*, [Online] at http://www.un.org/africarenewal/magazine/april-2006/loss-textile-market-costs-african-jobs, accessed 13.2.2015.
ONJALA, J. (2010). The Impact of China-Africa Trade Relations: The Case of Kenya. *AERC Collaborative Research China: Policy Brief*, [Online] at http://dspace.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/32373/1/kenyaPB5.pdf?1, accessed 13.2.2015.
PRATYUSH. (2013). Role of China and India as Development Partners in Africa: A Critique of Neo-Colonialism, In: Jindal School of International Affairs, [Online] at http://connection.ebscohost.com/c/articles/96289912/role-china-india-as-development-partners-africa-critique-neo-colonialism, accessed 13.2.2015.
REGINAH, K. and KITIABI, M.K. (2012). Election Dispatch: The Impact of Election (2007/2008) Violence on Kenya's Economy1: Lessons Learned?, In: *Heinrich Boll Stiftung: East and Horn Africa*, [Online] at http://ke.boell.org/sites/default/files/uploads/2013/02/election_dispatch_six.pdf, accessed 13.2.2015.
RICH, T. S. and RECKER, S. (2013). Understanding Sino-African Relations: Neocolonialism or a New Era? *Journal of International and Area Studies*, 20, 61-76.

ROBERTSON, Ch. And CORKIN, L. (2011). China in Africa. EMEA Strategy: Update Economics and Strategy Research, [Online] at http://www.fastestbillion.com/res/Research/China_in_Africa-210411.pdf, accessed 13.2.2015.
SHINN, D. H. (2013). Challenges for China-Africa Relations. *International Policy Digest*, [Online] at http://www.internationalpolicydigest.org/2013/04/18/challenges-for-china-africa-relations/, accessed 13.2.2015.
TAYLOR, I. (2006). China's oil diplomacy in Africa International Aff, In: *The Royal Institute of International Affairs*, [Online] at http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2346.2006.00579.x/abstract, accessed 13.2.2015.
The Economist. (2011). The Chinese in Africa: Trying to Pull Togethe, [Online] at http://www.economist.com/node/18586448, accessed 13.2.2015.
TI, Z. (2014). CRBC cements Sino-Kenya ties. *China Daily: Africa*, [Online] at http://africa.chinadaily.com.cn/weekly/2014-05/09/content_17495498.htm, accessed 13.2.2015
VINES, A. (2012). Thirst for African Oil, In: The London Shool of Economics and Political Science, [Online] at http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SU004/vines.pdf, accessed 13.2.2015.
World Bank. (2014). Kenya: Kenya Overview, [Online] at http://www.worldbank.org/en/country/kenya/overview, accessed 13.2.2015.
YU, G. T. (1966). China´s Failure in Africa. *Asian Survey*, 6, 461-468.

Kontaktní adresa autora:

Aleš RUDA (corresponding author), Department of Regional Development and Public Administration, Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno, Zemědělská 1, CZ-61300 Brno, Czech Republic, tel.: +420 545 136 327, E-mail: ruda@mendelu.cz
Kamila VACKOVÁ, Department of Regional Development and Public Administration, Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno, Zemědělská 1, CZ-61300 Brno, Czech Republic, E-mail: 35664@node.mendelu.cz.

Trendy v pěstování zeleniny

Trens in growing of vegetable

Eva Sapáková, Pavlína Horsáková

Abstrakt:

V posledních letech vzniká několik trendů v rámci pěstování zeleniny. Jedním z nich je např. přizpůsobení dodávek zeleniny požadavkům trhu, tj. možnost konzumovat čerstvou zeleninu celoročně. Tržby za tržní produkci zeleniny v roce 2014 se v porovnání s předchozím rokem zvýšily pouze o 0,2 % a dosáhly 2,31 mld. Kč. K výraznému meziročnímu snížení tržeb došlo v roce 2014 především u cibule, česneku a celeru, naopak výrazný nárůst cen byl zaznamenán u chřestu, pastináku, póru, petržele a salátové řepy.

Klíčová slova:

Trh, produkce, pokles, nárůst, zelenina

Abstract:

In recent years, several trends were crated in the context of cultivation of vegetables. One of them is vegetables adaptation of supply to market requirements. The possibility of consuming fresh vegetables throughout the year. Tržby market for vegetable production in 2014 compared with the previous year increased by only 0.2% and amounted to 2.31 billion CZK. The significant year decline in sales occurred in 2014, especially in onions, garlic and celery, while a significant increase in prices was recorded for asparagus, parsnips, leeks, parsley and beet salad.

Key words:

Market, production, increase, decrease, vegetable

Úvod

V posledních letech vzniká několik trendů v rámci pěstování zeleniny. Jedním z nich je např. přizpůsobení dodávek zeleniny požadavkům trhu, tj. možnost konzumovat čerstvou zeleninu celoročně. Hledají se odrůdy, u kterých je možné prodloužit jejich vegetační sezónu, vyvíjejí se nové technologie pěstování zeleniny. Dále pěstitelé vybudovali na svých farmách efektivní technologie skladování a posklizňových úprav, aby mohli průběžně dodávat na trh čerstvou zeleninu pranou, loupanou či jinak upravenou, tříděnou a balenou.

V domácnostech se z časových důvodů méně vaří ze základních surovin, proto se zvyšuje spotřeba různých polotovarů (polévkových směsí, mražených směsí, předpřipravených salátů). Snižuje se spotřeba zelenin časově náročných na kuchyňskou úpravu, např. hlávkového zelí, celeru, hlávkové kapusty a červené řepy, a zvyšuje se spotřeba salátů, kedlubnů, ředkviček, okurek, paprik a chřestu. Roste rovněž spotřeba rajčat, a to především tzv. koktejlových a cherry rajčat. Zákazníci preferují zeleninu menších rozměrů, aby ji mohli spotřebovat jednorázově.

Praní a balení se již z důvodu udržení kvality a hygieny stalo standardem. V zahraničí se rozvíjí také pěstování salátů na hydroponii. Takto vypěstovaný salát se následně balí i s kořeny do plastikových krabiček, aby se prodloužila jeho trvanlivost. Balení zeleniny do jednorázových papírových kartonů se v některých případech považuje již za plýtvání přírodními zdroji, navíc to výrazně zvyšuje cenu zboží. Zákazníci se více zajímají o původ potravin, proto jsou zaváděny různé certifikační systémy, které umožňují přesně dohledat původ potravin. Řada obchodních řetězců marketingově využívá i smluvní partnerství se svými dodavateli.

Zvyšuje se rovněž i kvalita potravin, omezuje se používání pesticidů a hnojiv. Žádána je zelenina vypěstovaná v systému integrované produkce, který je šetrný k životnímu prostředí. V posledních letech se značně rozvíjí prodej zeleniny ze dvora nebo ve farmářských prodejnách a prodej prostřednictvím tzv. farmářských bedýnek.

Materiál a Metodika

Tato studie je zpracována na základě sekundárního výzkumu. Jako zdroje informací byly použity Situační a výhledové zprávy ministerstva zemědělství. První část výzkumu je zaměřena na ceny zemědělských výrobců zeleniny v letech 2013 – 2015. Druhá část výzkumu se zabývá produkcí zeleniny v EU. Třetí část je zaměřena na tradičně pěstovanou komoditu v ČR, kterou je cibule kuchyňská. Cílem práce je analyzovat vývoj cen zemědělských výrobců zeleniny, průměrné roční ceny zemědělských výrobců, vývoj produkce zeleniny v EU a ČR a produkce a trh cibule kuchyňské na Evropském a světovém trhu. Získaná data byla zpracována metodou korelační analýzy.

Výsledky a diskuze

Ceny zemědělských výrobců zeleniny

V prvních měsících roku 2015 se ceny zemědělských výrobců zeleniny (CZV) pohybovaly v porovnání. s předchozím rokem spíše v nižších rovnách, avšak zhruba od června/července se začaly výrazně zvyšovat. Průměrné roční hodnoty tak meziročně vzrostly u převážné většiny sledovaných druhů zeleniny u některých až o 60 % (Tab 1). Hlavním důvodem byla nižší nabídka zeleniny na trzích všech producentských zemí. Odhaduje se, že sucho v roce 2015 způsobilo pěstitelům zeleniny v ČR ztráty v důsledku nižších tržeb zhruba za 150–200 mil. Kč, tj. pokles výnosů v průměru o 30–40 %. V některých oblastech jsou ztráty i vyšší, podniky, které neměly letos možnost zavlažovat, nesklidily téměř žádnou zeleninu (např. jižní Morava). Dovoz čerstvé zeleniny do ČR se v roce 2015 v porovnání s předchozím rokem zvýšil o 7,1 % na 611,2 tis. t v hodnotě 10,8 mld. Kč. Dodávky ze zemí EU vzrostly o 8,2 % na 565,5 tis. t, což představuje 92,5% podíl na celkovém objemu importované zeleniny do ČR. Nejvyšší dodávky zeleniny pocházely ze Španělska (112,0 tis. t), Nizozemska (109,6 tis. t), Německa 91,8 tis. t), Polska (70,7 tis. t) a Itálie (51,3 tis. t). Vývoz čerstvé. zeleniny včetně reexportu se v roce 2015 meziročně zvýšil o 10 % na 96,4 tis. t v hodnotě 1,8 mld. Kč, přičemž do zemí EU směřovalo 96,3 tis. t. Nejvíce čerstvé zeleniny bylo dodáno na Slovensko (67,9 tis. t), dále pak do Německa (13,0 tis. t), Rumunska (4,9 tis. t), Polska (4,0 tis. t) a Rakouska (1,9 tis. t). Celková bilance zahraničního obchodu ČR s čerstvou zeleninou je vysoce pasivní. V roce 2015 se úhrnné pasivum meziročně prohloubilo jak z hlediska objemového, tak především z finančního, a to o 6,6 %, resp. o 16,4 %.

Struktura zelinářských podniků podléhá průběžným změnám. Vývoj vedl ke koncentraci produkce zeleniny u větších výrobců a k ukončení činnosti menších, kteří nejsou napojeni na mezinárodní obchodní řetězce a ekonomicky se propadají.V roce 2015 došlo k navýšení počtu zelinářských podniků i pěstebních ploch. V porovnání s předchozím rokem se tak v roce 2015 zvýšila výměra zeleniny o 1 289 ha. Pěstitelé ve vyšších intervalových výměrách pěstební plochu zeleniny nijak výrazně nerozšiřovali. Tito pěstitelé jsou navázáni na obchodní řetězce, které jsou pro ně stabilními odbytišti. Výrazné zvýšení pěstební plochy v nižších intervalových výměrách je ze dvou důvodů – producenti jsou motivováni k pěstování zeleniny zavedením podpory na tzv. citlivé komodity v rámci přímých plateb (viz kapitola 5). Druhým důvodem je nárůst pěstitelů tykve olejné určené na průmyslové zpracování (získávání semen). Dříve se výměra této plodiny jakožto zeleniny v rámci statistického šetření nezjišťovala. Větší pěstitelé jsou většinou specializovaní na produkci určitých druhů zeleniny, mají nakoupenou speciální mechanizaci, někteří na svých farmách vybudovali moderní skladovací prostory a mají větší produktivitu práce. Drobní pěstitelé se většinou specializují na prodej ze dvora a na běžných a farmářských tržnicích, případně se snaží realizovat dnes velmi propagovaný systém „zeleninových bedýnek“. Některé větší farmy také prodávají část své produkce přímo z farmářských prodejen. V obchodech a na farmářských tržnicích je téměř celoročně k dostání široký sortiment zeleninových druhů, a proto neměly rodiny v minulých letech potřebu zeleninu na

svých zahrádkách pěstovat. Pěstování zeleniny pro vlastní potřebu je rozšířeno zejména na vesnicích a v okolí menších měst. V důsledku skandálů a mediálních kauz s nekvalitními a zdravotně závadnými potravinami se některé domácnosti začínají postupně vracet k pěstování vlastní zeleniny. Tento trend ovšem narůstá velice pozvolna, protože plochy, na kterých byly dříve zeleninové záhony, jsou nyní využívány k rekreačním účelům.
Dle odhadů Zelinářské unie Čech a Moravy bylo v roce 2015 cca 13,5 % z celkové produkce vypěstované zeleniny určeno pro vlastní spotřebu. Samozásobitelsky produkuje čerstvou zeleninu asi 236 tisíc domácností s průměrnou pěstební plochou pohybující se okolo 50 m2, což představuje celkovou plochu cca 1 180 ha. Struktura prodeje zeleniny má stabilní charakter.Většina pěstitelů již nalezla stálá odbytiště.Větší pěstitelé se orientují na prodej do supermarketů a hypermarketů, případně do velkoobchodů. Část produkce je dodána zpracovatelským závodům. To je ovlivněno zejména jejich vzdáleností od pěstitele. Menší pěstitelé prodávají svoji produkci ze dvora, na tržnicích, dodávají přímo do restaurací, hotelů atd., případně využívají některé nově vznikající trendy jako je např. prodej prostřednictvím bedýnkového systému. Nevýhodou těchto způsobů prodeje je malý objem prodaného zboží a vyšší organizační náročnost, proto je tento typ prodeje pouze doplňkový. Výhodou je výrazně vyšší odbytová cena, zákazníky ceněná čerstvost a kvalita nakupované zeleniny a také možnost seznámit se s podmínkami, v jakých je tato zelenina pěstována. Průměrné roční ceny zemědělských výrobců zeleniny (CZV) v roce 2013 se zvýšily o 23 %. Největší meziroční nárůst ceny nastal u hlávkového zelí, papriky, kapusty a cibule. Zvýšila se rovněž cena květáku a hlávkového salátu. Meziročně klesla CZV u rajčat, salátových okurek a česneku. Od počátku roku 2014 se průměrné CZV pohybovaly u převážné většiny zeleninových druhů ve vyšších cenových hladinách, avšak od počátku druhého pololetí dochází většinou k poklesu cen ve srovnání sestejným obdobím minulého roku, kromě cen rajčat, petržele a celeru. Spotřebitelské ceny vzrostly v roce 2013 oproti roku 2012 (kromě rajčat) u všech sledovaných druhů, průměrný meziroční nárůst činil 21 %. K nejvýraznějšímu zvýšení průměrné roční ceny došlo u hlávkového zelí, cibule, celeru a brokolice. Průměrné spotřebitelské ceny v období od ledna roku 2014 dosahovaly v převážné většině vyššíchúrovní v porovnání se stejným obdobím předchozího roku. Ve druhé polovině roku 2014 většinou spotřebitelské ceny klesají, s výjimkou rajčat, salátových okurek, celeru a brokolice. Spotřebitelské ceny sledovaných druhů zeleniny v roce 2014 klesly (index 2014/2013 byl 96). Průměrné roční spotřebitelské ceny klesly v roce 2014 oproti roku 2013 u většiny sledovaných druhů, k nárůstu došlo pouze u celeru, rajčat, melounů a cibule. V období od ledna 2014 dosahovaly průměrné spotřebitelské ceny v převážné většině vyšších úrovní v porovnání se stejným obdobím předchozího roku.Ve druhé polovině roku 2014 většinou spotřebitelské ceny klesaly, a to zejména u salátových okurek, hlávkového zelí a mrkve, což bylo ovlivněno tzv. ruským embargem (zákazem dovozů zeleniny do Ruska ze zemí EU). Naopak zvýšení cen bylo od září zaznamenáno u rajčat, paprik, květáku, česneku a brokolice.

Tab. 1: Průměrné roční ceny zemědělských výrobců u vybraných druhů zeleniny v ČR (CZV v Kč/t)

Druh zeleniny	2012	2013	2014	2015
Celer bez natě	7 561	8 469	7 765	12 453
Cibule suchá	4 819	6 488	5 894	6 588
Česnek	151 786	109 556	100 188	135 141
Mrkev bez natě	4986	5 254	5 047	8 047
Paprika zeleninová	16 294	24 213	23 356	22 953
Rajčata	20 845	18 076	20 299	23 953

Pramen: ČSÚ

Produkce zeleniny v EU

V roce 2014 celková sklizeň zeleniny v EU dosáhla cca 62,3 mil. t, tj. o 3,3 % více než v předchozím roce. Ke zvýšení produkce došlo v hlavních pěstitelských zemích (Německo, Španělsko, Polsko a Francie) vzhledem k příznivým klimatickým podmínkám a nárůstu ploch zejména rajčat a cibule. V Polsku byl zaznamenán meziroční 15% nárůst produkce veškeré venkovní zeleniny (4,6 mil. t), sklidilo se více hlávkového zelí, mrkve a cibule. V Německu vzrostla produkce zeleniny o 10 % na 3,5 mil. t, což byla druhá největší sklizeň od roku 2012. K výraznějšímu nárůstu produkce došlo u hlávkového zelí a chřestu, k mírnějšímu pak u mrkve a cibule. Na druhé straně pokračuje pokles produkce květáku. Ve Španělsku vzrostla v roce 2014 produkce rajčat o 29 % na 4,9 mil. t, papriky o 8 % na 1,1 mil. t a cibule o 5 % na 1,3 mil. t. Naopak produkce česneku meziročně poklesla o 3 % na 168 tis. t a mrkve o 11 % na 332 tis. t. Přestože byl rok 2014 vývojem počasí opět netypický, zvýšila se produkce zeleniny meziročně o 23 % na celkových 294,2 tis. t. K nárůstu sklizně došlo zejména u ředkviček, hlávkového zelí, kapusty, rajčat, petržele, mrkve a okurek. Výměra pěstební plochy zeleniny dle šetření ČSÚ meziročně vzrostla o 6 % na 13,4 tis. ha, přičemž největší podíl zaujímala cibule, hrách, hlávkové zelí a mrkev. K redukci ploch došlo u kedluben, hrachu a salátových okurek. V roce 2014 se zelináři potýkali zejména s odbytovými problémy. Na jaře producenti zaznamenali zvýšený zájem spotřebitelů o ranou zeleninu, které však měli spíše nedostatek. Začátkem srpna 2014 vyhlášení zákazu dovozu některých produktů do Ruska (zahrnující i zákaz dovozu ovoce a zeleniny) ze zemí EU, USA, Austrálie, Kanady a Norska spolu s dobrou sklizní způsobilo pokles cen zeleniny. Celková produkce zeleniny v EU v roce 2013 dosáhla cca 61,5 mil. t, tj. meziročně přibližně o 2 % méně. Jedná se o nejnižší sklizeň zeleniny za posledních pět let. Tento pokles byl způsoben jak redukcí pěstitelských ploch, tak rovněž nepříznivým vývojem počasí v průběhu roku 2013. Snížení pěstitelských ploch se týká zejména cibule, mrkve, květáku, zelí a rajčat. K poklesu produkce zeleniny došlo v hlavních pěstitelských zemích, a to především ve Španělsku, Německu, Polsku a Francii. V Polsku se v roce 2013 sklidilo kolem 5 mil. t zeleniny, což bylo o 7 % méně v porovnání s předchozím rokem. Pokles produkce nastal zejména u zelí (o 8 % na 1,1 mil. t), mrkve (o 7 % na 0,8 mil. t) a cibule (o 5 % na 0,6 mil. t). V Německu klesla produkce zeleniny téměř o 12 % na 3,2 mil. t, a to zejména u květáku a zelí, naopak produkce cibule se mírně zvýšila. Ve Francii sklidili méně květáku (284 tis. t), mrkve (278 tis. t) a pórku (147 tis. t). Ve Španělsku poklesla produkce mrkve o 5 %na 360 tis. t, papriky o 2 % na 1 mil. t a rajčat o 8 % na 3,7 mil. t. Hlavním producentem rajčat v rámci EU je Španělsko, které se v roce 2013 podílelo na celkové produkci rajčat 33 %, i když plochy již třetím rokem klesají. Výraznější pokles je sledován u rajčat na zpracování. V roce 2010 zaujímaly pěstební plochy rajčat rozlohu 59 300 ha, v roce 2013 to bylo již jen 45 300 ha. K dalším významným pěstitelům rajčat dále patří Itálie a Nizozemsko, rovněž v Belgii zvyšují svou produkci rajčat, profitují

přitom z příznivé energetické politiky. Další významnou zeleninou pěstovanou v EU je česnek; mezi přední pěstitele česneku se řadí Španělsko spolu s Itálií a Francií. Produkce česneku ve Španělsku v roce 2013 vzrostla oproti předchozímu roku o 14 % na 174 tis. t. V roce 2014 zde pokračuje rozšíření jeho pěstebních ploch, což spolu s nárůstem dováženého množství česneku hlavně z Číny přináší i negativní dopady na místní pěstitele.

Vývoj produkce zeleniny v ČR

Přestože byl rok 2014 vývojem počasí opět netypický, zvýšila se produkce zeleniny meziročně o 23 % na celkových 294,2 tis. t. K nárůstu sklizně došlo zejména u ředkviček, hlávkového zelí, kapusty, rajčat, petržele, mrkve a okurek. Výměra pěstební plochy zeleniny dle šetření ČSÚ meziročně vzrostla o 6 % na 13,4 tis. ha, přičemž největší podíl zaujímala cibule, hrách, hlávkové zelí a mrkev. K redukci ploch došlo u kedluben, hrachu a salátových okurek.

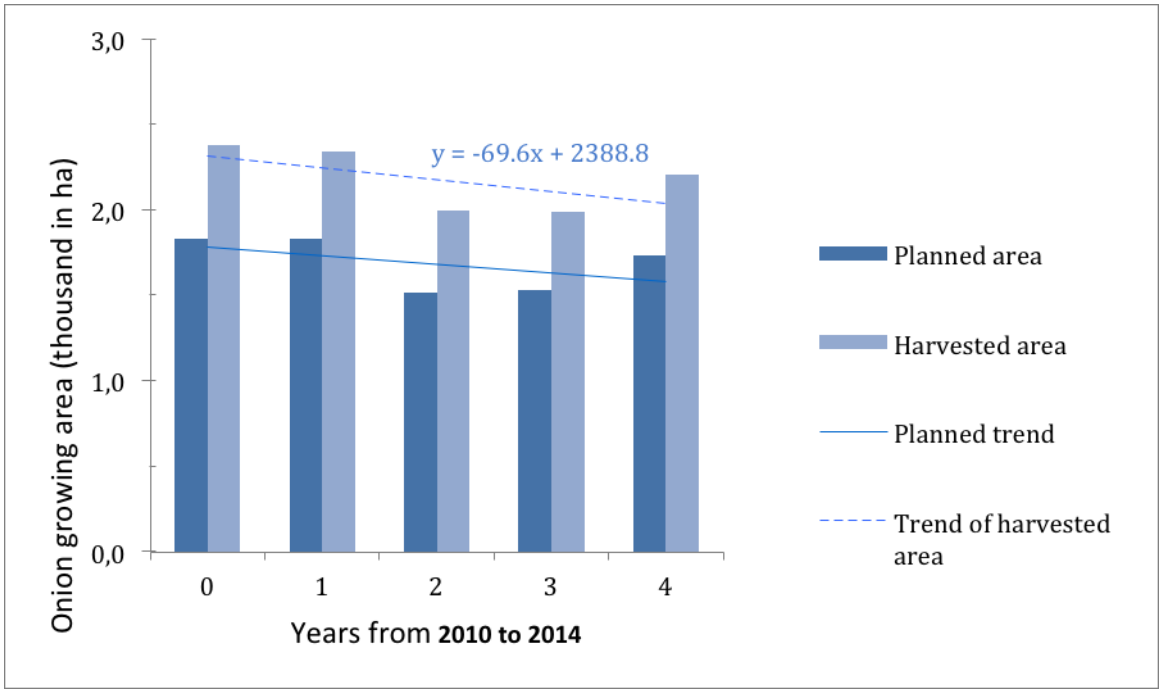
V roce 2014 se zelináři potýkali zejména s odbytovými problémy. Na jaře producenti zaznamenali zvýšený zájem spotřebitelů o ranou zeleninu, které však měli spíše nedostatek. Začátkem srpna 2014 vyhlášení zákazu dovozu některých produktů do Ruska (zahrnující i zákaz dovozu ovoce a zeleniny) ze zemí EU, USA, Austrálie, Kanady a Norska spolu s dobrou sklizní způsobilo pokles cen zeleniny.

Produkce a trh cibule kuchyňské

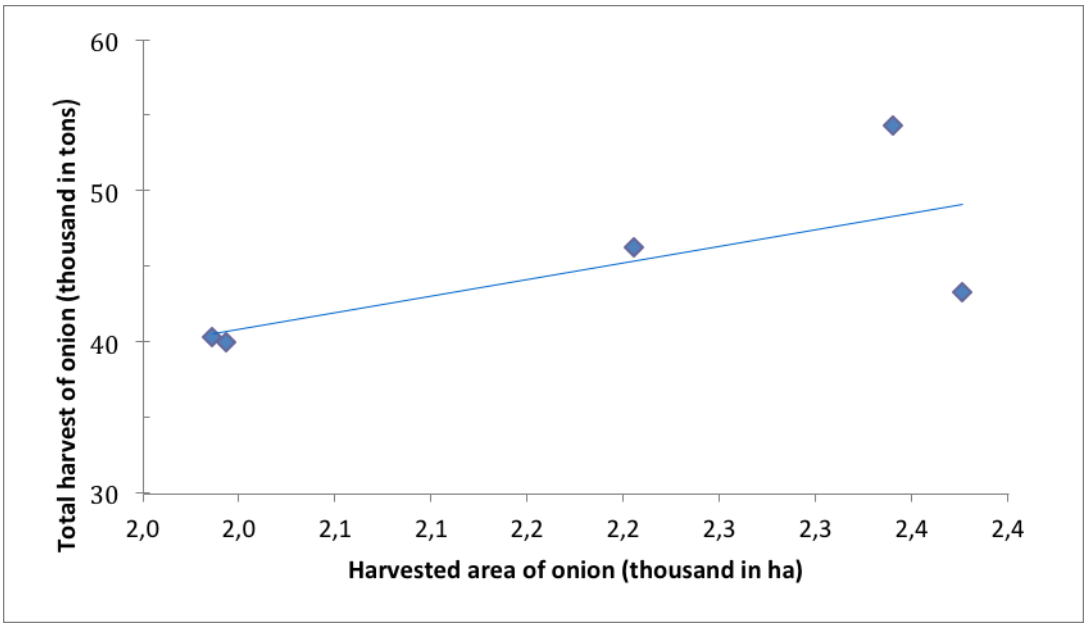
Světová produkce cibule se odhaduje ve výši cca 47 mil. t, přičemž v posledním desetiletí činí tempo růstu kolem 5 % ročně. Na celkové produkci se z 55 % podílí Asie, největším světovým producentem zůstává Čína, kde se vypěstuje průměrně 12 mil. t cibule. Země Afriky produkují ročně cca 3,6 mil. t a Amerika 6,9 mil. t.

V Evropě se produkce cibule v posledním desetiletí rozšiřuje průměrně o 2 % ročně a v současné době dosahuje cca 4 mil. t. Největším evropským producentem je Španělsko, kde se tradičně pěstují odrůdy s velkými cibulemi zeleninového typu. Nicméně nejrozšířenější domácí odrůdy (např. Babosa, Liria) jsou vytlačovány standardními hybridy s ostřejší chutí a lepší skladovatelností. Druhým největším evropským producentem cibule je Itálie. Pěstuje se zde jak bílá, tak červená, která přichází na trh asi od poloviny května a po relativně dlouhou dobu se tak překrývá s dovozy cibule ze zámoří. To ztěžuje její pozici na trhu, takže italská produkce stagnuje. Kromě toho se italská produkce cibule vyznačuje značným meziročním kolísáním výnosu i celkových sklizní.

Evropský i světový trh je stále nejvíce pod vlivem Nizozemska, kde tržní produkce cibule dosahuje až 750 tis. t. Export v objemu kolem 660 tis. t směřuje do ostatních zemí Evropy, především do Ruska, ale také do zámoří. Pěstování cibule v Nizozemsku zůstává stále na nejvyšší úrovni, a to i přesto, že v některých letech působí nemalé problémy špatné počasí v období sklizně. Po enormním rozšíření produkce cibule v polovině 90. let je nyní dosaženo stabilních sklizní ve Francii. V jižních oblastech Francie došlo ke snížení rozsahu pěstování cibule z výsevů k přezimování, naproti tomu na severu a v Burgundsku se tento způsob pěstování rozšiřuje. Kolem 20 % jarní cibule zaujímá pěstování ze sazečky, přičemž její produkce je určena převážně ke zpracování. K velkému rozmachu v pěstování cibule došlo ve Velké Británii – od počátku 90. let vzrostla produkce na současných 410 tis. t. Pěstování je soustředěno do východních oblastí země, kde je vybudována síť dobře vybavených skladů a balíren, vlastněných převážně organizacemi producentů. Funguje zde výborně i poradenská služba, odrůdové zkušebnictví a řada specializovaných služeb pro pěstitele. Vývoj sklizňových ploch cibule v ČR je znázorněn na grafech 1 a 2.

Graf 1: Plánovaná sklizňová plocha v letech 2010-2014

Graf 2: Korelace mezi sklizňovou plochou a celkovou sklizní

Shrnutí:

V posledních letech vzniká několik trendů v rámci pěstování zeleniny. Jedním z nich je např. přizpůsobení dodávek zeleniny požadavkům trhu, tj. možnost konzumovat čerstvou zeleninu celoročně. V roce 2014 celková sklizeň zeleniny v EU dosáhla cca 62,3 mil. t, tj. o 3,3 % více než v předchozím roce. Ke zvýšení produkce došlo v hlavních pěstitelských zemích (Německo, Španělsko, Polsko a Francie) vzhledem k příznivým klimatickým podmínkám a nárůstu ploch zejména rajčat a cibule. Světová produkce cibule se odhaduje ve výši cca 47 mil. t, přičemž v posledním desetiletí činí tempo růstu kolem 5 % ročně. Na celkové produkci se z 55 % podílí Asie, největším světovým producentem zůstává Čína, kde se vypěstuje průměrně 12 mil. t cibule. Země Afriky produkují ročně cca 3,6 mil. t a Amerika 6,9 mil. t. V Evropě se produkce cibule v posledním desetiletí rozšiřuje

průměrně o 2 % ročně a v současné době dosahuje cca 4 mil. t. Největším evropským producentem je Španělsko, kde se tradičně pěstují odrůdy s velkými cibulemi zeleninového typu.

Literatura:

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Situační a výhledová zpráva ČR za rok 2010 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/situacni-a-vyhledove-zpravy/rostlinne-komodity/zelenina/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Situační a výhledová zpráva ČR za rok 2011 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/situacni-a-vyhledove-zpravy/rostlinne-komodity/zelenina/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Situační a výhledová zpráva ČR za rok 2012 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/situacni-a-vyhledove-zpravy/rostlinne-komodity/zelenina/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Situační a výhledová zpráva ČR za rok 2013 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/situacni-a-vyhledove-zpravy/rostlinne-komodity/zelenina/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Situační a výhledová zpráva ČR za rok 2014 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/situacni-a-vyhledove-zpravy/rostlinne-komodity/zelenina/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Situační a výhledová zpráva ČR za rok 2015 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/situacni-a-vyhledove-zpravy/rostlinne-komodity/zelenina/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Zemědělství ČR za rok 2010 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/publikace-zemedelstvi/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Zemědělství ČR za rok 2011 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/publikace-zemedelstvi/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Zemědělství ČR za rok 2012 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/publikace-zemedelstvi/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Zemědělství ČR za rok 2013 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/publikace-zemedelstvi/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Zemědělství ČR za rok 2014 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/publikace-zemedelstvi/

MINISTRY OF AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC, 2016: Zemědělství ČR za rok 2015 [online]. [Cited 2016-08-08]. Cited from: http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/publikace-zemedelstvi/

Kontaktní adresa autora:

Bc. Ing. Eva Sapáková, Ph.D., Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1, Brno 613 00
e-mail: eva.sapakova@mendelu.cz
Ing. Pavlína Horsáková, Project Department, Aircraft Industries, a.s., Na Záhonech 1177, 686 04 Kunovice, Czech Republic, e-mail: pavlina.horsakova@let.cz

Poděkování

Tento příspěvek byl zpracován na základě podpory IGA – 2016/015 called: The influence of the excessive sugar consumption on cognitive function of university students

Vliv čištění Plumlovské přehrady na rekreační potenciál regionu z pohledu veřejnosti

Public perception of Plumlov dam purifying on recreational potential of the region

Eva Sekaninová, Jiří Schneider

Abstrakt:

Práce se zabývá hodnocením návštěvnosti Plumlovské přehrady z pohledu turistů a místních obyvatel. Cílem bylo zjistit, zda se rekreační oblast Plumlov stala po vypuštění a vyčištění vodní nádrže opět turisticky vyhledávanou. První část se věnuje přehledu literatury zabývající se cestovním ruchem, znečištěním povrchových (zejména rekreačních) vod a metodami jejich čištění. Poté navazuje kapitola představení rekreační oblasti a problematiky znečištění přehrady a s ní souvisejících rybníků v letech před vypuštěním v r. 2009. Vlastní práce se zaměřuje na vnímání návštěvníků a obyvatel této oblasti v r. 2014. Obě skupiny respondentů shodně vnímají kvalitou vody jako nízkou i po napuštění. Shodují se, že čištění přehrady nemá vliv na její návštěvnost.

Klíčová slova:

Znečištění, eutrofizace, vodní nádrž, turismus, rekreační oblast, návštěvnost

Abstract:

Thes article deals with the evaluation visits of Plumlov from the perspective of tourists and local people. The aim was to find out whether the recreational area Plumlov became popular again for the tourists after draining and cleaning of the water tank. The first part is devoted to a review of literature dealing with tourism, pollution of surface (especially swimming) water and cleaning methods. The following part shows recreational areas and pollution problems of the dam and its associated ponds in the years before the launch in 2009. The paper focuses on the evaluation of visitors and residents perception of recreational potentialofthis area in 2014. Both groups of respondents consistently perceived as low-quality water after filling. They also agree that cleaning the dam does not affect its recreational use.

Key words:

Pollution, eutrophication, tourism, recreation area, attendance

Úvod

Rekreační oblast Plumlov je hodnotná a atraktivní z důvodu existence přehrady, která ačkoliv z technických parametrů sice není nijak významná, ovlivňuje charakter krajiny, její stabilitu a ekologickou vyváženost. Vodní nádrž Plumlov byla několik desetiletí vyhledávaným místem mnoha tuzemských i zahraničních turistů, kteří ji navštěvovali zejména v letních měsících k rekreaci. Prakticky od počátku své existence se však potýkala s problémem výskytu sinic, což mnohdy zapříčinilo i vyhlášení zákazu koupání. Díky tomu postupně docházelo až k rapidnímu úbytku návštěvnosti celé rekreační oblasti. Proto po několika alternativních opatřeních došlo v roce 2009 k úplnému vypuštění, těžbě sedimentu a dalším nákladným opatřením, které trvaly dlouhých pět let. Za tu dobu zaznamenali místní obchodníci významné ztráty na zisku, někteří dokonce přerušili i svůj provoz. V současné době je přehrada opět napuštěná a očekává se nárůst počtu turistů. Otázkou zůstává, zda bude tento cíl někdy naplněn. Je třeba počítat se zvyšujícími se nároky rekreantů, kteří se nespokojí s kvalitou vody, jakou může přírodní koupaliště nabídnout, ale preferují udržované a zmodernizované atraktivní prostředí, které může často být v rozporu s krajinným rázem venkovského regionu.

Rekreace u vody

Pro rekreaci jsou zejména v letních měsících vyhledávanou oblastí vodní plochy. K tomu se často využívají přírodní koupaliště, umělé i přirozené vodní nádrže a mnohá místa na vodních tocích, která jsou k tomu vhodná (Schneider a kol., 2009).

Základní dělení rekreačních vod a jejich stručnou charakteristiku uvádí Müllerová a kol. (2014):

- Koupaliště ve volné přírodě - umělé nebo přírodní nádrže, o které je pečováno ze strany provozovatele (sledování kvality vody, péče o břehy a pláže apod.). Nezbytná je vybavenost sociálním zařízením.
- Povrchové vody využívané ke koupání – navštěvovány větším počtem osob, bez provozovatele, kvalita vody prováděna hygienickou službou (v rozsahu a četnosti ukazatelů jako u koupališť ve volné přírodě), menší rozsah vybavenosti sociálním zařízením.
- Ostatní vodní plochy – spontánně využívané, bez sledování kvality vody. Jedinou překážkou koupání je úřední zákaz, který je vyhlášen v případě znečištění nebo kontaminování vody v takovém rozsahu, které může ohrozit lidské zdraví.
- K dalším typům rekreačních vod patří umělá koupaliště a léčebné a rehabilitační bazény.

V současnosti lidé požadují vysoké nároky jak na kvalitu vody, tak i na pozitivní zážitek spojený s prostředím v její těsné blízkosti. Je zřejmé, že špatná kvalita vody může mít na člověka negativní vliv. Nicméně v České republice je většina povrchových vod napadená sinicemi, jejichž přítomnost snižuje jednak přírodní, ale i rekreační hodnotu území (Duras, 2009).

Podle Chvátalové (2011) jsou vody určené ke koupání ve volné přírodě z hlediska jejich kvality a vhodnosti ke koupání klasifikovány do pěti kategorií (stupňů kvality):

1 Voda vhodná ke koupání – voda s vyhovujícími smyslově postižitelnými vlastnostmi, zdravotně nezávadná a s nízkou pravděpodobností výskytu zdravotních problémů při rekreaci.

2 Voda vhodná ke koupání se zhoršenými smyslově postižitelnými vlastnostmi – opět zdravotně nezávadná voda, která má ale zhoršené smyslově postižitelné vlastnosti, a proto je dobré v případě možnosti se po koupání osprchovat. Při rekreaci je minimální pravděpodobnost zdravotních komplikací.

3 Zhoršená jakost vody – voda je mírně zdravotně závadná, u některých jedinců hrozí zdravotní komplikace, proto se doporučuje se ihned po koupání osprchovat.

4 Voda nevhodná ke koupání – voda zdravotně závadná, neodpovídá hygienickým požadavkům a u některých jedinců mohou při rekreaci hrozit zdravotní potíže. Proto není koupání doporučeno zejména citlivějším osobám, jako jsou těhotné ženy, osoby trpící alergiemi, děti a osoby, které mají oslabený imunitní systém.

5 Voda nebezpečná ke koupání – závadná voda, která neodpovídá hygienickým požadavkům, a proto se zde vyhlašuje zákaz koupání. Při rekreaci totiž hrozí akutní poškození lidského zdraví.

Metody analýzy a hodnocení poptávky v cestovním ruchu

Metoda analýzy poptávky podle Vystoupila a kol. (2007) zkoumá návštěvnost území podle počtu a struktury návštěvníků, a to na základě analýzy poptávkových trendů, která identifikuje změny v preferencích návštěvníků a následně je promítá do tvorby produktů. Úspěch regionu je zaručen jen tehdy, pokud na tyto změny rychle zareaguje. Metoda analýzy poptávky bývá mnohdy doplněna o analýzu spotřebitelského chování, která zkoumá chování návštěvníků podle různých sociologických a marketingových šetření (tuto problematiku lze podrobně nalézt v publikacích řady českých a zahraničních autorů, zabývali se jí např. Foret (2012), Kozel a kol. (2006), Beri (2007) aj.). Cílem šetření bývá poznání kvalitativních charakteristik návštěvníků, tedy hlavně zjištění spokojenosti s pobytem, hodnocení úrovně poskytovaných služeb cestovního ruchu, preference zákazníků v oblasti trávení volného času, ale také sociální a ekonomická struktura zákazníků. Využití kvantitativních metod šetření bývá omezeno, v zásadě lze pouze sledovat počet přijíždějících hostů, vyhodnocení návštěvnosti a rozsah uplatnění jednotlivých forem cestovního ruchu, jako např. kapacity ubytování (Smutek, 2005). Jelikož návštěvnost přináší do lokality příjmy, je proto nezbytné nezanedbávat

statistiku hostů v hromadných ubytovacích zařízeních, která bývá zveřejňována na stránkách Českého statistického úřadu.

Proces šetření bývá rozdělen do několika kroků (Vystoupil a kol., 2007):

- Definice cíle šetření – od cíle se odvíjí metodika sběru dat a struktura dotazníků, jelikož specifikuje využitelnost získaných výsledků.
- Forma výzkumu – mezi základní metody sběru dat patří pozorování, průzkum (dotazování) a experiment. Z toho lze považovat průzkum jako nejrozšířenější techniku, jelikož je snadno použitelný a flexibilní. Informace se sbírají různými prostředky, mezi které patří např. telefon, pošta, online server nebo osobním dotazováním.
- Sestavení výběrového souboru – ovlivňuje celkovou kvalitu šetření, proto se klade důraz na reprezentativnost výběrového souboru (takový vzorek, jehož výsledky lze aplikovat na celý soubor). Nejpoužívanějším způsobem šetření je náhodný (též pravděpodobnostní) výběr, který je podle Karlíčka a kol. (2013) charakteristický stejnou pravděpodobností jedince ze sledovaného souboru, že bude vybrán. Dalším kritériem je velikost vzorku, který je mimo jiné závislý na efektivnost vynaložených finančních prostředků.
- Výběr místa a časového sběru dat – nutností je výběr takového místa, kde se vyskytuje co nejvyšší počet turistů, což jsou ubytovací zařízení, turistické atraktivity, apod. Nezbytné je dodržení nezbytně dlouhého časového úseku, aby bylo zabráněno vlivu vnějších faktorů (např. počasí).

Charakteristika rekreační oblasti Plumlov

Rekreační oblast Plumlov se nachází v mikroregionu Plumlovsko, jehož součástí jsou obce Plumlov, Mostkovic, Krumsín, Ohrozim, Prostějovičky, Stínava a Vícov. Jde o významnou rekreační oblast v celém okrese Prostějov, ale i v Olomouckém kraji (Regionální agentura pro rozvoj Střední Moravy, 2005).

Obr. 1: Poloha rekreační oblasti Plumlov

zdroj: ArcČR 500, Arcdata Praha, vlastní zpracování

Město Plumlov, které se nachází ve střední části okresu Prostějov v nadmořské výšce 330 m po levé straně říčky Hloučely. Je tvořeno vlastním městečkem a dalšími třemi připojenými obcemi – Hamry, Soběsuky a Žárovice. Historie Plumlova sahá do druhé poloviny 13. století a je úzce spjata s

vybudováním hradu v období kolonizace Drahanské vrchoviny, kdy město vzniklo jako jeho předhradí (Kvapil, 1991).

V rekreační oblasti Plumlov je soustředěna většina chráněných území celého okresu. Patří sem státní přírodní rezervace (Čubernice, Brániska a Za hrnčířkou) a chráněné přírodní výtvory nacházející se ve Stínavě (Kvapil, 1991). Velmi oblíbená je v současné době cykloturistika, která se významně podílí na návštěvnosti Plumlovska. Lokalitou vedou cyklotrasy I. a IV. třídy, z nichž nejvýznamnější je trasa mezinárodního významu - tzv. Jantarová stezka, na kterou dále navazují další lokální trasy (Regionální agentura pro rozvoj Střední Moravy, 2005). Existují zde podmínky i pro pěší turistiku, konkrétně město Plumlov je křižovatkou značených turistických cest – červené trasy dlouhé 23,5 km a vedoucí z Prostějova přes Mostkovice, Plumlov, Soběsuky, Hamry, Vícov, Stínavu až do Okluk a zelené trasy s délkou 12 km, začínající v Plumlově a končící v Otaslavicích (Kvapil, 1991).

Plumlovsko ještě v nedávné minulosti patřilo k rekreačně vyhledávaným místům a významným koncentracím cestovního ruchu na Střední Moravě. K tomu přispěla hlavně přítomnost Plumlovské přehrady, kdy po její výstavbě vznikly na tomto místě plochy individuální a později i též hromadné rekreace (Krajský úřad Olomouckého kraje, 2015). Většina z nich vznikla na území města Plumlova a obce Mostkovice. S tím byl spojen i vznik a vývoj ploch pro občerstvení a různých služeb pro rekreanty. Bohužel, postupem času mnoho z nich ukončilo svůj provoz, smutnou záležitostí je například pohled na dříve oblíbený a turisty vyhledávaný hotel Zlechov.

Základní informace o vodním díle Plumlov

VD Plumlov je největší a nejvýznamnější nádrží ležící na říčce Hloučele. Do této oblasti dále náleží další dvě významná vodní díla, a to Podhradský rybník a rybník Bidelec. V následujícím textu budou tyto vodní plochy stručně popsány, jelikož významně ovlivňují kvalitu vody v přehradě a tím přispívají k návštěvnosti a atraktivnosti celé rekreační oblasti.

Vodní dílo Plumlov není svými technickými parametry nijak obzvlášť významné, nicméně jak bylo již zmíněno, zásadně ovlivňuje charakter krajiny. Rozkládá se mezi Mostkovicemi a Plumlovem. Celkový objem nádrže činí 5,45 mil. m3 a zatopená plocha zaujímá rozlohu 74 ha. Předhradní hráz je situovaná v katastrálním území Stichovice. Je 17 m vysoká a v koruně 5 m široká a její délka činí 469,5 m (Povodí Moravy, 2014). Na výstavbu byl použit hlinito-jílovitý materiál, který se těžil ve vzdálenosti cca 700 m od staveniště a poté byl hutněn těžkými litinovými válci. Návodní strana je opevněna proti vlnobití kamennou spárovou dlažbou umístěnou do betonu, vzdušný svah je zatravněn. V těsné blízkosti hráze se nachází věžový objekt s výpustným zařízením (viz obr. 2), který je přístupný po ocelové lávce (Zíma, 1989).

Obr. 2: Pohled na hráz, věžový objekt a bezpečnostní přeliv

zdroj: Sekaninová, 2015

Plumlovská přehrada slouží zejména ke snižování povodňových průtoků, ale také i ke zlepšování minimálních průtoků pod hrází vodního díla v období sucha (Povodí Moravy, 2014). Již v prvních letech provozu se začala též v okolí přehrady rozvíjet rekreace, k čemuž napomohla především blízkost města Prostějova, což je významné hospodářské a společenské centrum celé oblasti (Broža, 2005). V současnosti je podle Štefáčka (2010) vodní nádrž Plumlov využívána pro průmysl, ke koupání, veslování, windsurfingu a plachtění, ale také k výrobě elektrické energie v MVE, k rybímu hospodářství a pro nouzové zásobování Prostějova v případě kritického nedostatku vody z vodárenských zdrojů (Broža, 2005).

Úpadek návštěvnosti

V posledních letech před vypuštěním vykazovaly vodní nádrž Plumlov a s ní související rybníky Bidelec a Podhradský vysoké hodnoty zatížení fosforem, což s sebou přineslo mimo jiné problém eutrofizace a s tím spojený masový rozvoj sinic. Mimo rybník Bidelec, který je primárně určen k chovu ryb, se jedná o vodní plochy s významným rekreačním potenciálem. Díky problému eutrofizace rekreační význam těchto vodních ploch značně poklesl. Krajská hygienická stanice při nevyhovující jakosti vody ke koupání mnohdy při riziku ohrožení zdraví (stupeň č. 5) vydávala zákaz koupání. Podle informací z Olomouckého kraje (2015) dokonce došlo v posledních letech k masivní výstavbě soukromých bazénů v místech pro bydlení i pro individuální rekreaci.

V důsledku toho došlo také k úpadku investičních aktivit soukromých i veřejných subjektů a tím tak i ke zhoršení kvality infrastruktury a služeb cestovního ruchu. S tím souvisela i celková stagnace území, jelikož s výpadkem hlavní rekreační aktivity nebylo Plumlovsko schopno nabídnout další možnosti vyžití a došlo tak k rapidnímu úbytku počtu návštěvníků této lokality.

Snahy o aktivizaci území

Pro aktivizaci rozvoje cestovního ruchu a zvýšení atraktivnosti Plumlovska vznikly různé koncepční materiály, jejichž cílem je navrhnout opatření a aktivity týkající se zlepšení infrastruktury, oživení stávajících rekreačních zařízení a dalších oblastí, které mají za cíl pro turisty vytvořit ideální podmínky. Hlavním cílem těchto dokumentů je vyvolat u návštěvníků jejich celoroční zájem o tuto oblast, tedy o historické, přírodní a kulturní hodnoty regionu, a pokud možno prodlužit délku jejich pobytu na více dní (Regionální agentura pro rozvoj Střední Moravy, 2012).

Snahou mikroregionu Plumlovska a zejména dotčených obcí Mostkovic a Plumlova bylo uskutečnit takové kroky, které by primárně vedly k ošetření přehrady od sinic a do regionu se tak vrátil cestovní ruch. Jako první vznikl komplexní plán prací, které měly vést k vyřešení problému – projekt Čistá Hloučela a vodní nádrž Plumlov.

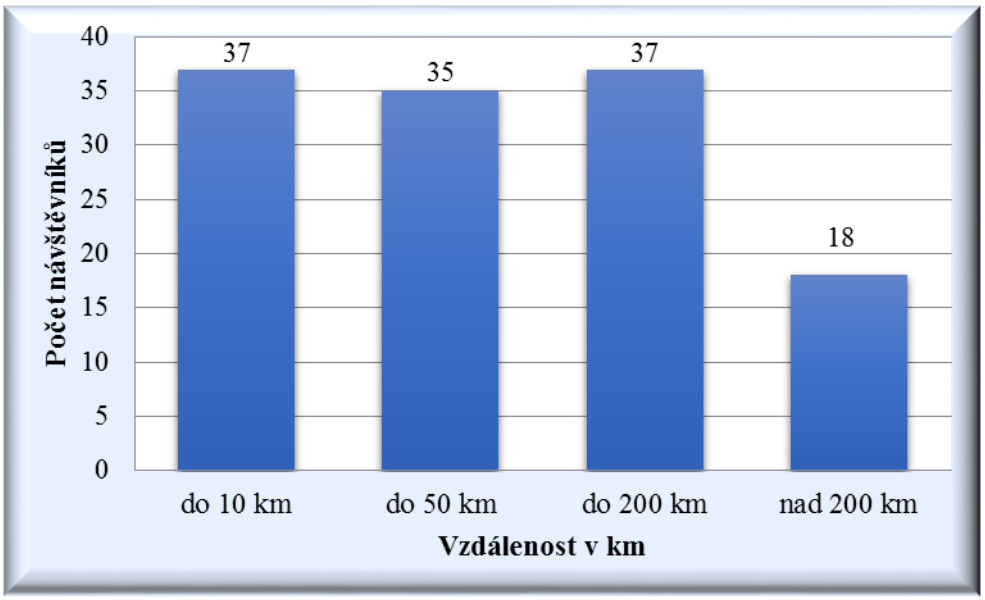
Metodika

Zhodnocení atraktivity přehrady a celého zájmového území proběhlo formou dotazníkového šetření, které bylo uskutečněno v letních měsících roku 2014, tedy v první koupací sezóně po opětovném napuštění VD Plumlov a dvou plumlovských rybníků. Do skupiny návštěvníků byli zařazeni respondenti mimo obyvatel Mostkovic a Plumlova. Průzkum byl realizován v místech obou kempů a v blízkosti stánků s občerstvením, zejména na pláži U Vrbiček a u občerstvení Na Špici. Ve stejnou dobu byl zahájen dotazníkový průzkum i mezi obyvateli Plumlova a Mostkovic, který se zaměřil na zjištění spokojenosti s procesem čištění a jeho výsledkem. Celkem bylo získáno téměř 250 dotazníkových archů.

Zpracování výsledků dotazníkového šetření, vývoje ziskovosti podniků i vývoje kvality vody proběhlo v programu MS Excel prostřednictvím spojnicových a výsečových grafů.

Šetření spokojenosti turistů s koupací sezónou 2014

Z celkového počtu 127 respondentů se výzkumu zúčastnilo 62 mužů (49 %) a 65 žen (51 %). Tito návštěvníci přijeli z nejrůznějších koutů České republiky, avšak více než polovina oslovených pocházela z okolí maximálně do 50 km od přehrady. Téměř třetina dotázaných pocházela ze vzdálenějších míst, a to do 200 km od přehrady, a nejmenší skupinou byli turisté s trvalým pobytem více než 200 km (viz graf 1). Z toho vyplývá, že v roce 2014 přehradu navštívili turisté z blízkého okolí a turisté z Moravy. Je to dáno pravděpodobně tím, že Plumlovská přehrada nepatří v České republice mezi známé přehrady a mnoho lidí nemá ani ponětí o její existenci, natož, tak o jejím čištění.

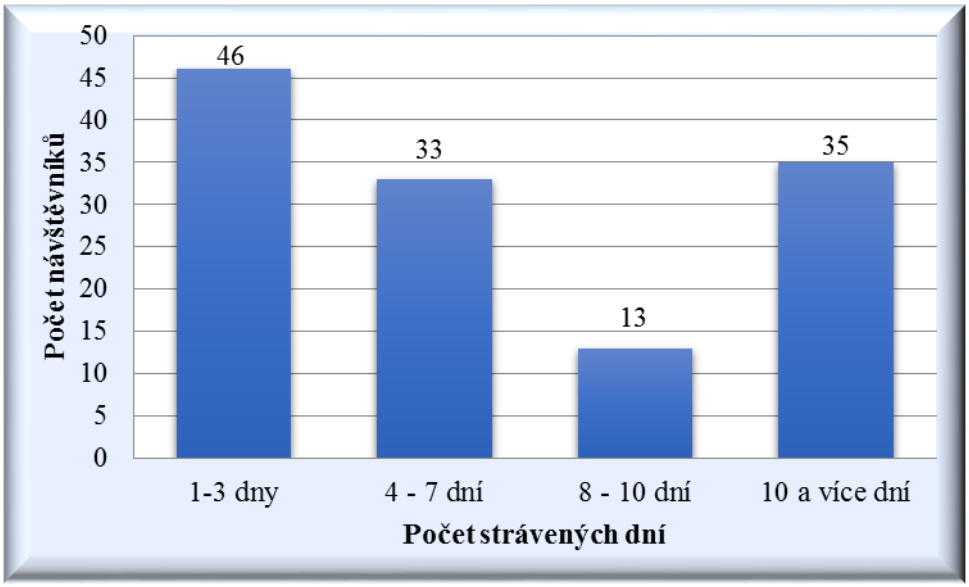
Graf 1: Vzdálenost bydliště respondenta od přehrady v absolutních počtech

zdroj: vlastní zpracování

Z hlediska věkové struktury se průzkumu zúčastnily 2/3 respondentů v rozmezí věku 19 – 49 let.

Délka a důvod návštěvy přehrady

Od vzdálenosti bydliště návštěvníků od přehrady se odvíjela i délka jejich pobytu. Valná většina se zde totiž rozhodla trávit svůj volný čas pouze v rozmezí do 1 – 3 dnů, maximálně do jednoho týdne. K odpovědi 10 a více dní se vyjádřili lidé z Prostějova a okolí, jelikož právě tato skupina zde hodlá strávit významnou část svých prázdnin, nicméně bez přespání. Dávají tak raději přednost jednodenním výletům (graf 2).

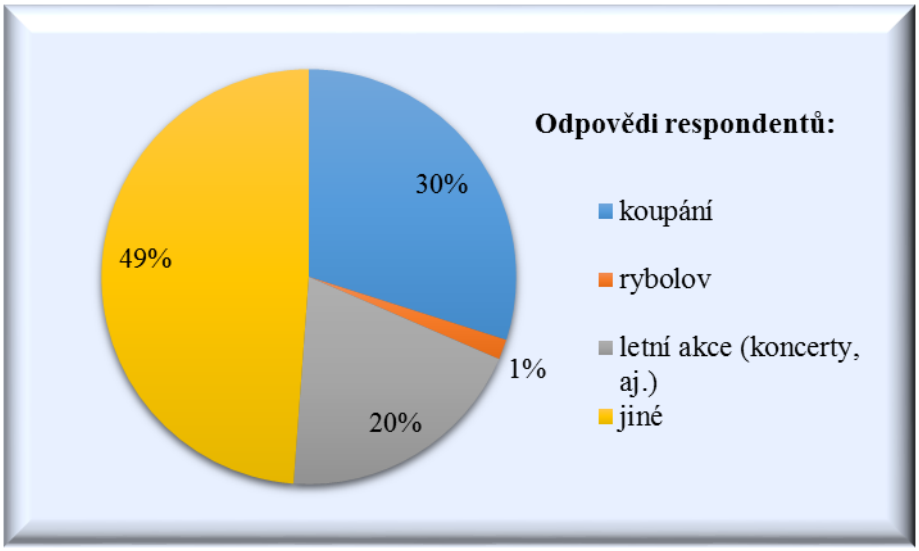

Graf 2: Počet strávených dní na přehradě v absolutních počtech

zdroj: vlastní zpracování

Respondenti Plumlovskou přehradu naštěvují především z důvodu jejího prostředí, nikoliv pouze kvůli vodě (koupání) v přehradě (graf 3). Takto se vyjádřilo celkem 49 % oslovených. Jejich množství odpovídá četnosti návštěv několikrát za sezónu (týká se to především obyvatel města Prostějova a okolních obcí). Ostatní turisté, pocházející především ze vzdálenějších míst, sem přijeli kvůli zvědavosti, jak dopadlo čištění vodního díla či z důvodů doporučení, krásných vzpomínek, ale i návštěv přátel (15 % respondentů uvedlo možnost „jiné“).

Z toho vyplývá fakt, že návštěva přehrady za účelem koupání je prioritou jen u 30 % turistů (graf 3). Téměř 50 % oslovených se vyjádřilo, že hlavní účel jejich cesty byla turistika, ale i odpočinek, rekreace, procházky v krajině, zvědavost, či posezení u piva. Nemalé procento lidí jezdí do rekreační oblasti kvůli pořádaným letním akcím. Díky tomu význam rekreační oblasti Plumlov mírně narůstá.

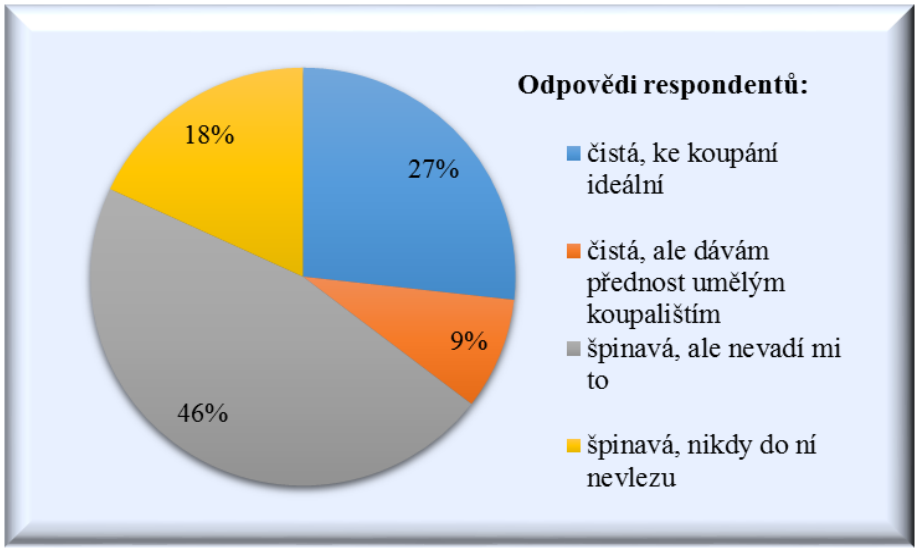

Graf 3: Účel návštěvy Plumlovské přehrady v %

zdroj: vlastní zpracování

Spokojenost turistů s kvalitou vody po provedeném čištění přehrady

Další část výzkumu se zaměřila na zjištění spokojenosti turistů s kvalitou vody v přehradě (graf 4). Z celkového počtu respondentů se 64 % z nich vyjádřilo, že dle jejich názoru je voda v přehradě i po procesu vypuštění a následného čištění neustále špinavá, z toho 18 % nemá v úmyslu se v ní vůbec koupat.

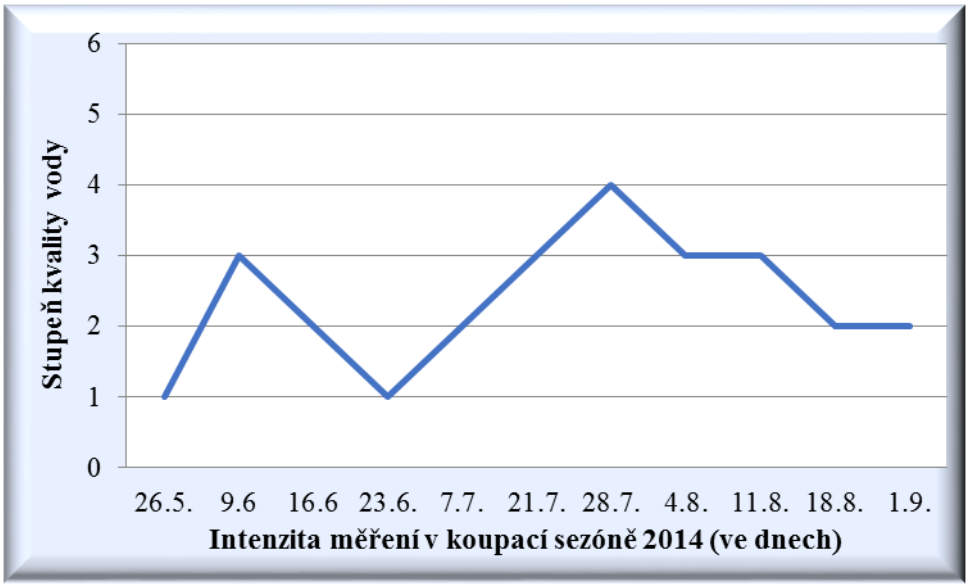

Graf 4: Odpovědi respondentů na otázku, jak jsou spokojeni s kvalitou vody v %

zdroj: vlastní zpracování

Toto zjištění ale není dobré pro celou rekreační oblast, jelikož přehrada byla dlouhá léta hlavním lákadlem nejen u turistů pro volbu letní dovolené, ale i pro místní obyvatele. Navíc v případě nevyřešení tohoto problému by Plumlovsku hrozilo, že se sem turistický ruch už nemusí vrátit. Turistika je sice významným faktorem, ale je nutno konstatovat, že ji nabízí i mnoho jiných lokalit na celém území ČR, tudíž se musí počítat s vysokou konkurencí. Pro region to tedy znamená snahu o co nejlepší výsledek v procesu čištění přehrady a její lepší propagaci v případě nabídky pro trávení volného času. S tím souvisí i zdokonalování rekreační infrastruktury a dalších atraktivit v území.

Nicméně je třeba dodat fakt, že 36 % respondentů se vyjádřilo kladně. Toto číslo není zrovna malé. Otázkou tedy zůstává, proč někteří hodnotí vodu velmi kladně a druzí zcela naopak? Odpověď lze najít v rozsahu šetření, které jak už bylo zmíněno, probíhalo v období dvou letních měsíců. V průběhu toho se kvalita vody měnila v návaznosti na počasí. Jak je vidět na následujícím obrázku, v průběhu července se stupeň kvality vody v průběhu měření zhoršoval ze stupně 1 až na stupeň 4. Bylo to dáno teplým a suchým počasím s minimálním úhrnem srážek. Proto byl zajištěn minimální průtok a voda tak vytvářela ideální podmínky pro tvorbu vodního květu. Navíc z důvodu postupného napouštění přehrady byla hladina vody velmi nízká. Teprve v srpnu pro příchodu větších četností srážek stoupla hladina vody a stupeň kvality se postupně začal měnit až na stupeň 2. Právě v tuto dobu oslovení respondenti označovali kladnou variantu odpovědi.

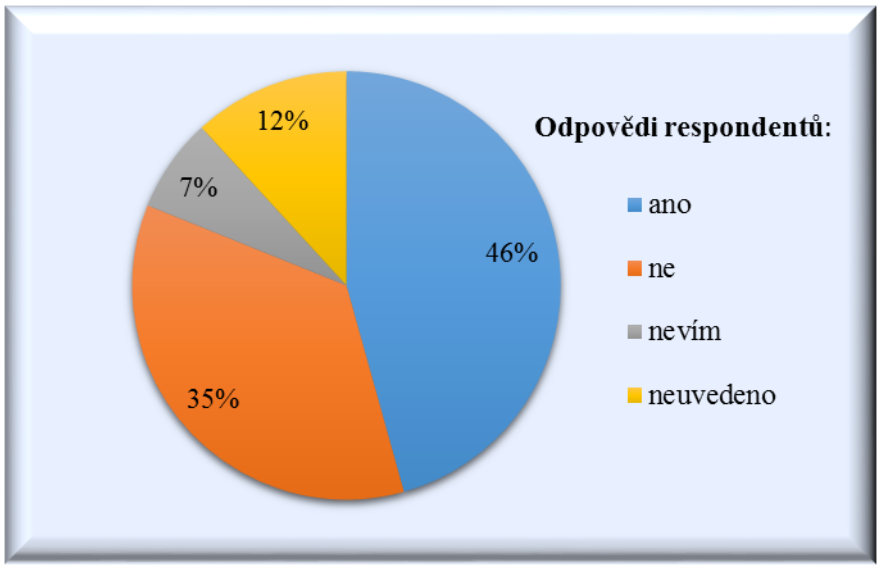
Pozn. 1 = voda vhodná ke koupání; 2 = voda vhodná ke koupání se zhoršenými smyslově postižitelnými vlastnostmi; 3 = zhoršená jakost vody; 4 = voda nevhodná ke koupání; 5 = voda nebezpečná ke koupání).

Graf 5: Vývoj kvality vody v koupací sezóně 2014

zdroj: vlastní zpracování dat Koordinačního střediska pro resortní informační systémy, 2014

Posouzení vlivu revitalizace přehrady na podporu rozvoje cestovního ruchu

Ačkoliv předešlá zjištění nejsou pro rekreační oblast Plumlov příliš kladná, tak i přesto si téměř polovina oslovených myslí, že ekonomicky nákladné řešení revitalizace vedoucí k vyčištění vody v přehradě bylo pravděpodobně jediným řešením, aby se do oblasti vrátil cestovní ruch (viz obrázek 6). Proto tito lidé vidí čištění přehrady jako obrovský přínos, jak podpořit rekreační oblast. Někteří jedinci se ovšem k tomuto stanovisku vyjádřili, že sice bylo dle jejich názoru vybagrování nutné, ale výsledek nesplnil jejich očekávání.

Graf 6: Mělo čištění přehrady vliv na rozvoj cestovního ruchu v rekreační oblasti?

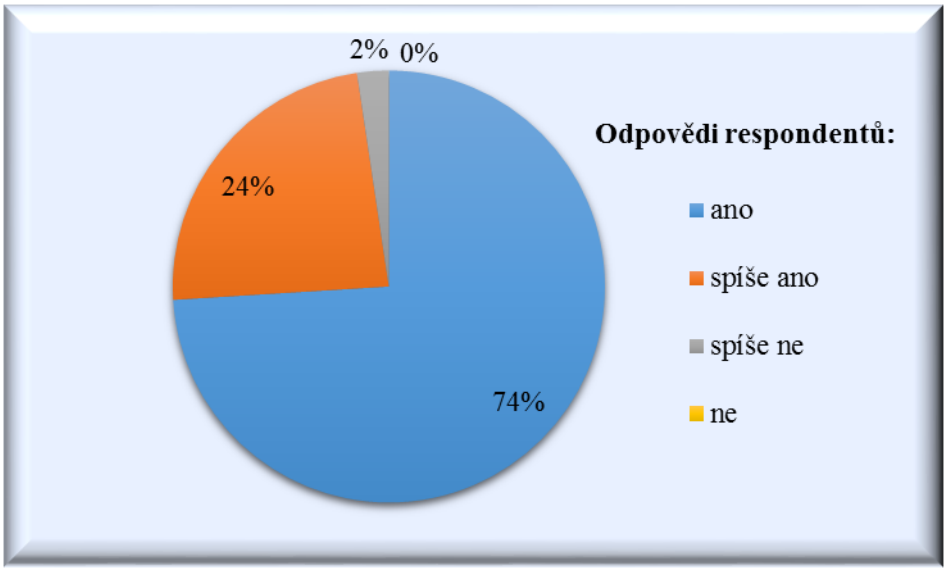
zdroj: vlastní zpracování

Opačného názoru je 35 % oslovených, kteří v tomto kroku nevidí žádný přínos. Argumentují tím, že celá akce byla neefektivní, trvala příliš dlouho a „utopilo se“ hodně finančních prostředků. Mnozí

uvedli, že by se prvně měly vybudovat kvalitní a účinné čistírny odpadních vod u výše ležících obcí a potom teprve řešit odstranění sedimentu. Je zřejmé, že negativní názor pravděpodobně zastávali turisté pocházející z ne příliš vzdálených regionů, jelikož právě tato skupina lidí zná místní podmínky a celý proces čištění VD Plumlov.

Návrat turistů k Plumlovské přehradě

Na závěr byla respondentům položena otázka, zda by chtěli přehradu v příštích letech opět navštívit. Nad očekávání se z tohoto počtu 98 % vyjádřilo kladně, z toho 86 % dokonce i mimo letní sezónu.

Graf 7: Odpovědi respondentů na otázku, zda by se v následujících letech k přehradě opět vrátili v %

zdroj: vlastní zpracování

Celkově z výsledků šetření spokojenosti turistů s návštěvnou Plumlovské přehrady vyplynulo, že většina oslovených tuto oblast v minulosti již navštívilo a vrací se sem zejména z důvodu krásného prostředí, které je ideální k aktivnímu či pasivnímu trávení volného času. Mezi ně patří zejména turisté z nedalekých oblastí, zejména z okresu a blízkého města Prostějova. Většina oslovených má v plánu se v budoucnosti na přehradu určitě vrátit, ačkoliv nejsou spokojeni s její kvalitou vody. Z toho vyplývá, že v této oblasti upadá význam funkce rekreace u vody, nicméně i přesto je Plumlovsko neustále turisticky vyhledávanou rekreační oblastí.

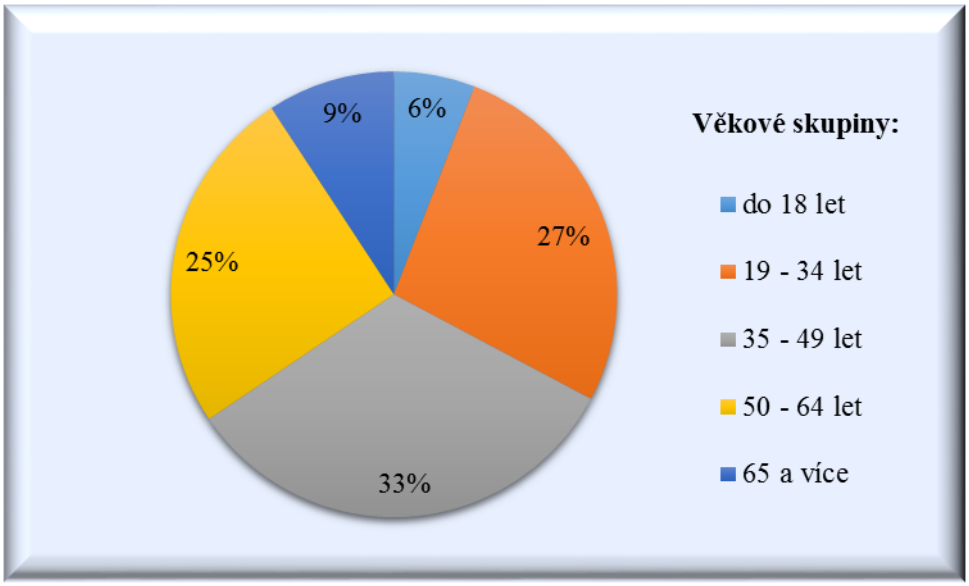
Šetření spokojenosti místního obyvatelstva s procesem čištění VD Plumlov

Druhá část výzkumu se zaměřila na šetření spokojenosti místního obyvatelstva s procesem čištění vodní nádrže Plumlov, který byl doprovázen jejím úplným vypuštěním a celkovou stagnací rekreační oblasti.

Dotazníkové šetření probíhalo už v době letních prázdnin, ale také i začátkem nadcházejícího podzimního období, a to zejména v měsíci září. Vlastním šetřením bylo získáno celkem 120 dotazníkových archů z obou dotčených obcí. Do výzkumu byly zahrnuty pouze relevantní dotazníkové archy (obsahující úplné a jednoznačné odpovědi).

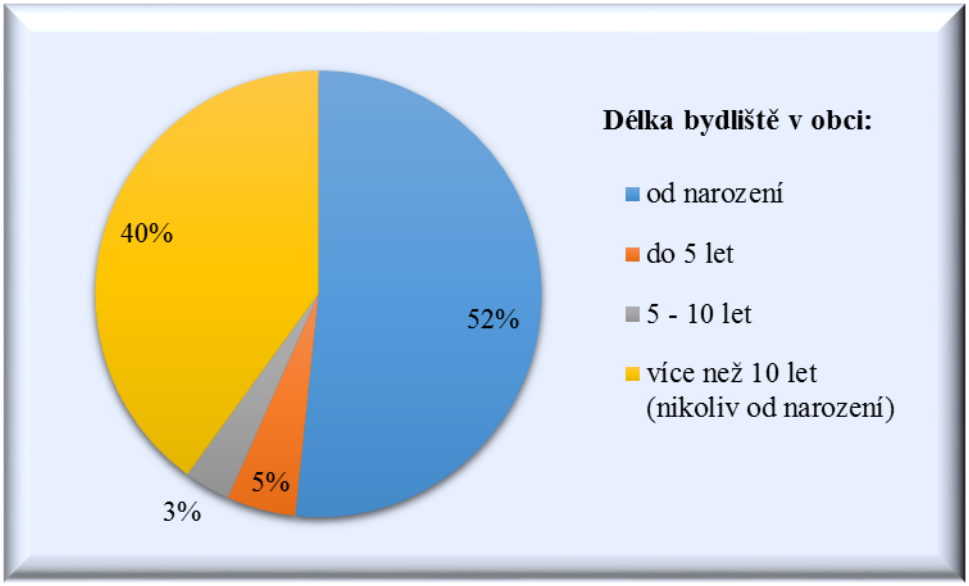
Skladba respondentů

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 120 respondentů, z toho 57 mužů (47 %) a 63 žen (53 %). Jednalo se o občany Mostkovic a Plumlova v poměru 62:58 dotázaných. Celkem tento počet odpovídá 3 % všech občanů žijících v území. Věková struktura respondentů a délka jejich pobytu v obci jsou podrobně uvedeny v grafech 8 a 9.

Graf 8: Věkové skupiny respondentů – místních obyvatel v %

zdroj: vlastní zpracování

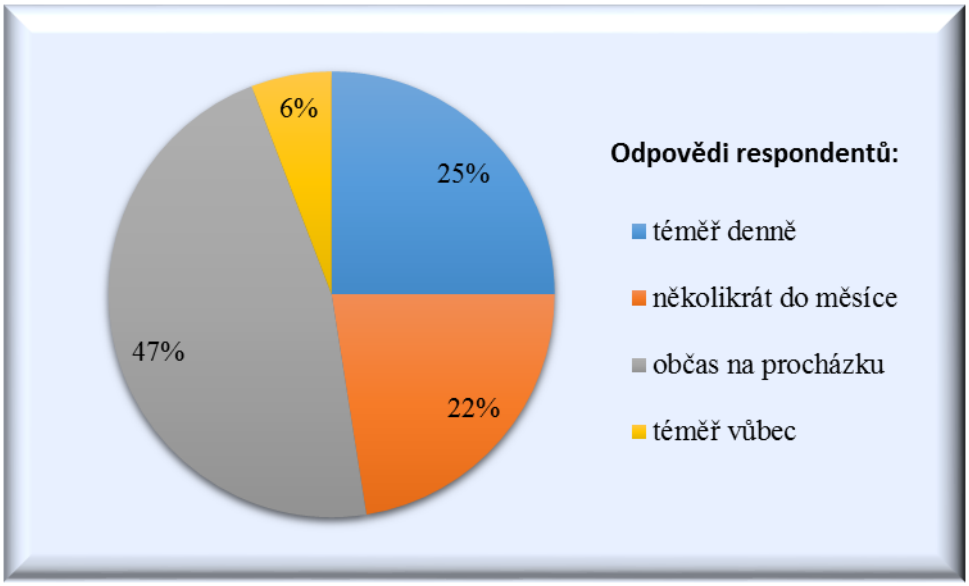
Graf 9: Pobyt respondentů v obci z časového hlediska v %

zdroj: vlastní zpracování

Z výsledků lze konstatovat, že většina respondentů účastnících se výzkumu žije v Mostkovicích i v Plumlově od narození nebo více než 10 let. Z toho lze odvodit, že na katastrálním území těchto obcí žijí převážně starousedlíci, kteří by tak měli mít vyšší povědomí o stavu přehrady, v jakém se nachází už mnoho let, a proto by jejich odpovědi měly být co nejvíce relevatní.

Hodnocení návštěvnosti vodní nádrže Plumlov místním obyvatelstvem

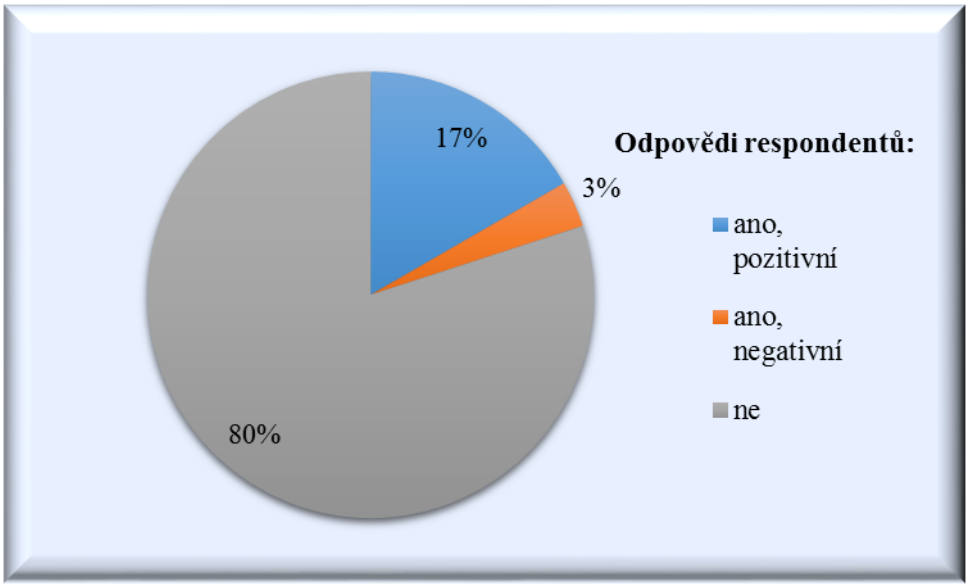
Místní obyvatelstvo se v blízkosti přehrady pohybuje v častých intervalech, dokonce čtvrtina respondentů uvedla možnost denní návštěvy (graf 10). Pouze 6 % z celkového počtu oslovených přehradu téměř nevyužívá, jedná se však převážně o starší generaci lidí, která z různých důvodů (a to zejména zdravotních) tráví svůj čas převážně v místech svého obydlí.

Graf 10: Intenzita návštěv vodní nádrže Plumlov místním obyvatelstvem v %

zdroj: vlastní zpracování

Velká většina dotázaných (80 %) uvedla, že vypuštění přehrady neovlivnilo četnost jejich návštěv, jelikož tito lidé mají k ní a jejímu okolí velmi blízký vztah. Například na podzim roku 2009 sem chodívali pozorovat vypouštění a následně i postup prací na procesu jejího čištění nebo v roce 2013 práce na opravě hráze. Stejně tak mnoho lidí pozorovalo napouštění na jaře 2014. Návštěvnost přehrady (nejen) místním obyvatelstvem byla tedy dokonce i vyšší, než v předchozích letech. Celkem 17 % dotázaných se vyjádřilo, že revitalizace přehrady pozitivně ovlivnila její návštěvnost (graf 11).

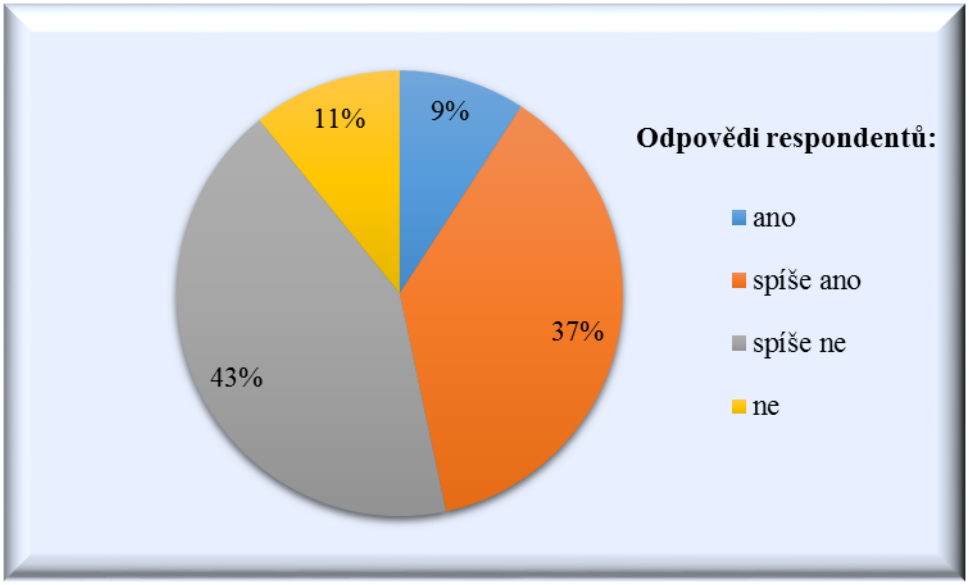
Graf 11: Mělo vypuštění přehrady vliv na její návštěvnost místními obyvateli?

zdroj: vlastní zpracování

Z výsledků vyplývá, že místní lidé tráví svůj volný čas v blízkosti Plumlovské přehrady velmi často, nicméně ne z důvodu rekreace u vody, ale za účelem turistiky a odpočinku v příjemném prostředí. Mnoho místních obyvatel vyjíždí za účelem koupání do nedalekého aquaparku nebo má na svém pozemku vlastní bazén. Proto se vypuštění a práce vedoucí ke zlepšení kvality vody a okolního prostředí nádrže nepodílely na vlivu jejich návštěvnosti.

Spokojenost místního obyvatelstva s kvalitou vody

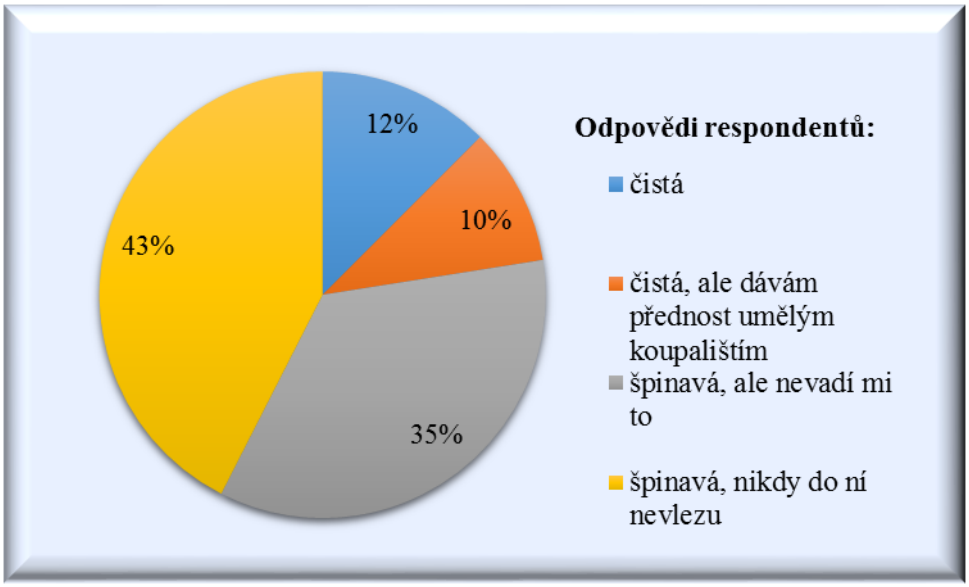
Další část výzkumu byla zaměřena na průzkum spokojenosti místních obyvatel s kvalitou vody ve vodní nádrži Plumlov. Po letech plných očekávání na letní sezónu 2014 bylo cílem šetření zjistit, co si nejen turisté, ale občané dotčených obcí myslí o čistotě vody a zda byl rozsáhlý proces čištění efektivní. Více než polovina oslovených (54 %) zastává k čistotě negativní stanovisko, zbytek přihlíží ke kladné variantě odpovědi (graf 12).

Graf 12: Odpovědi respondentů na otázku, zda se kvalita vody ve vodní nádrži Plumlov po jejím napuštění oproti jiným sezónám zlepšila v %

zdroj: vlastní zpracování

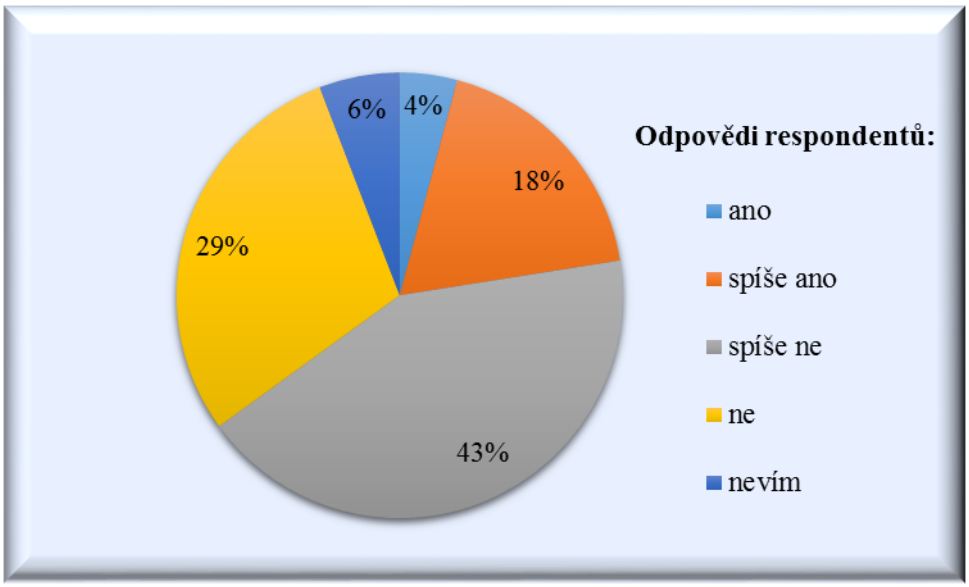
S tím souvisí i následně položená otázka, a to jak jsou obyvatelé spokojeni s kvalitou vody v letní sezóně 2014. Vzhledem k již zjištěným negativním názorům se dalo očekávat, že lidé s kvalitou vody nebudou spokojeni, což se následně projevilo v jejich odpovědích. Celkem 78 % oslovených hodnotí čistotu vody v přehradě jako znečištěnou, z toho 43 % nemá v úmyslu se v ní vůbec koupat.

Graf 13: Spokojenost místních obyvatel s kvalitou vody ve VD Plumlov v %

zdroj: vlastní zpracování

Místní obyvatelé nehodnotí pozitivně ani výhled do budoucna. Nevěří moc tomu, že voda v přehradě vydrží v následujících letech alespoň na současné úrovni (graf 14). Důvodů jejich skeptických názorů může být několik, například znalost místních podmínek a pokusů o čištění vodního díla v minulých letech, čistota vody v letní sezóně 2014 a zejména informace o procesu čištění, které proběhlo ještě v nedávné době.

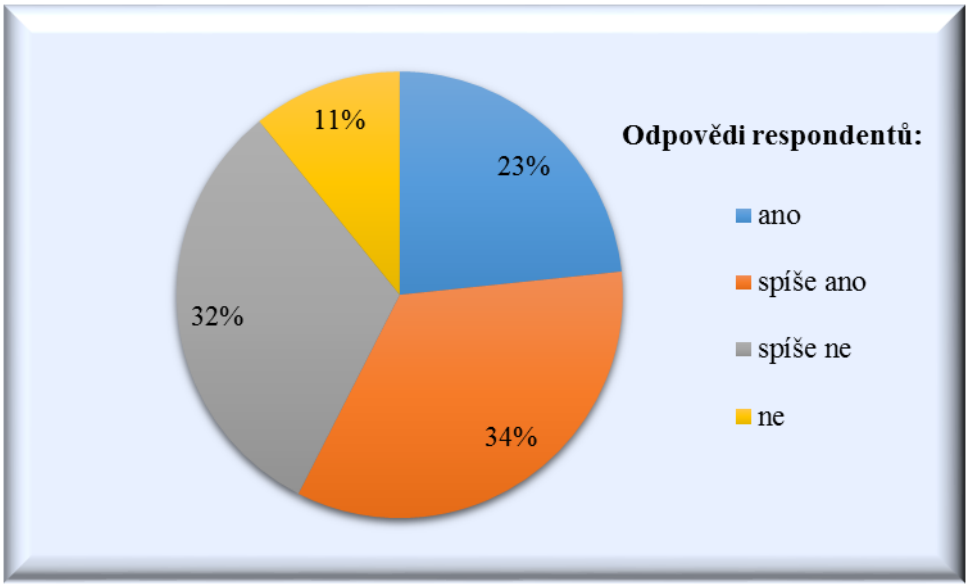
Graf 14: Odpovědi respondentů na otázku, zda se vyšší kvalita vody udrží v následujících letech v %

zdroj: vlastní zpracování

Místní obyvatelstvo vs. cestovní ruch v rekreační oblasti Plumlov

Cílem závěrečné části bylo zhodnotit, zda lidé vidí přínos v čištění přehrady pro zvýšení cestovního ruchu v rekreační oblasti a zda uvítají zvýšený výskyt turistů v jejich obci.

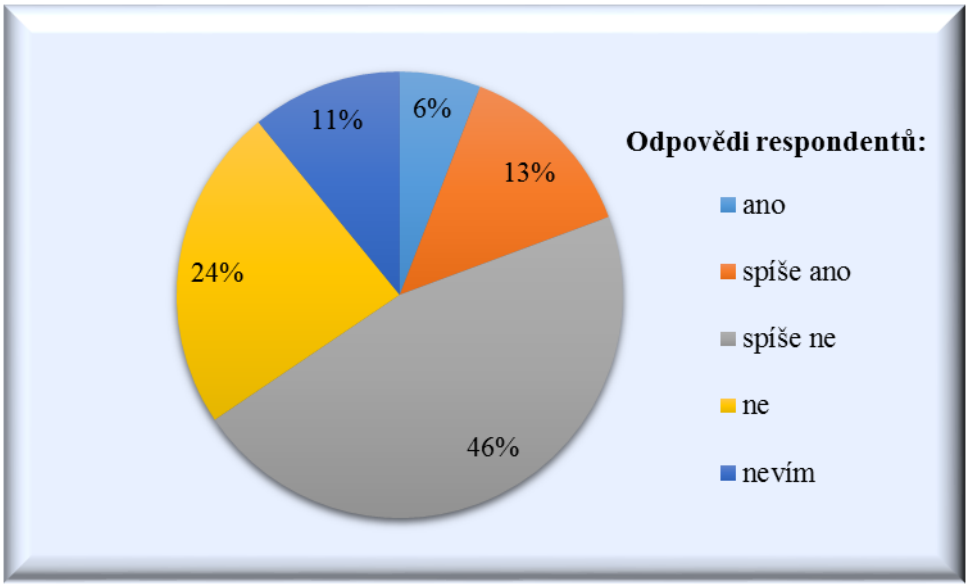
V prvním případě více než polovina oslovených předpokládá, že revitalizace přehrady byla jediným možným řešením jak v jejich obcích podpořit cestovní ruch, druhá slabší polovina je opačného názoru (graf 15).

Graf 15: Odpověď respondentů na otázku, zda mělo vyčištění přehrady přínos na podporu cestovního ruchu v %

zdroj: vlastní zpracování

Přesto i respondenti, kteří věří, že vyčištění přehrady je jediným možným řešením jak podpořit cestovní ruch, si nemyslí, že se do jejich obcí v následujících letech zvýší počet turistů. Tohoto názoru je 70 % oslovených respondentů, pouze 19 % si myslí opak. Je vidět, že se občané ke zvýšení cestovního ruchu prostřednictvím čisté přehrady a s tím souvisejícím rozvojem celé rekreační oblasti staví skepticky.

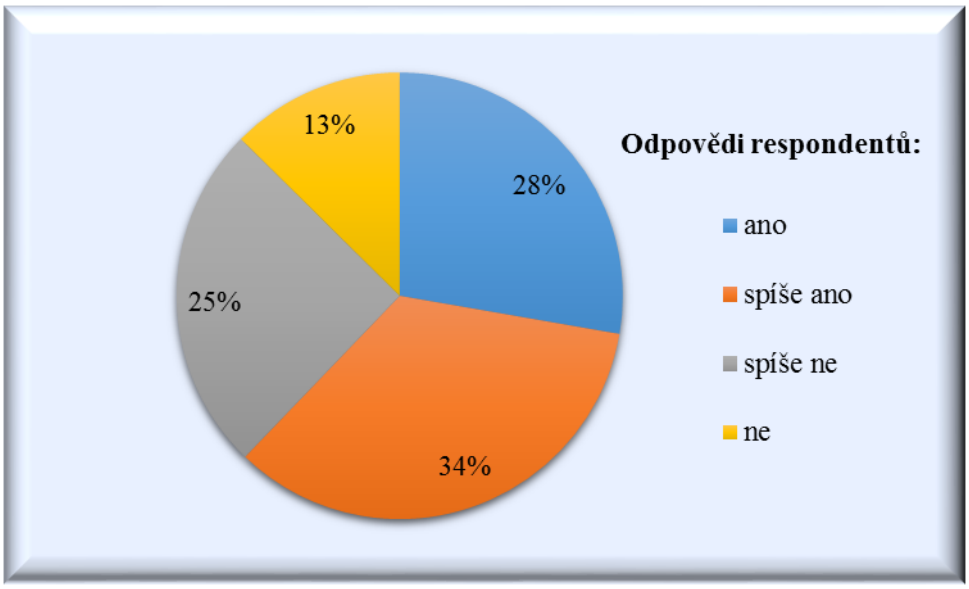
Graf 16: Odpověď respondentů na otázku, zda si myslí, že se do jejich obce vrátí opět vysoký počet turistů v %

zdroj: vlastní zpracování

Mezi hlavní důvody těchto mínění patří zejména pohodlnost lidí a jejich vyšší nároky na luxus, které jim rekreační oblast Plumlov nemůže poskytnout, dostupnost dovolené u moře, dále existence jiných a více zajímavých oblastí, a to jak v rámci republiky, tak i mimo ni. Respondenti uváděli i nedostatek ubytovacích kapacit (a to zejména pro turisty s vyššími požadavky), zastaralost kempů, nedostatek atrakcí, ale také už několikrát zmiňovanou špinavou vodu.

Občané jsou si však vědomi, že zvýšený výskyt turistů v jejich obci by přinesl mnoho výhod pro ně i pro samotnou obec, a to zejména zvýšením tržeb pro místní podnikatele a s tím související dílčí nárůst nových pracovních míst a podnikatelských možností. Mladš respondenti by uvítali i více kulturních akcí.

Převážně starší skupina obyvatel uvítá v obci raději klid. Nárůst počtu rekreantů by pro ně znamenal strach ze zvýšení kriminality v obci, nepořádku a hluku. Někteří též nemají dobrý pocit z cizích lidí, vadí jim fronty u různých služeb, a to zejména u místní rekreační infrastruktury. Největší negativní názory zastávají jedinci bydlící v těsné blízkosti přehrady a Podhradského rybníka, ale i obyvatelé chatových osad, kteří si zde během několika posledních let nahlásili místo trvalého pobytu.

Graf 17: Odpověď místních obyvatel na otázku, zda mají zájem o zvýšení počtu turistů v jejich obci v %

zdroj: vlastní zpracování

Shrnutí

Z výsledků šetření týkající se cestovního ruchu v rekreační oblasti Plumlov vyplývá, že místní obyvatelstvo vidí v přítomnosti Plumlovské přehrady velký přínos. Právě ona byla dlouhá desetiletí hlavním lákadlem pro turisty, kteří ji vyhledávali zejména k rekreačním účelům. Proto kvalita vody v této nádrži je důležitá pro možnost rozvoje budoucího cestovního ruchu v celé rekreační oblasti. Nicméně tito lidé jsou si vědomi, že čím dál více turistů vyhledává letní dovolené v zahraničí v rekreačních střediscích u moří, které jsou finančně dostupné již i pro střední vrstvu lidí. Proto nepředpokládají, že se bude opakovat doba přeplněnosti kempů, občerstvení a obleženosti břehů přehrady.

Přetože ani místní obyvatelé ani návštěvníci nepozorují zlepšení kvality vody v přehradě po vyčištění a jejím opětovném napuštění shodují se, že je vodní dílo Plumlov významným prvkem rekreačního potenciálu regionu. Důležitou roli hraje především to, že hlavní rekreační aktivitou zde není koupání, ale především turistika a další formy rekreace v krajině.

Poděkování

Článek vznikl jako výstup řešení projektu IGA FRRMS č. 16/2015 - Vybrané environmentální nástroje jako faktory regionálního rozvoje

Literatura:

BERI. Marketing Research. Noida: Tata Mc Graw-Hill Education, 2007, 579 s. ISBN 978-0-07-062022-3.

BROŽA, Vojtěch a kol. Přehrady Čech, Moravy a Slezska. Nakladatelství KNIHY 555, Liberec, 2005, 251 s. ISBN 80-86660-11-7.

DURAS, Jindřich. Přístup k řešení sinicových vodních květů v koupacích vodách. In Koupací vody v ČR. Praha: Česká vědeckotechnická vodohospodářská společnost, 2009, s. 49 – 58. ISBN 978-80-02-02191-9.

FORET, Miroslav. Marketingový průzkum. 2. aktualizované vydání. Brno: Bizbooks, 2012, 120 s. ISBN 978-80-265-0038-4

CHVÁTALOVÁ Martina a kol. Kvalita rekreačních vod v ČR. Státní zdravotní ústav Praha, Oddělení hygieny. [online]. c2011. [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.szu.cz/uploads/documents/chzp/info_listy/Kvalita_rekreacni_vody_2011.pdf>

KARLÍČEK, Miroslav a kol. Základy marketingu. Praha: Grada Publishing, a. s., 2013, 256 s. ISBN 978-80-247-4208-3

KOZEL, Roman a kol. Moderní marketingový výzkum. Praha: Grada Publishing a. s. 2006, 277 s. ISBN 80-247-0966-X

OLOMOUCKÝ KRAJ. ÚS rekreačního celku RC1 Plumlovsko. [online]. c2015 [cit. 2015-03-21]. Dostupné z: <http://www.kr-olomoucky.cz/textova-cast-cl-903.html>.

KOORDINAČNÍ STŘEDISKO PRO REZORTNÍ INFORMAČNÍ SYSTÉMY KSRZIS. Koupací vody. [online]. c2015 [cit. 2015-01-10]. Dostupné z <http://www.koupacivody.cz/#>

KVAPIL, Miloš. Plumlov. Rozstání: AqUAREL, 1991, 48 s. ISBN 80-900710-0-7

MÜLLEROVÁ, Dana a kol. Hygiena, preventivní lékařství a veřejné zdravotnictví. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum Press, 2014, 256 s. ISBN 8024625105

POVODÍ MORAVY. Povodí Moravy dokončuje mokřad u Plumlovské přehrady. Zbývá ho osázet rostlinami. [online]. 2014 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: <http://www.pmo.cz/cz/media/tiskove-zpravy/povodi-moravy-dokoncuje-mokrad-u-plumlovske-prehrady-zbyva-ho-osazet-rostlinami/>

REGIONÁLNÍ AGENTURA PRO ROZVOJ STŘEDNÍ MORAVY. Strategie rozvoje mikroregionu Plumlovsko. Olomouc, 2005.

REGIONÁLNÍ AGENTURA PRO ROZVOJ STŘEDNÍ MORAVY. Strategie rozvoje mikroregionu Plumlovsko. Olomouc, 2012

SEKANINOVÁ, Eva. Hodnocení návštěvnosti Plumlovské přehrady v návaznosti na její čištění. Diplomová práce. Brno, 2015

SCHNEIDER, Jiří., FIALOVÁ Jitka, VYSKOT, Ilja. Krajinná rekreologie II. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2009, 132 s. ISBN 978-80-7375-357-3

SMUTEK, Miloš. Monitoring návštěvníků v turistických regionech ČR: Metodika průzkumu. Brno: Institut Rozvoje Podnikání, s. r. o. 2005

ŠTEFÁČEK, Stanislav. Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska. Praha: Libri, 2010, 367 s. ISBN 978-80-7277-440-1

VYSTOUPIL, Jiří a kol. Metody pro tvorbu strategických a programových dokumentů cestovního ruchu. Brno: Masarykova univerzita, 2007, 122 s. ISBN 978-80-210-4290-2

ZÍMA, Karel. Plumlovská přehrada. Prostějov: Štafeta, roč. 21, č. 1, 1989, s. 30 – 32

Kontaktní adresa autora:

Ing. Jiří Schneider, Ph.D., Ústav environmentalistiky a přírodních zdrojů FRRMS, Mendelova univerzita v Brně. Tř. Generála Píky 2005/7, jiri.schneider@mendelu.cz

Profil návštěvníka Národního Parku Malá Fatra

National Park Malá Fatra Visitor's Profile

Jiří Schneider, Lenka Kyjaniová, Ilja Vyskot

Abstrakt:

Článek charakterizuje profil návštěvníka NP Malá Fatra (Slovensko), zjišťovaný v letech 2014, 2015 prostřednictvím dotazníkového šetření. Jeho cílem je zmapovat profil návštěvníků národního parku. Data byla získána pomocí standardizovaného dotazníku, který byl vyhotoven ve třech jazykových mutacích (slovensky, česky a polsky) a je uveden v příloze. Cílovou skupinou pro dotazování byli účastníci rekreačních aktivit, dotazování spočívalo v náhodném oslovení na předem vytipovaných místech s vysokou mírou návštěvnosti - sedla Medzirozsutce a Príslop. Mezi zkoumané jevy patřily např. důvod návštěvy, způsob dopravy, místo, délka a typ ubytování, provozované aktivity, navštívené turistické cíle, denní výdaje, dostatečnost infrastruktury, vnímání omezení z důvodu opatření ochrany přírody. Z průzkumu vyplývá, že mezi nejčastější důvody návštěvy patří pěší turistika a atraktivní krajina. Průměrný návštěvník se do národního parku dopraví autem a to buď na jednodenní výlet, nebo na víkendový pobyt. Mezi typem ubytování vítězí priváty, a to v obci Terchová. Turisticky nejatraktivnějšími cíli jsou Jánošíkovy Diery, Veľký a Malý Rozsutec. Průměrná denní útrata činí 10 – 20 EURO. Naprostá většina dotazovaných se do národního parku chce vrátit, což vypovídá o velké atraktivitě lokality a o tom, že jsou zde turisté spokojeni.

Klíčová slova:

Management chráněných území, chování návštěvníků, řízení návštěvnosti, regionální rozvoj

Abstract:

Article characterized profile visitor of NP Mala Fatra (Slovakia), in years 2014, 2015 via the questionnaire construction. The goal of the form is determine profile of visitor. Data were get due the standardize form, which was prepared in three languages versions (in the slovak, czech and polish language) and which is in the supplement of the article. The form target group for questioning were a participants of recreation activities, questioning consisted of accidental addressing in the advance selected areas with the high prefences of visitors - Medzirozsutce and Príslop. In researched effects belong for example – reason of visit, form of transport, location, period and kind of accommodation, type of activity, visited touristic targets, daily expenses, sufficiency of infrastructure, perception of restriction on the ground of nature protect. From research have been followed that the common reason of visit is walking touristic and atractivity of landscape. Average visitor used car to travel into the national park and preferred one day trip or weekend visit. In the kind of accommodation is preferred private lodging in the village Terchová. The most favourite touristic target place is Jánošíkovy Diery, Veľký and Malý Rozsutec. Average daily expense is 10 – 20 EURO. Absolute majority of the respondents would like return to the national park, what is reflective of the great atractivity locality and also about touristic satisfaction.

Key words:

Management of protected areas, visitor's behavior, management of visitors, regional development

Úvod

Behaviorální profil návštěvníka představuje důležitou informaci z hlediska řízení rekreačního využívání velkoplošných zvláště chráněných území. Zejména v době, kdy se požadavky společnosti na rekreační možnosti destinací vyvíjí pod vlivem reklamy a nových technologií.

Vliv jedince na chráněná území je sice obvykle velmi malý a zanedbatelný, pokud je ale tento efekt znásoben tisíci, případně miliony návštěvníků po dobu mnoha let, dopady mohou značně ohrožovat celou řadu aspektů (Manning, Anderson, 2012).

Díky nadměrné koncentraci cestovního ruchu a rekreace dochází v některých oblastech k enormní zátěži životního prostředí. Ta může být způsobena jak různými zařízeními a objekty, tak samotným působením aktivit návštěvníků. (Enviroportál, 2014). Boyle a Samson (1985) upozorňují, že rekreační aktivity mohou významně přispívat k narušování ekosystémů, ztrátám přirozeného prostředí živočichů a vegetace, a v ojedinělých případech i vyhynutí jednotlivých druhů a populací.

Mezi nejčastější vlivy na přírodní prostředí způsobené turismem jako formou rekreace patří rozrušování půd a vegetace úšlapem a rozšiřováním turistických chodníků či míst k táboření. Dále je to rušení zvěře, ať už záměrné nebo nezáměrné. Nezáměrné rušení zahrnuje např. fotografování nebo pozorování zvěře v jejím přirozeném prostředí, křižování jejího teritoria atd. Nepříznivé dopady má také odhazování odpadků, úmyslné krmení divoké zvěře a sběr lesních plodů a chráněných rostlin (Knight, Cole, 1991). Negativní dopady se začínají projevovat, jakmile míra rekreačního využití přesáhne schopnost území se s vlivy rekreace vyrovnat (Sunlu, 2003).

Manning a Anderson (2012) dělí dopady rekreace do tří kategorií:

- dopady na půdu, vegetaci, živočišstvo, vodstvo a ovzduší, dopady způsobující světelné znečištění a rušící noční klid;
- dopady snižující kvalitu návštěvníkova prožitku, přelidnění, vandalismus;
- dopady na zařízení a služby parku, jako např. turistické chodníky, cesty, parkoviště apod.

Přístupy k hodnocení dopadů rekreace na VZCHÚ

Výzkum dopadů rekreace na chráněná území má relativně krátkou historii. Ačkoli existuje pár dřívějších studií, zabývajících se ekologickými dopady rekreace a úšlapem vegetace, hlavní rozmach zájmu o zkoumání střetů rekreace a ochrany přírody nastal až v 60. letech 20. století. Právě v tomto období značně vzrostl zájem o rekreaci ve většině vyspělých zemí (Cole, 2004). Významnou metodou, která vznikla v 80. letech, je metoda LAC – Limits of Acceptable Change. Jde o rámec pro komplexní stanovování přijatelných změn v chráněných územích, jehož proces zahrnuje 9 specifických kroků (Stankey a kol., 1985).

Další metodou je koncept únosné kapacity, který je na rozdíl od modelu LAC složitější, neboť se zaměřuje na únosnost působících vlivů ve vztahu k následným dopadům na přírodní a sociální systémy. Záměrem využití této metody je určit akceptovatelnou míru působících vlivů. Východiskem je míra flexibility daného přírodního systému na působící externí vliv a s tím související vratnost či nevratnost změny a akceptovatelnost či neakceptovatelnost výsledného stavu daného přírodního systému. Únosná kapacita se skládá z ukazatelů kvantity, kvality a citlivosti přírodních i lidmi vytvořených zdrojů dané lokality (Zelenka, 2012).

Dalšími využívanými metodami jsou Tourism Optimalization Management Model (TOMM), Visitor Impact Management (VIMP), Visitor Experience and Resource Protection process (VERP) a Visitor Activity Management Planning (VAMP). Pomocí těchto systémů se provádí identifikace kvantitativních indikátorů a standardů, které determinují, kolik změn způsobených lidskou činností je přijatelných (Eagles, McCool, 2002).

V České republice lze jako odborníka na tuto problematiku uvést Čihaře (např. Čihař a kol., 1999; Čihař, Třebický, 2000; 2001), jenž se zabývá monitoringem turismu v českých národních parcích. Na Slovensku se tématem vlivů turismu na přírodní prostředí zabývá např. Barančok (např. Barančok, 1999; Barančok, Barančoková, 2008).

Monitoring návštěvnosti

Národní parky zaštiťují ochranu přírodních, historických a kulturních hodnot krajiny a umožňují jejich užívání pro rekreační účely. Tato role obecně vyžaduje uplatňování monitoringových metod, kterých existuje celá řada (Cessford, Muhar, 2003). Obecně lze provádět ekologický monitoring týkající se stavu složek životního prostředí či monitoring návštěvnosti. Zelenka s Páskovou (2012) charakterizují monitoring jako pravidelné sledování a vyhodnocování vybraných veličin v prostoru a čase, mimo jiné zaměřené na sledování stavu složek životního prostředí. Naproti tomu monitoring návštěvnosti se zabývá kvalitativním a kvantitativním sledování návštěvníků. Tato práce je zaměřena na monitoring návštěvníků.

Systematický dlouhodobý ekologický monitoring je fundamentálním procesem ve většině zemí, monitoring návštěvníků nemá tak dlouhou tradici (Cessford, Muhar, 2003). Ve většině evropských zemí je monitoring návštěvníků obvykle organizován formou ad-hoc, bez systematičtějšího plánování (Muhar a kol., 2002).

Pokud se jedná o zjišťování profilu návštěvníka, kvantitativní metody, jako jsou např. automatické sčítání, fyzické pozorování, GPS visitor tracking apod. jsou v tomto případě využitelné jen v omezené míře. Profil návštěvníků, jejich názory, požadavky a hodnotící soudy je nutno sledovat kvalitativními metodami sociologických či marketingových šetření, jako jsou např. osobní rozhovory a dotazníky (Institut rozvoje podnikání, 2005).

Zelenka s Páskovou (2012, str. 354) definují monitoring návštěvnosti jako „kvantitativní nebo kvalitativní sledování návštěvníků a jejich dopravních prostředků na dopravních komunikacích, stezkách, místech soustředění návštěvníků, na atraktivitách cestovního ruchu i integrálně v celých destinacích cestovního ruchu."

Mnoho autorů (Holyoak, Carson, 2009; Orellana a kol., 2011) se shoduje, že modelování pohybu návštěvníků a zejména sledování jejich proudění chráněným územím je stěžejní pro úspěšný management oblasti, stanovení ekologické únosnosti území, tvorbu návštěvních řádů atd. Monitoring pohybu návštěvníků umožňuje identifikovat nejvíce či nejméně navštěvovaná místa, preference jednotlivých skupin i jak dlouho na daném místě setrvávají či zda se sem vrátí. Fyzické rozhovory a dotazníky zjišťují dále celou řadu sociologických a demografických dat. Zjištěné informace slouží managementu národního parku k lepšímu porozumění a tím i uspokojení návštěvníka a ke snižování nežádoucích dopadů na chráněné ekosystémy.

Na počátku každého monitoringu musí být jasně definován jeho cíl. K jeho dosažení je obvykle použit mix různých monitoringových metod. Muhar a kol. (2002) rozlišují šest prvků, které se mohou stát objektem monitoringu:

- počet návštěv
- počet (individuálních) návštěvníků
- vytížení území (např. hledisko otevírací doby chráněného území)
- 'visitor flow', neboli proudění návštěvníků (návštěvník / hodina / směr)
- hustota návštěvníků
- aktivity návštěvníků.

Eagles a kol. (2002) uvádějí, že monitoring by měl být realizován pracovníky a strážci chráněného území, místními školami, vysokými školami a univerzitami, místní komunitou, touroperátory nebo i samotnými návštěvníky.

Stěžejní je také brát v potaz externí faktory, které mohou mít značný efekt na návštěvnost, jako počasí, speciální akce (např. sportovní soutěže) nebo státní svátky a doby dovolených. Ne každá osoba, která do parku vstoupí, je návštěvník, ovšem platí, že pokud je cíl monitoringu kvantifikovat střety lidí a ekosystémů, měl by být do výzkumu zahrnut celkový počet lidí. Velmi často je monitoring návštěvníků realizován pouze u vstupů do chráněného území. Pokud je ale cílem kvantifikovat interakce mezi návštěvníky a ekosystémem, měl by monitoring probíhat ve vnitřních oblastech území. Nejčastěji probíhají sčítací aktivity v jeden, předem vybraný den. Velmi často jsou vybírány dny, kdy se očekává vysoká návštěvnost (např. víkendové dny). Pro pochopení dynamiky rekreace je nezbytné

realizovat monitoring za každého počasí, za všechna roční období, ve všední i víkendové dny atd. (Muhar a kol., 2002).

Hornback s Eaglesem (1999) upozorňují, že mnoho parků monitoruje návštěvnost neefektivně, a to zejména z důvodů nedostatku pracovníků, finančních prostředků a také velkého množství vstupů do parku. I přes tyto překážky by se chráněné oblasti měly snažit monitoring návštěvnosti zabezpečit.

Monitoring na Slovensku – Tatranský Národní park

V Tatranském národním parku probíhal monitoring návštěvníků již od roku 1972, konkrétně formou sčítání lidí během několika dní v letní turistické sezoně. Dlouhodobý a systematický monitoring, který by poskytl základní informace o návštěvnosti parku, v oblasti chyběl. Práce Švajdy (2009) se snaží přispět ke zkvalitnění monitoringu v parku, a to prostřednictvím výzkumu průměrných denních i celkových návštěv, dynamiku návštěv, počet návštěv ve vztahu k únosné kapacitě zkoumané oblasti i vliv počasí na návštěvnost. Z nejvhodnějších metod, umožňujících dlouhodobý monitoring, bylo využito pyroelektrické sčítací zařízení, které bylo nainstalováno na předem vybrané turistické stezce. Celkový počet sčítacích dnů činil 174 (Švajda, 2009).

Monitoring v České republice

Zelenka a kol. (2013) považuje monitoring návštěvnosti v České republice za velmi nesystematický. Uvádí, že v minulosti byly prováděny pilotní studie zaměřené na ověření dané metodiky monitoringu, a také studie sloužící ke zjištění přehledu dopadů rekreace na chráněná území. K postupnému zavádění automatického monitoringu dochází po roce 2000.

Jelikož byly kladeny čím dál větší požadavky na kvalitativní informace o návštěvnících, záměrem organizace Czechtourism se stalo realizovat plošná šetření k získání zpětné vazby od návštěvníků. Proto byl v roce 2005 zahájen projekt „Monitoring návštěvníků v turistických regionech České republiky“, který umožňuje sledovat strukturu návštěvníků a jejich postoje, a to včetně změn v čase. Důležité je využití stejné metodiky – tedy standardizovaného dotazníku, který umožní meziregionální srovnávání (Institut rozvoje podnikání, 2005). Dále je monitoring návštěvníků prováděn prostřednictvím turistických informačních center, které využívají aplikaci „Systém monitoringu návštěvnosti“ jako terminál pro zadávání informací o počtu a národnosti příchozích návštěvníků. Od roku 2008 byl také zaveden šestiletý projekt IOP – Monitoring zahraničních návštěvníků ČR, jehož cílem je definovat profily zahraničních návštěvníků České republiky (Czechtourism, 2013).

Dále je návštěvnost monitorována dílčími studiemi. Pro příklad je uvedena práce Čiháře (Čihař a kol., 1999), který provedl kvantitativní i kvalitativní monitoring návštěvnosti v Národním parku Šumava spočívající ve fyzickém sčítání návštěvníků a dotazníkovém šetření. Období bylo vybráno tak, aby podchytilo vrchol letní sezony, monitoring trval 9 dní. Během sledovaného období bylo provedeno 46964 dílčích záznamů, které odpovídají zhruba 23 tisícům průchodů skutečně zaznamenaných osob. Dotazník obsahoval otázky zjišťující základní demografické údaje a také postoje a názory, související se stávajícím způsobem správy a řízení národního parku. Vybraná data poté porovnává s analogickými údaji z roku 1997 své předchozí práce (Čihař a kol., 1997).

Národní park Malá Fatra

Národní park Malá Fatra se nachází v severozápadním Slovensku, v Žilinském kraji, na území okresů Žilina, Martin, Dolný Kubín a Ružomberok. Jde o turisticky velmi atraktivní oblast, která svou zachovalou přírodou, horskými vrcholy, dolinami, a vodopády přiláká každoročně tisíce návštěvníků. Kriváňská Malá Fatra byla vyhlášena za chráněnou krajinnou oblast (CHKO) v roce 1967. V roce byla 1988 překategorizována na národní park. Rozloha činí 22 630 ha. Celková délka pohoří je 52 km, šířka 16 km. Nejvyšším vrcholem Malé Fatry je Velký Kriváň, který dosahuje nadmořské výšky 1709 m n. m. Malou Fatru tvoří dvě samostatné části, které jsou velmi odlišné. Jižní část, Lúčanská Fatra, je nižší a zalesněná i na hřebeni. Severní část, Kriváňská Fatra je vyšší a daleko atraktivnější, odlesněný hlavní hřeben je velmi členitý (Pagáč, Belák, 1990). V rámci území národního parku a jeho ochranného pásma se nachází 30 maloplošných chráněných území (14 národních přírodních rezervací, 10 přírodních rezervací, 5 přírodních památek a 1 chráněný areál). (Správa NP MF, 2011-2013)

Metodika

Sběr dat

Dalším krokem teoretické části je stručný popis lokality NP Malá Fatra. Na provedenou analýzu dostupných podkladů navázal terénní průzkum a rozhovor s ředitelem Správy NP Malá Fatra, na jehož základě byla práce zaměřena na dotazníkové šetření. V průběhu terénního průzkumu byla také pořizována fotodokumentace. Tento průzkum proběhl ve dnech 2. 6. – 6. 6. 2014.

V této práci bylo jako cíl šetření definováno získání kvalitativních informací o návštěvnících národního parku Malá Fatra týkajících se demografických charakteristik, jejich motivací, názorů a aktivit. S ohledem na tento cíl byla zvolena metoda sběru dat v terénu, protože je žádoucí data získat přímo od návštěvníků. Poté byly vytvořeny jednotlivé otázky, z hlediska rozvržení dotazníku byl brán zřetel na to, aby na sebe otázky logicky navazovaly, a aby byl přehledný. Dotazník byl vyhotoven ve třech jazykových mutacích (slovensky, česky a polsky) a je uveden v příloze. Celkem obsahuje celkem 19 otázek, z toho 8 uzavřených, 9 polouzavřených a 2 otevřené.

Nejčastějšími byly otázky polootevřené, jelikož chtělo být docíleno relativně snadného kódování dat při jeho převodu do elektronické verze, ale rovněž chtěla být respondentům ponechána možnost vybrat odpověď „jiné“ a dopsat možnost dle svého uvážení. Jedná se o otázky zjišťující např. důvod návštěvy NP Malá Fatra, typ a místo ubytování, provozované aktivity nebo národnost. Druhým nejčastějším typem otázek v dotazníku jsou uzavřené, a to jak výběrové (otázka na pohlaví respondentů, průměrné denní výdaje, preference), tak výčtové (důvod návštěvy, navštívené lokality během pobytu atd.). Otevřené otázky zjišťovaly, odkud návštěvník přijel (z jakého okresu) a zdali má nějaké konkrétní připomínky.

Před samotným šetřením byla provedena pilotáž, která zjišťovala, zda je dotazník pro respondenty srozumitelný. Cílovou skupinou pro dotazování byli účastníci rekreačních aktivit na území národního parku, dotazování spočívalo v prostém náhodném výběru respondentů na předem vytipovaných místech s vysokou mírou návštěvnosti.

Dotazníkové šetření v roce 2014 proběhlo v měsíci září, 6. - 20. 9. 2014 a následující rok 11. - 12. 7. 2015. Jako místa určená ke sběru dat byla vybrána dvě sedla - sedlo Medzirozsutce a sedlo Podžiar, která protínají velmi frekventované turistické chodníky, vedoucí z Dier na Malý a Velký Rozsutec. Jedná se o místa s posezením určená k odpočinku, kde autorka předpokládala, že budou respondenti nejvíce ochotni k podílení se na výzkumu. Sběr dat probíhal jak písemnou, tak osobní metodou. Respondentům ochotným k vyplnění dotazníku byl po krátkém úvodu a vysvětlení cílů dotazníku předán jeden výtisk dotazníku s perem na psaní, odpovídali tedy samostatně. Někteří byli ochotni podílet se na dotazníku pouze za asistence autorky, dotazování tedy probíhalo osobní metodou, to znamená, že respondentovi je položena otázka a odpověď je pak zakroužkována v předem daných možnostech. Jednalo se o anonymní formu výzkumu.

Zkoumané jevy:

- demografické charakteristiky (pohlaví, věk, národnost, místo bydliště)
- důvod návštěvy NP Malá Fatra
- provozované aktivity, navštívené turistické cíle
- denní výdaje, dostatečnost infrastruktury
- omezení z důvodu opatření ochrany přírody

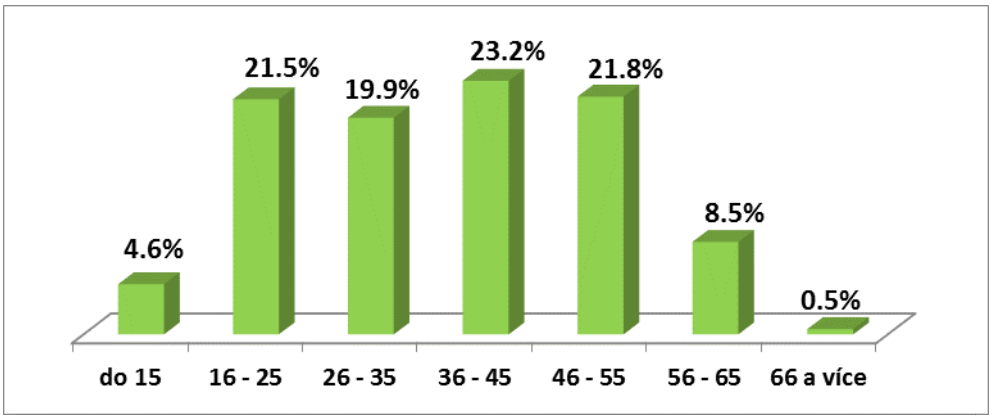
Výsledky

Základní charakteristika respondentů

Dotazník vyplnilo celkem 413 respondentů. Za rok 2014 bylo shromážděno 211 dotazníků, vyplněno bylo 98 slovenských, 82 českých a 29 polských. Se dvěma maďarskými turisty byl dotazník vyplněn za asistence autorky. Za rok 2015 bylo vyplněno 202 dotazníků, z toho 106 slovenských, 87 českých a 9 polských. Z hlediska národnostní struktury tvoří skoro polovinu respondentů slovenští

návštěvníci, za rok 2014 jich bylo 98, v roce 2015 jich dotazník vyplnilo 106. Ze zahraničních turistů národní park Malá Fatra nejhojněji navštěvují Češi, jejich zastoupení se pohybuje okolo 40 % ze všech návštěvníků. Za rok 2014 jich dotazník vyplnilo 82, za rok 2015 byla jejich četnost 87. Polští návštěvníci jsou zde v roce 2014 zastoupeni 14 % s četností 29 respondentů, v létě 2015 se jich dotazníkového šetření zúčastnilo jen 9, což činí 4 %. Z celkového počtu respondentů dotazník vyplnilo 223 žen a 190 mužů. V obou šetřeních je zastoupení víceméně rovnoměrné, lehce převládají ženy.

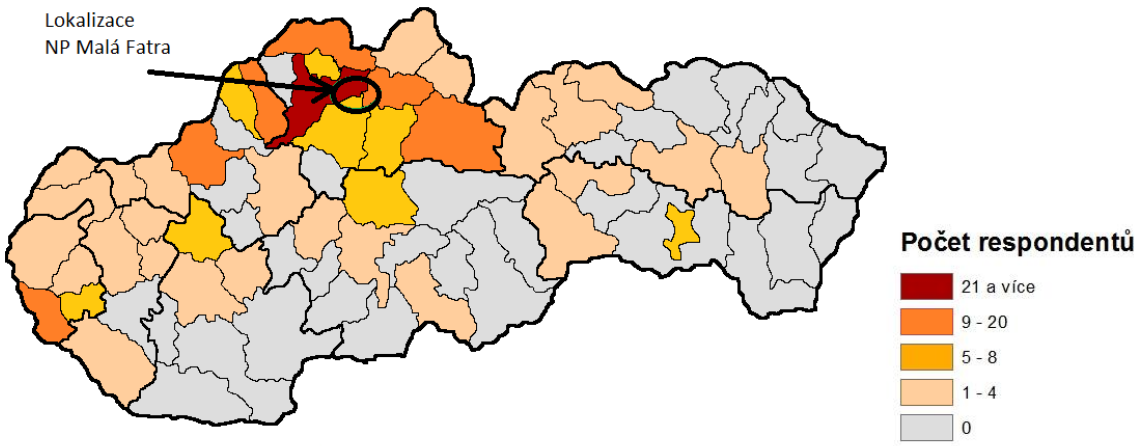
Věková struktura respondentů byla v obou šetřeních víceméně vyrovnaná, i co se týče jednotlivých skupin věkového rozložení, kdy převládají návštěvníci ve věku od 16 do 55 let. Malé procento dětí do 15 let je poměrně zkreslující informace, jelikož byl hlavně během letního výzkumu zaznamenán velký počet dětí, které ještě ale buď dotazník nebyly schopny vyplnit, nebo se dotazníkového šetření nechtěly účastnit. Proto také metodika monitoringu návštěvníků dle Institutu rozvoje podnikání (2005) nedoporučuje děti do 15 let do dotazníků zahrnovat. Procentuální podíl zobrazuje graf č. 1.

Graf 1: Věková struktura respondentů

Zdroj: Vlastní zpracování

Bydliště slovenských respondentů se nachází ve 40 okresech, nejvíce jich pochází z okresu Žilina (16 %), dále Dolný Kubín (8 %), Bratislava (8 %) a Liptovský Mikuláš (6 %). Ze samotného Žilinského kraje, kde se Národní park Malá Fatra nachází, pochází téměř polovina (47 %) slovenských návštěvníků, viz obrázek č. 1.

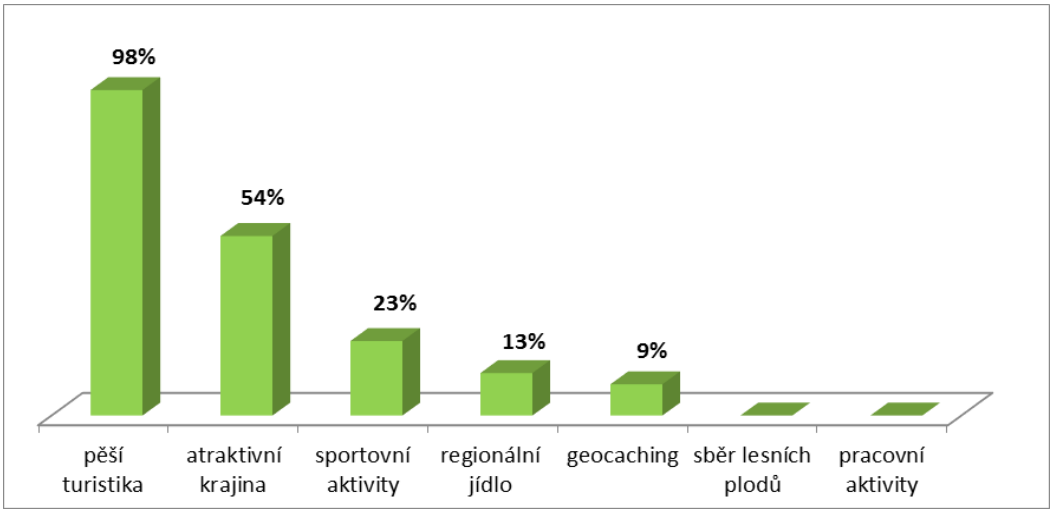
Obr. 1: Geografický původ slovenských respondentů (okresy)

Zdroj: Vlastní zpracování, podkladová mapa z: http://k8.kreteni.eu/tz/filtr_tisk.php?tz=sk

Nejvíce českých návštěvníků pochází ze Zlínského a Moravskoslezského kraje (oba 22 %). Místo bydliště českých respondentů se nachází ve 28 okresech. Z okresů nejvíce návštěvníků pochází ze Vsetína (17 %), Frýdku-Místku (12 %), hlavního města Prahy (9 %) a Olomouce (9 %). Je zde tedy patrná výrazná koncentrace návštěvníků z okresů sousedících se Slovenskou republikou. Obě dvě šetření podchytily návštěvníky pouze ze 4 zemí. Z polských návštěvníků má bydliště 76 % ve Slezském vojvodství, 21 % v Malopolském vojvodství a 3 % v Opolském vojvodství. V Maďarsku měli respondenti bydliště v Pešťské župě.

Důvod návštěvnosti a realizované aktivity

Hlavním důvodem návštěvy národního parku je pěší turistika, kterou označili téměř všichni respondenti (98 %). Dále je často uváděna atraktivní krajina (54 %) a sportovní aktivity (22 %). Menším, ale zajímavým lákadlem jsou také speciality místní kuchyně (13 %). Zejména mladí lidé také využívají možnost hraní hry Geocaching (9 %). Hráči této hry pocházejí nejčastěji z Žilinského a Moravskoslezského kraje, Češi volí spíše delší (dvoudenní) pobyty, Slovenští návštěvníci kratší či jednodenní výlet. Více než 60 % geocacherů tvořili lidé do 25 let věku. Mírně převažují ženy-hráčky. Je zajímavé, že atraktivní krajina je důvodem návštěvy jen pro 55 % dotazovaných. Dá se předpokládat, že pro zbytek je primární právě možnost pěší turistiky jako rekreační nebo sportovní aktivity. Respondenti měli možnost u této otázky zaznačit více odpovědí. Jejich nejčastější kombinace (kromě pěší turistiky, kterou označili téměř všichni), je atraktivní krajina + regionální jídlo, dále sportovní aktivity + geocaching a atraktivní krajina + geocaching.

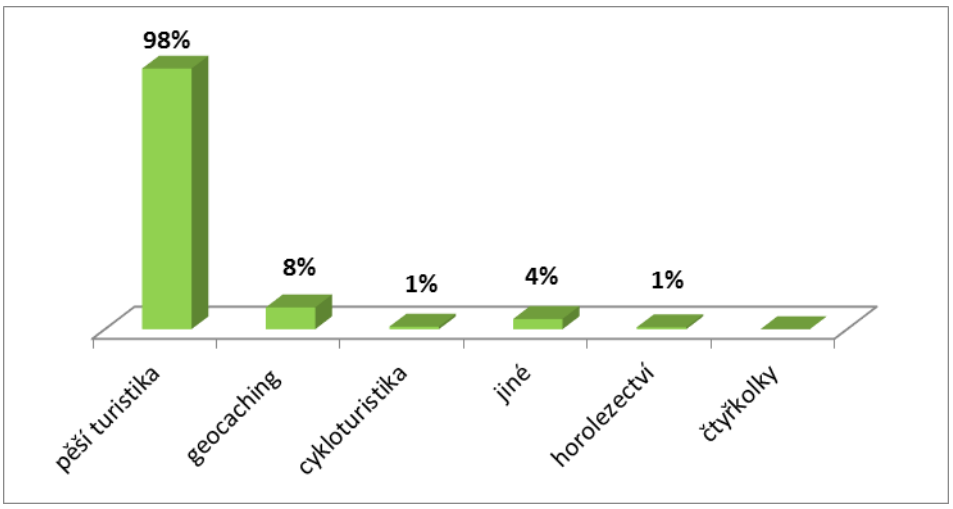
Graf 2: Důvod návštěvy NP Malá Fatra

Zdroj: Vlastní zpracování

Dále byla respondentům položena otázka, jakým aktivitám se po dobu svého pobytu v regionu věnovali. Nejčastější aktivitou je tedy pěší turistika, kterou opět uvedlo 98 % dotázaných. Další aktivity už tak časté nejsou, 8 % lidí se v regionu věnovalo geocachingu, za zmínku také stojí jízda na koni a společenská zábava, uváděny v kategorii „jiné“.

Struktura provozovaných aktivit je ovlivněna jak zájmy návštěvníků, tak i existující nabídkou možností trávení volného času. Vzhledem k tomu, že se jedná o národní park, je řada rekreačních aktivit vyloučena Vyhláškou o Návštevnom poriadku Národného parku Malá Fatra a jeho ochranného pásma. Jedná se např. o sběr lesních plodů, pohyb motorovými vozidly a na kole mimo cyklotrasy a pozemní a vyhrazené komunikace. Pěší turistika zde má své nezastupitelné místo, ovšem řada návštěvníků zde může zamířit i z jiných důvodů, např. kvůli fotografování krajiny, pozorování chráněných rostlin a živočichů a nelze také opomenout vzdělávací charakter naučných stezek. Dané aktivity platí pro návštěvníky, kteří do regionu přijeli za účelem rekreace, u místních obyvatel se na

území národního parku dají předpokládat zcela jiné aktivity, jako právě např. sběr lesních plodů, venčení psů či sběr dřeva, které už mohou mít větší dopad na ochranu přírody.

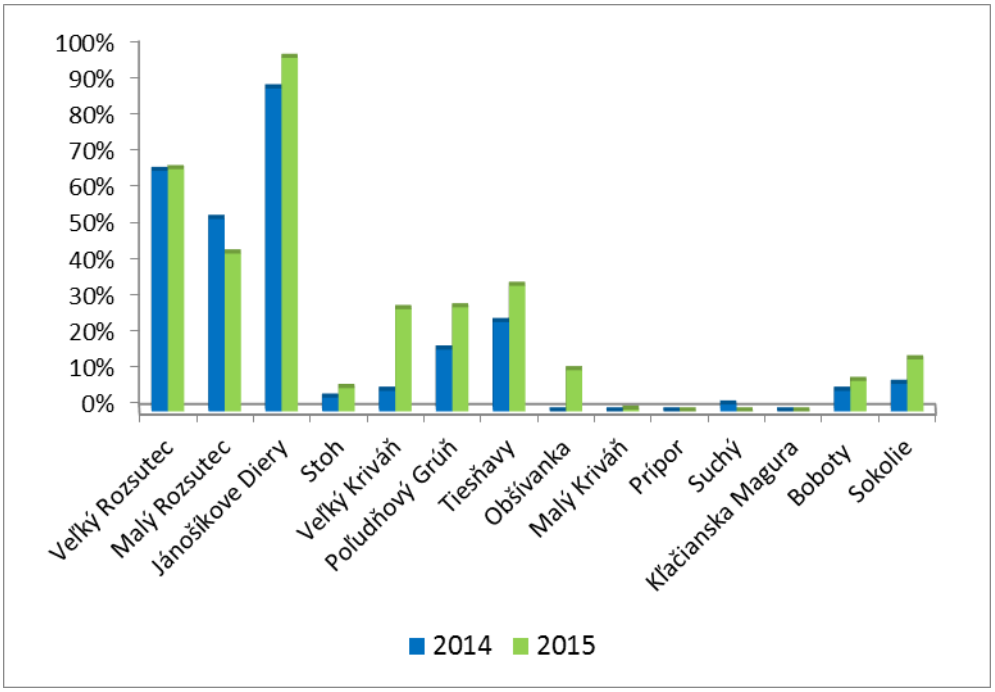

Graf 3: Aktivity vykonávané respondenty po dobu pobytu v NP Malá Fatra

Zdroj: Vlastní zpracování

Navštěvované lokality

Struktura navštívených cílů se mezi jednotlivými šetřeními moc neliší, avšak je nutno poznamenat, že např. návštěvnost Veľkého Kriváně v roce 2014 byla silně ovlivněna ničivou povodní a sesuvy půdy z července toho roku, kdy lanovka vedoucí na hřeben k Veľkému Kriváni byla mimo provoz. Návštěvnost hory v roce 2015 stoupla a lze si také všimnout, že roste i počet navštívených cílů za dobu návštěvníkova pobytu (viz graf č. 4).

Graf 4: Navštívené turistické cíle po dobu pobytu respondentů v NP Malá Fatra

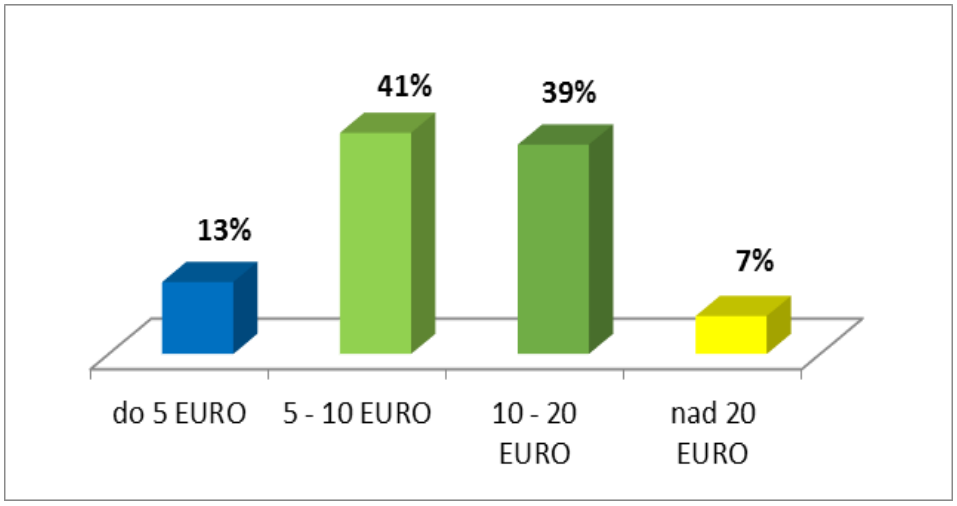
Zdroj: Vlastní zpracování

Spokojenost s infrastrukturou a denní výdaje

Dále bylo od návštěvníků zjišťováno, zda jim vyhovuje pro jejich aktivity zdejší infrastruktura. V roce 2014 velká většina (88%) uvedla, že ano, pro zbývajících 12% byl jednoznačně největší problém četnost dopravních spojů. Uváděli, že by v sezoně mohlo být zavedeno více dopravních spojů, jak např. z Žiliny, tak v rámci oblasti národního parku. Dále si respondenti stěžovali na přeplněnost dopravních spojů, kdy mnohdy nebylo možné přepravit všechny cestující. Také by chtěli autobusový spoj z Vrátné doliny do Žiliny po 17 hodině večer, alespoň po dobu turistické sezony. Dále lidem vadila nedostatečná otevírací doba některých služeb (např. pošta a lékárna) a hlavně restauračních zařízení.

V roce 2015 byly nespokojeny s infrastrukturou už jen 4 % návštěvníků, kterým také nejvíce vadil nedostatečný počet spojů veřejné dopravy. Ovšem v době provádění druhého výzkumu bylo zjištěno, že pravidelné autobusové spoje z Žiliny do Terchové jsou doplněny o „posily“, takže již nedocházelo k tomu, že se turisté do dopravního prostředku nevešli a museli čekat na další.

Graf č. 5 zobrazuje průměrné denní výdaje respondentů. V prvním průzkumu návštěvníci nejčastěji utratili denně kolem 10 – 20 euro, ve druhém průzkumu jejich denní výdaje mírně klesly, nejčastěji se tedy jejich útrata pohybovala mezi 5 – 10 euro.

Graf 5: Průměrné denní výdaje respondentů

Zdroj: Vlastní zpracování

Shrnutí

Vyhodnocení dotazníkového šetření se opírá o zpracování celkem 413 dotazníků, jejichž sběr probíhal během září roku 2014 a července roku 2015.

Téměř polovinu návštěvníků Malé Fatry tvoří slovenští turisté, ze zahraničních turistů zde převládají Češi, jejichž podíl dosahuje 40 %. Dále oblast navštěvují zejména turisté z Polska a Maďarska. Nejvíce návštěvníků pochází z Žilinského kraje, kde se Národní park Malá Fatra nachází, poté ze Zlínského, Moravskoslezského, Trenčínského a Olomouckého kraje. Věková struktura respondentů je rozmanitá a zastoupení jednotlivých věkových kategorií velmi vyrovnané.

Hlavními důvody návštěvy národního parku je pěší turistika, jíž se věnují téměř všichni respondenti, dále je to atraktivní krajina a sportovní aktivity. Struktura provozovaných aktivit je ovlivněna jak zájmy návštěvníků, tak i existující nabídkou možností trávení volného času. Mladí lidé zde využívají možnost hraní hry geocaching.

Nejvíce navštěvovanými turistickými cíli ze zkoumané oblasti jsou Jánošíkove Diery a Veľký a Malý Rozsutec. Hojně navštěvované jsou také Tiesňavy či Poľudňový Grúň a Veľký Kriváň. Z

hlediska sezónnosti lze konstatovat, že počet navštívených turistických cílů po dobu pobytu turistů je v letním šetření větší než v podzimním.

Infrastruktura je většinou turistů hodnocena jako dostačující. Ostatní jsou nespokojeni hlavně s četností a přetížeností dopravních spojů. Dále lidem vadí nedostatečná otevírací doba některých služeb a restauračních zařízení. V roce 2015 však došlo k poklesu přetíženosti autobusových spojů zařazením posilových vozů.

Průměrné denní výdaje turistů mimo výdajů za ubytování se pohybují mezi 5 – 20 euro na osobu. Nejnižší útratu mají mladí lidé, děti a ti, kteří zde přijíždí na jednodenní výlet. Nejvyšší výdaje mají lidé středního věku, zahraniční turisté v regionu utrácejí více než ti domácí. Průzkumem bylo zjištěno, že naprostou většinu turistů nijak neomezují opatření ochrany přírody. Ti, co odpověděli ano, uvedli jako důvod nemožnost chodit mimo značené chodníky.

Poděkování

Článek vznikl jako výstup řešení projektu IGA FRRMS č. 11/2014 - Střety rekreace a ochrany přírody v rámci regionálního rozvoje na území velkoplošných zvláště chráněných území.

Literatura:

BARANČOK, P. (1999). Využívanie vysokohorskej krajiny Belianskych Tatier na rekreáciu a s tým spojené vplyvy na vybrané prvky prírodného prostredia. In: Krajinnoekologické plánovanie na prahu 3. tisícročia. Bratislava: ÚKE SAV, 1999, s. 248-255.

BARANČOK P., BARANČOKOVÁ M. (2008). Evaluation of the tourist path carrying capacity in the Belianske Tatry Mts. Ekológia (Bratislava), Vol. 27, No. 4, p. 401–420.

BOYLE, S. A., SAMSON, F. B. (1985). Effects of nonconsumtive recreation on wildlife: A review. Wildlife Society Bulletin, č.13, s. 110-116.

CESSFORD, G., MUHAR, A. (2003). Monitoring options for visitor numbers in national parks and natural areas, Journal for Nature Conservation, č. 11, s. 240-250

COLE, D. N. (2004). Impacts of hiking and camping on soils and vegetation: a review. In: BUCKLEY, R. (ed.) Environmental impacts of ecotourism. 2004. CAB International: Wallingford UK.

Czechtourism: příspěvková organizace Ministerstva pro místní rozvoj ČR. (2013). [online]. [cit. 2015-12-21]. Dostupné z: http://www.czechtourism.cz/

ČIHAŘ, M. a kol. (1997). Analýza rekreačně turistických aktivit v centrální části národního parku Šumava. Závěrečná zpráva výzkumu. Zadavatel MŽP ČR.

ČIHAŘ, M., TŘEBICKÝ, V., TANCOŠOVÁ, Z. (1999). Udržitelný turismus a jeho monitoring v jádrové zóně Národního parku a biosférické rezervaci Šumava. Silva Gabreta, 3: 229-242. Vimperk. Dostupné z: http://www.npsumava.cz/gallery/8/2474-sg3_ciharetal.pdf

ČIHAŘ, M., TŘEBICKÝ, V. (2000). Monitoring turistického využití a management Krkonošského národního parku. Opera Corcontica 37: s. 628-638

ČIHAŘ, M., TŘEBICKÝ, V. (2001). Monitoring rekreační exploatace centrální části Národního parku Šumava. Aktuality šumavského výzkumu. s. 101-104

EAGLES, P. F. J., MCCOOL, S. F. (2002). Tourism in National Parks and Protected Areas: Planning and management. CABI, 2002. 320 str.

EAGLES, P. F. J., MCCOOL, S. F., HAYNES, CH. D. (2002). Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management. UNEP/IUCN (WORLD Commission on Protected Areas/WTO, Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 8, 183 str., ISBN 2-8317-0648-3. Dostupné z: http://cmsdata.iucn.org/downloads/pag_008.pdf

Enviroportál: Informačný portál rezortu MŽP SR [online]. 2004, 2014 [cit. 2014-12-03]. Dostupné z:http://www.enviroportal.sk/

HOLYOAK, N., & CARSON, D. (2009). Modelling self-drive tourist travel patterns in desert Australia, Australasian transport research forum e ATRF, č. 32, Auckland, New Zealand.

HORNBACK, K. E., EAGLES, P. F. J. (1999). Guidelines for public use measurement and reporting at parks and protected areas. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. Iv. 90 str.

KNIGHT, R. L., COLE, D. N. (1991). Effects of Recreational Activity on Wildlife in Wildlands. In: Transactions of the North American Wildlife and Natural Resources Conference. č. 56, s. 238-147.
MANNING, R. E., ANDERSON, L. E. (2012). Managing Outdoor Recreation: Case Studies in the National Parks. CABI. ISBN 1845939360. 257 str.
MUHAR, A., ARNBERGER, A., BRANDENBURG, Ch. (2002). Methods for Visitor Monitoring in Recreational and Protected Ares: An Overview. In: Arnberger, A., BRANDENBURG, Ch., MUHAR, A. Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas, Conference proceedings. Vyd. Vienna: Bodenkultur University Vienna, str. 1 - 6
ORELLANA, D., BREGT, A. K, LIGTENBERG, A., WACHOWITZ, M. (2011). Exploring visitor movement patterns in natural recreational areas, Tourism Management, č. 33, s. 672-682.
PAGÁČ, J., BELÁK, B. (1990). Malá Fatra. 2. vyd. Martin: Osveta, 1 sv.
Správa NP MF. (2013). Chránené územia v oblasti NP Malá Fatra a ochraného pásma. Národný park Malá Fatra [online]. 2013 [cit. 2015-11-19]. Dostupné z: http://www.npmalafatra.sk/uzemie/chranene-uzemia/
STANKEY, G. H.; COLE, D. N.; LUCAS, R. C; PETERSEN, M. E.; FRISSELL, S. S. (1985). The Limits of Acceptable Change (LAC) system for wilderness planning. General Technical Report INT-176. Ogden. U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Intermountain Forest and Range Experiment Station; 1985. 37 str.
SUNLU, U. Environmental impacts of tourism. In: CAMARDA, D. (ed.), GRASSINI, L. (ed.). Local resources and global trans: Environments and agriculture in the Mediterranean region. Bari: CIHEAM, 2003. s. 263-270 (Options Méditerranéennes: Série A. Séminaires Méditerranéens; č. 57)
ŠVAJDA, J. (2009). Contribution for Improvement of Visitor Monitoring in the Tatra National Park, eco.mont, Volume 1, č. 2. str. 13 – 18.
ZELENKA, J. (2012). Únosná kapacita v cestovním ruchu. Czech Journal of Tourism, roč. 1, č. 2, s. 114-134.
ZELENKA, J., PÁSKOVÁ, M. (2012). Výkladový slovník cestovního ruchu. Přeprac. a dopl. 2. Vyd. Praha: Linde Praha, 768 str. ISBN 978-80-7201
ZELENKA, J., TĚŠITEL, J., PÁSKOVÁ, M., KUŠOVÁ, D. (2013). Udržitelný cestovní ruch: management cestovního ruchu v chráněných územích. In: PAULUSOVÁ, L. (2015). Monitoring v návštěvnickém managementu. Bakalářská práce. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Jiří Schneider, Ph.D., Ústav environmentalistiky a přírodních zdrojů FRRMS, Mendelova univerzita v Brně. Tř. Generála Píky 2005/7, **jiri.schneider@mendelu.cz**

Komparace využívání podpor podnikání z fondů EU v Moravskoslezském a Žilinském kraji

Comparison of business support use from EU funds in the Moravian-Silesian and Žilina Regions

Jarmila Šebestová, Zuzana Palová, Terézia Brisudová

Abstrakt:

Cílem příspěvku je na základě výsledků primárního šetření mezi podnikatelskými subjekty v Moravskoslezském a Žilinském kraji vyhodnotit využívání podpůrných prostředků z fondů EU a bariéry, které vedou k tomu, že podnikatelé tyto prostředky nevyužívají při tvorbě inovací či k dalšímu rozvoji svého podnikání. Postřehy jsou doplněny výsledky analýzy sekundárních údajů za oba kraje za období 2007-2013. Není opomenut vliv jejich rozhodování pro období 2014-2020, zda podpory využít nebo ne. Závěrem jsou provedeny návrhy a doporučení, které by více motivovaly malé a střední podnikatele k zapojení do výše zmíněných projektů a podpořily by vzájemnou spolupráci mezi zástupci regionu a samotnými podnikateli. Výsledky v Moravskoslezském kraji dokresluje ještě kvalitativní analýza provedená mezi experty mimo akademickou obec.

Klíčová slova:

bariéry, fondy EU, inovace, Moravskoslezský kraj, Žilinský kraj

Abstract:

The aim of this paper to evaluate the use of support from EU funds and the barriers that lead to the fact that entrepreneurs do not use these resources in innovation and to further develop its business. This part is based on the primary research among business entities in the Moravian-Silesian region and Žilina region. Those results are compared with the results of analysis of secondary macroeconomic data for both regions within the period 2007-2013. Finally, suggestions and recommendations were made that would encourage more SMEs to become involved in the above projects and promote mutual cooperation between representatives of the region and the businesses themselves. Results in the Moravian Silesian region are supported by qualitative analysis carried out among experts outside the academic community.

Key words:

Barriers, EU funds, innovations, Moravian-Silesian Region, Žilina region

Úvod

Faktory, jako je prosperita, ziskovost nebo růst konkurenceschopnosti patří mezi důležité informace nezbytné pro finanční řízení a měření výkonnosti podniků, zejména pokud jejich činnost byla v minulém programovém období 2007-2013 podpořena z operačních programů. Požadované výstupy projektů pak přinášejí pozitivní výsledek systému podpory v kontextu cílů regionální politiky (Otrusinová, Pastuszková, 2012). Z vyhodnocení podpořených projektů však můžeme snadno dojít k závěru, že tyto snahy nebyly úspěšné při řešení regionálních problémů nebo inovační výkonnosti (Hookana, 2011).

Dopad jednotlivých podpor a to zejména ze stran příjemců, lze posoudit z širšího kontextu a zkušeností popisující výsledky jednotlivých operačních programů na regionální ekonomiku (Jałocha, 2012, Pădurean, et al., 2015, Wolińska, et al., 2010) pomocí základních ukazatelů (i) *ukazatelé dopadu*, které popisují bezprostřední účinky na příjemce a jsou použitelné ve střednědobém horizontu. Řídící orgán je zde odpovědný za jejich měření a vykazování. (ii) *ukazatelé produktu*, kdy cílem je popsat produkt z činnosti osob, kteří byli příjemci programu, ovšem indikátory se vždy liší dle priorit programu, (iii) v*ýsledkové ukazatele*, kde se dají prezentovat informace o probíhajících změnách v

chování přímých příjemců podpory (Šebestová, Palová, 2016, Potluka, Liddle 2014). V tomto kontextu, si článek klade za cíl, za pomocí provedeného primárního šetření, komparovat zájem malých a středních podnikatelů (MSP) o podpory z Operačních programů a definovat hlavní bariéry, proč nejsou programy z jejich strany dále využívány. Důležitým faktorem srovnání Moravskoslezského (MSK) a Žilinského samosprávného kraje (ŽSK) je přístup podnikatelů k inovacím a jejich aktivní tvorbě.

Podpora činnosti malých a středních podniků pomocí Evropských fondů

Důležitou podmínkou rozvoje podnikání v malých a středních podniků je existence přiměřeného podnikatelského prostředí, které podporuje podnikatelskou činnost a vytváří vhodné podmínky pro přijímání podnikatelských rozhodnutí (Šúbertová a kol., 2014). Pro hodnocení podnikatelského prostředí lze využít hned několik přístupů. Jelikož podniky typu MSP prokazují ve svém chování pre-cykličnost a nelineární vztah mezi jejich vývojem a ekonomickým cyklem regionu, což má v konečném důsledku vliv na efektivitu opatření a podpor, která kraj či stát navrhne pro podporu rozvoje podniků. Pro prokázání vlivu výše zmínění použil Steyaert (2007) jako proměnné: hrubý domácí produkt (HDP), nezaměstnanost, počet samostatně výdělečně činných (živnostníků). Dospěli tak k výsledkům, že předbíhá-li vývoj HDP regionu světový vývoj, podnikatelská aktivita klesá. Pokud je tomu naopak, pak díky pomalejšímu růstu HDP v regionu roste počet živnostníků, protože na trhu práce je nedostatek odpovídajících pracovních míst a podnikat sám se zdá být výhodnější. Rovněž bylo prokázáno, že existuje pozitivní efekt redukce nezaměstnanosti a počtu živnostníků, který se ukáže až v dlouhodobém horizontu osmi let. To jednoznačně znamená spjatost podnikání s regionem, kde je podnikatelská činnost vykonávána (Scholman, van Stel a Thurik, 2014).

V této souvislosti je vhodné zmínit, že právě kvalita podnikatelského prostředí ovlivňuje nejen chování podnikatelů, ale také jejich motivaci k inovacím a investicím, jak zmiňuje Criscuolo et al.(2010), že příjemci podpory ze strany malých a středních podniků vykazují vyšší užitek ve formě rozšíření pracovních míst a tvorbě inovací než velké podniky, které rovněž obdržely podporu. Svou studii vymezuje i velikostí malého a středního podniku na 150 zaměstnanců, kterou považuje za hranici, kdy podnik vykazuje vyšší zainteresovanost regionálním rozvoji a aktivním ovlivňování trhu práce než podnik větší.

Naproti tomu Bondonio a Martini (2012) nebo Czarnitzki et al. (2011) zjistili, že aby byla podpora malých a středních podniků efektivnější a přinesla více inovačních řešení, bylo by třeba poskytnout více menších projektů než jeden velký, jak je obvyklé v rámci jednoho programového období. Lze souhlasit s tím, že čím více prostředků je poskytnuto na jeden projekt, tím více se příjemce soustředí na plnění kritéria splnění projektu (výsledků) a není přímo motivován vnést do projektu další výstup navíc. Při menších částkách příjemce vykáže stejný výstup, ale ovšem za nižší výši podpory, což je z hlediska nákladovosti efektivnější. Z tohoto pohledu je nutné zamyslet se, jakou motivaci měli a zároveň mají podnikatelé k využívání aktuálně dostupných podpor podnikání v novém programovacím období 2014+.

Případová studie: komparační analýza využívání podpor podnikateli ve vybraných krajích

Ke komparační analýze byly záměrně vybrány dva kraje, které využívají aktivně přeshraniční spolupráce, jsou propojeny přímými zahraničními investicemi v automobilovém průmyslu (Hyundai v Moravskoslezském kraji, KIA Motors v Žilinském samosprávném kraji) Přeshraniční spolupráce představuje pro oba kraje příležitost k hospodářskému a společenskému pokroku, jakož i trvalého budování společenských a kulturních vztahů.

Obr. 1: Geografické vymezení krajů

Zdroj: http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/2014-2020/Operacni-programy/OP-Slovensko-%E2%80%93-CR

Cílem případové studie je demonstrovat aktivní znalost podnikatelů v oblasti podpor z Evropských fondů, jejich využívání a identifikování bariér nevyužívání příležitostí. V Moravskoslezském kraji je studie doplněna o poznatky expertů z primárního šetření, v Žilinském samosprávném kraji bylo k tomuto účelu využito sekundárních zdrojů (VTP,2014).

K podpoře podnikatelů byla v programovém období 2007-2013 dostupná široká paleta operačních programů (tab. 1), které byly zaměřeny na podporu adaptability podniků, růstu jejich konkurenceschopnosti a vytváření inovací.

Tab. 1: Dostupné operační programy 2007-2013

Operační program v ČR	**Odpovídající operační program v SR**
OP Podnikání a inovace	OP Konkurenceschopnost a hospodářský růst
OP Doprava	OP Doprava
OP Životní prostředí	OP Životní prostředí
OP Lidské zdroje a zaměstnanost	OP Zaměstnanost a sociální inkluze
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost	OP Vzdělávání
OP Výzkum a vývoj pro inovace	OP Výzkum a vývoj
OP Technická pomoc	OP Technická pomoc
ROP Jihovýchod	Regionální operační program
ROP Jihozápad	
ROP Moravskoslezsko	
ROP Severovýchod	
ROP Severozápad	
ROP Střední Čechy	
ROP Střední Morava	
OP Praha - Konkurenceschopnost	OP Bratislavský kraj
---	OP Zdravotnictví, OP Informatizace společnosti
Integrovaný operační program	---

Zdroj: MMR,2008, Úrad Vlády SR, 2008.

Podobnost lze najít i na krajské úrovni, kdy byl realizován podobný počet projektů a tomu odpovídaly i přidělené prostředky (Tab. 2).

Tab. 2: Přidělené prostředky v EUR a počet projektů

	MSK	ŽSK
Nasmlouvané prostředky (EUR)	723 773 665	1 021 935 301
Počet projektů	1 176	1 186
Průměrné prostředky na projekt (EUR)	615 453,79	861 665,51

Zdroj: Regionální rada regionu soudržnosti Moravskoslezsko, 2015, Grant Expert, 2016

Cíle a metodika

K výzkumnému šetření bylo v roce 2015 využito techniky dotazníku. V Moravskoslezském kraji bylo osloveno více než 400 respondentů v rámci kraje, u podniků, které byly založeny nejpozději v roce 2011. Celkem bylo obdrženo 285 dotazníků, z nichž 70 bylo z několika důvodů vyřazeno, jako například neúplnost údajů, nesmyslné odpovědi, protichůdné odpovědi, podnik nesplňoval požadavek na dobu existence aj. Vzorek respondentů tedy tvoří zbytek, tj. 215 dotazníků.
Stejný postup byl zvolen i v Žilinském samosprávném kraji, ovšem s méně úspěšnou odezvou, bylo získáno pouze 65 validních odpovědí. Nízká návratnost koresponduje i s výsledky předchozích studií (VTP, 2014, Úrad vlády SR, 2013).

Stručná charakteristika Moravskoslezského kraje a získaného vzorku

Region NUTS III Moravskoslezský dlouhodobě vykazuje ve srovnání s ostatními regiony NUTS III v ČR nižší hodnoty v řadě makroekonomických ukazatelů, jako je HDP na obyvatele (83,73% průměru ČR), podíl ekonomických subjektů na ČR (9,5%) či nominální mzda ve výši 91,2 % mzdy ČR (ČSÚ, 2015).
Zkoumané podniky splňovaly kritéria velikosti a obratu dle požadavků EU pro klasifikaci malých a středních podniků (MSP), kde převládají podniky do 9 zaměstnanců a obratu mezi 10 – 100 mil. Kč. Nejčastěji jsou zastoupeny s.r.o. (45,6 %) a OSVČ (39,5 %). Výzkum byl realizován ve všech okresech Moravskoslezského kraje (NUTS III), přičemž procentuální zastoupení respondentů v jednotlivých okresech odpovídá procentnímu zastoupení ekonomicky aktivních subjektů v kraji v roce 2015, kterých bylo v kraji nominálně 250 028.

Stručná charakteristika Žilinského samosprávného kraje a získaného vzorku

Žilinský kraj lze klasifikovat jako průmyslový region s vysokým potenciálem na rozvoj. Vděčí za to dvěma faktorem, lokalizaci v blízkosti průmyslových zón sousední České a Polské republiky, ale také nedostatku úrodné půdy. (VTP, 2014). Kraj rovněž vykazuje nižší hodnoty makroekonomických ukazatelů jako HDP na obyvatele (86,4 % SR) či nominální měsíční mzdu ve výši 90,9% průměru SR (SBA, 2015, Štatistický úrad, 2015)

V získaném vzorku převažovali živnostníci (61,50 %) a společnost s ručením omezeným (27,70 %). Procentuální zastoupení opět odpovídalo rozložení ekonomicky aktivních subjektů v roce 2015, kdy kraj vykazuje nejvíce živnostníků na populaci ekonomických subjektů v rámci SR.

Hlavní poznatky z dotazníkového šetření

Z dotazníkového vyplynulo, že větší polovina zkoumaných podniků se o dotační politiku aktivně nezajímá. V Moravskoslezském kraji to bylo 53% a v Žilinském kraji to bylo 55,4 %. Ve většině případů podniky uváděly jako největší bariéru nedostatek relevantních informací a také to, že je demotivuje zdlouhavé vyřizování a administrativa. V některých případech si respondenti stěžovali, že by projektu využili, ale pro jejich typ podnikání se žádná výzva nehodila. Tristní situaci dokresluje i fakt, že nevyužívá externích konzultací (až 80% v Žilinském kraji, 52 % v Moravskoslezském kraji).
Z oslovených subjektů využilo aktivně projekty podpory z fondů EU v počtu 21,9 % v Moravskoslezském kraji a 19,4% v kraji Žilinském. Podobné je to i s návazností projektů pro období 2014+, kdy v MSK bude pokračovat v aktivitě projektů o 3,3 % méně než v předchozím

období, v ŽSK to plánuje o 7,1 % méně. Nejčastěji byly podpory využívány v obou krajích shodně ve službách a průmyslové výrobě.
Rovněž byly identifikovány hlavní bariéry nevyužívání podpor, které měly shodné umístění v obou zkoumaných krajích:

1. Nedostatek informací k relevantním programům.
2. Zdlouhavá administrativa, udržitelnost
3. Legislativní omezení
4. Nevýhodné podmínky pro příjemce, vysoká míra rizika projektu.

Ale i přes tato fakta byla prokázána aktivita i bez podpory z fondů EU, kdy v průměru dosáhly podniky od jedné do 1,23 inovace (tab. 3).

Tab. 3: Inovační aktivita zkoumaných podniků

	MSK	ŽSK
Inovační aktivita ve vzorku	94,9%	76,9%
Typy inovací		
Proces a technologie	25,1%	12 %
Produkt	29,8 %	46 %
Organizační inovace	18,8 %	42 %
Marketing	16,5 %	--
Strategie	9,8 %	--
Celkem	100 %	100 %

Zdroj: vlastní dotazníkové šetření

Porovnáním obou krajů můžeme dojít ke dvěma možným vysvětlením rozdílnosti výsledků. Diference v organizačních inovacích lze vysvětlit i rozdílným chápáním, co to organizační inovace je a zda to již není inovace ve strategii či marketingu, jak je dáno v Moravskoslezském kraji. Zaměření na proces či produkt je dáno rozdílnou sektorovou strukturou vzorku, kdy v MSK převažoval obchod (spojen s marketingovými inovacemi, 36,28 % vzorku) a služby (33,95 %). Kdežto v kraji Žilinském převažovaly služby 49,20 % (spojené s inovací produktu).

Názory expertů jako protipól dotazníkového šetření

Názory expertů tvoří vždy nedílnou součást hodnocení předmětné situace či objektu a tvoří tak jeden z významných pilířů daného hodnocení. Ne jinak jsme k dotvoření komplexního obrazu složité problematiky, jakou bezesporu oblast podnikání a vlivů na podnikatelské prostředí je, přistupovali i my. Proto bylo kvantitativní šetření, realizované formou dotazníků přímo v podnicích, doplněno i o kvalitativní šetření. Jeho cílem bylo na základě názoru expertů na předmětnou oblast odhalit bariéry podnikání v MSK. Komunikace s experty proto byla zacílena na udržitelnost podnikání v MSK s ohledem na očekávaný socioekonomický vývoj kraje v následujících letech.
V této oblasti bylo zvoleno kvalitativní šetření, které mělo dopomoci odhalit bariéry podnikání v MS kraji. Bylo osloveno telefonicky a prostřednictvím elektronické pošty více jak 25 expertů, kteří se zabývají poradenskou činností podnikatelům, vzděláváním, výzkumem a vývojem nebo pořádáním akcí podporující podnikatelskou činnost. Z toho se podařilo zajistit 12 odpovědí s 48 % návratností.
v rámci hodnocení podpor podnikání a inovačního potenciálu dospěli shodně k názoru, že velkou bariérou projektů MSP je malá inovativnost projektu, systém podpory je velmi omezen na určité skupiny podnikatelů. Jejich hodnocení sumarizuje následující tabulka 4, která byla zhodnocena škálou 1-4, kdy 1 znamená souhlasím, 4 nesouhlasím a 0 nemám názor.

Otázka	Průměrné hodnocení	Modus	Sentiment	Ø
1. Na úrovni MS kraje existuje dostatečná podpora nově vznikajícím podnikům.	2,90	Spíše nesouhlasím	⊖	1
2. Vznik start-upů a spin-offů je v kraji běžnou praxí.	2,78	Spíše nesouhlasím	⊖	2
3. V kraji je dostatek soukromých investorů, kteří se zaměřují na nově vznikající podniky, které svým vznikem na trhu realizují inovační produkt.	2,78	Spíše nesouhlasím	⊖	2
4. V kraji existuje dostatek kvalifikované pracovní síly.	2,45	Spíše souhlasím	⊖⊕	0
5. Výše daňového zatížení v ČR je omezující prvek pro podnikání.	1,91	Spíše souhlasím	⊕	0
6. V kraji dominují podniky, které po svém vzniku rostou dynamicky a vykazují rychlé tempo růstu.	3,00	Spíše nesouhlasím	⊖	2
7. Spolupráce podnikatelského sektoru se školstvím v kraji je na vysoké úrovni.	3,40	Zcela nesouhlasím	⊖	1
8. V kraji funguje využitelná podpora pro inženýry a vědce, aby komercionalizovali své nápady prostřednictvím nových rostoucích firem.	2,25	Spíše souhlasím	⊕	3
9. Dopravní infrastruktura v kraji je podstatný faktor ovlivňující úspěšnost podnikání v kraji.	1,80	Spíše souhlasím	⊕	1
10. Spotřebitelský trh (B2C) se v MSK mění odlišněji než v jiných krajích ČR.	2,57	Spíše nesouhlasím	⊕⊖	4
11. Trh organizací (B2B) se v MSK mění odlišněji než v jiných krajích ČR.	2,38	Spíše souhlasím	⊕	3
12. Malí a střední podnikatelé jsou v kraji vnímáni širokou veřejností pozitivně.	2,11	Spíše souhlasím	⊕	2

Zdroj: vlastní dotazníkové šetření

Jak je patrné skepse ohledně podpor a inovací je zřejmá i z názoru expertů, kteří ji také považují za problematickou, chaotickou a špatně dostupnou pro podnikatele v sektoru MSP. Jako kladný vliv zmiňují úroveň infrastruktury, která má vliv i na přeshraniční spolupráci s Žilinským krajem.

Diskuse

Výsledky případové studie potvrdily známý fakt z roku 2013 (Ministerstvo dopravy,výstavby a regionálneho rozvoja SR,2014), že podnikatelé vnímají systém podpory z fondů EU jako rozdrobený, špatně koordinovaný a negativně o něm smýšlelo 58 % respondentů (v rámci šetření byla situace mírně lepší kolem 55 %). Realizované druhy inovací byly poněkud v jiné skladbě, než v předchozích studiích (VTP,2014), kde procento inovačních podniků představovalo pouze 89 % a převažovaly produktové inovace (59%) a inovace organizační (37%).

Pokud bychom chtěli zhodnotit ekonomický dopad podpory fondů EU, lze srovnáním zpráv Ministerstva pro místní rozvoj (2013) zjistit, že Moravskoslezský kraj nezhoršil svou pozici a zůstává krajem s nevyhraněným inovačním potenciálem. Stejně tak je tomu u kraje Žilinského, který jako jeden z mála krajů SR zůstal v pozici mírně rozvíjejících se krajů oproti Trenčianskému, Nitrianskému a Prešovskému kraji, které byly klasifikovány jako kraje stagnující oproti roku 2007.(Úrad vlády SR, 2015)

Shrneme-li tyto dopady, navrhujeme podporu spolupráce mezi existujícími sdruženími v krajích a na příkladu Žilinského kraje můžeme demonstrovat organizaci spolupráce (Tab. 5), která by podpořila lepší informovanost, vytvářela by příležitosti a splňovala by kritéria ukazatelů vstupu, výstupu a dopadu.

Tab. 5: Navrhovaný systém spolupráce

		Indikátor	Zapojená instituce
Využívání podpor	**Vstup**	Zvyšování informovanosti	Žilinský kraj Sdružení mladých podnikatelů Regionální rozvojové agentury
	Výstup	Růst čerpání podpor	Podnikatelé malých a středních podniků Ministerstva SR a agentury na podporu MSP
	Dopad	Růst pracovních sil	Podnikatelé malých a středních podniků
Podpora spolupráce	**Vstup**	Tvorba seskupení a spolupráce s existujícími sdruženími	Sdružení mladých podnikatelů Regionální rozvojové agentury Vědecko – technologický park Žilina Sdružení PO Z@ict
	Výstup	Možnost rozvíjení podnikání	Podnikatelé malých a středních podniků
	Dopad	Růst pracovních sil, tvorba nových produktů, inovací	Podnikatelé malých a středních podniků
Ekonomický růst	**Vstup**	Zvyšování hospodářského růstu kraje	Stát, kraj
	Výstup	Příliv finančních prostředků	Ministerstvo financí SR
	Dopad	Rast mezd, zvyšování zaměstnanosti	Žilinský kraj a MSP

Zdroj: vlastní

Tvorbou seskupení a s využitím spolupráce by byla možnost rozvíjet podnikatelské aktivity a vznikla by příležitost pro MSP. Dopadem by byl růst možnosti tvorby pracovních míst a vytváření nových produktů. Spolupráce se neomezuje jen na spolupráci v rámci kraje, mohla by využít spolupráce s přeshraničními organizacemi v Moravskoslezském kraji a sdílet tak znalostní kapacity.

Shrnutí:

Využívání podpor z fondů EU bylo ve vybraných krajích na poměrně nízké úrovni. Nejčastější překážkou byla právě dostupnost programů, informace, kvalifikovaná pomoc při sestavování projektu. I přes tyto překážky je zřejmé, že malé a střední podniky inovují bez ohledu na získané dotace. Snaha prosadit se je pro zkoumané podniky typická. Nejčastěji se u nich objevují méně náročné inovace, jako inovace marketingové či organizační. Inovace náročné na využití technologií či přinášející vyšší míru rizika jsou zastoupeny v malé míře, což bylo potvrzeno i dalšími studiemi. Navržené východisko (pomocné sdružení) na příkladu Žilinského samosprávného kraje by mohlo pomoci prosadit větší zainteresovanost do projektů či do dění v příslušném kraji.

Poděkování:

Příspěvek byl zpracován v rámci grantu SGS SU 16/2015.

Literatura:

Bondonio D, Martini A.,2012. Counterfactual impact evaluation of cohesion policy: impact and cost-effectiveness of investment subsidies in Italy. Final Report to DG Regional Policy (EC)

Criscuolo, C., J.E. Haskel a M.J. Slaughter,2010. Global Engagement and the Innovation Activities of Firms. International Journal of Industrial Organization, 28(2), pp. 191-202.

ČSÚ,2015. Veřejná databáze, 2015. [cit. 2015-12-15]. Dostupné na WWW: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky>.

Czarnitzki, D., H. Hottenrott, 2011. Financial Constraints: Routine Versus Cutting Edge R&D Investment. Journal of Economics and Management Strategy 20(1), pp. 121-157.

Grant Expert, 2016. Čerpanie eurofondov podľa sídla k 31. 05. 2016. Dostupné na WWW: <https://www.grantexpert.sk/reporty/cerpanie-eurofondov-podla-sidla-k-31-05-2016>.

Hookana, H., 2011. Measurement of Effectiveness, Efficiency and Quality in Public Sector Services: Interventionist Empirical Investigations. In: MIC 2011: Managing Sustainability? Proceedings of the 12th International Conference. Portorož: University of Primorska, pp. 491-510.

Jałocha, B., 2012. Projectification of the European Union and its implications for public labour market organisations in Poland. Journal of Project, Program & Portfolio Management, 3 (2), pp. 1-16.

Ministerstvo dopravy,výstavby a regionálneho rozvoja SR, 2014. Aktualizácia Národnej stratégieregionálneho rozvoja Slovenskej republiky, [cit. 2016-07-05]. Dostupné na WWW: <http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=93254>.

MMR, 2013. Strategie regionálního rozvoje ČR na období 2014–2020. Praha: MMR.

MMR, ČR, 2007. Evropské strukturální a investiční fondy. Operační programy 2007-2013 [online]. 2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z WWW: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/Programove-obdobi-2007-2013/Programy-2007-2013>.

Otrusinova, M a E. Pastuszkova, 2012. Concept of 3 E's and Public Administration Performance, International Journal of Systems Applications, Engineering & Development, 6 (2), pp.171-178

Pădurean, M.A., Nica, A.M. a P. Nistoreanu, 2015. Entrepreneurship in Tourism and Financing through the Regional Operational Programme. Amfiteatru Economic, 17 (38), pp. 180-194.

Potluka, O. a J. Liddle, 2014. Managing European Union Structural Funds: Using a Multilevel Governance Framework to Examine the Application of the Partnership Principle at the Project Level. Regional Studies, 48, (8), pp. 1434-1447.

Regionální rada regionu soudržnosti Moravskoslezsko, 2015. Dostupné na WWW: <http://www.rr-moravskoslezsko.cz/file/4526/>.

Scholman, G., van Stel, A., Thurik, R., 2014. The relationship among entrepreneurial activity, business cycles and economic openness. International Entrepreneurship and Management Journal, 11(2), pp.307-319. ISSN 1554-7191.

Šebestová, J. a Z. Palová, 2016. Real Societal Impact of Projects Supported within Human Resources and Employment Operational Programme in Selected Czech Regions. In Kovářová, E., L. Melecký and M. Staníčková (eds.). Proceedings of the 3rd International Conference on European Integration 2016. Ostrava: VŠB - Technical University of Ostrava, pp. 943-952.

Slovak Business Agency, 2015. Stav malého a stredného podnikania [cit. 2016-04-29]. Dostupné z WWW: <http://www.sbagency.sk/sites/default/files/sprava_o_stave_msp2014.pdf>.

Štatistický úrad SR, 2015. Náklady práce. [cit. 2016-08-05]. Dostupné na WWW: <http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID(%22iFE32FBCAEB0F4E00A94321FB61D9FC04%22)&ui.name=Hrub%c3%a1%20mzda%20a%20popisn%c3%a9%20%c5%a1tatistick%c3%a9%20charakteristiky%20%5bnp1103rr%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html&run.outputLocale=sk>.

Steyaert, C., 2007. Entrepreneuring as a Conceptual Attractor? A Review of Process Theories in 20 Years Of Entrepreneurship Studies. Entrepreneurship & Regional Development, 19 (11), pp.453-477. ISSN 0898-5626.

Šúbertová, E. a kol., 2014. Podnikanie v malých a stredných podnikoch. Modelové príklady. Bratislava: Kartprint. ISBN 978-80-89553-21-1.

Úrad Vlády Slovenskej Republiky, 2008. Operačné programy [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné z WWW: < http://www.nsrr.sk/operacne-programy>.

Úrad vlády Slovenskej republiky, 2015. Hodnotenie príspevku implementácie štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu na vyrovnávanie regionálnych disparít na Slovensku. Záverečná správa. [cit. 2016-07-15]. Dostupné na WWW: <www.nsrr.sk/download.php?...Hodnotenie+príspevku+implementácie...vyrovnávanie+re.. >.

VTP, 2014. Regionálna výskumná a inovačná stratégia Žilinského kraja 2014+ <http://www.regionzilina.sk/sk/samosprava/urad-zsk/odbor-dopravy-uzemneho-planovania/regionalny-rozvoj-uzemne-planovanie/inovacie/regionalna-vyskumna-inovacna-strategia-zilinskeho-kraja-2014.html>.

Wolińska, I., Rokicki, B., Zub, M., Niedoszewska, A. and J. Piekutowski, 2010. Raport końcowy. Ocena systemu monitorowania i wartości wskaźnikow PO KL 2007-2013. Warszawa: PSDB grupa WYG.

Kontaktní adresa autora:

Jarmila Šebestová, Ing., Ph.D., Slezská Univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Katedra podnikové ekonomiky a managementu, Univerzitní nám. 1934/3, 733 40 Karviná, sebestova@opf.slu.cz.

Zuzana Palová, Ing., Slezská Univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Katedra veřejné ekonomiky a správy, Univerzitní nám. 1934/3, 733 40 Karviná, zuzana.palova@centrum.cz.

Terézia Brisudová, Bc., Slezská Univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Katedra podnikové ekonomiky a managementu, Univerzitní nám. 1934/3, 733 40 Karviná.

Ovlivnění růstových, výnosových a kvalitativních parametrů sóje luštinaté (Glycine max, (L.) Merr.) úpravou environmentálních podmínek. Část 1: růst.

Influence of environmental conditions on growth, yield and qualitative parameters of soybean (Glycine max, (L.) Merr.). Part 1: growth.

Michal Ševčík, Radka Plchová, Johann Vollmann, Mária Varényiová, Ladislav Ducsay, Ladislav Varga, Tomáš Lošák

Abstrakt:

Sója je celosvětově významnou plodinou, oceňovanou ve výživě lidí i hospodářských zvířat. V ČR je vhodná k pěstování ve vybraných regionech, včetně jižní Moravy. S ohledem na její využití se kromě úrovně výnosu hodnotí i kvalitativní parametry, především obsah proteinů a oleje v semeni. Sója se řadí mezi luskoviny, které se vyznačují schopností opatřit si převážnou část dusíku prostřednictvím symbiózy s hlízkovými bakteriemi (žijícími na jejích kořenech) poutajícími vzdušný dusík, a proto vyžaduje pouze tzv. startovací dávku dusíku na počátku vegetace. V nádobovém experimentu o 5 variantách (včetně varianty kontrolní – nehnojené) při 4 opakováních je u odrůdy ES Mentor porovnáván efekt rozdílných dávek dusíku (0 – 1 – 3 g N/nádoba) i jeho forem (amonná, amidická) na růst rostlin, výnos semene, obsah proteinů a oleje v semeni. Dusík byl do nádob aplikován formou zálivky 2 týdny před setím – 25. 4. 2016. Použitá minerální hnojiva: síran amonný (20,5 % N, 24 % S), močovina (46 % N). Při vzcházení byly patrné zřetelné vizuální rozdíly mezi variantami (dávkami N). Vzcházení bylo pomalé a nerovnoměrné, přičemž vyšší dávka dusíku aplikovaná v obou hnojivech způsobila výraznou retardaci růstu oproti nižší dávce dusíku i nehnojené kontrolní variantě. Výnosové a kvalitativní charakteristiky semene bude možné posoudit až po podzimní sklizni.

Klíčová slova:

hnojení, dusík, habitus, životní prostředí

Abstract:

Soybean is a crop of worldwide importance valued both in human and farm animal nutrition. In the Czech Republic it can be grown in some regions, including south Moravia. With regard to its use we assessed also the qualitative parameters along with the yields, particularly the content of proteins and oil in the seeds. Soybean is a legume characteristic of which is its ability to obtain the major part of nitrogen via symbiosis with nodule bacteria (living on its roots) and fixing atmospheric nitrogen; therefore it requires only a so-called starting rate of nitrogen at the beginning of vegetation. In a pot experiment with the variety ES Mentor involving 5 treatments (including control treatment - unfertilised) and 4 repetitions we compared the effect of different rates of nitrogen (0 – 1 – 3 g N/pot) and its forms (ammonium, amidic) on plant growth, seed yields, and content of protein and oil in the seeds. Nitrogen was applied to the pots in the form of watering 2 weeks prior to sowing – on 25 April 2016. The mineral fertilisers were: ammonium sulphate (20.5 % N, 24 % S) and urea (46 % N). At emergence distinct differences were visible among the treatments (N rates). Emergence was slow and uneven; the higher rate of nitrogen applied in both fertilisers retarded growth markedly more than the lower rate of nitrogen and the unfertilised control treatment. It will not be possible to assess the yields and qualitative characteristics of seeds until after autumn harvest.

Key words:

fertilisation, nitrogen, growth habit, environment

Úvod

Sója (*Glycine max,* (L.) Merr.) je celosvětově významnou plodinou, oceňovanou ve výživě lidí, hospodářských zvířat i jako významná surovina pro potravinářský a zpracovatelský průmysl. V současné době je více než 90 % produkce zužitkováno ve výživě a krmení hospodářských zvířat a zbytek jako potravina pro obyvatelstvo (Vollmann et al., 2003). Sója je součástí řady výrobků, jako jsou: tofu, tempeh, sójové omáčky, miso, natto, různé sójové nápoje, jogurty, pomazánky, uzeniny apod. Zatímco v Evropě je sója oceňována především z hlediska vysokého obsahu bílkovin (proteinů), výzkum v Americe preferuje sóju jako olejninu (Vollmann et al., 2015). Spojené národy (UN) vyhlásily rok 2016 jako mezinárodní rok luštěnin, což umožňuje diskutovat jejich mnohé pozitivní vlivy z pohledu nutričních parametrů (Vollmann, 2016). Z hlediska terminologického označujeme plodinu pěstovanou na poli jako luskovinu (leguminózu), zatímco semeno určené pro konzumaci je luštěnina. Z hlediska nároků na pěstování je sója citlivá na nízké teploty, proto se dosud pěstuje na semeno v České republice ve vybraných regionech na omezené výměře. S postupující změnou klimatu a nárůstem teplot vzduchu se ovšem její pěstování posouvá i do vyšších nadmořských výšek. V posledním období se výměra sóje v ČR zvýšila i díky podmínkám tzv. greeningu, tedy povinnosti zemědělců pěstovat více plodin v rámci svých podniků a podpořit tak biodiverzitu.

Výnosy sóje se průběžně zvyšují v posledních 30-ti letech jako kombinace genetických zásahů a lepšího managementu pěstování (Salvagiotti et al., 2008). Výnosový potenciál sóje je definován jako maximální výnos odrůdy pěstované v prostředí, na které je adaptována, kdy zásoba živin a vody v půdě není limitována a škůdci i choroby jsou efektivně kontrolováni (Evans, 1993). Pro dosažení požadovaných výnosů je nezbytný vysoký výkon fotosyntézy a akumulace dostatečného množství dusíku v semenech (Sinclair, 2004).

Všechny leguminózy se (oproti jiným druhům) vyznačují jiným systémem výživy dusíkem. Sója se řadí mezi plodiny, které dokáží formovat na svých kořenech hlízky (noduly) a využít atmosférický dusík (N_2) ve spojení s rhizobii, bakteriemi poutajícími vzdušný dusík, pro svoji výživu. Je nezbytné využít obou zdrojů dusíkaté výživy, jak z fixace vzdušného dusíku, tak i asimilace minerálního dusíku přijatého kořeny z půdy, pro dosažení optimálního výnosu (Ohyama et al., 2013; Mengel a Kirkby, 2001; Marschner, 2002). Biologická N_2 fixace (BNF) a dusík z půdní zásoby či minerálních hnojiv jsou tedy hlavními zdroji pro pokrytí požadavků vysoce výnosných odrůd (Streeter, 1988). Sója vyžaduje tzv. startovací dávku dusíku na počátku vegetace pro překonání tzv. hladového období, tedy periody, kdy se hlízky na kořenech začínají teprve formovat. Okamžitě přijatelný dusík z hnojiv se pozitivně odrazí na vývoji rostliny a následně výnosu semene (Touchton a Rickerl, 1986). Nicméně vysoké dávky dusíku na počátku vegetace mohou redukovat tvorbu hlízek na kořenech a tím i fixaci dusíku rostlinou (Beard a Hoover, 1971). Deibert et al. (1979) uvádějí 26 až 48% snížení fixace vzdušného dusíku, pokud dávka aplikovaného dusíkatého hnojiva byla příliš vysoká.

Cílem výzkumu bylo posoudit reakci vybrané odrůdy sóje na aplikaci odlišných dávek a forem dusíku aplikovaných ve dvou dusíkatých minerálních hnojivech. Výzkum vychází z následujících vědeckých úvah či hypotéz: a) s dávkou dusíku bude stimulován růst rostlin a výnos i kvalita semene; b) výnos a kvalitativní parametry budou lepší po aplikaci síranu amonného oproti močovině.

Materiál a metody

Vegetační nádobový experiment byl založen ve venkovní vegetační hale Botanické zahrady a arboreta Mendelovy univerzity v Brně. Mitscherlichovy vegetační nádoby byly naplněny 5 kg středně těžké zeminy charakterizované jako fluvizem 25 dubna 2016; Tabulka č. 1 uvádí základní agrochemické charakteristiky použité zeminy na základě analýz dle metody Mehlich 3 – 0,015 M NH_4F + 0,2 M CH_3COOH + 0,25 M NH_4NO_3 + 0,013 M HNO_3 (Mehlich, 1984). Výměnná půdní reakce byla stanovena v 0,01M $CaCl_2$.

Tab. 1: Agrochemické parametry zeminy použité do experimentu (mg/kg)

pH/ $CaCl_2$	mg/kg		
	P	K	Mg
7,4	47	226	322
alkalická	nízký	vyhovující	dobrý

Zdroj: vlastní

Tabulka 2 ukazuje jednotlivé varianty experimentu, přičemž každá z variant byla 4x opakována.

Tab. 2: Varianty experimentu

Var. č.	Popis	Dávka dusíku (g/nádoba)	Použité hnojivo
1	Kontrola	0	-
2	SA 1	1	síran amonný
3	SA 2	3	síran amonný
4	Moč 1	1	močovina
5	Moč 2	3	močovina

Zdroj: vlastní

Do experimentu byla cíleně zvolena dusíkatá minerální hnojiva vhodná pro základní (předseťové) hnojení: síran amonný (20,5 % N, 24 % S) a močovina (46 % N). Síra (S) se stala v posledních letech limitující živinou ve většině regionů (především v souvislosti s ekologickými opatřeními, např. odsířením tepelných elektráren apod.), přičemž její nedostatek v rostlině může redukovat fixaci vzdušného dusíku (Scherer et al., 2008), proto bylo do experimentu záměrně zařazeno hnojivo obsahující kromě dusíku take síru – síran amonný.

Dusík byl aplikován do nádob 25. dubna 2016 po rozpuštění hnojiv formou zálivky. Výsev 10 semen na nádobu následoval 5. května 2016 do hloubky 3 - 4 cm. Odrůda ES Mentor byla získána z University of Natural Resources and Life Sciences, Vienna, Austria (Department of Crop Sciences, Division of Plant Breeding). Tato výnosná 00 odrůda keříčkovitého vzhledu byla vyšlechtěna ve Francii (Euralis Seeds) s označením *Dt2*.

Rostliny byly vyjednoceny na 2 kusy na nádobu 3. června 2016. V průběhu vegetace byly nádoby zalévány na úroveň 60 % maximální kapilární kapacity a udržován bezplevelný stav.

Výsledky a diskuze

V období přípravy tohoto příspěvku byly rostliny sóje v plné vegetaci, proto budou prezentovány pouze prvotní výsledky týkající se růstu. Výnosově-kvalitativní parametry (obsah oleje, proteinů a eventuálně dalších obsahových látek) bude možné posoudit a vyhodnotit až po sklizni semene.

Rostliny sóje vyžadují vysoká množství dusíku, protože semena jsou bohatá na proteiny (35 – 40 %) a celkové množství asimilovaného N ve stoncích při sklizni je v proporcích k výnosu semene (Ohyama et al., 2013). Nízký obsah proteinů může být způsoben nepříznivými environmentálními podmínkami a sníženou úrovní fixace vzdušného dusíku. Je odhadováno, že pouze 40 až 52 % z celkového odběru dusíku rostlinou pochází ze symbiotické fixace N_2, zatímco zbytek je příjem dusíku z půdy (Schweiger et al., 2012). Negativní bilanci dusíku při pěstování sóje vykazuje 80 % studií (Salvagiotti et al., 2008), proto je tato tematika nadále předmětem vědeckého bádání, poněvadž má svůj ekonomicko-environmentální kontext.

Intenzivní časný růst je důležitý pro rozvoj jednotlivých rostlinných orgánů, což se následně odrazí v produkci semene.V růstové fázi R1 (první květ) a R5 (tvorba semen v luscích) ovlivnila aplikace dusíkatých hnojiv buď produkci sušiny nebo obsah dusíku v rostlinách v pěti ze sedmi lokalit. Ovšem

na dvou lokalitách ani odrůda sóje, ani dávka dusíku signifikantně nepůsobila na produkci sušiny nebo obsah N v rostlinách v uvedených fázích (Wood et al., 1993).

V našem nádobovém experimentu byly již při vzcházení vizuálně patrné výrazné rozdíly mezi jednotlivými variantami (1-5), resp. dávkami dusíku. Vzcházení bylo pomalé a nerovnoměrné, přičemž nejvyšší dávky dusíku aplikované jak v síranu amonném (var. 3), tak i močovině (var. 5) se projevily zřetelnou retardací růstu, obr. 1. Nižší dávky obou aplikovaných hnojiv (var. 2 a 4) se z hlediska intensity růstu a výšky rostlin nelišily od kontrolní nehnojené varianty (var. 1), obr. 1. Výška rostlin ve fázi kvetení (počátek července) byla o 30 – 50 % nižší u variant s nejvyšší dávkou dusíku aplikovaného v obou hnojivech (var. 3 a 5) oproti všem zbylým variantám.

Legenda: (1 – nehnojená kontrola; 2 – síran amonný 1; 3 – síran amonný 2; 4 – močovina 1; 5 – močovina 2)

Obr. 1 Zřetelně retardovaný růst sóje u variant 3 a 5 po aplikaci nejvyšších dávek dusíku

Zdroj: vlastní

Nejvyšší dávky dusíku se projevily luxusní až toxickou koncentrací dusíku v půdě a tím negativně ovlivnily růst rostlin. Je známo, že pokud jsou hlízkové bakterie na kořenech vystaveny vysokým koncentracím dusíku, dochází k potlačení jak jejich tvorby, tak i aktivity. Nitráty, hlavní forma anorganického dusíku v půdách, velmi silně inhibují nodulaci a N_2 fixační aktivitu (Gibson a Harper, 1985; Imsande, 1986; Ohyama et al., 2012; Streeter, 1988). Inhibiční působení nitrátů bylo popsáno řadou efektů, včetně působení na počet hlízek na kořenech sóje, jejich velikost, fixační aktivitu, jakož i rychlost stárnutí a rozkladu hlízek. Proto tato inhibice růstu rostlin působením nitrátů, resp. nitrátového dusíku nemůže být vysvětlena jednoduchým či zjednodušeným způsobem (Harper, 1987; Mizukoshi, 1995). Na druhé straně byly ovšem v našem experimentu pozorovány od fáze tvorby lusků vizuální symptomy deficience dusíku (světle zelená až žlutá barva spodních = starších listů) u kontrolní, dusíkem nehnojené varianty (var. 1). Salvagiotti et al. (2008) popisují, že pokud celková zásobenost sóje dusíkem nepokrývá její požadavky na tuto živinu, rostlina bude remobilizovat N akumulovaný v listech do semene, což sníží výkon fotosyntézy a tím bude limitován výnosový potenciál. Zatímco časná aplikace dokonce malých dávek dusíku se často projeví v dočasném potlačení tvorby hlízek a jejich akvitivy (Hungria et al., 2005), nedostatek dusíku na počátku vegetačního období může zpomalit růst rostlin a tím i rozvoj účinného nodulačního systému. Souhrnně je možno konstatovat, že z jednotlivých studií byly dosud získány rozporuplné výsledky ohledně vhodnosti dusíkatého hnojení sóje z hlediska jeho efektivnosti při pěstování této luskoviny (Salvagiotti et al., 2008). Z tohoto důvodu byl rovněž založen náš popisovaný nádobový experiment.

Shrnutí

Z dosavadních výsledků je zřejmé, že nejvyšší dávka dusíku aplikovaného v obou hnojivech se negativně odrazila na počátečním růstu sóje odrůdy ES Mentor. Aplikace vysokých dávek dusíku potláčí záslužnou činnost hlízkových bakterií, je neekonomická (zbytečně vynaložené náklady na

nákup hnojiv a jejich aplikaci) a environmentálně riziková (vyplavení dusíku do podzemních vod a jejich kontaminace). Proto je velmi důležité zvažovat a otestovat aplikaci dusíkatých minerálních hnojiv při pěstování sóje (resp. u konkrétních odrůd) a úroveň jejich dávky. Finální doporučení bude ovšem možno definovat až po sklizni sóje na základě výnosově-kvalitativních parametrů semene.

Poděkování
Výzkum byl podporován Interní grantovou agenturou (IGA) FRRMS Mendelovy univerzity pod označením 2016/017.
Rovněž děkujeme pracovníkům Botanické zahrady a arboreta Mendelovy university v Brně za umožnění realizovat tento pokus v jejich prostorách a za veškerou jejich pomoc.

Literatura

Beard, B.H., Hoover, R.M. (1971). Effect of nitrogen on nodulation and yield of irrigated soybean. *Agronomy Journal*, 63, 815-816.

Deibert, E.L., Bijeriego, M., Olson, R.A. (1979). Utilization of 15N fertilizer by nodulating and non-nodulating soybean isolines. *Agronomy Journal*, 71, 717-723.

Evans, L.T. (1993). *Crop Evolution, Adaptation and Yield*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gibson, A.H., Harper, J.E. (1985). Nitrate effect on nodulation of soybean by *Bradyrhizobium japonicum*. *Crop Science*, 25, 497-501.

Harper J.E. (1987). Nitrogen Metabolism. In: Wilcox J.R., (editor). *Soybeans: Improvement, Production and Uses*. 2nd ed. American Society of Agronomy, Inc.-Crop Science Society of America, Inc.-Soil Science Society of America, Inc.; Madison, WI, USA: 1987. pp. 497–533.

Hungria, M., Franchini, J., Campo, R., Graham, P. (2005). The importance of nitrogen fixation to soybean cropping in South America. In Werner, D. and Newton, W. (eds.) *Nitrogen Fixation in Agriculture, Forestry, Ecology, and the Environment*, Springer, Netherlands, (pp. 25-42).

Imsande, J. (1986). Inhibition of nodule development in soybean by nitrate or reduced nitrogen. *Journal of Experimental Botany*, 37, 348-355.
Marschner, H. (2002). *Mineral nutrition of higher plants*. 2nd Ed. London: Academic Press.

Mehlich, A. (1984). ´Mehlich 3 soil test extractant: a modification of the Mehlich 2 extractant´. *Communications in Soil Science and Plant Analysis*, 15, 1409-1416.
Mengel, K., Kirkby E. A. (2001): *Principles of Plant Nutrition*. 5th Ed. London: Kluwer Academic Publishers.
Mizukoshi, K., Nishiwaki, T., Ohtake, N., Minagawa, R., Ikarashi, T., Ohyama, T. (1995). Nitrate transport pathway into soybean nodules traced by tungstate and $^{15}NO_3^-$. *Soil Science and Plant Nutrition*, 41, 75-88.
Ohyama, T., Fujikake, H., Yashima, H., Tanabata, S., Ishikawa, S., Sato, T., Nishiwaki, T., Ohtake, N., Sueyoshi, K., Ishii, S., et al. (2012). Effect of Nitrate on Nodulation and Nitrogen Fixation of Soyeban. In: El-Shemy H.A., (editor). *Soybean Physiology and Biochemistry*. InTech; Rijeka, Croatia: 2012. (pp. 333–364).
Ohyama, T., Minagawa, R., Ishikawa, S., Yamamoto, M., Hung, N.V.P., Ohtake, N., Sueyoshi, K., Sato, T., Nagumo, Y., Takahashi, Y. (2013). Soybean Seed Production and Nitrogen Nutrition. In Board J.E., (editor). *A Comprehensive Survey of International Soybean*

Research-Genetics, Physiology, Agronomy and Nitrogen Relationships. InTech; Rijeka, Croatia: 2013. (pp. 115-157).
Salvagiotti, F., Cassman, K.G., Specht, J.E., Walters, D.T., Weiss, A., Dobermann, A. (2008). Nitrogen uptake, fixation and response to fertilizer N in soybeans: A review. *Field Crops Research*, 108, 1-13.
Scherer, H.W., Pacyna, S., Spoth, K.R., Schulz, M. (2008). Low levels of ferredoxin, ATP and leghemoglobin contribute to limited N2 fixation of peas (Pisum sativum L.) and alfalfa (Medicago sativa L.) under S deficiency conditions. Biology and Fertility of Soils, 44, 909-916.
Schweiger, P., Hofer, M., Hartl, W., Wanek, W., Vollmann, J. (2012). N_2 fixation by organically grown soybean in Central Europe: Method of quantification and agronomic effects. *European Journal of Agronomy*, 41, 11-17.
Sinclair, T.R. (2004). Improved carbon and nitrogen assimilation for increased yield. In H.R. Boerma and J. E. Specht (Eds.), *Soybeans: Improvement, Production and Uses*, ASA, CSSA, SSSA, Madison, WI (pp. 537-568).
Streeter, J. (1988). Inhibition of legume nodule formation and N_2 fixation by nitrate. *CRC Critical Reviews in Plant Sciences*, 7, 1-23.
Touchton, J.T., Rickerl, D.H. (1986). Soybean growth and yield response to starter fertilizers. *Soil Science Society of America Journal*, 50, 234-237.
Vollmann, J., Grausgruber, H., Wagentristl, H., Wohleser, H., Michele, P. (2003). Trypsin inhibitor activity of soybean as affected by genotype and fertilisation. *Journal of the Science of Food Agriculture*, 83, 1581-1586.
Vollmann, J., Watanabe, D., Pachner, M., Khudaykulov, J., Lošák, T. (2015). Soybean quality: Adaptation to European needs. *Legume Perspectives*, 8, 19-20.
Vollmann, J. (2016). Soybean versus other food grain legumes: A critical appraisal of the United Nations International Year of Pulses 2016. *Bodenkultur*, 67, 17-24.
Wood, C.W., Torbert, H.A., Weaver, D.B. (1993). Nitrogen fertilizer effects on soybean growth, yield, and seed composition. *Journal of Production Agriculture*, 6, 354-360.

Kontaktní adresy autorů:

Bc. Michal Ševčík

Bc. Radka Plchová

prof. Ing. Tomáš Lošák, Ph.D

Ústav environmentalistiky a přírodních zdrojů

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

Mendelova univezita v Brně

Zemědělská 1, 613 00 Brno

xsevci16@node.mendelu.cz, xplchov1@node.mendelu.cz, losak@mendelu.cz

prof. Dr. Johann Vollmann

Division of Plant Breeding

Department of Crop Sciences

University of Natural Resources and Life Sciences, Vienna,

Konrad Lorenz Str. 24, 3430 Tulln an der Donau, Austria

johann.vollmann@boku.ac.at

Ing. Mária Varényiová

doc. Ing. Ladislav Ducsay, Ph.D.

doc. Ing. Ladislav Varga, Ph.D.

Katedra agrochémie a výživy rastlín

Fakulta agrobiológie a potravinových zdrojov

Slovenská polnohospodárska univerzita v Nitre

Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, Slovensko

xvarenyiova@is.uniag.sk, Ladislav.Ducsay@uniag.sk, Ladislav.Varga@uniag.sk

Rozvoj venkovských regionů z pohledu místních akčních skupin
Development of rural regions in terms of local action groups

Zdeněk Šilhan

Abstrakt:

Cílem příspěvku je identifikovat hlavní potřeby venkovských regionů se zaměřením na území Jihomoravského kraje na pozadí činnosti místních akčních skupin a s ohledem na nastavení jednoho z integrovaných nástrojů určeném pro venkovské oblasti - community led local development (CLLD). Pro dosažení cíle je především provedena obsahová analýza aktuálních strategií komunitně vedeného místního rozvoje (SCLLD). Je přihlédnuto k potřebám regionů pomocí využití dostupných informací, dat a názorů místních aktérů. Zjištěné potřeby jsou srovnány s možnostmi financování přes integrovaný nástroj community led local development (CLLD). Na základě analýzy finančních plánů (povinná příloha strategií komunitně vedeného místního rozvoje) je provedena kvantifikace potřeb venkovských regionů v Jihomoravském kraji, které se kryjí s tématy financovatelnými přes community led local development (CLLD). Příspěvek obsahuje i stručné uvedení do problematiky LEADER, na který community led local development (CLLD) navazuje, což je nezbytné pro správnou interpretaci dosažených výsledků. Výsledkem je identifikace a rozbor potřeb venkovských regionů na pozadí činnosti místních akčních skupin a s ohledem na integrovaný nástroj community led local development (CLLD), což může přispět pro další nastavování regionální politiky ve venkovských oblastech.

Klíčová slova:

venkov, místní akční skupina, komunitně vedený místní rozvoj, strategie komunitně vedeného místního rozvoje, integrovaný nástroj

Abstract:

This paper aims to identify the main needs of rural areas, focusing on the South Moravian Region, on the background of the local action groups (LAGs) activities and with regard to the setting of integrated approach which is designed for rural areas - community led local development (CLLD). To achieve this goal the content analysis of actual strategies of community led local development (SCLLD) is conducted. The paper takes the needs of the regions into account in terms of available information, data and opinions of local actors. Discovered needs are compared with financing opportunities in field of integrated approach named community led local development (CLLD). Using financial plans' analysis the quantification of the needs in the South Moravian rural areas, which might be financed by community led local development, is executed. The paper also contains a brief introduction to the LEADER, predecessor of community led local development (CLLD), which is essential prerequisite for the correct interpretation of the discovered results. The result is the identification and analysis of the needs in rural regions on the background of the activities of local action groups and with regard to community led local development (CLLD). These results can contribute to the further setting of regional policy in rural areas.

Key words:

country, local action group, community led local development (CLLD), strategy of community led local development (SCLLD), integrated approach

Úvod

Problematice místních akčních skupin (MAS), trvale udržitelnému rozvoji ve venkovských oblastech a evropské teritoriální soudržnosti v programovém období EU 2014–2020 se věnuje z různých úhlů pohledu nemalé množství autorů. V zahraničí to je např. Palmisano et al. (2016), Castell (2016) nebo Bosworth et al. (2016). Problematice je v poslední době věnována velká pozornost

i v České republice viz např. Svobodová et al. (2015) Pechrová a Boukalová (2015), Binek et al. (2016) nebo Malý a Mulíček (2016).

Místním akčním skupinám je věnována zvýšená pozornost zejména díky tomu, že hrají čím dál důležitější a nezastupitelnou úlohu v rozvoji venkova. Jsou společenstvím neziskových organizací, soukromé podnikatelské sféry a veřejné správy (zejména obcí), přičemž žádná z těchto skupin nemá většinu. Do činnosti MAS se aktivně zapojují i místní občané. Přes místní akční skupiny je na základě integrovaných strategií komunitně vedeného místního rozvoje (SCLLD) realizován jeden z integrovaných nástrojů tzv. komunitně vedený místní rozvoj (CLLD), který navazuje na předchozí nástroj LEADER, jehož hlavním a nejdůležitějším principem je přístup zdola nahoru, tj. že klíčové rozhodnutí o směřování regionu provádí místní aktéři, nikoli státní či regionální orgány. (Binek et al., 2015)

Hlavní výhodou působení místních akčních skupin v regionech tedy je, že zásady, jimž se místní akční řídí, zejména přístup zdola nahoru přinášejí pro rozvoj regionů lepší výsledky než dosažené v tradičních centralizovaných přístupech shora dolů.

Místní akční skupiny jsou důležité i při zavádění sociálních inovací ve venkovském prostoru. (Bosworth et al., 2016) nebo v podpoře regionálního komunitního života, což spočívá zejména v komunikaci s místními, pořádání kulturních akcí, prosazování inovací v regionu apod. (Pechrová a Boukalová, 2015)

Je potřeba poznamenat, že přístup LEADER k rozvoji venkovských oblastí není novinkou. V Evropě se začal prosazovat již v roce 1991. V České republice začala aplikace přístupu LEADER v roce 2002. V programovém období Evropské unie 2007–2013 bylo v České republice podpořeno již 112 místních akčních skupin. (Svobodová, 2015) V současné době existuje v České republice více než 180 místních akčních skupin a pokrývají téměř celý venkovský prostor České republiky. I z toho důvodu představují místní akční skupiny důležitého aktéra rozvoje ve venkovském prostoru, který se řídí moderními přístupy a principy.

Cíl a metody

Cílem příspěvku je identifikovat hlavní potřeby venkovských regionů se zaměřením na území Jihomoravského kraje na pozadí činnosti místních akčních skupin a s ohledem na nastavení jednoho z integrovaných nástrojů určeném pro venkovské oblasti - community led local development (CLLD). Reálné potřeby jsou srovnány s možnostmi financování přes integrovaný nástroj komunitně vedený místní rozvoj (CLLD). Výsledek, identifikace a rozbor potřeb venkovských regionů na pozadí činnosti místních akčních skupin a s ohledem na integrovaný nástroj community led local development (CLLD) může přispět pro další nastavování regionální politiky ve venkovských oblastech.

Pro dosažení cíle je nejprve provedena rešerše domácí i zahraniční literatury. Nedílnou součástí je podrobná obsahová analýza relevantních legislativních a metodických dokumentů a dalších souvisejících informačních materiálů. Při práci s literaturou, legislativních a metodických dokumentů a dalších informačních materiálů je použita zejména metoda deskriptivní a historická, dále metoda komparace, abstrakce a analogie. Díky podrobnému studiu relevantní literatury a dokumentů zmíněnými metodami příspěvek obsahuje stručné uvedení do problematiky LEADERu, na který community led local development (CLLD) navazuje, což je nezbytné pro správnou interpretaci dosažených výsledků.

Dále je provedena obsahová analýza aktuálních strategií komunitně vedeného místního rozvoje (SCLLD). Je přihlédnuto k potřebám regionů pomocí využití dostupných informací, dat a názorů místních aktérů. Jsou analyzovány finanční plány (povinná příloha strategií komunitně vedeného místního rozvoje) a je provedena kvantifikace potřeb venkovských regionů v Jihomoravském kraji, které se kryjí s tématy financovatelnými přes community led local development (CLLD). Kvantifikace je provedena jako součet částek, které místní akční skupiny vyčlenily ve svých finančních plánech. Informace a data jsou sesbírána, roztřízena a klasifikována. Zjištěné poznatky projdou procesem syntézy, budou interpretovány, což povede k identifikaci hlavních potřeb venkovských regionů. Pro snazší interpretaci výsledků vzešlých z analýzy finančních plánů byla data z finančních plánů roztřízena do vybraných témat. U Programu rozvoje venkova se jedná o témata zemědělství, lesnictví, nezemědělské podnikání (drobné a malé podniky), provádění komplexních pozemkových úprav a o

projekty spolupráce. U Operačního programu zaměstnanost byly zvoleny témata nezaměstnanost, sociální začleňování a prorodinná opatření. U Integrovaného regionálního operačního programu jde o témata sociální podnikání, výstavba komunitních center, cyklodoprava a bezpečnost dopravy, veřejná doprava a přestupní terminály, deinstitucionalizace sociálních a zdravotnických služeb, vzdělávání (vytváření podmínek pro kvalitní předškolní, základní a celoživotní vzdělávání v technických a přírodovědných oborech), kulturní dědictví, integrovaný záchranný systém a dokumenty územního rozvoje. Témata týkající se Operačního programu životní prostředí jsou výsadba stromů a boje proti invazivním druhům.

Pro potřeby článku byly k analýze vybrány místní akční skupiny, které k 31. 7. 2016 existovaly a alespoň jednou obcí zasahovaly na území Jihomoravského kraje. Takových MAS je celkem 22. Vytipované místní akční skupiny byly na začátku července 2016 osloveny a získány od nich nejaktuálnější verze strategií komunitně vedeného místního rozvoje (SCLLD) včetně finančních plánů. Oslovené místní akční skupiny ve 12 případech přímo odpověděly na e-mailovou výzvu a požadované zaslaly, u ostatních místních akčních skupin byly strategie a finanční plány získány na jejich webových stránkách. U dvou místních akčních skupin finanční plán není zveřejněn a nebyly tak zařazeny do výzkumu.

Tab. 1: Místní akční skupiny vybrané pro šetření

MAS Partnerství venkova	Na cestě k prosperitě	MAS Hustopečsko
Boskovicko PLUS	MAS Slavkovské bojiště	MAS Lednicko-valtický areál
MAS Moravský kras	MAS Podbrněnsko	MAS Dolní Morava
Brána Brněnska*	Živé pomezí Krumlovsko-Jevišovicko	MAS Kyjovské Slovácko
Brána Vysočiny	MAS Jemnicko	MAS Strážnicko
MOST Vysočiny	Znojemské Vinařství	MAS Horňácko a Ostrožsko
MAS Bobrava	MAS Hrušovansko	
MAS Vyškovsko	MAS Mikulovsko*	

Zdroj: vlastní zpracování

** Finanční plán není k dispozici, místní akční skupiny tak nebyly zahrnuty*

Výsledky a diskuze

V programovém období Evropské unie 2014–2020 mají svoji nezastupitelnou úlohu integrované nástroje, jejichž rámec je zakotven v nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 1303/2013. Konkrétní podoba integrovaných nástrojů v ČR je pak upravena v Dohodě o partnerství, která byla dojednána mezi Českou republikou a Evropskou komisí. Schválena byla 26. 8. 2014. (Binek et al. 2015)

Česká republika v programovém období Evropské unie 2014–2020 využije 3 typy integrovaných nástrojů: integrované územní investice (ITI), integrovaný plán rozvoje území (IPRÚ) a komunitně vedený místní rozvoj (CLLD). Právě přes místní akční skupiny má být realizován integrovaný nástroj komunitně vedeného místního rozvoje (CLLD), který volně navazuje na předchozí přístup LEADER. (Binek et al., 2016)

Mezi základní principy přístupu LEADER patří:

- Přístup zdola nahoru - klíčové rozhodnutí o směřování regionu provádí místní aktéři, nikoli státní či regionální orgány;
- Partnerství veřejných a soukromých subjektů - členy MAS tvoří neziskové organizace, soukromé podnikatelské subjekty a veřejná správa;
- Místní rozvojová strategie - rozvoj regionu je naplňován přes realizaci rozvojové strategie;
- Integrované a vícesektorové akce;
- Inovativnost - nalézání nových řešení problémů venkovských regionů;
- Síťování - výměna zkušeností mezi aktéry místního rozvoje;

- Spolupráce – společné projekty MAS v rámci státu, EU a dalších zemí.

Komunitně vedený místní rozvoj (CLLD) je v ČR využíván v území MAS, které je tvořené územími obcí s méně než 25 000 obyvateli. Maximální velikost MAS nepřekročí hranici 100 000 obyvatel a není menší než 10 000 obyvatel.

Pokud místní akční skupiny projdou procesem standardizace (prokázání splnění právních, ekonomických a organizačních podmínek pro administraci nástroje CLLD) dostanou na základě schválené integrované strategie finanční prostředky na realizaci vybraných opatření strategie. (Binek et al., 2015)

Principy metody LEADER naznačují, že úloha MAS v regionu je širší než pouze administrace a realizace integrovaných strategií. Pod působnost místních akčních skupin patří podpora a animace komunitního života v regionu, což spočívá zejména v komunikaci s místními, pořádání kulturních akcí, prosazování inovací v regionu apod. (Pechrová a Boukalová, 2015)

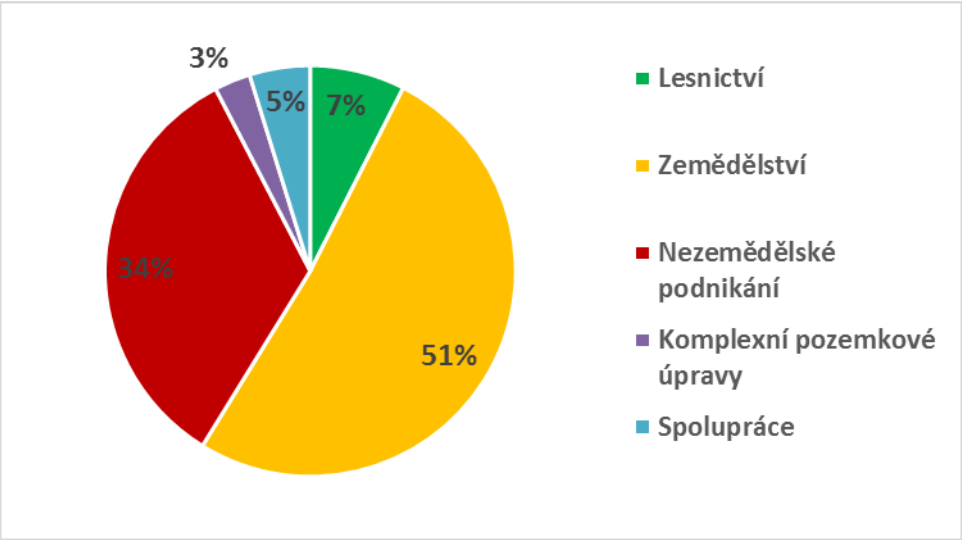
Při vyjednávání o regionální politice hraje hlavní úlohu Evropská komise a její rozhodovací procesy. (Uramová, Šuplata, 2014)

Na základě dohody o partnerství, která byla dojednaná a 26. 8. 2014 schválená Evropskou komisí se pro nástroj CLLD předpokládala témata, která byla dále projednávána, upravena a modifikována řídícími orgány jednotlivých operačních programů. Financovány přes nástroj CLLD jsou po úpravách následující témata (Binek et al., 2015):

- Podpora rozvoje lokální ekonomiky, která zahrnuje zejména investice do zemědělství a lesnictví, podporu nezemědělských mikropodniků a malých podniků a sociálního podnikání.
- Řešení problému nezaměstnanosti a sociálního začleňování, kde má MAS usilovat o zvýšení zapojení lokálních aktérů do řešení těchto témat, budování komunitních center.
- Realizace opatření na zvýšení podílu udržitelných forem dopravy, zejména cyklodopravy do škol a do zaměstnání.
- Komplexní řešení zvýšení bezpečnosti dopravy.
- Deinstitucionalizace péče o zdraví formou terénních sociálních služeb, budování center duševního zdraví.
- Zvýšení kvality a dostupnosti vzdělávání a celoživotního učení v oblasti klíčových kompetencí (přírodovědné a technické obory).
- Zefektivnění prezentace a posílení ochrany a rozvoje kulturního dědictví.
- Možnost pořizování a uplatňování dokumentů územního rozvoje.
- Realizace pozemkových úprav.
- U vybraných MAS, na jejichž území se rozkládají chráněná území, odstranění nepůvodních druhů (křídlatka a bolševník) a výsadba dřevin.

Místní akční skupiny a ostatní relevantní aktéři mohou přes nástroj CLLD na výše uvedená témata čerpat z vybraných specifických cílů Operačního programu Zaměstnanost, Integrovaného operačního programu, Programu rozvoje venkova a Operačního programu životní prostředí. (MPIN)

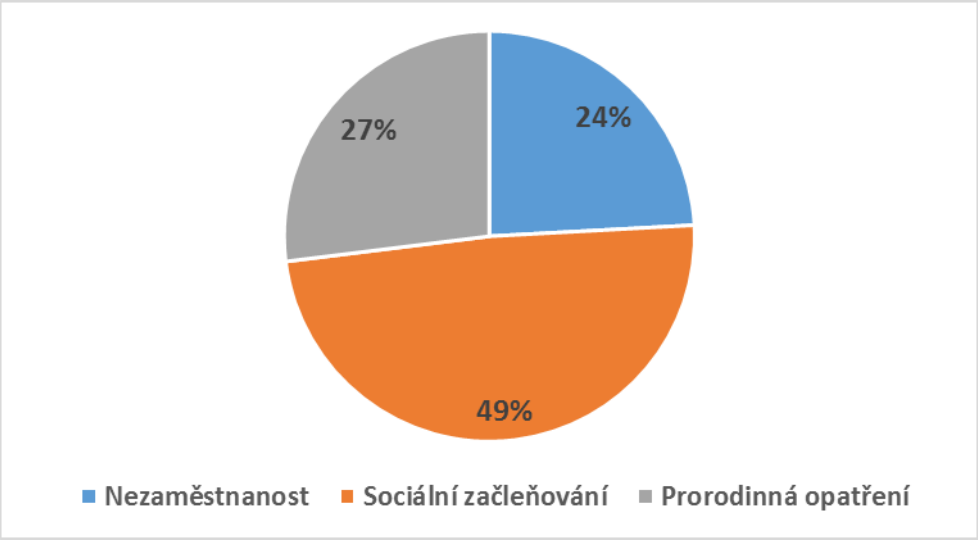
Témata, na která mohou místní akční skupiny a ostatní relevantní aktéři čerpat z Programu rozvoje venkova byla pro přehlednost zobecněna na rozvoj zemědělství, lesnictví, nezemědělské podnikání (drobné a malé podniky), provádění komplexních pozemkových úprav a na projekty spolupráce. Po zanalyzování finančních plánů místních akčních skupin z Jihomoravského kraje lze konstatovat, že největší objem finančních prostředků místní akční skupiny vyčlenily na podporu zemědělství (více než polovinu), následuje podpora nezemědělského podnikání, lesnictví, projekty spolupráce a komplexní pozemkové úpravy.

Graf 1: Podíl čerpání z Programu rozvoje venkova na vybraná témata

Zdroj: finanční plány místních akčních skupin Jihomoravského kraje, vlastní zpracování

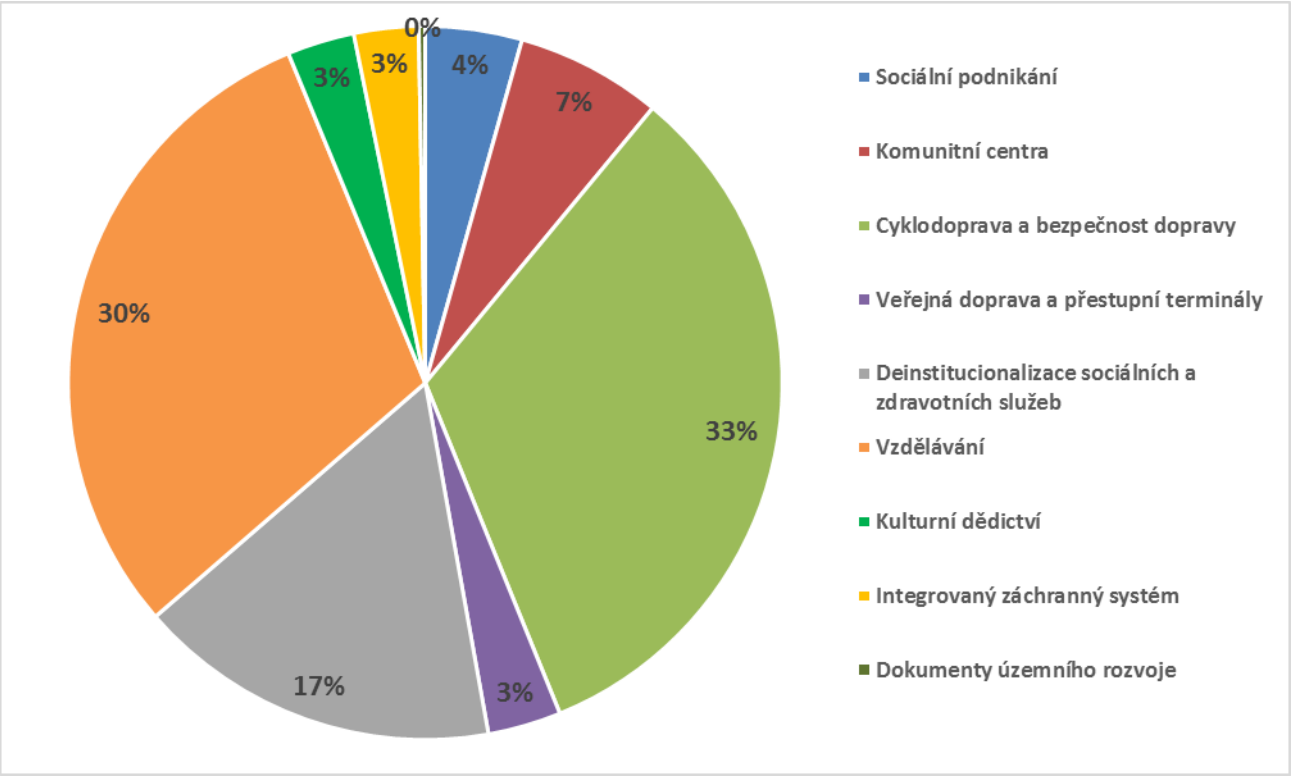
Z Operačního programu Zaměstnanost mají místní akční skupiny a relevantní aktéři možnost čerpat na témata řešení nezaměstnanosti, sociálního začleňování a na prorodinná opatření. Místní akční skupiny naplánovaly nejvíc dostupných finanční prostředků čerpat na sociální začleňování (téměř polovinu). Prorodinná opatření a boj proti nezměstnosti jsou pak téměř vyrovnané.

Graf 2: Podíl čerpání z OP Zaměstnanost na vybraná témata

Zdroj: finanční plány místních akčních skupin Jihomoravského kraje, vlastní zpracování

Tematicky nejširší možnosti čerpání mají místní akční skupiny a relevantní aktéři z Integrovaného operačního programu. Témata byla zobecněna na sociální podnikání, výstavbu komunitních center, cyklodopravu a bezpečnost dopravy, veřejnou dopravu a přestupní terminály, deinstitucionalizaci sociálních a zdravotnických služeb, vzdělávání (vytváření podmínek pro kvalitní předškolní, základní a celoživotní vzdělávání v technických a přírodovědných oborech), kulturní dědictví, integrovaný záchranný systém a dokumenty územního rozvoje. Mezi místními akčními skupinami je co do výše plánovaných využitých prostředků nejvíce populární cyklodoprava a bezpečnost dopravy a vzdělávání.

Graf 3: Podíl čerpání z Integrovaného operačního programu na vybraná témata

Zdroj: finanční plány místních akčních skupin Jihomoravského kraje, vlastní zpracování

Žádná z místních akčních skupin nepředpokládá čerpání přes nástroj CLLD na boj proti invazivním druhům. Veškeré dostupné prostředky jsou proto předpokládány na výsadbu dřevin.

Ve strategiích komunitně vedeného místního rozvoje, které vznikaly na základě principu LEADER se z logiky věci objevily mnohé potřeby, které nejsou financovatelné přes nástroj CLLD. Jedná se zejména o budování a rekonstrukce kanalizací a vodovodů, opravy chodníků a místních komunikací, úpravu veřejných prostranství a opravy menších kulturních památek. Opatření týkající se těchto problémů jsou ve strategiích zařazeny a přepokládá se jejich financování z jiných zdrojů a jinými způsoby než přes nástroj CLLD.

Závěr

Místní akční skupiny mají v rozvoji venkovských regionů České republiky svoji nezastupitelnou úlohu. Ukazuje se, že z témat, na které je možné čerpat prostředky přes nástroj CLLD je největší zájem o podporu zemědělství, sociální začleňování osob sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených osob. Velké finanční prostředky vyčlenily místní akční skupiny také na cyklodopravu a bezpečnost dopravy a na vytváření podmínek pro vzdělávání. Naopak menší zájem je o boj proti invazivním rostlinným druhům o tvorbu dokumentů územního rozvoje a provádění komplexních pozemkových úprav.

Ve strategiích komunitně vedeného místního rozvoje se objevuje řada témat, které není možné financovat přes nástroj CLLD. U takových témat se předpokládá jejich financování z jiných zdrojů a jinými způsoby.

Literatura:

BINEK, J., et al. Cooperation and Mutual Relationships of Cities and their Hinterlands with Regard to the Operation of EU Integrated Development Instruments. Quaestiones Geographicae, 2016, 35.2: 59-69.

BINEK, J., et al. Integrované nástroje rozvoje území: vývoj, současnost, nové impulzy. Brno: GaREP, spol. s r.o., 2015. 1. vydání, 128 s., ISBN 978-80-905139-7-6.

BOSWORTH, G., et al. Identifying social innovations in European local rural development initiatives. Innovation: The European Journal of Social Science Research, 2016, 1-20.
CASTELL, P.. Institutional framing of citizen initiatives: a challenge for advancing public participation in Sweden. International Planning Studies, 2016, 1-12.
MALÝ, J.; MULÍČEK, O.. European territorial cohesion policies: Parallels to socialist central planning?. Moravian Geographical Reports, 2016, 24.1: 14-26.
PALMISANO, G. O., et al.. Local Action Groups and Rural Sustainable Development. A spatial multiple criteria approach for efficient territorial planning. Land Use Policy, 59, 2016, 12-26.
PECHROVÁ, M.; BOUKALOVÁ, K. Differences Among Czech Local Action Groups In Using Selected Principles Of Leader. Scientia agriculturae bohemica, 2015, 46.1: 41-48.
SVOBODOVÁ, H., et al. Do the Czech Local Action Groups Respect the LEADER Method?. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 2015, 63.5: 1769-1777.
URAMOVÁ, M., ŠUPLATA, M., The role of the management of the european commission at shaping the EU regional policy. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) XVII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků. Brno: Masarykova univerzita, 2014.
ISBN 978-80-210-6840-7.

Ostatní zdroje:
Integrovaný regionální operační program pro období 2014–2020
Integrated Territorial Investmnet – Europa, 2014.
Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Metodický pokyn pro využití integrovaných nástrojů v programovém období 2014–2020, verze 2, listopad 2015.
NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (EU) č. 1303/2013
SPOLEČNÉ POKYNY EVROPSKÉ KOMISE DG AGRI, EMPL, MARE A REGIO PRO KOMUNITNĚ VEDENÝ MÍSTNÍ ROZVOJ V EVROPSKÝCH STRUKTURÁLNÍCH A INVESTIČNÍCH FONDECH, 2013
Online: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/iti_en.pdf (accessed 23 February 2016).
Operační program Životní prostředí pro období 2014–2020
Operační program zaměstnanost pro období 2014–2020
Program rozvoje venkova 2014–2020

Kontaktní adresa autora:

Ing. Zdeněk Šilhan, Katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Lipová 41a, 602 00 Brno, Czech Republic, E-mail: z.silhan@mail.muni.cz

Příspěvek byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu Katedry regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity pro rok 2016. (MU MUNI/A/0943/2015)

Regionálna analýza finančného hospodárenia domácností v Slovenskej republike

Regional analysis of households' finances in the Slovak Republic

Ľubica Sipková

Abstrakt:

V príspevku je hodnotená úroveň, variabilita, asymetria a relatívna nerovnosť bohatstva súkromných domácností na Slovensku a v NUTS 3 regiónoch Slovenskej republiky. Porovnávaná je finančná situácia aj podľa ďalších premenných hospodárenia domácností SR. Najskôr sú charakterizované mikroúdaje a opísaná je použitá metodológia. Východiskové sú oficiálne individuálne údaje druhej vlny zisťovania finančnej situácie a spotreby domácností, s jednotnými pravidlami v štátoch eurozóny, s názvom Eurosystem's Household Finance and Consumption Survey (HFCS) v roku 2014. Ďalej nasleduje kvantitatívna a grafická analýza na základe viacerých štatistických mier čistého bohatstva, celkových reálnych aktív a celkových záväzkov domácností v ich podskupinách v ôsmich geografických regiónoch Slovenska. Na rozklad relatívnej nerovnosti finančných premenných medzi skupinami, ako aj v rámci skupín domácností v SR sa využíva metodika dekompozície zovšeobecnených indexov entropie, konkrétne rozklad Theilovho T indexu na vnútro-regionálnu a medzi-regionálnu zložku. Podľa výsledkov rozkladu sa potvrdil predpoklad, že najvýraznejšie sú disparity v úrovni a vo veľkosti relatívnej nerovnosti finančných položiek hospodárenia domácností vo vnútri regiónov, ktoré súvisia hlavne s rôznymi sociálno-demografickými charakteristikami domácností v rámci regiónu. V príspevku porovnávame hlavne dissimilaritu rozdelení finančných veličín v jednotlivých regiónoch. Potvrdila sa však aj významný podiel medzi-regionálnej zložky miery relatívnej nerovnosti, ktorá je odrazom aj rôznych vonkajších podmienok života domácností, ktorými sa líšia jednotlivé regióny Slovenskej republiky, napr. geografickým prostredím, výskytom väčších miest, ekonomickou úrovňou rozvoja, zameraním a možnosťami investovania, historicko-kultúrnymi zvláštnosťami a zvyklosťami, atď.

Kľúčové slová:

finančná situácia domácností, čisté bohatstvo, aktíva, záväzky, rozklad relatívnej nerovnosti, Theilov index, NUTS 3, HFCS

Abstract:

The paper describes the level, variability, asymmetry and the relative inequality of the households' finances. The quantitative analysis covers eight NUTS III regions of the Slovak republic and compares financial situation by regional subgroups of the households. The study analyse the relative net-wealth inequality between the groups as well as within the groups of households in the Slovak republic by using the decomposition of generalized entropy indexes. The analysis uses the official individual data of the second wave of the Eurosystem's Household Finance and Consumption Survey (HFCS), which collects household-level data in the year 2014. At the beginning, the paper describes the methodology and data. Based on quantitative analysis by using the quantile inference methods, it will be numerically and graphically comparison of various statistical measures of financial situation of the subgroups of Slovak's households. The study compares households' net wealth, financial assets and liabilities. In addition, we use the decomposition of Theil measures of the various components of households' finances to compare results of the relative inequality decomposition with a distinction between the eight geographic Slovak regions of NUTS III classification. Significant differences of the level, distribution shapes and level of the relative inequality of households' finances were identified within geographic regions. To a lesser extent also differences between regions were recognised. Bought originate from household type of varying size, structure, but also relate to other socio-demographic characteristics of households, for example different levels of education of the household head. Between geographic regions' differences based on topography, dispersion of larger towns and cities, various approaches in terms of investment and economic development.

Key words:
household finance, net wealth, assets, liabilities, relative inequality decomposition, Theil index, NUTS 3, HFCS

Úvod

Cieľom pravidelného harmonizovaného zisťovania HFCS je poskytnúť odpovede na otázky o distribúcii a zmenách v bohatstve, dlhu, príjmoch a spotrebe domácností v štátoch eurozóny s frekvenciou troch rokov. Household Finance and Consumption Network (HFCN), ktorý sa skladá z ECB, národných centrálnych bánk (NCB) a národných štatistických úradov (NSI), má na starosti vývoj a implementáciu zisťovaní HFCS. Viaceré štúdie podľa výsledkov 1. vlny Zisťovania finančnej situácie a spotreby domácností (HFCS I.) potvrdzujú významné rozdielnosti v tvaroch rozdelení finančných veličín hospodárenia súkromných domácností v štátoch eurozóny. Upozorňujú na veľkú mieru heterogenity podielov zadlžených domácností a úrovní i kompozície ich dlhu v jednotlivých štátoch eurozóny. Okrem toho konštatujú, že koncentrácia čistého bohatstva v horných koncoch ich pravdepodobnostných rozdelení je výrazne vyššia v porovnaní s pravdepodobnosťou výskytu extrémnych príjmov domácností.

Vo všeobecnosti hrubé bohatstvo 50 % domácností predstavuje len nepatrný zlomok z celkového objemu hrubého bohatstva domácností v štátoch, pričom aj nerovnosť rozdelenia bohatstva domácností medzi štátmi eurozóny je pozoruhodná. Okrem faktu, že nefinančné aktíva výrazne prevyšujú finančné aktíva, výsledky zisťovania potvrdili, že tieto reálne aktíva pochádzajú prevažne z vlastníctva hlavného bývania domácností. Alarmujúce je zistenie, že zadlžené sú väčšinou domácnosti s relatívne mladými osobami na čele domácnosti. Viaceré podobné alarmujúce závery sú konštatované v mnohých štúdiách (ECB, 2013b; Fessler et al., 2014; Senaj a Zavadil, 2012) podľa 1. vlny HFCS, ktoré prebehlo v niektorých štátoch eurozóny podľa jednotných pravidiel v rokoch 2008 až 2011.

Závery posledného výskumu a stanovený cieľ analýz

2. vlna HFCS (HFCS 2014) prebehla vo všetkých štátoch eurozóny podľa podobných jednotných pravidiel pod dozorom Európskej centrálnej banky (ECB) a za koordinácie národných centrálnych bánk a štatistických úradov jednotlivých členských štátov eurozóny v roku 2014 (pokyny k HFCS možno nájsť v ECB, 2013a a ECB, 2013b).

Na Slovensku, politický a spoločenský vývoj po roku 1989 umožnil pozoruhodnú zmenu z veľmi obmedzeného súkromného vlastníctva a veľmi nízkej nerovnosti k výraznému prerozdeleniu čistých finančných aktív súkromných domácností. Charakteristický bol rýchly rast zadlženia domácností (Messner a Zavadil, 2015). Socio-demografické a regionálne analýzy čistého bohatstva, celkových reálnych a finančných aktív, ako aj záväzkov domácností umožňujú hlbšie spoznať finančnú situáciu a pochopiť finančný potenciál v kontexte štrukturálnej kompozície, veľkosti a iných charakteristikách slovenských domácností.

Závery Messnera a Zavadila (2014) o regionálnych rozdieloch vo vlastníctve bohatstva súkromných domácností na Slovensku potvrdzujú, že približne 90% domácností vo všetkých regiónoch vlastnilo v roku 2014 hlavnú nehnuteľnosť s trvalým bydliskom, ktorá tvorila kľúčovú časť celkovej výšky ich bohatstva, ale len asi 10% domácností vo všetkých regiónoch malo hypotekárny dlh. Vlastníctvo hlavného bývania domácností tak predstavovalo najcennejšie aktívum domácností. Vlastníctvo reálnych aktív je najvyššie v Bratislavskom regióne v kompozícii aj s najväčšou jeho zistenou disparitou. "Najmenej zadlžené sú domácnosti v Banskobystrickom a Prešovskom regióne, majú však aj najnižšiu úroveň naakumulovaných aktív. Najchudobnejšie domácnosti sú v Nitrianskom a Banskobystrickom regióne", konštatujú Messner a Zavadil (2014).

Podobne, aj najnovší výskum založený na druhej vlne HFCS všeobecne poukazuje na výrazný nárast diferenciácie v participácii domácností a rozdieloch v úrovni sledovaných finančných veličín

v štruktúrach domácností na Slovensku pri porovnaní s výsledkami HFCS I. spred troch rokov (pozri napr. Cupák a Strachotová, 2015).

Cieľom tohto príspevku je predovšetkým ohodnotiť a porovnať tvary a koncentráciu rozdelení finančných premenných o hospodárení súkromných domácností, pričom sa zameriame na analýzu relatívnej nerovnosti s jej rozkladom v závislosti od geografického regiónu. Východiskové sú mikroúdaje HFCS 2014 za Slovenskú republiku. Venujeme však pozornosť aj metodike východiskového špecifického stratifikovaného náhodného výberu a následnému charakteristickému a preň vhodnému spracovaniu zistených údajov.

Teoreticko-metodologické východiská a mikrodáta

Stratifikovaný náhodný výber HFCS mal byť reprezentatívny až na národnej úrovni. Avšak, stratifikácia z populácie, stanovenie kvót a kalibrácia váh boli Štatistickým úradom slovenskej republiky (ŠÚSR) vykonané s regionálnou reprezentatívnosťou mikroúdajov podľa ôsmich NUTS 3 regiónov SR s využitím informácií z Mikrocenzu 2011. Nomenklatúra regiónov podľa NUTS 3 je nasledovná: Bratislavský (BA), Trnavský (TR), Trenčiansky (TN), Nitriansky (NR), Žilinský (ZA), Banskobystrický (BB), Prešovský (PO) a Košický (KE).

Treba mať na pamäti, že všetky závery sú založené na subjektívnom seba-hodnotení respondentov. Stratifikovaný výber a zisťovanie dobrovoľných odpovedí zaznamenaných formou tzv. Computer Assisted Personal Interview (CAPI) bola vykonaná odborne ŠÚSR. Databáza je uložená v niekoľkých súboroch, ktoré sú odlíšené podľa úrovne dát a zodpovedajú štruktúre harmonizovaného dotazníka eurozóny. Zistené údaje v databáze boli neúplné a pôvodne obsahovali údaje za len 2 135 z 4 200 kontaktovaných súkromných domácností, ktoré boli vybrané podľa vopred stanovených stratifikačných kvót (angl. unit nonresponse). Naviac, značný výskyt aj položkových neodpovedí (angl. item nonresponse) najmä v prípade citlivých otázok o veľkosti príjmu domácnosti, majetku, záväzkov a dlhov bol riešený uplatnením erudovaných metód stanovenia váh, imputácií a následne výpočtom charakteristík s použitím simulácií a primeraného váženia.

Metodológia imputácií pomocou simulácií a váženia

Aplikované metódy kalibrácií a vážení sú v súlade s jednotnou metodikou eurozóny (ECB 2013a, odsek 7 Dodatku). Vo všetkých výpočtoch v príspevku boli použité finálne váhy (*hw0010*) stanovené s kalibráciou na pohlavie a vekovú štruktúru obyvateľstva, na regionálnu veľkosť a štruktúru domácností, ako aj kalibráciou podľa počtu zamestnaných, podnikateľov, nezamestnaných a dôchodcov v každom z osem slovenských regiónov. Kalibrácia v 2. vlne HFCS bola vykonaná ŠÚ SR.

Metóda viacnásobných imputácií (Unified Methodology of the HFCS Data Processing, Editing and Imputing sa nachádza v pokynoch: ECB, 2013a) priradila päť rôznych simulovaných hodnôt (angl. implicates). Implikáty boli náhodne simulované z odhadnutých vážených regresných modelov príslušných premenných v závislosti od širokej škály ďalších dôležitých vlastností vo výbere. Meta Data Multiple Imputation Stata program (MeDaMi) vytvorili v NBS podľa nášho úsudku v súlade s "user_guide.do" súbormi v Stata, verzii 12.1. Tieto sú poskytované Európskou centrálnou bankou (ECB) aj s príkladmi aplikácií (ECB, 2013a; pozri tam aj Užívateľské príručky a Informácie o Online dodatku s kódovaním v Stata programe).

Pri aplikácii metódy viacnásobných imputácií boli vytvorené nadväzujúce rovnice (angl. chained equations) založené na interaktívnom Bayesovskom modeli, ktorý zachováva korelačnú štruktúru medzi maximálnym počtom dostupných premenných dátového súboru. V NBS boli odhadnuté štyri rôzne typy regresných modelov: regresný model pre spojité kvantitatívne premenné ohraničené zhora a/alebo zdola, logitový model pre binárne premenné, poradový logitový model a viacnásobný logitový model pre poradové a nominálne premenné (ECB, 2013a poskytuje podrobnejšie teoretické základy HFCS Imputation Procedure). V prípade HFCS bolo získaných päť výstupov modelu, t.j. päť imputácií pre každú záznamovú vetu - nielen za domácnosť, ale aj za každú osobu s ID.

Na účely analýzy sme zlúčili údaje o euro-premenných, vysvetľujúcich premenných a *finálne váhy* (*HW0010*) z H-súboru a P-súboru (oba súbory už s piatimi implikantmi), M-súboru (vytvorený

bol z P-súboru) a D-súboru (súboru obsahujúceho agregované finančné premenné) pomocou identifikátora domácností (*household identifier SA0010*) a čísla implikácie (*implicate number IM0200*).

Definovanie použitých súhrnných euro-premenných, prevažne z D-súboru, ktoré sa týkajú financií domácností je:

- *Celkové reálne aktíva* (*DA1000=DA1110+DA1120+DA1130+DA1131+DA1140*), kde *DA1110* je hodnota hlavného bývania domácnosti, *DA1120* je hodnota všetkých ostatných nehnuteľností ako záhrad, rekreačných domov, garáží , pôdy atď.; *DA1130* je celková hodnota vozidiel, *DA1131* celková hodnota cenností a *DA1140* je celková hodnota majetku z vlastného podnikania ako kancelárie, hotely, iných komerčné budovy, farmy, atď. *Aktíva domácností týkajúce sa vlastníctva nehnuteľností* sú súčtom hodnoty hlavného bývania a hodnoty ostatných nehnuteľností (*DA1110+DA1120*).
- *Celkové finančné aktíva* (*DA2100*) sú súčtom všetkých finančných aktív, t.j vkladov, podielových fondov, dlhopisov, akcií a ostatných aktív.
- *Celkové aktíva* sa skladajú z celkových reálnych aktív a celkových finančných aktív (*DA3001=DA1000+DA2100*).
- *Celkové záväzky* (*DL1000=DL1100+DL1200*) sú súčtom nezaplatených hypotekárnych úverov a zostatku nehypotekárnych úverov.
- *Celkové čisté bohatstvo* (*DN3001=DA3001−DL1000*) sa vypočíta ako rozdiel medzi celkovými aktívami a celkovými záväzkami.

Presné definície premenných ohľadom financií domácností možno nájsť v HFCS katalógu základných/kľúčových premenných a HFCS katalógu nekľúčových premenných uverejnených na oficiálnej internetovej stránke HFCN (HFCS Core Variables Catalogue a HFCS Non-Core Variables Catalogue).

Metodológia merania a rozkladu relatívnej nerovnosti

Nech náhodné, nezávislé a identicky rozdelené náhodné premenné $\{X_i\}$, $i=1, 2, \ldots n$; pochádzajúce z rozdelenia náhodnej premennej X v populácii sú usporiadané vzostupne a zaznamenané v tvare: $X_{1:n} \le X_{2:n} \le X_{3:n} \le \ldots X_{n:n}$. Nazývané sú pojmom *poriadkové štatistiky* (*angl. order statistics*)**.** Potom, $X_{i:n}$, $i = 1, 2, \ldots n$ je tzv. *i*-tou poriadkovou štatistikou v náhodnom výbere o rozsahu *n*. $X_{i:n}$ nie sú identicky rozdelené a sú vzájomne závislé. (Poriadkovými štatistikami v príspevku je *n*-tica náhodných premenných $X_{i:n}$ rozdelenia finančnej náhodnej premennej *X*, kde *n* je rozsah výberového súboru, t.j. napr. počet domácností vo výbere *n* = 2 135 slovenských domácností).

Kvantilová funkcia (angl. *Quantile function)*, s označením $Q(p)$, definuje *p*-kvantil x_p ako funkciu pravdepodobnosti *p* takto:

$$x_p = Q(p),\ 0 < p < 1 \qquad (1)$$

kde x_p je hodnota premennej X, pre ktorú $p = P(X \le x_p) = F(x_p)$.

Definícia kvantilovej funkcie $Q(p)$ platí pre ľubovolnú dvojicu (x, p) ako $x = Q(p)$ a pritom platí $p = F(x)$, kde $F(x)$ je distribučná funkcia rozdlenia *X*. Tieto dve funkcie sú vzájomné inverzie v prípade, že sú obe spojitými rastúcimi funkciami. Teda platia zápisy $Q(p) = F^{-1}(p)$ a $F(x) = Q^{-1}(x)$.

Zodpovedajúca vzorka usporiadaných pozorovaní (hodnôt finančnej náhodnej premennej vo výberovom súbore HFCS) je *n*-tica usporiadaných hodnôt finančnej náhodnej premennej $x_{1:n} \le x_{2:n} \le x_{3:n} \le \ldots x_{n:n}$. Ak $p = 0{,}5$ potom prostredná hodnota v usporiadanom rade s pravdepodobnosťou/proporciou postavenia v usporiadanom rade $p = 0{,}5$ je $x_p = x_{0,5} = Q(0{,}5)$ sa nazýva mediánom rozdelenia premennej *X*.

Nielen charakteristiky polohy, ako medián a niektoré kvartily, decily, percentily bolo vhodné určiť z empirickej kvantilovej funkcie finančnej premennej z HFCS 2014, ale aj vypočítať množstvo

charakteristík variability, šikmosti a špicatosti na kvantilovom základe. Navyše, uvádzame hodnoty niektorých známych indexov nerovnosti definovaných kvantilovou funkciou. Pretože v súbore je vždy 5 implikácií pre každú domácnosť s rovnakou váhou, každá štatistická charakteristika bola vypočítaná jednoduchým priemerovaním piatich jej hodnôt.

Cieľom rozkladu nerovnosti finančnej premennej podľa regionálnych alebo sociálnych skupín domácností, ktoré boli získané pomocou vhodne zvoleného štatisticky významného faktora, je špecifikovať veľkosť nerovnosti vo vnútri skupín, ktorých súčtom je daná vnútro-skupinová nerovnosť, ako aj veľkosť nerovnosti medzi skupinami domácností a jej podiel na celkovej nerovnosti v populácii.

Indexy nerovnosi, ktoré majú schopnosť rozkladu, teda dekompozície na medzi-skupinovú a vnútro-skupinovú nerovnosť sa nazývajú všeobecné indexy entropie. V odbornej literatúre je väčšina indexov, ako Theilov indexy a Atkinsonov index, dobre známa podľa definície založenej na kumulatívnej distribučnej funkcii. Veľmi jednoduchý prehľad zovšeobecnených indexov entropie $I(\theta)$ s ich definíciou uvádzajú Janvry a Kanbur (2006). Všeobecný vzorec pre výpočet $I(\theta)$ je definovaný pomocou kvantilovej funkcie takto:

$$I(\theta)=\begin{cases}\dfrac{1}{\theta(\theta-1)}\displaystyle\int_0^1\left(\frac{Q(p)^{\theta}}{\mu}\right)\mathrm{d}p & \text{pre } \theta\neq 0;\ \theta\neq 1\\ \displaystyle\int_0^1 \ln\left(\frac{\mu}{Q(p)}\right)\mathrm{d}p & \text{pre } \theta=0\\ \displaystyle\int_0^1 \frac{Q(p)}{\mu}\ln\left(\frac{Q(p)}{\mu}\right)\mathrm{d}p & \text{pre } \theta=1\end{cases} \qquad (2)$$

Špecifické tvary indexov entropie vo vzťahu (2) sú závislé na hodnote parametra pružnosti $\theta=1-\varepsilon$. Theilov T index nerovnosti je $I(\theta=1)$ a Theilov L index nerovnosti je $I(\theta=0)$. V prípade, kedy $I(\theta)=0$ je "úplná relatívna rovnosť" v populácii, ale len pokiaľ ide o analyzovanú finančnú premennú, teda každá domácnosť má rovnakú úroveň finančnej premennej.

Vzťah pre dekompozíciu nerovnosti v *K* podskupinách domácností je nasledovný:

$$I(\theta)=\sum_{k=1}^{K}\phi(k)\left(\frac{\mu(k)}{\mu}\right)^{\theta} I(k;\theta) \quad + \quad \bar{I}(\theta) \ , \ k=1,2,\ldots K \qquad (3)$$

kde $\phi(k)$ je podiel *k*-tej skupiny na celkovej populácii a $\mu(k)$ je stredná hodnota rozdelenia finančnej premennej v *k*-tej skupine. Nerovnosť v *k*-tej skupine sa vyjadrí zodpovedajúcim spôsobom podľa vzťahu (2). Tým, že nerovnosť vo vnútri skupiny sa vyjadrí rovnako ako celková nerovnosť premennej, príspevok *k*-tej skupiny k celkovej nerovnosti je často prezentovaný ako zlomok v % z hodnoty prvého člena v súčte vzťahu (3).

Prvý člen v rovnici (3) zodpovedá celkovej nerovnosti vo vnútri skupín domácnosti, danej váženým súčtom nerovností pre každú skupinu $I(k;\theta),\ k=1,2,\ldots K$.. Druhý člen $\bar{I}(\theta)$ súčtu vo vzťahu (3) udáva príspevok nerovnosti medzi skupinami k celkovej nerovnosti. To je celková nerovnosť v populácii, keď každej domácnosti v *k*-tej skupine by bola priradená rovnaká priemerná úroveň tejto skupiny a teda, keď v rámci skupiny by bola nerovnosť úplne odstránená.

Na porovnanie relatívnej nerovnosti v jednotlivých regiónoch sme použili tzv. lúčový/radiánový graf, ktorý má na ôsmich osiach pre každý región vhodnú stupnicu od 0 do 1, rovnakú ako Giniho index (0 – úplná rovnosť, teda uniformita v rozdelení, kedy všetky domácnosti majú rovnakú úroveň finančnej premennej a 1 – maximálna miera relatívnej nerovnosti, keď len jedna domácnosť získa celý prerozdelený úhrn finančnej premennej).

Výsledky analýz

V tejto aplikačnej časti sú zhrnuté len niektoré dôležité výsledky analýzy úrovne, variability, asymetrie a hlavne relatívnej nerovnosti financií domácností v SR. Relatívna nerovnosť je meraná jednoduchými absolútnymi mierami, ako pomerom úrovní priemeru a mediánu, polohu rozdelenia finančných premenných charakterizujú aj kvartily, variabilitu variačné koeficienty, asymetriu štandardizovaný koeficient šikmosti. Relatívna nerovnosť je porovnávaná aj pomocou relatívnych mier – indexov, a to Giniho koeficienta a Theilovho T indexu. Finančné premenné za domácnosti v Slovenskej republike, za ktorých výsledky analýz v tejto časti interpretujeme, sú *Celková reálna aktíva, Celkové záväzky* a *Čisté bohatstvo domácností*. Porovnávame ich aj podľa skupín domácností v členení podľa ôsmich krajov SR. Na dekompozíciu relatívnej nerovnosti finančných premenných podľa vybraných faktorov bol použitý Theilov T index.

Na základe výsledkov aplikovaných neparametrických Kruskallových-Walisových testov, sme potvrdili že priemerné úrovne všetkých analyzovaných finančných veličín sa významne líšia v ôsmich geografických regiónov Slovenska.

Podľa našich výsledkov (prehľad niektorých pozri v Tab. 1 a Tab. 2), iba 6,93% z 2 135 slovenských domácností v čase prieskumu nevykázalo žiadne celkové reálne aktíva, 51,48% uviedlo aktíva nižšie ako 52 500 eur.

Štvrtina domácností kvantifikovala ich celkové reálne aktíva ako vyššie ako 2 234 tisíc eur, pričom ich pôvodom bolo hlavne vlastníctvo nehnuteľnosti hlavného bývania domácnosti a 20,75% domácností malo vlastníctvo ďalších nehnuteľností. Napriek relatívne nízkej priemernej úrovni a variabilite je na Slovensku teda zreteľa hodná veľká rozšírenosť vlastníctva nehnuteľnosti k hlavnému bývaniu domácností, čo sa konštatuje aj vo viacerých expertízach za všetky štáty eurozóny.

Tab. 1: Charakteristiky rozdelenia čistého bohatstva, aktív a záväzkov domácností v SR podľa zisťovania HFCS v roku 2014 (úroveň v tis. eurách)

SR	Celkové reálne aktíva	Celkové záväzky	Celkové čisté bohatstvo
Priemer	56,72	5,39	60,33
Medián	52,50	0	48,00
Kvartilové rozpätie	2 234,00	110,00	8 739,00
Variačný koeficient	191%	267%	177%
Štandardizovaná šikmosť	43,78	4,43	45,88
Pomer priemeru a mediánu	1,08	30,39	1,26
Giniho index	0,52	0,86	0,56
Theilov T index	0,39	0,74	0,42

Zdroj: Vlastná analýza autora

Pokiaľ ide o záväzky, priemerná domácnosť mala menej ako 5 400 eur a maximálne zistených (priznaných referenčnou osobou v čase prieskumu, alebo priemer z päť hodnôt imputácií) bolo 168 tisíc eur celkových záväzkov domácnosti.

Celkové čisté bohatstvo priemernej domácnosti na Slovensku bolo odhadnuté na menej než 60 327 eur, čo je len 1,26-krát viac ako jeho mediánová úroveň. Zistená vzdialenosť priemeru a mediánu bohatstva je malá, a nie je veľká ani celková variabilita bohatstva (177%). Pričom najväčší zistený dlh domácností bol 43 000 eur, zatiaľ čo maximálne priznané čisté bohatstvo bolo len vo výške 8 696 tis. eur.

Variabilita bola najvyššia v prípade celkových záväzkov, ich variačný koeficient bol 267%. Napriek veľkej rozšírenosti vlastníctva nehnuteľností (93% domácností), až 70% domácností neuviedlo žiadne záväzky v čase zisťovania. V kontraste veľkej variability záväzkov, ich asymetria bola malá, rozdelenie záväzkov takmer symetrické okolo nulového mediánu.

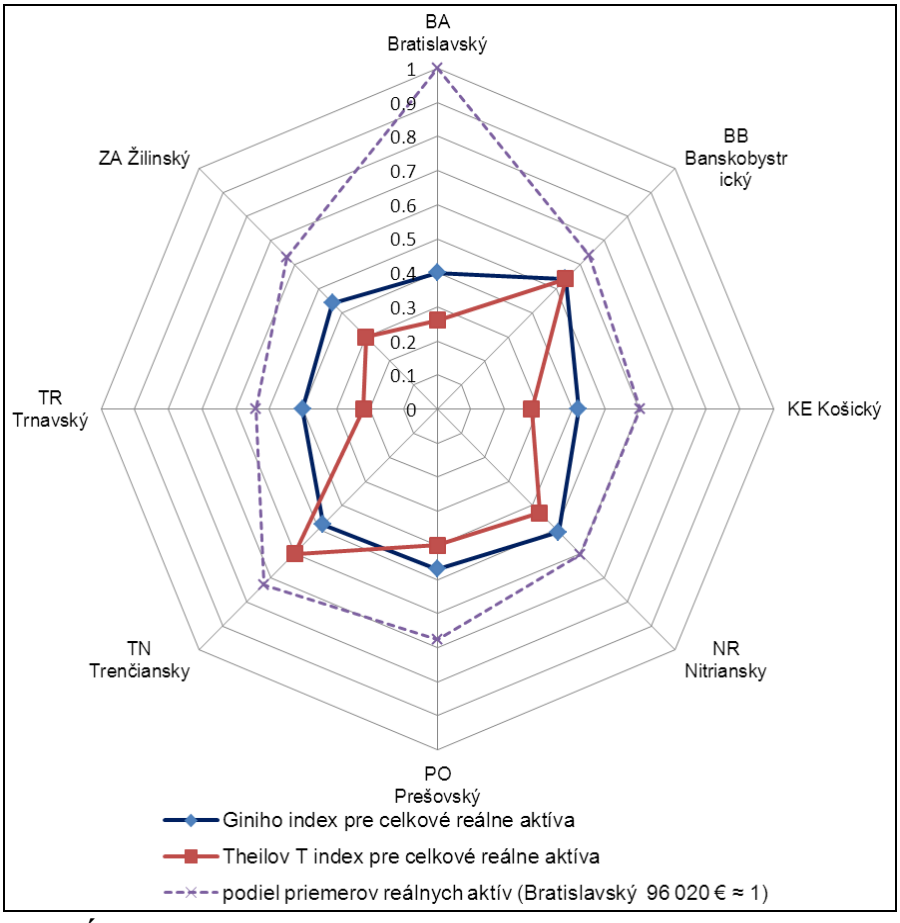
Pozoruhodná je však vysoká pozitívna asymetria celkového čistého bohatstva domácností (však len v porovnaní s ďalšími sledovanými finančnými premennými na Slovensku), čo je výsledkom

asymetrie rozdelenia výšky nehnuteľností vo vlastníctve domácností. (Podľa medzinárodných porovnaní je ale v SR výrazne nízka variabilita aj asymetria celkových záväzkov, nízky - ale rastúci výskyt aj úroveň dlhov, ako aj úroveň celkových finančných aktív je malá v porovnaní so štátmi eurozóny). Rovnaký záver platí aj o zistenej nízkej relatívnej nerovnosti v SR; pretože zistené vyššie hodnoty Giniho koeficientu, najmä celkových záväzkov domácností vo výške až 0,86 odzrkadľujú najmä rozsiahly výskyt nulových hodnôt záväzkov domácností v SR.

Regionálna analýza finančného hospodárenia domácností v SR

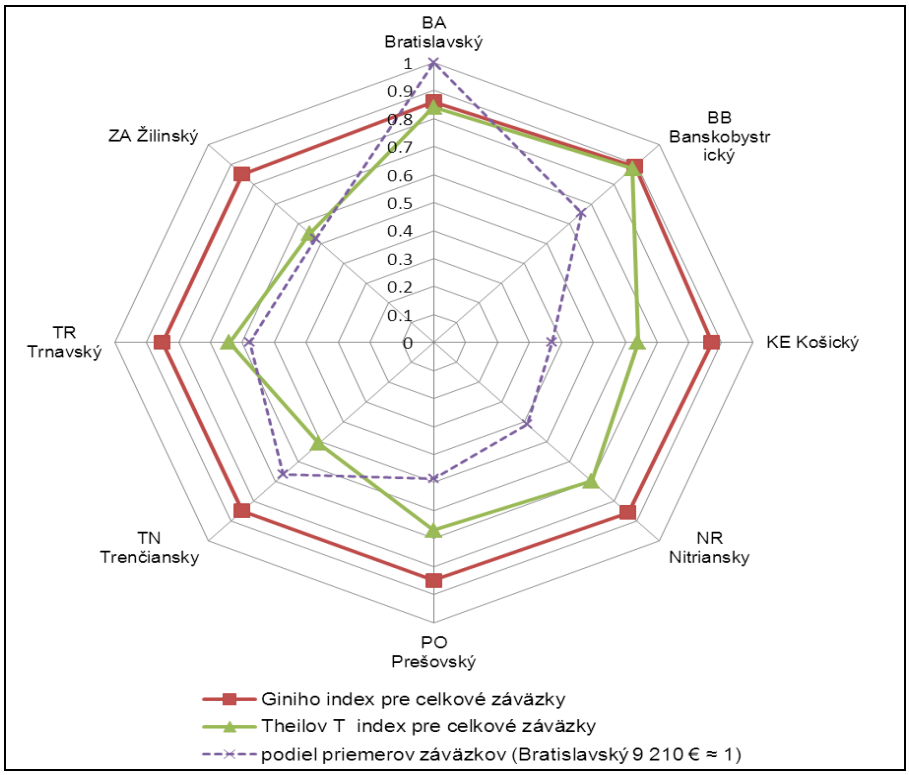
Základné štatistické miery celkových reálnych aktív, celkových záväzkov a celkového čistého bohatstva v regiónoch SR podľa zisťovania HFCS v roku 2014 sú k dispozícii v Tab. 2. Potvrdili sme, že najcennejšie aktíva sú držané v domácnostiach z Bratislavského regiónu (Graf 1) s nízkou relatívnou nerovnosťou. Najnižšia nerovnosť aktív je v regióne Trnavskom, ale je spojená s kontrastne nízkou priemernou úrovňou v porovnaní s Bratislavským regiónom. Má tiež pozoruhodne negatívne asymetrické rozdelenie aktív v strednej časti s 0,96 podielom priemeru k mediánu.

Domácnosti s najvyšším dlhom boli v Žilinskom regióne, ale v priemere najväčšie celkové záväzky domácností sa nachádzali v Bratislavskom regióne (Graf 2). Najnižší priemer čistého bohatstva domácností bol v Trnavskom regióne. Vysoko pozitívne zošikmenie rozdelenia bohatstva domácností v regiónoch Trenčín a Banská Bystrica, s výskytom veľkých extrémov spôsobilo nárast relatívnej nerovnosti čistého bohatstva domácností, čo možno sledovať aj podľa hodnôt idexov Giniho aj Theilovho T v týchto dvoch regiónoch. Trnavský región je im v kontraste aj v asymetrii aj v nerovnosti rozdelenia bohatstva domácností.

Graf 1: Úroveň a relatívna nerovnosť celkových reálnych aktív podľa regiónov SR

Zdroj: Grafická analýza autora podľa údajov z HFCS 2014

Graf 2: Úroveň a relatívna nerovnosť celkových záväzkov podľa regiónov SR

Zdroj: Grafická analýza autora podľa údajov z HFCS 2014

Podľa výsledkov rozkladu Theil T indexu 95,98% celkovej relatívnej nerovnosti reálnych aktív je daných vnútro-skupinovou nerovnosťou, teda nerovnosťou v rámci regiónov. Najvyššia je rozdielnosť relatívnej nerovnosti celkových reálnych aktív domácností ako aj kontrast v šikmosti a tiež rozdiel v priemernej úrovni medzi Trenčianskym a Trnavským regiónom (Tab. 2).

Trenčiansky región má rozdelenie reálnych aktív až s 335% variabilitou, s najväčšou kladnou asymetriou a s najvyššími relatívnymi nerovnosťami z dôvodu výskytu extrémnych hodnôt v dlhom pravom konci rozdelenia. Viaceré podobné závery možno vysloviť na základe porovnaní hodnôt charakteristík sumarizovaných v Tab. 2, v ktorej extrémne opozitné hodnoty štatistických mier sme zvýraznili tučným typom písma.

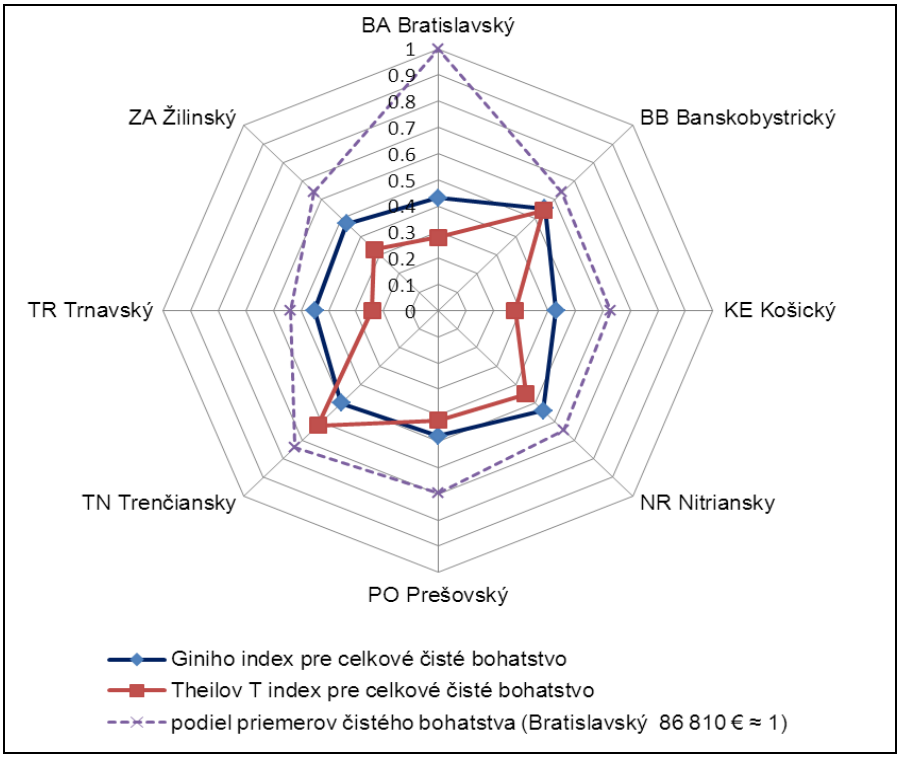
Tab. 2: Charakteristiky rozdelenia čistého bohatstva, aktív a záväzkov domácností podľa regiónov SR (úroveň v tis. eurách)

	Región	BB	BA	KE	NR	PO	TN	TR	ZA	SR
Celkové reálne aktíva	**Priemer**	61,38	**96,02**	57,93	57,81	64,85	70,14	**51,80**	60,55	56,72
	Medián	**40,50**	**94,00**	51,10	41,93	52,00	53,73	54,00	51,54	52,50
	Kvartil. rozpätie	461	**462**	326	415	536	390	**148**	305	2 234
	Variačný koef.	**178%**	79%	105%	130%	151%	335%	**77%**	97%	191%
	Štand. šikmosť	13,70	2,15	14,34	5,82	19,55	**34,51**	**1,54**	4,46	43,78
	Priemer/Medián	**1,52**	1,02	1,13	1,38	1,25	1,31	**0,96**	1,18	1,08
	Giniho index	**0,54**	**0,40**	0,42	0,51	0,47	0,48	0,40	0,44	0,52
	Theilov T index	0,54	0,26	0,28	0,43	0,40	**0,60**	**0,22**	0,30	0,39
	Dekompozícia Theil T indexu podľa regiónu	**Vnútro-skupinová nerovnosť**		**Index**	**v % z celkovej**	**Medzi-skupinová nerovnosť**		**Index**	**v % z celkovej**	
				0,3763	95,98			0,0157	4,02	
	Región	**BB**	**BA**	**KE**	**NR**	**PO**	**TN**	**TR**	**ZA**	**SR**
Celkové	**Priemer**	6,02	**9,21**	**3,40**	3,82	4,49	6,14	5,30	4,82	5,39
	Medián	**168**	130	104	94	67	150	70	**59**	168
	Kvartil. rozpätie	65	**84**	52	**40**	49	60	59	44	110
	Variačný koef.	**305%**	242%	282%	252%	245%	234%	230%	**227%**	267%

	Štand. šikmosť	**5,36**	3,00	5,16	3,96	3,58	3,17	2,89	**2,73**	4,43
	Priemer/Medián	**40,84**	11,93	38,10	25,93	17,17	16,59	11,20	**10,47**	30,39
	Giniho index	**0,89**	0,86	0,87	0,86	0,85	0,85	**0,85**	0,85	0,86
	Theilov T index	**0,88**	0,84	0,64	0,70	0,67	**0,51**	0,64	0,55	0,74
	Dekompozícia Theil T indexu podľa regiónu	**Vnútro-skupinová nerovnosť'**		**Index**		**v % z celkovej**	**Medzi-skupinová nerovnosť'**		**Index**	**v % z celkovej**
				0,7034		95,19			0,0355	4,81
Region		**BB**	**BA**	**KE**	**NR**	**PO**	**TN**	**TR**	**ZA**	**SR**
Celkové čisté bohatstvo	**Priemer**	55,36	**86,81**	54,53	55,99	60,36	64,00	**46,50**	55,73	60,33
	Medián	**36,51**	**80,00**	50,00	40,00	46,30	48,10	45,00	45,22	48,00
	Minimum	-19,9	-1,00	-8,93	-7,5	-3,59	-17,40	-15,33	**-43,00**	-43,00
	Maximum	2 597	572	2 234	1 123	3 080	**8 696**	231	731	8 696
	Dolný kvartil	-0,59	-0,42	-0,57	**-4,39**	-2,81	0,00	-2,00	-3,10	-15,33
	Horný kvartyl	461	**462**	326	415	536	343	146	293	2 234
	Štand. šikmosť	15,51	2,10	15,58	5,99	20,36	**34,99**	**1,38**	4,52	45,88
	Giniho index	**0,55**	0,43	0,43	0,54	0,48	0,50	0,45	0,47	0,56
	Theilov T index**	0,54	0,28	0,28	0,45	0,42	**0,62**	**0,24**	0,33	0,42
	Dekompozícia Theil T ** podľa regiónu	**Vnútro-skupinová nerovnosť'**		**Index**		**v % z celkovej**	**Medzi-skupinová nerovnosť'**		**Index**	**v % z celkovej**
				0,4077		99,97			0,0110	0,03

*Zdroj: Vlastná analýza autora podľa HFCS 2014; ** Poznámka: Theilov T index bol počítaný len z kladných hodnôt celkového bohatstva*

Porovnávaná graficky popri veľkosti relatívnej nerovnosti je na lúčových grafoch (Graf 1 až Graf 3) aj úroveň finančných premenných. Kvôli vhodnej stupnici merania takej istej ako má Giniho koeficient úroveň porovnávame graficky podľa podielov priemerných úrovní všetkých troch finančných premenných hospodárenia domácností v jednotlivých regiónoch na priemernej úrovni toho regiónu, v ktorom bola zistená priemerná úroveň najvyššia. V tomto Bratislavskom regióne má podiel priemerných úrovní potom hodnotu 1 a je graficky znázornený vždy najvyššie.

Graf 3: Úroveň a relatívna nerovnosť čistého bohatstva podľa regiónov SR

Zdroj: Grafická analýza autora podľa údajov z HFCS 2014

Poznámka: Theilov T index bol počítaný len z kladných hodnôt celkového bohatstva, záporné hodnoty čistého bohatstva domácnosti možno označiť pojmom zadlženosť domácnosti

Čisté bohatstvo domácnosti je určené ako celkové aktíva bez celkových záväzkov domácnosti. V prípade jeho zápornej hodnoty, keď domácnosť mali väčšie záväzky ako aktíva ho nazveme zadlžením domácnosti. Pretože Theilov T index a jeho rozklad nie je možné počítať zo záporných hodnôt, zadlžené domácnosti nemohli byť do analýzy relatívnej nerovnosti pomocou Theilovho T indexu zahrnuté. Na základe vhodného grafického porovnania relatívnych mier nerovnosti spolu s porovnaním úrovne čistého bohatstva domácností v jednotlivých regiónoch SR (Graf 3 a Tab. 2) konštatujeme, že priemerne najvyššiu úroveň čistého bohatstva mali domácnosti v Bratislavskom regióne, ale domácnosť, v ktorej bola zistená najvyššia hodnota žila v Trenčianskom regióne, v ktorom aj štandardizovaná hodnota šikmosti je adekvátne najvyššia (34,99).

Najviac zadlžená domácnosť bola zo Žilinského regiónu, však variabilita aj asymetria rozdelenia je v ňom nízka, z dôvodu celkovo nízkej úrovne ako aj malej relatívnej nerovnosti vo vlastníctve majetku domácností. Vyššie ako slovenský priemer 60 327 eur boli priemerné vlastníctva majetku v Trenčianskom a Prešovskom kraji. Varujúca je hodnota zadlženosti štvrtiny domácností Nitrianskeho regiónu, ktoré mali nesplatené a aktívami nepokryté záväzky najmenej vo výške 4 390 eur.

Porovnaním rozdielnych hodnôt absolútnej miery nerovnosti (podielu priemeru a mediánu) a dvoch relatívnych mier možno získať určitú predstavu o mieste rozdelenia, v ktorom sa nerovnosť viac prejavuje. Giniho index a podiel stredných hodnôt reagujú vo väčšej miere na nerovnosť v strednej časti rozdelenia, pričom Theilov T index je citlivý na nerovnosť v koncoch rozdelenia. Z Grafu 3 je preto zrejmé aj odlišné poradie regiónov podľa veľkosti dvoch mier relatívnej nerovnosti. Trnavský, Košický a Bratislavský región nemajú relatívnu nerovnosť umiestnenú v pravých koncoch rozdelení, ale jej väčším zdrojom je ich stredná časť aj napriek jej celkovo nízkej úrovni (Graf 3).

Zhrnutie:

Veľký je podiel slovenských domácností vlastnia reálne aktíva (až 93%), z ktorých 86% vlastní len nehnuteľnosť na hlavné bývanie, pričom menej ako 30% domácností uviedlo nenulové celkové záväzky. Veľkosť celkových aktív slovenských domácností sa preto odvíja od výšky cien nehnuteľností využívaných domácnosťami na hlavné bývanie. Súvisí s nimi aj úroveň, variabilita, asymetria ako aj veľkosť relatívnej nerovnosti v jednotlivých regiónoch Slovenskej republiky, ktoré sme regionálne v príspevku porovnali. Podobné regionálne analýzy na základe HFCS mikroúdajov ako sú prezentované v našom príspevku je možné a bolo by aj vhodné spracovať v jednotlivých štátoch eurozóny. Je možné tak na základe porovnania adekvátnych výsledkov ako sú prezentované v príspevku, nájsť špecifiká rozdelení finančných veličín hospodárenia domácností v častiach eurozóny a poodhaliť možné riziká v jej regiónoch do budúcnosti. Nedá sa nám ešte neupozorniť na špecifická metódy imputácií položkových neodpovedí citlivých otázok o hospodárení domácností pri stratifikovanom výbere a potrebné aplikácie metód váženia, pretože čoraz viac zisťovaní v praxi už nemá formu jednoduchého náhodného výberu. Menej sofistikované a neprofesionálne štatistické programové balíky však neumožňujú tomu primerané spracovanie mikroúdajov.

Poďakovanie

Príspevok je riešením výskumných projektov VEGA 2/0026/15 – Príjmová stratifikácia a perspektívy polarizácie slovenskej spoločnosti do roku 2030 a VEGA 1/0092/15 – Moderné prístupy k navrhovaniu komplexních štatistických prieskumov, z ktorých prostriedkov bol výskum financovaný.

Literatúra:

CUPÁK, A.; STRACHOTOVÁ, A. (2015). Výsledky druhej vlny HFCS. Research study. National Bank of Slovakia, Working Paper 2/2015. ISNN 1337-5830 (online).

ECB (2013a). The Eurosystem Household Finance and Consuption Survey – Methodological report for the first wave. ECB Statistics Paper No 1 / April 2013. ISSN 2314-9248 (online).
ECB (2013b). The Eurosystem Household Finance and Consuption Survey – Results from the first wave. ECB Statistics Paper Series No 2 / April 2013. ISSN 2314-9248 (online).
ECB (2016). Unit non-response in household wealth surveys: Experience from the Eurosystem's Household Finance and Consumption Survey. ECB Statistics Paper No 15 / July 2016. ISSN 2314-9248 (online), ISBN 978-92-899-2345-3.
FESSLER, P.; LINDER, P., SEGALLA, E. (2014). Net wealth across the euro area – Why household structure matters and how to control for it. ECB Working Paper No 1663 / April 2014. ISSN 1725-2806 (online).
JANVRY, A.; KANBUR, R. (2006). Poverty, Inequality and Development: Essays in Honor of Erik Thorbecke, Volume 1. In Poverty and equity: measurement, policy and estimation with DAD by Jean-Yves Duclos, CIRPEE, Universite Laval, Québec, Canada; Springer, New York, USA ISBN:10: 0-387-25893-0 (HB) ; e-ISBN-10: 0-387-33318-5.
MESSNER, T.; ZAVADIL, T. (2014). Regionálne rozdiely v bohatstve domácností na Slovensku. Research study. NBS Working Paper 1/2014. ISSN 1337-5830 (online).
MESSNER, T.; ZAVADIL, T. (2015). Are Indebted Households Poorer? Evidence from Slovakia. NBS Working Paper 2/2015. ISSN 1337-5830 (online).
SENAJ, M., ZAVADIL, T. (2012). Výsledky prieskumu finančnej situácie slovenských domácností. Research study. NBS Working Paper 1/2012. ISSN 1337-5830 (online).

Kontaktná adresa autora:

doc. Ing. Ľubica Sipková, PhD., Katedra štatistiky, Fakulta hospodárskej informatiky, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemská 1, 852 35 Bratislava, Slovenská republika; lubica.sipkova@euba.sk

Podnikové sociální sítě – cesta ke zvýšení konkurenceschopnosti regionů

Enterprise Social Networks - a Way to Increase the Competitiveness of Regions

Jana Školudová

Abstrakt:

Regionální konkurenceschopnost je schopnost produkovat zboží a služby, které obstojí na mezinárodních trzích s cílem dosahovat poměrně vysokých příjmů a vysoké úrovně zaměstnanosti. Z toho vyplývá, že pokud chce být region konkurenceschopný, měl by zabezpečit pracovní příležitosti v přiměřeném množství a kvalitě. Rychlý vývoj informačních technologií umožňuje získat konkurenční výhodu v návaznosti na efektivní práci s těmito technologiemi. Článek se zabývá otázkou, zda informační technologie pozitivně ovlivňují podniky v oblasti flexibility a připravenosti na změny v obsazování pracovních pozic. Metodologie příspěvku je na základě dotazníkového šetření v České republice v roce 2016. Výsledky výzkumu prezentují současný trend a podporují využívání podnikových sociálních sítí v podnicích. Regiony se skládají z ekonomických subjektů, které stabilizují či generují nová pracovní místa, nové příležitosti, přičemž mají zásadní vliv na prosperitu, blahobyt a životní úroveň regionů.

Klíčová slova:

klíčové slovo, klíčové slovo, klíčové slovo, klíčové slovo

Abstract:

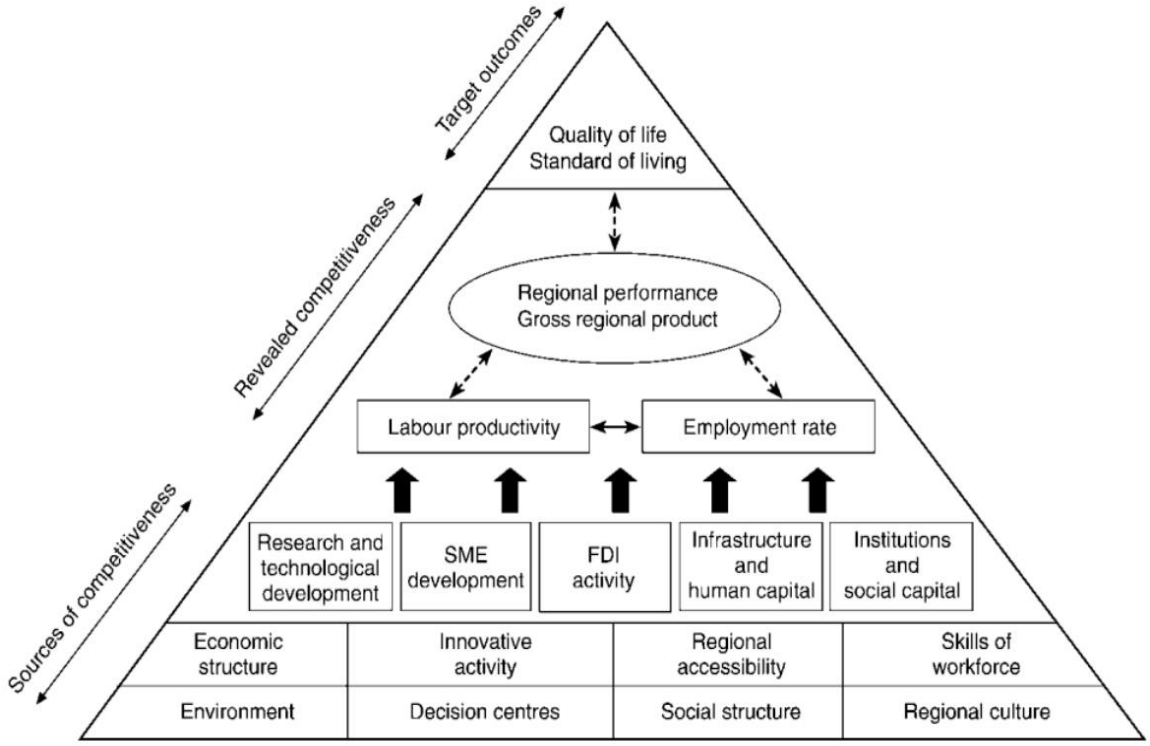
Regional competitiveness is the ability to produce goods and services which can withstand international markets in order to achieve relatively high incomes and high levels of employment. It follows that if he wants to be a competitive region, should provide job opportunities in appropriate quantity and quality. The rapid development of information technology allows obtaining a competitive advantage in relation to the effective work with these technologies. The paper deals with the question of whether information technologies positively affect enterprises in terms of flexibility and readiness for changes in staffing positions. Research methodology is based on questionnaire survey in the Czech Republic in 2016. The research results presented the current trend and encourage the use of enterprise social networks in enterprises. Regions consist of economic entities that stabilize and generate new jobs, new opportunities, while having a major impact on the prosperity and living standards of the Regions.

Key words:

region, enterprise social networking, flexibility, job positions

Úvod

V dnešním konkurenčním prostředí, rychlost a četnost změn, které musí podniky reflektovat, se stává nezbytným předpokladem pro jejich přežití a úspěch (Blažková, Maršálková, 2014). Mezi jednotlivými regiony existují výrazné rozdíly v počtu zastoupených sociálních podniků a ekonomickou vyspělostí (Beck, 2014). Rozdílná úroveň ekonomické výkonnosti a produktivity v regionech se stala základem pyramidového modelu konkurenceschopnosti, který znázorňuje Obr. 1 (Gardiner, 2004).

Obr. 1: Pyramidální moder regionální konkurenceschopnosti

Zdroj: Gardiner a kol. 2004

Při definování regionální konkurenceschopnosti se vychází z několika přístupů. Jedním z přístupů je regionální konkurenceschopnost chápána jako agregovaná podniková konkurenceschopnost (Wokoun, 2010). První přístup vychází z toho, že v regionu existují podniky, které trvale a ziskově vyrábějí produkty, jež splňují požadavky otevřeného trhu z hlediska ceny, kvality jiných indikátorů. Předpokládá se, že zájmy podniků a regionu, v němž působí, jsou podobné. Je třeba poznamenat, že součástí pojmu regionální konkurenceschopnost musí být zahrnuta také úroveň zaměstnanosti. Pokud v každém regionu působí podniky s různou úrovní konkurenceschopnosti ve svém sektoru, existují určité společné rysy regionu, které mají vliv na konkurenceschopnost všech podniků sídlících v daném regionu (Tvrdoň, Šuranová, 2007). Pojem „konkurenceschopnost" podle Turoka (2003) obsahuje tři zásadní faktory ekonomického rozvoje, kterými jsou následující:

- schopnost místních firem prodávat jejich produkci na vnějších trzích;
- hodnota produktů a efektivita, se kterou jsou produkovány;
- využití místních lidských zdrojů, kapitálu a přírodních zdrojů.

Dalším faktorem jsou lidské zdroje. Lidské zdroje jsou v současné době z mnoha důvodů považovány za jeden z klíčových faktorů ovlivňujících konkurenceschopnost regionů. Lidské zdroje mají totiž možnost cíleně ovlivňovat všechny ostatní spolupůsobící faktory. Disponují různou mírou přizpůsobivosti na vnější podmínky a tak mohou aktivně využívat nově vznikajících tržních příležitostí nebo minimalizovat vznikající hrozby (Adámek a kol., 2006).

K dispozici je široká škála příležitostí jak podporovat stabilitu a rozvoj regionů. Společenská odpovědnost firem se stává novým faktorem podnikové konkurenceschopnosti, jelikož přináší nové tržní příležitosti. Příznivé pracovní podmínky tak zvyšují produktivitu a výkonnost práce. Tím se do popředí dostává také sociální pilíř regionálního rozvoje, kde je sledována především zaměstnanost. (Chmelíková a kol., 2014) OECD (2008) příkladem definuje konkurenceschopnost jako „*schopnost korporací, odvětví, regionů, národů a nadnárodních celků generovat vysokou úroveň příjmů z výrobních faktorů i relativně vysokou úroveň jejich využití na udržitelné úrovni za současného vystavení mezinárodní konkurenci*". Dle autora Kitsona lze regionální konkurenceschopnost definovat jako úspěšnost regionů a měst, se kterou mezi sebou vzájemně soutěží např. v oblasti podílů

na exportních, národních či mezinárodních, trzích nebo v přilákání kapitálu a zaměstnanců na své území (Kitson a kol., 2004). Dále autor produktivitu vnímá především z ekonomicko-regionálního hlediska a poukazuje na regionální produktivitu, jako na důležitý indikátor regionální konkurenceschopnosti. Gardiner B. a kol. (2004) analyzují produktivitu z hlediska efektivity produkce pracovní síly a tvrdí, že konkurenceschopnost regionů je závislá na jejich produktivitě. Jednotlivé regiony si tak vzájemně konkurují nejrůznějšími způsoby, jako je atraktivita podnikatelského prostředí, pracovní síla, kapitál a jiné společné indikátory.

Čtvrtá průmyslová revoluce je označení pro současný trend digitalizace. Průmysl 4.0 a digitální ekonomika jsou úzce propojené pojmy. Podniky s využitím moderních technologií by měli dosahovat vyšších tržeb, nižších nákladů ale také stát se konkurenceschopnějšími díky efektivnější komunikaci kdykoliv a kdekoliv. To je důvod, proč mnoho podniků investuje do svých hlavních obchodních procesů prostřednictvím investic do klíčových technologií - mobility, cloud computingu, business intelligence a sociálních sítí (Oprescu & Eleodor, 2014). Tento další faktor konkurenceschopnosti zajišťuje dostupnost, zlepšuje přenos know-how, usnadňuje každodenní život a podporuje tak lidské zdroje v jejich dalším růstu a rozvoji, což se pozitivně projevuje v procesu místního rozvoje (Adámek a kol., 2006). V této souvislosti, ICT a Internet jsou vnímány jako příležitosti k rozvoji. Udržitelný rozvoj tak může být založen na rozšiřování globální komunikace a výměny znalostí (Maclean a kol., 2007). Informační ekonomika také vyžaduje vysoce kvalifikované pracovníky a rozvoj jejich intelektuálních schopností, které způsobují potenciál znalostí společnosti (CIOBANU a kol., 2015). Pokud se regiony skládají z ekonomických subjektů, které stabilizují či generují nová pracovní místa, nové příležitosti, tak mají zásadní vliv na prosperitu, blahobyt a životní úroveň regionů. Proto jedním z mnoha faktorů konkurenceschopnosti je také flexibilita a připravenost na změny v obsazování pracovních pozic.

Podniky mohou využít celou řadu moderních technologií. Jedna z možných informačních technologií je podniková sociální síť, která nabízí širokou škálu výhod. Autorka příspěvku se shoduje s autorem Černým, který definuje podnikovou sociální síť jako součást vnitropodnikové komunikace s cílem spolupráce, sdílení informací, získání zpětné vazby nebo vzájemné komunikace mezi jednotlivými pracovníky v organizaci (Černý, 2013). Kromě toho, podnikům sociální síť nabízí zcela oddělené a bezpečné prostředí, které je jedním z jejích klíčových parametrů. Z výše uvedených důvodů se autor příspěvku věnuje této výzkumné problematice, která je popsána níže.

Metodologie výzkumu

Příspěvek se zabývá otázkou, zda informační technologie v současné době pozitivně ovlivňují podniky směrem k vyšší konkurenceschopnosti. Cílem tohoto příspěvku je zjistit, zda podnikové sociální sítě pozitivně ovlivňují podniky v oblasti flexibility a připravenosti na změny v obsazování pracovních pozic. Metodologie výzkumu je na základě dotazníkového šetření v České republice v roce 2016, v měsících leden až únor.

Dotazník byl zpracován v online podobě, s využitím aplikace Google formuláře. Online odkaz pro vyplnění dotazníku byl rozesílán emailovou formou vč. průvodního dopisu. Pro výběr vzorku respondentů byla stanovena následující kritéria:

- všechny regiony v ČR;
- všechna odvětví podle CZ NACE;
- právnická osoba;
- aktivní podnikání.

Následně byly zjištěny konkrétní organizace z výše uvedenými vybranými kritérii za pomocí databázového informačního systému MagnusWeb. Konečný vzorek pro dotazování zahrnoval 47 772 organizací. Na základě výpočtu uvedeného vzorce (1) je minimální počet respondentů stanoven ve výši 272. Výpočet minimálního počtu respondentů je následující (Kozel a kol., 2011):

$$n \geq (z^2 \times p \times q)/\Delta^2 \quad (1)$$

kde proměnná *n* je minimální počet respondentů, proměnná *z* je koeficient spolehlivosti, proměnné *p*, *q* jsou procentní počty respondentů znalých a neznalých problematiky a proměnná Δ je stanovená maximální přípustná chyba.

$$n = (2^2 \times 0{,}43 \times 0{,}57)/0{,}06^2$$
$$n = 272$$

Návratnost dotazníků dosáhla v absolutním vyjádření 842, což je vzhledem k vypočítanému minimálnímu počtu respondentů dostačující.

Výsledky výzkumného šetření

Byla stanovena následující výzkumná hypotéza:

H_0: Implementace podnikové sociální sítě neovlivní flexibilitu a připravenost na změny v obsazování pracovních míst.

H_1: Implementace podnikové sociální sítě ovlivní flexibilitu a připravenost na změny v obsazování pracovních míst.

Testujeme nulovou hypotézu, že implementace podnikové sociální sítě neovlivní flexibilitu a připravenost na změny v obsazování pracovních míst proti alternativní hypotéze, že implementace podnikové sociální sítě ovlivní flexibilitu a připravenost na změny v obsazování pracovních míst. Na základě stanoveného typu proměnné byl pro statistické ověření stanovené hypotézy zvolen Jednovýběrový t-test. Pro statistické vyhodnocení byl použit program STATISTICA. Na základě vložené datové matice, zvoleného testu, nadefinovaní proměnných a referenční konstanty byly vypočítány výsledky Jednovýběrového t-testu. Následující Tab. 1 souhrnně reprezentuje výsledky provedeného testu.

Tab. 1: Výsledek t-testu v programu STATISTICA

Proměnná	Test průměrů vůči referenční konstantě (hodnotě)							
	Průměr	Sm.odch.	N	Sm.chyba	Referenční (konstanta)	T	SV	p
X_1	3,523810	0,833150	105	0,081307	3,000000	6,44236	104	0,000000

Zdroj: Vlastní zpracování

Tab. 2: Porovnání p-hodnoty s hladinou významnosti testu α

Proměnná	P- hodnota	≤ / >	Hladina významnosti α	Ověření hypotézy
X_1	0,000000	≤	0,05	H_0 zamítáme

Zdroj: Vlastní zpracování

Tab. 3: Porovnání průměru s referenční konstantou

Proměnná	Průměr	< / >	Referenční konstanta	Ovlivnění dané proměnné pozitivně / negativně
X_1	3,523810	>	3,000000	Pozitivně

Zdroj: Vlastní zpracování

Z Tab. 1 a Tab. 2 vyplývá, že pro proměnnou x_1 byla *p* hodnota menší než hladina významnosti α, proto H_0 zamítáme. Tudíž připouštíme, že implementace podnikové sociální sítě ovlivní flexibilitu a

připravenost na změny v obsazování pracovních míst. V důsledku toho, že průměrná hodnota dané proměnné byla větší než referenční konstanta $\bar{x}_i > k$, připouštíme, že implementace podnikové sociální sítě pozitivně ovlivnila tento vybraný aspekt, zobrazuje Tab. 3.

Diskuse a závěr

V současné globální éře je regionální dimenze v analýzách a teoretických pracích silně zdůrazňována. Díky změnám ve světové ekonomice, dochází k „regionalizaci" na úrovni nadnárodních uskupení. (Wokoun, 2010) Pojem konkurenceschopnost se obvykle používá ve vztahu k jednotlivým podnikům či osobám a nejčastěji se jím rozumí schopnost subjektu uplatnit svoji nabídku na příslušném trhu. V poslední době se začíná konkurenceschopnost vztahovat i k jednotlivým regionům. Konkurenceschopnost se stává žádoucím cílem nejen podniků, ale i celých odvětví, národních ekonomik, zemí a světových regionů. Regionální a lokální konkurenceschopnost je tedy významným faktorem rozvoje obcí, měst a regionů (Wokoun, 2010).

Konkurenceschopnost v kontextu rozvoje regionů lze chápat jako schopnost regionů, organizací v regionech, vystavených vnější konkurenci dosahovat poměrně vysokých příjmů a vysokou úroveň zaměstnanosti. Konkurenceschopný region je tak region, ve kterém se dynamicky rozvíjí podnikatelská aktivita jeho občanů a je zde dostatek pracovních míst. Aktéři rozvoje regionu podnikají a inovují, aby zvýšili kvalitu života v regionu, ve kterém žijí. Uvedená proměna významu jednotlivých faktorů ekonomického rozvoje má množství příčin. Mezi zásadní příčiny patří role technologického rozvoje. Prudký rozvoj informačních a komunikačních technologií přispívá k zásadním změnám v organizaci ekonomických činností, příkladem lokalizace samotné výroby je stále méně závislá na lokalizaci klíčových činností podniku, tj. strategické řízení, výzkum a vývoj, marketing, finanční management a jiné (Adámek a kol., 2006).

Flexibilita je faktorem konkurenceschopnosti a Koubek tento pojem vyjadřuje jako úroveň připravenosti a pružnosti reagovat na právě nastalé změny. Tvrdí, že pouze společnost, která je rychle a efektivně schopna reagovat na nové požadavky, má šanci být konkurenceschopnou. (Koubek, 2011) S flexibilitou pak úzce souvisí také připravenost na změny v obsazování pracovních míst. Jak bylo popsáno výše, zaměstnanci představují nedílnou součást společnosti, neboť jejich výkonnost, vlastnosti, znalosti a dovednosti ovlivňují úspěšnost daného regionu a jeho fungování. Kvalitními zaměstnanci si tak podnik může zajistit konkurenční výhodu, což napomůže konkurenceschopnosti daného regionu. V procesu obsazování pracovních míst je věnována velká pozornost a jsou na něj mnohdy vynaloženy nemalé finanční částky. (Cooper a kol., 2005)

Z výše uvedených důvodů se autor příspěvku věnoval této problematice a ověřoval hypotézu, zda implementace podnikové sociální sítě ovlivní flexibilitu a připravenost na změny v obsazování pracovních míst. Bylo potvrzeno, že využíváním podnikové sociální sítě v organizaci pozitivně ovlivní tyto aspekty pracovního a následně regionálního prostředí. Schopností regionu a jejich aktérů je možnost, jak za daných okolností efektivně využívat vlastní vnitřní zdroje, flexibilně reagovat na vnější rozvojové podněty a přijímat nové sofistikované nástroje, které dnešní informační společnost nabízí.

Literatura:

ADÁMEK, P. , CSANK, P., ŽÍŽALOVÁ, P. *Regionální hospodářská konkurenceschopnost - příručka pro představitele veřejné správy*. 2006. Berman Group, CzechInvest.

BECK, Vojtěch. Macroeconomic context existence of social enterprises in the Czech Republic. *Region in the Development of Society 2014*, Mendel University in Brno, ISBN 978-80-7509-139-0.

BLAŽKOVÁ, Ivana, MARŠÁLKOVÁ, Hana Magdaléna. Support of regional development and competitiveness through the innovations and research in SMEs. *Region in the Development of Society 2014*, Mendel University in Brno, ISBN 978-80-7509-139-0.

CIOBANU, G, PANĂ, A, & DIACONU, A. Digital Economy - Growth Factor in Job Creation in Romania, *Quality - Access To Success*, 2015. 16, pp. 430-440, Central & Eastern European Academic Source, EBSCOhost.

COOPER, Dominic, ROBERTSON. Ivan T., TINLINE. Gordon. *Recruitment and selection*. 2. vyd. Thomson Learning, 2005. ISBN 978-1-8652-781-0.

ČERNÝ M. Firemní sociální sítě: výzva, nutnost nebo buzzword? *DSL.cz*. Available from: http://www.dsl.cz/clanek/2823-firemni-socialni-site-vyzva-nutnost-nebo-buzzword.
GARDINER B., MARTIN R. and TYLER P. Competitiveness, productivity and economic growth across the European regions, 2004. *Regional Studies* 38, 1037- 1059.
CHMELÍKOVÁ, Gabriela, Denisa JANOUŠKOVÁ, a kol. The role of companies in regional development. *Region in the Development of Society 2014*, Mendel University in Brno, ISBN 978-80-7509-139-0.
KITSON, M. a kol. Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept? *Regional Studies*. 2004. Vol. 38.9, pp. 991-999, December 2(K)4.
KOUBEK, Josef. *Personální práce v malých a středních firmách*: 4., aktualizované a doplněné vydání. Čtvrté vydání. Praha: Grada, 2011. 281 s. Management (Grada). ISBN 978-80-247-3823-9.
KOZEL, Roman, Lenka MYNÁŘOVÁ a Hana SVOBODOVÁ. *Moderní metody a techniky marketingového výzkumu*. První vydání. Praha: Grada, 2011. 304 s. Management (Grada). ISBN 978-80-247-3527-6.
MACLEAN, D., ANDJELKOVICH, M. and VETTER, T., 2007. *Internet Governance and Sustainable Development: Towards a Common Agenda*. Retrieved September, 2010, Available from: http://www.iisd.org/pdf/2007/igsd_common_agenda.pdf.
OECD. *Staying Competitive in the Global Economy: Compendium of Studies on Global Value Chains*. P. 248, June 2008. ISBN: 978-92-64-04630-6.
OPRESCU, G, & ELEODOR, D. The Impact of the Digital Economy's Development on Competition, *Quality - Access To Success*, 2014. 15, pp. 9-20, Central & Eastern European Academic Source, EBSCOhost.
TUROK, I.. Cities, Regions and Competitiveness. *Regional Studies*, 2003. Vol.38, No.9, pp. 1069 – 1083.
TVRDOŇ, J., ŠURANOVÁ, J. Teoretické a praktické otázky vyjadrenia regionalnej konkurenceschopnosti v ekonomike Slovenska. 2007. In: *2nd Central European Conference in Regional Science*.
WOKOUN, R. Theoretical and Methodological Approaches to Research on Regional Competitiveness. *Czech regional studies*. 2010.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Jana Školudová, Ph.D.
Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní
Studentská 95
532 10 Pardubice 2
Česká republika
Jana.Skoludova@upce.cz

Vybrané aspekty řízení lidských zdrojů v malých a středních podnicích v Jihočeském kraji.

Chosen aspects of Management of Human resource in SME in South Bohemia Region.

Marie Slabá, Monika Březinová

Abstrakt:

Malé a střední podniky (MSP) jsou významnou složkou každé ekonomiky. Existuje mnoho faktorů odlišující MSP od jiných společností (Lai, Y.Q .; Saridakis, G .; Blackburn, R.; Johnstone, S. 2016). Mezi nejčastěji zmiňované patří například velikost obratu, vlastní kapitál a počet zaměstnanců. Aby mohli být naplněny cíle MSP, je důležitý soulad všech procesů, které se v MSP realizují. Tento článek předkládá výsledky výzkumu zabývající se právě procesy realizovanými v malých a středních podnicích s důrazem na proces řízení lidských zdrojů. Výsledky ukázaly, že pouze 37,09% podniků z celkového výzkumného vzorku (288 firem) má stanovenou strategii pro oblast řízení lidských zdrojů, přičemž jen 5,96% mají tuto strategii zaznamenanou písemnou formou. Stejný výzkum také ukázal, že pořadí preference jednotlivých procesů ze strany malých a středních podniků (hodnoceno manažery nebo oprávněným respondentem) se liší od obecných prohlášeních většiny manažerů, že řízení lidských zdrojů je pro ně nejdůležitější. Z výsledků vyplývá, že tento proces je pro manažery ve výzkumném vzorku až na šestém místě a to za procesy: výroba zboží a poskytování služeb; Obchod a prodej; Finanční řízení; Řízení jakosti a marketing.

Klíčová slova:

Řízení lidských zdrojů, rozvoj, vzdělávání, motivace a stabilizace zaměstnanců**,**

Abstract:

Small and medium-sized enterprises (SMEs) are a significant constituent of every economy. There are many characteristics distinguishing SMEs from other companies (Lai, Y.Q.; Saridakis, G.; Blackburn, R.;Johnstone, S. 2016). These include (but are not limited to) turnover, equity and staff number. SMEs target at effective governance leading to a competitive edge. For an enterprise to successfully stand up to its challenges, compliance between company goals and human resource management is desirable. Results of research dealing with processes implemented in SME with an emphasis on the human resource management process have shown that only 37.09% of businesses out of the total research population (288 companies) have a human resource management strategy, with just 5.96% having the strategy in written form. The same research has also shown that the order of preference of individual processes on the part of SMEs (evaluated by managers or manager authorised respondents) differs from the generally declared statements and knowledge. In the context of relevance of the examined processes the human resource management area is ranked sixth after the following processes: Product manufacture and service provision; Trade and sales; Finance management; Quality management; Marketing.

Keywords:

Management of Human resource, development, education, Employee motivation and stability

Úvod

Rozvoj malých a středních podniků přispívá ke snižování nezaměstnanosti. Tato skupina podniků rychleji a pohotověji reaguje na změny poptávky (Lo, Macky, Pio,2015). Nevýhody oproti velkým podnikům jsou situace, kdy při nevyužívání kapacitních možností dojde ke zvyšování výrobních nákladů, což lze považovat za bariéru dalšího rozvoje nebo v krajní situaci může dojít i k zániku společnosti (Torursa, Donohue, 2013). Další nevýhodou je orientace malých a středních podniků především na lokální trhy, podniky tedy špatně pronikají nad jejich rámec, například na zahraniční trh (Švárová, Vrchota, 2013). Častým problémem je také nedostatek financí na výzkum, vývoj, výchovu a další vzdělávání zaměstnanců. (Andreeva, T., Sergeeva, A. 2016)

Jak uvádí Gretzinger a kol. (2014), řízení malého a středního podniku má mnoho specifik. V malé společnosti dochází díky nízkému počtu zaměstnanců a vedoucích pracovníků ke kumulování mnoha funkcí do kompetence pouze několika málo pracovníků. Malé podniky jsou také charakteristické tím, že zde výrazně převažuje ústní komunikace nad komunikací písemnou (Medek, 2005).

Cílem malých a středních podniků je efektivní řízení, které vede k dosažení konkurenční výhody. K tomu, aby mohl podnik úspěšně plnit své cíle, je žádoucí, aby bylo dosaženo souladu mezi cíli podniku a řízením lidských zdrojů (Allen, 2016). V hierarchicky řízené společnosti lidé dělají především to, podle čeho jsou hodnoceni. Proto je velmi důležité, aby byly v podniku stanoveny ukazatele výkonnosti, měřitelné veličiny, které budou v souladu s jeho strategickými cíli (Chraif, Anitei, 2012). Předpokladem dosažení strategických cílů podniku je schopnost manažerů investovat do, lidských zdrojů žádoucím směrem a posuzovat návratnost takových investic na základě analýzy nákladů, výnosů a očekávaných rizik, stejně jako v jiných oblastech podnikového řízení. (Holátová, Březinová, Kantnerová 2014)

V dnešní době je pro stále více malých a středních podniků, jedním z klíčových faktorů úspěchu kvalita jejich lidského kapitálu. Dříve bylo možné hodnotit lidskou práci metodami přesně stanovujícími jednotlivé výkony a operace jako například normování práce. V dnešní době jsou ale nároky na lidskou práci a její kvalitu mnohem vyšší a kvalita lidského kapitálu je navíc chápána v mnohem širším kontextu (Schmidt, 2011). S rostoucím podílem služeb v ekonomice se také stále častěji jedná o práci založenou na duševních schopnostech a dovednostech člověka, kterou nelze hodnotit a měřit takovými veličinami jako jsou standardní množství a kvalita. Je proto potřeba používat taková měřítka, která odpovídají dnešním požadavkům na hodnocení a řízení lidských zdrojů (Temešová & Veselá, 2010).

Oblast řízení lidských zdrojů zahrnuje veškerou činnost směřující ke zvyšování odborné kvalifikace zaměstnanců, jejich celoživotnímu vzdělávání, ke kvalitní interní komunikaci firmy, ke sladění profesního a rodinného života, k implementaci nástrojů proti diskriminaci všeho druhu (Vrchota, Březinová, 2014). Patří sem i aktivní přístup firmy k zaměstnávání handicapovaných osob, aktivity namířené proti sociálnímu vylučování všeho druhu a další. Řízení lidských zdrojů má jako i ostatní procesy realizované v MSP své odlišnosti oproti velkým podnikům a korporacím. Bateman, 2003, uvádí následující:

- jejich oblast trhu je obvykle mnohem více lokální a kompaktní,
- operují v mnoha malých oblastech s výraznou závislostí na lokálním prostředí, většina zaměstnanců pochází z této oblasti a stejně tak i většina jejich zákazníků,
- mají relativně prostor pro investování v aktivitách, které se přímo dotýkají tohoto prostředí a přesně mířícího do daných podmínek a prostředí,
- mají kratší plánovací horizont, výhody vyplývající z investic se brzy ukáží v tom, že začnou získávat zakázky. Stabilita podniků pak zpětně silně ovlivňuje jejich komerční úspěch a je prospěchem pro lokální oblast (daně, zaměstnanost apod.),
- MSP tíže hledají cestu, aby se spojily a začaly sdílet informace,
- zprávy o jejich aktivitách se šíří s nemilosrdnou účinností,
- aktivity dárcovství jsou mnohdy bez provázanosti na podnikovou strategii,
- nemají takovou administrativu, mohou zavádět změny rychle a s malými náklady.

Z výsledků výzkumu, který se zabýval procesy realizovanými v MSP s důrazem na proces řízení lidských zdrojů, vyplynulo, že pouze 37,09 % podnikatelských subjektů z celkového zkoumaného vzorku (188 podniků) vytváří strategii pro oblast řízení lidských zdrojů, avšak písemně stanovenou má tuto strategii pouze 5, 96 %. Současně v průběhu výzkumu bylo zjištěno, že pořadí důležitosti jednotlivých procesů malých a středních podniků (hodnocené manažery ev. manažery pověřenými respondenty) se liší, od obecně deklarovaných vyjádření a poznatků. V rámci zkoumaných procesů je oblast řízení lidských zdrojů zařazena na 6 místo (dle mínění manažerů oslovených podniků).

Tab. 1: Pořadí důležitosti jednotlivých procesů dle hodnocení respondentů.

Název procesu	1- nejdůležitější až 9 - nejméně důležité	Pořadí důležitosti
Výroba produktů a poskytování služeb	1,80	1.
Obchod a prodej	2,25	2.
Finanční řízení	3,01	3.
Řízení kvality	3,08	4.
Marketing	4,41	5.
Řízení lidských zdrojů	**4,48**	**6.**
Informační vnitropod. procesy	5,28	7.
Společenská odpovědnost	6,04	8.
Komunikace s veřejností, médii	6,26	9.

Zdroj: Vlastní šetření

Z tohoto výsledku lze usuzovat na fakt, že řízení lidských zdrojů není stále manažery vnímáno jako rozhodující faktor úspěšnosti podniku, přesto, že autoři teoretických publikací i manažeři obecně se o RLZ vyjadřují jako o faktoru stěžejním. Lidský kapitál je akumulací vědomostí a dovedností, které existují uvnitř společnosti, a je kapitálem zaměstnanců. Lidský kapitál může být měřen získáváním pracovníků, mírou fluktuace pracovních sil, náklady na školení a rozvoj a na jeho schopnosti inovovat. Řízení lidského a intelektuálního kapitálu znamená více, než jen přitahovat a udržet zaměstnance. Znamená to také umožnit zaměstnancům, aby se rozvíjeli, protože to umožní rozšířit základní znalosti jak individuální tak i znalosti společnosti (Vrchota, Švárová 2013). Dobré pracovní podmínky a dobrá pověst pomáhají společnosti, aby byla atraktivní, udržela a rozvíjela svůj lidský kapitál. Jak nahlížejí manažeři na fungování procesu řízení lidských zdrojů ve svých podnicích, ukazuje tabulka č. 2.

Tab. 2: Hodnocení míry fungování jednotlivých procesů dle hodnocení respondentů.

Název procesu	Míra fungování (%)	Pořadí
Výroba produktů, poskytování služeb	87,99	1.
Řízení kvality	81,39	2.
Obchod a prodej	80,60	3.
Finanční řízení	79,07	4.
Řízení lidských zdrojů	69,09	5.
Informační vnitropodnikové procesy	65,25	6.
Společenská odpovědnost	61,82	7.
Marketing	61,32	8.
Komunikace s veřejností (s médii)	52,18	9.

Zdroj: Vlastní šetření

Vybraným aspektem podílejícím se na fungování oblasti lidských zdrojů je stabilizace pracovníků, jejíž míry je hlavní ukazatel fluktuace. Zaměstnání v malých a středních podnicích má, oproti povolání ve velkých společnostech, výhody. Mezi ně patří například osobní přístup a vztah k zaměstnancům a jejich motivace (Pícha, Skořepa, Navrátil,2013). V malých a středních podnicích většinou nenabízejí kariérní postup ani jistotu pracovní pozice, což může vést k horšímu vztahu pracovníka k firmě. Proto je správná motivace pracovníků v MSP o to důležitější součástí manažerské práce. Kvalitní pracovní vztahy, zapojování pracovníků do procesu řízení, akceptace jejich návrhů na zlepšení a zkvalitnění jejich práce, ať již formou postupné či radikální inovace, může přispívat k loajalitě a ke stabilizaci pracovníků a k snižování dobrovolné fluktuace.

Fluktuace: dotazníkovým šetřením bylo zjišťováno, zda je v podnicích sledován ukazatel "Počet pracovníků, kteří opustili Váš podnik v roce 2012", jehož výši je nezbytné znát, aby mohla být vypočítána míra fluktuace. Z analyzovaného souboru uvedlo 66,8 % respondentů, že tento ukazatel sledovalo, 26,1 % ukazatel nesledovalo a 7,1 % odpověď neuvedlo. Zjištěné výsledky ohledně sledování ukazatele ve stanovených velikostních kategoriích podle uváděného počtu zaměstnanců v podniku jsou uvedeny v tab. 3.

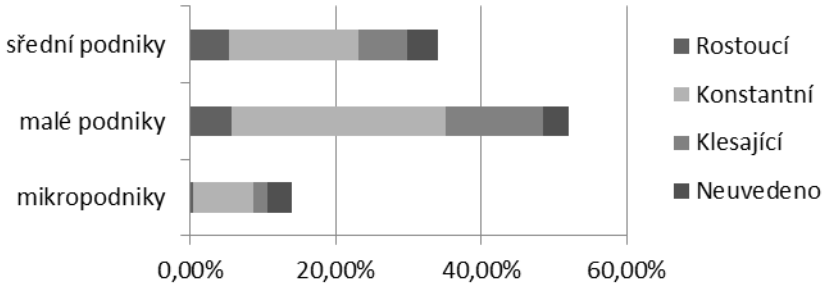
Tab. 3: Ukazatel: Počet pracovníků, kteří opustili Váš podnik v roce 2012.

Velikost podniku	Ukazatel sledují	Ukazatel nesledují	Neuvedeno
Mikropodniky (%)	43,9	40,3	15,8
Malé podniky (%)	70,5	24,8	4,7
Střední podniky (%)	75,3	19,1	5,6

Zdroj: vlastní šetření

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že tento ukazatel byl nejčastěji sledován v kategorii středních podniků (75,3 %) následované kategorií malých podniků (70,5 %), a nejméně sledován v kategorii mikropodniků, kde byl poměr odpovědí poměrně vyrovnaný (43,9 % respondentů uvedlo, že ukazatel sledovali, 40,3 % uvedlo, že jej nesledovali).

Kromě samotného sledování ukazatele Počet pracovníků, kteří opustili Váš podnik v roce 2012 a jeho výše byla dále dotazována dlouhodobá tendence tohoto ukazatele a spokojenost s hodnotou ukazatele. Přestože někteří respondenti uvedli, že výši ukazatele Počet pracovníků, kteří opustili Váš podnik v roce 2012, nesledují a následně uvedli jeho výši, případně tendenci či spokojenost s hodnotou ukazatele. Vyhodnocení všech odpovědí na otázku zjišťující dlouhodobou tendenci ukazatele Počet pracovníků, kteří opustili Váš podnik v roce 2012, které byly uvedeny u 70,5 % analyzovaných podniků, je zobrazeno v graf 1.

Graf. 1: Dlouhodobá tendence ukazatele Počet pracovníků, kteří opustili Váš podnik v roce 2012
Zdroj: vlastní šetření

Nejčastěji uváděnou byla tendence konstantní, a to u všech velikostních kategorií podniků dle počtu zaměstnanců (v procentuálním vyjádření činila konstantní tendence 55,3 % všech uvedených odpovědí bez ohledu na velikostní kategorii podniku), a dále klesající (22,1 % u všech podniků). Rostoucí tendence uváděná podniky měla zvyšující se charakter spolu s růstem zvolených velikostních kategorií podniků dle počtu zaměstnanců – činila 3,5 % u mikropodniků, 11,1 % u malých podniků a 15,5 % u středních podniků dle počtu zaměstnanců. Spokojenost s hodnotou ukazatele se pak lišila v souvislosti s uváděnou dlouhodobou tendencí ukazatele - s hodnotou ukazatele Počet pracovníků, kteří opustili Váš podnik v roce 2012, bylo spokojeno či zcela spokojeno 88,6 % respondentů, kteří uvedli konstantní dlouhodobou tendenci tohoto ukazatele, zatímco rovných 50 % respondentů, kteří uvedli rostoucí tendenci tohoto ukazatele, bylo s hodnotou ukazatele nespokojeno či zcela nespokojeno. Výsledky zobrazující relativní četnosti odpovědí týkajících se tendence zmíněného

ukazatele a spokojenosti s hodnotou ukazatele obsahuje tab. 4. Tyto výsledky byly vzájemně vyhodnocovány v případě, že respondenti uvedli odpověď na obě sledované otázky.

Tab. 4: Spokojenost s hodnotou ukazatele: Počet pracovníků, kteří opustili Váš podnik v roce 2012 a uváděná dlouhodobá tendence ukazatele

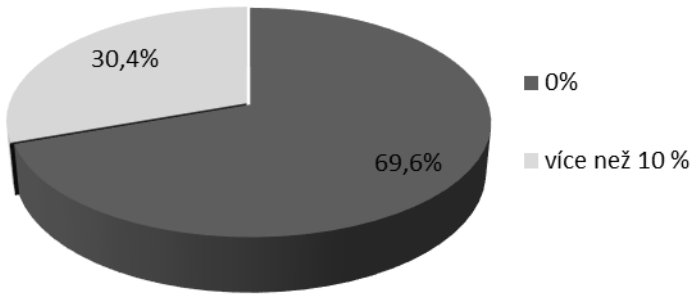
Spokojenost s hodnotou ukazatele	Respondenty uváděná dlouhodobá tendence ukazatele (%)		
	Rostoucí	Konstantní	Klesající
Zcela spokojen	16,7	26,3	46,7
Spokojen	33,3	62,3	37,8
Nespokojen	45,8	7,9	13,3
Zcela nespokojen	4,2	0,0	0,0
Neuvedeno	0,0	3,5	2,2

Zdroj: vlastní šetření

Míra fluktuace

Míru fluktuace se podařilo vypočítat pouze v případech, kdy respondenti uvedli oba údaje potřebné pro dosazení do vzorce pro výpočet míry fluktuace.
Nejvíce podniků (39,9 %) spadá po výpočtu do intervalu s hodnotou míry fluktuace vyšší než 10 %. Druhou nejčetnější kategorii tvoří podniky, ve kterých byla vypočítána nulová výše míry fluktuace (23,0 % podniků). Tato kategorie je těsně následována podniky s vypočítanou mírou fluktuace spadající do zvoleného intervalu 5,01 – 10 %, kterých bylo zjištěno 22,4 %.

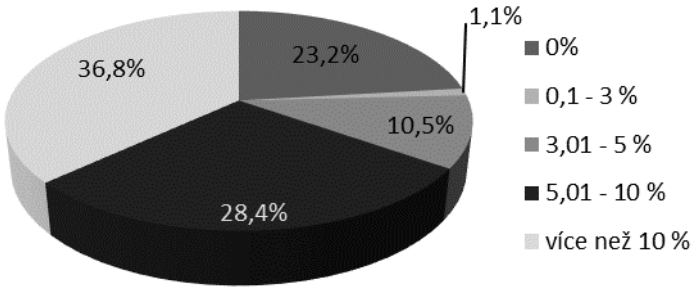
Podniky byly dále opět rozděleny do kategorií podle uváděného počtu zaměstnanců na mikropodniky, malé podniky a střední podniky, přičemž hodnoty míry fluktuace byly opět zařazeny do zvolených intervalů. Výsledky tohoto dělení jsou zobrazeny na graf 2 (mikropodniky), graf 3 (malé podniky) a graf 4 (střední podniky).

Graf 2: Míra fluktuace v mikropodnicích dle uvedeného počtu zaměstnanců

Zdroj: vlastní šetření

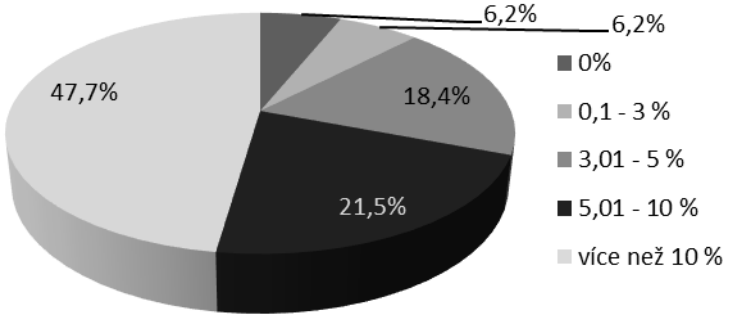
Míra fluktuace v mikropodnicích dosahovala hodnot spadajících pouze do dvou krajních intervalů – tedy interval, ve kterém míry fluktuace činily více než 10 % (tento byl zastoupen více než dvěma třetinami mikropodniků), a interval s nulovou hodnotou míry fluktuace (které dosahovala téměř třetina mikropodniků).

Graf 3: Míra fluktuace v malých podnicích dle uváděného počtu zaměstnanců

Zdroj: vlastní šetření

Míry fluktuace v malých podnicích již vykazovaly po rozdělení do zvolených intervalů jiný charakter, než tomu bylo u mikropodniků. Nejčastěji zastoupenou u malých podniků byla opět kategorie s mírou fluktuace vyšší než 10 %, avšak s mnohem nižší četností (36,8 %), než tomu bylo u mikropodniků. Další kategorie, s podobnou četností zastoupení, byly kategorie podniků s mírou fluktuace mezi 5,01 – 10 % (dosahovalo ji 28,4 %) a s nulovou mírou fluktuace (23,2%).

Graf 4:Míra fluktuace ve středních podnicích dle uváděného počtu zaměstnanců

Zdroj: vlastní šetření

Ve středních podnicích podle počtu zaměstnanců byla po klasifikaci výpočtů opět nejčastěji zastoupenou kategorie podniků s mírou fluktuace více než 10 %, do které spadala téměř polovina všech podniků této velikostní kategorie (47,7 %). Druhou nejčetnější byla kategorie podniků s hodnotami míry fluktuace mezi 5,01 – 10 % (zastoupená 21,5 % podniků), těsně následována podniky s vypočítanou mírou fluktuace mezi 3,01 – 5 % (18,4 % podniků).

Při porovnání četností míry fluktuace v jednotlivých intervalech u zvolených velikostních kategorií podniků ve zkoumaném souboru podniků, jak je tomu v tab. 5 si lze povšimnout, že četnost zastoupení podniků v kategorii míry fluktuace více než 10 % se zvyšuje přímo úměrně s velikostí podniku podle uváděného počtu zaměstnanců (nejnižší zastoupení je v kategorii mikropodniků, zatímco nejvyšší je v kategorii středních podniků). Stejný trend se pak objevuje i v kategorii míry fluktuace ve výši 0,1 – 3 % a v kategorii 3,01 – 5 %. Trend opačného charakteru lze vysledovat v kategorii podniků s nulovou mírou fluktuace (0 %), kde četnost podniků v této kategorii klesá s růstem velikostních kategorií podniku (zatímco nejvyšší četnost je u mikropodniků, u středních podniků je nejnižší).

Medián míry fluktuace v hodnoceném souboru podniků, u kterých byla vypočítána míra fluktuace, dosahoval hodnoty 8,0. Hodnoty mediánu pak byly vypočítány rovněž pro všechny velikostní kategorie v podnicích.

Tab.5: Mediány míry fluktuace v podnicích

	Velikost podniku dle uváděného počtu zaměstnanců			
	Mikropodniky	Malé podniky	Střední podniky	Všechny podniky
medián	0	8,3	9,3	8,0

Zdroj: vlastní šetření

Schrnutí:

Management lidských zdrojů má při využívání jeho principů v malých a středních podnicích svá omezení. To je způsobeno zejména velikostí takovýchto podniků a s tím souvisejícím zvýšeným zaměřením na zajištění existence.
Většina zkoumaných malých a středních podniků nevytváří strategie pro oblast řízení lidských zdrojů (62 %), 32 % podniků ze zkoumaného vzorku strategii pro tuto oblast vytváří ústně a 18 % ji vytváří písemně. V písemné podobě ji mají převážně podniky střední a malé.
Zkoumané malé a střední podniky považují za své silné stránky vnitropodnikovou komunikaci, rozvoj a vzdělávání zaměstnanců a odměňování.
Jako problémovou oblast v řízení lidských zdrojů v rámci malých a středních podniků uvedlo přibližně 20 % zkoumaných podniků výběr a získávání pracovníků, následně komunikaci (16 %), dále pak kvalifikaci, odbornost a rozvoj pracovníků.
Podniky z vybraných procesů hodnotí jako nejdůležitější výrobu produktu a poskytování služeb, 134 podniků zařadilo tento proces na první místo v žebříčku důležitosti, 96 podniků zařadilo na první místo obchod a prodej, 19 řízení kvality, 16 finanční řízení, 15 marketing, 9 řízení lidských zdrojů, 7 společenskou odpovědnost podniků a 4 podniky na první místo v žebříčku důležitosti uvedly vnitropodnikové informační systémy.
Mezi klíčové personální oblasti, na jejichž sledování kladou zkoumané malé a střední podniky největší důraz, patří především produktivita práce a efektivní proces výběru nových pracovníků. Zvláště v období globalizace kdy lidské zdroje a jejich cena jsou pro mnohé podniky konkurenční výhodou je na tuto oblast managementu podniku kladen důraz.

Literatura:

[1] Allen, J. E. (2016). Do We Need HR? Repositioning People Management for Success. Personal Review, Volume: 45, Issue: 3, Pages: 616-618, DOI: 10.1108/PR-09-2015-0239

[2] Andreeva, T., Sergeeva, A. (2016). The more the better ... or is it? The contradictory effects of HR practices on knowledge-sharing motivation and behaviour. Human Resource Management Journal, Volume: 26, Issue: 2, Pages: 151-171. DOI: 10.1111/1748-8583.12100

[3] Bateman, T. (2003). Thinking about Corporate Social Responsibility. Available from: <www.transparency.cz/pdf/csr-thinking.pdf>.

[4] Gretzinger, S., Lemke, S.,Matiaske, W. (2014) Managing Human Resource Based Intellectual Capital in a Global Setting: The Impact of Cultural Practices on the Effectiveness of Retention Incentives, Conference: 11th International Conference on Intellectual Capital, Knowledge Management and Organisational Learning (ICICKM) Location: Univ Sydney Business Sch, Sydney, AUSTRALIA Date: NOV 06-07, 2014
Pages: 194-203 Published: 2014. WOS:000351506700022

[5] Holátová, D., Březinová, M., Kantnerová, L. (2015). Strategic management of small and medium-sized enterprises , Source of the Document WSEAS Transactions on Business and Economics ,12, 7, pp. 65-73

[6] Chraif, M.,Anitei, M. (2012) A method of personnel fluctuation calculation for an interior design company from Romania. Conference: 3rd World Conference on Psychology, Counselling and Guidance (WCPCG) Location: Efes, TURKEY Date: MAY 09-12, 2012

Book Series: Procedia Social and Behavioral Sciences Volume: 84 Pages: 1021-1030 Published: 2013. DOI: 10.1016/j.sbspro.2013.06.692

[7] Lai, Y.Q.; Saridakis, G.; Blackburn, R.;Johnstone, S. (2016). Are the HR responses of small firms different from large firms in times of recession? Journal of Business Venturing,Volume: 31, Issue: 1, Pages: 113-131, DOI: 10.1016/j.jbusvent.2015.04.005

[8] Lo, K.; Macky, K.; Pio, E. (2015). The HR competency requirements for strategic and functional HR practitioners, International Journal of Human Resource Management, Volume: 26, Issue: 18, Pages: 2308-2328, DOI: 10.1080/09585192.2015.1021827

[9] Medek, M. (2005). Internal and External Communication Like Necessary Factor of Survival. E + M Ekonomie a Management / E+M Economics & Management. 8 (2), 98-105.

[10] Pícha, K., Skořepa, L., Navrátil, J. (2013) Assessment of the results of the strategic orientation on regional and local products in food retail. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis 61 (4), pp. 1061-1068. doi.org/10.11118

[11] Slabá, M., Štarchoň, P, Jáč, I. 2014. Identification and prioritization of key stakeholder groups in marketing communication of colleges. E & M Ekonomie a management. 17 (4), 101-110

[12] Srpová, J. (2010). Základy podnikání: teoretické poznatky, příklady a zkušen i českých podnikatelů. Praha: Grada Publishing.

[13] Schmidt, C. E.; Gerbershagen, M. U.; Salehin, J (2011) From personnel administration to human resource management, Anestehesiology,
Data from the 2015 edition of Journal Citation Reports® Publisher SPRINGER, 233 SPRING ST,
NEW YORK, NY 10013 USA ISSN: 0003-2417 Close Window ANAESTHESIST Volume: 60 Issue: 6 Pages: 507 – 516, Published: JUN 2011, DOI: 10.1007/s00101-011-1885-0

[14] Švarova, M., Vrchota, J. (2013). Strategic management in micro, small and medium-sized businesses in relation to financial success of the enterprise. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 61(7), 2859–2866. http://doi.org/10.11118/actaun201361072859

[15] Temešová, J., & Veselá, L.(2010). HR ukazatele: jak jim rozumět? Deloitte.cz. Available from :http://www.deloitte.com/view/cs_CZ/cz/sluzby/poradenstvi/lidskezdroje/hrcontrolling/9744736f66a37210VgnVCM200000bb42f00aRCRD.htm.

[16] Torugsa, N., O'Donohue, W., & Hecker, R. (2013). Proactive CSR: An Empirical Analysis of the Role of its Economic, Social and Environmental Dimensions on the Association between Capabilities and Performance. Journal of Business Ethics. 2013, 115, v. 2, pp.383-402. Ed.1, sv. 8. . Available from: http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=83509e94-9c29-4b6c-956d-1199f1d24a1f%40sessionmgr110&hid=106.

[17] Straková, J.; Vokoun, M;. Váchal, J.; Stellner, F.; Vaníčková, R. (2016). Jihočeský kraj v globální ekonomice, 1. vydání, str. 179-191, SETOUTBOOKS.CZ

[18] Vrchota, J., Švárová, M. (2015). Comparison of decision-making skills of students and managers. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 63(3), 1073–1077. http://doi.org/10.11118/actaun201563031073

[19] Vrchota, J., Březinová, M. (2014) Charakteristics of the labour market in the region of South Bohemia, Conference: 17th International Colloquium on Regional Sciences Location: Hustopece, Czech Republic, Date: JUN 18-20, 2014, Pages: 347-354. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-6840-2014-43.

Kontaktní adresa autora:
Ing. Marie Slabá, Ph.D., Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích, Katedra cestovního ruchu a marketingu, Okružní 517/10, 370 01 České Budějovice, slaba@mail.vstecb.czIng.

Ing. Monika Březinová, Ph.D., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích-Zemědělská fakulta, Katedra Krajinného managementu, Studentská 1668,370 05 České Budějovice, brezina@zf.jcu.cz.

Korekční koeficienty v kontextu výnosů daně z nemovitých věcí v regionech ČR

Corrective Coefficients in the Context of Property Tax Revenues in the Czech Republic Regions

Šárka Sobotovičová, Jana Janoušková.

Abstrakt:

Výnosy z daně z nemovitých věcí jsou ve většině států převáděny do rozpočtů obcí. V souvislosti s fiskální decentralizací, mají obce v České republice možnost ovlivnit výnosy daně z nemovitých věcí. Cílem výzkumu je zhodnotit přístup obcí k možnosti zvýšení výnosů daně z nemovitých věcí prostřednictvím úpravy korekčních koeficientů. Metodicky se výzkum opírá o hodnocení vnitřních sekundárních statistických údajů z Generálního finančního ředitelství České republiky. K výpočtům jsou využita data z Českého statistického úřadu a dále byly využity výsledky primárního výzkumu, který byl proveden v letech 2014 - 2016. Výzkum potvrdil opatrnost obcí při zavedení a modifikaci koeficientů, které jsou málo využívány ke zvýšení příjmů obcí. K ověření, zda úprava korekčních koeficientů závisí na počtu obyvatel obce, byl použit Chi-kvadrát test. Na základě výsledků výzkumu byly zjištěny také velké rozdíly v přístupu ke stanovení či úpravě koeficientů mezi regiony v České republice.

Klíčová slova:

korekční koeficient, fiskální decentralizace, daň z nemovitých věcí, obec

Abstract:

Revenues from property tax flow into municipality budgets in most states. In the context of fiscal decentralization, municipalities in the Czech Republic have an opportunity to influence immovable property tax revenues. Aim of the research is to determine the approach of municipalities to the possibility of increasing immovable property tax revenues by adjustment of corrective coefficients. Methodically, the research relies on evaluation of internal secondary statistical data from the General Financial Directorate of the Czech Republic. To make calculations, the data from the Czech Statistical Office and the results of primary research, which was conducted in the years 2014 – 2016, were also used. The research shows caution of municipalities in the introduction and modification of coefficients, which are sparsely used to increase municipal revenues. Chi-square test was used to verify whether population size of municipality influences the approach in utilization of corrective coefficients. Differences in the way coefficients adjustment were identified also between regions in the Czech Republic.

Key words:

corrective coefficient, fiscal decentralization, immovable property tax, municipality

JEL Classification: H 70, H 71

Úvod

Výnosy ze zdanění nemovitých věcí jsou v podmínkách ČR jedním ze stabilních příjmů obecních rozpočtů. Jedná se o daň svěřenou a respektuje tak základní principy fiskálního decentralismu, spojené s rozložením veřejných statků a následně jejich financováním. Prostorové vymezení veřejných statků souvisí s existencí územně samosprávných celků. Nastavení rozlohy území se samostatnou působností není jednoduchou záležitostí a rozhodující jsou politické, historické faktory a ekonomická úroveň země. Výhodou je ale možnost získávat aktuální informace od obyvatel o jejich potřebách a

požadavcích a úspory z rozsahu, tj. poskytování veřejných statků s nejvyšší efektivností. Dle Birda (2011) by obecní příjmy měly naplňovat potřeby obyvatel a politická reprezentace by měla nést odpovědnost za racionální rozhodnutí. Nicméně zastupitelstvo obce se zdráhá v souvislosti se ztrátou volebních hlasů obecní daně zvyšovat. V současnosti je více než patrná nejednotnost i v postoji k majetkovým daním. Jedna část se v rovině teoretické i praktické přiklání k názoru, že majetkové daně svým nevýznamným přispěním do veřejných rozpočtů spíše celý daňový systém zatěžují. Argumentace se opírá i o efektivnost výběru, kdy jejich výtěžnost je vzhledem k ostatním daním nízká a o nespravedlnost, kdy v podstatě dochází u daného majetku k několikerému zdanění. Opačné názorové spektrum vyzvedává pozitiva majetkových daní, diskutuje horizontální a vertikální spravedlnost daňového systému, zdůrazňuje stabilitu výnosů (Birch, Sunderman, 2014, Bečica, 2014). Tyto daně nemají distorzní účinek na práci, nebrzdí ekonomickou aktivitu takovou měrou jako důchodové daně, které okamžitě krátí výnos z pracovní činnosti. Dle řady autorů by tyto daně měly vlastníky nemovitých věcí motivovat k racionálnějšímu a efektivnějšímu nakládaní s majetkem. Předností daně z nemovitých věcí jsou její charakteristické vlastnosti, jako je imobilita nemovitostí a dobrá prokazatelnost jejich existence. Autoři Smith, Bryson, Cornia (2011) v souvislosti s transformací české ekonomiky v 90. letech sondovali lokální vnímání pokroku směrem k fiskální decentralizaci. Rovněž i jiní autoři poukazují na daně z nemovitých věcí jako na účinný nástroj fiskální decentralizace (Sedmihradská, 2013; Haider-Markel, 2014) a místní samosprávy je tak mohou využít k ovlivňování výnosů vlastních rozpočtů ve prospěch zkvalitnění života v místě výběru daní (Marková, 2007; Roubínek et al., 2015).

V rámci teoretických přístupů i empirických studií je diskutováno i stanovení tržní hodnoty nemovitostí, které je vstupem pro stanovení základu daně z nemovitostí (Horne, Felsenstein 2010; Presbitero, Sacchi, Zazzaro, 2014; Sexton, 2014) a jaký přístup v souvislosti s potenciálním zvýšením příjmů pro obecní rozpočty přijmout (Coombs, Sarafoglou, Crosby, 2012). Zajímavé efekty lze vysledovat i ve zkoumání postojů a vztahů mezi fiskálním federalismem a velikostí místních samospráv (Liberati, Sacchi, 2013).

Cíl výzkumu a použité metody

Cílem výzkumu je zjistit, jak obce využívají možnosti úprav korekčních koeficientů, které jsou legislativně upraveny zákonem o dani z nemovitých věcí. V rámci dosažení stanoveného cíle byly zjištěny koeficienty, které mají obce stanoveny na základě počtu obyvatel, a také koeficienty, které jsou stanoveny obecně závaznou vyhláškou, a následně byla provedena analýza využití úprav v jednotlivých obcích.

Pro zjištění, zda má velikost obce vliv na využití možnosti upravit výši korekčních koeficientů, byl použit chí-kvadrát test. Byla vytvořena kontingenční tabulka na základě pozorovaných četností a očekávaných četností, které byly dopočteny podle vzorce (1):

$$E_{ij} = \frac{n_i}{n} * \frac{n_j}{n} * n \tag{1}$$

Testové kritérium bylo vypočteno podle vzorce (2):

$$T = \sum_{i=1}^{2} \sum_{j=1}^{s} \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}} \tag{2}$$

kde s znamená počet kategorií sledovaného znaku, tj. počet sloupců kontingenční tabulky.
Kritická hodnota $K = \chi_{\alpha}(s-1)$ rozdělení Chi-kvadrát se stupněm volnosti df = s-1 a pro zadanou hladinu významnosti α 0,05 byla vypočtena pomocí Excelu použitím funkce CHIINV(α;df).

Metodicky se výzkum opírá o vyhodnocení interních sekundárních statistických dat z Finanční správy ČR. K výpočtům byly využity také údaje Českého statistického úřadu o počtech a velikosti obcí v ČR a primární výzkum, který byl prováděn v letech 2014 – 2016.

Využití korekčního koeficientu u staveb a pozemků

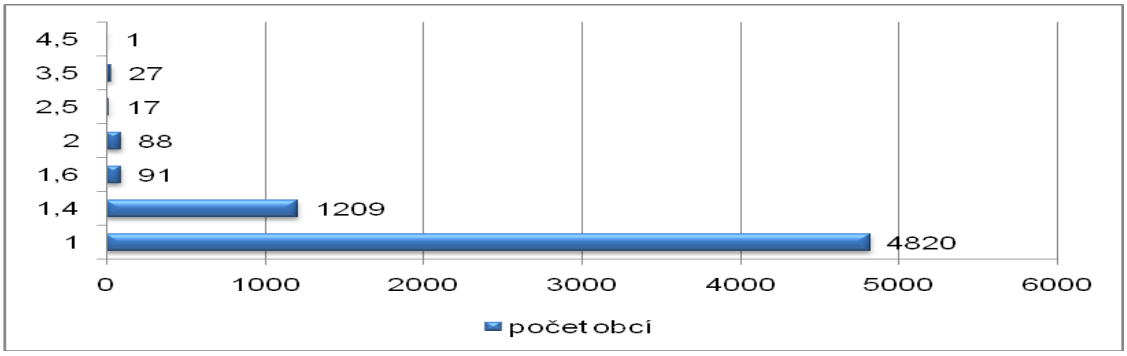
Obce mohou ovlivnit výši daně z nemovitých věcí prostřednictvím tří druhů koeficientů. Dva z nich obce mohou a nemusí stanovit, a to koeficient obecní a místní. Třetí koeficient korekční je pro danou obec stanoven zákonem a vychází z počtu obyvatel v dané obci. Obec však může jeho výši ovlivnit prostřednictvím jeho snížení (o 1 až 3 kategorie) nebo zvýšení (o 1 kategorii). Tento koeficient je v zákoně upraven samostatně pro daň z pozemků a pro daň ze staveb, proto se jejich výše může vlivem úprav lišit.

Tab. 1: Korekční koeficient a jeho úpravy

Počet obyvatel v obci	Zákonný koeficient	Koeficient po úpravě			
		Snížení			Zvýšení
do 1 000	1,0	-	-	-	1,4
1 001–6 000	1,4	-	-	1,0	1,6
6 001–10 000	1,6	-	1,0	1,4	2,0
10 001–25 000	2,0	1,0	1,4	1,6	2,5
25 001–50 000	2,5	1,4	1,6	2,0	3,5
50 001 a více, Františkovy Lázně, Luhačovice, Mariánské Lázně, Poděbrady	3,5	1,6	2,0	2,5	4,5
Praha	4,5	2,0	2,5	3,5	5,0

Zdroj: Vlastní zpracování dle zákona č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí, ve znění pozdějších předpisů

Na základě údajů ve výše uvedené tabulce je patrné, že největší prostor pro úpravy koeficientu mají obce od 10 001 obyvatel, které mohou využít jak snížení tak i zvýšení v plném rozsahu, obce s nižším počtem obyvatel mají menší prostor pro snížení koeficientů.

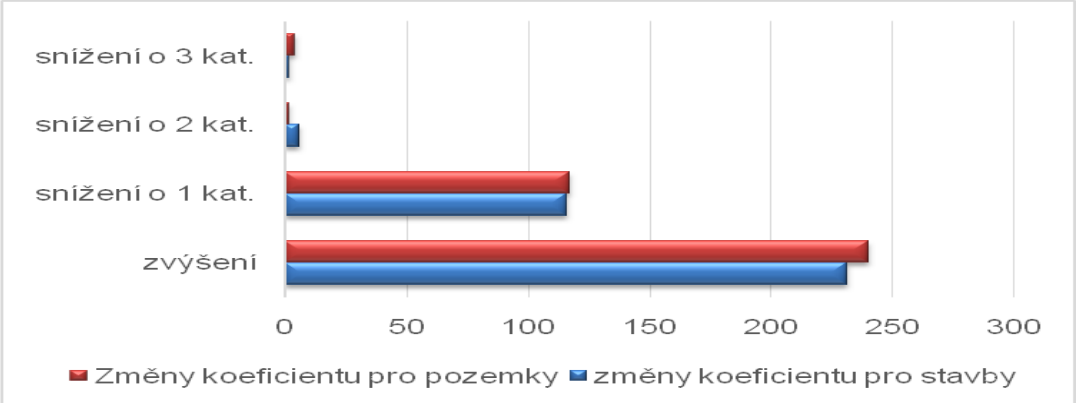

Graf 1: Rozděleni obcí dle zákonem stanovené výše korekčního koeficientu v roce 2015

Zdroj: Vlastní zpracování dle údajů ČSÚ

Podle zákona o dani z nemovitých věcí jsou stanoveny velikostní kategorie obcí a jim odpovídající výše koeficientů. Na základě údajů o počtu obyvatel je ve výše uvedeném obrázku uvedeno rozdělení obcí podle jednotlivých kategorií. Z údajů je zřejmé, že v ČR převažují obce s počtem obyvatel do 1 000 a tvoří až 77 % z celkového počtu obcí. Naopak obcí s počtem obyvatel vyšším než 6 000 obyvatel jsou pouze 4 %.

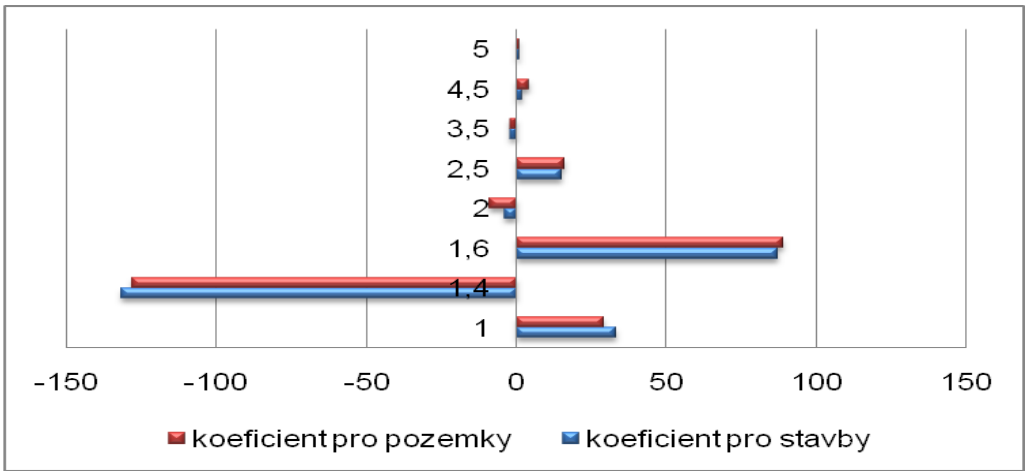
Korekční koeficient u pozemků se využívá pouze u jednoho druhu, a to u pozemků stavebních. Z hlediska staveb je využití korekčního koeficientu širší, jelikož je uplatňován na obytné domy a jejich příslušenství i na byty, tedy zejména na stavby sloužící k trvalému bydlení. Na základě analýzy údajů poskytnutých finanční správou bylo zjištěno, že možnost úpravy korekčních koeficientů je celkově velmi málo využívána. Jak je zřejmé z následujícího grafu, zvýšení koeficientu pro stavby využívá pouze 3,7 % obcí a pro pozemky 3,8 % obcí. Snížení koeficientu je využíváno ještě méně, a to pouze 2 % obcí, přičemž preferováno je snížení o jednu velikostní kategorii.

Graf 2: Úpravy korekčních koeficientů

Zdroj: Vlastní zpracování dle údajů Finanční správy

V následujícím grafu jsou uvedeny změny počtu obcí ve velikostních skupinách podle jednotlivých koeficientů v důsledku využití možnosti zvýšení či snížení koeficientů. Největší úbytek obcí je v kategorii od 1 001-6 000 obyvatel (pro kterou je stanoven koeficient ve výši 1,4). Tyto obce tedy nejčastěji využívají možnosti úpravy koeficientu, a to jak jeho zvýšení tak i snížení. Naopak největší přírůstek obcí byl zaznamenán v kategorii obcí od 6 001-10 000 obyvatel (koeficient 1,6), a to zejména v důsledku zvýšení koeficientu 1,4 o jednu velikostní kategorii.

Graf 3: Změny počtu obcí v kategoriích korekčních koeficientů k 1. 1. 2015

Zdroj: Vlastní zpracování dle údajů Finanční správy

Změny v počtech obcí (viz graf 3), jsou vyjádřeny v absolutních počtech obcí. Vzhledem k tomu, že množství obcí v jednotlivých kategoriích je velmi rozdílné, jsou pro lepší vypovídací schopnost v následující tabulce uvedeny změny v počtu obcí pro jednotlivé výše korekčních koeficientů, ke kterým došlo na základě využití úprav korekčních koeficientů. Po úpravách došlo ke zvýšení počtu obcí využívajících koeficient ve výši 1 a také 1,6 či 2,5. Naopak došlo ke snížení počtu obcí, a to zejména u koeficientu ve výši 1,4. Je patrný také rozdíl v úpravě koeficientu využívaného pro stavby a pro pozemky, kde pouze 198 (což představuje 3,2 % z celkového počtu) obcí využilo současného zvýšení obou koeficientů. Pro snížení obou koeficientů se rozhodlo ještě méně obcí, a to pouze 113 obcí (1,8 %).

Tab. 2: Změny v počtu obcí po úpravě korekčních koeficientů

Počet obyvatel	Výše koeficientu	Počet obcí		
		Bez úprav	Po úpravě	
			Koef. pro stavby	Koef. pro pozemky
do 1 000	1	4 820	4 853	4 849
1001-6000	1,4	1 209	1 077	1 081
6001-10000	1,6	91	178	180
10001-25000	2	88	84	79
25001-50000	2,5	17	32	33
50 001 a více, Františkovy Lázně, Luhačovice, Mariánské Lázně, Poděbrady	3,5	27	25	25
Praha	4,5	1	3	5
Praha po zvýšení	5	0	1	1

Zdroj: Vlastní zpracování podle údajů ČSÚ a Finanční správy

Vliv velikosti obce na úpravy koeficientů

Pomocí chí-kvadrát testu bylo ověřováno, zda má velikost obce vliv na úpravu koeficientů, a to samostatně pro úpravy korekčních koeficientů pro stavby a pro pozemky.

Byla stanovena nulová hypotéza **$H1_0$: Úprava korekčních koeficientů pro stavby nezávisí na velikosti obce.** V tabulce 3 jsou uvedeny pozorované a očekávané četnosti.

Tab. 3: Kontingenční tabulky využití koeficientů pro stavby dle velikosti obce

Počet obyvatel	do 1 000	1 001-6 000	6 001-10 000	10 001-25 000	25 001 a více
Pozorované četnosti					
Využívají	80	218	23	26	8
Nevyužívají	4 740	991	68	62	37
Očekávané četnosti					
Využívají	273,64	68,64	5,17	5,00	2,55
Nevyužívají	4 546,36	1 140,36	85,83	83,00	42,45

Zdroj: Vlastní zpracování podle údajů ČSÚ a Finanční správy

Dle hodnot v tabulce 4 je zřejmé, že nulovou hypotézu zamítáme. Skutečnost, zda obec upravuje koeficienty či nikoliv, závisí na velikosti obce. Na základě analýzy údajů bylo zjištěno, že větší obce ve větší míře využívají úpravu korekčních koeficientů. Z celkového počtu obcí jsou úpravy korekčního koeficientu pro stavby využívány pouze 5,7 % obcí. Obcemi do 1 000 obyvatel je tato možnost využívána velmi málo, a to pouze 1,7 % obcí, naopak nejvyšší procento (téměř 30 %) bylo dosaženo v kategorii obcí s počtem obyvatel v rozmezí 10 001-25 000.

Tab. 4: Ověření hypotézy $H1_0$

CHI-SQUARE	661,0548
alfa	0,05
df	4
CHINV	9,4877
CHIDIST	9,4254E-142

Zdroj: Vlastní zpracování

Pro zhodnocení úprav korekčních koeficientů pro pozemky byla stanovena nulová hypotéza **$H2_0$: Úprava korekčních koeficientů pro pozemky nezávisí na velikosti obce**. Pozorované a očekávané četnosti jsou uvedeny v tabulce 5.

Tabulka 5: Kontingenční tabulky využití koeficientů pro pozemky dle velikosti obce

Počet obyvatel	do 1 000	1 001-6 000	6 001-10 000	10 001-25 000	25 001 a více
Pozorované četnosti					
Využívají	86	219	23	25	10
Nevyužívají	4 734	990	68	63	35
Očekávané četnosti					
Využívají	279,81	68,64	5,17	5,00	2,55
Nevyužívají	4 546,36	1 140,36	85,83	83,00	42,45

Zdroj: Vlastní zpracování podle údajů ČSÚ a Finanční správy

Dle hodnot v tabulce 6 je zřejmé, že nulovou hypotézu zamítáme. Skutečnost, zda obec upravuje koeficienty či nikoliv, závisí na velikosti obce. Na základě analýzy údajů bylo zjištěno, že větší obce ve větší míře využívají úpravu korekčních koeficientů. Z celkového počtu obcí jsou úpravy korekčního koeficientu pro pozemky využívány pouze 5,8 % obcí. Obcemi do 1 000 obyvatel je tato možnost využívána velmi málo, a to pouze 1,8 % obcí, naopak nejvyšší procento (28 %) bylo dosaženo v kategorii obcí s počtem obyvatel v rozmezí 10 001-25 000.

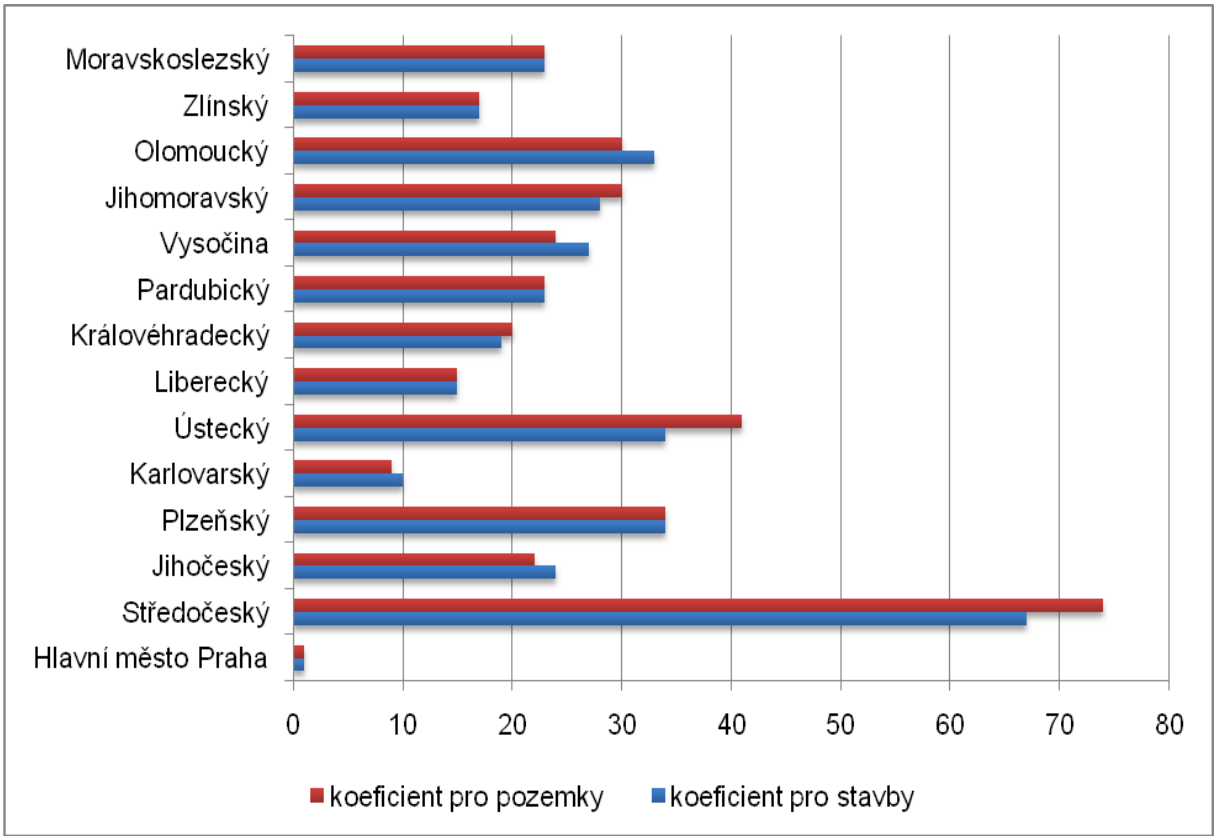
Tabulka 6: Ověření hypotézy $H2_0$

CHI-SQUARE	664,3883
alfa	0,05
df	4
CHINV	9,4877
CHIDIST	1,789E-142

Zdroj: Vlastní zpracování

Na základě provedení chi-testu nezávislosti bylo zjištěno, že úpravy korekčních koeficientů pro pozemky i pro stavby závisí na velikosti obce a jsou nejméně využívány malými obcemi do 1 000 obyvatel, které jsou v ČR převažující.

Rozdíly jsou patrné také při srovnání mezi jednotlivými kraji. Jak je vidět z následujícího grafu, nejvíce obcí s úpravou korekčních koeficientů se nachází ve Středočeském kraji a naopak nejméně v kraji Karlovarském.

Graf 4: Úpravy korekčních koeficientů podle krajů k 1. 1. 2015

Zdroj: Vlastní zpracování dle údajů Finanční správy

Vzhledem k tomu, že mezi jednotlivými kraji existují výrazné rozdíly v celkovém počtu obcí, lepší vypovídací schopnost má porovnání procentuelního využití úprav korekčních koeficientů v jednotlivých krajích. Pořadí jednotlivých krajů je zachyceno v následující tabulce, kromě Prahy (kde je uvedena hodnota 100 %, jelikož se jedná pouze o 1 město) je nejvyšší procentní využití možnosti úpravy korekčního koeficientu pro stavby v kraji Ústeckém, Olomouckém a Moravskoslezském. Obdobná situace je také při využití možnosti úprav korekčních koeficientů pro pozemky. Naproti tomu procentuelně nejnižší využití úprav korekčních koeficientů bylo zjištěno v krajích Vysočina, Jihočeský a Jihomoravský. Průměrně úpravy korekčních koeficientů v rámci České republiky využívá méně než 6 % obcí.

Tabulka 7: Úprava korekčních koeficientů podle krajů

Česká republika	**Počet obcí**	**Koeficient pro stavby**		**Koeficient pro pozemky**	
		%	**pořadí**	**%**	**pořadí**
Hlavní město Praha	1	100	1	100	1
Středočeský	1 145	5,85	8	6,46	8
Jihočeský	623	3,85	13	3,53	13
Plzeňský	501	6,79	7	6,79	7
Karlovarský	132	7,58	5	6,82	6
Ústecký	354	9,60	2	11,58	2
Liberecký	215	6,98	6	6,98	5
Královéhradecký	448	4,24	11	4,46	11
Pardubický	451	5,10	10	5,10	10

Vysočina	704	3,84	14	3,41	14
Jihomoravský	673	4,16	12	4,46	12
Olomoucký	399	8,27	3	7,52	4
Zlínský	307	5,54	9	5,54	9
Moravskoslezský	300	7,67	4	7,67	3
Celkem	6 253	5,68		5,81	

Zdroj: Vlastní zpracování

Shrnutí:

Daň z nemovitých věcí je významným aspektem fiskální decentralizace. Měla by vést k posílení finanční nezávislosti municipalit a posílení alokační efektivnosti související s možným přizpůsobením se místním poměrům. Česká republika uplatňuje kombinovaný model fiskálního federalismu s danými prvky decentralizace, kdy sdílené daňové příjmy včetně dotačních programů sehrávají stále rozhodující úlohu na příjmové straně obecních rozpočtů a mají značný vliv na jejich finanční stabilitu a autonomii.

K alokační efektivnosti lze využít koeficienty související s možným přizpůsobením se místním poměrům. Dochází tak ke zvýšení politické odpovědnosti, díky blízkosti voličů. Tento příspěvek byl zaměřen pouze na korekční koeficient a bylo zkoumáno, jak obce využívají možnosti úprav korekčních koeficientů u staveb a stavebních pozemků, které jsou legislativně upraveny zákonem o dani z nemovitých věcí. Jak bylo zjištěno na základě provedených analýz, možnost úpravy korekčních koeficientů jak u staveb, tak i u pozemků pro zvýšení příjmů není obcemi stále dostatečně využívána.

Jak vyplynulo z primárního výzkumu (realizován na úrovni fakulty v letech 2014 – 2016) vyšší daňové zatížení zejména v menších obcích není poplatníky vnímáno negativně, když je zajištěna transparentnost použití daných výnosů. Je tak naplňován princip subsidiarity, kdy se rozhodování a zodpovědnost ve veřejných záležitostech odehrává na nejnižším stupni veřejné správy, která je nejblíže občanům. Je tedy v zájmu obce vysvětlit poplatníkům jaké protiplnění získá, a to nejen formou veřejného osvětlení, vybavení infrastrukturou, ochranou majetku či zvýšením hodnoty nemovitostí, ale obce financují např. školy, školky, dotují hromadnou dopravu (Janoušková, Sobotovičová, 2016).

Na základě analýzy bylo zjištěno, že možnost úpravy korekčních koeficientů je častěji využívána většími obcemi. V kategorii obcí podle počtu obyvatel od 10 001 do 25 000, je tato možnost využita až 30 % obcí. Rozdíly byly zjištěny také při srovnání mezi kraji, a v absolutním vyjádření bylo zjištěno nejvíce obcí upravujících korekční koeficienty v kraji Středočeském. Při srovnání na základě procentuelního vyjádření je nejvíce úprava korekčních koeficientů využita v kraji Ústeckém, a to jak pro pozemky, tak i pro stavby.

Poděkování

Tento příspěvek vznikl za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace v roce 2016.

Literatura:

Bečica, J., (2014). The role of Real estate tax in the budgets of municipalities. In: *Region in the Development of Society 2014.* Mendelova univerzita, Brno. ISBN 978-80-7509-139-0.

Bird, R. M., (2011). Subnational taxation in developing countries: a review of the literature. *Journal of International Commerce, Economics and Policy*, vol. 2, no. 01, pp. 139-161. ISSN 1793-9933.

Birch, J., Sunderman, M., (2014). Regression Modelling for Vertical and Horizontal Property Tax Inequity. *Journal of Housing Research*, vol. 23, no. 1, pp. 89-104. ISSN 1052-7001.

Coombs, CH. K., Sarafoglou, N., Crosby, W., (2012). Property taxation, capitalization, and the economic implications of raising property taxes. *International advances in economic research*, vol. 18 no. 2, pp. 151-161. ISSN 1083-0898.

Český statistický úřad, (2016). *Počet obyvatel v obcích - k 1.1.2015.* [Online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112015

Finanční správa ČR (2016). *Interní materiály Generálního finančního ředitelství.*

Haider-Markel, D. P., (2014). *Oxford Handbook of State and Local Government*. Oxford *University Press.* ISBN: 9780199579679.

Horne, R., Felsenstein D., (2010). Is property assessment really essential for taxation? Evaluating the performance of an 'Alternative Assessment' method. *Land use policy*, vol. 27 no.4, pp. 1181-1189. ISSN: 0264-8377.

Janoušková, J., Sobotovičová, Š. (2016). Využití koeficientů ke zvýšení výnosů daně z nemovitých věcí v Moravskoslezském kraji. *In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) XIX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Sborník příspěvků. Brno: Masarykova univerzita,. s. 883 -890. ISBN 978-80-210-8273-1.

Liberati, P., Sacchi, A., (2013). Tax decentralization and local government size. *Public Choice*, vol. 157, no. 1, pp. 183-205. ISSN 1083-0898.

Marková, H., (2007). Vlastní nebo sdílené daně obcím. In: *Dny veřejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 1-9. ISBN 978-80-210-4430- 2.

Presbitero, A. F., Sacchi, A., Zazzaro, A., (2014). Property tax and fiscal discipline in OECD countries. *Economics Letters*, vol. 124 no.3, pp. 428-433. ISSN: 0165-1765.

Roubínek, P., Kladivo, P., Halás, M., Koutský, J., Opravil, Z., (2015). Changes in the financing of municipalities and local governments of selected cities: possible effects on disintegration processes and municipal policy. *E&M Ekonomie a Management*, vol. 18 no. 1, pp. 134-150. ISSN 1212-3609.

Sedmihradská, L., (2013). Daňová pravomoc obcí u daně z nemovitostí v České republice a na Slovensku. *Acta Oeconomica Pragensia,* č. 1, s. 68-80. ISSN 0572-3043.

Sexton, T. A. (2014). Property Tax Expenditures: Classified Property Tax Systems, *Public Finance and Management*, Vol. 14, No. 2, pp. 221-244. ISSN 15239721.

Smith, S. M., Bryson P. J., Cornia G. C., (2011). The view from city hall: Local perceptions of intergovernmental fiscal relations in the Czech Republic. *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 44, no1, pp. 99-110. ISSN 0967-067X.

Zákon č. 338/1992 Sb., O dani z nemovitých věcí, ve znění pozdějších předpisů.

Kontaktní adresa autora:

Doc. Ing. Jana Janoušková, Ph.D., Katedra financí a účetnictví, Slezská Univerzita v Opavě Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná, e-mail: janouskova@opf.slu.cz.

Ing. Šárka Sobotovičová, Ph.D., Katedra financí a účetnictví, Slezská Univerzita v Opavě Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná, e-mail: sobotovicova@opf.slu.cz.

Socioekonomická analýza regionálních disparit v Libereckém kraji

Socio-economic Analysis of Regional Disparities in the Liberec Region

Lenka Sojková

Abstrakt

Článek se zabývá vyhodnocením regionálních rozdílů ve vybraných subregionech Libereckého kraje. Vymezení subregionů jako základních jednotek pro zkoumání meziregionálních disparit vychází z výzkumu probíhajícího na Ekonomické fakultě Technické univerzity v Liberci v letech 2012-2013, jeho výsledkem byla mj. certifikace nové metodiky hodnocení disparit na úrovni subregionů.

Nejprve byla provedena socioekonomická charakteristika vybraných subregionů a sestavena SWOT analýza každého území. Disparity mezi subregiony byly vyhodnoceny v několika oblastech pomocí indikátorů dostupných na úrovni obcí. Zkoumáno bylo obyvatelstvo, občanská vybavenost, atraktivita bydlení, struktura ekonomiky, zaměstnanost a nezaměstnanost. Následně pomocí komparace jednotlivých indikátorů byly stanoveny problémové oblasti, pro něž byla navržena doporučení dalšího postupu.

Klíčová slova

subregion, socioekonomická analýza, regionální disparita, Liberecký kraj, regionální rozvoj

Abstract:

The paper aims to evaluate regional disparities in selected sub-regions in the Liberec Region. Delimitation of sub-regions as basic units for exploring regional disparities draws on the research carried out in the Faculty of Economics, Technical University of Liberec in 2012 – 2013. Its result was inter alia certification of a new methodology of assessing disparities at sub-regional level.

Firstly, the socio-economic characteristics of selected sub-regions are provided and SWOT analysis compiled. Sub-regional disparities are evaluated in several areas using indicators available at municipal level. Population, civic amenities, attractiveness of housing, economic structure, employment and unemployment is explored. By comparing individual indicators, problem areas are subsequently identified and recommendation for further development suggested.

Key words:

Sub-region, Socio-economic Analysis, Regional Disparity, Liberec Region, Regional Development

Úvod

Předkládaný text navazuje na výzkum, který probíhal na Ekonomické fakultě Technické univerzitě v Liberci v letech 2011-2013. Výsledkem této práce bylo vymezení subregionů jako základních jednotek pro zkoumání meziregionálních disparit. Subregion představuje obec jako základní stavební jednotku a přiřazuje k ní její přirozeně spádové území.

K analýze byly vybrány subregiony Turnov a Česká Lípa. Obě tato města představují centra regionálního významu a v rámci subregionů je podobný počet obcí, které k nim na základě vymezení dojížďky do zaměstnání a do škol přirozeně spádují.

1. Teoretická východiska

Nejčastějšími důvody analýzy a vyhodnocování nejrůznějších disparit je zvýšení stavu poznání a poskytnutí relevantních informací pro rozhodování. Zpravidla jde o východiska pro tvorbu strategií, o identifikaci subjektů pro dlouhodobé partnerství, zásadní rozhodnutí o alokaci investic apod.

Zkoumání regionálních rozdílů bývá obvykle prováděno s cílem nalézt slabé stránky regionu, a tím i zdroje problémů. Zjišťování negativních znaků území se často označuje jako disparitní přístup. Výzkum může být zaměřen i na nalezení silných stránek regionu, tento přístup je však méně častý. Slabé stránky zpravidla vyúsťují do klíčových zranitelností, silné stránky do komparativních, resp. konkurenčních výhod zkoumaného objektu (Hučka, et al. 2009).

Samotný vznik regionálních nerovností bývá obvykle souhrou několika faktorů. Mnoho příčin je dáno geopolitickou povahou regionu. Například geografické umístění a klima mohou způsobovat disparity samy o sobě, a zároveň podněcovat další příčiny nerovností. Periferně umístěný region může být neatraktivní pro ekonomické aktivity. Dopady těchto faktorů lze zmírnit například vybudováním lepší infrastruktury v periferním regionu, problém však může nastat, pokud bude regionální politika zaměřena spíše na měření nerovností mezi regiony, než na identifikaci a analýzu jejich příčin (Wishdalle, 1997).

1.1 Dělení regionálních disparit

Dle sféry výskytu se regionální disparity dělí na ekonomické, sociální a územní. Každý autor však může tyto druhy disparit vymezit trochu jinak na základě faktorů, které do těchto kategorií zařazuje. Při výsledných závěrech je proto důležité zvážit, jakou autor zvolil metodiku, neboť ve zdánlivě stejných oblastech vyhodnocování mohou být zjištěny různé výsledky právě v závislosti na zvolených indikátorech. Výběr rozdílných indikátorů v rámci stejných oblastí u různých autorů demonstruje tabulka č. 1.

Tabulka 1: Typy disparit a jejich indikátory

Molle (2007)	Kutscherauer (2010)
• *Sociální disparity* zaměstnanost, nezaměstnanost, efekty migrace, sociální exkluze • *Ekonomické disparity* průmyslová struktura, přímé zahraniční investice, lokalizace průmyslu • *Územní disparity* přístupnost na trhy, přístupnost ke	• *Sociální disparity* obyvatelstvo, sociální vybavenost, sociální patologie • *Ekonomické disparity* ekonomický a rozvojový potenciál, ekonomická struktura, lidský potenciál • *Územní disparity* fyzicko-geografický potenciál

Zdroj: vlastní zpracování dle Molle (2007) a Kutscherauer, et al., (2010)

Existuje i mnoho dalších přístupů k hodnocení regionu. Např. Leight a Blakely (2013) uvádí, že při plánování rozvoje regionu je důležité vytvořit ekonomický profil území, který může napomoci lepšímu rozhodování. Ten rozdělují celkem do 13 kategorií, k nimž například náleží demografická charakteristika, kvalita života, příjem a mzdy, výzkum, doprava, infrastruktura atd.

1.2 Indikátory regionálních disparit

Pojem indikátor lze pro účely monitorování, programování a evaluace chápat jako způsob měření daného cíle či dosaženého efektu. Indikátor musí být kvantifikovatelný, objektivní a měl by být získán z důvěryhodného zdroje (MMR, 2006).

Indikátory disparit mohou být děleny na objektivní a subjektivní. Objektivní indikátory ovlivňují životní úroveň obyvatelstva, patří k nim například finanční příjem, zdravotní péče, vzdělávání, bydlení apod. Jedná se zpravidla o statistické údaje. Subjektivní indikátory se nejčastěji získávají metodou dotazovaní obyvatel. Zjišťují, jak jsou lidé spokojeni se svou situací, zda jsou šťastní atd. (Molle, 2007).

Pro přehlednost se doporučuje vyhodnocovat max. 10 – 15 integrovaných indikátorů regionálních disparit. Integrovaný indikátor se skládá z několika primárních a sekundárních indikátorů, které do něj vstupují se stanovenou vahou. (Kutscherauer, et al., 2010)

2. Socioekonomická analýza subregionů

K analýze byly vybrány subregiony Turnov a Česká Lípa. Disparity v nich byly vyhodnoceny v několika oblastech. Každá z těchto oblastí zahrnuje indikátory dostupné na úrovni obcí. Jedná se o indikátory, které byly použity pro vymezení hospodářsky slabých oblastí Libereckého kraje v Programu rozvoje Libereckého kraje 2014-2020, a zároveň indikátory, které byly využity ve výzkumu Technické univerzity v Liberci, který byl uznán jako nová metodika pro měření disparit na úrovni obcí (Žižka, et al., 2013b).

2.1 Vymezení subregionu

Subregion je tvořen obcí a jejím nejbližším spádovým územím. Obec je nodálním centrem, pokud je významnou z hlediska dojížďky do zaměstnání a do škol alespoň pro jednu obec. Centrum subregionu dále musí splňovat tyto podmínky:

- počet obyvatel obce vyšší než 1000
- existence základní školy v obci (alespoň 1. stupeň)
- ordinace praktického lékaře v obci
- pošta v obci

Centra subregionu mohou být dále klasifikována dle funkcí, které plní ve svém spádovém území. Pokud se v obci nachází významný zaměstnavatel (firma s více než 100 zaměstnanci) a zároveň nedisponuje střední školou, jedná se o centrum mikroregionálního významu. Přítomnost střední školy činí z obce centrum regionálního významu. Pokud má obec více než 90 000 obyvatel a nachází se v ní vysoká škola, jedná se o velmi významné regionální centrum.

V rámci Libereckého kraje se nachází 10 center regionálního významu. Jsou jimi Česká Lípa, Frýdlant, Jablonec nad Nisou, Jilemnice, Lomnice nad Popelkou, Mimoň, Nový Bor, Semily, Tanvald a Turnov (Žižka, et al., 2013a).

2.2 Subregion Turnov

Subregion Turnov se nachází v jižní části Libereckého kraje, sousedí se Středočeským a Královehradeckým krajem. Subregion tvoří 35 obcí. Subregionální centrum Turnov je největším městem v okrese Semily a čtvrtým největším městem v Libereckém kraji.

Demografická struktura, vzdělanost a nezaměstnanost

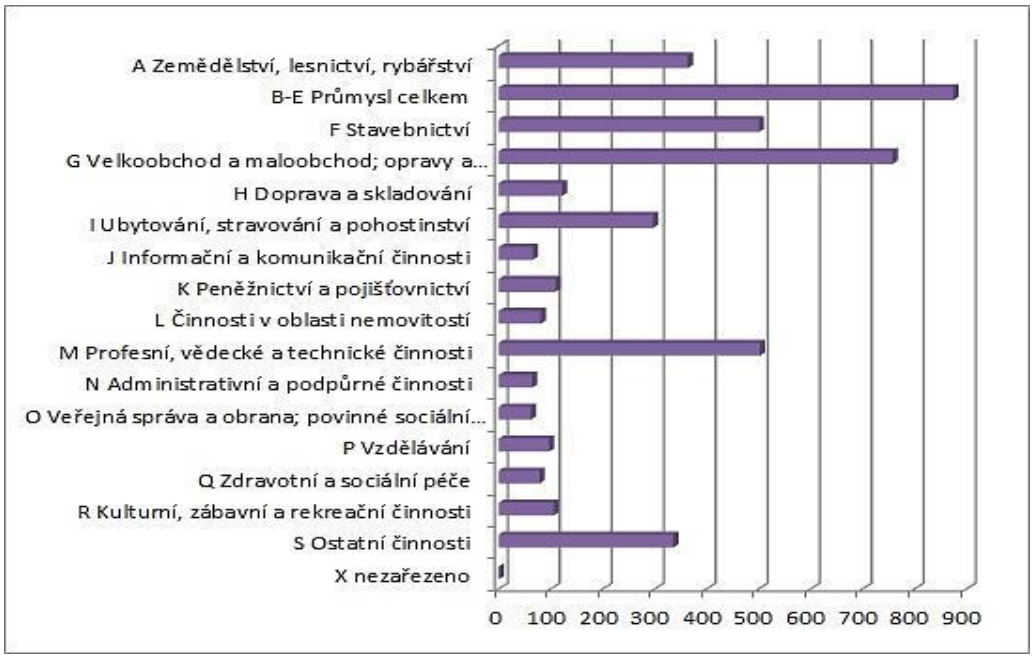
V subregionu žilo k 31. 12. 2015 celkem 32 674 obyvatel, v samotném Turnově 14 349 obyvatel. Více než 1000 obyvatel má pouze 6 obcí, ve více než polovině obcí žije méně než 500 obyvatel. Status města má kromě Turnova pouze Rovensko pod Troskami. Vzhledem k rozloze území je jeho hustota zalidnění přibližně 134 obyvatel/km2, což téměř odpovídá průměru České republiky (133 obyvatel/km2). V poměru narození/zemřelí se v tomto regionu projevuje problém nízké porodnosti, přirozený přírůstek obyvatel za rok 2015 byl - 43 obyvatel. Saldo migrace naopak vykazuje kladné hodnoty, do regionu se přistěhovalo o 156 obyvatel více, než se vystěhovalo. Průměrný věk obyvatel subregionu je 41,8 let (ČSÚ, 2016).

Vzdělanostní struktura obyvatelstva vychází z dat SLDB z roku 2011. Nejvíce obyvatel dosáhlo středního odborného vzdělání (39 %), středoškolského (32 %), základního (17 %), nejmenší zastoupení mají obyvatelé s vyšším odborným či vysokoškolským vzděláním (12 %). (ČSÚ:SLBD 2011, 2014)

Průměrná nezaměstnanost subregionu v prosinci 2015 byla 4,8 %. Tato hodnota je nižší než celorepublikový průměr, podíl nezaměstnaných osob v ČR byl 6,2 %. Vzhledem k tomu, že některé obce mají malý počet obyvatel, mohou dosahovat často extrémních hodnot. Například obec Troskovice (98 ob.) dosáhla nejvyšší nezaměstnanosti v subregionu (17,2 %). Celkově bylo v prosinci 2015 na území subregionu 430 volných pracovních míst, z nichž se více než 50 % nacházelo v obci Turnov. Dosažitelných uchazečů o práci bylo celkem 1064, tj. na jedno pracovní místo připadalo přibližně 2,5 uchazeče. (MPSVa, © 2006-2016)

Ekonomická struktura

Mezi tradiční odvětví regionu patří sklářství a strojírenství, v posledních letech se na zdejší ekonomice začal podílet i automobilový průmysl. Z obr. 1 je patrné, že nejvíce podniků na Turnovsku je průmyslově orientovaných (20 %), další významnou složku tvoří podniky v kategorii velkoobchodu a maloobchodu (17 %), stavebnictví (11 %) a profesní, vědecké a technické činnosti (11 %). (ČSÚ, 2016).

Obrázek 1: Struktura a počet podnikatelských subjektů dle odvětví na území Turnovska
Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ (ČSÚa, 2016)

Významnými zaměstnavateli v regionu jsou například Grupo Antolin Turnov (výroba komponent pro automobilový průmysl), Ontex CZ (výroba hygienických pomůcek), Kamax (výroba spojovacího materiálu), Preciosa (výroba skleněné bižuterie), Sklostroj (výroba sklářských strojů), Granát Turnov (výroba šperků) či Pivovar Svijany (pivovarnictví). Z výčtu významných zaměstnavatelů je zřejmá rozmanitá průmyslová struktura podniků (Město Turnov, 2013).

V oblasti Turnovska vykonává svou činnost i mnoho malých a středních podniků, což napomáhá zlepšování ekonomiky regionu. Formou fyzické osoby podniká přibližně 82 % subjektů. Podrobnější členění zobrazuje tabulka 2.

Tabulka 2: Podnikatelské subjekty Turnovska dle právní formy

Fyzické osoby celkem	**3773**
FO podnikající dle živnostenského zákona	3184
FO podnikající dle jiného než živnostenského	292
Zemědělští podnikatelé	249
Právnické osoby celkem	**825**
Celkem	**4598**

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ (ČSÚ, 2016)

Občanská vybavenost

Občanská vybavenost obcí je důležitým ukazatelem atraktivity místa bydlení. Některé služby je obec povinná poskytovat ze zákona, ostatní záleží pouze na zvážení dané obce. Obecně lze říci, že dobrá občanská vybavenost obce je základem pro spokojený život jejích obyvatel.

Možnost základního vzdělávání nabízí na území regionu celkem 15 obcí, tedy méně než 50 % z nich. V obcích, ve kterých se základní škola nenachází, je ve většině případů zajištěna veřejná doprava do některé ze sousedních obcí či přímo do Turnova. Střední školství je soustředěné pouze v Turnově. Nachází se zde gymnázium, střední zdravotnická škola, střední uměleckoprůmyslová škola, obchodní akademie, hotelová škola a střední odborná škola. Šperkařskou tradici na Turnovsku potvrzuje vyšší uměleckoprůmyslová škola.

Nejvýznamnějším zdravotnickým zařízením na území regionu je Panochova nemocnice Turnov, která poskytuje péči v základních oborech, v subregionu provozuje samostatnou ordinaci 25 praktických lékařů a nachází se zde 6 lékáren (ÚZIS ČR, 2010).

Sociální služby poskytuje především Turnov, který zajišťuje terénní pečovatelskou službu, provoz 3 domovů pro seniory, působí zde mateřské centrum, středisko pro výchovu a vzdělávání dětí s kombinovanými vadami, sdružení pro péči o duševně nemocné a postižené. (MPSVb, © 2006-2016). Další služby v sociální oblasti poskytují obce Karlovice, Mírová pod Kozákovem, Příšovice a Vlastibořice, lze v nich nalézt kapacitně menší domy s pečovatelskou službou.

Dopravní infrastruktura

Oblastí Turnovska prochází dva významné silniční tahy, dálnice D 10 Praha – Ohrazenice a silnice pro motorová vozidla I/35 Liberec – Ohrazenice. Tyto tahy umožňují velice dobrou dostupnost Liberce (z Turnova cca 25 km) a Prahy (z Turnova cca 78 km).

Skrz region vede projekt Greenway Jizera, což je síť cyklostezek vedoucí podél řeky Jizery z Jizerských hor přes Krkonoše a Český ráj do Středních Čech. Další trasa vede

z Turnova na Malou Skálu. Na obou koncích trasy se nachází půjčovna koloběžek. Velice oblíbeným výletem je varianta z Malé Skály jet lodí a z Turnova zpět na koloběžce.

Turistické cíle

Region má velký turistický potenciál. Atraktivními turistickými cíli jsou zřícenina hradu Trosky, hrady Valdštejn a Frýdštejn, zámky Sychrov, Hrubá Skála a Hrubý Rohozec. Lákadlem je Hruboskalské skalní město a Klokočské a Betlémské skály. Vyhledávaným cílem je Muzeum Českého ráje v Turnově, Dlaskův statek, rozhledna na Kozákově nebo areál pivovaru Svijany (Město Turnov, 2013). Pivovar nabízí prohlídky v průběhu celého roku, a jím pořádané Slavnosti svijanského piva každoročně v červenci přilákají do obce Svijanský újezd více než 10 000 návštěvníků.

SWOT analýza území

Důležitou součástí charakteristiky subregionu Turnov je vymezení silných a slabých stránek, hrozeb a příležitostí. Ty jsou shrnuty v následující SWOT analýze.

Tabulka 3: SWOT analýza subregionu Turnov

Silné stránky	Slabé stránky
• dobrá dopravní dostupnost do Liberce a Prahy • turistická atraktivita regionu • nástupní místa do Českého ráje (Turnov, Rovensko pod Troskami) • většina území v CHKO Český ráj • nízká míra nezaměstnanosti • diferenciovaná struktura ekonomiky • tradiční řemesla • rozvinuté malé a střední podnikání • široká vzdělávací síť	• nedostatečné dopravní spojení ve směru na Semily • cestovní ruch převážně v letní sezóně • nevyužité brownfields • rezervy v sociálních službách
Příležitosti	**Hrozby**
• vybudování rychlostní silnice R35 • rozšiřování průmyslových zón • rozvoj venkovské turistiky • zkvalitnění služeb cestovního ruchu • příliv zahraničních turistů	• neochota soukromých vlastníků k prodeji brownfields • stárnutí obyvatelstva • hospodářská recese některého z tradičních odvětví (sklářství, strojírenství, automobilový průmysl) • přesun mezinárodních firem do zahraničí

Zdroj: Vlastní zpracování

Většina území se nachází v CHKO Český ráj, která se vyznačuje unikátními přírodními i historickými památkami. Nízká nezaměstnanost je dána především pestrou strukturou ekonomiky. Turnovsko je tradiční šperkařskou oblastí, která je známá především pro svůj granát. Velkou tradici má region také ve sklářství a strojírenství.

V oblasti cestovního ruchu však existují rezervy v kvalitě poskytovaných služeb. Ubytování je nabízeno převážně v penzionech, v letních měsících i v chatových osadách či kempech. Rozšíření nabídky poskytovaných služeb, především nadstandardů, by mohlo

přilákat i náročnější zahraniční klientelu. Nevyužitý je i potenciál jednoduché venkovské turistiky, kdy jde především o blízkost přírody, domácí produkty, kuchyni, farmaření, kontakt se zvířaty atd.

2.3 Subregion Česká Lípa

Subregion Česká Lípa se nachází v západní části Libereckého kraje, částí sousedí s Ústeckým a Středočeským krajem. K subregionálnímu centru Česká Lípa přirozeně spáduje celkem 32 obcí.

Demografická struktura, vzdělanost a nezaměstnanost

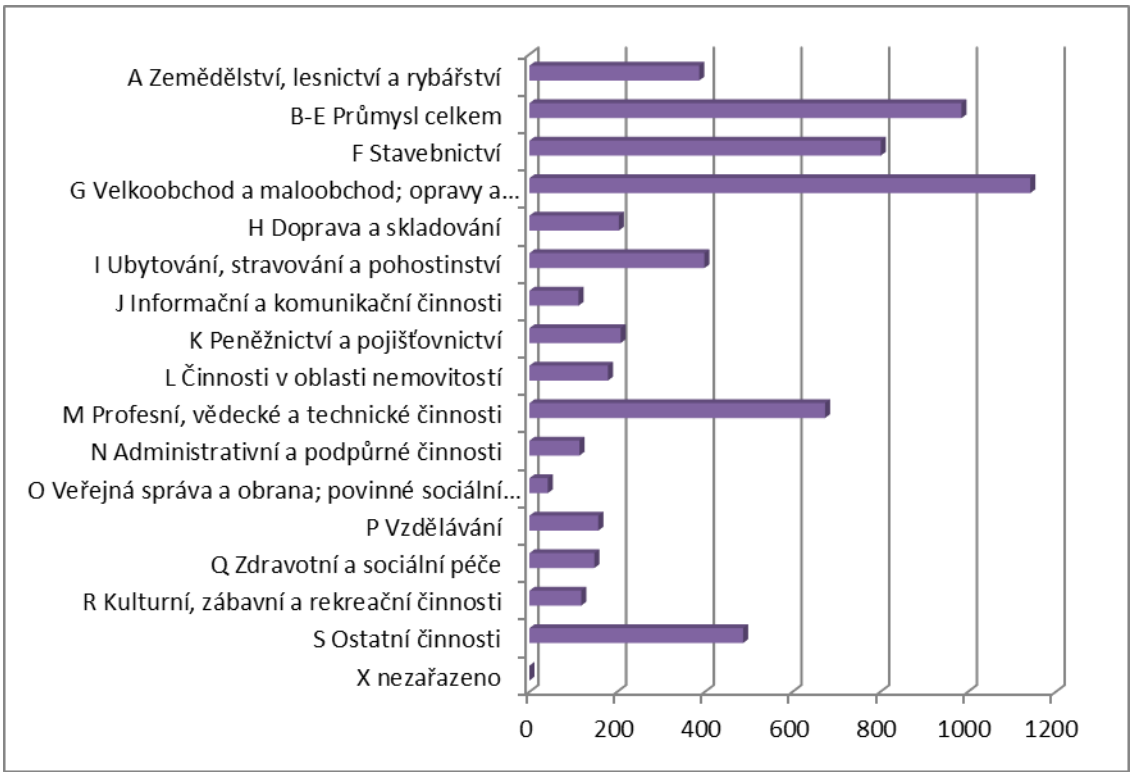
V subregionu žilo k 31. 12. 2015 celkem 62 253 obyvatel, 37 158 obyvatel přímo v České Lípě. Hustota zalidnění je 117 obyvatel/km2, což je přibližně o 20 obyvatel/km2 méně, než je průměr České republiky. Pouze 7 obcí má více než 1000 obyvatel, 14 obcí má méně než 500 obyvatel.

Vzdělanostní struktura obyvatelstva subregionu opět vychází z dat SLDB z roku 2011. Nejvíce obyvatel získalo střední odborné vzdělání zakončené výučním listem. Celkem 63 % obyvatel nemá maturitu. Vyšší odborné či vysokoškolské vzdělání má pouze 8 % obyvatel subregionu. (ČSÚ: SLBD 2011, 2014)

Průměrná nezaměstnanost v subregionu byla v prosinci roku 2015 přibližně 6,1 %, což bylo v souladu s republikovým průměrem. Extrémních hodnot dosahovaly obce Chlum (247 obyvatel, nezaměstnanost 16,7 %) a Tuhaň (281 obyvatel, nezaměstnanost 14,4 %). Celkem žilo na území regionu 2402 dosažitelných uchazečů a k dispozici bylo 1088 volných pracovních míst. Na jedno pracovní místo tak připadali 2,2 uchazeči o zaměstnání. (MPSVa, © 2006-2016)

Ekonomická struktura

Ekonomické subjekty Českolipska jsou orientovány především na služby velkoobchodu a maloobchodu (19 %), průmysl (16 %), stavebnictví (13 %) a profesní, vědecké a technické činnosti (11 %). Celkem v subregionu vykazuje aktivitu 6 303 podnikatelských subjektů. Průmysl je zastoupen především automobilovým a strojírenským průmyslem, v obci Kamenický Šenov má velkou tradici sklářský průmysl.

Obrázek 2: Struktura a počet podnikatelských subjektů dle odvětví na Českolipsku

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ (ČSÚ, 2016)

Mezi významné zaměstnavatele patří například Johnson Controls Automobilové Součástky, k.s. (výroba autopotahů), Johnsons Colntrols Autobaterie, s.r.o. (výroba autobaterií), Fehrer Bohemia, s.r.o. (výplně sedadel), Bombardier Transportation Czech Republic, a.s. (výroba komponentů pro železniční dopravu), Festool, s.r.o. (výroba nástrojů a nářadí pro truhláře, malíře a automotive) nebo PRECIOSA-LUSTRY, a.s. (výroba a servis svítidel). (Město Česká Lípa, 2014)

V oblasti Českolipska provozuje svou činnost také mnoho menších podnikatelských subjektů. Jako fyzická osoba podniká 5201 podnikatelských subjektů, tj. přibližně 82,5 % ze všech podniků vykazujících aktivitu na tomto území.

Tabulka 4: Podnikatelské subjekty Českolipska dle právní formy

Fyzické osoby celkem	**5201**
FO podnikající dle živnostenského zákona	4494
FO podnikající dle jiného než živnostenského	469
Zemědělští podnikatelé	171
Právnické osoby celkem	**1101**
Celkem	**6302**

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ (ČSÚ, 2016)

Občanská vybavenost

Jak již bylo konstatováno, občanská vybavenost obcí je důležitým předpokladem pro jejich rozvoj. Pokud lidé nebudou mít k dispozici základní služby, nebudou mít důvod v regionu setrvávat.

Vybavenost obcí mateřskými školami je dobrá, možnost umístění dítěte do zařízení pro předškolní děti nabízí celkem 20 obcí, což tvoří přibližně 60 % z celkového počtu. Základní

školu lze nalézt v 16 obcích subregionu, polovina z nich nabízí možnost kompletního základního vzdělání. Střední vzdělávání je koncentrováno především do České Lípy. Výjimkou je Kamenický Šenov, kde se nachází Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská, která udržuje tradici sklářského průmyslu v obci. V České Lípě se nachází gymnázium, obchodní akademie, SOŠ a SOU Česká Lípa, střední průmyslová škola a 2 soukromé střední školy – Soukromá podnikatelská střední škola a Euroškola Česká Lípa. Na území subregionu se nenachází žádné zařízení pro vyšší vzdělávání.

Největším poskytovatelem zdravotních služeb je nemocnice s poliklinikou, která se nachází v České Lípě a poskytuje lůžkovou i ambulantní péči v mnoha oborech. Mimo nemocnici působí v regionu samostatná ambulantní zařízení jako stomatologie, oční, kožní, logopedické ambulance a několik ambulantních zařízení psychologů a psychiatrů.

Největším poskytovatelem sociálních služeb na Českolipsku je příspěvková organizace Sociální služby města České Lípy, která zajišťuje provoz 3 ubytovacích zařízení pro seniory a 2 azylových domů – Dům humanity je určen pro osoby bez domova, Dům rychlé pomoci pomáhá obětem domácího násilí. Dalším poskytovatelem sociálních služeb je Farní charita Česká Lípa, která provozuje azylový dům, nízkoprahové centrum pro děti a mládež a další doplňkové sociální služby. Kromě těchto služeb zde fungují ještě denní stacionáře a sociální poradenství. V subregionu se také nachází dva dětské domovy, a to v obci Dubá a v České Lípě (MPSVb, © 2006-2016).

Dopravní infrastruktura

Území Českolipska se nachází v západní části Libereckého kraje. Velkou část tvoří zemědělské plochy a lesy. Silniční síť v této oblasti není příliš hustá, územím neprochází žádná dálnice ani rychlostní komunikace. Spojení do některých větších měst zajišťují tři silnice I. třídy. Železniční tratě jsou stejně jako většina tratí v Libereckém kraji zastaralé a nemodernizované.

Zajímavostí je cyklostezka Varhany vedoucí z České Lípy do Kamenického Šenova, která vede zcela mimo dopravní komunikace. Otevřena byla v roce 2013.

Turistické cíle

Oblast Českolipska je charakteristická velkou rybniční soustavou. Z nabídky hradů a zámků stojí za zmínku národní kulturní památka zámek Zákupy, ostatní objekty jsou spíše zříceniny hradů. Významným turistickým cílem návštěvníků je Panská skála u Kamenického Šenova.

SWOT analýza území

Pro porovnání jsou i pro tento subregion vymezeny silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby.

Tabulka 5: SWOT analýza subregionu Česká Lípa

Silné stránky	Slabé stránky
• Základní školství • Rozmanitost sociálních služeb • Věková struktura obyvatel • Velká rozloha obcí • Zachovalá lidová architektura vybraných obcí	• Vzdělanostní struktura obyvatel • Málo turisticky významných atraktivit na území subregionu • Nevyužité brownfieldy • Dopravní vytíženost České Lípy
Příležitosti	**Hrozby**

• Podpora agroturistiky • Lepší propagace regionu • Revitalizace chátrajících objektů • Příliv zahraničních investorů • Dobudování obchvatu I/9	• Hospodářská recese • Velcí zaměstnavatelé v oblasti automobilového průmyslu • Stárnutí obyvatelstva • Další odklad obchvatu I/9

Zdroj: Vlastní zpracování

Silnou stránkou regionu je především velká rozmanitost sociálních služeb. Nachází se zde několik domů s pečovatelskou službou, domovy pro seniory, azylové domy, nízkoprahová zařízení a také dětské domovy. Obce v subregionu se vyznačují velkou rozlohou, což znamená velké množství pozemků pro další rozvoj bytové výstavby. To by mohlo přilákat do regionu další mladé rodiny. Věková struktura obyvatelstva je příznivá. Českolipsko také disponuje připravenými plochami pro vznik průmyslových zón. Přilákání nových zahraničních investorů by napomohlo k diverzifikaci místního průmyslu, přineslo nové pracovní příležitosti, a místní ekonomika by nebyla v takové míře závislá na odvětví automobilového průmyslu.

3. Komparace regionů dle zvolených indikátorů

Disparity mezi subregionem Turnov a Česká Lípa byly vyhodnoceny na základě několika oblastí – nezaměstnanosti, obyvatelstva, atraktivity místa bydlení, občanské vybavenosti a ekonomické činnosti.

Nezaměstnanost

Ukazatelem srovnání mezi subregionálními jednotkami je *podíl nezaměstnaných osob*. Hodnoty za subregiony byly získány z hodnot za jednotlivé obce a aritmetickým průměrem byla získána hodnota za celé území. Podíl nezaměstnaných osob byl zjišťován za prosinec 2015. Na základě dat poskytovaných Úřadem práce ČR byly také dohledány údaje o počtu dosažitelných uchazečů a o počtu volných pracovních míst v obci.

Tabulka 6: Míra nezaměstnanosti (prosinec 2015)

Subregion	Nezaměstnanost	Dosažitelní uchazeči	Volná prac. místa	Uchazečů/prac. místo
Česká Lípa	6,1 %	1064	430	2,5
Turnov	4,8 %	2402	1088	2,2

Zdroj: Vlastní výpočty dle dat MPSV (MPSVa, © 2006-2016)

Obyvatelstvo

Pro disparity týkající se obyvatelstva byly vybrány následující indikátory: průměrný věk obyvatelstva, index stáří, index ekonomického zatížení a index vzdělanosti. U prvních tří indikátorů je žádoucí co nejnižší hodnota, u indexu vzdělanosti naopak vyšší číslo znamená lepší dosažený výsledek.

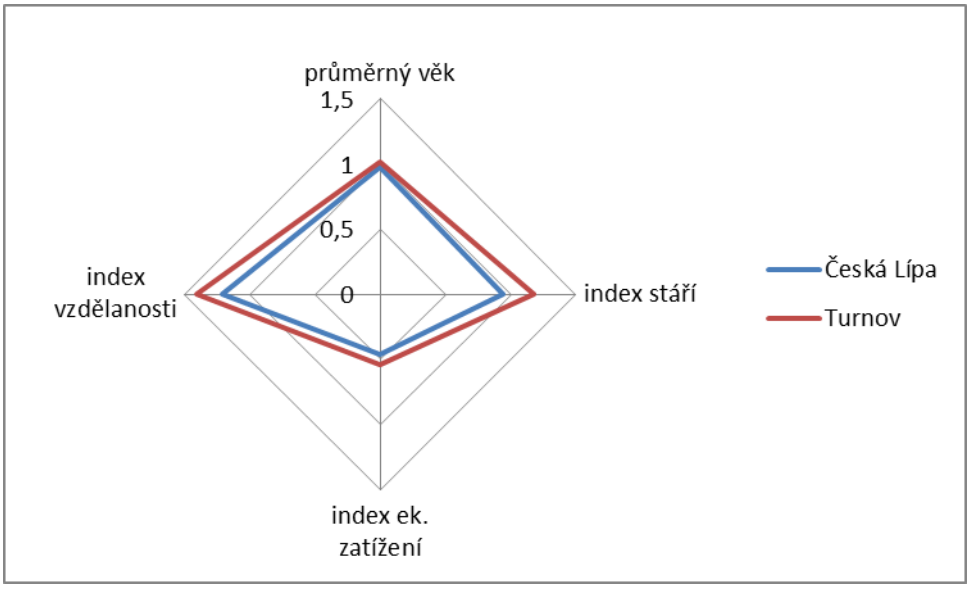
Průměrný věk byl přepočítán na procenta, jako základ, od kterého se tento procentuální stav odvíjí, byl použit průměrný věk obyvatelstva v celém Libereckém kraji v roce 2015. Ten dosáhl hodnoty 41,4 let a byl označen jako 100 %.

Index stáří vyjadřuje poměr obyvatel starších 65 let na populaci do 14 let, čímž tento indikátor poskytuje informaci o tom, v jaké míře se region potýká s problémem stárnutí

obyvatelstva. Větší podíl obyvatelstva starších 65 let signalizuje fakt, že tato skupina roste rychleji, než celková populace.

Index ekonomického zatížení vyjadřuje součet těchto dvou věkových kategorií v poměru k počtu produktivních obyvatel.

Subregion Česká Lípa vykazuje nižší hodnoty ve všech sledovaných indikátorech. Žádoucí je to pouze u 3 ze 4 vybraných indikátorů. *Index vzdělanosti* vychází lépe u subregionu Turnov. Turnovsko oproti Českolipsku disponuje větším podílem obyvatel s vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním a zároveň menším podílem obyvatel s maximálně základním vzděláním.

Obrázek 3: Obyvatelstvo v subregionech Česká Lípa a Turnov

Zdroj: Vlastní výpočty dle dat ČSÚ (ČSÚ, 2016)

Atraktivita místa bydlení

Jako atraktivní místo bydlení lze označit místo, kde probíhá výstavba nových bytů, lidé se do tohoto místa stěhují. Ukazateli pro komparaci regionů v této oblasti byly zvoleny: intenzita přírůstku obyvatelstva, index migrace, intenzita bytové výstavby.

Intenzita přírůstku obyvatelstva byla získána jako poměr stavu obyvatelstva v rozmezí pěti let. V tomto případě byly použity údaje z let 2011 a 2015. Z výpočtu vyplynulo, že v pětiletém horizontu se počet obyvatel zvýšil v obou regionech pouze nepatrně. Tento fakt pravděpodobně souvisí s celorepublikovým jevem nízké porodnosti.

Index migrace je vypočítán jako saldo migrace za posledních pět let ke stavu obyvatelstva k 31. 12. 2015. Pětileté období lépe charakterizuje migrační tendence obyvatelstva, než pouze údaj za jeden rok. Saldo migrace bylo vypočítáno na základě dat ČSÚ. Českolipsko v letech 2011-2015 vykazovalo převážně negativní saldo přírůstku stěhováním, každoročně se z regionu vystěhovalo přinejmenším 150 obyvatel. Turnovsko ve sledovaném období vykazovalo každoročně kladné saldo přírůstku obyvatel, na každých 1000 obyvatel se během pěti let přistěhovalo přibližně 23 obyvatel.

Intenzita bytové výstavby je dalším významným ukazatelem atraktivity místa bydlení. Bytová výstavba v letech 2011 - 2015 byla získána vlastními propočty dat z databáze ČSÚ (ČSÚ, 2016) a vztažena k průměrnému počtu obyvatel v tomto období. V absolutní hodnotě bylo ve sledovaném období vystavěno více bytových jednotek na Českolipsku (482) než na

Turnovsku (467). Ukazatel intenzity bytové výstavby, udávající počet vystavěných bytů na 1000 obyvatel regionu, však ukázal na téměř dvojnásobnou intenzitu bytové výstavby v regionu Turnovska.

Občanská vybavenost

Občanská vybavenost je pro účely hodnocení hospodářského rozvoje obcí hodnocena především na základě školství a zdravotnictví. Mezi ukazatele občanské vybavenosti bývá zařazen počet mateřských a základních škol, počet ordinací praktického lékaře a počet lékáren. Všechny tyto ukazatele byly vypočítány jako počet zařízení na 1000 obyvatel.

Počet mateřských škol vztažený k počtu obyvatel je příznivější pro subregion Turnov. Při hodnocení rozmístění by však dopadla v hodnocení lépe Česká Lípa. Možnost umístění dítěte do mateřské školy poskytuje 20 z 33 obcí, což je přibližně 60 %, oproti Turnovsku, kde se mateřská škola nachází přibližně v 45 % obcí. *Základní školy* se na Českolipsku nachází v 48 % obcí, na Turnovsku v 43 % obcí.

V ukazateli *počtu ordinací praktického lékaře na 1000 obyvatel* je mírně příznivější počet praktických lékařů pro dospělé a děti a dorost na Turnovsku. Na Českolipsku připadá na ordinaci praktického lékaře přibližně 1297 obyvatel, na Turnovsku je to přibližně 1257 obyvatel. Co se týká *počtu lékáren na 1000 obyvatel* v regionu, z vypočteného indikátoru vyplývá, že v přepočtu na 1000 obyvatel regionu je počet lékáren v obou regionech shodný – v případě Českolipska 13 lékáren na 62 253 obyvatel, v případě Turnovska 7 lékáren na 32 674 obyvatel.

Ekonomická činnost

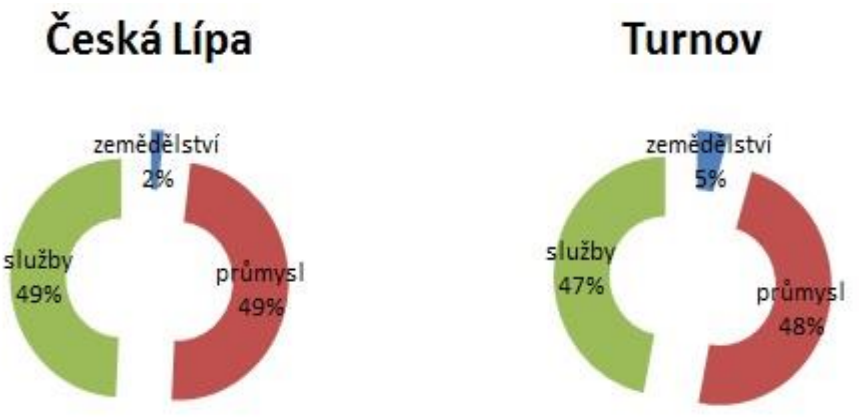
Do oblasti ekonomické činnosti byly zahrnuty ukazatele související s ekonomikou regionu. Porovnána byla struktura ekonomiky, relativní počet podnikatelů a podíl ekonomických subjektů na produktivní populaci.

Strukturu ekonomiky lze charakterizovat ukazatelem zaměstnanosti v jednotlivých sektorech. Data byla získána ze SLDB 2011, tudíž tato data je možné aktualizovat pouze jednou za deset let. Struktura ekonomiky je v obou regionech velice podobná. Za ukazatele byly zvoleny: podíl zaměstnanosti v zemědělství, lesnictví a rybářství na celkové zaměstnanosti, podíl průmyslu a stavebnictví na celkové zaměstnanosti a podíl zaměstnanosti v terciéru na celkové zaměstnanosti. Tyto ukazatele se vypočítají jako podíl zaměstnanosti v uvedených odvětvích na celkovém počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva v regionech.

Porovnáním zaměstnanosti v zemědělství, lesnictví a rybářství bylo zjištěno, že v tomto odvětví je zaměstnáno na Turnovsku procentuálně více obyvatel (3,6 %) než na Českolipsku (1,4 %).

Podíl osob zaměstnaných v průmyslu a stavebnictví na celkovém počtu ekonomicky aktivních obyvatel je v obou regionech podobný (Českolipsko 35,5 %, Turnovsko 37,7 %). Vůbec nejmenší je rozdíl v podílu osob zaměstnaných ve službách, Českolipsko 35,8 %, Turnovsko 36,4 %.

Údaje ČSÚ obvykle udávají podíl zaměstnaných osob v jednotlivých odvětvích, ne podíl zaměstnaných na celkovém počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva. Obrázek 4 proto pro

větší názornost znázorňuje podíl zaměstnaných osob v jednotlivých sektorech v roce 2011 v obou regionech. V České republice byl ve stejném období podíl zaměstnaných v zemědělství 3 %, v průmyslu 38,4 % a ve službách 58,6 %.

Obrázek 4: Podíl zaměstnaných osob v jednotlivých sektorech v roce 2011

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ (ČSÚ, 2014)

V porovnání s celorepublikovými údaji za stejné období zaostávají oba subregionu v podílu zaměstnaných osob v sektoru služeb a vykazují nadprůměrné hodnoty v zaměstnanosti v sektoru průmyslu.

Relativní počet podnikatelů charakterizuje podnikatelskou aktivitu obyvatelstva. Tento ukazatel byl vypočítán jako fyzické osoby celkem/počet obyvatel k 31. 12. 2015 * 1000. Z výpočtu vyplynulo, že na každých 1000 obyvatel je na Turnovsku přibližně o 32 podnikatelů více než na Českolipsku (115,5 ku 83,5). Obyvatelé Turnovska jsou tedy aktivnější a podnikavější, čemuž odpovídá i nízká nezaměstnanost v regionu.

Podíl ekonomických subjektů na produktivní populaci vypovídá o ekonomické aktivitě a činnostech v obci, potažmo na území regionu. Ukazatel se počítá jako podíl ekonomických subjektů na počtu obyvatel ve věku 15-64 let a vyznívá příznivěji pro subregion Turnov. Produktivní populace je na Českolipsku oproti Turnovsku přibližně dvojnásobná, ale počet podnikatelských subjektů na 1000 obyvatel je na Českolipsku o třetinu nižší.

Shrnutí

Cílem textu bylo vyhodnotit disparity mezi 2 subregiony Libereckého kraje. U obou subregionů byla provedena socioekonomická analýza spočívající ve sběru dat za jednotlivé obce, a na základě těchto dat byly propočítány hodnoty za subregiony. Tabulka 7 přehledně shrnuje výsledky provedené komparace. V případě, že subregion vykazoval příznivější statistiky, byl označen znaménkem plus, v opačné situaci byl subregion označen znaménkem minus. Pokud indikátory nevykázaly významné rozdíly, byla do tabulky zanesená nula.

Tabulka 7: Vyhodnocení výsledků komparace subregionů

Oblast	Indikátor	Česká Lípa	Turnov
Nezaměstnanost	Obecná míra nezaměstnanosti	-	+
	Počet uchazečů na pracovní místo	0	0
Obyvatelstvo	Index stáří	+	-
	Index ekonomické aktivity	+	-
	Průměrný věk	+	-
	Index vzdělanosti	-	+
Atraktivita místa bydlení	Intenzita přírůstku obyvatelstva	0	0
	Index migrace	-	+
	Intenzita bytové výstavby	-	+
Občanská vybavenost	Počet MŠ na 1000 obyvatel	-	+
	Počet ZŠ na 1000 obyvatel	-	+
	Ordinace lékaře na 1000 obyvatel	0	0
	Lékáren na 1000 obyvatel	0	0
Ekonomická činnost	Zaměstnanost v zemědělství	0	0
	Zaměstnanost v průmyslu	0	0
	Zaměstnanost ve službách	0	0
	Relativní podíl podnikatelů	-	+
	Ek. subjekty na produktivní	-	+

Zdroj: Vlastní zpracování

Regionální disparity byly zjištěny především v oblasti nezaměstnanosti, vzdělanosti, věkové struktury, atraktivity místa bydlení a podnikatelské aktivity. Region Českolipska vykazoval méně příznivé hodnoty v nezaměstnanosti, vzdělanosti, atraktivitě místa bydlení a podnikatelské aktivitě. Region Turnovska dopadl hůře pouze v oblasti věkové struktury obyvatelstva, problém stárnutí obyvatelstva se zde projevuje o něco výrazněji než na Českolipsku. To do blízké budoucnosti znamená významně posílit oblast sociálních služeb, zejména výstavbu dalších domů s pečovatelskou službou či domovů pro seniory.

Článek byl vypracován v návaznosti na výzkumný projekt TA ČR TD010029 „Vymezení subregionů pro řešení sociálních a ekonomických disparit“.

Literatura

ČSÚ (2016). Veřejná databáze – Vše o území. *Oficiální stránky Českého statistického úřadu* [online]. Praha: Český statistický úřad, [cit. 2016-07-07]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi

ČSÚ. SLBD 2011 (2014): Databáze výsledků sčítání lidu, domů a bytů 2011. *Oficiální stránky Českého statistického úřadu* [online]. Praha: Český statistický úřad. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb

HUČKA, M., A. KUTSCHERAUER a J. SUCHÁČEK (2009). Teorie, metodologie a klasifikace regionálních disparit. *Regionální disparity.* [online]. č. 6: s. 5-27 [cit. 2016-07-26]. ISSN 1802-9450. Dostupné z: http://disparity.vsb.cz/dokumenty2/RD_0906.pdf

KUTSCHERAUER, A. et al. (2010). *Regionální disparity: disparity v regionálním rozvoji země, jejich pojetí, identifikace a hodnocení.* Ostrava: VŠB-TU. ISBN 978-80-248-2335-5.

LEIGH, N. G. a E. J. BLAKELY (2013). Planning local economic development: theory and practice. 5th ed. Los Angeles: SAGE. ISBN 978-1-4522-4259-0.

MĚSTO ČESKÁ LÍPA (2014). *Podklady pro rozbor udržitelného rozvoje území* [online]. Česká Lípa: Úřad územního plánování MěÚ Česká Lípa. [cit. 2016-07-30]. Dostupné z: http://www.mucl.cz/customers/mucl/ftp/File/UUUP/UAP/2014/A_PRURU.pdf

MĚSTO TURNOV (2013). *Strategický plán města Turnova: Profil města.* [online]. Turnov: Odbor rozvoje města. [cit. 2016-07-30]. Dostupné z: http://www.turnov.cz/cs/mesto/uzemni-plany-rozvoj-a-mpz/strategicky-plan-mesta.html

MMR. Zásady tvorby indikátorů pro monitoring a evaluaci. [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2006 [cit. 2015-11-23]. Dostupné z: http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/Programy-2004-2006/Ramec-podpory-Spolecenstvi-2004-2006/Dokumenty/Metodiky-a-manualy/Zasady-tvorby-indikatoru-pro-monitoring-a-evaluaci

MOLLE, W. (2007). European *Cohesion Policy: Regions and cities.* London: Routledge. ISBN 978-0-415-43812-4. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=6NR9AgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false

MPSVa. Statistiky nezaměstnanosti z územního hlediska. *Integrovaný portál MPSV* [online]. Praha: Úřad práce ČR, © 2006-2016 [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem

MPSVb. Registr poskytovatelů sociálních služeb. [online]. Praha, © 2006-2016 [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/vitejte.fw.do?SUBSESSION_ID=1459546740355_3

ÚZIS ČR. Národní registr poskytovatelů zdravotních služeb – veřejná část. [online]. Praha, 2010. [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: https://eregpublicsecure.ksrzis.cz/Registr/NRPZS/o-aplikaci

WISHDALLE, F. a D. YUILL. Measuring disparities for area designation purposes: Issues for the European union. Regional and Industrial Research Paper. [online]. 1997, No. 24 [cit. 2015-11-16]. Dostupné z: http://www.eprc.strath.ac.uk/eprc/Documents/PDF_files/R24MeasDispforAreaDesigPurposes.pdf

ŽIŽKA, M., et al. (2013a) *Hospodářský rozvoj regionů: Vymezení funkčních regionů, významné socioekonomické faktory, regionální odolnost a inovační intenzita.* Příbram: Kamil Mařík – Professional Publishing, 2013. ISBN 978-80-7431-13.

ŽIŽKA, M., P. RYDVALOVÁ, Z. HUBÍNKA, J. ŠMÍDA. (2013b). Metodika hodnocení disparit na úrovni subregionů. Udělena certifikace na MMR dne 13. 12. 2013, reg. č. 002/2013.

Kontaktní adresa autora:

PhDr. Ing. Lenka Sojková, Ph.D.
Technická univerzita v Liberci
Ekonomická fakulta
Voroněžská 13
460 01 Liberec 1
e-mail:lenka.sojkova@tul.cz

Vývoj a zmeny vidieckej krajiny na príklade obce Čereňany

Development and changes in the rural landscape by the example of the village Čereňany

Lucia Šolcová, Katarína Vilinová, Gabriela Repaská, Zdenka Žihlavski

Abstrakt:

V dôsledku rozličných fyzickogeografických a socioekonomických procesov krajina podlieha rôzne intenzívnym zmenám na lokálnej a globálnej úrovni, ktoré majú priamy dopad na jej štruktúru, heterogenitu a diverzitu. Cieľom príspevku je analýza historického vývoja skúmaného územia, hodnotenie zmien krajiny za obdobie 236 rokov so zreteľom na špecifickú formu osídlenia – disperzného. Na hodnotenie zmien krajinnej štruktúry boli využité historické mapy (I. a II. vojenského mapovania, katastrálne mapy), ortofotomapy odrážajúce aktuálny stav a všetky krajinné elementy boli overené terénnym výskumom. Mapové podklady a výsledky výskumu boli spracované v prostredí ArcMap GIS 10.4.

Klíčová slova:

zmeny krajiny, GIS, DPZ, vývoj krajiny

Abstract:

As a result of various physical and socio-economic landscape processes is subject to a variety of profound change at the local and global level, which have a direct impact on its structure, heterogeneity and diversity. The paper analyzes historical development of study area, assessment of landscape changes over a period of 236 years with regard to the specific form of settlement - dispersed. To evaluate changes in the landscape structure were used historical maps (1st and 2nd Military mapping, cadastral maps), orthophoto maps reflecting the current status and all country elements have been verified by field research. Map data and research results were processed in ArcMap GIS 10.04

Key words:

landscape changes, GIS, remote sensing, landscape development

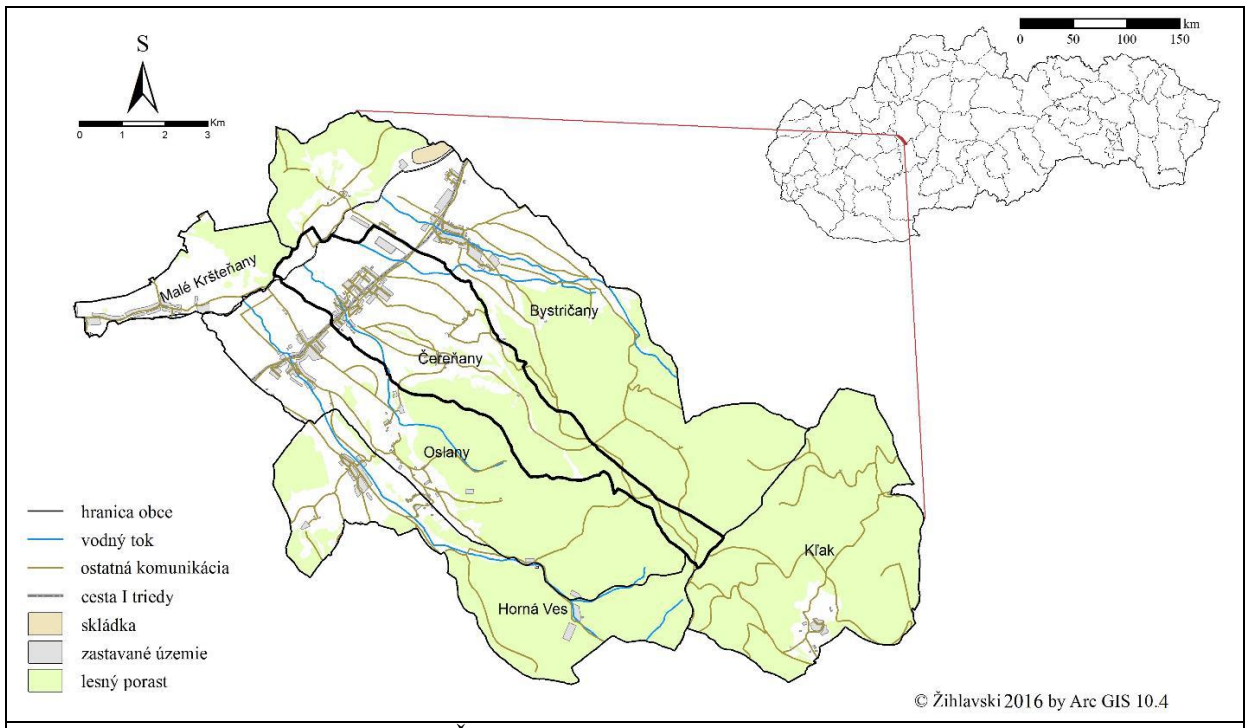
Úvod

Mapy využitia krajiny a krajinnej pokrývky zachytávajú aktuálny stav prírodných, ale aj človekom vytvorených objektov krajiny s rôznymi funkciami, intenzitou a spôsobmi využitia. Obec Čereňany sa rozprestiera v SZ časti územia Slovenska. Leží v centrálnej časti regiónu Horná Nitra, v južnej časti okresu Prievidza, na území Trenčianskeho samosprávneho kraja. Na JV hraničí s Banskobystrickým a na SV so Žilinským krajom (mapa 1).

Obec je z hľadiska štatistických územných jednotiek rozdelená na 2 sídelné jednotky, ktoré ležia na brehoch rieky Nitry. Na úpätí pohoria Vtáčnik sa rozprestiera sídelná jednotka Fančová (Obr. 1). Nad Fančovou sa nachádzajú Hajské štále (Obr. 2), Školné štále a Krabáč štále. Z geomorfologického hľadiska leží toto územie v SZ časti fatransko-tatranskej oblasti, v celku Hornonitrianska kotlina. JV časť územia leží v oblasti Slovenské stredohorie v geomorfologickom celku Vtáčnik. Nadmorská výška v strede obce je 217 m n. m., najnižší bod obce je 204 m n. m. na mieste, kde rieka Nitra opúšťa obec. Najvyššie položené miesto sa nachádza na úpätí pohoria Vtáčnik (vrchol pohoria do obce nezasahuje) vo výške 1102 m n. m.. Rozdiel minimálnej a maximálnej nadmorskej výšky je 898 m.

Cez obec preteká rieka Nitra, ktorej ľavostranné prítoky sú Žiarny, Čereniansky potok a menšie prítoky stekajúce z okolitých hôr. Do obce zasahuje Chránená krajinná oblasť Ponitrie. V roku 2015 mala obec 1692 obyvateľov, z toho 841 žien a 851 mužov. Rozprestiera sa na 1 898 ha (18 km^2), teda hustota obyvateľstva dosahuje 89 obyv./km^2. Obec patrí do Novobanskej štálovej oblasti ktorá sa

rozprestiera na 31 373 ha a tvorí ju 14 obcí, Čereňany zaberajú 2,9 % tohto územia (www.statistics.sk, 2015). Obcou prechádza cesta I. triedy č. 64, ktorá vedie z Komárna do Žiliny. Súbežne s riekou Nitra vedie železničná trať z Prievidze do Nových Zámkov.

Mapa 1: Užšie územné vzťahy obce Čereňany

Obr. 1: Fančová

Obr. 2: Hájske štále

Metodika

Pre hodnotenie a porovnávanie zmien krajinnej štruktúry sme si zvolili štyri časové horizonty (1780 – 1844 – 1957 – 2016) v rozpätí 236 rokov. Na vektorizáciu prvých dvoch časových horizontov sme využili I. a II. vojenské mapovanie, ktoré nám bolo dostupné vo wms servise (www.nipi.sazp.sk). Podobne na tretí časový horizont (1957) boli využité rastrové ekvivalenty topografickým máp vo wms servise. Súčasnú krajinnú štruktúru sme spracovali z máp (www.openstreetmap.org) a leteckých snímok. V každom časovom horizonte sme zisťovali podiely jednotlivých skupín krajinných prvkov. Identifikácia krajinných prvkov prebiehala taktiež v teréne (2015). Všetky mapové podklady boli digitalizované a výsledky vykreslené ako plochy, línie a body v súradnicovom systéme JTSK. Vytvoreniu máp predchádzalo vytvorenie legendy krajinných prvkov. Legenda vznikla kombináciou interpretačného kľúča tried krajinnej pokrývky CORINE LandCover (Feranec, Oťaheľ, Pravda, 1996, Ružička, 2000). Štúdiu zmien krajiny s využitím prostredia GIS (ArcMap 10.4) v banskej oblasti sa venovali aj Oláhová et al. 2016.

Hodnotenie zmien krajinnej štruktúry

Využitie krajiny obce v roku 1780

Na analýzu zmien krajiny študovaného územia boli využité prvé mapy územia habsburskej monarchie teda I. vojenské mapovanie (t. z. Jozefské). Tieto mapy boli vyhotovené v mierke 1:28 800 a boli prvé diela takéhoto charakteru. Výsledky dokumentuje graf 1. Celkovo najväčšie územie, t.j. 47,3 % (897,6 ha) Čerenian v roku 1780 zaberali prvky lesnej a nelesnej drevinovej vegetácie. Predstavovali súvislú plochu lesného porastu, ktorý sa rozprestieral v JV časti územia nad 300 m n. m. Druhou najviac zastúpenou skupinou boli prvky poľnohospodárskych kultúr na 754,3 ha (39,7 %) územia. Poľnohospodárska pôda sa rozprestierala v údolí Hornonitrianskej kotliny. Skupina trvalých trávnych porastov zaberala 12 % (223,4 ha) územia, najmä pozdĺž vodných tokov a v SZ časti v údolí rieky Nitry. Súvislá zástavba rodinných domov spolu s prídomovými záhradami zaberali 16,2 ha (0,9 %). Štále boli rozložené na 6,6 ha (0,3 %), konkrétne sa jednalo o štále: „Stalnin“, „Markoviny“, „Sala“, „Gmeth“ a „Heustadl“. Na území obce viedla nespevnená komunikácia, ktorá prepájala štále s centrom obce a susednými obcami.

Využitie krajiny obce v roku 1844

Druhé sledované obdobie bol rok 1844. Ide o II. vojenské mapovanie (t. z. Františkovo). Mapy boli vytvorené na báze kartografického zobrazenia v mierke 1:28 800.

V sledovanom roku 1844 zaberala skupina lesnej a nelesnej vegetácie 48,1 % (914 ha) územia (graf 2). Lesy sa rozprestierali v JV časti. Pri porovnaní s rokom 1780 sa plocha lesa zväčšila o 16,4 ha (0,8 %). V sledovanom roku skupina lesnej a nelesnej vegetácie zaberala najväčšiu plochu za celých 236 rokov ktoré sme sledovali. Ďalšiu skupinu tvorili prvky poľnohospodárskych kultúr. Zaberali 619,9 ha (32,6 %), ktorých plochy boli v okolí zastavaného územia a jednotlivých štálov. Skupina prvkov trvalých trávnych porastov tvorila 340,8 ha (17,9 %) a zaberala územie na SZ územia, oblasti údolí riek a blízkosti štálov. Skupina sídelných prvkov sa rozprestierala na 24,2 ha (1,3 %) a z toho štále tvorili 5,1 ha (0,3 %), čo je o 1,5 ha menej ako v roku 1780.

Využitie krajiny obce v roku 1957

Pri hodnotení využitia krajiny obce v roku 1957 sme využili rastrový ekvivalent topografickej mapy v mierke 1:50 000 – RETM 50. Z mapy sme vyčlenili 33 krajinných prvkov. Využite krajiny z roku 1957 dokumentuje graf 3.

Ako aj v predošlých rokoch, najzastúpenejšiu skupinu tvorili prvky lesnej a nelesnej drevinovej vegetácie. Zaberali 784,6 ha (41,5 %) z celého územia obce. Prevládali listnaté a zmiešané lesy, ktoré tvorili 34,3 % (652,2 ha) v JZ časti územia. Líniová drevinová vegetácia sa tiahla pozdĺž údolí riek a popri cestách. Skupina poľnohospodárskych prvkov, konkrétne veľkoblokové polia zaberali 771,5 ha (40,6 %) územia. Nachádzali sa hlavne v SZ časti v nižšie položených nadmorských výškach, spolu s líniovou drevinou vegetáciou a pasienkami. Zo skupiny prvkov trvalých trávnych porastov, ktoré tvorili 10,5 % (199,4 ha) územia boli najviac zastúoené pasienky na 6 % (114,5 ha) a lúčne porasty s drevinami na 4,5 % (84,9 ha) územia. Lúčne porasty sa vyskytovali v oblastiach s vyššou nadmorskou výškou, ktoré boli ťažšie prístupné a boli ďaleko od obývaných oblastí. Skupina sídelných prvkov zaberala 112 ha (5,9 %), z toho súvislá rodinná zástavba spolu s administratívnymi budovami tvorila 32,9 ha (1,7 %) a štále tvorili 3,7 ha (0,2 %). Vodné plochy, ktoré sa rozprestierali na 10,3 ha (0,5 %) sa nachádzali v oblasti, kde bola pred tým orná pôda. Predpokladá sa že išlo o zamokrenú pôdu, ktorá sa vyskytla iba v tomto časovom horizonte. Skupinu technických prvkov tvorili farmy, hospodárske dvory a poľnohospodárske sklady, ktoré zaberali spolu 21,1 ha (1,5 %) územia.

Využitie krajiny obce v roku 2016

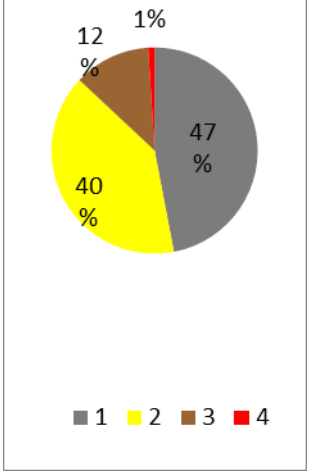
V súčasnosti najväčšie územie obce zaberá skupina prvkov poľnohospodárskych kultúr na 773,5 ha (42 %) (graf 4). Ide predovšetkým o veľkoplošné polia, ktoré sú situované okolo zastavaného územia a na vyššie položených miestach v okolí štálov. Maloplošné polia sa nachádzajú v bezprostrednej blízkosti sídelných prvkov, často krát aj uprostred zastavanej časti územia a zaberajú 5,2 ha (0,3 %). Skupina prvkov lesnej a nelesnej drevinovej vegetácie v každom doteraz sledovanom období zaberala najväčšiu plochu, v súčasnosti sa nachádza na druhom mieste po skupine poľnohospodárskych kultúr a rozprestiera sa na 766,3 ha (41 %). Prvky trvalých trávnych porastov v

ktorých sú zaradené pasienky, lúky a nevyužívané trvalé trávne porasty zaberajú 12 % (220,0 ha) plochy územia. Skupina sídelných prvkov a rekreačných priestorov sa vyskytuje na 5 % plochy územia.

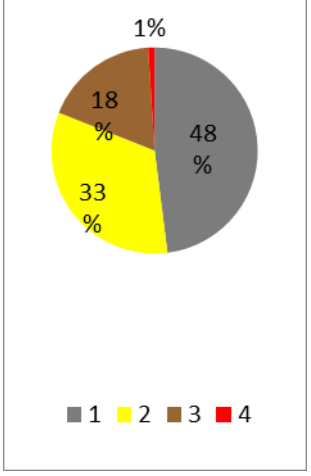
Komparácia zmien krajiny obce v časových horizontoch rokov 1780 – 1844 – 1957 – 2016

Celkovo najväčšiu časť územia Čerenian za sledované obdobie 236 rokov zaberali prvky lesnej a nelesnej drevinovej vegetácie.

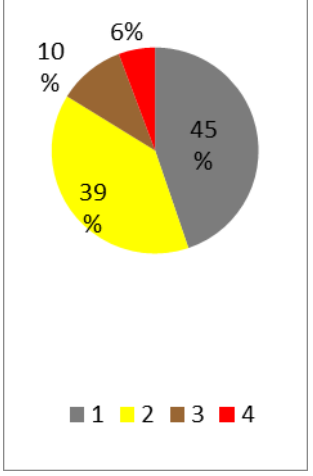
Z tabuľky 1 zisťujeme plošné zmeny vo využití krajinnej štruktúry územia obce. Najväčšie zmeny vo využití krajinnej štruktúry sledujeme v rokoch 1844 - 1957. Za 113 rokov sa zmenilo 516,7 ha (27,4 %) územia , čo znamená že len 1344,3 ha (70,9 %) územia zostalo nezmenené. Išlo o obdobie, kedy sa lesné plochy menili na poľnohospodársku pôdu. Naopak najmenšie zmeny nastali za posledných 59 rokov (1957-2016) zmenilo sa 48,8 ha (2,7 %) územia a 1808,8 ha (94,9 %) územia zostalo nezmenené. Za sledované obdobie 236 rokov sa zmenila funkcia 227,3 ha (12 %) územia, a ďalších 1629,7 ha (85,6 %) plochy stále plnilo tú istú funkciu.

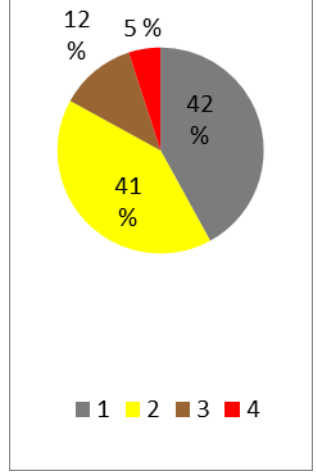
Graf 1: Využitie krajiny obce Čereňany v roku 1780

Graf 2: Využitie krajiny obce Čereňany v roku 1844

Graf 3: Využitie krajiny obce Čereňany v roku 1957

Graf 4: Využitie krajiny obce Čereňany v roku 2016

Zdroj: vlastné spracovanie

1 – skupina prvkov lesnej a nelesnej vegetácie, **2** – skupina prvkov trvalých trávnych porastov, **3** – skupina prvkov poľnohospodárskych kultúr, **4** – skupina sídelných prvkov a rekreačných útvarov

Tab. 1: Plošné vyjadrenie zmien využitia územia obce Čereňany v časových horizontoch rokov 1780 – 1844 – 1957 - 2016

Časové obdobie	zmenené		nezmenené	
	ha	%	ha	%
1780 – 1844	269,0	8,1	1630,0	91,9
1844 – 1 957	516,7	27,4	1344,3	70,9
1957 – 2016	48,8	2,7	1808,8	94,9
1780 – 2016	227,9	12,0	1629,7	85,6

Zdroj: vlastné spracovanie

Mapovanie a hodnotenie krajinnej štruktúry je do značnej miery ovplyvnené samotným autorom, preto vznikajú rôzne prístupy, názory, postupy a zároveň aj odlišné závery a výsledky. Potvrdil sa nám však európsky trend súvisiaci so zmenami využívania krajiny od roku 1780 v nástupe rastúcej skupiny prvkov lesnej a nelesnej drevinovej vegetácie ako aj skupiny trvalo trávnych porastov prevažne na

úkor skupiny poľnohospodárskych kultúr ako aj skupiny prvkov sídelných a rekreačných priestorov (tendencia „zarastania“ štálov), čo potvrdzujú práce viacerých autorov (Garzia, Ruiza a i., 1996, Bürgi, Turner, 2002, Lipský, 2000) a Petroviča (2006), Šolcovej (2012), ktorí sa venovali územiu s rozptýleným typom osídlenia a Novobanskej štálovej oblasti.

Záver

Celkovo najväčšiu časť územia Čerenian za sledované obdobie zaberali prvky lesnej a nelesnej drevinovej vegetácie lokalizované na JZ územia na úpätí pohoria Vtáčnik. Druhá silne zastúpená skupina boli prvky poľnohospodárskych kultúr, ktoré sa rozprestierali v údolí Hornonitrianskej kotliny.

V súčasnosti sa plocha lesov zmenšila o 11,8 ha v porovnaní s predošlým rokom 1957. Táto plocha bola nahradená skupinou poľnohospodárskych kultúr. V roku 1844 poľnohospodárska plocha zaberala 619,8 ha (32,6 %), čo je najmenej za sledované obdobie, naopak lesná plocha v tom istom roku zaberala najväčšiu časť územia 914,0 ha (48,1 %). Skupina technických prvkov bola zaznamenaná iba v posledných dvoch obdobiach, vďaka väčšej presnosti a rozlíšeniu územia na mape. Ich rozloha sa za 59 rokov sa zväčšila o 13,8 ha, predovšetkým išlo o vojenský útvar a poľnohospodárske objekty. Najviac pozmenená bola skupina sídelných prvkov, ktorá sa z 23,7 ha v roku 1780 zväčšila na 97,7 ha, čo súviselo s rastúcim počtom obyvateľov v obci.

Podnet k vzniku štálového osídlenia počas historického obdobia dali diaľkové komunikácie a obchodné cesty. Nové plochy ornej pôdy v záujmovom území sa získavali podľa možnosti rúbaním lesov a klčovaním v bezprostrednej blízkosti hospodáriacej usadlosti, resp. existujúceho sídla. Rozvoj kopaničiarskeho osídlenia kulminoval v minulom storočí. V súčasnosti predstavujú kopaničiarske sídla sídelný typ najmarkantnejšie postihnutý depopuláciou.

Literatúra:

Bürgi, M., Turner, M.G. 2002. Factors and Processes Shaping Land Cover and Land Cover Changes Along the Wisconsin River. *Ecosytsems*, 5 (5): 184-201

Feranec, J., Oťaheľ, J., Pravda, J. 1996. Krajinná pokrývka Slovenska identifikovaná metódou Corine land cover. In : *Geographia Slovaca*. Bratislava: SAV, pp. 95

Garzia – Ruiza, J.M. ai. 1996. Land-use changes and sustainable development in mountain areas: a case study in the Spanish Pyrenees. *Landscape ecology*, 11 (5): 267-277

Lipský, Z. 2000. *Sledování změn v kulturní krajině*. Praha : Česká zemědělská univerzita Praha

Oláhová, J., Vojtek, M., Boltižiar, M. 2016. Application of geoinformation Technologies for the assessment of landscape structure using landscapeecological indexes (case study of the Handlová landslide). Journal of Landscape Ecology, 11 (2): 351-366

Petrovič, F. 2006. Changes of the landscape with dispersed settlement. *Ekológia, 25 (1): 201-211*

Ružička, M. 2000. *Krajinnoekologické plánovanie – LANDEP I. (Systémový prístup v krajinnej ekológii)*. Nitra : Biosféra

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2015. [online]. Available at: *http://www.statistics.sk* (2015-9-14)

Šolcová, L. 2012. *Vývoj krajiny s disperzným typom osídlenia v Novobanskej štálovej oblasti*. Nitra: UKF FPV

WEBOVÁ MAPOVÁ SLUŽBA. 2016. [online]. Available at: *http://nipi.sazp.sk/arcgis/services/podklady/zbgis10r/Map Server/WMSServer/?* (2016-02-06)

Kontaktní adresa autora: [KONF Nadpis 1]

RNDr. Lucia Šolcová, PhD., UKF FPV, Katedra Geografie a Regionálneho rozvoja, Tr. A. Hlinku 1, 94974 Nitra, Slovensko, lsolcova@ukf.sk

RNDr. Katarína Vilinová, PhD., UKF FPV, Katedra Geografie a Regionálneho rozvoja, Tr. A. Hlinku 1, 94974 Nitra, Slovensko, kvilinova@ukf.sk

RNDr. Gabriela Repaská, PhD., UKF FPV, Katedra Geografie a Regionálneho rozvoja, Tr. A. Hlinku 1, 94974 Nitra, Slovensko, grepaska@ukf.sk
Mgr. Zdenka Žihlavski, UKF FPV, Katedra Geografie a Regionálneho rozvoja, Tr. A. Hlinku 1, 94974 Nitra, Slovensko, zdenka.zihlavski@student.ukf.sk

Porovnání městských a regionálních postojů vůči novým investorům
Comparison of urban and regional attitudes towards new investors

Jan Sucháček

Abstrakt:

Hledání nových investorů představuje jednu z hlavních činností měst a regionů. Tento fakt se týká České republiky, která je typickou post-transformační ekonomikou, s ještě vyšší intenzitou. Kvality, které jsou nabízeny potenciálním investorům ze strany jednotlivých měst a regionů, jsou silně diferencovány a sice jak z geografické, tak také sektorové perspektivy. Hlavním cílem článku je porovnání městských a regionálních postojů a aktivit vůči novým investorům v České republice. Toto porovnání je důležité, protože charakter měst je výrazně odlišný od charakteru regionů. Výzkum, o který se náš článek opírá, se zaměřil především na kvalitativní složky výše zmíněné problematiky. Prozkoumali jsme dohromady dvě stě největších měst v zemi a také všechny samosprávné regiony.

Klíčová slova:

Města, regiony, investice

Abstract:

Quest for new investors embodies one of pivotal activities at both urban and regional levels. This concerns the Czech Republic, which can serve as a typical representative of post-transformation economy, with even higher intensity. Qualities offered to potential investors by individual towns and regions are strongly differentiated from both geographical and sector perspectives. The main objective of this article consists in the comparison of urban and regional attitudes and activities towards new investors in the Czech Republic. This comparison is important as the nature of towns and cities differs considerably from regions. Research, on which our paper leans upon, focused mainly on qualitative components of afore mentioned issue. We examined two hundred largest towns and cities and all self-governing regions in the country.

Key words:

Towns, regions, investments

Introduction

Attracting new investors and investments represents one of crucial issues of our times. Inadequate infrastructure, lack of the qualified labour, unfavourable geographical location, insufficient marketing activities or ordinary lack of finance are just a sample of the whole set of causes standing behind dissatisfactory state of investments in less developed localities and regions (Bevan, Estrin and Meyer, 2004, Dunning and Lundan, 2008 or Fothergill and Guy, 1990).

Investors that are epitomised most commonly by large enterprises demand certain qualities of territories (Aksoy and Marshall, 1992 or Lyons, 1994). They search for concrete location factors they treat important in order to maximise the efficacy of the investment (Markusen, 1985 or Dunning and Lundan, 2008). On the other hand, spatial units of various scales including communities, regions as well as whole states or even supranational regions, offer spatially enormously differentiated qualities (Massey, 1984, Massey, 1995 or Polednikova, 2014). These qualities, such as state of infrastructure, characteristics of the labour, agglomeration economies, proximity of competitors, investment incentives and many others subsequently entice not less differentiated interest of individual investors (Maier and Tödtling, 1997 or Suchacek, 2015). And it is not necessary to underline investors and enterprises belong among the most important target groups of both towns and regions.

In contemporary turbulent economic environment, which is moreover enriched by immense advancements in technologies, sharpened competition is concomitant (Samson and Kolvekova, 2009, Hlavacek, 2013, Samolejova, Lenort, Lampa and Sikorova, 2012 or Stefko, Habanik and Butorancova-Sindleryova, 2010). This applies to private and increasingly also public sector. Indeed, competition among towns, cities and regions is getting similar to that at the enterprise level (Suchacek and Seda, 2011). From this perspective, positioning is of utmost importance. Thus, territorially specific qualities are gaining new significance. Moreover, towns, cities and regions are looking for their own competitive advantages, which favour them over their competitors (Kiszova and Nevima, 2013).

Collocation of new investments is connected with economic growth. In spite of wide criticism, broadly conceived notion of development is only barely imaginable without economic growth (Todaro, 1989 or Nohlen and Nuscheler, 1992). Moreover, last two decades witnessed a higher emphasis put on the sustainability of development, which involves economic, social as well as environmental components (Drastichova, 2015). Not surprisingly, in order to draw on truly sustainable development, location decision-making in the framework of particular spatio-temporal framework should be monitored thoroughly (Martinat et al, 2016 or Frobel, Heinrichs and Kreye, 1980).

Objective and methodical continuities

The main objective of this paper is to compare urban and regional attitudes and activities towards new investors in the Czech Republic. The whole research was designed so as to find out what qualities and activities affect the investment attractiveness at the urban and regional levels. Thus, the whole research concentrated on the supply side of location decision-making. In contrast to demand side represented by investors and enterprises, specific territorial supply is stated only seldom.

Research, on which this article leans upon, was primarily of qualitative nature, when perception and attitudes of individual towns and self-governing regions towards particular location factors were measured. These location factors act as weaker or stronger baits for individual investors. Data collection has been accomplished by means of electronic questioning in combination with telephone questioning.

At the beginning, representatives of individual towns and self-governing regions were contacted via e-mail. This e-mail included relevant information related to the research as well as questionnaire. In case these representatives did not respond, they were contacted via telephone call and after an illumination of the research purpose, questionnaire was sent to their e-mail again. This strategy finally proved to be quite successful.

Whole research has been executed in the course of 2011. Structured questionnaire turned to be an appropriate solution for our purposes. Likert scale ranging from -3 indicating full disagreement to +3 marking full agreement proved its usefulness. Answers gotten from this scale were subsequently transformed to the percentage, which facilitates comparisons. Some questions were designed as open, which enhanced the room for gaining specific and/or contextually-based answers. In that way, researchers gathered numerous interesting facts and were able to map the character of the investment landscape within the country.

Altogether two hundred largest towns in the country and all self-governing NUTS III regions were addressed in above mentioned way. Capital city of Prague, which represents also self-governing region, was finally ranked among other towns and cities just for the sake of its urban character. Since 88 valid questionnaires returned to researchers, the rate of return reached over 41%.

Results and discussion

Before we commence to evaluate the results of our research, several facts should be mentioned. First of all, towns and cities can be characterized by several specific traits, which make them distinct. As a created environment, towns and cities represent entities, which embody the features of much larger territories on relatively small and in a way compressed places. Urban managements deal with concrete problems and are usually more united than their regional companions when promoting their interests. This happens so mainly for the sake of more motley and differentiated character of regions, which often form heterogeneous spatial units. Contrary to territorially concentrated towns and cities,

regions are often desperately searching for some common interests. This remains fully valid also at the level of self-governing regions within the Czech Republic.

Tangible differentiation, which applies to the settlement hierarchy of two hundred largest towns within the country, should be mentioned too. Certain differentiation concerning population and socioeconomic size can be contemplated also at the level of self-governing regions. Nonetheless, interregional differentiation is not as profound as that at the urban level, which considerably affected our results.

When assessing location factors offered by largest towns and self-governing regions to the potential investors, it is apparent regions are reaching much higher scores. This can be attributed to larger area, number of inhabitants, more extensive infrastructure etc. That is the reason why location factors, such as good geographical location, infrastructure, availability and/or quantity of workforce or public administration system reached much higher values in case of self-governing regions.

While two hundred largest towns in the country did not evaluate low wage demands as a special advantage, self-governing regions treat it as a true bait for potential investors. This can be ascribed to the fact that self-governing regions are composed of different kinds of territories, which are often lagging behind. That is why low salaries are often mentioned as a special kind of competitive advantage for regions. As for the factor called availability/quantity of the work force, the difference was salient too.

On the contrary, national policies were evaluated as much less important, which holds true for both towns and cities as well as regions. State support during the process of location decision-making suffers from numerous shortcomings and high transaction costs are concomitant to it. Unfortunately, practical state policies are often less sensitive from geographical point of view.

Our research proved that towns are generally more satisfied with the situation at the labour market than their self-governing regional counterparts. Average value of the satisfaction with the labour market functioning reached 37.2 % in case of towns and 28.8 % in case of self-governing regions. The same applies to the perception of the sufficient amount of working opportunities, where respective values made 40.5 % in case of towns and 30.3 % in case of self-governing regions.

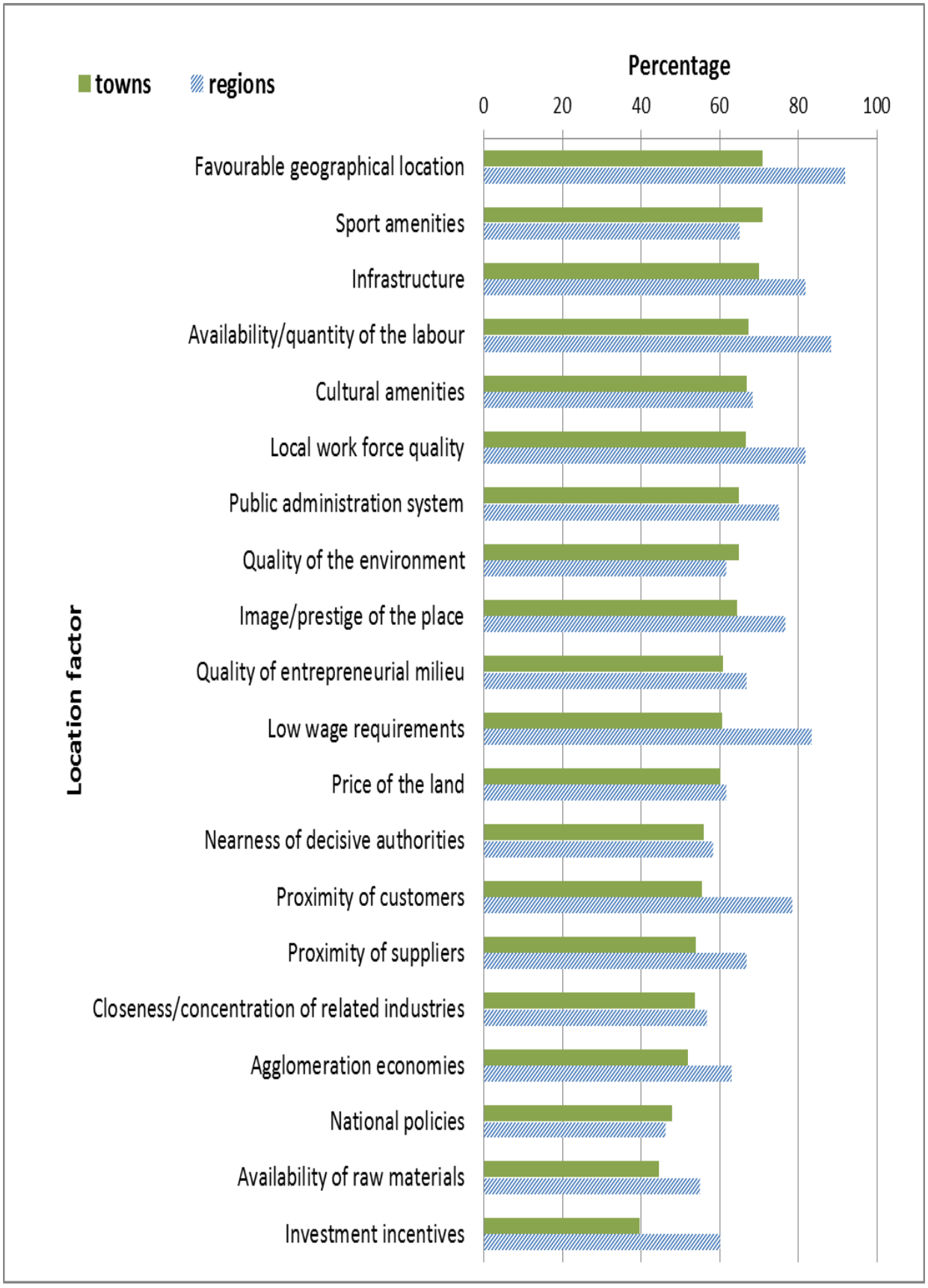

Fig. 1: Average percentage assessment and ranking of factors provided by large towns and regions to investors

Source: author's research

These results can be accounted for by the sample of two hundred largest towns in the country. These towns enjoy relatively better situation in the labour market compared to the rural or lagging behind areas that can be present in the self-governing regions. It is therefore no surprise that urban view on the labour market functioning and the number of working opportunities is more optimistic than that of self-governing regions.

There are plenty of ways, in which towns and regions address the potential investors and enterprises. Self-governing regions turned out to be more active and they co-operate with professional associations in 91 % of cases. Further on, they pursue their own activities in 82 % and collaborate with entities, such as CzechInvest, agencies for regional development in 64 % of cases. The respective numbers for towns were as follows: 53 %, 48 % and 45 %. These results are explainable by more extensive human as well as material and technical resources regions have at disposal.

Serious problem, which concerns both urban and regional levels is the absence system steps in case the concrete enterprise or investor addresses the town or region. While in case of towns, such kind of algorithm is not stipulated in 32 % of cases, the respective value for regions is somehow smaller, but still the score 18 % is far from optimal. One cannot omit, room for self-governing autonomy is severely constrained for both urban and regional levels, which subsequently subdues their activities towards potential investors. On the other hand, the first impression of potential investors is usually the decisive one.

As to the ways the towns and regions support the entrepreneurs and investors, towns rely primarily on incubators as well as consulting services. Regions utilise all forms of support with approximately the same intensity. Apart from incubators or consulting services they use also the services of regional development agencies. This is the next reflection of otherness between both investigated types of administrative-spatial units.

It is far from surprising that regions prepared various industrial zones for investors. The situation in two hundred largest towns of the country is somehow different since mere one half of all questioned towns has an industrial zone at disposal. In one fourth of cases, such kind of zones is already well underway and next one fourth of towns does not offer any industrial zones at all. Moreover, majority of towns belonging to the last group has no intention to prepare industrial zone mainly because of financial reasons.

Last but not least, both towns and regions confessed they are dependent on the revenues from European funds. This concerns 60 % of towns and 62.1 % of self-governing regions. A little supremacy of self-governing regions can be explained by better informing as well as larger experience related to asking for and drawing the European funds. However, this situation creates an unfavourable precedent for the future, when there is no certainty European funds will be available.

Conclusions

There are distinct differences in the location factors, which are offered by large towns and regions to potential investors. While large towns provide these investors mainly with good geographical location, infrastructure and sport amenities, self-governing regions mentioned namely favourable geographical location, availability and/or quantity of the labour and low wage requirements. The latter also stress the proximity of customers. Sport amenities play much less relevant role than in case of large towns.

It is also worth noticing that investment incentives are evaluated the worst by large towns, which confirms a certain spatial blindness of existing economic policies. Self-governing regions assess investment incentives in comparatively better way. It also turned out, industrial zones are much less present in large towns than in self-governing regions. This can be accounted for by much larger area self-governing regions occupy. It should be stated, there is still wide room for more intense as well as more planned activities of both towns and self-governing regions in relation towards investors.

In general, our research confirmed different DNA of large towns and self-governing regions also from the perspective of location factors supply side. While towns and cities constitute in a way concentrated spaces, self-governing regions enjoy much larger area and correspondingly also different

qualities than urban structures. Not surprisingly, values of average percentage evaluation of factors provided by self-governing regions to investors proved to be much higher than that at the urban level.

References:

AKSOY, A., MARSHALL, N. (1992). The changing corporate head office and its spatial implications. Regional Studies, vol. 26, no. 2, pp. 149-162, ISSN 0034-3404.

BEVAN, A., ESTRIN, S., MEYER, K. (2004). Foreign investment location and institutional development in transition economies. International Business Review, vol. 13, no. 1, pp. 43-64, ISSN 0969-5931.

DRASTICHOVÁ, M. (2015). Contribution of Environmental Voluntary Schemes to Sustainable Development in the European Union. Ekonomický časopis, vol. 63, no. 3, pp. 301-321. ISSN 0013-3035.

DUNNING, J. H., LUNDAN, S. M. (2008). Multinational Enterprises and the Global Economy. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, ISBN 978-1-84376-525-7.

FOTHERGILL, S., GUY, N. (1990). Retreat from the Regions. Corporate Change and the Closure of Factories. London: Jessica Kingsley Publishers. ISBN 1-85302-101-6.

FROBEL, F., HEINRICHS, J., KREYE, O. (1980). The new international division of labour. Cambridge:Cambridge University Press, ISBN 0-52122-319-9.

HLAVACEK, P. (2013). Economic and Innovation Adaptability of Regions in the Czech Republic. Proceedings of the 11th International Conference Liberec Economic Forum 2013. Liberec: Technical University of Liberec, pp. 194-203. ISBN 978-80-7372-953-0.

KISZOVA, Z., NEVIMA, J. (2013). Evaluation of Czech NUTS 2 Competitiveness Using AHP and Group Decision Making. In: Proceedings of the 11th International Conference Liberec Economic Forum 2013. Liberec: Technical University of Liberec, pp. 278-286. ISBN 978-80-7372-953-0.

LYONS, D.I. (1994). Changing patterns of corporate headquarter influence 1974-89, Environment and Planning A, London, vol. 26, pp. 733-747, ISSN 0308-518X.

MAIER, G., TÖDTLING, F. (1997). Regionálna a urbanistická ekonomika. Bratislava: Elita, ISBN 80-8044-044-1.

MARKUSEN, A. R. (1985). Profit Cycles, Oligopoly, and Regional Development, Cambridge, Mass.: MIT Press, ISBN 978-0-26213-201-5.

MARTINAT, S., DVORAK, P., FRANTAL, B., KLUSACEK, P., KUNC, J., NAVRATIL, J., OSMAN, R., TURECKOVA, K., REED, M. (2016). Sustainable urban development in a city affected by heavy industry and mining? Case study of brownfields in Karvina, Czech Republic. Journal of Cleaner Production, vol. 118, pp. 78-87, ISSN 0959-6526.

MASSEY, D. (1984). Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production. London: Macmillan, ISBN 978-0-33334-257-2.

MASSEY, D. (1995). Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production (2nd edition), London: Macmillan, ISBN 0-333-59493-2.

NOHLEN, D., NUSCHELER, F. (1992). Was heist Entwicklung? In: Nohlen, D., Nuscheler, F. (eds.) Handbuch der Dritten Welt: Grundprobleme, Theorien, Strategien. Bonn: J.H.W. Dietz, pp. 55-75, ISBN 978-94-015-9175-1.

POLEDNIKOVA, E. (2014). Multicriteria analysis of regional disparities in the context of the EU cohesion. In: XVII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, Brno: Masarykova univerzita, pp. 54–61. ISBN 978-80-210-6840-7.

SAMOLEJOVA, A., LENORT, R., LAMPA, M., SIKOROVA, A. (2012). Specifics of Metallurgical Industry for Implementation of Lean Principles. In: Metalurgija, vol. 51, no. 3, pp. 373-376, ISSN 0543-5846.

SAMSON, S., KOLVEKOVA, G. (2009). Development of the Regions of Slovakia also from the Perspective of the Community Development and Economic Crisis. In: 3rd Central European Conference in Regional Science, International Conference Proceedings. Košice: Technical University of Košice, pp. 740-756, ISBN 978-80-553-0363-5.

STEFKO, R., HABANIK, J., BUTORANCOVA-SINDLERYOVA, I. (2010). Marketingové inštrumentárium v procese akceptácie projektov pri akcelerácii rozvoja zaostávajúcich regiónov. In: Ekonomický casopis, vol. 58, no. 5, pp. 512-526, ISSN 0013-3035.

SUCHACEK, J., SEDA, P. (2011). Territorial Marketing in the Czech Republic: Between Path-Dependency and Learning. In: Proceedings of the 10th International Conference Liberec Economic Forum 2011. Liberec: Technical University of Liberec, pp. 439-447. ISBN 978-80-7372-755-0.
SUCHACEK, J. (2015). Large Enterprise Branches: The Case of the Czech Republic. In: Economics & Sociology, vol. 8, no. 4, pp. 82-93, ISSN 2071-789X.
TODARO, M.P. (1989). Economic Development in the Third World. New York: Longman. ISBN 978-05-820-4440-1.

The paper is supported by the SGS project SP2016/56 at the Faculty of Economics, VŠB-Technical University of Ostrava. This support is greatly appreciated.

Kontaktní adresa autora:

Doc. Ing. Jan Sucháček, Ph.D., VŠB-TUO Ekonomická fakulta, Katedra regionální a environmentální ekonomiky, Sokolská třída 33, 701 21 Ostrava, e-mail: jan.suchacek@vsb.cz

Regionální význam podniku

Regional Importance of Selected Company

Veronika Svatošová, Milan Damborský, Zuzana Svobodová

Abstract:

Determining performance and prosperity parameters of the region is the competitiveness and significance of enterprises in the region. It is therefore necessary to monitor the financial situation of business, their long-term strategic development and its importance for economic and non-economic development of the region. This paper focuses on the regional significance of the chosen company. The main objective of this paper is to evaluate the regional importance of a chosen company in the region. The main research methods include: case study, selected methods of financial, situational and regional analysis. The paper evaluates the regional economic and non-economic importance of the company in the region, in response to the monitored performance and prosperity indicators of the region. The results of the case study showed that the examined company contributes significantly to the development of the region. The results also showed that the examined corporate strategy reflects the needs of long-term strategic development of the region.

Key words:

regional development, regional importance of company, region, regional analysis, case study, financial analysis, situational analysis

Introduction

The key factor of regional development is considered to be successful and competitive companies. The issue of regional development should focus on business development and create favorable conditions for optimal development of regional businesses. This business development equally develops all pillars of regional development – economic, social and environmental. This paper is focused on evaluation of regional importance of the selected company Foxconn and its influence for other regional development in Pardubice region. Company Foxconn belongs among large multinational companies that are the bearers of economic forces, they are highly productive and are a source not only economic growth but also social progress, create high value for customers, new jobs in less economically developed countries or system of care for staff development and apply a high level of social and environmental responsibility, etc. Blažek et al. (2011), however, point out the dangers of extremely large economic strength of those companies and stemming from the political strength. They warn that this in principle and in fact anti-democratic organization, subjecting its entire business, maximizing profits, are becoming more powerful than many governments. The main task of subjects of region is therefore to support the benefits of that large global concern and eliminate possible shortcomings that could have a negative effect on regional development.

Theoretical framework

The literature review is dealing with the regional development including other related aspects with a focus on the influence and importance of businesses on regional development. According to Wokoun (2008), regional development is understood at the two basic approaches, from a practical and an academic standpoint. Practical approach focuses on higher utilization and increasing the potential systematically restricted area leading to the competitiveness of the private sector, the standard of living of the population, the state of the environment, etc. The academic approach focuses on the application of economics, geography and sociology, addressing the relationships, processes and phenomena systematically defined region. Its integral part is also a more efficient allocation related to the economic problem of the optimal use of resources to achieve maximum output (Hučka, M., 2008). Binek and Galvasová (2011) consider that regional development is a process of positive changes, both quantitative and qualitative characteristics of certain areas. Creating a well-founded concept of

regional development requires having not only appropriate analytical information on the level of regional development, but also quality facilities enabling objective synthesis of foresight of regions (Slaný et al., 2011). We can also reach a wider view of the concept that is defined as a comprehensive development of strategies that enables using economic tools and technologies to meet the social needs of people, material and spiritual, while fully respecting environmental limits (Rynda, 1995). The definition of sustainable development involves the economic, environmental and social pillars (Moldan, 2011). In practice, often these pillars come into conflict (Mezřický, 2005). Pillars are complementary, the concept of sustainability must always be viewed in a broad context.

The degree of regional development can be measured by many indicators. Sustainability Indicator is appropriately selected entity. According to Třebický (2006), it expresses the evolution of a phenomenon unit. The indicators are the result of processing and interpretation of primary data in a broader context. According to Kocmanová (2010) indicators are an empirical model of reality Individual types assess both the economic level, employment, education, and business investment, infrastructure and the environment. The most common measurement is required by the unemployment rate and the amount of economic output and GDP per capita (Hrabánková et al., 2011). Competitive advantage is more associated with the ability to innovate and lead the market still something new. Competitiveness factors are taken at four systematic levels: meta, macro, micro and meza. (Methodology, 2011; Adámek et al., 2006; Viturka et al., 2010)

Companies have a big impact on the competitiveness of regions. Therefore, it is important to focus on the quality of the business environment. Within the quality of the business environment, which is based on a business approach, the most significant factors are considered as availability of labor, proximity to markets, concentration of major companies, the quality of workforce, the price of real estate, cost of labor, the presence of foreign companies, the proximity of international airports, supporting services and environmental quality of the area. According to Porter (2008), microeconomic competitiveness is explained by the following factors: inputs and demand, generated strategy and the nature of competition, factors generated by the presence of related supporting industries and government influence and chance. Competitiveness is in fact defined as "the capability of an economy to attract and maintain firms with stable or rising market shares in an activity, while maintaining stable or increasing standards of living for those who participate in it" (Huggins and Izushi, 2008).

The primary difference in the competitiveness of companies and regions is that long-term decline in the competitiveness of the regions does not lead to forcing out of the market, but to reducing the living standards of its population, and the associated reduction in their political and economic positions. Beneš (2006) has defined three primary directions of competitiveness: *external concept of national competitiveness* and *aggregate concept of and comprehensive concept of competitiveness*. According to Blažek et al. (2008), the internal factors of business competitiveness include: innovation activity, the ability to be flexibly adapted, product quality, labor costs, other costs, the level of workers' skills, customer care, access to financing, trade mark. The external factors include: competition, bargaining power of buyers, bargaining power of suppliers, interest in employment, corruption, support of state authorities, local authorities support, product markets.

Regional competitiveness could be combined with a relatively precisely defined competitiveness at the micro level, i.e. at the company level. The competitiveness of companies is associated with their ability to consistently and profitably build products that meet market requirements (Viturka et al., 2010; Mikoláš, 2005). Regional competitiveness cannot be regarded as neither macroeconomic nor microeconomic concept. A region is neither a simple aggregation of firms nor a scaled version of nations (Gardiner et al., 2004) and the meso-level it characterizes is to be described. Meyer-Stamer (2008) stated: "We can define competitiveness of a territory as the ability of a locality or region to generate high and rising incomes and improve livelihoods of the people living there." Huggins (2003) underlines, in fact, that "true local and regional competitiveness occurs only when sustainable growth is achieved at labor rates that enhance overall standards of living." The main components of economic and development potential of regions, determining regional competitiveness is following (Viturka, 2007): economic and innovative performance; the extent, intensity and structure of economic activity; institutions and business support; Human Resources; geographic location, transportation availability and settlement structure.

When assessing the regional competitiveness, the Regional Competitiveness Index has been calculated based on the values of indicators in all the 11 pillars (Institutions, Macroeconomic Stability, Infrastructure, Health, Quality of Primary & Secondary Education, Higher Education & Training, Labor Market Efficiency, Market size, Technological readiness, Business sophistication, Innovation), (Annoni, Kozovska, 2010). Currently, the index assesses the competitiveness of 139 countries (Slaný et al., 2010).

Methodology

The main aim of this paper is to analyze and evaluate the economic, social and environmental importance and position of the company Foxconn in Pardubice region and its influence for other regional development. The main research methods are: case study analyzing the financial and regional position of Foxconn in Pardubice region, methods of financial analysis that evaluate the economic development of Foxconn in years 2000 – 2014 and methods of situational analysis (SWOT analysis, CBA analysis and regional analysis) with help of analysis of internal documents and annual reports of Foxconn and personal interviews with managers. The other purpose of the paper is to evaluate the current corporate strategy of company Foxconn and its influence for the regional development.

Case Study – Company Characterization

Company Foxconn, based in Taiwan, belongs among the world's largest manufacturer of electronics and computer components manufactured for other companies such as Apple, Intel, Hewlett-Packard, Sony, Microsoft, Motorola and Cisco. It manufactures all the components of a personal computer, with the exception of chips. Foxconn was established in 2000 as a regional headquarters of Foxconn in Europe. It is distributed in three cities - Pardubice, Kutná Hora and Prague. During the first three years, the company ranked in the Top Ten companies in the Czech Republic. The main reasons for the decision to invest in this region was educated competitive force, strategic location between a large EU market and the emerging markets of Eastern Europe and investment incentives. Nowadays, Foxconn is planning to invest in the next five years in several projects in Pardubice region. In particular, the project "Foxconn4Tech" focused on robotics and automation of industrial systems, not only for their operations, but also externally for other companies. The intention project to "Foxconn Trade" in the field of e-commerce is to expand electronic trading platform for European markets and providing SMEs the ability to distribute and sell its products to Asia. The aforementioned projects will be supported by the project "Smart City" (revitalization of the former site of Tesla Pardubice, residential use with a wide range of services, with an emphasis on ecology and architectural and technological maturity).

Results

Strengths and weaknesses, threats and opportunities Foxconn shows the SWOT analysis (see Tab. 1). SWOT analysis is based on the method of determining the weights and vector analysis. To each factor of strengths and opportunities, the positive points are assigned from 1 to 5 (1 - the smallest importance, 5 - the highest importance) and to weaknesses and threats, the negative points are assigned from -1 to -5 (-1 - the highest importance in, -5 - the smallest significance). Additionally, each factor is assigned by weights according to their importance. Furthermore, the summary of internal analysis (strengths and weaknesses) as well as the summary of external analysis (opportunities and threats) is provided. At the conclusion, the balance assessment of SWOT analysis is provided. Within the vector analysis, sums of factors are provided as a vector plotted in Picture 1. At the end, the resulting vector is derived, which characterizes the current strategic position of Foxconn. The vector analysis shows a strong offensive position that reflects a progressive investment strategy of Foxconn. SWOT analysis has showed the recent global crisis is not reflected in a marked decline in production and exports of Foxconn. Conversely, the management sees opportunity in crisis, because despite the world recession, the company has been able to respond to changing market conditions faster than the competition. The strengths of the company include particularly efficiency, quality and speed of production, all cheaper than if the customer is trying to make the production itself. Thanks to them, the company acquires new customers who are not satisfied with the competition. Moreover, the company is very flexible, production lines are within a few days reorganized to reflect a new project.

Conversely, the weakness is fluctuation of employees, which is around 20%. The company uses mostly foreign workers to compensate the lack of domestic labor and fluctuations in production volumes and also uses agency workers. Currently, largest opportunity is the shifting less demanding technologies, i.e. less profitable production, in other European countries and vice versa focusing on products with higher added value or requiring complicated processes and automation. The biggest threat is the lack of manpower and a gradual increase in prices of energy and other inputs.

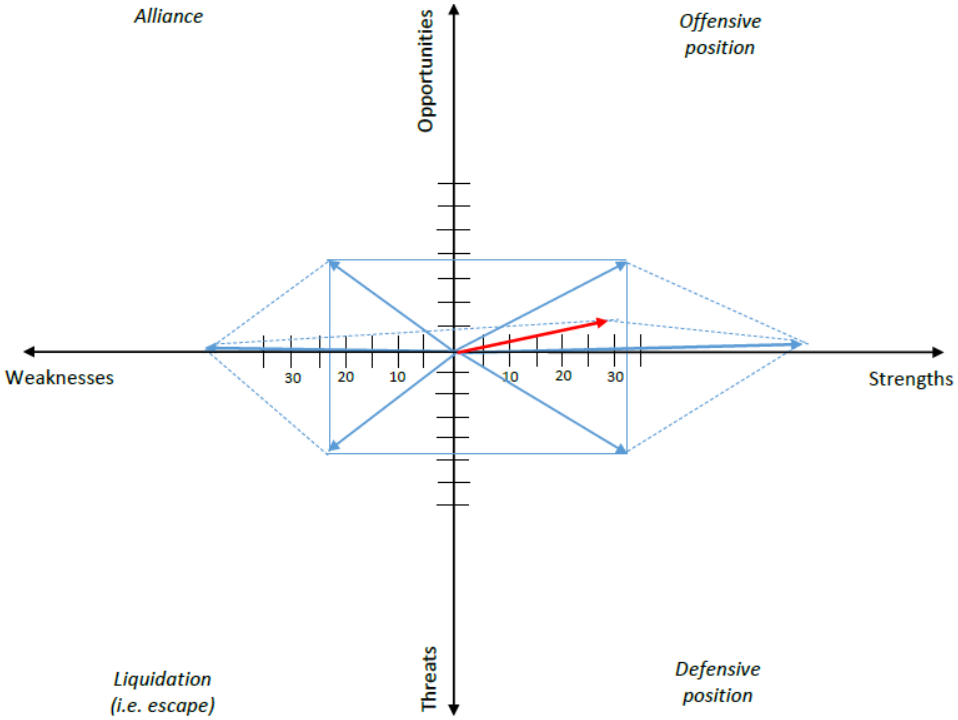

Fig. 1: Vector analysis of Foxconn based on SWOT analysis
Source: own

Tab. 17: SWOT analysis of Foxconn

Strengths	Weights	Points	∑	Weaknesses	Weights	Points	∑
Stability of exports volumes	0.05	5	0.25	Fluctuation of employees	0.05	-5	-0.25
Provider of comprehensive services in one place	0.2	4	0.8	Low motivation of employees in manufacturing	0.1	-5	-0.5
Competitiveness	0.05	3	0.15	High labor costs	0.15	-4	-0.6
Production flexibility, custom production	0.1	3	0.3	Little added value to the product	0.2	-2	-0.4
Production quality, its price advantage	0.2	4	0.8	Small automation of working lines	0.2	-1	-0.2
Low cost of storage (JIT)	0.1	5	0.5	Large number of sales prices	0.1	-3	-0.3
Custom service	0.2	2	0.4	Poor application of IT opportunities	0.1	-2	-0.2
Sophisticated educational system	0.05	3	0.15	Little research team	0.1	-2	-0.2
Equal employment opportunity	0.05	2	0.1	-	-	-	-
Summary	**1**	**32**	**3.45**	**Summary**	**1**	**24**	**2.65**
Summary of strengths and weaknesses = 3.45 – 2.65 = 0.8							

Opportunities	Weights	Points	∑	Threats	Weights	Points	∑
Expansion into other markets	0.2	4	0.8	Lack of domestic workforce	0.2	-5	-0.1
The change of product structure with higher added value	0.2	3	0.6	Fluctuations in production volumes in the regions of action	0.15	-4	-0.6
Development of new technologies	0.1	2	0.2	Fluctuations of crown	0.1	-3	-0.3
Integration with the EU - dismantling barriers	0.05	3	0.15	The increase in energy prices and inputs	0.05	-3	-0.15
Increasing the volume of orders of existing customers and receiving new customers	0.1	4	0.4	Depending on developments in the economies of Eurozone	0.2	-2	-0.4
The return to growth in orders	0.2	2	0.4	Economic and political influences	0.15	-2	-0.3
Specialization and diversification of production	0.05	3	0.15	Rapidly emerging competition	0.05	-1	-0.05
Increasing staff expertise	0.05	2	0.1	Rapidly aging technology	0.1	-4	-0.4
Cooperation with universities	0.05	1	0.05	-	-	-	-
Summary	**1**	**24**	**2.85**	**Summary**	**1**	**24**	**2.3**
Summary of opportunities and threats = 2.85 – 2.3 = 0.55							
SWOT analysis balance = 0.8 + 0.55 = 1.35							

Source: own

Financial Analysis of the Company

Foxconn for the years of its existence experienced dynamic economic growth. In the years, 2000 – 2002 the company made a loss. Expansion of services in 2002 by establishing a subsidiary, company significantly increased consolidated revenues and profits. In 2007 a new subsidiary was established, which was so much cost-consuming, that the following year the parent company ended with appreciable loss. After 2003, with the exception of 2008 and 2011, the company reaches a profit. Development of indicators EAT, EBT and EBIT illustrates Fig. 2. The second highest profitability was reached over the last three years (2012 – 2014). In 2014, the company achieved 22% growth in consolidated revenues 122,203 million CZK compared to 2013. With this consolidated revenues, the consolidated profit was 1,418 million. CZK, which represents a 40% increase compared to profit from 2013. Compared to 2012, Foxconn showed an 8% decrease in consolidated revenues (i.e. 108 952 million CZK in 2012). Despite this reduction, the consolidated profit increased to 1,010,101 million CZK in 2013.

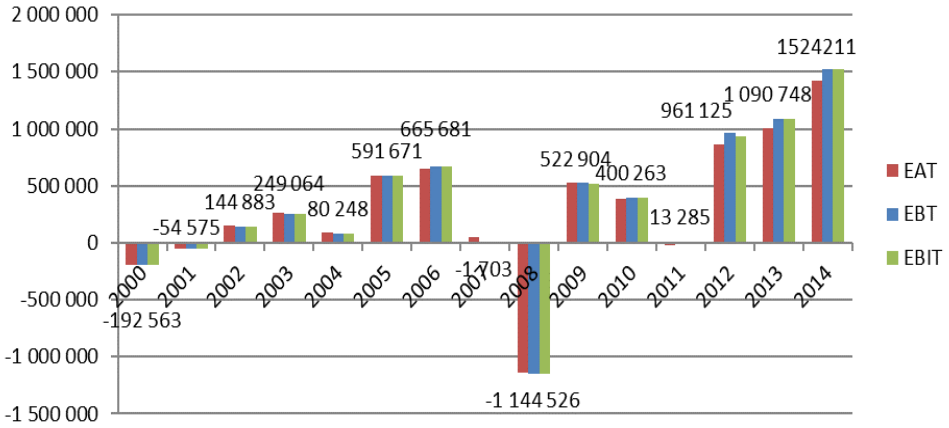

Fig. 2: Income development of Foxconn (2000 – 2014), v thousand CZK

Source: own based on annual reports of Foxconn

Development of ROA, ROE and ROCE in the years 2000 – 2014 is shown in Figure 3. The highest ROA was achieved in the years 2012 – 2014, between 5 – 6%. Surprisingly, the highest ROE was achieved in 2001, namely 535%, 100% in 2000, followed by 83% in 2003 and 60% in 2005. Since 2012, ROE and ROCE is moving between 17 –1 9%. Negative profitability was achieved in years of loss, i.e. 2000 – 2002, 2008 and 2011.

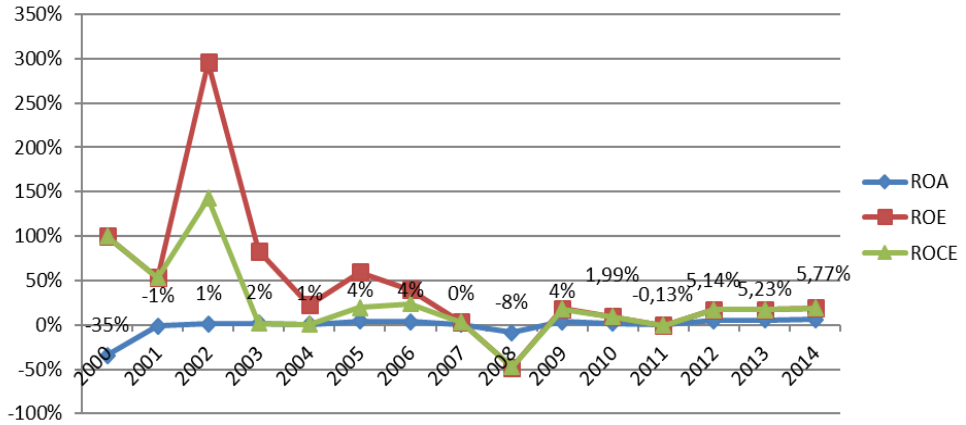

Fig. 3: ROA, ROE and ROCE of Foxconn (2000 – 2014), in %

Source: own based on annual reports of Foxconn

Figure 4 shows that, apart from 2004, all indicators of current ratio, quick ratio and cash ratio do not reach the recommended values. This information does not mean that Foxconn has been unable to pay its current liabilities, but shows that the company applies an aggressive investment strategy, which

is based on lower levels of liquid resources. These liquid resources are used to further develop and growth of the company.

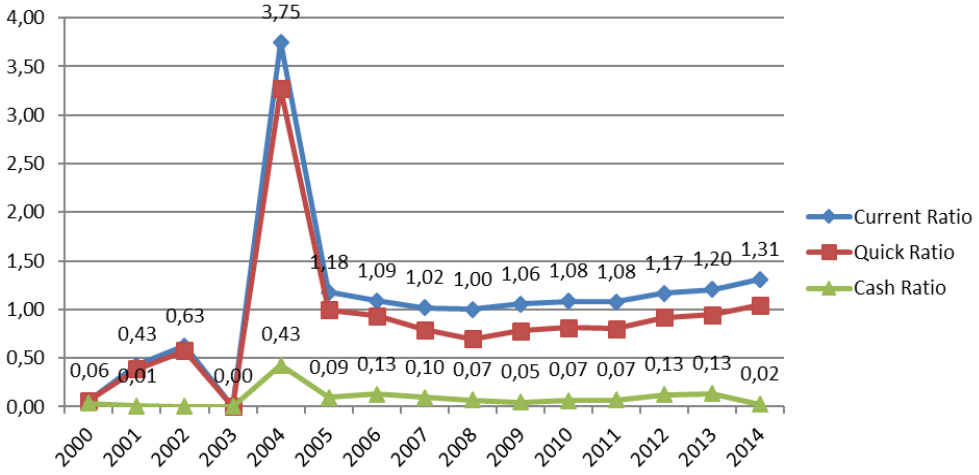

Fig. 4: Liquidity development of Foxconn (2000 – 2014), in %

Source: own based on annual reports of Foxconn

In the years 2000 – 2004, Foxconn reported a nearly 100% of the debt. Since 2005, total debt decreased from 91% to the current 68% (see Fig. 5). Debt financing of the company is made almost entirely of short-term resources, especially short-term liabilities. Long-term debt and bank loans are not almost used. The current rate of self-financing increased to 30%. High debt levels correspond with the progressive and pro-growth strategy of the company. Indicator of long-term coverage, which determines the rate of capitalization of the company with the ideal values around 1, moved in negative values in the years 2000 to 2002 because of losses. Only in 2004, this indicator was just 1. This value fell down sharply in 2007 to a value of 0.11. This value indicates that the company is deeply undercapitalized, i.e. fixed assets of the company are partially covered by also short-term financial resources. After establishing a subsidiary Foxconn Technology Ltd. in 2008, this indicator began gradually increasing to the current value of 0.3. Despite the gentle growth, the company is still undercapitalized.

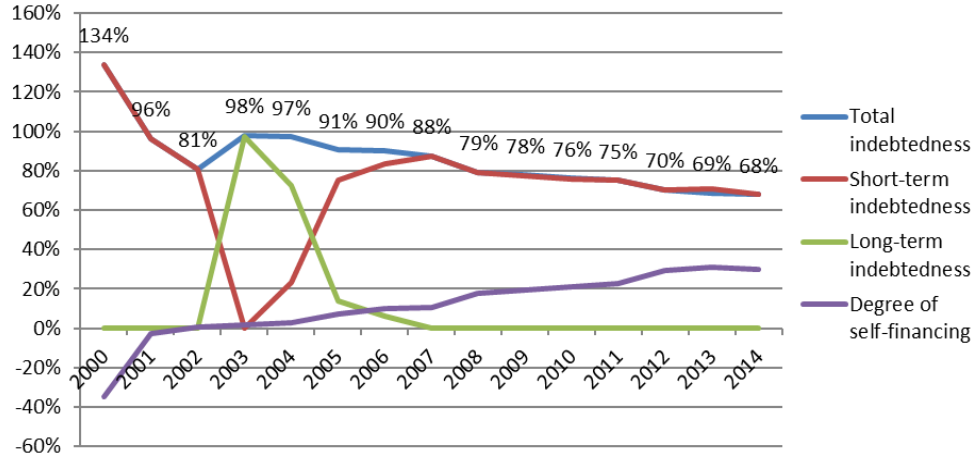

Fig. 5: Indebtedness development of Foxconn (2000 – 2014), in %

Source: own based on annual reports of Foxconn

In 2000, Foxconn began with a total value of assets 557.362 million CZK. In 15 years of existence, value of company´s assets increased to 24.553 billion CZK, i.e. by 4,405%. The assets consist of approximately 90% of current assets and 10% of fixed assets. The largest share of current assets consists of short-term debts (78%), while the smallest share consists of long-term receivables, which are in addition to the 2004 zero. Foxconn is approximately 70% funded by short-term external sources, 30% by own resources, except for years 2000 – 2002, which were financed entirely by

external sources. This capital structure fully corresponds to the current trend of funding for production and industrial companies. On the other hand, the company is significantly undercapitalized, In the future, the company should focus on optimizing the capital structure and structure of financing assets and other activities of the company.

Evaluation of position of Foxconn in region

Regional action of Foxconn in the Czech Republic reaches into the Pardubice and Hradec Králové region. The Pardubice region has the fourth lowest proportion of unemployed persons (see Figure 6). In April 2016, this share amounted to 4.4% of the number of job seekers 15,102 and the number of vacancies 8,425. The proportion in comparison with the Czech Republic was lower by 1.3%. Districts Pardubice and Chrudim belong among the regions with below-average unemployment. Pardubice district has 3.9% (16th lowest proportion of unemployed) and the Chrudim district 4.4% (22nd lowest proportion of unemployed). The other observed counties have a very low proportion of unemployed persons. It is always less than 5%. For the territory of municipalities with extended scope, vacancies are even more than the number of jobseekers. A development in Pardubice district shows a decreasing amount of available labor force. Not only the proportion of unemployed and the number of candidates decreases, but also the growing number of vacancies.

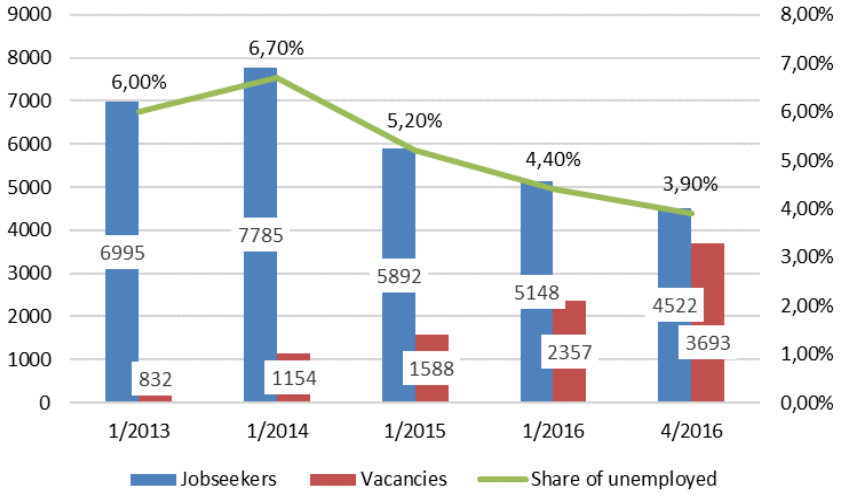

Fig. 6: Development of the number of job seekers, vacancies and the proportion of unemployed persons, township Pardubice

Source: Ministry of Labor and Social Affairs

In 30th April 2016, 15.673 unemployed was recorded in Pardubice Region (in the monitored districts Chrudim 3,255, and Pardubice 4,522), 2,813 persons were with disabilities. The 50+ age category is dominated among jobseekers (their share is at about one-third). According to specialization in the Pardubice region, the most important group of jobseekers are unskilled laborers (4,697) followed by workers in services and sales (2880), craftsmen and repairmen (2,121) and officials (1,889). A comparison of the structure of jobseekers and vacancies shows an obvious mismatch in the labor market. From the employer's perspective, it seems to be problematic qualification "machine operators, assemblers". The district Pardubice is being demanded 1,444 workers, while the candidates is 540. It is expected that long-term solution is to increase wage levels.

Tab. 2: Jobseekers and vacancies by professional orientation, Pardubice Region and its districts, 30th April 2016

	Chrudim		Pardubice		Pardubice region	
	Vacancies	Jobseekers	Vacancies	Vacancies	Jobseekers	Vacancies
Legislators and executives	16	26	11	66	60	154
Specialists	57	110	227	284	432	696
Technicians and associate professionals	94	212	142	400	487	1046
Officials	30	390	126	688	242	1889
Workers in services and sales	257	612	282	875	968	2880
Skilled workers in agriculture	4	41	8	35	39	175
Craftsmen and repairmen	351	524	495	478	1754	2121
Machine operators, assemblers	164	284	1 444	540	2580	1692
Laborers	185	1 028	958	1 077	1863	4697
Employees in the armed forces	0	2	0	7	0	10
Not stated	0	26	0	72	0	313

Source: Ministry of Labor and Social Affairs

Most vacancies are in the field of manufacturing. Throughout the Pardubice region, it is 2,971. In the case of the monitored districts Pardubice and Chrudim, it is in total 1,564. The share of long-term unemployed in the Pardubice region reaches values of 33.9%, in the district Pardubice it is 27.8% and 32.1% in district Chrudim. The location of these candidates on the job is difficult on the labor market, especially with regard to loss of work habits. Among the highest proportion of unemployed in the Pardubice region has the education group of secondary vocational education with indenture (5,819). Group with primary education or no education includes a total of 4,448 people. Full secondary technical education without apprenticeship involves 2,506 people. Very low unemployment is among university graduates. The Region has registered only 647 people with university education and other 294 with bachelor's degrees. Gross monthly wage is statistically determined on the regional level. For manual workers, the average gross monthly wage is 20,646 CZK and 30,062 for non-manual workers (in 2015). The median for manual workers in the same period amounted to 19,539 CZK for non-manual workers 25,591 CZK.

Economic position of Foxconn in region

To illustrate the importance of Foxconn, comparing the volume of sales with GDP can be used. In 2014, the sales reached value of 117.984 million CZK. GDP of Pardubice region in 2014 reached 169.049 billion CZK. GDP of the CR in current prices amounted to 4,260,886 billion CZK in 2014.

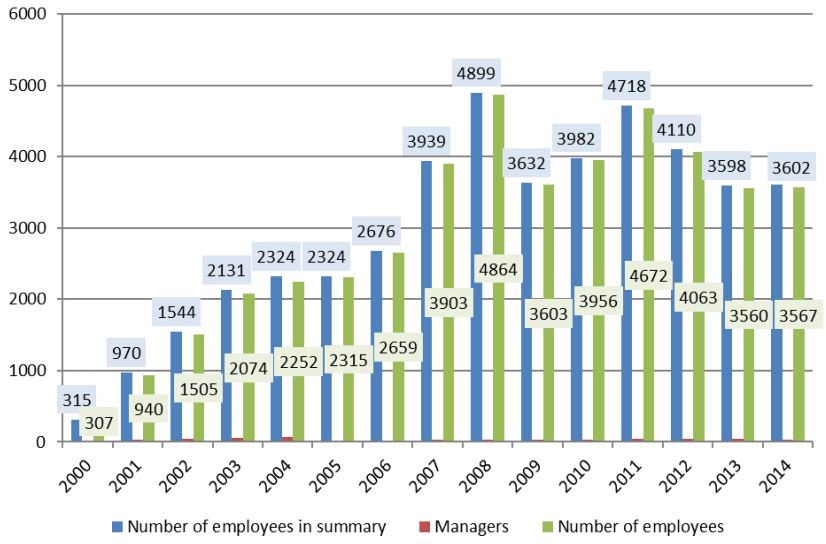

Fig. 7: Number of employees in Foxconn in 2000 - 2014

Source: own based on annual reports of Foxconn

Foxconn is a major employer, not only regionally but also nationally. Figure 7 shows the development of staff and the number of managerial staff Foxconn in 2000 – 2014. Staff base has

grown from the original 315 workers to 3602, i.e. increase in the 15 years of existence of the company by 1181%. A significant jump increase in the number of employees was recorded with the establishment of subsidiaries in 2002 and 2007. The highest number of workers (4899) was in 2008 and, the downsizing of production and efficiency and cost savings caused a decrease in the number of employees by 26.4% at current 3,602.

Importance of Foxconn can be demonstrated in the development of the ratio of the number of employees and number of employees of the Czech Republic and Pardubice region. The share of company in the total number of employees of the Czech Republic is about one tenth percent. From 2008 to 2014, the share of Foxconn in the employment of Pardubice region ranged between 1.65% and 2.32%. Importance of Foxconn as an employer in the region will grow at about 3%.

Tab. 4: Development in number of employees, 2008 – 2014

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Czech Republic	4 444 992	4 336 118	4 251 402	4 230 154	4 255 342	4 295 858	4 326 063
Pardubice region	218 708	207 229	198 103	203 534	208 119	209 440	218 360
Foxconn	4 899	3 632	3 982	4 718	4 110	3 598	3 602
Share of employees Foxconn / CR	0,11%	0,08%	0,09%	0,11%	0,10%	0,08%	0,08%
Share of employees Foxconn / PAR	2,24%	1,75%	2,01%	2,32%	1,97%	1,72%	1,65%

Source: own based on data from Czech Statistical Office and annual reports of Foxconn

Chart 7 shows that Foxconn has raised its share at a time when the number of employees declined in both the Czech Republic and in the case of the Pardubice region.

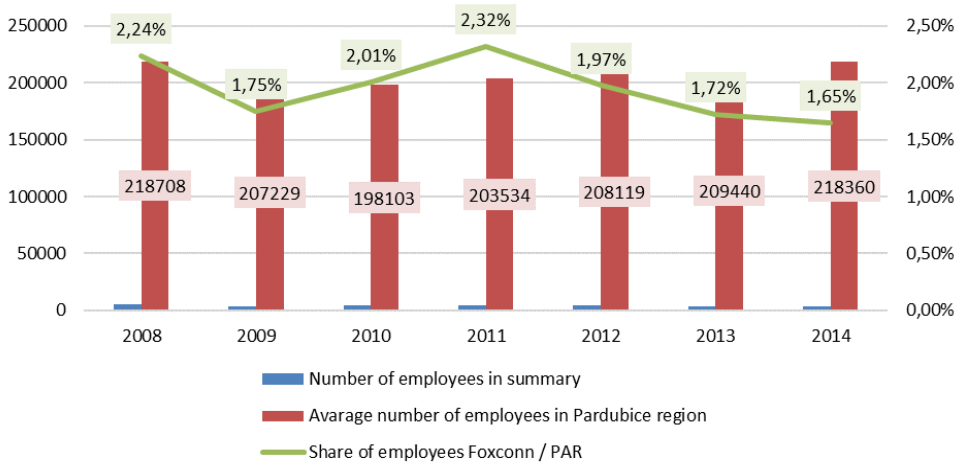

Fig. 7: Number of employees in Pardubice region, share of Foxconn

Source: own based on data from Czech Statistical Office and annual reports of Foxconn

For the Pardubice region, Foxconn has an irreplaceable role in providing job offers, even though beside Czech employees, Foxconn largely use foreign workers mainly from Vietnam, Mongolia and Slovakia. Those interested in the job offers is offered the sophisticated system of recruitment, including the adaptation program that includes initial training, mentoring and various trainee programs for students of secondary schools and universities based on cooperation between schools and companies. The company is one of the largest employers in the Pardubice region. Foxconn belongs among the most important companies in the manufacturing industry in the Czech Republic. In 2014, Foxconn reached the third highest rate of profit per 1 employee of the monitored companies see Table 5.

Tab. 5: Comparison of profit, revenues and number of employees of leading companies in manufacturing industry in the CR, in 2014, thousands CZK

Company	Profit	Revenues	Employees
ŠKODA AUTO, a.s.	21 349	299 318	26 765
Siemens s.r.o.	2 192	19 335	6 773
BOSCH DIESEL, s. r. o.	458	21 673	4 032
FOXCONN CZ s.r.o.	1 524	117 984	3 602
Toyota Peugeot Citroën Automobile Czech, s.r.o.	366	39 277	2 528
Panasonic AVC Networks Czech, s.r.o.	1 209	21 214	1 014

Source: Annual reports in 2014

Annual turnover with regional companies, or companies that have a local office in the region, is about 2 billion CZK. This is especially the packaging materials and suppliers of different services. When the number of employees is 4 thousand, then 0.5 mil. CZK accounts per employee. The share of SMEs on supplies is at a level of about 2% of the total turnover (CZK 2 billion). The effort of Foxconn is the percentage moderate growth of local suppliers from year to year, and increased the proportion of the total number of suppliers. Up to 30% of the companies, with which Foxconn does business, are companies with regional representation. More than 50% of the goods are supplied from locally built warehouses located within a distance of 20 km from Foxconn in Pardubice. Production expansion will bring more than 1 billion CZK of additional contracts for regional companies and SMEs.

Social and environmental position of Foxconn in region

Foxconn has established a Social and Environmental Responsibility (SER). The basic document of the program SER is Electronic Industry Citizenship Coalition Code of Conduct. It describes the main principles and commitments of the integrated Foxconn management system. In order to improve compliance with the requirements of SER gradually, Foxconn introduces new elements in the international standards ISO 14001 and OHSAS 18001. In recent years, part of the qualification requirements for suppliers of Foxconn became requirements arising from the Electronic Industry Code. Foxconn has set Substance Policy, which provides information to suppliers on environmental requirements for the product. Expenditure on environmental protection in 2015 amounted to 8,871,147 CZK. In the social sphere, Foxconn spent in 2015 the amount of CZK 1,101,815, especially in the education of children and youth, health and support for handicapped or underprivileged. Among the most significant events of 2015, Foxconn includes schools, promotion of urban festivals, Multicultural Week, Festival of Science and Technology AMAVET for high school students and others. In the form of sponsoring contest, Foxconn pays annually to CZK 400 000 for projects on predetermined topics.

Discussion and Conclusions

Financial analysis shows that Foxconn applies a progressive investment and financial strategy, focusing on growth in profitability, generating high levels of income, which are then reinvested into further development. With a focus on high ROE, which ranges between 17 and 19%, the company operates with lower levels of liquidity, i.e. the funds are tied up to short-term assets and are used to finance operations of the company and other investment activities. This strategy caused the higher the rate the company's debt, which currently reaches 70%. This debt rate consists mainly of short-term liabilities. the other 30% creates own resources. This capital structure fully corresponds to the current trend of funding for manufacturing companies. This creates the effect of financial leverage and reduces the average cost of capital. On the other hand, the company is significantly undercapitalized. In the future, the company should focus on optimizing the capital structure and structure of financing assets and other activities of the company. The overall structure of assets is currently 90% in current assets, 10% in fixed assets. The largest share of the current assets is in short-term receivables (78%), 20% of current assets are in inventories. The receivables turnover period is over two months, inventory turnover period is on average of 16 days. These values indicate the high volume of orders, with a maturity of two months, which are able to generate higher net profits and effective inventory management. The current value of the assets amounts to 24,557 billion CZK, which is an increase by 4,405% compared to 2000. The company also shows an increase in labor productivity and capital

productivity, especially among 2012 – 2014. Growth in labor productivity was caused by higher personnel amenities by capital. Since labor productivity is growing faster than productivity of capital, it can be stated that the company in recent years is able to effectively use all of your input sources. It can be stated Foxconn belongs among financially stable and dynamically developing company, whose main priority is to implement pro-growth and investment strategy (confirmed by SWOT analysis in offensive position), which has an important contribution to the further development of the region.

Regional action of Foxconn in the Czech Republic reaches into the Pardubice and Hradec Králové region. This area is characterized by very low unemployment. Available labor force is very limited. In the case of realization of the investment, the maximum displacement of newly created jobs can be expected, i.e. the newly created jobs will lead to reduction of jobs elsewhere. Foxconn is a major employer, not only regionally but also nationally. From 2008 to 2014, the share of Foxconn on employment of region was between 1.65 – 2.32%. Foxconn expects that in the next 5 – 7 years will create 2,550 – 2,650 new jobs. The planned adoption of the new employees (due to limited available labor force) will increase the labor costs in the region. Besides the positive impact on the labor market, it can be further identified that the Foxconn supports technological development, export, stimulate SME, contributes to the positive impact on the image of the CR and supports non-profit activities.

Acknowledgement

This paper has been prepared in terms of the project IGA of the Mendel University in Brno titled as "Aspects of Strategic Development of Small and Medium-sized Enterprises" with registration number FRRMS - IGA - 2016/006.

Literature

ADÁMEK, P., CSANK, P., ŽÍŽALOVÁ, P. *Regionální hospodářská konkurenceschopnost: příručka pro představitele veřejné správy*. 2006. Available at: www.czechinvest.org/data/files/prirucka-verejna-sprava-208.pdf

ANNONI, P., KOZOVSKA, K. *EU Regional Competitiveness Index*. 1st ed. European Commision. Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/2010_competitiveness_index.pdf

BENEŠ, M. *Konkurenceschopnost a konkurenční výhoda*. 2006. Available at: https://is.muni.cz/do/econ/soubory/oddeleni/centrum/.../wp2006-05.pdf

BINEK, J., GALVASOVÁ, I. *Rozvojový interaktivní audit*. 1. vyd. Brno: GaREP, 2011. ISBN 978-809-0430-891.

BLAŽEK, L. et al. *Nadnárodní společnosti v České republice (kvalitativní a kvantitativní výzkum)*. 1. vyd. Brno: Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5677-0.

BLAŽEK, L., VITURKA, M. et al. *Analýza regionálních a mikroekonomických aspektů konkurenceschopnosti*. 1. vyd. Brno: Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4787-7.

GARDINER, B., MARTIN, R., TYLER, P. Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions. *Regional Studies*, 2004, Vol. 38, pp. 1045-1067. ISSN 0034-3404.

HRABÁNKOVÁ, M. *Faktory regionálního rozvoje a jejich vliv na sociálně-ekonomický potenciál regionu: vědecká monografie*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2011. ISBN 978-807-2047-529.

HUČKA, M. *Vznik a příčiny územních nerovností. Regionální disparity, Regionální disparity*, Working papers, č. 1, EF VŠB-TU, OPF SU, Ostrava 2008.

HUGGINS, R. Creating a UK Competitiveness Index: regional and local benchmarking. *Regional Studies*, 2003, Vol. 37, No. 1, pp. 89-96. ISSN 0034-3404.

HUGGINS, R., IZUSHI, H. *UK Competitiveness Index 2008*. University of Wales Institute, Cardiff – UWIC: Centre for International Competitiveness – Cardiff School of Management. [online]. 2008. [quot. 2016-08-08]. http://www.cforic.org/downloads.php.

KOCMANOVÁ, A. Udržitelnost: *Integrace environmentální, sociální a ekonomické výkonnosti podniku*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2010. ISBN 978-80-7204-744-4.

METODIKA. *Hodnocení regionální konkurenceschopnosti krajů a správních oblastí obcí s rozšířenou působností*. [online]. 2011. [quot. 2016-08-08]. Available at: www.regiopartner.cz/cz/download/1404041849/?at=1

MEYER-STAMER, J. Systematic Competitiveness and Local Economic Development. In *Shamin Bodhanya* (ed.): Large Scale Systemic Change: Theories, Modelling and Practices. [online]. 2008. [quot. 2016-08-08]. Available at: http://www.meyer-stamer.de/2008/Systemic+LED_SouthAfrica.pdf.

MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 8073670038. 10.

MIKOLÁŠ, Z. *Jak zvýšit konkurenceschopnost podniku: konkurenční potenciál a dynamika podnikání*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-1277-6.

MOLDAN, B. *Ekologická dimenze udržitelného rozvoje*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 8024602466.

PORTER, M. E. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. 1st ed. London: Simon and Schuster, 2008. ISBN 978-14-165-9584-7.

RYNDA, I. *Politologie*. 1. vyd. Olomouc: FIN, 1995.

SLANÝ, A. et al. *Konkurenceschopnost a stabilita*. 1. vyd. Brno: Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5336-6.

SLANÝ, A. et al. *Konkurenceschopnost, růstová výkonnost a stabilita české ekonomiky*. 1. vyd. Brno: Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5656-5.

TŘEBICKÝ, V. Indikátory udržitelného rozvoje. In *Místní Agenda 21 – Informace, postupy, kritéria (Příloha 7*). Praha: CENIA, [online]. 2006. [quot. 2016-08-08]. Available at: http://www.cenia.cz/web/www/webpub2.nsf/$pid/CENMSFK2CK1O/$FILE/07_Indikatory%20UR.pdf.

VITURKA, M. Konkurenceschopnost regionů a možnosti jejího hodnocení. *Politická ekonomie*, 2007, Vol. 55, No. 5, pp. 637-658, ISSN 0032-3233.

VITURKA, M. *Kvalita podnikatelského prostředí, regionální konkurenceschopnost a strategie regionálního rozvoje České republiky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3638-9.

WOKOUN, R. et al. *Regionální rozvoj: (východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování)*. 1. vyd. Praha: Linde, 2008, 475 s. ISBN 978-807-2016-990.

Contact Address:

Ing. Veronika Svatošová, Ph.D., Ing. Milan Damborský, Ph.D., Ing. Zuzana Svobodová
Mendel University in Brno, Faculty of Regional Development and International Studies,
Třída Generála Píky 2005/7, Brno, 61300
veronika.svatosova@mendelu.cz,
milan.damborsky@mendelu.cz,
zuzana.svobodová@mendelu.cz

Význam strategie v malém a středním podnikání

The Importance of Strategy in Small and Medium-sized Entrepreneurship

Veronika Svatošová, Zuzana Svoboová, Martin Šauer

Abstrakt:

Současná praxe i výzkumy ukazují, že vhodně sestavená a implementovaná podniková strategie je rozhodujícím faktorem rozvoje malého a středního podnikání. Úspěšná strategie je determinována mnoha faktory, které mnohé podniky z oblasti malého a středního podnikání podceňují. Příspěvek se zaměřuje na hodnocení významu strategie pro rozvoj MSP. Hlavním cílem příspěvku je vyhodnotit, jaký význam vybraný vzorek malých a středních podniků přisuzuje podnikové strategii a strategickému řízení. Dílčím cílem bylo zjistit, jak vybrané podniky hodnotí důležitost definovaných nástrojů strategického rozvoje. Hlavní výzkumná metoda je osobního dotazování doplněná o vybrané metody statistické indukce pro verifikaci formulovaných hypotéz. Výzkum potvrdil, že všechny nástroje strategického rozvoje nejsou pro zkoumané podniky stejné důležité. Lze vyhodnotit, že sledované podniky považují strategii při rozvoji podniku za významnou, ačkoli pouze 57 % z nich má formulovanou strategii. Jednotlivé funkční a podnikové strategie a definované oblasti nejsou sledovanými podniky považovány za stejně významné.

Klíčová slova:

malé a střední podnikání, podniková strategie, nástroje strategický rozvoje, oblasti strategického řízení, vícenásobná regresní analýza, Kruskal-Wallisův test, Friedmanův test

Abstract:

The current practice and researches show that a properly prepared and implemented corporate strategy is a decisive factor in the development of small and medium-sized enterprises. A successful strategy is determined by many factors that many enterprises from small and medium-sized entrepreneurship underestimate. This paper focuses on assessing the significance of the strategy for development of SME. The main objective of this paper is to evaluate the significance that is attributed to corporate strategy and strategic management by the selected sample of SMEs. A secondary objective was to determine how selected companies assess the importance of defined strategic development tools. The main research method is personal interviews complemented by selected methods of statistical induction for hypotheses verification. The research confirmed that all strategic development determinants are not considered among examined companies as equally important. It can by evaluated the monitored companies consider strategy for business development as significant, although only 57% of them have a formulated strategy. Individual functional and corporate strategies and defined areas of strategic management are not considered by companies as equally important.

Key words:

small and medium-sized entrepreneurship, corporate strategy, strategic development determinants, areas of strategic management, multiple regression analysis, Kruskal-Wallis test, Friedman´s test

Úvod

Výsledky výzkumů (Šebestová, 2005; Barrow, 1996; Vojík, 2006; Strokes, Wilson, 2010; Analoui, Karami, 2003; Carter, Jones-Evans, 2012; Cravo et al, 2015) ukazují, že unikátní a konkurenceschopná podniková strategie je předpokladem pro dosažení a udržení silného konkurenčního postavení na trhu a předpoklad pro dlouhodobý a udržitelný rozvoj podniku. V praxi je však význam strategie podceňován (Blažková, 2007), a v malém a středním podnikání je strategické řízení často zaměňováno za operativní řízení a plánování. Uvědomění si významu strategie a strategického řízení v malých a středních podnicích (dále jen MSP) patří mezi hlavní faktory pro tvorbu pracovních míst a hospodářského růstu (Analoui, Karami, 2003). Většina MSP patří mezi

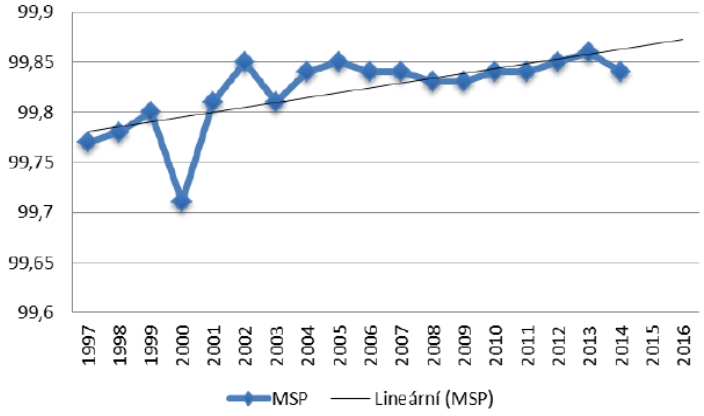
důležité složky místní, regionální a národní ekonomiky a je předmětem politické intervence. Malé a střední podniky však nevnímají strategické řízení jako jeden z hlavních předpokladů vlastní konkurenceschopnosti. Proto se příspěvek zaměřuje hodnocení významu strategie a strategického řízení v MSP.

Teoretická východiska

Význam malých a středních podniků

Pro definování MSP jsou využívané různá kvalifikační kritéria. Obecně se jedná o měřítka kvantitativní nebo kvalitativní, případně jejich kombinace. Kvantitativní kritéria rozlišování velikosti podniků jsou především: počet zaměstnanců, velikost obratu, bilanční suma, objem produkce, výše kapitálu, či výše zisku. Kvalitativní kritéria využívají věcné charakteristiky typické pro určitou velikostní skupinu podniků. Lze sem zařadit personální strukturu, vlastnictví a management podniku, kapitálové omezení a hospodářskou sílu.

MSP zaměstnávají 80 milionů občanů Evropské unie, podílejí se na tvorbě každého druhého nově vytvořeného pracovního místa a představují více než 99% evropských podniků, které vytvářejí zhruba 70% všech pracovních míst a 60% HDP EU. MSP představují 99,84% z celkového počtu podniků v ČR (MPO ČR, 2015). MSP zabezpečují 59,39% pracovních míst, podílí se na přidané hodnotě více než 53,11%, vytváří HDP více než 37% (Srpová, Řehoř et al, 2010;. MPO ČR 2015). V současné době MSP v ČR tvoří 1 124 380 podniků z celkového počtu 1 126 153 podniků (MPO ČR, 2015). Trend vývoje počtu MSP v ČR od roku 1997 je téměř stabilní. Na celkovém počtu aktivních subjektů se od roku 1997 podílí mezi 99,7 % až 99,8 %, (viz Graf 1).

Graf 1: Vývoj počtu MSP v % (1997 – 2014)
Zdroj: vlastní podle MPO ČR (2015)

Organizace spojených národů pro průmyslový rozvoj organizace (UNIDO) klasifikuje velikost podniků na základě počtu zaměstnanců (Elaian, 1996) zvlášť pro rozvojové země (tj. mikro podnik s 1 – 4 zaměstnanci, malý podnik s 5 – 19 zaměstnanci, velký podnik s 20 – 99 zaměstnanci), a zvlášť pro vyspělé země (tj. malý podnik s 1 – 99 zaměstnanci, střední podnik se 100 – 499 zaměstnanci). Steel a Webster (1992) či Osei a kol. (1993) se shodli na klasifikaci definující mikropodniky (méně než 6 zaměstnanců), velmi malé podniky (6 až 9 zaměstnanců) a malé podniky (10 až 29 zaměstnanců). Rozdělení podniků na základě podpory podnikání je nejčastěji zmiňovanou definicí uvedenou v příloze I k Nařízení Komise č. 70/20016 a v českém prostředí integrována prostřednictvím zákona č. 47/2002 Sb. Vymezení slouží pro účely při rozhodování o udělení veřejné podpory. Klasifikace MSP dle EU: mikropodniky (s méně než 10 zaměstnanci a hodnotou aktiv a ročního obratu do 2 mil. EUR), malé podniky (do 50 zaměstnanců a hodnotou aktiv a ročního obratu do 10 mil. EUR) a střední podniky (do 250 zaměstnanců a hodnotou aktiv do 43 mil. EUR a ročního obratu do 50 mil. EUR).

V porovnání s velkými podniky jsou MSP schopné se relativně lépe adaptovat na proměnlivé potřeby spotřebitele. Jejich flexibilita umožňuje rychlé přizpůsobování se změnám. Podniky mají obvykle jednoduchou organizační strukturu s velmi malým počtem úrovní řízení, což umožňuje kratší a rychlejší tok informací (Zuzek, 2015). MSP hrají rozhodující roli při tvorbě pracovních příležitostí a

obecně jsou faktorem sociální stability. Obecně pak mají konkurenční výhodu díky velmi dobré znalosti místního trhu vycházející z prostorové a psychologické blízkosti k zákazníkům. MSP rovněž působí proti posilování monopolních tendencí (Srpová, Řehoř et al., 2010). Ve srovnání s velkými podniky disponují MSP menší ekonomickou silou, mají většinou krátkou historii a jsou pro banky příliš rizikové. Z tohoto důvodu vyplývá i jejich horší přístup ke kapitálu. MSP jsou více citlivé na změny ve svém okolí. Dalším omezením je přístup ke kvalifikované pracovní síle, horší přístup k informacím a slabší pozici v soutěži o veřejné zakázky. Podle Yusofa and Aspinwalla (2000) je slabou stránkou MSP často nezáměrné potlačování týmové práce absencí delegování. Zuzek (2015) vnímá, že v podniku chybí dostatečné školení a vzdělávání zaměstnanců. Studie Schiffera a Wedera (2001) ukazuje, že se malé firmy potýkají s určitými vysokými růstovými překážkami v oblastech financování, zdanění, regulací, korupce, kriminality a protikonkurenčních praktik buď od jiných firem, nebo samotné vlády. Ačkoliv jsou MSP nositeli velkého počtu inovací, obvykle se jedná o inovace nižšího řádu a často jsou ohroženy chováním velkých, často nadnárodních firem. Další identifikovaný problém MSP je omezený rozsah zkušeností a znalostí managementu, zejména v oblasti řízení a marketingu, zastaralé technické vybavení části podniků, či technologická zaostalost.

Výzkumy v oblasti MSP (Stokes, Wilson, 2010; Analoui, Karami, 2003; Deakins, Freel, 2012; Pavlák, 2013) ukazují, že úspěch MSP závisí více na politice podniku, než na vnějších tlacích a faktorech, které na ně působí. Vnější vlivy jsou méně důležité než interní faktory, zejména chování a kompetence manažerů a schopnost vyrovnat se s prostředím MSP. Podle výzkumu (Holátová, Březinova, Kantnerová, 2015), většina zkoumaných českých MSP (60%) mají formulovanou strategii. Ve dřevozpracujících podnicích mají formulovanou strategii výrazně méně než v ostatních podnicích, strategie je formulována nejčastěji v podnicích obchodu a služeb. Nejčastěji formulovanou strategií mezi zkoumanými MSP je kvalita a stabilizace, a to bez ohledu na počet zaměstnanců nebo podnikatelské činnosti. Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR (AMSPŽ ČR, 2011) realizovala výzkum mezi 541 českými MSP, který se zaměřoval na konkurenceschopnost, bariéry v podnikání a používání inovací a moderních metod řízení. Největší bariérou podnikání je podle respondentů silná konkurence (49 %) či malá podpora státu a legislativní omezení (25 %). Pouze 3 % respondentů vidí bariéru rozvoje MSP v zastaralých metodách řízení. 98 % z nich však považuje kvalitní a koncepční řízení podniku za důležité pro jeho dlouhodobou konkurenceschopnost (Pavlák, 2013). Na druhé straně 77 % českých podnikatelů aktivně žádnou moderní metodu řízení nezná a téměř stejné procento firem žádnou takovou metodu nepoužívá.

Strategie a strategické řízení v MSP

Management společnosti společně se strategií je implementován s cílem účinně řídit podnik a vytvořit dobrou pozici (Mallya, 2007). Strategie odráží provádění výsledek kontrolních postupů a manažerských praktik používaných k dosažení cílů a sledování mise podniku (Thompson, Strickland, 1996). Sadler a Craig (2003) popisuje strategii jako záměr a poslání, silné a slabé stránky podniku, klíčové faktory úspěchu, udržitelnou konkurenční výhodu a klíčová rozhodnutí. Je to záměr, který definuje oblasti a nástroje k dosažení těchto cílů, včetně alokace významných zdrojů a propojení těchto záměrů a zdrojů s vnějším prostředím (Armstrong, Stephens, 2008, Daniell, 2004). Kotler (2003) prohlašuje, v případě, že má podnik stejnou strategii jako jeho konkurenti, nemá strategii. V případě, že strategie je odlišná, avšak snadno napodobitelná, pak je tato strategie příliš slabá. V případě, že strategie je jedinečná a obtížně napodobitelná, pak strategie slouží jako významný nástroj pro dosažení konkurenční výhody. Veber (2009) a Collis a Montgomery (1997) prohlašují, že strategie vyjadřuje celkového chování organizace, zejména způsob činnosti organizace a alokace zdrojů potřebných k dosažení zamýšlených záměrů. Strategie integruje hlavní cíle, obchodní politiky a implementační kroky podniku do jednotného celku (Mintzberg, Lampel, 1999). Formulace strategie je založena na výsledcích situační analýzy (Panneerselvam, 2012). Koncepce tvorby a realizace úspěšné strategie jsou odvozeny z různých teoretických a praktických přístupů (Yeates, Wakefield, 2004). McDonald (1996) navrhuje, že strategie by měla zahrnovat následující: zaměření na dlouhodobý horizont trvání organizace, definování předmětu a směřování podnikání, spojení podnikatelských aktivit s okolím pro minimalizaci hrozeb a maximalizaci příležitostí, které se podniku nabízejí, spojení podnikových aktivit s dostupnými zdroji. Úspěch podnikání závisí na schopnosti podniku zachovat si finanční stabilitu v neustále se měnícím prostředí (Carter, Jones-Evans, 2012). Strategie podniků

maximalizuje konkurenční výhody a minimalizuje konkurenční nevýhody podniku. Analoui a Karami (2003), rozděluje strategii do tří úrovní řízení: *podnikatelská strategie*, *obchodní či podniková strategie* a *funkční strategie*. Pun et al. (2000) uvádí příklady proaktivních a reaktivně orientovaných strategií: horizontální a vertikální integrace, importování technologií, joint venture, rozvoj trhu, rozvoj nového předmětu podnikání, rozvoj nového produktu, produktová diferenciace a modifikace, vybrané investice, training a vzdělávání zaměstnanců či posilování výzkumu a vývoje. Přestože je strategie obvykle spojována s velkými podniky, strategická rozhodnutí jsou determinující pro úspěch MSP (Stokes, Wilson, 2010).

Úspěch strategie je závislý na úspěšném strategickém řízení. Strategické řízení ve srovnání s běžným řízením podniku je specifický v následujících aspektech: je založen na rozhodnutích se značným stupněm rizika, budoucí vývoj je ovlivněn mnoha faktory, změny a dopady není možné předpovědět v souvislosti s probíhajícími procesy globalizace aj. (Veber 2009, Porter, 1994). Kazma (2008) uvádí, že strategický management je proces formulování a implementace, hodnocení a kontroly správné strategie. Ansoff (1994) definoval, že strategické řízení je chápáno jako komplexní proces, který začíná strategickou analýzou a vede společnost prostřednictvím řady dalších kroků, které vyvrcholí v podobě nových výrobků, trhů a technologií, jakož i nových funkcí. Wheelen a Hunger (1998) deklarují, že strategické řízení MSP se výrazně neliší od obecného strategického řízení. Nicméně, malé a střední podniky musí mít nové poslání, cíle, strategie a politiky determinující vnějších příležitosti a hrozby či potenciální silné a slabé stránky. Na základě těchto faktorů navrhli upravenou verzi modelu strategického řízení, který více vyhovuje začínajícím podnikům. Dynamický model strategického řízení MSP se skládá ze čtyř fází (Wheelen, hlad, 1998; Analoui, Karami, 2003): 1) *Povědomí*: porozumění strategické situaci, 2) *Formulace strategie*: příprava vhodné strategie, 3) *Realizace strategie*: implementace strategických plánů do praxe 4) *Kontrola a rozvoj*: provedení přehledu a poučení se pro budoucí rozvoj.

Kritické faktory strategie MSP jsou následující (Stokes, Wilson, 2010): *chování managementu*; *znalosti a technické dovednosti*; *osobní vlastnosti*; *kompetence ve strategickém řízení* - marketing, finance, lidské vztahy; *kritické vnitřní a vnější faktory*. Strategické řízení MSP nabízí několik výhod (Analoui, Karami, 2003; Carter, Jones-Evans, 2012): pomáhá stratégům pochopit současnou situaci podniku; formulovat vize a poslání podniku; umožňuje manažerům posoudit silné a slabé stránky a zaměřit se na to, co je z hlediska strategie důležité; pomáhá při tvorbě cílů spolu dosažení; podnik je více proaktivní než reaktivní a je připraven čelit kontrolovaným a nekontrolovaným situacím. Některé MSP se stále vyhýbají využívání konceptu strategického řízení. Důvody jsou následující (Analoui, Karami 2003; Carter, Jones-Evans, 2012): neznalost strategických manažerských technik, nedostatku času nebo neschopnost plánování; manažeři MSP si nejsou vědomi významu strategického řízení pro jejich podnikání; nedostatek informací a znalostí o strategickém plánování a jeho výhodách povede k nemožnosti vytvoření strategického systému řízení; nedostatek pozornosti věnované finančním ukazatelům; nedostatek potřebných manažerských dovedností; nadměrné zapojení do denních a rutinních operací; strach z nejisté budoucnosti; nízký počet zaměstnanců či špatné řízení informačního systému.

Metody, cíle práce a výzkumný vzorek

Hlavním cílem příspěvku je vyhodnotit, jaký význam vybraný vzorek malých a středních podniků přisuzuje podnikové strategii a strategickému řízení. Dílčím cílem bylo zjistit, jak vybrané podniky hodnotí důležitost definovaných nástrojů strategického rozvoje. Hlavními výzkumnými metodami jsou: metoda osobního dotazování formou kvantitativního výzkumu (tj. dotazníkovým šetřením s hlavními manažery či vlastníky podniku). Doplňkovými metodami jsou vybrané metody finanční analýzy na základě studia účetních závěrek. Potvrzení a vyvrácení formulovaných hypotéz výzkumu je realizováno pomocí vybraných metod statistické indukce (vícenásobná regresní analýza, Kruskal-Wallisův test, Friedmanův test – viz dále). Výzkum probíhal mezi vybraným výzkumným vzorkem MSP v období červen až srpen 2016, a to formou osobních a telefonických rozhovorů s odpovědnými manažery či vlastníky vybraných podniků. Odpovědi respondentů byly doplněny o dostupné informace z účetních závěrek.

Do výzkumného vzorku respondentů byly zahrnuty podniky, které splňují následující kritéria: podniky, které patří do MSP (tj. podniky s 10 až 250 zaměstnanci), sídlo podniku v České republice, oblast podnikání: vinařství (tj. podle CZ-NACE – 01210 Pěstování trvalých plodin: Pěstování vinných hroznů a 11020 Výroba vína z vinných hroznů), právní forma podnikání: akciová společnost, existence podniku na trhu: minimálně 10 let. Podniky byly vybrány pomocí databáze ARES. Důvodem výběru těchto omezujících kritérií je předpoklad stability těchto podniků a dostupnost informací z výročních zpráv a účetních závěrek. Na základě těchto kritérií bylo nalezeno celkem 28 podniků, 4 z nich se nebylo ochotno výzkumu účastnit, 3 z nich se nacházely v likvidaci. Výzkumný vzorek podniků se sestává celkem z 21 podniků. Výzkum navazuje na předchozí výzkumné aktivity, které mezi těmito vybranými podniky hodnotily současnou finanční strategii. Tabulka 1 charakterizuje vybraný výzkumný vzorek podniků.

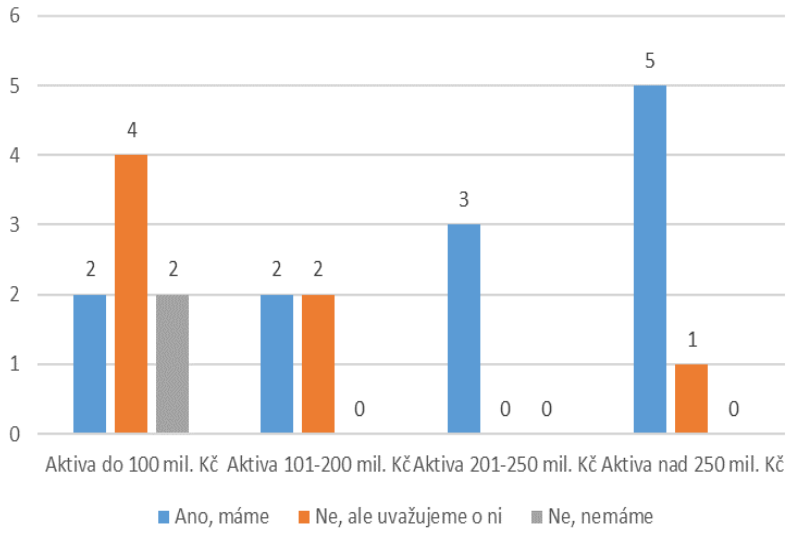
Tab. 1: Charakteristika výzkumného vzorku podniků

Počet zaměstnanců	Počet podniků	Počet let existence	Počet podniků	Hodnota aktiv (2014)	Počet podniků
10-24	6	10-15 let	2	do 100 mil. CZK (1)	8
25-49	3	15-20 let	10	101-200 mil. CZK (2)	4
50-99	8	20-25 let	9	201-250 mil. CZK (3)	3
100-199	4			>251 mil. CZK (4)	6

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledky a diskuze

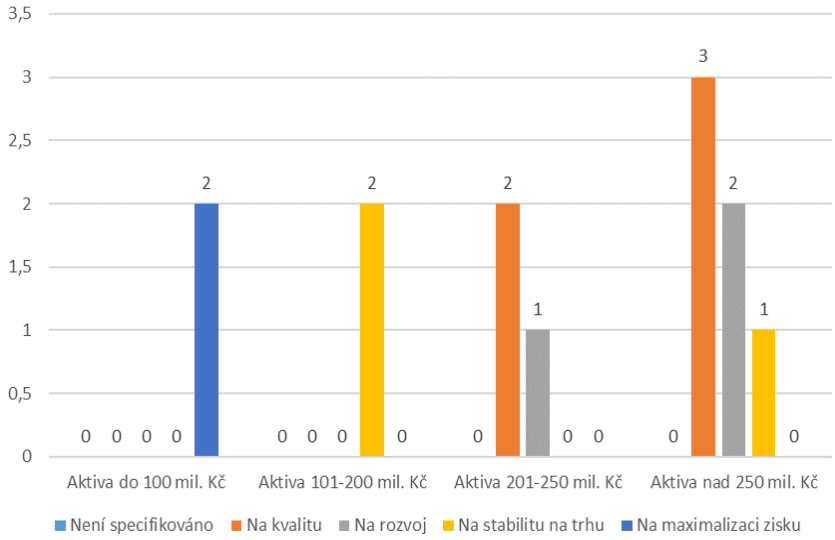
Podniky rozděleny do 4 kategorií: (1) *podniky s hodnotou aktiv do 100 mil. Kč*, (2) *podniky s hodnotou aktiv 101-200 mil. Kč*, (3) *podniky s hodnotou aktiv 201-200 mil. Kč*, (4) *podniky s hodnotou aktiv nad 251 mil. Kč*. Výsledky šetření ukazují, že 57 % (12 podniků z celkového počtu 21) mají formulovanou strategii. Všech těchto 12 podniků má tuto strategii formulovanou v písemné podobě. Graf 2 zobrazuje počet podniků s formulovanou podnikovou strategií rozdělených do definovaných kategorií.

Graf 2: Počet podniků s formulovanou podnikovou strategií

Zdroj: vlastní zpracování

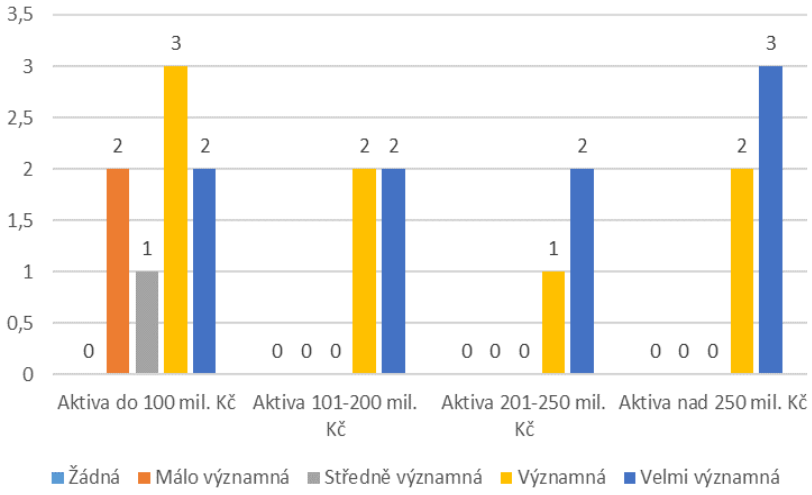
Následující graf 3 uvádí prioritní zaměření strategie podniků s formulovanou strategií rozdělených do kategorií. Nejčastější zaměření strategie je v kategorii podniků s hodnotou aktiv nad 101 mil. Kč: na kvalitu (41 %), na stabilitu na trhu (25 %) a na rozvoj (25 %). V kategorii podniků s hodnotou aktiv do 100 mil. Kč dominuje zaměření se na maximalizaci zisku (16,7 %).

Graf 3: Prioritní zaměření strategie podniků s formulovanou strategií

Zdroj: vlastní zpracování

Další graf 4 hodnotí, jakou roli hraje podniková strategie při rozvoji podniku rozdělených podle vybrané kategorie. Téměř 43 % podniků považuje strategii při rozvoji podniku za velmi významnou, 38 % za významnou, a to v kategorii (2), (3) a (4). Pouze 2 podniky označili podnikovou strategii při rozvoji podniku za středně významnou a 1 podnik za málo, a to výhradně v kategorii (1).

Graf 4: Role podnikové strategie při rozvoji podniku

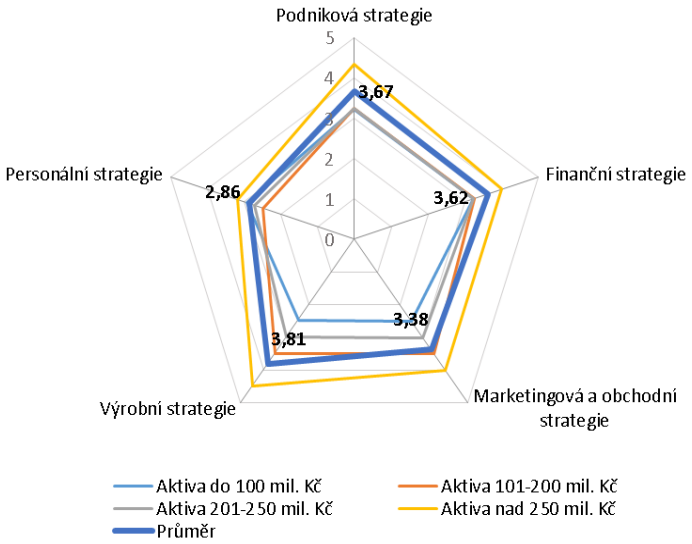
Zdroj: vlastní

Graf 5 sleduje, jaký význam podniky přisuzují jednotlivým funkčním a podnikovým strategiím v intervalu 1 – 5 (1 – nejmenší význam, 5 – největší význam), opět rozdělených do sledovaných kategorií. V průměru je jako nejvýznamnější považována podniková strategie (3,67), následovaná výrobní strategií (3,81), finanční strategií (3,62), marketingovou a obchodní strategií (3,36). Nejméně významná je považována personální strategie (2,86). Průměrné hodnocení významnosti jednotlivých strategií u podniků s hodnotou aktiv do 100 mil. Kč je 2,83, s hodnotou aktiv 101-200 mil. Kč je hodnocení 3,2, s hodnotou aktiv 201-250 mil. Kč je 4,07 a s hodnotou aktiv nad 250 mil. Kč je 4. Lze vysledovat, že podniky s vyšší hodnotou aktiv hodnotí jednotlivé strategie významněji při dalším strategickém rozvoji než podniky s hodnotou aktiv nižší (do 200 mil. Kč); viz tabulka 2. Krabicový graf 5 zobrazuje rozličnost hodnocení jednotlivých funkčních strategií. Z histogramu četností (Graf 7) je patrné, že sledované podniky nepovažují jednotlivé strategie za stejně významné. Popisné statistiky výsledků nabízí tabulka 3.

Tab. 2: Význam strategie pro strategický rozvoj

Význam strategie pro strategický rozvoj (1 – nejmenší význam, 5 – největší význam)	(1) Aktiva do 100 mil. Kč	(2) Aktiva 101-200 mil. Kč	(3) Aktiva 201-250 mil. Kč	(4) Aktiva nad 250 mil. Kč
Podniková strategie	3,23	3,25	3,24	4,33
Finanční strategie	3,23	3,25	3,24	4,00
Marketingová a obchodní strategie	2,53	3,5	3,01	4,00
Personální strategie	2,93	2,5	2,71	3,17
Výrobní strategie	2,48	3,5	2,99	4,50

Zdroj: vlastní

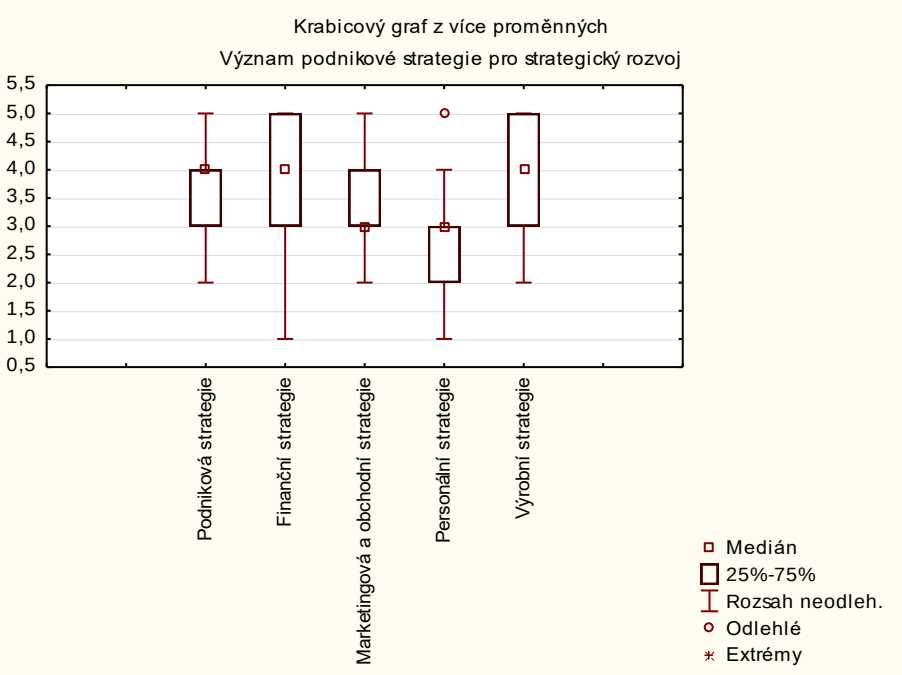
Graf 5: Význam jednotlivých strategií pro další strategický rozvoj

Zdroj: vlastní

Tab. 3: Význam strategie pro strategický rozvoj – popisné statistiky

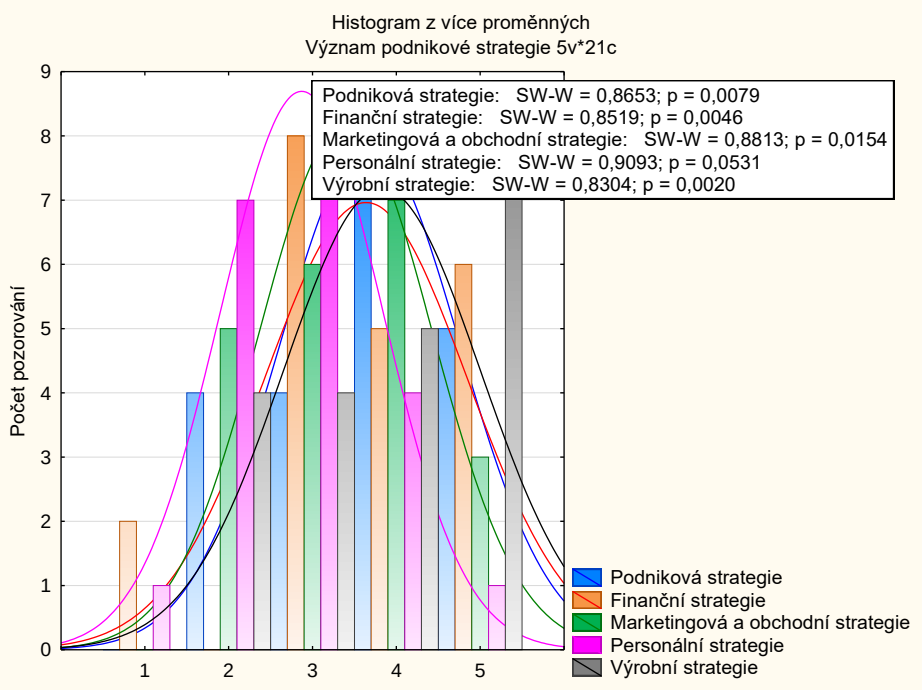
	Průměr celkem	Medián	Modus	Četnost modu	Min.	Max.	Rozptyl	Sm. Odchyl.
Podniková strategie	3,67	4	4	8	2,	5	1,13	1,06
Finanční strategie	3,62	4	3	8	1	5	1,45	1,20
Marketingová a obchodní strategie	3,38	3	4	7	2	5	1,05	1,02
Personální strategie	2,86	3	3	8	1	5	0,93	0,96
Výrobní strategie	3,81	4	5	8	2	5	1,36	1,17

Zdroj: vlastní v programu Statistica

Graf 6: Krabicový graf – význam strategie pro strategický rozvoj

Zdroj: vlastní v programu Statistica

Graf 7: Histogram četností – význam strategie pro strategický rozvoj

Zdroj: vlastní v programu Statistica

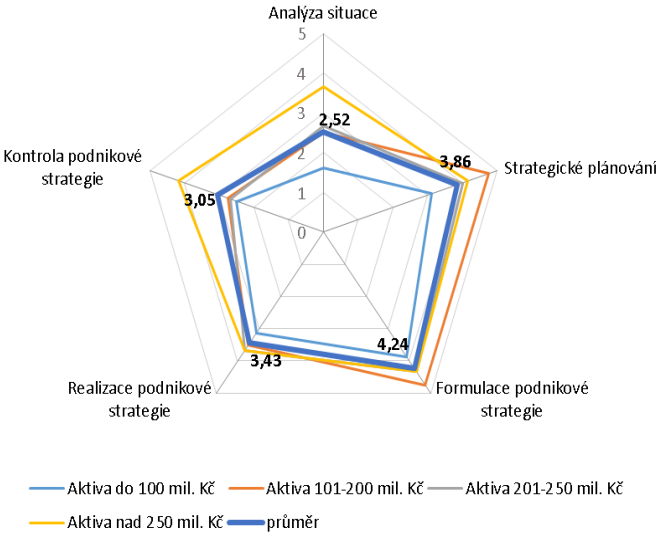
Graf 8 hodnotí, jaký význam podniky přisuzují definovaným oblastem strategického řízení pro strategický rozvoj v intervalu 1 – 5. Jako nejvíce významnou podniky hodnotí formulaci podnikové strategie (4,24), následované strategickým plánováním (3,86), realizací podnikové strategie (3,46) a kontrolou podnikové strategie (3,05). Jako nejméně významná je hodnocena analýza situace (2,52). Podniky s hodnotou aktiv do 100 mil. Kč hodnotí jednotlivé oblasti strategického řízení v průměru 2,85, podniky s hodnotou aktiv 101-200 mil. Kč v průměru 3,65, podniky s hodnotou aktiv 201-250 mil. Kč v průměru 3,47 a podniky s aktivy nad 250 mil. Kč je hodnotí v průměru 4. Podniky s vyšší hodnotou aktiv hodnotí oblasti strategického řízení významněji než podniky s nižší hodnotou aktiv;

viz tabulka 4. Z histogramu četností (Graf 10) je patrné, že sledované podniky nepovažují oblasti strategického řízení za stejně významné. Popisné statistiky výsledků nabízí tabulka 5.

Tab. 4: Význam jednotlivých oblastí strategického řízení

Oblasti strategického řízení pro strategický rozvoj (1 – nejmenší význam, 5 – největší význam)	(1) Aktiva do 100 mil. Kč	(2) Aktiva 101-200 mil. Kč	(3) Aktiva 201-250 mil. Kč	(4) Aktiva nad 250 mil. Kč
Analýza situace	1,63	2,5	2,67	3,67
Strategické plánování	3,13	4,75	4,00	4,17
Formulace podnikové strategie	3,88	4,75	4,33	4,33
Realizace podnikové strategie	3,13	3,5	3,67	3,67
Kontrola podnikové strategie	2,50	2,75	2,67	4,17

Zdroj: vlastní

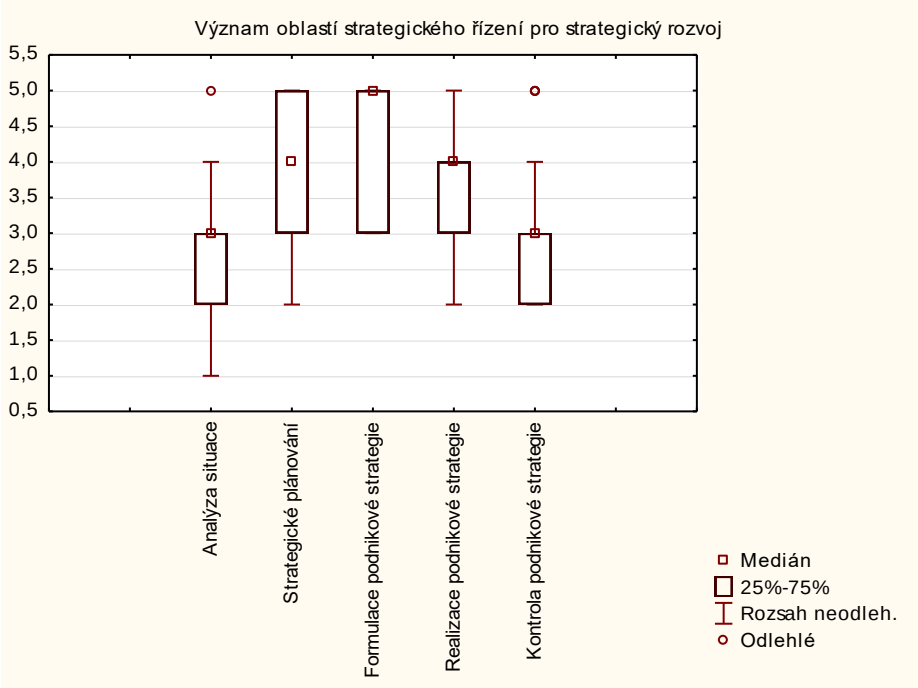
Graf 8: Význam jednotlivých oblastí strategického řízení

Zdroj: vlastní

Tab. 5: Význam oblastí strategického řízení – popisné statistiky

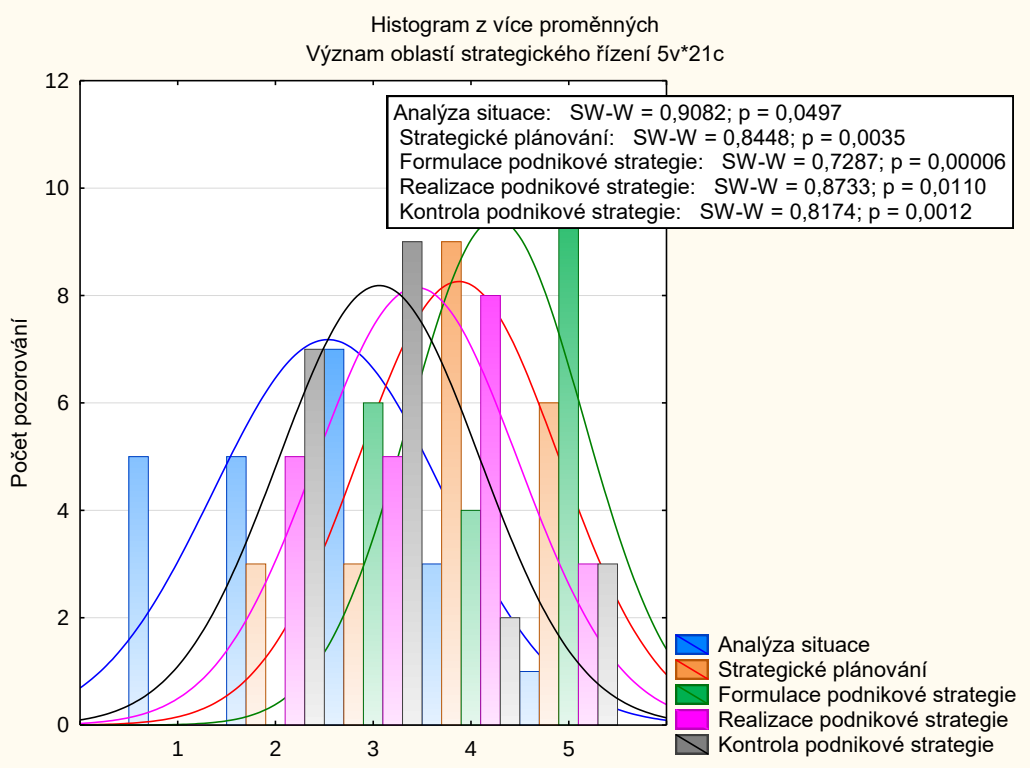
	Průměr celkem	Medián	Modus	Četnost modu	Min.	Max.	Rozptyl	Sm. Odchyl.
Analýza situace	2,52	3	3	7	1	5	1,36	1,17
Strategické plánování	3,86	4	4	9	2	5	1,031	1,01
Formulace podnikové strategie	4,24	5	5	11	3	5	0,79	0,89
Realizace podnikové strategie	3,43	4	4	8	2	5	1,056	1,03
Kontrola podnikové strategie	3,05	3	3	9	2	5	1,05	1,02

Zdroj: vlastní v programu Statistica

Graf 9: Význam jednotlivých oblastí strategického řízení

Zdroj: vlastní v programu Statistica

Graf 10: Histogram četností – Význam jednotlivých oblastí strategického řízení

Zdroj: vlastní v programu Statistica

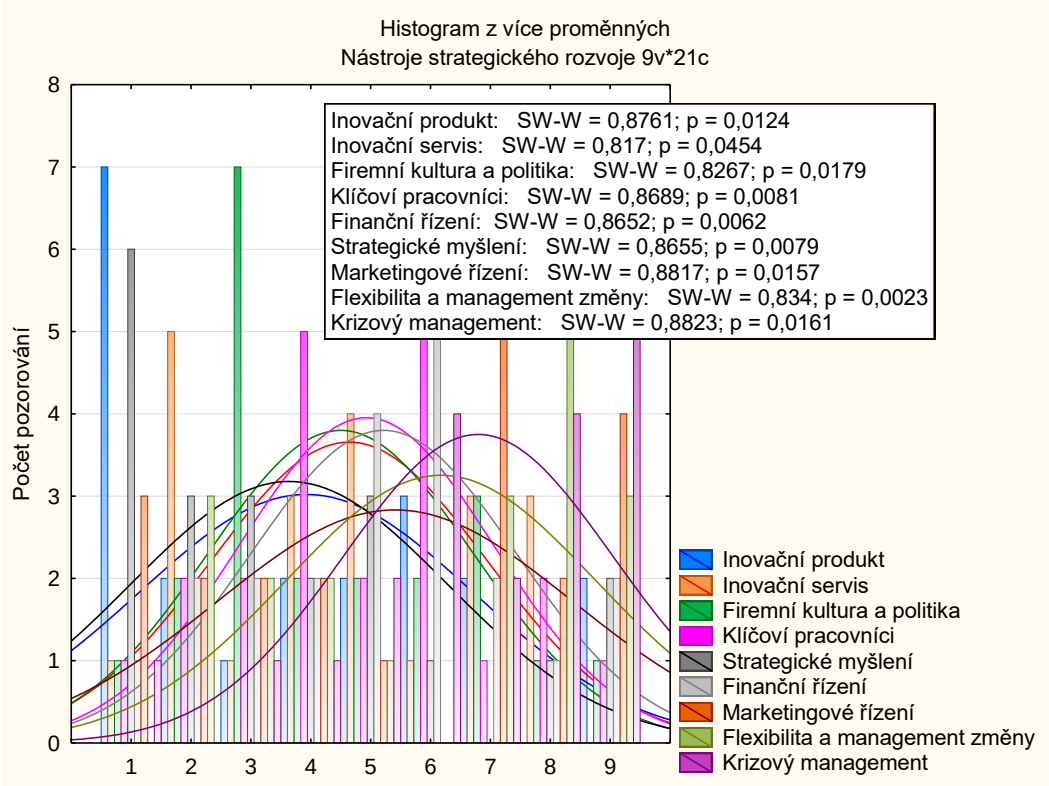
Tabulka 6 uvádí definované nástroje strategického rozvoje podle (Svatošová, Svobodová, 2014). Sledované podniky měly seřadit v pořadí 1-9 jednotlivé nástroje strategického rozvoje podle míry důležitosti pro strategický rozvoj podniku (1 – nejvíce důležitý, 9 – nejméně důležitý). Tabulka 4 uvádí průměrné hodnoty za všechny sledované podniky, rozdělené podle sledovaných kategorií. Za nejvíce důležité nástroje pro strategický rozvoj považují podniky strategické myšlení (3,62) a inovační produkt (3,90). Naopak nejméně důležitý je považován krizový management (6,76) a flexibilita a

management změny (6,14). Kategorie (1) a (2) se významně neliší od celkového průměru, v kategorii (2) je za nejdůležitější považováno marketingové řízení (3,00) spolu se strategickým myšlením a finančním řízení a v kategorii (3) je za nejdůležitější považován inovační produkt (2,67) následovaný inovačním servisem (4,00) a firemní kulturou a politikou (4,33).

Tab. 6: Pořadí důležitosti nástrojů strategického rozvoje

Nástroje strategického rozvoje	Pořadí důležitosti (průměr celkem)	(1) Aktiva do 100 mil. Kč	(2) Aktiva 101-200 mil. Kč	(3) Aktiva 201-250 mil. Kč	(4) Aktiva nad 250 mil. Kč
Inovační produkt	3,90	4,38	6,75	2,67	2,00
Inovační servis	4,62	5,00	5,75	4,00	3,67
Firemní kultura a politika	4,48	4,88	5,50	4,33	3,33
Klíčoví pracovníci	4,90	4,75	5,00	5,67	4,67
Strategické myšlení	3,62	2,88	3,50	5,33	3,83
Finanční řízení	5,19	5,13	3,50	6,00	6,00
Marketingové řízení	5,38	5,25	3,00	6,00	6,83
Flexibilita a management změny	6,14	6,00	5,50	5,00	7,33
Krizový management	6,76	6,75	6,50	6,00	7,33

Zdroj: vlastní

Graf 11: Shapiro-Wilksův test normality rozdělení pravděpodnosti

Zdroj: vlastní v programu Statistica

Následně jsou formulovány hypotézy, které podpoří naplnění hlavního záměru celého šetření (viz tabulka 7). Ověřování hypotéz je provedeno na hladině významnosti α=0,05. O zamítnutí či nezamítnutí ověřované hypotézy se rozhoduje na základě porovnání p-hodnoty, což je minimální hladina významnosti, pro niž lze nulovou hypotézu zamítnout, a hladiny významnosti α. Graf 7, 10, 11 pomocí Shapiro-Wilskova testu potvrdil, že výběr nepochází z normálního rozdělení pravděpodobností na hladině významnosti α=0,05, neboť $p \leq \alpha$. Vzhledem k tomu, že není splněna podmínka normality, nelze provést analýzu rozptylu ani testy korelace, např. Pearsonův korelační koeficient. Pro testování hypotéz jsou vybrány tyto neparametrické testy: vícenásobná regresní analýza, Kruskal-Wallisův test, a Friedmanův test. Ověřování hypotézy je realizováno pomocí programu Statistica.

Tab. 7: Pořadí důležitosti nástrojů strategického rozvoje

Hypotéza	Formulace hypotézy	Metoda ověření hypotézy	Závěry
H1	Existuje vztah mezi hodnotou ROE, ROA a významem strategií pro strategický rozvoj.	Vícenásobná regresní analýza	nezamítnuta
H2	Existuje vztah mezi velikostí aktiv podniku a oblastí strategického řízení	Kruskal-Wallisova ANOVA	zamítnuta
H3	Existuje vztah mezi velikostí aktiv podniku a formulací podnikové strategie.	Kruskal-Wallisova ANOVA	nezamítnuta
H4	Všechny nástroje strategického rozvoje jsou pro zkoumané podniky stejně důležité.	Friedmanův test	zamítnuta

Zdroj: vlastní

K ověření hypotézy H1 je využita vícenásobná regresní analýza. Podkladem hodnoty ROE a ROA byly u všech sledovaných podniků výroční zprávy za rok 2014. Její výsledky nabízí tabulka 8 a 9. Hypotéza H1 nebyla zamítnuta, neboť $p > \alpha$. Souhrnná p-hodnota pro ROA je 0,31312 a pro ROE je 0,86090. Lze konstatovat, že **existuje vztah mezi hodnotou ROE, ROA a významem strategií pro strategický rozvoj.**

Tab. 8: Výsledky regrese se závislou ROA a významem podnikové strategie

N = 21	Výsledky regrese se závislou proměnnou: ROA (Význam podnikové strategie) R= 0,55080682 R2= 0,30338815 Upravené R2= 0,07118420 F (5,15)=1,3066 p<0,31312 Směrod. chyba odhadu: 6,2936					
	b*	**Sm. Odchyl. z b***	**b**	**Sm. Odchyl. z b**	**t(15)**	**p-hodnota**
Absolutní člen			-3,04668	7,952504	-0,38311	0,707013
Podniková strategie	0,149066	0,284464	0,91439	1,744938	0,52402	0,607918
Finanční strategie	0,294526	0,293033	1,59856	1,590456	1,00509	0,330791
Marketingová a obchodní strategie	-0,578101	0,290841	-3,68837	1,855605	-1,98769	0,065418
Personální strategie	-0,011546	0,236139	-0,07825	1,600269	-0,04890	0,961647
Výrobní strategie	0,438253	0,230295	2,45236	1,288677	1,90300	0,076412

Zdroj: vlastní zpracování v programu Statistica

Tab. 9: Výsledky regrese se závislou ROE a významem podnikové strategie

N = 21	Výsledky regrese se závislou proměnnou: ROE (Význam podnikové strategie) R= ,33159777 R2= ,10995708 Upravené R2= ----- F(5,15)=,37062 p<,86090 Směrod. chyba odhadu: 76,324					
	b*	**Sm. Odchyl. z b***	**b**	**Sm. Odchyl. z b**	**t(15)**	**p-hodnota**
Absolutní člen			36,8207	96,44263	0,38179	0,707973
Podniková strategie	-0,337866	0,321541	-22,2358	21,16144	-1,05077	0,309999
Finanční strategie	0,229303	0,331228	13,3527	19,28798	0,69228	0,499337
Marketingová a obchodní strategie	-0,159935	0,328749	-10,9479	22,50353	-0,48650	0,633647
Personální strategie	-0,003678	0,266918	-0,2674	19,40699	-0,01378	0,989188
Výrobní strategie	0,108900	0,260313	6,5380	15,62821	0,41834	0,681624

Zdroj: vlastní zpracování v programu Statistica

Hypotéza H2 je testována pomocí Kruskal-Wallisova testu. Tabulka 10 zobrazuje jako příklad výsledky testu pro oblast Analýza situace. Pro oblast analýza situace je p=0,0276, pro oblast strategická plánování je p=0,0427, pro oblast formulace podnikové strategie je p=0,4650, pro oblast realizace podnikové strategie je p=0,7447, pro oblast kontrola podnikové strategie je p=0,0276. Hypotéza H2 byla zamítnuta, neboť pro oblasti analýza situace, strategické plánování a kontrola podnikové strategie je $p \leq \alpha$. Lze tudíž konstatovat, že **neexistuje vztah mezi velikostí aktiv podniku a významem oblastí strategického řízení.**

Tab. 10: Kruskal-Wallisova ANOVA pro oblast Analýza situace

Závislá proměnná: Analýza situace	Kruskal-Wallisova ANOVA založ. na poř.; Kontrola podnikové strategie (Význam oblastí strategického řízení) Nezávislá (grupovací) proměnná: Velikost Aktiv Kruskal-Wallisův test: H (3, N= 21) =9,128955 p =0,0276		
	Počet platných	**Součet pořadí**	**Průměr pořadí**
Aktiva do 100 mil. Kč	8	61,5	7,6875
Aktiva 100-200 mil. Kč	4	40	10
Aktiva 201 – 250 mil. Kč	3	28	9,33333333
Aktiva nad 250 mil. Kč	6	101,5	16,9166667

Zdroj: vlastní zpracování v programu Statistica

Pro Chí-kvadrát test nezávislosti byla vytvořena kontingenční tabulka, která vyžaduje, aby všechny teoretické četnosti $\frac{n_{i\bullet} \cdot n_{\bullet j}}{n}$ >5. Tato podmínka nebyla splněna, proto nemohl být test pro ověření hypotézy H3 proveden. Hypotéza H3 je testována pomocí Kruskal-Wallisova testu. Tabulka 11 nabízí příklad výsledku testu. P-hodnota je 0,3916 pro všechny odpovědi (máme formulovanou strategii, nemáme formulovanou strategii, ale uvažujeme o ní, ne, nemáme formulovanou strategii). Hypotézu H3 nezamítáme, neboť p > α. Lze konstatovat, že **existuje vztah mezi velikostí aktiv podniku a formulací podnikové strategie**.

Tab. 10: Kruskal-Wallisova ANOVA pro formulovanou strategii

Závislá proměnná: Ano, máme formulovanou strategii	Kruskal-Wallisova ANOVA založ. na poř.; Ano, máme (Formulace podnikové strategie) Nezávislá (grupovací) proměnná: Velikost A Kruskal-Wallisův test: H (3, N= 4) =3,000000 p =0,3916		
	Počet platných	**Součet pořadí**	**Průměr pořadí**
Aktiva do 100 mil. Kč	1	1,500000	1,500000
Aktiva 100-200 mil. Kč	1	1,500000	1,500000
Aktiva 201 – 250 mil. Kč	1	3,000000	3,000000
Aktiva nad 250 mil. Kč	1	4,000000	4,000000

Zdroj: vlastní zpracování v programu Statistica

K ověření hypotézy H4 je využit Friedmanův test, který je testován na hladině významnosti α=0,05. Po porovnání hladiny významnosti α s p-hodnotou 0,00369 (viz tabulka 12) byla nulová hypotéza zamítnuta, neboť p ≤ α. Lze tvrdit, že **všechny nástroje strategického rozvoje nejsou pro zkoumané podniky stejné důležité**.

Tab. 11: Výsledky Friedmanova testu

Nástroje strategického rozvoje	Friedmanova ANOVA a Kendallův koeficient shody ANOVA Cí-kv. (N=21, sv = 8) = 22, 75556, p = 0,00369 Koeficient shody = 0,13545 Prům. hods. r = 0,09222			
	Průměrné pořadí	**Součet pořadí**	**Průměr**	**Sm. Odchyl.**
Inovační produkt	3,904762	82,0000	3,904762	2,773171
Inovační servis	4,619048	97,0000	4,619048	2,290768
Firemní kultura a politika	4,476190	94,0000	4,476190	2,204973
Klíčoví pracovníci	4,904762	103,0000	4,904762	2,119074
Strategické myšlení	3,619048	76,0000	3,619048	2,635834
Finanční řízení	5,190476	109,0000	5,190476	2,204973
Marketingové řízení	5,380952	113,0000	5,380952	2,957637
Flexibilita a management změny	6,142857	129,0000	6,142857	2,574601
Krizový management	6,761905	142,0000	6,761905	2,233937

Zdroj: vlastní v programu Statistica

Shrnutí

MSP spoluvytváří ekonomickou sílu trhu, významně zvyšují zaměstnanost či přispívají k regionálnímu rozvoji. Na druhé straně musí čelit nižší důvěře zainteresovaných subjektů, což omezí přístup ke kapitálu, inovační schopnost a nižší konkurenceschopnost. Literární rešerše potvrdila, že formulací a implementací unikátní podnikové strategie lze zmíněné bariéry překonat. Hlavním cílem příspěvku bylo vyhodnotit, jaký význam vybraný vzorek MSP přisuzuje podnikové strategii a strategickému řízení. Dílčím cílem bylo zjistit, jak vybrané podniky hodnotí důležitost definovaných nástrojů strategického rozvoje.

Ze sledovaného vzorku podniků (N=21), 57 % z nich má formulovanou strategii, a to v písemné podobě. Nejčastější zaměření strategie je kategorii podniků s hodnotou aktiv nad 101 mil. Kč: na kvalitu (41 %), na stabilitu na trhu (25 %) a na rozvoj (25 %). V kategorii podniků s hodnotou aktiv do 100 mil. Kč dominuje zaměření se na maximalizaci zisku (16,7 %). Téměř 43 % podniků s hodnotou aktiv nad 101 mil. Kč považuje strategii při rozvoji podniku za velmi významnou, 38 % za významnou. Pouze 2 podniky označili podnikovou strategii při rozvoji podniku za středně významnou a 1 podnik za málo významnou, a to s hodnotou aktiv do 100 mil. Kč. Výsledky ukazují, že sledované podniky nepovažují jednotlivé podnikové a funkční strategie a oblasti strategického řízení za stejně významné, ačkoli by měly být v praxi považovány za stejně prioritní. Jako nejvíce významnou oblastí strategického řízení podniky považují formulaci podnikové strategie, následované strategickým plánováním a realizací podnikové strategie. Jako nejméně významná je hodnocena analýza situace a kontrola podnikové strategie. Podniky s vyšší hodnotou aktiv (nad 250 mil. Kč) hodnotí jednotlivé strategie významněji než podniky s hodnotou aktiv nižší (do 200 mil. Kč). Jako nejvýznamnější je hodnocena podniková strategie a výrobní strategie. Naopak nejméně významná je hodnocena personální strategie.

V průměru nejvíce důležité nástroje pro strategický rozvoj považují sledované podniky strategické myšlení a inovační produkt. Naopak nejméně důležitý je považován krizový management a flexibilita a management změny. Hodnota aktiv sledovaných podniků nemá vliv na hodnocení důležitosti nástrojů strategického rozvoj. Výzkum rovněž potvrdil, že existuje vztah mezi hodnotou ROE, ROA a významem strategií pro strategický rozvoj. Dále bylo zjištěno, že neexistuje vztah mezi velikostí aktiv podniku a významem oblastí strategického řízení. Rovněž bylo potvrzeno, že existuje vztah mezi velikostí aktiv podniku a formulací podnikové strategie. To znamená, že podniky s vyšší hodnotou aktiv (nad 200 mil. Kč) mají spíše formulovanou podnikovou strategii než podniky s hodnotou aktiv nižší (do 100 mil. Kč). Lze konstatovat, že čím vyšší hodnota aktiv, tím stoupá pravděpodobnost, že podniky mají formulovanou strategii. Výzkum také potvrdil, že všechny nástroje strategického rozvoje nejsou pro zkoumané podniky stejné důležité. Lze vyhodnotit, že sledované podniky považují strategii při rozvoji podniku za významnou, ačkoli pouze 57 % z nich má formulovanou strategii. Podniky s vyšší hodnotou aktiv hodnotí jednotlivé strategie i oblasti strategického řízení za významnější než podniky s nižší hodnotou aktiv. Vzhledem k omezenému počtu podniků, které se účastnily výzkumu a které tvoří výzkumný vzorek, nelze výsledky šetření zobecnit pro všechny MSP. Výsledky však mají vypovídající schopnost pro zvolený výzkumný vzorek nejvýznamnějších podniků ve sledovaném oboru. Výsledky výzkumu poslouží jako podklad pro další výzkumné aktivity ve zkoumané oblasti.

Poděkování

Příspěvek byl vypracován v rámci projektu IGA Mendelovy univerzity v Brně s názvem "Aspekty strategického rozvoje malých a středních podniků" s registračním číslem FRRMS - IGA - 2016/006.

Literatura:

AMSPŽ ČR. *Názory podnikatelů na moderní metody řízení společnosti*. [online]. 2011. [cit. 2016-0818]. Dostupné z: http://www.amsp.cz/uploads/dokumenty/AMSP_Pruzkum_C10.pdf.

ANALOUI, F., KARAMI, A. *Strategic management in Small and Medium Enterprises*.1st ed. London: Thomson Learning, 2003. ISBN 978-18-615-2962-6.

ANSOFF, H. I. A contingent paradigm for access of complex organizations. *Milestones in Managemen*t. Stuttgart: Schäffer-Poeschel, Vol. 5, 1994.

ARES: Administrativní registr ekonomických subjektů. *Přehled vybraných ekonomických subjektů. Přehled vybraných ekonomických subjektů* [online]. 2016 [cit. 2016-08-03]. Dostupné z: http://wwwinfo.mfcr.cz/ares/ares_es.html.cz

ARMSTRONG, M., STEPHENS, T. *Management a leadership*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2177-4.

BARROW, C. *Základy drobného podnikání*. 1st ed. Praha: Grada Publishing, 1996. ISBN 80-7169-232-8.

BLAŽKOVÁ, M. *Marketingové řízení a plánování pro malé a střední firmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1535-3.
CARTER, S., JONES-EVANS, D. *Enterprise and Small Business: Principles, Practice and Policy*. 3rd ed. London: Pearson Education Limited, 2012. ISBN 978-02-737-2610-4.
COLLIS, D. J., MONTGOMERY, C. A. *Corporate strategy - Resources and the Scope of the Firm.* 1st ed. Ney York: McGraw-Hill, 1997. ISBN 978-02-561-7894-4.
CRAVO, T. A., BECKER, B., GOURLAY, A. Regional Growth and SMEs in Brazil: A Spa-tial Panel Approach. *Regional Studies, 2015* Vol. 49, No. 12, pp. 1995-2016. Retrieved, July 1, DOI: 10.1080/00343404.2014.890704.
DANIELL, M. *Strategy: A Step-By-Step Approach to Development and Presentation of World Class Business Strategy*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2004. ISBN 978-0-230-52285-5.
DEAKINS, D., FREEL, M. *Entrepreneurship and Small Firms*. 6th ed. London: McGraw-Hill Education. 2012. ISBN 978-00-771-2162-4.
ELAIAN, K. Employment implications of small-scale industries in developing countries: Some evidence from Jordan. *Science, Technology and Development*, 1996, Vo.14, No. 1, pp. 80 - 101. ISSN 0950-0707.
HOLÁTOVÁ, D., BŘEZINOVÁ, M., KANTNEROVÁ, L. Strategic Management of Small and Medium-sized Enterprises. *WSAES Transactions on Business Economics*, 2015, Vol. 12, pp. 65-73. ISSN 1109-9526.
KOTLER, P. *Marketing od A od Z*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2003. ISBN 80-7261-082-1.
MALLYA, T. *Základy strategického řízení a rozhodování*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1911-5. McDonald, M. (1996) Strategic marketing planning: theory, practice and research agendas. *Journal of Marketing Management*, Vol. 13, No. 1-3, p. 528.
MINTZBERG, H., LAMPEL, J. Reflecting on the strategy process. *Sloan management review*. 1999. Vol. 40, No. 3, pp. 21-30. ISSN 1532-9194.
MPO ČR. *Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2014*. [online]. 2015. [cit.2016-08-18]. Dostupné z: http://www.mpo.cz/assets/cz/podpora-podnikani/msp/2015/11/Zpr_va_2014_5.11.pdf.
OSEI, B. A KOL. *Impact of structural adjustment on small-scale enterprises in Ghana*. 1993. in Helmsing, A., Kolstee, T. *Small Enterprise and Changing Policies: Structural Adjustment, Financial Policy and Assistance Programmes in Africa*. London: IT Publications, 1993.
PANNEERSELVAM, R. *Production and operations management*. 3rd ed. New Delhi: PHI Learning Private Limited, 2012. ISBN 978-81-203-4555-3.
PAVLÁK, M. *Ekonomika malých a středních podniků*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013. ISBN 978-80-261-0268-7.
PORTER, E. *Konkurenční strategie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1994. ISBN. 80-85605-11-2.
PUN, K. F. An empirical investigation of strategy determinants and choises in manufacturing enterprises. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 2005, Vol. 16, No. 3, pp. 282 – 301. ISSN 1741-038X.
SADLER, P., CRAIG, J. Strategic Management. 2nd ed. London: Cogan Page, 2003. ISBN 0749439386.
SCHIFFER, M., WEDER, B. Firm Size and the Business Environment: Worldwide Survey Results, *IFC discussion paper number 43*, 2001. 68 p.
ŠEBESTOVÁ, J. *Analýza faktorů ovlivňující podnikání českých firem po vstupu do EU se srovnáním trendů v regionech s vysokou mírou nezaměstnanosti*. 1st ed. Karviná: Slezská univerzita v Opavě. 2005. ISBN 80-7248-328-5.
SRPOVÁ, J. ŘEHOŘ, V. *Základy podnikání: Teoretické poznatky, příklady a zkušenosti českých podnikatelů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3339-5.
STEEL, W. F., WEBSTER, L. M. How Small Enterprises in Ghana have responded to Adjustment. *The World Bank Economic Review*, 1992, Vol. 6, No. 3, pp. 423-438. ISBN 0258-6770.
STOKES, D., WILSON, N. *Small Business Management and Entrepreneurship*.5th ed. UK: Cengage Learning EMEA, 2010. ISBN 978-14-080-1799-9.

SVATOŠOVÁ, V. S, VOBODOVÁ, Z. Determinanty strategického rozvoje malého a středního podnikání. In *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Region v rozvoji společnosti 2014*. 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2014, s. 851--863. ISBN 978-80-7509-139-0.

THOMPSON; A. A., STRICKLAD, A. J. *Strategic Management: Concepts and Cases*. 9th ed. Boston, MA: Irwin/McGraw-Hill Companies, 1996. ISBN 978-02-561-6205-9.

VEBER, J. A KOL. *Management: Základní manažerské přístupy, výkonnost a prosperita*. 2. vyd. Brno: Management Press, 2009. ISBN 978–80–7261–200–0

VOJÍK, V. *Vybrané kapitoly z managementu malých a středních podniků*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství VŠE, 2006. ISBN 80-245-0781-1

WHEELEN, T. L., HUNGER, J. D. *Strategic management and Business Policy*. 6th ed. New York: Addison-Wesley Publications, 1998. ISBN 978-01-321-5322-5.

YEATES, D., WAKEFIELD, T. *Analysis and Design*. 2nd ed. England: Pearson Education, 2004. ISBN 978-02-736-5536-7.

YUSOF, M. S., ASPINWALL, E., M. Critical success factors in small and medium enterprises: survey results. *Total Quality Management*, 2007, Vol. 11, No. 4-6, pp. 448-462. ISSN 0954-4127.

ZUZEK, D. K. The Importance of Small and Medium-sized Enterprises in the Development of Region on the Example of The Malopolska Province. *Economic Science for Rural Development Conference Proceedings*, 2015, Vol. 39, pp. 246-252. ISSN 1691-3078.

Kontaktní adresa autorů:

Ing. Veronika Svatošová, Ph.D.,
Ing. Zuzana Svobodová,
Bc. Martin Šauer
Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií
Třída Generála Píky 2005/7, Brno, 613 00
veronika.svatosova@mendelu.cz
zuzana.svobodova@menelu.cz
xsauer@node.mendelu.cz

Hypoteční úvěry v regionech České republiky

Mortgage Loans in the Regions of the Czech Republic

Libuše Svobodová, Martina Hedvičáková

Abstrakt:

Článek je zaměřen na specializovaný finanční produkt, na hypoteční úvěry, které jsou nejvíce používaným produktem v oblasti financování bydlení v České republice. V České republice jsou hypotéky využívány nejen občany, ale i obchodními korporacemi a městy. Cílem článku je analyzovat situaci na finančním trhu zaměřeného na hypotéky v souvislosti s jednotlivými regiony. V úvodní části bude problematika představena včetně literární rešerše, následně bude popsána metodologie a cíle. Hlavní část se věnuje výsledkům ve vývoji hypotečních úvěrů dle subjektu v jednotlivých krajích, vývoj úrokové sazby a aktuální situaci na hypotečním trhu, kdy úrokové sazby mají klesající tendenci. Data ukazují, že se ekonomice po finanční a ekonomické krizi daří dobře a jak fyzické osoby, tak právnické osoby i municipality stále získávají nové hypotéky. Článek vychází jak z primárních tak ze sekundárních zdrojů. Detailní výzkum spolu s analýzou dostupných zdrojů a získaných dat umožní identifikovat hlavní poznatky ve zkoumané oblasti. Analýza stavu napomůže identifikovat klíčové faktory a znalosti a nastíní situaci (prognózu) v roce 2016.

Klíčová slova:

vývoj, úrokové sazby, hypotéky, region, hodnota, objem

Abstract:

The paper is focused on the specialized financial product, esp. on mortgages that are the most often used products in the field of own housing financing in the Czech Republic. In the Czech Republic are mortgages used also by business entities and municipalities. The aim of the paper is to analyze the situation on the financial market focused on the mortgages according to the regions of the Czech Republic. The organization of the paper is as follows: firstly a theoretical background with a review of the literature is provided, then research methodology and goals are described, the key part brings results of development of mortgages according to the subject of use, region, development of interest rates and the current situation on the mortgage market. Interest rates on mortgage loans have on the Czech market downward trend. Statistical data suggest that people, business entities and municipalities are not afraid to borrow money after the economic crisis and invest more in housing funds or other. The article is based on primary and secondary sources. A detailed research together with the analysis and critical assessment of accessible materials will enable to identify the main objectives in the field of study. The analysis of the initial state will consequently enable to identify the key factors and knowledge and outlines forecasts in the year 2016.

Key words:

development, interest rate, mortgages, region, value, volume

Úvod

V dnešní době je mezi bankami na finančním trhu ostrý konkurenční boj založený na marketingovém a informačním základu, jehož cílem je nejen získat nové klienty, ale především udržet si ty stávající. S příchodem nových bank na český trh se tak tradiční banky musí mít na pozoru a udržovat si svou velmi kapacitní síť klientů.

Každým rokem zadluženost celého světa roste a obyvatelé hojně využívají dlouhodobých úvěrových produktů. Mezi nejčastější úvěry patří hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření, přičemž délka trvání těchto úvěrů činí 5 – 40 let.

V současné době velmi nízkých úrokových sazeb a pomalého ekonomického růstu se vlády a centrální banky jednotlivých zemí snaží o podpoření ekonomiky. I Evropská centrální banka (dále také jen ECB) se v březnu 2016 rozhodla podpořit ekonomiku a zvýšit nízkou míru inflace nečekaně důraznou směsí nových kroků. ECB snížila všechny své úrokové sazby, posílila program nákupů dluhopisů a nabídla bankám nové kolo levných úvěrů. Základní sazbu ECB snížila na nulu z dosavadního rekordního minima 0,05 procenta; tento krok se nečekal, podle analytiků je ale víceméně symbolický. Program nákupů dluhopisů se zvyšuje na 80 miliard eur měsíčně (2,2 bilionu korun) z dosavadních 60 miliard eur. Do programu ECB také zahrne vedle státních dluhopisů nově i dluhopisy vydané nebankovními společnostmi z eurozóny, které mají vysoký rating. Banky v eurozóně budou také moci využít nového čtyřletého programu levných úvěrů.

"Banka, která je v poskytování úvěrů reálné ekonomice velmi aktivní, si může půjčit více než banka, která se zaměřuje na jiné aktivity," prohlásil na tiskové konferenci prezident ECB Mario Draghi. (ČTK, 2016)

Depozitní sazbu ECB podle očekávání snížila na minus 0,40 procenta z dosavadních 0,30 procenta. Při záporné depozitní sazbě musejí banky za peníze uložené u ECB platit, což by je mělo nutit k většímu poskytování půjček. ECB také snížila na 0,25 procenta krajní zápůjční sazbu, za kterou banky od ECB dostávají jednodenní úvěry. (ČTK, 2016)

Cíl a metodika

Dle zákona č. 190/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů (včetně zákona č. 137/2014 Sb.) §28 „Hypoteční úvěr je úvěr, jehož splacení včetně příslušenství je zajištěno zástavním právem k nemovité věci, když pohledávka z úvěru nepřevyšuje dvojnásobek zástavní hodnoty zastavené nemovité věci. Úvěr se považuje za hypoteční úvěr dnem vzniku právních účinků zástavního práva. Pro účely krytí hypotečních zástavních listů lze pohledávku z hypotečního úvěru nebo její část použít teprve dnem, kdy se emitent hypotečních zástavních listů o právních účincích vzniku zástavního práva k nemovité věci dozví.

Při zpracování článku byly využity především sekundární zdroje. Za sekundární zdroje lze uvést odbornou literaturu, nashromáždění informací z odborného tisku, www stránek, databází, diskusí či předchozích účastí na odborných seminářích či konferencích v rámci okruhu zvoleného tématu. Důležitým zdrojem informací jsou oficiální webové stránky jednotlivých bankovních institucí, České národní banky, Českého statistického úřadu, Ministerstva pro místní rozvoj České republiky, ale také finančně zaměřených portálů jako je Měšec, iDnes, Finance.cz či České tiskové kanceláře.

Dále bylo nutné z množství publikovaných materiálů vybírat, třídit a aktualizovat dostupné relevantní informace, které by podaly základní přehled o dané problematice.

Pro hodnocení byly použity tabulky, které byly zpracovány do grafů.

Cílem článku je analyzovat situaci na finančním trhu zaměřeného na hypotéky v souvislosti s jednotlivými regiony. Hlavní část se věnuje výsledkům ve vývoji hypotečních úvěrů dle subjektu v jednotlivých krajích, vývoj úrokové sazby a aktuální situaci na hypotečním trhu, kdy úrokové sazby mají klesající tendenci.

Dvacetiletý vývoj hypotečních úvěrů v ČR

Vývoj hypotečních úvěrů lze rozdělit do čtyř fází:

1. *První fáze od roku 1995 do roku 1999*

V roce 1995 vzniklo nové bankovní odvětví – hypoteční úvěry. V tomto období byly uvedeny do života státní podpory, které pomohly k pozvolnému rozjezdu hypoték. Banky se učily, jak produkt distribuovat a jaká má rizika.

2. *Druhá fáze od roku 2000 do roku 2005*

Vznikl hypoteční trh a konkurence. Nastala expanze inovací, rozvinuly se produkty a způsob distribuce. Dostupnost hypotéky se pro klienty výrazně zvýšila.

3. *Třetí fáze od roku 2006 do roku 2010*

Období hypoteční recese, kdy byl růst v řádu desítek procent vystřídán na podzim roku 2008 recesí a následným propadem trhu, který trval až do září 2010.

4. Čtvrtá fáze od roku 2011 – 2015

Období roku 2011 - 2015 se neslo v duchu zotavení se z krize. V současné době je hypoteční úvěr běžně používaný a úrokové sazby dosáhly rekordního minima 2,02 % p.a., což vyplývá z údajů Hypoindexu. Byl zahájen trend klientů uzavírat si hypotéku na byty, které v budoucnu začnou pronajímat. ČNB vzhledem k rekordním počtům sjednaných hypoték a rostoucímu riziku pro komerční banky vydala doporučení, aby délka splatnosti hypotečních úvěrů nepřesahovala 30 let. (Hypoindex.cz, únor 2016)

V níže uvedeném grafu (Obr. č. 1) je zachycen vývoj úrokových sazeb hypoték od počátku vzniku hypotečních úvěrů jakožto nového finančního produktu.

Obr. 1: Vývoj průměrných úrokových sazeb v ČR

Zdroj: Hypoindex.cz, 2016

V současné době se nachází podle portálu ČNB celkem 46 bankovních institucí, tudíž výběr té správné banky je rok od roku pro běžného klienta těžší a nabídek a konkurence stále přibývá. Podle dokumentu Bankovní dohled 2005 na portále ČNB bylo v roce 2005 36 bank a poboček zahraničních bank.

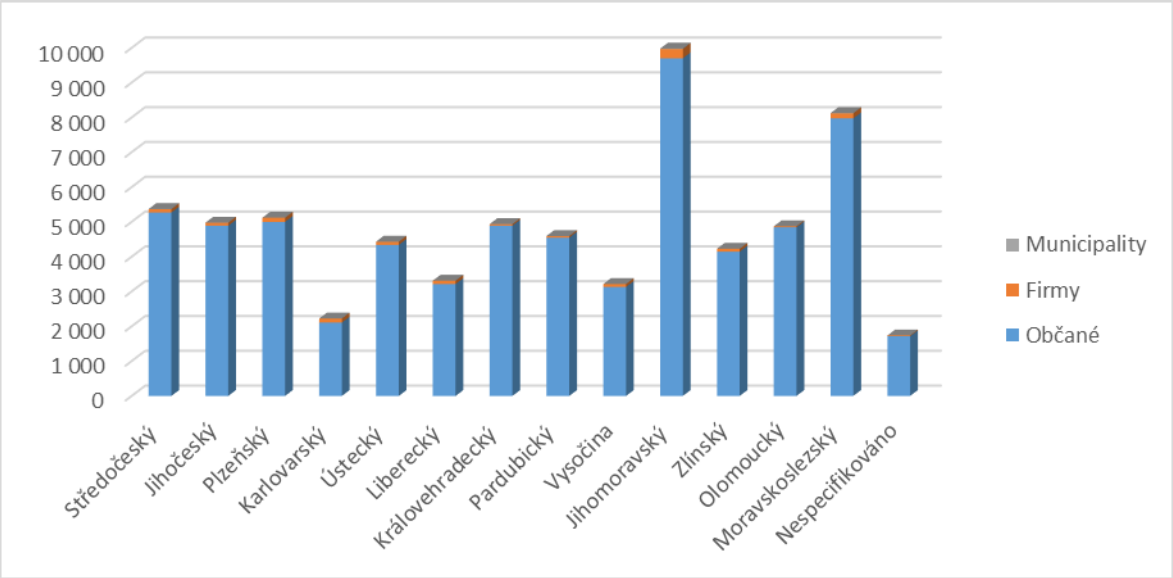
Stav hypoték dle žadatele a kraje v roce 2014 a 2015

Z důvodu lepší přehlednosti grafů a dat jsou v grafech vynechána data za Prahu a jsou pouze okomentována. V případě, že by byla zařazena i Praha, by nebyly ostatní sloupce dobře viditelné.

Počet uzavřených hypotečních smluv dle krajů v roce 2014 a 2015

V roce 2014 na hypotečním trhu převažovala poptávka občanů z Prahy (20 tisíc uzavřených smluv), což souvisí s rostoucí bytovou výstavbou v daném městě, příznivými podmínkami (nízké úrokové sazby) pro přijetí hypotečního úvěru a vyšším platovým ohodnocením tamních občanů, zatímco ve zbývajících krajích České republiky, kde bytová výstavba neprobíhala v takovém rozsahu a platy jsou na jiné úrovni, počet uzavřených smluv nepřesáhl počet 4 tisíc (s výjimkou Jihomoravského a Moravskoslezského kraje).

Z níže uvedeného Obrázku 2 je také patrné, že firmy o hypoteční úvěr příliš nežádaly a municipální subjekty jen výjimečně, nejvíce v Praze – 30 subjektů a v Jihomoravském kraji – 12 subjektů, tedy především česká a moravské metropole.

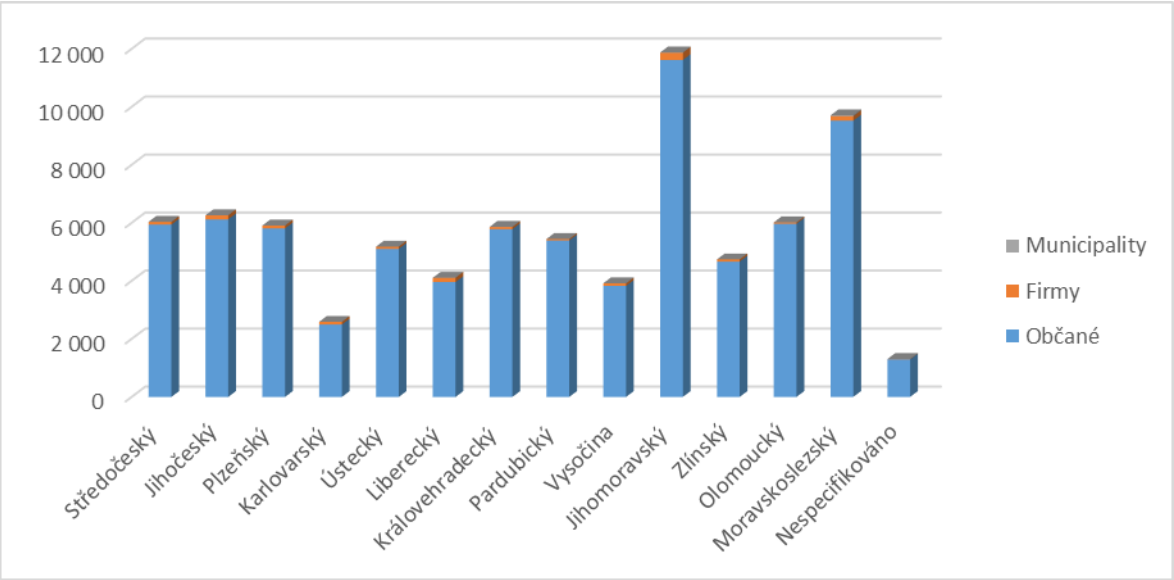
Obr. 2: Stav uzavřených hypotečních smluv dle žadatele a kraje v r. 2014

Zdroj: MMR.cz, 2014, vlastní zpracování

Z obrázku 3 je patrné, že nejvíce hypotečních úvěrů opět získali občané, následně obchodní korporace a nejméně bylo poskytnuto hypotečních úvěrů municipalitám. V případě, že se zaměříme na občany a regiony, nejvíce hypotečních úvěrů získali občané v roce 2015 v Praze (24 464 ks). Dalšími regiony, ve kterých občané získali hypoteční úvěry, byly Jihomoravský kraj s 11 615 kusy, Jihočeský s 6 121 kusy, Moravskoslezský s 9 522 kusy, Olomoucký s 5 971 kusy a Středočeský s 5 939 kusy. Následovaly Plzeňský a Královéhradecký kraj. Nejméně poskytnutých hypoték bylo v Karlovarském kraji, na Vysočině a v kraji Libereckém. Co se týče ohledně obchodních korporací, největší počet poskytnutých hypoték byl zaznamenán opět v hlavním městě Praha, v kraji Jihomoravském, Moravskoslezském, Jihočeském a Středočeském.

Zatímco v roce 2014 nezískaly hypoteční úvěry 2 kraje, v roce 2015 to bylo již u 4 krajů. Obce tedy získávají finanční prostředky i jinými způsoby. Nejvíce tohoto způsobu financování používaly municipality v Moravskoslezském kraji, 28. V Jihomoravském bylo poskytnuto 8, 6 smluv bylo v Praze, 4 v Královéhradeckém kraji, 3 ve Středočeském a Olomouckém kraji. 2 byly poskytnuty na Vysočině a v Jihočeském kraji. Po jednom bylo poskytnuto v kraji Ústeckém a Libereckém. Hypotéky nebyly poskytnuty v Plzeňském, Karlovarském, Pardubickém a Zlínském. V roce 2014 zaznamenala prvenství Praha s 30 smlouvami. Následována byla Jihomoravským krajem s 12 smlouvami a dále Středočeský kraj se 7 hypotečními úvěry a v Moravskoslezský kraj se 6 smlouvami.

Celkově bylo v roce 2015 uzavřeno nejvíce smluv v hlavním městě Praha s 25 085 kusy poskytnutých hypoték, v Jihomoravském, Moravskoslezském a v Jihočeském kraji.

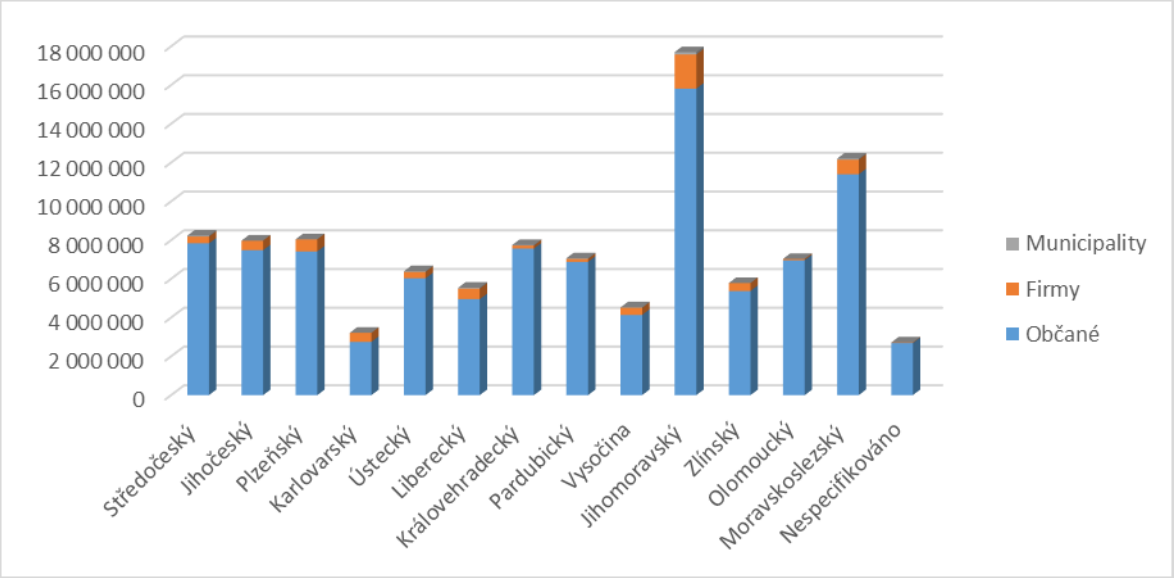

Obr. 3: Stav uzavřených hypotečních smluv dle žadatele a kraje v r. 2015

Zdroj: MMR.cz, 2015, vlastní zpracování

Finanční hodnota uzavřených hypotečních smluv dle krajů v roce 2014 a 2015

Výše uvedené potvrzuje níže uvedený Obrázek 4, kde je patrné, že nejvíce finančních prostředků putovalo do hypotečních úvěrů čerpaných občany z Prahy a Jihomoravského a Moravskoslezského kraje. V případě pražských firem je zajímavé, že ačkoliv počet smluv v roce 2014 činil pouze 652, celková půjčená částka téměř dosahuje hodnoty hypotečních úvěrů poskytnutých občanům, kteří v daném roce uzavřeli 20 107 smluv v celkové hodnotě 46 mld. Kč, tj. o 7 mld. Kč více oproti firmám.

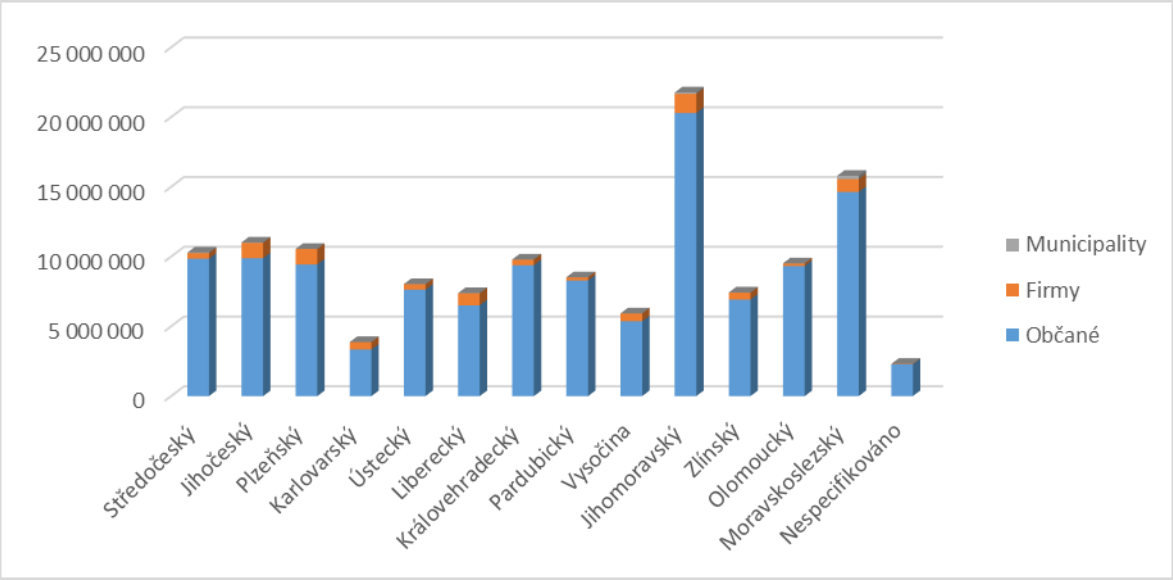
Obr. 4: Stav hodnoty hypotečních úvěrů dle žadatele a kraje v roce 2014

Zdroj: MMR.cz, 2014, vlastní zpracování

Obrázek 5 zobrazuje výši půjčených peněz v jednotlivých krajích v roce 2015. Zaměříme-li se na výši získaných prostředků, nejvíce si půjčili občané v Praze (přes 61 mld.), přes 20 mld. si půjčili občané v Jihomoravském kraji a v Moravskoslezském kraji činila částka 14,6 mld. Kč. Dle výše půjčených prostředků dále následovaly Jihočeský, Středočeský, Plzeňský a Královéhradecký. Naopak nejméně si občané půjčovali v Karlovarském a Zlínském kraji a na Vysočině. V Karlovarském kraji činily hypoteční úvěry 3 339 206 tis. Kč. Co se týče obchodních korporací, stejné výsledky, které byly

zaznamenány u počtu poskytnutých hypoték, byly zaznamenány i u výše půjčených peněz. Přes 41 mld. bylo poskytnuto v hlavním městě Praha. 1 370 323 tis. Kč bylo poskytnuto v Jihomoravském kraji. Podobných výsledků dosáhnuly Plzeňský a Jihočeský kraj s 1 116 331 tis. Kč a 1 100 279 tis. Kč. Ve všech ostatních bylo půjčeno pod 1 miliardu. Nejvíce se blížil miliardě Moravskoslezský kraj s 925 724 tis. Kč a Liberecký kraj s 869 289 tis. Kč. Zatímco v Karlovarském kraji bylo občanům poskytnuto málo hypotečních úvěrů s nízkou částkou oproti jiným krajům, v oblasti obchodních korporací tomu bylo jinak. Karlovarský kraj se umístil na osmém místě.

Při zaměření se na municipality čerpaly nejméně prostředků z tohoto způsobu financování. Zatímco občané si půjčili více než 184 mld. a podnikatelské subjekty necelých 50 mld., do municipalit bylo financováno 563 216 tis. Kč. Nejvíce zdrojů, 236 753 tis. Kč, bylo poskytnuto v Moravskoslezském kraji. V Jihočeském kraji bylo financováno necelých 102 mil. Na třetí pozici se umístila Praha s 85 422 tis. Kč. Ostatní kraje už měly větší odstup. Ve Středočeském kraji bylo poskytnuto hypotečních úvěrů za 46, 5 mil. Kč, v Jihočeském za 28 362 tis. Kč, v Libereckém za 17 641 tis. Kč. Podobně na tom byl i Ústecký kraj s 16 755 tis. Kč a Královéhradecký kraj s 15 432 tis. Kč. Ve všech ostatních krajích byly hypoteční úvěry poskytnuty pod 10 mil. Kč. V Olomouckém kraji to činilo 9 243 tis. Kč a na Vysočině 5 138 tis. Kč.

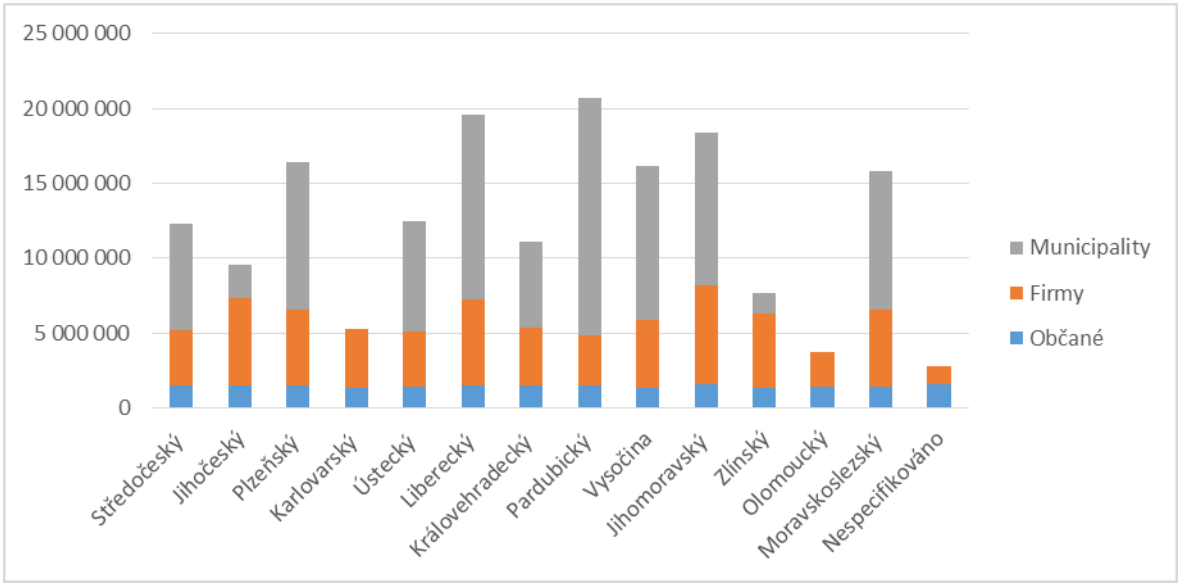
Obr. 5: Stav hodnoty hypotečních úvěrů dle žadatele a kraje v roce 2015

Zdroj: MMR.cz, 2015, vlastní zpracování

Průměrná hodnota 1 uzavřené hypoteční smlouvy dle krajů v roce 2014 a 2015

Z níže uvedeného Obrázku 6 je patrné, že hodnota hypotečního úvěru na 1 uzavřenou smlouvu sepsanou s občanem nepřesáhla hranici 10 mil. Kč, a to dokonce ani v Praze, přičemž jeho průměrná hodnota za celou Českou republiku činila 1,5 mil. Kč, nejnižší (1,3 mil. Kč) pak byla u hypotečních úvěrů uzavřených ve Zlínském kraji a nejvyšší (2,3 mil. Kč) v Praze. Naopak nejvíce si na hypoteční úvěr půjčovaly pražské firmy, kdy na 1 uzavřenou smlouvu připadlo 60 mil. Kč, přičemž průměrná hodnota hypotéky poskytnuté firmě za dané kraje činila téměř 8 mil. Kč.

Také municipální subjekty i přes nízký počet uzavřených hypotečních smluv čerpaly poměrně vysoké finanční prostředky, a to v průměru 7 mil. Kč na 1 smlouvu, přičemž po Pardubickém kraji s 15,8 mil. Kč, následovala Praha s 15,5 mil. Kč, Liberecký kraj s 12,3 mil. Kč a Vysočina a Jihomoravský kraj s 10,2 mil. Kč. Celorepublikový průměr hodnoty hypotečního úvěru pak činil 16,6 mil. Kč.

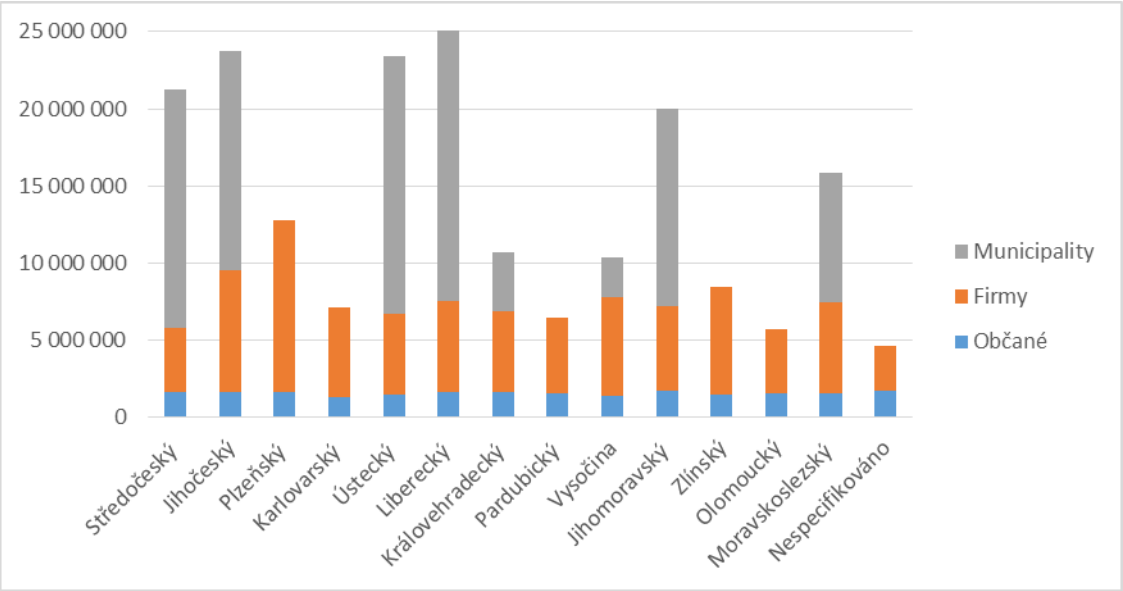
Obr. 6: Hodnota hypotečního úvěru na 1 uzavřenou smlouvu dle žadatele a kraje v roce 2014

Zdroj: MMR.cz, 2014, vlastní zpracování

Z obrázku 6 je patrné, že největší objemy peněz si na jednu smlouvu půjčovaly podnikatelské subjekty, kdy částka na jednu smlouvu byla v průměru téměř 10 mil. Kč. Municipality si půjčovaly v průměru 7 mil. Kč a občané 1 634 717 Kč. Co se týče regionů a jednotlivých kategorií, největší sumy na jednu smlouvu byly v Praze, přes 67 milionů. Významnou roli v tom hrály nadnárodní korporace, velké společnosti a s tím spojené velké investice. Na druhém místě ve výši jedné smlouvy se umístily podnikatelské subjekty Plzeňského kraje s výší přes 11 mil. Kč na jednu smlouvu. Dále bylo průměrně nejvíce půjčováno v Jihočeském kraji, téměř 8 mil. Kč, a ve Zlínském kraji takřka 7 mil. Kč. Necelých 6,5 mil. Kč připadalo na průměrnou částku na Vysočině, téměř 5,9 mil. Kč v Moravskoslezském kraji a v Libereckém kraji a 5,8 mil. Kč v kraji Karlovarském. Nejmenší částky na jednu smlouvu byly zaznamenány u podnikatelských subjektů v kraji Středočeském s 4,1 mil. Kč a v Olomouckém.

Při zaměření se na občany, nejvyšší částky si v průměru půjčovali občané v hlavním městě Praha, 2,5 mil. Kč. Na dalším místě se umístil kraj Jihomoravský s Brnem a částkou 1 747 232 Kč na jednu smlouvu. Všechny ostatní kraje jsou již pod částkou 1,7 mil. Kč. Nejvyšších částek bylo dosaženo dále v kraji Středočeském, 1 659 057 Kč, který souvisí s Prahou. Podobných hodnot 1,6 mil. Kč bylo poskytnuto v Libereckém, Plzeňském, Královéhradeckém a v Jihočeském kraji. Přes 1,5 mil. Kč na jednu smlouvu bylo občanům poskytnuto v Moravskoslezském, Olomouckém a v Pardubickém kraji. Ústecký kraj se této hranici přiblížil. Nejméně na jednu smlouvu bylo poskytnuto v Karlovarském kraji, téměř 1 338 tis. Kč a na Vysočině 1,4 mil. Kč.

Municipality si na jednu smlouvu nejvíce půjčovaly v kraji Libereckém, necelých 18 mil. Kč. Následoval kraj Ústecký s 16 755 tis. Kč, Středočeský s 15,5 mil. Kč, Praha s téměř 14,3 mil. Kč a Jihočeský s 14 181 tis. Kč. Nejméně si půjčovaly na jednu smlouvu municipality na Vysočině s 2 549 000 Kč na jednu smlouvu a v Královéhradeckém kraji 3 858 000 Kč.

Obr. 7: Hodnota hypotečního úvěru na 1 uzavřenou smlouvu dle žadatele a kraje v roce 2015

Zdroj: MMR.cz, 2015, vlastní zpracování

Významných rozdílů mezi jednotlivými roky bylo zaznamenáno u výše na jednu hypoteční smlouvu. Zatímco u občanů byly změny menšího rozsahu, u podnikatelských subjektů a u municipalit byly výkyvy významnější. U občanů narostly hypoteční úvěry v průměru o 8 %. U podnikatelských subjektů vzrostla půjčená hodnota peněz téměř o 25 % a u municipalit poklesnula o necelé procento.

U občanů bylo největší změny na jednu smlouvu dosaženo ve Zlínském kraji, kdy průměrná hodnota narostla o 14 % a v kraji Středočeském o 12 %. V ostatních krajících činil nárůst méně než 10 %. 9 % činil nárůst v Praze, v kraji Plzeňském a Olomouckém. Nejmenší změna byla s 2 % zaznamenána v kraji Pardubickém a s 3 % v Karlovarském.

Podnikatelské subjekty zaznamenaly mnohem větší změny ve dvou porovnávaných letech. O 218 % narostla průměrná výše úvěru v Plzeňském kraji. O 140 – 150 % narostly hypotéky v kraji Karlovarském, Pardubickém, na Vysočině. Této hranici se přiblížily i kraje Ústecký, Zlínský, Královéhradecký a Jihočeský. Jihomoravský kraj je jediný kraj, kde se průměrná hodnota na jednu smlouvu oproti roku předchozímu snížila, a to o 17 %.

Největších výkyvů bylo zaznamenáno u municipalit. Např. V Jihočeském kraji vzrostla průměrná částka o 648 %. Napomohla tomu především skutečnost, že v prvním porovnávaném roce byla poskytnuta jedna smlouva, ve druhém dvě a celkově na významně větší částky. Z důvodu nižších počtů získaných úvěrů municipalitami v jednotlivých krajích nebudou porovnávány průměrné částky na jednu smlouvu.

Shrnutí:

Úrokové sazby hypoték v polovině roku 2016 začínají stagnovat. Oproti květnu 2016 průměrná nabídková sazba hypotečních úvěrů klesla jen o setinu procenta na 1,96 %. Díky rekordnímu zájmu o hypotéky zmizela motivace bank s cenami hýbat. Z druhého pohledu v době letních prázdnin opakovaně dochází k poklesu zájmu o hypoteční úvěry a banky nenabízejí nové akce a bonusy, které si nechávají až na podzimní sezónu.

Banky zaznamenaly v květnu rekordní výsledek. Celkový objem sjednaných hypoték překonal 20 miliard korun. Některé banky jsou již nyní na hranici procesních kapacit, takže motivace pro jakékoliv snižování sazeb a stimulaci další poptávky prostřednictvím cenových zvýhodnění se vytratila. Během června 2016 snížila sazby pouze Raiffeisenbank a Oberbank. Naopak k růstu sazeb došlo v Expobank. Lze tedy diskutovat, jak se bude vyvíjet úroková sazba a zájem o hypoteční úvěry v dalších měsících. Jak zareagují banky a jaké akce přichytají?

Titulní index GOFI 70, který měří průměrnou nabídkovou sazbu hypoték do 70 % LTV a zohledňuje ceny všech bank na trhu, v červnu dosáhl hodnoty 1,96 %. Oproti předchozímu měsíci průměrná nabídková sazba hypotečních úvěrů klesla o pouhou 1 setinu procentního bodu. Oproti loňsku jsou nyní 70% hypotéky úrokově levnější o 21 setin procentního bodu. (Golem finance, 2016)

Analýzou dat bylo prokázáno, že v roce 2015 největší celkový objem hypoték banky poskytly s velkým odstupem v Praze (přes 61 miliard korun), a dále v Jihomoravském kraji (přes 20 mld. Kč) a v Moravskoslezském kraji (14,6 mld. Kč), tedy v lokalitách s největšími obcemi a největším počtem obyvatel (vyjma kraje Středočeského). Dle výše půjčených prostředků dále následovaly Jihočeský, Středočeský, Plzeňský a Královéhradecký. Naopak nejméně si občané půjčovali v Karlovarském a Zlínském kraji a na Vysočině. Nejvyšší průměrnou hypotéku si berou lidé právě v Praze (2,5 mil. Kč). Na dalším místě se umístil kraj Jihomoravský s Brnem a částkou 1 747 232 Kč na jednu smlouvu. Všechny ostatní kraje jsou již pod částkou 1,7 mil. Kč.

V dalším výzkumu budou data za jednotlivé kraje přepočítána dle počtu obyvatel či dalších makroekonomických ukazatelů.

Poslanecká sněmovna v červnu 2016 schválila návrh nového zákona o úvěru pro spotřebitele. Otázkou do diskuze je, jaký dopad bude mít nový zákon na hypoteční úvěry – zdraží nebo se udrží na současné nejnižší úrokové sazbě 1,96 %? Na trhu také dochází k růstu cen bytů, což generuje další náklady na pořízení nového bydlení. Češi v průměru vynakládají na hypotéky 1/3 svého čistého příjmu. Další otázkou do diskuze je současná výše inflace, která je nízká a Česká národní banka očekává její růst. Jaký bude její dopad na úrokovou sazbu u hypotečních úvěrů?

Literatura:

ALLEN, J., PALIGOROVA, T., (2015), Bank loans for private and public firms in a liquidity crunch, Journal of Financial Stability, 18, p.106–116.

ČERNOHORSKÁ, L., H. FILIP. Komparace bankovních systémů v zemích bývalé Jugoslávie a v České republice. Scientific Papers of the University of Pardubice, 21(30) (2014) 17-28.

ČNB (Česká národní baka), (2016), Financial Stability Report 2015/2016, Retrieved from: https://www.cnb.cz/en/financial_stability/fs_reports/fsr_2015-2016/index.html

CNB.cz (Czech national bank), ARAD (2016). Retrieved from: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_sestuid=19522&p_uka=6,7&p_strid=AAD&p_sort=2&p_od=200401&p_do=201604&p_period=1&p_des=50&p_format=4&p_decsep=.&p_lang=EN

ČTK, (2016), Překvapení pro trhy. ECB podpoří evropskou ekonomiku nečekaně důraznými kroky, online, Retrived from: http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/prekvapeni-pro-evropske-trhy-ecb-srazila-hlavni-urokovou-saz/r~20a5d590e6c411e59c4a002590604f2e/

CZECH NATIONAL BANK, (2016). Commentary on MFI interest rates, April 2016, Retrieved from: https://www.cnb.cz/en/statistics/money_and_banking_stat/harm_stat_data/mfi_komentar.html

GOLEM FINANCE (2016), Hypotéky lámou rekordy. Banky již nezlevňují, online, Retrieved from: http://www.golemfinance.cz/cz/1104.hypoteky-lamou-rekordy-banky-jiz-nezlevnuji

HEDVICAKOVA, M., SVOBODOVÁ, L., (2015) Analysis of Banking Fees and Clients' Needs, Conference: 12th International Scientific Conference on European Financial Systems 2015 Location: Masaryk Univ, Brno, Czech Republic, p. 181-188.

HYPOINDEX, (2016). Hypoindex vývoj. Retrieved from: http://www.hypoindex.cz/hypoindex-vyvoj/

MINISTERSTVO FINANCI ČR (2016). Macroeconomic Forecast - April 2016. Retrieved from: http://www.mfcr.cz/en/statistics/macroeconomic-forecast/2016/macroeconomic-forecast-april-2016-24521

ZÁKON Č. 190/2004 Sb. o spotřebitelských úvěrech

ZÁKON Č. 137/2014 Sb. o úvěrech

ZHANG, J., Macroeconomic news and the real interest rates at the zero lower bound, Journal of Macroeconomics, 48 (2016) 172-185.

Poděkování:

Příspěvek byl zpracován v rámci řešení Interního grantového projektu Podpora pedagogické práce, odborných publikací a komunikace s experty na Fakultě informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Libuše Svobodová, Ph.D., Univerzita Hradec Králové, Rokitanského 62, Hradec Králové, 500 02, libuse.svobodova@uhk.cz

Ing. Martina Hedvičáková, Ph.D., Univerzita Hradec Králové, Rokitanského 62, Hradec Králové, 500 02, martina.hedvicakova@uhk.cz

Stavebnictví a regionální rozvoj v České republice
Construction and Regional Development in the Czech Republic

Libuše Svobodová, Martina Hedvičáková

Abstrakt:

Cílem článku je popsat vývoj v oblasti vybraných makroekonomických ukazatelů v propojení s oblastí stavebnictví. Nejvíce bude zaměřeno na situaci v oblasti HDP, daně z příjmů, inflace a úrokové sazby pro úvěry a investice uskutečněné v oblasti výstavby v roce 2013 a 2014 včetně dokončených bytů v jednotlivých krajích. Článek vychází především z dat získaných a následně analyzovaných z Českého statistického úřadu. Vzhledem ke snižujícím se úrokovým sazbám je očekáváno, že poroste výše úvěrů spojených s výstavbou. Téma je důležité i ze socioekonomického a regionálního pohledu. Výstavba nových nemovitostí, domů a bytů a stěhování je nedílnou součástí dopadu na život v regionu. Bylo zjištěno, že HDP od roku 2009 v České republice roste, inflace má kolísavou tendenci a daň z příjmů právnických osob je na stejné úrovni. Úrokové sazby v posledních letech klesaly a zároveň rostly jak úvěry, tak počet dokončených bytů v České republice.

Klíčová slova:

ekonomické faktory, nemovitosti, úrokové sazby, vývoj

Abstract:

The aim of this paper is to describe the development of selected macroeconomic factors in connection with the construction in the Czech Republic. The main focus will be given to the situation in the last years in GDP, corporate tax, inflation, interest rate for credits, development of construction and completed housing construction. The paper is mostly based on the data from the Czech official authorities. It is expected that due to low interest rates will growth the amount of the loans on the building saving and mortgage loans. The topic is very important also from socioeconomic factors and a regional perspective. Construction of property, new houses and flats and moving into the older real estate is an integral impact on life in the region. It was founded that GDP has from 2009 rising tendency, inflation fluctuated and income tax is on the same level. Interest rates fell in recent years while growing loans and the number of completed dwellings in the Czech Republic.

Key words:

economic factors, property, interest rate, development

Úvod

Výstavba a investování do nových staveb a případně oprav je jednou z důležitých součástí regionálního rozvoje, podpory ekonomické a podnikatelské činnosti a zároveň podpory života obyvatel. Regionální konkurenceschopnost je možné obecně pojímat jako schopnost nabídnout atraktivní a udržitelné prostředí pro firmy a obyvatelstvo (Annoni, Dijkstra, 2013). V článku se zaměříme na základní vývoj makroekonomického prostředí a na stavebnictví v České republice v jednotlivých regionech. V případě, že se dále zaměříme na analýzu makroekonomického okolí podnikatelských subjektů, můžeme vycházet z PEST analýzy, která je jednou z nejpoužívanějších metod sloužících k analýze prostředí. Zkratka PEST a její modifikace vychází z prvních písmen anglických názvů faktorů, které analyzuje. Jedná se o faktory politické, ekonomické, sociální a technologické. Dále mohou být přidány legislativní a ekologické faktory z lokálního, národního a globálního úhlu pohledu a následně vznikne PESTLE (někdy také PESTEL) analýza.

Problematikou socioekonomické vyspělosti regionů se zabývala např. Horká (2013). Testovala model pro hodnocení socioekonomické vyspělosti regionů. Konkurenceschopností regionů a možnostmi jejího hodnocení se zabýval v českém prostředí Viturka (2007). Trh s realitami má dle Ivanické a Spirkové (2013) významnou roli na prostředí a společnost. Daný sektor je základem pro ekonomické a podnikatelské aktivity a čítá okolo 20 % ekonomické aktivity v Evropě. Šranková (2014) se dále zabývala získáváním a financováním jednotlivých regionů (NUTS 3) v programovém období 2007 – 2013. Svobodová (2015) se zabývala vývojem v oblasti stavebnictví či dopady na kraje. Hedvičáková, Svobodová (2016) se zabývaly i vývojem na trhu hypotečních úvěrů, které se stavebnictvím velmi úzce souvisí.

Metodika, rešerše

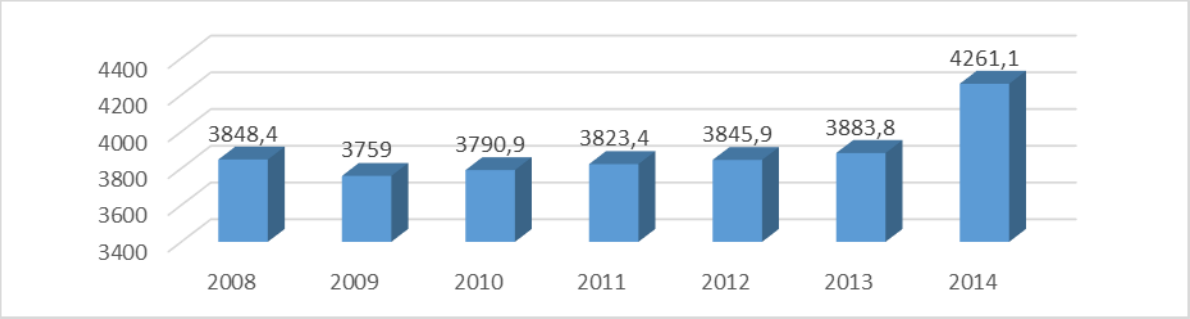
Při zpracování článku byly využity především sekundární zdroje. Za sekundární zdroje lze uvést odbornou literaturu, nashromáždění informací z odborného tisku, www stránek, databází, diskusí či předchozích účastí na odborných seminářích či konferencích v rámci okruhu zvoleného tématu. Nejvíce bylo využíváno z oficiálních statistických dat věnovaných stavebnictví na stránkách Českého statistického úřadu. Dále bylo nutné z množství publikovaných materiálů vybírat, třídit a aktualizovat dostupné relevantní informace, které by podaly základní přehled o dané problematice. Pro hodnocení byly použity tabulky, které byly převedeny do grafů.

Cílem článku je popsat vývoj v oblasti vybraných makroekonomických ukazatelů v propojení s oblastí stavebnictví v České republice. V článku se zaměříme na ekonomické faktory ovlivňující ekonomiku státu a na vývoj ve stavebnictví. Mezi zkoumané veličiny budou patřit zejména HDP, inflace, úroková míra, úvěry a zadluženost domácností a stavební průmysl.

Výsledky

HDP

Hrubý domácí produkt, je jedním z ukazatelů, který poskytuje užitečné informace o ekonomické výkonnosti státu. Při rostoucím HDP je ekonomika daného státu v kladném vývoji a lze předpokládat, že i firmám působícím na trhu se bude v tomto období dařit.

Obr. 1: Vývoj HDP v letech 2008-2014

Zdroj: www.czsu.cz, www.penize.cz/hdp, vlastní zpracování

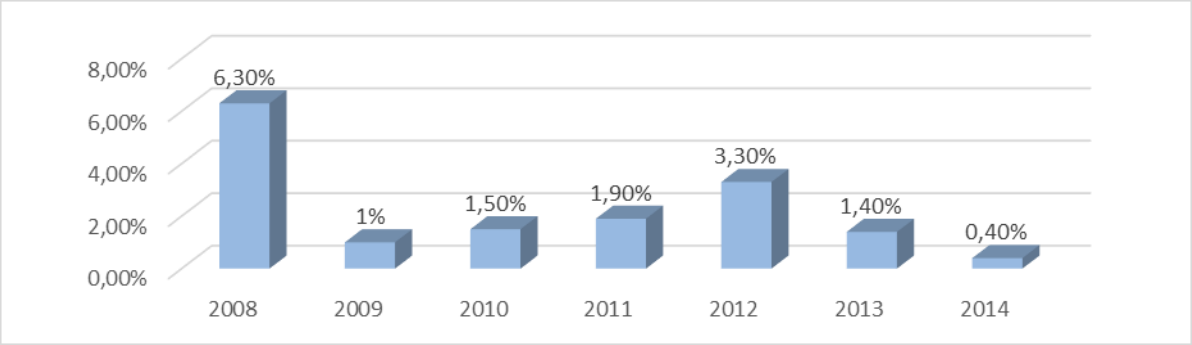
Na obrázku 1 je vyobrazen graf vývoje HDP za posledních sedm let. Již na první pohled je zde vidět vliv ekonomické krize z roku 2009, kdy si ekonomika nejen České republiky výrazně pohoršila. Jak pozorujeme, ekonomika se od doby krize začala pomalu uzdravovat a v roce 2012 se vrátila do původního stavu před krizí z roku 2008. I přesto nelze říci, že by to mělo významně pozitivní či negativní vliv také na obchod v oblasti realit. Negativní vliv měla jistě krize na stavební průmysl, který je také spojen s oblastí obchodu s nemovitostmi. Jeho vývoj totiž od roku 2007, až na výjimečné výkyvy, byl spíše stagnujícího charakteru, což vyplývá ze záznamu Českého statistického úřadu. (www.czsu.cz, www.penize.cz/hdp)

Daň z příjmů

Daň z příjmů je stanovena v § 21 zákona č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů. Od roku 2008 měla daň z příjmů právnických osob klesající tendenci (z 21 % klesnula v roce 2009 na 20 %) a od roku 2010 zůstala na hranici 19 %. Tento vývoj měl jistě pozitivní vliv na podnikání v České republice, protože nižší daň z příjmů znamená menší zatížení pro podnikatele, kteří mají z této podstaty vyšší zisky, nebo mohou klesnout se svými cenovými hladinami dolů a zlepšit tak svou konkurenční výhodu.

Inflace

Míra inflace má značný vliv na ekonomický rozvoj firmy. Krize se projevila výrazným způsobem i zde, když v roce 2008 vystoupala inflace vysoko nad průměr a Česká národní banka byla nucena zasáhnout například v podobně snížení úrokových sazeb. Výsledkem bylo mimo jiné i snížení úrokových měr bank, což mělo i pozitivní vliv právě na trh realit, neboť ten je ve velkém měřítku závislý na tom, zdali jsou zákazníci schopni a ochotni užít hypotéku či jiný finanční nástroj, aby si mohli novou nemovitost pořídit. Obrázek 2 zachycuje vývoj inflace v České republice od roku 2008 do roku 2014.

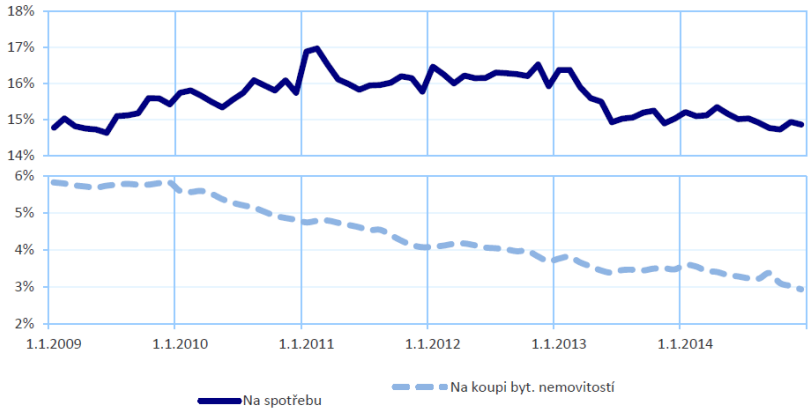
Obr. 2: Míra inflace 2008-2014

Zdroj: www.czso.cz/csu/czso/mira_inflace, vlastní zpracování

Z dat je patrné, že od roku 2009 již inflace značně klesla, a splňuje tedy hranice inflačního cíle ČNB, který je stanoven od 1 % do 3 %, mimo rok 2012, kdy byla lehce nad hranicí. V roce 2014 se inflace dostala opět pod hranici inflačního cíle.

Úroková míra a úvěry

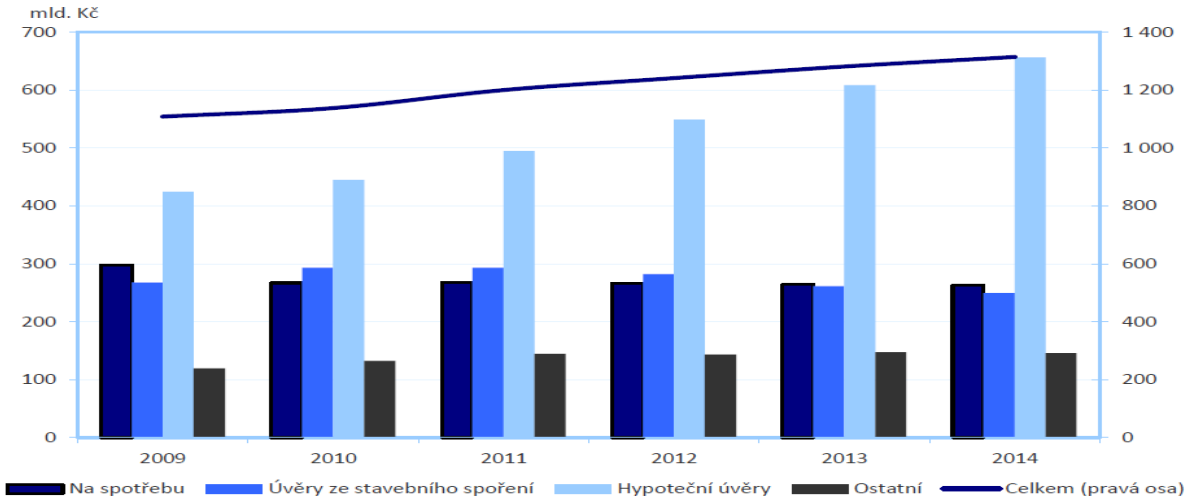
Vývoj úrokových sazeb patří mezi jeden z nejdůležitějších faktorů ovlivňující nejen trh nemovitostí, neboť naprostá většina obyvatel a podniků používá k financování koupě svých nemovitostí úvěrové nástroje ovlivněné právě vývojem úrokových sazeb. Úrokové sazby dosáhnuly v roce 2014 minimální úrovně. Tato situace jednoznačně vedla ke zvyšování počtu úvěrů na bydlení a má tak pozitivní vývoj na realitní trh. Mezi příčiny klesajících sazeb mimo jiné patří zvětšující se konkurenční boj mezi poskytovateli úvěrů. Dalším důvodem je také snižování úrokových sazeb ČNB od roku 2008. Tato skutečnost souvisí se světovou finanční krizí.

Obr. 3: RPSN korunových úvěrů poskytnutých bankami 2009-2014

Zdroj: Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2014

Výše uvedený fakt, že snižující se úrokové sazby mají jednoznačný vliv na počet úvěrů, potvrzuje i obrázek 4. S klesajícími úrokovými sazbami v minulých letech počet celkové hodnoty úvěrů domácností roste. Celkové zadlužení domácností dosáhnulo v roce 2014 hodnoty 1,3 bil. Kč, kde hypoteční úvěry mají jednoznačně největší podíl na této hodnotě. Velký podíl mají také úvěry ze stavebního spoření. To však v posledních dvou porovnávaných letech zaznamenalo celkový pokles. Hypoteční úvěry mají stále rostoucí tendenci, což má také pozitivní vliv na trh s nemovitostmi.

Obr. 4: Úvěry domácností 2009-2014 a jejich rozdělení

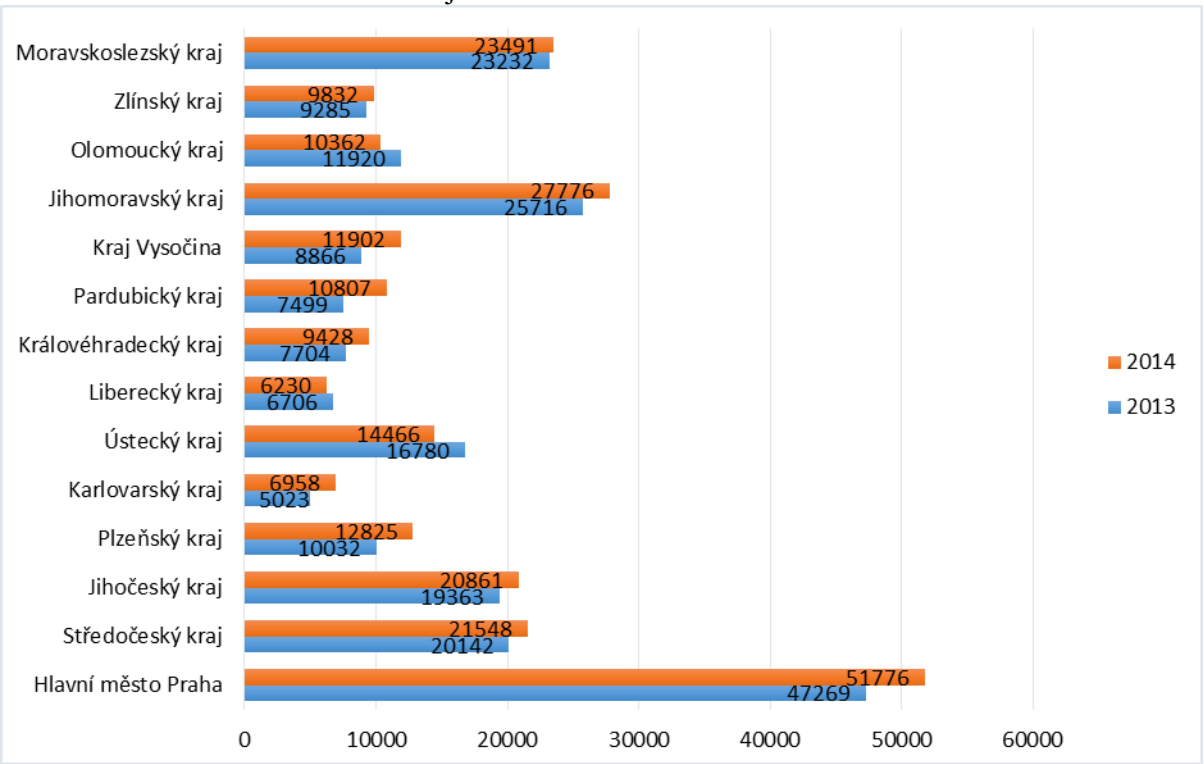
Zdroj: Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2014

Stavební práce

V další části se zaměříme na investice uskutečněné do stavebních prací v jednotlivých regionech a na počet dokončených bytů v jednotlivých regionech. I přesto, že diskontní sazba určovaná Českou národní bankou je na technické nule (0,05 %), bytová výstavba nedosáhnula v roce 2011 a 2012 takového objemu, jako v letech před finanční krizí. Od roku 2008 klesl počet zahájených staveb téměř o 50 %, počet dokončených pak o procent 30. Tento vývoj je samozřejmě negativní i pro vývoj realitního trhu. Naopak zadlužování českých domácností od roku 2007 stále roste. Největší objem úvěrů je čerpán právě na hypoteční úvěry, které pokrývají nákup stávajících nemovitostí nebo výstavbu nových a dále úvěry ze stavebního spoření.

Největší investice se v roce 2014 uskutečnily v Hlavním městě Praha, Jihomoravském a Moravskoslezském kraji. Naopak nejméně bylo investováno v Libereckém, Karlovarském a v Královéhradeckém kraji. Investice vzrostly z roku 2013 do 2014 pouze ve třech krajích. Největší vzrůst 20,5 % byl zaznamenán v hlavním městě Praha, v Olomouckém kraji o 13,3 % a ve Zlínském

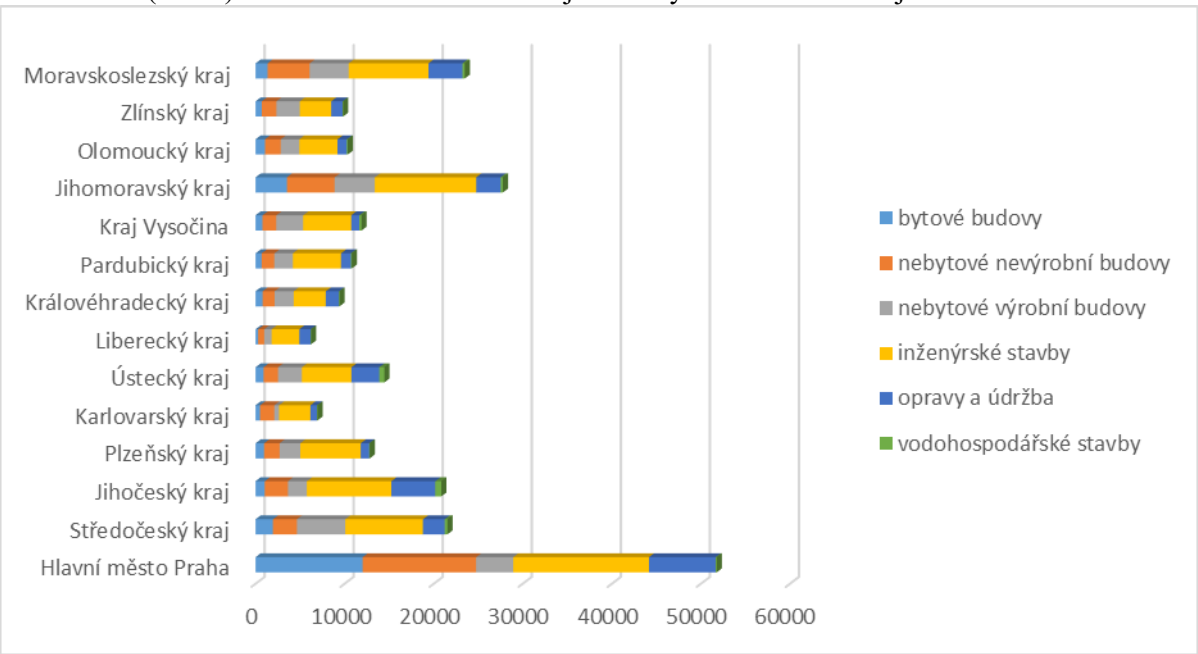
kraji o 1,7 %. Naopak největší pokles byl zaznamenán v Karlovarském kraji takřka o 32 %, o 25,8 % v Ústeckém a 25,3 % v Středočeském kraji. Drobný pokles do 2,5 % byl zaznamenán v Jihočeském, Královéhradeckém a Pardubickém kraji.

Obr. 5: Stavební práce v tuzemsku podle místa stavby, celková hodnota investic

Zdroj: www.czso.cz, vlastní zpracování, údaje jsou v mil. Kč.

V další části (obr. 6) se zaměříme na investice v jednotlivých oblastech v krajích v roce 2014.

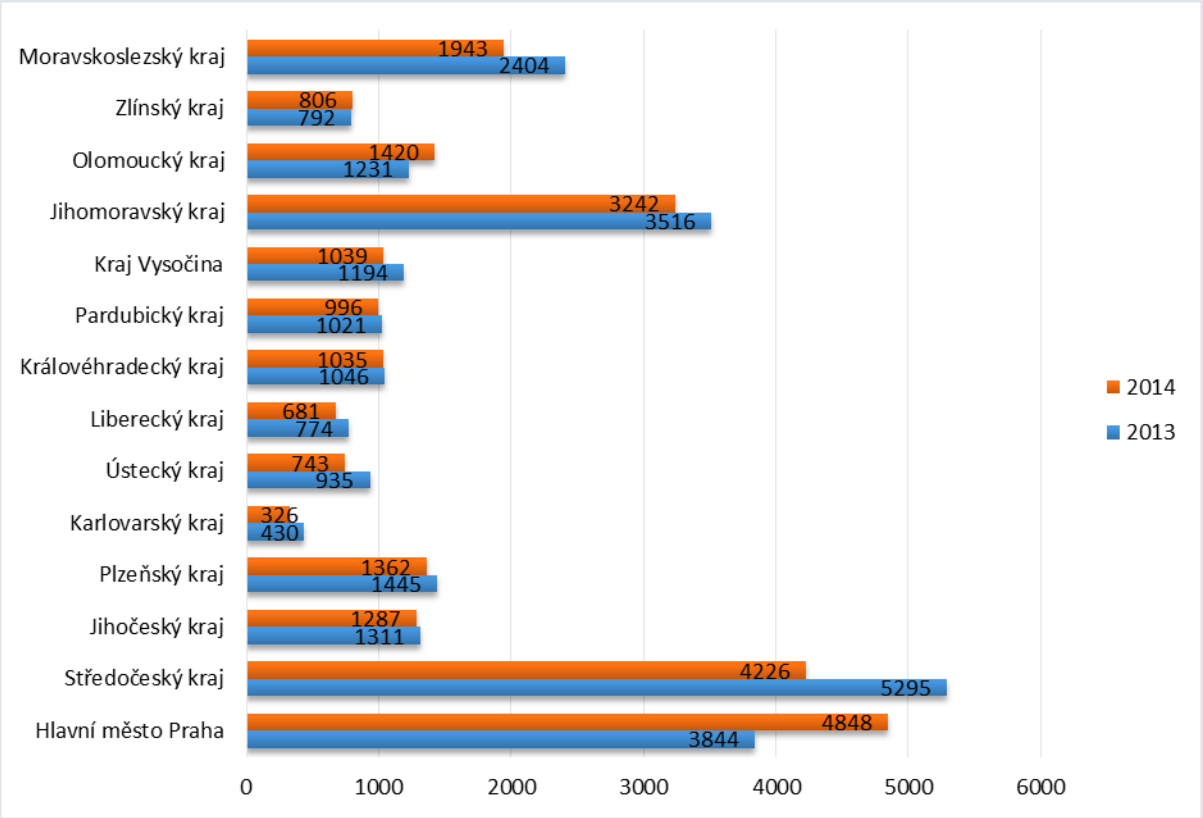

Obr. 6: Stavební práce v tuzemsku podle místa stavby, investice do jednotlivých oblastí

Zdroj: www.czso.cz, vlastní zpracování, údaje jsou v mil. Kč.

Nejvýznamnější položkou jsou ve všech krajích inženýrské stavby (94 981 mil. Kč). Dále bylo nejvíce investováno do nebytových nevýrobních (41 458 mil. Kč) a výrobních prostor (38 944 mil. Kč) a následně do oprav a údržeb (33 294 mil. Kč) a poté do bytové výstavby (26 655 mil. Kč). Nejmenší investice byly uskutečněny v oblasti vodohospodářských staveb (2 929 mil. Kč). Nejvíce bylo

investováno v hlavním městě Praha, dále v Jihomoravském kraji a v Moravskoslezském kraji. V Jihomoravském kraji bylo v porovnání s ostatními kraji investováno významně do prvních pěti ukazatelů. I v Moravskoslezském kraji byly všechny oblasti investování nad průměrem ostatních krajů.
V případě, že se zaměříme na bytovou výstavbu, nejvíce finančních prostředků bylo vynaloženo v hlavním městě Praha (12 031 mil. Kč), v Jihomoravském kraji (3 533 mil. Kč), Středočeském kraji (1 959 Kč) a více než miliarda bylo proinvestováno i v Moravskoslezském, Olomouckém a v Jihočeském kraji. Naopak v Libereckém kraji bylo proinvestováno pouze 292 mil. Kč, v Karlovarském 520 mil. Kč, v Pardubickém 700 mil. Kč a pod 800 mil. Kč byly investice zaznamenány i v Zlínském kraji, v kraji Vysočina a v Královéhradeckém kraji. Počet dokončených bytů má podobný trend, jako proinvestované peníze (viz. obr. 7).

Obr. 7: Počet dokončených bytů v roce 2013 a 2014
Zdroj: www.czso.cz, vlastní zpracování

Nejvíce dokončených bytů v roce 2014 bylo v hlavním městě, ve Středočeském, Jihomoravském a Moravskoslezském kraji. Nejméně dokončených bytů bylo v Karlovarském, Libereckém, Ústeckém a Zlínském kraji. I přesto, že v předchozí části bylo uvedeno, že proinvestované peníze byly větší v porovnání dvou let pouze ve třech krajích, trend dokončených bytů je jiný. Pouze ve třech krajích klesnul počet dokončených bytů. Největší pokles byl zjištěn v Ústeckém kraji, o 16 %. V Olomouckém kraji poklesnul o 15 % a v Libereckém o 7,6 %. Největší procentuální rozdíl byl zaznamenán v Pardubickém kraji, kde počet dokončených bytů vzrost o 30,6 %. Dále byl vzrůst zjištěn v Karlovarském kraji o 27,8 %, v kraji Vysočina o 25,5 %, o 21,8 % v Plzeňském kraji a o 18,3 % v Královéhradeckém kraji. V Praze vzrostl počet dokončených bytů o 8,7 % a ve Středočeském kraji o 6,5 %. Nejmenší procentuální rozdíl byl uskutečněn v Moravskoslezském kraji s 1,1 %.
V roce 2014 byla zahájena výstavba 24 351 bytů. Oproti roku 2013 došlo k nárůstu zahájené výstavby o 10,1 % a největší podíl na tomto růstu měly zahájené byty v bytových domech. Dokončeno bylo 23 954 nových bytů, nejvíce v rodinných a bytových domech.

Závěr a diskuse:

Rozvoj regionů je velmi úzce propojen s investováním ve stavebnictví. Může se jednat o novou dopravní infrastrukturu, výstavbu podnikatelských prostor, s tím může souviset i výstavba nových bytových prostor a následně ovlivnění nezaměstnanosti. Vedle významné socioekonomické oblasti mohou hrát významnou roli například i přímé zahraniční investice.

Z dat bylo zjištěno, že největší investice v oblasti stavebnictví se v roce 2014 uskutečnily v Hlavním městě Praha, Jihomoravském a Moravskoslezském kraji. Nejvýznamnější položkou jsou ve všech krajích inženýrské stavby a nebytové nevýrobní prostory a výrobní prostory. Z výsledků je patrné, že nejvíce staveb v roce 2014 bylo uskutečněno u dvou největších měst. Nejvíce bytových jednotek se dokončilo v Praze, ve Středočeském kraji a v Jihomoravském kraji. Maximální celková investice do stavebnictví byla před finanční krizí v roce 2008 v hodnotě 333 354 mil. Kč. V roce 2009 investice klesnuly na 307 019 mil. Kč a od té doby stále klesaly až na 219 537 mil. Kč. Obrat nastal v roce 2014, kdy hodnota dosáhnula 238 262 mil. Kč.

V souvislosti s danou problematikou by mohlo být zajímavé ověřit, zda-li v municipalitách, kde se platí nižší daně z nemovitostí, roste výstavba, jako tomu bylo např. v USA (Lutz, 2015) či zda-li klesá nezaměstnanost v regionech, kde si investuje do stavebnictví.

Literatura:

ANNONI, P., DIJKSTRA, L., (2013). EU Regional Competitiveness Index RCI 2013. Luxembourg: Publication Office of the European Union. ISBN 978-92-79-32370-6.

HEDVIČÁKOVÁ, M., SVOBODOVÁ, L., (2016) Development and the Current Situation of the Mortgages for the Czech Households. In: European Financial Systems 2016. Proceedings of the 13th International Scientific Conference, Brno: Masaryk University, 2016, pp. 231-238. ISBN 978-80-210-8308-0.

HORKÁ, L., (2013). Faktory socioekonomické vyspělosti regionů: alternativní přístupy k hodnocení regionů. In Klímová,V., Žítek, V. (eds.) 16th International Colloquium on Regional Sciences. Brno: Masaryk University, pp. 51 – 59. ISBN 978-80-210-6257-3. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-6257-2013-5.

IVANICKA, K., SPIRKOVA, D., (2013). Challenges of Real Estate Sector Development in Central European Countries in the Post-Crisis Period. Financial aspects of recent trends in the global economy, vol. 1, pp. 121-141. ISBN: 978-606-93129-9-5.

LUTZ, B., (2015). Quasi-Experimental Evidence on the Connection between Property Taxes and Residential Capital Investment. American economic journal-economic policy, vol. 7, iss. 1, pp. 300 – 330, ISSN: 1945-7731. DOI: 10.1257/pol.20120017.

SVOBODOVÁ, L., (2015). Economic Factors and Real Estate Market In the Czech Republic. In: Innovation vision 2020: from regional development sustainability to global economic growth, vol I-VI, pp. 2102-2112, ISBN:978-0-9860419-4-5.

ŠRANKOVÁ, V., (2014). Regional disparities in use of funds from operational program environment in the Czech Republic. In Klímová,V., Žítek, V. (eds.) 17th International Colloquium on Regional Sciences. Brno: Masaryk University, pp. 417 – 424, ISBN:978-80-210-6840-7, DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-6840-2014-52.

VITURKA, M., (2007). Konkurenceschopnost regionů a možnosti jejího hodnocení. Politická ekonomie, vol. 55, iss. 5, pp. 637 – 658. ISSN: 0032-3233. DOI: 10.18267/j.polek.617.

ZDRAŽIL, P., (2015). Do the foreign direct investment determine the attractiveness of Czech regions? 18th international colloquium on regional sciences. Brno: Masaryk University, pp. 108 – 114. ISBN: 978-80-210-7861-1. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-7861-2015-13.

Míra inflace (2016) [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/mira_inflace

Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2014 (2016) [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/kapitalovy-trh/financni-stabilita-a-dohled/vyvoj-financniho-trhu/2014/zprava-o-vyvoji-financniho-trhu-v-roce-2-21618

Český statistický úřad, (2016) Zahájené a dokončené byty v rodinných a bytových domech, Stavební práce "S" v tuzemsku podle místa stavby - územní srovnání [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky#katalog=30836

Hrubý domácí produkt (2016) [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: http://www.penize.cz/hdp

Příspěvek byl zpracován v rámci řešení specifického výzkumu Determinanty ovlivňující pracovní spokojenost 2106/2016 na Fakultě informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Libuše Svobodová, Ph.D., Univerzita Hradec Králové, Rokitanského 62, Hradec Králové, 500 02, libuse.svobodova@uhk.cz

Ing. Martina Hedvičáková, Ph.D., Univerzita Hradec Králové, Rokitanského 62, Hradec Králové, 500 02, martina.hedvicakova@uhk.cz

Strategické plánování jako základní rozvojová disciplína měst a obcí integrující územní a ekonomické plánování

Strategic Planning as a Basic Development Discipline of Towns and Municipalities Integrating Spatial and Economic Planning

Vladimíra Šilhánková

Abstrakt:

Na problematiku strategického plánování lze nahlížet z různých úhlů pohledu od ryze komunitního přístupu až po přístup vycházející z projektového managementu. Pokud pojmeme strategické plánování jako disciplínu, která v sobě integruje i další typy plánování na úrovni měst a obcí tj. územního a ekonomického plánování, musíme se mj. zamýšlet nad způsoby, jak tyto typy plánování vzájemně integrovat, nebo alespoň koordinovat. Přestože územní plánování i plánování ekonomické jsou v naší legislativě mnohem lépe ukotveny, je to právě strategické plánování, které má předpoklad plánovací procesy na úrovni měst a obcí integrovat. Sestavená kombinace jednotlivých plánovacích typů a jejich časových horizontů ukazuje, že by mohl existovat teoretický model vazeb jednotlivých typů plánů v jejich jednotlivých časových horizontech. Článek bude prezentovat tento teoretický model integrace plánovacích procesů a možnosti jeho využití v plánovací praxi na lokální úrovni v ČR.

Klíčová slova:

Strategické plánování, rozvoj měst, územní plánování, ekonomické plánování

Abstract:

The issues of strategic planning can be viewed from various angles ranging from a purely community approach to an approach based on project management. If we conceive strategic planning as a discipline also integrating other types of planning at the level of towns and municipalities, i.e. spatial and economic planning, we must, inter alia, think about ways of how to mutually integrate or at least coordinate these types of planning. Although spatial planning and economic planning are better laid down in our legislation, it is the strategic planning, which has the prerequisites to integrate the planning processes at the level of towns and municipalities. The set-up combination of the individual planning types and their time horizons suggests that there could be a theoretical model linking individual types of plans in their individual time horizons. The article will present this theoretical model of the planning process integration and its possible use in planning practice at the local level in the Czech Republic.

Key words:

Strategic planning, local development, urban planning, economic planning

Úvod

Na problematiku strategického plánování lze nahlížet z různých úhlů pohledu od ryze komunitního přístupu až po přístup vycházející z projektového managementu. Pokud pojmeme strategické plánování jako technickou disciplínu, která v sobě integruje i další typy plánování na úrovni měst a obcí tj. územního a ekonomického plánování, musíme se mj. zamýšlet nad způsoby, jak tyto typy plánování vzájemně integrovat, nebo alespoň koordinovat.

Veškeré plánovací činnosti by se měly odehrávat v zásadě ve třech časových úrovních dlouhodobém, střednědobém a krátkodobém (operativním) časovém horizontu. Pokusme se tedy nyní k jednotlivým časovým horizontům přiřadit v jednotlivých typech plánování relevantní (i hypotetický) nástroj:

Tab. 1 Kombinace typů plánovacích nástrojů pro jednotlivé návrhové horizonty – teoretický model

Časový horizont / Typ plánu	Dlouhodobý nad 20 let	Střednědobý 10 – 15 let	Krátkodobý 4 – 7 let
Strategické plánování	**Vize**	**Strategický plán**	**Akční plán**
Územní plánování	**Dlouhodobá územní prognóza**	**Územní plán**	**Regulační plán**
Ekonomické plánování	**Dlouhodobý finanční plán**	**Střednědobý finanční plán**	**Rozpočet a rozpočtový výhled**

Zdroj: upraveno dle Šilhánková, 2007

Takto sestavená kombinace jednotlivých plánovacích typů a horizontů ukazuje, že by mohl existovat teoretický model vazeb jednotlivých typů plánů v jejich jednotlivých časových horizontech. Skutečnost je bohužel jiná, jak v obecné praktické rovině, tak i v oblasti praktické aplikace vazeb jednotlivých plánovacích typů a horizontů (praktická neexistence některých typů plánovacích nástrojů event. nedostatečná rozvinutost jejich vzájemných vazeb).

Reálná situace při využití existujících plánovacích dokumentů ale bohužel vypadá přibližně následovně:

Tab. 2 Kombinace typů plánovacích nástrojů pro jednotlivé návrhové horizonty s využitím existujících nástrojů

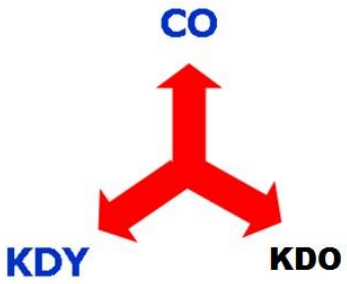
Časový horizont / Typ plánu	Dlouhodobý nad 20 let	Střednědobý 10 – 15 let	Krátkodobý 4 – 7 let
Strategické plánování	**Vize**	**(Strategický plán[1])**	**Akční plány IPRM, IPRÚ, ITI**
Územní plánování	**x**	**Územní plán**	**(Regulační plán[2]) Územní studie**
Ekonomické plánování	**x**	**x**	**Rozpočet a rozpočtový výhled[3]**

1 některá města nahrazují strategický plán přímo IPRM resp. IPRÚ
2 s ohledem na nemožnost regulační plány schválit se tyto v praxi v podstatě nevyskytují
3 tyto dokumenty jsou jen na 1 resp. 3 roky

Zdroj: vlastní konstrukce

Jak z tabulky vyplývá, stávající plánovací nástroje smysluplné provázání jednotlivých typů plánů v jednotlivých časových úrovních v podstatě neumožňují. Úplnou „nabídku“ dokumentů v časových horizontech má pouze strategické plánování, a to spíše teoreticky než prakticky. Strategické plánování tím, že není svázáno žádnými zákonnými pravidly má v praxi velmi vysokou variabilitu, od metodologicky „správně“ pojatých dokumentů až po dokumenty kusé a nesystematické, sloužící jen jako nástroj pro čerpání finančních prostředků z různých fondů, než jako nástroj pro koordinované řízení rozvoje vybraného území.

Pro správné a funkční sestavení multidisciplinárních rozvojových dokumentů na úrovni města nebo obce by bylo třeba optimalizovat vztahy a vazby mezi jednotlivými plánovacími přístupy. Strategické plánování nám odpovídá na otázky CO, KDY a KDO má realizovat. Můžeme tak parafrázovat klasiciký trojimperativ projektu následovně:

Obr. 1 Trojimperativ strategického plánování

Zdroj: upraveno dle Vytlačil, 2001

Územní plánování pak reaguje na skutečnost KDE je možné příp. žádoucí daný záměr realizovat a ekonomické (finanční) plány řeší odpověď na otázku ZA KOLIK můžeme daný záměr realizovat. Z této úvahy pak samozřejmě vyplývá, že má-li celý systém optimálně fungovat, musí být jednotlivé typy plánů vzájemně koordinovány, a to nejen věcně, ale i časově. Vzniká nám proto komplexní plánovací model, který bychom mohli graficky vyjádřit následovně:

Obr. 2 Plánovací model – vazba strategického, územního a ekonomického plánování

Zdroj: vlastní konstrukce

Bohužel reálná koordinace plánů je spíše výjimkou než pravidlem. V praxi nastává několik možných kombinací, které jsme seřadili, dle jejich četnosti.

Modely vztahu plánovacích dokumentů

Nejčastější jsou v praxi (a v teorii rovněž nejvíce popsány) vazby mezi plánovacími dokumenty v oblasti strategického a územního plánování, a to zejména na střednědobé plánovací úrovni, kde můžeme v praxi vysledovat v zásadě následující modely:

- strategický, územní a finanční plán vůči sobě nemají žádnou vazbu;
- strategický plán předchází zpracování územního plánu bez vazby na plán finanční;
- strategický plán následuje po zpracování územního plánu bez vazby na plán finanční;
- strategický plán je bez vazby na územní plán, ale je provázán s finančním plánem;
- strategický a územní plán jsou zpracovávány současně a jsou provázány s finančním plánem. (upraveno na základě Šilhánková, 2002).

Ad 1) Strategický, územní a finanční plán vůči sobě nemají žádnou vazbu

Jedná se o nejhorší, ale bohužel pro naši praxi nejčastější případ vazby, resp. neexistence vazby mezi těmito stěžejními prvky plánování rozvoje města, zejména na úrovni menších měst a obcí. Tato varianta vzniká zejména díky špatné informovanosti představitelů měst a obcí, kteří nevědí, co by měli od plánovacích dokumentů a jejich případné vazby očekávat, případně i od manažerského selhávání, kdy není koordinována práce jednotlivých odborů úřadu. Zejména strategický plán se tak stává pouhou „čárkou“ do příloh k žádostem o dotaci.

Ad 2) Strategický plán předchází zpracování územního plánu bez vazby na plán finanční

Skutečnost, že strategický plán předchází zpracování územního plánu, posouvá tento dokument do polohy obecněji formulovaných vizí a záměrů, které slouží zejména jako "společenská objednávka" pro zadání územního plánu. V této podobě vazby má strategický plán prostor vyjádřit se ke všem významných prvkům rozvoje, a to nejen k prvkům vázaných prostorově. Nevýhodou ovšem je poměrně malá akčnost takového strategického plánu a velmi těžko proveditelné sledování jeho naplňování. Rizikem tohoto typu vazby může být skutečnost, že strategický plán klade na územní plán požadavky, které jsou územně nesplnitelné (např. vyhledání příliš rozsáhlých rozvojových území ve stísněných územních podmínkách). Finanční možnosti města ale zůstávají mimo dlouhodobější plánovací rámec a nejsou ve strategickém plánu zohledněny. Plán tak může nabývat podobu nerealizovatelných snů a přání.

Ad 3) Strategický plán následuje po zpracování územního plánu bez vazby na plán finanční

Velmi akční podoba strategického plánu, kdy je tento dokument chápán zejména jako dokument realizační. Nabývá pak podobu relativně krátkodobého plánu, který je zaměřen přímo na realizaci jednotlivých dílčích cílů a který kombinuje jasně vymezené lidské zdroje. Strategický plán se tak soustřeďuje na úzce vymezenou lokalitu a řešení jejího konkrétně definovaného dílčího problému. Nevýhodou takto koncipované vazby mezi jednotlivými dokumenty může být ztráta globálního pohledu na problémy města či obce, zejména na ty problémy, které nejsou územně vztáhnutelné a vyjádřitelné v územním plánu (problematika sociální či zdravotnické péče, práce s mládeží apod.). Finanční možnosti města ale zůstávají mimo plánovací rámec a nejsou ve strategickém plánu zohledněny. Plán se tak může dostat do slepé uličky důkladně naplánovaných, ale finančně nerealizovatelných cílů a projektů.

Ad 4) Strategický plán je bez vazby na územní plán, ale je provázán s finančním plánem

Obdoba předchozí varianty z pohledu vazby mezi strategickým a územním plánem tj. „akční“ podoba strategického plánu, kdy je tento dokument chápán zejména jako dokument realizační. Nabývá pak podobu relativně krátkodobého plánu, který je zaměřen přímo na realizaci jednotlivých dílčích cílů a který kombinuje jasně vymezené lidské i finanční zdroje. Finanční možnosti města jsou do plánovacího rámce zahrnuty a jsou ve strategickém plánu zohledněny.

Tab. 3 Příklad vazby mezi strategickým a finančním plánem (rozpočtem)

Klíčová oblast SPHK 2	Doprava

Globální cíl oblasti	Ukazatele	Zdroje dat
Vybudovat funkční a bezpečný dopravní systém splňující požadavky realizace vnitřních a vnějších dopravních vztahů, navazující na tradiční urbanistické hodnoty a kvalitu životního prostředí města, v souladu s principy udržitelného rozvoje.	Společný evropský indikátor A3 Mobilita a místní přeprava cestujících	MMHK, RM (studie)

Opatření 2.1	Veřejná doprava včetně MHD, IDS, železniční dopravy

Specifický cíl 2.1.2	Ukazatele	Zdroje dat
Vybudovat přestupní terminály hromadné dopravy a zastávky hromadné dopravy v souladu s rozvojem integrovaného dopravního systému.	Plnění harmonogramu budování objektů	MMHK

Aktivity/Projekty

Číslo v AP Realizační číslo	Název aktivity/projektu	Termín	Odpovědnost	Celkové náklady (Kč v tis.)	Ukazatele (hodnota/čas)	Zdroj dat	Související dokument
2.1.2.1	Realizovat stavbu dopravního terminálu BUS-MHD (nové autobusové nádraží).	31.12.2006	ing.Malíř	175000	realizovaná stavba	dokumentace stavby	Memorandum; Zásady dopravní politiky
2.1.2.2	Pokračovat v dostavbě dopravního terminálu - rekonstrukci Riegrova náměstí.	2006, 2007	ing.Malíř	55 000	soulad s harmonogramem	dokumetace stavby	Memorandum
2.1.2.3	Realizovat rekonstrukce vybraných zastávek MHD zapojených do systému IDS.	31.12.2006	ing.Malíř		počet zrekonstruovaných zastávek z vybraných uzlových zastávek		
2.1.2.4	Zajistit realizaci výstavby dopravního napojení BUS-MHD (okružní křižovatka Na Okrouhlíku, obslužná komunikace vč. parkovacích míst) na silniční síť.	31.12.2006	ing.Malíř		postup výstavby dle harmonogramu	dokumetace stavby	
Náklady SC celkem				230000			

K naplňování SC přispívá aktivita/projekt

Projekt AP číslo	Název aktivity/projektu

Předpokládané financování projektu:			r.2005		r.2006		r.2007	Celkem:
Číslo aktivity/projektu	Subjekt:	Zdroj:	Částka-odhad (tis. Kč)	Částka-krytí (tis. Kč)	Částka-odhad (tis. Kč)	Částka-krytí (tis. Kč)	Částka (tis. Kč)	Částka (tis. Kč)
2.1.2.1	Statutární město Hradec Králové	Rozpočet	175 000					
2.1.2.2	Statutární město Hradec Králové	Rozpočet			55 000			
	Zdroje EU							
		CELKEM:	175 000		55 000		0	230 000

Zdroj: Statutární město Hradec Králové, 2004

Ad 5) Strategický a územní plán jsou zpracovávány současně a jsou provázány s finančním plánem

Poslední možností, u nás v praxi naprosto výjimečnou, je pak skutečnost, kdy územní a strategický plán vznikají současně, jejich jednotlivé kroky se prolínají, ovlivňují a doplňují. Oba dokumenty se tak stávají partnery při harmonizaci rozvoje města. Strategický plán v úvodních fázích nabývá podoby "vize" tj. záměrů a cílů, jichž má být dosaženo, je onou "společenskou objednávkou" pro zadání územního plánu. V další fázi, po ověření územních možností a souvislostí v územním plánu může být strategický plán podrobněji rozpracován do dílčích strategií či akčních plánů, které mají za cíl směřovat k realizaci jednotlivých dílčích úkolů. V této podobě strategický plán neztrácí nic ze svých předností – je zároveň nadčasovou vizí, ke které společenství obce či města spěje, a zároveň je dobře kontrolovatelným nástrojem každodenních úkolů politiků i úředníků na cestě k této vizi. Finanční možnosti jsou zvažovány a do tvorby plánů implementovány v průběhu jejich tvorby a postupně zpřesňovány.

Optimalizace vazby mezi rozvojovými dokumenty

Z výše uvedeného textu vyplývá, že teoretické i praktické vztahy a vazby mezi jednotlivými typy a úrovněmi plánovacích nástrojů jsou velmi rozdílné a pro zlepšení koordinace rozvoje našich měst bude třeba tyto vazby optimalizovat. Potřebu provázanosti resp. návaznosti jednotlivých plánovacích horizontů v rámci každého typu plánu asi není třeba diskutovat, i když přímý vliv časově nadřazených dokumentů může být rozdílný, což bude vycházet nejen z různé povahy jednotlivých typů plánů (např. dlouhodobý finanční plán bude aktualizován a ovlivňován vývojem situace v ekonomickém sektoru mnohem výrazněji a dynamičtěji než tomu bude např. u zpětných vazeb v oblasti plánování územního), ale i z rozdílnosti legislativního postavení jednotlivých plánovacích nástrojů (přesně zákonem definovaný postup územního plánování vs. neexistence právní úpravy v oblasti plánování strategického). Níže uvedená tabulka se pokouší „rozklíčovat“ význam a „rigidnost“ jednotlivých vazeb mezi plánovacími nástroji.

Tab. 4 Vazba jednotlivých plánovacích nástrojů – teoretický model

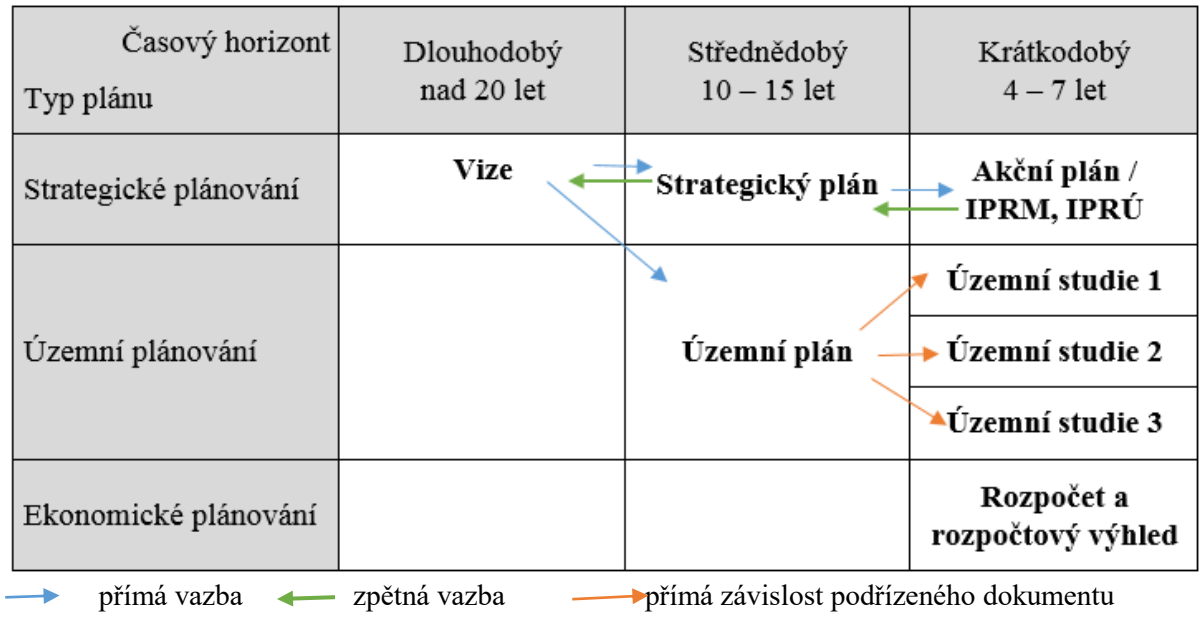
Časový horizont / Typ plánu	Dlouhodobý nad 20 let	Střednědobý 10 – 15 let	Krátkodobý 4 – 7 let
Strategické plánování	**Vize**	**Strategický plán**	**Akční plán**
Územní plánování	**Dlouhodobá územní prognóza**	**Územní plán**	**Regulační plán 1** **Územní studie 1** **Územní studie 2**
Ekonomické plánování	**Dlouhodobý finanční plán**	**Střednědobý finanční plán**	**Rozpočet a rozpočtový výhled**

přímá vazba zpětná vazba přímá závislost podřízeného dokumentu

Zdroj: upraveno na základě Šilhánková, 2002

V současné plánovací praxi, kdy územní plánování rezignovalo na dlouhodobé územní strategie a regulační plány jsou procesně v praxi nerealizovatelné (blíže in Česko, 2006) a zároveň neexistují žádné dlouhodobější finanční plány či výhledy lze i při nejlepší snaze dosáhnout pouze výrazně redukovaného počtu vazeb.

Tab. 5 Vazba jednotlivých plánovacích nástrojů – maximální vazba dosažitelná v praxi

Zdroj: vlastní konstrukce

Potřeba optimalizace vazeb plánovacích nástrojů uplatňovaných na lokální úrovni je neoddiskutovatelná pro zvýšení efektivity výkonnosti veřejné správy. Jedná se o otázku složitou, která zahrnuje řadu oblastí a úkolů. V dalším textu tedy uvedeme pouze několik základních tezí k tomuto tématu.

I když jen jedna z možností vazby strategického, územního a finančního plánu je vysloveně špatná, a to tehdy, když spolu tyto dokumenty nekomunikují vůbec, lze jednoznačně doporučit, aby rozvojové dokumenty byly zpracovávaly koordinovaně. Znamená to, že by strategický plán, územní plán i finanční plán měly být zpracovávány souběžně tak, aby se jednotlivé kroky jejich postupu koordinovaly a samozřejmě se i vzájemně ovlivňovaly a dolaďovaly. Výsledkem pak má být komplex vzájemně provázaných rozvojových dokumentů, které vedou k maximálně efektivnímu rozvoji samosprávné jednotky.

Z rozboru existujících a používaných plánovacích postupů potom vyplývají možnosti provázanosti jednotlivých plánovacích nástrojů v definovaných plánovacích úrovních, jako je vazba vize a územní prognózy nebo vazba strategického a územního plánu, a vedle toho nemožnost vazby těchto plánovacích úrovní na finanční plány z důvodu neexistence jeho nástrojů v těchto plánovacích horizontech.

Návrh procesu optimalizace vazeb mezi strategickým, územním a ekonomickým plánováním

Budeme-li se soustředit na možnosti vazeb existujících nástrojů, můžeme doporučit následující kroky postupu optimalizace / koordinování postupu tvorby plánovacích dokumentů:

1. Sběr dat – vzhledem ke skutečnosti, že informace o stávajícím stavu obce / města jsou nezbytné pro jakékoli plánování rozvoje obce nebo města je vhodné tento proces optimalizovat a sebraná data použít jak pro strategickou analýzu formulovanou do „profilu města / obce“, tak i pro standardní část „průzkumů a rozborů“ v územně plánovacím procesu, tak i pro oblast finančního plánování. Při bližším rozboru obvyklého obsahu analytické části těchto dokumentů zjistíme, že se nám analyzovaná data téměř překrývají. Tento postup doporučuje mj. i Maier a Čtyroký (2000), kteří zdůrazňují, že „*pokud probíhá zpracování průzkumů a rozborů pro územní plánování v souběhu s analytickými pracemi pro strategické plánování, je výhodné vypracovat analytický materiál již s ohledem na oba dokumenty*.“

2. Tvorba vize – na základě sebraných a analyzovaných dat je vhodné přistoupit k formulaci vize jako deklaraci výběru zásadních směrů, cílů a programů činností. Měla by být výrazem vůle

společnosti rozvíjet se vytyčeným směrem. Vize by měla být formulována na základě všeobecné veřejné diskuse, v rámci níž by měly být identifikovány záměry rozvoje obce.

3. Zadání (a koncept) územního plánu obce / města – v souladu se standardizovaným územně plánovacím procesem je na základě obecně přijaté vize zpracováno zadání a případně i koncept územního plánu obce / města. Zpracování konceptu lze z plánovacího hlediska vřele doporučit, byť aktuální podoba stavebního zákona tuto povinnost z územně plánovacího procesu vyňala. (Česko, 2006) Vize v tomto procesu sehrává zejména úlohu „*společenské objednávky" – "vytvořit strategii rozvoje, zadat požadavky na tvorbu územního plánu*". (Beran, 1999)

4. Tvorba strategického plánu - na základě zhodnocení dosavadního vývoje a hledání hlavních problémů a cílů řešení musí v této fázi strategický plán hledat cesty, které povedou k naplnění cílů a k řešení dosavadních problémů, a to jak územních (ověřitelných územním plánem), tak i těch, které nejsou do fyzické podoby území promítnutelné (sociální politika, rozvoj kultury, volnočasových aktivit apod.)

5. Návrh územního plánu – na základě globálních i dílčích cílů stanovených ve strategickém plánu je úkolem návrhu územního plánu obce / města ověřit reálnost a realizovatelnost stanovených cílů s ohledem na skutečné fyzické danosti území. K závažným kolizím mezi strategickým plánem stanovenými cíli a územní realitou by v této fázi již nemělo docházet, neboť strategický plán byl již formulován se znalostí fyzických limitů území.

6. Tvorba akčního plánu – na základě cílů a záměrů stanovených ve strategickém plánu a územně ověřených návrhem územního plánu jsou hlavní kritické / problémové oblasti rozpracovány do akčních plánů, které jsou výrazně realizačně orientovány. Tyto akční plány musí stanovit jasné úkoly, jejich časový a finanční rámec i potřebné personální zabezpečení jejich realizace.

7. Rozpočet - definování finančního rozvojového rámce – nedílnou součástí musí být i vazba na finanční plán resp. na rozpočet a rozpočtový výhled města nebo obce. Protože tyto dokumenty jsou velmi krátkodobé (jednoletý rozpočet a tříletý rozpočtový výhled) možnosti jejich koordinace s dlouhodobými nebo střednědobými strategiemi jsou značně omezené, nicméně alespoň provázání v akční rovině tj. na úrovni jednotlivých úkolů či projektů akčního plánu je nezbytná (tak jak bylo patrno z tabulky 3 výše).

Závěr

Rozborem existujících plánovacích nástrojů na úrovni měst a obcí docházíme k poznatku, že vytvořený teoretický model nástrojů a vazeb mezi třemi typy plánů – strategickým, územním a ekonomickým a třemi plánovacími horizonty – dlouhodobým, střednědobým a krátkodobým selhává nikoli pouze proto, že nejsou dostatečně akcentovány vazby mezi nimi, ale také a zejména proto, že v praxi řada plánovacích nástrojů vůbec neexistuje. Otázkou zůstává, zda by existovat mohly, jako např. dlouhodobá územní prognóza[46] nebo nemohly, resp. byly by natolik neurčité, že by k dlouhodobému plánování nepřinesly vyšší přidanou hodnotu jako např. dlouhodobý finanční plán. Má-li se v budoucnosti plánování rozvoje měst a obcí posunout spíše k podobě projektového expertního řízení (tak jak je dnes patrno z dokumentů vznikajících v rámci jednotlivých plánovacích období EU jako je IPRM, ITI či IPRÚ), pak bude třeba začít zaplňovat bílá místa tj. doplňovat chybějící plánovací nástroje nejen teoreticky, ale i legislativně vč. vazeb mezi nimi.

Literatura:

BERAN, Václav a kol. *Strategie rozvoje území: promítnutí do zadání ÚPD.* .Praha : ČVUT, 1999. ISBN 80-01-01983-7.

Česko. Zákon č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu (Stavební zákon). 2006.

ČSSR. Zákon č. 50/1976 Sb. o územním plánování a stavebním řádu (Stavební zákon). 1976.

MAIER, Karel a ČTYROKÝ, Jiří. *Ekonomika územního rozvoje.* Praha: Grada, 2000. ISBN 80-7169-644-7.

[46] Územní prognózy jako územně plánovací nástroj s návrhovým obdobím cca 20 -50 let byla zakotvena ve stavebním zákoně platném až do roku 2006. (8) Nový stavební zákon (5) tento dokument zrušil.

Statutární město Hradec Králové. Strategický plán rozvoje města Hradec Králové 2004 až 2020. *Hradec Králové.* [Online] 2004. [Citace: 26. 10. 2015.] http://www.hradeckralove.org/file/368.

ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra. *Teoretické přístupy k regionálnímu rozvoji.* Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007. str. 200 s. ISBN 978-80-7395-019-4.

ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra. *Význam vazby mezi územním a strategickým plánem pro rozvoj našich měst a regionů.* Pardubice: Univerzita Pardubice, 2002. Sborník konference Aktuální otázky rozvoje regionů. ISBN 80-769-02.

VYTLAČIL, Dalibor. *Managerské informační systémy 30. Projektové řízení a řízení projektů.* Praha: ČVUT, 2001. ISBN 80-01-02336-2.

Kontaktní adresa autora:

doc. Ing. arch. Vladimíra Šilhánková, Ph.D., Vysoká škola regionálního rozvoje, Žalanského 68/54, 163 00 Praha 17 – Řepy, vladimira.silhankova@vsrr.cz

Turistika a cestovní ruch v Moravském krasu z pohledu ochrany přírody

Tourism and touristic industry in Moravian Karst from the view of nature protection

Leoš Štefka

Abstrakt:

Moravský kras je nejvýznačnější krasovou oblastí České republiky s typicky vyvinutými formami povrchového a podzemního krasu. Nalezneme zde unikáty živé a neživé přírody, četné archeologické, paleontologické i kulturní památky. Od roku 1956 je vyhlášen chráněnou krajinnou oblastí. Pět veřejnosti přístupných jeskyní ročně navštíví téměř 350 000 turistů, mnoho z nich ze zahraničí. Hustá síť turistických cest, cyklostezek a naučných stezek zpřístupňuje nejzajímavější místa krasové oblasti. Zajímavé informace návštěvníci naleznou v několika expozicích a v návštěvnickém středisku Dům přírody Moravského krasu. Udržení vysokého rekreačního potenciálu je možné pouze při zachování přírodních a kulturních hodnot území.

Klíčová slova: Moravský kras, chráněná krajinná oblast, ochrana přírody, Dům přírody Moravského krasu

Abstract:

Moravian Karst is the most important karstic area in the Czech Republic well known for its typical forms of above ground and underground karstic surfaces. One can witness unique features of nature with numerous archaeological, paleontological, and cultural monuments. In 1956, this area was declared as the Protected Landscape Park. Five caves opened to the general public are visited by about 350,000 tourists annually, many of them foreigners. Dense network of tourist routes, biking and nature trails, offers the most interesting sites of this park. The visitors can learn about the park through several expositions at the visitors centre "House of Nature of Moravian Karst". To maintain the high tourist attraction to this park is possible only with preservation of its natural and cultural values.

Keywords: Moravian karst, protected landscape area, nature protection, "House of Nature of Moravian Karst"

Úvod

Moravský kras je největší a nejvýznačnější krasovou oblastí České republiky s typicky vyvinutými formami povrchového a podzemního krasu. Nalezneme zde unikáty živé a neživé přírody, četné archeologické, paleontologické i kulturní památky. První snahy o ochranu tohoto území se datují do období záhy po vzniku samostatné Československé republiky, pokračují v letech 1930 a 1933 vyhlášením prvních rezervací a vrcholí v roce 1956 vyhlášením chráněné krajinné oblasti (CHKO, výnos ministerstva školství a kultury č. 18.001/55-A/6 ze dne 4. 7. 1956). Moravský kras se tak stal druhou nejstarší CHKO v ČR. Její rozloha činí 92 km^2.

Turistické a rekreační využívání většiny CHKO, a mezi nimi i Moravského krasu, má dlouhou tradici. Některé z nich lze dokonce klasifikovat jako kolébky naší nebo i středoevropské turistiky a Moravský kras mezi ně jistě patří (obr. 1).

Obr. 1: Pohled do propasti Macocha z návštěvnického plata na dně propasti (vlevo) a Amatérská jeskyně (vpravo)

Zdroj: foto L. Štefka

Neživá a živá příroda krasového území a její ochrana

Ráz krajiny určují krasové plošiny oddělené až 150 m hlubokými kaňonovitými žleby. Evidováno je zde více než 1 000 jeskyní. V mnoha jsou dochovány doklady dávno zmizelého života. V jeskyni Kůlna žili neandertálci již před 120 000 lety. Unikátem jsou projevy umění – rytiny koní a bizonů kultury magdalénien před cca 12 000–15 000 lety. Chloubou přírodovědného muzea ve Vídni jsou nálezy Dr. Jindřicha Wankela z jeskyně Býčí skála. V této jeskyni byla nalezena i nejstarší datovaná kresba na stěně jeskyně z doby eneolitu stáří 5 200 let. Jeskyně Amatérská je s téměř 40 km chodeb, dómů a propastí nejrozsáhlejším jeskynním systémem v ČR (obr. 1). Rudické propadání je největším ponorem v ČR a jediným, kde potok vtéká otevřeným jícnem do propasti.

Pozoruhodná je živá příroda. Téměř 60 % území pokrývají lesy. Teplomilná společenstva rostlin a živočichů na jihu, rozlehlé bučiny ve střední části střídají na severu horské suťové lesy ve žlebech. Pozůstatkem ledových dob je přítomnost karpatských a alpských druhů. Příkladem je kruhatka Matthiolova poddruh moravská (*Cortusa matthioli* subsp. *moravica*), která je považována za endemita Moravského krasu. Bylo zde zaznamenáno 23 druhů netopýrů. Nedostatečně poznanou skupinou jsou praví jeskynní živočichové (v Moravském krasu bezobratlí), z nichž mnozí odtud byli vědecky popsáni a dosud jsou považováni za endemity.

Nejcennější části území jsou chráněny ve 4 národních přírodních rezervacích, 3 národních přírodních památkách a 10 přírodních rezervacích, které jsou součástí I. zóny (17 km^2, tj. 18 % rozlohy CHKO). Tato zahrnuje i území se soustředěným výskytem povrchových a podzemních krasových jevů. Cílem je přísná ochrana. Přírodně cenná území, jako lesy s druhovou skladbou blízké přirozené, nebo plochy s rozptýlenými krasovými jevy, byly zařazeny do II. zóny (40 km^2, tj. 43 % rozlohy CHKO). Důraz je kladen na postupné omezení intenzity hospodářského využívání. Zbývajících 35 km^2, tj. 39 % rozlohy CHKO, patří do III. zóny. Tato zóna plní především výrobní a sídelní funkce. V současně připravovaném novém vyhlášení CHKO, vč. nové zonace, připravujeme rozdělení III. zóny a vymezení IV. zóny, která bude zahrnovat zastavěná a zastavitelná území.

Ani skutečnost, že byl Moravský kras již v roce 1956 vyhlášen CHKO, neznamenala žádoucí usměrnění hospodářských aktivit v území v zájmu ochrany přírody. Intenzita využívání krajiny byla srovnatelná s okolním nechráněným územím. Původní lesy byly na části ploch nahrazeny smrkovými monokulturami. Na zemědělských plošinách byly běžně zaváženy a rozorávány závrty, v území se rozvinuly nevhodné formy rekreace.

Turistika a cestovní ruch v Moravském krasu

Moravský kras patří k významným turistickým destinacím, které svým významem přesahují ČR (obr. 2). Vedle pozitivního přínosu pro individuální zdraví, kondici, poznání a celkovou duševní a fyzickou pohodu, má i nezanedbatelný význam ekonomický. Ochrana krajinných a přírodních fenoménů a kulturních památek jako hlavního zájmu turistiky a rekreace jsou potenciálem dlouhodobé prosperity obcí a regionů v CHKO a v oblastech navazujících. Hodnoty krajiny jsou však na některých

místech ohrožovány masovým turistickým a rekreačním využíváním a rozvojem ekologicky konfliktních forem turistiky (Konečný, 2016).

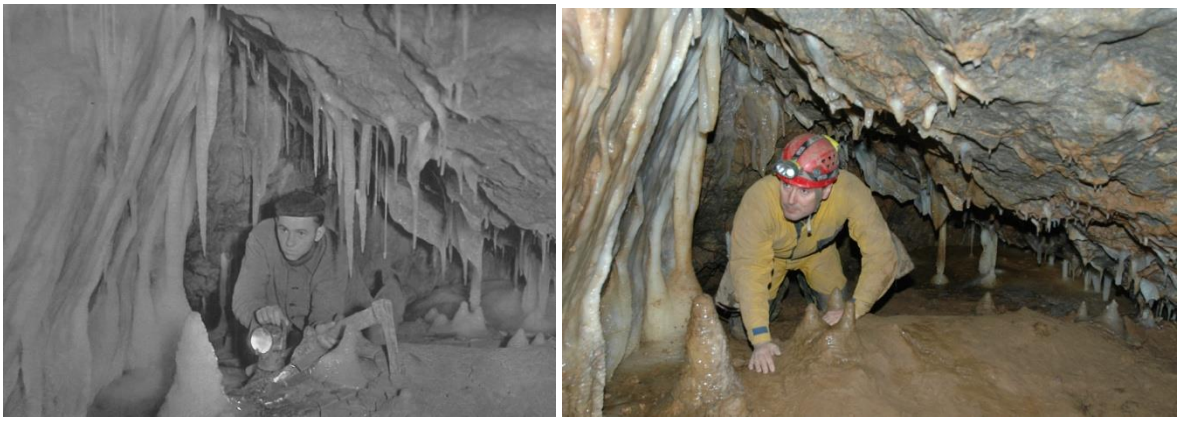
Obr. 2: Skalní mlýn, nástupiště k Punkevním jeskyním (vlevo) a Plavba na podzemní Punkvě (vpravo)

Zdroj: foto L. Štefka

Již od školních let je Moravský kras a zejména Punkevní jeskyně s plavbou na podzemní říčce a propast Macocha téměř synonymem pro turistické a školní výlety. Není jistě náhodou, že Klub Českých turistů jako svoji vůbec první chatu postavil již v roce 1895 Útulnu u Macochy. Konec 19. a první třetina století 20. se nesly v intenzivním speleologickém průzkumu a na něj navazujícím zpřístupňování jeskyní (obr. 2). V krasových žlebech byly postaveny silnice. Masová návštěvnost a nedostatečná opatření k ochraně unikátního podzemního světa se projevily hrubým a na některých místech až devastujícím způsobem (obr. 3). Jak jinak hodnotit skutečnost, kdy na řadě míst chybí více než 50 % původní krápníkové výzdoby a dominantní útvary jsou nahrazovány modely z umělých hmot, neboť originály byly ukradeny (Štefka, 2012).

Estetickým, ale i ochranářským problémem byl necitlivý způsob osvětlení. Kabely elektrického vedení byly taženy přímo po krápnících a osvětlovací tělesa byla instalována i těsné blízkosti jemných sintrových útvarů. Intenzivní osvětlení umožnilo rozvoj tzv. „lampenflory“, kdy zejména mechy a kapradiny zarůstaly velké plochy jeskyní. Odstraňování tohoto pro jeskyně nepřirozeného faktoru se dělo mechanicky, nebo častěji chemicky. Prostředí jeskyní není mrtvým sterilním prostředím. Je oživeno unikátní faunou, která se přizpůsobila životu ve věčné tmě, v téměř 100% vlhkosti a stálých teplotách 7–8 °C, bez pravidelně se střídajících ročních období, jak je známe na povrchu. Uchování čistého prostředí bez vnosu chemikálií je pro zachování těchto živočichů klíčové.

Změny v pojetí ochrany přírody Moravského krasu přinesl zákon č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny, který nabyl účinnost 1. 6. 1992. Nově zde byly vymezeny podmínky ochrany území a vůbec poprvé byly precizovány podmínky ochrany jeskyní a dalších povrchových a podzemních krasových jevů. Rekreační využití CHKO je přípustné, pokud nepoškozuje přírodní hodnoty (§25, odst. 2). V základních ochranných podmínkách CHKO (§ 26) je stanovena řada pravidel, která usměrňují rekreační a turistické využívání těchto území. Tábořit a rozdělávat ohně lze pouze na vyhrazených místech (§26 odst. 1, písm. b), je zakázáno pořádat automobilové a motocyklové závody (§26, odst. 1, písm. g) a je zakázáno pořádat soutěže na jízdních kolech mimo silnice a místní komunikace v I. a II. zóně CHKO (§26, odst. 3, písm. c) aj.

Obr. 3: Jeskyně Pustožlebská zazděná, porovnání stavu výzdoby z doby objevu v roce 1944 (vlevo) a se současností (vpravo)

Zdroj: archiv Správy CHKO (vlevo) a foto L. Štefka (vpravo)

Ochranu krasových jevů upravuje uvedený zákon v § 10:

1. „Jeskyně jsou přírodní prostory vzniklé působením přírodních sil. Jeskyněmi ve smyslu tohoto zákona se rozumí i přírodní jevy na povrchu a pod zemí, které jsou s jeskyněmi v přímé příčinné souvislosti."

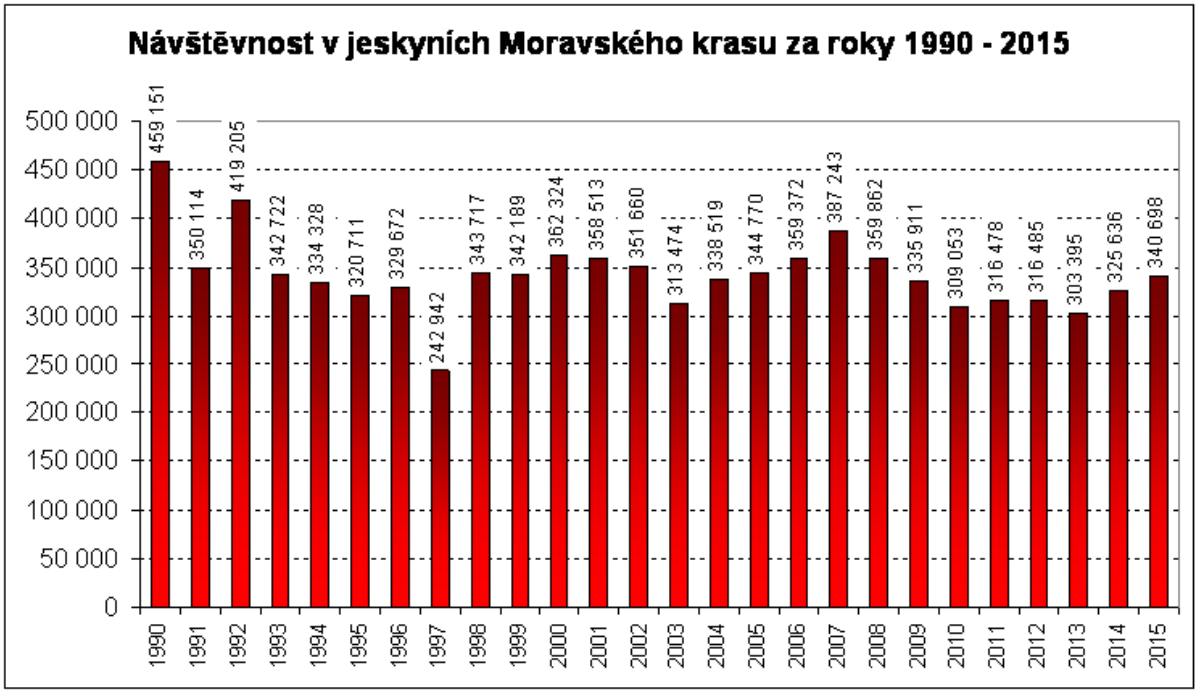
2. „Poškozovat a ničit jeskyně je zakázáno. Pro povolení ke zpřístupnění či jinému využití jeskyní podle zvláštních předpisů je nezbytný souhlas orgánu ochrany přírody."

V souladu s citovanou právní normou Správa CHKO Moravský kras stanovila podmínky ochrany přírody pro turistické využití veřejnosti přístupných jeskyní, jejichž provozovatelem je Správa jeskyní ČR. Stanovili jsme limity návštěvnosti a intervaly vstupů pro jednotlivé turistické výpravy. Tři z pěti veřejnosti přístupných jeskyní jsme na část zimního období uzavřeli, mimo jiné z důvodu ochrany zimovišť netopýrů. V uplynulých letech Správa jeskyní ČR investovala značné prostředky do zlepšení provozu jeskyní. Provedla finančně náročnou rekonstrukci vybavení Punkevních jeskyní. Opraveny byly chodníky, instalováno nerezové zábradlí a zejména nová elektroinstalace spolu s elektronickou ochranou vybraných částí jeskyní (systém videokamer a bezpečnostní signalizace). V dalších letech následovala generální oprava technického vybavení Sloupsko-šošůvských jeskyní včetně vybudování nového vstupního areálu, byl postaven vstupní areál u jeskyně Balcarky a rekonstruováno její vnitřní vybavení.

V roce 2015 následoval z prostředků Operačního programu životní prostředí nový vstupní objekt Punkevních jeskyní. V témže roce byla v rámci projektu „Zlepšení návštěvnické infrastruktury veřejnosti přístupných jeskyní" vybudována v jeskyni Výpustek nová a v jeskyních Kůlna, Kateřinská a Balcarka byly rozšířeny pozice. Významnou službou návštěvníkům veřejnosti přístupných jeskyní je možnost rezervace vstupenek. Až jeden rok dopředu si tak lze zajistit vstup do jeskyně. Zejména pro nejnavštěvovanější jeskyně Punkevní je tato služba významná. Uvedenými opatřeními se jak úroveň turistických služeb, tak i ochrany jeskyní dostaly na špičkovou evropskou úroveň.

S atraktivitou území a soustředěním značného množství turistů souvisí ještě jeden problém. Tím je snaha o zřizování lokalit stánkového prodeje a tržišť s nejrůznějším často i nekvalitním zbožím. V dohodě s majiteli pozemků jsme se v Moravském krasu těmto záměrům až na drobnější výjimky ubránili. V přírodně a kulturně cenných lokalitách je třeba služby poskytovat na úrovni v odpovídajících zařízeních. V poslední době se rozšiřuje nabídka regionálních produktů. Právě tento sortiment by měl nacházet stále větší uplatnění.

Závažným problémem, který v letních měsících zvyšoval příjezd turistů k jeskyním, byla motorová doprava v až 150 m hlubokých krasových kaňonech. Měření prokázala, že kvalita ovzduší se zde blížila rušným křižovatkám ve městě Brně. Návštěvník, který přijížděl za rekreací a odpočinkem, byl vystaven silnému znečištění ovzduší. Prokázali jsme i poškozování živé přírody. Monitoring vlivu dopravy byl zaměřen na sledování kvality ovzduší, stanovení o obsahu těžkých kovů v půdách a vegetaci, půdní mikrobiologii, aerické řasy aj.

Graf 1: Návštěvnost jeskyní Moravského krasu za období 1990-2015

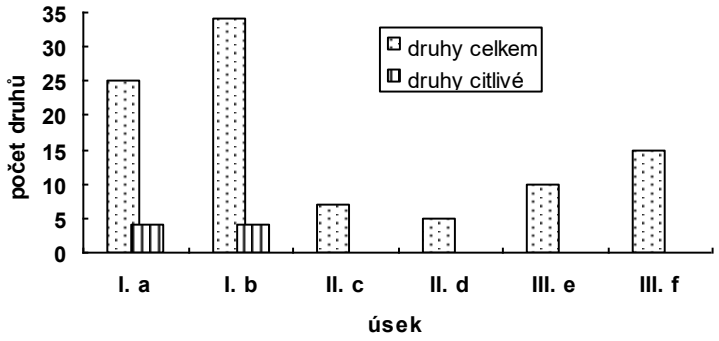
Zdroj: Hebelka Jiří, Správa jeskyní ČR, 2016

Byly vymezeny 3 úseky (v každém 2 odběrová místa) různě zatížené dopravou:

I. úsek: Pustý žleb od parkoviště u Punkevních jeskyní po křižovatku u hotelu Moravský kras ve Sloupu (od roku 1989 účelová lesní komunikace, historicky nejméně ovlivněný úsek dopravou).

II. úsek: Pustý žleb od Skalního mlýna po parkoviště u Punkevních jeskyní (do roku 1993 úsek s intenzivní rekreační dopravou, silný sezónní provoz).

III. úsek: Suchý žleb od Skalního mlýna po křižovatku pod Macochou (do roku 1995 úsek s intenzivní rekreační dopravou a do roku 1989 i místní dopravou).

Graf 2: Průměrný počet druhů aerických řas a druhů velmi citlivých na znečištění v Pustém a Suchém žlebu (odběr v listopadu 1991)

Pozn.: na lokalitě u parkoviště u Punkevních jeskyní byl zjištěn druh Prasiola crispa, který je indikátorem fekálního znečištění. Zdroj: Štefka, Zezula, 1994

Složitá jednání v průběhu let 1992–1995 vyústila ve vyloučení motorové dopravy ze 13 km silnic v Suchém a Pustém žlebu a zavedení náhradní dopravy turistů k Punkevním jeskyním (obr. 4). Silnice byly vyřazeny ze sítě silnic veřejných a převedeny do komunikací účelových, parkoviště u Punkevních jeskyní bylo zrušeno a plocha byla ozeleněna. Dnes jsou kaňonovité žleby oblíbenou cyklistickou a pěší trasou. Přes počáteční kritiku se toto zásadní opatření pro ochranu nejcennější rezervace Moravského krasu dnes setkává s příznivým hodnocením turistickou i místní veřejností.

Obr. 4: Náhradní doprava turistů silničním vláčkem mezi Skalním mlýnem a Punkevními jeskyněmi (vlevo) a Máchův pomník ve střední části krasu (vpravo)

Zdroj: foto L. Štefka

Moravský kras má nezastupitelné místo pro pěší turistiku a cykloturistiku. Hustá síť těchto cest a 5 naučných stezek zpřístupňují nejzajímavější místa Moravského krasu. Již při přípravě je třeba pozornost věnovat nejen úrovni značení tras, ale i údržbě a potřebným opravám těchto stezek. Pečlivě je třeba volit trasy zejména pro cyklisty. Jsou známy příklady škod, které jak nesprávně zvolená trasa, tak zejména bezohlednost některých cyklistů přináší. Moravský kras svojí nejjižnější částí zasahuje na území města Brna. Právě lesy jižní a střední části krasu (v majetku Mendelovy univerzity v Brně, správě Školního lesního podniku Masarykův les Křtiny) mají nezastupitelný rekreační význam. Cílem četných návštěv je zde Lesnický slavín se studánkami a pomníčky věnovanými zejména umělcům a významným lesníkům (obr. 4). Zajímavé informace návštěvníci naleznou v Muzeu v Blansku (železářství), v expozici Technického muzea v huti Františce v Josefově (historie zpracování místní železné rudy; Hübelová, Pavlík, 2016) a v muzeu ve Vilémovicích (speleologie).

Obr. 5: Vstup do Domu přírody Moravského krasu s vodním prvkem (vlevo) a Evropský den chráněných území – tavba železa v rekonstrukci slovanské pece z 8. až 9. století (vpravo)

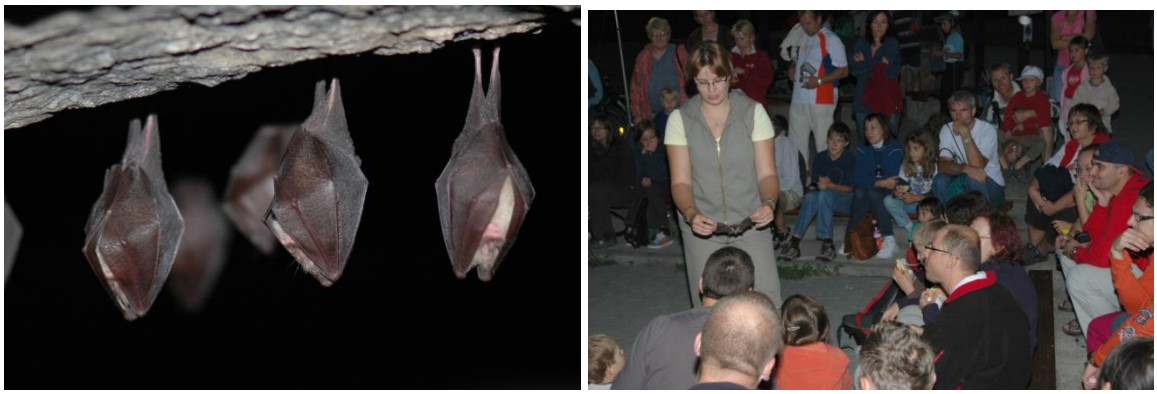
Zdroj: foto L. Štefka

V roce 2015 bylo na Skalním mlýně otevřeno moderní návštěvnické středisko Dům přírody Moravského krasu (Štefka, Šoltýsová, 2015), jehož investorem byla Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (obr. 5). Stálá expozice přibližuje geologickou minulost krasu, návštěvníci „vstoupí“ do devonského moře s modely živočichů, nahlédnou do sídliště neandrtálců a lovců sobů a života netopýrů. Další část expozice přibližuje živou přírodu. Velkoplošné fotografie, filmové sekvence a preparáty představují např. bučinu, suťový les a skalní step. Magnetem je kinosál pro 35 osob s nabídkou filmů o Moravském krasu vč. nově natočeného 3D filmu „Říše zkamenělého času“. Dětským návštěvníkům je určena herna s prolézačkou jeskyně (Štefka, 2013).

Vnímavým turistů Moravský kras nabízí nejen jeskyně, ale množství další míst k zajímavým návštěvám. Zlepšit je však třeba nabídku služeb, zejména v oblasti ubytovacích kapacit. Zájem je návštěvníka v Moravském krasu zdržet déle než jen na několik hodin, které věnuje prohlídce jeskyní. V dalším rozvoji a zkvalitňování služeb v turistickém ruchu by do budoucna měly vedle soukromých podnikatelů sehrát důležitou roli i obce. Je to i cílem obcí sdružených v mikroregionech Spolek pro rozvoj venkova Moravský kras a Časnýř. Ke zdařilým příkladům lze uvést obec Rudici, která ve větrném mlýnu zřídila informační středisko s expozicí historie a speleologie regionu. V areálu, který ke mlýnu přiléhá, se konají dnes již tradiční akce jako „Dny starého hutnictví železa“ a jiné.

Nezbytné je i propojení nabídky služeb. V oblasti Moravského krasu dnes funguje několik klíčových partnerů. Jejich společným zájmem by mělo být vytvoření nabídky služeb a aktivit, které návštěvníka provedou nejzajímavějšími místy krasu. Cesta „každý sám a na sebe“ je v dnešním světě cestou nesprávným směrem.

Standardní nabídku přístupných jeskyní, turistických cest a služeb doplňuje celá řada akcí (obr. 5). Velký zájem je např. o zážitkové vstupy do jinak běžně nepřístupných jeskyní, např. do spodních pater Sloupsko-šošůvských jeskyní „Po stopách Nagela“. Symbolickým živočichem Moravského krasu, který je i ve znaku CHKO, je netopýr. Každoročně Správa CHKO ve spolupráci s řadou partnerů organizuje Evropské noci pro netopýry (obr. 6). Program včetně ukázek živých netopýrů seznamuje s životem a ochranou těchto zajímavých živočichů.

Obr. 6: Vápenec malý (vlevo) a Evropská noc pro netopýry (vpravo)
Zdroj: foto L. Štefka

Závěrečné hodnocení

Cestovní ruch a rekreace jsou aktivitami, které neodmyslitelně patří k CHKO. Jejich perspektivní rozvoj je však možný pouze při zachování toho, co je tím hlavním zájmem a magnetem přitahujícím naše i zahraniční turisty. V chráněných územích to jsou bezpochyby přírodní a kulturní hodnoty území. Tyto je třeba doplnit kvalitními službami a širokou nabídkou programů. Je vhodné podporovat optimální vybavenost turistických center s prioritním zaměřením na rozvoj těchto služeb v sídlech a místech soustředěné návštěvnosti. Poučený a spokojený návštěvník je návštěvníkem, který vnímá hodnoty a cennost území a jeho pobyt nepřináší konflikty.

Cestovní ruch a rekreace však s sebou přináší i různá rizika, která mohou být spojená s krátkodobým, nebo dlouhodobým pobytem jak v Moravském krasu, tak v jeho blízkosti (Pavlík a kol., 2016; Geršl, 2016). Cílem následujících studií je proto analýza dostupných historických údajů v souvislosti s historickým potenciálem cestovního ruchu (Hübelová, Pavlík). Dále seznámení s možnými pobytovými riziky v Moravském krasu a jejich prevencí (Pavlík, Konečný, Hübelová) a podporou turismu v regionu (Konečný). Sérii článků zakončuje pohled na speleologii jako relativně nový adrenalinový fenomén (Geršl, Koutecký, Pavlík). Historické i recentní údaje si dávají za cíl objektivně posoudit tato rizika a pracovníky cestovního ruchu a další pracovníky informovat o jejich možné prevenci a zabránění jejich negativním účinkům.

Poděkování:

Tento článek vznikl za částečné finanční podpory grantového projektu GAČR č. 16-13231S Vodní prostředí v krasu: dopad lidských aktivit na „geomykobakteriologii“.

Literatura:

GERŠL, M., KOUTECKÝ, B., PAVLÍK, I. Speleologie jako adrenalinový fenomén a současná bezpečnostní rizika. In: Studia Turistica. Jihlava, 2016. ISSN 1804-252X.

HÜBELOVÁ, D., PAVLÍK, I. Historický potenciál cestovního ruchu v Moravském krasu - vývoj osídlení a lidské činnosti a rizika znehodnocení vodního prostředí. In Studia Turistica. Jihlava, 2016. ISSN 1804-252X.

KONEČNÝ, O. Podpora turismu z programu rozvoje venkova v kontextu environmentálních rizik a návštěvnosti: turistická oblast Moravský kras. In Studia Turistica. Jihlava, 2016. ISSN 1804-252X.

PAVLÍK, I., KONEČNÝ, O., HÜBELOVÁ, D. Povrchové a krasové vody v CHKO Moravský kras: pobytová rizika a jejich prevence. In Studia Turistica. Jihlava, 2016. ISSN 1804-252X.

ŠTEFKA L. Show Caves and the Environment. In: Sborník konference Rekreace a ochrana přírody – ruku v ruce, Křtiny 2. – 4. 5. 2012, MENDELU, 2013, 154–158. ISBN: 978-80-7375-611-6.

ŠTEFKA L.: The house of nature of the Moravian Karst – opportunity. In Sborník konference Public recreation and landscape protection – with man hand in hand, Brno 1. – 3. 5. 2013, MENDELU, 2013, 196–198, ISBN 978-80-7375-746-5.

ŠTEFKA L., ŠOLTÝSOVÁ L.: Dům přírody Moravského krasu otevřen – již šesté návštěvnické středisko v síti Dům přírody. In Ochrana přírody. 2015, 4, 40–42.

ŠTEFKA L., ZEZULA V.: Automobilová doprava a národní přírodní rezervace Moravský kras–střed. In Ochrana přírody. 1994, 1, 8–10.

Kontaktní adresa autorů:

RNDr. Leoš Štefka, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR – Správa CHKO Moravský kras, Svitavská 29, 678 01 Blansko, leos.stefka@nature.cz

Maloobchodná sieť vidieckych obcí Nitrianskeho samosprávneho kraja

Retail Network of Rural Minicipalities in Nitra Self- governing Region

Miroslava Trembošová, Alena Dubcová

Abstrakt:

Maloobchodná sieť je vysoko variabilný subsystém kultúrnej krajiny, ktorý je tradične úzko prepojený so sídelnou štruktúrou, citlivo reaguje na zmeny sociálnych a ekonomických podmienok, a preto sa javí ako vhodný indikátor vývoja ľudskej spoločnosti, systému osídlenia i vnútornej štruktúry jednotlivých sídiel. Vo vidieckych sídlach tvorí maloobchodná vybavenosť základnú a neoddeliteľnú súčasť priestorovej štruktúry siete zariadení občianskej vybavenosti. Na Slovensku boli v maloobchodnej sieti identifikované dve rozdielne vývojové etapy: atomizácia a koncentrácia. Atomizácia a jej procesy na vidieku priniesli chaos v priestorovej štruktúre – prejavili sa nárastom počtu predajní, roztrieštenosťou ponuky, vznikom „rodinných“ predajní v rodinných domoch bez rešpektovania pravidla zachovania tradičných obchodných služieb v centrách vidieckych obcí. V roku 2006 sa naplno prejavil príchod väčšieho počtu nadnárodných obchodných reťazcov do mesta Nitra a ostatných miest Nitrianskeho samosprávneho kraja (ďalej NSK). Najvyššou formou sa stali obchodné centrá. V etape koncentrácie boli pre maloobchodnú sieť vidieckeho priestoru príznačné úpadkové procesy - rušenie prevádzok na základe neúprosného konkurenčného boja s nadnárodnými reťazcami v mestách NSK. Spolu s tým vznikli a prehĺbili sa ďalšie dekadentné fenomény akými sú tzv. potravinové púšte, zvýšené nároky na dochádzku za nákupmi, veľká časová dostupnosť do vybraných predajní. Príspevok je zameraný na problematiku maloobchodnej vybavenosti vidieckych obcí NSK. Pozornosť budeme venovať priestorovej lokalizácii predajní, výpočtu indexu centrality pre maloobchodný system a vývojovým procesom v maloobchodnej sieti.

Klíčová slova:

vidiecke obce, štruktúra maloobchodnej siete, etapy vývoja maloobchodnej siete, Kamińskeho index centrality

Abstract:

Retail network is defined as a highly variable subsystem of cultural landscape which has traditionally been closely linked with residential structure. It reacts sensitively to the changes of social and economic conditions and therefore, it is an appropriate indicator of the development of human society, settlement system and internal structure of individual settlements. In rural settlements, the retail amenity is an essential and integral part of the spatial structure of civic amenity network. In the retail development in Slovakia were identified two different development stages: atomization and concentration. Atomization and its processes in the rural area brought chaos in spatial structure - effects of increasing the number of stores, fragmentation of supply, emergence of "family" stores in private homes without respecting the rules of maintaining traditional trade services in centers of rural municipalities. In 2006 the arrival of several supranational retail chains into the regional city

of Nitra and other towns of Nitra Self-governing Region (hereinafter NSK). This period is referred to as the concentration stage. Shopping centers have become the highest form in the internal structure of retail stores. In the concentration stage, recess processes are characteristic for the retail network of rural areas - shutting down premises because of relentless competitive struggle with supranational chains in towns of NSG. Along with this, also other decadent phenomena have been created and deepened such as the so-called food deserts, increased demands for commuting to shopping, longer time availability into selected stores. The paper is focused on the issue of retail amenity in rural municipalities of the NSG. Attention will be paid to the spatial localization of stores with an emphasis on the complexity of retail services identified by the index of centrality and development processes in retail network.

Key words:

rural municipalities, structure of retail network, development stages of retail network, Kamiński centrality index

Úvod

Trhové podmienky nastupujúce premenou spoločensko-ekonomických podmienok po roku 1989 posilnené prenikajúcou globalizáciou prinášajú zmeny v rozvoji maloobchodu. Prechod maloobchodu z centrálneho direktívneho riadenia k tržnému hospodárstvu bol zložitým transformačným procesom, ktorý zahŕňal kvalitatívne zmeny, musel reagovať na situáciu a podmienky rozvíjajúceho sa domáceho a zahraničného trhu. Vstupom zahraničných reťazcov do maloobchodu začalo sa vytvárať vysoko konkurenčné prostredie. Tento nový rozmer globalizácie maloobchodu prináša kvantitatívny nárast (napr. rast počtu a veľkosti maloobchodných jednotiek), ale i kvalitatívny (rast podielu veľkých spoločností) ako i internacionalizáciu sortimentu predávajúceho tovaru. Príchod zahraničných reťazcov odráža globálnu transformáciu maloobchodu, presúva výstavbu veľkoplošných jednotiek z centrálnych častí miest do okrajových resp. periférnych, ktoré disponujú veľkými voľnými a lacnejšími plochami dobre dopravne prepojenými čím sa stávajú súčasťou komerčnej suburbanizácie.

Nevyhnutným javom v procese diferenciácie maloobchodnej vybavenosti v mestách a vo vidieckych obciach je schopnosť adaptácie na zmeny v maloobchodnej sieti a nákupného správania obyvateľov, ktorá silne koreluje so sociálnym statusom nakupujúcich. Sociológia marketingu územia rozlišuje dva základné typy society obyvateľstva - rurálny (vidiečan) a urbánny (mešťan). Rurálna societa v oblasti stratégie nákupov nakupuje lacnejší tovar, aj keď menej kvalitný, má menšiu frekvenciu nákupov tovarov dlhodobej spotreby, nakupuje viac potravín, prevažujú potreby na domáce práce, alkohol, mäso a stavebný materiál. “Mešťan“ má tendenciu nakupovať drahší a kvalitnejší tovar, dáva väčší dôraz na módne trendy, frekvencia nákupov tovarov dlhodobej spotreby je väčšia, nakupuje menej potravín ale kvalitnejšie, v sortimente prevládajú športové potreby, u žien kozmetika, módne oblečenie, obuv, knihy a pod.

Príspevok je zameraný na problematiku maloobchodnej vybavenosti vidieckych obcí Nitrianskeho samosprávneho kraja (ďalej NSK). Pozornosť je venovaná vývoju maloobchodnej siete v období rokov 2001-2015 ako i priestorovej lokalizácii predajní s dôrazom na komplexnosť maloobchodnej vybavenosti v obciach, ktorá bola zistená na základe indexu centrality.

Teoretické východiská

Maloobchodná sieť je objektom štúdia celej plejády ekonomicko-spoločenských vedeckých odborov, ekonómov, urbanistov, sociológov ako i geografov. Viacerí autori sa na konci 20. storočia opäť venujú problematike lokalizácie miest predaja. Tentokrát vychádzajú najmä z lokalizačných stratégií maloobchodných predajní a zariadení služieb napr. skupina geografov Ghosh a Mc Lafferty (1987), Jones a Simmons (1993), Salvaneschi (1996), Clarke

(1998) a Pütz (1998). Na konci 20. storočia a v prvej dekáde 21. storočia vzrástol záujem o štúdium vnútorných vzťahov medzi priestorovými modelmi lokalizácie maloobchodu v urbánnom či rurálnom prostredí a nákupným správaním jeho obyvateľov. Centrom pozornosti sa stali veľkoplošné predajne maloobchodných reťazcov a ich vplyv na priestorovú organizáciu maloobchodných a dopravných systémov, plošné nároky, procesy decentralizácie a z toho vyplývajúce špecifické problémy. O týchto témach píšu vo svojich prácach Weclawowicz (1990), Viturka a kol. (1998), Beluszky (1999), Coe a Wrigley (2000), Sýkora (2001), Pokorska a Maleszyk (2002), Spilková (2003, 2012), Pommois (2004), Aubert a Csapó (2004), Wilk (2006), Kowalczyk a Wilk (2006), Szczyrba (2005), Križan (2009), Mitríková (2008), Trembošová (2010), Spilková a Šefrna (2010). Szczyrba (2006) identifikoval dve etapy vývoja maloobchodu v ČR, tzv. atomizáciu – roztrieštenie a dekoncentráciu štruktúry maloobchodu v prvej polovici 90. rokov 20. storočia a internacionalizáciu maloobchodu spojenú s jeho koncentráciou, ktorá sa prejavuje od roku
1995. Približne rovnako, aj keď s určitým časovým posunom sa vyvíjal maloobchod aj na území Slovenska, čo potvrdzujú Pulpitlová (2002), Križan (2007), Mitríková (2008), Križan a Danielová (2008), Trembošová (2009, 2013) ako i Trembošová a Dubcová (2013). Transformačné a globalizačné tendencie maloobchodu uvedení autori interpretujú ako najdynamickejšie prvky časovo-priestorových a funkčných zmien v intraurbánnom i rurálnom prostredí.

Väčšina slovenských geografov zaoberajúcich sa maloobchodom rieši túto problematiku na regionálnej až národnej úrovni. Napr. Lauko (2003, 2004, 2006) analyzuje transformáciu zariadení služieb a obchodu vo vidieckom zázemí Bratislavy – v okrese Malacky a Senec. Lauko, Tolmáči a Križan (2008) sa venujú problematike potravinárskeho maloobchodu v okrese Galanta. Križan, Tolmáči a Lauko (2008) vyčleňujú potravinové púšte na území Bratislavy. Na národnej úrovni skúma vývoj a transformáciu maloobchodu na Slovensku po roku 1989 napr. Fertaľová (2005), Mitríková (2008). Výber miesta nákupu je najčastejšie analyzovanou doménou v oblasti mobility spotrebiteľov za službami v kontexte nákupného spádu Frantál et al. (2012), Kunc et al. (2012), Maryáš (2013), Maryáš et al. (2014), i Szczyrba a Fiedor (2014).

Metodika práce

Jednou z metód používaných v maloobchode na stanovenie funkčnej hierarchizácie určitého územia je index centrality (W_c), ktorý umožňuje kvantitatívne vyjadriť stupeň - centralitu sídla a jeho úroveň z hľadiska vybavenosti zariadeniami občianskej vybavenosti. Kamiński aplikoval danú metodiku pre sídla Wagrowieckeho powiatu (Slavík, 1981), kde hodnotil aj maloobchodnú sieť

$$W_d = \frac{P}{C}$$

P - počet obcí so zariadením j – tého druhu maloobchodu
C - celkový počet obcí
W_j - bodová váha maloobchodu
W_d - ukazovateľ disperzie maloobchodu

$$W_j = 100 - W_d$$

Pre každý druh zariadenia maloobchodu sa najprv vypočíta ukazovateľ disperzie (W_d) a bodová váha (W_j). Rozpätie ukazovateľa disperzie je od hodnoty 0 po 10. Čím viac sa hodnota blíži k číslu 10, tým viac je daný typ maloobchodu rozptýlený v regióne.
Platí tu závislosť, že čím je vyšší stupeň centrality daného druhu zariadenia maloobchodu, tým je menší jeho priestorový výskyt, a teda tým nastáva vyššia koncentrácia a jeho hodnota sa blíži hodnote 100. Z hodnôt bodových váh potom možno vypočítať index centrality zariadení maloobchodnej siete každého sídla (obce) skúmaného regiónu:

$$W_c = \frac{\sum_{j=1} k \times W_j}{\sum_{j=1} n \times W_j} \times 100 \quad [\%]$$

k - počet druhov zariadení maloobchodu v danej obci
n - počet všetkých druhov maloobchodných zariadení v skúmanom regióne
W_c - index centrality maloobchodnej siete
W_j - bodová váha maloobchodu

Z prác spracovaných koncepciou Kamińského je stále najvýznamnejšia štúdia Očovského (1973), ktorý vyčíslil stupeň centrality jednotlivých sídiel Slovenska z hľadiska obchodu. Uvedený index centrality sme použili na vyjadrenie úrovne maloobchodnej siete obcí NSK podľa ich vybavenosti zariadeniami maloobchodu v mestských a vidieckych obciach

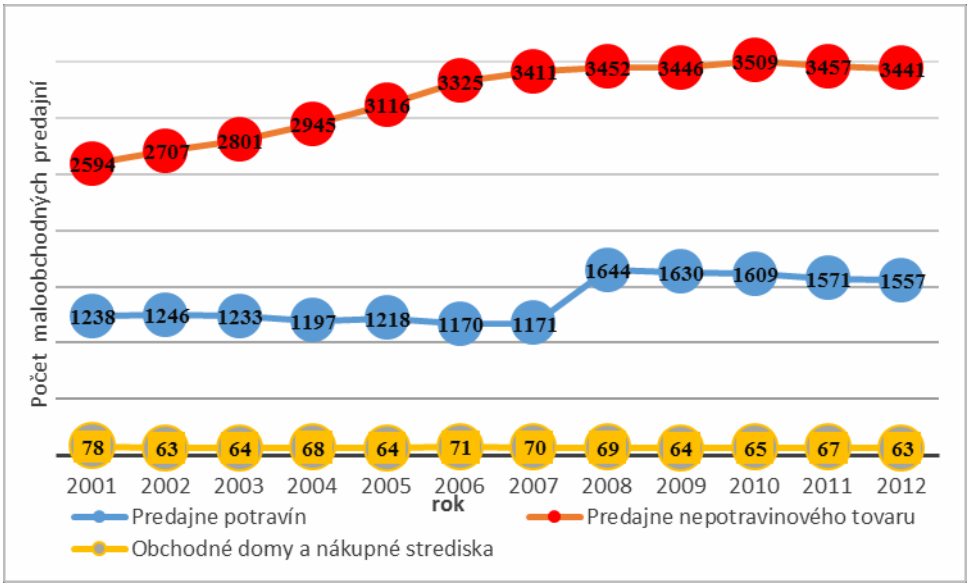
Základnú databázu pri analýze priestorovej lokalizácie predajní tvorili údaje získané z „Mestskej a obecnej štatistiky“ za obdobie rokov 2001 až 2012. Objektom nášho záujmu boli tri skupiny predajní: i) predajne potravín (aj predajne so zmiešaným tovarom a supermarkety), ii) predajne nepotravinárskeho tovaru a iii) obchodné domy a nákupné strediská lokalizované vo vidieckych obciach. Vzhľadom na nepokračovanie vedenia dát „Mestskej a obecnej štatistiky“ od roku 2012 ako i zmenu klasifikácie prijatím nomenklatúry NACE vývoj maloobchodnej siete pre ďalšie obdobie na základe týchto databáz nie je porovnateľný.

Nitriansky samosprávny kraj

Nitriansky samosprávny kraj sa nachádza na juhozápade Slovenskej republiky. Susedí s tromi ďalšími krajmi, na severe s Trenčianskym, na západe s Trnavským a na východe s Banskobystrickým samosprávnym krajom. Južná hranica kraja je zároveň štátnou hranicou s Maďarskom. Podľa územnosprávneho usporiadania sa NSK člení na 7 okresov - Komárno, Levice, Nové Zámky, Šaľa, Nitra, Topoľčany a Zlaté Moravce. Kraj má rozlohu 6343 km², čo je 12,9 % rozlohy Slovenska, počet obyvateľov v kraji je 682 594 (k 31. 12. 2015), z toho 331 836 mužov (48,6 %) a 350 756 žien (51,4 %). Hustota obyvateľstva v NSK je 107,6 obyvateľov/km², čo je mierne pod priemernou hustotou obyvateľstva na Slovensku (110,2 obyvateľov/km²). Nachádza sa tu 354 obcí, z ktorých 15 má štatút mesta: Nitra, Hurbanovo, Komárno, Kolárovo, Nové Zámky, Šurany, Štúrovo, Šaľa, Levice, Šahy, Tlmače, Želiezovce, Topoľčany, Vráble a Zlaté Moravce. V mestách NSK žilo 310 741 obyvateľov (k 31. 12. 2015) čo predstavuje 45,5%, na vidieku 371 853 obyvateľov teda 54,5 %.

Analýza maloobchodných predajní NSK v rokoch 2001-2012

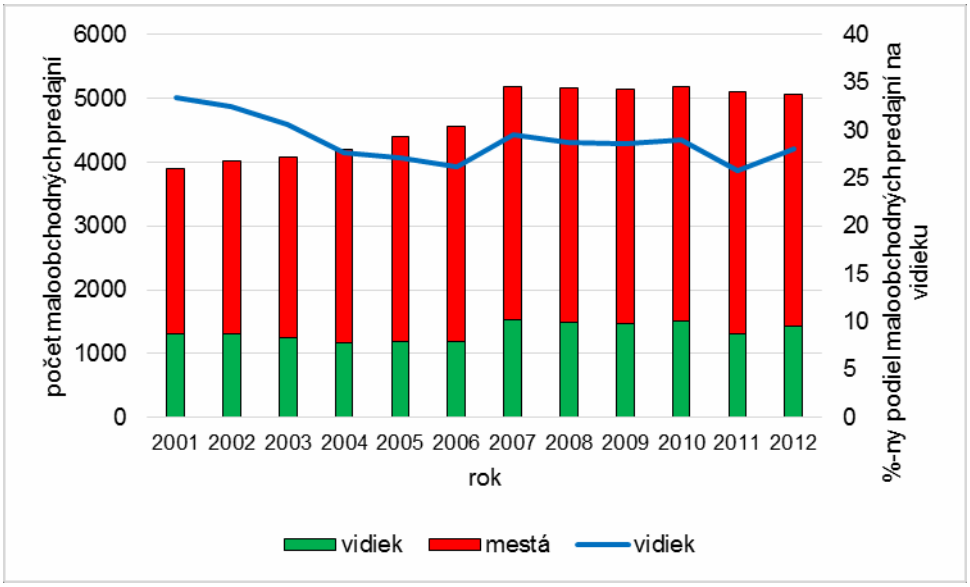
Vývoj počtu maloobchodných predajní v NSK mal v období rokoch 2001-2012 rastúci trend. Pozastavený bol až recesiou, ktorá sa prejavila miernym poklesom počtu predajní v roku 2009, ako i v rokoch 2011 a 2012. V roku 2001 fungovalo na území NSK 3 902 predajní potravín, nepotravín, obchodných domov a nákupných stredísk, ich počet sa do roku 2012 zvýšil o 29,70 % na 5061. Najvyšší stav maloobchodných prevádzok (5192 predajní) bol v roku 2007. Vývoj jednotlivých skupín maloobchodných predajní bol diferencovaný [Graf 1]. Najvýraznejší a permanentný nárast zaznamenala skupina nepotravinárskych predajní do roku 2010, kde sa v priebehu 11- tich rokov zvýšil počet z 2594 na 3509, kedy bol dosiahnutý maximálny stav, čo predstavuje nárast o 35 % a následne nastal mierny poklesol, pri ktorom počet prevádzok znížil na 3441 (r. 2012).

Graf 1: Vývoj počtu maloobchodných predajní v NSK v rokoch 2001-2012

Zdroj: ŠÚ SR Nitra, 2013

Vývoj v skupine predajní potravín v NSK zaznamenal oproti nepotravinám dve charakteristické obdobia vývoja. Prvé obdobie začína od roku 2001 do roku 2007, je typické striedaním sa mierneho nárastu a mierneho poklesu. Na začiatku daného obdobia bolo identifikovaných 1238 predajní potravín. Tento počet do roku 2007 nerovnomerným vývojom poklesol o 28,20 % na 1171 predajní. Druhé obdobie začína rokom 2008 charakteristickým prudkým nárastom, kedy medziročný prírastkom počet predajní vzrástol o 473 predajni (40,39 %) a začína obdobie mierneho poklesu, odrážajúce obdobie recesie, ktorá sa výraznejšie prejavila na zamestnanosti a príjmoch obyvateľstva. Došlo k zníženiu počtu prevádzok o 5,29 % na 1557. Napriek tomu počet predajní s potravinami za celé sledované obdobie vzrástol, prírastok dosiahol 26 %, počet predajní sa zvýšil o 319 prevádzok. Aj v tretej hodnotenej skupine maloobchodných predajni – v obchodných domoch a nákupných centrách bol mierne kolísavý vývoj. V roku 2001 bolo v obciach NSK 78 obchodných domov a nákupných centier a do roku 2012 sa ich počet znížil o 15. Ich počet bol na území NSK identifikovaný na 63, čo predstavuje stav z roku 2002. K rušeniu nákupných stredísk došlo hlavne vo vidieckych obciach, kým v pätnástich mestách NSK naopak ich počet vzrástol. Ako vidieť z grafu 2 počas rokov 2001-2012 podiel predajní sústredených do urbánneho prostredia NSK rástol. Vo vidieckych obciach došlo v rokoch 2001-2006 k ubúdaniu predajní, v roku 2007 sa situácia zlepšila, ale v nasledujúce tri roky opäť došlo k rušeniu maloobchodných prevádzok. Pre vidiecky maloobchod boli ozdravné i roky 2010 a 2012 s charakteristickým miernym pribúdaním maloobchodných predajní. Zhoršenie situácie v maloobchode na vidieku potvrdzuje i znižovanie podielu vidieckych predajní na ich celkovom počte [Graf 2]. Kým v roku 2001 tvorili vidiecke maloobchodné predajne 33,4 %, ich podiel do roku 2006 poklesol na 26,3 % a v roku 2007 sa mierne zvýšil o 3,4 %- ného bodu na hodnotu 29,6%. Po roku 2008 znovu dochádza k poklesu, dokonca v roku 2011 dosiahol vidiek najnižší podiel, len 25,79 %. V roku 2012 sa situácia zlepšila a vidiecky maloobchod tvoril 28 % podiel zo všetkých maloobchodných predajní NSK.

Graf 2: Vývoj počtu maloobchodných predajní v mestách a na vidieku NSK v rokoch 2001-2012

Zdroj: ŠÚ SR Nitra, 2013

Úroveň maloobchodnej vybavenosť obcí NSK a jej priestorové rozmiestnenie v roku 2001 a 2012

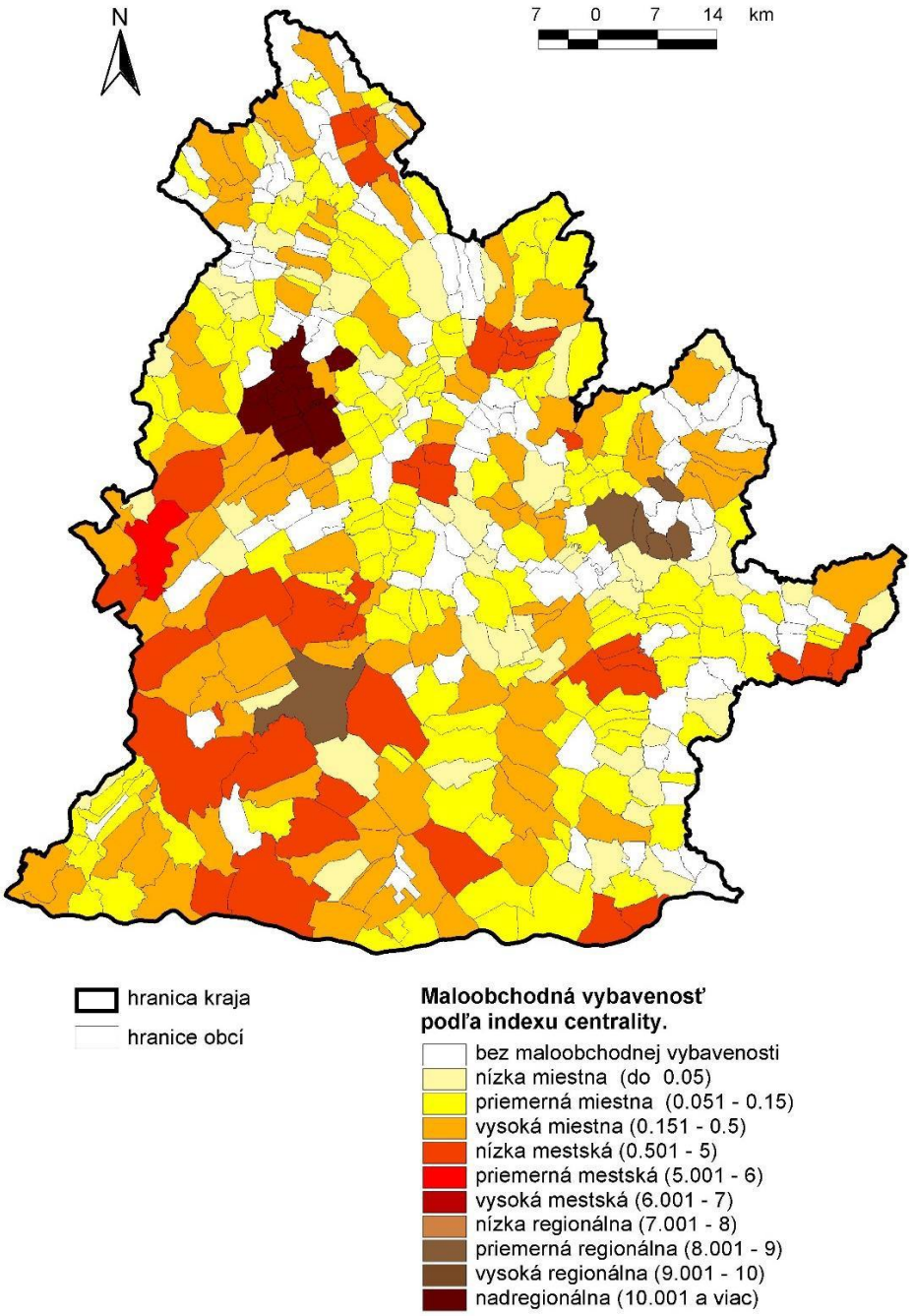
Maloobchodná vybavenosť obcí NSK podľa dosiahnutých hodnôt indexu centrality bola rozdelená do desiatych hierarchických stupňov od nízkej miestnej, priemernej miestnej, vysokej miestnej, nízkej mestskej, priemernej mestskej, vysokej mestskej, nízkej regionálnej, priemernej regionálnej, vysokej regionálnej po nadregionálnu. Nadregionálna vybavenosť bola identifikovaná v oboch hodnotených rokoch v krajskom meste Nitra a v roku 2012 aj v meste Topoľčany [Obr. 1 a 2]. V roku 2001 bolo bez maloobchodnej vybavenosti 100 obcí, čo predstavovalo 28,7 % z 352 obcí NSK. Pozitívny vývoj sa prejavil v rastom počtu predajní v obciach. V roku 2007 boli identifikované predajne vo všetkých obciach NSK. Recesia, ktorá sa začala prejavovať už koncom roku 2008 ovplyvnila a pozastavila tento trend a odrazila sa v znížení počtu maloobchodnými zariadeniami, čo spôsobilo, že v roku 2012 boli opäť obce bez maloobchodnej vybavenosti. Ich počet bol 11 [Tab. 1]. Nízku miestnu vybavenosť v roku
2001 malo 56 obcí avšak v roku 2012 túto skupinu tvorilo už 156 obcí. Najviac obcí NSK patrilo v roku 2001 do kategórie priemernej miestnej (101) v roku 2012 do nízkej miestnej (156). Až osem vidieckych obcí v roku 2001 zabezpečovalo svojim obyvateľom nízku mestskú úroveň vo vybavenosti maloobchodnou sieťou, ide o veľké obce v juhozápadnej časti kraja ako napr. Palárikovo, Dvory nad Žitavou s rozvinutou vlastnou ekonomickou základňou. Vyššia vybavenosť obcí NSK priestorovo sa viaže na západo-južný pás [Obr. 1], ktorý je charakteristický väčšími obcami kraja. Podpriemernú vybavenosť v roku 2001 mali obce južného a východného územia NSK, kde prevažujú malé obce charakteristické s nízkou ekonomickou základňou a vyššou nezamestnanosťou.

Tab. 1: Úroveň maloobchodnej vybavenosti v obciach NSK v roku 2001 a 2012

Úroveň maloobchodnej vybavenosti (MOV)	r. 2001		r. 2012	
	abs.	%	abs.	%
Bez MOV	100	28,4	11	3,1
Nízka miestna	56	15,9	156	44,1
Priemerná miestna	101	28,7	125	35,3
Vysoká miestna	73	20,7	48	13,6
Nízka mestská	18	5,1	9	2,54

Priemerná mestská	1	0,28	1	0,28
Vysoká mestská				
Nízka regionálna				
Priemerná regionálna	2	0,56	2	0,56
Vysoká regionálna				
Nadregionálna	1	0,28	2	0,56
Sumár	352	100	354	100

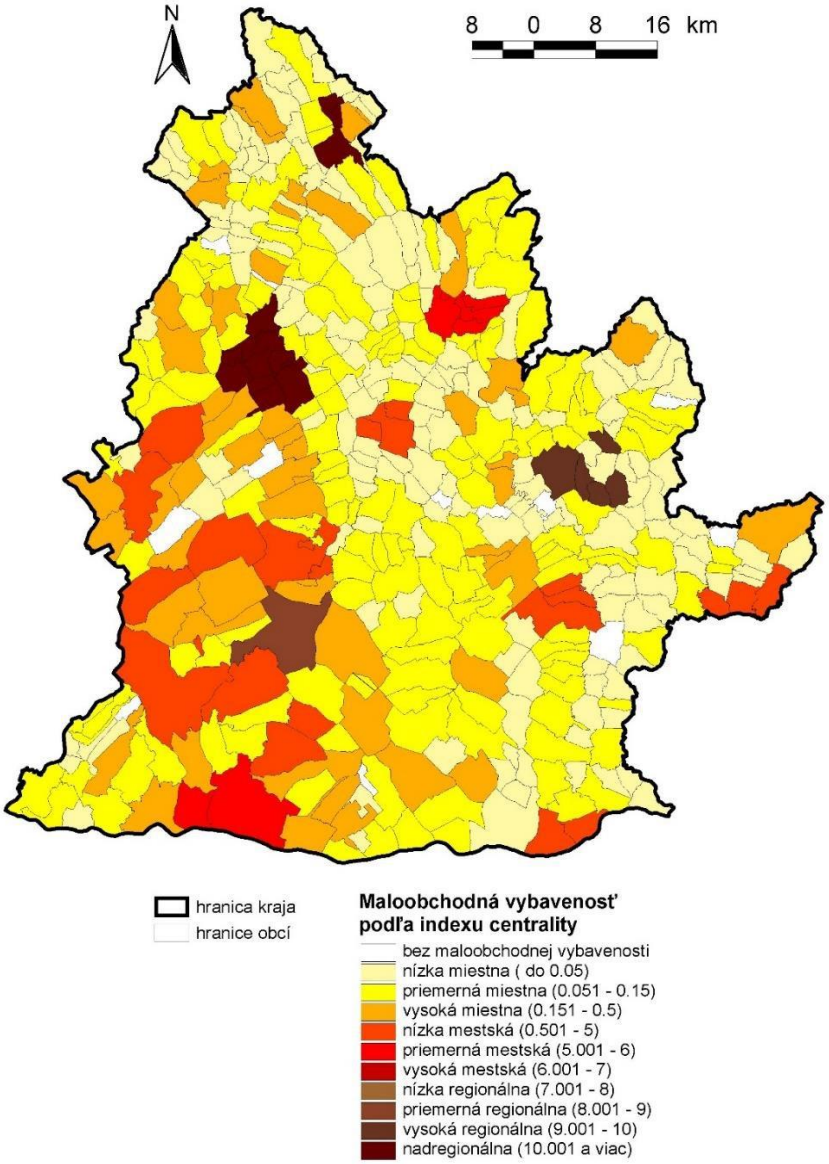
Zdroj: ŠÚ SR Nitra

Obr. 1: Maloobchodná vybavenosť obcí NSK v roku 2001

Zdroj: ŠÚ SR Nitra, spracovanie v programe ArcView 3.2

Pri zachovaní rovnakej hierarchizačnej stupnice v roku 2012 je evidentné prehĺbenie resp. zostrenie rozdielov medzi západným a východným územím NSK [Obr. 2]. Vzniknutý západno-východný gradient je narušený izolovanými jadrami mestskej maloobchodnej vybavenosti okresných miest Zlaté Moravce, Levice, Nové Zámky a Štúrovo. Výsledná situácia zobrazená v roku 2012 vytvára pravidelnejšiu mozaiku ako v roku 2001. Priestorová štruktúra maloobchodnej vybavenosti podľa indexu centrality zobrazujúca postavenie obcí potvrdila prehlbovanie disparít i vo maloobchodnej vybavenosti medzi ekonomicky výraznejším západným (zázemia krajského mesta Nitra, okresných miest Nové Zámky a Komárno) - a východným územím NSK (menej rozvinuté okresy Levice a Zlaté Moravce).

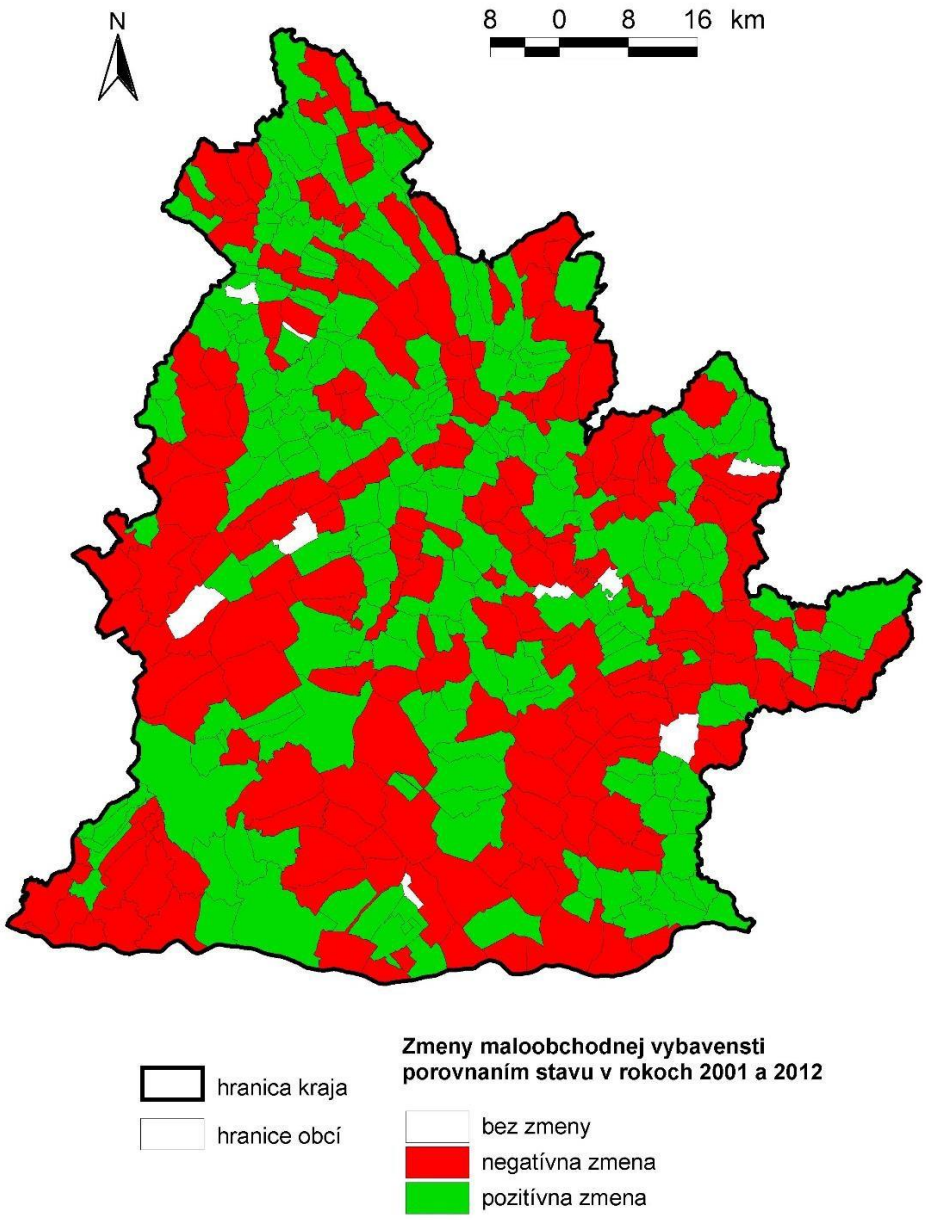

Obr. 2: Maloobchodná vybavenosť obcí NSK v roku 2012

Zdroj: ŠÚ SR Nitra, spracovanie v programe ArcView 3.2

Porovnanie hodnôt indexu centrality maloobchodnej vybavenosti v roku 2001 a 2012 potvrdzuje dynamickosť maloobchodu v území NSK. Bez zmeny zostalo len 9 obcí, ostatných 345 obcí vidieckeho a mestského typu sa zmenilo, či už pozitívnym alebo

negatívnym smerom [Obr. 3]. I v siedmych mestách z pätnástich sa index centrality znížil (Štúrovo, Hurbanovo, Želiezovce, Tlmače, Šahy, Šaľa, Šurany). V okresných mestách, v meste Kolárovo a v krajskom meste Nitra sa index centrality naopak zvýšil, najvyšší prírastok zaznamenalo mesto Topoľčany.

Obr. 3: Zmeny stavu indexu centrality maloobchodnej vybavenosti v roku 2001 a 2012

Zdroj: ŠÚ SR Nitra, spracovanie v programe ArcView 3.2

V roku 2001 bolo bez maloobchodnej vybavenosti 100 obcí (27,7 %) NSK. V roku 2012 už len 11 obcí NSK. Ide o malé obce s počtom do 350 obyvateľov. Päť z nich zostalo bez predajní aj v roku 2015, tri z nich Brhlovce, Podhradie a Tajná vylepšili svoj stav a vznikli v nich maloobchodné predajne. V roku 2015 sa však k piatim obciam z roku 2012 pridalo ďalších až 14 obcí a tak v roku 2015 sa „potravinové púšte“ rozšírili do 19 obcí NSK: Bielovce, Bohunice, Dedina Mládeže, Hájna Nová Ves, Horný Pial, Ipeľské Úľany, Jesenské, Krtovce, Leľa, Malé Záluzie, Malé Chyndice, Mudroňovo, Pavlová, Sazdice, Leľa, Malé

Zálužie, Pavlová, Žitavce. V dvoch z nich Dedina Mládeže a Žitavce však fungovali veľkoobchody s rozličným tovarom ktoré mohli suplovať chýbajúci maloobchod.

Záver

V iniciálnom roku 2001 sa maloobchod nachádzal vo vývojovej etape konsolidácie vyznačujúcej sa minimálnymi zmenami v počte predajní a veľkosti predajnej plochy. Etapa konsolidácie maloobchodnej siete nebola analyzovaná v žiadnej z transformujúcich sa ekonomík strednej Európy. Je pravdepodobne výsledkom špecifického vývoja slovenskej ekonomiky, ktorá po dlhšom období slabého rastu zaznamenala výrazný rozmach až v rokoch 2004-2008. Ten sa samozrejme prejavil aj v raste príjmov a následnom zvýšenom záujme o tento trh zo strany veľkých zahraničných obchodných reťazcov.

Počiatočná éra etapy koncentrácie bola identifikovaná najprv v prostredí krajského mesta Nitra v roku 2004 (Trembošová, Tremboš, 2009), ktorá sa naplno prejavila príchodom väčšieho počtu nadnárodných obchodných reťazcov v roku 2006. Najvyššou formou v štruktúre maloobchodných jednotiek sa postupne stali obchodné centrá a veľkoplošné predajne, ktoré priniesli vlastné koncepcie marketingu. V „recesnom“ roku 2008 začali tieto spoločnosti orientovať svoj záujem na okresné mestá a do roku 2014 i do malých miest NSK. Tieto impulzy zmien vychádzajúce z urbánneho prostredia mali obrovský dopad na vidiek a jeho maloobchod.

Na začiatku študovaného obdobia fungovalo 33,4 % t.j.1304 predajní (r. 2001) na vidieku NSK zo všetkých maloobchodných predajní, pričom tu žilo 51,6 % (368 346) zo všetkých obyvateľov NSK. V roku 2012 žilo na vidieku 54,5 % (371 853) obyvateľov NSK, sústredených tu bolo 28,1 % (1421) predajní. V roku 2007 každá vidiecka obec kraja sa mohla popýšiť existenciou maloobchodnej vybavenosti. Rast počtu predajní najmä vo vidieckych obciach bol prerušený obdobím recesie, ktoré sa začalo silnejšie prejavovať v roku 2009, čo spôsobilo, že 11 obcí NSK v roku 2012 nevykazovalo žiadnu maloobchodnú vybavenosť. Úroveň maloobchodnej vybavenosti v jednotlivých vidieckych a mestských obciach NSK je značne diferencovaná. Vytvorili sa značné rozdiely v maloobchodnej vybavenosti medzi západným a východným územím NSK, čo je odrazom veľkosti obcí a ich ekonomickej základne. Vzniknutý západno-juhovýchodný gradient nízkej a priemernej miestnej úrovne je narušovaný izolovanými jadrami priemernej a vysokej mestskej maloobchodnej vybavenosti okresných miest Zlaté Moravce, Levice, Nové Zámky a Štúrovo.

Shrnutí:

Atomizácia a jej procesy na vidieku priniesli chaos v priestorovej štruktúre a pretrvávali v rurálnom priestore NSK dlhšie ako v mestách, identifikované boli v rôznych prejavoch až do obdobia rokov 2001–2008. Pozitívom bolo vytvorenie pomerne širokej tovarovej štruktúry maloobchodnej siete najmä vo väčších a stredne veľkých obciach. V obciach vznikli samostatné malé obchodíky s textilom, obuvou, drogériou atď., neskôr vo väčších obciach začali vznikať špecializované obchody ako napr. záhradné centrá, predajne pre zvieratá, stavebný materiál apod. V roku 2006 sa naplno prejavil príchod väčšieho počtu nadnárodných obchodných reťazcov do krajského mesta Nitra a miest NSK. Toto obdobie sa označuje ako etapa koncentrácie. Najvyššou formou vo vnútornej štruktúre maloobchodných predajní sa stali obchodné centrá. Táto etapa zasiahla i vidiecke obce NSK porovnateľnými prejavmi nárastu počtu predajní, roztrieštenosťou ponuky, vznikom „rodinných“ predajní v rodinných domoch bez rešpektovania pravidla zachovania tradičných obchodných služieb v centrách vidieckych obcí a bez rešpektovania marketingového pravidla lokalita, lokalita, lokalita.

Pre maloobchodnú sieť vidieckeho priestoru sú od roku 2008, teda v etape koncentrácie príznačné úpadkové procesy. Rušenie prevádzok na základe neúprosného konkurenčného boja s nadnárodnými reťazcami v mestách NSK je základným procesom koncentračnej etapy na vidieku. Týmto procesom boli postihnuté najmä malé obce, mnohé z nich zostali bez maloobchodnej vybavenosti. Spolu s tým vznikli a prehĺbili sa ďalšie dekadentné fenomény

akými sú tzv. potravinové púšte, zvýšené nároky na dochádzku za nákupmi, veľká časová dostupnosť do vybraných predajní. Vzniká tak urbánno-rurálny konflikt v zabezpečovaní maloobchodných služieb v prospech miest. Kým urbánne prostredie profituje z transformačných procesov koncentrácie, v prípade rurálnych komunít sme zaznamenali markantný pokles úrovne poskytovania maloobchodných služieb a zároveň značne disparity v priestore NSK. Značné nerovnosti v úrovni maloobchodnej vybavenosti poukazujú na disparity medzi západným a východným územím NSK, čo je odrazom veľkosti obcí a ich ekonomickej základne. I do budúcnosti možno očakávať ďalšie prehlbovanie priestorovej nerovnosti maloobchodnej vybavenosti najmä vidieckych obcí medzi západným a východným územím NSK.

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0799/14 „Geografické aspekty maloobchodnej siete veľkých miest SR v nových trhových podmienkach" a projektu VEGA č. 1/0874/14 „Využitie neuromarketingu vo vizuálnom merchandisingu potravín".

Literatura:

AUBERT, Antal, CSAPÓ, János. Transition of retail supply of the small cities of Baranya country. In: *Neue Einzelhandelstrukturen am Rande von Kleinstädten, Tagung Forschungssechseck Hartberg* 15.-16. október 2004. Institut für Geographie und Raumforschung, Graz: Zsilincsar, 2004, s. 89 -98. ISBN 3-901236-02-3.

BELUSZKY, Pál. The Hungarian Urban Network an the End of the Second Millenium. *Discusion papers: Centre for regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences*. Pécs: 1999, **44**, s.39. ISSN 0238-2008.

CLARKE, Gerard. Changing methods of location planning for retail companies. *GeoJournal*. 1998, **45**(6), 289-298.

COE, Neil M., WRIGLEY, Neil. Host economy impacts of transnational retail: the research agenda. *Journal Economical Geogaphie,* **7**, 2000, 341-371.

FERTAĽOVÁ, Jana. Regionálnogeografické aspekty hodnotenia vývoja maloobchodu na Slovensku po roku 1989. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis, Folia geographica* **8**, 2005, 5-12.

FRANTÁL, Bohumil, KLAPKA, Pavel, SIWEK, Tadeusz. Lidské chování v prostoru a čase: teoreticko-metodologická východiska. S*ociologický časopis*. 2012, **48**(5), 833-857. ISSN 0038-0288.

GHOSH, Avijit, McLAFFERTY, Sara. L. *Location strategies for retail and service firms*. Lexington, Lexington Books. 1987.

JONES, Kenneth George, SIMMONS, James. *Location, location, location*. Analyzing the retail environment. Scarborough, Nelson Canada. 1993.

KOWALCZYK, Andrzej, WILK, Waldemar. Retailing and Services. In: *Natural and Human Environment of Poland*, Staniszlaw Lesczcycki Institute of geography and Spatial Organization, Polich Geographical Society, Warszawa: Degórski, 2006, s. 245-262.

KRIŽAN, František. Globalizácia maloobchodu: definícia základných procesov a ich analýza v slovenskej geografii maloobchodu. *Geografický časopis*. 2009, **61**(1), 49-68. ISSN 0016-7193.

KRIŽAN, František, DANIELOVÁ, Katarína. „Potravinové púšte" definované na základe merania dostupnosti – prípadová štúdia mesta Bratislava. *Urbanismus a územní rozvoj*. 2008, **11**(3), 1-6. ISSN 0231-715X.

KRIŽAN, František, TOLMÁČI, Ladislav, LAUKO, Viliam. Identifikácia „potravinových púští" na území mesta Bratislava aplikáciou mier dostupnosti. *Ekonomický časopis*. 2008, **53**(10), 959-972. ISSN 0013-3035.

KUNC, Josef, TONEC, Petr, GREPLOVÁ, Zuzana, SZCZYRBA, Zdeněk. Fenomén nákupních center v České republice. In: *15th International Colloquium on Regional Sciences*. Brno: Klímová, Žítek: 2012, s. 264-271. ISBN 978–80–210–5875–0.

LAUKO, Viliam. Transformation of service network in the Bratislava´shinterland region. *Acta Universitatis Carolinae*. Geographica. 2003, **38**(1), 219-229. ISSN 0300-5402.

LAUKO, Viliam. Transformácia siete maloobchodných zariadenívo vidieckom zázemí Bratislavy po roku 1990. *Geografické štúdie.* 2004, **12**, 110-116. ISSN 1336-7072.

LAUKO, Viliam. Transformácia zariadení obchodu a služieb vo vidieckom zázemí Bratislavy. *Acta Geographica Universitatis Comenianae.* 2006, **47**, 109-121. ISBN 978-80-223-2447-2.

LAUKO Viliam, TOLMÁČI, Ladislav, KRIŽAN, František. Potravinársky maloobchod na Slovensku: rurálne prostredie, čas a miesto nákupu. *Acta Geographica Universitatis Commenianae.* 2008, **51**, 41-55. ISBN 978-80-223-2447-2.

MARYÁŠ, Jaroslav. Vývojové tendence ve spádovosti za službami na příkladě zázemí Brna. In: *16th International Colloquium on Regional Sciences*. Brno: Klímová, Žítek, 2013, s. 223-228. ISBN 978-80-210-6257-3.

MARYÁŠ, Jaroslav, KUNC, Josef, TONEV, Petr, SZCZYRBA, Zdeněk. Shopping and service Related Travel in the Hinterland of Brno: Changes From the Socialist Period to the Present. *Moravian Geographical Reports.* 2014, **22**, 18-28. ISSN 12010-8812.

MITRÍKOVÁ, Jana. *Geografické aspekty transformácie maloobchodu a nákupného správania sa na Slovensku (prípadové štúdie z miest Prešova Košice)*. Katedra geografie a regionálneho rozvoja FHPV PU, Prešov: 2008. 213 s. ISBN 978-80-8068-922-3.

OČOVSKÝ, Štefan. Príspevok k štúdiu spádových území obchodných stredísk na Slovensku. *Geografický časopis.* 1973, **25**(4), 289-298.

POKORSKA, Barbara, MALEZZYK, Edward. *Koncentracija i integracja w handlu wewnetrznym*. Warszawa: PWN, 2002.

POMMOIS, Carole. The Retailing Structure of Prague from 1990 to 2003. *Catching up with the Western Cities? European Spatial Research and Policy*. 2004, **11**(1), 117-133.

PULPITLOVÁ, Miroslava. Vybrané problémy veľkoplošnej maloobchodnej siete mesta Nitry. In: *Geografické informácie. Zborník z XIII. Kongresu SGS. Slovensko a integrujúca sa Európa*, Nitra: 2002. s. 227-234. ISBN 80-8050-542-X.

PÜTZ, Rolf. Einzelhandel in Transformationsprozess das Spannungsfeld von lokaler Regulierung und Internationalisierung am Beispiel Polen. *Geographische Handelsforschung.* 1998, **1**.

SALVANESCHI, Luigi. *Location, location, location: how to select the best site for your business*. Oasis Press, Grants Pass. 1996. 280 s. ISBN 978-1555716110.

SLAVÍK, Vladimír. Sídelná štruktúra. In: *Región Poprad: Geografické štruktúry socioekonomických aktivít*. Mládek: Bratislava. 1993, s. 124-144. ISBN80-223-0483-2.

SPILKOVÁ, Jana. Nový fenomén: nákupní centrum a utváření nákupního chování spotřebitelů v transformačním období. *Geografie.* 2003, **108**(4), 277-288. ISSN 1212-0014.

SPILKOVÁ, Jana.*Geografie maloobchodu a spotřeby - věda o nakupování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2012. 245 s. ISBN 978-80-246-1951-4.

SPILKOVÁ, Jana, ŠEFRNA, Luděk. Uncoordinated new retail development and its impact on land use and soils: A pilot study on the urban fringe of Prague, Czech Republic. *Landscape and Urban Planning.* 2010, **94**(2), 141-148. ISSN 0169-2046.

SÝKORA, Luděk. Proměny prostorové struktury Prahy v kontextu postkomunistické transformace. *Regionální vývoj : specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Hampl, M. red. PřF KU, 2001, s. 127-166.

SZCZYRBA, Zdeněk. *Maloobchod v ČR po roce 1989 : vývoj a trendy se zaměřením na geografickou organizaci*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 126 s. ISBN 8024412748.

SZCZYRBA, Zdeněk. *Geografia obchodu, so zameraním na súčasné trendy v maloobchode*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 91 s. ISBN 978-80-244-1453-9

SZCZYRBA, Zdeněk, FIEDOR, David. Vývoj velkoplošného maloobchodu Olomouce a výzkum nákupního chování. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *17th International Colloquium on Regional Sciences*. Brno: Masaryk University, 2014. s. 740-748. ISBN 978–80–210–6840–7.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD V NITRE. Interneé materiály z Mestskej a obecnej štatistiky obcí Nitrianskeho samosprávneho kraja. 2016.

TREMBOŠOVÁ, Miroslava, TREMBOŠ, Peter. Etapy vývoja maloobchodnej siete mesta Nitra v období rokov 1992–2008. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*. 2009, **53**(4).123-13. ISBN 978-80-223-2773-2.

TREMBOŠOVÁ, Miroslava Nitra – mesto obchodných centier. *Geografické štúdie*. 2009, **13**(1), 69-79. ISSN 1335-9445.

TREMBOŠOVÁ, Miroslava. Vybrané aspekty transformácie maloobchodu v meste Nitra v rokoch 1992-2008. *Geografický časopis*. 2010, **62**(1), 49-73. ISSN 0016-7193.

TREMBOŠOVÁ, Miroslava. Priestorové jednotky intraurbánnej regionalizácie maloobchodnej vybavenosti mesta Nitra. *Geografické štúdie*. 2013, **16**(1), 38-62. ISSN 1337-9445.

TREMBOŠOVÁ, Miroslava, DUBCOVÁ, Alena. Vývoj maloobchodu v Nitre v nových trhových podmienkach. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*. 2013, **57**(2), 213-230. ISSN 1338-6034.

VITURKA, Milan, MARYÁŠ, Jaroslav, TOUŠEK, Vaclav, VYSTOUPIL, Jiří. *Investiční atraktivita vybraných měst České republiky*. Brno: Ekonomicko-správna fakulta Masarykovej univerzity, 1998. 120s. ISBN 80-210-2007-5.

WECLAWOWICZ, Grzegorz. Miasto polskie v transformacji – ksztaltowanie sie miasta postsocialistycznego. In: *Zróznicovanie przestrzenne struktur spolocznych w duzych miastach*. Lodž: 1990, s. 33-43.

WILK, Waldemar. 2006. The services sector in the new socio-economic reality. In:, *Poland in the Geographical Centre of Europe*. Political, Social and Economic Consequences, Hauppauge, New York: Czerny, 2006, s. 165-184.

Kontaktní adresa autorov:

RNDr. Miroslava Trembošová, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja, FPV, UKF, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, mtrembosova@ukf.sk.

Doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc., Katedra geografie a regionálneho rozvoja, FPV, UKF, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, adubcova@ukf.sk.

Aktuální přístupy k zavádění konceptu udržitelného rozvoje do praxe územního rozvoje: Místní Agenda 21

Actual approaches to the sustainable development concept implementation in the spatial development practice: Local Agenda 21

Ing. Zuzana Khendriche Trhlínová, Ph.D., Ing. Jacqueline Vochozková

Abstrakt:

Koncept udržitelného rozvoje se stal v posledních desetiletích globálním rozvojovým paradigmatem. Dosahování cílů udržitelného rozvoje předpokládá významné kulturní a sociální změny, včetně změny forem organizace společnosti a jejího řízení. Zavádění principů udržitelného rozvoje do praxe územního rozvoje vyžaduje angažovanost politiků i odborníků, zapojení občanské společnosti a dalších partnerů do rozhodování i změny ve způsobu řízení ve veřejném sektoru. Jedním z nástrojů zavádění principů udržitelného rozvoje do praxe je program místní Agenda 21, který je od devadesátých let uplatňován i v České republice. V současnosti pracuje s touto metodikou 171 územních samospráv (obce, dobrovolné svazky obcí, kraje i některé místní akční skupiny). Program místní Agendy 21 je v jednotlivých lokalitách a regionech realizován značně diferencovaně s ohledem na odlišné sociální, kulturní i ekonomické prostředí i na různé přístupy místních a regionálních vlád k rozvoji území a k zapojování různých typů partnerů do veřejných agend a tvorby místní politiky. Cílem příspěvku je zhodnotit současné přístupy k implementaci místní Agendy 21 do komunální politiky českých obcí a měst. Hlavní důraz je kladen na institucionální hledisko práce s místní Agendou 21. Data a hlavní poznatky představené v příspěvku jsou založeny na literární rešerši i na výstupech terénních šetření, které autorky realizovaly v rámci řešení interních grantů v letech 2015 až 2016.

Klíčová slova:

Udržitelný rozvoj, místní Agenda 21, veřejná správa, partnerství

Abstract:

Concept of sustainable development has become in last years dominant global development paradigm. Achievement of the sustainable development targets is linked with necessary cultural and social changes, included changes of forms of society organisation and forms of its management. Implementation of the sustainable development objectives to the development processes needs political and expert involvement, as well as involvement of civic society and other partners to the decision making process and changes of public sector management. One of the tools of sustainable development principles implementation is the program Local Agenda 21, that has been implemented in Czech Republic since nineties. Actually 171 territorial self-administration bodies implement program Local Agenda 21; communes, towns, voluntary municipal unions, regions and some Local Action groups. Program of Local agenda 21 is in municipalities and regions realised quite differently due to the different cultural, social and economic environment, as well as due to the different approaches of local and regional governments to the territorial development and to the different partners involvement to the public agendas and public policy. The aim of the article is to evaluate current approaches to implementing Local Agenda 21 into local politics Czech towns and villages. Main attention is paid to the institutional criteria of the Local Agenda 21 implementation. Data and main findings that are presented in the article are based on literature review and the results of empirical surveys that were made within the internal grant projects in 2015 and 2016.

Key words:

Sustainable development, Local Agenda 21, Public Administration, Partnership

Úvod

Koncept udržitelného rozvoje je v současném vědeckém diskursu interpretován a používán značně odlišně nejen mezi jednotlivými vědními disciplínami, ale i v rámci samotných vědních oborů (zejména ekonomie, environmentálních věd i veřejné politiky). Ačkoli je termín „udržitelnost“ nebo „udržitelný rozvoj“ součástí evropské i národní legislativy (např. v oblasti územního a strategického plánování) a všechny vyspělé národní státy disponují svojí vlastní národní strategií nebo programem udržitelného rozvoje, neexistuje v současnosti jediná definice, popř. jednotný výklad tohoto pojmu. Obecně může být udržitelný rozvoj chápán jako takové ekonomické a sociální změny, které podpoří hospodářský rozvoj a zajištění kvality života současné generace, aniž by tyto změny ohrožovaly potřeby budoucích generací (Maier, 2002:15). Většina autorů, kteří se konceptem udržitelného rozvoje zabývají, upozorňuje na skutečnost, že praktická aplikace rozvojových politik by měla být založena na harmonii třech základních pilířů: ekonomického, sociálního a environmentálního (Kadeřábková, Peková, 2012:116). V posledních letech se hovoří i o čtvrtém pilíři, tzv. institucionálním, kde významnou roli hraje veřejná správa a právo. Udržitelný rozvoj však může být pojímán i úžeji, např. ve vztahu k problematice vyčerpání přírodních zdrojů (přírodovědné obory), k endogennímu rozvoji (ekonomie), k vymezování rozvojových ploch a zón (územní plánování), ke stabilnímu hospodaření a rozpočtům (veřejné finance) apod.

Koncept udržitelného rozvoje ve smyslu překonání tradičního jednostranně ekonomického pohledu na rozvoj území a integrace sociálních a ekologických problémů do praktických politik se stal integrální součástí politik místního a regionálního rozvoje v posledních dvaceti letech (Pike, Rodríguez_Pose, Tomaney, 2008:114). Nicméně se základními idejemi a myšlenkami udržitelného rozvoje se můžeme setkat v ekonomii, filozofii, přírodovědných oborech i v politice již v 18. a 19. století (Louda, 2012; Nondek, 2012). Současné pojetí udržitelného rozvoje vychází z normativního konceptu vymezeného ekonomy a zástupci environmentálních oborů, jež byl definován v roce 1987 ve zprávě „Naše společná budoucnost“ označovanou také jako Zpráva Brundtlandové (Nondek, 2012). Od roku 1987 začínají s konceptem udržitelného rozvoje pracovat vybrané národní státy státy, regiony i města ve smyslu implementace tohoto konceptu do strategických rozvojových plánů (ve velmi různém pojetí a zájmech). Podpora implementace konceptu udržitelného rozvoje ze strany politických představitelů i široké veřejnosti je spojena se sílící společenskou reflexí problémů životního prostředí a potenciálního ohrožení lidské civilizace. V chápání a v práci s konceptem udržitelného rozvoje však hrají významnou roli i ekonomická hlediska, zejména efektivita využití přírodních zdrojů, nové technologie a inovace.

Hlavním iniciátorem vymezení konceptu udržitelného rozvoje a jeho dalšího prosazování ve smyslu hledání kompromisu mezi potřebou ochrany životního prostředí a ekonomickým rozvojem je Organizace spojených národů (dále jen OSN), která se aktivně snaží o jeho celosvětový rozmach a aktivní používání a implementaci do všech veřejných politik v jednotlivých státech světa. Na podporu těchto snah vznikají v rámci OSN různé projekty a dokumenty, které mají edukativní zaměření (představení pojetí udržitelného rozvoje a metod, jak s ním pracovat) a zároveň vznikají i projekty, které slouží na podporu implementace udržitelného rozvoje, hodnocení jeho dosahování atd. Mezi nejdůležitější projekty, které mají charakter metodické pomoci v práci s udržitelným rozvojem je projekt Zdravé město a místní Agenda 21.

Místní Agenda 21 je jedním z nástrojů zaměřených na podporu implementace udržitelného rozvoje, který vznikl v rámci OSN. Tento nástroj vychází z dokumentu Agenda 21, který byl schválen v roce 1992 na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (United Nations Conference on Environment and Development). Agenda 21 obsahuje kapitolu č. 28 s názvem „Iniciativy místních úřadu na podporu Agendy 21“. V rámci této kapitoly je konstatováno, že globální problémy, které jsou uvedeny v Agendě 21, mají své kořeny na místní úrovni, a proto je potřeba problémy řešit v místě vzniku ve spolupráci se všemi aktéry, kteří zde působí.

Podobně jako je mnoho značný výklad pojmu udržitelný rozvoj, je i termín místní Agenda 21 definován a chápán značně diferencovaně. V obecné rovině je místní Agenda 21 (dále v textu též MA 21) vymezena jako metodika, popř. postup zpracovávání lokálních rozvojových strategií, které by měly respektovat místní potřeby a zájmy místního společenství, resp. jako určitý soubor principů a doporučení jak přistupovat k řešení vybraných rozvojových problémů obcí, měst a regionů při současném respektu sociálních, environmentálních, vzdělávacích i ekonomických potřeb (MŽP, 1998). Podobně definuje MA 21 i Maier, podle kterého je MA 21 nástrojem, popř. určitou metodikou plánování rozvoje na lokální i na regionální úrovni, která v sobě zahrnuje prvky strategického řízení i řízení kvality (Maier, 2012). Vedle národních států jakožto významných aktérů implementace zásad udržitelného rozvoje do praxe veřejných politik se města i regiony stávají v kontextu místní Agendy 21 důležitými činiteli, kteří mohou uvádět zásady udržitelného rozvoje do praxe.

Místní Agenda 21 je jednak nástroj, který má přispět k implementaci udržitelného rozvoje do praxe, ale zároveň představuje i novou metodu řízení ve veřejné správě, neboť zavádí komunitní plánování, zapojování veřejnosti, navazování partnerství se všemi aktéry působící v daném území (MŽP, 1998). Roli partnerství a komunikace při prosazování principů udržitelného rozvoje zdůrazňuje i Rynda, který uvádí, že implementace principů udržitelného rozvoje závisí i na podmínkách rozvoje liberální občanské společnosti, participace a místní soběstačnosti založené na bohaté různorodosti jejích členů a aktérů (Rynda, 2016:4). Implementace udržitelného rozvoje tak otevírá možnosti účastnit se rozhodování ve veřejné politice i pro nové aktéry. Výsledkem může být demokratizace společnosti.

Obtížnost hledání jednotné definice a univerzálního výkladu konceptu udržitelného rozvoje ovlivňuje i jeho praktickou implementaci do veřejných politik a agend. Nejednotná pojetí tohoto konceptu ze strany různých veřejných aktérů mají praktické dopady na to, které otázky a problémy se budou v praktické veřejné politice řešit prioritně i na to, v jaké míře a intenzitě budou jednotlivé vlády s konceptem pracovat (můžeme např. sledovat významné rozdíly v silné integraci konceptu do praktických politik skandinávských zemí a často jen velmi povrchním nebo pragmatickým začleněním zásad do praktické politiky v České republice). Mezinárodní instituce (zejména OSN, OECD i EU) navrhují jak pracovat s konceptem udržitelného rozvoje, ale nezabývají se tím, jakými prostředky a k jakým cílům by měly jednotlivé státy nebo regiony dospět. Volba těchto cílů a nástrojů je na rozhodnutích jednotlivých vlád. Koncept udržitelného rozvoje je tak konceptem značně nadkulturním, jehož aplikace v praktické veřejné politice závisí i na institucionálním prostředí a procesech na vertikální i horizontální úrovni (Rynda, 2016:4)

Diferencovanost přístupů k praktické aplikaci konceptu udržitelného rozvoje není jen otázkou mezinárodního srovnávání jednotlivých států, rozdílné přístupy k implementaci a chápání udržitelného rozvoje můžeme sledovat i mezi jednotlivými kraji a městy i obcemi v rámci jednotlivých národních států. Vzhledem k tomu, že již výše zmíněná místní Agenda 21 je jedním z preferovaných i podporovaných nástrojů zavádění principů udržitelného rozvoje do praxe, je žádoucí sledovat, jak je tento koncept vnímán ze strany jednotlivých představitelů územních samospráv a jak s konceptem udržitelného rozvoje tito představitelé pracují v praxi jejich komunální nebo krajské politiky. Autorky se v minulých letech ve své odborné praxi zaměřily na komparaci práce s místní Agendou 21 zejména na komunální úrovni a na zhodnocení přínosů práce s místní Agendou 21 pro celkový udržitelný rozvoj území a vytváření tzv. udržitelných měst.

Cíl a metodika

Cílem příspěvku je zhodnotit současné přístupy k implementaci místní Agendy 21 do komunální politiky českých obcí a měst. Základní výzkumnou otázkou bylo, zda implementace místní Agendy 21 přispívá k posilování všech čtyř pilířů udržitelného rozvoje

obcí a měst a k efektivnější alokaci zdrojů. Dílčí výzkumnou otázkou bylo zjistit, jak je MA 21 chápána ze strany představitelů územních samospráv a v jakém smyslu s ní pracují.
Základní výzkumnou metodou řešení výzkumného záměru byla vedle rešerše sekundárních zdrojů realizace terénních šetření v obcích a městech, které s MA 21 dlouhodobě pracují a dosahují v národních hodnoceních práce s MA 21 nejlepších výsledků. Terénní šetření bylo realizováno formou řízených rozhovorů s politiky i odborníky v jednotlivých obcích a městech, doplněné studiem místních novin a periodik. První fáze šetření probíhala v období červen až srpen 2015, druhá fáze terénního šetření proběhla v období červen až srpen 2016. Řízené rozhovory byly realizovány formou polostrukturovaných dotazníků. Terénní šetření proběhlo v deseti obcích a městech, což představuje necelých 16 % všech obcí, které s MA 21 pracují. Rozhovory byly realizovány v různých krajích: v Jihočeském kraji, Ústeckém kraji, Pardubickém kraji, Jihomoravském a Moravskoslezském kraji i v kraji Vysočina. Osloven byl i jeden kraj, který je v podpoře zavádění MA 21 příkladem dobré praxe (kraj Vysočina). Do budoucna je plánováno rozšíření vzorku obcí a měst pro další šetření a verifikaci získaných výsledků stávajících výzkumů.
Vybrané výstupy šetření jsou představeny níže v textu. Dříve než představíme výsledky šetření týkající se práce místních samospráv s místní Agendou 21, považujeme za důležité představit obecný institucionální rámec, ve kterém je MA 21 v současnosti v České republice implementována.

Podpora implementace místní Agendy 21 v České republice

Základním východiskem pro implementaci a aplikaci principů udržitelného rozvoje a Agendy 21 se v České republice, podobně jako v jiných vyspělých zemích, stalo přijetí závazků a deklarace Summitu Země (Konference OSN o životním prostředí a rozvoji) v Rio de Janeiro v roce 1992. Koncept udržitelného rozvoje byl v českém právním kodifikován prostřednictvím zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí. Kromě přijetí výše zmíněného zákona však v průběhu devadesátých let nebyla principům udržitelného rozvoje ani podpoře Agendy 21 věnována ze strany národních institucí systematická pozornost. Implementace principů udržitelného rozvoje i realizace MA 21 byla závislá na zájmu a znalostech místních politiků a závisela na dílčích postojích a praxi komunální politiky v jednotlivých lokalitách a regionech.
Specifickou roli v implementaci zásad udržitelného rozvoje i šíření znalostí o tomto konceptu i MA 21 hraje asociace, kterou založila v roce 1993 samotná města (přístup bottom-up). Jedná se o Národní síť zdravých měst (dále též NSZM). Hlavními iniciátory vzniku této asociace byla města Brno a Třeboň, ke kterým se připojila i další města (Štemberk, Šumperk, Týn nad Vltavou, Vamberk, Havířov, Boskovice, Český Těšín, Most a Vrbno pod Pradědem), (Rada Národní sítě Zdravých měst, 1994). Inspirací pro založení asociace byly zkušenosti, které města získala prostřednictvím mezinárodní spolupráce se svými zahraničními partnerskými městy, jež s místní Agendou 21 i konceptem udržitelného rozvoje již pracovala. Vedle projektu Zdravé město přijala asociace i místní Agendu 21[47].
Národní síť zdravých měst byla od roku 1993 první organizací, která se v ČR systematicky zabývala problematikou udržitelného rozvoje i Agendou 21. Jako první organizace začala svým členům i nečlenům poskytovat informační servis a metodickou pomoc v oblasti zavádění principů udržitelného rozvoje do praxe. Asociace dodnes organizuje v pravidelných termínech setkávání svých členů a iniciuje sdílení tzv. „dobré praxe“, které je jednotlivými

[47] *Díky tomu, že NSZM vznikla jako první organizace podporující, jak projekt Zdravé město, tak místní Agendu 21, vznikl v ČR velmi ojedinělý jev, kdy zástupci českých obcí, měst a regionů, považují projekt Zdravé město a místní Agendu 21 za nástroje, které musí být dělány společně, popř. je často zaměňují. Přestože projekt Zdravých měst je podporován primárně ze strany OSN, stejně jako MA 21, nejedná se o stejné projekty, i když vybrané cíle a principy jsou podobné. Tím, že NSZM převzala mezi své základní principy oba projekty, jsou obě metody často ze strany obcí a měst ztotožňovány, základní záměry projektů jsou však rozdílné.*

členy NSZM kladně hodnoceno. NSZM je rovněž členem Evropské sítě zdravých měst, prostřednictvím které pomáhá českým obcím a městům zapojit se do evropských či celosvětových projektů a sdílení dobré praxe. Činnosti NSZM jsou jejími členy hodnoceny velmi kladně, zástupci oslovených obcí a měst se shodly na skutečnosti, že zejména v prvních fázích zavádění místní Agendy 21 sehrála asociace velmi důležitou roli jak v oblasti informační, tak i metodické podpory.

Zavádění MA 21 a principů udržitelného rozvoje bylo ze strany představitelů obcí a měst často konzultováno a připravováno ve spolupráci se zahraničními partnery a zahraničními vládními i neziskovými organizacemi (např. z Velké Británie, Švédska a dalších zemí), proces zavádění MA 21 nebyl na národní úrovni koordinován a záleželo na představitelích jednotlivých měst, jak daný koncept uplatní v praxi řízení. Období 1992 až 2003 je charakteristické spíše ojedinělými iniciativami zavádění MA 21, počet subjektů, které danou metodiku znaly a měly zájem ji implementovat, byl relativně malý.

Koncept udržitelného rozvoje se stává součástí národních veřejných politik ve větším měřítku až v období po roce 2000 v souvislosti s přípravou vstupu ČR do EU a přijímáním evropského práva. Princip udržitelného rozvoje je nově zakotven ve vybraných zákonech (např. Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, Zákon č. 248/2000 Sb. o podpoře regionálního rozvoje a další). Princip udržitelného rozvoje je nově definován i v národních strategických politických dokumentech (např. Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky, Politika územního rozvoje, Strategie regionálního rozvoje ČR aj.), na podporu jeho implementace a hodnocení jeho dosahování jsou zřizovány nové instituce (Rada vlády pro udržitelný rozvoj[48]), popř. rozšiřovány kompetence stávajících institucí (Ministerstvo životního prostředí a nově vytvořená příspěvková organizace CENIA – Česká informační agentura životního prostředí). Místní agenda 21 začíná být chápána nejen jako jedna z možností rozhodování o strategických cílech místního rozvoje, kterou dobrovolně vybrané obce a města implementují na základě vlastního rozhodnutí, ale také jako metoda zvyšování kvality ve veřejné správě. V tomto smyslu je MA 21 věnována zvýšená pozornost i ze strany Ministerstva vnitra ČR. Na podporu zavádění místní Agendy 21, popř. na šíření znalostí o MA 21 jsou v některých letech poskytovány i dílčí dotace ze strany Ministerstva pro životní prostředí ČR, jejich výše je však spíše symbolická.

Přenesení významné části kompetencí za zavádění a vyhodnocování místní Agendy 21 a udržitelného rozvoje na Ministerstvo životního prostředí ČR je příčinou toho, že je tento koncept mnohdy spojován zejména s problematikou ochrany životního prostředí a jeho sociální a zejména ekonomické pilíře nejsou dostatečně v praktické veřejné politice reflektovány. Symbolické dominantní vnímání vazeb mezi MA 21 a problematikou životního je rovněž v některých obcích a městech důvodem pro to, že obce řešící primárně jiné potřeby nemají o tuto metodu zájem.

Analýza stávajících národních strategických dokumentů i politických deklarací působí dojmem, že koncept udržitelného rozvoje i MA 21 se v současnosti stávají prioritami české vlády a představitelů národních institucí. Podporu implementace MA 21 najdeme v řadě deklarací a strategiích, mimo jiné např. v Koncepci podpory místní Agendy 21 v ČR do roku 2020 (MMR ČR), ve Strategickém rámci rozvoje veřejné správy ČR na období 2014 – 2020, kde je část věnována i rozšiřování metod kvality ve veřejné správě a místní Agendě 21 (Ministerstvo vnitra ČR), ve Strategii regionálního rozvoje ČR (jednou z priorit je podpora

[48] *V současné době má Rada vlády pro udržitelný rozvoj 8 podvýborů, mimo jiné i Výbor pro udržitelné municipality, jehož cílem je vytvoření příznivých podmínek, které povedou k implementaci strategických dokumentů z národní i globální úrovně obsahující problematiku udržitelnosti na municipální úroveň v ČR. V rámci tohoto výboru je zřízena pracovní skupina Místní Agenda 21 (působnost od roku 2004). Hlavním cílem této pracovní skupiny je, aby byly uplatňovány principy udržitelného rozvoje v praxi, dále šíření dobré praxe a využívání místní Agendy 21 jako běžného nástroje veřejné správy.*

spolupráce na místní a regionální úrovni mimo jiné při uplatňování principů místní Agendy 21), (MMR ČR), ve Strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj ČR 2008 - 2015 (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR) a v dalších dokumentech. Zvýšený zájem o místní Agendu 21 je však do značné míry ovlivněn zaměřením evropské regionální politiky a rozšířenými možnostmi čerpat dotační tituly mimo jiné i na práci s MA 21 v období 2014 - 2020 (zejména z Evropského sociálního fondu). Není tak možné hovořit o kontinuálním zvyšování zájmu české vlády o implementaci principů udržitelného rozvoje, rozvoj institucionální i finanční podpory je do značné míry ovlivněn evropskými sektorovými politikami a dalšími vnějšími vlivy, včetně vlivu korporací a globálních ekonomických subjektů a mezinárodních neziskových organizací.

Regionální diference v implementaci místní Agendy 21

S růstem počtu obcí a měst, které začaly s MA 21 pracovat zejména po roce 2003 i s rostoucí potřebou dlouhodobě zkvalitňovat práci územních samospráv s MA 21 vznikla potřeba definování kritérií a ukazatelů, podle kterých by se mohly jednotlivé obce a města (a později i kraje) dlouhodobě zlepšovat a dosahovat lepších výsledků z hlediska naplňování základních principů udržitelného rozvoje. Vedle dílčích iniciativ vznikajících „zdola“ o vymezení ukazatelů, podle kterých by se mohly obce a města srovnávat v práci s MA 21 (např. iniciativa TIMUR), byla v roce 2006 definováním a sledováním oficiální sady kritérií a kategorií práce s MA 21 pověřena příspěvková organizace Ministerstva životního prostředí ČR CENIA.

Cenia vytvořila oficiální databázi členů, kteří implementují místní Agendu 21. Do této databáze se mohou hlásit obce, města, kraje, mikroregiony, místní akční skupiny i ostatní subjekty (např. neziskové organizace, asociace, které se zabývají udržitelným rozvojem a místní Agendou 21), které pracují s místní Agendou 21 a chtějí naplňovat oficiální kategorie. V České republice existuje celkem 5 kategorií pro hodnocení práce s MA 21 – zájemci (nejnižší kategorie), kategorie „D“; kategorie „C“; kategorie „B“ a nejvyšší kategorie je „A“. Každá kategorie obsahuje jednoznačně vymezená kritéria, která musí obce, města nebo kraje splnit pro zařazení do příslušné kategorie. Obce, města a kraje, které jsou registrovány v CENII, musí povinně vyplňovat příslušné záznamy o tom, jaké aktivity v daném roce uskutečnily tak, aby naplnily právě požadovaná kritéria. V současné době je v databázi registrováno celkem 171 municipalit a 44 ostatních subjektů.

Tabulka 18 Počet členů v databázi CENIA 2006 – (srpen) 2016

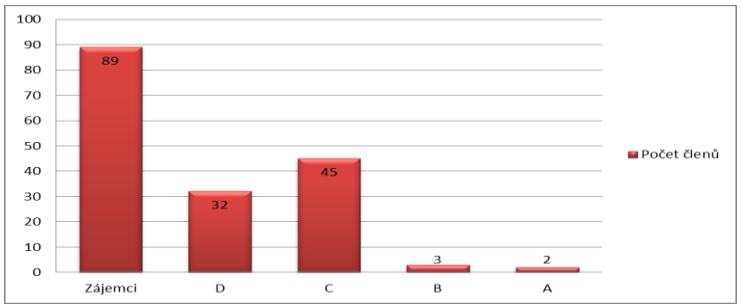
Rok	Počet registrovaných subjektů	Rok	Počet registrovaných subjektů
2006	41	2012	143
2007	69	2013	153
2008	109	2014	134
2009	133	2015	152
2010	108	Srpen 2016	171
2011	143		

Zdroj: Archiv databáze Cenia, 2016, vlastní zpracování

Z tabulky č. 1 je patrné, že počet členů, kteří jsou oficiálně registrovány v databázi, roste, avšak v roce 2010 a 2014 dochází k poklesu členů. Tento trend je výsledkem komunálních voleb a změnou politického složení obcí. V případě, že se po komunálních volbách personálně změní složení zastupitelstva a především vedení obce nebo města, může se stát, že práce s MA 21 je buď zastavena úplně, nebo jsou prováděné aktivity utlumeny a obec je přesunuta do nižší kategorie pro neplnění některých kritérií. Z terénních šetření, která byla provedena, bylo zjištěno, že s tímto negativním jevem se potýkají i města jako Litoměřice nebo Chrudim, která jsou v současné době hodnocena jako nejlepší v práci s místní Agendou 21 v celonárodním setkávání (město Chrudim získalo za práci s MA 21 i prestižní

mezinárodní ocenění). Výměna politického vedení obcí a měst byla v minulosti příčinou toho, že mnoho měst, které začínaly jako první s prací s MA 21 a prosazovaly její větší uplatnění v celonárodním měřítku, dnes tuto metodu nepoužívají vůbec nebo se přesunuly do nižší kategorie (např. Brno nebo Kladno).
Registrace v oficiální databázi Cenie je zdarma, registrace v databázi závisí na autonomním rozhodnutí příslušného zastupitelstva a vedení obce, města nebo kraje. Oficiálním přihlášením do databáze se samosprávy zavazují, že budou oficiálně naplňovat kritéria, která jsou pro jejich kategorii stanovena. Výsledky činnosti obcí a měst a naplňování povinných kritérií stanovených pro jednotlivé kategorie posuzuje hodnotící komise. Obce, města a kraje, které jsou v databázi CENIA registrovány, představují tzv. formální přístup k implementaci místní Agendy 21. Z výsledků terénních šetření vyplývá, že zástupci obcí a měst hodnotí zvolená kritéria v jednotlivých kritériích spíše kladně. Představitelé obcí a měst uváděli, že jim daná kritéria umožňují kontinuálně se v jejich práci s MA 21 zlepšovat a dosahovat lepších výsledků, i když by ocenily menší administrativní zátěž při plnění kritérií a větší respekt specifik jednotlivých obcí a měst.
Následující graf ukazuje na zastoupení obcí a měst v jednotlivých oficiálně sledovaných kategoriích.

Graf 24 Přehled členů v jednotlivých kategoriích místní Agendy 21

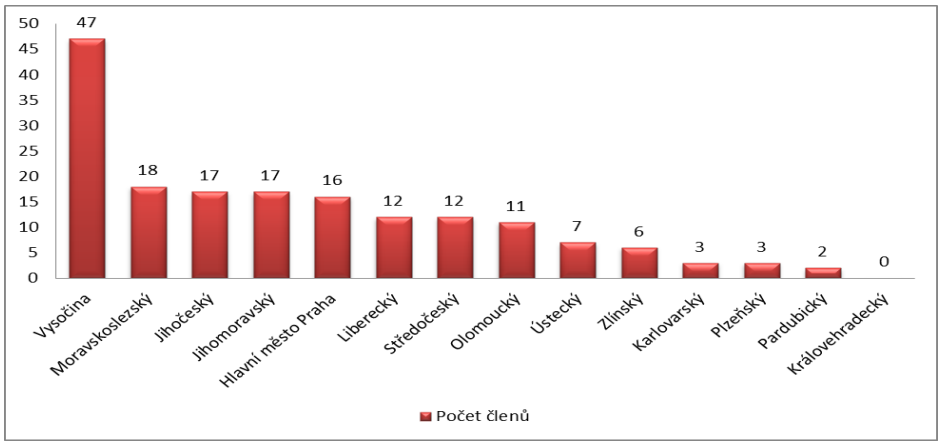

Zdroj: Databáze CENIA, 2016, vlastní zpracování

Nejvíce obcí, měst a krajů jsou v kategorii zájemci a to celkem 52,1 % všech registrovaných subjektů. V rámci této kategorie samosprávy vyplní přihlášku do databáze a kontaktní osobu a vždy jednou ročně „odkliknou“, že mají zájem být v databázi. V kategorii D a C musí obce, města i kraje ustanovit tzv. politika a koordinátora pro místní Agendu 21 a oficiální orgán, což je zpravidla komise pro místní Agendu 21. Samosprávy mají povinnost pravidelně vykonávat definované aktivity, kromě jiného např. plánování s veřejností, realizaci kulatých stolů, navazování partnerství s dalšími aktéry, které v dané lokalitě působí, medializaci realizovaných aktivit a edukativní činnost. V rámci kategorie D a C působí celkem 77 subjektů, což je 45 % ze všech subjektů. Z terénních šetření vyplývá, že města zařazená v kategorii D a C zůstávají v těchto kategoriích především proto, že splnění požadovaných kritérií nevyžaduje poskytování zvýšených dodatečných finančních ani personálních zdrojů, kritéria jsou snadno splnitelná a nepředstavují pro dané subjekty větší administrativní zátěž. Na druhé straně je důležité konstatovat, že některá města v daných kategoriích splňují kritéria vyšších kategorií a mohla by do nich postoupit, avšak zejména z důvodu administrativní a personální kapacity nemají o tento postup zájem (často o postup do vyšších kategorií není zájem ani ze strany politických představitelů). V kategorii C tak často zůstávají i města, která patří mezi tzv. zakládající členy NSZM nebo která s MA 21 pracují dlouhodobě. Podle vyjádření zastupitelů těchto měst jim stávající kategorie vyhovuje. Počet obcí a měst, které mají zájem přejít do vyšší kategorie je relativně nízký – motivem zde často bývá snaha dále se v práci s MA 21 zlepšovat nebo prokázat úspěchy v naplňování kritérií a základních principů MA 21.

Do kategorie B jsou zařazeny města Vsetín a Kopřivnice a malá obec Křižánky. Do roku 2015 byl dlouholetým členem této kategorie i mikroregion Drahanská vrchovina, ale tomuto regionu se nepodařilo obhájit danou kategorii a je od roku 2016 v kategorii C. Mezi nejlépe hodnocená města v České republice zařazená do kategorie A patří města Chrudim (od roku 2013) a město Litoměřice (od roku 2015).
V následujícím grafu můžeme sledovat regionální diference v počtu obcí a měst, které pracují s MA 21 (u města Prahy se jedná o městské části).

Graf 25 Regionální diference v počtu obcí a měst, které oficiálně pracují s MA 21

Zdroj: Databáze CENIA, 2016, vlastní zpracování

Z grafu je patrné, že nejvíce registrovaných subjektů se nachází v kraji Vysočina. Kraj Vysočina je dlouhodobě hodnocen jako nejlepší v práci s místní Agendou 21. Dlouhodobě je zařazen v kategorii C, byl prvním krajem, který s MA 21 pracoval (významnou roli v implementaci metodiky MA 21 zde sehráli komunální politici, kteří byli zvoleni v krajských volbách a kteří přenesli svoje zkušenosti s prací s MA 21 i do krajské politiky). Kraj Vysočina je příkladem dobré praxe v práci s MA 21 i pro ostatní kraje, jeho zkušenosti jsou předávány zástupcům dalších krajů i vybraných ministerstev.
Kraj Vysočina aktivně poskytuje systematickou metodickou a finanční pomoc obcím, městům a dalším subjektům, které pracují nebo mají zájem pracovat s místní Agendou 21. Kraj pořádá pravidelná setkání se zástupci obcí, měst a neziskových organizací. Ze strany jednotlivých představitelů místních samospráv je tato podpora kraje vnímána velmi kladně a kraj za jeho aktivity oceňují. Významnou podporu kraje Vysočina obcím na svém území citlivě vnímali i představitelé obcí a měst v jiných krajích, kteří někdy litovali, že jejich kraj jim podobnou pomoc neposkytuje. Kraj využívá pro implementaci zásad udržitelného rozvoje i zkušenosti a poznatky získané z mezinárodní i přeshraniční spolupráce.
Jediným krajem, který na svém území nemá žádnou obec pracující s MA 21, je Královehradecký kraj. Krajské město Hradec Králové není oficiálně registrováno v Cenii, ale přihlásilo se k naplňování Aalborských závazků (dříve bylo členem NSZM i CENIA). Kromě Hradce Králové existuje značné množství obcí a měst různé velikosti, které s MA 21 pracují neformálně, tedy nejsou nikde registrováni a zároveň se v praktické komunální politice její metodikou řídí. Tyto obce rovněž pravidelně pořádají diskusní akce a setkávání s veřejností, připravují různé edukativní a informačně-zábavné akce pro své občany atd., nebo jsou sami sdruženi v evropských či mezinárodních projektech a ve sdruženích na podporu místní Agendy 21 a udržitelného rozvoje. Důvodem nezájmu pro vstup do oficiální databáze je často neochota nebo nezájem obcí vyplňovat oficiální formuláře a zvyšovat tak administrativní náklady provozu jejich obce. (Zároveň se jedná o nejčastější důvod toho, že obce a města

setrvávají dlouhodobě v jedné kategorii – nejčastěji C a nemají zájem o postup do vyšších kategorií, i když jejich kriteria prakticky již splňují).

Obce, města a kraje se při implementaci místní Agendy 21 potýkají s řadou problémů endogenního i exogenního charakteru, přesto můžeme konstatovat, že počet samospráv, které s ní pracují, ať už formálně nebo neformálně, se neustále zvyšuje. České obce a města se v této oblasti snaží pracovat i s evropskými či celosvětovými organizacemi a zapojují se do řady projektů, které mají podpůrnou povahu pro implementaci udržitelného rozvoje a MA 21. Na základě vlastních terénních šetření lze předpokládat, že se počet obcí a měst pracujících s MA 21 bude zvyšovat.

Zkušenosti s implementací MA 21: vybrané výstupy a diskuse

Vzhledem ke skutečnosti, že dílčí poznatky získané z terénních šetření byly představeny již výše v textu, shrnujeme zde hlavní závěry, ke kterým jsme v této fázi řešení projektu dospěly. Přestože byla MA 21 vyvinuta jako specifická metoda, která má pomáhat k implementaci konceptu udržitelného rozvoje v praxi rozvojových politik, není zástupci územních samospráv v tomto smyslu ve většině případů vnímána. Výjimku tvoří pouze ta města, kde práci s MA 21 inicioval starosta (místostarosta), popř. nezisková organizace, kteří jsou zároveň aktivní v oblasti ekologie (např. členové svazu ochránců přírody). Místní Agenda 21 je nejčastěji ze strany představitelů samospráv vnímána jako metoda dosahování strategických cílů rozvoje za účasti široké veřejnosti na definování těchto cílů. Udržitelnost, nebo udržitelný rozvoj jsou chápány jako systematická práce úřadu a samosprávy, která zajistí stabilní a systematický chod města a jeho institucí (Jihlava), resp. jako dlouhodobá kontinuita fungování města jako společenství místních lidí (Dačice).

S tímto pohledem na MA 21 často souvisí i motivy, proč města a obce s MA 21 pracují. Vedle zájmu „zkusit něco nového“ a „systematicky se zlepšovat“ patří mezi dominantní důvody pro implementaci MA 21 dosažení systematické práce s veřejností, rozvoj komunikace a budování místního partnerství. Obce a města vnímají MA 21 jako nástroj zlepšování informovanosti občanů i rozvoje obousměrné komunikace mezi městem, občany a dalšími aktéry. Zástupci obcí, měst a krajů si uvědomují, že je potřeba zjišťovat názory a přání svých občanů a dalších aktérů a zároveň s nimi komunikovat o dalších možnostech rozvoje dané lokality. De facto všechny obce a města mají dlouhodobě problémy se zapojením vybraných skupin do rozhodování (zejména firmy a střední generace) a MA 21 je tak vnímána jako vhodný nástroj rozvoje různých typů vztahů v území v dlouhodobé perspektivě (pozitivně je v tomto smyslu vnímána i role NSZM, které prostřednictvím různých typů podpor umožňuje rozvoj širokého partnerství).

Místní Agenda 21 podporuje pravidelné pořádání diskuzních akcí s občany, soukromým a neziskovým sektorem, se zástupci organizací zřizovaných městem či krajem a zástupci dalších orgánů veřejné správy. V obcích, městech a krajích, které pracují s místní Agendou 21, každoročně probíhá fórum občanů, kde si sami občané definují 10 největších problémů v daném městě. Významným nástrojem podporovaným v rámci MA 21 pro rozvoj vzájemné komunikace a důvěry je realizace tzv. fór mladých, tedy diskusí mezi představiteli měst a dětmi i dospívajícími. Obce, města a kraje pravidelně informují své občany, jak je s těmito podněty pracováno (ne vždy jsou všechny názory veřejnosti zohledněny ve výsledném rozhodnutí zastupitelstva, investice a rozvojové záměry měst jsou do velké míry ovlivněny politickým složením obcí a měst a politickou shodou).

Dalším motivem, proč s místní Agendou 21 obce pracují je možnost získávat nové poznatky, možnost měřit se a porovnávat s ostatními obcemi a městy a implementovat nové podněty a nápady do praktické politiky. Implementace konceptu udržitelného rozvoje nepatří mezi základní hodnoty všech zástupců obcí a měst pro práci s MA 21. Jejich představitelé se shodují na tom, že jim MA 21 přináší prestiž, inovativní řešení problémů, umožňuje jim

získat nové zkušenosti a znalosti a současně je naplňuje „dobrým pocitem“, že problémy jsou řešené. Význam realizace MA 21 vnímají také v zefektivňování hospodaření úřadu, kontinuální komunikaci s veřejností a posilování občanské sounáležitosti s přihlédnutím k rizikům vzniku nátlakových lobbistických skupin a prosazování dílčích zájmů.

Zajímavým zjištěním výzkumu je, že prostřednictvím místní Agendy 21 není téměř vůbec řešen ekonomický pilíř udržitelného rozvoje. Bez ohledu na míru nezaměstnanosti a ekonomických problémů se představitelé obcí a měst shodli na tom, že přínos MA 21 v rozvoji jejich lokalit vidí zejména v rozvoji spolupráce s veřejností, komplexní rozvoj měst jako takový nebyl s MA 21 dáván do vzájemné souvislosti. Práce s MA 21 přináší posilování především sociálního pilíře (rozvoj služeb a aktivit volného času, růst životní úrovně prostřednictvím rozvoje nabídky služeb), v menší míře i environmentálního pilíře (aktivity zaměřené na revitalizaci měst, ochranu prostředí, rozvoj vzdělávání v oblasti ochrany přírody a zdraví obyvatel), některá města deklarovala i posílení institucionálního pilíře (zlepšování výkonu místní správy zejména ve smyslu posílení spolupráce mezi jednotlivými odbory). Ekonomické otázky nebyly zpravidla vůbec prostřednictvím MA 21 řešeny nebo bylo deklarováno, že se je nedaří prostřednictvím této metody řešit (Chrudim). Otázkou v tomto smyslu zůstává, jaká forma udržitelného rozvoje je prostřednictvím MA 21 naplňována a do jaké míry odpovídá původním záměrům posilování vzájemné solidarity a soudržnosti dlouhodobého rozvoje jednotlivých společností.

Další otázkou zůstává, jak správně nastavit současná kritéria hodnocení práce s MA 21, která by více odrážela skutečnost, jak a v jakém ohledu se obce, města a kraje rozvíjí udržitelně, zda jsou v jejich strategiích obsaženy všechny relevantní oblasti a zda je vůbec možné řešit veškeré vzniklé rozvojové problémy v dané obci prostřednictvím místní Agendy 21.

Závěr

Koncept udržitelného rozvoje se stal univerzálním paradigmatem, v různé míře je implementován do praktických veřejných politik ve většině zemí světa. Výklad a chápání tohoto termínu je mezi jednotlivými vládami velmi odlišné, přesto jsou jeho základní principy v jednotlivých regionech uplatňovány prostřednictvím jednotné metodiky MA 21, která umožňuje přinášet nové podněty pro práci s tímto konceptem. Implementace tohoto konceptu prostřednictvím MA 21 umožnila vstup novým aktérům do politického rozhodování a změnu tradičního vnímání tvorby a realizace veřejné politiky. Angažovanost nových aktérů z řad občanů, neziskového sektoru a podnikatelského sektoru mění tradiční mocenská a rozhodovací schémata jednotlivých společností. Implementace místní Agendy 21 neumožňuje řešení všech komplexních témat problémů udržitelného rozvoje v sídlech a regionech, přispívá však k definování těchto problémů a zvyšování kvality života prostřednictvím rozšíření nabídky služeb pro různé typy aktérů v území.

Literatura

CENIA. *Archiv databáze*. (Cit 21.8.2016). Dostupných z WWW: http://ma21.cenia.cz/DatabázeMA21prohlížení/Archiv/tabid/1047/language/cs-CZ/Default.aspx

KADEŘÁBKOVÁ, Jaroslava a Jitka PEKOVÁ. *Územní samospráva - udržitelný rozvoj a finance*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-910-4.

LOUDA, Jiří. *Udržitelný rozvoj a jeho aplikace v podmínkách ČR – výzva nebo hrozba pro národní hospodářství?* Business & IT, 2012, roč. 2, č. 1, s. 81–95. ISSN 1805-3777.

MAIER Karel, *Udržitelný rozvoj území*. Praha: Grada Publishing a.s., 2012. S 253. ISBN 978-80-247-4198-7

Ministerstvo pro místní rozvoj. *Koncepce podpory místní Agendy 21 v ČR do roku 2020 a akční plán pro období 2012 – 2013*. (Cit. 19.7.2016). Dostupné z WWW: http://www.mmr.cz/getmedia/93d9e2b3-c631-4a12-9aba-6982f3c07490/Koncepce-MA21.pdf

Ministerstvo pro místní rozvoj. *Strategie regionálního rozvoje ČR na období 2014–2020*. (Cit. 19.7.2016). Dostupných z WWW: http://www.mmr.cz/getmedia/08e2e8d8-4c18-4e15-a7e2-0fa481336016/SRR-2014-2020.pdf?ext=.pdf
Ministerstvo životního prostředí. *Český překlad textu části Přílohy II dokumentu „Report of the United Nationans Conference on Environment and Development* Rio de Janeiro 3-14 June 1992“. Agenda 21. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 1998. ISBN 80-7212-039-5.
Ministerstvo vnitra. *Strategický rámec rozvoje veřejné správy České republiky pro období 2014-2020*. (Cit. 19.7.2016). Dostupných z WWW: http://www.mvcr.cz/clanek/strategicky-ramec-rozvoje.aspx
NONDEK Lubomír, Udržitelný rozvoj a sjednocená Evropa. *In: Revue politika 12/2012.* ISSN: 1803-8468.
PIKE Andy, RODRÍGUEZ-POSE Andrés a John TOMANEY. *Local and regional development*. Routledge, UK, 2008. 310 s. ISBN-13: 978-0415357173
RADA NÁRODNÍ SÍTĚ ZDRAVÝCH MĚST. Zdraví pro města – města pro zdraví. Praha: Rada Národní sítě Zdravých měst ČR, 1994. ISBN 80-901742-3.
Rynda Ivan. *Trvale udržitelný rozvoj.* Dostupné online: http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSFHV0HSB/$FILE/tur.pdf [05.09.2016]
Příspěvek byl zpracován v rámci interního grantu VŠE: IGA VŠE F5/58/2016 Implementace místní Agendy 21 ve Zdravých městech v České republice
Kontaktní adresa autorů:
Ing. Zuzana Khendriche Trhlínová, Ph.D., Vysoká škola ekonomická v Praze, Katedra regionálních studií, nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3, trhlinova@email.cz
Ing. Jacqueline Vochozková, Vysoká škola ekonomická v Praze, Katedra regionálních studií, nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3, jacqueline.v@email.cz

Hodnocení vývoje ICT odvětví v krajích České republiky v letech 1995 - 2014

Evaluation of the development of ICT sector in regions of Czech Republic in years 1995 - 2014

Kamila Turečková

Abstrakt:

Předkládaný příspěvek se zabývá hodnocením vývoje odvětví Informačních a komunikačních technologií, vymezeném NACE Rev.2 sekcí J, v krajích České republiky. Hodnocení vývoje regionální koncentrace zvoleného odvětví se opírá o kombinaci bodové metody a souboru vybraných metod ekonomicko-geografické analýzy. Jedná se o základní analýzu zhodnocení vývoje ICT odvětví v nejširším možném časovém úseku let 1995 – 2014. Cílem příspěvku je zjistit, ve kterých regionech NUTS 3 České republiky se postupně koncentruje ekonomická činnost související s Informačními a komunikačními technologiemi, a jaký je postupný vývoj tohoto odvětví na české regionální úrovni. Zdrojem použitých empirických dat je Český statistický úřad. Touto provedenou analýzou bylo zjištěno, že prohlubující se koncentrační tendence odvětví ICT probíhají celkem ve 3 regionech ČR, a to v Hlavním městě Praze, Jihomoravském kraji a kraji Moravskoslezském.

Klíčová slova:

region, odvětví informačních a komunikačních technologií, vývoj, odvětvová koncentrace

Abstract:

This paper deals with the evaluation of the development of sector of information and communication technologies, as defined by NACE Rev. 2 sections J, in regions of the Czech Republic. Evaluation of the development of regional concentration on selected sector is supported by combination of point method and collection of selected methods of economic-geographical analysis. This analysis of evaluation of ICT sector development is done in broad period of years between 1995 and 2014. The aim of this paper is to identify in which NUTS 3 regions in the Czech Republic the economic activity is related to information and communication technologies gradually concentrating, and what is the gradual development of this sector on level of Czech regions. The source of used empirical data is the Czech Statistical Office. It was found out that the growing concentration tendency of ICT industry is happening in three regions of the Czech Republic, Capital City of Prague (Prague Region), The South Moravian Region and The Moravian-Silesian Region.

Key words:

region, sector of information and communication technology, development, sectoral concentration

Úvod

Příspěvek s názvem „Hodnocení vývoje ICT odvětví v krajích České republiky v letech 1995 – 2014“ si klade za cíl zhodnotit vývoj odvětví Informačních a komunikačních technologií v krajích České republiky v nejširším možném časovém období posledních 20-ti let a stanovit postavení ICT sektoru v jednotlivých českých regionech. Dílčím záměrem je stanovit regiony, v nichž se ekonomické činnosti spojené s Informačními a komunikačními technologiemi na českém území koncentrují.

Sektor informačních a komunikačních technologií je v posledních letech považován za jednu z klíčových oblastí ekonomických činností, jež disponuje významným potenciálem dalšího rozvoje a jež díky vysoké přidané hodnotě, kterou generuje, představuje jeden z nejdůležitějších zdrojů stabilního ekonomického růstu daných ekonomik dnes i v budoucnu. Obor ICT je charakteristický multiplikačními efekty v hospodářství, kdy činnosti v tomto sektoru přímo či nepřímo ovlivňují výstupy v sektorech jiných, přispívají k významným úsporám a růstu produktivity, ke zvyšování intelektuálního

kapitálu, zvláště kapitálu lidského, k růstu společenské hodnoty vytvořené na základě synergie znalostí, informací a technologií, které jsou právě tímto odvětvím hospodářství vytvářeny, rozvíjeny a podporovány. Všechny tyto zmíněné pozitivní efekty spojené s činností firem v sektoru ICT zvyšují konkurenceschopnost regionů, v nichž působí, a přispívají v nich ke zlepšování kvality života a růstu životní úrovně. (Turečková, 2014, s. 187) Z toho důvodu je vhodné znát vývojové a koncentrační tendence ICT sektoru, zejména na regionální úrovni, kde je dopad odvětví jednoznačně nejvíce patrný.

Hodnocení zvoleného ekonomického odvětví se opírá o čistě ekonomickou a tradiční metodu evaluace regionálních disparit – bodovou metodu - v kombinaci s ekonomicko-geografickou metodou spočívající ve výpočtu koeficientu specializace doplněné o index lokalizace. Propojení tradiční geografie průmyslu (například Ivanička, 1983, Toušek et al., 2008) a klasické ekonomické analýzy hospodářských odvětví dovoluje rozšířit poznatky pro ekonomickou praxi o další rovinu zkoumání stavu a vývoje dílčích odvětví nebo jejich uskupení v daném regionu. Zkoumány tak mohou být odvětvové specializace a koncentrace ekonomiky ve sledovaném prostoru včetně analýzy následných aglomeračních či dispersních tendencí vyplývajících z fluktuace odvětví napříč prostorem a časem. Tato skutečnost nabízí další možnosti definování regionů z ekonomicko-hospodářského hlediska jako ekonomicko-geografických celků se svými prostorovými zákonitostmi a otevírá prostor pro další ekonomicko-sociální implikace v kontextu jiných analýz. (Turečková a Martinát, 2016)

Samotná analýza vývoje ICT odvětví se opírá o vybrané ukazatele v regionálním a současně v odvětvovém členění, jejichž poskytovatelem je Český statistický úřad, přičemž národohospodářské odvětví ICT je vymezeno standardní klasifikací ekonomických činností NACE Rev. 2 sekcí J, a analyzované regiony územní úrovní NUTS 3.

Předkládaný příspěvek je strukturován následovně: na Úvod navazuje kapitola první, Metodika provedené analýzy a zdroje dat, jež blíže charakterizuje vymezení předmětu následné analýzy včetně prezentace konkrétních metod, jež jsou použity v práci k vyhodnocení vývoje ICT odvětví v regionech ČR v letech 1995-2014. Zmíněny jsou také stanovené odvětvové charakteristiky, o něž se hodnocení postavení ICT činností v krajích ČR opírá. Samotná analýza vývoje ICT sektoru v regionech včetně dílčích závěrů vyplývajících z jednotlivých provedených propočtů je obsahem další kapitoly, Výsledky empirické analýzy ICT odvětví. Závěr pak shrnuje nejpodstatnější závěry vyplývající z provedené analýzy a příspěvku obecně.

Metodika provedené analýzy a zdroje dat

Objektem prováděné analýzy je sektor Informačních a komunikačních technologií vymezený mezinárodní klasifikací ekonomických činností v evropském prostoru NACE Rev.2, konkrétně sekcí J: Informační a komunikační činnost. Zhodnocení tohoto odvětví je provedeno na regionální úrovni krajů charakterizované územní jednotkou NUTS 3, kterých je v České republice 14. Kraje byly pro následující analýzu zvoleny proto, že pro nižší územní celky nejsou k dispozici obsahově a časově totožná data. Zdrojem dat byly Regionální účty v odvětvovém členění poskytované Českým statistickým úřadem v rámci veřejné databáze údajů a dat. Časové období je zvoleno nejdelší možné, tj. 20 let, od roku 1995 do roku 2014. Pro zpracování dat a jejich grafickou prezentaci byl použit MS Excel 2010.

Kvantifikace koncentrace ICT odvětví a jeho vývoj je na českém území definován těmito konkrétními proměnnými, jež vstupují do dílčích, níže zmíněných, metod měření úrovně – stupně zastoupení - ICT sektoru v regionech:

- hrubá přidaná hodnota (ČR celkem, samostatně za kraje, celkem za všechna odvětví, samostatně za ICT),
- zaměstnanost (ČR, kraje, celkem za všechna odvětví, samostatně za ICT),
- počet obyvatel (ČR celkem, samostatně za kraje).

Jiné odvětvové charakteristiky, jako je tvorba hrubého fixního kapitálu, počet ekonomických subjektů, objem exportu aj. nejsou ve stanoveném časovém období k dispozici. Jiné ukazatele jako odvětvová produktivita práce, které je možné z dostupných dat spočítat, jsou při určování koncentrace a tendencí sektoru irelevantní. Obecným problémem je samotné regionální určení hodnot ukazatelů: myšleno ve smyslu, že řada firem má sídlo v kraji Hlavním město Praha, třebaže se samotná produkce

výrobků či služeb uskutečňuje mimo tento region. Tato ekonomická činnost je tedy Českým statistickým úřadem počítána pro Hlavní město Prahu. Hlavní město pak jako kraj dosahuje v sektoru ICT, ale i jiných, výrazně vyšších hodnot takovýchto ukazatelů. Z toho důvodu je třeba brát postavení Hlavního města Prahy obezřetněji. Tato situace (specifické postavení regionu s hlavním městem) není charakteristická toliko pro Českou republiku, ale i pro jiné země Evropské unie, viz např. odvětvová analýza v zemích V4+ (Turečková, 2016).

Metody

Metody pro stanovení úrovně ICT odvětví a tedy také vymezení regionálních rozdílů v tomto odvětví a vývoj postavení ICT sektoru v krajích ČR vycházejí z metody bodové, jež je standardní metodou pro hodnocení regionálních rozdílů, v kombinaci se dvěma metodami ekonomicko-geografické analýzy, kdy je stanoven koeficient specializace a index lokalizace. Pro dosažení jedinečné „hodnoty" vyjadřující úroveň ICT odvětví v krajích v jednotlivých letech byl vytvořen KSB index, který je součinem integrovaného odvětvového indexu daného regionu a koeficientu specializace.

Bodová metoda

Bodová metoda (point method), jejímž autorem je americký matematik M. K. Bennet, se opírá o nalezení takového regionu, v němž dosahuje analyzovaný ukazatel maximální, resp. minimální hodnoty. V našem případě nás zajímají pouze hodnoty maximální, tj. čím větší je hodnota u zvolených ukazatelů, tím lépe (s odkazem na požadavek, že čím vyšší hodnoty vybraných ukazatelů, tím více se zvolenému odvětví daří). Tento ukazatel je ohodnocen 1000 bodů a u ostatních regionů jsou relevantní ukazatele převedeny jako promile jejich hodnoty z hodnoty indikátoru ohodnoceného plným počtem bodů. Více o bodové metodě např. Tuleja (2008), Tuleja (2010) či Turečková (2015). V případě maxima určíme hodnotu ukazatele na základě rovnice:

$$B_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{j\,max}} \tag{1}$$

kde: B_{ij} - je bodová hodnota *j*-tého ukazatele pro i-tý region; x_{ij} - je hodnota *j*-tého ukazatele pro *i*-tý region; $x_{j\,max}$ - představuje maximální hodnotu *j*-tého ukazatele.

Součtem vypočítaných bodů v dílčích ukazatelích získáme finální podobu souhrnného (agregovaného) indikátoru, který vypovídá o sledované úrovni regionu v analyzované oblasti našeho zájmu. Integrovaný indikátor (index), kdy souhrnný indikátor vydělíme počten dílčích ukazatelů, vypočítáme prostřednictvím následujícího vzorce:

$$I_i = \frac{1}{p}\sum_{i=1}^{p} B_{ij} \tag{2}$$

kde: I_i - je integrovaný index pro *i*-tý region; p - je počet ukazatelů.

Mezi zvolené metody z široké skupiny ekonomicko-geografických metod byly vybrány koeficient specializace a index lokalizace. KSB index, jež získáme vynásobením hodnoty integrovaného indexu získaného pomocí bodové metody a příslušné hodnoty koeficientu specializace, nám obě tyto metody propojí, a co je podstatné, poskytne nám jedno jediné „číslo", kterým jsem schopni jakýkoli region pro každý rok „ohodnotit".

Koeficient specializace

Koeficient specializace je základním ukazatelem charakterizujícím specializaci sledovaného odvětví ve zvolené územní jednotce. Jedná se o regionální podíl odvětvové charakteristiky (obvykle odvětvové zaměstnanosti, hodnoty odvětvové produkce měřené podle hrubé přidané hodnoty či jejich

kombinace formou aritmetického průměru) na celkové odvětvové charakteristice celého analyzovaného regionu (např. státu). Koeficient specializace vypočítáme rovnicí:

$$IS_{ij} = g_{ij}^{C} \times g_{ij}^{S} \div 100 \qquad (3)$$

kde

$$g_{ij}^{C} = \frac{X_{ij}}{\sum_{i=1}^{n} X_{ij}} = \frac{X_{ij}}{X_j} \quad a \quad g_{ij}^{S} = \frac{X_{ij}}{\sum_{j=1}^{m} X_{ij}} = \frac{X_{ij}}{X_i} \qquad (4) + (5)$$

a kde: i – region; j - sektor (ekonomické odvětví); X – celková národní hrubá přidaná hodnota; X_{ij} – hrubá přidaná hodnota vytvořená odvětvím j v regionu i; X_j – celková hrubá přidaná hodnota vytvořená odvětvím j; X_i - celková hrubá přidaná hodnota regionu i; g^{C}_{ij}– podíl regionu i na celkové odvětvové hrubé přidané hodnotě vytvořené odvětvím j; g^{S}_{ij}– podíl odvětví j na celkovém výstupu regionu i.

Pozn. Ukazatel hrubá přidaná hodnota může být nahrazen velikostí zaměstnanosti.

Koeficient, či také index, specializace informuje o orientaci území z hlediska odvětvové struktury ekonomiky. Dává představu o stupni významnosti odvětví v dané územní jednotce v porovnání s postavením odvětví v hierarchicky vyšší prostorové jednotce (Toušek et al., 2008, s. 189, upraveno). Hodnoty koeficientu specializace nabývají hodnot mezi 0 a 100, tj. $KS_{ij} \in \langle 0 \mid 100 \rangle$. Více o této metodě např. Damborský (2010).

Index lokalizace

Pomocí lokalizačního indexu zkoumáme úroveň koncentrace odvětví ve zvolené teritoriální jednotce s úrovní koncentrace odvětví v hierarchicky vyšším regionu, a to v kontextu počtu obyvatel. Index lokalizace vypočítáme prostřednictvím následující rovnice:

$$IL_{ij} = \frac{g_{ij}^{C} \times 100}{S_i / S} \qquad (6)$$

kde: IL_{ij} - je index lokalizace; S_i udává celkový počet obyvatel i-té teritoriální jednotky, které se účastní koncentrace; S - celkový počet obyvatel.

Hodnoty indexu lokalizace nabývají hodnot kolem čísla 1. Je-li hodnota indexu rovna přímo jedné je zastoupení odvětví j v daném regionu i proporcionální. Výsledek indexu menší než jedna znamená podproporciální zastoupení odvětví v regionu a opačně, hodnota indexu větší než jedna značí nadproporcionální zastoupení analyzovaného odvětví v regionu. Obecně lze tvrdit, že čím vyšší index lokalizace je, tím je zastoupení odvětví v analyzovaném regionu významnější a naopak.

KSB index

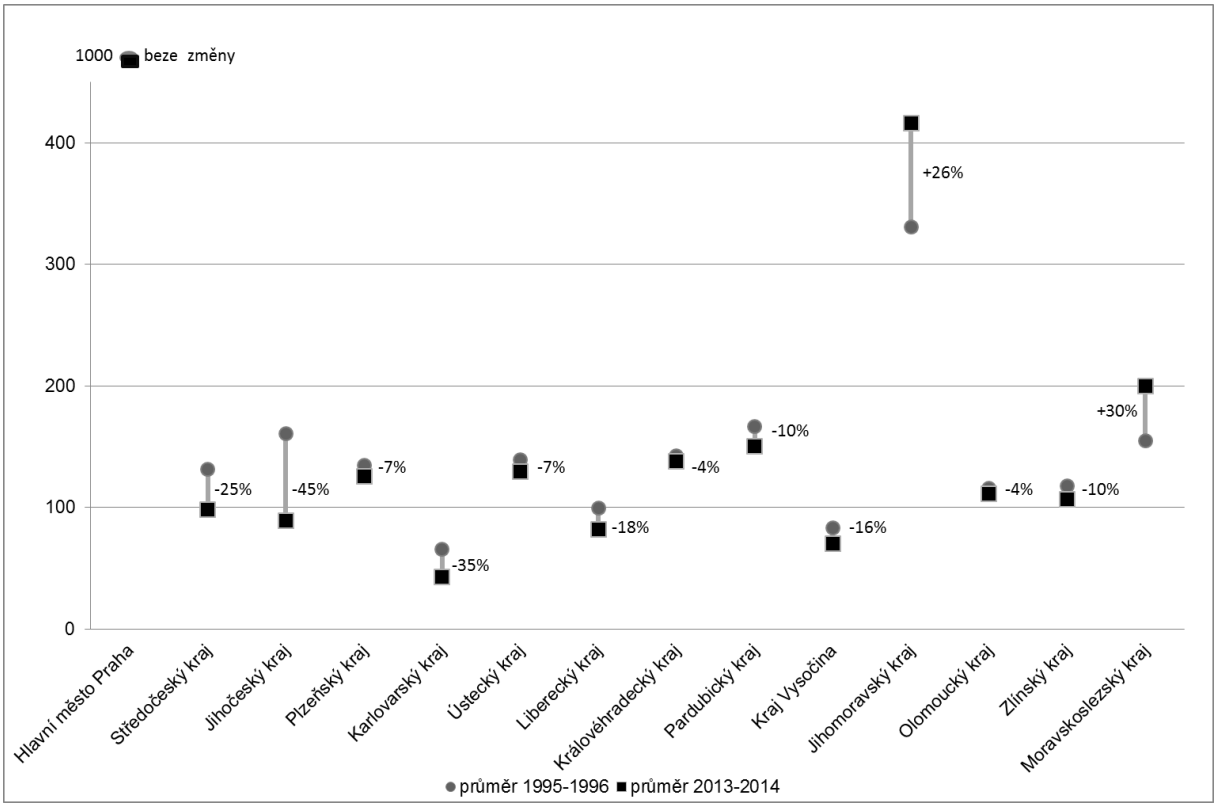
Tento index byl vytvořen pro potřeby této analýzy jako součin integrovaného indexu určeného bodovou metodou a koeficientem specializace proto, že ve své podstatě tyto dvě odlišné metody spojuje v jednu a charakterizuje region jedním číslem (zde tedy z pohledu zastoupení odvětví v regionech a sledovaných obdobích). KSB index vypočítáme na pozadí této rovnice:

$$I_{KSB} = I_i \times IS_{ij} \qquad (7)$$

Pro index KSB platí, že čím vyšších hodnot nabývá, tím je odvětví v regionu zastoupeno významněji. Tato podmínka vychází také ze samotných dílčích proměnných, kdy platí, že region je úspěšnější ve sledovaném odvětví, pokud je jak integrovaný index (I_i), tak i koeficient specializace (KS_{ij}) vyšší a opačně.

Výsledky empirické analýzy ICT odvětví

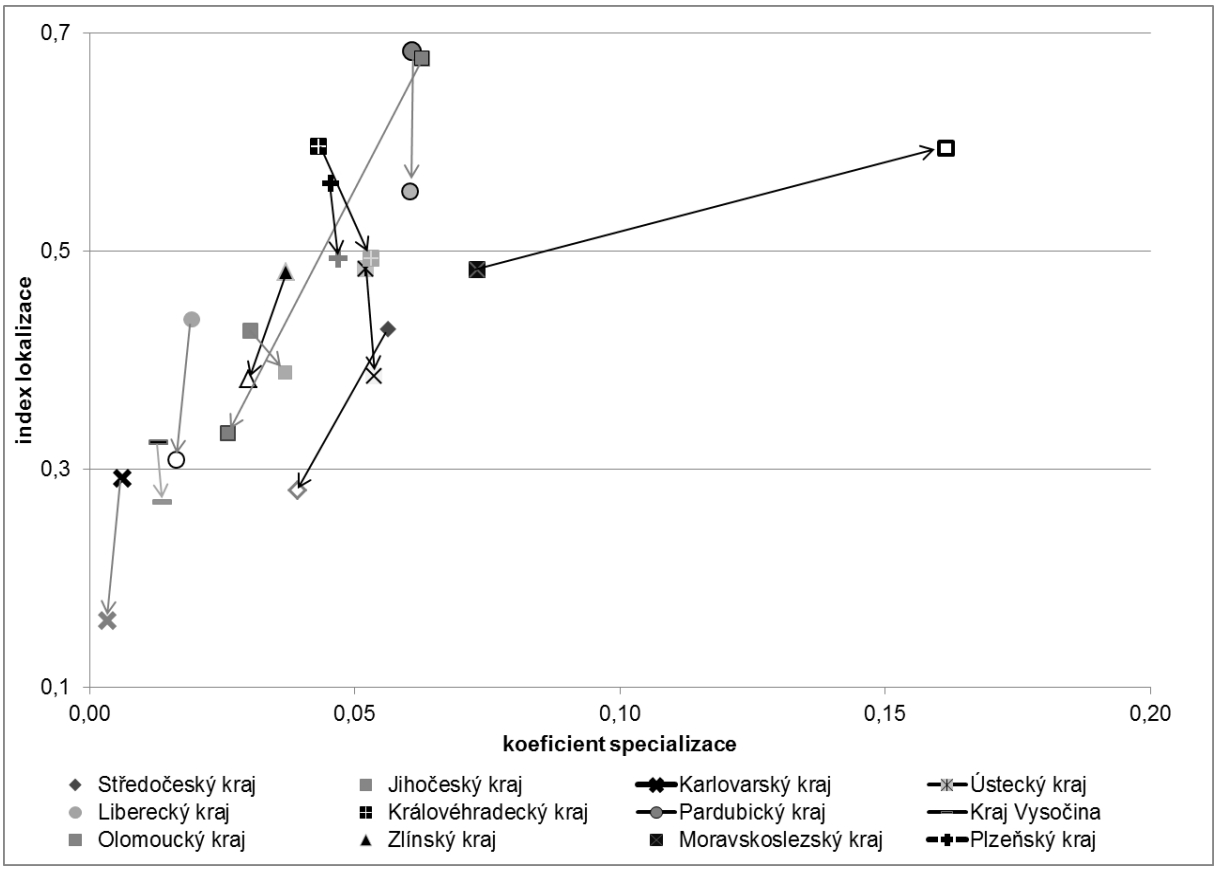
První graf shrnuje výsledky analýzy provedené bodovou metodou reprezentované regionálním integrovaným indexem pro ICT odvětví vypočítaného jako aritmetický průměr prvních a posledních dvou let sledovaného období doplněného o hodnotu procentuální změny.

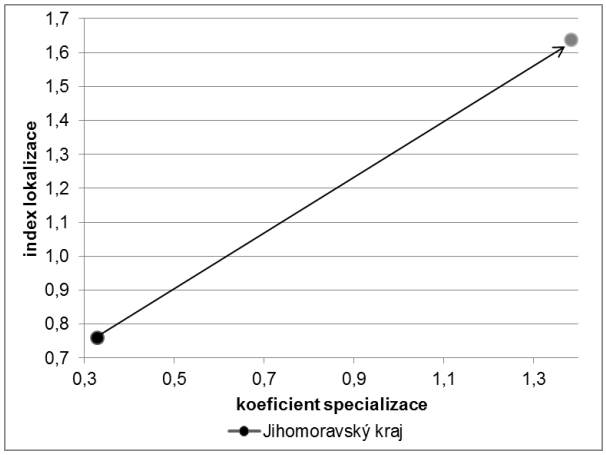

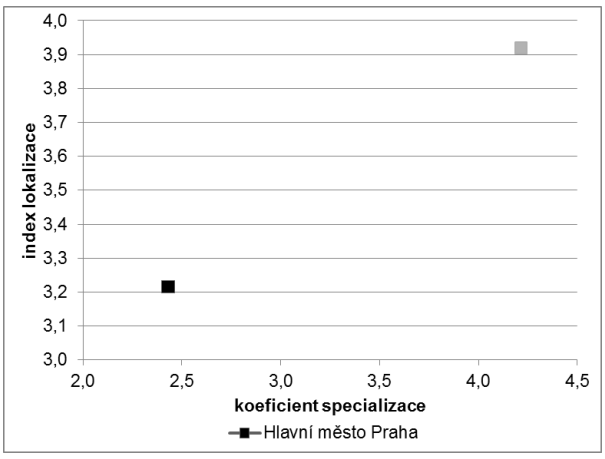
Graf 1: Integrovaný index ICT odvětví v regionech ČR a jeho změna

Zdroj: vlastní, data ČSÚ

Integrovaný index, jehož některé hodnoty jsou uvedeny v Grafu 1, byl vypočítán pomocí bodové metody opírající se o 4 odvětvové proměnné, konkrétně o (1) podíl HPH odvětví ICT v regionu k celkovému objemu HPH ICT sektoru v celé ČR; (2) podíl odvětvové zaměstnanosti v regionu k celkové zaměstnanosti ICT sektoru v celé ČR; (3) podíl HPH odvětví ICT k celkové HPH ČR a (4) podíl zaměstnanosti v ICT sektoru k celkové zaměstnanosti v ČR. Zaměříme-li se v Grafu 1 na hodnotu integrovaného indexu, pak jednoznačně nejvíce je ICT odvětví zastoupeno v Hlavním městě Praze (1000 bodů), významně pak v kraji Jihomoravském (2014: 431 bodů). Nejméně je odvětví ICT zastoupeno v kraji Karlovarském (2014: 44 bodů), kraji Vysočina (72) a Libereckém kraji (84). ICT sektor posílil svou pozici v kraji Jihomoravském (+26 %) a kraji Moravskoslezském (+30 %). Ve všech ostatních krajích, mimo Hlavní město Prahu, ve kterém se postavení ICT nezměnilo, zastoupení ICT odvětví pokleslo.

Graf 2: Index lokalizace a koeficient specializace pro ICT odvětví v krajích ČR v roce 1995 a 2014 a jeho změna

Zdroj: vlastní, data ČSÚ

Graf 2 shrnuje výsledné hodnoty koeficientu specializace a indexu lokalizace pro první sledovaný rok, rok 1995, a pro poslední rok, rok 2014. Šipkou je znázorněna změna mezi těmito roky. Také výsledky získané těmito ekonomicko-geografickými metodami potvrzují výsledky vyplývající z bodové metody, tj. že v České republice existují toliko 3 kraje, jež si upevňují svou pozici v odvětví ICT, a to Hlavní město Praha, Jihomoravský kraj a kraj Moravskoslezský. Ostatní kraje svou ICT činnost spíše omezují. Nejhůře se dařilo kraji Karlovarskému, kraji Vysočina a kraji Libereckém, stejně jako u metody bodové. Nejvíce si pohoršil kraj Jihočeský a kraj Středočeský.

Co se týče samotného výpočtu koeficientu specializace a indexu lokalizace, byly stanoveny pro daný region a rok z aritmetického průměru příslušných proměnných vypočítaných jednak pro hrubou přidanou hodnotu, tak i pro zaměstnanost. Bylo tak učiněno proto, že kombinace vytvořené hrubé přidané hodnoty a zaměstnanosti lépe reflektuje skutečné zastoupení odvětví v regionu, než hodnoty ukazatelů založené pouze na jedné proměnné.

Tab. 1: KSB index pro kraje ČR v letech 1995 – 2014 a jeho zhodnocení

GEO/KSB index	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Hlavní město Praha	2975,5	3568,1	4272,1	4130,1	4056,7	4437,2	4451,7	4624,7	5034,8	4810,1	5000,2	5570,9
Středočeský kraj	7,49	7,99	10,01	9,69	10,05	9,68	10,65	12,65	14,99	17,67	5,23	6,30
Jihočeský kraj	10,45	9,93	10,74	9,94	11,55	10,94	11,65	12,52	10,50	9,42	10,04	10,15
Plzeňský kraj	6,24	6,35	9,80	8,30	8,26	7,79	8,93	7,84	5,70	5,24	10,45	10,16
Karlovarský kraj	0,40	0,59	0,52	0,44	0,41	0,35	0,30	0,35	0,29	0,42	0,44	0,27
Ústecký kraj	6,96	10,94	7,17	7,28	6,36	6,78	5,88	6,09	4,96	3,42	8,90	7,07
Liberecký kraj	1,95	2,10	2,06	1,85	1,92	1,69	1,38	1,72	1,28	1,56	2,24	1,57
Královéhradecký kraj	6,24	6,82	10,48	8,10	8,75	8,75	9,01	9,27	10,00	12,47	6,32	6,11
Pardubický kraj	10,35	10,24	10,67	10,03	10,34	13,05	9,98	9,96	7,43	8,17	14,67	14,33
Kraj Vysočina	1,09	1,25	1,30	1,42	1,41	1,45	2,03	2,07	1,23	1,90	1,81	1,97
Jihomoravský kraj	109,77	103,02	81,29	87,24	94,52	86,42	83,66	87,40	80,57	86,35	108,32	92,71
Olomoucký kraj	3,52	3,99	5,77	5,87	5,14	4,61	4,67	5,85	4,60	4,06	6,16	3,61
Zlínský kraj	4,75	2,95	2,87	2,90	2,98	3,06	2,38	2,94	2,45	2,51	2,76	1,91
Moravskoslezský kraj	11,63	11,67	14,91	13,83	15,50	15,48	16,10	15,97	13,11	11,97	18,35	14,90

GEO/KSB index	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Změna	Trend	Průměr	Pořadí
Hlavní město Praha	5949,4	5264,3	5784,0	5236,7	5501,2	5376,3	5300,5	5299,9	78%	↑	4832,2	1
Středočeský kraj	5,57	10,88	6,73	5,89	4,55	4,61	3,86	3,85	-49%	↘	8,42	6
Jihočeský kraj	10,93	11,20	3,49	3,62	3,76	2,57	2,04	2,39	-77%	↓	8,39	7
Plzeňský kraj	5,46	5,47	5,49	6,83	5,65	5,74	5,68	5,95	-5%	↔	7,07	9
Karlovarský kraj	0,25	0,22	0,16	0,18	0,12	0,10	0,13	0,15	-63%	↓	0,30	14
Ústecký kraj	4,94	13,42	11,35	13,84	10,33	10,98	9,39	6,57	-6%	↔	8,13	8
Liberecký kraj	1,55	1,77	1,70	1,66	1,79	1,51	1,15	1,37	-30%	↘	1,69	12
Královéhradecký kraj	7,25	11,71	10,49	12,37	10,85	10,86	8,47	7,10	14%	↔	9,07	5
Pardubický kraj	11,49	17,76	18,80	19,77	15,99	15,60	9,65	8,93	-14%	↔	12,36	4
Kraj Vysočina	1,58	0,83	1,08	1,00	0,79	0,78	0,81	0,99	-10%	↔	1,34	13
Jihomoravský kraj	107,73	127,33	144,45	182,96	184,04	235,61	260,49	319,60	191%	↑	133,17	2
Olomoucký kraj	4,99	3,58	4,23	4,80	3,02	3,50	3,72	4,14	18%	↔	4,49	10
Zlínský kraj	2,56	2,58	2,14	2,45	2,01	2,39	3,83	3,05	-36%	↘	2,77	11
Moravskoslezský kraj	13,41	20,89	24,44	32,50	32,78	31,38	30,35	32,74	182%	↑	19,60	3

Zdroj: vlastní, data ČSÚ

Propojení výsledků bodové metody a koeficientu specializace je prezentováno pomocí KSB indexu. Tabulka 1 shrnuje vypočítané hodnoty tohoto indexu pro všechny sledované roky ve všech 14-ti krajích České republiky. Více než samotná hodnota indexu je relevantní jeho změna, která v sobě odráží vývoj ICT odvětví v českých regionech a reflektuje jeho koncentrační a dekoncentrační tendence v průběhu času. Z toho pohledu nejvýrazněji posílil sektor ICT v Jihomoravském kraji (+191 %), následován krajem Moravskoslezským (+182 %). Odvětví ICT také posílilo v Hlavním městě Praze (+78 %), Královehradeckém kraji (+14 %) a kraji Olomouckém (+18 %). Naproti tomu ICT oslabilo nejvíce v kraji Jihočeském (- 77 %), Karlovarském (- 63%) a Středočeském (- 49%).

Pokud bychom chtěli celkově zhodnotit postavení regionů v zapojení se do ICT činností podle průměru, pak jednoznačným lídrem mezi kraji ČR je Hlavní město Praha následovaná Jihomoravským krajem a krajem Moravskoslezským. ICT činnost je okrajovou záležitostí vzhledem k celkovému ICT odvětví v České republice v kraji Karlovarském, kraji Libereckém a kraji Vysočina.

Závěr

Cílem prezentovaného příspěvku bylo zhodnotit vývoj ICT sektoru v regionech České republiky v období let 1995 – 2014. K naplnění cíle bylo využito několika vybraných metod, jejichž dílčí závěry se shodují a posilují jak souhrnný závěr, že ekonomické činnosti spojené s Informačními a komunikačními technologiemi se soustředí do 3 regionů ČR: Hlavního města Prahy, Jihomoravského

kraji a kraje Moravskoslezského. V těchto regionech docházelo během sledovaného období k postupnému prohlubování koncentrace ICT činností. Naproti tomu z výzkumu vyplynulo, že v ostatních regionech činnosti spojené s ICT spíše stagnují (Královehradecký kraj, Pardubický kraj) a zejména se omezují (kraj Jihočeský, Středočeský a Zlínský). Mezi regiony stojící na okraji zájmu v odvětví ICT patří kraje Karlovarský, Liberecký a kraj Vysočina.

Výsledky vývoje a postavení ICT odvětví v regionech ČR představené v tomto příspěvku jsou součástí rozsáhlejšího výzkumu vlivu příčin regionálních rozdílů v odvětví ICT v ČR a jejich dopad na rozvoj regionu. Identifikace postavení ICT sektoru v regionech, a nepřímo tak vymezení regionálních rozdílů ve zvolené oblasti výzkumu, je prvním krokem v rámci takto široce stanovené meziregionální odvětvové analýzy a zkoumání.

Literatura:

ČSÚ, 2016a. Specifikace regionů. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/specifikace_regionu.

ČSÚ, 2016b. Klasifikace ekonomických činností CZ-NACE. [online]. [cit.2016-05-06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/specifikace_regionu.

ČSÚ, 2016c. Databáze regionálních účtů. [online]. [cit.2016-05-16]. Dostupné z: http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.volba?titul=Vybran%E9%20ukazatele%20v%20odv%ECtvov%E9m%20%E8len%ECn%ED&mypriznak=RD&typ=1&proc=rocenka.presB&mylang=CZ&jak=4.

Damborský, M., 2011. Regionální analýza. [online]. [cit.2016-05-1]. Dostupné z: http://kreg.vse.cz/wp-content/uploads/2011/04/OPPA_reg.analyza_stud.podklad1.pdf.

Hučka, M., 2007. Vznik a příčiny územních nerovností. Regionální disparity: Working Paper No. 1. [online]. [cit.2016-05-6]. Dostupné z: http://disparity.idealnihosting.cz/dokumenty2/RD_0701.pdf.

Ivanička, K., 1983. Základy teórie a metodológie socioekonomickej geografie. Bratislava: SPN.

Toušek, V., J. Kunc a J. Vystoupil, 2008. Ekonomická a sociální geografie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-114-4.

Tuleja, P., 2008. Metody měření regionálních disparit v územním rozvoji České republiky. Regionální disparity. Working Paper, no. 3, s. 15-33 [online]. [cit.2015-04-09]. Dostupné z: http://disparity.idealnihosting.cz/dokumenty2/RD_0803.pdf.

Tuleja, P., 2010. Praktická aplikace metod hodnocení regionálních disparit. In. Acta academica karviniensia, no. 1, 496-509. ISSN: 1212-415X.

Turečková, K. a S. Martinát, 2016. Selected methods of economical-geographic analysis of national economical sectors. Working Paper in Interdisciplinary Economics and Business Research no. 26. Silesian University in Opava, School of Business Administration in Karviná. Dostupné z: http://www.iivopf.cz/images/Working_papers/WPIEBRS2016/WPIEBRS_26_Tureckova_Martinat.pdf.

Turečková, K., 2014. Dekompozice faktorů konkurenceschopnosti regionů v oblasti ICT sektoru. In: Sborník recenzovaných příspěvků z 2. ročníku mezinárodní vědecké konference Ekonomika a řízení podniku ve 21. století. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, s. 187-193. ISBN 978-80-248-3520-4.

Turečková, K., 2015. Hodnocení regionálních disparit v odvětví informačních a komunikačních technologií v České republice. In: Proceedings of the 7th International conference for doctoral students and young scientists. Karviná: OPF SU Karviná, s. 207-216. ISBN 978-80-7510-134-1.

Turečková, K., 2016. ICT sectoral specialization and concentration in V4+ Countries on regional level (NUTS2). In: Proceedings of the STRATEGICA 2016 "Opportunities & Risks in the Contemporary Business Environment". Bucharest: v tisku.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Kamila Turečková, Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Katedra ekonomie a veřejné správy, Univerzitní náměstí 1934/3, Karviná, Česká republika, tureckova@opf.slu.cz.

Poděkování:

Tento článek vznikl za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace v roce 2016.

Chování spotřebitele na trhu s masem a masnými výrobky

Consumer behaviour on the meat market in South Moravian Region

Jiří Urbánek, Vojtěch Tamáš, Jan Kaplan

Abstrakt:

Příspěvek je zaměřen na identifikaci faktorů, které ovlivňují nákupní chování spotřebitelů na trhu s masem a masnými výrobky na Jižní Moravě. Zároveň jsou navržena doporučení pro podniky působící na trhu masa ve zkoumaném kraji. Hlavním cílem příspěvku je tedy formulovat doporučení prostřednictvím analýzy údajů týkajících se chování spotřebitelů na trhu masa a masných výrobků v Jihomoravském kraji. V rámci výsledků je demonstrován komplex nejdůležitějších faktorů, které hrají roli při nákupu masa a masných výrobků, spolu s vymezením preferencí spotřebitelů.

Klíčová slova:

Agrobyznys, Jihomoravský kraj, masné výrobky, poptávka, průzkum trhu, spotřebitelské chování.

Abstract

The paper focuses on identification of factors, which influences the behaviour, and suggests recommendations applicable for businesses operating on the market of meat in South Moravian Region. The main objective is to formulate recommendations through analysis of the data concerning at consumer behaviour on the market of meat and meat products in South Moravian Region. The results are introducing the complex of the most important factors which play a role when purchasing of meat and meat products, together with preferences of meat among consumers.

Key words:

Agribusiness, consumer behaviour, demand, meat products, market survey, South Moravian Region.

Úvod

Maso je neoddělitelnou součásti výživy člověka již po milióny let. V současné době se liší pohledy na to, zda je maso potravina nezbytná pro člověka, či nikoliv. Existují názory, že maso a masné výrobky by se neměly jíst z etických, zdravotních a náboženských důvodů. Aktualitou je vyhláška WHO (Světové zdravotnické organizace), která uvedla, že již 50g uzenin zvyšuje riziko rakoviny téměř o 20 %. I přes výhrady těchto skupin je maso jednou z nejvíce konzumovaných potravin ve všech zemích světa.

Podle Tamáše (2013) je situace je v posledních letech v ČR značně proměnlivá. Produkce jatečních zvířat podle ČSÚ prudce poklesla mezi lety 2006 až 2014 o více než 150 000 tun (živé váhy), přičemž nejvíce poklesla výroba jatečních prasat a nejméně výroba jatečního skotu. Takovéto snížení výroby ale nemělo za následek velké výkyvy v konzumaci masa v ČR. Dle ČSÚ se v ČR nejvíce konzumuje maso vepřové, drůbeží a poté hovězí, ostatní druhy, jako jsou králičí, zvěřina apod., mají oproti těmto zanedbatelnou konzumaci.

Pro účel tohoto příspěvku bylo vytvořeno, analyzováno a vyhodnoceno dotazníková šetření zaměřené na trh masa a masných výrobků. Dotazníkové šetření je zaměřeno na popsání nákupního chování v Jihomoravském kraji (JMK), přičemž druhé dotazníkové šetření cílí na konkrétní vybraný podnik působící právě v Jihomoravském kraji.

Metodika

K získání dat potřebných k analýze chování spotřebitelů v JMK na trhu masa a masných výrobků byla použita metoda kvantitativního výzkumu formou on-line dotazování.

Vyplňování dotazníků probíhalo od začátku února do začátku března 2016. Pro obsahovou správnost a srozumitelnost otázek, byl proveden pretest na 15 respondentech. Dotazníkové šetření se sestává z 23 otázek, ze kterých je 15 soustředěných na dosažení cíle dotazníkového šetření a zbylých 8 slouží k identifikaci respondenta. V otázkách týkající se preferecní respondenti hodnotili na škále od 1-10 (kde 1=nejméně a 10=nejvíce) důležitost jednotlivých faktorů při nákupu masa a masných výrobků.

Po ukončení dotazníkového šetření bylo vyplněno celkem 512 dotazníků, z nichž 30 bylo vyřazeno, protože nepocházeli z JMK a 8 respondentů bylo vyloučeno z důvodu, že nikdy nenakupují maso (ani masné výrobky). Celkem bylo analyzováno 474 dotazníkových šetření, pocházejících od respondentů z JMK. K vyhodnocení získaných dat byl použit program Excel, který sloužil zejména pro snadnou a přehlednou vizualizaci vztahů v kontingenčních tabulkách, tvorbu grafů a výpočtu hypotéz. Při monitorování závislosti mezi více proměnnými byla vytvořena kontingenční tabulka, ze které jsme testovali některé statistické hypotézy H, což je „*tvrzení o vlastnostech rozdělení pravděpodobnosti pozorované náhodné veličiny X s distribuční funkcí F (x, 9) nebo náhodného vektoru (X, Y) se simultánní distribuční funkcí F (x, y, 9) apod. Postup, jímž ověřujeme danou hypotézu, se nazývá test statistické hypotézy. Proti testované hypotéze H, nazývané také nulová hypotéza, stavíme tzv. alternativní hypotézu H, kterou volíme dle požadavků úlohy.*“[49]

K výpočtu hypotéz byly použity vzorce:

- Test dobré shody:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^{k} \frac{(X_i - Np_i)^2}{Np_i}$$

Hodnotu výsledné veličiny porovnáme s kritickou hodnotou příslušného rozdělení chí-kvadrát, na požadované hladině významnosti. „*Test dobré shody zjišťuje, zda sledovaná veličina má rozdělení pravděpodobnosti určitého typu.*“[50]

- Pearsonův test nezávislosti:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^{r} \sum_{j=1}^{c} \frac{\left(n_{ij} - \frac{n_{i\bullet} n_{\bullet j}}{n} \right)^2}{\frac{n_{i\bullet} n_{\bullet j}}{n}}$$

„*Test nezávislosti se používá se k posouzení závislosti dvou kvalitativních měřených na prvcích téhož výběru.*“[51]

- Cramerův koeficient:

$$V = \sqrt{\frac{K}{n.(m-1)}}$$

Tento koeficient nabývá hodnot 0 až 1. Čím blíže je k 1, tím je závislost větší a naopak. [52]

Identifikace respondentů

[49] *KARPÍŠEK, Zdeněk. Elektronické informační zdroje [elektronická skripta]. 2007. s. 18. [cit. 2016-04-07]. Text dostupný z: https://is.sting.cz/auth/el/7310/zima2000/KMR_P/um/KMR_2007.pdf*

[50] UPOL. *Statistika*. [online]. 3. 1. 2015 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: *http://ulb.upol.cz/praktikum/statistika3.pdf*

[51] Tamtéž.

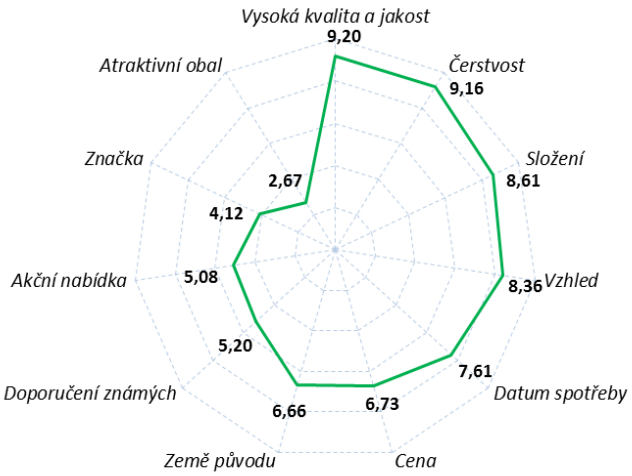
[52] Tamtéž.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 41 % mužů a 59 % žen, což znamená 194 vyplněných dotazníků od mužů a 280 od žen. Nejpočetnější skupinou zde byla věková kategorie 18-24 let s 27,6 %, druhou nejpočetnější skupinou je kategorie 25-34 let s 26,4 %, třetí nejpočetnější je kategorie 35-54 let s 24,1 % a nejméně početné byly kategorie 55-64 let s podílem 11,2 % a 65 a více let s 10,8% podílem.
Počet respondentů z JMK byl tedy 474, přičemž největší skupina bydlí v obci nad 100 000 obyvatel (38,8 %), 28,1 % respondentů žije v obci do 5 000 obyvatel, v obci od 5 000 do 15 000 obyvatel žije 13,7 % respondentů. Nejméně respondentů žije v obci ve velikosti od 35 000 do 100 000 obyvatel (10,3 %) a v obci od 15 000 do 35 000 obyvatel.
Respondenty můžeme také rozdělit dle ekonomické aktivity. Největší skupina byla skupina zaměstnanců s 48,1 %, druhá největší skupina byla student s 31,9% podílem, třetí největší skupinou byla OSVČ s 11,4% podílem a nejmenší zastoupení měly skupiny osoba na mateřské dovolené (4,6 %), osoba pobírající důchod (2,5 %) a nejméně početnou skupinou byla nezaměstnaný (1,5 %).
Z hlediska velikosti příjmů se největší skupina zařadila do domácnosti s vyhovujícím příjmem (57,2 %), 27,2 % respondentů se zařadilo do kategorie „dostatečný“, 8,6 % do kategorie vysoký, 6,1 % do kategorie nízký a 0,8 % respondentů hodnotí příjem domácnosti jako nedostatečný.

Výsledky

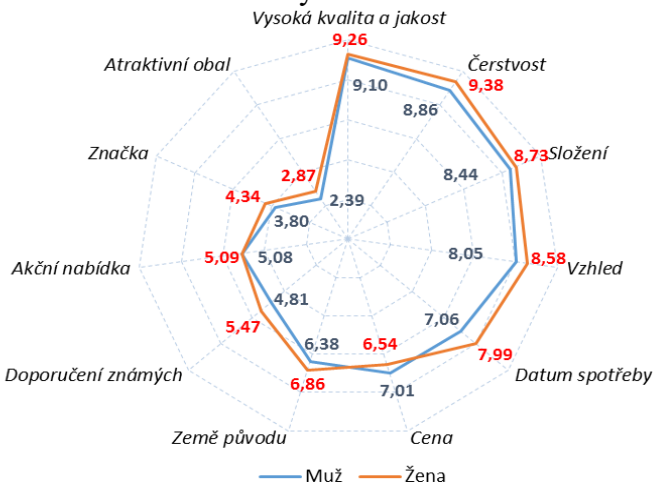
Nejdůležitější faktory při nákupu masa a masných výrobků

Nejdůležitějšími faktory (viz graf 1), které sehrávají roli při nákupu masa a masných výrobků jsou vysoká kvalita a jakost (9,2), čerstvost (9,16) a složení (8,61). Je zajímavé, že cena se ocitla až na šestém místě a akční nabídka na 9. místě z celkových 11 faktorů. Důležité je zmínit, že cena získala od respondentů průměrnou známku 6,7, přičemž ale starší respondenti (zejména 65 a více) tato známka byla 8,53, což je dost velký rozdíl ve vnímání důležitosti cen. Naopak jednoznačně nejnižší hodnocení důležitosti při nákupu získal atraktivní obal (2,67).

Graf 1: Nejdůležitější faktory při nákupu masa a masných výrobků
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření v JMK – 2/3 2016, n=474

Z grafu 2 je patrné, že ženy hodnotily obecně vyššími známkami, než muži – pouze v jedné kategorii muži hodnotili větší průměrnou známkou a to v kategorii cena, přičemž hodnocení faktoru akční nabídka je téměř totožný u obou pohlaví. Pořadí důležitosti jednotlivých faktorů z minulé otázky zůstalo nezměněno u obou pohlaví.

Graf 2: Nejdůležitější faktory při nákupu masa a masných výrobků v závislosti na pohlaví
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření v JMK – 2/3 2016, n=474

Z tabulky 1 je patrné, že na vysokou kvalitu a jakost klade důraz zejména věková skupina 25-35 let, přičemž starší kategorie (55 a více) již nedávají kvalitě takový důraz. Čerstvost je nejsilnějším faktorem ve skupině 55-64 let. Na složení klade důraz nejvíce kategorie od 35-54 let, přičemž je zde patrné snižování důrazu na tento faktor s přibývajícím věkem (stejně jako u kvality). Vzhled masa a masných výrobků je naopak hodnocen na poli důležitosti nejvíce u kategorie 65 a více let, přičemž je zde patrná tendence nižší důležitosti u kategorie pod 55 let. Datum spotřeby nejvíce zajímá kategorii 55-64 let. O zemi původu se výrazně nejvíce zajímá kategorie 25-34 let, zde je výrazné odchýlení od všech věkových kategorií. Kategorie 65 a více má výraznou odchylku v citlivosti na cenu, důvodem zřejmě bude nižší měsíční příjem této kategorie, což potvrzuje fakt, že druhým v pořadí u ceny je kategorie 18-24, což jsou většinou studenti. Doporučení známých je nejdůležitější pro kategorii 65 a více. Akční nabídka je stejně jako cena nejvýše známkována kategorií 65 a více, opět následována kategorií 18-24 let. Značka a atraktivní obal, ač obecně nízko hodnocené, jsou nejdůležitější pro kategorii 18-24 let.

Tab. 1: Nejdůležitější faktory při nákupu masa a masných výrobků v závislosti na věku

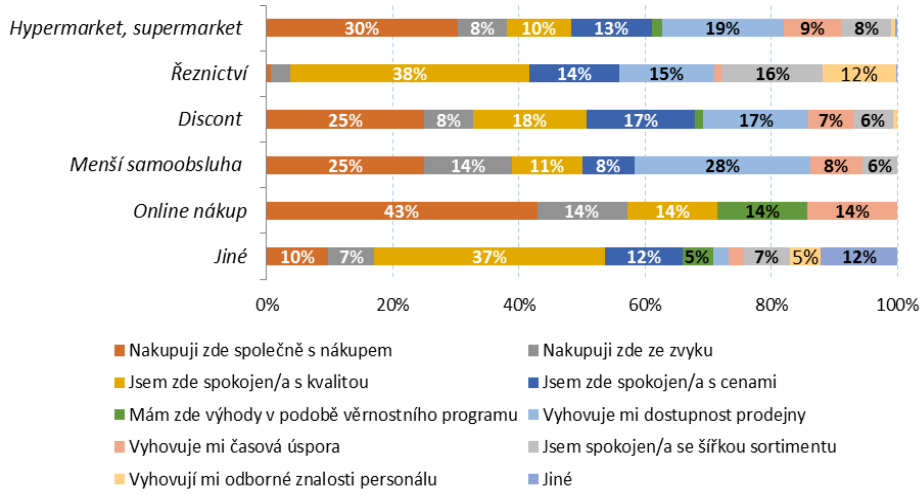
Faktory/věk	18-24	25-34	35-54	55-64	65 a více
Vysoká kvalita a jakost	9,10	**9,64**	9,54	8,95	8,82
Čerstvost	9,08	8,92	9,46	**9,55**	8,94
Složení	9,01	8,71	**9,32**	8,54	6,90
Vzhled	8,14	8,06	8,54	8,77	**8,86**
Datum spotřeby	7,35	7,15	8,05	**8,19**	7,76
Země původu	5,94	**7,96**	6,64	6,79	6,82
Cena	6,95	6,46	5,49	6,54	**8,53**
Doporučení známých	5,21	4,99	5,11	5,17	**5,92**
Akční nabídka	5,34	4,93	4,37	4,53	**7,00**
Značka	**4,33**	3,94	4,18	3,87	4,24
Atraktivní obal	**2,84**	2,59	2,75	2,32	2,65

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření v JMK – 2/3 2016, n=474

Z výzkumu vyplynulo, že nejen pro sebe, ale i pro domácnost nakupuje 81,8 % žen a pouze 51 % mužů, naproti tomu pouze pro sebe nakupuje 7,1 % žen a 24,2 % mužů. Z toho vyplývá, že muži v porovnání s ženami mnohem častěji nakupují pro sebe. Navíc s rostoucím věkem u respondentů roste i potřeba nakupovat pro domácnost.

Výběr prodejny (místo nákupu)

Jako hlavní nákupní místo respondenti volí hypermarket (příp. supermarket) – 42,2 %, dále specializovanou prodejnu (řeznictví) – 37,8 %. V hypermarketu nakupují nejčastěji respondenti z důvodu: nákupu společně s nákupem, vyhovující dostupnosti a spokojenosti s cenami. V řeznictví naproti tomu nakupují nejčastěji respondenti z důvodu: spokojenosti s kvalitou, spokojenosti se šířkou sortimentu, vyhovující dostupnosti prodejny a spokojenosti s odbornými znalostmi personálu. Tato zjištění jsou patrná z grafu 3.

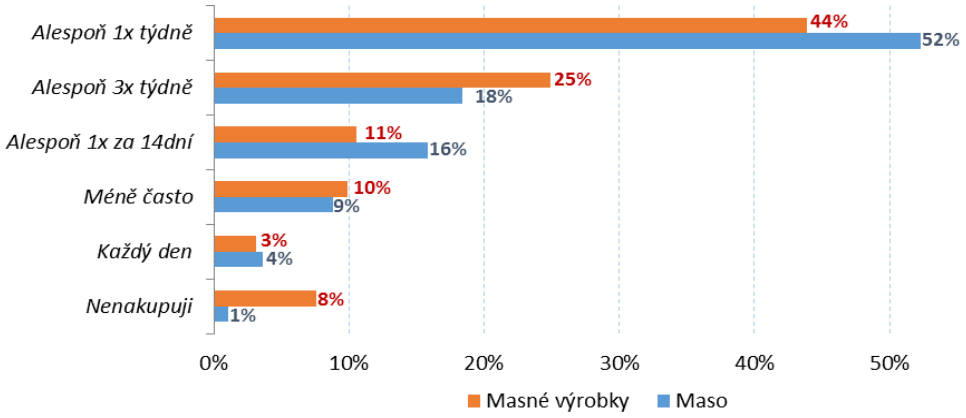
Graf 3: Závislost hlavního nákupního místa a důvodů jeho návštěvy

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření v JMK – 2/3 2016, n=474

Zajímavé je srovnání spokojenosti s kvalitou hypermarketu (supermarketu) a řeznictví po stránce spokojenosti s kvalitou masa a masných výrobků, kde v řeznictví je spokojeno 38 % a v hypermarketu (supermarket) pouze 10 %.

Frekvence a výdaje domácnosti

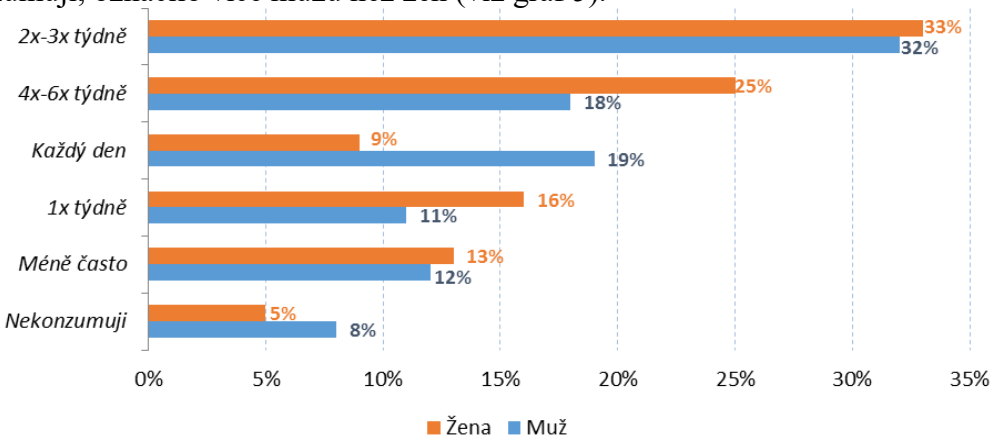
Četnost nákupů masa je zobrazen v grafu 4. Maso i masné výrobky nakupují respondenti nejčastěji 1x týdně, přičemž masné výrobky celých 8 % respondentů nenakupuje, zejména z důvodu nedůvěry v jejich kvalitu a vegetariánství. Pokud jde o konzumaci masa, pak každý den konzumuje maso 46 % mužů a pouze 8 % žen (které nejčastěji konzumují maso 2x-3x týdně) – z tohoto je zřejmé, že v četnosti konzumace masa vedou jednoznačně muži. U konzumace masných výrobků není tento výsledek takto zřejmý, protože zde jsou hodnoty četnosti konzumace poměrně vyvážené – nejčastěji obě pohlaví konzumují masné výrobky 2x-3x týdně.

Graf 4: Četnost nákupu masa a masných výrobků

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření v JMK – 2/3 2016, n=474

Při porovnání četnosti konzumace u masa, hovořily výsledky jasně proto, že muži mají vyšší četnost konzumace než ženy, ale u masných výrobků tento výsledek není tak zřejmý, protože v konzumaci jsou na tom obě pohlaví podobně, a i když v kategorii každý den muži konzumují v 19% míře masné výrobky a ženy 9 %, tak je zajímavé, že naopak v kategorii nekonzumuji, označilo více mužů než žen (viz graf 5).

Graf 5: Četnost konzumace masných výrobků v závislosti na pohlaví

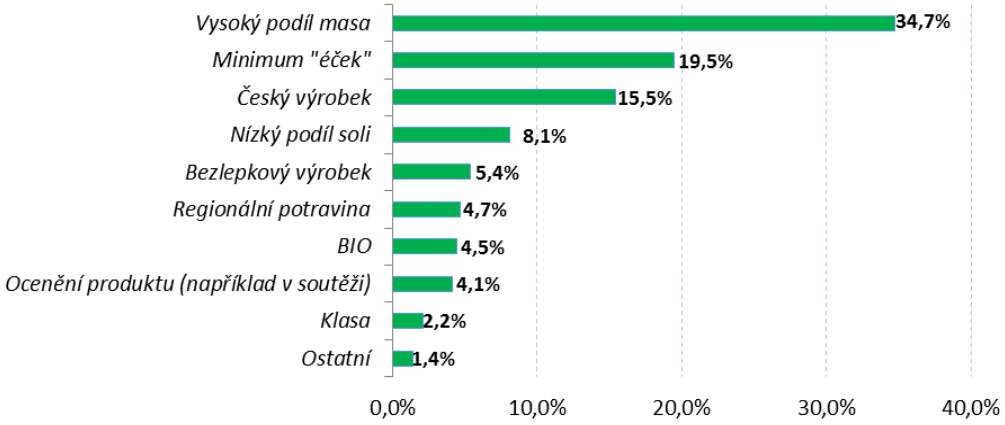
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření v JMK – 2/3 2016, n=474

Průměrná týdenní útrata za maso je nejčastěji v hodnotě 100-300 Kč (přičemž nejvíce peněz na nákup masa vydá respondent, který žije v domácnosti sám), za masné výrobky se pohybuje průměrná týdenní útrata do 100 Kč.

Preference a informační zdroje

V preferencích masa u spotřebitelů jednoznačně vítězí drůbeží maso, které je zároveň nejvíce oblíbeno u žen (zejména z důvodu nutričních hodnot), na druhém místě preferencí se umístilo maso hovězí, které naopak nejvíce preferují muži (zde z důvodu chuťových vlastností a jejich vhodné použití na steaky). V preferencích masných výrobků je situace odlišná, nejvíce zde preferují respondenti výrobky z vepřového masa (obě pohlaví), přičemž drůbež je na druhém místě a to opět zejména díky preferenci žen. Rovněž podle Paláta (2012) u preferencí stavu masa respondenti u všech druhů masa (vepřové, drůbeží, hovězí) jednoznačně respondenti volí chlazenou formu masa. U drůbežího masa respondenti volí v 16,7% míře mražené. Velmi důležitá jsou sdělení o masných výrobcích, které mohou prodejci využít při prezentaci svých

výrobků. Jednoznačně nejdůležitějším se ukazuje sdělení o vysokém podílu masa, minimálním obsahu „éček“ a označení český výrobek (viz graf 6).

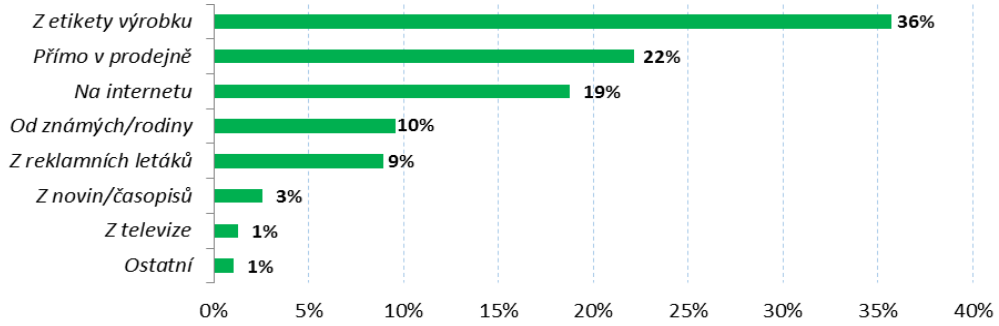
Graf 6: Nejdůležitější sdělení o masných výrobcích

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření v JMK – 2/3 2016, n=474

Respondenti dále vyjadřovali souhlas s některými tvrzeními. Z těchto tvrzení je jasné, že většina respondentů je ochotna si připlatit za kvalitu (průměrná známka 8,19), přičemž k tomuto jsou svolní spíše muži a zejména mladší věkové kategorie (nejvíce 25-34 let). Ženy oproti mužům ale upřednostňují prodejny, kde mohou platit kartou, nakupují i to, co nezamýšlely a jsou věrnější určité značce. Muže naopak přesvědčí ochutnávka produktu o nákupu spíše než ženy, i když ani jedno pohlaví nevyjádřilo s tímto tvrzením velký souhlas (průměrná známka pouze 3,20). Respondenti čerpají informace o mase a masných výrobcích nejčastěji z etikety výrobku, přímo v prodejně a na internetu. Muž a žena se odlišují zejména v tom, že muži čerpají informace častěji na internetu. Generačně se respondenti liší tím, že mladší generace vyhledává informace opět spíše na internetu a starší generace spíše formou letáků a známých.

Nejčastější zdroj čerpání informací o mase a masných výrobcích

Na tuto otázku respondenti mohli označovat až tři zdroje vyhledávání informací o mase a masných výrobcích, které jsou pro ně nejdůležitější, případně mohli uvést vlastní. Mezi nejčastější zdroje čerpání informací se stalo vyhledání informací z etikety výrobku (36 %), dosti časté je také čerpání informací přímo v prodejně (22 %), na internetu čerpá informace 19 % respondentů, 10 % od známých a rodiny a z reklamních letáků 9 % respondentů. Naopak nejméně často respondenti vyhledávají informace z novin/časopisů a z televize (viz graf 7).

Graf 7: Nejdůležitější zdroje čerpání informací

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření v JMK – 2/3 2016, n=474

SHRNUTÍ

Muži v porovnání s ženami mnohem častěji nakupují pro sebe. Navíc s rostoucím věkem u respondentů roste i potřeba nakupovat pro domácnost. Doporučením z tohoto zjištění je, že na ženy by měl prodejní personál při osobním prodeji apelovat na domácnost, např. doporučovat ženám maso i masné výrobky ve větší kvantitě – s tímto koresponduje i to, že ženy nakupují impulsivněji než muži (viz vyhodnocování obecného dotazníku). Naproti tomu muži si rádi nakoupí maso a masné výrobky pro sebe s čímž se dá spojit zase to, že si rádi připlatí na kvalitu a to zejména muž ve věku 25-34 let.

Hypermarkety a supermarkety jsou stále v popředí při volbě hlavního nákupního místa respondentů, přesto víme, že lidé zde nakupují hlavně společně s nákupem, snadné dostupnosti a spokojenosti s cenami. Názorem autora této práce je, že řeznictví by se nemělo snažit konkurovat ve všech měřítcích, kterými lákají hypermarkety, protože s cenami konkurovat prakticky nemůže – hypermarket si může dovolit prodávat maso i masné výrobky s minimálním ziskem zejména protože i při malém zisku na jeden prodaný kus se zisk vyrovná tím, že prodají spoustu kusů (což v řeznictví není pravděpodobné) a samozřejmě také případné nižší zisky mohou kompenzovat z jiného sortimentu, který prodávají, což další věc ve které by se nemělo řeznictví snažit konkurovat hypermarketům – často lze vidět řeznictví, které působí spíše jako potraviny, než jako specializovaná prodejna. Doporučením autora této práce je držet se toho, proč lidé vyhledávají specializované prodejny, což je kvalita, šířka sortimentu, odborné znalosti personálu a dostupnost. Z této práce vychází, že na těchto základech by mělo fungovat každé řeznictví a stejně tak by na tom měli zakládat svůj marketing – prodejny by měly mít široký sortiment masa a masných výrobků, přičemž musí zůstat požadavek na kvalitu – prodejna by neměla působit jako prodejna potravin, tam lidé nakupují maso a masné výrobky minimálně.

Podstatné zjištění je to, že část respondentů nekonzumuje masné výrobky z důvodu nedůvěry v ně (u masa taktéž, ale to je pouze 1 % a to převážně z důvodu vegetariánství) – prodejci by se měly snažit své produkty neustále zlepšovat a zvyšovat povědomí o jejich kvalitě mezi zákazníky, což opět koresponduje s předchozím tvrzením.

Prodejci by se měli zamyslet nad tím, na které zákazníky chce zrovna cílit, protože z obecného dotazníku je zřejmé, že ženy preferují při nákupu drůbež z důvodu příznivých nutričních hodnot, naopak muži holdují spíše hovězímu masu kvůli vlastnostem vhodným na přípravu masa formou steaků. S mužem je to jednodušší, protože preference hovězího masa není tak výrazná oproti drůbeži a vepřovému, naproti tomu ženy upřednostňují drůbež znatelně – při známkování od 1 do 10 dokonce o dva hodnotící stupně. Taktéž je potřeba se zamyslet nad tím, jakou formu (neboli stav masa) respondenti vyžadují. Je zřejmé, že respondenti nejčastěji nakupují maso chlazené, přičemž toto platí zejména u vepřového a hovězího masa, u drůbeže téměř 17 % lidí raději než chlazené nakupují mraženou drůbež. Otázkou je, jestli lidé nenakupují mražené maso z důvodu jeho špatné pověsti (spousta kauz –

zejména ale spojených s hypermarkety) a proto je na zvážení, jestli ho v řeznictví vůbec prodávat (pokud se chce prezentovat svoji kvalitou).
Naproti tomu u masných výrobků je z celkového pohledu jednoznačná preference vepřového masa a to u obou pohlaví, přičemž ale u žen je znatelný i vysoký rating drůbežího masa – rozhodně by měl být v prodejně velký výběr výrobků z vepřového masa, méně již z drůbežího, které si zakoupí pravděpodobněji ženy a nejméně hovězího, které si nakoupí pravděpodobně spíše muži.
Nejdůležitějším sdělením, které mohou pomoci prodejcům při jejich prezentaci zákazníkům, se ukazuje zejména vysoký podíl masa, minimum éček a český výrobek. Vysoký podíl masa a výrobky bez éček jsou trendem posledních let, kdy se do popředí dostává „zdravý životní styl" a lidé samozřejmě vyhledávají výrobky, které v dnešní uspěchané době mohou sníst bez toho, aby měli výčitky svědomí, že porušují svůj životní styl. Otázkou poté je, proč lidé preferují při nákupu vepřové masné výrobky, jelikož drůbeží výrobky mají v očích mnoha lidí (i odborníků) příznivější nutriční hodnoty (např. nižší podíl tuku) – autor se přiklání k tomu, že lidé preferují vepřové výrobky kvůli jejich obecně nižší ceně – přece jen u masných výrobků 45 % lidí za ně utratí do 100 Kč a dalších 38 % 100-300 Kč, což je evidentně mnohem méně, než u masa, přičemž v jejich konzumaci není propastný rozdíl! Stejně tak je důležité sdělení o tom, že masný výrobek je český výrobek. Preference země původu z ČR, pramení jistě z nejrůznějších kauz o mase (zejména drůbež) při dovozu ze zemí jako je Polsko, Brazílie atd. Prodejci by měli prodávat výrobky, které obsahují minimum éček, vysoký podíl masa a jsou vyrobeny v ČR – poté se dá předpokládat, že po těchto výrobcích bude větší poptávka. Samozřejmě pokud bude tento výrobek toto splňovat, musí o tom dát prodejci vědět spotřebitelům (dále bude rozváděno jakými cestami).
Nejlepšími zdroji, kterými mohou prodejci dát vědět o kvalitě svého produktu, se ukázalo uvádět informace na etiketě, přímo v prodejně a na internetu. Pokud jde o etiketu produktu, pak nejde čistě o atraktivní obal (ten lidé evidentně nepotřebují a moc je nezajímá – viz hodnocení důležitosti faktorů při nákupu). Důležité je na obalu uvést jasné a přehledné sdělení o výrobku (ty nejdůležitější – viz odstavec výše). Internet je trendem pro získávání informací prakticky ve všech oborech a není tomu jinak u masa a masných výrobků – prodejci by měli mít své webové stránky a stejně tak se propagovat na Facebooku – zde je dosti důležitá aktivita. Na internetu vyhledávají navíc informace o mase a masných výrobcích spíše muži, proto by bylo příhodné prezentovat spíše hovězí maso a vepřové masné výrobky. Pokud ovšem máme např. prodejnu v menším městě (vesnici) a naši zákazníci jsou starší věkové kategorie (55 a více), pak jistě ocení informace spíše formou letáků – hypotéza prokázala závislost věkových kategorií na zdroji čerpání informací.
Jak bylo uvedeno ve výsledcích, nejvíce byly respondenty oceněny faktory vysoká kvalita a jakost, čerstvost a složení, opět se tedy potvrzuje stejně jako ve sděleních, které respondenti uvítají při nákupu masných výrobků – kvalita a složení (může být chápáno jako podíl „éček"). Cena se překvapivě umístila na 6. místě (z 11), přičemž pro mladší kategorie nebyla až tak důležitá, ale pro starší kategorie je to jeden z těch nejdůležitějších faktorů. Musíme tedy poznat své zákazníky a na to se poté zaměřit. Starší generace taktéž dají na doporučení známých, proto by se prodejci měli snažit vytvářet s těmito generacemi pozitivní vztahy a dále je rozvíjet např. formou věrnostních cen.
Ztotožnění respondentů s jednotlivými tvrzeními ukázalo na to, co zákazníka zajímá při nákupu masa a masných výrobků a co nikoliv:

- Rád/a si připlatím za kvalitu – v tomto tvrzení respondenti prokázali, že cena není jednoznačně nejdůležitějším faktorem při nákupu masa a masných výrobků, vždy jde také o kvalitu, za kterou si rádi připlatí spíše muži a taktéž spíše mladší věkové kategorie – doporučením je vždy upřednostňovat při prodeji kvalitu a sdělovat zákazníkům, proč je náš výrobek kvalitní (základní sdělení o masných výrobcích jsou rozvedena v odstavcích výše).

- Upřednostňuji prodejny, kde mohu platit kartou – do popředí se dostávají platební karty a snadné placení a každá prodejna by měla mít platební terminál.
- Často se mi stává, že nakoupím i to, co jsem nezamýšlel/a – s tímto tvrzením se ztotožnily zejména ženy, které zároveň nakupují spíše pro domácnost a proto je osobní prodej ženám důležitější než mužům – ženy pravděpodobně nakoupí produkt, který nezamýšlely, např. při apelování na členy domácnosti.
- Upřednostňuji prodejny, kde mohu zaparkovat – parkování se ukazuje jako poměrně důležité zejména pro starší věkové kategorie, tzn. je tedy opět otázkou, kdo jsou naši zákazníci, ale možnostmi parkování by se měl jistě každý podnik zabývat.
- Rád/a nakupuji novinky – novinky nakupují spíše mladší generace a proto je nasnadě prezentovat novinky zejména na internetu, kde tyto mladší generace informace vyhledávají.
- Upřednostňuji určitou značku – značka se ukázala pro respondenty jako ne moc důležitá – evidentně je za potřebí se věnovat péči a propagaci výrobku jako takového spíše než značky.
- Ochutnávka produktu mě často přesvědčí o jeho nákupu – ochutnávky respondenty o nákupu moc nepřesvědčí – otázkou je, co respondenti chápou pod pojmem ochutnávka, protože často se stává, že prodejce chce prezentovat novinku, tak nakrájí výrobek a položí ho na pult volně k rozebrání – takovýto způsob dle autora není vhodný, protože výrobky samozřejmě ztrácí své vlastnosti a taktéž to není zrovna hygienické. Zcela jiná je situace ochutnávky, kdy při osobním prodeji je zákazník nerozhodný v tom, který výrobek vybrat a prodejce mu ho ochotně nabídne k ochutnání.

Literatura

ČSÚ, Spotřeba potravin 2014 [cit. 2016-08-07]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/spotreba-potravin-2014

KARPÍŠEK, Z., Elektronické informační zdroje [elektronická skripta]. 2007. s. 18. [cit. 2016-04-07]. Text dostupný z: https://is.sting.cz/auth/el/7310/zima2000/KMR_P/um/KMR_2007.pdf

PALÁT, M., DVOŘÁKOVÁ, Š., KUPKOVÁ, N. Consumption of beef in the Czech Republic. Agricultural Economics - Zemedelska ekonomika. 2012. sv. 58, č. 7, s. 308-314. ISSN 0139-570X.

UPOL., Statistika. [online]. 3. 1. 2015 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://ulb.upol.cz/praktikum/statistika3.pdf

TAMÁŠ, V., BEČVÁŘOVÁ, V., Market of slaughter pigs and pork meat in contemporary agribusiness, 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013. 156 s. 1. ISBN 978-80-7375-847-9.

Kontaktní adresa autora:

Jiří Urbánek, Katedra ekonomiky a řízení, Akademie Sting, Stromovka 1, 637 00 Brno, e-mail: jiri.urbanek@post.sting.cz

Vojtěch Tamáš, Ústav regionální a podnikové ekonomiky, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, e-mail: vojtech.tamas@mendelu.cz

Jan Kaplan, Katedra ekonomiky a řízení, Akademie Sting, Stromovka 1, 637 00 Brno, e-mail: 8106@post.sting.cz

Hospodářská politika v regionech jako mediální téma: kvantitativní a kvalitativní pohled

Economic Policy in Regions as a Media Topic: Quantitative and Qualitative View

Jaroslav Urminský

Abstrakt:

Média můžeme zařadit mezi významné informační zdroje obyvatelstva a institucionálních struktur. Struktura a intenzita mediálních příspěvků spoluutváří mentální mapy, které lze v tomto případě definovat jako subjektivní prostorový obraz reality. Ekonomická tématika, respektive její mediální reflexe, poskytuje obyvatelstvu jedny z nejpodstatnějších informací o charakteru daného území. Ekonomická oblast je tedy nedílnou součástí výsledného image území a v agregované podobě spoluutváří mentální mapy obyvatelstva. Cílem článku je analyzovat a zhodnotit mediální příspěvky o regionech v rámci celostátního televizního vysílání v oblasti hospodářské politiky. Samotná analýza je provedena jak z kvantitativního tak kvalitativního hlediska. V předkládaném příspěvku jsou zkoumaná území vymezena kraji České republiky, tedy regiony NUTS III. Kvantitativní analýza naznačuje nadproporcionální mediální zájem o oblast hospodářské politiky oproti podílu obyvatelstva v hlavním městě Praha a v tradičních průmyslových krajích Ústeckém a Moravskoslezském. Kvalitativní analýza vykazuje nápadnou obsahovou monostrukturu mediálních příspěvků napříč kraji.

Klíčová slova:

TV zprávy, mentální mapy, NUTS III regiony, Hospodářská politika, Česká republika

Abstract:

The media can be ranked among the most important sources of information for the public as well as institutional structures. Structure and intensity of media posts participate in forming mental maps, which in this case can be defined as a subjective spatial portrayal of the reality. Economic themes, and their media reflections, provide the population with some of the most important information about the character of the territory. Thus, economic themes are an integral part of the final image of the territory and in the aggregate form they co-form mental maps. The objective of this article is to analyze and evaluate media contributions about regions in the national television news in the sphere of economic policy. The analysis is performed from both quantitative and qualitative points of view. In this paper self-governing regions of the Czech Republic, or NUTS III regions serve as basic spatial units. Quantitative analysis indicates disproportionately high media interest in the sphere of economic policy compared to the share of the population in the capital city of Prague and in traditional industrial regions of Ústí nad Labem and Moravia-Silesia. Qualitative analysis shows a striking content monostructure of media posts across analyzed regions.

Key words:

TV news reporting, mental maps, NUTS III regions, Economic policy, Czech Republic

Úvod

Množství a intenzita informací neustále narůstá. Významnou pozici zde zaujímají média sloužící jako prostředek ke sdělování informací. S jistou mírou abstrakce můžeme média vnímat jako informační uzly, kdy jejich stěžejní funkcí je filtrování informací a jejich následné zpracování a vyjádření. Současná média přitom působí dle Sucháčka (2013) jako spolutvůrce prostředí, ve kterém žijeme. Dá se říci, že média, zejména média masová, již neplní roli pouhého zprostředkovatele informací, ale působí jako prvek aktivně ovlivňující publikum, respektive širší veřejnost. V souvislosti s médii se dokonce hovoří o tzv. Mediokracii, což odráží sílící vliv zejména masových sdělovacích

prostředků nejen na obyvatelstvo, ale také na institucionální struktury (viz McQuail, 1994, De Fleur a De Fleur, 2009, Franklin a Murphy, 1998).

Vzhledem k množství a intenzitě informací produkovaných prostřednictvím médií, je pouze málokdo ochoten a schopen vyhledávat původní zdroj sdělovaných informací. Tedy jen málokdo je schopen ověřovat si pravdivost těchto informací, které mohou, ale nemusí odpovídat realitě. Z výše uvedených poznatků lze konstatovat, že média mají schopnost spoluutvářet názory a postoje obyvatelstva skrze publikované informace, aniž by byla přílišně zkoumána jejich relevance, a to alespoň ex-post. Dalším důležitým poznatkem je, že média poskytují publiku informace na základě předchozí selekce, tedy poskytují pouze dílčí pohled na mnohdy značně složité a komplexní jevy a události. Zároveň uvědoměle či neuvědoměle ovlivňují diváky, posluchače nebo čtenáře akcentací (agenda setting) či ignorací (agenda cutting) určitých témat (viz McCombs, Shaw, 1972, Sucháček, Friedrich, Seďa, Benišková, 2014, Sucháček, Seďa, Friedrich, Koutský, 2015). Konečný výběr informací pro publikaci ve sdělovacích prostředcích osvětluje koncepce gatekeepingu. Základní myšlenka této koncepce spočívá v tom, že samotný výběr událostí pro zpracování a zařazení do mediálních relací neprobíhá nahodile, nýbrž má určitá rutinní pravidla (Galtung, Ruge 1965, Shoemaker, Eichholz, Kim, Wrigley, 2001). Pro ilustraci je možno uvést několik z nich:

- Frekvence – Událost, která proběhla v rámci jednoho dne má větší šanci stát se mediálním příspěvkem, než událost rozvíjející se delší časový úsek,
- Personalizace – Zprávou se stane spíše taková událost, kterou lze převést na vyprávění o osobnostech, a to zejména vlivných či slavných,
- Jednoznačnost – Preferuje se jasná a jednoduše interpretovatelná událost, před událostí vyžadující podrobnější vysvětlení,
- Negativita – Sdělovací prostředky reflektují spíše události negativního charakteru,
- Kontinuita – V případě, že bylo o určité události již jednou referováno, narůstá pravděpodobnost opětovného informování o této události.

Z prostorového pohledu lze pozorovat určitou řádovou diferenciaci sdělovacích prostředků. Můžeme rozlišit média lokální, regionální a celostátní, kterým je věnována pozornost v tomto příspěvku (viz Sucháček, Seďa, Friedrich, 2013). Dle Sucháčka (2013) mají celostátní média podstatně intenzivnější vliv na obyvatelstvo, než tomu je v případě sdělovacích prostředků na řádově nižší prostorové úrovni. Na základě daných poznatků můžeme celostátní média označit za prvek spoluformující názory, respektive mentální mapy obyvatelstva (viz Friedrich, Seďa, Sucháček, 2014, Sucháček, 2014, Benišková 2014).

Mentální mapy lze vnímat jako subjektivní prostorový obraz reality (viz Gould a White, 1986, Appleyard, 1970, Blades, 1990, Kitchin a Blades, 2002). Jedná se o psychologický obraz odvislý od subjektivního vnímání prostoru, který může být v případě konfrontace s reálným stavem více či méně odlišný. Mentální mapy vstupují do procesu rozhodování jedinců a ovlivňují jejich chování, včetně budoucího chování v prostoru. Nejedná se tedy pouze o vyobrazení prostorových preferencí, ale jedná se také o prvek spoluurčující budoucí prostorové aktivity obyvatelstva (viz Lloyd, 1976, Canter, 1977, Downs a Stea, 1977, Saarinen a Maccabe, 1995, Sucháček, Seďa, Friedrich, Koutský, 2014). Vystupují tedy jako dynamický prvek ovlivňující proměnu prostorových struktur. V případě agregace mentálních map můžeme hovořit o psychologickém vnímání určitého území širším obyvatelstvem. V tomto případě hovoříme o územní image. V našem prostorovém vymezení se jedná o image regionů, jež je utvářena především jedinci, kteří zde nejsou přímo lokalizováni. Image regionů řadíme z teoretického hlediska mezi tzv. měkké lokalizační faktory, jejichž důležitost v poslední době narůstá (viz Gregory, Johnston, Pratt, Watts, Whatmore, 2009, Sucháček, 2015). Image působí zejména mimo hranice daného území. Územní image by přitom měla být výsledkem specifické nabídky území, respektive odrazem reálných územních charakteristik. Tento předpoklad ovšem nebývá vždy naplněn.

Cíl a metody

Média obecně můžeme zařadit mezi významné informační zdroje obyvatelstva. Nejinak tomu je v případě televizního vysílání, zvláště pak u zpravodajských relací vysílaných v hlavním vysílacím čase. Informace publikované v rámci zpravodajských relací v hlavním vysílacím čase lze dokonce zařadit

mezi primární zdroje informací s rozsáhlým dopadem na publikum, a to zejména díky značné sledovanosti (viz Sucháček, 2013). V předkládaném příspěvku se zaměřujeme na analýzu televizního zpravodajství a to jak z kvantitativního, tak kvalitativního pohledu.

Datová matice vztahující se k mediálním příspěvkům byla zakoupena od společnosti Media Tenor, s.r.o. Tato společnost se dlouhodobě zabývá analýzou mediálních zpráv v České republice. Pozornost je v předkládaném článku věnována analýze televizního zpravodajství 3 největších televizních stanic působících na území České republiky. Jedná se o zpravodajské relace vysílané v hlavním vysílacím čase *Události a Události, komentáře* České televize, *Zprávy* FTV Prima a *Televizní noviny* TV Nova. Sledovaný časový úsek byl vymezen roky 2005-2011. Zkoumaná území jsou v tomto případě vymezena regiony NUTS III, tedy kraji.

Celkový počet územně roztříděných mediálních příspěvků činil ve sledovaném období 52 255 příspěvků. Veškeré příspěvky byly následně zařazeny do jedné z 30 tématicky odlišných kategorií, viz tabulka 1. Pozornost je v tomto případě věnována tématické kategorii **Hospodářská politika**. Na celkovém počtu příspěvků tvořily mediální příspěvky zařazené do této kategorie přibližně 1,5 %.

Tab. 1: Mediální příspěvky dle tematických kategorií

Bezpečnost	Historie	Menšiny, Lidská práva	Sociální politika	Umění, kultura
Církev	**Hospodářská politika**	Mezinárodní události	Společnost	Věda a výzkum
Doprava	Hospodářský život	Nehody	Sport	Zábava
Energetika	Informatika	Nestátní neziskové organizace	Státní správa	Zdravotnictví
EU všeobecně	Justice	Obrana + NATO	Stranická oblast	Zemědělství
Globalizace	Média	Regiony	Školství, věda	Životní prostředí

Zdroj: Interní materiály Media Tenor, vlastní zpracování

Cílem článku je kvantitativní a kvalitativní analýza a zhodnocení příspěvků o regionech v tematické oblasti hospodářská politika v rámci celostátního televizního zpravodajství. Kvantitativní analýza je provedena na základě počtu příspěvků o regionech vztažených k počtu obyvatel v daném regionu. Obsahovou strukturu mediálních příspěvků následně odráží kvalitativní analýza.

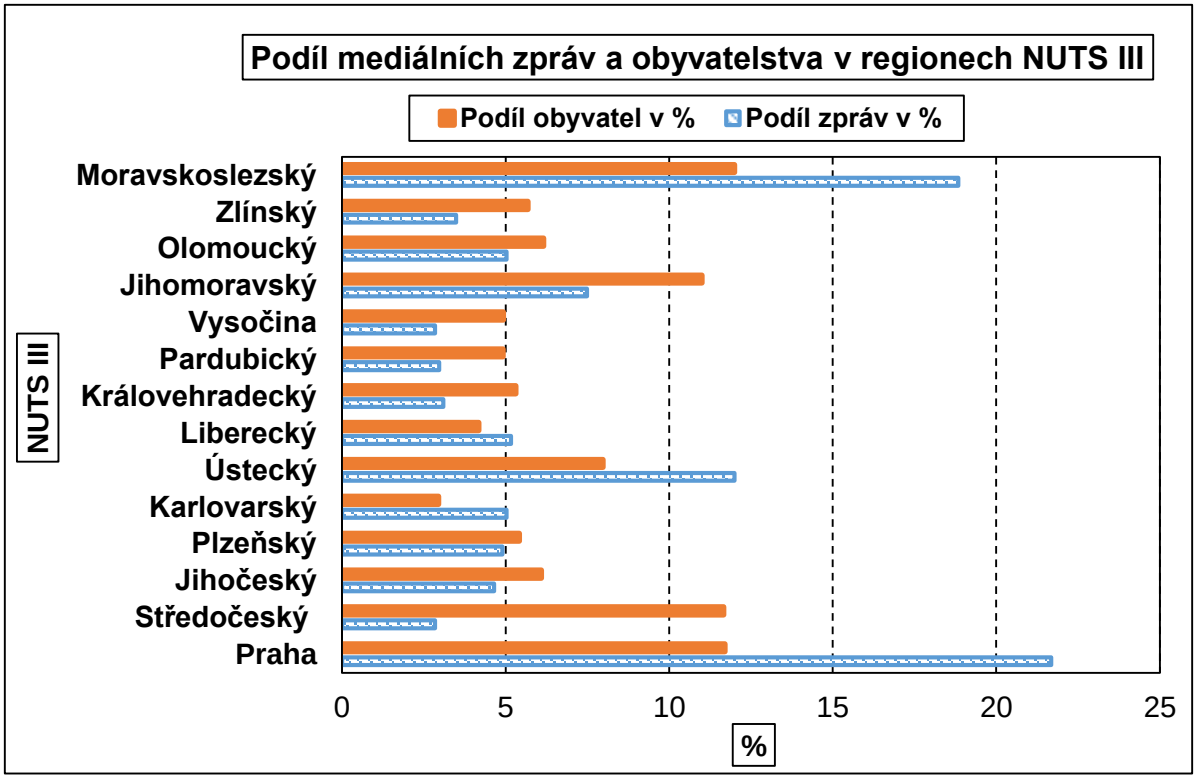
Výsledky

Tématem příspěvku je hospodářská politika v regionech. Hospodářskou politiku sledujeme v prostorovém průmětu z pohledu mediálního zájmu. Základní otázkou je, jak často a jakým způsobem sdělovací prostředky referují o hospodářské politice v regionech. Vnímáme, že mediálně publikované informace o hospodářském dění v jednotlivých regionech patří mnohdy mezi primární zdroje informací o prostorově odlišném hospodářském dění na území České republiky. Kvantitativní analýza je vztažena k podílu mediálních příspěvků o jednotlivých regionech na celkovém počtu příspěvků, kdy tento podíl porovnáváme s podílem obyvatelstva žijícího v jednotlivých regionech. V kvalitativní analýze se věnujeme obsahové struktuře a interpretaci mediálních příspěvků. Vzhledem k značně rozsáhlému datovému souboru jsou výsledky kvalitativní části prezentovány synteticky.

Kvantitativní aspekty

Kvantitativní pohled na zkoumanou problematiku nám ukazuje, s jakou intenzitou sdělovací prostředky referují o hospodářské politice v jednotlivých regionech. Intenzita referencí je porovnávána s podílem obyvatelstva žijícím v daném území, přičemž obyvatelstvo lze vnímat jako nositele hospodářského, společenského a kulturního dění v regionech. Zároveň můžeme považovat sídelní

systém v České republice za relativně homogenní (viz Sucháček a Seďa, 2011, Sucháček, Seďa, Friedrich, 2013). Z výše uvedených poznatků by měl být námi prezentovaný vztah alespoň přibližně ve vzájemném souladu. Dané aspekty zachycuje graf 1, kde zobrazujeme porovnání podílu zpráv publikovaných v rámci celostátních médií ve zpravodajských relacích *Události a Události, komentáře* České televize, *Zprávy* FTV Prima a *Televizní noviny* TV Nova a podílu obyvatelstva žijících v regionech NUTS III, tedy krajích.

Graf 1: Podíl mediálních zpráv o hospodářské politice a podíl obyvatelstva v regionech NUTS III

Zdroj: Interní materiály Media Tenor a vlastní výpočty

Vzájemné srovnání podílu mediálních příspěvků a podílu obyvatelstva v jednotlivých regionech ukazuje na prostorové odlišnosti. Počáteční pohled naznačuje výrazný mediální zájem o hospodářskou politiku v hlavním městě Praha a v krajích s průmyslovou tradicí Ústeckém a Moravskoslezském. Zatímco se vysoká intenzita mediálního zájmu o hlavní město dala očekávat, v případě Moravskoslezského a Ústeckého kraje jsou zjištěné výsledky do určité míry překvapivé. Vzhledem k hospodářskému, společenskému a kulturnímu významu území hlavního města, navíc podpořenému významným postavením v rámci institucionálních struktur, můžeme nadměrný mediální zájem oproti podílu obyvatelstva zde žijícího považovat za logický. Výsledný rozdíl činí 10 procentních bodů. Nicméně se zde jeví užitečné provést agregaci území hlavního města Prahy a území Středočeského kraje, kdy takto vymezený prostorový celek daleko lépe vystihuje silné vnitro-územní vazby odpovídající pojetí tzv. přirozeného regionu. Z tohoto pohledu lze prostorový celek Střední Čechy vnímat jako území představující jádro mediálního zájmu v oblasti hospodářské politiky s čtvrtinovým podílem na celkových příspěvcích. Můžeme konstatovat, že v tomto případě vysoký podíl mediálních příspěvků v zásadě odpovídá podílu obyvatelstva.

Nadproporcionální mediální zájem v oblasti hospodářské politiky lze také pozorovat v případě kraje Moravskoslezského a Ústeckého. Na úrovni České republiky se z pohledu sdělovacích prostředků jedná o území mediálně atraktivní. Příčiny nadměrné mediální pozornosti lze odvodit z tematické skladby publikovaných příspěvků. Celkově patří mezi nejfrekventovanější témata v oblasti hospodářské politiky informace o trhu práce, úrovni zaměstnanosti, stávkách a daních včetně daní

ekologických. Vzhledem k tomu, že se jedná o kraje z ekonomického hlediska strukturálně postižené, které se dlouhodobě potýkají s problémy na trhu práce včetně starých ekologických zátěží, pomáhají nám tyto poznatky objasnit nadměrnou intenzitu mediální pozornosti o daná území. Bohužel se dá oprávněně předpokládat, že publikované příspěvky mají v tomto případě mnohdy spíše negativní podtext. Mírně nadproporcionální mediální zájem lze pozorovat také v případě Karlovarského a Libereckého kraje.

Za mediálně nejméně atraktivní území můžeme považovat Středočeský kraj. Rozdíl mezi podílem obyvatelstva a podílem mediálních příspěvků činí necelých 9 procentních bodů. Bezpochyby zde negativně působí přirozeně silná pozice Prahy. V případě, že na Středočeský kraj nebudeme pohlížet jako na samostatný územní celek, nýbrž jako na územní celek Střední Čechy skládající se z Prahy a Středočeského kraje, dá se za nejméně mediálně přitažlivý označit kraj Jihomoravský. Pozice na chvostu pomyslného žebříčku mediální atraktivity lze považovat za velmi překvapující i s ohledem na to, že jádro Jihomoravského kraje tvoří druhé nejlidnatější město České republiky Brno. Překvapující se jeví dané postavení nejen ve vztahu k obyvatelstvu, ale také ke skutečnosti, že zde sídlí studio České televize a dal by se tedy očekávat minimálně vyvážený vztah mezi podílem mediálních příspěvků a podílem obyvatelstva. Rozdíl mezi podílem obyvatelstva a podílem mediálních příspěvků přitom činí nezadnebatelných 3,5 procentních bodů. Za méně atraktivní území z pohledu sdělovacích prostředků v oblasti hospodářské politiky můžeme považovat také kraj Královehradecký, Zlínský, Vysočina a kraj Pardubický. U zbývajících krajů lze konstatovat, že podíl mediálních příspěvků v zásadě odpovídá podílu obyvatelstva. Jedná se o kraj Jihočeský, Olomoucký, a Plzeňský.

Kvalitativní aspekty

Následující část článku věnujeme obsahové struktuře mediálních příspěvků o hospodářské politice v regionech. Interpretace publikovaných zpráv vhodně doplňuje předcházející kvantitativní pohled o obsahové charakteristiky a poskytuje nám základní vhled na problematiku prostorové diferenciace mediálních příspěvků. Kvalitativní aspekty nám v zásadě ukazují na to, v jakém duchu se o jednotlivých regionech ve sdělovacích prostředcích hovoří. Z důvodu značně rozsáhlého datového souboru interpretujeme výsledky syntetickým způsobem. V tabulce 2 uvádíme strukturu témat, které se vyskytovaly na prvních třech pozicích z pohledu četnosti výskytu mediálních příspěvků o jednotlivých regionech v oblasti hospodářské politiky.

Tab. 2: Nejfrekventovanější témata v kategorii Hospodářská politika

Téma	Četnost výskytu	Téma	Četnost výskytu
trh práce, úroveň zaměstnanosti	12	selektivní zásahy státu v mikroekonomice	2
daně, daňové reformy (daň z příjmů ...)	8	úroveň mezd v ČR, mzdy všeobecně (nominální/reálné)	2
stávky	8	opatření na ochranu spotřebitelů (nezávadnost, bezpečnost, apod.)	1
zadávání veř. zakázek - včetně podezřelých	5	rozpočet, státní finance	1
opatření na podporu hospodářského růstu (vč. výstavby průmysl. zón)	3		

Zdroj: Interní materiály Media Tenor, vlastní výpočty

Celkově bylo ve sledovaném období zaznamenáno 27 tematicky odlišných druhů mediálních příspěvků v oblasti hospodářské politiky v regionech. Na prvních třech pozicích se dle četnosti výskytu vystřídalo pouze 9 tematických odlišných druhů příspěvků.

Při celkovém pohledu můžeme konstatovat, že obsahové jádro tvoří zejména publikované informace o trhu práce a úrovni zaměstnanosti, daních a stávkách. Tyto tři typy příspěvků tvořily na celkovém počtu příspěvků více než 50 % a zároveň jsou přítomny vždy u nadpoloviční většiny krajů. Mediální reference o trhu práce patří mezi tři nejfrekventovanější témata v případě 12 krajů, vyjma kraje Pardubického a Zlínského. Zároveň zde pozorujeme největší podíl na celkovém počtu příspěvků a to 28,5 %. Můžeme tedy konstatovat, že trh práce lze vnímat jako oblast přitahující největší mediální pozornost v oblasti hospodářské politiky, a to napříč kraji. V případě publikovaných informací o daních a stávkách již pozorujeme prostorovou diferenciaci, kdy tyto tematické kategorie náleží mezi tři nejfrekventovanější druhy příspěvků pouze u 8 krajů.

Další kategorii tvoří příspěvky, které se vyskytují u méně než poloviny regionů. Mediální příspěvky o zadávání veřejných zakázek, a to včetně podezřelých, připadají mezi tři nejfrekventovanější témata v kraji Karlovarském, Libereckém, Královehradeckém, Pardubickém a Zlínském. Informace o opatřeních na podporu hospodářského růstu, včetně výstavby průmyslových zón spadají mezi tři nejfrekventovanější témata v kraji Moravskoslezském, Ústeckém a Zlínském. Jako příklad takovéto události lze uvést obsazení průmyslové zóny v Nošovicích v Moravskoslezském kraji společností Hyundai, které se dostalo vzhledem k celospolečenskému významu poměrně intenzivního zájmu ze strany sdělovacích prostředků. Zbývající čtyři tematicky odlišné druhy mediálních příspěvků můžeme vnímat spíše jako marginální, vyskytující se u jednoho, maximálně dvou regionů. Jedná se o selektivní zásahy státu v mikroekonomice, úroveň mezd, opatření na ochranu spotřebitelů a rozpočet a státní finance. Jako poměrně překvapující se jeví zejména nízký mediální zájem o mzdovou oblast. Úroveň mezd v daném území můžeme označit za jednu z nejpodstatnějších prostorových charakteristik. Zároveň se úroveň mezd v České republice vyznačuje prostorovými odlišnostmi. Je proto překvapující, že se oblast mezd dostala mezi tři mediálně nejfrekventovanější příspěvky pouze v kraji Karlovarském a Olomouckém. Zvláště pokud se zaměříme na námi sledovaný časový úsek 2005-2011, kdy toto období zachycuje jak fázi ekonomické expanze, tak počáteční období ekonomické recese odrážející se mimo jiné ve mzdové oblasti.

Celkově bylo zaznamenáno 27 tematicky odlišných druhů mediálních příspěvků o hospodářské politice v regionech. Za území s tematicky nejširší základnou lze považovat Prahu s 21 odlišnými druhy mediálních příspěvků. V Praze se objevuje také nejvíce témat, která se v žádném jiném regionu neobjevují a to celkem 4. Jedná se například o informace o spolupráci veřejného a soukromého sektoru (PPP projekty). Mezi další území s jedinečnou tématikou z pohledu mediálních referencí, nevyskytující se u žádného jiného územního celku lze zařadit kraj Plzeňský, Liberecký a Jihomoravský. Nicméně se zde jedná z pohledu četnosti výskytu o témata zjevně marginální, zmíněné pouze v jednom případě. Dalšími regiony s tematicky relativně širší základnou odpovídající nadpoloviční většině z celkového počtu témat jsou Jihomoravský, Moravskoslezský, Ústecký a Karlovarský kraj. Více než jednu třetinu témat jsme zaznamenali v případě kraje Zlínského, Plzeňského a Jihočeského. Zbývající kraje Olomoucký, Pardubický, Středočeský, Královohradecký a Vysočina můžeme označit za území s nepříliš diferenciovanou tematickou základnou mediální reflexe hospodářské politiky.

Závěr

Informace o hospodářském dění patří z pohledu obyvatelstva mezi nejpodstatnější informace o charakteru území. Média, působící nejen jako zprostředkovatel informací, zde sehrávají významnou úlohu. Skrze publikované informace působí na publikum a v konečném důsledku spoluutvářejí subjektivní mentální mapy. V agregované podobě mentální mapy pomáhají formovat celkovou územní image, jejíž nedílnou součástí je mimo jiné oblast hospodářská. V předkládaném článku se věnujeme mediální reflexi hospodářské politiky v regionech z kvantitativního a kvalitativního pohledu.

Kvantitativní pohled ukazuje na vcelku očekávanou mediální atraktivitu hlavního města Prahy. Rozdíl mezi podílem mediálních příspěvků o hospodářské politice a podílem obyvatelstva zde žijícího činil 10 procentních bodů. Naopak jako překvapující se jeví nadproporcionální intenzita mediálního zájmu oproti relativní váze obyvatelstva v regionech tradičně průmyslových, Ústeckém a Moravskoslezském kraji. Tato skutečnost je vysvětlitelná hospodářskými těžkostmi těchto krajů. Za mediálně nejméně atraktivní území lze považovat Středočeský kraj, který doplácí na silnou pozici

hlavního města Prahy. V případě agregace území hlavního města Prahy a území Středočeského kraje, kdy takto vymezený prostorový celek daleko lépe vystihuje silné vnitro-územní vazby odpovídající pojetí tzv. přirozeného regionu, můžeme území Střední Čechy považovat za stěžejní oblast mediálního zájmu s čtvrtinovým podílem na celkových příspěvcích. Intenzita mediálního zájmu v tomto případě odpovídá relativní váze obyvatelstva zde žijícího. Výrazný podproporcionální podíl mediálních příspěvků oproti podílu obyvatelstva pozorujeme také v případě kraje Jihomoravského i přesto, že zde leží druhé nejlidnatější město České republiky Brno. Ve srovnání s tradičními průmyslovými regiony je tento kraj hospodářsky méně problémový.

Celkový počet tematicky odlišných druhů mediálních příspěvků v oblasti hospodářské politiky činí 27 ve sledovaném období 2005-2011. Mezi třemi nejfrekventovanějšími příspěvky z pohledu četnosti výskytu se objevilo pouze 9 tematicky odlišných druhů příspěvků. V zásadě se dá hovořit o obsahové monostruktuře mediálních referencí o regionech v České republice v oblasti hospodářské politiky. Obsahové jádro mediálních příspěvků o hospodářské politice v regionech formují zejména informace o trhu práce a úrovni zaměstnanosti, daních a stávkách, které tvoří více než 50 % z celkových příspěvků, a zároveň jsou přítomny vždy u nadpoloviční většiny krajů. Stěžejní oblastí přitahující mediální pozornost jsou informace o trhu práce, úrovni zaměstnanosti, jejichž podíl na celkových příspěvcích činí 28,5 %. Zároveň patří mezi 3 nejfrekventovanější témata u 12 krajů vyjma kraje Pardubického a Zlínského. Oblast trhu práce se tedy vyznačuje prostorovou vyvážeností z pohledu mediální reflexe. Za území s tematicky nejširší základnou lze považovat Prahu s 21 odlišnými druhy mediálních příspěvků. V Praze se objevuje také největší počet specifických témat neobjevujících se v žádném jiném regionu. Naproti tomu území kraje Olomouckého, Pardubického, Středočeského, Královohradeckého a Vysočiny můžeme označit za regiony s relativně úzkou tematickou základnou mediální reflexe hospodářské politiky.

Literatura:

APPLEYARD, D. (1970). Styles and methods of Structuring a City. Environment and Behaviour, Vol. 2, No. 1, pp.100-117. ISSN 0013-9165. DOI: 10.1177/001391657000200106.

BENISKOVA, T. (2014). Evropská témata v souvislosti s regionálním zpravodajstvím. In: Region v rozvoji společnosti 2014. Brno: Mendelova univerzita, pp. 48-53, ISBN 978-80-7509-139-0.

BLADES, M. (1990). The Reliability of Data Collected from Sketch Maps. Journal of Environmental Psychology. Vol. 10, No. 4, pp. 327-339. ISSN 0272-4944. DOI:10.1016/S0272-4944(05)80032-5

CANTER, D. (1977). The Psychology of Place. London: Architectural Press. ISBN 0-85139-532-5.

DE FLEUR, M. L., DE FLEUR, M., (2009). Mass Communication Theories: Explaining Origins, Processes, and Effects. London: Pearson. ISBN 0-205-33172-6.

DOWNS, R., STEA, D. (1977). Maps in Mind: Reflections on Cognitive Mapping. New York: Harper and Row. ISBN 978-00-6041-733-8.

FRANKLIN, B., MURPHY, D., (1998). Making the Local News: Local Journalism in the Context. London: Routledge. ISBN 978-04-151-6803-8.

FRIEDRICH, V., SEDA, P., SUCHACEK, J. (2014). Krajská města v České republice v celostátním televizním zpravodajství: kvantitativní pohled. In: Region v rozvoji společnosti 2014. Brno: Mendelova univerzita, pp. 215-223, ISBN 978-80-7509-139-0.

GALTUNG, D., RUGE, M., (1965). The Structure of Foreign News. The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers. Journal of Peace Research, Vol. 2, No. 1, pp. 64-91. ISSN 0022-3433. DOI 10.1177/002234336500200104.

GOULD, P., WHITE, R., (1965). Mental maps. London: Routledge. ISBN 0-41-508482-2.

GREGORY, D., JOHNSTON, R., PRATT, G., WATTS, M., WHATMORE, S., (2009). The Dictionary of Human Geography, 5th Edition. London: Wiley-Blackwell. ISBN: 978-1-4051-3288-6.

KITCHIN, R.M., BLADES, M. (2002). The Cognition of Geographic Space. London: Tauris. ISBN 1-860-64704-9.

LLOYD, R., (1976). Cognition, preference and behavior in space. Economic Geography, vol. 52, no. 3, pp. 241-253. ISSN 1944-8287. DOI: 10.2307/143271.

MCCOMBS, M.E., SHAW, D.L., (1972). The Agenda-Setting Functions of the Mass Media. Public Opinion Quarterly, vol. 36, no. 2, pp. 176-187. ISSN 0033-362X. DOI: 10.1086/267990.

MCQUAIL, D., (1994). Mass communication theory: An introduction. London: Sage. ISBN 978-0803977853.

SAARINEN, T.F., MACCABE, C.I. (1995). World Patterns of geographic Literacy Based on Sketch Map Quality. The Professional Geographer, Vol. 47, No. 2, pp. 196-204. ISSN 0033-0124. DOI: 10.1111/j.0033-0124.1995.00196.x.

SHOEMAKER, P., EICHHOLZ, M., KIM, E., WRIGLEY, B., (2001). Individual and routine forces in gatekeeping. Journalism & Mass Communication Quarterly, vol. 78, no. 2, pp. 233-246. ISSN 1077-6990. DOI: 10.1177/107769900107800202.

SUCHACEK, J. (2014). European themes within national TV news reporting in the Czech Republic. Proceedings of the 2nd International Conference on European Integration 2014 - ICEI 2014. Ostrava: VŠB - Technical University of Ostrava, pp. 644-650, ISBN 978-80-248-3388-0.

SUCHACEK, J., (2013). Krajská města v médiích: kvantitativní a kvalitativní aspekty. In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.) XVI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Brno: Masarykova Univerzita, pp. 563-569. ISBN 978-80-210-6257-3. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-6257-2013-71.

SUCHACEK, J., SEDA, P., (2011). Territorial Marketing in the Czech Republic: Between Path-Dependency and Learning. In: Proceedings of the 10th International Conference Liberec Economic Forum 2011. Liberec: Technical University of Liberec, pp. 439-447. ISBN 978-80-7372-755-0.

SUCHACEK, J., SEDA, P., FRIEDRICH, V., (2013). Media and Regional Capitals in the Czech Republic. In: Proceedings of the 11th International Conference Liberec Economic Forum 2013. Liberec: Technical University of Liberec, pp. 532-541. ISBN 978-80-7372-953-0.

SUCHACEK, J., SEDA, P., FRIEDRICH, V., BENISKOVA, T., (2014). Jihomoravský a Moravskoslezský kraj v celostátním televizním zpravodajství: vybrané aspekty. In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.) XVII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Brno: Masarykova Univerzita, pp. 429-435. ISBN 978-80-210-6840-7. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-6840-2014-54.

SUCHACEK, J., SEDA, P., FRIEDRICH, V., KOUTSKY, J., (2014). Media Portrayals of Regions in the Czech Republic: Selected Issues. E+M Ekonomie a Management, vol. 17, no. 4, pp. 125-140. ISSN 1212-3609. DOI: 10.15240/tul/001/2014-4-010.

SUCHACEK, J., SEDA, P., FRIEDRICH, V., KOUTSKY, J., (2015). Regional Dimension of Security and Accidents nad their TV Reflection in the Czech Republic. Transformations in Business and Economics, vol. 14, no. 3C, pp. 544-563. ISSN 1648-4460.

Příspěvek byl zpracován v rámci grantu SP2016/56 „Vybrané hmotné a nehmotné aspekty vývoje regionů v České republice“ na Ekonomické fakultě VŠB-TU v Ostravě.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Jaroslav Urminský, VŠB-TUO Ekonomická fakulta, Katedra regionální a environmentální ekonomiky, Sokolská třída 33, 701 21 Ostrava, jaroslav.urminsky@vsb.cz

Pohyb obyvatel a jeho dopady na stav a úroveň regionů

A Population fluctuation and its impact on situation and level of the regions

Anna Václavíková, Marie Sciskalová

Abstrakt:
Obsahem článku je snaha poukázat na řadu (negativních) jevů, které se v posledních letech projevují v jednotlivých regionech – pokles vitality regionů způsobený demografickými změnami, stárnutí obyvatel, ekonomické zrovnoprávnění žen s muži, změny v reprodukčním chování žen, nerovnováha mezi požadavky na vzdělání a nabízenou kvalifikací, nárůst migrace – pohybu, obyvatel nejen za prací, ale i lepšími životními podmínkami. Všechny tyto aspekty mají také dimenze právní.

Klíčová slova:
Regiony, demografické změny, stárnutí obyvatel, porodnost, migrace, právní prostředí

Abstract:
A paper deals with a number of (negative) effects which have recently become evident in the individual regions – a decrease of vitality in the regions caused by demographical changes, population ageing, economic gender equality, changes in female reproduction, skills mismatch, increased migration–fluctuation of inhabitants with the aim to get a job or have a better living standard. All these aspects are connected with the legal dimensions.

Key words:
Regions, demographical changes, population ageing, birth rate, migration, legal environment.

Úvod

Cílem článku je poukázat na některé z (negativních) jevů, které se v posledních letech projevují v jednotlivých regionech České republiky, se zřetelem na Moravskoslezský kraj (dále jen MSK), a negativně ovlivňuji život občanské společnosti. Restrukturalizace ekonomiky země s mnohdy neadekvátními zásahy do fungování jednotlivých ekonomických celků, nepřipravenost jednotlivých postupů, nekladení si otázek budoucího vývoje společnosti měla za následek vážné poruchy ve vývoji regionů, některých zvláště. K takovým nepochybně patří MSK. Těmito jevy, které se stále citelněji projevují, je např. dlouhodobý pokles celkové vitality regionů, vedle ekonomických propadů způsobený demografickými změnami, stárnutím obyvatel, změnami v reprodukčním chování žen, problémy v kvalifikační struktuře obyvatel a v neposlední řadě stoupající tendencí migrace. Lze s jistotou konstatovat, že tyto aspekty mají své projevy také v oblasti právní a naplňování právních předpisů.

Příspěvek je tak malým exkurzem a poskytuje informace o problematice jevů, které se v posledních období negativně projevují ve vztazích v občanské společnosti. Občan – obyvatel se stává nástrojem probíhajících změn bez větší možnosti proces, který má v mnoha případech na něj destruktivní dopad, tento ovlivnit, zvrátit, případně najít východisko ze situace. Občané se „Považují se pouze za diváky v politické hře, do které nemají šanci mluvit, něco ovlivnit.“[53] V úvodní části příspěvku je cílem představit některé z dotčených právních předpisů, vybrané pojmy a charakterizovat některé jevy, ovlivňující negativně vztahy ve společnosti. Praktická část si klade za cíl prezentovat výsledky zjištěné ze statických údajů Českého statistického úřadu za období let 2011- 2015, resp. 1. čtvrtletí 2016. Chce poukázat na dopady a důsledky, které „nová“ struktura ekonomiky MSK vyvolala a které se staly spouštěčem změn.

.[53] *Švihlíková, I. Jak jsme se stali kolonií, s. 152. Rybka Publishers, Praha 2015, 229 s. ISBN978-80-87950-17-3*

Za negativní jevy jsou v současnosti označovány mj. demografické změny např. ve struktuře obyvatel v krajích, regionech, oblastech, stárnutí obyvatel, změny v sociálních vztazích. Takové změny významně zvyšují požadavky na činnosti veřejné služby, které poskytuje stát, obce i kraje, jakož i další státem stanovené subjekty. Spravovat věci veřejné, regulovat vztahy a poskytovat službu veřejnosti patří v České republice moci výkonné. Tu, jak víme, vykonává na základě zákona a v jeho mezích vláda, ministerstva, ústřední správní úřadu a další subjekty, které povolal stát.

Stát je však tím subjektem, který na základě státní moci, mj. sice stanoví zákony práva a povinnosti subjektům, sám však **musí nést** odpovědnost za strategii a politiku k zabezpečení slušné existence a vývoje společnosti. Je nasnadě, že demografické změny přinášejí nové skutečnosti, nároky i požadavky na státní orgány, aby přijímaly opatření, zejména v oblastech sociální a zdravotní péče, zaměstnanosti, bydlení, dopravy, vzdělání, migrace atp.

Je-li cílem příspěvku poukázat na řadu jevů, které negativně ovlivnily a ovlivňuji život ve společnosti, je potřeba poukázat na některé právní předpisy, které soubor skutečností vymezují, subjektům stanoví práva a určuji povinnosti a příp. sankci (újmu) za jejich nesplnění. Mezi významné právní předpisy ve sledované oblasti patří ústavní zákony tj. Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod. Zákonů, souvisejících s dotčenou oblastí je celá řada, za zmínku stojí občanský zákoník, zákon o zaměstnanosti, zákon o pomoci v nouzi, zákon o pobytu cizinců na území České republiky aj. Dále je potřeba zmínit i orgány státní správy, které realizuji ve sledované oblasti výkon státní správy, patří mezi ně mj. ministerstva vnitra, financí, práce a sociálních věcí. Jsou ústředními správními úřady, jejichž kompetence zasahují významně, do sledované oblasti.

Vybrané právní předpisy

Základními předpisy nejvyšší právní síly jsou mj. Ústava České republiky, která tvoří základ práva veřejného a Listina základních práv a svobod, představuje práva soukromého.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky představuje právo veřejné a je jeho základem, když jen na základě zákona a v jeho mezích může být subjektům ukládána povinnost. Právní předpisy práva veřejného jsou významného charakteru, např. z oblasti sociálního, finančního, správního, daňového, trestního. Stát zde stojí v roli oprávněného a má právo ostatním subjektům stanovit podmínky, nařizovat, přikazovat či zakazovat. Nicméně je potřeba uvést následující - Ústava ČR stanoví, že „*Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon. Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“* Občan je tím důležitým subjektem, který je oprávněn plně využívat svých práv a svobod.

V souladu se sledovanou problematikou ovlivňování negativních jevů a rozsáhlou rozhodovací pravomoci obcí a krajů, je potřeba upozornit na jejich důležité postavení územních samosprávných celků, které jim vymezuje hlava sedmá Ústavy ČR. Zde stanoví, že Česká republika se člení na obce (základní územní samosprávné celky) a kraje, (vyšší územní samosprávné celky). Zastupitelstvo je nejvyšším orgánem obce a kraje, má na svém území mj. právo obecně závaznou vyhláškou, stanovit práva a povinnosti subjektům a ovlivňovat jejich chování.

Listina základních práv a svobod, Zákon č. 2/1993 Sb., je součástí ústavního pořádku České republiky a představuje základ soukromého práva. Do práva soukromého patří např. odvětví práva občanského, pracovního, rodinného. Listina základních práv a svobod je stejně, jako je tomu u Ústavy ČR, zákonem nejvyšší právní síly, to znamená, že všechny ostatní právní předpisy musí být v souladu s ústavními.

Význam Listiny základních práv a svobod pro dotčenou oblast, má hlava čtvrtá s názvem „Hospodářská, sociální a kulturní práva, v čl. 30 a 31, je stanoveno:

„*Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro*

zajištění základních životních podmínek. Podrobnosti stanoví zákon. Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon."

Listina základních práv a svobod, též stanoví, že nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod. Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajistí a to na základě a v mezích zákona.

Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., patří mezi významné právní předpisy soukromého práva, které nás provázejí celý život. V právních vztazích, které vznikají, mění se a zanikají, stanoví vzájemná práva a povinnosti subjektům (tj. občan, podnikající fyzická osoba, právnická osoba).

Oproti právu veřejnému, mohou subjekty soukromého práva využít ustanovení občanského zákoníku tedy zásady dispozice, k tomu, že si mohou sjednat práva a povinnosti odchylně od zákona. Je zakázáno ujednat si vztahy, které by porušovaly dobré mravy, veřejný pořádek nebo práv týkajících se ochrany osobnosti.

Politika zaměstnanosti, zaměstnanec, zaměstnavatel, správní orgán, úřad práce jsou pojmy spojené mj. se státní politikou zaměstnanosti, trhem práce a zaměstnanosti. Dotčenými právními předpisy jsou mj. zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákoník práce), zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o zaměstnanosti). Zákon o zaměstnanosti upravuje především zabezpečování státní politiky zaměstnanosti, kde cílem je dosažení plné zaměstnanosti a ochrany proti nezaměstnanosti.

Státní politika zaměstnanosti v České republice zahrnuje mj. skutečností zabezpečování práva na zaměstnání, sleduje a vyhodnocuje situaci na trhu práce, zpracovává koncepce zaměstnanosti a rozvoje lidských zdrojů na úseku trhu práce. Cílem aktivní politiky zaměstnanosti bylo a je především odstranit bariéry omezující určité skupiny subjektů ve vstupu na trh práce.

Nicméně, každé ustanovení právních předpisů soukromého práva, občanské právo nevyjímaje, lze vykládat jenom ve shodě s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem, se zásadami soukromého práva např. dobré mravy, dobré víry, důstojnosti a úcty, zákazu zneužití práv, povinnosti jednat poctivě i bezohlednosti urážející lidské cítění.

Výsledky zjištěné rozborem statistických údajů

Předložené výsledky analýzy získaných statistických údajů hodnotí nejen ekonomický a sociální význam především průmyslu, jako nosného zdroje pracovních příležitostí pro MSK, ale také ukazuje, že někdy nevhodné restrukturalizační kroky vedly a vedou MSK k ekonomickému propadu. Následující tabulkové přehledy a argumenty jen potvrzují vyřčené.

Skutečnost však poněkud v praxi pokulhává, jak také dokládá vyjádření L. Prudkého, sociologa, který se mj. ve svých sociologických výzkumech zaměřil nejen na bezdomovectví, ale především odhaluje jeho skryté příčiny. Hovoří o tzv. „anomii společnosti", tedy o nefungujících vazbách mezi občanem a společnosti a o nezájmu státu o jednotlivce. 54 To, jak již bylo naznačeno, má své dopady a projevy na život obyvatel jednotlivých regionů.

Počet obyvatel Moravskoslezského kraje se jen za období let 2011-2016 snížil o více než 18 500 obyvatel. Z údajů ČSÚ vyplývá, že zde žije zhruba 12,5 % obyvatel České republiky, viz tab. č. 1.

[54] *Prudký, L. Britské listy, 19.6. 2015, http://blisty, cz/art/778.39.html*

Počet obyvatel Moravskoslezského kraje se jen za první 3 měsíce roku 2016 snížil o 1 098 osob. Podílela se na tom v podstatě stejnou měrou jak přirozená měna, tak i migrace obyvatel. Jako pozitivní lze označit obrat ve vývoji demografických ukazatelů, majících primární vliv na pohyb obyvatelstva, tedy počty narozených, zemřelých, přistěhovalých i vystěhovalých.

Výsledná záporná salda (přirozené, migrační i celkové) jsou tak i nadále nejvyšší v celé České republice, příznivou zprávu je, že jsou ve srovnání se stejným obdobím minulého roku nižší.

K 31. 3. 2016 žilo na území Moravskoslezského kraje 1 212 213 obyvatel, z toho 51,0 % žen. V porovnání s předchozími čtvrtletími nenastala změna v tendenci trvalého úbytku obyvatel MSK, tedy stav populace se nadále snižuje jak vlivem přirozené měny, tak i migrací. Na celkovém meziročním úbytku obyvatelstva kraje o 1 098 osob se podílely všechny okresy s výjimkou okresu Frýdek-Místek. Nárůst počtu obyvatel byl zaznamenán v 7 krajích ČR, ale Moravskoslezského kraje se netýkal, (hlavní město Praha, kraje Středočeský, Jihočeský, Plzeňský, Liberecký, Pardubický a Jihomoravský).

Do Moravskoslezského kraje se za první 3 měsíce roku 2016 přistěhovalo 1 514 osob, což bylo o 229 osob více než ve stejném období minulého roku. Z ostatních krajů ČR se přistěhovalo 937 osob (61,9 % přistěhovalých) a 577 osob ze zahraničí (38,1 % přistěhovalých). Mezi přistěhovalými mírně převažovali muži (50,9 %). Nejvíce obyvatel se přistěhovalo do okresu Ostrava-město (1 346 osob), a to i relativně (16,7 osob na 1 000 obyvatel středního stavu). Nejmenší relativní přírůstek byl zaznamenán u okresu Opava, do kterého se přistěhovalo 9,7 osob na 1 000 obyvatel.

Ve stejném období se však z kraje vystěhovalo 2 085 osob (o 35 osob méně než v 1. čtvrtletí roku 2015), do ostatních krajů ČR se vystěhovalo 1 706 osob (81,8 % vystěhovalých) a 379 osob se odstěhovalo do zahraničí (18,2 % vystěhovalých). Mezi vystěhovalými převažovaly ženy (54,3 %). Nejvíce osob se vystěhovalo z okresů Ostrava-město a Karviná, při přepočtu na 1 000 obyvatel tyto dva okresy překonal okres Bruntál. Výsledné záporné migrační saldo (–571 osob) bylo největší mezi všemi kraji ČR. Úbytek stěhováním byl výrazný především u okresů Bruntál a Karviná. Jediným okresem kraje, který vykázal kladný přírůstek obyvatel stěhováním je Frýdek-Místek (+84 osob).55

Z údajů, které vyplývají z tabulky, je patrné, že počet obyvatel Moravskoslezského kraje má klesající tendenci významného charakteru.56

Tab. č.1 Moravskoslezský kraj – pohyb obyvatel

OBYVATELSTVO	Měřicí jednotka	2011	2012	2013	2014	2015
Střední stav obyvatelstva celkem	osoby	1 232 626	1 228 251	1 223 923	1 219 722	1 215 209
z toho ženy		629 722	627 202	624 680	622 373	619 958
Počet obyvatel celkem (stav k 31. 12.)	osoby	1 230 613	1 226 602	1 221 832	1 217 676	1 213 311
z toho: ženy		628 505	626 122	623 561	621 286	618 899
cizinci (bez osob s platným azylem)		22 786	23 117	23 702	23 924	24 493
Obyvatelé ve věku (stav k 31. 12.)		4)	4)	4)	4)	4)

55 ČSÚ Ostrava, Demografický vývoj v moravskoslezském kraji v 1. čtvrtletí 2016.

56 Pozn. Z tabulky vyplývá především to, že ekonomické aktivity jsou ovlivněny populačním vývojem, skupinu obyvatel „nevýdělečně činných" představují děti, studenti, a v neposlední řadě senioři.

0–14 let	osoby	178 888	178 845	178 789	179 545	180 263
z toho ženy		87 345	87 329	87 210	87 589	88 003
15–64 let	osoby	857 430	846 615	835 577	824 734	813 948
z toho ženy		424 036	418 035	412 318	406 377	400 558
65 a více let	osoby	194 295	201 142	207 466	213 397	219 100
z toho ženy		117 124	120 758	124 033	127 320	130 338
Průměrný věk obyvatel	roky	40,9	41,2	41,5	41,8	42,0
Na 1 000 obyvatel						
živě narození	‰	9,6	9,6	9,5	9,8	9,8
Zemřelí	‰	10,9	10,7	10,9	10,8	11,2
Přistěhovalí	‰	3,3	3,6	3,6	3,9	4,2
Vystěhovalí	‰	5,3	5,7	6,1	6,4	6,4
přirozený přírůstek/úbytek	‰	-1,3	-1,1	-1,4	-0,9	-1,4
přírůstek/úbytek stěhováním	‰	-2,0	-2,2	-2,5	-2,5	-2,2
celkový přírůstek/úbytek	‰	-3,3	-3,3	-3,9	-3,4	-3,6

[1)] podle místa investice
[2)] zemřelí do 1 roku na 1 000 živě narozených
[3)] zemřelí do 28 dnů na 1 000 živě narozených
[4)] data navazují na výsledky SLDB 2011 podle místa trvalého pobytu

Zdroj: ČSÚ, Dlouhodobý vývoj Moravskoslezského kraje v letech 1993 – 2015, vlastní úprava

Stárnutí obyvatel Moravskoslezského kraje

Nízká porodnost, způsobující pozvolné stárnutí populace, je základním rysem současné populační situace nejen MSK kraje, ale i v celé republice. Vedle pokračujícího přirozeného úbytku obyvatel dochází navíc v Moravskoslezském kraji, na rozdíl od zbytku republiky, od roku 1993 k nepřetržitému poklesu obyvatelstva migrací.

V posledním období se stárnutí obyvatel projevuje znatelněji nejen v celé České republice, ale (viz tabulka) průměrný věk obyvatel rok od roku narůstá i v MSK, přičemž stále klesá počet osob v produktivním věku a roste počet seniorů. Lehce zvýšený počet osob ve věku do 14 let je brzy vystřídán odlivem této skupiny osob, po dosaženém vzdělání (kvalifikace), do jiného kraje, zpravidla za dalším studiem či za prací nebo lépe honorovanou práci, případně odchodem do ciziny.

Pro Moravskoslezský kraj je ekonomicky aktivní obyvatelstvo nepochybně významným faktorem nejen pro rozvoj této lokality. I přes současný útlum těžkého průmyslu a dobývání nerostných surovin pracuje podle Výběrového šetření pracovních sil v průmyslových odvětvích MSK více než třetina z celkového počtu 549,1 tis. osob zaměstnaných v národním hospodářství, dalších 12 % v obchodu a opravách zboží. Situace v podnikání, jak je patrné z údajů, se nevyvíjí pozitivně. Zaměstnavatele, podnikatele i podnikající fyzické osoby jsou těmi, které do kategorie zařazujeme. Převážná většina ekonomických subjektů patřila a patří podle počtu zaměstnanců do kategorie malých firem s počtem do 50 zaměstnanců, z čehož téměř 75 000 registrovaných subjektů bylo bez jakýchkoliv dalších zaměstnanců.

Nezaměstnanost

MSK není jediným krajem, který byl a je zasažen negativními vlivy dopady ekonomické krize, růstem nezaměstnanosti, stárnutím populace, ale také nekoordinovaným průběhem restrukturalizace ekonomických celků. Odvětvová struktura MSK (s převahou tradičního průmyslu) přináší v současnosti nemalé problémy, jež jsou spojeny zejména s útlumem výroby a tím s vyšším podílem nezaměstnaných osob. Relativně nejlépe je na tom okres Frýdek-Místek, vysoký podíl nezaměstnaných osob naopak vykazují okresy Bruntál a Karviná, které zaujímají jedny z posledních

míst mezi všemi okresy v ČR. Odtud také odchází za prací největší část ekonomicky aktivního obyvatelstva do jiných okresů, krajů i případně mimo ČR. Palčivým problémem je pak také podíl dlouhodobě nezaměstnaných (déle než 12 měsíců) na celkovém počtu nezaměstnaných, který je v regionu nad úrovní celorepublikového průměru. Je otázkou, jak bude stále pokračující útlum odvětví a nárůst nezaměstnanosti řešený bez stále pokračujícího dopadu na obyvatelstvo v regionu. Jak ukazuje tabulka č. 2, nepříznivý vývoj na trhu práce se markantně projevil a nadále projevuje.

Například v roce 2012 měl MSK třetí nejvyšší hodnotu míry nezaměstnanosti mezi kraji. Práci aktivně hledalo 9,6 % práceschopných obyvatel. Po celé sledované období měl Moravskoslezský kraj míru nezaměstnanosti vyšší než republikový průměr, rozdíl se však snížil až na 2,9 p. b. v roce 2013.[57]

Tab. č. 2 Nezaměstnanost v MSK v letech 2011 - 2015

Podíl nezaměstnaných osob na obyvatelstvu (ve věku 15 – 64 let	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
%	8,31%	9,17%	10,47%	9,80%	8,56%

Zdroj: ČSÚ, Dlouhodobý vývoj Moravskoslezského kraje v letech 1993–2015.

Tab. č. 3 Registrované subjekty v MSK

Počet registrovaných subjektů	**Rok 2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Celkem	248 824	244 750	248 500	250 028	250 213
Fyzické osoby	199 637	194 177	198 462	198 417	198 542
Právnické osoby	49 187	50 573	50 038	51 611	51 671

Zdroj: ČSÚ, Regionální statistiky, Ekonomické subjekty podle vybraných právních forem v Moravskoslezském kraji, stav k 31. 12.

Míra ekonomické aktivity se od roku 2011 pohybovala v okresech MSK na úrovni od 56,6% do 57,8% v roce 2014.[58]

Zajímavou skutečností je to, že je MSK vybaven kvalitním systémem školního vzdělávání. Oborově širokou škálu 139 středních škol (z toho 42 vyučujících v oboru gymnázií) a 2 konzervatoří

[57] PELLEŠOVÁ, P., 2014. Work as one of the factors of business environment. In: 15th International Scientific Conference International Relations 2014 Contemporary Issues Of World Economics And Politics. Bratislava: Publishing House EKONÓM, 2014, s. 421 – 427. ISBN 978-80-225-3980-7.

[58] ČSU, Statistická ročenka Moravskoslezského kraje 2015.

doplňuje 13 vyšších odborných škol a 5 vysokých škol (Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Ostravská univerzita, Slezská univerzita v Opavě, Vysoká škola podnikání Ostrava a Vysoká škola sociálně-správní, Institut celoživotního vzdělávání Havířov), které svými 16 fakultami zabezpečují výuku pro 35 000 studentů.[59]

Přestože je struktura školství v MSK variabilní, každoročně kraj zaznamenává značný odliv perspektivních pracovních sil do jiných krajů ČR nebo zcela mimo zemi. V roce 2012 to bylo 2650, v roce 2013 již 3089 osob, v roce 2014 se počet poněkud snížil na 3038 obyvatel. Nejpočetnější skupinu migrujících (vystěhovalých/přistěhovalých) tvořili obyvatelé ve věkové skupině 15 – 64 let, přičemž v roce 2012 to bylo z celkového počtu 2055 osob, v roce 2013 již 2342 osob, největší úbytek je zaznamenán za rok 2014, jde o 2608 osob. Z naznačeného migračního salda je evidentní, že odliv má stoupající tendenci. Přestože tomu tak je dlouhodobě, není zde jasná a zřetelná koncepce tuto situaci brzy zvrátit. Kraj potřebuje větší pozornost centrálních orgánů a institucí, aktivní legislativní kroky, které vytvoří a stabilizují pracovní místa, zabrání odlivu mladých pracovních sil (např. lékařů, techniků, zdravotních sester aj.), umožní podnikatelským subjektům investovat do perspektivních lokalit, spojit regiony komunikačně a pomoci obyvatelům zbavit se strachu z masového propouštění.

Ministerstvo financí (MF) v Makroekonomické predikci 2015 předpokládá růst zaměstnanosti. Na trhu práce se dobrá kondice ekonomiky odráží v dynamicky rostoucí zaměstnanosti a klesající nezaměstnanosti. Situace na trhu práce ve 2. čtvrtletí 2015 odpovídala pozici ekonomiky v hospodářském cyklu[60]

Závěr

Příspěvek poukázal na některé z právních předpisů, které vymezuji a stanoví podmínky a vztahy mezi subjekty, ať už jsou v roli oprávněného anebo povinného, který má plnit zákonem uložené povinnosti, nebo jsou oprávnění využít svých pravomocí. Jaké možnosti, nástroje a prostředky mohou obyvatelé jednotlivých regionů využít k tomu, aby se neztrácela vitalita jejich regionů, aby regiony neztrácely svůj ekonomický a především lidský potenciál? Jak zabránit tomu, aby se nestaly jen „rezervací“ či oblasti s nadměrnou kumulací obyvatel důchodového věku. Z nastíněných předložených údajů je patrné, že nekoncepční kroky poznamenaly tento region bez větší zpětné vazby a pokusu o regeneraci původních „sil“. Jen statisticky vykazovat změny a ztráty je pro tento region málo.

Jak však vyplývá ze statistických údajů, jsou v MSK ekonomické, demografické jevy a sociální dopady, které se v posledních letech projevují a negativně ovlivňuji život občanské společnost, cestou k nejasné budoucnosti.

Zdroje:

Prudký, L. Britské listy, 19.6. 2015, http://blisty, cz/art/778.39.html

Švihlíková, I. Jak jsme se stali kolonií. Rybka Publishers, Praha 2015, 229s. ISBN978-80-87950-17-3

Pellešová, P., 2014. Work as one of the factors of business environment. In: 15th International Scientific Conference International Relations 2014 Contemporary Issues Of World Economics And Politics. Bratislava: Publishing House EKONÓM, 2014, s. 421 – 427. ISBN 978-80-225-3980-7.)

[59] *tamtéž*

[60](Pellešová, 2015, Deskripce vývoje zaměstnanosti v sektoru ubytování, stravování a pohostinství v ČR. In: 16th International Scientific Conference International Relations 2015 Contemporary Issues Of World Economics And Politics. Bratislava: Publishing House EKONÓM, 2015, s. 421 – 427. ISBN 978-80-225-4219-7, s.575.

Pellešová, 2015, Deskripce vývoje zaměstnanosti v sektoru ubytování, stravování a pohostinství v ČR. In: 16th International Scientific Conference International Relations 2015 Contemporary Issues Of World Economics And Politics. Bratislava: Publishing House EKONÓM, 2015, s. 421 – 427. ISBN 978-80-225-4219-7, s.575).

Český statistický úřad, Statistická ročenka Moravskoslezského kraje 2015. Ostrava 2015.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.111/2006 Sb., o pomoci v nouzi ve znění pozdějších předpisů,

Zákon č. 111/2009 Sb., o základních registrech ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy a o změně některých dalších zákonů ve znění pozdějších předpisů

Kontaktní adresa autora:

Anna Václavíková, doc., PhDr., CSc., Slezská univerzita, Fakulta veřejných politik v Opavě, Bezručovo nám č.14 746 01 Opava, Česká republika, e-mailová adresa anna.vaclavikova@fvp.slu.cz.

Marie Sciskalová, JUDr., Ph.D., Slezská univerzita, Fakulta veřejných politik v Opavě, Bezručovo nám č.14 746 01 Opava, Česká republika, e-mailová adresa marie.sciskalova@fvp.slu.cz.

Projektové řízení a jeho vliv na regionální rozvoj Mikroregionu Strážnicko

Project management and his impact to regional development of Mikroregion Strážnicko

Markéta Vajčnerová

Abstrakt:

Cílem příspěvku je ukázat možnosti projektového řízení a jeho vliv na regionální rozvoj. V první části jsou popsány typy projektů a projektový cyklus, dále pak teoreticky rozebrány spolupráce obcí, za jakým účelem k nim dochází a jakým způsobem spolu mohou obce na projektech spolupracovat. V druhé části článku jsou uvedeny příklady úspěšně realizovaných projektů v příhraniční oblasti s názvem Mikroregion Strážnicko, které měly vliv na regionální rozvoj a výrazně posílily motivaci k návštěvnosti nejen u obyvatel České republiky, ale i okolních států, a tím dopomohly k rozvoji tohoto geograficky okrajového regionu.

Klíčová slova:

Projektové řízení, regionální rozvoj, spolupráce, mikroregion

Abstract:

The aim of the conference paper is to show opportunities of project management and his impact to regional development. In the first part of paper are described types of projects and project cycle, this part also contains theoretically described kinds of cooperation between towns, what is the reason for cooperation and how towns can cooperate on projects. In the second parts of article are mentioned examples of sucessfully realized projects in border area called Mikroregion Strážnicko, which have influence to regional development and significantly increased motivation to attandance not only inhabitants of Czech Republic, but also surrounding states, and in this way helped to development of this geographically border region.

Key words:

Project management, regional development, cooperation, mikroregion

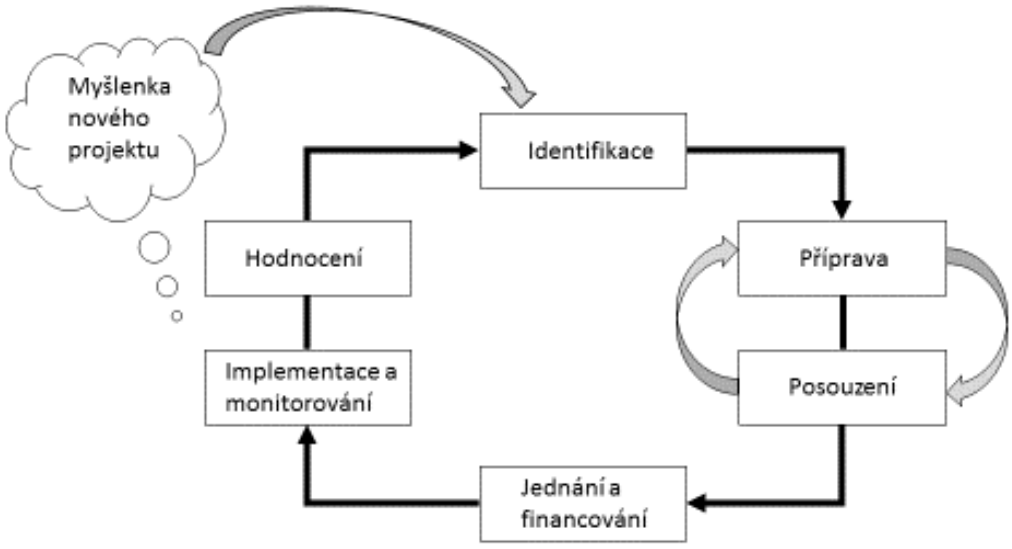
Úvod

Co je to projekt a jak souvisí regionálním rozvojem? Projekt bývá definován jako série aktivit, které po sobě následují, mají dočasný charakter a pevně daný začátek a konec. Musí být jasně specifikován cíl a také rozpočet jak pro určení jeho nákladů tak přínosů. Jednotlivé projekty často bývají součastí programu, který podobně zaměřené projekty sdružuje a směřuje je k naplnění společného cíle. S přílivem finančních prostředků z Evropské Unie se aktivity, které o jejich přidělení usilují, začaly sdružovat do projektů tak, aby jejich využití vedlo k maximálnímu přínosu, a napomohly tak regionu k požadovanému rozvoji. (Fiala, 2004)

Projekty můžeme rozdělit na dva typy. Projekty investiční, tzv. tvrdé projekty, jsou zaměřeny na pořízení nějakého majetku. Ve spojitosti s cestovním ruchem se může jednat například o výstavbu ubytovny, cysklostezky, infocentra atd.. U tohoto typu se výsledek dostavuje až po skončení projektu, ale jeho jednotlivé fáze musí být velmi důkladně posuzovány. Druhou skupinou jsou neivestiční, tzv. měkké projekty, které se zaměřují na činnosti, a pořízení majetku je tady pouze druhotným jevem. Do této skupiny patří činnosti související se vzděláváním, sociálními službami, informovaností atd. Výsledky těchto projektů se dostavují již v průběhu jejich trvání. (Kantor, Marek, 2009)

Ať se jedná o projekt investiční nebo neinvestiční, aby byl úspěšný, je potřeba dodržet určité zásady, věnovat čas projektové přípravě a vše naplánovat. Souhrn těchto aktivit se nazývá projektový cyklus a obsahuje šest na sebe navazujících fází:

- Identifikace a formulace záměru – jedná se o prvotní myšlenku (nástin projektu) která v této fázi musí být důkladně analyzována, včetně specifikace pro daný region. Zde se také obvykle uvažuje, zda je projekt vhodný pro čerpání prostředků ze strukturálních fondů.
- Příprava a formulace projektu – v tuto chvíli je posuzován rozsah, rozpočet, aktivitiy, které budou zahrnuty, presonální obsazaní, harmonogram a další aktivity, které posoudí význam a proveditelnost projektu.
- Posouzení a schválení – tato fáze již neobsahuje posouzení zadavetelem projektu, ale přímo řídícím orgánem, který projekt zhodnotí jak z formální, tak věcné stránky a prozkoumá všechny jeho technické, finanční, ekonomické a sociální aspekty.
- Vyjednávání a financování – v této fázi se jedná o rozpočtu projektu a podepisuje se smlouva, ve které se žadatel zavazuje četpat dotaci ryze účelově, tzn. že ji nemůže použít na jiný záměr, než je uveden v rozhodnutí, a musí dodržet výši a skladbu uvedených výdajů.
- Implementace a monitoring – jedná se o část, kdy je projet realizován. Hlavním účelem této fáze je co nejdříve odhalit vzniklé problémy a najít co nejúčinnější opravné prostředky tak, aby nebyl ohrožen cíl projektu. Často se jedná o problémy s harmonogramem, rozpočtem nebo o opomenuté nezbytné aktivity v rámci projektu.
- Hodnocení – tato fáze hodnotí dopady projektu a jejich efektivitu v porovnání se stanoveným cílem. V případě, že jsou odhaleny nedostatky, je vypracován nápravný plán nebo je dán podnět pro vznik nového projektu. (Kantor, Marek, 2009)

Obr.1 Úplný projektový cyklus (Kantor, Marek, 2009)

Spolupráce obcí

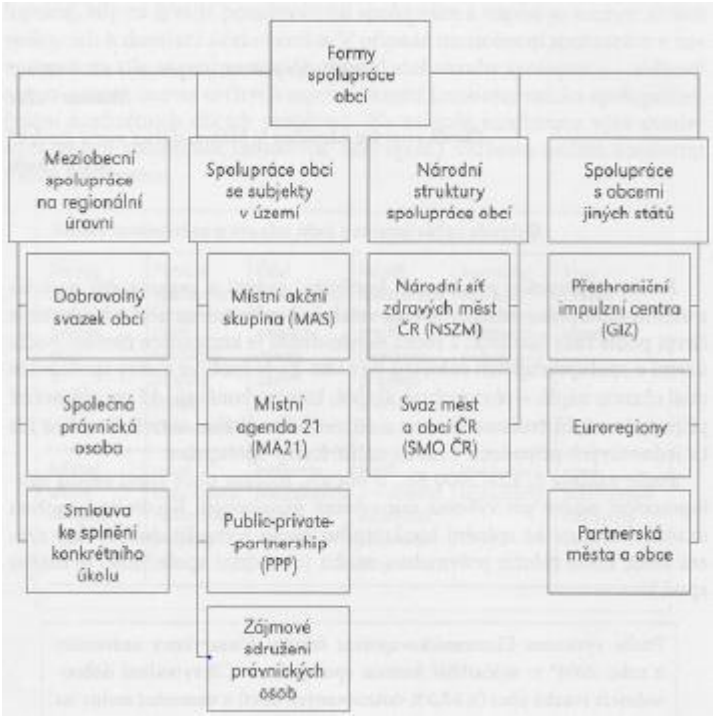
Obecně spolupráce usnadňuje dosažení společného cíle. V případě obcí vede spolupráce k snižování rozdílů mezi jednotlivými obcemi i regiony a zabezpečuje jejich rozvoj. Hlavním důvodem k jejímu vzniku je snaha o dosažení tzv. synergického efektu. To znamená snaha dosáhnout společně více, než by dosáhly jednotlivě. Dalším důvodem je snaha racionálně a efektivně využívat zdroje a zajistit tak zlepšení alespoň u jednoho ze subjektů spolupráce tak, aby zároveň nedošlo k pohoršení si ani u jednoho z nich.

Obce mají také určité povinnosti, které musí svým občanům zajišťovat. V případě, že tohoto nejsou schopny dostát, velmi často navazují spolupráci s jinými obcemi tak, aby svým povinnostem dostály. (Galvasová, 2007)

Spolupráci můžeme rozlišovat podle mnoha znaků. Například podle funkce ji můžeme rozlišit na výměnu informací a zkušeností, společnou politiku vyjednávání, organizování společných rozvojových činností, veřejných služeb atd. Podle zahnutých subjentů můžeme zase rozlišit spolupráci

obcí mezi sebou, spolupráci obcí mezi soukromým sektorem a nebo spolupráci obcí s jinými orgány veřejné správy. (Galvasová, 2007)

Formy spolupráce obcí podle subjektů se podle Galvasové dělí následovně:

Obr. 2. Schéma členění způsobů a forem spolupráce (Galvasová, 2007)

Meziobecní spolupráce na regionální úrovni

- Dobrovolný svazek obcí – jedná se o spolupráci pouze obcí, a to přímo těch subjektů, které jsou spolu nějakým způsobem propojeny, ať už hranicemi, přírodním vymezením uzemí nebo historicky. Účelem této spolupráce je věnovat se oblastem školství, sociální péče, kultuře, cestovnímu ruchu a snížit tak administrativní zatížení svých jednotlivých členů. Většinou bývají označovány jako mikroregion, euroregion atd.
- Společná právnická osoba – jedná se o společnost s ručením omezeným nebo akciovou společnost v návaznosti na potřebnou stabilitu spolupráce.
- Smlouva ke splnění konkrétního úkolu – jedná se o smlouvu sepsanou na určitou nebo neurčitou dobu za účelem spolupráce na daném úkolu, který obvykle přerůstá přes hranice obce a má dopad na další obce v okolí.

Spolupráce obcí se subjekty v území

- Místní akční skupiny (MAS) – spojuje subjekty veřejného a soukromého sektoru skrze iniciativu LEADER+, která funguje na principu spolupráce organizací působících v daném území s cílem přípravy a rozvoje strategií k rozvoji tohoto regionu.
- Místní agenda 21 (MA 21) – mezinárodní spolupráce na místní úrovni, jejíž hlavní snahou je zapojení veřejnosti do rozvoje obce a tím zvyšování jejich vlastní kvality života.
- Partnerství veřejného a soukromého sektoru (Public Private Partner-ship, PPP) – cílem této spolupráce je využití soukromého sektoru k rozvoji veřejného sektoru, např. inforastruktury a služeb. Tato spolupráce může vzniknout na zákadě vkladu soukromého sektoru do veřejné stavby a následného inkasa částky nazpět nebo založením nové společnosti, která projekt řídí.

Národní struktury spolupráce obcí

- Svaz měst a obcí České republiky (SMO ČR) – členy tohoto uskupení jsou pouze obce ve smyslu zákona o obcích , účelem spolupráce je obhajovat zájmy jednotlivých členů.
- Národní síť zdravých měst ČR (NSZM) – jedná so o uskupení, které členům radí a podává konzultace při přípravě projektů a zapojuje do jednání také nevládní partnery a veřejnost.

Spolupráce s obcemi jiných států

- Přeshraniční impulzní centra (GIZ) – jedná se o projekty příhraniční spolupráce regionů v zemích Rakouska, České republiky, Slovenska a Maďarska, který má napomoci propojení všech zmíněných států.
- Euroregiony – cílem této spolupráce je snižovat význam hranic a zlepšovat životní podmínky jak u členských, tak nečlenských zemí Evropské Unie.
- Partnerská města a obce – velmi rozšířená forma spolupráce, která navazuje vztahy mezi městy a obcemi evropských států, nejčastěji za účelem výměny zkušeností v různých oblastech. (Galvasová, 2007)

Mikroregion Strážnicko

Obr. 3. Mapa mikroregionu Strážnicko

Zdroj: Mikroregion Strážnicko

Mikroregion Strážnicko je dobrovolné sdružení deseti obcí, jmenovitě Hroznová Lhota, Kněždub, Kozojídky, Petrov, Radějov, Strážnice, Sudoměřice, Tasov, Tvarožná Lhota, Žeraviny, ležících v Jihomoravském kraji, konkrétně v bývalém okrese Hodonín nedaleko hranice se Slovenskou republikou.

Z hlediska přírodních zajímavostí se jedná o oblast rozkládající se mezi Bílými Karpaty a řekou Moravou s množstvím luk obydlených vzácnými živočichy a rostlinami. Z pěstitelského hlediska jde o oblast bohatou na pěstování vinné révy.

Dalším turisticky velmi zajímavým znakem mikroregionu je dolňácký folkllor s množtvím různých krojových variací, udržovanými zvyky a tradicemi, cimbálovými muzikami a zajímavou lidovou architekturou.

Mikroregion Strážnicko vznikl za účelem prosazování společných zájmů obcí a ve snaze zkoordinovat investiční aktivity jednotlivých jeho členů a dosáhnout tak efektivního využití finančních prostředků. Jeho cílem je využít plně potenciálu tohto území a to v následujících oblastech:

- Podpora ekonomického a sociálního rozvoje Strážnicka – podpora marketingových a strategických aktivit, rozvoj infrastruktury, vzdělávání cílových skupin a další projekty;
- Podpora kvality životního prostředí – koordinované a šetrné využití přírodních zajímavostí;

- Celkový rozvoj – rozvoj místních specifik;
- Šetrné hospodaření v krajině – zejména šetrné zemědělství;
- Rozvoj malých výroben a služeb – vytvoření podmínek pro jejich rozvoj;
- Venkovská turistika – ekologické vzdělávání.

Projekty přispívající k rozvoji mikroregionu Strážnicko

Mikroregion má vytvořenou zásobu projektů v pobodě listů plánovaných projektů. Velké množství z nich nespadá do kategorie podnikatelských projektů, a proto lze předem těžko ohadovat jejich nákaldy a přínosy. Zmiňme alespoň ty nejdůležitější a probíhající projekty. Jedná se projekt Baťův kanál, Moravské Vinařské stezky, Strážnické slavnosti, místní slavnosti typu hody, košty, vinobraní, poutě atd. a mnoho dalších projektů. Tím nejvýznamnějším, z hlediska návštěvnosti regionu je projekt Baťův kanál.

Baťův kanál

Obr. 4. Zobrazení Baťova kanálu na mapě

Zdroj: Mikroregion Strážnicko

Jedná se o průplav mezi obcí Rohatec a městem Otrokovice, který vznikl v letech 1936 až 1938 a iniciátorem jeho výstavby byl Tomáš Baťa. V následujících letech po něm byl dopravován stavební materiál, uhlí atd. V roce 1961 byl provoz na lodní cestě zastaven a kanál začal chátrat.

První pokus o obnovu byl uskutečněn v roce 1995, projektem dotovaným z Evropské Unie INWARD I. Tento projekt se zabýval rozvojem vodních cest a venkova a měl za úkol zpracovat strategii jak implementovat zkušenosti ze zahraničních států na oblast Baťova kanálu. Na tento projekt volně navázal INWARD II., který probíhal v letech 1996 až 1998 a realizoval v praxi doporučení a strategii z projektu předcházejícího. Výsledkem jeho působení byl vznik nových podnikatelských subjektů, půjčovny lodí a člunů, oživení vnitrozemské plavební cesty a vznik dalších turistických atraktivit. Následoval další úspěšný projekt v názvem IMAGINE ACTION, který ještě více zapojil obyvatele do místního rozvoje a nasměřoval efektivní využívání místních zdrojů.

Agentura pro rozvoj turistiky organizace Baťův kanál, o.p.s.

Na základě těchto úspěšných projektů vznikl v roce 2001 nadační fond Agentura pro rozvoj turistiky organizace Baťův kanál, o.p.s., který byl v roce 2002 zapsána do rejstříku obecně prospěšných společností vedených Krajským soudem v Brně, a mohly tak začít být aktivně realizovány kroky vedoucí k revizalizaci kanálu a jeho znovuoživení.

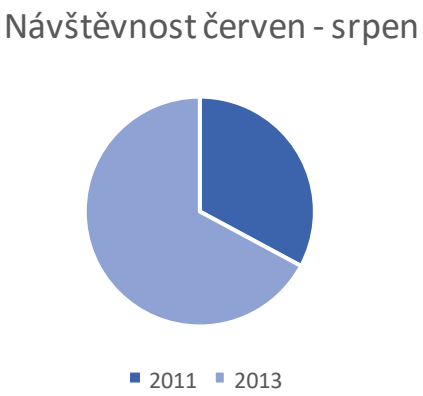
Například projekt Cross Border Tourism Develop, na kterém se aktivně podílela také města Veselí nad Moravou, Strážnice a slovenské město Skalica, přinesl spojení tří měst kombinací vodní a

cyklistické dopravy, vznik nových pracovních příležitostí, rozvoj turistických center a zejména zakoupení lodi DANAJ, která v současné době slouží pro přepravu turistů mezi těmito městy.

Agentura se zabývá také okolím Baťova kanálů a už od roku 2002 věnuje část svých aktivit také rekonstrukci a výstavbě cyklostezek vedoucích podél řeky. V letech 2005 až 2007 byl například realizován projekt z Programu Iniciativy společenství INTRREG IIIA Česká a Slovenská republika, jehož cílem bylo zvýšení propustnosti státní hranice mezi oběma státy pro pěší, cyklisty a turisty využívající vodní cestu. V roce 2008 byla realizována za pomoci Jihomoravského kraje naučná stezka Včelíny. Ve stejném roce a za pomoci stejné organizace byla vybudována i kominikace sloužící jako přístupová cesta k přístavišti v Rohatci – kolonii. Postupná práce na jednotlivých dílčích projektech přináší více než 80 km dlouhou síť cyklostezek, včetně Moravských Vinařských stezek, které nyní využívají jak cyklisté tak in-line bruslaři. I tato skutečnost výrazně přispíva k rozvoji cestovního ruchu a zvýšení počtu návštěvníků v kraji. To bylo prokázáno také při monitoringu návštěvnosti cyklostezky Baťův kanál. V následující tabulce a grafu můžeme porovnat údaje měření z roku 2011 a z roku 2013, kdyby byli sčítáni jak pěžší tak cyklisté v měsících červen až srpen.

Tabulka 1. Zobrazení náštěvnosti cyklostezek

	Návštěvnost v měsících červen - srpen
2011	68 641
2013	140 235

Graf 1. Zobrazení náštěvnosti cyklostezek

Zdroj: Agentura pro rozvoj turistiky organizace Baťův kanál, o.p.s.

Kromě jednorázových projektů je podpora rozvoje turismu v okolí Baťova kanálu realizována také celoročními a každoročními aktivitami. Mezi celoroční aktivity spadá fungování Informačního centra Baťova kanálu ve Veselí nad Moravou v ulici Zámecká. Jeho základní funkcí je bezplatné poskytování informací, distribuce propagačních materiálů, komunikace s médii a udržování aktuálních internetových stránek a také prodej drobných propagačních předmětů. Důležitými každoročně se opakujícími akcemi organizace Batův kanál o.p.s je účast na veletrzích cestovního ruchu, každoročně je to veletr Regiontour Brno a Slovakiatour Bratislava a další. Účast na těchto projektech zajišťuje trvalou a systematickou práci na propagaci vodní cesty a zároveň mikroregionu, kterým řeka protéká. Účast organizace na veletrzích je podporována jak dobrolovnými svazky obcí, tak Centrálou cestovního ruchu Jižní a Východní Moravy.

Města při Baťově kanálu

Nejenom Agentura pro rozvoj turistiky organizace Baťův kanál, o.p.s. je tvůrcem projektů přispívajících k rozvoji vodní cesty, ale také obce Mikroregionu Strážnicko významně přispěly k revitalizaci okolí kanálu a tím ke zvýšení atraktivity regionu pro české i zahraniční turisty.

Obec Petrov

Obec Petrov zahájila spolu s Ředitelstvím vodních cest ČR přestavbu přístavu na Baťově kanálu v říjnu roku 2014 a dokončila ji v srpnu 2015. Účelem projektu bylo rozšíření a vybudování nové infrastruktury a vybudování komfortního zázemí pro provozování lodní dopravy. Přestavba zahrnuje vznik služby dlouhodobého, střednědobého i krátkodobého stání malých plavidel, bezpečný nástup a výstup, zajistění funkce ochranného a zimního přístavu. Jako součást areálu přístavu vznikla také občerstvovací a sociální zařízení a areál byl napojen na stávající cyklostezky vedoucí v okolí Baťova kanálu. Obec vybudovala v těsné blízkosti přístavu i parkoviště, aby turistům usnadnila dostupnost.

Níže zobrazené fotografie dokumentují oblasti před započetím projektu v roce 2014 a po jeho ukončení v roce 2015 .

Obr. 5 a 6 Přístav v obci Petrov před a po rekostrukci

Zdroj: Ředitelství vodních cest České republiky

Obec Sudoměřice

Obec Sudoměřice je s Baťovým kanálem spojena díky technické památce Výklopník, která dříve sloužila k překládání lignitového uhlí z vagonu přes Výklopník do připravené lodi. Do roku 1999 objekt chátral a nevyl využíván, v roce 1999 se o objekt a jeho okolí začala zajímat obec a začala podnikat první kroky k vybudování turisticky zajímavého místa. V roce 2003 byly v areálu uskutečněny první investice, byla zajistěna projektová dokumentace a částečně opravena památka Výklopník. Postupně následovalo její využívání jako místa galerie pro výstavy související s památkou a Baťovým kanálem a také pro výstavy místních umělců. Postupně byla vybudována také přístavní hrana určená pro kotvení lodí, sociální zázemí, místo pro občerstvení a přístupová cesta byla napojena na síť cyklostezek vedoucích okolo kanálu. Všechny tyto projekty byly realizovány ze zdrojů dotačních programů Evropské Unie, z dotací Jihomoravského kraje, obecních dotací a jiných.

Níže zobrazené fotografie dokumentují rozdíl oblasti před započetím projektů v roce 2013 a po jejich ukončení v roce 2015

Obr. 7 a 8 Přístav v obci Sudoměřice před a po rekostrukci

Zdroj: Výklopník Sudoměřice

Město Strážnice

Město Strážnice bylo první z obcí v mikroregionu Strážnicko, kterými Baťův kanál protéká, které začalo na jeho postupné rekonstrukci pracovat. Protože přístav leží v blízkosti centra a také významné turistické atrakce Muzea vesnice Jihovýchodní Moravy jedná se o velice rušné místo. Tento již existující turistický ruch se ještě zvýšil po rekonstrukci stávající a výstavbě nové přístavní hrany, rekontrukci občerstvovacího zařízení, pořádání pravidelných plaveb a příležitostných kulturních akcí. Posledním projektem, které město Strážnice v okolí Baťova kanálu realizovalo, byla výstavba nového

sociálního zařízení v těsné blízkosti přístavu. Všechny výše zmíněné projekty byly realizovány za příspěvku dotačních programů Evropské Unie a také přispěvků z programů realizovaných Jihomoravským krajem.

Níže zobrazené fotografie dokumentují rozdíl oblasti před započetím projektů a po jejich ukončení v roce 2016.

Obr. 9 a 10 Přístav v městě Strážnice před a po rekostrukci

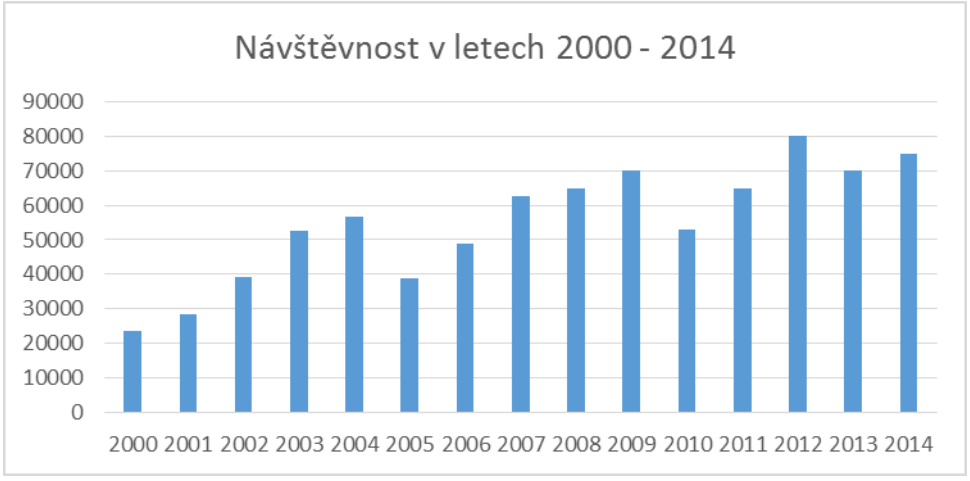
Zdroj: Město Strážnice

Návštěvnost Baťova kanálu

Všechny výše zmíněné projekty vedly k postupnému zvyšování turistické aktraktivity okolí Baťova kanálu a tím i samotného Mikroregionu Strážnicko. Jednotlivé akce společně vytvářely a stále vytvářejí podměty k zvyšující se návštěvnosti této lokality. Návštěvnost je každoročně měřena Agenturou pro rozvoj turistiky organizace Baťův kanál, o.p.s. a její výsledky jsou shrnuty níže v tabulkovém i grafickém vyjádření.

Tabulka 2. Zobrazení návštěvnosti Baťova kanálu

Rok	***2000***	***2001***	***2002***	***2003***	***2004***
Návštěvnost	*23 500*	*28 500*	*39 200*	*52 600*	*56 800*
Rok	***2005***	***2006***	***2007***	***2008***	***2009***
Návštěvnost	*38 922*	*49 000*	*62 500*	*65 000*	*70 000*
Rok	***2010***	***2011***	***2012***	***2013***	***2014***
Návštěvnost	*53 000*	*65 000*	*80 000*	*70 000*	*75 000*

Graf 2. Zobrazení návštěvnosti Baťova kanálu

Zdroj: Agentura pro rozvoj turistiky organizace Baťův kanál, o.p.s.

Shrnutí

Projektové řízení má široké uplatnění v mnoha oborech a oblastech. Jednou z nich je bezesporu oblast dotačních programů a s tím související oblast cestovního ruchu.

S rozvojem vzájemné spolupráce měst a obcí a také s rozšíření povědomí o možnost spolufinancování aktivit, začalo docházet k slučování jednotlivých aktivit do projektů a jejich systematickému řízení směrem ke stanovenému cíli. Toto se výrazně projevilo také v Mikroregionu Strážnicko, kterým protéká Baťův kanál. V roce 1995 byl realizován první projekt týkající se revitalizace Baťova kanálu a jeho okolí. Po jeho úspěchu se začalo na projektech sytematicky pracovat s cílem zvýšení návštěvnosti v okolí Baťova kanálu v a přilehlých obcích. Jednou z hlavních organizací přispívajících k rozvoji je Agentura pro rozvoj turistiky organizace Baťův kanál, o.p.s., která svými projekty přispívá k obnově samotného Baťova kanálu, jeho okolí (cyklostezky, informační centrum atd.) a systematicky se věnuje jeho propagaci (každoroční účast na veletrzích cestovního ruchu). Nemalou měrou k rozvoji turismu v oblasti přispívají také jednotlivé obce, jejich vlastním projektovým řízením. Výše jsou zmíněny tři obce Petrov, Sudoměřice a Strážnice, které v posledních 10 letech revitalizovaly své okolí Baťova kanálu a vybudovaly nové přístavní hrany, v okolí přístavu sociální zařízení, zařízení pro občestvení, napojily příjezdové cesty na síť cyklostezek vedoucí okolím řeky a mnoho dalších projektů.

Všechny tyto aktivity přispěly ke zvýšení povědomí o Mikroregionu Strážnicko a Baťově kanále jak u tuzemských tak zahraničních turistů, a přispěli tak k rozvoji regionu jak z hlediska zlepšení místní infrastruktury, vzniku nových pracovních míst, tak z hlediska zvýšení náštěvnosti od roku 2000 téměř na dvojnásobek.

Literatura:

FIALA, PETR: Projektové řízení: modely, metody, analýzy. Vyd.1. Praha: Professional Publishing, 2004. 276 s. ISBN 80-86419-24-X

GALVASOVÁ, IVA A KOL. Spolupráce obcí jako faktor rozvoje. Vyd.1. Brno: Georgetown, 2007. 140 s. ISBN 80-251-20-9

MAREK, DAN; KANTOR, TOMÁŠ. Příprava a řízení projektů strukturálních fondů Evropské unie. Vyd. 2. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2009. 215 s. ISBN 978-80-87029-56-5

BAŤŮV KANÁL [online]. 2016 [cit. 2016-08-20]. Dostupné z: https://www.batacanal.cz/

MĚSTO STRÁŽNICE [online]. 2000 [cit. 2016-08-28]. Dostupné z: http://www.straznice-mesto.cz/batuv-kanal-pristav-straznice/os-1207/p1=56

MIKROREGION STRÁŽNICKO [online]. [cit. 2016-08-24]. Dostupné z: http://www.straznicko.cz/

VÝKLOPNÍK SUDOMĚŘICE [online]. 2009 [cit. 2016-08-28]. Dostupné z: http://www.vyklopnik.er.cz/

ŘEDITELSTVÍ VODNÍCH CEST ČESKÉ REPUBLIKY [online]. 2014 [cit. 2016-08-23]. Dostupné z: http://www.rvccr.cz/strategicke-zamery-a-stavby/batuv-kanal/pristav-petrov

Kontaktní adresa autora:

Bc. Markéta Vajčnerová, marketa.vajcnerova@gmail.com.

Regiony a řízení cestovního ruchu

Regions and Tourism Management

Jiří Vaníček

Abstrakt:

Článek je příspěvkem k současné stavu řízení cestovního ruchu v krajích a turistických destinacích. Příspěvek uvádí některé teoretické poznatky a příklady ze zahraničí, ale především zkušenosti autora z praxe v České republice.

Klíčová slova

řízení cestovního ruchu, financování cestovního ruchu, turistická destinace, turistická oblast, destinační management, partnerství, spolupráce

Abstract:

The article is a contribution to the current state of tourism management in regions and tourist destinations. The paper presents some theoretical knowledge and examples from abroad, but also the author's experiences from practice in the Czech Republic.

Key words:

Tourism management, financing of tourism, tourist destination, tourist area, destination management, partnership, cooperation

Úvod

Ekonomický a sociální rozvoj na přelomu tisíciletí je charakterizován rostoucí globalizací. V procesu globalizace veškeré ekonomické činnosti, provázené tvrdým konkurenčním bojem mohou obstát pouze silné, na trh orientované, systémově řízené jednotky. Objevují se stále nové destinace a jsou výhodně uváděny na trh. Budoucímu hostu, který touží po dálce, slunci, exotice a příjemně strávené dovolené se nabízí celý balík možností příjemného strávení dovolené, často za výhodnějších cenových podmínek než v tuzemsku, který je možno přímo zabezpečit v cestovní kanceláři.

Tváří v tvář této globální konkurenční „hrozbě“, vyvinuly se v alpských oblastech, především v Rakousku a Švýcarsku, struktury poskytovatelů služeb CR, které jsou schopné obstát v konkurenčním boji, uplatnit se na trhu, a to i v globálním měřítku. Tato reakce na tvrdou mezinárodní konkurenci a odpověď v marketingu v globálním konkurenčním boji je známa jako management destinací.

Požadován je strategický management, který destinacím zajišťuje koordinované uplatnění jejich možností a potenciálů na národních a mezinárodních trzích a který umožňuje pružně reagovat na požadavky relevantních partnerů při uplatňování na trhu.

Management destinací je charakteristický pro regiony se silným CR a vybudovanou infrastrukturou CR, jako jsou hotely, pensiony, cestovní kanceláře zaměřené na outgoing, cestovní kanceláře zaměřené na incoming apod., vesměs malé nebo střední podniky, které mají odvahu stát se „podnikem“, koncentrovat své síly na společný rozvoj klíčových obchodů, organizaci a aktivní uplatnění na trhu, akceptovat formy vzájemné kooperace, podřídit se strategickému řízení v rámci příslušné destinace.

Jednou z oblastí, která je výrazně spjata s procesem globalizace, je cestovní ruch. Cestovní ruch je jedním z nejrychleji se rozvíjejících sektorů světového hospodářství. Jednotlivé země se snaží těžit z tohoto expandujícího odvětví, neboť pro některé z nich představuje významný zdroj příjmů. Na straně poptávky má turista možnost, díky odstraňování bariér, zvolit si, ve které zemi stráví dovolenou, jaký využije dopravní prostředek, které služby a na jaké úrovni bude čerpat. Poptávka i nabídka v oblasti cestovního ruchu spějí v současné době k racionalizaci. Turisté na svých cestách

využívají služeb, na které jsou zvyklí doma. Volí ubytování v mezinárodních hotelech a stravují se v restauracích, které jsou vybavením, službami a sortimentem stejné v jakékoliv jiné destinaci světa.

Také turistické destinace se mění vlivem globalizačních tendencí. Ovlivněna je nabídka jejich produktů, architektura, kultura místních obyvatel i jejich životní styl. Destinace jsou poznamenány sílícím prolínáním místních a nadnárodních vlivů. Stejný tlak na racionalizaci a standardizaci ve všech odvětvích způsobuje, že některé destinace cestovního ruchu se svou infrastrukturou začínají navzájem velmi podobat. Stejné budovy hotelů, restaurací, obchodů či čerpacích stanic. Tyto provozovny, často zapojené do nadnárodních řetězců, mají, ve snaze zachovat si svou identitou, vliv na tuto uniformitu. Jen podle názvů nebo jiných drobných symbolů pozná turista, kde se nachází.

V lednu roku 2005 bylo na světě podle odhadu celkem 818 milionů uživatelů internetu a tento počet velmi rychle roste. Tato informační technologie se stále více zaměřuje na obchod a ukázala se být globálním, okamžitě působícím a strategickým médiem, nástrojem pro udržování existujících a získávání nových trhů. Celosvětová síť internet se již definitivně prosadila i v obchodu, jenž souvisí s cestováním a hotelnictvím.

Od roku 1996 se ve světě každý měsíc rychle zvyšuje objem turistických objednávek přes internet. Přitom tento trend je trvalý. Navíc např. mnohé hotely ve světě poskytují při elektronických objednávkách určité slevy, většinou ve výši sedmi až deseti procent. „Obchod související s cestováním“ se tak stává největším sektorem služeb, jež jsou nabízeny na internetu. Současný segment e-businessu se rozvíjí rychlým tempem a stává se samozřejmostí při řízení hotelů. Jeho přínosem je především zviditelnění a vlastní prezentace s minimálními vynaloženými náklady, rychlý přístup k informacím a zefektivnění komunikace. Mezi další přednosti internetu patří e-mail jako prostředník při kontaktu s klienty a dodavateli a také možnost on-line rezervací. [7,9]

Řízení cestovního ruchu – destinační společnosti

Řízení cestovního ruchu formou destinačního managementu je trend, který sledují všechny vyspělé turistické země v Evropě. Formy řízení a náplň činnosti destinačních agentur se vyvíjí a přizpůsobují se potřebám současných trendů v cestovním ruchu. Všechny formy řízení však mají dvě společné věci, bez kterých není možné efektivní řízení destinace:

a) Destinace musí vytvářet produkt cestovního ruchu, který je zaměřen na zážitky a který se odlišuje od produktů jeho konkurentů. Podle některých odborníků je tvorba produktu dokonce důležitější než formální řízení destinace destinačním managementem. Produktem se samozřejmě rozumí nabídka turistických atraktivit pro vícedenní pobyt turisty v turistickém regionu. Protože se tento produkt převážně neprodává jako jeden balíček služeb, ale jako volná nabídka jednotlivých atraktivit a služeb pro turisty, je v současné době často nabízen tento soubor formou zážitkových nebo slevových karet, kdy turista si konkrétní baliček sestavuje sám podle svých zájmů, potřeb a délky pobytu. Nabídka prostřednictvím zážitkové nebo slevové karty manifestuje základní nabídku tak, že tyto atraktivity jsou obvykle pro majitele karty po dobu jeho pobytu zdarma nebo s minimální výší doplatku.

b) Základním předpokladem efektivního řízení destinace prostřednictví destinačního managementu je partnerství soukromého, veřejného a neziskového sektoru za podpory obyvatel destinace. Znamená to, že není důležitá jen komunikace vůči zákazníkovi, ale stejně důležitá je komunikace mezi stakeholdery uvnitř destinace. Důležitá je pak spolupráce mezi těmito sektory, ale spolupráce i uvnitř jednotlivých sektorů, která se manifestuje vznikem zájmových sdružení podnikatelů uvnitř destinace i vznik svazku obcí. [4,6,8]

Co měl řešit připravovaná zákon o cestovním ruchu v ČR

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR již od roku 2010 připravovalo návrh věcného záměru zákona o cestovním ruchu, který měl řešit řízení a současně dlouhodobé financování podpory cestovního ruchu v regionech. Co měl zákon podle MMR řešit:

- upevnění postavení cestovního ruchu v systému státní správy,
- koordinovanou implementaci politiky cestovního ruchu,
- provázanost strategických dokumentů,

- vytvoření systému organizace cestovního ruchu,
- konsolidaci podnikatelského prostředí v cestovním ruchu,
- zefektivnit podporu rozvoje cestovního ruchu,
- zefektivnění výdajů vynakládaných na podporu cestovního ruchu,
- zajištění podpory destinačních managementů.

Zavedení systému řízení by umožnilo:

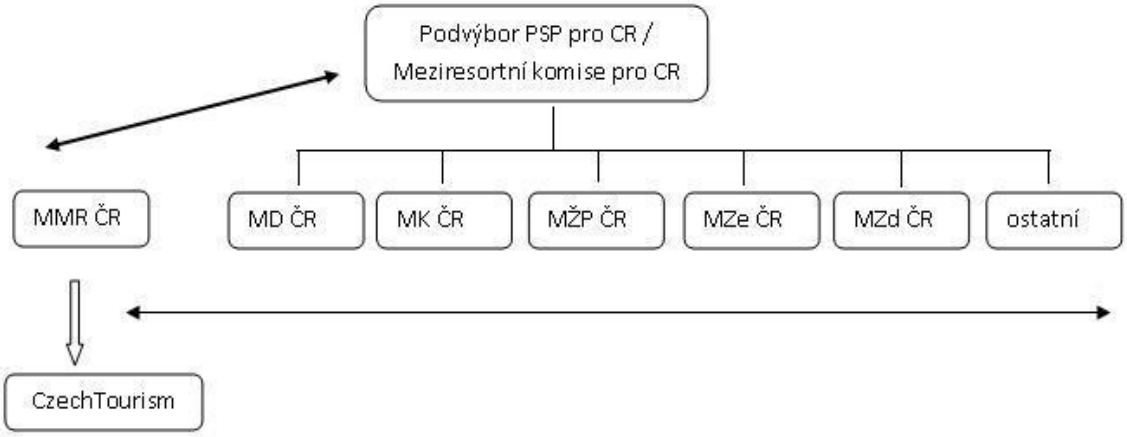
- zvýšení konkurenceschopnosti destinací a podnikatelů,
- kultivaci podnikatelského prostředí,
- vytvoření systému podpory rozvoje odvětví,
- zajištění financování pro systematický rozvoj,
- vytvoření organizační struktury cestovního ruchu, podpora činnosti destinací,
- definování kompetencí a odpovědností organizací,
- zjednodušit tvorbu produktů,
- zajistit provázanost strategických dokumentů a opatření,
- udržitelný rozvoj CR i regionů.

Na koho byl tento zákon cílen?

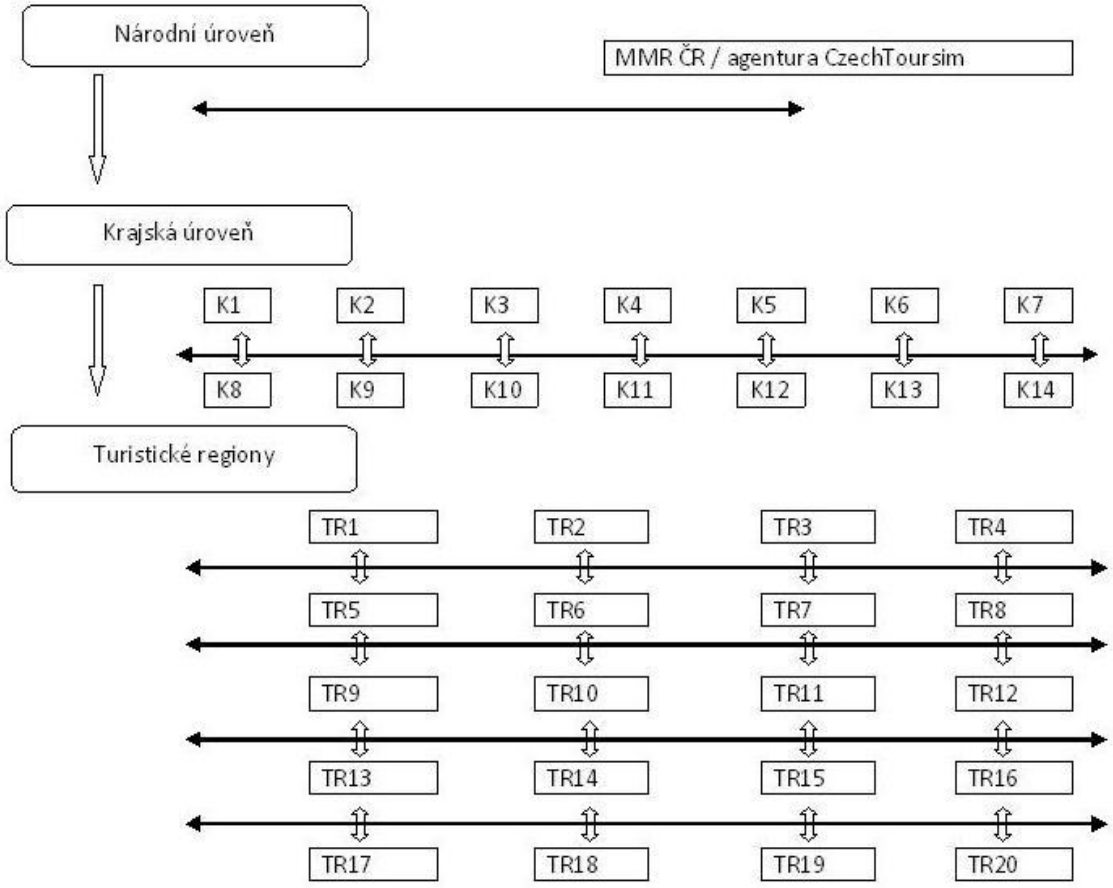
- MMR ČR (zajištění koordinace rozvoje cestovního ruchu),
- stát (udržení stávajících přínosů cestovního ruchu),
- podnikatelé (zvýšení konkurenceschopnosti),
- regiony (cestovní ruch nástroj udržitelného rozvoje),
- turistické destinace (podpora činnosti),
- neziskový sektor (zapojení do rozvoje cestovního ruchu v destinaci),
- návštěvníci (cílený produkt respektující jejich potřeby.

Ministerstvo navrhovalo vertikální a horizontální systém řízení cestovního ruchu:

Horizontální systém: spolupráce mezi rezorty, výměna informací, koordinace opatření, vyčíslování dopadů na cestovní ruch [1,2]

Vertikální systém: spolupráce mezi organizacemi CR, kompetence a odpovědnosti, koordinace opatření

Blížící se konec podpory z evropských fondů se většina zainteresovaných snažila připravit již v uplynulých letech. Asi nejpodstatnější aktivitou byla příprava zákona o podpoře a financování cestovního ruchu, kterou za spolupráce partnerů ze všech sfér cestovního ruchu připravilo ministerstvo pro místní rozvoj. Vše se zdálo na dobré cestě až do té doby, než se v rámci meziresortního připomínkového řízení ozvalo ministerstvo financí s jednoznačným poselstvím – zákon, který by do ekonomiky zaváděl nové finanční toky, by přes něj neprošel. A proti upravenému návrhu zase brojily kraje. Veškeré dění kolem zákona se tak zvrhlo v diskusi o tom, zda zákon ano, či ne. S nástupem Věry Jourové do čela ministerstva pro místní rozvoj se změnil i přístup tohoto úřadu – ministryně opakovaně prohlašovala, že je třeba pečlivě zvážit, zda je nutné problematiku řešit zákonem. A podobné stanovisko zastává úřad i pod vedením nové ministryně Karly Šlechtové. Na nedávné COTakhle snídani věnované problematice cestovního ruchu v regionech ho zástupcům krajů, měst, obcí a organizací destinačního managementu tlumočila první náměstkyně ministryně Klára Dostálová, která řekla: „Je třeba si na rovinu říct, že zákon o cestovním ruchu naráží na celou řadu překážek, zejména legislativních. Bylo by totiž třeba zasáhnout do celé řady dalších právních norem a upravit je včetně třeba kompetenčního zákona, zákona o krajích, zákona o obcích atd. Situace tedy není úplně jednoduchá, nicméně my neříkáme zákonu kategorické ‚ne' a práce na něm obnovíme, pokud se zjistí, že je opravdu potřeba situaci řešit právní normou. Na druhou stranu jsem přesvědčená, že partnerství, na kterém by měl být rozvoj cestovního ruchu postaven, nelze vynutit zákonem, to musí vzniknout samo přirozenou cestou." Za primární úkol v tomto ohledu označila Dostálová, která na MMR řídí sekci regionálního rozvoje, přípravu skutečně dobré dotační politiky, na které by bylo možné principy partnerství vyzkoušet. To se jistě neobejde bez součinnosti krajů a dalších partnerů. [8]

Kam by mělo směřovat řízení cestovního ruchu na úrovni regionů

Přijetí zákona o řízení a podpoře cestovního ruchu je velmi nepravděpodobné a má svoje logické důvody:

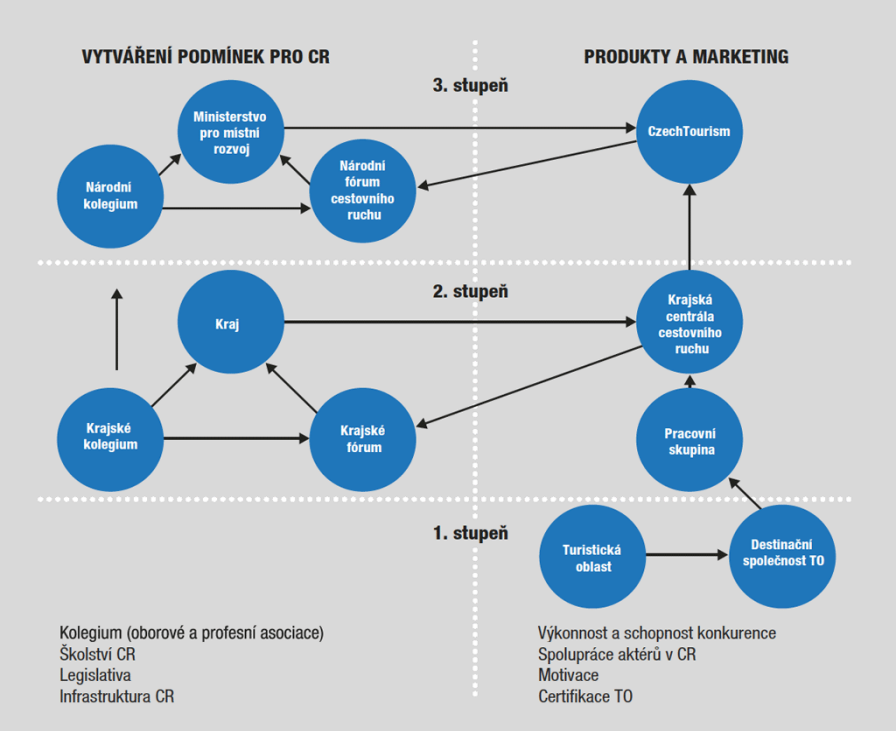
 Na rozdíl od Slovenska v České republice vzniká síť destinačních agentur i přes to, že zákon dosud neexistoval. Na Slovensku před přijetím zákona existovala pouze jedna destinační agentura a zákon měl tento proces „nastartovat“.

 Stát není ochoten finančně podporovat CR formou mandatorních výdajů.

 Jsou zcela rozdílné podmínky pro rozvoj cestovního ruchu v Praze a zbytku České republiky. Praha nepociťuje potřebu vytvářet destinační management. Částečně plní tuto funkci z hlediska tvorby produktů Pražská informační služba – Prag City Tourism, avšak neorganizuje spolupráci stakeholderů v Praze. Spolupráce probíhá jen formou vzniku zájmových sdružení (např. Prag Convention Burea).

Je pravděpodobné, že řada destinačních agentur, které byly převážně financované z projektů v rámci strukturální fondů EU, budou nuceny ukončit svou činnost, protože pro období 2014 až 2020 již Evropská unie s podporou cestovního ruchu nepočítá. Vytváření systému destinačních managementů a způsobu jejich financování by se měly ujmout krajské samosprávy. Měly by podporovat vznik destinačních společností na úrovni zhruba velikosti okresů, kde může ještě efektivně spolupráce probíhat. Měly by však ponechat iniciativu „zdola“. Podobně jako v Rakousku, není nutné, aby celá republika byla „pokryta“ turistickými destinacemi“, pokud pro to nejsou v některém regionu podmínky. Jednotliví podnikatelé, kteří v takových oblastech působí, mohou spolupracovat se sousední destinací.

V rámci přípravy a realizace nové turistické oblasti Toulava a v rámci přípravy Koncepce rozvoje cestovního ruchu v Jihočeském kraji pro léta 2015 až 2020 jsme postupně došli k následujícímu modelu řízení cestovního ruchu v České republice (obr. 1). Základním předpokladem efektivního řízení destinace prostřednictví destinačního managementu je partnerství soukromého, veřejného a neziskového sektoru za podpory obyvatel destinace. Znamená to, že není důležitá jen komunikace vůči zákazníkovi, ale stejně důležitá je komunikace mezi stakeholdery uvnitř destinace. Důležitá je pak spolupráce mezi těmito sektory, ale spolupráce i uvnitř jednotlivých sektorů, která se manifestuje vznikem zájmových sdružení podnikatelů uvnitř destinace i vznik svazku obcí.

Obr. 1: Návrh sytému řízení cestovního ruchu v České republice. [5]

Základním předpokladem funkčnosti práce destinačního managementu je spolupráce veřejného sektoru, soukromého sektoru, neziskového sektoru a zapojení i obyvatel území do této spolupráce. Takovou spolupráci lze uskutečnit zhruba na úrovni okresu. Tyto turistické oblasti by neměly vznikat regionalizací cestovního ruchu „shora“, ale přirozeně iniciativou výše uvedených subjektů „zdola“. Není podmínkou, aby těmito turistickými oblastmi bylo pokryto celé území České republiky. Jak již bylo řečeno, tuto spolupráci nelze vynutit ani zákonem. Kraje a stát by měl pouze vytvářet podmínky

pro činnost destinačního managementu turistických oblastí. A to především formou spolufinancování jejich činnosti. Je však třeba zvolit princip adicionality. Tedy prostředky z kraje a státu mají doplňovat, respektive posilovat prostředky ze strany příjemce pomoci. O tento systém řízení a financování cestovního ruchu se nyní pokouší Jihočeský kraj. Co se týká dělby práce, pak na celostátní i krajské úrovni by měla převládat marketingová podpora cestovního ruchu vůči zahraničí i domácímu cestovnímu ruchu, ale tvorba produktů by měla probíhat především na úrovni turistických oblastí. [8]

Systém řízení a financování cestovního ruchu v Jihočeském kraji

Schválená Koncepce rozvoje cestovního ruchu v Jihočeském kraji 2015 až 2020 si stanovila tři priority, z nichž hned první je: Efektivní a vícestupňové řízení cestovního ruchu v regionu. Výchozí z těchto předpokladů:

- ✓ Na území Jihočeského kraje prakticky neexistuje řízení cestovního ruchu v regionech zhruba na úrovni okresů, kde prakticky neexistuje spolupráce soukromého, veřejného a neziskového sektoru.
- ✓ Neexistuje koordinace při tvorbě rezervačních systémů, slevových karet a společných produktových balíčků.
- ✓ Dochází ke zdvojování aktivit u řídících organizací, nejsou jasně stanoveny role a kompetence.
- ✓ Schválení dlouho připravovaného zákona o cestovním ruchu odloženo na neurčito a s tím souvisí nízká motivace v regionech aktivizovat destinační managementy.
- ✓ Nekoordinovaný systém marketingové podpory a propagace kraje v tuzemsku i zahraničí, stále převládá propagace na úrovni jednotlivých měst nebo sdružení obcí.
- ✓ Nejasný a nekoordinovaný systém finanční podpory destinačních managementů z rozpočtu Jihočeského kraje a MMR.

Uvedená priorita má tyto operační cíle:

- ❖ Nastavení efektivního způsobu komunikace (interní i externí) včetně vymezení rolí řídících subjektů, které se podílejí na řízení cestovního ruchu v regionu jižních Čech.
- ❖ Podpora turistických oblastí v regionu jižní Čechy zavést certifikaci turistických oblastí a) v roce 2020 bude pokryto alespoň 80% plochy regionu jižní Čechy turistickými oblastmi b) v roce 2020 bude v regionu jižní Čechy působit alespoň 7 turistických oblastí.
- ❖ Vytvořit funkční a transparentní systém finanční podpory turistických oblastí: a) bude schválen dlouhodobý systém podpory turistických oblastí, b) minimální výše podpory jedné turistické oblasti je 500tis Kč/rok.
- ❖ Iniciovat vznik pracovní skupiny, která vznikne ze zástupců certifikovaných turistických oblastí a) existence 1 pracovní skupiny – poradního orgánu pro Jihočeskou centrálu cestovního ruchu, který aktivně participuje na akčním plánu rozvoje cestovního ruchu regionu jižní Čechy.

Certifikace musí být provedena na základě předem jasně stanovených pravidel, přičemž níže jsou formulovány základní tři pravidla:

a. Turistická oblast má jasně vymezené hranice své území působnosti.
b. Turistická oblast má zpracovanou strategii rozvoje cestovního ruchu.
c. Turistická oblast má destinační management s právní subjektivitou.

Turistickým oblastem je doporučeno operovat na území s větším počtem obcí a dále také vyvíjet iniciativu k zavedení povinných plateb poplatků za lázeňský nebo rekreační pobyt v jednotlivých obcích a městech v územní působnosti turistické oblasti. Tímto směrem vynaložené úsilí bude zúročeno ve vyšší finanční podpoře.

Návrh pro stanovení koeficientu: rozloha území v km2/100+počet obyvatel v tis/10 000+ výše vybraných poplatků/100tis. Výpočet finanční podpory: koeficient * 10 000,- Kč

Na území Jihočeského kraje již jsou (např. Šumava, Toulava), a mohou vzniknout ještě další, turistické oblasti, které mají přesah do jiných krajů. Finanční podporu je možné v tomto případě poskytnout jen na část oblasti, která územně patří do Jihočeského kraje, a sice tak, že se do výpočtu koeficientu zahrnou pouze údaje příslušné této části území.

S danou problematikou souvisí i operační cíl č. 3: Měření efektivity Jihočeské centrály i nově vznikajících turistických oblastí. Tedy nejen poskytovat peníze, ale měřit i jejich efektivitu. [3]

Shrnutí:

S ohledem na to, že stále klesá počet lidí, kteří cestují s cestovní kanceláří, a roste počet těch, kteří si dovolenou a jiné druhy pobytu zajišťují sami, roste význam destinačního managementu na úrovni regionu, který ovlivňuje nabídku pro potenciální turisty a návštěvníky. Navíc se zkracuje délka pobytu a existuje jednoznačný trend cestovat na kratší dobu a vícekrát za rok. Jako příklad uveďme několik dat z ČR: Počet cest residentů do zahraničí za 3 Q 2015 na 4 a více dnů byl individuálně 1,98 mil a s cestovní kanceláří nebo agenturou 1,57 mil. To platí především při cestování v rámci ČR, kdy téměř sto procent cest si zajišťují turisté a návštěvníci sami. Počet soukromých cest mezi léty 2013 a 2014 na dobu delší než 4 přenocování klesl o 3 %, kratších než 4 noci naopak vzrostl o 6,3 %. [10]

Protože roste v rámci globalizace konkurence mezi regiony, je třeba na úrovni regionu vytvářet produkt, který se bude lišit od nabídky jiných regionů. To je hlavní smysl a poslání destinačního managementu a marketingu.

Základním předpokladem efektivního působení destinačního managementu je přímá spolupráce soukromého, veřejného a neziskového sektoru a vytváření produktu, který umožní návštěvníkovi strávit v destinaci několik dnů a sestavit si program individuálně podle svých zájmů a potřeb a časových možností.

Efektivní přímá spolupráce soukromého, veřejného a neziskového sektoru může probíhat jen v regionu, který je zhruba na úrovni okresu nebo menším. Touto cestou se vydal Jihočeský kraj, který ze svých prostředků nepodporuje jednotlivá města či střediskové obce, ale jen regiony, které si vytvoří destinační management založený na spolupráce stakeholderů v regionu, který má zpracovanou strategii rozvoje cestovního ruchu a splňuje další podmínky certifikace. V současné době vzniklo takovýchto turistických oblastí v Jihočeském kraji deset. Tento model chtějí převzít i další kraje České republiky.

Literatura:

[1] HOLEŠINSKÁ, A. 2012. Organizace a řízení cestovního ruchu v České republice – kde je zakopán pes. In 3. Mezinárodní kolokvium o cestovním ruchu. Sborník příspěvků. [CD-ROM] Brno: Masarykova univerzita, s. 27-36. ISBN 978-80-210-6078-4.

[2] HOZDECKÝ, A. 2011. Návrh věcného záměru zákona o podpoře a řízení CR. Mezinárodní kolokvium o cestovním ruchu. „Koncepce státní a regionální politiky cestovního ruchu“. Sborník příspěvku. Pavlov, 15. – 16. září 2011. ISBN 978-80-210-5728-9.

[3] JIHOČESKÝ KRAJ. 2015. Koncepce rozvoje cestovního ruchu v Jihočeském kraji 2015 – 2020. Přístupné na stránkách Jihočeského kraje.

[4] PLZÁKOVÁ, L., STUDNIČKA, P. 2014. Řízení cestovního ruchu v České republice – minulost, současnost, budoucnost. Praha: Wolters Kluwer, 204 s, ISBN 978-80-7478-593-1

[5] REDAKCE. 2016. Řízení cestovního ruchu: ujme se recept z regionů? In: COT Business. Praha, leden 2016, s. 8 – 9. 75. ISSN 1212-4281.

[6] VANÍČEK, J. 2010. Perspektivy mezinárodního rozvoje destinací - od kompetencí k nabídce. COT business, 2010, 12. s. 22-23. ISSN 12124281.

[7] VANÍČEK, J. 2013. Destinace jako produkt cestovního ruchu. Mezinárodní konference Aktuální problémy v cestovním ruchu. Cestovní ruch – destinace – regionální rozvoj. Jihlava 27. A 28. 2, 2013. Sborník příspěvků, s. 281 – 288. ISBN 978-80-87035-70-2

[8] VANÍČEK, J., 2016: Potřebujeme zákon o cestovním ruchu aneb jak financovat cestovní ruch v Česku? 5. MEZINÁRODNÍ VĚDECKÁ KONFERENCE. AKTUÁLNÍ TRENDY LÁZEŇSTVÍ, HOTELNICTVÍ A TURISMU, Karviná 23. – 24. březen 2016.

[9] VANÍČEK, J. 2010. České regiony a destinační management. In Udržitelný rozvoj v evropských regionech. Jiří Dušek, Lubomír Pána. 1. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010. 1 sv. s. 115-122. ISBN 9788086708904.

[10] VANÍČEK, J. 2016. Marketingová komunikace v turistické destinaci. Marketing a komunikace, XXVI 1/2016, 14-15, ISSN 1211-5622.

Kontaktní adresa autora:

doc. RNDr. Jiří Vaníček, CSc, Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústavu lázeňství, gastronomie a turismu, Bezručovo nám. 13, 746 01 Opava, email: vanicekji@seznam.cz

Gastronomický cestovní ruch jako potenciál rozvoje regionu

Tourism of Gastronomic as a Potential Development Region

Pavla Varvažovská, Marie Prášilová

Abstrakt:

Regionální potravina zaručuje čerstvost, kvalitu, ale především charakterizuje daný region. Rozvíjející se gastronomický cestovní ruch představuje nezanedbatelný zdroj ekonomického a sociálního rozvoje pro region. Cíl článku je zaměřen na význam regionálních potravin z pohledu přínosů pro cestovní ruch, samotné producenty i spotřebitele regionálních potravin a především jako rozvojový potenciál regionu.

Klíčová slova:

Region, regionální rozvoj, regionální potravina, cestovní ruch, trvalá udržitelnost

Abstract:

Regional Food guarantees freshness and quality, but above all it specifies the given region. The developing culinary tourism is a significant source of economic and social development for the region. The aim of the article is focused on the importance of regional foods in terms of benefits for tourism, the producers themselves and consumers of regional foods and especially as the development potential of the region.

Key words:

Region, regional development, regional food, tourism, sustainability

Úvod

Regionální značky přispívají k udržitelnému rozvoji v daném regionu a to ve třech oblastech: ekonomické, enviromentální a sociální oblasti. Ekonomická oblast zahrnuje oživení venkovských oblastí a s tím související i jejich následný rozvoj. Napomáhá udržovat zaměstnanost v regionu a zabraňuje tak i odlivu lidí do velkých měst.
Pro producenty znamená vyšší přidanou hodnotu, posiluje jejich propagaci a reklamu. Sociální oblastí můžeme chápat soudružnost místních obyvatel s regionem, na který jsou pyšní. V rámci sociální oblasti dochází k efektivní spolupráci mezi místními podnikateli, samosprávou, neziskovými organizacemi a dalšími institucemi. V rámci šetrnosti k životnímu prostředí nebo-li v oblasti enviromentální se jedná o šetrnou produkci. Jedná se o princip využívání místních surovin včetně jejich spotřeby, čímž se zkracují dopravní a přepravní vzdálenosti. Regionální značení též v této oblasti napomáhá vnímat souvislosti přírodních, kulturních a sociálních i ekonomických stránek regionu. Regionální značení přispívá k udržitelnosti v oblasti cestovního ruchu, včetně gastronomického.

Cíl a teoretická východiska

Pojem regionální rozvoj je charakteristický pro růst socioekonomického a environmentálního rozvoje. Dále se orientuje na konkurenceschopnost konkrétních oblastí s cílem zvýšit úroveň života obyvatel. Na podpoře regionálního rozvoje se podílí více institucí, lze hovořit o tom, že regionální rozvoj je průřezovým a víceoborovou oblastí.

Cestovní ruch odráží ekonomický rozvoj regionu, a proto je nutné propojovat plány regionálního rozvoje s cestovním ruchem. Ať už pozitivní nebo negativní dopady cestovního ruchu se projevují v

oblasti ekonomické, sociální a environmentální. Udržitelný cestovní ruch [Swarbrooke,1998:14] představuje takový cestovní ruch, který splňuje potřeby turistů, průmyslu cestovního ruchu, aniž by byla ohrožena schopnost budoucích generací uspokojovat své vlastní potřeby. Cestovní ruch je přínosným, ale na druhé straně také negativně ovlivňuje okolní oblasti lidské společnosti. Udržitelný turismus propojuje tři oblasti. První je životní prostředí, druhá se týká socio-kulturní oblasti a třetí oblastí, které se dotýká udržitelný turismus je ekonomické prostředí. Produkty, nabízené v oblasti cestovního ruchu v rámci udržitelného turismu by měly být v souladu se životním a kulturním prostředím v takovém měřítku, aby z nich společnost měla užitek, ale ne na úkor životního prostředí. Udržitelný turismus [Binek,2008:125] je v dnešní době jako důležitý termín používaný nejen v oblasti rekreačních aktivit, ale i v rámci měkkých forem ekoturismu. Dynamická nárůst byl v posledních letech zaznamenán v oblasti ekoturismu. Gastronomický cestovní ruch, někdy je také nazývaný jako gurmánský cestovní ruch, anebo gastroturistika. Řadíme jej ke specifickým formám cestovního ruchu. Jak již název napovídá, jedná se o ochutnávku kulinářských specialit daného regionu. Gastroturismus nenabízí účastníkům pouze ochutnávku specifických pokrmů, ale orientuje se také na poznávání kultury a regionů z pohledu stravování. Produkty jsou nabízeny se specifickými vlastnostmi dané lokality, ať již to je samotné složení pokrmu nebo kultury stolování dané oblasti. Gastroturismus vytváří příležitosti pro rozvoj cestovního ruchu zejména ve venkovských oblastech, kde je většinou doplňován agroturistikou.

Regionální potravina je charakterizována jako potravina, která je vypěstována, vyprodukována v daném regionu [Canavari, 2011:37]. Regionální potravina má za cíl rozvíjet malé a střední podniky, zaměřující se na výrobu z tradičních tuzemských surovin. Dále bere v potaz sílící zájem o kvalitní potraviny. Pod záštitou Ministerstva zemědělství vznikla soutěž Regionální potravina již v roce 2010 [MZe, 2010]. Označení Regionální potravina (RP) je udělováno jen těm nejlepším a nejkvalitnějším zemědělským, ale i potravinářským výrobkům v kraji.

Metodika

Na základě teoretických východisek bylo připraveno terénní šetření. Kvantitativní šetření pomocí dotazníkového šetření bylo zaměřeno na postoje a názory spotřebitelů regionální potraviny ve spojení s cestovním ruchem v Jihočeském kraji. Standardizovaný dotazník byl využit pro terénní sběr potřebných dat. Zjištěná data byla analyzována na základě matematicko-statistických metod. Kvalitativní šetření pomocí polostandardizovaných rozhovorů probíhalo u producentů oceněných regionálních potravin ve smyslu zjištění přínosů regionální potraviny pro rozvoj jejich podnikatelské činnosti i z pohledu regionálního rozvoje v rámci rozvoje cestovního ruchu.

Výsledky

Kvantitativní šetření pomocí dotazníkového šetření bylo zaměřeno na postoje a názory spotřebitelů regionální potraviny ve spojení s cestovním ruchem v Jihočeském kraji. Pro účely zpracování terénního šetření byly stanoveny výzkumné otázky a hypotézy ověřující závislost mezi vzděláním respondentů a nákupem regionálních potravin. Výzkumné otázky: O Regionální potravině se nejvíce respondenti dozvěděli z tisku. Více jak polovina dotázaných zná alespoň jednu Regionální potravinu nebo jednoho výrobce RP Jihočeského kraje. Gastronomický cestovní ruch na území Jihočeského kraje je mezi dotazovanými málo vyhledáván. Respondenti dávají přednost jiné formě trávení volného času v kraji. Stanovené hypotézy pro ověření závislosti kvalitativních znaků: Existuje závislost mezi znalostí Regionální potraviny a jejím nákupem? Existuje závislost mezi nejvyšším dosaženým vzděláním a spokojeností respondent s nabídkou RP na trhu? Celkem bylo osloveno 200 respondentů, z toho 28 odmítlo se šetření zúčastnit. Celkem tedy bylo získáno172 odpovědí. Ženy (115) převažují nad muži (57). Tento výsledek může být ovlivněn zpravidla tím, že ženy chodí vice nakupovat potraviny než muži. Věková struktura u respondentů byla při prováděném šetření různorodá. Nejvíce se jednalo o respondenty ve věku 30 až 40 let (zastoupení 59 respondentů), dále druhou nejpočetnější skupinou byli respondenti ve věku 41 až 59 let (54 respondentů). Třetí skupiny tvořili oslovení respondenti ve věku 18 až 29 let (41 respondentů). Poslední nejméně početnou skupiny lidé nad 60 let

věku (18 osob). Respondenti podle vzdělání byli v sociologickém výzkumu v následujícím zastoupení: základní vzdělání 35 respondentů tj. 20,4 %, střední vzdělání s maturitou uvedlo 54 dotazovaných osob tj. 31,4 % respondentů. Střední vzdělání s výučním listem uvedlo 41 respondentů tj. 23,8 %. 42 respondentů uvedlo jako své nejvyšší dosažené vzdělání vysokoškolské vzdělání, což představuje z celkového počtu navrácených dotazníků 24,4 % respondentů. Ekonomická aktivita respondentů byla v následujícím zastoupení: viz následující tabulka: pracující (114), mateřská/rodičovská dovolená (21), důchodce (14), student (10), nezaměstnaní (9), jiná (4). Nejčastěji zmiňovaným kritériem při výběru potravin je cena, dále kvalita a na třetím místě je původ. Dotazník byl konstruován tak, aby bylo možné vyhodnotit i respondentovo podvědomí o regionálních potravinách (RP) a vztahu k cestovnímu ruchu Jižních Čech. Respondenti nejčastěji spojují RP a regionální potraviny s regionálním původem a místní výrobou. Druhé nejčetnější zastoupení bylo v odpovědích podpora místních podnikatelů, výrobců. Třetí odpovědí byly oceněné kvalitní potraviny a poslední odpověď byla odlišnost od ostatních regionů a jejich specifičnost. Dominujícím zdrojem, ze kterého se respondenti dozvěděli o existenci regionálních potravin patřil tisk, další nejčetnější odpověď byla přímo u prodejce, kde byly informace poskytnuty přímo prodejcem. Tímto byla potvrzena výzkumná otázka č. 1. Velký význam na podporu regionu kladou i místní reklamní média, která se snaží dostat do podvědomí respondentů existence originální potraviny jejich region. Nejčastější odpověď respondentů kde se setkali s regionální potravinou byla v supermarketu, na druhém místě převažovaly farmářské trhy a na třetí příčce byl teprve hypermarket. Příznivý výsledek otázky č. 12 potvrdil výzkumnou otázku č. 2, že respondenti znají výrobce oceněné Regionální potraviny nebo obecně regionální potraviny. S ohledem na omezenou kapacitu rozsahu příspěvku bude výpočet uveden pouze pro prvé testování hypotézy, obdobně lze vypočítat i testování k druhé vymezené hypotéze. Existuje závislost mezi znalostí Regionální potraviny a jejím nákupem? Ke zjištění zda existuje závislost mezi znalostí RP a jejím nákupem se použije x2 test pro nezávislost (1). Rozsah souboru je vyšší než 40 tj. Rozsah testovaného souboru je 172 respondentů (Tab.1). H0 Mezi uvedenými znaky neexistuje závislost tj. Mezi znalostí RP a jejím nákupem neexistuje závislost. H1 Mezi uvedenými znaky existuje závislost tj. Mezi znalostí RP a jejím nákupem existuje závislost (2).

Tab. 1: Asociační tabulka

Znalost RP	Nákup RP		Celkem
	Ano	Ne	
Ano	133	22	155
Ne	7	10	17
Celkem	140	32	172

Zdroj: vlastní terénní šetření

$$x^2 = \frac{n\,(ad-bc)^2}{(a+b)\,(a+c)\,(b+d)\,(c+d)} = \frac{172\,(1330-154)^2}{17\times140\times32\times172} = 18{,}16 \qquad (1)$$

V tabulkách je uvedena kritická hodnota x20,05=3,841x2> x20,05 18,16>3,841 H0 je zamítnuta a je přijata alternativní hypotéza H1

Pro určení závislosti použijeme koeficient asociace $|V| = \sqrt{\frac{x^2}{n}} = \sqrt{\frac{18{,}16}{172}} = 0{,}32$ (2)

Závislost mezi proměnnými je přímá středně závislá.

Existuje závislost mezi spokojeností s nabídkou RP na trhu a nejvyšším dosaženým vzděláním? Pro ověření této hypotézy je důležité vzít v úvahu to, že se toto ověření bude týkat pouze 140 respondentů, jelikož 32 respondentů uvedlo, že nenakupují RP a tudíž jsou z tohoto sledování vyloučeni.H0 Mezi spokojeností s nabídkou RP na trhu a nejvyšším dosaženým vzděláním neexistuje statisticky významná závislost. H1 Mezi spokojeností s nabídkou RP na trhu a nejvyšším dosaženým vzděláním existuje statisticky významná závislost. Mezi spokojeností s nabídkou RP na trhu a nejvyšším

dosaženým vzděláním existuje statisticky významná závislost, kterou lze označit za mírnou nebo-li také nazývanou střední závislostí.

Regionální potravina "Chutná hezky - Jihočesky je orientováno více na propagaci produktů Jihočeského kraje. Místní producenti se snaží o zachovávání původních tradičních receptur a zpracovávání místních surovin lze toto klidně označit jako kulinářské dědictví. Už jen umístění jejich výroben na území Jihočeského kraje je signálem, že tito producentci jsou také jihočeskými zaměstnavateli. Oslovení producenti se do budoucna budu nadále snažit být úspěšní v nejrůznějších oceněních a tím zachovávat jihočeské potraviny a další potravinářské produkty konkurenceschopné, ale hlavně tradiční a regionální. Udržení této vize však s sebou přináší i jednotlivá úskalí, týkající se původu potravin. Suroviny používající se na výrobu produktu by měly výhradně pocházet z daného regionu a i tady být zpracovávány. Toto kritérium může do budoucna pro některé výrobce představovat i značné úskalí.

Diskuse

Venkovské malé oblasti se stoupající nezaměstnaností nejsou pro mladé lidi perspektivní oblastí – ti odcházejí za prací do jiných míst a tím dochází k odlivu pracovních sil z regionu. V celém kraji je ve snaze podporovat tradiční malovýrobu, rodinné farmy a venkovskou turistiku. Propagace regionálních produktů je jistou formou jak zvýšit atraktivnost regionu. Produkty pocházející z místní produkce jednak zviditelňují region, nabízejí turistům a návštěvníkům opravdu něco typického z daného regionu.

Závěr

Cestovní ruch zlepšuje i životní úroveň obyvatelstva, jelikož daně podnikatelských subjektů jsou využívány také na místní infrastrukturu a služby. Cestovní ruch napomáhá vytvářet a udržovat pocit sounáležitosti s místním přírodním, kulturním a i gastronomickým dědictvím. Oblast cestovního ruchu je velmi dynamicky se rozvíjejícím odvětvím, kdy je třeba turistům a návštěvníkům nabízet pouze takové produkty, o které bude zájem. S cílem oživení domácího cestovního ruchu jsou pořádány nejrůznější kulturní a jiné akce. Mnohdy je samotným zážitkem pro turisty a návštěvníky samotná výroba. Exkurze do výroben ochutnávkou jsou také turistickým lákadlem. Podnikatelské aktivity nejen v oblasti produkce lokálních produktů, ale i ostatních oblastech obchodu a služeb jsou generátorem zisku pro daný region. Jen prosperující region může lépe uspokojovat své rezidenty i nerezidenty. Lepším uspokojováním potřeb tak dochází k regionálnímu rozvoji v oblasti ekonomické, kulturní, sociální aj. Povětšinou se také jedná o přeshraniční spolupráci mezi regiony, čímž dochází k výměně informací mezi regiony nejen v rámci regionálního rozvoje.

Podpora a poděkování

Poznatky uváděné v příspěvku vyplynuly z řešení projektu IGA PEF ČZU v Praze č. 20151051 „Občanský aktivismus a jeho projekce do místního politického života ".
Poděkování také patří paní Tomanová za vstup do prostředí spojené s regionální potravinou Jihočeského kraje.

Shrnutí:

Regionální potravina zaručuje čerstvost, kvalitu, ale především specifukuje daný region. Rozvíjející se gastronomický cestovní ruch představuje nezanedbatelný zdroj ekonomického a sociálního rozvoje pro region. Cíl článku je zaměřen na význam regionálních potravin z pohledu přínosů pro cestovní ruch, samotné producenty i spotřebitele regionálních potravin a především jako rozvojový potenciál regionu.

Literatura:

BINEK, J. a kol.: Průmysl cestovního ruchu. Praha: MMR ČR, 2008. ISBN 978-80_87147-06-1.
CANAVARI, M.: Food Supply Networks. Wallingford: CABI Publishing. 2011. ISBN 1845936388.

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ ČR. Regionální potravina. Značka Regionální potravina oceňuje ty nejlepší výrobky z každého kraje. [online]. 2010 [cit. 2014-09-29]. Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/regionalni-potraviny/o-projektu/

SWARBROOKE, J.: Sustainable *tourism management*. Oxon: Cabi Publishing,1998. ISBN 085199314 1.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Pavla Varvažovská, Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchdol, Česká republika (Katedra humanitních věd), varvazovska@pef.czu.cz

Doc. Ing.Marie Prášilová, CSc., Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchdol, Česká republika (Katedra statistiky), prasilova@pef.czu.cz

Mapování alejí a stromořadí a jejich průmět v plánovací praxi (případová studie: okres Brno-venkov)

Mapping of alleys and its reflection within planning practice (case study: Brno-venkov district)

Hana Vavrouchová, Veronika Stodolová.

Abstrakt:

Evropská krajina je spoluurčována četnými liniovými krajinnými prvky. Zvláštní pozornost zaslouží aleje a stromořadí. V současné době je vytvářena národní databáze právě těchto prvků. Většina území České republiky je již zmapována, aktuálně je mapováno území Jihomoravského kraje. Metodika mapování je založena na přístupu Dušek, Klemensová (2015). Příspěvek prezentuje dílčí výsledky mapování týkající se území okresu Brno-venkov. Mapovací práce provedli studenti Mendelovy univerzity v Brně v průběhu letního semestru 2016. Výsledky mapování jsou průběžně publikovány jako samostatné tematické vrstvy v rámci národní databáze INSPIRE.

Klíčová slova:

klíčové slovo, klíčové slovo, klíčové slovo, klíčové slovo

Abstract:

European landscape character is co-determined by numerous green line elements – hedgerows. We can point out its specific appearance – the alleys. The national complex database of alleys is currently created. The major part of the territory of the Czech Republic is mapped out, just now the field works is going on in South Moravia Region. Mapping out of alleys is based on the methodology Dusek, Klemensová (2015). Paper presents the partial results concerning Brno-venkov district. The mapping works ware done by students of Mendel University in Brno within summer semester 2016.

The results of mapping work are continuously publicised as an individual thematic layer in frame of Public Administration Portal (INSPIRE managed by Ministry of the Environment of Czech Republic according to Act No. 123/1998 Coll., on access to environmental information; geoportal.gov.cz).

Key words:

alley/avenue of trees, landscape value, landscape mapping, spatial planning

Úvod

Charakter evropského krajinného prostoru je spoluurčován četnými přírodními liniovými prvky. Zvláštní pozornost zaslouží jejich specifická podoba – aleje a stromořadí. Tyto prvky jsou dle platné české legislativy považovány za hodnoty krajiny, i když zde nejsou vyjádřeny v explicitní formě. V první řadě je potřeba vyjasnit terminologický a legislativní kontext alejí a stromořadí včetně jejich ochrany. V České republice se v případě alejí nejedná o legislativní pojem, jejích definici je však možné dovodit z legislativně vymezeného pojmu *stromořadí.* Stromořadí je definováno (vyhláška č. 189/2013 Sb., o ochraně dřevin a povolování jejich kácení), jako souvislá řada nejméně 10 stromů s pravidelnými rozestupy. V tomto kontextu můžeme aleje definovat jako dvě či více takovýchto linií. Dalším předpokladem pro vymezení alejí je její souvztažnost k cestě jakékoliv úrovně.

V současné době je vytvářena národní databáze těchto prvků. Většina území České republiky je již zmapována, aktuálně je mapováno území Jihomoravského kraje (posledním nezmapovaným územím je Kraj Vysočina). Metodika mapování je založena na přístupu Dušek, Klemensová (2015). Pro toto území je metodika dále doplněna o komparativní analýzu historické lokalizace v první polovině 19. století (na základě map II. vojenského mapování) a o zhodnocení krajinotvorné funkce v kontextu celkové kompozice krajiny.

Příspěvek prezentuje dílčí výsledky mapování týkající se území okresu Brno-venkov. Mapovací práce provedli studenti Mendelovy univerzity v Brně v průběhu letního semestru 2016. Výsledky mapování jsou průběžně publikovány jako samostatné tematické vrstvy v rámci národní databáze INSPIRE.

Obecný kontext

Aleje a stromořadí představují významný prvek v krajině s ohledem na plnění celé řady funkcí. V odborné literatuře jsou tyto prvky nejčastěji sledovány v souvislosti s jejich agroklimatickou a protierozní funkcí. Např. Tamang, B. et all. (2010), Spáčilová, B., Středová, H. (2014), Mužíková, B. et all. (2013), Gromke, Ch., Ruck, B. (2012).

Častá je též souvislost plnění hygienické funkce (např. Gromke, Ch., Blocken, B., 2015).

Ve spojení s prostorovým plánováním a krajinářskou hodnotou jsou aleje v zahraniční literatuře zmiňovány jen velmi sporadicky. Aleje a stromořadí jsou zde ovšem spíše s ohledem na globální územní rozvoj spojovány zejména s urbánním prostředím, zásadním aspektem je pak korelace mezi sociálními preferencemi obyvatel a lokalizací alejí. Jde zpravidla o studie potvrzující tuto vazbu, tedy výraznou preferenci obyvatel k prostorům s výsadbou stromořadí a alejí (např. Seymour, M., 2009; Newell, J. P. et all., 2013; Seymour, M. Trindle, T. B., 2015; Moreira, et all., 2016).

Pro účely akceptace alejí a stromořadí jako významných krajinotvorných prvků v rámci prostorového plánování (na bázi ochrany, péče a zakládání nových prvků) je v první etapě nutné provést pečlivou dokumentaci stávajícího stavu včetně kvalitativní evaluace jednotlivých prvků. V geograficky odlišném prostředí se podobně zaměřeným výzkumem zabývá např. Nagendra, H., Gopal, D. (2010), česká iniciativa tak zůstává spíše ojedinělá. V české prostředí se problematice věnuje na populárně naučné úrovni zejména Klemensová (Dušek, Klemensová, 2015) a na vědecko-výzkumné bázi Hendrych (2010, 2015 ad.), jehož oblastí zkoumání jsou především Čechy.

Ochrana alejí v České republice

Jak již bylo naznačeno, aleje jsou považovány v plánovacím procesu za hodnoty krajiny. Jejich ochrana je garantována několika způsoby. Nejčastější formou (a také s největším územním dosahem) je ochrana na základě zákona 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny (ve znění pozdějších předpisů) a to ve formě ochrany *památných stromů* (a jejich skupin) a ve formě obecné územní ochrany (*registrované významné krajinné prvky*).

V České republice je evidováno okolo 280 prvků, které lze považovat za aleje a stromořadí a jsou chráněny jako památné stromy (s celkovým počtem okolo 18 600 kmenů). Většina těchto prvků je lokalizována ve Středočeském kraji a Kraji Vysočina. Ve Středočeském kraji je také lokalizován největší počet alejí a stromořadí, které čítají 100 a více kmenů a také nejdelší alej s celkovým počtem stromů 542. Podrobněji viz Tabulka.

Druhou méně běžnou formou ochrany je státní památkové péče v kontextu ochrany kulturních hodnot (zákon 20/1987 Sb., o státní památkové péči). V Národním ústředním seznamu kulturních památek České republiky je evidováno pouze 5[61] alejí jako samostatných prvků. Je však nutné připustit, že další aleje jsou součástí chráněných areálů zámeckých parků.

Tyto hodnoty jsou také zohledňovány v rámci územního plánování v územně analytických podkladech, právě však ve formě chráněných hodnot (nikoliv veškeré aleje a stromořadí).

Na druhé straně, v rámci koncepčních dokumentů nejsou tyto liniové prvky akcentovány dostatečným způsobem (viz následující podkapitola).

[61] Mimo území okresu Brno-venkov.

Tabulka: Aleje a stromořadí chráněné jako památné stromy a jejich skupiny v České republice

území	počet prvků	počet kmenů celkem	100 kmenů a více
Praha	2	32	0
Jihočeský kraj	27	1519	4
Jihomoravský kraj	26	1010	2
Karlovarský kraj	12	850	2
Královéhradecký kraj	15	570	2
Liberecký kraj	13	847	2
Moravskoslezský kraj	5	544	2
Olomoucký kraj	7	387	1
Pardubický kraj	17	1976	5
Plzeňský kraj	26	2371	11
Středočeský kraj	62	3928	7
Ústecký kraj	12	549	2
Kraj Vysočina	47	3186	12
Zlínský kraj	12	840	3
okres Brno-venkov	**5**	**233**	**1**

Zdroj: Ústřední seznam ochrany přírody České republiky, stav k roku 2016; vlastní zpracování.

Aleje a stromořadí v zásadách územního rozvoje

Jak již bylo řečeno, aleje a stromořadí představují prvky, které dotvářejí charakter evropské krajiny. V kontextu české krajiny jde o poměrně častý funkční a estetický prvek. V této souvislosti není nezajímavé se zaměřit na míru zohlednění alejí a stromořadí při určování *cílových charakteristik krajiny* (CCHK). Dle Evropské úmluvy o krajině[62] představují CCHK (v originále úmluvy *Landscape quality objective*) oficiální formulaci cílového stavu krajiny po konzultaci s místním obyvatelstvem.[63] Článek 6 oddíl D EÚoK deklaruje závazek členských států tyto cílové charakteristiky definovat pro vymezené a hodnocené krajiny. Cílové charakteristiky krajiny jsou pak dle stavebního zákona (zákon 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu – ve znění pozdějších předpisů) obligatorní součástí *Zásad územního rozvoje* každého kraje. Pro každý kraj jsou tedy již CCHK formulovány a s výjimkou Jihomoravského kraje jsou závazným podkladem pro plánovací praxi.

Potřebu precizní definice cílových charakteristik krajiny pro rozhodování a plánovací praxi zdůrazňuje např. Selman (2012) či publikace Council of Europe (2006). Cílové charakteristiky ve vazbě na typologii krajiny nacházejí také uplatnění v dalších souvisejících vědních disciplínách, příkladem můžeme uvést oceňování krajiny ve smyslu hledání ekonomické hodnoty krajiny (Heide, Heijman 2013).

Z analýzy jednotlivých zásad územní územního rozvoje vyplývá, že v komplexním pohledu území České republiky nejsou zkoumané prvky za základní determinant a cílovou charakteristiku krajiny považovány. Většina zásad aleje a stromořadí buď vůbec nezmiňuje (Královéhradecký kraj, Zlínský kraj, Ústecký kraj, Středočeský kraj a hl.m. Praha) či jen v souvislosti s prostým popisem přítomných hodnot na území kraje (Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Karlovarský kraj,

[62] Rada Evropy. European Landscape Convention (Evropská úmluva o krajině). ETS No. 176. http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/176htm; český text: http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/$FILE/OZV_cesky_text_EUoK_20122220125.pdf 3/5/2013, 2000.

[63] Článek 1, písmeno c EÚoK: "*cílová charakteristika krajiny" znamená přání a požadavky obyvatel týkající se charakteristických rysu krajiny, v níž žijí, formulované pro danou krajinu kompetentními veřejnými orgány;*

Liberecký kraj a návrh zásad územního rozvoje Jihomoravského kraje). Za cílovou charakteristiku jsou pak aleje a stromořadí považovány v Kraji Vysočina, v Jihočeském a Pardubickém kraji. Zásady územního rozvoje Jihočeského kraje lze v tomto ohledu považovat za nejpropracovanější, zejména s ohledem na začlenění také do koncepční části. Je zde explicitně uvedena priorita kraje vysazovat aleje a pečovat o stávající prvky.

Metodika

Základem mapování alejí byla metodika dle Duška a Klemensové (2015). Mapované parametry této metodiky lze rozdělit do dvou základních skupin:

1) kvantitativní data (počet kmenů v řadě, délka aleje/stromořadí, výška průměrného kmene, rozestup jednotlivých kmenů a jednotlivých řad, obvod průměrného kmene),

2) kvantitativní data (lokalizace v zástavbě/volné krajině, druhy zastoupených dřevin, výskyt podrostu, stupeň ochrany, tvar, úplnost aleje/stromořadí a zdravotní stav, způsob výsadby ve vazbě na bezpečnost silničního provozu).

Mapování alejí v celém okrese Brno-venkov provedli velmi odpovědně studenti Agronomické fakulty Mendlovy univerzity v Brně v průběhu letního semestru 2016 v rámci studia předmětu Obnova venkova.

Území okresu Brno-venkov je vymezeno správními obvody 187 obcí, pro území všech těchto obcí byly aleje a stromořadí evidovány včetně vyhotovení fotodokumentace. Okres Brno venkov patří k územně větším okresům vymezených v rámci České republiky, jeho rozloha je 1499 km^2.

Obrázek: Okres Brno-venkov v rámci Jihomoravského kraje a České republiky

Zdroj: wiki

Území okresu je značně diverzifikované, nadmořská výška variuje od 180 m n. m. po 550 m n. m. Z hlediska řešené problematiky je podstatná její lokalizace ve srážkovém stínu Českomoravské vrchoviny a její symptomatický projev ve formě sušší oblasti.

Výsledky – stručné shrnutí

Na území okresu Brno-venkov bylo studenty zmapováno celkem **718 prvků,** největší počet prvků se nachází na území správního obvodu obce s rozšířenou působností Tišnov. Ve velké většině se jedná o stromořadí, prvek s označením **alej** byl zaznamenán ve **274** případech. **Většina** prvků se nachází **ve volné krajině**, 266 prvků je situováno v zástavbě. Nejdelší alej měří téměř 2 800 m (Vratislávka).

Obr. 2: Ovocná alej kopírující silnici Ždírec-Vratislávka-Borky

Zdroj: Maxiánová, 2016.

Nejpočetnější je březová alej (382 a 418 kmenů na jedné a druhé straně) v Těšanech. Možné je též zmínit nově založené stromořadí v Pasohlávkách kopírující cyklostezku z obce směrem k Pavlovským vrchům (308 kmenů).

Obr. 3 a 4: Aleje v Rosicích a v Předklášteří

Zdroj: Nykrmajerová, 2016/ Machová, Mezerová, Melichárek, Čermáková, 2016.

Z historického hlediska jsou nejhodnotnějšími prvky lipová alej v Rosicích, kterou lze zároveň považovat za jednu z nejstarších, dále lipová alej Na Hrádku (Tišnov) a lipová alej v Předklášteří

Nejstarší stromy lze kromě Rosické aleje nalézt např. v Tišnově s průměrným objemem kmenů lípy v prsní výšce 300 cm (chráněné dle § 46 zákona o ochraně přírody a krajiny), taktéž lipová alej v Šerkovicích a Říčkách dosahuje objemu v prsní výšce až 350 cm. V obci Šerkovice dále v rámci topolové aleje nalezneme objem kmene až 500 cm. Obrazem viz obr.5-8. Dalším příkladem je topolová alej v Rajhradě u rybníku u Staré pily (až 420 cm). Jedna čtvrtina prvků má obvod kmene do 50 cm včetně, což svědčí o hojné nové výsadně.

Největší počet alejí a stromořadí (celkem 340 prvků) tvoří listnaté okrasné stromy (nejčastěji lípa a ořešák), o něco méně připadá na ovocné stromy (téměř 300 prvků, nejčastěji třešeň a švestka). Ostatní prvky jsou tvořeny zejména kombinací ovocných a listnatých stromů, zřídkakdy pak jehličnany.

Zdravotní stav hodnotili studenti u téměř poloviny prvků známkou 2 (dobrý zdravotní stav), téměř třetina prvků byla hodnocena známkou 1 (výborný zdravotní stav). Pouze u deseti alejí a stromořadí byl stav hodnocen jako katastrofální (známka 5). Převažují aleje, které lze hodnotit jako úplné (bez další potřeby jejich doplnění). Z hlediska bezpečnosti silničního provozu lze převážnou většinu prvků hodnotit jako nekonfliktní. Převažují aleje a stromořadí, jejichž výsadba je prováděna až za drenážním příkopem (zejména u frekventovaných komunikací).

Obr. 5: Tišnov – na Hrádku u hřbitova

Zdroj: Machová, Mezerová, Melichárek, Čermáková, 2016

Obr. 6: Ivančice - Pod Křivánkovým kopce

Zdroj: Veselá, 2016.

Obr. 7: Šerkovice

Zdroj: Heralová, 2016.

Obr. 8: Říčky

Zdroj: Korčáková, 2016.

Shrnutí

Závěrem lze na úrovni případové studie konstatovat, že území okresu Brno-venkov je v rámci evidence alejí a stromořadí zmapováno v celém rozsahu včetně pořízení dokumentace. Terénní práce byly studenty odvedeny skutečně odpovědně a v budoucnu lze považovat podobné prakticky využitelné aktivity za perspektivní pro integraci do výuky. Výsledky pořízené studenty byly předány k převedení vstupních dat do podoby samostatné vrstvy národní databáze INSPIRE. Práce na mapování zbylých okresů Jihomoravského kraje dále pokračují.

V komplexním pohledu je tématika alejí a stromořadí opomíjenou tématikou. Zejména na koncepční úrovni územního plánování, která je pro tyto prvky (pro jejich ochranu, zakládání a péči) zásadní. Změna legislativy (zejména na úseku územního plánování) je nutná.

Důležité je zdůraznit potenciál alejí a stromořadí v dalším rozvoji regionů a to zejména formou dalšího rozvoje cestovního ruchu (např. návrhem cyklistických tras kopírujících významné aleje), zvyšováním atraktivity území pro bydlení, rekreaci a vzdělávání in situ. S tím také souvisí apel na zakomponování problematiky lokálních alejí a stromořadí do výuky na místních školách.

Literatura:

Dušek, R. Klemensová, M. Metodika mapování alejí 2015. Arnika. 2015 14 s.

Gromke, Ch. Blocken, B. Influence of avenue-trees on air quality at the urban neighborhood scale. Part II: Traffic pollutant concentrations at pedestrian level. Environmental Pollution. Jan2015, Vol. 196, p176-184. 9p.

Gromke, Ch., Ruck, B. Pollutant Concentrations in Street Canyons of Different Aspect Ratio with Avenues of Trees for Various Wind Directions. Boundary-Layer Meteorology. Jul2012, Vol. 144 Issue 1, p41-64. 24p.

Heide van der, M. C, Heijman, W. The Economic Value of Landscapes. Routledge. 2013. 360 pp. ISBN 1135125112.

Hendrych, J. Aleje a stromořadí v kontextu klasické krajiny. Acta Pruhoniciana, 95: 123–138. 2010

Hendrych, J., Borský, J., Jech, D., Létal, A.et all. Metodika mapování, evidence, dokumentace, péče a ochrany významných alejí a jejich dřevin. Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. 2015. dostupné: https://www.researchgate.net/publication/280026089_MAPOVANI_PECE_A_OCHRANA_ALEJI_V_OBRAZU_KRAJINY_PRINCIPY_POSTUPY_A_METODY (Metodika certifikovaná osvědčením Ministerstva kultury ČR č. 71, Vydaným pod Č.j. MK 78246)

Moreira, T. C. L.; de Oliveira, R. C., Amato, L. F. L.; Kang, Ch. et all. Intra-urban biomonitoring: Source apportionment using tree barks to identify air pollution sources. Environment International. May2016, Vol. 91, p271-275. 5p.

Mužíková, B. Středová, H., Rožnovský, J. Význam větrolamů v zemědělské krajině. Úroda. 2013. sv. 2013, č. 4, s. 86--89. ISSN 0139-6013.

Nagendra, H., Gopal, D. Street trees in Bangalore: Density, diversity, composition and distribution.Urban Forestry & Urban Greening. May2010, Vol. 9 Issue 2, p129-137. 9p. DOI: 10.1016/j.ufug.2009.12.005.

Newell, J. P., Seymour, M., Yee, T. Renteria, J., Longcore, T. et all. Green Alley Programs: Planning for a sustainable urban infrastructure? Cities. Apr2013, Vol. 31, p144-155. 12p. DOI: 10.1016/j.cities.2012.07.004.

Selman, H. P. Sustainable Landscape Planning. Routledge. 2012. 162 pp. ISBN 9781849712620

Seymour, M., Wolch, J., Reynolds, K. D., Bradbury, H. . Resident perceptions of urban alleys and alley greening . Applied Geography. Jul2010, Vol. 30 Issue 3, p380-393. 14p. DOI: 10.1016/j.apgeog.2009.11.002.

Seymour, M. Trindle, T. B. Use Dimensions of an Alley Revitalization Project. Landscape Research. Jul2015, Vol. 40 Issue 5, p586-592. 7p. ISSN 0142-6397

Spáčilová, B., Středová, H. Disputed recreational and ecological stabilization functions of selected windbreaks. In FIALOVÁ, J.,PERNICOVÁ, D. Public recreation and landscape protection - with man hand in hand?. 1. vyd. Brno: Vydavatelství Mendelovy univerzity v Brně, 2014, s. 85--91. ISBN 978-80-7375-952-0

Tamang, B., Andreu M.G., Rockwood, D. Microclimate patterns on the leeside of single-row tree windbreaks during different weather conditions in Florida farms: implications for improved crop production. Agroforestry Systems. 79(1, Sp. Iss. SI). MAY 2010. 111-122. 1572-968

Council of Europe. Landscape and sustainable development: challenges of the European Landscape Convention. Council of Europe. 2006. 213 pp. ISBN 9287159890.

Rada Evropy. European Landscape Convention (Evropská úmluva o krajině). ETS No. 176. http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/176htm; český text: http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/$FILE/OZV_cesky_text_EUoK_20122220125.pdf 3/5/2013, 2000.

Fotoarchiv studentů (databáze na vyžádání veřejnádání veřejná)

Kontaktní adresa autora:

Mgr. Ing. Hana Vavrouchová, PhD., Ústav aplikované a krajinné ekologie, Agronomická fakulta, Mendelova univerzita v Brně, hana.vavrouchova@mendelu.cz

Mgr. Veronika Stodolová, Ústav aplikované a krajinné ekologie, Agronomická fakulta, Mendelova univerzita v Brně, veronika.stodolova@mendelu.cz

Cocoa performance in the world's largest producers

Nahanga Verter

Abstract:

Historically, cocoa has been the mainstay of cultivating economies, especially in the western part of Africa, where the product is the primary source of exports and foreign earnings. Trade theories stress that nations should concentrate on producing and exporting commodities that they have relative factor endowments or a competitive advantage. Therefore, some cocoa cultivating countries (i.e. Cote d'Ivoire, Ghana, Indonesia Cameroon and Nigeria) have taken the advantage to become the largest producers and exporters of cocoa beans in the world. Thus, the relevance of the crop to these nations cannot be overemphasised. Against this backdrop, this article assesses the performance of cocoa in some major cultivating and processing countries in recent years, using descriptive approaches. Both export specialisation and competitiveness indicators suggest that although most of the economies' performances have improved, some developed more than others regarding production, value addition and export indicators. Despite the fact that the performances of those countries slightly fluctuated and moved in different directions over the years, they remain competitive almost throughout the years under study. Nonetheless, cultivating countries have lagged behind in value addition. As a result, they are not the major exporters of processed cocoa commodities and the overall cocoa products in value. The government of both cultivating and processing countries, as well as partners, should create a conducive environment and market access to stimulating cocoa producers and traders for a sustainable production, trade and earnings in countries involved.

Keywords: comparative advantage, chocolate, market access, value added

Introduction

Trade theories stress that nations should concentrate on producing and exporting products that they have relative factor endowments (Heckscher, 1919; Ohlin, 1933) or competitive advantages (Grubel and Lloyd, 1971; Helpman and Krugman, 1986; Porter, 1990; Trefler, 1993). As postulated by trade theories, underdeveloped countries have concentrated on agricultural production for trade, which is recognised as the main driver of economic growth, employment generation and poverty reduction in countries that are ready to take advantage of their available resources. One of such agrarian cash commodities for foreign trade is cocoa.

Historically, cocoa has formed an integral part of the economy of cultivating economies, especially in the western part of Africa, where the commodity is the main source of exports and foreign earnings (Verter and Bečvářová, 2014; IMF, 2016; Verter, 2016). For instance, in 2015, cocoa accounted as the topmost source of export earnings in Cote d'Ivoire, accounting for over 57% of total exports. Cocoa also accounted as the second largest export earnings in Ghana and Cameroon with 26% and 17% of total exports respectively (ITC, 2016a). The product is also the highest source of non-oil export in Nigeria and Cameroon. Thus, the relevance of the crop to these nations cannot be overemphasised. Therefore, some cocoa cultivating countries (i.e. Cote d'Ivoire, Ghana, Indonesia, Cameroon and Nigeria) have taken the advantage to become the largest producers and exporters of cocoa beans in the world.

Sadly, even though the above countries are the largest cultivating countries, they are not the largest processors and exporters of processed cocoa products in the world. Also, as posited by the dependency theories, African producing countries, such as Nigeria and Cameroon broadly export primary cocoa and other commodities which they have abundant factor endowments (use mainly labour and materials) and import mostly processed food (i.e. chocolate) and

manufactured goods, which they do not have sufficient technology and know-how to processed or manufactured.

Studies by Rifin (2013); Okon and Ajene (2014); Verter and Bečvářová (2014); Verter (2016) show that Cote d'Ivoire, Ghana, Indonesia and Nigeria have a comparative advantage in producing and exporting cocoa beans in the world. They also argue that these nations have a competitive edge in the cultivating and exporting cocoa beans mainly because of the favourable climatic conditions in these regions. Consequently, they have taken the advantage by cultivating the crop for export as postulated by the traditional trade theories. Their analysis further signifies that free trade, world prices of cocoa beans and exchange rates have implications on production and export performance in the countries involved. Similarly, studies by the IMF (2016), shows that real government expenditure may extremely have consequences of the changes in revenues from cocoa exports in the major producing countries like Cote d'Ivoire.

Even though cocoa is an important agrarian product, which serves as the largest source of export earnings in some major producing countries, studies on the performance of the crop in countries in recent years is rather scanty, thus, this paper closes the gap. The aim of this article is to assess the cocoa performance in the major producing countries in recent decades, with more emphasis on the four West African producing countries (Cote d'Ivoire, Ghana, Nigeria and Cameroon).

Materials and methods

The statistical data for the study are obtained from the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD); International Trade Centre (ITC); and Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). The study assesses the level of export trade specialisation to determine the export performance of both primary and processed cocoa commodities in countries, using Trade Specialization Index (TSI), based on UNCTAD calculations, which is mathematically presented as follows:

$$TSI_{ji} = \frac{X_j^i - M_j^i}{X_j^i + M_j^i} \quad (1)$$

Where: TSI_{ji} is the index of trade specialization of economy j for goods i in a given period; i denotes the product or product bundle; j stands for the economy (nation or nation group); X_{ij} represents economy's j exports of goods i; and M_{ij} denotes economy's j imports of goods i. The range of values is between -1 and +1; the positive value signifies that an economy has net exports (thus, it specialises in the production of the particular product). Conversely, a negative value means that an economy, imports more than it exports (net consumption). TSI is also known as normalised trade balance by individual product because it measures the degree of specialisation in the production/consumption of goods through trade. Thus, the index could reveal the performance of trade in cocoa products, such as beans and chocolate.

Cocoa performance

The global production of cocoa beans rose to 4.6 million tonnes in 2013 from 1.2 million tonnes in 1961. This performance is recorded largely because of the high demand for the commodity in the importing economies, especially in the USA, Netherlands, Belgium, Germany, Canada, Malaysia and Turkey. Cocoa was grown on more than 10 million hectares worldwide (FAOSTAT, 2016). As shown in Fig. 1, Cote d'Ivoire is the largest cultivator of cocoa in the world in terms of area harvested just as the country is the largest producer of the product in raw quantity and values (beans). Nevertheless, the country is not the largest producer of the crop regarding yield per hectare (Fig. 2). This implies that Cote d'Ivoire is the largest producer of cocoa partly because of the country's farm size relative to other producers. Nonetheless, Irregular weeding, inadequate or untimely fertilizer application, unfavourable

weather, small-scale subsistence farms with high production costs, diseases and pests, lack of improved seeds have been identified as among the reasons for low yield per hectare and overall total output in the Africa (ITC, 2001; Verter, 2016) relative to South American producing countries (Fig. 2).

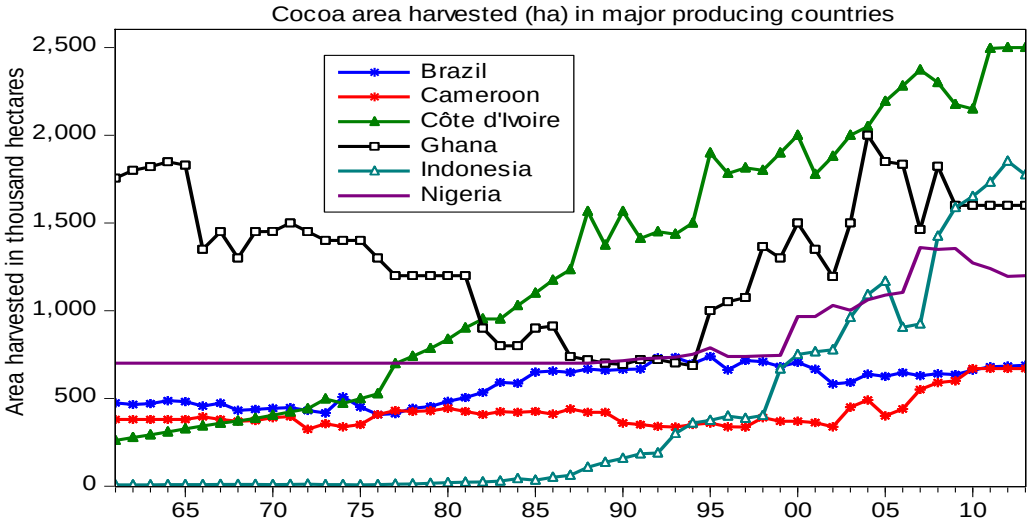

Fig. 1: Cocoa area harvested (ha, '000) in the main producing countries, 1961-2013

Source: Author's analysis based on FAOSTAT

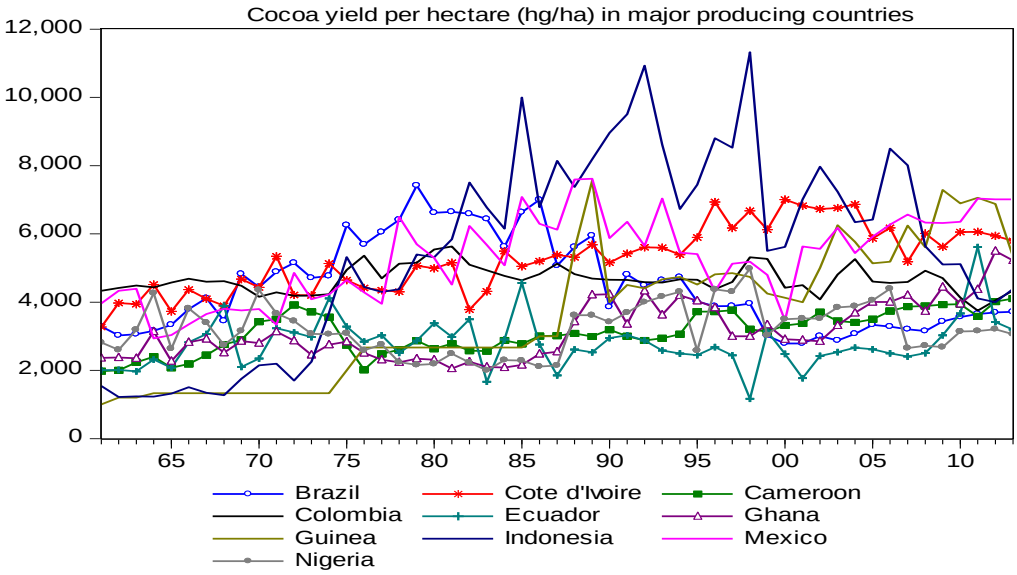

Fig. 2: Cocoa yield per hectare (hg/ha) in the main producing countries, 1961-2013

Source: Author's analysis based on FAOSTAT

Despite numerous challenges that cocoa farmers have faced from production to post-harvest, the crop is still among the major cash crops in Western Africa, where grown. The four top producers in the region also double as major producers in the world are Cote d'Ivoire, Ghana, Nigeria and Cameroon. Similarly, in 2013, Cote d'Ivoire Ghana, Nigeria, Cameroon were recorded as the first, second, fourth and fifth largest producers of cocoa beans in quantity, Indonesia (Asia) recorded as the third largest producer of the product in the world in the same period. The volume output of the product in these four African countries also dramatically rose from 816 thousand tonnes or accounting for 65% (Cote d'Ivoire 7%, Ghana 35%, Nigeria 17% and Cameroon 6%) of global output in 1961 to 3.1 million tonnes or accounting for 64% (Cote d'Ivoire 32%, Ghana 18%, Nigeria 8%, and Cameroon 6%) of global quantity output in 2013. This shows that cocoa production and positions of these countries have changed

significantly during the period under study. For instance, Cote d'Ivoire's market share sharply increased from 7% in 1961 to 32% of global production in 2013, overtook Ghana and has become the largest producer in the world since 1978.

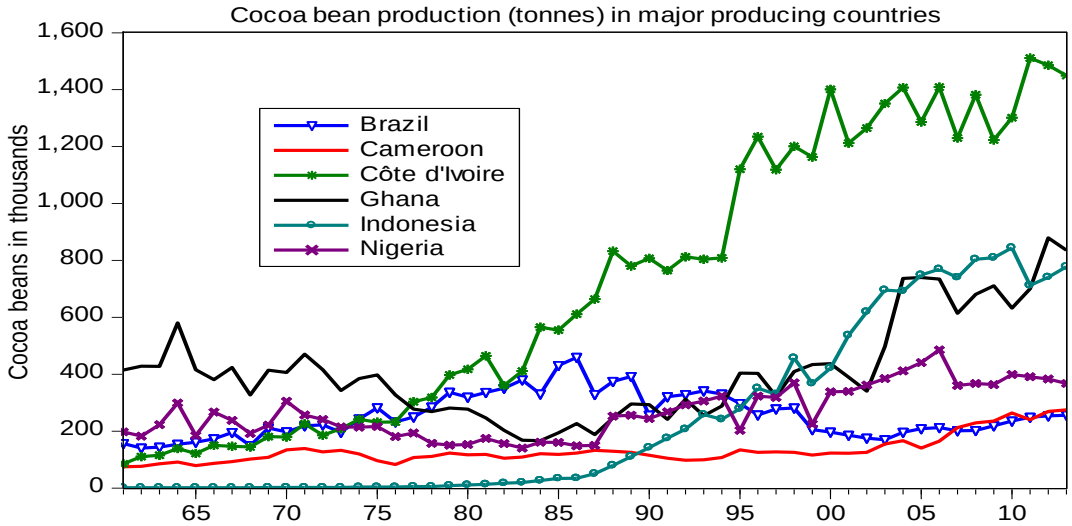

Fig. 3: Cocoa bean production (tonnes, '000) in major producing countries, 1961-2013
Source: Author's analysis based on FAOSTAT

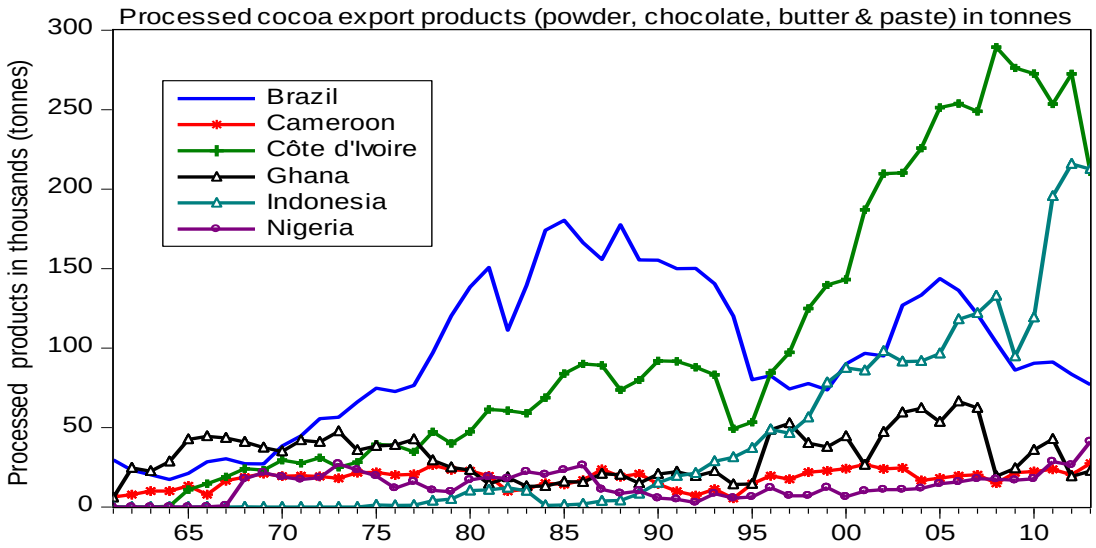

Fig. 4: Processed cocoa export (ha, '000) in the main cultivating nations, 1961-2013
Source: Author's analysis based on FAOSTAT

Similarly, global export also increased from 1.03 million tonnes in 1961 to 3.04 million tonnes in 2004, and then fluctuated and declined to 2.72 million in 2013 (FAO, 2015), but again rose to 3.4 million tonnes in 2015 (ITC, 2016b). The cocoa exports in Cote d'Ivoire has also slightly fluctuated in the same period under study. The quantity export increased from 122 thousand tonnes (85% of domestic output) in 1966 to 1.1 million tonnes (95% of domestic production) in 1999, and then fluctuated over the years and declined to about 814 (56% of domestic production) thousand tonnes in 2013. Cote d'Ivoire recorded an average year-over-year of 76% cocoa exports as a percentage of domestic production between 1965 and 2013 (Fig. 5). Similarly, an average of over 50% cocoa beans produced in Nigeria, Ghana and Cameroon have been exported within the period under study. Implying that there is a market access in cocoa products, albeit only in its primary form. It is also of great importance to emphasize that, part of the remaining cocoa beans, that are not exported are processed (in the form of butter, paste, powder and cake, chocolate), partly consumed locally, and the

remaining exported (Fig. 4), mostly within the producing countries' sub-regions. This shows these countries export more than 50% of annual domestic cocoa beans produced.

The Netherlands, Belgium, USA, Germany, Spain and Canada are the leading cocoa bean importing countries. Similarly, some of the key cocoa processing (chocolate) companies in the world are from these countries. Consequently, these countries have been the largest processors and exporters of chocolate and other food preparations containing cocoa products (Tab. 1)

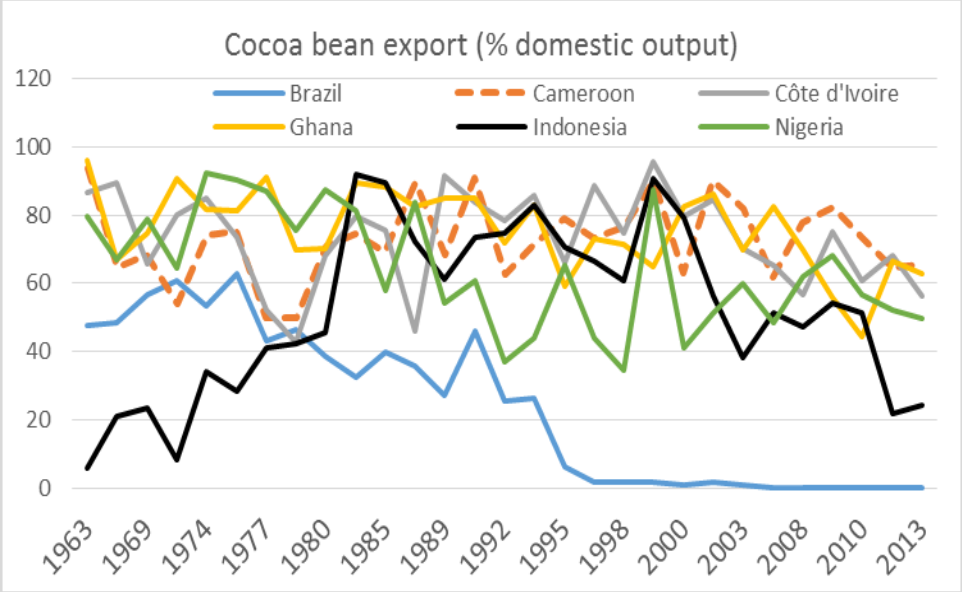

Fig. 5: Cocoa bean export (% domestic output), 1963-2013
Source: Author's analysis based on FAOSTAT

In global trade, these West African countries were also the largest exporters of cocoa beans between 1961 and 2013. For instance, the first (Cote d'Ivoire), second (Ghana), fourth (Nigeria) and fifth (Cameroon) largest exporters of cocoa beans in the world were from the region. Similarly, these nations' export performance also drastically rose from 753 thousand tonnes, accounting for 73% (Cote d'Ivoire 9%, Ghana 40%, Nigeria 18% and Cameroon 6%) of global export in 1961 to 1.7 million tonnes, accounting for 63% (Cote d'Ivoire 30%, Ghana 19%, Nigeria 7% and Cameroon 7%) share of world exports in quantity in 2013. On nation by nation, just as recorded in output, the export share of Cote d'Ivoire in the global market, remarkably increased from 9% in 1961 to 30% in 2013, while Nigeria and Ghana's exports reduced in the same period under review (Fig. 5). The quantity of cocoa beans exported in 2015 further shows some changes across countries. For instance, Cote d'Ivoire exported 1.3 million tonnes (or the second largest exporter), Ghana 662 million metric tonnes (or the second largest exporter), Cameroon 237 million metric tonnes (or the third largest exporter). Conversely, Indonesia and Nigeria declined from third and fourth in 2013 to become the thirteen and seventh largest exporters respectively in 2015 (Tab. 1).

Cocoa trade performance in value in the major producing countries shows Cote d'Ivoire as the largest exporter of cocoa beans in 2015 with $3.5 billion (or 35% share of global exports), followed by Ghana ($2 billion, or 20% share of global exports) and Cameroon ($673 million, or 8% of global exports). Surprisingly, Belgium recorded as the 5th largest exporter of cocoa beans with $531 million, while Nigeria recorded as the seventh largest exporter with $440 million (Tab. 1).

Tab. 1: Cocoa Trade Performance HS (US$ millions and %), 2015

Country	Industry	GR	Export (US$)	Import (US$)	Net trade (US$)	Export (% of total exports)	Export (% of world exports)	Export growth (%)	Import growth (%)	Net Trade*
Côte d'Ivoire	All industries	2	5,272.7	4.5	5,268.1	57.49	11.19	2	4	99.8
	Cocoa beans	**1**	3,504.2	0	3,504.2	38.20	34.68	-1	-	100.0
	Chocolate+	33	134.1	4.5	129.6	1.46	0.53	23	4	93.5
Ghana	All industries	5	2,759.5	7.7	2,751.8	26.14	5.86	-6	13	99.4
	Cocoa beans	**2**	2,019.7	0.02	2,019.7	19.13	20.0	-7	-50	100.0
	Chocolate+	99	0.79	7.7	-6.9	0.01	0.0	-48	15	-81.5
Cameroon	All industries	15	752.1	3.7	748.4	17.33	1.60	3	0	99.0
	Cocoa beans	**3**	673.8	0	673.8	15.53	6.67	5	-	100.0
	Chocolate+	65	2.3	3.6	-1 3	0.05	0.01	8	1	-22.1
Ecuador	All industries	71	812.4	29.6	782.8	4.43	1.72	9	2	93.0
	Cocoa beans	4	705.4	2.0	705.4	3.85	6.98	11	-	100.0
	Chocolate+	57	20.1	29.2	-9.1	0.11	0.08	2	2	-18.5
Belgium	All industries	4	3,346.6	2,363.6	983.0	0.84	7.10	3	4	17.2
	Chocolate+	2	2,697.7	678.6	2,019.7	0.68	10.56	1	2	59.8
	Cocoa beans	5	531.2	831.3	-300.1	0.13	5.26	16	4	-22.0
Netherlands	All industries	3	5,043.6	4,063.8	979.8	1.07	10.71	0	-1	10.8
	Chocolate+	3	1,766.9	1,115.3	651.6	0.37	6.92	2	4	22.6
	Cocoa beans	6	505.5	1,842.5	-1,336.9	0.11	5.00	-2	-4	-56.9
Nigeria	All industries	21	536.0	12.5	523. 4	1.05	1.14	-14	10	95.4
	Cocoa beans	7	439.7	0.0	439. 7	0.87	4.35	-16	-	100.0
	Chocolate+	113	0.36	12.5	-12. 1	0.0	0.0	-5	10	-94.4
Brazil	All industries	25	374.8	260.4	114.3	0.20	0.80	-3	0	18.0
	Chocolate+	3	90.9	170.9	-80.0	0.05	0.36	-9	15	-30.6
	Cocoa beans	23	21.0	33.3	-12.2	0.01	0.21	64	-22	-22.6
Germany	All industries	1	5,371.4	4,446.0	925.4	0.40	11.40	2	-1	9.4
	Chocolate+	1	4,333.8	2,318.6	2,015.2	0.33	16.97	2	3	30.3
	Cocoa beans	14	64.3	871.1	-806.8	0.0	0.64	12	-10	-86.3
Indonesia	All industries	11	1,307.8	293.8	1,014.0	0.87	2.78	-1	14	63.3
	Cocoa beans	13	115.0	169.7	-54.8	0.08	1.14	-34	28	-19.2
	Chocolate+	48	36.6	85.6	-49.1	0.02	0.14	-8	22	-40.2
Canada	All industries	10	1,399.2	1,502.9	-103.7	0.34	2.97	8	2	-3.6
	Chocolate+	8	1,352.2	964.6	387.6	0.33	5.29	9	3	16.7
	Cocoa beans	49	1.7	214.6	-212.9	0.0	0.02	-6	-1	-98.4

Source: Author's analysis based on ITC, 2016a

Notes: *Net Trade = (export-import)/ (export-import) * 100. All industries mean both processed and unprocessed cocoa products. GR stands or global ranking

Also, global competition and the seriousness of some producing economies may have caused the changes in the cocoa supply in the global markets as countries have taken over to become the dominant players in the sector, while others have taken a back seat within the period under study (Tab. 1 and Fig. 4-5). Even though locally processed cocoa export products, such as cocoa paste, butter, powder, cake and beverages have accounted for an insignificant percentage of the total output of cocoa beans in some countries, especially in African nations, it has been increasing in recent years. Interestingly, markets for the processed cocoa products also have been expanding over the last few years (Fig. 4). This development to some extent has provided the impetus for increased production, processing, value chain development and competitiveness in the sector.

On the contrary, in the export value of all industries (both raw and processed cocoa products), Germany recorded highest in 2015 with $5.4 billion (11.4% of world exports), followed by Cote d'Ivoire ($5.3 billion, or 11.2% of global exports), Netherlands ($4 billion), Belgium ($3.3 billion) and Ghana ($2.8 billion). Similarly, Germany is also the largest exporter of chocolate and food containing cocoa with $4.3 billion (17% of global exports), followed by

Belgium ($2.7 billion, or 11% of global exports), and the Netherlands ($1.8 billion, or 7% of global exports). This shows that the major producing countries (i.e. Nigeria, Cameroon and Ghana) are not the major exporters of processed cocoa products (Tab. 1). On the general note, the overall development suggests that the export performance of some countries has been impressive even though their global share fluctuates over time.

Tab. 2: Cocoa merchandise trade specialization index in cultivating and processing countries, 1995-2012

Economy	Product	1995	1997	1999	2001	2005	2007	2009	2011	2012
Brazil	Cocoa	0.85	0.64	0.07	0.47	0.46	0.18	0.05	0.29	-0.02
	Chocolate +	-0.48	-0.20	0.12	0.50	0.69	0.47	0.31	0.14	0.00
Cameroon	Cocoa	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
	Chocolate +	-0.24	-0.09	0.32	0.37	0.36	0.57	0.54	0.43	0.46
Canada	Cocoa	-0.86	-0.88	-0.79	-0.78	-0.84	-0.79	-0.84	-0.84	-0.83
	Chocolate +	0.00	0.08	0.11	0.20	0.21	0.13	-0.01	0.06	0.09
Côte d'Ivoire	Cocoa	1.00	1.00	0.99	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
	Chocolate +	0.74	0.85	0.74	0.82	0.95	0.92	0.93	0.90	0.85
Dominican Rep.	Cocoa	1.00	1.00	0.99	0.99	0.98	0.99	1.00	0.98	0.98
	Chocolate +	-0.71	-0.81	-0.78	-0.65	-0.69	-0.78	-0.74	-0.73	-0.70
Ecuador	Cocoa	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.99	1.00	1.00	1.00
	Chocolate +	-0.15	0.02	0.16	-0.09	-0.52	-0.59	-0.65	-0.20	-0.12
Germany	Cocoa	-0.57	-0.63	-0.76	-0.77	-0.71	-0.68	-0.57	-0.42	-0.45
	Chocolate +	0.21	0.18	0.13	0.17	0.28	0.34	0.36	0.32	0.33
Ghana	Cocoa	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.99	0.99	1.00
	Chocolate +	0.96	0.28	-0.18	0.33	0.15	-0.08	0.30	0.79	0.20
Indonesia	Cocoa	0.99	0.95	0.92	0.84	0.84	0.89	0.88	0.82	0.77
	Chocolate +	-0.12	0.16	0.75	0.38	-0.42	-0.13	0.08	0.06	0.01
Netherlands	Cocoa	0.12	0.21	0.11	0.10	0.15	0.18	0.08	0.16	0.09
	Chocolate +	0.43	0.37	0.36	0.38	0.32	0.31	0.31	0.32	0.34
Nigeria	Cocoa	1.00	0.99	0.97	0.97	0.96	1.00	0.99	0.00	0.30
	Chocolate +	-0.24	-0.90	-0.69	-0.73	-0.66	-0.10	-0.53	-0.90	-0.37
Togo	Cocoa	1.00	0.98	1.00	1.00	0.98	1.00	1.00	1.00	1.00
	Chocolate +	-1.00	-0.98	-0.96	-0.98	-0.58	-0.55	-0.94	-0.54	-0.69
Uganda	Cocoa	0.93	0.64	0.86	0.95	0.99	0.99	1.00	1.00	1.00
	Chocolate +	-1.00	-1.00	-0.97	-1.00	-0.99	-0.90	-0.90	-0.85	-0.89

Source: Author's analysis based on UNCTAD

Notes: Cocoa stands for unprocessed cocoa beans (roasted or unbroken); Chocolate+ denotes chocolate and food preparations containing cocoa products

The results of the merchandise trade specialisation index (TSI) in cocoa products in countries for the period between 1995 and 2012, is presented in Tab. 1. The index shows that only Cote d'Ivoire recorded a positive trade balance in both raw and processed cocoa products throughout the period under study. Arguably, Cote d'Ivoire has performed better in both raw and processed cocoa products (Tab. 1 and Tab. 2) than other cocoa-producing countries in Africa, such as Cameroon, Uganda, Togo, Ghana and Nigeria. For instance, the result shows that Nigeria, Togo, Dominican Republic, Ecuador and Uganda have been net consumers of chocolate and other food containing cocoa products throughout the period under review. This

implies that these countries largely exports cocoa beans, and substantially import chocolate than they exported.

As expected, Canada, Germany and Netherlands have concentrated in importing cocoa beans because their land does not support its cultivation as posited by classical trade theories. However, due to their advancement in technology and finance, they enjoy economies of scale in adding value to the raw cocoa beans for domestic consumption and large-scale exports as postulated by modern trade theories. Consequently, they have become the major exporting countries in the products they hardly cultivate (Tab. 2).

The fluctuations in cocoa production and trade are partly attributed to some external forces, such as volatility in the foreign exchange rate (Verter and Bečvářová, 2014) and world prices (Syrovátka and Darkwah, 2008). Other factors include inadequate capacity building in Sanitary and Phytosanitary (SPS) result to low quality of cocoa, which countries sometimes do not comply with international standards and best practices may have implications on the demand and supply shocks in the global markets (Weymar, 1969; Verter, 2016). Also, studies by Rifin (2013) indicates that cocoa bean export from and Cote d'Ivoire and Nigeria are elastic to world price changes, while Ghana and Indonesia are inelastic to price variations in the international markets. Implying that world price is among the primary drivers of cocoa exports from Cote d'Ivoire and Nigeria.

Also, even though there is zero tariff in cocoa beans in the major importing economies (i.e. USA, EU and Japan), the tax on processed cocoa products are outrageous. Arguably, semi-processed and processed cocoa commodities still face with many bottlenecks, such as tariff escalation that impede exports and earnings from the cultivating countries to the consuming economies. For instance, in 2015, the major cocoa importing economies (i.e. EU, USA and Japan) did not charge tax (zero percent tax) for cocoa beans, whereas chocolate and other food preparations containing cocoa were changed for about 41% in the EU markets and 29.8% in Japan (ITC, 2016b). Arguably, this is an indirect way of promoting raw cocoa export from the weak cultivating economies as posited by dependency theories. In conclusion, given that cocoa is widely consumed, especially in the non-cultivating countries, notably Europe and the USA, and there is free trade in cocoa beans, an increase in production and world prices may as well as trigger export performance in countries. Tax escalation in processed cocoa products has partially nullified the comparative advantage in the cultivating economies. This measure has discouraged, value added in cocoa-related products and robbed domestic producers and exporters in the underdeveloped nations from getting additional revenues from their products and businesses.

Conclusions

Classical trade theories maintain that nations should specialise in the producing and exporting products that they have a factor proportions. Consequently, some countries have taken advantage of its favourable land and climatic condition to become the world's largest producers and exporters of cocoa beans. However, these countries are not the largest exporters of processed cocoa products, rather some of them are net importers of chocolate and other food containing cocoa products. This suggests that market access, finance, technology and know-how may be the key drivers of value addition and exports, which has been the case in most of the major cultivating countries, such as Nigeria, Cameroon and Ghana.

Both export specialisation index and competitiveness indicators suggest that although countries' performances slightly fluctuated over the years, most of them remain competitive in the years under study. The government of both cultivating and processing countries, as well as partners, should create a conducive environment to stimulate cocoa producers and traders for a sustainable production, trade and earnings in the countries involved.

Acknowledgement

The author appreciates IGA- FRRMS- 2016/012: *Agricultural Production, Trade and Economic Growth in the Sub-Saharan African (SSA) Countries* for the financial assistance during the research.

Literature:

FAOSTAT (2016). FAOSTAT database [online]. Available at http://faostat.fao.org/ (accessed: 19 May 2016).

Grubel, H. G., & Lloyd, P. (1971). The empirical measurement of intra-industry trade. *Economic Record*, 47(4), 494-517.

Heckscher, E. (1919). The effect of foreign trade on the distribution of income. *Ekonomisk Tidskrift*, 21, 497-512.

Helpman, E., & Krugman, P. R. (1986). Market structure and foreign trade: Increasing returns, imperfect competition, and the international economy. *Journal of Economic Literature*, 24(2), 713-715.

IMF (2016). Cote d'Ivoire: IMF country report (no. 16/148). Retrieved at: http://bit.ly/2aQNXBk (accessed 6 August 2016).

International Trade Centre (ITC) (2001). Cocoa: A guide to trade practices. Geneva: ITC/UNCTAD/WTO.

ITC (2016a). Trade competitiveness map: analyse country and product competitiveness with trade flows [Online]. Retrieved from: http://bit.ly/2b1UMS0 (accessed: 28 July 2016).

ITC (2016b). Market access map: improving transparency in international trade market access [online]. Retrieved from: http://bit.ly/2aHti1M (accessed: 5 August 2016).

Ohlin, B. (1933). Interregional and international trade. *Political Science Quarterly*, 49(1), 126-128.

Okon, E. B., & Ajene, A. S. (2014). Supply response of selected agricultural export commodities in Nigeria. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(5), 47-57.

Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. MacMillan: Free Press.

Trefler, D. (1993). International factor price differences: Leontief was right! *Journal of Political Economy*, 101(6), 961-87.

Rifin, M., 2013. Competitiveness of Indonesia's cocoa beans export in the world market. *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 4 (5): 279-281.

UNCTAD (2016). World statistical database [Online]. Available at http://bit.ly/1CK9hmK [Accessed: 5 April 2016].

Verter, N., & Bečvářová, V. (2014). Analysis of some drivers of cocoa export in Nigeria in the era of trade liberalization. *Agris on-line Papers in Economics and Informatics*, 6(4),208-218.

Verter, N. (2016). Cocoa export performance in the world's largest producer. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 22 (5).

Weymar, F. H. (1969). The dynamics of the world cocoa market. *Journal of Economic Literature*, 7 (2): 468–469.

Contact address

Ing. Nahanga Verter, Ph.D., Faculty of Regional Development and International Studies, Mendel University in Brno, Zemědělská 1, 613 00 Brno, Czech Republic, E-mail: nahanga.verter@mendelu.cz

Zonifikace třešní (Prunus avium L.) podle kapacity výnosnu v rámci současných i budoucích klimatických podmínkách. Jako příklad udržitelného územního plánování a správy ve střední Chile

Zoning of cherry trees (Prunus avium L.) productive aptitude under present and future climate conditions. An example of sustainable land-use planning and management in Central Chile

Eduardo Von Bennewitz Álvarez, Rodrigo Cazanga Solar

Abstract:

In Chile as in many other developing countries, the socio-economic needs and market considerations are the main driving force in the allocation of land resources to various kinds of uses, incluiding fruit production. There is no land planning intended to harmonize the use of different land resources. Many of the traditional Chilean cherry-growing areas, which are concentrated in the central and central-south zone of the country, are expected to suffer alterations in their growing conditions in the next few decades as a result of climate change. The main objective of the project was to generate georeferenced zoning maps of cherry trees in the Maule region under present and future climate conditions for sustainable land-use planning and management purposes. Potential estimated area for cherry production widely exceeds currently used area (19-fold increase) thereby opening up the possibility for new plantations. In a scenario of climate change, a marked decrease in the surface with no limitations is expected. Especially in some provinces as for example Cauquenes (-100%) and Talca (-92%). Zoning provides guidance for the decision making process among different stakeholders (growers, planners, governmental agencies in charge of environmental resources, investors, reducing risks and guiding climate change adaptation and mitigation specific actions.

Key words:

Ecophysiological zoning, fruit trees, land use planning, climate change.

Introduction and objectives:

Chile is the leading supplier of fresh high-quality temperate fruits in the southern hemisphere (Von Bennewitz et al. 2011). In the case of cherry trees, the cultivated surface has increased in area from 176 ha in 1997 to 8.087 ha at the end of 2013 (Ciren, 2013).This development has been possible thanks to the favourable biophysical conditions such as suitable climatic conditions, abundant availability of land and water in various valleys and government support through research, extension and financial assistance. In Chile as in many other developing countries, the socio-economic needs and market considerations are the main driving force in the allocation of land resources to various kinds of uses, incluiding fruit production. There is no land planning intended to harmonize the use of different land resources and as a result essential natural resources, such as land and water, are declining both in quantity and quality due to such factors as competition with industrial and urban demands, degradation and pollution. The basic problem is one of increasing pressure on natural resources. Limits to the productive capacity of land resources are set by climate, soil and landform conditions, and by the use and management applied to the land. This scenario is aggravated by climatic change phenomena and its lasting impacts such as changes in precipitation distribution patterns and intensity, changes in temperature levels and more droughts. Many of the traditional Chilean cherry-growing areas, which are concentrated in the central and central-south zone of the country, are expected to suffer alterations in their growing conditions in the next few decades as a result of climate change (Neuenschwander, 2010). These modifications could include the following: a rise in summer temperatures, a decrease in chill unit accumulation, and a decrease in the availability of irrigation water resources. The resulting altered climatic conditions may create complex scenarios in which a decrease in the fruit yield and quality and an increase in the incidence of pests and diseases could be expected.

The main objective of the project was to generate georeferenced zoning maps of cherry trees in the Maule region under present and future climate conditions for sustainable land-use planning and management purposes.

Material and methods:

Location

The study was carried out during 2010 and 2011 in the Maule Region of Chile. Maule Region: Coordinates: 35°26′S 71°40′W. The region covers an area of 30,296 km^2 and is bordered on the west by the Pacific Ocean; on the east by the Argentine Republic (Figure 1). Maule Region is also the area that concentrates a higher proportion of rural population in Chile (35.5%) (Jara et al., 2012).

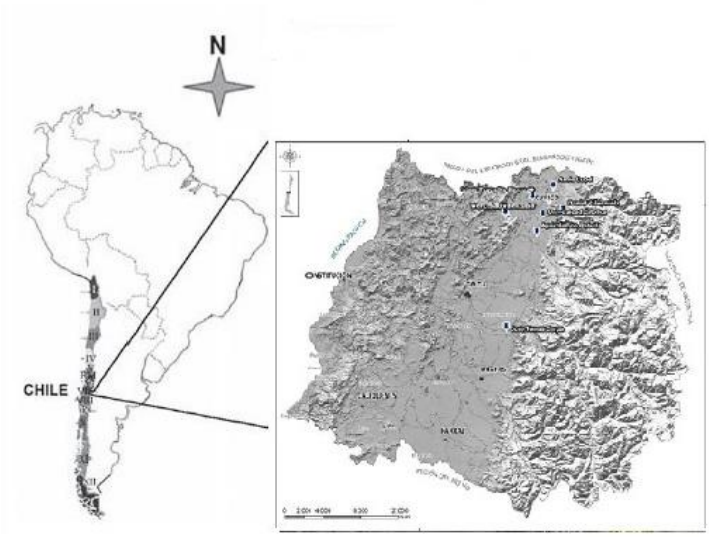

Figure 1. **Map of the Maule Region with the territorial distribution and geographic location.**

Study sites

The study was carried out at a regional and local level. Three sites (C1, C2, C3), consisting of three cherry orchards (2 ha, 5 years, cv "Bing") were selected for local assessments. Layout and location is presented in Figures 2 to 4.

C1: Las Nieves Romeral 34°57'24.06"S ; 71° 9'9.75"O

Figure 2. C1 Cherry orchard

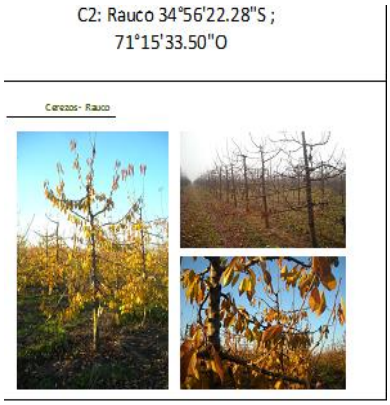

Figure 3. C2 Cherry orchard

Figure 4. **C3 Cherry orchard**

Ecophysiological land use zoning model

An ecophysiological approach was used in the zoning of cherry trees in the Maule region. It provided a framework for the characterization of climate, soil and plant physiological conditions relevant to cherry fruit production. Fruit tree modeling and environmental matching procedure were used to identify fruit tree-specific environmental limitations under assumed level of inputs and management conditions. The elements involved in the ecophysiological model are outlined in the flow diagram in

Figure 5.

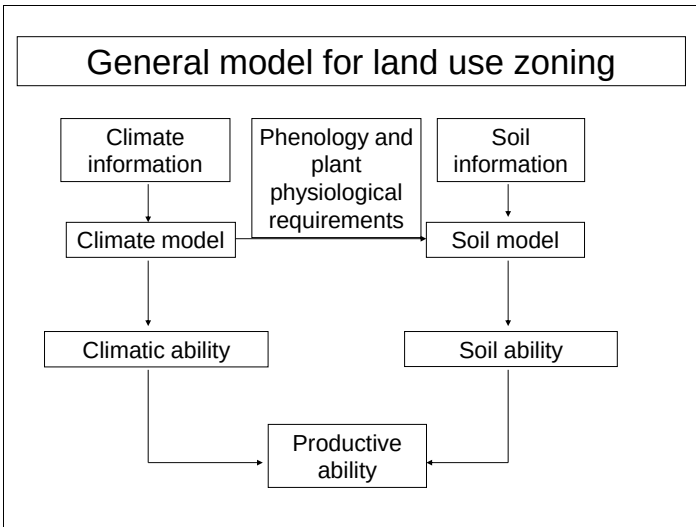

Figure 5. **Ecophysiological land use zoning model.**

On the input side, the key components of the database applied in the ecophysiological zoning methodology, leading to an assessment of land suitability and productive potential of cherry tree cultivation in the Maule region, include the following

Climate information

The climatic information was recorded and analyzed using data from weather stations and modern tools as digital three-dimensional models of the topography, satellite images, multivariate analysis, neuronal networks. The information was compiled, analyzed and transferred to a digital cartography.

Soil information at a regional level

A digital soil map of Maule region (scale 1:20.000) carried out by CIREN (The Natural Resources Information Center of Chile) was utilized as the main source of soil information. This map includes layers with orthophotos, information about soil associations, soil series and their attribute databases. Climatic parameters were calculated for current and future climates. The productive aptitude is estimated by taking into account the productive requirements of the cherry tree "Bing" variety with the prevailing climatic conditions through an ecophysiological model.

Phenology monitoring

Detailed phenological observations of flower bud development were carried out weekly over two growing seasons (2010–2011; 2011–2012) in the three cherry orchards (C1, C2 y C3) detailed in Figures 2 to 4.

Results: Results are presented in Figures 6 and 7 and Table 1.

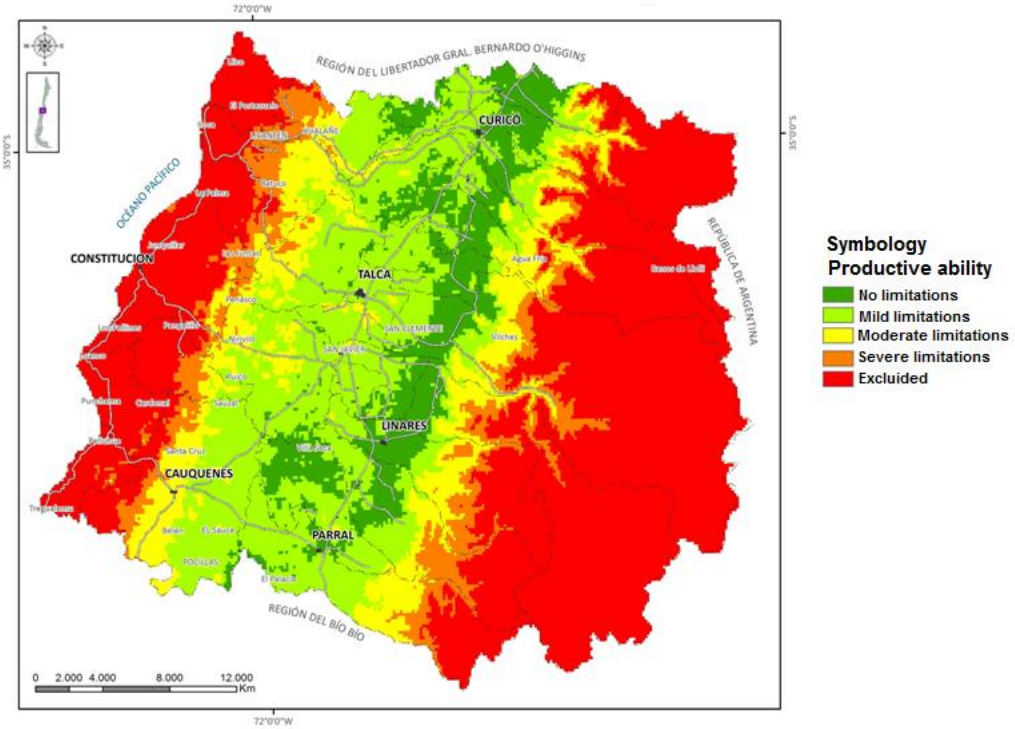

Figure 6. **Zoning of cherry trees (Prunus avium L.) productive aptitude under present climate conditions.**

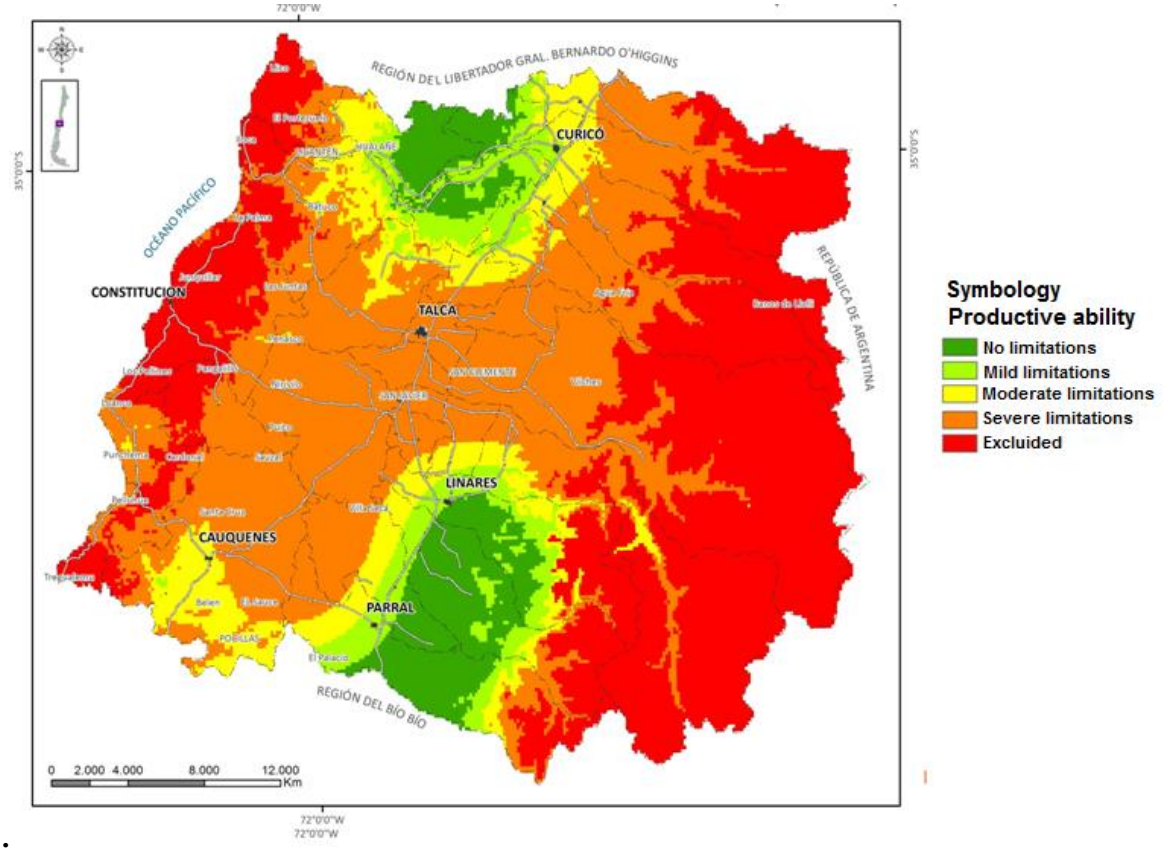

Figure 7. **Zoning of cherry trees (Prunus avium L.) productive aptitude under future climate conditions (A2 Scenario).**

Potential estimated area for cherry production widely exceeds currently used area (19-fold increase) thereby opening up the possibility for new plantations. In some provinces (Linares, Cauquenes) the current area dedicated to cherry plantations is clearly below the cultivation potential. New plantations should be located in areas with no limitation, where potential fruit yields could be achieved sustainably. In a scenario of climate change, a marked decrease in the surface with no limitations is expected. Especially in some provinces as for example Cauquenes (100%) and Talca (92%) where dramatic decrease is observed. Climate change adaptation and mitigation specific actions should be adopted. These may include a change in location, change of cultivated fruit species (better adapted to future climatic conditions), public investment in irrigation and watershed development, promotion of other economic activities, among others.

Tab. 1. Current and potential estimated areas for cherry production under present and future climate conditions (A2 Scenario) in The Maule Region.

Province	Current area (ha)	Potential area (no limitations) Current climate conditions (ha).	Potential area(no limitations) future climate conditions (ha)
Curicó	6770	33449	23748 (-29%)
Talca	790	24292	242 (-99%)
Linares	438	93223	123054 (32%)
Cauquenes	65	2186	0 (100%)
Total	**8070**	**153149**	**147044**

Conclusions:

Potential estimated area for cherry production widely exceeds currently used area in the Maule Region. Potential cherry-growing areas in the studied area are expected to decrease in the next few decades as a result of climate change. Zoning of cherry trees productive aptitude under present and future climate conditions is a powerful assistance tool for land-use planning and management in Central Chile. Zoning provides guidance for the decision making process among different stakeholders (growers, planners, governmental agencies in charge of environmental resources, investors) reducing risks and guiding climate change adaptation and mitigation specific actions.

Literature:

Jara-Rojas, J., Osorio J., Manríquez P., & Rojas A. (2012). Criterios de clasificación y re-definición de un perfil comercial de la Agricultura Familiar Campesina, Región del Maule, Chile. Revista de la Facultad de Ciencias Agrarias. ISSN 0370-4661.

Neuenschwander, A. (2010). El Cambio climático en el sector silvoagropecuario de Chile. Fundación para la innovación agraria. 123 p.

Von Bennewitz E., Fredes C., Losak, T. Martínez, C., & Hlusek, J. (2011). Effects on fruit production and quality of different dormant pruning intensities in 'Bing'/'Gisela®6' sweet cherries (Prunus avium) in Central Chile. Cien. Inv. Agr. 38(3):339-344.

Author contact address:

Eduardo von Bennewitz Álvarez. Mendel University in Brno, Faculty of Regional Development and International Studies, Trída Generála Píky 2005/7. Brno – Cerná Pole 613 00, Czech Republic. E-mail: evba70@gmail.com. Corresponding author.

Rodrigo Cazanga Solar. Universidad de Chile, Laboratorio de Investigación de Ciencias Ambientales (LARES), Av. Santa Rosa 11315, La Pintana. Santiago. Chile. E-mail: rcazanga@yahoo.com.

Kongresový cestovní ruch v ČR: hnací síly a bariéry

Congress Tourism in the Czech Republic: success drivers and barries

Mirka Wildmannová

Abstrakt:

Příspěvek se zabývá kongresových cestovním ruchem, který představuje segment cestovního ruchu, jehož hlavním cílem je výměna a sdílení informací odborníků z oboru, který se daným tématem zabývá. V současné době patří kongresový cestovní ruch k dynamicky rostoucímu části trhu, v ČR se dostává do popředí zájmu až v posledních letech.

Cílem příspěvku je zhodnotit Českou republiku z pohledu kongresového cestovního ruchu, který se v posledních letech úspěšně rozvíjí. V rámci mezinárodních srovnání se umisťuje v první desítce Top 10 měst dle počtu asociačních setkání (v roce 2014) hlavní město Praha. Příspěvek si klade za cíl vyhodnotit pozici Prahy, jako města v rámci ČR, kde se koná nejvíce mezinárodních sympozií, konferencí, kongresů, a to na základě vybraných kritérií. Dále vyhodnotit, které předpoklady musí splňovat destinace, která chce na svém území kongresový cestovní ruch rozvíjet – jaké jsou hnací síly a bariéry pro pořádání kongresového cestovního ruchu.

Klíčová slova:

Kongresový cestovní ruch, kongresový průmysl, kongresové akce, incentivní cesty, centrála cestovního ruchu

Abstract:

The paper deals with congress tourism, which represents the tourism sector, whose main objective is the exchange and sharing of information from experts in the field that the topics covered. At present, the congress tourism to a dynamically gowing part of the market in the Czech Republic is gaining interest in last years.

The aim of this paper is to evaluate the Czech Republic in terms of conference tourism, which in last years has been developing successfully. In international comparisons is placed in the Top Ten Top 10 cities according to the number of association meetings (in 2014), Capital City of Prague. Post aims to evaluate the position of Prague, a city in the Czech Republic, where he held many international symposia, conferences, congresses, based on selected criteria. Further evaluation, which must meet the prerequisites destination that wants its territory congress tourism develop - what are success drivers and barriers for organizing congress tourism.

Key words:

Congress Tourism, Meeting Industry, Congress Meeting, Incentives, CzechTourism

Úvod

Kongresový cestovní ruch představuje specifickou formu cestovního ruchu, jejímž předmětem je pořádání kongresů, konferencí, sympozií či seminářů. Spolu s incentivním cestovním ruchem a pořádáním výstav a veletrhů je kongresový cestovní ruch složkou kongresového průmyslu. Ve srovnání s tradičním cestovním ruchem má kongresový cestovní ruch mnohá specifika.

Ať už je kongresový cestovní ruch řazen do tzv. obchodního a profesního turismu nebo do tzv. ekonomicky orientovaného cestovního ruchu, jedná se o specializovanou formu cestovního ruchu, která zahrnuje soubor činností, zaměřených na výměnu vědeckých a odborných poznatků a zkušeností nebo zážitků, spojených s cestováním a pobytem lidí v kongresovém místě. Zároveň jde o nabídku doprovodných programů v rámci kongresu nebo v rámci využití volného času v kongresovém místě. Od ostatních druhů cestovního ruchu se liší hned v několika aspektech. Zejména tím, že se koncentruje především do velkých měst, sezónnost akcí kongresového ruchu není shodná se sezónností ostatních

druhů cestovního ruchu a v neposlední řadě například tím, že účastníci akcí kongresového cestovního ruchu mívají nadprůměrné příjmy, z čehož pak plynou i jejich vyšší útraty v destinaci. Navíc je často účastníkům kongresů hrazena alespoň část výdajů spojených s účastí na kongresové akci ze strany zaměstnavatele, jelikož se kongresů účastní v pracovní době a ne ve svém volném čase jak je tomu obvykle u ostatních forem cestovního ruchu. (Orieška, 2004)

V souvislosti s kongresovým cestovním ruchem je často používán pojem *MICE*: Meetings, Incentives, Conventions, Exhibitions. Toto odvětví se dělí na čtyři hlavní segmenty:

- **Meetings** – uzavřená setkání pro úzce vymezený okruh účastníků, např. pro firemní zaměstnance či klienty, s pracovním či jinak tematickým programem. Řadíme zde semináře (výukové programy formou školení) a kolokvia (neformální setkání osob z akademického prostředí za účelem výměny názorů a stanovisek)
- I**ncentives** – incentivní cesty – motivační nástroj odměny zaměstnanců, nejčastější formou je zájezd zaměstnanců organizace placený organizací za odměnu nebo za účelem posilování vztahů zaměstnanců k organizaci a jako motivace k další práci.
- **Conventions/Conferences** – konference, kongresy, expertní shromáždění
- **Exhibitions** – výstavy, veletrhy

Aktivity spojené s organizací kongresů a konferencí, veletrhů a výstav a incentivní turistiky jsou označovány také jako kongresový průmysl *(Meeting Industry).* Zaměříme-li se na vztah kongresového cestovního ruchu s kongresovým průmyslem, vidíme, že kongresový průmysl v sobě zahrnuje nejen organizování kongresů, konferencí, seminářů, ale také výstavy, veletrhy obchodní cesty a incentivní turistiku. Kongresový cestovní ruch je tedy jednou ze součástí kongresového průmyslu. (Miksa, 2007)

Rozvoji kongresového cestovního ruchu napomáhá mezinárodní spolupráce subjektů činných v tomto odvětví. Existuje několik mezinárodních organizací zabývajících se kongresovým cestovním ruchem, jeho rozvojem a statistickým sledováním. Mezi nejvýznamnější z nich patří International Congress and Convention Association (ICCA), Union of International Associations (UIA) a International Association of Professional Congress Organizers (IAPCO).

Cíl, metodika

Cílem příspěvku je zhodnotit Českou republiku z pohledu kongresového cestovního ruchu, který se v posledních letech úspěšně rozvíjí. V rámci mezinárodních srovnání se umisťuje v první desítce Top 10 měst dle počtu asociačních setkání (v roce 2014) hlavní město Praha. Příspěvek si klade za cíl vyhodnotit pozici Prahy, jako města v rámci ČR, kde se koná nejvíce mezinárodních sympozií, konferencí, kongresů. Vyhodnotit hnací síly a bariéry pro pořádání kongresového cestovního ruchu.

Vyhodnocení bude provedeno na základě následujících kritérií:

- Nabídka kongresových prostor – kongresové zázemí
- Nabídka ubytovacích zařízení a stravovacích kapacit
- Infrastruktura
- Image destinace
- Počet kongresů a konferencí konaných v ČR a v Praze
- ČR a Praha v mezinárodním srovnání

Příspěvek čerpá především z dostupných národních statistik – Český statistický úřad (ČSÚ), Praque Convention Bureau (PCB), data z asociace ICCA (International Congress and Conferences Association).

Výsledky a diskuse

Nabídka kongresových prostor

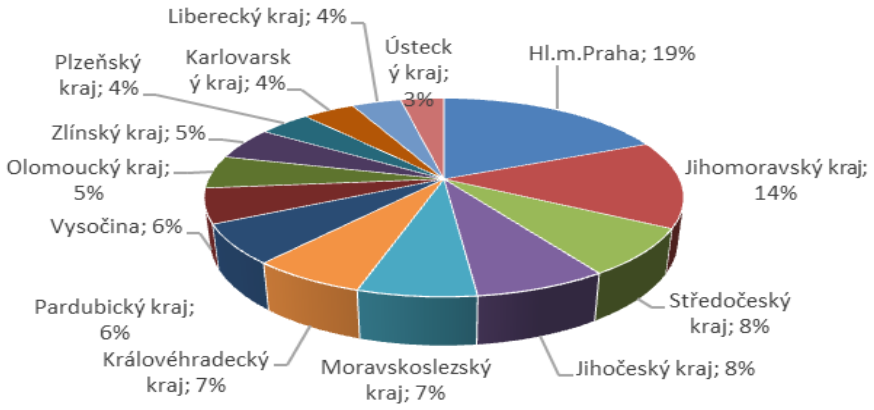
V České republice se dle údajů KPMG (2011) nachází celkem 852 míst, která jsou vhodná pro pořádání kongresů a konferencí. Ta jsou koncentrována především do větších měst. Hlavní roli hraje Praha, kde se nachází 263 kongresových míst, tj. 31% celkové nabídky. Poměrně významné je i Brno. Jsou zde započítány tří až pěti hvězdičkové hotely disponující konferenčními prostory, samotná

konferenční centra, bývalé kulturní domy, výstaviště, historické objekty postavené před rokem 1900, kulturní zařízení a sportovní haly. Univerzitní konferenční prostory nejsou ve výpočtu zahrnuty. Celková kapacita těchto konferenčních zařízení v tzv. divadelním uspořádání dosahuje 441 227 míst, z nichž 167 308, tj. 38% je k dispozici v Praze. Zaměříme-li se na pětihvězdičkové hotely, na první pohled je patrná dominance Prahy, kde se většina těchto hotelů nachází. Nejvíce konferenčních prostor nabízí čtyřhvězdičkové hotely, popř. také pražské výstaviště.

Pomocí Venue Finderu dostupného na stánkách Czech Convention Bureau mají zájemci o pronájem konferenčních prostor možnost najít vhodné prostory pro konání kongresových akcí. V rámci celé České republiky databáze nabízí 1 288 možných alternativ konferenčních prostor s minimální kapacitou 50 míst v divadelním uspořádání, z nichž 240 tj. 19% možných zařízení najdeme v Praze. Jihomoravský kraj jich nabízí 183, tj. 14% možností, nabídka ostatních krajů nepřesahuje 100. Databáze zahrnuje kongresová centra, konferenční prostory ubytovacích a stravovacích zařízení, kulturní, výstavní zařízení, univerzity, multifunkční arény, ale i hrady a zámky nebo například vinné sklepy. (Czech Convention Bureau, 2016)

Srovnáme-li údaje s daty KPMG, kromě toho, že databáze Czech Convention Bureau je obsáhlejší, patrný je i menší podíl Prahy na celkové nabídce konferenčních prostor evidovaných Czech Convention Bureau. Grafické znázornění rozmístění kongresových prostor v České republice dle krajů je v následujícím grafu.

Graf. č. 1: Rozložení kongresových prostor v rámci ČR

Zdroj: Czech Convention Bureau)2016), upraveno dle Dobišová

Nabídka ubytovacích zařízení a kapacit

Nabídka ubytovacích zařízení vyšších tříd je jedním z důležitých faktorů, na základě kterých probíhá rozhodování, zda kongresovou akci v lokalitě uskutečnit. V České republice se dle údajů ČSÚ nachází celkem 2 459 klasifikovaných hotelů, nabízejících dohromady 102 276 pokojů. Co se týče hotelů vyšších tříd, tzn. tří až pětihvězdičkových, tvoří 84% celkové nabídky českých hotelů. V případě Prahy je to pak 96% celkové nabídky pražských hotelů. V Praze najdeme jednu pětinu všech českých hotelů. V případě pětihvězdičkových hotelů Praha jasně dominuje, najdeme jich zde 74% (viz. následující tabulka).

Tab. 1: Hotelová zařízení v ČR a v Praze

	ČR	Praha	Podíl Prahy
Hotel *****	58	43	74%
Hotel ****	601	214	36%
Hotel ***	1409	220	16%
Ostatní	391	19	5%
Celkem	2459	496	20%

Zdroj: ČSÚ(2016), upraveno dle Dobišová

Infrastruktura

Díky své poloze v samotném srdci Evropy je Česká republika vhodnou zemí pro pořádání akcí mezinárodního významu. Prahu obsluhuje dle informací Českých aerolinek (2016) 58 leteckých společností, s nimiž lze létat do více než stovky destinací. Kromě letiště celostátního významu, letiště Václava Havla, najdeme na území České republiky další 4 letiště – Brno, Ostrava, Pardubice a Karlovy Vary. Jedná se o regionální letiště většího významu, což jsou jak veřejná vnitrostátní, tak mezinárodní letiště zajišťující přístup do regionů. Většinu leteckého mezinárodního leteckého provozu však provozuje Praha. Železniční síť patří mezi nejhustší na světě, země dle údajů Českých drah (2016) disponuje 9 580 km tratí z nichž 1 402 km patří do evropského železničního systému tratí. Celková délka silnic a dálnic činí téměř 56 000 km.

Image destinace

Česká republika patří mezi destinace se zkušenostmi s pořádáním akcí mezinárodního významu. Roku 2000 zde zasedal Mezinárodní měnový fond a Světová banka, o dva roky později hostila Praha Summit NATO, roku 2003 se zde konalo zasedání Mezinárodního olympijského výboru. Roku 2009 hostila Praha úspěšně zasedání konaná v souvislosti s českým předsednictvím EU. Česká republika je jednou z ekonomicky nejvyspělejších postkomunistických zemí. Najdeme zde moderní zázemí a kvalitní poskytované služby za přijatelné ceny. Jedná se o bezpečnou destinaci, kromě povodní zde nehrozí živelné katastrofy ani závažné zdravotní hrozby. Vztah cizinců k zemi je velmi pozitivní. Díky marketingovým aktivitám PCB na zahraničních trzích je dnes Praha vnímána jako kvalitní kongresová destinace nabízející služby na úrovni za přijatelnou cenu. ČR jako kongresovou destinaci propaguje vedle PCB také Czech Convention Bureau.

Počet kongresů a konferencí konaných v ČR a v Praze

Jak již bylo zmíněno, statistickým sledováním kongresového cestovního ruchu se u nás zabývá Český statistický úřad. Ten ale monitoruje pouze akce, konané v hromadných ubytovacích zařízeních a nerozlišuje iniciátory akcí. Data získává na základě dotazníkového šetření, které adresuje představitelům hromadných ubytovacích zařízení (HUZ). Za kongres považuje formální setkání minimálně 50 osob určitého odborného zaměření. Vedle počtu konaných akcí sleduje ČSÚ také počet jejich účastníků. Statistiky nezahrnují kongresové akce konané v kongresových centrech, v konferenčních prostorách hotelů a kulturních zařízení či na univerzitách. Dle těchto statistik se v roce 2015 konalo v České republice celkem 12 788 konferencí. Z tabulky 2 je patrný nárůst celkového počtu konaných akcí za posledních 5 let, konkrétně o 26% ve srovnání s rokem 2010. Mezi roky 2012 a 2013 lze pozorovat pokles počtu kongresů o 13%, a to z důvodu ekonomické krize, která se u nás projevila se zpožděním.

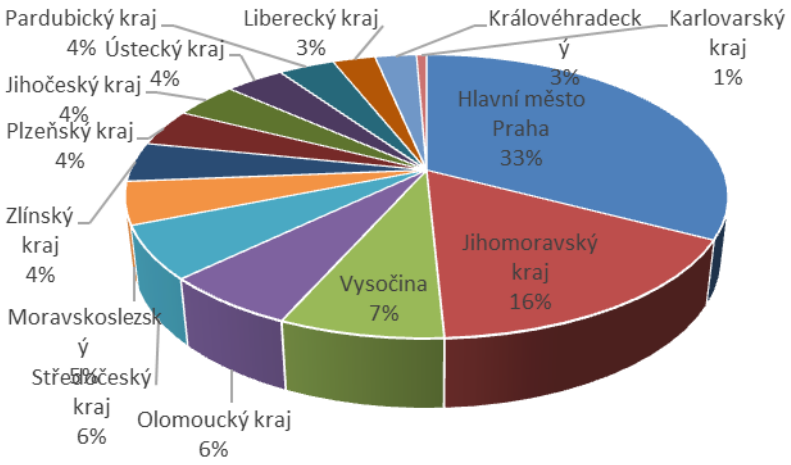
Tab. 2: Počet kongresů a konferencí konaných v ČR a v Praze 2010-2015

	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
ČR celkem	10 146	10 601	11 547	10 040	10 446	12 788
Hlavní město Praha	4 234	4 030	4 264	3 427	3 667	4 187
Podíl Prahy	42%	38%	37%	34%	35%	33%

Zdroj: ČSÚ (2016)

Dle rozložení kongresů a konferencí podle krajů plyne, že nejoblíbenějším místem pro konference je hlavní město Praha. Jeho podíl na celkově konaných akcích je 33% (viz. tab. č. 2). Druhým významných krajem co do počtu konaných akcí je Jihomoravský kraj s 16% konaných akcí (viz. následující graf).

Graf č. 2: Rozložení konaných kongresů a konferencí dle krajů ČR v roce 2015

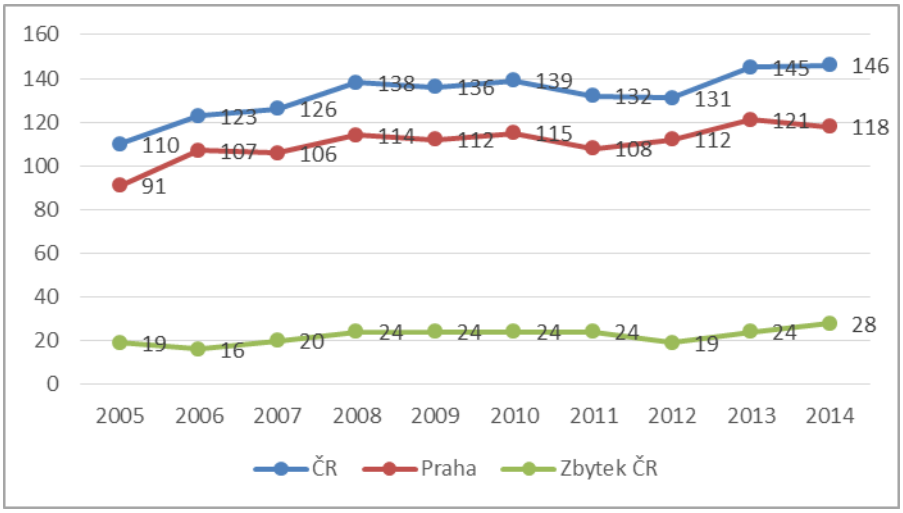

Zdroj: ČSÚ (2016)

Pozice destinací v mezinárodním srovnání - pozice ČR a Prahy

V roce 2014 se v České republice dle údajů ICCA konalo celkem 146 asociačních kongresů, z nichž 118 se uskutečnilo v Praze. ČR se tak ve světovém srovnání umístila na 27. příčce a Praha se 10. místem zařadila do Top 10 kongresových měst. Jasně se zde potvrzuje význam Prahy jako důležitého centra kongresů v České republice. Z grafu 3 zachycujícího vývoj počtu kongresů od roku 2005 je vidět, že přes mírné výkyvy v letech 2011 a 2012 počet konaných kongresů v ČR trvale roste.

Graf č. 3: Počet konaných kongresů v ČR 2005-2014

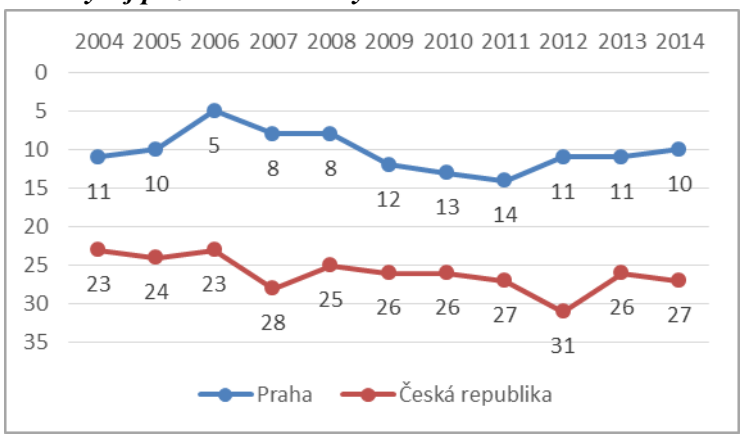

Zdroj: ICCA (2013,2014,2015), upraveno dle Dobišová

Jediným českým městem mimo Prahu, které se dostalo do žebříčku ICCA za rok 2014 je Brno. Se sedmi konanými kongresy se v celosvětovém srovnání umístilo na 289. příčce.

Z grafu č. 4 plyne, že ve vývoji pozice ČR a Prahy ve světovém srovnání, na první pohled vyniká rok 2006, kdy Praha obsadila spolu s Pekingem a Soulem 5.-7. příčku se 107 konanými akcemi ve všech třech městech. Odborníci tento úspěch přisuzují faktu, že po zasedání MMF a Summitu NATO se Praha prodávala tak říkajíc „sama" a o kongresy neměla nouzi. V následujících letech však začala ztrácet a předehnala ji města jako Amsterdam, Lisabon, Istanbul či Buenos Aires. V letech 2012 až 2014 ale Praha postupně upevnila svou pozici a vyšvihla se na 10. příčku.

Graf č. 4: Vývoj pozice ČR a Prahy v celosvětovém srovnání 2004-2014

Zdroj: ICCA (2013-2015)

Mezi **hnací síly** kongresového cestovního ruchu patří bezesporu ekonomické dopady pro ČR a hlavní město Prahu. Ty nebyly doposud v žádné oficiální statistice vyčísleny. Dle odhadů dosahuje obrat kongresového cestovního ruchu v Praze 8,5 mld Kč a zaměstnává 4 500 osob. V porovnání např. s Francií značně ČR zaostává – ve Francii tvoří kongresový cestovní ruch 30 000 pracovních míst, z nichž dvě třetiny v regionu hlavního města. Ekonomické přínosy jsou vyčísleny na 1,578 mld. EUR, s tím, že 68% připadalo na region hlavního města. Přímé výdaje zde tvoří čtvrtinu celkových výdajů, zbylé tři čtvrtiny jsou tvořeny nepřímými výdaji, tedy výdaji souvisejícími s cestou, pobytem a útratami kongresových delegátů.

Dalším významným ukazatelem je podíl kongresového cestovního ruchu na HDP – v ČR tvoří 2,8%, podíl na celkové zaměstnanosti představuje 4,5%.

Kongresový cestovní ruch je významným faktorem regionálního rozvoje a to v důsledku toho, že s rozvojem služeb kongresového cestovního ruchu souvisí i rozvoj služeb podnikatelských a nepodnikatelských subjektů. Kongresový cestovní ruch aktivizuje činnost i ostatních odvětví, jako jsou ubytovací a stravovací zařízení, zprostředkovatelské podniky. Plní funkci multiplikátoru a podílí se na zvyšování zaměstnanosti. V neposlední řadě napomáhá vytvořit také image místa, regionu příp. celé země. To vše můžeme zařadit mezi hnací síly pro rozvoj kongresového cestovního ruchu.

Mezi další hnací síly pro rozvoj kongresového cestovního ruchu je potřeba vzájemného setkávání a seznamování odborníků z různých vědeckých, technických či společenských oblastí. Umožňuje navázání pracovních kontaktů a rozšiřování vědecké a odborné spolupráce.

K hlavním **bariérám** rozvoje kongresového cestovního ruchu v ČR patří především prostory pro konání kongresových akcí. V Praze najdeme pouze jediné kongresové centrum mezinárodního významu. Chybějící kongresová centra v ČR a především v Praze, suplují kongresové prostory hotelů. Mezinárodní kongresy s tisícovou účastí jsou v ČR díky kongresovému centru výsadou Prahy, ale menší kongresové prostory jsou k dispozici i v ostatních krajích republiky, především v Jihomoravském. Z hlediska rozvinutosti dopravní infrastruktury a dostupnosti mezinárodních letišť může ČR nabídnout pouze jedno letiště (Letiště Václava havla v Praze) s přímým spojením do více než stovky destinací. Mezi další bariéry můžeme zařadit nedostatek vícehvězdičkových hotelů.

Shrnutí

Cílem příspěvku bylo zhodnotit Českou republiku z pohledu kongresového cestovního ruchu. Vyhodnocení bylo provedeno na základě vybraných kritérií: nabídka kongresových prostor, nabídka ubytovacích zařízení, infrastruktura, image destinace, počet konaných kongresů a mezinárodní porovnání. Dále byla provedena diskuse hnacích sil a bariér pro rozvoj kongresového cestovního ruchu v ČR.

Lze konstatovat, že v ČR se podařilo identifikovat vzájemné aktéry a jejich spolupráce je na velmi dobré úrovni. Z hlediska vhodného kongresového potenciálu můžeme označit ČR za zemi dostačující pro potřeby mezinárodních kongresových akcí do 3 000 účastníků. V rámci rozložení kongresových kapacit dominuje především Praha. Postupně se podíl Prahy na celkově konaných akcí snižuje ve prospěch ostatních větších měst, především Brna, u kterého je dostupnost vhodných kapacit kongresových prostor a ubytovacích zařízení na velmi dobré úrovni. Navíc Brno je významným akademickým centrem a centrem inovativního podnikání. Právě Brno by mohlo do budoucna na poli kongresového cestovního ruchu ještě posílit.

Situace v ČR se ukázala jako velmi příznivá pro další rozvoj mezinárodního kongresového cestovního ruchu. Čeští aktéři jsou si vědomi přínosů, které plynou z konání kongresových akcí a snaží se dnes rozvoj kongresového ruchu v zemi aktivně podporovat.

Literatura:

Czech Convetnion Bureau. 2016. Venue finder. Czech Convention Bureau. 2016. Dostupné z: http://www.czechconvention.com/planovane-akce/venuefinder.

CzechTourism. 2016. Základní informace. CzechTourism, příspěvková organizace MMR ČR. 2016. Dostupné z: http://www.czechtourism.cz/o-czechtourism/zakladni-informace/.

ČSÚ. 2016. TSA - Hlavní ukazatele národního hospodářství a cestovního ruchu v ČR. Český statistický úřad. 2016. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/tsa_hlavni_ukazatele_narodniho_hospodarstvi_a_cestovniho_ruchu_v_cr.

ČSÚ. 2016. Metodika - časové řady cestovní ruch. Český statistický úřad. 2016. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/metodika_casove_rady_cestovni_ruch.

ČSÚ. 2016. Tabulky satelitního účtu cestovního ruchu. Český statistický úřad. 2016. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/tabulky_satelitniho_uctu_cestovniho_ruchu.

Dobišová, P. 2016. *Kongresový cestovní ruch v České republice a ve Francii.* Masarykova univerzita. 2016. Diplomová práce. 96 s.

ICCA. 2015. ICCA Statistics Report 2014. International Congress and Convention Association. 2015. Dostupné z: www.iccaworld.com/dcps/doc.cfm?docid=1789.

ICCA. 2015. ICCA world. ICCA 2014 statistics released: Paris remains number one city, USA top country.2015. Dostupné z: http://www.iccaworld.com/newsarchives/archivedetails.cfm?id=5194.

ICCA. 2013. International Congress and Convention Association. A Modern History of International Association Meetings. 2013. Dostupné z: http://50years.iccaworld.com.

ICCA. 2014. Meetings Management: What are Meetings Management Companies? ICCA. 2014. Dostupné z: http://www.iccaworldlive.org/2014/images/stories/Meeting_management_companies.pdf.

KCP. 2014. Výroční zprávy společnosti Kongresové centrum Praha, a.s. . Kongresové centrum Praha. 2014. Dostupné z: http://www.kcp.cz/users_data/files/VZ_KCP_2014.pdf.

KPMG. 2011. Analýza kongresového a incentivního segmentu cestovního ruchu. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. 2011. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/b0959ab5-e153-4442-8923-18428c7f7596/Analyza-kongresoveho-a-incentivniho-segmentu-cesto.pdf?ext=.pdf.

Miksa, Ivo. 2007. Event marketing v cestovním ruchu. Czech Tourism. 2007. Dostupné z: http://vyzkumy.czechtourism.cz/0514_/event-marketing-v-cestovnim-ruchu

Orieška, Ján. 2004. Kongresový cestovní ruch. Praha : Idea Servis, 2004. str. 139. ISBN: 80-85970-45-7.

PCB. 2016. MICE Statistics - Comparison 2014 and 2015. Prague Convention Bureau. 2016. Dostupné z: http://www.pragueconvention.cz/userfiles/mice_statistics_comparison_2014vs2015.pdf.

PCB. 2016. Naše služby. Prague Convention Bureau. 2016. Dostupné z: http://www.pragueconvention.cz/cz/o-pcb/sluzby/.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Mirka Wildmannová, Ph. D. , Katedra veřejné ekonomie, Ekonomicko-správní fakulta MU, Lipová 41a, 602 00 Brno, e-mail: mirkaw@econ.muni.cz

Komunitního plánování jako metoda rozvoje regionu

Community Planning as a Method of Development of the Region

Jana Žáčková

Abstrakt:

Usnesením vlády České republiky č. 824 ze dne 1. září 2004 ke strategii podpory dostupnosti a kvality veřejných služeb byla Ministerstvu práce a sociálních věcí stanovena povinnost využívat metody komunitního plánování, tato metoda pak byla aplikována také na úroveň krajů a obcí. Nyní je povinností krajských úřadů spolupracovat s obcemi a vycházet z jejich střednědobých (komunitních) plánů, aby mohly efektivně reagovat na potřeby daného regionu. Článek reflektuje výsledky z několika rozsáhlých výzkumů realizovaných v posledních pěti letech v Moravskoslezském kraji, na kterých autorka článku participovala. Většina z těchto výzkumných studií se orientovala přímo či nepřímo na problematiku komunitního plánování (nejen) sociálních služeb. Výzkum autorky článku se zaměřil ryze na možnosti a limity této metody v rozvoji sociální oblasti regionu.

Klíčová slova:

Komunitní plánování.

Abstract:

Czech Government Resolution no. 824 of 1 September 2004 on a strategy to support the availability and quality of public services, determine the Ministry of Labour and Social Affairs of obligation to use community planning. This method was then applied also to regions and municipalities. Now it is the responsibility of regional authorities to cooperate with municipal authorities and build on their medium-term (community) plans, so that they can respond effectively to the needs of the region. Article reflects the results of several large studies carried out in the past five years in the Moravian-Silesian Region, in which the author participated. Most of these research studies have focused directly or indirectly on the issue of community planning (not only) social services. The author has focused her research on the possibilities and limits of this method in the development of the social sphere of the region.

Key words:

Community planning.

Úvod

Komunitní plánování rozvoje sociálních služeb, které je hlavním tématem tohoto článku, staví na základních lidských potřebách a hodnotách, vytváří příležitost ke společné diskusi a spolupráci při zvládání problémů v regionálním kontextu. Komunita je využívána v rozvoji praktické politiky státu, která reaguje na současné trendy a postoje v rámci společnosti (Payne 1998). Rozvoj komunit je cestou k napravení deficitu demokracie v České republice i dalších zemích. Komunitní plánování v Evropské unii (i v jiných zemích světa) usiluje o zapojování místních obyvatel do plánování a řízení životního prostředí. Je považováno za nejlepší způsob, jak zajistit, aby se komunity staly bezpečnější, silnější, bohatší a život v nich udržitelnější (Wates 2011). Metody a techniky komunitního plánování lze použít pro řadu oblastí života společnosti. Používá se zhruba od 90. let minulého století, a to nejen pro sociální a zdravotní služby. Přínos tohoto systému metod spočívá v řadě profitů, např. v nalézání nových zdrojů, materiálních i lidských (místní lidé, členové komunity jsou odborníky pro určitou oblast). Na základě cyklického mapování existujících potřeb obyvatel daného území a aktivního vyhledávání možných zdrojů (lidských, finančních, materiálních) je sestaven střednědobý plán jednotlivých opatření a aktivit, vedoucích k vytvoření efektivní sítě veřejných služeb v regionu (Žáčková 2012). Obsahem těchto plánů je popis a analýza prostředí, existujících zdrojů a potřeb občanů, včetně poukazu na problematické oblasti, vyloučené lokality ap. Je zde také nutná informace

o výsledcích ekonomické evaluace předchozích opatření, a jasná strategie postupů následovných ve věci rozvoje regionu (Žáčková, Burianová 2007, Žáčková 2015).

Zapojení členů komunity umožňuje efektivnější rozhodování a „je důležitou součástí procesu demokratizace všech aspektů společnosti“ (Wates 2014: 6). Konstruktivní přístup k řešení problémů v komunitě (obci) má větší šanci být v souladu se zamýšleným cílem. Vede k rychlejší realizaci plánu a efektivnějšímu využití zdrojů. V řadě evropských zemí je dlouhodobě patrný trend podpory rozsáhlého zapojování místních obyvatel do rozvoje regionů. Především Velká Británie, ale také další země (Rakousko, Německo) investují do rozvoje komunit a jejich participaci na sociálním životě města a potažmo celého regionu. Komunitní plánování slučuje humanistické kořeny, individuální kreativitu se sociálním, kulturním a ekonomickým rozvojem, procesem inovací a rozvojem konkurenceschopnosti určité lokality (Pratt 2010).

Hlavním úkolem tohoto článku je informovat o výsledcích výzkumů zaměřených na problematiku komunitního plánování v jednom z „problémových“ krajů České republiky, v Moravskoslezském kraji. Tento kraj patří v Česku k velkým regionům (5 427 km$^{2)}$, má třetí nejvyšší počet obyvatel (1 212 213 - zdroj ČSÚ, ke 31. 3. 2016). Kraj má velké problémy s nezaměstnaností, chudobou, stárnutím populace a nedostatečnými financemi na sociální podporu a služby. Perspektivní obyvatelé kraje migrují do jiných regionů České republiky nebo Evropy. Velké sociální problémy kraje jsou výzvou pro komunitní plánování.

Východiska a cíl výzkumu

Autorský výzkum (Žáčková 2015) vycházel z řady předešlých výzkumných projektů provedených v období 2012 - 2014, na kterých se autorka podílela jako spoluřešitelka nebo metodička komunitního plánování. Z realizovaných výzkumných studií se opírá především o závěry *Analýzy střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb ve vztahu k potřebnosti, rozvoji a kvalitě sociálních služeb a jejich financování v Moravskoslezském kraji* z roku 2012, která je prezentací analýzy procesů a vztahové roviny plánů vzhledem k potřebnosti, rozvoji a kvalitě sociálních služeb a jejich financování. Použity byly také závěry z *Analýzy potřeb sociálních služeb v Moravskoslezském kraji* (2012). Velmi důležité byly dílčí závěry sociologického výzkumu *Aktivní stáří a dobrovolnictví a filantropie očima obyvatel Moravskoslezského kraje* (2014). Shrneme-li poznatky z výše uvedených analýz, ukazuje se, že jen přibližně třetina obyvatel Moravskoslezského kraje je o procesu komunitního plánování ve městě alespoň v minimální míře informována a že přibližně podobná část by také v budoucnu měla zájem se na komunitním plánování podílet. Tito respondenti pak vnímají význam komunitního plánování především v rovině rozvoje a zkvalitnění systému sociálních služeb v obcích.

Výsledky všech uvedených výzkumů jednoznačně ukazují, že komunitní plánování rozvoje sociálních služeb i přes veškeré snahy obcí a realizátorů o publicitu není známou skutečností a převážná část běžných občanů nemá o procesu žádné povědomí. Tato skutečnost poukazuje na nevyužívání kapacit a prostředků, kterými komunitní plánování jako metoda disponuje. Komunitní plánování je optimálním procesem rozvoje občanských kompetencí, je-li prováděn kvalitně, zasahuje široký rámec společenského dění, dává prostor pro zapojování místních obyvatel do plánování a řízení životního prostředí, propojuje oblast sociální, politickou, environmentální i ekonomickou (Žáčková 2016, Kelly 2010).

Na základě zjištění o nízké míře povědomí veřejnosti ve sledované oblasti se výzkum autorky tohoto článku zaměřil do vnitřního prostředí samotného procesu komunitního plánování. Cílem výzkumu bylo kvantitativní analýzou primárních dat zjistit názorové a postojové spektrum aktivních účastníků komunitního plánování v obcích s rozšířenou působností, resp. obcí s pověřeným obecním úřadem v Moravskoslezském kraji, vztahující se ke komunitnímu plánování v širších souvislostech.

Metodika výzkumu

Před samotnou tvorbou designu výzkumu proběhla rozsáhlá pilotní studie, kdy byli koordinátoři plánování vybraných sedmi obcí v kraji dotazováni na klíčové faktory. Na základě těchto poznatků byly formulovány výzkumné otázky: Jaká je variabilita názorového spektra aktérů komunitního

plánování vzhledem k délce a povaze participace na procesu v obci? Jak klíčové komponenty (čas, participace na procesu i přímé tvorbě strategického dokumentu aj.) ovlivňují vnímaní aktérů? Lze v tomto směru vysledovat významné závislosti? Výzkumné hypotézy si stavěly za cíl nejen postihnout názorové spektrum deskriptivním způsobem, ale do určité míry dešifrovat hodnocení ze strany aktérů. Jinými slovy: Je komunitní plánování vnímáno těmi, kteří jsou „uprostřed dění", tedy realizátory (resp. členy pracovních skupin), jako vhodný postup přispívající k rozvoji regionu?

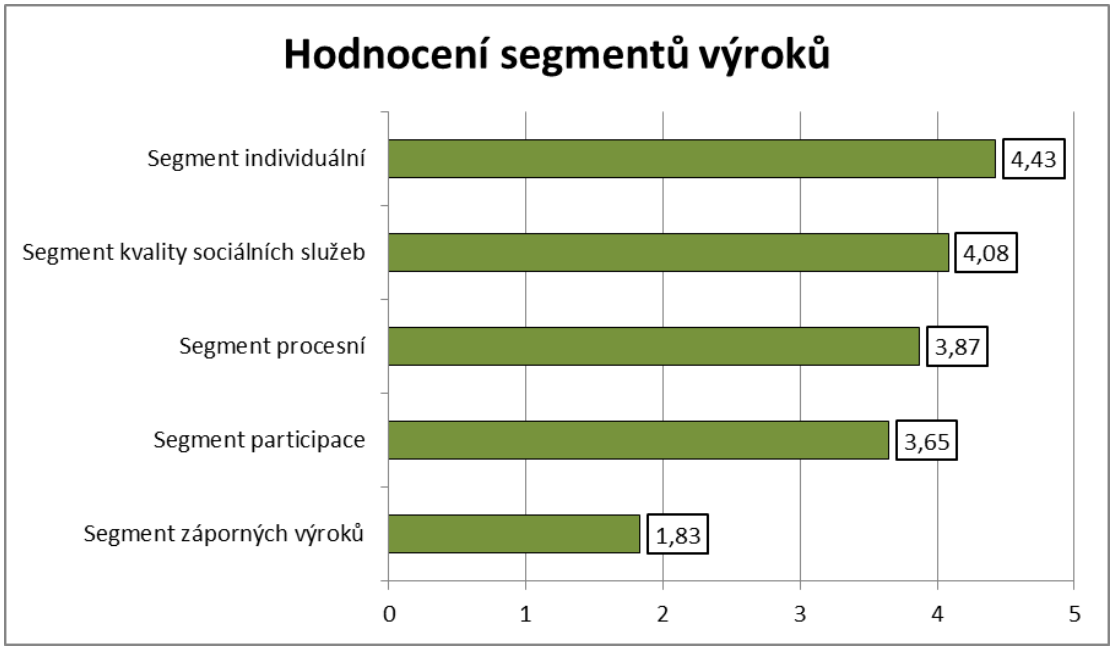
Výzkumná práce se zaměřila na 22 obcí z celkových 30 obcí[64] s pověřeným obecním úřadem (tedy obcí II. a III. typu). Kritérii výběru ze základního souboru byla prokazatelná aktivita realizátorů komunitního plánování a ochota dotazník vyplnit. Po vyřazení chybných a neúplných dotazníků byla vytvořena datová matice z 233 dotazníků, k statistické analýze byl použit Pearsonův χ^2 testu, korelační koeficient Cramerovo V, sumační indexy aj.

Z výsledků výzkumu

Analýza výsledných dat se pohybovala ve čtyřech základních segmentech. Segment participace implikoval proměnné vztahující se ke komunitnímu plánování jako procesu přispívajícího k sociální kohezi a demokratizaci společnosti. Segment kvality sociálních služeb zahrnoval jak kvantitativní proměnné zjišťující povahu postojů k rozvoji sociálních služeb v obci v obecné rovině, tak proměnnou mapující profity (či negativa) vzhledem k vlastní organizaci respondenta. Segment procesní byl zacílen na komponenty vztahující se ke komunitnímu plánování jako procesu tvorby plánu. Segment individuální se zaměřil na rovinu osobního vnímání a prožívání komunitního plánování dotázanými aktéry. Zaměřil se na znalostní i emoční složku působení v procesu plánování. Vzhledem k individualitě každého aktéra byl tento segment podpořen především otevřenými otázkami, které lépe mapují kvalitativní charakter sledovaných proměnných.

Verifikace výzkumných hypotéz jednoznačně potvrdila triviální předpoklad, že aktéři procesu komunitního plánování jsou zde proto, že tomuto aspektu přiřazují určitý profit, ať už jakéhokoliv charakteru. Hypotéza předpokládající preferenci roviny směřující k rozvoji sociálních služeb a méně vlastního rozvoje respondenta se nepotvrdila. Oba segmenty se ukázaly jako ty nejvýznamnější pro pozitivní vnímání komunitního plánování, nicméně významnější se ukázal individuální profit. Potvrdila se druhá hypotéza, která předpokládala, že nejméně bude aktéry-respondenty „oceňována" rovina celospolečenská, tedy rozvoj sociální soudržnosti a demokratizace společnosti. Následující graf zobrazuje průměrná hodnocení jednotlivých segmentů výroků. Graf zohledňuje průměrné hodnoty proměnných, jež vznikly sumarizací výroků v daných segmentech (sumační indexy). Vzhledem k hodnoticí pětistupňové škále, kde 1 = silný nesouhlas až 5 = silný souhlas, je patrné, že rovina individuální je respondenty nejvíce oceňována (hodnocení tohoto segmentu má hodnotu 4,43). Naopak nejméně jsou oceňovány záporné výroky o komunitním plánování (1,83).

[64] Obce s pověřeným obecním úřadem v Moravskoslezském kraji: Bílovec, Bohumín, Bruntál, Český Těšín, Frenštát pod Radhoštěm, Frýdek-Místek, Frýdlant nad Ostravicí, Fulnek, Havířov, Hlučín, Horní Benešov, Jablunkov, Karviná, Kopřivnice, Kravaře, Krnov, Město Albrechtice, Nový Jičín, Odry, Opava, Orlová, Osoblaha, Ostrava, Příbor, Rýmařov, Studénka, Třinec, Vítkov, Vratimov, Vrbno pod Pradědem.

Graf 1: Hodnocení segmentů výroků.

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka níže zohledňuje hodnocení segmentů výroků ve vztahu k místu původu respondenta. Z výsledků je patrné, že velikost města (resp. ORP) místo bydliště významně neovlivňuje hodnocení jednotlivých segmentů výroků.

Tab. 1: Hodnocení výroků ve vztahu k místu původu respondent

	Místo původu respondenta (ORP)				
Segment	kově	Do 25 tis.	25 do 50 tis.	50 do 100 tis.	Nad 100 tis.
Individuální	4,43	4,20	4,48	4,69	4,40
Procesní	3,87	3,90	4,03	4,07	3,65
Kvality soc. služeb	4,08	4,03	4,25	4,10	3,92
Participace	3,65	3,58	3,89	3,68	3,42
Záporných výroků	1,83	1,84	1,70	1,80	1,97

Zdroj: vlastní zpracování

Další hypotézou byly vymezeny skutečnosti, že s delší participací na procesu bude míra pozitivního vnímání vyšší. Předpokládalo se, že závislost těchto proměnných bude mít vzestupnou tendenci. Poznatky ukazují, že členové organizací déle působící v procesu plánování (9 a více let) hodnotí plánování nejlépe. Variabilita hodnocení výroků byla však velmi malá, odchylky byly minimální. Poslední hypotéza se týkala skutečnosti, zda přímá participace respondenta na tvorbě strategického dokumentu (komunitního plánu) bude pozitivně ovlivňovat hodnocení procesu. V tomto případě, podobně jako v některých dalších sledovaných oblastech, se závislost neprojevila.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že „zavedení“ komunitního plánování v obcích jednoznačně přispělo k systematičnosti a transparentnosti celého procesu plánování rozvoje služeb. Jednoznačně se potvrdilo, že komunitní plánování otevřelo do té doby nevyužitý prostor pro spolupráci a vzájemnou komunikaci mezi zaměstnanci městských úřadů a poskytovatelů služeb a také mezi poskytovateli navzájem. Snížilo hrozbu nezdravého konkurenčního prostředí a do jisté míry i korupce, i když rizika nejsou zcela potlačena. Výzkum ukázal, že metoda komunitního plánování opravdu přibližuje veřejné

služby občanům obcí, pomáhá zajišťovat jejich dostupnost a kvalitu a umožňuje lidem, pokud chtějí, se do plánování nějakou formou zapojit. Poslední skutečnost je však stále málo využívána.

Diskuse

Ještě jednou lze podtrhnout zajímavý a jednoznačný závěr: z různých ukazatelů kvantitativního i kvalitativního charakteru lze usuzovat, že důvodem účasti respondentů v procesu komunitního plánování není jen nutnost, vyplývající z delegace této povinnosti zaměstnavatelem. Charakteristiky obsažené v rámci individuálního segmentu považují respondenti za nejvýznamnější v prožívání své role v procesu plánování sociálních služeb. Tuto skutečnost lze vyhodnotit jako velmi příznivou. Osobní prožitek nejrůznějších významů (odborný růst, sebereflexe, nové zkušenosti, kladné sociální vztahy apod.) je nejlepší cesta k vysoké míře zainteresovanosti všech zúčastněných, což je pro proces plánování stav nadmíru žádoucí. Budou-li se aktéři chtít aktivně do procesu plánování zapojit a budou-li využívat všech možností, které se jim nabízí, přivedou-li na základě své dobré zkušenosti do procesu další osoby, bude možno proces plánování opravdu považovat za komunitní. Výsledky výzkumu ukazují v tomto směru dvě výzvy pro koordinátory plánování. Je třeba jednoznačně pracovat na motivačních faktorech, které generují zájem a kreativitu již zapojených účastníků a také vypracovat mechanismy, jak zainteresovat účastníky další, především z řad veřejnosti i uživatelů sociálních služeb, jejichž účast je stále poněkud sporadická. V širším smyslu rozvoje regionu se tak ukazuje, že metoda komunitního plánování, je-li správně uplatňována, je výbornou cestou jak povzbudit participační mechanismy směrem k občanům měst a obcí.

Shrnutí a závěr:

Článek se zaměřil na určitou část z širokého spektra oblastí, kterou komunitní plánování sociálních služeb zasahuje. Informoval o výsledcích několika výzkumných studií, realizovaných v posledních létech (2012-2015) v Moravskoslezském kraji, který je v rámci České republiky vnímán jako sice problémový z pohledu demografického vývoje a četnosti skupin vyžadujících pomoc společnosti, ale na druhé straně progresivní a hledající možné cesty pomoci pro tyto skupiny. Výsledky výzkumů otevřely výzvu pro reprezentanty obcí v kraji, aby neustávali v úsilí informovat o možnostech zapojení občanů do plánování rozvoje regionu. Autorka článku na základě zkušeností metodičky komunitního plánování může konstatovat, že řada obcí informační a propagační rovinu o rozvoji nepodceňuje, nicméně výše uvedené výzkumy ukazují, že povědomí občanů je stále nízké. Výzkum ukázal, že proces komunitního plánování je cestou jak nejen vzbudit v obyvatelích měst a obcí zájem o věci veřejné, ale především způsobem, jak obyvatele účelně a vhodnou formou zapojit do rozvoje konkrétního regionu.

Literatura:

*Aktivní stáří a dobrovolnictví a filantropie očima obyvatel Moravskoslezského kraj*e. Zpráva ze sociologického výzkumu v rámci projektu TA ČR *„Specializované mapy a systémy na podporu seniorů a spolupráce participujících aktérů pro rozvoj dobrovolnictví*“ (č.p. TD020048). Opava: FVP SU, 2014-2015.

Analýza potřeb sociálních služeb v Moravskoslezském kraji: výzkumná zpráva. Olomouc: Sociotrendy, 2012. 454 s. ISBN 978-80-904888-9-2.

Analýza střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb ve vztahu k potřebnosti, rozvoji a kvalitě sociálních služeb a jejich financování v Moravskoslezském kraji: výzkumná zpráva. 2012. Olomouc: Sociotrendy, 176 s. ISBN 978-80-904888-4-7.

KELLY, E. D. *Community Planning: An Introduction to the Comprehensive Plan.* Washington, DC: Island Press, 2010. 407 p. ISBN 13: 978-1-59726-552-2.

PAYNE, M. Community as a basis for social policy and social action In *The Interface between Social Policy and Social Work.* Birmingham: Venture, 1998, p. 25-36.

PRATT, A. C. Creative cities: Tensions within and between social, cultural and economic development: A critical reading of the UK experience. In *City, Culture and Society.* [online]. 2010,

vol. 1, p. 13-20. [cit. 2016-08-10]. Dostupné na: http://dx.doi.org/10.1016/j.ccs.2010.04.001. ISSN 1877-9166.

Český statistický ústav 2016. [online]. Krajská správa ČSÚ Ostrava. [cit. 2016-08-25]. Dostupné na: https://www.czso.cz/csu/xt.

WATES, N. et al. About Community Planning. In *Communityplanning.net*. [online]. Hastings: Creative Media Centre, 2011. [cit. 2016-08-10]. Dostupné na: http://www.communityplanning.net/aboutcp/aboutcp.php.

WATES, N. *The Community Planning Handbook: How people can shape their cities, towns and villages in any part of the world*. Abingdon: Routledge, 2014. 295 p. ISBN 13: 978-1-84407-490-7.

ŽÁČKOVÁ, J., BURIANOVÁ, I. Komunitní plánování sociálních služeb jako jedna z možných metod překonávání problémů v sociálních službách. In *Śląsk Opolski i Opawski w Unii Europejskiej. Problemy pierwszych lat członkostwa w stosunku do przemian społecznych / Opolské a opavské Slezsko v Evropské unii. Problémy prvních let členství se zřetelem na společenské proměny*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Opava: ÚVSRP, SU v Opavě, 2007. ISBN 978-80-7248-432-4, s. 216-222.

ŽÁČKOVÁ, J. Human Solidarity, Philanthropy and Volunteerism - Issues of the Day. In *Proceedings of the International scientific-practical conference Osovsky pedagogical readings "Education in the modern world: new times - new solutions"*. Saransk (Rusko), 2016, p. 81-87. ISBN 978-5-8156-08-01-6.

ŽÁČKOVÁ, J. *Komunitní plánování sociálních služeb jako metoda jejich rozvoje*. Dizertační práce. Trnava: TFZaSP, TU v Trnave. 2015.

ŽÁČKOVÁ, J. Obce a kraje – realizátoři komunitního plánování rozvoje sociálních služeb. In *Ľudský kapitál a spoločnosť*. Sborník z konference s mezinárodní účastí. Košice: FVS UPJŠ v Košiciach, 2012, s. 217-223. ISBN 978-80-89496-08-2.

Kontaktní adresa autora:

Mgr. Jana Žáčková, PhD., Fakulta veřejných politik, Slezská Univerzita v Opavě, Bezručovo nám. 14, 746 01 Opava, e-mail: jana.zackova@fvp.slu.cz.

Dynamika agrárně potravinářského obchodu mezi Evropskou unií a Východoafrickým společenstvím

Dynamics of Agri-food trade between European Union and Eastern African Community

Ivo Zdráhal, Martin Hrabálek, Sara Sedláčková

Abstrakt:

Jedním z významných důsledků změn ve světové ekonomice je rostoucí interdependence mezi regiony a zároveň i rychlý nárůst regionalismu. Projevem další dynamiky tohoto vývoje je pak i rostoucí počet preferenčních obchodních dohod mezi jednotlivými regionálními integračními uskupeními. Evropská unie je příkladem jedné z nejpokročilejších forem integračních uskupení a má s řadou třetích zemí a regionálních integračních uskupení uzavřeny preferenční dohody usnadňující vzájemný obchod. S dalšími zeměmi o takovýchto dohodách jedná. Jedním z regionálních integračních uskupení, které s Evropskou unií v současnosti finalizuje uzavření obchodní dohody, je Východoafrické společenství (EAC). Cílem příspěvku je identifikovat a vyhodnotit základní vývojové tendence agrárně potravinářského obchodu mezi Evropskou unií (a partikulárně i Českou republikou) a Východoafrickým společenstvím v posledních dvou dekádách. V rámci toho byla věnována pozornost i teritoriální a zbožové struktuře vzájemného agrárně-potravinářského zahraničního obchodu a definována úroveň a dynamika zahraničně obchodní výměny a vývoj pozice EU jako obchodního partnera Východoafrického společenství. Taktéž byly identifikovány těžištní produktové skupiny ve struktuře vzájemného agrárně potravinářského obchodu mezi oběma integračními uskupeními. Toto retrospektivní vyhodnocení dynamiky celkového, ale především pak agrárně potravinářského obchodu je východiskem k dalším úvahám nejen o efektech probíhající liberalizace, ale i pro úvahy z hlediska identifikace nových možností zapojení českého podnikatelského sektoru na trzích rozvojových zemí.

Klíčová slova:

Zahraniční obchod, zemědělství, globalizace, Evropská unie, Východoafrické společenství

Abstract:

One of the most important features of the changes in global economy is a rising interdependence between regions and at the same time growth of regionalism. These tendencies lead to a rising number of inter-regional trade treaties. European Union is an example of deep regional integration and these integration has an external dimension where the EU has many preferential trade treaties with various partners. And there are other treaties under negotiation. One of the regions with which the EU is currently finalizing negotiations is the East African Community (EAC).

The aim of this article is to identify and evaluate basic tendencies of agri-food trade between the EU and EAC in last two decades. We focused also on the territorial and product structure of mutual agri-food exchange and the development of the position of EU as the trade partner of the EAC. We then tried to identify central product Gross in the structure of agri-food trade between these two partners. This retrospective analysis of the dynamics of overall and agricultural trade presents a starting point for further considerations not only about the effects of the ongoing liberalization but also about the possibilities of the Czech companies to take more important role in the markets of developing countries.

Key words:

Foreign trade, agriculture, globalisation, European Union, Eastern African Community

Úvod

Jedním z významných důsledků změn ve světové ekonomice je rostoucí interdependence mezi regiony a zároveň i rychlý nárůst regionalismu. Projevem další dynamiky tohoto vývoje je pak i rostoucí počet preferenčních obchodních dohod mezi jednotlivými regionálními integračními uskupeními, tedy tendence k interregionalizaci.

Současná odborná diskuze o efektech těchto dohod na vývoj blahobytu jak v jednotlivých, tímto způsobem se integrujících uskupeních, tak na úrovni světové ekonomiky jako celku, není doposud uzavřena. Lze vymezit skupinu argumentů, které zdůvodňují, že preferenční obchodní dohody mají negativní vliv na vývoj blahobytu v těchto regionech a obecně ve světě a jsou do jisté míry překážkou pokračování liberalizace obchodu na multilaterální úrovni. Jiná skupina argumentů naopak zdůrazňuje opak, a to že tyto dohody se především mohou stát nástrojem zvyšování úrovně blahobytu regionu a světa a jsou cestou k další liberalizace světových trhů i na multilaterální úrovni.

Hledání odpovědí v rámci těchto diskuzí je tedy nutné opřít o empirické analýzy a vyhodnocení formy, dynamiky a tvaru rozvoje zahraničního obchodu a ex-ante i ex-post vyhodnocení finálních (čistých) efektů na blahobyt při prohloubení liberalizace mezi konkrétními regiony.

Úroveň a dynamika agrárně zahraniční obchodu je samozřejmě v současnosti taktéž ovlivněna dynamikou rozvoje spolupráce mezi zeměmi nebo regionálními integračními uskupeními na kontinuu od bilaterálních, přes regionální až po multilaterální dohody a kooperaci. Ve srovnání s rozvojem zahraničního obchodu s ostatním zbožím, však představuje rozvoj agrárně zahraničního obchodu mnohem komplexnější problematiku, poněvadž souvisí (obzvláště pokud se jedná o rozvojové země a nejméně rozvinuté země) nejen s otázkami hospodářského růstu, ale i zajištění potravinové jistoty a dalšími potenciálními sociálními, ekonomickými a environmentálními dopady těchto dohod. To obzvláště platí pro liberalizaci obchodní výměny a jejich efekty v případě nejméně rozvinutých zemí (LDC).

Evropská unie je příkladem jedné z nejpokročilejších forem integračních uskupení a má s řadou třetích zemí uzavřeny preferenční dohody usnadňující vzájemný obchod. S dalšími zeměmi o takovýchto dohodách jedná. Jedním z regionálních integračních uskupení, které s Evropskou unií v současnosti finalizuje uzavření obchodní dohody, je Východoafrické společenství (EAC). Východoafrické společenství je tvořeno Keňou, Ugandou, Tanzanií, Rwandou, Burundi a Jižní Súdán. Zakládající smlouva mezi Keňou, Ugandou a Tanzanií, jako zakládajícími státy, byla podepsána v roce 1999 a po ratifikaci těmito zeměmi vstoupila v platnost v roce 2000. Ke společenství v roce 2007 přistoupily a staly se plnohodnotnými členy i Rwanda a Burundi. V roce 2016 přistoupil do Společenství i Jižní Súdán. Dále probíhají jednání o přístupu Somálska. EAC postupně prochází jednotlivými stupni integrace, v roce 2005 byla vytvořena celní unie a následně i společný trh v roce 2010, jakkoliv lze mít k jeho dosavadnímu fungování výhrady. Dalším plánovaným posunem míry vzájemné integrace by mělo být vytvoření měnové unie a případně i vytvoření federativního uspořádání těchto států. Tyto snahy však již v minulosti narážely na řadu překážek, a tak je další hlubší integrace v prostoru východní Afriky projektem dosti nejistým.

Příprava Dohody o hospodářském partnerství (Economic Partnership Agreement – EPA) mezi EU a EAC vychází z konvence z Lomé a Dohody z Cotonou a po zdrženích ve vzájemných jednáních se v červenci 2014 v Kigali uskutečnilo poslední kolo vzájemných jednání, kde výsledkem je regionální (plnohodnotná) EPA. V říjnu 2014 byla jednání dokončena a dohoda parafována. Nyní probíhá právní revize textu. K podpisu dohody by mělo dojít během roku 2016. Evropská unie již od roku 2008 umožňuje bezcelní přístup na své trhy pro produkty z EAC z důvodu zařazení těchto zemí mezi nejméně rozvinuté země (režim Everything But Arms). Po jistou dobu byla Keňa přeřazena pod standartní režim preferencí (Generalised Scheme of Preferences), nicméně od roku 2014 i ona získala bezcelní přístup na trhy EU (European Commission, 2015; Institute of Economic Affairs, 2015).

Východoafrické společenství se zavázalo liberalizovat ekvivalent 82.6 % hodnoty importů z EU. V rámci vytvořené celní unie EAC je však již nyní na více než polovinu těchto importů uplatňováno nulové clo a to nejen na dovozy z EU, ale i z ostatních zemí světa. Zbytek hodnoty importů bude progresivním tempem liberalizován v příštích 15 letech od nabytí platnosti EPA. Menší část, 2.9 % importů bude liberalizováno ve výhledu 25 let. Východoafrické společenství je rozhodlo vyjmout z procesu plné liberalizace řadu produktů např. některé chemické látky, plasty, papír, textil a oděvy,

obuv, keramické produkty, sklo, kovy, vozidla a některé zemědělské a potravinářské produkty (víno a další alkoholické nápoje), a to z důvodu snahy o řízení tohoto procesu liberalizace a jeho fázování na delší časové období. Podrobnější informace o budoucím nastavení vzájemných obchodních vztahů mezi EU a EAC jsou definovány v publikovaných dokumentech (Economic Partnership Agreement EU EAC, 2016).

Právě v souvislosti s novou podobou nastavení vzájemných obchodních vztahů se nabízí retrospektivně vyhodnotit dynamiku celkového, ale především pak agrárně potravinářského obchodu jako východiska k dalším úvahám nejen o efektech probíhající liberalizace, ale i z hlediska identifikace nových možností zapojení českého podnikatelského sektoru na trzích rozvojových zemí.

Cíl, metodika a faktografická základna výzkumu

Cílem příspěvku je identifikovat a vyhodnotit základní vývojové tendence agrárně potravinářského obchodu mezi Evropskou unií (a partikulárně i Českou republikou) a Východoafrickým společenstvím v posledních dvou dekádách. V rámci toho je věnována pozornost i teritoriální a zbožové struktuře obchodu, tak aby bylo možné definovat nejen úroveň a dynamiku zahraničně obchodní výměny, ale i vývoj pozice EU jako obchodního partnera Východoafrického společenství. Taktéž byly identifikovány těžištní produktové skupiny ve struktuře vzájemného agrárně potravinářského obchodu mezi oběma integračními uskupeními.

Analýza vývoje agrárně-potravinářského zahraničního obchodu mezi Evropskou unií (EU 28) a Východoafrickým společenstvím (EAC) je založena na datech z United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Analyzovaná časová řada pokrývá období 1995-2015.

Pro potřeby zacílení analýzy na zkoumané aspekty, vycházeli autoři z následujících předpokladů. Není analyzován zahraniční obchod na bilaterální úrovni, tj. mezi jednotlivými zeměmi EU a EAC, ale je zkoumán zahraniční obchod mezi oběma integračními uskupeními jako celky. Ve sledovaném období 1995 až 2015, je zahraniční obchod Evropské unie chápán jako agregace ukazatelů zahraničního obchodu všech 28 zemí, které v roce 2016 tvořily Evropskou unii. I když se některé země staly členy EU až v průběhu analyzovaného období po roce 1995, jsou taktéž zahrnuty do této agregace a uvažovány jako členská země EU. Vzhledem k vývoji regionální integrace zemí EAC, byl uplatněn stejný postup, nicméně do agregace není zařazen Jižní Súdán, který vstoupil do EAC až v roce 2016.

Pro posouzení vývoje EAC jako obchodního partnera EU 28 (a v rámci tohoto identifikaci vývoje pozice EU 28 vůči EAC) byla analyzována teritoriální struktura zahraničního obchodu EAC. V první fázi byl rozlišen podíl zahraničního obchodu, které probíhá mezi členskými státy společenství "intra group" od zahraničního obchodu EAC s třetími zeměmi "extra group". V druhé fázi pak byla podrobněji analyzována teritoriální struktura zahraničního obchodu EAC se třetími zeměmi, kdy byly vyjádřeny podíly EU28 a dalších významných aktérů na světovém trhu jako USA, Čína, Indie a dalších teritorií jako "ostatní státy Afriky" a "ostatní" státy světa na hodnotě exportu a importu z/do Východoafrického společenství.

Analýza teritoriální a komoditní struktury agrárně-potravinářského zahraničního obchodu vychází ze Standard International Trade Classification (SITC) Revision 3. Obchodní toky jsou v současných cenách v USD. Celková zahraniční obchodní výměna mezi EU 28 a EAC je definována jako All allocated products (SITC 0 až 8 + 961 + 971). Podrobnější analýzy komoditní struktury pak byly provedeny na úrovni 3-místného kódu, tj. u 46 různých komoditních skupin agrárně-potravinářského zahraničního obchodu. Jejich součet tvoří v rámci analýzy celkový agrárně-potravinářský obchod, a svým vymezením odpovídá definici agrárně potravinářského obchodu dle WTO, konkrétně jako All food items (SITC 0 + 1 + 22 + 4).

Z analytické perspektivy se analýza agrárně potravinářského obchodu zaměřuje především na trendy v hodnotách obratu obchodu, exportu, import a bilanci obchodu. Zde je nutné upozornit, že vývoj směnného kurzu Euro (EUR) vůči dolaru (nebo národních měn evropských zemí) osciloval ve sledovaném období vůči USD. Podobně i národní měny zemí EAC.

Při analýze agrárně-potravinářského obchodu byly využity základní statistické metody. Tyto metody byly použity pro vyhodnocení vývoje a struktury v časových řadách jednotlivých ukazatelů. Byly vypočítány ročních přírůstky a bazické a řetězové indexy.

Pro analýzu průměrného tempa růstu v jednotlivých časových řadách, byl použit geometrický průměr jednotlivých meziročních indexů růstu. Tento přístup umožnil identifikovat trendy za určitá období a porovnávat je k průměrnému růstu/poklesu obratu, exportu a importu za celé sledované období. Výpočet geometrického průměru je následující:

$$G = \sqrt[n]{X_1 \times X_2 \cdots \times X_n} \quad (1)$$

Pro konkrétní vyhodnocení konkurenceschopnosti exportu na zahraničních trzích (zde ve vzájemné interakci mezi EU 28 a EAC) je využit index krytá importu exportem (Trade coverage index, TC). Obecný vzorec pro výpočet indexu je následující:

$$TC_{ij} = \frac{X_{ij}}{M_{ij}} \times 100 \quad (2)$$

kde:

TC_{ij} je obecně trade coverage index obchodu s itým produktem (produktovou skupinou) s jtou zemí (skupinou zemí),

X_{ij} je obecně export $i_{té}$ produktové skupiny (46 různých produktových skupin agrárního obchodu) z EU28 do EAC,

M_{ij} je import ité produktové skupiny do EAC z EU 28.

Pokud je hodnota indexu větší než 100%, daná země (skupina zemí) má celkově relativní interní výhodu v obchodu nad ostatními obchodními partnery. Nevýhodou tohoto ukazatele je to, že nezohledňuje kvalitativní parametry zahraničně obchodní výměny. V analyzovaném případě hrají roli deformace způsobené tarifními a netarifními překážkami obchodu. Hodnoty TC indexu zde teda mají povahu projevené konkurenční výhody v rámci nastaveného rámce obchodních politik.

Výsledky a diskuze

Dynamika celkového a agrárně zahraničního obchodu mezi EU a EAC

Zahraniční obchod se zemědělskými a potravinářskými produkty je segmentem celkové vzájemné zahraniční obchodní výměny mezi zeměmi EU 28 a EAC. V následující části jsou prezentovány výsledky analýzy dynamiky celkové obchodní výměny a obchodní výměny se zemědělskými a potravinářskými produkty. Tyto poznatky jsou taktéž zasazeny do vzájemného kontextu.

Hodnota obratu celkového obchodu mezi zeměmi EU 28 a zeměmi, které tvoří Východoafrické společenství, narostla z 3.8 miliardy USD v roce 1995 na 7.5 miliardy USD v roce 2015 (1.99 krát více). I když hodnota vzájemných exportů mezi EU a EAC byla v roce 1995 přibližně na stejné úrovni, do roku 2015 více vzrostl export z EU do EAC (z 1.9 miliardy USD v roce 1995 na 4.6 miliardy USD v roce 2015) ve srovnání s exportem zemí EAC do EU (z 1.9 miliardy USD v roce 1995 na 3.0 miliardy USD v roce 2015) a především pak od roku 2000 se začíná významněji zvyšovat kladná obchodní bilance EU se zeměmi EAC. Tento trend vývoje taktéž potvrzují narůstající hodnoty TC indexu. Hodnotíme-li celkovou obchodní výměnu, proběhnuvší liberalizace vzájemných vztahů umožnila ve větší míře prosadit se evropským exportérům na trzích zemí EAC, ve srovnání s prosazením se exportérů z Východoafrického společenství na trzích evropských. V následující tabulce jsou uvedeny vybrané charakteristiky mezinárodního obchodu mezi oběma integračními uskupeními.

Tab. 1: Celkový a agrárně zahraniční obchod mezi EU a EAC

	Zahraniční obchod celkem (SITC 0 až 8 + 961 + 971)					Agrárně zahraniční obchod (SITC 0 + 1 + 22 + 4)				
	Obrat	Export		bilance	TC	Obrat	Export		bilance	TC
		EU 28	EAC		(EU28)		EU 28	EAC		(EU28)
	mil. USD				%	mil. USD				%
1995	3,777	1,916	1,861	55	103	1,658	133	1,525	-1,391	9
1996	3,698	1,833	1,864	-31	98	1,637	108	1,529	-1,422	7
1997	3,628	1,771	1,856	-85	95	1,596	121	1,475	-1,354	8
1998	3,366	1,678	1,688	-9	99	1,473	127	1,346	-1,218	9
1999	2,861	1,423	1,438	-15	99	1,201	95	1,106	-1,011	9
2000	2,783	1,351	1,433	-82	94	1,113	89	1,024	-934	9
2001	2,919	1,524	1,395	129	109	1,051	84	967	-883	9
2002	2,880	1,391	1,489	-99	93	1,030	78	952	-874	8
2003	3,614	1,678	1,936	-258	87	1,150	83	1,067	-985	8
2004	4,327	2,086	2,241	-156	93	1,312	106	1,206	-1,100	9
2005	4,413	2,382	2,031	351	117	1,550	115	1,435	-1,320	8
2006	5,006	2,869	2,137	732	134	1,673	206	1,467	-1,261	14
2007	6,120	3,609	2,511	1,098	144	1,880	152	1,728	-1,576	9
2008	7,086	4,236	2,849	1,387	149	2,142	242	1,900	-1,658	13
2009	6,194	3,681	2,513	1,168	146	1,974	247	1,727	-1,480	14
2010	6,542	3,998	2,544	1,453	157	1,993	242	1,751	-1,509	14
2011	8,092	4,867	3,226	1,641	151	2,419	307	2,113	-1,806	15
2012	7,490	4,676	2,814	1,862	166	2,103	283	1,820	-1,537	16
2013	7,451	4,649	2,801	1,848	166	2,070	338	1,731	-1,393	20
2014	7,686	4,692	2,995	1,697	157	2,210	430	1,780	-1,350	24
2015	7,531	4,579	2,952	1,626	155	2,315	479	1,836	-1,356	26

Zdroj: UNCTAD, zpracováno autory

Agrárně potravinářský obchod představuje významný segment vzájemné obchodní výměny mezi EU a EAC, nicméně podíl hodnoty zahraničního obchodu se zemědělskými komoditami a potravinářskými produkty na hodnotě celkové zahraniční obchodní výměny postupně klesá. V roce 1995 tento podíl činil 43.9 %, v roce 2015 pak byla hodnota podílu 30.7 %, kdy, i dle očekávání, zemědělské a potravinářské produkty mají výrazně vyšší podíl právě ve struktuře exportu zemí EAC.

Hodnota exportu zemědělských komodit a potravinářských produktů ze zemí EAC do EU činila 1.5 miliardy USD v roce 1995 (81.9 % hodnoty celkového exportu do EU). V roce 2015 byla hodnota tohoto exportu 1.8 miliardy USD (podíl 62.2 % na hodnotě celkového exportu). Hodnota exportu tedy za poslední dvě dekády narostla 1.2 krát. Z hlediska dynamiky vývoje hodnoty tohoto agrárního exportu byl identifikován pokles hodnoty exportu mezi lety 1995 až 2000 a následné oživení exportu v následujícím období. Tato dynamika nárůstu však postupně slábne. Pokud porovnáme hodnoty agrárního exportu s hodnotami exportu ostatního zboží, tak z hlediska vývozu do EU ze zemí EAC, je to především ostatní zboží, jehož hodnoty exportu rychleji narůstají (3.3 krát více za sledované období). Podrobnější informace o dynamice změn hodnot exportu jak zemí EAC, tak i EU, jsou uvedeny v následující tabulce.

Tab. 2: Dynamika celkového a agrárně zahraničního obchodu mezi EU a EAC

		Zahraniční obchod celkem (SITC 0 až 8 + 961 + 971)			Agrárně zahraniční obchod (SITC 0 + 1 + 22 + 4)		
	časové období	Obrat	Export		Obrat	Export	
			EU 28	EAC		EU 28	EAC
Průměrný index růstu	95-15	1.035	1.045	1.023	1.017	1.066	1.009
	95-00	0.941	0.933	0.949	0.923	0.923	0.923
	00-05	1.097	1.120	1.072	1.069	1.052	1.070
	05-10	1.082	1.109	1.046	1.052	1.160	1.041
	10-15	1.029	1.028	1.030	1.030	1.146	1.009
bazický index	00/95	0.737	0.705	0.770	0.671	0.671	0.671
	05/95	1.168	1.243	1.091	0.935	0.866	0.941
	10/95	1.732	2.087	1.367	1.202	1.818	1.148
	15/95	1.994	2.390	1.587	1.396	3.600	1.204

Zdroj: UNCTAD, zpracováno autory

Země EU exportovaly zemědělské komodity a potravinářské produkty do zemí EAC v hodnotě 133 mil. USD v roce 1995. V roce 2015 činila hodnota exportu 479 mil. EUR (3.6 krát více). Podíl hodnoty agrárního exportu na hodnotě celkového exportu činil 6.9 % v roce 1995 a tento podíl mírně klesal v následujících letech. Od roku 2008 je však možné pozorovat obrat v tomto trendu poklesu a podíl agrárního exportu na hodnotě celkového exportu roste. V roce 2015 činil jeho podíl 10.5 %. Export ostatního zboží (ne agrární export) tedy představuje zhruba 90 % hodnoty exportu EU do zemí EAC. Z hlediska dynamiky změny je to však v poslední dekádě právě agrárně zahraniční obchod, který významně narůstá. Mezi lety 2005 až 2010 narůstal agrární export EU do EAC o 16.0 % ročně (export ostatního zboží narůstal o 10.6 % ročně). Mezi lety 2010 až 2015 pak agrární export neztratil tuto dynamiku a narůstal v průměru o 14.6 % ročně (export ostatního zboží narůstal o 1.8 % ročně). Při srovnání dynamiky růstu hodnoty agrárního exportu s hodnotou exportu ostatního zboží je tedy patrné, že se jedná o segment exportu EU, který se v současnosti velmi úspěšně prosazuje na trzích zemí EAC.

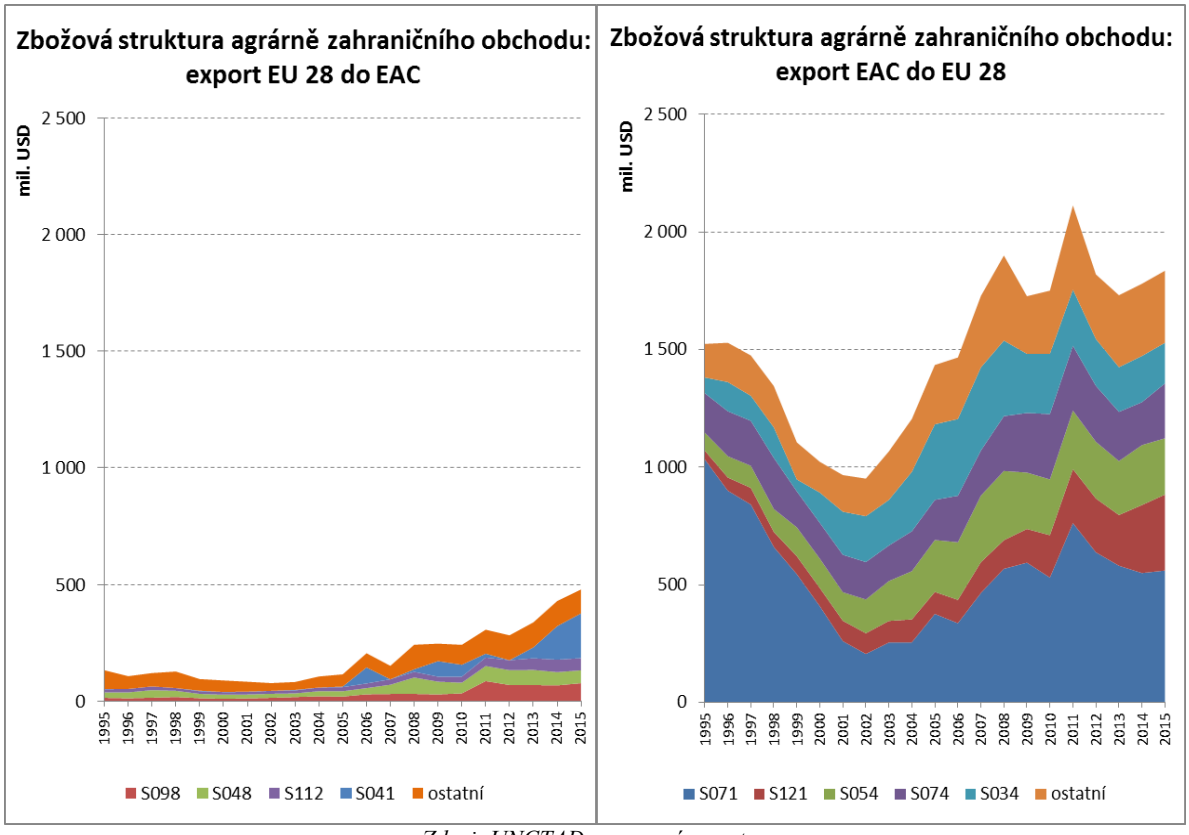
Vývoj hodnot vzájemných exportů pak formuje i vývoj vzájemné bilance obchodní výměny se zemědělskými komoditami a potravinami. Oproti bilanci celkového obchodu, v případě agrárního zahraničního obchodu, země EU měly po celé sledované období záporné saldo bilance se zeměmi EAC. Z pohledu zemí EU, však přibližně od roku 2000 dochází ke zlepšení krytí importu exportem a hodnota TC indexu se v současnosti pohybuje kolem 25 %.

Zbožová struktura agrárně zahraničního obchodu mezi EU 28 a EAC

Liberalizace obchodní výměny s agrárními a potravinářskými výrobky postupně vede k nárůstu hodnot vzájemných exportů. Za období 1995 až 2015 byla analyzována taktéž zbožová struktura agrárního exportu obou integračních uskupení a je tedy možné identifikovat ty produktové skupiny, které se profilují jako nosné ve struktuře vzájemného obchodu. Následující obrázky prezentují vývoj agrárního exportu jak zemí EU, tak i EAC a především pak jsou rozlišeny ty produktové skupiny, které ve struktuře převažují.

Ve struktuře agrárního exportu zemí EAC do EU převažují produktové skupiny S071 (káva a náhražky kávové), S121 (tabák nezpracovaný, odpad tabákový), S054 (zelenina čerstvá, chlazená zmrazená apod., kořeny, hlízy), S074 (čaj pravý a cesmínový) a S034 (ryby čerstvé, živé, zabité, chlazené nebo zmrazené). Jejich podíl na hodnotě agrárního exportu ve sledovaném období poklesl z 90.7 % na 83.3 %. Je patrná především významnost kávy, jako těžištní exportní komodity. Nicméně pokles podílu kávy ve struktuře exportu souvisí především s vývojem cen kávy na světových trzích a s tím následně spojeným vývojem hodnoty exportu této komodity. V předešlé části příspěvku analyzovaný vývoj celkových hodnot agrárně zahraničního exportu zemí EAC do EU tak byl de facto i významně ovlivněn právě situací na trhu s touto komoditou.

Graf 1 a 2: Zbožová struktura exportu agrárního zahraničního obchodu EU a EAC

Zdroj: UNCTAD, zpracováno autory

Ve struktuře exportu zemí EU do EAC převažují produktové skupiny S041 (pšenice vč. špaldy a sourež, nemleté), S098 (výrobky, přípravky jedlé jn. omáčky, kečup, ocet apod.), S048 (výrobky z obilnin, z mouky, ze škrobu z ovoce a zeleniny) a S112 (alkoholické nápoje). Jejich podíl ve struktuře exportu EU činil dokonce až 82.1 % v roce 2015. V posledních letech je zřetelný narůstající podíl především produktové skupiny S041. Ve většině se tak jedná o zpracované zboží.

Vývoj pozice EU jako obchodního partnera EAC

Předchozí analýza poukázala na nárůst hodnoty zahraničního obchodu mezi Evropskou unií a Východoafrickým společenstvím, jak v případě zemědělských komodit a potravin, tak i ostatního zboží. Tato dynamika je však parciální tendencí v rámci probíhající obecné liberalizace světových trhů. Pohled na tendence v zapojení zemí EAC v rámci světové ekonomiky a vývoj pozice EU 28 jako jejího obchodního partnera, nabízí následující analýza teritoriální struktury zahraničního obchodu.

V roce 1995 byly do zemí EAC (obchodní výměna jak v rámci členských zemí EAC, tak zahraniční obchod se třetími zeměmi) dovezeny zemědělské komodity a potraviny v hodnotě 825 mil. USD. V roce 2015 činil tento dovoz 3,559 mil. USD (4.3 krát více). Hodnota dovozu ostatního zboží byla 5,095 mil. USD v roce 1995 a navýšila se na 32,549 mil. USD v roce 2015 (6.1 krát více). Podíl vzájemné zahraniční obchodní výměny zemí EAC na jejich celkovém zahraničním obchodu lze vzhledem k nepřesnostem ve výkaznictví zahraničního obchodu pouze orientačně odhadovat. V případě agrárně potravinářského obchodu je podíl obchodní uvnitř Společenství kolem 20 % a

v průběhu sledovaného období tento podíl mírně narostl. Podíl zahraničního obchodu s ostatním zbožím v rámci Společenství na celkové zahraničně obchodní výměně měl až třetinový podíl v roce 1995 a proti očekávání dochází k poklesu tohoto podílu k hodnotě 20 %.

Tab. 3: Změna teritoriální struktury exportu a importu zemí EAC, 1995 a 2015

	Agrárně zahraniční export zemí EAC		Ostatní export zemí EAC		Agrárně zahraniční import zemí EAC		Ostatní import zemí EAC	
	1995	2015	1995	2015	1995	2015	1995	2015
	%	%	%	%	%	%	%	%
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
intra group	7.3	12.7	34.2	23.2	18.1	20.9	9.4	6.5
extra group	92.7	87.3	65.8	76.8	81.9	79.1	90.6	93.5
extra	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
EU28	59.9	32.2	32.9	16.7	21.5	12.8	41.9	13.5
USA	2.4	3.7	7.1	8.3	11.2	6.9	3.5	3.3
Čína	0.0	4.0	0.7	9.3	1.3	2.3	3.8	27.0
Indie	4.4	9.9	2.2	9.2	9.9	7.6	6.1	19.9
ost. Afrika	10.1	19.1	24.2	26.8	17.0	12.8	8.3	5.9
ostatní	23.2	31.2	32.9	29.7	39.1	57.5	36.4	30.5

Zdroj: UNCTAD, zpracováno autory

Trhy zemí Evropské unie představovaly hlavní exportní destinace pro export ze zemí EAC v roce 1995. Podobně, ve struktuře importu zemí EAC v tomto roce taktéž převažovaly země EU 28. Tato dominantní pozice EU jako obchodního partnera zemí Východoafrického společenství se však v průběhu následujících let změnila. I přes to, že hodnoty vzájemného obchodu narostly, tento nárůst byl podproporciální oproti ostatním zemím a regionům a podíl EU 28 ve struktuře exportu i importu zemí EAC významně poklesl. V případě exportu zemědělských komodit a potravin, podíl EU 28 poklesl z 59.9 % na 32.2 % mezi lety 1995 až 2015 a její trh je stále těžištním pro země EAC, nicméně je zřetelné, že země EAC začaly více směřovat svůj agrární export na trhy ostatních zemí Afriky a taktéž Číny a Indie. V teritoriální struktuře importu má EU nižší podíl ve srovnání s teritoriální strukturou exportu, i zde však došlo k poklesu a to z 21.5 % v roce 1995 na 12.8 % v roce 2015. Podíl dovozu agrárních produktů do zemí EAC narostl především u ostatních než zde vybraných států a teritorií. Jedná se o dovozy z Indonésie, Malajsie a Pákistánu. I v případě ostatního, nezemědělského a nepotravinářského zboží je patrný pokles významu EU ve struktuře exportu i importu a dochází k navyšování podílu Indie a především pak Číny.

Celkově tedy dochází k poklesu významu EU jako obchodního partnera zemí Východoafrického společenství a dynamika hodnoty zahraničního obchodu v současnosti provazuje tento trh spíše se zeměmi Asie (Čína, Indie), případně s ostatními zeměmi Afriky.

Dynamika celkového a agrárně zahraničního obchodu mezi Českou republikou a EAC

V roce 1995 dosahovala hodnota obratu mezinárodního obchodu mezi ČR a EAC 19.0 mil. USD a postupně klesala až na hodnotu 5.8 mil. USD v roce 2001. Od tohoto roku došlo k oživení vzájemné obchodní výměny, kdy v roce 2015 hodnota vzájemných obchodních toků byla 60.8 mil. USD. Tento pokles hodnot vzájemného obchodu a jeho následné oživení je patrné jak u exportu České republiky, tak i exportu EAC. Nicméně, nárůst hodnoty obratu vzájemné obchodu je především tažen narůstajícím exportem České republiky a Česká republika v současnosti se zeměmi EAC dosahuje kladné obchodní bilance. Hodnota krytí importu exportem je více než 300 %.

V roce 1995 agrárně potravinářský obchod představoval 75.1 % hodnoty obratu celkového obchodu. Jeho podíl však klesl na současných přibližně 20 %, s tím, že se liší jeho podíl ve struktuře exportu ČR a EAC. Agrární export České republiky do zemí EAC dosahuje minimálních hodnot a ČR exportuje strojírenské, elektrotechnické a komunikační výrobky jako S714 (stroje, motory neelektrické), S752 (zařízení k automatickému zpracování dat), S764 (telekomunikační zařízení).

Tab. 4: Celkový a agrárně zahraniční obchod mezi ČR a EAC

	Zahraniční obchod celkem (SITC 0 až 8 + 961 + 971)					Agrárně zahraniční obchod (SITC 0 + 1 + 22 + 4)				
	Obrat	Export		bilance	TC	Obrat	Export		bilance	TC
		ČR	EAC		(ČR)		ČR	EAC		(ČR)
	mil. USD				%	mil. USD				%
1995	19.0	5.7	13.3	-7.5	43	14.3	1.9	12.4	-10.5	15
1996	17.3	6.0	11.4	-5.4	53	10.9	0.0	10.9	-10.9	0
1997	16.5	6.9	9.6	-2.7	72	9.4	0.5	8.8	-8.3	6
1998	14.3	9.5	4.8	4.7	198	3.9	0.0	3.9	-3.9	0
1999	12.6	7.9	4.8	3.1	165	4.3	0.0	4.3	-4.3	0
2000	7.4	3.5	3.9	-0.4	89	3.6	0.1	3.5	-3.3	4
2001	5.8	3.6	2.3	1.3	159	1.6	0.0	1.6	-1.6	0
2002	6.1	3.8	2.3	1.5	167	1.5	0.1	1.5	-1.4	5
2003	11.9	6.0	5.9	0.1	101	4.5	0.1	4.5	-4.4	2
2004	17.6	11.2	6.4	4.9	177	5.3	0.0	5.3	-5.2	1
2005	22.8	16.1	6.7	9.4	242	4.1	0.0	4.1	-4.1	0
2006	17.1	11.4	5.7	5.7	199	3.3	0.0	3.3	-3.3	0
2007	21.2	10.7	10.5	0.3	103	6.1	0.1	6.1	-6.0	1
2008	33.0	24.2	8.9	15.3	272	3.7	0.0	3.7	-3.7	0
2009	47.7	38.4	9.3	29.1	413	5.5	0.2	5.4	-5.2	3
2010	46.0	36.8	9.2	27.6	399	7.0	0.4	6.6	-6.2	6
2011	46.6	33.3	13.3	20.0	251	8.8	0.2	8.6	-8.5	2
2012	55.7	44.5	11.2	33.2	393	7.1	0.2	6.9	-6.7	3
2013	55.4	43.0	12.5	30.5	345	7.7	0.3	7.4	-7.2	3
2014	69.9	54.1	15.8	38.2	341	11.6	0.1	11.5	-11.4	1
2015	60.8	45.8	15.1	30.7	303	9.3	0.2	9.1	-8.9	2

Zdroj: UNCTAD, zpracováno autory

Země EAC do České republiky exportují svůj typický sortiment směřující obecně do EU a to S071 (káva a náhražky kávy) a S121 (tabák nezpracovaný, tabákový odpad), tyto skupiny tvoří převažující většinu dovážené hodnoty agrárního zahraničního obchodu EAC do ČR. Vedle toho jsou v menší míře dováženy i S054 (zelenina čerstvá, chlazená, zmrazená) a S057 (ovoce a ořechy, čerstvé, sušené). Podíl hodnoty zemědělských komodit a potravin tvoří v současnosti kolem 60 % hodnoty celkového exportu zemí EAC do České republiky.

Při srovnání úrovně agrárního exportu České republiky do zemí EAC, je tedy patrné, že zatímco aktéři agrobyznysu v jiných státech Evropské unie v současnosti využívají možností, které nabízí liberalizace i v tomto segmentu produktů, podnikatelské subjekty zemědělství, potravinářství a obchodu v České republice doposud této příležitosti nevyužívají. Podstatnou otázkou v tomto kontextu jsou tedy důvody tohoto stavu, identifikace úzkých míst, a hledání vhodných a efektivních nástrojů podpory exportu. Tyto otázky by se měly stát tématem dalšího výzkumu.

Shrnutí:

Cílem příspěvku bylo identifikovat a vyhodnotit základní vývojové tendence agrárně potravinářského obchodu mezi Evropskou unií a Východoafrickým společenstvím (EAC) v posledních dvou dekádách. Evropská unie a Východoafrické společenství v současné době finalizují jednání o Dohodě o hospodářském partnerství (EPA), která pro následující období bude definovat rámec pro rozvoj nejen zahraniční obchodní výměny mezi oběma integračními uskupeními. K podpisu dohody by mělo dojít koncem roku 2016. Evropská unie již od roku 2008 umožňuje bezcelní přístup na své trhy pro produkty z EAC. Východoafrické společenství se zavázalo liberalizovat ekvivalent 82.6 %

hodnoty importů z EU. V rámci vytvořené celní unie EAC je však již nyní na více než polovinu těchto importů uplatňováno nulové clo a to nejen na dovozy z EU, ale i z ostatních zemí světa. Zbytek hodnoty importů bude progresivním tempem liberalizován v příštích 15 letech od nabytí platnosti EPA. Menší část, 2.9 % importů bude liberalizováno ve výhledu 25 let. Východoafrické společenství je však taktéž rozhodlo vyjmout z procesu plné liberalizace některé z produktů a to z důvodu snahy o řízení tohoto procesu liberalizace a jeho fázování na delší časové období. Z provedeného vyhodnocení celkové zahraničně obchodní výměny je patrné, že doposud proběhnuvší liberalizace vzájemných vztahů umožnila ve větší míře prosadit se evropským exportérům na trzích zemí EAC, ve srovnání s prosazením se exportérů z Východoafrického společenství na trzích evropských a EU dosahuje kladné obchodní bilance se zeměmi EAC, kdy hodnota krytí importu do EU exportem do EAC se v současnosti pohybuje kolem 150 %. Agrárně potravinářský obchod představujeme významný segment této vzájemné obchodní výměny mezi EU a EAC, nicméně podíl hodnoty zahraničního obchodu se zemědělskými komoditami a potravinářskými produkty na hodnotě celkové zahraniční obchodní výměny postupně klesá. V roce 1995 tento podíl činil 43.9 %, v roce 2015 pak byla hodnota podílu 30.7 %, kdy zemědělské a potravinářské produkty mají výrazně vyšší podíl právě ve struktuře exportu zemí EAC. Hodnota exportu zemědělských komodit a potravinářských produktů ze zemí EAC do EU činila 1.5 miliardy USD v roce 1995 (81.9 % hodnoty celkového exportu do EU). V roce 2015 byla hodnota tohoto exportu 1.8 miliardy USD (podíl 62.2 % na hodnotě celkového exportu). Tato dynamika nárůstu však postupně slábne. Ve struktuře agrárního exportu zemí EAC do EU převažují produktové skupiny S071, S121, S054, S074 a S034. Pokud porovnáme hodnoty agrárního exportu s hodnotami exportu ostatního zboží, tak z hlediska vývozu do EU ze zemí EAC, je to především ostatní zboží, jehož hodnoty exportu rychleji narůstají (3.3 krát více za sledované období). Země EU exportovaly zemědělské komodity a potravinářské produkty do zemí EAC v hodnotě 133 mil. USD v roce 1995. V roce 2015 činila hodnota exportu 479 mil. EUR (3.6 krát více). Ve struktuře exportu zemí EU do EAC převažují produktové skupiny S041, S098, S048 a S112. Při srovnání dynamiky růstu hodnoty agrárního exportu s hodnotou exportu ostatního zboží je patrné, že se jedná o segment exportu EU, který se v současnosti velmi úspěšně prosazuje na trzích zemí EAC. Vývoj hodnot vzájemných exportů pak formuje i vývoj vzájemné bilance obchodní výměny se zemědělskými komoditami a potravinami. Oproti bilanci celkového obchodu, v případě agrárního zahraničního obchodu, země EU měly po celé sledované období záporné saldo bilance se zeměmi EAC. Z pohledu zemí EU, však přibližně od roku 2000 dochází ke zlepšení krytí importu exportem a hodnota TC indexu se v současnosti pohybuje kolem 25 %. Celkově však dochází k poklesu významu EU jako obchodního partnera zemí Východoafrického společenství a dynamika hodnoty zahraničního obchodu v současnosti provazuje tento trh spíše se zeměmi Asie (Čína, Indie), případně s ostatními zeměmi Afriky. Mezi Českou republikou a EAC se taktéž navyšuje hodnota vzájemné obchodní výměny. Jedná se však především o ostatní, nezemědělské a nepotravinářské zboží. Agrární export České republiky do EAC dosahuje zanedbatelných hodnot. Zatímco aktéři agrobyznysu v jiných státech Evropské unie v současnosti využívají možností, které nabízí liberalizace i v tomto segmentu produktů, podnikatelská sféra v České republice doposud této příležitosti nevyužívá. Podstatnou otázkou v tomto kontextu jsou tedy důvody tohoto stavu, identifikace úzkých míst, a hledání vhodných a efektivních nástrojů podpory exportu. Tyto otázky by se měly stát tématem dalšího výzkumu.

Poděkování:

Příspěvek vznikl v rámci výzkumného projektu FRMS - IGA - 2016/013 Dynamika ekonomických vztahů zemí Evropské unie.

Literatura:

Institute of Economic Affairs (2015): The EAC - EU Economic Partnership Agreement: Context, Content and Consequences [online]. Nairobi: http://www.ieakenya.or.ke/publications/notes

European Commission (2015): Economic Partnership Agreement between the EU and the Eastern African Community [online]. http://ebf.ug/wp-content/uploads/2016/02/Facts-sheet-EU-EAC-EPA_Oct2015.pdf

Economic Partnership Agreement between the East African Community Partner States, of the one part, and the European Union and its Member States of the other Part [online]. 2016. [cit.30.08.2016], dostupné na World Wide Web – http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153845.compressed.pdf

UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development [online]. 2016. [cit. 01.08.2016], http://unctadstat.unctad.org/EN/

Kontaktní adresa autora:

Ing. Ivo Zdráhal, Ph.D., Zemědělská 1/1665, 613 00 Brno, Česká republika (FRRMS MENDELU v Brně), ivo.zdrahal@mendelu.cz

Mgr. Martin Hrabálek, Ph.D., Zemědělská 1/1665, 613 00 Brno, Česká republika (FRRMS MENDELU v Brně), martin.hrabalek@mendelu.cz.

Bc. Sara Sedláčková, Zemědělská 1/1665, 613 00 Brno, Česká republika (FRRMS MENDELU v Brně), xsedla30@node.mendelu.cz.

Teoretická fyzika regionální maloobchodní gravitace

Theoretical Physics of Regional Retail Gravitation

Tomáš R. Zeithamer

Abstrakt:

Fyzika je konfrontována s otázkou, zda-li je možné odvodit Reillyho zákon maloobchodní gravitace z Newtonova gravitačního zákona. V této práci se budeme snažit poskytnout odpověď na tuto otázku. Vzhledem ke geoidu je třírozměrná vektorová teorie pole aplikována na maloobchodní sektor definováním spojitě diferencovatelného skalárního jednohod-notového potenciálu v inerciální soustavě souřadné. To znamená. že průběh ekonomických procesů je popsán v prostoru a čase s ohledem na kosmický prostor blízký Zemi (tj. v rámci kosmické ekonomie) za předpokladu, že axiom nenasycenosti je obecným ekonomickým axiomem asociovaným s genetickou podstatou života založeného na uhlíku, který existuje v jakékoliv části vesmíru. Hlavním empirickým zjištěním celonárodní tříleté studie maloobchodní dynamiky je, že maloobchodní podnikání je přitahováno z menších měst a městeček do velkoměst podle zákona s analytickou strukturou téměř identickou s analytickou strukturou Newtonova gravitačního zákona. Toto empirické zjištění je odvozeno přímo metodami teoretické fyziky z Newtonova gravitačního zákona.

Klíčová slova:

Konsilience, geoid, lidský genom, neuroekonomie, kosmická ekonomie

Abstract:

Physics is presented with the question of whether it is possible to derive Reilly´s law of retail gravitation from Newton´s law of gravitation. In this paper we will attempt to provide answer to this question. The three-dimensional vector theory of field is applied for retail sector relative to the geoid by defining the continuously differentiable single-valued scalar potential in an inertial coordinate system. This means that the course of economic processes is described in space and time with respect to the cosmic space near Earth (i.e. in the framework Space Economics) assuming that the non-satiation axiom is the general economic axiom associated with the genetic essence of life based on carbon existing in any part of the Universe. The major empirical finding of the nationwide three-year study of retail dynamics is that retail business is attracted from smaller cities and small towns to larger cities according to a law with an analytical structure nearly identical to that of Newton´s law of gravitation. This empirical finding is derived directly by methods of theoretical physics from Newton´s law of gravitation.

Key words:

Consilience, Geoid, Human genome, Neuroeconomics, Space economics

1 Introduction

The methodology of qualitative and quantitative physical research of any system strives to achieve one basic goal, namely that the signal to noise ratio be much greater than one. A#situation similar to the physical research of inanimate systems arises in the physical research of economic or neuroeconomic systems.

Finding causal mechanisms which explain observed socio-physical phenomena on a gravitational, electromagnetic or nuclear level is a very difficult, long and costly task. The same applies to the behavior of experts in commodity price theory, thoroughly based on the knowledge of basic physical force interactions.

The consistent and systematic application of the methods of theoretical physics in economics results in a modification of the analytical structure of economics. This was and continues to be one of the reasons we began to look at the mutual interaction of the analytical structures of physics and economics. To enable such analysis, work has begun on a principle of correspondence between economic variables and the physical variables used in one of the most highly developed disciplines of classical physics, classical non-relativistic mechanics (references [6] and [7]). In the current period, the correspondence principle is expressed in the following form:

(1) path s corresponds to ($\leftrightarrow$) instantaneous commodity price n, i.e. concisely expressed $s \leftrightarrow n$;

(2) jerk j corresponds to price jerk j_P, i.e. concisely expressed $j \leftrightarrow j_P$,

i.e. $\frac{d^3 s}{dt^3}(t) = -\frac{k}{m}\frac{d(ds/dt)}{dt}(t) \;\leftrightarrow\; \frac{d^3 n}{dt^3}(t) = \frac{dG}{dt}(t)$;

(3) mechanical jounce $\frac{dj}{dt} = (j)'$ corresponds to price jounce $\frac{dj_P}{dt} = (j_P)'$, i.e. concisely expressed $(j)' \leftrightarrow (j_P)'$, i.e. $\frac{d^4 s}{dt^4}(t) = -\frac{k}{m}\frac{d^2(ds/dt)}{dt^2}(t) \;\leftrightarrow\; \frac{d^4 n}{dt^4}(t) = \frac{d^2 G}{dt^2}(t)$;

(4) mechanical crackle $\frac{d^2 j}{dt^2} = (j)''$ corresponds to price crackle $\frac{d^2 j_P}{dt^2} = (j_P)''$, i.e. concisely expressed $(j)'' \leftrightarrow (j_P)''$, i.e. $\frac{d^5 s}{dt^5}(t) = -\frac{k}{m}\frac{d^3(ds/dt)}{dt^3}(t) \;\leftrightarrow\; \frac{d^5 n}{dt^5}(t) = \frac{d^3 G}{dt^3}(t)$;

(5) gravitational mass m corresponds to population P, i.e. $m \leftrightarrow P$;

where t is time, $G(t) = \frac{1}{3A}(A\,n(t) - B)^3 + A\int_0^t \left(\frac{dn}{dt}(u)\right)^2 du + const.$, k, A and B are proportionality constants in the following units $[k] = kg\ s^{-1}$ and $[A] = (c.u.)^{-1} s^{-1}$, $[B] = s^{-1}$; $c.u.$ – designates the basic currency unit.

2 Materials and methods

The application of methods of classical non-relativistic mechanics in microeconomics presented in this work aims to derive a single motion equation for price which describes non-chaotic as well as chaotic fluctuations of price on a market with nearly perfect competition which is defined in references [6] and [7].

The universal law of gravitation formulated by Isaac Newton [1] can be expressed in the modern language of physics as follows [4]: „every body of the universe attracts every other body towards its center of gravity, with a force, which is proportional to the product of the gravitational masses of the bodies and inversely proportional to the square of the distance between them". For mass points at a distance r with gravitational masses M_1 and M_2, the law of universal gravitation is expressed in the form $\vec{F}_g = \kappa \frac{M_1 M_2}{r^2}\frac{\vec{r}}{r}$, where F_g is the magnitude of the force of attraction between the two mass points. The constant of proportionality κ is the universal gravitational constant. The value of the universal gravitational constant is as follows: $\kappa = 6.67408\ (31)\ .\ 10^{-11} m^3\ kg^{-1}\ s^{-2}$.

One of the many phenomena which may be used to characterize the United States in the late nineteenth and early twentieth centuries is the rapid change which occurred in retail trade relations in various parts of the country. The common feature of these changes was the flow of retail business from small towns to large cities. However, no general analytical laws were known to describe the rise and distribution of this flow of retail business in space and time. It was also one of the main reasons

why in the autumn of 1927 William John Reilly began preliminary study of the retail relationships which existed between various cities and towns in a trial locality in the state Texas. Seven cities were included in this preliminary study, i.e. Forth Worth, Dallas, Houston, Austin, San Antonio, El Paso and Waco [2]. Retail data in these cities was gathered, making it possible to describe and analyze in a statistical way the effect on the retail of each city under various circumstances. A major finding of the preliminary study of retail dynamics was the empirical result that retail business is attracted from smaller cities and towns to larger cities according to a law with an analytical structure nearly identical to that of Newton´s law of gravitation [2].

The empirical results of the preliminary study were so persuasive that before it was finished, the study area was expanded from just Texas to the entire country for a three year period. The nationwide study was carried out from 1927 – 1930 and gradually included 132 cities and towns in 23 states (see references [2] and [3]) and it confirmed in the empirical way the analytical relation obtained in the preliminary study.

3 Results and discussion

Physics is presented with the question of whether it is possible to derive Reilly´s law of retail gravitation from Newton´s law of gravitation. In this paper we will attempt to provide answer to this question. A preliminary studies of the question mentioned above were carried out in references [8] and [9]. Let there be two separate self-governing cities A and B represented on the geoid by mass points at time t. The gravitational mass M_A of the city A is equal to the sum gravitational masses of individual members of the city´s population P_a, i.e. $M_A = \sum_{i=1}^{P_a} m_i = \frac{\sum_{i=1}^{P_a} m_i}{P_a} \; P_a = \overline{m}_A \; P_a$, where $\overline{m}_A$ is the average gravitational mass of a single inhabitant of the city A at time t. Similarly, the gravitational mass M_B of the city B is equal to the sum gravitational masses of individual members of the city´s population P_b, i.e. $M_B = \sum_{i=1}^{P_b} m_i = \frac{\sum_{i=1}^{P_b} m_i}{P_b} \; P_b = \overline{m}_B \; P_b$, where $\overline{m}_B$ is the average gravitational mass of a single inhabitant of the city B at time t. The relationships expressing the gravitational masses M_A and M_B of cities A and B are then substituted into Newton´s law of gravitation. Following this step under the assumption that $\overline{m}_A = \overline{m}_B = \overline{m}$ is the average gravitational mass of a single inhabitant of the planet Earth, Newton´s law of gravitation has then the form

$$\vec{F}_g = \kappa \left(\overline{m}\right)^2 \frac{P_a \; P_b}{D_{(a,b)}^2} \; \frac{\vec{D}_{(a,b)}}{D_{(a,b)}}, \tag{1}$$

where unit vector $\vec{n}_{(a,b)} = \frac{\vec{D}_{(a,b)}}{D_{(a,b)}}$ is directed from the city A to the city B, while $\vec{n}_{(a,b)} = -\vec{n}_{(b,a)}$, $\left|\vec{n}_{(a,b)}\right| = \left|-\vec{n}_{(b,a)}\right| = 1$ and $D_{(a,b)}$ is the distance between cities A and B. From this last expression of Newton´s law of gravitation we obtain the relationship for the magnitude of gravitational force between cities A and B

$$F_g = \kappa \left(\overline{m}\right)^2 \frac{P_a \; P_b}{D_{(a,b)}^2}, \tag{2}$$

which is the theoretical foundation of the law of retail gravitation. The average gravitational mass $\overline{m}$ of a single inhabitant of the planet Earth can be calculated from the reference [5].

Let us assume that long-term economically active adult inhabitants of the attracting cities A or B have a dominant influence on attracting external retail trade. The number of long-term economically active adult inhabitants in cities A and B at time t are marked as N_a and N_b. Newton´s laws of gravitation for individual pairs of cities (A,B) and (B,A) have then the form

$$\vec{F}_{g,(a,b)} = \kappa\left(\overline{m}\right)^2 \frac{P_a\, N_b}{D^2_{(a,b)}} \frac{\vec{D}_{(a,b)}}{D_{(a,b)}}, \tag{3}$$

for gravitational attraction of the city A population to population of the long – time economically active adult inhabitants of the city B;

$$\vec{F}_{g,(b,a)} = \kappa\left(\overline{m}\right)^2 \frac{P_a\, N_b}{D^2_{(a,b)}} \frac{\vec{D}_{(b,a)}}{D_{(b,a)}}, \tag{4}$$

for gravitational attraction of the city B population to population of the long – time economically active adult inhabitants of the city A; where $\frac{\vec{D}_{(b,a)}}{D_{(b,a)}} = -\frac{\vec{D}_{(a,b)}}{D_{(a,b)}}$, $\vec{D}_{(b,a)} = -\vec{D}_{(a,b)}$, $\left|\vec{D}_{(b,a)}\right| = \left|-\vec{D}_{(a,b)}\right| = D_{(a,b)} = D_{(b,a)}$ while the order of indexes a .and b in $D_{(a,b)}$ or $D_{(b,a)}$ determines from which city retail trade is attracted and into which city retail trade is attracted.

Let there be given three cities A, B and T on the geoid in simply connected set. These cities are represented by the mass points A, B and T with gravitational masses M_A, M_B and M_T designated by populations P_a, P_b, P_t of cities at time t. At the same time t position coordinates of individual cities on the geoid are as follows: for the city A, mass point A has positional coordinates $x_A(t)$, $y_A(t)$ and $z_A(t)$, i.e. mass point $A = \left[x_A(t), y_A(t), z_A(t)\right]$; for the city B, mass point B has positional coordinates $x_B(t)$, $y_B(t)$ and $z_B(t)$, i.e. mass point $B = \left[x_B(t), y_B(t), z_B(t)\right]$; for the intermediate small town T, mass point T has positional coordinates $x_T(t)$, $y_T(t)$ and $z_T(t)$, i.e. mass point $T = \left[x_T(t), y_T(t), z_T(t)\right]$. The small town T is situated on the shortest road linking the large cities A and B, i.e. the small town T is intermediate between the large cities A and B.

Large cities A and B attract from a small town T retail trade as well as an intermediate small town T attracts retail trade of large cities A and B. In the 1930s the volume of retail trade attracted to intermediate small towns T was minor in comparison with the volume of retail trade attracted to large cities. It was also one of the reasons why W. J. Reilly did not consider attracting retail trade of large cities into small towns in his empirical nationwide study. At the present time the attraction of retail trade from large cities to intermediate small towns is considered a common and economically significant phenomenon.

Let us again assume that long-term economically active adult inhabitants of the attracting cities have a dominant influence on attracting external retail trade. The number of long-term economically active adult inhabitants in cities A, B and T at time t are marked as N_a, N_b, N_t. Newton´s law of gravitation for ordered pairs of populations (P_t,N_a), (P_t,N_b), (P_a,N_t), (P_b,N_t), (P_a,N_b), (P_b,N_a) can be expressed through relations (i.e. equations (3), (4) are used)

$$F_{g,(t,a)} = \kappa\left(\overline{m}\right)^2 \frac{P_t\, N_a}{D^2_{(t,a)}}, \tag{5}$$

$$F_{g,(t,b)} = \kappa\left(\overline{m}\right)^2 \frac{P_t\, N_b}{D^2_{(t,b)}}, \tag{6}$$

$$F_{g,(a,t)} = \kappa\left(\overline{m}\right)^2 \frac{P_a\, N_t}{D^2_{(t,a)}}, \tag{7}$$

$$F_{g,(b,t)} = \kappa\left(\overline{m}\right)^2 \frac{P_b\, N_t}{D^2_{(t,b)}}, \tag{8}$$

$$F_{g,(a,b)} = \kappa\left(\overline{m}\right)^2 \frac{P_a\, N_b}{D^2_{(a,b)}}, \tag{9}$$

$$F_{g,(b,a)} = \kappa\left(\overline{m}\right)^2 \frac{P_b\, N_a}{D^2_{(a,b)}}, \tag{10}$$

where $D_{(t,a)} = D_{(a,t)}$, $D_{(t,b)} = D_{(b,t)}$ and $D_{(a,b)} = D_{(b,a)}$.

For the reason that retail flows are realized in three dimensional space and time we define the potential of retail gravitation of the city A with the relation

$$\varphi(x,y,z) = \varphi(D_a) = -\alpha \frac{N_a}{D_a}, \tag{11}$$

where D_a is the distance from city A, $D_a = \sqrt{x^2 + y^2 + z^2}$. Proportionality constant α is expressed in units $[\alpha] = c.u.\ m^2\ pers.^{-2}$. Vector field $\vec{K}_a$ of the intensity of retail gravitation is determined by the negative gradient of potential of retail gravitation φ, i.e. $\vec{K}_a = \left(-\frac{\partial\varphi}{\partial x}(D_a), -\frac{\partial\varphi}{\partial y}(D_a), -\frac{\partial\varphi}{\partial z}(D_a)\right)$. This means that for the magnitude K_a of the intensity vector of retail gravitation follows from the last relation $K_a = \left|\vec{K}_a\right| = \alpha \frac{N_a}{D_a^2}$.

The retail trade attracted for individual pairs of cities (T,A), (T,B), (A,T), (B,T), (A,B) and (B,A) is then in analytical form expressed by the following relations

$$B_{(t,a)} = \alpha(T(t), A(t), E_A(t), t) \cdot \frac{P_t\, N_a}{D^2_{(t,a)}}, \tag{12}$$

$$B_{(t,b)} = \alpha(T(t),B(t),E_B(t),t)\cdot\frac{P_t\ N_b}{D^2_{(t,b)}}, \tag{13}$$

$$B_{(a,t)} = \alpha(A(t),T(t),E_T(t),t)\cdot\frac{P_a\ N_t}{D^2_{(t,a)}}, \tag{14}$$

$$B_{(b,t)} = \alpha(B(t),T(t),E_T(t),t)\cdot\frac{P_b\ N_t}{D^2_{(t,b)}}, \tag{15}$$

$$B_{(a,b)} = \alpha(A(t),B(t),E_B(t),t)\cdot\frac{P_a\ N_b}{D^2_{(a,b)}}, \tag{16}$$

$$B_{(b,a)} = \alpha(B(t),A(t),E_A(t),t)\cdot\frac{P_b\ N_a}{D^2_{(a,b)}}. \tag{17}$$

Constants of proportionality in relations (12), (13), (14), (15), (16), (17) depend on six space positional coordinates, time t of observation and economic facilities $E_A(t), E_B(t), E_T(t)$ of individual large cities and small towns for the attraction of retail trade, i.e.

$$\alpha(T(t),A(t),E_A(t),t) = \alpha(x_T(t),y_T(t),z_T(t);x_A(t),y_A(t),z_A(t);E_A(t);t), \tag{18}$$

$$\alpha(T(t),B(t),E_B(t),t) = \alpha(x_T(t),y_T(t),z_T(t);x_B(t),y_B(t),z_B(t);E_B(t);t), \tag{19}$$

$$\alpha(A(t),T(t),E_T(t),t) = \alpha(x_A(t),y_A(t),z_A(t);x_T(t),y_T(t),z_T(t);E_T(t);t), \tag{20}$$

$$\alpha(B(t),T(t),E_T(t),t) = \alpha(x_B(t),y_B(t),z_B(t);x_T(t),y_T(t),z_T(t);E_T(t);t), \tag{21}$$

$$\alpha(A(t),B(t),E_B(t),t) = \alpha(x_A(t),y_A(t),z_A(t);x_B(t),y_B(t),z_B(t);E_B(t);t), \tag{22}$$

$$\alpha(B(t),A(t),E_A(t),t) = \alpha(x_B(t),y_B(t),z_B(t);x_A(t),y_A(t),z_A(t);E_A(t);t). \tag{23}$$

Economic facilities will be analyzed in a separate article.

Let A and B be two cities on the geoid with large populations, which we mark P_a and P_b. Let us assume there also exists intermediate town T with population P_t, which is much smaller than the population of cities A and B, i.e. $P_t \langle\langle P_a$ and $P_t \langle\langle P_b$. Cities A, B and T are represented on the geoid by mass points at time t. We mark the distances of cities A and B from town T as $D_{(t,a)}$ and $D_{(t,b)}$. The law of retail gravitation for pairs of cities (T,A) and (T,B) is then in analytical form expressed by the relations (12) and (13), i.e.

$$B_{(t,a)} = \alpha(T,A,E_A,t)\cdot\frac{P_t\ N_a}{D^2_{(t,a)}}, \tag{24}$$

$$B_{(t,b)} = \alpha(T,B,E_B,t) \cdot \frac{P_t\ N_b}{D^2_{(t,b)}}, \tag{25}$$

where $B_{(t,a)}$ is the business which city A draws from any given intermediate town T and $B_{(t,b)}$ is the business which city B draws from that intermediate town T. In equation (24) $\alpha(T,A,E_A,t)$ is the constant of proportionality for populations P_t and N_a of cities T and A. In equation (25) $\alpha(T,B,E_B,t)$ is the constant of proportionality for populations P_t and N_b of cities T and B. We further assume that in equations (24) and (25) there is a universal constant of proportionality, i.e. $\alpha(T,A,E_A,t) = \alpha(T,B,E_B,t) = \alpha$. Under the assumptions of the universal constant of proportionality and $N_a = P_a$, $N_b = P_b$ empirical Reilly´s law of retail gravitation is obtained.

Quantities from equations (24) and (25) are expressed in basic units in the following manner: $[B_{(t,a)}] = [B_{(t,b)}] = c.u.$ (currency unit), $[P_t] = [P_a] = [P_b] = pers.$ (person), $[D_{(t,a)}] = [D_{(t,b)}] = m$ (meter). From equations (24) and (25) we get a dimensional equation for proportionality constant α in Reilly's law of retail gravitation

$$c.u. = [\alpha] \cdot \frac{pers.^2}{m^2} \tag{26}$$

from which we get

$$[\alpha] = c.u.\ m^2\ pers.^{-2} \tag{27}$$

Now let us define an equilibrium point for the retail gravitation through the vector intensity $\vec{K}$ of retail trade gravitation. Let A and B be two cities with large populations, which we mark P_a and P_b. In a sufficiently small neighborhood of the equilibrium point between the two cities (A and B), the vector intensity magnitude of retail gravitation K_a for the city A is equal to the vector intensity magnitude of retail gravitation K_b for the city B i.e. $K_a = K_b$, while vectors $\vec{K}_a$ and $\vec{K}_b$ have opposite directions, i.e. $\vec{K}_a = -\vec{K}_b$ and since the ratio $\frac{K_a}{K_b}$ at any equilibrium point is always equal to one or almost equal to one. It means

$$\frac{N_a}{D_a^2} = \frac{N_b}{D_b^2} \tag{28}$$

and

$$D_a + D_b = D_{(a,b)}, \tag{29}$$

where $D_{(a,b)}$ is the total automobile road distance between cities A and B, D_a is the total automobile road distance of equilibrium point from the city A and D_b is the total automobile road distance of equilibrium point from the city B. The equilibrium point lies on the shortest connecting road between the two cities attracting retail trade on the geoid. The distance of the two cities is measured along the shortest road connecting cities A and B through the town T.

Under the assumption that $N_a = 380\ 000$ long-term economically active adult inhabitants, $N_b = 1\ 300\ 000$ long-term economically active adult inhabitants and distance between the two cities $D_{(a,b)} = 209\ km$ we get for the position of the equilibrium point on the shortest road connecting cities A and B that $D_a = 73{,}3\ km$ and $D_b = 135{,}7\ km$.

The simplest formulation of the law of retail gravitation on the geoid is as follows: Let us assume that on the geoid there are two large cities A and B and intermediate small town T which lies in the sufficiently small neighborhood of the equilibrium point. The two large cities (A and B) attract two amounts of retail trade from intermediate small town T. These amounts are directly proportional to the product of the population of long-term economically active adult inhabitants of the attracting large city (A or B) with the population of intermediate small town T and inversely proportional to the squares of distances from intermediate town T to the particular large city (A or B) attracting retail trade from intermediate town T.

Conclusion

In this work we construct the basic construction of three-dimensional vector theory of retail gravitation on a geoid. This means that we describe the course of economic processes in space and time with respect to the cosmic space near Earth (i.e. in Space Economics). The final form of the retail gravitation law will to a certain degree be reflected in the methodological foundations used to teach economics itself. Analysis of the relationship of vector theory of retail gravitation to other retail trade theories will be the subject of a separate article.

Literature

[1] NEWTON, Isaac. *Philosophiae naturalis principia mathematica* (*Mathematical Principles of Natural Philosophy*) (4th printing). Los Angeles, CA: University of California Press and London, UK: Cambridge University Press, 1960.

[2] REILLY, William, John. Methods for the Study of Retail Relationships. *University of Texas Bulletin*, No 2944, Nov., 1929.

[3] REILLY, William, John. *The Law of Retail Gravitation*, New York: Knickerbocker Press, 1931.

[4] SHARMA, Ajay. *Beyond Newton and Archimedes*, Cambridge: Cambridge International Science Publishing, 2013. ISBN 978-1-907343-93-3.

[5] WALPOLE, Sarah, Catherine, PRIETO-MERINO, David, EDWARDS, Phil, CLELAND, John, STEVENS, Gretchens, ROBERTS, Ian. The weight of nations: an estimation of adult human biomass. *BMC Public Health*, vol. 12, 2012, p. 439 - 445. doi:10.1186/1471-2458-12-439, ISSN 1471-2458 (Online)

[6] ZEITHAMER, Tomáš, R.. The Correspondence Principle in Theoretical Regional Economics. In *Proceedings of the 6th Annual International Scientific Conference*: *Region in the Development of Society*, *October 23rd, 2014*. Brno: Mendel University in Brno, Faculty of Regional Development and International Studies, Czech Republic, 2014, p. 1016 - 1023. ISBN 978-80-7509-139-0.

[7] ZEITHAMER, Tomáš, R.. Methodology of Theoretical Physics in Economics: Examining Price Jounce and Price Crackle. In: *The 8th International Scientific Conference INPROFORUM 2014. Proceedings*. České Budějovice: University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Economics, 2014, p. 143 - 148, online ISSN 2336-6788, ISBN 978-80-7394-484-1.

[8] ZEITHAMER, Tomáš, R.. Methodology of Theoretical Physics in Economics: Vector Theory of Retail Gravitation Law. In: *The 9th International Scientific Conference INPROFORUM 2015*. Proceedings. České Budějovice: University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Economics, 2015, p. 199 - 203. online ISSN 2336-6788, ISBN 978-80-7394-484-1.

[9] ZEITHAMER, Tomáš, R.. Methodology of Theoretical Physics in Economics: Intensity Vector of Retail Gravitation. In: L. Balko, D. Szarková. D. Richtáriková (Eds.) *Proceedings of the 15th Conference on Applied Mathematics 2016* (*Aplimat 2016*), Bratislava: Slovak University of Technology in Bratislava, Faculty of Mechanical Engineering, 2016, p. 1147 - 1153. ISBN 978-80-227-4531-4.

Acknowledgements

The author is grateful to Mrs. Pavla Jará and the National Library of Technology for their great effort and excellent work, which was indispensable in the completion of a large portion of this work. This paper is dedicated to Mrs. Věra Ruml Zeithamer, Mr. Josef Ruml Zeithamer, Mrs. Anna Ruml, Mr. František Ruml.

Kontaktní adresa autora:

Ing. Tomáš R. Zeithamer, Ph.D., Department of Mathematics, Faculty of Informatics and Statistics, University of Economics, Prague, Ekonomická 957, 148 00 Prague, Czech Republic, zeithamer.tomas@gmail.com.

Název publikace	Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Region v rozvoji společnosti 2016
Autor publikace	kolektiv autorů
Vydavatel	Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno
Vydání	První vydání, 2016
Počet stran	1122
Formát	PDF
ISBN	978-80-7509-459-9